

1252 / 4.6

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

A

SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

1892.

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM.

RADÁCSI GYÖRGY,
FELELŐS SZERKESZTŐ.

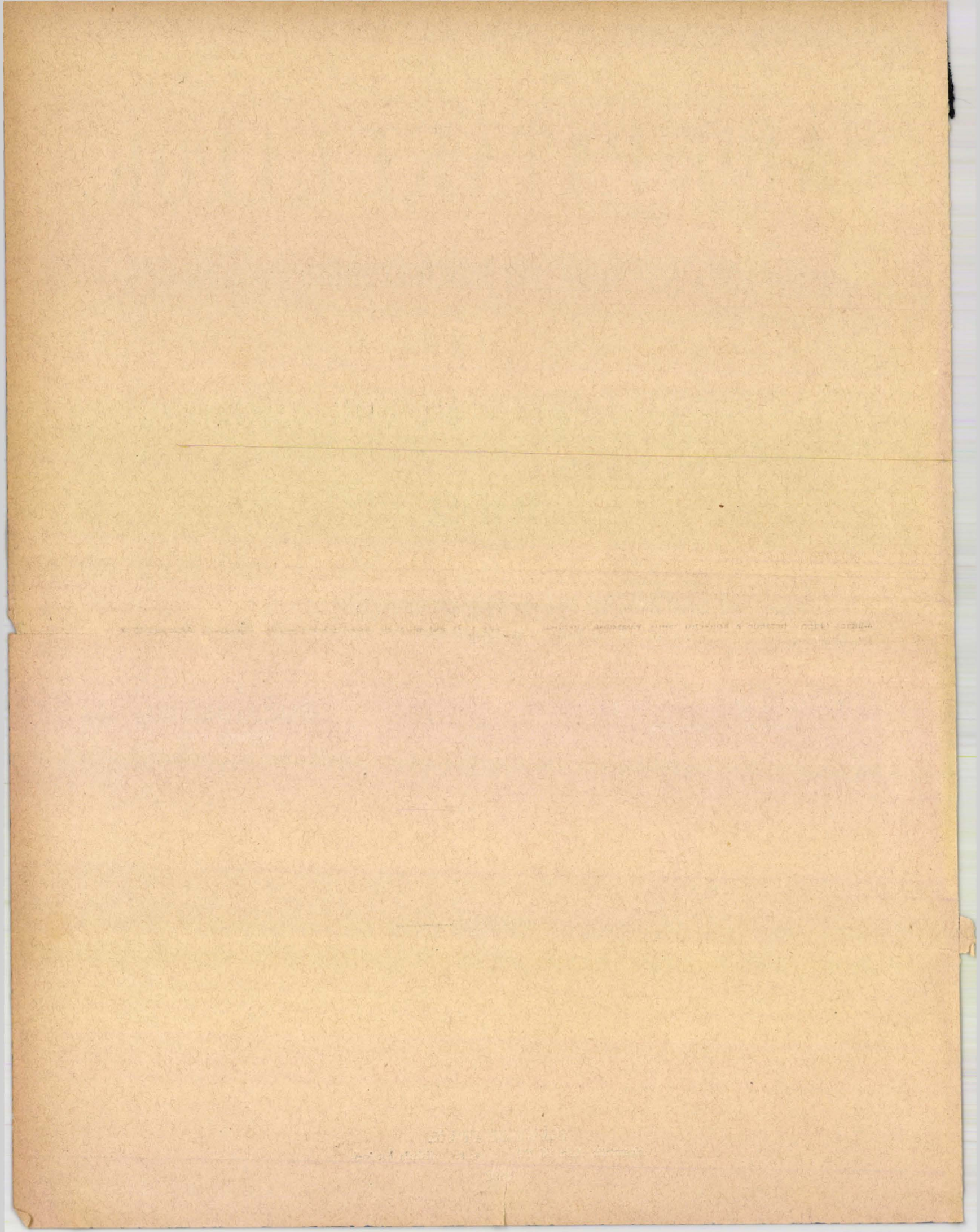
BUZA JÁNOS,
FŐMUNKATÁRS.

SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Béla, az ev. ref. főiskola bettlivel.

1892.

TARTALOM.

I. VEZERCZIKKEK.

Az új év küszöbén. <i>Radácsi Gy.</i>	Lap I
Zsinati utóhangok.	21
Id. Kiss Áron. <i>Radácsi Gy.</i>	41
A zsidó vallás egyenjogúsításához. <i>Dr. Bartha Béla.</i>	43
Az egyetemes konvent tanügyi hatásköre <i>Dóczy Imre.</i>	61
Reverszálisos képviselők. <i>Dr. Bartha Béla.</i>	81
A nagyobb egyházak 12 és 6 szavazatának megvilágítása. <i>Egy másik nyírvideki.</i>	87
Az ultramontanizmus lejtője. <i>Dr. Szlávik Mátyás.</i>	101
Mit várunk a zsinattól? <i>Molnár Ferencz</i>	117
A jezsuiták nyugtalanoknak. <i>Szikszay András.</i>	137
A rombolás gonosz szellemei. <i>S. Szabó József.</i>	141
A protestáns tanároknak a két zsinathoz intézett folyamodványa az állami nyugdíjtervezet ügyében	156
A legfőbb bajunk és annak orvoslása. <i>Czinke István.</i>	160
A zsinat második ülés-szaka előtt. <i>Radácsi Gy.</i>	177, 197
Lukács Ödön beszéde a konventi tagok választása ügyében	221
Mitrovics Gyula » » » » »	224
Mecner József » » » » »	228
Antal Gábor » » » » »	231
Comenius Ámos János. <i>Radácsi Gy.</i>	253
Mecner Béla zsinati beszéde a közigazgatási bíróság ellen. . . .	257
A Comenius-ünnepek után. <i>Alphos</i>	291
A zsinat második ülés-szaka után <i>Radácsi Gy.</i>	319
Egyházpolitikánk. I. II. <i>Mocsáry Lajos.</i>	347, 371
Mecner Béla zsinati beszéde a papi özvegy- árva- gyámtár ügyében . .	352
Az új elmélet. <i>Novák Lajos.</i>	395
A temetési költségek és még valami <i>Görömbey Péter.</i>	423
A presbiteri egyház-szervezet támadóinak. <i>Molnár Ferencz</i>	447
A konvent előestéjén. <i>Orthodox.</i>	471
Kulturharc és budget vita I. II. III. <i>Dr. Bartha Béla.</i>	491, 513, 555
Éljen a király! <i>Radácsi Gy.</i>	511
A vallásszabadság diadala I. II. <i>Mocsáry Lajos.</i>	516, 537
Az ev. ref. konvent üdvözlő felirata a királyhoz.	535
A mi sérelmeink. <i>Kovács Károly.</i>	575
A nagyváradi ünnepek után. <i>Radácsi Gy.</i>	595
Egy adat a »non possumus«-féle politikához. <i>Csik Dániel</i>	599
A hercegprímás »modus vivendi«-je. <i>Dr. Finkey Ferencz.</i>	615
A főrendiházi vita. <i>Mocsáry Lajos.</i>	639
Koldus papok. <i>h. p.</i>	663
Egy kevés optimismus. <i>Szikszay András.</i>	679
Egy nevezetes emlékünnap. <i>Rácz Lajos.</i>	695
A zsinati törvényjavaslat III. szakaszáról. <i>Cuprum</i>	699, 711
Lapot a prot. népnek! <i>Novák Lajos.</i>	721
Egyházpolitika protestáns szempontból. <i>Fejes István</i>	751, 775, 804, 850, 873
A kultur-harc és Tisza Kálmán. <i>Dr. Bartha Béla.</i>	797
A komáromi jubileum utóhangjai. <i>Radácsi Gy.</i>	821
Az optimussal csak cum grano salis. <i>Szalóczy Pál.</i>	826
Kun Bertalan püspök papszentelő beszédje	845
Püspöki körlevél a sárospataki ev. ref. főiskola érdekében	876

Molnár Lajos 1849—1892. <i>Radácsi Gy.</i>	Lap 893
A papi beigtatásról. <i>Rácz Kálmán.</i>	898
Mi vagyunk-e a békebontók? <i>Kovács Károly.</i>	913
Eszmé és elmélkedések <i>Ördülő.</i>	916, 937, 1005, 1025
Egy törvény § gyakorlati értéke. <i>Paikoss Endre.</i>	933, 957
Két katolikus kép. <i>Dr. Szlávik Mátyás.</i>	953
Az ev. ref. zsinat 3-ik ülés-szaka előtt. <i>Radácsi Gy.</i>	977, 1001, 1021
Tisza Kálmán beszéde a szabadelvű pártban	1006
Polgári házasság. <i>Mocsáry Lajos.</i>	1045, 1093
Görömbey Péter zsinati nyilatkozata az isk. ügyi javaslatról	1069
Bánó J. előterjesztése a két prot. zsinat vegyes bizottságához	1073, 1099
Epilog. <i>Mocsáry Lajos.</i>	1113
Egyházpolitika a jövő ezredben. <i>Idrányi F.</i>	1137

II. ISKOLAI ÜGY.

Haladtunk-e? <i>Buza János</i>	5
A baj mélyebb okai. (A néptanítók egyöntetű képesítésének kérdéséhez.) <i>Fábriczay János</i>	24
Egyházkerületi főigazgatók. <i>Kardos Albert</i>	47
Törvényjavaslat a községi és hitfelekezeti tanárok fizetésének rendezéséről.	66
A theologiai oktatás kérdéséhez. <i>Laicus</i>	88
Alakítsuk meg az ev. ref. tanárok országos egyesületét. <i>Buza János</i>	104
Észrevétel a theologiai oktatás kérdéséhez. <i>Dr. Finkey József</i>	109
Egyetemes ág. ev. jogakadémia. <i>B. B. dr.</i>	119
Semináriumok az akadémiában. <i>Szathmáry József</i>	121
Kell-e országos egyesület az ev. ref. tanároknak? <i>Porcs János</i>	142
Az egységes középiskola. <i>bj.</i>	145, 167
Alakítsuk meg az ev. ref. tanárok országos egyesületét <i>Dr. Kovács Gábor</i>	165
A legújabb porosz népiskolai törvényjavaslat. <i>Dr. Szlávik Mátyás</i>	179
Nyilatkozat az ev. ref. országos tanáregyesület ügyében. <i>Szakács Mózes</i>	183
Válasz Laicusnak »a theol. oktatás kérdéséhez« című cikkére <i>Csik Dániel</i>	200
A zsinati törvényjavaslatnak a gimnáziumokról és főiskolákról szóló részletéhez. <i>Juvenis</i>	204
A sárospataki főiskola Comenius előtt és idejében. <i>Szinyei Gerzson</i>	294, 325, 357, 385, 454
Közép- és felsőbbiskolánk állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint <i>Buza János</i>	322, 355, 381, 401
A központi református leánynevelő intézet <i>Barakonyi Kristóf</i>	404
A jogi szakoktatás, a jogakadémiák és a szakoktatási enquete <i>Dr. Bartha Béla</i>	426, 450, 477
Egy eszme a sárospataki főiskola finansziális érdekében. <i>Tarnócy Tivadar</i>	475
A latin irodalom tanítása <i>Felméry Lajos</i>	495
Néhány szó theologiai oktatásunkról <i>Rácz Kálmán</i>	519
Viszonzválasz <i>Csik D.</i> és <i>Finkey J.</i> uraknak a theol. oktatás kérdésében. <i>Laicus</i>	540

	Lap
A jogakadémiai és a protestantizmus. <i>Dr Bartha B.</i>	542
A sárospataki főiskola jóakaróihoz. <i>Aliquis</i>	562
Az új országos közoktatási tanács s ügyrendjének 45-ik szakasza <i>Buza J.</i>	579
Egy országos prot. tanáregyesület ügyében (Bizottsági vélemény) <i>Raddcsi György, Dr Bartha Béla, Buza János</i>	600
Az országos prot. tanáregyesület ügye. <i>Buza J.</i>	619
Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság <i>Orthodox</i>	643
A nőnevelés reformja. <i>Péter Mihály</i>	667
Az álló irás, mint egészségi óvszer. <i>Buza János</i>	669
Vakációi gondolatok. <i>Fábriczay János</i>	684, 701
A leánygimnázium kérdéséhez. <i>Mátrahegyi</i>	717
Miért állt be a tanítóhiány? <i>Szombathy László</i>	735
A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1891/92-ik évi értesítő alapján. <i>Buza János</i>	737
A női gimnázium. <i>Tóth Pál</i>	755
Miként neveljünk a népiskolában az életre? <i>Becske Bálint</i>	781, 856
A sárospataki főiskola tanárainak felterjesztése a zsinat által ter- vezett bölcsészeti és theologiai fakultások segélyezése tár- gyában. <i>Mitrovics Gyula, Zsoldos Benő</i>	807
Képesítés a jogi vizsgálatokon. <i>Dr Horváth Ödön</i>	877
Az új nyugdíj-törvény és felekezeti néptanítóink. <i>Beregszászy István</i>	901
Algondnoki levél főtiszteletű Kun Bertalan püspök úrhoz. <i>Fejes István</i>	918
Középiskoláink jövője. <i>Dr Kovács Gábor</i>	962
A zsinat iskolaiügyi bizottságának javaslata. <i>M. Gy.</i>	980, 1008, 1026
A sárospataki főiskola a Magyar Tudományos Akadémia előtt	1009
A felekezeti tanárok nyugdíjintézete. <i>Dr Bartha Béla</i>	1031
Az ominosus 15 krajeár. <i>Cuprum</i>	1051
A tervezett két facultás, mint elsőrendű szükségünk. <i>Nemo</i>	1101, 1140
Kovács Albert zsinati beszéde a két facultas érdekében	1118

* * *

Alapítványok a debreceni egyetemre.	57, 912, 1020
Magyar paedagógiai társaság	59
Ösztöndíj a néptanítóknak.	78
Tanárhiány	97
Nő mint egyetemi magántanár	98
Az országos közoktatási tanács.	115
A szatmári gimnázium	116
Comenius-ünnepélyek.	131, 251, 315, 316, 317
Tanulmányi versenyek	133
A sárospataki főiskola köréből.	99, 134, 192, 219, 249, 345, 369, 420, 467, 480, 490, 510, 527, 552, 573, 593, 613, 659, 708, 747, 748, 770, 793, 794, 815, 816, 817, 818, 819, 870, 1043, 1066 1092.
»A Sárospataki Irodalmi Kör« életéből.	174, 465, 527, 1150
Porosz népiskolai törvényjavaslat	318
A tanári fizetések kérdése hazánkban.	344
Porosz középisk. tanárok új fizetési szabályzata.	368
A görög irodalmi tanfolyam.	369
Közoktatási miniszteri jelentés tárgyalása	369
Az országos középisk. tanáregyesület gyűlése	391
Tanítóképezdei tanárok gyűlése.	392
Miniszteri rendelet a tanítóképezdei énektanításra	392
Miniszt. rend. a magy. alkotmány és jogtörténet tanításra	393
Az országos protestáns tanáregyesület.	421, 530, 932, 950, 951, 1112
Az orsz. középisk. tanáregylet a felekezeti tanárokért.	444
Tanítók országos bizottsága olcsó népdal gyűjteményekért.	469
A tanító-árvák nevelése.	532, 1112
Évzáró vizsgák a sárospataki tanítóképezdében.	554
A halasi gimnázium új épülete	842
A felekezeti és községi iskolai tanárok özvegye.	115, 976
Jubiláns tanárok, (Tóth Sámuel, Balogh Ferencz, Szívós Mihály, Tarnóczi Tivadar, Dr Török József)	132, 153

	Lap
Ev. ref. leányiskola Mező-Turon	216
Országos tornaverseny	216
Budapesti protestáns egyetemi ifjak egylete	216, 467, 1140
A szatmári és marosvásárhelyi ev. ref. felső-leányiskola	368
Kormányképviselők és miniszteri biztosok az. ev. ref. középisko- lában	444
A confirmatio vizsga Sárospatakon	528
A vallás és közoktatásügyi budget vita. <i>b. j.</i>	528, 552
A koronázási tornaverseny	573
A debreceni főiskola köréből	573
A prot. tanárképezde eszméje a Királyhágón tul	573
A rimaszombati iskola köréből	613, 720, 950, 1112
Az országos protestáns árvaház jótéteményei	637
Leánygimnázium Budapesten	676
A miskolci felsőbb leányiskola köréből	728, 768, 950, 1065
A miskolci ev. ref. főgimnázium köréből	729
Az állami és felekezeti tanárok sorsa	789, 747, 762
Internátus Máramaros-Szigeten	749
A budapesti tudomány-egyetem megnyitása	840
Egy kis tájékoztatás a prot. iskolák felől	843
A pápai főiskola áthelyezése Komáromba	932, 951
A felekezeti tanárok országos nyugdíj-intézetének ügye	932
Az ev. ref. zsinat tanügyi bizottsága.	975
A Debrecenben felállítandó ev. ref. egyetemről.	997
Iskolai játékok és játéksze rek	1111
Debrecen a népiskolákért	1019
A zsinat 15-ös bizottsági	1043
Katona-ünnepély	1066
Tanítói fizetések rendezése	1152

III. TÁRCZA.

Ének. <i>Molnár Ferenc</i>	10
Az 1790/91. XXVI. törvenycikket megköszönő hálafelelő a két protestáns egyháznak. Közli. <i>Rácz Kálmán</i>	11
Ballagi Mór a Károlyi-bibliáról. <i>Rácz Kálmán</i>	27
Észrevételek és elmékedések Presbyteri Janus röpirata felett. <i>Dr Heiszler József</i>	49, 70, 91, 110, 124
A Comenius ünnepély. <i>D. L.</i>	93
Nagy-Britannia és a magyar protestantizmus <i>B. B.</i>	113
Adalékok a tiszáninnen ref. püspökök életéhez. <i>Mokos Gyula</i> 146, 189, 481, 497, 524, 564	
Casus Aszaliensium. <i>Földváry László</i>	170
A bevett vallásokról hazánkban <i>Dr Zsindely István</i>	184
Comenius utolsó imája (Az Unum Necessariumból) <i>Zsoldos Benő</i>	297
Comenius Ámos János művei, melyek Sárospatakon készültek s részben itt ki is nyomattak <i>Szinyei Gerzson</i>	386
Kun Bertalan király-koronázási jubiláris imája	540
A magyar ref. énektgy s a francia dallamok <i>Farkas Lajos</i> 605, 646, 675, 686	
Papp Gábor dunántuli református püspöknek a főrendiház jul. 5-iki ülésén mondott beszéde	621
Szász Károly dunamelléki református püspöknek a főrendiház jul. 5-iki ülésén mondott beszéde	627
A kath. egyházi élet jellemzőbb vonásai. <i>Warga Lajos</i>	703, 721
Jubileumi beszéd. <i>Komjáthy Gábor</i>	741, 757
Jövel, jövel... (költemény) <i>Szikszy András</i>	785
Zsindely István emlékezete. <i>Maklári Pap Miklós</i>	811, 858, 880, 903, 920, 939, 964, 987, 1012, 1032
Tisza Kálmán jubiláris beszéde	831
Pap Gábor püspök jelentése s újabb nyilatkozata	833, 835
Ima <i>Tóth Dániel</i>	905
Külföldi szemle <i>Rácz Lajos</i>	1076, 1105
Bagoly-huhogások (Franciskanus szentenciák.)	1106
A prot. világ nagy bibliai <i>Dr B. B.</i>	1124, 1143
Karácsony ünnepén <i>Szuhay Benedek</i>	1148

IV. KÖZÉLETÜNK.

	Lap
Püspöki körlevél. <i>Kun Bertalan</i>	15, 843
Kiss József 1832—1891. <i>Egyik tanítványa</i>	31
Gönczy Pál 1817—1892. <i>D. L.</i>	52
Görömbey Pál 1820—1892. <i>Vigedri Mihály</i>	149
A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülései. <i>Jegyző</i>	171
Gáspár János 1816—1892. <i>Veres Ferencz</i>	206
Az ungi ev. ref. egyházmegye köréből. <i>Magyar Bertalan</i>	208
A zsinatról. (II. III. ülés-szak). <i>Mitrovics Gyula</i> 211, 234, 262, 301, 327, 1059, 1078	
Válasz egy gyakorlati kérdésre. <i>Kájel József</i>	231
A Protestáns Irodalmi Társaság IV-ik évi közgyűlése. <i>ifj. Mitrovics Gyula</i>	298
Az abauji egyházmegye köréből. <i>Referens</i>	364, 812
A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye köréből. <i>Gyarmathy Soma</i>	366, 769, 787
Egyházi törvénykezés	388, 418, 546, 570, 608, 655, 690
Böszörményi Károly 1831—1892. <i>Hutka József</i>	405
Nyílt levél a beregi egyházmegyéből. <i>Reformer</i>	409
Az alsó-zempléni egyházmegye köréből. <i>a—s.</i>	411, 862
A nagybányai ev. ref. egyházmegye köréből. <i>Bodnár János</i>	412
Az abaujmezei ev. ref. tanítóegyesület közgyűlése. <i>Korocz Dániel</i>	413
A tornai egyházmegye köréből. <i>Arday J. Dániel</i>	415, 764
A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye köréből. <i>Vadászy Pál</i>	431, 837
Az alsóborsodi egyházmegye köréből. <i>Fekete J. Kazay S.</i>	333, 884
A szatmári egyházmegye köréből. <i>Kalós Péter</i>	436, 650, 763
A tiszáninneni egyházkerület közgyűlései. <i>Mitrovics Gyula</i>	440, 863, 882
Lengyel Ferencz 1837—1892. <i>Pósa Lajos</i>	460
A f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye köréből (<i>r. l.</i>)	461, 724
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlései <i>Referens Biky F.</i>	500, 678, 789
A konventről. <i>Radácsi György</i>	503
Vallástügyi vita a képviselőházban <i>bj.</i>	506, 528, 552
A gömői ev. ref. papi értekezlet <i>Pósa L.</i>	530, 907, 1085
Az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlése	391, 530
Az «Áldozó Csütörtök» Budapesten	530
A magyar orvosok és természetvizsgálók XXII-ik (brassói) vándorgyűlése <i>bj.</i>	532, 769
A sárospataki főiskola évről-évre vizsgálatai s ünnepélyei	584
Tanárgyűlések <i>B. J.</i>	574, 635
A harangodi tanítókör évi értekezlete. <i>Borcsik János</i>	652
A rozvágyi jubileum. <i>i. n.</i>	653
A torna-újfalusi gyülekezet örömmünnepe. <i>Arday J. Dániel</i>	744
A gömői ev. ref. tanító-egylet közgyűlése. <i>ó.</i>	786
A dunáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése	218, 813
A felsőbaranyai ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Kis X.</i>	886
Az 1859—67-esek találkozója Sárospatakon. <i>Radácsi Gy.</i>	677, 748, 889, 923, 941, 967
Olajos Pál 1821—1892. <i>Botika Sándor</i>	989, 1015, 1034
A tornyosnémeti ev. ref. egyház templomújítási ünnepélye. <i>Bacskaý Sándor</i>	1017
A n.-kállói ev. ref. egyház hála- és örömmünnepe. <i>r. l.</i>	1037
Iván János 1823—1892. <i>Paikoss Endre</i>	1054
A borszaparti lelkész kör közgyűlése. <i>Szabó Károly</i>	1058
A református ifjúsági egyesület alakuló közgyűlése Budapesten <i>Philozophus</i>	1146
* * *	
A Közpapok Lapja zsinat elnapolási indítványa	37
A hazánkban levő vallásfelekezetek tagjainak számáról	39
Egy márkans vonás az Erdélyi Prot. Közlöny zsinati képirójának	59
A főiskolai magyar irodalmi önképző társulat nyílt ülése	60
A sárospataki ev. ref. templom-alap javára rendezett köztanórási táncvigalom	60, 79, 156
A temesvári ev. ref. egyház-gyűjtőivei	78
Missiói levél <i>Szabó András</i>	155

	Lap
Vagyont öröklő város és egyház (Kaloça Balázs, Nagy-Körös)	194
A miskolci egyház <i>K. J.</i>	218
A Magyar Prot. Irod. Társ. Ig. Választmányának gyűlése	250
Gáspár János kir. tanácsos kitüntetése	344
Az országos protestáns árvaházi egylet	369
Kiss Áron bucsúja	393, 488
A beregi ev. ref. egyházmegye közgyűlése	393
Báró Vay Miklós (90 év)	420, 486
A király üdvözlője Báró Vay Miklóshoz	420
Kiss Áron püspök beiktatása	422, 488
Szász Károly	422
Az ág. hitv. ev. atyafiak zsinata	466, 510, 658
Csabacsüdi Dókus Gyula kamarás	509, 551
Fodor József n.-rozvágyi tanító jubileuma	533
Kun Bertalan, Karsay Sándor a Lipót-rend közép keresztesei	551
Br. Vay Béla jubileuma	592
A magyar-izségi templomszentelési ünnepély <i>Tudja Mihály</i>	637
A főrendiház egyházpolitikai vitája	688
A hegyalja-harangodi lelkész kör tavaszi közgyűlése	638
A bodrogközi lelkész kör értekezlete	659
Radó Kálmán, Tisza Kálmán jubileumai	677, 692
Szatmári Protestáns Irodalmi Kör	693
A tokaj-újhegyi ág. ev. egyházközség ügye	709
A m.-szigetén ev. ref. egyház templomszentelési ünnepélye	710, 842
Lelkész-beiktatás Kassán	728
Tíz éves találkozás Debrecenben	747
Örömmünnepek Gálszécsen —y. —s.	767
A tállyai ág. ev. templom	769
A litkei ev. ref. egyház templomszentelése	770
Az erdélyi egyházkerület köréből	843, 872, 890
A tállyai Kossuth-templom felszentelése <i>B. B.</i>	869
Kossuth-ünnepély Sárospatakon	870
A málcái candidatió kérdéséhez <i>Laborefalvi</i>	998
Egy szerény ünnepély (<i>Borsi</i>)	1020
Harangszentelés Nagy-Beregen <i>Vigváry Mihály</i>	1068

V. KÖNYVISMERTETÉS.

Az énekes-könyv »Előmunkálatok« V-ik füzetéről <i>Mátrahegyi</i>	16, 33, 54
Szabolcska Mihály: Költemények. <i>Mátrahegyi</i>	128, 150
Mihó László: Templomi énekek hangzatai. <i>Hodossy Béla</i>	463
Gulyás Benő: Egyházi beszédek. <i>Rácz Kálmán</i>	482
Batta György: A berzétei ev. ref. egyház története <i>S. Szabó József</i>	567
Kardos Albert: A magyar szépirodalom története <i>i. r.</i>	590
Barbarics-Ihász: Magyar nyelvtan középiskolák használatára <i>Ms.</i>	706

VI. IRODALOM.

A prot. sajtó az új évben. <i>R. Gy.</i>	36, 613
Előfizetési felhívás <i>Tóth Pál</i> költeményeire	38, 550
A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület évkönyve, az 1891—1892. <i>Elek Lajos</i> (<i>bj.</i>)	73
Keresztény vallásos havi folyóirat. <i>Szalay József</i>	74
A jogi oktatásügy. A vallás-szabadság. <i>Dr Horváth Ödön</i> (<i>ifj.</i>)	74
A Károlyi Gáspár és Káldy György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme. <i>Rácz Kálmán</i>	76
A magyar magánjog tankönyve. <i>Emödy Dániel</i>	76, 548
Pár szó a jogi szakoktatás reformjához. <i>Dr Bartha Béla</i>	76
A Prot. Szemle. (<i>ry.</i>)	77, 549, 725, 927
Az Atheneum Kézi Lexikona (<i>ry.</i>)	95, 192, 550, 928, 1108
A Magyar Nyelvtörténeti szótár. (<i>ry.</i>)	95, 948
A mi zsinatunk. <i>S. Szabó József</i> (<i>ry.</i>)	95
Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára. 1892. <i>Vajda Ferencz</i>	95
Váradi Antal »Démon« színműve. (<i>ks.</i>)	96
Utmutatás a középiskolai helyiségekre nézve. (<i>bj.</i>)	191
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyvei 1891. <i>Mitrovics Gyula</i>	191, 749

	Lap		Lap
Ötven év a római katolikus egyházban. <i>Chiniqay-Révész</i>	191	Rik Géza, sárospataki n. gimn. tanuló	115
A Magyar Írók élete és munkái	192, 550, 948	Nagy Lajosné, Harsányi Zsófia, Encsencs	154
<i>Dr Heiszler József</i> : Észrevételek és elmékedések Presbyteri		Rimaszombathy Kálmán sárospataki I. jh	216
Jánus röpirata felett	192	Bacsikay Károly leánya, Nagy-Kövesd	249
<i>Presbyteri Jánus</i> Evang. ref. zsinati tárgyakról. (ry)	192	Olchvári András, sárospataki IV. gimn. t.	249
<i>Stromp László</i> : Somogyi Péter fogsága. rk.	219	Tóth János, Nagy Körös	290
<i>Zsoldos Benő</i> : Magyar Demosthenes	370	Szabó Istvánné, Kalicz Klára	318
A Magyar Protestáns Néptanító	394	Budenz József, Budapest; Barathi Ferencz, Takta-Kenéz	390
<i>Csikó Lajos</i> : Egyházzertartástan (ry)	445, 611	Szegesváry Józsi, Zoltán, Nagy-Károly	405
<i>Tompá</i> : Reggeli éneke. <i>Hodossy Béla</i>	531	Vladár József, Szin, Lengyel Ferencz, Uza-Panyit	444
<i>Báthory Nándor</i> : Állattan. (bj.)	547	Baross Gábor, közlekedésügyi miniszter, Sipos Pál, Főth; Bakos	
<i>Tüdös István</i> : Zwingli, mint dogmatikus	548	Antal, Nagy András	465
Vasárnapi Ujság. (ry)	549	Orémus Dániel, Nagy-Dobrony	509
<i>Beke Manó</i> : Számtan. (bj)	549	Szabó Barnáné, Porcs Erzsébet, Miskolcz	533
<i>Böngér János és Kárpáti Béla</i> : Az álló írás. (bj)	549	Uzoni id. Zaizon Ferencz, Sz. Udvarhely; Kozma Pál, sárospa-	
<i>Szirmai József</i> : Az első iskolai év	549	taki II. éves képezdész.	592
<i>S. Szabó József</i> : Epitaphiumok. (ry)	550	Szegesváry Jenő, debreceni tanuló, Özv. Szóts Lajosné, Végh	
<i>Warga Lajos</i> : A ker. egyház történelme III kötet, 2. füz. (ry)	610	Rozália	612
<i>Tóth Vilmos</i> : Protestáns Almanach. (ry)	611, 726	Kajáti Mihály, Tas; Dezső Berta, Sárospatak	657
<i>Tüdös István</i> : Mirandulai Pícus János élete és bölcészete	611	Szabó Géza, Miskolcz; Kónya Ferenczné, Kopácsi Juliska, Mis-	
A sárospataki ev. ref. főiskola 1891-92-ik évi értesítője. (bj)	708	kolcz	676
<i>Kenessey Béla</i> : A Magyar Prot. Irodalmi Társaság Évkönyve	726	Kósa Imre Paszab	729
<i>Maklár Pap Miklós</i> : Magyar nyelvtan népiskolák számára	727	Baksay Dánielné, Gondol Sarolta, Aggtelek, Batta Miluska,	
<i>Duhr Bernát</i> : Jezsuita mesék. (ry)	728	Torallya; Bocári Mocsáry Mária Andornok	747
Kalászkok az életnek kenyeréhez. (ry)	748	Lipsius Richard Adalbert Jéna. cs. d.	766
<i>Tarnóczy Tivadar</i> : Magyarország politikai és művelődési tör-		Szabó Józsefné Szöllősy Mária, Eszeny	817
ténete dióhéjban Ms.	841, 932, 1108	Hamar Andor, Halas.	878
<i>Dicsőfi József</i> : Evangéliumi elmékedések	842	Füredi Lajos, Mező-Tur, Renán Ernő, Molnár Lajos Sárospatak	909
<i>Bodnár István</i> : Tiszavirágok. R. L.	872, 1090	Olajos Pál Gesztely	931
Közpapok Lapja Tasnádon	927	Salamon Ferencz	949
<i>Fejes István</i> : Egyházipolitika protestáns szempontból	928	Iván János, Györke, Nagy Károlyné, Anti Izabella	974
<i>Rácz Lajos</i> : Descartes pszichológiájának alapvonalai. (ry)	928	Özv. Szász Károlyné, Münstermann Fanni	995
<i>Balogh Ferencz</i> : Kellő világítás Kanyaró Ferencz unitárius		Irányi Dániel, Nyíregyháza	996
történetéhez	928	Novák Lajos leánykaja	1018
<i>Komjáthy Gábor</i> : Jubileumi beszéd	928	Báji Patay Gyula, Tiba. Özv. Hegedüs Lászlóné, Zsidai Julianna	1041
<i>Elek Lajos</i> : A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület		Lengyel József, Kis-Azár	1064
évkönyve az 1892-93-ik évre (bj)	928	Szutor Gottlieb	1065
<i>Kassay Adolf</i> : Legújabb levelező (ry)	930	Katinszky János, Beregszász. Bényey Gábor Veszprém Berky	
<i>Vásárhelyi Zsigmond</i> : Bibliai képek. (ry)	931	József Zaláta, Tóth Menyhért Kápolna	1091
A mi otthonunk: (ry)	931	László János n.-baomi lelkész	1136
Énekes könyv. (ry)	948		
Koszorú. (ry)	948, 1148		
<i>Zsilinszky</i> : A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai	948		
<i>Kónya András</i> : Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye köz-			
gyűlése	949		
<i>Zoványi Jenő</i> : Beköszöntő beszéd N. L.	994		
<i>Révész Bálint</i> : Hátrahagyott irodalmi művei. (ry)	994		
<i>Téli Ujság</i> . (bj)	1086		
<i>Legifj. Szász Károly</i> : Protestáns új képes naptár 1893. (ry)	1088		
<i>Radácsi György</i> : Emléklapok az 1859-67-es osztálytársak			
sárospataki találkozójáról	1088		
<i>Rácz Károly</i> -Merle D'Aubigne: Kálvinnak és a genfi refor-			
mációnak történeti jelentősége. (ry)	1089		
<i>Szentkúti Kis Károly</i> : Nagy Imánd és vidéke multjából. (ry)	1089		
<i>Csikó L.</i> Hit, remény és szeretet. Ry.	1148		
Múlt és jelen	1148		
Pallas nagy Lexikona	1180		
Monthly Reporter	1109		
<i>Papp K.</i> A vándor útja Istenhez	1109		
<i>Mahlár Papp Miklós</i> : Zsindely István emlékezete	1110		

VII. GYÁSZHIREK.

Kerkápoly Károly	19
Göde Károly decsi lelkész édes anyja	36
Mandel Izraelné, Nyír-Bátor	57
Spurgeon Károly, Haddon	114
Kovács Péter, Berencs	115

VIII. VÁLASZTÁSOK, KINEVEZÉSEK.

Varga József, Szikszó az abauji ev. ref. egyházmegye zsinati lel-	
készí pótképviselője	20
Füzy János, Göncz. Ujj János, Korlát tanácsbírók	38
Id. Kiss Áron, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöke	57
Révész Kálmán, Kassa	57
Karap Ferencz, Dömötör Lajos	193
Fejes István, Mitrovics Gyula, Mocsáry Lajos, Lükő Géza kon-	
venti képviselők	194
Id. Kiss Áron, Debreczen. Gönczi István, Pazony	318
Adorján Zoltán, Porcsalma, Szarka Boldizsár esperes, Czike La-	
jós a pápai főiskola egyházi gondnoka, Németh István	
egyházkerületi tanácsbíró	509, 510
Bartha József, Vis	573
Kovács János, T.-Kenéz, Szabó Lajos Berencs, Gáspár Gyula	
Nagy-Kálló. S. Szabó József, Rimaszombat	693
R. Vozári Gyula, Munkács	708
Szikszay András, Ibrány	748
Magyar Bertalan, N.-Dobrony	767
Kiss József, Pápa	817
Németh István, Csege	817
Molnár József, Naprágy	870
Pallos Veronka Sárospatak, Szaboleska Mihály Felfalu	912
Szarka Boldizsár, esperes	951
Németh István zsinati tag	1018
Nagy-károlyi egyházmegyei tisztújítás	1126

XÍ. VEGYESEK.

A katolikusok Istene	37
Duka Tivadar londoni levele	38
A Károlyi-szobor képe	39
A hazai felekezetek tagjainak száma	39
Schopper, rosznyói kath. püspök körlevele a képviselőválasztások tárgyában	39
Franciaország erkölcsi és társadalmi viszonyai	40
Képviselő választási iratok. <i>Ballagi Géza</i>	58
A protestáns vallásos felolvasások	58
A nagy jelszavak és lélekvásárlás	58, 97
Ujabb Schopperek	58
A természettudományi társulat jubileuma	77
A Károlyi alapra	77
Ösztöndíj a néptanítóknak (Mauthner)	78
A Debreczeni Protestáns Lap haragja	96, 132, 343
Az elkeresztelések ügye	97
Tanárhiány	97
Nő, mint egyetemi magántanár	98
Angliából	99
Egy lépés a prot. Unió felé	133
A jezsuita rend szervezete	134
Mária Dorottya egyesület	154
A lourdesi csoda	154
Szunyogh Szabolcs adománya	154
Hunfalvy Pál végrendelete	175
A hatodik egyházkerület	175
A protestáns napilap	175
A trónbeszédből	193
Az Énekügyi Előmunkálatok V-ik füzete. <i>Érczhegyi</i>	193
Elkeresztelési perben II-od fokú ítélet	194
Az utólagos házasság általi törvényesítésnek bejegyzéséhez szükséges-e miniszteri engedély? <i>Czinke István, Szerk.</i>	195
A zsidók egyenjogosítása ellen	216
Királyi adomány	216
A miskolci egyházzól	217
Mátrahegyinek Szabolcskáról írott bírálata	218
Zemplénmegye főispánjának jubileumán	219
A vallásos buzgóság munkái	250
Presbiteri János tiltakozása	251
Tisza István s a garam-mindszenti plébánus	251
Vasary program beszéde	290
A ref. zsinat küldöttei a királynál	317
Az erdélyi egyházkerületnek a domesztika	345
A zágrábi cseh-egylet	368
A kolozsvári unitárius egyház	369
Meczner Béla adománya	393
Uj ev. ref. egyház Pécssett	393
»Magyar Állam« contra Berzeviczy Albert	393
Báró Vay Miklós 90-dik évfordulója	420
Bernáth Elemér adománya	444
A római katolikus püspök, budapesti értekezlete	469
Bakos Antal végrendelete	469
A főváros római katolikus plébánusai	469
Baldácsy-alapítvány	510
Hodossy indítványa az istentisztelet reformjára	530
Tompá reggali éneke dallamosítva	531
Ragályi Béla adománya	532, 613
Felekezeti különbség a koronázási örömnünnepen	552
A »Közpapok Lapja« vívódása	574
»Reformátusok Lapja« lapunkról	613
Németh István a Dunántuli Prot. Lap« szerkesztője	614
Ajándék-harang	637
A főrendház egyházpolitikai vitája	638
Báró Vay Miklós adományai a sárospataki ifjuságnak	658, 840
Az énekes könyv reformjához	658
Buar Ferdinánd Keresztély	677

	Lap
Egy botrányos esketés	677
A hercegprimás cultusz-tényei	694
A «Magyar Állam»-nak keserőségei és örömei	708
Tokaj-Ujhelyi ev. egyház ügye	709
Az esperesi körlevelek továbbítása	709
Visszafejlődés az angol püspöki egyházban	748
Egy német lelkész hivatal-vesztése	769
Adalékok a róm. kath. papok hazafiságához	792
Sulyok Rudolfné, Czikó Apollonia (Naprágy) adománya	817
Áttérés. <i>Kis X.</i>	819
A hercegprimás pásztori levele	842
Dr Rácz Lajos	870
A «Prot. Kirchenzeitung» — Szász Károly ellen	870
Gencsy Albert jubileuma	871
Az erdélyi kath. status gyűlése	890
A nagyváradi apáca-kérdés	890
Elismerő nyilatkozat (Buza-Természetrájk)	891
A hercegprimás a vádlottak padján	910
Egy megjegyzés a Pesti Hirlapnak	949
Az egyházpolitikai kérdések	950
Kiutasított katolikus papok	950
Vilmos császár a wittenbergi Luther-ünnepélyen	997
Biki Ferencz, Gyarmathy Sámuel adománya	1019

	Lap
Iparos-inasok egylete	1019
Segesváry József 25 éves lelkészkedésének emléke	1019
Az ártatlanok halála. (A sárospataki leányiskola Benedek Ilonának)	1019
Nyílt levél Mitrovics Gyula tanárhoz. <i>Hutka József</i>	1042
Válasz a nyílt levélre. <i>Mitrovics Gyula</i>	1042
Felolvasó-estély Sárospatakon	1043, 1092
A vatikán félhivatalos közlönye a Moniteur de Rome	1044
Önigazolástól <i>Dr Tüdös István</i>	1044
A pápa nagy szegénységben van	1065
Nemzetközi kath. szövetség	1066
A komáromi apát-plébános elítéltetése	1066
A katolikus püspöki kar közös tanácskozása	1066
Zelenka püspök kiténtetése	1066
A polgári házasság az országházban s a főrendeknél	1067
Dr Kiss Áron jubileuma	1091
Tömeges áttérése Kölesden	1092
Zsinati atyák a hóban	1011
A Zsindely-alap ügyben M. P. M.	1011
A pápai főiskolának Veszprémmegye	1135
A róm. kath. püspökök értekezlete	1135, 1151
A kassai ev. ref. egyház szentedényei	1151
Ezekon kívül hazai és külföldi, egyházi s iskolai hírek s szerkesztői üzenetek csaknem minden számban.	

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Égész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az új év küszöbén.« Radácsi György. — »Haladtunk-e?« Buza János. — Ének.« Molnár Ferenc. — »Az 1790/91. XXVI. törvénycikket megköszönő hálafelelő a két protestáns egyháznak.« Rácz Kálmán. — »Püspöki körlevél.« Kun Bertalan. — »Az énekes-könyvi „Előmunkálatok“ V-ik füzetéről.« Mátrahegyi. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Az új év küszöbén.

Az 1891-ik év örökre emlékezetes marad a magyar protestáns egyház életében. Szívünket gyakran tépte ugyan éles fájdalommal, ritkítván nagyjaink és szeretteink sorát; de az öröm-tüzekért, a melyeket itt-ott magas lángokra nevelt, s a melyek melegt mindkét protestáns egyházon elárasztotta, meg a munkáért, az egyházépítő verejtékezésért, a mikre egyeseket és testületeket — a jó alkalmak által — rákényszerített, szívesen jegyezzük fel, ha nem is boldogabb de a protestáns egyház gyümölcsözőbb évei közé.

A munkálkodás irányát a nagy várakozásokra jogosító zsinat jelölte meg s ez foglalta le az erők java részét is. A törvényjavaslatban mutatkozó javítások, újítások s az ezek mögött lappangó elvek és szellem felrészletelték a gondolkodni szeretőket s papi értekezleteken, egyházmegyéken és kerületeken nyüzsgés, élénkség, sűrűlőds támadt s a méltán felpanaszolt csekély idő mellett is, több helyen sokan ráérték sűrű rostára vetni a törvénynyé válandó §§-okat. Jó munkát végeztek.

Kötelességéhez hiven, a sajtó is erősen dolgozott s védőleg és támadólag kitartó harcot folytatott a helytelen, vagy olyanoknak tetsző pótlékok, újítások s főleg az egyes §§-okban felfedezett centralisticus irányzat ellen és mellett. Már a hogyan a lélek sugalta!

Legnagyobb volt a sürgős-forgás a papválasztásra, közigazgatási bíróságra, a nagy egyházak szavazat-jogának kiszélesítésére, s a konventi képviselők választására vonatkozó pontok körül.

A papválasztással összeköttetésben a papi fizetések módosítása — ez a tengeri kigyónk — is felszínre került s nem volt hiány a papi statust boldogító mérész tervezetekben. Püspöki kinevezés, közös pénztárból való egyenlő fizetés, az egyházi adónak a községi adóval együttes behajtása s több ilyen nagy és egyházalkotmányunk szellemével kibékíthetetlen elvek is szárnyra kaptak és egy-egy napi örömmel eltöltötték a paizsos férfiú vas markait, vagy a félreismeretetés kínjai között vergődő ember szívét, csak azért, hogy aztán ébredése annál keserűbb legyen. A nyomorúság árva ellen sokan elegendő ellenszernek gondolták — egyelőre — a gyámintézet felállítását s ezzel összeköttetésben sóvárogva gondoltak arra a mézes madzagra,

a mely egy idő óta sorsjegy-kölcsön vagy nyeremény-kölcsön címen ismeretes, de még mindig csak „névleg él.“ Mások minden baj ellen az egyetlen biztos szernek az általános birtok-aránylagos adózást hirdették s ha az ebben nyilatkozó krisztusi elv annyi emberi érdekbe nem ütköznék, tagadhatatlan, hogy ez temérdek sebet begyógyítana. Azonban még számon az ize, nekünk későbbieknek is, az ötvenes évek domesztikájának, a melyet éppen a gazdagok szűkkeblősége ölt meg csaknem fogantatása pillanatában. Ehhez újra kell születni az államnak, a melyek egyikéről meg van írva, hogy „emene, a melynek sok jósága van.“

Legáltalánosabb volt a felháborodás a közigazgatási bíróság behozatala ellen, a mely — mint trójai ló — az egyházmegye autonómiáját fogta volna megsemmisíteni. Ennek sem hiányoztak tekintélyes védelmezői, a kik különben az autonómiának is meleg keblű barátai. Ezeket, legalább közülök egyeseket, magasabb bírói szempontok s az igazságszolgáltatás szövevényes volta miatt táplált aggodalmak ösztönözték a védelemre. Az arany középut már fel van találva.

A nagy egyházak nagyobb jogának követelése s a konventi képviselők választásának javasolt módja bírálat tárgyává tette — s vajha még inkább azzá tette volna — egész egyházalkotmányunk szellemét. A presbitériumok jogával szemben felállították az egyéni jogok elméletét s a nagy egyházak javáért panaszkodtak a kicsinyek elnyomó hatalma ellen és viszont; hierarchia, küriarchia, konzisztorialismus, demokratizmus — mint tisztátalan fogalmak találtak magyarázókra s a figyelmes szemlélőnek éreznie kellett a vita folyamán, hogy bizonyos alap-fogalmakra s azok tisztázására nem volt elég gondunk s a törvényjavaslat készítői sem tördtek vele, hogy illik-e, nem-e valamely pótlás vagy újítás a zsinat-presbitérii alkotmány szelleméhez. Két igen erős érv szólt a régi rend mellett, a mit siettek is a kis egyházak pártfogói kiaknázni; egyik az, hogy a nagy egyházak sohasem panaszkodtak a kicsinyekkel való egyenlőségük miatt; a másik pedig, hogy az az újítás nem is a jogok iránt, hanem inkább személyek iránt való tisztelet és hatalmi törekvés kifolyása, sőt bizonyos boszú-politika sakkhúzása. A kik ez utóbbi gyanútól nem tudtak menekülni, azoknak kétszeresen nehéz volt beletörődni az egyéni jogok elméletének megértésébe. Ilyen jogokkal való játszásnak s egye-

nesen a presbitériánizmus megtagadásának vallotta az egyik fél a konventi képviselők választására vonatkozó §-t is, a mi a tiszántúli gyakorlat törvénybe foglalása lévén — az ott, e tárgyban kifejtett háza-vonak alapján is, szintén a hatalmi törekvés színében tünt fel s a többször leszavazott kisebbség agyában felébresztette s illetőleg csak felelevenítette a 6-ik kerület felállításának eszméjét is, a melynek megalkotására azonban — még ha közigazgatási s más fontos szempontok követelnék is — nincsenek meg a szükséges tényezők. Különben is, a jól kormányzott egyházmegyék mellett, az úgynevezett püspöki felügyelet vagy kormányzás alig állhat egyébben, mint parádés látogatásokban. — A kerületeket lehetne, jó is volna, okosabban összeállítani, de 6-ik kerület nélkül ezredekg boldogan élhetünk, ha a boldogság egyéb feltételeiben nem szűkölködünk. A mi a konventi képviselők választását illeti, az bizonyos, hogy az egyházmegyék és kerületek szervezetében nyilatkozó elvet ügyesen ki lehet használni, a mint történt is már, a tiszántúli elmélet előnyére; de mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy a kisebbség felfogásában a közügyek sorsaért féltékenykedő bölcseséget többre kell becsülnünk a logika szabályainál.

Van egy érdekes tanulság a mi zsinati előkészületünk lefolyásában, sőt kettő is van. Egyik az, hogy a kik részt vettek benne, általában nagyobb súlyt fektettek azokra, a mik nincsenek az előmunkálatokban, mint azokra, a melyek benne vannak; a másik pedig az, hogy mennél magasabb fokozaton foglalkoztak az arra hivatott testületek a törvényjavaslattal s a hozzá készített munkálatokkal, annál szűkebbre szorult a nagy kívánságok és vérmes remények sorozata.

Mi következik ebből? Az, hogy nem az volt a mi főhajunk s ma sem az, hogy törvényeink rosszak s azokkal megélni, fejlődni, haladni nem lehet, hanem az, a mit sokan sokszor elmondtunk már s a mit a zsinat-indítványozó tiszáninneni kerület annyi méltósággal emelt ki* (1889. őszi közgyűlés jegyzőkönyve), t. i. hogy szegények vagyunk; lelkészeink, tanítóink — a gyülekezeteknek emez éltető szellemei — sőt magok a gyülekezetek is nem bírják a változott idő követeléseit s az állam és felekezet által rájuk kényszerített verseny terhei alatt roskadoznak. Államsegélyt — szükségseinkhez s érdemeinkhez méltót; a vallásügyi törvények átnézését, kiegészítését; egyenjogúságot; az alapok és alapítványok régóta függő kérdéseinek megoldását: ezeket sürgette a mozgalmat megindító tiszáninneni kerület, ezeket sürgették lapjaink, ezeket a papi értekezletek, az egyházmegyék több-kevesebb bátorsággal és lelkesedéssel; sőt sürgették még egyebet is, p. o. a Szent István-nap megünneplése ellen való tiltakozást; a jezsuiták kitiltásának követelését; a püspökök s főgondnokok általános főrendiségét; az elkeresztelések szigorúbb korlátozását; a házassági jog rendezését stb. de ezek közül a nagy kívánságok közül egyet-kettőt egyik-másik kerület, kettőt-hármat az egyetemes konvent szépen kitörölt, vagy szelidített formába öntött, talán hogy nagyobb bölcsességüket igazolják s a szeretlenkedőket vágyaik korlátozására figyelmeztessék...

Legalább is igen jellemző az a tartózkodás, az a sajátos conservativismus, a melyet a felettes hatóságok az alantasabbakkal szemben az állam és más felekezetekhez való viszonyainkat érintő indítványok s javaslatok iránt olyan érdekes fokozatban tudnak produkálni. Az egyházmegyék tüzére készen van a jeges borogatás a kerületeken (a mint ezt főleg tiszántúl igazolja), a kerületek mérsékelt hevére ott van a hideg

víz a konventen, a mint ezt éppen az utolsó konvent is igen meggyőzően bizonyította. A levegő ritkább és hidegebb-e arra felfelé?!

Pedig gyűrhatunk bár egész §-erdőt s javíthatunk igen sokat a debreceni zsinat stylusán: ezzel az anyaszentegyház dolgát egy jó lépéssel sem fogjuk előre segíteni, ha az alapot képező gyülekezetek testén ott hagyjuk a rágódó férgeket s nem emeljük a papok és tanítók munkakedvét.

A fényes nyitánnyal indult zsinatban a kerületek és a konvent többségének szelleme jutván diadalra, egészen méltó betetőzése az az imént emlegetett fokozatnak s a mi nem kevésbé visszariasztó jelenség, — a benne uralkodó többség szinte kéjelegve élvezi könnyen kivívott győzelmét s néha úgy tetszik a távolból, mintha csak olyan macska-egérféle játékot űzne a maga igazaiért harcoló — fájdalom rosszul szervezett vagy éppen szervezetlen kisebbséggel. De erről külön had szójjon majd az ének!

A zsinati törvényjavaslat mellett az *énekes-könyvi előmunkálatok* ébresztettek magok iránt, a múlt év folyamán nagyobb érdeklődést. Elismeréssel kell feljegyeznünk e ponton két dolgot: egyik az, hogy az előmunkálatokban haladás tapasztalható az ügy javára, a másik pedig a sajtónak jó érzéke s ébersége az énekügyi kísérletek s azok megrostálása iránt. Távol vagyunk ugyan attól még ma is, hogy az új énekes-könyvet, mint érett gyümölcsöt élvezhessük; de jogunk van reményelni, hogy a mikor az énekügyi bizottság a kijavított könyvvel — e második bibliánkkal — a közönség elé lép, nem kell majd szegyenkeznünk annak sem tartalma, sem formája miatt. A Dávidok, a Szenczi Molnárak már nőni kezdenek; már halljuk — egy-egy istenes dalban — a babiloni vizek zúgását s a vizre szomjúhozó szarvas epedezését s ez jó alap a további kilátásokra.

Egyházunknak társadalmi s irodalmi úton való építése körül is tudunk valamit 1891-ről felmutatni. Egy-egy szép alapítvány a vallásosság gyümölcseül, önálló gyülekezetek alakulása, templomok épülése, a belmissió iránti érzék erősödése, parokhiális könyvtárak, népies iratok sürgetése, az Irodalmi Társaság kiadványai, egyes helyeken a női nem bevonása az egyházépítő küzdelembe, a felső leányiskolák s általában a nőnevelés fejlesztésének egyre élénkülő óhaja: — ezek mind jó bizonyosságok 1891-diki törekvéseink mellett. Sajnálatos, hogy az u. n. *missió* iránt nincs jól hangolva a közönség, nincsenek az egyházkormányzás tényezői sem, a minek okai főként a missiói lelkészek, azok léhasága, tétlensége, — tisztelet a kivételeknek! Ez irányban újult szívre van szükségünk az új esztendőben, különben a nagy várakozásokkal alkotott missiói állomásokban csak felesleges erőfogyasztó gépezetekkel lesz dolgozunk, az alkotóknak és eilenőzőknek nem nagy dicsőségére.

Nem éppen örömdetes jelenség, hogy az u. n. társadalmi tevékenységre s általában a belmissióskodásra kívülrőlható tényezők által sarkaltattunk 1891-ben is. Úgy volt s úgy is van az, hogy minket nem mindig az építés természetes s ösztönyszerű vágya s nem is az öntudatos akarat hajt a munka asztalához és a vakoló kanálhoz, hanem az ellenségtől való félelem s az ellene való védekezés.

No ez az ellenség hű noszogatónk volt 1891-en át. A földi javakban duskáló r. kath. egyház nagyjai tornyot emeltek ott, a hol mi szerény hajlék rakásába fogtunk; egész apáca- és szerzetes-sereget szerveztünk ott, a hol mi egy pár diakonissáról álmodoztunk; egy

* Lásd a «Sárospataki Lapok» 1889. évi 39. számát!

leteket, társulatokat mozgósítottak ott, a hová mi egy-egy fundamentom-követ próbáltunk letenni. Egészen a malmukra járt a víz. A kormány megcsendesedett az elkeresztelések kérdésében, Szent István-ünnepet csinált, a mi őket kevélyekké, kihívókká tette. Még merészebben hirdették, hogy ők csak az egyedül idevezítő egyháznak keresztelnek s anyakönyveiket nem hajlandók még az országos törvény kedvéért sem megfertőztetni az eretnek szülöttek kiadásának bejegyzésével s kivonatok kiadásával. Kéjelegtek a vértanúsággal s hajszát indítottak az eretnek gyermekek elfogdosására, a vegyes házasságok megkeserítésére . . . s elég bölcsek voltak még ők panaszkodni a kormány erőszakossága s az eretnekek dédelgetése miatt: holott pedig ország-világ előtt tudva van, hogy államkormányunkat egy kis csúfság érte a maga primás-jelöltjével s még külügyi kormányunk is elszólta magát a pápai mindenhatóság javára. Hogy e kellemetlen s jövőnk fejlődésére nem igen biztató emlékeket sikerül-e majd az olajágat lengető új primás eszélyességének vagy jó akaratának elfeledtetni velünk: azt meg fogjuk látni már ez új esztendőben.

Nekünk — az igazat megvallva — kevés reménységünk van az államhoz és felekezetekhez való viszonyunk javulásához. Az állam jó akaratában nem kételkedünk ugyan, de a diplomáciában és politikában nem a szív érzelmek s nem is az emberszeretet nagy törvénye szokott elhatározó befolyást gyakorolni. Míg a római katolikus egyház püspökei egymásra rendezik a drága zárandoklatokat s a németül beszélő jezsuitáknak is szabad vásárt tudnak biztosítani államunk területén; vagyis míg az óriási javak szemben állnak a mi szegénységünkkel: addig mi folytonos védelmi haragra leszüünk szorítva, a minnek esélyeitől félnünk kellene, ha nem volna hitünk a protestáns eszmék győzhetetlenségéhez. De — hála Istennek — van!

A protestáns egyházak bizonyos mérvű uniója s a presbiterianus szövetség által felajánlott segítő kéz — addig is lendíthetne ügyünkön — az igazság és emberiség magasabb ügyén — míg a nemzeti kultur-állam eléggé hatalmassá válhatik arra, hogy az egyenjogúság felséges tanát törvényerőre emelheti. Ez azonban még sokáig marad jámbor óhajlás, főleg ha sem konventünkben, sem zsinatunkban nem lesz meg a szükséges bátorság bajaink s küzdelmeink őszinte feltárására s kimagasló vezérferfiaink diplomatikus óvatosság-al fogják szolgálni egyházunk érdekeit.

A mit a magunk erejéből tehetünk, azt el kell végeznünk okvetlenül s ehhez az első kellék az, hogy valamennyien át legyünk hatva attól a gondolattól, hogy a protestantizmusra, ennek drága áron szerzett vívmányaira az emberiségnek szüksége van. Ez a tudat sokra képesít! Milliók vannak, egész hadsereg van e tudatban, mely — a mint meggyőzte már egyszer a világot, úgy nem győzhető le soha, semmiféle csinált hatalmasságok és zsoldos táborok által. Protestáns közszellem! — jöjjön el a te országod s jöhetnek azután a poklok ördögei is. Adjon Isten boldog új esztendőt!

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Haladtunk-e?

Ez a kérdés úgy egyesek, mint testületek előtt majdnem önkénytelenül merül fel minden év elteltével. Ilyenkor végig gondolunk tetteinken s mintegy újra

átérezzük azt a nehéz fáradságot, melyet eszméink megvalósításáért átszenvedtünk és míg egyrészt bizonyos lelki öröm támad bennünk, ha egyik-másik életrevalóbb gondolatunkat megtestesülve látjuk magunk előtt, más részről leverőleg hat reánk, ha nemesebb óhajításainkat legyőzhetetlen akadályok miatt nem sikerült megvalósítanunk.

Haladtunk-e? Ezt a kérdést különösen nemzeti közművelődésünket véve tekintetbe, jogosan és méltán vethetjük fel, annyival is inkább, mert mint tudjuk, a legközelebb lefolyt 2—3 év, tanügyi szempontból tekintve, a legmozgalmasabb éveink közé tartozott, melyekben egyik terv a másik után született meg. Ha ezeknek a terveknek csak egy részét sikerült is már az elmúlt évben megvalósítani, vagy legalább is a megvalósuláshoz közel vinni, akkor a felvetett kérdésre minden habozás nélkül igennel felelhetünk.

Népoktatásunk és népnevelésünk érdekében, ha nem tettük is meg mindazt a múlt évben, a mit előbb-utóbb el kell végeznünk, de mindenesetre tettünk olyat és annyit, hogy lehetetlen tagadni, hogy ezen a téren egy pár hatalmas lépéssel előre haladtunk. En p. o. alig merném feltenni, hogy volna hazánknak olyan elfogulatlan, értelmes lakosa, a ki a lefolyt évben hozott *kisdedővási törvényt* kicsinyelni tudná. Hiszen ez tulajdonképpen a társadalom által kezdeményezett s már széles körben üdvösnek ismert mozgalom szentesítése és rendezése, a mely — még a korlátolt tankötelezettség kimondásával is — egy valószínűleg hosszú időn át meg nem valósítható eszményképet tűzött ugyan ki maga elé, de ezzel kijelölte a haladás irányát. A kisdedóvással mi megelőztük a művelt külföldet, mert ez ügyben még csak Franciaországnak van törvénye, de a kisdedóvást ez is az elemi oktatással kapcsolja össze, míg a mienk kizárólag a kisdedóvással foglalkozik. Ennek a törvénynek hasznos volta bizonyára már a közel jövőben szemmel látható lesz, mert azzal az intézkedésével, hogy minden egyes községben legalább egy kisdedóvodának, vagy menedékháznak kell lenni, a hol a gyermekek kellő felügyelet alatt s nekik való szív-és léleknevelő foglalkozással töltik az időt, a gyermekhalandóság számárányán nagyot fog változtatni s a népiskola munkáját is tetemesen megkönnyíti.

A népoktatásiügy fejlesztésére tett intézkedések között mindenesetre a legfontosabb a vallás- és közokt. miniszternek a *tanítói nyugdíjtörvény revisiójára* és a *tanítók fizetésének rendezésére* vonatkozó törvényjavaslata, melyeket ígéretéhez képest, az országgyűlésnek a múlt évben benyújtott. Bátran elmondhatjuk, hogy 1868. óta, tehát 23 év lefolyása alatt népoktatásunk előmozdítására ezeknél üdvösebb intézkedés nem igen történt, és hogyha a lefolyt évben többet nem tettünk volna is ezen a téren, mégis bátran elmondhatnók, hogy nagyot haladtunk.

A *tanítói nyugdíjtörvényjavaslatból*, melyet a miniszter július 17-én terjesztett a törvényhozó testület elé s melyet december 21-én a főrendiház is elfogadott, törvény lett. Hogy ez a törvény minő hatással lesz népoktatásunk fejlődésére, azt előre meghatározni alig lehet. Annyi bizonyos, hogy a tanítók munkakedvét mindenesetre fokozni fogja az a tudat, hogy 40 évi szolgálat után s esetleg 65 éves korukban utóljára élvezett teljes fizetésükkel nyugdíjaztatnak s nyugdíjuk 300 frtnál kevesebb nem lehet, a mi ugyan nagy összegnek semmi esetre sem mondható, de az eddigi 100—120 frt nyugdíjhoz viszonyítva, mégis figyelemre méltó. Emelheti a tanítók munkakedvét az is, hogy alkalmuk volt meggyőződni az országgyűlési tárgyalások

alkalmával arról, hogy a törvényhozó-testület minden tagja szíven viseli helyzetük javítását, sőt maga a miniszter is kijelentette, hogy minden kedvezményt kész megadni a tanítóknak, ha az a pénzügyi mérleget nem rontja meg. Hogy a nyugdíjügyet jelenleg kedvezőbben nem lehetett megoldani, annak az az egyedüli oka, hogy az állam ma még nem viselhet el annyi terhet, mennyit a kultúra érdekében szívünk szerint kívánhatnánk. Ennek lehet tulajdonítanunk a törvénynek azt az intézkedését is, hogy a kántori díjak a nyugdíj kiszabásánál nem vétetnek tekintetbe, a mi felekezeti tanítóinkra mindenesetre rossz hatást gyakorolhatott, mivel sok helyen a tanítói jövedelem tekintélyes részét éppen ezek a díjak képezik. Különben a tanítók nyugdíjügye a múlt évben hozott törvénnyel nincs évtizedekre elodázva, mert kimondatott, hogy 10 év múlva, ha a nyugdíj és gyámintézet viszonyai megengedik, új számítás fog eszközöltetni. Ismervén ennek a most már hatalmas intézetnek fokozatos fejlődését, olvasván a miniszter hivatalos kimutatásából, hogy az 1890. év végén tiszta vagyona 8.225.103 frt 85 kr volt s egy év alatt 692.695 frt 58 krral szaporodott, biztosra foghatjuk, hogy 10 év múlva ismét javúlni fog a népiskolai tanítók anyagi helyzete, a minek aztán természetes következménye lesz a képzetebb tanítósereg, mely virágzóbbá fogja tenni népoktatásügyünket.

A nyugdíjtörvénynél nem kevésbé fontos a tanítók fizetésének rendezésére vonatkozó törvényjavaslat, a mely első sorban a hitfelekezeteket s ezek között különösen minket protestánsokat érdekel.* A tanítók anyagi helyzetének javítása, a mint maga a közoktatási miniszter is kifejezé javaslatának indoklásában, régóta hangoztatott közkérdés, mely nemcsak a közvetlenül érdekelt tanítói kar köréből jutott sokszor megújuló óhajokban állandó kifejezésre, hanem a közönség közérdeklődésének is tárgya lett, és jogosan, mert a tanítók részére a tisztességes megélhetést biztosítani emberiségi tekintetek és a népoktatás fejlesztésének érdeke egyaránt követelik. A tanítók anyagi helyzete különösen egyes felekezeti iskolákban igazán kétségbeesítő. A szegénypir futja el arcunkat annak hallatára, hogy hazánkban jelenleg 170 olyan tanítói állomás van, melyeknek évi illetménye 50 firtig sem terjed: 50—100 firtig terjedő fizetéssel van ellátva 449 állomás; 100—150 firttal 985; 150—200 firttal 1070; 200—250 firttal 1472 és 250—300 firttal 1129 állomás van díjazva. És ez az 5278 népiskola mind a hitfelekezetek tulajdona, a melyeknél a feltüntetett tanítói fizetésbe a kántori teendőkért járó illetmények is be vannak számítva! Ilyen fizetéssel járó állomásokra valódi hivatással bíró, képesített, művelt tanítók, nagyon természetesen, nem vállalkozhatnak s ez az oka annak, hogy ezekben az intézetekben még jelenleg is 2907 oklevél nélküli tanító van alkalmazva, a kiknek nagy része bizony az értelmiségnek igen alacsony fokán áll.

Ezek a siralmas állapotokon óhajt javítani az a törvényjavaslat, mely „a községi, valamint a hitfelekezetek által fenntartott elemi iskolákban működő tanítók (tanítónők) fizetésének rendezéséről” szól. A törvényjavaslat szerint két irányban történne intézkedés a tanítók helyzetének javítására; nevezetesen az alapfizetéseknek mindenütt az 1868. törvényben megszabott minimumra felemelése által és az alapfizetés után járó korpótlék biztosítása folytán, a mely 5 évenként a fizetés 10%-a lenne s a nyugdíjba is beszámítandó járandóságot képezne. E szerint a javaslat szerint tehát, a 300 forintos

törzsfizetéssel alkalmazott tanító fizetése, 40 évi szolgálat után, 480 frtra emelkednék s ennyi lenne nyugdíja is.

Ez a javaslat, mint már említettem is, különösen a felekezeti tanítók helyzetén óhajt segíteni, mert hiszen az állami népiskolák tanítóinak fizetése az 1868. XXXVIII. t.-c. által szabályozva van, de a felekezeti tanítók díjazása a legtöbb helyen a régi állapotban maradt. Az idézett törvény 142. §-a kimondja ugyan, hogy a rendes tanító fizetése, tisztességes lakáson és $\frac{1}{4}$ hold kerten kívül, legalább 300 frtban állapíttatik meg, de a törvény ezen intézkedését a hitfelekezetek figyelmen kívül hagyták, mert nekik a 11. §. jogot adott arra, hogy saját autonóm hatáskörükben szabhatják meg tanítóik fizetését. Igen sok helyen bizonyára a hívek szegénysége volt az oka annak, hogy a tanítók helyzete a népoktatási törvény szentesítése óta semmit sem változott, de a miniszter udvarias nyilatkozatával szemben is ki lehet mondanunk, hogy sok helyen a valódi okot az áldozatkészség meglazulásában és a kulturális érdekek iránti érzék hiányában kell keresnünk. Ezt tapasztaljuk protestáns s közelebbről ev. ref. egyházközségeink tekintélyes részénél is, mert hiszen általános a panasz, hogy lelkeszeink és tanítóink csekély illetőségeikhez is csak a végrehajtó segélyével juthatnak.

A felekezeti iskolák tanítóinak túrheterlen helyzetén, a miniszter nyilatkozata szerint, két módon lehet az újonnan alkotandó törvény útján segíteni. Vagy általánosan kiterjeszteni az 1868. törvény 142. §-át s így kötelezni a hitfelekezeteket is a 300 frt minimum fizetésére, vagy pedig állami segélyezésben részesíteni azokat a hitfelekezeti népiskolákat, a melyek a tanítói fizetés minimumát biztosítani nem képesek. A miniszter a törvényjavaslatban, több ok miatt, ez utóbbi módot tartotta célszerűbbnek felvenni és ha úgy tekintjük a dolgot, hogy a népnevelés első sorban mindenesetre közös nemzeti érdek s így az államnak kötelessége a felekezeteknek a közművelődés érdekében elvállalt terhein könnyíteni, a miniszter véleményét csakis helyeselnünk lehet. Azt azonban már én nem tartom egészen helyesnek, hogy az évi segély fejében, ha az 50 frtnál többre megy, annyira beavatkozni óhajt a felekezeti iskolák ügyeibe, hogy még az elválasztott tanító végleges megerősítését is magának tartja fenn s kimondja, hogy a tanító ellen a hitfelekezet által hozott elmozdító fegyelmi ítélet csak a miniszter jóváhagyása után válik érvényessé. Meggondolva azt, hogy a hitfelekezetek népiskoláik fenntartása által tulajdonképen az államra háruló terheket viselik, teljesen elégnek tartanám, ha a hitfelekezetek arra köteleztetnének, hogy pontosan mutassák ki, miszerint az államsegélyt csakugyan az engedélyezett célra fordították. Ez a követelés jogos és méltányos. Jogos az is, hogy az ily iskolákban államellenes tanítók ne alkalmaztassanak, de hiszen az ilyen tanítókat semmi körülmények között nem szabad megtűnni. Lehet, hogy a törvényjavaslat ezen világos követeléseire egyes hitfelekezetek okot szolgáltatnak, de nem tehetek róla, ha nekem, mint református vallásúnak, a törvényjavaslatban általánosságban kifejezett bizalmatlanság roszul esik. Különben az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslatot, mint a mely népoktatásügyünk fejlődésére minden bizonynyal nagy hatással lesz, örömmel üdvözölhetjük.

Népnevelésünk és oktatásunk fejlesztése végett ilyen messzeható intézkedéseket tevén, sokkal feltűnőbb előttünk, hogy felsőbb- és középiskoláink érdekében nem tettünk annyit, a mennyit az előbbi években megindult mozgalom után várhattunk volna. Az egysé-

* Ezt a törvényjavaslatot lapunkban legközelebb közölni fogjuk. Szerk.

ges középiskola, mely közoktatásügyi miniszterünknek is régóta hangoztatott kedvenc eszméje, egy lépéssel sem jutott közelebb a megvalósuláshoz. A *felekezeti tanárok nyugdíj-ügye*, mely három év óta kísért, a miniszter nyilatkozata szerint még csak annyira haladt, hogy felállítása érdekében az előmunkálatok megtétettek. Történtek azonban ezen a téren is olyan intézkedések, melyeknek fontosságát el kell ismernünk. A *kötelező doktorátus* eltörlése érdekében tanácskozássra hívta meg a miniszter az egyetemek és jogakadémiák legilletékesebb tanárait s valószínű, hogy ez a célt tévesztett törvény nem sokára meg fog szűnni, a mi jórészen protestáns jogtanáraink nyomós felszólalásainak köszönhető. Az *országos közoktatási tanács*, mely ellen régebben annyi panasz hangzott, újra szerveztetett, de eddigi működéséből még nem lehet megítélnünk, hogy képes lesz-e közoktatásunk fejlődésére nagyobb hatást gyakorolni, mint a minőt régebbi szervezetében gyakorolt. Egyes jelek ugyan arra engednek következtetni, hogy a tanácsban ma éppen úgy, mint régebben bizonyos klikkek vannak, azonban egyesek eljárása miatt magát a szép célú intézményt egyelőre elítélnünk nem szabad. Az *állami középiskolák tanárai is megérték*, hogy anyagi helyzetük javítása érdekében megindított mozgalmuknak meg lesz az az eredménye, hogy az 1892. évi költségvetésben az állami tisztviselők fizetés-javítására felvett egy millió forintból az ő díjazásuk is emeltetni fog, sőt az *államsegélyt élvező felekezeti és községi gimnáziumokban* is tetemesen javult a tanárok fizetése. Nem lehet kicsinyelnünk az *országos tanár-egyesület által jubileumi közgyűlése* alkalmából rendezett *tanügyi kiállítás* hasznos voltát sem, mert itt összegyűjtve láttuk úgyszólván mind azt, a mit eddig a középiskolai tanügy terén felmutatni képesek voltunk s éreztük a hiányt, a melynek kipótlására törekednünk kell. Mint a tanuló ifjúság testi fejlődésére irányuló intézkedést csak méltányolnunk lehet a vallás- és közoktatási miniszter által rendezett *országos tornaversenyt* is, noha az a kellő előkészületek hiánya miatt nem sikerült teljesen. Felemlítésre méltó az *érettségi vizsgákon szerepelt kormányképviselők értekezlete* is, mert az itt folyt eszmecserének igen valószínűleg jótékony hatása lesz középiskolai oktatásügyünk fejlődésére.

Mi protestánsok saját iskolai ügyünk érdekében szintén tettünk ugyan valamit, de azzal bizony nem lehet nagy okuk dicsekedni. Azok, a kik a protestáns iskolák virágzását, szívvel-lélekkel óhajtják, abban a reményben élhettek, hogy a két protestáns zsinat egy olyan köznevelési és közoktatási szervezetet fog alkotni, a mely mintegy új életre kelti s virágzóbbá teszi egész iskolai ügyünket. A kik ilyen reménynyel voltak eltelve, az eddigi jelek után ítélve igen valószínűleg nagyon csalódní fognak. Hiszen mi, ev. reformátusok a zsinat összehívása előtt mindössze is annyit tettünk, hogy konventünk *iskolaiügyi albizottsága* átnézte a köznevelés és közoktatás című zsinati munkálatot s az egyes iskoláknak arra vonatkozó észrevételeit, de csak egy életrevaló reform-eszmét sem vetett fel. *Egyetemes tanügyi bizottságunk* is összeült hosszas pihenés után, de mindössze annyit tett, hogy szóba hozta a *tanárképzés ügyét* s annak megvalósítását a konvent figyelmébe ajánlotta; továbbá a *görög nyelv* tanítása ügyében véleménynt mondott, a mely szerinte azokban az iskolákban, melyekben a görög nyelvet pótló tanfolyam már életbe van léptetve, továbbra is fentartandó, a többiekben pedig a görög kötelezett tantárgy megmaradjon. Az *évszázó vizsgálatok* szigorúbbá tételére is tett némi intézkedést, s végül a *gimnáziumi tanterv revideálásával*

megbízta a sárospataki főiskola gimnáziumának tanári karát, azon határozott kijelentéssel, hogy a tanterven lényegesebb módosításokat tenni nem látja szükségesnek. Ezen megbízás folytán nevezett tanári kar át is nézte a gimnáziumi tantervet s munkálatát beterveztette, de bizony a zsinat megnyitásáig annak tárgyalására nem gyűlt össze újra a mi tanügyi bizottságunk.

Ilyen előkészületek után tanügyünk érdekében bizony nem sokat várhatunk a zsinattól sem. Pedig volna ám sok fontos megvitatni és elintézni valónk. Ilyen többek között a tanárok fizetésének rendezése, a mely ma már a legégetőbb kérdések közé tartozik; ilyen a nyugdíj-ügy sikeres megoldásának sürgetése, újabban a felsőbb leányiskolák felállítása s általában a növevelés fokozatos fejlesztése, a középiskolák állami segélyezése s a néptanítók fizetését szabályozó törvényjavaslat komoly megvitatása, mert ezek nagyon közelről érdeklik ám ev. ref. egyházunkat. Ha az államsegély fejében olyan könnyen, minden felvilágosító ellenvetés nélkül engedjük át egymásután az államnak, illetőleg a miniszternek eddig féltetten őrzött legfőbb jogainkat, a nélkül, hogy az ősök által alkotott és örökség gyanánt reánk hagyott tudományos intézeteket saját erőnkől fentartani komolyan megkísérlelnénk: — bizony hasonló leszünk mi azokhoz a rosszul gazdálkodó családokhoz, akik, hogy bajukon minden nagyobb gond nélkül segíthessenek, egymásután zálogba adogatták el nem adható nemesi birtokukat. Nagyon óhajtandó, hogy újra összeülendő zsinatunk komoly tanácskozás tárgyává tegye egész iskolai ügyünket.

Buza János.

TÁRCZA.

Ének.

Bizalommal, reménynyel megyek,
Mint atyjának örvendő gyermek,
Színed elé jó Istenem!
Hálám tüzeit, ez égi lángot
— Ki még hulló könnyem is látod —
Ó! tekintsd meg kegyelmesen.

A mélységet a magasságtól,
Fényes nappalt az éjszakától,
Te választád el egykoron,
S világodban hogy első lennék
Rám lövelted lelkednek fényét,
S mennybe vontad fel sátorom.

Nincs a sorsnak hatalma rajtam,
Boldogságom feldúlhatatlan:
Erőssége a szeretet;
Ez teremtet, fentart s meg is áld,
Ezen nyugszik az egész világ:
Más törvényt hát nem keresek.

Ha gond, bajok fejemre nőnek,
Nem csüggedek, jó teremtőmnek
Bölcs útain tudva sorsom.
S méltatlanul ha áld, úgy szeret,
— Nem áldhatván, mint ő engemet —
Áldó kezét megcsókolom.

Ha jön hozzám nyomorba sújtott,
Megsegítem s mit neki nyújtok,
Gazdagabbá tesz engemet.
Ha még azt is áldom, ki megsért,
S imádkozom ellenségemért
Istenemmel egygyé leszek.

*Ó! légy áldott örök nagy felség,
Üdvöm titkát hogy megjelentéd
S láttatsz velem megnyílt eget;
Bennem van az, nem messze-távol
Fénye rám szállt a magasságból
S életemnek vezére lett.*

*Világosság! örök szeretet!
Ó! jelentsd meg nagy törvényedet
Minden szívnek, minden helyen.
Világtörvény! erőnek lelke!
Győzz, építs, hogy neked engedve,
Minden ember boldog legyen.*

Molnár Ferenc.

Az 1790/91. XXVI. törvényeiket meg- köszönő hálafelelője a két protestáns egyháznak.

A vallásszabadságot biztosító ama nevezetes törvény százéves jubileumát ültük meg országszerte; ennek emlékére gyülekezett össze a két testvérelekezet legfőbb törvényhozó testülete Budapesten. Nem követek el tehát időszerűtlen dolgot, ha e becses lapok hasábjain felelevenítem őseinknek egy igen érdekes és jellemző feliratát, melyben a nemes jogérzet hangján hálás köszönetüket nyilvánítják II. Lipót királynak, a bölcs fejedelemnek. Talán némi mulasztást is pótolok, midőn a nagytiszt. Szerkesztő úrnak eddigelé visszhang nélkül hagyott ama kérelmét teljesítem, melyet a száz éves dolgok felelevenítése érdekében intézett az olvasó közönséghez (32. sz.).

A jubilált törvényeiket tudvalevőleg 1791. február 8-án cikkelyezték be a törvénykönyvbe és mindjárt 10—12-én vegyes tanácskozmányba gyűltek össze az ág. és helv. hitv. evangélikusok Pozsonyban Teleky József gr. házában, hogy tanácskozzanak a felől, miképen fejezhetnék ki a két prot. egyház háláját illendően a trón előtt. Így szerkesztette az alább közlendő hálafelelője *Teleky József gr.*, a mely elfogadtatván, febr. 16-án, egy 15 tagú vegyes küldöttség terjesztette fel azt a királynak Bécsben.*

Maga az érdekes okmány, mely Pozsonyban Weber Simon által nyomtatott, s egész terjedelmében sehol sincs közölve (Irinyi csak kivonatolja tartalmát), magyar fordításban a következő:

Címe: Alázatos írat, melyben Ő Felsége II. Lipót császár királynak köszönetüket tolmácsolták Bécsben 1791. febr. 16-án egy évégből küldött ünnepélyes követtség által a magyarországi mindkét hitvallású evangélikusok.

Császári-királyi Apostoli Felség!

Urunk! Legkegyelmesebb Urunk!

Midőn csak napjainkban ősi jogánál fogva kezébe vette Felséged birodalmának kormányzását, kibeszélhetlen az a roppant nagy és általános öröm, melyet többi népei között különösen ez a mi Hazánk érzett a felett, hogy az Istenség különös gondoskodása ilyen Fejedelmet juttatott neki. Ilyet, a ki nemcsak kijelentette, hogy koronáját a maga jóindulatából úgy veszi át, a mint törvényeink rendelik: hanem — a mi még sokkal nagyobb és semmiféle emberi törvény által nem rendelhető el — azt is bebizonyította, számos és pedig nem kétes

* A küldöttség tagjai voltak: az ág. hitvallásuk részéről Balogh Péter, Jeszenák Pál br., Podmaniczky József br., Prónay Sándor br., Tihanyi Tamás, Radvánszky Ferenc, Berzevics Gergely, Vörös Imre; a helvét hitvallásuk részéről: Teleky József gr., Ráday Gedeon gr., Vay István, Darvas Ferenc, Rédey Ferenc, Domokos Lajos, Pázmándy József, Hollósi József, Szombathi István.

bizonyosságokkal, hogy a legméltóbb erre a koronára, mint olyan, a ki kevesebb ékességet és dicsőséget kap a mi koronánktól — bármily fényes is az! — mint a mennyit az nyer majd ő tőle. Nem olyasféle üres, hatásvadászó, tetszetős szövegek ezek, a miket itt mondunk, Felséges Urunk! a minőkkel leginkább fel szokták forgatni részint a kifejezések értelmét, részint teljesen megtántorítani főképp új Fejedelmek gondolkodását. Nem oly szavak ezek, melyek alacsony és földöncsúszó indulatból származva, semmi jelentőséggel sem bírnak és az utókor előtt minden hiteltöket elfogják veszteni. Szólunk itt, mint egy szabad nép része egy olyan szerfelett ritka példájú Fejedelemhez, a ki népei igaz szabadságának pártfogója. Szólunk, nem mintha valami remény kecsegtetne, de úgy mint a kiknek reménye már teljesült. Röviden szólunk tetteikkel kiérdemelt dicséréssel, melyet soha semmi kor nem vonhat kétségbe. Hogy azonban mindennek felszámolása célunktól messzebb ne ragadjon, legyen elég Felséged igazságosságának csak azt a kitűnő bizonyosságát emlékeztetve hoznunk, a mit kevéssel megkoronáztatása előtt a vallásügyben nekünk és egész Európának adni méltóztatott.* Mert végre valahára rajtunk kívül a mi kath. polgártársaink igen nagy része is unni kezdte már a mi viszontagságos helyzetünket, néhány évvel előbb, mint Felséged a birodalom örökségébe jutott. A szerfölött nagy előítéletek igájának lerázása után majdnem mindenki könnyű szerrel belátta, hogy nemcsak mennyi igazságtalanság, hanem illetlenség és önmagukra háramló gyalázat: még a gyéren mutatkozó emberi jogokat is megtagadni azoktól, a kiket polgártársainknak ismernek (és kell is, hogy teljes joggal elismerjék azoknak) és a lehető legalacsonyabb szolgaságba taszítani azokat, — a kik pedig felét teszik a szabadságot sóvárgó nemzetnek. — elűtvén őket a szabadság legédesebb elemétől, attól a jogtól, hogy az Istent saját szokásaik szerint imádhassák. E nemes gondolkodás szülte azt, hogy ezen Birodalom egyetlenegy Vármegyéje sem fejtett ki semmi ellenállást azon Türelmi Parancs ellen, mely által a dicső II. József a mi törvényes szabadságunk javarészét visszaállította, és megengedték a Vármegyék, hogy az ő jótéteményeit egész Uralkodása alatt békével élvezhessük. Sőt többet is tettek. Az említett Uralkodó, miután kevéssel halála előtt, a mi törvényeinkkel nem egyező egyéb intézkedéseit egy nyílt Parancsban mind visszavonta, a vallási Türelem ügyét, mint a törvénnyel összeférőt szintén azon három dolog közé sorozta, melyeket érvényben hagyott. Ugyanekkor Magyarország összes Megyéi, úgyszólván egyhangúlag, önként elismerték a maguk feliratában, hogy a mi vallásunk szabadsága és jogai a Bécsi és Linczi Békében gyökereznek, és ünnepélyesen kijelentték, hogy ezeket a jogokat egyáltalában semmi módon nem óhajtják megengedni vagy csökkenteni, sőt azt kívánják, hogy ezeket a jogokat szabadítsák ki az önkény szeszélyétől függő helyzetből és állami törvény által biztosítsák és hirdessék ki. Ezen alapelvükhöz állandóan ragaszkodtak is. Midőn aztán Felséged az Országgyűlést kihirdette, Országunk összes Megyéi — alig egy kettő kivételével — az Országgyűlésre indított Küldöttséket e célból adott megbízó leveleikben komolyan kötelezték arra, hogy a mi helyzetünket abba az állapotba vigyék vissza, a mely a Bécsi és Linczi Béke pontjaiban megállapított és hogy ne szűnjenek meg előbbi állapotjában és sértetlenségében visszaállítani azon jogainkat, melyeket különféle fortélyos magyarázatokkal részint teljesen kijátszottak, részint meggyengítettek.

* Célzás arra, hogy II. Lipót koronázása előtt kijelentette, hogy a protestáns vallásszabadság tárgyát az országgyűlés feladatai közé sorozta.

Ugyanazért mindjárt az Országgyűlés kezdetén a Megyék Küldöttei, mintha csak szabadulni óhajtanának ettől a rájuk ruházott megbizástól, összegyülekezvén, semmit sem tartottak a közóhajtással inkább összhangzásban levőnek, mint azt, hogy a vallásügy minden késedelem nélkül elővételessék, a polgári kétoldalú törvények mintájára körvonaloztassék és minden kétségnek, mint a villongások bő tárházának kizárásával, a legvilágosabban kifejtessék. Ebből a célból munkálkodtak előbb az Ország Tisza-melléki kerületeinek Gyűléseiben, aztán a Duna-mellékiekben és végül abban a vegyes bizottságban, melyet az Ország Karai egyfelől egyéb ügyekben, másfelől e végett is létrehoztak. Miután ilyen módon a Kerületek és a Bizottság által ugyanannyi vallásügyi cikk terjesztetett elő, könnyen kitűnt ezekből, hogy három kivételével minden más tárgyra nézve nagy a Karok egyetértése. E három pont közül az első a róm. kath. vallásról más törvényesen bevettékre való áttérésre irányul; a második a vegyes házasságokból származott gyermekek vallásának kérdésére, és végre a harmadik a házassági ügyekben való ítélőhatalomra.* Mivelhogy ezért, a Tisztelendő Klérusnak minden dolgainkba való hatalmas beavatkozása következtében, magára e három pontra nézve nem könnyen lehetett remélni a vélemények összeegyeztetését, hogy elvégre is ne tűnjünk fel olyanoknak, mintha a Királyi Oklevél kidolgozását és az Ország más nagyfontosságú ügyeit akadályozni, vagy csak késleltetni is szándékoznánk: előbb magának a Tiszt. Klérusnak, majd az Országbirónak előterjesztésére, — mi is bizván Felséged igazságosságában és méltányosságában — könnyen beleegyeztünk abba, hogy a vallásügy ama pontjaiban, a melyekre nézve egyetértés nem jöhetett létre r. katolikusok közt és közöttünk, a legfőbb bizalmi bíró tisztét vegyük igénybe. Ez egyfelől a dolog természeténél fogva is állandóan a Királyhoz tartozik mindenütt, a hol csak valamely Országban a törvényhozó pártok meghasonlanak, másfelől az 1647. évi 5. t. cikk világos értelménél fogva a Királynak van fenntartva. Így aztán a most felújított és közös értelemmel azzal a megjegyzéssel terjesztessék Felséged elé, hogy mindkét párt kifejttesse Felséged előtt mindazon érveit, a mikkel csak támogatni gondolják ügyöket. Midőn ez mindkét részről nagyon is eléggé teljesített, Felséged mindkét párt előterjesztésének részrehajlatlan megfontolása után és az ügy alapos tanulmányozása folytán, nov. 7-én olyan Véleményt méltóztatott nyilvánítani, hogy arra minden jónak öröme visszhangzott nem csak Hazánkban, hanem az egész nagy Európán át. Felségednek eme jóakarati egyeztető határozata, habár nem adta is meg azt mind, a miről pedig azt hittük, hogy teljes joggal kérhetjük: mégis abban a tudatban, hogy a békeszeretnek is fel kell áldozni valamit, a többi is a mit még óhajthattunk, Felséged gondoskodására és polgártársaink önkéntes méltányosságára bízunk és nem mulasztottuk el örök hálaunkat nyilvánítani Felségednek, a mi boldogságunk helyreállítójának színe előtt ezért a legigazságosabb és szeretetet lehelő határozatáért.** Midőn az az általá-

nos tetszés-zaj, a melylyel ezt a választ a Karok és Rendek népes gyűlésében első felolvasásakor fogadták, kézzelfoghatóan bizonyította, hogy nagyon kevés kivétellel maguk a katolikusok is mindnyájan helyeselték: nem bírtunk eléggé csodálkozni azon, hogy a Tiszt. Klérus pártjának az juthatott eszébe, hogy Felségedet képes lesz egyszer már nyilvánítani oly igazságos és oly ünnepélyesen köztudomásra hozott véleményétől eltántorítani és bennünket annak minden gyümölcsetől megfosztani.

De mindazt elsorolni, a mi e célból történt és annak befolyását feleleveníteni, tartóztat minket az őszinte békeszeretet, a melynek mindenkor hívei voltunk s ezért nem újítjuk fel azt a sebet, mely — a mint reméljük — már gyógyulni kezd. Azt azonban semmi módon nem mellőzhetjük hallgatással, hogy Felséged bizonyosságot adott arról, hogy igazságszeretetét semmi fortély meg nem ostromolhatja, miután (általában csekély, a polgárok kölcsönös egyetértése végett tett változtatással) állhatatosan kitartott előbbi véleménye mellett, és az a legfőbb bizalmi bírónak magára vállalt tiszte következtében, törvénybe is igttatott. Ez a törvenycikk Felséged által az ország karainak és rendeknek átküldetvén, midőn az a mi kath. polgártársainknak is — örök dicsőség igazságosságukért és méltányosságukért! — igen nagy helyeslése kíséretében azok által elfogadott: hálátlanok lennénk Felséged iránt, ha most a dolog fejlődésének teljes végére jutása alkalmával, ismételve nem törekednénk erőnk egész megfeszítésével köszönetünket és örök hálaunkat nyilvánítani oly nagy jószágért. Mert ha főképp azoknak, a kik a legfőbb hatalommal állnak a népek élén, igazságosnak lenni valóban nagyszerű és fejedelmi dolog: még nagyobb-szerű és igazán majdnem isteni, kitartónak lenni az igazságosságban. Mert ez a kitartás nem csak boldogokká teszi a népeket, hanem (a mi nélkül maga a boldogság is élvezhetlen lehet) biztosítja is azokat a boldogság állandó voltáról. Igen jól tudjuk, hogy Felségednek az igazságszolgáltatásban ennyire megvívhatatlannak bizonyult kitartását annyival nagyobb becsben kell tartanunk, mivel az nekünk erős biztosíték arra, hogy Felséged a legjobban tudja, hogy különben bármilyen jó törvények is, rosszul megtartva, semmit sem érnek és ennél fogva a saját jóindulatából arra fog törekedni, hogy mentül előbb visszahelyeztessünk mindazon javak élvezetébe, a melyek most már állami törvény által vannak biztosítva. Látjuk, hogy Felségednek ezért a kegyéért annál inkább és annál buzgóbban kell esedeznünk, mivel a Tiszt. Klérus ez ellen a Felséged által minap kihirdetett törvény ellen, a melyen pedig mindkét Karok és Rendek is — a mint mondani szokták — kapva-kaptak, a saját ellenmondásával tiltakozott, jöllehet ez a tiltakozás azon törvény ellenében, a mely az ellenmondást örökre érvénytelennek nyilvánítja, nekünk ártalmunkra nem lehet: mégis esedeznünk kell, hogy az az állhatatos és engesztelhetetlen bántalmazási törekvés még lappangva se nyilatkozzék.

Felséged igazságosságának és méltányosságának egész eddig tanúsított és a mi már elismert jogaink iránt

gondoskodni kíván a protestáns zsinatok határozatainak érvényességéről, mintegy gátolni törekszik a hierarchiai törekvést; a király az ev. egyház fejének mondatik, a mi a katolikusok nagy elégedetlensége miatt nem jutott be a törvénykönyvbe; ebben még nincs szó a kormány közoktatási rendszerének a protestáns iskolákra való kiterjesztéséről; a protestáns egyházi törvényszékek által hozandó elválasztó házassági ítéleteket mindenütt (tehát a katolikus szentszékekre nézve is!) érvényeseknek nyilvánítja és nem teszi függővé a házassági pereket egy későbbi rendéztől, mint a törvény, mely mai napig is ígért maradt; nem különíti el szigorúan az egyházi alapítványokat, mint már a törvény; az áttérést az «egyenlően bevett» vallásra nem nehezíti meg és meghagyja a katolikus papnak, hogy az áttérni kívánónak adja ki a bizonyítványt; a vegyes házasság kötését nem utasítja a katolikus paphoz; általában sokkal erőteljesebb, mint a XXVI. törvenycikk.

* Az «evangélikus rendek» javaslata azt kívánta, hogy kiki akadálytalanul térhessen át a jobbnak ismert vallásra; a vegyes házasságokból született gyermekek, érettkorig abban a vallásban nevelendők, a mire nézve a szülők megegyeztek, vagy ilyen egyezség hiányában, nemök szerint; házassági ügyekben náluk az egyházkerületi konzisztoriumok ítélhessenek. A római katolikus rendek mindezekben homlokegyenest elmentéses állást foglaltak el. A két javaslat alapján dolgozott vegyes bizottság az áttérési szabadság mellett nyilatkozott; kimondta, hogy a gyermekek nemük szerint követik szüleik vallását, de a házassági pereket mind a katolikus szent székek hagyta fenn.

** Az itt kiemelt első királyi válasz több jogot biztosít a protestánsoknak, mint maga a később hozott nevezetes törvenycikk. A XIV. pontból álló válasz a törvény 10 pontjával azonos, de már a király

jövőben is kézzelfoghatólag tanusítandó buzgalmaért, egy felől a hálás lélek minden szolgálatára a legtisztább szívvel felajánljuk ugyan magunkat és utódainkat Felségednek és Felséges Házának; de másfelől igazán nem szűntünk meg a legjobb és legnagyobb Istent esdekelve kérni, hogy Felségednek igen hosszú, mindennemű dicsőséggel és — a mi minden fajta dicsőségnél előbbvaló — népeinek állandó boldogságával ékeskedő életet adjon. Mivel azonban a mi könyörgéseink sem ragadhatják ki Felségedet a halandóság törvénye alól, nem késlekedünk könyörögni a hatalmas Istenség előtt az iránt, hogy pótolja ki valamiképen az emberi természet ezen boldogtalanságát; tegye örökké válóvá Felséged dicső Házát és abban örökké az igazság szeretetét, nagyra becsülését és Felséged egyéb jelességeit is. Midőn ezekért szívünk legmélyéből könyörgünk, a legtisztább hűséggel maradjunk Felségednek legalázatosabb és örökké hű alattvalói és szolgálói a magyarországi ág. és hely. hitvallásúak.

Bécs, 1791. február 16.

Közl: Rácz Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki körlevél.

Nagytisztelétű Esperes úr!

Köröztetés céljából közlöm a következőket:

Fájdalommal látva azon körülményt, hogy a Protestáns Irodalmi Társaság még mindig nincs azon helyzetben anyagilag, hogy a programjába felvett népies kiadványokat megindíthassa: felhíva érzem magamat arra, hogy a Társaság anyagi érdekét elősegítendő, ismételten felkérjem lelkész társaimat, hogy részint a Károlyi-emlékkönyv megvételével és nagyobb mérvű elárúsításával, (mivel ennek tiszta jövedelme a népies kiadványok alapjára fordíttatik), részint a Társaság tagjaivá lételőkkel igyekezzenek protestáns egyházunk e jóhírű irodalmi szövetségét támogatni.

Míg ezen kiadványok megindíthatók lesznek, addig is ajánlom az olvasókörök és olvasni szerető híveink figyelmébe a Buday János szerkesztésében megjelenő „Téli újság” című illusztrált vallásos néplapot.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter a méhészet terjesztése érdekében kiadott 44369. számú leiratában, a midőn egy részről rámutat a méhtenyésztés örvendetes lendülésére, addig másrészről statistice is kimondhatónak mondja, hogy ez a lendület ott észlelhető különösképen, a hol a lelkészek és tanítók menőn jó példával élől, gyakorlatilag is segédkeznek az okszerű méhtenyésztés mennél szélesebb körben való meghonosításában. Azonban említett miniszteri leirat azt is felpanaszolja, hogy az e téren kifejtett működés még mindig csak szerény kezdeményezésnek tekinthető, mert még mindig csak kis percent az a lelkész és tanító urak közül, mely e téren a gyakorlatban jó példával előre menni kész és képes is. A nagyméltóságú kultuszminiszter megbízásából már eddig is vándorméhésztanítók jártak be az ország nagy részét s ezután még több ilyen vándortanítói állomás fog létesíttetni azon célból, hogy a méhészet kedvelői könnyű szerrel s költség nélkül elsajátíthassák az e téren szükséges tudnivalókat; addig pedig, míg ezen vándorméhésztanítók gyakorlati oktatást adhatnak a méhészetből, a földmívelési miniszter úr utasította az országos méhészeti felügyelőséget Buziáson, hogy azon tanító uraknak, kik a méhészetet megakarják tanulni, megkeresésre és átvételi elismervény mellett, egy e célra összeállított füzetet küldjön meg díjmentesen.

A magam részéről is igen szívesen ragadom meg az alkalmat, hogy e miniszteri leirat kapcsán felhívjam lelkész társaim s a t. tanító urak figyelmét e valóban szép, kevés fáradságot igénylő s e mellett nagyon jövedelmező foglalkozás ajánlására. Valóban a philloxerapusztította vidékeken sokat enyhíthet a csapáson a nép e kevés befektetést igénylő, gyorsan s eleget jövedelmező foglalkozás meghonosításával, melyre egyházkerületünk legtöbb községe földrajzi viszonyainál fogva kiválóan alkalmas is. A t. tanító urak a rendes és ismétlő iskolában valóban nagyon sokat tehetnek e jövedelmező iparág megkedveltetése, meghonosítása és elterjesztésében.

Ugyancsak a vallás- és közoktatásügyi miniszter 49949. számú leiratában tudatja, hogy a „Leitfaden zu einem methodischen Unterricht in der Geographie für Bürgerschulen” stb. című tankönyvet az ország összes iskoláiból kirekesztette.

Ugyancsak a kultuszminiszter 50825. számú leiratában a külföldről importált szobrászati művek helyett melegen ajánlja Holzl Mór bártfai szobrászműhelyét és iskoláját, kinek műalkotásai szakértők véleménye szerint, kiállják a versenyt a külföldi e nemű művészet termékeivel.

Ugyancsak a kultuszminiszter 56167. számú leirata alapján felhívom az egyházközségek előjáróit s különösen a t. tanító urakat, hogy az országos tanítói nyug- és gyámdíj-alap érdekében szükséges adatok egybegyűjtése végett, fenti miniszteri leirat mellékletében kiadott mintázatot, mely a kir. tanfelügyelő urak útján küldetik meg hozzájuk, haladéktalanul és lelkiismeretes pontossággal töltsék ki és legkésőbb 1892-ik év január 15-ig a tanfelügyelő urakhoz küldjék vissza.

Boldog ünnepeket, boldog új évet kívánva,
Atyafiúi szeretettel vagyok.

Miskolc, 1891. évi december hó 23-án

Kun Bertalan,
tiszánineni ev. ref. püspök.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az énekes-könyvi „Előmunkálatok” V-ik füzetéről.

Az énekes-könyv megújításához szükséges előmunkálatok vezetésével megbízott bizottság s annak különösen elnöke, fáradságtalan buzgósággal és szorgalommal dolgozik az ügy érdekében. „Egy év lefolyása alatt veszi a közönség — mondja méltó önérettel az Előmunkálatok kiadója az V-ik füzet élén — az énekkisérletek V-ik füzetét.” Hanem a kiadó, ugyancsak ez előszó szerű tájékoztatásban „egy kis pihenőt” ígér, mint a szorgalmas munkás teszi, mikor nagy erőfeszítéssel a szokottnál kissé nagyobb, erősebb és jelentősebb munkát végez el.

Mert a jelen füzet a szokottnál, a többinél valóban értékesebb. Nem csak így viszonylag, aránylag, de általában is rá lehet mondanunk, hogy értékes. Épen azért részéről szükségesnek tartanám, hogy egy-két, komoly kritikájú irodalmi szakközlönynek is beküldjék ezt, ha eddig ezt talán még nem tették. Az előbbiekre erre érdemlenek voltak, de ez méltó reá. Az énekügyi bizottságnak nagyon megkönnyítené vele szemben munkáját az, ha erről irodalmi szakemberek, első kritikusok is véleményt mondanának s talán utasítást adnának arra, hogy az ebben közlött anyagból mennyit és melyeket lehetne fölhasználni? Mert ez is csak arra való, hogy az alkalmasokat kiválogassuk belőlük.

Mindenik darabja felette áll a többi füzetek gyarló küzködésén, de arra nagyon kevés alkalmas, hogy a

századok hitelesítette, igaz hit megszentelte s mégis többkevesebb költőiséggel megáldott darabokat kiszorítsa régi zsoltáros könyvünkéből. Ne kutassunk sokáig a füzetben, a mondottak igazolására csak hasonlítsuk össze az 5-ik zsoltár átdolgozását a régivel.

Úr-Isten az én imádságom;
Kérlek végyed füleidbe.
Én lelkembe jer tekints be;
Halld meg mikor neved kiáltom,
Óh én királyom!

Szenci Molnár Albert meg így kéri az Istent imája meghallgatására:

Úr-Isten! az én imádságom,
Kérlek végyed füeidbe,
És hallgass meg kérésembe;
Én Istenem és én királyom!
Értsd meg mondásom.

Mivel célszerűbb az átdolgozás? Talán költőibb? talán egyszerűbb eszközökkel bár megilletőbb, felségesebb és egy epedő, kérő szív buzgalmát kifejezőbb? Nem, csak újabb. Egyszerűen egy elavult s talán korábban is erőltetett szövegrészt cserél fel mással. S aztán ezért tegyük a lomtárba a régít? A füzet legtöbb darabjának a régi felett semmi más előnye nincs, minthogy nyelve újabb, formája korrektebb. Pedig e füzet leggyengébb darabja is kiállja a versenyt a többiek legjobbjaival is. S ebből ismét csak „biztató” kilátást nyerhetünk az énekes-könyv renoválásához.

No vannak oly darabok is, melyek már határozottabban jobbak a régieknél. Peripatetizáljunk csak egy kissé közöttük. A XXIII. zs. szebb az eredetinel. Míg a régiben a 2-ik és 3-ik versszakban az átdolgozó ingadozik a kifejezésekben s azok a gondolatokat nem láttatják oly tisztán, precízül, mint kellene: addig ez az újnak egyik előkelő tulajdona. A régiben a kies mezőn „éltet,” az újban a hit s jólét mezején legeltet az Úr; amott a folyóvízen legelünk, emitt az „Édes vizek folyása enyhét ad.” A bot „vigasztal,” az újnál „biztat.” Azonban vannak oly kifejezései, melyek a fenn elsorolt javítások hatását nagyon csökkentik. „Ha száz halálnak törne ránk hatalma.” Ez a mily szép nekünk, annyira mesterkelt s szinte érthetetlen és természetellenes a népnek. Mi értelme van e kapcsolatos kijelentésnek — melynek nyoma sincs az eredetiben: „Asztalt terítsz, ha jön az ellen.” Hát mikor ellenség fenyeget: terített asztalra van szükségünk, az ment meg minket tőle? Még egy kifejezése ellen van kifogásom, melyet sok helyen s épen itt is használ: „*Házad* szerelme táplál még sokáig.” Ugyanezt használja a LXV-ben:

„Boldog
Kiben minden részén a napnak
Házad szerelme ég.

A LXXXIV-ben

„Csak te tudod, hogy mi nekem
A te *házad* édes szerelme?”

Ez önkénytelenül valami olyat juttat eszünkbe, mintha valami uralkodó házhoz való ragaszkodásról volna szó s habár itt félreértésről természetesen szó sem lehet, mégis boszantó e kifejezés esetén alkalmazása és elrontása a régi jónak: „Hogy mind éltiglen lakjam ő házában.”

Mely kedves gyönyörűsége
A te szerelmes hajlékidnak stb.

Ime egy darabnak a XXIII. zsoltár átdolgozásának előnyei és hibái. Mindkét irányban tett és bárki által tehető megjegyzések csupán a külsőre, a kifejezésekre vonatkozhatnak. Arról szó sem lehetne, hogy *egészében*

értékesebb, ódaiabb volna, mint a régi. Nos, és ezért bántsuk a régít?

Hasonlókat mondhatunk a LXXII-ik zsoltár átdolgozására. Az eredetinek inkább a király részletes, egyenkinti tisztére utaló kifejezését:

„Uram! a te *íteletedet*
Adjad a királynak”

az általánosabb „lelki erő” kifejezéssel váltja fel, mi mindenetre helyesebb. Azon versszakok gondolatait, melyeket énekelni szoktak belőle, általában rendszeresebben összetartozóbban adja elő, mint a régi s ez szintén igen nagy előny. De mindezt lerontja az, hogy nem keresztyéni az új átdolgozás sem. Hiszen úgy tudjuk, hogy a keresztyén vallás egyik legnemesebb elve a szabadság eszméje és szeretete és az átdolgozó mégis ily héber ízű fohászokkal adja meg az egész darabnak jellegét, minő a következő is:

„Uralja majd e föld határa
Tengertől tengerig.
Nevét, — mely száll mind e világra —
Királyok rettegik.
És leborúlnak mind a népek
Előtte szóltanúl,
És végeig a földnek, égnek
Ő lesz, csak Ő az Úr!”

Hát ilyeneket hogy énekelhet egy keresztyén ember, hogy ha csak nem muszka alattvaló?!

És e fajta keresztyén ellenes dolgokkal e füzetben is, mint a többiekben, bőven találkozunk. Első helyen kell említenem a LXXIX. zsoltárt, melyet első közzététele alkalmával is megróttam e becses lapok egyik vegyes közleményében, azt remélve, hogy talán szerény figyelmeztetésem valami haszonnal fog járni. Ime egy két idézet belőle:

„Szent gerjedelmed láttasd meg azokkal,
Kik megtagadtak, im, e pogányokkal.
Kik soh sem ismernek
Istent, se kegyelmet,
Verd meg az ő országuk!
Kik megettek minket,
A mi sebeinket
Fordítsd vissza mind reájuk!”
„Kik nem átalakt gyászunkra nevetni,
Fizess meg nekik, ki a mint érdemli.”

Egyébiránt ezt az egész éneket kár bevenni az új énekes-könyvbe. Ma már pogányok nem igen dúlják fel templomainkat, semmi közünk velök. Lehetne talán valami gyászos, nemzeti érzületű, fájdalomtól zokogó éneket alakítani belőle, s így csak a hangulatot tartva meg belőle, de jelen alakjában eszméivel „legkevésbé sem használható.” Ámbár a költőiséget az új átdolgozástól megtagadnunk nem lehet, de templomi használatra alkalmatlan.

Általában se hogysem tudja az ötödik füzet szerzője sem a zsoltárok szerzőjének zsidó szellemből fakadó kinövéseit lecsónakzni. A XLIII. zsoltárból nyilván látszik, hogy itt szent Dávid eseng az Isten kegyelméért, bűnbocsánatáért, segedelemért és az erős hitért. Az LVII. zsoltárban Dávid prófétával panaszkodik, hogy az oroszánok vermébe jutott; panasolja, hogy égő kemencében nyalossa a láng „s fegyveres nyelvvel közelg az ellen.” Ezt talán némelyek szépnek tartják, mert biblikus, de valóban merész fantázia kell hozzá, hogy én magamat tüzes kemencébe és oroszánok vermébe képzeljem, mikor az élet mindennapi terhe nyom s az ellen keresek pihenőt a templomban. Ha a XVI. század morális költőivel mondaná az átdolgozó, hogy ez ezzel s ezzel történt s

a biblia mondja, úgy legalább érthető volna, hogy itt egy bibliai históriára történik reflexió, de jelen alakjában kénytelenek vagyunk magunkra vonatkoztatni.

Epen ennyire megtartja a III. zsoltár átkozódó jellegét. Szinte csodálom, hogy a szerző hogyan képes ilyen bosszúállóként könyörgő hangokat hallatni, mikor általában költését e füzetben, sőt még az illető darabok egyes helyein is szelíd kedély, megnyugvó hit és ájtatosság jellemzik. De talán elég is már a keresztyénellenes helyek mutogatása, felsorolása és vizsgálódásunkat más irányban folytathatjuk. Nézzünk széjjel azon darabok között melyeknél már inkább lehet szó arról, hogy egyikkel, másikkal helyettesítsük az elavult régieket.

(Vége köv.).

Mátrahegyi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A t. olvasóhoz!

A „Sárospataki Lapok“-nak immár tíz éves múltja van. Múltnak nem sok ugyan, de zálognak a jövőre talán elég.

Mikor ezelőtt tíz évvel életre kelt, prot. hírlapirodalmunk küzködő állapotban volt. A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“-on a kimerülés jelei mutatkoztak, alélton hordozta sas-szárnyait. Az „Erdélyi Protestáns Közlöny“ — noha évek voltak már háta megett — alig birta magát átverni a Királyhágó bércsein. A „Debreceni Protestáns Lap“ még csak próba-esztendején volt túl.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“, a tanügyi férfiaknak e szép múltú testülete, úgy érezte, hogy a hazai protestantizmusnak s kívált az alélkozó s a debreceni zsinat által is háttérbe szorított prot. tanügynek nagy szüksége van egy újabb ébresztgetőre, egy merészebb röptű támogatóra... és megindította a „Sárospataki Lapok“-at.

A történetíró el fogja valamikor ismerni, hogy e vállalkozás nem maradt jó gyümölcsök nélkül. Vele s általa élénkség, versenyvágy, több szabadság- és igazságszeretet hatotta át hírlapirodalmunkat s a mi reánk nézve nem csekély nyereség — fogyni kezdtek a sárospataki főiskolának nyilvános roszakarói.

Mi a 10 évi küzdelemért már ez utóbbi vívmány által is teljesen meg vagyunk jutalmazva. Pedig a jó hatás másban is mutatkozik. Az állam tanügyi kormánya s az országos tanár-egyesület észrevette létezésünket s nem bír kitérni egy némely elveinknek helyeslése elől; sőt ellenfeleink s irigyeink is kénytelenek elismerni, hogy a prot. tanügynek mi — a „Sárospataki Lapok“ — vagyunk a legodaadóbb képviselői. Valamit a közös protestáns egyházért is cselekedtünk már.

Multunkhoz híven akarjuk szolgálni a prot. egyházat és iskolát az új évtizedben is s midőn törekvéseinkhez tisztelettel kérjük a kipróbált munkatársak és a t. olvasók pártfogó szeretetét, szívünkben kívánunk mindnyájoknak boldog új esztendőt!

Sárospatak, 1891. december 23.

A szerkesztőség.

— **Kerkápoly Károly.** A magyar közművelődést s közelebbiről ev. ref. egyházunkat ismét nagy veszteség érte. A halál, mely a múlt évben olyan nagy pusztítást vitt végbe a hazai közélet kitünőségeinek sorában, az utolsó napon kioltotta Kerkápoly Károlynak, a budapesti egye-

tem tudós tanárának, a buzgó protestáns tudósnek, Magyarország volt pénzügyminiszterének, a tudományos akadémia tagjának s valóságos belső titkos tanácsosnak életét is. A törhetlen szorgalmú és puritán jellemű férfiú, ki a testi és lelkierő valódi példányképe volt, több napig tartó kínos betegség után 68-ik évében hunyt el. Született 1824. május 15-én Szent-Gálon, Veszprémmegyében. Iskoláit Pápán végezte. 1846-ban a dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájában a bölcsészeti rendes tanárává választották, de ezt az állomását csak a szabadságharc leveretése után foglalta el. Itt működött 1865-ig, midőn országgyűlési képviselővé választották s a Deák-párt legmunkásabb tagja lett. 1869-ben a politikai tudományok rendes tanárává nevezték ki a budapesti egyetemre, de ekkor tanszékét nem foglalta el, mert a honvédelmi tárca államtitkára lett. 1870-ben pénzügyminiszterre neveztetett ki s mint ilyen működött majdnem három évig, nem valami nagy sikerrel. Pénzügyi műveletei miatt erősebb megtámadtatásban részesülvén, lemondott miniszteri állásáról s elfoglalta egyetemi tanszékét és itt kizárólag a tanításnak és irodalomnak szentelte életét. Az irodalomban ifjú kora óta munkálkodott. Több jeles műve közül felemlítjük a „Protestáns egyházalkotmány“ című munkáját, melylyel a protestáns autonómiát fenyegető császári pátenst ellen lépett fel az autonómia védelmére. Temetése szombaton, folyó hó 2-ikán ment végbe. Kivánságához képest egyszerű sirba helyezték, mert élte alkonyán több ízben kifejezte azt az óhaját, hogy nem kriptafalak között, hanem az anyaföld porában kíván megpihenni. Áldott legyen emlékezete!

— **Levél a szerkesztőhöz.** Kedves Nt. úr! Egész álmélkodással látom a Sárospataki Lapokból, hogy a kassai lelkészi állomásra engem is kandidáltak. Kérem, legyen szíves helyet adni azon nyilatkozatomnak, hogy én a jelöltségtől visszalépek, abból az okból, mert — mint hallom, — felsőbb hatalmasságok ártották a dologba magukat, nekem pedig a parádés megaláztatáshoz semmi kedvem. Erdőbénye, 1892. évi január 1. Igaz tisztelettel

Czinke István,
ref. lelkész.

— **Választások.** Az abauji ev. ref. egyházmegye zsinati lelkészi pótképviselőjévé, Varga József, szikszói lelkész választott meg.

— **Értesítés.** Tisztelettel értesítem mindazokat, a kik sajtó alatt levő munkámra előfizettek vagy az iránt érdeklődnek, hogy *tőlem nem függő akadályok miatt* nem tehettem azon ígéretemnek eleget, hogy 1891-ben kézhez juttatom azt. A folyó év első hónapjában mindenesetre kielégítem a várakozást.

Sárospatak, 1892. január 1.

Rácz Kálmán,
theol. segédtanár.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. A jó kívánságokat szívből köszönöm. A fogamatokra szükségem volna. — A. K. Szép levele — még a rajta borongó hangulat mellett is — jó perceket szerzett nekem. Sok a baj mindenütt s természetesen, hogy ha idején nem orvosoljuk, elmérgesedik s esetleg megöl. A munka — a minek édességét már annyiszor érezte — gyógyítsa meg s a küzdelemhez adjon új erőt. — Pesti. Az ügy győzedelmének sokan tudnánk itt örülni. Számítok további jó indulatára, a melylyel dicsekednom is jól esik. — A. J. D. Köszönöm, hogy beteg szívvel is gondoltál reám! Jobb esztendőt! — Dr. H. Ö. Készsége lekötelez s igyekszem azt megbecsülni. — F. L. A további tudósítást szívesen várom.

 Lapunk előfizetési ára jövőre is csak 5 frt marad, félévre 2 frt 50 kr, a mely — legcélszerűbben póstautalványon — Pásztor Sámuel főiskolai tanárhoz küldendő.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrészes
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Zsinati utóhangok.« — »A baj mélyebb okai.« *Fabriczy János.* — »Ballagi Mór a Károlyi-bibliáról.« *Rácz Kálmán.* — »Kiss József emlékezete.« *Egyik tanítványa.* — »Az énekes-könyvi „Előmunkálatok“ V-ik füzetéről.« *Mátrahegyi.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői tüzenetek.«

Zsinati utóhangok.

A „Protestáns Közlöny“, az erdélyi egyházkerület hivatalos lapja, nagy és nehéz munkát végzett a múlt év utólján. 52-dik számában, a „különfélék“ rovatában — tehát egészen méltó helyen — megrajzolta a legközelebbi zsinat képét. És pedig, minthogy a tiszta látásnak, mélyebb bölcseségnek, szellemességnek és nemes élelődségnek, ez idő szerint egyedüli forrása Kolozsvár városa Külmagyar utcájának 9-dik száma alatt buzog, azt hiszszük, a lap meggyőződése szerint is, nemcsak a királyhágóntun olvasók, hanem az összes magyar reformált közönség és a jövő történetírás számára is.

A ki figyelemmel és némi tanulmánynyal kísérté a zsinat tárgyalásait, már akkor észrevehette, hogy az úgynevezett győzedelmes többség, szinte kéjes örömmel érvényesítette hatalmát s az azzal rendesen együttjáró emberi gyarlóságokat: a türelmetlenkedést, a kicsinylést és lenézést, sőt igen sok esetben a gúnyolódást is, a más nézetten levőkkel szemben. Most ezen is túl tesz — a jó békeség érdekében — a „Protestáns Közlöny“, a midőn szóban lévő kép-írásánál annyi kevélykedő grandezsával, hetvenkedő ítélettel, személyeskedéssel, erőködő élceléssel és naiv *liraiszendeséggel* állítja össze képét.

Miután elmondja, hogy ha egy második *Kecske-méthy Aurél* élne, pompás rajzokat írhatna a mi egyetemes zsinatunk képéről s tagjairól, s *elhallgatja*, hogy e rajzoknak tárgyául első sorban és legnagyobb mértékben aligha nem épen Erdély kínálkoznék (már csak azon komikus oldala miatt is a helyzetnek, a melyben bátran elmondhatja Magyarország, hogy „törököt fogott, csak hogy az viszi őt“): gúnyos kicsinyléssel, kiemelt betűkkel jegyzi meg, hogy milyen szépen lehetne írni, hogy a tiszáninnen egyházkerület képezi a zsinaton az *ellenzék*et. Ezeket követik a dunántúliak, a kik között nincs több okos ember — a miért nem szavaztak a 9. §-ra — csak *Papp Gábor*, a bölcs püspök, meg *Révész Kálmán*, a ki annyira szellemes és fiatal ember, meg tán még *Antal Gábor*, a kinek oly orkászzerű hangja van, hogy bizonyosan meghallották még Sepsiszent-Györgyön is. A dunamellékiek átmenetet képeznek a mameluksághoz, de általában higgadtak és szilárdan állanak püspökjük mellett. A tiszántúliak — mondja — a mi fegyver-pajtásaink. Köztük van ugyan egy pár, a ki adja a *fene-gyereket*; de általában véve a *debreceniek* a mi igazándi testvéreink. Tán historiai multunk remi-

niscientiái; tán a közelség, mit tudom én, de valóban a szívnek két kamarája vagyunk; együtt küzdünk, együtt szeretünk, együtt élünk. És mi igen örvendünk e *szívvelyes* és belső barátságnak, mert a debreceniek *kálmánismusa* (igy!!) magában több, mint a többiek együttvéve. Végre mi vagyunk a zsinat mamelukjai. Ugy tartják a *tigrisek*... De mi hallgatjuk ezt a vádat higgadtan, mert tudjuk, hogy az uniónak feltétlenül (erdélyi nyelven annyit tesz, hogy *feltételeket nem tűrve*) hívei vagyunk; tudjuk, hogy egyházkerületünk adminisztrációja nem sokára mintaszerű lesz, és tudjuk, hogy jó kálvinisták vagyunk a nélkül, hogy *holmi* cifra jel-szavakkal dobálóznánk.

Nincs megjegyzésünk a fékét vesztett lelki kevélység ama beszédére, a mely nem restelli gúnynyal illetni tiszáninnen egyházkerületünket, a miért merész-kedik ragaszkodni a tiszta protestáns eszmékhez és történeti álláspontjához s a mely lábujjhegyre állott uriaskodással felejtkezik meg „jó kálvinistasága“ mellett, még a „*propria laus sordet*“ erkölcsi elvéről is; hanem arra a *nem tudásra*, a melyet a zsinati képiró lírai szendességgel játszik, lehetetlen valamit nem szólnunk...

Azt mondja: nem tudja, mi az oka a debreceniekkel való *igazándi* testvériségnek? Bizony nem a historiai mult reminiscientiái, mert hiszen Debrecen, a szív egyik kamarája, tudtukra nem szokott eldicsekedni azzal az erdélyi közös püspökséggel, a melynek gondja — tudvalevőleg — még az oláh pópákra is kiterjedt annak idejében; hanem, igenis, egy messze kiható *egyházpolitikai elv*, a melyet mindenki tud s a melynek egészen természetes magyarázata van; és ez az, hogy Debrecen mindenben praeponderálni akar kálvinizmusával, a mely hittani elveiben orthodox s egyházkormányzati téren, szinte megmagyarázhatlan módon, — modernvilági, állami, kormányzati mintákért lelkesül, s ebből áll elő aztán az a bizony nem a „Közlöny“ élcelődésére, hanem komoly tiszteletben tartásra érdemes és százszor is megfontolandó helyzet a magyar református egyház jelenkori fejlődésében, a mely szerint egyik-másik egyházkerület, kisebb-nagyobb mértékben, meggyőződésből küzd *ez áramlat* ellen s fentartani kívánja a szigorú kálvinizmust az egyházi kormányzás terén is; Erdély pedig, minthogy különállásánál fogva, a dolog ez oldala őt nem érdekli, bű nélkül mehet Debrecennel, a melynek segélyével, az erők átviteli törvényénél fogva is, bővebb vér ömlesztetik át a „szív másik kamarájába“ is.

És mert ez a helyzet, ez a tény, a melyet mindenki láthat, a ki látni akar: a „*Protestáns Közlöny*“ épen mint hivatalos lap, magának Erdélynek sem tesz jó szolgálatot, a midőn olyan hangon beszél, a melynek a főnnebbiek s „*fenegyereknek*“, „*tigriseknek*“, s igen elkoptatott szójátékkal „*nemeseknek*“ nevez el oly férfiakat, a kik az egyházi közigazgatás terén is igen előkelő állást foglalnak el, s már csak ezért is megérdemelnék, hogy tiszteletlen könnyelműséggel ne illessük tekintélyüket, annyival is inkább, mert hiszen az ilyen *holmi* csúfondároskodó elnevezésekre a „*Protestáns Közlöny*“ nek először azért nincs oka, mert az állítólagos *mamelukság* bűnét esetleg magában érezhette talán zsinati képviselője, s ily címmel őt és másokat magán pajzánkodás közt, ott az „*Arany Sas*“ ban (vagy mit tudjuk mi hol?) illethette valaki, a ki a tréfára provokálva volt: de eddig sem a sajtóban, sem a zsinati tanácskozások alatt senki róla ilyet nem mondott, hogy így ez a vonás is joggal oda kerülhetett volna a zsinatnak hivatalosan megrajzolt képéhez; másodszor pedig azzal a 41, 28 szótöbbséggel szemben, a mely nyilvánult a zsinaton az eddig felmerült és megvitatott két nagy elvi fontosságú kérdésben, az úgynevezett *ellenzék* távolról sem olyan csekély és jelentéktelen, hogy róla a „*Közlöny*“ kárrikatúrát csinálni jogosítva lenne, a méltányosság és kölcsönös megbecsülés elve mellett; nem különösen ha meggondoljuk, hogy abból a 41, 28 szótöbbségből, az első szavazásnál 19 épen Erdélyé (s erre mondhatnók már igazán azt, a mivel ő jellemzi az ellenzéket, hogy t. i. ez a valódi „*hazabeszélés*“ és magunk melletti szavazás); a többi pedig túlnyomóan a „*szív másik kamarájából*“ került elő.

Minden egészséges parlamenti életben fejlődnek ki ellentétek s a hol ellenzék nincs, ott teremtenek ilyet, mert annak létezése, a vele szemben kivívott győzelem esetében, mindenkor a megnyugvás forrása is a többség lelkiismeretére nézve, annak tényeinél s keresztülvitt alkotásainál. Csudálatos, hogy csak épen a „*Közlöny*“ hivatalos képviselője akarná kivicezni a zsinat terméiből az alkalmatlankodó ellenzéket!...

Az erdélyi viszonyokról ugyan még Tisza Kálmán is elismerte, hogy bizony azokban sok fogyatkozás van, — igaz, hogy ezt a felfogását nem is éljenezték meg — hanem azért a „*Közlöny*“ dicsekedve hirdeti, hogy milyen mintaszerű lesz az ő egyházkerületének adminisztrációja... Ennyi és ilyen boldogság látása mellett, igazán talán legokosabb dolog lenne mindnyájunknak elhallgatnunk. Egy pár év elvégre nem nagy idő; addig a „*Közlöny*“ ígérete szerint, egy kész „*minta*“ egyháztársadalom fog előállni Erdélyben, és pedig nem csupán elméletben, hanem megfogható valóságban, felfszedhető áldásaival minden irányban... A zsinatolás sokba kerül, sok beszéddel is jár, ellenzék is fejlődik ki, Kecskeméthy Aurél tollára érdemes alakok is állanak elő benne: jobb volna talán igazán követni a „*Közlöny*“ képviselőjének gusztusát!

Az természetesen hihető, hogy a nagy *mintaszerűség*ből, a szintén mintaszerűnek ajánlott „*lelkészválasztási törvényhez*“ hasonló tagokból összeállított alkotmány szakadna nyakunkba: na dehát meglebbe az *unio*.

A „*Közlöny*“ mondja: „Hiszszük és reméljük, hogy az egypár hónapi vakáció az okvetlenül *hazabeszélőket* is higgadtabb gondolatokra tereli.“ Igen, mi is hiszszük és reméljük, hogy az ellenzék tovább fogja folytatni nemes és férfias elvi harcait s nem fog elnémulni csak azért, mert csendet próbál parancsolni az okvetlenül legnagyobb hazabeszélő: az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

ISKOLAI ÜGY.

A baj mélyebb okai.

— A néptanítók egyöntetű képesítésének kérdéséhez. —

A magyarországi tanítók országos bizottsága magáévá tette György Aladár indítványát, mint a kultuszminisztériumhoz felterjesztendő memorandumot, mely azt kívánja, hogy „a néptanítók egyöntetű képesítést nyerjenek úgy, mint a középiskolai tanárok“, és e képesítést kizárólag a közoktatásügyi minisztertől kinevezett vizsgáló-bizottságok („főkép a népoktatásügy terén működő szakférfiak“) eszközöljék. E bizottságok az ország nagyobb városai-ban volnának szervezendők, és „mindenkivel szemben egyenlő mértéket alkalmaznának.“

Ez indítványnak, memorandumnak nyíltan kimondott okai, illetőleg céljai a következők: Népiskoláink és néptanítóink ma még igen hiányosan szolgálják az egységes nemzeti állam eszméjét; „a községi és felekezeti iskola bizonyos fokig még mindig ellenségként állanak egymással szemben;“ továbbá „nem egy tanítóképző-intézet van, melynek növendékei a hiányos szervezet s kevésbé megfelelő tanerők miatt sokkal gyengébb előképzettségben részesülnek, mint mások;“ „hol ugyanazok adják az oklevelet, kik a növendékeket tanították, a rokonszenv és ellenszenv is szerepet játszhatnak;“ a tanításban s vizsgálásban kifáradt tanárok a magántanulókat rendesen nem ítélik meg igazságosan;“ végre kívánatos a memorandum szerint „az, hogy a népnevelők társadalmi tekintélye emelkedjék.“

Úgy látszik e memorandumból, hogy népoktatásunk bőven el van látva hiányokkal, gyarlóságokkal: törvények, kormány, tanfelügyelet s tanítóképzés dacára a népiskola s tanító hiányosan szolgálja az egységes nemzeti állam eszméjét; az iskolák egymás ellenségei; némely tanítóképzők növendékei gyenge előképzettségben részesülnek; a tanítóképző tanárok annyira fáradtak már június havában, hogy igazságosan meg nem ítélik a jelölteket, és végre elégtelen a népnevelők társadalmi tekintélye. Ha valóban van, ugyan honnan van mindez a hiány s gyarlóság, holott törvény, kormány, tanfelügyelet 1868 óta intézkednek a népoktatás java érdekében, s holott ráparancsolhatták volna a népoktatókra s intézetekre az egységes nemzeti állam eszméjének szolgálatát, továbbá teheték volna azt, hogy megszüntetvén az intézetek kölcsönös irigységének vagy lenézésének okait, eloszlássák azok ellenségeskedését; törvény, kormány s tanfelügyelet talán csak intézkedhetett volna oly irányban is, hogy némely tanító-jelöltek előképzettsége ne legyen elégtelen; segíthetett volna kényelmesen azon a csekély bajon is, hogy a tanítóképesítés idejében fáradtak a tanítóképző tanárok és hogy inkább szeptemberben tartassanak a tanítóképesítő vizsgálatok, semhogy igazságtalanok legyenek és végre: 1868 óta, tehát 22 év óta nem állott-e a törvény, kormány s tanfelügyelet módjában az, hogy anépnevelők tekintélye emeltessék?! A memorandum elismeri ugyan e vádakát a törvény, kormány s tanfelügyelet ellen, de csak a György Aladár-féle eszmét, az „egyöntetű képesítést“ tekinti oly üdvöztető hatalomnak, mely a törvény, kormány s tanfelügyelet erejét s jóakaró törekvését fölülmulva, a népnevelés és népnevelők 22 éves chronikus bajait orvosolhatja.

Nem volna méltányos és igazságos, ha a nemes szándékkal közzétett eszmét, az „egyöntetű tanítóképesítést“ eszméjét kérlelhetetlen gúnnyal illetném. Van ez eszmének félremagyarázhatatlan belbecse és gyakorlati értéke is lehetne, ha a tényleges viszonyokból eltérő anyagi,

szellemi és kormányzati viszonyok közt és ha a javaslatról elütő intézkedéssel lépne életbe.

1. Legelőször is — boncolgatás nélkül, röviden — utalok a felekezeti s különösen a protestáns oktatásügy alapjaira hazánkban: az 1790. évi 26-ik és az 1868. évi 38-dik törvénycikkekre, melyeket igen bajos egy memorandum vagy törvényjavaslattal félrelökni s érvénytelenekké nyilatkoztatni. E törvénycikkekben — bár állami felügyelet mellett — protestáns önkormányzati ügynek ismertetik el a protestáns tanügy.

2. Igen ám, de ha felekezetek eleget nem tesznek a tanügy államszabta igényeinek, — mondhatják a memorandum barátjai, — holott államnak s felekezetnek egyaránt életérdeke az oktatás! Valóban ily általánosságban elfogadható a vád, t. i. az, hogy a felekezetek némely iskolái nem felelnek meg a tanügy törvényszerű igényeinek. És e vádat cáfolni nem is szándékozom, annyival kevésbé, mivel nemcsak a felekezetek tanügyében vannak hiányok, de a törvényszerű igények s intézkedések sem okvetlenül helyesek mind. Cáfolás helyett inkább azt kell kérdenem, hogy ugyan mire való hát a királyi *tanfelügyelet*, ha a tanképesítés annyira tarka s annyira hiányos, mint azt a memorandum emlegeti?! A szakértő kir. tanfelügyelőnek jelen kellene lennie a tanítóképesítő vizsgálaton s erős befolyással gondoskodnia nemcsak arról, hogy bármely felekezettől képzett tanító-jelölteket bocsásson világra, hanem arról is, hogy e jelöltek nyilvános működésökkel is megfeleljenek a helyes paedagogia követelményeinek s az egységes állami eszmének. Vagy talán ily képesítési s működési ellenőrzésre rá nem érnek a tanfelügyelők? Felelet: gondoskodni kellene, hogy ráérjenek.

Igen ám, de talán más gyanu is fér a tanfelügyelőkhöz! Talán szakképzettségük is elégtelen arra, hogy a tanítóképesítés és tanítói működés kelleit megítélhessék. E gyanuval szemben a felsőbb kormánykörök részéről már megszokta az ember a csillapító, biztosító, ígérő, megnyugtató törekvő nyilatkozatokat; de bezzeg itt a mi alsóbb köreinkben ellenkező zamatu tapasztalatokat szerzünk, t. i. egyebek közt azt, hogy a tanfelügyelők egy része paedagogiai bírónak sem nem született, sem nem képződött, hanem inkább talán szolgabírónak. Hát ezen is segíteni kellene; így külön vizsgáló-bizottságok nélkül is és olcsóbban is helyes mérték alkalmaztatnék a tanítóképesítő vizsgálatokon. A szervezeti masina talán kevésbé volna csinos, de jobban működne.

3. Még egy körülményt említek az előzőkhez, t. i. a felekezetek jogait szabályozó törvénycikkekhez és a tanfelügyelethez. Említem a döntő jelentőségű *anyagi jövedelmeket* a tanítóknál s népiskoláknál. Sok iskola a nagy adók dacára alig tengődik; sok tanító jövedelme még a hitvány 300 frtnyi minimumig sem emelkedik, a melynél sok díjnoknak, vasúti szolgának, sőt vaspálya örnek jobb fizetése, több jövedelme van. E kolduskenyér mellett próbálják csak emelni „a népnevelők társadalmi tekintélyét” azzal, hogy a koldusokat az indítványozott országos bizottság magas röptű igényei elé, és a „mindenkivel szemben egyenlő mértéket alkalmazó megbírálása alá állítják. Bizonyára úgy járna a bizottság, mint az, a ki Sanyaró Vendelt eszméssel akarná koplalásra lelkesíteni és kitartó munkára edzeni. Az iskolák még inkább üresednének, s még kevésbé lehetne a tanítóképzőbe történő felvételnél kívánság szerint válogatni a növendékekben. És vegyük tekintetbe még azt a tényt, hogy egyik tanító 1000 forintot, másik 300 forintot állomásra jut. Igazságos, méltányos-e tehát, hogy ekkora *díjazási eltérés* mellett egy mértéket alkalmazzunk a tanítójelöltek megbírálásában? Igaz, szép elv az, hogy a népnevelők ezrei egyenlők legyenek; ámde ez elv vakmerő

abstrakció, mert az ember érzéki oldalát, testi igényeit s képességeit alig veszi tekintetbe. Mintha a tanító csak Isten ígéjével élne. Bizony, — csak röviden legyen említve — népoktatásunknak épen nem válnék kárára, ha a törvény, legalább az általános műveltség tekintetében, két fokú tanítóképesítést rendelne el legalább addig, míg a tanítói fizetések gyarlók s egymástól tetemesen eltérnek, és míg iskolalátogatás és oktatási igények tekintetében, is annyira különbözők a tanyai, falusi és nagyvárosi iskolák. Alsóbb fokú képesítés szegényebb állomásra, magasabb fokú képesítés gazdagabb állomásra utalná a tanítót. A verseny érdeke is fokoztatnék így. Elismerem, hogy e kétféle képesítés helyett jobb volna a tanítók fizetését egyenlővé tenni, sőt a tanítóképző-intézeteket is egyenlő anyagi helyzetbe juttatni, miáltal az ellenségeskedés is csökkenne. Ámde ez egyenlősítésre még egy-két évszázadon át várhatunk, különösen ha oly áldásos békében fogunk élni, mint a minőben az európai államok jelenleg ölelgetik egymást, a kultura kárára. A fővárosi tanítók igen hajlandók a magok szája-ize szerint ítélni a vidéki tanítókról s iskolákról, és azt hinni, hogy mindenfelé Budapest van és mindenfelé 1000—1200 forint jár a tanító fáradságáért. Ily sajátos izlésről tanuszkodnak egyebek közt a népiskolai fényűző tantervek és számos tankönyvek is, melyek fővárosi eredetűek, de vidéken alig használhatók, sőt paedagogia tekintetében is kifogásosak.

4. Azt hiszik-e a memorandum barátjai, hogy a tervezett országos tanítóképesítő-bizottság már egyenlő tanítókkal árasztja el hazánkat? Határozottan ezt felelem: sohasem. Feleletemet igazolja először is az az anyagi küzködés, mely a 300 frtos állomás tanítójának idealizmusát és hivatalos buzgalmát rohamosan oszlatja, sőt már a tanítójelöltre is lehangolólag hat. Már pedig a legerősebb tanítói tekintély a tanítói működésből ered, és vajmi ingatag s múlandó az a tekintély, melyet csak bizottság ad a tanítónak! Ez addig szokott élni, míg a tanító megválasztásáról van szó. De továbbá nem tapasztalták-e a memorandum barátjai azt, hogy a lényegileg egyenlő szervezetű állami tanítóképzőkből is mennyire különböző, derék és gyarló tanítók kerülnek ki, és mennyire különböző azok társadalmi tekintélye?! E tekintélyökről általában nem is lehet mondani, hogy az a felekezeti képzett tanítók tekintélyét fölülmulja. Bizonyosan így járna az országos bizottság is a maga tanítóival, kiknek vizsgálatilag szerzett tekintélyére ugyancsak ráférne a gondos tanfelügyelet, és ráférne az *önképzés*.

Önképzés és 300 frt fizetés! Biz ez a 300 frt nem táplálhatja az önképzés vágyát, költségét és munkáját. A szakavatott tanfelügyelet mellett az önképzés legerőteljesebb rugója volna a tanítók *előléptetése*, erőteljes annyira, hogy a tanítóképző-intézeti szorgalomra is hatást gyakorolna. Ismertem munkást, ki kötelességérzetből híven teljesítette munkáját; ismertem sok olyant is, kit buzgó munkálkodásra az a remény sarkalt, hogy elismerést nyer s helyzete jutalom fejében kedvezőbbé tétetik. Ez utóbbit úgy képzelem, mint az oázis felé közeledő megterhelt tevé. Tétessék a magyar tanító hasonlóvá a tevéhez, kit ha derék munkát végez, oázisként csalogasson s erősítsen az előléptetés, ha pedig rest és hanyatló, akkor a tanfelügyelet serkentsen s hajtson előre. Semmiféle országos bizottság nem alkot annyit a népnevelés körében, mint kedvező díjazás, jó tanfelügyelet, előléptetés és önképzés. Ezzel nem azt akarom vitatni, hogy a tanítóképesítés csak fércmunka lehet; sőt mint fentebb mondtam, szakértő tanfelügyelők gondosan, szigorral ellenőrizzék a tanítóképesítést, ellenőrizzék különösen ott, hol az eljárás gyanús.

5. Sajátságos a memorandumnak az a föltevése, hogy a tervezett országos bizottság *igazságosabban íté-*

heti meg a tanítójelöltek készülségét; holott általán ismert igazság az, hogy a tanár a maga növendékét több oldalról és hitebben ismeri mint bármely idegen vizsgáló, eszerint ítélete is találobb. Az a rokonszenv s ellenszenv pedig, melylyel a memorandum a jelenleg működő vizsgálokat gyanúsítja, elítélendő gyengeség ugyan, de az országos bizottság lelkét is megszállhatja. Mert ellenszenv s rokonszenv keletkezéséhez nem okvetlenül hosszú idő és többszörös érintkezés szükséges. Megvallom, az országos bizottság ellenszenvétől leginkább félténem a felekezeti tanítóképzőkből jött jelölteket, kiknek esetleges készületlenségét vagy ügyetlenségét némelyek általánosítva szeretik hirdetni és fokozva hánytorgatni. Mert hát rokonszenvet s ellenszenvet nem csupán a jelölt személye képes felkölteni, hanem az intézet is, melyben a jelölt tanulmányait végezte. Ezekhez csatolnom kell még azt a kérdést: vajjon hát a tanítóképző tanárok teljesen ki volnának-e zárva abból az országos bizottságból, csak azért, hogy a rokonszenv s ellenszenv föltételezett lehetőségére ki legyen zárva? Ez nem volna tanácsos; s így megeshetnék, hogy ismét csak az állítólagos rokonszenvenek adatnék alkalom arra, hogy egynémely ismert jelölt megítélésébe befolyjon. Eszerint az érrettségi vizsgálat módját is minél előbb szét kellene robbantani a föltevés kedvéért.

Ismételve emelem ki azt, hogy népoktatásunk javításában döntő tényezők: a kellő *tanfolyagulat*, megfelelő tanítói *díjazás*, *előléptetés* s az *önképzés*. Ezek erőteljessé teszik a tanítóképzést, áldásosabbá a tanítói működést, igazabbá a tekintélyt, és fölöslegessé a javasolt országos tanítóképesítő-bizottságot.

Fabricey János.

TÁRCZA.

Ballagi Mór a Károlyi-bibliáról.

Hosszú időn át, századokon keresztül, békeség lelke lebegett a protestáns biblia felett, legfőlebb egy-egy újjászületés zaja törte meg a néma csendet. A bíráló szellemet egyedül a javító képezte, a kinek simító keze bizony sokszor a simát tette érdessé és nem a kidudorodó kinővéseket egyengette el.

A kritikai szellemnek ez a tespedése, a bibliára nyomakodott közvélemény tiszteletben tartása azonban nem tehetette protestáns Vulgatává a Károlyi-bibliát és a protestantizmussal együtt karöltve haladó vizsgálódás, a kételyeket támasztó bírálat maga a protestáns egyház körén belől indította meg a támadást a tárgyalt bibliafordítás ellen. A támadó a kiváló protestáns tudós, a ki ha nem megteremtette, de életre költötte, felelevenítette a XVIII. század kritikai szellemét és a kinek fellépésével újabb szellő kezd fuvallani a prot. tudományosság mezején: *Ballagi Mór* vala.

Ballagi ad lökést a bibliajavítás ügyének előbb fordításával (1840—42.), majd azzal a heves támadással, melylyel a Károlyi-biblia tarthatatlanságát igyekszik kimutatni. Nézzünk szemébe e támadásnak, mert, hogy előre is véleményt nyilvánítsak, az sem semmisíti meg a Károlyi-biblia irodalmi értékét, épúgy, mint e téren szellemi elődei, Pázmány és Káldi nem voltak képesek. Előre bocsátom, hogy itt is hű igyekezem lenni kitűzött elvemhez: *amicus Plato*, *amicus Aristoteles*, sed maxime *amicus veritas*! s e tudatban az igazságnak esetleg leplezetlen szavaiért már itt bocsánatot kérek a Ballagi szellemétől.*

* A dr. Ballagi Mór szellemének mi is tartozunk azzal a kijelentéssel, hogy ő böles és bátor volt a Károlyi ellen elkövetett tévedését bevallani s a biblia-revizionális bizottságban sokszor egész elragadtatással

Ballagi Tholuck után dolgozott s a magyar viszonyokra is alkalmazott „*A biblia*” című művében (Pest, 1863.) teszi meg észrevételeit a Károlyi-bibliára. Előbb (127—175. l.) általában szól a különböző magyar fordításokról, majd (175—215. l.) különösen a közkezen forgó bibliát állítja a kritika komoly tekintete elé.

A bibliafordításokról általában szóló fejezetben összehasonlítja a Bátor László, Heltai, Károlyi, Káldi, Csipkés Komáromi, Bloch-Ballagi és Tarkányi fordításait, előbb a Gen. I. 2. vers, majd a 14—18. versek, végül a Jákób végrendelete (Gen. XLIX.) alapján, az általam követett modorban részletesen, de azzal a nagy hibával, hogy az utolsó és legfontosabb mutatványát *nem a vizsolyi biblia szerint közli*, — bár erről mélységesen hallgat, — hanem későbbi keletű már módosított kiadásból meríti azt. Különösen fontosvá válik ez a tévesztése azért is, mert a Károlyi-biblián köztudomás szerint, a javítók igen sokat módosítottak és így egyetlen biztos alap csak a vizsolyi kiadás, arra lehet igazságos bírálatot építeni.

E mutatvány bírálatánál Ballagi két, nem lényegtelen hibát követ el, az egyiket Károlyi ellen, a másikat következtetlensége folytán önmaga rovására. Mintha célul tűzte volna ki Károlyit minden áron lebírálni, szégyenszékbe ültetni, igen hevesen nekiment, sőt — ha szabad így szólanom, — beleköt Károlyiba. Az ő nézete szerint pl. ez a mondat: „József olyan, mint a termő ág, mint a forrásvíz mellett termő ág, sőt mint két ágak, melyeknek mindenike a kőfalnak magasságát felhaladja” (Gen. XLIX. 22.), ez „érthetlenséggel egybekapcsolt ízetlenségnek valóságos „non plus ultrája.” Ítélt meg az elfogúlatlan olvasó, hol van itt az a rettenetes érthetlenség, aztán az a rémítő ízetlenség; de ítélt meg ne a XIX. század szemeivel, hanem a XVI-éival. Szerinte a Gen. XLIX. 4-ből „az eredeti szöveg egy egész mondattagja kimaradt,” holott csak összevonta Károlyi ezt: „megfertőztetted, fekhelyemre hágtott,” ekként: „az én ágyamat megfertőztetted.” A 20. versben sincs betoldás, mert az „Asernek kenyere” ott van a héberben („méáser lakhmah”). Azt is csak felületes ítélettel lehet csonkításnak bélyegezni, ha a fordító e mondatot: „a mélység áldásával, mely alatt terül,” így vonja össze: „itt alatt való földi áldásokkal” (25. v.). — Hát az az eljárás igazságos ítélet-e egy kritikustól, ha azért a lényegtelen tévedésért, hogy Károlyi a *וַיִּפֹּאֵם*-ot (= onnan 24. v.) „annakokáért”-nak fordítja (mintha „onnan, abból” nem egy jelentőségű volna az „annakokáért”-tal!), ezt a vádat sújtja a bibliafordító fejére: „*nem használta a héber eredetét*, hanem másodrendű forrásokat követett és különösen latin fordítások után indult.” Ilyen indokolatlan vád, ilyen bebizonyíttatlan ráfógás után, bizony csak egy kis írói tekintély kell ahoz, hogy a mások ítéletére építő irodalomtörténetíró minden érdemet letagadjon Károlyiról, mint a hogy szomorú tény gyanánt csakugyan tapasztalhatjuk is! Egy nagy tudós elhamarkodott ítélete többet árt, mint a mennyit helyreigazítani könnyű szerrel lehetne.

De önmagának is ellenmond Ballagi, hogy helyreigazítsa talán észrevett téves ítéletét. Előbb azzal vádolja Károlyit, hogy a Heltai és Mélius fordításaival szemben „a megtekintésnél többre alig ment, mert hogy *az eredeti alapos megértésében szintűgy, mint nyelvünk művészi kezelésében öt messze túlszárnyaló Heltait* figyelemmel kísérte és komolyan használta volna, ezt fordítása épen nem mutatja.” (135. l.) E szerint tehát Heltai az eredeti szöveget hasonlíthatlanul jobban érti, mint Károlyi és mégis

nyilatkozott a Károlyi magyarságáról és — korához képest — finom nyelvérzékéről; sőt — mint jó forrásból tudjuk — készült a maga nézetét helyre igazítani is, a miben — fájdalom! — a halál megakadályozta.

magának Ballaginak ítéleteszerint a Gen. XLIX. 3. v.-ben, „az egyes kitételek visszaadásában Károlyi hívebb, mint Heltai” (161. l.), a 7. v.-ben „Heltai az egyes kifejezések visszaadásában nem oly szerencsés, mint Károlyi,” kinél Ballagi „az eredetinek megfelelő szép klimaxok”-at talál ebben a versben (164. l.); a 19-iket „Heltai rosszul értette, Károlyi az értelmet visszaadja” (170. l.). De Heltai „nyelvünk művészi kezelésében” is messze túlszárnyalja Károlyit és ime, ugyancsak B. szerint: (1. v.) Heltai inkább a héber szelleméhez hű, jobban van magyarul Károlynál (161. l.), a 15. v.-ben is Károlyi „magyarabb, szebb” (168. l.), a 7. versben meg pláne annyira művész Károlyi, hogy az eredetit klimaxok alkalmazásával is hűen utánozza! Csakis ezen érdek elfeledésével mondhatja aztán lesújtó bírálatában, hogy Károlyi irálya parlagian magyar, formáról, nyelvcsinról tudata sincs, se nem idegenhez alkalmazkodó, se nem jó magyar; a mire aztán méltán kérdezhetné az olvasó: milyen hát, ha se nem jó, se nem rossz? Azt, hogy ez az irály „a közbeszéd színvonalán ritkán emelkedik feljebb,” a tárgyalt mutatóványok alapján úgy hiszem, olvasóim is aláírják, de ez én előttem nem hiba, sőt érdeme a fordítónak, a ki a nép számára adott bibliát, tehát nyelvében is le kellett szállnia a nép közé, hogy a bibliát érthetővé, közkinccsé tehesse. Ma már természetesen túl-népies az ő irálya!

De talán megengesztelődik Károlyi iránt kritikuskunk, mert mintha más szellő csapna meg a Károlynak külön szentelt rész eme bevezető sorából: „Old le saruidat lábaidról, mert a hely, a hová lépsz, szent föld!” Bíráiónk megengesztelődése abban nyilvánul, hogy kegyelettel emlékezik meg a Károlyi-biblia eredményéről, arról az áldásos hatásról, melyet harmadfélszáz év óta gyakorolt a magyar nemzetre; de ezen elismerése mellett is szabadon enged kritikai szellemének nyilatkozni. Egész helyesen, a múlt hagyományai iránt lehetünk kegyelettel a nélkül is, hogy azokat mai viszonyaink közé illeszteni óhajtanók. Egyet azonban itt is kifeledt számításból Ballagi, kifeledte azt, — a mi nélkül pedig semmiféle műnek irodalmi becsét nem lehet megállapítani, — hogy mindenkit a saját kora mértéke szerint kell mérlegelni. Károlyit mai szempontból ítélni meg: előreláthatólag elfogult ítélet.

A ki szíves volt engemet eddig követni, talán képet alkotott magának a Károlyi betoldásairól, talán úgy győződött meg velem együtt, hogy Károlyi az értelem tisztasága, világossága érdekében írja körül az egyes fogalmakat. És mégis Ballagi nem átalítja e betoldásokat csak amúgy kurtán „hasznátalan” bővítések”-nek nevezni, és ilyen példával erősíti állítását: e helyett: „Nem, uram! hallgass meg engem, a mezőt neked adom, valamint a benne lévő barlangot is teneked adom” — Károlyi így fordít: „Nem úgy, szerető uram, halld meg az én szómat: azt a mezőt neked adom és a mely kőből vágott temetőhely vagyon abban, néked adom” (177. l.). A barlangot temetőhelyül használták és ebből a célból vette meg Ábrahám is a Makhpéla-barlangot, a miről az idézett hely szól, ezért tehát Károlyi mintegy előre is jelzi annak célját körülírásával, a melytől ezért a jellemzetességet megtagadni nem lehet. Ha még ezt is hibának tartjuk, igaz van Ballaginak, hogy a toldások kijelölése végett „ívekre terjedő munkát kellene írnia.” Újabb bizonyosságul bemutat egy költői részletet, Jóbna azt a felséges jelenetét, mely Istennek a zúgolódót porig lesújtó beszédével kezdődik (XXXVIII. 1—15.); csak hogy ezt a hanai módosított kiadás nyomán (1608.) közli, — bár erről szintén nem viágosítja fel az olvasót, — és e miatt bizonyító erővel nem bír.

A pótlások vádjá után azt a kifogást emeli Károlyi ellen, hogy ha egyéb fogyatkozásait a nyelv fejletlenség-

gével lehetne is védelmezni, de az nem menthető, hogy sokszor „egyes szók vagy egész mondatok kimaradtak” (183. l.). Első ide vágó bizonyítéka érvénytelen, mert Károlyi nem kihagyta ezt: „ne szorítsa felebarátját” (Deut. XV. 2.), hanem csak másképen fejezi ki: „vissza ne kérje azt felebarátjától.” A két kifejezés értelme ugyanaz. A Jos. VI. fejezetéből felhozott 3 kihagyás alaptalan vád, mert részint benne vannak a vizsolyi bibliában ezek, részint csak szörszálhasogatás hibáztathatja kihagyásukat. Harmadik érve (Jós. X. 24.) igaz. Az I. Sám. XIV-ben talált őt kihagyás közül négy egészen lényegtelen (pl. a „vajjőmer helyett „így szolt”), egy pedig csak módosítva van („vétkeztek” helyett „hitetlenül cselekedtek”). Az a két idézet, melyet a kihagyások bizonyítására végül mutat be, helyes észrevétel; nagyon sajnálom azonban, hogy kénytelen vagyok illetéktelennek nyilvánítani a kihagyások megtámadására azt a Ballagit, a ki maga is ugyanabban a hibában leledzik. Nem fárasztom az olvasónak már nagyon is igénybe vett figyelmét az ő kihagyásainak tüzetesebb bemutatásával, csak úgy véletlenül feltalált két egymás szomszédságában levő hiányra utalok; az egyik az Exod. I. 18., a mely vers egészen kimaradt a Ballagi fordításából, a másik u. o. a 22. v., melyből a *וַיִּשְׁלַח* szavakat fordíttatlan hagyja. Hogy több ilyen kihagyás is van nála, arról meggyőződhetik, a ki nem restel utána keresni.

Azzal az igérettel, hogy „beereszkedőbb vizsgálat alá veszi a munkát,” tovább kifogásolja Károlyit (187—215. l.) új fejezet alatt. Először is felteszi a kérdést: meg voltak-e a kifejtett fordítási kellékek (hűség, világosság és csín) Károlyiban s nyomban megfelel rá ismét így: „*hogy Károlyi Gáspár héberül nem tudott és hogy az ó-szövetség fordítását leginkább másodrendű, latin kútfők után eszközölte, ez minden kétségen felül áll*” (190. l.). Ezt a kifogást, ezt a nagy vádat azonban kénytelen vagyok a nagy mondások, a frázisok közé sorozni. Bár milyen szigorúsággal próbálja akarki hasonlítani K.-t az eredeti héberrel, teljesen meg vagyok győződve, hogy velem együtt elismeri Károlyi héber nyelvi jártasságát. Főlebb láttunk mutatóványt (pl. XC. Zsolt. 10., 12., 15.), melyből azt az ítéletet alkottuk, hogy Károlyi latin forrásaival szemben önállóan fordítja a héber szöveget. Feltűnő azonban, hogy vannak helyek, a melyekben a könnyen érthető héber, fölületességgel van nála fordítva (pl. Hós. V. 7—9.); a mely jelenség, — ha minden egyéb nyom hiányoznék is — a mellett beszél és pedig hangosan, hogy más-más fordító műve az.*

De nemcsak nyelvismeret hiányzott Ballagi szerint Károlynál, hanem nyelvünket se tudta kezelni, mert nem izlésesen, költői lélekkel fordít. Túlzott kíváncsian hiányának bizonyosságul egyikét hozza fel a legnehezebben fordítható helyeknek (Gen. IV. 23—24.), a mit pedig maga is érthetetlenül fordított 1840-ben. Sokat nem időzöm e mellett a kifogás mellett, a XC. zsoltárra utalom ellensúlyozás végett az olvasót.

Hogy aztán a „hasznavehetetlenséget” ráolvashassa Károlyi fordítására, egyes elferdítésektől sem tartózkodik. Rosszul idézi a Gen. III. 24., Num. XXIX. 19., Jer. XXII. 3., 17. verseket; nem csoda tehát, ha így csak Jeremiásnál 56 csonkítást talál. Minden ítélet mértéke az alap, ha ez hibás, az ítélet magától összeomlik; így omlik össze Ballagi ítélete a saját súlya alatt, de Károlyit nem temeti maga alá.

* Hogy az egyes könyvek nyelvezte mennyire elütő jellemű, arra világosan rámutatott Csontos József a Károlyi-emlékkönyv 84—98. lapjain. Erősen hiszem, hogy a nyelvezet és fordítási hűség beható vizsgálása ki fogja egész kézzelfoghatóan deríteni valamikor: *hány munkatárs dolgozott a Károlyi-biblián? Új és hálás mező!*

A Ballagi kritikája ezek alapján a Károlyi-biblia „irodalmi becsé”-nek meghatározására befolyással nem bírhat. Ő mai szempontból ítél s egészen helyes, hogy a közkézen forgó biblia ma nem felel meg az igényeknek, a helyzet „píronság nélkül” tovább nem tűrhető. Építsünk a jövőnek, de kegyelettel adózzunk a múltnak! „Sine ira et studio,” az igazság lelkétől hajtva mondám el Ballagi kifogásaira nézeteimet.

Rácz Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Kiss József emlékezete.

1832—1891.

A halál ismét elragadott egyet népoktatásunk amaz első rendű, régi munkásai közül, kiket az alkotmányos aera kezdetén a nagy emlékü miniszter, Eötvös báró bizalma oda állított újra szervezett népoktatásunk élére, hogy lelkesedésökkel, képzettségökkel népnevelésünk felvirágzását megindítsák. *Kiss József*, Hajdúvármegye és Debrecen szab. kir. város tanfelügyelője, a múlt év december 23-án, 10 napi betegség után az élők közül elköltözött.

Ez a haláleset városunk intelligenciáját is közelről érinté; három nevelőintézetében okozott őszinte részvétet. Hiszen a megboldogult itt játszotta el gyermekjátékait; itt töltötte el ifjúsága szebb, gondtalan éveit; itt nemesítette, gazdagította szívét, lelkét a küzdelmes életútra; itt keltett tiszteletet és elismerést áldásos férfikorának első munkássága; innen szólította őt el a felsőbb bizalom egy tágasabb munkakörbe. Természetes tehát, ha halála nálunk is sokakban keltett őszinte részvétet, a kiket hozzá vagy tanítványi hála, vagy a baráti szeretet, vagy a kartársi becsülés, vagy a tisztelet igaz érzései fűztek.

Jó sorsa már 7 éves korában behozta alma-materünkbe az 18³⁹/₄₀-ik iskolai évben, Nyír-Madáról, hol, az anyakönyvi bejegyzés szerint, 1832-ben kellett születnie. Atyja, szintén József, foglalkozására nézve nem adnak az anyakönyvek felvilágosítást; a legtöbb helyen mint „nemes”, pár helyen „adózó”-nak van jelezve. Későbbi bejegyzés szerint szülei az abaúji Baktán laktak. A gyermek főiskolánkban a második ú. n. „nemzeti” osztályban (classis nationalis secunda) kezdte tanulását, melynek tanítója akkor Marussy Gábor, professor-inspectora pedig Molnár István vala. Tanulását kitünően kezdte; az osztály 63 tanulója között 29-ik *eminens* volt. Iskolai pályájának kitűnő elvégzése után 1854-ben Tállyára három éves rektoriára ment. Már ekkor élt lelkében az az elhatározás, hogy életét, munkakedvét a nevelés- és oktatásügynek szentelendi. A három éves rektoriát igazán academica promociónak tekintette, melyben egy részről tanítói ügyességével előjárósága előtt becsülést és jó hírnevet szerzett, más részről takarékoságával, szorgalmával pénz is gyűjtött, melylyel aztán a külföldi egyetemeken utáni vágyát megvalósíthatta, bővebb ismeretek szerzésére törekvő lelkét kielégíthette. Három éves rektorsága alatt iskolája, 70—80 növendékkel, kitűnő példányiskola volt, melyben meglátszott a rendszeret, szorgalmas, lelkiismeretes, szigorú tanítónak gondossága. Szigorúságát azonban mindig a humanus bánásmód enyhítette, melylyel tanítványainak szívében maga iránt szeretetet keltett. Iskoláján kívül feddhetetlen életével, művelt, komoly magatartásával, nyájias modorával a szülék és városi közönség osztatlan tiszteletét szerezte

meg. Nagyon élénken emlékezem reá, hogy a harmadik év végén, midőn már búcsút akart venni szeretett egyházától és iskolájától, mennyire aggódott tanítói reputációjáért. Vizsgára készültünk, s a nagy examenig már csak néhány nap volt hátra. Hogy szoktasson bennünket a templomi feleléshez, meg hogy jobban megismerje növendékeinek készségét: néhány bizalmasabb hallgató jelenlétében próba-vizsgát tartott. A próba azonban nem úgy ment, mint várta, és a miként kellett volna. Nagyon el volt keseredve; veszélyeztetve látta addig szerzett jó hírnevét, s szelid szemrehányásai után mi is leverve széledtünk hazafelé, s szinte magunk is restelve tünődünk: miért is tudtunk mi most kevesebbet?! Pedig csak a vizsgák rossz szelleme tréfált velünk; mert a rendes vizsgánk a szokott módon jól sikerült, s midőn boldog emlékü papunk, a tudós Anti János neki a közönség nevében elismerő búcsú-köszönetet mondott: ő volt a legboldogabb ember. Anti Jánosnak ezt a megérdemelt elismerését később is érezte: ő volt az egyházkerületen egyik legbuzgóbb ajánlója, pártfogója.

Rektorsága után a jó hírű felkai lelkészhez, Emericzihez ment s ott pár hónapig vasszorgalommal tanulta a német nyelvet, hogy a külföldön majd könnyebben boldoguljon. Midőn 1859-ben külföldről visszatért, Sárospatakon segédlelkész s a népiskola nagyobb növendékeinek tanítójává lett, mert az egyházkerület azt akarta, hogy az egyháznak ez iskolája az 1857-ben megnyitott képezdének gyakorló iskolája legyen. Az egyházkerület itt még jobban megismervén az ő tanítói ügyességét, a képezde tanárává választotta s már az 1861/2-ik iskolai évben itt tanított. Árvay József igazgató mellett. Itt érte őket a népoktatás újra szervezése, a mikor a főiskola képezdjét az állam átvevén, Árvay Józsefet tanfelügyelővé, őt pedig az állami tanítóképezde igazgatójává nevezte ki s ez intézet jó hírnevének, virágzásának alapjait ő rakta le. Tanári érdemeihez ebben az állásában is újabb érdemeket szerzett, s habár a tanulói pajkosság az ő kicsinyességekre is kiterjedő figyelmét, pedanteriáját megpróbálta néha-néha apróságaival kitréfálni: az iránta érzett tiszteletet, érdemeit meg nem gyengíthette. Az 1872-ik évben igazgatói állását a tanfelügyelőséggel cserélte fel; mert a miniszter Szabolcsvármegye és a Hajdúkerület népoktatását az ő kipróbált tapasztalataira bízta; végre négy év múlva, 1876-ban Hajdúvármegye és Debrecen szab. kir. város tanfelügyelőjévé lett s ebben az állásában halt meg 59 éves korában, melyből a népoktatás szolgálatában 35 évet töltött el.

Mindegyik hivatalában, a hova őt a bizalom állította, a megtestesült pontosság, lelkiismeretesség és lankadatlan szorgalom volt. Jelentései, melyeket a vezetésére bízott iskolákról készített, évről-évre a kormány és közönség általános elismerésében részesültek, mert azok az ő hangyaszorgalmának, pontosságának mind megannyi emlékei. Míg egy részről ismereteinek bőségével, paedagogiai jártasságával, tanítói ügyességével a vezetése alatt álló tanítókat irányozta, buzdította, jó akaratúlag oktatta; más részről humanus, művelt bánásmódjával a bajokat orvosolta, a pálya fáradságait, terheit enyhítette, könnyítette. Benne tanítósa nem a nagyságos tekintélyt, hanem az atyai gondos vezetést érezte; ezért állított magának szép emléket: a tanítósa szívében élő meleg szeretetben. Ki maga is tanító volt, megtudta becsülni a küzdelmes pálya becsületes munkásait.

Örködjék sirja felett a kegyeletes emlékezet!

—•— Egyik tanítványa.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az énekes-könyvi „Előmunkálatok“ V-ik füzetéről.

(Folytatás).

Határozottan nyereség nemcsak az irodalomra, de megújítandó énekes-könyvünkre nézve is a XXXIII. zsoltár átdolgozása. Benne egyesítve látom a hit mélységes erejét s a költői erő ódai szárnyalását. Az eredetinek döcögős, prózai hangzású és szétszórt gondolatait a fokozatos emelkedés követelményei szerint rendbe szedi s a hangulat fokozatosan emelkedik, úgy, hogy nem szenved azon hibában, melyben régi énekeink legtöbbje. A régiekben ugyanis az első strófáknál jelen meg a költői és vallásos extasis összhangja s ezért csak az első versszakok énekelhetők, míg a többiek, ellenkezve minden költői és pszichológiai tapasztalattal, folytonosan sülyednek s végre leszállanak a prózai rímélések egyhangú sorába. Az átdolgozó elől dicséretszerűleg az Isten nagyságát dicsőíti s aztán emberi viszonyainkból merítve, buzdítja a hívő lelket az Isten-dicsérésre. Isten hatalmával szemben a fegyver hatalma gyenge, a gyors ló vágatása lassú haladás.

„Az Úr, az Úr az oltalom csak,
Vigyáz az ő híveire;
Azok, a kik hozzá hajolnak:
Ne féljenek a sírba se,
Lelkük ott is övé
S ő jár mindenüvé,
Vélők a földön.
Inség vagy éh halál,
Azokra nem talál,
S vész bármi jöjjön!“

Ezen előnyök mellett nem csekély érdem az sem, hogy kifejezései költőiességök mellett is egyszerűek s bár mily gondolatot is vannak hivatva kifejezni, mégis népiesek. Mily precise két sor ez:

„De szent igéje, gondolatja
Örökre egy; — marad, megáll!“

Azonban már mily bosszantó az e sorok után befurakodott következő gondolat:

„*Boldog a nép a melynek atyja
S öröke e dicső király!*“

Hiszen keresztyén felfogás szerint mindnyájan: zsidó és görög, pogány és keresztyén, Isten fiai vagyunk. De, hál' Istennek, e darabban több ily kifejezés és gondolat, mely ellen tiltakoznunk kellene, nem található.

Általános költészeti szempontból sikerült alkotásnak kell tartanom a XXXVIII. zsoltár átdolgozását. A töprengő, elhagyatott léleknek esengését, az Úrhoz folyamodását híven fejezi ki. E darab költőisége előtt tisztelettel kell meghajolnunk. Annál inkább kell sajnálnunk, hogy gyülekezeti énekül, legalább ily alakában, nem vehető fel, azért mert nem tudta kellőleg emancipálni magát az eredeti hatása, tartalmának bilincse alól. Ha a 6-ik versszaknál abban hagyná a lélek töprengésének és esedezésének rajzát s aztán a következő 6 strófát mellőzve, a 13-ikat, mely most is utolsó, záradékként csatolná a 6-ik után: úgy használható lenne. Az általam kihagyott versszakok szintén, mint oly sok más helyen, túlságosan előtérbe tolják az eredeti zsoltárköltő személyét. Nagyon szépen kidolgozza a modern költő itt az egyénnek Istenével folytatott bizalmas ömlengéseit is, melyben arról panaszkodik, hogy mennyi neki az ellensége? de hát ezt egy gyülekezet, úgy egészben, nem igen énekelheti szívből, mert nem következik, hogy mindenkinek oly sok

ellensége legyen, mint Dávid királynak volt néhanapján. Azonban e rész mellőzésével sikerrel használhatnók.

A legsikerültebb átdolgozások egyikének tartom a XLII-ik zsoltárt. Nagyon szép s ma is élvezhető bárkinek a régi is, de ez újjal mégis pótlandónak tartom s ép e kijelentésem mértéke annak, hogy a jelen darabot mily sokra becsülöm. Sajátságos egyszerűségű a hangja s mégis méltóságos és költői menetű, hangulatú. Mindenütt egyenletes és oly prózai helyek nem zavarják az összhangot, mint az eredetiben vannak, főként a verselési nehézségek miatt, melyeket Molnár Albert néhol beleunt elhárítani. A mellett az új átdolgozás előnye abban is van, hogy az eredetinek egyéni vonatkozású helyeit, hol ellenségekről van szó, sikerül mellőznie, vagy olyan módon átalakítania, hogy épen mai viszonyaink közt nagyon illő énekelni. Nagyon illik a mai hitetlen világba ez a két sor:

„És ha kérdik, csúfolódva:

Vártad Istent, hol van hát?

Mintha csak önmagával tépelődne az ingatag hívő, mely ingadozásra bizony az élet elég alkalmat nyújt, a következőkben:

„Én lelkem mért csüggedeznél?

Mit keseregsz annyira?

Erősebb vár nincs Istennél,

Búd, bajod csak bizd oda!“

s a végén ismét a hitetlenség ellen küzd e szép szavakban:

„Óh ne is hagyj, oltalomnak

Szikla-szála, Istenem.

Életem a pogányoknak

Közepette gyász nekem.

S ellenségem mindazok,

Csontomig jár gúnyszavok.

Hitem egyre ostromolják

„Vártad Istent, hol maradt hát?“

Csak a „pogány“ kifejezés helyett lehetett volna mást tenni s úgy semmi sem zavarná feltevésünket: hogy ez éneket az átdolgozó mai viszonyaink szerint szándékozott átalakítani s balzsam akar lenni a megbántott s már-már ingadozó hívő lelkére. Hogy, e darabnál egész a minuciosusságig menjek, megemlítem, hogy az első v. 3-ik sorában az „óhajtja“ kifejezés igen magán viseli a költői műhely szagát. De e darabnál épen azért vagyok ily pedáns, mert nagyon sokra becsülöm.

Egyes részleteinek szépségei által a XLII-ik mellé állítható a LXXVII-ik. Kisebb erővel rajzolja ugyan a szív hánykolódását s itt egy kis egyéni vonatkozás is előfordul, midőn az éneklő istenfélő multjával dicsekszik, amilyeneket már többször kárhoztattam, de aztán annál nagyobb erő és erősebb hit nyilvánul a következőkben, a hol Isten hatalmát dicsőíti. Kétségen kívül költői és praktikus dolog épen a bibliai csodákkal állani elő. Hiszen a keresztyénység, illetőleg a zsidóság e szép mythoszai örökérvényű költői tárgyak maradnak s egy himnuszíró mindenkor alkalmazhatja e divina machinatiót; de talán helyes volna egy ilyen helyre, Isten nagyságának és hatalmának leírásánál, teremtett világának bámulatos kompozíciójába is belepillantania a vallásos érzéstől és Isten nagyságától eltelt költőnek. Nem hibául rovom fel itt, hogy ez eszközt mellőzte, mert szerző bizonyosan azzal védené magát, hogy az eredetihez ragaszkodott s magába véve ennyi is elég; csupán eszmeként vetettem fel a mondottakat. Végre még az a kifogásom e darab ellen, hogy a vége, az utolsó sor kissé lapos és illetlen az előbbi nagyszerű képekhez. E záradék, igaz, hiányzik a régiben s az átdolgozó toldaléka. Látszik, hogy egy ilyennek szükségét érezte; kár, hogy azt nem pótolta olyannal, a minő tőle telt volna.

Ezzel bevégeztük a füzet első, nagyobb részének, a zsoltároknak tárgyalását. S most áttérünk a dicséretekre, hol a költő szellemének eredetisége és nagysága elementálisabb erővel tűnik ki. Itt már nem köti a hagyomány; a zsoltárok avult szelleme, a zsidó Isten boszúálló hatalma. Itt a költő szelleme, szárnya szabadjára repül. Ezért van az, hogy itt mindenik darabja annyira sikerült. Mindjárt az első „Új évben“ című. Itt tűnik ki: mennyire beleélte szerző magát a régi, zamatos és biblikus nyelvbe s e mellett mennyire hatalmába van a mai stilizálás ereje. E költeményben megtalálja az alkalmas újévi gondolatokat s azokat a hitnek folytonosan erősödő hangján adja elő. Méltó párja e költeménynek az ezt követő „Estveli ének“. Mielőtt végképp leszállna az estve, imádkozni akar egyet. Nappal is Isten vezérel, az éj nyugalmat is ő adja meg. Istent dicsérjük érte s bűnünket bevallva kérjük továbbra is kegyelmét magunk és mieink számára s ne hagyja Isten elfeledni.

... hogy fényben, viharban
Te állsz felettünk örök, Változatlan!
„Ezt, ezt jelentsd meg a világ felett,
Hol elhagyott sír, árva kesereg;
Ezzel kötőd be a szegény baját;
E hittél adj nyugodt, jó éjszakát,
Hogy szív a hol csak dobban a világon,
Holnap s örökre téged, téged áldjon!“

Ez méltó befejezése e gyönyörű költeménynek.

Csupán az kár, hogy e szép nyugodt, költői hangulat és tárgyalás a 3-ik versszaknál megbiccen. Itt, egy két prózai kifejezés, erőltetett sor megrontja a felséges harmóniát, mely a költemény többi részén szétömlik. Nem válik előnyére az sem, hogy legjobb igyekezete mellett sem tudja a nép esze járása szerint fejezni ki gondolatait. „Fátylas alkonyat“ száll le; szívünkben oltárt rakunk, a mi még keresztyénietlen is. A 4-ik versszaknál ismét visszanyeri a tárgyalás teljes költőiségét, de itt végképp elfeledkezik a népiesség követelményeiről. Ezért bármily szép is ez ének, bármennyire megállná helyét még Tompa „Olajágában“ is: templomi éneklésre, fájdalom, a fentiek miatt mégsem való.

(Vége köv.).

Mátrahegyi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A t. olvasóhoz!

A „Sárospataki Lapok“-nak immár tíz éves múltja van. Múltak nem sok ugyan, de zálognak a jövőre talán elég.

Mikor ezelőtt tíz évvel életre kelt, prot. hirlapirodalmunk küzködő állapotban volt. A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“-on a kimerülés jelei mutatkoztak, alélton hordozta sas-szárnyait. Az „Erdélyi Protestáns Közlöny“ — noha évek voltak már háta megett — alig bírta magát átverni a Királyhágó bércein. A „Debreceni Protestáns Lap“ még csak próba-esztendején volt túl.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“, a tanügyi férfiaknak e szép múltú testülete, úgy érezte, hogy a hazai protestantizmusnak s kivált az alélkozó s a debreceni zsinat által is háttérbe szorított prot. tanügynek nagy szüksége van egy újabb ébresztetőre, egy merészebb röptű támogatóra . . . és megindította a „Sárospataki Lapok“-at.

A történetíró el fogja valamikor ismerni, hogy e vállalkozás nem maradt jó gyümölcsök nélkül. Vele s általa élénkség, versenyvágy, több szabadság- és igaz-

ságszeretet hatotta át hirlapirodalmunkat s a mi reánk nézve nem csekély nyereség — fogyni kezdtek a sárospataki főiskolának nyilvános roszakarói.

Mi a 10 évi küzdelemért már ez utóbbi vívmány által is teljesen meg vagyunk jutalmazva. Pedig a jó hatás másban is mutatkozik. Az állam tanügyi kormánya s az országos tanár-egyesület észrevette létezésünket s nem bír kitérni egy némely elveinknek helyeslése elől; sőt ellenfeleink s irigyeink is kénytelenek elismerni, hogy a prot. tanügynek mi — a „Sárospataki Lapok“ — vagyunk a legodaadóbb képviselői. Valamit a közös protestáns egyházért is cselekedtünk már.

Multunkhoz híven akarjuk szolgálni a prot. egyházat és iskolát az új évtizedben is s midőn törekvéseinkhez tisztelettel kérjük a kipróbált munkatársak és a t. olvasók pártfogó szeretetét, szívünkben kívánunk mindnyájoknak holdg új esztendőt!

Sárospatak, 1891. december 23.

A szerkesztőség.

 Lapunk előfizetési ára jövőre is csak 5 frt marad, félévre 2 frt 50 kr, a mely — legcélszerűbben póstautalványon — Pásztor Sámuel főiskolai tanárhoz küldendő. — Lapunknak e 2-dik számát még minden eddigi előfizetőnknek megküldjük. A kik nem óhajtják lapunkat járatni, szíveskedjenek e számot pósta-fordultával visszaküldeni, hogy magunkat a példányok további nyomtatására nézve tájékozhatassuk.

— **Felhívás.** Tisztelettel kérem mindazokat, kik a „gönci örömnappal emlékkönyvéből“, a „Szabó-féle Károlyi élet- és jellemrajzból“ vagy az „Emődý Dániel emlékezete“ című művekből példányokat fogadtak el elárúsítás végett, hogy a példányok sorsáról kegyeskedjenek engem mielőbb értesíteni. E nélkül a reám nézve már nagyon kívánatosná vált leszámolás meg nem ejthető.

Sárospatak, 1892. január 8.

Radácsi György.

— **Gyászír.** Göde Károlynak, a mult év végén elhalt decsi lelkésznek édes anyja nem bírta elhordozni a fia elvesztése miatt szívére szakadt fájdalmat. Pár napi vergődés után meghalt s ott pihen a mellett, a ki büszkesége, boldogsága volt. Óh, ha a porok is érezni tudnának!

— **A prot. sajtó az új évben** minden különösebb változás nélkül, a versenytársak teljes sorával indul az egyházépítő munkára. Régi baja, a szegénység bizonyosan most is hű társa lesz, hívebb, mint némely szeszélyes előfizető. A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“ (szerkeszti Szóts Farkas, Budapest) az egyedüli, a mely eddig még keveset panaszkodott, de hogy a versenyt jobban kibírassa, már ez is leszállította előfizetési árát a 600 frtnál csekélyebb javadalmú lelkészek megnyerése végett; legközelebb pedig nyomdát változtatván (Hornyánszky, a ki egyúttal a kiadó szerepét is viszi), még színes borítékkal is kecsegtetni próbálja az olvasókat. Az erdélyi „Protestáns Közlöny“ (szerkeszti Szász Gerő) noha hivatalos lap, a temérdek hátulak miatt panaszkodik, pedig erősen meg van győződve létezésének szükségességéről. A „Debreceni Protestáns Lap“ (szerkeszti Csiky Lajos), a „Közpapok Lapja“ (szerkeszti Péntek Ferenc) s a „Reformátusok Lapja“ (szerkeszti Biky Károly) szintén a szegénységgel birkóznak s az utóbbi kettőnek még a nyomdákat is cserélgetni kell, bizonyosan nem a nagy boldogság miatt. Mult évi utóbbi számaik már nem is jelentek meg rendesen. A „Szabad Egyház“ (szerk. Rác

Károly) több idő óta ismeretes már bizonytalankodó életéről s legközelebb a „Helvét hitvallású egyet” alakításával reményli életét meghosszabbítani s csökönös támadásával minden szabadabb mozgolódásnak. A „*Dunántúli Protestáns Lap*” (szerkeszti Révész Kálmán) némi erősödésről ad öröndetes hírt, a mi a Pereszlényi-féle lap elbuktatásának is következménye. A „*Protestáns Pap*” — azt hiszszük — eléggé keresett, mert az alkalmi egyházi beszédek és agendák által jelentékenyen hozzájárul a lelkesítő terhek megkönnyítéséhez (szerk. Lágler Sándor és Kálmán Dezső). Az ág. evangélikusok „*Egyház és Iskola*”-ja (szerk. Trsziyénszky F. Pozsonyban) — ez az egyetlen magyar luth. lap — szintén csak tengődve él s a zsinat sem igen segített szomorú sorsán. Ha még idevesszük a Garzó-féle jobb sorsra érdemes „*Bibliai magyarázatok*”-at s tudjuk erről is, hogy főleg szerkesztőjének lelkesedése tartja fel s ha nem titkoljuk azt sem, hogy a mi lapunkra is — *ennek pazar mellékletei miatt* — ráfizet az irodalmi kör pénztára: akkor nem csekély kíváncsisággal kérdezhetjük, hogy mit is olvasnak a mi művelt protestánsaink s miféle erő az, a mely egyes közlönyöket — még a vergődés kínjai közt sem enged elbukni? Adjon Isten a t. lapírsáknak boldogabb új esztendőket!

— A „*Közpapok Lapja*” nagyon begyakorolta már magát a csűrös-csavarás mesterségébe. 52-ik számú vezércikkében azt akarja elhíttetni olvasóival, hogy mi („*Zsinati különlegesség*” című vegyes közleményünkben) azt vetetjük szemére, hogy azért indítványozza a zsinat elnapolását, mert lemaradt elveivel a zsinat szekeréről. Pedig dehogy azt! Azt neveltük és nevetjük még most is, hogy akadt valaki a magyar prot. egyházban, a ki a sokra hivatott espereseket és egyházmegyei gondnokokat képeleneknek tartja a zsinati tagságra, vagy is a két tiszteességet *incompatibilisnek*. Hogy ezt az indítványt elkeresedésében vagy bölcsességében követte-e el a t. szerkesztő úr, azt talán az ő olvasói is meg tudnák mondani, a kiknek pedig — a mint láttuk — számítani szokott az együgyűségére, mert különben nem tractálná őket valótlán dolgokkal. A mi az elnapolási indítványt illeti, hát bizony mi azt is nevetségesnek találtuk; mert hogy a zsinat néhány ülés után el fog napoltatni, azt itt a mi vidékünkön mindenki tudta, valamint tudta azt is, hogy a zsinat decemberben, tehát az év vége felé s épen a karácsonyi ünnepek és az új év előtt csak az 179⁰/₉₁ XXVI. t.-c. százados évfordulójának megünneplése végett ült össze, a mit már halasztani talán még a „*Közpapok Lapja*” szerint sem lehetett. Ha azonban a közpapok elhiszik Péntek úrnak, hogy a zsinatot az ő indítványára napolták el: ez ellen a mélységes hit ellen nekünk semmi szavunk; legfőlebb is tovább mosolygunk magunkban a mi nagy hitetlenségünk miatt.

— Mit nekik az Isten? Egy „Üdvözlégység Mária” című mű előfizetési felhívásában olvastuk a következőket: „Általánosan ismeretes, hogy alig van pontja a földkerekségének, a hol lelkesültebb és hőbb lett volna a bold, szűz tisztelete, mint hazánkban, melyet az egek királynője viszontagságos multjában mindig különös oltalmával védelmezett; küzdelmeiben hatalmas segítségével támogatott; szenvedéseiben vigasztalt; békében vallásosságra és erényreserkentett; a melyben számtalan helyet kegyeinek és áldásainak kiváltságos gyűpontjává avatott. Hűen a hitbuzgó ősök kegyelettel őrizett hagyományához ma is lelkesült szeretettel, rendíthetetlen bizalommal, törhetetlen ragaszkodással függ e hon Nagy asszonyán, kiben jelenének vigasztát és támasztát, jövőjének valóját és zálogát tiszteli.” Sőt az új primásnak sem igen van szüksége az Istenre, mert az esztergomi érseki nőnevelő-intézet üdvözlétére

írott válaszában ezeket írja: „*Bizva bízom, hogy a gon-dozásuk alatt levő kisdedekeket megtanítják imádkozni értem, hogy az Úr Jézus legyen oltalmam, az ő szent anyja gyámolom és pártfogóm minden tettemben.*” Így illik ez talán a Regnum Marianumban.

— **Előfizetési felhívás.** Érzelmeket nem örömet vittem a nyilvánosság elé; szívemben, elrejtve, féltve őriztem azokat, mint a templom, szent edényeit. Nekem is voltak dalaim, melyekben az érzelmeket kifejeztem, de féltettem azokat, mint a madár kora énekét a májusi hidegtől, mely virágot, lombot elhervaszt s az ének el-némul. Huszonöt esztendő múltával mégis, mely idő alatt ezeket a dalokat őriztem, gyűjtöttem, talán nem lesz korai dolog, hogy átadjam azokat azoknak, kik még megértik az éneket s kiknél még visszhangot keltenek az őszinte hangok. Nem is egészen új ember vagyok; 1866-ban jelent meg első irodalmi dolgozatom a sárospataki akadémiai önképző-kör albumában „*Elmélkedések*” cím alatt. A bírálók ennek jövőt jósoltak. Jóslatuk annyiban teljesedett, hogy az *Elmélkedések*ből lett az „*Ifjú lányok könyve*”, majd a „*Gyöngyvirágok*” című imakönyv, mely ma, mint a protestáns növendék-leánykák számára írt munka, egyedül áll. Ezt egymásután követték *Erkölcstan*, *Magyar nemzeti irodalomtörténet*, *Leányaink és jövőjük*, *Lorántfy Zsuzsánna*, *Magyar irálytan* című műveim s ezek után már bátorságot vettem, hogy egy-egy költeményemet is beküldtem a fővárosi lapoknak. A fogadtatás buzdító, sőt lekötő volt s az olvasó közönségben kelt visszhang nekem jól esett. — Elhatároztam, hogy az önmagam iránt gyakorolt szigorú bírálat s a „Fővárosi Lapok”, „Vasárnapi Ujság”, „Budapesti Hirlap”, „Hasznos Mulattató”, „Lányok Lapja”, „Sárospataki Lapok”, „Szepesti Lapok” s a miskolci lapok nyilvánossága, illetve kritikája után költeményeimet egy gyűjteményben kiadom. — Első sorban a női közönséget keresem föl kéresemmel, melynek nevelését már két évtizede benső örömmel vezetem a miskolci református egyházkerületi leánynevelő-intézetben s mely állásom bizonyára nagy befolyással volt arra, hogy a múzsa ihlettségét olykor-olykor éreztem. Hiszen a nő kezében van letéve a gyermek álma, tündérvilága lelkes ifjúnak, a férfi boldogsága. Ehhez a nagy hatalomhoz méltán folyamodhatom. Ő majd lelkesíteni fogja az irodalom egyéb barátait is, kik nem vonják meg pártfogásukat. A költemények díszes kiállításban, 16—18 ív terjedelemben, 1892. május 1-re jelennek meg. Egy kötet ára 2 frt, díszkötésben 3 frt. — Kérem, hogy az előfizetők az íveket január végéig szíveskedjenek hozzám beküldeni. Kiváló tisztelettel maradok Miskolc, 1891. dec. 6.

Tóth Pál.

— **Londoni levél.** Nagyon tisztelt tanár úr! Szerencsés új év kívánsatom mellett kegyeskedjék kérem a „Sárospataki Lapok” folyamára érettem előfizetni és a feleslegért (a levélhez 8 frt volt mellékelve) *Rácz Kálmán* theologiai segédtanár úr könyvéből annyi példányt szerezni, a mennyi telik. Egy példányt tessék nekem megküldeni, a többi pedig új évi ajándékképpen elosztani oly theologiai vagy más szakbeli hallgatók között, a kik *Károlyi Gáspár emléket becsben tartják*. Magamat szíves jóindulatába ajánlva, maradtam őszinte híve és tisztelője:

Dec. 23. 1891.

Duka Tivadar.

— **Az abauji ev. ref. egyházmegyében** megüresedett három lelkész-tanácsbírói hivatalra beadott szavazatokat január 6-án bontotta fel egy arra kiküldött bizottság Kassán. A szavazatok eredménye szerint *Füzy János* gőnczi és *Uj János* korláti lelkész megválasztott. A harmadik helyre *Kovács Béla* szepsii és *Molnár Pál* kajatai lelkészek között új választás lesz.

— **A Károlyi-szobor képe** szélesebb körben ébresztett figyelmet a bibliafordító iránt. Duka Tivadar nagy hazánkfia megismertette — mint tudjuk — az angol protestánsokkal, legújabbán pedig *Kübecher Albert* dunamelléki evang. lelkész írt róla egy meleg hangú élet- és jellemrajzot a német protestánsok számára a „*Der Hausfreund*” című német naptárban, közölve a szobornak azt a képét is, a mely az ünnepély alkalmából lapunkban jelent meg. Ugyancsak a szobor képe a *Protestáns Új Képes Naptárban* és a *Pesti Hírlap Naptárában* is megjelent, ez utóbbiban azonban Károlyi Gábor aláírással. Csak nem a „nagy közbeszóló”-val tévesztette össze a bibliafordítót?!

— **Figyelmeztetés és kérelem.** „*Köznapi imakönyvemre*” az előfizetők nem jelentkeztek oly számmal, hogy művem kiadásába bele mehessek. Felkérem azért azokat, kik e művet megszerezni óhajtják, hogy ebbeli szándékukat velem tudatni szíveskedjenek, e végett az előfizetési határidőt f. évi febr. 10-ik napjáig meghosszabbítom. Egy ily nagy terjedelmű mű kiadása sok költségbe kerül, így csak azon esetben bocsáthatom azt közre, ha legalább 300 előfizető ajánlkozik. Nyiregyházán, 1892. jan. 7-én. Tisztelettel *Lukács Ödön.*

— **A hazánkban levő vallásfelekezetek tagjainak számáról** s általában hazánk lakosairól érdekes adatokat közölt Keleti Károly, az akadémia második osztályának legközelebb tartott ülésén. A legújabb népszámlálás szerint van:

római katolikus	7,241,547	a népességnek	47·85%
ev. ref.	2,209,395	„	14·60 „
görög keleti	2,065,903	„	13·65 „
görög kath.	1,655,171	„	10·94 „
ág. ev.	1,182,487	„	7·81 „
zsidó	706,838	„	4·67 „
unitárius	61,637	„	0·41 „
más keresztyén	7,818	„	0·05 „

Hazánk polgári népessége különben 7,450,392 férfiból és 7,683,401 nőből áll, így tehát 1000 férfira 1031 nő esik. Az iskolakötelesek száma 3,337,556. Irni és olvasni legtöbbten tudnak a zsidók között 70·55%, de tekintetbe véve azt, hogy a zsidóknál nincs olyan osztálykülömbőség, mint a többi vallásfelekezet hívei közt, aránylag legiskolázottabbaknak az ágostai hitvallásúakat kell tartanunk, mert ezek közt a férfiak 69·38%-a, s a nőknek 60·26% tud írni és olvasni. Ezek után következnek az ev. ref. vallásúak 63·11% illetőleg 60·26%-kal. A római katolikusok közt a férfiaknak 55·48%-a a nőknek pedig csak 43%-a tud írni és olvasni; a görög katolikusoknál még rosszabbul állanak a viszonyok, mert itt az írni-olvasni tudók száma a férfiak közt 17·65%, a nők közt pedig 9·28%-ra megy. A lakosok 48·64%-a vagyis 7,361,207 vallotta magát magyarnak, de ha ezekhez hozzávesszük azokat, a kik magyarul tudnak, valamint a hadi szolgálatban levő magyarokat, kerek nyolc és félmillió magyart mutathatunk be más nemzetiségű polgártársainknak.

— **Schopper, rozsnyói kath. püspök** körlevelet intézett híveire a *képviselőválasztások tárgyában* újévi utasításul. A legkatolikusabb államban is ritkán szokásos, nálunk még eddig ismeretlen módja az a korteskedésnek, hogy le szálljon egy püspök a magas piedesztálról kortes-zászlót lobogtatni. A csalatkozhatatlansági dogma első kihirdetője igen sötét színben látja a r. kath. egyház sorsát. A jogait biztosító törvényeket kijátszszák holmi min. rendelettel, tudomány-egyetemüket elkobozták, az egyetemi kath. főgimnáziumból a kath. paptanárokat kizárták, a vallás- és tanulmányi alapot a kormány lefoglalta, isko-

laik államosítottak, autonómiájuk s kongruájuk ügye elodáztatik, minden kath. mozgalom elnyomatik, a pápai rendeletek kihirdetése megakadályoztatik, a szülők jogát konfiskálják, kérévényeiket válaszra sem érdemesítették. Mivel hát ennyire folyik a harc „a hitőket védő keresztények és a szabadkőművességgel szövöttezett keresztényellenes szekták között,” a társadalmon (!) segíteni kell és pedig úgy, hogy „*hazánkat a pogányság útjáról visszavertve,*” betömjük a baj forrását. Felemeli ezért a vásári zajban a zászlót, a melyen ez az ékes felirat olvasható: „*a fellelő jelöltől sohase kérdezzetek azt, hogy melyik párthoz csatlakozik, de a megválasztott nyilvánosan, becsületszavára kötelezze magát és ez ígérte a választókezlési papság előtt írásba is foglalja, hogy minden törvényen alapuló, igazságos ügyeinket mindenkor támogatni fogja.*” Csakis ilyen „vallási buzgalmat tanúsító, jellemes és áldozatkész” embereket „szabad” választani; ezt parancsolja nyájának az a püspök, a ki a lélek szabadságát hirdető Krisztus nevében mer beszélni. Belial és Krisztus! Vagy tán az „ősz vezér” (M. Á.) sok bogarát elfedezhetik a gyérülő hajfűrtök! Utána a zászlónak még így is, tisztelt honpolgárok! hiszen ez a jelszó a „*Magyar Állam*” extasisa szerint valódi „*nicaeai symbolum,*” Schopper egy második *Athanáz* s a ki kételkedik, „az nem katolikus többé, az nem Róma fia, az az egyházat dönti ellenségeinek kard-élébe.” „A szószéket dicsőítétek meg, ti papok, ennek a körlevélnek kihirdetésével!” Az elragadtatott cikkíró már maga előtt látja a tömjénfüstbe burkolt, reversalist lobogtató kereszties tábornok a Házban és összefoglalja azt a „*minimum*”-ot, a mit kívánna kell minden, meggyőződésétilyen formán reversalisbafoglaltthonatyanak. Ez: „1. *Az 1868. LIII. t. c. 12. §-nak reviziója a szülők szabad elhatározásának visszaállításával gyermekeik vallásos nevelése fölött; ebből kifolyólag az 1890. február 26-iki rendelet visszavonása. 2. Kath. autonómia országos központtal, a) mely átveszi mindazon jogokat, melyeket az apostoli királyi jogból kifolyólag a kultuszminiszter gyakorol, b) a kath. alapok átadása kezelésre, ellenőrzésre és felhasználásra, c) iskolai ügyekben oly széleskörű autonómia, minővel a protestánsok rendelkeznek, d) kapcsolatosan a kongrua, a párbér és a patronatus ügyeinek rendezése.*” Ugyan fognak-e jelöltöt Schopperék?!

— **Franciaország** erkölcsi és társadalmi viszonyaira szomorú világot vet az a körülmény, hogy 1890-ben a megholtak száma 81.572-vel felülmúlta a szülöttek számát. A házasságkötések száma is egyre apad az utóbbi évek alatt, különösen a vagyonosabb osztályoknál és a városi lakosságnál; csakis egyes tartományokban, így a Bretagneban, hol a régi vallásos érzés még elevenen él, uralkodnak kedvezőbb viszonyok. 1890-ben 3602-vel kötöttek kevesebb házasságot, mint az előző évben, s a házasságkötések apadása és a válópörök szaporodása következtében (10.000 házasságra 1881-ben 1657, 1890-ben 5457 válópör esett) a születések száma is egyre apad.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

L. Ö. Számítok a jó ígéretekre. — F. J. Bizodalmad s lapunk iránt táplált lelkesedésért fogadd köszönetünket. Mi kitartunk a megkezdett irányban és szellemben s kerületünk és főiskolánk hű fiait és barátait is — hisszük — kitartanak mellettünk. E tudás nélkül nehéz volna a szolgálat terhe nagyon. Azon a bizonyos ajánlaton én is csodálkozom. Nagyon naiv!! — H. J. Bánóc. Az 1. fűtet átvettem. — P. K. Szintén. Rendeltetések helyére juttatom. — Z. J. A kért példányt elküldtük. Vajha sokat kellene küldenünk. Az a vidék még nem áldozott — ezen az úton — a Károlyi-alapért. — V. L. Várom a választ. — A. K. Könyveket és egyebet is küldök. — T. I. A nyomda még várakozásra kényszerít. Ígéretemet teljesíteni fogom.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »Id. Kiss Áron.« — »A zsidó vallás egyenjogúsításához.« Dr. Bartha Béla. — »Egyházkerületi főigazgatók.« Kardos Albert.
— »Észrevételek és elmélkedések Presbiteri Janus röpirata felett.« — Dr. Heiszler József. — »Gönczy Pál 1817–1892.«
»Az énekes-könyvi „Előmunkálatok“ V-ik füzetéről.« Mátrahegyi. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« —
»Pályázat.«

ID. KISS ÁRON.

A zászló-bontogatásnak vége szakadt. Révész Bálint üresen maradt püspöki széke folyó hó 11-től be van töltve — egy igénytelen falunak csaknem ötven éves pásztorával, a szatmári egyház-megye jubilált esperesével, *id. Kiss Áron* helyettes püspökkel, az egykori *pataki* diákkal!

A rengeteg kerület gyülekezeteinek jelentékeny többsége nem riadt vissza attól a *szép és ékes koronától*, a melyet a kegyelmes gondviselés tűzött az ő hű szolgájának fejére. A nagy érdemű versenytársakkal szemben, — a kik egyetemes ev. ref. egyházunknak is méltó dicsekedései — 73 szótöbbséggel emeltetett fel elsővé az egyenlők között.

Megérdemelte!

Egész élete önzetlen áldozat a haza és anyaszentegyház oltárain; valódi tipikus protestáns alak és kálvinista jellem.

Ott volt a szabadság szerte hordozott véres zászlói alatt s az íge fegyverével harcolt és lelkesített, mint a Jézus Krisztusnak jó katonája. Szenvedett üldöztetést, megaláztatást, de lelkében nem vallott kárt soha. A zsarnokság hatalma megtört az ő olthatatlan honszerelmén, a mely beragyogta előtte az úttalan utakat és fentartotta őt az ő ellenségeinek ármánykodásai között.

Ott volt akkor is, mikor gonosz jóakaróink a szabadság menedékvárait, a protestáns autonómia bástyáit döntögették s írt, szónokolt és túrt zaklattatást, ezer apró bántalmakat — de meg nem hajolt. Ismerte a próféták sorsát s tudta, hogy az ő Ura s lelkének táplálója még nehe-

zebb keresztek hordozott s e tudatban gyönyörűség volt neki rendületlenül kitartani.

Ott volt mindenütt s mindenkor, a hol s a mikor egyetemes ev. ref. egyházunk megpróbáltatásoknak volt kitéve s kivált a tiszántúli egyházkerület újabb történetében nincs talán egyetlenegy jelentékenyebb mozzanat sem, a mely az ő nevével is kapcsolatban nem állana.

Egyházkerületének épúgy ismeri szorosabb értelemben vett egyházi ügyeit, mint a nép, közép- és felsőiskolák mindenféle dolgát, baját s erős autonomikus érzületénél fogva lelkes védője a felekezeti iskolák fentartásának s ez irányú önállóságunk biztosításának.

Hosszú esperessége alatt bölcsnek bizonyult a kormányzásban, nem a vasvessző fegyelmező erejével, hanem a szeretetnek mindent kibékítő lelke által — az írások parancsolata szerint.

És ez a korán hivatali kötelességekkel terhelt férfiú ráért — a maga szegényes viszonyai és egy szűk falu határai között — folyton forgolódni a tudomány és költészet oltárai körül is. A falu, a mely annyi jelesen indult tehetségnek vált már temetőjévé, az ő magasra törő szellemét nem bírta oda nyugózni a föld porához. Különböző lapokban s folyóiratokban, majd önálló nagyobb művekben sűrűn adta jeleit írói képességének s hálátlanság volna el nem ismerni róla, hogy a múlt idők prot. zsinatai iránt senkinek sem volt hazánkban kiválóbb érzéke, mint neki, a mint azt jeles műveivel fényesen igazolta is. Szerencsésebb viszonyok között, mint a minők neki

jutottak sorsául — id. Kiss Áronban ma egyik legnagyobb írónkat ünnepelnők; mert így is, annyi akadálylyal való birkózása mellett is, tudott nagyot s maradandót létesíteni.

Az élet ezer gondja közt, szívének megmegújuló vérzései mellett is, kitartott rendületlenül s mint bölcs mester, a szerény eszközök ügyes felhasználásával építgette a maga házát és megdicsőítette magát gyermekeiben. Az írásook szerint ez is püspöki erény.

Mint embert a kedély melegsége, örökifjúság s barátság, vendégszeretet, hűség, háziaság s bizonyos nemes patriarkhalizmus jellemzik. „A ki közöttetek első akar lenni, az legyen a ti szolgátok” — ez az ő elve is embertársaihoz való viszonyában s ha még sem tudott és tud mindenkinek tetszeni: annak oka az, hogy nem is akar!

Diadala a presbiteri elvek diadala is s bizonyos mérvű igazságszolgáltatás a le-leszavazott gyülekezetek és egyházmegyék számára a kerületi hatalmaskodással szemben.

Mi egyaránt szívből tudunk örülni a személy és elv diadalának s mélységes tiszteletünk s forró üdv-kívánataink mellett saját szavaival könyörgjük rája:

„Késve jöjjön boldog élted éjszakája!”

A zsidó vallás egyenjogúsításához.

Vannak sokan, a kik felületesen tekintik a közéletet s különböztetni nem szeretnek, mert a léleknek némi fáradságával jár a dolognak jobban mélyére tekinteni, s az ilyenek meg nem értik zsidó vallású polgártársaink ama mozgalmát, melyet a legutóbbi hetek vetettek fölszínre s melyet a lapok helytelenül egyszerűen a „zsidók egyenjogúsítása” cím alatt emlegettek, holott az a zsidó vallás egyenjogúsítására törekedett. Az ily felületesen gondolkozók céltalannak, vagy szerénytelennek tarthatják az egész mozgalmat, mert hisz ott van az emancipacio az 1867. 17. törvényekben megírva, ott egyenjogúsítva vannak a zsidók. Az egész törvény csak két szakaszból áll s bár az egyenlőség és szabadság eszméjének fontos vívmánya, de csupán a polgári és politikai jogokra terjed ki; a zsidó vallásról mint vallásról, híveiről, mint bizonyos felekezet tagjairól nem intézkedik s épen ebben áll a magyar állam és nemzet mulasztása s ennek pótlására irányult ama lelkesedés, melyet magának a zsidóságnak értekezletéből alakult többség egyelőre levett a napirendről, de a mely bizonyára rövid időn feltámad, hogy el ne aludjék, míg célt nem ér.

Olyanok is sokan akadnak, talán itt-ott a protestantizmus köréből is, kik vallási, vagy faji előítéletből szeretnék az egészet még csirájában elfojtani. Hiszen nem régen volt az, hogy az antiszemitizmus zászlóját diadalmasan hordozták meg hazánk egyik-másik, tiszta tősgyökeres magyarok által lakott vidékén is.

Vannak ismét, a kiket a zsidóság elleni nem ellenszenv, hanem ádáz gyűlölet vezérel s bár jól tudják, hogy a zsidók egyenjogúsítása csak a polgári és politikai jogokra terjed ki, ellenben vallásuk, mint fele-

kezet, háttérbe van szorítva, azért azt állítják, hogy az egész törekvés jogosulatlan, mert a mit akarnak, már régen megvan s nem is ezt kívánják ők megszerezni, hanem kiváltságos hatalomra vergődni a többi felekezetek fölött. Ezt hirdetik a reakció, az ultramontanizmus, ez édes testvérek lovagjai. A „Magyar Állam,” ez irány incarnatiója, így nyilatkozik: „Magát a zsidók vallási egyenjogúsítását az emancipációból ugyan nehéz volna kimagyarázni, noha a valósággal teljes vallásszabadságot élveznek” (1892. jan. 8. szám). Schopper püspök pedig legutóbbi híres körlevelében a következő irigy s a mellet valótlan szavakkal fordul a zsidóság ellen: „Szomorú, de nem sértjük az igazságot, ha azt állítjuk, hogy a szabadság fénykorában Magyarországon sokkal előnyösebb izraelitának lenni, mint katolikus papnak.” No de nem csoda, ha a létező viszonyokat így félre ismeri, vagy jobban mondva félre akarja ismertetni az, ki a magyar államról, melynek állását, jövődelmeit köszönheti, mely évszázadokon át milliárdokat áldozott a katolicizmusra, hálátlan és merész ajakkal azt kérdezi: „az állam, ki ez?”

A zsidók vallási egyenjogúsításának kérdése nem csupán az ő belső ügyük s nem csupán politikai mozzanat, melynek diadalát a szabadság, a liberalizmus minden híve őszinte szívből kívánja; hanem közvetlenül érdekli a protestantizmust is, még pedig valóságosan elvi szempontból.

A hitújítás kezdő éveiben a régi gondolatmenetbe sok tekintetben benyügzött elmék, még a legnagyobbak sem voltak képesek a reformatio konzekventiáit levonni s azt a lelkiismereti szabadságot és szabad vizsgálódást, a melyen a protestantizmus fölépült, sokszor megvonták a más gondolkozásúaktól. Am az ily jelenségeket méltán lehet a Kezdet nehézségeinek nevezni. Manapság azonban gondolkodó protestáns, de általában gondolkodó ember előtt nem lehet kétség az iránt, hogy az emberiség legnagyobb kincse a lelkiismereti szabadság, s ha ennek erőszakolását magunknál nem tűrjük, sőt elődeink véres, mi pedig vérnélküli harcokat folytatunk birtokaért: akkor hasonló mértékkel kell mérnünk másoknak is. S bár az egyes vallásfelekezetek az államon belől létezhetnek, s míg az állam céljaival nem ellenkeznek, addig annak védelmét, sőt magasztos céljaikra gyámolítását is igényelhetik: azért a modern állam felekezeti nem lehet s boldognak nevezhető az oly nép, mely már ezen az elkülönülési folyamaton szerencsésen keresztül ment. Még az oly államellenes tanokat hirdető felekezetre is, mint a nazarénusok, bölcsnek és helyesnek kell elismernünk a helytartó-tanács ama felfogását, melyet egy 1866-iki rendeletében tanusított, hogy „irányukban eltávolítandó minden oly eljárás, mely a lelkiismeretre gyakorolt nyomás bélyegét viselné magán; sajátoságos tantételeik folytán netán felmerülő, s a köztörvényekbe ütköző kihágások mint közpolgár, s nem mint nazarénus kihágásai büntetendők.”

Ha tehát a protestantizmus önmagának lelkiismereti szabadságot s vallási egyenjogúságot követel, nem tagadhatja ezt meg más, még nem keresztyén felekezetektől sem. Meg van írva, hogy a zsidók és pogányok is a maguk hite szerint ítéltetnek meg.

* Ismét a „Magyar Állam”, folyó hó 14-iki számában még hevesebben neki megy a zsidók mozgalmának, sőt előre megfenyegeti Csákyt is, mondván, hogy az 1868. 53. törvényekről kijelenté, hogy azt senki kedvéért megváltoztatni nem fogja. A „Magyar Állam” feleli, hogy az ultramontanizmus azt kívánta, hogy egyik felekezetnek e törvényben adott jogát kobozzák el a másik részére; ez az, mit Csáky nem akart. A törvény főbb határozatainak mások részére való kiterjesztése nem törvényváltoztatás.

Sőt ellenkezőleg — mind létének alapföltételéből, a lelkiismeret-szabadságból, mind az önérték helyes szempontjából arra kell törekednie, hogy más vallásfelekezetek hasonló igényei is figyelembevételre nyerve, mert a vallásfelekezetek közti egyenjogúság megvalósulását, az uralkodó felekezet egyeduralmának a bizonyos felekezethez való kényszerű, de lélek nélküli hozzátartozásnak megszűnését csak így remélhetjük. A protestantizmus örök s nem múlólagos érdeke tehát önként hozza magával, hogy az állam szűnjék meg felekezeti lenni, a mi nem jelenti azt, hogy felekezet-ellenes, vagy éppen vallásellenes legyen.

A protestantizmus tehát csak önmagához marad méltó és következetes, és legsajátabb érdekeit istápolja, ha akár azt a nagyobb szabású eszmét, melyet Irányi képviselő évtizedek óta hirdet s követel, s melyet az 1868-ik 53-ik t.-c. csak kilátásba helyezett: az általános *vallásszabadság* eszméjét pártolja; akár azt a szűkebb körű mozgalmat, mely egy lépés, de hatalmas a nagy cél felé: a *zsidó vallás egyenjogúsítására irányuló törekvést*.¹

Hogy a zsidóság manapság, ha nem is éppen túrt, hanem államilag elismert felekezetet képez, de semmi esetre sem bevett vallás, azt mindenki be fogja ismerni, a ki a magyar-jog idevonatkozó rendelkezéseit ismeri.

A zsidóságról legutoljára kimerítőbben intézkedett az 1840. 29. t.-cikk, mely szerint az országban, vagy kapcsolt részekben² született, vagy az itt lakásra törvényes engedelmet nyert izraeliták a bányavárosok s bányászati intézményekkel bíró községek kivételével szabadon lakhatnak, gyárakat, ipart, kereskedést akár saját kezükre, akár *saját vallású* legényeikkel folytathatnak, azon tudományokat és szép mesterségeket pedig, melyeknek eddig is gyakorlatában voltak, űzhetik; de hogy ez nem recipiálása a szó alkotmányjogi értelmében ennek a felekezetnek, az bővebb magyarázatot nem igényel. Sőt az 1844. 4 és 5. t.-cikk, melyek a nemesi jószágok birhatását s a hivatal viselési képességet a nem-nemes magyar honosokra is kiterjesztik, az izraelitákat világosan kizárják, mert csak a törvényesen bevett vallásfelekezetekhez tartozókra vonatkoznak. Csodálatos! — a dicső emlékü, a szabadság-eszme ideális magaslátán álló 1848 sem volt igazságos a zsidókkal szemben. A híres 1848. 20. t.-cikk, mely az unitárius vallást Királyhágón innen is bevett vallássá nyilvánítja s a hazában törvényesen bevett *minden vallásfelekezetre nézve* különbség nélkül a *tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot* megállapítja, s ezek egyházi és iskolai szükségleteinek közálladalmi úton való fedezését rendeli el: a zsidókat e jótéteményekben nemcsak nem részesíti, hanem róluk meg sem emlékezik. Hiszszük, azért, mert a polgári törvénykönyv kidolgozásával kapcsolatban akartak idevonatkozólag intézkedéseket tenni. Az osztrák abszolút uraloma zsidók egyenjogúságát, bár bizonyos megszorításokkal, az általános polg. törvénykönyv 39. §-ánál fogva a magánjogokra nézve megadta, a közjogokra nézve továbbra is jelentékeny hátrányban maradtak, sőt 1853-ban ingatlan szerzési képességükben is megszorítottak, a mi csak 1860-ban szűnt meg. A zsidóságra változást a különben is szűk hatáskörű országbírói értekezlet sem hozott s az I. rész

22-ik §-ában csak azt mondja, hogy „a vallás különbségéből kifolyó, az ausztriai törvények uralma alatt bővített polgári magánjogok jelen állapotukban meg hagyatnak.” A nagy fontosságú s örök jelentőségű 1867. 17. t.-cikk a zsidó vallásról, mint felekezetről, nem intézkedik, csak a zsidókról, mint állampolgárokról, megadván nekik a polgári és politikai egyenjogúságot. S bár a polgári jogokhoz a vallás-illetőleg a lelkiismereti szabadság is odatartozik, de hogy ezzel a törvényhozás csak azt akarta mondani, hogy az állam az eddig csak túrt zsidó vallást jogilag létezőnek elismeri nálunk is (ezért mondta Percel Béla, mint igazságügyminiszter, hogy a *zsidó vallás államilag elismert*), ámde a mi államjogunkban oly fontos szerepet játszó „bevett vallások” (religio recepta) közé föl nem vette, azok rangjára nem emelte: ezt bizonyítja mindjárt a következő évi, 1868. 53. t.-cikk, mely címében is „a törvényesen bevett *keresztyén* vallásfelekezetek viszonyosságáról” beszél, noha bevezetésében így szól: „addig is, míg a *vallásfelekezetek* egyenjogúsága törvény útján általánosan szabályoztatnék, az 1848. 20. t.-cikk alapján a *keresztyén* vallásfelekezetek viszonyosságát (az 1848. 20. t.-cikk meg tökéletes egyenlőségről és viszonyosságról beszél) illetőleg rendeltetik stb.”

A zsidó vallás jelenleg is az eddigi fejlemények által engedett helyzetben van: *ma sem bevett, tehát nem csak hogy nem egyenjogú, de még csak nem is viszonyos felekezet.*

Tehát kétségtelen alapja van ama törekvésnek, mely egyenjogúsítására, vagy inkább törvényhozásunk műnyelvén, viszonyosítására törekszik.

Mert: 1) *nem bevett vallás*, mivel bár az állam elismeri, de a bevett keresztyén felekezetek jogaiban nem részesíti; 2) zsidók és keresztyének között a házasság nincs megengedve, sőt magyar állam polgár külföldön sem léphet érvényesen ily házasságra, lévén a mi házassági jogunk felekezeti; 3) sőt ha zsidó házastársak egyike keresztyén hitre tér, ez még ugyan magában nem oldja föl a házasságot, de az felbomlottnak tekintendő, ha a nem keresztyén fél a házasságot együttlétet folytatni nem akarja, vagy nem kötelezi magát arra, hogy „absque contumelia Creatoris” él; 4) zsidó vallásról lehet ugyan keresztyénre áttérni, de keresztyénről zsidóra áttérni, vagy visszatérni nem; — magyar állampolgár ezt még külföldön sem teheti érvényesen s idegen állampolgárnak hazánk területén végrehajtott ily áttérése nálunk bizonyára érvénytelennek tekintetnék, mint hazai tiltó jogszabályba ütköző; 5) ünnepeiket az államhatalom éppen nem veszi tekintetbe (különben a protestánsokét sem, mert csak a Gergely-naptár szerinti közönséges ünnepeknek jutott ez a megtiszteltetés s a protestánsok ünnepei csak akkor kapják, ha a katolikus ünnepekkel összeesnek). Ellenben a keresztyén vasár- és ünnepnapokat a zsidóság a fenálló törvények korlátai közt tekintetbe tartozik venni s pl. az úrnappja a zsidó hitelező birtokában levő váltónál is szerepet játszik, mert ha lejáratá akkor napra esnék, fizetést csak a következő napon követelhet; 6) A zsidóság mint felekezet egyenesen ki van rekesztve a főrendiházból.

Ezek a *jogszerinti* hátratételek. Mennyi mellőzést kell tényleg tőnniök, sőt boszantást a közéletben, bár itt megvan az a vigasztalás, hogy vannak „soci malorum.” A zsidó vallás egyenjogúsítása tárgyában tartott értekezleten még oly sérelmet is hallottunk, hogy újabb időkben nyilvános fogadások alkalmával a zsidófelekezet képviselői nem a felekezetek képviselői közt fogadtatnak. Mennyiben áll ez, nem tudom, mert ilyennek lehetőségre nem gondolván, nem kísérttem figyelemmel.

¹ E tiszta liberális és tiszta protestáns álláspont szószólója legújában dr. Horváth Ödön eperjesi jogakadémiai dékáni s „a vallás-szabadság kérdéséhez” c. kis munkájában

² Még az 1729. 19. t.-cikkben a karok és rendek örök hálájukat fejezik ki ö Felségének, hogy a kapcsolt részekből az izraelitákat elmozdította; sorsukat némileg enyhíté az 1791. 38. t.-cikk.

Én örültem, mint szabadelvű ember s mint protestáns a zsidók ama mozgalmának, mely e cikk tárgyát képezte s azt hiszem, hogy azok, a kik félnek tőle, csak olyanok, kik a világosságot nem szeretik s kik a szabadságnak ellenségei, vagy csak színből barátai. Mért ne adnék nyíltan kifejezést annak, a mit érezek? Kitűnő nyomon haladok: Deák Ferenc, Eötvös és mások nyomdokaiban. Deák 1839-ben, mint Zalamegye követe, s a másik felelős minisztérium 1867-ben az akkori körülményekhez képest sokkal többet akartak, mint a mire most a zsidók törekednek, s a mit nekünk pártolni kell.

A zsidók és keresztények közötti polgári házasságot, s a zsidók, mint felekezet, főrendiházi képviseltetését is protestáns, közelebből református államférfi akarta keresztülvinni. Tisza Kálmán s ha voltak a protestáns képviselők közt, a kik elleneztek, azt csak azért tették, mert az előbbi kevésnek tartották. E Lapok is mindenkor hűen képviselték e szabadelvű irányt.

A zsidóság megindított mozgalma most rövid időre el van ejtve: egyrészt opportunisztikus, pártszempontokból, hogy a választások előtt kellemetlenséget ne okozzanak a kérdés ily radikális felvetésével a hatalmasoknak; másrészt illemi tekintetből, hogy a pártok nyilatkozatai, kikényszerítetteknek ne látszódjának; végül célszerűségi okból, hogy az egészet jobban elő lehessen készíteni: a január 10-iki értekezlet többsége a zsidó vallás egyenjogúsítására vonatkozó indítványt a napirendről levette.

De kétségtelen, hogy a leányzó csak aluszik s nem halt meg. S mi már előre, senki által nem kikényszerítve, kimondjuk, hogy a zsidóság mozgalmát, mely a magyar államot és nemzetiséget, a szabadelvűséget és a protestantizmust csak erősítheti, helyeseljük, hasznosnak és jogosultnak tartjuk, a minthogy már régebben is kifejeztük ama nézetünket, hogy a protestantizmus és a műveltebb zsidóság törekvései között eltagadhatlan érdekapocs létezik s ők egymásnak természetes szövetségesei. Ennek félreismerése mindkettőnek sokat ártott, fel- és elismerése fölötté sokat használhat.

Dr. Bartha Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Egyházkerületi főigazgatók.

A zsinat közeledésének hírére a „Sárospataki Lapok” már több oly fontos tanügyi kérdésre mutatott rá, melyeknek az ev. ref. egyház köznevelési és közoktatási szervezetének újjá alkotásakor megoldásra kellene jutniok. — Hadd említsek meg én is oly kérdést, a mely talán méltó lesz a zsinati képviselők figyelmére, mert messze kihathat az ev. ref. tanügy, kivált a középiskolák fejlődésére.

Ez idő szerint a protestáns középiskolák két féle felügyeletben is részesülnek, de én ezek egyikét sem tartom eléggé hatékonyak. Az 1883. évi középiskolai törvény felhatalmazta a kormányt, hogy az autonóm felekezeti iskolákat rendszeresen megvizsgálthassa a saját tisztviselői, — a m. kir. tankerületi főigazgatók által. A törvény azonban a tankerületi főigazgatót az intézkedés semmiféle jogával sem ruházta fel és megbízását csak arra szorítja, hogy tegyen jelentést a minisztériumhoz, vajjon mennyiben felel meg egy-egy protestáns középiskola az idézett törvény minimális követelményeinek. A tankerületi főigazgató a maga figyelmét az intézetnek

inkább csak külső, mondjuk anyagi oldalára fordítja; főképp arra, hogy az épület, a butorzat, a felszerelés stb., közegészségi és paedagogiai szempontokból nem kifogásolható-e, de az iskola szellemi életét nem befolyásolhatja, a tanítás menetét és eredményét nem ellenőrizheti.

A tankerületi főigazgató hivatását kiegészíteni, t. i. szakfelügyeletet gyakorolni az illető egyházkerületnek, illetőleg az egyházkerület fejének, a püspöknek áll jogában.¹

De vajjon él-e a püspökség teljes mértékben a jogával? Meggyőződésem szerint aligha. A szakszerű, a paedagogiai felügyelet már azért sem lehet teljes, mert nem minden középiskolát fűz azonos viszony az egyházkerülethez, sőt tudtommal éppen azok a gimnáziumok rendelkeznek a legszélesebb körű autonómiával, melyekre leginkább reá férne az ellenőrzés; azok a kisebb gimnáziumok, melyek az egyházkerület egyetemétől mi támogatást sem nyervén, majdnem korlátlanul a saját fentartó testületöknek, egy-egy ekkleziának hatalma alá tartoznak.

Azonban ha az egyes középiskoláknak az egyházkerülethez való zavaros viszonyát ezúttal nem is vesszük tekintetbe, az egyházkerület által gyakorolt szakfelügyelet akkor sem tarthatjuk megfelelőnek. Mert miből is áll e szakfelügyelet? Azt az egyházkerületek már rég belátták, hogy e felügyeletet maga a püspök nem teljesítheti, még oly kerületekben sem, a hol nagyon csekély az autonóm ev. ref. középiskolák száma. Az egyházkerület tehát egyik-másik esperesét bízta meg, jobban mondván kérte föl a középiskolák látogatására. — E felügyeletnek azonban, ha a megbízott esperes a legszigorúbb lelkiismeretességgel végzi is „ad honorem” magára vállalt tisztét, kevés a gyakorlati értéke; egyrészt, mivel egyetlen egy működő tanár sem fogja illetékes bírójának elismerni a tisztán egyházi ügyekkel foglalkozó lelkész-esperest, másrészt mivel az egyházkerület a megbízott szakfelügyelőt semminemű intézkedés jogával sem ruházta föl.

Szakember és adminisztratív hatalommal rendelkező rendszeres tisztviselő kell az ev. ref. középiskolák ellenőrzésére és kormányzására. *Egyházkerületi főigazgató*nak nevezném az egyházkerületnek ezen tanügyi hatóságát, habár talán az állami elnevezés nem a legkellemesebben cseng némely felekezeti fülekben.² Ez egyházkerületi főigazgató körülbelől ugyanolyan jogokkal és kötelességekkel felruházott közege volna az egyes superintendenciáknak, illetőleg maguknak a püspököknek, mint a kir. tankerületi főigazgató a közoktatásügyi kormánynak. Az egyházkerületi főigazgatónak volna hivatása a kerület középiskoláit egységes szellemben vezetni, különösen ellenőrizni, hogy a tanítás a konventi tanterv szerint és a konventi utasítások szemmel tartásával folyik-e? A középiskolák látogatásáról évenként rendszeres jelentést nyújtana be az egyházkerületnek, illetőleg a püspöknek, a ki mellett tulajdonképp a tanügyi tanácsos szerepét viselné. Sőt, véleményem szerint, az egyházkerületi főigazgatót az intézkedés némi jogával is fel kellene ruházni, mely leginkább a püspök jogköréből szállana reá. A püspököt az újabb szervezet szerint, mint a kerületnek tényleges fejét rendkívül sok teendő illeti csak a szorosabban vett egyházi adminisztráció terén is; ez elfoglaltsága miatt a középiskolák kormányzását, ha még oly kevés intézet tartozik is alája, mint például a dunántúli püspök alá, aligha végezheti teljes lelkiismeretességgel és még kevésbbé

¹ Egyes intézetekben — mint a sárospataki főiskola — az igazgató-tanács is felügyeletet gyakorol.

² Ilyen főfelügyelői állás létesítését indítványozta már *Szeremley Sámuel*, a tiszántúli egyházkerület középiskoláinak volt felügyelője is s indítványát örömmel üdvözölte a tiszántúli középiskolai tanár-egyesület mult évi közgyűlése.

teljes szakértelemmel, mert a lehető legritkábban emelkedik középiskolai tanár a püspöki székbe.

Milyen áldás volna a püspöki méltóságra, ha az apró-cseprő ügyek elintézésének terhéől megszabadulna! Mennyivel gyorsabban és szakszerűbben folynék a tanügyi igazgatás, ha „tornamentesítés” a felvételi, javító, pót- és magán vizsgálatok egyszerűbb eseteiben az egyházkerületi főigazgató dönthetne. A főigazgatót természetesen a gyakorlatilag működő tanügyi férfiak, rendszerint középiskolai tanárok sorából választaná az egyházkerület, mégpedig olyan férfiút emelne e rendkívül fontos tisztre, a ki nemcsak az administratio bonyolult kérdéseiben járta, hanem és főképp olyant, a ki már általános műveltségével és paedagogiai képzettségével is hivatva van a középiskolák fontos intézményének szellemi vezetésével.

Az már a részletkérdések közé tartozik, hogy az egyházkerületek csak egy-egy, vagy esetleg több főigazgatót választsanak-e, valamint az is, hogy a főigazgatónak hatásköre csupán a középiskolákra szorítkozzék-e, vagy hogy ne terjedjen-e ki a tanítóképzőkre, felsőbb leányiskolákra stb.

Ezúttal még csak arra akarok reámutatni, hogy ha a közoktatás és köznevelés szervezetében helyet találnak az egyházkerületi főigazgatók, akkor a legtermészetesebb úton megoldódik az a kérdés is, melyet a „Sárospataki Lapok” jeles tollú és éles látású „Nemó”-ja (1891. év 44 szám) az *ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság újra szervezése* címén tárgyalta, mert magától értetődik, hogy valamennyi egyházkerületi főigazgató mind tagja volna, még pedig hivatalból a tanügyi bizottságnak, a mikor is ez igazán meg fog felelni kitűzött hivatásának, a mennyiben lesz a konventnek valóban tanügyi szakközege, az *ev. ref. protestáns tanügyi kormány*nak hivatott *közoktatási tanácsa*.

Kardos Albert.

TÁRCZA.

Észrevételek és elmélkedések Presbyteri Janus röpirata felett.

„Az én országom nem e világból való.”
Az Úr.

„Több szavazat, és még valami. Védelem és cáfolat” címmel küldetett hozzám a napokban egy röpirat átolvasás végett. Irta Presbyteri Janus.

En teljes szívvel elhiszem azt, hogy szerző a legjobb indulattal viseltetik az egyház iránt, s annak javát őszintén akarja. Azt is elismerem, hogy szerző bőséges észjogi képzettséggel bír, s a jogászai pályán nagy előnyökre van jogosítva, és ért mesterül a sophismák alkotásához is.

Azonban álláspontja, melyre helyezkedik, nem helyes; mert az egyházat, s vele szervesen összefüggő dolgokat, noha az egyház maga határozottan hitcikk, valamint azok a vele szorosan összefüggő dolgok is, nem egyházi állásponton bírálja meg, sőt az egyházi társadalmat a világitól alig különbözteti meg, s odáig megy, hogy kész az egyházi társadalmat a világból rekonstruálni.

Csinál magának három alapelvet is, noha az elvek a dolgok lényegén rejlő örök igazságok, s így *adva* vannak azoknak, a kik azt felkeresni képesek. Ezek természetöknél fogva, mint általában az igazságok, egyszerűek, világosak, s a dolog lényegéből folyók, és semmikép sem alanyiak és önkényesek.

Szükséges tehát, hogy az általa felállított alapelveket vizsgáljuk meg először, azután szóljunk egyházi állás-

ponton a kérdéshez higgadtan, minden resensus nélkül, mint a kik egyedül az igazságnak keresünk győzedelmet és nem a személyeknek; mert csak ez a mód lehet alkalmas a meggyőződésekre hatni, s ez egyez meg leginkább az egyházi és vallásos kérdés méltóságával.

* * *

Alapelvei közül az első az, hogy az egyháznak és az egyház tagjainak az evangéliumi elvekből folyó jogai és kötelességei az evangéliumi szabadság fentartásával fejtsenek ki, s állapíttassanak meg.

Ez az elv, mint látható, nem egyszerű, nem világos, s az egyházat nem alapeszméjében keresi fel, pedig míg azt valaki nem ismeri, miként beszélhet az, az egyháztagoknak belőle származó jogairól, vagy az evangéliumi szabadságról, melyet az egyház kriteriumául tol fel, holott meg sem határozta, hogy miben áll valóban az az evangéliumi szabadság, melyből az egyházat, s az egyház tagjainak jogait és kötelességeit megállapíthatjuk.

Nagy baj az is, hogy szerző, nem halad rendszere-sen. Felületes általánosságban tekinti az egyházat, melyben elenyésznek a felekezeti eszék. Ez alapon valóban az összes Krisztushívők képezik a nagy egységet; igen, de itt csupán a külső egyházzól beszél, mellőzve ama realis egyházat, mely láthatatlan, melynek tagjai minden felekezetből csupán azok, kikben az abszolút életelv és üdvölv élő kifejezésre jutott. Majd beszél a prot. egyházzól, de itt is csupán az egyes hívőknek a Krisztussal való solidaritásánál állapodik meg, a nélkül, hogy az egyházi organismust, azt a testet, melynek feje a Krisztus, tekintetre méltatná. Innen azután, a mi neki fő cél, az egyén jogait állítja élére a köz organizmus hátrányára; mert ily módon azután sem az egyház-egyedekek, mint hitközségek, melyekben magát az egyház, mint isteni eszme, történelmileg megvalósította, sem annak apostol-korszaki szervezete, a presbitérium, határozott állással nem bírnak. Világos, hogy ez az eljárás nem helyes.

E bajhoz járul még az is, hogy noha az egyház fogalmilag dogmatikai határozott tétel, hitcikk (és nem kérdés többé): idegen alapon, pusztán ész-jogi alapon méltányoltatik, és nem *protestans elvűleg* azaz *kizárólag az írás alapján*. Léven pedig az egyház határozott dogmatikai hitcikk, mindazon fejlődési mozzanatok, és intézmények, melyek vele organicus összefüggésben állanak, szükségképpen theologiai jelleműek, és csak írástanilag igazolhatók. Minden, mi így nem igazolható, *mint emberi művelet*, és így attól idegen elem a prot. lelkiismeret és elv alapján (a mi absolute íráselvű) onnan eltávolítandó. Éppen ezen operatióban nyilatkozott a reformatio első tevékenysége.

Miután minden a mi van, saját lényegének tünetkezete, azaz a lényeg tartalmának kifejlése: tehát minden csak a saját eszméjéből igazolható. A „to eidos” — ez a forma essentialis, és forma informans corporis — marad örökké a dolgok igazsága, s az egyetlen megbízható kriterium.

Ennél fogva igyekezni fogok az alapeszméket, s azoknak fejlemében a megvalósulás menetelét felmutatni.

Öreg ember vagyok, s ifjúságomtól kezdve a bölcsészeti és theologiai elmélkedésekkel foglalkoztam, de nem volt más vágyam, mint csupán az igazságot szolgálni. Igaz, hogy nem sok sikert arattam az életben. Meggyőződésem nagyon is szűk körben találtak visszhangra. De hát ezzel úgy járt a földön minden igazság. Azért most sem fog elbúsítani, ha tetszéssel nem találkozom. En céloamat elértem akkor is. Szolgáltam az igazságot. A munka az én kötelességem, a siker az Istené mindég.

* * *

A keresztyénség alapján a Krisztusban megjelent isteni életnek fejleme az emberiségi élet körében. Így hát a ker. egyház nem is lehet más, mint ez isteni életnek organismusa az emberiségi élet körében.

Es ez az egyház matiale principiuma.

Az egyház ezen álláspontján világos, hogy *semmi-kepen sem institutio*, hanem egy magasabb életelv evolutioja s ezen alapon t. i. a benső egységesülés álláspontján már az Istennek országa, és láthatatlan.

Láthatóvá válik azonban a *formale principium* álláspontján, a melyen az egyház már a szabad fiak szabad egyesülése ama szegletkövön, ama centralis egyéniségen, mely a Krisztus Jézus, kiben az apostol számos nyilatkozata szerint az Istenség láthatóvá lett; mert az Ige lett benne testté, ez pedig János evangylista szerint is „Isten vala“. De ezen egyesülés már a szentlélek országepítő munkássága.

Ezen formale principium alapján már az egyház, a mennyiben magát, mint külső társadalom constitualja, szervezi, már az *intézménység* terére megy át, noha lényegében, mint láttuk, absolute nem az.

Igazoljuk állításainkat.

A ker. egyház isteni élet organismusa az emberiségi élet körében; mert a Krisztus, mint az új élet-elv az egyházban, mint az ő erkölcsi testében, melynek ő az Irástan szerint egyetlen feje, az ő *egyéni életét oda bekepezni, s ott általánosítani akarja*. Vagyis az új Ádám épen úgy újjászülni, regenerálni akarja az összes emberiséget, és Istenhez, a ki az absolut létel az egész mindenségben, győzedelmesen visszavezetni, a mint az első Ádamban Istentől eltávozott azon kétfelé vált akarat tényében, melylyel az első Ádám Istennel szakított, s a *meg hasonlítás ezen állapotában a tőle származott emberiség is, mint oly életfolyam, mely megmérgezett forrásból származott, istenellenes irányban fejlődött, s elsötétedett*; mert csak Isten az örök világosság és örök élet.

Az egyháztagok főfőadata tehát a Krisztusba, az új élet fájába oltakozni, őt assimilálni azon fokig, a melyen elmondhatják ők is az apostollal: élek én, nem többé én, hanem él bennem a Krisztus.

Az egyház ezen új életnek organismusa; mert az egyház az írásban mindenütt úgy van élénk állítva, mint oly test, tehát organismus, melynek életprincipiuma, feje a Krisztus . . . a hívek csak *tagrészei* ezen testnek, és csak is, mint reális tagok, a testnek egységében, mely az egyház, jönnek consolidáltasba az egyház fejével. Tehát a tagok csak is ezen szerves összeköttetésben reális tagok, ha elválnak, vagy elvágatnak: akkor a test életét nem örökölhetik, holt tagok, mint a szőlőtőről levágott venyigék. Már az ily tagok jogairól senki sem beszélhet. Ezekhez nem tartozik az, a mit az apostol megjegyez: „Jól-lehet a tagok sokak, mindazonáltal *egy* a test, I. Kor. 12., 20.

A formale principium igazolása ez:

„Szabad fiak szabad egyesülete a Krisztus alapján.“ *Fiak*; mert a kik a Krisztusba hisznek, azok nyerik a fiúság jogát, azaz az Istennek fiai az Irástan szerint.

Szabadok; mert ha fiak, akkor szabadok is. Ha az Úr felszabadít titeket, akkor valóban szabadok lesztek, „mert a hol az Istennek ama lelke vagyon, ott vagyon a szabadság,“ nem vagytok többé jövevények és zsellérek, hanem a szenteknek polgártársai és az Istennek cselédei.

A Krisztus alapján; mert a Krisztus az új élet elve, mert csak az Ige-Istentől állítatik az, hogy ő benne vala az élet, a világosság, s ő jött megvilágosítani minden e világra született embert, ő a világújjászülő elv egyedül, bár az országgépzés, vagy építés ezen örök alapon már a szent Lélek oekonomiai, vagyis világháztartási műve.

Egyesülés, és pedig belső, szervesült egyesülés; mert csakis így közölheti a centralis életelv az ő peripherialis életfejlemével az ő életét, de a szerves testben a szervek a tagok is életegységbe jutnak egymással, s egymást kölcsönösen éltetik, egymásnak kölcsönösen szolgálnak, tehát egymásban és egymásért élnek, „mert a test nem egy tag, hanem sok tagok“ I. Kor. 8., 14. „Ha azt mondja a láb, mivelhogy én nem vagyok kéz, tehát nem is vagyok a testből való, avagy nem a testből való-e azért?“ I. Kor. 8., 15. „Egy lélek által mindnyájan egy testbe keresztteljük.“

Az egyház tehát Mater fidelium, et Coetus sanctorum, azaz *gyülekezetiég örökre!*

„Ecclesia est communio sanctorum, quia est unio, societas, coetus omnium sanctorum, qui commune quid habent. Est autem res illa communis Christus, Ecclesiae caput, nec non dona, quae ex eo, ceu capite defluunt. Quae bipartita est; cum Christo Capite, et membrorum inter se. Heidegger Med. 26., 7.

„Ecclesia est coetus hominum efficaciter ad Christum vocatorum. Mastricht 7., 1., 4.

„Die römische Kirche lehrt, die Kirche ist principaliter Anstalt, die Evangelische: ist *principaliter Gemeinschaft*. Winer. 160.

„Die Institution ist auf dem sichtbarem Gebiete des Christenthums *niemals* das *Erste*, sondern immer das *Zweite*. Die *Gemeinden sind früher da gewesen, als ihre Einrichtungen* sat. Schenkel.

S így az egyház dogmatikai meghatározása ez marad: „Az egyház *gyülekezete* az elválasztottaknak, meghívottaknak és hívőknek, a kiket Isten az *Ige* és a szent Lélek által a bűn állapotából a kegyelem állapotába és örök dicsőségre hív, és *egymás közötti szerves egységre*. Heppe. 479.

Szóval mind az Irástan, mind az egyház dogmatikusai szerint az egyház határozottan *Gyülekezetiég*, és nem az egyes hívő. hanem *csak az egyház az*, a melyről azt tanítja az Úr, *hogy a pokol kapui sem fognak felette diadalmaskodni*.

Azonban az egyház a Krisztusban az emberiséggel közölt kegyelem és új élet organuma lévén; mert neki vannak adva a kegyelem eszközei, az ige-hirdetés, a sacramentumok kiszolgáltatása: ezek végett és a közrend és fegyelem fentartása céljából neki bizonyos hivataloknál, (mit az Irás a szolgálat munkájának nevez el), gondoskodni kelle, és pedig az apostoli utasítás szerint a szent Lélek vezetése nyomán, ki adott némelyeket apostolokul, némelyeket prófétákul, némelyeket evangélistákul, némelyeket pásztorkul és doktorokul a Krisztus testének építésére, a szenteknek egy testbe való kötözésére, a szolgálatnak munkájára; némelyeket tanítói, némelyeket igazgatási kegyajándékokkal látott el.

(Folyt köv). Dr. Heiszler József,
lelkész.

GÖNCZY PÁL.

1817—1892.

A napi lapok az ország minden zugába elvitték már Gönczy Pál, nyug. közoktatásügyi államtitkár f. hó 10-én történt halálának hírért. Halála határköve lön egy szép életnek, mely nem nyúlt ugyan az *emberi élet legvégso határáig*, de nem is hagyott bevégtetlen életfőladatokat. A bölcsője és koporsója közötti 74 évi időt egy munkában és sikerekben gazdag életpálya tölti be,

melynek plasztikus szépsége oktat és vigasztal. Igen, mert ama sikerek nem az érdemnélküli vakeset születményei, sem a számító stréberség kierőszakolt zsengei, hanem a komoly, kitartó munka eredményei, a becsületes törekvés érett, önként hulló gyümölcsei voltak. Egész élettörténete ennek a bizonyosága.

Gönczy Pál 1817. decz. 26-án H.-Szoboszlón, köznemes szülőktől született; az elemi és gimn. osztályokat szülővárosában elvégezvén, a bölcsészeti és jogtudományi osztályok hallgatója végett a debreceni főiskolába ment 1835-ben. Három év múlva Köbölkúton tanítói hivatalt vállalt, melyet egy év múlva nevelőséggel cserélt fel. Gálos-Petriben egy úri ház gyermekeinek nevelését vállalta magára, kikkel ismét Debrecenbe ment s ott a nevelői foglalkozás mellett a főiskola jeles tanárait hallgatta. E közben Diószegi Sámuel és Karap Sándor, a zeleméri pusztá birtokosai felszólíták, hogy birtokukon, Fellenberg példájára, gazdasággal egybekötött árvaházat létesítsen. Gönczy elfogadta az ajánlatot s 1844-ben Hofwylbe (Svájc) vándorolt, hogy ott az elhagyott gyermekek nevelését, Fellenberg és Wehrli rendszerét tanulmányozza. De nem elégedett meg közelebbi céljával, hanem a svájci képezdét, Baden, Bajorország és Würtemberg iskolaügyét is tanulmányozta. 1845. tavaszán 12 növendékkel nyitotta meg a zeleméri pusztán gazdaság-, kertészet- és selyemhernyótenyésztéssel egybekötött árvaintézetét. Ugyanekkor Végh Jozsefát, a gálos-petribi ref. lelkész leányát vevé maga mellé házastársul. 1848-ban a bekövetkezett viharos idők miatt az intézet feloszlott. Gönczy feleségét Gálos-Petribé vitte s aztán egy ideig mint nemzetőr-tiszt szolgált hazáját. 1850-ben Szönyi Pál a fővárosban levő nevelő-intézetéhez bentlakó tanárul hívta meg. Ez döntötte el Gönczy sorsát, ez kötötte őt örökre a tanügy szolgálatához. A jeles intézet kiváló vezetőjével és nevelőivel való érintkezés komoly meggyőződésé érlelé benne az ifjúkori lelkesedést. Mikor Gönczy 1853-ban maga nyitott nevelő-intézetet, már a megállapodott nézetekkel bíró, tapintatos nevelőt látjuk magunk előtt. Az új intézet és tulajdonosa csakhamar jó hírnek örvendett, s midőn Török Pál 1859-ben egy ref. gimnázium felállításán fáradozott, Gönczyt hívta meg annak vezetésére s Gönczy csakhamar virágzóvá tette az intézetet. Nevelői tapintata mellett a tanügyi irodalomban kifejtett munkássága emelte tekintélyét. Népiskolai szervezet, gimnáziumi tanterv, gimnáziumi és népiskolai könyvei, gazdasági és növénytani munkái mint azon idők egyik legtermékenyebb s legalaposabb tanügyi íróját mutatják őt. Ily jelentékeny paedagogus szakértelmét a fővárosi tanügyi bizottság is igénybe vette az alkotmányos mozgalmak (1860.) megindultakor, s Eötvös József báró elnöksége alatt Gönczy lett annak előadója. Itt szövődött ama meghitt viszony e két férfiú között, mely az alkotmány helyreállítása után őket a népoktatásügy reorganizációjában közös munkára egyesíté. Eötvös, mint közoktatási miniszter, Gönczyt hívta meg a népoktatási szakosztály vezetésére. A megállapodott gondolkodású férfiú előtt ötven éves korában nyílt méltó tér, melyen eszméit, tanulmányai és tapasztalatai érett gyümölcseit nemzete regeneratioja érdekében értékesíthette.

A népoktatási törvényjavaslat nem az ő tollából folyt ugyan, de sok vonás van abban az ő, sajtó útján közétett eszméiből. Az elemi és felső népiskolák, polgári iskolák és tanítóképezdék tantervei már jórészt az ő művei. Elnöklete alatt tartatott a népiskolai tan-könyvek tárgyában összehívott szakférniak tanácskozmánya; ő dolgozta ki a népiskolai törvény végrehajtása

tárgyában kiadott utasításokat. Gönczy nemcsak az adminisztrációt vezette, hanem a szervezkedést is. A külföldre küldött képezdei tanárjelölteket is ő látta el — tapasztalatainak gazdag tárházából — kellő utasítással. E mellett tankönyvirásra, térképek, épülettervek készítésére is jutott ideje. A miniszterium által kiadott ABC-je a legelterjedtebb ABC volt Magyarországon. S mindezen elfoglaltságai közepett mindig volt Gönczynek tanácsa azok számára, a kik hozzáfordultak. Így lón Gönczy a közokt. minisztérium legnépszerűbb hivatalnoka. Innen lón, hogy miniszteri tanácsosi állásra történt előmozdítását a közvélemény meglepődéssel fogadta. Sőt midőn Trefort miniszterségének utolsó idejében a cultus-minisztériumnak a protestansoktól való epuratioja elhatározott dologgá lón, nem merték megkísérteni, hogy az elhunyt prot. államtitkár (Tanárky) helyett csak kath. államtitkárt alkalmazzanak. Gönczy címzetes államtitkári rangra emeltetett. 1888. május 6-án országos ünnepélyességgel ülte meg Magyarország tanítósa Gönczy ötvenéves tanügyi működésének jubileumát. Egy év múlva a király elismerésétől kísérve (a főrendiház tagjává és a Szent István-rend kis keresztésévé neveztetett ki) jól kiérdemelt nyugalmi állapotba lépett.

Gönczy jól megőrzött egészséget vitt magával a hivatalos akták közül a nyugdíjas állásba; nem is szűnt meg továbbra is tevékenyen részt venni a társadalom ügyeinek intézésében; élénk részt vett hitfelekezete közügyeiben (múlt évi szeptember havában ott volt a Kun püspök jubileumán is) s továbbra is fentartotta karácsondi birtokának mintaszerű berendezését, gazdaságát. Január hó 5-én az influenza ágyba döntötte, melyből nem is kelt fel többé. Vasárnap este, január 10-én hunyt el birtokán, Karácsondon. A főrendiház, a fővárosi ref. főiskola, a Pallas irod. intézet gyászlobogó kitűzésével jelzik veszteségüket. Hült teemeit a fővárosba szállítják, hol január 13-án helyezték örök nyugalomra a kerepesi-úti temetőben levő családi sírboltba.

Ime, ez Gönczy Pál életfolyása.

Szívos testalkata, művelt lelkű jó neje: a Gondviselő adományai. Eleteének sikerei: munkásságának s életbölcsességének (ama két ajándék segítségével kivívott) eredményei. Ritka önmérséklete őrizte meg késő korig testi-lelki épségét, üdeségét; ő életútja végén kevésbé volt fáradt, mint sokan annak közepén. Pedig neki is voltak ellenei, küzdelmei; de higgadságát, tárgyilagosságát mindenkor megőrizte, ez lefegyverezte elleneit. Sikerei sohase tették elbizottá, mint tisztességes vagyoni helyzete nem tette lanyhává a munkaszeretetben.

Nem üstökös volt, mely csak ragyog s hirtelen eltűnik; hanem nap, mely melegítő sugaraival termékenyít. Ő termékenyítette meg eszméivel népoktatásunk talaját. Az Új-Magyarország népoktatásának nemcsak hivatalos, de hivatott vezére volt ő.

Nyugodjanak porai békében a családi sírboltban. Szelleme pedig tündöklöjön a nemzeti kegyelet Pantheonjában a késő utókor előtt.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az énekes-könyvi „Előmunkálatok“ V-ik füzetéről.

(Vége).

Az előbbivel ellentétben általános poétikai szempontból eshetik inkább kifogás alá az „Adventi ének“. A kellő hangot eltalálta, képei biblikusak és olyanok, melyeket a

legcsekélyebb bibliai ismerettel is meg lehetne érteni, de sajátságos, itt a kifejezés hatalma cserben hagyja az átdolgozót; gondolatai, melyeket felvet, kifejezetlenül s részben értetlenül maradnak, sőt egy helyen még mondat-fűzésével sem vagyunk tisztában; semmi esetre sem következetes és egymásbólfoljó.

Sokkal sikerültebb a második „Adventi ének.” Magasabb szárnyalású mint a másik. De intenciója más. Amott a biblia szellemébe kellene elmerülnünk, emitt az eszmék, általánosabb keresztyén gondolatok világába, mely gondolatokat a Krisztus közelgő születése kelt fel bennünk. Valóban, ily különböző gondolatokról énekekre, melyek mégis egyazon alkalomra szánvák, nagy szükségünk van. Csupán az kár, hogy a másiknál nem találta el a költői ihlettség teremő pillanatát. No, ebben annál szerencsésebb! Nincs egy kivetni való gondolata és kifejezése. Az adventi öröm egy valódi ódában nyer kifejezést. Sok ilyenre volna szükségünk! Azt mondtam nincs kivetni való gondolata, kifejezése. Technikája annál alkalmatlanabb. Azzá teszi az a kurta 4-ik sor, melynek ráütés-szerű vissza-vissza térése a kissé is érzékeny fület meglehetősen sérti. De szívesen elnézzük érdemeiért s csupán az okoz kellemetlen érzést: mért vagyunk kénytelenek e kifogással megzavarni elismerésünket.

Szerencsés választás, hogy egy katekizmusi ének tárgyául a „szeretet”-et alkalmazza. Szeretet az Isten lényege s akkor van velünk Isten, ha szeretet lakozik szívünkben; ha „kezem nyújtom” az árvának, elhagyottnak, s szeretetért kell így Istenhez is könyörögnünk. Tárgyalása szigorú menetű, kitérések nem zavarják s minden sora egy-egy szép bizonyíték költőjének nemes lelke mellett. A szeretetnek csak az lehet ily hivatott tolmácsolója, ki maga is el van vele telve. Egy helyen azonban kidolgozása nem eléggé szerencsés.

„Évutólján” meg az emberi élet kurtaságáról énekel és arról, hogyan nyugtatjuk meg magunkat testünk múlandósága miatt. Porból vagyunk, porrá leszünk. Életünkben is érezzük ezt, nem szakíthatja meg a földdel kedélyünk sem az összeköttetést. Midőn az este terjesztgeti sötét szárnyait, mintha erősebben hatalmukba ejtenének a bús gondolatok, töprengések! Így vagyunk az év alkonyán is! E gondolatok alól Istenbe vetett hitünk szabadíthat föl csak.

— Hadd szálljon év az évre,
Semmiségbe:
Fölöttem a te kezéd
S legyen éltem pillanat csak,
Mint a habnak:
Te adod és te veszed!

Te az örök Változatlan!
E tudatban,
Már nem rövid az élet;
Mit árt nekem, ha szét omol
Rajtam a por?
Lelkem, az a te részed.

... Szállj hát idő s te év vele!
Az Úr neve
Zeng ajkamon halálig.
S hálát adó víg énekem!
Dicséretem
Ott találja a másik!

De e kissé hosszas idézettel végezzük be ismertetésünket, csupán még egy-két dolgot mondjunk el, melyek ide tartoznak.

Azt hiszem, nem követek el irodalmi illetlenséget, sem valami nagy felfedezés nem lesz a közönség előtt,

ha megjegyzem, hogy e füzetben levő költemények mind Szabolcskától valók. Két okból van szükségem a költő nevének e kijelentésére.

Először a nyom igazolására. Az ismertetésben végig úgy tárgyaltam a darabokat, mint egy szerző munkáját. A stílus, a hang, verselés minden-minden erről tanúskodik s méltatni másként nem is lehet, mint ha így vesszük fel a dolgot.

Azt hiszem, ez nem titok, mert hiszen az „Év utolján” már benne van Szabolcska kiadott kötetében s több zsolttár és dicséret — majd mind — egyházi és szépirodalmi lapokban saját neve alatt megjelent már s talán csak az egyformaság kedvéért maradt el a címlapról a költő neve. Míg más részről meg a buzgó ifjú költő pap, az egyházi sajtó részéről megérdemli azt a jutalmat, a mit adhatunk neki: a nyílt elismerést, hogy azért a mikor a hír és dicsőség szárnyára kapta, mikor egy nemzet első élő poétái közé sorolja a kritika s intező köreinkben szó van arról, hogy első szépirodalmi társaságunk a Kisfaludi Társaságnak tagjai közé vegyék: ő akkor sem fordul el, annyi más példájára, szegényes, puritán egyházunktól; de azt, a mit a hír adott neki, felajánlja az ő szolgálatára, költői zsenijét hozza el áldozatul, hogy méltó hangokon dicsérjük templomainkban istenünket.

Más részről a tanulság levonásánál van szükségünk e költő nevére. Szabolcskát mindenki elismerte első rangú lyrikusnak. E mellett ájtatos, mély hitű, csendes elszenderedésű kedélye szinte a vallásos énekköltésre választják ki. És mégis mit látunk? Zsoltárai nagy részt használhatatlanok. Azok közül is, melyeket más különben a legnagyobb elismeréssel emeltem ki fentebb, alig van 3, melyekért érdemes a régiakat mellőzni, s ezeket a gyűlekezetek ajkára adni. Dicséretet közt aránylag több a használható. Ezek közül már 5, tehát egy kivételével mind, de miért? Egy részről azért, mert régi dicséreteink közt is több a selejtes, mint a zsoltárok közt, s így a régivel való szakítás sem megy oly nehezen. De ugyan csak ebből egy másik tanulság is levonható, illetőleg egy eszme bizonyítható, melyet én már e lapok múlt folyamának 20 és 21-ik számaiban hangsúlyoztam, hogy t. i. egy eredeti költői talentumnak alig lehet magát kötni valamihez, egy régi költői hagyományhoz. „A zseni nem engedi magát lenyügözni sem a zsoltár szövegével, sem a programokkal” mondtam akkor. És íme: Szabolcska is mennyivel szabadabban mozog, mennyivel eredetibb, mennyivel magasabbra száll, egy szóval mennyivel költőibb dicséreteiben, mint zsoltár-átdolgozásaiban!

Még Szabolcska személyét illetőleg kell megjegyeznem, hogy azon aggodalmam is igaznak bizonyult, a mit fent említett cikkemben hoztam fel, hogy ő fiatal ember s fáradsága azért nem fog járni kellő gyümölcscsel. Igaz: megtudja választani a tárgyat az alkalomhoz, de mennyivel erőteljesebb lenne a kidolgozása, ha egy félig már letöltött élet tapasztalataiból meríthetne, ha az életben megedzett hite nyilatkoznék himnuszaiiban! Akkor jobban kitudná zsákmányolni a szív szüksége által nyújtott alkalmat s inkább olyanokat énekelne, melyekre a hívőnek feltétlenül szüksége van, míg így csak tapogatózik s különösen zsoltáiraiban nagyon is a régiakat követi s nem a szív hánykolódását kíséri figyelemmel.

Még egyet. Ha Szabolcska 5, mondjuk 10 használható éneket tud produkálni, — pedig ha annyit mondok, véleményem összegezésében nagyon elnéző, enyhékritikus vagyok — akkor ki fog nekünk vagy 100 zsoltárt írni s még vagy annyi dicséretet? Bizony senki. Apródunkint talán.

Azért én ismét kérve-kérem az intézőket, hogy szívleljék meg szavaimat. Az énekes könyv ilyenmő renoválása lehetetlen. Legyen állandó énekügyi bizottság, mely válogassa ki apródonkint a legjobb új darabokat s tegye a régi, elavult helyére. Így, kiadasonkint renoválják énekes-kenyvünket. Így nem fog az ügy változást szenvedni. Az énekügyi bizottság ne ilyen „Előmunkálatok” kiadására és selejtezésére fordítsa idejét és buzgalmát; de a valóban nem mondva csinált, hanem a szív, az érzés mélyéből fakadó darabok kutatására, kiválogatására és arra, hogy összes világi költőinket vonják be e munkába, nyerjék meg érdeklődésüket. Ime én is ismerek egy költőt, kinek tehetsége talán a legalkalmasabb a mai költők közt e-félékre s kinek fejében — mint mondja — zsong egy-két jó ének, de sok a dolga, a világ elvonja s világi műzsájának is kevésszer áldoz e miatt. De csak egy kis nógatás, figyelmeztetés kellene neki s akkor egy pár valódi himnussal mindjárt több volna újuló énekes-kenyvünkben... Arany meghalt; ne hagyjuk elszállni a *Gyulai* muzsáját a nélkül, hogy református magyar népünk fülebe is el ne énekeljen egy-két igazi himnusz, valódi költeményt.

Mátrahegyi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Felhívás.** Tisztelettel kérem mindazokat, kik a „gönci örömnép emlékkönyvéből,” a „Szabó-féle Károlyi élet- és jellemrajzból” vagy az „Emődý Dániel emlékezete” című művekből példányokat fogadtak el elárusítás végett, hogy a példányok sorsáról kegyeskedjenek engem mielőbb értesíteni. E nélkül a reám nézve már nagyon kíváncsi vagyok leszámolás meg nem ejthető.

Sárospatak, 1892. január 8.

Radácsi György.

— **Választások.** A tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspökévé, a folyó hó 11-én felbontott szavazatok eredménye szerint, 321 szóval, a *Szabó János* 140 és a *Tóth Sámuel* 101 szavazata ellenében: *id. Kiss Áron* porcsalmai lelkész, szathmári esperes és püspökhelyettes választott meg. — Kassai lelkészszé folyó hó 10-én — egyhangúlag — *Révész Kálmán*, pápai theol. tanár. Mindkét választás iránt országosnak mondható érdekltség mutatkozott, az első iránt annyival inkább, mert az egymással szembe állított kiváló személyek egyszersmind egyházipolitikai elveket is képviseltek s bármelyiknek diadala bizonyos elv diadalát is föltételezte; a másikat inkább a kényes pontra helyezett kassai egyház jelentősége tette általános érdekűvé. Részünkről, a mikor mélyeséges örömmünk fejezzük ki a püspök választás eredménye felett s szívünk teljességéből kiáltunk „hozsanná”-t az örök ifjú patriarkhának; ugyanakkor őszintén óhajtuk, hogy a fiatal theol. tanár — ki egy szép állást, egy őt már eddig is zsinati atyaságra méltatott tanári kart, egy háladatos kerületet hagy el a kassai egyház ismeretlen javaiért — soha se bánja meg helyzetének sokak előtt érhetetlen megváltoztatását!

— **Egy nagy adomány.** *Miklósy Mózes*, debreceni polgár 31,000 firtos alapítványt tett a Debrecenben felállítandó egyetem javára. Magának emelt emléket!

— **Felekezeti ségen felül.** Egy jótékonyságáért köztisztelettől környezett izraelita nő halt meg múlt hó 28-án *Nyir-Bátorban* a szélesen elterjedt *Mandel* családnak egyik előkelő tagja, *Mandel Izraelné*. Koporsójához, a melyet nem az orthodox zsidók módjára loptak ki a temetőbe, elvitték részvétőket s elismeréseket a külön-

böző felekezetek is, sőt *Szabó Lajos* ev. ref. lelkész szép beszédben is méltatta az elhunyt nő jelességeit s az ev. ref. egyház harangjai is hirdették *Nyir-Bátor* városának közös veszteségét. Jól esik e hírt feljegyeznünk most, a mikor az egyedül üdvezítő egyház némely túlzói még az országgyűlést is mind keresztes vitézekből szeretnék megalakítani.

— **Latin nyelv a reáliskolákban.** A vallás- és közoktatási miniszter tágitott a reáliskolák latinnyelvi oktatására vonatkozó korábbi rendeletén. Eddig csak a jelesek részesülhettek a latin nyelv tanulásának kedvezményében, most már szabad az út a classicus forráshoz mindenkinek; mivel ezentúl a rendkívüli tanfolyamra, a reáliskolák V. osztályától kezdve, mind azok felvehetők, kik múlt évi bizonyítványaikban a többi tantárgyakból *legalább is elégséges* érdemjegyet kaptak. Csak azok nem vehetők fel, kik a rendes tantárgyak valamelyikéből (a testgyakorlás kivül) elégtelen osztályzatúak.

— **Kérelem.** Bizalommal fordulok e lap t. olvasóihoz, kérvén őket, szíveskedjenek a mostani vagy a régebbi képviselőválasztási mozgalmak alatt *önálló alakban* megjelent röpiratokat, program- és beszámoló beszédeket, kortes-verseket, falragaszokat, számomra — saját költségemre — Sárospatakra megküldeni. Nem mulasztatom el egyszersmind ebből az alkalomból szíves köszönetemet nyilvánítani mindazoknak, kik kegyesek voltak gyűjteményemet már eddig efféle nyomtatványokkal gyarapítani. Sárospatakon, 1892. jan. 9. *Ballagi Géza*.

— **A protestáns vallásos felolvasások** interpelláció tárgyát képezték Pestmegye legközelebb tartott rendes évnegyedes közgyűlésén. Az alispán jelentése után *Csávozszy József* r. kath. kanonok szólalt fel az ellen, hogy a megyeház nagytermét felekezeti felolvasások céljaira engedték át. Nem a felolvasások ellen van kifogása — a mint mondá — s nem is a felolvasások tárgya ellen, pedig az inquisitioról, a hugenottákról tartottak itt előadásokat, melyek a katolikusok érzékenységet sérthetnék; hanem azért szólal fel, mert tudomására jutott, hogy a teremben felekezeti imákat mondanak el, a mit azért sem tart megengedhetőnek, mert a terem a megye túlnyomó számában katolikus lakosainak a tulajdona. *Földvári* alispán válaszolt a felszólalónak, csudálkozván a kanonok szavain, mert azokat nem képes megérteni. Azok az imák, — mondá — melyek itt elhangzottak, olyan magasztos dicsőítései az Istennek, minden felekezeti célzás nélkül, hogy meg van győződve, hogy azokat maga a kanonok úr is áhitattal hallgatta volna s az inquisitioról tartott előadás is olyan szép történeti felolvasás volt, hogy azt minden katolikus meghallgathatta vallási meggyőződésének sérelme nélkül. A mi pedig a jövőt illeti, kijelentette, hogy a megye termét, ha nem lesz elfoglalva, hasonló célra bármely felekezetnek szívesen bocsátja rendelkezésére. Az alispán választát a közgyűlés zajosan megéljenezte.

— **A nagy jelszavak és lélekvasárlás** idejét éljük. A mit a papok és tanítók 5 éven át javítottak a magyar nemzeten, azt most nem is egészen 5 hét alatt, tönkreteszik a győzedelemért versengő politikai pártok és a kortesek. Nagy ígéretek hangzanak és foly a szép elvek örve alatt a becstelenkedés, a csinált borok és vitriolos pálinka mellett, és a „felséges nép” arcáról pénzzel szóval s ezerféle csábításokkal naponkint törlik le a haza leendő atyjai az Istennek képét. Borzasztó módja a népnevelésnek! A nagy ígéretek közül ide jegyezzük a *nemzeti párt* programjának a felekezeteket érdeklő pontját „A szabadság elvét akarjuk érvényesíteni a lelkiismeret és vallás terén, mely erkölcsnemesítő befolyását csak így érvényesítheti teljesen. Az egyházak történelmileg fejlődött önkor-

mányzatát tisztetben tartjuk (ez nekünk szól protestánsoknak!) és annak áldását azokra is ki akarjuk terjeszteni, a kik azzal még nem bírnak (ez a római katolikusokat illeti!); de kötelességnek tartjuk örködni a fölött, hogy az egyházi autonómia soha és sehol államellenes törekvéseknek köpenyegéül ne szolgálhasson (ez szól a pánszláv lutheránusok ellen stb!). A teljes jogegyenlőséget és viszonyosságot az összes vallásfelekezetekre nézve érvényesíteni kívánjuk annak minden consequentiájával" (Ez talán a Mózes vallásúakat is illeti a többi felekezeteken felül!). Persze, hogy a többi pártok sem maradnak hátra az ígéretekkel, de a lélekvásárlással sem s a mi legsajnálatosabb a dologban néhol magok a papok és tanítók is segítenek ebben a nemzet-gyilkoló munkában."

— **Egy markans vonás az „Erdélyi Protestáns Közlöny” zsinati képirójának.** Olvastam e becses lapok legközelebbi számában, — mivelhogy az erdélyiek hivatalos közlönyét nincs módomban olvashatni — mekkora aristophanesi élcelődést visz véghez ez a suggestált Közlöny a zsinati ellenzék lelkes táborával, s első sorban a tiszáninneri egyházkerülettel, melynek zsinati képviselőit elnevezi *fenegyerekeknek és tigriseknek*. Mulatságos csipkedéseiben bizonyára homérosi kacajban tört ki egész Erdély. Csak mulassanak, ha kedvök tartja! Hanem ha már az ellenzéket karrikatúrázta az a figurás képiró, ugyan rajzolja meg a zsinati többség képét is. Szolgálok hozzá egy markans vonással az igazándi testvérekről. Onnan a kálvinista Rómából van a zsinaton egy jónevű ember, ki a Tisza családdal évek óta összeköttetésben áll; ez így nyilatkozott nem régen valahol a mi nagy egyházpolitikai elveinkről, s közelebb a zsinat-presbyteri ellenzékről: ha valaki tán rokoni, vagy más egyéb *nexusok* alapján csatlakozik hozzájuk, (t. i. az ellenzékhez) az megérthető és megbocsátható, de hogy valaki *meggyőződésből* vallja elveiket, az se nem érthető, se meg nem bocsátható! Mit szól ezen modern morális felfogáshoz Erdély? Nemde a tiszáninneriek is elmondhatnák Horátiussal: *risum teneatis amici*, ha nevetés közben nem fájna a szívök?

Egy zsinaton jelenvolt.

— **Magyar paedagogiai társaság** alakult folyó hó 5-ik napján Budapesten. Ennek az új tudományos társaságnak feladata a paedagogiának szakszerű művelése és magyar nyelven terjesztése. Célja elérése végett felolvasásokat s nevelésügyi vitaközléseket rendez, paedagogiai munkákat és szakfolyóiratot ad ki. Az alakuló közgyűlést, melyen *Klamárik János* miniszteri tanácsos elnökölt, az akadémia termében tartották meg. Felolvastatván a a megerősített alapszabály, *Fináczy Ernő* ismertette a legújabb külföldi paedagogiai mozgalmakat s aztán megválasztatott a tisztikar. Tiszteletbeli elnök lett: dr. *Klamárik*, elnök: dr. *Heinrich Gusztáv*. Alelnök: a népoktatás köréből dr. *Verédy*, a középiskolák köréből dr. *Hóman Ottó*, az egyetem köréből pedig dr. *Pauer Imre*. A közgyűlés elhatározta, hogy folyó év március 28-án *Comenius születésének háromszázados fordulójára ünnepélyt rendez*. A társaságnak eddig 68 megválasztott tagja van.

— **Újabb Schopperek.** Biztos forrásból értesülünk a felől, hogy egy prot. mágnás Borsodmegyében csak az alatt a feltétel alatt óhajtott képviselőjelöltté lenni, ha ez ellen az érdekelt érseknek nincsen kifogása. A főpapi válasz az lett, hogy *„tisztélem a személyt, de a confessionális érdekek nem engedik, hogy ügyét pártfogoljam.”* Ki fog sülni lassanként, hogy egész sorozat Schopperrel kell majd a valódi liberalismusnak birkóznia s bizonyosan nem a főpapokon fog múlni, ha az u. n. kath. centrupárt meg nem alakul. *Zichy Nándor* gróf, mint a

„Magyar Állam”-hoz írott leveléből látszik, készen áll arra, hogy a magyar katolikusok Windhorstja legyen.

— **„A főiskolai magyar irodalmi önképzőtársulat”** folyó január hó 31-én délután 1/2 3 órakor nyílt ülést tart, melynek tárgyát komoly és víg versenyszavaltat képezendi, melyre az érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja. A gyűlés helyisége. a IV. sz. theológiai tanterem.

— **A sárospataki ev. ref. templom-alap javára rendezett közvacsorás táncvigalom** a legvérmesebb várakozást is meghaladó fényes eredménynyel végződött. Az ételek, italokból, belépti díjakból s különböző adományokból befolyt bevételek felül haladják az ezer forintot s tiszta jövedelem gyanánt már eddigéig is 900 frt mutatkozik, holott a vidéki adományok még mindig érkeznek s kilátás van arra, hogy egyes jobb módú papi és világi férfaink a sárospataki templom sorsa iránti érdekeltségüket tettekkel is igazolni fogják. Következő számunkban részletesen közöljük a szép eredmény adatait.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Gy. J. Jobb volna mielőbb, de ha nem lehet, hát várunk tovább. — L. I. Az V. füzet ismertetésének már végére jutottunk; újabbban nem vehetjük elő e tárgyat. — T. P. Az üzenetet továbbítottam s az ígértnak állók elébe. — K. J. A tudósítást köszönöm. — Sz. P. Úgy nem lehetett. Est modus in rebus! F. L. Az illető még nem jelentkezett a műért.

Pályázat

A szatmárnémetii ev. ref. egyházban a segédlelkész s egyszersmind az elemi fiiskola V. és VI-ik osztályának tanítói állomására pályázat nyitattik.

E hivatalnak

I. Évi javadalma:

1. A városi közpénztárból havonként előlegesen fizetendő részletekben = 500 forint.
2. Az egyházi pénztárból évnegyedenként utólagosan járó részletekben = 25 forint.
3. Nyolc ölet tevő kemény tűzifa métermértékben beszállítva, melyből az iskola helyiség is fűtendő.
4. Minden predikációs vagy orációs halottól a kikisérési díj = 1 frt, beszédértékes díja = 3 forint.
5. Tisztességes lakhely.

II. Kötelességei:

1. Az elemi iskola V. és VI-ik osztályába járó gyermekek tanítása.
2. Saját iskolabeli tanoncaival, a rendfentartása tekintetéből, hétköznapi templomba járás.
3. Minden 3-ik vasárnap reggelén s az úgynevezett canonica órákon templomi lelkési szolgálat.

A segédlelkész-tanító három évre választatik, melynek eltelté előtt három hónapi előleges felmondás után hagyhatja el állomását.

Ezen segédlelkész-tanítói állomásra pályázók kérvényeiket, keresztleveleiket, a hittani pálya bevezetését igazoló, a kápláni vizsga letételekor nyert, s azótai szolgálatokról szóló bizonyítványaikat folyó év március 15-ik napjáig, d. u. 2 óráig Fésős András lelkész s iskolaszéki elnökhöz adják be.

Az elválasztandó segédlelkész-tanító állomását a f. 1892-ik évi ápril 24-én tartozik elfoglalni.

Kelt a szatmárnémetii ev. ref. egyháztanács 1892. január 3-án tartott üléséből.

Fésős András,
egyháztanács elnök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az egyetemes konvent tanügyi hatásköre.” *Dóczi Imre.* — „Törvényjavaslat a tanítók fizetésének rendezéséről.” *Gr. Csáky Albin.* — „Észrevételek és elmélkedések Presbiteri Janus röpirata felett.” — *Dr. Heiszler József.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.”

Az egyetemes konvent tanügyi hatásköre.

(Ajánlva a zsinat figyelmébe.)

A protestáns önkormányzat érlüktenése az egyházkerületben nyilvánkozik. Évszázados küzdelmek avatták fel az egyházkerületi közgyűlést az autonomia harcainak színterévé. És ez a kipróbált múlt okozta, hogy még legújabb egyházi törvényeink is — habár az egyházkerületek fölé intézkedési joggal állították az egyetemes konventet, mint „a magyar ref. egyházat egyetemesen érdeklő ügyek elintézésére hivatott testületet” — az egyházkerületeknek oly szeles és önálló hatáskört biztosítottak, a mely szerint nemcsak saját egyházi és iskolai ügyeiket intézik önkormányzatilag, hanem még az államkormány és országgyűlés előtt is magok léphetnek fel autonóm jogaink védelmére.

Az egyházkerületnek emez önálló hatásköre, alkotmányos szervezetünk egy ágában sem nyilvánkozik oly feltűnően, mint a tanügy terén. Míg ugyanis az egyházi közélet egyéb ágaiban, úgy a közigazgatás, mint a bírászkodás körében, az egyetemes konvent főlebbviteli forumot s legfőbb döntő hatóságot képez, addig a tanügy körül a konvent összes hatásköre a törvények végrehajtásának ellenőrzésére, a különböző tanintézetek és tanfolyamok céljainak kitűzésére, a statisztikai adatok összeállítására s mindenek felett az irányító tanácsadásra szorítkozik. Úgy de az iskolai törvények végrehajtását ellenőrzik más egyházi és állami hatóságok is, a tanintézetekben és tanulmányokban elérendő vég cél mértékére nézve pedig az országos törvények és a közoktatási kormány intézkedései az irányadók, azok az iskolai viszonyokra vonatkozó adatok meg évenként úgy is az államkormány elé kerülnek; úgy, hogy az egyetemes konvent igazi hatása csakis a tanügy fejlesztésére irányuló tanácsaiban nyilvánulna, ha a törvény eszközt is adott volna kezébe e nemű határozatainak végrehajtására.

Zsinati törvényünk az egyetemes konvent feladatául tűzi ugyan ki, hogy „az összes tanügy összhangzatos fejlődését vezeti és irányozza;” minthogy azonban ugyanezen törvény a tantervek készítését, az iskolai rendtartás megállapítását, a tankönyvek approbációját az egyházkerület jogkörébe sorozza, tehát a tanügy összes szellemi vezetését voltaképpen egészen az egyházkerületre bízva: a konventnek tanügyünk összhangzatos fejlesztésére hozott határozatai csak írott malaszt maradnak, a melyet meg-

szível épen egyik-másik egyházkerület, ha akarja; de ha saját bölcsesége felülkerekedik az egyetemes konvent belátásán, törvényadta jogánál fogva egyszerűen túleszi magát a konvent megállapodásán. Így aztán az óhajtott összhangzatos fejlődés helyett halad mindenik kerület tanügye a maga készítette úton. Ha pedig némi összhang mégis van prot. tanügyi rendszerünkben, vagy legalább tanintézeteink régi chinai falai az újabb időben jó részt leomlottak, az egyfelől a konventi munkálatoknak önkéntes respectálása, másfelől az országos közoktatási törvények és az állami tanintézetek rendszerének hatása folytán, de mindenesetre a zsinati törvények dacára történik.

Teljesen méltánylom egyházkerületeinknek a prot. tanügy fejlesztése körül tett szolgálatait. Tudom, hogy ref. tanügyünk épen az egyházkerületek vezető bölcsesége alatt élte fénykorát e század első felében, a midőn pl. az 1839-iki országgyűlés prot. rendeinek amaz egyházi sérelmét, hogy a kath. ifjúság el volt tiltva a prot. iskolák látogatásától, a felvilágosultabb kath. főrendek voltaképpen kath. sérelemnek tekintették azért, hogy hitfeleik ki voltak zárva a protestánsok kitűnő iskoláiból. De tudom azt is, hogy egyházkerületeink a tanügy dolgában maguk érezték legjobban mindenkor az egyöntetű eljárás, közös szellem és összhangzó tanrendszer szükségességét. Belátták, hogy kivált a közép- és felső iskolák berendezése, tanrendszerének megállapítása magasabb látkört, szélesebb tanügyi tájékozódást kíván s ezért elkezdve az 1785-iki pesti conferentiától, mely a debreceni és sárospataki kollégiumoknak egyenlő berendezésén és összhangzatos fejlesztésén tanácskozik, vagy az 1811-iki kecskeméti litteraria kommissiótól, a melyben a 4 egyházkerület küldöttsége az összes hazai ref. elemi és középiskolák egyenlő szervezetén és közös tanrendszerén fáradozik, — számos alkalommal teszik az egyetemes ref. tanügyet közös megbeszélés tárgyává úgy a konventi gyűléseken, mint az e célra kiküldött bizottságok tanácskozásaiban. Sőt századunk derekán, a nemzeti elnyomás végső éveiben, egyházkerületeink maguk teremtik meg az egyetemes tanügyi bizottságot, hogy ennek szakszerű javaslatai alapján szororosabb contactusba hozzák s egyöntetűleg fejlesszék aláhanyatlott tanügyünket. Igaz ugyan, hogy az ily módon létrejött reform-javaslatok csak véleményezés súlyával bírván, legtöbb esetben pusztán a jegyzőkönyvek lapjait gazdagították, vagy ha némileg megvalósultak is, az egyes egyházkerületek gon-

dolkozásán átszűrve, egységes szellemet vajmi kevésbé hoztak iskoláink tanrendszerébe: de már magának az egységes szellem hiányának emez eleven érzése, az egyházkerületeknek tanügyünk egyöntetű rendezésére irányuló, s csaknem állandó törekvése elég alapot nyújthattott volna az 1881-iki zsinatnak arra, hogy valamint az egyházi közélet egyéb szálait egyesítette az egyetemes konvent hatáskörében, úgy a tanügy számára is erősebb központi szervezetet teremtsen ez intézményben.

De hát e zsinat alkotta „köznevelési és közoktatási szervezetünk”-ben nem szerepel-e ott mindenütt, mint legfőbb tanügyi hatóság, az egyetemes konvent, melynek még szakszerű (?) segédközege is van az egyetemes tanügyi bizottságban? Hát igenis ott szerepel, de édes kevés realis tartalommal. Maga a konvent úgy viselkedik ugyan, mintha valósággal egyetemes tanügyünk intéző hatósága volna; határozatait úgy hozza, mint ha azok valósággal igényt tartanának a foganatosításra; de hát ezeket elbíra a papíros, ide künn pedig megy minden a megszokott úton, a nélkül, hogy azért felbomlanék a világ rendje. Az alábbiakban nem terjeszkedhetvén ki tanügyünk minden ágára, bátorságot veszek magamnak, hogy középiskolai, vagyis gimn tanügyünk 10 éves történetéből néhány jellemző adatot hozzak fel e helyzet megvilágítására.

Az 1881-iki zsinati törvények meghozatala után, a közbejött országos törvényhozás következtében, legégetőbb szükség volt gimnáziumaink szervezésére. A konvent nem is késett e szervezet kidolgozásával. Segédközege, az egyetemes tanügyi bizottság, ekkor érte el működésének tetőpontját; sohasem dolgozott annyit, mint 1883-ban; egyéb munkálatai mellett megalkotta a teljes gimnáziumi tantervet és rendtartást, célba vette az egyes tantárgyak tanításához adandó módszeres útatisztások elkészítését, sőt össze akarta állíttatni az összes hazai ref. gimnáziumokban használt tankönyvek sorozatát is, hogy értékük és hasznavehetőségükről számot adjon. Eme törekvések azonban lassanként elaludtak magával, a 7 éves téli álomba merült tanügyi bizottsággal együtt; de a gimnáziumi tanterv és rendtartás létrejött, a konvent szentesítette s összes gimnáziumainkra kötelezőleg adta ki.

Már magában a konventi gyűlésben, mely e munkálatokat létrehozta, felmerült a kérdés, hogy mivel a tanterv és rendtartás megállapítása voltaképpen az egyházkerület jogai közé tartozik, minő magatartást tanúsítsanak e szabályzatokkal szemben ref. gimnáziumaink. De a konvent kimondta, hogy a tanterv és iskolai rendtartás megszabása neki az egyetemes tanügy összhangzatos vezetéséből folyó kötelessége és joga, ennél fogva az általa megállapított rendszabály „minden egyházkerületre, annak minden iskoláira nézve egyaránt kötelező és szabályozó.”

És mégis mi történt? *Alig volt egy pár egyházkerület, mely a gimnáziumok számára kiadott konventi tantervet és rendtartást en bloc elfogadta és életbe léptette.* Leggyökeresebb átalakítás alá vetette az autonóm jogaira annyira féltékeny tiszáninnyi kerület; úgy, hogy a sárospataki főgimnázium tanterve ma is közelebb áll az állami tanintézetek, mint a ref. konvent tantervéhez. Debrecen, konservatív jelleméhez híven, maradt régi tanrendszere mellett s csak évek múltán jutott eszébe a konventi norma egyik-másik intézkedését életbe léptetni, de még ma sem áll teljesen annak az álláspontján. Ezen kívül majd mindenik kerület igyekezett kimutatni autonóm jogát a tanterven véghezvitt egy-egy császármetszéssel. Pápa szabadságot vett magának, hogy a matematikai tanítást a mértani analysis elemeivel gyarapítsa, Kolozsvár jónak látta, hogy a szónoklattan tanítását csak

egy félévre szorítsa a VI-ik osztályban s másfél éven át a költészettannal táplálja tanítványait. Nagy-Enyed a görög művelődéstörténet nagy alakjának Sokratesnek ismertetésére alkalmasabbnak tartja Plato műveit, mint a konvent kijelölte Xenophont, s az egyetemes földrajz gazdag anyagát is be tudja szorítani a két alsó osztályba, hogy a 3-ik osztályban tisztán politikai földrajzot taníthasson. És így tovább. Mondhatni, hogy csak a dunamelléki egyházkerület nyugodott meg teljesen a konvent bölcsességében.

A rendtartás megállapításához való jogukat sem engedték el egyházkerületeink. S így lőn aztán olyan gimnáziumunk is, a melynek *igazgató-tanácsra* szüksége nincs, vagy a melyben a tanulók évi bizonyítványát a ma már túl élt állami schablon szerint kiállítják még az évrő vizsgálat előtt, úgy hogy arra a vizsgálat semmi befolyással sincs. E mellett, a mint az egyetemes tanügyi bizottság folyó évi gyűlésén kitűnt, ez évről vizsgálat körül majd minden tanintézetünknek más az eljárása, s míg egyik helyen túlságos súlyt is fektetnek reá, másutt az egész vizsgálat lényegtelen formalitássá változott.

1887-ben az erdélyi egyházkerület módosításokat nyújt be a konventi tantervhez s a *konventtől kér engedélyt* javaslatainak életbeléptetésére. A konvent csak 2 év múltán intézkedik ez ügyben s kiadván a javaslatokat a többi kerületnek is hozzá szólás végett, kijelenti, hogy a tanterven „semmi oly változtatást *nem engedélyezhet*, a mi egyik intézetből a másikba való átlépést nehezítené”, s egyszersmind utasítja a kerületeket, hogy minden ily nemű változtatásra vonatkozó óhajtasukat terjeszszék a konvent elé a tanterv általános módosítása végett.

Valóban nem tudjuk, hogy az erdélyi egyházkerület ama tantervi változtatások szükséges voltáról csak ugyan meg volt győződve, törvényadta jogáról való önkéntes lemondásán csodálkozzunk-e inkább, vagy azt a naivitást bámuljuk, a melylyel a konvent képzelt jogainak alapján megtiltja egy tantervnek a változtatását, a mely tantervről pedig — ha igazi őre és vezetője egyetemes tanügyünknek — tudnia kellett, hogy több helyt nagy módosításoknak volt kitéve. S a mi az egyik tanintézetből a másikba való átlépést illeti, ma olyan összhang van gimnáziumaink között, hogy a Debrecenben VI. osztályt végzett tanuló, ha esetleg a Dunamellékre vagy a Dunántúlra megy tanulmányait folytatni, elvégezheti a gimnáziumot a nélkül, hogy Ciceróból valaha egy sort olvastatott volna; vagy ha a pataki diák a VIII-ik osztályra más kerület gimnáziumába megy, a lélektant, mint tudományt legfőlebb híreből ismerheti meg, s még a physika jó részében is teljesen járatlan marad. Az az eljárás pedig, a mely szerint a szónoklattan egyik intézetünk az V-ik, másik a VI-ik osztályba helyezi, tanügyünknek azt a korszakát juttatja eszünkbe, a midőn a retorikai és poetikai osztály váltakozása első tekintetre is megmutatta, hogy melyik gimnázium melyik főiskolának a particulája.

A konvent és egyházkerület tanügyi hatáskörére jellemző adat az is, hogy a konvent 1884-ben a vallástani tan- és vezérkönyvek ügyét átteszi az egyetemes tanügyi bizottsághoz, majd 1889-ben az iránt hívja fel ugyanezen bizottságot, hogy a ref. gimnáziumainkban használt vallástani kézikönyveket vegye bírálat alá s használhatóságukról tegyen jelentést. A tanügyi bizottság pedig 1891-ben kijelenti, hogy e megbízásoknak nem tehet eleget, mivel mindenik ügy az egyházkerületek jogkörébe tartozik.

De úgy az egységes tanügyi irány hiányára, mint a konvent és egyházkerület tanügyi hatáskörének vitás

jellegére talán még valamennyi dolog között legjellemzőbb tanintézeteinknek a görög nyelvet pótló gimn. tanfolyammal szemben tanusított maguktartása. Az országgyűlés meghozta az 1890-iki XXX. törvénycikket a görög nyelv facultativ tanításáról, az autonom felekezeteknek teljesen szabad kezét hagyva a görög nyelv kötelezett tanítása, vagy a pótló tanfolyam felállításában. És a magyar ref. egyház egyetemének nem volt oly hatósága, mely tanintézeteink elé a követendő irányt kitűzte volna. S bár itt nem egyszerű tantervi változtatásról, hanem mélyreható tanügyi organisatióról volt szó, egyházkerületeink mégis hivatva érezték magukat, hogy e tanügyi kérdésben állást foglaljanak, s párt állásuk szerint különböző irányt szabtak gimnáziumainknak.

Míg a tiszáninneni kerület megmaradt a görög nyelv kötelező tanítása mellett, a tiszántúli és dunántúli kerületek — bár gimnáziumaik a legkevésbé rendezettek és a legtöbb anyagi szükséggel küzdenek — a népszerű tanügyi áramlattól megkapatva, felállítják a görög-pótló tanfolyamot; a dunamelléki és erdélyi egyházkerületek pedig az egyetemes konventtől várják a kérdés elvi oldalának eldöntését s az egyöntetű eljárás megjelölését. A zilált tanügyi helyzetet aztán szentesíti a konvent lanyha magatartása. Mikor ugyanis az ügy eleibe került, már két egyházkerület részéről bevezetett reformmal kellett számolnia. S így bár megtartja a görög nyelvet a kötelezett tantárgyak között, a jó békeség kedvéért belenyugszik, hogy a mely tanintézetben a görög-pótló tanfolyam felállítása már megtörtént, ott a kétféle cursus között való választás a tanulóknak tovább is megengedjék.

Nem akarok ez úttal e konventi határozat méltatásába bocsátkozni; mellőzöm azt is, hogy e magasabb elvi szempontot nélkülöző s csupán a tényleges helyzetet szentesítő határozat még a legközelebb megnyílt zsinat elé terjesztett törvényjavaslatba is átvitetett, csupán azt a következtetést vonom le belőle, hogy ez által maga a konvent nehezítette meg egyik intézetünkben a másikba való átlépést, a mi ellen pedig pár évvel ezelőtt oly erősen tiltakozott.

Íme ilyen összhang s ily egységes vezetés van ref. tanügyünkben. S bizony nem tudom, hogy az ily állapotok minő becslést kelthetnek tanügyünk rendezettsége iránt másokban, minő bizalmat ébreszthetnek annak jövő fejlődése iránt saját magunkban. És ez a széthúzás (nem akarom mondani: fejetlenség) éppen akkor bénítja meg tanügyünk egységes szellemében való fejlődését, mikor az erős kezekkel s biztos irányban vezetett állami tanügy oly erősen nyomakodik reánk, hogy hatása megérzik legjobb tanintézeteinken is. Sőt éppen legenergikusabb és legtörekvőbb gimnáziumaink azok, melyek a didaktikai és methodikai elvek terén teljesen magokra lévén hagyatva, igyekeznek az állami zsinórmértékhez szabni munkájukat, így lassanként *meglazul bennök a prot. tanügyi érdekösség, s kezd kialakulni még a törekvés is az iránt, hogy magunk teremtsünk iskolai közszellemet tanrendszerben, módszerben és tanügyünk egész berendezésében.*

E bajok tovább harapódzása ellen én csak egy gyógyszer látok: ha igazi főhatóságot állítunk tanügyünk élére az egyetemes konventben, még pedig oly hatáskörrel, hogy annak alapján egységes tanterv, közös módszertani utasítások és egyöntetű rendtartás szerint vezethesse tanügyünket, s valódi összhangot hozhasson létre tanintézeteinkben. Ily organismus nélkül, ha tovább is ötféleképen vezetjük tanügyünket, lehetnek egyes kitűnő iskoláink, a mennyiben talán magok is elégyengetik a fejlődés útját, vagy pedig felülnek az állami tanügy ha-

ladó szekerére; de ref. tanügyünk legfőbb annyiban leendő, a mennyiben intézeteink ezután is a ref. fentartó testületek vállain fognak nyugodni. Ellenben, ha a konvent alkotta közös tanrendszer, egyenlő kormányzási és rendtartási elvek fűzik össze iskoláinkat, legalább *határozott színe lesz tanügyünknek*, s tanító intézeteink nem csak szegénységükben és fogyatkozásaikban fogják mutatni a közös jellemvonást, mint ez ma történik, hanem szellemükben fog visszatükröződni a protestáns jelleg, a mely ma sok helyt enyészőben van.

De hogy a konventet tanügyünk vezérő és kormányzó hatóságává tehesük, mindenek felett gondoskodnunk kell oly szaktestületről, mely szélesebb körű tanügyi belátásával, a hazai és külföldi tanügy kellő ismeretével tanácsaiban és véleményes javaslataiban biztos alapot szolgáltatson a konvent tanügyi határozatainak. *Az egyetemes tanügyi bizottságot oly szaktestületté kell átalakítanunk, melyben a tanügy minden ága megtalálja kellő képviselőt, s a mily szerepe van az országos közoktatási tanácsnak az állami tanügyet vezető közoktatásügyi kormány mellett, olyan véleményező szakközeget kell állítunk e bizottságban a mi tanügyünket intéző konvent mellé.*

Ha pedig valaki e töredékes gondolatokban és javaslatokban csak az egyházkerület történelmileg kifejtett jogkörének csorbitását, vagy éppen a centralisatióra való törekvést látná, annak megnyugtatót azt mondhatom, hogy a lelki szemeim előtt lebegő tanügyi összhang a konvent feladatául van már kitűzve tíz évvel ezelőtt hozott egyházi törvényeinkben is; ha tehát egyetemes egyházunk zsinata szükségesnek látta ez elvet tíz év előtt törvénybe iktatni, a lefolyt idők tapasztalata elég adatot szolgáltatott arra, hogy a következő zsinat eszközt és módot is nyújtson a konventnek ez óhajtott cél megvalósítására. Az egyházkerületek pedig találhatnak még elég tenni valót a tanügy belkörü vezetése körül, ha nem függetlenül, ha kitűzött irányelvek s megszabott föltételek korlátai között igyekeznek is szegényes tanügyünket a fejlődés magasabb fokára segíteni.

Dóczy Imre.

ISKOLAI ÜGY.

Törvényjavaslat

a községi, valamint a hitfelekezetek által fentartott elemi iskolákban működő tanítók (tanítónők) fizetéseinek rendezéséről.

Csáky gróf vallás- és közoktatási miniszter a múlt év december 3-ikán nyújtotta be a képviselő-háznak a tanítók fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslatot, melynek célja a törvény által megszabott 300 forint évi minimumot a községek és hitfelekezetek által fentartott elemi iskolákban működő tanítók részére is biztosítani. Ez a törvényjavaslat az ev. ref. egyetemes egyházat s általában a protestánsokat igen közelről érdekli, s éppen ezért célszerűnek tartjuk azt lapunkban egész terjedelmében közölni.* A javaslat a következő 17 §-ból áll:

1. §. A népiskolai közoktatás tárgyában hozott 1868. évi XXXVIII. t.-c. 142. §-ának rendelkezései, a melyek az elemi népiskolai rendes és segédtanítók

* Legközelebb, ha lapunk tere engedi, a törvényjavaslat terjedelmes indoklását is közölni fogjuk. A javaslatra tett megjegyzéseknek szívesen adunk helyet lapunkban.
Szerk.

fizetését szabályozzák, a hitfelekezetek által főtartott népiskolák rendes és segédtanítóira is kiterjesztetnek.

E szerint ezen népiskoláknál tisztos lakáson és legalább egy negyed holdnyi kerten kívül a rendes tanító fizetése 300 frtnál, a segédtanítóé pedig 200 frtnál kevesebb nem lehet.

2. §. Az első §-ban megjelölt, valamint az összes községi elemi népiskolák tanítói ötödéves korpótlékban is részesülnek az állami népoktatási intézetek tanítóira nézve érvényes szabványok szerint.

E korpótlék alapját képező szolgálati idő azonban csak a jelen törvény hatályba lépésével veszi kezdetét.

Egyes iskolafentartóknak a korpótlékre vonatkozólag már fennálló vagy ezután alkotandó szabványai jelen rendelkezés által nem érintetnek, ha a tanítókra nézve legalább is e §-nál megállapított mérvű kedvezményt biztosítanak.

3. §. A tanító fizetése, a mint eddig szokásban volt, állhat készpénzen kívül természetben kiszolgáltatott járandóságokból, vagy földbirtok jövedelméből is a jelen törvény 5-ik és 6-ik §-ban foglalt megszorítással.

4. §. A tanító készpénzfizetését köteles az iskolafentartó havonként, vagy évnegyedenként, de mindig előlegesen kiszolgáltatni.

5. §. A tanítói fizetés egy részének terményekben kiszolgáltatása csak oly feltételek alatt engedtetik meg, ha a terményeket az iskolafentartó eredetiben és előre megállapított időközökben és mennyiségekben szolgáltatja ki a tanítónak, még pedig úgy, hogy az évi utolsó részletet legkésőbb az év október hava végén átadja.

A mely iskolafentartó a tanító terménybeli fizetését nem a megszabott módon szolgáltatná ki, két ízbeni mulasztás esetében a kötelezettség lerovásának e módjától eszik és azon túl a termény helyett annak értékét készpénzben lesz köteles fizetni. A termények ára az 1868: XXXVIII. t.-c. 143. §-a értelmében állapítatik meg.

6. §. Ha a tanító fizetésének egy része földbirtok járandóságaiból áll, ezek értéke a tanítói fizetés legkevesebbje a 300, illetőleg 200 frtba való beszámítás végett szintén az 1868: XXXVIII. t.-c. 143. §-a alapján állapítandó meg, a földművelésre fordított költség és mindennemű adó levonása mellett a földbirtoknak csupán tiszta jövedelme számíttatván.

7. §. A tanító fizetéseket pontatlanul kiszolgáltató iskolafentartók ebbeli tartozásai közigazgatási úton hajtandók be.

A végrehajtás módozatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter a bel- és pénzügyminiszterekkel egyetértőleg rendeleti úton állapítja meg.

8. §. Ha a hitfelekezeti iskolatanító az 1868: XXXVIII. t.-c. 141. §-ának harmadik bekezdése értelmében a kántori teendőket is végzi, a tanítói fizetés megállapításakor a tanítói és kántori járandóságok együttesen tanítói fizetésnek veendőek.

9. §. Az első §-ban megjelölt, valamint az összes elemi népiskolák iskolai hatóságai a jelen törvény hatályba léptétől számítandó hat hó alatt kötelesek az iskolákban alkalmazott tanítóknak, ha ezek fizetése ugyanazon §-ban foglalt rendelkezésnek nem felel meg, a 300, illetőleg 200 frtnyi legkisebb fizetést az iskolai fentartók által biztosítani, vagy pedig, ha ezek erre hivatalosan megállapított szegénységük miatt nem képesek, illetőleg az 1868. 38. t.-c. 30. §-a alapján kivethető iskolai pótdó ki van merítve, további 3 hó alatt indokolt előterjesztéssel a hiány pótlására szolgáló állami segélyért a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordulhatnak.

Ha az illető népiskolai hatóságok a fent kitűzött határidő alatt sem az egyik, sem a másik irányban nem járnak el, de a felekezeti iskolafentartók iskoláikat mind a mellett fentartani kívánják, a jelen törvény hatályba lépése után kilenc hóval az e törvényben megállapított legkisebb tanítói fizetés az iskolafentartó által biztosítottnak fog tekintetni, mely legkisebb tanítói fizetés, ha ki nem szolgáltatná, az érdekelt fél panaszára, vagy hivatalból feljelentés esetében közigazgatási úton hajtatik be.

Behajthatlanság esetében az iskolafentartó hitfelekezettel szemben az 1868. 38. t.-c. 15. §-ának rendelkezései, a három ízben megintés mellőzésével nyernek alkalmazást.

10. §. A tanítói fizetések eddig megállapított és az iskolafentartók által saját anyagi forrásaikból kiszolgáltattott mennyisége továbbra is csonkítatlanul kiszolgáltató, illetőleg államsegély igénybevétele céljából le nem szállítható.

11. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a törvényhozás által e célra engedélyezett összegből, az arra utalt polgári és hitközségek népiskolai tanítóinak fizetését, az illetékes iskolai főhatóság értesítése mellett, a közigazgatási törvényhatósági bizottság útján, a törvényes minimumig a következő feltételek alatt egészíti ki:

a) a közigazgatási bizottság megállapítja az illető népiskolai hatóságok által bejelentett tanítói fizetés mennyiségét és az e törvényben megállapított legkisebb fizetéssel szemben való hiányát;

b) szintűgy a közigazgatási bizottság megvizsgálja, hogy a segélyezendő tanító minősítvénye megfelel-e a törvényekben kikötött kívánalmaknak;

c) oly tanítói állomások betöltésekor, hol a fizetési minimum kiegészítéséhez az állam 50 frtnyi összeget meghaladó pótszegélylyel járul hozzá, a tanító alkalmazása a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásától függ; községi iskoláknál, melyek a jelen törvény hatályba lépte előtt államsegélyben részesültek, illetőleg ezentúl részesülni fognak, az 1868: XXXVIII. t.-c. 13-ik §-ának 1. pontjában körülírt tanítóválasztási eljárás a jelen rendelkezésnek megfelelően módosíttatik;

d) ha a c) alatt említett tanítói állomásokra oly egyén választatnék, illetőleg oly egyénnek megválasztása terjesztetnék fel jóváhagyás végett, a ki ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszter törvényen alapuló, továbbá erkölcsi, vagy állami szempontból kifogást emelhet, a miniszter 30 napra terjedhető záros határidő mellett más egyén választására és újabb felterjesztés tételére szólítja fel a tanító alkalmazására jogosított közegeket; ha pedig a felszólítás eredménytelen maradna, vagy ha az új felterjesztés a fentebbi szempontokból másodízben is kifogásra szolgáltatna okot, abban az esetben a tanítót az iskola-fentartó további meghallgatása nélkül a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, a hitfelekezetek által fentartott népiskolákat illetőleg azonban oly korlátozással, hogy a kinevezendő tanító azon vallás-felekezethez tartozzék, melynek jellegét az illető iskola viseli, és hogy annak személyére nézve az illetékes egyházi főhatóság záros határidő alatti nyilatkozattételre hívandó fel.

12. §. Az előző §. értelmében 50 frtot meghaladó állami segély mellett alkalmazott hitfelekezeti népiskolai tanító állásából csak az illető hitfelekezeti hatóságok saját szabványai szerint hozott fegyelmi ítélettel mozgatható el, mely ítélet a végrehajtás előtt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez mindenkor felterjesztendő és jogérvényessé csak akkor válik, ha a miniszter, an-

nak vételétől számított egy hó alatt, a járási főszolgabíró (esetleg szolgabíró) közreműködésével fogatosítandó új vizsgálatot és ítélethezatalat nem kíván.

A hitfelekezeti hatóság államilag segélyezett hitfelekezeti tanító ellen, a vallás- és közoktatásügyi miniszter kívánságára a fegyelmi eljárást megindítani köteles. Ily esetekben a miniszter a fegyelmi eljárás megindítása iránt a hitfelekezeti hatósághoz intézett felhívással egyidejűleg, vagy az eljárás folyamán bármikor, az államsegélyt megvonhatja. A hitfelekezeti hatóságok által ily esetekben hozott ítéletek, ha elmozdítást nem szabnak is ki, a miniszterhez mindenestre fölterjesztendők, mely esetben a megelőző pontban körülírt eljárás foglal helyet.

Ha a fegyelmi vizsgálat nyomán az derül ki, hogy a tanító államellenes irányt követett, jogában áll a miniszternek a hitfelekezeti hatóság által hozott ítélet megváltoztatásával a vétség fokozatához képest szigorúbb fegyelmi büntetést kiszabni, esetleg a tanító elmozdítását kimondani.

Ha pedig a hitfelekezeti főhatósága akár a fegyelmi eljárást a rendelet vételétől számított 14 nap alatt meg nem indítaná, akár azt kellő igazolás nélkül 3 hó alatt be nem fejezné, akár az ítéletet meghozatalától számított 14 nap alatt a miniszterhez fel nem terjesztené, az esetben a fegyelmi ügy az 1876. 28. t.-c. szabványai szerint a közigazgatási bizottság útján fog ellátni.

Ha a miniszter kívánságára megindított fegyelmi ügyben a miniszter által kiszabott, vagy a közigazgatási bizottság fegyelmi válaszmánya által hozott és jogérvényessé vált ítéleteket az illető hitfelekezeti hatóságok az ítélet vételétől számított 14 nap alatt saját hatáskörükben végre nem hajtánák: a végrehajtás a közigazgatási hatóság útján fogatosítandó.

13. §. Ha a jelen törvény 2. §-ában megállapított ötödéves korpótlékokat az iskolafentartók saját erejükből szolgáltatni nem képesek, illetőleg az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 35. §-a alapján kivethető iskolai pótdadó ki van merítve, a legkisebb tanítói fizetés kiegészítését szabályozó eljárás alkalmazásával az iskolafentartók a korpótlékok fedezése céljából is állami segélyben fognak részesülni, a mely esetben azonban az előző (12.) §. rendelkezései az államilag korpótlékban részesített hitfelekezeti tanítók fegyelmi ügyeire vonatkozólag is mérvadók lesznek.

14. §. A tanítói fizetések kiegészítésére vagy a korpótlékok fedezésére adott állami segélyt más célra fordítani nem szabad és ily segélyben csakis a törvényben megállapított kellékekkel bíró tanító részesülhet.

15. §. A tanítók fizetési minimumának államsegély útján való kiegészítése fokozatosan három év alatt eszközözlendő. A harmadik évben az e címen az országos költségvetésben előírandó összeg azonban 600.000 forintot meg nem haladhat.

16. §. A jelen törvényben foglalt rendelkezések az elemi népiskolai tanítónőkre szintűgy alkalmazandók, mint a tanítókra.

17. §. Jelen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter, valamint a bel- és pénzügy-miniszterek bízhatnak meg.

Gr. Csáky Albin s. k.,

m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter.

TÁRCZA.

Észrevételek és elmélkedések Presbyteri Janus röpirata felett.

(Folytatás.)

De tekintsük meg már, miként alakultak az egyház-egyedek, mint hitközségek?

Azon apostoli enunciatio alapján, hogy a hit hallás által vagy, de mint lehetne hallani prédikálás, igehirdetés nélkül?

Tehát elsőben megjelenik az igehirdető, s az ige hirdetés által támad a hallókban hit, s ezen hit folytán keletkezik azoknak csoportosulása az új élet elve körül, a Krisztus körül, s alakul a hitközség, az egyház-egyed, mely a Krisztus testévé organizálja magát.

És így *csakugyan az igehirdető vagy lelki-tanító körül alakul a hívők gyülekezete!*

Igy volt az előképes (prototipikus), canonicus jellegű, normatív epochában! Ez tehát, mint ilyen, szabályozó a történelmi fejlődés egész folyamára nézve egész a Páruziáig.

Igy hát annyi az egyház-egyed, a hitközség, a hány az igehirdető!

Azonban ezen egyház-egyedek valamennyien egyesültek az egy közös főben, a Krisztusban, valamennyien csak egy Krisztustestet képeztek... Ez az anyaszent-egyház.

Ezek az organizált hitközségek, egyház-egyedek az apostoli multban teljesen *egyenjogiak* voltak. A jeruzsálemi egyház-egyed, bár kezdetben legnagyobb és apostolok székhelye vala, semmi előnnyel nem bírt a caesariai vagy antiochiai, corinthetai, ephezusi vagy más egyház felett... Itt s ezen korban a népszám nem határozott semmit, ezek csupán a hit és szeretet egységében bírták a közös kapcsolatot, de semmi nemű jurisdictiot egymás felett nem gyakoroltak a canonicus korszakban.

Minden kiváltság megfojtója a közös szabadságnak minden időben! Így volt ez a multban, így lesz a jövőben is. *A kiváltság hajhászása már felmondása a testvéri egyenlőségnek, ez az önösség szüleménye.* Az önösség pedig Kainnak gyermeke, ki az első testvérgyilkos volt.

A keresztyén elv örök ellensége minden önlegesnek, ez az egyetemes szeretet elve, a szeretet pedig áldozatokban s önfeláldozásban nyilatkozott a Golgothán, és azután is. A keresztyén elv abszolút egységesítést keres, az önösség pedig külön szakít mindent. A Krisztus nem *egyesekért* jött a világra, hanem az *összes emberiségért*. Nem egyedek üdvözítése végett ontá ki drága világ megváltó véré, hanem az összes emberiségért, s azt magával akarta egyesíteni, mint a szőlőt az ő venyigéit. „*En vagyok a szőlőtő, ti pedig vagytok a venyigék*“. Az egyéniség önösségét (az ego-centricitást) úgy akarta megtörni, hogy a hozzá jövőket testének tagjaivá, tehát *hozzá*, de egyszersmind *egymáshoz tartozókká, összetartozókká akarta tenni*, azaz, az embert nem csak magával, hanem az összes emberiséggel, mint az egy mennyei atya gyermekeivel akarta egyesíteni. És itt van az emberiség regeneráló elvének azon hatása is, hogy az egyszersmind világregeneráló elvvé fog átdicsőülni, ha t. i. magát már az összes emberiségbe bekepezheti. Nem a francia convent ezerek véréből csepegő szópadjain hangzott fel elsőben a szabadság, testvériség, s egyenlőség nagy elve, hanem onnan a Golgotáról a „*elvégeztetett*“ szónak végtelen tartalmában. Ott volt a Krisztus vérével az összes emberiség fiúsági joglevele aláírva, s a Golgotha sziklájával örök

időkre lepecsételve. Nincs másra többé szükség, minthogy az énésség levetkezése által lelkünket ezen nagy életelv előtt egészen megnyissuk.

De most tekintsük azt is, hogy mi történt akkor, midőn a további történelmi fejlem, eltérve az élőképes epocha szellemétől és gyakorlatától, a nagyobb egyházak kiváltságokra aspiráltak, s a kisebb testvér egyházakra nyomakodtak?

Az történt, hogy a dikaszterialis székvárosok politikai helyzetök alapján bizonyos fölényhez jutván a vidéki városok és falvak felett, ezen székvárosok püspökei a nevezett alapon magokat magasabb állásúaknak képzeltek a vidéki községek püspökeinél, s ezeket megkülönböztetőleg chorepiscoposzoknak keresztelték el, magokat a metropolita előnyös nevével tisztelték meg, s azokat jurisdictiojok körébe bevonták. Ilyen alapon, tehát abnormis úton, keletkeztek az első érsekek . . . De most már a tartományi fővárosok püspökei álltak elő ismét a nevezett világi alapon. Ők nem elégedhettek meg a metropolita címmel és joggal, s lettek patriárhák, primások, pápák, a mi végre a római püspök csallhatatlanságának proclamálásáig fokozódott. Volt, a ki egyedül akart állani mindenki felett!

Ime hová vezette az egyház-egyedeket a kiváltságok és külön jogok utáni kapkodás a multban. A mult pedig tükre a jövőnek; mert ugyanazon okok csak ugyanazon eredményeket szülhetik. Az emberi történelemben majdnem körforgással találkozunk. A ki oda lépett a sikló első fokára, annak akarva nemakarva végig kell azon sülyedni, s a fenékről ismét magát kinosan felküzdeni, ha könnyelműségén az irgalmas Isten végre megkönyörül s neki ahoz erőt kölcsönöz.

Minden egyházegyed eredetileg önálló és egyenjogú volt. Ilyent akart Kálvin János is visszaállítani. Ilyen él mai nap is a skót presbiteriánoknál. Ilyen volt a mi régi jó kálvinista egyházunk, apáink vérrel felszentelt egyháza. Ez apák hagyatéka, ivadék öröksége . . . oly hitbizomány, melyet megcsontítani hűtlen eljárás fog maradni örökre.

Az egyházegyedek egyenlősége után szólanom kell még az egyénről, az ember-egyedről, mivel Janus Presbyter erre különös súlyt fektet az egyházban.

Ezen „egy-én“ vagy természeti ember, elismerem, hogy észjogi öncélos lény és jogalany s követelem, hogy ilyenek ismertessék el a polgári társadalomban.

De másként áll a dolog az egyházban, mint üdvéleti organizmusban.

Itt már nem az ember-egy-én az első szó, hanem az egyháztest, az Krisztustest, az istenéleti organizmus nagy egysége. Itt az emberegyén már úgy jelenik meg, mint csak egyes tag. A tag pedig fogalmilag csak a testtel való szerves összeköttetésben, s élő egységben tag; ha elvágtatik, vagy elszakad a közös testtől, már csak holt tag . . . s az ilyen tagnak jogáról nem is beszélhetünk, és pedig annál kevésbbé; mert epen az a természeti ember az, a kit, mint ő embert levetkezni kell keresztény állásponton, és felöltöni az új embert, az Isten szerintit.

De annál inkább beszélhetünk az egyháztag jogairól:

Az egyháztag szerves összeköttetése alapján örökli a testnek közös életét, s a mi legfőbb, örökli a jogot annak fejéhez, a mely az absolut életelv, maga a Krisztus. És ez szerfelett nagy kincs; mert abban az isteni élet a maga teljességében jelent meg az Irástán szerint. Ezt tudva kiálta fel lelkesülten az apostol: „Elég nekem a Krisztus . . . nekem mind életemben, mind halálom-

ban nyereségem a Krisztus . . . s minden hiábavalóság a Krisztus ismeretén kívül . . . A Krisztussal örökli továbbá a fiúságot, a fiúságban a szabadságot és egyetemes testvériséget. Minő szabadságot? természetesen nem polgárit, hanem a felszabadítást a régi törvény, és vallási dolgokban a tekintély nyomása alól; nyeri tehát a lelki ismeret és vizsgálódás szabadságát. Végre az egyház-társadalommal szemközt nyeri a jogot előljáróit, az egyház hivatalnokait megválasztani, a kik által magát a közigazgatás minden ágában képviselteti. Ezek nevezettek mind az ő normalis korszakban, mind a reformatio korában presbitereknek. Ezeknek felállítását követelte a köz rend, a mely minden társadalomnak éltető lelke. Így állott elő a presbiteri egyház-szervezet.

Ezen presbiteri egyház-szervezet tehát magával az egyházzal egykorú, eredeti institutio, s annak oly alakja, mely nélkül a Krisztus egyházát akár mint üdvéleti organizmust (mater princp.) akár mint a fiak szabad gyülekezetét, képzelni lehetetlen . . . *Evangeliumi alapon szó sincs tehát arról, hogy valaki magát a szabad fiak szabad választása nélkül azoknak nyakára tolhassa!!!* Itt minden képzelhető hivatal csak megbízatás, a melyet az egyházak az ő képviselőjük — a presbiterek által gyakoroltak mindég és fognak gyakorolni mindég, mert az egyház soha sem volt democratia absoluta, hanem democratia repraesentativa.

Ezen intézmény, melyet a modern társadalom mint legnagyobb vívmányt tekint a jogélet fejlemében, együtt született a keresztyénséggel, s így tizenkilenc századdal előzte meg a keresztyénség szelleme a modern társadalmat, a mely midőn végre ide elvergődött, amazt t. i. a keresztyén egyházat már túlhaladott intézménynek szeretné tekinteni, de csak azért, mert még azt lényegében nem ismeri.

Ezen intézmény igen sajátos a keresztyén egyházban, mert bár a tagok szabad fiak, s így jogilag egyenlők, de tagok, és mint tagok ipso facto a köz-szervezet törvénye alatt állanak: tehát ezen állásponton vallják az absolut rendet, melyet az organizmus követel, s követelnie kell, ha fennmaradni akar, mint olyan. Ezen organizmus nem zsarnokság, mert életközlés és nem életbevonás. Meghatározza a tagok állását a közben, de ez valamennyi tagnak közkincse, közjoga . . . onnan él, onnan táplálkozik. Világos az, hogy mindenkinek meg van az ő személyes missioja a földön. Ide cél nélkül senki be nem dobhatik. És még az is állítható, hogy mindenki meg is oldja az ő missioját . . . csak hogy az egyik a kegyelem állapotában *positive*, és ez nevezhető boldognak, ha bár a máglyán zárja is be a földi pályát . . . a másik természeti állásponton *negative* oldja meg, és ez a boldogtalan, de megoldja mégis . . . Az egyik vonzza a nézőt a nemes példa hatalmával, a másik taszítja a cél felé az undor hatalmával . . . Szolgál tehát itt mindenki az isteni háztartás rendjében, szolgál még az is, a mi önkényesen uralkodni látszik . . . de hát az utolsó szó a történelemben sohasem az emberé, hanem az Istené. Ezt bizonyíthatná a sz-ilonai száműzött története is azoknak, a kik a történelemből okólni akarnának.

Midőn azt mondtam, hogy a tagok állását a testben a közorganizmus határozza meg, azt is megjegyeztem, hogy ez nem zsarnokság; mert nem önkényes, hanem hogy mindenkinek sajátos helye van a világon. Azonban az egyház feje maga a Krisztus, az élet és üdvölv lévén, életét egyenlően közli testének tagjaival. Így tehát az egyházi társadalom valóban *előképes* és *magasan felette áll* minden mai társadalomnak még a magasztalt *modern világban* is; mert meg nincs olyan modern társadalom, a melyben oly módon, oly teljesen

közöltetnék a főnek élete a tagokkal, mint ezt a mi fejünk a Krisztus teszi az ő testének tagjaival!! —

Továbbá bár a centrum, mely körül a Krisztusban regenerált emberiségnek egyesülni kell, örökké maga a Krisztus, de azért az országépítés munkája a Szent Lélek különös munkássága körébe tartozik... Majd elküldöm nektek a sz. Lelket és az megtanít titeket minden igazságra... tehát az egyház szervezése is ide tartozik és ezen egy Lélek adja azon különféle kegyadományokat a tagoknak, a melyek az egyháznak nem csak alakulására, hanem fentartására is szükségesek, s így a charizma kübernesisszal ellátott tagok tulajdonképen a Sz. Lélek által vannak *meghíva* az igazgatói állásra és a Gyülekezet által ezen útmutatás szerint *elválasztva*... Így hát a *presbiteri intézmény* nem emberi önkényes, hanem *isten* *intézmény* az egyházban, csak úgy, mint az ige-hirdető, vagy tanító-presbiteri.

Az egyháztagok tehát a Sz. Lélek vezetése alatt bízzák az igazgatást és bízták kezdettől fogva azokra, kiket arra képesítetteknek hittek. Ennél fogva világos, hogy az eredeti kormányforma a tiszta keresztyén egyházban más nem lehet, mint *democratia repraesentativa*, a népképviseleti rendszer, de semmi esetre sem *democratia absoluta*, vagy *Ochlocratia*.

Midőn Solon a senatus fölé a népgyűlést (Ecclesia) állította, alkotását egy másik bölcs így ítélte meg: „*Sapientibus contulit potestatem deliberandi, stultis autem definiendi.*“

A presbiteri vagy népképviseleti igazgatás tehát nem más, mint az *értelmiségnek* igazgatása... A minél valami igazabb és jogosultabb valóban nem lehet.

Azon állítás, melylyel a Prot. E. s I. lapban nem rég találkoztunk, hogy t. i. az egyházi presbiterium *már aristocratia*, a dolog természeténél fogva nem áll; mert a presbiter nem születik, hanem választatik, nem is élte fogyáig, hanem egy időre *képviselni* a szent népet a közigazgatás terén; *a néptől nyeri a megbízatást*, a mandátumot, s *nem ura annak, kinek megbízásából nyeri létezését*... nem alkot ez magasabb társadalmi réteget, vagy rendet, minő az aristocratia; mert hiszen csak képviselő, az is csak egy időre.

(Folyt köv.). Dr. Heiszler József,
lelkész.

IRODALOM.

* **A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület évkönyve, az 1891—92-ik évre. Szerkesztette Elek Lajos.**

Az ev. ref. fő- és középiskolák tanárai, protestáns tanügyünk nagy kárára, még eddig nem tudtak annyira haladni, hogy egy hatalmas testületté egyesültek volna. Egyedül a tiszántúli egyházkerület tanárai teremtették meg évekként ezelőtt *tanáregyesületüket*, mely évi működéséről rendszeren egy terjedelmes „Évkönyv“-ben számol be a tanügy iránt érdeklődő közönségnek.

Az 1891—92-ik évről kiadott évkönyv, mint már tizennegyedik évfolyam, ebben a hónapban küldetett szét. A 154 lapra terjedő füzetben legelől az egyesületi tagok névsorát látjuk közölve. Az egyesületnek jelenleg 8 tiszteletbeli, 18 alapító, 56 pártoló és 113 rendes tagja van, tehát a tagok száma 195. Az egyesület múlt évi közgyűlését augusztus 24—25. napjain tartotta meg H. Nánáson, melyen összesen csak 25 rendes és 4 pártoló tag volt jelen. Közölve van a füzetben Géresy Kálmán elnöki megnyitó beszéde, melynek minden sorából megletszik, hogy azt a protestáns iskolák felvirágzását óhajto elkesedés szülte. Érdekes a Nagy Zsigmond „Tanügyi Szemlé“-je is, mely a múlt év nevezetesebb tanügyi mozgal-

mait sorolja fel, különösen hosszasan foglalkozván az 1890. december 4—17. tartott s az iskolai reformokkal foglalkozó *berlini értekezlettel*, s a *német nyelvre vonatkozó miniszteri rendelettel*. A Szemlének minket közelebből érdeklő részéből méltónak tartjuk felemlíteni különösen azt, hogy a debreceni főiskola gimnáziumában, az érettségi vizsga alkalmával a kormányképviselő, a miniszter határozott rendeletére hivatkozva, az „Utasítás“ 16. §-a ellenére olyan növendékeket is szóbeli vizsgára állíttatott a német nyelvből, a kiknek dolgozata két szaktanár egybehangzó véleménye szerint „jó“ osztályzatú volt. Ezt az eljárást helyesen nevezi értekező autonómiaink ellen intézett merényletnek.

A ki ev. ref. fő- és középiskoláink története iránt érdeklődik, bizonyára élvezettel olvassa Bodnár Lajosnak „*A hajdú-nánási ev. ref. gimnázium története*“ című alapos tanulmányát, mely a füzetnek 85—136. lapját foglalja el. A szakemberek pedig minden esetre figyelemreméltónak találják Sinka Sándornak „*Latin nyelvtanításunk a III. és IV. osztályban és Cornelius Nepos*“ című értekezését.

A közgyűlés tárgyai közül általánosabb érdekűnek tartjuk még azt a helyes indítványt, hogy az *állami vezetés alatt álló gimnáziumok és reáliskolák ev. ref. vallású tanulóinak vallásos oktatásáról évenként jelentések adassanak be az egyházkerületre* s ezen jelentések a szükséges statisztikai adatokkal legyenek kiegészítve s bizassék meg a felügyelő tanács a vallásoktatásra leendő felügyelettel és ellenőrzéssel. Szintén érdekes és méltányos az az indítvány is, hogy jövőre a *zzinati tanárképviselők is az egyes egyházkerületekben működő ev. ref. tanárok számarányában választassanak*. E szerint az indítvány szerint, melyet a közgyűlés elfogadott, a tiszántúli egyházkerületből 4, az erdélyiből és a dunamellékiből 3—3, a tiszáninneni és a dunántúli egyházkerület iskoláiból 2—2 tanárképviselő választatnék.

Végül megemlítiük még, hogy a tiszántúli ev. ref. középiskolák tanárainak közös nyugdíjintézetük is van, melynek vagyona 26224 frt 68 kr.

b. j.

* „**Keresztyén**“ cím alatt „*vallásos havi folyóiratot*“ indított meg Szalay József nagybecskereki lelkész, a mely — mint „*a nagybecskereki ezredéves emlék-szeretetház hivatalos lapja*“ minden hó elsején jelenik meg s előfizetési ára egész évre 50 kr. (tömeges megrendeléseknél még olcsóbb), egyes szám ára 2 kr. A lelkészek segítő társa kíván lenni e néplapocská, azért megküldi azt szerzője minden ref. papnak, akár fizet érte, akár nem. Reményli azonban, hogy a legtöbbben kifizetik az árát s azt is hogy e lap lassanként nem csak *minden református, hanem minden magyar családnak is közlappjává lesz* s azokhoz is eljuttatja az evangéliomot, a kik nem járnak templomba. A lap terjesztésének egyik módja az volna szerinte, ha „*minden községben legalább egy boltban árulhatnák*“. Az első szám a nagybecskereki ev. ref. templom és paplak ismeretes képével jelent meg 8 nyolcadretű lapon. — Részünkről mélyen érezzük a vallásos *néplapok* szükséges voltát s örülnénk rajta, ha — e kissé túlzó reményekkel indult folyó-irat-féle — igazi vallásos néplappá válnék s az ilyen lapokra váró hivatásnak teljesen megfelelné. Szerzőjének lelkesedése s munkaszerelete megérdemelné, hogy határozott irányt nyerve, szolgálhatná ev. ref. egyházunkat s a magasabb vallási érdekeket.

* „**Dolgozatok a jogi oktatásügy köréből**“ és „**A vallás-szabadság kérdéséhez.**“ Ily című dolgozatok jelentek meg ez év folyamán dr. Horváth Ödön, eperjesi jogtanártól. Az első munka a szerzőnek az elmúlt tanév alatt írt s a különböző szaklapokban közzétett hat terjedelme-

sebb cikkét foglalja magában előszóval és zárszóval el látva: E cikkekben teljes tárgyismerettel adja elő a jogi oktatásügy terén szerzett tapasztalatait s megjelöli azokat az irányelveket, a melyek — nézete szerint — az e téren eszközözlendő reformok keresztülvitelénél figyelembe volnának részesítendőek. Mutatványul röviden közöljük az V-iknek („A jogi vizsgálatok reformja“) tartalmát. Ezt szerző a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslatra írta. Elítéli — mint több e nemű dolgozatában — a kötelező doktorátust, továbbá az ügyvédi és bírói vizsga elkülönítését. E két utóbbi (ügyvédi és bírói vizsga) helyett „egységes gyakorlati jogi vizsgát“ kíván, mely tehát egyenlően képesítene úgy az ügyvédségre, mint a bíróságra és megszüntetné a tényleges állapotot, mely a bírótól felényi képzettséget sem kíván, mint az ügyvédétől, de épenezért eredménye aztán az, hogy a bírói pályára — tisztelet a kevés kivételnek — rendszerint azok lépnek, kik vagy hanyagságból, vagy tehetségök gyengeségének érzetében az ügyvédi vizsgával és annak feltételeivel megbirkózni nem mernek, de eredménye továbbá az is, hogy a bírói és ügyvédi kar az igazságszolgáltatás rovására nem tekinti egymást testvérnek, miként kellene. Egységes vizsgát kíván tehát, ezt azonban — szerinte — okvetlenül szükséges volna három vagy legalább két részre osztani. A gyakorlatba lépés előfeltételét képező elméleti vizsgálatot pedig, a kötelező doktoratus eltörlésével, a jelenlegi jog- és államtudományi államvizsgálatból kívánja alakítani a bifurcatio teljes megszüntetésével. Ezen vizsgát is, mely nemcsak az egyetemeken, hanem minden kőllőleg szervezett jog- és államtudományi kar előtt volna lehető, három részre óhajtja osztani, mindenik rész előtt, zárt helyen, írásbeli dolgozatot is kíván. Az 1891-ik XXII. t.-c. 17. §-a meghagyja a külön gyakorlati bírói vizsgát, a kötelező doktorátust helyettesítő egységes elméleti államvizsgálat szervezetére azonban, miként tudjuk tervben van, megvalósul-e? a jövő titka. „A vallásszabadság kérdéséhez“ című füzetében szerző a teljes vallásszabadság behozatalát sürgeti. Okul szolgált tanulmányára azon a hírlapok által ismertettet eset, hogy a maros-vásárhelyi kir. ítélő tábla egy lelkeszt a kihágási törvény 53. §-ába ütköző kihágás vádja alól felmentetett, mivel az 1868-ik LIII. t.-c. a törvényesen bevett vallásfelekezetekről intézkedik, tehát az izraelita vallásúak átterésére nem alkalmazható. A kir. ítélő tábla a tételes jog alapján helyesen ítelt; szerző azonban tanulmányában ezen jogállapot megváltoztatását sürgeti, mely nem illik egy felvilágosult, a szabadságért igazán lelkesülni tudó nemzethez. Különösen érdekes művében a jogtörténeti rész, melyben az izraeliták változó jogállapotát ismerteti törvényeink alapján. Ha nem volt is az elvileg mindég helyeselheto, de a magyar nemzet és törvényhozás vallásos türelmét mindenesetre bizonyítja azon tény, hogy hazánkban sem a törvényhozás, sem a kormány, sem a keresztyén vallású polgárok részéről olyan zaklatásnak és üldözésnek kitéve nem voltak, mint Európa egyéb államaiban. Az 1867-iki törvényhozás dícséretreméltólag szabadelvű volt az izraelitákkal szemben; hogy tovább nem ment, oka az volt, mert nem akarta az egyenjogúság kimondását késleltetni. Az 1868-iki törvényhozás azonban már nem tudott tovább haladni, az 53-ik t.-c. a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek e viszonyosságáról intézkedik, így az izraelitákat kizárta, majd 1883-ban és 1884-ben a főrendiház szűkeblősége akadályozta meg a vallásszabadság és egyenlőség elvének győzedelmét. Kritikailag méltatja továbbá szerző az 1868-ik LIII. törvénycikket, annak keletkezését, történetét, intentioit s különösen a kihágási törvény ugyanilyelen vizsgálatánál azon helyes ered-

ményre jut, hogy az 1879-iki törvényhozás nem akarta a híres 53. §. védelméből az izraelitákat kizárni. Nem elégszik meg végül szerző azon eredménnyel, ha a törvényhozás az izraelitákat bevett vallásfelekezetnek nyilvánította, de az általános vallásszabadság nagy elvének fogantatását sürgeti. „Szabad egyház a szabad államban!“ Az első csinos füzet Eperjesen jelent meg Kósch Árpád könyvnyomdájában, s szerzőnél 60 krért kapható; a második, melyet csínosság és ízlés dolgában az első felül nem halad, Debrecenben, Kutasi Imre nyomdájában, ára? Mindkét füzetet ajánljuk az e kérdések iránt érdeklődő közönségnek. (fj.)

„A Károlyi Gáspár és Káldy György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme“ című, Rácz Kálmán sárospataki theol. s.-tanár által írott mű — mint nagyobb részben lapunkból vett külön lenyomat — elhagyta a sajtót s szerzőnél 50 krért kapható. A tiszta jövedelem a Károlyi-alapé. E dolgozat úgy érdekes tárgyaért, mint a sárospataki főiskola 1889/90-iki értesítőjében olvasható bírálatáért, még mint akadémiai pályamű, magára vonta egyesek figyelmét s felekezetiünkön kívül állók is óhajtották annak kinyomtatását. Bírálatába, — mint érdekelték — nem bocsátkozhatunk; azt azonban a bibliai tudományok fejlődése szempontjából kívánnunk kell, hogy a mai nemzedék mennél sűrűbben érdeklődjék irodalmi multunk nagy alakjai iránt és úgy a szándékos, mint a szándéktalan hamisításokat igyekezzék fáradságos úton — mint Rácz Kálmán — megcáfolni s helyreigazítani. Ilyen módon majd csak elkészülne lassan a hazai vallási- és egyházi irodalom története s nagyobb lenne multunk iránt az igazság előkelő irodalom történet-íróink műveiben is, a kik Toldy után indulva, sokszor a megbírált egyének és műveik ismerete nélkül, csak úgy vaktában beszélnek egy-egy régibb prot. íróról, vagy épen tudomást sem vesznek róla. Rácz K. műve csinos kiállításban 70 lapon (8°) jelent meg s tárgyaért is megérdemli, hogy mennél szélesebb körben észre vegyék s a biztató figyelem által olajat öntsének a szépen indult ifjú szerző lelke- nek oltár-tüzére.

* „A magyar magánjog tankönyve“. Irta Emődy Dániel, sárospataki jogakadémiai tanár I. kötet. (Általános rész. Vagyonjog). Sárospatak 1892. A b. e. derék tanárnak ez irodalmi hagyatéka most hagyta el a sajtót 323 lapnyi terjedelemben, igen csinos kiállításban. A II-ik kötet sajtó alatt van s máj. 1-re fog megjelenni.

* „Pár szó a jogi szakoktatás reformjához.“ Irta dr. Bartha Béla sárospataki jogakadémiai tanár. Budapest, 1891. E 23 lapnyi csinos kis füzet külön lenyomat a „Jogtudományi Közlöny“-ből. Szerzője arra a szak-tanácskozmányra kívánt általa hatni, a melyet Csáky miniszter a jogi oktatás kérdésében hívott össze a múlt év vége felé s a mely elé — a tanácskozás alapjául — egy „Vázlat“ címmel jelzett munkát is terjesztett. Szerzőnk és e vázlat közt elvi ellentét van; de nem saját álláspontjáról bírálja azt, hanem szigorú tárgyilagossággal boncolja magának a vázlatnak alapelveit, a benne mutatkozó ellenmondásokat s a tapasztalat bölcsességével küzd az elmélet szürkesége, bizonytalansága ellen. A mi e kis műnek különös fontosságot tulajdonít, az — szerintünk — az a nemes lelkesedés, a melylyel szerző a jogász-ifjúság méltó kiképzetése iránt viseltetik s az az őszinteség, a melylyel a jogtanulás mostani fogyatkozásait leleplezi. „Csekélyebb alapvető képzettséggel nem hagyja el az akadémiai s egyetemi képzés éveit ifjúság, mint jogászaink, pedig nemzetünk legfontosabb érdekei a jövőben épen különösen az ő vállalkon nyugodnának!“ — mondja ő s e tudatban sür-

geti a reformot és pedig a gyökeres reformot, mert a toldozásból s kapkodásból volt már elég. Az írásbeli vizsgát szívesen üdvözli, mint a mely szigorító módozat s „egészséges ellenhatás ama mostani szomorú körülmény ellen, hogy jogászaink a leendő ügyvédek, bírák, közigazgatási hivatalnokok nem hogy jobban belejönnének a fogalmazásba, de tanpályájukon úgyszólván elfeledik azt, a mire oly felette nagy szükségük volna. Így született meg aztán a magyar „stilus kurialis“, ez az érdekes nyelvészeti szörnyeteg, melyet aggódó szeretettel vett gondoskodása alá csak nemrég is egyik táblai elnökünk.“ Ilyen nyíltan beszél szerző, a kinek a jogi oktatás reformjára vonatkozó gondolatai nem ismeretlenek már lapunk olvasói előtt, a ki — tudvalevőleg — különbséget kívánna tenni az egyetemi és jogakadémiai oktatás között; ellensége a jog- és államtudományok me-rev elkülönítésének, a kötelező doctoratusnak s a föltétlen tanulási szabadságnak stb. első sorban a jó rend és a joghallgató ifjúság igazi érdekeiért. A készülődő reformot a felekezeti jogakadémiák szempontjából is érinti, rámutatván arra a veszélyre, mely a „Vázlat“ nem épen határozottan kifejtett elveinek megvalósulása esetén, azokra s illetőleg a fentartó testületekre várakozik. Ügy- és tanítványi szeretet s nemes aggodalom sugallta e kis művet, a melynek külön lenyomatban való terjesztését, mint jó gondolatot, melegen üdvözljük.

* **A „Prot. Szemle“** új évi első füzete 138. lapon szokott komoly s inkább egyházunk múltját, mint jelenét érdeklő tartalommal jelent meg. Első közleménye *Ballagi Géza* sárospataki tanárnak „A protestáns pátens és sajtó“ című tanulmánya. Szerző kitűnő szolgálatra vállalkozott a prot. egyház iránt e rendkívül érdekes tárgy feldolgozásával. Összeköttetései is kiválóan képesítik arra, hogy sok ismeretlen adatot napfényre hozzon s a félig ismerteket tiszta világításban mutassa be. A tanulmánynak most közlött első része bátor kritikával szól a pátens előzményeiről, az abszolút kormány törekvéseiről s arról a bűnös fortélyoskodásról, a melylyel a kormány — szép szín alatt — egész autonómiánkat szétrobbantó elemeket lopott be a pátens §-aiba. Ismerteti a pátens-ellenes mozgalmat s a hazai és külföldi sajtó viselkedését. Itt-ott erősen alanyias színezetű, de mindig érdekes. A 2-ik tanulmány *dr. Horváth József* pápai bölcsészettanár műve a „Vallás lényege“ felett (1-ső közl.). Eddig a kérdés történeti oldalát fejtegeti, a tárgyhöz illő méltósággal. Utána *dr. Borovszky Samu*, majd *Krupecz István* ismertetik egyházi zivataros múltunk egy-egy szomorú lapját, amaz *Mária Terézia* idejéből („Egy múlt századi predikáció“), emez a gályarabság korából. Majd *dr. Szilávik* méltatja a „Verein für Reformationsgeschichte“ nevű német birodalmi társaságnak és az „Evang. Bund“-nak működését, s megmutatja nekünk — mintegy tükrör által — hogy mi mindent kellene cselekednünk, ha volna anyagi és szellemi erőnk, — főleg pedig buzgóságunk. Ezután hosszasan méltatja *Schneller István* pozsonyi tanár kiváló művét („Beszéddek és a theol. akadémia fejlesztésére vonatkozó dolgozatok“) *Stromp László* szintén pozsonyi tanár s végül gazdag irodalmi szemle zárja be a füzetet.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A természettudományi társulat jubileuma.** A kir. magyar természettudományi társulat, mely a természet-tudományok terjesztéseért méltán érdemli meg minden magyar ember elismerését s mely nemcsak működéseért, de tagjainak számaért (6383) is irigység tárgya a kül-

földi tudományos társulatoknak, f. hó 17-ikén az egyetem vegytani intézetében tartotta meg fenállásának fél-százados évfordulója alkalmából rendezett *ünnepi közgyűlést*. Ezen a gyűlésen gr. Csáky Albin miniszteren és a főváros jelesebb tudósain kívül vidékiek is szép számmal voltak képviselve. Azok közül, akik 1841-ben a társulatot megalakították, ma már csak négyen élnek s ezek egyike a Debrecenben lakó *Irinyi János*, a gyufa tulajdonképeni feltalálója jelen volt a gyűlésen is. *Szily Kálmán* elnök szép beszédben vázolta a társulat fél-százados munkásságát és történetét. Az elnöki beszéd után *Lengyel Béla* titkár ama mozgalmakat fejtegette, melyekkel a társulat a természettudományok terjesztésén és megkedveltetésén munkálkodott és munkálkodik folytonosan. A titkár beszéde után *Thán K.* pillantott vissza a népszerű előadások sorozatára. Rámutatott, hogy a természettudományi ismeretek előbbre vitelére a magyar tudományosságnak és tudományos erőnek ma már nemcsak számbavehető, hanem kiemelkedő részek és szerepök van. A társulat ez alkalomra 52 ívnyi terjedelmű „*Emlékkönyv*“-et adott ki, melynek első közleménye a Szily elnök beszéde. Ajánljuk ezt a derék társulatot ebből az alkalomból is lapunk t. olvasóinak figyelmébe. A társulat tagjai évenként 3 frt díjat fizetnek s ezért a „Közlöny“-t is kapják, mely évenként 40—42 ívnyi terjedelmű.

— **A Károlyi alapra Szentmihályi József** ref. lelkész Monoslóról, mint a 100-ados évforduló alkalmával begyűlt perselypénzt, 1 frt 71 krt; *Biky Ferenc* gyulai ref. lelkész ugyancsak az említett alkalomból 1 frtot; *Bedő Károly*, csatári ref. lelkész a maga és egyháza részéről 2 frtot; *Palcsó Károly*, damaki lelkész (most már másodízban) 1 frtot küldött szerkesztőségünkhöz.

— **A temesvári ev. ref. egyház**, a mely — viharos mult után — csak imént szervezkedett önálló gyülekezetté, templomot akarván építeni, gyűjtőíveket küldözött szét. Az ügy fontosságát élénken jelzi az, hogy az előretörő s kényes helyzetű gyülekezetet valamennyi püspökünk meleg szavakkal ajánlja az ev. ref. egyház híveinek szeretetébe. Reményljük, hogy szavaik nem fognak elhangzani s a híres püspöki városban rövid időn állani fog az Istenháza, hirdetvén azt a nagy igazságot, hogy a szellemet örök halálra kárhozzatni nem lehet. Az adományok a pénztárnoki hivatalhoz küldendők.

— **Megnyugtatásul.** A napi lapok által közölt hírek a sárospataki „alkotmányos verekedés“-ről, legnagyobb részben a roszakarat nyilatkozatai. A diákság egy pár tagja belesodródott ugyan a nem neki való hajszába, de sem a gyilkosságban részt nem vett, sem meg nem gyilkoltatott. A sárospataki ev. ref. s.-lelkész még csak közel sem volt a verekedés színhelyéhez.

— **Ösztöndíj a néptanítóknak.** Mauthner Ödön, egyik legjobb hírű fővárosi magkereskedő, azoknak a néptanítóknak a megjutalmazására, a kik a házi konyhakerészet érdekében kiváló tevékenységet fejtenek ki és saját kertjük gondozásán kívül a helység népe közt a termények magról való növesztését legnagyobb mérvben terjesztik, több ösztöndíjat tűzött ki, melyeknek összege körül-belől 1000 frtra megy. A föltételeket a „Néptanítók Lapja“ közli.

— **A „Protestáns Közlöny“** zsinati képviselője, a mi észrevételeinkre válaszul, a szóban forgó ujság ez évi folyamának 2-ik számában elmondja, hogy ő az egész képet tréfából írta s „a kinek izlése, hangulata és egy *babszemnyi* fogékonysága van a tréfa iránt, nem hiheti, hogy jóízűen el ne mosolyodott volna az ő cik-

kecskéjén." Arra ugyan emlékszünk, hogy a „Közlöny” már beszélykéket is közlött hasábjain; de hát mi, ilyen hajlandósága dacára is, voltunk iránta annyi tisztelettel, hogy komoly szaklap-számba vettük, ha egyébert nem, már csak „hivatalos”-nak nevezett méltósága miatt is. De ha épen ez ellen van kifogása, mi szívesen elfogadjuk magyarázatát s elismerjük tévedésünket. Csakugyan, belátjuk, hogy laptársunknak alapos és elegendő oka lehet *tréfálnia*, sőt nevetnie a dolgoknak ránézve könnyű folyása felett s nem lehet kifogásunk az ellen, hogy épen a farsangi napok alatt *Carneval* herceg tisztere adja magát s „szeretvén a napsugaras égboltozatot és vidám mosolyt,” hivatalosan „*hintegeti szívének melegét*” s „*ötletszerűleg megírja ilyen cikkecskéit*” — Erdély számára és mulatságára, a mely — mint nyilván bevallja a képiró — nevet minket a zsinaton, „kik frázisok elvekkkel hozakodunk elő, a melyek szárazok, ridegek, *tiszáninneniek*.” Ime, így informálja és szoktatja Erdély „hivatalosan” a maga közönségét az egymás kölcsönös megbecsülésére, tiszteletben tartására, a zsinati tárgyalások komoly voltára, „mindazon tekintetekre, a melyeket a szeretet parancsol,” de a melyeket — a képiró szerint — a *tiszáninneniek* elvek nélkülöznek. Persze *tréfából*, farsangi ajándékkul! Nos, hát csak csinálja; minket biztat és bátorít az, hogy Erdélyben is sok ember van, a kinek, az írás szavai szerint: „a nevetésbe is bele fájul a szíve.”

— A sárospataki ev. ref. egyház által 1892. évi január 9-én, a *«templom-javítási alap»* létesítése végett tánevigalommal összekötött *közvacsorához* étel, ital stb. és pénzbeli adományokkal következők járultak. — I. *Étel ital stb.*: Hazai Kálmánné, Ruda Lajosné, Szívós Mihályné, Vizsolyi Károly, Szakácsi Jánosné, Rácz Lajosné, Buza Jánosné, Szakácsi Edéné, Ujlaky Istvánné, Nagy Lajosné, Doktor Piroksa, Végh Bertalan, Sarkadi N. Sándorné, Bakó Erzsébet, Ardey Lajosné, Doktor Sámuelné, Pálcsó László, Steinfeld Béláné, Gérecz Károly, Trencsényi Pálné, Szakácsi László, Kapitány Jánosné, Németh Lászlóné, Antalffy Jánosné, Morvai Józsefné, Fehér Károlyné, Szunyogh Jánosné, Nagy Gáborné, Tarnóczy Tivadarné, Pásztor Sámuelné, Mitrovics Gyuláné, Hajzer Endréné, Ballagi Gézáné, Bálint Dezsőné, Both Józsefné, Kósa Pálné, Katona Zsigmondné, Maklári P. Miklósné, Bartha Béláné, Harsányi Mihályné, Lázay Lajosné, Eperjessy Józsefné, Fehér Gusztávné, Szinyei Gerzsonné, Galgóczy Barna, Trócsányi Bertalané, Debreczeni Bertalané, Katona Györgyné, Abaházy Istvánné, Kérészy Istvánné, Eöri Miklósné, Ardey Sándorné, Zsoldos Benjáminné, Vass Imre, Dobozi P. Ferencné, Rik Gusztávné, Kazai Benjáminné, Zsindely Istvánné, Radácsi Györgyné, Reményi Vendelné, Wihss Keresztély (Újhely.) — II. *Pénzbeli adományok*: Marikovszky Péterné 1 frt, Szeghi Lajosné 1 frt, Horkay Györgyné 80 kr, Kovács Sándorné, 2 frt, Bakó Sándor 2 frt, dr. Lengyel Endre 5 frt, Kun Erzsébet 3 frt, Zombory Emődné 2 frt, Horkay Jánosné 2 frt, Horkay Istvánné 80 kr, Czéklásy Sándor 1 frt, dr. Kun Zoltán 10 frt, Kiss Elekné 2 frt, Orbán Józsefné 2 frt, Csillay Józsefné 2 frt, Katona Györgyné 2 frt, Árvay Ilona 1 frt, Soltész Ferenc 2 frt, Vitkay Bertalané 3 frt 50 kr, Szeremley Gábor 2 frt, Galgóczy Károly 1 frt, Okrucki Antal 1 frt, Kun Béla 5 frt, ifj. Szabó Zsigmondné 2 frt, özv. Finkey Józsefné 2 frt, id. Katona Zsigmondné 2 frt, dr. Katona Mihály 5 frt, Stépán Gézáné 2 frt, Brzórád Rezsőné 5 frt, Péter Erzsébet 1 frt, Kőrösi Teréz 1 frt, Veres Ferenc 1 frt, Mester Istvánné 1 frt, Szinyei Endréné 2 frt, Kun Dánielné 2 frt, Pálkövi Antalné 2 frt, Szabó Linka 1 frt, Elek Mária 1 frt, Debreceni Bertalané 1 frt, Dezső Lajosné 2 frt, Tatár Istvánné 1 frt, Michnai Károlyné 2 frt, Hodossy Béláné 2 frt, Hódi József 4 frt, Prókai Antalné 2 frt, Jaskó Károlyné 1 frt, Hunyadi Gyuláné 1 frt, Farkas Sámuelné 4 frt, Bódogh Károlyné 2 frt, Warga Lajosné 2 frt, Tatár Andrásné 1 frt, Lipseiné 1 frt, Kendecsi Andrásné 2 frt, Korláth Árpádné 1 frt, Teleki Istvánné 1 frt, Molnár Lajosné 2 frt, Mizsák Péterné 20 kr, Nagy Gusztávné 2 frt, Képes Ferenc 1 frt, Ványai Gyuláné 2 frt, Zsiday Józsefné 2 frt, Nádaskai Józsefné 50 kr, Fodor István 1 frt, Bata Bálintné 1 frt, Szabó József ref. lelkész 1 frt, Balogh Béla r. lelk. 2 frt, Utasi Károlyné 2 frt, Vay Miklós báró 5 frt, Gyarmathy József esperes 1 frt, Herepey Károly 5 frt, Hartenthál Irén 1 frt, Nemessányi vasuti hivatalnok 1 frt, Nemes Ferencné 2 frt, Bukoveczky Nándor 2 frt, Baksay István rimaszombati tanár 50 frt, Kun Pálné 1 frt, Fendrich Miksa 2 frt, Tóth Pál 2 frt, Lázay Lászlóné 5 frt, Warga Lajos 2 frt, Krizso Tamás 5 frt, Szánthó Gyuláné 2 frt, Hodossy Béla 3 frt, Iván János ref. lelk. 1 frt, Gagy Károly 1 frt, Székely Imre s. lelkész 1 frt, Jakab Antal tanító

1 frt, Eperjessy József 4 frt 60 kr, Kérészi István 2 frt, Urbán Mihály ref. lelkész 1 frt 50 kr, Erdélyi Sándor 1 frt, Nemes Lajos kir. tanfelügyelő 5 frt, Puza Sándor gör. kath. lelkész 2 frt, Szöllősy Gyula református lelkész 2 frt, Mauritz Árpád h. h. 1 frt. — III. *Felülírtak a pénztárnál*: Nagy Gábor 1 frt, dr. Ballagi Géza 5 frt, Pazuha András 2 frt, Szakácsi János 1 frt, Buza János 18 frt, Katona Zsigmond 1 frt, Both József 10 frt, Mikecz István jh. 1 frt, Szabó Zsigmond 1 frt, Nagy Gusztáv 3 frt, Kun Jucika 1 frt, Nagy Lajos 1 frt, Sárkány Imre 3 frt, Bálint Dezső 8 frt, Pásztor Sámuel 1 frt, Fodor Jenő 1 frt, Csemnyicki János 1 frt, dr. Bartha Béla 2 frt, Debreceni Bertalan 3 frt, Salamon Ferenc 2 frt, Vitt József 1 frt, Reményi Vendel 1 frt, Szepesi István 1 frt, Pavletics György 2 frt, hg. Windichgrätz Alajos 10 frt, Philipp Károly 1 frt, Beszterczey Kálmán 50 kr, Steinfeld Jenő 1 frt, Bogay Zsigmond 3 frt, Molnár Béla 99 frt, Meczner Gyula 4 frt, Wihss Keresztély 2 frt, Vass Imre 4 frt, Wohl Ármán 1 frt, Wohl Áron 3 frt, Kun Zoltán 1 frt, Kun Béla 1 frt, Bogay Aladár 1 frt, dr. Lázay László 53 frt, Mecner Béla 5 frt, Ardey Sándor 1 frt, összesen 506 frt 40 kr, Levonva az 1232 frt 82 kr vegyes bevételből a 352 frt 31 kr kiadást, marad tiszta jövedelem gyanánt 880 frt 51 kr. Midőn a kegyes adakozóknak egyháztanácsunk nevében is meleg köszönetemet kifejezni el nem mulasztom: kedves kötelességemnek ösmerem, hogy Abaházy Erzsike, Árvay Ilona, Both Zsuzsika, Hajzer Erzsike, Katona Mariska, Kérészy Emma, Nagy Vilma, Pozsgay Aranka, Szinyei Mariska kisasszonyoknak, kik a közvacsorai kiszolgáltatnál segédkeztek; s mindennek felett pedig Bálint Dezsőné, Both Józsefné, Buza Jánosné, Katona Zsigmondné, Maklári P. Miklósné, Mitrovics Gyuláné, Szakácsi Edéné, Szakácsi Jánosné, Szívós Mihályné, Ujlaki Istvánné, Trócsányi Bertalané úrnőknek, kiknek a fényes siker elérésében hasonlíthatatlanul legtöbb érdemek van, odaadó, fáradságot nem ismerő tevékenységükért, itt a nyilvánosság előtt is, egyházam nevében a leghálásabb köszönetet fejezzem ki.

Bálint Dezső, ev. ref. lelkész.

Pályázat

A *szatmárnémeti* ev. ref. egyházban a segédlelkészi s egyszersmind az elemi fiiskola V. és VI-ik osztályának tanítói állomására pályázat nyitattik.

E hivatalnak

I. Évi javadalma:

1. A városi közpénztárból havonként előlegesen fizetendő részletekben = 500 forint.
2. Az egyházi pénztárból évnegyedenként utólagosan járó részletekben = 25 forint.
3. Nyolc ölet tevő kemény tűzfai métermértékben beszállítva, melyből az iskola helyiség is fűtendő.
4. Minden predikációs vagy orációs halottól a kiki-sérési díj = 1 frt, beszéd tartás díja = 3 forint.
5. Tisztességes lakhely.

II. Kötelességei:

1. Az elemi iskola V. és VI-ik osztályába járó gyermekek tanítása.
2. Saját iskolabeli tanoncaival, a rendfentartása tekintetéből, hétköznapi templomba járás.
3. Minden 3-ik vasárnap reggelén s az úgynevezett canonica órákon templomi lelkészi szolgálat.

A segédlelkész-tanító három évre választatik, melynek eltelté előtt három hónapi előleges felmondás után hagyhatja el állomását.

Ezen segédlelkész-tanítói állomásra pályázók kérvényeiket, keresztleveleiket, a hittani pálya bevezését igazoló, a kápláni vizsga letételekor nyert, s azótai szolgálatokról szóló bizonyítványait folyó év március 15-ik napjáig, d. u. 2 óráig Fésős András lelkész s iskolaszéki elnökhöz adják be.

Az elválasztandó segédlelkész-tanító állomását a f. 1892-ik évi ápril 24-én tartozik elfoglalni.

Kelt a szatmárnémeti ev. ref. egyháztanács 1892. január 3-án tartott üléséből.

Fésős András,
egyháztanácsi elnök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Reverszálisos képviselők.“ Dr. Bartha Béla — „A nagyobb egyházak 12 és 6 s avatatának megvilágítása.“ Egy másik nyír-
vidéki. — „A theologiai oktatás kérdéséhez.“ Laicus. — „Észrevételek és elmélkedések Presbiteri Janus röpirata felett.“ —
Dr. Heiszler József. — „A Comenius-ünnepély.“ D. L. — „Irodalom.“ — „Vegyes közlemények.“ — „Pályázatok.“

Reverszálisos képviselők.

Magyarország se nem katolikus, se nem protes-
táns állam. Bizonyítják ezt nemcsak újabban alkotott
törvényeink, hanem a legutóbbi népszámlálás eltagad-
hatatlan eredményt is. A tulajdonképi Magyarországnak,
tehát a társországok mellőzésével, mintegy 15 millió
200 ezer lakosa van az 1890. népszámlálás szerint s
ebből róm. kath. 7 millió 200 ezer, vagyis a népes-
ségnek 47·85%-a, az ág. evangélikusok, reformáltak
együtt 3·4 milliót, a 60 ezren felüli unitáriusokkal
együtt 3½ milliót tesznek, tehát a lakosságnak körül-
belől 23%-át s így majdnem egy negyedét. Összesen
véve pedig van hazánknak hét nagyobb s több egész
kis felekezete s bár viszonylag a római katolicizmus
legerősebb, utána mindjárt az ev. reformált vallás hívei
következnek.

Államférfiú, sőt minden hazáját igazán szerető,
elfogulatlan gondolkozású ember előtt már ez egyetlen
tény kétségtelenné teszi, hogy a magyar állam nem
lehet felekezeti állam, ha élni s boldogulni akar, —
pedig itt csak nyers szám erőről van szó, hátha még a kul-
turális jelentőségét vesszük a három protestáns fele-
kezetnek, vagy például a 700 ezernyi zsidóságnak!

Ha valahol, úgy Magyarországon van leginkább
helye a szabadelvű politikai irány ama tanának, hogy
az állam álljon a felekezeteken kívül és felül, mind-
azáltal oly formán, hogy ezek az utóbbiak a társadalmi
élet hatalmas, nem ignorálható tényezői levén s az
állam sokféle, pl. kulturális és közigazg. feladatainak
egyrésztét is átvállalván: élvezzék erkölcsi tekintetben
az állam egyforma védelmét s gyámolítását, anyagi
tekintetben pedig aránylagos segélyt. Ez alól csak
azon felekezetekre tehet kivételt, melyek a modern
állam eszméjével elvi ellentétben állanak, pl. nazaré-
nusok és baptisták, de ezeknek is szabad vallásgya-
korlatot kell, hogy engedjen, mindössze támogatására
nem tarthatnak jogos igényt, s ha polgáraik hitelveik-
nél fogva a közhatalom jogos követeléseivel össze-
ütközésbe jönek, nem mint az illető felekezet tagjai,
hanem mint engedetlen, vétkező polgárok, a köztörvé-
nyek szerint büntetendők.

Egy szóval, ha azt nem akarjuk, hogy hazánk vé-
res, fanatikus és megsemmisítő felekezeti küzdelmek
színhelyévé legyen: azon esetben csak szabadelvűen

kormányozható, az általános vallásszabadság eszméje
alapján, ily kiterjesztést adva az 1848: 20. törvény-
cikknek a vallásfelekezetek teljes egyenlőségéről és
viszonosságáról.

És mégis azt tapasztaljuk, hogy a római katho-
likus papság, a szabadelvűség és modern állam, a fele-
kezetek közti béke és egyetértés eme kibékíthetlen
ellensége, szövetkezve néhány klerikális érzelmű, man-
dátumra törekvő világi emberrel, irtó harcot akar indí-
tani nálunk minden ellen, ami szabadelvű, ami szabad-
kőműves, a felekezetek közül közvetlenül a zsidóság
és a protestánsok ellen, bár azután bizonyára a több-
iek is sorra kerülnének, ha ez a néhány száz esz-
tendővel elkésett támadás sikerülne. Az államot a XI., XII.
és XIII. század eszméi szerint ohajtanák újragyurni, talán
a kettős kard, a nap és hold, a kulcs hatalom etc. esz-
méinek alapján. A klerikalizmus nem képes még csak
tűrhető viszonyba sem lépni a modern eszmével, ha-
nem ádáz dühvel folytatja ellene a régi harcát újult
alakban s bár a római katolicizmus gazdagsága, fénye,
közjogi és társadalmi előjogosítása, súlya eltagadhatlan,
bár a népszámlálás szerint a róm. kath. lakosság nem-
csak abszolút, hanem viszonylagosan is szaporodik:
hazug ajkakkal elnyomatásról, hanyatlásról panaszkod-
dik, holott ez igaz jelentése szerint csak azt jelenti,
hogy mért nem őt illeti ismét a kizárólagos uralom,
mért élünk Magyarországon s nem a Mária ország-
ában.

Hisszük, hogy az ultramontanizmus e hazug esz-
takiáltásai s évtizedek óta folytatott vakondok munkája
nem vesztegette meg katolikus polgártársaink szívét,
esztét, hiszen 45%-uk magyar s bizonyára testvérüknek
ismerik a magyar protestánsokat, ha másképp imádják
is az Istent, a kit ők imádnak. Hanem magához csábí-
tott, megtévesztett, néhány képviselő-aspiránst, kik kö-
zül némelyeket a nevelés és családi hagyományok,
másokat ama körülmény, hogy papi kerületekben lép-
nek föl, másokat ismét más okok csatoltak hozzájuk.

Sajnos, ezek nem veszik észre, vagy nem akarják
észrevenni, hogy ahelyett, hogy e sokat hanyatott s
minden igaz fiának szeretetére és egyetértő munkas-
ságára rászorult magyar hazát istápolnák, vinnék előre,
az Üdvözítő parancsolata szerint szeretettel telve el
más vallású honfi- és embertársaik iránt: oly irány
előmozdítására kötelezik el magukat, mely mondhatlan

gyűléstől hevitve, hirdet új keresztes háborút minden ellen a mi a katolikus egyház hierarchiko-absolutisztikus szervezetével, csalhatatlanságával, kizárólagosságával, merev konzervatizmusával, röviden a klérikalizmus ellenkezik.

Rozsnyó elagott, a haladó világból teljesen kivéült fanatikus püspöké az érdem, hogy 1892. újev napján az új keresztes zászlót kitűzte, s kiadta a jelszót, hogy a katolikus választók csak oly jelölre adhatják szavazatukat, a ki *írásban*, vagyis *reverszállissal* kötelezi magát arra, hogy a katolikus érdekeket, vagyis az ultramontán párt követeléseit pártfogolja. Tehát a nyíltan bevallott cél az, hogy egy, a modern államban képtelen alapon nyugvó pártot, kath. pártot szervezzenek, melynek természetes, hazánk belső békéjét teljesen aláásó következménye az volna, hogy már most támadjon protestáns, görög kath., görög keleti és zsidó párt.

A jelszó ki van adva s az ultramontánok fekete serege zárt sorokban vonul föl a harctérre, püszoly helyett reverszálist szegezve a jelölt mellének. A „pénzt, vagy életedet” így variálja: „Írásbeli ígéretet, vagy a mandátumodat!” Ad majorem Dei gloriam eddig egyszerű emberekre halasztak a vegyes házassági térítvényekkel, de mert az étvágy evés közben jó, tehát most már nagyobb halakat akarnak fogni az egyedül üdvözítő hálóbá: képviselő-jelölteket.

Egyszerre támadják a parlamentet, szerintük „Magyarország alkotmányos játékát” (minő tisztelete a fenálló törvényeknek!), a liberális demokráciát, mely a szabad népképviselőten alapul, a protestantizmust, melyet jogaik elrablásával, a zsidóságot, melyet az állampolgári jogokba való merész betolakodással vádolnak.

Az ultramontánok által a képviselőjelöltektől követelt reverszállisok főbb pontjai ezek voltak: a) az elke-resztelési kérdésnek a kath. papság követelése szerint való rendezése, az 1868. 53. törvénycikk megváltoztatásával a szülék amaz istenadta jogának, hogy gyermekeik vallását maguk határozhassák meg, visszaállítása (vulgo: a szabadlélekhalászat visszakövetelése); b) a polgári házasságnak minden alakjában való elvetése; c) a budapesti egyetem katolikus jellegének visszaállítása s az akath. eretnekségtől megtisztítása; d) a kath. autonómiáért harcolás, mely szerint a magyar kath. egyház hierarchikus szervezete érintetlen marad, a laikus elem továbbra is csak egyszerűen a kormányzott s engedelmességgel tartozó fél leend, a lelkiekben s általán az egyházi ügyekben az intézkedési hatalom továbbra is teljes mértékben a papi rendet fogja megilletni, mely époly fokozatos módon lett a püspököknek, érsekeknek s végül a csalhatatlan pápának alárendelve; autonomia s abszolút papi uralom, ez nem egyéb, mint autonomia neve alatt a klérus uralmának kiterjesztése, mintha nem volna már most is oly nagy vagyona és hatalma hogy azt az államhatalom öngyilkosság nélkül nem szaporíthatja; e) az egyházi birtokok netáni világiasításának minden erővel ellenszegülni, ellenben az autonómiával egyetemben az u. n. kath. alapok és alapítványok szabad és minden ellenőrzés nélküli kezelését az államtól visszakövetelni; f) végül jó a *charta bianca*: a kath. érdekeket minden támadás ellen védeni, vagyis másképp a pápa, püspökök és plébánosok parancs-szavát követni.

Az ily térítvények, nézetem szerint, míg egy oldalról *nyílt alkotmányosértést tartalmaznak* s megtámadják a legfontosabb, legnemesebb államjogi aktus, a képviselőválasztások szabadságát, addig más oldalról *bántók, sértők* azon egyénekkel szemben, kikkel aláíratják.

Mindkét állításomat indokolni fogom.

Alkotmányellenesek az ily reverszállisok, vagy becsületszóra tétetett kötelező ígéretetek, mert a képviselőknek adott valóságos, kötelező utasítást foglalnak magukban, aminők 1848 előtt voltak divatban, noha azoknak utasításaik ellen adott szavazataik sem voltak érvénytelenek; azonban az 1848. 5. törvénycikk a rendi alapon szervezett országgyűlés helyébe a népképviselői alapon választottat hozta be legalább az alsóházra; ennél fogva az utasítások, mert a képviselők nem bizonyos rendet, hanem bárhol választassanak is, a magyar népet képviselik mint a küldöttek szabad meggyőződésével ellenkezők, újabb alkotmányos életünkbe át nem mentek, a mi már manapság közjogi szokásnál fogva, mely époly kötelező érvényű, mint a kifejezett törvény, valóságos jogszabályt alkot.

A választók megkérdézhetik ugyan a képviselőjelöltet meggyőződése felől, sőt ezt kell is tenniök, hogy nyugodtan adhassák rá szavukat, de a képviselő erre tetszés szerinti feleletet adhat s ha időközben változónak meggyőződése, azt szabadon követheti, s ez által nem válik becsülete, ha csak nem bizonyos anyagi előny által elcsábítva, adja el magát; a képviselő is adhat s szokott is adni programot, be is számol választóinak s szava a férfi szó értékével birt eddig nálunk. Most az ultramontán párt előtt a férfi szó semmivé lett s a megválasztandót becsületszó, — vagy írásbeli ígéret mellett köti arra, hogy utasítása szerint, a kath. érdekek szerint szavazzon, még akkor is, ha időközben meggyőződése változnék, vagy ha épen — ami elvőgre megtörténhetik — 5 év alatt protestánsná lenne — vagy pedig tegye le mandátumát, mert a rendiség el van ugyan törölve, de ő mégsem népképviselő, nem a magyar nép, hanem egy felekezet, jobban mondva ennek egy türelmetlen árnyalatának képviselője.

Ha ez nem utasítás, akkor semmi sem az; ha ez meg nem semmisíti a választások szabadságát, akkor semmi. Minthogy azonban az ily, okmányilag elfogadott utasítás közjogi tiltó, bár szokásjogi szabályba ütközik: *annál fogva az ennek alapján történt választás érvénytelen, ép azért figyelmeztetjük az ily képviselőt választott kerületek liberális, különösen protestáns választóit, hogy az ily reverszállisok képviselők választását támadják meg kérvénnyel.* Nem kétkem, [hogy a ház mindeniket meg fogja semmisíteni, mint jelenleg érvényes alkotmány-jogunkba ütközöt. Mindenesetre egy fontos elvi kérdést fog eldönteni.

De mint mondtam bántók, sőt határozottan sértők az írásbeli térítvények magukra az illető képviselőkre.

Tegyük föl a legjobbat — hogy ők valamennyien buzgó fiai a róm. kath. egyháznak, sőt az ultramontanizmus követeléseit is betűről betűre jogosultaknak és teljesítendőnek tartják. Nem bántja őket az, hogy szavuknak nem, csak írásuknak hisznek?

Az természetes volt eddig is, hogy a jelölt, ha meggyőződése a választók ohajával egyezett, nekik erre nézve ígéretet tett. De eddig széles Magyarországon az volt a szokás, hogy a választók beérték a jelölt szóbeli ígéretével s bár lehettek, sőt voltak, a kik alapos ok nélkül cserbenhagyták előbbi állítólagos meggyőződésüket, de az esetek messze tulnyomó részében a férfiszó elegendőnek találtatott. Most pedig a róm. kath. klérus már előre fölteszi, mondhatni mindenkiről a szó- és hitszegést, a ki országgyűlési képviselőségre pályázik, sőt a kiről nem teszi is föl, attól is követeli e nyilatkozatot azokért, a kikről fölteszi. *Ily árúlesapást még nem kapott Magyarország erkölcsi reputációja* s épen a kath. egyház az, mely híveinek *hivatalból* nem

hisz, mert hisz reverszálist csak nem vár pl. protestáns, vagy zsidó jelöltől?

Az izraeliták is megkérdezték itt-ott a képviselő-jelöltektől, pártolja-e az ő egyenjogúsítási mozgalmukat, de a szóbeli ígérettel is szívesen beérték, sőt hogy pressziót ne látszódjanak gyakorolni, később azt határozták, hogy a már megválasztottakhoz intéznek majd kérdést és kérelmet s a választások végeztéig szüneteltetik mozgalmukat. Mennyivel öntudatosabb, neme-sebb eljárás ez!

Igaz, hogy a „Magyar Állam“, az ultramontán reakció e fékevesztett katonája, mely a liberálisizmust minden nap keresztre feszíti s megköpdösi, aztán álnok ajkkal üldöztetésről panaszkodik, 1892. jan. 20-iki vezércikkében azt mondja: a jelölt csak két esetben nem irhatna alá ily írásbeli nyilatkozatot: nevezetesen *ha személye iránti bizalmatlanságból eredne és ha meggyőződésével ellenkeznek.*

A meggyőződés lelkiismeret dolga, abba bele nem láthatunk; azonban ép e vezércikkből lehet azt bebizonyítani, hogy ama reverszálisok vétele több esetben nem ered más okból, mint a jelölt iránti teljes bizalmatlanságból. Egy lélekzetre azt is mondja nevezetesen: „Sokszor ígértek már nekünk *szóval*, s ha megválasztottuk őket, hátat fordítottak, ígéretüket meg nem tartották — követeljük tehát írást.“ Mi ez, ha nem a legnagyobb mérvű bizalmatlanság? „A puszta szó nem ér semmit — verba volant, scripta manent, követeljük tehát írást!“ Mi ez, ha nem szégyenítő, sértő bizalmatlanság? Nem mondom, hogy nincs egy néhány a reverszálisok között, a kikben multjuk alapján a klerikálizmus írás nélkül is megbíznék, de ezektől is vesz azért, hogy a többiek, a kiknek különben nem hinne, egyenesen pellengérré ne legyenek állítva, mint megbízhatlanok.

De hogy a képviselői térítvények igazi jelentősége felől kétségben ne maradjunk, nézzük át még ugyane lap nevezett számának szerkesztői üzeneteit is. Gyöngyösre, hol Hentaller és Matlekovits voltak a jelöltek, ily üzenetet küld: „Egyik sem megbízható (így mer beszélni két gentlemanról, csak azért, mert nem tolják az ultramontánizmus rozoga szekerét) s legbiztosabb lesz tőlük írásbeli nyilatkozatot kérni.“ „I. M. Budapest. Lapjának megindítása óta (csak nem Horváth Gyula) igen sokszor rontott a kath. egyház igazai ellen. Archiliberalis ember lévén, teljesen megbízhatlan, még titkos meggyőződése is (a „M. Á.“ előtt van nyilvános és titkos meggyőződés — oh jezsuita morál!) az egyház ellenségének látszik mutatkozni (mily magyarság!) amit ellenjelöltjéről nem mondhatni.“

Atzél Béla báró, egy gavalléria tekintetében kifogástalan ember, midőn a bodajki izraeliták kötelező ígéretet (s nem írásbeli térítvényt) kértek tőle a zsidók egyenjogúsítását illetőleg, a legnagyobb méltatlankodással utasítá vissza ezt s úgy nyilatkozott: „becsületes és önértékes ember a választások előtt, azért, hogy szavazatot nyerjen, ily feltételekhez kötött felszólításra felelet nem adhat, ily presszióknak nem engedhet, miért is a választ kereken megtagadom.“

Senkinek sem jut eszébe az, hogy a reverszálist adott képviselők becsületét, jellemét, meggyőződését gyanúsítsa, de annyi bizonyos, hogy nagyot tévedtek, midőn a klerikálizmus törében így megfogatták magukat.

Való igaz, hogy most, ez alkalommal az egész Schopper-Steiner-féle mozgalom csufos fiaskót vallott, mert össze-vissza sem akadt 20 jelölt, a ki a reverszálist magáról kiadta volna, vagy becsületszóra kötelezte volna magát, bár vannak közöttük egyetemi tanárok, grófok,

gentryk, lateinerek; de a szabadelvűség minden barátjának, az ultramontán reakció minden ellenségének résen kell lenni, hogy a következő 5 év alatt a most elhintett mag nagyra ne nőjjön. Öntudatos szervezkedésre van szükség.

S még egy fontos tünetet kell fölemlítenem.

A reverszálist adott jelöltek között, kiknek különben nagyobb része megbukik, van kormánypárti, nemzeti és függetlenségi párti, szóval minden országos párt képviselve van a koncertben. Hát ez valóban nevetséges bujósdi játék.

A kormánypárt névről is szabadelvűnek nevezi magát, ez előtt tehát a modern eszméknek kell állnia s a ki ide tartozik, az nem kötelezheti el magát a kath. érdekek, jobban mondva az ultramontán irány védelmére; az nem ígérheti, hogy harcol a polgári házasság minden alakja ellen, melyet Tisza megkísértett, Szilágyi ígért; az nem kötelezheti magát arra, hogy küzd a magyar kir. tudomány-egyetem katolikus jellegének visszaállításáért, mely ellen Eötvös, Trefort és Csáky egyaránt tiltakoztak; az nem mehet oly párttal, melynek szája csak álnokul hirdeti a szülők istenadta szent jogát, mert legjobban azt óhajtáná, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek mind katolikus hiten neveltessenek — hisz erre reverszálist is vesznek; az nem ígérheti meg, hogy az állam kezelése és intézkedése alól kivonja a kath. alapokat és alapítványokat, csak azért, mert a klérusnak a kormány nem elég ultramontán; a szabadelvű párt tagja, ha ez a név nem csak áltatás, nem ígérheti, hogy autonómia örve alatt a klérus hatalmát fog segíteni öregbíteni; az nem ígérheti, hogy felekezeti közti kérdésekben kizárólag kath. szempontból fog beszélni, szavazni, tenni, mert akkor arra kötelezi magát, hogy ha kell, harcol az állam létérdekei ellen is; az nem foglalhat el ellenséges irányt a zsidók egyenjogúsításával szemben, mint az ultramontánok; nem ellenezheti, hogy az alapok s alapítványok jogi természete megvizsgáltassék; nem gördíthet nehézséget az állami s községi iskolák szaporodása elé. *Egyszóval, a ki szabadelvű, az nem lehet ultramontán, a ki pedig a Schopper-Steiner-Magyar Állam“-féle programot vallja, az ultramontán s nem szabadelvű.*

Mit mondjunk a nemzeti pártról? Hát idézzük egyszerűen utolsó, szép kiáltványából a következőket: Nemzeti politikát akarunk, mely minden téren kifelé úgy, mint befelé, a *nemzeti egységet, erőt és méltóságot* juttatja kifejezésre. Vajjon egyezik a nemzeti erővel és egységgel különben is sokfelé forgácsolt nemzetünknek felekezetek szerinti pártokra szaggatása? *„Főelvünk a szabadság.* Nemzeti politika más, mint szabadelvű nem lehet. Előjog és elnyomás megosztja a kedélyeket, szétbontja a nemzeti egységeket. Állami létünk alapföltételeinek korlátai közt mozogjon szabadon minden erő, érezze magát szabad nemzet önértékes és teljes jogú polgárának minden magyar ember *vallás- és nyelvkülönbség nélkül.*“ Vajjon egyezik ezzel a Regnum Marianum visszaállításával? A „sola salvia ecclesia“ restaurálása, uralkodó jogaiba való visszahelyezése? Hisz ez az ultramontánok szerint mind ez katolikus érdek volna. A papi párt a linci békekötésnek, az 1791. 26. törvénycikknek is ellene mondott, azóta pedig mégis csak haladtunk valamit — hát ezt most vissza lehet szedni?

„A szabadság elvét akarjuk érvényesíteni a lelkiismeret és a vallás terén — mondja tovább a nemzeti párt — „A teljes jogegyenlőséget és viszonyosságot az összes vallásfelekezetekre nézve érvényesíteni kívánjuk annak

minden konzekvenciájával. A reverszálisos képviselők az ellenkezőkre esküsznek hecsületszavuk lekötése mellett.

Legrövidebben szólhatok a függetlenségi pártról, mely mindenkor a szabadság és demokrácia pártjának hirdetője, melynek tiszteletreméltó elnöke, évtizedek óta sürgeti a teljes vallásszabadságot pártja helyeslései közepette s a párt emez elvét törhetlen palládiumnak hirdető legközelebb is Madarász Imre Karcagon. És mégis voltak oly jelöltek, kik függetlenségi programmal léptek föl s reverszalist adtak a klerikális pártnak.

Eszerint azt látjuk, hogy Magyarországnak minden eddig létezett pártja szabadelvű; tagjai tehát klerikálisok nem lehetnek s ha nevükkel és programjukkal nem akarnak méltatlan játékokat űzni, úgy az ország szabadelvű lakosai méltán megvárhatják e pártoktól, hogy a reverszális mellett megválasztott klerikális képviselőket kebelükbe be nem fogadják s kényszerítik őket arra, hogy a hányan vannak, — nem hiszem, hogy a képviselőházba 10—12-nél több bejusson — ne takarózzanak idegen jelszavakkal, ne hirdessék a szabadelvűség tiszta vizét, mikor az ultramontanizmus zavaros italát iszszak, vonják le lépésük konzekvenciáit s alkossák meg a magyar állam romlására az országgyűlés kath. centrumpártját.

És én hiszem, hogy a „consulok vigyázni fognak“ s bár az ecclesia militans kitűnő szervezeténél, nagy vagyonánál, hatalmánál s ügyességénél fogva a most eldobott eszme veszélyt rejt magában a klerikalizmus örök ellenségeire: a liberalis, modern eszmékre s szülőanyjára, a protestantizmusra, nem kétlem, hogy a közép-kör hazajáró szellemeit elfogja űzni, vagy legalább hatalmukat teljesen megtörni a protestantizmus és a bármely felekezethez tartozó szabadelvű férfiak tömör-falanxa.

Dr. Bartha Béla.

A nagyobb egyházak 12 és 6 szavazatának megvilágítása.

Nagytitiszteletű Szerkesztő úr!

Hibának tartom a politikai pártküzdelmet egyházi életünkbe bevinni. E nézetet vallottam mindig, s bár soha nem voltam tagja a volt miniszterelnök politikai pártjának, ennek dacára, midőn a tiszántúli egyházkerület főgondnokát meg kellett választanunk, azon pár egyházban, hol tanácsadólag befolyhattam, oda működtem, hogy ez egyházak szavazatokat reá adják: — megbuktunk. Egy percig sem estem azért kétségbe egyházkerületünk jövője miatt, ismervé a többség által elválasztott főgondnok személyét, s mint úgy polgári, mint egyházi téren alkotmányos elvű egyén, megnyugodtam a többség akarataiban. Bukott párttársaim köréből azonban nem sokára hallám a vészkiáltást: vége van egyházunknak! segítség! Fel is fedezték aztán a segítséget — a nagyobb egyházak nagyobb számú szavazatában, s egyházkerületünk — félve a presbiteriumoktól — a saját tagjaiból kiválasztá a tudós doktorokat s elküldé őket a konventre, a hol aztán kiállították a receptet: „2000 lélekre egy szavazat, 12-ig.“

Igen sokan merészek voltunk kételkedni a betegség létezésében, s azon hitben voltunk és vagyunk, hogy az orvos urak oly mérges gyógyszert praescribáltak, mi csakugyan bajt idézhet elő. Jött azonban minden oldalról a sok megnyugtató reklám-cikk, megkísérték kapacitásunkat, többek közt ilyen volt a Debreceni Prot. Lap által annyira feldicsért könyve „Presbyteri Janus“-nak, a melyről el kell ismernünk, hogy ügyes tollal van írva, különösen igen világosan kitünteti a „Debreceni egyház“ siralmas állapotát, statistikai adatokkal világosan kimutatva,

hogy az egyház mily igazságtalanságot szenved a miatt, hogy az eddigi gyakorlat szerint 6 szavazata van, s hogy ez igazságtalanságot a főmélt. zsinat csak akként szüntetheti meg, ha az egyház 12 szavazatot nyer. Zsinatunk igen sok tagja — bizonyosan — azon elhatározással ment fel Budapestre, hogy ez igazságtalanságot szavazataival csakugyan megsemmisíti.

És ez az oly nagy igazságtalanságot szenvedő debreceni egyház (pedig annyi értelmes, intelligens, buzgó református egyénből áll!) oly vigyázatlan és vakmerő volt, hogy bátorkodott és sietett szavazatát nem a főgondnoki választásnál megbukott párt püspökjelöltjére adni! Ez már mégis igen nagy baj, igazán vége van a világnak! El kell sülyedni egyházkerületünknek! S hogy valamiképp ez ne történhessen s úgy ne járjon egyházkerületünk, mint a szegedi rakpart, azonnal előállott mentő javaslatával, mint szakértő, a szegedi gróf: „minden 1500 lélekre egy szavazat, de 6-nál több nem lehet.“ A többség rá mondá az áment! Mind ez megtörtént szép csendességben, alig volt annyi zaj, hogy az a „nehány veréb elriadjon, melyek lelődözésére ő Méltóságának nem lett volna ideje.“

Hát Debrecen! No bizony, Debrecen maradt 6 szavazatával! Úgy kell neki, különben sem tud vele helyesen élni, hasztalan neveli ott a főiskola a sok okos, derék református embert; még is külömb, érdemesebb egyház Derecske és Kaba stb. Híres is mindkettő: egyik hagymájáról, másik példabeszédbe vont asszonyairól.

S az a különös, hogy a „Debreceni Prot. Lap“ s az általa annyira dicsért *Presbyteri Janus* hallgatnak, egy szót, egy betűt nem olvashatunk szegény „igazságtalannul szenvedő“ Debrecen mellett!..

Nincs helyem zsinatunk tagjai közt, mind a mellett felmentem annak megnyitására, s élvezettel hallgattam Szász Károly remek egyházi beszédét, melynek alapigéi, ha jól emlékszem, ezek: „a mik régen megirattak, a mi tanulságunkra írtak meg,“ s haza érkezve nagy gyönyörrel kezdtem olvasni a régi írásokat, s elővettem Keresztesi József volt nagyvárad református papnak 1785-ben, tehát régen megírt naplóját. Csakugyan a mi tanulságunkra van ez is írva; azért minden hitsorsosomnak melegen ajánlom: olvassa ezt, különösen az ennek 101-ik lapján írottakat (kiadta Ráth Mór 1868.) és merítsen tanúságot!

Végzem soraimat azzal, hogy bár a bukott párthoz tartoztam a főgondnok választásnál, a bukott párthoz tartozom most a nagyobb egyházak több szavazatának kérdésénél — de sem akkor, sem most nem féltem egyházunkat, mert tudom, hogy annak teste-lelke ép, egészséges, az ily kisszerű bántalmakat képes elviselni, s mint egészséges test a beszűrt töviset a sebből — úgy fogja majd ezt is kivetni, s hogy ez az „igazságosság különlegesség“ nem fog hosszú időt élni, a felől erősen meg vagyok győződve, mert tudom, hogy protestáns egyházunkban csak annak van létalapja, jogosultsága, a mit nem személyes érdek, de a minden jónak és nemesnek anyja — az igazság hoz világra.

Tisztelettel

Egy másik nyírvidéki.

ISKOLAI ÜGY.

A theologiai oktatás kérdéséhez.

Még a múlt év elején jelent meg két cikk e becses lapokban, a melyekre reflektálni óhajtanék a szerkesztőség szíves engedelmével, miután azok még maig sem részesültek kellő figyelemben, pedig még mindig megoldásra váró reformokért lelkesednek s meglehetősen el-

hanyagolt mezőkön kalásznak. Az első cikket *Veteranissimus*, a másodikat *Csik Dániel* írta.

V. körültekint egyháztársadalmi életünk mozgalmain s jelzi, hogy az iskolaügy, haladásunknak ez elsőrendű faktora nem részesül kellő bírálatban; nem, még a zsinat közeledésének hírére sem. Az egyetemes tanügyi bizottság pihen, vagy — megengedjük — a nyilvánosság tudta nélkül, csendesén dolgozik. Pedig sok a munka, a felolgozásra váró anyag. Képből szólna V. feltekint közoktatási intézeteink épületeire; látja a falakon a repedéseket, a tetőkön a szakadásokat, de azokat nem nevezi meg, felhagyván a kőművesek és ácslegények műértő szemének. Helyes! ők értenek ahhoz legjobban.

De azért ők is, a műértők, mi is a laikusok örömmel üdvözljük a serkentést. A műértők, hogy dolgozzanak, tervezzenek; a laikusok, hogy buzdítsanak a munkára, mindketten az ügy sikeréért. Mert tagadhatatlan, hogy nemcsak az alsó, hanem a felső oktatás körében is sok a javítani, foltozni, tatarozni való. Azért használom e csak részletes újításokat jelző szavakat, mert jól tudom, hogy mai viszonyaink közt radikális szereket alkalmaznunk sok ok miatt nem lehet, vagy nem is tanácsos. Egyéb feladatunk jelenleg nincs, csak hogy javíttassunk, mert az idő halad, mint a sebes fogat. A szekérről lemaradt ember szavát nem értik a szekeren maradtak, már csak a távolság akadályai miatt sem. Igyekezzünk, hogy fennmaradjunk a haladó szekéren.

Körülbelől ily szellemben ír *Veteranissimus*. S íme cikkének meg volt az a jó eredménye, hogy maga után vont egy másik cikket, a *Csik Dániel*ét.

Nincs szerencsém tudni, ki legyen *Veteranissimus*; lehet nagy paedagogus, ki most csak megfújta a kürtöt, de az eszmék harcából kikéri a maga részét, mindenek felett pedig telve van — mint látszik, — úgyszeretettel. *Csik D.* cikke is meleg szívre mutat, s talán csak ellenvéleményre volna szüksége, s nézeteit tüzetesebben is kifejténé.

A katonai körökben, mikor a tábornokok beszélnek, a közkatonáknak hallgatni kell. Ellenkezőleg van a polgári rendnél, hol sokszor a laikust is meghallgatják, feltéve, hogy figyelmet érdemlőleg beszél. Szóljon tehát egy laikus is. S minthogy jelenleg nincs más felvetve: a *theológiai oktatás reformjáról*.

Csik D. azzal kezdené meg az újítást, hogy a *Jézus élete* című tantárgyat lelkes sorok kíséretében ajánlja a tanügyi bizottság szíves figyelmébe s ajánlhatná még most is, mert az e tárggyal s az egész theol. oktatással máig sem foglalkozott. A hol elő nem adják a Jézus életét, mint Patakon: vegyék fel — mondja Cs. — előadási programjukba, a hol csak, mint special-collegium szerepel: sorozzák a rendes tantárgyak közé. Meghajlunk Cs. jézusi szeretete előtt, mert mi is azt tartjuk *Szász Károly* püspökünkkel: „csak a Krisztust.” De csak jézusi szeretete előtt hajlunk meg, nem egyúttal terve előtt is. Hogy miért nem: könyörgünk egy kevés figyelemért.

A Jézus élete, mint tantárgy, ha értelmének meg akar felelni, nem adhat elő mást, mint az ő életének, cselekedeteinek egymás utáni leírását, — minden magyarázás nélkül.* Ha magyarázatba merül: dogmatizálásba merül. Miért adnánk pedig elő, külön tantárgyban azt, mit előadni a dogmatika feladata? Csupán, hogy kompakt egészet nyerjünk vallásalapítónk nagy alakjáról? Vajjon nem nyerhetünk-e erről kompakt egészet, tiszta képet bibliai olvasás útján? Olyat, minőt nyerni lehet életrajzi alakokról, életrajzi olvasások után.

Feltételezni theologusainkról, hogy nem ismerik élete mozzanatait annak, kihez fűződik ismereteiknek egész halmaza, legalább is alap nélküli állítás. De ha alapos állítás lenne is, nem az a logikai postulat, hogy paragrafusokba szedjük azt, a mit a biblia szakaszokban ad elő. Részemről a Jézus életének előadását nem óhajtom, sem szükségesnek nem tartom, és pedig saját tapasztalatom alapján. Ismerjük az iskolák irányát; tudjuk, hogy e tantárgy nem szolgál egyébre, minthogy az illető tanár a maga theológiai nézeteivel saturálja hallgatóit oly tárgy körében, a mely célját és jelentőségét tekintve, messze elüt a dogmatikától. Elismerem, hogy szép és lebilencselő lehet hallgatni Jézus életét egy *Nippoldtól*, olvasni egy *Renantól*, de az életrajz nem arra való, hogy azokat be is tanítsák. A Jézus élete mai előadónak pedig más céljok nincs, minthogy cursusokat bekönyvnyélkülöztessék (?), cursusokat, mely át meg át van szöve Renan-féle frázisokkal, konvencionális szólalomokkal (?), a melyek sokkal szebben hangzanak Renantól.

Mindezekkel pedig nem mondtam olyat, mintha ellensége volnék a *Jézus élete* irodalmának. En örülök, ha e dicső alak mentől tisztábban áll előttünk, mert annál könnyebben megérthetjük; de van valami különbség az olvasásra szánt irodalmi termék és a betanításra való theológiai cursus között. Szaporítani theologusaink tárgyait olyannal, a mi nem hézagpótló, szerintem felesleges. Mert hogy ismeri-e egy theologus Jézus életének minden momentumát, azt megtudhatjuk más tantárgyból is; önthetünk bele Jézusa iránti szeretetet, lelkesedést minden alkalommal. Sürgessük a biblia-olvasást, ha e tekintetben theologusaink között hanyagság mutatkoznék. Intsük őket a Jézus életéről szóló irodalmi termékek tanulmányozására (melyek — hála az égnek — szép számmal vannak már), ha eredetiben nem is, de igen fordításban.

A mai theológiai oktatásnak, az én laikus felfogásom szerint, nem az a baja, hogy hiányzik belőle egy tantárgy: a *Jézus élete*. En ennek előadását nem látom annyira szükségesnek. Sürgetnök inkább a következőket:

1. Nagyobb philosophiai képzést. Ha az ember rendszerről beszél, személyekről beszél, mert eddig minden rendszer személyekhez fűződött. S mondjuk ki őszintén, sem Patakon, sem más theológiai akadémiákon nem tanítják a philosophiát kellő erővel és terjedelemben; így úgy Patakon, mint másutt a philosophiai képzés nagyon hiányos. Mindegy akár a személyekben, akár a rendszerben, akár az időben van az ok, a baj végre is megvan. Pedig, hogy mi a philosophia: nem próbálom fejtegetni, elégedjünk meg csak egy régi magyar tudós amaz állításával: a *theológia sas, melynek egyik szárnya a philosophia, másik a philologia*. Tehát nagyobb philosophiai képzés s excelsior!

2. Több egyházi jogi ismeretet, mert legalább a mint én sajnálattal tudom, e tekintetben is gyöngén állanak theol. akadémiáink. Részemről soha sem szűnöm meg hangoztatni, hogy az életnek tanulunk és tanítunk. Nem főkép most, midőn oly papokra van szükségünk, a kik igen, de igen jól ismerik nemcsak saját egyházok, hanem más vallás-felekezetek viszonyait, jogait is. Az idők jele legjobb argumentum, hogy ezt hangoztassuk. Az ultramontanok táborába megmozdult; csak a mozgolódásról vettük észre, hogy dolgozik, pedig az jobban szeret dolgozni neszelés nélkül, suttymban. Az ellentábor leskelődéseire és saját biztosságunkra való tekintetből inteni szeretném, — ha volna hozzá tekintélyem — intéző köreinket, hogy az *egyházi jogi ismeretek terén is excelsior!* A zsinat legközelebbi ülés-szaka is ezt követeli, mert — bántás nélkül legyen mondva — ott is elért volna

* A tudományos előadás természete még sok egyebet is követel. Mindenek előtt a források komoly megbíráását! Szerk.

egy kevésbé mélységesebb egyházjogi s egyházalkotmánytani ismeret.

Talán abban van a hiba, hogy nincsennek jóra való egyházjogi könyveink? Vagy nincs a nagy tantárgyhoz méltó óraszám engedve? Tudtommal ott van a *Kovács Albert* műve. Ha jó ez: miért tanítják akkor csak Budapestben, meg tán Enyeden? Miért elégszenek meg p. o. Patakon a Súlyom-Fekete compendiosus egyházjogával? Az egyházjog tudásának szigorú sürgetését kívánnám; mert talán ez is egyik oka gyengeségünknek az ellentábor jól megvasazott vitézeivel szemben.

3. Mindenekfelett pedig lelkemből óhajtanám a komoly, öntudatos tanulást; vesszen a *magolás*; mely mint a rossz szellem kísért még némely theologiai akadémiákon is. Mindig fülembe cseng egyik túl a dunai tanárom eme mondása: „én paragraphust kívánok.“ Pedig az élet nem kíván paragraphust, annak eszmélni és gondolkodni tudó emberekre van szüksége s nem olyanokra, kik a táncot csak a *sifontól* tudják elkezdni. A gimnáziumokban van tán némi értelme sürgetni a lehetőleg szószerinti tanulást, mert az, mint mondják, neveli a szóbőséget, az írásban és beszédben való elegantiát; de akadémiákon, hol ennek már úgyis meg kellene lenni: különös kívánság. Elismerem, hogy a Bodrogmentén ez nincs, vagy alig-alig van meg, de annál inkább másutt, úgy hogy néhol valóságos rögeszme a magolásra való sürgetés. Pedig, hogy ennek mily sok hátránya van, példákkal tudnám illusztrálni. Hagyjunk föl ezen Chinában divatos dologgal. Sürgessük a lelket, csak a szellemet mindig. Ha a classificálásnak jogos alapja a colloquium, úgy az legyen valóságos *colloquium*, a mely által a biztos, értelmes tudás, teljes bizonyossággal megállapítható. Így nevelni fogunk olyan embereket, kik mankó nélkül járnak, saját lábukon, biztosan. Ezeket sürgetném én addig is, míg a nagyobb reformokra az az idő és az alkalom elérkezik ama furcsa három dolog alakjában: a *pénzben*. Az úgy megérdemli, hogy a kevésbé szakértők is kihallgattassanak. Laius.

TÁRCZA.

Észrevételek és elmélkedések Presbyteri Janus röpirata felett.

(Folytatás.)

Az elősorolt érvek azok, a melyek minden elfogulatlant meggyőzhetnek arról, hogy azoknak, kik szeretik igazán az egyházat, körömszakadásig kell ragaszkodniok a presbyteri egyház-szervezethez, s azt meghamisíttatni soha meg nem engedhetik, anélkül, hogy a prototyp azaz kánonos jellegű és a Kálvin János által is rehabilitált egyházi kormányformát meg ne tagadnák.

Ne hogy az mondassék, miszerint azon állítás, hogy az apostoli korszak egyházainak presbyteri szervezete *előképes* (prototipikus) és kanonikus jellegű, csupán az én nézetem, idézem korunk néhány legnevesebb theologusának nyilatkozatát e tárgyról, a kik *P. J.* theologicus ismereteit messze túlhaladják.

„Die Periode der ersten Begeisterung ist für alle nachfolgende Stufen *kanonisch*. Nur in dem Leben und

* Ujabban az is akadály, legalább előttünk, az egyházjogi ismeretek hássá és vérré válásának, hogy a közokt. miniszter rendeletére kénytelenek a prot. jogakadémiák is egy félétven átnyargalni az összes egyházjogi anyagon, s ez áll most már több theol. akadémiára is.

Szerk.

in der Thätigkeit, in welcher die Kirche den Zusammenhang mit der ersten Begeisterung bewahrt, offenbart sich ihr wahres Wesen; in jeder anderen Thätigkeit ist sie von ihrem eigenen Geiste verlassen, steht sie nur unter der Einwirkung fremder Geister!!“ Martensen.

Schleiermacher szerint az apostoli korszak kanonikus jelleme a Krisztus közvetlen társalgásán nyugszik. Dogm. 217 lap.

„Die apostolische Kirche ist nicht nur das erste Glied in einer gleichartigen Reihe, sondern um der Apostel willen, die sie in ihrer Mitte hat, ist sie *urbildliche Epoche*, die von kanonischer Bedeutung ist für die ganze folgende Entwicklung“. Harnack. 9. l.

„Alle kirchliche Gegenwart gerichtet werden muss nach der kirchengründenden, *normativen Vergangenheit*. Denn nur diese ist unmittelbar von Gott gewirkt, während alle kirchengeschichtliche Gegenwart in die Bedingungen menschlichen Werdens, also der Irrthumsfähigkeit eingegangen ist“. Hofmann. Weiss. u. Erfüllung. I. 46. és 48. l.

Már a presbyteri egyházszervezet az apostoli korszak alkotása. Az apostol-korszaki egyház nem csak első tagja az egyháztörténelmi fejlemnek, hanem a közvetlenség alapján *kánonos, előképes* és *normativ* jellemű a fejlődés egész folyamatára nézve; mert az új élet első kitörésében csakugyan a legerélyesebben nyilatkozott, s így minden későbbi fejlődés-menetel benne találja életforrását.

„Nur der Wunderanfang sei ein wirklicher Anfang, von welchem aus auch eine wirkliche Entwicklung möglich sei.“ Uhlhorn. Jahrbücher f. d. Theol. 1858. 327 lap.

„Wir können vorläufig hier nur an den Thatbestand uns halten, dass die *Setzung eines solchen Wunderanfangs der protestantischen Lehre stets eigenthümlich war, und noch ist*.“ Holzmann Canon u. Trad. 103 lap.

Ugyanezt állítja Schleiermacher 120. §. 360. lapon.

Ezekből látható, hogy a presbyteri egyházszervezet nem embertől, hanem Istentől akart intézmény az Egyházban, azt nem áll jogában senkinek, de még a *zsinatnak sem, a meddig evangéliumi alapon akar állani, hatáskörében megzavarni, s azt pusztán emberi intézménnyel, bármely fényes cím alatt inficiálni*. És ezen szervezet katexochen kávinista egyház-szervezet. Ez a mienk, ez a mi characteristicus életvonásunk: „Tartsd a mi nálad vagyont, hogy senki el ne vegye a koronádat.“

* * *

Megmutattam, mi legyen az egyház, hogy t. i. a materiale principium álláspontján isteni életfejlem, és sohasem lehet intézmény, és hogy a formale principium álláspontján átmegy ugyan az intézménység terére, de ott is marad isteni intézmény, mely nem esik emberi correctio kontárkodása alá, hanem annak correctioja az egyházépítő szent Lélek hatáskörébe tartozik. Jöhet ugyan idő és kell jönni időnek, midőn az egyház életcélját elérvén, a közegek munkásságára többé nem szorúl, hanem az egyháztest tagjai a köztest életcentrumából a Krisztusban nyerik egyenesen tápláltatásukat, de ez csak akkor lesz, midőn az emberiség egész személyes életével bement már a Krisztusba, s a Krisztus lesz annak egyetemes éltető lelke, s az istenellenes elem az emberiségi életben teljesen megsemmisült, azaz egyetemes ítéletéhez eljutott minden egyes lélekben. Ez a Parusia dicsősége és diadalma lesz. Addig az intézményekre, mint a krisztusi élet fejlesztésének organumaira szükség van, s azoknak fenn kell maradniok.

Megmutattam továbbá, mint keletkeztek az egyházegyedek, t. i. az egy igehirdető körül, s hogy az ily

egyház-egyedek egymástól teljesen függetlenek voltak a normalis korszakban, a mely az egész egyház életfejlésre nézve előképes, normatív, és kánonos jellemű.

Megmutattam miképen szervezkedett a szent Lélek vezetése alatt az első egyház, hogy t. i. felállított tanító és igazgató-presbitereket. Az első ügyeltek a hitnek tisztaságára, hirdették az ígét, és kiszolgáltatták a sakramentumokat, az utóbbiak vezették a közigazgatást.

Ezen presbitérium egyáltalában nem képez *aristocratiát* az egyházban; mert az nem más, mint népképviselő, s a szent nép a szabad mandátum-adó. Ez t. i. a szent nép királyi papságánál, s a fűség szabadságánál fogva marad örökké az egyházban az eredeti, elévülhetlen *jogalap*, s ennek megbízásából származhatik egyedül minden hivatalos, vagy képviselői joggyakorlat.

Azonban a szent nép ezen királyi papsága és szabad fűsége jogát az általa választott presbiterek vagy képviselők által gyakorolja.

S így az egyház nem *democratia absoluta*, nem *ochlokratia*, nem az átheni *Ecclesia*, nem népgyűlési szervezetű, hanem határozottan *democratia repraesentativa*, azaz az értelmiség kormányzata, a minél okszerűbbet képviselni sem lehet.

De midőn a normalis epocha végződésével az egyház történelmi fejleme abnormis irányt vett, s az uralkodásra vágyó papság a szent nép kezéből kivette és magáévá tette az igazgató presbiteri jogokat is, s a szent nép a *papuralom jobbágya* „*jogfosztott Laosz*” lett: Kálvin János, ezen leghelyesebb irányú és egész akaratú reformátor reconstituálta a normalis korszak egyházának presbiteri szervezetét, s ez lett az ő reformatiójának karakteristikus vonása.

Eszerint a reformatio egyháza a népképviselői szervezettel a nevére annyira kérkedő modern társadalmat három századdal előzte meg . . . és ez a mi egyház-szervezetünk méltó dicsősége, az t. i., hogy a világ csak három század múlva tudta utólni!

Végre előadtam az egyén jogait az egyházban, kimutatván az igaz helyét, hogy t. i. csak *tagi* viszonyban áll az egyház-társadalommal, a Krisztus testével szemközt; de ezzel semmit sem veszített; mert az *ember csak Istenben szabad igazán*, Istentől elválva az állatiság rabja . . . A Krisztus egyháza nem az *éniség* sanctionálása, hanem koncentrálása az összes emberiségnek *abba*, honnan eredetileg kiindult, Istenbe. Itt az ego-centricitást már a Theocentricus világnézet váltja fel . . . és ez az igazi!

(Folyt. köv.) Dr. Heiszler József,
lelkész.

A Comenius-ünnepély.

Nem ok nélkül mondják, hogy a német nemzet pädagogiai nemzet. A múlt ősszel Berlinben alakult Comenius-társaság oly nagyszabású érdeklődést tudott kelteni a folyó évi március 28-án, Comenius születésének háromszázados évfordulóján tartandó emlék-ünnepélyek ügye iránt, mely példátlanul áll a pädagogia történetében.

Amsterdamban, azon házban, melyben egykor *de Geer Lajos* (Comenius pártfogója) lakott, március 27-én ünnepélyes összejövetel van tervezve, ünnepi beszéddel. Naardenben azon templomban, melynek árnyékában Comenius hamvai nyugosznak, március 28-án *orgona-hangverseny** és ünnepélyes istenitisztelet lesz. Ugyancsak e városban Comenius-kiállítás és díszbéd.

* Sárospatakon is lehetne ilyet rendezni.

Berlinben, Prágában, Brandeisban, Fulneken, Prerauban, Magyar-Brod-ban hasonló ünnepek lesznek. Lisszabon úgy a gimnáziumban, mint a templomban megünnepelik a nagy férfiú emlékét. Hernbornban, Linchen, Coblenzen, Posenben, Münsterben, Heilbronnban ünnepély-rendező-bizottságok alakultak. Németországnak majdnem minden tanító-egyesülete készülődik az ünnepély megtartására. Hagenben (Weszfália) következő programmban állapodott meg az ünnepélyt rendező bizottság: 1. A tanítói énekkar előadása. 2. Prolog, előadja egy tanítónő. 3. Énekkar. 4. Emlékbeszéd. (Szünet). 5. Comenius *Schola Ludus* című műve IV. részének előadása. 6. Elő-képek. 7. Zár-ének. Estve közvacsora. Néhány városban kilátásba van helyezve egyes utcáknak, tereknek Comenius nevére való elnevezése. Pélis J. Semtes-ben (Cseh-ország) alkalmi népszínművet írt. A Comenius-társaság 100 arany márka pályadíjat tűzött ki egy prolog-ra. Ugyanazon társaság havi füzeteket indít, melyekben Comenius élete, törekvése, munkái lesznek ismertetve, újabb kútforrások közölve, felölelve Comenius irányának úttörőit, valamint az egész szellemi áramlatot, melyben Comenius élt és munkálkodott. Az egyesület ügyvivő elnöke Dr. Kellner több mint 40 művet sorol fel a tagokhoz intézett köriratában, melyekből Comenius élete megismerhető s emlékbeszéd készíthető. sat.

Magyarországon az *Országos Tanító-Egyesület* százas bizottsága, a *Magyar Pädagogiai-Társaság* s a *sárospataki főiskola* terveznek Comenius-ünnepélyt. De tanító-egyesületeinkben is megindult a mozgalom, s e sorok írójához Trencsénmegyétől Brassó megyéig számos tudakozódó levél érkezett, melyekben az ünnepélyhez való előkészület végett *felvilágosításért, tájékoztatásért, kútforrásokért* választ kérnek. A kegyeletes törekvések előmozdítása végett időszerűnek látom azért közölni a kútforrásokat, melyekből Comeniusnak Magyarországon való működése megismerhető.

1. *Kvacsala J.* Comenius és a Rákóczyak (Buda-Pesti Szemle 1889. okt. sz.).

2. *Márki Sándor.* Ámos Comenius. A Nemzeti Nénevelés III. kötetében.

3. *Comenius Á. J.* búcsúbeszéde a sárospataki iskolától. Nemzeti nénevelés III. k.

4. *Comeniusnak* a könyvek haszonnal való olvasásáról Sárospatakon tartott beszéde. Nemzeti nénevelés VI. kötet.

5. *Comenius.* A családi iskola tervezete. Nemzeti nénevelés VIII. kötet.

6. *Comenius.* A nemzeti népiskola szervezete. Nemzeti Nénevelés. XII. kötet.

7. *Dezső Lajos.* Comenius Magyarországon 1650—54. Sárospatak. 1883.*

A jelek oda mutatnak, hogy a magyar nemzet sem marad hátra a nagy férfiú iránti kegyeletének nyilvánításában. Erre annál is inkább szükség van, mert az ő itteni életére, itteni munkáira vonatkozó adatokat magunknak kell összegyűjtenünk, azokat idegen kútforrásokból meg nem ismerhetjük. A szellemi áramlattól, mely Comeniusnak a pädagogusnak, philosophusnak és theologusnak eszméit feléleszteti, s azokkal iskolai organizacionk talaját megtermékenyíteni kívánja, magunkat el nem szigetelhetjük.

D. L.

* E mű lapunk tárcájában jelent meg, s mint külön lenyomat került a könyvpiacra. Néhány példány kapható még szerzőnél Sárospatakon, ki 50 kr előleges beküldése mellett keresztkötés alatt küldi meg művecskéjét.

IRODALOM.

* **„Az Athenaeum kézi lexikona. A tudományok encyclopédiája, különös tekintettel Magyarországra.”** Ez alatt a cím alatt bocsat közre az „Athenaeum” irodalmi és nyomdai részvénytársulat egy deréknek ígérkező művet, dr. *Acsády Ignác* szerkesztésében. A műből eddig 7 füzet jelent meg. Az eddig megjelent füzetek után ítélve ez új lexikon az emberi tudomány és ismeret minden ágára ki fog terjeszkedni s minden hasznos tudnivalót abc sorrendben, a tudomány mai színvonalának megfelelően fog tárgyalni. Minden egyes füzethez két-három színes kép, vagy tábla van mellékelve. Az egész mű 120 ívre van tervezve s 40 háromfűzetben jelen meg. Egy füzet ára 30 kr. A hatodik füzet *Charybdis* szöveg halad. Vannak benne itt-ott hiányok (így pl. több jelesebb emberünk neve kimaradt), de azokat egy külön füzetben pótolni lehet. A derék vállalatot ajánljuk olvasóink figyelmébe.

* **A „Magyar Nyelvtörténeti szótár”** című fűzetes vállalatból már a 3-ik kötet VI. fűzete is megjelent. Ára 1 frt. A *Tukmálás* és *Való* szók közé eső szókat ismereti. Kiadja *Hornýánszky Viktor* Budapesten.

* **A mi zsinatunk.** Népszerű ismertetés. A zsinati rendes képviselők névsorával. Írta *S. Szabó József* naprágyi ev. ref. lelkész. Ára 10 kr. Karcag 1892. — E kis fűzetkével (18 l.) tájékoztatni kívánja a szerző a kálvinista népet, mint a mely egyházunk alkotó és fentartó eleme. Három szakaszból áll. Az első a *zsinatokról* szól általában, felemlítve az apostoli, niceai, constanci, tridenti, medgyesi, nagyvárad, szatmárnémeti, budai (1791.) és debreceni zsinatokat, azoknak szerző okait. A második szakasz „a mostani zsinati atyák”-at mutatja be előbb a kiválasztottak rövid jellemzésével, majd együttesen, kerületenkénti csoportokban. Harmadszor „a zsinat dolga”-t fejtegeti s a már kifejtett pártokat s az eddigi eredményt is bemutatja, sőt szól a sajtónak a zsinathoz való viszonyáról, az egyházi lapok pártállásáról s per tangentem a papi hivatalos ruháról is. Nyelvezete népies, előadása érdekes, vonzó; de hogy teljesen jellemző-e, azt a zsinati atyák tudnák inkább megmondani. Az apró jellemvonások összehordásában sok jóakarat s mindent kiengecsztelő szeretet nyilatkozik, a mi nem hiba oly művecskében, a mely az egyesek kitérítésével az egész zsinat tekintélyét iparkodik az egyszerű olvasó előtt öregbíteni. Két *toll-siklást* helyre kell igazítanunk, a mit ugyan a nép nem venne hibának; egyik az, hogy Pált is az ú. n. oszlop-apostolok közé sorozza szerző (4. l.), holott ő — ha szerintünk az volt is — de nem tartozott (tudvalevőleg) e név alá; a másik az, hogy „Presbyteri Jánus” nem „a presbyteri párt egyik lelkes híve,” hanem egészen ellenkezőleg (19 l.), a mint az lapunk tárcá-cikkéből is látható. Őszintén kívánjuk, hogy szerző ne hiába dolgozott legyen a népért, s a zsinat általános érdekűvé tétele végett.

* **Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára** 1892. Szerkesztette *Vajda Ferenc* püspöki titkár. 35-ik évfolyam. Kolozsvár. Terjedelme 190 l. (8°), ára 60 kr. Két kiváló tulajdonsága van e névkönyvnek is, mint elődeinek. Egyik, hogy anyagot hord a kerület történetéhez egyes gyülekezetek multjának s jelenének ismertetése által; a másik a pontos, betűrendes névmutató. Ez a folyam, a melyet különben még az eddigiek-nél díszesebb kiállítás is jellemez — 9 gyülekezet (Disznajó, Felfalu, Gernyeszeg, Holtmaros, Maros-Jáva, Kis-lye, Komlód-Oroszfája, Köbölkut, Körtefája) történetét

közli. Annyi némelyikben az érdekes, sőt megrázó részlet, hogy méltó volna a megindulandó népies vállalat számára, megfelelő alakban, feldolgozni. A kerület híveinek száma 13,205-tel szaporodott, a mi soknak látszik a múlt évi 2763 szaporodáshoz. Az anya- és leányegyházak száma apadt, de nőtt a diasporaké s a körlelkésziségeké stb. Biztató jelenség, hogy az I., II. oszt. egyházak is szaporodtak, a IV. osztályúak pedig fogytak. A jelesen szerkesztett névkönyv méltó arra, hogy utánzókra találjon.

* **A „Képes Családi Lapok”** kiadó hivatalában jelent meg közelebb *Váradi Antal* „*Démon*” című színműve *Váradi Antal* neve már nem ismeretlen a magyar irodalomban; jellemzetes irálya, költői előadása, mély lélektani felfogása a magyar olvasó közönség kedvencévé tették őt. Ezen műve legszebb alkotásainak egyike, miért is a legmelegebben ajánljuk azt a művelt olvasó közönség figyelmébe. A mű ára 1 frt s kapható minden könyvkereskedésben.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A zsinat folytatása.** Zsinatunk elnöksége, egyetértve a testvér ág. ev. egyház elnökségével, a zsinat folytatólagos üléseinek határidejét f. évi március hó 9-re tűzte ki; megelőzőleg március 8-án, délután 4 órakor előleges tanácskozás lesz az ev. ref. főgimnázium nagy termében.

— **A „Debreceni Protestáns Lap”** rendkívül megaragudott rám, amiért én, különösen nagyhangú mozgólódásai után, az ő „*Zsinati Értesítő*”-jét gyarlónak tüntettem fel e lapok egyik rövid közleményében. Arra, hogy elmondja, hogy „igaz hogy a „*Zsinati Értesítő*” első számában csak két nap tanácskozásait közölte, de az is igaz aztán, hogy míg e két napról „minden, de minden” mozzanatot felölelt s „hozta”, a mit t. laptársai, előbbi számaikban csak apránként *elszórva hoztak* . . . addig a következő heti szám — *újra két íven* — minden laptársát megelőzve, *hozta* a két zsinat *decemberi első ülésének* (ez decemberi első ülésnek akart lenni) teljes lefolyását, s olyan mozzanatokot, a melyeket laptársai nem *hozta*, — mondom, erre nincs semmi szavam; mert hiszen el nem tudom képzelni, hogy miért haragszik rám, ha egyszer igazam volt? s dicsekedésére ilyen kiválóan jólvégzett munkájára, bizonyosan csak jót fog-nak mosolyogni a *hozásban* elmaradottnak feltüntetett laptársak. Hanem azon érzékeny *fájdalom* viszonzásúl, a melyet érez a „*Debreceni Prot. Lap*” szerkesztője a felett, hogy egyházi státusunkban én hozzám hasonló s ilyen vakandok szerepre vállalkozó *existenciák* is bujkálódhatnak, viszonzásúl van némi észrevételem, illetőleg hasonló *fájdalom-nyilvánításom*. Csak egy ideges és arrogáns szerkesztő nevezhet engem bujkáló *existenciának* azért, hogy én minden, egy néhány sorból álló, s neki nem tetsző, u. n. irodalmi vállalatról, vagy „*hozomány*”-ról írott ismertetésem alá nem írom nevemet. Bizony nem azért, mintha félnék a „*Debr. Prot. Lap*” szerkesztőjének vesszőjétől; hanem egyszerűen azért, mert ez nekem *jogomban* áll, a legszigorúbb erkölcsi elvek mellett is, mert ez nekem: *úgy tetszik* s mert *ilyen existenciák* vannak minden, objectiv kritikát gyakorló lapban, vannak még a „*Debreceni Protestáns Lap*”-ban is, a melynek bizonyosan nem lett volna kifogása névtelen existenciám ellen, ha megdicsérem vala s a mely még e lapok szerkesztőjével való *barátságára* is hivatkozik most, hogy az én véleményem rá nézve nem

kedvező.* E nem kedvező ítélet, valamint az én existenciám felett is, a „D. Pr. Lap” szerkesztőjének *fájdalmát* éreznie, igenis, lehet és feltétlenül szabad, épen úgy, mint én is fájlalom azt, hogy van olyan, én is mondhatnám: *lap-existentia* a mely minden dologban, az unalomig nagyképüsködik: „zászlót bont”; örökösen férfiaságot emleget, mintha bizony, rajta kívül, minden tisztelt lap-társa pulya lenne; a mely, lépten-nyomon, korszakalkotó valami nagy dolgairól beszél; a történet írás számára dolgozik; a mely mostani „*Előfizetési Felhívásában*” is újra meg újra hirdeti, hogy „nem fog hízlelni sem fölfelé, sem lefelé, sem oldalt” (tehát: *oldalt*): mintha bizony, rajta kívül, minden tisztelt lap-társa bálványimádó volna, kézesókokból élne s azok segítségével „*hozná*” számai és cikkei; de a mely lap azért, a legtöbbször, egészen gyengének bizonyul be a nagy fa-mozgatás mellett; a mely lap ez év folyamának első számában is, I. számmal, egy 40 sorból álló, *tájékoztatónak* szánt vezércikket hoz, „*Az új év elején*” cím alatt; de annak még a 3-ik számban sem született meg folytatása s nem történt meg „*kitekintése a jövőbe*”, a mint ígérte** s a mely lap, az én kritikámmal epés-kedvén, egyházkerületének új püspökét is ilyen irodalmi színvonalon álló mondásokkal üdvözli egyebek közt: „*Köszöljük, óhajtjuk egyszersmind életrajzi adataiból is a következő részleteket fölemlíteni.*” A dolog summája az, hogy az én *existenciám* szívesen elismeri azt, hogy könyvbrálatai stb. az *értesítők* felett írott véleményei hibásak lehetnek, de azt is érzem, hogy vannak *lap-existentiák* is, a melyeket csak fájlalnunk lehet, különösen, ha még a kritikát sem tűrik, ha csak nem tudják, hogy *ki* írta azt.

Beküldő.

— **Az elkeresztelések ügye,** a mint a politikai lapok közlik, újabb stádiumba lépett, mert Vaszary Kolos hercegprímás felhatalmazást kapott a pápától, hogy a kellemtelenné vált ügy megoldására a véleménye szerint legalkalmasabb módozatot választsa.

— **Tanárhiány van** nemcsak nálunk, hanem külföldön is. A münsteri tanár-képző intézetben olyan kevés a tanárjelöltek száma, hogy a 10 természettudományi tanárnak egyetlen egy hallgatója sincs. Többször megtörtént már, hogy a megüresült tanári állomásra egy pályázó sem jelentkezett. Jellemző az is, hogy a münsteri gimnaziában a múlt év végén érettségi vizsgát tett növendékek közt nem akadt, a ki a tanári pályára lépett volna. A „*Kölnische Zeitung*” ezt az elszomorító állapotot különösen a tanári fizetés rendezetlen voltának tulajdonítja, mert szerinte a tehetségesebb ifjak inkább lépnek olyan pályákra, melyeken kevesebb anyagi áldozat és kevesebb szellemi munka mellett aránylag gyorsabban célt lehet érni s melyeken a megélhetés fokozatos javulása biztosítva van.

— **A klérus a választási urnánál.** A Schopper rosnói püspök riadója nem hangzott el, mint a művelt XIX. században jogosan remélhettük, nyomtalanul. Egy másik lovag is belépett tépett lobogójával a csatasorba;

* Szerkesztő-collegámnak a feletti csodálkozására, hogy én azt a neheztelt közleményt kiadtam, a következőket jegyzem meg: A beküldő azok közé a kevesek közé tartozik, a kik egyházi lap-íródalmunkat élénk figyelemmel kísérik s ennek fejlődését és virágzását óhajtják. 2. Magam is abban a nézetben voltam s vagyok, hogy a legnagyobb egyházkerület szellemi központjában, a prot. egyetem felé gravitáló Debrecenben megjelenő egyházi lappal — főleg külön díj sedése mellett — nem szabad volt annak megtörténni, a mi megtörtént a „*Zsinati Értesítő*” által. 3. Nem szövetségünk egymás gyöngeségeinek takargatására, hanem vállalkoztunk — egyen-egyen — a t. olvasó közönség hűségese kiszolgálására.

Szerk.

** Előbbi számunkba már nem fért be. Azóta „*Az új év elején*” című cikk folytatása (4. sz.) megérkezett.

Szerk.

ez: *Steiner Fülöp*, a székesfehérvári püspök, a ki mintha megirigvelte volna amattól a M. A. babérkoszorúját, jan. 11. kelettel egy körlevelet küldött egyházmegyéje papságához. E körlevél bőven fejtegeti a felséges nép választási jogának fontosságát; utasítja azt, hogy ezt a szép jogát tisztességesen, „*kath. emberhez méltóan*” gyakorolja; ne hallgason a csábító szavakra, de arról se felejtkezzen meg, hogy „*a kath. embernek minde- nek előtt az egyház szeretetteljes fiának kell lenni*” (balga ábránd hát náluk: „*a haza minden előtt*” jelszó!). Leírja aztán, kire szavazzon a katolikus és a képviselőben legfőbb kelléknek tekinti annak megígérését, hogy az 1868-iki 53. t.-c. 12. §-ának mielőbb megváltoztatására fog törekedni, még pedig úgy, hogy a vegyes házasság gyermekeinek vallása a szülők jogkörébe tétessék le. Ezen ígéretet becsületszavával is pecsételtessék meg a jelölttel. A mint látszik, kevesebb türelmetlenséggel ugyan, de mégis ugyanaz ez a körlevél lényegileg, a mi a Schopperé és a M. A. méltónak is találja arra, hogy érte úgy üdvözölje a káptalant, mint a mely „*a történelem számára megmentette századunk utolsó évtizedének kath. becsületét*”. És csakugyan, a kulturharc előfutáraiból összeverődött tábor már több jelöltől csikart ki — törvényeink ellenére — reversálist vagy becsületszót. Így feljegyzésre méltó az a 3 pont, a melyet Latkóczyval elfogadtatott a nyitrai káptalan küldöttsége, hogy nevezetesen 1. A kath. alapok és alapítványok a kath. egyház tulajdonát képezik. 2. A vegyes házasságból származott gyermekek vallását az állam nem határozhatja meg, hanem a szülők lelkiismereti jogát épségben tartja fenn. 3. Ebből kifolyólag Csáky gróf ismert körrendelete visszavonassék. Az sem érdektelen azonban, hogy a polgári házasság ellenzését nem sikerült megígértetni a jelölttel. A M. A. legalább 50 ilyen képviselőt remél bevinni a Házba. Eddig a következő helyeken van kath. párti jelölt: Esztergomban (2), Galgócon (2), Felső-Eőrön, Tapolcán, Szempcen, Bobrón, (2), Ürményen, Nagy-Lakon, Dárdán, Gergyón, Bodajkon, Szabadkán, Temes-Rékáson, Sásdon, Szillben, Zircen, Füleken, Kaszony, Paks és Nyitrán. Vannak a jelöltek között minden pártbeliek kath. papok, ügyvédek, volt képviselők tanárok, többek közt ott van a nagy jogtúdos, dr. *Herczegh Mihály* egyetemi tanár, Timon Akos szintén egyetemi jogtanár; még prot. vallású is. Mire képes egy mandátum?! Többben reversálist nem adtak, de ígéretet tettek. Kíváncsian várjuk a választást, valamint azt is, vajjon nem fog-e a kormány *éppen* ezen keresztes lovagok izgatása által behajtatni a vallási teljes egyenjogúság kérdésének megoldásába!

r. k.

— **Nő mint egyetemi magántanár.** A zürichi egyetem a sok nőhallgató mellé legközelebb egy nőtanárt is képesített. Ez egy német nő, *Kempin Emilia* jogtudor, ki a román, angol és amerikai jog köréből tartandó előadásokra magántanári engedélyt kapott. Az engedély megnyerése nem ment minden akadály nélkül. A berni egyetem tavaly novemberben elvből visszautasította a Kempin kérését. Ekkor a zürichi egyetemhez fordult. A jogi kar az engedély megadása mellett volt, de az egyetemi tanács 19 szavazattal 10 ellenében elutasította, mert semmi hasznát sem látná, ha nők is tartanának előadást a zürichi egyetemen. A kantoni kormány mégis áttette az ügyet a közoktatási tanácshoz, mely előbb azt az elvet tisztázta: lehet-e nőnek egyáltalában engedélyt adni egyetemi előadásokra? A kérdésre igennel feleltek, s ennek alapján Kempin E. megszerezte a magántanári képesítványt. Sőt ezzel meg nem elégedve, újabban az iránt folyamodott a kantoni tanácshoz, hogy engedjék

meg neki az ügyvédi gyakorlatot. De a kanton tanácsa elutasította a kérést. Két diadalt már nem tudott aratni a női jogok kiterjesztésének e buzgó apostola. Zürichi szereplése a női tanulók számát jelentékenyen megszorította. A lefolyt félévben 229 nőhallgató iratkozott be az ottani egyetemre; ezek közül 121 orvosi tanulmányokat folytat, 67 bölcsészeti előadásokat hallgat. 1887-ben még csak 121 nő tanult Zürichben.

— **Angliából.** Anglia azon protestáns lelkészei és főnemesei közül, kik az utóbbi években a r. kath. egyházba áttértek, sokan ismét visszatértek a prot. egyházba. Legnagyobb feltűnést keltett a manchesteri herceg fivérének: lord Montaguénak, a ki a pápai csalatkozhatatlanság és Mária-imádás ellen irodalmilag is sikra szállt, továbbá Robert tanárnak, Manning bibornok fivérének visszatérése. Az 1831-ben alapított „trinitarius biblia-társaság” Londonban, az utóbbi évben 227.036 bibliát és biblia-részletet, 21 nyelven, osztott szét és 40 hasonló társaságot ingyen-példányokkal támogatott. Salkinson hébernyelvű új-szövetség fordítása harmadik kiadásban jelent meg. — A *missio* terén az angolok minden nemzetet felülmúlnak. A nagy, egyházi missio-társaság legközelebb nem kevesebb, mint 107 missionariust, köztük 27 nőt bocsátott útnak egyszerre. A gyűlés, hol az elbúcsúzás történt, London egyik legnagyobb csarnokában tartatott és tanúságot tett azon lelkesedésről, mely a missio-ügy iránt Anglia legfelsőbb köreiben is uralkodik. A 107 missionarius a következő helyekre megy: Észak-India 11, Sind és Pendsab 9, China 11, Észak-Afrika 3, Yoruba 2, Aequatoria 8, Egyiptom 2, Palesztina 6, Japán 4. A többi Perzsiára, Ceylonra és más országokra esik.

— **A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa** január hó 18—21. napjain foglalkozott a főiskola anyagi ügyeivel. A pénztárt rendben találta. 1891. bevétel volt 146,712 f. 24 kr., kiadás 133,556 f. 57 kr. Pénztári készlet 13,155 f. 67 kr., a melynek legnagyobb része tőke-természetű. Jövő évre a felszaporodott rendkívüli kiadások és a szőlő elpusztulása miatt, hiány mutatkozik.

Pályázat

A *szatmárnémeti* ev. ref. egyházban a segédlelkészi s egyszersmind az elemi fiiskola V. és VI-ik osztályának tanítói állomására pályázat nyitattik.

E hivatalnak

I. Évi javadalma:

1. A városi közpénztárból havonként előlegesen fizetendő részletekben = 500 forint.
2. Az egyházi pénztárból évnegyedenként utólagosan járó részletekben = 25 forint.
3. Nyolc ölet tevő kemény tűzifa métermértékben beszállítva, melyből az iskola helyiség is fűtendő.
4. Minden predikációs vagy orációs halottól a kiki-sérési díj = 1 frt. beszéd tartás díja = 3 forint.
5. Tisztességes lakhely.

II. Kötelességei:

1. Az elemi iskola V. és VI-ik osztályába járó gyermekek tanítása.
2. Saját iskolabeli tanoncaival, a rendfenntartása tekintetéből, hétköznapi templomba járás.
3. Minden 3-ik vasárnap reggelén s az úgynevezett canonica órákon templomi lelkészi szolgálat.

A segédlelkész-tanító három évre választatik, melynek eltelte előtt három hónapi előleges felmondás után hagyhatja el állomását.

Ezen segédlelkész-tanítói állomásra pályázók kérvényeiket, keresztleveleiket, a hittani pálya bevezetését igazoló, a kápláni vizsga letételekor nyert, s azótai szolgálatukról szóló bizonyítványukat folyó év március 15-ik napjáig, d. u. 2 óráig Fésős András lelkész s iskolaszéki elnökhöz adják be.

Az elválasztandó segédlelkész-tanító állomását a f. 1892-ik évi ápril 24-én tartozik elfoglalni.

Kelt a szatmárnémeti ev. ref. egyháztanács 1892. január 3-án tartott üléséből.

Fésős András,
egyháztanács elnök.

3—3

Pályázatok.

A sárospataki ev. ref. főiskola akadémiájában két tanszékre pályázat nyitattik.

1. *Egy jogi tanszékre*, melyhez 1400 frt évi fizetés és 200 frt lakáspénz mellett a jogbölcész, a magyar alkotmány- és jogtörténet s az európai jogtörténet előadása van kötve, heti 10 órával.

2. *Egy bölcsészeti tanszékre*, melyhez 1400 frt évi fizetés és 200 frt lakáspénz mellett a bölcsészettörténet, aesthetica, psychologia és a művelődés-történet előadása hetenkénti 10 órával s ezenfelül a „szépészeti és régészeti muzeum” őrsége van kötve.

Megválasztottak a sárospataki nyugdíjintézetnek kötelezett tagjai.

Pályázók, kik csak ev. ref. vallásúak lehetnek, felhívatnak, hogy megfelelő tudori oklevelükkel, irodalmi munkásságukról s eddigi szolgálataikról szóló bizonylatokkal felszerelt folyamodványaikat, rövid életrajz kíséretében, f. évi ápril 1-ig, alulírt hivatalához adják be.

A megválasztottak folyó év szeptember elején szakmájukba vágó értekezéssel foglalják el hivatalukat.

Miskolc, 1892. január 28.

Kun Bertalan,

1—3

tiszáninneni ev. ref. püspök.

A sárospataki ev. ref. főgimnáziumban a *mennyiség-tani* és a *természettani* tanári székre pályázat nyitattik.

E tanári széken a tanár kötelessége: a Mennyiség-tan tanítása az V—VIII-ik osztályokban, és a Természet-tan tanítása a VII-ik, VIII-ik osztályokban, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által megállapított tanterv szerint (hetenkint 18 óra). A megválasztandó tanár a természet-tani szertár őre, a tanári nyugdíjintézet kötelezett tagja.

A pályázónak kérvényéhez kell csatolnia rövid életrajz kísérete mellett, szak-tanári oklevelét, s eddig való hivatalkodásáról szóló bizonyítványait.

Fizetése évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz, évnegyedenként a főiskolai pénztárból előre fizetve.

Pályázhatnak tanári képezdét, vagy egyetemet végzett egyének is, ha kötelezik magokat, hogy a tanári szakvizsgálatot legfőlebb két év alatt leteszik. Ha ilyen egyén választatik meg, a szak-tanári vizsgálat letételéig, rendkívüli tanári címmel, évi fizetése, a lakás pénzt is beleértve: 1000 frt.

Csak ev. ref. vallású pályázók vétetnek figyelembe. Pályázók kérvényeiket, az említett okmányokkal felszerelve, f. év április 1-ig, alulírt hivatalához küldjék be.

A megválasztott tanár folyó év szeptember 1-én foglalja el tanári székét.

Kelt Miskolc, 1892. jan. 27.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az ultramontanizmus lejtője.” Dr. Szlavik Mátyás. — „Alakítsuk meg az ev. ref. tanárok országos egyesületét.” Buza János. — „Észrevétel a theologiai oktatás kérdéséhez.” Dr. Finkei József. — „Észrevételek és elmékedések Presbiteri Janus röp-
irata felett.” Dr. Heiszler József. — „Nagy-Britannia és a magyar protestantizmus.” B. B. — „Vegyes közlem.” — „Pályázatok.”

Az ultramontanizmus lejtője.

Az ultramontanizmus a politikában és a tudományban veszedelmes lejtőre jutott két leghatalmasabb oszlopán: Windthorstnak és Janssen Jánosnak elhúnyásával.

A mi az ultramontanizmusra nézve Windthorst, a centrum-párti guelf fővezér a politikában, az Janssen a tudományban, főleg a történelemnek a dogma szerinti feldolgozásában, jobban mondva: elferdítésében.

Windthorst műve, hogy az ultramontán törekvések megékeztetése célzó ú. n. *májusi törvényeket* (1873.) a Canossába induló Bismarck-féle porosz egyházpolitika lassanként feladta, a miben nem kis része van a mai németországi prot. egyház szétdaraboltságának s áldatlan — az egyház energiáját gyengítő — theol. vitatkozásainak is. E törvények legutolsó egyházpolitikai posztóját — mint tudva van — a porosz állam és római kuria közötti viszonyokat szabályozó *törvény* (1887. ápril 29.) adta fel, a melyről a nagy diplomata, XIII. Leo pápa méltán mondhatta: „Azon elkeseredett harenak, mely az „egyházat” károsította s az államnak sem volt hasznára (?), bizonyára határ vettetett!”

A feszült viszony a soha sem tanuló s mit sem felejtő kuria s a folyton ingadozó porosz egyházpolitika között e törvény életbeléptetésével megszűnt ugyan, de a német prot. egyház adta meg az árát.

Windthorst halálával fölajdult a német ultramontanizmus. Ki fogja befejezni nagy művét? Ki lesz a középkori világnézetnek a kath. nagygyűléseken politikai szószólója?! A Reichensperger-ek, Schorlemer-ek s az ultramontanizmusnak egyéb epigonjai korántsem állanak a politikai akció azon magaslatán, hogy Windthorst művének befejezését eszközölhetnék. Aztán meg hatalmas reakciója támadt az ultramontanizmusnak a német protestánsok körében újabban észlelhető tömörülésben, a melynek alapján a régebbi theol. pártérdek gyengítésével szemben örvendesebb jövőnek néz elébe a porosz egyházpolitika.

S ha politikailag a német ultramontanizmusra nézve a legnagyobb veszteségnek bizonyult Windthorstnak, a fővezérnek halála, úgy még nagyobb az a csapás, mely Janssen halálával (1891. dec. 24.) a tudomány terén érte azt.

Janssen János, frankfurti történettudós nem politizált, hanem írt, és pedig megírta a németeknek „a középkor végétől” kezdődő történetét erősen markirozott német lelkesedéssel s mégis ultramontán — bár szellemes — felfogással. E történetben a reformációnak megfordított képével találkozunk. Nem a történetnek objektív *kutatásával*, hanem a vatikáni theológusnak ultramontán *történetírásával* van itt dolgunk, úgy hogy a történetíró itt a theológus váltja föl, illetőleg a dogma, már t. i. az infallibilitás dogmája korrigálja itt a történetet. A németek történetének fénypontja politikai, társadalmi, egyházi, ethikai és kulturális tekintetben a XV-ik század története — a mi aztán következett, az csupa kín és bűn, a XV-ik század aranykorszakának erőszakos fölforgatása, a miből következik, hogy a reformáció csak revolúció, s annak leghatalmasabb alakja: Luther — csak forradalmár, mert a tekintély elvét megtörte.

Ime a „sötét” középkor dicsőítése a reformáció, a protestantizmus, illetőleg a modern szellemvilág rovására! S a mit Janssen mivelt a történettel, azt megcselekedték: *Stöckl* a bölcsészettel, *Marshall* a misszióval, *Norrenberg* az irodalomtörténettel, *Evers* és *Majunke* Luther életével s nálunk a budapesti *Klinger*, rektori székhelyében a modern philosophiával.

Diadalt ült az ultramontanizmus Janssen tendenciózus történetírásával. XIII. Leo pápa „a történelem világosságának” nevezte el, szerzőjét pedig pápai prälátusnak, majd bíborosnak nevezte ki s kicsibe múlt, hogy a bíboros collegiumban Hergenrothernek helyét el nem foglalta. Arra ébredtünk mi gonosz protestánsok, hogy immár van kath. tudományosságunk, ú. m. kath. philosophiánk, kath. történetünk, kath. jogtudományunk, kath. irodalomtörténetünk, sőt a lourdes-i forrás gyógyító cseppjeivel: kath. medicinánk. A prot. szabadelvű kritikát elnémitotta vagy hallgatással mellőzte, s még nagyobb volt a kath. egyház protestánsellenes önérzete, hogy ne mondjam elbizakodottsága annál, a melyet annak idején a prot. tudományosság emlőin fölött *Möhler* a kath. polemikában ébresztett, s a melyet aztán Hasenak sikerült a maga értékére leszállítani.

Értjük tehát, ha újból is fölajdult a német ultramontanizmus Janssen halálán. A dogmás tudomány szolgálatához s a sekrestyés politika követéséhez Janssen széleskörű történeti miveltségére s tagadha-

tatlanul szellemes tollára van szükség, a melylyel az ő törpe epigonjai közül — Everstől, a volt luth. lelkipásztortól kezdve le a pozsonyi franciskánus barátig s Majunke nyomán Luther öngyilkosságát bizonyító Reindl Román plebánosig — egyetlen egy sem dicsekedhetik.

Janssen halálával az ultramontanizmus a tudomány terén — mely nála csak eszköz lehet — veszedelmes lejtőre jutott. A protestánsoktól kölcsönvett, különben utált tudomány és szellem fegyverét nincs a ki villogtassa. Tudomány, liberalizmus, sajtó, egyleti élet különben is csak cégérnek bizonyult a pápas egyház kezében, mivel mindaz az ő középkori meggyőződése szerint csak „profán” valami, az egyházon, mint istenországán kívül álló, a protestantizmus szülötte. Kétélű fegyvernek bizonyult a cégérül használt modern eszmevilág a maga véghetetlen gazdag eszközeivel a római egyházra nézve, a melylyel csak önönmagát sebezheti. Mert ha államellenes az ultramontanizmus, úgy még inkább szellem- és tudományellenes az. Vatikáni — középkori szellem és tudomány egymást kizáró két fogalom, s csak a protestantizmus az, mely lényegileg rokon a tudománnyal, a mint hogy a hit által való megigazulás vallási igazsága folyton párhuzamosan halad a „cogito, ergo sum” bölcsészeti igazságával, mely a gondolkodó szellemet a hamis tekintélyek, mint veszedelmes idólok bilincsei alól örökre fölszabadította.

Janssen halálával az ultramontan tudományosság rendes medrébe jutott. A történelem logikáját, a szigorú kritikát az ő tendenciózus irmodora sem kerüli ki. A modern új scholastikus jellegű „*kath. tudomány*,” mely az anyagi Dr. középkori kontemplatív „summái”-ból nyeri táplálékát s a csalatkozhatlan pápaság abszolút tekintélye alá van helyezve, egy fejlődésre képtelen *corpus mortuum*, mely a ker. igazság s a vatikáni egyházi tan, istenországa s a hierarchiai egyház, s a római theologia s a ker. hittudomány azonosításával sérti a tudomány öncélját és elvi jelentőségét, s egyszerűen a dogma igazolására használja fel s aknázza ki, mely dogma viszont nem egyéb, mint az egyházi ker. tan és élet lebilincselő korrekciója. Lidércfény volt Janssen történetírása, mely az ő halálával a tudomány világosságának s a szellemi élet objektív kriteriumainak engedni kénytelen. Oly hatalom ma a tudomány, a melyet Windthorst-féle sekrestyés politikával vagy Janssen-féle szentelt vízzel elnémitani, vagy a középkor homályába visszaterelni nem igen lehet.

Nálunk is az ultramontanizmus — hála a magyar liberalizmusnak! — lejtőre jutott. A gróf Csáky-féle elkeresztelési rendelet ellen ugyan tiltakozott a papság, sőt az 1868. LIII. t.-c. revizióját is követelte, de azért a „Magyar Állam” által inspirált mozgalom meghiúsult, bármennyire is erőlködött a rozsnyói Schopper titkos körlevele annak dogmai bizonyításán, hogy nem akarnak érintkezni az „eretnekséggel” és nem adhatnak híveiknek „pokolba szóló passzust.” Zichy Nándor pápas buzgólkodása és fanatikus türelmetlensége követő nélkül maradt, s miután újabban Apponyi ott hagyta az ultramontanizmust, egy magyar centrupárt keletkezésére nem igen van kilátás. Sőt a zsidó vallás egyenjogúságának hangos követelése csattanós válasz Schopper és Steiner püspököknek pápista egyházpolitikai célokat sürgető legújabb kortes-körleveleire s a reverszálisos képviselők mozgolódásaira. Mit sem használt a hitelvekkal való takaródzás, vagy az, hogy a püspöki kar „a törvénytelen rendeletet” Rómába felebezte. Hiába az idők kerekeit visszatolni nem igen lehet, még ha Schlauch vagy Schopper tolja is azokat! Egyébként pedig kíváncsiak vagyunk az új primásnak

lapjaink által jelzett ama megoldására, mely az elkeresztelési ügyben a magyar állami s a pápas római érdekeknek összeegyeztetését célozza. A tanúság azonban más nem igen lehet, mint az, hogy magyar hazafiság és vatikáni ultramontanizmus, két különböző dolog.

Nálunk az ultramontanizmus erőlködő szárnypróbálgatásai a magyar liberalizmuson törnek meg. Hazafias sajtónk kezdi belátni, hogy mást jelentenek és céloznak a liberális eszmék a kath., s mást a prot. egyház körében. Ime az „autonómia” körüli buzgólkodás is mit jelent? Jelenti a hazafias magyar kath. laikus elemnek mozgolódását, s azt, hogy a régi gyámságot megúnvá önálló részt követel az egyházi ügyekben. Autonómiára pedig csak egy Rómától egészen független, a többi egyházakkal teljesen egyenlő jogú, magyar nemzeti kath. egyház gondolhat, a melyre azonban a római hierarchia épen azért nem gondolhat, mivel inkább római, mint magyar. Azért késik az autonómia komoly keresztülvitele.

Mi protestánsok pedig nyugodtan — de nem tétlenül — várjuk a további fejleményeket künn s ide benn a hazában, s szemléljük az ultramontanizmus hiu és önző erőlködéseit minden téren, a melyeknek kérelhetlen megítélője maga a világtörténelem s a korszellem. A középkor erőltetett dicsőítésének engednie kell a modern eszmevilág elutasíthatlan követelményei előtt.

Sárospatak, 1892 január 30-án.

Dr. Szlávik Mátyás,
eperjesi theol. tanár.

ISKOLAI ÜGY.

Alakítsuk meg az ev. ref. tanárok országos egyesületét.

A protestáns közép- és felsőbbiskolákkal újabb időben elég gyakran foglalkoznak illetékes, sőt kevésbé illetékes körök is. Az államsegély osztogatása s különösen a községi és felekezeti tanárok nyugdíj-intézetének szöbáhozatala óta, az országgyűlés közoktatási bizottságában, sőt magában a parlamentben is megemlékeznek olykor-olykor egy pár elismerő szóval nemzeti művelődésünk történetében olyan szép szerepet játszott intézeteinkről. A protestáns egyház körén kívül álló tanügyi lapok, valamint az állami iskolák tanárai nagyobb figyelemre méltatják s lehet mondanunk, hogy igazságosabban és méltányosabban ítélik meg tanintézeteink működését és fontosságát, mint eddig tévük. Ezt mutatja az is, hogy az országos középiskolai tanár-egyesület, melynek tagjai között aránylag kevés protestáns tanár nevével találkozunk, legközelebbi közgyűlésén elhatározta, hogy az autonóm felekezeti tanárok anyagi helyzetének javítása érdekében úgy a kormánynál, mint a fentartó-testületeknél közbenjár. Ezen határozat értelmében a választmány el is készítette s valószínűleg már be is nyújtotta a miniszterhez a kérvényt, melyben a nem állami tanárok fizetésének minimumát 1200 forintban öhajítja a törvény által megállapíttatni, továbbá kéri a minisztert, hogy a már régebben tervbevett nyugdíjintézetet minél előbb állítsa fel s mindazon kedvezményekben, melyeket az állami tanárok élveznek, a nem államiakat is részesítse. Azt azonban sajnálattal tapasztaljuk, hogy a protestáns iskolákat nem ismerő s legfeljebb egyes hírlapok tájékozatlan és rozszakarató közlései, vagy tanintézeteink iránt erős ellen-szenvvel viseltető, hangadó szájhősök beszéde után induló közönség tekintélyes része szintén hivatottnak érezvén

magát az ítélet hozatalra, még folyvást hirdeti, hogy protestáns iskoláink a visszaélések és rendetlenségek fészkei, sőt — némelyek véleménye szerint — hazai közoktatásunk viruló fáján élősködő növények. Nem tagadhatjuk, hogy az ilyen méltatlan vád bánt bennünket, de azok hirdetői és helyeslői felett alig tudunk csodálkozni, mert hiszen elmondhatjuk, hogy intézeteink szervezete és berendezése felől egészen az újabb időkig még közoktatásügyünk intéző férfiai is annyira tájékozatlanok voltak, hogy p. o. Trefort miniszter is úgy nyilatkozott a sárospataki főiskoláról az első ízben ideküldött kormány-képviselő előtt, hogy ezen régi tanintézetben még most is primárius deákok működnek, mint tanárok. A félrevezetett körök protestáns iskoláink felől kedvezőbb véleménynyel csak a kormány-képviselők és miniszteri megbízottak jelentéstelelei óta vannak. Ezeknek alapján a kormány is elismeri és nyíltan is kijelenti, hogy a protestánsok az 1883. törvény meghozatala óta sokat tettek iskoláik fejlesztésére, de azt is hirdeti, hogy a tudományok ezen régi fészkein még mindig sok a javítani és pótolni való.

Hogy tanintézeteinken még mindig sok javítani és pótolni való van, azt mi protestánsok s közelebből ev. reformátusok is érezzük, de valljuk meg őszintén, hogy a bajok megszüntetésére nem tettünk meg mindent. Konventi és zsinati munkálatainkban sok helyes elvet találunk kifejezve és sok célszerű intézkedést szavakba foglalva, de hogy azok iskoláink érdekében megvalósíttatnak és végrehajthatnak, bizonyára senki sem igen merné állítani. Úgy látszik, hogy bizonyos kimerültség, vagy csüggedés vett erőt rajtunk, melynek hatása alatt tanintézeteink érdekében nem tudunk valami nagyobb és merészebb intézkedésbe fogni. Kezdjük magunkat bele élni abba a gondolatba, hogy szegények, tehetetlenek vagyunk s várjuk a mindenható államtól a falatot, melylyel a haláltól megszabadít s ezért készséggel oda adjuk cserébe apránként az őseink által reánk hagyott örökségnek még megmaradt értékesebb tárgyait.

Mi, tanárok, kiket tanintézeteink sorsa legközvetlenebbül érdekel, szintén tudjuk és érezzük, hogy iskoláink érdekében szükséges volna valamit tenni. Tanári szobáinkban, vagy baráti körben öten-hatan összejárva elmondjuk egymásnak szépen, nem is egyszer, de sokszor, a mit mindnyájan jól tudunk, hogy mi a bajunk: sőt még azt is megteszszük, hogy egyházi és iskolai lapjainkban elelpanaszoljuk kisebb-nagyobb bajainkat, egyszer buzdító, máskor elkeseredett hangon, de a legtöbbször azzal a biztos tudattal, hogy felszólalásunkat rajtunk kívül legfeljebb egy néhány jószívű s még iskoláink sorsa felett is aggódni tudó lelkész fogja elolvasni. Ennél tovább azonban már igen ritka esetben megyünk. Hagyjuk a napokat és éveket szépen folyani egymás után, gondolván, hogy csak a protestáns iskolákra s ezek tanáraitra is megvirad még valaha, mert hitünk szerint, az a régi buzgóság, a mely tanintézeteinket létrehozta s nagy részét századokon át fentartotta, nem veszett még ki teljesen egyházunk tekintélyesebb tagjaiból. És, hogy e tekintetben annál inkább megnyugtassuk magunkat, sietünk példákra is hivatkozni. Hiszen mindnyájunk előtt ismeretesek legújabb időkben ev. ref. egyházunk két buzgó tagjának gr. Kuun Kocsárdnak és Soós Gábornak igazán fejedelminek nevezhető iskolai alapítványai. Hivatkozhatunk közelebből a tiszáninneri ev. ref. egyházkerületben Mesko Sándorra és Gulácsy Károlyra is, mint a kik vagyonuk főörökösévé a sárospataki főiskolát tették. Az ilyen példák mindenesetre vigasztalólag hatnak minden, iskoláink jövőjeért aggódó protestáns férfúra s bizonyítják azt is, hogy az áldozatkészség, a protestantizmusnak ez az éltető tüze nem halt még ki teljesen hitfelekezetünk tagjaiból; de

nem változtathatják meg azt a tapasztalaton épült meggyőződésünket, hogy ez a tűz fényéből és éltető melegéből igen sokat veszített s annak élesztgetésére minden lehetőt el kell követnünk.

Élesztgetni s gondozni kell az áldozatkészséget ott, a hol már kialudni készül; érdeklődést kell támasztanunk azok szívében, a kik talán közönyösséggel látszanak viseltetni iskoláink sorsa iránt. Ma már erre sokkal nagyobb szükség van, mint csak évekkel ezelőtt is volt. Lassanként kezdenek sorainkból kihullani azok a tehetősebb világi férfiak, a kik protestáns tanintézetben kezdtek meg és végezték be tanulmányaikat s itt szívökbe oltották az egyház és iskola iránt érzett törhetlen hűséget és szeretetet. Protestáns uraink nagyobb része ma már szívesebben küldi gyermekét az állami, sőt a katolikus iskolákba is, mint az evangélikusok, vagy az ev. ref. vallásúak tanintézeteibe, mert hiszen mindennek meg van arra a maga dívatja s eljárásuk mentségére is igen alapos okokat tudnak felhozni. Ilyen p. o. a többek között, hogy ezen intézetek növendékei kizárólag a közép és szegényebb néposztályból kerülnek ki, mintha bizony ennek a feltűnő állapotnak nem épen ők volnának az okai. Ilyen, hogy itt az élőnyelveket s a társadalmi ügyességet nincs alkalmuk a gyermekeknek elsajátítani, mintha bizony az ezen célok elérésére szükséges eszközök előteremtésében tehetségükhöz képest segélyre jönnének a tanintézetnek!. A segítség pedig még hír szerint gazdag iskoláinkra is nagyon reá fér, mert hiszen alapítványaink vannak ugyan elég bőven, de ezeknek legnagyobb része szegényebb sorsú, jól tanuló gyermekek segélyezésére vannak rendelve s így a tanintézet terheinek könnyítésére úgy szólván semmi befolyással sincsenek. Ez a tapasztalat indította pár évvel ezelőtt a tiszántúli ev. ref. egyházkerületet is azon határozatra, hogy buzgóbb híveit arra hívja fel, hogy alapítványaikkal a főiskolai közpénztár jövedelmét igyekezzenek szaporítani.

Az újabb időben lényegesen megváltozott viszonyok is komolyan figyelmeztetnek bennünket arra, hogy egyházunk tehetősebb tagjaiban tanintézeteink iránt melegebb érdeklődést igyekezzünk kelteni. Az 1883-iki törvény tagadhatatlanul ösztönzőleg hatott közép- és felsőbb iskoláink fentartó- és kormányzó-testületeire, a minek legvilágosabb jelei azok az egészen új, vagy legalább a törvény követelményeinek megfelelőleg átalakított iskolai épületek, melyeket hazai közművelődésünk javára saját filléreinkből emeltünk. A protestáns buzgóságnak és lelkesedésnek egyik-másik helyen látható ilyen fellobbanása örömmel tölt el mindnyájunkat, ellenben az 1883. törvényben gyökerező azon jogunk gyakorlatának, hogy tanintézeteink érdekében az állam segélyét igénybe vehetjük, *protestáns szempontból* nem lehet valami nagyon örövendünk. Nem, mert igaz, hogy több, kellő alappal nem rendelkező tanintézetünk számára az állam segélyével új épületek emeltettek s a tanárok az eddiginél tisztességebb díjazáshoz jutottak, de ezért a jótéteményért oda adtuk cserébe autonomiáinknak értékesebb részeit s hogy ezzel mit veszítettünk, azt csak a jövőben fogjuk észrevenni. Nem az állami hatalom túlhatásaitól félek én, sőt szívesen megengedem azt is, a mit olyan gyakran hallunk hangoztatni, hogy a mai alkotmányos kormánytól nekünk nincs okunk tartani s az iránt bizalmatlansággal viseltetni. Azt is jól tudom, hogy a kormányval kötött szerződéseinket szabadságunkban van bármikor felbontani, ha azt magunkra nézve célszerűtlennek látjuk. Én csak attól félek, hogy a mily mértékben szaporodni fog államsegélyezett tanintézeteink száma, épen olyan, vagy talán nagyobb mértékben fog apadni hitfelekezetünk tagjaiban az iskoláink iránt érzett szeretet és érdeklődés. Lassan-

ként hozzá szokik közönségünknek a legnagyobb része ahhoz a gondolathoz, hogy államsegélyezett iskoláink többé nem kizárólag a mi sajátaink, hanem mi már csak mint osztályos atyafiak szerepelünk az ősi birtok kezelésénél s így nem igyekszik annak értékét teljes erejével emelni, huzakodni fog a terhek viselésétől és végre óhaj-tani fogja, hogy a fentartás gondját egészen az állam vegye át.

Hogy pedig ezek az aggodalmak nem egyszerű rém-álmok, azt példákkal is be lehet bizonyítani. Van hazánkban jelenleg már 8 vagy 9 államosított középiskola, melyeknek fentartási költségeit az állam több mint fele-részen viselvén, azokra talán túlságos befolyást is gyakorol s ezeknél az iskoláknál azt tapasztaljuk, hogy az eddigi fentartó-testület már majdnem idegennek tekintti az egész intézetet, sőt még elvállalt kötelességeitől is szabadulni akar, arról pedig, hogy az ilyen iskolákat alapítványok, vagy jótékony adományok által fejleszteni igyekeznék, szó sincs. Ott van a sárospataki állami tanító-képezde, melyet a főiskola kebeléről leszakítva adott át a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület az államnak, bizonyos évi segély ígérete mellett, de ezt a segélyt, alkalom adódván, egyházkerületünk saját tanintézete javára igyekezett vissza tartani. Helyesen mondja Kardos A. egyik cikkében, hogy „csodahatása van ennek a szónak: *miénk*; varázserővel bír az emberi cselekedetek rugói között, kivált nálunk magyaroknál, a kik szeretünk a magunkéval büszkélkedni, sőt dicsekedni.”

A „Egyetemes Közoktatásügyi Szemle” egyik legközelebbi számában a „középiskolák államosításáról” cikkezvén nyíltan kimondja, hogy „a legmagasabb tevékenységében, a kulturális intézmények iránti érdeklődésében, az iskolák iránti áldozatkészségben akasztja meg a kormány eljárása a társadalmat,” mert nem szabad ám felednünk, „hogy az államot a kormány képviseli, melyet a magyar nemzet három századon át megszokott ellenfelének tekinteni és a melylyel szemben a haza lakosságának jórésze folyton bizalmatlan, vagy legalább vele nem rokonszenvez, szóval a kormány semmiesetre sem szolgál vonzó erőül, hogy a társadalmat, de különösen a felekezeteket áldozatokra bírja a kormány hatalma alatti iskolák részére, sőt még a felekezeti intézetek iránti lelkesedés is apadóban van, mióta az állami segítség jogán a kormány a maga befolyását rájuk kezdi kiterjeszteni. Ilyen tapasztalattól indítva mondhatta Tisza Kálmán is egyházkerületi közgyűlést megnyitó beszédében azt a figyelmeztetést, melyre lapunknak már más alkalommal is hívatkoztunk, hogy ev. ref. iskoláink felvirágozását ne várjuk az állam segítségétől, hanem igyekezzünk eme célra az újabban lankadni kezdő protestáns buzgóságot lelkesíteni, mert iskoláink csak is így maradhatnak meg továbbra is igazán protestáns tanintézetek, a melyeknek nemcsak történelmi multjuk, hanem a jelenben is fontos missiojuk van.

A vallásosság és a hagyományos áldozatkészség tartotta fenn eddig iskoláinkat, melyek a nemzeti közművelődés mellett a protestantizmus magasztos eszméit is igyekeztek mindenkor hazánk javára megvalósítani. Iskoláinknak ezt a két éltető elemét továbbra is fel kell tartanunk és fejlesztenünk minden erőnkkel s ennek keresztül vitelében reánk tanárookra is nemcsak jogosan számít a protestáns egyház, hanem közreműködésünket meg is kívánja. Nagyon csalódnék, a ki azt hinné, hogy egy protestáns tanár megtette kötelességét, ha iskolai teendőit a rendtartásoknak és utasításoknak megfelelőleg elvégezte. Nem vélekednék helyesen, a ki az állami intézetek tanáraitartva szem előtt, azt hangoztatná: az én feladatom egyedül a tanítás, az intézet anyagi ügyeiről gondoskodni pedig egyedül a kormányzó és fentartó

testület kötelessége. Ezt a nehéz gondot könnyíteni kell nekünk tanároknak is. Nem anyagi áldozatokkal, mert hiszen arra közülünk igen kevesen volnának képesek, hanem tanítványainkra, a szülőkre s általában a nagy közönségre gyakorolható hatásunk által. Ragadjunk meg minden alkalmat, hogy a kezünkre bízott növendékek szívébe becsepegtessük egyházunk és iskolánk szeretetét; igyekezzünk a szülők érdeklődését tanintézeteink iránt felkölteni. Tartsuk fenn az összeköttetést tehetősebb világi uraink és az őket felnevelő alma mater között. Régebben, — a mint hallomásból tudom, — a sárospataki főiskola tanárai felkeresték időnként az iskola ügyei iránt érdeklődő világi urakat, a kiknél mindig szíves fogadtatásra találtak; megbeszélték az iskola állapotát, szükségait, a fejlesztésére szőtt terveket és fáradságuk bizonyára nem volt hiábavaló. Vajjon nem lehetne-e ezt most is megtenni? Vagy ha ezt nem, akkor legalább annyit, hogy a tanintézetek évi értesítőjét megküldendők mindazoknak, a kikről fel lehet tennünk, hogy a protestáns tanügyi fejlesztésre képesek, sőt készek is némi áldozatot hozni. Mostani eljárásunk szerint iskoláink jelenlegi életét és szervezetét értesítőinkből — úgyszólván — csak a tanítató szülék ismerhetik meg, mert más embernek azok csak kivételesen jutnak a kezéhez, pedig meg vagyok győződve, hogy értesítőinket tanintézeteinknek sok régi tanítványa nagy érdeklődéssel tanulmányozná át s látva a fokozatos fejlődést, talán áldozatra is gyűladna. Van több főiskolánk, melyekről a közönség azt hiszi, hogy milliókkal rendelkezik és csak az előjáróság szűkkeblősége, hogy ne mondjam fősvénysége okozza, hogy párhuzamos osztályokat nem állít és más szükséges újításokat nem eszközöl. Ha intézeteink valódi anyagi állapotát alkalmuk volna jobban megismerni, bizonyára elhallgatna ez a méltatlan vád, sőt az is megtörténnék, hogy sok gazdag és szegény igyekeznék tőle telhetőleg az iskola céljait előmozdítani.

Mindenik intézet tanári kara közreműködhetik tehát protestáns közönségünk érdeklődésének felébresztésére és a kialakulni készülő áldozatkészség felgyújtásán. Szétszórt hívekkel és megosztott erővel azonban ritkán lehet olyan eredményt elérni, mintha többen vállalkoznak és csoportosulnak a cél megvalósítására. Mi protestáns, illetőleg ev. ref. tanárok ilyen szétszórt, egymással úgyszólván semmi benső közösségben nem álló apró csoportokat képezzünk. Még az ugyanazon egyházkerületbe tartozó iskolák tanárai sem ismerik egymást nem személyesen, de csak névleg sem s majdnem elmondhatjuk, hogy a hazánk legközelebbi eső protestáns tanintézet szervezéséről és berendezéséről is alig van tudomásunk. Egymással nem érülközünk s így egymás között iskoláink javára szolgáló terveinket s gondolatainkat sincs alkalmunk megvitatni. Egyedül a tiszántúli egyházkerület kebelében működő tanárok alkottak egyesületet, s noha ennek kebelében nem látszik valami nagy lelkesedés, mert hiszen legközelebb tartott gyűlésükön is a több, mint 170 tagból összesen csak 42 tag jelent meg, még is hatása van ev. ref. tanügyünk fejlődésére, mert egyesekben úgy mint egyházközösségekben sikerült felkölteni tanintézeteink iránt az érdeklődést, a mi kitűnik az egyesület pártoló tagjainak névsorából s több egyház által kitűzött tekintélyes pályadíjból is. Ennél egy nagyobb egyesületnek, az *ev. ref. tanárok országos egyesületének megalakítását* óhajtanám én. Ezt az országos egyesületet hiszem én olyan-nak, mely kellő lelkesedéssel eltelve, mint egy hatalmas tábor, évenként most egyik, majd másik egyházkerületben ütvén fel főhadiszállását, képes volna a protestáns buzgóság és áldozatkészség ébrentartására és fokozására s a híveknek talán nem is reménylett meghódítására. Ennek

véleménye döntő hatással lehetne ev. ref. iskoláink ügyeit érdeklő minden fontosabb kérdésben s befolyással lehetne a tanárok helyzetének javítására is, mert országos egyesületünk szava bizonyára jobban elhatna konventünkhöz és zsinatunkhoz, mint az egyes tanintézetek tanárainak kérelme. Példa lehet előttünk e tekintetben az országos középiskolai tanáregyesület, mely hatalmas fellépésével képes volt az állami iskolák tanárainak sorsán újabban is nagyot javítani, sőt a mi sorsunk javítására is készséggel vállalkozott, s melynek véleményét iskolai ügyekben mindig szívesen meghallgatja a vallás és közoktatási miniszter. Én hiszem, hogy együttes összhangzatos működésünkkel sikerülne nemcsak hitfeleink között iskoláink javát munkálni, hanem tanintézeteink tekintélyét még ellességeinkkel is elismertetni!

Én szívből óhajtom, hogy az ev. ref. tanárok országos egyesülete minél előbb létrejöjjön s ha akarjuk, könnyen létrejöhet, mert a mag, melyből kifejlődhetik, a tiszántúli tanáregyesületben már meg van.

Buza János.

Észrevétel a „theológiai oktatás kérdéséhez.”

„Laicus” úr cikkére, (5. szám) a mennyiben az a pataki állapotokra vonatkozik, elég volna egyszerűen tagadólág válaszolnom. Miután azonban meg akarom mutatni, hogy mi nem félünk a bírálattól, a nyilvánoságtól, kissé bővebben szólok a tárgyhoz, csak arra kérem Laicust, szerezzen máskor biztosabb adatokat s úgy írjon valamely tárgyról.

Több egyházi jogi ismeretet kíván egyebek közt, mert szerinte e tekintetben gyöngén állanak a theológiai akadémia, s felhózza például Patakot, hogy ott meglegesznek Súlyom-Fekete compendiumával s kérdi: miért nem tanítják Kovács Albert művét?

Többi kollegám nevében nem válaszolhatok, úgy hiszem, majd megteszik ezt ők magok. Magam részéről nyugtatom tehát meg, hogy itt Patakon korántsem elég most már Súlyom-Fekete, nem ez a részemről ajánlott tankönyv, épen kivonatos tartalma miatt. De Kovács Albert művét sem ajánlhatom hallgatóimnak, s ha Laicusnak nem olyan compendiosus egyházi jogi ismerete van, mint a minőt elárult, az okát is tudhatná, így azonban megsúgom neki. Nem ajánlhatom és nem használható először azért, mert csaknem a fele (lásd az első kötetet) egyháztörténet, ezt pedig itt Patakon Warga kollegámtól és az ő nagybecsű művéből sokkal alaposabban és részletesebben megtanulhatják; nem ajánlhatom másodszor azért, mert a katolikus egyházi jogi rész benne nagyon kevés; harmadszor azért, mert a magyar protestáns egyházi jogi részt, még a debreceni zsinatot megelőző állapotok szerint ismerteti. E munkának megvan irodalomtörténeti értéke és becse, de ma elavult, ezért Laicus is rossz úton jár, ha ebből akar egyházi jogi ismeretekkel felfegyverkezni!

Legyen nyugodt Laicus és bízsa a kézikönyv megválasztását az előadó tanárra. Ma már hála istennek nem abban a korban tanítunk, midőn az előjáróság nem csak a rendszert, de még a kézikönyvet is meghatározta. Más úton kell ma már megbírálni a tanár munkásságát és működésének eredményét. Tessenek bejönni a colloquiáumokra és vizsgákra, szívesen látunk minden érdeklődőt. A mi éltető elemünk a szabadság és nyilvánosság; mi-ként már említettem is, nem félünk a bírálattól, csak legyen az igazságos.

Az én tapasztalatom és meggyőződéseim szerint más a baj oka és orvossága egészen, legalább itt nálunk. Nem fog

változni a dolog — megmondom őszintén — mindaddig, míg a lelkészképesítő vizsgálati bizottság tagjai több egyházi jogi ismeretet nem kívánnak a jelöltektől. Ne lássák a „tiszteletes urak,” hogy a katolikus egyházi jog csak ráadás; ne legyen elég a zsinati törvény és a házassági jog: akkor haladunk előre, ellenkezőleg marad minden a régi ben.

Dr. Finkey József,
az egyházi jog előadó tanára.

TÁRCZA.

Észrevételek és elmékedések Presbyteri Janus röpirata felett.

(Folytatás.)

Most már csak azt kell megmutatnom a felállított írástani, és egyháztani meghatározások alapján, hogy azon intézmények, a melyek nem állanak a presbyteri normalis egyházszervezet bázisán, abnormis intézmények, és pedig azért: mert az előképes, s kanonicus korszak életében semmi szentesítéssel nem bírnak, felerőszakolt idegen alkotások, idegen szellemnek érvényesülései az Isten egyházában.

Az ilyen intézményekkel szemközt áll azon elv, hogy a mi a presbyteri rendszernek nem organicus fejlődése, az mind abnormis intézmény.

A mi tehát az egyházak presbitériumának megbízásából nem származik, az jogosan nem is tartozik az egyházzal, s így az egyház azt nem is ismerheti el sajátjául, az felerőszakolt intézmény!

Már pedig ilyen akar lenni a Konvent akkor, midőn csakis a kerületektől és nem az egyházak presbitériumától veszi mandátumát.

Mi lesz akkor a konvent tényleg?

Az egyházkerületek delegatioja!!

Ha már felkényszerítve lett a nemzetre az eddig nem sok áldást termő delegatio: tehát azt meg kell kísérelni az egyházban is.

Mit mond ezen eljárás?

Azt, hogy az egyházat némelyek jogosnak tartják a világból reconstruálni.

De hol van erre akár írástani, akár egyháztani alap?

És miben fog különbözni az ilyen Konvent azon Kirchen-rathtól, melylyel egykor a Patens akarta egyházunkat boldogítani?

Csupán abban, hogy akkor a tagokat oda az egyháztagokból maga a kormány nevezte volna ki, tehát az egyházak presbyteri jogának az autonómiának sérelmével s most kinevezné az egyházkerület... de hát ez is csak az egyházak presbyteri jogának és autonómiájának sérelmével tehetné azt, csakugy mint a Patens.

És hol van azaz egyházkerület, mely nem volna lelkiismeretében kötelezve megbízóinak sarkalatos autonomicus jogait nem csak tiszteletben tartani, hanem azt minden megtámadás ellen, akár kívülről, akár belülről jöjjön az, meg is védeni? De minő erkölcsi felháborodásnak kell előállani akkor, ha épen maga azon egyházkerület, melyben az egyházak és egyházmegyék a külső nyomások napjaiban azért szövetkeztek egymással magasabb egységgé, hogy jogaik védelmére onnan erőt és biztosságot meríthessenek, — tiporja el az egyházak eredeti sérthetetlen presbyteri jogait?

Mi ez más, mint oly helyzet alkotása, melyben az egyházak kénytelenek lesznek nyíltan kimondani, hogy kerületi előjáróik első lelkiismeretbeli kötelmeiket, az

egyházak eredeti jogainak védelmét, nyíltan feladták csupán azért, hogy hatalmukat fokozhassák azon szent nép felett, melyet az írás szerint „legeltetni tartoztak volna és nem *uralkodni felette*.”

Ez hadüzenet nem csak az egyházak nyugalmanak, hanem a közerkölcsiségnek is . . .

A kockát el lehet vetni, de az egyházak nyugalma felháborítani sem büntetlenül, sem büntetlenül soha senkinek, még az egykor oly hatalmas Vatikánnak sem sikerült, ezt épen a reformatio keletkezésének története igazolja legvilágosabban.

De a történelem azt is bizonyíthatja, hogy hasonló okok hasonló okozatot szültek a világnak minden időben.

De ha már e kérdés magában is oly ijesztően komoly, minővé válik akkor, ha a konventi tagokat nem annyira az egyházkerület maga, mint inkább egy párt fogja onnan kibocsátani, *delegálni*?!.

A ki azt állítja, hogy ott nem létezhetik párt, az vagy magát, vagy másokat akar mystificálni.

A hol 7—9 egyházmegye határozata leszavazható, mint ez a tiszántúli egyházkerületi gyűlésen történt: ott pártnak kell lenni; mert ily abnormis művelet csak is pártfondorlat eredménye lehet.

Ha már ily párt, mely képes összetörni az egyházkerületi tényleges többség határozatát is a zöld asztalnál, fogja delegálni a konventi tagokat: akkor maga a konvent is csak egy párt organuma lesz, és ki várhat onnan az egyházakra nézve megnyugtatót?

Azonban az ily konvent nem állván presbiteri alapon, világos, hogy a legfőbb kormányzó testület a presbiteri rendszernek s így az azon alapon álló egyháznak már maga a legégetőbb sérelme . . . miként lehet annak, a mi már magában nem törvényes, a protestáns lelkiismeretet kötelező rendelkezése? vagy áldásos működése?

Vessünk még egy pillanatot egyháztörténelmi fejlemünkre.

Hazánkban a reformatio, midőn magát constituálhatta, mint köztudomású dolog, a presbiteri zsinati szervezetet fogadta el azért; mert ez van igazolva az előképes epocha eljárásában, és Kálvin János, a mi reformátorunk kizárólag ezt fogadta el. Itt tehát a zsinat képezte a legmagasbb egységét.

Azonban nálunk a külső nyomások következtében, az egyház-egyedek kényszerülve voltak egymásban keresni támaszt, erőt, a megháborított egyensúly helyreállítása végett. Így alakultak az egyházmegyék s a senioratusok. Ez volt az első módosított közigazgatási alak.

Azonban ugyanazon külső nyomás, mely az egyházmegyék alakítására alkalmul szolgált, lett tényező oka annak is, hogy a megyék magokat kerületileg constituálták. Zsinatot, a mi lett volna tulajdonképen a törvényszerű legmagasbb egység, erkölcsi és politikai ellensúlyozó, az oly gyakori viharos időkben tartani nem lehetett.

Végre ugyanazon külső okok hozták létre a konventet is.

Mind a mellett, hogy itt már a presbitérium és zsinat közé három, fokozatos egyházi hatóság lett beékelve, a presbitérium eredeti joga képviselőit megválasztani, s azok által ama hatósági testületekben helyet foglalni, mégis tiszteletben tartatott.

De nem lehet tagadni, hogy a külső okokból származott történelmi fejlem a nevezett alakban a presbiteri elvet már egészen az elpattanásig feszítette ki; mert micsoda az egyházaknak ezen alakulatnál autonomus joga? És miként lehet autonomoknak tekinteni az oly egyház-egyedeket, a melyeket az egyházmegye, a kerület, a konvent, mint megannyi felsőbb hatóság megrendsza-

bályoz, magok pedig a pusztá választási jogon kívül majdnem semmi mással nem bírnak.

Ha már most a konvent ki akarja magát vonni a presbiteri választás alól: akkor kényszeríttetnek az egyházak egy oly hatóságtól rendeleteket elfogadni, melyek nem tőlök származnak. Vajjon *nem lesz-e ez egyenes felhívás annak tömeges kikáltására: „Nemo de nobis sine nobis!”* A jobbágság a protestáns egyházban eltörülve van, a fiak szabadságának elvénél fogva. Ki jogosította fel a kerületi képviselőt arra, hogy a szent nép, a királyi papság teljes mellőzésével magából egy delegatiót bocsásson ki, mely az egyházak presbiteri szavazatára nem támaszkodik? . . . Egy olyan delegatio hozhat rendszabályokat azoknak nyakára, a kiket képviselnek, de a mi nyakunkra nem, mi *nem vagyunk a hatóságok jobbagyai: „Nemo de nobis sine nobis! A kerületek nem oligarchiák, hanem képviselők csupán.* az egyházak presbitériumainak megbízottai csupán!

Mit határoz e tekintetben a zsinat e fontos alapelvei kérdésben, az a mi meggyőződésünkön, mely apáinknak háromszázados joggyakorlásán alapszik, mit sem változtat; mert a *zsinatnak nincs joga alapelveinket, létünkkel, vallásos lelkiismeretünkkel összeforrt jogokat eltörölni.* Már pedig valamint az egyház maga dogmaticai hitcikk: úgy nálunk a szervezet sem lehet más, mint azon idvéleti organismus természetes kifolyása, s így az is, valamint minden az egyházi élet terén az írásból igazolandó, s így mind az vallásos lelkiismeretünknek tárgyát képezi. Már pedig a lelkiismeret és ennek szabadsága a protestantismus *első kérdése*, elannyira, hogy e nélkül maga a protestantismus üres szóvá válik.

* * *

Röpirat írónak második alapelve: nemzeti ev. ref. egyházunk sajátságos helyzetének figyelemre méltatása; mert különben megszűnünk magyarok lenni.

E pont úgy látszik az egyházi politikára vonatkozik, de hát kivel szemközt? A magyar ref. egyház három századon keresztül katexochen magyar volt, s az is fog maradni az utolsó emberig, de ez nem politikából történt, hanem tisztán az írás azon utasítása következtében, hogy az igehirdetés, istentisztelet, könyörgés azon nyelven tartassék, melyet a nép ért, különben annak építő ereje nem lesz. Ezt megtette a reformatio egyháza, s a nemzet nyelvét istentisztelet nyelvévé tette, az egyházi szónoklatok és szent költészettel megindította a nemzeti irodalmat. Azon különös jelenség, hogy a magyar kálvinista oly eminenter magyar, nem találja másban megoldását, mint abban, hogy a mi egyházunknak génusza a szabadság, mely a magyar fajnak tulajdonképeni religioja, a mi egyházunkban talált vallásos szentesítéket, s így a nemzet génuszával leginkább megegyez, s a két testvér génusz összeforrt, s ezen összeforrásból meríti azon erélyt, mely a magyar kálvinista népet annyira jellemzi. Mindez tehát nem egyházi politika kifolyása; mert az evangélium separatív jellemű politikát, minő természeténél fogva a nemzetiség, nem úzhat. Előtte nincs görög, nincs zsidó, nincs scythiai, hanem mindnyájan egyek vagyunk a Krisztusban. A keresztyén elv tehát határozottan egységesítő elv, az elkülönítő, s az emberiséget darabokra szaggató nemzetiségi elvet pártfogása alá soha sem veheti.

A második alapelvet tehát a Krisztus egyháza elvül el nem ismerheti, hanem egyenlő szeretettel ölel át személyválogatás nélkül minden embert, mint a Krisztus földi testvéreit.

(Folyt. köv.) Dr. Heiszler József,
lelkész.

Nagy-Britannia és a magyar protestantizmus.

Az angolok, különösen a nagy Biblia-társaság újabb időben folytonos figyelemmel kísérik a magyarországi protestáns élet fontosabb nyilatkozatait, s mint eddig, úgy most is *Duka Tivadaré*, e buzgó magyaré és buzgó protestánsa a főérdem abban, hogy az angol testvérek figyelmébe ily állandóan van dolgainkra irányulva.

A brit- és külföldi Biblia-társaság januári „Havi értesítőjében” (Monthly Reporter) következő két érdekes közleményt találjuk:

I. A magyar protestáns egyházak zsinatai. Európa keletén az evangélikus egyházzal kapcsolatban oly fontos gyűlés nyitott meg december 6-án, a melynek végső eredménye bizonyára nem lehet más, mint a Biblia nagyobb kiterjedésű forgalma. A lutheránusok és kálvinisták Budapesten összeült kettős zsinatát értjük.

Mindjárt a reformáció kezdetén nagy gyorsasággal s majdnem teljes sikerrel terjedt el az evangéliom szerint reformált vallás Magyarországon, de Luther, Kálvin és Zwingli követői között csakhamar dogmatikai viták keletkeztek, melyek elkeseredett harcokat idéztek elő közöttük. Ez jeladás volt a pápai hierarchia részére, hogy nagyobb erővel támadja meg a gyűlölt újítokat, s gyámolítva a bécsi kormány által, ellenreformációt, irtóháborút indítson az eretnekek ellen.

Erdélyország fejedelmei: Bocskay István, Bethlen Gábor és I. Rákóczy György ellenálltak a zsarnokság eme törekvéseinek, s a történelmi nevezetességű bécsi, nikolsburgi és linzi békekötések által (1606—1647 közt) képesek voltak vallásügyi kiváltságokat csikarni ki a hatalomtól.

Azonban határozatok s ígéretek dacára is kegyetlen üldözések korszaka kezdődött. A protestáns templomokat és iskolákat erőszakkal elvették, a lelkipásztorokat elűzték nyájaitól; a börtön, kínpad, bitófa és verpad áldozatai bőségesen hullottak. Így telt el a XVII. század második felének több évtizede, míg végre a római hierarchia és a császári kormány arra a tényre ébredtek, hogy Magyarországon a protestantizmust gyökerestől kiirtani nem lehet.

Thököly Imre erdélyi fejedelem vezérlete alatt újabb forradalom tört ki 1678—1686., de nem hozott enyhülést a szenvedőknek, s a régi igazságtalanság és kegyetlenkedés tartott tovább.

A XVIII. század kezdetén még egyszer próbálták a roppant mértékben meglátogatott magyarok fegyveres erővel szerezni vissza vallási és politikai szabadságukat. II. Rákóczy Ferenc fejedelem emelte föl a forradalom lobogóját 1703-ban, s a háború 1711-ig tartott, mikor is a császár egy új békében a — szatmáriban — ismét elismerte a protestánsok vallásszabadságát. Némileg kedvezőbbre változott a helyzet. Igaz, hogy a protestánsoknak szabad volt az uralkodónál védelmet és királyi kegyelmet kérni, de elnyomóik, a jezsuiták jól értettek ahhoz, miként kell a Bécsben kibocsátott rendeleteket meghiusítani. Végre II. József császár kiadta 1781. október 29-én híres „türelmi parancsát,” mely a protestáns egyházaknak korlátozott szabad vallásgyakorlatot adott, s ez volt megelőzője ama törvénycikknek, melyet éppen 100 évvel ez előtt, az 1791. országgyűlésen alkottak, s II. Leopold császár és király szentesített, s mely teljes vallásszabadságot biztosított, „nem állván ellen a római kath. klérus ellenmondása.”

E törvénycikkre való hálás visszaemlékezés hozta össze a magyarországi protestáns egyházak egyetemes

zsinatait s a Biblia-társulat úgy találta, hogy ez alkalom teljesen méltó a következő üdvözlő-sürgöny elküldésére:

A. „Biblia-társulat választmánya az összegyűlt zsinat elnökének és tagjainak testvéri üdvözlését küldi, s Isten áldását kéri munkájukra.”

A két zsinat világi fejei: a felsőház elnöke, a 90 éves báró Vay, s a képviselőház elnöke, Pécsy Tamás; az egyházi elnökök Kun és Karsay püspökök.

Magyarország protestáns népessége most jóval meghaladja a 3 milliót (majdnem 3 1/2 millió). Duka Tivadar.

II. Az „Értesítő” olvasói emlékezni fognak a novemberi szám egyik érdekes cikkére: „Kun püspök és a protestantizmus Magyarországon.” (177. l., 1891. kötet.) A „Sárospataki Lapok,” — melyet Radácsi tanár szerkeszt — november 16-iki számában a legmelegebben referál róla: „Erdemekben, hazájának s egyházának hű szolgálatában megélemedett püspökünk legközelebb lezajlott jubileumának örömhangjai nem maradtak a magyar haza határai között. Tudomást vett róla az angol protestáns közönség, a brit Biblia-társulat havi közlönye útján, mely megleghangú megemlékezést közöl novemberi számában az ünnepélyről és ünnepeltről, aztán a cikk fordítása után még ezt teszi hozzá: „Szívünk mélyéből vett szavak!” A budapesti „Egyházi és Iskolai Lap” (kiadja Szóts Farkas tanár) ép ily mérvben méltatja: „A Biblia-társulat Havi értesítőjében” kedves kis cikket olvashatunk Kun püspök jubileumáról, mely néhány jellemző történetet is főlemlít püspöki karunk nesztorának életpályájából. Nagy örömmel jegyezzük föl a külföld eme rokonszenves megemlékezését. Az ily közlemények nagyon kellemes alakban mutatják, hogy mily élénk figyelemmel s jóleső érdeklődéssel kíséri a magyar protestantizmus az angol jóakarát kifejezéseit.

* * *

Bizonyára e második kis közleményt is Duka Tivadar tollának köszönjük. Ide igtattuk mindkettőt egész terjedelmében, mert érezzük, hogy ezzel a hálával tartozunk az ő nemes törekvésének s közre akarunk működni magunk is a jó munkában, melynek célja mindjobban erősíteni a kapcsolatot és érdeklődést a protestantizmus életerős fájának eme két ága között, melyek közül az egyik nagy, erős, hatalmas, lombokban gazdag, a másik vihartól tépett, tördelt, sok sebhelylyel dicsekedhetik, de a közös törzs tápláló ereje új életre serkenti. Legyen e közlés is kedves tanújele annak a rokonszenvnek, melyet az angol nép a magyar protestánsok iránt ép a zsinat alkalmából is oly felemelőleg tanúsított.

B. B.

—888—

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** A híres angol baptista egyházi szónok, *Spurgeon Károly*, *Haddon*, múlt hó 31-én elhunyt. Mint szónok rendkívül kedvelt volt Londonban, annyira, hogy minden felekezetbeliek — szinte versenyezve — tödültek hallgatására. Mint egyházi beszédírónak kiváló neve volt az egész mivelt világ előtt, mivel e fajta művei több nyelven vannak elterjedve. Nálunk *Könyves Tóth Kálmán*, debreceni lelkész maig is kiváló híve és eszméinek buzgó terjesztője. Született 1834-ben Kelvedonban (Essex): s-tanító volt Newmarketben, hol Bunyan „Zarándok útja” című művének hatása folytán a Cambridgei baptista gyülekezet tagjává lett. Már 17 éves korában waterbeachi lelkész volt s mint ilyen oly eredményeket ért el, a melyek az angolokat, Wesleyre és Whirtefieldre emlékeztették. 1853-tól Londonban működött, hol szónoki híre rohamosan emelkedett annyira,

hogy nemsokára az imaház megnagyobbítása vált szükségessé. Tisztelői később aláírás útján egy óriási csarnokot építettek, a mely Londonnak egyik nevezetessége; 4400 hallgatót fogad be s a nagy népszónok nevére nevezik. Összegyűjtött egyházi beszédei 1-ször 1860—73-ig jelentek meg német nyelven. — Még a múlt hó 16-án elhunyt Berencsen (Szabolcsm.) *Kovács Péter* ev. ref. lelkész, a sárospataki főiskolának egykori növendéke, életének 48-ik évében. A becsületes szorgalom mintaképe volt, a ki az ő egy talentomával is hűséges sáfárnak bizonyult és sok nagy reménnyel indult tehetséget szegyenített meg hangya természetével. Özvegyet és két kiskorú gyermeket hagyott maga után. — *Rik Géza*, a sárospataki főgimnázium I. osztályának jeles növendéke, az épen két év előtt elhalt *Rik Gusztáv* sárospataki gyógyszerésznek egyik hátramaradt fia, folyó hó 3-án estve, életének 11-ik évében egy rendkívül fájdalmas véletlennek lett végzettszerű áldozata. Halálának híre fájó részvétet ébresztett minden érző szívben s folyó hó 5-én a főiskola udvaráról a főiskolai lelkész rövid, de megható imája után, az énekkar gyászdalai között, mély meghatottsággal kísérték koporsóját tanárai, pályatársai s kemény próbára tett kedvesei a temetőbe, hol a szénior búcsúszavai mellett helyezték örök álmra édes atyja porai mellé. Áldott legyen az elköltözöttek emlékezete!

— **A felekezeti és közsegi iskolai tanárok anyagi helyzetének javítása érdekében** az országos középiskolai tanár-egyesület választmánya a közgyűlés határozata folytán kérvényt terjesztett a vallás és közoktatási miniszter elé, melyben ezeknek a tanároknak méltatlan helyzetét vázolván, kéri a minisztert, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel hasson oda, hogy 1. az illető tanárok fizetése az állami tanárokéval egyenlő legyen s különösen mondassék ki elvül az, hogy az államsegély a tanárok fizetésének javítására fordíttassék, sőt a kérvény azt is óhajtanódnak tartja, hogy a fizetési minimumot törvény szabja meg s ebben az esetben minimumul 1200 frtot ajánl. 2. Az egyesület köszönetet mond a miniszternek a felekezeti és közsegi tanárok nyugdíj ügyében kifejtett működéséért s ez ügyben a minél előbbi intézkedést kéri. 3. A kérvény felhívja a miniszter figyelmét arra a visszásságra, hogy a közsegi középiskolákat fentartó hatóságok az 1883. XXX. t.-c. 32. §-ának világos rendelkezése ellenére nagyobb óraszámokkal terhelik meg tanáraikat, mint azt az idézett törvénycikk megengedi. 4. Kéri a minisztert, hogy az állami tanárokat megillető kisebb kedvezményeket, a mennyire teheti, a közsegi és felekezeti tanároknak is terjessze ki. A közgyűlésen tett azon indítványt, hogy a fentartó testületekhez isintéztessék hasonló tartalmú kérvény, a választmány — igen helyesen — nem fogadta el, mert arra nem tartja magát illetékesnek.

— **Az országos közoktatási tanács** nyelvészeti-történeti szakosztálya legközelebb több fontos középiskolai ügyet tárgyalt: Igy p. o. megállapította az irodalmi és történelmi oktatáshoz való szemléltető eszközök jegyzékét, megjelölván az egyes tárgyak árát is. Tárgyalta a nagy szünidőben tartandó görög irodalmi pótló tanfolyam tervezetét, mely tanfolyamot a miniszter azon tanárok számára készűl rendezni, a kik a görög nyelv helyett az irodalmat tanítják. Végűl tárgyalta az új görög kiejtés kérdését s kimondta, hogy mivel a görög nyelvet a gimnáziumokban csakis az irodalmi műveltség szempontjából tanítják, egyedűl a régi görög nyelvet kell tanítani, már csak azért is, mert az új görög kiejtés alkalmazása megnehezítené a régi görög nyelvnek, illetőleg nyelvtannak az elsajátítását.

— **A szathmári ev. ref. főgimnáziumnak**, mint 8 osztályú középiskolának a nyilvánosságot és az érettségi vizsgálat tartásának jogát a vallás- és közoktatási miniszter az 1891¹/₂. tanévre megadta.

— **Szives kérelem.** „Pázmány Péter polémiája“ című tanulmányomhoz megvételre kérem: *Pázmány* „Hodegusának“ bármelyik kiadását; *Alvinci Péter* „Itmerarium catholicum“ és „Színes 5 levelekre való rendszerint való felelet“, végűl pedig: *Zvonarics-Nagy* „Pázmány Péter pironasági“ című művét. Természetesen csak teljes példányokra reflektálhatok. Szíves ajánlatokat kérek *Eperjesre*. Sárospatak, 1892. február 3-án. *Dr. Szilávik Mátyás*, theol. tanár.

Pályázatok.

A sárospataki ev. ref. főiskola akadémiájában két tanszékre pályázat nyitattik.

1. *Egy jogi tanszékre*, melyhez 1400 frt évi fizetés és 200 frt lakáspénz mellett a jogbölcsest, a magyar alkotmány- és jogtörténet s az európai jogtörténet előadása van kötve, heti 10 órával.

2. *Egy bölcseleti tanszékre*, melyhez 1400 frt évi fizetés és 200 frt lakáspénz mellett a bölcsezettörténet, aethetica, psychologia és a művelődés-történet előadása hetenkénti 10 órával s ezenfelűl a „szépészeti és régészeti muzeum“ őrsége van kötve.

Megválasztottak a sárospataki nyugdíjintézetnek kötelezett tagjai.

Pályázók, kik csak ev. ref. vallásúak lehetnek, felhívatnak, hogy megfelelő tudori oklevelűkkel, irodalmi munkásságukról s eddigi szolgálataikról szóló bizonylatokkal felszerelt folyamodványaikat, rövid életrajz kíséretében, f. évi április 1-ig, alűlirt hivatalához adják be.

A megválasztottak folyó év szeptember elején szakmájukba vágó értekezéssel foglalják el hivatalukat.

Miskolc, 1892. január 28.

Kun Bertalan,

2—3

tiszáninneni ev. ref. püspök.

A sárospataki ev. ref. főgimnáziumban a *mennyiség-tani* és a *természettani* tanári székre pályázat nyitattik.

E tanári széken a tanár kötelessége: a Mennyiség-tan tanítása az V—VIII-ik osztályokban, és a Természettan tanítása a VII-ik, VIII-ik osztályokban, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által megállapított tanterv szerint (hetenkint 18 óra). A megválasztandó tanár a természettani szertár őre, a tanári nyugdíjintézet kötelezett tagja.

A pályázónak kérvényéhez kell csatolnia rövid életrajz kísérete mellett, szak-tanári oklevelét, s eddig való hivatalkodásáról szóló bizonyítványait.

Fizetése évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz, évnegyedenként a főiskolai pénztárból előre fizetve.

Pályázhatnak tanári képezdét, vagy egyetemet végzett egyének is, ha kötelezik magokat, hogy a tanári szakvizsgálatot legfőlebb két év alatt leteszik. Ha ilyen egyén választatik meg, a szak-tanári vizsgálat letételéig, rendkívűli tanári címmel, évi fizetése, a lakás pénzt is beleértve: 1000 frt.

Csak ev. ref. vallású pályázók vétetnek figyelembe.

Pályázók kérvényeiket, az említett okmányokkal felszerelve, f. év április 1-ig, alűlirt hivatalához küldjék be.

A megválasztott tanár folyó év szeptember 1-én foglalja el tanári székét.

Kelt Miskolc, 1892. jan. 27.

Kun Bertalan,

2—3

tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, fél évre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Mit várunk a zsinattól?” *Molnár Ferenc.* — „Egyetemes ág. evang. jogakadémia.” *B. B. dr.* — „Szemináriumok az akadé-
miában.” *Szathmáry József.* — „Észrevételek és elmélkedések Presbiteri Janus röpirata felett.” *Dr. Heiszler József.* — „Köl-
temények.” *Mátrahegyi.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázatok.”

Mit várunk a zsinattól?

Azok, a kik a százados emlékek hatása alatt ülé-
sező zsinattól sokat, talán egy újabb száz évre szóló
nagy szabású alkotást, elvi kérdések felvetését, mintegy
társadalmi iránymutatást vártak: alighanem kénytelenek
lesznek, a kezdet jelei után, felhagyni ábrándjaikkal;
mert ez is csak olyan közigazgatási zsinatolásnak ígér-
kezik, mint elődje volt, a melynek csorbáit van épen
hivatva kiköszörűlni. A kiket pedig ki tud elégiteni
egy protestáns zsinatnak pusztán csak a külső építésre
irányuló munkálkodása akkor, mikor az alap erősítése,
a belső építés munkája lenne az első tennivalónk: azok
sokat, esetleg talán mindent várnak tőle. Hogy azonban
a vallásos kérdések mélyére ható, a dolgok lényegét
kereső elméket semmi esetre sem fogja kielégíteni a
zsinat alkotása, ha csak az ismeretes előmunkálatok
tárgyalására szorítkozik: annyi bizonyos; mert hiszen
eltekintve attól, hogy egy protestáns zsinatnak maga-
sabb feladatai is lennének, akár szélylyel se oszolja
talán, hanem a gyakorlati élet gyarlóságai által előre-
láthatólag ismét minduntalan kijátszott törvények foly-
tonos javíthatására alakuljon olyan állandó hivatalos
testületté, mint a minő a polgári életben az országos
képviselő-testület.

De honnan van az, hogy a zsinat működésétől,
ha az csupán közigazgatási kérdések tárgyalására szo-
rítkozik, most is keveset, vagy épen semmit sem vár-
hatunk?

Onnan, hogy azon bajoknak, a melyeket a maga
közigazgatási módszerével már az előző zsinat is hasz-
talan próbált meggyógyítani: sokkal mélyebben fekszik
a forrása, mintsem azokat egyszerűen egyházi úton
meggyógyítani lehetne. Mert ez nem egyházi, közigaz-
gatási, hanem mélyebben eső, egyetemes vallásos kér-
dés, s meggyógyítása. a gyógyítás módjának felisme-
rése általános társadalmi érdek és feladat. S nekem
úgy látszik, hogy a protestáns egyházat, mely a ka-
tholicizmus túlfejlesztett egyházi intézményei ellenében
épen a szigorúan vallásos érdekek védelmére vállal-
kozott, tehát lételének jogosultságát is ebben a fel-
adatban találja meg: kívülről erősíteni, felülről lefelé
fejlesztetni, közigazgatási paragrafusokkal kormányozni
— rendes körülmények közt — nem is volna szabad.
Nem volna szabad egy pillanatra sem eltéveszteni sze-

münk előtt tulajdonképeni célunkat, a vallást, azt a
nagy egyetemes társadalmi érdekét, melyet a protes-
táns elv, a particularis egyházi törekvésekkel, mint
öncéllal, s azoknak soknemű gyarló intézményeivel
szemben oltalmába vett. Nem, még akkor sem, ha erre
— mint fájdalom, még napjainkban is — kívülről ható
okok miatt mintegy kényszerítve vagyunk; mert ez
esetben is a legjobb, a mit magunkért tehetünk, az,
hogy ezen ellenséges körülményeket hárítsuk el min-
denek előtt igaz protestáns fejlődésünk útjából. Mert
nem feledhettük el, nem szabad volt még elfelednünk
azon sérelmeket, melyeket a benső vallásos meggyő-
ződés kiirtására épen az adminisztráció magas tökélyére
vitt kath. egyház követett el ellenünk; sem azt a pro-
testáns elvet, mely a hit szabadságával alapja lett az
összes társadalmi intézmények regenerálásának, s a
melynek fokozatos megvalósítására kell épen lankadat-
lanul törekednünk, a vallásszabadság nagy eszméje felé.
Versenyre keljünk-e hát a kath. egyházzal a külső
igazgatás fejlesztése terén? Nem! Inkább tanuljuk meg
a történelemből, hogy a dolgok természetesen rendje
szerint a pusztán külső hatalomra fejlesztett egyház
épen hatalmának tetőpontján hull le, belső gyengesége
miatt, mint hasznavehetetlen férges gyümölcs a vallás
életfájáról.

Hitem szerint mindennemű társadalmi bajaink for-
rása, úgy a nyomor, mint a túlélvezés socializmusa
(melyeknek eredete visszamegy egészen a paradicsomi
kigyó történetéhez, a melyeket tehát egyedül a vallás
van hivatva meggyógyítani): épen azért lett napjainkban
annyira veszedelmessé, mert az egyház a vallással
ellenmondásba jutván, többé nem vezet, hanem a pol-
gári intézmények mintájára közigazgatási úton fejleszti
magát, uralkodni akar. És én, ismerve a bajt, benne
élve abban, meg vagyok győződve affelől, hogy a tár-
sadalmi életet romboló ezen sociális betegségek meg-
gyógyítására egyik egyház sem vállalkozhatik, melynek
célja közigazgatási úton külső hatalommá fejleszteni
magát; főelve az a nyers ős-természeti törvény, mely
szerint az erősebbnek nyomnia kell a gyengét, a mely-
ben ma is az adminisztráció az ige hirdetés felé helyez-
tetvén: az élet egyenes megtagadása az evangéliomnak.

Az evangéliomi protestantizmusban egyetlen alap,
melyen az egyház tartósan megállhat és tovább fejlőd-
hetik: az evangéliomon alapuló vallás s az ebből ki-

fejlődő erőteljes vallás-erkölcsi élet. E nélkül sem az igehirdetők közigazgatási talentumának túlsúlyra helyezésével, sem a különböző fokozatokra állított kormányzati hatóságoknak még a politikai hatalomba is beleszólásával, sem a domesztika bőkezű támogatásával nem vihetjük valami nagyon mélyre az egyház hajóját. Nem, az összes zsinati előmunkálatoknak szerencsés törvénybe-íratásával s majdan erőteljes végrehajtásával sem, ha a vallás-erkölcsi szellem, mely azoknak igazi életet adna, hiányzik belőlünk. Hiszen minél fejlettebb fokon áll az egyéni lelkekben a vallás-erkölcsi érzés, épen annál kevésbé van szükség az egyházi külső igazgatás hatalmának mutogatására, sőt voltaképen protestáns elv szerint, a keresztyéni hitnek, mint kiindulása kezdő pontján nem volt, úgy fejlődése végső stádiumában sem leendő szüksége egyházi institúciókra. Csak tulajdonképeni célunkat, a protestáns elvet, a vallásszabadság fokozatos megvalósítását ne téveszszük szemünk elől, mindjárt tisztább alakban fog előttünk állani ez idő szerinti igaz feladatunk is.

De kérdés: mit tehet bajaink elhárítására, az igehirdetés sikeresebbé tétele, az evangéliomi élet fejlesztése körül a zsinat, melyről szinte megszoktuk már, hogy az talán nem is lehetne egyéb, mint pusztán közigazgatási törvényhozó hatalom? Mit várunk hát mi a zsinattól?

Várjuk: az egyházi adminisztráció fejlesztése, mint nem igaz, csak ránk kényszerített prot. fejlemény helyett azt, hogy méltóztassa egy tekintetre azon külső gátló körülményeket, melyek a mi igehirdetésünk, az evangéliomi élet fokozatos megvalósításának útjában állanak. Ne vegye fel a kath. egyházzal a versenyt azon a téren, mely nem a miénk; hanem kényszerítse azt a vallás terén, a mi terünkön szükséges s egyetemes társadalmi érdekekben is üdvös, nagy és szabad verseny felvételére. Várjuk, hogy kísértse meg, sürgesse az államhatalomnál a vallásfelekezetek jogviszonyainak elodázhatalanná vált szabadelvű rendezését, nem egyházi, középkori, hanem szabad polgárokhoz méltó vallásos szellemben és alapon. Mert míg ez meg nem történik, addig a legszebb evangéliomi predikáció és cselekedet is csak további nehéz vergődésre lesz kárhozható a katolicizmus egyoldalú egyházi iránya és nagyhatalmi politikai állása miatt; addig hiába zsinatolunk akár minden évben, hiába erősítgetjük magunk védelmére a külső, közigazgatási védőfalakat.

Egyházi egyenjogúságuk érdekében már a zsidó honfitársak is megmozdultak. Én azt hiszem, itt van az idő arra, hogy a két protestáns egyháznak az e természetű kérdések tárgyalására kiküldött közös zsinati bizottsága az evangéliom szellemével megfordítsa az egyházi dolgok mostani állapotát.

Molnár Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Egyetemes ág. evang. jogakadémia.

Az eperjesi jogakadémia érdekében nagy fontosságú mozgalmat kezdeményezett az intézet pártfogósága. Ugyanis a közoktatási minisztériumban legközelebb lefolyt jogi szakoktatási ánket, melynek bővebb ismertetésére lapunk legközelebbi számában reá térünk, a legtöbb protestáns jogakadémiát a lét és nem lét kérdése elé állítja akkor, midőn a kötelező doktorátus elejtésével szervezendő egységes államvizsgálatok tarthatására a jo-

got csak azon vidéki jogakadémiáknak javasolta megadni, melyek nyolc rendes, egyetemi magántanári képesítéssel bíró tanerő fölött rendelkeznek.

Tudvalevő dolog, hogy a protestáns akadémiák egyikén sincs 8 rendes tanár, — az egyetemi magántanári képesítés sem volt eddig megkívánva s így eme javaslat keresztülvitele, noha előnyei és üdvös hatása kétségtelenek, több vidéki jogakadémiára, melyek anyagi tekintetben különben sem álltak soha fényesen, a vég kezdetét jelenti — annál inkább, mert azt bizonyosra lehet venni, hogy a mely intézet a vizsgáztatási jogot meg nem nyeri, az el fog néptelenedni, sorvadni, céltalanná válik s megszűnik.

Az eperjesi jogakadémia egyike hazánk azon intézeteinek, melyek tudományos tekintetben mindenha a kor színvonalán állottak s tanárai között, hogy a néhai jó Pankrátiust ne említsem, oly erőket mutatott föl, mint Csupka, Vandrák, Vécsey Tamás, Berzevicy Albert stb., társadalmi és nemzetiségi tekintetben pedig mindenha missiót teljesített. Hogy minő valódi szükség hozta létre, igazolja ama körülmény, hogy 1862—63 és 1874—75 között a hallgatók száma 58—181 között ingadozott. Igaz, hogy a jogakadémiák ellen 1874/75-ben megindult kormányzati és törvényhozási harc folytán 128-ról mindjárt a következő évben 26-ra szállt alá hallgatóinak száma, 1876—78-ban pedig épen szünetelni volt kénytelen, de népessége újabb időben oly öröndetes gyarapodást mutat, mely valóban a legszebb jövővel kecsegtetne. 1878—79-ben 18 hallgatóval nyílt meg ismét ez intézet, 1885—86-ban számuk még csak 25 volt s azóta folytonos emelkedésben 79-re szállt föl s most népesség tekintetében a negyedik helyen áll.

Azonban míg így szellemileg s erkölcsileg erősnek érezheti magát az intézet, anyagilag mindenha csak küzdött. Tőkéi oly csekélyek, hogy még a város, megye, az egyházegyetem évi segélyével is alig képesek a legszükségesebbekre redukált kiadásokat fedezni. Magától érthető, hogy az intézet magára hagyatva nem volna képes a mostani 5 rendes tanár helyére nyolcat beállítani, annál kevésbé a tarthatatlan tanári fizetéseket javítani.

A kollégiumi pártfogóság tehát az ág. ev. egyház zsinata elé a következő törvényjavaslatot terjeszti:

„A zsinat a tisztai ág. ev. egyházkerület eperjesi kollégiuma kebelében fennálló jog- és államtudományi karnak, mint hazai vallásfelekezetünk egyetlen ilyenmű tanintézetének tudományos, hazafiúi és vallásfelekezeti szempontokból egyiránt szükséges fentartását és a tankövetelményeknek megfelelő módon való továbbfejlesztését kimondja s utasítja az egyházegyetemes közgyűlést, hogy a fentartásnak és továbbfejlesztésnek vallásfelekezetünkre oly fontos ügyét felkarolván, a tanintézetnek egyházegyetemes jelleggel való felruházása mellett, e célra a szükséges lépéseket megtegye s amennyiben ennek megvalósítására ön erejéből képes nem lenne! e célra államsegélyt eszközöljön ki és vegyen igénybe.“

Méltán emeli ki a valóban mintaszerű indokolás, hogy ez intézet országos nevű volt a multban, hivatásának becsülettel felel meg a jelenben; meggyőzően utal arra, hogy a protestantizmusnak mennyire szüksége van ily iskolákra, melyekben önmagának, a szabad eszméknek és a hazának nevel feltartó erőket; hatással és igazán mutatja ki, hogy minő szolgálatokat tesz ez intézet eme határszéli vármegyében a magyarságnak; hogy az ág. evang. egyháznak egyetlen ilyenmű iskolája, mely ha nem volna, föl kellene állítani, s ha megszűnik, nincs többé remény, hogy valaha föltámadjon. Arra is felhívja a figyelmet, hogy azon akadémiákra, melyek képesek

lesznek a követelményeknek megfelelni, az új államvizsgálati szervezet folytán szebb jövő valóságos virágzás vár.

Mindezek után így végződik a javaslat: „Ujabban kiemelve: arról van szó tehát, hogy vallásfelekezetünk egyetlen ilyenmű tanintézetének, a tudományos, a hazafiúi és a vallásfelekezeti érdekek szempontjából egyenlően fontos hivatást betöltő s feladatát oly hosszú idő óta buzgalommal és odaadással megoldó eperjesi jogakadémiának mindenáron — s így, ha erre önrölkéből képesek nem lennének, kieszközleendő államsegély útján — való biztosításának és újrászervezésének elhatározásával: *határozzunk a felett a nagyon fontos kérdés felett, hogy vajjon hazai vallásfelekezetünk tartson-e fel legalább egyetlen jogakadémiát*, vagy pedig az ennek fentartására irányuló törvényadta fontos jogát adja-e fel örökre? És ennek a kérdésnek eldöntését nyugodtan bizzuk a nagytekintetű zsinatnak bölcs belátására.“

Az eperjesi jogakadémia már tanárai által is, — kik közül nem egy lapunknak s a protestáns irodalomnak is hű munkása, közel áll hozzánk; de mint a testvér ág. evang. egyház egyetlen ilyenmű intézete, — közel áll egyházunk szívéhez is s megvagyunk arról győződve, hogy mint eddig hűen szolgálta a protestáns érdekeket, a tudományt s a nemzetiséget: úgy, megerősödve anyagilag, mindezeknek még odaadóbb munkása lenne. Azért az őszinte jóakarat és érdeklődés melegevel kívánjuk, hogy a kollégiumi pártfogóság szava ne legyen kiáltó szó a pusztában, hanem az intézet, mint a protestáns tanügy egyik érdemes hajtása, vivát, crescat, floreat.

B. B. dr.

Szemináriumok az akadémiában.

A tapasztalás bizonyítja, hogy a reformok rendszeresen zavarokat szülnek, ha létező állapotok megváltoztatását célozzák. Eszmém, ha megvalósulna, nem idézne elő változást a valóra, csak az *eredményre* nézve, mert hiszen nem meglevőt javít, hanem olyat kér, a mi *nincs*.

Az akadémiái oktatás a sárospataki főiskolában magas színvonalon áll, a kor igényeinek megfelel. A kikerült ifjak a nekik szükséges tananyagban elméletileg eléggé képzettek s csak ők az okai, ha talán nem azok. A vizsgálatok legtöbbször szép eredménnyel végződnek; a vizsgázók ritka kérdést hagynak felelet nélkül, mi bizonyossága annak, hogy a tanulók tanáraik előadása után készített jegyzeteiket, az ú. n. *studiumot* kitűnően megtanulták. A tanulók azonban a mellékkérdésekre, melyek a studiumban nincsenek benne, egy-kettő kivételével — mert ennyi mindig akad — aligha fognak feleletet adni. Ez megint annak a bizonyítéka, hogy a tanulók a studium által kiszabott mesgyén kevesen mennek túl, önálló kutatást csak kevesen végeznek.

Oblivioni discimus! Az élet ezer gondja sok mindent elfeledtet az emberrel. Az iskolába felkerült gyermek az óvodában tanult verseket már nem tudja pár év múlva mind, de az önmaga által alkotott játékokra még később is nagyon jól emlékszik. Az akadémiába felkerült ifjú 2—3 év múlva a gimnáziumban tanult tárgyaknak már csak nagyon sovány vázát ismeri, de a latin nyelv tudománya ha *igazán* tanult, megmarad nála, mert ott nem csupán könyv nélkülözött, hanem *önmunkásságot* fejtett ki, óráról-órára törve magát. Így van ez az akadémiái oktatásnál is. A mit mástól kapunk, könnyen feledjük, de a mit önálló kutatás útján szereztünk, a tapasztalat bizonyossága szerint, mindvégig megmarad. Az emlékezés cserben hagy, az igazi tudás boldogít. Ezt tapasztalva

a kívülvilágban, nem volna-e jó már itt az iskolában gyakorlatilag is képezni az ifjakat, hogy kilépve az életbe, e tekintetben is gondos kezek, tanáraik által megmutatott út álljon előttük s a kísérletezés kora az iskolában végződjék; nem volna-e jó az *elméleti oktatás mellett a gyakorlatira is súlyt fektetni*, hiszen „Usus est magister vitae“?

Nem lépek teljesen ismeretlen mezőre, midőn tanügyünk vezérfőfiainak figyelmét a tanításnak az önképzést illető oldalára felhívom, hiszen theol. akadémiánk egyik ágában már rég óta fennáll ez, értve a *gyakorlati theol. szemináriumot*. Milyen áldásosak, gyümölcsözők az itt eltöltött órák! Itt már föltűnik az élet is, a tiszta elméletek hallgatása helyett a tanulók, mintegy a társadalom tagjai, kísérleteznek az élettel.

Az utánzás sohasem szégyen, ha haszonnal jár. Az emberiség egész élete tulajdonképpen utánzás. A budapesti *tud. egyetemen* van és virágzik egy oly intézmény, mely a gondos figyelmet, esetleg az utánzást megérdemli. *Ez az szemináriumi intézmény.*¹ A bölcsészeti, jogi stb. szakokon, mit a tanulók az előadásokon elméletileg magukévá tettek, az intézmény körében gyakorlatilag is hasznosítják, kibővítik tanáraik vezetése alatt. Mindenik szeminárium tulajdonképpen egy önképző-társulat-féle kör, melynek tantárgyak szerint változik elnöke a vezető tanár személyében. Az egyes szakszemináriumok több részre oszlanak. A bölcsészeti pl. egymástól függetlenül — csak mint intézmény egy — modern philologiai, classica philologiai, történeti, földrajzi stb. szemináriumokra oszlik, melyek közül mindeniknek van egy, a tanárok közül kinevezett igazgatója, az ifjak közül választott könyvtárnoka s széniora, ki a rendre ügyel fel. A tagok hetenkint 2—2 órán munkát olvasnak fel sorban egymás után, mely munkák tárgyai lehetnek önkéntesen felvettek is, de legtöbbször a vezető tanár által kiszabott körben mozognak s előadás tekintetében egyik-másik szemináriumban gimnáziumi növendékek fejlettségéhez vannak alkalmazva. A felolvasott munkákra a tanárok igen bő s felette tanulságos bírálatot mondanak. A bírálat természetesen úgy szóval, mint írásban a tagoknak is kötelessége. Egyik hasznos eredménye a szemináriumi gyakorlatoknak a *munkálkodás*, mely kötelesség; a másik a *megbíráltatás*, mely gyakran egy egész életre hat ki jótékonyan, mert a munkák felfogás, utánjárás, szerkezet, előadás és nyelv szempontjából jutnak bírói ítélet alá; bizonyos *önismeret*, mely a kérkedőt, elbizakodottat szerénységre, a szerénnyt bátrabb magaviseletre buzdítja.

De van egy másik oldala is ez intézménynek, mely az említettél még talán gyümölcsözőbb. Mindenik szemináriumnak van egy talán olvasó, dolgozó-teremnek nevezhető helyisége, a falak mellett szekrényekkel, melyek szakszerűleg könyvekkel vannak berendezve. Feltalálhatók e könyvtárakban csaknem minden, az egyes szakokhoz szükséges könyvek, iratok, fac-similek, codexek stb. A szoba közepére patkó alakú zöld asztal van helyezve, minden egyes tag számára határozott helylyel, fiókkal, székekkel. Ez a helyiség, melyhez mindenkinek külön kulcsa van, reggeltől esti 9 óráig a tagok használatára van átadva. Nem lehet ide bemenni hogy egy-egy szorgalmas ifjút búvárkodva ne találánánk. Ide csak akarat kell, az

¹ Ez még a budapesti egyetemen is fiatal intézmény, de kétségtelenül üdvös. A tudományos s különösen az egyháztörténeti szemináriumokat már 1887-ben sürgette Krupecz István pozsonyi theologiai magántanár. Már az előtt s azóta is többször volt ez nálunk is beszélgetés tárgya s egyik-másik tanár próbálta is azt, noha egészen sajátos — de a körülmények által igazolt formában megvalósítani s illetőleg helyettesíteni. Azt hisszük, hogy az eszmeileg már különben is helyeselt intézmény rövid idő alatt valósággá válik.

eszközök rendelkezésére állanak mindenkinek, hogy mivelje magát. S ha felakad valamiben, tanárja mindig szívesen nyújt útbaigazítást. Még a hanyagra is van valami eredménye ez intézménynek. Hogyha önállóság nem dolgozik is, de ha szemét nem zárja be, midőn a teremben van, megismerkedhetik, legalább névleg, szakja irodalmával, a polcon látva szép sorban a szakirodalom jelesebb termékeit.

Azok az okok, melyek a budapesti egyetemen célszerűsíték, szükségessé tették a szeminárium felállítását, megvannak mindenütt, Patakon is; sőt itt még jobban, mint máshol, mert itt pl. a joghallgatók gyakorlatilag nagyon kis részben nevelődhetnek, miután Patakon még csak járásbírság sincs.

A sárospataki főiskola oly helyzetben van, hogy ezt a kitűnő intézményt saját falai között is meghonosíthatja, annyiival inkább, mert az akadémiai ifjak jó részénél a kedv az önképzésre meg van, évenként megelevenedvén, mint fénix poraiból, a szózat: *alakítsunk theol. önképzőkört!* Minden esetre a helyiség kérdése volna legnehezebben megoldható. De erre nézve is meg van a könyvtári olvasó-szoba, egy-két kiürített lakószoba másik két szeminárium számára. Patakon ugyanis a tanulók számarányához képest elég volna három szeminárium, egy *theologiai*, egy *jogi*, egy *filozófiai*. A theologiai szeminárium aztán pl. a theologiai tanárok számához és tantárgyaihoz képest önként oszlanék fel négy fakra, ú. m. *gyakorlati*, mely most is meg van, *exegetikai*, *theologiai*, *egyház történeti* s *kánontörténeti* s *dogmatikai* szemináriumokra, hetenkint egy vagy két gyakorlati órával. A szemináriumi könyvtárak is könnyen összeállíthatók. A pataki könyvtár, főiskolánk e büszkesége, jelen állapotában, bármily rendezett is, nem felelhet meg az ifjakra nézve annak a feladatának, melyre hivatva van. Nincs közkézen forgó szakkatalogusa, így az ifjak csak olyan munkákat használhatnak, melyekre hivatkozás történt, vagy „találomra” vesznek ki valamely címet. Minő más eredménye volna már e kincsnek, ha a szakmunkákból a legjelesebbeket ott láthatná s használhatná a tanuló a szemináriumban s szakszerűleg csoportosítva volnának felírtos szekrényekben. Tapasztalásból tudom, hogy a pataki tanárok szívessége, a hozzájuk intézett kérdésekre öröme, készséggel ad feleletet, de ezt a tanuló gyakran álszeméremből nem kéri ki, még ha figyelmeztetve van is reá. Itt a szemináriumban, hol *közelebb is jut a tanuló tanárjához*, mintegy kötelességének fogja tartani a szeminárium vezetőjétől az útbaigazítást kikérni, ha megakad.

Az ellenvetések, miket ez intézmény megvalósítása ellen felhozhatnak, nem lehetnek mások, mint *nincs pénz, nincs idő, túlterheljük tanulóinkat*. A pataki főiskolában ez intézmény létrehozására csak annyi pénz kell, mennyiért egynehány szekrény s asztal készíttetik, amit pedig az igazgató-tanács bölcsesége a nemes célért úgy hiszem, szívesen megszavaz. Idő pedig van. Mert ha az egyes tantárgyak óraszámát egygyel lejjebb szállítják s azt ugyanazon tantárgy gyakorlati tanítására fordítják, az idő nem vész el a tantárgy tanítására nézve, sőt sokszorozódott, mert a hol többen dolgoznak, több az eredmény. Ez az idő bővebben fog kamatozni, mint bármi más. A tanulóknak pedig nem lesz kötelességük mindezen szemináriumba beiratkozni, hiszen pl. a theologiánál a gyakorlati s dogmatikai szemináriumban munkás részt csak a harmad- és negyedévesek vehetnek, miből következik aztán az is, hogy a tanulók nem lesznek túlterhelve, hanem az egész intézmény csaknem ama gondolatnak volna kellemes megtévesztése egy kis átalakítással: Quaeque die . . . egerim, audiverim, commemoro vesperi.

Midőn ez intézményt melegen ajánlom főiskolánk vezérferfiainak figyelmébe, azt abból a tudatból teszem, hogy az iskolában az életre készülünk. Ez pedig csak úgy történhetik, ha az elmélet mellett a gyakorlatra is súlyt fektetünk

Szathmáry József.

TÁRCZA.

Észrevételek és elmélkedések Presbyteri Janus röpírata felett.

(Vége).

Szerző harmadik alapelve:

„És mert a protestantismus maga haladás, az előbb jelzett két alapon a kor haladó, az emberiség fejlődését előmozdító, az államokat és a társadalmat már nagy részben átható eszmékkel összhangzásba kell hozni.

Szerző első alapelve érinti az egyházat, erről már megmondottuk, hogy az lényegében isteni életfejem az emberiségi élet körében, s így meg van határozva saját eszméjében az egyedül lehetséges és lenni kellő feladata, melytől sem jobbra, sem balra, ha magát kitagadni nem akarja, senki és semmi kedvéért el nem térhet. A második állítólagos alapelve, mint nemzeti elvet, az egyház, mely az összes emberiség reorganizatioja vagy regeneratiojára van hivatva, magáévá nem teheti. Így tehát e pontnál csupán két tárggyal állunk szemközt: 1. azzal, hogy a protestantismus haladás; 2. hogy az egyházat a kor haladó, az államokat és társadalmat átható eszméivel összhangzásba kell hozni.

A mi magát a haladást illeti, kimutattuk, hogy az ev. ref. egyház presbyteri, az az népképviselői igazgatási alakjával *a modern államokat három századdal előzte meg, dacára azon véres ellenhatásoknak, melyekkel pályáján az államok részéről találkoznia kelle.* . . s így bebizonyította, hogy valóban haladás annak második neve: az fog az maradni mindaddig, míg azt a világból rekonstruálni nem kísértik meg!

A haladás nem vezethet más hová, mint Istenhez; mert a haladás akkor haladás, ha a kitűzött cél felé tart s ha azon iránytól eltér, már eltévedt, és így nem is haladhat.

De hát hol van a cél?

E kérdésre megfelel a népek könyve, midőn mondja: „Az az örök élet, hogy megismerjük az Istent, és a kit elbocsátott, a Krisztus Jézust.”

Tehát az emberiségi élet közcélja az Istennek s a Krisztusban akart világcéljainak megismerése.

Nincs más igaz haladás, mint e magasztos cél felé!

A Krisztus egyháza semmi esetre sem követhet más irányt.

Nem a világba beélés a földolog az emberre nézve, ki az örök élet zálogát hordozza lelkében, hanem beélés abba, a mi örök, s így egyedül megbízható igaz, az Istenbe!

Hol van azon kultura, azon társadalmi és szellemi műveltség, melyet az ó világtól kezdve egész a keresztyén kultúráig nem a vallás szült és dajkált volna? Már az újabb kor civilisatiojának — egész hirhadt fejlemével — a keresztyénség volt alkotó szelleme. Ezt, azt hiszem, senki sem tagadja, a ki a nagy közművelődési organumok, az egyetemek keletkezését ismeri.

Hogy az új Európa pedig mivel tartozik a reformation újabb államainak keletkezése és gyors felvirágzására nézve, az már sokkal jobban elismert dolog, minthogy

azt még bizonyítani is kellene . . . *tehát előtte járt annak, a mit alkotott!* és most sem maradt az el a világ megett, csak hogy nem a világnak szelleme által engedi magát vezéreltetni, mely koronként s gyakran hirtelen megváltozik, hanem azon szellem által, mely magával mindig azonos, tehát mindig biztos és mindig célt tudó, s ez az Istenségnek az evangéliumokból kisugárzó, s az egyházban, mint idvéleti organizmusban lüktető szelleme!

Míg e szellemet követi a reformált egyház, mindig halad, s ha ezt a világ-szellemével pactálva feladja, megtagadta magát, s megszűnt az isteni életnek organismusa lenni. elvegyített ellentétek szomorú chaosza, melynek még a világ sem veheti többé semmi hasznát.

Nem a világ szellemével összhangzás keresése útján állott elő a keresztyénség, hanem annak éppen legyőzése útján!

Más az államnak és társadalomnak feladata, más az egyházé. Ezen ellentét ezen formában fejezi ki magát, hogy a religio követelése a szentesülés, az államé a jog és erkölcsiség. Az egyik oldalról van kimondva az ember rendeltetése az örökkévaló felé, a másíkról az időbeli felé, a földi jólétre, a melyet azonban a lélek üdvéért feláldozni kell. Rosenkranz. Kritische Erläuterungen des Hegelschen Systems. 235 lap.

Nem tarthatunk azért azon hégeli egyházfelfogási nézettel, mely szerint az államnak joga volna az erkölcsi életnek (lévén az állam erkölcs-életi intézmény) valamennyi tényezőit lefoglalni. A szolga-egyház épen oly kevésbé teljesíthetné belső feladatát, s fejleszthetné lényét, mint általában erre minden szolgaság képtelen. Ama tan szerint az egyház csupán állami céloknak szolgálván, a magáét feladná, és ha az állam az ő magasztos feladatát (az erkölcsi élet legmagasb fejlemét) valaha megoldaná, akkor az egyháznak missioja is bevégezve lenne, holott az egyház missioja nem csupán *erkölcsi*, hanem kiválólag *vallásos-szellemi*, az Istennel való egyesülés eszközlése, már ezen fán az erkölcsi elem mint gyümölcs jelenik meg.

E nézetnek Rothe, a nagy nevű heidelbergi tanár igyekezett érvényt szerezni. Szerinte a protestantismusnak el kellene ismerni azt, hogy a keresztyénség arra van rendeltetve, hogy egyházas (intézményes) fejlemét bevégezve (de mikor lesz ez bevégezve?) állami (erkölcs-életi) stádiumra lépjen. A keresztyénségnek előbb-utóbb át kell törni egyházas korlátait, s világpolgárságra emelkedni.

E tanra válaszunk az, hogy a protestantizmus arra van hivatva, hogy az egyház intézményes formáját (valaha a bevégzettség tetőpontján!) a szabad gyülekezetiiségbe (coetus sanctorum) szüntesse be, *de sohasem a világba!*

Áll ugyan az, hogy a keresztyén élet fejleme tetőpontján az egyházak, mint intézmények értelmüket elvesztendik, de az egyház csak akkor jut oda, ha a világot teljesen áthatotta, s a Krisztus személyes életét oda már beképezte. Azonban ekkor már nem a keresztyénség fog az államban, mint csupán erkölcs-életi institucióban, hanem ellenkezőleg az állam fog nem az egyházban ugyan, de a fenséges keresztyén elvben feloszlani és megdicsőülni.

Schenkel úgy látja, hogy nincs semmi jogosultság arra, hogy az emberiséget az állam kategóriájában képzeljük a tökély legmagasb pontjára, és hogy az államot úgy képzeljük, mint az erkölcsi idea teljes megvalósulását. Az államnak nem lehet legmagasbb célja az üdv, azaz visszaállítása az emberiség istenhezi megzavart viszonyának; mert az állam tapasztalatilag nem indult ki az üdv visszaszerzésének szükségességéből, vagy is az öntudatnak közvetlen vonatkozásából Istenre, hanem csupán az észfejlődés és az akaratnak a *jog formájában* való megvalósítása szükségességéből indul ki, vagy is az öntudat-

nak a világra való közvetlen vonatkozásából. Utolsó célja marad ugyanis az embernek a világ-életen belől az *ész és akarat vonatkozásainak rendje* a külső *jogközösség* megállapítása és fentartása által . . . Miután pedig a *jog* épen oly *különös*, mint az *üdv egyetemes*: azért az állam örökké a különösség jellegével birand, míg az egyház mindig az egyetemesével.

Nincs semmi alap várni azt, hogy a míg a dolgok állományait meg nem változtatják (az az lenni azok, a mik, megszűnnek) jellemöket odahagyják, vagy fecséreljék. Az egyház (mely nem e világból való!) sohasem fog az államban feloszolhatni, hanem igenis abban, a miben egykor maga az államiság célzott erkölcsi fejleme tetőpontján feloszlandik, a keresztyén elvben, vagy is, a mi teljesen egyre megy ki, az istenfiak teljes testvérségének egységében, a Krisztusban.

Ez az államiság és az egyháziság vég utópiája! mind addig pedig az állam, mint külső *jogrenden* alapuló erkölcs-életi institutio, politikai különbözőség marad.

Az egyház pedig marad az, a mi lényegileg volt, örökké, az idők dacára. Elsőben feltűnt csiraszzerű képződésben, s megkezdé magát *beképezni a világba*, (és nem megfordítva, mint most kívántatik azok által, kik az egyház isteni jellemét nem ismerik!). Azután feltűnt mint symbolumos képe a reális egyháznak, a hol már a világ kezdé magát beképezni az egyházba, s oda idegen elemeket vitt be, s azt megfertőzteté. *A reformatioban feltűnt az egyház, mint oly kísérlet, mely a világi elemek kivetését az egyházból vette célba*, de még mindig a symbolumos egyház korlátai között. A reformatio tehát visszatörekvés volt az eredeti alapra, a reális egyház lehető hű kifejezésére. „A reális egyház a történelmi Krisztusnak, a hívek szíveibe beképzett Krisztusnak egyháza, a hites szabad gyülekezetnek és a hites szabad individuumnak egyháza”. Lánge Péter. Dogm. 1200 lap.

Az egyház szabad gyülekezeti alakja tehát az eredeti alak, s a világ lefolyása alatt keletkezett alakoknak ebben kell feloszlani!

A reformatio eredeti missiojában már ki van mondva, hogy mire kell törekednie, ha reformatio akar maradni: *kivetni az egyházból minden betolakodó nem egyházi elemet, s így nem a világból kell magát rekonstruálni*, mint most hangoztatják, a világgal való összhangzatos haladásban.

Az egyház akkor halad, ha Isten felé halad, s oda tör utat, *s ha a Krisztust assimilálja*, „ki az út, igazság, és az élet” és *nem a világot, és annak ephemer szellemét*.

Az egyháznak sohasem adott erőt a világ, s ha adott: *a hierarchiához vezette mindig*, mint a római és az angol episcopális egyházat . . . De a reformatio épen *minden hierarchia tagadásából indult ki*. Itt érdemelte ki valóban a *protestáns* nevet.

Röpirat-író, midőn az ev. ref. egyház ügyeit vizsgálja, s azokon javítani akar, egészen világi álláspontra helyezkedik, s látja önelégülten a világot bámulatosan haladni a centralisatio boldogító útján . . . és még is beszél az első lapokon az öncélos egyéniség jogalanyiságáról, a mit az egyházzal szemközt szeretne élesre kiköszörölni, noha az egyház, mint idvéleti élő organizmus, csak is tagokat ismerhet el, de az egyéniséget nem absorbeálja, hanem azt istenfiúsággal ruházza fel, s ezt az istenin kívül minden tekintély pressiója alól felszabadítja, s teszi azt saját lelkiismerete királyi papjává . . . de már röpirat-író ugyanazon egyéniséget az állammal szemközt nem habozik az államhatalom centralisatiójába besülyeszteni!

Ő ezen centralisatioval az Isten egyházát is óhajtáná boldogítani. E pontnál látja szerző az erőnek összpontosítása által a legbiztosabb haladást a cél felé... Igaz, hogy a physikai erők egyesítése a sikert bámulatosan emeli, de hogy az emberi lények a hatalom kezében gépekké aljasíttassanak, a fenebbi analogia szerint, azt még a siker sem menthetné meg az emberi természet ellen megkísérlett merénylet vádjá alól!

A jogbölcsészet két államformát látszott kifejteni az emberi társadalomban: a jogállam és rendőri állam formáját.

A jogállamot, mely az öncélos egyén jogalanyiságán alapszik, az észjog legméltóbbnak találja az emberre, mint szabad polgárságra jogosított lényre nézve; mert erkölcsi énjét az államban, (mely céljában erkölcs-életi institucio), itt fejtheti ki legbiztosabban... Igen, de a jogállam nem a jogok confiscatiojában, hanem ellenkezőleg azoknak méltányos megosztásában nyilatkozott mindenütt, hol kifejlődhetett, és *municipális társává tevő a polgárt*, s a polgár ily állásponton az őt megbécsülő állammal egész lényével összeforrt; mert jogainak, szabadságának biztosítását ott találta az államban, s azért kész volt az állam érdekében „tamquam pro aris et focus” vért és életét is kockáztatni... és ezen egység, ezen szabad és nem felerőszakolt egység mívelte a világtörténelmi csudákat... a Marathonon, a Thermopylák-nál, Plateánál és Salamisnál. Itt, midőn a haza megtámadva volt, a polgárok nem számították a haza egész földét elárasztó ellenséget, hanem csak a hazának veszedelmét, s kiállottak a küzdőterre tízezeren százezerek ellen és *győzött a polgár és a haza szent egysége*.

Ily hatalmas a jogállam... de ez nem centralizálja a jogokat a kormányhatalomban, hanem azokat megosztva az államot az összes polgárság közérdekévé, köz kincsévé teszi. Itt rejlik azon ereje, mely már csudákat művelt.

De mi azon állam, mely centralizál? Honnan veszi el a jogokat, melyeket magába olvaszt? A polgároktól, s beszűntet minden municipális életet a kormányzat egységében... És mit ad a polgároknak a confiscált jogéletért? Csupán a népképviselést a parlamentben, de a képviselő-választás jogát is megnyirbálta, s három évről ötre tette át, s a magyar polgár öt évben egyszer érzi, hogy még ő is polgár. Ha pedig arra nézünk, hogy minő apparátussal rendelkezik a kormány a polgárok ezen egyetlen jogának illuzoriussá tételére: akkor elmondhatjuk, hogy az elvett municipális jogokért nem kapott semmit.

Már azon állam, mely ily módon centralizál, erős lépésekkel siet a *rendőri állam és absolutizmus felé*, mely a Cárizmusban találja fel ideálját... Itt azután csakugyan egyesítve van az erő... de hogy vajjon egyesítve vannak-e ott a polgárok érzelmei és érdekei? Arra megfelel világosan a modern Oroszország napi története!

Röpirat-író a centralisatio áldásainak szemlélése után, az ev. ref. egyházra veti szemeit, s annak felvirágzását is a centralisatiótól várja egyedül, mondván:

„Micsoda ma a mi egyházunk szervezetének képe? Egy csonka, be nem fejezett centralisatio... egy helyett öt fejjel, egy akarattal helyett öt akarattal, egy egységes erő helyett önkeblében viszálykodó gyenge hatalommal.”

E szavak világosan oda mutatnak, hogy neki is öt fej helyett egy kellene... mi lehet az más, mint a mi az öt főt magában egyesítené, azaz öt püspökség felett állana: tehát egy *református érsek vagy primás!*... és miután a mostani zsinaton sanctiot nyert a népesebb egyházak *virilizmusa (!)* többé nincs más hátra, mint a nagyobb egyházak *metropolitánságának* felállítása: s így

út lesz nyitva a pesti (fővárosi) püspök primásságához... Így azután haladunk majd a világ szellemében, de nem a Jézus Krisztus igénytelen egyházának szellemében az apáink által perhorrescált *papuralom felé*. De már akkor, bocsásson meg röpirat-író, a *contra-reformatio* követelése oly hangossá válik, hogy annak semmiféle református érsek vagy primás a polgári assistentia egész karhatalmával sem lesz képes ellenállani.

Ime, hová jutottunk a püspöki cím elfogadása óta egy tized alatt? Ma már a világboldogító centralizatio, s a modern állammal (jogállammal-e?) haladás nevében egy ref. érsekség követelése *kísért*.

Egy tized előtt, többször önkockáztatólag, kikeltem a püspöki cím használása ellen. Elmondottam, hogy az határozottan hierarchico-aristocraticus, hogy annak saját történeti és oly dogmaticus jelleme van, melyet mi soha el nem fogadhatunk, mely azonban mindenütt, hol elfogadva lett, előbb-utóbb exerálta magát, mint például az anglicán egyházban. Elmondottam, hogy ez világias ambitionnak nyitandó utat a Krisztus igénytelen egyházában... de akkor a pusztában kiáltónak szava voltam... ma már íme egy főpüspökség elmélete kísért.

De hát mi, kik még az evangéliumot valljuk nem centralizálódunk *soha semmi* földi személyiségben... Ott van a mi isteni személyes centrumunk a Krisztus! Mi más főt soha el nem ismerhetünk az írásk alapján... ott van továbbá a prototyp és canonicus jellegű századok által elének kifejezt, s a reformatio által rehabilitált centrumunk, a zsinat, melyben egyesülhetünk, *ha az Isten lelke* és nem a *modern világ lelke által* vezetve lépünk oda.

Mi minden más centralisatio ellen tiltakozunk az evangélium, saját felszabadított lelkiismeretünk, elődeink és utóvilág nevében.

* * *

Bevégezésül még csak azt kell felemlítenem, hogy igazabb alapelvet felállítanunk nem lehet, mint azt, hogy az Isten egyházát s vele organice összefüggő dolgokat csak is írástani (lévén a protestantizmus íráselvű) és egyháztani alapon kell és lehet egyedül megbírálni, vagy fejleszteni...

Ezt a mi régi uraink megtehették; mert ők a jog mellett még a theológiát is végighallgatták, sőt sokan a külföldi egyetemeket is megszerették, bírtak tehát eleget a theologiai képzettséggel az egyházi dolgokhoz is alapoosan hozzá szólhatni, de ma uraink csupán a jogász s így világi képzettség talaján állanak, s a szerényebb helyzetű lelkészek nézeteit figyelemre is alig méltatják, pedig a konventen és zsinaton *ma már* ők uralkodnak, s így jönnek létre oly konventi javaslatok és zsinati *határozatok, melyekre sem az evangélium, sem a szent-Lélek pecsétét rá ütni többé nem lehet*, s kivetik maholnap az egyházat saját természetes életköréből, s lesz egyike a földi társadalmaknak egyházi névvel, de isteni sanctio nélkül.

Dr. Heiszler József,
lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

Költemények.

Irta Szabolcska Mihály. Kiadja a „Csokonai kör.” Debrecen, 1891.

A mult év folyamán, körülbelül egy esztendeje, a „Fővárosi Lapok” 3 költeményt közölt „Egy új költő” címmel és pedig szokása ellenére nem a lap homlokán, de a „Tárcában,” közvetlenül egymás után, egy azon

számban és pedig szerkesztői bevezetéssel. A következő számban Beöthy Zsolt, ki különben ma már az aktuális kritikában alig vesz részt, nyílt levelet írt a Fővárosi Lapok szerkesztőjéhez, Vadnayhoz s a közölt darabokat igazi remekeknek nyilvánította. E remek szerzője egy eddig Debrecenen kívül alig ismert költő: *Szabolicska Mihály* volt. A többi lapok irigykedő gúnnyal fogadták; Beöthyvel szemben, „felfedezői sportról“ beszéltek; összehozták a kálvinista akadémiát, melyből persze Gyulai sem hiányozhatott, pedig hát ő a felfedezéstől oly távol állott, mint akár a többi lapok tárca vezetői; a kik meg, mivel egyebet nem tudtak tenni, a szerző nevével viccelődtek: de azért mindenik kapva-kapott az alkalmon, hogy egy-két darabot közöljön tőle. És ez egészen érthető is. Nem az irodalomnak e sippal, dobbal dolgozó munkásai „fedezték fel“, nem ők melengették keblükön többi óriás szülötteikkel együtt, de egy a többitől kiváló, szolid lap s egy akadémikus. Aztán meg a fiatal költő egy kis kárt is tett az ő sápadt babér-erdőjökben. Ezek bizonyára alapos okok a gyűlöletre, vagy a hidegségre.

De egy esztendő nagy idő. Az alatt sok megváltozhatik. Szabolicska megjelent kötete az őszön már irodalmi esemény számba ment s úgy is fogadták. Az efemer sajtó — nevezzük nevén — hasábokon át foglalkozott már vele s legelőkelőbb kritikusaiktól ültette íróasztalához.

Némelyik kritikus, így pl. a Pesti Naplóé, alig szól valamit a kötetéről, csak felfedezőiről s arról az iskoláról, mely Szabolicskát elismerte s a Napló rovatvezetője — egyike a Petőfi-Társaság ifjú óriásainak — a fékezhetetlen irigység fenlobogó lángjától égve, dörgelemes hangokat hallatott a felolvasó asztal mellől a „liray szendék“ e mécesnyi világolása ellen. De hát a „lirai szendék“, közéjük értve Szabolicskát és irodalmi életünk egy másik nagy alakját is, e miatt nem sokat kisebbedtek, mert hiszen régi igazság, hogy nem rossz gyümölcs az, a melyen a darázsok rágódnak. Még a mely lapok a legtárgyilagossabbak akartak is lenni, azok sem tudtak legjobb akaratok mellett sem idáig emelkedni. A zsurnalisztai gög, a vágatva rohanó haladásból okvetetlenül következő felületesség, az eleveneket és holtakat megkritizáló szenvedély s az egyetemes emberi ész és produktív munkásság felé emelkedés (mit mások talán nagyképszerűsködésként neveznének): ezek nem engedték azt, hogy önmagukat megtagadják. Valami nagy hibát kellett mondaniok a kötetéről, ha már dicsérni is kénytelenek voltak. Így mondták azt, hogy ebben a legjobb, legkifogástalanabb, legköltőibb erejű költeményekkel vegyesen találhatók a leggyarlóbbak; hogy szerzőjük nem tudja önmagát megbírálni, hogy ezek szerint még kiforratlan. De reményre jogosít, sokat lehet várni tőle. Pedig véleményünk szerint, mindenik darab erős bizonyíték szerzőjük erőteljes költői tehetsége mellett s még a melyik gyarlóbb is a többinél, abban is mindig van valami, a mi az olvasót megkapja és sokáig feledhetetlenné teszi az illető költeménynek többnyire kedves csengésű sorait.

Hogy ezek után áttérjünk Szabolicska költészetének egyes motívumaira: csak örömmel jegyezhetjük fel e lapok hasábjain, hogy költészetének egyik gazdag forrása a vallásos érzés. Hogy ez így van s hogy ezt bevallani sem restelli, sőt kötetében is jelentékeny helyet juttat számára: ez ma már magában véve is tiszteletre méltó. Arra készen lehetett, hogy e költeményeivel a napi kritika nem fog valami nagy szinpathiával foglalkozni. Pedig költészet ez ágának is szintügy megvannak jó tulajdonai, mint a többinek. Elvitázhatat-

lan érdeme, hogy azokat, melyeket megír, lélekből írja meg. Mily erős hit nyilvánul pl. a „Nehéz órában“ című költeményben is. Itt egyszersmind az emberi lélek egy közönséges, szinte szükségszerű mozzanatával is találkozunk; ez az, midőn a hit megrendül. A tanulmányok, s élettapasztalatok mehozzák ezt az időt mindenkinek, ki csak kissé is szeret gondolkozni vallásfilozófiai eszmék felett. Megtörténik ez Szabolicskával is. Ilyenkor válaszútunk vagyunk. Némelyek a hideg tudás álarca alatt megmaradnak továbbra is, tán örökre, a hitetlenség e jégvilágában; mások a hívés enyhítő, éltető légkörébe térnek vissza. Ám e visszatérés módja és oka is különböző az embereknel. Egyik filozófiai eszmékkel a gondolkodás által nyeri, győzi meg önmagát. Szabolicska pedig költői, biblikus víziókkal, a kedély gyöngéd vonzalmával, mintegy szükségérzetével kényszeríti lelkét, eszét a hívésre s a legtöbbször gyermek kora emlékeinek felidézésével. A fentemlített költeményben Mózes csipkebokrát látja égni, majd azt, hogy mint fakaszt a nagy törvénytevő vizet a sziklából. S midőn így végig vonúlnak előtte a biblia csodaképei, akkor mondja magáról:

«— a nyitott, fénylő lapokra
Lehajtvá izzó homlokom:
A Kanahánt hittel keresve,
Szent sátruk én is hordozom.
Derül, borúl az ég felettünk,
De im napunk ha rossz, ha jó:
Csak zúg az ének sziklahittél,
Az Úr erős, mindenható!»

S aztán ezen az alapon folytatja tovább megerősödött hitének nemesebb értelemben vett ömlengéseit.

Az „Adventi esték“-ben már gyermek emlékeiből merít s azzal erősíti hitét:

«A sok mosolygó gyermekemlék
Mind újra éled, mind körülvesz.»

Édes anyját áldja, a miért még gyermek-korában elvezette őt a Betlehembe. S itt tulajdonképen nem is foglalkozik adventi gondolatokkal, csupán adventi emlékekkel s lelkét nem az adventi eszmék nyugtatják meg, talán állandó nyomot hagyva vallásos meggyőződésében, de a gyermekkori adventi estvék visszaidé-
zései elringatják gondjait s tépő gondolatait. „Első imádsága“

(«Három angyal fejem felett»)

szintén azért kedves neki, mert gyermek-emlék.

Vallásos költészetének, mint általában egész költői lényének egyik vonása a szeretet is, még pedig e helyen, az épen általánossága miatt nemesebb *emberszeretet*. Szeretni övét mindenki tudja, ki méltó az emberi nevezetre; de százakat, ezreket szeretni csak nagy lelkek képesek. Szabolicska „Karácsonykor“ békét kíván a földnek, „nyájas tűzhelyet“ a vándornak; szeretetet a „kis házikók, nagy paloták“ lakóinak; istenimádást koldusnak és királynak; meglegedést a fukarnak; feledést a rabnak s

»Ha lenne mégis kinek éberen
Balzsam sebére sehol sem terem:
Fordulva a szeretet Istenéhez,
— Álma legyen legalább boldog, édes
Karácsony éjszakáján «

Ha gondolat-menetét egy pár darabban, mint fentebb tettük, figyelemmel kísérvük, igazolva áll előttünk az, hogy tulajdonképen nem a vallás eszméiből s bölcsészeti okoskodásokból meríti hitét. Gondolkozni, tépelődni nem igen szeret költeményeiben; gyűlöli a „tudós fóliánsok“, „koldús, jég tudását“, a „bölcsek férfiak“ józan beszédét s mindezekkel szemben többször érezteti ellenszenvét. Mind e tulajdonságok bizonyos debreceni színezetet adnak költeményeinek s a debre-

ceni „haladó orthodoxia“ iskoláját éreztetik, de azért nekünk „hitingatoncoknak“ is a legélvezetesebb perceket nyújtják, a költészet általános, minden szívet megindító varázsa hatalmas által. A csendes megnyugvás, a lélek multhoz való ragaszkodásának őszinte és helylyel-helylyel néha bus rajza minket is ájtatos elszenderedésbe ejt. E mélabús, álmódzó érzések hármóniáját csak itt-ott szakítja meg a vallásos extasis disszonans erélye.

A középkor egy fanatikus, rajongó szerzetesének sovány kipirult arcát látjuk magunk előtt, midőn „Nagy hét“ című költeményét olvassuk s itt egyebek közt a következő helyet:

„Óh diadalmas szenvedő lét,
Te légy az én lángoszlopom!
Legyen tövissel koszorúzva,
Sárral dobálva homlokom;
S míg itt belől, szívembe' hordom,
Szűz, tiszta, szent önérzetem:
Igazsáért üldözve keljen
Egy életen át vérzenem.“

S az aszketikus e sértő hangján folytatja végig napi héti gondolatait. Itt az óda hangját és magasztos szárnyalását meglehetősen elvétette; idegen mezőbe tévedt, mely túlesik a költészet, sőt az emberi határon is. Másutt néha sikerül elérnie az óda magaslatát lelkesedésben és eszmékben, de általában az óda hangja erős az ő merengő, gyöngéd, szelid lelkéhez. Affektálni meg nem tud, mint a mai költészetnek alkalmi óda írói. Így bár a vallásos lelkesedés erősebb esetelésekben nem szerencsés is, s a filozofiai eszmék költői fejtegetését nem kedveli; de azért műzsája hasznos szolgálatot fog tenni a vallásosság terjesztésében, s ily nemű költeményei bent a családban, annak kisebb és nagyobb műveltségű tagjai közt egyaránt jó eszközök lehetnek a gyöngédebb valláserkölcsei érzések táplálására, az igazi költészet hatalma s az őszinte érzések mélysége, egyszersmind egyszerűsége által.

(Vége köv.).

Mátrahegyi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Comenius ünnepély** híre cseng-bong a napi lapokban. A külföldi hatás s a hazai paedagogusok buzgó-sága eredményesnek mutatkozik. Az 5-ik számunkban említettekén kívül már a *Brassómezei tanítótétel* is ünnepelni készül s ünnepelését tanügyi kiállítással köti össze, a mely a népnevelésügy és irodalom mai állását fogja feltüntetni. A budapesti ev. ref. egyház, theol. akadémia és főgimnázium, valamint a n.-kőrösi, halasi, kecskeméti ev. ref. tanintézetek szintén készülődnek. A budapesti ünnepély jelentőségét emelni fogja az, hogy a zsinati atyák a fővárosban lesznek összeseregelve a 300-dos évforduló napján. A Comenius nevéhez fűzött s nyilvánosság elé jutott hírek között gyakran van szó Sárospatakról s az itteni főiskoláról és pedig bizonyos tájékoztatlansággal párosulva, mintha talán itt épen semmi sem történnék a főiskolát minden más hazai intézetnél inkább megillető ünnepély előkészítése végett. Pedig még a mult évben megírtuk, hogy a tanári kar már régen elhatározta a Comenius emlékének felújítását s megbízta *Szinyei Gerzson* akadémiai igazgatót s a neveléstan tanárát, emlékbeszéd készítésével. Az ünnepély további részleteinek megállapításán bizottság működik. Tervben van egy *Comenius-alapítvány* létesítése, a Comenius műveinek és mellszobrának kiállítása az ünnepély napjára s esetleg egy pár kiválóbb művének lefordítása s kinyoma-

tása stb.; de mindezekben az előjáróság áldozatkészségének és képességének mértéke lesz az elhatározó.

— **Jubiláns tanárok.** A debreceni főiskola theol. akadémiajának egyik jeles tanára, *Toth Sámuel*, a ki jegyzői tollával az egész hazai ev. ref. egyháznak is rendületlen kitartású szolgája, már novemberben betöltötte tanárkodásának $\frac{1}{4}$ századát. Tanártársai s tanítványai örömmel készültek e nevezetes forduló megünnepléséhez, a miben azonban a Révész B. püspök halála által reájok borult gyász megakadályozza őket. Legközelebb, f. hó 4-én — mint a „Debr. Prot. Lap“ írja — az ünnepelésnek egy szerényebb módjához folyamodtak a collegák közül azok, kik a jubiléumban volt tanárukat is tisztelik, s a kikhez aztán a többi collegák is örömmel csatlakoztak. Felkeresték ugyanis a 25 éves munkást saját lakásán s ott a volt tanítványok nevében *Csiky Lajos* theol. tanár, a többiek és az egész tanári kar nevében *dr. Baconi Lajos* akad. igazgató üdözölte. Mi is tisztelettel köszöntjük a testben és lélekben erős és sokra hivatott férfit s vele egyidejűleg azt a másik kiváló tagját is a debreceni theol. akadémiajának — *Balogh Ferencet* — a ki, az eddigi hírek szerint, egyidejűleg volt az előbbivel megünneplendő s a ki mint tanár és író szent lelkesedéssel forgolódik az egyház és iskola oltárai körül s nemcsak itthon, hanem külföldön is folyton öregbíti a magyar ref. egyházbecsületét. Hassanak, alkossanak, gyarapítsanak sokáig!

— **A „Debreceni Prot. Lap“-ban** (6. sz.) egy ismeretlen lelkész és a szerkesztő buzgókodása folytán a *sárospataki*, u. n. „alkotmányos verekedés“ „közügygyé“, „egyházi ügygyé“ vált. A főiskolai ifjuság — a „Pesti Hírlap“-ból szedett adatok nyomán — emberöléssel párosult verekedéssel, a makkos-hotyкаи lelkész törvényszegéssel, a főiskolai tanári kar kötelességmulasztással s úgy — per tangentem — még rossz példaadással is van ott vádolva. A vádló „Egy lelkész“, a kit főleg az hozott ki sodrából, hogy a szélnek eresztett, rettenetes hírekre nem jelent meg a hivatalos cáfolat, a mit pedig az aggódó szülék és a közvélemény szív-szorongva vártak. A szerkesztő azzal tóditja a dolgot, hogy megemlékszik ugyan a lapunk 4-ik számában *megnyugtató* sül közölt rövid kijelentésről; de mert nem látta az alatt a főiskolai igazgatóság hivatalos bélyegét, — tehát nem hisz neki, vagy legfőlebb is „igen kevésbé megnyugtató“-nak találja azt s az iskola fegyelmi jó híre érdekében ő maga is provokálja az igazgatóság nyilatkozatát s nagy képet csinál a korteskedéssel gyanúsított lelkész ügyéhez is. — Szívesen elhiszszük, hogy az „Egy lelkész“-t benső szülői aggodalom, vagy a sárospataki főiskola s ennek jó hírneve iránt érzett szeretet vagy valami magasabb természetű féltékenység birta a nem épen jól választott lépésre; nem kételkedünk abban sem, hogy — talán falusi elszigeteltségében s csupán a „Pesti Hírlap“-ra való korlátozottságában nem tudta észrevenni azokat az apró cáfolatokat, a melyek ama sokféleféken variált, pártszenvédellyel által sugalmazott és többféle névcserétől, szándékos ferdítésektől s a főiskola iránt mélységes gyűlölettel duzzadó közlemény ellen a különböző napi lapokban megjelentek. Ez a netaláni elszigeteltség és korlátoltság elegendő mentségnek látszik előttünk az „Egy lelkész“ lelkéztető s gyanúsító modorát illetőleg is. Arra azonban már nem tudunk mentséget, hogy a „Debr. Prot. Lap“ szerkesztője — a kálvinista Rómában — a közügyek iránt érzett buzgósága mellett — sem volt képes eljutni odáig, hogy ama kürtölt vad hírek ellen — épen a főképen érdekelték által beküldött cáfolatokat a különböző lapok behalmazából kiböngészszé. Milyen könnyű lett volna pedig egy kis jóakarátú körültekintéssel kiolvasnia azt, hogy a sárospataki diákok nem öltek meg senkit, s hogy az egyet-

len áldozat kivégzésénél még csak jelen sem volt egy árva diák sem; milyen könnyű lett volna felvilágosítania az „Egy lelkész” urat, hogy Sárospatakon nincs is Tóth Dániel nevű theologus, hogy az a bizonyos összevert egyén egy *kis-pataki* földműves stb. De valódi jóakarattal még többre is eljuthatott volna; nevezetesen, ha már minden áron teljes megnyugtatóra volt szüksége, megkérdezhetette volna bizalmasan a sárospataki főiskola igazgatóját, hogy *meg lehet-e bízni a „Sárospataki Lapok”-nak a főiskolai ügyekről közrebocsátott hireiben?*! . . . Biztosíthatjuk a t. collegát, hogy a felelettel meg lett volna elégedve s meg tudta volna nyugtatni az „Egy lelkész” urat is a felől, hogy itt most a professorok igen csendes emberek, még csak nem is párt- vagy szavazó-bizottsági elnökök s van még elég tekintélyük és bölcsességük ahhoz, hogy az ifjúság pezsgő vérén is uralkodjanak. Megtudhatta volna azt is, hogy az a makkos-hotyкаи lelkész is igen tisztességes férfiú; S.-Patakon nem a pincéket, nem is a kortestanyákat kereste, a „Csörsz árkában” sem bukácsolt, hanem édes atyját látogatta, igaz, hogy ez a látogatás — a véletlen következtében s az ellenpárt dühe miatt, csaknem életébe került. Megtudhatott volna egyebet is, azt is p. o. hogy itt a tanuló ifjúság általában nagy lelkesedést tanúsított ugyan a tanár-képviselőjelölt ügye iránt, (a minék az ellenkezője szomorú tanúság lett volna) s egy igen kis százaléka védelmére sietett a veszélyben forgó m.-hotyкаи lelkésznek is; de sem a theologusok, sem a jogászok nem avatkoztak oly mélyen a dologba, hogy viselkedésükért méltó okon lehetne őket s az Alma-Matert pellengérré állítani!! . . . Különben pedig kívánjuk, hogy a lapunk iránt kifejezett bizodalmatlanság váljék, ha válhatik, a „Debr. Prot. Lap” szellemi és anyagi öregbedésének egyik forrásává.*

— **A tanulmányi versenyek** tárgyában tartott értekezlet, melyen a vallás- és közoktatási miniszter meghívására mintegy 14-en vettek részt, a következőkben állapodott meg. 1. Arra a kérdésre, hogy a versenyben csak a fővárosi intézetek vesznek-e részt, vagy pedig a vidékiek is részt vehetnek-e? hosszas vita után az lett a felelet, hogy egyelőre csak a fővárosi intézetekkel tétessék próba, de, ha az eszme jónak bizonyul, az intézmény az egész országra kiterjesztessék. 2. Az értekezlet többsége a versenyeket nem tankerületenként, hanem országosan kívánja tartatni, még pedig szeptember elején. 3. Gimnáziumi és reáliskolai tanulók együttesen bocsáttassanak a versenyekre. 4. A magyar nyelv és irodalom a vizsgálat kötelezett tárgya. 5. A verseny döntő szempontja az általános képzettség legyen. 6. A vizsgálat írásbeli és szóbeli legyen s előkészület a versenyzőknek ne engedjék. 7. Az értekezlet többsége azt óhajtja, hogy a vizsgálaton a kérdést középiskolai tanárok végezzék, de az eredmény elbírálására a bizottság többi tagjai is befolyást gyakorolhassanak. 8. A jutalmak közt egyetemi ösztöndíjak is legyenek s a kitüntetettek oklevelet is kapjanak. Igen valószínű, hogy az első versenyt már a jövő iskolai év elején megtartják.

— **Egy lépés a protestáns unió felé.** A „Prot. Pap” című havi folyóirat 1-ső számában, *Lagler Sándor* — az egyik szerkesztő — „*Testvériesülés*” cím alatt érdekesen emlékezik a két protestáns egyháznak egymás iránt táplált idegenkedéséről, s azoknak koronkénti összeölelkezéséről. A fájdó emlékek felújítása után némi reménységgel

mondja a következőket: „Magyar prot. egyházi életünkben tán maradandó nyomot hagy maga után a Károlyi ünnepély, a melyen közösen áldozott a kegyelet oltárán a két evangéliumi egyház a közösen használt magyar Bibliáért. De gondoltunk-e arra, hogy ha már 300 év óta egy magyar bibliát használunk, tán nem vétkeznénk sem Luther, sem Kálvin emléke ellen, ha oda törekednénk, hogy *legyen egy közös énekes-könyvünk?* Az alkalmatosságot áron is megvegyétek, mondja az apostol és mi ne használnók fel, a mi nekünk az Úr kegyelméből jutott: hogy van Szász Károlyunk, Sántha Károlyunk, Szabolcska Mihályunk, a kik hivatva vannak, az Úr hárfáját pengetni; ne adnók ki elavult énekeinket ezen éneklőmestereknek, hogy alakítanak át azokat modern nyelvünk nyolchúru neginóth-jára, mindnyájunk használatára? Érdekes indítvány kétségtelenül srészünkről örömmel tudjuk azt üdvözölni; csak egy a baj — a testvéri érzés lanyhaságán felül — az t. i. hogy sem a mi zsinatunk, sem az ágostai testvéreké nem akar dogmatikus kérdésekkel foglalkozni, pedig az énekes-könyv, legalább mostani tartalma szerint, dogmaticum quid is! Egyelőre az is jó volna, ha annyira tudnánk legalább testvérek lenni, hogy egy más énekes-könyvből elfogadnók azt, a mi azokban igazán magasztos, megszentelő!!

— **A jezsuita-rend szervezetéről,** az új generális választása alkalmából, több érdekes adatot közölnek a lapok. A rendnek összesen 12,974 tagja van s a tagok öt „assistentiá”-ba vannak beosztva, s olasz, francia, germán, spanyol és angol csoportok nevei alatt ismeretesek. Legkevesebben az olasz assistentiához tartoznak, 1764-en; legtöbben pedig 3470-en a germánhoz. Ebbe tartozik az osztrák-magyar „tartomány” is, melynek 642 tagja van. Magyarországon a kalocsai collegiumhoz 49 rendtag, a pozsonyihoz 52, a budapesti székhelyhez 6, a kapornakíhoz 9, a szatmárihoz 13 és a nagyszombati házhoz 30 tag tartozik. Az összes rendtagoknak több mint fele növendék. Gyakran 18 év is eltelik, míg a jezsuitát a feloldozhatlan fogadalomhoz bocsátják. A két évi noviciatus után a próbaidő, erre pedig a 3 évi bölcsészeti, majd a négy évi hittantudományi tanulmányok következnek. Csak a harmadik „probacio” után, a mikor a legalsóbb rendű szolgálatával kell bebizonyítaniok az alázatosságot, tehetik az ünnepélyes fogadalmat. A rend generálisa okiratban jelöli meg a „főassistentek” egyikét, a ki halála esetén a kormányzást ideiglenesen átvegye.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje** az 1891—92-ik tanév második felére. A) A vallás és egyháztudományi szakban: Mitrovics Gyula, rendes tanár, főiskolai lelkész előadja: 1. Az erkölcsstanból az elvi részt, hetenkint 3 órán. 2. A liturgiát és katekhetikát hetenkint 4 órán. 3. A Helvetica Confessio egyes kiválóbb fejezeteinek értelmezését, az eredeti latin szöveg alapján (special collegium), hetenkint 1 órán. 4. Gyakorlati theol. szemináriumot tart hetenkint 2 órán. W. a. g. Lajos, rendes tanár: 1. A keresztyén egyház történelmét (reformatio előtti korszak, folytatva), hetenkint 4 órán. 2. A magyar prot. egyház történelmét (folytatva), hetenkint 2 órán. 3. A vallások összehasonlító ismertetését (folytatva), hetenkint 4 órán. P. Nagy Gusztáv, rendes tanár, ez évi szakelnök: Az új-szövetségi szöveg és irodalom történetét (folytatva), hetenkint 5 órán. 2. A keresztyén hittan elméleti részét (folytatva), hetenkint 5 órán. Radácsi György, rendes tanár: 1. Az ó-szövetségből Esaiás profeciáját (folytatva), hetenkint 3 órán. 2. Az új-szövetségből a Pásztori leveleket (folytatva), hetenkint 3 órán. 3. Az ó-szövetségi kánon történetét (folytatva), hetenkint 4 órán. B) A bölcsészeti szakban: Szinyei Gerzson, rendes tanár főiskolai könyvtárnok

* Most kapjuk a „*Reformátusok Lapja*” 4-dik számát, a melyben szóról-szóra ez is olvasható: „*A sárospataki alkotmányos verekezésről*” azt a hirt hozták a lapok, hogy az ottani ref. segédlelkészt agyonverték s pár theologus ifjút is életveszélyesen megsebesítettek. Mint a »S. L.« írja a segédlelkész úr közel nem volt a verekezés színhelyéhez. Így aránylik a szenzációs hír többi része is az igazsághoz. Ez tehát sem nem kételkedik, sem nem okvetetlenkedik. Szerk.

s ez évi akadémiai igazgató, előadja: 1. A magyar költészet történetét 1772—1807-ig, hetenkint 4 órán. 2. Neveléstant (különös rész), hetenkint 2 órán. Dr. Finkey József, rendes jogtanár: A bölcsészet történetét (görög bölcsészet, folytatva), hetenkint 4 órán. Rácz Kálmán, theologiai segédtanár és főiskolai alkönyvtárnok: 1. A héber nyelv elemeit (folytatva), hetenkint 4 órán. 2. Az új-szövetségi görög nyelvet, hetenkint 2 órán. Pásztor Sámuel, főiskolai ének- és zenetanár vezetéke alatt az egész theol. ifjúság részére: Gyakorlati énekelés, hetenkint egy órán. C) A jog és államtudományi szakban: Nemes Ferencz, rendes jogtanár, ez évi szakelnök előadja: 1. A magyar büntetőjogot és eljárást (folytatva) hetenkint 5 órán. 2. A magyar államjogot, hetenkint 6 órán. Szánthó Gyula, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár. 1. A római jogot (pandekták) hetenkint 8 órán. 2. A bányajogot, (rendkívüli előadás) hetenkint 2 órán. Ballagi Géza, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár. 1. A pénzügytant, hetenkint 4 órán. 2. Az európai nemzetközi jogot, hetenkint 3 órán. 3. A mezőgazdaság elméletét, (rendkívüli előadás) hetenkint 2 órán. 4. A nemzetközi jog történetét, (rendkívüli előadás) hetenkint 1 órán. Finkey József, a jogtudományok tudora, köz- és váltó-ügyvéd, rendes jogtanár. 1. A bölcsészettörténetét, (görög bölcsészet, folytatva), hetenkint 4 órán. Kun Béla, köz- és váltó-ügyvéd, rendes jogtanár. 1. Magyarország és Ausztria statisztikáját, hetenkint 6 órán. 2. Az európai államok statisztikáját, (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. 3. Az államszámviteltant (rendkívüli előadás), hetenkint 3 órán. Bartha Béla, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár. 1. A magyar magánjogot, (folytatva) hetenkint 5 órán. 2. A kereskedelmi és váltójogot, hetenkint 6 órán. 3. A magyar család- és örökösödési jogot (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. Zsindely István, helyettes jogtanár, előadja: 1. Az egyetemes európai jogtörténetet, hetenkint 5 órán. 2. Az állam keletkezésének és céljának bölcsészeti fejtegetését (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. Debreceni Bertalan, főiskolai jogigazgató, köz- és váltóügyvéd, akadémiai segédtanár: A polgári törvénykezési rendtartást, hetenkint 5 órán. Kun Zoltán, az összes orvostudományok tudora, főisk. orvos, előadja: A törvényszéki orvostant (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. A művelődés történetét, később meghatározandó egyén 4 órán.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

M. Gy. Budapest. Az érdekes régiségeket felhasználjuk, köszönjük. Nagyon beillenek lapunkba. Örömmel üdvözljük munkatársaink között. — V. M. N. B. Bizony a volt pályatársak elfeledtek a meghalt collegáról. Nemesen cselekedett, hogy pótolja mulasztásait. Innen az efféle kötelességek el nem végezhetők. Az említett kéziratok közt nincsenek-e feljegyezve a boldogultnak nevelési elvei? Költeményei nem érdemelnek-e meg, hogy legalább a legjavuk világ elé kerüljen? — Cs. D. Sz—a Igyekszik fogunk a válasz közrebocsátásával. Csalódtam volna, ha a felvetett kérdés komoly vitatókra nem talál. Csak előre! — K. E. J—i. A t. collegától jobb is telik, ha megszorítja a Pegazust. Ezt mi nem közölhetjük. A tervezett jubileumról szívesebben emlékeznénk meg majd annak idején más formában. — B. F. Nagy-Bélgány. Hogy a kaszonyi függetlenségi párt képviselőjelöltje (L. G.) csak zaklatva volt a reversális-adásra, de nem adta meg magát, azt örömmel vettük tudomásul. Mi a mi hírünket a »Magyar Állam« 18. sz.-ból vettük, a melyet idáig az ilyen extra-katholikus kérdésekben jól tájékozottnak tudtunk. Oda Szabó János plébános küldötte fel a tudósítást.

Pályázatok.

A debreceni ev. ref. főiskolában a rendes torna-tanári állásra pályázat nyitattik.

A torna-tanár heti óráinak száma ez idő szerint

24-ben állapítatik meg, ezen óraszámot azonban szükséghez képest szaporíthatónak kívánja tekinteni a főiskolai eljáróság.

Fizetése az első évben 900 forint és Debrecen szab. kir. városától 6 köbméter tűzifa beszállítva; 1893 szept. 1-től kezdve a pénzfizetés 1000 forint lesz, melyből alapfizetés 700 forint, lakbér fejében 300 forint. A megválasztandó a tanári nyug- és gyámintézetnek jogos és kötelezett tagja leendő. Állomását, az 1892-ik szeptember 1-ső napján tartozik elfoglalni.

Ev. ref. vallású egyének pályázhatnak. Pályázók kérvényeket, hiteles bizonyítványokkal felszerelve, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenbe folyó évi március 31 napjáig adják vagy küldjék be.

Debrecen, 1892 február 7.

Kiss Áron,
püspök.

I—I.

A sárospataki ev. ref. főiskola akadémiájában két tanszékre pályázat nyitattik.

1. Egy jogi tanszékre, melyhez 1400 frt évi fizetés és 200 frt lakáspénz mellett a jogbölcsészet, a magyar alkotmány- és jogtörténet s az európai jogtörténet előadása van kötve, heti 10 órával.

2. Egy bölcsészeti tanszékre, melyhez 1400 frt évi fizetés és 200 frt lakáspénz mellett a bölcsészettörténet, aesthetica, psychologia és a művelődés-történet előadása hetenkénti 10 órával s ezenfelül a „szépészeti és régészeti muzeum“ őrsége van kötve.

Megválasztottak a sárospataki nyugdíjintézetnek kötelezett tagjai.

Pályázók, kik csak ev. ref. vallásúak lehetnek, felhívtnak, hogy megfelelő tudori oklevelükkel, irodalmi munkásságukról s eddigi szolgálataikról szóló bizonylatokkal felszerelt folyamodványaikat, rövid életrajz kíséretében, f. évi ápril 1-ig, alulírt hivatalához adják be.

A megválasztottak folyó év szeptember elején szakmájokba vágó értekezéssel foglalják el hivatalukat.

Miskolc, 1892. január 28.

Kun Bertalan,

3—3

tiszáninneni ev. ref. püspök.

A sárospataki ev. ref. főgimnáziumban a mennyiség-tani és a természettani tanári székre pályázat nyitattik.

E tanári széken a tanár kötelessége: a Mennyiség-tan tanítása az V—VIII-ik osztályokban, és a Természet-tan tanítása a VII-ik, VIII-ik osztályokban, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által megállapított tanterv szerint (hetenkint 18 óra). A megválasztandó tanár a természettani szertár őre, a tanári nyugdíjintézet kötelezett tagja.

A pályázónak kérvényéhez kell csatolnia rövid életrajz kísérete mellett, szak-tanári oklevelét, s eddig való hivatalkodásáról szóló bizonyítványait.

Fizetése évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz, évenyenként a főiskolai pénztárból előre fizetve.

Pályázhatnak tanári képezdét, vagy egyetemet végzett egyének is, ha kötelezik magokat, hogy a tanári szakvizsgálatot legfőlebb két év alatt letesszék. Ha ilyen egyén választatik meg, a szak-tanári vizsgálat letételéig, rendkívüli tanári címmel, évi fizetése, a lakás pénzt is beleértve: 1000 frt.

Csak ev. ref. vallású pályázók vétetnek figyelembe. Pályázók kérvényeiket, az említett okmányokkal felszerelve, f. év április 1-ig, alulírt hivatalához küldjék be.

A megválasztott tanár folyó év szeptember 1-én foglalja el tanári székét.

Kelt Miskolc, 1892. jan. 27.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

3—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A jezsuiták nyugtalankodnak.“ *Szikszy András.* — „A rombolás gonosz szellemei.“ *S. Szabó József.* — „Kell-e országos egyesület az ev. ref. tanároknak.“ *Porcs János.* — „Az egységes középiskola.“ — „Adalékok a tiszáninneni ref. püspökök életéhez.“ *Mokos Gyula.* — „Görömbey Pál“ *Vigvári Mihály.* — „Költemények.“ *Mátrahegyi.* — „Vegyes közlemények.“ — „Szerkesztői üzenetek.“

A jezsuiták nyugtalankodnak.

Sok embert aggodalommal töltenek el azok a jezsuiták, melyek a civilizált Európában itt-ott feltűnve azt mutatják, hogy a római papság egy újabb általános támadásra készül, s a haladás, a felvilágosultság XIX. századát egy sötét korszakba való felekezeti háborúval akarja berekeszteni. Valóban a felületes vizsgáló előtt sem kívánatos, sem természetes nem lehet az a mozgalom, amely a római curia egyes távoli örömlomaihoz a protestáns eszmék és intézmények ellen megindított. Ha azonban a körtünet mélyebb okait kutatjuk, a diagnózis azonnal megállapítható, s ki fog tűnni, hogy ama beteges rángatózások, melyekkel a papizmus és jezsuitizmus némelyeket aggodalomba ejtett, tulajdonképpen önmaguk számára rejtegetnek halálos veszedelmet.

A jezsuiták élete teljesen hasonló a halak életéhez. Míg a középkori sötétség bő vizében úszkálhattak; míg csak vastag vízrétegen át nyerték a homályos világosságot, a melyen keresztül ők mindent jól láthattak, de őket senki észre nem vehette: addig boldogság volt az életük, víkándoztak s jó kedvvel úszkálhattak. Három század óta azonban a tudatlanság köde s a babonáság mocsara megszűnés nélkül apad. Ma már csak vékony vízréteg borítja őket, sőt néhol egészen elapadt felettük a víz; azért nyugtalankodnak, sehogyan sem érzik jól magukat a tiszta szabad légen; visszakivánkoznak a zavaros, szennyes mocsarakba. Az állapot legutóbbi állapotoknál még rosszabb, mert azoknak bővebb vízre van szükségük, mely őket a vizsgáló szemek elől eltakarja. Ez az oka, hogy éppen a római pápa évtizedek óta elébb lassan zúgolódik, aztán panaszkodik, s ma már éppen segély után kiabálva jajveszékkel; ez az oka, hogy utána némely főpapokra ragadt el leghamarabb a betegség s azok adtak hangot, sokak szerint félelmes, valóban pedig kétségbeesett hangokat.

Tartsunk csak egy rövid szemlét e mozgolódás felett.

Első tekintetre fel kell tűnni a figyelmes szemlélő előtt azon eltitkolható körülménynek, hogy azon országokban, hol a középkori mocsarak vize még el nem apadt, a papizmus híveinek semmi bajuk, ott még ma is otthon érzik magukat, nagy csendességben élnek,

hogy a figyelem rájuk ne forduljon s szent nyugalomuk meg ne zavartassék. Így vannak Ausztriában, Belgiumban, Spanyol- és Portugal földön s a régi Lengyelországban. Másként áll a dolog azon államokban, melyek minden téren kettőzött szorgalommal sietnek a civilizatio felé. Legelőbb feltűnik itt a mindig nagy és hatalmas Anglia. Ott az írek politikai kérdést csináltak a vallási különbözőségekből, jól tudván, hogy az általános vallásszabadság földén a tömjén-füst és szentelt víz miatt senki sem hajlandó magát nevetségessé tenni. S bár jeles vezérüknek sikerült kimutatnia, hogy az írek némi elnyomtatást kénytelenek tenni az anya-országgal szemben, mindazáltal a mozgalom nem volt képes nagyobb hullámokat verni Angliában, mert a kérdést felekezeti cafrangokkal toldották meg. Mi sem természetesebb, mint az, hogy a művelt és protestáns Németországban nem jól érzi magát az ultramontanok serege. Ott már kevés a zavaros víz, a levegő is egészen kitisztult, az az ország nem kedvező talaj a sötétség lovagjainak. S bármennyire dicsekszik is az ultramontanizmus német földön az újabb időben kivívott előnyeivel, aligha vágyódik ő az olyan babérokra, mert csak néhány olyan győzelem, és tönkre lesz téve.

Távol legyen, hogy a jezsuitáknak protestáns államokban szenvedett vereségével akarják csupán dicsekedni. A protestáns államok sokkal türelmesebbek velük szemben, mint a katolikus országok. És ez egészen természetes. A protestantizmus egyik főjellemvonása a türelem, megtűr minden különlegességet, még a jezsuitizmust is, egészen a legszélső határokig; jól tudván, hogy minden intézmény magában rejtje életre — vagy halálra — valóságának magvait, s minden, a mi nem tud kibékülni a kor szellemével, lejárja magát, megsemmisül a nélkül, hogy bukását valaki siettetné. Katolikus államok azonban szigorú rendszabályokat alkalmazhatnak velük szemben a nélkül, hogy e miatt a felekezeti gyűlölködés vádját vonnák magukra. Így látjuk ezt Franciaországban és Olaszországban.

A nagy francia nép erőszakos hatások és ellenhatások folytán s többszöri rázkódások után, zsarnoki uralom alól a szabadság terére lépett. Az egyházi tekintetben zsarnok papuralom alatt nyögő nép államilag a legszélesebb szabadságokkal kínáló önkormányzattal ruháztatott fel. A jezsuiták, a papuralom terjesztői, a szolgaság vallásának hívei, megrémültek. Első pillá-

natra átlátták a lételőket fenyegető veszélyt, de nem tehettek semmit ellene, azért csak titokban ármánykodtak a köztársaság ellen s minden jött-menttel szöveteztek a szabadság megbuktatására s a francia nemzet meggyalázására. A köztársaság hajójának elsüllyesztésére sokszor erős viharokat támasztottak, a fanatizált, szabad intézményekre, önkormányzatra éretlen néppel beszenyinezték a szabadság zászlaját, s ennek állandó és biztos győzedelmét sokak előtt még ma is kétséssé teszik. Úgy látszik azonban, hogy a nagy francia nép, — annak művelt középosztálya — már elég erős a papság által támogatott trónkövetelők s szédelgőkkel szemben; a protestáns egyház a nélkül, hogy külsőleg nagyobb terjedelmet nyert volna francia földön, bensőleg annak szelleme áthatotta a művelt francia népet, mert különben a köztársaság fennállása egy óráig sem lehetne biztosítva. Ma már az állam kormányzói igen kurtán bánnak el a szabad intézmények ellen fondorkodó ultramontánokkal, úgy tekintik őket, mint a haza s az emberiség üdvének ellenségeit s kiutasítják, vagy bebörtönzik őket. Az az ország, melyben néhány századdal ezelőtt valóságos kéjes megszárlást rendeztek a hugenották ellen, ma úgy tekint a maroknyi protestánsokat, mint a köztársaság szabad intézményeinek leghivebb őrállóit s legmegbízhatóbb bajnokait.

Mindezeknél vigasztalóbb jelenségeket látunk azonban, ha a papizmus főfészkebe, Olaszthonba tekintünk. Ez az állam, melyből a jezsuiták kiirtották a nemzeti önérzetnek s a haladás, felvilágosodás utáni vágynak a csiráit is, egyszerre csodálatos trombita-harsogásra talpra áll s mint egy ember szabadságot s több világosságot követel. A szellem zsarnokával szövetezett polgári zsarnokok hiába küzdöttek az öntudatra ébredt olasz néppel, ez kivívta szabadságát s az igaz ügyért küzdő diadalmas szívek nemességének, nagylelkűségének tulajdonítható, hogy el nem temette azt a sötét emlékü trónt, melyről századokon át szórták az átok villámait, annak a vallásnak nevében, a melynek felséges igéiből egy jotta sem környezé soha a bűnös emlékü pápai széket. Az olasz nép, melynek különböző rétegeiben az alattomos jezsuiták megteremtették a legképtelenebb bűnöket, eltompították az emberies érzelmeket, ez a nép egy varázsütésre előáll, alkotmányt és szabadságot követel, a középkor bálvány istenének, a pápai székek lerombolását sürgeti! Elhangzik a hosszas használatban eltompult élű átok, de visszaszáll annak fejére, a ki kimondotta. A nép kéjelegve szemléli a régóta nélkülözött világosságot, mohón szívja a szabadság üde levegőjét, megkoronázza ennek vértanuit. Az ultramontánok tábora, a vert vezérrel élükön, sötét üregekben szitkozódik, de senki sem törődik átkaikkal. A hajdan nagy nemzet önérzete felkél, nincs a ki dacoljon annak erejével; a ki ellenszegül a nemzeti akaratnak, a hazaárulás vádját semmi sem mossa le róla. A jezsuiták megkísérik visszahódítani az elfoglalt tért, de minden kísérlet egy-egy újabb vereség számukra. A pápa neveltséges helyzetbe jut, panaszkodik fűnek-fának, segély után kiált mindenfelé, de senki sincs, ki egy gyászos emlékü s az emberi tudatlanságon felépült s abból sokáig fényes és hatalmas trónért fegyvert emelne.

Ki csodálkoznék ily jelenségek megfontolása után, ha a jezsuiták nyugtalankodnak? ha eddig szokatlan eszközökkel, társadalmi s irodalmi úton tesznek kísérletet nem a támadásra, hanem az önvédelemre. Mert küzdelmüket támadásnak nevezni nem lehet. Ők védekeznek a kor szelleme, az emberiség tökéletesedése

ellen. Don Quisotte harcot folytatnak a lételeért küzdő kétségbeesésével. Látják, hogy a kor rohamosan halad előre, elébe nem állhatnak, mert elseperné őket a föld színéről, bele kapaszkodnak tehát s oly helyzetbe jutnak, mint a ki egy gyorsvonatot akar megállítani.

A haladó korral lépést tart a magyar társadalom is. Állami és társadalmi intézményeink nem tudnak elzárkózni a protestantizmus szelleme elől, mely az állam minden tagjának a keresztyén vallás nevében egyenlő jogokat követel, mely véget vet a tekintélynek és szolgaságnak s az egyéni méltóságot hirdeti s az egyéni értéket többre becsüli a születési s hivatali méltóságnál, mely mindenkit arra oktat, hogy ne engedelmessédjék többé vakon, hanem mondjon ellene mindennek, a mi józan értelme szerint veszedelmes. Tiszteletben tartja mindenkinek jogát, de a magáét is megköveteli, nem ismer uralkodó vallást s nem tűr hatalmaskodást és erőszakosságot; terjeszti a világosságot homály nélkül, támogatja a szabadságot utógondolatok nélkül. Szóval minden eszközzel oda törekszik, hogy a tudatlanság mocsarai nálunk is mielőbb elapadjanak s kiki emberi méltóságának tudatára fölébredjen. Hogy mindezek nem tetszenek a jezsuitáknak, a papizmus bajnokainak, az éppen oly természetes, mint az, hogy a denevér nem kedveli a világosságot. Azért támadnak Schlauch Lőrincsek, kik elég vakmerők a felvilágosodás elleni dühöknek nyíltan kifejezést adni, megtámadni a tudományok legjelesebbjét, a természettudományokat, mintha bizony az ő tagadásuk miatt megszűnnék a föld tengelye körül forogni. Homályos helyekről, sötét lovagvárakból egy csatakész sereg kerekedik s hirlapi úton megtámadja az állami törvényeket, eretnekséggel vádol „igazhítú” minisztereket s keresi az „öt garasos mártyságot” a törvények megvetése által. Egy titkos jelszóra kettőzött buzgalommal megindul a lélekhalászat, s a kihágásokért való büntetés pénzeket kihívó daccal fizetik a modern katolikus egyház modern mártýrjai. Országgyűlési képviselőktől reversalisokat vesznek s tőlük titkos ígéreteket kívánnak, melyeknek tartalma alig lehet más, mint, hogy minden szabad eszmét elnyomni törekedjenek az Isten dicsőségére. Oly püspökök, kiknek alig van egyéb édemük annál, hogy a katolikus papi javadalmak fejedelmi jövedelmeit eltékoztatták, mert vezérekül tolják fel magukat s a mozgalmat lázító körlevelekben szítják, eretnekeknek titulálnak bennünket, szitkozódhatnak ellenünk.

Mindezekre a protestantizmus hogy válaszol? Komoly higgadtsággal megmarad a törvényes úton, folytatja missziószzerű művét, terjeszti a világosságot. Legfőlebb egy kicsit szánakozik a hős vezérek felett, a kik után egy-két középkori lovag gróf s néhány babonás fanatizált hívó ballag. Lármájuktól meg nem ijed, ördögűző szerszámuktól meg nem rémül; a türelem ösvényéről le nem tántorodik, mert tudja, hogy nem azért virad, mert a kakas kukurékol, hanem az is azért kiált, mert virad, s ha egyszer a nap feljött, nincs oly hatalom, mi a sötétséget visszahozza.

Hadd nyugtalankodjék tehát az a másik tábor, hadd siettesse sorsát, nyugtalankodása természetes; az éjjeli állat, ha odújába világosság hatol, morog és agyarkodik. Az lenne csodálatos, ha nyugodtan tudna maradni, mikor a kornak összes törekvése az ő önző számítását húzza át. Mi hozzánk azonban semmi sem lehetne méltatlanabb, mint a boszankodás és aggodás. Dacára a társadalom látszólagos vallásos közönyének, az evangéliumi igazságok soha nem terjedtek gyorsabban s nem hatották át az emberek lelkét teljesebben, mint épen, napjainkban. Nincs olyan VII. Gergely, sem oly fekete

sereg, mely ennek terjedését meggátolja. Egy kötelességünk van csupán: az igaznak rajongó szeretete s hogy a mi életünkön megláttassék az evangélium, úgy a diadal be fog következni, előbb, mint akárki sejtene.

Szikszai András.

A rombolás gonosz szellemei.

És mégis tűrjük a jezsuitákat? Szennyfoltjait a művelt emberi társadalomnak 300 év óta? Nyomaikat pusztulás jelzi, átok üli meg s az általuk sivárrá tett megszámálhatatlan lelkek felett a halál ijesztő vijjogása hallatszik, és a felvilágosultságnak nevezett század utolsó évtizedében mégis meg kell érniünk, hogy a pokolnak eme fekete lovagai rohamosan szaporodnak?

Nem hittem, nem akartam hinni szemeimnek, midőn legközelebb statisztikai kimutatást olvastam a jezsuita rend tagjainak számáról. *Tizenkét ezer kilenc száz negyvenhét!* Ennyi kigyót melenget, leginkább Európa testén s ennyi ördögileg elszánt katonája van annak a generalisnak, a ki látszólag a világtól elvonulva, de valójában annak romboló munkáját igazgatva él Flórencz közelében, *Fiesolében*. Tudjuk, hogy most generális választás lesz s a világ figyelme rájuk fordult, ha ugyan napról-napra nem gondoskodnának gonosz-ságaikkal, hogy el ne feledjük őket. Így közöltetett a fentebb említett kimutatás is, mely 5 provinciában csaknem az összes európai államokat bentfoglalja. A rend tehát ismét óriási tért nyert az emberiség erkölcsi és anyagi tönkretételéhez.

De elijesztő a számbeli szaporodás is. Az ötvenes évek elején, mikor a politikai reakció leple alatt viszályozkodtak azon országokba, honnan kiűzték őket, számuk 5510-re rugott, tíz év múltán már a szám 7734-re emelkedett, egy újabb tíz év 9546-ra növelte számukat, ma pedig már 12947-en vannak. Mit jelent ez? Az államhatalom bűnös elnézését irányukban, vagy a kor visszaesését? Hisz ha így haladnak, azzal üdvözlík a jövő század hajnalát, hogy visszanyerték számban és erőben régi hatalmukat! Mikor 1773-ban XIV. Kelemen pápa feloszlatta őket, számuk 22589-re ment, akkor megingott lábaik alatt a föld, sokan el is menekültek soraikból, de a daemon, mely lelkeket uralta, nem esett kétségbe s azt mondá a *Madách* Luciferével:

»Egy talpalatnyi föld elég nekem.
Hol a tagadás lábát megveti
A világot megfogja dönteni!»

Abba a talpalatnyi földbe fogózott a gonoszság szívós ragaszkodásával, ahoz újakat hódított ismét s ma már ott áll, hogy döntögeti újra a világot. Hát meddig tűrjük ezt? Hát csakugyan kiírthatatlanok a bűnnek eme felvértezett vitézei, mint városok odúiból az undok patkányok?

Tán a kor, a viszontagságok megváltoztatták lelkületüket? Dehogy! Ők nem lehetnek mások, az idő őket nem változtatja, hanem ők akarják az időt megváltoztatni. Mikor XIII. Kelemen szabályaik roformját sürgette, azt felelte Ricci Lőrincz generális: „Sint, ut sunt aut non sint.” Ez a csökönyös megátalkodottság jellemzi őket, tehát legyünk rajta, hogy non sint!

Nem kell azt bizonyítgatni, hogy az ő dogmatikájuk igazi Satanologia, hogy az ő politikájuk fondorlat, fegyverük bűjtogatás a fennálló társadalmi rend ellen. Veszedelemesebbek az anarchistáknál, mert ravaszsággal, észszel és tervszerűleg törekeshetnek országok és népek felforgatására. Az erkölcsiséggel galád játékot űznek, „a lelkek megvesztegetői, a buja vágyak élesztői, az

aljasság tanítói” (Aurelius Péter). Az elkövetett istentelen vétkek és szemérmetlen kicsapongások oly hosszú lajstromával szennyezték be a világot, hogy „hozzájuk képest a legnyersebb atheisták és naturalisták is a tiszta erény képviselői lehetnének” (Warga Lajos). Vágjuk ki már egyszer gyökeresen ezt a társadalom testét emésztő fekélyt!

A tanügy előmozdítását várjuk tőlük? Az ifjúságnak az ördög sugalmazására nincs szüksége. A szívek és szellemek jó irányban való fejlesztése nem az ő feladatuk. *Voltaire* azt mondá: „Nem tanultam a jezsuitáknál, csupán latint és *gyomot*.” Ebben a gyomban van befoglalva mindaz az istentelenség és erkölestelenség, melyet a jezsuita kollégiumi nevelés 300 év óta az ifjak lelkébe becsepegtetett.

Magyarországnak éppen alkalmá van szemlélni, hogy miként esett a jezsuita nevelésnek áldozatul egy fényesen ragyogó tehetség. Az ultimontanizmus sötét bajnokai húzódnak mindenütt nyomába s követik rajongó hittel, fanatikus lelkesedéssel. A kit ez az örvény megragad, annak „elméje bódult, szeme vak.” Ma még csak egyházi fensőbbségének mondja fel az engedelmisséget és sértegeti a legpéldátlanabb durvasággal (csongrádi plebános), de ha tovább is így marad, majd később az állammal száll szembe és nem fogja elismerni tőle való függését.

Ha az állam nyugodtan nézi ezt, szólaljanak fel a vallásos felekezetek a felvilágosodottság, a valódi humanizmus nevében. A két prot. egyház zsinata ismét összeül. Sürgesse, kérje a kormányt, hogy a jezsuitákat az országból tiltsa ki. El a sátán fajzataival!

S. Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

Kell-e országos egyesület az ev. ref. tanároknak?

Ha figyelemmel kísérjük a középiskolákat illető tervezetéseket, azok ügyét olykor előre, máskor hátra mozgó intézkedéseket, lehetetlen meg nem győződnünk arról, hogy a középiskolák sorsa nem valamely előre kitűzött cél felé vitetik, hanem inkább hanyatlik az olykor feltámadó haboktól hol jobbra, hol balra. Van — igaz — a nagyméltóságú közoktatásügyi miniszter úrnak egy terve, de a réginek is volt, az újnak is lesz. Mindenik elmegy a maga célja felé vezető úton bizonyos távolságra; de a cél elérése előtt vagy elfárad vagy kidől vagy másnak enged tért. Az országos középiskolai tanáregylet hivatásához tartoznék már, hogy biztos irányról gondoskodjék; de annak székhelye Budapest, szővivői azok, kik a minisztertől előléptetést, kinevezést várnak; esküsznek tehát a legtöbbször arra, a mit a miniszter jónak tart, kivinni törekszik. Az Eötvös idejében megvetették alapját a polgári iskolának, megfelelték a reális iskolát, sőt arról is gondolkodtak, hogy a gimnázium két felső osztálya kétfélév (bifurcatio) tétessék-e vagy háromfélév (trifurcatio). Akkor ilyen dolgokról értekeztek. A mostani közoktatásügyi miniszter úr az egységes középiskola híve. El is kezdte már a dolgát, még pedig azzal, hogy a minden rendű és rangú középiskolák meghagyása mellett a gimnáziumokat kétfélékké tette, t. i. görögösökké és nem görögösökké. Az ország tanügyi tekintélyei ezt is üdvösnek és célhoz, még pedig az egységes középiskola céljához vezetőnek találták. „Ő mondotta és

lett, ő parancsolta és előállott. "Szóval nincs egy olyan testület szép magyar hazánkban, mely a középoktatás terén a ferde kinövéseket oly módon bírná felmutatni, hogy azt ne csak a nádszéken ülő szakférfiak, hanem maga a bársonyszéken ülő miniszter és az őt környező, — gondolom posztó széken ülő — tanácsos és tanácstalan urak is meglátnak.

Ilyen testületre hazánkban nagy szükség van. Én pedig ilyennek képzelném az *ev. ref. tanárok országos egyesületét*, melyről *Buza János* sárospataki tisztársam a „Sárospataki Lapok” 6-ik számában szól. Az eszme nem új; már 1873-ban beszélgettünk erről az országos középiskolai tanáregyesület egyik közgyűlése után, az akkor tapasztalt, látott és hallott dolgok benyomása alatt. Szakács Mózes barátunk pendítette meg akkor ezt az eszmét, nem is talált süket fülekre; de akkor még nem volt törvényünk, attól vártunk mindent; vártunk és hallgatunk, mert ez sokkal könnyebb a tevésnél. Tisztántúli tisztársaink okosabbak voltak; ők legalább kerületökben rendezkedtek s példát mutattak, hogy mit kellene tennünk nekünk is. Végre-valahára megmozdultunk, legalább tollal. Ez már hajnalt jelez. Reménylem, eredménye is lesz legalább annyi, hogy egyházi kerületünk tanárai is felébrednek mélységes álmukból. — A kerületi egyesületek egyesítése azután már könnyebb leend.

Van zsinatunk, van konventünk, van tanügyi bizottságunk, és iskoláink ezek létezéséről, vagy ezek iskoláinkról tudnak is valamit, meg nem is. Az állam megcsinálta a maga tantervét ama testületek megkérdezése nélkül; a konvent is adott ki tantervet, hogy valamit tenni látszassék. És ezzel talán már minden meg van téve? Most már mindenkinek ékesen és szép renddel mennek? Boldogok, a kik nem látnak és mégis hisznek. Azok a mi tervezőink mikor néztek utána, hogy tervök kerestül van-e vive? És, ha utána néznek, mi fog történni? Az állami főigazgató követeli az állami terv keresztülvitelét. A mely iskola ezen mértéknek meg nem felel, az veres ceruzát kap a minisztériumnál. Ha valamikor a konvent is utána nézne annak, hogy tervével mi történt; szintén megveresceruzázná az állami terv szerint berendezett iskolákat. Szóval akkor a megrovást csak az olyan *ev. ref.* iskolák kerülhetnék el, melyeknek igazgatója mind a két bírót meg tudná győzni arról, hogy ők az állam tervét is keresztül viszik, a konventét is.

Ha felekezetünknek országos tanári egyesülete volna, az megmerné mondani a konventi tervezőknek, hogy teendőjük nem az új tanterv készítése, hanem az állami-nak törvényes úton célszerűbbé tétele. Ilyenre egyes emberek nem vállalkoznak, tudván, hogy szavok pusztában hangzik el.

Vagy itt van a küszöbön az egységes középiskola eszméje. Már minden készen van, csak az *egység* hiányzik még belőle. Ezt a nmgú miniszter úrnak magának kell feltalálnia, mert neki tanácsot adni merész dolog volna. Igen, de ő nem volt középiskolai tanár; ő nem tudja azt, hogy hol kezdődik a tudományos képzés, vagy hol kellene annak kezdődnie. Tanácsadói közül a polgári iskolák élén álló férfiak bizonyosan a hetedik osztályt hiszik ilyen kezdő pontnak; mert azok még ma is szeretik azt hinni, hogy ők művelt iparosokat és kereskedőket képző intézetek élén állanak. A reáliskolák és gimnáziumok élén állók már az első osztállyal tudományos pályára képeztetik a 9—10 éves gyermekeket. A régi, próbálgató rendszer marad. Népes városok megelégszenek 6 elemi osztállyal, mert a polgári iskola drága, a gimnázium még drágább, a reáliskola pedig legdrágább. Otthon marad tehát száz meg száz olyan gyermek, kit szülői szívesen taníttatnának otthon, de vidéken nincs

nekik miből; míg ellenben a középiskolákkal bíró városokban tudományos pályára készül az is, a kinek a tanulási teher; mert hiszen az iparost csak nemzetes úrnak hívják, a díjnokot pedig tekintetesnek.

Ha már egy felekezeti ugyan, de országos egyesület, melynek tagjai szakértők, kimutatná azt, hogy a köznevelődésnek mily hátrányára szolgál a mai sokféle középiskola; mennyi jóra való erőből fosztja meg mai rendszerünk az ipart, a kereskedést és tudományos pályát, és mennyi hivatlan előtt hagyja nyitva az ajtót: bizonyára addig beszélne, míg szavát meghallanák az intéző körök; addig zörgetne, míg megnyitátnék előtte; létre jöhetne az igazi egységes középiskola.

Ki ügyel ma a felekezeti iskolák vagyonára? Egyikre az azt fentartó egyház, másira az egyházi megye, harmadikra az egyházi kerület. De tudja-e a kerület azt, mi történik az egyházmegyék vagy egyes egyházak által fentartott iskolák vagyonával? Alig hiszem. — Egyházi kerületeink jegyzőkönyveiben megtaláljuk azt, hogy hány tanuló volt egyik vagy másik iskolánkban; de ezzel be is kell érünk. Ha országos egyesületünk volna, ott megbeszélhetnők azt is, hogy miképpen kellene ellenőrizni az alapítványokat? miképpen lehet megtartani az öröklött vagy szerzett jogokat? meddig terjed a fentartó testületek joga? és hol kezdődik a ne nyúlj hozzám? Az országos egyesület szavát meghallgatná a tanügyi bizottság, a tanügyi bizottságát a konvent, a konventét a zsinat és volna törvény, volna rend és az iskolák küszöbén belől békeség és jóakarát.

Vagy ott van a tanárok fizetésének kérdése. Egyik iskola fizethet többet, a másik kevesebbet; az egyik helyen megél a tanár kevesebből, a másik helyen többre van szüksége, hogy tisztességesen ruházkodhassék (Az eledel nem számít, mert azt nem látja a közönség, a mi házuk falain belül történik). Az a hang, mely az országos középiskolai tanári egyesület közgyűlésén elhangzott, kevés protestáns ember fülét érintette; de vannak azért olyanok is, kiknek az szívök mélyére hatott. Körülbelül azt jelentette az, hogy a protestáns iskolák jelesebb tanárai előléptetésül állami intézeteknél alkalmaztassanak. Ezen terv hatását ma még nem látjuk és még néhány évig nem igen vesszük észre; de mi fog történni akkor, ha a mai, tormába esett féregként mostani állásukon magukat elég jól érző idősebb tanárok lelépnek a tanügy teréről? Kik töltik be helyöket? Akadnak akkor is néhányan, kiket a protestáns szellem fogva tart; de a mai gondolkodásmód mellett a nagyobb rész a nagyobb darab kenyérhez fog nyúlni és protestáns iskoláinknak meg kell érniök olyan tanárokkal, kik az állami intézeteknél alkalmazásra érdemeseknek nem találtnak. Késő lesz a házat leégése után biztosítani. Egy felekezeti országos egyesület szájából ezt is meghallaná a konvent, meghallaná a zsinat; — míg ma vár és nézi, miként foly le előtte a víz.

„Vízbe esett az orosz, szent Miklóst hívta segélyül. Megmentlek, mond a szent, de mozogj magad is.”

Régen meg van írva és okosan van mondva. Ha mi magunk nem mozgunk, bajainkat tűrjük, szükségünket csak négy szemközt, barátságosan panaszoljuk el, ne várjuk, hogy helyettünk más mozog, más kér és más tesz. Iskoláink bajait és szükségait, előnyeit és hátrányait, a létező tantervek hiányait és fogyatkozásait, a tanügy terén felmerülő újítások szükséges vagy fölösleges, hasznos vagy káros voltát mi tudjuk, mi érezzük. Miért ne egyesülnénk tehát egy számottevő testületté, hogy szavunknak a szám tekintélyt és nyomatékot adjon? Régi szükség az, a mit *Buza János* tisztársunk indítványoz. Részemről örömmel üdvözlöm indítványát. Sok, de nem

minden ez, a mit felemlítettem. Más tisztársam ismét mást tud, sokan pedig sokat tudnak, a mi még nincsen úgy, a hogy lennie kellene, vagy csak lehetne is. Ha mi mozgunk, megmozdul a protestáns buzgóság is, mely még mindig él és munkál, mely kiapadhatatlan, mint a szegény asszony olajos korsója. Ev. ref. iskoláink ügyének elővitelével magyar nemzeti ügyünket is munkáljuk, mert a nélkül, hogy kiváltságot követelnénk, bátran kimondhatjuk, hogy felekezetünk iskolái a magyar hazafiságnak is veteménys kertjei. Ennek is hasznára válhatna a tervezett egyesület.

Ne hagyjuk tehát magára Buza János tisztársunkat! Hallja meg szavát először is a sárospataki tanári kar és tűzze ki a zászlót! A sárospataki iskola régisége, a sárospataki tanári karnak három századon keresztül szerzett érdeme, a mostani tanárok szellemi ereje — mindmennyi jogot adnak nekik, hogy a nagy eszmét, az egysülés eszméjét írják zászlójukra; sőt helyzetök kötelességökké is teszi, hogy menjenek elől. — A mit e téren tesznek, az csak kötelességök, mert tanügyünk jövőjéért teszik. Előre tehát abban a jó reménységben, hogy a szent ügyért küzdők körül sorakozni fognak mindazok, kik felekezetünk hivatását értik, kik a felekezetünk tanügyével oly szoros összeköttetésben álló nemzeti nevelésért lelkesedni tudnak és akarnak.

Pores János.

Az egységes középiskola.

Csáky gróf vallás- és közoktatási miniszter folyó hó 15-ikére értekezletet hívott össze. A meghívott tagokhoz előleges tanulmányozás végett a következő kérdő pontokat intézte: 1. Az egységes középiskola, mely formája felel meg jelenleg leginkább szükségleteinknek? Megfelel-e az oly egységes középiskola, mely felső osztályaiban közös tantárgyak egységes tanítása mellett némely tantárgyakban elágazik? 2. Mily feladat jusson az új középiskolában a latin nyelvnek, mely eddigelé oly nagy szerepet játszott s különösen mi legyen a végcélja e nyelv tanításának és mely osztálylyal kezdődjék? 3. Ha a középiskola a felső osztályokban elágazó, hány osztályig legyen egészen egységes? A felső osztályokban bifurcatio legyen-e vagy trifurcatio? s az elágazásnál mely tantárgyak legyenek az egységes ágak külön tantárgyai? Különösen szükségesnek mutatkozik-e egy oly ág, mely az alsó osztályokban adott latin nyelvi tanítás után a felső osztályokban, e tanítást abba hagyva, a reál tárgyakra és modern nyelvekre nagyobb súlyt fektessen? 4. szükségesnek mutatkozik-e a középiskolában tagozatot, például alsó- és felső tagozatot létesíteni, mely esetben az alsó tagozatnál a képzés némi egészére kellene törekedni, azon tanulók miatt, kik a középiskolát elhagyják. S nem volna-e célszerű az alsó tag elvégzését zárvizsgálattal összekötni, mely kormányi felügyelet alatt menne végbe? 5. Minő viszonyban legyen a középiskola a népiskolához (fölvételi vizsgálat); minő viszonyban a középfokú más (gyakorlati) iskolákhoz, minő viszonyban a főiskolákhoz? Nevezetesen a középiskola bármely ága qualifikáljon-e minden főiskolai tanulmányszakra, vagy az egyes ágak külön qualificatiót nyújtanak a különböző felső tanulmányozások szerint? (Egyetem, politechnicum). A miniszter meghívójában kijelentette, hogy mielőtt határozná, mennél több szakember nézetét óhajtja megismerni s épen ezért minden nézetet és javaslatot szívesen fogad.

A miniszteri meghívó szétküldése a rövidre szabott idő dacára is némi mozgalmat idézett elő. Az országos középiskolai tanáregyesület folyó hó 12-én ez ügyben értekezletet tartott, melyen Berecz elnök előadta, hogy a

tanáregyesület 1867-ben, tehát 25 évvel ezelőtt az akkori közoktatásügyi miniszter elé egy memorándumot terjesztett, mely az egységes középiskolának egy minden részletében kidolgozott tervezetét foglalja magában, kiterjeszkedvén a szervezetre és az ehhez szabandó tanárképzésre is. Kilenc osztályú középiskolát óhajtott, melynek alsó 6 osztálya egységes tanfolyamú legyen, a 3 felső pedig human- és reálirányra ágazzék el. A kérdőpontok felett mintegy harmadfél óráig tartó vita folyt, melyben a legelterőbb nézeteket lehetett hallani. A többség még is abban a véleményben volt, hogy a középiskola 8 osztályú maradjon. Az egységes tagozat 4 évre terjedjen s ekkor záró-vizsgálat tartassék, de nem a kormány felügyelete alatt. Abban az esetben, ha az egységes tagozat 6 évre terjedne s ennek sikeres bevégezése az egy éves önkéntességre is jogot adna, a kormány felügyelete alatt tartatnának a zár-vizsgálatok. A többség a német nyelvet az első, a latint a 3-ik osztályban tartja megkezdendőnek, a kisebbség pedig a németet a 2-ikban, a latint az ötödikben. A felsőbb tagozatban a legtöbben a bifurcatiót elégnak tartják a human irányban a latin nyelvvel, a reálirányban a franciával. Feltűnő volt, hogy az értekezleten a görög nyelv alig jött szóba.

Az „Egyetemes Közoktatásügyi Szemle” is több ismert nevű tanferfiú véleményét kérte ki ez ügyben s mintegy 22-nek a nézetét közli a február 15-iki számban. A nézetek legnagyobb része célszerűnek tartja az egységes középiskolát, de annak megvalósítását a legelterőbb módon gondolják.

A 15-ikére összehívott miniszteri értekezletet, melyen Szász K. püspök, Beöthy Zsolt, Felméri Lajos, Heinrich G. egyetemi tanárok is jelen voltak (a felekezeti iskolák nem voltak képviselve!) Csáky gróf nyitotta meg, kijelentvén, hogy az országos középiskola eszméjét ő magával hozta miniszterré történt kinevezésekor. Az egységes középiskolát ő azért tartja szükségesnek, mert meggyőződött, hogy a mostani merev ketté választás káros a magyar nemzetre társadalmi tekintetben s az általános képzettség nem lehet sem kizárólag gyakorlati irányú, sem egyoldalúan theoretikus. Nagy baj, hogy jelenleg a szülők igen korán kénytelenek a gyermekeknek pályát választani s minthogy a reáliskola szűkebb körre képesít, a gimnáziumok túltömöttek. Az egységes középiskolával segíteni lehet a középiskolák területi rosz beosztásán is. Terv-vázlata, mint mondá, készen van, de megakarja hallgatni a szakemberek véleményét is.

Klamarik miniszteri tanácsos a kérdő pontokról szolgáltat felvilágosítással. Azután megindult a vita, melyben lapunk zartáig mintegy 16-an vettek részt, közöttük br. Eötvös Loránd, Szász Károly, Beöthy, Könyg műegyetemi rektor, Schwarzw Gyula, Felméri L., Heinrich Gusztáv. A felszólalók mindannyian az egységes középiskola hívének vallották magukat. Nézeteikről lapunk legközelebbi számában fogunk megemlékezni.

TÁRCZA.

Adalékok a tiszáninneni ref. püspökök életéhez.

Az alábbi életrajz-vázlatokat Tóth Ferencz dunántúli ref. püspök kézíratai közt leltem. Neki ugyanis szándéka volt mind a négy magyarországi ref. egyházkerület püspökeinek életrajzát megírni, de tervét csak félig valósíthatta meg. Nyomtatásban csupán a dunántúli és a tiszántúli püspökök életét adta ki, — amazt 1808-ban, ezt

1812-ben; — a másik kettővel az előmunkálatokon túl nem haladt. Adalékokat kért s kapott is egyes ügybuzgó érdeklődőktől, de azokat feldolgozni másnemű elfoglaltságai miatt már nem volt érkezése.

A nagynevű *Őri Fülöp Gábor*, tiszáninni ref. superintendent is küldött négy elődjének életéről, valamint a saját magáéről terjedelmes vázlatokat; Tóth Ferencz azonban — nem állván módjában megővíteni s kikerekíteni — kénytelen volt ezeket is félre tenni s a tiszáninni ref. püspökök életrajzát az óta is hiába várja a magyar protestáns egyház.

Közre adom hát legalább ezeket a vázlatokat, becsesek ezek így is. A kinek a források keze ügyébe esnek, majd kiegészíti; — könnyebb a hibákat kijavítani, a hiányokat kipótolni, mint a gyűjtés munkáját elől kezdeni.

Tartozunk azzal a jeles író s a lelkes gyűjtő emlékének is, hogy fáradozásuk eredményét a feledés homályából napfényre hozzuk.

Őri Fülöp Gábor kísérő levele így hangzik:

Tiszteletes Kedves Professor Uram!

Régi ígéretem szerint ime küldöm a mi öt superintendentseinknek biographiájakat. De nekem szintén superintendentialis gyűlésről (mely most igen messze esett hozzánk) esvén hazajönnöm, a deák pedig nem várakozhatván, módomban nem volt, hogy — kivált a magam életemet — terse leirattathassam. A többiek felől többnek végire nem járhattam. A Szathmáry Ábrahám uram élete a maga tulajdon fiának a munkája. A 3 elsőbbről csak tudakozódásom után mehettem valamire. Vegye tiszt. Professor uram azoknak annyi hasznát, a mennyit veheti. Az írásban és conceptusban eshetett hibákat emendálja pro arbitrio. A Liturgicát és a Túl a Tiszai superintendentsek Életét igen kedvesen vettem és ezen utolsónak több darabjait is igen kedvesen fogom venni és igyekezem megszolgálni.

A ki most is becses indulatiba bézárt, tartozott figyelmetességgel vagyok S.-Szentpéteren, 21-a 8-bris 1813.

Tiszteletes Kedves Professor Uramnak

tökéletes hív szolgája

Őrj. F. Gábor msk.

U. I. Minden munkáit, melyeket eddig kiadott, ha pénzemért megszerzi és valami jó móddal nekem megküldi kedves professor uram, azzal engem nagyon fog obligálni, mivel a mi földünkön azokat megszerezni nem tudom.

*

Ez a Tiszán innen levő kerületben található ref. eklézsiának egyházi megyéje, vagy superintendentiája szinte a boldog reformationak idejétől fogva minden superintendentens nélkül, csupán csak négy egymástól nem függő s azon fogva magokat sokszor superintendenteknek is nevező seniorok: ugymint a borsodi, abaúji, zempléni és ungi esperesek által igazgattatott. Jóllehet az említett vármegyéken kívül a kishonti — most már Gömörrel egyesült — és a tornai egész vármegyék és ezek mellett Hevesnek is, Szabolcsnak is, Beregnek is és hajdan még Sárosnak és Szepesnek is (de a melyekben már ma ref. eklézsiák éppen nem találhatnák) némely részei bele esnek ezen superintendentiába. Megkérlettettek volt ugyan az 1646. esztendőben Szathmár-Németiben tartatott zsinatban, melyben az idevaló seniorok közül is némelyek jelen voltak, az itten akkor igazgatói hivatalt viselt érdemes személyek arra, hogy magoknak az ország több kerületeinek módja szerint superintendentst válasszanak és azok azt akkor meg is ígérték: de az akkori időkben uralkodott sokféle viszontagságok miatt azt meg nem cselekedték mind addig, míg osztán 1734. dicsőséges VI. Károly római császár az eránt világos parancsolatját nem

küldötte, hogy az ezen Tiszán innen lévő kerületben lakó reformatusok is — mint szinte a többiek — magoknak a magyarországi törvények világos szavaik szerint különös superintendentst válasszanak. Ekkor tehát Zemplén vármegyének Hernád-Németi nevű helységébe az eklézsiának mind egyházi, mind világi igazgatóik közönséges gyűlést hirdetvén, abban magokat a királyi parancsolatnak munkába való vételére meghatározták és minden eklézsiáktól, azoknak predikátoraiktól és a nemesi rendnek tekintetesebb tagjaitól voksokat szedvén, legelső superintendentnek választották

Szentgyörgyi Sámuel,

a ki már akkor a borsodi tractusnak esperestje volt és ezen tisztségét superintendent korában is holtig megtartotta.

Született ezen tiszteletes férfiú 1683. esztendőben Abaúj vármegyének Hejceze nevű helységében az akkor ottan volt predikátor, Szentgyörgyi Máté és felesége, Almási Borbála szüleitől. Kik is látván fióknak eleven és tanulásra alkalmas elméjét, minek utánna némely apróbb iskolákban taníttatták volna, bevitték azt a most Patakon szépen virágzó, de akkor az időknek mostohasága s kivált pedig a még akkor divatjában lévő néhai jezsuitai szerzetnek nyughatatlankodásai miatt Gönczön és Kassán bújosott anyaoskolába. Melyben osztán tanulását annyira is vitte, hogy az úgy nevezetett tógás deákoknak száma közé is bevétellett és mint mind a tudományokban, mind a jó magaviseletben magát jelesen megkülönböztetett ifjú sok jeles úrfiának — azok között az akkor is már nagy tekintetben volt Vajai Vay Ádám úrnak ugyancsak Ádám nevezetű, de ifjúságában elhalt úrfiának — tanítójává rendeltetett.

Azon collegiumnak seniorává tétetett 1710. és akkor tájban elholt két professorai az anyaoskolának, ugymint Csécsi János és Simándi István tanító nélkül hagyván az iskolát, annak mind igazgatása, mind ügyének a bécsi felső udvarnál alázatos bejelentése reá bízattatott. Mely követséget az akkor élt sok főembereknek s különösen az azon időben már Bécsben lakott II. Apafi Mihály fejedelemnek (a ki előtt különös kedvességben volt) segítségé által szerencsésen elvégezvén s hazájában néhány napokat eltöltvén, a belgiumi akadémiákba, nevezetesen pedig Ultrajectumba elment és ottan három esztendőig az ottan akkor híres theologusokat: Leydekkert, Roellt és Pontanust a vallástudományban, de Vriert a philosophiában, Relandot a napkeleti nyelvekben és régiségekben, Burmant a historiában nagy szorgalmatossággal és előmenetellel hallgatta volna, őtet a Nagy-Győrben akkor szépen virágzott ref. eklézsia, melyben felmenetelek nagy kedvességgel prédikállott vala, maga lelkipásztorának meghívta.

Elfogadta a hivatalt, csupán csak azt kérte ki a nevezett szt. eklézsiától, hogy neki annyi időt engedjen, a mennyi alatt a franequerei akadémiát meglátogathassa. A holott is a nagytudományu Vitringát, Andalát és Regiust, mint nevezetes professorokat, személy szerint megtiszteltvén, onnan visszajött Nagy-Győrbe 1714. esztendőben és ottan folytatta predikátori hivatalát szinte 1729-ig.

Feleségül vette volt Nagy Erzsébetet, Bethlen Kata fejedelem asszonynak, II. Apafi Mihály fejedelem özvegyének udvarából, a ki ő neki Mihály, Sámuel és József fiait (a kik mind a hárman predikátori hivatalban holtnak meg) és Erzsébet s Zsuzsanna leányait szülte; maga pedig Vácson Nagy Ferencz testvér bátyjánál, a ki oda való chirurguslévén, őtet betegségében gyógyította, megholt.

Nagy-Győrből, minek utánna az akkor Pozsonyban tartatott országgyűlésen az oda gyűlt ref. rendeknek diaetái predikátorságát dicséretesen viselte, a rimaszombati

ref. szent eklézsia hívta maga közé, a hova a fent írt esztendőben el is érkezett. Itt folytatván szent hivatalát 1735-ben superintendensnek választott és ezen hivatalában felséges VI. Károly római császár és magyar király által meg is erősített.

Megházasodott ugyan másodszor is, feleségül vevén néhai tiszt. Igo György szathmári prédikátor elmaradott özvegyét, Csengeri Erzsébetet, — de a kitől semmi gyermekei nem lévén, ismét meg vált 1744-dikben. Ugyan abban az esztendőben, Deczember 26. napján magát is már harmad ízben érvén a gutaütés, a következett 1745. esztendő márczius 6-ik napján életét elvégezte.

Ezen tiszt. férfit egyútt viselvén — a mint már feljebb megjegyeztetett — a superintendensséggel a borsodi esperességet és a hivatalban is legelső lévén, azonkívül hogy a superintendensi hivatalnak is fundamentomát megvetette s az espereseket a superintendensnek tartozott subordinatiohoz — noha nem minden villongás nélkül — hozzá szoktatni kezdte, semmi olyan nevezetes dolgot nem tehetett, a mely különös figyelmetességet érdemelne.

Közli: MOKOS GYULA.

GÖRÖMBEY PÁL

1820—1892.

A beregi ev. ref. egyházmegye lelkészi karának ismét egy nevezetes tagja dőlt ki: *Görömbey Pál*, halábori lelkész. 71 éves volt; elaludt, mint mécs, melynek olaja kiégett.

Született Berczelen (Szabolcsmegye) 1820-ban, csekély vagyonnal bíró földmives szüléktől. Mint mondá, a falusi mesterektől vett ismereteivel ment Sárospatakra, már 13 éves korában. Bár abban az időben kevesebb pénzt igényelt az ismeretszerzés, mégis csakhamar érezni kezdte a szülei segély hiányát; s hogy pályáját folytatassa, e hiány pótlása céljából az 1840. évben Gyöngyösre ment tanítónak. Miért volt itt csak egy évig? talán elérte célját? minő élményei voltak? nem tudom; csak annyit tudok, hogy Heiszler József (most dombrádi lelkész) volt itt legbensőbb barátja. Innen visszament Sárospatakra, hol a papi tudományokat bevégezvén Nagy-Beregbe jött fitanítónak 1846-ban. Ez állásában működött 4½ évig, mely idő alatt egy nemzedéket nevelt. Ma is szeretettel s hálával emlékeznek róla. Az 1850-ik évben megvált az iskolától: lett ugyanitt káplán. 1855-ben Benébe rendeltetett rendes lelkészül, ekkor vette feleségül főnökének leányát, Bereczky Juliánát. 1861-ben Haláborra ment lelkésznek. Ifjú lelkész korában a beregi ev. ref. egyházmegye által fentartott 4 osztályú gimnáziumba szerették volna az intézet ügyeit vezető tanárnak megnyerni, de nem akarván a Tisza vizétől megválni, nem fogadta el az ajánlatot. Az 1863. év tavaszán, éjjel tűz ütött ki parochiáján; mindene elégett; a cselédet, kinek gondatlansága idézte elő a vészt, már-már a tűzből — mikor más nem vállalkozott — ő mentette meg. Ez alkalommal meghűlt, betegségbe esett; ... előbbi erejét, egészségét soha nem nyert vissza. Az utóbbi években hétről-hétre gyengült, de azért hivatalos dolgait pontosan végezte. Még a folyó év első reggelén predikált, január 5-én este, váratlanul bezárta szemét örökre. Különösebb ápolásra csak pár óráig volt szüksége.

A mi tanítói működését illeti, a felnőttek szerették mint kántort. Mondják, hogy gyönyörű csengő szoprán hangja s szabatos szép éneklése szinte vonzotta a népet a templomba. A gyermekek imádták mint tanítót. Magától tudom: tanítói szereplésének első mozzanata volt, hogy az iskolaterem egyik szögletében elhelyezett mogyoró-

pálcanyalábot eltávolította és „te kölyök!” helyett ez volt megszólítása: „édes gyermekeim!” Ennek természetes következménye lett, hogy tanítványai, kik azelőtt bujtak a tanítótól, őt üdvözölni — ha végig ment a községen — a házból is előhívták egymást. Már ő írva tanított olvasni. És pedig a kezdőkkel nem palatáblára vagy papírosra íratott, hanem a tornácon lefektetett két lécet párhuzamosan, közeit megtöltötte száraz homokkal; ez lesimítva képezte az író lapot, író vessző pedig volt a gyermek ujjá. A szülék csodálták mesterségét. Nem merték volna még gondolni sem, minő meglepetést szerez nekik ez a játék. Alig egy év múlva egyik szüle is, meg a másik is örömmel ujságolta, hogy az ő fia már a zsoltárból meg a bibliából is olvas. Tankönyvet alig használt, de azért volt tanítványainak egy része még ma is időrendben recitálja a világ és egyháztörténelem nevezetesebb eseményeit. Tanítványai közé az egyház- és világtörténelemből vett részleteket, életrajzokat, leírásokat, erkölcsi elbeszéléseket a gyermekek által könnyen érthető stílusban, vonzó kidolgozással mint *cirkulárékat* bocsátott ki, melyekre minden gyermek tartozott az elolvasás után nevét és az elolvasás idejét feljegyezni. Gyakran kivezette őket a mezőre, erdőbe; tanított úton-útfélen; nem kerülte ki figyelmét semmi jelenség, a mivel vallásosságra, erényre, erkölcsre hatni lehetett. Tanítását röviden így lehet jellemezni: *az életre tanított*. Mint jeles tanítónak, híre Patakra is eljutott; Árvai József, Kolozs Dániel, kik a népnevelés ügyében buzgólkodtak, örömmel ajánlották fel neki barátságukat; kérve-kérték szóval és levelekben, hogy nevelési elveit, ismereteit közölje a lapokban.

Mint egyházi író — tudtommal — két egyházi beszédet bocsátott a nyilvánosság elé: a „Márgócsi Protestáns Egyházi beszédvár” 1870. és 1871. évi folyamaiban egyet-egyet. Ezek azonban csak mutatóványok voltak. Könyvszekerényében elrejtve, gondosan osztályozva, nagymennyiségű egyházi munkát találtak fiaai.

Az utóbbi években versírással foglalkozott. Költeményeinek mindenikén a közeli halál sejtelve vonúl végig. E költeményekből lenne egy kis kötet.

Hű férj, gondos, szerető apa, lelkiismeretes, pontos hivatalnok s jó barát volt. Mondják, hogy Haláboron elődeinek alig volt kenyerök. Az ő házában módoságot lehetne szemlélni. Gyermekeit kifogástalan nevelésben részesítette; e mellett özvegyének sem kell a megélhetés fölül aggódnia. Négy gyermeke közül a legidősebb lelkészné, egy fia tanító, a másik törvényszéki jegyző, a legifjabb leány egyik lelkésztársunk menyasszonya.

Nagyobb egyházakban lelkészkedő sógorainak gyakran mondogatta, hogy nem cserélne velök ekklésiát. Szóval megelégedett, mondhatni, boldog volt. Én részemről ki az 1890/1. egyházi évben segédje voltam — mondhatom — kevés boldogabb embert, de jobb családapát nem ismertem. Áldott legyen emléke!

N.-Bereg, 1892. február 10.

Vigvári Mihály,
ev. ref. h. lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

Költemények.

Irta Szabolcska Mihály. Kiadja a »Csokonai kör.« Debrecen, 1891.

(Vége).

A fiatal költőnek vallásos érzelmein kívül legtöbb baja van a szerelemmel. És itt a legőszintébb, legközvetlenebb, legegyszerűbb, leggondosabb, egyszerűen legköltőibb tárgyban, hangban, kifejezésben. Mai lírikusa-

ink költőietlensége leginkább abban nyilvánul e téren, hogy nem tudják megválasztani tárgyukat. Vagy illatos szalonokban, széles levelű pálmák közé menekülve, kényelmes chese longuékben suttognak egymás érzelmeiről, vagy oly detaill rajzba vesznek el, melyek rajtok kívül senkit sem érdekelnek. Egy szóval a költészet legellemibb kérdésével: a tárgyválasztással nincsenek tisztában. Szabolcskának pedig épen az is egyik legkitűnőbb tulajdona, hogy mindig kitudja választani azt, a mi mindenkit érdekel, s e mellett alkalmas költői alakításra.

Ugyan melyik szerelmes mondhatná el:

«Mikor úgy mellettem állasz
Teljes szépségedbe':
Egy gondolat, egy szó,
Nem jut az eszembe.»

továbbá:

«— mikor távol tőled —
Szűnik az ígétet,
Úgy el tudok akkor
Beszélgetni véled.»

Melyik ne kívánná azt, hogy mindig kedvese szeméből olvasson? melyik nem tapasztalta azt, hogy épen szeretével szemben a leghidegebb külsőleg; melyik ne elemezte volna szerelmét? ne tépelődött volna azon, hogy mért teremtette az Isten azt a kedves lényt, kit bírni vágy, ha egyszer övé nem lehet. Akad-e szerencsétlen szerelmes, ki nem szeretne felkelni halottaiból, ha kedvese megbánva hidegségét, ráborul az ő sírhalmára? Ugyan melyik szerelmes ne tartaná elveszett napnak azt, „mikor nem látja édes angyalát?“ Vajjon tud-e valaki forróbban imádkozni, mint ha kedvese nevét emlegeti? Mindenki azt hiszi, hogy a feje felett turbékoló galambok őt tanítják szerelemre s a míg bizonytalan, azt mondja nekik:

«Menjete, szálljatok
Rózsám ablakára.
Hej! arra ráférne,
Ha oda szállnátok
S a világ végéig,
Mindég tanítnátok!»

Szerelme múltán hajótöröttnek érzi magát s fáj neki a veszteség is, melyet a habok ejtenek rajta, s az élet is, mit onnan kihozott. „Egy kőszahirre“ a legnagyobb töprengés veszi elő, s a rajongó szerelem mégis meghazudtolja benne a kősza hirt, s erőssé teszi a kedvese iránti bizalmat.

Íme egy csomó tárgy, melyek közösek e dalok szerzőjével és olvasójával — és mindenkivel. Egy csomó téma, mely általános érdekű, egyszerű, s költői. Egy szerelmes szívnek egy-egy dobbanása, melyet mindenki érezett. Mindmegannyiról emlékszik az olvasó, hogy e szavaknak igazságát már egyszer tapasztalta, de érzésének, gondolatának bár szeretett volna kifejezést adni, de nem tudott, s épen ilyennek gondolta e kifejezést. S mi lehet annál dicsőbb egy költőre, mint az, hogy ennyire megtudja találni ezrek érzésének a kifejezését?

Vannak egyénibb vonatkozású darabjai is, de a melyek nem kevésbé érthetők, érdekesek és költőiek. Ezek közt „Alice“ keltette a legnagyobb feltűnést, s egyike azon daraboknak, melyekért a ref. fiatal papot Beöthy és Vadnay üdvözölték. Egy idegen nyelvű leány, idegen földön kedveskedni akarván, a jelentés ismerete nélkül mondja: „Szeretlek szívből, igazán.“ A költő így fordítja vissza e szavakat: „Szeretlek Alice igazán.“ E kedves kis történetből keletkezik egy csodálatos harmóniájú költemény, melyben a meglepetés, a hirtelen támadt szerelem hangja váltakozik gyors menetben s mégis finom áthidalással; az érzelm hangjába olvadva át s mégis megtartva az elbeszélő stíl sajátosságait.

Ilyen eset ritkán fordul elő, mint a minő e költemény tárgya, de azért a ki rövidebb-hosszabb ideig idegen nép közt él, az az e féle kalandoknak többször lesz részesévé. A másik költemény, melylyel az első diadalát aratta, szintén egyéni, mert nem mindenki van megáldva oly nemes lélekkel, hogy ezt mondja hűtlen kedvesére:

«Áldjon meg az Isten, hogy ha nem szeretsz is,
Hogy ha már az enyém soha nem lehetsz is,
Minden szál virágért,
A mit nekem adtál, ezerannyit adjon,
Lábaid nyomán is gyöngyvirág fakadjon.»

Ezzel ellentétes hangú az „Átok“ című. Ebben szenvedélye átkozódásra készíti, de még ebben is megmarad nemesnek, bár a legborzasztóbb átkot rakja az előbb szeretett nőre. Tulajdonképen csak annyit kíván, a mennyit a teremtő rá mért. Tartsa meg szépségét s aztán ezzel zárja be:

«Légy a mi vagy: szép báb,
De több soha, semmi,
Soha, soha ne tudj
Érezni, szeretni.»

ennyi az átka.

Mint fentebb említettem, oly gondolatokkal foglalkozik, melyek mindnyájunknak közös tulajdona. S mégis eredeti. Maga az, hogy nem jár tárgyai után, de a szív érzelmeinek e maguktól felmerülő, s mintegy önmagukat kínáló gyöngyeit megtalálja, észre veszi: ez ma már, a legnagyobb eredetiség számba mehet. S a mint nem keresi a tárgyat, úgy nem keresi a kifejezési formát sem. Mint a patakban a víz árájától hengergetett kavicsok, önmaguk simúlnak meg: úgy kerekednek ki lelkében egészsze a dal- s költemény-tárgyak. Az ékszerész köszörűjének nyomát keresve sem lehet rajtuk találni. Az igazi költészet kristályvizének drágakövei e költemények. Némelyiköknél lehet ugyan találni egy kis nem oda valót, másikkban meg az eszme nincs megérve, vagy gyenge általában a gondolat. Sokszor meg csupán a végső sorokban van eszme, csak itt van mondani valója s addig vontatottan halad s cserbe hagyja technikája, sőt elszáll ihlete is, de azért ezek sem méltók annyira, a napi kritikusok megvetésére, hogy ezekről aztán mindent megtagadjunk.

A szerelmen kívül fel kell még említenem Szabolcska költészetének motivumai közül az *anya iránti szeretetet* is. Ez egy pár remek költeménynek lett forrásává. Ezekben igazán elfelejtkezik lelkének mindazon tulajdonairól, melyek talán érzelmei naivságát sértenék s a fiui szeretetet oly gyermekgű, oly ártatlanul, oly őszintén, egyszerű hangokon szólaltatja meg, mintha gondolatai egy ártatlan gyermek kedélyén szűrődtek volna át. E naivságot még csak a szülőföld szeretetében, ennek költői kifejezésében tudja megközelíteni.

Szabolcska a mily egyszerű a gondolatokban s méginkább a kifejezésekben, annyira törekszik formában is megmaradni egyszerűnek. Legtöbbször sikerül ez, de néha a refrének túlhajtása, egyazon soroknak, versszakoknak népies ismétlődése, a héber költészet s a zsoltárok rithmusának hatását mutató parallel sorok gyakorisága: talán némi keresettség jeleit mutatják s ezek itt-ott pusztá sallangul tűnnek fel. Ezekben jó lesz magát mérsékelnie. Azonban e gyarlóságát oly szeretetre méltóan tudja dédelgetni, hogy hatása már is nyilvánult. Epen e napokban jelent meg egy költemény, mely tőle kölcsönzi a formát s pedig oly versiró tollából, a ki különben az egész világot s különösen Szabolcskát arisztokratikus göggel nézi le. Egyébként Szabolcskánál a legtöbb helyen a külső forma is megfelel a belsőnek. Ezekért méltán üdvözölhetjük mi is Sza-

boleskát legkitünőbb íróink között s mi még különös köszönettel is tartozunk neki azért, hogy a vallásos költészetet is ámbícióval műveli. Örömmel halljuk azt, hogy némelyek a szerény theologust tagúl ajánlják a Kisfaludy-Társaságba. De épen mert ily szeretettel és elismeréssel csüggyünk költészetén, ne vegyen tőlünk rossz néven egy két szíves figyelmeztetést. Ne akarjon túlságos egyszerűvé lenni soha; tanuljon, de azért soha ne adjon más szavára, csak az önmaga ízlésére, s ne hagyja magát elragadtatni e hiú világtól; a költői természetben ne legyen túltengő, sokat ne írjon s mindig csak akkor, mikor hivatása készíti. A vásári munka silányságára a mai irodalom bőséges példát és tanulságot nyújt.

Mátrahegyi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A mi jubilánsaink.** A sok gyász között, a mi részünkül jutott, magunknak sem mertük bevallani, hogy örülnünk is lehetne és kellene, attól félve mintegy, hogy derűbe öltözött lelkünk drágán fizetheti meg múltékony felvidulását. Még szeptember hóban tartoztunk volna leróni egy kartársi kötelességet, két tanártársunk 25 éves hivataloskodásának megünneplését, a mi azonban új és újabb okok miatt, egészen az iskolai év második felére halogatódott, főképen azért, hogy — a mint jogunk volt reményleni — a mult évi számadásokkal bajoskodó „Igazgató-Tanács” is megosztja velünk a kinálkozó alkalom örömeit. Ez azonban nem történthetett meg, mivel időközben újra szívünkbe nyilatott a fájdalom s igen illett hozzánk, hogy csüggedt madarak módjára, hallgató ajakkal várjuk a mutatkozó felleg elvonulását. Ily körülmények között az Igazgató-Tanács az elismerés legegyszerűbb, legzajtalanabb módjához folyamodott, t. i. mult havi ülési jegyzőkönyvének 36. pontjában melegen emlékezett meg *Tarnóczy Tivadar* és *Szívós Mihály* tanártársainkról, a főiskola szolgálatában 25 éven át szerzett érdemeik némi méltánylásául. A jubilaris jegyzőkönyvi pont a maga egészében így hangzik: „Az egyházi algonidnok meleg szavakban emlékezik meg Tarnóczy Tivadar és Szívós Mihály tanárokról, kik közelebb érték meg tanári működésük 25 éves fordulóját. Igazgató-tanácsunk midőn őszinte örömmel veszi tudomásul, hogy a két érdemes tanár erőben, egészségben érte meg a nevezetes évfordulót: nem mulaszthatja el egyszersmind ez alkalmat, hogy ki ne fejezze irányukban teljes elismerését. Az a 25 év, melyet ők főiskolánk szolgálatában töltöttek el, az átalakulás kora volt. A politikai viszonyok újjáalakulásával az egész közoktatásügyi szervezet is megváltozott. A protestáns iskoláknak szintén alkalmazkodniok kellett a megváltozott viszonyokhoz; de másrésről nem volt szabad feladniok azt az irányt és szellemet, melynek évszázadokon át letéteményeseik voltak s melynek sikeres fejlesztése fenmaradásuk alapfeltételét képezte. A két jubilans azok közé tartozik, kik céltudatos munkásságuk által segítségére voltak főiskolánknak abban, hogy a protestáns tanintézetekre várakozó kettős feladatot sikeresen megoldja s hogy a haladó kor által túl ne engedje magát szárnyaltatni. Tarnóczy Tivadar lelkes történelmi előadásiban a szabadság, az igaz magyar hazafiság ígeit hirdette és hirdeti, azokat az eszméket, melyek a protestantizmus zászlajára vannak írva. Szívós Mihály tanszékét ugyanaz a nemes szellem hatotta mindig át. Csakhogy ő szoros értelemben vett tanári hivatásán kívül, melynek becsülettel, lelkiismeretesen megfelelt, mint a tápintézet felügyelője is áldozni kívánt az általa hön szeretett alma maternek. Igazgató-tanácsunk hálásan méltányolja mind-

kettőjük jeles szolgálatait s azt a forró óhaját fejze ki, hogy még sokáig munkálkodjanak erőben, egészségben főiskolánk javára és dicsőségére. A hozzájuk hasonló kipróbált munkaerőt amily nehéz megszerezni, ép oly fájdalmas elveszíteni. Adja az Isten, hogy ez minél később következze be.” A tanári kar — nem várhatván tovább a kedvezőbb időre — f. hó 20-án tartott közgyűlésében szintén jegyzőkönyvileg fejezte ki őszinte elismerését szeretett kartársai iránt a multért és legszivesebb jó kívánságait a jövődre nézve. Az a temérdek tanítvány, a kiket hosszú, küzdelmes, olykor szenvedésekkel is terhelt pályájukon szárnyaik alól kibocsátottak, bizonyára velünk együtt kívánja nekik, hogy munkabíró erőben sokáig forgolódjanak még a közművelődés oltára körül s derűs aggkört érve, lássanak maguk mellett felnőni egy hálás szívű, jóra, szépre képes új nemzedéket s e nemzedékben boldogságtól sugározottan azokat, kiket nekik adott az Úr!

— **Gyászhir.** Súlyos csapás érte egyik lelkészársunkat *Nagy Lajos* encsenci lelkész. Hű neje, született Harsányi Zsófia folyó hó 2-án életének 45-ik, boldog házasságuknak 25-ik évében elhunyt. A szelid lelkű nőt s a jó anyát a férj és nyolc gyermek gyászolja. Temetése folyó hó 3-án ment végbe nagy közönség részvétele mellett. A templomban *Nagymáté Albert* kislelai lelkész mondott megható beszédet, a sírnál *Szabó Lajos* nyírbátori segédlelkész búcsúzott el a gyászolók nevében a megboldogulttól. Áldás az elköltözött poraira. A vigasztalás Istennek kegyelme a gyászoló családon!

— **A vallásos élet fejlesztését óhajtja a katonaságnál a közös hadügyminiszter.** Legalább az látszik abból a rendeletből, melylyel meghagyta, hogy a legénységet legalább havonként egyszer templomba kell vezetni s a tisztek is sűrűbben járjanak isteni tiszteletre. Azt is rossz szemmel nézi a miniszter, hogy adventben a legénység sokat jár multságokba. Rendeletével a szolgálati szabályzatnak azt a pontját akarja gyakoroltatni, mely kötelességükké teszi a parancsnokoknak, hogy ápolják mindazt, a mivel a legénység kötelességtudását és bátorságát emelni, a csapások súlyát pedig elviselhetőbbé lehet tenni.

— **A Mária Dorothea egyesület,** mely a nemzeti nőnevelés fejtése érdekében már 7 év óta áldásosan működik, mint a választmány jelentéséből látszik, a mult évben is igyekezett feladatának megfelelni. Az egyesületnek már 75,162 frt vagyona van s tavalyi bevétele 17,422 frt volt. A tanítónők „Otthon”-ában 6 állandó benlakó és 81 ideiglenesen tartózkodó tanítónő részesült segélyben. Az elhelyező iroda, áprilistól kezdve 35 munkakereső művelt nőnek szerzett állomást. Gondoskodott, hogy a beteg tanítónők egyes jobb fürdőkben üdülést nyerhessenek. Könyvtárában több értékes mű jelent meg s tagjai az ország különböző részében számos előadást rendeztek. Ez az egylet méltán megérdemli a közönség pártolását.

— **A lourdesi csodát** a pápa és a ritusok congregatioja hivatalosan is elismerte. A római ünnepi naptárban a szűz Mária lourdesi megjelenésének ünnepét bejegyezték és ezt egyúttal külön mise-formulárekkel és egyéb utasításokkal látták el. Magasztalják a lourdesi víz gyógyhatását is és mint ilyet a hívőknek melegen ajánlják.

— **A protestáns áldozatkészségnek** szép jelét adta *Szunyogh Szabolcs* nagy birtokos, a ki összes zsinati napi díjait az eszlári egyháznak adományozta.

— **A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap”** a protestáns zsinatok második ülősszakában, mely március 9-én veszi kezdetét, ismét kétszer fog megjelenni hetenként. Ez időszakra a Lap szerkesztője és kiadója 1 frt előfizetési díj mellett külön előfizetést nyitnak. Az előfizetési pénz a lap kiadóhivatalába (Budapest, Akadémia bérháza) küldendő.

— **Missioi levél.** Nagytiszteletű Szerkesztő úr! Tudom, hogy lapjában — a mostani mozgalmas napokban — minden betű helye drága: mégis kegyeskedjék az én lelki gondozásom alá helyezett „bilkei missio kör” életéből a fenti indokból csak rövidre szabott közleményt lapja olvasó közönségének tudomására juttatni.

Mi missionáriusok vádolva vagyunk, hogy *gyakrabban közölhetnénk egyet-mást a missio-körökből*, s mert nem teszszük, mert nem ismerik sokan a missio körök életrevalóságát, mert nem bocsátjuk tárogatóba minden legcsekélyebb dolgunkat, azért sokan ellenszenvvel viseltetnek a missio ügy iránt, mely teménytelen összeget nyel el haszon nélkül (?); azért nyilatkozott volna több egyházmegye és egyházkerület a zsinati előmunkálatok tárgyalása alkalmával, a közalap céljairól szóló részletnél oly formán, hogy a missioi célra szánt %-okat alább kell szállítani.

Hát én azt kérdezem: mi öröme telnék benne az olvasó közönségnek, ha leírnám például az én híveimnek sanyarú helyzetét, kik e mellett is egy nappal indulnak el hamarabb az Isten házába menendők, mint a hívogató harang megszólalt volna, hogy buzgóságukat kielégíthessék, hogy úrvacsorával élhessenek? Ha elmondanám, hányszor kell egyiknek-másiknak egy-egy kilométernyi kerület tenni ezen, meg a másik, harmadik csak hirtelenbe megáradt patak szélén, hogy az élet vizét kóstolhassák? Ha elmondanám, hogy most itt, majd amott osztok 30—40 hívőnek úrvacsorát és hirdetem az ígét, s ezek is 8—10 községből, nagy távolságból jönnek, körlevél által értesítetvén, mert Bilkét kivéve, ez a harangszó? Ki tagadhatná, hogy ezeknek, ha tényleg nem fizetnek is annyit az egyház pénztárába, mint a hívek más helyeken teszik, nagyobb áldozatba kerül egyházas életük? S ha már ennyi örömet megszerzett az egyetemes egyház a missio területén élő híveknek, hogy ez idő szerint nem kénytelenek zászlóval temettetni, s ceremóniákat bámulva elégitni ki vallásos buzgóságukat: ugyan mit érnének vele azok az antimissionárius urak, ha most vissza venné adományát?...

Hiszem, hogy úgy van vele más missionárius is, mint én; a rendesen folyó dolgokról elégnek tartja a rendes évi jelentést betérjeszteni, nehéz körülmények között maga segít magán s hívein úgy, a hogy tud, hallgatva: de szereti, ha örömeiben mások is osztoznak. Ez nekem is a célom jelen levéllel. Óh bár megmutathattam volna valóságban ellenségeinknek a missiókban élők buzgóságát és örömet, mikor november 22-én, szüreti úrvacsoraszertés alkalmával, a munkácsi iparos asszonyok által missio-egyházamnak ajándékozott úrasztali terítő alól elővettem „a beregmegyei bilkei ev. ref. missionak emlékéül, a magyarországi protestáns-egylet, mint alapítója, 1891.” bemetszéssel ellátott ezüst kelyhet és tányért; mikor alkalomszerű imával ezen adományokat felszenteltem; mikor áldást kérünk a kegyes adakozókra: vajha megmutathattam volna az igaz vallásosság s öröm bőven folyó drága gyöngyeit, megmutathattam volna azt az igazi meggható jelenetet, melyet előidézett az a tudat, hogy mi, e mostoha vidéken lakásra kárhoztatottak még sem vagyunk elfeledve, vannak nekünk melegen érző testvéreink: bizony mondom, nem igen akadnának % leszállítók!

Annak az úrasztali terítőnek pedig az a históriája, hogy a munkácsi iparosok, kivált azok nejei, ide járnak vásárra, és soha el nem mulasztják meglátogatni a bilkei papot, s vele imádkoznak, mielőtt árúikat kiraknák. Így vették észre egy alkalommal, hogy hiányt pótolnak, ha

meglepnek bennünket egy terítővel. Fogadják szíves köszönetünket úgy ők, mint a „Prot. egylet.”

November 29-én Bilkén, december 6-án pedig Ilosván ünnepeltük meg az 1791. XXVI. t.-c. százéves fordulóját. Mindkét alkalommal nagy számban gyűltünk össze, különösen Ilosván. Járásbíróság, főszolgabírói hivatal, csendőrség, Pintér József főszolgabíró úr vezetése alatt a „Felvidéki körjegyzői kar” vallás különbség nélkül.

Isteni tisztelet végeztével Komlósy Béla missioi főgondnok és Pintér József főszolgabíró úr vendégszerető házához voltunk hivatalosok.

Hálátlanság volna fel nem említenem ez alkalommal még, miszerint Dolinay Bella s Ilosvay Sándor 50 forinttal ajándékozták meg egyházunkat.

A jó tett magában hordja jutalmát. Íme nt. Szerkesztő úr ilyeneket van nekünk kedvünk másokkal is közölni! S hogy ritkán írunk, annak oka, mert ilyen rendkívüli okunk ritkán van.*

Kiváló tisztelettel

Szabó András

ev. ref. missioi lelkész.

— **Szíves figyelmeztetés.** Fontos kulturális feladatunk a népkönyvtáraink vezetőihez intézzük e figyelmeztetést s kijelentjük, hogy az általános művelődés előmozdítására a következő művekből 100—100 példányt osztunk ki díjtalanul, és pedig olyképpen, hogy a hozzánk intézendő felhívásra e művek egy-egy példányát *bérmegtelenül* megküldjük. Az ajándék-könyvek egyike vagy másika talán nem is vág bele egészen a népkönyvtár keretébe, de találkozhatnak olvasói közt olyanok is, kik e magasabb művek olvasásából szellemi élvezetet meríthetnek. A kiosztásra szánt művek jegyzéke: *Liebbald: Gyümölcsészeti egyveleg. Miletz: Katona József családja és élete. Kapy Gyula: Pálmaágak. Egyházi és alkalmi énekek férfikarra. Goethe Váradi Antal: Faust. A tragédia 2-ik része. Szana: Újabb elbeszélők.*

HORNYANSZKY VIKTOR

könyv- és hírlapkiadóhivatala

(Budapest, a M. Tud. Akadémia épületében).

— **A sárospataki ev. ref. „templom-javítási alap”-jához** újabban járultak adományaikkal: Szakácsi Ede 2 frt, Olajos Pál gesztelyi ref. lelkész 1 frt, Csécsi Nagy Pál nyugalmazott tanító 5 frt, Kovács Béla szepsi ref. lelkész 1 frttal. Fogadják hálás köszönetünket. Az egyháztanács nevében *Bálint Dezső*, lelkész.

 Lapunk jelen számának mellékletét, melyben a Hornyánszky V. könyvkiadóhivatala a Révész Bálint irodalmi hagyatékának közrebocsátását jelenti s arra előfizetést hirdet — szívesen ajánljuk a t. olvasó közönség figyelmébe.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Dr. K. G. A következő számról előjegyeztük. Köszönjük. A nagy kérdést jobbra vagy balra el kell döntenünk, mert a mostani állapot a teljes közönyösségre vezet; ez pedig minden jót és szépet megöl. — P. J. Figyelmetessége felől jól esett újra meggyőződésünk. Kérjük jó indulattal továbbra is. — Cz. I. A 9-ik számban egyszerre közöljük. Egészen időszertű s kár volna megszakítani. — S. Sz. J. kívánsága szerint. — P. F. E. sz. k. A lapot az illetőnek küldjük. — Laicus. Magán levelet írtam s azt hiszem, hogy az változtatni fog a dolgon. — P. M. Kissé túl lő a célon. Csak rövidítésekkel s módosításokkal közölhetnők.

* Előbb nem közölhetnők. A buzgó munkához szívünkkel kívánunk bőséges isten-áldást. A missionak különben nem azok az ellenségei, a kik annak sikerét óhajtva, a missionáriusok működését ismerni s az eredményt mérlegelni szeretnék; hanem azok a tagadhatatlanul meglévő missionáriusok, a kik csak a domesticai járulékkért lelkesednek. A hűség sáfárok is fel fogja tudni ismerni a józan közvéleményt. Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A protestáns tanároknak a két zsinathoz intézett folyamodványa az állami nyugdíjtervezet ügyében.” — A legfőbb bajunk és annak orvoslása. *Czinke István.* — „Alakítsuk meg az ev. ref. tanárok országos egyesületét!” *Dr. Kovács Gábor.* — „Az egységes középiskola.” — „Casus Aszalaiensium.” *Földváry László.* — „A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülései.” *Az ig.-tanács jegyzője.* — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

A protestáns tanároknak a két zsinathoz intézett folyamodványa az állami nyugdíjtervezet ügyében.

Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat!

Már elmúlt két esztendeje, hogy a m. kir. cultus-miniszter úr, nem a protestáns felekezetek vagy tanári karok folyamodására, hanem önszántából, azon elhatározásra jutott, hogy a protestáns középiskolák tanárainak nyugdíjazási ügyét állami segédelemmel fogja előmozdítani és rendezni. E szándékának kijelentésével együtt a protestáns középiskolai tanügyre vonatkozó, a létező felekezeti nyugdíj- és gyámintézetekről, azoknak működéséről, segélyforrásairól, a tanárok számáról, segélyezéséről szóló szükséges statisztikai adatokat is bekérte és — a mint majdnem köztudomású dolog — ezeknek alapján számításait egy, a protestáns tanárokra is kiterjedő gyám- és nyugdíjintézetre meg is kezdte. Sőt a bekért adatok természete, a kérdések, melyekre feleletet kért, — arra is engednek következtetni, hogy tervezetében nem csak a középiskolákat és praeparandákat, hanem az azokkal több helyen szerves és alig elválasztható összeköttetésben levő felsőbb protestáns tanintézeteket is felvette.

A magas minisztériumnak eddigi eljárása, bár szándékait bizonyosan nem tudhatjuk, arról tesz bizonyosságot, hogy ezen állami nyugdíj-segédelemért cserében és viszon-áldozatul semmi olyat nem kíván, a mi szorosán az egyház testéhez forrott középiskoláink autonómiáját és egyházunknak jogait sértené. Úgy látszik, a magas kormány három tény előtt nem hűnyhatott szemet. Az egyik az, hogy a protestáns középiskolák a múltban századokon át fontos szolgálatokat teljesítettek a nemzeti kulturának; a másik az, hogy a jelenben is nemcsak az ország protestáns lakosaira, hanem sokkal szélesebb körre terjedő tanításügyi missziót — némely vidéken majdnem egyedül — teljesítve, az államot most már első sorban őt kötelező kulturális feladatok teljesítésében gyámolítják, kiadásait tetemesen kimélik. A harmadik bizonyára az, hogy a magas kormány is ismeri, ismerni tartozik szegénységünket, mely nem bírhatja ki minden tekintetben azon versenyt, a melyre épen a magyar állami középiskolai tanításügy rohamos haladása és különösen az újabb művelődési

igényekkel együtt járó kiadások tenni, rendezni, pótolni valók szorítottak bennünket.

Tudjuk főtiszteletű és méltóságos zsinat, hogy valamint van olyan gazdagság, a mely erkölcsileg könnyen megronthat, úgy van olyan szegénység is, a mely főlemel. Luthernek és Kálvinnak, őseinknek, az életüket igehirdetés és az ifjúság tanítása közt megoszló protestáns papságnak szegénységében egyenesen erkölcsi erő van, a mely sajnálat vagy szégyenkezés helyett dicsekedésünk.

De van egy másik szegénység, a melyet az apostolok a reformátorok és őseink nem ismertek, nem ismerhettek, mely a legújabb kor szülötte; a mely körünkben intézményeket épen úgy mint egyeseket tönkre tesz vagy elsatnyítani képes és a mely hazai protestáns tanügyünket legjobban fenyegeti. Az a szegénység, mely a társadalmi és családi életet folytonosan gyötrő aggodalmak láncolatává teszi; a mely — igen sok esetben — az egyént és pedig a hivatásánál fogva épen nem anyagi küzdelemre hivatott egyént, a protestáns tanárt, a maga szükséges kiművelésében, munkásságának kedvvel és lélekkel való folytatásában akadályozza; a mely intézeteknek és egyeseknek egyaránt lehetetlenné teszi hogy a kornak eszméivel, találmányaival, a tudományok haladásával megismerkedjenek és lépést tartsanak és azokat a tanítás közjavára értékesíthessék. Ez az a sötét gond, mely a protestáns tanárok legnagyobb részét, — ez idő szerint — családi körében is kíséri és néha talán tanszékeiben is mögötte ül.

Főtiszteletű és méltóságos zsinat! A protestáns tanításügynek nem csak felvirágzása, hanem egyenesen fenmaradása követeli, hogy a protestáns tanárok ezen anyagi gondok életgyötrő súlyától legalább némi részben megszabadíttassanak és így számukra az állami középiskolákkal való nemes verseny, melyet most is már csak nagy erőfeszítéssel és nem is mindenütt bírnak meg — a jövőben lehetetlenné ne tétessék. E tekintetben döntő, egyenesen életbevágó kérdés a nyugdíj kérdése.

Jelenleg úgy áll a dolog főtiszteletű és méltóságos zsinat, hogy megdöbbentőnek kell mondanunk azon különbséget, mely az állami és felekezeti tanár anyagi helyzete közt van. Ugyanazon pályát végezve, ugyanazon vizsgálatokon menve keresztül, tehát teljesen ugyanazon képesítéssel, az állam és a felekezet szolgáltatá-

ban álló középiskolai tanárra egészen különböző jövedő vár. Amaz — a családot nem is említve — 30 esztendei szolgálat után, 1700 frttól fölebb terjedő nyugdíjjal ellátva, nyugodtan élheti le hátralevő pár esztendejét, azon tudattal, hogy élete javát hasznosan töltötte el, mind a közügyre, mind magára nézve. A protestáns tanár előtt ilyen kilátás nincs. Neki az életnek 70-ik esztendeje vagy a tanári pályán az államinál jóval csekélyebb díjazás mellett eltöltött 40 esztendő, — nem a nyugalmat, hanem a nélkülözést, néha a nyomort jelenti, vagy azt a kényszerűséget, hogy megfogyatkozott testi és lelki erejével halála napjáig mint tanár legyen terhére és hátramaradására a reá bízott fontos ügynek. És halála nem a fegyverrel kezében eleső katonának halála a harcmezőn, hanem szánszalomra méltó végkimerülés olyan fegyverek súlya alatt, miket forogni már alig bír s vagy magát, vagy a tanítás-ügyet sebzni meg vele.

De főtiszteletű és méltóságos zsinat, ez nem csak a jelennek itt-ott már elő is fordult jelensége, hanem a jövedőnek biztos képe is. A jelenleg munkálkodó protestáns tanári nemzedékben van egy réteg, a mely még a régi tanárképzés növendéke. Ezen nemzedék némán türi sorsát és bevárja végzetét. A valódi veszedelem, mely a jövedőt fenyegeti, az ifjú tanári nemzedéknél van. Lehetetlen, hogy a protestáns ifjú, ki a tanári pályát elvégezve, vizsgálatait letette és a protestáns iskolában nyer alkalmazást, ott — még ha felekezete iránti forró lelkesedés lángol is keblében — el ne keseredjék jövedőjének vigasztalan kilátásai felett. Legnagyobb biztos nyugdíjunk — talán csak egy iskolában — 1000 frt; sok esetben semmi; sok esetben örülhet az érdekelt, ha két-háromszáz frtra van kilátása.

Es főként ebben leli magyarázatát azon a legutóbbi időkben megdöbbenőleg sűrűn előforduló tünemény, hogy középiskoláinkból legjobb fiatal erőink, majdnem mind menekülni igrkeznek és a folytonos tanár-vándorlás, a helyettes és segédtanároknak már-már állandóvá létele némely középiskoláink tanítását és fegyelmét már-már aláásta.

A ki marad, azért marad, mert kénytelen vele. És matematikai bizonyossággal ki lehet számítani, hogy egy néhány — 10—15 év alatt — protestáns középiskoláinkban az országos tanári állománynak leggyengébb része fog maradni. Egyes tanszakokban az államnál még mutatkozó erős kereslet is nem sokára rendes medrébe tér és a protestáns felekezet alig fog kapni a jobb tanárokból. Már most is főtiszteletű és méltóságos zsinat, kénytelenek vagyunk bevallani, hogy az iskolai téren itt-ott történelmi multunk és a tanügynek tett szolgálataink erkölcsi kamatait is fogyasztjuk. Mert a magyar nemzet társadalmának közvéleménye megérzi a hálát, melylyel irántunk tartozik és fogyatkozásainkat eltakarja. De mindig ez sem tarthat. A dolgok végső kényszerűsége előbb-utóbb oda hajt bennünket, hogy a versenyt az állammal teljesen fel kell vennünk.

Azért folyamodunk tehát a főtiszteletű és méltóságos zsinathoz, méltóztatassék eszközöket és módot találni, a melyekkel a prot. középiskolai és eshetőleg felsőbb tanintézeti tanárok nyugdíjazásáról szóló, még most a magas kormány kezében levő törvényjavaslat sorsát minél előnyösebben és megnyugtatóbban előmozdítani lehessen. Hogy és miképen: hivatalosan, vagy magánúton történjék-e legcélszerűbben, azt mi nem tudhatjuk és a főtiszteletű és méltóságos zsinat bölcseségére bizzuk. De tudjuk a múltból, hogy befolyásos és tekintélyes hitsorsosaink közbenjárása sok esetben tudott ilyen, a protestantizmus közjavát érdeklő kér-

désekben jó eredményeket felmutatni. És megvalljuk, hogy ezen nyugdíj-szabályzat feltételei anyagi hozzájárulásunk terhelő vagy könnyebben elviselhető mértéke is fontos kérdést képeznek előttünk.

És minthogy ezen törvényjavaslat már készülöben van, az időnek rövidsége miatt azt kérjük a főtiszteletű és méltóságos zsinattól, hogy — feltéve azt, hogy ezen törvényjavaslat egyházi és iskolai autonomiánk épségét meg nem támadja — ennek alapgondolatát épen úgy, mint egyházkerületeink és nemesak tanárkaraink, hanem tanügyi testületeink is tették, — elvben elfogadni és ezen elvnek a protestáns tanításügyre minél kedvezőbb feltételekkel leendő törvénybe ígátását, iskoláink és tanáraink életérdekében valami úton előmozdítani kegyeskedjék.

Maradtunk a főtiszteletű és méltóságos zsinatnak legmélyebb tisztelettel

Budapest, 1891. december 14.

az ev. ref. közép és részben felsőbb iskolák tanárkarai megbízásából Budapestben a zsinat alkalmával összegyűlt zsinati tanárképviselők és általuk az ev. ref. közép és felső tanintézetek tanárai.*

A legfőbb bajunk és annak orvoslása.

— A zsinat figyelmébe. —

Mint a raj, úgy zúdultak fel elmémbe a gondolatok, mikor e lap 7-ik számának vezércikkét elolvastam. Molnár barátom elevenünkre tapintott s olyan biztos kézzel és olyan tiszta okoskodással tárta elénk a magyar protestáns egyház törvényhozó testületének igazi feladatát, annak a munkának, melyre e testület ideje, pénze és ereje javarészt áldozza, meddő, sőt aggodalmas voltát, hogy e nagyfontosságú témát — egy rövid cikk keretében — egyszerre élesebb világosságba állítja, mint talán bármelyike az eddig megjelent okos és érdekes fejtegetéseknek.

Tökéletesen úgy van. A helyett, hogy a hitélet ápolásában, az egyház belső építésében főne a fejünk, paragrafus-erdőt ültetünk nagy buzgósággal s attól várjuk, hogy számunkra édes gyümölcsöt teremjen; holott az csak arra lesz jó, hogy bokrai árnyékában a mi igazi evangéliomi küldetésünk észrevétlenül elrejttesse magát. Szóval abba a tévedésbe esett a magyar protestáns világ is, hogy kívülről akarja az egyházat erősíteni s egy tökéletesített szervezettel akar annak viágzó jövedőt és befolyást biztosítani, jól lehet igen ügyesen érvelni le Molnár ezt a törekvést azzal a történeti tanúltsággal, hogy mikor institúcióiban legtökéletesebb, befolyásban leghatalmasabb, tekintélyben legelsőbb vala a keresztyén egyház, erkölcsben akkor volt leglazább s hitben, vallásban akkor volt legskeptikusabb és legbabonásabb.

Hogy mennyire az egyház külső munkája érdekli csak a hivatalos világot, folytonos példa és tanú rá a zsinati törvényjavaslaton kívül, a canonica vizitáció, az egyházmegyei és kerületi gyűlések és azoknak jegyzőkönyvei. Minden gondunkat (s majdnem az összes jövedelmünket) az adminisztráció köti le. Szép paplak, fényes torony, korszerű tanterem, anyakönyvek, jegyzőkönyvek rendben tartása, kötvények kellő biztosítása: íme ilyen kellékek kívántatnak ma már ahhoz, hogy

* Ugyanezt a közösen készített folyamodást adták be az ág. ev. tanárok is a saját zsinatuknak, kissé módosított aláírással.

valamely egyházra a virágzó és példás nevezet ráruháztassék.

De hát ez az adminisztrációs járvány, ez az okleveles gépészkedés, az egyháznak — mint intézménynek — ez a mohó fejlesztése és előtérbe tolása, a bajnak csak egyik tünete és nem maga a betegség. Ha kórságunk diagnózisát meg kellene állapítanom, nem tudnám azt találóbban kifejezni mással, mint ezzel a (bocsánat, hogy kissé keresztyéntelen) meghatározással: *az emberek gondolkozása egészen el van pápistásodva.*

Ha valaki ilyesmit állít, illik, hogy bizonyítsa is. Nem kell messze mennem a bizonyságokért. Csak úgy sebtiben is négyet-ötöt szólíthatok elő tanúim közül, a kik minden szemlélődő és gondolkodó ember előtt hitelt fognak érdemelni.

Itt van első sorban is a protestáns intelligencia. Ez a tiszteletreméltó sereg, ez a multból ránk maradt oszloposor, ez a kuruc ivadék egy idő óta kezd sajátos egyházi nézeteket vallani; (dicsérem a kivételeket, minőket én is ismerek). A puritánuságot, melylyel atyja fényeskedett, nem tartja a mai világba valónak; a vas-tag nyakúságot (azaz: a hajthatatlan kálvinista jellemet) makacsságnak mondja; azt a független hazafias meggyőződést, melyet a református papság még a gályaraboktól s a Bocskai-Bethlen harcokból örökölt, inopportúnusnak ítéli; a maga felekezetei papot az uralkodó kath. egyháznál kevesebbre nézi s asztalánál az alábbvaló helyre ülteti, legyen bár az a protestáns lelkész korban, tudományban s érdemekben magasan kiemelkedő ama másik felett; s hogy többet már ne említsek, a saját ritusát, szertartásait ünja s minduntalan párhuzamot von a katolikus és protestáns felekezet egyházi berendezkedése, fénye, hatalma és befolyása között, de sohasem a magáénak előnyére.

De nemcsak urainkkal vagyunk így, hanem a népünkkel is. Az úrvacsorát maholnap utolsó kenetté katolizálják. Míg egészségesek, közel se járnak az Úr asztalához s mihelyt a fejök megfájul, azonnal papért meg Úr-vacsoráért szalasztanak.

Templomba nem járnak, de azt fennmen hangoztatják, hogy ott van a pap meg a kántor, énekeljenek és imádkozzanak ők, mint a katolikusoknál meg is teszik, ha a templomban senki más nincs is jelen. Hogy a protestáns pap nem a gyülekezetért, de a gyülekezettel áldozik; hogy ő nem sacerdos, nem közbenjáró, hanem pásztor és igehirdető, a ki legeltet, ha van kit, s prédikál és imádkozik, ha van kinek: ezt ma már nem akarják tudni a protestáns emberek.

De hát hogy is tudnák, mikor magának a papságnak is egy igen nagy része olyan nembánomságot vagy olyan sajnálatos járatlanságot tanúsít a legsarkalatosabb protestáns elvek ismerete körül, hogy valóban teljesen megértünk a belmissióra; arra a nehéz, de gyönyörűséges munkára, hogy *közös erővel építsük egymást és az Istennek országát, mely nem e világból való.*

Igen, egymást és az Istennek országát.

Régen tisztában vagyok én már a magam lelkével és hitével a felől — az élet, a különböző vallású emberek, a kikkel naponta érintkezem, a kikkel egy társadalomban élek, egy közösségben küzködöm, érlette meg bennem ezt a meggyőződést — hogy a vallásnak nem az a célja, hogy az embereket egymástól eltávolítsa, hanem inkább hogy őket egymáshoz közelebb vigye. Én mint pap ezt hirdetem s ezt cselekszem. Magát protestáns vallásomat is nem célnak, csak eszköznek tartom (és pedig ez idő szerint a legalkalmasabb, mert legtisztább evangéliomi alapon nyugvó eszköznek) ama magasztos célnak, az *általános emberszeretnek* megkö-

zelítésére. Ilyen felfogással ellensége vagyok minden olyan törekvésnek, mely a különféle hitű keresztyének közé a szeretetlenség konkolyát igyekszik hintegetni, akár fanatizmusból (mint az apácák), akár önző, hatalmi érdekekből és célzatokból, (mint a hierarchia). Ezért ítélem el a papuralmat, vagy mondjuk, az egyház hivatalos hatalmaskodását s ezért keltem ki, már pályám kezdetén, egész hevével lelkemnek a zárdai nőnevelés ellen, mint a mely épen a felekezetek közti gyűlölködésnek idegen isteneit szolgálja.

És mi az oka annak, hogy azt szolgálja?

Az a fődogma, hogy az egyházon kívül nincs üdvösség. Az a céltudatos törekvése a keresztyén papságnak, mely egy organizmust, egy külső intézményt hiteikbe eszményített s ezzel beláthatatlan időkre lenyűgözte a lelkeket, főcélá tette a hatalmi érdeket, s másod rangra sülyesztette le voltaképeni feladatát: *„a szabad meggyőződés által való idvezülés“* jézusi, nagy elvének mind e széles világra való szétplántálását.

S mi nem vesszük észre, hogy erre a veszedelmes lejtőre kezdünk tévedni magunk is; kezdünk viszatérni oda, a honnan kiindultunk. Egyházat akarunk szervezni mi is, nagyot, erőset, hatalmasat, *egyetemeset*, e világból valót, mely versenyre kelhessen befolyásban az öregebb testvérrel; s így akarjuk szolgálni nagy — tévesen — az Isten országa terjesztésének céljait. Az erő, a befolyás kedvéért (a mely befolyás sokat használhat egyes ambiciózus embereknek, de vajmi keveset az evangéliomnak) nevelünk magunknak egy új hierarchiát, a mely csak annyiban fog különbözni amattól, hogy ez nagytiszteletű és *tekintetes*, tehát a dologhoz kevésbé értő lesz.

A *tekintély elvét* is (a mely pedig született katolikus) erősen hangsúlyozzuk a debreceni zsinat óta. Beleplántáltuk egyházi törvénykönyvünkbe a fiskális urak által codificált fegyelmi §-okat, s most ki akarják annak hatalmát terjesztetni a szólás szabadságra, a meggyőződés független nyilvánítására is Eddig nem élt függetlenebb hivatalnok e hazában a református papnál. Egy urat ismert el maga fölött csak: — a hivatalát s ha azt híven és becsülettel szolgálta, nem kellett többé senkitől sem tartania. Szólhatott és írhatott szabadon, igaz meggyőződése szerint, nem vonta érte felelősségre senki. A legközelebbi zsinat óta azonban erősen mutatkozott a törekvés, s az új törvénykönyv szentesítése után még erősebben fog mutatkozni arra, hogy bele kössenek minden olyan papba, a ki valamely ügyben követett magatartásával — akár előszóval, akár a sajtóban — a felebbvalóknak véletlenül kellemetlen talált lenni.

Ilyen természetű jelenség az is, hogy amióta püspökeink főrendiházi tagságra lettek — prot. alapelveink ellenére — kvalifikálva, mi tüntetőleg címezgetjük őket világiasan „méltóságos püspök úrnak“, s az egyházas eredetű és papi jellegű „főtisztelendő“ megszólítást ajakunkra sem akarjuk venni.

Ezen az úton nem szabad tovább mennünk, ha kérdésessé nem akarjuk tenni létezési jogosultságunkat, hanem vissza kell térnünk eredeti rendeltetésünkhöz, igaz evangéliomi missiónkhoz s teljes erőnkől és lelkünkől szolgálnunk azt az örök célt, a *lelki építést*, melyet a protestantizmus első, diadalmas kiindulásakor, a mintaszerűen szervezett kath. egyház mechanizmusával szemben, lobogónkra írtunk.

Mennyi munka vár itt nemcsak a zsinatra, hanem edes mindnyájunkra is.

Én csak a főbbeket fogom megemlíteni közülök és nem mondok semmi újat, csak csoportosítom az elszórtan már nem egyszer felszínre hozott és megvita-

tott gondolatokat, hogy a figyelmet annál inkább reájok tereljem.

Hassunk oda zsinaton és zsinaton kívül:

1. Hogy — mint Molnár barátom írja — „a vallásfelekezetek jogviszonyai valahára szabadelvűen rendeztessenek.”

2. Az állam, törvényeinek hozatalában és végrehajtásában, legyen tekintettel arra, hogy múltó pénzügyi és hatalmi érdekekért ne ássa alá saját fundamentumait s ne verje arcúl lépten-nyomon a vallásos és erkölcsi érzületet.

3. Rendezze a házasságjogot, mely a vallás-erkölcsi étellel és a felekezetközi békeséggel szintén szoros összefüggésben áll.

4. A korcsmákat vasárnap zárassa be és a vasárnap megszentelésére vonatkozó törvényt lelkiismeretesen tartassa meg. Akkor se hivatalnokaival ne dolgoztasson, se a népnek dolgozni ne engedjen.

5. Maga a zsinat kiváló gondot fordítson a lelkész választási eljárás célszerű megoldására s a mennyire az emberi gyarlóságtól kitelik, igyekezzék azt úgy szabályozni, hogy a gyülekezetek békesége és vallás-erkölcsi érdeke minél kevesebbet szenvedjen miatta s ki legyen zárva az az utálatos és erkölcstelen lélek-mételezés, melynek pl. a polgári téren csak a legközelebbi képviselő-választásoknál is fájdalmas tanúi valánk. Nem az én tisztem, hogy erre nézve megoldási módokkal álljak elő, annyit azonban nem hallgathatok el, hogy én ezt a célt — hosszas fejtörés után — úgy gondolom eddigelé legbiztosabban elérhetőnek, s a gyülekezetek választási szabadságát is — míg az erkölcs és tisztesség határait át nem lépi — megőrizhetőnek, hogy válaszsza minden egyházközség papját szabadon, a kit tetszik neki, de mindenkor közmegegyezéssel. Azaz én csak a *meghívás* útján történő papválasztást tartom megengedhetőnek és célravezetőnek.

6. A lelkész működését bénító, nem egyszer tönkretévő s hivatástól elidegenítő fizetési módokat a zsinat szüntesse meg. Az affiliációkat, az egyházi teher alatt haldokló kisebb egyházak csoportosítását kellő bátorsággal vigye keresztül s ilyenképen tegye lehetővé mind a lelkészeknek, mind a gyülekezeteknek megélhetését. Mert a mostani nyomorúságos állapot, a szó igaz értelmében, tarthatatlan s ma holnap a lelkészi testület elselejtesedik, mert valamire való tehetség e pályára mindig kevesebb lép, a theológusok száma egyre apad s a mi kevés, reményre jogosító ifjú ember akad is közöttük, a kápláni vizsga letévése után az is az egyetemekre, a tanárképző-intézetekbe menekül, mert látja, hogy a sokképen megkeserített papi kenyér sem a korral, sem a papi hivatalhoz megkívánt előképzettséggel nem áll méltányos viszonyban.

7. További feladat az istenitisztelet reformja, jobban mondva: a prot. liturgika tudományosan és véglegesen megállapított elvei szerint való rendezése. Úgy vélem, ideje volna már, annyi század óta, ezzel a belső kérdéssel is foglalkoznia az arra leghívatottabb, sőt egyedül illetékes testületnek s helyre hoznia a reformáció keletkezésének, az eszmék és elvek forrongásának idején annyira érthető és menthető tulzásokát, tévedéseket.

8. Ide tartozik az énekes-könyv ügyének végleges megoldása is. Évek óta tartó póbálkozás és tapasztalás meggyőzhette a zsinat tagjait a felől, hogy az eleinte tervezett gyökeres újítás — tőlünk nem függő okok miatt — nem valósítható; s az egyetlen lehetséges és szükséges megoldás ide vonatkozólag az, melyet az énekes-könyvvel foglalkozott minden komolyabb kriti-

kus hangoztatott, hogy a meglevő énekes-könyvből minden, teljesen hasznavehetetlen darabot ki kell hagyni, az eddig megjelent sikerültebb dolgozatokat egy új kiadásba beleilleszteni s jövőre, minden kiadásnál, az addig szülemlett és sikerült himnuszokkal, vagy zsoltárfordításokkal a nekik megfelelő, de gyengébb régi énekszövegeket esetről-esetre felváltani. Határozatképen ennyit már most ki lehet mondani s egyúttal tárgyalást kezdhet a zsinati bizottság az evangélikus testvérbizottsággal, a maradandóbb becsű énekeknek egymás énekes-könyvébe való átültetésére nézve, hogy így útja egyengettesék egy később megszületendő közös, templomi énekgyűjteménynek.

9. A népiskolai oktatást fektessük protestáns irányú, vallásos alapra és ne engedjük, hogy felekezeti iskoláinkban továbbra is csak megtűrt tantárgy legyen a vallás és a hasznavehetetlen tudományok leszorítsák azt az alkotmányos korszak előtt viselt vezérszerepéről.

10. A theologiai akadémiákon multhatatlan intézkedés teendő arra nézve, hogy a lendő papok lelki gondozói hivatásukra és eljárásukra is előkészíttessenek.

11. A protestáns középiskolákról, jogakadémiákról elismerem, hogy szintén missiót teljesítenek, mert versenytől nélkül a türelmes, liberalis, hazafias szellem jóformán csak az állami tanintézetekre szorítkoznék. De meddig? Azt senkisé nem tudná megmondani. Hiszen az az erőteljes nemzeti érzés, melynek oltártüze minden protestáns iskolában ott lobog, az állami tanintézetek némelyikénél már most is „józan hazafisággá” lohad le, vagy a hatalom polcán ülőkkel szemben émelyítő lojalitásban nyilatkozik; az állami iskolák szabad szelleme pedig vagy hitetlenséggé fajulhat el, vagy — egy ellenkező áramlat esetén — a reakció szolgálatába süllyedhet alá. Ezért e nemű iskoláinknak jogosultsága kétségtelen, de — megvallom — óhajtanám, hogy az a lélek, mely jelenleg bennök szunnyadoz, több hitre, több vallásosságra serkentessék; a minék egyik elsőrendű eszköze lenne, — hogy most egyebet ne említsek — a protestáns tanárképző-intézet megvalósítása is, hol tanárainkat a magunk képére formálhatnók.

Imé mennyi nagy s zsinati feldolgozásra is elég méltó tárgy, csak úgy emlékezetem tárházából előszedve, melyek mind elsőrangú eszközei az Isten országa építésének s orvosszerei főbajunknak, az elpápisztódott gondolkodásnak.

Tudom s már írtam is, hogy vallásos és egyháztársadalmi életünk egészséges tételére, súlyos feladataink megvalósítására vállvetett és *folytonos* belmissiói munkálkodásra vagyunk szükségünk. Azért nem szünöm meg hangoztatni egy ilyen irányú társulat megalakításának halaszthatatlan voltát. Nem várom ezt a zsinattól, mint hivatalos testülettől, hanem remélem annak nagytekéntélyű s buzgóságban is előljáró tagjaitól, hogy *zsinaton kívül*, magán-megbeszélés útján, megragadják a kedvező alkalmat egy országos, belmissiói társulatnak létrehozására.

Ebben az egyben óhajtom a katolikus tevékenység utánzását, mert minden felekezetnek ez volna Istentől ráruházott feladata, bármilyen névvel nevezze is máskülönbben világ szerint magát. S csak a vak nem látja, hogy a mindenképpen kedvezőbb helyzetben levő magyar katolikus egyház, milyen lázas tevékenységgel, fáradhatatlansággal és áldozatkészséggel dolgozik pár évtized óta a belmissió áldásos mezején. A nőnevelés példátlan felkarolása; árvaházak és menedékhelyek; a legutolsó falunak is vallásos társulatokkal, szent egyesületekkel való behálózása; kitünően szerkesztett lapok s népnaptárak; katolikus legény-egyesületek, felolva-

sások; vándor szerzetes-prédikátorok; templomok ülésszékeire vasárnaponként számszámra odahelyezett iratkák, (hogy azt a nép onnan ingyen haza vihesse): mind-megannyi eszközei ezen egyház építő buzgolkodásának.

És minekünk még bizonyítani kell, hogy a belmissiói működésre égető szükség van nemcsak Budapesten és Debrecenben, de a falvakon is. Vagy ha látjuk is, csak tehetetlen resignációval nézzük a bajt a nélkül, hogy az építésnek már meglévő eszközeit, pl. a „Téli Újságot,” vagy a mikre a mult év folyamán e lapban magam is rámutattam, figyelembe vennők; s összes érdeklődésünket egyházpoltikai és alkotmányi vitákban merítjük ki.

Annyira bátortalanok vagyunk, hogy a hangosan sürgetett vallásos iratok kiadásába sem mertünk eddig-elé belekezdeni; holott azoknak biztos a vevőközönsége, csak a célnak megfelelők legyenek. Annyira bizonyos vagyok ez iratok kelendősége felől, hogy kölcsön pénzben is meg merném ezt a vállalatot indítani. Csak nem kell az elárusítással egészen a lelkeszi karra támaszkodni (bár annak az érdeklődése és buzgolkodása egyik hathatós tényező), hanem életbe kell léptetni a *házaoló árusítást* (a kolportázst) is és akkor a siker nem marad el.

És végül még egyet. Szerezzünk magunknak segítő társakat az egyházmegyei és kerületi gyűlésekben is. Ezeket reformálni kell és a gyűlekezetekkel való közvetlenebb érintkezésre vinni vissza. Évenként legalább kétszer tartunk most ilyen gyűléseket. Ezek közül az egyik foglalkozzék ezután is a külső, másik a belső ügyekkel; egyik maradjon tovább is az adminisztráció közege, a másik használtassék fel belmissiói célok előbbvitelére. És pedig első sorban a gyűlést alkotó tagok (papok és világiak) egyháziasságának, hitéletének serkentetésére és erősítésére, másodsorban pedig a gyűlekezetek lelki életében való áldásos hatás előidézésére.

Ismétlem, ezek nem mind zsinati teendők, édes mindnyájunkra nehezedik belőlök valami. De talán nem vagyunk túlkövetelők vagy szerénytelenek, mikor azt hangoztatjuk, hogy az a tiszteletre méltó gárda, mely Magyarország prot. értelmiségének az elitejét, a színe virágát egyesíti, zsinat címen, magában, első sorban van kötelezve — Istentől adott talentumainál fogva — arra, hogy egyházunk újjá születése százados évfordulójának nagy mementóját szívére öelve, alkosson olyan művet, a mely egy igazán nagy, igazán protestáns, igazán korszerű s igazán vallásérkölesi megújulásnak s megizmosodásnak biztosítékait egyesítendő magában.

Czinke István.

ISKOLAI ÜGY.

Alakítsuk meg az ev. ref. tanárok országos egyesületét!

A „Sárospataki Lapok” február 8-án, 6-ik számában Buza János főgimnáziumi tanártársam a fenti cím alatt lelkesen hív fel mindnyájunkat arra, hogy közös érdekünknek, iskoláinknak úgy szellemi, mint anyagi tekintetben való előbbvihetése, felvirágoztatása céljából alkossunk egyesületet.

Az eszme mindenesetre igen szép, mert érezzük, hogy bizony jó volna egy olyan közös kapocs, a mely bennünket, összes ref. tanárokat együvé foglalna, s az összetartozás nagyhatású érzelmét jobban kifejtene közöttünk

s ez által közös munkálkodásra serkentene. Az is igaz, hogy mi, tanárok, ismerjük legközelebb arról azon fájó részeket, melyeknek balzsamra volna szükségök; mi tudjuk leginkább, hogy mi tenné iskoláinkat erősebbekké, a kor szellemében fejlettebbekké; hogy állhatnák meg helyöket azon hatalommal szemben is, mely a sokszor pazarúl ellátott állami intézetek erős versenyében tanintézeteinkkel szemközt, a szülék körében is érvényesíti nagy befolyását.

Én tehát az egyesület alakításának határozott híve vagyok. Midőn azonban egy ilyen, talán a messze jövőbe kihatni akaró munkásság megindításáról van szó, nem hallgathatom el azon aggodalmaimat, melyek önkénytelenül lelkemre nehezednek, az egyletek alakításának ezen divatos korában; ne vegye azért rossz néven tőlem az igen tisztelt cikkíró kartárs úr, ha azokat előadom.

Én az ilyen egyesülettől eredményt csak akkor tudnék remélni, ha 27 gimnáziumunk összes rendes és helyettes tanára, mintegy 262, a theológiai és jogi karok tanáraival egyesülve, kivétel nélkül, vagy legrosszabb esetben $\frac{2}{3}$ -ad részben belépne az egyesület kebelébe; ekkor nyomhatna kimondott szava, ott a hol kell, sokat a latban. De vajjon remélhető-e az a jelenlegi viszonyok között? Vajjon nem fogja-e hiábavalóságnak tartani az egyletbe lépést, legalább is az államilag segélyezett 9 iskola tanári kara, midőn tudja, hogy az ott esetleg sürgetett, vagy kifejtett elveket magáévá úgy sem teheti, mert kötve van a törvény által az állami iskolák tantervének keresztülviteléhez?

De feltéve a legjobbat, ha mindnyájan tagjai lesznek is az egyesületnek, a hasznos munkálkodás, a szellemi közösség, az egymást összekötő kapocs csakis akkor fejlődhetik ki, ha a közgyűléseken nem egy néhány tag, hanem a tagok legnagyobb része teljes örömmel részt vesz. Lehető s remélhető-e ez mai napság? Vajjon nem jár-e az egyesület úgy az első közgyűlés után, mint például a tiszántúli tanári egyesület, hogy a gyűlés helyén lakó tanárokon kívül alig jelen meg valaki a közgyűléseken, főleg azon ismeretes ok miatt, hogy a gyűlési (gyakran tetetemes) költségek fedezésére, kivált több egyénnél, sem az iskola nem hajlandó, sem az illető tag — bármennyire óhajtaná is — szerény fizetéséből, főleg ha családja van, nem képes.

Az egyesületek rohamos fejlődésének korát éljük. Nem baj! Concordia res parvae crescunt. Az azonban mindenesetre baj volna, ha egy ilyen nemes célú egyesület tengődnék, vergődnék éveken keresztül, s utóljára is a részvétlenség miatt vérszegénységben, csendesesen kimúlnék ez árnyékvilágból.

Én a magam részéről nem óhajtanám az olyan egyesületet, mely — mint több példákat látunk — évi összejövetelek által néhány elkoptatott s a tanügyi lapokban tízféle lében feleresztett módon olvasható felolvasásokban, a közbeédeken nagyhangú dictiózásokban, futólagos ismeretiségekben, holmi kirándulások programszerű, gyors leörlésében hiábavalóssággá törpülhetne, de az igaz ref. közszellem kifejtésére csekély haszonnal járna.

Azt meg épen illusoriusnak tartanám célul kitűzni, hogy a tanári egyesület patrónus fogdosással bibelődjék; mert az a meggyőződése, hogy mindenik tanintézetnek külön-külön megvan a maga speciális célja, terve, és az, ha a közössel nem ellenkezik is, gyakran nem egészen egy irányú. Mindenik tanári kar saját intézetének jólétét különösen akarja s arra törekszik, hogy annak és *különösen annak* szerezzon patrónusokat és egyedül is ismeri azon forrásokat, melyek kellő tapintatossággal megközelíthetők; de a tanári egyesület ilyen tekintetben vagy épen semmit sem tehetne, vagy nagyon is kényes hely-

zetbe juthatna, a mi a tekintélyes testület megalázására vezethetne s kunyorálóknak mutathatná be azokat, a kik nyíltan követelhetnek.¹

Az egyesület megalakítása tehát — az én nézetem szerint — habár igen kívánatos volna, nagy reménnyel nem kecsegtet. Ma, midőn annyi egyesület tagja az ember, hogy többet fizet évenként ilyen önkénytelen önkéntes adózással, mint a rendes állami adója, és még minden lépten-nyomon újabb és újabb országos egyesületek alakíttatnak s zaklatják a létfenntartásra alig elég fizetéssel bíró tanárt is; a kitől, mint intelligens egyéntől a társadalom, főleg már nagyobb városokban igen sokat megkíván, — valami vérmes reményeket én legalább nem táplálok.

Hiszen gyűléseken beszélni, értekezni egyről-másról alig van köztünk valaki, a ki ne tudna; de előteremteni legalább annyi alapot, hogy egy közös lap, mint érdekeinket képviselő organum, minden tagnak járhasson, s ezen lap a tanárkarhoz illő magas niveauján meg is maradjon: minden dictiózásnál nehezebb, és ismerve szerény anyagi helyzetünket, rendkívüli lelkesedést és áldozatot is kíván.

Lehet, hogy vakmerőségnek mondja valaki részemről, hogy ennek az áldozathozatalnak lehetőségét, mai napság kétségbe merem vonni, de sokkal jobban szeretném, ha én csalódnám, mintha igazam lenne.

Néhány ember fogyatékos ereje nem elég, mert nem lehet célunk a gomba módra szaporodó egyesületek számát egy vérszegény, tengődő speciessel szaporítani, azért ha erős egyesületet alkotnunk nem lehetne, még célra vezetőbbnek hinném, ha az országos középiskolai egyesületbe, melynél az újabb időben megszűnt azon ok, mely miatt ref. gimnáziumi tanáraink nagy része abból kilépett, vagy a belépéstől tartózkodott; mely legújabb tetteivel éppen a felekezeti tanárok érdekét a miniszterhez intézett folyamodványa által olyan szépen felkarolta; tömegesen lépnek be, és ott igyekeznek érvényt szerezni azon szabad szellemnek, mely ref. iskoláinkat más hasonló tanintézetekkel szemben is bizonyára meg fogja védeni azon támadások ellen, melyeket az elfogultság és rosszakarat, talán a felekezeti szűkkeblűség is néha nem ártall felénk repíteni.

Miskolc, 1892. február 15.

Dr. Kovács Gábor,
főgimnáziumi tanár.

Az egységes középiskola.

Az egységes középiskola ügyében összehívott szaktanácskozmány négy napig tartó érdekes vita után, melyben az értekezletnek mintegy 20 tagja vett részt, egyhangúlag kimondta, hogy az egységes középiskola eszméjét helyesli és annak célszerű keresztülvitelét szükségesnek tartja.

Berzeviczy Albert államtitkár, — ki a távollevő minisztert helyettesítette — az általános vita befejeztével konstatálja, hogy az egységes középiskola eszméjét az értekezlet minden tagja elfogadta. Az értekezlet tanácskozásának eddigi eredményeként az egységes középiskolának egy határozott, habár vázlatos képe domborodik ki. E kép hasonlít a mostani gimnáziumokhoz, mely bizonyos reformokon menne keresztül. Az alsó osztályok teljesen egységesek volnának; a felső osztályokban a tanítás közös törzse mellett bizony elágazások volnának; az ifjak szabadon választhatnának némely tantárgyak közül. Hogy

melyek volnának ezek a tárgyak, erre vonatkozólag a vélemények eltértek. A görög, francia nyelvek, egyes természettudományi tárgyak említettek. A latin nyelv végig vonúlna az egész tanfolyamon. A szabadon választott tantárgyak helyzetére nézve is eltértek a nézetek. Némelyek vizgát ezekből nem kívánnak; mások osztályvizsgálatot, ismét mások érettségi vizsgálatot követelnek a szabadon választott tárgyból. A többség azonban az egységes középiskola qualificáló erejét egységesnek kívánja. Általános megegyezés uralkodik arra nézve, hogy ez alkalommal a polgári iskola viszonya is rendezendő. Az egységes középiskola a tudományos pályákra készítsen elő, a polgári iskola a gyakorlati, ipari, alsó hivatalnoki pályákra. Sokan az egy éves önkéntességi sanctióval is kívánják a polgári iskola fejlesztését előmozdítani.

A mi az egységes középiskola évfolyamainak számát illeti, sokan a 9 éves tanfolyam mellett vannak, de olykép, hogy a középiskola alúlról toldassék meg egy évvel, hogy a 3-dik elemi iskolából lehessen átlépni az első középiskolai osztályba, illetőleg a 4-dik elemiből a második középiskolai osztályba.

Ezek a kép vázlatos vonásai. A részletes tanácskozásnál mód s alkalom lesz e vázlat kiegészítésére, a szükséges részletek pótlására s elevenebb kiszínezésére.

A részletes tárgyalást folyó hó 20-án kezdték meg Csáky gr. elnöklete alatt. Az első pontban felvetett kérdés már az általános vita alatt el levén döntve, *Fináczy E.* jegyző a következő második kérdést olvasta fel: *Mily feladat jusszon a latin nyelvnek az új középiskolában s mi legyen végcélja e nyelv tanításának és melyik osztályban kezdődjék?* A kérdéshez legelőször *Fehér Ipoly* szólott, a latin nyelvi oktatásban reductiot óhajtván az extensióban, de emelkedést az intensitásba. Óhajta, hogy ejtessék el a stilistikai gyakorlottságra törekvés, a mely ma már sem nem szükséges, sem el nem érhető, hanem e helyett a latin szöveg tiszta megértésére és szabatos lefordítására kell törekedni. Szóló a tanítás intenzitásának biztosítását nem az óra számban keresi, hanem abban, hogy minél több éven át foglalkozzék a tanuló a latin nyelvvel és pedig a középiskola egész tanfolyamán át, kezdettől végig. *Heinrich G.* szerint a latin nyelvet semmi esetre sem lehet az első osztályban kezdeni s felfelé haladva, az óraszám reducálható. A latin nyelv tanításának főcélja a classicusok megértése.

Spitko tankerületi főigazgató szerint a latin nyelv ismerete még ma az általános műveltségnek egyik lényeges része. Paedagogiai, pszichológiai szempontból nem volna e nyelv kötelező tanítása feltétlenül szükséges. Tanítását azért nem kívánatos a felsőbb, p. o. az V-ik osztályokban kezdeni meg, mert akkor a grammatika és szókincs által okozott nehézségek miatt a főcél, t. i. az írók olvasása nem érvényesülhet. De egészen lent sem kívánatos megkezdeni, mert akkor még ennek a nyelvnek a tanulása, melynek gondolatartalma is annyira idegen a gyermek előtt, veszélyes súlylyal nehezedik a tanulónak még grammaticailag is elvontabb munkára csak nem fejletlen elméjére. Szerinte legcélszerűbben a III. osztályban lehetne megkezdeni.

Felméry a latin nyelv tanítását a II-ik vagy III-ik osztályban kezdené. Szinte főcélja e nyelvtanításnak, hogy a tanulót az ó-classicai világnézetbe bevezesse. Ezt úgy érhetné el, ha stylus-gyakorlatokat, a melyek lehetetlen célt tűznek ki, egészen elejtjük s a grammatikai anatomianak nevezett túlságos grammatizálást elhagyjuk s e helyett a classicai művek olvastatását intensive üzzük. Főszólyt a tanárok kellő képzésére kell fordítanunk. Óhajta, hogy philológiai tanárjelöltünknek legalább egy része elmenjen Athenbe, Rómába, Pompejibe, Nápolyba,

¹ A patronusoknak kunyorálva keresése által én sem óhajtanám senki szegénységét. A prot. közszellem ébredésétől (a mire az országos ev. ref. tanár-egyesület is hatalmas tényező lehetne) vártam és várnám én a patronusok szaporodását.

a hol az antik világszépségei és harmóniája a romokból is érthetően fog hozzá szólni és kitörölhetetlen benyomást hagy lelkében. Sürgeti az aesthetikai muzeumok felállítását.

Többek nyilatkozata után *Csáky gr.* összegezvén a felszólalók véleményét, kijelenti, hogy a kérdés első része, mely a latin nyelv feladatáról az új középiskolában szól, az eddigiek által már el van döntve, mert a latin nyelvet mindnyájan kötelezett tárgynak óhajtják tekinteni. A kérdés második részére nézve, hogy mi legyen a latin tanítás végcélja, abban egyeznek a nézetek, hogy kevésbé extensív, de intenzívebb módon taníttassék, és hogy a túlságos grammatizálás megszüntetendő. A főcél a latin auctorok megértése. Arra a kérdésre nézve, hogy melyik osztályban kezdjék ennek a nyelvnek a tanítását, az a többség véleménye, hogy az első osztályban semmi esetre sem taníttassék.

A harmadik pont felett folyt vita eredményét *Csáky gr.* a következőkben foglalja össze. 1. Az értekezlet legalább az alsó négy osztályt mindenesetre teljesen egységesnek kívánja. 2. Közös tantárgyak volnának a jelenlegi gimnázium kötelezett tárgyai, hozzájuk véve még a rajzot s a természettudományok némi pótlását vagy bővítését. 3. Külön, mint compensatorius tárgyak taníttatnának a görög s egy modern culturali nyelv; véleményeltérések voltak egyéb compensatio tárgyakra nézve, a természettudományok kivételével. 4. A közös tantervbe olvasztandók a görög-pótló tanfolyam irodalmi tárgyai, melyeknek tanítása igen szép siker kilátásával biztat. 5. Az intézetek berendezésében némi szabadság kívánatos a compensatio tárgyakra vonatkozólag.

A negyedik pontra vonatkozólag az értekezlet kimondja, hogy a középiskolában tagozatot nem óhajt.

Az ötödik pontban foglalt kérdések felett érdekes vita indult meg. Itt került szóba a 9 osztályú középiskola, illetőleg az előkészítő osztály kérdése is. Végre hosszasan eszmecsere után a vita eredményét következő pontokban foglalta össze a miniszter: 1. Az előkészítő osztályok felállítása kívánatos ugyan, de nem tétetik általánosan kötelezővé. 2. Felvételi vizsgálat a 3-ik elemi osztályból az előkészítőbe s az előkészítőből az I-ő osztályba nem szükséges. 3. A polgári iskola viszonya az egységes középiskolához szabályozandó. 4. A polgári iskola kisebb tisztviselői pályákra is qualificatiót adjon. A 6 osztályt végzett növendékeknek az önkéntességi jog megadása jelenleg nagy nehézségekbe ütköznék.

A felvetett kérdések mindenike kellőleg meglévén vitatva, az elnöklő *Csáky gr.* meleg szavakban köszönte meg az értekezlet tagjainak, hogy a fontos tárgy iránt olyan nagy érdeklődést tanúsítottak s örömét fejezte ki a felett, hogy az egységes középiskola eszméjét egy értelműleg helyeselték. Beszédét következőleg végezte. „Szándékosan nem kívántam praejudicalni az értekezlet tagjainak s azért csak kérdő pontokat terjesztettem az értekezlet elé. Cél szerűnek tartottam mindenkinek teljes szabadságot adni véleménye nyilvánításában. Annál nagyobb öröömre s meglegedésemre szogál, hogy az értekezlet tanácskozásának eredménye, néhány csekély jelentőségű részlet kivételével, majdnem teljesen megegyezik azzal a tervvel, melyet már az értekezlet előtt formáltam magamnak. Ebből azt a megnyugtató érzést merítem, hogy a helyes úton vagyunk, hogy az eszme üdvös s hogy keresztűlvitele, concret formába öntése nem lesz oly nehéz feladat, mint eddig látszott. Ezek után reményelem, hogy sikerülni fog nem távol időben oly intézményt alkotni, mely nagy hasznára válik majd nemzetünknek s hosszú időre alapul szolgálhat culturali fejlődésünknek“.

TÁRCZA.

Casus Aszalaiensium.

Anno 1781. die 17-a junii, midőn estvéli istenitiszteleten és tanításon a templomban volnánk, a pápista atyafiak is szinte az nap celebrálván, nagy ágyúzások között *Aszalón* az úrnapi szokott ceremóniájukat a szikszai, léhi tisztelendő plebánusoknak és egy ládi paulinusnak is (a ki azon alkalmatossággal concionátor volt) jelenlétekben, minekutánna délben a szokott vendégséget nagy ágyú-ropogások alatt a Tts Ns Váradí káptalan tisztartójánál Nztes Sterba György uramnál elvégezték volna, fölszedték magukat a szikszai, léhi t. plebánusok és az paulinus, az halmi tisztartóval, Hacel Márton urammal, és egynehány szikszai s egyebüvé való secularis emberekkel s jöttek a mi templomunkba akkor, midőn már az exordiumról szinte a leckére kell vala szállani tisztt. Predikátor urunknak és ottan leültenek, ki az asszonyok, ki pedig a férfiak közé. Rendszerint pedig szinte akkor következően az heidelbergai catechesis világosításában az hitnek származásáról való tanítás, tanításának alkalmatosságául tisztt. Predikátor urunk felvette ezen ígéket: „Mi bennünk is az hitnek ugyanazon lelke vagyon.“ Melyről való tanítást, midőn kevés ideig csendesesen és lármá nélkül ugyan, de szüntelen való nevetéssel, szájoknak csavargatásával és teljes gúnyolódással hallgatták volna a nevezett t. Plebánusok és Paulinus, feltevéen a tudományt tisztt. Predikátor urunk, csakhamar a szikszai plebánus, ülven az asszonyok első székében, a halmi tisztartóval, felszólalt, ezt mondván: „Nem szükséges az ide.“ De senki neki nem felelvén, ez elhallgatott. Annakutánna pedig, midőn az actio az usus refutatoriusban járt volna, levén emlékezet arról, hogy a sakramentumok az emberben hitet nem szereznek, hanem azok csak jelek és pecsétek, melyek az emberben már levő hitet megerősítik, — a paulinus megszólította tisztt. Predikátor urunkat ekképen: „Megálljon keed Predikátor uram és feleljen meg keed nekem erre: hogy a sakramentumok jelek és pecsétek.“ De tisztt. predikátor urunk beszédjére semmit sem hajtván, sőt még keményebb beszéddel folytatván a tanítást, felkiáltottak a vele levő secularis pápisták: „Justum, aequum, törvényes, úgy vagyon, meg kell felelni.“ Mindezekkel is pedig semmit sem gondolván tisztt. Predikátor urunk, hanem a tanítást annál is keményebb hanggal folytatván, kiugrott a Paulinus a székből és a templom közepére állván, nagy furiával kiabált tisztt. Predikátor urunkra, hogy megálljon és feleljen meg neki ezen szókkal: „megállj! hadd el! és felelj meg nekem erre: jel-é, és pecsét-é? mert most mindjárt ebül jársz.“ Tisztt. Predikátor urunk mondotta neki: „én itt kenteknek nem felelek, mert itt nekem más dolgom vagyon; hanem ha mi difficultásuk vagyon az uraknak, van én nekem házam, tessék oda jönni és ott el lehet igazítani.“ Azonban az egész nép felháborodván a templomban, egy is, más is mondották a Plebánusoknak és Paulinusnak, hogy ne lármázzanak az Isten házában, mert az nem korcsma; melyre a Paulinus és léhi plebánus feleltek: „ne locsogjatok, pofon váglak; nem Isten háza, ördög háza, korcsma, pokol, s még a papotok is ördög.“ Továbbá a léhi plebánus ülven a férfiak első székében, megszólalt és ezt mondotta tisztt. Predikátor urunknak: „Hadd el kurvanyád, ne fecsegj már annyit.“ A Paulinus pedig csak lármázván a templom közepén, hogy csak meg kell lenni, neki feleljen meg tisztt. Predikátor urunk, mert másképp mindjárt rosszul jár; mondotta neki: „Én nem felelek, sőt rá sem hallgatok itt a kentek beszédjére, van házam, jöjjenek oda; feleltek mind a léhi plebánus, mind a Pauli-

nus: „nem felelsz bizony kurvanyád,, mert nem tudsz.“ Azon közben kiáltás esvén mind a két ajtóról, hogy vigyázzanak, mert az egész Processio jön: akkor a nép még jobban neki zúdult és rohant. Ezt látván tiszt. Predikátor urunk, protestált és kérte az Isten nevében a pápista papokat, hogy vagy üljenek le, vagy menjenek ki békeséggel, mert ha mi veszedelem éri őket, oka nem lesz; a mint hogy ha a népet is nem kérlete és csilapította volna, Isten tudja mi lett volna a kimenetek. Ekkor megszeppenvén a pápista papok is, ki mentenek nagy morgolódással s mocskolódással. A pedig igaz, hogy az egész Processio az utcán volt; mit akart? nem tudjuk, hanem egynehány ember erősen jött már közülök a templomunk felé, de azok is a maguk papjaival megtértek. Hogy pedig ezen lármát a pápista papok előre arra való készülétből cselekedték légyen, abból világos, hogy bizonyos szikszai pápista ember maga beszéllette, hogy már az ebéd felett hívalkoztak e szerint: menjünk a kálvinisták templomába, most ott ellenünk leszen a tanítás; disputáljunk meg velek s mocskoljuk meg őket. De az aszalai tisztartó és plébánus mondották, hogy ők nem mennek; az halmi tisztartó pedig keményen rajta volt, hogy el kell biz oda menni.

Ezen kívül pedig az aszalai orgonista pesztonkája reformata levén, és köztük forogván a gyermekekkel, midőn templomunkba készültek, hogy ott disputáljanak, utánuk mindjárt jött a templom ajtóba és az ottan ülő asszonyoknak mondotta: „ezek most mindjárt lármázni fognak, mert úgy jöttek ide, hogy itten disputáljanak.“

Mely dolgról mi aszalai Reformata ekklezsiának előjárói egész ekklezsiánkkal együtt tanubizonytságot teszünk.

A dunamelléki egyházkerület levéltárából. (A. a. csomag.)

Közlő: Földváry László,
v. hartyáni lelkész.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülései.

Az igazgató-tanács, a kormányzati rendszabályok értelmében, januáriusi ülészakában szokta a főiskola háztartását egy évre berendezni; akkor vizsgálja meg az előző évi számadásokat, készíti el a tőkék állásáról a kimutatót, valamint a zárszámadást s állapítja meg a mérleget és az évi költségvetést.

A legközelebbi januáriusi ülészakának is ezek képeztek legfőbb tárgyát.

Az 1891. évi pénztári számadások átvizsgálatván, azokra nézve *Soltész Ferenc* pénztárnok — hű és pontos működésének teljes elismerése mellett — a fölmentvényt megkapta.

A főiskola tőkéinél az igazgató-tanács 8151 frt 16 krnyi hiányt állapítván meg, ennek a 13155 frt 67 krnyi pénztári maradékból való helyreépítésére utasította a gazdasági választmányt.

Az 1891-diki vagyonmérlegben az 1890-dikihez képest a tiszta vagyon 30,430 frt 17 krral kevesebb értékben mutatott ki. A bálványosi és gálóczi birtok fölemelt becsértéke a vagyonmérleget az előbbi évihez viszonyítva, tetemesen javította volna; minthogy azonban a királyhegyi szőlő az államkormányzatnak kisérteti települ ingyen átengedettet s minthogy a vagyonmérlegben csakis a *jövedelmező* ingó és ingatlan tőkék tüntetnek fel: az igazgató-tanács az előző vagyonmérlegben 50,000 frttal sze-

replő szőlő becsértéke címén az 1891-diki mérlegbe semmit sem vett föl, ezért mutatkozik a tiszta vagyon értékében olyan tetemes csökkenés.

A zárszámadásban az 1891-re előirányzott bevételek és kiadások összehasonlítottván a tényleges bevételekkel és kiadásokkal, a bevételeknél a tényleges eredmény 3117 frt 83 krral haladta meg az előirányzatot, a tényleges kiadások ellenben 9923 frt 06 krral kevesebbre rugtak az előirányzatnál. A zárszámadás illetően eredménye fényesen bizonyítja az igazgató-tanács által követett gazdálkodási rendszer lelkiismeretességét.

Az 1892. évre a költségvetés következőleg állapított meg:

Bevétel:

1. Pénztári maradvány	13155 frt 67 kr.
2. Tőkék kamatja	17000 frt — kr.
3. Ingatlanok hozadéka	18572 frt 02 kr.
4. Egyházmegyétől épületek fentartására	400 frt — kr.
5. Tandíj	7000 frt — kr.
6. A zsolotárók nyomtatási jogáért	510 frt — kr.
7. Supplicatio	300 frt — kr.
8. Perköltségek	200 frt — kr.
9. Az egyházkerület által kezelt tőkék után	8325 frt — kr.
10. Index-megerősítés, bizonyítványok és beiratási díjak	450 frt — kr.
11. Tápintézeti szobák lakbéré és fapénz	370 frt — kr.
12. A nyomda hasznobéré	1312 frt 50 kr.
13. Könyv-raktár	7000 frt — kr.
14. Pátensek ára	500 frt — kr.
15. Az egyházkerülettől államségély	2000 frt — kr.
16. Elegyések	500 frt — kr.
17. Előleg	80 frt — kr.

Összesen . 77675 frt 19 kr.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok: rendes	44440 frt 86 kr, rendkívüli	4950 frt, összesen	49390 frt 86 kr.
2. Szolgáknak természetbeli illetmény	530 frt — kr.		
3. Földhasznbér visszatérítése	72 frt — kr.		
4. Tőkevisszafejtés	88 frt 20 kr.		
5. Kötelezettségek	2604 frt 41 kr.		
6. Perelőleg és tiszti kiadás	300 frt — kr.		
7. Épületek fentartása	2000 frt — kr.		
8. Tűzkár elleni biztosítás	300 frt — kr.		
9. Az iskolakertre	200 frt — kr.		
10. A tornacsarnokra	200 frt — kr.		
11. Adó, vízszabályozás, illeték	2640 frt — kr.		
12. Tűzifa	1000 frt — kr.		
13. A természettani és természetrajzi muzeum gyarapítására	200 frt — kr.		
14. Papiros	3300 frt — kr.		
15. Írói díjak	1200 frt — kr.		
16. Betűk a nyomda számára	650 frt — kr.		
17. Műegyetemi ösztöndíjak	600 frt — kr.		
18. Könyvek nyomtatása	2000 frt — kr.		
19. Az irodalmi körnek	400 frt — kr.		
20. A tanári nyugdíjintézetnek	400 frt — kr.		
21. Az uszoda használatáért	200 frt — kr.		
22. Felügyeleti költségek	1200 frt — kr.		
23. A levéltár rendezése	400 frt — kr.		
24. A könyvtár gyarapítására, könyvkötésre	1132 frt 31 kr.		

Átvitel . 71007 frt 78 kr.

Áthozat	71007 frt 78 kr.
25. Néhai Gulácsy Károlynak síremlék	200 frt — kr.
26. Elegyesek	2150 frt — kr.
27. Tőkésítés	8151 frt 16 kr.
28. A palakötetozet költségeinek tör- lesztésére	2000 frt — kr.

Összesen . 83508 frt 94 kr.

Összes bevétel . . 77675 frt 19 kr.

Összes kiadás . . 83508 frt 94 kr.

Hiány 5833 frt 75 kr.

A költségvetésben mutatkozó hiány megszüntetése végett az igazgató-tanács fölkéri az egyházkerületi közgyűlést, engedné meg, mikép a palakötetozet költségeinek fedezésére előirányzott 2000 frt, a költségvetésből ezúttal töröltessék.

Mint hogy azonban ezzel az egyensúly még nem állítható helyre; minthogy továbbá úgy a palakötetozet költségeinek törlesztéséről, mint egyéb fölhasznált tőkék helyrepótlásáról előbb-utóbb okvetlenül gondoskodni kell s minthogy végre főiskolánk körében olyan reformokra van szükség, melyeket elodázni annál kevésbé lehet, mert különben a főiskola versenyképessége válik kétségessé a többi hazai tanintézetekkel szemben: mindezen körülmény figyelembe vételével az igazgató-tanács, amennyiben a tényleges jövedelem források elégteleneknek bizonyultak, újabb jövedelmi források kijelölését tartja elodázhatatlannul szükségesnek. Ilyenekül kínálkoznak: a tandíjemelés, a supplicationalis segély megváltása az egyházak részéről, az egyházak megadóztatása, s végül az államsegély. Úgyde az egyházak megadóztatása a jelen viszonyok közt nem ajánlható; az államsegély igénybevételétől iskolai autonómiáknak a maga épségben és tisztaságában való fentartása szempontjából — a míg csak kikerülhetetlenné nem válik — tartózkodnunk kell. Nem marad tehát egyéb hátra, mint első sorban a tandíj föl-emelése. Ajánlja ennél fogva az igazgató-tanács az egyházkerületi közgyűlésnek, hogy a főgimnáziumban a saját felekezetünkhöz tartozó növendékek tandíját 16 frtra, az idegen felekezetűekét 24 frtra emelje föl. Azzal az 5 frttal, a mivel a református vallású növendékek többet fizetnének az eddiginél, még mindig kevésbé lennének megterhelve, mint bármely más hazai tanintézet növendékei. Az idegen vallású ifjak tandíjának 24 frtban való megállapításáig pedig az a körülmény teszi indokoltá, hogy országszerte 24 frtban van a más vallásúak tandíja megszabva. Az akadémiai hallgatók tandíjának emelését az igazgató-tanács ez idő szerint szükségesnek nem látja. A másik intézkedés, melyet az igazgató-tanács a főiskola háztartásának rendbehozása és újabb szükségleteinek fedezhetése végett ajánl, a supplicationalis segély megváltása. Hogy azonban ez végrehajtható legyen, az igazgató-tanács fölkéri az egyházkerületi közgyűlést, utasítsa az espereseket, hogy a visitatio útján, tudomást szerezvén magoknak a felől, mennyi segélyt adtak évenként az egyes egyházak úgy a sárospataki főiskola, mint egyéb protestáns tanintézet supplicansainak, erről részletes kimutatást terjeszzenek elő. Melynek megtörténte után, az igazgató-tanács a megváltás módozataira nézve meg fogja tenni javaslatát.

Az igazgató-tanács az anyagi ügyek elintézésén kívül még számos határozatot hozott, melyek közül azonban csak a fontosabbak közlésére szorítokunk.

Igy nevezetesen kifejezte legőszintébb részvétét néhai *Zsindely István* főgimnáziumi tanár és gazdasági választmányi elnök, valamint néhai *Béki Sámuel* igazgató-tanácsos elhunytá felett. Továbbá intézkedett a *Zsindely I.* és *Kun P.* halálával megüresedett gimnáziumi, illetőleg

akadémiai tanszék betöltése iránt. Melegen emlékezett meg *Tarnóczy Tivadar* és *Szívos Mihály* főgimnáziumi tanárokról, kik közelebb érték meg tanári működésök 25 éves fordulóját. A jubilans tanárok érdemeit megörökítő jegyzőkönyvi pontot lapunk mult számában közöltük.

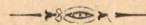
Az irodalmi kör, 1889/91. évi munkálkodásnak eredményéről jelentését betérjesztvén, az igazgató-tanács örömmel vett tudomást a kör hasznos és sikeres munkásságáról, melylyel főiskolánk jóhírnevének gyarapításához is nem kis mértékben hozzájárult.

Zsoldos Benő jelentése a főiskolai levéltár rendezéséről hasonlóképen elismerőleg vétetett tudomásul. Eszerint a rendezéssel megbízott tanár 1891. december 14-ig 22855 darab okmányt vett fel a levéltárba. December 14-én hozzáfogott a már kiselejtezett s évek sora szerint csoportosított anyagnak az egyes években hónapok és napok szerint való rendezéséhez, amint majd az alap-címtárban következni fognak. Eme munkát befejeztével lehet majd hozzáfogni a címtárak készítéséhez.

A párhuzamos osztályok felállítása céljából véleményadásra szólíttatván fel a köziskolai szék, az igazgató-tanács a maga részéről is nehéz szívvvel ugyan, de kénytelen volt eme különben nagyfontosságú reform elhalasztásába belenyugodni, minthogy annak megvalósítását az előbb megoldandó égető kérdések egész sora gátolja vagy legalább nehezíti s másrésről főiskolánk anyagi ereje sem engedi meg.

Ezek voltak a négy napon át tartott tanácskozásnak közérdekű határozatai.

Az ig.-tanács jegyzője.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Irodalmi körünk** ez évi első közgyűlését folyó hó 20-án tartotta s a következő nevezetesebb tárgyai voltak: Elnök azon jelentése, hogy a *Népiskolai Földrajz*, *Népiskolai Olvasókönyv* II-ik füzeté kikerültek a sajtó alól s hogy a *Népiskolai Olvasókönyv* III. füzeté is rövid időn nyomdába kerül. Meghatározatott a gimnáziumok számára készítenő *Ének-iskola* és *Ének-tár* beadásának határideje is, kimondván közgyűlésünk, hogy mindkét munka beadási határnapja 1893 január 1-je. A *Temetési Ének-tár*ra egy füzet ének-gyűjtemény adatott be. „*Fel-támadunk*“ jelígyével, s e munka átadatott annak a bizottságnak, mely a *Temetési Ének-tár* ügyével régebben foglalkozik. A *Népiskolai Magyar-nyelvtan* a bírálatok utasítása szerint kijavíttatván, nyomtatás alá kerül; a *gimnáziumi Magyar-nyelvtan* első részének átnézésére pedig, minthogy annak nyomtatása is sürgőssé vált, másod-elnök kéretett fel. A folyó ügyek elintézése után egy fontos körülmény megvitatására bizottságot küldött ki közgyűlésünk. A számvizsgáló-bizottság jelentéséből ugyanis az tűnőn ki, hogy Lapunk nyomtatása a mellékletek adása által egyre jobban igénybe veszi pénztárunkat, elérkezettnek látta közgyűlés azt az időt, melyben gondoskodnia kell a Lap bevételeinek emeléséről. S úgy lévén meggyőződve, hogy a Lap terjedelmét összevonni már csak azért sem lehet, mert ez által annak szellemi értéke csökkenne; az előfizetési árak felemelése pedig az előfizetők számának emelkedését korlátozhatná: megpróbálja, a Lap terjedelmének és szellemi részének érintése nélkül hirdetési melléklet adását, ebből remélvén a nyomtatási költségek egy részének fedezését. A bizottság javaslatától és körültekintő ajánlatától függ majd ennek keresztülvitele s az idő fogja megmutatni azt is, hogy a célt, melyet remélünk, általa elérjük-e. A régi, tetemes hátrálék behajtására jogigazgató felkérte. Ez ülésen négy új taggal

szaporodott körünk tagjainak száma; Bálint Dezső sárospataki ev. ref. lelkész, Dr. Bartha Béla főiskolai jogtanár, Veres Ferenc állami képezdei tanár és Rutkai Menyhért miskolci ev. ref. organista beléptek körünkbe s a kör örömmel sorozta őket tagjai közé. K. S.

— **Hunfalvy Pál** végrendelete a napokban tétetett közé. E szerint nejével együtt aláírott végrendeletében a pozsonyi ágost. evang. theologiai akadémiának 12000 frtot, a budapesti országos protestáns árvaháznak 2000 frt, a nagyszalóki ev. egyháznak és iskolának 1000 frt, a pesti jótékony nő-egyletnek s a budapesti Stefánia-gyermek-kórháznak egyenként 1000 frtot hagyományozott.

— **A hatodik egyházkerület** újra kísért. Felvetette a „Reformátusok Lapja“ azzal az indokolással, hogy a nagyobb egyházak zsinatilag megszabott több szavazata következtében az apróbbak csakugyan el lesznek nyomva. Most már a székhely felett indul a vita. Az egyik félt — úgy látszik — Hódmezővásárhely vonja, a másikat Szathmár. Ez utóbbi most már az egyháztörténelem tanúságaival, Bethlen Gábor tényeivel, a 16. századbeli zsinatokkal is bizonyítani igyekszik, hogy a hatodik kerület központja csak Szathmár lehet, mert itt hivatta volna a püspöki székhely a folyton növekedő róm. kath. befolyást ellensúlyozni, sőt itt a már régóta fennálló ev. ref. leánynevelő-intézet — kevés tanerő pótlással — igen könnyen *tanítónőképző-intézet* alakítható át. Ez utóbbi gondolatért emlékezünk meg a különben vékony kilátásokkal kecsegtető vitáról.

— **A gönci örömnep emlékkönyvéből Zelenka Pál** ág. ev. püspök 100 példányt rendelt meg kerületében leendő elárúsítás végett, lapunk szerkesztőjénél. Ő mondja meleghangú levelében, hogy *„hasonló eljárást kellene más kerületekben is alkalmaznunk“*; t. i. hogy a püspök maga álljon a dolog élére a „Károlyi-alap“ javáért. Mi csak annyit jegyzünk meg a javaslatra teljes tisztelettel és jó reménységgel, hogy: *„Te mondad!“*

— **A protestáns napilap**, a melyért a „Prot. Lap“ nyomán a „Ref. Lapja“ szeret leginkább buzgálkodni, szintén felszínre került. Valaki a „Ref. Lapja“-ban annyira elragadtatja magát a szerinte nagy áldással kecsegtető eszme által, hogy jónak látja a meglévő egyházi lapokat keményen lebírálni. Azt mondja róluk, hogy azok *elleneséges állást foglalnak el egymás ellen; nem valók másnak mint lelkészeknek; oly szűkek, hogy igen sokszor fontos tárgyalások pusztán tér szűke miatt csak akkor jelenhetnek meg, mikor már értékeiket vagy egészben vagy legalább részben elvesztették...* a „Ref. Lapja“ kivételével nem törődnek azzal, mit csinálnak a másik táborban (!) s még Schlauch középkort dicsőítő beszédét sem cáfolták meg... Ajánlja aztán a cikkező vagy levelező, hogy az „Egyetértés“-t, a melyet a prot. lelkészek már most is 14 frtért kapnak 20 frt helyett, kiáltsuk ki prot. lapnak, vagy ha ez nem lehetne, akkor a konvent adjon ki egy prot. lapot, a domesztika pedig vagy más egyházi alap segélyezze. Szerkesztőit a konvent pályázat útján választaná, a kik magok gondoskodnának munkatársakról. Hivatalos munkatársak volnának az egyházkerületi főjegyzők és az egyházmegyék papi és világi jegyzői. E lapban jelennének meg a pályázati hirdetések. Az I-ső osztályú egyházak 24 frtért, a II. osztályúak 18-ért, a III. osztályúak 12-ért, a IV. osztályúak 8—10 frtért kapnak. Mindenik egyház annyi példányban rendelné meg, ahány lelkésze van (!). A világiak kedvéért az országgyűlési tárgyalásokat is közölné. A szerkesztő tiltakozik ugyan egy hivatalos prot. napi lap ellen s az Egyetértés-t sem tartja elfogadhatónak a mi hivatalos közlönyünkül s — igen

helyesen — elismeri a politikai nagyobb lapok több-kevesebb szabadelvűségét, sőt prot. szellemét is; de az egyházi lapok minőségére ő sem mond semmit, pedig ezt az ő előnyösen ismert méltányos gondolkodásától — legalább mi — megvártuk volna. Mert hát valami nagy ellenségeskedés utoljára sincs egyházi lapjaink között (néha az igazság kedvéért s az eszmék tisztázásáért talán több is elferne); az sem áll, hogy azok csak lelkészeknek valók volnának; nem is szoktak annyira utána ballagni a történeteknek, hogy épen semmi hatást sem gyakorolnának; sőt a másik táborral szemben se hunyják be szemüket, úgy a mint a „Ref. Lapja“-nak levelezője képzeli, mert hiszen az elkeresztelések kérdése a közelmúltban, a reverzalisk követelése a képviselőjelöltektől; sőt a Samassák és Schlauchok, a Rampollák és XIII. Leok törekvései is megkapták ám méltánylóikat az egyházi és iskolai lapok hasábjain is; sőt viszhangot is támasztottak az ultramontan sajtóban; t. i. a gyűlölködés és piszkolódás viszhangját. Igaz, hogy rendszeres védekezésre és támadásra — a mnit a Ref. L.-ja szerkesztője óhajtaná — az egyházi lapok nem vállalkoztak; de erre nincs is szükség, mert a „hecc-káplánokkal“ való dulakodásnak nincs elegendő építő ereje s elvégre unalmassá is válik, mint a százszor ismételt cirkusi productio. Ha főként csak azért van szükség egy prot. napi lapra, hogy az ultramontan sajtó lovagjaival *rendszeresen* dulakodjunk, ez szükségnek nem eléggé égető, mivel a szerecsent úgy sem vagyunk képesek fehérre mosni; a meglévő politikai lapok pedig az ultramontanizmus szarvait úgyis eléggé következetesen szokták tördelni. Másutt kell nekünk a jezsuitizmust s általában ellenfeleinket ellensúlyoznunk, t. i. az egyházközségben a cura pastoralis által, az egyházmegyéken és kerületeken a közszellem és köteleesség-tudás élnkítése s a népies irodalom által. Ezt napi lappal meg nem tehetjük; ehhez egyéb kell; t. i. lélek, a mely megelevenít! Hogyan lehetne kötelezővé tenni egy napi lap hordatását, mikor arra sem tudjuk kötelezni lelkészeinket, hogy az egyházmegyei gyűléseket és értekezleteket szorgalmasan látogassák!! Hic Rhodus!

HIRDETÉS.

Magyarország legrégebbi harangöntődjé

Kis-Gejőczben. (Ungmegye), posta Ungvár.

A tiszt. lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, for-gatható fa- vagy vaskoronával. Jót állok a legjobb hangképességért, tartósságért és a szállításnál történhető károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Öntödém, több mint egy százados fennállása óta, közmegelegedésre már nagyon sok harangot szállított s reménylem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a tiszt. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,
harangöntő és földbirtokos.

I - II

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félvre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Bzenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A zsinat második ülészsaka előtt.” — „A legújabb porosz népiskolai törvényjavaslat.” *Dr. Szilávik Mátyás.* — „Nyilatkozat az ev. ref. országos tanáregyesület ügyében.” *Szakács Mózes.* — „A bevett vallásokról hazánkban.” *Dr. Zsindely István.* — „Adalékok a tiszáninnei ref. püspökök életéhez.” *Mokos Gyula.* — „Irodalom” — „Vegyes közlemények.” — „Szerk. üzen.”

A zsinat második ülészsaka előtt.

I.

Zsinatunk első ülészsaka egyáltalán nem birt termékenyítő közhangulatot ébreszteni. Hosszána helyett, az egyházi sajtó, csaknem egyértelmű csüggettséggel és némasággal üdvözölte; sőt a hol nagyobb zajt támasztott is, — mint királyhágóntúli testvéreink vezérkarában — ott sem magyarázhatta a hangulatot senki a zsinat dicsőségére.

Az erdélyi hatás tolmácsolására elébb a szerkesztő — ki zsinati tag is, — majd mint kevésbé érdektelen fél — „mivel nem zsinati tag” — *Szász Béla* egyetemi tanár stb. vállalkozott.

Egy újabb ülészsak előestéjén nem lehet az közönyös dolog sem a zsinati tagokra, sem a nagy közönségre általában, hogy mit és miként beszélnek oda át a zsinat eddigi tényeiről, a többség és kisebbség értékéről és a zsinat további teendőiről; mert azt el kell ismernünk, hogy erdélyi atyáinkfiai a zsinat egy pár jelentőséges megnyilatkozása által kiválóan vannak érdekelve.

Szász Béla cikksorozatát, ennek főként a zsinat eddigi tényeire vonatkozó részét, — hangsúlyozott objectivitása dacára is — a várakozásaiban csalódott s az önmagára, saját kincseire büszke ember kesernyisége, boszúsága, sőt elkeseredettsége jellemzik. Nem tud nyugodtan gondolni a zsinati többségnek arra a határozatára, a melylyel az erdélyi egyházkerület alkotmányába behurkolta a trójai lovat s mint a maga igazainak szentségétől áthatott harcos, sebzett oroszlán módjára csapkod jobb és bal felé s embereken és intézményeken keresztül gázolva, megírja saját egyházalkotmányuk apotheosisát s paschilusi hangon akadékoskodik a presbiterianizmus s ennek pártfogói ellen.

Elismeri, hogy úgy a királyhágóntúli presbiteri jellegű, mint a királyhágóntúli consistorialis rendszerű egyházalkotmány történeti fejlemény; sőt rámutat a fejlődés tényezőire és folyására is (2-ik sz.), de — a min szabad talán csodálkoznunk is — csak a saját hagyományait tartja jogosnak és követeli meg az utódok tiszteletét, a miénkben csak szerencsétlen kinövéseket lát és azokat csak kisebbiteni képes. Azt vitatja, a mit a zsinaton is s hírlapokban is hangoztattak egyesek, hogy a mi presbiteri egyházalkotmányunkat az

emberi önző természetből majdnem szükségképp folyó papi hatalmaskodás; az egyházakat fentartó tömeg háttérbe szorítása és csak látszó, a fejlettebb, tanultabb papok által csak quasi kegyképpen engedélyezett jogokban való részvétel; sőt a papoknak még a nagylelkű patronusokkal szemben is sokszor egész a zsarnokságig fajult praepotentioja... jellemzik s a — szerinte — végzetesen presbiterianizmusnak nevezett kormányzatnak oly kinövései fejlődhetnek, hogy „a püspököt, a főgondnokot s az egyházkerületi hatósági személyeket, sőt — horrendum dictu — egyik szuperintendenciában, majdnem a legújabb korig, a dogmatica theologia tanárát is, a presbyteriumok, magyar egyenességgel, a nevén nevezve a gyermeket, az egyházközsegek kilenc tizedrészében a papok választottak és választják s ezek, az unio óta, az egyetemes egyház törvényhozóit, a legmagasabb qualificatiót követelő zsinati képviselőket is.”

E kigunyolt történeti fejleménnyel szemben az erdélyi reformátusság egyházalkotmányában — mint a mely az államszervezettel szoros kapcsolatban fejlődött, s mint a melynek törvényhozása és főkormányzó hatósága a fejedelmi tanácsban vala — *Sz. B.* szerint — a papi prepotentia helyett a valódi demokratikus protestantizmus alapelveinek és lényegének megfelelően, az egyházakat fentartó világiak élvezték és érvényesíték az egyházi főhatalmat mind a törvényhozásra, mind a közigazgatásra nézve az egykori fejedelmi tanácsból alakult szuperintendensztoriumbáb.

Még tovább is megy *Sz. B.*, a saját egyházalkotmányuk magasztalásában, mondván — egyebek között — hogy „a mi konszisztóriális rendszerünk a megváltó üdvözítő vallásának éppen gyökéreléből folyó demokracia, teljes jogegyenlőség és szabadság elengedhetetlen korollariuma, — a maga köteleességeket és jogokat arányosan beosztó és részbe juttató igazságosságával biztosítva az intelligentia, s nem mint a hazugul presbiterianusnak nevezett, de szükségképp a kisebbség zsarnokoskodására vezető királyhágóntúli szisztéma: a papság főhatóságát.”

Sz. B. fejében tehát úgy viszonylik a két egyházalkotmány egymáshoz, mint papizmus és demokracia, vagy mint hamisan u. n. presbiterianizmus és (a mit ő nyilván beismer) consistorializmus. Emebben (t. i. az övékben) benne látja a Jézus Krisztus vallásának gyökérelvét is, amabban pedig (t. i. a miénkben), csak *Kalvinus Jánost* tudja felfedezni s őt is csak szándé-

kosan félremagyarázott kiadásban. — És ezt nevezi ő *objectivitásnak*, de egyuttal *önkéntelen megnyilatkozásnak* is.

Az ellentétek ilyen kiszínezése után s az 1881/82-iki unióra, a 9. §-ban Erdély részére fentartott kiváltságosságra és kötelezettségekre is hivatkozva s abban a tudatban, hogy ők a kiváltság mellett a kötelezettségnek kitűnően megfeleltek — teljes felháborodással veti magát a zsinati kisebbség vezéreire, majd az egész kisebbségre, a melynek viselkedését elnevezi *álkodásnak*, *testvérietlenségnek*, *szívtelen ridegségnek*, *brutalitásnak*, *attentatumnak*, *ódsi önzés eredményének*, a megkaparított hatalomhoz való *görcsös ragaszkodásnak* stb. sőt neki esik a zsinati többségnek is, a mely *nemes* ugyan; de mint ő mondja: „*gyöngye szívűsügből-e vagy a presbiterianismus jelszavának előítéleténél fogva*” szintén ellenségévé lett az erdélyi egyházkerületnek s hütelenné a 9. §-ban törvénybe iktatott *adott szóhoz*, az által, hogy a régi §. alkotmányjogi biztosítása és a „*képviselési rendszer vezérével ki-tűzése helyett a presbiterianismus fa-lovát görgette be az erdélyi egyházalkotmány várába.*”

Növeli Sz. B. szívének sajnását az a körülmény, hogy — a mint ő maga is bevallja — ő és elvtársai azt várták az erdélyi egyházalkotmány szellemétől, hogy az meg fogja magát dicsőíteni „*az érinthetetlen szentség jelszavává felfutott s gyökere vesztett presbiterianismus ki-döntésében*” s hogy a zsinati előmunkálatokba bevitt erdélyi zamatú módosítások (nagyobb egyházak több szavazata stb.) *mielőbb tüzre juttatják az ódsi, korhadtt s már csak elcsenevészett gyümölcsöket termő fát, — a hová már rég kellett volna.* Ez azonban nem így történt s „*hinc illae lacrimae!*”

Ha most már a zsinat a Sz. B. által elébe tartott tükörbe néz: avagy nem borzad-e el önmagától s nem érez-e lelkiismereti kínokat...? Egy ádáz, elfogult kisebbség; egy nyúlász, alkudozó többség: — ez a Sz. B. zsinati képe. Az atyák között ott van néhány igazságszeretettől vérző szív: — az erdélyi képviselők, a kik közül egy-kettő megkísérli a homályba borult elméket felvilágosítani, de szent vállalkozásaiknak nincsen sikere, mert a kisebbség rossz szelleme által megkapott többség megácsolja a falovat s az kiforgatja az erdélyi egyházalkotmányt történetileg fejlett jelleméből.

De hát így van-e ez? Objectivitás-e ez — a minek Sz. B. kereszteni, vagy szenvedés? Megérdemli-e a többség és kisebbség, hogy róluk ilyen képet örökítsen meg valaki az erdélyi kerület hivatalos közlönyében? Ki van-e hát csakugyan forgatva az erdélyi egyházalkotmány eredeti természetéből s papismus-e valóban a presbiterianismus s jézusi democratia-e igazán az erdélyi consistorialismus?! Hütlenség-e az adott szóhoz a zsinatnak ama neheztelt ténye, vagy inkább a 2-ik § helyes, az eddignél helyesebb értelmezése?! E kérdésekre a következő számunk megfellelni.

ISKOLAI ÜGY.

A legújabb porosz népiskolai törvényjavaslat.

A Zedlitz-féle legújabb porosz népiskolai törvényjavaslat, mely 127 nyomtatott lapnyi terjedelemben január 14-én került a porosz képviselőház, illetőleg annak közoktatásügyi bizottsága elé, oly nagy hullámokat vert föl a német prot. közgondolkodásban, a milyenre Bismarck herceg elbocsátása óta nem igen volt eset. E törvény-

javaslat jóval fölülmúlja a Canossába vezető Bismarck-féle egyház-politikanak legáldatlanabb oldalát, s mély megilletődéssel fogadták azt mindazok, a kiket a centrum — vagy Kreutzzeitung-párt még meg nem szédített.

Hogy milyen szellem gyermeke ez a törvényjavaslat, az a múlt évben benyújtott Gossler-féle javaslatból való összehasonlításából tűnik ki leginkább. A kettőnek a vallást és egyházat érintő pontjait *Beischlag* tanár „*Deutsch Ev. Blätter*” című lapjának februári füzetében a következőkben ismerteti:

1. A Gossler-féle tervezet 14. és 86. §-ában a vallástanítás ügyében megóvta a gyermekek, illetőleg szüléik lelkiismereti szabadságát, mert azt mondja: „hogy a más vallásúak felekezeti hitoktatásában a gyermekek csakis szüleik vagy helyetteseik engedelmével vehetnek részt.” Ezzel szemben a Zedlitz-féle javaslat esetleg lelkiismereti kényszerhez is folyamodik, a midőn a 17-ik §-ban így intézkedik: „Azok a gyermekek, a kik valamely, az állam által elismert vallásfelekezethez nem tartoznak, részt vesznek az iskolai vallásoktatásban, ha csak az iskolaügyi kormányelnök az alól föl nem menti őket.” A vallástanítás alól való fölmentés igazolása tehát tisztán a tanító, illetőleg az ő előterjesztése alapján a kormányelnökre van bízva, a szülők gyermekeik vallásos nevelésére vonatkozó jogának egyenes mellőzésével, mely intézkedés — mint olyan — a lelkiismereti szabadságot biztosító állami szervezetbe is ütközik, tehát ebből a szempontból tekintve törvénytelen.

2. A közös iskolákra nézve a Gossler féle javaslat külön nem intézkedik, azonban azoknak további fennállását hallgatagon előfeltételezi. Mindössze annyit mond: „hogy a népiskolák szervezésénél a felekezeti viszonyok lehetőleg tekintetbe veendők, s ha több vallásfelekezethez tartozó gyermekek vannak együtt, egy népiskolában, az esetben azoknak külön vallásos oktatásáról lehetőleg gondoskodni kell. Ilyen külön vallásos oktatással ellátott közös iskola 500-on felül van a régi Poroszországban, ott t. i., a hol két egymás mellett élő vallás-felekezet két külön iskolának felállítására nem képes, szem előtt tartva III. Frigyes Vilmos ama kijelentését, hogy „jobb a közös iskola, mint semmiféle iskola, vagy egy rossz felekezet iskola.” Ezzel szemben az új Zedlitz-féle törvényjavaslat lassú, de biztos halált készít a közös iskolának. Egyenesen nem szünteti ugyan meg, azonban fennállása csak „a további intézkedésekig” terjedhet, mivel „*új népiskolák csakis felekezeti alapon létesítendők.*” Ezzel tehát a különböző vallás-felekezetű gyermekek közös iskoláztatásának lehetősége ki van zárva, és vallási szempontból meg nem engedhető valami, mely nézet megfelelhet ugyan a római papság tendenciáinak, de nem a német állam életfeltételeinek.

3. A tanítónak előképzését a Gossler-féle javaslat nem érinti. Az tehát a felekezeti elkülönített tanítóképzők dolga marad, a melyeken a vallásos oktatást egyházilag approbált férfiak végeznék, s egy egyházi kiküldött a tanító-képesítő vizsgákon szavazati joggal képviselné az illető egyházfelekezetet. Ezt az eddigi gyakorlatot teljesen absorbeálja az iskolajognak újonnan tervezett kodifikálása. Az egyházi kiküldött nem csak a világi szakok felett dönthet a maga szavazatával, hanem az egész vizsgálóbizottság egybehangzó ítéletével szemben feltétlenül meg is tagadhatja a jelöltől a vallás tanításban való képesítést, mely esetben „a vallástanítás kivételével” való jelzéssel adható csak ki a tanító oklevél. Ezzel a fiatal tanítójelölt teljesen ruinalva van, mert az egyosztályú iskolánál alkalmazást nem nyerhet, s a többosztályú iskolánál is nehezen fogja a felekezeti iskolaszék az ilyen tanítójelöltet alkalmazni. A javaslatnak különösen ez a

pontja árulja el annak szellemét. A midőn a kath. tanító-jelöltnek sorsát teljesen a püspök kezébe teszi le, a dolog érdemét tekintve a *Windthorst-Lichtenstein-féle ultramontán iskola-javaslatokat* juttatja diadalra, a melyek szerint a kath. tanító csak is püspökének beleegyezésével alkalmazható a kath. népiskolánál. Hogy milyen vallási képmutatással és erkölcsi szolgassággal fog az járni, az nem szorúl bizonyításra. S mégis a római püspökök *ilyen* kreaturáitól várja a javaslat 1. §-a a kath. ifjúság „vallásos, erkölcsi és hazafias művelődését” Poroszországban!

4. A Gossler-féle javaslat 17-ik §-a megadja az egyes vallás-felekezeteknek azt a jogot, a melynél fogva azok „képviselőik által az iskolai vallásoktatást szabadon láto-gathatják, kérdések által annak rendszeres folytatásáról s a gyermekek előhaladásáról meggyőződhetnek, a tanító-t útbaigazíthatják, s a gyermekek kilépése után a tanítóval egyetértőleg azoknak vallástani érettségi fokozatát megállapíthatják. „Ehez az új javaslat még azt a jogot is csatolja, hogy a tanítókat, az ilyen egyházi képviselő-k utasításokkal, azaz a tanítás egységes menetét zavaró rendszabályokkal is elláthatják, a miből következik, hogy a tanító a vallásoktatás tekintetében tisztán a maga egyházi előljáróságának, tehát az egyháznak s nem az államnak felelős. Sőt az új javaslat az egyházi előljáróságnak még azt is megengedi, hogy az iskolaügyi kormány-elnökkel egyetértőleg egészben, vagy részben a vallás-tanítást maga a helyi lelkész végezze, azaz a tanító kezéből teljesen kivegye. A tanítóság feje fölött függő eme Damokles-kard annak teljes morális szolgasságára vezet. Az egyházi hatóságtól s nem az államtól „megbízott” ilyen pap, a ki a maga paedagogiai képességéről, vagy képtelenségéről senkinek sem felelős, alkalom adtán inkább fog engedelmeskedni „istennek,” azaz a püspöknek, mint az „embereknek,” vagyis az államnak, s dogmatikai buzgóságától kitelhetik, hogy a gyermekeket a Syllabus tanaira tanítja, vagy a pápaság s a világi hatalom közötti viszony vatikani határozataira, a mi aztán már „paedagogiai hazafiatlanságnak” is mondható.

5. A Gossler-féle javaslat a magán iskoláról külön nem intézkedik, annak fennállását vagy esetleges beszűn-tetését tehát az illető kormányzó testületek bölcsesé-gére bizza. A római rendekre nézve érvényben hagyott az 1887. április 29-iki törvény, a mely szerint csak a női rendeknek engedhető meg, némileg megszorított alak-ban, a tanítással való foglalkozás. Másként intézkedik az új javaslat 21-ik §-a, a mely szerint „a tanítás, vagy új iskolának felállítása minden olyan porosznak megengedhető, a ki a maga erkölcsi és tudományos képes-ségét, vagy technikai ügyességét az illetékes állami ható-ság előtt igazolja.” Erre, tehát az említett feltételek mellett, az apácák, sőt esetleg a jezsuiták is föl volnának joga-sítva, épúgy, mint Belgiumban, a hol aztán az ilyen intézkedés, jó vatikáni érületű hatóság és tanító kezében, elidegenítené az ifjúságot a családtól s a hazától s cada-ver-engedelmességre tanítaná hazafiatlan, mert vatikáni előljáróságával szemben.

Szembeeszkő a *különbség* a fentebbiek alapján a két javaslat között. Jól tudja azt a centumpárt, hogy miért utasította vissza a tavalyit, s örömmel fogadja a jelen-legit. S ha gróf *Caprivi* tavaly azt mondta, hogy a Gossler-féle javaslat azt a végső határt jelzi, a melyen túl az állam az egyházhoz való engedékeny viszonyában nem mehet, úgy ezzel szemben a Zedlitz-féle javaslat e kijele-ntésnek egyenes meghazudtolója. A birodalmi tanács politikája e javaslattal betetőzi Bismarck egyházpolitiká-jának canossai útját, s oly állapotokat teremt, a melyek az állam felség-jogait az egyháznak rendelik alá, holott az iskola kétségtelenül az állam felségi jogaihoz tartozik.

„A felekezeti viszonyok lehető tekintetbe vétele,” vagy a „kath. polgártársainkkal való békés együttélés” — a melylyel az új javaslatot indokolják, — itt mit sem mond, mert arról van szó, hogy mi észszerű és gyakorlatilag kivihető, illetőleg arról, hogy mi az állam s a nép jólé-tével összeegyeztethető. Ha azonban kath. polgártársaink alatt a hierarchia s a mit sem tanuló és sohasem felejtő ultramontanizmus értendő: úgy a Zedlitz-féle javaslat szer-zőinek tudniok kellene, hogy ezzel a béke lehetetlen, s hogy minden engedmény további engedményeket szül, mivel itt oly világ- és egyház-szervezeti ideálról van szó, a mely elvileg kizárja a modern állam létezésének joga-sultságát.

És milyen legyen az a klérus által gyakorolt fele-kezeti vallás-oktatás, a melyet az új javaslat tervez? Tud-niok kellene, hogy a mai vatikanizált kath. egyházi vallás a *Mária- és pápahit, a Krisztusban való hit mellőzésével*, a sacrificio del intelletto itt a fő dolog; a lelkiismeret el-némítása egyházi dolgokban, még akkor is, ha — mint *Melhors* püspök mondotta — az egyház a háromságot 4 személyből állónak tanítaná. Ilyen viszonyok mellett le-het-e szó „az ifjúság vallásos, erkölcsi és hazafias kimű-veléséről”?

A mi a benyújtott Zedlitz-féle népiskolai törvény-ja-vaslattal szembenvaló különböző politikai pártállásokat illeti, úgy egyesek — mint p. o. a német szabadelvű párti *Richter* — abból indultak ki, hogy „a vallás magán ügy” lévén, nem lehet szó a vallásitanítás pozitív vallási, hanem csak normális alapjairól. Ezzel szemben az u. n. nationál-liberálisok és szabad conservatívek pártja az evang. egyházi álláspontra helyezkedett, tehát a vallás-tanítást helyes felekezeti alapon kívánja szervezni, s ab-ban az össztanítás központját látja, vagyis azt az iskolát sürgeti, a mely a reformatio örök alapelveiben gyökere-zik, s mesterét Lutherben, a német nép legnépszerűbb jellemében látja. A conservatívek ellenben a Zedlitz-féle javaslat követőivé, tehát a centrum-párt szövetségeseivé szegődtek.

E javaslat a felekezeti elv egyoldalú felfogásában s érvényesülésében gyökerezik, mi mellett a hazai érdekek, a tanítói kar erkölcsi szabadsága s a népiskola benső organizmusa teljesen háttérbe szorúlnak, illetőleg az egy-háznak egyoldalú szolgálatába hajtának. Pedig a prot. egyház — Róm. 13. 1 alapján — mindenben, a mi nem a hit körébe tartozik, az államnak hatósága alatt áll, s a *szol-gálatot*, nem pedig az *uralmat* tekinti az egyház földi feladatának. Az államtól méltán kívánhatja, hogy az isko-lának lelkiismereti szabadságát is tisztelje, s a vallásnak képző és nevelő hatását az iskolában is elismerje, de mint áilampolgár a prot. ember azt is vitatja, hogy az állam az iskolai tanítás paedagogiai egységére s a vallás-tanításnak az össz-szakoktatással való organikus össze-függésére, nem pedig a vallás-tanításnak felekezetieskedő kiszakítására törekedjék. Csakis ily alapon lehet a val-lás-tanítás az egész népiskolai oktatásnak éltető lelke és központja; csak is így óvhatjuk meg annak emberileg képző s erkölcsileg nevelő jellegét s annak keresztyén alapját az egyoldalú confessionális caricaturákkal szem-ben, s csak is ily értelemben vett felekezeti iskola lehet állami népiskola a szónak teljes értelmében. Az új javaslat pedig épen az ily értelemben vett felekezeti iskolát ruinalja a maga életgyökerében.

Erthetetlen egyház- és iskolaügyi politikai hiba volt ennél fogva e törvény-javaslat benyújtása, a mely talán a vallástalan iskolának fogja egyengetni az útját, nem a békét, hanem a folytonos háborúskodást fogja eredmé-nyezni az egyes vallás-felekezetek életében. E javaslattal *Poroszország egyház-politikája a romanizáló reactio terére*

lépett, mely hivatva van arra, hogy „ösrégi gonosz ellenségét,” az ultramontanizmust saját kebelén melengesse s annak hatalmát öregbítse. A német prot. népszellem, a melynek 13 éven át volt alkalmja szemlélni a porosz egyház-politika canossai útját s fegyvereinek fokozatos lerakását, ébren legyen ám Róma diadalaira, mely diadalo könnyen „a német nemzet hajdani római birodalmába” vezethetnek. Jó lesz az egyoldalú párt-theologia erősen széthúzó kötelékeiből kibontakoznia, s keresnie a szükségesekben az egységet, a kevésbbé lényegesebben a szabadságot, mindennek fölött pedig a szeretetet! Ez az út nem vezet Rómába!

Dr. Szilávik Mátyás.

Nyilatkozat az ev. ref. országos tanár-egyesület ügyében.

Pores János barátunk e lapok idei 8-ik számában a *Reformatus tanárok országos egyesületének* kérdését tárgyalván, szíveskedett az én nevemet is felemlíteni, mint a ki egykor e tárgyban nyilatkoztam volt.

A szíves megemlékezést megillető köszönetemet előre bocsátva, legyen szabad alábbi nyilatkozatomban mai álláspontomat is megvilágítani.

1. Ma is hiszem és vallom, hogy a protestáns egyház alsó és felső iskolái mindenestől az egyház testéhez tartoznak. Sőt állítom azt is, hogy a mely mértékben gyengülnek, fogyatkoznak szabad iskoláink, azon mértékben gyengül, pusztul egyházunk is. És protestáns iskoláink elenyészése esetében szükségképpen meg fog semmisülni az egész magyar protestantismus.

2. Ma is hiszem és vallom, hogy a magyar protestáns iskola a magyar nemzet életének egyik elsőrendű biztosítója, elannyira, hogy ha az öreg *Radetzky* elmondhatta Ausztriáról: „*táboromban Ausztria*”; *Bocskai* és *elvtódai* sokkal inkább elmondhatták volna s ma is elmondhatnák: „*táborunkban Magyarország*.”

3. Ma is hiszem és vallom, hogy a magyar protestáns egyházban, mint iskolai társadalomban, nevelésügy tekintetében, a minden tiszteletre érdemes *érdektársak* mellett, az első szó a *nevelésügy szakembereit* illeti. És e joggal kapcsolatos a munkának első sorban kötelezettsége.

A fennebbiekből már önként következik, hogy iskoláink bajainak özönére tekintve, nem lehet eléggé örvendoznünk *Buza János* barátunk életrevaló indítványának megszületésén.

Mert például, ha csak a leginkább közügyben eső tárgyat, az *egységes középiskola* kérdését vesszük is, bármilyen tetszetős alakban indult, sőt végződött is a miniszter által vezetett szakbizottság tanácskozása: ahhoz protestáns állásponttól még igen sok szó fér. Nekünk pedig szükség ügyelni, nehogy ismét egy olyan szerencsétlen középiskolai rendezet szakadjon a nyakunkba, mint az 1884-diki, a mely maholnap immár tíz éve, hogy gyötri lelkünket.

Előre tehát bátran az országos egyesület egészséges tervével! mert még az évszak is kedvez neki, mint a mely bizonyára leszen *új életnek hirdetője*.

Székeljudvarhely, 1892. febr. 28.

Szakács Mózes.

TÁRCZA.

A bevett vallásokról hazánkban.

A bevett vallások fogalma s egymáshoz való viszonya egyike azon egyházpolitikai és közjogi kérdéseknek, melyek általános érdeküknél fogva számos kiváló gondolkozót foglalkoztattak a multban s foglalkoztatnak a jelenben is; a nélkül azonban, hogy erre vonatkozólag teljesen egyértelmű vélemény jött volna létre s e kérdésben rejlő bizonytalanság és ingatagság kiküszöböltetett volna. Hogy e tárgy körül minő nézeteltérések uralkodnak, eléggé bizonyítja az a körülmény, hogy a használatban levő úgy köz-, mint egyházjogi munkáknak úgy szólván egyikében sem találhatjuk a kérdés kimerítő és tűztes elemzését. Az írók legnagyobb része könnyen átsiklik rajta, mint ez főleg oly kérdéseknél elég gyakran tapasztalható, hol controversiák merülnek fel, hol az íróknak esetleges tévedéseket kell corrigálni, hamis véleményekkel szembeszállani. Ez elv — nem mondom — sok esetben jogosult; az ifjúság használatára rendelt tankönyvekben nem szabad polemikába bocsátkozni; de ép oly kárhozatosnak tartandó az az irány, hol az ellentétek tömkelegében valaki consequenter közvetíteni törekszik, a szélsőségeket mitigálja, s mindenik érv jogosultságát bizonyos határig elismeri. Igaz, hogy az ily munka a legkönnyebb, ehhez semmi eredetiség nem kívántatván; de káros annyiban, hogy a sok érv közül, a melyek pro et contra felhozhatnak, legtöbbször egy sem marad meg; nem lévén a kérdés megvilágítva, a tanuló belebonyolódik, a „sok fától nem fogja látni az erdőt”, s gyakran alig tud többet, mint ha semmit sem hallott volna. A monographiák szerepe éppen abban áll, hogy oly kérdéseket, melyek még megvitatásra várnak, kimerítően, bő terjedelemben elemezzenek; a tudományt igazán ezek vizsik előre, nem pedig az újabbban gomba módra felszaporodott, igen gyakran felületességgel írt tankönyvek.

Tudvalevő, hogy Magyarországon a reformáció tanai a XVI. század elején alig egy tizeddel a mohácsi vész előtt kezdtek terjedni, „bár azon időpontot, hol és mikor érintették a németországi reformáció hullámai hazánk területét, igen nehéz meghatározni, mert bármely mozgalom eredetét mindig homály borítja.”¹ Ez ideig nálunk nem csupán uralkodó, de egyedüli vallás a róm. kath. volt; mert hiszen okmányaink szerint a zsidók szerepelnek ugyan már a vezérek korában, a mohamedán hitű (ú. n. mozlím-hitű) bolgárokról, az izmaelitákról is találunk intézkedéseket Kálmán király törvényeiben², mindezek szerepe azonban a kath. vallás mindenhatóságával szemben úgyszólván elenyészett. A kath. vallás eme kizárólagossága és uralkodó volta a viszonyok fejlődésének természetes következményeül tekinthető. Behozatala és terjesztése első királyunk, I. István által történvén, ez idő óta az egyházi kérdések a politikaiakkal szoros kapcsolatban állottak, a politikai életet az egyház tanai teljesen áthatották. A két kard hasonlata, mely főleg a középkori írók egynémelyikénél, így Sz. Ágostonnál is található, szépen juttatja kifejezésre, hogy egyház és állam egymást kölcsönösen támogatják a civilisatio terjesztésének nagy munkájában. Ez hazánkban is így történt. Elég ha I. István törvényeinek két könyvét elolvassuk (melyekből a kath. írók oly szívesen idéznek ma is), melyekben az egyházi ügyek rendeztetnek a világi törvényhozás által. Különösen érdekes a II. könyv, ott találhatók már a vasárnap megtartására, a munkaszünetre, bójtre

¹ L. Warga Lajos: «A ker. egyház történelme.» II. kötet 215 s következő lap.

² Kálmán I. könyv. 46, 47, 48, 49 fejezet.

stb. vonatkozó intézkedések; mert az első könyv — tartalmát tekintve — nem annyira törvény, mint inkább I. Istvánnak fiához Imre herceghez intézett intelmei „ad capessenda paterna monita et praecepta“. Az ország — mint mondja — csak úgy állhat fenn, ha a kath. vallás a maga tisztaságában megőriztetik.¹ Mint ez alanti idézet is mutatja, a kath. vallás törvényeink egyikében sem nevezetetik világosan „uralkodó“-nak, ezekben leggyakrabban a „fides Catholica, fides sancta, f. approbata, f. avita kifejezések váltakozva használatnak. De hogy uralkodó volt, az a tényleges intézményekből világos, azt ha semmi egyéb, már maga azon körülmény is mutatja, hogy az államfő, a főhatalom birtokosa és kezelője, valását tekintve mindig ide tartozott, s az 1723. 2. t.-c. értelmében ide kell tartoznia ezután is. Ezt bizonyítja azon körülmény is, hogy más vallásfelekezetek tagjai polgári és politikai jogokat nem gyakorolhattak (eltekinthetjük a zsidó vallásnak IV. Béla által 1251-ben adott privilegiumától), az országban meg nem tűrtek.

A kath. vallás tehát jó ideig nem nevezetett bevett vallásnak s világosan, összes törvényeink közül, csak egy használja erre a *bevett* szót. Ez I. Ferdinánd pozsonyi edictumának XII. articulusa, melyben kimondatik, „enitendum esse omnibus modis, ut sancta ac catholica fides et religio dei que optimi maximi cultus (iuxta veterem sanctorum patrum doctrinam) longo tempore per universum orbem Christianum recepta atque approbata ubique in regno restituantur.“ Ebben tehát a recepta kifejezés a többiekkel együtt használatnak, bár nem olyan világos értelemben mint ma, hiszen e szónak biztos jelentése és határozott fogalma csakis később alakul. A kath. írónak éppen ezért, mivel csupán itt használatnak a „bevett“ kifejezés — egy része ma is sértve érzi vallását, ha arra is e szót alkalmazzuk s a törvények szavaira hivatkozik, nem tekintve, hogy a törvények szelleméből levezetett logikai magyarázatnak az egyszerű szónyomozásnál mindig nagyobb és fontosabb szerepe és jelentősége van. Sőt vannak kath. írók, kik meg nem elégedve azon praerogatívákkal és előnyökkel, melyet a kath. egyház s a kath. vallás tagjai ma is élveznek, szőrszálhasogatással odáig mennek, mintha az 1848. 20. és 1868. 53. újabb sarkalatos vallásügyi törvények reájuk nem vonatkoznának, egyedül csak a többi bevett vallásfelekezetek, (mint ők szeretik mondani „bevett szekták“) viszonyait szabályoznák.

Hogy közjogi szempontból 1848-ig a kath. vallás és a többi vallások közt lényeges különbségek voltak, azt nem lehet tagadni; mindezek azonban az ekkori erős democraticus áramlat, különösen az 1848. 20. t.-c. által enyhítették, s hogy teljesen meg nem szűntek, annak egyedüli oka, hogy az e t.-c.-ben kimondott „egyenlőség és viszonyosság“ ma sincs tényleg megvalósítva s másrészt azon körülmény, hogy a kath. vallás traditioja, multja és a klerus Magyarországon még ma is nagyobb hatalom, hogysem egy elvben ugyan kimondott, de részleteiben és következményeiben ki nem fejtett törvény azt egyszerre megtörni tudta volna. De visszatérünk a kérdésre.

Hogy a protestantismus már a Verbőczy idejében erős fejlődésnek indult, azt a nagy jogtudósnak szavaiából, de még inkább tettéből láthatjuk. Ő ugyanis — ha igaz, a mit Szerémy emlékirataiban mond — s a mi ez esetben örök szégyenfoltot képez az egyébként szilárd jellemű férfiú életén, még mielőtt nádorrá lett volna, a birtokain lakó prot. jobbágyok közül 8-at megégette-

tett (in possessione octo urere praeceperat). Az eretnekek eltörléséről szóló 1523. 54; 1525. 4. t.-cikkek általában ismeretesebbek, semhogy azokat elsorolnom kellene. Határozott haladást tüntet fel az 1548. 11. t.-c., mely csak az anabaptisták és sacramentáriusok kiűzéséről szól,¹ a lutheranusokat nem említi s így azokat implicite elismeri. Bevett vallássá azonban — e fogalmat a mai értelemben véve — Magyarországon a prot. vallás az 1606-ban kötött s az 1608. koronázás e. l. t.-c.-be foglalt *bécsi* s az 1645-ben kötött 1647. 5. t.-c.-ben foglalt *lincei béke* által lett. Az első biztosítja a nemesek, városok és polgárok szabad vallásgyakorlatát; ezt ő Felsége sem maga meg nem akadályozza, sem mások által akadályoztatni nem fogja,² ez utóbbi pedig ezen jogot a jobbágyokra is kiterjeszti s az elfoglalt templomok visszaadásáról intézkedik. De míg hazánkban csak a XVII. század elején biztosítatik a protestánsok jogállása, Erdélyben már egy fél századdal előbb az 1552., határozottan pedig az 1564. tordai országgyűlés 5-ik cikke kimondja, hogy a helvét hitvallás a *törvényesen bevett vallások közé* sorozatik az ágostaival egyetemben s így itt már ekkor három bevett vallás: a róm. kath., ágostai és helvét szerepelnek.

Ha e két sarkalatos törvényhez az 1791. 26. s az 1848. 20. t.-cikkeket is hozzávesszük, semmi kétség nem lehet az iránt, hogy a két protestáns vallás bevett vallás. E felett vitatkozni, még a katolikusok is dőreségnek tartanák.

Szintúgy nem lehet kétség a görög nem egyesültekre nézve, kikre az 1790/91. 27. t.-c. kimondja, hogy más országok példájára ezen Magyarországon és csatolt részeiben birtokok szerzésére és bírására és minden hivatalok viselésére képesek legyenek. Sőt, bár a „bevett“ szó nem használatnak, a törvény — mint látható — annak értelmét világosan megmondja; t. i. bevett vallás mindaz, melynek követői birtokot szabadon szerezhetnek, bírhatnak, minden hivatalok viselésére képesek, tehát polgári és politikai jogukat szabadon gyakorolhatják. E meghatározás azonban bár lényegileg helyes; tekintettel az izraelita vallásra — tág, mert így az is beletartoznék, ennél fogva szabatosabban formulázandó.

A két protestáns és görög nem egyesültek vallásán kívül bevett gyanánt tekintendő az unitarius is. E vallással hazánkat, illetőleg előbb Erdélyt — tudvalevőleg — Blandrata György, János Zsigmond udvari orvosa és tanácsosa ismertette meg, az ő buzdítására és közvetlen behatására kezdte Dávid Ferenc udvari lelkész e tanterjesztését. Követői és szószólóinak sok nehézséggel kellett ugyan eleinte megküzdenniök; azon támadások, melyekkel egyrészt a róm. kath., másrészt a protestáns felekezetek részéről találkozni kellett, elterjedésére éppen nem voltak kedvezők. Erdélyben miután az 1568. tordai országgyűlés az evangélium szabad hirdetését kimondta, ez által elismerte; bevetté azonban csak három év múlva 1571-ben a maros-vásárhelyi országgyűlésen lett, mely kimondta, hogy „az confessioért senki meg ne bántassék, se prédikátor, se hallgatók;“³ Magyarországon bevett vallássá csak 1848-ban lőn az 1848. 20. t.-c. 1 §-a értelmében.

Hogy mindezen vallások (t. i. a helvét hv., ágostai, görög nem egyesült, unitarius) törvényeink értelmében

¹ »Anabaptistos et Sacramentarios, juxta admonitionem regiae Majestatis, qui adhuc in regno supersunt, procul expellendos esse etc.«

² Sőt még azt is kimondja, hogy minden felekezetnek felebbvalói vagy superintendensei legyenek, a karok és rendek közt bármely gyűlés és visszavonás elhárítására, a mi bizonyítja, hogy az állam még szervezetekkel is törődik, bár erre már az 1545-diki medgyesi zsinaton is történtek intézkedések.

³ Lásd: Zsilinszky: »A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai I. kötet 150 s. köv. lap; Warga L. i. m. 255 l.

¹ »Si regalem cupis honestare coronam, fidem Catholicam et apostolicam tali diligentia et custodia conserves, ut omnibus tibi a deo subiectis exemplum prebeas. Haec est fides Catholica etc.«

be vannak véve, az iránt a katolikusok sem formálnak kétséget. Kérdés tehát csak az — s ez az, a mit tisztázni óhajtanék — vajjon a róm. kath. vallás ilyen gyanánt tekintendő-e, vagy talán magasabban áll, s ez értelemben reája nem ezen elvek volnának alkalmazandók?

E kérdésre dr. Laurán Ágoston műveinek egész sorozatában,¹ hogy szavait idézzem „dönthetetlenül“ (?) bebizonyítja, hogy a *katholikus vallás* „nem bevett,“ annál kevésbé felekezet; mert

1. A kath. vallást a források „avita, haereditaria“-nak nevezik, nem pedig receptának.

2. Az 1868: 53 t.-c. címe: „Törvénycikk a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról.“ Ez tehát csak a bevett sekták egymáshoz viszonyát szabályozza, mert a kath. vallás nem keresztyén, hanem keresztyén s nem is felekezet; s

3. Ez értelemben az 1848: 20 t.-c. sem vonatkozik a katolicusokra az egyenlőség és viszonyosság is csak a többi ker. felekezetek között áll fenn.

Ime ezek azok a hamis nézetek, melyeket a felekezeti túlbuzgóság dr. Laurán úr tollába diktál, s melyekben ő az általános közvéleménnyel, az uralkodó szempontokkal leghatározottabb ellentétbe helyezkedve, a törvény hatályba léptétől számított 24 év letelte után, egy új magyarázattal lép fel, s álokoskodásával kibúvót keres a törvény szigorú és világos szabályai alól. Hogy ez nemcsak hibás tan, de kárhozatos is, mert a gyakorlatban a legveszedelmesebb következményekre vezetne, — kitűnik az alábbiakból:

Hogy a források, illetőleg a „Corpus iuris,“ leggyakrabban a már említett kifejezéseket (avita, sancta, etc) használják, azt elismerem.

De abból, hogy a már fentebb idézett 1550: 12 t.-c. reá a bevett szót használja, bár e kifejezés értelme csakis később alakul meg Magyarországon, azt lehet következtetni, hogy e szavak egyértelműek, mert együtt használatnak. De abból, hogy e törvény e szót másutt nem használja, annak ellenkezőjét nem szabad állítani, hisz akkor csak az unitarius vallás volna bevett gyanánt tekinthető, mert csak ezt mondja a törvény szövegint bevett vallásnak. S e mellett mindenki tudja azt, hogy a bevett vallások rendszerét Erdélytől vettük át;² s ezen elnevezés is ott fordult elő először. Erdélynek törvénykönyve ugyanis, az „Approbatae constitutiones regni Transsilvaniae etc.“ I. Rész 2. articulusában e felírat alatt: „Religiókra nézendő dolgokról“ világosan négy recepta religióról beszél s köztük a kath.-ról is. Ugyanis azt mondja: „a négy recepta religiók, az országnak ezen megegyezett közönséges végzése szerint, ennekutánna is *in pepretuum pro receptis* tartassanak, boldog emlékeztű eleinknek dicséretes példájok szerint, holott az hazának közönséges megmaradása is azt kívánja, hasonlóképen az ország constitutiói, és néhány rendben lett *uniók* is. Ezen négy recepta ugymint *Evangelica Reformata (vulgo Calviniana) Lutherana, sive Augustana, Romano-Catolica, Unitaria vel antitrinitaria* religióknak szabados exercitiumok *in locis juxta Constitutiones regni solitis* ezután is megengedtessek.“ S ez értelemben az erdélyi fejedelmek esküjökben mindig e négy religióról szólnak, annak megtartását ígérk.³ Az pedig bizonyos, hogy a kath. vallás Erdélyben nem lehetett más, mint Magyarországon s Erdély sem iktathatott törvényei közé oly intézkedést, mely

hazánk közfelfogásával ellenkezik. Ha bevett vallás Erdélyben, ilyen hazánkban is, ez nyilvánvaló.

De ha hazai újabb nevezetes törvényeinket megfigyeljük, látni fogjuk, hogy midőn a bevett vallások követőiről van szó, ez alatt feltétlenül a katolikusok is értetnek. Alig van egy-egy fontosabb törvényünk, mely a demokratikus átalakulás előjeléül tekinthető, mint az 1844: 4. és 5. t.-c. Bár ez által még nem vétettek be a nem nemesek az alkotmány sáncaiba, mert az teljesen csak 1848-ban történt; de ez vetett véget a nemesség azon privilegiumának, hogy nemesi javakat csak nemes bírhat; ez azon tilalomnak, melynél fogva nem nemes közhivatalra egyáltalán nem, vagy nehezen alkalmazható. S e törvényünk szövege¹ törvényesen bevett *bármely vallású honfiakról*, lakosokról beszél. Ha tehát ez alatt a kath.-ok nem értetnének, akkor a katolicusokra az a körülmény, hogy az illető nemes-e vagy nem, úgy közhivatalba jutásnál, mint a nemesi javak bírásánál ma is akadályul szolgálna; ami pedig nem áll. Ugyancsak e törvény 3-ik cikke szabályozza az áttérést és vegyes házasságokat kath. és protestánsok között s ezt nem tudják némelyek összeegyeztetni az 1848. törvénnyel. Az 1848. 20. t.-c. 6. §-a ugyanis azt mondja, hogy „az 1844: 3-ik törvény-cikknek rendelete a görög nem egyesült vallásúakra is kiterjesztetik“, ez által tehát annak hatálya fenmarad, nem szűnik meg. S ezért nem vonatkoznék az 1868: 53 t.-c. a kathra, mert az — mint bevezetésében kimondja — az 1848: 20. t.-c. alapján áll s mert ez csak a bevett sekták viszonyát szabályozná; ellenben a katolikus és protestáns felekezetek közt az áttérésre, a vegyes házasságokra ma is az 1844: 3 t.-c., mint régi törvény, mely az 1848: 20. t.-c. által fentartatik, nem áll ellentétben az 1868: 53 t.-c.-el, sőt ugyanazt a kérdést szabályozza. Világos azonban, hogy valahányszor ugyanazon esetre történik intézkedés egy régibb és újabb törvényben s plane midőn az újabb részletesebb, következetesebb, az új fog alkalmaztatni a „lex posterior derogat priori“ egyszerű elvénél fogva. Ma tehát a görög nem egyesültek viszonyait sem az 1844: 5. hanem igenis az 1868: 53 t.-c. értelmében kell elbírálni.

Hogy pedig az 1848: 20 t.-c., midőn az egyenlőséget és viszonyosságot különbség nélkül, *minden bevett vallásfelekezetre* kimondja, ezek alatt a róm. kath. vallást is érti, az a mindjárt utána álló 3 §-ból világos — hisz ebben az az elv mondatik ki, hogy „*minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedeztessenek.*“ Itt ugyanis a világi törvényhozás nyilván a papi javak saecularisatiójára gondolt, természetes azonban, hogy e kényes kérdésben megelégedett — az akkori viszonyok természetének megfelelőleg — az elvnek egyszerű indirect kimondásával.

A mi az 1868: 53. t.-c. címét (I. fentebb) illeti, az teljesen correct. S itt a keresztyén kifejezés az, mely ellen némelyek tiltakoznak. De ha megnézzük Pázmány Péter műveit, vagy a katolikus bibliafordító Káldyét, ott mindenütt a keresztyén kifejezéssel találkozunk; midőn tehát e szó helyességét vonják kétségbe, legkitűnőbb íróik tekintélyét teszik tönkre, azokat compromittálják.²

Egyébiránt nemcsak az általam felhozott bizonyítékok igazolják, hogy a kath. vallás *bevett* vallás, de egyéb oly körülmények, melyeket — ha ignorálni nem akar va-

¹ »Egyházpolitikánk vagyis a magyarországi katolicismus fonák-ságait feltáró napi kérdések.« »Korszerű egyházpolitikai kérdések« »Mivé lett a katolikus Magyarország« stb.

² V. ö. Nagy Ernő: Magyarország közjoga 100 lap.

³ L. a »Compilatae constitutionibus Barcsay Akos, Rákóczy György, Kemény János stb. conditioit.

¹ 4 c: »Az országban s kapcsolt részeiben született, állandóan lakó s törvényesen bevett bármely vallású nem nemes honfiak, általuk bármilyen címen szerzett, vagy jövőben szerzendő nemesi javakra nézve nemesség hiánya miatti nem birhatási ügytől nem háborgatathatnak.«

² Lásd Pázmány P. Hodegosának I, 78, 79. stb. lapjait, továbbá a Káldy-Biblia (1626) »Oktató intés«-ét I, 10, 43, 44 l.

laki, e kérdés felett nem is vitázhatik. Nevezetesen 1848-ban a katolikus püspöki kar Pozsonyban így szól: „midőn egyházunk a fejedelmi pártfogás ernyőzetéből ki van rántva s a *bevett vallások* közé állítva.“ stb. stb. Sőt, hogy ez érvényrejutott felfogás, azt dr. Lőrán úr is elismeri, sőt ennek okát is adja, abban, hogy „1848-ban protestáns színezetű autonomia kellett a katolikusoknak is, ezért feladták a kath. vallás államvallási minőségét, melyet az 1848: 20. t.-c. máskülönben megőrzött. Hiszen nagyon természetes, hogy e felfogásnak érvényre is kellett jutnia, nem azért a mit Lőrán mond (a minek fejtegetése nem tartozik ide), hanem azért, mert hogy az ilyen nézeteltérések és ingadozások elkerültesse, a vallás és közt. ministerium jónak látta e kérdésben nyilatkozni. Tette pedig ezt 1887-ben dec. 28-án 2435 sz. a. kiadott rendeletében, melyben „a katolikus vallás *bevett vallásnak* mondatik,“ értve ez alatt közjogilag „a vallásnak“ törvényes oltalom alá helyezését, jogainak törvényes védelmét és biztosítását; továbbá, hogy a vallás bevétele az illető hitsorsosok mindenkor bizonyos vallási vagy politikai jogok élvezetében részesíttetnek.“ Ez világossá teszi a bevett vallások fogalmát. Kimondatik, hogy *bevett vallás mindazon vallás, melyhez a hitkényszer van csatolva*. Jelentvén a hitkényszer, hogy más vallású egyén polgári és politikai jogokat nem gyakorolhat, csakis a ki a bevett vallások valamelyikéhez tartozik; miért is minden bevett vallású felekezet egyszersmind államegyház is. Tudvalevő azonban, hogy az 1867: 17. t.-c. a zsidó vallás követőinek is megadja a polgári és politikai jogok élvezetét, e tekintetben ők a keresztyékekkel egyenlők; ha tehát bevett vallásról csak annyit mondunk, hogy ahoz hitkényszer köttetik, akkor bevettnek kellene tekintenünk a zsidó vallást is. A bevett vallás lényegét azonban — szerintem — az áttérés szabadsága és lehetősége képezi, tehát az a körülmény, hogy bevett vallásokról elismert vagy türt vallásra kitérni nem lehet.

Az 1848: 20. t.-c. értelme épen az, hogy míg régen a hitegység hitkényszerrel járt s államegyház csak a róm. kath. volt; ma e jelleg minden bevett vallásra ki van terjesztve, ezt teszi az, hogy a magyar közjog az államegyháziság elvét ismerte fel.

A bevett vallás fogalmát tehát a leghelyesebben így formulázhatjuk: „*Bevettek gyanánt tekintendők mindazon vallások, melyeknek követőire a hitkényszer és áttérés lehetősége áll fenn s a melyekre az 1848: 20. t.-c. értelmében az egyenlőség és viszonyosság legalább elvben kimon-datott.*“

E meghatározásból nyilvánvaló, hogy a zsidó vallást nem lehet bevett vallásnak tekinteni, hanem csak államilag elismertnek, a mint azt Perczel Béla igazságügyminiszter 1878 ápr. 8-án a képviselőházban, tévedések elkerülése szempontjából, kijelentette.

Mivel azonban e jelenleg szőnyegen levő kérdésről e lapok hasábjain nem régen volt szó, vele részletesebben nem foglalkozom.

Dr. Zsindely István.

Adalékok a tiszáninneri ref. püspökök életéhez.

(Folytatás.)

Utána következett:

Második superintendent Csáji Márton, a ki született Nagy-Idán, Abaújszabolcsban, 1695-ben, közönséges, de becsületes szüléktől. Minek utánna némely apróbb iskolákban a maga tanúlását folytatta, az akkor kassai bűndosásából S.-Patakra visszaérkezett collegiumba béménvén, ottan úgy nevezetett tógás deákká lett és 1721-ben azon

collegiumnak seniora is volt s az akkori praxis szerint, 1722-ben a miskolci, már akkor is nevezetesebb iskolának tanítójává hozatott. Mely hivatalában két esztendőket eltöltvén, 1724-ben a belgiumi akadémiákra kiment.

1727-ben haza érkezvén, a s.-keresztúri eklézsiába hivatott prédikátornak. Innét 1728-ban az aszalai eklézsiába ment által. Itten is esztendőt töltvén, a miskolci szent. eklézsiába rendeltetett, melyben szinte 40 esztendőig szolgált.

1735-ben tisz. Szentgyörgyi Sámuel uram superintendentnek választott, Csáji Márton uram generalis notariussá lett. Amaz 1745-ben meghalozván, helyére az Lúczon, Zemplénvármegyében tartott közönséges gyűlésben a voxok többségével a superintendenti hivatalba béállított. Melyet szinte 1770-ben történt haláláig viselt, csaknem szüntelenül kénytelenítettvén a függetlenséghez szokott és azt még eddig is nem felejthető négy esperestjeivel küszködni.

Ennek a püspöksége alatt, az 1767-ik esztendőben meghalozván Bodrog-Keresztúrtban egy Kontz Váradi Zsigmond nevű, ugyanott azelőtt iskolai rectorságot viselt, nőtlen, református ember: — testált a Tiszán innen levő superintendentek számára egy kőházat és egy szőlőt. De a melyeket, taksások lévén azok, gróf Aspermont ő excelsiája, mint Bodrog-Keresztúrnak földes úra, 5000 rfrtokban magához váltott. Mely summa interesre kiadattatván, midőn az adós semmiképpen eleget nem tehetett volna, halála után némely Borsod- és Tornavármegyékben fekvő jószágai ezen summában elfoglaltatván, annak az idő változásai szerint kisebb, vagy nagyobb jövedelmét veszi szintén e f. 1813-ik esztendőig a Tiszán innen levő superintendentens.

Ez meghallván, lett:

Harmadik superintendent Szalai Sámuel.

Ez Zemplénvármegyének Tállya nevezetű városában 1711-ben, hasonlóképpen közönséges, de kegyes szüléktől születettvén, mindjárt gyermekségében, a már akkor Patakon nem csak megpihent, hanem 1714-ben felséges VI. Károly, római császár és magyar király különös kegyelmes parancsolatja által meg is erősített collegiumba bevitettetett és ottan a maga tanúlását mind addig nagy szorgalmatossággal s előmenetellel folytatta, míg 1743-ban azon collegiumnak seniorává is lett. Innen, mint hivatalát végzett senior, Rima-Szombatba vitetett iskola rectorának.

Eltöltvén ezen hivatalban két esztendőt, 1746-ban felment a franequerai akadémiába és ott a nagyhírű Venemának tanítványa lévén s ugyan a tájban Leydában, ama napkeleti nyelvekben igen nevezetes Schultens Albert hírt meghallván, 1747-ben oda is átalment és ottan — a magyaroknak semmi beneficiumok nem lévén — a maga tulajdon költségén egy néhány hónapokat mulatott és ennek a nagy embernek maga által dictált zsidó lexiconját leírta.

Innen haza érkezvén, minthogy Rima-Szombatból oly maga ajánlásával ment volt el, hogy visszajövetelével az oda való szép iskolának professora fog lenni, azonban a miskolci eklézsia is hozzá ragaszkodván: innen a két eklézsia között villongás támadott, melyet végre a superintendentialis gyűlésnek kellett eligazítani. Ez Szalai Sámuel a miskolci eklézsia oskolájának legelső professorává rendelte és 1749-ben abba be is állította. Folytatta ezen hivatalát szép előmenetellel szinte 1760-ig, a mikor kisebb prédikátora azon eklésiának t. Tokai György hirtelen meghalván, helyette kisebb prédikátorrá lett azon eklésiában.

1770-ben meghalván t. Csáji Márton, helyette Zemplénvármegyében Csanáloson tartott superintendentialis

gyűlésben a voxoknak többsége által, melyeket még ekkor a tehetősebb nemes urak is adtak, superintendenssé tétetett. Viselte ezen hivatalát 22 esztendőig és egynehány hónapokig, — meghalván Miskolcon 1792-ben, — és az akkori időben még gyakran megtörtént nyughatatlankodások között nem kevés bajskodással mind addig, míg a dicsőséges emlékeztető II. József császár keresztyéni türelmet parancsoló edictuma 1782-ben nem publicáltatott. Ettől fogva ugyan már sokkal csendesebbek lévén az idők, az ő superintendenssége alatt sok új eklézsiáink felelevenedtenek.

Megérte Szalai Sámuel a dicső emlékeztető II. Leopold által megengedett budai nemzeti gyűlést is és abban az akkori négy superintendensek között legöregebb, azon zsinatot egy jeles könyörgéssel el is kezdette és nevét azon zsinat a felséges fejedelem eleibe felküldött protocollumának az egyháziak között legelől aláírta.

Feleségül vette volt ezen superintendens az említett 1749-ben Miskolcon lakott néhai Bekény László úrnak elmaradott özvegyét, néhai Erdélyi Klárát. De a kitől semmi gyermekei nem maradván, még ép elmével tett testamentomában a miskolci ref. eklézsiáról is, melyben 44 esztendőig szolgált, el nem felejtkezett.

Közli: Mokos Gyula.

IRODALOM.

* **Útmutatás a középiskolai helyiségekre nézve.** Ez alatt a cím alatt adott ki a vallás- és közoktatási miniszter egy 5 lapnyi terjedelmű füzetkét, melyben figyelemreméltó utasításokkal szolgál különösen az újonnan építendő iskolák telkeinek megválasztására, s az épületek alakja és belső beosztására nézve. Ezen utasítás szerint egy középiskolának körülbelül 4000 □ méter terjedelmű telekre van szüksége, a melynek utcai szélessége legalább is 60 meter legyen. Igen helyesen mondja, hogy a telek környezetének erkölcsi és physikai tekintetben kifogástalannak kell lenni, de azt az utasítást, hogy a teleknek nem szabad az iskolázó ifjúság túlnyomó részének lakóhelyeitől messze esnie egy kissé sajátságosnak tartjuk, mert hiszen tudjuk, hogy nem helyben lakó növendékek lakóhelyet rendszeren a tanintézet közelében fogadnak fel s aztán csak nem az intézet épülete megy a tanuló után, hanem talán megfordítva. Igen helyes az az intézkedés is, hogy a folyosóknak egészségi okokból mindenesetre ablakokkal elzártaknak kell lenniök, valamint az is, hogy a szemléltető tantárgyak tanítására kellőleg felszerelt, külön tantermek jelöltesse ki. A miniszteri utasításnak régebbi épületeink közül bizony igen kevés felel meg.

* **A tiszáninneni ev. ref. egyház-kerület jegyzőkönyve** az 1891. június 15-én Sárospatakon, az 1891. szeptember 20—22-én Miskolcon és az 1891. október 27-én szintén Miskolcon tartott rendes és rendkívüli gyűlésekről, megjelent egy füzetben; szerkesztette *Mitrovics Gyula*. Ára 40 kr. A középsőt különösen érdekessé teszik a Kun Bertalan-öröm-ünnep rövid képe s a kerületnek a zsinati előmunkálatokra vonatkozó megállapodásai.

* **A Chiniquy-Révész.** „Ötven év a római katolikus egyházakban” című — méltán nagy feltűnést keltett műnek — 2-ik füzetét is sajtó alá adta az érdemes fordító. Az első füzet a gyermek és ifjú Chiniquyt mutatja be pappá szenteltetéseig, ez a 2-ik már a gyakorlati téren küzdő lelkészt — hivatásának eszményi magaslatán, de egyszerűsmind a romanizmusnak éles megvilágosítása mellett — mutatja be. Foglalkozik e füzet a mértékletességi társulatokkal is. Terjedelme 10—12 ív, előfizetési ára, a mely

Révész Mihály lelkészhez Kun-Madarasra, vagy *Szödi S.* nyomdászhoz küldendő Karcagra, — 1 frt. A prot. egyház a maga érdekében működik, ha e műnek, a mely a római kath. egyház belső titkainak leleplezése, mennél szélesebb körben szerez olvasó közönséget. Melegen ajánljuk a buzgó szerzőt a méltó pártfogásra!

* **A Magyar írók élete és munkái** című füzetes válatat II. kötetének 3 füzete megjelent az előírt terjedelemben s a szerkesztőjét dicsőró kiváló tárgyilagossággal a *Csernátoni-Czeglédi* nevek író-tulajdonosait s azok működését ismerteti. Egy évben négy füzet jelenik meg belőle; egy füzet ára 50 kr. Szerkeszti Szinyei József. Kiadja Hornyánszky Viktor Budapesten.

* **„Észrevételek és elmékedések Presbyteri Janus röpirata felett”** című, *dr. Heiszler József* dombrádi lelkész által írott Tárcá-cikkünk külön lenyomatban is megjelent, csinos kiállításban 29 lapon. Ára 20 kr. Kapható szerzőnél Dombrádon (Szabolcsm.) s lapunk szerkesztőjénél Sárospatakon. Az érdekes kis művet, a mely egy nagy és vitás kérdést igyekszik világossá tenni, szívesen ajánljuk a zsinati atyák s általában az érdeklődők pártfogó figyelmébe.

* **Az Athenaeum kézi Lexiconából**, mely 40 füzetre van tervezve, már a 9-ik füzet is elhagyta a sajtót s a c és d-betűvel kezdődő szavak, tárgyak, nevek stb. egy részének rövid ismertetését közli. A füzethez a Brit-szigetek csinos térképe van csatolva. Egy füzet ára 30 kr. Szerkeszti Acsády Ignác. Kiadja az Athenaeum-társulat. Méltó a pártfogásra.

* **Evang. Ref. Zsinati Tárgyakról.** Írta *Presbyteri Janus*. 1892. Budapest. Ugyanaz az író, a ki nem régen ismeretessé tette jellemzetes álnevét a presbyteri egyházalkotmányi forma megtámadása által s tömjént gyűjtött a zsinati előmunkálatokba beszótt újításoknak, — újabbban egy 36 lapos (8°), az előbbihez képest díszes kiállítású füzetben folytatja s illetőleg ismétli támadásait. Hangulatára nézve jellemző, hogy szerinte az ellenzék, „mely szinte területileg körvonalozható, a legkisebb alkalmat is felhasználja annak megmutatására, hogy a bölcs mérséklet és eszélyes haladás a hazai ev. ref. protestantizmus megölje.” A füzet részben *dr. Heiszler*-nek lapunkban megjelent tárcá-cikke ellen, részint a nemzeti egyház mellett kardoskodik s kiváló súlyt fektet a konventre, mint legfőbb fokú országos közigazgatási hatóságra, mert csak ennek — mint ilyennek — felállítása által szűnnek meg a magyar ev. ref. egyház öt fejtisége, ez által válnék egyházunk „egy egyházzá”. A konventi képviselőket a kerületi gyűlések által kívánja választatni; híve a közigazgatási bizottságnak s azt a konventre is bevinni kívánja. Végül az anyagi ügyekről s egyházi adókról emlékezik. Az általánosan kötelező birtokaránylagos adózást jogtalannak és veszedelmesnek vallja. Egészen a zsinati többség szája íze szerint való bölcseséget árul e füzet s az utóbbi részletekről szinte bizonyosra foghatjuk, hogy szerzője némely érdekelt nagy birtokosok szócsöve. Különben ügyes vitázónak bizonyul ez újabb fellépésében is. A füzet ára nincs meghatározva. Kapható Pfeiffer Ferdinándnál Budapesten.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk zsinati tudósítójával, a zsinat második ülészakára is *Mitrovics Gyula* főiskolai tanárt és egyházkerületi főjegyzőt volt szerencsénk megismerni. Külön értesítőt nem adunk s külön díjat sem számítunk.

— A sárospataki főiskolai ifjúság, mint rendesen, most is ünnepélyesen fogja megülni március 15. dikének

emlékezetét. Reggel isteni tiszteletre megy a városi templomba, délután 3 órakor a főiskola imatermében énekzene- és szavalatokkal összekötött ünnepélyt tart, a melyen *Kun Béla* jogtanár mondja — mint az ifjúság felkért szónoka — az alkalmi beszédet. Este a városháza termeiben táncstélyt rendez, a melyre a belépti díj személyenként 1 frt, családjegy 2 frt.

— **A trónbeszédből.** Az ultramontán fészkelődés s a küszöb előtt álló iskolaügyi reformok voltak okai annak, hogy a folyó hó 22-én tartott trónbeszéd a vallás és iskolai ügyekre is kiterjeszkedett. Az ide vágó két pont közül az egyik komoly figyelmeztetés azok ellen, a kik ez egyház hatalmát az állam tekintélyének csorbitásával is növelni szeretnék, vagyis a rakoncátlanok elemeknek saját sáncaik közé utasítása; a másik egyszerű utalás a közoktatási minisztériumban készülő javaslatokra s a néptanítók anyagi helyzetének — a nyugdíjtörvény stb. revisioja által tervezett javítására. Sem általában a felekezeti viszonyok, sem a felekezeti középiskolai tanárok állami nyugdíjintézete nincsenek abban még csak érintve sem, holott ez utóbbi, a néptanítók anyagi helyzetének felemelítése mellett, szintén beillett volna — ha komolyan tervben van! — a trónbeszédbé. A szóban forgó két pont a maga teljességében így hangzik: „A vallási ügyeket illetőleg bizton reméljük és elvárjuk, hogy az egyház és az állam magasztos hivatásait, kölcsönös érdekeik és jogkörük megóvása mellett, azon hagyományos összhangzásban fogják teljesíteni, mely mint egyik fő biztosítéka az általános jogrendnek és vallásosságnak, kedvelt Magyarországon egyház és állam közt, mindkettő érdekében és javára századok óta fennállott. A közoktatás érdekében több oly javaslat fog alkotmányos tárgyalás alá kerülni, mely részint annak belterjesebb fejlesztését és általános színvonalának emelését, részint a néptanítók anyagi helyzetének javítását célozza.”

— **Új zsinati képviselők.** A dunamelléki egyházkerületben újabban két zsinati képviselőt választottak. A solti egyházmegye, *Kerkápoly Károly* helyére, *Karap Ferenc* főrendiházi tagot, a tolnai pedig, *Göde K.* helyett, *Dömötör Lajos* madocsi lelkészt választotta meg.

— **A törvényesen be nem vett vallásfelekezetek tagjainak nyilvántartása ügyében** Pestmegye által készített szabályrendeletet a belügyminiszter jóváhagyta. E szerint a megye területén lakó törvényesen be nem vett vallásfelekezet tagjai kötelesek a községi előjáráságnál a születési és halálozási jegyzékek vezetéseért bizonyos díjat fizetni. A születés és halálozás bejelentését igazoló községi bizonyítványt az előjáróság kívánatra kiállíthatja, de anyakönyvi kivonat végett a jelentkező azon felekezet lelkészéhez utasítandó, a mely felekezethez előbb ő vagy esetleg szülei tartoztak.

— **Az énekügyi Előmunkálatok V-ik füzetét.** Mátrahegyi erős kritika alá vette. Kritikája velős, nyomonjáró. Mátrahegyi mély tekintete és szigorú logikája már akkor feltűnt nekem, mikor először szólt az énekgyűhöz. Egész kritikái talentum, épazért a tiszta lyrát sem tudja kritikái kesernye nélkül élvezni és szeret egy kicsit túlozni; ilyen túlzó modorban emeli ki ezt az V-ik füzetet a többi négy felett, melynek összes darabjai megannyi *gyarló küzködések*. No hát nem mondom, hogy ez nem értékes füzet, de nem úgy, hogy a többiek rovására növekednék értéke; használhatóságára pedig Mátrahegyi is azt mondja, hogy nagyon kevés darabja szorítja ki a régi zsolttáros könyvünkéből. *Szabolcska Mihály*, mert hisz általánosan tudva van, hogy az övé az V-ik füzet, ebben is igazolta, a mit költeményeiről mondtak a bírálók, hogy t. i. a legközönségesebb dalok, a legkitűnőbbekkel váltakoz-

nak benne. Ő tagadhatatlan szép poetikus lélek és temperamentum, de lázas sietséggel s azért sokszor felületesen dolgozik. Pedig ha valahol, úgy a vallásos hymnuszok alkotásánál kell az igazán inspirált pillanatokat megragadni. Ez nem látszik az V-ik füzetben többek közt a 32, 57, 79 zsolttárokon. De eléggé kimutatja a hibákat Mátrahegyi, csudálom, hogy a dicsérendők közé sorozza ezt a két sort is: „Erősebb vár nincs Istennél, Búd, bajod csak *bízd oda*.” Ez már csak eléggé nyelvelles! Van ilyen több is, azért nem is magaslik ez ki annyira. A mi pedig a keresztyén hit összefoglalását és a gondolatok láncolatát illeti, ezekben felülmúlja a II. és III. füzet. Az előbbiben a 90-ik Zsolttár átalakítása — szerinte — az eddigiek között a legsikerültebb. Aztán olvassa el Mátrahegyi az I-ső füzetben a XIX-ik; a II-ikben a XC; a III-ikben a XXI, XLVII, CXXVIII; a IV-ikben a CXXXIX Zsolttárokat, talán jobb véleményre hangolódik felőlük. Egy bizonyos, hogy ha a négy első füzetben nem találunk semmi jót, az ötödiket sem mondhatjuk teljesen biztatónak.

Érdegyi.

— **Konventi képviselőkre** szavazott közelebb a tiszáninneri egyházkerület. A szavazatok f. hó 3-án bontattak fel Miskolcon s rendes tagokul általános többséget nyertek: *Fejes István, Mitrovics Gyula, Mocsáry Lajos* és *Lükő Géza*. A pótképviselőkre beadott szavazatok eredménye még ismeretlen.

— **„Elkeresztelési perben II. fokú ítélet.** 83. sz. kih. Közigazgatási főszolgabíró úrnak Nagy-Kaposton. *Bacsai Sámuel* csapi református lelkésznek *Csaba György* csapi római katolikus plebánus ellen, anyakönyvi kivonat kiadásának megtagadása miatt emelt panaszos ügyében 11. kih. sz. alatt hozott I. fokú ítéletét *Csaba György* felebbezése folytán felülvizsgálván, a 10 frt pénzbüntetés megállapítására vonatkozó részében helyben hagyom, a költségek illető részét feloldom. A pénzbüntetés illető részében helyben hagyandó volt, mert a min. rendelet törvényessége felett a K. B. T. K. 10. §-a értelmében nem a közigazgatási hatóságok, hanem csupán a kir. járásbírósnak vannak hivatva határozni. De legyenyhébb büntetés volt alkalmazandó, mert elmarasztalt, tekintve a róm. kath. egyházi rendben elfoglalt állására, kényszer helyzetben volt. A költségek beszüntetendőek voltak, nehogy felekezetének érdekében kifejtett buzgósága a panaszoló lelkésznek díjazás által értékét veszítse. Kende alispán.” — E kézmosó ítélet ellen B. S. felebezését beadta.

— **Vagyont öröklő város és egyház.** Nagy-Kőrös városa és ref. egyháza a közelebb elhalt *Kalocsa Balázs* földbirtokos végrendelete szerint, melyet a kecskeméti kir. törvényszéknél e napokban hirdettek ki, nagyszerű hagyományhoz jutott. A szabadságharc vitéz huszárkapitánya, ki aradi várfoogságából kiszabadulta után gazdaságában majdnem két évtizedig visszavonulva élt, öröklött birtokát a legokoszerűbb mintakezelés mellett műveltetve, vagyonát közel félmilliónyi értékűre emelte. Megemlékszik végrendeletében majd minden rokonáról s kinek pénzösszeget, földbirtokot, kinek évi életjáradékot (240—600 frtig) hagyományoz. Cselédjeiről is nemesszívűleg emlékszik meg, hagyván nekik egész évi bérükön felül, szolgálati éveik számához képest, tekintélyes összegeket. Díszes házat, mely 8 szobával, terjedelmes melléképületekkel, egy hold területen, szép árnyas parkban fekszik, a város öröklő óvodai helyiségül — alapul hozzá 33 hold úgynevezett fekete földet (holdjának rendes ára 400—500 frt közt van) és 46 hold nyilasi földet (holdja 200—250 frt). Az óvodába járó szegénysorsú kisdédek, főleg a téli zord időkben ingyen ebédet is kapnak, egyébként teljesen tandíjmentesen járnak az óvodába. A ref. egyház és iskolák örökölték 12 db első hazai takarékpénztári rész-

vényt (mai értéke 96000 frt). Ez a végrendelet szerint 350.000 frtra tőkésítendő s akkor a 300.000 frt kamatjövödelme kiosztandó a dunamelléki ref. egyházkerület, a körösi ref. egyház, főgimnázium, praeparandia és elemi iskolák közt. Ebből pld. a körösi lelkészek javadalmazása javítására évi 800 frt, a főgimn. tanárok fizetése pótlására évi 2200, a praeparandiánál ugyane célra 1200 frt, 23 ref. tanítónak évi 2300 frt adandó; stipendiumokra, convictusra, szegény tanulók ruha- és könyv-segélyére évente 1400 frt. Református létére az örökhagyó évi 200 frt segélyt rendelt a róm. kath. egyháznak, 100—100 frt évi díjat a róm. kath. és izraelita tanítóknak. A 350.000 frtból 50.000 frt tovább tőkésítendő a részvények évi osztalékaival együtt újabb 350 ezer frtra s ebből 300.000 frt kamata ismét a fentebbi célokra fordítandó! Legnagyobb örökös *N.-Kőrös városa* lett. — kapva 264 hold tetétleni (holdja 400 frt), 205 hold kocséri birtokot (holdja 200 frt), — 15 körösi népbanki részvényt, 30 ceglédi gőzmalmi részvényt, körülbelül 50.000 frtot érő gazdasági felszereléseket, gabnaneműeket, készpénzt, takarékpénztári betéteket, követeléseket és 13 hold szőlőbirtokot. Ez az összeg, a birtokok jövedelmével együtt, 350 ezer frtig tőkésítendő s akkor 300 ezer frt kamata kiosztandó, — 50.000 frt újabban tőkésítendő az egyháznak tett hagyomány tőkésítésének módja szerint. — A városi tanács köteles lesz évente egy népünnepélyt rendezni, s ott a szegénysorsú, példás, erkölcsös életű férfiak és nők között erénydíjakat kiosztani. Továbbá az egy helyen huzamosabb ideig szolgáló hűséges cselédek állandó évi segélyben részesüljenek a jövedelem arányában, szolgálati éveikhez képest; pld. a ki egy családnál egy folytában 20 évig szolgált: az a férfi cseléd 80—100 frt, a nő pedig 50—60 frt évi nyugalmopénzt élvezzen, hogy öreg napjaiban a megélhetés keserű gondjainak nagyon ki ne legyen téve! Minden dolgozni szerető és szándékozó ember állandó foglalkozást találjon a városnál a város útainak, utcáinak jó karban tartása körüli munkájáért. E célból lesz bejelentési hivatal, hol a becsületes munkás mindig talál munkát illő napszám mellett. Ha később a jövedelem megbirja: állandó színház emeltessék és a szintársulat subventiót kapjon. Ezekben s így tette le — mint végrendelete záró szavában írja a boldogult — egyszerű polgár szerénységével, takarékossgal, munkálkodó szorgalommal gyarapított vagyona legjelentékenyebb részét városa és egyháza oltárára. Neje, Ferenczy Anna, ki 1891. okt. 9-én halt meg, ugyanily szellemű végrendeletével szülő városát, Kecskemétet tette mintegy 70—80.000 frtnyi vagyona örökösévé.

Egy gyakorlati kérdés. Egy gyermeket akar, gyülekezetemben, édes atyja utólagos házasság folytán törvényesíttetni. Elegendő-e ehhez annyi, a mennyit eddig minden lelkész annak ítél s az egyház-jog is tanította, hogy t. i. az apa megjelenvén a lelkész előtt, a házasság megkötése után, elismeri az előbb született gyermeket sajátjának s kéri annak törvényesítését; a lelkész pedig egyszerűen bejegyzí a keresztesztelési anyakönyv jegyzet-rovatába, hogy „e gyermek, ekkor és ekkor kötött házasság által utólagosan törvényesített?” S ezzel az egész eljárás be van fejezve. Kérdem: elég-e ez? Lehet-e még ma is? És az így törvényesített gyermeknek nem fog-e később, nagy korában, esetleges öröklés esetén, kára származni belőle? Nem történhetik meg, hogy az így törvényesített gyermeket az állami törvények továbbra is törvénytelennek fogják tekinteni s történetesen akkor fogják törvényes származása bebizonyítására utasítani, mikor már édes atyja nem lévén életben, nem lesz kivel

származását elismertetni és bizonyítani? Azért kérdezem pedig ezeket, mert én olvastam egy — igaz, hogy nem miniszteri rendeletet, hanem csak — miniszteri leíratot, mely a mult év május 19-én, 20694 sz. a. a dunáninneni ev. püspökhöz volt intézve, általa tett felterjesztésre, az utólagos anyakönyvi bejegyzések tárgyában; és az a leírat azt mondja, hogy „az ilyen bejegyzésekhez *miniszteri engedély szükséges* mindannyiszor, valahányszor a bejegyzendő eset valódisága, mibenléte előleges bizonyítást igényel, tehát: az annak idején anyakönyvveztetni elmulasztott minden születési, házassági és halálozási eseteknek, valamint az *utólagos házasság általi törvényesítéseknek* bejegyzése s általában az anyakönyvben foglalt bejegyzéseknek bármely tekintetben való kiigazítása, módosítása, törlése vagy kiegészítése.” Annyira nyűg volna rajtunk az anyakönyvvezetésnél ez a nagy megkötöttség, ha csakugyan minden legkisebb kihúzásért, vagy egy szó beírásáért is örökösön a minisztériumhoz kellene szaladgálnunk, hogy érdemesnek tartottam nemcsak az utólagos törvényesítés, hanem általában az utólagos anyakönyvi bejegyzések kérdését is itt a nyilvánosság előtt felvetni s annak megvitatására és tisztázására lelkész-társaimat vagy még inkább a jogászokat tisztelettel felkérni. Én ugyan azt a miniszteri levelet úgy értelmezem, hogy csak az olyan mulasztások bejegyzéséhez, vagy kiigazításához kell miniszteri engedély, melyek nem a mi időnkben történtek s így nem is lehet róluk hiteles tudomásunk. De minden többi törlést, bejegyzést, általunk tett tévesztések kiigazítását bátran véghezvihetünk a magunk felelősségére is. Hanem azért mégis szeretném magamat e felől teljesen — s lehetőleg szakemberek által — megnyugtattatni.

Czímke István.

A kérdésbe tett esetre a törvény világosan és így még ma is érvényben levő határozottsággal intézkedik, azt mondván, hogy az utóházasság, minden további eljárás nélkül, törvényessé teszi az előbb törvénytelennek bejegyzett gyermeket, ha születésekor, szülei közül egyik sem volt egy másikkal törvényesen fennálló házassági kötelékben. Ha a fennforgó esetben ez így áll; ha az utóházasság törvényesen megtörtént, az a kérdéses gyermek, igenis, törvényessé lett s ez, a szokásos formában, az anyakönyv észrevételi rovatába, nézettünk szerint, mindenkor beírható. A munkatársunk által említett külön miniszteri utasítást, a maga egészében s különösen keletkezési alkalmát nem ismerjük ugyan, mindazonáltal, azon tartalma után, a mely fentebb belőle ismertette van, úgy vagyunk meggyőződve, hogy azt a kérdéző helyesen értelmezi. Oly esetekre vonatkozik az, a melyekben kétséges esetek bizonyításáról van szó s a mely esetekben a lelkési hivatal előtt megtett bizonyítékokhoz is kétség férhet. A fennforgó esetben például, a gyermek szülei állítják, hogy annak születésekor, mással törvényes házassági kötelékben nem állottak, de erre kétségtelen bizonyítványt előmutatni nem tudnak, már egy vagy más, sokszor nem is tőlük függő ok, vagy mulasztás miatt. Valami természetes, hogy ily esetben, a kérdéses gyermek nem fog egyszerűen, bejegyzés által törvényesíttetni, hanem a minisztérium magának tartja fel a kétes eset eldöntését. Ez a mi véleményünk. Szívesen vesszük azonban ha szükség van rá, a szakértők nyilatkozatát is. Lapunk mindenkori nyitva áll az ilyen kérdések vitatására.

Szerk.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. B. A—z. Arra nézve, hogy ha valaki az illetékes lelkési hivatalnál áttérési szándékát bejelentette s erről, a törvényes formák szerint, bizonyítványt mutatott elő, hogy ez a bizonyítvány, mennyi ideig érvényes, hogy ennek alapján az átvétel megtörténhessék, semmiféle törvény nem rendelkezik. Épen ezért az illető egyén, az egy néhány hónappal előbb kiállított bizonyítvány alapján is áttérhet, ha egyszer ennek a római katolikus lelkész azon törvénytelen magatartása állván mostanáig útját, hogy a keresztlevelet nem akarta kiadni, amit pedig az illetékes fél kérésére, minden körülmények közt kiadni köteles. Egyébiránt, ha már rendkívül elővigyázó és méltányos akar lenni, legfeljebb azt kell tennie, hogy a jelentkezésnél jelenlevő tanúk által kiállított bizonyítványt, például irassa alá oly értelemben, hogy az áttérési szándék, annak idejében csakugyan megtörtént s azt most is bizonyítja, hogy erről a bizonyítvány kiadását a római katolikus lelkész megtagadta. Arra végképen nincs szükség, hogy az illető áttérni szándékozót még egyszer kitégye ön az „*ököllel fenyegető*” katolikus lelkész gorombaságainak.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szótküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Zsinatunk második ülősszaka előtt.” — „Válasz Laicusnak „a theol. oktatás kérdéséhez” című cikkére.” *Csik Dániel.* — „A zsinati törvényjavaslatnak a gimnáziumokról és főiskolákról szóló részletéhez.” *Juvenis.* — „Gáspár János. 1816–1892.” *Veres Ferenc.* — „Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.” *Magyar Bertalan.* — „A zsinatról.” *Mitrovics Gyula.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetés.”

Zsinatunk második ülősszaka előtt.

II.

Egyházi törvényeink 2. §-a már a debreceni codificatio után is eléggé világosan hirdette, hogy „a magyarországi ref. egyház zsinat-presbiteri rendszer szerint igazgatja és kormányozza magát.” E név az igazgatás és kormányzás karakterét emelvén ki, minden törvény-magyarázó tisztában volt és lehetett azzal, hogy a névben jelzett két végső foknak (zsinat és presbiteri) egymásra nézve komoly jelentősége van s mindenki értett alatta legalább annyit, hogy a presbitériumok hozzájárulása nélkül — ha a szavakkal játszani nem akarunk — zsinat nem képzelhető.

Igy tudták ezt bizonyosan a Királyhágon túli unionált atyafiak is, a kik — noha erdélyi kerületnek nevezetnek — a magyarországi ref. egyház testéhez tartoznak, de a kik a 9. §. mentővárában jól érezvén magukat, a 2. §. jelentésével s az abból folyó jogokkal és köteleességekkel nem törődtek.

A budapesti zsinat első ülősszaka csak ezt az ignorált 2. §-t magyarázta meg az erdélyi kerület választottainak, mikor a 9. §. b) pontjában, a *Beöthy Zs.* indítványára s az erdélyi képviselők hozzájárulása mellett, kimondta azt, hogy a zsinati képviselőket ezentúl az erdélyi kerület is a presbitériumok útján tartozik választatni.

Sz. B. szerint ez az eljárás (tehát az erdélyi képviselők eljárása is!) hűtlenség a Debrecenben adott szóhoz s az erdélyi egyházalkotmány szellemének megfertőztetése. Hogy hűtlenség volna, azt nem vagyunk hajlandók elismerni főképen azért — a mit mások is hangsúlyoztak már — hogy a 2. §. értékét a 9. §-ban Erdély számára biztosított jogok sem kétség, sem részlegessé nem teszik. A 2. §-ban egy általánosan kötelező alapelv van codificálva, s abban a zsinat-presbiteri egyházalkotmány abc-je nyert kifejezést, a melyet sem elcsúrní, sem ignorálni senkinek sem lett volna szabad.

Elismerjük, hogy Erdély vagyis az erdélyi kerület vezetői belé olvashatták a 9. §-ba a 2. §. alól való kivételességüket is (a minthogy belé is olvasták); különösen ha úgy vélekedtek a presbiteri egyházalkotmány becséről, mint *Sz. B.*, a ki azt tűzre dobándónak keresztelte s ha abban a hitben éltek vagy élnek még

most is, hogy a presbiteri rendszer papi túlkapasokra, hierarchiára vezet, az erdélyi consistorialismus pedig a *tiszta képviselői rendszer* megtestesülése.

De épen e felfogásban van a hiba és igazságtalanság. Nem tudjuk mit ért a kolozsvári egyetem bölcsészet-tanára a *képviselői rendszer* alatt, mert cikksorozatában annak tüzetes kifejtését nem találjuk s csak annyit látunk abból, hogy az, a presbiteri egyház-igazgatástól, *nemcsak alapjában: a jogok és köteleességek igazságosan arányos megosztásában; hanem következményeiben is: a józan szabadelvűség, az alkotmányos érzület, az ezzel járó modern felvilágosultság s intelligentia nagyobb mérvű érvényesülésében is* — különbözik.

Szegény, megcsúfolt presbiteri rendszer! Hát ugyan mi van benned, a mi a jogok és köteleességek igazságos megosztásának ellene áll s a mi a józan szabadelvűség s más ilyen nagy jók érvényesülésének nyakát szegi?! Ó mi édes magyar ref. egyházunk, hogyan is tudtál te, a te szerencsétlen kormány-formád mellett, annyi vész és vihar között olyan rendületlenül megállni?!... A benned rejlő igazságtalanságnak, értelmetlenségnek lett volna meg az a nemesen, sőt hőiesen ellenható és fentartó ereje?!...

Igazán nem képes az ember eléggé csodálkozni azon, hogy egy magát objectiv-nek mondó, tudós férfiú, a kinek a történeti fejlődés jogai iránt is érzéke van: — miként tudott olyan egyoldalúságba tévedni, a minőben *Sz. B.* mutogatja magát a presbiterianizmus iránt érzett — s nem hozzá illő — elfogultságában. Ha egyébként nem, legalább tisztos multjáért megérdemelte volna az u. n. presbiteri egyházalkotmányzat, hogy ne kiáltssuk ki a világ rosszának. Aztán a debreceni zsinat tagjait sem az ördögök sugalmazták, mikor a 2. §-ra ráütöttek a helyeslés pecsétét!...

Ah igen! De a *papismus*. Ezt a rémet látja *Sz. B.* a presbiterianizmusban s a képviselői rendszer negatívóját. Hogyan? Hiszen az „Egyházi törvények” 19. §-a világosan mondja: „Az egyházközség belügyeit a község által választott presbitérium intézi.” Hát ez nem *képviselői*?!... Avagy nem ott volt-e *Sz. B.* úr a § hozatalánál? A 22. §. szintén igen világosan felsorolja, hogy kik lehetnek a presbitériumnak tagjai: — avagy mind papok-e azok, vagy mind olyanok-e, hogy papi prepotenciával meg lehet öldökölni bennök a függetlenséget s őket a hierarchia zsoldosaivá lehet lealacsonyí-

tani?!... Aztán a presbitérium tagjai bizonyos időnként kisorsoltatnak s akár egészen is újakkal helyettesíthetők (25. §.), hát ebből a rendszerből nőhetne ki a — hierarchia? A 28. §. 11-ik pontja így szól: „Szavaz (t. i. a presbitérium) a felsőbb egyházi *képviselési testületek* és hatóságok mindazon tagjaira és tisztviselőire, kiknek választása az *egyházközségek jogai közé tartozik*... Az egyházmegyékről szóló fejezetben olvasható, hogy annak tagjai... *egyenlő számmal* választott *lelkészi és világi tanácsbírák* [38. b)]; alább pedig ez: „Minden egyes egyház annyi *világi képviselője*, a hány rendes lelkészi állomást tart fenn“ (d); továbbá: „Az egyházmegye hatósága alatt álló közélettanodák egy-egy és a tanító-testület két *képviselője*... szintén tagjai az egyházmegyének... tehát hol van itt a papi prepotentia vagy hierarchia lehetősége?! Avagy nem *képviselési alapokon* nyugvó kormányzati rendszer-e ez a mi Debrecenben codificált s lényegében azóta is, az előtt is jónak bizonyult, de Sz. B. szerint tűzre dobandó, korhadtnak rendszerünk?”

Hogy a mi presbitérii kormányzatunkkal szemben miként érvényesül az erdélyi consistorialismusban — mint képviselési rendszerben — a „*jézusi democratia*“: — ezt mi nem tudjuk megmondani, valószínűleg Sz. B. sem tudja; hanem azt igenis tudjuk a mostani zsinat első ülészakájának történetéből, hogy ama jézusi — majd jezsuitát írtunk — demokraciáért kevesen lelkesedtek ott Budapesten s a kik szót emeltek is mellette, azok sem merték azt jézusinak nevezni; noha magokat talán szintén *objectiveknak* tartották. — De tudunk még egyebet is; azt ugyanis, hogy egy erdélyi származású zsinati tag így nyilatkozott: „az erdélyi szervezet nem háromszázados, hanem húsz esztendő s egyetlenegy intézmény — a házassági — bir 300-ados multtal s ugyanez mondta, hogy van egy speciálitása (tehát nem csupán mi emlegetjük a specialitásokat!) az erdélyi egyházkerületnek, az, hogy a ki egyszer ott uralomra jutott, azt többé onnan kibuktatni, kimozdítani nem lehet; mert a kerületi közgyűlés maga egészíti ki önmagát, maga igazolja tagjait, maga vádolja őket, maga védi és ítéli el.“ — Hát ebben állana az erdélyi democratia jézusi volta?!... Hát az ilyen szervezet dicsőítéseért kellett a mi zsinat-presbitérii kormányzatunkat sárral dobálni?!... Bizony-bizony hogy nem érdemelte meg.

Sz. B. annyira megkülönböztet a presbitérianismustól való iszonyodásában, hogy készebb a maga kerületének alkotó elemeit is befesteni inkább, semhogy a mi egyházalkotmányunkból csak egy *jöttát* is jónak ismerjen el. Azt állítja, hogy náluk az egyházközségek nagyobb részében oly nagy az anyagi és szellemi szegénység, hogy ott olyan presbitériumot, a mely a presbitériumoknak zsinatilag megszabott jogait gyakorolni hivatva volna — alkotni sem lehet... s épen ezért nem bízható rájuk a zsinati képviselők választása sem.

Bátrak vagyunk megkérdezni: vajjon — ha mind ama szegénység mellett is — az összes presbitériumok, vagy a mint Sz. B. képzei, a kerület összes papjai fogják választani a zsinati képviselőket (csatlakozván azokhoz az itt-ott mégis csak meglevő világi intelligencia is!): vajjon ez a sok kicsiny együtt nem fog-e végre is nagyobb intelligens erőt képviselni, mint a kerületi gyűlés, a melynek eddig kizárólagos joga volt a zsinati képviselők névsorát — leginkább a maga kebeléből — összeállítani?!

Aztán nem kell a papságot olyan kicsibe venni s olyan obscurusnak képzelni, hogy annak ne volna ele-

gendő jó érzéke, sőt tiszta tudása az emberek értékének mérlegeléséhez, vagy hogy azt rendi érdekek vezérelnek akkor is, mikor a „*salus reipublicae*“-ről, tehát a „*suprema lex*“-ről van szó! Itt — Királyhágón innen — s még közelebb a tiszáninneri kerületben, rendszerint megszokták a papok által vezérelt presbitériumok találni minden posztóra a megfelelő erőt. Ha a százados joggyakorlat sem birta itt kifejtetni s hatalomra juttatni a papi nagyravágyást és zsarnokságot: — ugyan várható-e attól a begörgetett fa-lótól, attól a mustármagnyi presbitériánismustól, hogy az az erdélyi kerület jó szellemét legott kiforgatná, sőt tönkre tenné?! Mi nem tudunk róla, hogy itt, nálunk a világi elem elnyomatásról panaszkodnék, csak azért talán, mert némely presbitériumokban, a felsőbb hatósági képviselők választásánál, az egyes papoknak — mint vezéreknek, tanácsadóknak — többnyire döntő befolyásuk van; de arról — igenis — van tudomásunk, hogy az erdélyi kerület papjai közül sokan nem tudnak beenyugodni a kerületnek ottani szervezetébe s az igazgató-tanács nagyhatalmi állásába. Ha nálunk szó lehet — a mint nem lehet — papi prepotenciáról: avagy nem lehetne-e szó odaát esetleg a világi elemnek s a püspökségnek tulterjeszkedéséről?!... Nem gáncsképen mondjuk ezt, hanem csak úgy — kérdésképen.

De legyen elég! Nem vitatkozni akarunk a támadóval; még kevésbbé piszkolódni — mintegy kölcsönképen — az erdélyi egyházkerület alkotmánya ellen és felett, hanem csak a támadás tévetegéhez szolgálni egy pislogó mécs-világgal, hogy a ránk zudított setétben valósággal feketéknek ne láttassunk. Szívesen elismerjük, hogy kormányra termett férfiak bármely kormányforma keretében is tudnak nagyot alkotni s magoknak örök érdemet szerezni; de azt nem ismerjük el soha és senkinek, hogy a magyarországi presbitérii kormányforma a képviselési rendszernek teljes ellentéte volna s hogy ez hierarchiára vezetne, vagy hogy a neheztelt s Erdélyre nézve végzetesnek kürtölt törvénymódosítás az adott szóhoz való hűtelenség volna. *Ne dobálózunk a nagy jelszavakkal!!* A zsinat együtt van. Ám világossítsák fel erdélyi atyánkfiai a Tiszákat, Beöthyket, Szászokat stb., a kik amaz útalt módosítást szintén megszavazták és próbálják ott eldönteni, ha hierarchiát akarnak-e ezek az urak az erdélyrészi magyar ev. ref. egyház nyakára ültetni, s nem kovászt akartak-e inkább bejuttatni a tésztába, hogy az az egész dagasztani valót megkelessze?!

Az mindenesetre jellemző, de nem a törvényhozásra, sem a lehurrogott kisebbségre, hogy erdélyi atyánkfiai közül félni kezdenek némelyek a kovásztól s félelmükben kétségbeesett hangokon kiáltanak! Ugyan mitől félnék és mit féltének?!

ISKOLAI ÜGY.

Válasz Laicusnak „a theol. oktatás kérdéséhez“ című cikkére.*

„Néhány őszinte szó theol. oktatásunk kérdéséhez“ cím alatt még a múlt év első hónapjában jelent meg e nagybecsű lap hasábjain csekélységmentől egy cikk, melyben azon — ma is érzett — hiány miatt panaszkodtam, hogy a „*Jézus élete*“, melynek külföldön egész irodalma van már, mint önálló tantárgy egyáltalán nincsen kép-

* Korábban nem közlhetettük.

viselve theol. akadémiáink tananyagában. Megvallom: akkor abban a reményben ringattam magamat, hogy őszinte panaszommal nem maradok egyedül a nyilvánosság előtt, hanem támadnak mások is, kik panaszom jogosultságát beismerve, soraimra reflektálni fognak. És íme egy teljes év telt bele, míg a válasz Laicus tollából becses lapunk folyó évi 5-ik számában végre megérkezett.

Szívesen üdvözlöm Laicust — habár velem szemben ellentétes álláspontot foglal is el — mert azt tartom, hogy az ügy érdekében az ellenvélemény is többet ér az agyonhallgatásnál. Szerettem volna azonban, ha *Laicus* behatóbban foglalkozik vala cikkemmel s oly érvekkel áll elő, melyek minden kétséget kizáró, reális alappal bírnak. De hát, szerintem, ez nem történt meg! Épen ezért önmagamot ítélném el, ha múltkori cikkem miatt szégyenkezve kitérnék most *Laicus* támadásai elől. Helyzetem korántsem nehez, a mennyiben Laicus olyan fegyvereket használ ellenem, melyekkel ő egyedül csak önmagának árthat. Bizonyítás gyanánt álljanak itt a következő sorok:

„*A Jézus élete* — írja Laicus — *mint tantárgy, ha értelmének meg akar felelni, nem adhat elő mást, mint az ő életének, cselekedeteinek egymás utáni leírását minden magyarázat nélkül.*“ Nos, hát mikor én a „Jézus élete“, mint önálló tantárgy mellett szót emeltem, távolról se gondoltam azt, hogy még olyan ember is lesz, ha mindjárt egy „laikus“ is, a kinek az életrajzról, mint műfajról általában ily hézagos ismeretei vannak. Most is alig hihetem el, hogy *Laicus* nem tudná azt, hogy az életrajzi forma igen alkalmas beható, tudományos vagy történeti tárgyalásokra is; hogy az életrajz egyes különösen kimagasló alakoknál kor- és művelődésképpé alakul át sok esetben. Példa világosít! Csak ismeri *Laicus* is „Vörösmarty élet“-ét Gyulay Páltól? Ha igen, úgy beismeri, hogy az egy komoly és elfogulatlan bírálattal kísért, forrásokon alapuló, egy egész kort bemutató, hűn jellemző, compact egészlet képező élet- és jellemrajz, mely a költőt a kor- és népvizonyokat, ezek egymásra hatását tiszta képben tünteti fel. Nos hát a „Jézus élet“-nél — plane a theol. akadémiákon — szó se lehet szoros értelemben vett életrajzról, a milyen a *Laicus* gondolatában él, hanem igenis a Jézus életének tudományos tárgyalása közben — azon elvnel fogva, hogy senki sem vonhatja ki magát korának s környezetének befolyása alól — minden dogmatikus előfeltétellel leszámolva, történeti állásponton, igazságos kritikával mérlegelve a létező forrásokat, erre a kérdésre kell tüzetesen megfelnünk: „*mint lett Jézus isteni elhívás folytán, szellemének szabad tevékenysége által, korának viszonyai között, a világ idvezítőjévé?*“¹

Nem elég hát azokat a mozzanatokat ismernünk, melyek Jézus külső életében felmerültek, hanem mintegy bele kell élnünk magunkat az ő sajátos lényébe, melynél fogva ő minden más embertől különbözik vagyis más szavakkal: a Jézus benső életét szellemileg mi nekünk is át kell élnünk. Így állván a dolog, gondolhatja-e *Laicus*, hogy a Jézus életén „minden magyarázat nélkül — tehát csak felületes munkát végezve keresztül futhatunk, jól-lehet tudjuk, hogy — mint forrás a folyamhoz — úgy viszonylik Jézus élete a keresztyén egyház történetéhez, hogy a keresztyénség egész története Jézus életéhez fűződik, mint ennek egyenes következménye. És bizony, ha *Laicus* csak egyetlen futó pillantást vet azokra a tudományos művekre, melyek „Jézus élete, vagy története (a kettő voltaképen egy) címen 1829 óta, tehát Hase

kézikönyvének kiadásától kezdve, megjelentek,¹ ha tudja, hogy mennyi okos dolog van itt elsorolva, addig is, míg Jézus születése sorra kerül, bizonyosan kihúzza jelen cikkéből azokat a könnyen papírra vetett sorokat, melyeket fentebb idéztem s melyeket most ismételni — *Laicus* iránti kiméletből — nem akarok.

Úgyde — kérhetné *Laicus* — miért hallgattam el az ő indoklását, melylyel szavait kíséri? Az igazság érdekében álljon itt az argumentum: „*Ha* (a Jézus élete, mint tantárgy) *magyarázgatásba merül: dogmatizálásba merül. Miért adnánk pedig elő külön tantárgyban azt, mit előadni a dogmatika feladata?*“

Látja kérem — engedjen meg, de kimondom — nem figyelte meg kellően múltkori cikkemnek ide vágó sorait sem. Hiszen akkor is egyebek közt épen azért sürgettem a Jézus életének előadását, mert a Jézus által hirdetett elvek az idők folyamán előállott tanrendszerek, dogmák keretében sokat vesztek eredeti zománcukból és mert tények bizonyítják, hogy Jézusnak tiszta képét ma nap-ság már sokan nem tudják a szövevényes dogmák bilincsei között feltalálni, hanem lelki szükségétől hajtva, visszatérnek az ősi forrásokhoz; tanulmányozzák magának, Jézusnak életét, felszínre hozzák azokat az örök igazságokat, melyek Jézus autentikus beszédeiben gazdag erket képeznek. Mindezekből pedig — az én szerény ítéletem szerint — az a „logikai postulatum“, hogy — miután Jézus képezi keresztyén theológiánk alapkövét² s *nincsen senkiben másban idvesség; nem is adatott ég alatt más név, mely által kellene megtartatnunk, hanem ha a Jézus Krisztus neve*“³ szent kötelességünk örködni a felett, hogy a Jézus élete, és személyével egybefüggő történeti tények, melyek közül egyik másik, már eddig is titokteljes, természet feletti ténynyé változott át, eredeti épségüket, tisztaságukat lehetőleg megőrizték; vagyis világosabban szólva: szükségünk van egy tantárgyra, mely kiszabadítván Jézust a dogmák bilincseiből, a történeti igazság fényénél mutassa be az ő dicső, fenséges alakját. Igazságos kritikától senki sem félheti Jézust, ki maga az *igazság királya* volt. Ne gondolja hát *Laicus*, hogy a Jézus életének tudományos tárgyalása közben épen a dogmák süppedékes talajára csapnánk által; ellenkezőleg, egyedül a történelem világánál, a létező forrásokból mindig csak arra a biztos, szilárd alapra támaszkodunk, mely egyedül képes arra, hogy azon a Jézus alakját, mind az időknek végeig megőrizhessük. Helyesen mondja Hagenbach: *Nem a dogmatikailag kiképződött Krisztusról tannak (Christológiának) kell a mérvet kezünkbe adnia, ép oly kevésbé mint a magyarázat is el nem tőrheti a dogmatika általi meghatározatását.*“⁴ Ezzel kapcsolatban bátran kimondhatjuk, hogy a dogmák átnézetének, mit előadni a dogmatörténet feladata, messze háttérbe kell szorúlnia az igazság fejedelme mellett. S én részemről elszívelem, ha az igazságért vívott harcban egy-két dogma, — melyek egyik vagy másik korszaknak, bölcsészetén épültek fel — áldozatul esik, csak a Jézus tiszta képe ne legyen veszélyeztetve, csak az ő igaz alakja kerüljön ki sértetlenül a küzdelemből!

¹ Ilyenek a kiválóbbak közül: Paulus: «Das Leben Jesu, als Grundlage einer reinen Gesch. des Urchristenthums II. k. Heidelberg; Strausz. Das Leben Jesu. Tüb. 1835. II. k.; Salvator: Jesus Christ et sa doctrine, Par. 1838. II. k.; Neander: Das L. J. Christi. Hamb. 1837.; Bauer Bruno Die Religion Jesu stb. Lpz. 1857.; Werner Hahn. Das L. Jesu. Brl. 1844. Újabb szerzők: Ammon, Riggenbach, Baumgarten, Krane, Schleiermacher, Schenkel, Renan, Luthardt, Bunsen, Noack, Laug, Keim, Volkmar, Weisz, Beyschlag stb.

² 1. Kor. III. 11.

³ Apost. csel. IV. 12.

⁴ Encyklopédia. Magy. ford. Révész I. 1857. 196. l.

¹ L. Hase: Geschichte Jesu. Leipzig, 1876. 2. l.

Harmadik érve *Laicus*nak velem szemben az, hogy vallásalapítónk nagy alakjáról *bibliai olvasás* útján is nyerhetünk tiszta képet és kompakt egészet. Nos hát én ezt elfogadni egyáltalában nem tudom. Úgy látszik, hogy *Laicus* e tekintetben Herderrel tart, a kit midőn Jézus életének megírására felkérték, így felelt: „*Soha! Megírták azt az evangélisták, úgy, a mint csak megírni kell s lehet!*“ Elismerem, hogy az efajta felfogás, mely a szentírás iránti hódolatról tanúskodik, subjektive igen tiszteltetreméltó, de a szigorú objektivitás e téren is többet kíván. „*Az evangéliumok — mint Hase mondja — más célt szolgálnak s nem egy — plane tudományos formában írt — történetet; azok, mint első rangú forrásművek végzetlen becsesel bírnak, de mint történeti művek nem annyira.*“¹

Tény, hogy azokban s általában az egész újszövetségi irodalomban igen becses forrásszerű anyag áll rendelkezésünkre, melyből merítvén, a Jézus életét megismerhetjük. Fődolog azonban, hogy a különböző felfogások — mert ilyenek nagy számmal vannak — héjából, a valóságos tények magvát kiválaszszuk, a mennyiben t. i. ez a különböző forrásoknak összehasonlítása, az események összeillesztése által s az emberi dolgok fejlődési törvényei szerint lehetséges. Ez pedig a történeti kritika feladata, melynek itten épen úgy helye van, mint az őskor bármely emlékének. Így állván a dolog, miután a mi evangéliumainkat hosszú időn által szájhagyomány helyettesítette s azok közvetve vagy közvetlenül ebből merítették s így nincs kizárva a lehetőség, hogy a történeti tények több-kevesebb mértékben módosulásokat szenvedtek — legalább az egyes tudósításoknak egymástól elütő volta erre enged következtetni, — ily körülmények közt — mondom — a Jézus életének tudományos előadását, a források kritikájának kell megelőznie. Ezt igazolja p. o. Hagenbach is, midőn így szól: „*Nem kegyesség, hanem az isteni rend elleni könnyelmű dacolás lenne az, ha a bírálati munka alól magunkat azon képmutató ürügy alatt kivonnánk, hogy ily vállalatból a ker. hitnek kára származnék.*“²

Belátták ezt theologusaink régen s forrástanulmányaiknak egész sora áll ma rendelkezésünkre. E téren, mint egyik vívmányt említem meg, hogy a 3 első evangéliumnak, az u. n. synoptikusoknak forrásértéke a Jézus életére nézve ma már minden elfogulatlan bíráló előtt magasabban áll a 4-ik evangélium értékénél. Mert a 4-ik evangélium írója Jézus életét az örök „*λογος*“ fénye mellett tünteti fel. Az ő világosan kimondott témája ez: „*Az ige testté lett és lakozott mi közöttünk és láttuk az ő dicsőségét.*“³ Jézus beszédei és tettei mind ezen mindent uraló, theol. nézpontra alá vannak ő nála rendelve s így nem tisztán történeti alapon — a mi pedig itten egyedül jogosult — vannak azok feltüntetve.⁴ Már pedig s ezt ismételtelen hangsúlyozzuk, a Jézus életére vonatkozó tudományos kutatás többé nem valami dogmatikai előfeltevéstől, hanem az evangéliumi tudósításoknak a történeti kritika segélyével végzett vizsgálásából indul ki. Kérdem most már: lehetséges-e mindezt keresztülvinni egyszerűen bibliai olvasás útján? Ám, higgye el, a ki hiheti — magam részéről ilyet feltenni sem tudok!

De menjünk tovább! „*feltételezni theologusainkról — mondja Laicus — hogy nem ismerik élete mozzanatait annak, kihez fűződik ismereteinknek egész halmaza, legalább is alapszerű állítás.*“ Miután én ilyet soha fel

nem tételtem, ennél fogva *Laicus* ezen észrevétele *legalább is alapszerű állítás*. Hiszen múltkori cikkemben én csak annyit említettem, hogy a kik hallgatták Jézus életét: bizonyára tisztább képet nyertek vallásunk alapítójáról, mint nyernek azok, kik Jézusról nem egy önálló tantárgy keretében, hanem csak a többi tudományágakból merítenek szórványos s kerek egészet nem képező ismereteket. Ezen állításomat pedig most is fentartom!

Hát arra aztán mit mondjunk, hogy *Laicus* azért se tartja szükségesnek a „*Jézus élete*“ előadását, mert — szerinte — „*e tantárgy nem szolgál egyébre, minthogy az illető tanár a maga theol. nézeteivel saturalja hallgatóit oly tárgy körében, a mely célját és jelentőségét tekintve, messze elüt a dogmatikától.*“ Ezen szavakból két dolog tűnik ki. Egyik az, hogy *Laicus* megengedhetlennék tartja, hogy a tanár hasonló meggyőződésre bírja hallgatóit s megnyerje őket az általa követett irányzatnak. Másik az, hogy L. nemcsak másokkal, de önmagával is ellentétbe szokott jönni. Fentebb u. i. azt mondta: „*Miért adnánk elő külön tantárgyban azt, mit előadni a dogmatika feladata?*“ — itt pedig odanyilatkozik, hogy „*ez a tárgy Jézus élete célját és jelentőségét tekintve messze elüt a dogmatikától.*“ E két dologhoz — azt hiszem — csakugyan szükségtelen a kommentár!

Ha már ennyire ment *Laicus*, azon sem csodálkozhatunk, hogy ő a Jézus életének jelen előadóit azzal vádolja, hogy ezek csak magoltatnak s hogy cursusok „*átvan szöve Renán-féle frázisokkal, conventionális szövegekkel, melyek sokkal szebben hangzanak Renántól.*“ Nos, hát ilyen vádat általánosságban publikálni: legalább is merészség. Tessék előbb általános meggyőződést szerezni valamiről s azután ítélni — figyelembe véve mindig, hogy egy-két esetből még nem szabad általános következtetést vonni!

A mi még *Laicus* érveléséből hátra van: szót is alig érdemel. Hogy p. o. az életrajz nem arra való, hogy azt be is tanítsák; hogy minek szedjük paragrafusokba azt, a mit a biblia szakaszokban ad elő? stb. mind oly felületes, értéktelen megjegyzések, melyek felett az eddigiek után jó lélekkel napirendre térhetünk.

Mostan pedig engedje meg *Laicus*, ha válasza után is — miután ez nem cáfolt meg engem — sürgetem a Jézus életének tudományos előadását s arra kérem: szíveskedjék idevágó nézeteimet — legalább ennekutána — kissé több figyelemben részesíteni — nem az én csekélységemért, hanem egyedül annak a tárgynak nagy fontosságáért, melyre azok irányozvák! Csík Dániel.

A zsinati törvényjavaslatnak a gimnáziumokról és főiskolákról szóló részletéhez.

A törvényjavaslatnak „köznevelési és közoktatási szervezet“ című része, úgy szólván a harmadik kidolgozásban kerül most a zsinat elé. Elsőben a debreceni zsinat állapította meg, de a szentesítés elmaradása miatt kihagyatott az egyházi törvényeink közül s így az elmúlt 10 év alatt aztán kétszer került revisio alá, u. m. a konventen 1884. márciusban és ismét gyökeres átalakuláson ment át a múlt év tavaszán, míg végre olyan alakot nyert, a milyenben előttünk áll. Sok rostán hulltak át tehát az abban rejlő magvak, sok kéz munkája csiszolgatta és így nem csoda, ha a különben erősen megdolgozott törvényjavaslatnak ez a része kevés kifogás alá esett, sőt a gimnáziumokról és főiskolákról szóló intézkedés egészen érintetlen is maradt. Az alábbi soroknak sincs más célja, mint némi tatarozás.

¹ I. m. 94. l.

² I. m. 195. l.

³ János I. 14.

⁴ A IV-ik evangélium kérdésével kapcsolatban kiváló tanulmányt találunk különösen Holtzmann: »Einleitung in d. n. Testament« című művében.

A *gimnáziumokról* szóló részt illetőleg elsőben is az 511. és 512. §§-ra van észrevételem. Az 508. §. kilátásba helyezi, hogy az egyetemes egyház is állíthat fel gimnáziumot. Ezt az eszmét következetesen kell az egész javaslaton keresztül vinni, vagyis kimondani, hogy „az egyetemes egyház által felállított gimnáziumok épülettervei előlegesen a konventre felterjesztendők”; továbbá az ilyenekben a szükséges gyűjtemények gyarapítására fordítandó összeg mennyiségét „a konvent állapítja meg.” Ez pótlékkül jön az említett §§-hoz.

Ugyanezen szempontból a tanárválasztásról szóló 517. §-hoz csatolandó: „az egyetemes egyház által fenn tartott gimnáziumok tanárait a konvent választja.”

Az 523. §. a rendkívüli tantárgyak közé sorozza a gyorsírást is. Nagyon helyesen. Ideje már gondoskodni arról is, hogy ezen fontos és korunk gyors haladása folytán szinte nélkülözhetlen ügyesség elsajátítására alkalmat nyújtson növendékeinek a gimnázium. Sokan sajnálják, hogy nem tudják „röptében megörökíteni a szót”; legyen ezentúl kevesebb ez irányban a panasz.

Az 525. §-nak az az intézkedése, hogy egyes meléktárgyak tanulása alól „a tanári testület előterjesztése alapján az intézet egyházi főhatósága” adjon a testi foglalkozásban szenvedőknek felmentést, — felesleges, mert az egyházi főhatóságot csak terheli olyannal, a mi csupán a jóváhagyás érvényével bír. Bizassék ez a jog kizárólag a tanári testületre.

A tankönyvek kijelölésének olyatén szabályozása, hogy ezeket „a tanári kar meghallgatásával” az egyházkerület jelöli ki s aztán a kijelöltekből válaszszon ugyanaz a tanári kar, mely már „meghallgattatott” (530. §.), nem egyéb, mint *circulus vitiosus*, mert elvégre is odavezet, hogy a tanári kar választja meg a tankönyveket. Mondja ki a zsinat, hogy „a tankönyvek” kijelölése „az illetékes tanári kar jogkörébe tartozik.” Esetleg, ha megszorítását óhajtja e jognak, pótolja hozzá: „az illető egyházkerület, esetleg a konvent jóváhagyása mellett.”

A gimnáziumba való felvételt állandóan vizsgához kellene kötni s kivételt csak a progimnáziumot végzeteknek adni.¹ A gyakorlat úgyis ez a legtöbb gimnáziumban, mert bizonyára jónak bizonyult. Így lehetne az 534. §-t módosítani, mely a felvételtől szól.

Az 554. §. második kikezdése egy érdekes eszmét pendít meg. „Több egyházkerület — úgymond — együtt és közösen is tarthat fenn főiskolát, vagy az *egyik egyházkerület egy más egyházkerület főiskoláján tarthat fenn egyes tanszékeket.*” Vajjon miféle cél lebeg itt a törvényjavaslat készítői előtt? nem tudjuk, mert az „Indokolás,” nem ad e tekintetben felvilágosítást. Szabad tér hagyatván fel tehát a gondolkodásra, a magunk részéről úgy véljük, hogy ez által közeledni akarnának egymáshoz a kerületek, talán egyes theologiai irányok túlsúlyát akarják ilyen formán ellensúlyozni. Így elvnek elég szép, méltó is érette lelkesedni, de hogy maguk a javaslat készítői is mennyire „nem e világból való”-nak gondolták ezt, mutatja az, hogy az eszmét nem illesztették szervesen a többi §§-ok közé, különben meg kellett volna állapítani azt is: mi jogot formálhat aztán az ilyen módon más iskolában kathedrát fentartó kerület annak belügyeihez, beleszólhat-e annak belkörü ügyeibe; miféle testület állapítja meg az ilyen tanszék viszonyát a többiekhez stb. Mindamellett is. fejlődési irányt jelölve, az jövőre mintegy programmúl szolgálván, ez az eszme meghagyandó a javaslatban.

¹ Így van ez már régen Sárospatakon s a legközelebbi miniszteri enquet is ilyenformán gondolkozott.

Az 556. §. második kikezdése szükségesnek mondja ki a főiskolákon szemináriumok szervezését. Elismerést érdemlő intézkedés!

A theologiai tanárok számára nézve nem érthetünk egyet az 565. §. 2. pontjával, mely 4 rendes tanárt kíván mint minimumot. Ez nem egyéb volna, mint visszafejlődés s homlokegyenest ellenkezik úgy a gyakorlati szükséglettel, mint a törvényjavaslat szellemével is, a mely még a jövőre nézve — a mint láttuk — munka-programmról sem feledkezik meg. Őt theologiai tanár olyan minimum, „a melynek leszállításával vagy jelenlegi tanáraink munkaerejét feszítjük túl, a mit tenni nem szabad, vagy le kell mondani arról a reményről, melyet a theologiai tudomány nagyobb fellendülése iránt táplálnak az ábrándozók. (?) Úgy szeretjük hinni, hogy a theologiai akadémiák mindenkor megérdemelnek egyházunktól anynyi gondozást, mint a jogiak s ha a jogakadémián 7 tanárt mond minimumnak a törvényjavaslat (569. §. 2. p.), akkor talán csak az állam részéről jövő verseny respektálása szállíthatja le igényünket oda, hogy a theologian 5 tanárral megelégedjünk. Kevesebbre leszállani, theologiai oktatásunk veszélyeztetése nélkül, nem lehet. Különben sincs jelenleg egyetlen theol. akadémiánk sem, a hol csak 4 tanár viselné vállain a theologiai oktatás terheit.

Ugyancsak itt említjük fel azon észrevételünket, mely a theol. tanárok választására vonatkozik. Az 559. §. szerint „rendes tanárok azok, kik vagy tantárgyaikra egyetemen tudorságra képesített s egyszersmind egyetemi előadásokra jogosított (habilitált), illetőleg a theologiai tanárságra magántanári (docens) képesítettséggel bíró, vagy a tudományos irodalmi, akár más nyilvános téren (?), azon tudományokra képzettségöknek kiválóbb bizonyítékát adott egyének közül” választatnak. Nézetünk szerint ez a § nem elég világos és nem köti határozott kellekhez a főiskolai tanári állomás elnyerhetését. Részünkről jónak látnánk kimondatni, hogy: „a jogi és bölcsészeti szakra tudori, a theologaira magán-tanári diploma alapján lehet pályázni, csak ilyenek hiányában választatván ilyen képesítettséggel nem bírók.” Ha szervezetünk felöleli a „habilitált” és „docens” férfiakat, legyen következetes és kívánja meg a leendő akadémiai tanároktól a képesítést.

Ennyi az, a mit elakartam mondani.

A közoktatásról szóló fejezet nagyon megérdemli törvénykönyvünkben a legfontosabb helyek egyikét.

Juvenis.

TÁRCZA.

GÁSPÁR JÁNOS.

1816—1892.

Munkás, fáradhatatlan élet érte végét e hó 7-ikén N.-Enyeden. Gáspár Jánost, Alsó-Fehérmegye tanfelügyelőjét gyászolja a magyar művelődés s az ő sírjára helyezi az elismerés, tisztelet és hála valóban megérdemelt babérokoszorúját.

Ha nagy, gazdag családok gyermekei a célra vezető összes eszközök birtokában kiemelkednek a köznapi életből s szerzett szellemi javaikat a haza és közjó oltárára teszik le: nevöket arany betűkkel vési be lapjaira a történelem s alkotásaik megőrzik nevöket századokig, emléküket kegyelettel őrzi az utód.

Ha rang, születés módot nyújt valakinek, hogy magas dolgok után törekedjék, hogy erőit könnyű módon

kifejthesse s így vezére legyen a művelődésnek: az ilyen embereknek koporsóját koszorú borítja s ravatalánál a tisztelet áldoz emlékének.

Hogyne kellene tehát most az elismerés babérjait letennünk erre a koporsóra, melyben egy szegény iskolamesternek önerején felvergődött gyermeke pihen; kinek bölcsőjétől távol maradt a fény; kit életpályáján nem kísért gazdagság és kényelem, hanem csak a hazája és népe iránt való lángoló szeretet, mely megaranyozta a küzdelemteljes élet szenvedéseit s törhetlen lelki erőt sugallott a küzdő szívébe.

Nehéz, kínos munka volt, a melyre vállalkozott. Mivelődésünk lassan haladó kerekét kellett gyorsabb forgásra indítani. A kultúra nehezen dőcögő szekere előtt kellett simára verni az utat akkor, mikor még igen kevesen jártak azon az úton. Három nagy embere volt az 1848—1870-ig terjedő időszak tanügyének: Eötvös, Gönczy Pál és Gáspár János. Most a harmadikra, — az utolsó — teríté rá fátyolát az elmúlás, munkásságukat fölváltotta az örök pihenés. De a nyom, melyet lábuk taposott megmaradt s utánuk nagy serege ment a követőknek, simára, szélesre taposva az utat, hogy nemzeti művelődésünk ne akadjon fejlődésében nehézségekre.

Emléküket nem fogja fényesre csiszolt gránitemlék, vagy égisz érő kő-kolosszus hirdetni, — de hirdetni fogja művelődésünknek minden eredménye, mert az ő kezük rakta le a szilárd alapot.

Hogy kifejezte e három munkás ember jelszavát egyikük: a költő!

»Márványszobor helyett, ha fennmarad nevem,
Eszméim győzedelme legyen emlékjelem!«

Gáspár János életéből bátorságot meríthet a küzdő, bizalmat a fáradozó s élete méltó arra, hogy bőven megismerkedjünk vele.

Erdélyben, Toroczkó-Szt.-Györgyön született 1816 október 27-én, oly helyen, hol a megélhetésért óriási küzdelmet kell kifejteni; hol a lét biztosítására nincs semmi más eszköz, csak a nehéz kemény munka. Talán ez a környezet s a környezetnek ezen erős munka-ösztöne volt az, ami Gáspárba az el nem alvó, meg nem szűnő munkakedvet öntötte. — Atyja: Gáspár András helybeli református tanító volt, ki maga is szorgalmas levén, minden idejét élénkesszű gyermeke tanítására fordította. A t.-szt.-györgyi unitárius iskola is nyújtott Gáspárnak ismereteket, mert ez iskola kiváló tanítója: Kovács Péter, hamar felismerte a gyermekben a vas szorgalom és kiváló tehetség jeleit és sem időt, sem fáradságot nem kímélt, hogy a gyermek ismeretkörét bővíthesse.

Az elemi iskolák bevégezése után Nagy-Enyedre vitte őt atyja, hol a Bethlen főiskola légkörében egészen új világ nyílt a tanulni vágyó gyermek előtt. De a tanulás gyönyörét keserves munkával kellett megszolgálnia s mint nagyobb diákok szolgája, a szegény tanulók módjára, szerezte meg a szegényes ételt és ruházatot. De nem csüggedett. Erőt, lelkesedést tudott meríteni szenvedéseiből s később dolga is jobbra fordult, mikor ugyanis a nemes szívű báró Kemény Zsigmond mellett lakott, mint szolga-tanuló. A fényes származású ifjú főúr hamar tisztában volt kis szolgája fáradhatatlan lelkületével s szülői házához is elvitte a már ifjúvá serdült Gáspárt s családja szép könyvtárát megnyitva előtte, bő táplálékot adott a tudomány-szomjas ifjúnak. Így telt ideje néhány évig, mikor atyja halála (1844) miatt sorsában fordulás állott be s nevelőseket kellett vállalnia, hogy családját eltartassa; de eközben is nagy szorgalommal tanult s Erdély- és Magyarország megismeréseért több utazást tett, az akkori idők szokása szerint gyalog, de annál több eredményt.

Később egy áldozatkész erdélyi főúr bőkezűségéből külföldre ment, hol korának legnagyobb paedagogusával, Dieszterweggel megismerkedve, e nagy ember légkörében ismereteit s látkörét igen kiszélesítette. Diesterweg sok fontos dologgal bízta meg az akkor már szép hírnevű örvendő fiatal paedagogust s ez Gáspár önbizalmát megerősítvén, buzgalmát csak fokozta. Hamar belátta Gáspár, hogy hazánk parlagon heverő nevelésügyén segíteni kell s bizonyos kötelességszerű hivatást érzett magában a tanügyi pályára. Első berlini útja után enyedi gimnáziumi tanár és képezdei igazgató lett, majd második berlini útja után tanfelügyelő. Eötvös ugyanis hamar felismerte, hogy óriás terveinek egyik főmunkatársául alig találhatna Gáspárnál alkalmasabb embert, ezért 1868-ban a tankönyv-bizottságba hívta. Az e közben való érintkezés alatt Eötvösnek nagy tiszteletét vívta ki s minden kérdésben jelét adván fényes készségének, Eötvös bizalommal kérte fel, hogy Alsó-Fehér és Küllőmegyék tanfelügyelőségét elvállalván, zsenialis eszméit valósítsa meg; egyszersmind elemi iskolai olvasó-könyvek készítésével is megbízta.

A mostani nemzedék ismeri e könyvet, mert alig lehet valaki, a ki nem abból tanult volna, s ez volt hazánkban az első népiskolai olvasó-könyv, mely igazi paedagogiai tapintattal volt szerkesztve, megkönnyítvén az iskolai munkálkodást úgy a tanítónak, mint a tanulóknak. De sőt az olvasó-könyvek mostani irányának is ő volt megteremtője, „Csemegéi“-vel először fordulván a népköltészet darabjaihoz.

Így telt élete folytonos munka közt. Mint tanfelügyelő egész megyéje tanítóinak szeretetét kiérdemelte humánus modorával, finom műveltsége pedig az egész társadalom tiszteletét biztosította. A vezetése alatt álló megyék pangó tanügyi állapotát hamar kitűnővé és virágzóvá tette s lelkesedésének, szorgalmának jutalma volt a kitüntető hírnév, melylyel Alsó-Fehér megye tanügyi fejlettsége egész Erdélyben ismeretes volt.

Így öreg korában a tisztessen megfutott pálya babéraival, a szorgalom és munka dicsőségének példaként élt a jó öreg eszméit, terveit az új Magyarország szellemi fejlődésében megvalósulva látva.

Sirjánál, melyet a jök és igazak nagy sokasága környez, lelkünket nem a fájdalom keserűsége hatja át, hanem a hitben erős, lélekben igaz élet példájának felemelő öntudata.

Művelődésünk történetébe nevét és emlékét nem a könnyen lelkesülő és bő jutalmakat osztogató feledékeny közvélemény vési be, hanem az igazság nemtője.

Veres Ferenc.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Az ungi ev. ref. egyházmegye folyó évi március 1—2. napjain, Ungváron tartotta meg közgyűlését. A gyűlés napját megelőző estvén felolvastattak az egyházlátogatási jelentések, a bennök foglalt intézkedésre váró ügyek tárgyalása közgyűlésünknek hagyatván fel. A jelentésekből örömmel győződünk meg arról, hogy a vallás-erkölcsi élet emelkedőben van közöttünk s a kötelességszerű egyházi terhek lerovásán felül 38 — jobbára negyed osztályú — gyülekezetünk 2193 frt 97 krt adott egyházi célokra.

Ez örömdetes jelenség hatása alatt sereglettünk össze másnap, március elsejének reggelén, elébb az Úr házában, hol Pazar Kálmán n.-szelmenci s.-lelkész

imádkozott; majd a tanácskozási helyül berendezett iskolában, hol esperesünk buzgó imája után következett a gondnoki megnyitó beszéd, közgyűlésünknek kiváló fénypontja. Gondnokunk — mint zsinati képviselő is — zsinatunk első ülészakájának eredményével számolt be s kimondta, — a mi mindnyájunk közérzete — hogy mindinkább távolodni kezdünk attól a ponttól, a mely pedig egyházunk létalapja, a szigorú presbiterianismustól s elsorolja, miket kellene várnunk a zsinattól? Egyházmegyénk egyhangúlag elhatározta, hogy a presbiteri elvek szeretetétől sugárzó s ifjúi hévvel elmondott szép beszédet kérvény alakjában fogja a zsinat elé benyújtani.

A tárgyalások sorrendjén nagyobb vitát a lelkészi díjlevelek felszámításának ügye idézett elő. Lelkészi díjleveleink már régebben voltak felszámítva; az idő folyamán némelyiknek értéke emelkedett, némelyiké csökkent s minthogy nekünk a Horváth Simon és Mária-féle hagyatékából segélyezési alapunk van, e körülmény a segélyek kiosztásánál többek részéről neheztebbé vált maga után. Egyházmegyénk ezt megszüntetendő, 1889-ben elrendelte, hogy a lelkészi s egyúttal a tanítói díjlevelek is számíttassanak fel. Ennek megejtésére az öt látogatási körbe öt küldöttséget nevezett ki, a mely küldöttségeknek a körükbe eső minden egyházban a helyszínen, a presbitérium meghallgatásával, az általuk együttesen előre megállapított kulcs szerint kellett végezniök a felszámolást. Az öt küldöttség eljárván tiszteben, ismét összeült s az öt munkálattal együttesen átnézte s így terjesztette az egyházmegye elé elfogadásra. Az egyházmegye el is fogadta. Azonban ismét voltak olyanok, kiknek meg ez nem tetszett s már 1891. tavaszán kérték, hogy a munkálathatályaon kívül helyeztessék s a díjlevelek a következő módzat szerint számíttassanak fel: 1-ör azon díjlevelekbe, melyekből tényleges fizetések maradtak ki, azok bevezetessenek; 2-or a 3-ad s 4-ed osztályú egyházaknál a földjövedelem megállapításánál a cat. tiszta jövedelem háromszorosa, a hol pedig ez igen csekély, ott a haszonbérlet és cat. tiszta jövedelem közt levő közép szám vétessék a föld jövedelméül; 3-or azon lelkészek, kiknek a missiói alaphól nyert 300 forinttal fizetésök 7—800 forintra emelkedik; kik más tárból s a közalaphól segélyeztetnek, a Horváth-alaphól segély címen jutalékot ne kapjanak, hanem ezen kamatok egészben a csekélyebb lelkészi s tanítói fizetések pótlására fordíttassanak.

Egyházmegyénk ez indítványt elfogadta s keresztvitelére egy küldöttséget nevezett ki. A küldöttség munkálattát a múlt őszön N.-Szeretvén tartott gyűlésünkbe is terjesztette; azonban ez a sorrend szerint késő kerülván elő, tárgyalása előtt többen eltávoztak s elfogadásáról csak a gyűlési jegyzőkönyvből nyertek tudomást. Minthogy a cat. jövedelem kiszámítása is — mint minden emberi munka — nem tökéletes, az ez alapon való felszámítás által is többen megrövidítve érezték magukat, részint az özvegy-árvatára eső %-ek befizetésénél, részint a segély kiosztásánál, — már e gyűlésünkön a munkálathatárolását s az 1889-iki kiszámításra való visszatérést kérelmezték. Azonban a közgyűlés e-kivánságot, egy még ki sem próbált határozattal szemben, megadhatónak nem tartotta s kérésüket visszautasította; e miatt a kérvényezők nagyobb része felebbezést jelentett be.

Egyházmegyénk a múlt évben egy, a kebelében alakulandó özvegy-árvatár alapszabályait elkészítette s miután ez alapszabályokat a főtiszteletű egyházkerület is megerősítette, az a folyó 1892-ik évvel életbelépett.

Könyvtárunk ügyében is intézkedés történt. A könyvtár helyisége évekké ezelőtt *bátfai* egyházunkban volt. Többen azonban azt a panaszt emelték, hogy onnan, a félre eső helyről, igen nehezen juthatnak könyvhöz s indítványozták, hogy a könyvtár Ungváron — mint legkönyvebben hozzáférhető helyen — állíttassék fel s a könyvtárnoki teendőkké az ungvári lelkész, esetleg segédlelkész bírássék meg. Az ungvári egyház meg is engedte, hogy az ottani papi belhelyen, az egyházmegye költségén, könyvtári helyiség építtessék s az körül-belől nyolc évvel ezelőtt fel is építették, könyveink ott vannak elhelyezve. Az egyházmegyének azonban nincs arról tudomása, vajjon az ungvári egyháznak ezen engedménye írásbelileg biztosítva van-e? s idők multával nem lesz-e a könyvtár valami megháborításnak kitéve? Felkéri azért az egyházmegyei ügyvédet, hogy e dolognak utánna nézni szíveskedjék. Itt azonban van még egy sajnós körülmény is, s ez az, hogy a könyvtár ellenőrzésére igen kevés gond fordítottott. Így történt aztán, hogy a múlt évben *Novák Lajos* ungvári lelkész bizatván meg a könyvtár kezelésével, ő — nagyon helyesen — csak úgy volt erre hajlandó, ha a könyvtárt egy bizottság adja át neki. Bizottság neveztetett hát ki s az sajnósan konstataulta, hogy a könyvjegyzékekben kitüntetett könyveknek egy jelentékeny része hiányzik s mint kiadottak a kiosztási jegyzékekben sem szerepelnek. Miután a könyvtár éveken át többek kezelése alatt állott, a kik azt mindig szorosabb megvizsgálás nélkül vették át egymástól, felelősségre vonásról szó sem lehet. Hanem hogy jövőre a kellő ellenőrzés meg legyen, egy könyvtári felügyelő-bizottság neveztetett ki, világi, papi s tanítói egyénekből, kiknek egyúttal hivatásuk leendő megrendelendő könyvek jegyzékét is összeállítani, hogy megszüntethető legyen az átadás alkalmával észlelt azon másik baj is, hogy míg, a könyvtár arányához mérten, egyik szak túltömött, a másikban itt-ott lézeng egy-egy könyv.

Palágy régi templomát akarja renoválni; maga az egyház e célra igen szép áldozatot hozván, kérte az egyházmegye segélyét is. Bár a renoválás szüksége el is van ismerve, de míg az országos műemlékekre felügyelő-bizottság küldötte a templom megvizsgálására meg nem jelenik, a munka megkezdése betiltatott.

Az ungi református tanítói egyesület kérvényezte, hogy, miután a minisztérium által megerősített alapszabálya van, erkölcsi kényszerrel hasson oda az egyházmegye, hogy minden tanítónk ez egyesületbe lépjen be. Egyházmegyénk nem is tételezi fel, hogy ez egyesület mellőzésével tanítóink más egyesület keressenek fel, s elvárja, hogy ennek tagjaiul elkötelezik magukat.

Megoldást nyert végre a *minaji* egyház ügye is. E csekély lélekszámú s anyagilag szegény sorsú hívekből álló egyházat — mivel más vallásfelekezetek közé élkeltsége miatt a szétszóródás, megsemmisülés veszélyének van kitéve — régi időn keresztül, újabban ugyan a közalap segélyével is, egyházmegyénk tartja fenn. Kényszerülve levén rá, építkezett; arra azonban csak annyi készpénzt fordíthatott, a mennyit több ízben nyert az egyházmegyétől, a hiányt kölcsönrel fedezte. Most már a kölcsön kamatai is tőkésülnek, — mert nem képes fizetni; — ismét az egyházmegyéhez fordul segedelemért. Egyházmegyénk — minthogy a gyülekezet fentartásának szükségét elismeri — még ezúttal összes, építkezésből eredő terheit kifizeti, kötelezván a híveket, hogy az adandó összegnek 2, vagy legalább 1½ %-át fizetik mindaddig, míg az az egyházmegye pénztára javára meg nem térül.

A pénztári számadás rendben találtatván, a pénztárnoknak a felmentvény megadatott.

Lelkészjelölő-bizottsági tagok lettek: id. Virág József rendes, Abrahám István póttag egyházi; — Bernáth Zoltán, Felföldy Ödön rendes, Köröskényi Elek, Patay Gyula póttagok, világi részről.

A Bacskey Sámuel lemondásával megüresedett egyházi aljegyzői hivatalra szavazattöbbséggel alólrótt választatott meg.

Két napig tartó gyűlésünkön az említettekén kívül még számos más, de inkább helyi érdekű ügy is tárgyaltatott. Az ungvári egyház házigazdái tisztét, minden igényeknek megfelelően, a legnagyobb szívélyességgel teljesítette.

Magyar Bertalan,
e. m. aljegyző.

A zsinatról.

I.

A zsinat második ülészakát, mint az már az előző meghívókban is jelezve volt, egy rövid előértekezéssel kezdette meg. Az értekezlet március hó 8-án, délután 4 órakor tartatott meg, a reformátusok Lónyai-utcai gimnáziumának nagy tanács-termében, Kun Bertalan püspök és Tisza Kálmán elnöklete alatt. Kun Bertalan néhány szívélyes szóval üdvözlővén az újra egybegyűlt zsinati képviselőket, előadta, hogy az értekezésnek egyedüli tárgya az, hogy némi megállapodásra jusson a holnapi nap megkezdendő tárgyalás sorrendjére, különösen pedig a zsinati tanácskozások tartásának idejére nézve. Tisza Kálmán állott fel nyomban ezután s terjesztette elő e tekintetben javaslatát. Előadta, hogy az országgyűlésen éppen mostanában nevezetes dolgok folynak s a zsinati képviselők között 14-en vannak, a kik egyszersmind országgyűlési képviselők is, minthogy pedig az ilyenek kétféle vannak elfoglalva, indítványozza, hogy a zsinat naponként délután fél 5 órától kezdve tartsa üléseit. Az indítvány, bár sokan zúgolódással és csendes észrevételekkel kísérték, elfogadtatott, azzal a változtatással, hogy a fél 5 óra helyett 4 óra jelöltetett ki.* Más tárgya az értekezletnek nem is volt, azért még csak a jelenlevő tagok lakásait jegyezte fel Tóth Sámuel egyik zsinati jegyző s az e célból történt névsor olvasásából tünt ki, hogy ezen értekezletre a zsinat tagjai közül még sokan nem érkeztek meg.

A zsinat tanácskozásait most Pestmegye székházában tartja. Első ülése március hó 9-én, délután fél 5 órakor nyitott meg, Kun Bertalan püspök és Tisza Kálmán elnöklete alatt. Ezen, mindenek előtt Kun Bertalan püspök kérte Istennek segedelmét és bő áldásait a zsinat munkálkodására, majd előadta, hogy a zsinat tagjai valamennyien bizonyosan azon óhajttással gyűltek újlag egybe, hogy ez alkalommal zsinatunk már teljesen elvégezze feladatát s végleg lebonyolítsa a hozzá utalt ügyeket és kérdéseket. Kéri azért a képviselőket, hogy a tanácskozások folyamában soha se felejtsek el, hogy az idő milyen drága s mennyi halaszthatatlan körülmény teszi szükségessé azt, hogy a zsinat a húsvétot megelőző héten mindenesetre berekesztessék. Ilyen okok különösen, hogy a zsinat után mindjárt konventet kell tartani, már csak a domesztikai segélyek megállapítása végett is; majd erre —

* Kissé különösnek tartjuk — így messziről — hogy 14 ember kedvéért 100-nál többnek kell alkalmazkodnia, hogy így aztán a tanácskozásra alkalmas idő helyett, arra végképen nem való idő választassék. Úgy gondoljuk, hogy e miatt a tanácskozások is hosszabb időre fognak elnyúlni, mint ez különben történt volna, a zsinat pedig különben is sok megterheléssel jár egyházunkra nézve. Szék.

rövid idő múlva — az egyházkerületi gyűléseknek kell következniök; nem is említve azt, hogy a zsinat tagjait — a tavaszi napok beálltával — házi ügyeik is haza parancsolják. Ezen figyelemre méltó szavak után jelentvén, hogy br. Vay Miklós ő kegyelmességéhez, mint elnökhöz szerencsénk ez alkalommal nem lehet, az ülést megnyitotta.

Az elnöki jelentések során, első helyen a kegyelet és tisztelet adóját rója le a zsinat, az időközben elhunyt zsinati képviselők iránt. Göde Károly, Kerkápoly Károly és Szalay Ferenc emlékezete jegyzőkönyvileg határozatott megörökíttetni.

A szomorúságra aztán öröm következett, a zsinat tagjai nevezetesen lelkes éljenzéssel vették tudomásul Kiss Áronnak túl a tiszai egyházkerület püspökévé történt megválasztását.

Ugyancsak az elnökség jelentette, hogy Vályi János, betegsége miatt meg nem jelenhetvén, mint helyettes főgondnok Horthy István, e helyett pedig Székely Péter hivattak be. Sipos Pál helyett Szilágyi Benő, Ritoók Zsigmond helyett Kiss Elek, Szőke János helyett Kiss Albert, Fráter Imre helyett Konrád László, Szinyei Gerzson helyett Baksay István, Kiss Áron püspökké levén, helyén Szarka Boldizsár jelentek meg. Kerkápolyi Károly helyére Karap Ferenc, Göde Károly helyére Dömötör Lajos választattak meg az illető egyházkerület által. Kálmán Gyula zsinati tag, a képviselőségről lemondván, az új választás most van folyamatban. Hasonló képen lemondott a zsinati képviselőségről gróf Kun Géza is, a ki egyúttal az iskolai bizottságnak is elnöke vala. Eppen ezért ezen bizottság felhivatott, hogy saját kebelében új elnököt válasszon, a halálozás által megüresedett ezen és más bizottsági helyek. A zsinat egy következő ülésén fognak betölteni, felhivatott a jegyzői kar, hogy ezt megelőzőleg írja össze a betöltendő helyek számát.

Ezek után, hogy a zsinat határozatképessége megállapítható legyen, felolvastatott a zsinaton megjelent és igazolt képviselők névsora. Megjelent összesen 91 tag. Elmaradtak az első ülésből Tisza Lajos, Bánffy Dezső, Begedy István, Darányi Ignác, Fejes István, Hegedűs Lajos, Hegedűs Sándor, Konrád László, Nagy Pál, gr. Ráday Gedeon, Szabó Kálmán, Szilágyi Dezső, Szunyogh Szabolcs, gr. Teleki József, Ujfalussy Sándor.

Tóth Sámuel jegyző tesz aztán jelentést arról, hogy a zsinat legközelebbi ülészakájának jegyzőkönyve, továbbá a százados emlékünnepe emlékkönyve és a zsinat naplója a nyomda alól kikerültek s azoknak egy-egy példánya a zsinati tagok között ki fog osztatni. Halásan emlékezett meg arról, hogy az összes nyomtatványok kiállításánál Szász Károly tanúsított nagy buzgóságot. Az emlékkönyvből kétféle kiadás rendeztetett, egy egyszerű és egy rendkívül díszes kiadás; az előbbiből 3000, az utóbbiból 1000 példány nyomtatott s az előbbinek ára, hogy az annál nagyobb körben megvehető legyen, 10 kr, az utóbbié pedig 40 kr. A jegyzőkönyv nyomtatása 286 frt, a naplóé 662 frt 50 kr, az emlékkönyvé pedig 584 frtba került, nagyon természetesen az utóbbiból úgy a példányok számának, mint a kiállítási költségnek fele az ágostai testvéreket illetvén. A zsinati naplóra vonatkozólag, hosszabb eszmecsere után abban történt megállapodás, hogy a püspökök fognak intézkedni arra nézve, hogy az miképen osztassék ki az egyes egyházkerületek körében.

A tárgyalás sorrendjére nézve egyhangúlag elfogadtatott Tisza Kálmán azon javaslata, hogy mindenek előtt tárgyalassék le az egyházalkotmányi javaslatnak meg hátralevő és az előző ülészakában félbe szakított

részlete; majd ezután vitattassanak meg a lelkészválasztás, továbbá a törvénykezési eljárás, egyházi adózás és a közalaphoz való járulás általános alapelvei, hogy így, ha esetleg szükség lesz, ezen részleteket, újabb átdolgozás és szövegezés végett, az illető bizottságokhoz lehessen áttenni.

Ezen elfogadott sorrend szerint tárgyalás alá vétetett tehát az egyházmegyeről szóló és a tervezet 35-ik szakaszánál kezdődő részlet.

Ezen szakaszhoz Bernáth Elemér adott be egy kiegészítő módosítást, oly értelemben, hogy mondassék ki az, hogy *egyházmegyévé alakulhat minden olyan nagyobb egyházközség, a mely 6 rendes lelkészi állomást és ennek megfelelő iskolát tart fel.* Indítványának támogatása végett hivatkozott arra, hogy erre példa is van már a gyakorlati életben; ott van nevezetesen Erdélyben a kolozsvári egyházból álló egyházmegye, s ilyenhez hasonlóval az ágostai testvér-egyház gyakorlatában is találkozunk. Elvégre, a zsinat előző ülészakájában már maga különbséget tett a nagyobb gyülekezetek között s politikai téren is meg van az ily természetű megkülönböztetés, nem is említvén azt, hogy az ily eljárást sokszor épen a jó közigazgatás természete is hozhatja magával és az teszi kívánatossá.

Beöthy Zsigmond, gr. Dégenfeld József, Molnár Béla és Szász Károly szólanak e kiegészítő javaslat ellen, előadván, hogy az nem felel meg az egyenlőség elvének (persze, most szükség volt erre az egyenlőségi érvre, két hónappal ez előtt meg az ellenkezőre!); a kis egyházak is olyanok, mint a nagy egyházak; de meg ki fogja így a felügyeletet gyakorolni az illető kiváltságos egyházak felett? Ezek voltak Beöthy Zsigmondnak mondásai. Ezeken kívül nem kívánatos az, egyházi és vallási szempontból sem; aztán az egyházat nem a lelkészek képezik, hogy a jog ezen hivatalhoz köttessék, hanem a presbitériumok, ezeknek jogköre pedig az előző szakaszokban már el van döntve, — mondták már sokkal helyesebben gr. Degenfeld József, Molnár Béla és Szász Károly, a ki különösen azt emelte ki, hogy az ilyen egy egyházból alakult egyházmegye-nek az a roppant nagy képtelensége van, hogy például a lelkészek felett való fegyelmi eljárást esetleg ugyanazon lelkészeknek lelkésztársai vezetik és gyakorolják, a mi homlokegyenest ellenkezik az igazságos jogszolgáltatás elvével.

Bernáth Elemér módosítása mellett Kiss Albert szólott fel pártolólá, különösen arra hivatkozván, hogy ez a szóban forgó kérdés elvi összefüggésben van az azal az indítvánnyal, a melyet Szeremley Sámuel, az előző ülészakájában adott be, a nagy egyházaknak külön parochiákká való alakulására vonatkozólag s a mely indítvány az illető bizottsághoz tétetett át véleményadás végett. Függesztessék fel tehát ezen 35 szakasz is s Bernáth módosítása tételessék át az előbb említett bizottsághoz.

Tisza Kálmán erre azt vitatta, hogy a két dolog, illetőleg indítvány között nincs semmi összefüggés. Szavazat alá bocsátatván tehát a kérdés, Bernáth módosítása nem fogadtatott el s a javaslat eredeti szövegében maradt meg.

A 36. szakasz Várady Gábor indítványára áttétetett az egyházkerületről szóló fejezetbe; a 37. pedig függőben hagyatott.

A 38. szakasz egyes alpontjaihoz különféle módosítások, javítások adtak be. Még a c) pont „vagy” kifejezése is nagy port vert fel a helyette ajánlott „és” kötő szóval, akár csak az országgyűlésen, annak idejében, a híressé váltott „és” vitánál. Végre is lényegé-

ben maradt az eredeti szöveg azzal a változtatással, hogy a d) ponthoz az tétetik, hogy *az egyházmegyei gyűlésekre küldendő világi tag az egyháznak presbitertagjai közül választatik*; az f) pontnál pedig a „jegyző” helyett „jegyzők” tétetik. Az előbbi a Révész Kálmán, az utóbbi a Szeremley Sámuel elfogadott módosítása. Elvettetett e pontra vonatkozólag Molnár Bélának azon javaslata, a mely szerint kimondatni kérte, hogy az egyházmegyei ügyész is szavazattal bíró tagja legyen az egyházmegyei közgyűlésnek. Elvettetett ez különösen azért, mert ez megtörténhetik azonnal, mi helyest az ügyészt az egyházmegye a presbitériumok által választatja, a mi az egyházmegye jogköréhez tartozik.

A 39. 40. 41. szakaszok változatlanul elfogadtak. A 42. szakasznak „mikénti” kifejezése helyett „követendő” tétetett. A 43. szakasz függőben hagyatott. A 44. szakaszban „szabályait és ügyrendét” helyett „szabályzat és ügyrendét” ... Várady Gáboré volt ez a stilus korrektúra.

Az egyházkerületről szóló fejezet következőjén ezután, ennek 45. szakasz számmal beillesztett első cikke elfogadtatott. A 46. szakasz áttétetett oda, a hol a zsinat jogköréről lesz szó. A 47. pedig függőben hagyatott a közigazgatási bíróság kérdésének eldöntéséig.

A 48. sz., mintha véletlenségből itt is, a szép idők szabad szellemét hívta volna elő, hosszas vitát eredményezett, Bernáth Elemér azt indítványozta, hogy mondassék ki az, hogy *az egyházkerületi gyűlésre küldendő egyházmegyei képviselők az egyházak presbitériumai által választassanak 3 éves mandátummal.* Előíze volt e vita, a mely másfél óráig tartott, annak a mérkőzésnek, a mely a zsinat két pártja között a konventi tagok választási módja felett fog kikerülhetetlenül megtörténni. Minthogy Bernáth indítványa csak bevezetés e kérdéshez s az e felett kifejtett vitát kimerítően fogjuk ismertetni, itt csak azt említem meg, hogy Bernáth indítványa nem fogadtatott el s névszerinti szavazás történn az eredeti szövegre, *igennel*, tehát mellette szavazott 51, *nemmel*, tehát ellene 31. Távol volt 12, a mi azt hiszem, már az esteli gyűlésezésnek az eredménye. Nemmel szavaztak a következők: Ádám József, Antalffy László, Bencsik István, Bernáth Elemér, Bornemisza József, Csernák István, Czike Lajos, Debreceni Gábor, Farkas Ábrahám, Gencsi Albert, Isaák Dezső, Kiss Albert, Kiss Áron, Kiss Gábor, Konez Imre, Konkoly Thege Gyula, Kopré Ferencz, Kovách Károly, Körmeny Sándor, Kulin Imre, Lukács Ödön, Meczner Béla, Meczner József, Mitrovics Gyula, Peterdy Károly, Ragályi Béla, Szabó Endre, Szabó Károly, Szarka Boldizsár, Vályi Lajos, Baksay István.

Egyébíránt ezután Körmeny Sándor indítványára, a szóban forgó szakaszon azon módosítás tétetett, hogy b) pontjában kimondatik az, hogy az egyházkerület, az egyházmegyék népessége arányában határozza meg az általuk az egyházkerületi közgyűlésére küldendő képviselők számát; a d) pontba pedig, megfelelő helyre az „egy-egy” kifejezés szuratik be.

A március 10-iki, fél öt órakor megnyitott ülésen, az előbbi ülésnek jegyzőkönyve egy részben hitelesítetvén, folytatott az egyházkerületről szóló fejezet még háralévő szakaszainak megállapítása.

A 49. 50. 51. szakaszok változatlanul elfogadtak, valamint az 52. szakasz is a tervezetbe becsúszott egy nyomdahiba (esperesre, esperes helyett) kiigazításával.

Az 53. szakaszra kerülén a sor, annak f) pontjára, mint a mely a konventi tagok választásáról szól,

már tömegesen iratták fel magukat a tárgyhoz szólani, kívánó szónokok, a midőn egy tett indítvány folytán, az a meglepetés érte a beszélni szándékozókat, hogy ezen szakasz megállapítása függőben hagyatott. Az a vihar, a mely már ott ült a zsinat tanácskozási termének levegőjében, szállva, csapongva, nyugtalankodva, még egy pár percre viaszorítottatott tehát, de hát kitörésén elvégre túl kellett esni s az be is következett.

Ugyanis az 54. és 55. szakaszok szó nélkül elfogadtatván, az 56. szakasz tárgyalására került a sor, a mely már a konvent tagjainak számát határozza meg. Némelyek ezt is függőben kívánták hagyatni, de a zsinat többségi pártja is abban a nézetben volt, hogy elvégre döntessék hát el, a minek el kell döntenie. Gróf Degenfeld József kezdette meg a tárgyalást, nyugodt, szenvedély-nélküli hangon, a mi rendesen jellemzi is tárgyilagos felszólalásait s rövid, tömör indoklás után, a szóban forgó szakaszhoz a következő módosítást nyújtotta be: „Az 56. szakasz eképen módosíttassék: ezen szavak után: „28-an pedig“ tétessék: „az egyházkerületi közgyűlések által 3 évre történő választás alapján.“ E módosítvány ellen és általában a konventi tagoknak a presbitériumok által történő választása mellett Lukács Ödön kezdette meg a vitát. Hosszabb, a kérdésnek különösen egyházalkotmányi oldalát tekintve, melyre szóló beszéde után, a melyet legközelebb egész terjedelmében közölni szándékozunk, a következő ellenmódosítást adta be: „Az 56. szakasz utolsó pontja kimarad; ehelyett ez jön: A konventi tagok a presbitériumok által választatnak.“

Szász Károly állott fel ezután, pártolván gr. Degenfeld József beadott módosítását. Megszokott ékes szólásával, hosszasan cáfolván Lukács Ödönnek különösen azon álláspontját, a melyről arra fektette a súlyt, hogy egyházsszervezetünk minden ágában az evangéliumban kell keresnünk a szervezés alapelveit, kifejti, hogy egyházsszervezetről sem az evangéliumokban, sem az apostoli cselekedetekről írott könyvben, — olyan értelemben, mint azt Lukács érti, nincsen szó. Egyébiránt alig szükséges mondani, hogy itt mindenki a zsinat-presbitéri elvnek a híve, mert hiszen valaki nemcsak hogy a zsinatnak, hanem általában református egyházunknak sem lehetne tagja. A különbség csak az elv alkalmazásában és keresztülvitelében van. Élénk vonásokkal rajzolja le aztán a zsinat-presbitéri egyház képét, úgy, a mint ő gondolja. Szász Károly püspök beszéde egyike volt a zsinati szónoklatok minden tekintetben legkitűnőbbjeinek. Mélyrehatóan, tárgyilagosan az ellenkező felfogás iránt tanúsított türelemmel és elismeréssel cáfoló beszédének tartalmát magas színvonalon álló előadása is nagyban emelte.

Szász Károly után Mitrovics Gyula szólalt fel, boncolván a konventi munkálatnak a szóban forgó kérdésre vonatkozó indoklását s elfogadván Lukács Ödönnek módosítását. (Beszédét közölni fogjuk. Szerk.)

Szilágyi József rendkívül nagy zajban s e miatt alig is kivethető módon a Degenfeld módosítása mellett beszélt. Epen az ellenzék, a melynek szólt beszéde, zajosan megéljenezte, a midőn határozottan kijelentette, hogy ő igenis a centralisationnak híve.

A következő szónok Meczner József volt, lelkesen védelmezvén beszédében a presbitériumi elvet, a mely védelmezte meg magyar református egyházunkat, a történet tanúbizonysága szerint, a megpróbáltatások idejében.

Molnár Béla sok embernek meglepetést szerzett azzal, hogy kijelentette, hogy ő ugyan egész mostanáig a konventi tagoknak a presbitériumok által történő vá-

lasztása mellett volt, de Lukács Ödön beszéde arra birta, hogy megváltoztassa felfogását. Elfogadta Degenfeld módosítását.

Czike Lajos hosszabb, tartalmas beszédben, nagy elevelességgel boncolta a tervezetnek indoklását s különösen a kérdés gyakorlati oldalát illetőleg hozott fel erős érveket.

Szeremley József érdekes alakban hozta emlékezetbe a konvent alakításának történeti adatait, azt, hogy mi módon jött létre a törvényeknek ide vonatkozó szakasza, a mely olyan különféle magyarázatra és eljárásra szolgáltatott alkalmat. Beszédének az volt súlypontja, hogy a történeti fejlődés a mellett bizonyít, hogy a konventi tagokat az egyházkerületi közgyűlések választászik.

Tisza Kálmán volt ez alkalommal az utolsó felszólaló, megszokott éleselműséggel tevéen meg észrevételeit az ellenzék szónokainak egyik-másik állításaira. Mindenik kikapta a magáét s a többség tapsolt a beszéd végén.

Minthogy az idő már előre haladt s a tárgyhoz szölcásra még többen voltak feljegyezve, az ülés este 8 órakor berekesztetett s napi rendre, a holnapi 1/2 5 órakor kezdendő gyűlésre, ezen szakasz feletti vita folytatása s a következő szakaszok tárgyalása tüzetett ki.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Rimaszombathy Kálmán, a sárospataki jogakadémia I. éves növendéke, múlt hó 28-án Gyulaháza, életének 21-ik évében elhunyt s f. hó 1-én eltemetett. A halál angyala befészkelte magát a hirtelen felnőtt ifjú tagjaiba s előbb korlátozta iskolai kötelességeinek teljesítésében, végre pedig kidöntötte őt az élők sorából. Áldás emlékére!

— **A zsidók egyenjogositása ellen** tiltakozik az izraeliták egy tekintélyes része. Az orthodox rabbik, az ország különböző részeiből, folyó hó 2-án Budapesten összejöttek, hogy az egyenjogositás ügyében tanácskozzanak s kimondták, hogy a zsidó recepciót még nem tartják időszerűnek, már csak azért sem, mert ez a mozgalom magával hozza a keresztyén-zsidó házasságot is, a mit pedig ők elleneznek. Elhatározták, hogy minden rendelkezésükre álló eszközt felhasználnak az egyenjogositás meggátlására.

— **Királyi adomány.** Ő Felsége a szerencsi, a zehereji, alsó-pokorágyi ev. ref. egyházaknak magán pénztárából 100—100 forintot adományozott.

— **Ev. ref. felső leányiskolát állítanak Mezőtúron.** Erre a célra a város 20,000 frt s az építéshez szükséges téglát és cserepet, a nőegylet 10,000 frt, a mezőtúri egyház pedig 5000 frt és egy tanári állás javadalmazására évenként 1000 frtot ajánlott fel.

— **Országos tornaversenyt** ez évben nem fognak tartani. Ezt határozta a tanulók országos tornaversenyének végrehajtó-bizottsága, mely a közoktatási minisztérium tanácstermében folyó hó 10-én, Berzeviczy államtitkár elnökelete alatt tartotta első ülését. Az értekezlet kimondta azt is, hogy a tornaversenyek állandó intézménynyé tétessenek és hogy a legközelebbi országos versenyek előkészületei már most kezdessenek meg. Ez évben csak helyi versenyeket rendeznek.

— **Budapesti protestáns egyetemi ifjak egylete** mellett szólaltam fel egy alkalommal e b. lapok hasábjain. Akkor hangsúlyoztam azt, hogy az egylet megalakulásánál tevékeny, ha nem alkotó, szerepet kell vállalnia

a lelkészi hivatalnak s a tanári karnak is. E felszólalásom óta — világért sem akarom gyöngé szavaimnak tulajdonítani — ez ügy jelentékenyen előrehaladt. Theológiai tanárok e tárgyban többször érülköztek egyetemi ifjakkal s eszmét cseréltek e terv megvalósításáról. A rendes vallásos estéken kívül már eddig is tartottak egy összejövetelt, főleg ifjak számára s most legújabbban is egyet, melyen a terv is már határozottabb formát öltött. A dolog élén *Szilassy Aladár*, miniszteri tanácsos és zsinati képviselő áll. A március 10-iki összejövetelre — melyet a theol. akadémián tartottak — az ő aláírásával ellátott meghívókat küldtek szét az egyetemi ifjak számára is. Meg is jelent egy néhány egyetemi hallgató, theológusok, sőt ifjú kereskedők is és a kiket elől kellett volna említenem: *Pap Károly* lelkész, *Hegedűs István* egyetemi-, *Szöts Farkas*, *Szabó Aladár* dr. theológiai tanárok. Ez utóbbi a mozgalom lelke s őt támogatják a lelkészi hivatalt s buzgó tanártársai. Jelen alkalommal éppen *Szöts Farkas* tartott szabad előadást a keresztyénség jelenkori hivatásáról. Igazán eszméltető és gyújtó hatású volt. Utánna *Szabó Aladár* dr. beszélt a jelenlevőkhöz, megismertette egy egyetemet alakításának tervét. Először is alapszabály-készítő-bizottságra van szükség; ha a tervezet kész lesz, ismét lesz egy ily összejövetel, mely azt magáévá teszi. S ezzel ez iskolai év teendői körülbelől kimeríttetnek. Aztán *Hegedűs* egyetemi tanár beszélt. Szerinte ez egyetemet célja nem lehet ellen-liga a hasonló formájú katolikus szövetkezetekkel szemben, de egy a hitetlenség ellen alakult szeretet ligája s mint ilyenben evangélikus, sőt katolikus testvéreinket is szívesen láthatjuk. Aztán még *Pap* lelkész szólott, hangsúlyozva, hogy az alapszabály-készítő-bizottságba főleg az egyetemi ifjakból kell még többeket beválasztani. A bizottság aztán ki is fogja magát egészíteni e felszólalás értelme szerint. A bizottság tagjai különben következők: *Szilassy Aladár* miniszteri tanácsos, zsinati képviselő, mint elnök: *Pap Károly* lelkész, *Hegedűs István* egyetemi-, *Szöts Farkas*, *Szabó Aladár* dr. theológiai tanárok, a hittanhallgatók részéről a *szénior*, az egyetemről *Tóth Miklós* IV. jh. *Gulyás István*, *Mitrovics Gyula* bölcsészettan hallgatók. Ime a szerény mustár mag. Kívánjuk, hogy főként az egyetemi ifjaknál, — hol erre legnagyobb a szükség — mentől termékenyebb talajra hulljon; az egyetemet pedig crescat, floreat! *Philosophus*.

— **Jelölések.** A felsőszabolcsi egyházmegyében a *pazonyi* egyházba, 16 pályázó közül, kijelöltek: *Tárczy Károly* vencesellő, *Szabó Aladár* apagy, *Erdélyi Imre* ramocsaházi lelkészek, *Gönczy István* nyiregyházai és *Szabó Lajos* nyirbátori segédlelkészek. — A *gemzei* egyházba jelöltek: *Nagy István* mogyorósi, *Barcsa Endre* ajaki, *Csatáry Zsigmond* sényői lelkészek és *Vitéz Ignác* kemecsei, *Szabó Lajos* nyirbátori segédlelkészek. A választás mindkét helyen e hó végén leendő!

— **Nyilvános kérelem.** Alólirott mély tisztelettel kéri a t. tanfőrfiakat, s a gyakorlati tanító urakat, hogy az általa szerkesztett ABC-re, kegyeskednének elmondani, a t. „Sárospataki Lapok“ hasábjain, észrevételeiket; hogy így a második kiadásakor, — a megjegyzések felhasználásával, — minél tökéletesebb alakban kerülne a könyvpiacon! Alázatos kérésem figyelembe vételeért, s az objectív bírálatért még egyszer esedezve, mély tisztelettel vagyok. S-Kazán, 1892. március 8-án.

Nagy Sándor,
sajó-kazai tanító.

— **A miskolci egyház** régi eladósodott, százalmas helyzetéből, minden jók örömeire, szép sikerrel kibontakozott; összes adósságát kifizette, úgy, hogy a még 10 évvel ez előtt 20—30,000 frt adósságot számláló egyház, ma teljesen tehermentesen áll. Igaz, hogy ezen kedvező vi-

szonyok létrejöttét nagyban elősegítette az, hogy a közelmúltban körülbelől 25,000 forint készpénzt kapott, részint az eladott papmalom árából, részint egy már kétszázéssé vált úrbéri kárpótlás fejében, mely utóbbi tétel alatt szereplő 12000 forintnyi összegnek kieszközlésénél, valamint az egész kibonyolódó actusnál *Kun Bertalan* püspök úr közbenjárásának és a páratlan szorgalmú, ügybuzgó és tevékeny főgondnoknak, *Mikuleczky István* ügyvédnek vannak elvülhetlen érdemei, az egyháztanács jóakarata és áldozatkészsége mellett. De megmutatta egy, legközelebb folyó hó 6-án tartott presbiteri gyűlésében, hogy pusztán csak adósság-mentes, kedvező helyzetét nem tartja végső céljának, hanem fejlődni és haladni akar még újabb áldozatok árán is. Fenti presbiteri gyűlésben ugyanis elhatározta, hogy két paplakot, három iskolát a tavasz megnyíltával renováltatni fog s egyszersmind a régi *sze-gények háza* telken emeletes bérházat épít s mindezeknek a költségeknek fedezésére a meglévő készpénzen és egyéb anyagi eszközökön kívül önmagát is megadóztatja az egyház 12000 frtig. Csak örömlünknek adhatunk kifejezést, a midőn a zavaros s rendetlen, adósságba merült viszonyok helyett ilyen örömdetes jelenségek mutatkoznak egyházkerületünk legnagyobb egyházánál. *K. J.*

— **A tiszáninneni konventi képviselőkre** beadott összes szavazatok eredménye a következő: világi rendes képviselők: *Mocsáry Lajos* 328, *Lükő Géza* 288 szavazattal; egyházi rendes képviselők: *Fejes István* 342, *Mitrovics Gyula* 309 szavazattal. Világi pótképviselő lett *Bernát Elemér* 227 szavazattal, a másik világi pótképviselőre új szavazás lett elrendelve, *Orbán József* 166 és *Meczner Béla* 78 szavazatot, mint legtöbbet nyert egyének között. Úgy szintén új szavazás alá jönnek az egyházi két pótképviselőre: *Kérészy Barna* 129, *Radácsi György* 96, *Tóth Dániel* 87 és *Zombory Gedő* 77 szavazatot nyert egyének.

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlést** tartott folyó hó 6-ik napján Budapesten. Szász Károly püspök, rövid imával nyitotta meg a gyűlést s aztán kegyeletes szavakkal emlékezett meg a kerület elhunyt jeleiről: *Kerkápolyról*, *Gönczyről* és *Szalay Ferencről*. Felolvastatván a tanácsbírószágra beadott szavazatok eredménye, kitűnt, hogy általános többséget csak *Ambrus István* kapott s így *Darányi Ignác* és *Ballagi Aladár* között pótválasztás lesz. A közgyűlés fő tárgya a budapesti theológiai intézet részére vásárlandó földbirtok ügye volt. Seregélyes községben a *Wertheim* testvérek tulajdonát képező 1230 hold föld megvételéről volt szó, melynek holdját a kiküldött bizottság 190 frtjával már meg is alkudta. A közgyűlés a szerződés megkötésével az elnökséget bízta meg.

— **Mátrahegyinek Szabolcskáról írott bírálatát** azon nem remélt szerencse érte, hogy a „*Debreceni Protestáns Lap*“-ban a kálvinista Rómának egyik érdemes lelkésze, *Nt. Dicsőfi* úr foglalkozik vele. Fájdalmasan szísszen föl, világos jelét adván annak, hogy én *akaratlanul* is gyengéjére, gyengéjőkre tapintottam s mint a bűnös görög az üres légből is folytonosan Erinyseket vélt, úgy ő is egy ártatlanul beszúrt megjegyzésben is azon vádat látja, hogy a debreceni főiskolában a „gondolkozás“ s a „bölcshírfiak megvetését tanítják. Pedig *rosszakarattal* nélkül megjegyzésből csak az olvasható ki, hogy a mint az orthodox theológusuk nem riadnak vissza sokszor oly elvektől, melyek a felvilágosultság fényét nem mindenkor állják ki, és szeretnek az írás szavai megé bújni a bántó fény elől: úgy költőnk is *nem okoskodik, nem filozofál* — mi különben is nagy felelősséggel jár költeményben — *hanem a gyermekkori stb. reminiscenciák kedves világában marad.* Hogy a Nagytiszteletű úr „a vékonyabb bölcsességű“ férfiak osztályába soroz, az ellen nincs semmi

kifogásom; mert a ki nyilvánosság elé lép, annak el kell készülnie az ily nemű megítéltetésre, még nálánál soványabb bölcsességű emberek részéről is; hanem azt határozottan tagadom és visszautasítom, hogy a mások kisebbitésén törném az eszemet, mert ez a nyilatkozat már céljaim és érzületeim tisztaságát sérti. Különben is, ha a Nagytiszteletű úr szíves volt végig olvasni neheztelt cikket s egy másik bírálatomat is, mely az „Énekes-könyvi Előmunkálatok” V. füzetéről szólott, úgy azokból megtudhatta azt, hogy én Szabolcskát mennyire tisztetem s tehetségét mennyire méltányolom. Hanem természetesen arról nem tehetek, ha a Nagytiszteletű úr (legalább a szóban forgó esetben!) a feltétlen apothéozist tartja kritikának. Aztán nem tudom, az-e valakinek jóakarója, ki hibáit majom-szeretettel figyelmen kívül hagyja; vagy az, ki dicséretre méltó tulajdonainak méltánylása mellett, — a kritika természete szerint — fogatkozásaira is figyelmezteti?! Ezek után azt hiszem, minden elfogulatlan ember tisztán látja, hogy Dicsőfi úr, midőn kifogásainak összeírásához készült, — nem jól válogatta meg és költötte el a „mátrahegyi gombákat”¹.

— **A t. lelkész, tanár s tanító urak szíves figyelmébe.** Van szerencsém „Somogyi Péter fogsága” című művem, mely hazai prot. egyházunk első rendszeres üldöztetésének képét tárja fel Somogyi Péter vagsellyei tanító vértanú fogsága s szenvedései (1556—1558.) rajzában is, melyet megjelenésekor a hazai prot. egyházi és tudományos sajtó egyaránt osztatlan elismeréssel fogadott, a t. lelkész, tanár és tanító urak szíves figyelmébe ajánlani. A Somogyi sajátkezű feljegyzései alapján, széles forrástanulmányra írt VIII + 123 lapból álló s felette díszesen kiállított kötetet képező mű igen alkalmas arra is, hogy „*confirmatioi s iskolai vizsgák alkalmából jutalomképen kiosztassék.*” Az ősök szenvedéseinek közvetlen szemlélete megszeretteti az ifjúsággal martyr egyházát s megérteti vele e szeretetnek, melyre őt az iskolában s konfirmatióban oktatják, a történeti s erkölcsi rugóit is. Egy példány ára fűzve 1 frt, mely összegnek előre való beküldésére vagy egyszerű jelentkezésre is a könyvet én bérmentesen szállítom. Gyűjtőknek 5 példány után egy tiszteletpéldány jár. Pozsony, 1891 március hó.

Stromp László,
theol. akadémiai m.-tanár.

— **Debrecenben,** a Révész B. halálával megüresedett lelkészi állomásra, három pályázó közül, miután egy — a körülményekre való tekintettel — visszavonult, egy pedig — *Péntek Ferenc* — okmányainak elégtelen volta miatt nem volt jelölhető, a már megválasztott püspök, *id. Kiss Áron* egymaga jelöltetett.

— **Zemplénmegye főispánjának** folyó hó 7-én S.-a. Ujhelyben tartott jubileumán a sárospataki főiskola tanári kara is képviseltette magát. A küldöttség szónoka: Nemes Ferenc, tagjai dr. Ballagi Géza, Nagy Gusztáv, Kérészy István és Kovácsi Sándor tanárok voltak. A főispán sajnálattal említette fel, hogy 10 évi hivataloskodása alatt még nem látogathatta meg a fejedelmi főiskolát. A fáklyás tisztelgésakor dr. Ballagi Géza szónokolt.

¹ D. úr nekem is szíveskedik — Mátrahegyi miatt — egy jó tanácssal, azzal t. i., hogy ne engedjem lapunk tiszta búzáját Mátrahegyi-féle gombákkal beszemetelni. Ezt a tanácsot szabad legyen nekem a legnagyobb dicséretként fogadnom; mert ha csak Szabolcska és a «haladó orthodoxia» miatt van lapunk ellen a t. collegának kifogása: úgy mi eléggé jól végezzük feladatunkat. Különben pedig méltóztatik ismerni — úgy-e bár — ama biblia-feljegyzést a szájkáról és gerendáról!.. Ajánlom figyelmébe «Érkegyi» megjegyzéseit! Szerk.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

M. B. A tudósítást köszönettel vettük. Ama bizonyos megnyitó beszédnek — mint nekünk írták — lába kelt. — B. K. A 200 felhívót elküldtük. Szerencsét kívánunk hozzá! — Mátrahegyi. Előbbi számunkra későn érkezett. — K. J. Másorra is kérjük szíves és gyors tudósítását. — M. Gy. A külön lenyomatra nézve még nem jöhettem tisztába az érdekelt féllel. A küldött könyvekért fogadja köszönetemet. Szívesen megemlékezünk róluk. — S. K. A missioi levélre sort keritünk. A zsínat fogja — pár hétig — lapunkat különösebben igénybe venni.

HIRDETÉSEK.

Magyarország
legrégibb harangöntődéje
Kis-Szajóczen (Ungmegye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, forgatható fa- vagy vaskoronával. Jót állok a legjobb hangképességért, tartósságért és a szállításnál történhető károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Öntödém, több mint egy százados fennállása óta, közmegelegedésre már nagyon sok harangot szállított s reményem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagyt. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,
harangöntő és földbirtokos.

2 - 11

IFJ. HÖNIG FRIGYES
harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-úteza 28. szám.

Alapítattott 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását. Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

I - 10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Lukács Ödön beszéde a konventi tagok választása ügyében.« — »Mitrovics Gyula beszéde a konventi tagok választása ügyében.« — »Meczner József zsinati beszéde a konventi tagok választásáról.« — »Antal Gábor beszéde ugyanazon tárgyan.« — »A zsinatról.« Mitrovics Gyula. — »Válasz egy gyakorlati kérdésre.« Kábel J. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetés.«

Lukács Ödön beszéde a konventi tagok választása ügyében.

Méltóságos és Főtiszteletű Zsinat!

A tárgyalás alatt levő zsinati előmunkálatoknak egyik legsérelmesebb újítása az, mely a konventi képviselők választásának jogát el akarja venni a presbitériumoktól, és azt az egyházkerületre kívánja ruházni. Első tekintetre csekély jelentőségűnek tűnik fel e dolog, mert hiszen az egyházkerület túlnyomó tagjait a presbitériumok választják s azok mint a presbitériumok megbízottai állván az egyház szolgálatában, nem lehet feltenni, hogy szívökön ne viselnék az egyháznak érdekeit, tehát ily választás alapján is ép oly tiszteletre méltó tekintélyes testület lehet a konvent, mintha tagjait a presbitériumok választanák.

Azonban itt nem ez a kérdés! Itt a kérdés az: melyik választási mód felel meg a zsinat-presbiteri egyház-szervezetnek és e szervezet elvének? — Hogy pedig ezen kérdésre világos feleletet adhassunk, tekintsük meg, mi az egyház fogalma az evangéliomi elvek alapján, s mi a presbiteri egyház-szervezet evangéliomi, tehát protestáns alapon?

Az egyház evangéliomi alapon semmi sem egyéb, mint az Istentől meghívottaknak, elválasztottaknak, a hívőknek szabad és szerves egyesülete a Krisztusban, egyesülés a krisztusi szabadság, egyenlőség és testvériség alapján, mely szabad és szerves egyesülésnek örök láthatatlan feje a Krisztus, éltetője az ige; vezére, világosítója a szent lélek; megáldója az isteni kegyelem.

Az egyház ezen evangéliomilag megállapított fogalmának testet kelle magára öltenie, az egyháznak alakulnia kellett, hogy megkezdhesse s teljesíthesse nagy feladatát, s a kegyelmi eszközöket közölhesse, hogy a jó rendet, fegyelmet fentarthassa és mivel a hit hallás által vagyon, alakultak az egyházak az ige hirdetői körül, aztán mint Krisztus körül a tanítványok, úgy az ige hirdető körül csoportosultak, választás útján, a presbiterek a Krisztus testének építésére, a jó rend, béke, testvéri szeretet fentartására, a fegyelem gyakorlására s a szolgálatnak munkájára. Ez ő evangéliomi alapja a presbiteri egyház-szervezetnek.

Ezen evangéliomi alapra vitte vissza a reformatio az egyház-szervezetet. Az egyház tehát isteni intézmény, annak presbiteriuma Istentől nyerte jogait a választás

által; tehát minden oly irányzat, vagy törekvés, származzék bár az különben a legjobb egyéni akaratból, mely a presbitérium jogait nyirbálni, csönkítani akarja, ellentétben áll az egyház presbiteri szervezetének elvével, s mindaddig, míg azt hirdetjük, hogy zsinatpresbiteri alapon állunk, a presbitériumnak evangéliomion gyökerező jogát nem veheti el senki, még a zsinat sem. Sőt éppen a presbitérium alapján álló felsőbb testületeknek: egyházmegyéknek, kerületeknek, sőt magának a zsinatnak is eminens kötelessége megvédelmezni minden jöhető támadás ellen azt az alapot, melyen áll, s védelmezni van hivatva a presbitérium jogait.

Másrészről, mindaddig, míg egyházunk a zsinatpresbiteri egyház-szervezet elvét írja zászlójára, s proclamálja törvény-könyvében, nincs joga az egyház kebelén belől senkinek mástól fogadni el mandátumot, hivatalt, mint egyedül a presbitériumtól; kell, hogy minden hivatal ennek emanatioja legyen! Tehát ettől vegyék megbízatásukat azok, kiket adott a szent-lélek apostolokul, prófétákul, evangélistákul, pásztorokul, doctorokul, vagy a kiket arra hívott, hogy legyenek a fegyelem fentartói, a jó rend őrői, a kormányzás képviselői, a szolgálatnak teljesítői.

Ezeknek ellenére a zsinati előmunkálatok a konventi képviselők választásának jogát a presbitériumtól elvenni, s azt a kerületekre bizni szándékozik, s úgy látszik, hogy ez melegen ápoltt óhajta a zsinati többségnek is.

Nem mellőzhetem e pontnál, hogy föl ne említsek egy sajátságos és igen jellemző körülményt. — A zsinat-presbiteri egyház-szervezet kérdése több ízben felvetetett az 1891/2-ik zsinaton, és midőn mi a presbiteri elvek védelmére keltünk, az ellen-nézetűek mindannyiszor hangsúlyozták, még pedig nagy nyomatékkal, hogy ők nem tagadják meg, sőt melegen védik és ápolják a presbiteri egyház-szervezetet! Hát ezzel szemben mi áll? Az ellen-nézetűek szolgálatában álló sajtó nyíltan védi a centralisatiót; egyes képviselők pedig a zsinaton kívül nyíltan vallják és hirdetik, hogy ez egészen fejlődésszerű áramlat, hogy végre is el kell nekünk majd mennünk a consistorialis egyház-szervezeten keresztül a püspöki egyház-szervezetig, sőt magában a zsinati előmunkálatban is nyilván feltalálhatók a centralisatio felé vezető nyomok. Nem tulajdonítom ezt az ellen-nézetűek egész pártjának, hanem egyeseknek igen.

— Ily körülmények között valóban nagy szolgálatot tennének azok, kik ily nézetet táplálnak szívök rejtekében, ha nyíltan és szabadon ki is jelentenék itt szívök szándékát; mert a világi politikában, melyben én járatlan vagyok, megengedem, hogy a közjólétre nézve sokszor üdvös lehet a célzat, a gondolat elrejtése; de az egyháztársadalom ügyének vezetésében, elvi küzdelmeiben a legtisztéletreméltóbb fegyver a nyílt őszinteség.

Hogy az ellen-nézetűeknek a konventi képviselők miként választásának kérdésében nincs erős elvi támpontjuk, azt én bár szerénységgel, de egész férfias bátorsággal állítani merem. — És erre engemet teljesen feljogosít a zsinati előmunkálatok indokolása.

Első indokul azt hozza fel, hogy miért ne lehetne választani a kerületeknek a konventi képviselőket, midőn az egyházkerületi képviselőket az egyházmegyék választják.

Erre nézve tegnap már felemlítettett, hogy az 1881 2-iki zsinatig számos egyházmegyében a presbitériumok választották az egyházkerületi képviselőket, s a presbiteri elv szerint most is ez lenne a helyes álláspont. — De hát ha elfogadjuk az indokolás álláspontját, még akkor is gyenge annak érve, mivel az egyházkerület feladata egészen más, mint a konventé. Az egyházkerületi képviselők nem tagjai a fegyelmi bíróságnak; az egyházkerületen a képviselők közigazgatási ügyekben sem vergődhetnek soha többségre; míg a konvent az egyetemes egyház minden ügyeiben a fegyelmi ügyet sem véve ki, legfelül intézkedik, mondhatni élet-halál ura! A közigazgatás, a segélyezések, az egyház és államközi jogviszonyok, a fegyelmezés, szóval az egyetemes egyház minden ügyei a kezeiben csomósódnak össze.

Második indoka a célszerűségi indok, mely oly jelentéktelen, hogy azzal az időszereint bővebben nem is foglalkozom. Hiszen annak értékét teljes mértékben a null fokra szállította le három egyházkerületben a gyakorlat és tapasztalat.

Hát én valóban nem ezt vártam volna ily fontos újítással szemben az indokolástól! Ha meg volt győződve, mint a hogy nem kételkedem, szándékának elvi helyességéről: bele kellett volna kissé mélyebben bocsátkoznia a dologba, meg kellett volna világosítania a kérdés elvi oldalát. A bizottság ellenben következetesen kerül minden oly érvet, vagy támogatást, mely elvi jelentőségű lenne, mely fényt deríthetne arra, hogy menyiben illeszthető össze e törekvés presbiteri egyház-szervezetünkkel? Általában beilleszthető-e e célbavett újítás egyházalkotmányunkba. Sazon hitelvi jelentőséggel, mely evangéliomi alapon nálunk kifejtett az egyházfogalmát illetőleg, nem áll-e az ellentétben? Ez a kérdés pedig itt igazán a fő és lényeges dolog, és nem a célszerűségi vagy hasznossági kérdések. Mert az egyház, mint isteni üdv-intézmény, lényegesen különbözik a világi intézményektől, az állami szervezettől. Az egyház örök isteni kijelentésen alapszik, örök isteni elveket célokat szolgál és képvisel; tehát azon alakzatok, melyekben emez isteni életelv nyilatkozik, csak is ezen elvek és eszmék fejleme szerint változhatnak és tökéletesedhetnek. Az állam-életben pedig gyakorta földi tekintetek, világi célok az irányadók, gyakran efemer életű törekvések egész évtizedekre átalakítják az állam-szervezetet, gyakran egy tekintély, egy lángelme reá nyomja arra féltreismerhetlenül saját egyéni bélyegét; hiszen voltak már oly hatalmasok, kik kimérték mondani: az állam én vagyok. Az egyházban nincs más fő, mint a Krisztus, nincs más tekintély mint az evan-

gyéliom; a ki ebből jobbról győz meg, annak engedünk. Vagy ha van emberi tekintély ezzel szemben, az többé nem presbiteri egyház, mely az evangéliomon nyugszik, mint bazison, hanem vagy pápaság vagy küriarkhia, s azt hiszem, hogy ezek közül nekünk egyik sem kell.

Ezen általam említett körülmény valóban azt látszik mutatni, hogy az igen tisztelt bizottság könnyedén vélt e fontos kérdéssel elbánhatni. Közigazgatási dolognak vesz oly dolgot, mely határozottan, lényegesen hitelvi kérdés, a közigazgatás változtatásának firmája alatt a hitelvek körébe nyúl.

Tegnap, egy hasontermészetű vitából kifolyólag, fel volt itt említve, hogy mennyivel jobb, hogy az egyházmegyék választják meg a kerületi képviselőket, hiszen jobban meg tudják azok választani azokat, kik e tisztre érdemesek, mint a presbitériumok. Ez ellen-nézetre, mely hihetőleg e vitánál is felszínre fog kerülni, igen rövid megjegyzésem van. Ha én végigtekintek püspökeink és főgondnokaink díszes során, valóban büszkeséggel telik el kebelem, magas nivó áll előttem egyszerre a presbitériumok intellectualis ereje; ott látom a presbitériumok tényeiben a szent-lélek munkálkodását, s egygyel több ok, hogy csekély tehetségemnek minden lehető erejével védelmezsem a presbitériumok választási jogait.

Azt mondják, nehézséggel jár a presbitériumok szavazata, tehát válaszszák a konventi képviselőket a kerületek. De hát ez érvnél nem nyomul-e szembe tünőleg előtérbe az a kérdés, hogy ezen érveléssel lassanként el lehet törölni a presbitériumnak minden választási jogát, mert nem hasonló nehézséggel jár-e — ha ugyan a jog gyakorlása nehézségnek mondható — az esperecek, püspökök, főgondnokok választása stb.?! Ezen érveléssel aztán rá lehet bízni minden választást a consistoriumokra! Azután következhetik a kinevezés! Pedig még mi nem ismerjük el azt, hogy ezt a jogot valaha valaki Sz.-Pétertől kapta volna!...

Főtiszteletű s Méltóságos zsinat! Mit mondanánk arra az utódra, ki őseitől örökölt házáat, mely erős alapján századok viharait rázkódás nélkül keresztül élte, melyben apái védelmet, oltalmat találtak, alapjában bontogatni kezdené, mielőtt belőle kiköltőznék?! Bizonyára nem tartanók ezt helyes, kegyeletes cselekménynek! A presbitérium az alap, melyen egyházalkotmányunk vihar-edzett hajléka erősen áll; ne bolygassuk anak jogait, ne gyengítsük ezt, hiszen a méltányossági és igazsági szempontok is erre intenek bennünket. Az idők napról-napra nehezebbek; az egyes egyházak szolgáltatják egyetemes egyházunknak anyagi szellemi tökéit; innen csörgedeznek az életvizek, melyek éltetik iskoláinkat s egyéb közmívelődési intézményeinket! Tart-suk meg a *do ut des* elveit, ha ők adnának nekünk anyagi, szellemi tökéit és erőt, mi ne vegyük el azoktól a jogokat, sőt ha lehet még adjunk többet, hogy lelkese-dést buzgóságot ébresztsünk bennük közöny és lehangoltság helyett, mert én magam alatt a fát levágni nem óhajtom. Vagyok bátor az 56-ik §-hoz a következő módosítványt benyújtani s azt elfogadásra ajánlani:

Az 56. §. utolsó pontja kihagyandó s a helyett a következő pont igtatandó: „A konventi tagokat a presbitériumok választják.”

Mitrovics Gyula beszéde a konventi tagok választása ügyében.

Egy olyan tekintélyes törvényhozó testületben, — mint a milyennek kell tartanunk a zsinatot az ő törvényhozási működésében, — kell lenni valamely egységes szel-

lemnek, a mely alkotásait áthatja; kell lenniök olyan irányadó elveknek, a melyek intézkedéseinek, az egyes részleteknek szövevényét egyívé tartják. Mert nem igen van áldástalanabb, lehet mondani szerencsétlenebb törvényhozási működés, mint az, a mely megalkuszik az elvek dolgában; a mely egy bizonyos téren megad valamit, a másikon pedig visszaveszi azt; a mely magához való hűtlensége és következtelensége által, önmaga járul ahoz, hogy egyes rendelkezései megerőtlenedjenek, széthulljanak, épen a miatt, mert egymásnak szellemben ellent mondanak; mert a mi egy helyen áll, az egy másik helyen megállhatatlannak jelentetik ki.

Ha a zsinat következetes akar lenni önmagához; ha nem óhajtja szándékosan provokálni azt a felfogást, hogy a protestáns szabadelvűségre alkudni is kész s azt, ha kell így, ha kell, másképen is magyarázza és érti: azután a rendkívüli s bő kézzel szórt szabadelvűség után, a melylyel előbbi ülészakában, lélekszám szerint osztotta ki a jogokat, a nagy egyházak szavazati számának meghatározásánál: mondom, ha a zsinat következetes akar maradni már egyszer kimondott elvéhez, a konventi tagok választásának előttünk álló s itt ajánlott módját, alig lehet elfogadnia. Mert valóban, legalább is ellenmondás lenne az, hogy mikor a zsinaton, épen a többség részéről lelkes szavak emeltettek és különösen hangsúlyoztatott, *„a jogos kívánság az egyházi közigazgatással való foglalkozásban tanúsított nagyobb érdeklődés, a folyton fokozódó terhek és áldozat-készség“* és más, ezekhez hasonló, bizonyára helyes elvek: most egyszer csak elvételik a presbitériumoktól a leglényegesebb, legéletbevágóbb jog, a melyet eddig gyakorolt, a melynek gyakorlásából, a közegyház életére nézve, bizony semmi veszedelem sem származott; elvételik attól a presbitériumtól, a mely zsinati törvényeink már eddig megállapított szabályai szerint, annyira meg van rakva köteleességekkel, erkölcsi és anyagi felelősséggel, áldozatkészégi tartozásokkal, hogy azoknak csak megismeréséhez és megértéséhez is maholnap, már egész tudomány kell; betöltésök pedig teljes odaadást igényel s mindez miért? . . . Azért, hogy elvételessék tőle, egyik eddig gyakorolt legszebb, leglényegesebb joga; az, a mely szerint befolyhatott arra, hogy maga is járuljon azon testület megalakításához, a mely egyesek és egyházak vagyona, élete, sőt sokszor becsülete felett is hivatva van dönteni.

* * *

Mert engedelmet kérek Főtisztelendő Zsinat! mindazok az érvek, a melyek a konventi munkálatban e szóban forgó törvényjavaslat támogatására felhozatnak, legalább az én szememben, könnyen átlátható fictiók csupán, a melyeknek többnyire az a, talán eredetinek is nevezhető céljuk és engeszteltető látszatuk van, hogy hát hiszen a presbitériumok maguk is könnyen bele nyugodhatnak, ha a konvent alakításába ezután nem folynak be; mert hiszen az a konvent elvégre nem olyan nagy dolog, a minőnek gondoljuk azt; már az indokolás mondja *„egyszerűen és kiválóan közigazgatási hatóság,“* no meg fegyelmi hatóság is; de hát *nem törvényhozási hatalom . . .* Mintha bizony a jó közigazgatás, meg az igazságos fegyelmi bírói eljárás, kisebb, jelentéktlenebb dolgok volnának az egyházi közéletre nézve gyakorlati szempontból, mint az okos törvényhozás? Dehát nem említve ezt, Főt. Zsinat! az csak elméletben és nagyjában véve áll úgy, hogy a konvent nem törvényhozói intézmény. A gyakorlat, eddigi 10 éves élete eléggé megmutatta azt, hogy ellenkezőleg azzá lett, azzá is kellett lennie, egyenesen a zsinattól nyert

felhatalmazásánál fogva és aztán a mi viszonyaink között. Azzá lehetett, mert a konvent, a törvények értelmében, zsinat együtt nem léte esetében, képviseli a magyar ref. egyházat, képviseli annak összes élet-érdekeit, képviseli úgy a felekezete, mint az állam irányában; képviseli tehát magát a zsinatot. S azzá lett, épen a zsinatnak csak nagyobb időközökben megtörténhető, törvényhozási mozgása miatt s engedelmet kérek: de a konvent 10 éves élete alatt is, igenis, hozott lényeges, messze vágó törvényeket; ott van az, hogy az összes iskolai ügyet saját felelősségére vezette, s szabályokat írt elő, a mint a felmerülő szükséghez képest jónak látta; ott van az egész lelkész-képzés és képesítés ügye; ott van a közalap, a melynek csak keretei vannak a törvény által nagyjában megvonva; de a konvent jár el, különben ez egész, már igazán életbevágó dologban. Nos hát, mindezen tapasztalatok dacára is azt mondani, hogy a konvent *csak* konvent, hogy az *csak* közigazgatási hatóság; hogy azzal ugyan nem sokat veszítnek a presbitériumok, ha alakításába most már nem fognak befolyjni: ez vigasztalásnak ugyan lehet tetszetős, a ki befogadja; de nem érthető, nem meggyőző érv egy létező jog eltörlésére, vagy legalább minden esetre olyan, a melyet egész logikai természetességgel vissza is lehet fordítani aképen, hogy ha az a konvent annyira ártatlan dolog: minek az arra vonatkozó ártatlan jogokat háborgatni, minek ilyen dolgokért a régi gyeptű szétszórni, a melyből, az írás szavai szerint, rendesen kígyók kerülnek elő, a melyek ha nem marnak is meg mindég, de gomolygásuk semmi esetre sem tartozik a kíváncsok és kellemes látványok közé.

* * *

S mert ezt maga is érezni látszik az indokolás, más oldalról próbálja hát meg a támogatást s egy olyan érvhez folyamodik, a mely előtt már igazán megdöbbenve lehet csak megállania a protestáns embernek . . . Ijesztget, Főt. Zsinat! a protestantismus alapját képező presbitéri elv keresztülvitelének veszedelmével; azzal, hogy az még szintén kárhozatos dolog is szükségképen, ha a presbitériumok választják a konventi tagokat; mert *„a presbitérium által választott konventnek, szervezeténél fogva, oly egyházi legfőbb hatósággá kell fejlődnie, a mely mellett, az egyházkerületnek fenn tartani szándékolt autonóm jogai meg nem állhatnak“* . . . Magyarországi ref. egyházunk összes történeti tanulságainak egy tollvonással való kitörlése, eltemetése ez! Tehát a presbitéri elv az, a mi itt üldözőbe vétetik. Tehát a presbitéri elv az, a melynek alkalmazása mellett az autonóm jogok meg nem állhatnak; tehát a konventi tagoknak kikerülhetlenül az autonóm jogok ellenségévé kell válniok, ha egyszer azok egy szélesebb kör bizalma által választatnak. Mintha csak azt mondaná valaki, a mit a katholicismus mond is nekünk, hogy *a kálvinizmusnak legnagyobb bűne, annak kálvinizmusa; mintha az egyházmegyék, az egyházkerületek és a zsinat előtt azért nem állhat meg a protestáns autonomia, azért uralkodik ott esetleg zsarnokság, mert azoknak tagjai az egyházak bizalmából bírják helyüket. Alázatos tisztelettel kérem a Főt. Zsinatot, ne adjon intézkedése által alapot az ily szemrehányásoknak; ne fogadja el a tíz éven át becsületesen munkálkodott konventnek önmaga ellen kiméletlenül és igazságtalanul emelt vádját; ha pedig az előttünk eddigi alakjában és szervezetében hálásan ismert konvent, a mint mondja, csakugyan gyengének érzi magát a hatalmi túlterjeszkedés kísértéseivel szemben, ne dobja el magától azt az egyetlen óvszert, a mi az ellen legbiztosabb oltalom és visszatartó*

*

hatalom: ne a presbitériumok által való választás rendszerét, a mely presbitériumok, jótállók érte, sokkal bizonyosabban ki fogják hagyni az újra való választásnál azt a konventi tagot, a kin erőt vett a hatalmi túlerjeszkedésnek, az autonom jogok elvételének hajlandósága, mint az az egyházkerület, a hol annak szűkebb körénél fogva, egészen természetes módon, sokkal könnyebb az ilyen dolgokat és személyes esendőségeket s autonomia elleni *eredendő* bűnöket expiálni.

* * *

Dehát az indokolás ezek után, hogy úgymondjam, a rendezett történeti időket megelőző gyakorlatra is hivatkozik, a midőn azt mondja, hogy „*a törvényhozást megelőző gyakorlat is azt a felfogást támogatja, hogy a konvent tagjai az egyházkerületi gyűlések által választás-sanak; minthogy előzőleg a konvent tagjait az egyházkerületi közgyűlések választották s minden esetben nagy súlyt fektetünk a történelmi előzményre s a gyakorlati fejlődésre.*” Minden esetre érdekes, megnyugtató, tiszta protestáns elmélet ez. Bárcsak keresztül vitetnék és alkalmaztatnák minden konsekvenciáival. Dehát a *presbiteri kormányforma a mi életünkben a legrégebbi gyakorlat*, minek tehát azt perhorreskálni, annak körlátait mindig szűkebbre szorítani? Avagy nem az volt-e, a zsinati törvények által szentesített állapotok között a legközelebbi fiz éves gyakorlat, hogy egyházkerületeink többsége a presbitériumok által választotta konventi képviselőit s e tekintetben csak az erdélyi testvér egyházkerület eljárása volt eltérő, mert ez a § történeti fejlődésében és gyakorlatában gyökerezett; mert erre neki külön biztosított önállása jogot adott, mert ez részére már eddig is biztosítva van; meg a tiszántúli egyházkerületé, a melynek kebelében az eltérést, az eddig érvényben levő törvénynek magyarázatot is eltűrő bizonytalansága idézte elő. De a midőn az indokolás a régi gyakorlatra hivatkozik, lehetetlen fel nem említenem azt, a mit mindnyájan tudunk, hogy t. i. a régibb és a mostani konvent között roppant nagy különbség van. A történeti valóság e tekintetben igenis az, hogy míg a konvent egyszerűen tanácskozó testülete volt közegyházi életünknek; míg az úgy nevezett „*határozatképes konvent*” nem volt törvényesen beillesztve egyházszervezetünkbe, addig csakugyan az egyházkerületi közgyűlések választották, időről-időre, egyszeri megbízással konventi képviselőiket; dehát a konvent ma nem csak szép és jó tanácsokat ad, a melyeket lehet be is venni, mellőzni is, hanem intézkedik, s intézkedésének engedelmeskedni mindenki *tartozik*. Azt hiszem azért, hogy egy törvény által nem rendezett és nem szentesített gyakorlat nem állhat a törvény felett, a mely éppen azért is törvény, mert a gyakorlatot szabályozza s ha az esetleg helytelen volt, eltörölje. Régi jogi elv, hogy „*abusus non tollit usum*,” s átmeneti historiai datumok még nem törvényei a jelennek.

* * *

Egyébiránt ha már a konventi indokolás e tekintetben a gyakorlati érvek felsorolására is szükségesnek látta kiterjeszkedni, szintén csodálatosnak látszik előtűnni ezek során az a gyakorlatiatlan gyakorlati ok, a mely ezután említették fel, azt mondván, hogy „*célszerűségi tekintetek is azt ajánlják, hogy a konvent tagjait az egyházkerületi közgyűlések válasszák . . . Ha a konventi tagokat az egyházak választják, előre látható, hogy a szavazatok szétágaznak . . . Így a választást kétszer-háromszor ismételni kell, a mi sok időt igényelne s megtörténnének, hogy e miatt a konvent idejében megalakulni sem*

volna képes.” Célszerűségről levén szó, itt csak megemlítem azt, hogy a hol elvekről, történeti jogokról van szó, ott az *igazság* és nem a *célszerűség* a döntő hatalom: mert hiszen az valami természetes dolog, hogy a ki például a *kinevezési* rendszernek a híve, annak minden *választási* rendszer célszerűtlen s a ki consistorialis alapokon áll, annak egy szélesebb presbiteri bizalom útján választott tagokból álló konvent nem csak *célszerűtlen*, hanem esetleg egészen *alkalmatlan* is lehet. Dehát vegyük a helyzetet csakugyan az elfogulatlan célszerűség szempontjából. En nem bírom átlátni, hogy ennek az eddig nem létező, alig előforduló eshetőségekre vonatkozó, rendkívüli célszerűségi gondoskodásnak szüksége fennforogna. Konventi képviselőink ugyanis, rendesen három évre választatnak s ha mandátumuk lejár, semmi sem akadályozza azt, hogy még a rendkívüli szükségből egybehívandó konventre is idejében meg ne válasszassanak az egyházak presbitériumai által és a ki a maga valóságában ismeri a gyakorlati életet, az tudja azt, hogy rendkívüli esetekre, az egyházkerületi gyűlés által tervezett választás semmivel sem gyorsabb lefolyású, mint az egyházak presbitériumának szavazása; nem pedig azért, mert hogy egyházkerületi rendkívüli gyűlés legyen összehívható, arra először rendkívüli egyházmegyei gyűlések tartandók, minthogy az egyházmegyei képviselők megbízó levelei csak egy egyházkerületi gyűlésre szólnak, a bevett gyakorlat szerint. Így aztán hol lesz itt az idő-nyerés? nem is említve azt a tetemes költséget, a melybe az ilyen gyűlésezések kikerülhetlenül kerülnek s a mi talán még is nem utolsó szempont sok oldalról megterhelt anyagi viszonyaink között. És végre, még csak egy rövid észrevételt a konventi indokolás azon érvelésére, a mely szerint a *konventi tagoknak, az egyházkerületi gyűlések közvetítésével leendő választása által a presbitériumok befolyása nincs kizárva s a mely szerint a presbiteri elv így is megmarad*. Ha a tenger sós és az életfentartására egyáltalában nem alkalmas vizébe, egy csepp tiszta vizet öntünk, bizonyos igaz az, hogy az a csepp víz benne van a tengerben; dehát anélkül, hogy azért használhatóvá vált volna. Épen így a konventben is megmarad a presbiteri befolyás dilutiókban, *homeopaticus* s ilyen módon már akár azt is lehet indítványozni, hogy a zsinati tagokat meg a konvent közgyűlése válassza meg.

Főt. és M. Zsinat! Magyarországi reformált egyházunknak ügyei tíz év lefolyása alatt, anyagi és szellemi tekintetben, kétség kívül megerősödtek, megnyugtatóan emelkedtek. És ez örvendés eredményben kétségen kívül, a mai napig még fennálló szervezet szerint működő konventnek van, egyebek közt, a legnagyobb érdeme. Ne menjen bele a zsinat rendszer-változtatásba, a mikor erre oka nines; ne mondjon le egy kitapasztalt jó iránynak áldásairól; ne annál kevésbbé, mert elvégre: ma még sem vagyunk annyira erősek, hogy minden legkisebb egyháztagnak is jókedvből származó közreműködésére ne lenne szükségünk s olyan komoly előre nem is látható feladatok és küzdelmek állhatnak előnk, a melyeknek megvalósításánál és megvitatásánál igen jó dolog, ha senkit sem von el az elégedetlenség vagy az eléggé indokolt rekrimatioval rendesen együtt járó kedvetlenség.

Meczner József zsinati beszéde, a konventi tagok választásáról.

Méltóságos és Főtisztelendő zsinati közgyűlés!

A mult zsinat egyik legéletbevágóbb és nagy fontosságú alkotása volt a *konventi intézmény* és *országos alap* megalkotása.

A konvent megalkotását, egy felől egyházaink nyomorúságos anyagi helyzete, anyagi szegénysége, tehát az anyagi segítség elodázhatlan szükségessége, más felől a függőben levő, igen nagy fontosságú egyház-politikai érdekek megfelelő megoldása, az erők egyesítése a közös együttműködés, egyházunk érdekeinek az állammal és más egyházakkal szemben megvédése, az egyházi törvények kellő végrehajtása tették szükségessé. Ez intézmény megalakulása, sok oldalról élénk aggodalmat költött fel, hogy ez intézmény idővel inkább inkább tovább terjesztve hatáskörét, oly erővel fog nyomakodni az egyházkerületekre és egyházmegyékre, hogy azok működési köre mindinkább szűkebbre fog szorúlni s az egyházi centralisatio egy nemét alkotja meg.

A tapasztalat azonban sok aggodalmat eloszlatott s azt a meggyőződést érlelte meg, hogy a konvent és az egyházkerület egymás mellett megférhetnek, az egyház érdekében párhuzamosan s áldásosan működhetnek, ha a hatáskörök szigorúan megtartatnak, túl nem terjeszkednek. Hogy az aggodalmak végképen eloszlathatók legyenek, hogy a még meglévő bizalmatlanság megszűnjék, szükséges, hogy a konvent jövőben is maradjon a törvényben körülírt hatáskörben s egy oldalra se terjesztetnek.

Ez intézményre úgy is nagy fontosságú functiokat ruházott a törvény, midőn reá bízta a közalap kezelését, a szegényebb egyházak segélyezését, gyámolítását, a missio ügyet, a tanügyben az intézkedés jogát, végre a mindinkább előtérbe lépő egyház-politikai kérdésekben egyházunknak az állammal és más felekezetekkel szemben képviselőt.

E testület megalakításának kétféle módozata fekszik a mélt. és főt. zsinat asztalán. Az egyik, mint azt a zsinati előmunkálat tartalmazza, a konventi tagok választását az egyházkerületi közgyűlések hatáskörébe utalja, a másik indítvány a konventi tagok választását a presbitériumok választására akarja bízni.

E kérdések alapos, tárgyilagos, részrehajthatlan elbírálása helyesen csak elvi és célszerűségi szempontok szerint történhetik meg.

Általánosan elismert nézet főt. zsinat, hogy egyházalkotmányunk a zsinat-presbitéri rendszeren épült fel; oly rendszeren, mely a tiszta népképviselőnek legeredetibb formája; mert a legalsó fokozattól a legfelsőbb fokig következetesen a népképviselő elvét viszi keresztül, s a melynek keretén belül az egyház minden híve érvényesítheti befolyását a maga illetékességi körében.

E szervezet adta meg egyházunknak azt az erőt és szívós kitartást, mely a múlt századok szomorú elnyomatási korszakában, — mi alatt minden állami és társadalmi tényező ellenünk működött, s midőn fenmaradásunk, mint a jeles történet író Marczali Henrik mondja, a csodával volt határos — jövőnk biztosítéka lett.

E presbitéri rendszer a tiszta democratia jellegét hordja magán, most is napjainkban, — midőn minden állam-intézményeink mélyreható átalakuláson mentek keresztül, — teljesen megegyezik a kor szellemével s teljesen összhangba van az örök emlékeztető 1848-iki törvények szellemével, a mely szintén a tiszta népképviselőt vette alapul. A múlt zsinat határozata nem jelölve ki a választás módját, különféle gyakorlat fejlődött ki az egyes egyházkerületekben. Egy része az egyházkerületi közgyűlések által eszközölte a választást, a másik rész a presbitériumok választását alkalmazta a konventi tagok választásánál.

Most midőn az előmunkálati javaslat határozottan az egyházkerületi közgyűlés által kívánja a választást eszközölni, az e módozattal ellenkező egyházkerü-

letekre nézve oly újítás behozatala céloztatik, a mely az eddigi gyakorlattal határozott ellentétben van. Most midőn a zsinat által a választás módja végérvényesen eldöntetik, szükséges e kérdés beható, minden oldalról való megvilágítása, azon főindokok elősorolása, melyek e kérdés eldöntésénél elhatározók lehetnek.

Azt hozta fel Szász Károly püspök úr, hogy a presbitérium nem is alap, hanem a képviselőnek csak első alakja, s hogy a hívek egyeteme képezi a főalapot, a honnan minden kiindul. Kétségtelenül főt. zsinat, hogy a hívek egyeteme azon ősforrás, a honnan mint alaptól minden kiindul; de a presbitérium, midőn ezen főalap képviselőnek első alakja, legelső s legközelebbi kifolyása ez alaptól, azért, egyházalkotmányunk öntudatosan a presbitériumra, mint főalapra van felépítve. A presbitérium a legalsó foktól a legfelsőbb fokig következetesen, a képviselői elv alapján, mindenütt érvényesíti befolyását. A presbitérium választja az egyházmegye hivatalnokait, tanácsbíráit, felsőbb fokozatban az egyházkerület hivatalnokait, sőt, midőn 10 évvel ezelőtt megalkottatott az egyházkerületi tanácsbírák intézménye, ezen tanácsbírák választása is a presbitériumokra ruházott. Tehát midőn a konventi intézmény, mint a képviselő legfelsőbb formája, a következetes és fokozatos kiépítés — nézetem szerint — helyesen csak presbitériális alapon történhetik, vagyis a konventi tagok választásának is vissza kell térni a képviselő első alapjára, a presbitériumok általi választásra.

A konvent nem közigazgatási, de bizonyos körülírt hatáskörrel bírói functiót teljesítő testület is, sőt fontos tanügyi kérdések felett is intézkedési joggal bír, a helvét hitvallású egyház egyetemét képviseli az állammal és más felekezetekkel szemben. Mind oly nagy fontosságú functiók, melyek ez intézmény fontosságát minden kétséget kizárólag evidenssé teszik, s hogy ez intézmény egyházalkotmányunk szervezetébe ne idegen üvegházi növény legyen, de abban meg is honosodjék, életképes fává nőhessen, — egyházalkotmányunk szellemével a legteljesebb összhangba hozandó.

De nem csak elvi, de célszerűségi okok is a mellett szólnak, hogy a konventi tagok a presbitériumok választásából kerüljenek ki. Az egyházkerületek állandó tagjain, a főgondnok, püspök jegyzők és egyházkerületi tanácsbírákon kívül, a mostani gyakorlat szerint a kerület tagjait, az egyházmegyék évről-évre delegálják. Az egyházkerület tagjai tehát évről-évre változhatnak, sőt változnak is. Nem egyszer történik, hogy a legfontosabb kérdések tárgyalásánál, az egyes egyházmegyék küldöttei alig, hogy képviselve vannak, teljes képviselő tehát vagy igen ritkán, vagy sohasem fordul elő, így — a gyűlések tagjainak nagy változása miatt — a képviselő állandósága igen sok tekintetben hiányzik.

Nekünk protestánsoknak, a kiknek se országos gazdag dotatióink, se alapítványaink nincsenek, a kiknek az országos alap eddigi segélyezése mellett, tekintve e segélyezés elégtelen voltát, a hívek áldozatkészségére kell jövőre is appellálnunk, ha mindazon kívánalmaknak megfelelni akarunk, a mit egyfelől a kor, másfelől egyházi sürgős szükségünk követelnek: nem szabad volna sohasem szem előtt tévesztenuink, hogy a hívek áldozatkészségét fentartanunk, élesztenuink kell, mert ha e biztos forrás kiapad, ha nem lesz miből meríteni, fokozódó szükségleteink fedezetüket meg nem találván, intézményeink hanyatlásának, visszafejlődésének nem leszünk képesek gátat vetni.

Fokozni kell a hívek vallás-buzgalmát, a hitbuzgalom tiszta lángját, mert ez a legbiztosabb forrása

az áldozatkészségnek, ez volt rugója azon gazdag magán-adakozásoknak és alapítványoknak, a melyeknek közintézményeink megalapításukat és fennállásukat köszönhetik. S erre még mindenkor büszkén mutathatunk. Különösen szükséges ez napjainkban, midőn a mindinkább szélesebb társadalmi rétegeket átható materialisticus irányzat, mindinkább mélyebben terjeszti gyökereit, s vele karöltve jár a vallás iránti közöny és hidegség. Kerülnünk kell még látszatát is annak, hogy az eddig gyakorlott jogok elvétessenek, vagy más fokozatokra ruháztassanak, mert ha új köteleességeket kell átruháznunk a hívekre, mint azt az országos alap adózásánál tettük, megfelelő aequivalensül a jogokról is kell gondoskodnunk. — Ha a hívek áldozatkészsége tartja fel és gyarapítja az országos alapot, közvetlen befolyást kell engednünk ez alapok kezelésének és hovaforrásának ellenőrzésére.

A fentebb előhozott indokoknál fogva én a konventi tagok választását a presbitériumokra óhajtom átruháztatni.

Antal Gábor beszéde ugyanazon tárggyban.

Mélyen tisztelt Zsinat!

Méltóztassék megengedni, hogy én is indokolhasam szavazatomat, különösen azért, mert ha nem indokolnám, némelyek részéről talán következetlenséggel vádoltatnám a miatt, hogy tegnap az egyházkerületi képviselőknek az egyházmegyei közgyűlések által való választása mellett szavaztam és szólaltam fel, most pedig a konventi képviselőknek a presbitériumok által való választását tartom helyesnek. Igaz, hogy ha ez következetlenség volna is, nem volna nagy okom azt szégyenleni, mert ebbe a következetlenségbe bele esett a nagy tekintélyű 1881-ik évi ev. ref. zsinat is, a mikor a törvényben ezeket így határozta meg. De én megvagyok győződve és igyekezem kimutatni, hogy sem a zsinat, sem én nem vagyunk következetlenek.

Mélyen tisztelt Zsinat! Szerencsés voltam jelen lehetni azon konventi tanácskozásokon, a melyek az 1881-ik évi zsinatot előkészítették és a melyeknek egyik legfőbb tárgya épen a konvent szervezése és hatáskörének megállapítása volt. Mindenki oda törekedett a konvent szervezésének megállapításánál, hogy az valamiképp olyan jog és hatáskörrel ne bírjon a magyar ev. ref. egyházra nézve, mint a minővel bír az egyházmegye és egyházkerület a saját területére nézve. Épen azért, a míg mindenki elfogadta a törvényjavaslatban, hogy az *egyházmegyei közgyűlés az egyházmegye közigazgatási és kormányzó hatósága*, addig mindenki törlötteni kívánta az első javaslat azon kifejezését: „a konvent a magyarországi ref. egyház legfőbb kormányzó és közigazgatási hatósága” és helyébe tette, hogy a magyar ref. egyházat egyetemesen érdeklő ügyek elintézésére hivatott testület, a mint erre a mostani javaslat indokolása is hivatkozik. Ezen törlésnek csak az lehet értelme, hogy a konventnek más a hatás- és jogköre saját területére nézve, mint a mi az egyházkerületi és egyházmegyei közgyűléseknek saját területükre nézve. Ezen más hatás és más jogkörrel bíró testületnek pedig, reményilem, méltóztatnak megengedni, hogy legalább is nem szükséges a vele nem egyenlő jog és hatással bíró alsóbb testületekkel mindenben egyenlő szervezettel birni. A mint hogy nem is az egyházkerületi közgyűlések mintájára szervezte a zsinat a konventet; mert a míg ott a püspök és főgondnok a kerület állandó elnökei, itt nem akar valami General-Superintendensi és General-Inspectori állást felállítani;

míg amott vannak tanácsbírák, a kik a presbitériumok által választatnak: addig a konventen ilyenek nincsenek, bár a mostani javaslat indokolásának egyik pontja elismeri, hogy következetességi szempontból a konventen ilyenek is lehetnének. Szerintem ily újításra nincs szükség, de igen is szükségesnek és helyesnek tartom, hogy a konventi képviselők választassanak a presbitérium által. Helyesnek tartom ezt elsőbbsen azért, mert ha a javaslat indokolásával tartva, nem helyezek is nagy súlyt arra, hogy a konvent bírói hatóságot is gyakorol, nagy súlyt helyezek arra, hogy a konvent sok esetben valóságos törvényhozó-testület.

Mélyen tisztelt Zsinat! Tudom én azt, hogy az életet, a tudomány a törvényhozó, kormányzó, végrehajtó tevékenységet és azok szerveit határozottan megkülönbözteti; tanár koromban magam is igen világosan el tudtam ezeket előadásaimban különíteni, de mindig tudtam azt is, hogy a gyakorlati életben ezen tevékenységek sok tekintetben átfolynak egymásba, különösen, hogy a legfőbb közigazgatási testület tevékenysége elkerülhetlenül bir bizonyos mértékben törvényhozási jelleggel.

Istennek hála, 25 év óta vissza van állítva Magyarország alkotmányos önállósága és ezen idő óta csakugyan sok törvényt hozott az országgyűlés és mégis majd minden nap olvashatjuk egyik másik belügyi felvetett kérdés eldöntésének: „ezen előfordult esetre nézve a törvény nem intézkedvén, a helytartó-tanács... sz. intézkedése értelmében intéztetett el.” Ime a 25 évi alkotmányos élet után is, a nem nagy rokonszenvtől kísérve megboldogult helytartó-tanács, mint egykori közigazgatási hatóság intézkedése pótolja a törvényt. Vagy vegyük a másik esetet. A felekezeti viszonyokat nálunk az 1868. LIII. t.-c. szabályozza, de ki tagadhatná, hogy annak életet és érvényt csak a későbbi, ismert miniszteri rendelet adott, és hogy a támadások is főleg a miniszteri rendelet ellen intéztettek. De elhagyom az országos hatóságok ezen ránk nézve idegen terét és átmegyek magára a konvent eddigi működéséből vett példákra. Midőn a konvent az egyetemes egyházi közalapra vonatkozólag annak jövedelméből egy részt 32 évre lekötött, hogy ekkor a törvényhozáshoz közelebb tartozó intézkedést tett, annak legjobb bizonyítéka az, hogy a mostani zsinati törvényjavaslatban ezen egész intézkedést szóról-szóra felvette és utólagosan törvénynyé változtatja. Úgyde ezen intézkedés törvény volt már a zsinat előtt, mert végrehajtott és érvényesített. Továbbá annak meghatározása, hogy mely ügyekben mely hatóságok legyenek a jogsérelem orvoslására hivatottak, csakugyan a törvényhozáshoz közelebb tartozik, és mégis a dunántúli kerület ellenkező véleménye és gyakorlata dacára kimondotta, hogy a lelkész választás elleni minden panaszok az egyházi bíróságok illetékessége alá tartoznak. Hogy ennél többet ne említsek, ezen esetek világosan mutatják, hogy a zsinat 10 évben egyszer ülven össze, a konvent sokszor hoz oly döntvényeket a melyek ideiglenesen legalább a törvényt pótolják. Már pedig ily testület tagjainak a mi egyházi szervezetünk szellemében a presbitériumok által kell választva lenni.

A presbitériumok által tartom választandóknak a konventi képviselőket azért is, mivel zsinat együtt nem léte esetében a konvent képviseli az egyetemes magyar reformált egyházat az állammal és más felekezetekkel szemben. Már pedig hűen csak úgy képviselheti, ha tagjai a presbitérium által választatnak, mert a különbféle, esetleg ellenkező felfogás, nézet és vélemény csak így érvényesülhet. Én a magam részéről, bármi-

kor teszek valamit a közügy érdekében, igyekezem minden családi, társadalmi és politikai tekinteteken felülemelkedni, minden subjectiv szempont mellőzésével objectiv álláspontra helyezkedni: mégis, ha az egyházkerületi közgyűlésen képviselőre kell szavazni, mindenestre megkérdezem kiszemeltemtől: egyezik-e az ő nézete, legalább a fődolgokra nézve, az én nézetemmel, úgy adom rá szavazatomat. Így tevén mások is, nagyon természetes, hogy a kisebbségnek képviselő nélkül kell maradnia. Míg a presbitériumoknál a közvetlen befolyás ennyire nem érvényesülhetvén, azok inkább azt nézik, hogy képzettségénél, jelleménél, multjánál, részrehajlatlanságánál fogva kit tartanak a képviselőre méltónak, arra adják szavazatukat.

Bocsánatot kérek, ha itt egy példát hozok fel, a nélkül, hogy ez által az illetők eljárását helyteleníteni, vagy bírálni, vagy csak érinteni is akarnám. Itt vagyunk a zsinaton mi, a dunántúli ev. ref. egyházkerület képviselői: mi hűen képviseljük azon kerület szellemét és gondolkodását, küzdünk is a magunk véleménye mellett *egymás ellenében!* Itt vannak egy másik kerület képviselői, a kik teljesen egy nézetet vannak a fenforgó ügyekben, de a kikre körülbelől elmondható volna az egyszeri gyűlési elnökkel, hogy sokakat látok a kik nincsenek itt közűlök. A két kerület képviselője közötti lényeges különbséget pedig az okozza, hogy minket a presbitériumok választottak, őket pedig a kerületi közgyűlés. És ha már az egyetemes magyar reformált egyházat a konvent képviseli, meggyőződéseim szerint hűbben fogja képviselni, ha a képviselőket a presbitériumok, mint ha a kerületi gyűlések választják.

Ugyanezen választási módot ajánlja egy igen fontos teendője a konventnek, a közalap kezelése is. A közalapi járulékokat a gyülekezetek presbitériumai vetik ki és gyűjtik össze a hivataltól; méltányos tehát, hogy annak kezelését és felhasználását lehetőleg közvetlenül ellenőrizhessék, a mi annál méltányosabban történhetik most a presbitériumok szavazata által, mivel szavazati joguk jobban van a népesség számához arányosítva. Hogy a közalap kezelésénél nem fordul elő részrehajlás, pajtáskodás, vagy hogy nem merül fel annak gyanúja sem, arra nézve legjobb biztosíték a képviselőknek a presbitériumok általi választása, mert én azt tartom, hogy minden pénz kezelésénél s jótékony adományok osztásánál lehető közvetlenül gyakorolják az ellenőrzést azok, a kik az áldozatot hozzák, akkor eleje vétetik minden gyanúsításnak.

Hogy a konventi tagoknak a presbitériumok által való választását pártoljam, ezt ajánlja nekem az én békeszeretetem is. Én, mélyen tisztelt zsinat, nagyon szeretem a békeséget és egyetértést, különösen az egyházi téren. És miután azt láttuk, hogy az 1881-ik évi zsinatnak a konventi tagok választására vonatkozó — állítólag kétértelmű — intézkedése 3 egyházkerületben úgy magyaráztatott, hogy a konventi tagok a presbitériumok által választassanak, az illető egyházkerületekben ezen magyarázat általános közmegnyugvással találkozott: azon egy egyházkerületben pedig, a hol ezen intézkedés úgy magyaráztatott, hogy a konventi képviselők a kerületi gyűlések által választassanak, e magyarázat nagy elégedetlenséget és hosszas villongást idézett elő; ezért az egyház belbékéje tekintetéből is nagyon kíváncsok a konventi tagoknak a presbitériumok által való választása. Minél fogva én szavazatommal az erre vonatkozó indítványt fogom pártolni.

(Antal G. e beszédet a f. hó 10-diki gyűlésen közvetlenül a Szeremley J. felolvasálása után mondta el. Szerk.)

KÖZÉLETÜNK.

A Zsinatról.

II.

1892. március 11-iki ülés.

Elnökök: *Kun Bertalan* és *Tisza Kálmán*. Jegyzők: *Mitrovics Gyula* és *Véghelyi Dezső*, ki a szólni kívánókat jegyezte fel.

A legközelebbi, valamint a március 9-iki ülés jegyzőkönyvének elmaradt részletei is felolvastatván, azok hitelesítették.

Tóth Sámuel jegyző, a március 9-én tartott ülés határozatában azzal levén megbízva, hogy állítsa össze, hogy az időközben történt változások miatt az egyes szakbizottságokban mennyi hely lesz új választás által betöltendő: erre vonatkozólag jelenti, hogy az egyházalkotmányi bizottságba, *Sipos Pál* meg nem jelenése miatt 1; a közalap és adózási bizottságba, *Kerkápoly elhunyt* miatt 1; a törvénykezési bizottságba, *Ritoók Zsigmond* meg nem jelenhetése miatt 1; az iskolaügyi bizottságba, annak elnöke, *Kuun Géza gróf* meg nem jelenése és *Göde Károly* halála miatt 2; a napló-bíráló-bizottságba, *Baksay Sándor* és *Szinyei Gerzson* meg nem jelenése miatt, 2 tag választandó. E jelentés tudomásul vétetvén, a kijelölt helyek betöltése a március 14-én tartandó ülésre tűzetett ki.

Jegyző az elnökség nevében jelenti, hogy időközben a következő zsinati képviselők jelentek meg: *Bánfy Dezső* báró, *Begedy István*, *Dul László*, *Darányi Ignác*, *Konrád László*, *Szunyogh Szabolcs*, *Véghelyi Dezső*, *Hegedűs Sándor*, *Tisza Lajos gróf*, *Ujfaluzy Sándor*, *Szilágyi Dezső*. Jelenti továbbá, hogy *Ráday Gedeon* gróf helyett, ki két ülésen jelen volt, azonban kénytelen volt eltávozni, *Hajnal István*, *Kuun Géza gróf* helyett, pedig *Zeyk Dániel* hivattak be s jelentek meg; továbbá jelenti, hogy *Kiss Gábor*, ki már előbb igazoltatott, utólagosan benyújtotta megbízó-levelét.

Az ágostai testvérekkel tanácskozási 24 tagú bizottság tagjait zsinatunk már előbbi ülészakájában megválasztván, az elnökség arról tesz jelentést, hogy már eddig is tudakozódott a nevezett testvéregyház zsinatának elnöksége az alkalmilag szükséges érütközés lehetőségéről. Ebből a célból felhívja zsinatunk a nevezett bizottságot, hogy március 14-én tartandó ülésén alakuljon meg.

Jegyző jelenti, hogy az *eperjeskei* egyház adózási ügyben kérvényt terjesztett a zsinat elé. Véleményadás végett, a kérvényi bizottsághoz tétetik át.

Ugyanez jelenti, hogy özvegy *Czelder Mártonné*nak kérvényét zsinatunk, előbbi ülészakájának határozatával, az illetékes dunamelléki püspöki hivatalhoz tevén át, lehető figyelembevétel végett: — *Szász Károly* püspök az illetékes esperesi hivatal által tett jelentés melléklésével terjeszti azt zsinatunk elé. Annak idejében napirendre fog kitűzteni.

Napirend szerint folytatott a törvényjavaslat 56. szakasza. *Kiss Áron* püspök állott fel legelőször s kijelentette, hogy *Lukács Ödön* módosítását fogadja el. Elmondta, hogy őt csak épen most választották meg a legmagasabb polcra az egyházak presbitériumai, háládatlan lenne azért, ha védelmére nem kelne azok jogainak. De elvi szempontból sem lehet egy véleményen azokkal, a kik e jogot elvenni óhajtják, mert ha a leg-egyszerűbb műveltségű presbitériumok is tapintatosan megtudják választani a legmagasabb állású hivatalnokot,

tudnak azok alkalmas konventi tagokat is választani, csak nem kell dolgaikba avatkozni.

Révész Kálmán szólalt fel ezután, Degenfeld módosítását pártolva. Különösen felszólalásának indokolása volt igen sokakra rossz hatással. Azt mondotta, hogy nem szökött volna a tárgyhöz, de itt a zsinat körében is olyan felfogásnak nyilvánítását hallotta, hogy ha hallgatna, ez az időközben történt helyzete változtatásával járó nézetváltoztatásnak számíthatnák be. Egyébiránt terjedelmesebb akadémiai értekezést tartott, hosszasan felolvasván boldogult édes atyjának egyik munkájából és ráolvasván a távol levő Kovács Albertre, mindkettőt abból a célból, hogy Kálvin szellemében nincs szükség a presbiteri elvnek szigorú és minden fokozaton való következetes keresztülvitelére egyházi életünk kormányzásában. Hivatkozott külföldi egyházak példájára, azt állítván, hogy azok is vannak ám olyan jó kálvinisták, mint mi, mégis például Hollandban még a zsinati tagokat sem választják a presbitériumok. Itt aztán persze megijedt egy kicsit az ezen passusnál következő logikai konzekvenciától és sietett kijelenteni, hogy hát ezt azonban már ő sem akarná, pedig hát ha azok a külföldi egyházak előbb olyan hü presbiteriánusokul voltak kiemelve, már akkor kár őket követésre nem ajánlani a maguk egész mivoltában!

Várady Gábor után, ki szintén Lukács Ödön módosításához járult, *Uray Imre* szólt hosszasan, sok erővel, erős gúnnyal. Elmondotta, hogy reformált egyházunknak ő és egyedül tiszta forrása, a melyből egyházkormányzati elveinket merítenünk kell, az evangéliom, különösen annak szelleme, ereje pedig, a mely fentartotta a presbitérium. Most egy új ág szándékoltaik beoltatni a magyar reformált egyházi terebélyes, több százados fájába s ebből a célból lecsonkátatják az, pedig a reformált egyház nem *parupli akác*, a melynek hasznára válik az időközönként történő alapos megnyírás s az is ismeretes dolog, hogy a régi törzsbe való oltás igen ritkán fog meg s a legtöbb esetben megrongálja magát a törzset is. Előadta, hogy ez az egész huzalkodás csak azóta került napirendre, amióta a tiszántúli egyházkerületben Vályi János lett főgondnokká s a világi elnök itt a zsinaton is befolyásolja hozászólásai által a zsinat némely tagjait. Ez incidens kinos és viharos jelenetet idézett elő, s a világi elnök visszatáasztotta azt az inszinuatiót, hogy ő az elnöki székből bárkit is befolyásolni akarna.

Tisza István a gróf Degenfeld indítványát pártolja. Sok tanulmányra valló, kellemes előadású beszédében, Révész Kálmánhoz hasonló módon, az ő álláspontja szerint felfogott zsinat-presbiteri elvet szintén a külföldi egyházak példájával bizonyítja s a hollandi egyházat ő is a zsinat-presbiteri kormány-formával élő országos egyházak közé sorolva, ami legalább szerintünk, mindenestre a bebizonyítandó erős kérdések közé tartozik, s a mit ezen egyház körében épen a napjainkban folytatott küzdelmek is eléggé megcáfolnak. Érvei egyébiránt, a melyekkel különösen *Uray Imre* egy pár megbotlott kijelentését apostrofálta, mindenestre elmések valának, valamint tiszteletre méltó abbéli tárgyilagossága is, a melylyel készséggel visszavonta egy megjegyzését, a melyet *Uray* egyik rosszúl értett kifejezésére tett.

Ő utána *Kovács Károly* szólalt fel röviden, de mély meggyőződéssel védelmezvén a presbitériumok fenyegetett jogát. Beszédét a más nézetten levők is türelemmel hallgatták s méltó helyeslések kísérték.

Vályi Lajos után, a ki Lukács Ödön indítványát pártolta, *Horthy István* szólt a gróf Degenfeld módosítás

mellett. Különösen *Lukács Ödön* és *Mitrovics Gyula* nem jól értett egy pár tételét cáfolván, természetesen a nála szokásos jóakarattal s bizonyosan a személye iránt érzett mély tisztelet volt az oka, hogy az illetők még a „*félreértett szavak magyarázatának*” jogos címe alatt sem akartak polemizálni a tiszántúli egyházkerület érdemes helyettes főgondnokával, megelégedvén az egyszerű közbeszólással, hogy „*nem úgy mondtunk!*”

Szabó Károly, esperes, kemény dolgokat mondott beszédében, rámutatott arra, hogy az egész presbiterianizmus ellen támadt ellenszenv azóta támadt fel a tiszántúli egyházkerületben, a mióta annak kebelében a politikai pártoskodások kezdtek meg dúlakodásukat. Szavai erős tiltakozási nyilatkozatokat vertek fel a zsinat többségében; a mi egyébiránt legkevésbé sem zavarta a felszólalót.

Ezek után a Lukács javaslata mellett szólottak még: *Begedi István*, ki főként a többség szónokaival polemizált, aztán *Peterdy Károly*, ki küldői érzelmeit tolmácsolva, kérte a Degenfeld gróf módosítványának pártolását, hogy ilyen — szerintők kis horderejű — újítással ne keltsék fel bennök a nyugtalanság és bizalmatlanság érzetét. Végre *Szabó Endre* szólott eképen:

Miután a tárgyalás már úgy is hosszúra nyúlt, csak igen röviden kívánok pár megjegyzést tenni, a módosított javaslatot pártolók némely érvelésére.

Én is osztom Lukács Ödön tisztelt képviselő társam állítását, hogy t. i. magyar ref. egyházunk alkotmányos szervezete evangéliomi alapon épült fel, azon az alapon, a mint az apostoli gyülekezetekben, az ígérhetető apostol körül a vének csoportosulásával, a presbiteri szervezet első alakja jelentkezik. Nem mondta azt Lukács Ödön, hogy az apostoli gyülekezetben az egyház minden szerve, az egyházmegye, egyházkerület stb. megvolt; hanem — a mint én emlékezem — beszédében azt a kívánalmat fejezte ki, hogy a presbiteri egyházban a máig kifejtett minden alkotmány-szervet, amaz apostoli egyházalakulási szervvel élő összeköttetésben kell tartani.

Ezt a követelményt pedig amaz ellenébe felhozott állítás nem dönti meg, hogy t. i. ha így állna a dolog, akkor ref. egyházunkban nem a presbiterianizmus, hanem a papizmus érvényesült volna, mert hiszen e feltevést megcáfolja az a tény, hogy nálunk, de másutt, is, a hol a reformáció korában, az egyház-szervezetben az evangéliomi alapra mentek vissza, nem a papizmus, de a presbiterianizmus rendszere fejlett ki; a hol t. i. hatalmi befolyás a következetes fejlődést el nem térítette útvjáról, vagy arra már eleve sem bocsátotta rá.

Én aggódok, hogy ha a presbiteriumoktól a konventi tagok választási joga elvételük, ennek káros következtetése lesz. Mert hiszen mi, akármely kérdésnél, ha pénzről van szó, mindig a hívek buzgóságára hivatkozunk s pedig nemcsak a gazdagokéra, de a szegényekére is. Már aztán a jog-elvonás ezt a buzgóságot bizonynyal nem fokozni, de csökkenteni fogják; mert hiszen szegény egyházaink áldozatának a jogok képezik nemcsak jutalmát, de forrását is.

Mitrovics Gyula tisztelt képviselő társam mondta tegnapi beszédében, hogy következtetlenség van abban, hogy a zsinati többség a mult ülésszakon jogot osztott, a nagyobb egyházaknak adott több szavazattal, most pedig a presbiteriumtól jogot vesz el. Ez állítás igazságát elismerve, kénytelen vagyok rá egy észrevételt tenni, azt t. i., hogy a zsinat a több szavazatnál a jogot csak megosztotta, mert a mit a kis egyházak

szavazata értékben vesztett, az mint nyereség a nagyobb egyházak tulajdonába ment át, de így is az összes egyházak presbitériumainak tulajdonában maradt. De most, ha a konventi választás joga az egyházkerületekre ruháztatik át, az a jog a presbitériumokra nézve elveszett.

Mondatott tegnap ellenünkben, hogy nincs arra szükség, hogy a presbitérium az egyházi hatóságok mindenik fokára befolyást gyakoroljon, elég, ha ez a jog az egyházmegyével és a zsinattal szemben kezében van. Kivált a zsinat tagjainak választására a presbitérium közvetlen befolyása azért szükséges, mert a zsinat országos testület, s az ország összes ref. vallású lakosai számára hoz törvényeket.

Főtisztelendő és Méltóságos Zsinat! Ez az állítás, tekintettel a célbavett konventi választásra, ez az állítás mint meggyőződés, mint alanyi igazság elég világos, de hiányzik belőle a tárgyi igazolás.

Azt, hogy mi az objektív igazság e tekintetben: az-e, ha a konventi tagokat az egyházkerület választja, vagy az, ha a választás jogát a presbitériumok gyakorolják, megkísérlem kimutatni. Hogy pedig ezt tehesem, előbb bizonyos vonásokat keresek, melyek egyház-hatóságaink ismérveit képezik s ezen ismérvek szerint csoportosítom aztán egyházalkotmányunk szerveit. Ezek az ismérvek: az egyetemesség és különösség. Részleges jellege, mert részleges hatásköre van a presbitériumnak, az egyházmegyének és egyházkerületnek. Ezek a szervek hát egy csoportot képeznek. Egyetemes jellege, mert egyetemes hatásköre van a konventnek és a zsinatnak. Ez a kettő képezi hát a másik csoportot.

Már most ha tudjuk, hogy az egyházkerületi választást támogató egy igen tisztelt zsinati tag azzal érvelt, hogy igaz és szükség, hogy a zsinati tagokat a presbitériumok válasszák, mert a zsinat a ref. egyház egyeteme számára hozza a törvényeket, akkor kérem, hát a konvent, mint egyházunk országos főhatósága, nem a magyar ref. egyház egyeteme számára dönt-e a meglevő törvények alapján, a mind az öt egyházkerületet közösen érdeklő ügyekben, tehát mint legfőbb közigazgatási hatóság s e mellett még úgy is, mint legfőbb ítélkezési forum egyes egyháztagok ügyében is?! Kétségtelen, hogy ha a presbitériumokat azért illeti meg a zsinati tagok választásának joga, mert a zsinat országos törvényhozó testület, akkor ezt a jogot a konventi tagok választásánál is csak a presbitériumok gyakorolhatják igazság szerint.

Még csak egy megjegyzést teszek.

A tegnapi napon egy tisztelt zsinati képviselő, következőleg kívánta az egyházkerületek számára lefoglalni a konventi választás jogát: már csak azért is jobb — úgy mond — az egyházkerületek kezébe tenni le a konventi tagok választásának jogát, mert a presbitériumok általában a műveltség alacsonyabb fokán állván, ezek elhatárolását a lelkészek befolyásolják. Ez az érvelés furcsán hangzik. Mintha az visszhangzanék belőle, hogy a lelkészek által befolyásolt presbitériumok nem találják meg az egyház szolgálatára hivatott férfiakat, s hogy ha megtalálnák, más képe volna egyházhatósági testületeinknek. Ezeket a testületeket egy értelmesebb s a lelkész által nem befolyásolható közeg jobban össze tudná állítani.

Pedig hát — istennek hála — mindennapi tények igazolják, hogy az így oda állított presbitérium az ő informáló lelkészével mindig megtalálta az egyház iránt magokat jól érdekesített egyéneket s megtisztelte őket bizalmával.

De feltéve, de meg nem engedve, hogy volna valami az idézett kifogásban, én a presbitérium választási jogát sem egy létező más testületnek nem kívánom átengedni egy nagyobb központ befolyásának gyarapítására, sem a befolyásolt presbitériumnak valamely új egyházalkotmányi szerv által való helyettesítéséhez utat törni nem akarok, azért kívánom, hogy a konventi tagokat a presbitériumok válasszák. Pártolom Lukács Ödön képviselő társam módosítását.

Midőn a minden oldalról kimerítő vita után szó-lásra többé senki sem jelentkezett, az elnökség az ezen szakasz felett való tanácskozást befejezettnek nyilvánította s miután 12 tag névszerinti szavazást kívánt, azt elrendelte, a szavazást megelőzőleg közhelyesléssel fogadtatván a szavazás tárgyát képező kérdésnek ily alakban való feltétele: „Kívánja-e a zsinat, hogy az 56. szakasz szövegébe a Degenfeld József gróf módosítása beillesztessék?” *Igen, vagy nem?* Az elfogadott kérdésre beadott 102 szavazat. Ezek közül igennel szavazott 68, nemmel 34. Nemmel szavaztak a következők:

Antalfi László, Antal Gábor, Baksay István, Begedy István, Bencsik István, Bernáth Elemér, Bornemisza József, Csernák István, Cziike Lajos, Debreczeni Gábor, Farkas Ábrahám, Gencsy Albert, Isaák Dezső, Kiss Albert, Kiss Áron, Kiss Gábor, Koncz Imre, Konrád László, Kopré Ferencz, Kovács Károly, Körmeny Sándor, Kulini Imre, Lukács Ödön, Meczner Béla, Meczner József, Mitrovics Gyula, Peterdy Károly, Ragályi Béla, Szabó Endre, Szabó Károly, Szarka Boldizsár, Szilágyi Benő, Vályi Lajos, Várady Gábor.

Igennel a következők szavaztak:

Ádám Kálmán, Ádám József, Antos János, Bánfy Dezső báró, Bartha Lajos, Bedőházy János, Beóthy Zsigmond, Bernáth István, Cseh Ervin, Darányi Ignác, Dávidházy János, Decsey Lajos, Dézsy Gyula, Degenfeld Lajos gróf, Degenfeld József gróf, Doroghy Lajos, Dül László, Dömötör Lajos, Futó Mihály, Géresy Kálmán, Gyarmathy Miklós, Győry Lajos, Hajnal István, Hegedűs Lajos, Hegedűs Sándor, Horthy István, Karap Ferencz, Kiss Elek, Kolozsváry Sándor, Kovács Antal, Kovács Ferencz, Lénarth József, Lengyel Imre, Losonczy Mihály, Mezey Albert, Molnár Béla, Nagy Ferencz, Nagy László, Pánczél Károly, Papp Gábor, Párady Kálmán, Révész Kálmán, Segesváry József, Soltész László, Somkereky Miklós, Szabó János, Szász Domokos, Szász Gerő, Szász Károly, Széll Kálmán, Szeremlei Sámuel, Szeremley József, Széky Péter, Szilády Áron, Szilágyi Dezső, Szilády József, Szilassy Aladár, Szünyogh Szabolcs, Teleky Lajos gróf, Tisza István, Tóth Sámuel, Ujfalussy Sándor, Zeyk Dániel, Zeyk Gábor, Váro Ferencz, Vass Tamás, Vay Béla báró, Véghelyi Dezső.

Távol voltak: Bethlen Gábor gróf, Konkoly Thege Gyula, Tisza Lajos gróf, Uray Imre.

Az elnökség nem szavazott.

E szerint 34 szótöbbséggel elfogadtatván Degenfeld József gróf módosítása, és mellőztetvén a Lukács Ödöné, az egész 56-dik szakasz, beillesztetvén abba az elfogadott módosítás, a következő alakban íttattatik be törvénykönyvünkbe: „*Áll összesen 38 tagból, kik közül 10-en, nevezetesen az egyházkerületek mindenikének püspöke, az erdélyi egyházkerületnek hivatalára nézve legidősebb világi főgondnoka, s a többi 4 egyházkerület főgondnokai, hivataluknál fogva; — 28-an pedig az egyházkerületi közgyűlések által 3 évre történő választás alapján, a következő arány szerint tagjai: a tiszántúli egyházkerület 8, a dunamelléki és erdélyi 6—6, a dunántúli és tiszáninneni*

kerületek 4—4 tagot választanak, fele részben egyháziak, felerészben világiak közül. Mindenik egyházkerület még póttagokat is választ, a szükséghez képest.”

A tanácskozás folyama alatt az idő előrehaladván, elnökség az ülést bezárta s a holnap d. u. $\frac{1}{2}$ 5 óra-kor tartandó ülés napirendjére a törvényjavaslat következő szakaszainak tárgyalását tűzte ki.

1892. március 12-iki ülés.

A jegyzőkönyv hitelesítése és egynehány jelentékelenebb elnöki bejelentés után, a kitűzött napirend értelmében, tovább tárgyalatott az egyetemes konventről szóló fejezetnek következő részlete. Ennek során az 57. szakasz változatlanul elfogadtatott. Az 58. szakaszhoz *Czike Lajos* adott be módosítványt, oly értelemben, hogy a konvent jegyzői három évre választásának, ez azonban azon oknál fogva, mert a gyakorlat különben is így van, el nem fogadtatott és a szakasz eredeti alakjában meghagyatott.

Az 59., 60. szakasz a javaslat szerinti szövegezésében maradt; a 61. szakasz *l)* pontja helyett, *Tisza István* módosítása szerint ez tétellett: „Megválasztja az egyetemes konventi bizottság tagjait.” *Hegedűs József* is ajánlott ugyanezen szakasz *k)* pontjához egy módosítást, a mely szerint azt kívánta volna kifejezni, hogy a konvent a tanügy terén ne csak az általános elveket, hanem még az általános tantervet és iskolai rendtartást is állapítsa meg; de ezen indítvány ellen épen tanári képviselők szólaltak fel s így az nem is fogadtatott el.

Hosszas és minden részében szenvedélyes vihart támasztott *Kiss Albert*nek, ugyanezen szakasz *f)* pontjához benyújtott, ezen pont kiegészítését célzó, következő módosítása: „A konvent egyszersmind intézkedik arról, hogy ezen javaslatok és tervezetek, a zsinati képviselők választásának elrendelését megelőzőleg, kellő időben az egyházkerületek, illetve egyházmegyék útján, minden egyes egyházközségnek is megküldessenek.” *Kiss Albert* módosításának az volt az indító oka, hogy a zsinati előmunkálatok, ez alkalommal is, nem csak kevéssel a zsinat előtt, hanem oly kevés számban küldettek meg, hogy azokból egyes egyházmegyéknek is alig jutott egynehány példány, úgy hogy a lelkészek nagy részének alig lehetett a munkálatot megismernie, vagy épen esetleg tanulmányoznia; az egyházközségek pedig még tudomást sem vehettek azokról. Kíváncs volt, hogy az út ne zárassék el ilyen kérdésekben az érdeklődők előtt; mert e nélkül a választó közönség sem maga nem tudhatja, hogy minő dolgokról lehet szó a zsinaton, sem meg nem ítélni, hogy azok, a kiket zsinati képviselőknek megválaszt, minő álláspontot foglalnak el a főbb kérdésekben s általában minő szellem fogja vezérelni egész zsinati magatartásukat.

Kiss Albert indítványát *Szász Károly* támadta meg élesen, mint mondá: különösen annak indokolása miatt, a melyben, maga részéről arra való törekvést lát, mintha a zsinati képviselőktől is előleges program nyilatkozatok vagy utasítások szerint való működés kívántatnék jövőre. *Szász Károly* beszédére *Lukács Ödön* válaszolt, megmagyarázván *Kiss Albert* indítványának önzetlen intencióját s csodálkozását fejezván ki a felett, hogy a zsinat többsége ily ártatlan kérését sem hajlandó teljesíteni a más nézetten levőknek, mint kifejezé magát — a kebelében uralkodó rossz szellem miatt!

A kiejtett szó kellemetlenül érinté azokat, a kiknek szólt s oly vitát eredményezett, a melyet méltán szenvedélyesnek, áldatlannak s legalább magunk részé-

ről szinte megmagyarázhatlannak találtunk. A francia sajnálkozás jutott eszünkbe: „Minek egy kis rántottáért ennyi tojás” és ennyi füst és tűz?

A szenvedélyek lecsillapítására voltak azért szánva az ugyanezen ponthoz később benyújtott módosítások, a melyek elkezdték törögetni az egészen ártatlan köszegleteit. *Révész Kálmán* módosítása így hangzott: „Az előmunkálatok véglegesen megállapított szövege, a zsinat megnyitása előtt legalább 6 hónappal minden egyház lelkészi hivatalának megküldendő.” Ebben baj volt a „véglegesen megállapított” kifejezés, meg az, hogy ez is a zsinat előtről beszélt. Egyszerre lehetett látni, hogy ez sem fogadtatik el. A vita mindig terjengőbbé kezdett válni, a mikor aztán *Bernáth Elemér* adta be a következő módosítást: „Egyszersmind intézkedik arról, hogy ezen javaslatok és tervezetek, az egyházkerületek útján, az egyes egyházmegyéknek kellő időben és szükséges számú példányokban megküldessenek.” *Révész Kálmán* ezt hallván, visszavonta indítványát, *Kiss Albert* pedig, a jó békeség kedvéért, módosította a magáét, oly módon, hogy „a zsinati választásokat megelőző” szavakat kihagyatta belőle. Midőn pedig *Tisza Kálmán* is hozzá szolt a dologhoz s némely felvilágosító megjegyzést tett, *Kiss Albert* egészben visszavette módosítását s végre, nagy egyetértéssel a *Bernáth Elemér* fogadtatott el. Úgy számítottuk fel, hogy a vita körülbelül 2 óráig tartott.

A 62—66. szakaszok észrevétel nélkül elfogadtatottak. Valamint — a „Zsinatról” szóló fejezet tárgyalására kerülén a sor — annak 67. szakasza is.

A 68. §. helyesebb szövegezés céljából, felfüggesztett s a naplóbíráló-bizottságnak adatott ki,

A 69. szakaszhoz *Kiss Albert* és *Farkas Ábrahám* adtak be módosításokat. Az előbbi a szakasz második kikezdésére vonatkozik és így szolt: „Ezen felül a főiskolák és tanító képezdek egy, — a középiskolák részéről egy s így mindenik egyházkerületben két képviselő választatik az illető tanintézetek tanárai által, saját keblükből. A *Farkas Ábrahám* pedig a szakasz utolsó kikezdésére vonatkozik s így hangzik: „A választások tíz évre érvényesek.” Szavazattöbbséggel mindkét módosítás elfogadtatott.

Eddig haladván a tárgyalás, az ülés bezáratott s a következő ülés március 14. délelőtt 10 órára, napirendjeül a következő szakaszok megállapítása tűzött ki.

1892. március 14-diki ülés.

A jegyzőkönyv hitelesítése után az elnökség jelentette, hogy *Bernáth Elemér* rendes zsinati tag, a tiszán-ineni egyházkerület részéről eltávozni levén kénytelen, helyette *Vécsey József* póttag hivatott be s jelent meg. A mi tudomásul vétetvén, folytatott a zsinatról szóló fejezet következő szakaszai felett való tárgyalás, a melyek közül a 71. szakasz változatlanul elfogadtatott.

A 72. szakasz *Tisza István* módosítása szerint alkíttatott át. A mely módosítás így hangzik: „Ha valaki több helyen választatik meg, megbízó leveleinek kézbesítésétől számított 15 nap alatt, az illető egyházkerület, illetőleg egyházkerületek elnökségét értesíteni tartozik a felől, hogy melyik választást fogadja el; ha ezt elmulasztaná, az illető kerület, illetőleg kerületek elnöksége által, záros határidő kitűzése mellett, nyilatkozattételre hivatik fel s ha a záros határidőn belül sem nyilatkozik, a zsinati tagságról lemondottnak tekintetik.”

A 73. szakasz *Körmendy Sándor* elfogadott módosítása szerint, eképen alakíttatott át: „A zsinat meg-

nyilta után történő lemondások vagy halálozások eseteiben, a zsinat elnöksége intézkedik az illető egyházkerületi elnökségnél a póttagok behívása, illetőleg az új választás iránt.

A 74. szakaszhoz *Szabó Károly* adta be a következő módosítást: „A harmadik bekezdés első pontjának végéhez, ezen szavak után: „megvizsgálják a megbízó leveleket,” kívánom utána tétetni: „melyeknek szövegébe bevezetendő az is, hogy az illető képviselő a 69. §-ban foglalt módon választatott meg.” Ezen módosítvány elfogadtatásával a következő pontból, mely így kezdődik: „A vizsgálat azonban csak arra terjed ki, ezen szavak: „csak arra terjed ki”, kihagyandók s ezek helyett a pont így kezdődne: „a vizsgálat azonban arra is kiterjed.” *Szabó Károly*, miután módosítása sok ellenmondásra talált, később visszavette azt, azonban az, javaslatát végett, mégis áttétetett az alkotmányügyi bizottsághoz, a *Várady Gábor* stiláris módosításával együtt, a mely így hangzik: „Isteni tisztelet után, a zsinat első ülését, a hivataluknál fogva legidősebb püspök és főgondnok kettős elnöksége alatt tartja meg.”

A 75. szakaszból, *Szeremley József* indítványára, annak végéről ez a kifejezés: „s ezzel megalakul,” mint felesleges, kihagyatott.

A 76., 77. szakaszok változatlanul elfogadtattak.

A 78. szakaszon *Körmendy Sándor* és *Tisza István* ajánlatára tétettek módosítások; nevezetesen a „*cédula*” szó helyett „*szavazási lapok*” fog használni; az „*állomás*” szó „*állás*”-sal cseréltetik fel; az utolsó kikezdésben pedig e helyett: „a választások befejeztével,” ez iktattatik be: „a szavazatok beadása után.”

A 79., 80., 81. szakaszok elfogadtattak, csupán a 81. szakasz utolsó kikezdésében tétetett, *Tisza Lajos* gróf indítványára, a „*bármely*” kifejezés elé ez: „*mint hallgató.*”

A 82—86. szakaszok meghagyattak; a 86. szakaszban a „*kezeli*” kifejezés helyett az „*eszközlő*” fog felvetetni.

A 87—88. szakasznál *Tisza Lajos* arra hivatkozván, hogy az ott mondottak inkább az egyházkerületek körébe tartoznak, ezen szakaszok tartalmának alkalmas helyre való beillesztése az egyházalkotmányi bizottsághoz tétetett át.

Hosszasabb vitát idéztek elő a 89. szakasznak egyes alpontjai s ezek között különösen a c) pont. A vitában részt vettek: *Várady Gábor*, *Mitrovics Gyula*, *Tisza István*, *Tisza Lajos* gróf, *Kolozsváry Sándor* és még többen. *Várady Gábor* azt a módosítást nyújtotta be, hogy „az egyházkerületek felosztása, helyrajzi meghatározása, módosítása az illető egyházkerületek és az egyetemes konvent meghallgatásával és beleegyezésével történjék.”

Mitrovics Gyula előadta, hogy ő nem tartja célszerűnek azt, hogy az egyházkerületek célszerűbb felosztása, ha egyszer az valamikor szükségessé válik, éppen a jó közigazgatás és felügyelet szempontjából, az illető egyházkerületeknek és még a konventnek is beleegyezésétől tétessék függővé, mert hiszen szintén előre látható, hogy azok az ilyenbe sohasem fognak beleegyezni, talán éppen megszokott nagyhatalmi állasukhoz való ragaszkodásuk miatt; s ilyen módon aztán a zsinatnak csak egy illusorius jog adatik itt meg, a melynek gyakorlása azonban az egyházkerületektől függ; minthogy azonban fájdalom, ezt a kérdést a zsinat már a 46. szakasznál eldöntötte s azt határozta, éppen a jegyzőkönyvnek tanúbizonysága szerint is, hogy az az elfogadott 46. szakasz ide iktatassék be, a kérdés többé vita tárgyát nem képezheti, s azt senki sem

óhajthatja közülünk, hogy már előbb meghozott határozatok megváltoztassanak, mert ez veszélyes precedenseknek szolgálhatna alapjául s veszélyeztetné a zsinat törvényhozási működésének komolyságát is.

Tisza István az egyházkerületek területi változtatásának a konventhez való utasítása ellen kelt ki, s elfogadta *Mitrovics* felfogását. A kérdés aztán aképpen dőlt el, hogy elfogadtatott *Tisza Lajos* gróf indítványa, a mely szerint ez a pont véleményadás végett az alkotmányügyi bizottságnak adatott át.

Ugyanezen szakaszban o) pont gyanánt *Antalfy László* a zsinat hatáskörébe és jogába tartozónak óhajtotta felvetetni azt is, hogy a törvényeket az magyarázza. Ezt azonban a többség nem fogadta el.

A szakasz többi pontjai, elvettétvén egy pár beadott lényegtelen módosítás, valamint a 90. szakasz is elfogadtattak.

Napirend értelmében megválasztattak aztán az egyes szakbizottsági tagok, azon helyekre, a melyek egy vagy más okból, időközben megüresedtek. Nevezetesen az egyházalkotmányi bizottságba *Décsey Lajos*; a közalap és adózásiba: *Szilágyi Benő*; a törvénykezésibe: *Karap Ferencz*; a kérvényibe: *Losonczy Mihály*; iskola ügyibe: *Bedőházy János*, *Futó Mihály*; napló-bíráló bizottságiba: *Baksay István*, *Dömötör Lajos*, *Kulin Imre*; ágostai küldöttekkel tanácskozó bizottságba: *Tóth Sámuel*.

Ezután, tett indítvány folytán, elhatároztatván, hogy a zsinat március 15-én nem tart ülést, s a 16-iki ülés napirendje is megállapítatván, a gyűlés *értekezletté* alakult át, de a melyről írnom, a dolog természeténél fogva nincs jogom.

1892. március 16-iki ülés.

A jegyzőkönyv hitelesítése után, az elnökség jelentette, hogy *Fejes István* és *Nagy Pál*, rendes zsinati képviselők a tiszáninneni egyházkerület köréből megjelentek; valamint jelentette azt is, hogy az ágostaiakkal való tanácskozásra megválasztott 24-es bizottság megalakult s elnökévé *Tisza Kálmánt*, jegyzőjévé pedig *Tóth Sámuel*t választotta meg. *Bernáth Elemér*, a ki hivatalos teendői miatt haza távozott, ennek a bizottságnak volt tagja, helye a következő ülésen történő választás által fog betöltetni.

Napirendre került elő, ezeknek tudomásul vétele után, a lelkész-választási törvényjavaslat felett való általános vita, a mely egyik fontos tárgya volt már a megelőző napokon tartott zártkörű értekezletnek is. Ebben különösen négy elvi fontosságú kérdés képezte a megvitatás tárgyát, nevezetesen: Legyen-e — mint azt a javaslat tervezi — szabad meghívás által történő választás; továbbá érvényben maradjon-e ezután is az egyházak osztályozása és ezt kiegészítőleg a lelkészek minősítése s végre megmaradjon-e a kandidatio? Miután a feltétlen szabadválasztás sorsa már az értekezleten eldőlt s azt a többség nem tartotta elfogadhatónak, a most említett négy kérdésre ez alkalommal a zsinat, nagy közmegegyezéssel, igennel felelt. Nagy vita támadt azonban a kandidáló-bizottság élete felett.

Horthy István állott fel e kérdésnél elsőnek s hosszabb indokolás után, a melyben különösen arra fektette érvelésénél a fősúlyt, hogy jövőre a kandidáló-bizottság eljárásának visszaélései lehetetlenné tehetők, ha az egyházkerület felügyelete által ellenőriztetik eljárása, a következő határozati javaslatot nyújtotta be:

Utasítsa a főtiszteletű és méltóságos zsinat a lelkészválasztási törvényjavaslat 4., 5., 6. részeit, a lelkészválasztási zsinati bizottsághoz átdolgozás és szöve-

gezés végett, mely átdolgozás és szövegezésnél a következők volnának, mint irányadók, szem előtt tartandók.

1. Lelkészválasztásnak meghívás útján, jelölés nélkül is van helye, az esetre, ha az érdekelt egyház összes választóinak abszolút többsége egy jelöltben tud megállapodni.

2. Ha a meghívás útján való választás nem sikerül, a lelkészi állomás pályázat útján, jelölés mellett töltendő be, oly módon, hogy a pályázati kérvények a lelkészjelölő-bizottság 4, az érdekelt egyház presbitériuma által választott s négy egyházmegyei tagból áll, mely jelölő-bizottság a jelölést eszközli. Az egyházmegye részéről tagjai a lelkészjelölő-bizottságnak az esperes és egyházmegyei gondnok vagy törvényes helyetteseik, továbbá egy egyházi és egy világi tanácsbíró.

3. Ha a lelkészjelölő-bizottságban a jelölés mikéntjére nézve, többség vagy megegyezés nem jönne létre, az összes iratok az egyházkerületi bíráló-bizottság elébe terjesztendők, mely aztán a jelölés kérdésében végérvényesen dönt.

Czike Lajos, az autonomikus jogok egyik legtartóthatlanabb védője, szólott először e határozati javaslat és így a kandidáló-bizottságnak is megtartása ellen. Beszédét következő számunkban közöljük.

Doroghy Lajos Horthy indítványát pártolta, azt igyekeztetve kimutatni, hogy a kik a kandidálást nem fogadják el, azok a magyar református egyházat abba az áldástalan helyzetbe akarják visszalökni, a melyből azt az 1881—82-diki zsinat szerencsésen kiszabadította.

Beöthy Zsigmond nem fogadja el a tett határozati javaslatot. Beszédében sorra cáfolta Horthy érveit, különösen azt emelvén ki, hogy az egyházkerületi ellenőrzés semmivel sem teszi jobbra az eddig rosznak bizonyult kandidáló-bizottságot; nem már csak azért sem, mert hiszen az egyházkerület, mint távolabb eső felsőbb hatóság, nem is ismerheti meg és bírálhatja meg alaposan az egyes esetekben a helyi viszonyokból és körülmények miatt felmerülhető eseteket, nem is említve azt, hogy ily eljárás mellett milyen hosszúra nyúlhatnék el egy-egy kandidálás végleges eldöntése, akkor, a mikor igen hihető, hogy alig lesz egyetlen kandidálás, a mely az egyházkerületre ne apelláltatnék az elégedetlenek részéről.

Szász Domokos erdélyi püspök beszélt ezután, mintegy ötnegyed óráig védelmezvén a máig fenálló választási rendszert. Elmondta, hogy az összes nyugateurópai protestáns egyházakban érvényesülve van az az elv, hogy a felsőbb hatóság érvényesíti a maga jogait a lelkészválasztásoknál. A mi, természetesen, szerintünk is igaz, de a mi aztán annyira is van a mi kandidálásunktól, mint az ég a földtől. Hivatkozva különösen a német protestáns egyházra, (a melynek — tudvalevőleg, — nincs is református egyháza, hogy így a párhuzam éppen a mintakép felállítása céljából, elfogadható volna); meg a francia egyházi viszonyokra, a hol, a mi tudásunk szerint, éppen az újabb időkben, éppen állami egyházakról lehet inkább szó, mint autonomikus egyházról a mi fogalmaink szerint. Sőt tovább menve, mintegy azt látszott állítani, hogy a miről itt van szó, az a magyar református egyházban is ősrreformatori eredetű s a reformációtól kezdve áll fel; a minek természetesen megint az ellenkezőjét bizonyítja az, hogy sok ideig igazán csak úgy fogták az egyházak nálunk a régibb időkben a papot, innen-onnan, néha az iskolából is, a nélkül, hogy törődtek volna a felsőbb befolyás érvényesítésével; meg még a nem is olyan igen

régén divatozott — *papmarasztalás*, a melynél már igazán semmi alapjában sem volt meg a kandidatio. Arra figyelmeztette a zsinatot, hogy meg kell gondolni: vajjon helyes-e a régi történelmi jogokat valamelyes modern áramlat által betemetni. Szerinte, ellenkezőleg az a feladat, hogy rektifikálni kell azon hézagokat, a melyek talán az eddigi törvényhozás működésében felismerhetők. Pártolja Horthy határozati javaslatát.

Fejes István indokolta ezután a tiszáninneni egyházkerületnek ezen kérdésben, jegyzőkönyvben is kifejezett álláspontját. Elmondta, hogy melyek az okok, a melyek miatt az egyházkerület a feltétlen szabadválasztáshoz ragaszkodik. Tehetségesebb ifjaink ijesztő módon vonakodnak a papi pályára lépni, sőt a mi ennél is elszomorítóbb, ez az, hogy ma már éppen a papi családok tagjai közül legkevesebben adják rá magukat erre a magas célú hivatásra. Régebben valódi ároni szellemet, neveltetést és buzgóságot hoztak leendő papjaink erre a térre; ma ez annyira elenyészőben van, hogy e miatt is méltán lehet félnünk leendő papjaink szellemi süllyedésétől, a köztársadalmi élet minden téren. Minthogy azonban a feltétlen szabadválasztást a zsinat többsége már elejtette, el kell fogadnia azt, a mi kisebb rosz, a nagyobb mellett, s mert a kandidatio elejtésével az eddigi lelkészválasztási törvényen jelentékeny jobbítás történik, nem fogadja el Horthy javaslatát.

Győry Lajos előzményképen felolvassa a tiszántúli egyházkerületnek egyik jegyzőkönyvi pontját, a melyben az foglaltatik, hogy miképen kérte és sürgette ezen egyházkerület, hogy a lelkészválasztási törvények olyan szellemben készíttessenek meg, a mint azok csakugyan meg is készíttetek. Elmondta — a mit szívesen el is hiszünk állítására — hogy, bizony komoly bajainak kellett lennie a tiszántúli egyházkerületnek, ha egyszer ilyen szellemű törvény után áhitozott. Illusztrálásul ehhez elbeszéli, hogy milyen rettentő dolgok történtek éppen az ő elődjének választása alkalmából. A nép feltörte a templom ajtaját, insultált, többen börtönbe vettettek és ezekhez hasonló. Ha az előbbi zsinat tulságba esett, ha visszaélések történtek azóta, meglehetett volna azokat büntetni (persze, ha a kandidáló-bizottság csak felelős is lett volna eljárásáról!); különben ezeket a visszaéléseket először be kellene bizonyítani. Most a javaslat a szabadválasztást proklamálja, de rendkívül súlyos áldozatok árán, ha egyébert nem, már csak azért is, mert törli az érdem jutalmazását, holott pedig az az iskolai osztályzat nem lehet döntő valakinek papi jóra valósa és értéke felett... Némely papok már ma is idegen tanokat hirdetnek, hát vajjon ne legyen hatalma az egyházmegyének, hogy az ilyeneket kebeléből kizárja? — Megvalljuk, hogy ránk, a kik természetesen más állásponton vagyunk, e beszéd azt a benyomást tette, hogy szóló, egyebek közt azért is nagyra becsüli a régi rendszert, mert a kandidáló-bizottságok termeire — tisztelet a kivételeknek — Arany egyik költeményének eme szavai voltak mementőképen felírva: „*Lélek az ajtón se be, se ki.*”

Ádám Kálmán esperes, megcáfolhatatlan példákkal bizonyította a végére mehetetlen zavarokat, a melyeket a kandidáció eredményezett. Elmondta, hogy egyházmegyéjében, tíz év óta, különösen nagyobb egyházakban alig volt eset, a mely ne felebbeztetett volna. A kandidálást, mint nem magyar földön felburjánzott terményt nem fogadja el.

Horthy javaslatát *Széky Péter* vette ezután védelmé alá. Vallás-erkölcsi szempontból is szükségesnek, áldásosnak tartja a kandidációt. A szabadválasztás eszméje

szép és magasztos eszme s szintén második természete a magyar protestáns embernek, de meg kell lenni korlátainak is, mert különben szabadossággá válik az. Ebben a korlátozásban bizonyára kisebb veszély van, mintha a jelöltek által a kedélyek itt-ott hullámvázba hoznának, vagy ilyen kedélyhullámvázok és nyugtalanságok ez által provokáltak. Bizonyítéka ennek a múlt. A korlátlan szabadválasztás néha egész generatióknak erkölcsi érzését és nyugalmit háborította meg. Az lehetséges, hogy az eddigi rendszer nem bizonyult be célszerűnek; azonban ebből nem az következik, hogy a harangból az ütőt is kivegyük; hanem tegyük bele az intézménybe ama kautelákat, a melyek a visszaélést lehetetlenné teszik.

Várady Gábor azon kijelentéssel állott fel, hogy miután a kérdés már eddig is minden oldalról megvitatott, ő már csak idő kimélésből is, szívesen lemond szólási jogáról, ha a többi, még beszélni szándékozó szónokok is elállanak. Nyilatkozata nagy éljenzéssel fogadtatott s zúgott a „szavazzunk“ felkiáltás. Még vagy 12-en voltak szólásra feljegyezve s az áradat időközben bizonyára nőtt volna, azonban a szólan kívánók az elnökség által megkérdetve, azok valamennyien elállottak. Így tehát a tárgyalás befejezettnek jelentetve ki, mint-hogy névszerinti szavazás kívántatott, az elrendeltetett.

Az elnökség a kérdést így tette fel: „Elfogadjá-e a zsinat a Horthy István határozati javaslatát? Igen, vagy nem?! Szavazott 88 képviselő; távol volt 21. Igennel szavazott 35; nemmel 53; és így a kandidálóbizottság 18 szóttséggel 10 éves élet után megszűnt létezni; azt hisszük egyházi életünk üdvére, vagy legalább mindenestre nyugalma.

Nemmel szavaztak: Adám Kálmán, Adám-József, Antalfy László, Antal Gábor, Baksay István, Begedy István, Bencsik István, Beöthy Zsigmond, Bernáth István, Bornemisza József, Cseh Ervin, Csernák István, Cziike Lajos, Debreczeni Gábor, Décsy Lajos, Farkas Ábrahám, Fejes István, Hajnal István, Karap Ferencz, Kiss Albert, Kiss Áron, Kiss Gábor, Konez Imre, Kopré Ferenc, Kovács Károly, Kovács Antal, Kulín Imre, Lukács Ödön, Meczner Béla, Meczner József, Mitrovics Gyula, Molnár Béla, Nagy Pál, Papp Gábor, Peterdy Károly, Ragályi Béla, Révész Kálmán, Segesváry József, Soltész László, Szabó Endre, Szabó Károly, Szabó János, Szarka Boldizsár, Szász Károly, Szilágyi Áron, Szilágyi Benő, Szilágyi József, gróf Tisza Lajos, Ujfaluzy Sándor, Vályi Lajos, báró Vay Béla, Vécsey József.

Az elnökség nem szavazott.

Ily módon az általános elvek el lévén döntve, a következő ülés napirendjére a törvényjavaslat egyes szakaszainak tárgyalása tűzetett ki.

1892. március 17-diki ülés.

Elnök: Kun Bertalan és Tisza Kálmán. Jegyzők: Mitrovics Gyula és Véghelyi Dezső, ki a szólan kívánókat jegyezte fel.

Az ülés elején a jegyzőkönyvet hitelesítették s kitűzeték az ülés végére a Bernáth Elemér eltávozása által megürült helyek betöltését az ágostaiakkal érintkező s a törvénykezési bizottságba.

Az elnök aztán előadja, hogy megállapodás szerint a mai tanácskozás napirendjére a lelkészválasztásról szóló törvényjavaslat szakaszai tűzettek ugyan ki, a melytől a közgyűlés ez alkalommal eltérni talán már nem óhajt; minthogy azonban kívánatos volna az, hogy a törvénykezési elvek előre általánosan megvitattassanak, abból a célból, hogy ha az erre vonatkozó törvényja-

vaslat részleteinek átdolgozása válnék szükségessé, az az illető bizottság által idejében megtétethessék. Indítványozza azért, hogy ha a megkezdendő lelkészválasztási törvényjavaslat tárgyalását a mai napon nem lehetne is bevégezni, a holnap ülés napi rendjére a törvénykezési elvek felett való általános vita tűzessék ki. E javaslatot egyhangúan elfogadták s a következő ülés tárgyául a jelzett elvek megvitatása és megállapítása tűzetett ki.

A napi rend értelmében következett a lelkészválasztási törvényjavaslatnak tárgyalása.

Ennek általános című Molnár Béla képviselő indítványára ez fogadtatott el: „Harmadik rész: A lelkészválasztásról.“

Az „egyházak osztályozása“ cím alatt a 183. szakasz, nem fogadtatván el sem Körmeny Sándornak ezen szakasz első kikezdéséhez baadott azon módosítása, a mely szerint annak ezen szavait: *vagy egyes vidékenként* kihagyatni kívánta, sem Kiss Gábornak azon módosítása, a melynek értelmében a második kikezdésében az *évenként* helyett *évre* tétessék: változatlanul meghagyatott.

A 184. és 185. szakaszokat is változatlanul elfogadták, miután mellőzték Révész Kálmánnak azon módosítását, a mely szerint a 185. szakasz második kikezdésében a *második* helyett az *első* tétessék, valamint Szeremley Józsefnek is egészen új szövegezést ajánló módosítását.

Együttesen olvastattak a 186., 187. és 188. szakaszok, a melyekre vonatkozólag Antal Gábor, több társa nevében a következő módosítást nyújtotta be:

„A 186—188. szakaszok kihagyandók s helyettök a következők teendők:

Első osztályú egyházba választható minden okleveles lelkész, segédlelkész s lelkésztanár 10 évi, — másodosztályú egyházba 6 évi, — harmadosztályú egyházban 4 évi és negyedik osztályúba 2 évi szolgálat után.

A jeles osztályzatúaknak 3 év, a jó osztályzatúaknak 2 év előnyükre beszámítatik az első, második, harmadik osztályú egyházakba pályázatnál.

Külföldi theologiai akadémián, vagy fakultáson töltött legalább két félév az illetőnek egy évet számít az első, második és harmadik osztályú egyházakba pályázatnál.

Az elnök ezen indítvány felolvasása után feltevé a kérdést: a zsinat az eredeti javaslatot vagy a beadott módosítást fogadjá-e el a tárgyalás alapjául: miután már felállással történt szavazás által a zsinat igen nagy többsége a konventi javaslatot fogadta el a tárgyalás alapjául, külön választva tárgyalattak az egyes szakaszok, és pedig első sorban a 186. szakasz, melynek első, második kikezdése változatlanul maradt.

Majd ezután a 3, 4. kikezdésre vonatkozólag felolvastattak a legközelebbi konvent jegyzőkönyvének 126.

a) pontja, a melyben elfogadja a tiszáninnyi és tiszántúli egyházkerületek azon indítványát, a melyek szerint a megjelölt kikezdésből kihagyni kívánják azt a megszorítást, hogy a jó osztályzatot nyert segédlelkészek csak abban az esetben pályázhatnak második osztályú egyházközösségekbe 4 év alatt, ha e négy évből legalább egyet első és második osztályú egyházközösségben töltöttek, valamint a negyedik kikezdés végső tételének mellőzését is kéri. — Felállással történt szavazás után a zsinat elfogadja a szóban forgó szakaszoknak maga a konvent által, a tett egyházkerületi indítványok folytán megállapított szövegezését s ehez képest ezen 186. szakasz 3. és 4. kikezdései eképen fognak törvénykönyvünkbe iktattatni:

„II. osztályú egyházba a jelesek két, a jók három, az elégségesek négy évi szolgálat után választhatók.“

„I. osztályú egyházba csak jeles vagy jó osztályzatú segédlelkészek választhatók; és pedig a jelesek öt, a jók hat évi szolgálat után.“

A 187. szakasz változatlan marad, úgyszintén a 188-nak 1., 2., 3. kikezdései, miután nem fogadták el Lukács Ödönnek és Hegedűs István dr.-nak az első kikezdéshez beadott módosításait.

Ugyanezen szakasz utolsó kikezdése — felállással történt szavazással — nagy többséggel elfogadtatott. Lukács Ödönnek erre vonatkozólag beadott módosítása, ekképen fog beillesztetni: „Hazai vagy külföldi egyetemen nyert theologiai vagy bölcseleti tudori rang, valamint theologiai magántanári minősítés, úgy a rendes, mint a segédlelkészi s tanári szolgálatban tényleg töltött évek számát a minősítési beszámításnál egygyel szaporítja.“

A 189, 190, 191. szakaszokat változatlanul hagyták.

A legközelebbi konvent jegyzőkönyvének 128. pontjában elfogadván a tiszántúli egyházkerület azon indítványát, a melyszerint a törvény 183. szakaszát a 192. szakasz elébe kívánja tenni; az idézett szakasz a zsinat határozata szerint is itt kijelölt helyére fog bevezettetni.

Ezen szakaszok letárgyalása után tárgyi összefüggésnél fogva olvastatott a konvent legközelebbi ülése jegyzőkönyvének 133. számú pontja, a mely előadja, hogy a dunamelléki egyházkerület óhajtja, hogy a lelkészek minősítésének egyöntetűsége kedvéért a második lelkészképesítő-vizsgálat az összes egyházkerületek 2—2 küldöttségéből alkotott vizsgáló-bizottság előtt tétessék le, a minősítésre nézve a 2-ik vizsgálat változva a különböző egyházkerületekben lévén megtartandó. A konvent erre vonatkozólag elfogadja a nagy bizottság azon javaslatát, hogy ez indítvány, mivel a lelkész-képzéssel szoros összefüggésben áll, tekintve, hogy az egyetemes konvent köteles a zsinatnak a theologiai vizsgálatoknak ideiglenesen életbe léptetett rendjéről jelentést tenni a dunamelléki egyházkerület ez indítványa a jelzett konventi jelentéssel kapcsolatban terjesztessék a zsinat elé.

A zsinat a konvent e megállapodását tudomásul vévén, a dunamelléki egyházkerületnek a második lelkészképesítő-vizsgálatra vonatkozólag tett indítványát, akkor veszi tárgyalás alá, ha majd a konvent beterjeszti a theologiai vizsgálatoknak általa alkotott és ideiglenesen életbe léptetett rendjéről szóló jelentését.

A 192. szakaszt a zsinat, Czike Lajosnak ezen szakasz a) pontjában beadott módosítását mellőzve, változatlanul hagyta.

A 193. szakasz azon stiláris módosítással fogadtatott el, hogy a szakasz 2. kikezdésének negyedik sorában a „két“ szó helyre „különböző“ tétetik.

A 194. szakasz: betéttétvén annak e) pontjában a „névsorának“ szó elibe a „betűrendes“ kifejezés, egészében elfogadtatott és csak annyiban hagyatott függőben, hogy a b) pontban zárjel között számokkal megjelölt szakaszok idéztessenek-e, vagy nem? az akkor lesz megállapítható, ha a zsinat majd a maga helyén az özvegyi és kegyeleti év kérdése felett határoz.

A 195. szakasz tárgyalásával összeköttetésben felolvastatott a konvent legközelebbi ülésének 129. számú jegyzőkönyvi pontja, a melyben magáévá teszi s a szöveget abban az értelemben is állapítja meg a tiszántúli egyházkerületnek ezen szóban forgó szakaszra vonatkozó azon indítványát, hogy a lelkészválasztók közé tartozzanak a vegyes házasságban élő ref. nők és a fiók-egyházak adót fizető tagjai is.

Ugyanezen szakaszhoz Ádám Kálmán azon módosítást adja be, hogy a szakasz első kikezdésének 5. sorában ezen kifejezés után: „rendes egyházi“, ez tétessék: „és közalapi.“ Zeyk Gábor pedig azon indítványt nyújtja be, hogy a 195. §. végére tétessék, ez: „Az erdélyi egyházkerület sajátos helyzete szempontjából felhatalmaztatik a lelkészválasztó jogosultságnak saját viszonyainak megfelelő megállapítására.“

Úgy a konvent e tekintetben ajánlott módosítása, mint a beadott módosítások is elfogadtatván, ezen szakasz e szerint lesz szövegezendő az egyházalkotmányi bizottság által.

A 196. szakaszba, Győry Lajos elfogadott módosítása, szerint a „helyettes lelkész“ helyett „egyházi elnök“ teendő s a „betűrendes“ jelző a „névjegyzékét“ kifejezés elé itt is beteendő.

A 197, 198. szakaszok változatlanul maradnak.

Ezen szakaszok letárgyalása után a már elrendelt bizottsági helyek betöltése történvén meg, a beadott szavazatok eredménye szerint, a törvénykezési bizottság tagjául Vécsey József, az ágostaiakkal értekezendő bizottság tagjául pedig általános szótöbbséggel Kovács Károly választattak meg.

E közben az idő előrehaladván, az elnökség a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjéül a törvénykezési elvek általános megvitatását és megállapítását tűzvén ki, az ülést bezárta.

Mitrovics Gyula.

Válasz „egy gyakorlati kérdés“-re.

Kedves lapunk által legközelebb közölt Czinke-féle kérdésre nincs észrevételem, hanem van tapasztalatom. Szint-szakasztott azon módon tusakodtam én 1891-ben, mint a hogy érezzük Czinke barátunk előadásából, egy betűről-betűre hasonló gyakorlati kérdés felett.

Nem fordultam a közönséghez. Resteltem, hogy miért nem tudom. Fordultam egyenesen Baksay esperesünkhöz az én Tar Miklósom kérelmével, ki is a törvényes eskü előtt született lányait saját nevére íratni, törvényesíttetni kívánja, mit cselekedjem vele? Vajjon elégséges-e egyszerűen a lelkészi bejegyzés? mint cselekedett elődöm is; mert ez volna a legolcsóbb és legkönnyebb: így van ez Kovács A. Egyh. Jogt. II. 634-ben is; vagy folyamodnunk, költenünk muszáj, mivel anyakönyveinkbe — ez állami okmánytárakba — polgári hatósági engedély nélkül bejegyezni semmit se szabad?? Mit felelt Baksay esperesünk?

„a mit elődeink tettek, azért mi nem vagyunk felelősek... s hiszem, hogy tévedésüket a polgári felsőbbség sem ítéli szigorúan, mivel az eljárás szabályozva nem volt. Bizonyos azonban, hogy nekünk ma már az anyakönyvbe felsőbbbségi (és pedig polgári hatósági) utasítás nélkül bejegyezni semmit se szabad, s egy a jelzett esetben teendő beavatkozás az érdeklettek állását nemhogy tisztázná, de zavarná. Utólagos házasság által (ennek simpliciter bejegyzése tilalmas) törvényesíteni — a miniszter engedélye szükséges. Baksay s. k.

Megírtuk a folyamodványt, s a szükséges mellékletekkel ellátva, beterjesztettem főtisztelendő Püspök urunkhoz, ki 845. sz. alatt megkereste az igazságügy miniszterét, hogy az utólagos házasság-kötés által (per subsequens matrimonium) eszközölt törvényesítés módzatai iránt, melyekre nézve a követendő eljárás újabb időben különféle formákat öltött, véleményét közölni szíveskedjék Püspök urunk Ó méltóságával. Felelet:

„a nevezett miniszter úrnak folyó évi 1891. július hó 22-én 23640. sz. alatt kelt válasza megérkezvén, ennek alapján Tisztelendőségedet a következőkben van szerencsém értesíteni a csatolmányok visszazárása mellett. Általános jogelv, hogy a természetes gyermekek nemző szülőik utólagos házassága által, ipso facto törvényesíttetnek, ha a szülők között a gyermekek nemzésekor elengedhetlen bontóakadály nem forgott fenn.

„Ily esetekben tehát nem törvényesítésről (a dolog természetéről), melyre az egyházi hatóságok hatásköre ki sem terjed, hanem az utólagos házasságkötés által már bekövetkezett törvényesítés tényének anyakönyvi kitüntetéséről lehet csak szó. Maga, az ekként eszközölt törvényesítés ténye az anyakönyvben kitüntetésre, ha a kérdéses bevezetést kérelmező felek, az illetékes lelkész előtt, a gyermeket tőlük származottnak elismerik, s ha igazolják, hogy a gyermek nemzések közöttük elengedhetlen bontó akadály nem volt.

— „Ezen követelménynek, ha a szülők, mint Tisztelendő úr, eleget tettek, Tar Miklós és Kontyos Juliánna két leány gyermeke ipso facto törvényesítve van. Szíves üdvözléssel, Szász Károly s. k.

Azt hiszem elég Czínke barátunknak is velem együtt ennyi.

A szülék nyilatkozatát 50 krajcáros bélyeg alatt s tanúk előtt vettem, aztán az anyakönyvbe bejegyeztem ily szöveggel: „Tar Miklós két tanú — X. Y. — előtt nyilváníttotta, hogy K. Juliánnának kötött házasságuk előtt született gyermekét általa nemzettnek elismeri s utólagos házassága által — és a saját nevére iratni. törvényesíttetni kívánja. Igazságügyi miniszternek 1891. július 22-én 23640. sz. leirat alapján.

Ez utolsó sort saját szakállamra irtam s fogom beírni következetesen. És te édes Czikém csak tudakozódjál. Jó létszen abból.

Dömsödön, 1892. márc. 8.

Kájel József,
lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Baeskey Károly n.-kövesdi (Zemplén) ev. ref. lelkész társunk f. hó 4-én egy 3 éves, 9-én pedig egy 6 éves leánykáját vesztette el. A difteritis alakban folyvást rettegő halál tépte ki az ártatlanokat szülőik karjai közül. A szomorú végtisztességtételnél mindkét esetben Végh János kiskövesdi és Nagy Károly szomori lelkészek szerepeltek. — Olchváry András, a sárospataki főgimnázium IV. osztályának növendéke, f. hó 12-én szintén elhunyt s f. hó 14-én a főiskola udvaráról a tanári kar és tanuló ifjúság őszinte részvéte, az ének- és Bálint Dezső lelkész közreműködése mellett temetett el. Az orvosi tilalom gyermekes fel sem vevése volt oka korai kimúlásának s himlő utáni meghűlésből támadt veselőb oltotta ki ifjú életét. — Áldás a kihűlt porokra, békeség a megszorodott szívekben!

— **A sárospataki főiskolai ifjúság március 15-iki ünnepélyén** úgy helyből, mint vidékről szép és nagy közönség vett részt s az úgy egészben, mint részleteiben méltó volt a nagy nap emlékéhez. Az ünnepélyt az ének- kar nyitotta meg Mester K. nagy szózatával, a melyet régen nem hallott a közönség ilyen szabatos és méltóságos előadásban. A program 2-ik pontja Kun Béla jogtanár ünnepi beszéde volt, ki az egykori pataki jogászt, a hontalan Kossuthot, mint a márciusi napok hő-

sét rajzolta, fel-feltörő tetszés-zaj között. Majd 3-ik pontul Eperjesy Lajos joghallgató szavalt Arany Jánosnak a *Honvéd özvegye* című költeményét teljes sikerrel. Erre 4-ik pontul a főiskolai zenekar Kossuth-dalai következtek, a miket a közönség viharosan megújráztatott; majd 5-ik pont gyanánt Sütő Kálmán karelnök olvasta fel *Ladányi Endre* theol. ifjúnak pályanyertes alkalmi ódáját; 6-ik pont volt az ének- kar „Fohász”-a Oláh Károlytól, a mi szintén nagy tetszésben részesült s újabb kihívásra egy kedves egyveleg. 7-ik pontul Juhász László theol. ifjú szavalt Fejes Istvánnak „Március 15-én” című költeményét az ifjú lelkesedés egész hevével; záradékul a zenekar egy indulót húzott, majd kíséretül szegődött az énekkarnak „Kossuth Lajos azt izente” kezdetű alkalmi dalához. A szép közönség egy kedves ünnepély emlékeivel távozott és készült az esteli táncmulatsághoz, a mely szintén ritkítja párját a március 15-iki táncestélyek sorában.

— **A Magyar prot. Irodalmi Társaság** igazgató választmánya a f. évi március hó 25-én délután 5 órakor Budapesten, az ev. ref. főgimnázium (Lónyai-útca) dísztermében gyűlést tart, melynek tárgyai: Jelentések. A választmányi tagok egy harmadának kisorsolása. Indítványok. A következő napon pedig az évi közgyűlés fog megtartatni, a melyre a meghívók, a tárgyak megjelölésével már szintén szét vannak küldve. — A mennél nagyobb érdeklődés kívánatos volna, mivel az Irodalmi Társaságnak a magára vállalt nagy feladathoz képest még eddigelé nincs meg a kellő hatása, a minek egyik oka talán a szervezetben is kereshető. A választmányi tagok szerepe — főleg a vidékieké — eddig csak névben élt. Sem a bíráló sem a taggyűjtő választmányi tagoknak nem volt eddig komoly szerepök. Persze, hogy a Budapestre való utazgatás költséges voita is bénítja a tagok szereplését.

— **A vallásos buzgóság munkái.** Lévy József borsodmegyei főjegyző január hóban elhalt szülei, néhai Lévy Péter és Dobai Szabó Juliánna, felbontott végrendeletük értelmében, a sajozsentspéterti ev. ref. egyház iskoláinak egy 200 frtos alapítványt tettek oly feltétellel, hogy annak évi kamatja a nyári iskolai vizsgák alkalmával a két legjobb és legszegényebb fi- és leánytanulónak adassék. A majd kilenc évtizeden át köztudomású példányszerűséggel, vallásos buzgósággal ékesített két élet így pecsételte meg az egyház és iskola iránt érzett szeretetét. — De nemcsak a törzs így, hanem az ág is! Lévy József egy 50 frtos takarékpénztári könyvet adott át már régebben a szentspéterti egyháznak azon kéréssel, hogy annak évi kamatja minden husvétkor az úrasztalához szükséges kenyér vételére fordíttassék. Ugyanilyen áldozatkészséget tanúsított egyházunkban Antóni János presbiter és városi pénztárnok is, ki a karácsonyi úri szent vacsora kenyéréről ugyanilyen módon gondoskodott. — Az ilyen jó tettek, bár önmagukban hordják jutalmukat, megérdemlik, hogy a nagy közönség előtt a hála és kegyelet hangján emlegettessenek. V. P.

— **Dr. Török József** debreceni főiskolai tanár és orvos f. hó 17-én érte meg orvostudorágának 50-ik évfordulóját. Ebből az alkalomból a budapesti egyetem orvoskarjának tanártestülete jubiláris díszoklevelet állított ki számára s tisztelői és barátai meleg ovációban részesítették. A derék tudós 1847-ben választatott meg a debreceni ev. ref. főiskola természetrajzi tanszékére tanárnak és egyúttal főiskolai orvosnak. 1849-ben előbb mint honvéd-kórházi főorvos működött, majd a belügyminisztérium egészségügyi osztályához tanácsosnak nevezte ki a magyar kormány. A szabadságharc lezajlása után újra elfoglalta tanszékét s azóta folytonosan azon működik. A

legnagyobb tisztelettel üdvözljük mi is ev. ref. tanári karunk Nestorát orvostudorságának félszázados jubileuma alkalmából.

— **Kitüntetés.** *Kósa Ede* jármii lelkész, a „Közpapok Lapja” főmunkatársa általunk is tudatni kívánja, hogy a függetlenségi és 48-as párt a *Máté-Szalkán* tartott népes és hazafias ünnepélye alkalmával részére nagy lelkességgel *aranytollat* szavazott meg, melyet a párt lobogójának felszentelése alkalmával fognak átadni a párt érdekében kifejtett irodalmi szerepléseért és tevékenységeért.

— **A Comenius-ünnepély Sárospatakon** f. hó 28-án délelőtt 9 órakor a főiskolai imateremben fog megtartatni. Az énekkar alkalmi éneke után *Dókus Gyula* főiskolai algonodnok nyitja meg az ünnepélyt, s utána *Szinyei Gerzson* akadémiai és közigazgató tart alkalmi felolvasást s az ünnepély az algonodnok zárszavaival s az énekkar dalával végződik. A főiskola ez alkalomra a következő meghívót bocsátotta szét: „A sárospataki ev. ref. főiskola f. évi március 28-án délelőtt 9 órakor a főiskolai imateremben, *Comenius Ámos Jánosnak*, mint a sárospataki főiskolai nevelés- és oktatásügy reformátorának, születése 300-ik évfordulója alkalmából *emlékünnepelet* tart s erre a nagyérdemű közönséget tisztelettel meghívja. Sárospatak, 1892. március 15-én. *A főiskolai igazgatóság*.”

— **A közigazgatási bíróság** a zsinatnak folyó hó 18-án tartott ülésében, hosszabb s érdekes vita után nagy szótöbbséggel elfogadtatott. Csak 27-en szavaztak ellene. Az erről szóló tudósítást már nem tudtuk lapunk jelen számába beszorítani.

— **Presbyteri Janus** a „Debreceni Prot. Lap”-hoz folyamodott a végből, hogy tiltakozzék az ő újabb művével kapcsolatban a mi lapunkban megjelent ama feltevés ellen, mintha ő, a ki az általános birtokaránylagos adózást szükségtelennek, sőt veszedelmesnek ítéli, bizonyos nagy birtokosok *szó-csöve* volna. Duzzadó önértéssel utasítja vissza e gyanúsítást. Nincs semmi szavunk az ilyen önértékeskedés ellen, sőt becsüljük azt, föltéve, hogy a szív teljességéből szól a száj! Hanem hát a mi kritikuskunk sem szokott ám minden ok nélkül csipdelőzni!... A mi őt ama föltevésre birta, az első sorban az észrevételekkel kísért mű hangulata, az a lázas törekvés, a melylyel szerző a zsinati többségnek tetsző elvek mellett s a más nézetűek ellen kardoskodik; még inkább pedig az 50-es évek domesztikájának sorsa, a melyet egyes nagy hatalmasságok éppen olyanforma bölcselkedésekkel temettek el, mint a minővel Presbyteri Janus van felvértezve. Járuljon csak a múltak tanulságaihoz s meg fogja látni, hogy az ifjú br. Vay Miklós által az „Egyházi és Iskolai Lap”-ban indítványozott domesztikának agyonbölcselkedése- és Presbyteri Janusnak a birtokaránylagos adózástól a nagybirtokosok javára szolgáló irtózása közt van bizonyos összeköttetés! *Veszedelmes* a birtokaránylagos adózás csak egy esetben lehet, ha t. i. a nagybirtokosok teszik azt veszedelmessé; különben pedig bőségszaruvá válhatnék az az anyaszentegyházra nézve!

— **Tisza István s a garam-mindszenti plebanus.** Ez utóbbi meg akarta fogni az elébbit ultramontán képviselőnek — úgy, a mit az most divattá kezd lenni a másik táborban. Tisza István így felelt neki: „Teljes önértéssel és büszkeséggel bevallom, hogy én vallásomnak mindenkor buzgó, odaadó híve voltam és éppen azért tisztelettel viseltetem minden más ember vallásos meggyőződése iránt, különösen pedig tisztelem a kath. vallást és egyházat, melynek a történelem tanubizonyossága szerint olyan nagy és elhervadhatlan érdemei vannak magyar hazánk

iránt. Ázonban ki kell nyíltan mondanom, hogy a magyar államra nézve legnagyobb csapásnak tartanám, hogy, ha valamely hitfelekezet szolgálatába lépne. A magyar állam nem követett protestáns politikát és nem fog követni katholicus politikát se. Azon nyíltsággal és határozottsággal tehát, a melylyel az interpelláció hozzám volt intézve, kötelességemnek tartom kijelenteni, az első pontra nézve: hogy éppen a vallásfelekezetek közötti békés viszonyra nézve *veszedelmesnek tartom az 1868. é. 53. t.-c. revízióját, ahhoz közreműködni nem fogok*, 2. a családi és házassági jog kodifikációja meggyőződéseim szerint nem eszközölhető másképpen, csakis a *polgári házasság behozatala által*; 3. a kath. autonómiát a katholicusok magok iparkodjanak kivívni maguknak.” „M. Á.”

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

N. E. Kis-Palád. A »Szabad Egyház«-ban (3. 4. sz.) ugyancsak nekünk esett ám t. collegánk; pedig nincsen igaza; mert mi abban a nehezelt közleményben, a magunk lapjáról sem feledkeztünk el — (ám nézzen utána jobban!) s kevélykedni sem volt szándékunk, a mikor — egészen időszerűleg — a hazai prot. egyházi sajtóról, néhány bírálatos szóval is, — megemlékeztünk. Hogy a »Szab. E.« — miut Ön írja, »nem a Sárospataki Lapoktól, hanem Krisztustól tanul mozgalmat indítani,« — hát az mindenestre dicsérendő törekvés; sőt az is igen szép, a mikor — egész apostoliasan — így inti Ön a Sárospataki Lapokat: »az ítéletet bízza Istenre, a legigazabb és egyedül részrehajlatlan ítélő Biróra«; de az már sem nem szép, sem nem dicsérendő, főleg pedig legkevésbé következetes valami. hogy ezzel a bölcs tanács-csal együtt ugyanazon egy lyukon — vagy egy tolból ömlött ki — az a sok csufondároskodó *ítélet*, a melyet Ön reánk halmazott!! Avagy Ön is azok közé tartozik már, a kik vizet predikálnak és bort isznak? — Sz. A. Derék is, alkalmi is; de most lehetetlen volt bejuttatni. — M. F. Szentén a zsinati dolgok miatt kellett félretennem, noha ez is zsinati dolog! — Cz. I. Levelet írtam. — R. Gy. Itt is gratulálók s állom a szerencsét! — P. M. Elküldtem. Azt hiszem, megértjük egymást. — K. B. Budapest. A mit oda küldtem, azt oda szántam. Nyugodt lehetsz! — B. K. Egy kis türelmet kérek. Azt a valamit bizony jó volna ide szerezni!

HIRDETÉS.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útca 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami eüst. éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását. Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

2—10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Comenius Ámos János,« *Raddcsi György.* — »Mecner Béla zsinati beszéde a közigazgatási bíróság ellen.« — »A zsinat-
ról.« *Mitrovics Gyula.* — »Vegyes közlemények.«

COMENIUS ÁMOS JÁNOS

1592. márczius 28-tól 1671. november 15-ig.

Európa tudományos körei s főként szorosabb értelemben vett tanférffiai, — ha csak felekezeti szempontok által nem nyűgöztetnek — ünnepet szentelnek e napokban: a hála és tisztelet ünnepét. Pótolni akarnak egy nagy mulasztást egy nagy férfiú emléke iránt, a kire — míg élt — dicsekedéssel tekintett az akkori művelt világ s birhatásáért fejedelmek és nemzetek versenyeztek egymással, hogy lelkének messze ragyogó fényétől megvilágosodják rajtuk az Istennek képe; — de a kit — miután tömjéne javát az emberiség üdvére elpazarolta, — eszméivel, elveivel, rendszerével együtt elborított az idő moha.

E férfiú *Comenius Ámos János* volt, az újabban felelősségteljes tanügyi közvélemény szerint a XVII-ik század legnagyobb tanférffia, a sok viszontagságot látott cseh-morva atyafiak felekezeteinek utolsó püspöke.

A magyar nemzetnek s ebben a sárospataki főiskolának s hazai összes tudományos köreinknek a *Rákóczy család* szerezte meg a jogcímet arra, hogy most — mikor e férfiú szelleme, mint egy újra ébredt vulkán szétverődő lángja csodálatra kelti maga iránt a vén Európát — mi is odaállhassunk a *nivnitzi* bölcső felé s elmondhassuk az örvendező prófétával: „*Gyermek született nekünk, fiú adatott nekünk . . . a kin megnyugodott az Urnak lelke, a tanácsnak és bölcsességnek lelke.*“

Igen, a *Rákóczy családé*, ennek legnagyobb

alakjaie az érdem, hogy Comeniust mi is magunkénak mondhatjuk s március 28-át, mint a nagy tudós születésének 300-ados évfordulóját kegyelettel s multunkra való nulságos emlékezősek között megünnepelhetjük. Térjen nevökre örök dicsőség érte!

* * *

A *nivnitzi* morva protestáns molnár fia nagy-hírű tudós volt már, mikor elébb *I. Rákóczy György*, majd ennek fejedelmi erényekkel koronázott neje, *Lorántfy Zsuzsanna*, ki „női vállán a közműveltség szent ügyének terhét hordozá“ s hozzá mindenben méltó fia, *Zsigmond* rávetették szemöket a reformátorra és nem nyugodtak meg, míg őt a fejedelmi szárnyaikkal takargatott collegium újjá szervezésére meg nem szerezték. „Meghivunk téged — így ír a collegium dajkáló édes anyja — saját magunk és fenséges fiunk nevében, hogy pataki iskolánk reformálásában (melyhez Isten dicsőségére, nemzetünk ifjúságának javára és Krisztus egyházának érdekében, uralkodásunk alatt, jámborúl és komolyan készülünk), szentül segíts minket s mi nálunk a te, a népek közt már mindenfelé magasztalni méltán kezdett tanrendszerednek igaz, teljes és világos bizonyosságát add.“

Majd újabb levélben is unszolja őt — mint gyermekeiért nyugtalankodó édes anyja — mondván: A végből hívunk téged, hogy segítségül

légy pataki iskolánk reformálásában. *Nem mintha komolyabb tanulmányaidtól a poros levegőjü iskola padjaihoz akarnánk hívni, hanem hogy igazgatásod alatt a mi tudós férfaink a kívánt reformokban szerencsésen haladván, a tanulmányok módszerének nyomozása körüli fáradságos munkáid valóstása által örömedre legyenek.*“

„S édesgetvén: jött a tudós böles,
Elhagyta értünk dús honát;
És tudomány, rend, szellem, erkölcs
Hozták meg Tempénk fénykorát.“

(Tompá.)

1650—1654-ig volt Comenius Sárospatakon. Lelkét eltöltötték a harmincz éves háboru kinos emlékei; szíve folyton vérzett a zsarnoki hatalom által szétrebbentett felekezeteért; de férfiú volt, a kit a fájó érzések nem törnek össze s proféta volt, a ki a legsötétebb viharok között is meg tudta menteni magának a reménységet s az emberek igazságtalanságával szemben az isteni igazságosságban keresett vigasztalást és ösztönt a további küzdelemre. A Rákóczy család szerencse-csillagában; a Lorántfy Zsuzsanna és Rákóczy Zsigmond tudományszeretében is az isteni gondviselés nyilvánulását üdvözölte ő s ez a gondolat is könnyített lelkének terhén, emelte munkakedvét a fejedelmi iskola reformálására.

El kell ismernünk a költővel, hogy a Comenius itteni működése sok üdvös reformnak vált kezdetévé s hogy az az időszak, a melyben ő — a tanárok és tanítványok tanácsadója — s az ő fenséges pártfogói örködtek a sárospataki collegium élete felett: — Tempénk fénykora volt. Rendszert, életet vitt az oktatásba, anyagot öntött a formába; kifejtette módszerét, tankönyveket írt, nyomdát állíttatott s nevének hírével, sürűn megjelent könyveivel fényesebbé tette a sárospataki collegium nevét az oktatásügy történetében. Csak beköszönő és búcsú beszédeibe kell bepillantunk s előttünk áll a tudományok és iskolák hivatásán törhetetlen hittel csüngő tudós, a ki az emberiség újabb megváltását, a világ ezer visszasságainak kiegyenlítését a művelődés terjedésétől várja. Csak lapoznunk kell tankönyveiben s meglátjuk az istentől hivatott tanférfiút, a kit jókedvében adott az emberiségnek a Gondviselés, hogy a scholasticismus útvesztőjéből az abba bemerült s abban bolyongó tanuló ifjúságot és tanítókat kivezérleje.

És ezt a férfiút Sárospatakon is elfeledték. Tankönyvei, a mikből csak úgy sugárzik a bölcsesség lelke, gyakorlatias iránya s módszere, a mitől ő maga is sokat várt az iskola jövőjére nézve, — egymás után kimentek a forgalomból: — az új lomb letolta a fáról a régi levelet. Mire a hollandiai Naarden városkának hugenották által épített temploma 1671 nov. 15-én magába fo-

gadta a sokat hányatott férfiú földi maradványait, a sárospataki főiskolának már nem volt Lorántfy Zsuzsánnája s a Báthori Zsófia lelke egymagában is elég volt arra, hogy a virágzásnak indult collegiumból a Comenius szelleme kiszoríttassék.

Két századig kellett ama poroknak a feltámadásra várakozniok. Az idő teljessége eljött. A jelen világa halványulni kezdett, s a mának fiai hozzá fogtak a multak tanulságainak kereséséhez s a könyvtárak porában megtalálták a Comenius lelkét, a mely a „tanácsnak és bölcseségnek lelke.“

És egyszer csak szózat hallatik a Naardeni templom sirboltja felől: „Nincsen itt, feltámadott, a mint megmondotta.“ És csakugyan! Ime a tanférfiak országról-országra esküsznek újabban a *nemzeti nevelés* zászlója alá: — nem a Comenius lelkének munkája-e ez?! Ime ma megtelnek iskoláink „*Orbis Pictus*“-okkal; a *real irány* élet-halál harcot vív a *human* iránynyal, a megelevenítő *gyakorlat* a szürke, ködös *elméletekkel*?! Hát kine üdvözölné ez üdvös reformokban a Comenius feltámadását?! Ma már az iskolákban, a józan műveltségben keressük az emberiség boldogságának alapföltételeit; a nagy Németország büszke reá, hogy a hatalmas francia népet a tanítók és iskolák segítségével tiporta lábai alá . . . hát nem Comenius elveinek diadala-e ez? Fennen hangzik ma, hogy a módszer hatalmával lehet csak uralkodni a tananyag temérdeksége felett . . . hát nem Comenius tanított-e meg erre bennünket már több mint harmadfél száz éve?! A rendszer, módszer és tan-erők állandóságát is nem ő sürgette-e; nem ezektől várta-e már ő is az iskolák biztos fejlődését s a tudomány és műveltség gyors terjedését?!

Bizony-bizony, hogy feltámadott! Az örök időknék vetett s az örök időknék aratott. Eszköznek tekintette magát az istenség kezében. Küzdött, vérzett, de nem csüggedt el soha. Hegyeket mozgó hite volt s a világ háborgásai elől mindenkor pihenőt talált az ő Urának a Jézus Krisztusnak lábainál s ezer csalódásai között átölelte a Golgota véres keresztjét és megenyhült, sőt felmagasztosult. Hitét ma még legfőlebb irigylí a XIX. századnak önmagával eltelt gyermeke; de lesz idő, a mikor erről az oldalról is elmondja majd róla az istenhez visszafordult világ: „Bizony ez az ember igaz vala.“

Az embernek — mondja ő — háromszor kell megjelennie az isten ítélete előtt: itt, a míg él, a maga lelkiismeretében; a halálban és a feltámadásban.“ Reá nézve már a harmadik fokozat is elkezdődött, születésének 300-ados évfordulóján.

Csak ünnepelj te vén Európa! Újítsd fel ez eszményi ember képét! Hirdessétek elveit, szórjátok szét eszméit ti tanférfiak! Hódolj szelle-

mének te a Rákóczyak vihar-edzett főiskolája, hogy teljeseadjék be rajtad búcsú beszédében kifejezett reménysége: „*Vajha én nem az álmodozóktól álmódózva, hanem az éberekől ébren hivattam volna hozzátok . . . s elvégre az én pataki iskolámat — habár távoztom után — úgy felvirágozni látnám, hogy azt örömemnek és koronámnak nevezhetném!*“

Mi lélekben leborulunk e nagy paedagogus, az eszményi keresztyén ember, a termékeny és termékenyítő író alakja és munkái előtt s vele együtt dicsekedve áldjuk azokat, a kik őt a főiskola élére állították, hogy itten „út, élet és igazság“ legyen. Üdv mindazoknak, a kik nem engedik, hogy e férfiú rothadást lásson!*

Radácsi György.

Meczner Béla zsinati beszéde a közigazgatási bíróság ellen.

Méltóságos és Főtiszteletű Zsinat!

En magához az alapkérdéshez fogok hozzászólni s véleményemet azon elvi kérdésre terjesztem ki csupán, vajjon közigazgatási peres kérdéseink, — úgy, a mint jelenleg is gyakorlatban van, — egyházmegyei és egyházkerületi közgyűléseink kezeiben hagyassanak-e, vagy pedig ezen ügyekkel egyházi bíróságaink ruháztassanak fel?

Előre is kijelentem, miszerint én jelenlegi törvényeinket e téren a maga épségében fentartani óhajtom és közigazgatási vitás kérdéseinket egyáltalán nem kívánom egyházi bíróságainkra átruházni.

Hogy közigazgatási peres kérdéseink a közgyűlések kezeiből kivétessenek és ezek bíróságaink kezeibe tétessenek le, ezen újítás igazolására a törvényjavaslat készítője, indoklásában, mint legfőbb érvre, a történeti fejlődésre hivatkozik s szóról-szóra ezeket mondja: „a mi a közigazgatási bíróság intézménye mellett azonban a legdöntőbb érvet szolgáltatja, az a történeti fejlődés. Az egyházi közigazgatásban az u. n. peres ügyekben eddig is az egyházmegyei és egyházkerületi consistoriumok ítélkeztek.“ En egyházi hagyományaink, egyházi multunk iránt mindig a legnagyobb tisztelettel és kegyelettel viseltettem; meggyőződve azonban a felől, miszerint közgyűléseink kezeiben összes közigazgatási ügyeink a lehető legcélszerűbben és igazságosan vezetettek, — s hogy ezen törvényünk sokkal szabad-
elvűbb és alkotmányosabb alapokon nyugszik régi gyakorlatunknál, részemről nem óhajtom ezen rendszerünket a mult elavult gyengeségeivel feleserélni.

Hogy közigazgatási peres kérdéseink úgy az egyházmegyék, mint egyházkerületekben a consistoriumok ítélkezése elé tartoztak, ez elvitázhatatlan tény, de consistoriumaink kezeibe tartoztak a multban az összes közigazgatási ügyek is, s voltaképen az egyházmegyei közgyűléseknek alkotója csakis az egyházmegye consistoriuma volt, — s a lelkészek és a közgyűléseken megjelent világiak, kik valami egyházmegyei hivatalt

nem viseltek, sem szólási, sem szavazati jogot nem gyakorolhattak. Ezek látván, miszerint ők a közgyűléseken csakis passiv szerepre vannak hivatva, ebből teljesen elmaradtak, s legfontosabb ügyeink ezen szűkebb körű testületre, az egyházmegyék consistoriumaira bízattak.

Ezen rendszer, ha jól tudom, a 60-as évek elején lett átváltoztatva, a midőn az egyházkerületek közmegegyezéssel oly egyház-szervezetet léptettek életbe, melynek értelmében az egyházmegyei közgyűlésnek az egyházmegye keretében lakó összes lelkészek és az egyházak presbitériumai által kiküldött egy-egy presbiter tagja lett s ezek szólási és szavazati joggal ruháztattak fel.

Ezen gyakorlatunkat az 1881/2-ki zsinat is érvényben hagyta.

Többektől hallottam, különösen közös értekezletünkön azt hangoztatni, különösen azoktól, kik 1881/2-ki zsinatnak tagjai voltak, miszerint ezen zsinat egyik főfeladatának tartotta a közigazgatási bíráskodás szabályozását.

Ezzel összefüggőleg úgy az 1881/2-ki zsinat jegyzőkönyveit, valamint az ezzel összefüggésben levő konventi jegyzőkönyveket átolvastam s a közigazgatási bíráskodásra vonatkozólag a következő pontokat olvastam:

Magyarországi ref. egyház 1881. okt. 31. nov. 24. Debrecenben tartott országos zsinatának jknyve: 146-ik pont „tárgysorozat rendén olvastatik a Pap Gábor és társai által 120 szám alatt beadott indítvány, az egyházi közigazgatás körében felmerülő peres ügyek elintézésének szabályozása iránt.

„Az indítvány a f. é. március havi konvent jegyzőkönyvének 106. pontja értelmében beérkezett egyházkerületi vélemények kíséretében áttétetik a megalkulandó egyetemes konventhez azon utasítással, hogy a konvent a fennálló gyakorlat figyelembe vételével dolgozzon ez ügyben részletes munkálatot, mely lehetőleg még e zsinat 3 évi tartama alatt lesz oda be-terjesztendő; addig is a felmerülő szükséghez képest ilyeképen egyházunk ide vágó törvényes jogainak érvényt szerezni.“

Erre vonatkozólag az egyetemes konvent jegyzőkönyvének 1884. március 17—23-ig 62-ik pontjában találtam a következő határozatot: „ugyanazon bizottság az egyházi közigazgatás körében felmerülő peres ügyek szabályozása és az egyházközségi dékánosság ügyében, mint a mely tárgyakban az egyetemes konventtől megbízatást nyert, következő előterjesztését adja be:

„Főtiszteletű és Méltóságos konvent!

A Kolozsváron tartott konvent 67. sz. végzésében a g) és i) pontok alatt felhivattunk arra, hogy adjunk véleményes javaslatot:

I. „Az egyházi közigazgatás körében felmerülő peres ügyek szabályozására;

II. „Az egyházközségi dékánosság tárgyában.

„Hogy ezen ügyekben alaposan eljárhassunk, tisztelettel véleményezzük, méltóztassék az elsőre nézve az egyházkerületeket felhívni, hogy az eddig fennálló közigazgatási bíráskodásra vonatkozó határozatokat, szokásokat vagy szabályokat úgy általában az ezen fontos ügy megoldására célzó véleményes javaslataikat a konventi elnökséghez mielőbb adják be, hogy ezek feldolgozás és használat végett a közigazgatási szakosztálynak kiadatván, a „kivánt szabályzat megkészíthetessék.“

A közigazgatási bíráskodásra vonatkozólag 1890. évig semmi sem történt. 1890. ápril. 15—23. tartott konventnek 42-ik pontjában áll a következő:

* Comenius sok oldalú érdemeit s a főiskolához való viszonyát lapunk következő számában fogjuk tüzetesebben méltányolni. Lapunk különben már 1883-ban egy nagyobb s az eredeti műveken épült tanulmányban bemutatta Comenium t. olvasóinknak. A tanulmány szerzője Dezső Lajos, irodalmi körünk tagja s a sárospataki állami tanfőiskola intézet iga gatója.
Szerk.

„Olvastatott a közg. bizottságnak az egyházi közigazgatás körében felmerülő peres ügyek s az egyház-községi dékánosság szabályozása tárgyában következő előterjesztése:

„Főtiszteletű és Méltóságos konvent!

„Egyetemes konventünk még az 1884-ik évi 62. sz. végzésében felkérte volt az egyházkerületeket arra, hogy

I. az egyházi közigazgatás körében felmerülő peres ügyek;

II. „az egyházközségi dékánosság szabályozása tárgyában nyilatkozzanak.

„Ezen kérdésekre nézve a dunamelléki kerület kivételével, a mely határozatát nem küldötte be, a többi kerületek véleménye oda irányúl, hogy azokat elejtenedőknek tartják.“ stb.

Méltóságos és Főtiszteletű zsinat! Ezen jegyzőkönyvekből én a következőkről győződtem meg: először is, hogy nem áll azoknak az állítása, kik az 188 $\frac{1}{2}$ -iki zsinat egyik főfeladatának mondták a közigazgatási bíráskodás szabályozását. Mert ha ezen zsinat azon rendszert, mely szerint a közigazgatási pereskedések a közgyűlések kezeibe tartoztak, annyira helytelennek, annyira incorrectnek tartotta volna, miként az itt mondott: — nem bizta volna a konventre, hogy ez 3 év alatt terjeszssen be ez ügyben valamely javaslatot s a konvent sem késlekedett volna 6 esztendeig ezen ügynek felújításával, hanem maga az 1881/2-iki zsinat készítettett volna zsinati előkészítő-, vagy pedig törvénykezési bizottsága által a közigazgatási bíráskodásra vonatkozó szabályzatot s még a zsinat tartama alatt sietett volna ezen törvényjavaslatot törvénynyé emelni. Másik jelenség, mely ezen jegyzőkönyvből tudomásomra jutott az, hogy még ezelőtt 2 esztendővel, a dunamelléki egyházkerület kivételével, mely szinte nem mondott ellent jelenlegi rendszerünk érvényben hagyásának, csakis véleményes javaslatával késétt el, a többi 4 egyházkerület egyetértőleg érvényben hagyni kívánta jelenlegi rendszerünket.

Méltóságos és Főtiszteletű Zsinat! Összehasonlítva jelenlegi egyházmegyei közgyűléseinket az indokolásban felhozott régi időben tartott egyházmegyei közgyűléseinkkel, ez már sokkal szebb képet nyújt. Megadatván lelkezeinknek és egyházi ügyeink iránt érdeklődő világi tagjainknak az egyenlőség elvénél fogva azon jog, hogy egyházmegyei közgyűléseinknek tagjai lehessenek, felébredt szíveikben az egyházi ügyek iránti élénk érdeklődés, s hogy a köteleességérzetet mennyire szemeik előtt tartják, azt az egyházmegyei közgyűlések tele termei legjobban beigazolták. Minden egyes ügy, mely ma az egyházmegyei közgyűlés zöld asztalára kerül, a legtűzetesebben, a legrészletesebben lesz megvitatva. A határozatok a legnagyobb pontossággal, a legigazságosabban hozatnak, s úgy egyházi, mint világi férfaink azon édes megnyugvással távoznak el az egyházmegye tanács-teréből, hogy ha már otthon saját egyházukban híven és lelkiismeretesen teljesítik köteleességeiket, egyúttal az egyházmegye zöld asztalánál is megfeleltek azon magasztosabb hivatásnak, melyet magyar ref. egyházunk, saját fentartása céljából, felvirágtatása érdekében minden egyes tagjától megkövetel. S állítani merem, hogy mai napon a legnagyobb ügybuzgalommal, a legnagyobb köteleességérzettel jelennek meg úgy egyházi, mint világi tagjaink az egyházmegyei közgyűléseken.

Ez a különbség van régi és jelenlegi alkotmányunk között. Habár én egész örömmel ismerem el, hogy egyházunk tagjai magyar ref. egyházunk érdekében min-

den időben a legnagyobb érdeklődést és áldozatot tanusítottak: mindazáltal elvitázhatlan tény az is, miszerint jogainknak ezen kibővítése nagy részben előmozdította a közérdeklődést és fejlesztette ki egyháztagjaink szívében a köteleességérzetet.

És most bátor vagyok a Méltóságos és Főtiszteletű Zsinat elébe azon kérdést intézni: vajjon a történeti fejlődéssel összeegyeztethető-e az, hogy visszamegyünk a múltba; elfogadjuk a múlt intézményeit a nélkül, hogy azokat elveinknek s viszonyainknak megfelelőeknek találjuk?

A mi protestáns szellemünknek főjellemvonása a szabadságszeretet, mely létrehozta egyházunkat; ez tartja fenn ma is, ez képezi alapját jövőnk fenmaradásunknak.

Véleményem szerint a történeti fejlődés abban áll, hogy intézményeinket akként alakítsuk által, hogy azok saját elveinknek mindinkább megfeleljenek; elveinknek, melyek szabadságszeretetünkől kifolyó alkotmányos érzelmeken alapulnak; elveinknek, a melyek sem egyesektől, sem testületektől jogokat elvenni nem akarnak, hanem inkább jogokat óhajtanak adni. Midőn tehát én ezen törvényjavaslat szakaszánál, illetőleg ennek elbírálásánál a történeti fejlődést nézem, nem hogy az egyházmegyei, egyházkerületi közgyűlések hatáskörét, illetőleg ezen testületek alkotó tagjainak jogait szorítanám meg, ellenkezőleg prot. egyházunknak legfőbb tulajdonságán alapuló, alkotmányos érzületemnél fogva ezek jogait inkább kibővíteni óhajtom.

A közigazgatási bíróság felállításának eszméjét illetőleg kénytelen vagyok elismerni azok állításának alaposágát, kik ezt a jelenlegi vármegyei rendszer utánzatának tartják. Egyáltalában véve nem célokom egy egyházi gyűlésen a vármegyei rendszer bírálatába bocsátkozni, s a politikai vitákat nem óhajtom az egyházi térre általvinni: mind a mellett annyit kénytelen vagyok megjegyezni, miszerint a közigazgatási bizottság a vármegyei életet nagyon megbénította s megyei biz. tagjainknak közérdeklődését nagyon lehűtötte. De ha mindezek politikai téren keresztül vihetők voltak is, egyházi téren, jogainknak megszorítása által, a közérdeklődést lehűteni én nagyon veszedelmesnek tartom; mert actio parit reactionem. Ezen centralisticus irányú törekvések nagyon könnyen azt eredményezhetik, miszerint egyházunk tagjai, kik mai napig egyházunk irányában a legnagyobb áldozatokra voltak hajlandók, látván azt, hogy jogaikat nem hogy bővítenék és terjesztenék, — ellenkezőleg még szűkebb térre szorítjuk: majd viszonzásul azon retorsiót találják alkalmazni, hogy teljesen visszahúzódnak az egyházi élet teréről. Már pedig tudjuk azt, hogy egyházunknak egy nagy tőkéje egyháztagjaink munkálkodásában, érdeklődésében és szellemében fekszik.

Bocsánatot kérek a Méltóságos és Főtiszteletű Zsinattól, hogy ily sokáig tart beszédem, azonban kénytelen vagyok felmutatni azon ügyeket, a melyek a közigazgatási peres kérdések elvonása után még egyházmegyei közgyűléseink kezeiben maradnak, bebizonyítván ezek csekélységét és nagy részint jelentéktelenségét.

A közgyűlés hatásköréhez tartoznak különösen

a) „az egyházkerületi gyűlések jegyzőkönyveiben foglalt felhívások, utasítások és rendeletek“. Ezek véleményem szerint az esperesek teendői közé tartoznak, kik ezen rendeleteket, utasításokat egyszerűen végrehajtják.

b) „Lelkész és tanítói bekebelezési ügyek, ha ezek ellen panasz nem adatott be“. A bekebelezési ügyek minden esetre igen szép és lélekemelő actusok lehet-

nek, azonban semmiféle fontosabb határozatot nem igényelnek.

c) „Egyházmegyei pénztár, lelkészi, tanítói gyámintézetek ügyei; d) megüresült egyházmegyei hivatalok betöltése feletti intézkedés; f) Árvákról, szegényekről való gondoskodás; i) bizottságok jelentése. Indítványok, kérvények, felfolyamodások tárgyalása“, ezeket a legtöbb egyházmegyében eddig is egy szűkebb körű bizottság végezte el.

Az e) pont alatti egyházlátogatásról tett jelentés tárgyalása, az egyházak szellemi és anyagi ügyeit csak annyiban képezhetik a közgyűlés tárgyát, a mennyiben bennök valami panasz nem fordul elő.

k) „Képviselők választása egyházkerületi gyűlésekre“: ezek sem igényelnek semmi határozatot.

g) Leányegyházaknak anyaegyházakká vagy anyaegyházaknak leányegyházakká alakítása, társegyházaknak egymáshoz viszonya, h) az egyházi hivatalnokok díjleveleinek módosítása tárgyában másodfokú intézkedés. Elismerem, hogy ezek mind nagyon fontos kérdések, de nagyon ritkán fordulnak elő. Fel tudom mutatni egyházmegyénk 10 éves jegyzőkönyveit, hogy ebben egyháznak ily átváltozása alig egy-két esetben fordul elő, l) „népiskolák feletti felügyelet, a tanügyi bizottság jelentésének meghallgatása“ mindenesetre egyházmegyénknél ez a legfontosabb ügyei közé tartozik, azonban, minden egyházmegyének lévén tanügyi bizottsága, az iskolák feletti felügyeletnek egy nagy részét ezen bizottság szokta ellenőrizni. És végre m) és n) pontok az egyházközösség s presbitériumok határozatai elleni panaszok fölötti határozás, a presbitérium feloszlása és új választás elrendelése, — ezek vitás kérdések lévén, véleményem szerint ezek a közgyűlés elé nem tartozhatnak, ezek már a közigazgatási bíráskodás hatáskörébe terjednek.

Ezek azon összes ügyek, melyek törvényeink szerint az egyházmegyei közgyűlések hatáskörébe tartoznak, s bár hogyan is igyekeznek is önök bebizonyítani, hogy a közgyűléseknek még ezután is mily nagy fontossága leend, s bár ha a szám soknak tetszik is, a nagyobb jelentőségű ügyeknek egyházmegyei közgyűléseink hatásköréből való elvonása által nagyon meg fog csökkenni a közgyűlések tekintélye. i) Az évenként eddig tavaszkor és őszi tartott 2 egyházmegyei közgyűlésünk helyett ezen törvény életbelépése után nagyon elegendő lesz minden évben egy, nagyon is rövid ideig terjedő egyházmegyei közgyűlést tartani.

És már most nézzük a célszerűségi okokat, melyeknél fogva a törvényjavaslat alkotói közigazgatási peres kérdéseinket egyházi bíróságainkra akarják átruházni. A törvényjavaslat indokolásában a következő áll: „Az egyházi közigazgatási bírósági intézmény szükségességének indító okául felhozhatjuk, hogy oly esetekben, a midőn az egyházi közigazgatási hatóság intézkedésének helyessége és az egyes egyháztagnak vagy egyes egyháznak a közigazgatás körébe tartozó joga vitássá válik, a közigazgatási hatóság igazgatási hivatásánál s hatóságánál fogva egyoldalú s elfogult lehet s célszerűségi okok által vezettethetik, míg a bíróság e befolyásoktól függetlenül ítél“ stb. Megvallom, ezt a logikát megérteni nem vagyok képes, hogy egyik testület tagjairól felteszi azt, hogy az ügyeket tévesen fogja fel, a másakra pedig kimondja, hogy ily hiba nem eshetik meg s az én véleményem szerint úgy egyik, mint másik testület tagjainak ítélete lehet egyoldalú, lehet elfogult. De éppen ezen szempontokat tartva szem előtt, részemről sokkal több meg-

nyugvást találok egy nagyobb közigazgatási hatóság, mint egy szűkebb körű bíróság ítélkezésében. Mert ha ennek 1 vagy 2 tagja elfogult is, vagy pedig tévesen engedi magát informáltatni, a mint ez meg is történik néha, a többség által, mely az ügyet a maga helyességében fogja fel, ezen 1—2 hatósági tag leszavaztatott, míg ha ezen egyoldalúság a bíróság kebelében történik, a minthogy erre már is tudok példát, pl. fegyelmi eseteknél, ez a vélemény a bíróság csekély számánál fogva is sokkal könnyebben keresztül erőszakolható lesz.

Egybe a legszivesebben belenyugodnám, ámbár megjegyzem, hogy ez a legtöbb egyházmegyében, így saját egyházmegyénkben is, már eddig is gyakorlatba lépett, hogy ugyanis közigazgatási vitás kérdések alkalmával az ügy, a közgyűlés tagjainak könnyebb tájékozódása végett előleges tanulmányozás és előadás céljából az egyházmegyei tanács valamely tagjának osztassék ki.

Méltóságos és Főtiszteletű zsinat! Egyházi közgyűléseink jelenleg az egyenlőséget tartva szem előtt, a legszélesebb, a legalkotmányosabb alapokra vannak fektetve. Egyházi ügyeinket mi jelenleg a legcsaládiasabban, legpatriarchalisabban módon intézzük, valószínűleg ezért bírja ref. közönségünk rokonszenvét. Kivéve azonban közgyűléseink kezeiből a közigazgatási vitás ügyeket, melyek irányában közgyűlésünk tagjai a legnagyobb érdeklődést tanúsították; ez által közgyűlésünk tekintélye nagyon meg leend kisebbitve, s a közgyűlés tagjainak közérdeklődése nagyon alá fog szállni. Lelkészeink, világi kiküldötteink és bírósági tagjaink között a válaszfalak magasabbra fognak emeltetni.

Miután én azon meggyőződésben vagyok, hogy közigazgatási vitás kérdéseink jelen egyházi törvényünk értelmében a közgyűlések kezeiben a lehető leghelyesebben, legcélszerűbben és igazságosabban vezetettek s tekintve azt, hogy ezen ügyeknek a közgyűlések kezeiből való elvonása s a bíróságokra való átruházása által a közérdeklődés nagyon is meg fog csökkenni s a közgyűlések tekintélye nagyon is alá fog szállni: ezen indokaimnál fogva a törvényjavaslatot sem úgy, a mint az eredetileg a zsinati előkészítő bizottság által beadatott, sem úgy, mint a főtiszteletű konvent által átalakított, nem fogadom el, hanem kérem a Méltóságos és Főtiszteletű zsinatot: méltóztassanak jelenlegi egyházi törvényünk ide vonatkozó részét a maga épségében fentartani.

KÖZÉLETÜNK.

A Zsinatról.

III.

1892. március 18-iki ülés.

A jegyzőkönyv hitelesítése után, az elnökség jelentette, hogy *Peterdy Károly*, hivatalos teendői miatt távozni levén kénytelen, helyette *Sütő Kálmán*, póttag hivatik be a beregi egyházmegye részéről. Jelenti továbbá, hogy a *reformátusok országos értekezlete* egy kérvényt nyújtott be a zsinathoz, a mely a zsinati tagok között már ki is osztatott s most, jelentés tétel végett a kérvényezési bizottsághoz tétetik át.

Napirend értelmében a törvénykezési elvek felett való általános vita kezdetett meg. Az első kérdést így formulázta az elnökség: A közigazgatás terén felmerülő

vitás ügyek törvényszékekhez utasítandók-e vagy nem? s ha igen, legyen-e külön közigazgatási bíróság, vagy pedig csak egységes egyházi bíróság, a mely ítél a közigazgatási peres és fegyelmi ügyekben is?

A kérdéshez *Karap Ferenc* szólott elsőnek s rövid, megfontolt indokolással a következő indítványt nyújtotta be: „A törvényjavaslat azon intézkedését, mely által az egyházi közigazgatás terén felmerült vitás kérdések az egyházi bíróságok körébe utaltatnak, a zsinat elfogadja. Egyszersmind azonban, a törvényjavaslatról eltérőleg, külön közigazgatási bíróságok felállítását mellőzi és kimondja, hogy az egyházi bíróságok hatásköréhez tartozik úgy a fegyelmi vétségeknek, valamint a közigazgatási vitás ügyeknek elbírálása.”

E javaslat s általában a közigazgatási bíróság ellen *Meczner Béla* emelt szót. Szép és alapos beszédét egész terjedelmében lapunk más helyén találják olvasóink.

Meczner Béla érveit *Molnár Béla* próbálta megcáfolni. Elmondta, hogy a kerületek többsége kívánta a közigazgatási bíróság szervezését, hogy az szükségét pótol. Ha nem gondoskodunk, hogy a törvény áthágása megbüntettessék, akkor minden törvény hiába való. Ez az intézmény eszközli azt, hogy a törvény törvény legyen. Hogy mi módon, azt nem mondta meg. Ő sokszor hallotta a „nehézményt”, hogy közigazgatási ügyeink rosztól folynak. Mi ennek a nehézménynek az oka? Az, hogy nem illetékes körben, a közgyűlésben intéztettek el. Nem az a célunk, hogy a múlt hagyományaival ne szakítsunk, hanem hogy olyan törvényeket alkossunk, a melyek a közszükségnek megfelelnek.

Vécsey József arra mutatott rá, hogy a közigazgatási bíróság ellenkezik a történelmi fejlődéssel, továbbá, hogy az sem nem célszerű, sem keresztül nem vihető.

Tisza Lajos gróf szerint, a miről itt szó van, az nem a szabadelvűség kérdése s a közigazgatási bíróság felállítása által nem csonkíttatik meg a szabadelvűség. Az ő tapasztalata az, hogy a rendes, közigazgatási tárgyak annyira igénybe veszik a közgyűlések figyelmét és idejét, hogy mikor már a vitás kérdések kerülnek elő, a tagok nem igen bírják kitartani a gyűlést. Szükséges intézmény ez saját közigazgatási szervezetünk renoméja szempontjából. Az egyházkerületek legutóbbi megkérdetése alkalmával azoknak többsége úgy nyilatkozott, hogy kívánja a közigazgatási bíróságot.

Degenfeld József gróf azért pártolja a közigazgatási bíróságot, mert annak ügyei nem alkalmasak a közgyűlési elintézés tárgyaiul s mert az eddigi gyakorlat végképen nem vállalt be.

Vay Béla báró arra hivatkozott, hogy az eddigi gyakorlat igenis közmegnyugvást eredményezett; nem szükséges azért ezen a téren az újítás, annyival kevésbbé, mert ezt az egyházmegyéek többsége végképen nem kívánja. Beszédét lelkesen megéljeneztek, a kik a közigazgatási bíróságnak nem barátjai.

Várady Gábor elfogadja a közigazgatási bíróságot a konvent tervezése szerint. Nem áll az — úgy mond — hogy a közgyűlések iránti buzgóság e miatt lelohadna, mert hiszen az ilyen vitás kérdések nem nagy számban fordulnak elő. Az egyházmegyei és egyházkerületi tanácskozások jól megfontolt érdeke kívánja, hogy e tekintetben szakítsunk a régi rendszerrel.

Kiss Albert törte aztán össze szép beszédében a közigazgatási bíróság híveinek érveléseit. *Várady Gábor* hozta fel — úgy mond — hogy a közgyűléseknek úgy is sok fontos tárgya marad; ott van a közoktatás és nevelés, ott az esperesi jelentések és a kanonika visitatio előterjesztése. Fájdalom, hogy a köznevelés ügyei-

vel nem az, hogy az egyházmegyéek és kerületek, de még a konvent sem foglalkozik és foglalkozott kellőleg, mert hiszen tudjuk, hogy maga a konvent gazdátlanra tette ezt az egész ügyet s egészen a fentartók nyakára hagyta. Az esperesi jelentések? Igen dehát mi dolga van ezekkel a közgyűlésnek, akkor, a mikor ha az esperes valamely ügyben eljár s az illetők abban megnyugodtak, az többé a közgyűlésre nem tartozik; ha pedig ő vagy más hivatalnok túllépte hatáskörét, akkor az illetők felebbezik az ügyet s ez már mint peres ügy, úgy sem tárgya a közgyűlésnek. Azt mindenki elismerte, hogy a lelkészválasztási kérdések úgy sem tartoznak a közgyűlés elé. Mi marad hát meg csakugyan ezek számára, mikor olyan kérdések, a minő az egyházi adózási vitás ügyek, díjlevelek felett támadt kontroversiák, társ egyházaknak egymástól való különválása mind elvételnek s a közigazgatási bíróság körébe utasítatnak. Aztán általában nem kell a bírósági működés malmára hajtani, olyan nagy iparkodással a vizet. Az egyházi élet terén átok a perlekedés s fődolog, a meddig csak lehetséges, a békés kiegyenlítés. Dehát — szerinte — még nem is ez a fődolog, hanem az, a mit *Molnár Béla* említett meg — elejtve mintegy akaratlanul is az igaz szót — s ez az, hogy az állam által nem fognak csak a bíróság által hozott ítéletek sanctionáltatni. Ne beszéljünk erről komolyan s ne kovácsoljunk ebből érvet a közigazgatási bíróság áldásai mellett, hanem mondjuk meg az igazságot, a mi a tapasztalás bizonyossága szerint az, hogy az állam, szentesített törvényeink dacára, semmiféle, bármely körben hozott határozatunkat vagy ítéletünket sem hajtja végre s mindig azzal búvik ki a kérdés elől, hogy zsinati törvényeink nem voltak közzételve és törvénybe ígatva, de azt is mondják, hogy a liberalizmus szempontjából nem lehet kikelni a közigazgatási bíróság ellen. Nem tudom, hogy érti valaki a liberalizmust, de józan magyarázat szerint az nem állhat a jogok összevonásában, hanem ellenkezőleg azoknak kiebb terjesztésében. Felhozott az is, hogy *Vay Béla* báró hiába mondotta azt, hogy az eddigi eljárás mindenütt közmegnyugvást szült, mert hiszen ennek nyilván ellene mond azon tapasztalás, a melynek tanubizonyossága szerint mindig több-több a felebbezés. Hát ez, igenis, igaz; de azt statisztikailag ki lehet mutatni, hogy ezek a felebbezések, a melyek időről-időre így nőnek, épen a bírósági ítéletek ellen történnek, s így nem ellenünk, hanem mellettünk bizonyítanak, a kik küzdven a közigazgatási bíróság ellen, nem akarjuk még erősebbé tenni az emberekben, az emberi természettel sokszor együtt járó perlekedési viselkedet, hogy így aztán végeredményében, mikor esetleg már megtalálta az elburkolt igazságot, egyúttal előzetesen tönkre is tette magát. Minthogy tehát ő nem hallott semmi olyan érvet, a mely meggyőzte volna őt a közigazgatási bíróság szükséges és célos volta felől, azt nem fogadja el.

Beöthy Zsigmond szólott még a tárgyhoz. A közigazgatási bíróságot azzal védelmezte, hogy annak körében sokkal több a megkívántató szakértelem, mint a mennyit a közgyűlési eldöntéseknél találhatunk.

Így vitattatván meg a kérdés, miután 12 zsinati tag névszerinti szavazást kért, az elrendeltetett. Az eredmény az lett, hogy a közigazgatási bíróság mellett szavazott 60, ellene 27, távol volt 23.

Ellene szavaztak: *Antalfy László*, *Baksay István*, *Bencsik István*, *Bornemisza József*, *Csernák István*, *Dávidházy János*, *Debreczeni Gábor*, *Farkas Ábrahám*, *Fejes István*, *Isaák Dezső*, *Kiss Albert*, *Kiss Áron*, *Kopré Ferenc*, *Kovács Károly*, *Kovács Albert*, *Lukács Ödön*,

Meczner Béla, Meczner József, Mitrovics Gyula, Nagy Pál, Peterdy Károly, Ragályi Béla, Szabó Endre, Szabó Károly, Szarka Boldizsár, Br. Vay Béla, Vécsey József. Az elnökség nem szavazott.

Az a kérdés tétetett fel ezután: Legyen e külön közigazgatási bíróság, vagy pedig egy egységes egyházi bíróság, a mely ítél közigazgatási vitás és fegyelmi ügyekben is? A zsinat igen nagy többsége az egyházi egységes bíróság mellett nyilatkozott. Mint kisebb bajt, ha már másképen nem lehetett, ezt fogadták el a közigazgatási bíróság ellenzői is.

A harmadik főelvet a bíróság szervezése képezte. Ennek körébe tartozik az elnökségnek kérdése, valamint az is, hogy mint egységes konsistorium, a maga egészében intézze-e az ügyeket a bíróság, vagy pedig szűkebb körű, permanens tanács által.

Ehez a kérdéshez is *Karap Ferenc* szólott először. Indokolta álláspontját s a következő határozati javaslatot nyújtotta be: az egyházmegyei és egyházkerületi bíróság tagjai az illető közgyűlések által egy év tartamára a tanácsbírók sorából választandók. Ezen bíróságok rendszerint a közgyűlések alkalmával végzik teendőiket. Ezenkívül pedig a szükséghez képest az elnökség által bármikor összehívhatók. A kettős elnökség intézménye az egyházi bíróságoknál is fentartatik azon módosítással, hogy egyes esetek tárgyalásánál a hivatalánál fogva idősebb elnök végezze az elnöki teendőket és ez esetben a másik elnök a határozat hozatalánál, mint szavazó bíró vegyen részt.

Nyomban utána *Molnár Béla* állott fel s a mint megérthettük, pártolólág szolt a határozati javaslat mellett.

Tisza Lajos gróf, különösen a kettős elnökség kérdésével foglalkozott. A kettős elnökséget egyházi szervezetünk minden fokán szigorúan érvényesíteni óhajtja. Nem tudna megnyugodni abban, hogy midőn az egyik elnök vezeti a tanácskozást, a másik, vele teljesen egyenjogú elnök, egyszerű bíróvá degradáltassék.

Vécsey József hasonló értelemben nyilatkozik.

Degenfeld József gróf, az elnökséget illetőleg a konventi tervet fogadja el ugyan, de *Karap* azon módosításával, hogy az egyik egyszerűen szavazó bíróvá lesz, ha arra szükség fordul elő. Ellene van a permanens tanácsnak azért, mert ilyen módon a bíróság régi elemei kizártnának a bírói funkcióból.

Fejes István minden ponton teljes egyházi tanácsra bízhatja csak megnyugvással, úgy a közigazgatási, mint a fegyelmi vitás ügyeket.

Begedy István hasonló értelemben nyilatkozik.

Szász Károly szigorúan fentartatni kívánja a kettős elnökséget, de nem úgy, hogy az egyik vezesse a tanácskozást, mert ez a szintén vérünkbe átment alkotmányos elvvel ellenkezik. A régi szokás nem akadályozta meg sohasem az ítékezés egységét s ő egyetlen egy esetet sem tud, a mely e tekintetben a teljesen egyenjogú kettős elnökség hátrányos voltát bizonyítaná. A célszerűség is a kettős elnökség mellett szól. Egyházi és világi, jogi elbírálást igénylő ügyek vegyesen fordulnak elő. Az egyik elnök az egyiket, a másik a másikat van képesítve állásánál fogva alaposabban elbírálni. Hogy a fiatalabb elnök csak ott üljön a bíróság körében, ez sem nem jogszerű, sem nem célszerű. Kéri a kettős elnökséget eddigi teljes mivoltában fentartani.

Antal Gábor, kifejtett indokolással, azt indítványozta, hogy mondassék ki az, hogy a tárgyalást vezető elnök szavaz, de az elnökök a tárgyalást felváltva vezetik.

Horthy István szerint a bíróság nagy száma nehezíti a jogszolgáltatást, nemcsak, hanem sokszor lehe-

tetlenné teszi azt. A bíróságnak lehetőleg permanensnek kell lennie. A mi a kettős elnökséget illeti, a hol a hagyományokhoz való ragaszkodás nem akadályozza a haladást, ott lehet ragaszkodni ahhoz; ő a kettős elnökséget kívánja.

Lengyel Imre is elfogadja ezt. Ezek a kérdések is ki levén meritve, szavazás alá bocsáttattak. A felállással történt szavazás eredménye az lón, hogy a kettős elnökség *Tisza Lajos* gróf indítványa szerint fogadtott el s úgy a közigazgatási vitás ügyekben, mint fegyelmi kérdésekben a bírósági konsistorium a maga egészében ítélezik.

A gyűlés délután 2 órakor záratott be. A következő ülés napirendjeül a törvénykezési elvek hátra levő kérdéseinek eldöntése tűzetett ki.

Március 19-iki ülés.

A jegyzőkönyv hitelesítése után, az elnökség jelentette, hogy *Bencsik István*, hivatalos teendői miatt eltávozni levén kénytelen, helyébe *Soltész János* pótképviselő hivatik be; az eltávozott *Szilágyi János* tanár képviselő helyett pedig *dr. Vida Károly* jelent meg, a kinek, megbízó levele alapján, igazoltatása megtörtént.

A nagybecskereki egyház kérvénye, jelentéstétel végett, a kérvények bizottságához tétetett át.

A konvent beadta a missioi bizottságnak a missioi működésről szóló terjedelmes jelentését. Annak ki nyomtatásával a missioi bizottság előadója, *Szabó János* bízott meg.

Tisza István, zsinati jegyzői állásáról, sok elfoglaltatása miatt lemondván, helyének betöltése a következő ülésre tűzetett ki.

Napirenden folytatott a törvénykezés körébe tartozó, még függőben maradt kérdéseknek megvitatása. Az első kérdés az vala: bevégeztessenek-e a közigazgatási peres ügyek a második forumon, vagy pedig ezek körében is lehetséges a konventi bírósághoz való felebezés?

Karap Ferencz, mint általános elvet kívánja kimondatni azt, hogy igenis, bevégeztessenek, de ez alól a lelkesválasztási ügyeket kivétetni akarja. Ezeket ekvifikálni óhajtja a fegyelmi ügyekkel, a melyekre nézve harmadik forum is van; még pedig éppen azon oknál fogva, mert mind az egyházakra, a melyek a lelkesekre nézve csak így lehetséges, hogy a vitás ügy megnyugvással döntessék el. Igaz, hogy ez az eljárás kissé késleltetheti a kiegyenlítést, de az ebből származó hátrányt ellensúlyozza az, hogy a konventi bíróság bármikor összehívható. Erre vonatkozólag külön indítványt nyújt be.

Beöthy Zsigmond az egész kérdést függőben kívánja hagyni, mindaddig, míg a törvényjavaslat 284. szakasza meg nem állapíttatik.

Tisza Kálmán szerint azt lehetne kimondani, hogy az ügyek általában a második forumon véglegesen eldöntetnek, de hogy miféle ügyek képeznek ez alól kivételt, azokat jelölje meg a törvénykezési bizottság s tegyen arról majd jelentést.

Degenfeld József gróf nem járulhat a felfüggesztéshez s a kérdést már itt kell tisztázni. *Karap* indítványát sem fogadhatja el, sőt ellenkezőleg éppen a lelkesválasztási ügyeket tartja olyanoknak, a melyek soha se kerüljenek a konvent elé, mert igaz ugyan, hogy a konventi bíróság bármikor összehívható, de elvégre az mégis időbe kerül s az a kívánatos az egyházak érdekében, hogy a lelkesválasztási hivalkodások sürgősen elintéztessenek.

Fejes István előadja, hogy ő sokáig volt a konventi közigazgatási bizottság előadója s úgy tapaszt-

talta, hogy a közigazgatási dolgok mindig azért felebezettek oda, mert a törvényt egyik vagy másik fél nem tartotta meg, azt megsértette. Azt kellene tehát ezen tapasztalat alapján kimondani, hogy ilyen törvénysértési esetekben van a konventhez való felebbezésnek helye.

Molnár Bélát ismét az előtte szóló érvei győzték meg arról, hogy más véleményben legyen. *Karap Ferencz*nek ad igazat.

Tisza Lajos gróf megjegyzi, hogy a törvénysértést azért nem lehet a felebbezés megkülönböztetési alapjává tenni, — mert hiszen mindenik perlekedő fél azt hiszi, hogy neki van igaza s a másik fél sértette meg a törvényt. Általában kerülni kell az ügyek hosszadalmas elintézését. Mondassék ki, hogy általában a vitás kérdések a második forumon végelintézés nyerne, de mert vannak fontosabb esetek, ezeknél tovább is lehetséges a felebbezés; ezen fontosabb eseteket jelölje ki a törvénykezési bizottság.

Szász Károly szerint lehetséges, hogy a két forum bírái ítéletükben, belátásukban tévednek; tehát csak épen a konventi bíróság lenne ilyen tekintetben csatlakozhatlan, mikor annak tagjai is csak emberek?! Az lehetséges, hogy ez a felsőbb bíróság néha helyrehozza az alsóbb bíróság tévedéseit, de lehet épen úgy az is, hogy ő maga még nagyobbra téved. Törvényeink annyira világosak, hogy azok ismerete mellett az alsóbb fokon is lehetséges az igazságos ítélettel. A törvénysértés címe szerint sem lehet alap a felebbezésre, mert úgy vélt igazától az ember nehezen szokott elállani. Minden ügynél, a lelkészválasztásnál pedig kétszeresen is fődolog a gyorsaság. Ha kimondatik az, hogy ebben sincs a konventhez felebbezés, azonnal meglesz a megnyugvás, a ki megnyugodni tud és akar; a kik pedig erre nem hajlandók, azoknál ha 13 felebbezési forumot állítunk is fel, megmarad a nyugtalanság. Ő az igazság kritériumát a két forumnál is teljes mértékben megtalálja.

Szavazásra kerülén a kérdés, a zsinat nagy többsége a törvényjavaslat felfogását fogadta el, a mely kimondja, hogy közigazgatási vitás ügyek az egyházkerületi bíróság által véglegesen eldöntetnek. Ezzel *Karap Ferencz* indítványa elesett.

A következő megvitatandó kérdés az volt: megengedett-e a szóbeliség az első forumon túl is?

Tudjuk, hogy a javaslat kizárja ezt. *Karap Ferencz* kíváncsnak tartja, hogy bizonyos korlátok közt, a közvetlenség megengedtesse a felsőbb bíróságnál is. Az anyagi igazság sokkal jobban kideríthető, ha az egész ügy a bíróság előtt foly le, mintha az egyszerűen csak aktákból kénytelen ítélni. Ellene csak az az egyetlen ok szól, hogy kétségen kívül költségesebb; de ha a költségkérdés az alapos igazságszolgáltatással állítatik szembe, mindenesetre a költség kérdésének kell háttérbe szorulnia. Szerinte elrendelhető lenne a szóbeliség, ha azt az ügy érdekében, maga a bíróság szükségesnek látja. Az alsóbb fokú bíróságnál nem is igényelhető és kívánható szakértelemnél fogva, megnyugtató ítélet másként nem is várható. E tekintetben különben a korlátok megvonása a törvénykezési bizottságnak lenne feladata.

Beöthy Zsigmond barátja a szóbeliségnek; ez a patriarchalis magyar igazságszolgáltatás. Hadd nézzenek egymásnak szemébe bíró és perlekedő felek s a közvetlen benyomás is járuljon az igazság eldöntéséhez. Ez az első forumon legyen kötelező, a felsőbbben pedig fakultatív. Ha például a fél kívánja, nem kell azt tőle megtagadni; vagy ha a felső forum el-

nöksége nem látja tisztán az ügyet aktákból, miért ne rendelhetné el a közvetetlen tárgyalást? Elfogadja *Karap Ferencz* javaslatát.

Degenfeld József gr. Az egyházi élet terén egészen mást tapasztalunk, mint a polgári életben. Tudjuk, hogy a szóbeliség eddig minden fokozaton megvolt, de az, különösen a felső forumon az ügyet egy lépéssel sem vitte előbbre s a netalán felmaradt homályosságot az ügyeknél nem derítette fel. Szóbeliséget csak az első fokon fogadhat el.

Darányi Ignác. A szóbeliséget mindenütt a jogszolgáltatás garanciájául tekintik. *Degenfeld* gróf nem cáfolta meg, szerinte, *Karap*ot, mert hiszen itt csak arról van szó, hogy a felsőbb bíróság megtehesse azt, a mit az igazság felderítésére szükségesnek lát. Hogy ez a felektől tételessé függővé, azt azért nem látja célszerűnek, mert azok sokszor csak azért élnek ebbeli jogukkal, hogy huzzák-halasszák az ügyet s esetleg időt nyerjenek, hogy annak előnyeit aztán kihasználhassák. Elfogadja *Karap* indítványát.

Várady Gábor kívánsága az, hogy mondassék ki az, hogy a második fokú bíróság is elrendelheti a szóbeliséget.

Tisza Lajos gróf nem zárkozik el a haladás elől; becsüli azokat, a kik a közvetlenséget így kiterjeszteni óhajtják. Dehát gyorsaság, igazságosság és olcsóság a perlekedés három legfőbb kívánalma. Szóbeliség mellett, minden fokozaton, ez már csak azért sem lehetséges, mert úgy tapasztaljuk, hogy némely ember még nagy kamatra felvett költsön pénzen is perlekedik. Az első fokon, igenis legyen szóbeliség, de még ott sem, könnyebb, egyszerűbb esetekben, a melyeknél ha megnyeri is a pert az illető, a kiszolgáltatott igazság nem ér fel a ráfordított költséggel. Felsőbb fokon ezt csak akkor véli megengedhetőnek, ha azt a hatóság szükségesnek látja, ilyenkor az kérdezheti a vádlottat, vagy tanukat.

Szász Károly tudja, hogy az állam erre vonatkozólag épen most tesz kísérleteket. Annak megvannak permanens bíróságai, mégis, hogy megkésnek ott sokszor az ügyek. A mi egyházi életünkben, még nagyobb mértékben így történnek ez. Néha már a per tárgya is sokkal kisebb és jelentéktelenebb, mint a mennyibe az kerül, ő e tekintetben várni akar, megfigyeli az eredményt az állami jogszolgáltatás terén s arra még a kérdést megérettnek sem látja, annyira, hogy bizonytalan kísérletezésnek tehetnők ki perlekedési rendszereinket.

Ez a kérdés is szavazásra kerülén, a zsinat, nagy többséggel a konventi javaslatot fogadta el.

Még a képviseltetés és védelem kérdése volt eldöntendő. Erre vonatkozólag abban történt a megállapodás, hogy hivatalból elrendelt fegyelmi esetekben a vádhatóság szerveztessék. Magán felekre vonatkozólag elfogadtatott a javaslat 380. szakaszában kifejezett elv.

Dr. Kolozsváry Sándor adott be ezek után egy indítványt, a mely így hangzik: „Mondja ki a zsinat, hogy az egyházközségi bíráskodást, az egyházközségek presbitériumától, illetőleg annak bíróságától elvonja s az annak bíráskodása alá sorozott ügyeknek első fokon való elintézését az egyházmegyei bíróság körébe utalja.”

Kolozsváry Sándor indoklásában előadta, hogy a presbitériumoknak tagjai sokszor nem állanak az értelmi műveltségnek olyan fokán, hogy alaposan ítélezhessenek. Sokszor barátság, érdekközösség s azoknak szembeállítására küzdenek s zavarják fel hosszú időre az egyházak nyugalalmát.

Határozati javaslatát a zsinat nem fogadta el.

Ekép állapíttatván meg a törvénykezésnek főbb elvei, azok szerint fogja már az illető bizottság az egész törvényjavaslatot átdolgozni s majdan a részletekben is szükséges megállapítás végett a zsinat elé terjeszteni.

Ezek után a lelkészválasztási törvénynek következő szakaszai kerültek napi rendre.

A *meghívás útján* történő választás fejezetében a 199—204. szakaszok, új szövegezés végett, az illető bizottsághoz utasítottak, miután kimondatott az, hogy meghívásnak akkor van helye, ha a választásra jogosultak $\frac{1}{3}$ részének az ellen nincs kifogása, természetesen egy jelöltben állapodván meg. A bizottsághoz való áttétel azért is volt szükséges, mert *Meczner Béla* ahhoz ezen módosítást adta be s a zsinat többsége azt helyeselte: „A 199. szakasz 8-ik sora így alakítandó át, hogy: azon napra a választók hívassanak egybe s az elnökség által kinevezett egy lelkész s egy világi tanácsbíróval a helyszínen (az esperes) megjelenvén” stb.

A 205. szakasz változatlanul elfogadtatott.

A 206. szakasz *Tisza István* módosításai szerint igazítottatott ki, olyképen, hogy a 2. sorba a „választó egyház” kifejezés után ez illesztetik be: „az elnökség által kinevezett”; a negyedik sorban pedig, a „gondnok” szó után ez: „a presbiteriumnak két küldötte”.

A 207. szakasz *Győry Lajos* indítványára újabban fog szövegeztetni a régibb törvénynek ide vonatkozó (194. §.) szakasza értelmében, vagy is annak inkább megfelelően.

A 208—209. szakaszok változatlanul elfogadtattak.

A 210. szakaszból, *Debreceni Gábor* indítványára, annak utolsó kikezdése kihagyatott. *Debreceni Gábor* azzal indokolta indítványát, hogy ha az a kikezdés meghagyatik, annak rendelkezése szerint igazságtalanság követtetik el sok segédlelkészen.

A 211. szakasz meghagyatott.

A 212. szakaszba, ezen kifejezés helyett: „a választást megelőző napon” ez tételik: „a választás előtt”.

A 213—215. szakaszok eredeti alakjukban meghagyattak.

Délután 2 óra lévén, az ülést az elnökség berekesztette s a március 21. ülés napirendjére a lelkészválasztási törvények további részleteinek megállapítását tűzte ki.

1892. március 21-iki ülés.

A jegyzőkönyv hitelesítése után, az elnökség felhívta az iskolaügyi bizottságot, hogy miután elnöke, *Kuun Géza* gróf, a zsinati tagságról lemondott, *Várady Gábor*, mint legidősebb bizottsági tag egybehívására gyűljön össze s válassza meg elnökét. Napirend szerint folytatott a lelkészválasztási törvénynek következő szakaszai felett való tanácskozás s ezeknek során a 216. szakasz, *Mitrovics Gyula* stílis módosításával fogadtatott el.

A 217. szakaszhoz *Lénárd István* adta be a következő módosítást: „A szavazást minden választásra jogosult csak személyesen gyakorolhatja; az írástudók szavazó-lapokkal, az írni nem tudók szavazatuknak az elnökséghez való bemonadásával.” A zsinat, nem akarván mintegy ilyen feltétel által szegénybélyeget nyomni a mai népiskola oktatásügyi állapotaira, nem fogadta el ezen módosítást; hanem elfogadta a szöveget maga a konvent által ajánlott azon pótlással, hogy „a mely egyházközségben a választók száma az 1000-et meghaladja, a választás két szavazatszedő-bizottság előtt történjék.”

A 218—223. szakaszok változatlanul elfogadtatnak.

A 224. szakaszhoz *Degenfeld József* gróf nyújtotta be a következő, *Fejes István* indítványával összeegyeztetett módosítását: „A meghívás elfogadása s a választás végérvényes megerősítése után, a megválasztott lelkész eddig elfoglalt állomásának betöltése iránt az intézkedések azonnal megteendők.” Ezen módosítás elfogadtatott, valamint beigattatik a konvent által ajánlott azon pótlás is, a mely szerint „a választást indokolatlanul el nem fogadó lelkész a választás költségeiben elmarasztaltatik és egy évre a pályázattól elzáratik s az új választás az előbbi pályázás alapján hajtandó végre.”

A 225—229. szakaszok eredeti szerkezetükben meghagyattak.

Hosszasabb vitára adtak alkalmat a „szabályellenes választás” címe alá sorolt 230—232. szakaszok. Ezekre vonatkozólag több képviselő nyújtott be indítványt. Így *Vida Károly* indítványozta, hogy „érvénytelenné tett választás költségeit az tartozik fizetni, ki az érvénytelenné tételnek okozója volt.” *Beöthy Zsigmond* módosítása a 230. szakaszra vonatkozott s annak első sorait így óhajtotta alakítani: „ha a választás vezetésére kiküldöttek jelentéséből, a választási jegyzőkönyv alapján kitűnik” stb. *Molnár Béla* pedig mindezen szakaszoknak újabb szövegezését a lelkészválasztási törvénybizottságra kívánta bízni, s épen ebben történt a megállapodás, utasíttatván a nevezett bizottság, hogy az új szövegezésnél vegye figyelembe az itt megemlített módosításokat, valamint azt is, a mit a konvent legközelebbi ülésének 142. pontjában a korteskedés megakadályozása és megbüntetése céljából, a tiszán-inneni egyházkerület indítványa folytán, törvényileg megállapíttatni szükségesnek lát.

„Az özvegyi és kegyeleti évről” szóló cím alatt levő 233—239. szakaszok egészen kihagyatnak, teljesítvén a zsinat tiszán-inneni egyházkerületünknek azon kívánságát, hogy ezen egész ügy rendezése az egyházkerületek belkörü intézkedésének tárgyaúl hagyassék meg.

Az egyházi adózás nagyfontosságú kérdése következtet volna ezután, minthogy azonban erre vonatkozólag először az általános alapelvek megállapítása szükséges, ezen elveknek megvitatása a következő ülés tárgyaúl jelöltetett ki s a zsinat, egy nagyot fordítván visszafelé a törvényjavaslat lapjain, ennek „Második Részét” vette tárgyalás alá, a mely, mint tudjuk, „az egyházi tiszviselőkről és egyes egyháztagokról” szól.

Mindjárt a 91. szakasznál nem is várt exegetikai vitába kellett a zsinatnak bocsátkoznia. Dr. *Hajnal István* szólt fel ugyanis, hogy a szentírást úgy kell idéznünk, úgy különösen a zsinatnak, a mint azt az elfogadott bibliai fordításban találjuk. Ebben a szakaszban pedig, az egyes egyháztagok magukviselkedésének szabályai lévén körvonaloza, a megjelölt szentírásbeli helyekre csonkán történik a ráutalás. Szósz szerint be kell hát venni azt, a mi *Thessal I. 5., V. 14. II. Thess. III. 15.*-ben megírva van s ezen kívül, minthogy a *Galaták. VI. 1.* verse itt nem tárgyszerűen van alkalmazva, azt mellőzni kell s helyesen idéztessék *Kolosse. III. 23.* ezen tétele: „Valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek, mint az úrnak és nem embereknek.”

Szász Károly magyarázta meg, közhelyeslések között, hogy „a betű megöl, lélek az, a mely megelevenít” s hogy mit tesz a biblia szellemével okosan élni; így aztán, természetesen, *Hajnal István* módosítása nem fogadtatott el; de én, megvallom, örültem annak, hogy az országosan ismert pap édes apának, még az ilyenre is kiterjedő figyelmetességű világi fia van. A szóban forgó szakasz maradt tehát egy jelentéktelen fogalmazási tévedés kiigazításával.

A 92. szakaszhoz *Vályi Lajos* adott be módosítást, a mely szerint azt kívánta, hogy *egyházfinak* csak az választható, a kit a lelkész is ajánl. Ez el nem fogadtatván, a szöveg meghagyatott. A 93. szakasz is változatlanul fogadtatott el, elejtetvén *Degenfeld József* gróf azon módosítása, a melynek értelmében „a felmentés díjösszegére nézve az egyházak szabályrendeleteiben előre történő intézkedést” látna szükségesnek.

Mélyebbre szóló volt *Hörthy Istvánnak* a 94. szakaszra irányuló módosítása, a melyben kimondatni kérte, hogy az egyházak gondnokát ne a gyülekezet, hanem a presbitérium válaszsza. Ez az indítvány egyhangúlag elesett, hanem helyette, kárpótlásául az indítványozónak, elfogadtatott a következő stílárius módosítása: „gondnok egyházunknak közbecsülésben álló, értelmes, feddhetetlen, vallásos buzgóságáról ismeretes, vagyoni biztosítékokkal bíró tagjai közül választható.”

A 95—98. szakaszok szerkezetükben meghagyattak, valamint a 99. szakasz is, a melyre vonatkozólag nem fogadtatott el sem dr. *Hajnal Istvánnak* ezen szakasz h) pontjához beadott módosítása, a mely szerint az egyházi számadások elkészítésében ne a lelkész, hanem a presbitériumi jegyző segédkezzék; sem a *Lukács Ödöné*, a ki ugyanezen pontból törlendőnek tartotta ezt a kifejezést: „a hol főgondnok nincs.”

A 100—110. szakaszok a konventi javaslat szerint maradnak, kiigazítván a 102. szakaszba csúszott nyomdáhiba, a mely szerint a „helyettesítésének” kifejezés helyett „helyettesének” olvasandó.

A 111—113. szakaszok több módosításra, illetőleg indítványra szolgáltatnak alkalmat. Ilyen volt a *Váró Ferenc*, tanári képviselő kettős módosítása: 1. „Hagyasék ki a 111. szakasz 2. kikezdéséből ez: „esetleg nyugdíjba helyezés következtében is.” 2. Pótlásul igattassék be: „A tanárok esetleges nyugdíjazásának elveit és módozatait, az intézeteket fentartó testületek előterjesztése alapján, az egyházkerületek állapítják meg.” *Váró Ferencnek* mindkét módosítását elfogadta a zsinat.

Kiss Albert, bővebb indokolás után, mindezen szakaszokat, megfontolás és javaslattétel végett, az iskolaügyi bizottsághoz ajánlotta utasíttatni, azon általa beadott módosításnak figyelembe való vétele mellett, a mely szerint hangsúlyoztassék az, hogy „a tanárok egyházi bíróságaink illetékessége alá tartoznak; hivatalukból erkölcsi kihágás, súlyos kötelességmulasztás vagy bűntény miatt mozdíthatók el.”

Körmendy Sándor viszont kihagyandónak tartotta ugyancsak a 111. szakasz 2. kikezdésének 3. sorából ezen kifejezést: „vagy egyházmegye.”

Vége *Vida Károly* módosítása azt kívánta, hogy „a tanárok felett ítélő fegyelmi bíróságnak két tanártagja is legyen s ezek is szavazzanak.”

Mindezen utóbb említett indítványok elvették s a 111., 112. szakaszok meghagyattak, a 113. szakasz pedig töröltetett.

A 114. szakasz meghagyatott.

A 115., 116. szakasz szövege elfogadtatott, azon megjegyzéssel, hogy a mennyiben azoknak tartalma a zsinat és egyházkerületek jogkörét meghatározó részletekben nem fordulna elő, az oda beillesztendő.

A 117. szakasz beosztását *Lengyel Imre* támadta meg, nem helyeselvén abban azt, hogy a lelkész kötelességei úgy vannak körvonala, hogy azok részint olyanok, a melyek a rendes isteni tisztelet körébe tartoznak, részint olyanok, a melyek már inkább a lelki gondozás és egyházkormányzás érdekeit szolgálják.

Mitrovics Gyula szólalt fel e felfogás ellen, példákkal is világosítván, hogy a beosztás egészen helyes és a tudományos alapon történő megkülönböztetés szerint is indokolt, ez a szakasz azért változatlanul meghagyatott, a konvent azon ajánlatának figyelembe való vételével, hogy a „Könyörgés és kátémagyarázás”, mint lelkészi működés, a 121. szakaszba vezettessék be.

A 118—121. szakaszok elfogadtattak, kiigazítván *Beöthy Zsigmond* felszólalására a 120. szakasz 3. kikezdésének első sorában a „hivatalból” „hivataltól”-ra.

A 122. szakasznak 2-ik kikezdését *Begedy István* és *Vida Károly* támadták meg, töröltetni kívánván azt, hogy a joghallgatók és a gimnáziumi felsőbb osztályok növendékei is mehessenek legatióba.

A szakasz védelmére *Mitrovics Gyula* emelt szót. Előadta, hogy mindazon aggodalmak, a melyek miatt talán az itt szóban forgó jótétemény az illetőktől elvettetni kívántatik, alaptalanok. Először is arról van szó, a javaslat intézkedése szerint is, hogy az illető tanfolyamok növendékei csak akkor bocsáttatnak ünnepekre, ha az erre első sorban feljogosított theológus ifjak kevés számmal vannak a jótétemények arányához képest. Igaz, hogy theológusaink száma, már-már szintén ijesztő mértékben fogy s mi káros visszahatása lesz magukra a főiskolákra nézve annak, ha csak azokat a csekély számú hittanhallgatókat küldjük legatióba; nem más mint az, hogy egygyel ismét kevesebb lesz a benső érintkezés és kötelék száma, a mely a protestáns közönséget az iskolákhoz fűzi s a melyre azoknak oly nagy szükségök van. Meg kell gondolnunk azt is, hogy az meg épen kívánatos, hogy világi pályára készülő ifjainkban ily módon is erősíttessék a vallásos érzés és az egyházi élet terén való foglalkozás kívánása, annak már ezen korban való megszokása, nem is emlíve azt, hogy épen a közéletben később szereplőknek csak mindig előnyükre válik az, ha bizonyos gyakorlottságot szerezhetnek a szónoki előadásban s jó előre megszokják a nagyobb hallgatóság előtt való beszéléshez szükséges nyugodtságot és elfogulatlanságot. Szegénységünk, a tanítató szülék vállaira nehezedő s minden nap növekvő terhek miatt is mindig panaszkodunk, ne zárjunk hát be magunk előtt olyan forrást, a melyből meritenünk eddig még szívesen engedett egyházunk híveinek áldozatkészsége s a melyet mással pótolnunk nem áll módunkban. Köztapasztalás szerint a legatioi jótétemény csak akkor válik visszaélések alkalmává, ha az illető főiskolák nem gondoskodnak kellőleg afelől, hogy az szigorúan ellenőriztessék. Kéri az eredeti szöveg fentartását, a mi meg is maradt.

A 123—131. szakaszok változatlanul elfogadtattak.

A 132. szakaszhoz *Nagy Pál* adott be módosítást, a melyben kimondatni kívánta, hogy a confirmándusok oktatása feltétlenül a lelkészek kötelességévé tétessék. Ez a módosítás *Szász Károlynak* némi körülírásával kiegészítve elfogadtatott, el nem fogadtatván dr. *Hajnal Istvánnak* az az indítványa, hogy a konfirmatioi oktatásban a népiskola negyedik osztályát bevezetett növendékek részesíttessenek.

Eddig haladt a mai napi tárgyalás, a melynek végén az egyik jegyzői állás betöltése történt meg. Jegyzővé dr. *Hajnal István* választatott meg 61 szavazattal. Már ekkor nem volt jelen 44 zsinati képviselő.

Március 22-iki ülés.

Elnökök: Kun Bertalan és Tisza Kálmán. *Jegyzők:* Mitrovics Gyula és Véghelyi Dezső, a ki a szólanai kívánókat jegyezte fel.

Azon jelentés megtevése után, mely szerint a *Szilágyi József* eltávazása folytán a kérvényi bizottságban egy hely megüresedett: folytatták a javaslat II. része 8. fejezetének a lelkészekről szóló szakaszainak tárgyalását.

A 133. szakasz változatlanul maradt. A 134. szakasz, — elfogadtatván *Tisza István*nak azon módosítása, a mely szerint e szakasz második sorában „*s e tekintetben*” szavak kihagyatnak s helyettök ez teendő: „*velők szemben az őket megillető tiszteletet tanúsítani*” s a 7. sorban az „*azon*” és „*megkereséseket*” szavak közé a „*törvényes*” kifejezés teendő, a következőkép fog beiktatni: „A lelkészek az egyházi és vallásos ügyekben, egyedül saját egyházi hatóságuktól függenek; velük szemben az őket megillető tiszteletet tanúsítani, azok egyházilag törvényszerű intézkedéseinek és felhívásainak készsággal engedelmeskedni, határozataikat és végzéseiket pontosan teljesíteni kötelesek; az államkormány azon rendeleteit, melyek az országos törvények végrehajtására vonatkoznak s velők saját egyházi hatóságaik útján közölni, végrehajtani; azon törvényes megkereséseket, melyeket a bíróságok és a politikai hatóságok az igazságszolgáltatás és a közigazgatás érdekében hozzájuk közvetlen intéznek, szintén teljesíteni tartoznak.”

A 135. szakasz, nem fogadtatván el sem *Sombereki Miklós*nak azon módosítása, a mely szerint ezen szó után: „*oktatásáról*” tétessék oda: „*és az állami s községi iskolában a vallás tanításáról,*” sem *Ádám Kálmán*nak ezen módosítása: „Ezen szó után” „*az ismétlő,*” tétessék: „*nem felekezetiünkhöz tartozó iskolák vallásos oktatásáról*” — eredeti szövegében megmaradt.

A 136. szakasz *Véghelyi Dezső* elfogadott módosítása szerint így szövegeztetik: „A lelkészek kiváló kötelességei közé tartozik, hogy a hitsorsos betegeket, magán lakásaikon, felkérés esetében; — a magán és közkórházakban pedig hivatalból látogassák és vigasztalják; valamint a hitsorsos foglyokat és halálra ítélteteket is, hivatalos felhívás folytán, meglátogassák és vigasztalják. Ezen tisztükben eljárásukat az érvényben álló agendában foglalt utasítások határozzák meg.

A 137. szakaszt változatlanul elfogadták, miután mellőzték *Szabó Károly* azon pótlását, a mely szerint „*a sürgős eseteket kivéve*” szavak után ezt kívánta tétetni: „*melyeknek meghatározása a lelkész jogában áll.*”

A 138., 139., 140. szakaszokat meghagyták eredeti szövegezésükben, mellőzvé a 140. szakasznál *Szabó Károly* módosítását, melynek értelmében a szöveg 2. kikezdésében a „*minden keresztyén*” kifejezés helyett „*a ref. egyház minden tagja*” lenne teendő.

„*A lelkészek magán élete*” cím alá sorolt 141–147. szakaszok változatlanul elfogadtattak.

A 148. szakasz *Nagy László* és *Szász Károly* összeegyeztetett módosításai szerint ekkép szövegeztették: „A lelkészek gyülekezeteikben lakjanak és maradjanak. Midőn kevés időre hagyják is el, akár hivatalos, akár magán dolgaik végett gyülekezeteiket, gondoskodjanak, hogy a netalán elő állható, lelkészi szolgálatot igénylő esetek könnyen és az egyháztagnak terhelése nélkül elintézését nyerhessenek; hat napon túl terjedő eltávazásukról a gondnok útján, a presbitériumot értesíteni s azt az esperesnek bejelenteni s a helyettesítésre nézve a szükséges intézkedéseket megtenni kötelesek.

A 149. szakasszal kapcsolatban felolvasatott a legközelebbi konvent jegyzőkönyvének 112-ik számú pontja, a melyben előadatik, hogy a 149. szakasz, melyben a „*dunántúli egyházkerület*” azt a módosítást

ajánlja, hogy a lelkészek reverendát viseljenek, a konvent által a nagy bizottság javaslatára, jelentés tétel és szövegezés végett, *Szász Károly* elnöklete alatt, egy szűkebb bizottságnak adatott ki. Ezen bizottság

Szász Károly elnök jelentése szerint, közbejött akadályok miatt még nem járhatván el feladatában: ezen szakasz tárgyalása ez alkalommal felfüggesztetik s szövegezése akkor fog megtörténni, ha a nevezett bizottság javaslatát a zsinat elé beterjeszti.

A napirend értelmében a II. rész 8. fejezetének letárgyalása után az „*egyházi adóról*” és az „*országos egyházi közalapról*” szóló 4., 5. rész fontosabb elvi kérdései kerültek általánosságban megvitatás alá, hogy így, ha talán e szakasz átdolgozása válnék szükségessé, az előzetesen, idejében megtörténhessék.

Ez általános megvitatás megkezdése előtt *Tisza Kálmán* elnök előadja, hogy az egyházi adózás körében különösen 5 elvi fontosságú kérdés volna mindenek előtt eldöntendő, u. m.:

1. Helyes-e az a megkülönböztetés, a mely a javaslat 240. szakaszában van kifejezve, s a mely szerint az egyházi adó kétféle természetű, u. m. a) a helybeli egyház és iskola fentartására; b) az egyházmegyei és kerületi központi kormányzat, továbbá a konvent és a zsinat költségeinek fedezésére szolgáló adó? Igen, vagy nem?

2. Helyes-e a javaslat 241. szakaszában fentartani kívánt azon gyakorlat, a mely szerint ezen adók kivétele és fizetése, továbbra is terményekben és készpénzben, esetleg kizárólag csak ez utóbbiban történhetik?

3. Helyes-e az évenként előforduló kiadások külön felsorolása és ezekre nézve az eddigi gyakorlatnak a törvényjavaslat 248., 247. szakaszaiban kimondott fenttarthatása; de ezek céljából az osztályba-sorozás szerinti megadóztatás megengedtetvén ott is, a hol az eddig szokásban nem volt?

4. Helyes-e a megkülönböztetés, a mely a javaslat 249. szakaszában az egyházi évi rendes adó fizetésére és hozzájárulási arányára vonatkozólag a) azon egyháztagot illetőleg, kinek illetősége azon egyházközségben van, melyben az egyházközség kebelezett; b) a ki más községben illetékes s bár ingatlana ott nincs, de abban rendes lakása vagy üzlete van s végre az oly egyháztag, ki a községben sem nem illetékes, sem lakással nem bír, s ingatlan birtoka után egyházi adózásra csak akkor kötelezhető, ha az egyház felekezeti és népiskolát tart, a mely esetben a ráeső adónak 25%-át fizeti?

5. Helyes-e az oly természetű megkülönböztetés, a melynek a javaslat 250. szakasza ad kifejezést s a melylyel összeköttetésben kimondatik, hogy a rendkívüli, de szükségesnek ítélt építkezések végett megkívántató összeg fedezésére az egyház, osztályba sorozás alapján, rendkívüli adót vethet ki?

A zsinat az elnök által megjelölt kérdéseket, a tanácskozás tárgyaiul egyhangúan elfogadván, azok egyenkint vétettek tanácskozás alá és hosszabb, minden oldalra kiterjedő megvitatás után a következő elvi megállapodásra jutott az egyes pontokat illetőleg:

1. Elfogadja a törvényjavaslat 240. szakaszánál tett azon megkülönböztetést, a mely szerint az egyházi adó kétféle természetű, u. m.: a) a helybeli egyház és iskola fentartására — s b) az egyházmegyei és kerületi központi kormányzat, továbbá a konvent és zsinat költségeinek fedezésére szolgáló adó.

2. Elfogadja, hogy ezen adók kivétele, az egyes egyházközségekben fennálló gyakorlat szerint, továbbra

is terményekben, szolgálmányokban és készpénzben történhessék.

3. Elfogadja, hogy az évenként előforduló kiadások külön felsorolatván, ezekre nézve az eddigi gyakorlat fentartassék s oly egyházakban is, melyekben az osztályba sorozás eddig gyakorlatba nem volt, ha rendes szükségleteik fedezésére eddigi bevételeik nem elégségesek, jogosultak behozni az osztályba való sorozást.

4. Elfogadja a javaslat 249. szakaszában az egyház évi rendes szükségleteinek fedezésére szolgáló adófizetésének, a különböző minőségű adóképességű egyháztagokra vonatkozólag ott megállapított elveit és arányait.

5. Elfogadja a 250., 251. szakaszokban kifejezett azon elveket, a melyek szerint a rendkívüli de szükségesnek ítélt építkezési költségek fedezésére az osztályba sorozás alapján rendkívüli adófizetésben részt venni tartoznak azok is, a kiknek sem illetőségük, sem állandó lakásuk nincs ugyanazon egyházközségben, de abban, vagy ahoz csatolva ingatlannal, vagy üzlettel bírnak; a követelés azonban irányukban a rájuk eső ilyen természetű adónak 25%-nál magasabb nem lehet.

Ugyancsak a napirend szerint a domesztika általános elveinek a megállapítása is a jelen ülésre volt kitűzve. Erre vonatkozólag *Tisza Kálmán* elnök előadta, hogy a közalapot illetőleg, nézete szerint, a főkérdések a következők:

1. Helyes-e a közalap jövedelmének azon felosztási kulesa, a mely a törvényjavaslat 262. szakaszában van megállapítva?

2. Helyes-e hogy a javaslat a közalaphoz járulás eddigi módját a 266. szakaszban meghagyja, azonban e mellett a 208. szakasz értelmében megengedi, hogy ott, a hol valamelyik egyház viszonyai azt igénylik, az egyházkerület megengedheti, hogy a kivetés más módon történjék, feltéve, hogy az összeg ezáltal csekélyebb nem lesz, mint a melynek az általános mód szerint onnan befolynia kellene, vagy lélekszám szerint legalább 5 kr-ank megfelel?

Ezek mellett azonban az elnök kijelenti, hogy ha e kérdéseken kívül mások is felmerülnek, azok is vitathatók.

A tárgyalás alapján elfogadták az elnöktől felvett kérdéseket s azokat behatóan megvitatták. S miután különösen a közalap jövedelmének felosztási arányára vonatkozólag merültek fel nem mindenben megegyező vélemények, a mennyiben némelyek a missiói célokra fordítandó összeg arányát kívánták lejjebb szállítani, mások, így *Fejes István*, elégségesnek tartották azt, hogy annak kimondása mellett, hogy a közalap évi tiszta jövedelmének 25% az alaptőke gyarapítása céljából a tőkéhez csatoltatik, a fenmaradt összeg hovatartozásának és arányának meghatározása a konventre bízassék; ezen okoknál fogva ezen elveknek eldöntésére szavazat kívántatott s az elnökség így tette fel a kérdést:

1. Kívánja-e a zsinat, hogy a közalap jövedelmének kiosztására nézve, annak aránya is törvénybe iktatassék?

2. Kívánja-e hogy ezen arány oly módon állapíttassék meg, a mint az javasolva van? A szavazás fellállással történt s a nagy többség, bizonyára nem ismerve kellőleg felső magyarországi egyházaink nyomorát, melyen mégis jobban lehetne segíteni, ha a missiói percent leszállítottatik, elfogadta a törvényjavaslat alapelveit s kimondotta, hogy a közalap jövedelmének kiosztására vonatkozólag, az aránykulcs a javasolt módon iktatassék törvénybe, magáéva tevéen azon elvet is, hogy a hol valamelyik egyház viszonyai azt igénylik, a köz-

alaphoz való járulás általános módjától eltérve, az más módon történjék, annak kikötésével, hogy az összeg az által csekélyebb nem lesz annál, a mennyinek külön befolynia kellene, vagy lélekszám szerint legalább 5 kr-ank megfelel.

E közben az idő előhaladván, miután a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjére a törvényjavaslat félbenhagyott második részének 9. s összes többi fejezeteinek, majd az adózási közalap egyes szakaszainak tárgyalása s ha talán az egyes bizottságok jelentéseket tesznek, azoknak napirendre felvétele tűzésék ki: elnökség az ülést 3,2 órakor bezárja.

Március 23-iki ülés.

Az előző ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után, az elnökség jelentette, hogy az iskolaügyi bizottság elnökévé *Szeremley Sámuel* választott meg.

Napirend szerint tárgyalatott a törvényjavaslatnak az egyházmegyei jegyzőkről szóló fejezete. Ennek során a 150. szakasz *Kiss Gábor* azon módosításával fogadtatott el, hogy annak utolsó sorából ez a kifejezés: „*egyházi és világi férfiak közül*,” mint felesleges, kihagyatott.

A 151. szakasz változatlanul meghagyatott.

A 152. szakasz, kihagyatván abból a b) pont első sorából a „*közigazgatási*” szó, elfogadtatott.

Ezen szakasz megállapítása után *Molnár Béla* azon indítványt tette, hogy miután a hivatalból megindított fegyelmi eljárásnál a vád képviselte már előbb elfogadtatott, szükséges, hogy az egyházmegyei ügyészi intézmény is külön körvonaloztassék. Erre vonatkozólag a következő törvényszövegezési javaslatot nyújtotta be:

Minden egyházmegyében legalább egy egyházmegyei ügyész választatik az egyes gyülekezetek presbitériumainak szavazat többsége által.

§. Az egyházmegyei ügyészi hivatal üresedésbe jó végleges lemondás, halál, törvényszéki elmozdítás esetén és a hol a tisztújítás életbe van léptetve, minden 10-ik évben.

§. Az egyházmegyei ügyész teendői a) az egyházmegyei elnökség megbízása folytán, az egyházmegyét bíróságok vagy közigazgatási hatóságok előtt képviselni. b) A hivatalból egyházi téren megindítandó közigazgatási vagy fegyelmi ügyekben az egyházmegyét, mint vádhatóság képviselni.

Ennek szükségét a zsinat átlátván, *Molnár Béla* javaslatát, vélemény adás végett, a törvénykezési bizottsághoz tette át, *Czike Lajos* erre vonatkozólag tett pótindítványával együtt.

Az egyházmegyei tanácsbírákról szóló 153—157. szakaszok elfogadtattak azon módosítással, hogy a 156. szakaszban a „*törvényszéki*” kifejezés helyett, *Várady Gábor* indítványára a „*bírósági*” szó tétetik, 157-ben *Lengyel Imre* figyelmeztetésére pedig az „*ítéllethozatal*”, „*ítéllethozással*” cseréltetik fel.

Az egyházmegyei gondnokokról és esperesekről szóló fejezetek tárgyalása előbb megkezdett, minthogy azonban azoknak megállapítása mind több-több nehézségbe ütközött, újabb szövegezés végett az illető bizottsághoz tétettek át.

Az egyházkerületi jegyzők címe alá sorozott 168—171. szakaszok meghagyattak, azon változtatással, hogy a 170. szakasz utolsó sorában a „*törvényszéki*” kifejezés helyett „*bírósági*” teendő.

A 172. szakasznál *Fejes István*, *Molnár Béla*, *Váro Ferenc* és *Körmendy Sándor* adtak be indítványokat. *Molnár Béla* azt kifogásolta, hogy a szövegben nincs

megmondva az, hogy az egyházkerületi tanácsbírák számát az egyházkerületek határozzák meg. Ez figyelembe nem vétetett, mert hiszen erre nézve a 48-ik szakasz már világosan intézkedett. Váro Ferenc meg azt kívánta, hogy mondassék ki: az egyházkerületi tanácsbírák fele részben egyházi, felerészben világi egyének közül választatnak. A 48. szakaszban ez is bennfoglaltatván, módosítása mellőztetett, hasonlólag a *Körmeny Sándoréval*, a mely a tanácsbírákat 10 évre óhajtotta választatni. Mellőztetett a *Fejes István* következő határozati javaslata is: „Utasíttassék az alkotmányügyi bizottság, hogy az egyházmegyékben és egyházkerületekben fennálló mindazon hivatalokra nézve is pl. a pénztárnokok is, a melyekre az alkotmányban intézkedés nincs, azoknak jogköre, választási módja stb. tekintetében javaslatot terjesszen be.” *Fejes István* indítványát, *Tisza Kálmán* felszólalására, azért mellőzte a zsinat, mert mindezeknek meghatározását az egyházmegyékre és egyházkerületekre kívánta bízni.

Az egyházkerületi főgondnokokról és püspökökről szóló fejezetek, újabb szövegezés végett, az alkotmányügyi bizottsághoz tétettek át.

A felelősségről szóló 182. szakasz elfogadtatott, *Degenfeld József* gróf indítványára utasítatván az egyházalkotmányi bizottság, hogy a konventi vádhatóság szabályairól is gondoskodjék.

A kitűzött napirend értelmében, mint második tárgy, az egyházi adóról szóló fejezet részletes tárgyalása vétetett elő ezek után.

Ebben a 240—242. szakaszok eredeti szövegezésükben meghagyattak.

A 243. szakaszon azon módosítás tétetett, a mely szerint *Tisza Lajos* gróf indítványára elfogadtatott, hogy a *vagyon-lap* mellett, az egyházak *teher-lapot* is kötelesek nyitni, a hol az egyháznak esetleges hosszabb lejáratú terhei, egyházi célokra felvett kölcsönkamatai és törlesztési hányadai jegyeztetnek fel, a második pont d) után pedig beszúratik ez: „*esetleg kamatokat és törlesztési hányadot.*”

A 244—248. szakaszok változatlanul meghagyattak. A 247. és 248—249. szakaszszal összeköttetésben egyébiránt *Tisza Lajos* gróf azon indítványt tette, hogy az azokban levő kérdések tárgyalási alapjául ne a konvent, hanem a kis bizottság előbb megállapított szövegezése fogadtassék el, a mely kisebb bizottság javaslata a következő:

8. §. Évi személyes járandóság avagy rendes egyházi adó fizetésére kötelezett: a) minden családfő; b) a 16-ik életévét betöltött, ennél fogva keresetképes, minden családtag; c) a vegyes házasságban élő ev. ref. vallású házastárs; d) az özvegy nő. A b) c) d) alatt felsoroltak azonban a családfőre kivetett évi járandóságnak csak felével rovandók meg. Kivételnek ezen szabály alól azon családfők és családtagok, kik egészen vagyontalanok és e mellett keresetképtelenek és így köz- vagy magánadakozásból élnek — ezek mint nem adóképesek, az egyházi adó kirovásánál figyelmen kívül hagyandók.

Ezen személyes járandóság, illetőleg adó, egyházközségenként, vagyonosságra való tekintet nélkül, mindenkére egyformán rovandó ki. Magasságának megállapításánál irányadó, hogy azt az egyházközség legkevésbé vagyonos adóköteles tagjai is teljesíteni képesek legyenek.

9. §. A rendes évi kiadások fedezésére első helyen az itt felsorolt bevételek szolgálnak.

10. §. A mennyiben a most felsorolt forrásokból befolyó jövedelem egyes egyházakban az egyházi vagyonnak aránylag csekély jövedelmezősége és a helyi

viszonyok megkövetelte szükséglet nagysága miatt, nem volna elégséges az egyháznak megállapított évi rendes szükségleteinek fedezésére, az egyházközségnek jogában áll hivatkozott, vagyonosságuk avagy keresetük mérvére való tekintettel, fokozódó osztályokba sorozni és reájok alaposan vélelmezhető jövedelmük arányában, az osztálynak, melybe soroztatnak, megfelelőleg, a személyes járandóságnál magasabb évi terheket is kiróvni.

Ily esetben a legalsó osztályba sorozandók azok, kik csupán csak a személyes járulék címen megállapított összeget fogják fizetni.

Az évi jövedelmükre vagy keresetükre való tekintettel ezen legalsó osztálynál magasabb osztályokba sorozottaknak s így magasabb összeggel megrovottaknak személyes adójuk ezen osztályadójukba betudandó.

A zsinat azonban megmaradt a konventi javaslat mellett s elfogadta eredeti szövegezésében, mind össze annyi változtatást tett azon, hogy a 149. szakasz b) pontjából, *Várady Gábor* felszólalására kihagyattak az ott előforduló zárjel közé foglalt eme szavak: „*pl. egyik vagy másik nagyobb városban.*”

A 250—252. szakaszok elfogadtattak.

A 253. szakasz lényegében elfogadtatván, azon *Szeremley József* és *Czike Lajos* indítványára azon módosítás tétetett, a mely szerint kimondatott, hogy adózási ügyben, az egyházmegyei ítélet nem felelbezhető; az első kikezdésbe pedig bele teendő, hogy a presbitériumhoz 8, az egyházmegyéhez pedig 15 napon belül lehet felelbeznii.

A 254. szakasz eredeti szerkezetében marad.

A 255. szakaszhoz özlönltek a módosítások. *Koncz Imre* a *lulus* (=tandij) kérdését óhajtotta azzal kapcsolatban megoldatni s a következő indítványt nyújtotta be: „A *lulus*-kérdés aképen oldatik meg, hogy a hola a törvények értelmében, új állandó tanítói állások szervezetenek, ott a főtanító saját növedékeitől *lulus* címen 2 frtot fog kapni.”

Dávidházy János kimondatni kérte, hogy mi történék akkor, ha az építkezésre kivetett adót az egyházközség nem akarja fizetni?

Bernáth István kihagyatni kérte ezt a kifejezést: „*ha ellene senkisé megfelel.*”

Mindezek mellőztettek s az eredeti szöveg fogadtatott el, kiegészítetvén annak utolsó sora *Vályi Lajos* indítványára azzal, hogy „és ezek az egyházkerületre minden esetben felterjesztendők.”

A 256. szakaszon *Kiss Elek* indítványára tétetett azon stílárius módosítás, a mely szerint ezen kifejezések helyett: „a presbitérium e végre tartott ülésében, a kivetett tartozásokat és fizetés-köteles egyháztagokat jegyzékbe veszi,” ez tétetett: „a presbitérium e végett tartott ülésében a fizetés-köteles egyháztagokat és a kivetett tartozásokat jegyzékbe veszi.”

Hosszabb vita támadt a 257. egészen ártatlannak látszó szakasz felett. *Kovács Antal* szólalt fel ellene elsőnek, rámutatván, hogy az sok visszaélésre ad alkalmat s igen sokszor az egyházi hivatalnokok fizetésének elsilányítására vezet. Azt óhajtotta, hogy szedesse ugyan be a fizetést a presbitérium, de a hivatalnokoknak jelenlétében.

Körmeny S. adta be utána, bővebb indokolás kíséretében, a következő javaslatot: „Ott, a hol az egyház tagjai, lélek vagy párbér, avagy gazda-szám szerint, akár kész pénzben, akár terményekben fizetik a lelkes-tanító, énekevezér díjlapi járulékát: köteles a presbitérium évenként a díjlap értelmében fizetésre kötelezettek névsorát az egyházi év elején pontosan összeállítani s a különböző terménybeliek az azok beszédésére legalkalmasabb

időszakban, időnként előre megállapított és kellően kihirdetett napon, a fizetésre kötelezettekől, hiány nélkül s a terményneműeket tiszta és jó minőségben beszédniz az illető egyházi hivatalnokoknak teljes összegben átadni. A járulékok beszédéseért a presbitérium felelős.

Egyházkerületünk képviselői közül *Antalfy L.* szólalt fel pártolólág Kőrmendy S. indítványa mellett ekképen:

„A tárgyalás alatt levő törvényjavaslat — nézetem szerint is, — hiányos, hiánya az, miszerint nem intézkedik kellő határozottsággal az iránt, hogy a belhivatalnokoknak, lelkészeknek és tanítóknak feltétlenül, hiánytalanul s pontosan ki legyen szolgáltatva az a fizetés, a mihez joguk van, a mi részökre díjlevélileg kikötöttet.

Mi a következése ennek? Az, hogy a presbitérium, illetőleg a gondnok beszedi az egyes egyháztagoktól azt, a mit szép szerivel beszédhet, és ezt át is szolgáltatja a belhivatalnokoknak; de a mi hátralékban marad, azzal nem törődik aztán senki.

Már pedig köztudomású, hogy a mi belhivatalnokaink általában, megélhetés tekintetében, majdnem kizárólág saját fizetésükre vannak utalva, a mely fizetés különben is oly csekély, hogy abból egy fillért sem nélkülözhetnek. Szükséges tehát pótolni a javaslatot akként, hogy a díj kiszolgáltatására nézve a presbitérium felelőssége az illető belhivatalnokok irányában is biztosítva legyen. És e kérdés elől kitérniük nem is lehet, ha meggondoljuk, hogy különösen a tanítói fizetések rendezése az országos törvényhozásnál küszöbön van. Az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat egy pontja azt tartalmazza, hogy az iskolafentartó testületek a tanítóknak fizetésüket évnegyedenként, előlegesen kötelesek kiszolgáltatni. Ha ez életbelép, a mi iránt kétség nem igen lehet, a tanítók nem fogják bevárni az őszi időszakot, a midőn terménybeli díjaik be szoktak szedetni; hanem illetményeiket követelni fogják az országos törvényben, gyökerező joguk szerint, évnegyedenként előlegesen. És erre gondolva még talán megszzeb-
 menő intézkedéseket kellene tennünk, mint a hova a Kőrmendy zsinati képviselő úr módosítása irányul. De én ez időszertint tovább menni nem akarok, hanem megelégszem azzal, ha a tárgyalás alatti szakaszban az eddiginél több positivitással ki lesz fejezve a presbitériumoknak a belhivatalnokok irányában való felelőssége. E célból csatlakozom a Kőrmendy képviselő ily értelmű módosítványához.

Váró Ferenc ezt kívánta pótlásul felvételni: „Terménybeli fizetések célszerű felszedési módját, a helyi viszonyok tekintetbevételével, a presbitérium előterjesztése alapján, az egyházmegyei közgyűlés állapítja meg.”

Lénárd István indítványozta, hogy a „*tagjaitól*” szó után ez tétessék: „nem közvetlenül, hanem a gondnok és az ezzel megbízott presbiterek és egyházfiak közreműködésével szédhetik be. A természetben beszolgáltatott fizetések jó minőségére figyelni a gondnoknak felelősség mellett kötelessége.

Szavazásra kerülván a dolog, mindezen módosítások elestek s a szöveg eredeti alakjában meghagyatott.

A 258., 259. szakasz változatlanul elfogadtatott, kigazíttatván ebben *Tisza Kálmán* figyelmeztetésére a második sorban a „fizetések” kifejezés „tartozások”-ra.

Ezeknek tárgyalása közben az idő előre haladván, az ülés bezáratott s a következő ülés napirendjére a domesztikára vonatkozó szakaszok s az eddig függőben hagyott részletek megállapítása tűzetett ki.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** A n.-kőrösi ev. ref. főgimnázium és tanító-képző-intézet tanári karának egyik érdemes tagja: *Tóth János* rajztanár élete 40. kőrösi tanárkodásának 8. évében, B.-pesten, f. hó 16-án elhunyt s ugyanott f. hó 18-án d. u. 3 órákor eltemettetett. A fővárost gyógyulás reményével kereste fel, de reménységével együtt sírba döntötte a halál. A tanári kar gyászjelentésben tudatta a jobb sorsra érdemes tisztárs kimúltát. Áldás hamvaira!

— **Vaszary Kolos hercegeprimás programmbeszédével** nyitotta meg f. hó 22-én a „Szt-István-társulat” közgyűlését. Beszédében erősen elítélte a klerikális sajtó kíméletlen harcmodorát, hallatlan elvadulását, melynek hatását és következményeit nem lehet aggodalom nélkül nézni. A ki akarva vagy nem akarva — úgymond — a kath. válás szellemének nem megfelelő fegyverekkel szolgálja a kath. egyház érdekeit, az sebet üt az egyház reputációját; nem hasznára, hanem ártalmára van a katolikus ügynek; az egyház barátait elkedvetleníti, ellenségeit felingerli s az egyéni vélemények csálhatatlanságának igényei. vel a türelmetlenség és szeretetlenség szellemét terjeszti. Sokkal fontosabb az *elkeresztelések* ügyében tett nyilatkozata. Előadta, hogy az 1868. törvény a vegyes házasságból származó gyermekek vallásának meghatározásánál a békét, a vallások érdekét akarta biztosítani, de az eredmény, kivált az ismeretes miniszteri rendelet után, épen ellenkező lett. Keserűséget, izgatottságot és surlódást szült a kath. és más felekezet papjai között és a kath. papokat összeütközésbe hozta vallásos meggyőződésükkel, hivatásukkal és kötelességükkel. A miénkhez hasonló törvény egyetlen kulturállamban sincs, mert a gyermekek vallási nevelése mindenütt a szülők kizárólágos joga. A minisztert azonban nem vádolja a rendelet kibocsátásért, mert a rendeletet a törvényben gyökerező baj okozatának tekinti s hiszi, hogy a kormány és törvényhozás ezt a bajt minél előbb el fogja hárítani. Ő már a római szentszékről nyert meghatalmazás folytán megkezdte a tárgyalást a kormánnyal *ideiglenes modus vivendi* iránt s bár *egyházelvei álláspontjából egy szemernyit sem engedhet*, nem adta fel a reményt, hogy eljárását siker fogja koronázni, mert álláspontja más vallások jogegyenlőségébe nem ütközik, más felekezetek érdekeit nem sérti és a kormány tekintélyét is csak szilárdíthatja. A *katolikus autonomia* szervezetére nézve, a kath. egyház hierarchikus szervezeténél fogva nem lehet a protestáns autonomiai szervezetet alapul venni. A *kath. egyház* hierarchikus szervezetének sérthetlensége feltétlen veto lesz minden olyan törekvés ellen, mely e szervezetet demokratizálni akarná s a papság és a világiak együttes működését célozná nem világi vonatkozású ügyekben is. Az autonomia szervezését csak ő Felsége engedélyével lehet megkezdni. A *kongruát szeretet és áldozat alapján* véli rendezhetőnek s a módokat a püspöki kar elé terjeszti. Végül kijelentette, hogy különösen télen állandóan Budapesten fog lakni s távolléte idejére állandó érseki helynök-ről gondoskodik. Kiváncsian várjuk, hogy az új primásnak fog-e sikerülni az elkeresztelési ügy békés megoldása, mert arról meg vagyunk győződve, hogy a magyar törvényhozás sem Róma kedvéért, sem a klerus egy részének kívánságára nem fogja megváltoztatni az 1868. 53. törvénycikket. A primás által említett *modus vivendi*, hittünk szerint, legfelébb is az elkeresztelési rendeletre vonatkozhatik.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szótküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A Comenius-ünnepek után.« *Algyősi*. — »A sárospataki főiskola Comenius előtt.« *Szinyei Gerzson*. — »Comenius utolsó imája.« *Zsoldos Benő*. — »A Protestáns Irodalmi Társaság IV-ik évi közgyűlése.« Ifj. *Mitrovics Gyula*. — »A zsinatról.« *Mitrovics Gyula*. — »Vegyes közlemények.«

A Comenius-ünnepek után.

Hogy a Comenius-ünnepélyek nem maradnak el jó eredmény nélkül, ezt az eddigi jelekből is következtetni lehet.

A berlini Comenius-egylet, a mely az egész művelt világból toborzott magának híveket, gondoskodni fog arról, hogy a nagy iskolai reformátor neve többé el ne homályosodjék s eszméi ne vesztegeljenek — mint tenger mélyén heverő kincsek — könyveinek barázdái között. Kilátásunk van egy újabb Comenius-irodalomra.

A csehok és morvák rajongó lelkesedéssel áldoztak a nagy honfitárs emlékének s a felgyúladt tűz, a mely a Husz János képére s a 30 éves háborúra is világot vetett, bizonyosan nem lesz kárára a nemzeti tudományosságának és szabadság-szeretetének.

A hazai Paedagogiai-Társaság a maga Comenius-kiállításával s több vidéki egyesületnek hasonló törekvései szintén jelentékenyen hozzájárulnak ahhoz, hogy Comeniushoz ne csak egy divatosnak is bélyegezhető ünnepeskedés emléke csatoljon bennünket, hanem megtiszteljük őt s magunkat azzal is, hogy még mindig életképes gondolatait megtermékenyítjük a nevelés és oktatásügy dicsőségére.

Az eddig lefolyt ünnepélyekről nyilvánosságra jutott tudósítások általában kiemelik, hogy Comenius a mai idők paedagogusainak is mesterök lehet, tehát hogy ő még nem a történelemé, nem a múlté egészen. Az a szeretet, a mely az ő működésében az iskolák és növendékek javára olyan csodálatos odaadással nyilatkozik; az a hő vágy, a melylyel ő az ifjúságnak megnevelésén, Istenhez vezérlésén csüggött; — az a felséges professori jellem, a mely őt a profes-

sorok professorává emelte: — ez s ezek oly tulajdonságok, a melyek őt kimeríthetetlen forrássá teszik minden idő tanítóira nézve. Csak ne szégyeneljük e nagy mester útmutatásait elfogadni s e megifjító forrásból meríteni!

Ma, mikor az általános népiskola eszméjeért országok kezdenek lelkesedni s nálunk az egyetemes középiskola már elvben el van fogadva, — ma s ily körülmények között, kiválóan tanulságos és eligazító lehet a Comeniussal való foglalkozás, s szellemének, elveinek átsajátítása.

Ma, mikor a felekezetiesség, főleg bizonyos hatalmi féltékenységtől sugalmazott körökben, epés, szenvedélyes ajkú próféták által hirdetik s az igazság mérlegébe kiki a maga hitelveit szereti odadobni fölös súly gyanánt; — ma egymásnak nagyobb megbecsülése s a közös célra való együttes munkálkodás végett is, bátran járhatnánk a cseh-morva atyafiak püspökéhez szeretetet, türelmet, humanismust tanulni. És vajha járnánk is!

Szeretjük hinni, hogy a Comenius-ünnepélyek s a Comenius-irodalom, a melynek nemzeti nyelvünkre való átültetésén buzgó szakférfiak munkálkodnak, oly tekintélylyé növesztik a reformátor nevét, hogy annak varázsa elől azok sem fognak elzárkózhatni, a kiket most még az elfogultság kötelei tartanak vissza az ő eszméinek tiszteletétől: s ez lesz a Comeniussal hozott leg szebb áldozat.

De emez általános érdekeken felül van egy különös érdek is, a mely érvényesülni óhajtana a Comenius-ünnepélyek után.

A ki a sárospataki főiskola Comenius-ünnepén megjelent s ott az alkalmi felolvasást figyelemmel kísérte s hallott ott egy szép, tanulságokban gazdag s nem egy ponton felemelő részletet a főiskola történetéből (lásd „Tárca“-rovatunkban!) az nem fojthatott vissza egy feltörő fáj-

dalmas sóhajt a miatt, hogy a főiskola története még ma sincs megírva.

A Szombathy és Szathmáry emlékezete legyen áldott! De a mit ők írtak, az még csak vázlat vagy részlet a főiskola történetéhez, de nem annak saját multjához méltó története.

Nagy alapítóink, hírneves tanáraink, tanrendszerünk, egész iskolánk külső, belső élete, milyen más világításban állanának előttünk, ha az öreg collegium változatos multját úgy ismernők, a mint ismernünk lehetne!

Milyen másféle ragaszkodással tapadnának az Alma Mater fiai a dajkálkodó anyához, ha annak viszontagságos életét, gyermekeihez való viszonyát, ezekért kifejtett törekvéseit stb. úgy olvashatnák, a mint nem olvashatják!

Mennyi alaptalan félreértést, gonosz gyanúsítást lehetett volna elfojtanunk vagy éppen megszületni sem engednünk, ha bizonyosságul hívhattuk volna magunk mellett a főiskola beszédes történetét?!

Az állam, a felekezetek hányszor dobálták ránk a kárhóztatás köveit s kiabáltak kígyót és békát ellenünk — s mindezt nem cselekedhetik vala, ha ellenökben az irodalomra felebbezhettünk!...

Irányítólag hathattunk volna a hazai oktatás fejlődésére sokkal inkább mint így; reformokért hozzánk járhattak volna a nevelésügy vezetői a helyett, hogy külföldre szaladgáltak, még olyan intézmény felállítása végett is, a minő az iskolai orvosi hivatal!

Valljuk be a Comenius emlékének ösztönző hatása alatt, hogy mulasztást követtünk el, a mikor nem igyekeztünk világosságot gyűjtani a múltunkra boruló homályban s történetünk vonzó erejét nem iparkodtunk iskolánk javára kihasználni. Sokat vesztettünk e mulasztás által! Ezrek és ezrek szerető szívét bilincselhettük volna magunkhoz, patronusokat gyűjthettünk volna az új és drága feladatok megoldásához stb., s engedték elfutni felettünk az évtizedeket, a helyett, hogy a munkát *rendszeresen* megindítottuk volna. Legyen immár vége a halogatásnak s tiszteljük meg Comeniust azzal is, hogy az ő szellemének nyomása alatt kezdjünk hozzá a főiskola történetének megírásához, „a míg nappal vagyom!”

Minél későbbre halogatjuk e feladatot, annál nehezebb lesz azt megoldani. A vének, a kik részben még szemtanúkként szerepeltek, vagy a kik hűséges szájhagyományok örökösei — kidőlnék közülünk s velök együtt kilátásaink is meggyérülnek.

Az előljárásság egy alkalommal aranyakat ígért már a főiskola történeteért a fehér asztal mellett; álljon most már oda a zöld asztalhoz

és ne sajnálja a bizonyára bő kamattal fizető áldozatot a főiskola multjának felderítéseért. Comenius lelke is bizonyosság lesz e tény szükségessége és nagysága mellett!

Αηθης.

TÁRCZA.

A sárospataki főiskola Comenius előtt.

— Felolvastatt a Comenius-ünnepélyen márc. 28-án. —

A sárospataki főiskola alapítása óta, mely az 1531-ik évre esik,¹ egész 1661-ig, midőn a Rákóczy-család a kath. vallásra tért át, folyvást a vár urainak kegyúri pártfogása alatt állott. Ezek mindannyian nemes becsvágyuk kielégítését találták abban, hogy ez a közmívelődési intézet ne csak fennálljon, hanem hivatásának mindig jobban-jobban megfeleljen. A hitbuzgó főurak a mellett, hogy a tanárok tisztességes fizetéséről s a tanulók élelmezéséről gondoskodtak, fekvőségek adományozása által is biztosítani kívánták jövődjét. Az alapító Perényi Péter fia, Gábor (1548—67.), az erdőbényei telekkel, ugyanott négy darab szőlővel, továbbá az arday malom szombati jövedelmével ajándékozta meg.² Halála után a koronára szállván a sárospataki uradalom, a türelmes és felvilágosodott gondolkozású Miksa király (1567—76.) egy 1569. október 25-én kelt oklevelében, a Perényi Gábortól nyert adományokat megerősítette s e mellett kegyúri jogából folyó kötelességénél fogva úgy intézkedik, hogy várnagyai évenként 40 köböl búzát, 4 hordó bort és 4 oldal szalonnát szolgáltatassanak ki a tanuló ifjúság élelmezésére. Dobó Ferenc (1576—1602.), az egri hős fia, az iskola telkét észak felé egy új telekkel (Fazekas-sor) bővítette, az iskolának ital- és húsmérési jogot (educillum et macellum) s egy egész utcát (az úgynevezett Papsort) adományozott, mely adományait 1602. január 28-án kelt és Rudolf király által megerősített végrendeletében is biztosított.³ Perényi Zsófiáról, Dobó Annának Perényi Istvántól született leányáról s ennek Kevendi Székely Györgytől származott Jakab nevű fiáról (1602—8.), továbbá Lorántfy Mihályról (1608—14.) nincs ugyan történeti feljegyzésünk, hogy újabb adományokkal gazdagították volna iskolánkat, de az minden kétségen kívül áll, hogy az elődeik által megállapított várbeli évi járandóságokat a tanárok és a tanuló ifjúság számára pontosan kiszolgáltatták.

E nemeskeblű főurak pártfogása alatt szellemi tekintetben is szép fejlődésnek indult az iskola. Már Perényi Péter idejében, noha még csak a trivium keretében mozgott, messze földön jó hírnek örvendett, mit bizonyít Kapi Miklós nevű löcsei tanuló levele, melyben 1543. szept. 6-ról azt írja bátyjának:

„Édes Batiam uram, az töb dolgok közt ez dolog felől is kellekik kegielmedet megtanálnom, hofi Asszoniom ő kegielme iria, hofi ha rá gondolnám, ha job vóna, hofi Patakra küldene, minthofi itt Mester nintz, én bizoni nem tudom; mert az mi a tanulást illeti, talán job vóna, de azért eni ideig való fizetés mindhiában lenne anibul, hofi valamit a Nimet sóban kaptam is, mind elefeiteném.”⁴

¹ Lásd Szombathy János »Historia scholae seu collegii ref. Sárospatakiensis« p. 53—60. és Szilády Aron »R. Magyar költők tára« V. k. 296. l.

² L. Miksa király adománylevelét Szathmáry K. György »Historia scholae Sárospataki« p. 10. és Szombathy János idézett műve 28. l., végre Csécsi János »Registrum historicum.« Kézirat.

³ L. »Historia scholae Sárospataki« Szathmáry K. Györgytől 72—77. l.

⁴ L. Szombathy János i. m. 127. l.

Majd Perényi Gábor idejében, 1550-ben collegiumi rangra emelkedett, a hol a theologiai és bölcsészeti tudományok a héber és görög nyelv is tanítottak, úgy, hogy egy egykorú író tanúsága szerint, a tanuló ifjak innen messze vidékekre, a Dunántúlra is mentek tanításra és papságra.⁵ Az iskola igazgatásával és a tanítással tudós férfiak foglalkoztak, a kik mindannyian külföldön, különösen a wittenbergi egyetemen nyerték kiképzetésüket s azért a vezetésük alatt álló intézetet az ott látott minta szerint szervezték s az ottani tanrendszerrel együtt a Melanchton-féle tankönyveket is átvették.⁶

Mindegyik elődjénél legtöbbet tett a sárospataki főiskola színvonalának emelésére I. Rákóczy György, a ki már édes anyja és első felesége után is egyike lévén Magyar- és Erdélyország leggazdagabb főurainak, terjedelmes birtokait 1616-ban a Lorántfy Zsuzsánnával kötött házassággal gyarapította; 1620-ban pedig, miután testvére, II. Zsigmond és ennek felesége, a ki szintén Lorántfy-leány volt, elhaltak, az egész Lorántfy-birtokkal együtt a sárospataki várnak is egyedüli örökösévé lett. Buzgó, vallásos ember létére főgondja volt arra, hogy uradalmaiban a prot. iskolákat jó karba állítsa, az egyházakat segítse s általában a prot. egyház lételetét biztosítsa, tekintélyét megállapítsa. Az akkori prot. főiskolák, mint a gyulafehérvári, kolozsvári, nagyváradi, debreceni és sárospataki, kisebb-nagyobb mértékben érezték jótékonyosságát. Ezeknek jelesebb tanulóit a tanári kar ajánlatára saját költségén, a külföldi egyetemeken: Németországban, Hollandiában, Angliában neveltette, hogy az iskolák tudós férfiakban hiányt ne szenvedjenek, mert azt tartotta, hogy a tudósok több hasznot tesznek, ha az iskolában tanítanak, mintha predikálnak. Ezeknek kötelességük volt, hogy őt a külföldi tudományos mozgalmakról értesítsék, a kiválóbb irodalmi műveket, újságokat, értekezéseket, könyvtárai számára beszerezzék.⁷

Gondoskodásának kiváló tárgya volt a sárospataki iskola, melynek szellemi és anyagi jólétét oly mértékben mozdította elő, hogy az egykorúak méltán nevezhették azt az ő nevére Rákóczy-iskolának, mint a gyulafehérvárit a Bethlenének. Iskolánk régi épületeit kijavíttatta, újakat emelt, tantermeket, a tanuló ifjúság számára lakóhelyeket építtetett.⁸ Itt az általa emelt épületek egyikében (Cigánysor) lakott a hagyomány szerint Prónay Mátyás nevelő a két fiatal herceggel, Györgyvel és Zsigmonddal. Az építkezésekről azt írja Tolnai P. István sárospataki pap a fejedelemnek 1637-ben: „Az scholaban is nyolcz kamarát csináltat ü kigyelme (a tisztartót érti), tavaly is nyolcat csináltatott volt a Trójában, közel 40 ember helyével öregbedett tavaly és ez esztendőben az schola. Az deákok vannak 70-en, nemes ember gyermekei is ugyan számosan vannak, hála legyen az Úr-Istennek.“ A nemességet vonzotta ide a vidék szépsége és egészséges levegőjén kívül a fejedelmi udvar is. Az 1643-ik esztendőben az „úrfiak“ 300-an tanultak itt. I. Rákóczy György böles szándékai szerint történt ez, a ki 1638. november 4-én azt írja Tolnai P. Istvánnak: „Az öreg diákságnak soha kegyelmeinek nem kell úgy kedvezni, hogy ő érettek az nemes emberek gyermekei az scholából kifogyjanak, kinek sok nagy okaink elszámolásával mi kegyelmedet nem ter-

heljük; adott isten kegyelmednek annyi talentumot, magától is meg tudja gondolni. Többi közt, ha az ecclesiák patronusai nem lesznek az nemes emberek gyermekeiből, mit várhatunk.“ Az ő idejében, nem említve a gimnáziumi osztályok tanítóit, mindig 3—4 tanára volt az iskolának; kiket mind maga látott el tisztességes fizetéssel, egynek-egynek adván évenként szálláson kívül 250—300 frtot, 18 köből búzát, 5—7 hordó bort, három szalonnát, mely fizetés értékét az élelmi szerek ára után ítélték meg, midőn egy font hus 2 denarius, nem egészen egy mai krajcár volt.⁹ A tanulók ellátásáról, élelmezéséről is bőkezűen gondoskodott; nem csak a régi 40 köből búzát, négy hordó bort és négy oldal szalonnát szolgáltatva ki évenként, hanem ezen felül mindazt, a mi 40—100 ifjú tartására a rendes jövedelemből ki nem telt. Az iskola beléletére nagy fontosságú intézkedése volt az, hogy 1621-ben¹⁰, mielőtt kegyúri jogait teljes mértékben gyakorolhatta, a régi törvényeket átnézte s ez által az iskola szervezetét, tanulmányi és fegyelmi rendszabályait hosszú időre meghatározta, melyek tanulmányi tekintetben az 1629. és 1648-ik években mentek át némi változtatáson.

Ezen törvények szerint iskolánk felett a közvetlen felügyeletet a helybeli lelkészek, a zempléni esperes, a részleges és a közzsínatok gyakorolták. A tanárok, kiknek külföldi egyetemet végeztek, igaz hitű tudósoknak kellett lenniök, a zempléni esperes és a helybeli lelkészek közmegegyezésével hívtak meg és állítottak be hivatalukba. Ha hivatalukban hanyagul jártak el, első ízben a zempléni esperes vagy az egyházlátogatás által megintettek, második ízben komolyan megfeddettek, végre, ha hanyagságukban továbbra is megmaradtak, a vizsolyi kanon 24-ik cikkelye szerint, mint herék, hivataluktól elmozdítottak. Egyházlátogatáskor mind a tanárokat, mind a tanulókat kikérdezték. Először a tanárokat hívták fel, hogy adjanak számot a tanulók szorgalmáról és erkölcsi magaviseletéről, azután a tanulókat s ezek nevében a szénior, praebitor és a collatiók elnökeit kérdezték ki a tanárok élete, erkölcsé és kötelesség-teljesítése felől, úgy, a mint ezt a vizsolyi kanon 21 és 22. cikkelye és az Articuli majores 65. c. megszabja. Oly fegyelmi ügyekben, melyeket a tanárok maguk egy könyven el nem intézhettek, a helybeli lelkészek tanácsát s közreműködését tartoztak kikérni. Nagyobb és fontosabb ügyekben mindig a zempléni esperes legfőbb bíróságához folyamodtak, a ki vagy maga ítelt, vagy a részleges és a közzsínat elé terjesztette az ügyet. Az így hozott ítélet ellen felebbezésnek nem volt helye, s különösen a tanulóknak egyáltalában meg nem engedtetett, hogy a három egyházmegye (abaújbáti, borsodi és ungi) espereseihez folyamodjanak.¹¹

E szigorú, minden oldalról szorító papi felügyelet mellett, mely magának a fejedelmi háznak is sok kellemetlenséget okozott, a beligazgatás körében, a tanároknak és tanulóknak is szabad mozgásuk, lényeges jogaik voltak. A meghatározott tanulmányi rendszer keretében az első tanár vezette az egész iskolai oktatás és nevelés ügyét, fentartotta a rendet és fegyelmet, ellenőrizte a közvagyon kezelését, kimondta és közhírré tette a hatá-

⁹ Lásd Csécsi id. Registrumát és Szilágyi Sándortól Lorántfy Zsuzsánná életét 43. és 77. lapokon

¹⁰ Ezen törvények teljes címe: «Leges scholae Sáros-Patachinae a majoribus nostris conscriptae hoc usque observatae, usque corroboratae nunc vero anni 1621 die 8 Januarii ad requisitionem et postulationem Spectabilis ac magnifici domini Georgii Rákóczi de Felső-Vadász etc. ab ecclesia recognitae et auctae.»

¹¹ Lásd Codex legum II-ik XXI-ik és XXV-ik fejezetét. Matricula tractus Zempléniensis I. II. és III. kötetét az egyházlátogatásokra vonatkozólag.

⁵ L. Szikszai Fabricius Balázs »De vita et obitu Gabrielis Perényi Wittenberg, 1568. Nálunk kéziratban. Szombathy J. i. m. 26—27. l.

⁶ L. Szombathy J. »Biographia professorum.« Kézirat és ugyanannak »Historia scholae« című műve 153. l.

⁷ Lásd I. Rákóczy György és Tolnai P. István levelezését a »Prot. Egyház és Iskolai Lap« 1875-iki folyamában.

⁸ Lásd Csécsi János »Registrum hist. in catalogo patronorum.« I. Rákóczy György és Tolnai P. István levelezése. Prot. Egyház és Iskolai Lap 1875-iki folyamában.

rozatokat. Ő hívta össze és szavaztatta meg, mikor szükség volt rá, az összes ifjúságot, ő bocsátotta el a tanítóságra menőket, ő tartotta az ünnepi beszédeket, ő nevezte ki a köztanítókat (collaborator) és nevelőket (paedagogi). Általában ő volt őre a törvénynek, melynek egy példánya nála állott, a másik pedig, de csak a tanulókra vonatkozó rész, a széniornál, hogy azt minden újonnan jött tanuló olvashassa. Minden intézkedéseit tanártársainak tudtával és beleegyezésével kellett tennie¹².

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

Comenius utolsó imája.

(Az «Unum Necessarium» című műből.)

Hitemnek kezdete és vége, Uram Jézus! hálákat adok neked, hogy engem, vigyázatlan vándort, útamnak céljától ezer kereszt-úton való eltévelyedésem, ezer mellékes dolog és akadály közt való késlekedésem mellett, mégis oda juttattál, hogy megígért égi hazámnak már küszöbére állítva, még csak a halál Jordánján való átkelést látom magam előtt, hogy majd magamat boldog hazámnak gyönyörűségei között lássam. Magasztalom újra meg újra a te szentséges gondoskodásodat, óh én Megváltóm! hogy nekem hazát és lakást nem adtál a Földön, hanem csak azt engedted, hogy ez számkivetésem és bujdosásom helye legyen, s hogy én elmondhassam Dáviddal: *Jövevény voltam te előtted és zsellér*; (Zsolt. 39., 13.) de Jákóbbal nem: *kévesek az én bujdosásomnak napjai s nem érték el az én atyáim napjait* (I. Móz. 47., 9.). Mert megadtad, hogy haladják meg az én életemnek napjai az én atyám és nagyatyám életének napjait, valamint bujdosásom azon ezer meg ezer társaiét, a kik ezen negyven év alatt, a mi bujdosásunk pusztájában elhullottak. Hogy ezt mi célból cselekedted, azt te tudod Uram! Én magamat állhatatosan a Te kezeidbe bocsátom. Majd el is küldted hozzám, mint a pusztaságon bolyongó Illéshez, egyik angyalodat egy falatka kenyérrel és egy hörp vízzel, hogy éhen vagy szomjan ne veszszen el. Megőriztél attól, a halandóknál felette közönséges balgatagságtól is, a mely szerint holmi mellékest lényeges gyanánt, útát pálya-vég gyanánt, mozgást nyugalom gyanánt, zsellértanyát állandó lakóhely gyanánt, idegenben való bujdosást hazai földön való lakozás gyanánt tartanak; de sőt kieszközlödted, vagy is inkább kikényszerítetted, hogy egészen a te *Hőrebedig* haladjak. Legyen áldott a te neved!

Ha pedig én bármi részben is hasonlónak tettem magamat egy balgatag vándorhoz, és olyanokat cselekedtem, a melyek csak a jelen való életre céloznak, lényegteleneket lényegesek gyanánt tekintve, akkor im felhagyok velők! *Éltem határához közel célomlál ama jó kalmár szerepének betöltését tűzöm ki, a ki gyöngyökön kívül nem keres semmi mást, s miután egy értékes gyöngyre akadt, elmegy, eladja mindenét s azt veszi meg* (Máté 13., 45.). Uram Jézus! Te leszesz már az én egyetlen Gyöngyöm, az én egész Javam, az én egész Egyetlen Nélkülözhetetlenem. Téged egymagadat foglak keresni és venni, minekutána eladogattam mind, a mim csak van s a mim nincs; s merő salaknak fogom tartani mind, a mit csak a Világ nyereségül tart, csak hogy már Téged, Krisztusom, megnyerjelek (Phil. 3., 8.). Az én életem végső foglalatossága lesz, hogy *tanuljak meghalni a jelen, s megszületni a jövő élet számára*.

Uram Jézus! Ha van még számomra végezni való a Földön, add meg, hogy elvégezhessem! S ha már

munkám végéhez értem, add meg a boldog Simeonnak amaz örvendetes: *Most bocsásd el a te szolgádat*, rázen-díteni. Ha azonban még az én munkálkodásom végső határpontját is meg akarod előzni az én életem végső határa pontjának kiszabásával, hogy ekkép, midőn majd az életből távozom, én is alkalmazhassam magamra a pogány bölcsész ama mondását: *Nincs még készen semmim, magamon kívül*: — megnyugszom ebben is, csakhogy aztán ne legyek elragadva előkészület nélkül, a mi már a halandók között a legtöbbekkel — óh, jaj! — megesett. Én pedig a te irgalmasságodról fogok énekelni mindenha, hogy engem maga, a halál előtt kiragadsz a halálból, ismeretessé tévén előttem az élet ösvényeit (Zsolt. 16.).

S ti keresztyének, szintén örvendeztetek megmentéseknek! S hallván a vezérnek még mindig hangzó szavát: *Jöjjetek én hozzám, kik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én megnyugtatlak titeket* (Máté 11., 28.) egy értelemmel feleljétek: *Ime jövünk! Tekints minket, fogadj el minket, nyugtass meg minket! Nyujts segítséget fáradalmainkban, könnyíts terheinken, üdíts fel zaklattatásaink után. Vezess el bennünket a világ meredekségeiről a világ szilárd talapzatára, hogy ne akadjon ellenségünk oly helyre, a melyen megejtessen, hanem találjon a te kegyed oly helyet, a honnan felemeljen, ha a te jószágodnak úgy tetszik*. Különbözn pedig választjuk azt, hogy legyünk elvetettek a te pitvarodban, — csak te nálad legyünk, a te hajlékodbán, — minthogy lakozunk a bűnösök palotáiban. Mi nekünk, Uram, a mi Labyrinthusunkban való állandó bolyongásunkban állandó vezérre, a mi szikláink állandó hengergetésében állandó segítőre, a mi állandó éhezésünkben és szomjuhozásunkban állandó táplálóra van szükségünk. Mivel tudjuk már, hogy ezeket hasztalan dolog a világtól várni, noha ígéreti, — a mije azonban neki magának nincs, azt nem adhatja — ime már csak Te reád, egymagadra függesztjük szemünket, óh végső reménységünk. *Az emberek között nincsen senki, a ki maga nem tévelyegne, nem csüggedne, éhséget nem szenvedne. Tehát te, örök Igazság, segéld meg a tévelygőket! Te örök Erény, tartsd fenn a roskadozókat! Te örök forrása a javaknak, elégíts meg javaiddal! És mivel engem, a Te szolgáid között a legutolsót már megsegítesz, már fentartasz, már megelégitesz, örvendezem Te benned és a te nevedet magasztalni fogom mindörökké*.

Fordította: Zsoldos Benő.

KÖZÉLETÜNK.

A Protestáns Irodalmi Társaság IV-ik évi közgyűlése.

A Protestáns Irodalmi Társaság ezúttal is a ref. főgimnázium nagy termében tartotta évi közgyűlését, a tagok és a közönség sajnálatosan lanyha érdeklődése mellett.

Tudom én hogy e gyűlések néptelenségének oka nem csak a kellő érdeklődés hiánya, hanem a kálvinista szegénység is, (a mely nem engedi, hogy egy fél napi munkára egy szegény pap vagy tanár felránduljon a drága fővárosba, családja mindennapi kenyeréből takarítva meg az útravalót): — mind e mellett azt hittem, hogy most — kivételesen — népes gyűlésről fogok referálni. *Itt van a zsinat*, hát majd ennek tagjai képviselni fogják bőven itt is és nem csak a megyeházán az otthon lévő atyafiakat. De csalódtam. A 112 tagú zsinatból, a társaság vidéki tagjaiból s a fővárosi érdeklődőkből, csupán egy

¹² Lásd Codex legum XXIII. és XXV. fejezeteit.

60 tagú társaság került ki. A theologiai ifjúságot nem is említem, mert az a mint nagyon gyéren képviselteti magát a zsinati üléseken, éppen úgy tett itt is. Evangélikus atyáit meg alig láttunk ott 3—4-et.

Az ülést este $\frac{1}{4}$ 6-kor *Szász Károly* elnök a jelen voltak üdvözlésével nyitotta meg, általános képet adva a társulat életéről. Csak kevés szó az — úgymond — a mit a jelenlevőkhöz intézni akar, mert a titkári s a pénzügyi választmányi elnöki jelentésből (mely különben közöltetett a meghívók hátulsó lapjain) a társulat szellemi és anyagi állásáról tiszta képet lehet majd nyerni. Nem csak hanyatlás, de sőt megállapodás sem található a társulat életében. Minden tapasztalat erős biztatást nyújt arra, hogy bizalommal nézzünk az új, 3 éves ciklus elé. S hogy a Társaság élete már eddig is gyümölcsöző volt, hogy szép reménnyel nézhetünk jövője elé, abban a főérdem *Kenessey* titkárt illeti, ki fáradságot nem ismerő, önzetlen buzgósággal kezeli a társasági ügyeket, lényegesen előmozdítva ezzel a protestantizmus virágzását hazánkban. Hogy az érdeklődés minél szélesebb körbe kiterjedjen s az ügyek közvetlen intézésében mentől több tagnak legyen része, ezért az igazgatóválasztmányt 10 vidéki taggal fogják szaporítani a módosított s már kormányilag is megerősített alapszabályok értelmében. Halottainkról is megemlékezett s végül két óhajattal zárta be tartalmas beszédét. Egyik a *vallásos népies kiadványok* mielőbbi megindítására vonatkozott, a mihez immár az anyagi erő nem hiányzik; a másik pedig a *vándorgyűlések tartására*, oly módon, hogy már a legközelebbit is valamelyik *olyan városban tartaná meg a Társaság, melytől legelsőbbben érkezik a meghívás.*

Ez elnöki megnyitót zajos éljenzéssel és helyesléssel fogadták. Utóbbi kettős óhajával sokaknak, már régóta táplált kívánságát tolmácsolta.

Kenessey Béla titkári jelentése következett ezután. A „Szemléről” szólott hosszasan s igazolta annak álláspontját, felmerülő és felmerülhet megrovások ellen. Nem vesz részt a napi küzdelmekben. Elismeri, hogy a Szemle csak a múlttal foglalkozik s nem lép szerves összekötésbe az élettel. Pedig ez évben különösen sok alkalom volt, a mihez hozzá szólhatott volna. Most ünnepeztük az 1790/91. év emlékét és a Szemlében egy levélke sem jelent meg erről. Egy éves s ma a zsinaton tető pontjára érő harc folyt a zsinati tárgyak fölött. Gyűléseken és sajtóban elkeseredetten küzdenek a presbiterianizmus és consistorializmus nagy jelszavai alatt s mindezekhez a Szemlének nem volt egy szava sem. De hát az okok — szerinte — rajta kívül állanak, mert a protestáns közönség tudatában az áll, hogy a Társaság történelmi társaság; ilyen cikkeket küldenek be, pedig annak keretébe más is fölvehető lenne. Aztán nálunk hiányzik az egyháztársadalmi élet s tudós szempontból rá sem érnek a fenforgó nagy kérdésekkel foglalkozni. Nincs munkafelosztás. Ugyanazon kevés, de tisztelt névvel találkozunk egyházi életünk egyik, mint másik ágában. Sok az aratni való gabona, de kevés az arató. Nincs elég író s ezért csak a halott-balzsamozás munkáját végeztetjük. Így nincs hivatott író a népies irodalom terén sem, vagy a kik vannak, távol maradnak. Felhívás ment szét munkákért, be is érkezett 30, de ezek közül csak 4—5 olyan, melyet ki lehet adni később, de arra egyik sem áll elég magas színvonalon, hogy velők a vállalatot meg lehetne indítani. Úgy a többi közt elkélhetne. Míg igazi belmissiói működés meg nem termékenyíti az egyházi életet, addig a népies irodalom nem fog virágozni. 1206 frt van már e célra együtt, pedig ez már a megindításra elég s ezen kívül az áldozatkészség is folyton munkálkodik. Így pl. *Hegedüs Sándor* ígéretet tett,

hogy ha az első füzetek kiadására az e célra gyűjtött tőke kamatjövedelme nem lesz elég, ő a hiányt pótolni fogja.

A tagok száma is növekedett ez évben, a mennyiben tavaly voltak 1022-en s ma vannak 1139-en. Gyarapodott az alaptőke vagyona is, a mennyiben a társulat papíráradékokban, kötelezvényekben takarékpénztári könyvekben s pénztári maradványban 44.300 frt 62 krral rendelkezik, a tavalyi 40.880 frt 15 krral szemben; így tehát a szaporulat 3420 frt 47 kr és mégis bizonyos csüggetésséggel nézzük a tagok számát, mert az éppen nem áll megfelelő arányban a protestánsok negyedfél millió számával. Aztán az is elszomorító, hogy a hátrálékokból több, mint 3000 frttal kevesebb folyt be az előirányoztnál. Méltán okozhat aggodalmakat az is, hogy a Társaság múlt évi számadása 507 frt 26 krnyi deficitel záródik, a mennyiben a jelen év terhére a múlt évről 2038 frt 70 kr kifizetetlen számla jött át.

A valóban szép, magas színvonalon álló, eszmékkel telt jelentést lelkes éljenzéssel fogadták, ámbár a Társaság tagjai közül sem mindenki ért vele egyet a Protestáns Szemlét illetőleg. Mert ha igaz is az, hogy a Társaság történelmi társaság, azért kereshet a Szemle szerkesztését a jelennek. Historia est magister vitae. A ki a történelmet csak magáért a történelemért tanulmányozza, s nem azért is, hogy a jelenre belőle tanulságot merítsen, megtalálja a kapcsolatot a múlt s a jelen közt, — az nagyon élettelen munkát végez, olyat, mint az egér, mely minden útjába álló szilárd tárgyat összerág, minden különösebb cél nélkül. Különben is a Szemle eddig is közlött már igen érdekes statisztikai tanulmányt s ha egy párszor ilyet tesz, szinte maga is igazolja az ellennézetűek elvét. Aztán meg az 1790/91. ünneplése éppen egy történelmi mozzanatra való hálás visszaemlékezés volt, s a zsinati harcok anyagát is egész történelmi visszapiantásokkal lehetett volna kellőképp előkészíteni.

Többek előtt kissé kellemetlen benyomást okozott a bizonyosan nem ilyen szándékkal, de mégis a gúny látszatával való említése a presbiterianizmusnak és konzistorializmusnak, mint jelszavaknak. Mert ezek nem pusztán jelszavak, de elvek, melyek körül protestáns, közlebről református egyházunk jövője forog. Az igaz, hogy hivatott férfaink kevésszer érnek rá egyháztársadalmi kérdésekkel tudós szempontból foglalkozni. Léptenyomon fájdalmasan tapasztaljuk ezt. Nagyon kevés lelkes foglalkozik tudományos dolgokkal, azon túl, a mint az iskolát odahagyta. Az már tiszteletünkre méltó, ki legalább hazai egyházi beszéd-irodalmunkat figyelemmel kíséri; az meg éppen író számba megy, ki egyházi lapokban, administracionalis s más nemű *gyakorlati* kérdésekben, vagy csak egy gyűlés tudósítás alakjában is hallatja szavát. Ezért igaz, hogy a Szemle helyzete nehéz. De azért annyi protestáns tudósunk mégis csak akad, kik annak évi 4 számába tudnának szolgáltatni magas színvonalú, gyakorlatias irányú cikkeket is.

Meg vagyok róla győződve, hogy a Társaság és Szemléje fejlődésképes és mert ilyen, tagítani kell munkakörét s hogy ezt folyóirata által tegye, annak még csak anyagi dolgok sem állják útját. Szoktatni kell az embereket az *eszmék harcára, a mely a tudós emberek közt nem lesz szétlóló ék, sőt inkább összekötő kapocs, míg így, ha azoktól idegenkedünk, a kedélyek érzékenyekké válnak minden kisebb nézeteltérés iránt.* S az a komoly hang, mely a helyzetet mindig az eszmék magaslatára emelkedve ítéli meg, s mely a Szemlének ma is tulajdona, bizonyosan nem sértene meg sem a feleketek, sem a pártok érzékenységét. S egy új, tudós

nemzedék növelésére, fejlődésére is nagyobb befolyást gyakorolhatna ez által.

A titkári jelentés felolvasása után már egy kis vita fejlődött ki a választmány azon ajánlata felett, hogy azon tagok neveit töröljék és közöljék, kiknél a behajtásra kevés, vagy éppen semmi remény nem lehet. De végre is elfogadták.

A választmányba kellett a halálozás vagy sorsolás által való megüresedett helyekre új tagokat választani s a vidékiek számát aztán még a módosított alapszabályok értelmében 10-el kiegészíteni. A sorshúzás útján kilépetteket azonban újból megválasztották, egyhangúan és pedig a következőket: *fővárosiak közül*: Arany Lászlót, Bachár Dánielt, Beöthy Zsoltot, Doleschal E. Sándort, György Endrét, Hegedüs Sándort, Horváth Sándort. *Vidékiek közül*: Koncz Józsefet, Kovács Ödön dr.-t, Lukács Ödönt, Masznyik Endrét, Pap Gábort, Radácsi Györgyöt, Révész Kálmánt, Szabó Jánost, Trsziánszky Ferencet, Wargaj Lajost, Weber Samut, Zsilinszky Mihályt. Ezekon kívül új tagokul megválasztották a fővárosiak közé a következőket: Csiky Kálmán dr., Perlaky Eleket, Petri Eleket s a *vidékiek közé*: Arday J. Dánielt, Balagyi Gézát, Csengey Gusztávot, Duka Tivadart, Kiss Áront, Kun Bertalant, Kuun Géza grófot, Mitrovics Gyulát, Németh Istvánt, Sárkány Sámuel, Schneller Istvánt, Szölösy Antalt, Zelenka Pált. Az új tagokat szintén egyhangúan választották.

Ezek után kimondta a gyűlés, hogy az adókat folyóiratának borítékján fogja kötelezettségeikre figyelemztetni.

Majd *Hegedüs István* egyetemi tanár lelkes beszéddel tolmácsolta azon óhaját, hogy jövőre vallásos eseményeket a vidéken is tartsanak.

Lukács Ödön magáévá tette Hegedüs óhaját s ő még fiókok alapítására is buzdított. Noha e dolgok részben a választmányra tartoznak, részben a vidékiek mozgólódásától függenek, mégis nagyon helyén voltak, mert bizonyosan meg fogják teremni gyümölcseiket és a Társaság működését majd a vidéki összejövetelek, vándor-gyűlések s esetleg a fiókok sokkal intenzívebbé fogják tenni, a miért is a jelen gyűlés ez eszmék megpendítése s népszerűsítése miatt mindenesetre áldásosnak s a társulat történetében jelentékenynek mondható.

Ifj. Mitrovics Gyula.

A Zsinatról.

IV.

Március 24-iki ülés.

A jegyzőkönyv hitelesítése után az elnökség jelentette, hogy a tiszántúli egyházkerület egyik rendes zsinati képviselője eltávozván, helyette *Soltész János* hívatott be s ő meg is jelent. A tiszáninneni egyházkerület részéről szintén eltávozott *Farkas Ábrahám* s helyére *Bornemisza József* fog behivatni.

A zsinat ezen ülészakának egyik legfontosabb tárgya vétetett ezután tárgyalás alá s ez a domesztika, a melyre vonatkozólag az általános elvek eldöntéséről már szólottam előbbi tudósításomban. Most már a részletek vétettek megbeszélés alá. Ezek között a 260. szakasz szó nélkül elfogadtatott.

Nagy és szép vitára szolgáltatott alkalmat a 161. szakasz e) pontja. Magyarországi református egyházunk első életkérdéséről, a lelkészi nyugdíjról és a *lelkészek, özvegyek, árvák gyámintézetéről* volt itt szó. A javaslat — tudvalevőleg — együtt tervezi a kettőnek felállítását, ezért nem lesz semmi 10 év alatt az egyikből sem. A

két iker, de egymás életét rongáló testvér különválasztását tűzte tehát ki főcélul a zsinat tagjainak egy jó része s kitartóan, erősen küzdött a más nézetten levők álláspontja ellen.

Meczner Béla kezdte meg a küzdelmet. Ellene nyilatkozott a lelkészi nyugdíjintézet felállításának az özvegy-árva gyámjáról. Amaz halasztható, mert munkaképtelen lelkészeinkről eléggé jól tudunk gondoskodni a káplánok felhasználásával; emennek halogatása már lehetetlen, mert alig lehet szomorúbb helyzetet még csak képzelni is, mint a melyben a lelkészi özvegyek és árvák általában színlódnak. Ennek felállítását a megkerdezett kerületek is általában kívánták, amazz pedig elejteni kérelmezték stb. Meleg ügyszere-ttel rajzolta a lelkészi özvegyek és árvák sorsát, a papi fizetés csekélységét s a káplánok feladatát, a kik elaggott tisztársaikon vannak hivatva segíteni. A káplánok fizetését — főleg a helyettesekét — rendeztetni óhajta. Végül a következő módosítást nyújtotta be: „A szóban forgó e) pont így alakíttassék át: „*Lelkészek özvegyeinek és árváinak számára gyámintézet alkottásának a közalapból adandó állandó segély által való előmozdítása.*“

Várady Gábor szólott aztán az eredeti terv mellett, azt említvén fel, hogy ha a zsinat most attól eltér, visszalépést fog ezzel tenni, a minek aztán roppant káros erkölcsi hatása leend. Az, hogy nincs elegendő alap, nem ok a visszalépésre, mert hiszen 10 évvel ezelőtt sem volt s a törvénynek nem csupán a jelent, hanem a jövőt is szeme előtt kell tartania.

Degenfeld József gróf is abban a nézetben van, hogy nagy hiba lenne, ha csak egyet is elejtenénk ama célok közül, a melyek a domesztika elé tűzettek. Hogy a szóban forgó célok eddig nem valósítottak meg, az nem elegendő ok arra, hogy azok felé ne is törekedjünk s a meg nem valósításnak nem az az oka, a mit *Meczner Béla* felhozott, hanem az, hogy az egyházme-gyékben létező intézmények gátolták egy országosnak a felállítását. Az első konventi tervezet mintegy kihalni engedte volna a vidéki gyámintézeteket, hogy így aztán azoknak sírján egy országos támadjon fel; de ez a mondott oknál fogva nem történhetett meg. A kettő nem is annyira elkülönített intézmény, mint némelyek gondolják s a gyakorlatban is az a legegyszerűbb, kiviteli módja, hogy a kettő együtt állíttassék fel. Ő ismeri a létrehozás nehézségeit, de azokat nem tartja legyőzhetetleneknek.

Szabó Kálmán szerint a nyugdíjintézet felállítása sem nem szükséges, sem nem célszerű, sem nem indokolt. Hála istennek van olyan gyakorlatunk, hogy ha valamely lelkész, bármi okból munkaképtelenné válik, míg él, nem marad falat kenyér nélkül. Más képen van az özvegyeknek és árváknak sorsuk. Lelkesedve kéri a zsinatot: ne tegye az élő lelkészeket concurrensává az éhező özvegyeknek és árváknak; ne tegye fogyasztó társává a saját családjából kikerülő koldusoknak. *Szabó Kálmán* lelkes és szívből fakadó szavai mély benyomást gyakoroltak a zsinat minden tagjára.

Nagy László rámutatott arra, hogy a lelkészek így vagy amúgy, de mégis csak megkapják fizetésüket, a míg élnek. Szerinte a kettőt külön kell és külön lehet is felállítani. Azzal, a mit *Meczner Béla* indítványozott, egyáltalában nem történik visszalépés, azért ő el is fogadja indítványát s azt csak épen a következővel óhajtaná helyesbíteni: „*Utasítatik a konvent, hogy az özvegyek és árvák gyámintézetének életbeléptetésére a kellő intézkedéseket haladéktalanul tegye meg.*“

* Egész terjedelmében, térszűke miatt, nem közölhetjük. Szerk.

Molnár Béla annak a nézetének adott kifejezést, hogy először a szükségesebbet kell létrehozni s ilyenek tartja a gyámintézetet a nyugdíjintézettel szemben.

Fejes István felette csudálkozik, hogy e tekintetben most is a régi terv javasoltatik; csudálkozik annyival inkább, mert hiszen az egész kérdésnek meg van a maga tanulságos története, a mely kezünkbe adhatja a leghelyesebb megoldás kulcsát. A történetek tanulsága szerint azért nem volt lehetséges egyik intézményt sem megvalósítani, mert a kettő együvé kötött s mert annak megvalósítása az egyházkerületektől és megyéktől tétetett függővé. Részletesen ismerteti aztán az e részben történeteket és tervezeteket. Rámutat arra, hogy az 1885-iki konventi tervezetet *Kerkápoly Károly* csinálta, a ki pedig értett ám a számokhoz, s épen azért ő külön is választotta a kettőt, mert a nyugdíjintézethez oly összeg kell, a melylyel az egyház egyeteme 50 esztendővel ezután sem fog rendelkezni. Tény az, hogy az egyházmegyék sohasem szólottak az elkülönítés ellen, hanem igenis, közösen kívánták a gyámintézet felállítását. Állíthatassék tehát fel ez, a közóhajtnak megfelelően. Idők folytán előfordúlhat a másik felállításának is szüksége s elégíttessék ki ez a szükség is a maga idejében; de ne úgy, hogy az egy másik sürgős intézmény rovására történjék. Erre vonatkozólag egyébiránt a következő módosítást nyújtja be: „Elaggott, hivatalviselésre képtelenné vált lelkészeknek nyugdíjintézet, lelkészek özvegyeinek és árváinak számára pedig gyámintézet alkotásának a közalaphoz adandó állandó segély által való előmozdítása“ (t. i. célja a domesztikának).

Szell Kálmán *Fejes István* adatait cáfolta. Elmondta, hogy *Fejes* csak 1885-ig ismertette a kérdés fejlődését, de elhallgatta, a mik azután történtek. Felsorolja azután a történeteket. Vétenénk, ha a szóban forgó szakasz e) pontja másként alakíthatnák; vétenénk annyival is inkább, mert a kettőt összeegyeztetni lehet.

Bartha Lajos, ha arról volna szó, hogy a gyámintézet már ebben a pillanatban felállíttassék, *Meczner Béla* nézetéhez járúlna; de hát a dolog nem úgy áll, mert az intézmény szervezésére csak három dolog hiányzik, nevezetesen a pénz, meg a pénz és harmadszor is a pénz. Veszélyes dolog volna kimondani, hogy a lelkészek számára nem kell nyugdíj. Most gyűjtsünk alapot s majd évek múlva határozzuk meg, hogy mire fordítjuk azt.

Szeremley Sámuel elismeri, hogy a nyugdíj szükséges a lelkészek számára, hanem aztán még szükségesebb a gyámintézet az özvegyek és árvák részére. Elénk színekkel és megható vonásokkal rajzolja le ez utóbbiak sorsát s rámutat arra, hogy hányan mentek már sirba, a kik hiába táplálták szívüket a jó reménység erejével. Az nem volna összeegyeztethető a zsinat méltóságával, hogy továbbra is így hitegesse a régóta várakozókat. Javaslatot ad be erre nézve, a mely a következő: „Addig is, míg az egyetemes egyháznak módjában lenne a hivatalviselésre képtelenné vált lelkészek nyugdíjazásáról gondoskodni, — a lelkészi özvegyek és árvák számára egy országos gyámintézet által való előmozdítása, mely intézet minél előbbi megalkotása a konvent teendői közé soroztatik.“

Szólásra még ekkor is többen voltak feljegyezve, minthogy azonban *Kun Bertalan* püspök, az elnöki székéből felhívta a zsinat figyelmét arra, hogy a kérdés minden oldalról eléggé meg van vitatva s az idő drága voltára tekintve, talán meg is érett az eldöntésre, a szólani kívánók elálltak szólási joguktól s névszerinti szavazás kívántatván, az eredmény az lett, hogy 53

szavazattal 48 ellenében elfogadtatott *Szeremley Sámuel* indítványa, a mely szerint a konvent megbízott, hogy a zsinatnak, még 3 évig tartó ciklusa alatt, készítsen tervezetet a gyámintézet megalkotására s azt a mondott határidőn belől szentesítés végett terjeszsze a zsinat elé.

... *Ime, az 1891/92. zsinat első nagyobb alkotása, a mely forduló pontot képezhet magyar református egyházunk életében.*

A 262—63. szakaszok változatlanul meghagyattak.

A 264—68. szakaszok módosíttatni fognak *Szeremley József*-nek következő elfogadott módosítása szerint:

264. §. A közalaphoz minden családfő köteles vagyoni körülményeire, illetőleg államadójáról való tekintettel megállapítandó osztályok szerint eső bizonyos évi járulékot fizetni, melynek legkisebb mennyisége 10 kr, maximuma pedig 50 frt.

265. §. Az évi járulék megállapítása osztályba sorozás által történik oly módon, hogy minden családfő azon osztályba soroztatik a presbitérium által, mely az ő vagyoni körülményeinek megfelel.

267. §. 4-ik sora ekként módosítandó: „a bevallási ívek felülvizsgálása s végleges helyesbítése az egyházmegyét, illetőleg annak e célra kinevezett bizottságát, az egyházmegyei közalap-bizottságot illeti.

Ezen szakaszok egyikéhez, másikához egyébiránt különféle módosítások is adtak be. Így pl. a *Fejes István* a 266. szakaszt úgy kívánta kiegészíteni: „osztályba sorozás szerint egy-egy házból legalább 5 kr-nak kell esni minden lélek után.“ Vagy a *Vályi Lajos*, mely így hangzik: „Tekintettel arra, hogy a kerületek némely vidékein nagyon szegények az egyháztagok, vagy hagyassék meg az egyes egyházak által eddigelé fizetett összeg, vagy pedig az ezen szakaszban (268. §.) előírányzott és egyenkint fizetendő 5 kr 3, vagy legfeljebb 4 kr-ra szállíttassék le.“ Ezen indítványok azonban nem fogadtattak el.

A 269—70. nagy részben meghagyatott s az utóbbin tétetett *Tisza Kálmán* indítványára azon módosítás, a mely szerint annak 2-ik kikezdéséből kihagyatnak ezen szavak: „sem maga, sem az ugyanazon egyház kötelekebe tartozó első fokú utóda.“

A 271. szakasz változatlanul elfogadtatott, nem fogadtatván el *Segesváry József*-nek ahhoz beadott módosítása, a melyben azt indítványozta, hogy az államsegély is a domesztika céljaira fordíttassék. Ez indítvány ellen *Szász Károly* szólalt fel, közhelyeslések között, rámutatván arra, hogy az államsegély az egyházkerületeknél különféle célokra van lefoglalva, a mely célok elejtése nélkül, nem lehetne azoknak jövedelemforrását elvenni; de ha ez a segély a domesztikába olvasztatnék is be, általa a helyzet mit sem javúlna, legfeljebb az történnék, hogy a mit most az egyházkerületektől kapnak a szűkölködő egyházak és lelkészek, az egy más pénztárból jutna kezeik közé.

A 272. szakasz a *Szeremley Sámuel* elfogadott módosításának természetes következményei szerint fog kiigazíttatni.

A 273. szakasz eredeti alakjában meghagyatott, nem fogadtatván el sem *Molnár Bélának* abbéli indítványa, hogy a közalapot kezelő végrehajtó-bizottság tagjainak választásáról rendelkező második kikezdés ezen szava után: „egyházkerületek,“ oda tétessék: „egyházkerületek közgyűlése“; sem *Lukács Ödönnek* módosítása, a melynek értelmében meghatározatni kívánta, hogy a végrehajtó-bizottság tagjai milyen arányban választásának az egyes egyházkerületek által.

A 274. szakasz változatlanul meghagyatott, mellőztetvén *Lukács Ödönnek* azon módosítása, a mely szerint azt kívánta, hogy ezen szakaszból hagyassék ki az, a mi ezen szakaszban ettől a szótól: „*fenhagyatván*” következik.

Ha jól emlékszem, azt már a zsinat első ülészakaról írott tudósításomban közöltem, hogy a zsinat kimondotta azt, hogy a zsinattartás engedélyének alkalmasból, bemutatja hódoló tiszteletét ő Felsége, a király előtt. Ma az elnökség ajánlatára megnevezettek a küldöttség tagjai. Névszerint: Kun Bertalan és Tisza Kálmán, mint a küldöttség vezetői; Tisza Lajos gróf, Bánfy Dezső báró, Horthy István, mint főgondnokok, illetőleg ez utóbbi, mint főgondnoki helyettes; Szász Károly, Pap Gábor, Kiss Áron, mint püspökök; Kovács Antal, Décsy Lajos, Kiss Gábor, Beöthy Zsigmond, Bartha Lajos, Zeyk Gábor, Bornemisza József, Mecner Béla, Széll Kálmán és Kiss Elek, mint az egyházkerületek képviselői. Ez a küldöttség március 28-án, délelőtt 10 órakor fogja ő Felsége előtt hódolatát bemutatni s e célból a kabinet irodájában való bejelentéssel *Szász Károly* püspök bizatott meg.

A mai nap tárgyalási sorrendje ezekkel kimerítetvén, az elnökség az ülést délután $\frac{1}{4}$ órakor be-rekesztette.

Március 25-iki ülés.

Hitelesítettvén az előbbi ülés jegyzőkönyve, a kitűzött napirend értelmében a törvényjavaslatnak azon szakaszai vétettek tárgyalás alá, a melyek az eddigi tanácskozások folytán, egy, vagy más okból függőben hagytak s megállapításuk bizonyos kombinációhoz volt kötve.

Ezek közül a törvényjavaslat 7. szakasza, mint most már egészen felesleges, kihagyatott.

A 13. szakasz első sorába „és leány” szavak után „fiók” egyházak szúrattott s utolsó sorában a „tanács” helyett „bírószág” tétetik.

A 37. szakasz *Degenfeld József* gróf indítványára eképen vonatott össze: „Az egyházmegye hatáskörébe tartozó ügyeket intézik: a) az egyházmegyei közgyűlések; b) az egyházmegyei bíróság.”

Hosszabb vitára szolgáltatott alkalmat a 43. szakasz megállapítása. *Kulin Imre* azt kívánta, hogy ez a szakasz a 284. szakasszal együttesen tárgyalassék, mint a mely utóbbi szám alatt megnevezett szakaszban vannak felsorolva azon ügyek, a melyek az egyházi bíróság körébe tartozóknak jelöltetnek ki. Tisza Kálmán, Beöthy Zsigmond, Lengyel Imre azt vitatták, hogy a 284. szakasz már eldöntetett akkor, a mikor az egyházi bíráskodás általános elvei megállapítottak s így attól nem függhet a 43. szakasz szövegezése. *Kulin Imre* indítványát pártolták *Kiss Albert* és *Begedy István*, arra hivatkozván egyebek között, hogy a 284. szakaszt már csak azért sem lehet eldöntöttnek tekinteni, mert hiszen annak szövegezése bizottságnak adott ki s ez a szövegezés még máig sincs a zsinat előtt, hogy így elfogadná, vagy elvetné azt. Végre is egy korábbi gyűlés megfelelő jegyzőkönyvét kellett felolvasni, hogy eldöntessék a per s az ügy értelmezett, hogy a vitás 284. szakasz egész tartalma csakugyan már előbb elfogadtatott s a bizottsághoz csak esetleges alaki simítás végett tétetett át. Ennek konstatalása után különben a 43. szakasz lényegileg meghagyatott. A változtatások, a melyek rajta tétettek, a következők: *Lukács Ödön* javaslatára az első pontban eme szavak elé: „szellemi,” ez tétetett: „vallás erkölcsi;” *Ádám Kálmán* módosítása szerint pedig a) pont

gyanánt ez fog felvétetni: „Az egyházmegyének joga van költségeiről gondoskodni.” *Beöthy Zsigmond*nak nem fogadtatott el azon módosítása, a mely szerint a h) pont tartalmát a bíróság hatáskörébe kívánta utasítani.

Az 53. szakaszon azon módosítás történt *Vályi Lajos* indítványára, hogy az e) pontból kihagyatott ezen kifejezés: „segédlelkészek elhelyezéséről.”

Ez a szükséges tarlózás megtörténvén, a napi rendnek második tárgyát a lelkészválasztási törvény még el nem döntött szakaszainak megállapítása képezte. Az ezzel foglalkozó bizottság eljárásában s írásban benyújtott dolgozata alapján, meg is kezdetett a tárgyalás. Az előadó felolvasott egy-egy szakaszt; hozzá szólottak pro és contra; jöttek a módosítások, jobbítások, pótlások, a mikor aztán egyszer csak kisült, hogy — mert az egyetlen írott példány nem lehetett 100 ember kezében — félreértés, megnevezés, rosszulértés van a dologban, a mi miatt tárgyalni nem lehet; felteszi hát az elnökség a kérdést: kívánja-e a zsinat a beadott dolgozatot kinyomatni, hogy így mindenki előtt ott legyen a szöveg, de a mikor annak tárgyalása ma már lehetetlen a dolog természeténél fogva? Elég különös, a zsinat nem szavazza meg a sokszorosítást. Az idő is igen drága, a teendő is sok, a nyomtatás is költséggel jár; tovább hát az akadályokkal, a melyek a helyett, hogy fogynának, annál inkább növekednek: minél mélyebbre megy a tárgy, minél bonyolultabbak a kérdések, a melyekről szó van, míg végre beáll a végképen való megakadás pillanata s ennek kényszere alatt egy újabb szavazás, a melynek az lett a vége, hogy a bizottsági átdolgozást csakugyan ki kell nyomtatni s tanulmányozás végett a zsinati tagok közt kiosztani.

Ennek természetesen az lett a következménye, hogy a mai ülést idő előtt be kellett rekeszteni, a mi meg is történt, kimondatván, hogy a legközelebbi ülés kedden, március 29-én fog tartatni; az eddig eső idő a bizottságok munkálkodására tartatván fel.

A bizottság által átdolgozott lelkészválasztási törvények illető szakaszainak szövege a következő:

A lelkészválasztásról szóló harmadik rész IV. és VIII. cikkeinek új szövegezése.

IV. Lelkészválasztás meghívás útján.

199. §. Meghívás útján csak abban az esetben tölthető be a megüresült lelkészi állomás, ha az illető jogosult választóknak legalább két harmada egy jelöltben állapodik meg.

200. §. A jogosult választók legalább $\frac{2}{3}$ -ának egy jelöltben történt megállapodása esetében, a 194., 196., 197. §§-ban foglalt intézkedések megtörténte után, az érdekelt egyház presbitériuma legfőlegb 8 nap alatt jelentést tesz az esperesnél, hogy a gyülekezet pályázat nélkül, meghívás útján kívánja a lelkészi állomást betölteni s megnevezi azt, a kit a gyülekezet, illetőleg a jogosult választók $\frac{2}{3}$ -a meghívni óhajtat.

201. §. Az esperes, a jelentés beérkezésétől számított 8 nap alatt, egy egyházi és egy világi tanácsbíróval együtt megvizsgálja, vajjon a gyülekezet jelöltje bir-e a választó egyház osztályzatának megfelelő minősítvénnyel (189. §.), vagy nem zárandó-e ki hivatalból (207. §.).

202. §. A gyülekezet tagjai által meghívandóul kijelölni kívánt egyén erre való jogosultságának megállapítása után, az egyházmegyei elnökség egy lelkészi és egy világi kiküldöttet bocsát az egyházba, a kik a presbi-

tériummal együtt az előre értesített választók gyülekezetében megjelenván, ezeket fölhívják:

Van-e a gyülekezetnek egy jelöltje, kit egyhangú kikiáltással meghívni kíván? — *egyszersmind* biztosító nyilatkozatot kívánnak az iránt, hogy a meghívandó (illetőleg megválasztandó) egyén megválasztatása és meghívatása esetén az állomást elfogadandja.

203. §. Ha egy kellőleg minősített s hivatalból ki nem zárandó jelöltben, mint egyenesen meghívandóban, a jelenlevő választók megegyeznek s a *jogosult választók* $\frac{1}{3}$ -a az egy jelölt ellen nem nyilatkozik, azt a kiküldöttek megválasztottnak jelentik ki.

204. §. Ha meghívás útján való választás iránt jelentés nem adatott be, vagy ha adatott is, de a *meghívandóul* kijelölt egyén nem birta a választó egyház osztályzatának megfelelő minősítérennyel, vagy a választók biztosító nyilatkozatot nem tudnak felmutatni arra nézve, hogy a meghívandó egyén megválasztatása esetére az állomást elfogadandja; vagy ha a jogosult választók $\frac{1}{3}$ -a a meghívás útján való választást nem akarja, a mit a kiküldöttek a helyszínen, a névsor segítségével állapítanak meg: az esperes a pályázat útján való választás iránt a törvény értelmében azonnal megteszi az intézkedéseket.

VIII. Szabályellenes választások.

230. §. Ha a választás vezetésére kiküldöttek jelentéséből, vagy magából a választási jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a választás törvényellenesen folyt le s oly lényeges hibák vagy mulasztások követték el, melyek a választást feltétlenül érvénytelenné teszik, jelesen:

ha a választásra kitűzött nap, azt megelőző két vasárnapon a szószékből ki nem hirdettetett (a többi marad az előbbi szövegben).

221., 232. §-ok *maradnak a szöveg szerint*, csak az utolsó előtti sorban a „közigazgatási” szó kihagyandó.

233. §. Ha a megrendelt vizsgálat folytán világosságra jő, hogy valamelyik kijelölt maga-magát a választó gyülekezetnek ajánlgatta; szóval, írásilag vagy megbízottja által ígéreteivel, fizetésleengedési ajánlatával oda működött, — vagy mások az ő tudta s beleegyezése mellett, a jóhiszemű és tisztességes ajánlason kívül, bárminemű tiltott eszközök használatával oda működtek, hogy a választók ő reá szavazzanak: — a véghez ment választás, ha az illető választatolt meg, megsemmisítették; a vétkesnek bizonyult lelkész és annak érdekében törvénytelen eszközökkel működött párthívei ellen pedig fegyelmi eljárás indíttatik. Nevezetesen:

a) ha a lelkész csupán beleegyezésével vett részt párthívei korteskedésében, mely etetés, itatás, pénz vagy pénzértékű ígérekkel vesztegetésben, avagy fenyegetés által való elijesztésben áll, — büntetésül az újra pályázhatók sorából kitoröltetik; továbbá

b) ha ugyancsak a lelkész, vesztegetési célja elérhetéseért még fizetési leengedéseket is ígért: más egyházba leendő meghívás és pályázhatás jogától is, vétke súlyához képest, 1—3 évre terjedőleg megfosztatik;

c) ha ugyanaz a korteskedést személyesen vagy megbízottja által önmaga intézte, más egyházba leendő meghívás és pályázhatás jogától is, vétke súlyához képest, 1—3 évre terjedőleg, megfosztatik s azonfelül ellene hivatalból fegyelmi eljárás indíttatik;

d) ha más rendes vagy segédlelkészek és egyéb belhivatalnokok korteskedtek valamelyik lelkészjelölt mellett: ellenök a fegyelmi eljárás megindítandó;

e) ha a választók korteskedtek, szavazatukat áruba bocsátották, vagy ha a felett csak alkudoztak is, mint a választási jog gyakorlata nem méltók, az új választásnál választói jogukat elvesztik;

f) a törvényesen elmarasztalt vádlott felek, az általuk okozott költségeket megtéríteni tartoznak;

g) ha a végbe ment vizsgálat szerint, a választók sorába oly mennyiségű jogosulatlan választók csúsztak be, vagy annyi jogosult választók maradtak ki a névsorból, hogy azok száma miatt biztosan nem lehet tudni, ha vajjon a megválasztott lelkész a jogosult szavazók általános többségével lett-e megválasztva: — a választás megsemmisítendő.

Megsemmisített választás költségeit az viseli, a ki miatt a választás megsemmisítettett.

A b), c) és d) alatt felsorolt büntetésekkel sújtottak nevei a más egyházkerületek püspökeinek mindenkori tudomására hozandók, hogy azokat az esperesekkel közöljék.

234. §. Vádakat a lelkészválasztás ellen csak 14 napig lehet a választás után beadni az espereshez; ezen idő elteltével azok elenyésznek.

A vádat emelők a vizsgálat és törvényszék tartására 50 frtot tartoznak előlegesen letenni.

235. §. A lelkészválasztás valamint a választók és választott ellen fellépő, de állításait igazolni nem képes vádlók, az egyházhatóság félrevezetésére célzó vádaskodásukért, az egyház kebelében élvezett választói jog- és hivatalképességek vesztésével, az általuk okozott költségek megtérítésével büntetettnek s ellenök a megsértett feleknek is, a köztörvény útja a felélépítésre fentartatik.

Március 29-iki ülés.

A legközelebbi ülés jegyzőkönyve felolvastatván, az, észrevétel nélkül, hitelesítettett.

Jegyző, az elnökség nevében jelentette, hogy Szász Gerő, Kovács Antal, Vay Béla báró, Antal Gábor, eltávozni levén kénytelenek, helyettök, az illető egyházkerületek részéről, mint pótképviselők Elekes Viktor, Dányi Gábor, Gamet Sándor jelentek meg s bemutatván megbízó levelöket, annak alapján igazoltattak. Jelentette továbbá, hogy Géresy Kálmán tanár képviselő szintén távozván, helyette Dóczy Imre póttag hivattott be.

Ugyancsak az elnökség jelentette, hogy dr. Kolozsváry Sándor, halaszthatatlan egyetemi tanári teendői miatt, eltávozott s kéri, hogy az általa elfoglalt zsinati egyik jegyzői állás betöltése iránt a zsinat intézkedjék. Dr. Kolozsváry Sándor eltávozása tudomásul vétetvén, a megüresedett jegyzői hely betöltése iránt a zsinat később fog intézkedni.

Bánfy Dezső báró, mint az alkotmányügyi bizottság elnöke, jelentette, hogy a nevezett bizottság a törvényjavaslatnak felfüggesztett s újabb szövegezés végett áttett szakaszait, részint teljesen elkészítette s azokat, kinyomatás végett, már ez alkalommal betervezte; részint a még hátralevő, de elvileg megállapított részleteket is, a következő ülésre be fogja nyújtani. Az alkotmányügyi bizottság elnökének ezen jelentése tudomásul vétetvén, a benyújtott, valamint a még pótlólag beadandó szakaszok kinyomatása is elrendeltetett s azoknak napi rendre való kitűzése iránt annak idejében a zsinat intézkedni fog.

Az elnökség azt is jelentette, hogy a megbízott küldöttség, ő Felsége előtt, zsinatunk hódoló tiszteletét és háláját, nyert megbízatása szerint, zsinatunk tartásának alkalmából, a tegnapi napon kifejezte s ő fel-

sege e hálát és hódoló tiszteletet legkegyelmesebben elfogadni méltóztatott. E fogadtatás részleteit s az egésznek ünnepélyes lefolyását más helyen találják olvasóink; itt csak annyit említek meg, hogy a zsinat e jelentést örvendetes hálával és tisztelettel vette tudomásul.

A jelen gyűlés tárgyaúl, a megállapított napi rend értelmében, a lelkészválasztási bizottságnak, a lelkészválasztási törvényjavaslat III. Része IV. és VIII. cikkeinek kinyomatott és a zsinati tagok között tanulmányozás végett már előzőleg ki is osztott új szövegezésű szakaszai levén kitérve, mielőtt ennek tárgyalása megkezdett volna, *Tisza* Kálmán elnök előadta, hogy e nagyfontosságú kérdésekben többekkel értekezvén s minden tekinteteket s esetleg felmerülhető nehézségeket és aggodalmakat is figyelembe vevén, épen a tárgyalás megkönnyítése céljából, a meghívás útján történő lelkészválasztást szabályozólag, egy újabb szövegezést állított össze, a melyet ezennel a zsinat elé terjeszt. Ezzel összeköttetésben egyszersmind felhívja a zsinatot, hogy nyilatkozzék arra nézve: vajjon a lelkészválasztási bizottság új szövegezését, vagy pedig az általa beadott javaslatot fogadja-e el a tárgyalás alapjául?

Miután zsinatunk egyhangulag elfogadta a *Tisza* Kálmán által benyújtott előterjesztést, a tárgyalás alapjául, — az egyes e tárgyra vonatkozó szakaszok megállapítása, felolvastatván minden pontnál párhuzamosan, a lelkészválasztási bizottságnak is megfelelő szövegezése, — ennek alapján kezdetett meg.

És pedig ennek sorrendjén, miután a 199. szakasz mindkét szövegezés szerint megegyező s az, már az előbbi ülésben el is fogadtatott, a következő alakban fog törvénykönyvünkbe beiktatni: „Meghívás útján, csak abban az esetben tölthető be a megüresült lelkészi állomás, ha az illető jogosult választóknak legalább kétharmada egy jelöltben állapodik meg.”

A 200—201. szakaszok, *Tisza* Kálmán javaslata szerint, változatlanul elfogadtattak s eképen fognak beillesztetni: „200. §. Ha az egyház többsége meghívás útján kíván választani, erről a presbitérium a 194. 196. és 197. szakaszban foglalt intézkedések megtörténte után, legfeljebb 8 nap alatt, jelentést tesz az esperesnek; megnevezi azt, kit a gyülekezet meghívni kíván.” 201. §. Az esperes, a jelentés beérkezésétől számított 8 nap alatt, egy egyházi és egy világi tanácsbíróval együtt megvizsgálja: vajjon a gyülekezet jelöltje bir-e a választó egyház osztályzatának megfelelő minősítvénnyel vagy nem zárandó-e ki hivatalból?

A 202. szakasz, kiigazítván abban, annak első kikezdésében ezen kifejezés: „*kiküldöttet bocsát*”, ezzel: „*megbizottat küld ki*,” eképen lesz bevezetendő: „A gyülekezet tagjai által meghívandóul kijelölni kívánt egyén, erre való jogosultságának megállapítása után, az egyházmegyei elnökség egy lelkészi és egy világi megbizottat küld ki az egyházba, a kik a presbitériummal együtt, az előre értesített választók gyülekezetében megjelenvén, ezeket felhívják: kívánja-e a gyülekezet a 200. szakasz értelmében megjelölt meghívást; egyszersmind biztosító nyilatkozatot kívánnak aziránt, hogy a meghívandó (illetőleg megválasztandó) egyén, megválasztása és meghívása esetén az állomást elfogadja.”

A 203. szakasz változatlanul el fogadtatván *Tisza* Kálmán szövegezése, így fog beiktatni: „Ha a jelentkezők vagy azok többsége a 200, 201 és 202. szakaszok értelmében megnevezett alkalmssal jelölt meghívása mellett nyilatkoznak, a küldöttek kérdést intéznek az iránt: van-e

valaki, ki a meghívást ellenzi? Ha a meghívás ellen senki nem nyilatkozik, akkor az illető megválasztottnak jelentik ki; ellenkező esetben, névsor segítségével, azonnal megállapítják, hogy az ellenzők többen vannak-e az összes jogosult választók egyharmadánál; az eredményhez képest, a választást érvényesnek vagy megíiusultnak jelentik ki.”

A 204. szakasz egyhangulag elfogadtatott ily alakjában: Ha a meghívás a 200—203. szakaszok értelmében eszközölhető nem volt, az esperes, a pályázat útján való választás iránt, a törvény értelmében azonnal intézkedik.”

Ezen szakaszok eképen történt megállapítása után, a szintén függőben hagyott 207. szakasz tárgyalásánál felolvasztatott zsinatunk jegyzőkönyvének 229. számú pontja, a melyben előadatik, hogy ezen szakaszra vonatkozólag, *Győry* Lajos indítványozta, hogy abba tol-dassanak be a most érvényben levő egyházi törvényünk 194. szakaszába foglalt, kizárást eredményező indító okok is. Ezen indítvány, jelentés-tétel végett, a lelkészválasztási bizottsághoz tétetvén át, az azon ohajtásának adott kitejezést, hogy a 207. szakaszhoz beadott indítvány, a melyszerint e szakaszba betoldatnának a most érvényben levő törvény 194. szakaszának kizárást eredményező oly részletei, melyek örökös büntetések színében tűnnének fel s elévülhetetlenül súlyosodnának az azokban foglalt hibák és vétségek elkövetőire, mellőztessék s hagyassék meg a 207. szakasz a konvent által ajánlott alakjában.

Mind ezeknek felemlítése után megkezdetvén a tanácskozás, *Tisza* István a következő módosítványt nyújtotta be: A 207. szakasz végére teendő: továbbá oly segédlelkész, ki valamely gyülekezet lelkészének nyugalmát megháborította s ez a tény egyházi bíróság által megállapítva lett; azon lelkésznek halála, lemondása vagy más helyre távozása után azon gyülekezetben lelkészül ki nem jelölhető. De miután szavazás útján nem fogadták el sem *Győry* Lajosnak, már előbb a bizottsághoz áttett indítványát, sem a lelkészválasztási bizottságnak erre vonatkozólag tett indítványát, sem *Tisza* Istvánnak beadott módosítását s miután a zsinat ugyancsak szavazás által azt is megállapította, hogy a szakasznak teljes szövegezése a bizottsághoz utaló indítvánnyal ellentétben, jelen gyűlésünkben megtörténjék, a 207. szakasz *Tisza* Kálmán elnöknek egyhangulag elfogadott kiegyeztető módosítása szerint a maga egészében ekként ígattattak be: „A beérkezett pályázatok a bizottság elé terjesztetvén, a minősítvények megvizsgálatnak, a kellő minősítvény nélküliek félretételnek, a kellőleg minősített pályázók választhatóknak jelentetnek ki.

Hivatalból kizárandó azonban minden oly egyén, ki illetékes egyházi felsősége által még folyamatban levő fegyelmi kereset alá van vetve, vagy megválasztási jogától ítéletileg meg van fosztva, míg törvényesen feloldva, választhatási jogába visszahelyezve nincs.

Oly segédlelkészek, kik valamely gyülekezet lelkészének nyugalmát megháborították, azon lelkésznek halála, lemondása, vagy más helyre távozása után, azon gyülekezetben lelkészül nem választhatók, ha ezen eljárásuk miatt, egyházi felsőségük által még folyamatban levő fegyelmi kereset alá vonva vagy fegyelmi bírósági ítélet súlya alatt vannak.”

Ezen szakasz szövege eképen állapítatván meg, azt is elhatározta a zsinat, hogy ezen szakasz utolsó kikezdésében megszavazott s előfordulható segédlelkészi visszaélés, a maga helyén a fegyelmi esetek sorába is felvétessék.

Ezután a lelkészválasztási bizottságnak a *szabály ellenes választásokról* szóló, újabb szövegezésű szakaszai vétettek tárgyalás alá. És pedig ezeknek során a 230. szakasz, a melyhez első sorban *Molnár Béla* és *Tisza István* adtak be módosításokat. *Molnár Béla* módosítása a következő: „Hivatalból megsemmisítendő a választás, (tovább a szöveg); a 4-ik sorban a „mulasztások” szó után „vagy visszaélések” teendő; végre ezen bekezdés végén a „jelesen” szó helyett „továbbá” teendő. Az ezutáni bekezdések a) b) c) d)-vel jelzendeők. Az 5. bekezdésben „ez esetben” kezdő szó helyett „az a), b), c), d) pontban felsorolt esetekben” teendő. A 230. szakasz folytatásaként új bekezdésnek: A 230. szakasz első bekezdésében észlelt visszaélések megtorlása végett az elnökség a fegyelmi eljárás megindítása és a szabálytalan választás megsemmisítése céljából megindítandó közigazgatási és fegyelmi per megkezdésére az íratokat az egyházmegyei ügyésznek kiadja.” A *Tisza István* módosítása: „A választás hivatalból csak akkor semmisítendő meg, ha a választási jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a megválasztott lelkész maga, vagy tudtával mások oly cselekményeket követtek el, melyek a 231. szakasz b) pontja értelmében a választás érvénytelenségét vonják maguk után. Ezen esetben az egyházmegyei elnökség a meghívásra az engedély kiadását felfüggeszti, s az ügyet tárgyalás végett az egyházmegyei bírósághoz utasítja.”

Ezen indítványok egyike sem fogadtatván el, a 230. szakasz *Szász Károly* és *Tisza Lajos* gróf elfogadott módosításainak alkalmazásával a bizottság által ajánlott következő alakjában állapíttatik meg: „Ha a választási jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a választás törvényellenesen folyt le, s oly lényeges hibák, vagy mulasztások követték el, melyek a választást feltétlenül érvénytelenné teszik, jelesen, —

Ha a választásra kitűzött nap, azt megelőzőt két vasárnapon ki nem hirdettetett;

ha tíz jelentkező kifejezett kívánata ellenére a titkos szavazás el nem rendeltetett, vagy végre nem hajtott;

ha a szavazás nem titkosan, hanem nyilvánosan történt;

ha a szavazás egy óránál hosszabb időre megszakított, vagy ha az egy órai záridő meg nem tartott;

ez esetben az esperes egyházmegyei gondnok, elnöktársával egyetértőleg, a választást megsemmisíti s egészen új választást rendel el s annak határidejét 14—21 napi időközben kitűzi.

Ez új választás az előbbi pályázat és szavazó lajstrom alapján és ugyanazon módon, de a 215—217. szakaszok megtartásával hajtandó végre.

Az egyházmegyei elnökség, ezen, saját felelősségére tett intézkedéséről és eljárásáról az egyházmegyei közgyűlésnek jelentést tenni és számot adni köteles.

A konventi törvényjavaslat 231. 232. szakaszait a bizottság annak szövegei szerint fentartani kívánja, kihagyatván az utolsó előtti sorból a „közigazgatási” szó. Ezen szakaszok eképen fogadtattak el: a 231. szakasz első kikezdésének végére, a legközelebbi konvent 138. számú jegyzőkönyvi pontjának határozata értelmében, ezen szakasz teendő be: „A lelkészválasztás ellen csakis az illető egyházközség választó-jogosult tagjai emelhetnek panaszt.” A 232. szakaszba pedig *Tisza Lajos* gróf elfogadott indítványára ez: Ha a vizsgálat kiküldetésének szüksége forog fenn, az elnökség tagjai a vizsgálatot semmi esetben sem teljesíthetvén, világi társával egyetértőleg a választás helyére egy lelkészi és egy

világi egyénből álló vizsgáló-bizottságot küld ki a panaszok megvizsgálására s a netaláni visszaélések felderítésére. E bizottság a szükséghez képest tanukat hallgat ki, jegyzőkönyvét átteszi az egyházmegyei bíróság elnökségéhez illetékes eldöntés végett.”

Ugyanezen szakasszal összeköttetésben *Karap Ferenc* indítványára kimondja a zsinat, hogy ha a vizsgáló-bizottság tagjai nem tanácsbírák, az esetben azok esküt tenni tartoznak.

A 233. szakasz tárgyalása megkezdetvén, arra vonatkozólag *Tisza István* a következő javaslatot nyújtotta be: „Mondja ki a zsinat, hogy a választás érvényességére és az elkövetett visszaélések megtorlására vonatkozó dispositiok, egymástól külön választva, egy-egy külön szakaszba foglaltassanak össze s annak eszközése céljából, utasítsa vissza a 233. szakaszt a lelkészválasztási-bizottsághoz.”

A *Tisza István* javaslatát akarta *Degenfeld József* gróf kiegészíteni következő indítványával: „Ezen szavak után: „foglaltassanak össze,” tétessék: gondoskodás legyen az olyan esetekről is, hol a választás megsemmisítésére nem a jelölt, hanem mások által elkövetett visszaélések szolgálnak.”

Vécsey József ugyanezen szakasz első kikezdését, beadott módosítása szerint, ekképen óhajtja szövegezni: „Ha a vizsgálat eredménye által beigazolván van az, hogy a jelölt vagy megbízottja, esetleg bárki a jelölt tudta és beleegyezése mellett, az ezen szakasz a), b), c), d), e), f), g) pontjaiban körülírt tiltott eszközök használatával a választás eredményére illetéktelen befolyást gyakoroltak, a választás, ha az illető választott meg, megsemmisítettik; a vétkesek ellen pedig a fegyelmi eljárás indítatik meg.”

Végre *Karap Ferenc* tette élő szóval azon indítványt, hogy mivel szükséges a fegyelmi vétségeket képező eseteknek s azok megtorlásának és büntetésének meghatározása és e szakasszal összeköttetésben az újabb tárgyalás: ez szövegezés végett ne csak a lelkészválasztási, hanem egyszersmind a törvénykezési bizottsághoz is tétessék át.

Mellőztetvén *Vécsey* indítványa s elfogadtatván *Tisza István*, *Degenfeld József* gróf és *Karap Ferenc* indítványai, ezen szakasz a tett indítványok figyelembe vételével leendő átdolgozás végett, a lelkészválasztás és törvénykezési bizottsághoz tétetik át.

A 234. szakasznál mellőzik *Molnár Bélának* következő módosítását: A 243. szakasz 2-ik bekezdése a következőleg szövegezendő: 50 frt óvadékot tartoznak a vizsgálat és törvényszék tartására előlegesen letenni azok, kik alaptalan panaszukat a 376. szakaszban foglalt intézkedés dacára is fentartják.” Azonban elfogadták a *Tisza Lajos* gróf és *Beöthy Zsigmond* módosítását s ezek alapján eképen szövegeztetik: „Panaszokat a lelkészválasztás ellen csak 24 napig lehet a választás után beadni az espereshez; ezen idő elteltével azok elenyésznek.

Panaszkodók a vizsgálat és bírósági eljárás költségeinek fedezetére 50 frtot tartoznak előlegesen letenni.”

A 235. szakaszra vonatkozólag előbb *Nagy Pál*, majd *Tisza István* adtak be módosításokat. *Nagy Pál* módosítása a következő: Azok, kik vádat adnak be a lelkészválasztás, illetve a választók vagy választott ellen, de vádoló állításait igazolni nem képesek, az egyházi hatóság félrevezetésére célzó vádaskodásukért elvesztik választói jogukat s azon egyházban való hivatalképességüket 3 évig; a mellett az általuk okozott

költségek megtérítésével büntetessenek, s ellenök a megsértett felek köztörvény útján is fölléphessenek."

Nagy Pál módosítását időközben visszavonván, e szakasz *Tisza István* módosítása szerint eképen szövegeztetik: „A lelkészválasztás valamint a választók és választott ellen fellépő, de állításaikat igazolni nem képes panaszlok az általuk okozott költségben elmarasztalandók, s a mennyiben a tárgyalás folyamán az tűnnék ki, hogy a hatóság félrevezetése céljából nyilvánvaló alaptalan vádakat emeltek, mint alaptalan vádaskodók az egyház kebelében élvezett választási jog és hivatalképességüknek 3 év tartamára való elvesztésével büntetnek s ellenök a sértett fél a köztörvény útján is eljárhat."

A kitűzött napirend értelmében a törvényjavaslat III. vagyis a „köznevelés és közoktatási szervezet"-nek kellett a sorrendre következnie. Ezt megelőzőleg *Tisza Kálmán* elnök, miheztartás végett megkérdezte a zsinatot, a tárgyalás módját illetőleg arra nézve, hogy általánosságban a főbb és sürgősebb elvi kérdéseket kívánja-e ez alkalommal megvitatni és megállapítani, vagy pedig belebocsátkozik az egyes, bizonyára nagyszámú részletek és szakaszok megvitatásába is? Maga részéről mint egyéni véleményt előadja, hogy a törvényjavaslat ezen részében igen sok van olyan, a mi nem lehet más, mint az állami törvények erre a térré vonatkozó intézkedéseinek ismételése s még aztán kötelezettség arra nézve, hogy ha e tekintetben a törvény által változtatások tételnek, azoknak engedelmességni köteleességünk.

Ezen kérdés vettetvén fel az elnökség által, miután ahoz *Szász Károly* és *Fejes István* szólottak bővebben, a zsinat abban állapodott meg a kifejtett indokok alapján, hogy a *Köznevelés és Közoktatás szervezete*re vonatkozólag mindenekelőtt mindazon nagyobb fontosságú elvi kérdéseket fogja megvitatni s megállapítani, a melyek változás alá nem eshetnek s a melyeknek köznevelési és közoktatási életünket át kell hatniok és irányozniok s éppen ebből a célból az iskolaügyi bizottságot bízta meg, hogy a holnapi ülésre jelölje meg: melyek volnának az így megvitatandó és megállapítandó elvek s esetleg részletek s egyszersmind azon szempontok, a melyeknek figyelembe vétele mellett azok legüdvösebben megoldhatók. Ime, ilyen a mi iskolaügyi autonómiánk a debreceni zsinat óta s mi tetszelgünk vele magunknak, mint a lengyelek szabadságukkal, hazájuk önállásának utolsó éveiben!

A jövő ülés napirendje az iskolaügyi bizottság jelentése alapján a közoktatási és köznevelési szervezet főbb, elvi fontosságú kérdéseinek általános tárgyalása lesz.

Március 30-iki ülés.

Elnökök: *Kun Bertalan* püspök, *Tisza Kálmán* főgondnok; jegyzők: *Tóth Sámuel* és *Szilády Áron*.

A jegyzőkönyv hitelesítése s a jegyzők kinevezése után igazoltatnak *Dóczy Imre* tiszántúli s *Tóth Dániel* tiszáninneni behívott póttagok s egyszersmind a jegyző jelenti, hogy *Csernák István* tiszántúli eltávozott képviselő helyett megjelenendő póttag behívásáról az elnökség intézkedett. Tovább folyván a jegyzői jelentések, *Osváth József* tanárnénak kérvényét a zsinat a köznevelési és közoktatási szervezet 105. §. fogantatásában, a kérvényi bizottsághoz teszi át véleményadás végett s a kérvényi bizottság jelentését a holnapi ülés napirendjére tűzi ki. Ugyancsak a jegyző felolvasta az iskolaügyi bizottság következő jelentését is:

Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat! A Főtiszteletű és Méltóságos Zsinatnak tegnapi közgyűléséből vett megbízatásunk alapján, van szerencsénk tisztelettel előterjeszteni azon kérdéseket, melyeknek megvitatása és eldöntése irányozhatná a köznevelés és közoktatás szabályozására hozandó törvények jellegét és tartalmát.

I. Akar-e a Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat a köznevelés és közoktatás tárgyában szentesítés alá bocsátandó törvényt ez idő szerint alkotni?

II. Ily törvény alkotásához egyszerűen elfogadja-e részletes tárgyalás alapjául a konventi javaslat III. részének szövegét?

III. Kíván-e javaslatot szerkeszteni oly irányban, hogy csak azon autonóm jogok nyerjenek benne alkalmazást, a mely jogok gyakorlásában egyházunk iskolaügyi önkormányzatát az állami törvényhozás szükséges-kép érintetlenül hagyta és fogja hagyni ez esetben?

IV. Elrendeli-e a Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat, hogy az ekkép szerkesztendő javaslatba lényegileg fölvétessenek s kellő módosításokkal s a mutatkozó hézagok kitöltésével összefüggő szövegbe foglaltassanak a konventi törvényjavaslat 415—419., 421—423., 427—428., 435—438., 445., 454—485., 490., 496., 499—508., 510., 513—514., 517—518., 520—521., 524., 529—530., 532—533., 542—552., 554—555., 558—563., 575—581. szakaszai? (Ez esetben a szerkesztendő szöveg kinyomtatása is elrendeltetnék.)

V. Az így szerkesztendő törvény zárhatározományaúl felvételessék-e az, hogy úgy ezen egyházi törvénynek, mint az 1790/91 XXVI. t.-c. korlátai közt alkotott és alkotandó közoktatásügyi országos törvényeknek s ezekkel összhangzó államkormányati utasításoknak és rendeleteknek végrehajtása jogával és köteleességével a zsinat az egyetemes konventet ruházza fel?

Ezen kérdéseknek a Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat figyelmébe és tárgyalása alá ajánlásával kapcsolatban van szerencsénk tisztelettel javasolni, hogy a majdan ekkép megalkotandó törvényünknek legkegyelmesebb királyi szentesítés alá terjesztése kapcsában, fejezze ki a Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat egyetemes egyházunk nevében azon legalázatosabb óhajást és kérelmet, hogy a mennyiben jövőre is az 1790/91. XXVI. t.-c.-ben fentartott állami coordinatio litterariae institutio jogán, a különböző nemű tanintézetek szervezését illetőleg, egyházunkra nézve is kötelező állami törvények alkotása vagy módosítása válik szükségessé, egyetemes egyházunknak, mint közvetlenül és mélyrehatóan érdekelt félnek, illetőleg egyházunk *főhatóságának* esetről-esetre nyújtassék *kellő alkalom* és mód arra, hogy a maga kulturális érdekeinek komolyan és tiszteletteljesen, de mindig előzetesen, azaz a figyelembe vétel reményével adhasson megfontolt és megokolt kifejezést.

Javasataikat ezekben előterjesztvén stb. *Szeremlei Sámuel* bizottsági elnök, *Váró Ferenc* h. előadó.

Az előterjesztés után megkezdették a tárgyalást. Sokan szólottak hozzá s a beható megvitatás után az elnökség szavazásra hívta fel a zsinat tagjait. Először a 2-ik pont alá foglalt kérdést tűzte szavazás alá. Azonban az eredeti javaslat III. Részének szövegét tárgyalás alapjául a zsinat többsége nem fogadta el. A III. kérdésre is kitűztetvén a szavazás, ez elfogadtatik. A IV-ik pont alá foglalt kérdés is 39 szavazattal 36 ellenében szintén elfogadtatott. Ennek következtében felhívta a zsinat az iskolaügyi bizottságot, hogy az elfogadott javaslat értelmében szerkesztszen olyan szöveget, mely majd a tárgyalás alapjául szolgálhasson és ha azt

ezen ülés-szak folyama alatt el nem készíthetné, a jövő ülés-szak kezdetére terjeszse elő.

Az V-ik pont alá foglalt előterjesztést és indítványt a zsinat egészen mellőzendőnek mondotta ki, valamint mellőzte az indítvány utolsó részletét is, minthogy az ott megjelölt intézkedések az egyetemes konvent hatáskörébe tartoznak s ilyen esetekben a szükséges eljárási módok megállapítása is a konventnek feladata. Ezek után Fejes István a következő indítványt nyújtotta be: „A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr közelebb betérjesztvén a felekezeti néptanítók segélyezésére vonatkozó törvényjavaslatát: e tárgyban egyházi érdekeink szempontjából tegye ezen ügyet zsinatunk tanácskozás tárgyául és ha szükségesnek mutatkoznék, járuljon felírással az államkormányhoz, esetleg a törvényhozáshoz. Ezen indítvány tárgyalása következő ülésre tűzött ki.

A napirend ezekben kimerítettvén, elnökség az ülést d. u. két órákor bezárja.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Comenius-ünnepélyek.** A hazai Comenius-ünnepélyeket a Budapesten, folyó hó 25-én, az Akadémia dísztermében, Eötvös Loránd elnökleite alatt tartott ünnepély nyitotta meg. A fővárosi tanférfiak hódolata volt ez a nemzeti nevelés bajnokának szelleme előtt. A megnyitó beszédet maga az Akadémia elnöke mondta, hangsúlyozván, hogy Comenius nemcsak a tanítóktól és iskoláktól érdemelné meg az ünnepeltetést, hanem arra is méltó volna, — mivel az anyanyelv művelését tette az iskola első feladatává — hogy *ünnepelje nemzeti ünnep legyen.* Majd Komócsy József szavalt egy meleg érzés szülte alkalmi ódát s utána Dezső Lajos, a sárospataki tanítóképző-intézet igazgatója tartott egy, a reformátor lelkébe mélyen bevilágító emlékbeszédet, úgy ünnepelvén Comenius, mint a humanismus nagy apostolát, az emberi boldogságnak, a tudomány és vallásosság alapján leendő megvalósítására törekvő profétát, március 28-dikát pedig úgy, mint Comenius eszméinek feltámadási ünnepét. Erős meggyőződéssel hangsúlyozta, hogy a Comenius emlékére alapított társaság megfogja valósítani a democraticus modern állam alapját képező általános népiskolát és az egységes középiskolát. Utána Szabó Aladár a Comenius-ünnepélyek jelentőségéről értekezett. Ugyancsak Budapesten a Paedagogiumban is díszes emlék-ünnep folyt le folyó hó 28-án, a melyen Gyertyánffy István fejtegette Comenius érdemeit, azt is mondván egyebek közt, hogy egy tisztán katolikus szellemű író azt állítja a protestáns püspökről, hogy íratai hasonlítanak a keresztyénség első századaiban élt szentek írataihoz; egy Balbin nevű jezsuita pedig elismeri, hogy a mit Comenius írt, az minden keresztyén ember lelki üdvére szolgálhat. Ugyanitt Farkas Sándor a polg. isk. tanítóképző-intézet igazgatója költeményt olvasott, dr. Kiss Áron jelentést tett a kiállításra beküldött művekről s több tanítóképezdei növendék is méltatta Comenius életét és működését. A hazai prot. iskolák legnagyobb részben megünnepelték március 28-át; így pl. a nagyenyedi, pápai, debreceni, hol Joó István képezdei igazgató tartott felolvasást, a nagy-kőrösi, kecskeméti, zilahi, kolozsvári, eperjesi stb.

— **A sárospataki ünnepély** f. hó 28-án d. e. 9 órákor, a főiskola imatermében kezdődött a helybeli művelt közönség, a főiskolai és állami tanítóképezdei tanári kar s a két intézet ifjúságának élénk részvétele mellett. Az alsóbb osztályok a karzatokon, a felsőbbek s a nagy

közönség a földszinten voltak elhelyezkedve. A szószerken borostyán koszorúval díszítve állott az ünnepeltnek mellszobra, a melyet ifj. br. Vay Miklós még 1858-ban készített és ajándékozott a főiskolának. A szószerk alatt, a terem közepére illesztett asztalon voltak a Comenius művei, szakszerinti csoportosítással. Ez asztal mellett foglalt helyet Dókus Gyula világi algondok, mint az ünnepély elnöke és Szinyei Gerzson akadémiai igazgató, mint ünnepi felolvasó. A program első pontja az énekkar megnyitó éneke volt; egy méltóságos himnus, a melyet Mozart után Heim alakított. Erre Dókus Gyula egy rövid szép beszédben a tudomány hatalmát s a nemzeti tudományosságot, mint a legerősebb hazaszeretetet dicsőítette s egyuttal felhívta Szinyei Gerzsont a nemzeti tudományosság apostolának méltatására. Rövid alkalmi bevezetés után elébb a főiskolának Comenius előtti sorsát ismertette a felolvasó, majd Comeniusnak a főiskola érdekében kifejtett reformatori törekvéseit. Az öt negyed-óráig tartott felolvasást teljes figyelemmel hallgatták meg az apróbb diákok is, mivel annak egyes részletei (fegyvermezés, iskolai játékok, tanulói szokások, jogok stb.) őket is közről érdekelték. A nagy fáradtsággal készült s ügyesen szerkesztett munkáért — a melyet lapunk t. olvasói a Szinyei Gerzson szívessége folytán, egész terjedelmében élvezhetnek — lelkes éljenzéssel adózott a közönség s majd Dókus Gyula mondott érte meleg elismeréssel párosult köszönetet, ajánlva a tanulósság és közönség pártfogásába és szeretetébe a főiskolát és a tudományok iránt való komoly érdeklődést. A lecsillapodott tetszészaj után az énekkar nagy hatással énekelte Kuhnnek „Abendruhe“ című műdarabját alkalmi szöveggel. A közönség elbűvölve hallgatta ezt a kitűnő záradékot. Legvégül a mélyebb tudvagy által sarkalt férfiaknak bemutatta Szinyei Gerzson az ünnepelt tudósok főiskolánkban található műveit s általánossá lett a meggyőződés, hogy Comenius egyike volt az újabb kor legnagyobb tudósainak s iskolaügyi reformjait részben még most is újra lehetne és kellene kezdenünk. Örömmel jegyezzük fel, hogy a főiskolai ifjúság a saját lapjában is méltóan ünnepelte meg Comenius emlékét, egy külön alkalmi számot adván ki, tisztán a halhatatlan tudóst dicsőítő tartalommal. Indítványozzák a Schola Ludus teljes kiadását saját költségükön, a mely szép tervhez szívből gratulálunk.

— **Comenius emlékét** a budapesti ref. főgimnázium is megünnepelte, a közönség nagy részvétele mellett. Igazán, szinte érthetetlen az, hogy a szép és gazdag program mellett is a gimnáziumi és theologia akadémiai ifjúságon s a tanári karon kívül alig akadt egy pár ember Budapest előkelő közönségéből, ki ide is eljött volna megadni a hálás tiszteletet a nevelés e nagy mesterének. Még a zsinati képviselők számára fentartott négy első széksor is üres volt; a zsinat tagjai közül a részvételt csak egyetlen egy tartotta érdemesnek, holott Szász Károly püspök nyílt ülésen hívta meg őket az ünnepélyre. Az ünnepiességet a gimnáziumi énekkar gyönyörű s igazán művészi vezetésre valló énekkara nyitotta meg, melyet Sz. Nagy Károlynak fisharmónium játéka kísért. Majd a Vámosy Mihály igazgató szép megnyitója következett, vázolván benne Comenius életének külső történetét s aztán Szalay Károly gimnáziumi tanár emlékbeszéde következett, melyben Comenius nevelési elveit, rendszereit, törekvését s általában életének belső történetét ismertette. Majd a Szász Gerő alkalmi ódáját szavalta Kacziány Géza dr. gimnáziumi tanár kellemes előadásával költőiséget, művészetet, szépséget öntve a költemény soraiba. S végül az ünnepiességet ismét a gimnáziumi énekkar szép éneke zárta be. Valóban a Sárospataki főiskola nem ünnepelhetne volna szebben regeneratorának emlékét, mint azzal,

hogy az ünnepelésre leginkább hivatott négy intézetnél: az akadémiában *Dezső Lajos*, a paedagogiumban *Kiss Áron* dr., a budapesti ref. főgimnáziumban *Szalay Károly*, a sárospataki főiskolában *Szinyei Gerzson*, mint a Comenius főiskolájának egykori kitűnő tanítványai s részben ma is fáradhatatlan munkásai, gyújtották meg a hálás emlékezet fáklyáját s beszédek képezték a középpontot.

— **A Comenius Ámos János** születésének háromszázados évfordulóját a miskolci ev. ref. főgimnázium március 28-án ünnepelte meg. Tíz órakor kezdődött az ünnepély az iskolai énekarnak és zenekarnak együttműködésével. Kölcsey „Hymnus”-át énekelték el zenekísérettel elég szépen. Azután Halmy Gyula főgimnáziumi igazgató olvasta fel alkalmi értekezését. A régi nevelési rendszerek rövid ismertetése után elmondta Comenius életrajzát, iskolai téren kifejtett munkásságát, különösen kiemelve a sárospataki iskola szervezése ügyében végzett fáradozását. A nagy iskola-szervező tevékenységének méltatása és annak az akkori nevelés ügyére befolyása; hazánk későbbi és jelen nevelés-ügyének és e téren törekvésének a Comenius elveivel összehasonlító jellemzése volt az emlékbeszéd és értekezés második része. Hangos eljenzéssel köszönték meg a jelelvők az igazgató beszéde által nyújtott élvezetet. Tóth Dániel miskolci ev. ref. lelkész és tanácsbíró úr rövid berekesztő beszédében megköszönte az igazgatónak az életrajz megírása körül tett fáradozását, és buzdította a tanuló ifjúságot, hogy törekedjék előre, a jelenlevőket, hogy Comenius szelleme lelkesítse őket az iskolák ügyeinek felkarolására. A tanári karon és a tanuló ifjúságon kívül jelen volt az ünnepélyen az iskolai tanácsnak és presbitériumnak néhány tagja, ezek közt Horváth Lajos országgyűlési képviselő, Mikuleczky István főgondnok, Kun Kálmán, Szeremley Lajos, Kis Gyula és Kalas László iskolai tanácsosok, Nagy Ignác ev. ref. lelkész, Diószeghy György városi főjegyző. Ott voltak továbbá Hidvéghi Benő borsodmegyei tanfelügyelő, Tóth Pál az egyházkerületi főleánynevelő-intézet igazgatója, Polgár György a királyi katolikus algimn. igazgatója, Búthi Lajos megyei árvaszéki ülnök.

— **A ref. zsinat küldöttei a királynál.** Március 24-én elhatározta a zsinat, hogy ő Felsége előtt küldöttségileg fogja kifejezni tiszteletét és köszönetét a zsinat engedélyezéseért. A küldöttség Kun Bertalan és Tisza Kálmán zsinati elnökök vezetése alatt a következő tagokból lett megválasztva: Szász Károly, Pap Gábor, Kiss Áron és Szász Domokos püspökök, gr. Tisza Lajos, br. Bánffy Dezső és Horthy István főgondnokok; a tiszántúli egyházkerületből: Széll Kálmán, Kiss Elek; Tiszáninnenről: Bornemisza József, Meczner Béla; Dunántúlról: Vályi Lajos és Beöthy Zsigmond; Dunamellékről: Kovács Antal és Cseh Ervin; az erdélyi egyházkerületből: Barta Lajos és Zeyk Gábor. A küldöttség március hó 28-án tisztelegett, a világiak díszmagyarban, a lelkészek papi öltönyben. Pénteken 10 órakor kezdődött a királyi kihallgatás s ő Felsége a zsinat küldöttségét fogadta először. Az üdvözlő s köszönő beszédet *Kun Bertalan* püspök mondta ekképen: „Császári és királyi Felség! Legkegyelmesebb Urunk! A magyarországi református egyetemes egyház közönsége mély hálával és hódolattal vette Felségednek ama legkegyelmesebb elhatározását, melylyel egyetemes zsinatunknak megnyitását még a múlt évi december 5-ére legkegyelmesebben megengedni méltóztattott. Az egybegyűlt zsinat várva-várta a kedvező alkalmat, hogy Felségednek e kegyességeért hódolatteljes háláját nyilváníthassa s a legmagasabb trón iránti hűségét

egyetemes egyházunk nevében hálás köszönettel kifejezhesse. Alázattal kérjük azért Felségedet, hogy ezt legkegyelmesebben elfogadni s a trón iránti törhetlen hűségünk kifejezése mellett evangélium szerint reformált magyar anyaszentegyházunkat tovább is kegyelmében és legmagasabb védelmében megtartani méltóztassék. Részünkről esedezünk az egek urához, hogy Felségedet országai és népei boldogítására az emberi élet megengedett határáig erőben, egészségben tartsa meg és éltesse.” A beszédet eljenzés követte, melynek csillapulta után ő Felsége így válaszolt: „A reformátusok egyetemes zsinatának hódolatát köszönettel és megelégedéssel fogadom. Figyelemmel és érdeklődéssel kísérem a zsinat tárgyalásait s örömmre szolgál látni, hogy törvényhozási működésüket higgadsággal, előrelátással, egyházukra nézve üdvösen folytatják. Biztosítom, hogy magyarországi református egyházukat továbbra is kegyelmemben megtartom és királyi védelmemben részesítendem.” Lelkesült eljenzés után, ő Felségének a küldöttek legnagyobb részéhez volt egy-egy nyájas kérdése vagy bizodalmas szava. Kun Bertalantól, a kivel, mint mondá, már többször találkozott, azt kérdezte: bevégeződik-e húsvét előtt a zsinat, összeülnek-e ismét és mikor? Tisza Kálmánnal szívélyesen kezét szorított s húzamosabban társalgott. Bánffy Dezsőtől az országgyűlésről s a házelnöki teendőkről kérdezősködött. Kiss Aront püspöknek nevezte s emlékeztette, hogy már 3-adszor találkozott vele. Bornemisza esperestől megtudván, hogy hol lakik, említette, hogy azon a vidéken 1857-ben járt. Meczner Bélát, — ki hadi érdmet viselt, — szolgálatának helye, katonai rangja, lakása és foglalatosságai felől tudakozta. Körülbelül 1/3 11-kor ő Felsége meghajlotta magát s a kihallgatás véget ért s a küldöttek „éljen a király” kiáltással vonultak ki a teremből. m—a.

— **Halálozás.** Szabó Barnabás miskolci ev. ref. főgimnáziumi tanárt mélyen lesújtó csapás érte szeretett feleségének elvesztésével. *Szabó Istvánné*, született *Kalicz Klára*, Szabó István kisgyőri lelkész felesége, március 29-én reggel 6 órakor, életének 60-ik, boldog házasságának 38-ik évében, hosszas szenvedés után zárta le szemeit az örök álmra; férje szerető élettársát és tehetetlen állapotában gyámolát, Szabó Barnabás tisztársunk szeretve tisztelt s fáradhatatlan gondosságú édes anyját veszítette el az elhunytban. A szívek titkait értő bölcs gondviselő gyógyítsa be a fájó sebeket!

— **Lelkészválasztások.** Debrecenben mult hó 27-én *Id. Kiss Áron* püspököt egyhangúlag választották meg Révész Bálint utódjává, lelkipásztorúl. Ugyane napon választott meg *pazonyi* lelkészszé, szintén egyhangúlag, *Gönczy István* nyiregyházai s.-lelkész.

— **A zsinat második ülésszaka** — hír szerint — f. hó 4-én vagy 5-én záratik be. A 3-ik ülésszak valószínűleg szeptemberben kezdődik.

— **Szíves kérelem.** Ha t. lelkésztársaim közül valakinek ily című nélkülözhető concordantiája van: „Bibliai Egyezményes Szótár. Irta Maklári Papp Lajos” — szíveskedjék bolti áron (4 frt 30 kr) részemre a következő cím alatt megküldeni: „Tóth Pál gimn. tanár Kun-Szent-Miklós, Pestmegye.”

— **A porosz népiskolai törvényjavaslat** miatt a porosz kormányban válság állott be, mivel a koronatanácsban a miniszterek többsége a törvényjavaslat visszavonását határozta el, s ennek következtében gr. Zerlitz közoktatási miniszter, valamint a birodalmi kancellár is beadták lemondásaikat. A törvényjavaslat a szabadelvű körökben és a protestáns vallás jogait féltékenyen őrzőknél is heves ellenzésre talált.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A zsinat második ülés-szaka után.« *Radócsi György.* — »Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint.« *Buza János.* — »A sárospataki főiskola Comenius előtt.« *Szinyei Gerzson.* — »A zsinatról.« *Mitrovics Gyula.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.

A zsinat második ülés-szaka után.

A második ülés-szaknak is vége szakadt. A zsinati atyák, — főleg a kiknek fejét a nagyhét gondja is nyomta, — siettek régóta nem látott kedveseikhez, vivén s hozván magokkal virágvasárnapi pálma-ágak és húsvéti tojások gyanánt egy egész ű-erdőt; füleikben a hosszú beszédek és záporként ömlő módosítványok hang-zavarát s egyéb emlékeket.

Nem lehet panaszkodunk arra, hogy a zsinat tagjai nem igyekeztek volna megfáradni az őket ért tisztességért s anyaszentegyházunk ügyeinek előbbvitelért. Alig van zsinati atya, a ki legalább egy pár módosítvánnyal be ne bizonyította volna, hogy ő sem aludni ment Budapestre. Voltak úgynevezett „nagyszabású“ ülések, a mikor elvek-elvek ellen küzdve szinte hallani lehetett a szent-lélek suhogását; voltak chaotikus összegomolyodások, a mikor csak a vezérek éles látása segített a kibontakozásban; egyszer-egyszer vége szakadt a pártfegyelemnek s ment és szólt kiki, a mint a lélek készítette őt; néha egy-egy beszédes atyának sikerült magát s a vitatott kérdést vagy tárgyat is agyon-unatnia, mintha csak a zsinatot is az obstructio átka fenyegetné; olykor-olykor az elnökség vált túl beszédessé és túl kritikusá, mintha csak azokkal a félelmetes veszszőkkel suhingatott volna, a melyekből azt a bizonyos kosarat készítik, a melytől az országgyűlésnek is hideg fut a hátán.

Csaknem egy hónapig tartott ez a 2-ik ülés-szak s ha ennek nem csak hangulatára, hanem eredményeire is visszagondolunk: igen vegyes érzelmek sodrába jutunk. Részünkről a sok időt s az ez által felemésztett és felemésztendő pénzt nem tudjuk sajnálni akkor, a mikor egyház-al-

kotmányunk kiépítéséről van szó, s kivált ha láthatjuk, hogy ez a pénz és időbeli veszteség — a létesített alkotások útján — dús kamatokkal fog megtérülni.

De hát van-e kilátásunk csak a dús kamatokra is?! Vajha volna!

Kettő az, a mi a mi reményünket a szép kilátásokra nézve lohasztgatja. Egyik az, hogy a zsinati többség nagy készséget tanusított — elismerjük, hogy jó akarattal — a jogoknak szűkítésén s a hatalom összevonásán, noha ezt a tapasztalat nem követelte s mind a mellett is, hogy arra zsinat-presbiteri egyház-alkotmányunk szeleme sem kényszerítette. Lehet, hogy mi fogunk csalódni; de most — a veszteség első pillanatában — úgy érezzük, hogy a presbitériumok és egyházmegyei közgyűlések jog-köreinek szűkítése éppen azt teszi majd teljesen lehetetlenné, a mivel eddig sem mindenütt dicsekedhettünk: — az egészséges és mindenre elégséges, mert mindent ártteremteni képes *köz-szellemet* s az ezzel karöltve járó áldozatkészséget.

Igazuk volt azoknak, a kik lelkesülten védtek a jogoknak fentartását s inkább kiszélesítést, mint csonkítást követelték. Korunk iránya nem kedvező a hatalmi törekvésekre s a mutatózó vallási indifferentismus mellett az érdekszálaknak szaporítása egyik fő feltétel arra nézve, hogy a küzdő egyház hívei meg ne unják az örökös harcot és a végéremehetetlen áldozatokat. A legfőbb bajunk a szegénység s ennek eloszlására még ma sem tudunk felségesebb forrást a hívek szívének buzogásánál. Hogy ennek folytonos pezsgésben tartása elérhető-e a gyülekezetek s azok képviselőinek, vagy a gyülekezetek vezetőinek szűkebb térre való szorításával: — erre megfelel majd a jövő s ez lesz a zsinati többség legcsalhatatlanabb bírása.

A másik, a mi minket aggodalmakba ejt, a lelkesültségnek az a hiánya, a melyet egy-egy égető nagy kérdés tárgyalásának zsinati története igazol. Ott volt a domesztika s ezzel kapcsolatosan a lelkészi nyugdíj- és a lelkészi özvegy-árva-gyámintézet ügye. Mindenki tudta, hogy ezeken fordul meg anyaszentegyházunk sorsa. A szónokok egymást múlták felül az ügy fontosságának s a siralmas szegénységnek rajzolásában... de a ki azt mondta volna, a mit a mi boldogult *Ragályi Györgyünk* mondott a debreceni zsinaton, — hogy elég legyen már a beszédből... és példát mutatott volna arra, hogy miképen kell az eleven sebre gyógy-írt csepegtetni... ilyen — tudunkal — nem akadt senki azok közül sem, a kiket jó sorsuk az ilyen fajta szónoklatokra is képesekké avatott.

Nem követelőzni akarunk, mert hiszen azt mi is igen tudjuk, hogy világi nagyjainktól az is tiszteletreméltó áldozat, ha ők sokféleképen lefoglalt idejükből heteket szentelnek az anyaszentegyház törvénykönyvének szerkesztésére; távol van tőlünk a sértés szándéka is, a mit illetlennek is tekintünk... csak azt akarjuk jelezni, hogy a zsinat uralkodó szellemével szemben jogunk van egy kis töprenkedésre, s némi borongásra is.

A lelkesültség hiányának kell azt is felróvunk, hogy az egyházi adózás kérdésében nem tudott a zsinat sarkalatos reformra vállalkozni s még nevétől is irtózott annak az evangéliumi igazságnak, a melyet Pál apostol a *κατά το ἔχειν* szavakkal olyan röviden ki tudott fejezni.

A mutatkozó szűkmarkúsággal szemben bizonyos éles ellentétnek tűnik fel előttünk az, a mi az ülés-szak végén olyan ígézetes formában jutott a zsinat zöld asztalára, t. i. a rengeteg áldozatok árán létesíthető bölcsészeti facultas és tanárképző-intézet Debrecenben s egy theologiai facultas Kolozsvártt.

Nem a nagy gondolatok ellen van kifogásunk. Tiszteljük, becsüljük mindazokat, a kik a prot. szellem biztosítása végett mentő-eszközökről gondolkoznak s értjük azt is, hogy Debrecen új papja és a tiszántúli kerület püspöke egy, Debrecenben felállítandó legfőbb protestáns intézetét apostoli hévvel buzog... csak azt nem értjük, hogy a mindenfelől hangoztatott nagy szegénységgel szemben s akkor, a mikor a papi özvegy-árva-tár felállítása egyetlen zsinati atyának kezét sem lendíti tárcája felé... csak azt nem értjük — mondjuk, — hogy ilyen viszonyok között, a milyenek közt ma élünk; akkor, a mikor papok, tanítók, tanárok, iskolák, egyházak a kor újabb követelményei és a nyomorúság paizsának súlya alatt roskadoznak... miért vállalkozunk fényes álmodozásokra?!... No meg azt sem értjük, hogy ha már Debrecen — a maga szerencsés

helyzeténél fogva — praedestinálva van arra, hogy a szellemi világosságterjesztő szerény lámpások felett világító-toronynyá legyen: — miért kell a concentráltan biztosabban ható fénysugarak felett Debrecennek és Kolozsvárnak osztakoznia?!... Bölcsesség lelke diktálja ezt, vagy alku ez?!.

Lehet, hogy mi tehetetlenebbnek látjuk a hazai ev. ref. egyházat, mint valóban; de a viszonyok olyan ismerete mellett, mint a minővel mi rendelkezhetünk: nem vetettük volna el — mint zsinat — a Tisza Lajos gróf indítványát, vagy — ha úgy tetszik — vetoját a megterhelt református status netaláni újabb megadóztatása ellen; nem különösen ama nyilatkozat után, a mely a Dunamellék püspökének ajkairól hangzott el, s a mely szerint még arra sem lehet reménységünk, hogy a *köznevelés és közoktatás* szervezetét törvényerőre emeltethetnők!! Mit akarunk ily auspiciumok között egy tanárképző-intézettel, bölcsészeti és theologiai fakultásokkal?!

Hódolattal valljuk, hogy egyben-másban a zsinat második ülészaka jó munkát végzett; a pap-választás ügyét elébbre vitte, a papi özvegy-árva-tár foganatosítása által alapot rakott a remény-teljesebb jövőre: de — egészben véve noha temérdek §-t kijavított, — aligha lesz képes toldozásaival s apró reformjaival, főleg pedig bizonytalan szelleme és a pünkösti tűz hiánya miatt közhangulatot támasztani.

Egyes tényeinek tüzetesebb méltatását tisztelettel ajánljuk munkatársaink szíves figyelmébe.

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint.

A vallás- és közoktatási miniszternek hazánk közoktatási állapotáról szóló s az országgyűlés elé terjesztett *huszadik* jelentése kikerült a sajtó alól s két vaskos és egy kisebb füzetben nemcsak az országgyűlés tagjai között osztatott szét, hanem nagyobb tanintézeteinknek is megküldetett. A miniszternek ez az általános érdekű jelentése megérdemli, hogy legalább főbb vonásokban, ez évben is bemutassuk lapunk t. olvasóinak, nemcsak azért, mert az ebben foglalt adatok jó része hazai közművelődési intézeteink örvendetes fejlődését tünteti fel, hanem azért is, hogy ebből a fokozatos fejlődésnek még mindig útjában álló nagyobb akadályokkal is megismerkedvén, azoknak elhárításánál, tőlünk telhetőleg, mi is segédkezzünk. Biztos tudomásunk lévén arról, hogy a vallás- és közoktatási minisztérium a „Sárospataki Lapok“ eddig megjelent ismertetéseit mindig nagy becsű figyelmére méltatta s különösen a protestáns tanintézetekre vonatkozó ítéleténél újabban tekintetbe is vette, ez alkalommal sem fogjuk elmulasztani, hogy a hol szükségesnek látjuk, a rideg

statisztikai adatokból levont hivatalos nyilatkozatokra felvilágosító megjegyzést ne tegyünk. Ez alkalommal a jelentésnek a közép- és felsőbb tanintézetekről szóló részét fogjuk rövideden megismertetni.

Már az a 15 lapra terjedő „bevezetés”, melyben a miniszter középoktatásunk terén a mult iskolai évben felmerült s figyelemre méltóbb eseményeket igyekszik feltüntetni, több érdekes adatot tartalmaz. Itt látjuk feljegyezve, hogy a görög nyelvet helyettesítő tanfolyam 92 főgimnáziumunk közül eddigelé 77-ben rendeztetett be s a görög nyelvet helyettesítő cursusra átlagvéve a tanulóknak 35 százaléka, az állami intézetekben pedig 49 százaléka iratkozott be. Az ev. ref. intézetek közül a debreceni, hódmezővásárhelyi, m.-szigeti, mezőtúri, pápai, csurgói s a rimaszombati egyesült prot. gimnáziumban van párhuzamos tanfolyam. Az — legalább előtűnik — feltűnő, hogy a miniszter úr a közvetlen felügyelete alatt álló *tanárképző-intézet gyakorló főgimnáziumában* nem rendezte be a görög nyelvet helyettesítő tanfolyamot. Feltűnő, mert azt nem vagyunk hajlandók elhinni, hogy a *mintá gimnáziumba* csakis olyan tehetséges gyermekek vétetnének fel, a kik az élő nyelvek mellett a latinon kívül a görögöt is képesek volnának kellő sikerrel tanulmányozni, a mire, a miniszter véleménye szerint, a statisztikai adatok alapján, a többi gimnáziumok növendékeinek majdnem fele képtelennek látszik. Feltűnő azért is, mert ha a gyakorló iskolában a párhuzamos tanfolyam be volna rendezve, az onnan kikerült tanárjelöltek könnyű szerrel elsajátíthatnák azt a művészetet, mely az újabban behozott görögírodalmi tanításhoz szükséges s akkor legalább ezeket nem kellene berendelni olyan *póttanfolyamra*, minőt a miniszter úr a most működő tanárok részére szándékozik rendezni, hogy az újítást kellőleg érvényesíthessék. Különben a mint a miniszter jelentésében mondja, „a görög nyelv helyett választható tanítás behozatalát” csak átmenetnek tekinti az egységes középiskolára; tehát egy előkészítő iskolának tartja azt, melyre véleménye szerint nagy szükség volt.

A bevezetésben találjuk feljegyezve azt is, hogy azon eddig erősen hangoztatott elvvel szemben, hogy a gimnáziumok teljességgel nem a gyakorlati életre előkészítő intézetek, a miniszter úr újabban úgy intézkedett, hogy az ipari pályára készülő gyermekek, a középiskolák alsóbb osztályaiból is bizonyos gyakorlati készséggel lépessenek ki egyenesen az életbe. Ebből a célból életbe léptette a *realiskolákban a kereskedelmi és ipari könyvviteli rendkívüli tanítását* s elrendelte, hogy a kisebb városokban fennálló *algimnáziumokban a rajztanításra több gondot fordítsanak*. Igaz, hogy ezt az intézkedést a miniszter úr a pillanatnyi szükséglet kielégítésének tartja, azt hozván fel okúl, hogy több kis városban az algimnáziumokat nem lehet más nemű intézetekké átalakítani, részint az alapítványok természete miatt, részint, mivel az érdekeltek az átalakításra nem is hajlandók. Mi azt hisszük, hogy a fennebb említett miniszteri intézkedések a polgári, illetőleg kereskedelmi és ipari iskolák felállítását nem az hogy előmozdítanak, hanem inkább hátráltatják.

A bevezetésben emlékszik meg a miniszter azon üdvös elhatározásáról is, hogy ezentúl mindent elkövet, hogy a szükséges tanszereket, melyeknek egy részét eddig a külföldről szereztük be, hazai cégekkel állíttassa elő s mint tudjuk, ezek közül az eszközök közül már több meg is vásárolható. Itt emlékszik meg a meglepő eredménnyel végződött *tornaversenyről*, melyen 110 iskola majdnem negyedfélezer tanulóval vett részt, továbbá a tankerületi főigazgatók s az autonóm felekezeti iskolák meglátogatására kiküldött miniszteri megbízottak

számára kiadott utasításokról és a *Ferenc József nevelőintézet* fokozatos fejlődéséről is. Ez utóbbinál említi, hogy *példát akarván* adni a többi iskoláknak is, a ragályos betegek számára egészen külön álló épületet állíttatott az intézet kertjében. Erre nézve bátorodunk megjegyezni, hogy a célszerű iskolai kórházak felállítására a példát már régen megadta a sárospataki ev. ref. főiskola, melynek kórházát *Klamarik* miniszteri tanácsos is egészen mintaszerűnek találta, de erről, valamint régen rendszerezített iskolaorvosi állomásáról a miniszteri jelentés — legalább tudunkkal — még eddig nem emlékezett meg.

Vannak a jelentéshez csatolt bevezetésben olyan adatok is, melyek az eddig említetteknél sokkal közelebből érdekelnek bennünket. Ilyen p. o. az, hogy ev. ref. gimnáziumaink közül a *kisújszállási és mezőtúri*, — az ágostai evangélikusokéi közül a soproni, aszódai, bonyhádi, felsőlövői és a szász-sebesi, a kért államsegélyt, — a rozsnyói, selmebányai evang. és a rimaszombati egyesült prot. gimnázium pedig az eddig élvezett államsegély felemelését, a többi nagy áldozatok mellett, nem kapták meg. Ilyen a miniszternek az a nyilatkozata, hogy „*az autonóm felekezeti és községi középiskolák tanárai számára szervezendő nyugdíjintézet minden előmunkálatai már készen vannak s reményli, hogy az államnak nemsokára módjában lesz ezen iskolák érdekeit is kielégíteni*, mert ezek is az államot szolgálják s bármi tekintetben való elgyöngülésök az állami iskolák szaporítását s az államnak még nagyobb terhet vonná maga után.” Igazán óhajtának tudni, hogy a több évig folyt előmunkálatok bevégezése után, mikor váltja be már nyilvánosan tett és többször megújított ígéretét a miniszter úr? Vajjon az a határozatlan „*nemsokára*” nem évtizedeket jelent-e egy miniszter előtt? Talán csak nem azt szándékozik bevárni a miniszter úr, hogy az a némi nehézséget okozó 50—60 idősebb tanár, a kit a törvény létrejöttekor tüstént nyugdíjazni kellene, mind kihajjon; mert hiszen a kidőlt öregek helyett ugyanolyan s talán még nagyobb számú öregek támadnak s ezeknek szomorú sorsa bizonyára nem erősíti a nem állami iskolák helyzetét, melyeknek bármi módon való gyengülését a miniszter sem tartja óhajtandónak. Azok a felekezeti iskolák, melyek az 1883-iki középiskolai törvény alkotása alkalmával annyi aggodalmat okoztak, de a melyek részéről a törvény szentesítése után a miniszter úr nyilatkozata szerint is „nemcsak engedékenységgel, hanem meggyőződéssel” származó előzékenység volt tapasztalható, méltán megvárhatják, hogy az állam az országos nyugdíjintézet felállítása által terheiket könnyebbé s a tanárok helyzetét tűrhetőbbé tegye.

Annak bizonyítására, hogy protestáns közép- és felsőbb iskoláink a tanügy emelésére az újabb időben is mily nagy áldozatokat hoztak, elégnek tartjuk a miniszteri jelentésnek arra a részére hivatkozni, mely a *legközelebb lefolyt 8 év alatt történt nagyobb építkezésekről és átalakításokról* emlékezik meg. E szerint a *budapesti* ev. reform. főgimnázium új épülete 198.000 frtba, a *halasi* 110.000 frtba, a *nagyenyedi főiskoláé* 109.000 frtba, a *mezőtúri gimnáziumé* 98.000 frtba, a *sepsi-szentgyörgyi* 80.000 frtba, a *székelyudvarhelyi* 45.000-be, a *szatmári* 32.000-be, a *mármaros-szigeti* 30.000-be, a *h.-nánási* és a *zilahi*-é egyenkint 14.000-be, a *rimaszombati* egyesült protesánsé 12.000-be, a *szászvárosi* 8200-ba, a *kunszentmiklósi* 5500-ba, a *békési* és *h.-bőszörményi* egyenként 5000 frtba került, tehát az ev. ref. iskolák nagyobb építkezéseire a legközelebbi 8 év alatt 761.700 frt adatott ki. Az evangélikusok építkezései ezen idő alatt 153.500 frtba kerültek. Ezekhez az összegekhez az állampénztár is hozzájárult ugyan, de azok legnagyobb részét mégis

a fentartó testületek s az intézetek alapítványai fedezték. Ezek mellett a minket közvetlenül érdeklő öröndetes adatok mellett jóleső örömmel olvastuk a miniszteri jelentésből, hogy az említett 8 év alatt 183 középiskolánknál építkezésekre több mint 4 millió forint adatott ki; a szertárak mintegy 400.000 tanszerrel gyarapodtak, a könyvtárak állománya 900.000 kötetről 1,600.000-re emelkedett s a tanárok száma pedig 2511-ről 3084-re növekedett. Mindezek az adatok világos jelei középiskolai oktatásunk fokozatos fejlődésének.

Buza János.

TÁRCZA.

A sárospataki főiskola Comenius előtt.

(Folytatás).

Az iskola belügyeinek intézésében maga az ifjúság is tevékeny részt vett. A mellett, hogy a tanításnál és a fegyelem fentartásánál segédkeztek az idősebb diákok: az iskolai vagyon kezelése a tanárok ellenőrzése mellett rájuk volt bízva. E végből a nagyobb tanuló ifjúság a maga kebeléből szavazat útján, kezelő hivatalnokokat választott. Az iskolai vagyon főfelügyelője volt a szénior, rendszeren olyan ifjú, ki tudományra, jellemre és ügyességre nézve kivált a többiek közül. Ez vezette a bevételeket és kiadásokat, kiosztotta az élelmi szereket az egyes asztalok szerint. Ezenfelül, mint az ifjúság első bírója, elnöke volt ama 9 első diákból alkotott törvényszéknek, mely első fokúlag az ifjúság kihágásai felett ítélt. Fizetése volt a büntetéspénz egy harmada, a közpénztárból hetenkint 10 denarius és az elmért bor seprűje, régi szokás szerint¹³. Az ifjúság oly féltékeny volt önkormányzati jogára, hogy midőn 1648-ban, az új tanrendszer, behozatalakor, a vagyon kezelését tanulmányi és célszerűségi szempontból, tisztartóra akarták bízni, felzendült és elhagyta az iskolát. E féltékenység oka az volt, hogy az alapítók vagy a hagyományozók nem az intézetet, hanem az ifjúságot említették okleveleikben: az ifjúság kizárólag magát tartotta az iskolai vagyon tulajdonosának, melyből ő másutt is megélhet. Innen van, hogy ha a megyéhez vagy a királyhoz folyamodtak, kérelmeket sóha sem az intézet, hanem az iskolai társaság (coetus scholasticus) nevében nyújtották be.

A szénior segédje volt fegyelmi ügyekben a contra-scriba, vagyonkezelési ügyekben a két praebitor, kiket szintén maga választott az ifjúság. A *libi praebitor* a tanulóság élelmezésére ügyelt, a hús és más élelmi szerek beszerzéséről gondoskodott. Az akkori tápintézeti étkezésre nézve, melyben csak nagyobb, szegényebb és kitűnőbb tanulók részesülhettek, egy 1638-iki feljegyzésben azt találjuk, hogy naponként 75 denarius árú húst fogyasztottak el (körülbelül 37 $\frac{1}{2}$ font) és mivelhogy ezt akkor már sokallották, leszállították a mennyiséget, meghatározván, „hogy ha a húst ázalékkal, káposztával, darával vagy lencsével főzik, ne vegyen a praebitor többet 25 denarius árúnál, ha pedig semmi ázalék mellett nem leend, 50 denariusért vegyen húst.”¹⁴ A *vinii praebitor* az iskola korcsmájában italt mért. Az iskolának italmérési joga volt akkor is, midőn a három sátoros ünnep alkalmával az uradalom hat-hat hordó borát, az úgynevezett „ünnepi bort” mérték 1572. óta¹⁵.

¹³ Lásd Codex legum. De constitutione et officio Senioris.

¹⁴ Lásd Codex legum. De constitutione et officio praebitoris. Matricula tractus Zempléniensis ad annum 1638.

¹⁵ Lásd Miksa király 1572-ben kelt szabadalomlevelét a főiskola levéltárában.

A mi a tanulmányi rendszert illeti: abból az időből nem tudunk ugyan felmutatni oly tantervet, mely a tantárgyakat mai értelemben, évről-évre, osztályonként megjelöli, de az 1621-iki iskolai törvények s az 1629-iki és 1648-iki határozatok alapján, nem csak az oktatás irányát és szellemét vehetjük ki, hanem a tantárgyakról és a használt tankönyvekről is szerezhetünk némi tájékozást. Az egész oktatás valláserkölcsei alapszabványra volt fektetve. A főcél Istennek megismerése és dicsőítése volt, nem csak a tudományok szorgalmas tanulása által, hanem erkölcsi jómagaviselet és Istennek tetsző cselekedetek által is. Ily célból estvéként, adott jelre, az egész tanuló ifjúság, a tanárok vezetése alatt, összegyűlt az úgynevezett könyörgésre, midőn a szent-írásból is felolvastak latin nyelven egy vagy két fejezetet. Még ma is meg van könyvtárunkban az a biblia, melyet ilyen alkalmakkal használtak. Lefekvés előtt ezen felül ki-ki imádkozni, jöltevit s az egész keresztyénséget Isten oltalmába ajánlani és szentírást olvasni tartozott. Vasárnap az egész ifjúság, megszabott rendben, templomba ment, ahol buzgón imádkozni, énekelni s a szent beszédek szigorú ellenőrzés mellett hallgatni köteleztetett. A kántornak kötelességévé volt téve, hogy ne kezdjen a templomban olyan zsoltárt vagy dicsőítet, melyet előbb az iskolában jól be nem gyakoroltatott. Hat tanuló hétköznapi is, reggel és este, segítségére volt a kántornak. A nagy temetéseknel sem maradhatott el egy tanuló sem, akár iskolaiak, akár városiak voltak azok. A temetéseket törvény szerint a napnak oly óráira kellett tenni, melyen tanítások nem voltak. Az asztal-áldás a közétkezés alkalmával el nem maradhatott.¹⁶

Az iskolának két tanfolyama volt: egy alsó, mely a mai gimnáziumnak s egy felső, mely a mai akadémiának felel meg, honnan egyenesen tanítóságra vagy papságra is mentek az ifjak. A gimnáziumnak az 1629-iki „series” szerint három osztálya volt, u. m.: grammatikai, syntaktikai és poetikai. A rhetorica és logica még akkor a felsőbb tanfolyamhoz tartozott.¹⁷ Majd az 1648-ik évben lényeges változáson ment át tanrendszerünk. Nevezett évben az egyesült (Zemplén, Abaújvár, Borsod, Ung) egyházmegyék papsága, június 10-én, Sárospatakon tartott köz-zsinatán némely egyházkormányzási újítások mellett, az iskolák szervezete és tanrendszere felett is tanácskozott. Mindenek felett megállapították a falusi és városi iskoláknak egymáshoz és a sárospataki iskolához való viszonyát. Megjelölték a határt, melyet a különböző fokú iskolák át nem léphetnek; sőt a tankönyveket is, melyek az egyes iskolákban használandók. Hogy a megállapított rendszabályok szigorúan végre is hajtassanak, s egyik vagy másik iskola a számára kijelölt kört át ne lépje: ennek ellenőrzése végett, minden egyházmegye területére egy-egy tanfelügyelőt neveztek ki. E tanügyi reform szerint az eddigi grammatikai, syntaktikai és poetikai osztályhoz már a rhetorikai osztály is hozzácsatoltatott. A grammatikai osztályban tankönyvek voltak: Alphabetarium rövid szótárral, Donatus és Molnár Gergely latin nyelvtanai. Gyakorló-könyvekül szolgáltak: Comenius Janua lingvarum-ja, Cato De praeceptis vitae communis-e, Colloquia Cornelii, Erasmus, Civilitas morum-ja. A syntaktikai és poetikai osztályban használták a Molnár és Melancthon grammatikáit, Molnár, Philippus és Emanuel prosodiáit. Olvasmányul szolgáltak: Cicero levelei (Epistolae familiares), Comenius Janua lingvarum-ja, Erasmus colloquia-i; Castellio dialogusai; a kötött beszédben: Virgilius, Eobanus (Hestus), Buchananus, Vir-

¹⁶ Lásd Codex legum I. VI. VII. VIII. IX. X. XI. fejezet.

¹⁷ Lásd Matricula tractus Zemp. ad annum 1629. Szombathy János Biographia professorum.

gilius evangelisans. Ezen kívül utánzás végett ajánltak: Aphtonius Progymnasmatája és Aldus Minutius Phrasaeologiája. A retorikai osztályban, hol a görög nyelv elemeit is felvették, tankönyvek voltak Péczeli Rhetorica-ja, Károlyi Péter görög nyelvtana. Olvasmányul jelölték Cicero Oratio-inak grammatikai, retorikai és logikai elemzését. Itt már különös súly volt fektetve versek, szónoki beszédek készítésére és elszavalására. A vallástanításnál alsóbb fokon Siderius János hires tarcali, majd szepsii papnak „Kátéját,” felsőbb fokon a heidelbergi kátét és Ursinus Epitomen-jét használták.¹⁸

Mint a kiszabott tankönyvek mutatják, a valláson kívül a realiák teljes mellőzésével a latin nyelv volt a fő és egyedüli tantárgy. Ugy tekintették azt, mint a vallásos ismeretek, a józan bölcsészet és mindenféle tudomány forrását. Szigorú rendszabályok alkalmazása mellett megkívánták, hogy a tanuló ne csak beszélni tudjon, hanem kötött és kötetlen alakban írni, szónokolni és vitatkozni is képes legyen Cicero nyelvén. Ily célból az 1621-iki törvények az anyanyelv használatát az egész iskolában tiltották; az 1648-iki zsinat pedig még az éneklést is latin nyelven kívánja a kisebb és nagyobb iskolákban egyiránt.¹⁹ (Folyt. köv.) Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

A Zsinatról.

V.

Március 31-iki ülés.

A jegyzőkönyv hitelesítése és egy pár, nem nagy fontosságú elnöki bejelentés után, a kérvényi bizottság adta be jelentését és javaslatát a hozzá áttett ügyekre vonatkozólag. Ezek kivétel nélkül, részint egyes egyének, részint egyes egyházak ügyei lévén, mellőznünk lehet azoknak ismertetését s itt csak azt említjük meg, hogy mindazokra vonatkozólag a zsinat elfogadta a kérvényi bizottságnak javaslatát, kimondván a zsinat azt is, hogy azok legnagyobb részben közigazgatási vitás kérdések lévén, zsinati határozatnak tárgyait tulajdonképen nem is képezhetik.

Nagyfontosságú és közérdekű volt már Kiss Áron püspöknek, terjedelmesebb és emelkedett szellemmel előadott indokolás kíséretében beterjesztett következő indítványa: „Mondja ki az országos zsinat, hogy egy Debrecenben felállítandó bölcsészeti fakultásnak tanárképezdével összeköttetésben, az alapját jelen alkalommal leteszi és azt létesíti. Mely bölcsészeti fakultásnak nélkülözhetetlen voltát, református egyházunkban a középiskolai tanügy egészséges fejlődése s biztosítása szempontjából, már az 1881. évben Debrecenben tartott zsinat is mélyen érezte és kinyilvánította. Ezen alap, hogy miként állíttassék elő s a bölcsészeti fakultás mily módoszatok mellett lesz létesíthető: e tárgyban a zsinat a maga kebeléből egy bizottságot küld ki javaslat készítésére, mely javaslat a zsinat 3-ik ülészakájában lesz előterjesztendő.”

Ez indítványt hallván a zsinat, a mélyre ható gondolatok súlya alatt állott, mintegy az tükröződően viszsza minden tag arcáról: „*Hic Rhodus; hic salta*”.

¹⁸ Lásd *Matricula tractus Zemp. ad annos 1638. és 1648.* Szilágyi B. István *Acta synodi nationalis Szatmárnémetiensis.* Szombathy János *Historia scholae* 139 l.

¹⁹ Lásd *Codex legum. De constitutione et functione alumnorum V.* fejezet és *Matricula tractus Zempleni. ad annum 1648.*

Bizonyára nem tehetett mást a pillanatban, mint-hogy az indítvány felett való tanácskozást és határozat hozatalát a következő ülés napirendjére tűzte ki.

Erre a nagy horderejű kérdésre egy másik következett. Tudjuk, hogy a közoktatásügyi minisztérium, törvényjavaslattal rendezi a népiskolai tanítók fizetésének ügyét s e javaslatot már be is terjesztette a törvényhozás elé. Ez sok olyan intézkedést tartalmaz, a mely igen közelről érinti az iskolákat fentartó felekezeti hatóságokat. Erre vonatkozólag adta [be *Fejes István* a következő, bővebben indokolt javaslatot: „A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, közelebb beterjesztetvén a felekezeti néptanítók segélyezésére vonatkozó törvényjavaslatát, e tárgyban egyházi érdekeink szempontjából tegye ezen ügyet zsinatunk tanácskozás tárgyává s ha szükségesnek mutatkozik, járuljon felirással a nagymélt. kormányhoz.” Ez indítványt a zsinat elfogadta s a nevezett minisztériumhoz való felírás szövegének elkészítésével az iskolaiügyi bizottságot bízta meg.

Az alkotmányügyi bizottság tett ezek után jelentést azon szakaszok szövegezéséről, a melyek időközben hozzá áttétettek. Ezek között a legnagyobb fontosságú az volt, a melyet *Szeremley Sámuel* jelölt meg a zsinatnak még első ülészakájában a nagyobb egyházak segédlelkészek tartása és külön egyházközsegekre való válása tárgyában s a melyet akkor írott zsinati tudósításomban — ha emlékezetem nem csal — bővebben ismertettem. A bizottság mellőzendőnek és kiviheletlennek jelentette ki az indítványt. A kérdés aztán tüzetesebb megbeszélésre adott alkalmat, a melynek, ime, lehető röviden itt közöljük képét nagyobb vonásaiban:

Szeremley Sámuel. Az írás szerint is a jó pásztor-nak ismerni kell a maga juhait, most pedig ez a nagy egyházakban lehetetlen. Ha az egyházat fenn akarjuk tartani, szükség, hogy az egyháziasság ápolása végett elegendő munkaerő adassék. Az iskolák magukban véve nem tartják fenn az egyházat. Ha a lelkészeknek nem lesz kimutatva a magok munkaköre, ott nem lehet a kellő hatást elérni. Ő több lelkésszel működik, meg lehetős harmóniában él lelkésztársaival. De bizony olyan-forma ez, mintha több dudás van egy csárdában; nehéz, hogy az egyenlőjogú hivatalnokok között mindenkor kellő összhang jöjjön létre. Ezért tartja szükségesnek a több parókhiára oszlást. Igaz, hogy ezt ma még a nagy egyházak nem kívánják, de ez a nagy szám nem ereje az egyháznak, hanem gyengesége.

A nagy egyházak az agyaglábu kolosszusokhoz hasonlítanak, nem bírnak könnyen mozogni. Nem gondolja, hogy egyszerre lehetne ezeket életbeléptetni, azért indítványozza, hogy az átmeneti intézkedésre kellő tekintettel legyen a zsinati törvényhozás. — Ajánlja az indítvány elfogadását. *Szász Domokos* nem járul az indítványhoz, mert ebben a nagy egyházak gyengítését látná. *Szász Károly* hosszasán festi a budapesti egyház vallásos fejlődését, s végül kijelenti, hogy azok a szép ideák sem győzhették meg őt az egyházak szétosztásának szükségességéről, melyeket *Szeremley* kifejtett; az alkotmányozó-bizottság azon javaslatát fogadja el, hogy ez törvény szerint ne mondassék ki, hanem csak hozzon a zsinat e tekintetben feltételes határozatot.

Elnök azon kérelme után, hogy a kik még szólni akarnak, szorosan a tárgyhöz alkalmazkodjanak: *Lukács Ödön* kijelenti, hogy röviden szól s szigorúan a tárgynál fog maradni. Két nagy egyház lelkésze szólalt fel előtte, egyik a pesti, másik a hódmezővásárhelyi. *Szász Károly* püspök úr élénk színekkel festi a pesti egyház

előhaladását s a szép reményeket, melyeket valósítani van hivatva a parókhialis körök felállítása nélkül, felolvasási estélyek s másnemű intézkedések által. Szeremley érveléseit idealisztikusoknak nevezi s azoknak jelentőségét elismeri ugyan, de azért az indítványt kötelezőleg törvényben kimondandónak nem tartja helyesnek. Mindkét népes egyház lelkésze saját tapasztalataiból merítette érveit, de a Szász Károly érveivel a Szeremley érveit nem látja megingatottaknak. Azok a bajok, melyekre Szeremley hivatkozott, általánosan ismertek s azok legnagyobb részben onnan erednek, hogy nem lehet a kellő lelki gondozást a hívekre a hiányos intézkedések miatt kiterjeszteni. Az indítványnak két része van. Egyik az, hogy az 5000 lélekkel bíró egyházak segédlelkész tartásra köteleztessenek. Ezt a részét az indítványnak törvényben kívánna kimondatni; a másik része az indítványnak arra vonatkozik, hogy a 8000 lelken felül levő gyülekezetek parókhialis köröket alakítsanak. Ő ezt kivihetőnek tartja a nélkül, hogy mint említve volt, a nagy gyülekezetek ereje meggyengülne. Annak, hogy a zsinat e tekintetben csak határozatot hozzon, jelentőségét nem látja, ugyanazért a bizottság javaslatait nem fogadja el, hanem csatlakozik Szeremley indítványához.

Kiss Albert: Igazat ad az előtte szólott Szász Domokos és Szász Károly püspököknek s ő is azon meggyőződésben van, hogy a nagy egyházaknak a Szeremley Sámuel indítványa szerint apróbb egyházközségek szétválása azon nagy egyházaknak éppen az egységben fekvő erejét semmisítené meg. S ezért a Szeremley indítványát ő sem fogadhatja el. Ez volt indoka, hogy a debreceni egyház szóba hozott javaslata, azon egyháznak egységét megőrizni akarva, úgy a mint Szász Domokos elmondotta, csakis a parókhialis körök szervezésére szorítkozott. Így szervezkedtek a külföldi nagy egyházak is. Ezen parókhialis körök szerint való szervezkedésnél, az egyes parókhialis körökben szintén alakulnak apróbb presbitériumok a cura pasztoralis, szegény-árvaügy és iskoláztatás fejlesztésére, gondozására s ezen apró presbitériumok összességéből alakul a presbitéri közgyűlés, mely hivatva van az egyháznak közös vagyonát kezelni, egységét megőrizni, befolyását és fejlődését biztosítani. Szerinte is azon nagy egyházaknak apró egyházközségek szétválása csak káros eredményeket szülhetne. Már az egyház meglévő törzs-vagyonának megosztásánál oly kérdések merülnek fel, melyek azon apróbb egyházakat egymással szembeállítanak s versengésnek lennének okozói. Ezen s általa kifejtett több indokból indítványozza, hogy az alkotmányozó bizottság javaslata fogadtassék el, de azon módosítással, hogy annak első pontjában ezen szavak helyett: „egyes vallásfelekezetek nagy száma” tétesék: „az egyház tagjainak nagy száma; a második pontban pedig fejeztessék ki, hogy az illető népesebb egyházak ezen parókhialis körök szervezésére hívasanak fel. Gróf Degenfeld J. Kiss Albert indítványának az első pontra vonatkozó részét elfogadja, a második pontra vonatkozó módosításra nézve megjegyzi, hogy nem lévén még a zsinat tagjai előtt kellően precizozva, hogy azon parókhialis körök minő keretben állittassanak fel, mint az alkotmányozó-bizottság tagja, kéri a bizottság javaslatának második pontját az eredeti szöveg szerint elfogadtatni.

Szavazásra kerülén a dolog, az mondatott ki, hogy nagyobb egyházak megkísérlehetik a parochialis körökre való berendezkedést, de az kötelezővé nem tétetik.

Ezekben ki lévén merítve a napirend, elnökség az ülést délután 2 órakor bezárta.

Április 1-én tartott ülés.

A szokásos napi bevezetések után, a dunamelléki egyházkerületnek, a lelkészképesítési vizsgákra vonatkozó indítványa képezte az ülés egyik főtárgyát.

Az említett egyházkerület nevezetesen azt indítványozta, hogy a második lelkészképesítési vizsga, elvonatván az egyházkerületek hatáskörétől, jövőre egy közös bizottság előtt tartassék, a mely bizottságba mindenik egyházkerület 2—2 vizsgáló-bizottsági tagot nevez ki.

Mitrovics Gyula szólalt fel e javaslat ellen először. Elmondta, hogy ő maga részéről minden olyan reformhoz szívesen hozzájárul, a mely arra törekszik, hogy növelje leendő papjainak műveltségi színvonalát s megőrizze és gazdagabbá tegye náluk azt a két drága kincset, a melylyel szegénységük mellett is képesek voltak versenyezni más felekezetek dús gazdag szolgáltaival, nevezetesen a tudományos készségséget és feddhetlen tiszta erkölcsöt és jellemet. Ámde az itt szóban forgó reformot sem szükségesnek, sem czélszerűnek, sem egykönnyen kivihetőnek nem tartja. Ha lelkész-képzésünknek hiányai vannak és lehetnek talán, azokon idejében kell segítenünk és nem akkor, a mikor már elkésztnek mondható intézkedésünk. Annak a második vizsgán megjelenő leendő lelkésznek semmit sem javitunk papi készségén és e tekintetben kívánatos jórahaladásán, bármely vizsgáló-bizottság elé állítjuk is őt; hanem igenis, javítunk az által, ha szigorúan megállapított és szigorúan keresztülvitt okos tanterv és rendszer által képezzük őt pályájára és nagy feladatainak megoldására. A konvent csak most állapított meg ilyen tantervet, oly nagy részletességgel, hogy abban még az óraszám és tanjegyek mértéke is meg van állapítva. Ezt kell azért mindenütt szigorúan keresztül vinni, vagy ha ebben van fogyatkozás, azt kijavítani. A szigorúságnak mindenkor meg van a maga jó hatása s ennek egyik biztosítéka a lelkiismeretes ellenőrzés; de hát a szóban forgó indítvány éppen ezt a szükséges ellenőrzést szorítja szűkebb korlátok közé, a midőn az összes magyarországi ref. egyház, összes leendő lelkészei képzettségének megítélését egy, legfeljebb 10 tagból álló vizsgáló-bizottságra kívánja ruházni; elvevén az egyházkerületektől eddig gyakorolt szélesebb körű felügyeleti jogát s meghagyván csak azt, hogy a lelkészképzésre, theologiai akadémiák fentartása által; ezután is bőven áldozzanak, de az általuk nevelt papok minőségének megítélésére csupán két delegált egyén által lesz befolyásuk. De hát meg lesz-e az így tervezett bizottság előtt teendő vizsgánál, az illető egyének valódi készségének jogos és biztos mértéke? Ő ezt nem hiszi. A ki tanítással foglalkozott s ismeri a vizsgázás esélyeit, az tudja azt, hogy milyen nagy különbség van oly tanár előtt vizsgázni, kit az illető egyén hallgatott; a kinek ismeri rendszerét, esetleg még kérdezési és kifejtési modorát vagy a kinek nem volt tanítványa, és a ki ha ugyanazon dolgokat és igazságokat hirdetett is övének, eltérő lehet egész rendszere, más irányban haladó a részletezése, s ha mindez nem volna is meg, eltérő egész tanári temperamentuma, a mely különfélesége szerint lehet áldás és lehet átok egyaránt magára a tanítóra és tanítványra. Ő maga részéről a tanárnak nem vindikál különös kiváló jogokat, de annyi talán megillet közülünk mindenkit, hogy a kiket képeztünk, azoknak képzettségét első sorban mi vagyunk illetékesek megítélni és eldönteni. Végül kifejti, hogy az indítvány, theologusainknak szegényes anyagi viszonyai miatt is,

oly terheket ró a leendő lelkészekre, a melyeket azok nem lesznek képesek elviselni.

Hasonló értelemben szólalt fel az indítvány ellen *Papp Gábor*. Rámutatott arra, hogy az indítvány, a midőn bizalmatlanságot fejez ki az egyházkerületek által eddig megtartott lelkészi vizsgák iránt, annak keresztülvitele meglazítaná a kívánatos egységet, a melyre törekednünk kell. Kérdi, hogy ha már egyszer változtatni kell, miért nem történik ez a változtatás mindjárt az első vizsgánál, a mikor, tantárgyait tekintve, az még fontosabbnak tartható. Fél attól, hogy ez a rendszer theologiai akadémiáinkon is azoknak évenkénti fogását fogja eredményezni épen úgy, mint a kötelező jogi doktorátus jogakadémiáinkkal tévé, a mennyiben a leendő lelkészek, hogy megismerjék az országos vizsgáló-bizottság tanárainak gondolkozásmódját, egész rendszerét, hacsak tehetik, más iskolákat fognak igényezni felkeresni.

Szász Károly és *Tisza Lajos* gróf adtak ezek után felvilágosítást arra nézve, hogy a dunamelléki egyházkerület indítványa minő czélok elérésére irányult, nem az egymás iránti bizalmatlanság volt annak szülő-oka, az egész indítvány főfeladata az, hogy a meglévő egységes tanterv mellett a lelkészi képzettségre vonatkozólag is egy egységes mértéket állítson fel. Hogy az indítvány az első képesítő vizsgára nem terjed ki, annak oka az, mert azon vizsgának tárgyai inkább elméletiek. Azt elismerik, hogy a vizsgázandóra ez némi terhet ró, de az elviselhető akkor, midőn egy egész életre kiható oklevél megszerzéséről van szó.

Révész Kálmán *Szász Károly* érveit cáfolja; rámutat különösen arra, hogy az első lelkészsképesítő vizsga tantárgyai még fontosabbak s nem áll az a megkülönböztetés, a mely szerint a második vizsga egészen gyakorlati; minthogy ezen körben mozgó gyakorlatnak is meg van a maga tudományos elmélete. A helyett, hogy egy országos vizsgáló-bizottságot szervezzünk, kívánatosabb volna arról gondoskodni, hogy theologiai akadémiáink tanárai kölcsönösen meglátogatták a testvérintézetek körében megtartott vizsgákat, hogy így aztán eszméiket kölcsönösen kicserélhessék s a netalán tapasztalt hiányokra vonatkozólag jobbító eszközöket kereshetnének.

Kovács Albert szólott ezután, sok szarkasmussal s az ellennézetek kicsinylésével az indítvány mellett. Előadta, hogy Nyugat-Európában a vizsgázásnak sehol sem találkozunk olyan módszerével, mint magyarországi ref. egyházunkban. Hasonlít-e ehhez Oroszország, azt nem tudja, mert ott nem járt s erre vonatkozólag nincsenek adatai. Mintegy előzét élvezvén a tervezett országos vizsgáló-bizottság kérdezői modorának, kétszer is megkérdezte *Mitrovicsot*, hogy hiszi-e azt, a mit mondott? mert ha igen, úgy épen ő felette csudálkozik, ha attól fél, hogy a tudományosan képzett theologus zavarba jő, ha más tanár előtt tesz vizsgát. Ha az indítvány ellenzőit az nyugtalanítja, hogy az így tervezett rendszer csak a második vizsgára vonatkozik, ez egészen felesleges aggodalom, mert hiszen 10 év múlva megcsináljuk azt is, hogy az első vizsga is ilyen országos bizottság előtt történjék.

Vályi Lajos szintén ellene szólt az indítványnak, míg *Szilády Aron* pártolta azt, mert szükségesnek látta a lelkészképzés egyöntetűbbé tételét.

A vitát *Tisza Kálmán* felszólalása zárta be. Kiemelte, hogy a tervezett egységes vizsga a theologiai képzés színvonalának emelésére nem nyújt biztosítékot. Maga az eszme tetszetősnek látszik, de ha alaposan megvizsgáljuk, az egész nem egyéb, mint illúzió. A

lelkészképzés egyöntetűsége nem lesz általa elérve, mert az lehetséges, hogy az egyik évben vizsgázott jelöltek egyöntetűen fognak vizsgáltatni, de a következő évben már más vizsgáló-bizottság lévén, a vizsgálat szempontja és mértéke is más lesz.

A kérdés szavazattal döntetett el, a minek eredménye az lett, hogy a dunamelléki egyházkerület indítványa mellőztetett.

Az iskolaügyi bizottság jelentése következett ezután a hozzá áttett ügyekről. Első helyen volt ezek között a ref. tanári karoknak az állami nyugdíjtervezetre vonatkozólag a zsinathoz beadott fölterjesztése, a melyet annak idejében egész terjedelmében közöltünk olvasóinkkal. A tanügyi bizottság azt javasolta a zsinatnak, hogy az egész kérdés megbeszélés végett tétessék át az ágostaiakkal értekező bizottsághoz, abbéli óhajításának adván kifejezést, hogy e közös ügyben lépjen fel a két testvérfelekezet, közös erkölcsi súlyával s mindenek előtt kérje a minisztériumot, hogy mielőtt törvényjavaslatát a törvényhozás elé terjesztené, megfontolás s jogos kívánságaink kifejezése végett, közölje azt egyházunk főhatóságaival, hogy így láthassuk, melyek azon feltételek és áldozatok, a melyekhez van kötve azon jótétemény, a melyre esetleg számíthatunk. A zsinat az iskolaügyi bizottság javaslatából csak azt fogadta el, hogy e fölterjesztés a közös bizottsághoz tétessék át, s a konventet bizta meg, hogy az egész ügyet figyelemmel kísérje s a mutatkozó szükséghez képest az intézkedéseket megtegye.

Az iskolai bizottság javaslata mellett különösen *Dóczi Imre* szólalt fel, pártolván azt minden részletében. Szép és lelkesen elmondott beszédéből itt közöljük a főbb gondolatokat:

„A ref. tanárok nyomasztó anyagi helyzetét nem kell a Főtisztellett és Méltóságos Zsinat előtt rajzolni. Nagyon kicsinyes felfogással kellene lennem a t. zsinati képviselőknek iskolai ügyeink körül való tájékozottságáról, ha föltenném, hogy tanáraink helyzetét kellően nem ismerik. Elég, ha megemlítem, hogy midőn az állami középiskolák tanárai fizetésének javítása körül épen napjainkban erős mozgalom folyik, előttünk — a kik pedig az állami tanintézetek tanáraival egyenlő qualificatio mellett ugyanazon munkát végezzük — mai napság még az ő régebbi javadalmazásuk is elérhetetlen ideál marad. A 81-iki zsinat alkotta egyházi törvényeink megszabják ugyan, hogy a tanároknak oly fizetés adandó, mely a tisztességes megélhetést számukra biztosítsa, de az ily elastikus körülírást minden fentartó testületünk olyan mértékre vette, a mint anyagi ereje bírta.

De ha a működő tanár helyzete sem olyan, hogy minden erejét tanügyünknek szentelhetné, még sokkal aggasztóbb állapotok várnak a munkából kiöregedett vagy munkaképtelenné vált tanárra nézve. Egyházi törvényeink ide vonatkozólag is megmondják ugyan, hogy a fentartó testületek tanáraik részére tisztességes nyugdíjról gondoskodjanak; de azért köztudomású, hogy ez alapon 1881. óta egyetlen tanári nyugdíjintézet sem jött létre, sőt az a tervezet is, a mely eleintén a lelkészek és tanárok számára közösen akarta megoldani a nyugdíjintézet ügyét, utóbb szintén egészen mellőzte a tanári nyugdíj kérdését. S ha ez idő szerint a különböző egyházkerületek vagy tanári karok kebelében mégis vannak néminemű tanári nyugdíjintézetek, ezek inkább csak a tanároknak magoknak saját filléreiből vannak összerakva s nem is annyira nyugdíjazásra, mint inkább arra valók, hogy a munkából kidőlt kartársakat a teljes anyagi elzúllástól magok e testületek mentse meg.

Ily körülmények között érthető tehát az a köz-öröm, a melylyel ezelőtt 3 évvel a ref. tanárok a köz-oktatásiügyi állami kormánynak a hitfelekezeti és köz-ségi tanárok nyugdíjazására vonatkozó kezdeményezését fogadták. Örömmel fogadták azért is, mert a miniszter úr törekvéseben állami elismerését látták azon munkának, melyet a ref. tanárok az állami tanító-testületekkel egyenlő mértékben végeznek a nemzeti művelődés oltára körül; s örömmel azért is, mert az állami nyugdíjintézet oly remények valószínűsítését helyezte kilátásba, a milyeneket — tudjuk — a magunk erejéből, saját hitfelekezetünk körében az idő szerint egyáltalán meg nem valószínűsítunk. De Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat! Csaknem 3 év telt el már a közokt. kormány kijelentései óta, és ez az egész ügy még ma is csak az ígéretek és tervezetések stádiumában van. Mondják, hogy dolgoznak rajta; most örvendetes, majd aggasztó hírek szivárognak ki a munkában levő tervezetről s mi nem tudhatjuk, van-e alapja a mi örömeinknek. A miniszter úr a nyugdíjintézetre vonatkozó adatok be-kereséskor megígérte, hogy mielőtt az országos törvényhozás elé terjesztené e nyugdíjintézetre vonatkozó javaslatot, közölni fogja hitfelekezetünkkel azon feltételeket, a melyeknek teljesítése mellett ez intézményhez járulnunk kellene. És e feltételeket maig sem ismerjük s nem tudjuk, mennyiben érintenék iskolai autonómiánkat; vajjon igazán áldás volna-e tanárainkra, vagy pedig olyan árért kínálnák nekik az anyagi jólétet, a milyenért szegénységük érzése mellett sem fogadhatnák el. Oda irányul tehát a tanügyi bizottság javaslata, hogy a két protestáns hitfelekezet zsinata közös értelemmel keresse meg a nagym. közoktatásiügyi miniszter urat, és megsürgető fellépésének erkölcsi súlyával hason az ügy előmenetelére. Ajánlom a javaslat elfogadását.

Ezután a supplicatio kérdése került elő. Az iskolaügyi bizottság előadója kimerítően ismertette azon emlékiratot, melyet e tárgyban a sárospataki, debreceni, pápai, nagyenyedi theologiai akadémia ifjai készítettek. Ismertette azon reformokat, melyek életbeléptetése mellett ezen intézmény továbbra is fel volna tartható. Maga az intézmény azonban nem volt megmenthető a közfelfogással szemben. A zsinat elfogadta az iskolaügyi bizottság azon javaslatát, a mely szerint tétessék át ez az ügy is az ágostaiakkal értekező bizottsághoz, annak kijelentésével, hogy ref. egyházunk a supplicatiót feltétlenül megszünteti, kijelentvén, hogy ha az ágostai egyház azt nem tenné, a maga részéről ilyen természetű segély gyűjtésére kiküldött ifjakat többé nem fogad el, hanem fölhívja az egyházkerületeket, hogy intézkedjenek a felől, hogy a főiskolák részére a supplicationalis segélyek valami módon pótolassanak.

Az iskolaügyi bizottság a ref. tanítók országos értekezletének emlékiratáról tett még jelentést. Az előadó részletesen ismertette annak tartalmát; előadta, hogy az emlékirat többféle módosítást ajánl az iskolaügyre vonatkozólag. Azokat azonban az iskolaügyi bizottság elfogadásra nem ajánlhatja. Először azért, mert a konvinti törvényjavaslat, úgy látszik, egészen ismeretlen volt az országos értekezlet előtt s nem azt vette bírálatára alapjául, hanem a most érvényben levő törvényeket. A konvinti javaslatban pedig több olyan módosítás tétetett, a mely a viszonyokhoz képest fölötte azon ajánlatokat is, a melyek az emlékiratban foglaltnak. Másodszor, mert a mi ezen fölterjesztésben ezen felül van, az már csak részletekbe menő, terjengős volta miatt sem alkalmas a törvényhozás keretébe;

hanem inkább helyi statutumokba való. Mindezeknek alapján a zsinat elfogadta az iskolaügyi bizottság indítványát, hogy kifejezven elismerését a tanító-testületnek az iskolaügyek iránt tanúsított s ezek emlékiratában nyilvánuló buzgósága és öntudatos gondolkodásmódja iránt, az emlékiratba foglaltakat vegye tudomásul és zsinati levéltárában őrizze meg.

Ezek letárgyalása után a mai ülés véget ért.

Április 2-án délelőtt tartott ülés.

Kiss Áron püspök indítványa tüzetvén ki ezen ülésnek első tárgyául, a felett indult meg a szélesebb mederben folyó megbeszélés.

A kérdéshez Szász Domokos szólott először. Elmondta, hogy a szóban forgó indítványt örömmel üdvözlí az erdélyi egyházkerület részéről; annyival is inkább, mert hiszen az itt kitűzött célért az erdélyi egyházkerület már több mint másfél évtized óta küzd és áldozik. Az ilyen intézmény szükséges voltának indoklását nem szándékszik ismételni, mert hiszen az erre vonatkozó indító okokat kimerítőleg és meggyőzőleg hallottuk illetékes ajkáról. Csak azt említi meg, hogy az állami tanárképzés bármily magas színvonalon áll is, de azt magunkra nézve minden tekintetben kielégítőnek még sem mondhatjuk. Érdeklünk az, hogy azok, a kiknek kezébe tesszük le középiskolai növendékeinknek képzését és nevelését, — vallásos érzésű egyének legyenek s a tudományos képzettség mellett, ilyen szellemben neveltessenek. Egy ilyen szellemű tanárképezdének legilletékesebb helye, kétségen kívül, Debrecen, mint a református egyházak egyik legnevezetesebb központja s mint a mely ilyen célra legelső sorban képes áldozni is. Erdély egy ilyen tanárképezdének elvét már régóta proklamálta, de parányi erejénél fogva nem volt és nem lehetett képes arra, hogy ez az ige testet ölthessen magára. Dacára azonban ennek, bárhol állíttassék is fel ilyen intézet, a méltányosság arányához képest, mindenkor hajlandó lesz meghozni a maga áldozatát. De Erdély, a tanárképezde mellett, felvette programjába egy magasabb színvonalon álló theologiai fakultás felállításának eszméjét is. Felvette azért, hogy leendő lelkészeink ne legyenek kénytelenek külföldi egyetemekre utazni, a magasabb theologiai készultság megszerzése végett, hanem itt, saját körünkben is feltalálhassák azt, a mire, ebből a szempontból szükségük van. Egy ilyen theologiai képzőintézetnek szervezésére Kolozsváron már most megvannak a legszükségesebb alapok. Körülbelül százezer forint tőke az, a mi erre a célra rendelkezés alatt áll. E mellett van az egyházkerületnek birtokában két épület, a melyben — ha az internatus is szerveztetnék — 92 szobában, körülbelül 150 tanuló és 4 tanári család elég kényelmesen elhelyezhető. Egy ilyen theologiai fakultás berendezésére Erdély a legalkalmasabb hely, mint a protestantismusnak ősz fészke s a melynek ehez szintén történelmi jogosultsága is van. Mindezeket figyelembe véve már, a következő határozati javaslatot terjeszti elő:

„Tekintettel arra, hogy egy bölcsészeti teljes fakultásnak középiskolai tanárképző-intézettel egybekötésben megalapítása és fentartása ref. egyházunkban középiskolai tanügyünk fejlődése és biztosítása szempontjából nélkülözhetlen és sürgős szükség, a mint ezt már az 1881. Debrecenben tartott zsinat is kinyilvánította;

Tekintettel arra, hogy a magyar prot. theol. tudományosságnak s a lelkészképzésnek magasabb színvonalra emelése érdekében egy prot. theol. fakultásnak

felállítása is felette szükséges és sürgős, a mint azt ugyancsak az 1881-ik évi zsinat is hangsúlyozta:

Mondja ki az országos zsinat, hogy Debrecenben egy bölcsészeti és Kolozsvárt a tudomány-egyetemmel lehető kapcsolatban egy theol. fakultásnak alapját jelen alkalommal leteszi és létesíti. Ezen alap, hogy miként állíttassék elő s a két fakultás mily módoszatok mellett lesz létrehozható, e tárgyban a zsinat a maga kebeléből egy küldöttséget küld ki javaslat-készítésre, mely javaslat a zsinat harmadik ülészakájában lesz előterjesztendő és tárgyalandó.

Degenfeld József gróf nem kíván a szóban forgó kérdésnek fontosságához szólni. Csak azokra reflektál, a melyeket az előtte szóló Szász Domokos, püspök mondott. A tanárképezdével összekötött bölcsészeti fakultás és magasabb színvonalon álló theologiai képzés egyaránt fontos érdekei ref. egyházunknak. Debrecenben az előbbihez szükséges alapok vannak meg nagyobb mértékben s ha szükséges, erre a célra még nagyobb áldozatok is alaposan várhatók. Ő Kiss Áron, püspökkel együtt beadott indítványától eláll s hozzájárul Szász Domokos indítványához.

Dr. Vida Károly szólott ezután. Előadta, hogy a Szász Domokos indítványa elhomályosítja annak a koronának fényét, a melyet ref. tanügyünk betetőzése céljából Kiss Áron püspök indítványa által feltétetni óhajtott. Ő Kiss Áronnak indítványát fogadja el a maga teljességében.

Ezután Szász Károly püspök szólalt fel s részletesebb indokolás mellett a következő határozati javaslatot nyújtotta be:

Mondja ki a zsinat, hogy egy, a debreceni főiskolával kapcsolatban álló teljes bölcsészeti fakultás, mint középiskolai tanárképző-intézet és egy esetleg a kolozsvári tudományegyetemmel is kapcsolatba hozható ref. theologia kar felállítását egyetemes egyházunk első rendű szükségai közé sorozza s ezek együttes létesítésére az előkészítő lépéseket megtenni és annak alapját lerakni már most kívánja.

Evégből a maga kebeléből 15 tagú bizottságot küld ki, melynek feladatává teszi, hogy a nevezett két intézetre, első sorban egyfelől a tiszántúli, másfelől az erdélyi egyházkerület körében, valamint esetleg más egyházkerületekben is már meglevő és felhasználható alapokat és tett alapítványokat és előkészítő intézkedéseket vegye számba; a létesítendő két intézet első megnyitásának szükségleteit, hozzávetőleg, de lehetőleg alapos költségvetésben mutassa ki; azok szerveztét körvonalozza; a még hiányzó alapok beszerzésére és előállítására szolgáló eszközök, módok, az evégre teendő intézkedések, valamint a két intézet közt az összes alapok és költségek megosztásának aránya számát illetőleg tegyen javaslatokat s mindezek tervezetét összefüggő munkálathoz a jelen zsinat legközelebbi (harmadik) ülészakája elé terjeszse.

Tisza Lajos gróf hozzájárul a Szász Károly javaslatához; üdvözlí az indítványt, de ahhoz a következő módosítást nyújtja be: „A még hiányzó alapok beszerzésére és előállítására szolgáló eszközök, módok s az evégre teendő intézkedések iránt” kifejezések után, Szász Károly indítványába tétessék be ez: „a hiveknek kivetés útján újabb teherrel akár egyszersmindenkorra, akár állandóan való megrovatásának kizárásával”.

Beöthy Zsigmond az egész nagy fontosságú kérdést, tanulmányozás és tervezet készítése végett, a konventhez kívánta áttétetni, a mely konvent eljárván ebbeli megbízatásában, arra vonatkozólag az egyházkerületek is meghallgatandók volnának.

Várady Gábor azért nem pártolhatta az előtte szóló felfogását, mert ez idővesztegetés volna s mert ebben a tekintetben már a tíz évvel ezelőtti zsinat is elvi megállapodásra jutott.

Molnár Béla a Tisza Lajos gróf pótindítványa mellett szólalt fel pártolólá.

Kiss Albert arra figyelmeztette a zsinatot, hogy ne bocsátkozzék részletek fejtegetésébe, mert mindez a kiküldendő bizottságnak lesz feladata. A fődolog az, hogy komolyan akarjanak valamit tenni ennek a célnak érdekében, mert eddig csak a félig-meddig akarás lanyhasága állott a komoly megvalósítás útjában.

Körmendy Sándor szintén örömmel üdvözölte a kitűzött magasztos célt, de szükségesnek látja a Tisza Lajos gróf pótindítványának elfogadását.

Kovács Albert kiemeli, hogy a nyugati államokban mindenütt a felekezeti szellem felé való haladást tapasztalja. Németországban megszüntetik a felekezeti iskolákat s beleolvad minden felekezeti mozgalom a nemzeti társadalomba. Csak nálunk van még meg a törekvés a felekezeti elzárkózottságra s e jelenséget látja most a külön tanárképző létesítésére irányuló indítványban. Nem érti, hogy miért kell kivonulnia a református ifjúságnak az egyetemről, hogy elzárkózzék a felekezeti intézetbe. A létesítendő theologiai fakultás semmiben sem fog különbözni a mostani theologiai akadémiáktól, pedig az őt akadémia épen nem mondható kevésnek s inkább eltörölhető közülök egy, mint hogy hozzá még hatodikat létesítsünk. Ha egy teljes egyetemet akarna az egyház létesíteni, ahhoz hozzájárulna. Debrecenben van jogakadémia, teljes theologia, van bölcsészeti tanszék négy, sőt van orvostani tanszék is, ezt kiegészíteni teljes egyetemmé, méltó törekvés volna a ref. egyházhoz, nem felekezeti, de magyar nemzeti szempontból. Erre hoznának áldozatot a magyar protestánsok, de egy újabb papnöveldére nem fog senki adakozni. Nem ellenzi, hogy bizottsághoz utasíttassék a kérdés, de ő újabb terhet nem szavaz meg és Tisza Lajos gróf módosítását pártolja.

Szilády Áron az indítványnak bizottsághoz való utasításában nem látja azt a veszélyt, a mit előtte szóló mondott, hogy mi el akarnánk zárkózni a nemzeti szellemtől, van egy más aggodalma s ez az, hogy miképen nyerünk mi tanárokat, midőn az államnak sincs elég és ha az államhoz hasonló azokat nem díjazhatjuk, meg fogjuk-e bírni a versenyt? Különösnek tartja, hogy mi tíz év óta beszélünk már erről s még ma is csak az elvnel akarunk megállni. Az a hiba, hogy a kik foglalkoztak e kérdéssel, nem fogták azt fel teljes egészében s minden részletében, de azt hiszi, hogy mikor tisztán fogjuk látni a kérdést, alig akadhat oly prot. ember, ki még a legnagyobb áldozat árán is ne akarja a bölcsészeti fakultás felállítását. Miután a Szász K. indítványával az ügyet új stádiumába látja terelve lenni, elfogadja azt a Tisza Lajos gróf módosításával. Konrád László és Lengyel Imre pártoló felszólalása után szavazattöbbséggel elfogadtott a Szász Károly módosítványa, Tisza Lajos gróf módosítványa pedig elvetetett.

A zsinatnak ebben a kérdésben hozott határozata egyébiránt, a hitelesített jegyzőkönyv szerint szóról-szóra, ime, a következő:

„Kimondja a zsinat, hogy egy, a debreceni főiskolával kapcsolatban álló teljes bölcsészeti fakultás, mint középiskolai tanárképző-intézet és egy esetleg a kolozsvári tudomány-egyetemmel is kapcsolatba hozható ref. theologiai fakultás felállítását egyetemes egyházunk elsőrendű szükségai közé sorozza s ezzel együttes létesi-

tésére az előkészítő lépéseket megtenni és annak alapját lerakni már most kívánja. Evégből a maga kebeléből 15 tagú bizottságot küld ki, melynek feladatává teszi, hogy a nevezett két intézetre, első sorban egyfelől a tiszántúli, másfelől az erdélyi egyházkerület kezében, valamint esetleg más egyházkerületekben is már meglevő alapokat, tett alapítványokat és előkészítő intézkedéseket vegye számba. *b)* A létesítendő két intézet első megnyitásának szükségleteit hozzávetőleg, de lehetőleg alapos költségvetésben mutassa ki. *c)* Azok szervezetét körvonalozza. *d)* A még hiányzó alapok beszerzésére s előállítására szolgáló eszközök, módok s az evégre teendő intézkedések, valamint *e)* a két intézet között az összes alapok és költségek megosztásának aránya iránt tegyen javaslatokat s mindezek tervezetét *f)* összefüggő munkálatban a jelen zsinat legközelebbi ülészsaka elé terjeszse.

Ez a tárgy bevégezettévé, felolvastatott az iskolaügyi bizottságnak, a népiskolai tanítók fizetésének és nyugdíjazásának tárgyában az illető minisztériumhoz intézendő felírtai javaslata, a melyet, mint indítványozó, Fejes István fogalmazott s a melyet a zsinat el is fogadott, megbízván az elnökséget, hogy azt illető helyére terjeszse fel. E felírást, ha terünk engedi, később egész terjedelmében közölni szándékozunk.

Ezekben, az ezen napi délelőtti ülés napirendje ki levén merítve, az ülés délután 2 órakor berekesztetett.

Ugyanezen napon *délután* is tartatott ülés, a mely 5 órakor vevén kezdetét, a kitűzött napirend értelmében, tárgyat az egyházalkotmányi bizottságnak a hozzá utasított szakaszokra vonatkozó jelentése képezte.

Ime, itt közlöm a kérdéses szakaszokat úgy, a mint azokat a zsinat törvénykönyvünkbe igatni határozta:

A bizottság által a 195. §-ba, a konvent indítványára, a lelkészválasztók közé „a vegyes házasságban élő reformált nők” és a „fiókegyházak adófizető tagjai” illő helyen (1. szöveg) felvételtek. Ugyancsak e §. végére Zeyk G. indítványa folytán felvételtek:

„Az erdélyi egyházkerület, sajátos helyzete szempontjából, felhatalmazatik a lelkészválasztói jogosultságnak saját viszonyainak megfelelő megállapítására.

A kilencedik fejezet (152. §.) után Molnár Béla indítványa az egyházmegyei ügyészekről, tüzetes vi a után a következő szövegben ajánltatik elfogadásra:

„153. §. Minden egyházmegyében, az egyházmegyei közgyűlés által, egyházmegyei ügyész választatik.”

154. §. „Az egyházmegyei ügyész működésének időtartamát, mindenik egyházmegye tetszése szerint alapítja meg.”

155. §. Az egyházmegyei ügyész teendői:

a) az egyházmegyei közgyűlés vagy elnökség megbízása folytán, az egyházmegyét a bíróságok vagy közigazgatási hatóságok előtt képviselni;

b) a hivatalból, egyházi téren megindítandó fegyelmi ügyekben az egyházmegyét, mint vádhatóság képviselni. Ennek megfelelően a következő §§-ok új számozást nyernének.

De a bizottság sem Molnár Béla indítványából az ügyésznek, mint vádhatóságnak közigazgatási ügyekre való kiterjesztését el nem fogadhatta, sem Cziike Lajos azon további indítványát, hogy az ügyész feladata lenne

c) „az egyházmegyei egyes egyházak és az egyházmegye pénztárai, valamint az egyházmegye egyéb peres ügyeinek ellátása”; mert ez ügyekről van külön gondoskodás.

A Molnár Béla indítványából elfogadott és elfogadásra ajánlott részeknek, az egyházkerületekre is alkalmazása szükséges lévén, az így fog beigtattatni:

„Az egyházkerületi ügyészekről.”

174. §. „Minden egyházkerület, közgyűlésén, egy egyházkerületi ügyészt választ. Ennek hatáskörére és működési tartamára nézve az egyházmegyei ügyészekről szóló 153., 154., 155. §§-ok alkalmazandók.”

De a következetesség megkívánja, hogy a konvent, legfőbb fegyelmi hatóság is el legyen látva a fegyelmi ügyekben vádhatóságot képviselő ügyésszel; ezért a 61. §. *l)* pontja után tételik.

m) „Hivatalból indítandó fegyelmi ügyeknek a rendkívüli konventi bíróság előtti tárgyalására, vádhatóságnak állandó ügyészt választ.

Az egyházmegyei gondnokokról szóló szakaszok így állapítottak meg: 158. §. Minden egyházmegyében egy egyházmegyei gondnok választatik, az anyaegyház-községek presbitériumai által, hitfelekezetünkhöz tartozó világi férfiak közül; tekintet nélkül azok lak- vagy tartózkodási helyére.

159. §. Az egyházmegyei gondnok élethossziglan választatik, vagy a hol a tisztújítás életbe van léptetve, tíz évre; hivatalában az egyházmegyei közgyűlés által erősítettik meg, ugyanott teszi le hivatali esküjét. A választás tudomás végett az egyházkerülethez fölterjesztetik.

160. §. Az egyházmegyei gondnoki hivatal ürese-désbe jő: végleges lemondás, halál, bírósági elmozdítás esetén és a hol a tisztújítás életbe van léptetve, minden 10 évben.

161. §. Az egyházmegyei gondnok jog és hatásköre:

a) Az egyházmegyei közgyűlés összehívásában, a tanácskozások vezetésében, mint elnöktárs részt vesz. Az egyházi törvénykezés terén eljár a számára a törvénykezésről szóló II. részben megállapított hatáskörben.

b) Az egyházmegye részéről hivatalánál fogva tagja az egyházkerületi közgyűlésnek és bíróságoknak.

c) Képviseli az egyházmegyét az esperessel együtt a polgári hatóságokkal szemben.

d) Elnöktársával együtt öröklik az egyházmegye s egyes egyházközségek egyházi s iskolai ügyei felett.

e) Lehetőleg részt vesz az egyházmegyei látogatásban.

f) Minden szavazás útján betöltendő hivatalokra, úgy az egyházkerületi, mint az egyházmegyei tisztviselők választása iránt, elnöktársával intézkedik.

g) Lelkészválasztások alkalmával világi egyén ki-küldéséről az érvényben álló választási törvények szerint gondoskodik.

Az esperesekről szóló szakaszok a következők:

162. §. Minden egyházmegyében, az egyházmegye anya egyházközségeknek presbitériumai által egy esperes választatik.

Az esperes vagy élethossziglan vagy tíz évre a tisztújítás alapján, az egyházmegye rendes lelkészei közül választatik; hivatalában az egyházmegyei közgyűlés erősíti meg, ugyanaz előtt teszi le hivatalos esküjét. A választás tudomás végett az egyházkerületi közgyűlésnek följelentendő.

163. §. Az esperesi hivatal üresedésbe jő:

a) ott, a hol a tisztújítás életbe van léptetve: minden 10 évben;

b) halálozás, lemondás, vagy törvényszéki elmozdítás következtében;

c) ha az esperes, mint lelkész, más egyházmegyébe költözik.

Az esperes jog- és hatásköre. A 164. §. a beigtatás előtt egészen újra fog szövegeztetni.

165. §. Köteles az esperes évenként egy maga mellé vett lelkészszel, esetleg az egyházmegyei gondnok vagy világi tanácsbíróval, minden egyházat meglátogatni. Ha e látogatást egyházmegyéjének nagy kiterjedése, vagy bármi ok miatt önmaga nem végezheti: akkor maga helyett egyházmegyei lelkészi tanácsbíró vagy rendes lelkészt is bízhat meg; sőt ha a szükség úgy kívánja: általa több látogató küldöttség is szervezhető az egyházmegyében.

166. §. Az egyházmegyei látogatók megjelenéséről esperesi körlevélben értesíttetnek az egyes egyházak, mely időre a lelkész a presbitériumot mindig összehívja. Az egyházlátogatóknak egyszerű és tisztességes ellátásáról: továbbszállításukról, minden gyülekezet gondoskodni tartozik.

167. §. Az esperesi látogatás gondoskodása és figyelme kiterjed a körülmények kívánatához képest az anya-, leány-, társ- és fiókegyházakban:

a) az egyház beléletét, t. i. az istenitisztelet rendét, és annak úgy vasárnap, mint hétköznap megtartását, a biblia-magyarázás miként gyakorlását, a confirmatiót, az istenitisztelet látogatását, az úrvacsorájával élő egyháztagok, az áttérések, a visszas házasok, egymással törvénytelenül élők számát, az adakozások, a helybeli szegények és árvák ügyeit, az egyházi és iskolai ügyek előbbvitale érdekében tett intézkedéseket, az előfordulható hitfelekezeti sérelmeket tárgyzó és illető kérdésekre;

b) az egyház küléletét, szervezetét és vagyonát, t. i. a presbitérium és egyházközség szabályszerű szervezését, azok gyűlései jegyzőkönyveit, az egyházmegyei és kerületi jegyzőkönyveket, az esperesi és püspöki körlevelek rendes és állandó jegyzőkönyvbe bevezetetését; az egyház iratairól, szent edényeiről, ingó vagy ingatlan vagyonáról szóló leltárt; az egyház ingatlanai telekkönyvezését; tőkepénzei elhelyezését és biztosítását; az egyház jövedelmeit, az alapítványokat, az évi számadások állását és megvizsgálását, az egyház épületei jókarban tartását s azok tűzkár elleni biztosítását, a belhivatalnokok fizetése pontosan kiszolgáltatását és az azok használatában s az egyház tulajdonában levő egyházi földek adóügyét; az egyház évi tartozásait (az egyházmegye, kerület és főiskolák részére) tárgyzó és illető kérdésekre;

c) az iskolai ügyeket, épületeket illetőleg, hogy t. i. mi karban vannak az iskolák, úgy szellemileg, mint anyagilag, azoknak alapos megvizsgálására;

d) az egyházi tisztviselők hivatalos eljárására és magánéletére, a presbitérium és egyházi tisztviselők közti viszonyokra;

e) az anyakönyvek vezetését s a statisztikai adatokat tárgyzó és illető kérdésekre és dolgokra.

Mindezekre vonatkozólag, az esperes az egyházlátogatás jegyzőkönyveit, az egyházmegyei közgyűlés elé terjeszti.

Az egyházkerületi főgondnokokra vonatkozó szakaszok így fogadtattak el: 173. §. Minden egyházkerületben egyházunk kebelébe tartozó világi férfiak közül egy főgondnok választatik, tekintet nélkül azok lakvagy tartózkodási helyére.

174. §. A főgondnok, az egyes anyaegyházközségek presbitériumainak szavazatai által élethossziglan választatik, az egyházkerületi közgyűlés által erősítetik meg s hivatalát esküttétellel foglalja el.

175. §. A főgondnoki hivatal üresedésbe jő: végleges lemondás, halál vagy törvényszéki elmozdítás következtében.

176. §. A főgondnok jog- és hatásköre:

a) Az egyházkerületi közgyűlés összehívásában, a tanácskozások vezetésében, mint elnöktárs részt vesz; az egyházkerületi közigazgatási s fegyelmi bíróságok irányában a hatodik részben a II. alatt foglalt §-ok szerint jár el.

b) Hivatalból tagja az egyházkerületi közgyűlésnek, az egyetemes konventnek és zsinatnak.

c) Képviseli az egyházkerületet a püspökkel együtt a polgári hatóságokkal szemben.

d) Közvetlen felügyelői s ellenőrzői tisztet gyakorol az egyházkerület főiskoláira, azoknak szellemi s anyagi ügyei vezetésére.

e) Általában az egész egyházkerület egyházi és iskolai ügyeinek intézését elnöktársával egyetértőleg vezeti.

A püspökökről szóló szakaszok így szövegeztettek: 177. §. Minden egyházkerületben, az egyházkerület kebelében működő, felavatott lelkészek és lelkészi oklevéllel bíró rendes theologiai tanárok közül élethossziglan, az egyházközségek presbitériumai által, egy püspök választatik.

178. §. A megválasztott püspök az egyházkerületi közgyűlés által erősítetik meg; hivatalába az esperesi kar által ünnepélyességgel ígattatik be és eskettetik fel. Fentartatván Ő Felségének az erdélyi fejedelmektől örökölt azon joga, hogy az erdélyi egyházkerület püspöke, megválasztása után, ezen állásában Ő Felsége által erősítetik meg és a hűségesküet letenni tartozik.

179. §. A megválasztott püspöknek rendes lelkészi hivatalt kell viselnie.

180. §. A püspöki hivatal üresedésbe jő: végleges lemondás, halál, törvényszéki elmozdítás által, vagy ha az illető püspök más egyházkerületbe megy át lelkésznek.

A püspök halála esetén, az ő egyházkerületi közigazgatási teendőit az egyházkerületi egyházi főjegyző végzi.

181. §. A püspök jog- és hatásköre:

A püspök, mint az egyházkerület egyik legfőbb tisztviselője, a felsőbb rendeleteknek, melyek az egyházkerületekhez a fensőbb hatóságoktól küldetnek, végrehajtását eszközli; oly kormányrendeleteket azonban, melyek az egyház közjogi állását érintik s egyházalkotmányi vagy hitelveinkkel összeütközésben vannak, vagy azokkal éppen ellenkezesek: nem köröztetheti és közgyűlési tárgyalás előtt azok teljesítését nem követheti; a lelkészekre, segédlelkészekre, általában minden egyházi tisztviselőre, gyülekezetekre és egyházmegyékre, az egyházi szolgálat és kormányzás minden irányában kellőleg felvigyáz; minélfogva minden egyházi tisztviselő köteles minden ügyben, valahányszor a püspök kívánja és felhívja vagy felhivatja, hozzá jelentést terjeszteni fel. Hivatalból tagja a konventnek és zsinatnak. Különösebb kötelességei:

a) Minden évben, — ha a körülmények és viszonyok engedik — legalább egy egyházmegyében levő gyülekezeteket s azoknak iskoláit meglátogatni az illető esperes és egyházmegyei gondnok, vagy azok helyetteseinek kíséretében.

b) Az egyházkerület levéltárára és pénztárára felügyelni, azokat ellenőrizni.

c) Az egyházkerület főiskolájára közvetlenül felügyelni, annak vizsgálataiban részt venni, más időben is az intézetet vagy intézeteket meglátogatni; minden nevezetesebb mozzanatról, mely a főiskola életében felmerül, az illető tanárkaroktól tudósítást kívánni.

d) Az egyházkerületi közgyűléshez évenként jelentést tenni az egyházkerület egyházi és iskolai állapotáról.

e) Az egyházkerületi közgyűlés összehívására és vezetésére nézve az egyházi törvény illető §-ai értelmében intézkedni; az egyházkerületi bíróság irányában a hatodik részben a II. alatt foglalt §-okban előírt teendőket végezni.

195. §. Választásra jogosult az anya-, társ-, leány- és fiókegyházaknak, minden önálló, apai, vagy gyámi hatalom alatt nem levő — habár az apával közös háztartásban élő, de egyházi közterheket külön viselő, 24 évet betöltött vagy nagykorúsított férfi tagja, valamint özvegy vagy férjetlen nők; továbbá: vegyes házasságban élő ev. reformált hitű nők is, kik az előző évekről rendes egyházi és közalapi tartozásaikat, a választást egy hónappal megelőzőleg lerótták; ha az egyházi hatóság által, egyházi vétség miatt fegyelmi úton, szavazó joguk elvesztésével büntetve nincsenek.

Ha az anyaegyház s társ-, leány- és fiókegyházai közt, ezeknek az egyház fentartásához járulások arányában, a lelkészválasztásba való befolyásuk egyezségeleg vagy a folytonos gyakorlat által van megállapítva, az a társ-, leány- és fiókegyházak választói joggyakorlatára irányadó.

Az erdélyi egyházkerület, sajátos helyzete szempontjából, felhatalmaztatik: a lelkészválasztói jogosultságnak sajátos viszonyainak megfelelő megállapítására.

Ezzel a napirend ki levén merítve, az ülés este fél 8 órakor berekesztetett.

Április 4-iki ülés.

Jegyzőkönyv hitelesítés után, az elnökség jelentette, hogy a közalapi végrehajtó-bizottság beadta terjedelmes munkáját a közalap tíz éves életéről, munkálkodásairól és az eddig felmutatott eredményekről, valamint bemutatott az egyházak szükségéről összeállított kimutatás is. Mindezeknek átnézése és tanulmányozása egy bizottságnak lesz a feladata. Tagjainak megválasztását a következő ülésre tűzte ki a zsinat.

A papi egyenruha kérdése került elő ezután. Az erre vonatkozó javaslatlattel végett kiküldött bizottság, már előző napon ott tanácskozott a megyeház dísztermének egyik sarkában; keresvén ebben a tekintetben a legjobbat, legcélszerűbbet s közszemlére tevén ki és limitálván egy-egy palástot, papi kabátot. Végre is a következő rendszabályt terjesztette elő s a zsinat azt megerősítette:

A lelkészek öltözetükben is a társadalmi illem követelményeinek megfeleljenek; hivatalos tisztükön kívül is legyenek mindig egyszerűen, de tisztességesen, sötét színű ruhába öltözködve; midőn pedig hivatalos tisztükben járnak el, sőt hivatalos polgári ünnepélyeken is, rendszeres egyházi ruhát viseljenek; nevezetesen közép magasságú magyar süveget, fekete nyakkendőt, hosszú fekete atillát begombolva, lehetőleg gombkötő munkájú fekete övvel, a hátat egész szélességében befedő palástot, vállra fekvő gallérral, egyszerű nyakkötővel; általában minden öltözetet feketét.

Említettem a maga helyén, hogy a törvényjavaslatnak az egész törvénykezési szervezetre vonatkozó része, átdolgoztatott az illető bíróság által. Ennek a résznek megállapítása képezte tehát a mai ülésnek nagy terjedelmű, gyorsan végzett munkáját. Az egyes szakaszok megállapításának, apró-cseprő történetével nem foglalkozhatom, közölnöm kell azonban a megállapított szöveget úgy, a mint az törvénykönyvünkbe fog ígertatni; közölnöm annyival is inkább, mert ez a szöveg egészen ismeretlen a nagy közönség előtt.

Az én szerkesztő barátom, lássa: hol vesz rá tért

lapjában, a melyet mostanában annyira megzaklattam. En csak riporter kötelességemnek akartam eleget tenni.¹

Nagy izgás, mozgás, sőt erősen nyilatkozó türelmetlenség után megállapítatván az egész bírósági szervezet, a ref. bölcsészeti és theologiai fakultás kérdésével foglalkozó bizottságba választattak meg a tagok és pedig névszerint a következők: Bánfy Dezső báró, Décesy Lajos, Degenfeld József gróf, Dull László, Fejes István, Karap Ferencz, Kiss Áron, Kiss Albert, Kun Bertalan, Lengyel Imre, Papp Gábor, Szász Domokos, Szász Károly, Tisza Kálmán, Tóth Sámuel.

A szavazás igen nehezen ment s mikorra annak eredményét az elnökség és jegyzők megállapították, már délután 3 óra volt; igen ideje volt tehát, hogy ez az ülés berekesztessék.

1892. április 5-iki ülés.

Az előző napi ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után, az egyházi adó és közalapi bizottság tett előterjesztést, a hozzá utalt egy néhány tárgyról. Ezek között legnevezetesebb volt, a *Gencsey Béla* illetéktelen megadóztatási, régidő óta folyó ügye, a mely körülbelül két óráig tartó vitát eredményezett, nagyban emelvén a zsinat tagjainál a türelmetlenséget, kivált azért, mert hiszen egy rövid berekesztő ülésre számítottak s némelyek már búcsúztak is, a midőn ez a nehéz kérdés váratlanul nyomult előtérbe s kivette a maga részét az időből. A dolog vége az lön, hogy az ügy visszatétetett a tiszántúli egyházkerülethez végleges elintézés végett.

Egy bizottság választott meg ezután az egyházak egybeállított szükségerei felett leendő egybevetés és jelentéstétel céljából. Ezen bizottságok tagjai Szász Károly, Szilassy Aladár, Papp Gábor, Beöthy Zsigmond, Fejes István, Meczner Béla, Szabó János, Széll Kálmán, Degenfeld József gróf, Szász Domokos, Hegedüs Sándor, Dull László.

Egy hálatartozás teljesítése iránt, intézkedett ezután a zsinat. Elhatározta, hogy a püspökök és főgondnokok által üdvözölni fogja *Br. Vay Miklós* ő nagy méltóságát 91. születési évfordulója alkalmából. A tisztelgő előjárókkal bizonyára ott lesz az egész magyar ref. egyház összes tagjainak szíve és háláérzése is.

Majd a jövő teendőire nézve tettek intézkedések. A zsinat harmadik ülésszaka november hé első felében fog ismét egybehívatni s a különféle bizottságok felhívtak, hogy addig a hozzájuk utalt ügyekben szorgalmasan munkálkodjanak.

Ki levén merítve a napirend, Tisza Kálmán elnök kezdette a búcsúszót, köszönetet mondván elnök társainak, a zsinat tagjainak s a jegyzői karnak. A köszönetet előbb Papp Gábor, majd Kun Bertalan viszonozták Tisza Kálmán iránt s azt többször lelkes éljenek szakíták meg.

A zsinat utolsó lélekemelő mozzanata Kun Bertalan püspök felséges alkalmi bezáró imája volt, a melynek lélekhez szóló szavai elhangozván, a zsinat ezen második ülésszakát 12 óra 25 perckor berekesztette s a zsinati tagok, szívélyes kézszerítások, némelyek épen mélyebb megindulás között váltak meg egymástól, s így én is megválhatok most már tudósítói tisztemtől.

Adatot talán eleget állítottam össze a gondolkodás számára s ha némelyek esetleg feljegyzés nélkül maradtak, azt mentse ki sok elfoglaltatásom a zsinat ideje alatt, s a zaklatottság, a melylyel a tudósítások összeállítása jár.

Mitrovics Gyula.

¹ Hálás köszönet érte! Az »Egyházi törvénykezés« című munkálatot már csak a következő számban közölhetjük. Szerk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Püspöki körlevél.** Nagytiszteletű Esperes úr! Sürgős köröztetés céljából közlöm a nagyméltóságú cultus miniszter úrnak 1892. márc. 21-én, 571. elnöki szám alatt kelt, a méhtenyésztés fellendülése érdekében kibocsátott rendeletét másolatban. „Hazánk méhészete szép és örvendetes fejlődésnek indult, és mindazáltal épen azoknál nem honosúlhat meg, a kik azzal leginkább foglalkozhatnának. Szegényebb sorsú lelkészek, néptanítók, erdő- és gát-őrök ugyanis nem foghatnak az okszerű méhészethez, mert nincsenek azon helyzetben, hogy méhest tudnának berendezni. Azon célból tehát, hogy egyfelől a méhészet az országban nagyobb kiterjedést nyerjen, és hogy másfelől a szegényebb sorsú honpolgárokon segítve legyen, az ország különböző vidékein 57 méhesnek államköltségen leendő felállítását, és azok mindenikének 10 méhkaptárral, egy darab mézpergetővel és a legszükségesebb méhészeti eszközökkel való berendezését határozta a m. k. földművelésügyi miniszter úr el. A miniszter úr egy méhesnek fölállítási és berendezési költségét 102 frt 65 kr egységi árban állapította meg. Ezen állami segélyt kamat nélküli kölcsönkép szándékozza adományozni, tíz év alatt történendő visszatérítés kötelezettsége mellett; önként értetvén, hogy miután az első és második évben jövedelemre számítani nem lehet, a kölcsön visszatérítése csak a harmadik évben venné kezdetét és így az egész kölcsön nyolc évre felosztva, az 1902-ik évben teljesen törlesztve lenne. Mindazok tehát, a kik ezen állami segélyt igénybevenni akarják, az iránt folyamodványaikat folyó évi április 15-ig Grand Miklós országos méhészeti felügyelőnek (lakik Buziáson Temes megyében) küldjék meg; megjegyezvén, hogy a néptanítók folyamodványát a királyi tanfelügyelőségek lesznek hivatva az említett méhészeti felügyelőnek a megállapított határidőig beküldeni; ellenben a lelkészek folyamodványukat minden közvetítés nélkül egyenesen és közvetlenül a méhészeti felügyelőnél nyújthatják be. Mihelyt azután a folyamodványok a méhészeti felügyelő részéről a nevezett miniszter úrhoz felterjesztettek, ugyanis a szóban levő állami segély odaítélése tekintetében határozni és egyszersmind az iránt is intézkedni fog, hogy mindazok, a kik ilyen úton méhesnek jutnak birtokába, a méhészeti vándor tanítók által, a méhészet elméletébe és gyakorlatába bevezetessenek. Minthogy ezek szerint a segély-nyújtásnál első sorban a lelkészek és néptanítók fognak tekintetbe vétetni: van szerencsém tisztelettel felkérni méltóságodat, hogy a földművelésügyi miniszter úrnak ezen üdvös szándékát megfelelő körözés által támogatni szíveskedjék.“ Nagytiszteletű esperes úr! Tekintve az idő rövidségét, mely alatt a folyamodványoknak be kell nyújtatni, szíveskedjék a lelkész urakat felhívni, hogy minden késedelem nélkül továbbítsák az ügy érdekében e körlevelet. Atyafiúi szeretettel vagyok, Miskolcon, 1892. márc. 31-én.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

— **A „Debreceni Prot. Lap”-nak** immár két szavazata van ellenünk s — azt hiszszük, hogy még több is akad. *Dicsőfi* lelkész úr bús gerjedezésre gyűlad „Mátrahegyi”-nek egy megjegyzése miatt s német és héber tudományát is felhasználja a mi megkisebbitésünkre; de e mellett is még eléggé jól érezzük magunkat s a debreceni collegium sem dőlt el, noha ő mindenáron azt iparkodik elhíttetni olvasóival, hogy a mi Mátrahegyinknek a haladó orthodoxiára vonatkozó megjegyzésével a debreceni főiskola becsülete van egész cynicus modorban megtámadva. Nem tudjuk, van-e még valaki Debrecen városában, a ki ezt a költői nagyítást aláírná; de ha eze-

ren volnának is, nyugodtan állíthatnók velök szemben, hogy káprázat fogta el őket, s a patriotismus mámorától megrészegegedtek. Legyen meggyőződve D. úr (a ki önkéntesen-e vagy megbizásból az egész főiskola nevében szállt ki a porondra!), hogy a debreceni collegiumot, annak multját, jelenét, hivatását sokkal többre nézi a „Sárospataki Lapok” szerkesztője, semhogy azt bárki által is becsületében engedné megtámadni s higgye el, hogy Mátrahegyi is nemesebb érzésű ember, semhogy ezt magának megengedhetné. Hanem hát a szikrát is fel lehet fújni lobogó lánggá — az bizonyos s ha valakinek ebben kedve telik, mi nem zavarjuk ebbeli gyönyörűségében. Csodálkozunk kell egyébaránt a D. úr patriotismusán, hogy akkor, a mikor a „Debreceni Prot. Lap” a debreceni collegium internatusát s azzal az egész főiskola tan-fegyelmét, a tanulósg tudomány-szeretetét stb. országra szóló bátorsággal megkorbácsolta: — *mi velünk együtt ő is hallgatott!* Mit is mond csak a biblia a szállkáról és a gerendáról? ... A másik szavazat a „*Presbyteri Janus*”-é, ezé az álnévű íróé, a ki megkövetelné a kritikusoktól, hogy őt ebben az önző világban, a mikor olyan sokan eladják különböző árakon magukat, — még álnévének kényelmes rejtekében is mindenki független gondolkodásának tisztelje s ne merje feltenni azt, hogy ő bizonyos érdekelt körök megbizottja, a kik nézeteiknek irodalmi úton is toborzani kívánják a hadsereget. P. J. különben az ő újabb megjegyzéseivel és sértő kifakadásával sem igen bizonyította be eredetiségét, mivel *Dicsőfi* tollából kölcsönzött tekintélyi érvekkel lövöldöz el-
lenünk s Mátrahegyit is utánozni akarván, lapunknak kritikai szellemét *sárospataki színezetnek* kereszteli s bizonyosan nagyon meg volt elégedve önmagával, a mikor ilyen módon bennünket — nem *megrugott* (mint finom ízléssel ő mondaná) — hanem lekritizált. A sas szárnyai alá bujt ökörszemnek egyébaránt kívánunk szerencsés növekedést. A mint eddig elismertük P. J.-ben a — szerintünk elismerésre méltót — úgy ezentúl sem, a levélközés után sem leszünk fukarok a dicséretnek osztogatásában, ha arra érdemesnek fogjuk találni. A Sphynx-ekkel szemben mindenkor jogosult volt egy kis hitetlenkedés!!

— **A tanári fizetések kérdése ügyében** az „Országos Középiskolai Tanár-egyesület” választmánya folyó hó 11-ére nagygyűlést hívott össze Budapestre. A gyűlés összehívására okot az állami tisztviselők fizetésének szabályozásáról szóló törvényjavaslat szolgáltatott, mivel ebben a tanárok is a tisztviselőkkel együtt rang-osztályokba soroztattak, a rang-osztályokkal összekötött fizetési fokozatok szerint pedig a tanárok helyzete nem hogy javúlna, de még rosszabbá válnék. Különben is a tanárok közt nincsenek s nem lehetnek rangfokozatbeli különbségek úgy, mint más hivatali pályán, hol különböző s egymásfölé helyezett munka-körök vannak. Épen ezért a választmány a nagy bizottsági gyűlés elé elfogadás végett a következő javaslatot terjeszti: Kérlemze a tanár-egyesület, hogy a középiskolai tanárokat vegyék ki a tisztviselők fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslatból s ügyöket a viszonyoknak megfelelőleg rendezzék, vagy úgy intézkedjenek, hogy a tanárok között rangban ne legyen különbség, hanem minden tanár a VIII. osztályba soroztassék. Kérlemze az egyesület a szolgálati pragmatikát, valamint azt is, hogy miután a tanárok élethossziglan egy azon állásban maradnak, a quinquenniumokat emeljék fel 200 frtra.

— **Elkésztett kitüntetés.** *Gáspár János* kir. tanácsost és nyugalmazott tanfelügyelőt, a tanügy terén kifejtett hasznos tevékenysége elismeréséül, mult hó 4-én a király a Ferencz-József-rend lovag-keresztjével tüntette ki. Erről a kitüntetésről azonban a derék tanférfiú már nem érte-

sülhetett, mert mint tudjuk, mult hó 6-án meghalt. A hatalmas lap erről csak a temetés után több nap múlva emlékezett meg!

— **Az erdélyi egyházkerületnek** a domesztika eddigelé adott egyszersmindenkorra 80.579 frt, ezenkívül tőkészerű segélyül ad 32 évig évenként 11.658 frt és missio-célokra állandóan 5300 frt évi segélyt. Az uniának ez nem megvetendő gyümölcse!

— **A sárospataki érettségi vizsgákra** — a mint jó forrásból értesülünk — *Szőcs Farkas*, budapesti theologiai tanárt küldte ki a minisztérium kormánybiztosul.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A március 15-én tartott ifjúsági bálón felülfizettek: dr. Bartha Béla 4 frt, Szabényi Karolina 3 frt, Kérészy István 2 frt, Kun Béla 2 frt, Takáts Zoltán 2 frt, Pozsgai Miklós 2 frt, Bakó Bertalan 1 frt, Maklári Pap Miklós 1 frt, Szántóné Nagy Etelka 1 frt, Both Józsefné 1 frt, Buza János 1 frt, Szabó Pál 1 frt, Abaházi Józsefné 1 frt, Gagyí Károly 1 frt, Urbán Mihályné 1 frt, Fodor Jenő 1 frt, Tatár Andrásné 1 frt. A bálbizottság nevében fogadják legmélyebb köszönetünket.

Papp Imre,
ellenőr.

Urbán Dezső,
pénztárnok.

— **Kérelem.** Tisztelettel felkérjük a protestáns zsinatok n. é. tagjait s általában a protestáns egyházak vezérferfiit: méltóztassanak a már kért adatokat, mint szinte a kintlevő aláírási íveket is hozzánk (Budapest, IV., Vámházkörút 8. sz. a.) beküldeni, hogy az Almanach hátralevő részének szerkesztésében akadályozva ne legyünk s így a jogos igényeknek minél előbb megfelelhessünk.

A „Protestáns Almanach”
szerkesztősége és kiadóhivatala.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

M. F. Kaptam a levelet s úgy lesz, a miként óhajtja. Buzgóságát mindenkor nagyra becsüljük. — G. B. Azok az itt lévő holmik postára kerülnek. A bírálat régen a fiókban van; a zsinat az oka, hogy hátra szorult. — Gy. S. Most nem lehetett közölnünk; a következő számra előjegyeztem. Köszönet érte. — F. L. Levélben mondom el a mondani valókat. Azt a bizonyos kérdést egy más valaki is megszerette. — G. P. Örömmel veszem arra az útam, ha ugyan sikerülhetne az a bizonyos tervem. A személyes érütközésben vigasztalás, erő, bátorítás és sok esetben egyezség vagyon. — Referens. Isten hozta! Debusset pridem! — G. I. Levelet írtam. — A. M. A reclamált számot elküldtük. — Kérdezőnek. Én is úgy tudom, hogy a «Prot. Egyh. és Isk. Lap» fizeti a munkatársait és pedig egy némelyiket igen tisztességesen. Hogy mindeniket-e: azt ő képes csak megmondani. Forduljon a szerkesztőséghez. — Többeknek. Irodalmi rovatot nyitunk, mihelyt lehet s akkor az aprólékosabb művekről egyszerre megemlékezünk. Hiába! Egyszerre minden irányban nem tehetünk mindenkinek eleget, bár hogy törekszünk is. — P. M. A lábas postával elküldtem.

HIRDETÉSEK.

BIBLIÁK ÉS UJ-TESTAMENTOMOK RAKTÁRA

BUDAPESTEN,

Rudolf-rakpart 7. szám alatt.

Bibliák és Uj-Testamentomok a következő árjegyzék szerint kaphatók:

Biblia (Petit)	kis 8 ^o , bőrvászon	— 80
—	kis 8 ^o , félbőr, aranyz.	2.—
—	kis 8 ^o , Chagr.-bőrbe, aranyz.	3.—
(Corpus)	8 ^o , bőrvászon	1.30
—	8 ^o , bőr	1.45
—	8 ^o , félbőr, aranyz.	2.50
—	8 ^o , Chagr.-bőrbe, aranyz.	4.—
—	8 ^o , családi lajstrommal	—
(Mittel)	4 ^o , félbőr, aranyz.	4.30
—	4 ^o , Chagr.-bőrbe, aranyz.	6.10
Ujtestam. (Nonp.)	32 ^o , vászon	— 12
— és Zsolt. (Colon.)	32 ^o , vászon	— 18
—	32 ^o , félbőr, aranyz.	— 60
—	32 ^o , Chagr.-bőrbe, aranyz. tok	1.—
—	(Cicero) 8 ^o , vászon	— 50
—	(Cicero) 8 ^o , félbőr, aranyz.	1.25
—	8 ^o , Chagr.-bőrbe, aranyz. tok	2.10
—	32 ^o , vászon (új, átdolgoz. kiadás)	— 12
Zsoltárok	32 ^o , bőrpapír	— 03

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Ujtestam. részek 32°, bőrpapír (egyenként) — 03
Esketési Bibliák ajánlási lappal és családi lajstrommal 8°,
(Garmond írás) bőrben 1.50
Ugyanaz Chagr.-bőrben, aranyz. tokkal 4.50

Bibliák és Uj-Testamentomok vasárnapi iskolák számára fél áron kaphatók. — A szent könyvek különféle nyelveken is kaphatók.

Az ár bérmentes beküldése után díjmentesen szállíttatnak.

Megrendelések intézendők MOODY ANDRÁS skót lelkészhez,
Budapest, Rudolf-rakpart 7. szám.

Magyarország legrégibb harangöntődéje Kis-Gejőcsben (Ungmegye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, forgatható fa- vagy vaskoronával. Jót állok a legjobb hangképeségért, tartósságért és a szállításhoz történhető károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Öntődém, több mint egy százados fennállása óta, közmegelegedésre már nagyon sok harangot szállított s reményelem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagyt. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,
harangöntő és földbirtokos.

3 — 11

IFJ. HÖNIG FRIGYES harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapítattott 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágyak használatával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kivánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kivánatra díjmentesen küldetnek.

3 — 10

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Egyházpolitikánk.« *Mocsáry Lajos.* — »Meczner Béla zsinati beszéde a papi özvegy-árva-gyám-tár ügyében.« — »Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint.« *Buza János.* — »A sárospataki főiskola Comenius előtt.« *Szinyei Gerzson.* — »Az abauji egyházmegye tavaszi közgyűlése.« — »A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« *Gyarmathy Soma.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Egyházpolitikánk.

I.

Hazánk közéletének századokon át nagy fontosságú tényezője, a protestantizmus, nagyon szerény, majdnem jelentéktelen szerepet folytat ez idő szerint. Jelszava, úgy látszik: bene vixit, qui bene latuit.

Örömdetes volna, ha ezt annak jeléül lehetne tekinteni, hogy nálunk a felekezetség szelleme általában alább szállott. De a protestantizmus visszavonulása e tekintetben minden esetre csak egyoldalú fejlődést jelez, mert hiszen a felekezetség szelleme katolikus részről, épen ellenkezőleg, gőzerővel dolgozik. A protestantizmus hasztalan vindikálná maga számára azt az érdemet, hogy jó példával jár elől a vallási villongások kerülésében, mert minél inkább szorítkozik passiv szerepre, annál inkább nőnek az ellenzéknek szarvai s minél későbbben, annál nagyobb elkeseredéssel és erővel fog kitörni a reactio, mert előbb-utóbb mégis sarkára fog állani a protestantizmus is, magát végleg elgázoltatni még sem engedi. S épen azért, azon általános érdekből, hogy ez az ország a felekezetség szellemének, a vallási villongásoknak fokozódásától menten maradhasson, sokkal helyesebben cselekednék a protestantizmus, ha minél előbb hozzá látna ahhoz, hogy az ultramontán áramlat ellenében felemelje azokat a gátakat, melyeket megalkotni a rendelkezésére álló eszközökkel módjában áll.

De úgy van-e hát csakugyan, hogy a protestantizmus oly jelentéktelen szerepet visz ez idő szerint közéletünkben; úgy van-e csakugyan, hogy az egyházi ügyeink vezetésében ez idő szerint fölülkerekedett döntő körök politikájának megfelelően, önként vállaljuk magunk ezt a sze-

rény szereplést? Én azt hiszem, hogy eléggé el van már terjedve s talán nyugtalanít is már sokunkat ennek nyomasztó tudata, de hát hogy annál inkább konstatalható legyen a helyzet, regisztrálni akarok bizonyos tényeket és jellemezni némely nyilatkozatokat, melyek állapotainkra s a nálunk uralkodó hangulatra élénk világot vetethetnek.

Nézzük zsinatunk magatartását a lefolyt két ülés-szak alatt.

Én a zsinat működését tüzetes bírálat tárgyává tenni nem szándékozom. Ha szerencsés lehettem volna benne helyet foglalni, teljes lélekkel csatlakoztam volna azon kisebbséghez, melynek élén oly lelkesen harcoltak saját egyházkerületünk képviselői; mélyen fájlalom az ősi, tisztavízű önkormányzati szervezetünkön ejtett csonkításokat: mindamellett köteles tisztelettel fogadandóknak tartom legfőbb törvényhozó testületünk intézkedéseit, annyival inkább, mert biztat a remény, hogy az egyházunkban élő erős szabadságszerető érzület mellett ki fogjuk heverni a zsinatnak bölcs intézkedéseit s egy következő zsinat kiköszörülheti a most ejtett csorbákat, épúgy, mint még ez a mostani centralizáló zsinat is kiküszöbölte a lelkészválasztási törvényből azt, mit a promotio érdekében jóhiszeműleg hoztunk be múltkor, de a mit sehogy sem birt a szabadságszerető természet bevenni, — a candidatiot. Nem akarom vellicálni még azt sem, vajjon nem férhetne-e kétség még magunknak a zsinat határozatainak érvényességéhez és ennek folytán az engedelmisségre való kötelezettségünkhöz is, miután a zsinat tagjainak egy része, az erdélyiek, világosan törvényellenesen lettek megválasztva s azért a zsinatot kiegészítettnek s törvényes alapon nem állónak is lehetne tekinteni. De ha már ez is amúgy nem parla-

mentáris, hanem patriarchalis módon el lett intézve, isten neki! több is veszett Mohácsnál; nem lehet tagadni, hogy a míg csak lehet, kerülnünk kell azt, hogy élökre állítsuk a saját körünkben felmerült viszályokat s meg kell tartanunk azt a solidaritást, melyre nekünk, mint kisebbségnek, szemben a katholicizmussal s az autonómiánkat mindinkább szorongató állammal, igen is nagy szükségünk van.

De ki akarok emelni két momentumot, egyik zsinatunknak külső szereplése, másik bizonyos mulasztások, melyeket — szerény véleményem szerint — elkövetett.

Ohajtandó lett volna, hogy a zsinat a közvéleményre nagyobb benyomást tegyen, hogy az ország közönsége átértse, milyen fontos tény az, hogy az országnak több, mint három milliónyi polgára oly mandátummal ül egybe, melynélfogva joga van nemcsak legfőbb forumként dönteni a legfőbb egyházi ügyekben; hanem még hitcikkelyeket is eltörölni vagy alkotni. A zsinat első föllépése rangjához illőleg volt scenirozva, de ülésezései azután egyáltalában nem birtak kelteni semmi érdeklődést. A külsőségeket se birta később kellőleg megóvni, példáulú azon tény, hogy a királynál való hagyományos tisztelgés csak amúgy a rendes kihallgatás alkalmával, egyvégben a királyi tanácsosságot megköszönő *minorum gentium* hazafiakkal s kegydíjakat nyert Sanyaró Vendelekkel lett abszolválva, bizony arra mutat, hogy a status evangelici tekintélye nagyon alább szállott az idők folyamában. De nagyon feltűnő volt az különösen, mily sovány tudósítások jöttek a hírlapokban a zsinat tárgyalásairól. Fél vagy negyed hasáb, hátul a kisebb jelentőségű tárgyak közt, sokszor csak a „Vidék,“ vagy épen a „Napi hírek“ rovatában; ugyanazon egész vagy rövidített referáda valamennyi lapban, azon kevés gondnal és precisióval, mely általában a magyar időszaki sajtó vásári munkáját még a hazai német sajtóval szemben is hátrányosan jellemzi. Semmivel se méltatták többre a zsinatot, mint valamely egyházkerületi, esperességi vagy akár a budapesti eklézsia gyűlését; protestáns gyűlés — hát protestáns gyűlés!

Igaz, hogy érdekesség dolgában nagy concurrentiát csináltak a zsinatnak az országgyűlési választások, majd a még élénkebbeknek ígérkező, de minden esetre nagyon érdekes válaszfelíratí és költségvetési viták, de mégis kellett s azt hiszem, lehetett volna is arról gondoskodni, hogy a zsinat ülésezésére más módon is nagyobb mérvben legyen irányozva a közfigyelem. Most kellett volna foganatosítani azt, mire ott volna eszközlőül a Prot. Irodalmi Társaság, hogy érdekeink kellő képviseltetése a napi sajtóban már egyszer valahára nyélbe üttessék.

Hanem hát igaz, hogy a közérdeklődés fölkeltésére az szolgált volna leghathatósabban, ha megtörtént volna az, minek elmaradásában már valódi és súlyos mulasztást kell látnom minden tiszteletem mellett is, hogy t. i. a zsinat emelje fel szavát azon két nevezetes incidens alkalmából, mely épen ülésezése alatt felmerült. Érttem azokat a reversalisokat, melyeket az országgyűlési képviselők a katolikus papságnak adtak, és a mi még fontosabb, azt a nagy horderejű nyilatkozatot, melyet Szent István-társulati beszédében az új primás: Vaszary tett.

A ki még nem akarta látni ekkoráig, hova jutottunk, annak szemeit fölnyithatta az a vakmerő agitáció, melyet a katolikus klérus a lefolyt képviselőválasztásoknál végbevitt. Nem lehet többé beszélni hecc-káplánokról, kik egyébiránt azelőtt se cselekedtek előjáróik conniventíája s biztatása nélkül, püspökök s minden rendű és rangú veres hasú és keresztes egyházi férfiak inscenirozták a legnagyobb nyilvánossággal a fanatizálás művét. És a reversalisok! Nem kevesebb, mint 76 jelöltet sorolt fel névszerint, vastag betűkkel a „Magyar Állam,“ ki reversalist állított ki, írásban vagy szóval, pártkülönbség nélkül; legtöbb a nemzeti pártból, de többen még a függetlenségi pártból is. Lehet, hogy a 76 közt volt sok, kire csak ráfogták, de hát ez esetben meg az a nagyon jellemző dolog, hogy az illetők, bár figyelmeztetve, tán 4—5-öt kivéve nem tartották jó hírnevök megóvása érdekében szükségesnek, hogy nyilvánosan tiltakozzanak. Nagy hanyatlását jelzi ez a közmorálnak.

Mi köze volt ehhez a zsinatnak, mert mit tehetett ellene? Majd megmondom; de nézzük előbb ama másik incidenst, a primás nyilatkozatát.

Vaszary kijelentette, hogy az elkeresztelési vita csak okozat, az ok az 1868. 53. törvényben rejlik s határozottan kimondotta, hogy ennek változtatását, a szülők úgynevezett természeti jogának érvényesítését kívánja; reményli, hogy addig is, míg ez megtörténik, fog létrehozni a kormányval valamely *modus vivendi*, mely alkalommal azonban ő saját álláspontjából nem enged egy szemernyit sem. Ez nyílt és vakmerő hadüzenet, melyhez hasonló még nem jött a klérus részéről, mert ez már nem egyes Lajcsákok és Schopperek túlbuzgóságának kifakadása, hanem az egész klérusnak ünneppélyes manifesztuma, mely a vallásháború fáklyáját dobta közénk. S e vakmerő kihívásra micsoda visszhangot adott a „szabad“ sajtó? Conticuere; egyidejűleg egy kormánypárti lap, a „Pesti Hírlap“ jelentette ki igen simán és szerényen, hogy a primással ellenkező véleményen lenni bátorodik, a többi beszélt a primás beszédének egyéb tar-

talmáról, eldicsérte, magasztalta ezért is, amazért is, az elkeresztelési ügy felett elsiklott üres frázisokkal. A kálvinista zsinat pedig ott ült együtt a megyeházában, beleásta magát a revideált törvény paragrafusainak tömegébe, nem is hederített a bombára, mely egyházi viszonyaink közé lecsapott, mintha nem is volna hozzá semmi köze, mintha nem is érezte volna a csapást.

Mit kellett, mit lehetett volna tennie? — azt lehet talán kérdeni ezen incidenssel szemben is. Mind a kettőnek ötletéből az lett volna — csekély nézetem szerint — a zsinatnak feladata, hogy adjon hangot, tudassa a világgal, hogy érti és érzi a helyzet minőségét s a katolikus klérus föllépésének horderejét. Ha ezen föllépéssel szemben zsinat együtt nem létekor késlekedett volna protestáns részről a megfelelő viszonzás, míg az illetékes testületeknek, gyűléseknek meg leendett hozzá a kellő alkalmuk, az önként folyt volna a viszonyokból: de midőn együtt van a protestantizmus összeségének képviselője, az a testület, melynek legeslegfőbb feladata annak jogai és érdekei mellett síkra szállani, és ez a nagy feladatú és tekintélyű testület hallgat, — vajjon nem fogja-e méltán azt gondolni az ország közönsége, hogy a klérusnak valóban igaza lehet, nem fog-e csodálkozni a fölött, hogy az egykori rebellisek ivadékaiknak körében mennyire megcsappant nemcsak a harci erély, de még az önfentartás ösztöne is. A mi a dolog praktikumát illeti, úgy az egyik, mint a másik incidens ötletéből azon fontos elvi viták folyamán, melyek napirenden voltak, fel lehetett volna szólalni, megfelelő nagyobb szabású beszédekben reflektálni a fölmerült nagyfotosságú eseményekre, a primás nyilatkozatával szemben pedig helyén lett volna egy konkrét lépés tétele is. A zsinatnak törvényeink értelmében feladataihoz tartozik az is, hogy felekezetünk érdekében az államkormányhoz és az országgyűléshez feliratokat intézzon; indítványozni lehetett volna, hogy azon támadás ellenében, melyet a katolikusok feje az 1868. 53. törvénycikk ellen intézett, mi azon törvénynek fentartásához ragaszkodunk s annak fentartását kérjük. Sajnálom, hogy a zsinati kisebbségnek jeles és lelkes tagjai egy ilyen indítvány megtevését opportunusnak nem tartották; meg lett volna hatása azon esetben is, ha maga az indítvány a többségnek ismeretes hangulata mellett nem ment volna keresztül, különböző ürügyek, például az evangélikusokkal együtt való eljárás célszerűsége miatt, elodáztatott vagy habár egyenesen elejtetett volna is: maga az a tény, hogy ezek a dolgok a zsinaton szóba hozattak, azok a hangok, azok az érvek, melyek onnan kihallatszottak volna, észrevétették volna az ország közönségével, hogy még mi is itt vagyunk és pedig mint oly tényezők,

melyekkel számolni kell; hogy meg van még az igazi szabadelvűségnek, a nemzeti szabadságnak az a régi gárdája, melyről tévesen hiszik talán némelyek már azt is, hogy abdikálni kész.

És ha ilyen hangot adott volna a zsinat, bizonyosan egészen más szerepet foglalt volna el egyszerre a közvélemény előtt külsőleg is, és nem mutatott volna oly szegényes alakot, mint sajnosan tapasztaltuk a lefolyt két ülés-szak alatt. Legyen szabad reményleni, hogy a még hátralevő ülés-szakon ki lesz pótolva, a mi most elmulasztatott, ámbár a mulasztás valószínűleg sajnosan lesz tapasztalható azon országgyűlési vitánál, mely a képviselőházban a cultusbudget alkalmával valószínűleg felszínre fogja hozni a felekezeti kérdéseket.

Mocsáry Lajos.

Meczner Béla zsinati beszéde a papi özvegy-árva-gyám-tár ügyében.

Mélt. és főt. Zsinat! Én a törvény-javaslatnak ezt a szakaszát nem fogadom el. Nem pedig azért, mivel a mennyire helyeslem a javaslat azon intézkedését, mely közalapi jövedelmünknek egy részét a lelkészi özvegy-árva-gyámintézet segélyezésére akarja fordítani, s a mennyire szeretném én, hogy ez az intézet mentől előbb állítassék fel és kezdje meg működését, épen annyira ellene vagyok, jelen viszonyaink között, egy lelkészi nyugdíjintézet létesítésének. És itt meg kell jegyezmem, hogy ezen intézet létesítését nem azért ellenzem, mintha ennek humánus és célszerű következményeit én is fel nem ismerném, hanem azért, mert ezt jelenleg könnyen nélkülözhetőknek tartom.

Ezen álláspontomat következőleg indokolom:

Nem óhajtom én ez intézet felállítását első sorban azért, mert elaggott, elbetegesedett, szóval munkaképtelenné vált lelkészeink érdekében van nekünk egy olyan régi gyakorlatunk, mely az illető lelkészek anyagi existenciáját jelenben biztosítja. Továbbá jelenlegi szűk anyagi viszonyaink között nem vagyunk képesek ez intézet részére oly tőkét teremteni, a melynek jövedelméből, a hivatal viselésre képtelen lelkészeket eddigi jövedelmökhöz megfelelő, vagy azt csak részben is megközelítő összeggel volnánk képesek nyugdíjazni. És végre, ez a legfőbb indok, melyért a lelkészi nyugdíjintézet felállítását jelenleg nem óhajtom, mert szerény egyházi tőkénket nem akarom szélylyel forgácsolni, mivel ezen intézet csupán csak a lelkészi özvegy-árva-gyámintézet károsításával eszközöltetik, ezen intézet segélyezésének egy nagy részét veszi el, ezáltal ezen kivétel nélkül mindnyájunk által sürgősnek jelzett intézet felállítását késleltetné, s ennek működését nagyon megbénítaná.

A mi jelenlegi elaggott, elbetegesedett, szóval hivatalviselésre képtelenné vált lelkészeink mostani helyzetét illeti, van nekünk egy régi gyakorlatunk, mely ezen lelkészek érdekében ma is fenn áll. Ugyanis az egyházmegye esperese által a munkaképtelen lelkészek mellé segédlelkészek rendeltetnek, s ezek viszik az egyházi szolgálat legterhebbjét, meghagyva a lelkészeknek a munka azon részét, a melyet ennek ereje netalán elbír. Így kölcsönös igyekezettel, munkálkodással előre megbeszélve az ügyek vezetését, vezetik az egyház dolgait. Erre — azt hiszem — majd nem minden egyházmegyében

van példa, a nélkül, hogy az egyház gondozásában úgy vagyoniilag, mint szellemileg valami károsodás történne. Azonban, midőn azon óhajításomnak adok kifejezést, hogy hivatalviselésre képtelen lelkészeink érdekében ezen gyakorlatunk továbbra is fennmaradjon; *együttal törvény által óhajtanám meghatározni, hogy segédlelkészeink a lelkészi jövedelem mily mennyiségében, mily arányában részesüljenek, mert jelenleg erről semmi intézkedésünk nincsen; már pedig, véleményem szerint, midőn egy segédlelkész a szolgálat terheit csaknem egyedül viszi, méltányos, hogy kellő díjazásban is részesüljön.*

Feltéve már most azon esetet, hogy egyes hivatalviselésre képtelen lelkészek oly csekély lelkészi jövedelemmel bírnának, miszerint abból saját családjokat is alig képesek feltartani: ezen esetben a közalapról szóló törvényünk c) pontját venném igénybe, mely a szegény lelkészek díjazását mondja ki, s első sorban *munkaképtelen szegény* lelkészeinket díjaznám. Ily körülmények között magok a segédlelkészek sem idegenkednének ilyes szolgálatoktól, mert hiszen itt szerezhetik az egyházi szolgálatra nézve a legtöbb tapasztalatot, mivel csaknem önállóan működnek, de másrésztől csak örömmel gondolhatnak arra, hogy ezen nemes és humánus kötelességeik teljesítése által egy elaggott lelkésztársukon segítenek.

Azon ellenvetésre, melyet itt többektől hallottam, hogy ugyanis ez az egyházak károsodásával történhetik, az válasszom, miszerint magok az egyházak sem idegenkedtek eddig ezen gyakorlatunktól, s egész méltányos eljárásnak tartották azon intézkedést, miszerint az agg lelkészen, ki fiatal erejét, munkásságát egyházának szentelte, ne adjunk túl, hanem tehetetlen állapotában maga az egyház gondoskodjék jövőjéről.

Áttérve már most a lelkészi nyugdíjintézet felállításának kérdésére, én ezt csak akkor tartanám célszerűnek, ha mi, nyugdíjazandó lelkészeink részére, oly tőkét volnánk képesek teremteni, melynek évenkénti kamataiból az illető lelkészeket vagy eddigi lelkészi jövedelmöknek megfelelő összeggel nyugdíjazhatnók, vagy pedig eltekintve a lelkészi jövedelmek mennyiségétől, oly összeget állapíthatnánk meg évenként lelkészeink nyugdíjául, mely összegből egy lelkész állásához és méltóságához megfelelően tisztességesen tarthatná fel magát és családját. Egy ily összeg, véleményem szerint, 800 forintnál alig lehetne kevesebb.

És itt előáll az a kérdés: melyek azok az alapok, melyek egy lelkészi nyugdíjintézet megteremtésére szolgálnak. Első sorban mindenesetre a domesztikai évenkénti segélyezés, a lelkészek által fizetendő tagsági díjak, az adományok, ajándékozások összege. Bármily vérmes reményt táplál is közöttünk valaki ezen lelkészi nyugdíjintézetre nézve, alig hiszem, hogy reménye oly messze terjedne, miszerint azt képzelné, hogy mi, jelenlegi pénzügyi viszonyaink között, képesek leszünk ezen intézet részére egy oly tőkét teremteni, melynek évenkénti kamataiból vagy a lelkészek eddigi jövedelmöknek megfelelő összeget, vagy pedig az általam fentebb jelzett összeget kapnák nyugdíj gyanánt. Már pedig jól tudjuk azt, miszerint állami szolgálatba levő tisztviselők, sőt egyes intézetek tisztviselői is, bizonyos eltöltött szolgálati évek után, jövedelmöknek teljes összegét kapják nyugdíj gyanánt. Csakis lelkészeinket nyugdíjazni valami csekély összeggel akkor, midőn a munkára teljesen képtelenek, én azt hiszem, hogy ezt közöttünk senki sem óhajtja, s ez bizonyára nagyon szomorú jutalmazása volna a lelkészek azon munkálkodásának és tevékenységének, melyet ref. egyházunk jólétének és felvirágzásának érdekében teljesítettek.

És most áttérek a lelkészi özvegy-árva-gyámintézet felállításának eszméjére. A felől megvagyok győződve, hogy ezen intézetnek mentől gyorsabb létesítését lelkészeink kivétel nélkül óhajtják. Ennek felállítása bizonyára sok szegény lelkésznek fogja aggodalmát eloszlatni, sok szegény lelkész fog ennek létesítése után családja jövőjére egész nyugodtan gondolni.

Valóban — Mélt. és Főt. Zsinat — én szomorúbb és kétségbeesőbb helyzetet, mint a minőben jelenleg lelkészeink özvegyei és árvái vannak, alig tudok képzelni. Majdnem minden vidéken vannak az özvegyeknek és árváknak ily szomorú példányai, kik a legnagyobb nyomorral, szükséggel küzdenek, holott pár évvel ezelőtt a család-főnek, a lelkésznek életében, egy lelkész körülményeihez mérten, anyagi jólétben éltek. Nincs más jövedelmök, mint az *egyházkerület* által fizetendő évi szerény nyugdíj; s ha az *egyházmegye, egyházkerület* s az elhalt lelkész lelkész-társai nem segélyeznék néha az illetőket, vagy pedig az özvegy, vagy nagyobb gyermekei kézimunkájokkal nem keresnének valami csekélységet, valóban alig volnának képesek az élet nehéz viszonyaival és küzdelmeivel szemben magukat feltartani.

És ez — Mélt. és Főt. zsinat — egyáltalán nem túlzott előadás; a lelkészek özvegyeinek és árváinak ily elhagyatott szomorú példányait minden egyházmegyében lehet találni. Az 1888-ik évben a Mélt. és Főt. konvent által a lelkészi nyugdíjintézet, és a lelkészi özvegy-árva-gyámintézet felállításának kérdése, az *egyházkerületekhez* véleményes javaslattal végett kiadatott. És — ha jól vagyok értesülve — az *egyházkerületek többsége a lelkészi nyugdíjintézet felállítását ellen kérelmezett, holott a lelkészi özvegy-árva-gyámintézet felállítását, mind az 5 egyházkerület a lehető legsürgősebben óhajtotta.* Fájdalom, ezen időtől fogva ez intézetünk létesítése érdekében eddig — úgyszólván — alig történt valami. S az egyházmegyék lelkészei, látván, hogy ez a kérdés ma is a kezdeményezés stadiumában áll, több egyházmegyében magok igyekeztek egy ily lelkészi özvegy-árva gyámintézetet létesíteni. Azonban mily hosszú idő kíváncsít arra, míg az egyházmegyék lelkészei egy oly tőkét lesznek képesek ezen intézetük részére teremteni, míg annak évenkénti jövedelmét segély gyanánt kioszthatják; akkor is mily csekélység lesz ez az összeg a nagy nyomorhoz, a nagy szükséghez képest! Véleményem szerint lelkészeink özvegyeinek és árváinak ezen jelenlegi szomorú s aggasztó helyzetén, csakis egy országos lelkészi özvegy-árva-gyámintézet gyors felállítása által lehet segíteni.

És itt ismét előáll azon kérdés, melyek azok az alapok, melyek egy országos lelkészi özvegy-árva-gyámintézet megteremtésére szolgálnak? Ugyanazok, melyek a lelkészi nyugdíjintézet alapját is képezik. Egészen tisztán áll előttem, hogy ha a lelkészi nyugdíjintézet létesítésének eszméje jelenleg elejtetik, vagy mondjuk — elhalasztatik, s az erre szánt összeg a lelkészi özvegy-árva gyámintézetre fordítatik: a mindnyájunk által várvavárt intézet gyors felállítása biztosítva leend.

Ez lévén ezen egyházunkra, különösen lelkészeinkre nézve nagyon is életbevágó és fontos ügyben nézetem, azt hiszem, egész helyes és méltányos azon kérelmem, miszerint a tárgyalás alatt levő e) pontban foglalt közalapi jövedelem teljes összege, a lelkészi nyugdíjintézet mellőzésével, egyedül a lelkészi özvegy-árva-gyámintézet segélyezésére fordíttassék.

Méltóságos és Főtiszteletű Zsinat! Miként már fentebb is elmondottam, a lelkészi nyugdíjintézet létesítését a leghumánusabb, a legcélszerűbb intézetek egyikének tartom, s valószínű, hogy sem én, s talán közöttünk senki sem fogja megérni azt az időt, a melyben lelkészi

özvegy-árva, gyámintézetünk egy oly tőkének leend birtokában, melynek kamataiból a nyugdíjazandó özvegyek és árvák anyagi existenciája teljesen biztosítva lesz. De feltéve az esetet, hogy még én is megérem azt az időt, én leszek a legelső, ki ez esetben a lelkészi nyugdíj felállítását szorgalmazni fogom.

Azonban jelen viszonyaink között, míg a lelkészek özvegyei és árvái a legelhagyatottabb helyzetben vannak, s midőn ezen gyámintézet létesítésére is alig rendelkezünk valami csekély összeggel — azon véleményben vagyok, hogy szerény egyházi tőkéink és jövedelmünk szélylyel forgácsolása folytán, míg egyrésztől a lelkészi özvegy-árva gyámintézet sem volna képes a segélyezéseket kellően eszközölni, más részről a lelkészi nyugdíjintézet is oly csekélységgel nyugdíjazná lelkészeinket, hogy ezek a jól megérdemelt nyugdíjaztatást nem jutalomnak, hanem büntetésnek tekintenék, s azt nem óhajtanák, hanem inkább félnének attól: — nem hiszem, hogy ily viszonyok között a Mélt. és Főt. Zsinat a törvényjavaslatnak e pontját továbbra is fentartani óhajtaná.

Ez lévén az én nézetem, arra kérem a Mélt. és Főt. zsinatot, ne méltóztassanak ezen szakaszt elfogadni, s bátor vagyok a következő módosítványt benyújtani. Ezen e) pont így alakítatnék által:

„Lelkészek özvegyeinek és árváinak számára gyámintézet alkotásának a közalapról adandó állandó segély által való előmozdítása“. Kérem méltóztassanak ezen módosítványomat elfogadni.

ISKOLAI ÜGY.

Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint.

(Folytatás).

A miniszter huszadik jelentése annál inkább érdekelhet bennünket, mert középiskoláink jelenlegi állapotát nemcsak a múlt évvel, hanem a három év előttivel; sőt hogy a változások iránya és nagysága annál szembeötlőbb legyen, még régebbi állapotokkal is egybeveti. A legközelebbi három év alatt új gimnázium nem keletkezett, de reáliskoláink száma 4-gyel szaporodott s így jelenleg 151 gimnáziumunk és 32 reáliskolánk van, melyek közül ma már 119-et mondhatunk teljesnek. Középiskoláink közül az állam rendelkezése alatt áll 51, melyek közül 22 reáliskola, az autonóm felekezetek pedig 58-at tartanak fenn. (Ausztriában a középiskolák 68·9% állami!)

Középiskolai növendékeink részére 1303 osztály volt berendezve, még pedig 1215 rendes és 88 párhuzamos osztály. *A párhuzamos osztályok közül* az állam állított fel 29-et, a tanulmányi alap 21-et, a községek 14-et, az ev. reformátusok 6-ot (Debrecen 4, Budapest és Nagy-Enyed 1—1), az ág. evangélikusok 4-et, a katolikus tanítórendek pedig 14-et. Legtöbb párhuzamos osztály van a budapesti V kerületi állami reáliskolában, melybe az 5 alsóbb osztály mindenike mellé van állítva párhuzamos osztály, sőt az első mellett kettő van berendezve; 5 párhuzamos osztály két helyen, 4 pedig 5 tanintézetben van. Eddig abban a hitben élünk, hogy a párhuzamos osztályok felállítása által könnyen segíthetünk tanintézeteink nagy részének egyik legfőbb baján: az osztályok túlnépességén, ma azonban a miniszter véleménye szerint ezzel

nem igen érünk célt, mert a túltömött osztályok száma nemhogy apadna, hanem inkább emelkedik, a mi kitűnik következő nyilatkozatából: „*A középiskolai tanulók számának rohamos gyarapodása most már nem párhuzamos osztályok állítását követeli meg, hanem megköveteli egyrészt az intézetek továbbfejlesztését, másrészt pedig, a mennyiben a tanulók egyenletesebb megosztása nem sikerül: új intézetek felállítását.*“

A miniszteri jelentésben közölt adatok világosan mutatják, hogy *középiskoláink osztályainak száma nem felel meg a tanulók számának.* Bizonyítják, hogy az osztályok száma *aránylag kevesebb, mint három évvel ezelőtt volt.* Különösen túltömöttek az I. és V. osztályok. Ezelőtt három évvel, minden 10 első osztályra átlag véve 483 tanuló jutott a gimnáziumban, és 492 a reáliskolában, a múlt évben pedig már 502 a gimnáziumban és 504 a reáliskolában. Az ev. ref. gimnáziumok közül Sárospatakon 4 osztályban (a legtöbb 65), Debrecenben 3 osztályban (a legtöbb 72) Miskolcon, Hódmezővásárhelyen, Szatmáron, Kolozsváron és N.-Enyeden egy-egy osztályban haladta meg a tanulók száma a törvény által megszabott 60 létszámot. Az evangélikusok intézeteiben összesen 8 osztály túltömött. Különben egyes osztályok túltömöttsége nem egyedül a protestáns iskolák baja. A mint a miniszteri jelentésből sikerült összeállítanunk, mintegy 54 intézet küzd ezzel a nehezen elhárítható bajjal. Legfeltűnőbb előttünk az, hogy *a vallás- és közoktatási miniszter közvetlen rendelkezése alatt álló intézetek közül is, ide nem számítván a vezetése alatt álló községi és katolikus középiskolákat, 14 intézetben, 24 osztályban van a törvény által megengedett 60 tanulónál több felvéve és pedig nem is egy pár növendékkal több, mert hiszen a 69-es és 70-es számok is több ízben előfordulnak, sőt egy 71-est is találtunk.* Ha az intézetek számát a túltömött osztályok számával hasonlítjuk össze, kitűnik, hogy a protestáns iskolákban a helyzet talán még kedvezőbb, mint a miniszter közvetlen rendelkezése alatt álló intézetekben, mert az 54 protestáns iskola közül, 13-ban, összesen 19 osztály túltömött, míg az 51 állami intézet közül, mint előbb említettük 14-ben, 24 osztályban van 60 tanulónál több felvéve. Az 54 protestáns intézetben a törvényes létszámon felül összesen 107 tanuló tanul, míg az 51 állami intézetben 122 van a törvény ellenére beírva. Így állván a dolog, egy cseppet sem lehet feltűnő előttünk, hogy a „túltömöttségre“ vonatkozó statisztikai adatokat a miniszter úr nem tartotta szükségesnek jelentésében összehasonlítólag feldolgozni, a mit pedig a többi adatoknál rendesen megtesz, mert hiszen ez az összehasonlítás nem annyira a protestáns intézetek, mint inkább a miniszter rendelkezése alatt álló iskolák hátrányára ütött volna ki!! Mi protestánsok az országos törvényhez alkalmazkodni óhajtván, sokszor a saját hitfelekezetünkhöz tartozó szülék gyermekeit is elutasítjuk, hogy a törvényes létszámot túl ne haladjuk, pedig, — a mint a statisztikai adatok mutatják — maga a miniszter úr sem képes a rendelkezése alatt álló intézetekben a törvényt szósznerinti értelemben teljesen végrehajtatni, mert, mint maga mondja: „iskoláink alig képesek ellentállani a szülék kérésének és igen gyakran *kénytelenek* 60-nál több tanulót is befogadni.“

Az országyok túltömöttsége mellett az is mindenestre baj, hogy egyes intézetekbe igen sok tanuló jár. Tanintézeteink közül 12 középiskolának volt 500-nál több növendéke. Legtöbb volt a budapesti V. kerületi főreáliskolában, melybe 746 növendék volt beírva, aztán a szegediben 703, a budapesti IV. kerületi főgimnáziumban 686, a VII. kerületiben 677, a debreceni ev. ref. gimnáziumban 633. Ilyen népes intézeteknek helyes igazgatása is igen bajos, sőt majdnem lehetetlen.

Érdekes a miniszteri jelentésben az a táblázat, a mely azt tünteti fel, hogy *alkotmányunk visszaállítása óta, az 1891. évig hány tanuló volt évenként beírva középiskoláinkba*. E szerint 1867-ben a tanulók száma 36,569 volt, s ezek közül 33,908 a gimnáziumokban s 2661 a reáliskolákba járt; a múlt évben már 37,371 gimnáziumi és 7890 reáliskolai tanuló volt. A legközelebbi 9 év alatt a mult iskolai évben szaporodott legfeltűnőbbben a tanulók száma, mert 1004 gimnáziumi és 587 reáliskolai tanulóval íratott be több, mint az előző évben. Úgy látszik, hogy a gimnáziumi tanulók számának ezt a rohamos gyarapodását a görög nyelvre vonatkozó törvény hatásának hajlandó tulajdonítani a miniszter úr, pedig mint összeállított adataiból kitűnik, ilyen feltűnő szaporodás, 1867. óta több ízben volt észlelhető. A 45261 tanuló közül az állam rendelkezése alatt álló intézetekbe járt 13892, az állam vezetése alatt állókba 17534, az ev. reformátusok iskoláiba 6889, az ágostai evangélikusokéiba 5761, a görög keletiekébe 769, az unitáriusokéiba 416 növendék. A legközelebbi 3 év alatt *a legerősebb volt aránylag a szaporodás az ev. ref. iskolákban*: 11·2%, a kormány rendelkezése alatt állókban 8·4%, az ágostai evang. 4·9%, a kormány vezetése alatt levő intézetekben pedig csak 3·7%.

A beírt tanulók közül *évközben kimaradt* 3145, vagyis minden 1000 közül 69. Aránylag legtöbb tanuló maradt ki az állam rendelkezése alatt álló intézetekből, mert azokban minden 1000 növendékre 79 jut, míg az állam vezetése alatt levőkben 68, az ev. ref. iskolákban 63, az ág. ev. 57, a görög keletiekében 56, az unitáriusokéiban pedig 36. Ezekből az adatokból egy kissé feltűnő logikával azt következteti a miniszter úr, hogy *az állam rendelkezése alatt álló iskolákból valószínűleg azért maradt ki a mult évben is aránylag legtöbb tanuló, mert ott szigorúbb az osztályozás*. Feltűnő előttem az a következtetés már csak azért is, mert jelentésének egy másik helyén épen a miniszter úr mondja, hogy *a tanulók nagy fokú elmaradása mindig egészségtelen állapotra vall s e szerint tehát a legegészségtelegebb állapotok az ő rendelkezése alatt álló iskolákban volnának*; de feltűnő azért is, mert jelentése 30. lapján összehasonlítást tévén a hazánkban és Ausztriában évközben kimaradt tanulók száma között, az Ausztria előnyére dőlő eredményt kizárólag annak tulajdonítja, hogy Ausztriában *felvételi vizsgálat alapján veszik fel a középiskolákba a növendékeket* s ezeken a vizsgálatokon igen sok olyan tanulót visszautasítanak, a ki nálunk népiskolai bizonyítványa alapján felvételnél. Csudálkozunk rajta, hogy statisztikai adataiból levont következtetésénél ezen az ev. ref. gimnáziumok egy részénél régóta fenálló szokást nem vette tekintetbe, mert ezzel megfejtette volna az állami és ev. ref. iskolákból kimaradt tanulók száma között levő különbség okát!

A 45261 tanuló közül 42166 *fejezte be az évet*. A VIII-ik osztályba a növendékeknek csak 5·7% járt, vagyis 248 első osztálybeli tanuló közül csakis 57 jutott a legfelsőbb osztályba, a mi feltűnő ugyan, de más országban is ugyanez az eredmény. A vizsgát tett növendékek közül 768 gimnáziumi és 108 reáliskolás tanuló *magántanulónak* volt beírva. Aránylag legtöbb magántanuló volt ez évben is az ev. ref. iskolákban: 202, tehát itt minden 1000 növendékre 31 magántanuló jutott, míg az államkormány rendelkezése alatt álló intézetekben csak 15. Az *ismétlő tanulók* száma 7·3%-re rúgott. Legtöbb ismétlő volt az I, III és V-ik osztályban, tehát azokban az osztályokban, a melyekben a növendékek egy-egy újabb idegen nyelv tanulásához kezdenek. Aránylag legtöbb ismétlő az államvezetése alatt álló iskolákban

volt, a tanulóknak 7·7%-je, az ev. ref. intézetekben az arány épen olyan, mint az állami iskolákban, vagyis 6·8%.

Érdekes a miniszteri jelentésnek az a része is, mely a tanulók megoszlását, *anyanyelvüket, vallásukat és szülei társadalmi állását* tekintve tünteti fel. Az évet bevégzett 42116 tanuló közül *magyar anyanyelvű* volt 30·483, vagyis a tanulóknak 72·4%-je, *német* 6201, vagyis 14·7%, *román* 2702 (6·4%), *tót* 1587 (3·8%); *szerb-horvát* 795 (1·9%). A magyar anyanyelvű tanulók száma 3 év alatt majdnem 3000-rel szaporodott. Jellemző, hogy tanulóink közül a reáliskolákat a német anyanyelvűek keresik fel aránylag legnagyobb számmal, mit bizonyít az, hogy míg a gimnáziumban a tanulóknak csak 12·7%-a német anyanyelvű, addig a reáliskolákban 24·3%. *Legmagyarabbak* az ev. ref. gimnáziumok, mert ezekben a tanulóknak 93·4%-a magyar anyanyelvű, míg az állam rendelkezése alatt álló iskolákban csak 69·3%, az ágost. evangélikusok intézeteiben pedig 51·8%. Az utóbbiakban a német nyelvűek 38·4%-kal vannak képviselve. *Anyanyelvén kívül más nyelven is beszélt* a középiskolai tanulóknak 55·5%-a. Az ev. ref. gimnáziumok legnagyobb részében, a miniszter jelentése szerint, a más nyelven is beszélők száma alig jöhet számításba, mert mint például hozza fel: *Kolozsvárott* 364 tanuló közül *egyetlenegy sem*, *Székelly-Udvarhelyen* 168 közül 6, *Nagy-Körösön* 243 közül 9, *Sepsi-Szent-Györgyön* 248 közül 6, *Sárospatakon* 432 közül csak 8 beszélt anyanyelvén kívül más nyelven is. Hát bizony az a fentebb közölt adatok után magától érthető, hogy az ev. ref. iskolák növendékei között aránylag sokkal kevesebb lehet az olyan tanulók száma, a kik nemcsak magyarul beszélnek, mint az állami és az ágost. evang. intézetekben, mert a kimutatás szerint csakis 26·3%; sőt azt is bevallhatjuk, hogy ma is jogosan írhatna a Szepességen német nyelvet tanuló ifjú olyan formán, mint Kapi Miklós löcsei tanuló 1543-ban írt, hogy t. i. „*a mi a tanulást illeti, talán jobb volna Patakon, de ennyi ideig való fizetés mindhiában lenne annyiból, hogy valamint a német szóban kaptam is, mind elfelejténém*“, de bár ezt beismerjük, mégis tisztelettel bocsánatot kérünk a miniszter úrtól, hogy iskoláinkra vonatkozó adatait nem tarthatjuk egészen helyeseknek. Nem tarthatjuk helyesnek több más októl eltekintve főleg azért, mert jelentése 44. lapján közölt adatait a 114. lapon összeállított táblázattal saját maga cáfolja meg. A 44. lapon ugyanis a *kolozsvári* iskoláról azt állítja, hogy ott egyetlenegy tanuló sem beszélt anyanyelvén kívül más nyelven, a 114. lapon pedig kimutatja, hogy a vizsgát tett 328 növendék közül csakis 218 tanuló volt, a ki egyedül magyar nyelven tudott beszélni, tehát 110 más nyelven is beszélt. *Székelly-Udvarhelyen* a 44 lap szerint a 168 ifjú közül 6 beszélt nemcsak magyarul, a 114 lapon összeállított táblázat szerint pedig 147 tanuló közül 132 növendék beszélt kizárólag magyar nyelven, tehát a más nyelven is beszélők száma 15. Ezeknél az adatoknál azt is lehetne gondolnunk, hogy talán nem ev. ref. iskoláinkra vonatkoznak, mivel az intézet jellegét nem nevezte meg a miniszter úr. De hiszen ezek a kolozsvári katolikus gimnáziumra sem illenek, mert ott 14 német, 81 román, 1 olasz és 3 tót nyelvű tanuló volt beírva, tehát képtelenség, hogy ezek is mind csak magyarul beszéltek volna. Más jellegű intézeteknél is előfordulván ilyen eset, igen valószínű, hogy a tanulók nyelvvismeretére vonatkozó adatokat a miniszteri jelentés részére nem mindenütt pontosan állították össze az igazgatóságok. Különben, mint maga a miniszter úr is mondja jelentésében „*az idegen nyelv tanítása az iskolában széles e világon mindenütt nehézségekbe ütközik s még jóformán a tanítás végcélja*

sincs kellően megállapítva. A legnagyobb nyelvész paedagogusok előtt még nyílt problema, hogy az idegen nyelv gyakorlati elsajátítása, a beszélés, vagy az idegen szellemi productumok megértése legyen-e célja a tanításnak? Az bizonyos, hogy e kettő egymással sok tekintetben ellentétbe jön, mert még a közönséges gyakorlati nyelvtanítás oly nyelvi anyagból indul ki, mely a mindennapi élet szükségleteinek felel meg, addig az irodalmi tanítás ettől lényegesen elütő, nem közönséges nyelvi anyagot nyújt a tanulónak. Az idegen nyelven beszélő tanulók statisztikai összeállítása különben reánk annyi haszonnal járt, hogy a miniszter úrnak itt elejtett szavaiból megtudtuk, hogy nem épen rossz véleménynyel van sárospataki ev. ref. gimnáziumunkról, mert jelentése 44. lapján „a különben dicsérettel említhető nagy sárospataki gimnázium”-ról szól.

Vallásukat tekintve, középiskolai tanulóink következőleg oszlanak meg. Legtöbben vannak a római katolikusok, a tanulósnak 44·5%, aztán az izráeliták, 20·1%, ezek után következnek az evang. reformátusok 14·2%, ágost. evang. 10·8%, görög keletiek 5·3%, görög kathol. 4·5%, unitárius 0·6%. Ezeket az adatokat a három év előttiékkal összevetve, kitűnik, hogy legerősebben az ev. ref. vallásúak szaporodtak. Leginkább ragaszkodtak felekezeti iskoláihoz a róm. katolikusok, mert ezek az u. n. államvezetés alatt álló intézetek tanulóinak 64·9%-a tették, aztán az ev. ref., mert ezek száma a felekezeti által fenntartott iskolák növendékeinek 60·5% volt. Az izráeliták túlnyomó számmal az állami iskolákba vonultak. Az ev. ref. tanintézetek közül a felekezet érdekeit legjobban szolgálta a sárospataki főiskola gimnáziuma, mert itt 382 reformátusra csak 50 más vallású esett. Ezek között az intézetek között 7 volt olyan, a melyben az ev. ref. vallású tanulók számát túlhaladták a másvallásúak. Ilyen volt Csurgó, a hol 79 református és 147 más vallású tanult; továbbá Budapest 183 ref. és 209 más vallású; Miskolc 149 ref., 206 más vallású; Sziget 102 ref., 209 más vallású, H.-M.-Vásárhely 106 ref. és 181 más vallású, Békés 46 ref. 59 más vallású és Szászváros 56 ref. és 123 más vallású növendékkel. Az ágost. evang. intézetek közt olyan is van, a melyben pusztán az izráeliták is túlhaladják az evangélikusok számát, p. o. Eperjesen 99 ág. hitv. és 110 izráelita, Nyíregyházán 74 ág. ev. és 119 izráelita tanult.

A szülők társadalmi helyzetét tekintve a középiskolai tanulók között aránylag legtöbb voltak az u. n. értelmiségi osztályhoz tartozó szülők s a köztisztviselők gyermekei. A birtokos osztály, továbbá a kisiparosok, kereskedők, tisztviselők és más értelmiség gyermekeit szívesebben küldik a gimnáziumokba, mint a reáliskolákba. A legtöbb földbirtokos és köztisztviselő szüle gyermeke aránylag az ev. ref. gimnáziumokban tanult.

(Folyt. köv.)

Buza János.

TÁRCZA.

A sárospataki főiskola Comenius előtt.

(Folytatás.)

A gimnáziumi osztályokban az ugynevezett collaboratorok (köztanítók) tanítottak, kiket az igazgató-tanár nevezett ki az idősebb és jelesebb diákok közül, a kik tanítói működésükben a tanárok ellenőrző felügyelete alá helyeztetek. Kötelességök a törvényben pontosan körül van írva. Ezeknek a tanulók ujhelyi vásárkor és a sátoros

ünnepek alkalmával három-három denariust tartoztak fizetni, a primarius collaborator pedig, az aratási és szüreti egy-egy hónapos szünidőt kivéve, mindennap az igazgató-tanárnál vacsorált.²⁰ A kisebb jobb módú tanulók ezenfelül csapatonként a paedagogusok házi felügyelete alá helyeztetek, kiket szintén a tanárok választottak. Ezeknek kötelességök volt, hogy az iskolai leckéket felkérdezzék és ismételtessék, az apostoli hitvallást, tizparancsolatot, úri imádságot, a keresztség és úri vacsora szereztetésének ígét, a reggeli és estveli könyörgéseket szombaton és vasárnap, mellőzve egyéb tárgyakat, szorgalmasan tanítsák előbb magyar, azután latin nyelven s ha ezeket megtanulták szentírásbeli helyeket tanultasson velők. A paedagogusok ügyelni tartoztak arra is, hogy tanítványaik egymással magyar nyelven ne beszéljenek s általában a rend és fegyelem korlátait át ne hágják.²¹

A szegény tanulókat azok a diákok tanították, kik mellett szolgálatot teljesítettek. Ezek régebben vasárnap délutánonként, házról-házra, korcsmáról-korcsmára járva kéregettek, de az 1621-iki törvényben ettől eltiltattak. Felügyelőjük volt a „Decanus medicantium.” A hallgató termet hétfőn, kedden, csütörtökön déli 12 órakor kisépték és téiben a kályhafűtőnek segítettek. Téiben minden helyben lakó tanuló maga vitt fát, a vidékiek pedig egy-egy szekér fával vagy annak árával válthatták meg magukat. Ezenkívül ablakra mindenki egy-egy pénzt, kályhajavításra 3—3 pénzt, a kályhafűtőnek két-két pénzt, a nagyobbak három-három pénzt fizettek.

A tanulókból teltek ki az *oconomusok*, *corycaeusok*, *custosok* és *vigilek*, kik a rend, tisztaság és fegyelem fenntartásában segédkeztek. Az *oconomus* a contrascriba nevezte ki egy-egy heti szolgálatra. Mindennap télen és nyáron reggel már 3 órakor jelt adott a felkelésre, estvének pedig a lefekvésre, továbbá az isteni tiszteletre, könyörgésekre és a temetésekre való indulásra. Feljegyezte azokat, a kik a leckékről, könyörgésekről, vizsgálatokról, templomi isteni tiszteletről és a vitatkozásokról elmaradtak. Ellenőrizte a lármázókat, káromkodókat, magyarul beszélőket, a fürdést, csolnakázást, a tiltott időben való játszást. A törvény ellen vétők neveit szombaton délután 1 órakor beadta az igazgató-tanárnak. Így elvégezvén heti szolgálatát, hivatalától egy saját maga által készített latin beszéd felmondásával vagy ha arra képtelen volt, néhány bibliai fejezet könyvnélkül való betanulásával vált meg. A *corycaeusokat* (feljelentők) a collaboratorok nevezték ki osztályonként. Az ő tisztök volt a törvény és tisztesség ellen vétőket pontosan feljegyezni és bejelenteni, nevezetesen, a kik magyarul beszéltek, káromkodtak, trágárságot beszéltek, fürödtek, csolnakáztak, sikárkóztak, szánkáztak, a szőlőhegyeken vagy a beregben madarásztak, fákra, sziklákra, kőfalakra, háztetőkre, tornyokra másztak. A *custosokat* szintén a collaboratorok állították egy heti szolgálatra. Ezek névsort olvastak az iskolában, templomban, temetésen, a távollévőket feljegyezték és bejelentették. A templomba, temetésre és a mezőre játszani menők közt a rendet tartották s azokat latin beszédre szorították. Egy heti szolgálat után hivataluktól megváltak, miután szombaton valamely virgiliusi, horatiusi vagy Cató-féle verset felmondtak vagy az első custosok valamely saját erejükből készített szónoki beszédet elszavaltak. A *vigilek* abban az időben a templom bejárásánál állottak őrt és hihetőleg azokat ellenőrizték, a kik onnan a hosszadalmasan tartó isteni tisztelet ideje alatt kiszökdöstek.²²

²⁰ Lásd Codex legum. De constitutione et officio collaboratorum.

²¹ Lásd Codex legum. De officio pedagogorum.

²² Lásd a fentiekre a Codex legum illető fejezeit.

A felsőbb tanfolyam, mely a mai akadémiának felel meg, nem volt egészen elkülönözve az alsóbbtól, úgy hogy a nyilvános előadásokat a kisebb tanulók is hallgathatták szabad tetszésük szerint. Évfolyamokról, a tudományoknak bizonyos osztályok szerinti csoportosításáról az 1621-iki törvény és az 1629-iki „series” szerint még szó sem volt, a tanárok ellenzése s a tanulók idegenkedése miatt. Majd az 1648-iki zsinat a tanulmányi rendre nézve következőleg határozott: „Mivel a nagyságos fejedelem az ő kegyes jóvoltából Sárospatakon rendszeren három tanárt tart, hogy a tanítók és tanulók közt minden zavar megszüntessék, a tanárok számához képest a tanulók is három osztályba soroztatnak, t. i. latin és görög nyelvi, költészeti és logikai, hittudományi és bölcsészeti osztályra. Ugy látszik minden tankört addig hallgatott az ifjú, míg az oda tartozó tudományokat fokról-fokra mind el nem végezte. Az 1621-iki törvény kötelezőségekké teszi a tanároknak, hogy a hittant és bölcsészetet nemcsak tételeiket vitatva, hanem a világi és egyházi pályára készülők javára rendszeresen is tárgyalják; ezenfelül a latin, görög és héber nyelvet, poéticát, rhetoricát, logicát tanítsák. A latin és görög írók közül olvasmányúl, iránybeli és szónoklati gyakorlatokkal kijelölve: Demosthenes, Isocrates, Plutarchus, Cicero, Homerus, Hesiodus, Theognis, Virgilius, Ovidius, Horatius. A bölcsészetben tankönyvül és olvasmányúl szolgáltak: Melanchthon és Loss Lukács dialecticája, Keckerman logicája, systema physicumja és metaphysicája, Magirus János physiologiája, Alstedius metaphysicája; a theologiában: Melanchthon, Ursinus, Trelcatius, Keckerman, Wollebius, Wendelinus, Polanus, Scharpius, Bucanus megfelelő művei.²³ A felsőbb tudományokat két év alatt tartoztak elvégezni; a tanárok szorosan ragaszkodva a kiszabott tankönyvhöz, kérdés okáért semmit sem téve, a tanulók hasznát szem előtt tartva. Némely tankönyv 30–40 esztendeig is szolgált az előadás fonalául, mert az előjáróság a tanítás egyöntetűségét, a rendszer állandóságát csak ily módon vélte biztosíthatónak, a tanárok gyakori változása miatt, a kik mihelyt szerét teheték, papságra mentek, a hol nagyobb kényelmet, jövedelmet és tekintélyt biztosíthattak maguknak. Ebből érthető meg az a nagy felháborodás, melyet Tolnai Dali János az által idézett elő, hogy a már több mint 40 év óta használt és mindennek felett becsült Keckerman-féle logicát önhatalmulag kiküszöbölte és Aristoteles tekintélyét bolygatva, a bölcsészetben Ramus dialecticáját, a theologiában „Amesius medulláját” és „Casus conscientiae” című műveit magyarázta. Még hozzá a metaphysicának mint tudománynak létezését kerekén tagadta s a magyar nyelv jogait a tanításnál védelmébe vette. A fenálló rend védői, a hatalmára és befolyására féltékeny papság, letételét követelte a merész reformatornak, felizgatta ellene még az ifjúságot is, mely a könnyebb végét fogván a dolognak, irtózkodott az előtte ismeretlen rendszer mélyére bocsátkozni. A kiváló tudóst, a jeles tanárt, a ki Baco és Kartesius bölcsészetével töltözve, iskolánkra újabb korszakot volt hivatva deríteni, nem menthette meg sem a fejedelmi udvar pártfogása, sem a világi elem irányában nyilvánuló élénk rokonszenve és miután iskolai újításait még azzal is tetézte, hogy a tőle kicsikart tértírvény ellenére puritán elveit, az egyházkormányzati rend és némely szertartásbeli szokások felforgatásával, bátran és merészen hirdette: három évi tanársága után 1642. december 18-án tanári hivatalától felfüggesztetett.²⁴

A nagyobb tanuló ifjúság nemcsak a nyilvános elő-

adások hallgatására, hanem arra is volt kötelezve, hogy bizonyos csoportokra oszolva, melyet a szerzetesi életből átvett kifejezéssel, *collatioknak* neveztek, a tudományokban való előhaladását önképzés útján is eszközölje. E collatiokban, mint megannyi önképző-körökben, békés és barátságos eszmecsere útján, az olvasmányaik vagy a tanárok előadásai folytán szerzett ismereteiket világosabbakká, érthetőbbekké tették, az eszméket tisztázták, érveiket, ellenvetéseiket összeszedték (*conferre*), az igazat a hamistól, a dialectica szabályai szerint megkülönböztették.²⁵ Az így rendezett collatiók, melyek rendszeren tanári vagy e végből kiválasztott jóra való diákok vezetése alatt állottak, a tanulak ismétlése által erősítették az emlékező tehetséget, élesítették az ítélő erőt, növelték az ifjú-ember előadási és vitázó képességét. Ezen felül erkölcsi jelentőségek is volt, amennyiben a társulati együttműködés folytán olyan társadalmi erények is lábra kaphattak, melyek különben fejlődésnek sem indulhattak volna. Már az 1621-iki törvényben szó van a collatiokról,²⁶ az 1648-iki zsinat a régi szokást megtartani kívánja és a három tanár szerint három osztályba sorzott ifjúságot osztályonként bizonyos számú collatiók szerint csoportosítja. Kétféle collatio volt: nyilvános és magános. Amabba érdemök, tanulmányi előmenetelök szerint soroztattak a tanulók. Leggyakrabban hat ilyen collatio volt. A collatio főbbjei és elnökei a tápintézet jótékonyágában részesítették. A tanárok rendszeren az első collatióból nevezték ki a collaboratorokat, paedagogusokat, onnan küldték tanítóságra és papságra az érdeműs ifjakat. Átalában az iskolai mindenféle jótémény élvezése (hivatalok, ünnepre járás) a collatiókban megállapított érdemsorozat szerint történt. A magán collatiók az egyes tudományok ismétlésére és alaposabb elsajátítására szolgáló barátságos összefüvetek voltak, milyenek még e század elején is voltak iskolánkban a latin nyelvre nézve.²⁷

A nagyobb tanulók az előadások szorgalmas látogatásán és a collatiók gyakorlatain kívül arra is rá voltak szorítva, hogy minden hónapban egyszer, felváltva, most a bölcsészet, majd a hittudomány vitás kérdéseiről, melyeket a tanárok tűztek ki, nyilvános vitatkozásokat tartsanak. Ezek rendszeren az egész tanuló-ifjúság jelenlétében ünnepélyesen és pontosan előírt szabályok szerint folytak le. A védő (*respondens*) a kit jó előre az igazgató jelölt ki, a kitűzött időben és helyen pontosan megjelenván, a megszabott tárgyról szóló, helyhez és időhöz illő beszédet tartott, s aztán alá vetette magát a formás tárgyalásnak, a békés és barátságos fejtegetésnek. A támadók (*opponentes*) az igazság nyomozása iránti szeretet által vezéreltetve, a törvényhez, az illemhez és a szabályos vitatkozási módhoz alkalmazkodva intézték ellenvetéseiket. A felvetett tételt az első támadó egy óráig, a többiek csak félóráig ostromolhatták mindig csak alapos okokkal s a hallgatósághoz méltó kérdésekkel. A védő, ha a nyilvános vitatkozásra a kitűzött órára meg nem jelent 25 denariust fizetett, ha pedig megjelent, de készületlen volt és illedelmetlenül viselte magát, az elnök által nyilvánosan megdorgáltatott. A támadó felek, ha a vitatkozásra meg nem jelentek, vagy hitvány érveket hordtak elé, tíz pénzre, a ki pedig a kiszabott időn túl húzta a vitatkozást, vagy nem idejében és az elnök engedélye nélkül szólott közbe, 5 pénzre büntetett. A szerencsésen lefolyt vitatkozás után a védő megvendégelhette támadó 9 társát, de a lakoma csak három tál ételből és egy pint borból állhatott és csak két óráig

²³ Codex legum XI. fejt. Szilágyi B. István Acta synodi nationalis Szatmárnémetiensis.

²⁴ Szombathy Biographia professorum és Szilágyi B. István id. műve.

²⁵ A collatiokról, melyek a 16-ik században is széltere divatoztak, 1. Chytraeus Dexation discendi című művét Wittebergae 1586 VII. fejt.

²⁶ Leges de constitutione et functione alumnorum XIV. és XV. fejt.

²⁷ Has. össze Matricula tractus Zempl. ad annum 1648.

tarthatott. Ha a lakoma két óránál tovább tartott, az elnök 12 pénzt, társai egyenkint 6—6 pénzt fizettek.²⁸ Akkorában a vendégeskedésnek nagy divatja volt iskolánkban, különösen nagy lakomát csaptak a tanulók akkor, ha vidékre valamely állomásra, pl. tanítóságra mentek (exitus). Ugyanazért az 1621-ki törvény megszabta, hogyha a vidékről bejövő egyházi küldötteket megakarja valaki vendégelni, csak 9 barátját hívhatja meg és a lakomát ne a hallgató teremben, hanem saját szobájában rendezze. A ki a törvény ellenére költséges lakomát adott és több vendéget hitt, mint amennyi elő volt írva, az ilyet tanuló társai nem részesíthették abban a nagy tisztességben, hogy a városból kikísérjék. Az együtt dorbézolók pedig és a kísérők tíz-tíz pénzzel eszméltettek a józan életre. Szigorúan elvoltak tiltva a névnapi lakomák is, mint a melyek pogány szokásra valának, s ha valaki a törvénynek ezen tilalmát áthágta 40 pénzt, a résztvevők 10—10 pénzt fizettek.²⁹

Általában a fegyelmi büntetések legnagyobb részét pénzbírságból állottak. Nagyobb vétségek, kihágások alkalmával alkalmazták még az elzárást, botozást, nyilvános megkövetést (deprecatio), végre a kizáratást, mely rendszeren nyilvános megbotozással volt összekötve. A leckéről, vizsgálatról, vagy bármely nyilvános összejövetelről elmaradók, templomot, temetést, könyörgést, bibliaolvasást, elmulasztók, vagy zavarók, 4—4 pénzt fizettek. A ki magyarul beszélt, minden alkalommal egy pénzzel, vagy tíz mondat vagy ugyanannyi zsoltár-vers felmondásával válthatta meg magát; a kisebbek egy-egy plágát kaptak, vagy egy-egy mondatot tanultak meg. A rest, hanyag, kötelességmulasztó három napra elzárattott és ha ez a büntetés még egyszer alkalmazva nem használt, az ekéhez küldetett. A felsőbbek és az előjáróság irányában az illem és tisztesség szabályait szigorúan meg kellett tartani, hasonlóan a ruházatkodásban. Éktelen szabású ruhát, különösen széles karimájú kalapot viselni nem volt szabad. A hajnak török módra való nyírása tilos volt, s a hajnyírásnak az volt a szabálya, hogy a haj hátulsó része a fül közepéig érjen, vagy a felső részét érintse. A ki a közétkezés alkalmával illetlenül viselte magát, vagy ott magyarul beszélt, egy napi börtönt kapott. A ki estve későn jött haza, vagy éjszakára kimaradt, első ízben 20, második ízben 25 pénzt fizetett, harmadik ízben pedig gyalázzal kitiltattott az iskolából. A pártoskodók, lázongók, összeesküvők, az olyan bosszúállók, a kik áldozataikat véletlenül megragadták és lepedőbe burkolva a levegőben megforgatták, vagy a kik a tanárok, vagy a zempléni esperes hatóságát kikerülve, más egyházmegye espereséhez folyamodtak: mindezek azonnal gyalázzal kitiltattak az iskolából. A rend és tisztaság tekintetében szigorú felügyelet alatt állottak az iskolai épületek, a lakóházak. Az iskola épületének rongálása, a kerítésen való átmenetel úgy nappal, mint éjjel pénzbüntetés terhe alatt volt megtiltva. Játsszani a kiszabott időn kívül nem volt szabad, akkor is csak a labdázás vagy ehez hasonló volt megengedve. A kártyán és kockajátékon kívül tiltva volt a fürdés, síkalkózás, havazkodás, madarászás, fákra, sziklákra, háztetőkre, tornyokra mászás, nyilazás, parittyázás.³⁰

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji egyházmegye tavaszi közgyűléséből.

Az abauji egyházmegye tavaszi közgyűlését Göncön, március 29—31. napjain tartotta meg. Mint rendes közgyűlésen, ezen elnökölt először *Veress Sámuel* esperes és ezen foglalták el tanácsbírói széküket *Fűzy János* gönci, *Ujj János* korláthi és *Kovács Béla* szepsii lelkészek, kik eddig is tisztviselői voltak az egyházmegyének és kiknek tanácsbíróvá való megválasztatásuk az őszi közgyűlés óta bizonyosnak látszott, pusztán a megválasztás sorrendjével nem volt még tisztában a közvélemény.

A gyűlés megnyitása előtt a reggeli istenitiszteletben *Béki Sámuel* elhunyt kassai lelkész és esperesünk emlékére emlékünnepegy tartatott. Maga az új esperes mondott szívből fakadt imádságot. Emlékbeszédet Ujj János tartott. Igen szép bevezetés után Béki életének egyes kiválóbb pontjainál állapodott meg és emlékezett mély válásos lelkületéről, élénk kötelesség teljesítési tudatáról, kitűnő alkalmazkodási képességéről és hatalmas szónoki tehetségéről. Elvesztése feletti fájdalomunk bizonyosságai voltak a könyvek, melyek megjelentek az erős férfiak szemében is. *Comáromy László* egyházmegyei gondnok a gyűlést megnyitó beszédében szintén meghatottan adott kifejezést a Béki elhunyt felett való fájdalomnak és indítványára, a felette tartott emlékbeszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett.

A gyűlés kezdetén esperesünk imádkozva kérte Isten áldását a tanácskozásokra. Majd felolvasta hivatalos jelentését, melyből tudomást szereztünk az utóbbi félév alatt történt nevezetesebb egyházi ügyek felől és a mely igazolta esperessé lett megválasztásakor tett ama nyilatkozatát, hogy pontos akar lenni és figyelmét ki fogja terjeszteni az egyházi élet minden terére.

A gyűlés első tárgyai között foglalt helyet *Révész Kálmán* pápai theologiai tanár beerősítettése a kassai egyház lelkészi állomására. Noha az 1890. évi kerületi gyűlés jegyzőkönyve 3. §-ának értelmében a kegyév alatt a lelkészi állomás helyettes lelkészszel tölthetik be (a mint csak egy félévvel ezelőtt, a baktai lelkészi állomásról levén szó, a helyettesül való alkalmaztatás a segédlelkészek jogának mondatott): — tekintettel a kassai egyház exponált helyzetére, megengedtetett, hogy megválasztott lelkésze elfoglalja állomását. Feljegyzésre méltó dolog, hogy a kassai egyház tagjai, hogy lelkészüket körükben minél előbb birhassák, a lelkészi jövedelem felét ajánlat útján szerzik egybe.

Felmerült mindjárt ezután a kassai lelkész-özvegy kérvénye, ki a kegyév egész jövedelmét kéri maga részére. A gyűlés előtt állott a szív törvénye és az idézett jegyzőkönyvi §. Béki Sámuel november 29-ikén halt meg. Az egyházmegyén azon nézet győzött, hogy a kerület (mely alkotta a szabályrendeletet és épen egy abauji egyházmegyei tanácsbíró által beterjesztett javaslatnak figyelembe vételével) van jogosítva, megadni vagy nem a kegyévet. Maga az egyházmegye fog ez irányban felterjesztést tenni a kerülethez és pedig szavazattöbbséggel pártolólág.

Kapcsolatosan jött ez ügyekkel a helyettes lelkész Kassára berendelésének kérdése. Itt előtte állhatott a gyűlésnek az írott törvény, a mint a segéd- és időközi lelkészek ügyének rendezéséről szóló szabályrendelet 7. és 12-ik pontjában foglaltatik: „A segédlelkészek a kápláni sorrendben a kebelezés szerint következnek” és „a helyettes

²⁸ Leges de constitutione et functione alumnorum XII. és XIII. feje és Poenae transgredientium mores.

²⁹ Poenae transgredientium mores.

³⁰ L. a fenti büntetésekre nézve a Codex legum megfelelő fejezeteit.

lelkészi állomásokra a segédlelkészek a kápláni sorrend szerint alkalmaztatnak.“ Nincs szabály kivétel nélkül. Nem elég a tudás, nagymérvű gyakorlat kívántatik, hogy egy ifjú segédlelkész megállhassa helyét oly fényes és sokoldalú munkatérén. Az egyház erősen ragaszkodik mostani segédlelkészéhez és a sorrend szerint illetékes első káplán ellen tiltakozott. „Nem az egyház van a papért, hanem a pap az egyházért,“ hangsúlyoztatott egy nagyérdemű volt tanácsbíránk által. Nekem azonban úgy tetszik, hogy némelykor az egyház is van káplánjáért.

Mint az idők jele, felmerült e gyűlésben is a lelkészek és tanítók fizetés-ügye. Nem említve az egyházakat, a melyekből az egyházlátogatás egyszerűen jelzi a hátrálék mennyiségét, vagy azt, hogy a széna és sarjú betakarítását megtagadták az egyház tagjai, noha hosszú időn keresztül teljesítették azt; vannak más esetek is, kicsinyes mivoltunkban mélyreható fontosságúak. Egy helyen az egyház tapasztalván azt, hogy a tagjai által teljesítendő munka-szolgálmány nem megy rendesen, néhány évvel ezelőtt elhatározta, hogy a munka értékének megfelelő munka-váltságot fog fizetni — *az egyház pénztárából*. Ez ment így egy ideig, míg az egyházmegye megtudta, hogy azon kiadás az egyház pénztárának nagymérvű megterhelésével jár és határozta, hogy az egyes egyháztagok a rájuk eső munka-váltságot önmaguk fizessék meg. De az nem megy oly könnyen! Másutt a reformátusok kezén volt földbirtok átment más vallású keresztyén, ismét másutt izraeliták kezébe. Ezek nem vállalják a birtokkal régidő óta együtt járt terhet. S ellenkezőleg, a hol más vallásúak kezéből jó át a birtok reformátusokéba, vagy az ilyenek szereznek össze több kisebb birtokot: sok esetben felmentetik magukat a fizetési többlet alól. „Megvan a díjlevél szerinti jövedelem“ — mondja s aztán boldogulj vele. De van egyház, mely arányosabb, bár még nem birtokaránylagos adókulcsot állapított meg. Ezt elfogadta az egyházmegye. S van egyház, melyben a birtokaránylagos kivétést elfogadta az egyház közönsége, csak a három legjobb módú birtokos nem. Anya- és leány-egyház eddig 10—10 forint személypénzt adott tanítója részére. Most, hogy az egyik egyház tagjai a másik egyház tagjaitól megvettek bizonyos birtokokat, e mellett is csak a régi arányt kívánják fentartani; a másik ellenben azt le akarja szállítani. Volt még ilyen eset is: Birtokosok bérbe adták földjeiket és maguk másuvá menvén lakni, amott megtagadták az egyházi adózást. Kicsinyes dolgok, említettem; de közelebről érdeklík az egyházak életét. Elvek kellenek ide is, igazságos adókulcs; kulcs a szívekhez és a hit megelevenítő erejének feltalálása újra!

Érdekes egy egyháznak — mely 1200 lélekből áll — templom-tetőzet és torony-építési ügye. Arra 7000 frt kell. Ez összegnek mintegy felét az egyház tagjai önmegadóztatással szerzik be. Már szerződést kötöttek az építésszel és előpénzt is adtak. Ily fontos építkezésről levén szó, csak most fordultak az egyházmegyéhez, az engedély megnyeréseért. Fátum még, hogy az előzetesen azon egyházba, az egyházmegye nevében kinn járt küldöttség egyik tagja javallja az egész építkezést, a másik csak a templomtetőzet újra építésébe egyezik bele. Bár a gyűlésen megjelent küldöttek állították, hogy a másik fele költség is nagy részben fedezhető lesz: csak a templomtetőzet építésére kaptak engedélyt. Később ez egyházra vonatkozólag előjött a tárgyalás során, hogy több mint másfél száz gyermek van iskolájában, egy tanító vezetése alatt; tehát egy második tanítói állomás szervezése is égető szükség.

Az egyházmegyei pénztárak rendben találtattak.

Az egyházi közalap számadása az újabb időről pon-

tosnak találtatott. Bizonyos, hogy annak kezelése az egyházmegyén sok munkával jár. És mégis annak kezelője semmi díjazásban nem részesül, még irodai költségekre sem. Egyházmegyénk méltányosnak tartaná bizonyos díjazást adni részére, és ez irányban felterjesztést intéz a kerülethez, hogy a konventnél kegyeskedjék azt eszközölni.

Ezen gyűlésben erősítették meg az alsó-abauji dalárda és szintén a tanítói gyám- és segély-egylet alapszabályai. A lelkészi gyámintézet részére már ez évben beadtuk filléreinket. A két utóbbi egylet örökölte, igazságosan elosztva, a régi magtári alapot. Jövőre lesznek mindkét testületre nézve mintegy takarékosági egyletek, melyekbe visszük munkaképtelen korunkra, vagy özvegyeink és árváink részére évi járulékaikat magunk, önzetlenül, az egyes egyházaktól magunk részére mitsem kérve.

Indítványozás folytán tárgyalás alá került az utadó-törvény, hogy t. i. ki legyen azt most már köteles fizetni? Több helyen fizeti az egyház a föld-adót egészben. Vajjon az ilyen helyeken az egyház fizesse-e azt az út-adót is, mely a föld-adó alapján vettettet ki? Nehol részben az egyház, részben a belső emberek fizetik az adót. Vajjon ezek közt aránylagosan lesz-e megosztandó az út-adó? Egyébiránt kedvezőtlennek találtuk magunkra nézve a régi törvény szerint való kedvezmény megszüntetését. Lehetne-e azt a kedvezményt újra megnyerni?

Az egyházak részére kiküldöttek által való kéregetés beszüntetésére nézve is tétetett indítvány. Bár nem egy egyházunk köszönheti újraépülését az így összegyűlt jótéteményeknek, de tudva azt, hogy valaha a közalap érdekében azzal keltettünk hangulatot, hogy ezután megszűnik a kéregetés, csakugyan korlátozandónak, sőt eltörlendőnek mondatott ki az.

Sok öröndetes tény lenne elősorolható még az egyházmegye beléletéből; sokkal több öröndetes dolog az egyes egyházak életéből. Azok bejutnak a kerületi jegyzőkönyvbe és onnan a nyilvánosság elé.

Végül: az egész tanácskozások nyugodtan, higgadtan folytak, leszámítva vagy két idegenszerű hangot.

Referens.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A zsinat miatt kevés számú bírósági tagok és nem a lángoló részvételre valló gyér közönség érdeklődése mellett tartottuk meg tavaszi közgyűlésünket mult hó 29-én, *Kálniczky János* esperes, *Boronkay Károly* vil. tanácsbíró elnöksége alatt. Megelőző nap estéjén az egyházlátogatási jelentések olvastatván fel, azokból a közgyűlés tárgyait képező ügyek jegyeztettek ki, s hogy nem túl nagy számban: mutatja az, hogy még a gyűlés délutánján az egyházmegyei számvevőszéki gyűlés is megtartatott.

Haladtunk-e? E fontos kérdésre örömmel felelhetjük, hogy igen. A vallás erkölcsi élet a múlt évről is emelkedést mutat; az anyagi haladás kerekét pedig, hogy mennyire indította gyorsabb és öröndetesebb forgásra a mi híveinknek mindig vallásos erényét képező buzgósága és áldozatkészsége, arra nézve legyen elég a következő tényeket felsorolnom: Kisbári, B.-Ujlak templomát díszesen megújította, Gercsely kőtoronyát lerombolva, deszka tornyot emelt: Dereglyő új díszes papi lakot, Bánóc a kor igényeinek mindenben megfelelő iskolát és a homonnai missiói egyház is díszes papi lakot épített. Építkezési ajánlatokban és Isten dicsőségére ada-

koztak: Méltóságos Lónyay Gábor úr 150 frtot és 430 forint értékű anyagot a deregnyői papi lakhoz, Özv. Gróf Pálffy Lipótné ő méltósága 100 forintot, Lónyay Gabriella ő nagysága 50 forintot. Nagyságos Kazinczy Arthur főgondnok úr a bánói iskola építéséhez 1114 frttal, a bánói hívek 223 frt 67 krral, a lazonyi hívek 283 frt 28 krral, a gátalyi hívek 55 frt 84 krral, a laki hívek 43 frt 20 krral, a beretői hívek 189 frt 19 krral járultak. Isten dicsőségére is szépen buzgott az áldozatkészség forrása, a mennyiben Garanyban 77 frt, Ujlakon 64 frt 40 kr, Bánócon 65 frt 97 kr, Málcán 35 frt. Hardicsán 68 frt, Szalókon 50 frt, Szürnyegen 27 frt, Vásárhelyen 32 frt, Deregnyőben 28 frt, Tussán 65 frt, Magyar-Izsépen 82 forintot hordtak össze a buzgó hívek; Nagytoronyán pedig Tokay Nagy Lajosné, Rátz Katalin urnő a szószéket aranyozott rojtjal szegélyezett meggyiszín bársony, a papi széket aranyozott rojtú zöld posztó terítővel díszítette fel, Polsch Lajos úr pedig 140 kötet zsupot ajándékozott a lelkészi csűr befedésére, vagyis kereken 3156 frt 97 krt tesz az önkéntes ajándékok összége. Építkezésekre elkölthetett az egyházmegye összes egyházaiban 13445 frt 19 kr.

Bevétel volt 31231 frt 92 kr, kiadás 21496 frt 76 kr.

Nem fitymálandó csekélységek ezek most, midőn a zsinati atyák többsége megnyirbálni törekszik az egyházak autonómikus jogait, a helyett, hogy azokat minél szélesebb alapokra fektetve, erősíteni igyekeznék a hívők lelkében az ősök drága vérével felszentelt hithez való ragaszkodást és áldozatkészséget, s ezzel kapcsolatban, gyógyításán fáradoznék az anyaszentegyház testén tátongó azon nyílt sebeknek, melyek közt nem csekély figyelmet érdemel a többek között az a megrendítő jelenség, hogy az igen sovány díjazás mellett, iskoláink évről-évre növekedő számban maradnak tanítók nélkül. Már eddig egyházaink $\frac{1}{4}$ -ében nincsenek tanítóink és most ismét a *morvai* leányegyház iskolájával szemben volt kénytelen az egyházmegye azt határozni, hogy ott az éjszaki vidék legszélsőbb és legféltebb pontján, a tótok között, a felekezeti iskolát 3 évre beszünteti, hogy az alatt az egyházi pénztár javára befolyó jövedelemből, úgy a romlásnak indult tanítói lakot, mint a tanítói díjlevelet valamivel meg lehessen javítani. Ehez hasonló helyzetben van a lasztói egyház, melynek már a kir. tanfelügyelőség is megküldte a tanterem s tanítói lakás helyreállítása és a fizetés javítása érdekében a szigorú rendeletet, csak hogy önjerejével ez sem képes a fenforgó hiányok pótlására, ha csak az egyházkerület nem jön — állandó segélylyel — gyámolítására, hová e tárgyban az egyházmegye által ajánlva kérvényez.

A nagyráskai lelkészi díjlevél is érdekes tárgya volt a gyűlésnek. Tudva levő, hogy ez egyház hívei közel 400 hold birtokot vásároltak és ezen birtokaik után semmi egyházi terhet viselni nem akarnak, holott lelkészüik oly csekély javadalommal van ellátva, hogy csakis segélyezés mellett tudja családját nyomoruságosan tengetni, míg ha a hívek meg akarnák érteni a köteleesség törvényét: a lelkész fizetésén nagyot javíthatnának. De erre szépszerével nem akarván vállalkozni: rájuk határozott az egyházmegye, hogy a törvény értelmében, a papi fizetést 600 forintra kötelesek feljavítani.

A tanügyi választmány sorsán is javított a gyűlés azzal, hogy a mintegy 20 tagot számlált testület helyett 5 tagból álló választmányt alkotott, melyhez az iskolalátogatási jelentések és táblázatok beadatván: ez fogja a közgyűlés elé terjesztendő részletes jelentést, valamint az egyházkerületre küldendő előterjesztést is elkészíteni.

A miglészai egyház köréből több nemű rendetlenségnek jövén az egyházmegye tudomására: küldöttségre

bízta a dolgok rendbehozását, az iskola építés ügyének megvizsgálását, mivel az összedőlés veszélyével fenyegető iskolába a gyermekek nem járhatnak.

Péter Mihály, beadott kérvénye alapján, nagyráskai tanítóul és kisráskai segédlelkészül újlag beerősített.

Az Amerikába vándorlás folytán előállott azon esemény foglalkoztatván a közgyűlést, hogy ha egy Amerikából hazajött házaspár, melynek házassága, az angol nyelvű amerikai, állítólagos házassági bizonylat igazolása szerint ott kötött, és a mely házasságból ugyancsak az angol nyelvű amerikai, állítólagos keresztlevél igazolása szerint törvényes gyermek született: az anyakönyvbe való bejegyzés dolgában milyen eljárást kell követni? Kimondatott, hogy mivel az anyakönyvezés utólagos elrendelése a közoktatásügyi miniszter jogkörébe esik: az összes okmányokkal felszerelt erre vonatkozó kérelem, a járási szolgabíró útján, az alispán közbejöttével, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz terjesztendő fel.

Gercsely 500 □ öl területű régi iskolai belhely és rajta levő rozzant épületek eladhatását kérvényezvén: az eladás azon utasítással engedélyeztetett, hogy az adásvételi szerződést jóváhagyás és megerősítés végett felterjeszteni el ne mulasztja; felhivatván az egyház előjárósága arra is, hogy a kir. tanfelügyelőséget, az állami iskola fundusának vételi és szervezési ügyében, teljes buzgósággal támogatni tartsa köteleességének.

Több lelkész és tanító által tétetvén panasz, hogy némely gyülekezeti tagok más vallású egyénektől vásárolt birtokaik után nem akarják az egyházi terheket, papi és tanítói fizetéseket elvállalni: erre nézve csak az egyházkerület azon határozata újított meg, hogy minden egyháztag, más vallásfelekezetbelitől vásárolt birtoka után is, a fennálló aránykulcs szerint köteles az egyházi terheket viselni.

Az olvasó közönséget kevésbé érdeklő számos kisebb és inkább belkörü ügyeket mellőzve, még csak azt említem meg, hogy Kovács Sámuel csernahói, ideiglenesen behelyezett tanító, rendetlen viselkedése miatt, az egyházmegyéből kiutasított.

Gyarmathy Soma,
egyházmegyei főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Ev. ref. felsőbb leányiskolák.** A *szatmári* ev. ref. leánynevelő intézet hat felső osztályát a vallás- és közoktatási miniszter első rendű felső leányiskolának ismerte el. A *marosvásárhelyiek* is ebben az ügyben folyamodtak legközelebb a minisztériumhoz.

— **A zágrábi cseh egylet** elhatározta, hogy Csáky gr. miniszterhez köszönő feliratot intéz, azért, hogy megengedte, hogy az iskolákban Comenius-ünnepélyeket rendezzenek.

— **A poroszországi középiskolai tanárok új fizetési szabályzatával** legközelebb foglalkozott a porosz képviselőház s azt, a kormánynak adott azon utasítással, hogy ezzel a tanárok fizetésének javítását ne tekintse befejezettnek, egyhangúlag el is fogadta. Az új szabályzat szerint a teljes intézetek igazgatóinak Berlinben 6600 márka, az 50.000 lakosnál népesebb városokban 5100—6000 márka, a kisebb városokban pedig 4500—5400 márka fizetésük lesz. A véglegesen alkalmazott rendes tanárok 2100—4500 márka fizetést huznak s ezenkívül a teljes intézetekben a tanárok fele, a nem teljesekben pedig egy negyede 900 márka évl járulékot kap. A végleg alkalmazott rajztanárok, ha heti 24 órát tanítanak, 1600—3200 márkát kapnak. A

korpótlék 3, illetőleg 4 vagy esetleg 7 évi szolgálat után 300 márka. Az igazgató Berlinben 1500, a vidéki városokban pedig 600—1000 márka lakásbért kap.

— **A sárospataki főiskolában megüresedett tanszékekre** az ápril elsején letelt határidőn belől a következő pályázók jelentkeztek: 1. *A természet és mennyiségtani tanszékre*: Bodola László, okleveles r. tanár Csurgoról; Miklósy Sándor, okl. r. tanár H.-Nánásról; Perényi Vilmos, okl. r. tanár H.-Böszörményből; Perjésy László, okl. r. tanár N.-Röczéről; Béteky Albert tanárjelölt, önkéntes; Ellend József tanárjelölt és sárospataki h. tanár; Kiss Tamás tanárjelölt, Pallagi Gyula tanárjelölt. — 2. *A jogakadémiai tanszékre*: Melegh Gyula, r. tanár M.-Szigetről; dr. Móricz Károly, m. kir. pénzügyi fogalmazó N.-Szebenből; Dr. Zsindely István h. tanár Sárospatakról. — 3. *A bölcsészeti tanszékre*: Dr. Biacsi Lajos, gimn. r. tanár H.-Nánásról; Melegh Gyula (afőnebbi), Pötz János gimn. tanár Békésről; Rác Lajos gimn. tanár Sárospatakról, Dr. Serédy Lajos gimn. r. tanár Eperjesről; Dr. Székely György gimn. r. tanár N.-Kőrösről.

— **Egyházmegyei közgyűlést** tartanak folyó hó 21-én az *alsózempléni* (Sárospatak) és *alsóborsodi* (Zsolca) egyházmegyék.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése május hó 3-ára van összehívva Miskolcra. Nevezetes gyűlése lesz ez a kerületnek, mert főiskolája megüresedett tanszékeinek s a Gazdasági választmány elnöki székének betöltése e gyűlésre van előjegyezve; ezeken felül — a szorosabb értelemben vett egyházi ügyek mellett — a néptanító-hiány elosztatásáról s általában népiskolai ügyünk sorsáról stb. is tanácskoznia kell. Nem lehetetlen, hogy a zsinat és az újabb felekezeti kérdések is szószólókra akadnak majd ott, miért is érdekes és sok tekintetben fontos gyűlésre lehet kilátásunk.

— **A kolozsvári unitárius egyház** szép husvéti ajándékot kapott Észak-Amerikából, t. i. a Channing-féle alap növelésére (a melyet az Amerikában járt *Kovács János* tanár 1882-ben gyűjtött össze) 4383 dollárt, vagyis 10.600 forintot. Az alap e pótlék által már túlhaladja a 30.000 forintot.

— **Görögirodalmi tanfolyam.** Lapunkban említettük már, hogy a miniszter görögirodalmi és művelődéstörténeti tanfolyamot szándékozik rendezni azoknak a magyarirodalmi, illetőleg klasszika-filológiai tanároknak a számára, a kik a görög remek íróknak magyar fordításban való ismertetésével foglalkoznak. Ez a tanfolyam július 25-én nyílik meg, s hat hétig fog tartani. Az illetők a felvételért e hó 25-ig folyamodhatnak. Az utazás költségeit a jelentkezők magok fedezik, de ha a rendelkezésre álló fedezet megengedi, a miniszter úti segélyről is gondoskodik.

— **Az országos protestáns árvaházi egylet** legközelebb tartotta meg közgyűlését. Az előterjesztésből felémlítjük azt az üdvös intézkedést, hogy ezentúl az árvák közül azok, a kik kiváló szellemi képességet tanúsítanak, a szabályszerű időn túl is, mindaddig az árvaházban maradhassanak, míg kiképzettéssük nincs befejezve. A múlt évben 58 fiú és 40 leány növendéke volt az árvaháznak. Múlt évi bevétele 72415 frt, kiadása 71435 forintba ment. Az egylet vagyona jelenleg 325742 frt.

— **A közoktatás állapotáról szóló miniszteri jelentést** most tárgyalja a képviselőház közoktatási bizottsága. A középiskolákra vonatkozó részről folyó hó 9-én tett előterjesztést *Schwicker* előadó. Örömmel emlékezett meg középiskoláink fokozatos fejlődéséről, valamint arról is, hogy a miniszter a középiskolák vallási- és erkölcsi nevelésére az eddiginél nagyobb gondot fordít.

A görög nyelvet helyettesítő tantárgyak tanítására vonatkozó utasításokról szólván, kérte a minisztert, hogy a görög nyelv szigorú és lelkiismeretes tanítását is követelje meg. Áttérően a középiskolai tanárookra, felemlíti azok szaporodását, de mind a mellett a tanárhiányt is, melynek egyik főoka a tanárvilág ki nem elégítő anyagi helyzetében rejlik. Melegen pártolja a tanárok mozgalmát fizetésök javítása érdekében és ajánlja a tanárvilág emez óhaját a miniszter úr pártfogó figyelmébe. Konstatálja, hogy a 2076 rendes tantárgyakat előadó tanerő közül (a hittanároktól eltekintve) 461 tanerőnek (22.3%) nincs meg a törvényes kvalifikációja. A tanárképzést illetőleg helyesli a tanárjelöltek elméleti kiképzését a tudományos egyetemen és a műegyetemen, de a fennálló gyakorló gimnáziumot nem találja kielégítőnek, és ajánlja a próbaévesek beosztását egyes, ez által kitüntetett tanintézetekbe, a hol azok kiváló és díjazott tanférfiak vezetése és ellenőrzése mellett vezetessenek be a gyakorlati tanításba. Feltűnőnek találja a budapesti tanárvizsgáló-bizottság előtt jelentkezett tanárjelöltek nagy bukási számát. 1890—91-ben jelentkezett 149 vizsgálandó jelölt, ezek közül bukott a különféle vizsgálati fokozatokon 75 jelölt, azaz 50.3%. Kolozsvárott csak 31.2%. A hivatalban lévő tanárok továbbképzése dolgában igen általánosan megjegyzi, hogy ez nagy részt az egyes tanár önművelődésétől függ ugyan, de mind a mellett helyesen jár el a kormány, ha időszakos póttanfolyamok berendezésével, melyekben semmiféle beható intézkedést nem lát, hozzájárul a továbbképzés ügyéhez és e helyütt ajánlja az u. n. igazgatói értekezletek rendszeresítését is. Szükségesnek találja, hogy a tanügyi kormányzat arról is gondoskodjék, miképen lehetne a tanárok közt a nemes ambíciót felkelteni, és hogyan a kifejtett kiváló buzgóságot kitüntetni, igazságosan megjutalmazni. Még elismerően nyilatkozik az iskolafentartók áldozatkészségéről a középtanodák fejlesztése érdekében, de e tekintetben még igen sok kívánni való áll fenn, különösen a nem állami intézetekre nézve. Melegen ajánlja a többi közt a nagyszabani államgimnázium, úgymint a pozsonyi állami reáliskolának rozzant épületei minél előbbi felépítését, és bezárja jelentését ama szavakkal: „A tanügy terén minden fokozaton a tanító a főtényező: a fődolog az ő kezében van letéve; azért minden egyéb reform előtt jó tanítók és tanárok kiképzése, azoknak helyes alkalmazása, kellő anyagi ellátása és igazságos szakszerű vezetése, ellenőrzése és felbuzdítása úgy a tanügyi kormányzat, mint az iskolafentartók legelső és legsürgősebb teendője.

— **Magyar Demosztheneszre** van kilátásunk. *Zsoldos Benő*, főiskolánk tanára, még múlt hó 21-én felküldte 627 lapnyi kéziratban, a világhírű görög szónok főbb beszédének (15) gondos fordítását. Hiszszük, hogy a kinek Thukydidesz sikerült, az Demoszthenesszel is babért arat.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. Alkalmi dolgozatokat ezúttal nem közölhetünk. A nagy ünnepek évről-évre előkerülnek s azok jelentőségét a mi t. olvasó közönségünk hírlapi emlékeztetések nélkül is bizonyosan érzi és érti. Kívánunk különben boldog husvétolást mindenkinek! — *P. G.* A 10-ik számot elküldtük. — *P. M.* A cikk itt van, de feltámadására még várni kell. A könyv maradhat a jelzett időig. — *R. Gy.* Várom a választ. — *Sz. J. Somorja.* Valami hiba van a reclamatióban, nem értjük. — *M. L.* Levelet írtam.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Egyházpolitikánk.« *Mocsáry Lajos.* — »Közép- és felsőbb iskolánk állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint.« *Buza János.* — »A sárospataki főiskola Comenius idejében.« *Szinyei Gerzson.* — »Comenius Ámos János művei, melyek Sárospatakon készültek s részben itt ki is nyomattak.« *Szinyei Gerzson.* — »Egyházi törvénykezés.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetés.«

Egyházpolitikánk.

II.

A múlt február hó folyamában e Lapokban érdekes cikkek jelentek meg, melyekben protestantizmusunk helyzete és jövőjére nézve a legboldogabb optimizmus nyilatkozik.

Bartha Béla azt mondja: „nem kell félni az ultramontanizmustól, mert hiszen valamennyi politikai pártunk szabadelvű, a Schopper-Steiner-féle mozgalom csúfos fiaskót vallott, mert összevissza sem akadt 20 képviselő-jelölt, ki a reversalist magáról kiadta volna.“ Ne bizzék a tisztelt tanár úr a politikai pártjaink által fölvetett elnevezésekben, mert az valamennyi csak kacérkodás a 40-es évek és a 48—49 nagy idő hagyományai; hazugság az uralkodó párt neve, hazugság a mérsékelt ellenzék által felvett „nemzeti“ cím, mert közösügyes politika nemzeti nem lehet; hazugság még a függetlenségi név is, mert hiszen a mit a függetlenségi párt akar, az sem igazi függetlenség, csak aféle „önállóság és függetlenség“; egyébiránt pedig ultramontanoktól, jezsuita növendékektől egyaránt hemzseg mind a három párt. Nem akadt több mint 20 reversalisos jelölt! Botrány lett volna, ha csak egy is akad vala és nem húsz, pedig nem húsz, de háromszor annyi is akadt. Lehet-e képzelni nagyobb cynizmust, mint az, hogy egy képviselő nem csak efféle véleményt nyilvánít, de még szavazatát is leköti! Mit tudja az illető képviselő, miféle meggyőződést fog meríthetni a viták folyamából?

Szlávik Mátyás azt mondja: „az ultramontanizmus lejtőre jutott... Odakünn meghalt Windhorst, meghalt Janssen, idebenn az ultramontanizmus erőlködő szárnypróbálgatásai a magyar

liberalizmuson törnek meg; próba rá a kath. autonómia mozgalma.“ Vajjon liberalizmusból pártolja a „Magyar Állam“ is azt az úgynevezett katolikus autonómiát? Ez a mozgalom nem egyéb, mint jezsuita ravaszsággal kieszelt kísérlet arra, hogy az összes egyházi javak a katolikus felekezet javára telekkönyveztessenek, hogy ily módon saecularisatiojuknak útja örök időkre bevágattassék.

Szikszai András szerint sincs mitől félni, mert „dacára a társadalom látszólagos vallási közönyének, az evangéliumi igazságok soha sem terjedtek gyorsabban... nincs olyan VII. Gergely, sem oly fekete sereg, mely ennek terjedését meggátolja.“

És mi a mi teendők a nevezett tisztelt férfiak szerint? Bartha nem kételkedik, hogy „a középkor hazajáró szellemeit elfogja úzni vagy legalább hatalmukat teljesen megtörni a protestantizmus és a bármely felekezethez tartozó szabadelvű férfiak tömör falanxa.“ „Mi protestánsok — mondja Szilávik — nyugodtan, de nem tétlenül várjuk a további fejleményeket — s szemléljük az ultramontanizmus hiú és önző erőlködéseit stb.“ „A protestantizmus — mondja Szikszai — komoly higgadtsággal megmarad a törvényes úton — terjeszti a világosságot... Mi hozzánk semmi sem lenne méltatlanabb, mint a bosszankodás és aggodás stb...“

Ezen nyilatkozatokhoz sorakozik az is, mi e Lapokban ugyancsak februárban, 29-én, a Vegyes közlemények rovatában, azt hiszem a t. szerkesztőség véleményeként mondva van. A protestáns napilapról szólván, azt mondja a közlemény, hogy egy ilyen napilapnak létrejötte „nem épen égető... a meglevő politikai lapok az ultramontanizmus szarvait úgy is eléggé következe-

tesen szokták tördelni. Másutt kell nekünk a jezsuitizmust s általában ellenfeleinket ellensúlyoznunk, t. i. az egyházközségben a cura pastoralis által . . . lélek az, mely megelevenít stb. . . „Magában véve a mi a „curáról“ mondatik igen helyes, de az egészben ugyanazon non curo szellem nyilatkozik, mint a többi idézett dolgokban.¹

Boldogok a kik hisznek; irigyelni tudom ezt az optimismust, de benne nem osztozhatom. Kényelmesek lehetnek nagyon az ilyen tanok, de veszélyesek, mert tétlenségbe ringatnak akkor, midőn annak kellene lenni a jelszónak, hogy harc és háború! Midőn a legkevesebbnek, a mit teszünk, annak kellene lennie, hogy a vakmerően eléánkbe dobott keztyűt fölvegyük, kellően védekezzünk legalább. Magától semmi sem történik, csak az történik, a mi csináltatik. Ki fogja számunkra a galambot megsütni s szánkba röptetni — én elképzelni nem tudom; nekünk ki kell venni részünket a világszerte megindult pápista reactio elleni harcból; magunknak kell elvégezni azt a feladatot, mely e harcból hazánkra esik.

Hazai viszonyainkra nézve ne varrjunk hímet abból, mi más országokban történik, a mi helyzetünk egészen különleges. Én megengedem, hogy más országokban aránylag bizonyos megnyugvással tekinthetők a szabadság barátai, a protestánsok nevezetesen, az ultramontanizmus erőfeszítését. Eltekintve az északi országoktól, Németországban is a protestáns az uralkodó vallás. Olaszországban csak meg kell nézni Róma városában az új egységes királyság székhelyének, a Quirinálnak rohamosan épülő s új élettől pezsgő, másfelől a Trasteverének, a Vatikánnak ócska, desolált környékét s mindenkire azt a benyomást fogja tenni, hogy a pápaság épen saját fészkeben játsza a leggyöngébb szerepet, nemo profeta in patria. Franciaországban kurta pórázon tartják a clericalismust, mely ott egyébiránt a jelentéktelen protestáns elemmel nem is törődik sokat.

¹ Mi az ultramontanizmusról s az ellene való küzdelemről — mint lap — sokszor nyilatkoztunk; sürgettük a konventet, zsinatot; a protestánsok együttes fellépését is szükségesnek hirdettük a fondorkodó s a mi megrontásunkra szervezkedett fekete sereg ellen. A »non curo«-ból tehát minket csak annyi terhelhet, hogy azt — igenis — mondtuk, sőt most is mondjuk, hogy az ultramontanizmus ellen egy prot. »Magyar Állam« nem segít, mert — a mostani politikai viszonyok között — épen azok nem fogják elolvasni, a kikre hatni szeretnénk általa. A »Prot. Egy.« és I.-k. Lap« szerkesztője közölte a zsinat megnyílásakor, hogy mily kevés zsinati tag fizet elő a legrégibb protestáns lapra, s jó forrásból tudjuk, hogy — noha kínálhatták azt a zsinati terem ajtajában is — alig akadt egy-egy vásárlója. Magunkról is elmondhatjuk, hogy a nem kerületünkbeli zsinati (világi) tagok között alig van egy-két előfizetőnk. Így vannak vele más egyházi lapok is! . . . Ez a tudat hajtott minket annak hirdetésére, hogy az érdeklődés felébresztését közvetlenebb uton kell megpróbálni, t. i. első sorban a cura pastoralis gyakorlása, népies irodalom, papi értekezletek, egyházmegyei és kerületi gyűlések, — és nem politikai napi lap által! Épen most fáradozunk azon, hogy mintegy intő példaképen is — kimutassuk, hogy miket művel a r. kath. egyház a cura pastoralis útján a diadalomért. Azt már régebben fejtegettük, hogy a meglévő politikai lapokban miként lehetne és kellene ébrentartanunk a protestáns szellemet!

Az iberiai félszigeten régen készen van a népszellem vitalis erejének kiölésével, ott nincs mit végeznie s azért legcsendesebben ott viseli magát. Nem vélek csalódnai, ha azt mondom, hogy az ultramontanizmus sehol sem működik nagyobb intenzivitással, tisztábban körvonalozott konkrét céllal és a sikernek több esélyeivel, mint épen hazánkban. Nekünk ezzel van dolgunk, nem azzal, a mi más országokban történik. Nálunk a katolikus egyház eléggé túlnyomó erővel rendelkezik arra, hogy céljainak megvalósítását hiú reménykedésnek tekinteni ne legyen kénytelen, de a protestantizmus eléggé jelentékeny kisebbség arra, hogy megsemmisítése egy nagyobb szabású erőfeszítés méltó tárgyát képezze. Ez a megsemmisítés a végcél, az eszmény most is, mint a Pázmányok és Kollonicsok idejében. Nem mátol holnapra, a mi vallásunkat voltaképpen nem bántja, dogmatikus polemiát velünk nem folytat; az irodalom terén nem mi velünk, hanem a liberalizmussal és a zsidókkal veszekedik; irányunkban szóval és írásban még inkább türelmességet negélyez; egyházi ünnepélyeinken velünk még csókolódzik is. Simor és Schlauch elnöki encyclicáikban meglehetősen világos vonatkozásokban kvalifikáltak ugyan bennünket eretnekekül s az ő szájukban keresztyén és katolikus mindig egyet jelent; az új primás még ezt is elengedte s szent István-egyleti beszédében e kifejezéssel élt: „más keresztyén felekezetek.“ Ilyen a Jákób hangja; de a kezek? Azok Ézsau kezei. A cselekvés terén tökéletesen azon a nyomon halad, a melybe lépett akkor, midőn századok előtt az ellenreformációt fogantatba vette. Az erőszak nem megy többé, de minden más eszközzel épúgy folytatja a *proselita-csinálást*, mint az előtt; minket minden téren háttérbe szorítani, gyengíteni és számszerint fogyasztani — ez változatlanul állandó törekvése, foglalkozása, erre soha sem mulaszt el egy alkalmat, ez már mintegy vérében van a katholicizmusnak általában és nemcsak a klérusnak. Ezen állandó munkálkodásában készül most a klérus egy nagyobb szabású műveletre, midőn kiadta a primás a jelszót: módosítani kell az 1868. 53. t.-cikket. Elérkezettnek látja e célra az időt.

Elérkezettnek látja, mert mindenekelőtt kétségtelen tény, hogy kivált a magukat nálunk befészkelte jezsuiták működése folytán a katolikusoknál a hitbuzgóság bámulatosan fokozódott. Nem lehetne ellene kifogása senkinek, ha ezzel nem járna karöltve a türelmetlenség fokozódása is, de hogy ez vele kapcsolatban ápoltatott, azt nevezetesen a lefolyt országgyűlési választások alkalmával, kétséget kizárólag tapasztalhattuk. A hitbuzgóság nemcsak a magas aristocratia körében fokozódott, hol az mai napság már az ele-

gantiához tartozik, sőt a nőknél mindenféle ajtatos gyakorlatok a sportnak bizonyos nemét képezik; hanem az értelmiség összes osztályainál. Bámulatos a különbség e tekintetben a mostani s a még egypár évtizeddel ezelőtt, de különösen az 1848 előtti állapotok közt. Nem hinné senki, a ki köztük nem forgott, milyen tényező a felekezeti az országgyűlési pártok beléletében is, hova lehet visszavezetni nem egy válságot, mely ezen körökben fölmerül. Hát az időszaki sajtó! Van-e csak egy is a napi lapok közt, mely kellő mérvben foglalna állást az ultramontán törekvések ellen? Megteszik néha egyes lapok, hogy a magyar állam jogait a római curiával szemben fentartandóknak mondják, hogy megróják egyebekben is a clerus túlbuzgóságát, de micsoda hangon? Azok a felszólalások és megrovások épen csak afféle elvfentartásokként hangzanak, nehogy az illetők a hivatalos szabadelvűséggel merev ellentétbe jussanak; a modor, melyben tétetnek, végtelenül kiméletes. Egy gyöngéd megrovás valóságos byzanti modorú magasztalással van ellensúlyozva. Esemény számba megy egy-egy híresebb egyházfőnök minden kiejtett szava; állandó rovatot képeznek a lapokban a hírek „a primási udvarból“, a primás kihallgatáson fogad még minisztereket is, cercelet tart, mint egy fejedelem.

Elérkezettnek látja a clerus az időt, mert körültekintve a hazai társadalomban, azt tapasztalja, hogy itt a szabadság eszménye alig hevít már valakit; anyagiság és stréberség az, a mivel az emberek lelke eltelve van; az ily általános hangulat a reactionnak melegágya. Elérkezettnek látja, mert kellőleg elő van állítva az eszmezavar, a szabadelvűség jelszava körül csoportosuló hazugságok által. Lehet-e ennek csatánosabb példája, mint az, hogy legújabbban „a szülők természetes joga“ címén követelik a proselita-csinálás korlátainak lerombolását, s azt a maszlagot bekapják még oly emberek is, kik azt követelik, hogy a szabadelvűségnek felszentelt lovagjai gyanánt tekintessenek. És elérkezettnek látja különösen azért, mert tapasztalja, hogy a hazai protestantizmus meghúzza magát, mint a csiga héjába, s magát egy teljesen inoffensivus szerepre kárhoztatja; látja, hogy a híres protestáns autonomia körében nem protestáns, hanem állami politikát űznek, s az ottani döntő körök arra törekednek, hogy az állami politika terén uralkodó irányt, a centralisatiót ott is meghonosítsák, s maguknak mint loyális és békés állampolgárok, szerezzenek e térnek kihasználásával érdemeket.

Igenis, a hazai clericalis reactio elérkezettnek látja az időt a nyílt és határozott cselekvésre; kiknek vannak szemük a látásra, láthatnak;

a primás fellépése az 1868. 53. t.-c. ellen egyenes nyílt hadüzenet. Nagy ideje, hogy a hazai protestantizmus is ébredjen lethargiájából s a cselekvés terére lépjen.

De hát mit gondolok én, miként fogjon a dologhoz a magyar protestáns világ?

Inteni, kérni, lelkesíteni, hogy ébredjen, mozgjon, cselekedjék az egész vonalon — sokkal kisebbnek érzem magamat, semhogy a nagy agitátorok példájára, a tespedő nagy testbe lángszavakkal új lelket önteni megkíséreltem. Reményem is egyebiránt, hogy a magyar protestantizmus és annak ecclesia militans gyanánt működni hívatott tényezői a tespedésben épen elmerülve még nincsenek; a helyzetnek *téves felfogása* és egy *hagyományos előítélet* állanak első sorban annak útjában, hogy kellő cselekvésre buzduljanak.

Ráműtattam a téves felfogásra, a mint az nevezetesen a fentebb idézett tisztelt írónk nyilatkozataiban jelentkezik. Elbizakodni azon solidaritásban, mely köztünk és a külföld közt fennáll s azt hinni, hogy azért, mert ott nincs veszedelem, nálunk sem fog veszélyessé válni az ultramontanizmus öröködése; szemet hűnyni a mi viszonyaink sajátságosága s az itt különösen mutatkozó veszedelem előtt — ezt én mindenestre egy oly téves felfogásnak tartom, mely végzetessé válhatik. A hagyományos előítélet alatt pedig azon igen gyakran hangoztatott nézetet értem, hogy ha nekünk protestánsoknak valami bajunk van, ha valamit kivinni akarunk, nem tanácsos, hogy mi magunk álljunk az előtérbe; a helyes politika abban áll, hogy magukat a katolikus tényezőket győzzük meg ügyünk igazságáról, az igazságos és szabadelvű katolikus férfiakat igyekezzünk az első csatasorba állítani; nélkülök, a többség hozzájárulása nélkül célt érünk különben is lehetetlen. Hát ez nagyon tetszetős politika, és bizonyos pontig helyességét sem lehet tagadni, de ez nem szünteti meg azon axiomának igazságát, hogy „segíts magadon, az Isten is megsegít.“ A katolikus többség igazi szabadelvű részének támogatására csak azon esetben számíthatunk, ha látja saját részünkről az igaz buzgóságot ügyünk iránt, és ha meggyőződik a felől, hogy ezzel a buzgósággal számolni a közjó érdekében okvetlenül szükséges. Csak az alatt a feltétel alatt hajlandó számunkra a gesztenyét a tűzből kikaparni. De erre a támogatásra most sokkal kevésbé számíthatunk, mint azelőtt; nem úgy van már mint volt 1848 előtt, midőn a protestánsokat támogatni s az ultramontanizmus „szarvait tördelni“ a szabadelvűség criteriuma volt. Nagyon kevés ilyen katolikus embert fogunk találni napjaink-

ban. Tőlünk kell kitelni annak, mi az ultramontán törekvések ellensúlyozására szükséges. Mi szükséges első sorban? Az, hogy legyen már egyszer kimutatva, hogy *kik azok*, kik ezt a mozgalmat indították s fokozódó hévvel és vakmerőséggel folytatják. De hát ki ne ismerné őket? Nem úgy! Fel kell újítani a nagy közönség emlékezetét, mert a minek emlegetése állandóan mellőztetik, az feledésbe megy. Calumniare audacter tamen aliquid haeret — ugyanaz történik a vakmerő dicsérettel is s már tapasztalhatjuk, hogy bizonyos ezerszer ismételt állítások, például a magyar klérus hagyományos hazafiasságáról axiómákként szerepelnek.

Óriási terjedelmű anyag áll rendelkezésünkre, a hierarchiának több, mint másfélszáz éves és saját hazánkban különösen innen-tova négyszáz éves története. Könyvet, könyveket kell írni, a közönség különböző rétegeinek felfogásához mérve, melyekben meg legyen ismertetve az az óriási szervezet, mely hosszú századokon át oly iszonyú súlylyal nehezedett az emberiség szabad fejlődésére s mely soha „egy szemernyit sem engedett álláspontjából.“ Föl kell újítani emlékét azon politikának s azon eszközöknek, melyeket alkalmazott, melyeknek minden iszonyatosságaira meg volt találva a formula azon elvben, hogy a cél szentesíti az eszközöket.

De le kell rántani különösen azt a hazafias álarcot, mely nélkül a legújabb időben egy pillanatra se mutatja magát nálunk a klérus a nyilvánosság terén. Tisztelet-becsület minden jó hazafinak és a többiek közt különösen azoknak a papoknak, számosan vannak, kik az 1848-iki szabadságharcban is részt vettek, de mire való a hazafiságot minduntalan ajkon hordozni, hát hiszen tudjuk, hogy nagyobb részt magyar emberek s hogy a ki magyar ember, az hazafi, az természetes dolog. De ha azt akarják elhíttetni, hogy mindannyiok, mert pap, szükségképen jó hazafi, az már azután a legnagyobb vakmerőség; sokkal inkább lehet azt mondani, hogy lehetnek jó hazafiak s hiszszük is, hogy azok, dacára annak, hogy papok, mert hiszen tudvalevő dolog, hogy a magyar klérus a maga testületi minőségében, hogy nevezetesen a magas klérus, melyet azonban az alsó soha sem tagadott és nem is tagadhatott meg, egy hosszú korszakon át szövetséges volt a nemzetirtó osztrák zsarnokságnak. Ez az igazság és ezt a magyar történelemből kitörölni nem lehet.

Ez irányban hatni volna szükséges mindennek előtt, hogy tudja az ország közönsége, kik azok, kiknek kaszt- és hatalmi érdekében folyik az a nagy agitáció. Nem kívánok én vallásháborút, a hitágazati polemiáknak föllevenítését; provo-

kálva tekinthetnők ugyan magunkat erre is, a sok papkortes nem kimélt bennünket a lefolyt választási mozgalmakban e tekintetben sem, és az irodalom terén például hónapokon át volt kitéve egy budapesti könyvtár kirakatában egy ilyen című könyv: „Igaz-e, hogy Luther Márton felakasztotta magát?“ Hagyjunk üdvözülni mindenkinek saját módja szerint, de ettől elválasztva igenis lehet beszélni a sáfárokról, a kik nagyon is világi és önző célokat követnek a lelkek gondozásának ürügye alatt.

A dolce far niente mellett való érvelés helyett ez irányban működve szeretném látni jeles íróinkat és egyenes feladata lehetne megalkotott Irodalmi Társaságunknak, hogy ilyen munkák létrehozását eszközölje. Nagyon szép dolog az is, hogy ifjú íróink szárnypróbálgatásait is megkönnyebbítsük, tehetséges embereknek egy kis anyagi segítyt juttassunk, de ennek a társulatnak lehetne és kellene maga elébe tűzni magasabb célokat is; ha megtenné azt, mit én tevékenységi tér gyanánt neki szántam, elsőrendű szolgálatot tenne felekezetünknek. Továbbá, mit már nem egy alkalommal kijelentettem, igenis szükségesnek tartanám itt a fővárosban egy protestáns napilapnak létrehozását vagy legalább az intézkedést az iránt, hogy a létező politikai napilapok valamelyike elvállalja azt, hogy a protestáns érdekek képviselőjének állandóan tért engedjen hasábjain, ezen képviselőre való írói munkásságot szervezni és a mennyiben szükséges az anyagi kellekekről is gondoskodni — ez szintén feladata lehetne az Irodalmi Társaságnak; s ha ily tevékenységet látna részéről a protestáns közönség, meg vagyok győződve, hogy nem kellene részvétlensége miatt panaszkodni. Az ívenként 30 forinttal díjazott „Linczi békekötés története“ bizony nem nagyon lelkesítette az embereket a hátrálékos tagsági díjak befizetésére.

Ezen irodalmi tevékenység mellett constituált testületeinknek volna feladata tényleg erélyesen foglalni állást jogaink és érdekeink mellett. Az erélyes állásfoglalásra kívánom általában a súlyt fektetni, mellőzésére annak a végtelenül tartózkodó diplomatizáló modornak, melyet az újabb időben követünk. A mi szerepünk nem az, hogy a miniszteri paloták ablakából nézzük saját ügyeinket, hanem az, hogy elmondjuk őszintén, hol fáj valami nekünk, mit óhajtunk szívünk szerint mi, az életből és tapasztalásból merítve mit tartanánk mi célszerűnek; de e mellett azután meg is mondjuk egész határozottsággal, mi az a mihez, mint joghoz és törvényhez ragaszkodunk.

Sérelmek és kívánalmak jegyzékét én itt előadni nem szándékozom, csak némely elvi szempontoknak megjelölésére szorítkozom. Meg kel-

lenc mondanunk őszintén, miként gondolkozunk mi a „szabad egyház szabad államban“ és az általános „vallásszabadság“ elvei felől. Én azt hiszem, hogy mindaddig, míg egy előzetes gyakorlati kérdés t. i. az egyházi javak kérdése in statu quo marad, amazok az elvek jóformán odiosus kérdést képeznek, belőlük logikai következtetéseket levonni és alkalmazni ferdeségekre vezet. Alapozás nélkül készült fölépítmény. A szabad egyház múlhatlan föltétele az, hogy az állam teljesen vonjon el az egyháztól minden dotatiót, az egyház tartsa fenn magát kizárólag saját híveinek akarataból és eszközeivel. Gondol-e erre valaki ez idő szerint? De ha nem gondol, akkor ne is higgye senki, hogy minket protestánsokat elvek hangoztatásával, nevezetesen a vallásszabadság kimondásával kielégíteni lehet, azzal, hogy például a baptistáknak is megengedtetik a szabad vallásgyakorlat, sőt még azzal is, hogy a kötelező polgári házasság elrendeltetik, a rég kimondott egyenlőség és viszonyosság sem lesz még valósággá; mindaddig míg a katolika egyház óriási állami dotációja s a protestáns egyházaknak e nélkül való szűkölködése azon módon megmarad, az egyenlőség és viszonyosság nemcsak hiányos, de valósággal írott malaszt marad. Ezt némileg pótolni, kiegyenlíteni csak az által lehet, hogy az állam a gyengébbet az erősebb ellen, minket protestánsokat a katolikusok ellen óltalomban részesítsen; a katolikus egyházat kizárólag a klerus képviseli s ez nemcsak roppant túlhatalommal rendelkezik, de elveinél és tradíciójánál fogva agresszív magatartást követ, a proszelita-csinálás politikáját úzi következetesen, változtatlanul, ezért van szükségünk például az 1868. 53. törvénycikkre.

Ilyen expediensekkel, compromissumokkal kell megélnünk mindaddig, míg itt egy felekezet az általa élvezett nagy állami dotationál fogva, mint uralkodó és államvallás szerepel. Miképen fog valamikor elintéztetni amaz általam említett „előzetes kérdés“, az a nagy kérdés, melyet mint Damokles-kardot érez feje fölött csüngeni a katolicizmus, az a jövő titka; az egyházi javak saecularisatioját initiálni nem akarom mondani, hogy a mi feladatunk. De ne követelje tőlünk senki azt sem, hogy ezen egyházi javakat épen mi tekintsük oly szentségnek, melyet még érinteni sem szabad. Hogy azok magántulajdon természetével birnak, ez új elmélet, mely kilencszáz éves gyakorlattal ellenkezik; az állam, vagy mondjuk, a főpatronus-fejedelem igenis rendelkezett velök; avagy az államon kívül áll a főpatronus? Rendelkezett velük úgy, hogy jövedelmükből segélyt rendelt a parochusoknak, elláttatta a papnöveldeket, járulékot rendelt belőle a várak fentartásához, a püspökök jövedelmét az

újabb korban is két ízben, Mária Terézia és I. Ferenc alatt szabályozta s a fölösleget a közalapokhoz csatoltatni rendelte stb. A magyar közjogi és jogtörténelmi alapon és nem kommunizmus és forradalom útján — igenis — módjában van az államnak az egyházi javak kihasználására nézve rendelkezni. És az 1848. 20. t.-c. ebben egy, habár csak elvi, de gyökeres intézkedést tett, mert midőn kimondotta azt, hogy minden bevett felekezet egyházi és iskolai szükségai az állam által fedeztessenek, vajjon úgy értette-e azt, hogy az egyházi javak a katolikusok magánvagyonára maradván, még azonfelül fogja az ő szükségleteket is és a többi felekezetek összes szükségleteit az állam közjövödelmeiből fedezni? Abban a törvényben benne van az a gondolat, hogy az állam kezébe fogja venni a rendelkezést azzal a mi ebben az országban a keresztyénség behozatalától fogva az isteni tiszteletre, jótékonyásra és közoktatásra rendeltetett; és benne van már nem mint gondolat, de mint positiv intézkedés az, hogy ama rendelkezés a felekezetek közti jogegyenlőség alapján fog megtörténni. A teljes jogegyenlőség és viszonyosság kimondatott azóta újabb törvény által is, ha ezen enunciatiók nem akarnak egyéb lenni, mint „csengő érc és pengő cimbalom“, akkor az következik belőlük és pedig első sorban, hogy adják ki nekünk részünket abból, a mi kultus és oktatási célokra az állam rendelkezésére áll. Követeljük ezt, mert hozzá jogunk van és követeljük azért, mert rá szükségünk van. Egyenesen a megélhetés kérdésévé válik ránk nézve mindinkább, hogy régóta visszatartott örökségünknek birtokába lépünk; az állam annyira igénybe veszi felekezetünk tagjainak, mint állampolgároknak, adózási képességét, hogy az egyházi szükségleteket fedezni mindinkább képtelenné válnak; akarhatja-e az állam, hogy az isteni tisztelet az ország 3 milliónyi lakossága körében innen-tova desolált állapotba jusson, nem gondolja-e, hogy sokkal több költséggel fog járni, ha e szükségletek fedezése csakugyan állami feladattá válik? És mi készek vagyunk arra, hogy szerények legyünk követeléseinkben, mi szerény viszonyokhoz vagyunk szokva, de a Sybillák könyveivel állunk elő igenis, fontolják meg jól a helyzet minőségét azok, kik ez ország sorsát intézni hivatva vannak.

Ezekben kívántam körvonalozni azon egyházpolitikát, melyet részünkről inaugurálva látni szeretnék; ajánlom az elmondottakat az úr szőlője összes munkásainak és különösen ez idő szerint szünetelő zsinati atyáinknak becses figyelmébe.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint.

(Folytatás).

Középiskolai tanulóinknak 45·1% *helyben lakó szülék gyermekei* s a miniszteri kimutatás szerint a vidéki szülék évről-évre kevesebben küldik gyermekeiket a középiskolákba. A miniszternek ez a megjegyzése *átlagvéve* egészen helyes; de kormányzatuk szerint tekintve a középiskolákat, már szembetűnő különbséget találunk s arra a meggyőződésre jutunk, hogy az állam rendelkezése és vezetése alatt álló intézetek inkább a helyi érdekeket szolgálják, mert az állam rendelkezése és vezetése alatt álló 125 intézet között összesen 25 volt olyan, melyben a más vármegyéből került tanulók száma túlhaladta a helybeliek számát, a protestáns iskolák nagyobb részébe pedig igen tágas körből gyűlnek össze a növendékek, mit bizonyít az is, hogy az 51 intézet közül 20-nak volt más megyéből több növendéke, mint a mennyi az intézet székhelyéről beiratkozott. Az ev. ref. iskolák közül e tekintetben a sárospataki áll első helyen, mert itt a 432 tanuló közül 271 más megyéből sereglett össze s helybeli csak 46 volt; Debreczenben 291 helybelire 261 más megyéből való esett, N.-Egyedben 74 helybeli és 187 más megyéből való, Pápán pedig 73 helybeli és 127 más megyéből való volt a tanévet bevégzett növendékek között. Ezek az évenként ismétlődő adatok arra a meggyőződésre bírták a minisztert, hogy azt a régebbi véleményét, hogy az enemű intézetek nagy részébe valószínűleg azért tódulnak a vidéki tanulók, mert ott könnyebben boldogulnak, megváltoztatta s most már jelentése 51. lapján így szól: „Egyes felekezeti iskolákat távol vidékekről felkeresik az illető felekezetbeli tanulók, csak hogy saját felekezetük által fentartott iskolába jár hassanak. Egyes intézeteket azért keresnek fel, mert ott régi idők óta nagyobb ösztöndíjak és segélyek, sőt föltölte olcsó internátusok és tápintézetek állanak a tanulók rendelkezésére; másokat azért, mert hagyományos jó hírük van.”

Középiskoláink növendékeinek 78·2% egész tandíjt fizetett, 15·7% teljesen, 6·1% pedig részben tandíjmentes volt. Legtöbb tandíjmentes volt aránylag a gör. keletiek iskoláiban s legkevesebb az ág. evang. intézetekben. Az ev. ref. gimnáziumok tanítványainak 11·1% egészen 7·9% részben felmentetett a tandíj fizetés alól. Legtöbb ifjú részesült a tandíj elengedés kedvezményében Nagy-Egyedben, hol 336 tanuló közül csakis 142 fizetett egész tandíjat, 157 pedig teljesen felmentetett.

A miniszteri jelentésnek egyik legérdekesebb részét képezik a tanulók szorgalmára és magaviseletére vonatkozó adatok. A tanulók lecke-mulasztásainak száma három év óta folytonosan kisebbedik. A múlt évben már az igazolt mulasztások száma 3%-al, az igazolatlan mulasztásoké pedig 29%-al volt kisebb, mint 3 évvel ezelőtt, s 1000 igazolt mulasztásra 19 igazolatlan jutott. A kimutatás szerint a reáliskolai tanulók szorgalmasabban jártak az órákra, mint a gimnáziumi növendékek. A miniszteri jelentésnek ez a része már csak azért is érdekes előtűnik, mert meggyőződhetünk belőle, hogy a statisztikai adatokat különböző szempontokból lehet tekinteni és feldolgozni, a szerint, a mint egyik részre kedvezőbb eredményt óhajtunk feltüntetni, a másik érdemeit pedig a nyilvánosság előtt jóval lejjebb szándékozunk szállítani. A miniszteri jelentésnek ez a része is az állam rendelkezése és vezetése alatt álló iskolák előnyét igyekszik feltüntetni különösen az ev. ref. iskolákkal szemben. Feltünteteti a külön-

böző kormányzat alatt álló iskolákban az igazolt- és igazolatlan órák számát s ezeket összehasonlítva kimutatja, hogy az állam rendelkezése alatt álló intézetekben 1000 igazolt órára 12 igazolatlan jutott, az állam vezetése alatt lévőben 11, az ág. evangélikusok iskoláiban 16, az ev. ref. gimnáziumokban pedig 51. Felemlíti, hogy e tekintetben legnagyobb változás az ev. reformáltaknál észlelhető, mert ezeknél az igazolatlan órák száma 3 év alatt majdnem felénnyire olvadt le, a miből aztán azt a következtetést vonja le, hogy ezeknél is javúl a fegyelem.

Az bizonyos, hogy ha a jelentés 142—143. lapjain összeállított táblázatot megtekintjük, ev. ref. gimnáziumaink növendékeinek igazolt és igazolatlan mulasztásaiból igen furcsa képet állíthatunk össze. Ime egy pár példa: Míg Csurgón 3098 mulasztás közül csakis 1 volt igazolatlan és M.-Túron 3039 igazolt mulasztásra 8 igazolatlan esik, addig vannak intézeteink, melyekben nem csak általában a mulasztás, hanem az igazolatlanul mulasztott órák száma is feltűnő sok, így p. o. Budapesten 13269 órát mulasztottak el a tanulók s ebből 533-at nem igazoltak, Debreczenben 14596-ra rúgott a mulasztások száma s ebből 1465 igazolatlan, M.-Szigeten pedig 11861 igazolt óramulasztásra 1394 igazolatlan esik. Az is feltűnő lehet, hogy ugyanazon intézetnek egyes osztályai is igen nagymértékben különböznek egymástól az óramulasztást tekintve: p. o. Miskolcon az I. osztályban 1311 igazolt mulasztásra 133 igazolatlan esik, míg a II-ban 1145-re 24, a III-ban 971-re 177, a VII-ben 821-re 76, a VIII-ban 818-ra 124; Debreczenben az I-ben 1722-re 256, a II-ban 2098-ra 123, a IV-ben 2132-re 86, az V-ben 1878-ra 352, a VI-ban 1009-re 345, a VII-ben 1553-ra 173. Mármaros-Szigeten az I-ben 1149 mulasztás közt egy sincs igazolatlan, míg a II-ban már 1672-re 129, a IV-ben 1311-re 208, a VII-ben 163-ra 203, a VIII-ban pedig 2694-re 461 igazolatlan óramulasztás esik. Az ilyen eltérő adatokból jogosan lehet következtetni csakugyan az intézetekben uralkodó fegyelemre is, de arra minden esetre, hogy ugyanazon intézet osztályfőnökei sem egyenlő szigorúsággal ítélik meg a tanulók mulasztásait, a mit különben bizonyítanak az állami intézetek némelyikére vonatkozó adatok is.

Összehasonlítván a miniszter közvetlen vezetése alatt álló intézetekben tanult növendékek óramulasztásait, az ev. ref. gimnáziumok tanulóira vonatkozó adatokkal, kitűnik, hogy a miniszter úrnak azt a következtetését, hogy az ev. ref. iskolákban, noha már javult valamit a fegyelem, de még most is meglehetősen rossz lábon áll, nem lehet egészen helyesnek mondani. A miniszter úr erre az eredményre olyan módon jutott, hogy számítása alapjául csupán csak az igazolt és igazolatlan órák között levő viszonyt vette fel, már pedig véleményünk szerint helyes ítéletet csak úgy hozhatunk, ha ezek mellett a tanulók számát is tekintetbe vesszük. Így járván el kitűnik, hogy ev. ref. gimnáziumainkban aránylag kevesebbet mulasztottak a tanulók, mint az állami iskolákban, mert a 12789 állami középiskolai tanuló elmulasztott összesen 309,659 tanórát, az ev. ref. iskolákban tanult 6453 növendék pedig 139,522-öt, tehát 16,860-nal kevesebbet, mint ugyanannyi állami iskolai tanuló. Az állami iskolákban az igazolt órák száma 305,902 volt, az ev. ref. intézetekben pedig 132,752, tehát az ev. ref. iskolák növendékei 21,598-al kevesebb igazolt órát mulasztottak, mint ugyanannyi állami iskolai tanuló. Az igaz, hogy az ev. ref. iskolákban az igazolatlan órák száma aránylag lényegesen több, mert majdnem kétszer annyi, mint az állami intézetekben, de ez különösen a fennebbi számítást tekintve, talán azt is bizonyíthatja, hogy az állami iskolákban sokkal könnyebben veszik igazoltnak a tanulók mulasztását, mint az ev. ref. gimnáziumokban, tehát a fegyelem nem ezek-

ben, hanem a miniszter közvetlen rendelkezése alatt álló intézetekben gyengébb. Hogy a mi állításunknak meg van az alapja, azt a miniszter úr jelentéséből mutatjuk ki. Vajjon nem feltűnő-e az, hogy a budapesti tanárképző-intézet mellett fenálló főgimnáziumban, még ha „mintagimnázium”-nak nevezik is azt, 5978 mulasztás közt egy *sines igazolatlan*, holott minden tanulóra átlagvéve 50-nél több óramulasztás esik? Hát az hihető-e, hogy a budapesti VII. ker. főgimnáziumban 15308 mulasztás közül kellő szigorúság mellett csak is 50-et, sőt az V-ik kerületben 18939 közül, csak is 18-at lehetett volna nem igazoltnak venni, akkor, midőn a II. kerületben már 16876 közül 265 van igazolatlanul feltüntetve, pedig itt is van ám olyan osztály, a melyben 56 tanuló 3205 órát mulasztott s ebből csak *egy*et nem sikerült igazolni! Olyan osztály is több van egyik-másik intézetben, a melyben *ezekre megy a mulasztás, de az mind igazolva van*. Különben azt meg maga a miniszter úr is kimutatja, hogy az állami iskolákban 1000 tanuló közül *nem* mulasztott 175, az ev. ref. intézetekben pedig 184!

A *tanulók magaviselete* évről-évre javul, mit bizonyít az, hogy 1885 óta a jó magaviseletűek száma 20·2%-kal emelkedett s a múlt évben már a tanulótság 68·4%-át tette. A gimnáziumi növendékek közt aránylag több a jó magaviseletű, mint a reáliskolaiak között. Legtöbb jó magaviseletű volt az ágost. evang. intézetekben 74·4%, aztán az ev. ref. iskolákban 72·6%, a gör. kel. 68·3%, az állam vezetése alatt levő iskolákban 67·5%, az állam rendelkezése alatt állókban 65·3% s az unitáriusokéban 61·2%. A miniszter úr jelentésének ebben a részében is kimondja a kárhóztató ítéletet az ev. ref. iskolák felett, hangoztatván, hogy ezekben *még mindig nagyon enyhén ítélnék a tanulók magaviselete tekintetében*. Ítéletét részint arra alapítja, hogy néhány ev. ref. intézetben többen részesültek igazgatói megrovásban, mint a hánynak szabályszerű, vagy kevésbé szabályszerű jegye volt, tehát sok „rossz magaviseletű tanuló” jó magaviseletű jegyet kapott; részint arra, hogy többen mulasztottak igazolatlanul, mint ahány szabályszerű, vagy kevésbé szabályszerű jegyet kapott. Mi azt hisszük, hogy az igazolt és igazolatlan órákra vonatkozó előbb tett megjegyzéseink némileg talán a miniszter úr előtt is enyhítik a vád súlyos voltát, valamint enyhítheti az is, hogy ev. ref. intézeteinkben az igazgató figyelmezteti igen sokszor a növendékeket olyan kisebb gyermekes pajzánasáért is, amiért a tanári kar még nem tartja méltónak a gyermek magaviseletéről azt mondani, hogy az *rossz*. Különben az ev. ref. intézetekben az igazgatói figyelmeztetés valószínűleg nem is épen olyan nagy büntetési fok, mint a miniszter rendelkezése és vezetése alatt álló iskolákban, legalább a jelentésből azt lehet következtetnünk. Ott van p. o. az *aradi gimnázium*, melyből elutasítottak 4 tanulót, s kicsaptak 2-t, de az igazgató csak ötöt intett meg; ott van az *egri*, melyből elutasítottak 5 tanulót, de igazgatói megintésben egész éven át mindössze csak 4 részesült; *Zsolnán* kitiltottak 2 növendéket, de az igazgató egész épen csak 3 tanulót dorgált meg; *Losoncon* voltak *rossz magaviseletűek*, de ezek csak az igazgatói dorgálásig haladtak, a tanári kar elé nem jutottak; *Nagyszombatban* az igazgató egyetlen tanulót sem intett meg (!) *Pancsován* elutasított 5, igazgatói megrovásban részesült 11, a *budapesti* IV. ker. reáliskolában elutasított 6, s kitiltott 1, de igazgatói megdorgálást mindössze 3 kapott. Ehez hasonlólt látnunk Kecskeméten, Pécsen, Győrben stb. Különben, hogy az erkölcsi magaviselet megbírálásánál az állami iskolákban sem mindig az előírt szabály szerint járnak el, kitűnik abból, hogy több intézetben az elutasított és kitiltott tanulóknak nem hogy rossz, de még

csak kevésbé szabályszerű osztályzatot sem adtak. (Pancsova, Zombor, Eperjes, Eger, Kecskemét).

A vizsgálatot tett 42116 tanuló közül *jelesen* végzett 6·5%, *legalább jól* 19%, legalább *elégségesen* 52·5%, *egy tárgyból bukott* 10·5%, *két tárgyból* 4·5%, *kettőnél több tárgyból* 7%. Legtöbb jeles osztályzatú aránylag az *unitáriusok* iskoláiban volt (11·6%). Az ev. ref. iskolákban a jeles és jó osztályzatúak száma aránylag nagyobb, mint az állami iskolákban, az *elégségeseké* már kevesebb, de a bukott tanulóké ismét jóval több, mert míg az ev. ref. gimnáziumokban 1000 tanuló közül 249 bukott meg, addig az állam rendelkezése alatt álló intézetekben csak 210, s csodálatos, hogy itt nem találjuk feljegyezve a miniszter úr ítéletét. A gimnáziumi osztályokat véve tekintetbe legtöbb jeles osztályzatú volt a VIII. (9·6%), s legkevesebb az I. osztálybeliek között (6·2%), legtöbb jó a VII-ben (25%), s legkevesebb a III-ban (17·4%), legkevesebb elégséges az I-ben (47%). Egy és két tantárgyból legtöbb bukott az V-ikben, több tantárgyból pedig az elsőben.

Érettségi vizsgálatra 115 középiskolában 2348 tanuló jelentkezett s ezek közül az írásbeli vizsgát 2133 tette le sikerrel, tehát 1000 közül csak 49 maradt vissza az írásbeli vizsga alapján. Középiskoláink között 59 volt olyan, melyben egy tanuló sem bukott meg az írásbeli vizsgálaton. A vizsgálati szabályzat értelmében 2242 tanuló tett szóbeli vizsgát s ezeknek 12·5% jelesen, 28·1% jól s 43·2% egyszerűen érett, javító vizsgára utasított 12·1% s ismétlő vizsgára pedig 3·8%. *Legszigorúbban ítélték az érettségén a miniszter úr szerint is az ev. ref. iskolákban*, mert ezekben a tanulóknak 28·1%-át buktatták meg, míg az állam rendelkezése alatt álló intézetekben csak 14·5%-át. Különösen szigorúnak találta a miniszter úr a vizsgálatot *Sárospatakon, Miskolcon, Debrecenben, Hódmező-Vásárhelyt, Maros-vásárhelyt és M.-Szigeten*. Az érettségit tett ifjak közül tanári pályára léptek legkevesebben 4·8%, az orvosira 9·9%, a technikaira 10·5%, a theologiaira 17·7%, jogira 24·8%.

Középiskoláinkban a múlt évben összesen 3084 *tanár és tanító működött*, a kik közül 1687 volt rendes s 293 helyettes, tehát a rendes tanárok száma egy év alatt 30-cal szaporodott. Minden 1000 tanulóra 46 tanár jutott, míg Ausztriában 52. Az ev. ref. gimnáziumokban működött 448 tanár közül 232 volt rendes s 24 vallástanárra, tehát a rendes tanárok száma 20-szal növekedett. A rendes tanárok száma némelyik intézetben még most sem felel meg a középiskolai törvény követelményeinek, így p. o. ev. ref. gimnáziumaink közül Székely-Udvarhelyen csak 7, Kun-Szent-Miklóson 4, Gyöngyösön 3, Karcagyon és H.-Nánáson csak 2—2 rendes tanár működött s ez az oka annak, hogy az ilyen intézetek legnagyobb részében kénytelenek a tanárok több órán tanítani, mint a mennyit a középiskolai törvény megszabott. *Minden tanárra jut* az unitáriusoknál 26 *növendék*, az ev. ref. 23·8, a gör. keletiekénél 23, az ág. ev. 22·7, az állam vezetése alatt álló iskolákban 21·8, a miniszter rendelkezése alatt levőkben pedig 18·8, a melyből láthatjuk, hogy az ev. ref. intézeteknél e tekintetben nem épen kedvezők a viszonyok. A tanároknak 89·9% okleveles, vagy törvény által rendesnek elismert. Az ev. ref. tanárok közt a múlt évben már 108-nak volt oklevele, 112 a törvény által elismert s 9 volt olyan, a kinek sem oklevele, sem elismerése nem volt. Legtöbb okleveles tanár volt *Zilahon* (8) aztán *Csurgón, N.-Körösön és Sz.-Németiben* (7—7) s a teljes gimnáziumok közt legkevesebb *M.-Szigeten* (1).

Középiskoláink helyiségei és felszerelése évről-évre jobban megfelelnek a célnak. Feltűnő, hogy ev. ref. gimnáziumaink közt több van olyan, melynek még a múlt

évben sem volt *rajzterme* (Pápa, Csurgó, Halas, Miskolc, H-Mező-Vásárhely, M-Sziget) sőt olyan is 10 volt, melyben az igazgatónak nem volt külön helyisége. A kimutatás szerint a legtöbb tanszerrel Debrecen van ellátva, annyira, hogy egyes tanszerek száma igen is soknak látszik. Így p. o. állat gyűjteményében 17895 darab, ásványgyűjteményében pedig 38,953 darab tanszer van.

A középiskolák *vagyon*a 25 millió 954 ezer forint volt, tehát egy millióval több, mint a megelőző évben. Ebből az ev. ref. iskolákra 8,150,174, az állam rendelkezése alatt álló intézetekre 6,934,764 frt, az állam vezetése alatt levőkre — ide nem számítván a tanulmányi célokra tett olyan alapítványokat, melyek nem egy-egy iskola tulajdonát képezik — 7,128,387 frt, az ág. evangélikusok iskoláira 3,048,851 frt esik. Az ev. ref. iskolák között a miniszteri kimutatás szerint legtöbb *ingatlan* *vagyon*a a *nagyenyedi* iskolának volt 711,140 frt értékű, aztán a *sárospatakinak*, 416,500 frt, a *kolozsvárinak* 224,500 frt, a *debreceninek* 73,500 frt. Tőkepénze volt a *debreceninek* 250,000 frt, a *sárospatakinak* 243,500 frt, a *nagyenyedinek* 183,100 frt. *Tandíjakból* legtöbbet vett be a *budapesti* 13200 frt, aztán a *debreceni* 12500 frt, a *miskolci* 7017 frt, a *m.-szigeti* 6439 frt, a *sárospataki* pedig csak 5700 forintot. A középiskolák összes bevétele 5 millió 158,487 frt volt, melyből az ev. ref. intézetekre 749,101 frt esett. A *kiadások* összege 5,158,487 forintba rugott, melyből 749,104 frtot az evang. iskolák viseltek. Átlag véve egy *középiskolai tanár*ra 1396 frt *évi díjazás jut*, s minden *tanuló* 117 forintba kerül az intézeteknek.

Buza János.

TÁRCZA.

II. A sárospataki főiskola Comenius idejében.

Ilyen volt a sárospataki főiskola élete a XVII. században, midőn főpártfogója I. Rákóczi György 1648. október 11-én bevégezte fényes pályáját. Utána az iskola fentartásának gondja feleségére, Lorántfy Zsuzsánnára és fiára III. Zsigmondra maradt, a kik a fejedelem eltemetése után mindketten Sárospatakra jöttek lakni. Ők már azelőtt is élénk érdeklődéssel kísérték az egyházi és iskolai ügyek fejlődését, de a melylyel nem voltak mindig megelégedve, minthogy az öreg fejedelem a fennálló rend érdekében püspöki és papi befolyás alatt állott. Az ő pártfogásuk alatt újabb korszak, szabadabb fejlődés indul meg a sárospataki iskola életében. Legelső tettök az volt, hogy régi kedvencöket a puritán gondolkodású Tolnai Dali Jánost, mindjárt 1649-ben visszahelyezték tanári székébe, az orthodox atyák nagy megbotrányozására. Ezzel mintegy tervszerűleg hozták ismét felszínre azt az eszmét, mely e század elejétől fogva sokkal mélyebben vert gyökeret a meggyőződéseken, mintsem hogy azt a szatmárnémeti zsinat 1646-ban végképen kiírhatta volna. Mindketten meg voltak arról győződve, hogy egyházunk jövőjének biztosítása végett, a népet is bele kell vonni az egyházi ügyek intézésébe, s hogy az egyházi élet szabadabban fejlődhetik, ha az egyes egyházakat nem a papból, bíróból és tanácsosokból álló consistoriumok, hanem a nép által választott presbitériumok igazgatják. Tolnai most már az udvar védelme alatt, tanszékéről és társadalmi úton nyíltan és szabadon hirdette a gyülekezetek önkormányzati jogát. Hozzá csatlakozott Medgyesi Pál, a fejedelemszöny udvari papja is, a ki egyházi beszédeiben és Zsigmond ösztönzésére

irodalmi úton is védelmére kelt az új eszmének.³¹ Az ellenpárt hívei, a fennálló rend védői egyházi gyűlésekben, sőt a polgári megye előtt is kijelentették tiltakozásukat a törvénytelen újításokkal szemben; vádolták, felelősségre vonták, kiméletlenül megtámadták magát a fejedelemszönyt is, még az egyházi fegyelmet is éreztették vele. Ez időtájt írja egyik levelében: „ugyan keresve keresik azok a papok a mi bosszúságunkat és búsulásunkat, talán koporsónkban is azon volnának, hogy bosszúságszenvedésünkkel bocsátanának”.³² A papi hatalom csakugyan kivitte, hogy a presbitériumot még Patakon sem lehetett felállítani. A patakiak nem ismerték el Medgyesit praedicátoruknak. A lizskai rész-zsinat 1651. január 23-án a régi szokás megtartását határozta el, mondván: „Nem ismerünk másokat, mint a tanácsosokat és a bírókat az egyes egyházakban”. Még az 1655. június havában tartott egyházlátogatásban is így tiltakoztak a patakiak: „Nem akarunk egyéb presbitériumot ismerni, hanem a minemű Medgyesi Pál uram Patakon lakása előtt is volt Patakon”. A papság hajthatatlan maradt, mindössze is annyiban mutatott engesztelékenységet, hogy 1656. szeptember 13-án a gálszécsi zsinaton, hol a fejedelemszönyt Zákány András képviselte, a pártütőket: Tolnai Jánost, Medgyesi Pált, Keresszeghy Istvánt és Lippai Sámuel t. ünnepélyesen bevették társaságukba, mit a világi elem nagy tetszéssel fogadott.³³

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

Comenius Ámos János művei, melyek Sárospatakon készültek s részben itt ki is nyomattak.

1. *Illustris Scholae Patakinæ Idea*. Készült Tokajban, 1650. május havában Nyomtatásban meg van az „Opera omnia” III-ik részében s nálunk Szatmáry K. György *Historia scholae Patakinæ* című művében.

2. *Schola pansophica, hoc est universalis sapientiae officina, ab annis aliquot ubi ubi Gentium erigi optata, nunc autem auspiciis Illustrissimi domini D. Sigismundi Rákóczi de F. Vadász etc. S. Patakinæ Hungarorum feliciter erigenda. Anno redditae mundo Salutis MDCLI. Illustr. atque excellentissimo domino D. Sigismundo Rákóczi de F. Vadász etc. pio, sapienti, felici, pietatis sapientiae, felicitatisque incrementa optat J. A. Comenius*. Ez a műve sem nyomtatott itt ki. Legalább példányát nem láttam. Meg van az *Opera omnia* III. részében és nálunk Szathmári K. György „*Historia scholae ref. Sárospatakinæ*” című kéziratí művében az előbbivel együtt. Némétül kiadva a „*Pedagogische Bibliothek*” XI. kötetében.

3. *Primitiae laborum scholasticorum etc.* Nyomatott Sárospatakon, 1650. 1651. és 1652-ben. Megvan a sárospataki főiskola könyvtárában. Lásd Szabó Károly Régi magyar könyvtárát II. k. 773. sz. alatt, a hol 108 lapból állónak mondja 127 helyett. Tartalma: 1. De cultura ingeniorum (beköszöntő beszéd). 2. De primaria ingenia colendi instrumento solerter versando libris oratio. 3. De reperta ad auctores latinos promte legendos et clare intelligendos facili, brevi, amaenaque via sive scholae latinae tribus classibus divisae delineatio (A Sárospata-

³¹ L. Tolnai D. János életét Szombathy János *Biographia professorum* című kéziratában Sárospataki fuzetek 1857. évf. 349—366 lap, mely Szombathy J. és a *Matricula tractus Zemp.* nyomán ismerteti a Medgyesi Pál életét és irodalmi működését.

³² L. Szilágyi S. Lorántfy Zsuzsánna című művét 41. l.

³³ Lásd a *Matricula tractus Zempl.* című kéziratot a megeléledvekről

kon felállított 3 osztály leírása). 4. *Laborum scholasticorum in illustri Patakino gymnasio continuatio*, melyben a Klobusiczky András-hoz intézett ajánló levelen kívül a következő alkalmi beszédek vannak: a) *Methodi verae encomia ex fabula de Labirintho Daedaleo filioque Ariadnes*. Iskolai beszéd, melyet 1651-ben február 13-án az első vagy vestibularis osztály megnyitásakor tartott. b) *De utilitate accuratae rerum nomenclaturae oratiuncula*. Iskolai beszéd, melyet 1651. márczius 14-én a második vagy janualis osztály felállításakor tartott. c) *De eleganti elegantiarum studio oratiuncula*. Iskolai beszéd, melyet 1652-ben január 10-én tartott a harmadik vagy atrialis osztály megnyitásakor. 5. *Laborum scholasticorum Patakini obitorum coronis*. Búcsúbeszéd, melyet 1654-ben június 2-án tartott. Ezek is újra lenyomvák az „Opera omnia” III. kötetében. A „De cultura ingeniorum” II-ik kiadásban, 1791-ben Pesten is megjelent.

4. *Eruditionis scholasticae pars prima*. Vestibulum rerum et lingvarum fundamenta exhibens. Patakini 1652. Lásd régebbi és későbbi számos magyar kiadásait Szabó Károlynál Régi magyar könyvtár I. és II. kötetében.

5. *Eruditionis scholasticae pars secunda*. Janua rerum et lingvarum structuram exhibens. Patakini 1652. Lásd régebbi és későbbi számtalan magyar kiadásait Szabó Károlynál. Régi magyar könyvtár I és II. kötetében.

6. *Eruditionis scholasticae pars tertia*. Atrium, rerum et lingvarum ornamenta exhibens. Patakini 1652. E három tankönyv első pataki kiadásából csak a Janua van meg nálunk két példányban.

7. *Joachimi Fortii Ringelbergii de ratione studii liber vere aureus*. Patakini 1652. Ajánlva van a magyarországi tanulóknak. Meg van ez a ritka könyv a sárospataki főiskola könyvtárában. Ezzel együtt nyomtatott folytatólagos számozással Des. Erasmi Rotterdami de ratione studii tractatus című munka is, melyről Szabó Károly nem emlékezik meg.

8. *Fortius redivivus seu de pellenda scholis ignavia*. Patakini 1652. Példányai elvesztek. Megvan az „Opera omnia” III. kötetében és a „Paedag. Bibliothek” című vállalatban Jul. Berger és dr. I. Leutbecher fordításában.

9. *Praecepta morum*. Patakini 1653. Példányai elvesztek. Későbbi kiadásai Enyedi Sámuel és Menyői Tolvaj Ferencz átdolgozásában láthatók Szabó Károly Régi magyar könyvtárának II. kötetében. Le van nyomva az „Opera omnia” III. kötetében és németül kiadva a „Paedag. Bibliothek” című vállalatban.

10. *Leges scholae bene ordinatae*. Patakini. 1653. Valószínűleg mert nem fogadtatott el, ki sem nyomtatott. Példányai ha voltak is elvesztek, de meg van az „Opera omnia” III. kötetében és németre fordítva a „Paedagog. Bibliothek” című vállalatban.

11. *Schola ludus seu Encyclopaedia viva*, h. e. Janua lingvarum praxis comica. Patakini 1656. Meg van a főiskola könyvtárában. Le van nyomva az „Opera omnia” III. kötetében és újra kiadva Amsterdamban 1657-ben. Ez is meg van a sárospataki főiskola könyvtárában. A „Schola ludus” című művét Comenius 1654. tavaszán Sárospatakon készítette el és elmenetelekor kéziratban hagyta hátra.

12. *Orbis sensualium pictus seu vestibuli et januae linguae lucidarium*. Ezt a művét is Sárospatakon készítette el, de fametsző hiányában Nürnbergben 1657-ben jelent meg. Későbbi magyar kiadásait lehet látni Szabó Károly Régi magyar könyvtár című művében. Legelterjedtebb műve Comeniusnak. Sárospatakon Szombathi János kiadásában még 1797-ben is megjelent.

13. *Gentis felicitas speculo exhibita iis, qui num felices sint et quomodo fieri possent, cognoscere velint*. Ezt a művét is Sárospatakon írta. II. Rákóczi Györgynek ajánlva, Nagyváradon jelent meg 1659 táján. Lásd Szabó Károly Régi magyar könyvtár II. kötet, 2051. szám alatt. A németek nem ismerik.

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi törvénykezés.

Az egyházi bíróságok szervezete és hatásköre.

275. §. Az egyház bírói hatalma kiterjed az egyházi közigazgatási vitás ügyek és az egyházi fegyelmi esetek elintézésére.

276. §. A törvény által megszabott hatás- és illetékességi körben, a külön előírt eljárás szem előtt tartásával, mindkét nemű ügyekben egy és ugyanazon egyházi alsóbb és felsőbb fokú bíróságok járnak el.

277. §. E bíróságok a következők:

I. Az egyházközségi bíróság.

II. Az egyházmegyei bíróság, illetőleg az ennek kebeléből alkotott tanács.

III. Az egyházkerületi bíróság, illetőleg az ennek kebeléből alkotott tanács.

IV. Az egyetemes konventi bíróság, mint:

a) rendesen működő konventi bíróság és

b) teljes rendkívüli konventi bíróság.

I. Egyházközségi bíróság.

278. §. Az egyházközségi bíráskodást, a 2000 lelket nem számláló egyházközségekben maga a presbitérium gyakorolja. A 2000 lelket túlhaladó egyházközségekben pedig a presbitérium törvényszerű megalakulása alkalmával, a maga kebeléből 5—10 tagból álló egyházközségi bíróságot választ.

279. §. Az egyházközségi bíróság hatáskörébe kizárólag fegyelmi ügyek tartoznak, és pedig, — a lelkészek, egyházközségi gondnokok, segédlelkészek, tanítók és énekvezérek fegyelmi ügyeinek kivételével, — az egyházközség hivatalnokainak, presbitereknek, egyháztagoknak és szolgálóknak a fegyelmi ügyei.

280. §. A bíróság elnöke a lelkész, oly egyházközségekben pedig, melyekben a kettős elnökség van gyakorlatban, a lelkész és főgondnok, úgy azonban, hogy az egyes esetek tárgyalásánál, mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén pedig a másik társ-elnök végzi az elnöki tiszteket, vezeti a tárgyalást és mondja ki a határozatot.

281. §. Érvényes határozat hozására, a nem szavazó elnökségen kívül, legalább három tagnak jelenléte szükséges. A bíróság tagjainak páros számban jelenléte esetén, egy tag kisorsoltatván, a határozat, vagy ítélet, szótöbbséggel hozatik.

282. §. A bíróság a maga eljárásáról jegyzőkönyvet vezet, s ha nem maga a presbitérium képezi a bíróságot, ezt határozatairól esetről-esetre értesíti. A jegyzőkönyvet a rendes jegyző, s ha ilyen nincs, a lelkész vezeti.

II. Egyházmegyei bíróság.

283. §. Az egyházmegyei bíróságot alkotják:

a) az esperes és egyházmegyei gondnok, vagy akadályoztatásuk esetén törvényes helyetteseik;

b) az egyházmegyei tanácsbírák.

284. §. Elnöke az egyházmegyei bíróságnak az esperes és az egyházmegyei gondnok; de az egyes esetek tárgyalását mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén pedig a másik társ-elnök vezeti.

285. §. Az egyházmegyei bíróság bírói teendőit rendszerint az egyházmegyei közgyűlések alkalmával teljes ülésein gyakorolja. Az egyházi közérdekből halasztást nem tűrő ügyek elintézésére azonban, a rendes elnökségen kívül egy évre választott 3 rendes és 3 póttagból álló, egy vagy több időszakai tanácsot alkot. Ez időszakai tanács az elnökség által összehívandó, valahányszor ezt az ügyek felszaporodása, sürgőssége, különösen pedig az érdekelt egyház békéjének helyreállítása szükségessé teszi. Érvényes határozat hozatalára a nem szavazó elnökségen kívül teljes ülésben 5. időszakiban 3 tag jelenléte szükséges. A bíróság tagjainak páros számmal jelenléte esetében, a hivatalára nézve legifjabb tag nem szavazhat.

286. §. Az egyházmegyei bíróság hatáskörébe tartozik, úgy a közigazgatási vitás ügyeknek, mint a fegyelmi eseteknek ellátása; és pedig

Első fokban ítélt: a) az egyházi közigazgatás terén, a 302. §-ban felsorolt vitás ügyekben; nemkülönben ítélt b) — az esperes és az egyházmegyei gondnok kivételével — az összes egyházmegyei tisztviselők, rendes és segédlelkészek, az egyházközség, az egyházmegye, vagy a pártfogóság részéről fentartott tanintézetek tanítói, az énekvezérek és az egyházközségi gondnokok által elkövetett fegyelmi vétségek felett.

Másodfokon ítélt: az egyházközségi bíróságoktól felebezett fegyelmi ügyekben.

287. §. Az egyházmegyei bíróság a maga eljárásáról jegyzőkönyvet vezet. A jegyzői tisztet az egyházmegyei jegyzők egyike teljesíti.

III. Egyházkerületi bíróság.

288. §. Az egyházkerületi bíróságot alkotják:

a) a püspök és az egyházkerületi főgondnok, vagy akadályoztatásuk esetén törvényes helyetteseik;
b) az egyházmegyek esperesei és gondnokai;
c) az egyházkerületi lelkészi és világi tanácsbírák.

289. §. Elnöke az egyházkerületi bíróságnak, a püspök és az egyházkerületi főgondnok; de az egyes esetek tárgyalását, mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén pedig a másik elnök-társ vezeti.

290. szakasz, a 285. szakaszban kifejezett elveknek megfelelően fog átigazittatni.

291. §. Az egyházkerületi bíróság, a hatáskörébe tartozó közigazgatási vitás ügyekben és fegyelmi esetekben ítélt, és pedig:

a) *Első fokon*, a püspök és az egyházkerületi főgondnok kivételével, az esperesek ügyis, mint lelkészek, az egyházmegyei gondnokok, az egyházkerület főhatósága alatt álló főiskolai, gimnáziumi, képezdei tanárok, tanítók, hivatalnokok és az összes egyházkerületi tisztviselők által elkövetett fegyelmi vétségek felett.

b) *Másodfokon*, mint felebbviteli bíróság ítélt az egyházmegyei bíróságoktól ellátott és elébe felebezett fegyelmi és közigazgatási vitás ügyekben. Végül

c) *harmadfokon* ítélt — azokban a fegyelmi ügyekben, a melyekben a két alsó bíróság ítélete egymással nem egybehangzó.

292. §. Eljárásáról az egyházkerületi bíróság is jegyzőkönyvet vezet.

A jegyzői tisztet az egyházkerületi jegyzők egyike teljesíti.

IV. Egyetemes konventi bíróság.

293. §. Az egyetemes konventi bíróság, vagy rendes, vagy rendkívüli bíróság.

294. §. A rendes bíróságot alkotják:

a) A konvent elnökei, vagy akadályoztatásuk esetén helyetteseik.

b) a konvent kebeléből három évi időtartamra, titkos szavazás útján választott hét rendes bíró, és az akadályozottak helyettesítésére behívható és hasonló módon választott öt póttag.

295. §. Elnöke a konventi rendes bíróságnak a konventen elnöklő püspök és főgondnok; de az egyes ügyek tárgyalását mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén a másik elnök-társ, nem pedig az akadályozott helyettese vezeti.

296. §. A konventi rendes bíróság üléseit rendszerint az egyetemes konvent ülésévése ideje alatt tartja, de halasztást nem tűrő esetekben az elnökség által bármikor összehívható.

A határozat az elnökségen kívül, a mely soha sem szavaz, szótöbbséggel hozatik.

297. §. Hatáskörébe csak fegyelmi ügyek tartoznak; és pedig:

a) *másodfokon ítélt:* az egyházkerületi bíróságoktól, mint első fokú bíróságoktól ellátott és eleibe felebezett ügyekben.

b) *harmadfokon*, csak azokban az ügyekben, a melyekben a 305. §. d), e) pontjaiban jelzett büntetések alkalmazására nézve, az egyházmegyei és egyházkerületi bíróságok ítélete nem egybehangzó.

298. §. A konventi rendes bíróság ítélete jogerős.

299. §. A konventi rendkívüli bíróságot, a rendes elnöklet alatt alkotják: a konvent kebeléből három évi időtartamra titkos szavazás útján választott 23 bíró, a kik közül az érvényes határozathozásra, a nem szavazó elnökségen kívül, legalább 15 tagnak kell jelen lennie. Ha a bírák páros számban lennének jelen, egy tag kisorsoltatván, az a szavazásban nem vehet részt.

300. §. E bíróság egy fokon, de végérvényesen csakis a püspök, — úgy is mint lelkészek, és az egyházkerületi főgondnokok fegyelmi ügyeiben ítélt.

301. §. Eljárásáról mindkét bíróság jegyzőkönyve vezet.

A jegyzői tisztet egy az elnökség által behívott konventi jegyző teljesíti.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** A magyar nyelvtudománynak ismét nagy és alig pótolható veszteséget okozott a halál. *Budenz József*, a budapesti egyetemen az altáji összehasonlító nyelvészet európai hírű tanára, a M. Tud. Akadémiának 1871 óta rendes, több külföldi akadémiának tiszteletbeli tagja s számos nyelvtudományi mű szerzője stb. folyó hó 15-én, életének 58-ik évében, rövid ideig tartó gyöngéledés után, váratlanul és hirtelen elhunyt. 1858-ban jött hazánkba Németországból (született Rasdorfban, Hessenben); Nagy Lajos kolozsvári unitárius tanár ajánlatára, *Hunfalvy Pál*, a csak imént elhunyt nagy tudós, édesgette be ide a nyelvünk iránt már akkor kiváló érdeklődéssel viseltetett fiatal nyelvészt. Itt elébb Székes-Fehérvárott tanárkodott, de csakhamar (1860) a fővárosba viték pártfogói, hol 1861-ben vágyainak megfelelő állomásra segítették, az akadémiai könyvtársegédi tisztségre. 1868-

ban a magyar-ugor összehasonlító nyelvészet magán-, 1872-ben pedig rendes tanárrá lett s 1878-tól ő szerkesztette a „Nyelvtudományi közlemények“-et is (az Akadémia kiadványa). Rendkívüli nyelv-tehetséggel volt megáldva, állítólag 25–30 nyelven beszélt s összehasonlító nyelvészeti műveivel dicsőséget szerzett a magyar tudományosságnak a külföld tudós köreiben is. Mint tanárt ritka kötelesség-tudás, szakmájának és tanítványainak élénk szeretete tették különösen kedvelté és feledhetetlenné. Nem a kevélykedő bölcsek közé tartozott, a kik saját nagyságuk iránt való féltékenységből szinte lerugdossák a Parnasszusra feltörekvőket; hanem azok közé, a kik gyönyörűséggel szaporítják munkatársaik kicsiny seregét. A kész tudomány hiányában becsülni tudta a tudomány iránt való szeretetet; a méltányosságot emberibbnek tartotta a kérlelhetetlen igazságosságnál. Csaknem véglegheletéig dolgozott, keresvén a tudomány lámpásával a mi nemzetestvéreinket a Körösy Csoma Sándor és Reguli által tört nyomokon. Lesznek-e nehéz munkájának méltó folytatói?! Husvét első napján temették el tanártársai, tanítványai s az akademikusok, az egész ország tudományos köreinek méltó részvéte mellett. Áldott legyen emlékezete!

Barathi Ferenc, taktakenézi ev. ref. lelkész-tanító — a mint jó későn értesülünk — folyó hó 5-én éjjel meghalt s 8-án eltemettetett. 51 éves volt. Önmagával való küzdés volt élete; megnyugtató révpárra jutott a halálban. Béke poraira!

— Az országos középiskolai tanár-egyesület gyűlése.

A középiskolai tanárok közül mintegy 214-en gyűltek össze folyó hó 11-ikén Budapesten, oly célból, hogy a tisztviselők fizetését szabályozó törvényjavaslatnak a tanárookra vonatkozó része felett tanácskozzanak s annak módosítását kérelmezzék. A gyűlést *Berecz* elnök megnyitván, *Alexander* Bernát az egyesület választmánya nevében terjesztette elő azt a javaslatot, melynek főbb pontjairól Lapunk legközelebbi számában emlékeztünk meg, majd *Rombauer* brassói tanár szólalt fel, azt a meggyőződését fejezve ki, hogy, ha mind az megvalósúlna, a mi a kérdéses törvényjavaslatban a tanárookra vonatkozólag el van mondva, a magyar iskola sírját lelné, mert szerinte a jó iskolának első feltétele a jó tanár; jó tanárt pedig csak úgy lehet kapni, ha olyan anyagi helyzetet teremtenek a tanárok részére, a mely buzdítólag hat a tanári pályára készülő fiatalságra. *Kardos* A. indítványozta, hogy az egyesület kérelmezze a közoktatási kormánynál és a képviselőháznál egy külön középiskolai törvény megalkotását, a melyben apróra részletezve legyenek a tanárok ügyei. Ez után a congressus egy nagyszámú küldöttséget küldött *Berecz* vezetése alatt Csáky gr. miniszterhez, a ki a küldöttséget a legszívesebben fogadta s *Berecz* üdvözlő szavaira a következőleg válaszolt: „Igen tisztelt uraim! Fogadják első sorban legmelegebb köszönetem szíves megjelenésükért, mert ebben látom kifejezését irántam való bizalmuknak. Mindig, minden körülmények közt a lehető legnagyobb súlyt fektettem rá, hogy önök irányomban ilyen teljes bizalommal legyenek, valamint én is teljes bizalommal viseltetem önök iránt, mert csakis ez a kölcsönös bizalom s az ezen alapuló egyetértő munkálkodás képes megküzdenni azokkal a nagy, nemes, de nehéz feladatokkal, melyek mindnyájunk közös feladatai. Ezek után engedjék meg, hogy néhány szóval áttérjek hozzám intézett specialis kérdésekre, illetőleg kérésükre. Biztosíthatom önöket, hogy az első perctől fogva sohasem szüntem meg foglalkozni az önök specialis érdekeivel. Hozzá tehetem azt is, hogy minden tekintetben és épen azokban, a melyek az önök részéről kifejezve lettek. Az önök érdekei megóvására mindig gondom volt, sőt

tovább mehetek, a mennyiben kijelenthetem, hogy a pénzügyi bizottságban jelenleg tárgyalás alatt levő törvényjavaslatnak különösen azon részei, melyek a jövő alakulásra vonatkoznak, az én felfogásommal meg nem egyeznek és hogy azoknak ilyen módon való kifejezése egyenesen félreértésből keletkezhetett. Azóta is kötelességem volt oda irányozni munkálkodásomat, hogy ezen félreértésből eredendő hiba megszűnjék és most azon kellemes helyzetben vagyok, hogy önökkel közölhetem, hogy ez már legközelebb meg is fog történni. Köszönöm megjelenésüket és mindenképp felett számítok az önök közreműködésére minden fontos és nehéz tanügyi kérdésben.“ A küldöttség megérkezése után a felfüggesztett gyűlés tovább folyt s *Berecz* tett jelentést a miniszternél tett látogatásról. *Veszprémi* szentesi tanár a szentesi gimnázium szomorú viszonyait vázolván, indítványozta, hogy mondja ki a nagygyűlés, hogy szükségesnek tartja, hogy a felekezeti és községi tanárok fizetése és óraszámja az állami tanárokéval egyenlővé tétessék, *Körösi* pécsi tanár pedig a szolgálati pragmatica szövegezését kéri. Még néhány felszólalás történt s az elnök az idő előhaladván, az ülést bezárta s folytatását más napra tűzte ki. Másnap *Gerevics* kassai tanár szólalt fel legelőször, kijelentvén, hogy a tanárokat hat fokozatba szeretné osztani. Erősen kikelt a tanítók ellen, kik a „tanár“ címet használják. Szavaira *Szigetvári* válaszolt, rang és címkorságnak tartván azt, ha itt a tanári címet vita tárgyává teszik. Különben a rendkívüli előléptetéseket szükségesnek tartja. Többek felszólalása után *Király* Pál az igazgatói intézmény reformálására vonatkozólag nyújt be javaslatot. E szerint az igazgatók nem neveztetnének ki élethossziglan, hanem a tanárok választanak magok közül öt évenként, de indítványa felett a közgyűlés napirendre tért. *Alexander* zárbeszédében különösen a felekezeti és községi tanárok helyzetének javítását fődolognak tartja s pártolja azt az eszmét, hogy a helyettes tanárok 3 évi működés után rendes tanárokká neveztessenek ki s a szolgálati időbe addig eltöltött éveik is beszámíttassanak. Aztán a következő indítványt ajánlja elfogadásra: „Mondja ki a közgyűlés, hogy az állami tisztviselők illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat ama pontjai, melyek a tanárookra vonatkoznak, ellenkeznek a tanári állás természetével és érdekeivel és oda vezetnek, hogy az ezután alkalmazott tanárok kisebb minimalis fizetéssel hagyják el a szolgálatot. A tanároknak két rangosztályba sorozása ellenkezik a tanári munka természetével s tanári működés feltételeivel. A tanárokról specialis elvek alapján kell gondoskodni, külön törvény által. E törvénynek elvei volnának: a) a tanárok a nyolcadik osztály szerint kapjanak lakáspénzt; b) a kezdetbeli fizetés legyen egyforma; c) a fővárosi és helyi viszonyok tekintetbe véssenek; d) a korpótlék 200 forintban állapíttassék meg.“ *Alexander* előterjesztését, valamint *Kardos Albertnek* azt az indítványát, hogy a felekezeti és községi tanárok fizetése törvény által szabályoztassék, a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

— A tanítóképezdei tanárok is tartottak közgyűlést

folyó hó 12 és 13. napjain, Budapesten, Péterffy S. elnökelete alatt. Ez alkalommal *Ballagi* Mór és *Gönczy* Pál elhunyt tudósaink emlékezetét is emlékbeszédek tartásával újították fel. A közgyűlés fő tárgya a tanítóképezdei tanterv módosítása ügyében készített választmányi jelentés volt, melyet kevés módosítással elfogadott.

— A különböző ker. vallásfelekezetek egyházi énekeinek tanítását rendelte el a vallás és közoktatási miniszter az állami tanítóképző intézetekben. A minisztert ezen rendelet kibocsátására az indította, hogy a legtöbb néptanítónak kántori teendőket is kell végezni, s épen ezért szükséges, hogy a növendékek az intézetekben jövő

hivatásukra kellőleg kiképeztessenek. A kántori teendőkhöz tartozó ismeretek elsajátítására szükségesnek tartja a miniszter azt is, hogy a növendékek felekezetük templomában az egyházi szertartásoknál az illető egyházi főhatóság engedelmével minél gyakrabban segédkezzenek.

— **Kiss Áron**, mint szathmári esperes, folyó hó 21-én a F.-Gyarmatra összehívott egyházmegyei gyűlésen bucsúzott el egyházmegyéjétől, melynek 32 évig volt hűséges kormányosa. A járás, a város, az egyházközség és egyházmegye — mint a program pontjából látszik — versenyezve igyekeztek kifejezni tiszteletüket a többre hivatott távozó esperes iránt. Mint debreceni elválasztott lelkész május hó 15-én foglalja el hivatalát, s mint püspök a 16-án kezdődő egyházkerületi gyűlésen fog beiktatni. Ugy halljuk, hogy a tiszáninneri kerületből is többen készülnek a kettős ünnepélyre.

— **Meczner Béla**, az alsózempléni egyházmegye gondnoka, a folyó hó 21-ikén tartott egyházmegyei gyűlés alkalmával, zsinatiapidijait, összesen 200 frtot az alsózempléni ev. ref. papi özvegy-árva-gyámtárnak ajándékozta.

— **Helyreigazítás.** Lapunk 16-ik számának 365. lapján felülről 9-ik sorban „nagyérdemű tanácsbíránk közé a „vott” szó tévedésből csúszott be.

— **Uj ev. ref. egyház.** Pécselt az ev. reformátusok, a kik eddig az evangélikusokkal képeztek közös egyházat, külön egyház föntartását határozták el. Az ev. ref. hívek száma 500-an felül van. A várostól már kaptak a templom építésére alkalmas telket is. Isteni tiszteleteiket egy ideig bérelt imaházban fogják tartani. Papp Zsigmond budapesti segédlelkész a husvétii ünnepek alkalmával a reáliskola rajztermében egybegyűlt híveknek egyházi beszédet tartott, s az úrvacsorát is kiosztotta.

— **A magyar alkotmány és jogtörténet tanítása.** A vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1883. évi jogi tanulmányi és vizsgálati szabályzat 8, 29 és 30. §-ainak értelmezése gyanánt, mihez tartásúl elrendelte, hogy a budapesti és kolozsvári egyetemen a magyar alkotmány és jogtörténet 189³. tanévtől kezdve heti 5 órai főkollégiumban, a joghallgatókra nézve hallgatásra kötelezett tantárgyúl tekintessék, s azon joghallgatók, kik a jelzett tanévvel kezdik meg tanulmányaikat, az említett tantárgy hallgatása nélkül az első alapvizsgálatra nem bocsáthatók.

— **A „Magyar Állam” Berzeviczy Aibert államtitkárt erősen megtámadja** azért, hogy „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen” című vállalat legutóbbi füzetében, a budapesti iskolákról közölt hosszabb tanulmányában a tudomány-egyetemet nem katolikus főiskolának, hanem állami intézetnek tünteti fel. Fáj a „M. Á.”-nak az is, hogy a Ferencz József intézet eltervezését előadván, nem említi fel, hogy ez az intézet a katolikus vallás és tanulmányi alaptól tartatik ugyan fel, de azért a katolikus papok ki vannak tiltva az intézetből. (?)!

— **A beregi ev. ref. egyházmegye** még a múlt hó 29—30. napjain megtartotta tavaszi közgyűlését Beregszászon. Az esperesi jelentés, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján jól rajzolt képen tüntette fel a kebelbeli egyházak anyagi és szellemi sorsát. Mindkét irányban haladás mutatkozik. T.-Adony templomát bővítette s díszes toronynyal látta el; a m.-vári egyház templomát, tornyát s parokhiáját átalakítandó, magát 3800 forintig megadóztatta, s a várostól 3000 frttal segélyeztetett. Az apróbb adományok összege meghaladja a 10,000 frtot.

A tanítók buzgóságát is dicsérettel említi a jelentés. **Kiss Áron** püspökké választását örömmel vette jegyzőkönyvébe a gyűlés s üdvözlő felirat küldését is elhatározta. Jegyzővé — szavazattöbbséggel — **Vajas Sándor** tákosi lelkész választatott meg és eskettetett fel. Egyházkerületi képviselőkké lettek: **Sütő Kálmán** és **Hunyadi Béla** tanácsbírák. A lelkészjelölő-bizottságba megválasztottak: **Hunyadi Béla**, **Nagy Sámuel** és **Kallós Tivadar** tanácsbírák. A választások tudomásul vétettek, a helyrendezés megtörtént s költözködési határidőül április 21. tűzetett ki. A pénztárnokok számadásait átvizsgálták, rendben találták stb.

— **Az ev. ref. konvent ez évi ülése**, május hó 23-án délelőtt 9 órakor fog megnyílni Budapesten, a szokott helyen. A meghívók már szét vannak küldve.

— **A „Magyar Protestáns Néptanító”** az ev. ref. tanítóságnak ez a jól szerkesztett heti lapja, a folyó hó 16-án kiadott 15-ik számmal, pártolás hiánya miatt, megszünt. Abban a reményben, hogy e lap újra életre kelhet, a folyó évben a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” fogja „Magyar Prot. Néptanító” cím alatt azokat a cikkeket közölni, melyeket a megszűnt lap volt munkatársai a szerkesztőhöz beküldenek.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Sz. I. Nem »találmány«-t említettünk, hanem valami reclamatió-nális hibát. A kért példányt különben elküldtük, s küldtük volna díj nélkül is. Több bizodalmat kérünk. — **A. M. Levelet** írtunk, s az »ingyen olvasó« által okozott hiányt pótoltuk. — **F. F.** Elküldtük. Örülünk, hogy ott a magas hegyek közt is érdeklődéssel gondol az itthoni dolgokra.

HIRDETÉS.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és érez-öntődéje

Aradon, Rákóczy-úteza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

4—10

kon felállított 3 osztály leírása). 4. *Laborum scholasticorum in illustri Patakino gymnasio continuatio*, melyben a Klobusiczky Andrásához intézett ajánló levelen kívül a következő alkalmi beszédek vannak: a) *Methodi verae encomia ex fabula de Labirinto Daedaleo filoque Ariadnes*. Iskolai beszéd, melyet 1651-ben február 13-án az első vagy vestibularis osztály megnyitásakor tartott. b) *De utilitate accuratae rerum nomenclaturae oratiuncula*. Iskolai beszéd, melyet 1651. márczius 14-én a második vagy janualis osztály felállításakor tartott. c) *De eleganti elegantiarum studio oratiuncula*. Iskolai beszéd, melyet 1652-ben január 10-én tartott a harmadik vagy atrialis osztály megnyitásakor 5. *Laborum scholasticorum Patakini obitorum coronis*. Búcsúbeszéd, melyet 1654-ben június 2-án tartott. Ezek is újra lenyomvák az „Opera omnia” III. kötetében. A „De cultura ingeniorum” II-ik kiadásban, 1791-ben Pesten is megjelent.

4. *Eruditionis scholasticae pars prima*. *Vestibulum rerum et lingvarum fundamenta exhibens*. Patakini 1652. Lásd régibb és későbbi számos magyar kiadásait Szabó Károlynál Régi magyar könyvtár I. és II. kötetében.

5. *Eruditionis scholasticae pars secunda*. *Janua rerum et lingvarum structuram exhibens*. Patakini 1652. Lásd régibb és későbbi számtalan magyar kiadásait Szabó Károlynál. Régi magyar könyvtár I és II. kötetében.

6. *Eruditionis scholasticae pars tertia*. *Atrium, rerum et lingvarum ornamenta exhibens*. Patakini 1652. E három tankönyv első pataki kiadásából csak a Janua van meg nálunk két példányban.

7. *Joachimi Fortii Ringelbergii de ratione studii liber vere aureus*. Patakini 1652. Ajánlva van a magyarországi tanulóknak. Meg van ez a ritka könyv a sárospataki főiskola könyvtárában. Ezzel együtt nyomtatott folytatólagos számozással Des. Erasmi Rotterdami de ratione studii tractatus című munka is, melyről Szabó Károly nem emlékezik meg.

8. *Fortius redivivus seu de pellenda scholis ignavia*. Patakini 1652. Példányai elvesztek. Megvan az „Opera omnia” III. kötetében és a „Paedag. Bibliothek” című vállalatban Jul. Berger és dr. I. Leutbecher fordításában.

9. *Praecepta morum*. Patakini 1653. Példányai elvesztek. Későbbi kiadásai Enyedi Sámuel és Menyői Tolvaj Ferencz átdolgozásában láthatók Szabó Károly Régi magyar könyvtárának II. kötetében. Le van nyomva az „Opera omnia” III. kötetében és németül kiadva a „Paedag. Bibliothek” című vállalatban.

10. *Leges scholae bene ordinatae*. Patakini. 1653. Valószínűleg mert nem fogadtatott el, ki sem nyomtatott. Példányai ha voltak is elvesztek, de meg van az „Opera omnia” III. kötetében és németre fordítva a „Paedagog. Bibliothek” című vállalatban.

11. *Schola ludus seu Encyclopaedia viva*, h. e. *Janua lingvarum praxis comica*. Patakini 1656. Meg van a főiskola könyvtárában. Le van nyomva az „Opera omnia” III. kötetében és újra kiadva Amsterdamban 1657-ben. Ez is meg van a sárospataki főiskola könyvtárában. A „Schola ludus” című művét Comenius 1654. tavaszán Sárospatakon készítette el és elmenetelekor kéziratban hagyta hátra.

12. *Orbis sensualium pictus seu vestibuli et januae linguae lucidarium*. Ezt a művét is Sárospatakon készítette el, de fametsző hiányában Nürnbergben 1657-ben jelent meg. Későbbi magyar kiadásait lehet látni Szabó Károly Régi magyar könyvtár című művében. Legelterjedtebb műve Comeniusnak. Sárospatakon Szombathi János kiadásában még 1797-ben is megjelent.

13. *Gentis felicitas speculo exhibita iis, qui num felices sint et quomodo fieri possent, cognoscere velint*. Ezt a művét is Sárospatakon írta. II. Rákóczi Györgynek ajánlva, Nagyváradon jelent meg 1659 táján. Lásd Szabó Károly Régi magyar könyvtár II. kötet, 2051. szám alatt. A németek nem ismerik.

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi törvénykezés.

Az egyházi bíróságok szervezete és hatásköre.

275. §. Az egyház birói hatalma kiterjed az egyházi közigazgatási vitás ügyek és az egyházi fegyelmi esetek elintézésére.

276. §. A törvény által megszabott hatás- és illetékességi körben, a külön előírt eljárás szem előtt tartásával, mindkét nemű ügyekben egy és ugyanazon egyházi alsóbb és felsőbb fokú bíróságok járnak el.

277. §. E bíróságok a következők:

I. Az egyházközségi bíróság.

II. Az egyházmegyei bíróság, illetőleg az ennek kebeléből alkotott tanács.

III. Az egyházkerületi bíróság, illetőleg az ennek kebeléből alkotott tanács.

IV. Az egyetemes konventi bíróság, mint:

a) rendesen működő konventi bíróság és

b) teljes rendkívüli konventi bíróság.

I. Egyházközségi bíróság.

278. §. Az egyházközségi bíráskodást, a 2000 lelket nem számláló egyházközségekben maga a presbitérium gyakorolja. A 2000 lelket túlhaladó egyházközségekben pedig a presbitérium törvényszerű megalakulása alkalmával, a maga kebeléből 5—10 tagból álló egyházközségi bíróságot választ.

279. §. Az egyházközségi bíróság hatáskörébe kizárólag fegyelmi ügyek tartoznak, és pedig, — a lelkészek, egyházközségi gondnokok, segédlelkészek, tanítók és énekevezérek fegyelmi ügyeinek kivételével, — az egyházközség hivatalnokainak, presbitereknek, egyháztagoknak és szolgáknak a fegyelmi ügyei.

280. §. A bíróság elnöke a lelkész, oly egyházközségekben pedig, melyekben a kettős elnökség van gyakorlatban, a lelkész és főgondnok, úgy azonban, hogy az egyes esetek tárgyalásánál, mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén pedig a másik társ-elnök végzi az elnöki tisztelet, vezeti a tárgyalást és mondja ki a határozatot.

281. §. Érvényes határozat hozására, a nem szavazó elnökségen kívül, legalább három tagnak jelenléte szükséges. A bíróság tagjainak páros számban jelenléte esetén, egy tag kisorsoltatván, a határozat, vagy ítélet, szótöbbséggel hozatik.

282. §. A bíróság a maga eljárásáról jegyzőkönyvet vezet, s ha nem maga a presbitérium képezi a bíróságot, ezt határozatairól esetről-esetre értesíti. A jegyzőkönyvet a rendes jegyző, s ha ilyen nincs, a lelkész vezeti.

II. Egyházmegyei bíróság.

283. §. Az egyházmegyei bíróságot alkotják:

a) az esperes és egyházmegyei gondnok, vagy akadályoztatásuk esetén törvényes helyetteseik;

b) az egyházmegyei tanácsbírák.

284. §. Elnöke az egyházmegyei bíróságnak az esperes és az egyházmegyei gondnok; de az egyes esetek tárgyalását mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén pedig a másik társ-elnök vezeti.

285. §. Az egyházmegyei bíróság bírói teendőit rendszerint az egyházmegyei közgyűlések alkalmával teljes ülésein gyakorolja. Az egyházi közérdekből halasztást nem tűrő ügyek elintézésére azonban, a rendes elnökségen kívül egy évre választott 3 rendes és 3 póttagból álló, egy vagy több időszakai tanácsot alkot. Ez időszakai tanács az elnökség által összehívandó, valahányszor ezt az ügyek felszaporodása, sürgőssége, különösen pedig az érdekelt egyház békéjének helyreállítása szükségessé teszi. Érvényes határozat hozatalára a nem szavazó elnökségen kívül teljes ülésben 5, időszakiban 3 tag jelenléte szükséges. A bíróság tagjainak páros számmal jelenléte esetében, a hivatalára nézve legifjabb tag nem szavazhat.

286. §. Az egyházmegyei bíróság hatáskörébe tartozik, úgy a közigazgatási vitás ügyeknek, mint a fegyelmi eseteknek ellátása; és pedig

Első fokán íté: a) az egyházi közigazgatás terén, a 302. §-ban felsorolt vitás ügyekben; nemkülönbén íté

b) — az esperes és az egyházmegyei gondnok kivételével — az összes egyházmegyei tisztviselők, rendes és segédlelkészek, az egyházközség, az egyházmegye, vagy a pártfogóság részéről fentartott tanintézetek tanítói, az énekvezérek és az egyházközségi gondnokok által elkövetett fegyelmi vétségek felett.

Másod fokán íté: az egyházközségi bíróságoktól felebbezett fegyelmi ügyekben.

287. §. Az egyházmegyei bíróság a maga eljárásáról jegyzőkönyvet vezet. A jegyzői tisztet az egyházmegyei jegyzők egyike teljesíti.

III. Egyházkerületi bíróság.

288. §. Az egyházkerületi bíróságot alkotják:

a) a püspök és az egyházkerületi főgondnok, vagy akadályoztatásuk esetén törvényes helyetteseik;

b) az egyházmegyei esperesek és gondnokok;

c) az egyházkerületi lelkészi és világi tanácsbírák.

289. §. Elnöke az egyházkerületi bíróságnak, a püspök és az egyházkerületi főgondnok; de az egyes esetek tárgyalását, mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén pedig a másik elnök-társ vezeti.

290. szakasz, a 285. szakaszban kifejezett elveknek megfelelően fog átigazíttatni.

291. §. Az egyházkerületi bíróság, a hatáskörébe tartozó közigazgatási vitás ügyekben és fegyelmi esetekben íté, és pedig:

a) *Első fokán*, a püspök és az egyházkerületi főgondnok kivételével, az esperesek úgyis, mint lelkészek, az egyházmegyei gondnokok, az egyházkerület főhatósága alatt álló főiskolai, gimnáziumi, képezdei tanárok, tanítók, hivatalnokok és az összes egyházkerületi tisztviselők által elkövetett fegyelmi vétségek felett.

b) *Másod fokán*, mint felebbezteli bíróság íté az egyházmegyei bíróságoktól ellátott és elébe felebbezett fegyelmi és közigazgatási vitás ügyekben. Végül

c) *harmad fokán íté* — azokban a fegyelmi ügyekben, a melyekben a két alsó bíróság ítélete egymással nem egybehangzó.

292. §. Eljárásáról az egyházkerületi bíróság is jegyzőkönyvet vezet.

A jegyzői tisztet az egyházkerületi jegyzők egyike teljesíti.

IV. Egyetemes konventi bíróság.

293. §. Az egyetemes konventi bíróság, vagy rendes, vagy rendkívüli bíróság.

294. §. A rendes bíróságot alkotják:

a) A konvent elnökei, vagy akadályoztatásuk esetén helyetteseik.

b) a konvent kebeléből három évi időtartamra, titkos szavazás útján választott hét rendes bíró, és az akadályozottak helyettesítésére behívható és hasonló módon választott öt póttag.

295. §. Elnöke a konventi rendes bíróságnak a konventen elnöklő püspök és főgondnok; de az egyes ügyek tárgyalását mindig a hivatalára idősebb elnök, ennek akadályoztatása esetén a másik elnök-társ, nem pedig az akadályozott helyettese vezeti.

296. §. A konventi rendes bíróság üléseit rendszerint az egyetemes konvent ülésezése ideje alatt tartja, de halasztást nem tűrő esetekben az elnökség által bármikor összehívható.

A határozat az elnökségen kívül, a mely soha sem szavaz, szótöbbséggel hozatik.

297. §. Hatáskörébe csak fegyelmi ügyek tartoznak; és pedig:

a) *másod fokán íté:* az egyházkerületi bíróságoktól, mint első fokú bíróságoktól ellátott és eleibe felebbezett ügyekben.

b) *harmad fokán*, csak azokban az ügyekben, a melyekben a 305. §. d), e) pontjaiban jelzett büntetések alkalmazására nézve, az egyházmegyei és egyházkerületi bíróságok ítélete nem egybehangzó.

298. §. A konventi rendes bíróság ítélete jogerős.

299. §. A konventi rendkívüli bíróságot, a rendes elnöklet alatt alkotják: a konvent kebeléből három évi időtartamra titkos szavazás útján választott 23 bíró, a kik közül az érvényes határozathozásra, a nem szavazó elnökségen kívül, legalább 15 tagnak kell jelen lennie. Ha a bírák páros számban lennének jelen, egy tag kisorsoltatván, az a szavazásban nem vehet részt.

300. §. E bíróság egy fokán, de végérvényesen csakis a püspök, — úgy is mint lelkészek, és az egyházkerületi főgondnokok fegyelmi ügyeiben íté.

301. §. Eljárásáról mindkét bíróság jegyzőkönyve vezet.

A jegyzői tisztet egy az elnökség által behívott konventi jegyző teljesíti.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** A magyar nyelvtudománynak ismét nagy és alig pótolható veszteséget okozott a halál. *Budenz József*, a budapesti egyetemen az altáji összehasonlító nyelvészet európai hírnő tanára, a M. Tud. Akadémiának 1871 óta rendes, több külföldi akadémiának tiszteletbeli tagja s számos nyelvtudományi mű szerzője stb. folyó hó 15-én, életének 58-ik évében, rövid ideig tartó gyöngéledés után, váratlanul és hirtelen elhunyt. 1858-ban jött hazánkba Németországból (született Rasdorfban, Hessenben); Nagy Lajos kolozsvári unitárius tanár ajánlatára, *Hunfalvy Pál*, a csak imént elhunyt nagy tudós, édesgette be ide a nyelvünk iránt már akkor kiváló érdeklődéssel viseltetett fiatal nyelvész. Itt előbb Székes-Fehérvárt tanárkodott, de csakhamar (1860) a fővárosba viték pártfogói, hol 1861-ben vágyainak megfelelő állomásra segítették, az akadémiai könyvtársági tisztségre. 1868-

ban a magyar-ugor összehasonlító nyelvészet magán-, 1872-ben pedig rendes tanárrá lett s 1878-tól ő szerkesztette a „Nyelvtudományi közlemények“-et is (az Akadémia kiadványa). Rendkívüli nyelv-tehetséggel volt megáldva, állítólag 25–30 nyelven beszélt s összehasonlító nyelvészeti műveivel dicsőséget szerzett a magyar tudományosságnak a külföld tudós köreiből is. Mint tanárt ritka kötelesség-tudás, szakmájának és tanítványainak élénk szeretete tették különösen kedvelté és feledhetetlenné. Nem a kevélykedő bölcsek közé tartozott, a kik saját nagyságuk iránt való féltékenységből szinte lerugdossák a Parnasszusra feltörekvőket; hanem azok közé, a kik gyönyörűséggel szaporítják munkatársaik kicsiny seregét. A kész tudomány hiányában becsülni tudta a tudomány iránt való szeretetet; a méltányosságot emberibbnek tartotta a kérlelhetetlen igazságosságnál. Csaknem véglehel-letéig dolgozott, keresvén a tudomány lámpásával a mi nemzettestvéreinket a Körösy Csoma Sándor és Reguli által tört nyomokon. Lesznek-e nehéz munkájának méltó folytatói?! Husvét első napján temették el tanártársai, tanítványai s az akademikusok, az egész ország tudományos köreinek méltó részvétele mellett. Áldott legyen emlékezte!

Barathi Ferenc, taktakenézi ev. ref. lelkész-tanító — a mint jó későn értesülünk — folyó hó 5-én éjjel meghalt s 8-án eltemettezték. 51 éves volt. Önmagával való küzdés volt élete; megnyugtató révpartra jutott a halálban. Béke poraira!

— Az országos középiskolai tanár-egyesület gyűlése.

A középiskolai tanárok közül mintegy 214-en gyűltek össze folyó hó 11-ikén Budapesten, oly célból, hogy a tisztviselők fizetését szabályozó törvényjavaslatnak a tanárookra vonatkozó része felett tanácskozzanak s annak módosítását kérelmezzék. A gyűlést *Berecz* elnök megnyitván, *Alexander* Bernát az egyesület választmánya nevében terjesztette elő azt a javaslatot, melynek főbb pontjairól Lapunk legközelebbi számában emlékeztünk meg, majd *Rombauer* brassói tanár szólalt fel, azt a meggyőződését fejezve ki, hogy, ha mind az megvalósulna, a mi a kérdéses törvényjavaslatban a tanárookra vonatkozólag el van mondva, a magyar iskola sírját lelné, mert szerinte a jó iskolának első feltétele a jó tanár; jó tanárt pedig csak úgy lehet kapni, ha olyan anyagi helyzetet teremtenek a tanárok részére, a mely buzdítólag hat a tanári pályára készülő fiatalságra. *Kardos* A. indítványozta, hogy az egyesület kérelmezze a közoktatási kormánynál és a képviselőháznál egy külön középiskolai törvény megalkotását, a melyben apróra részletezve legyenek a tanárok ügyei. Ez után a congressus egy nagyszámú küldöttséget küldött *Berecz* vezetése alatt Csáky gr. miniszterhez, a ki a küldöttséget a legszívesebben fogadta s *Berecz* üdvözlő szavaira a következőleg válaszolt: „Igen tisztelt uraim! Fogadják első sorban legmelegebb köszönetem szíves megjelenésükért, mert ebben látom kifejezését irántam való bizalmuknak. Mindig, minden körülmények közt a lehető legnagyobb súlyt fektettem rá, hogy önök irányomban ilyen teljes bizalommal legyenek, valamint én is teljes bizalommal viseltetem önök iránt, mert csakis ez a kölcsönös bizalom s az ezen alapuló egyetértő munkálkodás képes megküzdeni azokkal a nagy, nemes, de nehéz feladatokkal, melyek mindnyájunk közös feladatai. Ezek után engedjék meg, hogy néhány szóval áttérjek hozzám intézett specialis kérdésekre, illetőleg kérésükre. Biztosíthatom önöket, hogy az első perctől fogva sohasem szüntem meg foglalkozni az önök specialis érdekeivel. Hozzá tehetem azt is, hogy minden tekintetben és épen azokban, a melyek az önök részéről kifejezve lettek. Az önök érdekei megóvására mindig gondom volt, sőt

tovább mehetek, a mennyiben kijelenthetem, hogy a pénzügyi bizottságban jelenleg tárgyalás alatt levő törvényjavaslatnak különösen azon részei, melyek a jövő alakulásra vonatkoznak, az én felfogásommal meg nem egyeznek és hogy azoknak ilyen módon való kifejezése egyenesen félreértésből keletkezhetett. Azóta is kötelességem volt oda irányozni munkálkodásomat, hogy ezen félreértésből eredendő hiba megszűnjék és most azon kellemes helyzetben vagyok, hogy önökkel közölhetem, hogy ez már legközelebb meg is fog történni. Köszönöm megjelenésüket és mindenek felett számítok az önök közreműködésére minden fontos és nehéz tanügyi kérdésben.“ A küldöttség megérkezése után a felfüggesztett gyűlés tovább folyt s *Berecz* tett jelentést a miniszternél tett látogatásról. *Veszprémi* szentesi tanár a szentesi gimnázium szomorú viszonyait vázolván, indítványozta, hogy mondja ki a nagygyűlés, hogy szükségesnek tartja, hogy a felekezeti és községi tanárok fizetése és óraszámja az állami tanárokéval egyenlővé tétessék, *Körösi* pécsi tanár pedig a szolgálati practica szövegezését kéri. Még néhány felszólalás történt s az elnök az idő előhaladván, az ülést bezárta s folytatását más napra tűzte ki. Másnap *Gerevics* kassai tanár szólalt fel legelőször, kijelentvén, hogy a tanárokat hat fokozatba szeretné osztani. Erősen kikelt a tanítók ellen, kik a „tanár“ címet használják. Szavaira *Szigetvári* válaszolt, rang és címkörságnak tartván azt, ha itt a tanári címet vita tárgyává tesszük. Különben a rendkívüli előléptetéseket szükségesnek tartja. Többek felszólalása után *Király* Pál az igazgatói intézmény reformálására vonatkozólag nyújt be javaslatot. E szerint az igazgatók nem nevezetnének ki élethossziglan, hanem a tanárok választanak magok közül öt évenként, de indítványa felett a közgyűlés napirendre tért. *Alexander* zárbeszédében különösen a felekezeti és községi tanárok helyzetének javítását fődolognak tartja s pártolja azt az eszmét, hogy a helyettes tanárok 3 évi működés után rendes tanárokká neveztesse ki s a szolgálati időbe addig eltöltött éveik is beszámíttassanak. Aztán a következő indítványt ajánlja elfogadásra: „Mondja ki a közgyűlés, hogy az állami tisztviselők illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat ama pontjai, melyek a tanárokra vonatkoznak, ellenkeznek a tanári állás természetével és érdekeivel és oda vezetnek, hogy az ezután alkalmazott tanárok kisebb minimális fizetéssel hagyják el a szolgálatot. A tanároknak két rangosztályba sorozása ellenkezik a tanári munka természetével s tanári működés feltételeivel. A tanárokról specialis elvek alapján kell gondoskodni, külön törvény által. E törvénynek elvei volnának: a) a tanárok a nyolcadik osztály szerint kapjanak lakáspénzt; b) a kezdetbeli fizetés legyen egyforma; c) a fővárosi és helyi viszonyok tekintetbe véssenek; d) a korpótlék 200 forintban állapíttassék meg.“ *Alexander* előterjesztését, valamint *Kardos Albertnek* azt az indítványát, hogy a felekezeti és községi tanárok fizetése törvény által szabályoztassék, a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

— **A tanítóképezdei tanárok is tartottak közgyűlést** folyó hó 12 és 13. napjain, Budapesten, Péterffy S. elnöklése alatt. Ez alkalommal *Ballagi* Mór és *Gönczy* Pál elhunyt tudósaink emlékezetét is emlékbeszédek tartásával újították fel. A közgyűlés fő tárgya a tanítóképezdei tanterv módosítása ügyében készített választmányi jelentés volt, melyet kevés módosítással elfogadott.

— **A különböző ker. vallásfelekezetek egyházi énekeinek tanítását** rendelte el a vallás és közoktatási miniszter az állami tanítóképző intézetekben. A miniszter ezen rendelet kibocsátására az indította, hogy a legtöbb néptanítónak kántori teendőket is kell végezni, s épen ezért szükséges, hogy a növendékek az intézetekben jövő

hivatásukra kellőleg kiképeztessenek. A kántori teendők-höz tartozó ismeretek elsajátítására szükségesnek tartja a miniszter azt is, hogy a növendékek felekezetük templomában az egyházi szertartásoknál az illető egyházi főhatóság engedelmével minél gyakrabban segédkezzenek.

— **Kiss Áron**, mint szathmári esperes, folyó hó 21-én a F.-Gyarmatra összehívott egyházmegyei gyűlésen bucsúzott el egyházmegyéjétől, melynek 32 évig volt hűséges kormányosa. A járás, a város, az egyházközség és egyházmegye — mint a program pontjából látszik — versenyezve igyekeztek kifejezni tiszteletüket a többre hivatott távozó esperes iránt. Mint debreceni elválasztott lelkész május hó 15-én foglalja el hivatalát, s mint püspök a 16-án kezdődő egyházkerületi gyűlésen fog beigtattatni. Ugy halljuk, hogy a tisztánneni kerületből is többen készülnek a kettős ünnepélyre.

— **Meczner Béla**, az alsózempléni egyházmegye gondnoka, a folyó hó 21-ikén tartott egyházmegyei gyűlés alkalmával, zsinati napidíjait, összesen 200 frtot az alsózempléni ev. ref. papi özvegy-árva-gyámtárnak ajándékozta.

— **Helyreigazítás.** Lapunk 16-ik számának 365. lapján felülről 9-ik sorban „nagyérdemű tanácsbíránk közé a „votl“ szó tévedésből csúszott be.

— **Uj ev. ref. egyház.** Pécselt az ev. reformátusok, a kik eddig az evangélikusokkal képeztek közös egyházat, külön egyház fönntartását határozták el. Az ev. ref. hívek száma 500-an felül van. A várostól már kaptak a templom építésére alkalmas telket is. Isteni tiszteleteiket egy ideig bérelt imaházban fogják tartani. Papp Zsigmond budapesti segédlelkész a husvétii ünnepek alkalmával a reáliskola rajztermében egybegyűlt híveknek egyházi beszédet tartott, s az úrvacsorát is kiosztotta.

— **A magyar alkotmány és jogtörténet tanítása.** A vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1883. évi jogi tanulmányi és vizsgálati szabályzat 8, 29 és 30. §-ainak értelmezése gyanánt, mihez tartásúl elrendelte, hogy a budapesti és kolozsvári egyetemen a magyar alkotmány és jogtörténet 189². tanévtől kezdve heti 5 órai főköllégiumban, a joghallgatókra nézve hallgatásra kötelezett tantárgyúl tekintessék, s azon joghallgatók, kik a jelzett tanévvel kezdik meg tanulmányaikat, az említett tantárgy hallgatása nélkül az első alapvizsgálatra nem bocsáthatók.

— **A „Magyar Állam“ Berzeviczy Aibert államtitkárt erősen megtámadja** azért, hogy „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben“ című vállalat legutóbbi füzetében, a budapesti iskolákról közölt hosszabb tanulmányában a tudomány-egyetemet nem katolikus főiskolának, hanem állami intézetnek tünteti fel. Fáj a „M. Á.“-nak az is, hogy a Ferencz József intézet keletkezését előadván, nem említi fel, hogy ez az intézet a katolikus vallás és tanulmányi alapból tartatik ugyan fel, de azért a katolikus papok ki vannak tiltva az intézetből. (!)

— **A beregi ev. ref. egyházmegye** még a mult hó 29—30. napjain megtartotta tavaszi közgyűlését Beregszászon. Az esperesi jelentés, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján jól rajzolt képben tüntette fel a kebelbeli egyházak anyagi és szellemi sorsát. Mindkét irányban haladás mutatkozik. T.-Adony templomát bővítette s díszes toronnyal látta el; a m.-vári egyház templomát, tornyát s parokhiáját átalakítandó, magát 3800 forintig megadóztatta, s a várostól 3000 frttal segélyeztetett. Az apróbb adományok összege meghaladja a 10,000 frtot.

A tanítók buzgóságát is dicsérettel említi a jelentés. **Kiss Áron** püspökké választását örömmel vette jegyzőkönyvébe a gyűlés s üdvözlő felírat küldését is elhatározta. Jegyzővé — szavazattöbbséggel — **Vajdas Sándor** tákosi lelkész választott meg és eskettetett fel. Egyházkerületi képviselőkké lettek: **Sütő Kálmán** és **Hunyadi Béla** tanácsbírák. A lelkészjelölő-bizottságba megválasztottak: **Hunyadi Béla**, **Nagy Sámuel** és **Kallós Tivadar** tanácsbírák. A választások tudomásúl vétettek, a helyrendezés megtörtént s költözködési határidőül ápril 21. tűzetett ki. A pénztárnokok számadásait átvizsgálták, rendben találták stb.

— **Az ev. ref. konvent ez évi ülése**, május hó 23-án délelőtt 9 órakor fog megnyílni Budapesten, a szokott helyen. A meghívók már szét vannak küldve.

— **A „Magyar Protestáns Néptanító“** az ev. ref. tanítóságnak ez a jól szerkesztett heti lapja, a folyó hó 16-án kiadott 15-ik számmal, pártolás hiánya miatt, megszünt. Abban a reményben, hogy e lap újra életre kelhet, a folyó évben a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ fogja „Magyar Prot. Néptanító“ cím alatt azokat a cikkeket közölni, melyeket a megszűnt lap volt munkatársai a szerkesztőhöz beküldenek.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Sz. I. Nem »találmány«-t említetünk, hanem valami reclamatió-nális hibát. A kért példányt különben elküldtük, s küldtük volna díj nélkül is. Több bizodalmat kérünk. — A. M. Levelet írtunk, s az »ingyen olvasó« által okozott hiányt pótoltuk. — F. F. Elküldtük. Örülünk, hogy ott a magas hegyek közt is érdeklődéssel gondol az itthoni dolgokra.

HIRDETÉS.

IFJ. HÖNIG FRIGYES harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapítottatt 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását. Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

4—10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
6 frt, fél évre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az új elmélet.« *Nordk Lajos.* — »Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint.« *Buza János.* — »A köponti református leánynevelő-intézet. *Barakonyi Kristóf.* — Bőszörményi Károly, 1831—1892.« *Hutka József.* — »Nyílt levél a beregi egyházmegyéből.« *Reformer.* — »Az alsózempléni egyházmegye közgyűlése.« a. s. — »A nagybányai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« *Bodnár János.* — »Az abaujmezei ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése.« *Korocz Dániel.* — »A tornai egyházmegye közgyűlése.« *Arday J. Dániel.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.«

Az új elmélet.

Március 23-ig csak frázisnak tartottam, szárnyra kapott, divattá vált szerencsétlen ötletnek: március 23-ika óta már elméletnek tartom, reakcionárius, ravasz, áldástalan elméletnek. Azt gondoltam, hogy olyan fajta torz-születés, mint az antiszemitizmus, mely egy ideig vígan lubickolt az elfogultság és a klérikalizmus fürdővizében, míg nem a józan közvélemény csecsemőtől kiöntötte. Torz-születés az is torz-született ideglen megzata az önzés és fufang szennyes ölekezésének; de szerencséjére magas pártfogóra akadt, a ki még fel is neveltetheti, rendszerre hizlaltathatja. Keresztvizet már is ért, nevet szintén kapott, úgy híják hogy: „A vegyes házasságból született gyermekek vallási hovatartozandóságának meghatározása a szülők természetes joga.“ Keresztszüléskül fel vannak hívva azok az államok, a melyekben ez az elmélet már törvény, és így a szülők örömeiből már csak egy dolog hiányzik. — az állami adoptáció. Vajjon megnyeri-e ezt? S vajjon túléli-e az első pólyát? Nekem vágyam is, akaratom is, hogy adoptáció nélkül jusson idősb testvére, az antiszemitizmus sorsára. És e mellett hiszem, hogy hazánk őszintén szabadelvű elméi és emberszerető szívei szintén ezt fogják óhajítani, ezt fogják akarni. Nézzük csak miért?

A vallás egyéni jog, az egyéni lelkiismeret joga, egy olyan jog, melynek szuverénitását megrázó tanúbizonyságok tették kétségtelenné. Ez a szuverénitás be van vésve a történelem lapjaira, az elmékbe, a szívekbe. Szentségét és sérthetetlenségét tisztelni kénytelenek ma már azok is, a kiknek elődei még a borzalom és iszonyat fegyvereivel törtek életére. Emberi tekintélyt nem tűrt, hatalomszó el nem némíthatta, halálnemek nem ártottak neki. Ez volt az ereje. Hanem a legvezgetés, a hízgelés, a csábítás elringathatta, el is altathatta. Ez volt és ez ma is a gyöngesége. — Ellenségei belátták, hogy nem boldogulhatnak amúgy, megpróbálják tehát emígy; megpróbálják nálunk most úgy, hogy ezt a tüzet, melyet egy helytelenül el... nevezett s tisztán irodai munka dogmává avatása által gerjesztettek, papi köntös helyett a természetjog szűz palástja alá takarva csempészik be a szülők szíveibe, hogy ott az áltekinély és nyers erőszak lapangó gázait fellobbantva, olyan máglyát gyújtsanak, a melyen elég a lelkiismeret szabadsága, elég a ve-

gyes házasság, elégnek az 1868. LIII. t.-c. legsarkalatosabb pontjai, tehát az az egész felekezeti jogrend, melyet fájdalmas tapasztalatok árán szerzett bölcsességgel és nagy szerencsével alkotott a magyar törvényhozás.

Ime, az új elmélet, járulékaival, tehát egész rendszerével, mely ellen tiltakozni, harcolni kell a lelkiismeret, a szabadelvűség és a humanizmus őszinte barátjaink és a magyar haza igaz fiainak!

Az új elmélet azon az elven sarkallik, hogy a gyermekek vallási hovatartozandóságának meghatározása szülők jog. Ebben az ártatlannak látszó elvben egy nagy el...ferdítés hízeleg a szülőknek, midőn jognak minősíti azt, a mi kötelesség. Igen, mert az a vallási hovatartozandóság annyi, mint vallásos nevelés; ez pedig nem szülők jog, hanem szülők kötelesség.

Az értelmes szülő velem együtt sokat töprenghetett már azon, hogy mi és minő jogaink vannak hát nekünk, szülőknek, gyermekeink felett, különösen az u. n. gyermeki korban? És eltöprenghet rajta az a jogtudós is, a ki a magyar családjog megalkotására hívatott. Én keresem, keresem a jogaimat és mindenütt kötelességeimre találok. Gyermekeim ápolása, tanítása, vagy taníttatása, fegyelmezése, szóval nevelése csak kötelességre emlékeztet, de jogokat nem ad. Ugyan miben is adna? Az ápolási mód megválasztásában? a tanítók, nevelő-intézetek, vagy saját nevelői eljárásom válogatásában? a fenyték alkalmazásában? Kötelességem mindebben felhasználni és alkalmazni mindazt, a mit anyagi, szellemi és erkölcsi tulajdonaimmal javukra nyújthatok. Igaz, hogy ha tapintatlan, ha durva, ha zsarnok akarok lenni, ott és abban is erőszakoskodhatom, a hol és a miben szeszélyem, hiúságom és áltekinélyem kielégítésére vágyom; de ezt a lelketlen szülők eljárást, ezt a barbár és nyers ököljogot csak nem fogja kodifikálásra méltónak tartani a XIX-ik század végső éveinek jogbölcsésze és törvényhozója?

Honnan van hát az új elmélet sarkelyében a fogalmi zavar? Támadhatott az szándéktalanul, hiszen az elv felállítóit csak közvetve ismerik a családi életet; támadhatott szándékosan, hiszen nem első már az efféle az ultramontán gyárból: de támadott legyen bár akárhogyan, az a dolgon mit sem változtat, mert annak a neve mindenképpen ferdítés. De honnan van hát mégis? A féktelen önzéstől, mely hogy mohó vágyait kielégítse,

semmitől sem riad vissza; mely jogcímekkel akarja meg-
ingadni a szüléket ott, a hol őket kötelességeikre kell
emlékeztetni és szorítani, mert tudja, hogy az ember,
ha jogokról van szó, a százkarú Briareusz, de ha kö-
telességekről: a leláncolt Prometheusz. S aztán . . . a
cél szentesíti az eszközöket.

Igazítsuk hát meg a tételt és mondjuk ki őszintén,
hogy a gyermekek vallásos nevelése szülei kötelesség
és mindjárt nem mondtunk újat és olyat, mi alkal-
mas lenne a tudatlanság és elfogultság fanatizálására
s egy egész és kipróbált felekezeti jogrend lerom-
bolására.

Azonban a joggá minősített kötelességről azt ál-
lítja az új elmélet, hogy az a szülék természetes joga,
természeti jog. Tehát a hízélgés és el . . . ferdítés
kacki kendője után a jogbölcsezzet szűz pólyája követ-
kezik. Lássuk pólya-e ez, vagy pókháló?

Itt két dolog képezi a vizsgálódás tárgyát, u. m.
a vallás joga, tehát a lelkiösmereti jog; aztán a szü-
lék és gyermekek közt levő viszony.

Hát a lelkiösmereti jogról a természetjog alapján
határozottan állítom, hogy az velünk született jog, mint
akár az élet joga: a lelkiösmereti jog a legkarakteris-
tikusabb egyéni jog, egy olyan jog, mely független
minden más jogtól, független a viszonylatoktól, legyen
bár a viszonylat vérségi, családi, egyházi, állami, erkölcsi,
jogi vagy bármilyen és nevű viszonylat. A lel-
kiösmeretnek csak egy viszonylata van, az, a mely-
ben az egyik fél a lelkiösmeret tulajdonosa, a másik
fél az az alany, melylyel vallásának megalkotása végett
összeköttetésbe lépett. Minden más viszonylat ennek
az egy viszonylatnak van alárendelve. Ez alkotja éppen
a lelkiösmereti jog szuverenitását, melynél fogva a
következményekért önmaga áll vagy esik, de a mely
éppen ezért fenséggel utasít vissza minden vele ellen-
kező ráhatást. Ez képezi alapját az országos törvény
ama tilalmának, a mely tételesen ugyan, de félénk
alkalmazásban figyelmeztet, hogy „bármely szerződés
vagy rendelkezés ezentúl is érvénytelen és semmi eset-
ben sem bírhat jogerővel.” 1868. LIII. t.-c. 12. §. A
lelkiösmereti jogról alkotott e törvény tehát megerősít-
ést nyer a jogbölcsezzet próbaműhelyében, az új elmé-
let természetjogi pályájáról ellenben kimutatja, hogy
pókháló, lévén az általa szülei jognak minősített jog
nem szülei természeti jog, hanem az egyén természeti
joga. Módosítandó-e hát a törvény e rendelkezése?
Nem bánom; de a lelkiösmereti jog szuverén mivoltá-
hoz illően, tehát nem félénken, hanem bátran és paran-
csolóan!

A vizsgálat másik tárgya a szüle és gyermeke közt
levő viszony. E viszony alapja, szabályozója a jogbölc-
sezzet szerint sem lehet más, mint a szeretet. A sze-
retet pedig negative kimélet, positive boldogítás. A vi-
szonyt tehát természetjogilag csak e két keretben gon-
dolhatjuk. S valóban a tételes jog sem más ez érdem-
ben, mint e két keret berendezése; de mind a termé-
szet, mind a tételes jog határozottan a gyöngye fél, a
gyermek védelmében s érdekében fárad, s míg ezt
körülbástyázza mindenféle nagyszerű jogokkal, addig a
szülék jóformán csak a kötelesség jogát hagyja meg.
A gyermek már élte első pillanatától fogva csupa jog,
a szüle csupa kötelesség. A gyermek joga mind ön-
körü, öncélú jog; ő a parancsoló, mi az engedelmes-
kedők. Teljesítsuk hát iránta a szeretet összes köte-
lességeit is, mind negativ, mind positiv értelemben, mind
a kimélet, mind a boldogítás körében. A kimélet ter-
mészetéből pedig az a szülei kötelesség folyik, hogy a
gyermek összes jogait, tehát lelkiösmereti jogát is ép-

ségben megtartsuk; míg a boldogítás természet szerint
csak akkor érdemli e nevet, ha a gyermeknek jogai
igénybe vételénél és érvényesítésénél lelkiösmeretesen
közremunkálunk.

No már a szereteten alapuló, természetes viszony
hogy hogyan hatalmazza fel a szülőt gyermeke bár-
mely jogának kijátszására, akadályozására, vagy éppen
elrablására? . . . azt természetjogilag megállapítani, jó-
zan észszel megérteni lehetetlen. És lehet-e a termé-
szetjog alapján alkotni oly törvényt, mely felhatalmazza
a szülőt, hogy gyermekének legsajátabb jogát, a lelki-
ösmereti jogot már a bölcsőben megsemmisítse?! Ter-
mészetellenes és kiszámíthatatlanul veszedelmes törvény
lenne az és akkor a természetjog alapján törvénybe
lehetne, sőt kellene igtatni ezeket az elveket is: „A
gyermek erkölcsé szülei jog”. „A gyermek élete szülei
jog” stb. stb. És akkor a természetjog alapján igaza
lesz a gyermekei erkölcsét piacra vivő szülének, igaza
lesz a gyermekgyilkos anyának; hanem akkor vessük
tűzre a büntető törvénykönyvet, sőt összes törvényein-
ket; detronizáljuk a humanismust, a krisztianizmust, a
morált; legyünk kannibálokká, sodomitákká, vagy mo-
loh-imádókká; gyermekeinket hurcoljuk az erkölcs
tarpéi sziklájára, csecsemőinket pedig dobjuk a Moloh,
a Nihil karjai közé, hogy elvesszenek!

Lehet-e hát törvényt alkotni az új elmélet elvén?
Az új elmélet pártfogói szerint lehet, hiszen ott vannak
bizonyosságul a külföldi államok, azokban ez elvet már
rég kodifikálták! Úgy van, úgy van, előismerem; de
hogy már természetjogilag helytelenül, igazságtalanul
van úgy, kimutattam. E mellett már csak arra kérem
az elv pártfogóit és a magyar törvényhozás faktorait,
hogy nézzenek utána a mintául felállított külföldi tör-
vény eredményeinek, vagy legalább azon államok csa-
ládi, vallási, erkölcsi és szociális állapotainak, s ha majd
káros, káros tünetekre találnak, az okok kutatásánál
ne feledkezzenek meg arról a mintatörvényről sem és
jusson eszükbe, ha még nem késő, hogy a termé-
szetjogon és szereteten elkövetett erőszak gyászos követ-
kezményeket terem. Nincs nekünk szükségünk olyan
törvényre, mert nincs szükségünk olyatén következmé-
nyekre és én törvényhozásunk nagy szerencséjének és
bölcsességének tartom, hogy az egyéni lelkiösmeretet
már a 7. év bevégeztével érvényben levőnek ösmerte
és parancsolta, midőn az 1868. LIII. t. c. 14. §-át meg-
alkotta s midőn a 18 éves embert vallási jogai szu-
verén birtokosának kijelentette.

Meg kell-e hát változtatni a törvénynek e pontjait?
Határozottan nem; hanem törvényt kell hozni a szülék
és gyermekek közt levő viszonyról, meg kell alkotni a
családjogot és ebben a többi jogi elvek mellé le kell
fektetni és kombinálni a gyermek-ember lelkiösmereti
jogát és elrendelni, hogy ezt a jogot a szülék tiszte-
letben tartsák.

Amde az új elmélet megsemmisítésére tör a ve-
gyes házasságoknak is, most még nem de jure, hanem
csak de facto. Ha ugyanis, a gyermekek vallásos ne-
velésének meghatározása szülei jog, s ha még e mellé
e jogot olyatén nyilvánulásban gondoljuk, mint a mi-
nőre az új elmélet dajkái gondolnak: akkor a vegyes
házasság tényleg megsemmisül. Nem nehéz ezt belátni
és megérteni. Hiszen így az egyik házastársnak a má-
sik házastárs lelkiösmereti jogát vagy egészen el kell
rabolnia vagy legalább vesztéglésre kényszerítenie. A
vegyes házasságban az egy lelkiösmeret uralma csak
így gondolható. Azaz az egyéni lelkiösmereti jog elkob-
zásának áldatlan harcát meg kell vívni előbb a házas-
társaknak, s miután e harcban az egyik fél elesett,

ennek düledékére rálép a másik és úgy uralkodik; vagy ha csak rabúl ejtette, kényszeríti majd nevelői képességeinek és kötelességeinek felfüggesztésére. Lesz tehát a házasságban, a családban szeretet helyett erőszak, forrongó vagy nyílt elégtelenség s a gyermekek nevelésében egész munka helyett fél vagy éppen semmi munka. Megengedi-e amazt a házasság természete és kívánatos-e emez a családra, a társadalomra?

Sőt az új elmélet ennél többet jelent, többre céloz, többet akar, mert az általa hirdetett elv nemcsak a vegyes házasságra, hanem általában minden házasságra alkalmazható. Ha ugyanis a gyermekek vallásos nevelése szülei jog a vegyes házasságban: azzá lehet, sőt azzá kell lennie minden házasságban; s ha ehhez a joghoz joga van a vegyes házasságnak: éppen annyi joga van a nem vegyes házasságnak. Hiszen ha e jogot csak a vegyes házasságban szülőknek adnók meg: a vegyes házasságot több szülei hatalmat adónak, tehát kívánatosabbnak minősítendő és ezzel a vegyes házasságok számát kétségtelenül szaporítanók, a mi ily jog árán nem volna ellenére többé az új elmélet dajkáinak sem, sőt ilyen árért talán a polgári házasság behozatalától sem idegenkednének. Ki kellene hát terjesztetni e jogot minden házasságra. És mi lenne a következmény? Papi tolakodás, erőszakoskodás és szülei ökljog; általános és jogos lélekvasár és a szülék törvény által szentesített joga arra, hogy gyermekeik lelkiismeretének képzési kötelessége alól kivonják magokat. Mert e jognál fogva egy kis biztatás vagy befolyásolás, egy kis csábítás vagy fenyegetés, egy kis reménybeli haszon vagy tényleges nyereség és a többi alapján miért ne tennék meg a tudatlan, a könnyelmű vagy lelketlen szülék, hogy bár magok vallásukat megtartanak, gyermekeiket azonban más vallásban neveltetnék, tönkre téven ez által saját lelkiismeretük és nevelői kötelességeik mellett gyermekeik lelkiismeretét is.

Álljunk hát elébe az új elméletnek erről az oldalról is!

Az új elméletnek ez oldalról való próbájánál figyelmen kívül marad a természetjogi szempont, mert a természetjoggal sem a házasságnak, sem az új elméletnek nincs itt osztópőre; sőt házasságjogi szempontból sem tárgyalható a tétel, mert az új elmélet bontó éke látszólag nem a házassági, hanem a családi élet eresztékei közé akar behatolni és kimondhatatlanul káros repedéseket okozni, a melyeken multhatatlanul kipárollog a társadalom összes alakulatainak éltető lelke, — a lelkiismeret. — Az új elméletet tehát itt főképpen társadalmi szempontból kell vizsgálat tárgyává tenni.

A társadalomnak, mint erkölcsi társulatnak összes alakulataiban erkölcsös emberekre van szüksége. És ki az erkölcsös ember? Talán az, a kit ilyen vagy olyan felekezetű, ilyen vagy olyan vallású embernek neveznek? Hát a felekezetűségben, a vallásosságban tagadhatatlanul van erkölcs, de sokszor nincs meg bennök az az erkölcs, a mire a társadalomnak szüksége van. S mióta az igaz vallásosság értéket éppen a felekezetiesség, éppen a vallásosság devalválta: azóta borzadozik a műveltebb lélek a felekezet, a vallás nevének csupa említésétől is és ezért van az, hogy midőn e kérdésre: ki az erkölcsös ember? — felelni akar, ezt mondja: az, a ki jellemes; ezért van az, hogy az oktatási intézetekben immár nagyobb súlyt fektetnek a jellemnek, mintsem a vallásosságának képzésére. De hát mi a jellem? Az egyéniség. És mi az egyéniség alapja? A lelkiismeret. Igen, a lelkiismeret; de nem a felekezeti lelkiismeret, hanem a *lelkiismeret*.

A társadalomnak tehát lelkiismeretes emberekre

van szüksége; azaz, ha a társadalom erkölcsös embereket akar, lelkiismeretes embereket akarjon. Amde akkor összes alakulataival és intézményeivel úgy rendezkedjék be, hogy azok az egyéni lelkiismeret minél tökéletesebb kiképzését lehetővé tegyék. A lelkiismeret képző műhelye maga a társadalom, a maga intézményeivel és alakulataival, miből következik, hogy az egyes alakulatok oly viszonyban állnak a kiképzendő lelkiismerethez, mint a gyémánt csiszoló műhely egyes munkásai a nyers gyémánthoz. De valamint e munkások mindenikének el kell végeznie azt, a mire hivatva és kötelezve van, ha azt akarja, hogy hanyaggá, tehát feleslegessé ne legyen: úgy a családnak, mint társadalmi alakulatnak is ki kell vennie fáradsági részét a lelkiismeret képzésének nagy munkájából, különben az erkölcsös társadalomban felesleges alakulattá válik. A gyermek-ember lelkiismeretének képzése tehát szülei kötelesség s ezt a kötelességet az állam, mint legfőbb társadalmi alakulat elrendelni, törvénybe iktatni tartozik, még pedig oly világosan, oly parancsolólag, hogy az alól a szülék valami al-jogaim alapján ki ne bújhassanak. A felületes, a tudatlan szülék úgyszólván szeretik kivonni magukat e kötelesség alól, gyermekeik lelkiismeretének képzését egyedül az iskolára bízván; hát ha még oly jogot adna a törvényhozás a szülőknek, mely a legkényelmesebben félreérthető, mely önző célokra olcsón kisajátítható: mit nyerne vele a család, mit a társadalom? Mesterekéhez hasonló, tehát kibérelhető lelkiismereteket, azaz igen rossz lelkiismeretű embereket. — Megállhat-e hát az új elmélet a társadalmi morál ítélőszéke előtt? Nem és ezerszer nem. Beviendő-e hát a magyar családjogba? Nem és ezerszer nem. Hanem beviendő az az erkölcsi elv, hogy a gyermekek lelkiismeretének lelkiismeretes képzése szülei kötelesség.

A mit eddig mondtam, az a házasságra, illetőleg a családra általában tartozik. Azonban van olyan házasság is, melyet vegyes házasságnak, — és vannak oly családok is, kiket vegyes házasoknak neveznek, nem azért, mert az ily házasságnak más a természeti alapja, mint általában minden házasságnak, hanem azért, mert a házastársak más és más felekezethez tartoznak. Itt hát a kérdés az: Akadályozza-e az ily házasság a gyermekek lelkiismeretének képzését? A mi megint annyit jelent: Megegyezik-e, vagy ellenkezik-e az ily házások lelkiismerete azzal a lelkiismerettel, a melyre a társadalomnak szüksége van? Ha ellenkezik: akkor, habár a törvényhozás az oly házasságot természetjogilag meg nem tilthatja is, korlátozhatja és a közérkölciség érdekében korlátozni is fogja tételes törvényeivel; de erre a korlátozásra az új elmélet merőben használhatatlan... Ha megegyezik: akkor a felekezeti különbözőség nem prejudikál sem a családnak, sem a társadalomnak, mert úgy egyiknek, mint a másiknak nem felekezeti lelkiismeretre, hanem lelkiismeretes tagokra van szüksége. És nem prejudikál a felekezeteknek sem, mert ezek is beérhetik, sőt hálát adhatnak a legfőbb lelkiismeretnek, ha a családok lelkiismeretre fogékony gyermekeket bocsátanak lelkiismeret képző műhelyeikbe; hanem prejudikál csupán bizonyos önző, felekezeti érdekeknek, melyek az őszinte és önálló lelkiismeret számára bizonyos új elmélet segítségével tarpéi sziklát szeretnének emelni. De nem prejudikál a szülék lelkiismeretét képző munkájának sem, mert ennek végzésére ezer és egy útmód áll rendelkezésükre a felekezeti elemek előtérbe tolása vagy éltre állítása nélkül is, a mit egyébaránt kellenél is jobban megtesznek majd a felekezetek a maguk műhelyeiben

s aztán elvégre a családhoz a felekezethez, az egyháznak sincs több joga, mint a társadalomnak.

Ne bántsa, ne bántsa hát az új elmélet a vegyes házasságokat! A felekezeti elfogultságtól ment lelkiismeret képző műhelyei azok. És ne bántsa az 1868. LIII. t.-cikknek a vegyes házasságra tartozó rendelkezéseit sem! Ugy sem tudna azoknál jobbakat, csak rosszabbakat, veszedelmesen rosszabbakat alkotni. Igaz, jó és helyes ez a törvény erről az oldalról is. Igaz, jó és helyes természetjogilag, mert a döntést a befolyásolhatatlan és megvesztegethetetlen Alkotóra bizza; igaz, jó és helyes a társadalmi morál szempontjából, mert a mellett, hogy békességre vezér, igen alkalmassá teszi a vegyes házasságot az elfogulatlan lelkiismeret képzésére; de igaz, jó és helyes a felekezeti szempontjából is, mert a nemi elkülönülés alapján természetesen és tapintatosan elégti ki a szülők felekezeti érdekeit, az apát a fiúban, az anyát a leányban.

Vigyázzon azért a magyar törvényhozás s azt az egészséges, a mi sajátlagos és külföldi mintára nem húzható viszonyainknak megfelelő, jónak és üdvösnek bizonyult felekezeti jogrendet megbomlasztani ne engedje, semmi áron ne engedje. Az 1868-iki LIII. t.-cikket nem szétbontani, hanem építeni kell s ha a törvényhozás meggyőződne arról, hogy az építésre az idő már nagyon is megérett: végezze munkáját továbbra is igazi józan bölcseséggel és szabadelvűséggel, végezze a társadalmi alakulatok hamisítatlan érdekeire való tekintettel. Vigyázzanak a házassági és családi jog megalkotói s hazug elméletek által magukat tévútra vezetni ne engedjék! Ha ezt teszik: a magyar törvényhozásnak „fény derül nevére s áldás emlékére!”

Az ultramontanizmust pedig, melynek gyarából ily reakcionárius, ravasz és áldástalan elméletek látnak napvilágot, ösmerje meg végre a józan közvélemény s a hazafias és művelt katolikusság is; ösmerje meg, hogy az olyan egy gyár, mely az igazság és szeretet áldást hozó anyagát és eszközeit egy elmozdithatatlan nagy hazugság, a csalhatatlanság köve alá temesse, igaz és jó dolgokat a társadalom számára többé nem termelhet, hanem a hazugság és átok circulus vitiosusában végzi önmegüresítésének munkáját.

Novák Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Közép- és felsőbb iskoláink állapota a vallás- és közoktatási miniszter jelentése szerint.

(Vége.)

Felsőbb iskolai növendékeink részére 69 intézet állott fenn a múlt évben; mégpedig 2 tudomány-egyetem, 1 műegyetem, 53 hittani és 13 jog-akadémia. A hittani intézetek közül 8-at az ágost. evangélikusok, 5-öt az ev. ref. vallásúak, 4—4-et a görög kath. és görög keletiek, 1-et az unitáriusok, 1-et az izraeliták, a többi a római katolikusok tartották fenn. A jogakadémiák közül 4 az ev. reformátusoké, 1 az ágost. evangélikusoké volt; 4 királyi jogakadémia, 1 érseki, 1 pedig püspöki joglyceum címet viselt.

Legtöbb tanerő a budapesti tudomány-egyetemen működött, mert ennek tanári kara 188 egyénből állott, a kik közül 74 rendes, 21 rendkívüli, 87 magántanár, 4 magántanító és 2 tanárhelyettes volt. A hittudományi

karra 11, a jogira 40, az orvosira 72, a bölcsészetre 65 tanár, illetőleg tanító esett. A tanárok összesen 613 előadást 1930 heti órával hirdettek. Az előadásokból 319-et a bölcsészettudományi kar tartott. A hallgatók száma a hittudományi karban 16 és 41 közt váltakozott. A jogi karban legtöbb hallgatója Kautz Gyulának volt, 532; s legkevesebb Csiky Kálmánnak és Pólya J-nak 4—4. Az orvosi karban a hallgatók száma 1—377 közt hullámzott, a bölcsészeti karban pedig 1—366 között váltakozott.

A budapesti egyetemen az első félévben 3502, a másodikban 3212 hallgató iratkozott be, a kik közül 488, illetőleg 385 rendkívüli hallgató volt. A hittudományi előadásokat 88—87; a jogiakat 1786—1621; az orvosiakat 1057—991 orvosnövendék és 102—93 gyógyszerész; a bölcsészetiakat 355—309 bölcsész és 114—111 gyógyszerész hallgatta. A hallgatók közül minden ezerre 427 r. kath., 322 izraelita, 107 ágost. evangélikus, 84 ev. református, 34 görög keleti, 20 görög kath. és 2 unitárius esett. Az izraeliták az orvosi karon még a római katolikusokat is túlhaladták, sőt a hallgatószámuk több mint felét képezték (584). A hallgatóknak 98·33% magyarországi születésű volt. A tisztáninneri ev. ref. egyházkeülethez tartozó megyékből 507 hallgató volt a budapesti egyetemen s ezek közül 104 jogász. Az egyetemi hallgatók között legnagyobb százalékkal az u. n. értelmiségi osztályhoz tartozók gyermekei voltak (36·7%), aztán következtek a kisiparosok és kiskereskedők (23·7) és a tisztviselők (18·1%) fiai.

Az egyetemi hallgatók összesen 179,882 frt tandíjat fizettek s így átlag véve minden hallgatóra 53·5 frt esett. Ezen összegből az állampénztárba csak 9893 frt folyt be. Az elengedett tandíj összege 15120 frtra rúgott. Ösztöndíj címén 309 hallgató 74623 frtot, utazási ösztöndíjakért néhány tanárjelölt 5500 frt, pályadíjakba 21 hallgató 1100 frtot kapott. Az 18^{90/91}. év folyamán összesen 2294 vizsgálat és 2890 szigorlat tartott, s az előbbieknél 75·3%, az utóbbiaknak pedig 61·3%-a fogadtatott el.

A budapesti egyetem rendes szükségleteire 615987 frt fordított, melyből az egyetemi alap 242539 frt, az állampénztár pedig 373448 frtot fedezett, tehát a kettő közötti arány 39·37% és 60·63% volt.

A középiskolai tanárképző-intézetben 20 tanár működött s az intézet tagjainak száma 80 volt. a kik közül a nyelvtudomány-történelmi szakmába 59, a mennyiségtan-természettudományokra pedig 21 esett. Az intézet 8 ösztöndíjas rendes tagja egyenkint 300 frtot kapott. Az év végével megmaradt 64 tag közül vallásra nézve római kath. volt 29, ág. evang. 12, ev. ref. 11, izraelita 8, görög keleti 3, görög kath. 1. A tanárképző-intézet gyakorló főgimnáziumában 11 tanár működött, de ezek közül csak 7 volt rendes, 4 pedig kiegészítő. A 34 gyakorló tanárjelölt közül 16 húzta a 300 frtos ösztöndíjat.

A tanárvizsgáló-bizottság előtt alapvizsgálatra jelentkezett a nyelvtudomány-történelmi szakmákból 45 tanárjelölt s ezek közül csak 25 vagyis 55·6% tette le sikerrel a vizsgát, a mennyiségtan-természettudományi szakmákból jelentkezett 16 jelölt közül pedig 7 vagyis csak 43·7%. A szakvizsgálatra jelentkezett 48 ifjú közül sikerrel tett vizsgát 25, a harmadik vagy paedagogiai vizsgálatot pedig 35 közül 15 állotta ki kellő eredménnyel. Ezek az adatok eléggé bizonyítják azt, hogy a budapesti tanárvizsgáló-bizottság feltűnő szigorúsággal jár el a leendő tanárokkal szemben, a mit különben az országgyűlés közoktatási bizottságába is szóba hoztak a miniszter előtt. A múlt évben képesített tanárok között római kath. volt 6, ágostai evang. 7, ev. ref. 2, görög kath. 1, izraelita 1.

A kolozsvári Ferencz-József-egyetemet összehasonlítva a budapesti egyetemmel, szembetűnő, hogy noha

ennek fejlesztésére is üdvös intézkedéseket tett a miniszter, de semmiesetre sem annyit, hogy a két tudományos intézetünk között levő aránytalanság minél előbb megszüntethető legyen. A kolozsvári egyetemen összesen 62 tanár és tanító működött, tehát csak egy harmadrésnyi, mint a budapestin s fentartására is csak 226994 frt 94 kr fordított. A tanárok 288 collegiumot hirdettek. A légnépesebb előadást 103-an látogatták. Az egyetemi *hallgatók* száma az I. félévben 607, a II-ikban 554-re ment, a kik között római kath. volt 244, illetőleg a nyári félévben 195, ev. ref. 142—121, görög katolikus 50—48, izraelita 42—35, ágost. evang. 39—37, unitárius 24—25, görög keleti 21—20. Legnagyobb számmal voltak a tisztviselők gyermekei (28.2%), aztán a lelkészek, tanárok és tanítók fiai (14.6%).

A kolozsvári egyetemen 105 hallgató élvezett tandíjmentességet és 138, illetőleg 140 hallgató kapott ösztöndíjat, a mely 49799 frtra tehető. A *vizsgálatok* és *szigorlatok* jobb eredménnyel folytak, mint Budapesten, mert 284 vizsgálat közül elfogadtatott 213 (85%) és 377 szigorlatból 343 (77.9%). A *tanárképző-intézetnek* az első félévben 48, a másodikban 46 tagja volt, a kik közül 15 húzott, mint rendes tag, 300 frt ösztöndíjat. Legtöbben készültek a classica-philológiára (15) és a mennyiségtan-térmetésztan (8) s legkevesebben a történelem-földrajzra és a természetrajz-vegytanra (1—1). Az intézet tagjai közt legtöbb volt ev. ref. vallású (25), aztán ág. evang. (24), s római katolikus (19).

A kolozsvári *tanárvizsgáló-bizottság* előtt *alapvizsgára* jelentkezett 48 tanár-jelölt s ezek közül sikerrel tette le a vizsgát 37; *szakvizsgálatra* jelentkezett 32 s ezek közül kellő eredménnyel vizsgázott 16; a *paedagogiai vizsgát* 16 közül 13 tette le. Ezekből az adatokból az tűnik ki, hogy vagy a kolozsvári egyetem hallgatói szorgalmasabbak és jobb készségűek, mint a budapestiek, vagy Kolozsváron nem veszik olyan túlszígorral a vizsgát, mint Budapesten.

A *királyi József-műegyetemen* összesen 74 tanerő működött s ezek közt 27 volt rendes tanár. A rendes és rendkívüli tanárookra egyenként átlag 6.8 heti óra esett, ide nem számítván a gyakorlatokra fordított órákat. Az első félévben 632, a másodikban 566 *hallgatója* volt a műegyetemnek s ezek közt 78 volt ev. ref. vallású. Az újonnan beírt hallgatók közül 93 gimnáziumot, ugyancsak 93 reáliskolát végzett. A hallgatók 54% mérnöki pályára készült. A tizáninnen ev. ref. egyházkerülethez tartozó megyékből 48 ifjú iratkozott be hallgatóul. A műegyetem fentartása 194,879 frt 88 krba került.

A *hititani intézetekről* a miniszteri jelentés csak igen röviden emlékezik meg. Elmondja, hogy melyik hány tanfolyammal van berendezve; megemlíti, hogy a múlt évben az 53 intézetnek összesen 1881 növendéke volt, a kiknek tanításával 331 tanár foglalkozott. A theológusok közül római katolikus volt 850, görög keleti 278, görög kath. 218, ev. ref. 234, ágost. evang. 167, unitárius 18 s izraelita 116. A növendékeknek csak 56%-a volt magyar anyanyelvű, sőt 183 magyarul nem is tudott beszélni. A tanárok száma 2-vel kevesebb, mint a múlt évben volt.

A *jogakadémiáknak* is aránylag igen kevés tért szentel a miniszter úr jelentésében. Érdekes az a táblázata, melylyel a hazai jogakadémiák népességét a legközelebbi 20 évről tünteti föl; kitűnik ebből, hogy egy sincs jogakadémiánk közt, a melynek jelenleg annyi hallgatója volna, mint 187 $\frac{1}{2}$ -ben volt. Legnépesebb volt akkor a *pozsonyi*, melynek 347 hallgatója volt s most csak 87 van. Jelenleg legtöbb hallgatója a *debreceni* ev. ref. jogakadémiának van: 112. Protestáns jogakadémiáink közül második helyen

áll az eperjesi 63 hallgatóval, aztán a kecskeméti 60, a sárospataki 53 és végül a m.-szigeti 50 hallgatóval.

A jogakadémiákon összesen 115 *tanár* működött, a kik közül rendes volt 77. Legtöbb tanár volt alkalmazva *Pozsonyban* (13), aztán Debrecenben és Kecskeméten (12—12). Egerben 11, Sárospatakon, Szigeten, Eperjesen és Nagyváradon (10—10). Legkevesebb volt Győrben (8). Rendes tanár legtöbb volt Pozsonyban és Debrecenben (11—11) s legkevesebb M.-Szigeten (4).

A jogász *segélyző-egyesületek* vagyona 83405 frt volt, melyből 285 joghallgató 4370 frttal segélyezett.

A *joghallgatók* száma az I. félévben 777, a II-ban 710 volt s ezek közül római kath. 337, ev. ref. 235, ág. evang. 74, görög kath. 38, görög keleti 21, unitárius 1, izraelita 71. Egészen tandíjmentes volt 47, féltandíjmentességet élvezett 96. A joghallgatók szorgalma és magaviselete egészen kielégítőnek mondható, mert a leckekönyv aláírása csakis 14 ifjúnak tagadtatott meg s fegyelmi büntetésben 7 részesült. Első alapvizsgára jelentkezett 257 ifjú s ezek közül 32 kitűnően képesítettnek ítéltetett, felfüggesztetett 33, visszavetett 18. Második alapvizsgát tett 240 hallgató s ezek közül képesítettet 180. Az államtudományi államvizsgálatra jelentkezett 90 ifjú közül 78, a jogtudományra jelentkezett 76 ifjú közül pedig 74 állotta ki sikerrel a vizsgálatot.

Ezekben igyekeztem Lapunk t. olvasóival a vallás- és közoktatási miniszter úrnak közép- és felsőbb iskoláinkra vonatkozó jelentését lehető rövideden megismertetni. Ha talán a száraz statisztikai adatok felsorolásával s összehasonlításával egyeseknek unalmas percekert szereztem, ezért szíves elnézést kérek, mert egy ilyen nagy fontosságú jelentés ismertetésénél a számokban kifejezett adatokat mellőzni nem lehet.

Buza János.

A központi református leánynevelő-intézet.

Nem tervben, de megvalósúlva. Megvalósúlva a szó teljes, valódi, igaz értelmében. Nem ugyan az egységes egyház, a magyar ref. egyház-egyetem által létesítve; nem is törvényhozó zsinatunk széles látókörű oszlopemberei által kezdeményezve; — mert azok ilyesmit nem kezdeményeznek s nem is emelhetnének, — hanem az idő, a körülmények s a magyar református egyház mai sajátos viszonyai által lett az megépítve, helyesebben: kiépítve. Hol?

Ott fent a felföldi magyarság hatalmas gócpontjában, a tizáninnen egyházkerület metropolisában, *Miskolcon*, — Borsodvármegye e tőzgyökeres magyar típusú szék-városában, — az Avas hegyhát regényes tövében van ez a mi *központi leánynevelő-intézetünk*.

A tizáninnen egyházkerület nem központi intézetül szánta ugyan, midőn az 50-es évek végével, nagy anyagi áldozatokkal létesítette; hanem szánta a felföldi protestáns családoknak, hogy a zárdák s a kétes jellegű magánintézetek mellőzésével, alkalmat adjon a vidék leány-gyermekeinek, az elemi kiképzés után kívánatos felsőbb képesítést is, protestáns jellegű nevelés által megkaphatni. Tehát: maga-magának építette.

S mily különös! az intézetet ma már fele részben (nem számítva a városi növendékeket), mi messzebb vidéki testvérek foglaljuk el. A Tiszántúlról, a Dunamellékről, Dunántúlról, szinte Barsból és Somogyból, sőt Erdélyből vannak a mi miskolci intézetünknek növendékei (Már én csak a miénknek nevezem az intézetet). Ugy néz ki, úgy szeptember elején az Avas hegyalja, mintha valami papi gyűlés lenne ott készülöben. A sok hosszúságú sötét kabátban csak úgy jönnek-mennek a vidékről jött

emberek, mint az egyházmegyei, vagy kerületi gyűlések alkalmával. Csakhogy ezek a papi alakok ilyenkor saját családi ügyökben fáradoznak. Leányaikat hozzák a *pap-lányok leánynevelő-intézetébe*. Mert a szóban forgó intézet nem csak központi református leánynevelő-intézet, de szűkebb körben egyúttal a lelkész családok leány-nevelő intézete is.

A tiszáninneri egyházkerület valóban nagy és áldásos szolgálatot tesz a protestáns nőnevelés ügyének. S midőn pld. a gazdag Debrecen drága nőnevelője, úgyszólván hozzáférhetlen lesz — drágasága miatt — a vidéki, szegényebb anyagi existenciával rendelkező családoknak: tudomásunk szerint a miskolci intézetben 134 növendék van a folyó évre beírva, s azok közül 50 leányka az internátusra felvéve.

Az intézetet azonban nem csak azért kell méltatnunk, mert ma már országosan központi intézet; hanem paedagogicus szempontokból is. E sorok írójának alkama volt (nem a vizsgák ünnepi programja keresztlívitelekor) az intézet belső ügyeivel, szellemi viszonyaival s paedagogiai irányával megismerkedni; s csakis a legnagyobb elismeréssel kell adózni az intézet fenntartó-testületének, mint az intézet jelenlegi vezetője s összes tanerőinek. A szó nemes értelmében: nem csak tanítók, de nevelők mindannyian . . .

Olyan sokszor halljuk hangoztatni a prot. nőnevelés fontosságát. Püspöki jelentéseink telve vannak intő, lelkes figyelmeztetésekkel s tette lelkesítő buzdításokkal. De a dolog nálunk protestánsoknál nehezen indul. Nem azért, mintha szegények volnánk, hanem mivel ez már szokás. Praedestinálva vagyunk rá. A dolog aztán csak marad, marad. S míg a róm. katolikusoknak most már nem százakra, hanem mihamarább ezrekre menő zárdái a kisebb mezővárosokat, sőt a falvakat is ellepik már, hogy minél több „jó katolikus” család anyát neveljenek a társadalomnak: addig nálunk reformátusoknál, bár nagy garral s sensatioval megy most az u. n. evangelisatio, a nőnevelés ügye azonban marad. És azzal, kedves hit-sorsosok! marad az is, a mit mindnyájan akarunk: az intelligens protestáns családok evangelisálása. Pedig, a mire nekünk szükségünk van: ez az, t. i. az intelligens családoknak a protestantizmus számára leendő megtartása.

Ha a „felekezeti” jogakadémiák felállításakor lezajlott lelkesedésnek csak egy része jutott volna a protestáns „felekezeti” nőnevelés kérdésének: akkor, a miénk volna ma az a tér is, melyet az előrelátó clérus, a várakozó állású protestánsokkal szemben elfoglalt.

De, talán lassan-lassan visszavehetjük ama tért, a mi most nem a miénk. A dunántúli kerület már megmozdult, csak a positio megválasztásánál ne tévesszen. Addig azonban, míg a magunk provinciáján fel nem találhatjuk, a mire oly nagyon szükségünk van: eljövünk, — a bibliai példabeszéd szerint — Délről. Éjszakeről és Napnyugtóról; a Duna mellől, a Tisza mellől; és az Ávas mellett folydogáló Szinva partján, a miskolci központi leánynevelő-intézetbe a mi leánykáinkkal letelepszünk.

Homok Szent-György. (Somogy megye).

Barakonyi Kristóf.

TÁRCZA.

BÖSZÖRMÉNYI KÁROLY,

1831—1892.

Mint mikor villám sújtja le az erdő fái közül az erőteljes tölgyet, oly váratlanul rabolta el a halál a felső-

zempléni ev. ref. egyházmegye lelkészi karának egyik díszét és büszkeségét, *Böszörményi Károly* málcái lelkészt, az erőteljes férfit. A kik ott láttuk őt a folyó évi március hó 29-én S.-a.-Ujhelyben tartott egyházmegyei gyűlésen a tanácskozási asztalnál, a mint kipirult arccal védelmezte meggyőződését, gondoltunk-e rá, hogy 25 nap elmúltával ott fog feküdni a gyászravatalon, némán, élet-telenül?! . . . Gondoltunk-e rá, hogy a zöld posztó helyett sajátos véletlenül feketével bevont asztal, előhírnökövé válik a gyásznak, mely ráborult bánatos lelkünkre?!

Hasztalan töprengünk, hasztalan kérdi gyászbaborult szívünk, miért költözött el oly korán? A szeretett férfiú nincs többé, a lánglelkű szónok, a hű pásztor, a páratlan jó ember ott nyugoszsza immár örök álmát a málcái sírkertben, csak sötét fejfája mutatja sírhelyét, hogy legyen hirdetője nyugvó porainak!

Április 23-án d. u. 1 órakor zárta le az eget visszatükröző szemét az örök álomra, rövid de súlyos szenvedés után! agyhártya gyulladás oltotta ki a nemes élet lobogó fátylóját!

Gyűlésről jövet a bánóci vasúti állomástól, a Málcáig terjedő úton oltotta bele végzete a halál csiráját. Az orkánszerű szélben meghűtötte magát, másnap ágyba feküdt s azóta élete a kínzó fájdalmak láncolata volt. Időszaki baja: nagymérvű köszvény támadta meg. De nyugtot nem ismerő, munkás lelke, küzdött a törekény testtel, még kórágýáról is felkelt, hogy még egyszer körülnézzen gazdaságában, hogy még egyszer gyönyörködjék a természet ébredésében, melynek csodás jeleneteit oly egyszerű képekben tudta lerajzolni; és hogy az „ő tiszti szerint” cselekedjék, mint a Krisztus evangéliomának igaz szolgája, még egyszer elment az Ur házába, hogy megtört testtel bár, de apostoli lelkének egész lánghevével még egyszer s utoljára hirdesse ott az ígét, a hol 35 éven át hirdette! Elénekelte hatyu dalát!

Április 20-án lett baja végzetessé, akkor némultak el a kedves ajkak, akkor tört meg szemeinek fénye, akkor bomlott meg forrongó agyának értelme, s ez idő óta élete lassú haldoklás volt, mígnem a halál feloldozta szenvedéseitől!

Április 25-én a déli órákban volt szeretett halottunk temetése. Hogy ki volt ő nekünk, megmutatta a végtisztességet tevő gyülekezet nagy száma! Tizenennyolc lelkész-társa — élükön *Kálniczky János* felsőzempléni és *Szabó Endre* ungi esperesekkel — jelent meg temetésén, hogy omló könyeivel áldozzon a szeretett kartárs emlékének! Más felekezetű papok s világi úri tisztelői közül is — jobbára idegen felekezetűek — számosan jelentek meg, hogy kikisérjék elhunyt barátjukat a halál országába. Mikor pedig az *Erdélyi Sándor* m.-jesztrebi lelkész által vezetett s tizenkét tagból álló tanítói énekkar rázendítette a temetési bús éneket, zokogó sírásban tört ki a nagyrészen köznépből álló halotti gyülekezet, mely valláskülönbség nélkül sereglett össze, nem csak a szomszédos, de a távolabbi falvakból is, hogy lerója a kegyelet adóját igaz jóakarója iránt. Hogy mennyire kedvelt ember volt, elég, ha felemlitem azt, hogy a málcái izraelita hitközség is tett koszorút koporsójára. Sajnos azonban, hogy világi úri hitfeleink, kettőt, hármat kivéve, még helyből is távol-létőkkel tündököltek! Kicsinylés-e ez, vagy közöny nem tudom? De annyit tudok, hogy ily kiváló lelkipásztor nyitott sírjánál, az ellentétes nézeteknek ki kellene egyenlítettetniük!

A gyász udvarban *Tóth Ferenc* dereglyői lelkész imázott; ennek megtörténte után a koszorúkkal borított érckoporsót az udvarból lelkésztársai vitték ki, az úton pedig a helybeli és szomszéd községbeli presbiterek emelték, még pedig egymást fel-fel váltva a magyar és tót-

ajkú községekből. Én ezt is az elhunyt iránti szeretet jelének tekintem. A templomban ismét Tóth Ferenc mondott magyar alkalmi predikációt Máté 20. r. 1—8 v. felett, következő felosztással: 1. A munka élet. 2. A munka erény és birtok. 3. A munka isteni hatalom az ember kezében. 4. A munka érdem arra, hogy Isten megfizessen kinek-kinek cselekedetei szerint. A szlávnyelvű beszédet *Hutka József* bányai lelkész tartotta I. Sámuel III. 8. 9. 21. szöveg felett. A sírnál pedig *Péter Mihály* n.-ráskai káplán mondott igen szép búcsúztatót. Egy szem sem maradt könnytelenül, midőn az első kapa föld dübörögve hullott alá a lebocsátott koporsóra.

Családja tagjai közül gyászolják az elhunytat: özvegye Évva Ilona, 82 éves özvegy édes anyja, Nádházy Eszter; leánya Mária, férjével Szűcs István, salamoni ev. ref. lelkészszel s Jolán, István és Sarolta gyermekekkel. Az a szerencse legalább, hogy itt nem kell jövődő soruk felett kétségbe esni a hátramaradottaknak; mert az isteni gondviselés úgy intézkedett, hogy göröngyös pályáján, „nem szégyenelvén a munkát, sőt dicsekedésének tartván azt” a bőség szarujából is juttatott neki!

* * *

Született a boldogult 1831-ik év október hó 24-én Kis-Toronyán, Zemplénmegyében. Atyja Böszörményi Zsigmond volt, anyja most is élő Nádházy Eszter. Hat éves korában, atyja — ki akkor migléci lelkész volt — miután helyben gyenge volt az elemi iskola, szülőhelyére vitte anyai özv. nagyanja védszárnai alá, hogy itt sajátítsa el az első elemi ismereteket. Első tanítója: Kattordy Doktor Sámuel ottani tanító volt. Innen S.-a.-Uj-helybe ment a róm. kath. gimnáziummal összekötött normába, hol mintegy két évig tanult. 1841-ben ment Sárospatakra a gimnázium első osztályába s az egész gimnáziumi tanfolyamot kitűnő kikerrel végezte el 1847-ben. Az akadémiai hét évi tanfolyamot, Erdélyi János akkori közigazgató által kiállított iskolai bizonyítvány igazolása szerint, szintén minden tantárgyból kitűnőleg futotta meg; a görögből pedig első volt. A mint a bizonyítvány mondja: „Erkölcse szelid, gondolkodása józan; egész magaviselete a főiskolai törvényekkel egyező” volt.

1855-ik év február 13. és 14. napjain Cselejben tartott egyházmegyei közgyűlés alkalmával tette le az első lelkész-képesítési vizsgát február 13-án, a midőn be is kebeleztetett a felsőzempléni egyházmegyébe. A második lelkész-képesítési vizsgát 1859. aug. hó 25-én tette le; mindkettőt kitűnő sikerrel. Lelkesi hivatalába 1858. febr. 11-én lépett, papi oklevelet a Mező-Csáthon tartott egyházkerületi közgyűlés alkalmával kapott 1859. szept. hó 11-én.

Mintha talán már érezte volna közeli halálát, folyó év március hó 26-án a deregnyői egyháznak az országos hírvő Lónyay Gábor, akkori főgondnok által saját kezűleg írott s több egyháztagnak nevével is ellátott, lelkész-meghívó levelére — mely 1857. okt. 12-én kelt — ő maga jegyezte fel málcai pappá lételének érdekes történetét ekképen:

„Jegyzés. 1855 elején voltam deregnyői káplán. Aztán ugyanazon évben mint helyettes működtem. 1856-ban voltam Lasztócon a Szemere Miklós úr házában két leányka mellett tanító. 1857-ben jöttem Málcára helyettesnek. Ezen év folyamán üresedett meg a deregnyői egyház is. Az intéző kezek akként alakították a sorrendet, hogy elsőben Málca nyert concessát lelkész hívásra s csak miután Málca már választott, azután részesült Deregnyő engedélyben. Málca engem hívott meg s bár tudtam, hogy Deregnyő sem fog mellőzni, de miután azt is tudtam, hogy ez az intézkedés kiszámított és célzatos; tartva attól is, hogy kijátszatom, elfogadtam a málcai meghívást, a deregnyői

tehát időn túl érkezett. Ez a kényszer-helyzet kötött engem a málcai csekély jövedelmű egyházhoz! Az intézők nevét elhallgatom, annyival inkább, mivel már elhaltak. 1892. március 26. B. K.”

Hogy a közpályán és lelkesi hivatalában ki és mi volt ő, ide igatom szóról-szóra Kálnicky János esperes által 1884. év június 4-én kiállított „Minősítvényi bizonylat”-ból — melyre akkor volt szüksége, mikor gondolom Szentesre (Alsózemplén) pályázott — a következőket: „azon időtől (1858. febr. 11.) nem csak ezen egyházban (t. i. málcai) hirdeti valódi apostoli buzgalommal az Urnak beszédét, hanem mint az egész vidéknek kedvelt és keresett hitszónoka, dicsősége a hivatalos állásnak, melyet elfoglalt.

Azonban nem csak egyházának dicsekedése, de egész egyházmegyei testületünknek is egyik legkiválóbb tagja, még az 1868. év aug. 25-én egyházmegyénk közbizalma az aljegyzői tollat adta kezébe, s csakhamar ugyanazon közbizalom a főjegyzői toll vezetésével bízta meg; (1874-től) az egyházmegyei dékán halálával ezen hivatal, valamint a gyámintézeti pénztárnokság is, mind erős vállaira tétetett (1872-ik év); így, úgyszólván az egyházmegye összes terhének hordozása reá nehezült. S mindezen terhek elhordozásában erélyes és pontos eljárása által egyházmegyénk kormányát örök hálára és tiszteletre kötelezte.”

A néhai Bálint József halálával megüresedett egyházmegyei tanácsbírói székbe, 1888-ik évben egyhangulag ültette a bizalom. Az egyházkerület tanügyi- és Zemplénmegye törvényhatóságának is bizottsági tagja volt.

Mindezekhez hozzávéve hosszú időn keresztül csaknem minden évben egyházlátogató volt, és pedig tanácsbírói időszakát kivéve, mindig jegyzőkönyvvezető, melylyel — tudvalevőleg — a pénzbeszedés is jár. Ha ő jött, mindenütt úgy várták, mint egy apostolt, mert valódi apostoli buzgalommal és bölcseséggel járt is el. Sablon-szerű ember semmiben sem volt, ő senkit és semmit nem kicsinyelt; roppant emberismerete, kiváló tapintata, leereszkedő humánus bánásmódja, kitartó türelme, a legkisebb részletekre kiterjedő pontosságánál fogva, látogatása után szinte új élet támadt az egyházakban. Látogatáskor tartott beszédei aktuális jelentőségűekké váltak, mert a szívekhez beszélt s hozzá mindig újat és szépet!

Egyike volt a legszebb szónokoknak, kiket valaha hallottam! Olyan volt e téren is, mint a tikkasztó levegőjű köves vidéken futó forrás vize, melytől a szarvasok enyhületet találnak. Nem volt a vidéken oly nevesebb temetés, vagy egyházi ünnepély, hol kiváló szónoki talentumát ne vették volna igénybe. Ha elkezdett beszélni, arca lángolt s szemei szikráztak! Szavaitól a bűnös remegett, a félénk bátor lett, a gyenge megerősödött! Egyaránt tudott könyeket fakasztani és sebeket gyógyítani!

Szónoki működésének fénypontja a homonnai missiói egyházra esik, melynek első alapját *Dercsényi Kálmán* gondnokkal, *Mándy István* algondnokkal s más lelkes férfiakkal együtt ő rakta le. 1880-tól egész 1889. március hó 31-ig, a missió lelkész megválasztásáig, ezen egyesült protestáns egyházban *Csisko János* kassai ág. ev. lelkészszel felváltva ő tartotta az időszaki isteni tiszteleteket. Itt elmondott egyházi beszédei elsőrangú egyházi szónokaink közé emelték. Ezen beszédei részint a Czelder Márton-féle „Evangéliumi Lelkesi Tár”-ban jelentek meg; részint külön füzetekben is.

E férfiú író is volt. Ezer gondja és baja között időt talált magának arra, hogy papírra vesse forrongó agyának, meleg keblének gondolatait. Bölcs mérséklettel s a viszonyok alapos ismeretével tündökölt e téren is. Dol-

gozatai a „Sárospataki Lapokban“ és a „Zemplén“ című lapban jelentek meg.

Mint ember szerény, egyszerű és alázatos volt, de nem hizelgő. Egyaránt jó barátja kartársainak, s a fiatalabb nemzedéknek. Ha valaki jó szívét vette igénybe, ha csak tehette, sohasem vonakodott jót tenni.

A sors csapásaiból neki is kijutott. Első nejét *Szilágyi Terézt*, kit bálványozásig szeretett, 1872. szept. 10-én vesztette el. 1875-ben kelt össze második, művelt lelkű s páratlan jóságú nejével *Évva Ilonával*, és csak ilyen nő tudta enyhíteni az elviselhetlennek látszó fájdalmat s pótolni a korán elrabolt boldogságot.

Jobban fájt azért neki minden veszteségnél a világ hálátlansága, a proféták minden időben közös sorsa; a roszakarát, azok a szívébe mártott tördölések, melyek épen azok részéről érték, kiket legjobban melengetett szerető szíven!

Kétszer pályázott más lelkészi állomásra, s mind a kétszer elbukott! A mindig és mindenben kitűnő férfiúnak csak az volt szerény vágya, hogy negyedik osztályú állomásáról csak egy fokkal feljebb emelkedjék, az sem sikerült neki! Ez bántotta legjobban, hogy mi volt az ok, ne keressük? ... Bár fájt neki, de azért nem csüggedt el, panasza csak ritkán nyitotta ajkait, s hű volt mind halálig! ...

Emlékezete legyen közöttünk örökre áldott, s munkás élete tettekre sarkaló.

Hutka József.

KÖZÉLETÜNK.

Nyílt levél a beregi egyházmegyéből.

Kedves szerkesztő Barátom!

Engedd meg, hogy ez úttal igénytelen soraimat nem annyira hozzád, mint inkább becses lapodhoz intézem: ugyanis vég Beregvármegyének ref. egyházi és iskolai életéből kívánok veled, azaz hogy lapoddal egy és más közérdekű dolgot közleni.

Az elnapolt zsinati gyűlések hatása alatt lévén, lehetetlen, hogy első sorban is ne erről emlékezzem meg, már azon régi közmondás elvénel fogva is, hogy „a hol éget, ott fűd.“ Már pedig mi tűrés-tagadás, engemet, ha nem is éget, de minden esetre boszant az, hogy a párt-uralom ezen egyházi ügyeinket intéző legmagasabb forumban is oly erősen nyilvánult; mert hiszen minek tulajdoníthatnám másnak ama jelenséget, mely szerint felső-magyarországi derék képviselőink minden indítványainkkal, ha azok bármily praktikusok voltak is, leszavaztattak. Kár az is, hogy a Mélt. és Főtiszt. Zsinat némely elavult (szorosabb értelemben vett) egyházi és iskolai dolgok reformálásával nem foglalkozott, pedig bizony egy kicsit ennek is elérkezett volna már az ideje! Kár továbbá, hogy az ekkleziális tisztviselők javadalmazásának befizetési módját teljes praecisítással nem szabályozta akként, hogy az egyes egyházak, vagy egyháztagok semmi nemű kibúvót ne találtak volna a törvény alkalmazásában! Kár de minek folytassam tovább, mikor utoljára még odajukadnék ki; hogy kár volt ennek a zsinatnak most össze is jönnie! No de vigasztaljuk magunkat azzal, hogy a fürdő-saison után leszen még egy zsinat-saison, a melyen is „nagy jó-atyáink“-nak elég alkalom lesz helyre nem pótolni, a mit eddig elmulasztottak. Addig pedig hallgassunk, azaz hogy beszéljünk Beregből, Beregről.

Elsőben is azon kissé elkésett üdvös reform alkalmazását vagyok bátor egész örömmel regisztrálni; misze-

rint egyházmegyei hatóságunk az egyes egyházakra és iskolákra vonatkozó, némelyek által nagyon is hosszú lére eresztett s nem ritkán a legkomolyabb ügyeket s azok szereplőit is nevetségessé tenni akaró, részletes, visitationális relatióknak az egyházmegyei közgyűlésekben való felolvasását beszüntette s mindezeknek főbb vonásokban az esperesi általános jelentésben mutatott helyet; nagyon derék! Csak tovább az üdvös reformok terén! Szeretjük hinni, hogy a canonica-visitatio hatásköre alól az iskolák, illetőleg a tanítók szokásos examinálása szintén rövid idő múltán el fog vétetni s eljárásuk tisztán az egyházi ügyek felvételére tereltetik, a népiskolák pedig — más felekezetek példájára — külön egyházi tanfelügyelet alá helyeztetnek.

Állapodjunk meg kissé e helyen: A tanév szeptember hóban kezdődik, az egyházlátogatóság pedig január hóban jár; ám de a falusi tanító szeptemberben a rendszeres tanítást meg nem kezdheti, mivel a földművelő szülék gyermekeiket évi terményeik betakarításánál felhasználják még — nem ritkán — október hó első felében is; de maga a tanító is, ha azt akarja, „hogy a hideg télben ne kopják fel álla,“ kénytelen a jelzett időben a fősúlyt erre fektetni; így a szorosabb értelemben vett iskola csak is novemberben kezdődhetik; nos, ekkor meg bekövetkeznek a járhatatlan sarak s a kellemetlen rossz idők, melyek mind erősen akadályozzák a tanítót iskolai működésében, idejéről, hogy a különben is rövid nappalok egy részét kántori teendőikkel kell eltöltenie, lévén még sok helyen szokásban naponta kétszer járni a templomba, ha mindjárt senki sem megy is a hívek közül.

Szóval a temérdek gátló körülmény között volna a szegény tanítónak két, vagy harmadfél hónapja, úgy de, hogy a tavaszi egyházmegyei gyűlésen pellengére ne állíttassék, hogy a nebulókkal, úgy, a hogy brillirozhassék, kénytelen már decemberben ismételtetni, s hogy ki és mi vallja ennek kárát, azt mindenki beláthatta volna már réges-régen, valamint azt is, hogy a canonica-visitatio teendői közül az iskolai vizsgálatok okvetetlenül elvonandók. Nem előnyére van ám az a sok zaklatás-szerű examinálás az iskolának!

Nem kis hátrányára szolgál a tanító működésének az egyes iskolaszékek azon túlbuzgó intézkedése; miszerint az egyes inqualificált iskolaszéki tagokat iskolalátogatói minőségben egy, vagy két hetenkint a tanító nyakára küldöztetik, kik aztán megbízatásuk ferde felfogásában a tanítót — nem ritkán tudva és akarva — infestálják, de iskolai működésében minden esetre akadályozzák; ám legyen felügyelet, vagy, ha úgy tetszik ellenőrzés, de csak szakértő, vagy legalább is intelligens egyének által adminisztrálva, a hol pedig — a papon kívül — ezek hiányzanak, ott a pap maga teljesítse az iskola látogatást, ha azonban a populénak is bepillantást akarnak engedni az iskola beléletébe, ám legyen, de úgy, hogy az ilyen látogatások mindenkor a lelkész jelenlétében történjenek.

Volna még nálunk is igen sok reformálni való ügy egyházi, mint iskolai téren; no de reménylünk a jövőben s bízunk derék egyházmegyei tanácsbírói karunkban és különösen ügybuzgó egyházi és világi elnökségében, kik soha sem zárkóztak el az üdvös reformok elől; sőt a haladás zászlóját valódi evangyéliomi szellemben mindig magasan lobogtatták.

Ad vöcem elnökség! Most jut eszembe, hogy egyházmegyénk a tisztújítás küszöbén áll. Nagy kilátásunk van arra, hogy minden nagyobb pártoskodás és ezzel járó kellemetlenkedések nélkül fogunk átesni a nagy feladaton, s hogy presbitériumaink meg fogják becsülni a kipróbált erőket, a mi feletté kíváncsok is; mert itt a

végeken, — a többféle ellenség közepett — csak ügyes és tapasztalt kormányosokkal boldogulhatunk.

Csak N.-Bereg fiatal lelkipásztorához kívánok még — a mondottak után — néhány szót intézni. Oly szerencsés voltam, hogy e Lapok folyó évi 9-ik száma kezembe kerülván, benne a néhai *Görömbey Pál*, volt halábori lelkésztől, a Vígvári Mihály által írt necrologot is olvashattam. Eismeréssel látom, hogy tiszteletes úr tudja s alkalmazza a „De mortuis, aut bene, aut nihil” példabeszédet. Egy kifejezése ellen mind a mellett is kifogásom van. Mi szükség volt a necrologban erre az ítéletre: „*Elődjeinek alig volt kenyerök*”? Mert hát volt biz azoknak kenyerök is, meg boldogságuk is annyi, a mennyire szükségük volt, no meg a mennyit Haláboron az adott viszonyok között szerezni lehetett! Ennyit az igazság és a reciprocitas elvénél fogva. Különben pedig virúljon sokáig a beregi egyházmegye és legyen határai között csendesség és jó békesség!

Reformer.

Az alsózempléni egyházmegye közgyűlése.

Az alsózempléni egyházmegyének *Kopré Ferenc* esperes és *Meczner Béla* egyházmegyei gondnok elnöklete alatt ápril 21—22. napjain tartott közgyűlésében, az esperesi gondos és kimerítő jelentés után s még a tanácskozás kezdete előtt, *Meczner Béla*, mint az egyházmegye egyik zsinati képviselője, tartotta meg beszámolóját, részletesen feltüntetve, hogy az elintéztett ügyek tárgyalásánál képviselő társával együtt soha egy lépésre sem távoztak el azon elvektől, melyeket egyházmegyénk a zsinat-presbiteri egyházalkotmány sértetlen fentartása és megsértése érdekében magáénak vallott. Sajnálattal állapítja meg, hogy e tekintetben egyházmegyénk véleménye, melynek minden alkalommal kifejezést adtak, legnagyobb részben és legtöbb esetben kisebbségben maradt, de másfelől örömeinek kifejezést, hogy egyik legfontosabb tárgyban — értjük a lelkészi nyug- és gyámintézetet — egyházmegyénk véleményét diadalra juttatniok sikerült. Végül, mint az már e lapokban közölve volt, zsinati napi díjait az egyházmegyei lelkészi gyámintézetnek ajánlotta fel. Közgyűlésünk örömét fejezte ki azon örömdetes tény felett, hogy a zsinat-presbiteri egyházalkotmányunk sértetlenségéért folytatott harcban a vezéri szerepben éppen egyházmegyénk egyik képviselője is részt vett; a másik nemes tényért pedig, mely fényes bizonyága annak, hogy a lelkészek s azok özvegyeinek és árváinak sorsát igazán szíven hordozza, a legmelegebb köszönetét nyilvánítja.

Ezután a dr. Kesső Géza lemondása folytán megüresedett egyházmegyei ügyészi hivatalra egyhangúlag Debreczeni Bertalan főiskolai jogigazgató választott meg. Sokak kebelében élt ugyan e választás alkalmával az aggodalom, hogy vajjon az a férfiú, kit az egyházkerület oly hosszú időn át a világi főjegyzői fontos állással tisztelt meg, nem fogja-e a mi szerény ajánlatunkat kicsinyelni; annál nagyobb volt örömünk, midőn megválasztását elfogadva, székét egyházmegyénk tanácskozó asztala mellett elfoglalta. Egyházmegyénk nézve bizonyára nagy nyereség, hogy e bár szerény, de mégis nagyon fontos állásra ilyen tapasztalt és jogi ügyekben egészen otthonos, a mellett az egyházak érdekeit szíven viselő férfiút sikerült megnyernie.

Abból az alkalomból, hogy egyetemes magyar ref. egyházunk legnagyobb oszlop-férfia Br. Vay Miklós ó excellenciája e hó 29-én tölti be áldásdús életének 90-ik évét, illetőleg éri meg 91-ik születése napját: közgyűlésünk az egyházmegye nevében, mint a melynek kebelében kezdette meg a késő jövőre is kiható, eredmények-

ben gazdag működését, üdvözlő felíratot intézett. Üdvözlő felíratot intéz Kiss Áronhoz is, püspökké lett megválasztása alkalmából.

Mint az idők szomorú jelét kell felemlítenünk, hogy a hegyaljai egyházak, melyek eddigelé oly szívósan ragaszkodtak a saját iskoláik feletti önrendelkezési jogokhoz, most a viszonyok nyomasztó hatása alatt önmagok kéri az iskolák fentartásával járó terhek alóli felmentetésüket, lemondva természetesen a rendelkezési és kormányzási jogokról is. Így *Tolcsa* kéri, hogy az egyházmegye és az illetékes felsőbb hatóság eszközölje ki részükre az állami iskolát. *Mád* hasonlóképen folyamodik, hogy felekezeti iskoláját az ott már régóta létező állami iskolába olvashassa be. *Tállya* évek óta kér a közalapból segélyt, hogy kétségbeejtő helyzetén valamennyire segítve vagy legalább enyhítve legyen. Az egyházmegye és egyházkerület ajánlja is minden alkalommal; de úgy az egyház kérelme, mint a felettes hatóságok ajánlása a sülyedő egyházak megmentésére alkotott közalapi intézmény vezérő férfiainál rendesen süket fülekre talál; most tehát azt kéri, hogy elpusztult szőlőinek újból építésére saját tőkéit használhassa fel. Ily körülmények között nem lehet csodálkozni, ha a közalap iránti áldozatkészség s a vezérő férfiak iránti bizalom napról-napra fogy. Bizony, bizony itt volna az ideje, hogy különösen a hegyaljai egyházak érdekében a magasabb körök is felemelnék hathatós szavukat!

A közgyűlés legtöbb idejét az egyes egyházak belkörü ügyeinek elintézése, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek felolvasása foglalta el; de ezek nem oly dolgok, melyek a nyilvánosságra hozatalt igényelhetnék. a. s.

A nagybányai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A nagybányai ev. ref. egyházmegye *Bencsik István* esperes elnöklete alatt ápril 21—22-ik napjain, *Száz-Berken* tartotta meg nagy számú közönség előtt, sorrend szerinti vándor gyűlését.

Bár utolsó vándor gyűlés lenne ez, az illető egyházmegyére és egyházi képviselőkre nézve, mivel a nagy térségen fekvő egyházmegye képviselői, lelkészei, tanítói most a távolság, járhatatlan út, majd a Szamos áradása, vasút késedelmezése miatt a kitűzött helyre rendes időben ritkán juthatnak el és mivel a gyűlést kitartó egyházaknak, a gyűlésre vándorló lelkészeknek, tanítóknak költség, fáradság és idővesztés tekintetében sokkal többbe kerül, mintha a középponton *Szinyér-Váralján* vagy ha mindjárt *Szatmáron* tartatnék is a rendes egyházmegyei közgyűlés. Reményem, hogy jövőre már a beadott indítvány szerint így fogunk gyűlésezni.

Az egyházmegyei közgyűlés a vasút késedelmezése miatt csak 10 órakor nyilhatott meg. Istenitisztelest alkalmával *Bottyán Pál* dobrács-apáti segédlelkész mondott a templomban jeles alkalmi beszédet. *Bencsik István* esperes megható imával nyitotta meg az egyházmegyei közgyűlést, megemlékezvén néhai boldog emlékü *Révész Bálint* püspök haláláról és *Kiss Áron* püspök megválasztásáról, az egyidejűleg a testvér szatmári egyházmegyében Fehérgyarmaton tartandó egyházmegyei közgyűlésről, esperesi búcsúzásról stb. Egyházmegyei közgyűlésünk az elhalt püspök nevét, érdemét és emlékét jegyzőkönyvileg megörökíteni, a megválasztott új püspököt pedig távirati úton, mély tisztelettel üdvözlötni általános lelkesedéssel elhatározta.

Ezután *Molnár Lajos* kispaleskei lelkész egyházmegyei tanácsbíróul ünnepélyesen felesküdt s ilyen módon

az egyházmegyei tisztikar kiegészítettén, esperesünk az egyházi látogatás eredményéről jelentést tett. Az adakozásban, építkezésben, az anyagi, erkölcsi, szellemi téren sok helyen öröndetes, némely helyen elszomorító jelek mutatkoznak. A sérelmes egyházak, lelkészek ügyei elintéztettek, a megválasztott tanítók elhelyeztettek, a különböző segélyeket kérő egyházak, lelkészek, tanítók segélyre ajánlottak, az iskolai körlátogatók apró körökre osztattak, az egyházmegye tisztikarának megújítása jövőre kimondatott; az *apai* gondnoki választás a törvény értelmében a bizottság jelentése szerint megsemmisítettett, hogy az évtizedeken jelentkező egyházi viszály megszűntettség.

A tiszántúli egyházkerületnek ketté osztása, s az új kerület székhelyének Szatmáron vagy Hódmező-Vásárhelyen felállítása némelyek által elvben elfogadtatott, de szavazati többséggel a jelen nehéz anyagi és más fajta körülményeknél fogva, egy időre még kivihetetlennek mondatott ki, mivel az egységes nagy kerület a kálvinisták hírneves Rómájának, közös anyagi, erkölcsi és szellemi támogatása mellett, biztosabb menedékhelyet ígér nekünk a bekövetkező megpróbáltatások között, mint — gyöngye vagy gyöngített központokkal — a két kis kerület.

Az egyházmegyei gyűlés — egy-két jelenetet kivéve — zaj nélkül, elég erélyesen, gyorsan, egyetértéssel folyt és vendégszeretettel fejeztetett be.

Bodnár János,

kakszentmártoni ev. ref. lelkész.

Az abaújmegyei ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése.

Az abaújmegyei ev. ref. tanító-egyesület Göncön, folyó évi március hó 28-án tartotta meg évi rendes közgyűlését.

Tiszteendő *Idrányi Barna* lelkész elnök ez évben foglalta el először az elnöki széket. Az egyesületi tagok rövid üvözlése után, a múlt évnek a tanügy fejlesztésére és a tanítók anyagi helyzetének javítására vonatkozó eseményeit vázolta, megemlékezett egyesületünknek a jelzett eseményekkel összefüggő munkásságáról is; s midőn feltűnteti az elért eredmény csekély voltát, óva int a csüggedéstől, hatásosan buzdít, hogy a csekély alapra támaszkodva munkálkodjunk egyesült erővel, s törhetetlen reménységgel a szebb jövőért, s ezzel a közgyűlést megnyitotta.

Első sorban öt járás körének évi munkálkodásáról vesz tudomást a közgyűlés a beterjesztett jegyzőkönyvek alapján.

Kitűnik ezekből, hogy a járási körök munkálkodásuknak a múlt évben is szép jelét adták. Gyakorlati tanítások, értekezések tartása, továbbá napi rendben levő paedagógiai kérdések felett folytatott hasznos eszmecserék által a tanügy előmozdításán sikeresen fáradoztak; bár nem tagadható, hogy itt-ott hiányok is voltak, de biztos a remény, hogy azok jövőre meg fognak szűnni.

A lelkészek és tanítók által közösen alapított gyámintézet tőkepénzének megosztására kiküldött bizottság jelenti, hogy 10525 frt 16 krajcár tőkepénzből a tanítók részére, befizetett részvényeik után, 5396 frt 52½ krajcár esett. Ezzel egyidejűleg az állandó választmány a fent írt pénzösszeg kezelésére készített alapszabályokat terjeszti a közgyűlés elé.

Az alapszabályok szerint minden tanító, ki a gyámintézetnek még nem tagja, fizet törzsbetét gyanánt 10 frtot, azok, kik más megyében már 10 évig hivataloskodtak 20 frtot, s ezen kívül évi járulék gyanánt a gyámintézet minden tagja fizetésének 1½%-át fizeti. A segély-

összeg — tekintet nélkül az évi járulék mennyiségére — egyenlő. Minden évben kiosztatik a segélyre jogosultak közt a kamatok és évi járulékok 80%-a, 20% pedig a törzsbefizetésekkel együtt mindig az alaptőkéhez csatolandó. A pénz kezelésével az egyházmegyei dékán bízattik meg. A főfelügyelet a Nt. egyházmegyei kormány-széket illeti.

Közgyűlés pár módosítás után az alapszabályokat elfogadta.

Állandó választmány a közgyűlés megbízásából a következő pályakérdést tűzte ki: „*Mik lehetnek a leggyakorlatibb módok arra nézve, hogy a gyermekek már az iskolában rászokjanak a rendre és munkaszeretetre?*“ Jutalma 15 frt. Egy pályamű érkezett következő jellegével: „Magát a jót tenni, ez a legjobb eszköz, mely által a gyermekeket jóra taníthatjuk.“ Pályamű a bírálók egyező véleménye alapján jutalomra méltónak ítéltetett, s szerzőjének a jutalom kiadatott. Szerző *Korocz Dániel* szikszói tanító.

A „Magyar Protestáns Néptanító“ című paedagógiai lapot közgyűlés az elnök részére megrendelni határozza, s úgy a köröknek, mint minden egyes tagnak, nevezett lap pártolását melegen ajánlja.

Pénztárnok számadását terjeszti be az 1891-ik évről, mely szerint az egyesület vagyoni állása a következő: Bevétel: 163 frt 70 kr. Kiadás: 12 frt 28 kr. Pénztári maradvány: 151 frt 42 kr. Ezen számadás minden pontjában átvizsgáltatván, helyeslőleg tudomásul vétetett, s *Kun József* pénztárnoknak a felmentvény megadatott.

Ezután a könyvtárnok tesz jelentést a könyvtár állapotáról, s több rendbeli módosítást ajánl a könyvtár kezelésére nézve, kérven e mellett a közgyűlést, hogy a kötetlen könyvek beköttetéséről intézkedjék. Közgyűlés felhatalmazza a könyvtárnokot a jelzett módosítások foganatosítására, úgyszintén a könyvek beköttetésére is.

Közgyűlés tekintettel lévén arra, hogy tagjai szerény anyagi helyzetök miatt a drága szakbeli munkákat meg nem szerezhetik, könyvtárát — anyagi erejéhez mérten — folytonosan szaporítani óhajtja, módot akarván nyújtani ez által tagjainak arra, hogy a folyton tökéletesedő tanítási módok s eszközökkel megismerkedjenek, s azoknak segélyével tanításukat könnyebbé és sikeresebbé tegyék. E célból ez éven is több, a kritika által kedvezőleg fogadott neveléstani mű megszerzését határozta el.

Ezután a tanítók országos bizottsága által, a tanítók szolgálati szabályzatáról készített javaslat került volna tárgyalás alá, de tekintettel az idő előre haladott voltára, a közgyűlés e fontos tárgyat az állandó választmányhoz utasította, azon utasítással, hogy magát ez alkalomra a járási körök tagjaiból egészítse ki; az így kiegészített választmány határozatához aztán a közgyűlés is hozzá járul.

A szeptii kör panaszt emel azon tagjai ellen, kik a gyűléseket nem látogatják, kérven a közgyűléstől azok megbírságolását. Ezek viszont az egyházközségek ellen panaszkodnak, s azzal indokolják elmaradásukat, hogy azok az alapszabályok 15. §-a által biztosított fuvar sapidíjakat kiadni vonakodnak.

Közgyűlés — nem állván jogában a szeptii kör kérelmének teljesítése — azt határozta, hogy kéressék fel újlag a Nt. egyházmegyei kormányzék, miszerint az egyházközségeket a fuvar sapidíjak kifizetésére; azon hanyag tanítókat pedig, kik minden ok nélkül maradnak el a gyűlésekről, köteleességek teljesítésére szigorúan utasítani méltóztassék.

Vita Károly szalanczi tanító két indítványt terjeszt a közgyűlés elé.

I. Határozza el a közgyűlés, hogy a körök gyűléseiken legalább egy, ez idő szerint épen szőnyegen levő paedagogiai kérdést vitassanak meg, s vitatkozásuk eredményét összegezve terjeszszék a közgyűlés elé, hogy így a tanításban minél nagyobb egyöntetűség jöjjön létre.

II. Mondja ki a közgyűlés, hogy az egyesület életéről, általában egész munkálkodásáról, valamely paedagogiai vagy egyházi lap állandóan értesíttessék, hogy ez által egyesületünk működése szélesebb körben ismertessé legyen.

Közgyűlés mindkét indítványt elfogadta, s az egyesület működésének közlésével főjegyzőjét bízta meg.*)

Több, leginkább helyi érdekű indítvány letárgyalása után a közgyűlés véget ért.

Szikszó, 1892. április 27.

Korocz Dániel,
egyesületi főjegyző.

A tornai egyházmegye közgyűlése.

Tornai ev. ref. egyházmegyénk, tavaszi közgyűlését folyó hó 19—20-án tartottuk meg, az eddig virágzó, buzgó és jóra törekvő görgői egyházban, Gyarmathy József esperes és Lükő Géza egyházmegyei gondnok elnöklése alatt.

A gyűlés szokott módon megnyitván, első tárgyát a jegyzői kar kiegészítésére vonatkozó, szavazat-felbontó-bizottság jelentése képezte. Érzékenyen nehezül reánk azon körülmény, hogy tornai egyházmegyénkben szűken vagyunk hitsorsos világi férfiak dolgában. És hogy azok között is, kik körünkben élnek, kik tehetnének a szent ügy érdekében, — rendelkezvén magasabb szellemi képesség, és elegendő idővel — többen visszavonulnak a közszolgálatról, — mások pedig hivatalos elfoglaltságuk miatt — nem szentelhetvén időt egyházi közügyeinknek — részt sem vehetnek. Ez okból, már több éven keresztül vájudott közöttünk — az egyházmegyei világi jegyzői állás betöltése. Egyik, kit megválasztottunk nem fogadta el; másik — másnemű elfoglaltságát adván okúl — gyűlésre nem jöhetett, s visszalépett. Most azonban e vajudás örvendetes véget ére, mivel: *Barkasszy Endre* szepesi-i ügyvéd — elválasztván az egyházak szavazatainak többségével e tisztségre, — arra magát kész szívvél felajánlotta s a közgyűlés által melegen üdvözlötve, hivatalos esküjét letette s helyét tanácskozásunk asztalánál elfoglalta.

Ezután következett az esperesi jelentés. — Nem történt egyházmegyénkben oly csekélyke mozzanat az elmúlt egyházi évben, melyet e terjedelmes és körültekintő gondossággal megírtt esperesi jelentés magába fel ne ölelt volna. — Kegyeletesen emlékezett egyházmegyénk múlt évi veszteségeiről, b. e. Vajányi Lajos volt esperes, Jámor Ábrahám körtvélyesi kitűnő tanító, Szabó Gáspár becskeházai és Oláh Mihály áji tanítók elhunytáról.

Hogy egyházközségeink tagjaiban, az egyház és vallás iránti meleg szeretet és áldozatkészség — minden

*) Üdvözljük az indítványozót, s az indítvány elfogadást. Mi már régóta áldástalannak hirdetjük azt a viszonyt, a melyben mi mint egyházi lapok a tanítókkal, ezek testületeivel, egyesületeivel állunk. 1888-ban (lásd lapunk 2-ik számát!) ezt írtuk: »... Nem volna-e helyén, hogy például felekezeti lapjainkban a népiskolai ügyre nagyobb súlyt fektessünk, s azokon a tanítókkal való jó viszonyunk hatását inkább inkább láthatóvá tegyük? Nem kellene-e a tanítói egyletek működését élénkebb figyelemmel kísérnünk, s oda hatnunk, hogy lapjaink a tanítóknak is olvasmányává váljanak, s ilyen módon bennük a felekezethez tartozás érzete folytonosan ébren tartassék? ... Próbáltunk is hatni ez irányban, de a jó eredmény alig mutatkozott! Talán megtanít bennünket az idő a szükséges dolgok mérlegelésére«. Szerk.

szegénységünk mellett is — él; és hogy külső segítség is támogatta gyöngye erőnket, erről a jelentésből kellemesen értesülünk. — Itt csak a nagyobb adományok és építkezésekről emlékezem; u. m.

Az áji egyháznak király Ő Felsége templomépítési célra: 100 frtot, gr. Hadik Barkóczy Endre 100 frtot, — Komjátiban a hívek 10 frtot, Szilason 15 frtot adtak az egyháznak. B.-Vendégiben Olasz József 40 frtos kötvényt, gróf Andrássy Géza a barkai és lucskai egyháznak egyenként 20—20 frtot. Barkán Olajos Dávid 10 frt értékű úrasztalát. Zsarnón, kassai lakos Lovász Dezsőné úrnő egy értékes úrasztali terítőt ajándékoztak. Szinben a hívek saját költségükön 547 frt 25 kr értékben cinnel fedették tornyukat. Sziliczen a confirmándus gyermekek 10 frt 80 krt hordtak össze Isten dicsőségére stb.

Építkezett Égerszög: 133 frt, Kánó: 226 frt 74 kr, Varbócz: 98 frt 20 kr, Szin: 547 frt 25 kr, Szinpetri: 71 frt 84 kr, Szilice: 162 frt, Görgő: 267 frt, Almás: 500 frt költség erejéig.

Iskoláink szellemi állása örvendetesen emelkedik, — csak a tanító hiány az, mi nálunk is igen érezhető. — Több egyházunk tanítói állására, a javadalmazás csekélysége miatt, kellő készséggű ember nem vállalkozik. Pedig e tekintetben is oly mérvű áldozatkészség nyilvánult kis egyházaink tagjai részéről, hogy elmondhatjuk, hogy alig van 3—4 oly tanítói állomásunk, melynek javadalmazásához — hogy a 300 frt minimumot elérje — a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által javaslatba hozott állami segélyt majdan igénybe kellene vennünk!...

A tankötelesek és iskolába járók statisztikájának összeállításánál a tanító urak nagyobb pontosságra utasítottak. Amennyiben, sok helyen, az iskolába járók száma, felülmulta a tankötelesek számát, a minek okául a tanítók azt hozták fel, hogy igen gyakori nálunk — még nem tankötelest is iskolába adni — s így ők a korábban iskolába adott növendékeket is felvették az iskolába járók közé. Ezzel szemben kimondatott, hogy jövőre, csak a tankötelesek közül iskolába járókat mutassák ki, ez által eleje vétessék annak, hogy hibás adatok bemondása által a statisztika hitelessége megbízhatatlanná váljék.

Az égerszögi lelkészi állomásra — mint már e lapban is jelezve volt — ifju *Kapossy György* perkupai helyettes lelkész választatott s választása megerősített.

Az egyházmegyei segélyosztó-bizottság tanítói tagjául *Varga József* jabloncai tanító választatott.

Az 1891-ik évre közalap-járulék címén 479 frt és 80 kr volt előjegyezve, mely összeg múlt év december 31-ig teljesen befolyt, rendeltetési helyére felküldetett. Megjegyzem, hogy nem, mint némely egyházmegyében történni szokott: az egyházpénztárak megterheltesével tettünk eleget ebbeli kötelességünknek, hanem az egyháztagok ügybuzgalma, és az egyházmegyei elnökségnek ébersége, s ügyszeretete következtében. Folyó évi járulékul 475 frt 30 kr lett a felülvizsgáló-bizottság által megállapítva, melyből minden lélekre 5 és $2\frac{3}{100}$ kr esik.

Boldogemlékü Vajányi Lajos, volt esperesünk sirja fölé — egy, az ő életének megfelelő — egyszerű sírmlék felállítására szükséges összegnek, közadakozás útján leendő előállítása céljából, a boldogult barátai s tisztelői körében gyűjtést indított meg az egyházmegye. Eredménye a gyűlés napjáig 67 frt 15 kr lett. Nem sok, de kezdetnek elegendő arra, hogy a nemes szándék megvalósuljon.

E végből „Vajányi emlék-bizottságot“ is alkotott a közgyűlés Lükő Béla papi, Vécsey József világi tanácsbíró, Mészáros Lajos perkupai lelkészt és Arday J. Dá-

niel egyházmegyei dékánt választván meg tagjaiul. A későbbi szíves adakozások ez utóbbihoz küldendők.

A görgői egyház, melynek tagjai vallásos buzgóságuknak, áldozatkészségüknek sok szép jelét adták már a múltban, a phylloxera által teljesen elpusztított szőlőjével — a hívek jóakarátán kívül — minden segélyforrását és jövedelmét elvesztette. Ez okból 6000 frt tőke-segélyért folyamodik s a hívek, kik maguk is kiszámíthatatlan kárt vallottak szőlőjük elpusztulása miatt, készséggel vállalkoztak az őket érdeklő $1\frac{1}{2}\%$ fizetésére s minden erejükkel oda hatni igyekeznek, hogy elpusztult egyházi szőlőjüket mielőbb jövedelmezővé tegyék. Az egyházmegye melegen is ajánlotta mind a kerület, mind a konvent figyelmébe.

A vallássérelmek, elkeresztelések egész sora volt az egyházak lelkészei által egyházmegyei közgyűlésünk elé jelentve. Több rendbeli elkeresztelés beperesítettét, de a mi a cél volna, — az anyakönyvi adatoknak az illetékes lelkészekhez való áttétele, az ítélet tárgyát nem képezi. Több egyházból jelentetett, hogy a vegyes házasságban élő szülék ref. gyermekei, a róm. kath. iskolába járnak s vallás órára küldésüket a római kath. tanítók — a szülék természet-adta jogára hivatkozva — megtagadják. Sőt egy kegyes garázdálkodó plébános odáig is ment, hogy túltéve magát minden országos törvényen, egy vegyes házasságot összekötött a nélkül, hogy a ref. fél hirdetéséről szóló bizonyítványt szükségesnek tartotta volna. Egyszerűen Schopper Gy. püspök dispensatioja mellett hirdetés nélkül összeeskette. Mindezek a vallás-sérelmek, az egyházkerület bölcs ítélkezése alá fognak kerülni.

A szilicei egyház új, tehát második tanítói állomást rendszeresített. A közbirtokosság a régi korcsmaházat, az egyháznak iskola-helyiségül ajándékozván, az tanítói lakká és tanteremmé átalakíttatott, benne a tanítást, a második tanítói állomásra megválasztott, egyházmegyeileg — oklevél hiányában — ideiglenes minőségben beerősített új tanító, ifjú Imre István a jövő hó elején már meg is kezd.

Gergely Lajos szögligeti tanító, az egyház tagjai iránt való viselkedése s az egyházi felelősség iránt tanúsított több rendbeli tiszteletlen magatartásáért eddigi állomásától elmozdított.

Már-már napi renden van nálunk, hogy a tanítók időközben is, a mikor csak alkalom kínálkozik, elhagyják állomásaikat, más egyházmegyében alkalmazást találván, az esperesek *elbocsátó levél nélkül is* beveszik, s az egyházmegyék megerősítik, itt pedig zavarba hozzák az iskolát fentartó egyházakat s megkárosítják. A jó rend, az egyházmegyéknek egymás irányában tartozó kötelessége azt parancsolná, hogy ilyen különlegességek ne forduljanak elő! Ezek meggátolása céljából egyházmegyénk a kerületi gyűlést szigorú intézkedésre kéri fel.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből szomorúan értesült egyházmegyénk arról, hogy a már egyszer leendőletnek indult fa-iskolák több helyen kerítetlenek lévén, céljaiknak nem felelhetnek meg. E baj megszüntetésére a polgári hatóság figyelmé felhívott, s a tárgyalás alkalmával épen jelenlévő főszolgabíró — Gedeon Aladár — ezen tarthatatlan állapot megszüntetését szíves készséggel megígérte.

Ezek voltak a gyűlés főbb tárgyai. Több, mint hetven, de a melyek elnökeink tapintatos vezetése mellett, igen rövid idő alatt letárgyaltattak, noha némelyek élénk eszmecserére szolgáltak alkalmul, fontos elvi kérdéseket hordozván méhükben.

Arday J. Dániel,
főjegyző.

Egyházi törvénykezés.

Második rész.

A közigazgatási bíráskodás esetei. Fegyelmi esetek és fegyelmi büntetések.

I. Közigazgatási bírósági esetek.

302. §. Közigazgatási bírói eljárás alá tartoznak: 1. A lelkész, tanár, tanító, ének-vezér, egyházközségi gondnok és presbiterek választása elleni panaszok; ezekkel együtt a választói jogosultság fölött hozott esperesi határozatoknak a 233. szakasz értelmében felülvizsgálása.

2. A megválasztott lelkész meghívására vonatkozó illetékes esperesi beleegyezés megtagadása.

3. Egyrésről az anyaegyház, másrésről a társ-, leány-, vagy fiókegyházak közt az egyházi közigazgatás körében felmerült vitás jogok és kötelességek fölötti határozás (13. §.).

4. Újonnan alakuló egyházközségnek más egyházközséggel közösen használt egyházi és iskolai vagyon megosztására vonatkozó követeléséből származó vitás ügyek (14. §.).

5. Egyrésről az egyház, másrésről a rendes, helyettes, vagy időközi lelkész, a segédlelkész, tanár, tanító, vagy ének-vezér közt a díjlevelek magyarázatából s alkalmazásából, általában a hivatali fizetések kiszolgáltatása körében felmerülő vitás ügyek.

6. Természetben szolgáltatandó tartozások mértéke s minősége tárgyában a kötelezett egyház és a jogosított egyházi tisztviselők, vagy az egyház és az egyháztagok közt keletkezett vitás ügyek.

7. Egyházi tisztviselők által hivatali javadalmasul használt földbirtok gazdasági rendszerét, épületek és tartozékok használati módját, egyházi épületek fentartási kötelezettségének ki által és mily módon való teljesítését tárgyzó vitás ügyek.

8. Lelkész, vagy lelkész özvegye s a lelkész utóda, valamint egyházi más hivatali előd és utód közt felmerülő s a fizetés vagy természetben való szolgáltatások és egyéb javadalmak megosztását tárgyzó vitás kérdések.

9. Egyházi és iskolai adó, közalapi és egyéb adó-természetű tartozások ellen beadott felebbezések, a mennyiben a kötelezett fél a presbitériumnak, közigazgatási úton hozott határozatával meg nem elégszik.

10. Az egyházközségi gondnok s presbiterek felelősségének kimondása, vagy a felelősség alul felmentése az egyházi törvény 28. §-nak 14. pontja, illetőleg a 100. §. értelmében.

11. Alaptalan vád folytán felfüggesztett és helyettesített egyházi tisztviselőnek elvont fizetése megtérítésére vonatkozólag az egyház kötelékében álló egyének ellen, érvényesíthető követelése.

12. Általában pedig oly felebbezett ügyek, melyekben a presbitérium az egyes egyházi tisztviselőknek, vagy egyes egyháztagoknak egyházi közigazgatáshoz tartozó konkrét ügyei felett saját hatáskörében határozott, a mennyiben az illetékesség külön törvények által az egyházi közigazgatási hatóságok (közgyűlések) részére fentartva nincs, valamint mindazon ügyek, melyeket egyházmegyei, vagy kerületi szabályrendelet a bíróság hatáskörébe utal.

II. Fegyelmi esetek.

303. §. Fegyelmi eljárás alkalmazása mellett fenytendő:

1. Minden oly cselekvény vagy mulasztás, a mely az egyházi törvényekben és egyházhatósági szabályren-

deletekben (Statutum) kifejezetten fegyelmi büntetés terhe alatt tiltva van.

2. Minden oly cselekvény vagy mulasztás, a melyből az egyháznak, vagy iskolának kára származik, vagy jogos haszna marad el, ha a cselekvény egyházi törvényekben és szabályrendeletekben tiltva, illetőleg az elmulasztott köteleesség rendelve van.

3. Minden oly cselekvény, vagy mulasztás, a mely a vallást és közerkölcsiséget sérti, vagy a melyből közbotrány származhatik.

4. Minden ellenszegülés és engedetlenség az egyházi felsőbbbség törvényes rendeleteivel szemben.

5. Nyilvános kigúnyolása írásban, szóval, képes ábrázolatokban, vagy nyomtatásban az egyházi hatóságoknak és egyházhatósági határozatoknak.

6. Izgatás az egyházi törvények és egyházhatósági határozatok ellen, az előbbi pontban jelölt bármelyik módon.

7. Hivatalos köteleességeknek elhanyagolása, vagy helytelen, rendetlen, illetve pontatlan teljesítése.

8. Visszaélés a hivatali hatalommal.

9. Hűtlen kezelés, vagy közbüntények és vétségek elkövetése, a köztörvényi eljárás fentartása mellett.

10. A lelkészek, tanárok és tanítók minden oly viselkedése, mely az egyházas tekintélyt lealacsonyítja, a lelkészi, tanári és tanítói állás méltóságát sérti.

11. A szabálytalan lelkészválasztásokról szóló 233. §-ban körülírt cselekmények.

12. A 388. §-ban megállapított hamis vádaskodás.

13. Segédlelkészek minden oly eljárása, melylyel az illető lelkész nyugalma megháborították, hívei szeretetét tőle elidegeníteni, tekintélyét aláásni törekedtek.

Ha ez az illető lelkészi állás elnyerése céljából történt, úgy elkövetője ellen a fegyelmi eljárás legkésebb az állás megüresedésekor az esperes által hivatalból megindítandó.

III. Fegyelmi büntetések.

304. §. Az egyházközségi bíróságok által a fegyelmi vétségek mértékéhez képest fokozatosan alkalmazható büntetések:

a) intés;

b) feddés;

c) pénzbírság a körülményekhez képest, a mely azonban 10 forinton túl nem terjedhet;

d) hivataltól, szolgálattól való megfosztás.

305. §. Az egyházmegyei bíróság alkalmazza:

a) az intést;

b) a feddést;

c) a pénzbírságot, mely azonban a fizetést élvező egyházi hivatalnok évi fizetésének, a netaláni lakbért, vagy szabad lakás értékét ide nem számítva, $\frac{1}{5}$ -ét meg nem haladhatja;

d) azon helyről, hivataltól való elmozdítást és pedig vagy $\frac{1}{3}$ -ad, vagy $\frac{1}{2}$ nyugdíjjal, vagy pedig minden javadalom nélkül, a nyugdíj-élvezet megszűnven, ha az illető más egyházközségbe választatik meg, vagy más életpályára lép;

e) hivataltól való végleges megfosztást;

f) a 234. §-ban felsorolt esetekben a választás vagy választhatás jogától legfeljebb 3 év tartamára való megfosztás. Ez mint mellékbüntetés is alkalmazható.

306. §. Az egyházkerületi és konventi bíróság ugyanazokat a büntetéseket alkalmazza, a melyek az előbbi §-ban felsorolva vannak.

307. §. A pénzbírságok az illető bíróságok által megjelölt egyházi és iskolai célokra fordítandók.

308. §. A 304. §. d) pontja, valamint a 305. §. d) és e) pontja értelmében kimondott büntetések végrehajtása tekintetében, a világi hatóságok segélye is igénybe vehető. (Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Báró Vay Miklós** ápril 29-én töltötte be gondviselészerű életének 90-ik esztendejét. A család tagjai személyesen, a testületek felíratokkal, egyesek levelekben, táviratokban, azok a megszámlálhatatlanok pedig — a kik nagy lelkének melegénél olyan sokszor felenyhültek, egy-egy áldó sohajtásban fejezték ki hódolatukat e napon a sokra hivatott s ama szép és ékes koronával megkoronázott aggastyán iránt. A sárospataki főiskola tanári kara és tanuló ifjúsága — természetesen — nem maradhatott el a hódolók seregéből, a kikhez mi is lelkünknek egész bensőségével s mély tisztelettel csatlakozunk. Az a mindenekre elégséges hatalom, a mely képes volt őt 9 évtizeden át nyereségről nyereségre vezérelni, nyugodjék meg és dicsőítse meg magát rajta a 10-ik évtizedben is... Ámen!

— **A király üdvözlöte báró Vay Miklóshoz.**

A legelső magyar ember így üdvözölte az ő hűséges tanácsosát és alattvalóját: „Fogadja életének 90-ik évfordulója alkalmából szívem mélyéből jövő szerencse-kívánataimat. Az egész ország által tisztelve és szeretve, büszkén tekinthet Ön vissza ezen, az isteni gondviselés kegyelméből teljes testi és szellemi erőben elért örömnapon, azon sokoldalú kitűnő szolgálataira, melyeket érdemdús életpályáján évek hosszú során át nekem és az országnak tett. A mindenható tartsa meg Önt még számos évekig örömökre és a haza javára boldogan és jó egészségben. Ferencz József.”

— **Gyászhir.** Segesváry Józsefet a n.-károlyi ref. egyházmegyének csak imént jubilált jeles esperesét, a mult hónapban rövid néhány nap alatt mélyen lesújtó csapások érték. Őt szép fia közül kettő: *Jócsi* (10 éves) *Zoltán* (6 éves) lehervadva a viruló család élete fájáról: megtértek az enyészeti porai közé. A család legszebb reményekre jogosító virága, *Jenő*, a debreceni főiskola jeles növendéke, szintén nagy beteg. A Ur az ő búsulásának poharát teljes mértékben kiöntötte az összetört családra valóban. Ő töltse ki reá a vigasztalásnak lelkét is!

K. E.

— **A sárospataki főiskola megüresedett tanszékeire** megtörténtek a jelölések. A *menyiség* és *természettani* tanszékre a *következő sorrendben* minden pályázót felterjeszteni kíván az illetékes gimn. tanári kar: *Első sorban*: Bodola Lajos, Perjésy László, Miklósy Sándor, Perényi Vilmos okleveles rendes tanárokat; *másod sorban*: Ellend József, Kiss Tamás, Pallagi Gyula és Bélteki Albert tanárjelölteket; utóbbiak azonban csak az esetben volnának figyelembe részesítendőek, ha a kerület nem rendes tanárral is megelégednék. — A *joghöl-*

esészeti és alkotmánytörténeti tanszékre a jog- és államtudományi kar egyhangúlag Dr. Zsindely István mellett nyilatkozott, s ajánlottját az akadémiai szék is egyhangúlag felterjeszteni határozta. Figyelembe vehetőnek jelzi még a szakvélemény Dr. Móricz Károly nagyszabedű pénzügyi fogalmazót. A bölcsészeti tanszékre pályázók a vallás- és egyháztudományi kar ítélete szerint nem felelnek meg a pályázati feltételeknek; kettő csupán felekezetiisége, a többi pedig okmányainak elégtelensége miatt; miért is a kar új pályázat útján óhajtaná a nagyfontosságú tanszéket betölteni. Az akadémiai szék — a szakvélemény ellenére — az összes pályázókat felterjeszteni határozta, kifejezvé, hogy ajánlatát egyik mellett sem kívánja gyakorolni. A tanári karok véleménye a főiskola igazgató-tanácsához, s annak útján a kerületi gyűlés elé terjesztetik. A bölcsészeti tanszéknek nálunk már egész érdekes és tanulságos története van, s a felettes hatóságok bizonyosan a tudomány javára fogják felhasználni ez irányú bőséges tapasztalataikat.

— **Az országos ev. ref. tanáregyesület** kérdésével, melyet lapunk 6-ik számában B. J. vetett fel, a „Dunántúli Protestáns Lap” már két ízben is foglalkozott. A 9-ik számban Kiss Ernő pápai, a 17-ikben Héjas Pál csurgói tanár meleg hangú cikkben pártolja az egyesülés eszméjét. Kiss Ernő cikkében következőleg nyilatkozik: „Örömmel üdvözljük Buza János tanártársunknak a Sárospataki Lapokban közölt felhívását, kinek szavai szívünk régi vágyának adtak kifejezést, midőn ez ügyben felszólalt. Üdvözljük tervét, mert annak megvalósításától prot. tanügyünkre nézve csak jót remélhetünk, a prot. tanügy felvirágzására következtethetünk. Nem terjeszkedve ki az egyesület megalakítása által tanügyünk s egyházunk érdekében elérhető azon előnyökre, miket a felhívás szakavatott írója oly gondosan összeállított, gondolataink csupán azzal foglalkoznak, hogy munkálkodásunk, hazánk s egyházunk érdekében így kezdet fogva, mennyivel öntudatosabb lesz az eddiginél. Avagy kinek nem dobták még szemére közölünk, hogy mire való ma már a külön prot. iskola? Kétszeresen fájó, hogy e vélemény saját hitsorsosaink között van elterjedve. Ezen egyesület lesz az alkalmas hely, a hol e bajaink orvoslása módját megbeszélhetjük, az összetartozás érzete megacélozza a küzdelemhez erőinket, az együttes munkálkodás látása kifelé is tiszteletet szerez. Eljön azon idő, a midőn félreértés helyett elismerést arat azon testület, a mely szerényebb viszonyok között, de nagyobb terhet viselve oldja meg ugyanazon feladatokat, miket szerencsésebb viszonyok közt élő pályatársai. Egyházunk közönyössé vált világi urai pedig iskoláink ügyében együttesen feléjük nyújtott kezeinket látva, talán nem feledkeznek meg oly könnyen halálos ágyukon arról a ref. főiskoláról, a mely őket emberré, urrá tette, s a melyet ők szegényen, a megélhetéssel küzdve, egy köszönő szó nélkül hagynak itt. Megértve az idők jelét, sorakozzunk, mint a felhívás szól, mindannyian az egyesülésre, melynek magvát a tiszántúli tanár-egyesület képezheti. Tanügyi kérdéseink megbeszélésére itt állanak mindegyik egyházkerületben heti lapjaink, ezeken kívül egy évnegyedenként megjelenő füzet elegendő lesz céljainkra, s az egyesületbe mindnyájan beállva, a legcsekélyebb tagsági díj mellett sem gördülend anyagi akadály a vállalat útjába”. Héjas Pál, a ki mint mondja, már 1878-ban B. Gyula akkori gimnáziumi igazgató előtt szóba hozta, hogy jó volna a tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület címét országosra változtatni, az egyesület eszméjét időszerűnek, feltétlenül elfogadandónak tartja, s épen ezért melegen

üdvözl. Óhajta azonban az, hogy a B. J. által indítványozott ev. ref. tanár-egyesület protestáns tanár-egyesület legyen!

— **Kiss Áron püspök beigtatása** — végleges megállapodás szerint — f. hó 17-én fog megtörténni. A beigtatást a 3 legidősebb esperes és az egyházkerületi egyh. főjegyző fogják végezni, az üdvözlő beszédet az egyházkerület főgondnoka tartja. Az ünnepélyre az összes ev. ref. és ág. ev. egyházkerületek meghívattak.

— **Szász Károly** dunamelléki püspök mult hó 2-tól a gazdag solti egyházmegyében végzi főpásztori egyházlátogatását. A laeczázai nők ezüst koszorút nyújtottak neki át „Isten hozott” gyanánt.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Reformer. Csak némi kihagyásokkal közölhetjük, nem akarván olyan hibába esni, a melyeneket másokban megszoktunk róvni. — *F. F.* Intézkedtem. Nincs-e ott is valami »ingeny olvasó,« a ki lapunkat elfogdossa? — *H. J.* Köszönöm a nemes lélek melegen rajzolt képét. Mi atyai jó barátunkat siratjuk benne. Halálának híre későn jutott hozzánk s én nem voltam itthon. — *T. P.; V. M.; Sz. K.; M. Gy.; R. Gy.; stb.* Igen köszönöm a szíves megemlékezést. — *L. Ö.* A levelet útunk indítom. Ugy tudom, hogy az első sorban illetékesek itt jó véleménynyel vannak a szép törekvésű ifju iránt; de rendes gyakorlott tanárt óhajtanának. — *Sz. K.* A véletlen fordulat -elett mi is sajnálkozunk. A Nemezis azouban szintén elvégzi a maga feladatát, úgy látszik. — *U. J.* Lekötelező bizalmát — sejnös! — nincs módomban méltóképen megköszönni. Levelet írok. — *G. P.* Már nyomdában van s a correcturát is elvégzem. Az útra nézve — a melyre engem a lélek ösztönöz, — még nem tudtam határozni. Írok, mihelyt biztosat irhatok. — *Gy. S.* A jelzett szomorú eset bekövetkezését miért nem tudtad? — *D. L.* A lap küldésére nézve intézkedtem. — *B. K. H-sz-y.* Mások is szívesen látjuk. — *K. D.* A tanítói testületekkel örömmel kötünk jó viszonyt s szükség is volna a szent egyezésre, az egyház közös építése végett. — *K. A.* Előbb s bővebben jobb lett volna. Egy pár fontos részlet megérdemelte volna a nagyobb nyilvánosságot. — *F. J.* 18-ik számunkra elkészett, nyomdába adtam!

HIRDETÉS.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-úteza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

5—10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A temetési költségek és még valami.« *Görömbey Péter.* — »A jogi szakoktatás, a jogakadémiák és a szakoktatási enquete.« *Dr. Bartha Béla.* — »A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« *Vadászy Pál.* — »Az alsóborsodi egyházmegye közgyűlése.« *Fekete József.* — »A szatmári ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« *Kalós Péter.* — »A tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlése.« *Mitrovics Gyula.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A temetési költségek és még valami.

Az elmúlt évben, e becses Lapok hasábjain, többször volt vita tárgyává téve a temetési szertartás és a temetkezési költség. Hallatszottak olyan hangok is, hogy a lelkésznek minden halottat kellene temetni, meg olyanok is, hogy — ingyen... Érzékenyen el volt mondva: mily keserves annak a szegény családnak fizetni a temetési költségeket, a mely fejét, a fejében kenyérkeresőjét, támaszát, oszlopát elvesztette s most ezek felibe fizetnie kell még a papnak is... Le volt rajzolva az árváknak szomorú sorsa, a szegénység, az inség, a nyomor és a koldusbot!... Nem ismétlem mindazokat, hanem idézem Tompa Mihályt, a ki ezeket már régen összegezte „Adós fizess” című versében, hol így rajzolta le a siralmas házat:

„Rúdon a holt avúltja lóg,
Megették a sajnálkozók,
Mi még maradt: a kenyeret,
— A hol nincs, ott Isten vehet!...”

s ugyancsak azon versben tovább:

„Cselédem léssz az özvegyed,
„Kiveszem a gyermekeden!...
Kit mindennap megcsókolál,
En mindennap ütöm, verem...”

Kell-e, lehet-e már ennél szomorúbb sors egy haldokló apára, egy érző szívű emberre a kerek világon?!... Elhiheti a tisztelt olvasó, hogy nekem is érző szívem van s az is megindul hamarabb, mint akárkié, a szenvedés és nyomor látására. Csak azt ne mondjuk, hogy azt a szálnalmas helyzetet, az árván maradt családban, az az egy-két frt okozta, a mit a papnak fizettek!... Hanem ha növeli e bajt valami, hát növeli a cifra koporsó, a két három toronyban való harangoztatás, a kivarrott szemfedél, meg az eszem-iszom, a mit Tompa így fejez ki:

„Mi még maradt: a kenyeret
Megeszik a sajnálkozók!...”

Mert a temetési szertartás végezésével akár tanítás, akár vigasztalás vala a cél, a lelkész nagyon rászolgált arra az egy-két frtra. Aztán ha fizetést sem adunk, meg a stólat is elvonjuk, akkor igazán nem lehet még elgondolni sem, hogy miből él meg „a szentírás bölcs magyarázója”?!...

Hanem van a versnek egy más vége, a dolognak másik oldala is. Egy a politikai világból vett jelszóval élek: „Emeljük az adófizetési képességet”!... Ez az igazi, helyes eljárás, nem pedig az, hogy a papnak se fizetést, se stólat ne adjunk!

Hogyan emeljük e tárgynál a fizetési képességet?!... Elmondom.

Midőn ebbe az egyházba jöttem lakni, a hol Isten jóvoltából ez ideig hivataloskodom, én is észleltem azt, hogy a temetési költség érzékenyen sújtja a gyászos feleket. Tapasztaltam, hogy a halál vagy váratlanul jó s ekkor készületlenül találván az elmaradottakat, ezek egyenest az uzsorások körmei közé kerülnek; vagy hitelbe vásárolnak mindent, és ez előbb-utóbb felemészti, a mi a holt után maradt, nemcsak az ingót, hanem sokszor még az ingatlant is. Vagy egyenesen kölcsönhöz nyúlnak s ez „a sok éven át meg nem fizetett kamattal” ismét maga után rántja a szőlőcskét, a legelőt, meg igen sokszor a házat is. Vagy hosszan tartó betegeskedés után következik be a halál, s ekkor a betegség ideje alatt elmegy minden az orvosra, patikára, a beteg élelmére, dédelgetésére; mert ki tudná kedves betegétől megtagadni, ha kíván valamit?!... Így is, úgy is, csak a szegénység, a szükség, a „paizsos férfiú” marad a szegény, árva családdal, ha az apa a szemét behunyja! Szomorú sors! — elgondoltam én is.

Hallottam valamit a temetkezési és kiházásitási társulatok felől; de hallottam azt is, hogy emez utóbbinak csúnya vége lett. Megborzadtam! De azért a temetkezési társulat alakításának eszméjével nem hagytam fel, mert ennek jótékony voltát mindig hallottam. Egyszer aztán utazás közben találkoztam egy lutheránus emberrel, ki ígérte, hogy küld nekem ily alapszabályt, és küldött is. Tanulmányozni kezdtem s rájöttem, hogy egy ilyen társulat alakítása nem afféle ördögi mesterseggel volna, csak hozzá kell fogni, csak tudni kell akarni s lehet ilyet alakítani, és becsületes, tiszta kezelés s eljárás mellett fentartani. Az egésznek az alapja az, hogy a tagok alaptőkére fizetnek a társulatba való belépéskor egyenként egy-egy frtot, ebből elő álland egy kis tőke, és az első társulati tag temetési költsége: 25—30 vagy 40 frt; az életben maradt tagok fizetnek az elhalt tag után, esetenként és egyenként 10—10 kr-t, ebből elő áll a következő elhalt tagok temetési költsége esetről-esetre. Egészen tiszta s biztos számítás. Van

pl. egy temetkezési társulatnak 600 tagja, befizetnek belépti díjúl 600 frtot; ebből könyvek, naplók stb. vásároltatnak s kiadatik egy elhalt tag után 50 frt; de az életben maradt tagok az elhalt tag után fejenként befizetnek 10—10 krt, ez 60 frt; ebből a következő társulati tag halálakor ismét kiadatik 50 frt, de a hatosok beszédetvén, a tőke helyre áll s ez így megy végesvégtelen. Az 50 frton felüllevő 10—10 frtokból minden egyes alkalommal kitélik a pénzszedő, a jegyző, pénztáros díja s valami minden halálesetnél marad is és ez a maradvány mindig a tőkéhez csatoltatik.

Igy alakítottam meg — legyen megbocsátva, hogy magamról beszélek, — az első temetkezési társulatot 1883-ban, nagy nehezen, majdnem két évi küzdelem és kapacitálás után 210 taggal; az először elhalt tag kapott 25 frtot, a tagok fizettek 15 krt. Ezek voltak a megpróbáltatás napjai. A legtöbb ember nevette az egész dolgot. A kétkedők fejüket csóválták. De a pénzkezelő beszédte a 15 kroat s a második halottnak a maradékai már 40 frtot kaptak. Midőn látták az emberek, hogy a gyászos felek, a halál után, pár órával kapják a 40 frtot, bizni kezdtek, a tagok száma mihamar 600-ra szaporodott; ekkor és ettől kezdve 50 frtot adtunk temetkezésekre s annyit adunk mai napig. De 3—4 év múlva egy társulat nem volt elég, másikat alapítottunk és annak is 600 tagja van; de előjegyezve is mindig vannak felvételre feles számmal.

A mi a kezelést illeti: eleinte magam voltam a társulat mindenese. Azután nem bírván a sokféle terhet, bevezettem értelmes, jóra való polgárokat jegyzőkönyv-, pénzkezelésbe stb. A jegyző, pénztáros 2—2 frt, a pénzszedő 4 frtot kapnak minden halott után. A felvételt és az elhalt tagok után az 50 frtok utalványozását magamnak tartottam fel, nálam vannak a takarékpénztári könyvek is; de én — természetesen — nem kapok, nem fogadok el semmi fizetést.*

Most már akár váratlanul, akár hosszas betegség után jó a halál a társulati tagokra, nem csinál egészen felfordult világot. Az 50 frtot, a halál után pár órával az elmaradtak megkapják pontosan. Nem szorúlnak hitelre, nem uzsorára. Pénzen vehetnek mindent s jut koporsóra, szemfedélre, harangszóra s a papnak is. Azt a néhány hatost pedig, a mit évente befizetni kell, megkeresi míg él, a legszegényebb ember is; évente fizetnek 12—18 halott után 1 frt 20-tól 1 frt 80 krig s nem panaszoják, hogy fizetni kell. Az a szerencsés, a ki legtöbbet befizet.

Ez a társulati élet azonfelül, hogy a tagokat takarékosra szoktatja, megismerteti őket az egyesületi, a társulati élet előnyeivel is. Így a szerzett ismereteket, tapasztalatokat átviszik az élet egyéb viszonyai közé is.

Kiadott az első társulat temetésekre 1883 év óta 4300 frtot, alaptőkéje 1200 frt; a második társulat 1888 óta kiadott 2225 frtot, alaptőkéje 700 frton felül. Ezen kívül a két társulat több mint 200 frtot adott jótékony egyházi, iskolai, humanistikus célokra, tűzkárosultak részére is. A hallgatókkal pedig e társulat révén is folytonos összeköttetésben vagyok s azt hiszem, hogy ez is cura pastoralis, ez is belmissió. Jókait szavaival azzal végzem, hogy van ilyen társulat másutt is: „utáncsinálhatja akárki!”

Görömbei Péter.

* Úgy tudjuk, hogy e társulatok mélyen érzik az alapító művének áldásos voltát s a soha le nem róvható adósságból próbáltak is már valamit törleszteni, pár év előtt egy értékes íróasztallal ajándékozván meg fíradhatatlan vezérüket s alapítójukat, a mi szintén a társulatok fontos sága mellett bizonyít.

ISKOLAI ÜGY.

A jogi szakoktatás, a jogakadémiák és a szakoktatási enquete.

I.

A jogi szakoktatás helyzete s a jogakadémiák jövője.

Nem jogi szaklap közönségéhez szólok, első pillanatra tehát úgy tűnhetik föl a dolog, hogy e lapok olvasóit kevésbé, vagy éppen nem érdekelheti az, hogy micsoda fontosabb alakulásokon megy át hazánk közoktatásának eme nevezetes ága, mely intelligenciánk aránylag legnagyobb kontingensét szolgáltatja hazánk közéletének. Felsőbb tanpályára lépő ifjaink 30—33%-ról van szó. S mert a „Sárospataki Lapok” nem csak az egyházi, hanem az iskolai életnek is közlönye, s mert a protestáns, közelebbről ev. ref. oktatásügyünk szerves kiegészítő részét képezik jogakadémiáink, melyeknek jövődjéről is van szó: mint a multban, úgy most is helyet keresünk és találunk a mi ügyünknek e közlöny hasábjain. Okvetlenül szükséges az általános helyzetet is röviden jellemezni s aztán arra fölhívni az illetékes körök figyelmét, hogy a mult évi decemberben a közoktatási minisztérium kebelében megtartott jogi szakoktatási tanácskozás oly határozatokat hozott, melyek ha megvalósulnak — s egyrészt óhajtható, más részt bizonyosra vehető, hogy *egy részüik* megvalósuljon — a legközelebből érintik felekezeti oktatás ügyünk felsőbb részét s *mint mindig, úgy most is az elhalasztathatallan reformok érdekében anyagi áldozatokra kényszerítenek.*

A jogi szaklapok élénken tárgyalják e kérdést. Bozók, Horváth Ödön s alant írott tollából jelentek meg közlemények a „Jogtudományi Közlöny,” „A jog,” sőt vidéki társadalmi lapok hasábjain is. Vártam, hogy egyházi lapjaink valamelyikében is fölmeríti valamely avatott toll e kérdést s föltárja annak messze ható jelentőségét saját szűkebb körű közönségünknek s mert ez eddig meg nem történt, mint a tárggyal foglalkozó protestáns jogtanár, kötelességemnek tartottam azt, hogy e feladatnak megfeleljek.

A jogi szakoktatás kérdése azóta, mióta alkotmányos önállóságunkat visszanyertük, mondhatni folyton napirenden van. De nemcsak nálunk, hanem Ausztriában, Németországban, sőt bizonyos mértékben Angol és Franciaországban is. A baj nálunk onnan származott, hogy a multban minden áron s a lehető legrövidebb idő alatt *európai, főképp pedig osztrák és német színvonalra* akartunk emelkedni s e színvonal mivoltát félreismerve, azt nem mint egy hosszú, évszázadokra visszanyúló történelmi fejlődés eredményét fogtuk föl, melynek a szakoktatás külső organizmusa természetes szüleménye, hanem abban a téves hitben éltünk, hogy a német tudományosságot, irodalmat, közéletet az a külső organizmus teremtette meg, mely maga sem ok volt, csak okozat. S mert láttuk, hogy a német s bizonyos tekintetben az osztrák jogtudomány a mienkhez képest óriási arányokban fejlődött, láttuk a német s osztrák bírák, ügyvédek, tisztviselők jelességét a mieink felett, a német jogi irodalom — mondhatni — túlságos gazdagságát, hol minden nagy és apró kérdésnek megvan a maga irodalma s végre láttuk, hogy Németország és Ausztria felsőbb tanügyének fejlődése az egyetemi rendszert és a tanzsabadság eszméjét fejleszté, szinte a végletekig, azt hittük, hogy nekünk is elég egyszerűen átplántálni az egyetemi rendszert s a tanszabadságot, s ezek nyomában a tudomány és irodalom, a bírák, ügyvédek, jogvégzett hi-

vatalnokok alapos képzettsége, mint gazdagon jutalmazó gyümölcs önként fog teremni. Hogy népünk jelleme, társadalmunknak sok tekintetben felületes, sőt léha irány, oktatásügyünk multja, középiskoláinknak, mint előkészítő intézeteknek akkori átlagos állapota és sok más tényező ezt a kísérletet meg nem bírják, hogy ama rendszer hazájában is dúsan kezdje termelni a fattyú-hajtásokat: ez akkor vajmi kevés embernek jutott eszébe azzal együtt, hogy különbséget tegyenek a gyakorlati pályákra előkészítés céljából szükséges elméleti s a szoros értelemben vett tudományos képzés között, s e szerint állítanak fel különböző szerveket, illetve fejlesztések a meglevőket.

Az eredmény az u. n. tanszabadság behozatala lett, a melynek csakis érett, kellőleg előkészített, komolyabb törekvésű ifjúságnál s a magasabb tudományos képzésnél lehet helye s értelme, hol nem szabad a lélek szárnyait megkötöni; ellenben nincs helye előkészítetlen, sok tekintetben éretlen ifjúságnál, s oly életpályákra való elméleti képzésnél, melyek a gyakorlati élet körében vannak hivatva szolgáltatást teljesíteni, melyeknél ez a szolgálat a főcél, az elméleti kérdés pedig csak arra való s oly mértékben kíváncsi, hogy a gyakorlat biztos alapokon nyugodjék. Így történt, hogy a tanszabadságot a tanulók túlnyomó többsége a nem — tanulás, a tanárok egyrésze a nem — tanítás szabadságává tette; azok pedig, kik a dolgok ilyen menetével nem voltak, s nincsenek megelégedve, hol a szabadságot tartották kevésnek, mert a legmagasabb ideális szempontokból indultak ki, s még kevesebb korlátozást, különösen az egyetemi tanároknak még több szabad időt kívántak, hogy tudományos búvárlatoknak élhessenek, az ifjúságot pedig a vizsgálatok kényszere alól akarták lehetőleg feloldozni; hol pedig, tekintve azt a sivár eredménytelenséget, s a tudásnak azt az alacsony fokát, melylyel jogtanuló ifjúságunk nagyobb része a gyakorlati életpályákra kilépett, s bírói, ügyvédi és hivatalnoki karunk színvonalát s értékét ijesztően súlyosította, megakart szorítani a szabadságokat, illetve a szabadosságot, s így jött létre a tárgyak hallgatásának kötelezőleg előírt sorrendje, az alapvizsgálati s doktorátusi kényszer, részben szigorúan megállapított határidővel, a kötelező kollokvium eszméje, a hallgató arcképének az indexbe való illesztése, a beíratás s lecke-látogatás ellenőrzése végett stb.

A külföld, különösen Németország feltétlen utánzása hozta létre ama törekvést is, hogy a történelmileg fejlődött s a múltban sok tekintetben kitűnőleg érdemesült vidéki jogakadémiák mellőzésével minden erőnket az egyetemek teremtésére s már kevésbé fejlesztésére fordítsuk. Németországban, Ausztriában, Olaszországban nincsenek jogakadémiák, (Franciaországban sincsenek ily nevű intézetek) e szerint nálunk sem lehetnek! Feledtük, hogy ez államok nagy számú egyetemei közül — tudjuk, hogy a területileg hazánknál kisebb s lakosság számát tekintve sem kétszer oly erős Olaszországnak 22 egyeteme van — sok nem áll a fejlődöttségnek s látogatottságnak felsőbb fokán, mint némely hazai kollégium és főiskola, melyeknek jogakadémiájuk is van; azt se vettük tekintetbe, hogy nehezebb merőben újat alkotni, mint a meglevőket tovább fejleszteni. Így jött létre a kötelező doktorátus eszméje, melynek egyik feladata az volt ugyan, hogy az ügyvédek számát s a tudományos színvonalát emelje, másik, be nem vallott célja ellenben az volt, hogy a jogakadémiákat teljes függésbe hozván az egyetemtől, azok életerét elkösse s lassu elsorvadásukat hozza létre. Egy további lépés volt ez úton az államvizsgálatok kötelező voltának eltörlése. A kötelező doktorátus az utolsón kívül egyik célját sem érte el, mert 17 év tapasztalata szerint

az ügyvédek számát éppen nem csökkentette, a tudományos képzés színvonalát nem emelte, a mint azt az ügyvédi vizsgálatok eredménye s az ott helyet foglaló kitűnőségek nyilatkozatai igazolják, ellenben teremtett egy áldatlan és képtelen állapotot s ez nem más, minthogy a joghallgató ifjúság a szigorlatok miatt s a főváros természetesen vonzó erejénél fogva egyetlen egyetemünkön, a budapestin tolt össze, nem kevesebb, mint 1500—1700 joghallgató, holott a kolozsvári egyetemen alig több, mint 200, a különböző vidéki jogakadémiákon összesen 6—700, újabban mintegy 800. Így történt aztán, hogy a budapesti tudomány-egyetem jogi karánál évenként 1000—1100 alap- és államvizsgálatot és javító vizsgálatot, 1000—1100 és több jog- és államtudományi szigorlatot és pótszigorlatot tesznek, úgy hogy ez a szó szoros értelmében tömeges termelés sablonná teszi a vizsgálatot, kimeríti a tanárt, elvonja nemesebb, különösen tudományos foglalkozástól s bár a busás vizsgálati díjbevétel egyiknek, másiknak anyagi tekintetben gazdag kárpótlást ad, de az egyetem, a hazai tudomány és közélet e 17 év alatt pótolhatlan veszteségeket szenvedett, a mit jog- és államtudományi irodalmunk szegényes színvonala igazol, melynek körében a Plagiosippusok tisztító munkája gazdag anyagra talál. Alig hiheti valaki, hogy ily körülmények között ezek a nagyon közönséges vizsgálatokká lefokozott „tudós szigorlatok“ (?) kezességet nyújthatnának jogász ifjúságunk magasabb szellemi képezetése felől.

Am a kötelező doktorátus, hogy a vidéki jogakadémiák fejlődését megakassza s őket az egyetemek, mondjuk, a budapesti tudományegyetem alantasaivá tegye, egészen sikerült elérni. 1876/77-ben volt ezeknek 1142 hallgatójuk, mely szám egészen 672-ig lesüllyedt, a minősítési törvény s a közoktatási kormány irányának változása folytán 7—800-ra emelkedett. Ezek a számok helyettem is beszélnek és bizonyítanak.

S' itt hadd mondjak el valamit, a mi szívemen fekszik. Az egyetemi rendszer ama forszírozása, melyet fentebb jellemeztem, viszonyainkkal ellenkezik, s káros eredményeket szült. *A helyes tanügyi politika és a mostani áldatlan állapotokból való kibontakozás feltétlenül megköveteli, hogy a jogakadémiákat, mint a melyek valódi szolgálatot tesznek, teljes figyelemben részesítsük.* Hála közoktatási miniszterünk s államtitkárunk előrelátásának s tapintatának, erre kilátásunk is lehet s az országgyűlési közoktatási bizottság legújabb tárgyalásai alkalmával tett miniszteri kijelentések szerint, a reform sok szempontból helyes irányban indult meg.

A megszűnés előtt álló győri intézetet nem tekintve, a két egyetem mellett van 10 jogakadémiánk. Ezek közül három kir. kath., a tanulmányi alapból fentartott; egy érseki, egy püspöki kath. intézet, négy ev. reformált, egy ág. evangélikus. Az én nézetem az, hogy felekezeteinknek nincs szükségük ennyi jogi intézetre, ellenben az államnak igenis volna két-három kellő magaslatra emelt jogakadémiára, melyek mintegy neveljék az egyetemek tanerőit.

Sajátságos viszonyaink közt, különösen a protestáns egyháznak okvetlenül ragaszkodnia kell ama jogához, hogy jogi iskolákat tartson fön. Miért? Annak bővebb kifejtése nem tartozik ide — másutt s már többszörösen foglalkoztam e kérdéssel s nagy fontossága megérdemli, hogy ismételnem, de önálló közleményben fejtegetessük. Azonban, ha tisztán akarunk látni, be kell ismernünk, hogy annyi jogakadémia, a mennyi nekünk van, fölösleges terhet képez, mert sem kellő felszereléssel, sem kellő tanerővel nem tudjuk azokat ellátni, hallgatóik is kevesebben vannak, mint a külső virágzás megengedné, bár ennek részben a tanrendszer említett ferdeségei az

oka, s az így előálló mizériák csak ártanak az egész fontos ügynek.

Talán nem tévedek, annyi bizonyos, hogy az igazság után törekszem, midőn azt állítom, hogy az ág. evangélikusoknak elég egyetlen jogi tanintézet, aminthogy nincs is többjük, az evang. reformáltaknak pedig megfelelő arányban elég kettő; azonban ezek fentartásában s megfelelő színvonalra emelésében nemcsak a kérdéses intézetek pártfogósága, hanem az ágostaiaknál az egyetemes ágostai ev. egyház, a reformáltaknál az egyetemes reformált egyház vegyen részt. Nagy és méltó földadat az erők forgácsolása helyett az erők tömörítése s annál szükségesebb, mert elfogulatlan embernek bátran ki lehet mondani, hogy ma nincs egyetlen protestáns jogakadémia, mely a tanárok száma, a tanárok anyagi javadalmazása, ebből kifolyólag azok irodalmi tevékenysége, (post equitem sedet atra cura) több helyütt az intézet felszerelése tekintetében is kívánni és néha sok kívánni valót ne hagyja fön.

Ezt az állapotot föntartani felekezetünk jó hírve, de életérdeke szempontjából sem szabad s mert négy intézetet kellő színvonalra emelni nincs erőnk, tehát azaz a kettővel kell ezt eszközölnünk, a mely kettőnek anyagi ereje s eddigi fejlődése a siker kilátásaival biztat. Minthogy pedig anyagi tekintetben leggyöngébben szituált akadémiánk a mármaroszigeti és kecskeméti, ezek, mint ev. ref. intézetek, aligha állhatnak fenn jövőre, mert a közoktatási ánket határozata folytán államvizsgáltatási joggal, vagyis más szóval életképességgel csak azon jogakadémiák fognak a legnagyobb valószínűség szerint bírni; melyek 8 rendes tanárt lesznek képesek fölmutatni s a jövőben alkalmazandó tanároktól az egyetemi magántanári képesítést is megkívánják s ezzel odajutottunk, hogy sem 1000, 1200, de még 1600 forintos jogtanári fizetések sem tarthatják fön magukat s oda, hogy egészen kezdők, vagy olyanok, kik a jogtanári állást csak faute de mieux választották, minden belső hajlam és képesség nélkül, jövőre nem próbálhatnak szerencsét jogakadémiákon, a jogtanári állás képes, kész és egész embert fog követelni, a minek eddig is így kellett volna lenni s ha nem így volt, hiba volt, jogakadémiáink hiteiének, jóhírnevének csökkenéséhez nagyon erősen hozzájárult. De ebből önként következik, hogy ezeket a képes, kész és egész embereket drágábban kell fizetni. Persze e sorok nem azt mondják, hogy a vidéki jogtanárok közt kitűnőségek, vagy igen derék erők nem voltak s nincsenek, ezt megcáfolja egy egyszerű tekintet, melyet jogi irodalmunkra, egyetemi katedráinkra, közéletünkre vetünk. De hogy az említett esetek is kellenél többször fordultak elő, azt sem lehet eltagadni, ha őszinték s a bajok javítására hajlandók akarunk lenni.

Sőt azt állítom, hogy az anyagilag jobb helyzetben levő két reform. intézet — a debreceni és sárospataki — is aligha fog a rohamosan fokozódó követelményeknek eleget tehetni államsegély nélkül, a melyet annál inkább igényelhetnek, mert hisz a jogi szakoktatás által az egész társadalomnak nagy szolgálatot tesz egyházunk, s ez intézeteink eddig nemhogy gyámolításban részesültek volna, hanem sokszor méltánytalan hátrátételt s üldöztetést szenvedtek — ime legközelebb is, a mint „egy református“ a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ ez idei első számában méltán panaszlá, a négy reformált jogakadémia egyetlen működő tanára sem kapott a szakoktatási ánketre meghívást.

Természetesen nagyon kényes létező intézetek jövőjét bolygatni, oly intézetekét, melyek élni óhajtanak s életre sok tekintetben érdemesek. Vajha kellő színvonalon fentarthatók is volnának s ha ez lehetséges volna, alig

örülne annak valaki jobban, mint én. De ha ez nem történhetik meg, akkor a partikuláris érdekek kell, hogy meghódoljon a közélet parancsa előtt. A két intézet tanárainak sorsáról aligha kell aggódni, mert a nyugalomra megérették hátralevő éveiről az egyetemes egyház s a fentartó-testület volna hívatta gondoskodni, a munkára még alkalmasaknak szép tér nyílna az erősítendő, fejlesztendő másik két intézetnél. Hiszen tudjuk, arról van szó, hogy Debrecen theologiai s jogi intézete bölcsészeti karral kiegészítve, egyetemi rangra emeltessék.

De meg — kulturális és nemzeti szempontból — a mármaroszigeti jogakadémiát átvehetné s fentarthatná az állam, kellő színvonalra emelve, mint állami intézetet. Ezt annál méltányosabban lehetne kívánni, mert a közoktatási miniszter úr maga mondá, hogy a terhekkel túlhalmozott tanulmányi alaptól egy pár kath. jogakadémiát át akar venni s államivá átalakítani, egy ilyennek átvételére a protestantizmus is számot tarthatna, különösen nemzetiségi szempontból.

S a mint a debreceni és sárospataki jogakadémiák érdekében hívatta s kötelezve volna az egyetemes ev. ref. egyház minden e nagy célra fordítható erejét fölhasználni, épügy hívatta s kötelezve volna a magyarhoni ág. ev. egyház egyetlen derék jogi tanintézetének, az eperjesi kollégiumi jogakadémiának nem csak föntartására, mert a mostani viszonyok tarthatatlanok, hanem tovább fejlesztésére s kellő színvonalra emelésére.

Ha e reformok keresztül mehetnének, akkor a protestáns egyháznak volna 3 erőteljes jogakadémiája, melyekre büszkeséggel mutathatna.

A mi a róm. katolikusok hasonló intézeteit illeti, magától érthető, hogy az érseki és püspöki jogintézetek is csak akkor nyerhetnék meg az államvizsgáltatási jogot, ha az ánket által megszabott föltételeknek megfelelőnek; különösen fontos azonban az, hogy a miniszter úr keresztül vigye ama tervét, mely szerint 1—2 ily akadémiát államivá tesz. Mert akkor ezeket a kor követelményei szerint rendezheti be, alkalmas és kellő számú a társadalmi és rangbeli követelményeknek megfelelőleg díjazott valláskülömbőség nélkül alkalmazandó tanárokkal látna el, s anélkül, hogy ki volna zárva az, miszerint más akadémiákon működő, méltó tanerőket a két egyetemén alkalmazhatna, mégis mintegy ezek az intézetek volnának hívatta arra, hogy az egyetemek jogtanári karának természetes előiskoláját képezzék.

Ilyformán képzelem én a vidéki jogintézetek rég vajdó kérdésének megoldását, a mely nélkül jogi szakoktatásunk ügyének igazán gyökeres, alapos reformálását nem is tudom elgondolni. A tanulmányi, vagy a vizsgálati rendszer reformja csak láncszem, mely az előbbivel szerves összefüggésben áll.

A jogakadémiák ujjaszervezése aztán akár úgy képzelhető, hogy azok teljes 4 évfolyamú jog- és államtudományi karok legyenek, alapjában ugyanoly berendezéssel, mint az egyetemek, akár úgy, a mit én sokkal helyesebbnek tartok, hogy a jogakadémiák 3 éves jogi szakiskolákká alakíttassanak a végett, hogy az ifjúság nagyobb részét a gyakorlati életpályákra, kisebb részét pedig az egyetem magasabb tudományos képzésére neveljék, a mikor is egyrészt az egyetemi tanfolyam meg volna rövidíthető, más részt jogi szakiskolák az egyetemmel kapcsolatban is volnának szervezendők, a mint ezt másutt s e lapok 1889-iki évfolyamában is kifejtettem s itt most ismétlésekbe esni nem akarok.

Dr. Bartha Béla.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye folyó évi április 20—21-ik napjain Sajó-Vadnán tartotta tavaszi közgyűlését *Debreczeni Gábor* esperes, és *Ragályi Béla* egyházmegyei gondnok elnöklete alatt. Templomi éneklés és esperesünk buzgó alkalmi imája után gondnokunk a gyűlést megnyitván, hangsúlyozva emeli ki, hogy a gyűlés megnyitásával együtt egy ritka ünnepélyes alkalom megható fontosságára kell felhívnia a közönség figyelmét, t. i. hogy a mi szeretve tisztelt esperesünk e tavasszal tölti be 50 éves papsága idejét; illő tehát, sőt kötelesség kifejezést adnunk azon tiszteletteljes szeretetnek, melylyel őt egyházmegyénk átkarolja. Majd *Vadászy Pál* főjegyző tolmácsolta az egyházmegye érzelmeit, az egyházmegye egyházi és világi férfiai és tanítói nevében. Szívesen üdözlött az érdemekben megőszült férfit, ki családjában, egyházában, egyházmegyéjében, mindenütt a hová a gondviselés tetszése állította, odaadó ügybuzgalma és a közbizalom folytán szép sikerrel tudott a hozzá kötött reményeknek megfelelni; ki a maga egyszerűségében a legnehezebb körülmények között is megtudta őrizni függetlenségét, szabadság-szeretetét, s életörténete egy félszázadon át szorosán összeforrott egyházmegyéje történetével. Az ég áldását kérve a hű munkásra, egyszerűs mind kifejezést adott azon általános ragaszkodásnak is, melylyel a 75 éves esperes-lelkész iránt az egész egyházmegye viseltetik; a melynek minden tagja szívből óhajtja: vajha hű vezére minél tovább szentelhetné még a közügyeknek azok szolgálatában megedzett, alkony felé hajlása dacára is munkabíró életét. E hirtelenében lefolyt, előre közhírré sem tehetett és így váratlansága miatt meglepő, ünnepélyes üdvözlés a jubiláló férfit is mélyen meghatotta, s a megtiszteltetést meleg szavakban köszönte meg.

Ezután következett az esperesi jelentés felolvasása, melyet — mint egyházmegyénk egy éves életének hű képét — mindnyájan a legnagyobb érdeklődéssel, figyelemmel hallgattunk végig.

E jelentés legelsőbben is jelzi azon irányt, melyet az esperes és egyházmegyei gondnok, mint zsinati képviselő, a zsinat eddig lefolyt ülés-szaka alatt követtek, a mely irány — *a centralisatio felé törekvő többség dicsőségére* — leszavazással végződött. Majd áttér az egyházak állapotának rövid vázolására, s örömmel jelenti, hogy a lefolyt évben a halál nem pusztított sorainkban, közügyeink a törvény korlátain belül békésen haladtak, semmi nagyobb szerű esemény nem rázkódtatta meg egyházmegyénk csendes medrében folyó életét.

Iskoláink mindenütt megvizsgáltattak, s kitűnőnek találtatott 12, dicséretesnek 26, kielégítőnek 17, gyengének egy iskola. Énekkar működik 9 egyházban. Vajha több tanító is lelkesülne a nép lelkületére oly nagy hatással lévő ének-művészet iránt!

Egyházaink miként eddig, úgy a múlt évben is meghozták áldozataikat. Az új építkezések és javítások pénzre fordított összes értéke 8610 frt 12 kr, mely összeg, tekintettel a phylloxera pusztításai miatt mindig nagyobb szegénységgel küzdő egyházaink elszomorító helyzetére — meglepőleg öröndetes jelenség.

Egyházaink összes adóssága 12,347 frt 50 kr. Ennek ellenében van 41,638 frt 20 kr tőkepénzünk.

A mi létfenntartásunknak van egy még meg nem adóztatott pénztára, melynek bevételi összegét a szívek

nemessége, az áldozatkészség szent érzése határozza meg. E pénztár a lefolyt egyházi évben is szép jelet mutatva fel az adakozás nemes erényének, a mennyiben a 39 egyházban részint lelkészek, részint buzgó egyháztagok által tett, s hivatalosan kimutatható adakozások összege 5858 frt 42 kr,

Az egyházi közalapilletékei, mint eddig még fennállása óta minden évben, a lefolyt évről is egészen befizetettek, összesen 1101 frt 50 kr-ban. A folyó 1892-ik évre kivetetett és meghitelesített 1101 frt 90 kr, tehát a múlt évinél 40 krral több.

Egyházmegyénk statisztikai adatai a következők: 1891-ben volt a lelkek száma 24749; született: 466 fi, 426 nő, összesen 892. Meghalt 420 fi, 409 nő, összesen 829. Házasságra lépett 165 tiszta, 25 vegyes pár. Hiterősítést nyert 242 fi, 162 nő, összesen 404 gyermek. Tankötelesek száma 1506 fi, 1491 nő, összesen 2997. Iskolába jár 1480 fi, 1444 nő, összesen 2924.

A köszönettel vett terjedelmes jelentés után olvasta a jegyző először az egyházmegye, majd az új gyámtár javára tett esperesi ajánlatot, 50—50 frtot ajándékozván a két célra, hogy ne csak szellemileg, hanem anyagi segélyével is használjon a közjónak. Majd felolvastatott esperesünk lemondó levele. Mindnyájan megvultunk lepetve e nem várt esemény hatása alatt. De részint a minden oldalról feléje fordult őszinte ragaszkodás meleg nyilatkozatai, részint az a körülmény, hogy a tisztújítás egy év múlva úgy is bekövetkezik, részint a lemondott férfiú erős munkaszeretete hatással voltak reá annyiban, hogy egy évig még megmarad egyházmegyénk kormányán.

A tanítói állomások betöltésénél aggodalommal látta egyházmegyénk a múlt és jelen közötti nagy különbséget. Míg az előtt majd minden tanítói állomás megtalálta emberét, addig most oly nagy mérvű a tanító-hiány, hogy kénytelenek az egyházak oly egyéneket fogadni el a néhol már régebben megüresült tanítói állomásokra, a kiknek oklevelök sincs. Hogy az egyházmegye törvénytelen térre ne lépjen, az ilyen egyéneket csak is ideiglenesen, egy-két évre fogadta el és erősítette meg állomásaikon, természetesen mindig oklevél-szerzés feltétele mellett.

Majd jött a káplán-rendezés ügye. Alig van négy káplán egyházmegyénkben, úgyhogy ha beteg lelkész kellene helyettesíteni, nem lehetne az ügyek rendes menetének felakadása nélkül a dolgot elintézni, és ennek dacára is egy káplán kénytelen volt itt hagyni egyházmegyénket a miatt, mert helye nem akadt.

A káplán-rendezés alkalmából jött elő az *ivánkai* lelkésztanítóság feletti intézkedés szüksége. Ugyanis *Sarudi László* lelki betegsége miatt hivatalát nem folytatván: *Dakó Lajos* segédlelkész rendeltetett oda helyettesül egy évre. Ez állomás csekély jövedelme háromfelé oszlik e szerint: 1. a még most élő nyug. lelkész kap évenként 200 frtot; 2. a működő helyettes 100 frtot teljes ellátással és kiszolgálással; 3. a felmaradt rész a beteg ifjú lelkészé, kinek ez összeg talán gyógyítási költsége fedezésére is kevés lesz. Egyházmegyénk szívesen kérte a főtiszteletű egyházkerület pártfogó figyelmét e valóban segélyre szorult ifjú beteg lelkészre kiterjeszteni.

Ísmét előjött az *abodi* leányegyház sokszor hangoztatott ügye. E jobb sorsra érdemes, idegen ajkú és valóságú szomszédok közt élő kis egyházat egyházmegyénk sürgetése és kérése folytán pártfogolván az egyházkerület is, segélyre ajánlotta a főtiszteletű konventnek, a honnan 150 frt ki is lett részére utalványozva, azonban az még tényleg ki nem adatván: annak kiadását, s a legnagyobb szegénységgel küzdő tanítói állomásuk javadalmazására fordíthatását kérik. De miután nem tudható, hogy a konvent egyszersmindenkorra, vagy az újabb fölterjesztés folytán

évi segély címén fogja-e azt adni: egyházmegyei közgyűlésünk a kiadásra ajánlás iránt végérvenyes határozatot nem hozhatott.

Volt még sok, kisebb-nagyobb fontosságú ügy, úgy-hogy a komoly tanácskozásoknak csak esteli 10 óra vetett véget, s másnap a jegyzőkönyvi hitelesítés után ismét igénybe vettük a *vadnai* egyház, illetőleg ennek nevében a mindnyájunkat szívesen fogadott lelkész-család magyar vendégszeretetét.

A jövő őszi közgyűlés N.-Bárcán leend.

Vadász Pál,
főjegyző.

Az alsóborsodi egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyei közgyűlésünket, április hó 20—21-ik napjain, a báró Vayak ősi fészkeben, az a.-zsolcai egyházban tartattuk meg; hol ez alkalommal a templom építésének 100 éves emlékünnepe is megültük.

Közgyűlésünkön — az esperes úr imája és gondnok úr megnyitó beszéde után — mindenek előtt a statisztikai adatokban gazdag esperesi jelentés olvastatott fel.

A mennyiben én azt tartom, hogy az anya- és jegyzőkönyvek tételei, a gondnoki és számvevőszéki felülbírált és helyben hagyott számadások adatai, teljesen megbízhatók; a mennyiben én azt tartom, hogy a megbízható számok a legtisztább következtetésekre vezetnek: — az esperesi jelentés statisztikai adataira, kiváló súlyt fektetek, s mintegy olybá nézem, mint a vakolatlan falakat, melyek az anyag minőségét, az épület szilárdságát, tartósságát, s egyszersmind az építők szakjáratosságát és a palér mindenre kiterjedő figyelmét, gyakorlati érzékét is legott elárulják.

Hadd beszéljenek hát rólunk, helyettünk, a számok!

Egyházmegyénkben a lelkek száma 57912. Születtek a lefolyt 1891. évben 2234, meghaltak 2201, vagy is minden ezer lélekre esett 38.5 születés, 38.1 halálozás. Ha e két számot, az országos átlag viszony-számával szembeállítjuk, (45—34) kitűnik, hogy itt, a „gazdag alföldi téreken,” minő stagnáló felekezet vagyunk; kitűnik, hogy a hova-tovább terjedő egy gyermek rendszer, mennyire megbénítja természetes fejlődésünket, gyarapodásunkat; kitűnik, hogy közegészségi viszonyaink nem normalisak, hogy noha nem fogyunk, de mert nem növekedünk, a térről előbb-utóbb leszorúlunk, a jövőt elejtjük.

Iskolaköteleseink 6814, tényleges iskolásunk 5897, e szerint nem iskolázik 917, vagy is a tankötelesek 13.5%-a.

Ez az arányszám szembe állítva Torna és Gömör népiskolai statisztikájával, minden esetre ellenünk bizonyít; de ha földrajzi viszonyainkat megfigyeljük, ha tudjuk, hogy egyházmegyénk területén több oly nagy határu község van, melyeken a cselédek, dohányosok stb. tanyai lakosok, és épen ezért gyermekeiket nem iskoláztathatják; ha tudjuk, hogy az országos átlag is 81—82 százalék közt ingadozik: az elért sikerrel bizvást meglehetünk elégedve.

Áttért hozzánk a róm. kath. egyházból 34, eltért tőlünk 19 egyén.

Egyházaink összes bevétele 128,526 forint, kiadása 108,813 frt, pénztári maradványa 19,752 frt. A magtárak készlete 1332 köből búza és rozs; 448 köből árpa; 79 köből zab. Pénzre változtatott magtári tőkénk 16,634 frt; tőke-természetű pénzünk 31,015 frt; alapítványunk 29,412 frt; adósságunk 29,700 frt. Ha most már a búzát és rozst 8 frt, az árpát és zabot 3.50 kr átlag áron számítjuk, s az összesített pénzértékből a terhet levonjuk, 44 egyházunk ingó értéke 72,979 frt lesz.

Kétségkívül nagy szám! Tőkének is nagy, hát még

vesztességnek, kárnak? Pedig hát körülbelől ennyi, sőt 5%-os kamatot véve fel, több kára van egyházainknak, lelkészeinknek, tanítóinknak, a phylloxera pusztítása folytán, amennyiben lelkészeink 1600, tanítóink 1100, egyházaink 1400 frt évi károsodást vallottak be!

Noha nem vonom kétségbe, sőt tudom, hogy egyik-másik egyházunk és azok hivatalnokai létalapjukban vannak megrendítve, a phylloxera fellépése folytán; de még is azt hiszem, sőt állítom, hogy a kár megállapítása végett, a főtisztelendő egyházkerület által elrendelt és egyházmegyénkhez felterjesztett bevallások egy bizonyos százaléka sötétebb színben tünteti fel a helyzetet, mint a milyen az tényleg. Különben az egyházi hivatalnokok vesztességét mind addig nem is lehet megállapítani, míg vagy a gyűlekezetek nem nyilatkoznak, hogy hajlandók-e és ha igen, minő kárpótlást adni, a szőlő, vagy must deputatumért; vagy a hol a talajviszonyok engedik, a kényszer-fizetés kötelezőleg el nem rendeltetik. Ezen eljárások egyike, vagy másika nélkül, ki és minő alapon számítja fel a fedezetlen különbözetet, a valódi a segély-lyel pótolandó kárt? Ki számítja ki például mennyi annak a lelkész-társamnak közvetlen kára, a ki bevallásában ezt írja: „237 szőlős gazda 2—2 putton szőlőt vagy annak árába 2—2 frtot fizetett; míg ma 1 frt 50 krt hoznának, de azt szeretnék, hogy 1 frtra engedjem le; azonban ezt sem fizetnék meg.”

No de ne tűnődjünk e helyen a megoldás módzata felett, majd meghozza azt az idő, a tapasztalás.

Visszatérve egyházmegyénk életéhez, felemlítem, hogy a múlt évről 11,328 frt jótékony célú adományozás jelentett be, az egyház-látogatói hivatalok jegyzőkönyvei útján; míg építkezésekre 57,805 frt fordítottak.

Jelentékenyebb adakozás történt Szederkényben, hol egyik földműves gazda neje, Fülep Jánosné, 400 frtos úrasztalát és 700 frtos aranyhimzésű úrasztal-terítőt készíttetett. Poroszlón a városi képviselő-testület 3000 frt regáléváltság 4 1/2 %-os kamatját egyszersmindenkorra iskolai célokra adományozta. Átányon Puky Miklós úr 1000 frtot, Papszász Lajos úr 1500 frtot alapítottak az egyház és iskola részére. Mező-Csáton Márk József és neje 1790 frtért egy harangot öntettek. Márk Istvánné 1050 frtért torony-órát készíttetett.

Az építkező egyházak közül a hamvaiból való fényes kiemelkedésre 24000 frtot költött Mező-Csáth mellett megemlítem, hogy Eger 2400 frtért tornyot, Poroszló 2400 frtért tanító lakot, Tisza-Keszi 3250 frtért, Sály 2160 frtért iskolát vett, illetőleg épített. Átány 2086 frt kiadással tornyát horganylemezzel vonatta be; Ároktő 3000 frtért új paplakot készíttetett. Böcs 1283 frtot, Dorogma 1651 frtot templomára költött.

Ha még megemlítem röviden, hogy egyházmegyénk különböző pénztárai közül, a közpénztár 3090 frt; az Édes Albert-féle gyűléstartási alap 1193 frt; a gyűléstartási alap 1395 frt; a segélypénztár 2041 frttal záratott le: beszámoltam amaz adatokkal, melyek népességi, iskoláztatási, anyagi viszonyainkat s vallásos érzületünkre valló áldozatunkat kellőleg kidomborítják, feltűntetik.

Elvi jelentőségű határozatot a miskolci egyház és a főgimnázium között felmerült vitás ügyben hozott egyházmegyénk.

A miskolci főgimnázium néhány tanára, az egyház által eladott, u. n. papmalom keresetéből 108 köből élet-nemű s szőlői hozamából 10 hordó bor deputatumot kapott évente. Amennyiben azonban egyes presbiterek már évek óta sürgették, hogy az 1872 óta külön háztartásban élő főgimnáziumtól az évi segély, az elemi iskoláztatás javára vonassék meg: a presbitérium egy bizottságot küldött ki saját kebeléből, a segély és a tanári

lakásokul szolgáló egyházi épületek jogi természetének megállapítására, illetőleg indokolt javaslatételre.

Mert ez a bizottság semmi olyan okmányt nem talált, a mely felderítene, hogy a deputatumok kiszolgáltatására az egyház feltétlenül, vagy egyszersmindenkorra kötelezte volna magát; véleményes jelentése alapján a presbitérium 1891. nov. 25-én és dec. 6-án tartott üléseiben azt a határozatot hozta, hogy az eredetileg 850 frtos díjlevelekre választott, azonban az államsegély élvezése óta 150 frttal díjazott tanároktól, 1892. jan. 1-től a deputatumok természetben való fizetését megvonja, és a míg a főgimnázium a kilátásba helyezett 7000 frt államsegélyt teljesen meg nem kapja, az államsegély megnyerése szempontjából készített költségvetési előirányzatban 16,600 frtra vett kiadás hiányát, ama 640 frtig, a mennyibe ugyanezen előirányzatban a deputatumok felszámítottak, évről-évre utólagosan helyre pótolja; ellenben, ha a főgimnáziumnak a 7000 frt államsegély, teljes egészében utalványoztatni fog, már csak azért is, mert akkor a tanárok fizetése 1200 frtra emeltetik, a segélyezést véglegesen beszünteti.

Ugyanezen presbiterialis ülések, a tanári lakásokul szolgáló egyházi épületekre kimondották, hogy azokat a javítás, tűzkár-biztosítás stb. kötelezettsége mellett továbbra is, és mindaddig meghagyják tanári lakásokul, míg azokra az egyháznak saját céljaira szüksége nem lesz.

Miután a főgimnáziumi iskolai tanács, a presbitérium határozatát sérelmesnek találta, megkísérelte annak vissza vonását; de mert a presbitérium határozatát fel nem adta, az ügy megoldása egyházmegyei közgyűlésünk elé került.

Egyházmegyei közgyűlésünk, tekintettel arra, hogy a miskolci egyház jelentékeny jövedelmet hozott szőlőt a fioxera elpusztította;

tekintettel arra, hogy a régenten 250—300 köböl örlési hozamot adott malmát, miután a gőzmalmok technikai fejlettsége a versenytérről annyira leszorította, hogy a deputatumokat sem volt már képes bevenni, annyiaval kevésbé az újítás kiadásait fedezni, saját jól felfogott érdekéből eladta, s a vételért 1200 frt híján adósságai törlesztésére fordította;

tekintettel arra, hogy 2 paplakját és 3 iskoláját, 12 ezer frtos kivetésből a folyó évben renováltatja;

tekintettel arra, hogy népnevelése, noha elhanyagolt állapotban van is, évi 7000 frtját veszi az egyháznak igénybe;

de tekintettel másoldalul arra, hogy a főgimnázium — hála érte a gondviselésnek — saját bevételeiből nem csak szükségletét fedezi, hanem még fölöslege is van, és ez a fölösleg a jövőben még emelkedni fog, a mennyiben néhány év múlva a Kun József-féle 10 ezer frtos alapítvány megkértszerezvén magát, évi kamatjaival nevelni fogja a bevételi rovatot;

tekintettel másoldalul arra, hogy az a néhány tanár, a ki a deputátumot élvezte, ennek megvonásával jövedelmi csonkúlást nem szenved, a mennyiben eredetileg 850 frtos chartája, a 3500 frt államsegély folyóvá tétele óta 1050 frtra, illetőleg a teljes 7000 frt kiutalványozása után — vagy is e jelen évtől — 1200 frtra szökik fel:

Egyházmegyei közgyűlésünk, a miskolci presbitérium határozatát ama közvetítő és az egymással szemben álló intelligens testületeket kibékíteni akaró módosítással, hogy az egyházi épületek, a tulajdon jog fenntartásával, állandó tanári lakásoknak hagyassanak meg, annyiaval is inkább megerősítette, mivel a presbitérium ígéretet tett, sőt jegyzőkönyvileg kötelezte magát, hogy a főgimnáziumot „mint az ev. ref. egyház és a protestáns szellem érdekeinek erős oszlopát, megtámadás, vagy anyagi szükség esetén gyámolítani s fentartani, az egyház jövőben is szoros köte-

lességének fogja tartani, mert a főgimnázium, míg az egyház fennáll, kell, hogy vele együtt fennálljon!

Legyünk méltányosak és igazságosak leszünk!

Az enyészet nem követelt tőlünk a lezajlott félévben áldozatot.

Zsércre az elválasztott lelkész: Kaszonyi János be erősítettett. Segédlelkészeink közé bekebelezettek: Csik Dániel püspöki titkár, Tüdös István, Bodnár Béla, Szabó András.

Jövő tavaszi közgyűlésre, Bárczy Miklós tanácsbíró úr H.-Csabára hívta meg az egyházmegyét.

Fekete József.

A szatmári ev. ref. egyházmegye gyűlése.

A szatmári ev. ref. egyházmegyének örökre emlékezetes marad ama gyűlése, mely f. évi ápril hó 21-én a fejér-gyarmati ref. egyház kebelében tartatott meg. Igen, mert e napon vett búcsút az egyházmegyétől ama főpásztor, főtiszt. Kiss Áron püspök úr, a ki mint esperes, egy embernyomot haladó időig, 32 évig, az Istentől nyert erő és kegyelem mértéke szerint, ritka tapintattal és páratlan bölcseséggel kormányozta a szatmári ref. egyházmegye hajóját. Nemcsak a fejér-gyarmati egyház és városi közönség, de az összes gyülekezetek feszült várakozással néztek a nagy nap elé. Midőn elérkezett a várva-várt idő, — lázas sietséggel igyekezett F.-Gyarmat városi közönsége, hódoló tiszteletét kifejezni a búcsúzni kívánó főpásztor iránt. Dacára a kellemetlen időnek, a fölviradt nap reggelén a város főutcáján szokatlan mozgalom volt látható. A vidéki gyülekezetek képviselői, küldöttei egymásután érkeztek mindenfelől. Maga az egyház és város díszes bandériummal vonult ki a határ széléig az érkező főpásztor elébe. Kilenc óra előtt robogott a zsarolyáni országtúvonalon *Isaák Dezső* e. m. gondnok négyes fogatú kocsija, hozván a búcsúzni kívánó esperest, a várva-várt kedves vendéget, kísérve számos egyház lelkésze és képviselője által. A határszélhez érve, Fejér-Gyarmat városa nevében *Gacsályi Lajos* járásbíró és egyházmegyei tanácsbíró üdvözölte a főpásztort; a város végén pedig a presbitérium nevében *Sárkány Dániel*, helybeli segédlelkész fogadta csinos beszéddel; az éppen pár nappal előbb beköltözött új lelkész, *Fábián Károly*, a lelkészi lakon várakozott számos vidéki lelkészszel és képviselővel együtt a püspökre. S midőn a harangok zugása mellett az impozáns menet a parókhiához érkezett: a diadalkapu előtt kilépett kocsijából a főpásztor és bevonult a lelkészi lakba, melynek folyosóján a helyi lelkész üdvözölte, mint házi gazda, és ajánlotta fel lakását hivatalos időzésére szállásul.

Mindezen üdvözléseket kedvesen fogadta és a kitüntetést meleg szavakkal köszönte meg a püspök úr. A legérzékenyebb jelenet a lelkészi lakban várakozott reá; a mennyiben az előszobában 12, fehér ruhába öltözködött kis leány várta csinos virág-koszorúval; midőn ezek egyike társai nevében elmondta üdvözlő köszöntőjét és a koszorút átnyújtotta: a főpásztor könnyezésig megindult és elfogódott szívvel köszönte meg az ártatlan leánykák kitüntető figyelmét.

Künn a hűvös zord időben a mily meleg fogadtatásra talált: benn a lelkész-lakban épen oly jól esett a meleg szobában tisztviselő és lelkésztársaival találkoznia. Kevés pihenés után megindult az egyházmegyei tanácstestület, élén a főpásztorral a templomba, mely akkorára már egész a zsúfolásig meg volt telve; úgy lenn, mint a karzatokon ember ember hátán állott, el-

annyira, hogy közöttük alig lehetett a tanácskozás asztalához bejutni. Midőn az elnökség és a tanácsbírói kar nagy nehezen elhelyezkedett: megszólalt az orgona és általános lelkesedéssel felzendült a „Jövel szent lélek úr Isten!” Melynek elhangzása után a főt. esperes püspök úr buzgó imában kérte Isten áldó kegyelmét és segédelmét a gyűlés tanácskozásaira.

Ima végeztével a gyűlést következő beszéddel nyitotta meg:

„Nagyitiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Elsőben is halás elismerésünket kell nyilvánítanom a fejér-gyarmati egyház azon előzékeny szívessegeért, melylyel gyűlési közönségünket kebelébe meghívta, mely hozzám, mint espereshez utolszor intézett kérését elfogadni, s a nagyérdemű közönséget ide meghívni édes kötelességemnek tartottam. Most, ha a mult emlékeire, a jelen eseményeire, s a bizonytalan jövő homályára egy pillantást vetek: imádnom kell Isten csuda dolgait, meg kell alázódnom bölcs intézkedésén, s remegve kell lépnem jövőm kinyomozhatlan körbe vezető meredek ösvényére, hol az biztat csak, hogy ha 76 év alatt megtartó erejének megdicsőített bizonyosságává lettem, nem hagy el tovább sem, elvezet a sirig, s ott is atyám leszen! Ó, a csudálatos, közelmúltunk egyik gyász eseményéből, ama 49 éves ihlett ajku tanárnak, 36 éves hű lelkésznek, s 20 éves bölcs püspöknek, Révész Bálintnak elhunytából fejlesztette ki az én ritka sorsomat. Vajha ne lennék csak az ő nyomán kikelt őszí kikíres, melynek virága halvány és zöld levele nincs, lehetnék inkább az ő hamvából kikelt föniks, lángmadár, melyet a nap meggyújt, hogy újra éleszsze, hogy legalább a mit még ő a végsorompóig végzendő vala, én véggezhetném el! Egy hála-lapot kérek mindenekelőtt annak a nagy pásztornak, ki 20 éven által legeltetett minket, annak a nagy Révésznek, ki oly hosszú evezése alatt, kikerülve örvényt, kikerülve szirtet, biztos karokkal vezeté egyházunk bős hullámok között hanyatott hajóját!

S egy szerényke emlékhelyet kérek magamnak résztvevő szívökben, azért az 53 éves szolgálatért, melyet, mint a szathmári és németi egyházban 4 évig segéd, — s mint a porcsalmai egyházban 49 éves rendes lelkész, az Istentől nyert erő és kegyelem mértéke szerint közöttük szolgáltam; s azért az egy embernyomot haladó 32 éves esperesi munkálkodásért, melynek végét e megye forrón szeretett s tisztelt gyülekezetei, zsinati képviselővé, sőt püspökjökké egyhangúlag tett választásukkal megkoszorúztak. Az én mély köszönetem mindezt: még hátra lehető egész életem; az én hálám: az Istenhez mindnyájunkért emelkedni soha meg nem szűnő imádságom!

Ritka kegyelem az, egy egyházmegyében 32 évig viselni az esperesi hivatalt, úgy, hogy végén annyi szeretettel halmozzák el, mint a mennyit én eddig tapasztaltam. Fogadják köszönetemet mindezekért. Tudom, hogy munkás voltam, de 50 éves szolgálatom sem lehetett ment az emberi gyarlóságtól. Áldás mindnyájukra! Nekem válnom kell. Most a midőn távozom e munkakörből, — mint az Idvezítő: *az én békeségemet, a Krisztus békeségét hagyom mindnyájukra!*

Kérem intézkedjenek a szathmári egyházmegye esperesének megválasztásáról; s megválasztásáról a már szavazásra kitűzve volt tisztviselőknek: az egyházmegyei főjegyzőnek és tanácsbíróknak. A felbontott szavazatok eredménye kitünteti a szabály szerint kijelölendő férfiakat. S minthogy már a jövő évben általános tisztújításuk leend, ez alkalommal döntendő el a

most újonnan választandók szolgálati idejének kérdése is.

Sőt a már említett tisztviselőkön kívül választás alá jő még egy világi tanácsbíró s egyházkerületi képviselői állomás; a mennyiben a végére mehetetlen bölcseségű Isten, a jámborság, becsületesség, egyenesség, jellemzilárdság és hivatali hűség példányképét, *Csepelyi Miklós* tanácsbírákat és egyházkerületi képviselőnket is magához elhívta. Kinek áldott emléke jegyzőkönyvünkben szinte megörökítendő leszen.

Végre a törvény értelmében ezennel újra választandók lesznek egyházmegyei jelölő-bizottságunk tagjai is. Isten lelke vezérelje mindezen választásukat!

Zugó éljenezés követte a bucsuzó főpásztor meghatott lélekkel mondott szavait; melynek lecsendesülése után *Isaák Dezső* egyházmegyei gondnok emelkedett fel elnöki székéről és lelkesült szavakkal tolmácsolta, hogy az ünnepelt nemcsak munka körétől, de egyszersmind szülőföldjétől válik meg, melyhez a gyermekkor álmái, az ifjuság ábrándjai, s 50 évet meghaladó munkás élet örömei és fájdalmai csatolják.

Beszédje végén utal arra, hogy az egyházmegye nemcsak lelkében őrzi meg a távozó esperes emlékét, de ragaszkodó szeretetének külsőképpen is alakot akar adni, s annak nevében és megbízásából átad emlékül egy aranytollat, díszes ezüst tintatartót és két karos gyertyatartót, mint a melyek különben is jelképei a munkás szellemnek és szorgalomnak.

E beszédre a püspök úr érzékeny szavakban válaszolt. A mit láttam — úgymond, — a mi most itt történt, az előttem szokatlan. Birok már emlékül egy albumot, s azt családi ereklyeként őrzőm. E mostani ajándékot pedig úgy tekintem mint egy oltárt, melyen a *tintatartó*, diszítve az *önzetlen igazság* jelvényével, megtanít, hogy mint egyházfőnek miként kell majd tennem, hogy soha részre hajló ne legyek; a *toll* inteni fog, hogy a mit írni fogok, legyen lehetőleg tökéletes, legyen arany; a *szövétnék* inteni fog, hogy addig munkálódjam míg időm van reá, míg a szövétnék el nem lobog. Beszéde végén megköszöni a szokatlan meglepetést és kéri az Istent, hogy tegye méltóvá őt az iránta nyilvánult szeretetre.

Ezután a tanácsbírói kar nesztor *Beczkes József*, tiszakóródi lelkész üdvözölte a testület nevében, kiemelvén beszédében, hogy a tanácsbírói kar, melynek közelebről volt szerencséje ismerhetni kormányzói képességeit, igyekezett is a példányképet mindenkor megközelíteni és a vállaira nehezülő terhet könnyíteni akarában segítségére lenni; de ha ebbeli szándékuk nem vezetett a kívánt eredményre: azért a testület nevében elnézést és bocsánatot kért és kérte, hogy ha tőlük eltávozván, magasabb látpontról több reá bizottakra kellend odaadó figyelemmel örködni, tartsa meg akkor is őket kegyes emlékezetében, részeltesse nagybecsű jóságában. Beszéde végén kívánta, hogy tartsa meg az Isten a főtiszteletű püspök urat új méltóságában még sokáig testi és lelki erejének épségében. Az egyházmegyét pedig, hol egy hosszú életem keresztül világolt, azt a helyet, hol bölcsője ringott, hol a feldomporuló sirhantok kedvesei porait takarják, — honnan minden egyház, lelkész, tanító és a hitrokonok érző szívök áldás kívánásaival bocsátják el fényes pályájára, mindenkor zárja kegyes emlékezetébe.

E szavakra elmésen válaszolva mondá a püspök úr, hogy ő 12 tanácsbíróval intézte a tanácskozás asztala körül az egyházmegye ügyeit, mint 12 apostollal és jól esik szívének, hogy e tizenkét tanácsbíró közt soha áruló nem találkozott.

Majd az egyházmegye lelkészi testületének nevében *Biky Károly* györgyteleki lelkész, a „Reformátusok Lapja” derék szerkesztője búcsuzott el remek kivitelű szép beszédben a távozó esperestől. Melyre válaszul mondá a főtiszteletű úr, hogy azok, a kik ma körülveszik, gyermekei lehetnének s úgy szólván az ő iskolájából kerültek ki. Lehetetlen — ugymond — hogy tőle rosszat tanulhattak volna. Akármikor keresték fel, munkában találták; ha csüggednek a munkában és kitartásban, tekintsenek ő reá; élő példa ő, hogy ha nem siet, de nem is késik a gondviselés. Az a köny. mely most e pillanatban arcára leperdül, emberi gyengeség jelképe, de hű kifejezése a szeretetnek is, melyet lelkésztársai iránt érez. Ő nem távozik el, csak felebb lépett, hogy többet lásson.

Végül *Kótai Lajos* szólott az egyházmegyei tanítók nevében. „Azon szép beszédek után — ugymond — miket eddig szerencsém volt hallani, hasonló vagyok ahoz, ki tarmezőre indul, hogy koszorúhoz virágokat szedjen. De ha találnék is elfelejtett virágokat, meg nem látott kalászokat, nincs nekem ügyességem, hogy szővirágokból olyan fűzért alkossak, mely méltó legyen ahoz, a kit vele megtisztelni akarok. Mégis mint egy testület képviselője, s igénytelen munkása a közoktatásnak, nem mulasztatom el, hogy társaim nevében is hangokat ne adjak a mi örömiünknek és tiszteletünknek, melyet akkor éreztünk, midőn főt. püspök urat egy millió ember bizalma fényes állásával kitüntette. Főt. püspök úr sok idő óta példátlan szorgalmú munkása a protestáns népoktatásnak, s ezzel a hazai művelődésnek; évtizedekre terjedő esperesi életében pedig egész láncolatot képeznek azon tények, mik azt igazolják, hogy az alatta szolgáló tanítói karnak nemcsak felügyelő esperese, hanem jóakaró tanácsadója, atyja és barátja volt. Ismertük és tiszteltük benne az igazságos egyházkormányzót, ki a szorgalmat, tehetséget örömmel jutalmazta; tiszteltük benne a kíméletes bírót, ki ha mulasztással, hanyagsággal találkozott, a törvény szigorát mindig kész volt szíve jóságával enyhíteni; és tiszteltük benne a jó hadvezért, ki nem kicsinyelve a közkatonát, a tanítóban mint emberben az embert becsülte. Fogadja mindezekért főt. püspök úr a tanítók leghálásabb köszönetét, kiknek nevében is őszintén kívánom, hogy az Isten — mint a tiszántúli egyházkerület legelső tanítóját nagyon sokáig éltesse“.

E csinos beszédre szinte igen találóan válaszolt a püspök úr. A búcsú és üdvözlő beszédek elhangzása után, az esperesi jelentés következett az egyházmegye szellemi és anyagi állapotáról, melyet a gyűlés felolvasottnak tekintett, s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vezetni határozott. Ezután néhai b. e. Révész Bálint volt püspök és Csepelyi Miklós világi tanácsbíró és egyházkerületi képviselő emlékeik örökölték meg. A boldogult főpásztornak egy hála-lap szenteltetett a jegyzőkönyvbe.

Majd az esperesi hivatal betöltése iránt intézkedett a gyűlés. A szavazatok május 15-ig az egyházmegyei gondnokhoz Budapestre (Kálvintér 2-ik sz.) küldendők. S míg az új esperes megválasztatnék, addig az esperesi hivatal vezetése *Beczkes József* tanácsbíróra ruháztatott.

Az üresedésben levő főjegyzői és egyik egyházi tanácsbírói állásra a közelebbi mult szavazás alkalmával általános többséget senki nem nyervén: mint legtöbb szavazatot nyert egyének, a főjegyzőségre: Kalós Péter, Szarka Boldizsár és Tabajdi Lajos; a tanácsbíróságra: Kalós Péter, Bélteki Albert és Biki Károly újabb szavazás végett kijelöltetnek. Egyházkerületi világi képviselővé

selővé Vályi Árpád világi tanácsbíró egyhangúlag megválasztatott.

Még néhány kisebb jelentőségű ügy tárgyalása után az ülés bezárattott; s következett a búcsú-lakoma. A vendéglői szűk helyiségben alig tudott szorosan elhelyezkedni a nagyszámú résztvevő közönség. A pohárköszöntők sorát Isaák Dezső országgyűlési képviselő és egyházmegyei gondnok nyitotta meg, éltetve a királyi felséget és családját, mit az asztal-társaság állva hallgatott meg. Majd Farkas Antal világi tanácsbíró emelt poharat a távozó főpásztor egészségeért. Erre Kiss Áron püspök válaszolt. Azután Gáspárdy Rudolf helybeli esperes-plebános vázolta a szatmári ref. egyházmegye öröm és fájdalom érzését.

Beszélték még Szarka Boldizsár, Jékey Mór, Mitrovics jánki gör. kath. lelkész. Tabajdi Lajos, Vályi Árpád stb. Ebéd végeztével a közönség nagy része haza indult, vivén magukkal a búcsú-gyűlés kedves emlékeit.

Másnap reggel a tanács néhány ott maradt lelkésszel és képviselővel, az első napi határozatok hitelesítése után, néhány halaszthatatlan ügyet intézett el, mely után a főpásztor és a gyűlés tagjai érzékeny szavakkal vettek búcsut egymástól.

Kalós Péter.

A tiszáninneri egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Egyházkerületünk, szokásos helyén, Miskolcon tartotta meg május 3—5. napjain tavaszi közgyűlését. A gyűléshez, különösen a tanárválasztások miatt, nagy érdeklődés fűződött, ezért szép számban is jelentek meg az egyházmegyék képviselői.

Mindenek előtt elnöklő püspök úr buzgó imában kérvén Istennek segítő kegyelmét s Comáromy László, mint hivatalkor szerint legidősebb egyházmegyei gondnok, a társ-elnöki helyet elfoglalván, meleg szavakkal emlékezett meg szeretve tisztelt főgondnokunk, báró Vay Miklós úr Ő exellentijáról, és sajnálattal jelentette, hogy hozzá ez alkalommal nem lehet szerencsénk, s a gyűlést megnyitotta.

A képviselők igazolása után, püspök úr olvasta fel egy évi egyházi és iskolai életünket híven ismerető jelentését, a mely szokás szerint, egész terjedelmében jegyzőkönyvünkbe fog igtattatni.

Egy bizottság jelentést tett ezután az egyházkerületi egyházi tanácsbírói, egyházkerületi világi aljegyzői és konventi pótképviselői helyek betöltése végett elrendelt szavazatok eredményéről. Ezen jelentés szerint egyházkerületi tanácsbírákká Kérészy Barna és Radácsi György, világi aljegyzővé Szalay László, konventi pótképviselőkké, egyházi részről Radácsi György és Kérészy Barna, világi részről Meczner Béla választattak meg. Az újonnan megválasztott egyházkerületi tanácsbírák letévén a hivatali esküt, lelkes éljenzések között foglalták el helyöket.

Erre következett a sárospataki főiskolai tanári helyek betöltése, melyet már rendszabályaink értelmében, az illető tanári karok és főiskolai igazgató-tanács készítettek elő, megtevéen az ajánlatokat, illetőleg a pályázat eredményét feltüntető jelentésüket.

A gimnáziumi mennyiség- és természettani, valamint a jogakadémiai tanszék betöltése minden nagyobb nehézség nélkül megtörtént, az elsőre Perjéssy László, az utóbbira Dr. Zsindely István választatván meg. De annál nehezebben ment a bölcsészeti katedrára való vá-

lasztás. Azok közül, a kik pályáztak, az első sorban illetékes vallás- és egyháztudományi szak egyiket sem tartotta alkalmasnak és pedig azért, mert kettő nem református, kettőnek nem volt tudori oklevele, egynek pedig van ilyen, de nem a tulajdonképeni bölcsészettől, a melyre embert kerestünk, hanem a magyar irodalomból, latin grammatikából és eszthetikából s így ez, a szak felfogása szerint távolról sem felelt meg a pályázat azon feltételének, a mely „megfelelő bölcsészeti tudori oklevelet kívánt.” Az akadémiái szék nem fogadta ugyan el a szaktanári testület felfogását, hanem azért ajánlati jogával nem élt s mind az 5 pályázót felterjesztette. Az igazgató-tanács pedig Székely Györgyöt ajánlotta megválasztásra. Erős és részben szenvedélyes vita támadt aztán a kérdés felett. Némelyek erősen védelmezték a vallás- és egyháztudományi szak felfogását a kijelölt egyén tudori oklevelének értékéről, mások azt vitatták, hogy az megfelel a pályázat „megfelelő” kívánalmának, míg végre szavazás döntött és dr. Székely György választott meg 45 szavazattal. A szavazatoknál üres lapok is adtak be, 5 szavazatot dr. Biacsi József kapott. Dr. Serédy József időközben visszavette pályázatát.

Erre ismét választás következett. Gazdasági választmányi elnökké Nagy Gusztáv, theologiai tanár választott meg közfelkiáltással.

Egy igazgató-tanácsosi hely is szükségessé váltott a sárospataki főiskolában s arra Ggarmathy József tornai esperes választott meg.

Hosszasabb megfontolásra adott alkalmat Béky Sámuel volt kassai lelkész és abauji esperes özvegyének, az abauji egyházmegye által pártolólág felterjesztett azon kérelme, hogy tekintettel boldogult férjének az egyházi élet terén kifejtett tevékenységére, ki még megtört, beteges testtel sem vonult vissza a közügyek szolgálatától; tekintettel a maga, gyámol- s jövedelmi forrás nélkül maradt kiskorú gyermekeinek nehéz helyzetére; tekintettel arra, hogy a boldogult az 1890. évi tavaszi egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 38-ik pontban megállapított szabályrendelet 3. §-ában jelzett csonka év első felének végén, alig pár héttel a második félév előtt halt el, kéri, hogy a kegyév egész jövedelme neki s gyermekeinek adatnék, segéd-tartás kötelezettsége mellett.

Ugyan e kérelemhez csatlakozik a kassai egyház is s kérvényében sajátos helyzetére való tekintetből, kéri az özvegy kérvényének pártolását, már csak azért is, hogy a megválasztott lelkész, még ez év folytán elfoglalhassa állomását, mely az özvegy érdekében egyáltalában összeütközésbe nem jő, a mennyiben anyagi áldozatokkal is megteszi az egyház, hogy az özvegy megállapított évi járandósága hiány nélkül részére kiadatik.

Ezekkel szemben Sárkány József egyházmegyei — sorrend szerint — legelső segédlelkész, részint az esperesi hivatalhoz intézett levelében, részint az egyházmegyei közgyűlésen szóval azon kérelmét fejezte ki, hogy törvényeink értelmében ő, a kassai egyházba, mint helyettes lelkész a kegyév tartamára rendeltessék be.

Egyházkerületünk helyeslőleg vevén tudomásul a kassai egyház és özvegy Béky Sámuelné között történt megegyezést, kivételesen, az egyházmegye által is előadott indító okok alapján, s a kassai egyház különös helyzetét is tekintve, megengedte, hogy a nevezett egyház még ez évben bevihesse megválasztott lelkészét.

A főiskolai igazgató-tanács előterjesztései kerültek ezek után sorrendre, a nyomtatásban is megjelent jegyzőkönyv alapján. A múlt évi főiskolai pénztári

számadások eredményei, valamint a költség előirányzat is tudomásul vétetett és megerősített. Minthogy a véletlen, de tetemes kiadások miatt a főiskolai pénztár ez évre különösen igen meg van terhelve, az így előálló hiányok fedezésére forrásokról kellett gondoskodni. Az egyházkerület elfogadta az igazgató-tanács indítványát, hogy a gimnáziumi tandíj reformátusoknál 16 frt, nem felekezetünkhöz tartozó növendékeknél 24 frtra emeltessék. Intézkedés tétetett a supplicatio el-törlésével főiskolánkat érdeklő veszteség pótlása iránt is, oly módon, hogy az egyházmegyeekben összefognak íratni azon összegek, a melyeket az egyes egyházak erre a célra adtak, vagy újabban felajánlanak. Püspöki hivatalunk ebben a tárgyban egy külön buzdító iratot fog az egyházmegyékhöz és egyházaikhoz intézni.

Szükséges levén intézkedni legközelebbi őszi, lel-kész szenteléssel egybekötött egyházkerületi gyűlésünk megtartásáról: a bevett sorrend szerint annak megtartása a tornai egyházmegyre következik, s az azt az egyházmegye gondnokának előszóval történt jelentése szerint, az elnökség által kitűzendő időben Miskolcra fogja elfogadni.

Az elnökség jelentette, hogy Bakos Antal, egyházkerületi pénztárnok súlyos betegsége miatt, saját kívánsága szerint is, szükséges az egyházkerületi pénztárnoki hivatal betöltése iránt intézkedni. Egyházkerületünk megbizta püspöki hivatalunkat, hogy a szokásos módon 1400 frt fizetés mellett a pályázatot hirdesse ki, a pénzügyi választmányt pedig fehévtá, hogy a pályázat eredményéről s alkalmas egyének ajánlásáról adjon előterjesztést legközelebbi őszi közgyűlésünk elé.

Indítvány tétetvén az iránt, hogy a midőn Ő Fel-sége, a magyar király megkoronáztatása 25 éves évfordulójának alkalmából, országszerte méltán oly kész örömmel és lelkesedéssel tétetnek meg az intézkedések annak megünneplésére, mi módon vehetne részt egyházkerületünk is a legméltóbban a hódolattaljes érzelmek kifejezésében. Egyházkerületünk e tekintetben abban állapodott meg, hogy miután a közeli napokban össze-ülendő konvent bizonyosan fog gondoskodni arról, hogy magyar protestáns egyházunk egyeteme hozzá legillőbb módon fejezze ki ez alkalommal örömet, háláját és hódolátát felségesen uralkodó, koronás királya előtt: egyházkerületünk a majdan történő közös megállapodás-hoz csatlakozva fog részt venni a közös, nagy nemzeti ünnep lélekemelő örömeiben.

Az elnökség jelentette, hogy a tiszántúli testvér egyházkerület május hó 17-én fogja megtartani Debrecenben megválasztott püspökének, Kiss Aron ő méltóságának beigtatási ünnepét s arra egyházkerületünket is meghívta. E meghívás örömmel és hálás köszönettel fogadtatván, egyházkerületünk üdvözlétének átadásával püspökünk vezetése mellett, Debreceni Gábor, esperes, Mitrovics Gyula, egyházkerületi egyházi főjegyző, Meczner Béla és Ragályi Béla, egyházmegyei gondnokok bizattak meg.

Ugyancsak az elnökség terjesztette elő, hogy Liszy Polyxena, budapesti római katolikus úrnő, főtisztelendő pöspök úr előtt személyesen azon ajánlatot tette, hogy kész egyházkerületünknek, mint halála után nála maradó alapítványt 2000—3000 forint tőkét átadni, oly célból, hogy annak majdani jövedelme két lelkész családból származó s a papi pályára készülő ifjúnak kiképzésére fordíttassék, oly feltétellel azonban, hogy az átadandó összegnek évi 8% kamata, az adományozó úrnőnek míg él, pontosan fizetessék. Egyházkerületünk a nemes szívű ajánlatot hálással fogadja s az e tekintetben szükséges

további intézkedéseknek megtételére püspöki hivatalunkat kéri fel.

Olvastatott a vallás- és közoktatásügyi miniszternek folyó évi ápril 3. 886. szám alatt Budapesten kelt, püspöki hivatalunkhoz intézett átirata, a melyben tudatja, hogy miután a tarnóci ev. ref. iskola, sem a népoktatásügy, sem az egészségügy követelményeinek meg nem felel, a hitközség pedig a hiányok orvoslását megtagadta, az 1868. évi 38. t.-c. 15. §-ának alapján, első ízben megintetett. Püspökünk e miniszteri leíratot az ungi egyházmegye esperesével már közölve, az ezen helyen tudomásul vétetett.

Ezzel összeköttetésben azonban egyházkerületünk már régebben hozott határozatát megújítva, felhívja az espereseket, hogy összeírva pontosan egyházmegyéjükben az üres tanítói helyeket, a további szükséges intézkedések és módok megállapítása céljából, ezekre vonatkozólag terjeszsenek hű kimutatást egyházkerületünk elé.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr két példányban megküldte, mihez tartás végett a megfelelő törvény értelmében a kisdédvönő-tanintézeteknek általa megállapított tanrendjét. Tudomásul vétetett.

Az egyes egyházmegyek nagyszámú házi ügyei, református egyházi életünk kimeríthetetlen változatosságának és sokoldalúságának eme tanúbizonyságai kerültek elő ezek után. Csak épen a közérdekűek s esetleg elvi fontosságúak azok, a melyek ismertetésem körébe tarthatnak.

Ezek közé tartozik az abauji egyházmegye azon felterjesztése, a melyben előadta, hogy az egyházmegyei domesztikai pénzkezelés sok munkával és kötelességgel jár, a pénzkezelő azonban semmi díjazásban sem részesül; kérte azért egyházkerületünket, hogy tegye meg a szükséges lépéseket a konventnél az iránt, hogy az a domesztikai pénzkezelők méltányos díjazása iránt intézkedjék. Minthogy a konvent határozatának értelmében, bár meg van engedve az, hogy a szükséghez képest, az egyházmegyek a domesztikai ügyek kezelését más egyénre bízzák, az azonban első sorban az espereseknek kötelessége, egyházkerületünk e részben az intézkedésnek szükségét nem látta, s ha valamelyik egyházmegye a domesztikai pénzek kezelését külön egyénre bizza, az, ha szükségét látja, belkörüleg intézkedhetik ezen egyénnek esetleg díjazásáról is; természetesen anélkül, hogy erre a célra a domesztikai pénztár felhasználható volna.

A gömöri egyházmegye felterjesztésében arra kérte egyházkerületünket, hogy tekintetbe véve a megváltozott viszonyokat, melyek a stóla és kiadványok ügyének egyházkerületünkben történt rendezése óta előállottak, alkosson minél előbb e tekintetben új és a megváltozott viszonyokhoz inkább illő szabályrendeletet, mely a lelkészek érdekét és khártális jogát is kellőleg szem előtt tartsa és minden egyházra kötelező legyen. Ez az ügy, tanulmányozás és javaslatétel végett, püspök úr elnöklete alatt, az esperesekből alakítandó bizottságnak adatott ki, jelentése és javaslata őszi gyűlésünkre beváratván.

Még csak azt említem meg, hogy az első napi gyűlés bevégezése után, főtisztelendő püspök úr a Korona című vendéglőbe, közös ebédre hívta meg — megszokott szívessége szerint — a gyűlés tagjait, a hol megint természetesen, lelkes pohárköszöntők mondatok református egyházunk kiválóbb egyéniségeire és magasabb érdekű egyháztársadalmi célok és eszmék iránti lelkesülésre.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Vladár József*, szini ev. ref. lelkész, a tornai lelkészek neszтора, múlt hó 28-ikán, 86 éves korában meghalt. A lelkészi pályán 55 évig működött s 40 évig volt a szini egyháznak buzgó papja. — Meghalt *Lenygyel Ferencz*, uzapanyiti lelkész is f. hó 1-én, 52 éves korában. Áldott legyen emlékezetök!

— **Az országos középiskolai tanáregyesület** elnöksége a tanító fizetések ügyében az országgyűlés elé benyújtotta a választmány által elfogadott kérvényt. Ennek utolsó pontja a felekezeti és községi tanárok szomorú helyzetére hívja fel a törvényhozás figyelmét s következőleg van szerkesztve: „A középiskolai törvény létrejöttkor, 1883-ban, csak a helyzet kényszerűségének engedett a törvényhozás, mikor nem állapította meg törvényben a középiskolai tanárok fizetésének minimumát. E mulasztást nem tette jóvá a felekezeti s községi középiskolák ügyeinek belső fejlődése. Még most is szegényes fizetések vannak egyes felekezeti és községi középiskolákban, nem is szólva arról, hogy az ezen iskolákban alkalmazott tanárok nyugdíjügye még semmiképen sincs rendezve. Ez utóbbi bajon az állam most készül a maga erejéből segíteni; az előbbin segíteni közvetve áll módjában. A törvényhozás előtt nem szükséges bővebben kifejteni azokat az állami szempontokat, melyek e kérdésben döntő fontosságúak. A felekezeti és községi középiskolák mindenben egyenlő rangúak az állami, az állam vezetése és rendelkezése alatt álló iskolákkal, tehát szükséges, hogy a jó tanítás feltételeivel is rendelkezzenek, melyek közt nem utolsó helyet foglal el a tanárok tisztességes ellátása. Azért kérjük, hogy a törvényhozás mentől előbb állapítsa meg a tanári fizetések s korpótlékok minimumát, hogy a magyar tanárok közt ne legyenek páriák, hogy a mit az egyik oldalon a tanárság ügyén lendítünk, azt a másik oldalon mások ne rontsák. A középiskolák ügye egységes szervezet, melynek minden részében egészségesnek kell lennie, hogy a maga nagy nemzeti hivatását teljesítse“.

— **Bernáth Elemér**, a felsőzempleni ev. ref. egyházmegye gondnoka, zsinati napi díjait (100 forint) egyházmegyére özvegy-árva-gyamtárának ajándékozta.

— **Értesítés.** Néhai Révész Bálint püspök irodalmi hagyatékának sajtó alá rendezése mellett annak expedíaltatása körüli munkálatok felügyelésére is vállalkozván, tisztelettel tudatom mindazokkal, kik t. Hornyánszky V. b.-pesti könyvtárúrnál ez ideig már előfizetőkül jelentkeztek, vagy az előfizetési pénzeket hozzája be is küldötték, hogy ő szíves volt úgy a megrendeők névjegyzékét, mint a hozzá beküldött pénzeket is folyó évi ápril hó 28-án hozzám átteni, s ezzel ő a mű kiadása körüli további teendőktől magát fölmentette. Midőn erről a nagyközönség értesíteni bátorkodom és t. Hornyánszky V. urnak eddigi fáradozásaiért hálás köszönetet mondok, kérem egyszersmind az illetőket, hogy az ügyre vonatkozó minden értesítéseikkel, leveleikkel, az előfizetési pénzekkel, ezentúl kizárólag hozzám forduljanak, mint a ki fogom az egymásután megjelenendő kötetek expedíaltatását is teljesíteni. Tisztelettel Debrecen 1892. ápril 29.

Csikó Lajos, theol. tanár.

— **Kormányképviselők és miniszteri biztosok az ev. ref. középiskolákban.** A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az ev. ref. középiskolák folyó évi rendes érettségi vizsgálataihoz az 1883. évi XXX. t.-c. 23. §-ából kifolyólag a következő kormányképviselőket küldötte ki: I. A *dunamelléki ev. ref. egyházkerületben*: a budapesti főgimnáziumhoz *dr. Beöthy Zsolt* budapesti

egyetemi tanárt, a halasi főgimnáziumhoz *Géresi Kálmán* debreceni főiskolai tanárt, a nagy-körösihez *dr. Hegedűs István* budapesti egyetemi tanárt. II. *A dunántúli ev. ref. egyházkerületben:* a pápai főgimnáziumhoz *dr. Nosvay Lajos* műegyetemi tanárt, a csurgói főgimnáziumhoz *dr. Török József* debreceni főiskolai tanárt. III. *A tiszáninnen ev. ref. egyházkerületben:* a miskolci főgimnáziumhoz *dr. Schilling Lajos* kolozsvári egyetemi tanárt, a sárospatakihoz pedig *Szöts Farkas* budapesti theologiai akadémiai tanárt. IV. *A tiszántúli ev. ref. egyházkerületben:* a debreceni főgimnáziumhoz *dr. Láncezy Gyula* budapesti egyetemi tanárt, a hódmezővásárhelyi főgimnáziumhoz *Zsilinszky Mihály* csongrádmezei főispánt, a mármaroszigeti főgimnáziumhoz *dr. Hegedűs István* budapesti egyetemi tanárt, a szatmári főgimnáziumhoz *dr. Ballagi Aladár* budapesti egyetemi tanárt. V. *Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben:* a zilahi főgimnáziumhoz *dr. Ballagi Aladár* budapesti egyetemi tanárt, a kolozsvári főgimnáziumhoz *dr. Hőgyes Endre* budapesti egyetemi tanárt, a marosvásárhelyi főgimnáziumhoz *György Endrét*, a M. T. Akadémia tagját, a szászvárosi és nagyenyedi főgimnáziumokhoz *dr. Csiky Kálmán* műegyetemi tanárt, a székelyudvarhelyi főgimnáziumhoz *dr. Felméry Lajos* kolozsvári egyetemi tanárt.

— **Előfizetési fölhívás.** Egyházszertartástan (Liturgia) című művemre hirdetek előfizetési fölhívást. Őszintén kimondom, mert az irodalmi plagium vádját egyáltalában nem szeretném fejemre háríttatni, hogy kiadandó művem jó részben van Oosterzee hírneves holland református theologiai tanár gyakorlati theologiai műve után készült. Az általam ismert külföldi református egyház tudományos gyakorlati theologiai írói közül ő az, ki minden tudóskodást, mély abstractiót mellőző, mégis szorosan tudományos alapon álló irányával, előadásmódjával eleitől fogva leginkább megnyerte tetszésemet, a kit követni mindig bátran mertem, s a ki tanítványának teljes készséggel merem magamat nevezni. Ő utána dolgoztam tehát főként az elméleti kérdéseknél, de szorosan magyar ev. ref. egyházunk egyház- és alkotmányjogi kérdéseiben megállapodott egyházi szokásaink rajzában, ezek méltatásában, bírálatában, vagyis az egészen gyakorlati dolgokban, mint ez egészen természetes, tőle függetlenül jártam el, úgy hogy, jó lélekkel mondhatom, egészen magyar szellemben írott Egyházszertartástant adok tanítványaim s általában olvasóim kezébe. Jelezni óhajtom azt is, hogy megjelenendő művemben nagy súlyt helyezek az egyes cultuszformák történeti alapjának kimutatására, valamint arra is, hogy a mivel közéletünkben annyiszor találkozunk, a miről annyit hallunk, megismerkedjenek művem tanulmányozói a római katolikus egyház kultuszának főbb gyakorlati kérdéseivel is. Hiszen örökigaz elv az, hogy ha magunkat jól meg akarjuk ismerni, előbb elleneseinket kell jól megismernünk. Kiadandó művem beosztása főbb vonásaiban következő lesz: 1. *Bevezetés*, melyben részletesen szólok az istenitisztelet történetéről s ebben a római katolikus miseáldozatról, valamint a liturgikai s a magyar ev. ref. ágendairodalomról. 2. *Elméleti rész*, melyben az általános vallásos, a keresztyén s az ev. reformált liturgikai alapelveket adom elő. 3. *Gyakorlati rész*, melyben a) a liturgiai kellékekről, tehát a liturgiai időről, helyről, nyelvről és öltözetéről; b) a közönséges istenitiszteletnél, a sákramentumok kiszolgáltatásánál s egyéb egyházi vallásos cselekvények végzésénél tekintetbe veendő elméleti s gyakorlati szabályokról beszélek. Természetesen ezen szakasz foglalja el Egyházszert-

tartástanom legnagyobb részét, miután itt nemcsak az istenitisztelet egyes elemeiről, nemcsak a sákramentumok kiszolgáltatásának módjáról, hanem a konfirmációról, a lelkészfölvatásról, az esketésről, az egyházkelésről s a temetésről is részletesen kell beszélnem, átvevén tudományunk körébe sok olyan kérdést és tételt is, a mi, szorosan véve, az egyházjog körébe tartozik, pl. áttérés, törvényesítés, anyakönyvvezetés, de a melyek nélkül egy Liturgika, nézetem szerint, nagyon csonka lenne; c) végül a liturgiai személyiségre nézve állítok fel néhány elvi jelentőségű tételt. Művem folyó évi június 4-re fog megjelenni, s a pünköszt ünnepe utáni napokon szétküldöm azt a tisztelt megrendelőknél. Előfizetési ára bérmentes küldéssel 1 frt leend. Szíves bizalommal kérem a támogatást. Az előfizetési pénzeket május hó 25-ig kérem hozzám (Debrecen, Fűvészkert-utca 1079.) beküldeni. Debrecen, 1892. április 30.

Csiky Lajos,
ev. ref. theologiai akadémiai tanár.

— **Agömöri ev. ref. egyházmegye** tavaszi közgyűlését április 20-án tartotta meg Alsó-Szuhán, a kedvezőtlen időjárás miatt csak közepes részvétel mellett S egy nap alatt teljesen be is végződött. Az egyház élete az elmúlt évben itt is minden tekintetben megnyugtató, sőt öröndetes volt. A buzgóság, az egyház és valóság iránt való szeretet, nem lankadt. Lelkesek és tanítók híven sáfárkodtak a reájok bízottakban. A hívek áldozatkészségének meggyőző bizonyítéka az, hogy a múlt évben, egyházi és iskolai célokra, többet ajándékoztak *öt ezer forintnál*, a templomok és iskolák építésére fordított összeg is meghaladja a *tizenhárom ezer forintot*. E gyűlésen lépett be a világi tanácsbírók díszes karába *Máriássy Andor*, ki esküjének letétele után, tartalmas beszéddel, lelkes éljenek közt, foglalta el hivatalát. Nagy tehetsége, jelleme és buzgósága, melyekkel eddig a politikai vármegyét önzetlenül, elismerések közt szolgálta, kétségen kívül sok babért fog szerezni neki az egyházi életben is, nekünk pedig nyereségünk s büszkeségünk lesz. Nagyobb vitát provokáló elvi kérdések kevés számmal fordultak elő a gyűlésen. Mindössze az egyházmegyei számvevőszék eljárása keltett a szokottnál egy kissé élénkebb vitát. Ez a pár évvel ezelőtt felállított s minden tekintetben szükséges és üdvös intézmény, ügylátszik, nem tud beilleszkedni jól az egyházmegyei élet kereteibe. Állam akar lenni az államban. Ha ez a számvevő szék így fejlődik tovább, mint ahogy elindult; azután majd az új törvény által kilátásba helyezett egyházi bíróság is életbe lép: úgy látszik, az egyház-, megyei gyűléseket el lehet dobni, akár a sutba.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

F. L. A küldemény megérkezett. Felhasználjuk. A folytatást majd — annak idejében — kérni fogom. A könyveket azért nem küldtem, mert még én sem tudok biztosat a Sz. J. célzatairól. Az utazáshoz való reményeim oszladozni kezdenek. — *Cs. L. Debrecen.* Szívesen teljesítem kérésedet. Sok szerencsét! — *G. B.* A pénz megjött s T. P. is adott már át 7 frtot. A képet magam kézbesítettem. — *R. L.* Sorát kerítjük. Még nem volt időm tüzetesen átolvasni. — *K. P.* Köszönöm; a jelzett tudósítást kíváncsian várom az eredmény miatt — *K. E.* Érdekes levelét s mellékleteit olvastam. Azt a bizonyos haldoklást már egy idő óta igazolta a tartalom is. A jubileum rövid leírását, ha végre meglesz, szívesen várom s a hibás toldalékokat akkor fogom helyreigazítani. Hogy a »közpapok« megérdemlik sorsukat s hogy a hivatalos egyház nem tesz semmit... ezek vitatható tételek; igyekezzünk rajta, hogy jobban fűjjon a lélek minden irányban. *F. L. k-r.* A 11-ik számot elküldtük.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.
A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »A presbiteri egyház-szervezet támadóinak.« *Molnár Ferenc.* — »A jogi szakoktatás, a jogakadémiák és a szakoktatási enquete.« *Dr. Bartha Béla.* — »A sárospataki főiskola Comenius idejében.« *Szinyei Gerzson.* — »Lengyel Ferenc 1836—1892.« *Pósa Lajos.* — »A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« *r. l.* — »Templomi énekek hangzatai.« *Hodossy Béla.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázatok.« — »Hirdetés.«

A presbiteri egyház-szervezet támadóinak.

A presbiteri egyház-szervezet támadói, mikor ez ellen állást foglalnak, nagyot hibáznak saját szempontjukból azzal, hogy tulajdonképpen nem magának a rendszernek alap-eszméjét támadják; nem azt nézik, a mi abban lényeges; hanem annak csupán gyakorlati, talán képzelt kinövéseit veszik keserű bírálat alá; mintha — ha ugyan e bajok csakugyan meg volnának is — egy társadalmi rendszer jóságát, vagy roszságát alaposan csak arról az oldalról lehetne megítélni. Velők szemben hát e rendszer védelmezőinek, akár mi történjék is, nem az lesz a helyes taktikájuk, hogy fegyvereiket lerakják; hanem hogy inkább azokat a további küzdelemre a protestantizmus alap-eszméjének, a szabadságnak kemény és esorbíthatatlan acélával kiéleltsék.

Gyarúságból ejtett hibák bizonyára itt is vannak, de ezek csak esetlegességek, gyengékedések, melyeknek eltüntetésével, maga a rendszer múlhatatlanul győzelmesen fog kikerülni az ellene indított harcából.

A baj ezen a téren épen abban van, a mit a konzistoriális rendszer hívei saját erősségökre szoktak felhordani, mint egyetlen mentőszert, hogy t. i. a tiszta presbiteri alapelv a centralizacio hajszájával megvesztegetett; már pedig ez a presbiteri rendszer alaptermészetében idegen plánta levén, a hiba — logikusan gondolkozó emberek előtt — bizonyosan nem a rendszer rovására lesz irándó.

A presbiteri egyház az evangéliumból kifejlődött, legnemesebb értelemben veendő nép-egyház, ha szorosán véve az evangéliomokban egyház-alkotmányról nincsen is szó; tehát ebben a centralizacio (melyről még kevésbbé lehet), melyre, nem tudjuk, melyik fogik, de jelleméhez híven törekszik a konzistoriális rendszer, már magában véve képtelenség, vagy legalább is abnormitás. Nekünk nem lehet azt gondolnunk, hogy rendszer medréből kifordulhat a világ folyása; nálunk nem a tető tartja az épületet, azt akár el is hordhatja az idő változó szele; nem baj, rakunk másat helyette, csak az alap, a falak álljanak erősen. A presbiteri egyház alap-eszméje a lelkekben, a lélek köz-szükségleteiben, magában az evangéliomban gyökerezik, azt onnan kiirtani nem lehet; sőt, ha ezt megkísértenénk, maga a természet-jog kiáltana vádat ellenünk.

A presbiteri rendszer az egyéni jogoknak a lehető szélesebb határokig menő kifejtését követeli, úgy annyira, hogy itt magának az egyházi hatalomnak forrása is, nem a kormányzatban, hanem az egyház közösségében van, mely — mint tudjuk — azt megbízás útján gyakorolja. E rendszer keretén belől tehát — ezt is tudnunk kellene — semmiféle hatalom-összevonás kormányzati tekintetekből nem jogosult, sőt — ha szükségyszerűnek látszik is, — meg nem engedhető. A konzistoriális rendszerben pedig normalis életfolyás hatalom-összevonás nélkül nem is képzelhető. Már pedig ezt az egyéni jogokat védő szabad protestáns szellem nem szenvedheti; jó lehet pápisták számára a kormányzati hatalom biztosításainak mesterkedéseire, kiknél a jog annyi, mint öntudatlan, feltétlen engedelmisség. De nekünk nem való.

A presbiteri egyházrendszer már ekképen jogot biztosítván az őt alkotó egyedeknek: a priori fel kell azokról tennie, hogy e jogokra érdemesek, azokat nem csak értik, de a köz javára értékesíteni a hajlandóság, a képesség is meg van bennök s épen ebben van a protestáns egyház-alkotmány fensége, erkölcsi tartalma minden más rendszerek felett. Itt a jogok adásával az egyéneknek teljes vallás-erkölcsi értékekre emelését, alap-eszméinkkel a lelki tökéletesedést, a szabadság kiterjesztésével a jellem szilárdságot kell cél gyanánt kitűznünk, s mindezekkel a vak engedelmisség, az erkölcsi és egyéni rabszolgaság, a centralizacio bizonybizony nem vonható egy kalap alá. Itt minden egyes nem vak eszköz, nem jobbra-balra szabadon kormányozható léghajó, melyen oda tehetünk kéjutazást, a hova akarunk, hanem öntudatosan gondolkozó, meggyőződéseitől el nem állítható, s szabadságában tetteiért magának és a közkormányzatnak felelős lény. És épen ezért én az evangéliomi presbiteri egyházszervezetben, mely a tagoknak igaz meggyőződésére, hitére s tiszta erkölcsére következetesebben apellálhat, mint akár a konzistoriális akár a papuralmi rendszer, — külső nyilvánulásaiban is erősebb hitet, tisztább erkölcsi életet várok és követek.

Hogy aztán a gyakorlati életben mindez nem így üt ki, annak oka, bizonyosan nem a presbiteri kormányforma alap-eszméje, a mire a konzistoriálisok olyan mohó vágygyal szeretnék irtó fejszájókat vetni, s a mit ügyök érdekében olyan éles szemekkel igyekeznek észre-

venni s bűnbakúl előtérbe állítani; hanem az, hogy éppen a mai, mindenképen haladni akaró kor, az elvek őszinte szeretetében nagyon szerencsétlen, hogy ma voltaképpen nincsen is igazi presbiteriánizmus, nincs magasabb értelemben vett közügy; hanem van önszeretet, zsarnokságra való hajlam, felületesség, jellem-gyöngeség, centralizatio és rejtegetett bürokrácia. E két utóbbi aztán az egésznek koronája; a legveszedelmesebb mert hatalmában biztosan érvényesülhet az önzés.

Hiszen látom én is a hibát, a bajt, de korántsem a presbiteri szervezetben, hanem inkább annak gyakorlati megvalósulása helyett abban, hogy van, akad itt-ott, a ki szájjal a legnagyobb presbiteriánus, tetteiben, a kormányzás ügyei körül a legeslegnagyobb zsarnok, a legtökéletesebb önimádó. De hát vajjon oka-e ennek a tiszta presbiteri rendszer? Oka-e annak az evangéliom, hogy még ma is a legborzasztóbb bűnök követtének el? Hiszen a tiszta presbiteriánizmus fent a legmagasabb fokú önmegtagadás, alant a legtündöklőbb jellemcsilárdás lenne, a legfenségesebb erény, maga a földre szállt paradicsom. Ha ezt kifejténők a maga teljes valóságában!.. S miért nem erre törekszünk inkább, akkor jöhetne ellenünk seregestől konzistoriálizmus, katholicizmus, jöhetnének még magok a poklok ördögei is; nem görbülhetne meg tőlük még a hajunk szála sem.

Ámde a centralizáció hívei is azt állítják, hogy az ő álláspontjuk tulajdonképpen zsinat-presbiteri, s hallottuk a zsinaton — a hol az erdélyi konzisztoriális szervezettű egyházkerület hivatalos küldöttei is megjelentek — azt a kijelentést, hogy ott csak egy sincsen olyan képviselő, a ki nem a presbiteri rendszer alapján állana, még ha a konzisztoriális systéma pártfogója is. Megfelel-e ez az állítás a valóságnak? Hiszen éppen ez utóbbiak szórják a presbiteri rendszer ellen azt a furesán hangzó vádat, hogy az önző hierarchiai hatalomra törekszik, a mi nem jogosult, mert centralizálás. S vajjon ezzel az ügyesen választott támadási taktikával ova ütnek-e a hova néznek? Valósággal a presbiteri rendszer barátainak s a centralizáció ellenségeinek bizonyítnak-e? Ki hinné ezt el? Hiszen, ha csakugyan fedezhető fel ilyen gyakorlati orvosolni való baj, e fajta papuralmi árnyék a presbiteri egyház világában, azt minden egyébbel, csak az általuk pártfogolt konzisztoriális rendszerrel, mint más oldalról behurcolt centralizációval nem lehet megorvosolni. Úgy hisszük, azt ők is elismerik, hogy egyik tévedést, egy másik még nagyobb tévedéssel helyre ütni nem lehet. De nem is a rendszer gyarlóságainak lehetetlenné tévése a konzisztoriálisok részéről megindított támadásban a mozgató erő, hanem magának a rendszernek gyengítése, megdönteni akarása, hogy így aztán a jól előkészített talajon majd biztosabban felhúzhassák az ő sajátos presbiter-konzisztoriális egyházalkotmányukat, melytől mint még soha nem látott különlegességtől várják egyedül a gyakorlati ferdeségek eltüntetését. Különben nem akarnának egy — állításuk szerint is — alapjában véve jó, nekünk meg hosszú idők viharában pótolhatatlannak bizonyult rendszert gyanúsításokkal illetni, pusztán azért, mert ahhoz a gyakorlati élet süppedékében itt-ott némi múló természetű gyarlóság köttetett, talán egyesek részéről visszaélés tapadt. Ezt tudva, az általuk megindított támadás reánk nézve a hadüzenet benyomását teszi; nem vehetjük azt egyébnek, mint alacsony, presbiterián-ellenes, (mert centralizáló) mérközni akarásnak a másik elemmel, ha ugyan köztünk ilyenről egyáltalában szó is lehet, — a hatalomért. A presbiteri egyház pedig ezt a támadást éppen azért nem ve-

heti egykedvűen, azért kell annak teljes erejével ellentállania ma és ezután, mert szerinte ez a hatalom egyszersmindenkorra elidegeníthetlennül és elhódíthatlanul jogokkal felruházott és kötelességekkel megterhelt alkotó elemeinek kezeibe tétetett le.

A bajok forrása tehát eddig is, közügyeinket illetőleg, éppen az egyéni centralizálni szerető hajlamokban volt, a mivel p. o. a konzisztoriális rendszer hívei most ébredve, gyógyítani akarnak; ezután, ha a centralizáció hivatalosan törvénybe megy, természetesen még inkább abban lesz keresendő. De vajjon szemben állva a protestáns nép-egyház megérett szellemével, érvényesülhet-e majd igazán és tökéletesen ez az irány? S ha igen, nem arra a keserű tapasztalati igazságra jutunk-e egykor, hogy voltaképpen a kath. egyház az elvek és a gyakorlati élet közt felmerülő differenciákat sokkal következetesebben, bölcsebben és békésebben tudja kiegyenlíteni, mint mi, az elvek szeretetéről, s azok lehető megvalósítására törekvésről régóta annyira híres, erős jellemünkről nevezett vastagnyakúak? Szomorú jelenségnek kell tekintenünk, hogy eddig még a protestáns elvhűség volt az eszmény, s most íme a centralizálni vágyó, alkalmazkodni szerető presbiteriánizmus meg tud elégedni azzal, ha belső tartalmából kiidegenített rendszerét úgy a hogy áttengetheti a jövőbe.

Aztán meg a centralizáció hatalmától, akár kívülről, akár belülről támadjon az fel ellenünk, — az igazat megvallva — tartanunk kell. Egyszerűen azért, mert az nem nekünk való; mert az gyakorlati szempontból is káros, veszedelmes. Nekünk nem hatalmat, nem bálványt, hanem nemes egyszerűségekre serkentő, felemelő példákat kell keresnünk és látnunk a közigazgatás minden fokán; lehető tökéletes köztársasági berendezkedést, evangéliomi elvek szerint. Veszedelmes volt eddig is, míg az esetleges centralizáló hajlamok nem voltak törvény által védve, éppen a békeség, a haladás szempontjából; még veszedelmesebb lenne ezután. Minket az emberi tévedések szomorú következményeitől, melyek bizonyára minél nagyobbak, annál terhesebbek, semmi sem képes megvédeni, csak a szabadság, a magunk feletti önrendelkezési jog, a presbiteri tökéletes egyházszervezet.

Ezt a hitet sem nyílt, sem álarcos rendszerek kedvéért nem engedhetjük lelkiünkől kivarázsolni, mert álláspontunk feladása — szerintünk — egyértelmű lenne az öngyilkossággal.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

A jogi szakoktatás, a jogakadémiák és a szakoktatási enquete.

II.

Az enquete eredményei.

Miután a jogi szakoktatás lehanyaglott s forrongásban levő helyzetét s azt is föltűntettük, hogy felsőbb tanügyünk ez ága csakis a jogakadémiák kérdésének végleges megoldásával kapcsolatban rendezhető: térjünk át már most annak a vizsgálatára, hogy ama szaktanácskozás, mely 1891. december 9-től a közoktatásügyi miniszteriumban ülésezett, minő határozatokat hozott s ez által mennyiben vitte az ügyet előre a helyes megoldás útján, különösen pedig, hogy egyházunk oktatásügyét s

anyagi érdekeit közvetlenül érintő határozatokat nem hozott-e?¹

A jogi szakoktatás reformja ugyan végelemzésben a középiskolai oktatás ügyével is összefügg, azonban ettől különválasztva is következő főfontosságú részekre bontható, s ezek: a) annak a kérdésnek eldöntése, hogy elválasztassék-e a szorosabb értelemben vett gyakorlati és a szorosabb értelemben vett tudományos képzés, s így alkossunk-e külön szakiskolákat, s külön egyetemeket? b) akár így, akár úgy dőljön el a dolog, a tanulmányi rendszer reformja; c) a vizsgálati rendszer reformja, mely az alap-, államvizsgálatokra, s a doktorátusra terjed ki; d) a jogakadémiák majdnem két évtized óta függő helyzetének a megoldása. Persze kisebb-nagyobb fontosságú részletek is vannak, de azok emez alapvető mozzanatok körül csoportosulnak.

A jogi szakoktatási ánket elé a miniszteri „Vázlat” tulajdonképp csak a vizsgálatok, s ezek közül is csak a jogtudományi államvizsgálatok rendezését utasítja, a probléma többi része egyelőre megoldatlanul hagyatott, a tanácskozás is főképp erre korlátozódott, tehát határozataiban egységes, szerves, a jogi oktatásügy minden részletén keresztülható alapelvek szerint való rendezést keresni nem lehet, sőt bizonyos tekintetben fordított eljárást látunk, mert a vizsgálati rend csak a tanulmányi szervezet korolláriuma s eredménye, tehát azután, vagy vele kapcsolatban volna szabályozandó, holott itt ép megfordítva történt: a vizsgálati rendet szabályozták, sőt annak is csak egy részét. Azonban ez jogosultságát abban találja, hogy a bajok éppen a vizsgálati s képesítési rendszer ferdeségeiben voltak leginkább érezhetők, s amellett nem kerülhetett ki az ánket, hogy a vizsgálati rendszer többi részeit, s a tanulmányi rendet is érintő fontos határozatokat ne hozzon, sőt közvetve hatalmas lépést ne tegyen a jogakadémiai kérdés megoldása felé is.

Az ánket fontosabb megállapodásai: a) *Előörölte a doktorátusi kényszert*, de nem ment odáig, hogy a jogtudomány minősítő hatását teljesen megszüntette, — s azt pusztán tudományos fokozattá tette volna, mint ezt a „Vázlat” tervezte. Az értekezlet többsége alternative határozott: vagy az újonnan szervezendő államvizsgálatot kell letenni annak, ki ügyvédi, bírói, vagy közigazgatási pályára akar lépni — persze a minősítési törvény is megfelelőleg módosítandó lesz — vagy pedig úgy, mint eddig, a jogi s illetőleg az államtudományi szigorlatot kell kiállnia. A választás magától a jelölttől függ.

Mivel azonban a szaktanácskozás végzései a közoktatási kormányra nem feltétlenül kötelezők, nem habozhatunk annak a kijelentésével, hogy ez a határozat a félúton való helytelen megállás, mely csak arra alkalmas, hogy az egyetemi tanárok érdekének kedvezzen, egyébként azonban csak hátrányokat szülhet. Vagy helyes volt eddig is a doktorátust megfosztani tudományos jellegétől, s képesítő vizsgálattá tenni, vagy nem; ha helyes volt, nincs miért reformálnunk, ha nem volt az, szakítsunk ez áldatlan rendszerrel. Amint az új államvizsgálat tervezve van, az nehezebb, bizonytalanabb sikerű lesz, mint a mostani doktorátus és mégis csekélyebb minősítést fog adni — tisztán gyakorlatit, holott a szigorlat, legalább alakilag gyakorlatit és elméletit; tehát a jövőben is többen fognak szigorlatot tenni, mint államvizsgálatot, mert ez könnyebb és hasznosabb leend. Amellett ez a rendelkezés akadályozni fogja a szigorlati rendszer helyes berendezését, mert ha Szilágyi igazságügy-miniszterrel szólva, „eredeti rendeltetésének” akarjuk azt visszaadni, vagyis tudományos, igazán tudományos minősítés próbakövévé tenni: akkor szakítani kell az eddigi eljárással, mely szerint a jogtudományi szigorlat 14 fő, s több melléktárgyból, az államtudományi tulajdonképp 10, illetőleg 11 főtárgyból áll, a mi a tudományos bemélyedést, a valódi alapos, forrástanulmányokon alapuló képzettséget lehetetlenné teszi; hanem szükséges leend a jogi szigorlatokat is, talán kissé szélesebb kiterjedésben, de mégis úgy, mint a bölcsészeti karnál van, rokon-ágak, s fő- és melléktárgyak szerint csoportosítani.

Egyszóval az államvizsgálat legyen tisztán államvizsgálat; a doktorátus tisztán tudós szigorlat.

b) *A miniszteri értekezlet által megállapított államvizsgálat három részre oszlik, u. m.: két szóbeli s egy írásbeli vizsgálatra.* S a tárgyak fölvétele s csoportosítása abból a szempontból ítélendő meg, hogy az ánket elejtette a külön jog-, és külön államtudományi vizsgálatok eszméjét, a minnek a fentartását „Pár szó . . . stb.” című füzetemben én is a leghelytelenebb intézkedésnek tartottam volt; ezzel jogi oktatásügyünk történetében egy döntő lépést tett: hosszú uralkodás után detronizálta az u. n. bifurkációt, vagyis a jogi tanfolyam tárgyainak tételes jogi, s illetőleg elméleti-közigazgatásiakra, más szóval *jog- és államtudományiakra* való felosztását is, a mivel a külön jogi s közigazgatási képesítés járt. Ez a rendszer látszólag a tudományos munka-megosztás helyes elvén alapult, de a gyakorlati élet tarthatatlannak bizonyította, mert sem a bírói, ügyvédi, ügyészi pályán működők az elméleti és közigazgatási ismeretek alapelveit, sem a közigazgatás terén alkalmazottak a tételes jogok ismeretét nem nélkülözhetik.

Az értekezlet a szóbeli vizsgálatnál a következő tárgyakat, az itt jelzett csoportosításban tartotta fenn:¹

I., vagy jogi rész.

1. *Magyar magánjog*, az osztrák magánjog nálunk hatályos részével s az egyházi házassági joggal.

Váltó- és keresk. jog.

Magyar büntető jog anyagi része.

II. Második, vagy közigazgatási (?) rész:

1. *Eljárási (alaki) jog*: polgári peres és perenkívüli eljárás, bűnvádi eljárás.

2. *Magyar közjog*. (Alkotmány-jog és közigazgatási szervezet).

3. *Magyar közigazgatási jog* (az anyagi jog főbb elvei) a pénzügyi joggal (szervezeti főbb elvek).

4. *Egyházjog* (alkotmányi rész).

Az írásbeli vizsgálat zárt helyen, ellenőrzés mellett s négy órai idő alatt, a vizsgáló-bizottság által kitűzött 3 kérdés megfejtéséből fog állni, a mely munkához segédeszközkül csakis törvénykönyvek lesznek használhatók² (bizonyára a „Rendeletek tárá” is ide értve, ha szüksége lenne rá a jelöltnek.) Az írásbeli vizsgálat a két szóbeli között, a másodikat közvetlenül megelőzőleg lesz leteendő.

Ezekre a határozatokra nem hallgathatók el néhány megjegyzést.

Azt látjuk, hogy a magyar magánjog családjogi részébe a felekezetek házassági joga is be van illesztve,

¹ Dr. Horváth Ö. »Jogi államvizsgálataink reformja.« 18. l.

² Dr. Horváth i. m. 25. l.

¹ A kérdéses ánket tanácskozásainak alapját egy »Vázlat« című munkát képezte, melynek célja a jogtudományi államvizsgálat reformálása volt. Bővebben ismertetem s méltattam »Pár szó a jogi szakoktatás reformjához«, Budapest 1891. Révai Leónál megjelent munkámban. Az ánket határozatait ismertetik: Bozóky Alajos dr. »Jogtudományi Közlöny« 1892. évi 2. sz. »Az egységes jogi államvizsgálat« című dr. Horváth Ödön a »Mármaros« 1891. évi 52. számában »Enquete a cultusminiszteriumban« c. cikkében s »Jogi államvizsgálataink reformja« c. füzetében. Budapest, 1892. Valamint e sorok írója a »Jog« 1892. évi 12—16. számaiban megjelent s »Bírálatos megjegyzések a jogi szakoktatási értekezletről« felíratot viselő közleményében.

s ez megfelel a tényleges állapotnak; azonban azt is tudjuk, hogy az igazságügyminisztériumban már folyik a szak-tanácskozás a családjog kodifikációja fölött, s a felekezeti házassági jogok zűrzavarát csakhamar fölváltja az egységes állami házassági jog, a mikor is az elméleti államvizsgálat tárgyát ez képezendi, tehát ez a rész ideiglenes jellegű.

A második szóbeli vizsgálatot helytelen „közigazgatásinak” nevezni, hiszen ott túlnyomóbbak az alaki jog tárgyai, s a mellett a magyar közjog és az egyházjog alkotmányi része sem tartozik a közigazgatáshoz.

Én részemről az I. szóbeli körébe tenném át a polgári törvénykezési rendtartást, mint az anyagi magánjog kiegészítőjét, ellenben egyúttvizsgálandónak tartom a büntető jogot és bűnvádi eljárást.

De fontosabb kifogásom is van a tervezet ellen.

Az ánket elejtette a bifurkációt, de helytelenül tette, midőn az elméleti tárgyakat annyira száműzte az új államvizsgálat köréből. Nem osztozom azok nézetében, kik a római jogot és a jogbölcsestsézetet is felveendőkné tartják; — ezek alapvető tudományok, melyek helye az alapvizsgálatok körében van, a belőlök szerzett magasabb tudományos képzettség pedig a szigorlatoknál igazolandó.

Hanem egyrészt azért, mert ez a vizsgálat közgazgatási pályákra is képesít, másrészt a tárgyak nagyfontosságánál, belső természeténél és korunk művelődésének irányánál fogva a politika, különösen pedig a statisztika alapelemeit felveendőkné tartanám.

Vajjon szólhatunk-e igazi jog- és államtudományi képesítésről, politikai és statisztikai iskolázottság nélkül? Azt hiszem, nem. Pedig e tárgyakat, különösen a fontosabb statisztikát, ifjúságunk ama része, mely nem fog szigorlatot tenni, egészen el fogja hanyagolni, mert csakis doktorátus, a statisztika épen csak az államtudományi doktorátus tárgyát képezi, az új államvizsgálatból teljesen kiesik. Pedig jól tudjuk, mit jelent az oly tárgyak beírása s „hallgatása,” (?) melyek a vizsgálatoknál nem szerepelnek.

Még az a szerencse, hogy a nemzetgazdaságtan elemei ott szerepelnek a II. alapvizsgálaton, mert különben megcsúszna, *hogy joghallgató ifjúságunk épen az emberiséget forrongásba hozó s a társadalom és állam jövőjét átalakító sosialis eszmékkel s az ezek alapját képező statisztikai kutatások eredményével maradna teljesen ismeretlen.*

Ép azért nem két, hanem három szóbeli vizsgálatot tartanék szükségesnek, a két most említett tantárgy felvételével; de erre aligha van nekem és elvárataimnak kilátásunk. Ép azért újítom meg azt, az indítványomat, melyet már másutt is tettem¹; hogy a közjogot, mint a mely az új államvizsgálat tárgya leendő, mostani helyéről, a II. alapvizsgálatból teljesen vegyék ki s helyét, a tanulmányi rendszer megfelelő átalakításával, a statisztika és politika foglalja el. A jogbölcsestsézet, a nemzetgazdaság- és pénzügytan a politika és statisztika egy teljesen összhangzatos egészet képeznének; első évben a jog- és alkotmánytörténet a római joggal, mint a jog története, a második évben a fentemlített elméleti studiumok adnák meg azt az alapot, melyre a tételes jogok előadásának s tudásának épülete aránylag biztosan volna építhető². Határozottan helytelennek tartanám azt, hogy a közjog helyét a pandekta-jog részére foglalják le,³ mely aztán a II. alap-

vizsgálat tárgyát képezze. Bár tanrendszerünk legkedvezményesebb tárgya a római jog: elismerem, hogy ez kiváló fontosságánál fogva történik s szívesen látnám, ha a pandektajog félévi 4 órás kötelező speciál kollégium tárgyát alkotná, de a római jogot két évfolyam s két vizsgálat tárgyává tenni a többi tanszakok sérelme nélkül nem lehet.

A szóbeli vizsgálat díja 25 frt, a javítóé 15 frt, az írásbeli vizsgálaté 20 frt leendő. Írásbeli vizsgálatnál csak ismétlésnek van helye, javításnak nincs. Szóbelinél javításnak akkor, ha vagy egy tárgyból, vagy egy csoportot alkotó rokon tárgyakból volt elégtelen az eredmény. Több csoportú tárgyakból való sikertelenség folytán ismétlő vizsgálat teendő, mely kétszer kísérhető meg, sőt a második ismétlés után még javításnak is lehet helye.¹ Első ízben 3, második ízben 6 hó múlva lehet ismételni, javítani pedig 6 hét után.

(Vége köv.) Dr. Bartha Béla.

TÁRCZA.

II. A sárospataki főiskola Comenius idejében.

(Vége).

Szerencsésebbek voltak az iskolaügyi újításokkal, mert itt egyelőre azok is velők tartottak, a kik egyház-kormányzati elveikkel szemben, ellentétes állást foglaltak el. Veréci Ferenc és Szilágyi Benjámin István, Tolnai János és Medgyesy Pál mindnyájan megegyeztek abban, hogy az eddigi iskolai rendszer tarthatatlan. Lehetetlen volt be nem látniok, hogy a hosszúra nyúlt iskolai pályán, kinzó gyötrelmek és lélekölő vesződések közt, temérdek időt fordítanak a latin nyelv grammaticai, rhetorikai és logikai betanulására és mégis nemcsak az, hogy latinul meg nem tanulnak a növendékek, hanem a mi fődolog, a gyakorlati életre oly szükséges realismeretek és ügyességek elsajátítása nélkül kerülnek ki az iskolából. Senki sem tudta ezt jobban, mint Rákóczi Zsigmond, a ki a „schola aulicában”, Keresztúry Pál vezetésével a *Rattich* újabb és jobb módszere szerint tanulta a latin nyelvet.³⁴ E baj általános volt akkor egész Európában, s orvoslása számos kiváló tudóst foglalkoztatott. Ezek közül való volt *Comenius Amos János* is, kinek ide tartozó „Janua linguarum reserata” című műve oly kapóssá vált, hogy mindjárt kijövele után (1631), rövid idő alatt 14 európai és ázsiai,³⁵ 1643-ban magyar nyelvre is lefordítottatott³⁶ és iskolánkban már az 1648-ik tanrendszer szerint tankönyvvül van felvéve. Már ez a becses tankönyv is, mely a mellett, hogy a latin nyelv tanítását megkönnyítette, egyúttal a realismereteket is felveszi, méltán *Comeniusra* fordította a mi előljáráságunk figyelmét. Még inkább fokozta az iránta való érdekeltiséget pansophiai törekvése, mely a „Prodromus Pansophiae (1639.)” című vázlat után lett ismeretessé, oly művet helyezvén kilátásba, mely az emberi tudás összes kincseit felölelné, a tudni valókat az Isten, természet és józanész elvei szerint rendezné, a tudományokat egymással kapcsolatba hozva egy közös alapra fektetné, s aztán az iskolák ezen rendszer szellemében rendeztetnének be.³⁷ E törekvés híre, mely az európai tudósokat feszült

¹ Horváth, i. m. 19. l.

³⁴ Lásd Szilágyi S. Rákóczi Zsigmond 21. l.

³⁵ Lásd Comenius Schola ludus című művének előjáró-beszédét az amsterdami 1656-iki kiadásban.

³⁶ Lásd Szabó K. Régi m. k. I. k. 749. sz.

³⁷ Lásd Comenius Ausgewählte Schriften II. B. a hol a »Prodromus Pansophiae« német fordításban olvasható.

¹ »Jog.« ez idei 15. sz.

² Érdekes, hogy Horváth i. m. 41. lapján majdnem ezt az indítványt teszi, holott az én »Jog«-beli cikkem már januárban be volt küldve, tehát egymástól teljesen függetlenül dolgoztunk.

³ S ebben teljesen elütő az én nézetem Horváthétól s Bozókyétól.

várakozásban tartotta, melyről a mieink valószínűleg Bisterfeld és Tolnai útján vettek tudomást: volt oka annak, hogy a tudományok és iskolák európai hírvé reformátorát I. Rákóczy György már 1643-ban meghívta Alstedius helyére a gyulafehérvári főiskolába.³⁸ A nagy száműzött ekkor még nem volt hajlandó elfogadni a meghívást, noha a fejedelem kilátásba helyezte a cseh-morva testvérek részére nyújtandó segítyt is. Azt hitte, még ekkor az annyit csalódott ember, hogy a svédek segítségével Lengyel- és Magyarországon élő hitfelei visszatérhetnek hazájukba s ő hátralévő életét nemzete boldogítására fogja szentelhetni. Ámde a svédek cserbe hagyták őket s az osnabrücki béke folytán örökre hontalanokká lettek.³⁹ Ez időtájt éppen jókor érkeztek Comeniushoz Lorántfy Zsuzsánna és Rákóczy Zsigmond levelei, melyben arra kérik, hogy költözzék Sárospatakra és alakítsa át az iskolát a Pansophia szellemében. Zsigmond hercegtől egy levelet éppen az 1650-ik év elején kapott, midőn neki hitfelei látogatására Magyarországra kellett jönni.⁴⁰ Utközben Eperjesen betért Klobusiczky Andrásnak is, a ki szívesen fogadta és kérte, hogy látogassa meg a fejedelemasszonyt. A husvétot hitfelei közt Szakolcán és Puchón töltötte, mely az özvegy fejedelemné birtoka volt. Itt közös ügyeik megbeszélése után előkerült az ifjú herceg legközelebbi meghívó levele is. Hitfelei kérve kérték, hogy személyesen menjen Sárospatakra s mutassa ki halálát ama nagy kegyességért, hogy ők a fejedelem birtokain oly régóta, békében és nyugalomban élhetnek. Befolyással volt elhatározására Drabik Miklós egykori tanulótlársa, a ki rendkívüli isteni kijelentések birtokában azt jósolta, hogy Rákóczy Zsigmond király lesz, s tőle várhatják a száműzött cseh-morva testvérek a szabadságot s általában a dolgok jobb rendjének bekövetkezését. Elindult tehát s május havában Sárospatakra érkezett s innen a fejedelmi családdal Tokajba rándult, a hol a papok és tudósok jelenlétében 8 napig tartott a tanácskozás.⁴¹ A tárgy megbeszélése után „Illustis scholae Patachinae idea” címen írásba adta elő véleményét, vázolván az ő eszménye szerinti iskolát. Ebben oly intézetet tervez, melyben a növendékek, szegények és gazdagok egyaránt, minden tudni valók elsajátítása által, igaz emberi műveltségre neveltetnének oly módon, hogy a mit tudnak, azt cselekedetben és beszédben érvényesíteni is képesek legyenek. Minden osztálynak külön tantermet és tanárt, s a tanároknak tisztességes fizetést kívánt. A tanulókat, kik mind az iskolaépületében laktak, nemcsak a tandíj fizetése alól óhajtja felmenteni, hanem ezen felül tápintézeti jótéteményben is részesíteni ingyen, vagy csekély díjért. Kiköti, hogy ezek közé egy néhány cseh-morva tanuló is felvétessék. A tápintézet berendezése költségeinek fedezéséül számít arra, hogy majd a fejedelmi ház példáját más jómódu birtokosok is fogják követni. Végül feltételül tűzi, hogy a nyomda, melyhez különben a betűk még az öreg fejedelem idejében meghozattak, kellően felszereltesse. Az ifjú herceg helyeslően a tervet, maradásra szólította fel Comeniumot, de ez még dolgai rendbe hozása végett vissza ment Lissára, magával vivén ama leveleket, melyekben Zsigmond herceg az ő elbocsátását Geer Lajostól és a lissai előljáró-

ságtól kérte.⁴² 1650. október 6-án indult el Lissáról családjával, s november 20-án érkezett Sárospatakra. A fejedelmi család oly fizetést rendelt neki készpénzben és terményekben, mely mai értékre átszámítva 6000 frtra rug, melynél az egész uradalomban csak Klobusiczky Andrásnak volt nagyobb fizetése.⁴³ November 24-én tartotta beköszönő-beszédét fényes közönség jelenlétében a „Lelki tehetségek kimiveléséről” (de cultura ingeniorum), melyben kifejtve az igaz műveltség lényegét, nyílt színtességgel szemökbe mondja a magyaroknak, hogy ők az anyagi és szellemi fejlődés útján még igen hátra vannak, de hivatkozva nemzeti önértetőkre, buzdítja őket s megjelöli azokat az utakat és módokat, melyeknek felhasználásával, más nemzetek példájára a műveltség kellő magaslatára eljuthatnak. E végből ajánlja a családi és házi nevelés megjavítását, minden helyen iskolák állítását, jó, különösen magyar könyvek nyomtatását, a művelt külfölddel való érüklözést, a köznépek a tunyaságtól és restségtől való elszoktatását hasznos foglalkozások által, a jobbágyokkal való emberségesebb bánásmódot, végre a hívek valláserkölcsei életének jobb gondozását a lelkészek által. Sárospatakot a muzsák kedves és alkalmas lakóhelyének tartja; sárosak ugyan útcái, mint mondja, de reményét fejezi ki, hogy azok, talán még az ő érése, ki lesznek kövezve, s a fa-viskók helyett kőépületek emelkednek.⁴⁴ Négy nap múlva, november 28-án szükségét érezte annak, hogy egy más beszédet tartson ily cím alatt: „A könyvek okos olvasásáról”. Ebben ismét gazdag tapasztalatainak tárházát nyitja fel azok előtt, a kik tudományos téren biztosan haladni és sikerrel munkálkodni akarnak. Értékét bizonyára még ma sem vesztette el.⁴⁵ E két beszéd volt a sárospataki iskola első ízbeli nyomdájának legelső terméke 1650-ben. Még ez évben elkészítette és 1651-ben Rákóczy Zsigmondnak ajánlván kiadta „Scholae pansophicae delineatio” című művét,⁴⁶ melyben a tokaji megállapodás szerint felállítandó iskola tervét egész részletességgel kifejti. Két tanfolyamra osztott iskolát akar s kívánja, hogy ezen két év alatt az életre szükséges minden hasznos ismeretet mindenki elsajátítsa. Ezt ő úgy óhajtja, hogy a szükségesek a szükségtelenektől elválasztatván, semmi se legyen olyan az égen és a földön, a vízben és a föld mélyében, az emberi testben és lélekben, vagy a szentírásban, az ipar, mezőgazdaság, az egyházi és állami élet körében, a mit a tanulók lényegében meg ne ismernének. De az ismeret még magában nem elég; a belátással, a tudással a cselekvést is össze kell kötni, hogy a bölcsesség iskolájából kikerült ifjak, gyakorlati emberekké váljanak, a kik az élet minden viszonyai közt mint szorgalmas, munkás, mindenre kész ügyes emberek, használhatók és megbízhatók legyenek. Végre az ismeret alaposságához és a cselekvés helyességéhez köti még a beszédbeli készséget és ügyességet is. E hármas célnak a keresztyéniség szel-

³⁸ Lásd Beeger és Zoubek fentebbi művét 82—83. 119—22. l.

³⁹ Lásd Comenius nach seinem Leben, und seinem Schriften von J. Beeger und Franz Zoubek 72. l. Primitiae laborum 117. és 118. l. Szilágyi S., Rákóczy Zs. 122. l.

⁴⁰ Lásd De vocatione in Hungariam brevis narratiuncula nálunk Szathmáry K. György Historia scholae Sárospataki című művében. Primitiae laborum 112. l.

⁴¹ Lásd Kvacsa János «Comenius és a Rákóczyak» című becses értekezését a Budapesti Szemle 1889. évf. Kvacsa legjobban ismeri nálunk Comenius életét és magyarországi működését.

⁴² Lásd Illustris scholae Patachinae idea. Nálunk Szathmáry K. György id. művében 143—150. l. Beeger és Zoubek hibásan állítják, hogy Tolnai akkor tokaji pap és Rákóczy Zs. egykori nevelője volt. Az sem áll, hogy Comenius a Tokajban kikötött feltételek közt egy természettani gyűjteménynek és egy könyvtárnak felállítását is említette volna. Iskoláknak már azelőtt is volt, még pedig rendezett könyvtára. L. Szinyei G. a sárospataki főiskola könyvtár története. A nyomdának is nem újból való felállításáról, hanem csak gazdagabb felszereléséről és jóra való betűszedőkkel való ellátásáról lehetett szó. L. I. Rákóczy Gy. és Tolnai István levelezését a »Prot. Egyházi és Iskolai Lap« 1875. évf. és Medgyesi Pál levele 1649-ről az »Erdélyi Prot. Közlöny« 1876-ik évfolyam.

⁴³ Szilágyi Sándor Lorántfy Zs. c. műve 43—77. l.

⁴⁴ Lásd Primitiae laborum 8—42 l.

⁴⁵ Lásd u. ott 43—54 l.

⁴⁶ Lásd Szathmáry K. Gy. Historia scholae c. művét és Comenius Ausgewählte Schriften II. B. Aus dem lateinischen übersetzt von J. Beeger und dr. J. Leutbecher.

lemében való megvalósítását a mily szükségesnek, époly lehetségesnek tartja jó könyvek, jó tanítók és jó módszer segítségével, mely a természet törvényeit ellesve mindenkire nézve könnyűvé, kellemessé és kíváncsisá teszi az iskolát. Ily módon az iskola nem lesz többé az elmék tévesztője, tömlőc, vagy kánpad, hanem kedves és gyönyörűségecs mulatóhely. Hogy ez így legyen, pontos rendet kíván iskolája berendezésénél 1) a dologra, 2) a személyekre, 3) a helyre, 4) az időre, 5) a könyvekre, 6) a foglalkozásra, 7) a szünidőre nézve. Az iskolát e tekintetben egy jól járó órához hasonlítja, melyben a legkisebb alkatrész is a szabályszerű és egyenletes mozgás szolgálatában áll.

1. A *dolgok rendje* megkívánja, hogy a tanításnál és a tanulásnál *a)* az előbbvalót előbb vegyünk elő, nevezetesen előbb az érzéki tárgyakat, majd az értelemre végre a hitre tartozókat; előbb az egészet, azután a részeket, a nemet a faj előtt, ezt az egyed előtt; előbb az egyszerűt, azután az összetettet. *b)* A fontosabbat határozottabban tanítsuk, fontosabb pedig az Isten, mint az ember, az ember mint más dolgok, a lélek mint a test, a jó erkölcs mint a tudomány. *c)* Az együvé tartozókat egyszerre összefüggésben tanítsuk, p. az írást az olvasással, a dolgok értékét azok megnevezésével, a megértést a cselekvéssel és a beszéddel.

2. A *személyek rendje* megkívánja, hogy az egykorú és egyenlő előhaladású gyermekek egy osztályba soroztassanak. Hét osztályt vesz fel, melyeket így nevez el: első vagy vestibularis, második vagy janualis, harmadik vagy atrialis, negyedik vagy bölcsészeti, ötödik vagy logikai, hatodik vagy politikai, hetedik vagy theologiai. Az első három az érzékek segélyével alapot teremt, a második három a nyert alapokon a dolgok lényegébe hatol, a hetedik Istenhez emel.

3. A *könyvek rendje* azzal jár, hogy minden osztálynak csak egyetlenegy könyve legyen, melyben az illető osztály tananyaga mind befoglaltassék, s úgy legyen szerkesztve, hogy abban a tanár vagy a tanuló ne tévelyegjen mint valami tömkelegben, hanem gyönyörködjen mint valami szép kis kertben.

4. A *helyre vonatkozó rend* követeli *a)* Hogy minden osztálynak külön tanterme legyen, hogy egyik osztály ne zavarja a másikat az ő külön foglalkozásával. *b)* Hogy a tanulók a tantermekben tizedekre osztva egy-egy felügyelő vezetése alatt üljenek. Ezek a felügyelők az idősebb, tehetségesebb és szorgalmasabb tanuló társak közül választandók. Kötelességök ellenőrizni, hogy tizedeknek minden tagja jelen van-e, felvigyázni, hogy mindenki azt csinálja, a mit kell, továbbá segíteni azokat, a kik gyengébbek és nem haladhatnak a többiekkel. *c)* Hogy a tanárnak alkalmas helye legyen a tanteremben, honnan ő mindenkit láthasson, s őt is mindenki láthassa, hogy mint az ő világának napja mindenki egyformán szórhassa szellemének sugarát. Ezért a tanszék emelkedett helyen legyen, szembe az ablakokkal.

5. Az *idő rendjére* nézve szükséges, hogy a kiszabott tananyag évek, hónapok, napok és órák szerint pontosan elvégeztessék. Ily célból kívánja, hogy minden osztály egyszerre végezzen tavaszkor, vagy a mit jobbnak tart, őszzel. Ezen időn kívül senkit sem lehet felvenni az iskolába, hogy mindenki egyformán haladhasson. Minden osztály tananyaga a közép tehetségeknek lévén kiszámítva, a jobb tehetségűeknek magán olvasmányt kell adni, hogy tetterejük működésben tartassék, a gyengébbeket pedig minden módon támogatni kell, hogy amazokat utóljérjék. A napi órák számát hatra szabja, de ezek közt is szüneteket kíván. A délelőtti órában a lé-

lek magasabb erőit foglalkoztatja; délutánra a zene, irány és más gyakorlatok esnek. Mindent az iskolában kíván elvégezni, kivált az alsóbb osztályokban, a házi feladványok adását nem engedi meg, mert a gyermek természeténél fogva, azt a mit neki házi feladványul hagnak, rendesen felületesen, hanyagúl és hibásan végezi, az ilyen munka pedig jobb ha elmarad.

6. A *foglalkozási rendre* nézve I. elsőrendű, II. másodrendű és III. harmadrendű foglalkozásokat különböztet meg. I. Az első rendű foglalkozásokhoz számítja a nyelveket, a bölcsészetet és a vallást, s azt kívánja, hogy ezek 1. minden osztályon keresztül üzessenek úgy, hogy *a)* az érzékek mindig élesebb megfigyelésre, *b)* az értelem mélyebb belátásra, *c)* az emlékezet könnyebb és biztosabb működésre, *d)* a nyelv helyesebb és szebb kifejezésre, *e)* a kéz ügyesebb és művészebb kivitelre képeztessék, *f)* az erkölcs tisztább s nemesebbé, *g)* a valóság hitbéli erős meggyőződésé válják. 2. Fokozatosan taníttassanak, mely abban áll, hogy a mint az első osztályban az alapot megvetettük, azt a többi osztályban mindig növekedő arányban gyarapítsuk. E fogalmat minden foglalkozásra nézve világosan kifejti. 3. Hogy egy s ugyanazon módszert használjunk, mely abban áll, hogy egyszerre és egymás mellett adjuk a tárgyat, gondolatot és a szót; a tudást, az ismeretet és az alkalmazást; a példát, a szabályt és a gyakorlatot, mely utóbbinál szükséges az elemutatás és elécsinálás. II. A másodrendű foglalkozások közé számítja 1. a történetet, melyből a 3-ik osztályban a mindennapi életre vonatkozó erkölcsi elbeszéléseket, a IV-ik osztályban a természetrajzot, az V-ikben a mesterségek és találmányok történetét, a VI-ikben a szokások történetét, végre a VII-ik osztályban az egyetemes történetet. 2. A különféle szellemi foglalkozásokat, melynek *a)* az érzékek, *b)* az értelem, *c)* az emlékezet, *d)* a történet, *e)* az irány, *f)* a nyelv, *g)* a zene, *h)* erkölcsi, végre *i)* a kegyességi gyakorlatok. Mindegyik tárgyra nézve elmondja a módozatot. Pl. Az *érzékek* gyakorlására nézve kívánja, hogy mentül többet szemléltessünk, ne mi beszéljünk tanítványainkhoz, hanem magok a dolgok, mint Isten, a ki csak kevés szabályt tűz elénk az ő kijelentett akarata által, de annál többet beszél hozzánk a természet csudái által. Ezért kívánja, hogy az egyes osztályok tantermei megfelelő rajzokkal, képekkel, mintákkal, táblázatokkal láttassanak el. Az *értelem* gyakorlására a hetenkénti ismétlések és a vizsgálatok szolgálnak. Az *emlékező* tehetség gyakorlására nem tartja szükségesnek, hogy magánlag valamit könyv nélkül tanultassunk, megelégszik az ismétlésekkel és a tanulók által hetenként tartandó vetélkedésekkel, midőn egyik versenyre hívja és leveti helyéről a másikat. Ezen kívül vannak a holnaponkénti vizsgák az igazgató, a negyedévi és a gondnokság, és az évenkéntiek az egész előjáróság jelenlétében. A *nyelv* gyakorlására inkább óvószerű, mint büntetési eszközül az ugynevezett *Priscianomastixot* (Priscianvesszeje) ajánlja, egy tisztapapírból összevarrt könyvecskét, melyben a latin nyelv szabályai ellen elkövetett hibáit kiki sajátkezüleg tartozott beírni. A kinél ez a jel volt, valamit betanulni és felmondani tartozott, a kinél éjszakára is ott maradt, kétszeresen kapta a büntetést. Ismételt esetben a büntetés mindig fokozódott. A hanggyakorlatoknál nemcsak az egyházi énekeket kívánja Dávid példája szerint, hanem általában a zenét s a különböző hangszereken való játszást is ajánlja. Az erkölcsi gyakorlatokra különös súlyt kíván fektetni. E végből ajánlja, hogy a növendékek időnkint különféle megbízásokat kapjanak a tanároktól, melyekről aztán ügyesen beszámoljanak, s megengedi, hogy bizonyos napokon törvényszéket tartsanak,

s így az iskola azt tegye, a mi egy jól rendezett átlamban történik. A kegyesség gyakorlása abban áll, hogy a tanulók lefekvés előtt és felkelés után, evés előtt és után, óra előtt és után buzgón imádkoznak, vagy énekelnek. III. A harmadrendű foglalkozások közé ama gyakorlatokat számítja, melyek a lélek műveltségét csak közvetve mozdítják elé az által, hogy a testet erőssé, ügyessé és alkalmassá teszik a szellem szolgálatára. Ide tartoznak 1) a mozgási gyakorlatok, mint futás, ugrálás, birkózás, lapdázás, tekézés és a szembekötődsdi. 2) Némely ülő játékok, p. a sakkozás, de a kártyát és kockajátékot határozottan eltiltja. 3) A színi előadások, melyek mellett az egyházi törvényekben gyökeredző papi elfogultsággal szemben egész lelkesedéssel és a meggyőződés erejével izgat.

7. A *szünidők rendje* kívánja, hogy a komoly foglalkozásokat időnkint szünetek váltsák fel óránként, naponként, hetenkint és évenként. Ily célból minden tanóra után egy félórai szórakozást, ebéd és vacsora után legalább egy órai sétát, az egész napi munka után 8 órai alvást szab meg estveli 8 órától reggeli 4 óráig. Szerda és szombaton délután minden iskolai munka szünetel. A sátoros ünnepek alkalmával ünnep előtt egy hetet és ünnep után is ugyancsak egy hetet enged és végre a szünet miatt egy hónapot. Ő előtte a sátoros ünnepekre három-három hét, aratásra és szüretre egy-egy hónap esett.

Hogy rendszerét még átlátszóbbá tegye a „Delneatio” második részében leírja az egyes osztályokat, s osztályról-osztályra megjelöli a kört, melyben mozogni s a tantárgyakat, melyeket tanítani kell. A harmadik részben „Deliberatio” címen, amaz ellenvetésekre felel meg, melyek a „Pansophia” szellemében felállítandó iskola ellen hozhatók fel. Különösen azoknak felel itt, a kik kétségbe vonják, hogy a hét év elégséges lenne a nagy feladat megoldására. Ezeknek igenlőleg válaszol. A folytonos haladásban, mondja ő, nagy erő van. Hogy gyorsan oda jussunk, a hová akarunk, nem szükség szaladnunk, csak vissza ne maradjunk. A kitartás csodákat mivel. Az eső csepp nem erővel, hanem csak gyakori eséssel simítja meg a követ. Mily aprók azok a szemecskék, melyeket a hangyák cipelnek, mégis egy nyáron át egész egy nagy halmot csinálnak azokból. A kivitelre négy dolgot tart szükségesnek: *könyveket, termeket, tanulókat és tanítókat*. A könyvek előállítására nézve elismeri, hogy oly sok és tervszerűen, s egészen új modorban készíthető könyvek szerkesztése végetlen nagy munkával és fáradsággal fog járni; bevallja, hogy ily nagy munka ő tőle, a ki sírjához közel áll, nem telik, de hivatkozva több mint 20 évi előmunkálataira, igéri, hogy egyik vagy másik magyar tudós segítségével, legalább az alsó osztályok tankönyveit elkészítheti, a többi, a tovább fejlesztést utódaira, tanítványaira bizza. Columbushoz hasonlítja magát, a ki még nem fedezhette fel az egész Amerikát, de utódaira nézve lehetővé tette az egész száraz földnek és a körülete fekvő szigeteknek felfedezését is. A kivitel sikerét másodsorban attól teszi függővé, hogy minden osztály számára külön-külön tanterem építtessék és hiszi, hogy azok, a kik e célt elérni óhajtják, erről gondoskodni fognak. A mi a tanítványokat illeti: úgy gondolja, hogy azokban nem lesz hiány, mint a hogy forró nyárban mindig van elég növény, mely a hulló harmatcseppeket felszítja. Csak lakásokról és tápintézetéről kell gondoskodni. Az utóbbira nézve most már ingyenes, féldíjas és egész díjasok osztályát különbözteti meg. A kivitelnél legnagyobb gondot fog adni szerinte, a jóra való állandó tanárok felfogadása, a kik a „Pansophia” szellemét átértve, a feladás nagyságához mért

általános képzettséggel birjanak. Az ilyeneket, még pedig magyar embereket, bármi áron meg kell nyerni és oly fizetéssel ellátni, hogy semmi más hivatalra ne vágyakozzanak. Szerinte az igazi tanárok többet tesznek a haza, az egyház, az állam javára, mint minden más hivatalnokok. Végül még arra az ellenvetésre felel, hogy ez a sokféle tetemes kiadás honnan fedeztessék. Erre azt válaszolja, hogy azok, a kiket Isten jobb móddal, nagy vagyonnal áldott meg, nem tehetnek szebbet, mintha ily célra. Isten dicsőségére, áldoznak. A fejedelmeket lelkesítheti az a példa, mely az ő testamentomban áll előttünk; nevezetesen az a buzgóság és áldozatkészség, melyet az Izráel fiai a sz. sátor építésénél tanúsítottak. A nagyok, a hatalmasok példáját követni fogják a szegényebbek is, kivált ha áldozatkészségek az utókor számára emlékkönyvbe vezettetik, mint Nehemiás profétánál azok, a kik Jeruzsálem kőfalainak építéséhez hozzájárultak.

Szinyei Gerzson.

LENGYEL FERENCZ,

1836—1892.

Május 1-én, reggeli $\frac{1}{2}$ 10 órakor, épen midőn megkondultak az imára hívogató harangok, akkor hagyta ott az ég felé vágyódó lélek összetört porsótörát, — mintha csak ez ismerős hangok szárnyain repült volna el égi honába. Midőn a megújult természet először ölté magára májusi ékes köntösét: akkor köszöntött be ő hozzá a halál komor tele, — mintha csak azon éles ellentét súlya alatt tört volna ketté életének fája, mely az ő kínos vergődése s a nevető természet képe között, e tavaszi reggelen beállott.

Egy oly férfiú dőlt ki soraink közül *Lengyel Ferencz* uzapanyiti lélekészársunkban, kinek a földi örömből, boldogságból nagyon is kevés, a szenvedésből, tusakodásból pedig — kivált élte végén — nagyon is sok jutott osztályrészül. 56 évet élt, de csak az utolsó egy év alatt többet szenvedett, mint tíz más egy hosszú életen keresztül. Gyenge, beteges test-szervezete úgyszólván állandó fészke volt a kínzó fájdalomnak; a miért is ritkán lehetett az ő homlokán látni a jó kedv derűjét; ritkán lehetett hallani, hogy egy-egy tréfás szó elröppent volna ajkairól; de ritkán azt is, hogy a keserű panasz, elégtelenség zugolódás kitört volna a zaklatott kebelből. Türet békén, szenvedett szelid önmegadással.

A testébe adatott szűrő tövissek elzárták előle a társas élet örömeinek forrását is, s ő szerényen elvonulva kisdied hajlékába, végezte a rábízott munkát csendben, zajtalanul, de odaadó buzgalommal és hűséggel. Mint lelkész — testi gyengeségei dacára is — igyekezett megfelelni azon magasztos kötelességnek, melyet egy — sok tekintetben zilált viszonyok közt levő — gyülekezet vezetése, gondozása vállaira rakott. Mint ember jószívű, szelid lelkületű, páratlanul szerény. A ki házának vendége volt olykor-olykor, tapasztalhatta, hogy az a szív, mely szeretetével nem szokott s nem tudott kérkedni: tudott melegen érezni; az a lélek, mely nem vágyott magasba repülni: tudott a jóért, nemesért hevülni. Mint férj és családanya gyöngéd, övét imáadásig szerető. Családi élete volt az a kis világ, hol lelke fel-felderült, a testében dúló fájdalom dacára is, mint a felleg közül kiszabadult nap-sugár; de ennek a kis világnak kék ege is elborult negyedfél hónappal ezelőtt, hogy többé ki se derüljön ő felette soha!...

A különben is gyenge szervezetű férfiút egy év előtt kisebb fokú szélhűdés érte, mely teljesen képtelenné tette lelkési tisztjeinek teljesítésére, s csak néha-néha hagyhatta el kórágyát is. Volt egy gondos, hű ápolója: jó felesége. Azonban az isteni bölcseségnek tetszett az ő szelid szolgáját még erősebben is megdorgálni!.. Azt az önfeláldozó nőt, azt a hű feleséget ez év január 15-én kísértük ki a temetőbe. Influenzából fejlődött tüdőlob oltotta ki életét!

A jó nő elvesztése végkép összetörte aztán testben, lélekben egyaránt. Ettől fogva már csak halálvergődés volt élete. Lelkére sötét homály borult, mely miatt nem láthatta tisztán az eseményeket, annyira, hogy nevének halála is sokszor hihetetlennek tűnt fel előtte. Így vívódott, tusakodott a beteg lélek, keresve enyhületet; keresve fényugárt a sötétben, míg nem az május elsejének reggelén, besütött hajléka ablakán, — eljött a jóltevő, a megváltó halál!

Temetése e hó 3-án délután ment végbe. Ott álltak koporsója körül itt maradt övéin, rokonain kívül a lelkési s tanítói karból számosan; a tisztviselők, jó barátok serege szép számmal; az uzapanyit-tamási egyház kicsinyje-nagyja. A koporsó felett *Kupai Dénes* vályi lelkész mondott gyászbeszédet és imát; beszélvén és imádkozván oly szépen, oly igazán szívből és szívhez szóló hangokon, a hogy még Kupait is igen ritkán lehet hallani; egyikét mondta el e nemű legremekebb műveinek! A sírnál pedig e sorok írója búcsúzott el a sokat szenvedett pályatárstól.

A boldogult 1836. évben, megyénk székhelyén, Rimaszombatban született, az ottani jónévű Lengyel családból, mely család sok derék embert adott már a mi közéletünknek. Iskoláit részint szülővárosában, részint a sárospataki főiskolában elvégezvén, kápláni évei alatt több úri családnál, mint házi nevelő nyert alkalmazást. 1870. évben *Sajó-Keszi* választotta el lelkészül, majd 1877-ben az *uzapanyit-tamási* egyház kereste s nyerte meg bizalmával; itt működött haláláig. Családot még S.-Kesziben alapított; neje, *György Juliánna*, szintén rimaszombati család sarja volt. Házasságukból három gyermek, egy fiú s két leány származott, kik közül — a fiú korán elhalván — a két leány van életben, egyik már serdülő korban levő szép hajadon, a másik még 8—9 éves gyermek. A jó Isten viseljen gondot az ő kicsiny árváira!

Ott pihen immár hosszas földi vívódásai után a szelid jó pásztor sírja ölén. Legyen nyugodalma zavaraltan, alvása édes!

Pósa Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A f.-szabolesi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A f.-szabolesi ev. ref. egyházmegye f. hó 3. és 4-én tartotta meg tavaszi közgyűlését *Lukács Ödön* esperes és *Gencsy Albert* egyházmegyei gondnok vezetése alatt Nyiregyházán. A gyűlést az esperesi buzgó ima nyitotta meg, mely után elhatározottatott, hogy báró *Vay* Miklóst, egyházunk e kimagasló tagját, egyik régi és hű kormányosát születésének 90-ik évfordulója, — *Kiss Áront* pedig püspökké választatása alkalmából üdvözlő irattal tiszteli meg egyházmegyénk. Majd a 30 pontból álló, nagy terjedelmű esperesi jelentés vétetett tárgyalás alá. Legérdekesebb része volt ennek a zsinat lefolyásáról adott jelentés, a melyből részünkre csak annyi a vigasztalás, — miután egyházalkotmányunk legsar-

kalatosabb elvei, a melyek mellett mi is állást foglaltunk, el lettek buktatva, — hogy képviselőink lelkiismeretes hűséggel megtették kötelességüket, nemcsak, de a mi nagyrabecsült s köz-szeretetben álló esperesünk e jogok egyik fáradhatatlan, buzgó előharcosa volt. Egyházmegyei közgyűlésünk zsinati képviselőinknek s mindazoknak, a kik a zsinat-presbiteri rendszer harcosai voltak, köszönetet s elismerést szavazott. Ugyancsak az esperesi jelentés folyamán köztudomásra hozatott, hogy új egyházi tanácsbíróul *Nagymáté Albert*, egyházmegyei főjegyző, világi tanácsbíróul pedig *Jármy Márton*, kótaji földbirtokos választatott meg, a kik az esküt azonnal le is tették. *Nagy István* mogyorósi lelkész *Gemzsére, Gönczy István* nyiregyházai s.-lelkész pedig *Pazonyba* megválasztatván, megerősítették.

Az esperesi jelentés letárgyalása után, 10 órakor *Szabó Ferenc* elhunyt egyházmegyei tanácsbíró emlékünnepele tartatott meg a nyiregyházai ref. templomban, a népes gyűlés és a boldogult családjának részvéte mellett. Az ünnepi szónok *Rácz István* kisvárdai lelkész volt. Pál I. Kor. 13. 1—2. felett tartott a figyelmet mindvégig lekötő s az egész gyülekezetet felemelő beszédet. Ezután tovább folytatott a gyűlés csaknem délután 2 óráig, megszakítás nélkül, a midőn több oldalról felhangzott a türelmetlenkedők szava, hogy a test is követeli az ő táplálékát. A letárgyalt ügyek közül legnagyobb érdeklődést keltett az *ibrányi* egyház ügye. Ez egyház élete delén álló, mindazáltal munkaképtelenné vált lelkésze a lelkési jövedelem terhére nyugdíjaztatott 300 frttal s a 7—800 frt fennmaradó jövedelemre új lelkészválasztás rendeltetett el. Hasonlóképen nyugdíjaztatott saját kérelme folytán *Marussy István* elaggott turai lelkész s az új lelkészválasztás ide is elrendeltetett. A pazonyi egyház, a 30,000 frtra növekedett Horváth Mária-féle templomalapból, *Mezősy László* agg főgondnok emlékezetére méltó proposíciója folytán, 7000 frtot a lelkési és tanítói díjlevelek biztosítására, 5000 frtot pedig ugyancsak a belhivatalnokok özvegyeinek és árváinak segélyezésére kívánt tőkésíteni, mely utóbbinak jövedelmét ez alap megnövelésében sokat fáradt *Szabó Ferenc* volt lelkész özvegye már élvezni fogja. Az egyházmegye készséggel megadta ezekhez beleegyezését, mert így a pazonyi egyház jövője örök időkre biztosítva van. Az 1891. évről orsz. domesztikai járulékunkra befizettetett 2151 frt 06 kr. Hátrálékban maradt 480 frt 38 kr. A hátrálék 140 frt 17 krral apadt. 1892. évre járulékunk 2040 frt 90 kr. Ez ugyan még nincs véglegesítve, mert néhány egyháztól nem érkeztek be a bevallási izek. A k.-semlyéni és a kótaji egyházaknak megengedtetett, hogy tanítói javadalmazásukkal a községi iskola fentartásához járuljanak, azzal a kikötéssel, hogy az iskola mindig felekezetünkbeli tanítóval látandó el. *Keresztesi Sándor* tanügyi bizottsági elnök, az egyházmegye tanügyi állapotáról adott hű és mindenre kiterjeszkedő képet, a mely jelentés egész terjedelmében ki fog a jegyzőkönyvben nyomattatni. Örömmel győződöttünk meg, hogy tanügyünk előre halad s fájdalommal kellett halanunk, hogy 3 tanító ellen, hanyagság miatt, fegyelmi eljárás van elrendelve. Az *ibrányi* egyház volt gondnoka, *Gerák József* ellen pedig, ki sem az egyház többszöri sürgetésére, sem az ott működött küldöttség felhívására nem tett eleget számadási kötelezettségének, bűnvádi eljárás rendeltetett el. Volt még igen sok egyéb ügy is, a melyek gyors elintézését az tette lehetővé, hogy a gyűlést megelőző napon, délután csaknem 4 óra hosszat tartó konferencia volt.

r. 1.

KÖNYVISMERTETÉS.

Templomi énekek hangzatai.

Ev. ref. vallású népiskolai és algimnáziumi növendékek használatára szerkesztette Mihó László. Kiadja: Fekete M. Kecskeméten, 1892. Ára 40 kr.

A népiskola tárgyai között egy sincs, mely pädagogiai célokra úgy kiaknázható volna, mint az ének. Nem vitatom ez alkalommal az értelmi tehetségekre való hatását; érinteni sem akarom kedélyképző voltát; még kevésbé tekintetek mellék-célok felé, de ha csupán csak az énekelni tudás célját vesszük is figyelembe, kétségkívül elég fontosságú az énektanítás különösen nálunk protestánsoknál, minthogy az éneklés isentiszteletünk kiegészítő része. Az énektanítás szükségszerű volta méginkább előtérbe tolul, ha tudjuk azt, hogy énekes-könyvünk, vallásos énekeink reformálására a munkálatok folynak. Engedelmet kérek azoktól, kik az ének-reformálás munkájában már eddig is résztvettek s résztvenni szándékoznak, de én úgy látom, hogy a tetőn kezdjük az építést s nem az alapon. Módszeres oktatással az iskolai, majd a templomi éneklést kellene előbb megjavítani s csak azután énekeinket s énekes könyvünket, vagy legalább is párhuzamban. A prot. vallásos énektanítás ugyanis egy idő óta süllyedőben van. Nem így volt az ezelőtt csak egy évtizeddel sem, azonban ma már az alkotmánytan, természettan s más tanok kiszorítják szép vallásos énekeinket az iskolából s az énekelni nem tudó nép maholnap idegen lesz az istenházában, mert nem jár a templomba, a ki énekelni nem tud.

Valaki a „Sárospataki Lapok“ mult évi folyamában Beethoven és Mozárt zenéjét is be kívánta hozni leendő énekes-könyvünkbe. Hát a hollónak hiába kótazza le az ember a fülemile dalát! Mindaddig, míg a tanítóknak szoros kötelességökké nem teszik a vallásos énekek módszeres tanítását; míg az egyházlátogatók ki nem terjesztik figyelmüket arra is, hogy a gyülekezetek mint énekelnek a templomban; lelkész és tanító egyetértve ügyelnek-e arra, hogy a nép éneklése éktelen kiabálássá ne fajuljon, addig fölösleges a Beethoven utáni vágyakozás.

Idevonatkozólag még több mondani valóm is volna, de nem akarok messze térni; a mondottakkal indokolni akartam azt, hogy Mihó László könyvét, dacára némely fogyatkozásai s hibáinak, szívesen üdvözlöm s módszertani tekintetben a prot. iskolákban használt vallásos énektankönyvek mindegyikénél jobban megcsinálnak s így prot. tankönyv-irodalmunk nyereségének tartom s hiszem, hogy e könyv okos használatával az iskolai s templomi éneklés néhány év alatt is jelentékenyen simúlhat.

Mihó templomi énekeinket a zenei előjegyzést nélkülöző normális hanglétrára írta át, ez a műnek alap-gondolata s rendszere, melynek használatához szerző előszavában utasítást, továbbá előkészítő gyakorlatokat adott. A normális egy hanglétrára (de két hangnemre) átírás gondolata nem új, hanem e század elejéről származik Heinroth János Ágost hit- és bölcsészettudor. göttingai egyetemi tanártól, kinek elvei egyszerűsítve Bartalus „Enek ABC“-je után terjedtek el hazánkban. Énekeink között valóban egy sincs, mely e rendszerbe illesztve, a népiskolában hangjegyekről tanítható ne volna s e rendszernek a vallásos énektanításnál való alkalmazása s énekeinknek e rendszerbe való hibátlan átírása Mihónak érdeme.

A már említettem 9 oldalra terjedő előszóban helyes módszertani ismereteket eláruló s használható utasításokat

ad szerző kartársainak: ajánlom én is azokat tanító-társaim figyelmébe; csak azt sajnálom, hogy arra az esetre, ha a dallam nem az első hanem pl. a 2-ik lépcsővel kezdődik, szerző útmutatást nem adott. No még azt a mondását is nagynak tartom, hogy módszere használatával egy tanórán 4—5 éneket meg lehet tanítani. Mihó urat nem ismerem, könyve után ítélve ügyes, gyakorlati tanító lehet s tán neki sikerül is, de azt hiszem megelégedhetünk az eredménnyel, ha egy órán 1 (legfeljebb 2) éneket jól betanítottunk; soha se felejtjük az elvet épen az énektanításnál ne: keveset, de jól; mert többet ér egy jó száz rosznál.

Az „előkészítő gyakorlatok“ mintegy 10 oldalt foglalnak el; eléggé fokozatosak, de szárazak, unalmasok, skála-töredékek, úgy, hogy e tekintetben az eddigi prot. könyveink gyakorlatait nem sokban múlják fölül. Gyakorlatokul is könnyen érthető dallamokat, egyszerű zenei mondatokat kell adni növendékeinknek! A 12. sz. gyakorlat a 7-ik lépcső ismertetésére szolgál, de a 7-ik hang ismertetésénél s begyakoroltatásánál a többi hangok ismertetése s gyakoroltatása módjától el kellett volna térnie szerzőnek, mert a 7-ik hang vezérhang, mely az alaphangra igyekszik, ennél fogva azt vagy a 8-ik hanggal együtt (mint Weber, Bartalus, Sándor D., Horváth Gy., Bátor, vagy pedig alant az első hang mellett (mint Sz. Nagy József) kell ismertetni s gyakoroltatni.

Az énekekben esetlegesen előforduló chromaticus lépcsők s a fölemelő (♯) és leszállító (♭) jelek ismertetésére s gyakorlására a 28—33. számú gyakorlatok szolgálnak, melyekben a fölemelt 4-ik és 1-ső, a leszállított 7-ik és 3-ik lépcsők fordulnak elő. Ezek közül kimaradt a fölemelt 5-ik lépcső, mely pedig némely énekekben vezérhang s gyakorlása ép oly szükséges, mint bármelyik esetlegesen változtatott hangé.

A 22—114 oldalon 132 ének-dallam sorakoztatásában szerző fokozatosságra törekszik; de e fokozatosság nem elég szigorú, nem elég következetes. Némely kisebb hangterjedelmű s könnyebb éneket már a gyakorlatok közé be lehetett volna osztani s először az alaphangon, majd az 5-ik, 3-ik s csak úgy a 4-ik s 2-ik lépcsőn kezdődő énekeket — figyelembe véve a könnyen énekelhetőség szempontját is — kellett volna sorba szedni. Hozzá értő kiválogathatja ugyan így is az előbb, majd az utóbb tanítandókat, de a szigorú fokozatosság a könyv becslését emelte volna.

A mi könyvünk kiállítását illeti, elég csinos; nyomása tiszta, majdnem ment a sajtó hibáktól is.

Véleményemet az ismertetett könyvről még egyszer röviden összefoglalva, az eredmény a következő: Mihó módszerében új nincs, sőt a gyakorlatok szárazságát s a fokozatosság követelményét tekintve, a módszer újabb vívmányaitól kissé el is van maradva; de a prot. egyházi énektankönyvek közül kiválik s az általam felsorolt hibák dacára is népiskolai használatra tanítótársaimnak szívesen ajánlom (A gimnáziumi alsó osztályok számára kevésnek tartom). Bár oly elterjedést nyerne e mű, hogy szerzője az előszóban tett ígéretéhez híven, említett könyvéhez a módszert, illetőleg a vezérkönyvet is megírhatná s egy újabb kiadásban könyvét javított alakban kibocsáthatná.*

Hodossy Béla.

* Előbb nem volt módunkban közölni ez ismertetést a felhalmozódott s halasztást nem tűrő közleni valók miatt. Az ügy érdekében, — ha nem hamarosan is — „a több mondani valót“ is szívesen közölünk.
Szerk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

BAROSS GÁBOR, közlekedésügyi miniszter, folyó hó 9-én, huzamosabb betegeskedés után, életének 44-ik évében, meghalt. Megemésztette vaserejét a hűség, a hazaszeretet. Az egész nemzet javáért és dicsőségeért tört előre az egész művelt világot elismerésre készítő eszméivel s alkotásaival. Századok mulasztásainak pótlására vállalkozott s mikor már lefegyverezte ellenségeit és irigylet nagy alakja lőn nemzetének: — elesett a munka mezején ifjan, dicsőségtől beragyogva, mint a kötelesség-tisztelet csodált vértanúja. Olyan magas, fenséges példát hagyott mindnyájunknak, hogy nevét bűn volna nekünk is, fel nem jegyeznünk megsirattott halottaink közé. A ki annyi méltósággal és szerencsével tudta képviselni a magyar állam legféltettebb érdekeit, mint Ő; a ki olyan győzedelmesen harcolt megcsökönösödött ellenségeinkkel, mint Ő; a ki csak hazát ismert és nem rendeket és felekezeteket, mint Ő: — az, mint a nemzet halottja, mindnyájunk könyvére, az egész nemzet örök hálájára érdemes. „Vajh támad-e hős. Oly bátor erős?!“ Áldás emlékére, Üdv nevére!

— **Gyász hírek.** Sipos Pál, a főthi egyház lelkésze, a pesti egyházmegye esperese és zsinati képviselője, folyó hó 10-én, hosszas szenvedés után, 70 éves korában elhunyt. A boldogútlban ev. ref. egyháznak egyik legderekabb, legtevékenyebb papját és nagyerejű vezér-férfiát veszítette el. — Bakos Antal, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület pénztárnoka, f. hó 6-án reggel, életének 76-ik évében, hosszas szenvedés után meghalt. Előbb a megyei közéletnek volt tevékeny napszámosa s különösen mint Borsodmegye buzgó pénztárnoka szerzett magának szélesebb körű elismerést. Mint ilyenre vetette rá szemét az egyházkerület és nem volt oka soha megbánni, hogy őt a megyétől elhódította. Pontosság, lelkiismeretesség s szakértelem vezérelték működésében, a melyet a gyanúnak még csak árnyéka sem érinthetett soha. Halála nem jött váratlanul, a kerületi gyűlésen már jelentette az elnökség, hogy meg kell válnunk a köztisztviselőtől, sőt helyének betöltése végett is megtétettek a szükséges intézkedések. Koporsója felett Kun Bertalan püspök mondott beszédet és imát, a baráti szeretet melegével rajzolván az elhunyt nemes ember és hű munkás példás életét. Családot nem alkotott; zokogó özvegy és árva gyermekek s unokák helyett a vármegye, a ref. egyház s tantestületek tanári karai a különböző hatóságok, egyletek küldöttségei rebegtek áldást az avasi sírkertben, folyó hó 8-án elhelyezett porhüvelyére. — Nagy András, Sárospatak városának al-bírája, az ev. ref. egyháznak hosszú időn át buzgó presbitere, egy szép család patriárkhái feje, életének 80-ik, házasságának 50-ik évében, folyó hó 6-án éjjel örökre elaludt. Özveggyet, 3 fiú- és két leány-gyermekeket hagyott maga után, a kik közül kettőt (Nagy Ignác miskolci és Nagy Károly vámfalui lelkészek) az anyaszentegyház harcosaivá nevelt fel. Folyó hó 8-án az egész város őszinte részvéte kísérté sírjába. Koporsója felett Bálint Dezső lelkész méltatta mint embert, hivatalnokot és családfőt, sírjánál pedig Kun Dániel a város főbírája búcsúzott el a derék tisztviselőtől, mint arany-völégénytől. Áldás legyen az elhunytak emlékezetén!

— **Irodalmi körünk** legközelebbi közgyűlésén a következő nevezetesebb tárgyak intéztettek el: Közgyűlés

örömmel vette tudomásul másodelnök azon jelentését, hogy a népisk. *Hit és Erkölcstan* kinyomtatott; hogy a *Temetési Énektár*ra ismét érkezett egy füzet. „Elhullunk mi, mint a fáknak levelei“ jelíggel; hogy Dezső Lajos tagtárs a *Népiskolai Tantervet* javított alakban beadta, s hogy az *Ókor* történelmének egy részletét Kiss Lajos szegedi áll. reáliskolai tanár, kit körünk már régebben megbízott a mű elkészítésével, beküldött. — E műveket közgyűlés áttette a bíráló-bizottságokhoz. Örömmel vette tudomásul közgyűlés másodelnök azon jelentését is, hogy egy középiskolai tanár ajánlatot tett arra nézve, hogy a görög nyelvet helyettesítő magyar nyelvi tan- és olvasókönyveket hajlandó körünk kiadványai között kiadni, ha azokat a kör elfogadja; közgyűlés azonban, mint-hogy főiskolánk előjárósága a görög nyelvet kötelezőleg kívánja taníttatni, az ajánlatot igénybe nem vehette. A *Középkor* történetére is érkezett egy munka Tarnóczy Tivadar tanártól, ki bizonyos feltételek mellett hajlandó azt körünk rendelkezése alá bocsátani. Irodalmi körünk régóta óhajtaná már a történelmi kézikönyveket elkészíttetni s miután a pályázatok nem sikerültek, kénytelen volt megbízás útján gondoskodni azok elkészítéséről. Csakhogy akkor azt az ígéretet is tette, hogy a ki az *Ókort* elkészíti, annak reményt nyújt a többi részek elkészítéséhez is. Ily módon aztán Kiss Lajos úr irányában a kör kötelezettséget vállalt, s bárminő örömmel fogadta is különben Tarnóczy tagtárs beadott munkáját, kénytelen bizonyos kisegítő módokhoz folyamodni, melyek a nehézségeket eloszlatják. Így Kiss Lajos urat kéri fel első sorban a mű átnézésére, s ha akár a két mű összhangzatos kidolgozása, akár a Kiss Lajos úr nyilatkozata lehetővé teszik a mű kinyomtatását, körünk örömmel ad alkalmat annak kinyomtatására, előre is kijelentvén azonban, hogy egyházkerületileg megállapított szabályaitól eltérni csak oly esetekben hajlandó, melyekben maga a főtiszteletű egyházkerület adja meg az engedélyt. Legközelebb nyomtatás alá kerül az *ABC* is, melyhez *Olvasó-táblák* is szükségesek s azok elkészítésével körünk az ABC szerzőjét bízta meg.

— **A jun. 8-iki koronázási jubileum tárgyában** a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület püspöki hivatala (miniszteri felhívás útján) körlevelet bocsátott ki, a melyben fölkérte az illető hatóságokat, hogy a nevezett napon délelőtt hálaadó istentiszteletet tartsanak a templomokban, az iskolákban pedig a tanítás szüneteljen.

— **Felhívás.** Mindazokat, a kik a jövő 1892/93-ik iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétetni óhajtanak, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamodványaikat hozzam, mint a tápintézet jelenlegi felügyelőjéhez, június 20-ik napjáig adják be. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 8. §-a így szól: „A jótéteményért folyamodók, folyamodványaikat tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntendő. A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérévényeihez semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamodványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgatótanácshoz kell címezni.“ Sárospatak, 1892. május 9.

Szivos Mihály, tápintézeti felügyelő.

— **Az ág. hitv. evangélikus atyafiak zsinata** f. hó 4-én nyílt meg újlag Budapesten. A kiküldött 4 bizottság — a tanügyit kivéve — elvégezte feladatát s ezek közül első sorban az alkotmányi bizottság munkálata vétetett tárgyalás alá. A felekezet című — nem minden vita nélkül — elfogadta a többség „A magyarországi ág. hitv. evangélikus keresztyén“ nevezetét, a mi

bizony eléggé hosszadalmas. Felmerült az ev. ref. testvérekkel fentartandó viszony kérdése is s több kiváló férfiú, köztük *Prónai Dezső* br. nyíltan és bátran vallotta magát az unió hívének, a miben nem is késtek egyesek — főleg a panszláv elemek — megbotránkozni. Hogy mire fog korlátozódni ez az évtizedek óta felmerülő nagy gondolat a valóságban, az kiderül majd a testvér egyházak közös bizottságainak tárgyalásaiból. Tartunk tőle, hogy — a mint az előjelek mutatják — még olyan kérdésekben sem fogunk tudni összeülni, a hol életérdekeink a legőszintébb testvériséget követelik. A zsinat különben kimondta a viszony fentartását; küldöttséget indít Ő felségéhez a zsinat engedélyezéseért s a koronázási jubileumra is; két alelnököt választott, és pedig egyházi részről *Zelenka Pál* püspököt, világi részről *Radó Kálmán* dunántúli felügyelőt. Ott is vannak presbyterianusok és consistorialisták, noha nem olyan határozott kiadásban, mint a mi zsinatunkon. A Baross halálának hírére a zsinat abba hagyta ülését és a nagy halott temetésén küldöttséggel jelent meg. A nyelv-kérdés is elő került már s ki van mondva, hogy az egyházközségeket nyelvek szerint elnevezni (magyar, tót, német stb.) nem szabad; a mi ugyan még nem azt teszi, hogy azért a panszlavismusnak vége volna. Az eddigi tárgyalásokon különösen *Zelenka Pál* és *Győry Elek* alakjai emelkedtek ki. Úgy látszik, nagy előnye a zsinatnak, hogy egyben-másban a mi zsinatunk történetéből s tényeiből tanulságokat meríthet.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában** az 189 $\frac{1}{2}$ -ik iskolai évet befejező vizsgálatok a következő rendben tartatnak meg: I. *A gimnáziumban és az előkészítő osztályban*: Junius 12-én, délutáni istentisztelet végeztével: a) Az V—VIII-ik osztály vizsgálata az énekből. b) Ennek bevégezése után lesz az I—VIII-ik osztály vizsgálata a tornaszatból, a tornacsarnok előtt levő téren és a tornacsarnokban. Junius 14., 15. szobeli érettségi vizsgálat. Junius 17., 18., 20., 21., 22., 23-án az I—VII. osztály vizsgálata. Junius 18-án, délután a rajz- és szépírási pályadíjak megállapítása. Junius 20-án, az előkészítő osztály vizsgálata. Junius 21-én, délután, a francia-nyelvet tanulók vizsgálata. Junius 23-án, a vizsgálatok eredménye állapittatik meg. Junius 24-én az igazgató-tanács gyűlése. Junius 27-én, délelőtt az I—IV. osztálybeli tanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Ugyanezen a napon, délután lesz az I. és II. osztályú magántanulók szóbeli vizsgálata. Junius 28-án délelőtt a III. és IV. osztályú magántanulók szóbeli vizsgálata. Ugyanekkor az V—VII. osztályú magántanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Délután az V—VII. osztályú magántanulók szóbeli vizsgálata. II. *Az akadémiában*. A colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek és pedig mindegyik szakban junius 12—30-ig. A theologiai alapvizsgák junius 27. és 28-ik napjain, a jogi alapvizsgák pedig junius 20—30-ig tartatnak meg. Junius 19-én vasárnap délelőtti isteni tisztelet a városi templomban, ennek végeztével a főiskolai imateremben az akadémiái igazgató évi jelentése, az akadémiái pályázatokon jutalmat nyert művek jelíges leveleinek felbontása s a jutalmak kiosztása. Végül két emlékbeszéd felolvasása b. e. *Emödy Dániel* és *Kun Pál* főiskolai akadémiái tanárok felett. Délután ugyanott az ifjúság részéről énekkari és szavalati előadások.

— **„A református ifjúsági egyesület“** f. hó 5-én este 6 órakor, a theologia akadémia nagy termében tartotta második közgyűlését *Szilassy Aladár* pénzügyi bíró elnöklete alatt. Jelen voltak az elnökön s a theologiai s az egyetemi ifjúság nehány képviselőjén kívül *Duka Tivadar* dr., *Balogh Károly* kir. táblai bíró, *Hegedűs István* dr. egyetemi tanár, *Moody András*, budapesti an-

gol pap, *Papp Károly*, ref. lelkész, *Szöts Farkas*, *Farkas József*, *Szabó Aladár* dr. theol. tanárok. *Szöts Farkas* buzgó imája nyitotta meg a közgyűlést. Majd *Szilassy Aladár* tartott tanúiságos értekezést a „Ker. munka s ebben az ifjúság szerepe“ címmel. A külföldi, különösen a svájci és amerikai államok ker. szövetségeit ismertette, melyek a szeretet munkájának gyakorlására vannak hivatva. Ezeknek üdvös működéséből látszik, hogy még gyakorlati szempontból is mily szükséges az evangelizáció munkája. Különösen Amerikában egyes nagy iparvállalatok jelentékeny anyagi támogatásban részesítik az ily nemű egyleteket s munkásaiknak és hivatalnokaiknak előnyül és érdemül tudják be, ha ilyen társulatokba járnak és ezekben működnek, mert ezekből kerülnek ki a legszorgalmasabb s lelkiismeretesebb munkásaik és hivatalnokaik, s ezekben sokat nyernek anyagilag is. Aztán az ifjúságra tért át. Mennyi munka vár rájuk, különösen nagyobb városokban, de másutt is! s hogy boldogságuk tartós, lelki nyugalmuk állandó legyen, mennyire szükségük van a hit erejére, Isten segítségére! Csak ez által kerülhetik ki azt a számos örvényt, mely az ifjú embert lépten-nyomon elnyeléssel fenyegeti. E tanúiságos és lelkes felolvasást a jelenlevők nevében *Szabó Aladár* dr. köszönte meg, kérvén egyszersmint, hogy engedje meg a Prot. Egyh. és Isk. Lapban annak közlését s majd abból külön lenyomat készítését. E kérésnek szívesen engedett, miután meggyőzetett arról, hogy e felolvasásnak szélesebb körben való elterjedése nagyban elő fogja segíteni a „Ref. Ifj. Egylet“ eszméjének népszerűsödését. Ezután azon alapszabály-tervezetnek megvitatására került a sor, melyet a március 10-én alakuló gyűléstől kiküldött bizottság állapított meg április 7-iki összejövetelén. Csekély módosítással el is fogadták. E szerint a budapesti ref. egyház presbitériumának hatósága alá fog tartozni s egy másik nevezetes pontja az, mely kimondja, hogy a Prot. Ifj. egyletek genfi központi bizottságával testvéri viszonyt tart fenn. E pont a szellemieken kívül főleg azért érdemes a megemlítésre, mert ez jelentékenyen elő fogja segíteni az ifjú egylet anyagi állandóságát, erejét, a mennyiben már eddig is ígéretet tettek Genfből ily nemű jelentékeny támogatásra. A jelen összejövetel fényét és hatását nagyban emelte *Duka Tivadar* jelenléte is, ki most a fővárosban tartózkodik. Számos elfoglaltatása mellett időt szakított magának a reformátori buzgalmú férfiú arra, hogy e szerény kört felkeresse. *Szabó Aladár* kérésére beszédet intézett a fiatalsághoz. A hitnek, a vallásos életnek gyakorlását kötötte lelkükre. Míg fiatal az ember, s testi-lelki erejének teljes birtokában van, addig igen sokszor elfeledkezik a szellemi és anyagi javak örök, kimeríthetetlen forrásáról. Pedig különösen a testi javak nagyon mulékonyak, gyengék. A haladó korral mind jobban érzik fogyása, hiánya. Milyen jó volna akkor, ha az élet tapasztalataiban, tanulságaiban felnőtt és erősített hit pótolná e hiányokat. Általában, az élet bármely szakán, jó és rossz napon, mily jól esik egy-egy rövid ima! Reggel felsóhajtani: Istenem, adj erőt kötelességem teljesítéséhez! s estve: hálát adni a napi munkához adott képességért. Ezt köti azért a jelenlevők lelkére. *Szilassy* köszönő szavai után még egyszer szólt a fiatalsághoz; különösen a biblia olvasását ajánlva nekik. Elmondta, hogy mikor *Sárospatakon* tanult, szokás volt előadások előtt a szentírásból egy-egy részt elolvasni. Nagyon jól esett nekik, lelki épülésökre szolgált. Ennek köszöni most is, hogy annyira szereti a bibliát. *Duka* és az ifjúság alig tudtak megválni egymástól. Körülte csoportosultak s beszéde végét állva hallgatták. Rajta is nagyon látszott, mennyire jól esik neki anyanyelvén szólni magyar ifjakhoz! Végre lelkes éljenzések között távozott.

Az elnök is megköszönve a jelenlevők türelmét és buzgalmat, éljenzések között hagyta el a termet. *Philosophus.*

— **A római katolikus püspökök értekezletre gyűlték össze** Budapestre a herceprimás elnöklete alatt. Az elkeresztelési ügy, a kath. autonomia, a kongrua, a pápa félszázados püspökségének megünneplése s a koronázási jubileum és még több fontos tárgy képezi tanácskozásuk tárgyát. A „Magyar Állam” jelentése szerint az elkeresztelési ügyben már határozott is a konferencia. A herceprimás a következő három kérdést terjesztette az értekezlet elé: 1. Elfogadhatónak tartja-e a püspöki kar, hogy a plébánusok a vegyes házasságból származott gyermekek anyakönyvi kivonatait évenként többször kumulatív megküldjék a polgári hatóságnak? 2. Elfogadható-e, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek anyakönyvi kivonatainak a polgári hatósághoz esetről-esetre leendő áttételére a szülők, keresztszülők és szülésznők köteleztessenek? Szükségesnek tartja-e a püspöki kar az 1868. LIII. t.-c. 12. §-ának revisióját? A püspökök a két első kérdésre egyhangúlag *nemmel*, a harmadik kérdésre pedig *igen*nel feleltek. Más hír szerint a konferencián még határozatot nem hoztak, hanem mindenik kérdést külön bizottsághoz utasították s ezek javaslata alapján fog dönteni majd egy újabb püspöki értekezlet.

— **A tanítók országos bizottsága** legközelebb tartott értekezletén elhatározta, hogy emlékiratot intéz a vallás- és közoktatási miniszterhez, melyben felkéri, hogy a „Magyar mesemondó” mintájára olcsó népdalgyűjtemények kiadását segítse elő s az olyan tanítók számára, a kik falujukban daltársulatot alakítottak s azt legalább három évig vezették, jutalmakat tűzzön ki.

— **Bakos Antal egyházkerületi pénztárnok végrendelete** szerint a miskolci ev. ref. főgimnáziumnak, a főgimnáziumi tanári nyugdíjintézetnek, s az egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő-intézetének egyenként 200—200 frtot, a borsodmegyei árváknak és a miskolci szegény ápolódnak 100—100 frtot hagyományozott.

— **A főváros római katolikus plébánosai** nem igen buzognak a magyar nyelv terjesztéseért. Ezt bizonyítja, hogy a folyó hó 5-én tartott esperességi gyűlésen *Bogisich Mihály* esperes és budai plébános kijelentette, hogy a maga részéről azt fogja javasolni a primásnak, hogy a templomokban felváltva magyar és német misét tartsanak. Szintén ezt óhajtotta Kanovich prépost józsefvárosi plébános és az ó-budai plébános is. Nem jó volna-e a magyarnyelv-terjesztő-egyesületeknek jutalmat tűzni ki az ország fővárosában működő plébános urak számára is?

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

B. Gy. Szíves baráti soraidat igen köszönöm. Nem kerestem, de hálával fogadom. Bizonyosan ér annyit, mint némely pénzes elismerés, a mit keresni kell. — *K. B.* Neked is szívből köszönöm. A nagy hirhez pedig álmélkodva gratulálok. »Mindenek lehetőségek a hívőnek!«... — *V. M.* Kaptam s adtam. A lant kezd pihenni! — *U. B., L. Ö., G. P.,* Levelet irtam. — *P. L.* Máskor is szívesen látjuk. — *Interpellálónak.* A kerületi gyűlés lefolyásáról jól van értesülve. Azok a kényes dolgok úgy történtek, a mint hallotta. Hogy az akadémiai szék miért nem ajánlott az egyik tanszékre és miért vetette el a szakvéleményt?! Egyszerűen azért, mert a többség így vélte a főiskolát boldogíthatni. Gyűlölködésszó sincs; legfőleg egy kis Pauer-féle szellem csapott közénk, de nem az a *plagizáló* (mentsen Isten!) hanem az az u. n. »*administratív.*« Lehet különben, hogy ez is csak plagium. A jó öreg collegiumot ne féltse! Annál már mégis csak jobb fiak vagyunk, sem hogy hiúságos csatározások és agyarkodások által az »Alma Mater«-nek lennének ártalmára. A történetek nem nyújtanak elegendő alapot az ilyen keserű következtetésre. Külömben pedig a tanár-választásért sohasem a tanári kar felelős, hanem az előljáróság, a melynek a tanári kar nélkül is bölcsnek kellene lenni az alkalmazatos erők felkeresésében. Az élénk érdeklődést

szívesen ismerjük el az iskola iránt érzett szeretetnek; az *ördlőkre* mindenkor szükség van!! — Cs *D.* Maradjunk csak a 20 kros kiadás mellett. Fáradtságért igyekszem majd viszonzószolgálatot fizetni. — *Többeknek.* A papi vizgák idejét még nem tudjuk.

Pályázatok.

Az alsózempléni egyházmegyébe kebelezett *takta-kenézi* ev. ref. egyház lelkésztanítói állomására pályázat nyittatik. Jövedelme: föld-, termény-, szolgalmányok, tandíj és stólarékban 757 frt; így a 3-ik osztályba tartozik. Pályázók kellően felszerelt kérvényeiket f. évi május hó 25-ig nagyt. *Kopré Ferenc* esperes úrhoz *Tisza-Lúdra* nyújtsák be.

Miskolc, 1892. május 7.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *visi* lelkészi állomásra pályázat nyittatik. Jövedelme: készpénz-, föld-, rét-, szolgalmányok és stólarékban 625 frt; így a 4-ik osztályba tartozik. Az elválasztott lelkész mindaddig, míg a tanítói állomás törvényszerűleg rendes tanítóval be nem töltetik, az iskola-tanítói hivatalhoz tartozó kötelességeket is teljesíteni tartozik. Pályázók kellően felszerelt kérvényeiket f. évi május hó 25-ig nagytiszteletű *Kopré Ferenc* esperes úrhoz *Tisza Lúdra* nyújtsák be.

Miskolc, 1892. május 7.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

A gömöri egyházmegyébe kebelezett *uza-panyiti* ref. egyház lelkészi állomására pályázat nyittatik. Évi jövedelme: 626 frt 96 kr. Így a IV-ik osztályba tartozik. Pályázni kívánók felhivatnak, hogy kellően felszerelt kérvényeiket június hó 4-ik napjáig, nagytiszteletű *Nagy Pál* esperes úrhoz (Tornallya, Gömörmegye) nyújtsák be.

Miskolc, 1892. május 9.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-úteza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

6—10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A konvent előestéjén.« *Orthodox.* — »Egy eszme a sárospataki főiskola finánciális érdekében.« *Tarnóczy Tivadar.* — »A jogi szakoktatás, a jogakadémiák és a szakoktatási enquete.« *Dr. Bartha Béla.* — »Adalékok a tiszáninneni ref püspökök életéhez.« *Mokos Gyula.* — »Egyházi beszédek.« *Rácz Kálmán.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

A konvent előestéjén.

A kik azt hitték, hogy a f. hó 23-án megnyitandó konventi üléseknek a felekezeti nagy kérdések tárgyalása fog különös érdeket kölcsönözni, azokat a szabadelvű párt közelebbi értekezlete szép kilátástól fosztotta meg.

Gróf Csáky miniszter, a mint országosan tudva van, mielőtt tárcájának költségvetését a párt tárgyalni kezdte volna, ünnepélyesen kijelentette, hogy az 1868. 53. t.-c. módosítását nem hajlandó kezdeményezni, s bárhonnan jöjjön e tárgyban kezdeményezés, azt magáévá nem teszi. Az elkeresztelési hosszú, kínos és sok tekintetben sértő herce-hurcának pedig úgy kíván egyelőre véget vetni, hogy a *vegyes házasságok gyermekei számára külön polgári anyakönyvet nyit.* Tisza Kálmán, a ki a konventnek is tagja, a zsinatnak pedig egyik elnöke, sietett a miniszter nyilatkozatát — *az általános polgári anyakönyvelés mielőbbi behozatala reményében* — üdvözölni; Szilágyi Dezső igazságügyminiszter pedig — a ki szintén konventi tag is — ígéretet tett *az egységes házassági jog közeles megalkotása, s a házassági peres ügyeknek kizárólag állami jurisdictio alá szorítása végett*, s ezzel az ev. ref. konvent bizonyos sérelmi kérdések taglalásától valószínűleg megszabadult; noha minden tagja jól tudja, hogy a szép ígéretnek nem válnak mindjárt örömdetes valósággá.

A konventnek lesz egyébiránt mivel foglalkoznia, ha a felekezeti nagy kérdéseket nem bolygatja is. Ott lesz első sorban a soha nem szünő, sőt egyre növekedő kálvinista szegénység. A domesztikai segélyért benyújtott rengeteg kérvényt az illetékes bizottság már átnézte, s a kerületenkénti segélyösszeget is meghatározta. Meggyőződött róla, hogy a domesztika a mutatkozó szükség fedezésére elégtelen, s bizonyosan

fájó szívvel látta azt is, hogy ez az intézmény — a melytől annyi áldást vártunk ev. ref. egyházunkra — nem bír virágzni közöttünk, sőt időről-időre csenevészedik. Honnan, s hogyan szerezzünk tehát újabb segítséget, miféle forrásokat nyissunk a szomszagtól epedők számára: az lesz az első és főfeladat, a mivel a konventnek meg kell birkóznia.

Százszor el volt már mondva, hogy mi protestánsok — kipróbált jó hazafiságunk mellett is — csak alamizsna-filléreket kapunk attól a magyar államtól, a mely a róm. kath. egyházat — noha az lépten-nyomon útjába fekszik a modern állam haladásának — duskálni engedi a földi javakban. El volt mondva az is sokszor, sok helyen, hogy a magyar államnak is javára lenne az, ha a prot. egyházakat megfelelő segélyben részesítené; tehát jelentékenyen felemelné azt az eddig nyújtott összeget, a melyet egy nem alkotmányos időszak emberei adtak a sokképen háttérbe szorított protestantismusnak. Miért nem történt mégis valami bátrabb, határozottabb lépés e tekintetben?!... Azt mondták nagy férfaink, a kik az ország kormányrúdját is irányozták, hogy az állam a reá váró roppant feladatokkal való birkózás közben nem forgácsolhatja el anyagi erejét, s így a culturalis célokra nem áldozhatnak oly mértékben, a minő az egy modern államtól megkövetelhető, s a mennyire azt vezérférfiak is szeretnék. Jó hazafiságunkra is fölebbezték, s mi tudtunk várni évtizedeken át. De hát várjunk-e még tovább is? Az állam-kormány dicsekszik immár azzal, hogy pénzügyei rendben vannak, s az ország — békés fejlődés esetén — nyugodtan nézhet a közeli virágzás elé. Itt az ideje tehát, hogy a konvent, a mely a magyarországi ev. ref. egyházat a felekezetek és az állam irányában is képviseli: mutassa fel a maga sebeit

az államkormány előtt és egész multjára, összes törekvéseire való hivatkozással kérje, s követelje az államsegélynek oly mértékű felemelését, hogy a vergődés állapotjából elvégre is kiszabadulhassunk.

A domesztikához kötött várakozásainkban csalódtunk. Valljuk be, hogy igen! A reménylét évi járulék helyett adjuk annak csak egy bizonyos részét. A gyülekezeteket, azok egyes tagjait — az állammal versenyezve — újabb adóval nem terhelhetjük: — honnan nyerjünk s reménylünk tehát segélyt, ha nem attól az államtól, a mely régi adósunk s a melytől kamatos-kamatokat is szabad volna várunk, ha az igazságnak viaszából nem volna az orra!

A másik forrás, a mire egy idő óta szintén sokan örömet gondoltak, az u. n. *sorsjáték-nyeremény*, a Tisza K. ígért-földje. Ehez azonban nincsen valahogy szerencsénk. A veres-kereszt és a Bazilika-sorsjegyek mellett egy prot. célokra szolgáló sorsjátéknak nincs jó talaja a Regnum Marianumban. Egy idő óta hallgat is erről az ének, pedig az ebből reménylét ezereket is gyümölcsözően tudnók befektetni.

Hogy a szegénység réme annál ijesztőbb legyen, a konvent előtt fel fognak hangzani a phylloxera által elpusztult egyházak jajszavai s hangzani fog a gyermekeikért aggódó szülők panasza is, az egyre félelmetesebben mutatózó *tanító-hiány miatt*, a minek szintén csak az az oka, hogy az embereknek elment a kedvök attól, hogy az anyaszentegyháznak diplomás koldusaivá szegődjenek. Egy pár egyházmegyében már egy negyedrésze nincs betöltve a tanítói állomásoknak... az állam nem igyekszik községi, vagy állami iskolák felállításán, a lelkésztanítóságoknak pedig ellensége... hol van itt más út a kibontakozásra, mint — a meglevő bajoknak leplezetlen feltárása?! A konvent nagy kötelességet teljesít, ha nem vonakodik őszintén odaállani a minket minduntalan előre ösztökélő kormány elé és nem takargatja sebeinket. Nincs mit szegyenelni rajtok, nem a saját hibánk szüleményei.

Csaknem egyidejűleg működven a konvent a közoktatásügyi költségvetés napi rendre kerülésével: kötelességet teljesítene az által is, ha valami úton az *alapok és alapítványok kérdését* mozgathatná; hadd tudnók már meg végre, hogy mit várhatunk egyházunk s iskoláink jövődjére erről az oldalról is. Ha nem hivatalosan is, p. o. testületi felszólalással, legalább egyes kiváló tagjai által, a kik az országgyűlésen is kitűnőségek, provokálna illetékes feleletet s illetőleg felvilágosítást a milliók felől.

A prot. tanügynek tenne jó szolgálatot azzal is, ha a *felekezeti tanárok nyugdíjintézetének felállítását* megsürgetné. A kik behatólag ismerik a mi közép- és felsőbb iskoláink anyagi sorsát s az

életnek a tanárokkal és iskolákkal szemben felszorodott követeléseit: azok tisztában lehetnek azzal, hogy prot. egyházunkat nemcsak a tanítók, hanem a tanárok megfoglyatkozása is fenyegeti. A miniszter meg-megújítja biztató ígéreteit, de a késedelemben veszedelem rejlik!

A konvent újabb szervezkedésnek nézven — ez alkalommal — elébe, önmagával is bajlakodni fog; meg fogja alkotni egyebek között, mint eddig tette, a maga tanügyi bizottságát is. Eszünkbe juttatja ez a körülmény az általunk sokszor bolygatott *egyetemes tanügyi bizottságot*. Olyan félszeg, áldatlan szerepe van ennek mostanában, hogy a kik lelkesedéssel szeretnének tagjai lenni, szinte szégyenkeznek a nagy semmittevés miatt. *Vagy tegye azért a konvent ezt az ő, úgynevezett szak-közegét életrevalóvá, vagy törölje el!* Milyen különös az p. o. hogy a juliusban tartott egyetemes tanügyi bizottság a tanárképzés kérdésével is foglalkozván, azt ajánlotta, s viszonyainkhoz azt tartotta egyedül megfelelőnek, hogy az egyes iskolák magok neveltessenek magoknak tanárokat a budapesti, vagy kolozsvári tanárképzőben s íme a zsinat (még egyes tanügyi bizottsági tagok segélyével is) belefog egy prot. tanárképző-intézet tervezésébe és senkinek sem jut eszébe, hogy az a bizonyos *szak-közeg* mit is ajánlott azelőtt néhány hónappal, noha nyomtatott jegyzőkönyvben is hirdette véleményét.

Aztán ideje lesz annak is, hogy a konvent kérdezze meg önmagától: hogyan érti ő azt a kötelességet, a mely szerint *ő az összes tanügy összhangzatos fejlődését vezeti*, s mennyiben tett idáig eleget ebbeli kötelességének?!... Mert legyünk tisztában azzal, hogy a tanügy elhanyagolása, abban a prot. szellemnek tehetetlenségre kárkoztatása az egész prot. anyaszentegyházon fogja magát kegyetlenül megboszulni. Ha az egyetemes tanügyi bizottság életképessé tétetnek, s az — mint lapunk már egyszer indítványozta — első rendű ápolója s széthordozója volna hazánkban a megelevenítő prot. szellemnek, s ha tehát azzá válnék, a minek neve után s az egyház érdekében is lennie kellene: akkor inkább lehetne majd szólni a tanügy összhangzatos vezetéséről, s a konvent tanügyi bizottságának nagy tényeiről. így azonban csak írott malasztokról beszélhetünk.

Azt is bölcsen tenné a konvent, ha maga is kivenné magát hébe-korba Budapest falai közül, s próbálna hatni, hódítani megjelenésével és tényeivel, s terjesztené, s a hol kell ébresztgetné a prot. közszellemet. Bizony-bizony, hogy szükség van reá! A domesztikának is hamarabb támadnának talán egyes nagy jóltevői, ha az annak védelmezésére hivatottak nem volnának a velencei tízek tanácsa. Lélekre van szükségünk, a mely megelevenít!

Orthodox.

Egy eszme a sárospataki főiskola financiális érdekében.

Engedje meg a t. szerkesztőség, hogy itt a „Sárospataki Lapok” terén, melyen ugyan az egyház és iskolának leginkább szellemi ügyei felett szokott discursio nyilvánulni, éppen most a legidősebb és *egyetlen* alkalomból, a lehető leggyorsabban egy olyan financiális ügylettel foglalkozzam, melyet a nagy közönségből kevesen értenek és melylyel én azt óhajtanám főképpen elérni, hogy főiskolánk az alábbiakat komoly figyelemre méltatván, ezen, a mai napság még erkölcsi célú testületknél és intézményeknél sem szokatlan és nem tisztességtelen úton és módon is igyekezzék financiális érdekeit előmozdítani, tőkepénzét éppen csak most minden risico nélkül elérhető módon jól megszorítani. Mert hát hiába, de mindig úgy volt és úgy van, hogy a pénz a nervus rerum gerendarum et spiritualium et realium. Ezt legjobban tudjuk és érezzük mi, főiskolánk financiális körülményei miatt mostohán dotált és szörnyű drágasággal vivódó tanárai, kik fáradságosan gyűjtött szellemi tőkénk még fáradságosabb piacra vitele dacára, anyagilag csaknem a tönk szélén állunk.

De térjünk a dologra.

Ma, midőn a valuta-rendezés, egy olyan impozáns pénzügyi művelet, mely egy nemzet életében századok multán is ritkán fordul elő, és ezzel kapcsolatban az összes 5%-os állampapírok konversziója küszöbön áll, ma — mondom — mindenki, a ki tőkepénzzel rendelkezik és hozzá érti a művelet menetét, tisztaságát és biztosságát, rohanva siet e műveletben közvetve részt venni és tőkéjét megháromszorozni, vagy legalább megkétszerezni.

E műveletet megérteni és az abban való *közvetett* részvételből származó financiális nyereség elkerülhetlen biztosságát belátni igen egyszerű dolog. Előre bocsátom, hogy — köztudomásúlag — a valuta-rendezési és az 5%-os állampapírokra vonatkozó hitelművelet, mely szintén köztudomás szerint körülbelül 1000 millió forintnyi lesz, a hitelintézeti csoport fogja eszközözni.

1882-ben, midőn a 6%-os és csak 360 milliónyi magyar aranyjáradékot szintén a fentebbi hitelcsoport konvertálta, akkor az osztrák hitelrészvények pár hét alatt 300 forintról 379 frt 25 krra szöktek fel. A ki tehát akkor pl. csak 25 darab 300 forintos osztrák hitelrészvényt, darabját 10 forintnyi *fedezettel*, összesen tehát 250 forintért vett, mert az alább előadandó mód és eljárás szerint annyiért ma is vehet (fedezeti művelet), az pár hét múlva, bankárja közvetítésével (mert e művelethez a pénz után főkellék egy megbízható bankár) a 300 forintos részvényeket 379 frt 25 krajcárért eladhatta, vagyis 250 forinttal nyert (azt is vissza kapván) 1981 frt 25 krt; tehát a befektetett és visszakapott 250 frt tőkének nem is háromszorosát, hanem hatszorosát. Ha pedig nem 25, hanem pl. 300 részvény vásárlásával megy valaki bele a műveletbe, kiszámítható mennyi ropant összeg akkor a nyereség is. Az n i róm. kath. káptalan, tehát egy valláserkölcsi testület 1882-ben, 20,000 forinttal vett közvetve részt az akkori konvertálási műveletben és 23 nap múlva a felszökött részvények eladásával nyert 120,000 forintot felül és ezen kívül visszakapta a 20.000 frt fedezetet. Már most, midőn ugyanezen hitelintézet nem 360, hanem 1000 milliót tevő ügylet lebonyolításával lesz megbízva, mekkora lesz részvényeinek emelkedése, könnyű kiszámítani, de hogy az 1882-iknél, midőn 300-ról 379 frt 25 krra szökött, kisebb nem lehet, az magyarázatra nem szorul. A hitelrészvények mellett a magyar aranyjáradék kötvények vásárlása áll

első sorban, azoknak is *okvetlen* emelkedni kell, mert hogy a most 109 frt 80 kron álló kötvények, a valuta-rendezéssel elválaszthatatlanul összefüggésben levő relációnak megfeleljenek, már pedig megfelelniök *kell*: akkor *legalább* is 115 frt 25 krra fognak emelkedni. Ez olyan, hogy sine qua non; hogy e nélkül nem lehetséges a valuta rendezése, tehát e kötvények vásárlásával akaratlanul is csak nyereség járhat.

Már most értsük meg egymást. Hogy lehet potom pénzen, a jelenleg ritka alkalommal, rizico nélkül, drága részvényeket venni, és hirtelen, mikor a körülmények a legkedvezőbbek, még drágábban eladni? Ezt a financiális világban általánosan ismeretes *fedezeti művelettel* igen egyszerűen lehet elérni, mely most a valuta-rendezés és a konvertálás alkalmából szerfelett ajánlatos, mert az soha sem volt biztosabb, mint most. E célból mindenek előtt összeköttetésbe kell jönni egy jó nevű és teljesen megbízható fővárosi bankárral (vannak ilyenek, tapasztalásból mondhatom, ajánlani is tudok) és tudatom vele, hogy *fedezet* mellett *kötést* akarok vele csinálni és pedig egy vagy több kötést osztrák hitelrészvényekre és ugyanannyit aranyjáradék-kötvényekre (vagy ha úgy tetszik csak az egyikre). *Egy kötés* alatt a hitelrészvényekre nézve jelenleg 25—100 darab részvényt értenek a bankárok, az aranyjáradékra nézve pedig 5000 frt névértékű kötvényeket. Vállalkozván a bankár az ügyletre, akkor *fedezetül* azonnal lefizetendő nála a hitelrészvények után jelenleg darabonként 10 frt, az aranyjáradéknál pedig szintén jelenleg minden 100 frt után 3 frt. És ezzel a most 322 frt 40 kron álló hitelrészvények és a megfelelő mennyiségű járadék-kötvények, bár letétben a bankárnál maradnak, de az én kizárólagos sajátjaim, részvényenként potom 10—10 forintért. Ezen kívül a bankárnak *jutalék* címen közvetítéseért *kötésenként* 5 frt fizetendő. Ez az ő haszna, ezért megy ő bele az ügyletbe. Mikor aztán a bankár, a kinek összeköttetésénél, tapasztalatainál fogva roppant finom érzéke van, elérkezettnek látja az időt arra, hogy a jól felemelkedett részvények eladásával szép nyereséggel lehet visszavonulni, tudatja azt megbízójával, s igenlő választ kapva, eladja a részvényeket. Ez meg levén, következik a „leszámítás”, vagyis a megbízó visszakapja a fedezetül letett összeget és átveszi a nyereséget — a bankár kötésenkénti 5 frtján kívül — az utolsó krajcárig.

Világosabb magyarázatul szolgáljon a következő példa:

Veszek fedezet mellett pl. 100 darab osztrák hitelrészvényt, jelenleg 322 frt 40 krral, és erre fedezetül (vagyis biztosítékul) leteszek az illető bankárnál $100 \times 10 = 1000$ forintot. Bizonyos idő múlva eladja a bankár a 100 db. részvényt csak 352 frt 40 krral. A vétel és eladás közötti különbség tehát darabonként 30 frt, a száz darabnál 3000 forint. Ebből levonatván a bankár jutaléka, mint-hogy 100 drb részvény még mindig csak *egy kötés*, 5 frt, marad tiszta nyereség 2995 frt, mely összeg a fedezetül letett 1000 forinttal együtt, a bankár által nekem kifizettetik. Ha esetleg megfelelő számú részvények után 20,000 forintot tettem volna le fedezetül, akkor 60,000 forintot, vagyis tőkémmek háromszorosát nyertem volna; de megjegyzendő, hogy a vétel és eladás közötti különbözetül, vagyis áremelkedésül csak 30 forintot vettünk részvényenként, a mi ily óriási pénzműveletnél, mint a mostani lesz, nagyon csekélység volna. De bár mennyi lesz is, az biztos, hogy lesz.

Miért nem rohan hát az egész világ apraja, nagya e nyereségben részesülni, ha az olyan feltétlenül biztos? Hja, ennek egynél több oka van. Az emberek 97 százaléka nem tudja, nem érti e műveletet és a mi fő,

nincs meg a csekély fedezeti tőkéje sem; két századrésze tudja is, érti is, de nincs tőkéje; egy századrészenek a fele pedig érti is, tőkéje is van hozzá, de hát a régi copf emberei, csinálják azt a mit az apjuk, nagyapjuk is csinált: *contractus* mellett „*interesse*” adja pénzecskéjét, vagy a legjobb esetben 4%-os kamatra a pénzintézetbe helyezi, hol a valuta-rendezése után jó, ha 2—3%-os kamatot fog kapni. Az egy századrészenek a másik fele pedig tudván, értvén a dolgot és tőkéje is levén, belemegy a műveletbe és meggazdagszik. Nem mondom, hogy mindenkor, mert lehetnek körülmények, hogy a fedezet mellett vásárolt némely részvények nem emelkednek, hanem csökkennek. És akkor, ha huzamosan tart e csökkenés, az árkülönbözet (differentia) nemcsak a fedezetet emésztí fel, de a megbízó a differentia mennyiségeig még ráfizetni is köteles. De ez csak az úgynevezett „börze játéknál” fordulhat elő, midőn t. i. a játékos játékát nem egy országos hitelműveleten alapuló áremelkedésre (a minő a mostani lesz) hanem az egyremásra összevásárolt és különféle papírok napi árfolyamának velleitására fekteti. Bár egy ügyes és finom érzékű bankár közvetítése mellett ily esetben is ritkán történhet bukás, mert egy ilyen bankár jóelőre megtudja azt, hogy mely papíroknak kell emelkedni és melyeknek nem. A most reánk következő országos nagy hitelművelettel szemben pedig minden csökkenés a szó legszorosabb értelmében *lehetetlen*, az emelkedés pedig *okvetlen*.

Igy állván a dolog, bátorkodom felvetni az eszmét és tisztelettel kérdezni: nem látják-e az illetők éppen most ajánlatosnak, hogy a főiskola csekély jövedelmű tőkéiből elszakítván pl. csak 10,000 forintot és 6000 frt *fedezet* mellett vásároltatnának 600 drb. osztrák hitelrészvényt és 4000 forintért kerekszámban 133,300 forint névértékű és most 109 frt 80 kr. árfolyamú aranyjáradék kötvényeket. E befektetett 10,000 frt, a mellett, hogy teljesen visszatérül, csak a fentebb jelzett csekély áremelkedés mellett is rövid idő alatt okvetlen jövedelmezne a 600 darab hitelrészvényenél $600 \times 30 = 18000$ forintot, a járadék kötvényeknél pedig 100 forintonként csak 5 frt áremelkedést számítva $5 \times 1333 = 6665$ forintot. Összesen a két művelet 24665 frtot, vagyis a befektetett és külön visszakapott 10000 frtnak a két és félszeresét. De ha az áremelkedés az 1882-iki csekélyebb mérvű konverzióknak megfelelő lesz, a mi több mint valószínű, sőt kell, hogy túlhaladja, akkor a 24,665 frt nyereség megtízszereződhetik.

En teljes jó akaratból felvettem ez eszmét, fontolják azt meg a főiskola anyagi érdekeit vezető és ne szalaszszák el a népek életében századok folytán is alig előforduló, roppant kedvező alkalmat.

Tarnóczy Tivadar.

ISKOLAI ÜGY.

A jogi szakoktatás, a jogakadémiák és a szakoktatási enquete.

II.

Az enquete eredményei.

c) Nagyon fontos határozatnak, s következményeiben szinte végzetesnek tartom azt, hogy az új államvizsgálat csak a tanfolyam befejezése s a végbizonyítvány kinyerése után lesz megkezdhető s a megállapítandó időközben folytatható.

E szerint továbbra is szentesítve leend az a mostani mizéria, hogy a joghallgatók a 3-ik évben még akkor sem vizsgázhatnak, ha akarnának. Sok mindenféle okot hoz-

nak föl e „szabadság” igazolására, azonban, a mint már régebben is kifejtettem¹ s a mint más, e kérdéssel foglalkozók is kétségtelenné tették,² mindezen érvek semmivé lesznek az előtt a tapasztalás előtt, hogy a harmadéves joghallgatók szoktak a legkevesebb szorgalmasok, szakképzés tekintetében legkevesebbet produkálók lenni s hátán egy-két szorgalmasabb, törekvőbb ember magánbúvárkodásra használja is föl ez időt, a nagy tömeg életéből ez az egész év valóban minden haszon nélkül múlik el, s ez természetes, az ember jellemében rejlő valami. Midőn sem vizsgázni nem szabad, sem a legtöbb helyen kollokválni nem kell, sem a leckelátogatás nincs kellőleg ellenőrizve, hol van ifjúságunk egészséges tartaléka, s a komolyabb munkára intő „memento”?

Az én nézetem szerint az volna a leghelyesebb, hogy a tervezett államvizsgálat első része már a harmadik év végén volna leteendő, a tanulmányi rendszer megfelelő átalakítása mellett, hogy lehetőleg azt hallgassák az illető évben, amiből vizsgázniok kell; az írásbeli s közvetlenül utána pedig a második szóbeli a IV. év utóljára volna beosztva, úgy hogy a jogász középszerű szorgalom és tehetség mellett az elméleti képzést és vizsgálatokat teljesen végezve kerülne ki a gyakorlat mezejére, hol a szükséges idő eltöltése után a gyakorlati képesítő vizsgálatra mehetne, s így a végbizonyítvány kinyerésének s a teljes jogvégeztségnek is az alap- és államvizsgálatok letétele volna alapföltétele. Ez oly nagyfontosságú dolog a szülék, a hallgató s a közérdek szempontjából, hogy a legkomolyabb megfontolást igényli. Hány existencia zúlik el amiatt, mert elméleti vizsgálatai a tanfolyam utánra maradtak, kedvezőbb esetben hányan töltenek még éveket a szülék költségén, mint államvizsgálatokra s szigorlatokra készülők, mennyi idő, vagyon és munkaerővész el így a társadalomra nézve is!

És mi volt a szaktanácskozás fő indító oka arra, hogy csak a tanfolyam befejezése után engedje megkezdni e vizsgálatot? Az, hogy ez nem tanulmányi, hanem bizonyos életpályára képesítő államvizsgálat, melyet tehát a tanulmányok keretében nem lehet célszerűen beilleszteni.

Am nézetem szerint, ez érvelés tarthatatlan játéka a szavaknak. Nem „elméletinek” nevezte maga a „Vázlat” is a szervezendő vizsgálatot? Nem az akadémiákon s egyetemeken végzett tanulmányokról, elméleti ismeretekről ad számot e vizsgálatokban az ifjú? Hát van-e, lehet-e még gyakorlati ismerete, midőn az abszolutorium kinyerte után az első rögtön leteszi? De meg nem az-e a célja ennek, hogy igazolja, miszerint van a jelöltnek annyi elméleti ismerete, amennyi a gyakorlat elég biztos alapja leend? s van annak különös jelentősége, hogy ez a vizsgálat bizonyos életpályára képesít? Hiszen valódi kvalifikáló hatása csak a bírói és ügyvédi vizsgálatoknak van, meg a tanári állás tekintetében a doktorátusnak, s illetve a magántanári habilitációnak. Az államvizsgálat csak arra képesít, hogy bizonyos életpályák gyakorlati előkészítő éveire ki lehessen lépni, a mint viszont az alapvizsgálatok előfeltételét képezik az államvizsgálatoknak. En tehát abban a meggyőződésben vagyok, hogy ez az u. n. államvizsgálat valódi természet szerint elméleti tanulmányi vizsgálat, melyet be is kell illeszteni a tanulmányi rendszer keretében, s ez csakis így fog bevégezni, kerek egészet alkotni, a nélkül csonka, befejezetlen marad.

¹ »Sárospataki Lapok« 1889. 34. sz. »Pár szó az államvizsgálatok kérdéséhez.«

² Pl. Horváth többször idézett munkájában 21. és köv. l., ugyan ő »Az 1889. 26. t. c. című füzetében (Budapest 1891.). 13. és köv. l.

d) A negyedik fontos mozzanat a vizsgáló-bizottságok összeállítása. Az eddigi vizsgálati rendszer meghagyta ugyan a jog- és államtudományi vizsgálatot a tanintézetek körében, s az illető tárgyak előadó tanárai, sőt mint póttagok, más tanárok is hivatalból tagjai voltak a vizsgáló-bizottságnak; de másrészt a »képesítő« államvizsgálat állítólagos követelményeit tartván szem előtt, behozták az u. n. *kültagok* intézményét, kiket a gyakorlati élet helyi kitűnőségei közül toboroztak. Azonban nyugodt lélekkel elmondhatjuk, hogy az intézmény nem vált be.

Most tehát az értekezlet a bizottságot egészen más alapon ajánlja szervezni, s majdnem teljesen kiveszi a jogakadémiák, s illetve egyetemek köréből. Az a körülmény, hogy ez a vizsgálat az iskolai, elméleti tanulmányokról van hivatva számot adni, hogy tanulmányi természetű, teljesen háttérbe szorul a »kvalifikáló« jelleg mellett, s míg egyrészt még a vizsgálat tárgyait előadó tanárok sem hivatalból tagjai a bizottságnak, más oldalról a gyakorlati élet nem is helyi, hanem országos kitűnőségei lesznek benne túlsúlyban.

Eszerint a bizottság négy tagból, s egy elnökből fog állni. A »Vázlat« a bizottság kijelölésébe jelentékeny befolyást biztosított az igazságügyminiszternek is, az ánkét azonban teljesen a közoktatásügyi miniszter jogkörébe tartozónak véli e jog gyakorlatát, a mi helyes akkor, ha elméleti, tanulmányi vizsgálatnak tekintjük s olyannak, mely a tanfolyam keretébe tartozik, mint annak kiegészítő része, ellenkező esetben, vagyis a »Vázlat« és értekezlet állaspontjáról teljesen jogosult volt a gyakorlati jogélet képviselőjének, az igazságügyi miniszternek beavatkozása.

A bizottság tagjai közül csak kettő nevezendő ki az illető jogi tanintézet tanárai közül, kettő pedig a gyakorlati élet kitűnőségei (ügyvédek, táblai s más bírák, tanácselnökök, s elnökök, ügyészek, főügyészek, közigazgatási hivatálosok stb.) sorából, s ha az elnök is ezek kebeléből lesz kinevezve, akkor a gyakorlati elem lesz a tulnyomó. Oly helyekre, hol a város viszonyainál fogva a bizottságot teljesen szervezni nem lehetne (pl. Sárospatak), más városból (pl. Kassáról, Ujhelyről) küldhet ki a miniszter nem tanár tagokat; az elnökök valószínűleg évenként felváltva, más-más helyen fognak működni, a jelölt a vizsgálatot bármely bizottság előtt teheti le. Mivel pedig az elnökök s az extraneus tagok gyakran változnak s ez utóbbiak bizonyára a gyakorlati oldalra fogják fektetni a főszűrt, az előadó tanár esetleg nem is kérdez: *eme külső körülmények fölötté meg fogják nehezíteni e vizsgálatot s azért mondom fentebb, hogy különösen egyetemi hallgatók, szívesebben fogják magukat a szélesebb körű képesítést adó szigorlatnak alávetni.*

e) Egyik legfontosabb, a vidéki jogakadémiákat s protestáns egyházainkat, mint ezek egy részének fentartóit, legközelebből érdeklő kérdés az volt, hogy vajjon csak az egyetemeken, vagy a jogakadémiákon is lehető legyen ez új államvizsgálat s ha igen, minő feltételek mellett?

Mert azzal tisztában lehetünk, hogy a mely intézet az államvizsgáztatási jogot meg nem kapja, a fölött meghúzták a halál-harangot. Legelőször magasabb tanfolyamai azután az első két évfolyam is elnéptelenül, mert magától értetődő, hogy a hallgatók oda fognak sietni, a hol államvizsgálataikat is letehetik; hiszen már a kötelező doktorátus is mennyire lesz állította akadémiáink népességét, — pedig a régi rendszerű államvizsgálatokat még elfogadhatták; micsoda jövő várhat az oly intézetre, melytől ezt a jogot is elveszik, pláne

azzal a megbélyegzéssel, hogy nincs elég tanerője, nincs kellőleg szervezve? Viszont azon akadémiákra, melyek az újítás követelte áldozatok mellett fentarhadják magukat s a vizsgáztatási jogosultságot megnyerik, a hallgatók számbeli gyarapodása, újabb, erősebb élet fölpezsdülése, szóval virágzás várakozik.

Nagy harcok folytak a tanácskozásban e kérdés fölött. Az egyetemi központosítás s a decentralizáció hívei itt vívták legkeményebb tusájukat.

Voltak olyanok, kik leplezetlenül fejezték ki minden vidéki intézet iránti bizalmatlanságukat s csakis az egyetemek mellett akartak államvizsgálati jogot engedélyezni, a mi nem lett volna egyéb, mint a mostani mizériák új néven való föntartása. Eddig a két egyetem elfogadott évenként 1200—1300 szigorlatot, 140—150 állam, s vagy 1000 alapvizsgálatot, az új rendszer mellett lett volna talán 5—600 szigorlat, 7—800 államvizsgálat, a hallgatók létszámában a túltömöttség (a budapesti egyetemen 4—500 hallgató is van egy tárgyra beíratkozva) a szigorlatok, állam, s még ezeken kívül az alapvizsgálatokban a roppant tömegesség továbbra is változatlanul megmarad, a mit a tanárok ereje meg nem bír s a mely épen ezért sablonra, felületességre vezet; a magyar jogtudomány kára, a vidéknek, mely erkölcs tudományos intézetétől fosztatott volna meg, erkölcsi s anyagi megrövidülése az eddiginél fokozottabb lett volna. Ezzel szemben alig lett volna egyéb előny, mint az, hogy az egyetemi tanárokat, kiket az új tanpénzrendszer anyagilag károsított, a vizsgálati pénzek teljesen kárpótolták volna. S bár én beösmérem, hogy az első rangú szellemi munkások méltó jutalomra érdemesek, de abban másként kell őket részesíteniök — ily sok nagy érdek feláldozása drága ár volna.

Felmerült az a nézet is, hogy az új államvizsgálatot teljesen ki kell venni az egyetemek, s az akadémiák köréből s tőlük függetlenül az ügyvédi és bírói vizsgálatok módjára szervezni. Ez ugyan gyökeresen vágta volna szét az egyetemek s akadémiák gordiusi csomóját, azonban az intézmény jellegének félreismerésével. Mert az az államvizsgálat első sorban nem gyakorlati, hanem elméleti, a tanulmányok minőségét igazoló, tehát a jog- és államtudományi tanfolyamhoz tartozó, annak kiegészítőjét s betetőzőjét képező vizsgálat, mely tehát a jogi tanintézetek kezéből nem vehető ki, melynél a magasabb ellenőrzést kültagok helyett kormányképviselők teljesíthetnék úgy, mint az érettségi vizsgálatnál.

Az értekezleten felmerült különféle felfogásokkal szemben, a miniszteri »Vázlat«-nak megfelelőleg azt határozta az ánkét, hogy az új államvizsgáló-bizottságok az egyetemek s azon jogakadémiák mellett lesznek szervezendők, a melyek addig is, míg a felsőbb iskolák iránt törvény fog intézkedni, a vallás- és közoktatásminiszter előtt igazolják azt, hogy a joghallgatókra kötelezőleg előszabott tantárgyakat kellő óraszámában adják elő, s legalább 8 rendes, egyetemi magántanári képesítéssel bíró rendes tanárt alkalmaznak.

Már működő tanárookra méltányos átmeneti intézkedések fognak történni.

Magában véve helyes intézkedés ez, mely emelni fogja minden tekintetben a jogakadémiák értékét, bár mint az első közleményben említém, némely intézetekre megbíráhatlan anyagi terheket hárít. De azért még sem hallgathatom el, hogy oly jogakadémiáknál, melyek más főiskolák kiegészítő részei levén, fontos tárgyakat teljes képesítéssel bíró, más szakbeli rendes tanárok által adatnak elő, (pl. bölcsészet-, művelődés történetet, legújabb kor történetét, bölcsészeti tanárok, s mint

Sárospatakon, közegészségtant és törvényszéki orvostant a főiskolai orvos által) talán 7 rendes jogtanárral is meg lehetne elégedni; s aztán azt is hangsúlyoznom kell, hogy ez az intézkedés csakis a felekezeti akadémiákat éri, mert a kir. akadémiák 8 rendes tanárt alkalmaztak eddig is, a mi az előbb nevezett intézeteket, egyszerre felettébb nagy teherrel sújtja.

Azonban legyünk igazságosak. Nekünk protestánsoknak is be kell ismernünk, hogy e követelmény az ügy érdekét tekintve, nem túlhajtott, az pedig, hogy kellő képesítésű tanárok kellő óraszámában adják elő a tárgyakat, annyira természetes, hogy szinte naivul hangzik, pedig mégis kell az ellenkezőre is esetnek lenni, mert akkor a miniszter nem hangsúlyozta volna annyira; bár ez a közoktatási kormányzatnak is mulasztása, mivel a felsőbb oktatást is, még a jogakadémiai tanrendeket is ő ellenőrzi.

Most tehát forduló ponthoz jutottak a protestáns jogakadémiák.

Vagy van rájuk szüksége az egyháznak és a magyar társadalomnak, vagy nincs; s én azt hiszem hogy van. Nem azért mondom ezt, mert jogakadémiai tanár, hanem azért, mert jó magyar és jó protestáns vagyok, hiszen ha önérdeket vetnének szememre, én arra egy szintén szubjektív ellenvetéssel válaszolhatnék: mi fiatalabbak, ha a munkát szeretjük, könnyen alkothatnánk magunknak új, talán fényesebb pályát. De szívemre téve kezemet, elmondhatom, hogy engem nemzeti és felekezeti érdek vezetnek, midőn a jogakadémiákért küzdök.

Ha tehát szükség van rájuk, hozza meg értük áldozatát a fentartó testület vagy alapítvány, az egyetemes ev. ref., illetve ág. ev. egyház, a magyar társadalom és az állam! Ha pedig szükségtelenek, mint sokan hirdetik, akkor végezzenek velők most, mielőtt az új erőfeszítést csak meg is kísérlenék! De azt jegyezzük meg, hogy a regék kora lejárt, a fönix elhamvadhat, de porából aligha éled újra!

Vajjon mi, a magyar jogtudomány napszamosai, nem üdvözölhetjük-e úgy az ánketet, mint a római gladiátorok a cézárt haláluk előtt! »Ave Caesar, morituri te salutant!«

Hosszadalmas voltam; visszaéltem az olvasók türelmével, de menssen ki az ügy messze kiható jelentősége.

Dr. Bartha Béla.

TÁRCZA.

Adalékok a tiszáninnen ref. püspökök életéhez.

(Folytatás.)

Negyedik superintendentens *Szatmári Ábrahám*. Született ez az 1725. esztendőben Erdélyben, Maros-Vásárhelyen, eredetét vevén akkor ottan theologiae professort folytatott néhai idősb P. Szathmári Mihálytól, mint édes atyjától és néhai Ember Judittól, boldog emlékeztűt. Ember Pál leányától, mint édes anyjától. Ugyan ezen marosvásárhelyi iskolában kezdette első tanulását, de édes atya a Tiszán innen lévő főtsit. superintendentia által, melynek kebeléből — nevezetesen a tiszatokaji parochiából — vitetett volt el M.-Vásárhelyre, a sárospataki collegiumnak akkori kedvetlen környűl állásaira nézve azon anya iskolába a theologia cathedrara meghívattatván s el is jöven gyermekeivel u. m. ifjabb Mihálylyal, a ki azután a csáti eklézsiából édes atyjának a theologia cathedraban succedált, — Istvánnal, a ki aszalai

predikátorságából debreceni professorságra hivatott és idővel túl a tiszai superintendenssé is lett, — Pállal, a ki Franequerában medicinae doctorrá tétetvén, haza jövetelével ugyanazon collegiumban a filosofiát és görög nyelvet tanító professorságában holt meg (mert Dániei, a kinek hasonló nevezetű fia most Patakon theologiae professor, itt Magyarországon született), Ábrahám is, mint az említett testvérek között harmadik, édes atyjával Patakra jött s ott folytatta tanulását, míg nem primarius deákságot ért s a poesis classisának két esztendőig közönséges tanítója volt.

Ezután akadémiákra ment, leginkább az erdélyi jóltevő uraknak, különösen a gróf Telekieknek kegyessége által segítettvén. Esztendőt töltvén Trajectumban s ugyan esztendőt Franequerában, elgyengült egészsége miatt visszajönni kénytelenítettvén, a tiszatokaji eklézsiában kezdette predikátori hivatalát. Itt eltöltvén három esztendőt, a sajó-kazinci eklézsiába hívatott, a hol 19 esztendőig szép csendességben s különös kedvességben folytatván hivatalát, végre Mező-Keresztesre vitetett s itt töltötte hátra levő napjait.

A predikátorsághoz köttetett minden közönséges hivatalokon által ment. Volt ugyanis az akkor még nagyon kiterjedett borsodi tractusnak assessora, diaconusa, notarius, esperestje, a Tiszán innen lévő főtsizteletű superintendenciának darab ideig generalis notarius s majd az 1792. esztendőben a Szikszón szeptember havának 16. napján tartott gen. consistoriumban a voxok többségével superintendenssé tétetett. De alig folytatta kevés ideig ezen hivatalát, midőn a szélütés által minden közönséges terheknek hordozására alkalmatlanná tétetett s így synylódott szinte az 1799. esztendeig, a melyben márciusnak 6-dikán a boldog halál véget vetett életének. Dicséretére szolgálhat az a keresztesi szt. eklézsiának, hogy ily huzamos betegeskedései alatt is káplán mellett egész örömmel s hűséggel megtartotta parochiáján s halálában is nyilvánvaló jeleit adta azon tiszteletnek a háládatosságnak, melylyel éltében iránta viseltetett.

Hagyott maga után egy Szathmári József nevű tiszti férfit, a kiben két — már férjeknél lévő — asszony testvérein kívül, szép emlékezete felmaradt u. m. a ki még ma is a miskolci eklézsiának különös kedvességű predikátora és a Tiszán innen lévő ven. superintendenciának második, vagy vice-notarius.

De nem engedik őtet elfelejteni egy néhány heti közönséges könyörgései s némely istenes énekei, melyek nyomtatásban is kiadattak. Közli: Mokos Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

Egyházi beszédek.

Írta: *Gulyás Benő*, mező-csáthi ev. ref. lelkész. II. kötet. Ára 1 frt 40 kr. Miskolc 1891. 168. l.

Bár az egymást érő predikáció kötetek eléggé hozzá szoktatták az irodalmunk mozzanatait figyelemmel kísérlőket ahoz, hogy évenként legalább 3—4 kötet beszéd jelenik meg önállóan — nem is számítva a gyakorlati szak-közlönyökben közlötöket — még is feltűnő jelenségnek kell tekintenünk azt, hogy egy szerzőtől, egy ifjú predikátortól, 3 év alatt két kötet lát napvilágot, melyek összesen (25 + 20) 45 predikációt foglalnak magukban. *Gulyás Benő* írói termékenységére tehát nem lehet panasz, azt csak elismeréssel kell megitszelnünk és kívánnunk a további haladást. Szerzőben meg van az írói tehetség, nem hiányzik a szorgalom sem, ambicioval is dolgozik.

Csak az a lényeges tehát a bíráló szemei előtt, mennyiben érvényesül nála az *írói gond*. Ha valahol, úgy éppen a gyorsan dolgozó embereknél van szükség erősen felfegyverzett kritikus szemre, mivel az ilyeneknél az észre nem vett kis hibák annyira nőhetnek, hogy idővel a jeles tulajdonokat is beárnyékolhatják.

Gulyás Benő azok közé a predikátorok közé tartozik, a kiknek munkáit hosszabb tanulmányozás és átdolgozás nélkül lehet használni, de átdolgozásra nem is alkalmasak. Nincs azokban meg Dobosnak nehezen mozgó bölcselkedése, a mely anyagot szolgáltatna gondolatok szülemlésére, és ez bizonyára elég baj azokra nézve, a kik, mint szónokok, a maguk lábán szeretnek járni, a kiknek eleme az átdolgozás és alkalmazás. Gulyás művét leginkább azok fogják haszonnal forgatni, a kik a készet szeretik. Hogy az ilyen írók is hiányt pótolnak, az kétségtelen és éppen ebben látom a magam részéről Gulyás írói jövőjét. Célja nem annyira a tanítás, a meggyőzés és meggyőződés ébresztése, hanem inkább lelkesítés; a mint ő maga mintegy készen látja maga előtt azt a tárgyat, a melyért lelkesedik, úgy hallgatói előtt is feleslegesnek látja a hosszabb fejtegetést, a mélyre ható tárgyalást; hanem mintegy megvárja tőlük előre, hogy tisztában legyenek a dologgal, a melyről szólni kíván előttük. Éppen ezért beszédei inkább gyönyörködtetők, mint gondolkodásra indítók, könnyen mozgó, *népiesek*. De a tartalom egyszerűségét mindenütt a forma változatos pompájával pótolja. Örökké virágos kertben járunk vele; csörgedező patak partján, erdőben, dalos ligetben hordoz, hogy szinte elfelejtjük azt, hogy talán nem is predikációt, hanem valami költői művet olvasunk. Az irálynak ezt a virágpompáját ki lehet ugyan magyarázni a szerző fiatal lelkületéből, a költészet felé vonzódásából; de mint szónoknak nem kellene és jövőben ne is kelljen felejtetnie, hogy ez csak édes méz legyen a szónok szájában, a melyből a sok elvégre is csömört okoz. A Gyöngyösi-féle predikációk nyomában haladó szónok, ha tapintatosan nem törekszik változatosságra, utóljára azt a véleményt költheti fel hallgatóiban, hogy a templom gyönyörűség háza, de nem komoly tanácsok és megjobbulásra intő beszédek helye.

Szerzőnek tanácsokat osztogatni egyáltalában nem akarok, erre illetéktelennek érzem magamat; de mint bírálónak óhajtanom kell, hogy törekedjék mélyebb bölcselkedésre, magasabban szárnyaló bibliai szellemre. Vannak kitűnő példányképeink, hála Istennek! azért csak maga javára cselekszik az az egyházi szónok, a ki Dobostól, Mitrovicstól a bölcselkedés mélységét, a lélek törvényeinek figyelmes búvárlását, Szász Károlytól, Fejestől, Lukácstól az evangéliumi szellemet, a próféták és az apostolok pünkösti lelkesedését sajátítja el és ha pessimismussra hajló valakinek lelke, — mint szerző — akkor Sziládytól megtanúlja a jogosult borongást, a predikatori pessimismusnak megnyugvását, mert ha így, ennyi pessimismussal fog dolgozni továbbra is a szerző; ha mindig a sírok közé vezet, a halottakat idézgeti fel ott is, a hol csak könyeket óhajt csavarni: — akkor hatást ugyan fog előidézni, a vénasszonyos beteges kedélyek örömmel is fognak sietni hallgatására, de csak azért, hogy jól kisíráják magukat. Pedig a könyv igen hamar felszárad és kérdés, sokkal többet épült-e az az egyháztag, a ki végig sírta az egész istentiszteleti órát, annál, a ki azért szeret járni a templomba, mert ott a nyári melegtől megmenekülten igen jól esik aludni. A hangulat hamar elenyészik, mélyebb benyomást csak gondolateltetés eszközölhet és ha a templomi szónoklat nem csupán hangulat-ébresztés végett tartatik, mint a színjáték: — akkor „mélyebbre a hálót!”

E kötet elolvasása azt a gondolatot is költötte a bírálóban a szerző roppant pessimismusa mellett, — vagy tán e miatt, — hogy talán csak ez az állandó *hangulat* — mert világnézete nem pessimista! — az a hálás forrás, a melyből szüntelen foly a predikáció keserű vize. Mintha gondolathiányát takargatná ez a hangulat s mintha olykor előbb írta, mint gondolkodnék. Elsietett munkáját az jellemzi legjobban, hogy a textus felett alaposan medítálva, a legtöbbször a legjobb témát állítja fel, a részreosztást is többnyire helyesen végzi; de ha idáig jut, szinte megerezteti a gyeplőt és a részek kidolgozásában nem szerencsés. Ezért döccen annyit tárgyalása, ezért hiányos sokszor a kidolgozás. Kevesebbet, de jót! A legkötőbb predikátoroknak 2—3 hét kell egy beszéd megírására, a középszerű tehetségek egy nap alatt végeznek vele. De meg is van ám a láttatja!

A mi közelebből e kötet tartalmát illeti, örömmel regisztrálhatom, hogy igen jó beszédek is találhatók benne. Alanyiséga, szíve, kedélye annyira gazdag a szerzőnek, hogy azon predikációi, a melyek alanyiségén épültek fel, kifogástalanok. Mint gyakorlott tollú író, mindig megtalálja a gondolathoz illő formát, a helyes kifejezéseket és oly közvetlenséggel, oly bensőséggel beszél hallgatóihoz, hogy szívesen kárpótolva érezzük magunkat esetleg gondolatszegénységeért. Ez a bensőség, ez a szíves, szívből fakadó és szívhez szóló hang a legnagyobb érdeme szerzőnek és ezért fogja őt szívesen hallgatni egyszerűbb közönsége.

Beszédei között legkiemelkedőbbek az I., II., IV., VII., XI., XVI. és XX. számúak.

Az I. újévi beszéd a Pred. III. 15. felett. A textusban rejlő maghoz ügyesen hozzájutott a szónok; sikerült feltörnne a kemény diót, épületes, alkalomszerűvé tudta tenni. Központi gondolata a textus, ahhoz mindvégig hű és újévi tanácsaira jogosan idézhetem a Példabeszédeskönyv szavait: „aranyalma ezüst tálon.” Homiletikailag is kifogástalan.

Hittől élő, munkás és belső hittől lángoló lélek nyugtat meg a II. beszédben azzal, hogy „sorsunk az Isten kezében van.” Bevezetése igazán tehetségre vall, Istenről így szépen beszél: „Ha azt mondod róla, hogy ő Mindenható: mondtál valamit, de ő még több; hogy ő Mindenható: az is igaz, de ez még mind kevés; hogy ő Lát-hatatlan, az is való, de még csak meg sem közelítéd; hogy ő Örök és Végtelen: mind úgy van, de, egyenkint, még sem ő. Az Isten! . . . Egy fogalom ő, melyet meg nem határozhatunk; egy gondolat, melyet ki nem fejezhetünk; egy lény, kit le nem írhatunk; minden képzet, melyet róla alkotunk, csak azt mutatja, hogy milyenek gondoljuk mi a legtokéletebb embert. Csak azt tudjuk mi, hogy ez az Isten itt felettünk, körülöttünk, bennünk van; ott az életben, halálban, ahova mindvégig” (15. l.) Eleven színekkel írja le Mózes anyjának lelki küzdelmeit, ki „könyei hullása közben fonogat egy gyékény-ládácskát; csak olyat, melybe egy cseppecske csecsemő elfér; s míg fonja azt, fel-felkel, odamegyen alvó gyermekéhez és zokogva csókolja annak nevető két szemét, mosolygó ajakát, puha kezecskéit” stb. (17. l.). Kár, hogy a II. részben egy kicsit hanyatlik!

A II. beszédben „elemében van” a szerző. A Márah keserű vizeinek megédesedéséről éppen neki, a keserűség szónokának, egész természetes közvetlenséggel lehet beszélni; a borongás, az élet bajain merengés vizeit ügyesen édesíti az emlékezettel és reménnyel. Szívhez szóló szavai alapos lélektani megfigyelésről tanúskodnak. Elég mélyen is jár.

Hazafiúi bánata, a múltak iránti kegyelele és reménye a jövő felől szépen nyilatkozik, ékes szavakat ad ajkaira

a VII. beszédben, mely március 15-re íratott e szöveg felett: „Emlékezzél meg a régi időről“ (V. Móz. XXXII. 7.). Az Isten iránt hálára és bizalomra indító, nemzetünk multjából merített képeket ügyesen csoportosítja és főleg az 58. lap 2. kikezdésében a vízió egészen megkapóan szép. Az alkalom szerint használható.

A jobbak közé sorozom a pünköszt beszédet is (XI.), mely az új pünköszt eljövételéről szövegszerűen beszél s annak kellékeül az igazság és szeretet nyelvét tünteti fel. Hibái, hogy az igazságot teljesen azonosítja az önzetlenséggel és rendkívül bizalmatlan az ember iránt, a kit rosznak lát; de mindemellett is jó szónoki mű, lelkes beszéd.

A szülék iránt való szeretetnek meghatóan szép érzelme nyilatkozik a XVI. beszédben. A szerző érzelmei mintegy előttünk kristályozódnak látható alakká és ellenállhatatlanul arra a meggyőződésre indítanak, hogy a szónok példányképe a jó gyermeknek. Textusához hű, témájára igazi mély érzelmek szavai által vezet és tárgyalásán is gondos kéz rendezgetése, simítgatása látszik. Ez egyike a legjobbaknak homiletikailag is.

A XX. beszéd, mely szintén a jobbak közé tartozik. Esaiás XLII. 1., 3. alapján adventre íratott és hűen, vonzó színekkel rajzolja meg a Messiás képét, bár tárgyalása — ismétlései dacára is — nem egész kimerítő.

Közepes jók az V., VI., VIII., IX., X., XII., XIII., XVII., XVIII. és XIX. számú beszédek.

Az V. beszédnek legnagyobb hibája a nagymérvű szövegszerűtlenség. Textusa csak mintegy kiinduló pontul szolgál, úgyszólván egy sovány jellege, melynek az egész beszédre semmi irányító szerepe nincs annyira, hogy a beszéd tartalma egészen más, mint a mit a szöveg után várni lehetne. A szöveg ugyanis farsangi alkalomhoz jól választva az élet csapongó örömeit állítja előtérbe s ezzel szemben a szerző elítéli a zajos mulatságokat, „evést, ivást, gyönyörködést“; csak hogy annál inkább feltüntesse az istenháza és családkör örömeinek elsőbbségét. Ezért mindjárt bevezetése nagyot döccen s erőszakkal vezet a tárgyhöz. A családi élet bensőségét, szelid örömeit szépen rajzolja a 44—45. lapokon, hol a szívet, egész rabjává ejti.

A VI. beszéd eszme-szegény. A ki Jézus alázatosságára csak egy példát tud felhozni, az okvetlenül beleesik abba a szálnalmas vergődésbe, mely ezen beszéd II. részének jellemvonása. Egy gondolatot nyúzni-húzni, variálni csak annak kell, a ki nem medítál eléggé a felett, a mit beszélnie kell. Bevezetése szép, fokozatos, de nem minden részletében igaz, mert pl. honnan vette s mivel tudná igazolni szerző azon állítását, hogy „apja kora halála után Jézus lett a család kenyérkeresője“ (47. l.)? Ilyen „igazságok“ hirdetésétől óvakodjék a predikátor, mert hitelét vesztheti. Különben szövegszerű és homiletikailag eléggé szabályos beszéd.

A VIII. beszéd már szövegszerűtlen is. A textus (CXXII. zsolt. 1.); logikai fejtegetése csakis az lehet, miért kell örömmel menni az Úr házába és e helyett szerző arról beszél, hogy „buzgósággal és a lelkiekben épülni vágyó elhatározással“ kell templomba járni. Különben, a mit mond, helyesen és jól mondja.

A IX. húsvéti gondolatokkal, a feltámadás igazságával foglalkozik, de igen szokásos nyomokon, szinte chablonyszerűséggel utal egyfelől a természet tavaszi újjászületésére, másfelől szívünk örök vágyára. Lendületesen, erőteljes és lelkes hangon hirdeti ugyan a feltámadás igazságát s különösen a vége felé egészen ódai szárnyalású, de tárgyalása nem kimerítő, hézagos, a bizonyító érvekből keveset ölel fel. Mert még pl. az, hogy szívünk óhajtja a feltámadást, egymagában igen gyenge erősség,

mert hát mennyi balga óhaja van az emberszívnek! Igen elkélt volna itt az emberi lélek törvényeibe mélyebben bepillantani.

A „Légy hű mind halálig“ felíratú X. beszéd szövegszerű, bevezetése, felosztása, tárgyalása is helyes, csak igen hosszasan időzik a gyermekkoránál, melyet annyira felmagasztal, hogy igaztalanná válik. Mert hát mindenkor igaz-e az, a mit a 77. l. mond: „A boldog gyermekből boldogtalan ember lett,“ csak azért, mert „odahagyta az apai hajlékot s családi tűzhelyet építve, magára vette az élet keresztjét, a gondok, a bajok fészket vertek nála, a küzdelem is beköszöntött táborával hozzá.“ A II. rész kiemelkedő s főleg a 79. lapon a haza meghatározása egészen plasztikus.

A XII. beszéd negative állapítja meg a jó nevelés kellékeit vizsgái alkalommal, a mi legalább is érdekes. A textus azonban roszul választott, a mit azonnal belát az olvasó, ha megmondom, hogy ez az Absolon szomorú történetét öleli fel, a mely inkább a rosz nevelés kárát feltűntető beszéd élén állhatna, mint itt. Így aztán a predikáció minden másról beszél, csak a textus tartalmáról nem. Állításai sem mindig igazak, mert hogy pl. a gyermek már természettől fogva a roszra hajló inkább (96. l.), ez nem áll. Gyenge predikáció, jó és hasznos nevelési tanácsokkal.

A XIII. nem érdemli meg a predikáció nevet, mert nem fejt ki gondolatait. Vázlatnak jó, egészen megállja a helyét, mert egészen helyes meditálás után alkotott részei, ha kibővítettnek, egy szerves és jó szónoki művet fognak képezni. Az ilyen rövid beszéd, ha annak nevezzük, még úrvacsora utáni alkalommal sem válik be, a mikor pedig némelyek — miért, miért nem! — több nyugalmat megengednek maguknak, mint máskor.

Könnyedén elbánik szerző a XVII. beszéddel is, mely a krisztusi szeretet ismertető-jelül a jótétet és hálát tünteti fel. Bevezetése tárgyszerű, fokozatos, de mikor már eljut a felosztáshoz, hozzáfog áradozni a jótétről és háláról és ezért egészen ellaposodik. Pedig a szerencsés partitio nem ilyen mostoha elbánást érdemel. Még ellenmondás is van a 130—131 lapokon.

A XVIII-ban, kedélyéhez híven, nagyon otthon találja magát tárgyánál, az ősznél. Ha mint őszi gondolatokat tekintenők e beszédet, semmit sem találunk benne gáncsolni valót, annyi szépség van benne és annyi szívhez szóló (főleg 139. l.). De mint szónoki mű, nem felel meg a kellékeknek, mert textusához (CII. zsolt. 27.) hűtelen.

A XIX. nagyon messziről kezdődik, mert ha a világ édességéről akar szerző beszélni, felesleges dolog az élet misége felett töprengeni. A 141. lap egészen el is maradhatott volna s kezdődhetnék a 3. kikezdéssel. Felosztása egészen helyes és bő anyagot is nyújtana a tárgyalásra, de szerző nem igen medítált sokáig s ezért ismételt annyit az I részben. Megragadóan szép a szeretet festése a 148. lap I. kikezdésében. Részleteiben szerencsés predikáció.

Hátra van még három beszéd, melyeket a leggyengébbeknek tartok, u. m. a III., XIV. és XV.

A III. olyan jól indul, hogy méltán felkölti a figyelmet, de mikor jellemezni akarja tárgy-kitűzésében „az onnan felül való bölcseséget,“ annyira elvontan állítja fel tételének részleteit, hogy maga sem tud közel jutni beszédje tárgyához. Innen van aztán, hogy az I. rész nagyon is rövid, keveset mondó, a III. pedig, a melyben az Isten jóságosságáról ígért beszélni, hátat fordít a figyelőknek s a földi igazságszolgáltatás részrehajlásáról beszél, és pedig annyi pessimizmussal, annyi igazságtalansággal, hogy szinte egy lázító forradalmárt látunk magunk előtt. Nem tudom hinni, hogy szerző maga is ennyire el van

keseredve bíránk iránt; de ha igaz volna is, egészen félre érti a lelkes tisztét az, a ki minden áron az emberek iránti bizalmatlanságot disputálja hallgatóira.

A XIV. bevezetése levegő elleni vagdalkozás és e mellett roppant általános. A hitetlennek békétlenségét mutatgatja szerző a magánéletben és embertársaival érintkezésében, de a két részben már alig tud mit mondani s ezért megtámadja az önzőket, mintha a hitelenség és önzés teljesen egy és ugyanaz volna.

A XV. abban a szónoki hibában szenved, hogy felosztása tágabb körű, mint textusa, mert a textus — igenis — beszél a takarékoságról, de már az adakozásról, a mely pedig a beszéd II. részét képezi, egy árva hanggal sem emlékezik meg. Feltűnő veszedelmes álláspont szerzőnél az, hogy ő az adakozást, mint egész önző számításon épülőt, a viszonyosság elvénél fogva, tehát nem mint kötelesség teljesítését hirdeti.

Függelék gyanánt négy esketési beszéd zárja be a füzetet. Ezekben van sok hangulat, elég bő számú tanács és szívhez szóló hang, de sötét szemüvegét annyira nem tudja félre tenni, hogy még a boldog házasoknak is inkább a mult örömeit hordja elő, a melyekkel most szakítani kell s még azt is meri állítani: „Addig boldog csak az ember, míg ifjú, míg az apai háznál van!” (163. l.). Hatás vadászat jellemzi e 4 beszédet.

Végeredményében csak biztatnunk kell szerzőt a komolyabb tanulmányozásra és a munkára. Nagy elméművek tanulmányozása idővel mélyebbé teheti fejtegetéseit, gondolatbőségre tesz szert; mindenek felett a biblia forgatása evangyéliomi magas szárnyalást; az életnek elfogulatlan vizsgálása igazságosabb életelveket fognak kölcsönözni. *Channing* mondta: „A pap predikálja az evangyéliomot egész buzgósággal, érzéssel, tárgyától felmelegedett szívvel; ne gondoljon magára, ne keressen tapsot.” Buzgósággal, érzéssel, meleg kedélyvel, tehetséggel megáldotta *Gulyást* Isten s csak rajta áll — magasra hágni.*

Rácz Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kivonat a sárospataki főiskolai tanári kar 1892. április hó 30-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből.** Közigazgató elnök a gyűlést megnyitván, meghatottan tudatja a köziskolai székekkel, hogy nagyméltóságú báró Vay Miklós, egyházkerületünk és főiskolánk főgondnoka, e hó 29-én érte el születésének 91-ik évfordulóját, s ez alkalommal őt a tanári kar nevében táviratilag üdvözölte. Köziskolai szék, midőn közigazgatóelnök e jelentését helyeslőleg veszi tudomásul, egyszersmind elhatározza, hogy a tanári karnak főgondnokunk iránt érzett mély tisztelete, szívből fakadó jókívánata jegyzőkönyvileg is megörökíttessék. A sárospataki főiskola tanári kara mint mindig, úgy most is örömmel eltelve ragadja meg az alkalmat, hogy az országosan ünnepelt férfiú iránti forró hálájának és mély tiszteletének kifejezést adjon. Az ő élete szorosan összefügg politikai, egyházi és iskolai életünk mozzanataival; minden haladásunk, örömünk és szenvedésünk eltörölhetlenül van nevéhez kapcsolva. Közügyek-

* Korábban nem közölhattük.

Szerk.

ben, politikai téren kifejtett, örökre emlékezetes szereplésén kívül majdnem hetven éve láthatjuk őt, mint egyházi életünk fáradhatlan előharcosát, érdekeink legbuzgóbb oltalmazóját. Nemzeti elnyomatásunk keserű éveiben a szorongatott protestantizmusnak senki sem volt ő nála igazabb és lelkesebb bajnoka; fényes tehetségével, magas társadalmi tekintélyével, népszerűségével szállott mindig síkra a fenyegető veszélyek ellenében. Bölcseségének, irántunk tanúsított szeretetének, nagylelkűségének áldásos sugarait főiskolánk is mindig szerencsés volt élvezhetni; minden üdvös reform, anyagi és szellemi előhaladás az ő kezdeményezésére, vagy támogatása és áldozatkészsége folytán jött létre. Nemesen gondolkozó tiszta lelke adott nekünk eszméket, útmutatást, s valahányszor érdekeinket veszély fenyegette, nem ő volt-e, ki szóval és tettel, szívvel és lélekkel buzgólkodott boldogulásunkért, jólétünkért? Általában akadémiánk összes szervezete, jogakadémiánk, gimnáziumunk, tanári nyugdíjintézetünk, s összes egyleteink fényes tanúbizonyságot tehetnek az ő eszméiről, s bőkezűségéről. Midőn tehát hálát adunk a gondviselésnek, hogy mélyen tisztelt főgondnokunk életét eddig minden bajtól megoltalmazta, szívünk mélyéből kívánjuk: adja Isten, hogy hazánk e dicsősége, egyházunk és iskolánk büszkesége élénk erőben, jó egészségben maradhasson még sokáig a mi vezérünk, törekvéseinknek, munkásságunknak pártfogója és igazi oltalmazója!

dr. Zsindely István,

a köziskolai szék ideiglenes jegyzője.

— **Kiss Áron püspök beigtatása** nagy fénynyel és lélekemelő ünnepélyességek közt ment végre Debrecenben, e hó 17-én. Az ünnepélyességeket az egyházkerületnek ugyanazon napra egybehívott rövid gyűlése előzte meg, a melyben az elnökség hivatalosan jelentést tett a püspökválasztás eredményéről. A főiskolai diszteremben még tartott a tanácskozás, midőn kint a folyosókat már megszámlálhatatlan embertömeg lepte el, ünnepélyes érzések hatása alatt várva a menetnek a közeleső nagy templomba való indulását. 1/2 11 órakor megzúdultak a harangok s az egybegyűlt közönség — élén a beigtatandó ünnepelt férfiúval, körülvértetve a különböző testületek küldötteitől — beláthatlan hosszú sorban vonult istennek házába. A felavatási szertartást a főiskolai énekkar szépen, szabatosan előadott alkalmi éneke nyitotta meg, amely után az egész gyülekezet fennállva énekelte el a 37-ik dicséret első versét. Erre a megválasztott püspök imát mondott az úrasztala előtt, a hol folyt le különben az egész beiktatási ünnepély. Soha szebb, bensőségesebb imádkozást nem hallottam, nemcsak az égnék és sziveknek, de a köszikláknak is meg kell nyilniok a lélek ilyen ereje előtt. Majd ezekután *Vályi János* főgondnok tudatta a megválasztás körülményeit, a szavazatok mennyiségét s felhívta a megválasztott püspököt az eskü letételére. Lélekreható volt a látvány, a midőn a galambász főpásztor letérdelt s a három legidősebb esperes: Peterdy Károly, Szabó János és Dávidházy János kezüket fejére tévén, Peterdy Károly az eskü után, szép alkalmi imával áldotta meg, a tiszántúli egyházkerület lagylelkű Áronát, s bizony nem sok szem volt ott a nagy templomban, a

melyben nem ragyogtak volna az igaz örömek könyei. A főgondnok rövid, de tartalmas üdvözlő beszéde után, következett az ünnepély leginkább kiemelkedő pontja: a már felavatott püspöknek programbeszéde, a mely eszmékben, kifejtésben és formában magas színvonalon álló alkalmi szónoki alkotás. Minden ízében meglátszott rajta, hogy a költő és tudós két hatalmasságának teremtménye e mű, segítségül jöven a szónok is, a mely Kiss Áron püspöknél különösen természetessége és közvetlensége által tesz a szívekben ellenállhatatlan hódításokat. Azzal kezdette beszédét, hogy méltán remeg a nagy feladat súlya alatt, mert hiszen ő nem hozott magas helyeken ragyogtatott lángész, nem hódolatra kötelező tekintélyt. Izráelnek csak egy kicsiny helységéből jött, a hol békésen, boldogan legeltette a maga kicsiny nyáját. Aggodalmát csak az enyészeti el, mert tudja, hogy vele lesz az Isten, a ki vezérelte eddig életét s a ki parancsának engedve jött e helyre is. Előadta aztán vezérelveit, a melyek szerint akar élni és cselekedni hiveivel, az egyházi és iskolai kormányzatra, a testvér felekezetre, az államra nézve, különösen nagy horderejű kijelentéseket tevén egyházpolitikánk égető napi kérdéseire vonatkozólag. A beszéd hatása rendkívülinek mondható, a mit eléggé bizonyít az is, hogy az a rengeteg közönség nem állhatta meg, hogy ott Isten házában meg ne éljenesse a lelkiesen beszélő főpástort. Ezen beszéd után *Szabó János* esperes üdvözölte a püspököt, a ki megáldván a gyülekezetet, s kezet fogván az egyházkerületi hivatalnokokkal, a szertartást előbb a főiskolai énekkar, majd a gyülekezet éneke zárta be, ez utóbbi a 179. dicséret utolsó versét énekelvén el. A templomból ismét a főiskolai díszterembe vonult a közönség nagy része, a hol történt a küldöttségek fogadása. Bámolni lehetett azt a szellemi erőt és kifogyhatatlanságot, a melylyel az ünnepelt püspök a számszerint körülbelül 28—30 tisztelő küldöttség szónokainak beszédére választott; mindeniknek mondván valami alkalomszerűt, szépet és kedveset. Szíve, érzelme a maga teljességében megnyílt, amint ennyi és ilyen szeretetnek lelke érinté meg azt, bizonyosságul annak, hogy milyen gazdag kincset nyert Kiss Áron püspökben a tiszántúli egyházkerület, s egyetemes magyar ref. egyházunk is. Délután 3 órakor nagy díszebéd volt a „Bika” című vendéglő díszes nagy termében, a hol — természetesen — lelkes és bőszerű pohárköszöntőkben sem volt hiány. A kár csak az, hogy a jókedv, az emelkedett kedély bőmarokkal így szórt aranyait elgázolta a nagy közönség moraja. Előzőleg már annyira megtelt a szíve, hogy alig volt türelme és kedve kihallgatni a „hózzá szálló” beszédét.

M. Gy.

— **A papi vizsgák a sárospataki főiskolában** június 19-ik napján a végzett theologusok írásbeli vizsgájával kezdődnek, 20-án s 21-én ugyanezek szóbeli-21-én egyúttal a második vizsgások írásbeli vizsgája. Az első vizsgások az ó-szövetségből *Esaiás* I—XII. fejezeteit, új-szövetségből a *Pásztori leveleket* magyarázzák. Házi dolgozataik: 1. A testi feltámadás hite az ó- és új-szövetségben s különösen Pál apostolnál. 2. Egy szabadon választott textusról írott egyházi beszéd. A második vizsgások 2 ó- és 10 új-szövetségi részletet magyaráznak szabad választással s a kisebb szertartási beszédek elméletét fejtik ki.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumában a VIII. osztály szóbeli vizsgálata** f. hó 6—7-én tartott meg. A vizsgálatra jelentkezett 24 rendes tanuló közül 16 sikerrel állotta ki a vizsgát, 8 pedig javító-vizsgára utasított.

— **Műkedvelői színi előadás Sárospatakon.** A „Magyar Irodalmi Önképző-Társulat,” a főiskolai ifjúságnak ez a szép és hosszú multú egyesülete f. hó 25-én, saját anyagi eszközeinek gyarapítására, három jóhírű színművet fog előadni, u. m.: „*A bálkirálynő*”-t, Bercik Árpádtól, „*A szegénylős*”-t, Moncrieff-től, (fordította Csiky Gergely) és a „*Virágfakadás*”-t, Murai Károlytól. A 3 darabban összesen 26 személy lép fel, köztök 6 fiatal úrhölgy. A műkedvelők élén a társulat tanár-elnöke, *dr. Bartha Béla* buzgólkodik. Szívesen ajánljuk a jótékony célú szép törekvést a t. olvasó közönség pártfogó szeretetébe. A tiszta jövedelem az „Ifjúsági Közlöny” kiadásainak fedezésére fordítatik.

Pályázati hirdetés.

A *tornai* egyházmegyében levő, *színi* ev. ref. egyház lelkeszi állomására pályázat hirdettetik. Ezen lelkeszi állomás javadalmazása: készpénz, szemes élet, föld, rét, fa, legelő, szolgálmányok, bor és stólából 600 frtra megy, tehát IV-ik osztályú. Kellőleg felszerelt pályázati kérvények június 11-ig, Nt. *Gyarmathy József* esperes úrhoz *Szilicére* küldendők.

Miskolc, 1892. május 19.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

Pályázat

a *dunántúli* ev. ref. egyházkerület *pápai* főiskolájának *theologiai akadémiáján* lemondás folytán megürült tan-székre.

E tanszékhez a gyakorlati theologiai összes tudományok, az egyházjogtan és bibliai bevezetéstani előadása van kötve, 14-ig terjedhető heti óraszámmal. A megválasztott tanár tartozik az ifjúsági istenitizsleteket és a gyakorlati theol. semináriumot vezetni s időnkint egyik vagy másik tárgyból 1—2 órás speciál-collegiumot is tartani.

Évi fizetés 1400 forint, melyből 300 forint lakbér; ezenkívül az egyházkerület által megállapított feltételek mellett, 50 frtos ötödéves korpótlék, mely 300 frtig emelkedhetik.

A megválasztott tanár egy év leteltével állandósítatik, tanszékét valamelyik szaktudománya köréből vett értekezéssel tartozik elfoglalni, s a tanári nyug- és gyámintézetnek jogos és kötelezett tagja leend.

Pályázhatnak ev. ref. lelkeszi oklevéllel bíró egyének. A pályázati kérvényhez csatolandók a) keresztlevelel b) theologiai és képesítési bizonyítványok c) szolgálati és erkölcsi bizonyítvány azon időtől, midőn a theologiai tanfolyamot bevégezték d) orvosi bizonyítvány a testi épség és megfelelő hangorganum igazolására. Külföldi egyetemek látogatása, nyelvismeret és irodalmi működés szintén igazolható.

A kellően felszerelt pályázati kérvények a ft. egyházkerületi közgyűléshez címezendők s ft. és mlt. *Pap Gábor* püspök úrhoz (Révkomáromba) *foljó évi július hó 31-ig* küldendők be.

Pápa, 1892. május hó 15.

Kis Gábor,
a főiskolai igazgatótanács helyettes elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kulturharc és budget vita.« *Dr Bartha Béla.* — »A latin irodalom tanítása.« *Felméry Lajos.* — »Adalékok a tiszáninneri ref. püspökök életéhez.« *Mokos Gyula.* — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerületi közgyűlés.« *Referens.* — »A konventről.« *Radácsi György.* — »Vallásügyi vita a képviselőházban.« — »Vegyes közlemények.«

Kulturhare és budgetvita.

I.

Az összes politikai lapok, melyek szívből, vagy legalább színből a szabadelvűség képviselőinek vallják magukat, a mostani vallás- és közoktatásügyi budgetvita legkiemelkedőbb mozzanata gyanánt, némelyek valóságos epochalis eseményként üdvözlilik azt, hogy Irányi Dániel határozati javaslatát, mely szerint „a képviselőház utasítja a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy a vallás szabad gyakorlatáról és a felekezetek egyenjogúságáról minél előbb terjeszsen elő törvényjavaslatot,“ — az országgyűlés összes pártjai elfogadták.

S az eszmék diadalának egyik fényes jeléül tekintik azt, hogy épen a felekezeti viszálykodások közepette, oly alkalommal nyilatkozott meg ismét és jutott győzelemre a liberalizmus szelleme, midőn a ház előkelő tagjai, mint Györffy Gyula, Nagy István és mások határozottan exclusiv katolikus szellemben beszéltek, mintegy jelezvén, hogy az a katolikus párt, melyet az ultramontanizmus oly óhajtvá hirdetett, csakugyan létezik; diadalt aratott e szellem akkor, midőn a szenvedélyek ádáz összeroppanását várta mindenki.

Mi ezt a fejleményt nagyon természetesnek találjuk. Előre megmondottuk s ezért sokan optimistáknak tartottak bennünket, hogy mennél vadabb lángot szít az ultramontán izgatás, mennél nagyobb féktelenséggel fordul a nemzet belső békéje, a társadalmi consolidatio s a fennálló törvények ellen: annál biztosabban hívják ki azokat küzdelemre; kik az igaz vallásosság hívei, s így megvetik a gyűlöletet, kik a magyar nemzet s állam hívei, tehát a felekezeti torzsalkodások helyett inkább egyesíteni óhajtanák a katolikus,

protestáns, zsidó s egyéb vallású magyarok erőit; kik a modern haladás hívei, tehát a reakció minden alakja ellen küzdeniök kell.

A papizmus hatalmi érdeke, tehát az emberség történetének egyik legsötétebb alakja, identifikálta magát az emberi szellem egyik legmagasztosabb nyilvánulásával, a vallás eszméjével; a sötétség fegyvertársúl vette a világosságot, hogy diadalra jusson. Most is áll erre az, a mit Ugron Gábor ezelőtt majdnem 20 évvel, 1873. június 28-iki országgyűlési beszédében mondott: „Én is, mint katolikus ember, épúgy, mint a tisztelendő képviselő úr (Lukácsy Béla), igaznak találom azt, hogy a katolikus vallást egy idő óta igen sok gúny és üldöztetés éri és sújtja. De ki ennek az oka? Azok, kik e vallást összetévesztik saját személyökkel, saját érdekökkel, saját hatalmokat emelésével s a vallás nevében tesznek olyanokat, melyek sem annak dogmatikai köréből, sem annak múltjából nem következnek: értem az első századok történetét, nem pedig azon későbbi századokét, midőn a papság a világi hatalommal a világ koronájáért és az egyetemes uralomért versenyzett. Azt is mondják, hogy gúny sújt minket és a vallást. Én arra kérem, ne téveszsze össze a tisztelt képviselő úr a vallást és a papokat, mert az lényegesen különböző dolog.“

A katolikus vallás legnagyobb ellensége a kath. papság, mely mint a Bourbonok, nem feled és nem tanul s a helyett, hogy a hit- és értelmi világ, a vallás és a modern kultúra között kétségtelenül mutatkozó összeütközéseket akarná kiegyeztetni a meggyőzés és szeretet fegyvereivel, minden haladásnak ellene szegül.

Ép azért legerősebb meggyőződésünk, hogy a liberalizmus és protestantizmus érdekei győzelmet aratnak előbb-utóbb a papi reakció seregén s én valóban nem csodálkozom azon a szívós

kitartáson, s szinte megdöbbenő erőn, melylyel a klérikális párt a maga csatáját vívja, mert hisz ez élet-halál harc. Ki tagadná, hogy a legzseniálisabb hatalmi szervezet, s a legnagyobb társadalmi hatalom, vagyon és szellem túlgazdag birtokában a hierarchia? Ki tagadná, hogy óriási, megmérhetetlen erő az, mely a pápát a papság és a hit segélyével az egész világ összes katolikusanak föltétlen urává és parancsolójává teszi, ki csak nemrég jelenté ki, hogy igaz katolikus még politikai ügyekben is az egyház utasításait tartozik követni, mihielyt ez utóbbi érdekeiről van szó.

És most e roppant erő alól kezd kisiklani a talaj; a fölvilágosultság szelleme oda kiáltja neki a „mene, tekel, ufarsin“-t. A kath. egyház dogmái s papi szervezete föltétlen meghódolást követelnek, az emberiséget pedig a szabadság, az önállóság szelleme lengi át; a kath. egyház tanai s a pápaság évezredes törekvése szerint az egyházi hatalom, mely ma tisztán a pápa, magasan föltötte áll a világi, az állami hatalomnak; a modern állam pedig minden idegen befolyástól ment szuverénitást követel a maga részére úgy, hogy az állam törvényeinek az egyház is alá legyen vetve, törvényt sértő egyház ne létezhessek; a papi hatalom hajdan is kiátkozta Galilaeit, most sem szíveli a haladást, melyet vallástalannak, erkölestellennek, minden bűnökkel megrakottnak hirdet, az emberiség pedig rohamlépésekben halad előre s egy félszázad alatt a művelt társadalmak képe teljesen át fog alakulni.

Érzi az új kor áramlatát a világ volt legnagyobb hatalmassága a hierarkhico papi hatalom; tudja azt, hogy a modern művelődés, mely legnagyobb s legyőzhetlen ellensége, a protestantizmusból származik, tehát gyűlöli ezt is. Küzd két-ségbeesetten mindkettő ellen; a nyílt, becsületes harc és az aknamunka fegyvereivel s még sokáig fog küzdeni, talán átmenetileg itt-ott diadalokat is arat, mert kitűnő szervezetű hadsereg jeles vezérek alatt s megvan bőven az a három kelléke, melyek a háborúhoz megkivántatnak: „a pénz, a pénz, a pénz“ s a mellett az emberiség egy jelentékeny részét hiténél s érdekszálaknál fogva hatalma alatt tartja. *Azonban az már a hierarchia eszméjéből s az emberi művelődés jelleméből folyik, hogy ezek bizonyos ponton túl egymás mellett meg nem férnek, hosszú irtó harcba kell keveredniök, melyben végül is győztes az utóbbi lehet: az Ige, az Eszme!*

Ezért nézzük mi bizonyos optimizmussal az ultramontan harcokat, sőt időleges térfoglalást is. Azonban nem fatalizmussal, sőt ellenkezőleg, folyton hangoztatjuk azt a jelszót, hogy harcoljunk egész erővel, szoros szövetségben és zárt sorokban a protestantizmus és szabadelvűség

ös ellensége ellen, mely az egységes, erős, a társadalmi béke áldásaiban virágzó Magyarországnak is ellensége, mert csak egy teljhatalmú urat ismer maga fölött s ennek az állam és a nemzet érdekeit is alárendeli.

Hiába tagadjuk, hogy volna nálunk kulturharc. A klerikálizmus képviselői, érsekek, püspökök, apátok, plebánosok, káplánok, világi fő- és kisebb urak, képviselők s a sajtó megindították s nagy arányokban folytatják ezt a küzdelmet. A családok belső békéje, községek nyugalma, osztályok s felekezetek együttélése fel van zavarva; az ország törvényei pellengérre állítva; egyik megye alispánja törvénytelennek deklarálja azt a miniszteri rendeletet, melyet az országgyűlés többsége törvényesnek mondott ki; a törvényhozás már napok óta tanácskozik a vallás- és közoktatási ügyek felett s elhanyagolt kulturánk alighogy szóba kerül, a tért teljesen a felekezetközi kérdések dominálják. Ha ez nem kulturharc, akkor micsoda?

Ámde nézetünk szerint ezt a harcot magasabb szempontból kell megítélni. A magyar állam és társadalom a civilizált emberiség organizmusának egyik élő tagja, s így részese azoknak az eszméknek és küzdelmeknek, melyeken ez az emberiség keresztül megy. Az ultramontan pápai irányzat a modern kultúrával Észak-Amerikában, Angliában, Francia, Német, Olasz, Spanyolországban, Portugáliában, Belgiumban, Svájcban, sőt még az afrikai gyarmatokon is fölvette a harcot.

Ennek a nagy világra szóló viadalnak egyik, minket legközvetlenebbül érdeklő része az, mely most társadalmunk és törvényhozásunk minden rétegében folyik.

Azok a határozatok, melyeket országgyűlésünk képviselőháza ez alkalommal hoz, valóban korszakot alkotó jelentőségűek lennének, mert esetleg alkalmasak volnának arra, hogy megelőzve sok más államot, nálunk a szabadság és haladás eszméjét tegyék győztesé.

S én, dacára annak, hogy bizonyos mértékű nyugalommal nézek protestáns egyházunk s hű szövetségese, a liberalizmus, mostani küzdelme elé, ép a kultusz vitaalkalmával tett kijelentésekkel s hozott határozatokkal szemben, nem tudok bizonyos skepticismust és bizalmatlanságot eltakarni, mert azt a nagy reformot, melyre állami s társadalmi életünknek oly nagy szüksége volna, mint a szomszjas földnek a jótékony langy esőre, hogy újra éledjen: még körvonalakban sem látom elég tisztán s elég teljesen kibontakozni sem a miniszteri, sem a pártvezéri nyilatkozatokból, addig pedig, míg helyesen meg nem válogatjuk fegyvereinket, meg nem állapítjuk hadi tervünket, a háborút megnyerni nem lehet; addig, még a társadalom valódi szükségle-

teit teljesen föl nem ismertük, baját gyógyítani, valóban alkotni s reformálni nem leszünk képesek.

Hogy mi indít bizalmatlanságra s mit tartunk a mostani állapotok gyökeres gyógyszereiül, azt akarjuk most már teljes nyíltsággal elmondani.

Dr. Bartha Béla.

ISKOLAI ÜGY.

A latin irodalom tanítása.

Az egységes középiskola ügyében folyó évi februári havi értekezlet — mondhatni — egyértelműen elismerte a latin nyelv és irodalom fontosságát az alkotandó új (egységes) középiskolában. És ezt természetesnek találta annál fogva, mert a középiskolából kerül ki a nemzet értelmisége, vezérlő rétege, s ennek a műveltségi minőségétől függ a nemzet haladása és jövő sorsa. A nemzet haladásának alapföltétele az ifjú nemzedéknek a multtal való solidaritása, a nemzeti nagy család történeteivel és életcéljaival való beható megismerkedése. E nélkül az ismeret nélkül hogyan lehetne tervszerűen kormányozni a nemzeti élet hajóját, hogyan intézhetnék a nemzeti géniusznak megfelelően a nemzet művelődése menetét?

A középiskolában, mint a nemzeti műveltség alapvető intézetében, a nemzet leendő vezéreinek és kormányzóinak be kell vezetettetni a nemzeti műveltség értelmi és erkölcsi atmoszférájába. E végett tanulja ismerni az ifjú nemzedék a magyar nyelvet és irodalmat, meg a nemzeti történelmet, mint természetes leltárát annak, a mi nagyot őseink valaha gondoltak, a mi szépet éreztek, a mi igazért küzdöttek. Ezeknek kiegészítője a *latin nyelv és irodalom*, mint sokáig helyettes anyanyelvünk, s mint szellemi növekedésünknek, irodalmi fejlődésünknek, politikai életünknek nevezetes tényezője.

A fent említett értekezleten elmondtam e tárgy tanítására vonatkozó nézeteimet, melyeknek lényegét a következő két pontba foglalhatni össze:

1. Lehetőleg szállítsuk le a nyelvtannak túlon túl való tanítását; és
2. Állítsuk előtérbe a műtörténelmi és esztetikai elemeket.

Mint tudjuk, ma a latin nyelvtanok az összehasonlító nyelvészet eredményeivel való kibővítés miatt, nagy terjedelműek lettek; pedig ezeknek az eredményeknek a kezdő tanulókkal közlése csak veszedelem, mert avagy mirevalók a görög és szanszkrit összehasonlító tanulmányok annak az ifjúságnak, melynek egyáltalán nincs mit összehasonlítani? Ezek lehetnek kedves időtöltés a latinistáknak és hellenistáknak, de csak lelki gyötrelmek a tanuló ifjúságnak.

Tévesztett eljárásnak tartom a latin stylus-gyakorlatokat is, melyeknek céljuk, hogy a tanuló az érettségi vizsgálaton magyarból latinra tudjon fordítani; sőt ezen az alapon az érettségien egy magyar író valamely műve egy részének latinra fordítása: valóságos pszichológiai botlás. Hiszen itt első sorban két nyelv fogalmainak összeméréséről van szó, mégpedig egy újkori nyelv fogalmainak egy ókori nyelvre való átültetéséről, a mi bizony rendkívüli nehézségekkel járhat egy kész humanistánál is. Hát ha még elgondoljuk a tanulóknak latin nyelvben való szövegértését, teljes fogalmunk lesz róla, hogy ebbeli erőfeszítése a kínok kínja. Legalább is egykorúnak kellene lenni a két nyelvnek, hogy a tanuló fordítás alkalmával, egyiknek a fogalmaira a másikban adequat kifejezésekre találjon. Tehát csak a latinból magyarra for-

dítás lehet igazolt, mert az láttatja be a növendékekkel a két nyelv sajátosságait.

Egy pillanatig sem vonom kétségbe a latin nyelvtannak formai művelő hatását, de azt hangsúlyozom, hogy a nyelvtan csak eszköz egy magasabb céllal. A latin nyelv tanítása *végcéljával* szemben. Redukáljuk a grammatikai anatomianak nevezett túlságos nagy szórású hasogató grammatizálást s tegyük helyébe a klasszikus művek intenzív olvastatását, mint — nézetem szerint — a latin tanításának végcélja nem lehet más, mint az, hogy az ifjúságot bevezesse az ókori klasszikus népek világnézetébe. És a végcélnek ez a megjelölése lappangóan magában foglalja a görög nyelv és irodalom tanítása kérdését is.

E részben klasszika-filológiára készülő tanárjelölteink művelésében helyesebb útra kell térnünk. A tanárvizsgálati tantárgy-csoportok e tekintetben rosszul vannak megszabva, mert jelenleg lehet valaki a latin nyelv tanára a nélkül, hogy tőle a görög nyelv tudását megkövetelnék, pedig kultura tekintetében a klasszikus irodalom egy egészet alkot, s didaktikailag is a latin és görög irodalmat *édes egynek* kell vennünk.

Abból a didaktikai tételből indulok ki, melyet talán senki sem von kétségbe, hogy a ki egy dolognak a felét jól meg akarja tanulni, annak tudnia kell az egészet. A ki a klasszika irodalom felét: a latin irodalmat akarja tanítani, ismernie kell a görög nyelvet és irodalmat is. Nagyon sajnós, hogy a mostani tanárvizsgálati szabályzat nem kívánja, hogy például a ki latin-magyar szakcsapat tanárjelöltje, az alapvizsgálaton a görögből is kérdeztessék.

Hiszen azért is elengedhetetlen a tanárnak a görög irodalomban való jártassága, hogy a latin olvasmányok tárgyalása alkalmával tudjon szemléltetni. Ha például az Aeneisben a Laokoon tragikus sorsát olvastatja, vagy más szerzőkben Niobéról és a Niobidákról, Zeüsről stb. olvasnak: hadd szemléltesse azokat a mythologiai személyeket élő szóval s tegye még elevenebbé a szemléltetést a Laokoon és a Niobe szoborcsoport, meg a Zeüs szobor gipsz, vagy terracotta másolataival, hogy a növendék ne csak hallja az élő szót, hanem lássa is a leírt alakot, s egyszerre két érzékkel: látással és hallással ragadja meg a tárgyalt dolgot. Ez az eljárás az illető olvasmánynak a művészet nyelvén való lefordítása, szemléltetés a végett, hogy kifejtse a növendékekben a plasztikai látást, hogy megragadja képzeletüket, meghassza érzületüket, finomítsa ízlésüket, egyszóval, hogy humanizálja őket. Természetes, hogy erre a sokoldalú hatáskeltésre első feltétel, hogy a tanárnak magának legyen plasztikai látása, hogy őt hassák meg első sorban a plasztikai remek, mert csak úgy láttathatja és éreztetheti az esztetikai szépet, ha maga is látja és érzi; különben nem.

A felsorolt okok azt követelik, hogy a klasszika-filológia és rokon szakcsoportok tanárjelöltjeinél juttassuk érvényre a műtörténelmi és esztetikai elemeket. E végett a vizsgálatokon kívül még más intézkedéseket is szükségeseknek tartok. Ugy tudom, hogy az osztrák közoktatási miniszter, jelen éven kezdve, néhány filologus kitűnő tanárjelöltet Görög- és Olaszországba küld tanulmányútra. A miniszteriumnak melegen ajánlom e példa követését. Küldjön ki évenként négy-öt e szakra készülő kitűnő tanárjelöltet Athénbe, Rómába és Nápolyba, hogy az ó-klasszikus művészet és szellem ősz hazájában szerezzenek valódi tájékozódást a görög és római nép életéről, intézményeiről és halhatatlan műalkotásairól.

Tapasztalásból mondhatom, hogy Róma és Nápoly s Olaszország többi muzeumainak láttára éreztem igazi

jelentőségét és hatását az ó-klasszikus irodalmaknak. Athén, Róma és Pompei műemlékei tanulmányozása közben fogja átérezni a tanárjelölt az antik világ örök szépségét, gondolkodás- és érzésmódja utólérhetetlen harmóniáját. A görög és római népelet gócpontjain, a szó szoros értelmében, a kövek ékesszólóan beszélnek, és a romok láttára megelevenedik a mult, feltámadnak intézményei, műalkotásai, eltöltik lelkesedéssel a leendő tanár szívét, s lehetetlen, hogy tanítása termékenyítő ne legyen.

De a tanuló ifjúságban más módon is tartós érdeklődést kell keltenünk az ó-klasszikus műveltség iránt. E végre hathatós eszközök lehetnek az esztetikai muzeumok, mű-gyűjtemények, melyek középiskoláinkkal kapcsolatban, okvetlenül szervezendők, hogy legyenek az ókori irodalmi remekék magyarázó, a plasztikai látás nevelői és a rajztanítás kifogyhatatlan szertárai.

Továbbá a tervbe vett tanulói országos versenyeket is felhasználhatni e részben. Egy pár ösztöndíj s néhány aranyérem is jó ösztönző oly ifjak számára, kik a klasszikus nyelvekben a legszebb előhaladást teszik, s ifjúságunk legjavát ez is minden évben közelebb viszi egy lépéssel Hellasz és róma geniuszához.

Ily és hasonló eszközökkel elérhetjük, hogy a hellen és latin szellemtől áthatott tanáraink az ó-klasszikai tanulmányok megújódását eszközlik s a mellett, hogy lesznek szép számmal ifjaink, kik az ó-klassz. irodalomért őszintén lelkesednek, az is nevezetes haszon lesz, hogy a tanulók többsége nem fogja többé a görög és latin irodalmi remekeket pusztá grammatikai paradigma-gyűjteménynek tekinteni, hanem halhatatlan műalkotásoknak, melyek alkalmasak arra, hogy a velők komolyan foglalkozók szívét inspirálják, izlését nemesítsék s gondolkodását megtermékenyítsék.

Erős meggyőződése, hogy ily reformok mellett a klasszikus irodalmak valóban humanizáló hatással lesznek gyermekeinkre, holott máskülönben maradnak tovább is meddő, rideg és lélekölő grammatizálás útált eszközei, s az ifjúkori lelkesedés fojtogató rémei.

Felméri Lajos.

TÁRCZA.

Adalékok a tiszáninneri ref. püspökök életéhez.

(Folytatás.)

Ötödik superintendens Felső-Öry Fülöp Gábor.

Eredetét vette nemes nemzetes és tiszt. F.-Öry Fülöp Páltól és Fügedi Kováts Mária asszonytól 1739. eszt. április 25. napján S.-Sz.-Péteren, a hol említett édes atyja 47 esztendeig szolgált, a hova még akadémiákról hivatott volt. Gyermeki idejét töltötte a s.-sz.-péteri akkori szép iskolában és 1748-ban bevitettetett a pataki collegiumba (a hol már az előtt ott lakott Pál nevű bátyjával, a ki 1750-ben szinte mikor következő examen alkalmatosságával iskolai futását szerencsésen és maga után hagyott szép hírrel be akarta fejezni, ifjúi életének 18-ik esztendejében, szüleinek holtig tartott szomorúságokra meghalázott) s ott mulatott szinte julius haváig. Ekkor hideglelésbe esván, egész 1749-diknek július haváig ismét a sajó-szent-péteri iskolában tanulatott és innen osztán — nem bátorkodván szülei Patakra vinni — Miskolczra vivődött által és akkor oda vitetett legelső professor tiszt. Szalai Sámuel uram gondviselésére biztatott, a kinél lévén szállása is, négy esztendő alatt a grammaticát, syntaxist, poesist és rhetoricát elvégezte; 1753-ban pedig

és 1754-ben a német nyelvet a rhetoricával és a logicával Lőcsén és Dobsinán megtanulta. Haza érkezvén 1755. szeptemberben, ismét Miskolczra ment és a fent említett professortól az eloquentiát és a logicát magától hallotta, melyekben annyira is ment, hogy 1756-ban Patakon a nagyobb, vagy tógás deákok közé januáriusnak 16-dikán bévétetett. Itten akkori professorok Sárkány Dávid, Szathmári Mihály, Bányai István és Szathmári Pál alatt a logicát, metaphisicát, jus naturaet, a görög és zsidó nyelveket és utolsóbb esztendejében a geometriát és theologiát is annyira vihette, hogy az 1760-dik esztendőben, ugyancsak januárius havában az akadémiákra való szabados kimenetelt, mely akkor tájban több esztendőig el volt tilalmazva; fels. Mária Terézia királynétől néhányad magával megnyervén, a külső országi akadémiákra, nevezetesen Franequerába elment. És ottan ama nagy nevezetű Venemát és Conradit, amazt az eklézsiái historiában és a prophetica theologiában, ezt pedig a dogmaticában és a homileticában, Valkenaert a görög nyelvben és a régiségekben, Fabert a zsidó, s kivált arabs nyelvben, a ki meghalván, Mangert, a successorát ugyanazokban, Cannegiesert a jus naturaeben, Brugmanst a physicában, Garcint a francia nyelvben három esztendőig és egy-néhány hónapokig maga nagy hasznával és tanítóinak nyilván kijelentett contentumokkal hallgatta. És hogy eddig vett előmeneteleinek valami közönséges jelét adhatná, egy exegetica dissertatiót készített az I. Sam. 2: 1—10. verseire és azt említett Venema kedves tanítójával közölvén, annak javalására, sőt szorgalmaztatására az akadémia költségein ki is nyomtattatta, a mely dissertatiót az akkori amsterdami és lipsiai recensensek talán érdeme felett való dicsérettel is illettek.

A német nyelvet már gyermekkorában megtanulván, a belga nyelvet ezen idő alatt annyira megtanulta, hogy azon prédikálhatott is és szép vocatioi is voltak a prédikátori hivatalra, sőt még a professorsággal is biztatták magok a professorok. És ha kedves szüleit, a kik akadémiai minden költségeit magok adták, kívánta volna megszomorítani, bizonyosan ott is maradt volna.

Történt azonban, hogy a magyar biblia éppen akkor nyomtatodván Ultrajectomban, ötlet az akkori theologia facultas decanussa t. Voges Albert úr, még akkor Traiectomban mulató magyar deák Balog Soos Mihály által azon biblia correctorának meghívta. Mely hivatalt kedves franequerai tanítóinak javalásokra is, de magára erre a szent célra nézve is, elfogadván, Franequerából (a honnan Gröningát is 1762-ben meglátogatta, s ott Gerdes és Schröder professor urakkal megismerkedett) 1763-ban, juliusnak a végén Ultrajectomba által is ment és akkori professor Voges, Elsner, Burmann és Bonnet professor uraktól igen szívesen fogadtatván a biblia nyomtatványainak correctióját, mely már akkor a Sámuel 2-dik könyvéig ki volt nyomtatva, említett Balog Soos Mihálylyal szintén 1765-ig (a mikor azel is végződött) folytatta.

Itten is az említett professor urakat, úgymint az elsőt a dogmaticában, a másodikat a propheticában, a harmadikat az eklézsiái historiában, a negyediket az exegeticában (a mennyire a biblia körül való foglalatossági engedték) hallgatta. Ezek mellett a híres Wesselinus Pétert az universalis historiában és a statisticában, Raviust pedig a napkeleti nyelvekben s régiségekben és Hahn Dávidot az experimentalis physicában gondosan járta.

Mindezeknek jóindulatjokat annyira megnyerte, hogy gyakran hallván ők a collegiumban adott feleleteit s disputatioit, magok önként kérték s kínálták őtet a theologia facultasbeli doctori diplomával. Melyre hogy annál könnyebben rávehessék, a facultast illető, körülbelől 80 holland aranyakból álló honorariumot is elengedték. Mely

jóindulatjokat s ösztönzéseket tekintvén, magát reá is adta, hogy egy inauguralis theologia disputatiót készítvén *De sancti vaticiniorum veteris testamenti Messiam et bona tempora una serie sistentiūm*, azt a facultas approbatiojával, de a maga költségén 1765-ben ki is nyomtattatta s praeses nélkül publice defendálta is, minek utána ugyan azon facultas által a theologiára tartozó minden tudományokból, u. m. a philosophiából, universalis és ecclesiastica historiából, a dogmatica, moralis, prophetica és exegetica theologiából a designatus promotor és censorok által különös órában egyenként megcenseáltatott, az eredeti nyelvekből pedig egy Mikheas 6. és Máté 12. részéből kiszabott pericopákat megmagyarázván, az egész senatus academicus előtt felolvasta volna. A mikor bémenvén az auditoriumba, a publica defensio megesett. És innen ismét a senatusba bémenvén, a theologiae decanus által ezen szókkal declaráltatott theologiae doctornak: „Ego Gisbertus Matthias Elsnerus, qua facultatis theologiae dicanus, te Gabrielem Fülöp de Ör, nobilem Hungarum, omnibus a te requisitis obligationibus satis facientem declaro et creo SS-ae theologiae doctorem, tibi que omnia jura veri theologiae doctoris tribuo.” A mikor a kezét kérvén mind ő, mind a több theologiai professorok vele kezét fogtanak. A magnificus rector pedig (a ki akkor Horthemels philosophiae professor volt) a belgica confessiot eleibe tévén, azt vele subscribáltatta. E meglévén, a pedellusok az academia címereivel előtte menvén, házához kísérték és ott a már akkor készen volt diplomáját az asztalára letették. És ezután valamikor az auditoriumokban publicus actusban megjelent, a professorok székebe ülni és feltett kalappal szólni szabadsága volt.

Itten is, valamint Franequerában a belga nyelvnek tudásával oly sokat nyert, hogy vele még a nagyobbrendű emberek is társalkodni nem átalottak s egy néhányan az akkor tájban akademiákba hozattatott gyengébb idejű fiaikat a logicában, metaphysicában és a görög nyelvben taníttatni kívánták és valamint Frisiában, úgy ebben a trajectumi provinciában is sok szép jóvedelmű parochiákkal megkínálták s a professorság iránt való jó reménységgel is megbíztatták: de a mely hívatalokat, a feljebb említett okokon el nem fogadhatott.

Elvégeződvén a magyar bibliának nyomattatása 1765-ben (minek utána a trajectomi academiából mind a leydaik s abban a nagy Schultens Albertnek János Jakab nevű fiát, mint az ordok collegiumának regensét és a híres Hemsterhuyst, — mind a harderowicumi academiát is s ebben Scheltinga theologiae professort és Tydernannt, ekkor már idevaló juris professort, ezelőtt pedig kevés idővel Trajectumban tanuló társát, meglátogatta és velek magát megismértette volna) junius havának az elein egy Delbeck nevű, amsterdami születésű, de Trajectomban tanuló kedves jó barátjával elindult az helvoetdeugsi paquetboottal Angliába, a hová 36 óra alatt szerencsésen el is érkezett és Harvichban kikötvén, onnan másnap korán Londonba ment. Ott a Pultney nevű utcában szállást fogadván, közel a Muzeum Britannicumhoz, abba minden nap egy hónapig (arra a directortól szabadságot nyervén) bejárt s ottan némely ritkább, mind kézzel írott, mind nyomtatott könyveknek hasznát vette. Ezen idő alatt volt az a szerencséje is, hogy a canterburyi érseknél és angliai primásnál, Sekker Tamás úrnál néhányszor megjelenhetett, és a királynénak egy leánya születvén, annak keresztségi vendégségében (mely ottan ilyenkor egy egész hónapig tart) részt vehetett.

Londonból ugyanazon társaságban Oxoniumba is átalment, hogy a híres Kennicott Beniamin úrral megismerkedhessen, a ki is már akkor a maga zsidó bibliájának kiadásában a Sámuel 2-ik könyvének 28-ik részé-

ben járt és vele már akkor készen lévő részeit ezen editiojának barátságosan közölte, sőt arra is, hogy neki ezen munkájában segítségére legyen, megkérte. De ez az időnek rövidsége miatt meg nem készülhetett. Tőle ugyan azt is hallotta, hogy Oxoniumban két magyarnak rendeltetett beneficium vagyon, de a melyet Gyöngyösi Istvántól fogva (a ki 1718 táján volt ottan) hasznát nem vevén a magyarok, nagy munkával lehetne visszaszerezni; de mégis ha valaki magát 7 esztendeig ott való mulatásra elszánná, ki lehetne szerezni. Ehhez is azért sem ideje, sem kedve nem levén és az oxoniumi universitasnak egy néhány collegiumait és a híres Bodleyana és Rasklyviana bibliothecacat említett Kennicott úrnak társaságában megnézegetvén, onnan Londonba visszatért.

Ottan még egynehány nevezetes embereket, u. m. Gardnert, a ki már 80 esztendőn felyül való öreg ember volt és hallása úgy elfogyott, hogy még a legnagyobb mennydörgéseket sem hallotta, hanem az őtet meglátogatóknak tentát, pennát, papirost tévén elejekbe, az ő általa tett kérdésekre a feleleteket le kellett írni, különben nem lehetvén vele beszélgetni, — és Lowh urat, a ki már akkor londoni püspök volt, — s többeket is meglátogatván, onnan szeptember végére visszajött Trajectumba. A honnan októbernek az elein megindulván, Franciaországnak némely részein és a német imperiumon keresztül, novembernek a végén Bécsbe érkezett.

Ottan a hollandus residenshez Bruynings Hammel úrhoz — hivatvatván az akkori ágens, Nagy Sámuel által — elment és tőle megértette, hogy neki a belgiumi főfő rendektől az az instructioja jött, hogy ha ő neki passusa nem léte miatt valami baja érkezhette, magát a fels. királynőt keresné meg. A ki azonban azt javasolta, hogy előbb dolgának rendes útját próbálna meg és ha azon valami nehézség adná elől magát, akkorra kellene használni az ő felségéhez való recursust.

Lejövén tehát Pozsonyba, néhai gróf Forgách Miklós ő excellentiája, a ki nála Trajectumban laktában megfordult és különös gratiájára méltóztatta, maga közbevetése által az absolutionalisát a fels. consiliumtól megnyerte és így a residens úrnak ő felségéhez való recursára szüksége nem volt.

Bécsben mulatása alatt a császári nagy bibliothekát is néh. bibliothekarius Kollár úr eránta való különös favorából egy néhány ízben meglátogatta és ottan sok, kivált Magyarországra tartozó kézzel írott és nyomtatott, ritkább könyveket megláthatott. Közli: Mokos Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerületi közgyűlés.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése a püspöki beigtatást követő napon, május 18-ikán Kiss Áron püspök és Váillyi János főgondnok elnöklete alatt megkezdte rendes tárgyalásait. Jegyzőkönyv hitelesítése után a nagybizottságok s aztán a konventi képviselők választattak meg. Rendes tagokul választattak egyházi részről: Szeremlei József, Szabó János, Széll Kálmán, Tóth Sámuel; világi részről: gr. Degenfeld József, Horthy István, Isaak Dezső, György Endre. Pótagok lettek: Szeremlei Sámuel, Kiss Albert, Kovács Ferenc, Tisza István.

A zsinati költségeket nem minden egyházmegye, s nem is egy alapon küldte be. Elhatározottat, hogy a lélekszám nem az 1880-ik évi, hanem a múlt évi megállá-

pítás szerint veendő s a zsinati költségek is e szerint fizetendők.

A mult gyűlésen indítványoztatott, hogy boldogult Révész Bálint püspök úr emléke a jeles-férfiú érdemeihez méltólag örökíttessék meg s egyszersmind özvegye részére kegydíj szavaztassék meg. Ez indítvány egy küldöttségnek adatott ki, hogy erről a jelen gyűlésre adjon véleményt. A küldöttség azt javasolja, hogy az emlékre gyűjtés eszközöltessék, s majd annak eredményéhez képest fog dönteni az egyházkerület, hogy minő módon és mértékben fog a boldogult férfiú emléke megörökíttetni. A boldogult püspök özvegye részére 500 frt évi kegydíj szavaztatott meg.

Az Andaházi-Szilágyi intézetre nézve célszerűségi szempontból elhatároztatott, hogy a felvétel ezután mindig a tavaszi egyházkerületi gyűlésen történjék.

Ezután a főiskola szellemi s anyagi ügyeivel foglalkozó bizottság jegyzőkönyve vétetett fel, mely az egyházkerületi tanügyi bizottság jegyzőkönyvével együttesen tárgyalatott. Ennek alapján elhatároztatott, hogy jövőre csak a 4 alsó osztályban lesz parallel osztály. A torna- és rajztanár a tanári nyugdíjintézetbe felvétettek. A theologiai tanfolyamon a nevelés tan és módszertan tanítása Joó István képezdei igazgatóra bízott évi 400 forint fizetéssel. Az akadémiában theologiai és jogi dékánság állítatott fel évi 300—300 forint fizetéssel, az igazgató évi díja pedig 100 forinttal emeltetett.

Hosszasabb vitát keltett fel a kisujszállási gimnázium államsegélyezési ügye. A tanügyi bizottság azt javasolta, hogy ez ügy, mivel anyagi oldaláról nincs kellőleg felderítve, a hiányok kipótlása s felderítése végett tétessék vissza, mert csak azoknak teljes felderítése után mondhat véleményt a felett, hogy az intézetet ajánlhatja-e államsegélyre. Többek hozzászólása után a tanügyi bizottság javaslata mellőztetett s a kisujszállási gimnázium államsegélyre a konvent útján ajánltatott.

A május 19-iki ülésen ismét Kiss Áron püspök és Váillyi János főgondnok elnököltek.

Jegyzőkönyv hitelesítése után az egyházkerületi bizottságból hiányzó két tag helyére történt választáson megválasztottak: Lukács Ödön és Széll Kálmán.

Ezután felvétel az egyházkerületi középiskolai felügyelő-tanács jegyzőkönyve, melynek leglényegesebb javaslata az egyházkerületi gimnáziumi felügyelő állás szervezésére vonatkozik. A gimnáziumi felügyelő fizetése járulékokkal együtt 2800 frtra menne. Ezen összeg fedezésére a gimnáziumi tanulók tandíja emeltetnék fel; nevezetesen minden gimnáziumi tanuló fizetne 1 forintot, az érettségi vizsgát teendőik pedig 2 forintot. A még hiányzó összeg egy része az egyházkerületi pénztárra, a másik része a népiskolai könyvek pénztárára utaltatnék. Miután az anyagi kérdés kellőleg tisztázva nem volt s különben is a zsinat ide vonatkozó intézkedései ez állomás rendezése nem volna célszerű, elfogadtatott Horthy István azon indítványa, hogy ez ügy kellőleg előkészítve, a jövő tavaszi egyházkerületi gyűlés elé terjesztessék.

A vidéki gimnáziumokban választott tanárok részint megerősítettek, részint egy évre ideiglenesen alkalmaztattak.

Szeremlei Sámuel, az egyházkerületi gimnáziumi felügyelői hivatal felállításának terve most azonnal el nem fogadtatván, a felügyelői állásról való lemondását bejelentette.

Ezek után megválasztottak a tanár-választó küldöttség tagjai s a tanárválasztásra vonatkozólag előterjesztett a tanár-karok jelentése, mely szerint a tornatanári állomásra pályáztak: Sándor Albert, Kiss Béla, Hábor (Hager) Sándor, Tóth Mihály, Lónyay József. A tanárkarok ajánlatba hoz-

ták Tóth Mihály jelenlegi ideiglenes tanárt, Sándor Albertet és Hábor Sándort. Megválasztott az első helyen ajánlott Tóth Mihály ideiglenes tanár. Miután pedig nevezett tanárnak csak az algimnáziumra van képesítvénye, köteleztetett, hogy 2 év leforgása alatt a felgimnáziumra és az akadémiára is kiterjedő oklevelet szerezzen. A mult évben ideiglenesen választott rajztanár Bosznai egy évi hű szolgálat után tanári állomásában megerősített és a nyugdíjkezdvezmény reá is kiterjesztetett.

Május 20-iki ülés. Elnökök: Kiss Áron, Váillyi János.

Jegyzőkönyv hitelesítése után még a középiskolai felügyelő-tanács jegyzőkönyvének hátralevő pontjai vétettek fel, melyeknek letárgyalása után Szeremlei Sámuel gimnáziumi felügyelő hivataláról lemond, az egyházkerület együttes kérésére azonban felajánlta magát, hogy a jelen tanév végéig tisztét teljesítendő.

A mai gyűlés legfontosabb tárgya volt a bárándi lelkész választásügye. Az eset az, hogy Bárádon megválasztott rendes lelkészül Szabó József, rábái s.-lelkész, ki ez előtt bárándi s.-lelkész volt Széll György agg lelkész mellett. Akkor a s.-lelkész és a főnök között némi differenciák merültek fel, azonban ezek kiegyenlítették. sőt a főnök igen szép erkölcsi bizonyítványt állított ki a távozó s.-lelkész részére, melyet az esperes is megerősített. A jelölés alkalmával Szabó József jelöltetett, azután egyhangúlag megválasztott, az esperes azonban megtagadta a consensus kiadását, dacára annak, hogy semmi felebbezés nem történt és a választás teljesen szabályszerűen folyt le. Az ügy az egyházmegyei gyűlés elé vitetvén, az 33 szóval 3 ellenében elrendelte a consensus kiadását. E határozatot az esperes két társával az egyházkerületre felebbezte, azon kívánsággal, hogy az ügy a fegyelmi bíróság elé vitessék, s az döntsön a felett, hogy jelölhető volt-e az illető, vagy sem, miután főnöke nyugalmát állítólag megháborította.

Ez ügyben a jelölt ellen semmi vád vagy feljelentés nem tétel. A törvény 194. §-a értelmében pedig csak akkor nem jelölhető az illető, ha ellene a vád hatóságilag megállapítva lett. Az egyházkerület egy hasonló eset alkalmából a felett is határozott, hogy minő esetben tartozik a választás a fegyelmi bíróság elé, s ily eset itt fenn nem forog. Szóval minden valódi és pedig törvényes alapot nélkülöztek azok, kik az ügyet minden áron fegyelmi bíróság elé terelendőknek nyilvánították. A tárgyalás érdekes és izgatott volt. Különösen Balogh Ferenc, Illyés Bálint, Dr. Kovács Sándor dönthetetlen érvekkel léptek fel a választás megerősítése mellett, melyeken megtört, sőt megsemmisült az ellen nézetűek minden érvelése.

A feljegyzett szónokok előadván nézeteiket, elnök szavazásra bocsátotta az ügyet. 10 tag névszerinti szavazást kérvén, a névszerinti szavazás elrendeltetett, minek eredménye az lett, hogy 19 szóval 18 ellenében a felebbezésnek hely adatott, s a választási ügy fegyelmi bíróság elé tereltetett.

A gyűlés tagjai a szavazás után oly szokatlan izgalom és ingerültség vett erőt, hogy a gyűlést tovább folytatni nem lehetett. Különös nyilatkozatok történtek a szavazás alatt és után. Komoly s tisztességes férfiak, kik a felebbezéshez járultak, szavazás közben nyilvánították, hogy örülnének, ha nem győznének; mások kinyilatkoztatták, hogy az egyházmegyének van igazsága! Jellemző dolog! Mi tehát oka annak, hogy a meggyőződés nem nyilvánulhatott? E kérdésre még most ne feleljünk, mert oly dolgokat találnánk érinteni, melyek a már is túl feszített húr elpattanhatnak! Várjuk az időt, mely hisszük, hogy Isten segedelme által meghozza azt a kívánatos helyzetet, midőn az emberek egyházi ügyekben

intézkedvén, minden más érdek, rokon vagy ellenszenv félre tételével egyedül Isten országának, s annak békességének és felvirágoztatásának szent ügyét tartandják szem előtt. Adja Isten!

Megemlítem még hogy a gimnáziumi vallás-tanítási kézikönyvet Kovács Lajos kép. tanár elkészítette, Gergely Károly megbírálta. A kézikönyv elfogadtatott. Szerzőnek a pályadíj és bírálónak a tiszteletdíj kiutalványoztatott.

Husadikán délután is tartatott gyűlés, úgyszintén 21-ikén délig is, midőn felebbezett és közigazgatási ügyek tárgyaltattak.

Referens.

A konventről.

A Lónyai-utcai ev. ref. főgimnázium dísztermében, Budapesten, f. hó 23-án nyílt meg az egyetemes konvent, Kun Bertalan püspök és Tisza Kálmán főgondnok elnöklete alatt, miután Br. Vay Miklós agg korával járó gyöngékedése miatt meg nem jelenhetett, a mi azonban nem akadályozta a konventet abban, hogy iránta érzett mély tiszteletét és ragaszkodását ez alkalommal is jegyzőkönyvébe ne igtassa.

A konventnek ez úttal 3 évre kellvén újra alakulnia, felolvastatott az egyes kerületekből megjelent tagok névsora, s jegyzőkül egyházi részről Tóth Sámuel és Mitrovics Gyula (ennek helyetteseül Radácsi György); világi részről Szász Béla (ennek helyetteseül Sárkány Lajos) és György Endre választattak meg, s egyúttal felhívták a tagok az egyes bizottságokba való beíratkozásra, a mi megtörténvén, a bizottságok így alakultak meg: 1. *A közigazgatási bizottság.* Elnök: Vályi János; előadó: Fejes István. Tagjai: Br. Bánfy Dezső, Szász Domokos, Kiss Áron, Véghelyi Dezső, Isaacs Dezső, Mecner Béla, Mitrovics Gyula (helyetteseül Radácsi György). 2. *A közjogi bizottság.* Elnök: Karap Ferenc, előadó: Dr. Kolosváry Sándor. Tagjai: Papp Gábor, Beöthy Zsigmond, Gr. Degenfeld József, Szilády Áron, Mezey Albert. 3. *Iskolaügyi bizottság.* Elnök: Szász Károly, előadó: Mitrovics Gyula (helyetteseül Radácsi György). Tagok: Szász Domokos, Bartha Lajos, György Endre, Kiss Gábor, Sárkány Lajos, Tóth Sámuel. 4. *Misszió-ügyi bizottság.* Elnök: Gr. Tisza Lajos, előadó: Szabó János. Tagjai: Szász Károly, Szász Domokos, Széll Kálmán, Szeremley József, Nagy László, Vályi Lajos, Szilády Áron, Véghelyi Dezső, Gr. Degenfeld József, Szilassy Aladár. 5. *Tőkesegélyező-bizottság.* Elnök: Gr. Tisza Lajos, előadó: György Endre. Tagjai: Szász Károly, Szász Domokos, Beöthy Zsigmond, Gr. Degenfeld József, Fejes István, Véghelyi Dezső, Tóth Sámuel.

Bejelentetvén a közalapi végrehajtó-bizottság tagjai is, utasítottak, hogy saját körükben szervezkedjenek. A konventi bíróság megválasztása a holnapi ülés teendőjeül tűzetett ki.

Tóth Sámuel jegyző bejelenti a tiszántúli kerület indítványát (a mely ugyan elébb a tiszáninneni kerületben kelt), hogy a koronázási jubileumban leendő részvétel végett az egyetemes konvent, mint az összes kerületek képviselte intézkedjék. Miután Tisza Kálmán nyilatkozata szerint a küldöttségek fogadása meg van határozva, s ilyenül az ev. ref. egyház hiában jelentkezőnek, a konvent felirat alakjában fogja a nagy esemény feletti örömét kifejezni, azt szokott útján terjesztvén fel. A felirat megkészítése Tóth Sámuel jegyzőre bízott.

Olvastatott ezután a közalap végrehajtó-bizottságának jelentése, a melyet Kovács Albert terjesztett elő. Miután a számítás és a kiosztandó mennyiségek megállapítása nem az 1890-ik 60. jk. pontjában megszabott vezérelvek

szerint történt: hosszabb vita után egy «ad hoc» bizottsághoz utasította konvent az előterjesztést, kikötvén, hogy az említett jegyzőkönyvi pont értelmében járjon el.

Az egyes bizottságok a nekik kiosztott teendők végzésére felszólíttatván, az első napi ülés véget ért.

A keddi ülés a jegyzőkönyv hitelesítésével s a konventi bíróság megválasztásával kezdődött. Részint 23, részint 22 szavazattal megválasztattak a következők: Br. Bánfy Dezső, Beöthy Zsigmond, Bartha Lajos, Gr. Degenfeld József, Fejes István, György Endre, Karap Ferenc, Kiss Áron, Kolosváry Sándor, Lükő Géza, Papp Gábor, Szabó János, Szász Domokos, Szilády Áron, Szilassy Aladár, Gr. Tisza Lajos, Tóth Sámuel, Vályi János, Véghelyi Dezső, a kik közül a jelen voltak legott letették az esküt, hogy a bejelentett 4 fegyelmi ügyben már a délutáni órákban ítélhessenek.

Majd az «ad hoc» bizottság jelentése került tárgyalás alá, a melyet Gr. Degenfeld József készített és terjesztett elő. E szerint a közalap jövedelméből kiosztandó 102,094 frt 68 kr és pedig tőkésítésre: 25,395 frt 27 kr, missziói célokra 20,976 frt 24 kr, gyámitézetre: 8390 frt 70 kr, egyszerűmunkai segélyül 18,784 frt 28 kr, tőke-segélyezésre 24,277 frt 42 kr, kiegyenlítésekre 4270 frt 27 kr. E jelentés alapján sorba vette aztán a konvent az egyes egyházak és lelkészek kérvényeire a végrehajtó-bizottság által hozott határozatokat és az «ad hoc» bizottságnak ezekre vonatkozó megállapításait, a melyek szerint végeredményül kiderült, hogy az erdélyi egyházkerület egyházai és lelkészei együtt véve 4300 frt; a tiszántúliak 6380 frt; a tiszáninneniek 2470 frt; a dunamellékiek 2830 frt, a dunántúliak 3280 frt évi segélyben részesülnek. Csekélység a mutatkozó nagy szükséghez képest, de hát fájdalommal lón jelentve, hogy a közalapra összeírt adományok — az egy dunamelléki kerületet kivéve — a multi ajánlatokhoz képest mindenütt apadtak.

A tiszáninneni egyházak és lelkészek közül a következők részesültek segélyben: Abauj-Csécs 50 frt, Alsó-Kemence 70 frt, Alsó-Méra 100 frt, Buzita 70 frt, Csenyete 70 frt, Detek 30 frt, Litka 50 frt, Nagy-Bozsva 30 frt, Pány 70 frt, Reste 50 frt, B.-Harsány 100 frt, Mező-Csáth 100 frt, Felső-Barcika 50 frt, Parasznia 50 frt, Sajó-Vadna 30 frt, Szent-Jakab 30, Darnya, 50 frt, Jéne 70 frt, Kelemér 50 frt, Oldalfala 50 frt, Szútor 60 frt, Szádellő, 30 frt, Szőlős-Ardó 50 frt, Torna-Ujfalu 50 frt, Bajánháza 50 frt, Bező 50 frt, Hernád-Kak 30 frt, Mád 50 frt, Ond 50 frt, Petrahó 80 frt, Tolcsva 50 frt, Cselej 50 frt, Garany 50 frt, Magyar-Izsép 50, Nagy-Bári 30 frt, Zemplén 50 frt. Tiszáninneni egyházak összesen 1950 frtot. *Lelkészek:* Erős Lajos 40 frt, Kis József 50 frt, Kőrösi József 50 frt, Péderi Ferenc 30 frt, Sarudi László 50 frt, Vajányi János 30 frt, Kaposi György 40 frt, Péter József 40 frt, Ragályi Géza 50 frt, Hegedűs Soma 30 frt, Kecskeméti Béni 30 frt, Oláh Kálmán 30 frt, Ráski Endre 50 frt, Id. Szakál István 30 frt, Szöllősi Ferenc 40 frt, Kovács János 30 frt, Kun Miklós 40 frt, Babarék Dániel 40 frt, Hutka József 30 frt, Kálniczki János 50 frt, Persenszki János 50 frt, Soltész Gyula 40 frt, Szegő Benő 30 frt, Sztankovics Lajos 30 frtot. Tiszáninneni lelkészek összesen: 930 frtot.

A délutáni időt a konventi bíróság tárgyalásai foglalták le. 1. a *mezővárii* lelkész-választásnak lapunkból is ismeretes ügye került elő s dr. Kolosváry Sándor előadó véleménye alapján az egyházkerület ítélete az egyházmegyéjével szemben helyben hagyatott. Az elválasztott segédlelkész most már elfoglalhatja hivatalát, vajha az egyházközség békeességére! 2-or a mohai — hivatalától elmozdított — lelkész két egyező ítélet ellen

indított felebbezése, Fejes István előadó véleménye nyomán visszautasított. 3. or. A *csokonai* lelkesi állomásra elválasztott Székely Aladár, gyónki gimn. tanár megerősített Nevezetnek a dunántúli egyházkerület választási s minősítési szabályai szerint nem volna jogosultsága 1. ső osztályú egyházközségbe pályázni, de a dunamelléki szabályzat szerint igen. Az egyházmegye — híven a kerület szabályaihoz — a választást megsemmisítette, a kerület pedig — respectálván a dunamelléki szabályzatot — az első fokú bíróság ítéletét feloldotta. Ez utóbbinak adott igazat a konventi bíróság. Lehet felette elmélni, még a jövő eshetőségeire nézve is. A 4. ik felebbezett ügy a *balásfalvi* lelkesé volt, a kit több rendbeli mulasztásai miatt az egyházmegyei bíróság feddésre, a kerületi igazgató-tanács pedig hivatalvesztésre ítélte. Hosszú tanácskozás és a vádlott kihallgatása után, az elsőfokú ítéletet hagyta helybe a bíróság. E két utóbbi tárgyban Tóth Sámuel volt a referens.

Harmadik nap, a múlt ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után, elébb a közjogi, majd az iskolaügyi bizottság jelentései tárgyalattak. A tornai egyházmegye gyűlése a hárskúti plebános ténye ellen, mely szerint az egy dernői ref. vallású nőt, a törvényes kihirdetés nélkül megesketett, születendő gyermekére nézve pedig reversalis adásra bírt, az egyházkerületnek, ez pedig — a hasonló lépések megakadályozása végett — a konventnek tett jelentést. Mivel a panaszos egyházmegye a törvényes lépéseket már megtette, a konvent — ez alkalommal — a további lépéseket szükségteleneknek mondotta. Az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsának kérelmére azonban feliratot intéz a konvent a pénzügyminiszterhez a váltási alapok és a 315 frtnál kevesebb jövedelmet hozó tőkék megadóztatása miatt, a mi nevezett minisztériumnak 1879. aug. 6-ról kelt kedvező rendeletével is ellenkezik, s kéri egyúttal ugyanazt a minisztériumot, hogy az 1875. t. c. ama rendelkezését, a mely a 315 frtot túl nem haladó kamat vagy életjáradék adótól való mentességet mondja ki, az egyházakra is terjeszse ki. A kaposvári híveknek azt a panaszát, hogy őket a róm. kath. pap javára pár-bér fizetésre kényszerítik, az ügy jelenlegi állása mellett nem tartotta a konvent megfelelhetőnek, mivel nincs igazolva, hogy Kaposvár mint politikai község vagy annak egyes tagjai vannak-e — valláskülönbség nélkül pár-bér adóval meg róva.

Az iskolaügyi bizottság segélyre ajánlotta a nagy-enyedi (41,347 frt 78 kr); székely-udvarhelyi (évenként 2000 frt), csurgói (újabb 20—25,000 s a régi 50,000 frtból a még ki nem utalt részlet), kisújszállási (10,000 frt) gimnáziumokat. A nagy-enyedi téli tornacsarnokot építtet, a székely-udvarhelyi két rendes tanári katedrát szervez, Csurgó és Kis-Ujszállás új épületeket akar emelni. A konvent felterjeszti folyamodványait, valamint a csurgói főgimnáziumnak az állammal kötött újabb szerződését is, a mely szerint ez nem 3, hanem 4 tanárt fog ezután kinevezni. A mező-földi tanító-egyesület a tanítóknak a közalapi segélyre való felvételét kérelmezte s kérvénye a zsinathoz tétetik. A kassai katekhetai hivatalt — a mit a tiszáninneri egyházkerület kért — közsegélyből nem tartja konventünk felállíthatónak, de szükségét érzi annak, hogy a nagyobb városokban katekhetai hivatalok szerveztessenek s ez a kérdés közös kérdésnek tartassék fel. A szikszói káplán-tanító ügyében, a kit mint 3 éves tanítót a közoktatási miniszter — oklevele mellett sem akar respectálni, — megkeresi konvent a közoktatásügyi minisztériumot, de egy-

úttal a kerületet is figyelmezteti, hogy a 3 éves tanítóságoknak igyekezzenek mielőbb véget vetni.

Ezután egy kínos ügy tartotta izgatottságban a konvent tagjait. A végrehajtó-bizottság bejelentette, hogy megalakult s elnökévé ismét *Beöthy Zsigmondot*, alelnökévé *Szász Károlyt*, előadójává pedig *Kenessey Béla*, theol. tanárt választotta meg. *Kovács Albert*, a ki hosszú időn át viselte az előadói tisztet, nyilatkozatokat tett a bizottság eljárására nézve, a mely újabb nyilatkozatokat provocált s az eredmény végre is az lett, hogy a régi előadónak saját lelkiismeretében kell a jutalmat megtalálnia. A konvent egyes tagjait, a kik kevésbé ismerik a végrehajtó-bizottság benső titkait — csak egy aggodalom foglalkoztatta: nem célszerűtlen-e a Magyar Irodalmi Társaság pénztárnokát, titkárát, a kire épen most még a népies iratok kiadásának súlya is nehezedik — egy újabb s talán nagyon is kevésbé szellemi természetű hivatallal megterhelni?!... A végrehajtó-bizottság különben jogosítva van saját titkárát, saját jó tetszése és bölcsesége szerint választani. Szívesen kívánjuk, hogy a pálma a teher alatt le ne roskadjon.

Majd a missiói tőkesegélyző-bizottságok munkálatai kerültek sorra; de az idő rövidsége s a feladat nagysága miatt, inkább csak szóbeli előadásban, s a tagok gyér érdeklődése mellett. Egyesek a közgyűlés folyama alatt is bizottságokban dolgoztak; némelyeket a másnapi ünnep, s egyéb hivatalos kötelességek zaklattak hazafelé. A missió ügyek körül még mindig mutatkozik rendetlenség, noha az állapot e tekintetben javult. Új missió-kör csupán egy pár keletkezett (pécsi, ercei stb.) s néhány erdélykerületi körlelkészség kapott segélyt. A tiszáninneri kerületben már a múlt évi konventi jegyzőkönyvben megalakítandónak jelzett *bacsikai*-missió most sem kapott ugyan segélyt, de a jövő évre első sorban segélyezendőnek jegyeztetett elő. A tőkesegélyző bizottság csak 700 frtot talált a már eddig lekötött összegeken felül kioszthatónak, s egy pár száz forintot pedig tartalékban hagyott két kerületünkől még fel nem terjesztett kérvényekre.

A nagy sietség miatt semmi nagyobb s jelentősebb vita sem fejlődhetett ki; egyetlen nagyobb kérdés sem lőn felszínre vetve; csupán a közoktatásügyi budget vita folyamán felmerült újabb megoldási kísérleteket tette a konvent értekezlet tárgyává, de kezdeményező lépésre vállalkozni e tekintetben sem volt hajlandó. Várakozni akar, s ha a dolgok fejlődése ellenére volna a prot. egyháznak: akkor majd síkra lép, a nélkül, hogy bárki is kultur-harc kezdeményezőnek bélyegezhetté.

Egy barátságos jellegű püspöki beigtatáson, a melyet a legifjabb főpásztor rendezett, szóba került a debreceni tanárképző-intézet, s a kolosvári theol. facultas is, a melyeket — miután a társaságban ág. ev. püspökök is voltak — egyesek szerint a két prot. egyház közös lelkesedésével kellene megépíteni.

A konvent még szerdán délután bezáródott. Az elnökségnek Kiss Áron püspök mondott köszönetet, Kun Bertalan pedig imával áldozott az isteni segedelemért.

Radácsi György.

Vallásügyi vita a képviselőházban.

A közoktatásügyi tárca költségvetésének tárgyalását folyó hó 19-én kezdte meg az országgyűlés. Hieronim Károly a pénzügyi s Fenyvessy Ferenc a közoktatási bizottság részéről, mint előadók ajánlották a költségvetés elfogadását. Utánok mindjárt Csáky gróf vallás- és közoktatási miniszter állott fel s miután kifejezte,

hogy hite szerint a jelenlegi kultus-budget tárgyalását valószínűleg az egyházpolitikai kérdések s különösen a nagyhirű elkeresztelési kérdés fogja dominálni: előleges tájékozás végett hosszabb beszédben mondta el az elkeresztelési ügyre vonatkozó véleményét. Elmondta, hogy midőn 1891-ben kibocsátotta az elkeresztelésekre vonatkozó rendeletét, a kath. papság az ellen izgatott s ma már az 1867. LIII. t.-c. megváltoztatását kívánják, a mi azt bizonyítja, hogy annyiszor megtámadott rendelete csakugyan törvényen alapúl. Áttérvén aztán a rendelet ellen felhozott kifogásokra, felemlíti, hogy a nehézségek közt állítólag legfőbb a lelkiismereti összeköttetés, melybe a kath. lelkész jut, midőn az egyház és állam törvényei között összeférhetlenséget lát. Mint-hogy azonban az állam törvényeinek érvényt kell szerezni s a mint látszik, e kérdést az egyházzal egyetértőleg nem sikerül elintézni, a kormány abban a véleményben van, hogy a lelkiismereti összeköttetéseket legkönnyebben a közigazgatási tisztviselőkre bízandó *polgári anyakönyvek vezetése által* lehet megszüntetni. Ilyen anyakönyvek egyelőre csak a vegyes házasság-ból születendő gyermekek részére léptetnének életbe. Az 1868. LIII. t.-c. eszméjétől — mondá — el kell tekinteni, mert ez a törvény természetes és logikus kifolyása azon rendszernek, mely hazánkban az állam és egyház közötti viszonyokat szabályozza; ez régi harcnak befejezését, végstadiumát képezi, egyenlő mértékkel mér minden vallásfelekezetnek s revizioja az eddigi bajokat nem szüntetné meg, sőt inkább új bajokat teremtené. Csáky gróf miniszter éljenzéssel fogadott beszéde után *Irányi Dániel* most már huszonnegyedszer nyújtotta be határozati javaslatát a *vallás szabad gyakorlata és a felekezetek egyenjogúsítása* végett. A f. hó 21-én tartott ülésen *Sághy Gyula* nemzeti párti volt az első szónok. Hibáztatta a miniszter ismeretes rendeletét és sürgette az 1868. 53. t.-c. megváltoztatását, valamint a kath. önkormányzatot és a congrua ügy rendezését. Különben az *Irányi* javaslatát pártolta. Utánna *ifj. Szász Károly*, Szász Domokos erdélyi püspök fia szólalt fel s védte az 1868. törvényt s kifejté, hogy az elkeresztelési kérdés tulajdonképen az anyakönyv helyes vezetésének kérdése. Véleménye szerint ezt a törvényt azért is bajos volna megbolygatni, mert Erdélyben régóta törvény az, a mit az 1868-iki országgyűlés megállapított. *Széchenyi* szavaira hivatkozva tagadta, hogy bármely kűhatalomnak joga volna hazánk törvényeire befolyást gyakorolni s végül üdvözölte a minisztert a polgári anyakönyv vezetésének eszméjeért. *Györffy Gyula* az iskolai ügy államosságát, a kath. önkormányzat életbe léptetését sürgette s végül határozati javaslatot adott be az elkeresztelési rendelet hatályon kívül helyezésére.

Május 23-án *Neumann Ármán* kezdte meg a vitát, fejtegetvén az állam és egyház közti viszony rendezésének szükségét. Sürgeti a polgári házasság behozatalát és a zsidó vallás bevételét. *Irányi* javaslatát ő is elfogadja. *Bujanovics Sándor* helyesli, hogy a miniszter az elkeresztelési ügyben kiadott rendeletének mérgét a részleges polgári anyakönyv vezetéssel elveszi. A vegyes házasságból származó gyermekek vallására a szülők természeti jogát tartja ugyan leghelyesebbnek, de a törvény megváltoztatására a mai időt nem látja alkalmasnak. Ezt a kérdést a felekezetek egyetértésével kell megoldani. A kath. autonómiának s a zsidó vallás bevételének híve. Utána *Tódor József* gyulafehérvári kanonok beszélt merev kath. szempontból. Szerinte a miniszteri rendelet visszavonása nem szüntetné meg a bajokat. A törvényt kell megváltoztatni „mert a kath. egyház, mint *Krisztus által alapított igaz egyház, nem*

mondhat le arról, hogy a vegyes házasságból született gyermekek ne mind katolikusok legyenek. A gyermekeket nem adhatja oda a kath. egyház öngyilkosság nélkül.“ Szerinte a katolicismus ma is állami egyház. Beszéde sok közbeszólásra és zajos ellenmondásokra adott okot. *Horánszky Nándor* a miniszter rendeletét hibáztatta s az alsó papságot védelmébe vette. A részleges polgári anyakönyvek behozatalát nem ellenzi, de gyökeres polgári orvosságnak csak az általános polgári anyakönyveket tartja. Ajánlja, hogy a vegyes házasságokat s az azokból származó gyermekeket polgári hatóságok nyilvántartása alá helyezték s ezek a hatóságok közöljék az egyházakkal a születési eseteket papi bevegyülés nélkül s az állam csak az ilyen keresztleveleket ismerje el törvényeseknek. A zsidó vallás recepcióját kívánatosnak tartja. *Horánszky* beszédét a Ház nagy figyelemmel hallgatta, mert véleményét a nemzeti párt véleményének is tekintették.

Május 24-én *Nagy István* volt az első szónok, menetetve a plébánosokat és sürgetve az 1868. törvény revisióját. A polgári anyakönyvek megbízhatóságában és népszerűségében nem hisz, mert a nép nem fogja szeretni, hogy gyermeke születési bizonyítványát épen az a tisztviselő állítja ki, a ki a ló paszszust írja meg. *Baky István* a törvény változtatását veszélyesnek tartja s a kath. autonómiát is csak erős állami biztosítékok mellett óhajtja. *Asbóth János Tódor Józsefet* kárhóztatta, hogy a Házban felekezeti álláspontot foglalt el, mert ha itt a pártok felekezet szerint alakulnának meg, ismét kirántanak az ősi rozsdás, fringiót s újabb linczi békét kellene kötniök. Nincs szükség vallási békétlenségekre, midőn nemzetiségi és socialisticus bajok fenyegetnek. A miniszteri rendelet érvénytelenítését óhajtja s a miniszter mostani törekvését támogatja. Ezután *Apponyi Albert* tartott öt negyedórásig tartó beszédet. Ő a felekezeti harcért az egész kormányt teszi felelőssé. A miniszteri rendelettel különben a kormány sem lehet megelégedve, mert nem bírt annak érvényt szerezni s ez által az állam tekintélyének ártott. A szóló előtt magasabban áll az állam érdeke, semhogy a kormány útjába akadályokat óhajtana gördíteni, ha célravezető útát választ. A törvény megváltoztatását lehetőnek tartja, mert ez nem hozta meg a felekezetek közötti békét, de azok közé nem tartozik, a kik azt hiszik, hogy a törvény megváltoztatásával mindent elérhetnek. A törvény megváltoztatását meg kell előzni a teljes vallásszabadságnak s épen ezért *Irányi* javaslatát pártolja. A zsidó vallás törvényes bevételét óhajtja s a házassági jog reformját sürgeti.

A május 25-iki ülésen nagyfontosságú nyilatkozatok történtek. *Csáky gr.* miniszter kijelentette, hogy az *Irányi Dániel* határozati javaslatát, mely a felekezetek egyenjogúsítását és a vallás szabad gyakorlatának biztosítását kívánja, nem ellenzi. Ezt a nyilatkozatát megelőzőleg már a szabadelvű párttal is tudatta, s a párt általános helyesléssel fogadta. Ezen az ülésen *Frey Ferenc* szólalt fel, először az 1868-iki törvény revizioja mellett beszélvén. Különben mint esztergomi képviselő elég szabadelvűen nyilatkozott a katolikus autonómiáról is. Utánna *Barthók Lajos* szólott általános figyelem mellett. A miniszteri rendeletet a vallásszabadság kérdésében tett korszakias fordulat után nem tartja többé jelentékenynek. Ajánlja a miniszternek, hogy e kérdéssel, mely különben sem az ő eszméje, lépjen háttérbe, a közoktatási reformokkal pedig előtérbe. Nem tartja helyesnek, hogy a Ház az elkeresztelési panaszok miatt heves vitákat folytat, s azzal csak a felekezeti szellemet zaklatja fel. Kívánja a vallásszabadságot, a vallásegyenlőséget, az általános

polgári anyakönyv behozatalát. Beszéde vége felé Erdélyt ajánlotta különösen figyelmébe a miniszternek. Bartók után *Csáky gr.* szólalt fel, s kijelenté, hogy a februári rendelet saját műve s azért a felelősséget elvállalja. Erdélyben állítása szerint elemi iskolák és kisdédvők felállítása által aránylag több történt, mint az ország innenső területén. Említé, hogy a részletes polgári anyakönyv életbeléptetését többen meghatárlásnak tűntették fel, pedig ezt az országgyűlés még 1890-ben elhatározta, arra az esetre, ha a rendelet útján nem lehetne zavarok nélkül végrehajtani a törvényt. A polgári anyakönyvekkel el lesz érve a törvény. A kath. autonómiát a püspöki kar hozzájárulása nélkül nem lehet életbe léptetni, de a tárgyalást ez ügyben már megindította; a congrua kérdésben pedig már odáig jutottak, hogy a segélyezés nem sokára életbe fog lépni. A zsidó vallás recepciója meg nem tagadható kívánság, de egyidejűleg több fontos kérdést kell még megoldani. A Horánszky javaslatát nem fogadhatja el, mert az nem vezetne célhoz. Még ha a lelkészek bejelentik is a kihirdetéseket, ezeknek nem mindenikéből lesz házasság; továbbá a családok zaklatása lenne, ha a polgári hatóság a gyermekek végett házaikba járna. Végül *Hock János* magyarázgatta a miniszteri rendelet törvénytenségségét, s kijelenté, hogy az Irányi javaslatát mint ember helyesli, de mint katolikus pap nem fogadhatja el.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Orémus Dániel* n.-dobronyi cv. ref. lelkész, mint velünk jó későn tudatják, f. hó 9-én elhunyt s 11-én eltemettetett. Az udvaron Szabó József eszenyi lelkész mondott felette imát, a sírnál pedig Magyar Bertalan csomonyai lelkész búcsúzott el a megboldogulttól. A közbecsülésben állt pap 64 éves volt. 30 évig szolgált mint lelkész Salamonban, Dobronyban pedig 6—7 évig, de az utóbbi években folytonosan betegeskedett. Az ungi egyházmegyének előbb al-, később sok ideig főjegyzője s aztán tanácsbírája volt. Áldás emlékére!

— **Kitüntetés.** Csabacsüdi *Dókus Gyulát*, sárospataki ev. ref. főiskolánk világi algonokát legközelebb két kitüntetés is érte. Előbb Zempléni megye ismerte el a közügyek terén eddig szerzett érdemeit az által, hogy a megye *főjegyzőjévé* választotta, aztán Ő felsége a király a *kamarási* méltóságra emelte. Főiskolánk közigazgatója a tanári kar nevében mind a két alkalommal melegen üdvözölte a kitüntetett főiskolai gondnokot. Mi is a legőszintebben csatlakozunk szerencse-kívánságunkkal a köz-szeretnek örvendő férfiú üdvözlőéhez. Ad multos annos!

— **Jelölések.** Az *alsózempléni* egyházmegyében megüresedett *vísi* és *taktakenézi* lelkészi állomásokra a jelölés folyó hó 27-én történt meg. Jelöltettek pedig, *Visra:* Bartha József vísi s.-lelkész, Béki János nádasi h. lelkész Abaujából; *T-Kenézre:* Sallai Sándor erdőhorvátii rendes, Kovács János tiszalúci segéd- és Fodor György kistárkányi segédlelkészek. A választás mindkét egyházban június hó 12-én lesz.

— **Választások.** A porcsalmai ev. ref. egyház megüresült lelkészi állomására, május 8-án általános szavazattal, Adorján Zoltán ottani segédlelkész; a szatmári ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalára, a teljes számban beérkezett szavazatokból (66) 50 szavazattal esperessé Szarka Boldizsár vetési lelkész és egyházmegyei tanácsbíró választott meg. A dunántúli ev. ref.

egyházkerületben *konventi képviselőkül* megválasztottak: Vályi Lajos és Kiss Gábor lelkészi részről, Beöthy Zsigmond és Véghelyi Dezső világi részről. Póttagok lettek: Czike Lajos, Körmendy Sándor, Molnár Béla és Gergely Károly. A *pápai főiskola egyházi gondnokául Czike Lajos*, tatai esperes választott meg. A világi gondnokságra újabb szavazás lesz *Darányi Ignác* és *Gergely Károly* között. *Németh István* pápai theologiai tanárt, egyházkerületi tanácsbíróvá választották

— **Az evangélikusok zsinata** legközelebb az egyház-községek, egyházmegyék és egyházkerületek hatáskörével foglalkozott. Kimondta, hogy 20 egykőzközségnél kisebb megye 4, 30-nál kisebb 5 és 30-nál nagyobb 8 követet küld az egyházkerületi közgyűlésre, felét a lelkészek köréből. A kerületi gyűlés köteleességei közé sorozta azt is, hogy a más felekezet által fentartott, vagy állami iskolákban járó evangélikus gyermekek vallásoktatására felügyel. Az egyetemes közgyűlésen az egyházkerületek minden 20 egyházközség után egy egyházi és egy világi küldöttel képviseltethetik magukat. A püspökválasztást a régi szokás szerint kívánja megtartatni, s mellőzte azt az indítványt, hogy a püspököket az egyetemes közgyűlés jelölje és a kerület hármass jelölés alapján válassza. Kimondta a zsinat azt is, hogy a püspök mellé másodlelkész és irodavezető rendeltessék. A megalkotandó egyházi közalap javára br. Prónay Dezső 2500 frtot ajánlódokozott. Az egyházi háztartásról szóló javaslat tárgyalásánál az egyházi adó maximumát 25 forintban állapították meg, az egyházi közalapba pedig mindenki adójának $\frac{1}{2}\%$ -át köteles fizetni.

— **A műkedvelői színi előadás**, melyet lapunk múlt számában jeleztünk, úgy anyagi, mint szellemi tekintetben fényes sikerrel tartatott meg folyó hó 15-én. Híresebb vidéki színtársulatoknak is aligha sikerült valaha nálunk oly nagyszámú közönséget láthatni a deszkákról, mint a minő ez alkalommal megjelent az előadás élvezésére. A szokatlanul nagy érdeklődést azzal igyekezett meghálálni a műkedvelők szép koszorúja, hogy a lehetőségig művelzetet nyújtson a nézőknek. És csakugyan úgy tetszett, mintha nem is tudta volna kellően kifejezni a közönség a maga háláját, a fel-felriadó taps és éljen nem lehetett elég jutalom azért az összhangzatos, részleteiben is ki-domborodó előadásért, a melyben gyönyörködni kellett mindenkinek, még a művészi szempontból boncolgató kritikusnak is. Különösen városunk fiatal leányainak alakító képessége dobogtatta meg a közönség fiatalabbjainak szívét és készítette elismerésre az idősebbeket. Természetesen a műkedvelő hölgyek voltak az estély bálkirálynői is s ezen szerepüknek csak az volt a baja, hogy kevés ideig tartott, mert korán „fölvéve a hajnal piros köpenyegét.” A tiszta jövedelem — mint halljuk — 110—120 frttal növeli az „Ifjúsági Közlöny” vagyonát. Ezért az anyagi haszonért, de főleg a szellemi szép sikerért az elismerés főleg az „Irodalmi Önképző-Társulat” fāradhatlanul buzgó tanár-elnökét, *dr. Bartha Bélát* illeti meg, a ki igazán „minden volt mindenkiben.” Sok kellemes estét szerezzen még a pataki közönségnek s így elismerést önmaga iránt!

r. k.

— **A Baldácsy-alapítvány** múlt évi tiszta jövedelme 37577 frt 17 kr volt, melyből 27500 frt osztatik ki az egyházkerületek között s így egynek-egynek 2500 frt jut.

— Lapunk mai számához van mellékelve *Ráth Mór*, különösen *jutalomkönyvekre* is igen alkalmas kiadásainak legújabb jegyzéke, melyet előfizetőink szíves figyelmébe ajánlunk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »Éljen a király!« — »Kulturharc és budgetvita.« *Dr. Bartha Béla.* — »A vallásszabadság diadala« *Mocsáry Lajos.* — »Néhány szó theologiai oktatásunkról.« *Rácz Kálmán.* — »Adalékok a tiszáninneni ref. püspökök életéhez.« *Mokos Gyula.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázatok.« — »Hirdetések.«

ÉLJEN A KIRÁLY!

Huszonöt éve immár, hogy I. FERENCZ JÓZSEF, az idők lelke által megilletve, s fel-séges szívének sugallatára hallgatva, béke-jobbot nyújtott a sokáig félreismeret magyar nemzetnek s fejére tétetvén Szent István koronáját, ünnepélyes esküvel igérte, hogy a multat és jövőndöt megbűnhödött magyarnak jó és bal-sorsban hűséges védelmezője, feje s kormányosa lesz.

Fényes tanúság reá a huszonöt év, hogy a királyi eskü nem volt pusztába kiáltott szó, mint annyszor a nemzet zivataros századaiban.

Az alkotmányos uralkodó s a szabadságát visszanyert nemzet közös munkája új időszakot derített a négy folyamtól öntözött hazára, s a zsarnokok által vágott ezer és ezer seb forra-dásait eltakarta a nagy alkotások ragyogása.

Nincs, nem lehet közöttünk senki, a ki elragadtatással ne tudná szemlélni azt az erő-feszítő küzdelmet, a melyet — királyával élén — a magyar nemzet, a multak mulasztásainak helyreépítése végett, a szent egyesség termékenyítő hatása alatt, az egész művelt világ bámu-latára a legközelebbi pár évtized alatt kifejtett.

E küzdelemnek, a nemzet és királya közötti szent egyességnek, a béke és szabadság teremő hatalmának apotheosisa lesz a június 8-iki országos ünnep, úgy a főváros zajos és fényes tüntetéseiben, mint a legfélreesebb falu népének imádkozó szavaiban.

Az a fejedelmi lélek, mely nem a fegyveres hódítás hiú és vészes kísérletei, — hanem hű alattvalói sorsának biztosítása által szerzett és szerez új és újabb fényt a Szent István koronájának: — megérdemli, hogy életének nagy forduló pontján — rang és felekezeti különbség nélkül — milliók szíve dobbanjon érte szeretetben és hódolatban.

Mi hálával borulunk le a Gondviselés előtt, a miért úgy igazgatta a király szívét, hogy annak mozdulásai a magyar nemzet javára és dicsőségére szolgáljanak s boldog reménységgel nézván a jövőndő elé, alattvalói igaz hódolattal rebegjük:

Éljen a király!

„Üdv nevére, áldás életére!“

Kulturhare és budgetvita.

II.

Mindenekelőtt semmi újat nem látunk azokban a szabadelvű nyilatkozatokban, melyek a közoktatási miniszter úr s államtitkára, Apponyi gr., Helfy, Hieronymi előadó s mások részéről a vita folyamán felmerültek.

Élvezettel olvastuk a most elhangzott szép beszédeket, de nem kevesebb élvezettel azokat a talán még sokkal élesebb és sokkal szabadelvűbb szónoklatokat is, melyek már 1873. és 1874-ben tartattak e kérdés felett. Schopper rosznyói püspök akkor hirdette ki a jus placeti megsértésével a csalhatatlansági dogmát s ez idézte elő azt a vihart, melyet csak egy Deák Ferenc bölcsesége volt képes lecsillapítani, s az is csak úgy, hogy az 1873. június 30. ülésen bizottságot küldtek ki a végett, hogy javaslatot készítsen az állam és egyház közötti viszony rendezésére azon elvek alapján, melyeket Deák 1873. jun. 28-diki utolsó nagy beszédében kifejtett, a melynek lényege következőkben foglalható össze:

Miután kifejté, hogy az egyház és állam közötti viszony tekintetében két rendszer van, az *európai*, mely az államot s egyházat szoros kapcsolatba hozza, s az *amerikai*, melynek alapja az, hogy az állam ne, vagy minél kevesebbet avatkozzék a kultuszok ügyeibe és csak akkor és annyiban, amennyiben a status fenntartása a beavatkozást szükségessé teszi, — nyíltan kimondá, hogy ő maga részéről ész- és célszerűbbnek tartja az amerikai rendszert s bár egyszerre el nem érhető, minden lépést pártol, mely fokozatos megvalósítása felé vezet.

Ezért szükségesnek látta, hogy ha majd a főrendiház rendezése szőnyegre kerül, a róm. kath., gör. kath. és görög keleti klérus képviselői, mint ilyenek, maradjanak ki (mily másként történt a dolog az 1885. 7. t.-c.-ben!); hogy hozzuk be a kötelező polgári házasságot; az egyházi javakat illetőleg azt javasla, hogy vizsgálják meg: melyek valóban az egyház s melyek az állam tulajdonai s mindenik tartsa meg, illetőleg kapja meg a magáét, a kath. autonómia pedig csak negative tartozzék az országgyűlés elé, mely nem mondhatja ezt: az autonómia ilyen legyen, de mondhatja azt, hogy így *ne* legyen.

Az akkori emberek bizonyára abban a hitben voltak, hogy 1892-re ez a kiküldött bizottság befejezi tanácskozásait s az állam és egyház közötti viszony a szabadelvűség kívánalmait, a Deák által kifejtett elvek szerint rendezve, sőt tovább fejlesztve leend. S íme a dolog úgy áll, hogy 19-év múltán már az is óriási, némelyek előtt szinte hihetetlen diadala a szabadelvűségnek, hogy a vallásszabadságot, a felekezetek egyenlőségét, a

zsidó vallás recepcióját, legalább a részleges polgári anyakönyvezést a különböző pártok többsége helyesnek ismeri el!!

Nem önként merül fel lelkünkben az a gondolat, hogy valósítás helyett 19 év múltán új proklamálása következik-e az elveknek?

S ott van Irányi javaslata, melyet huszonegyedszer ismétel. Hozsannát kiált az egész liberális világ, hogy — nehány csökönös ultramontán paptól eltekintve — az összes pártok elfogadták. Csáky gróf miniszter azért, mert nem olyan, mint Irányi eddigi hasonló szellemű határozati javaslatai s a veszedelmes következményekkel, járó „*általános*“ vallásszabadság helyett a „vallások szabad gyakorlatát s a felekezetek egyenjogúságát hangsúlyozza;“ Apponyi azért, mert eddig az volt elve, hogy felekezeti béke levén „*nefas est quietam movere*“, de most már az 1890-ki elkeresztelési rendelet szülte zürzavar és anarchiával szemben fődolog: „*inquietam tranquillare*“. A kath. párti képviselők nagy része pedig azért állt Irányi oldalára, mert a vallás- és lelkiismereti szabadság eszméje magában foglalja a „szülők természeti jogát is.“

Már ez is bizonyítja, hogy Irányi kevés valódi súlyt fektethet diadalára.

Akkor lett volna az valódi diadal, ha csakhogy az általános vallásszabadság eszméje ment volna keresztül. Mert így miről van szó? Arról, hogy a bevett keresztyén vallásfelekezetek szabadon gyakorolhassák vallásukat s még hozzá vétesse nek törvényileg a zsidók — de hiszen ez eddig is megvolt. A mi pedig a felekezeti egyenjogúságot illeti, ez oly sok mellékkérdéssel van bonyolítva, hogy minden attól függ, miként valósul meg az elv a gyakorlati életben.

S valjon miért félnek az általános vallásszabadság eszméjének kimondásától? Ez csak akként képzelhető, hogy az állam úgy sem tűrheti oly felekezetek szervezkedését, melyek az állam léte, alapérdekei, a társadalmi béke, a polgári kötelességek ellen izgatnak, s az ily bűncselekményeket, nem ugyan vallási, de állami szempontból büntetni fogja; másféle felekezetektől pedig a szabad vallásgyakorlatot mi címen tagadhatjuk meg? A felekezetek egymásközi viszonya legyen a teljes viszonyosság, az állam és felekezetek közti viszony tekintetében pedig különbséget kell tennünk a már történelmi jogokat szerzett s az újonnan keletkező, illetőleg hivatalosan újonnan elismerendő felekezetek közt.

A már történelmi jogot nyert felekezetek viszonya rendezést fog ugyan igényelni, pl. egyházi vagyoni, kath. autonómia, házassági jog stb. terén, azonban az állam eme felekezetek támogatását s azoknak eddig nyújtott segélyét s a jövőben nyújtandót annál kevésbé tagadhatja meg, mert

azok az államnak is hasznos szolgálatokat tesznek kulturális és nemzetiségi téren. Az újonnan szervezkedő felekezetek hasonló jogokat és segílyt oly mértékben szerezhetnek majd, a minő mértékben vállalnak magukra hasonló szolgálátokat.

Az igazat megvallva, nem látjuk át okát annak, hogy a „quieta non movere“ elvénél fogva mint lehetett évek hosszú során át visszautasítani ugyanazt a javaslatot, melyet most az „inquieta tranquillare“ kedvéért elfogad a nemzeti párt érdemes vezére. Mert abban téved, midőn azt állítja, hogy nálunk az elkeresztelési rendelet kibocsátása előtt vallási béke volt. Ily béke soha sem volt, mióta Európa ama nagy szellemi újjászületése, melyet reformációnak nevezünk, hazánkat is áthatotta. Tanúság erre az 1525. rákosi országgyűlés 4. cikkétől, a hirhedt „lutherani comburantur“-tól kezdve a bécsi, nikolsburgi, linci békekötések, az 1791. 26. t.-cikk, 1844. 3., 1848. 20., 1868. 53. t.-cikkek. S hogy ezt a három század óta dúló harcot annyira, a menyire csillapítani, a modern állam részére a modus vivendit megtalálni lehessen, már régen el kellett volna fogadni azt a szert, melyet Apponyi gróf maga, mint a gyökeres orvoslás egyedüli módját ismert fel, mely már 1868-ban alkalmas lett volna „inquieta tranquillare“.

Hogy különben a legszebb eszmék értéke a megvalósítás mikéntjétől, azoktól a részletektől függ, melyekre kultuszminiszterünk és Tisza István joggal hivatkoztak, annak elég bizonyítéka az is, hogy az ultramontán irányzat képviselőinek nagyobb része is csatlakozott Irányi határozati javaslatához, ettől remélvén a szülők sokat hangoztatott természeti jogának megvalósítását. Pedig Hock János őszintén s igazán vallotta meg, hogy a r. kath. egyház álláspontja sohasem lehet a vallásszabadság és polgári házasság. Különben ugyanő akaratlanul is leghívebben jellemezte, minő ellentétben áll a hierarchia és a valódi humanizmus, midőn mint *pap*, kénytelen visszautasítani azt a javaslatot, melyet mint *ember*, elfogad.

Végül még azt kell Irányi határozati javaslatára megjegyeznünk, hogy a magyar országgyűlés képviselőháza nem először tisztelte meg magát annak elfogadásával. Már 1873. február 25-én adott be a szabadelvűség emez ősz bajnoka ily határozati javaslatot: „A kormány oda utasíttatik, hogy a vallás szabad gyakorlata és a polgári házasság iránt mielőbb terjeszsen elő törvényjavaslatokat“. Ennek is 20-ik éve már s most sem vagyunk tovább, mint hogy a már egyszer elfogadott javaslatot még egyszer elfogadták s 20 év múltán talán ismét elfogadják!!

Gyors valószínűsítésre aligha van kilátás. Hiszen

gróf Csáky miniszter maga jelenté ki, hogy e törvényjavaslat benyújtásának időpontját a kormány belátására kell bízni, a mi meg is történt. Vajon a kormány belátása rövidebb lejárát alatt fogja-e ezt a nagy váltót beváltani, mint a minő az 1873. utasítás „mielőbbje“?

S kérdelem, hogy ily tanulságokkal és jelenségekkel szemben nem jogosult-e a bizalmatlanság mindazok részéről; nem méltán félnek-e sivár társadalmi életünk gyökeres reformálásának újra, meg újra elodázásától mindazok, kik szívből-lélekből szabadelvűek, ahova önként érhetőleg tartozunk mi is, kik szívből-lélekből protestánsok vagyunk?...

Dr. Bartha Béla.

A vallás-szabadság diadala.

I.

Budapesten nagy a jubileum a vallásszabadság diadala fölött. A képviselőház egyhangúlag elfogadta Irányi Dániel következő határozati javaslatát: „a képviselőház utasítja a vallás- és közoktatási minisztert, hogy a vallás szabad gyakorlatáról és a felekezetek egyenjogúságáról minél előbb törvényjavaslatot terjeszsen elő.“

Ezen korszakot alkotónak hirdetett elméleti vívmánynak a következőkben fognak nyilvánulni gyakorlati következményei:

1. Az elkeresztelési rendelet tényleg hatályon kívül helyeztetik. Szabad a vásár az elkereszteléseknek; ha eddig is fennakadt a végső forumon a rendelet végrehajtása, ezután alig fog akadni valaki, a ki foganatosítása céljából egyetlen lépést is tegyen.

2. Ki lesz mondva, hogy a katolikus klérus mindent tehet, a mit jónak lát, mert lelkiismeretére és dogmákra való hivatkozását feltétlenül respectálni kell.

3. A vegyes házasság meg lesz bélyegezve. A vegyes házasságból született gyermekeket „nem a pap írja be,“ hanem a falusi jegyző, városokban más ilyen valaki. Ez a nép elméjében teljesen elég lesz arra, hogy az ily gyermekeket félig pogányoknak, a vegyes házasságokat félig vadházasságoknak tekintse.

4. Az 1868. 53. t.-cz. siralomháza lesz helyezve, eltörlése csak idő kérdése; mielőtt meg lesz hozva az a bizonyos vallásszabadsági törvény, az a másik természetesen hatályon kívül helyeztetik.

Ezt nevezik nálunk a vallásszabadság inaugurációjának. A tény pedig az, hogy a klerikalizmus teljes diadalt aratott az egész vonalon. Diadalt aratott az állam fölött, mely lehajlította az egyház előtt zászlaját, beismerte, hogy vele szemben tehetetlen; diadalt aratott szemben más felekezetekkel, nevezetesen a protestantizmussal, mert az a törvény, mely a katolikus proselita-csinálásnak volt gátul felállítva, az enyészetnek van átengedve.

Ime itt van az eredménye annak az ultramontán mozgalomnak, mely nálunk egypár évtized óta van folyamatban s folyvást fokozódó eréllyel növekedett; itt van az eredménye annak a passzív szerepnek, melyet a hazai protestantizmus ezzel a mozgalommal szemben vállalni jónak látott.

Az Irányi javaslatának elfogadása semmi értékkel sem bír. Ez a javaslat, mint gr. Csáky miniszter helyesen megjegyezte, nem is az, melyet Irányi 23 év óta stereotipszerűleg beadni szokott; ennek az új javaslat-

nak elfogadása nem jelenti azt, hogy 23 éves törekvését végre siker koronázta. Csodálatos is volna, hogy az épen most mint *deus ex machina* következett volna be, holott tudvalevő, hogy a klerikális áramlat napról-napra nagyobb hullámokat vet; kell-e ennek csattanósabb bizonyítványa, mint az a tény, hogy nyolevan képviselő adott magáról reversalist a lefolyt képviselőválasztások alkalmával. Irányi maga konstataulta beszédében, hogy a vallásszabadság tárgyában egyenesen hátra léptünk 25 év óta. Mostani javaslatában nem is beszél vallásszabadságról, csak a vallás szabad gyakorlatáról és a felekezetek egyenjogúságáról; az már módosítás, szelidítés, körülírás, és illusztrációképen most nem beszélt, mint máskor mindig, a baptisták által szenvedett sérelmekről. Az a határozati javaslat oly tág keret, melyben lehet majd beszélni az előterjesztendő törvényben de omnibus rebus et quibusdam aliis; lehet hangoztatni bizonyos elveket; kilátásba helyezni ezt és amazt is; frázisok közé vegyítve némely kisebbrendű gyakorlati intézkedéseket. Van már nekünk ilyen vallásügyi törvényünk nem egy, de hogy az ilyen törvény egyáltalában nem fogja tartalmazni a valódi vallásszabadságot, a szabad egyháznak a szabad államban való megvalósítását, abban ugyan, ismerve a mi viszonyainkat, nem kételkedhetik senki sem.

Méltatlan játék az, melyet nálunk a vallásszabadságnak, sőt még magával a felekezetek közti jogegyenlőségnek jelszavával is üznek. Nincs senki, a kinek komolyan kellene a valódi vallásszabadság; nincs senki a ki el volna határozva a valódi jogegyenlőség behozatalára, és mégis egyenlően hangoztatja a vallásszabadság és a jogegyenlőség jelszavát boldog-boldogtalan. Az úgynevezett vallásszabadsági határozatot egyaránt elfogadják gr. Csáky, gr. Apponyi, a hecczkáplánok, a reversalisták, a kálvinista és lutheránus szívbálik; hol vagyunk, miféle intézetté vált a magyar törvényhozás háza? Van-e benne valaki, a ki lehetségesnek tartja azt, hogy nálunk az állam vegye le kezét az összes felekezetekről, vegyen el tőlük mindent, a mivel őket Szent István óta dotálta, de azután nézze is teljes egykedvűséggel azt, hogy az itteni vallási ügyeket a római pápa és a muszka cár igazgassa. Van-e valaki, a ki tanácsosnak hiszi kidoboltatni minden faluban, hogy jövőre csak az fog fizetni párbért, a kinek tetszik, megszűnik minden eddigi felekezeti kötelezettség, minden eddig fennállott, s ezután alakulandó bármilyen vallásfelekezet magántársulatnak tekintetik, s az állam csak akkor fog beavatkozni, ha a hívek magukat a vallási kiadásuk fedezésére annak rendje szerint bélyeg alatt kötelezték. Magától értetlik, hogy mindenkinek jogában áll belépni vagy be nem lépni valamely vallási társulatba, s azt mondani, hogy ő felekezeten kívüli. A nazarénusoknak ugyanazon jogaik lesznek, mint a katolikusoknak és protestánsoknak és ugyanannyi joguk lesz mindazoknak, a kik majd a gombaként előállandó honi paraszt próféták, vagy a külföldi szekták missionáriusai után indulva, fognak itt alkotni cifránál cifrább szövetkezeteket. Ez a vallásszabadság. Ne beszéljünk arról, hogy a szabadság érdekében meg kell kockáztatni az eféle átmeneti állapotokat is, „mundus se expediet.” Csak az a kérdés, van-e nálunk valaki, a ki ne venné tekintetbe a mi viszonyainknak kilencszáz éves előzményeit, s ki akarná tenni az országot ilyenemű convulsióknak. Nincs senki. Nem tudom kész volna-e maga Irányi, a ki magát felekezetnélkülinek mondván, nagyon magasról szokott letekinteni a felekezetiség misseriáira, ha egyszer egyébről volna szó, mint hangzatos elvek hirdetésével

járó dicsőségről, de hogy az ilyen vallásszabadságnak pajzsra emelt új hőse Apponyinak nem kell az ilyen vallásszabadság, hogy ő is csak olyan vadász, ki nem keresi az oroszlánt, csak a nyomát, azt igen világosan kijelentette. Azért... nem szükséges úgymond, hogy szakítsunk a történelmi előzményekkel, nem szükséges, hogy a *külső egyformaság* alapján létesítsük az egyenjogúságot, mint Neumann Ármín helyesen mondta, nincs szükség *mechanicus egységre, gépies nivellálásra*; nincs rá szükség — folytatta Apponyi — hogy frivol okokból a létező egyházak desorganisatiójának tárt kaput nyissunk. Nem kell egyéb, mint az, hogy okosan, fokozatosan haladva, de a lelkiismereti szabadságot (első sorban persze az elkeresztelő papokét) respectálva, belejussunk abba a szerencsés révbe, melyben ugyan mérülhetnek fel bonyodalmak, de nem lesznek többé mélyreható izgalmak, nem csak a mostanihoz hasonló hadi állapot stb. Mily gyönyörűen meg vannak találva a formulák, melyekkel teljesen és az idők végéig el lehet odázni a vallásszabadság megvalósítását; teljesen üres phrasisokkal mily szépen el lehet húzni a szónoklás bámulatától táva maradt szájakon a mézes madzagot.

Nem az igazi vallásszabadságra, de még a bevett felekezetek közti valódi jogegyenlőségre se gondol komolyan senki sem; mert gondol-e arra valaki, hogy saecularisálni kell az egyházi javakat? E nélkül pedig jogegyenlőségről komolyan beszélni nem lehet; hiába vitték be a főrendiházba a protestáns püspököket és hiába kísérik őket egyházlátogatásaik alkalmával a szolgabírák, a katolikus klerus óriási vagyonával és ebben rejlő hatalmával aként nehézkedik a többi felekezetekre, hogy itt azután sem belső, sem külső és „mechanicus” egyenlőségről szó nem lehet. De ha minderre senki nem gondol, miként kellene hozzá fogni annak, a ki mégis komolyan akarja előmozdítani a vallásszabadság ügyét, a szabadság ügyét, a vallás és a felekezeti viszonyok terén? A ki azt komolyan akarja, a ki gyakorlati eredményeket és nem hiú egyéni célokat tart szeme előtt, annak arra kellene törekednie, hogy az állam jogköre és tekintélye, hogy a gyöngébb felekezetek érdekei a katolikus klerus túlkapásai ellen megvédelmeztesse. Hic Rhodus, hic salta. Ez a mi viszonyaink közt a legalkalmasabb tér, ez az egyedül lehetséges mód arra, hogy valaki magát a vallási ügyekben igazán szabadelvűnek, a szabadság igaz barátjának bizonyítsa be.

Itt áll az a világra szóló nagyhatalmú organismus, a katolikus hierarchia, mely azt hirdeti, hogy inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint embernek, s a mely most ép úgy, mint VII. Gergely Canossában, azt követeli, hogy a világi hatalom az ő felsőségének magát alávesse. Ezt a követelését nem adta föl soha és érvényesíté azonnal, mihelyt az államok és kormányok gyöngesége folytán arra legkisebb rést talál. És ez a hierarchia változatlanul követi azt az impulsust, melyet magának világszerte az ellenreformatio inaugurálásával adott; követé ezt nálunk is különösen, viszsztatért hozzá a forradalom előtti reversalis-heccel és újból kezdi most az elkeresztelési ügygyel, de ezen rohamokon kívül is a proselita-csinálás fanatismusával, mely már vérbe ment át, állandóan fentartotta mindig más felekezetekkel szemben a hadi állapotot. Ez a hatalom nyíltan hirdeti a tekintély uralmát, bevallott ellenlábasa a szabadelvűségnek, elvből esküdt ellensége a szabadságnak s a szabadságot abban az arányban tudják megóvni országok és nemzetek, a melyben az egyház túlkapásait korlátok közé szorítani, befolyását és cselekvését hatástalanná tenni képesek.

Ezen általános tekinteten kívül hazánkban még azért is feladatának kell hogy tartsa minden jó hazafi a klerikalizmusnak kellő korlátok közé szorítását, mivel a katolikus klérusnak hierarchikus törekvése és proszelita-csinálási fanatizmusa képezi azt a kovászt, mely nálunk a felekezeti villongásokat, a vallásháborút fel-szítja.

Valahányszor a vallási villongásoknak egy-egy epocháját megértük, ezt — nem fogja tagadhatni senki sem — mindig a klerikalizmus fészkelődése és egy-egy újabb akciója idézte elő. Ilyennel állunk szemben e pillanatban is, a mint erre a lefolyt vitában Berzeviczy Albert helyesen rámutatott.

A szabadságszerető indúlatnak kritériuma mindenütt a világon, nálunk azonkívül a hazaszeretetnek is kritériuma az, hogy az emberek a klerikalizmus túlkapásainak korlátozására hajlandók és készek legyenek. És ezenkívül bátran mondhatjuk még azt is, hogy nálunk úgy a szabadságszeretetnek, mint a hazafiságnak kritériuma az is, ki milyen indulattal viseltetik a hazai protestantizmus iránt. A lefolyt vallásszabadsági vitában nem volt szó különösen a protestánsokról, a protestánsok, az ez idő szerint dívó protestáns politikát követve, majdnem nullifikálták magukat a vitánál, de azért igen jól érezhette mindenki, hogy itt a katolikusok és protestánsok közti régi viszonyról volt szó első sorban. Gondolhatja azt minden katolikus magyar ember, milyen kár az, hogy ebben az országban nem vallja minden ember a katolikus hitet, de ha már ezen túl vagyunk s a helyzet kényszerűsége egyrészt, másrészt az egyéni szabadság tisztelete nemcsak a protestánsok, de az ó-hitűek és zsidók lelkiismereti szabadságának respektálását, tehát általában a felekezeti status quo elfogadását is parancsolja: azt hiszem, nem szerénységtelenség részünkről azt reményleni, hogy a szabadságszerető és hazafias katolikusok bőven találjanak arra okot, hogy irántunk bizonyos rokonszenvel viseltessenek, sőt különös oltalmukba is vegyenek annyiban, a mennyiben a klerikalizmus akciója tudvalevőleg első sorban mi ellenünk van intézve. Így történt mindig, valahányszor ebben az országban az igaz szabadság szelleme és az igaz hazafiság felbuzdult; pozitív intézkedéseket nyertünk mindannyiszor, hogy magunkat a klerikalizmus agresszív magatartása ellen oltalmazhassuk és nem üres vallásszabadsági frázisokat.

Ilyen oltalmi eszköz számunkra az 1868. 53. t.-e., nevezetesen annak 12. §-a, a ki e helyett a vallásszabadsági üres szövegekkel akar bennünket kifizetni, az nem szolgálhatja őszintén és hiven a szabadság ügyét.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó theologiai oktatásunkról.

E becses Lap 5. számában „*Laicus*“ felszínre vetette a theologiai oktatás kérdését és főleg három dolgot sürget, u. m. nagyobb filozófiai képzést, több egyházi ismeretet és értelmes tanulást. Lényegileg, az egyházjognak nagyobb mérvű figyelemre méltatását tekintve, meg-egyezni látszik „*Laicus*“-sal dr. *Finkey* József is, ki mint jelenleg Patakon az egyházjog előadó tanára, védi magát a 6. számban *Laicus* támadása ellen. A felszínre vetett kérdés elég fontos arra, hogy véleményét minél több embernek ismerjük és abban az édes hitben, hogy a kicsinyeknek is lehetnek — bár csak pehelykönnyűségű — eszméi: én is türelmet és elnézést kérek a nagytt. Szer-

kesztő úrtól és az olvasó közönségtől, hogy néhány szót ejthessek a napirendre került tárgyról. Célul nem annyira polemizálást, mint inkább újabb eszmék felvetését tűztem ki.

Nem hallgathatom el azonban, hogy „*Laicus*“-sal, a ki különben eléggé jó ismerője theol. oktatásunk viszonyainak, nem érthetek mindenben egyet. Először is a pataki iskola érdekében, melyre különösen utal szerző, annak reputációja kedvéért szükségesnek látom kijelenteni, hogy a filozófiai képzés emelésére 2 évvel ezelőtt jelentékeny lépést tett a tanári kar az által, hogy a bölcsészettörténet előadását és hallgatását négy félévre tette kötelezővé, hogy így a bölcsészet egész történetével megismerkedjék a hallgató. Ez bizonyára nem kicsinylendő újítás és könnyű belátni, hogy nagyot lendít a filozófiai képzés emelésén. A mivel ugyan nem mondtam azt, hogy már elértük a tökély legmagasabb fokát, de a körülményekhez képest nálunk még sem lehet ok annyi panaszra.

Nem tehetem magamévá „*Laicus*“-nak álláspontját arra nézve, hogy ő nem óhajtáná, sőt — a mint sorai között olvashatni — határozottan ellenszenvvel fogadná *Jézus életének* előadását. Feleslegesnek tartja pedig ezt azért, mert úgyis olvashatjuk Jézus életét a bibliában, tehát nincs semmi elfogadható ok — „*Laicus*“ szavaival élve — „paragrafusokba szedni azt, a mit a biblia szakaszokban ad elő“. Igen! ha így volna, magam is igazat adnék *Laicus*nak, de hát a biblia a legtávolabbról sem adja elő „szakaszokban“ Jézus életét. Mert hogy többet ne is említsek, megfelel-e a tudományos feldolgozás természetének az (úgy hiszem ugyanis, hogy a tudomány igényeit óhajtja itt kifejezni a „szakaszok“-ra utalás), hogy a synopticusok egymásnak folytonos ismétlései, hogy az idői sorrend, a vallási igazságok fokozatos előterjesztési módja bizony nem igen van megtartva, úgy hogy pl. a Máté-féle evangéliumban a hegyi beszéd, mely bizonyára quintessenciája Jézus tanainak, sokkal előbb áll (V, VI, VII. r.), mint a különben örökszép, de bizonyynyal szűkebb körre szorítkozó és így nem oly általános érdekű példázatok a XIII. részben. Azt pedig, hogy az időrend egész pedáns logikai következetességgel meg volna tartva az evangéliumoknak Jézus életére vonatkozó részleteiben, rá lehet ugyan mondani, de vitatni nem igen merné senki. Már csak e miatt az időrendi bizonytalanság miatt is nemcsak fontos, de elsőrangú kellék, hogy Jézus élete tudományos alakban álljon a theologusok előtt. De hát arra mit szóljak, a mi az egymástól eltérő tudósítások közötti eligazodást illeti? Így pl. olvassuk Máténál (XXVIII. 16—20), hogy a Jézus megdicsőülése Galilea tartományában történt egy hegyen, a hol elbúcsúzott tanítványaitól. De Lukács másképen tudósít bennünket a mennybe menetelről, midőn így szól: „Kivivé Jézus a tanítványokat Bethániáig és felemelvén kezeit, megáldá őket; és mikor megáldá azokat, lőn, hogy tőlük elszakadván, felvitették a mennybe“ (XXIV. 50—51). Imé! két eltérő tudósítás. Bethánia Jeruzsálem szomszéd városa, Galilea meg a messze északra fekvő tartomány. Növeli a zavart az is, hogy Márk szintén Galileát említi. Hol történt hát a Jézus mennybemenetele? A synopticusoknál egészen más Jézus egész élete, mint Jánosnál. Ki igazítja el a theologust, ha nem a kritika, a melyet a tanárnak kell gyakorolnia. Ettől a kritikától fázik pedig legjobban *Laicus*, midőn mint valami kisértet lebeg előtte a szörnyű gondolat, hogy „az illető tanár a maga theologiai nézeteivel saturálja hallgatóit“. Bizony saturálja az és fogja is mindig, de már részemről szívesebben meghajlom a kritika eredményei előtt, még ha azok talán megvonnák is a hitelességet valamelyik tudósítástól, mintsem ingadozzam, folytonos bizonytalanságban hanykolódjam, mert amúgy — ha elfogadom valamelyiket különböző ada-

tokból — van mire támaszkodnom, míg kritika nélkül mindeniket elfogadom, vagyis helyesebben egyiknek sem hiszek. Hogy melyik a nagyobb baj, bárki könnyen beláthatja. Gondolom, *Laicus* sem veszi komolyan azon állítását, hogy a Jézus élete mai előadónak nincs más célja, mint hogy cursusukat bekönyvnélkülöztessék, cursusokat, mely át meg át van szöve Renán-féle frázisokkal, konvencionális szövegekkel. Az illető előadókat közelebbről ismerni nincs szerencsém, de ha el tudnám is hinni, hogy zsarnokoskodni óhajtanak ezek hallgatóik eszén, elvégre is egyes tanárok emberi gyarlósága még nem kalapács arra, hogy vele agyonüssük az illető tudomány létjogosultságát.

Különben is a theológián felnőtt ifjak tanulnak, a kik már ugyanam megítélik tanárjukat, s hogy mennyire tudnak önállóak lenni, még a tanári pressio dacára is, példát idézhetnék oly hazai ref. akadémiából, a hol pár évvel ezelőtt szabadelvűségükkel egy fontos kérdésben mélyen megdöbbenették a theologusok az egész tanári kart. Ne vessük falra az ördögöt, s ne féljünk minden ismeretlentől. Én éppen a féltve őrzött hit kedvéért üdvözlöm, forrón óhajtom azt, hogy adassék elő kötelezőleg minden theol. akadémián *Jézus élete*, mint külön tantárgy. Ez lenne szerintem a központ, a melyből mint gyúponthoz indulnának ki az összes többi tantárgyak; ez lenne az a csúcspont is, a mely messze ragyogva hirdetné 19 század theológiai forrongásainak fényes eredményét.

Hogy a gyakorlati élet követelményeinek teszünk-e ezzel eleget, az — bármi legyen a felelet rá — egészen másodrangú kérdés. Én nem kenyérpályának ismerem a theológiát, mert annak ép oly magas tudományos színvonalon kell állania, annyira eszményi célokat kell szolgálnia, mint bármely más akadémiai tanfolyamnak. Ha pusztán a mindennapi lelkesítő teendőkre akarnók előkészíteni a theologusokat, bizony tizedrésnyi tudománnyal is beérhetnők, egy év is elég volna annak elvégzésére; de akkor csak — mesteremberek képezdéje volna a theol. akadémia. A protestáns lelkész jellemvonása éppen az, hogy ő öntudatos igehirdető, a szó legnemesebb értelmében önálló vallásos lélek, a ki a maga lelki világának belső tartalmát közli híveivel s attól függ leginkább működésének sikere: mennyiben tartalmas gondolatvilága, mennyire gazdag ő maga a lelkiekben. Ilyen módon aztán nem lehet a theol. akadémiáknak nemesebb és eszményibb feladatuk, mint a papnövendékek vallásos gondolatvilágának gazdagítása, a mélyre ható tudományos *szak-képzettség*; az, hogy a theol. tudomány minden ágába bevezesse, azokat mind megkedveltesse velük, kezükbe adja a fonalat, mely biztosan vezet a nagy és tágas labirynthban.

Legelső kellék tehát az alap megvetése. Ez az alap nem más mint a *biblia*, melyben „a mik régen megíratk, a mi tanulásunkra íratk meg“. Minél alaposabb bibliaismeretünk, annál biztosabb alapon és könnyebben mozoghatunk a vallási élet kérdéseinek fejtegetésénél. Mert a biblia a mi élető elemünk, ez minden theol. tudomány kútfeje, nemcsak azért, mert éppen a ker. vallás igazságait tartalmazza, hanem és főleg azért, mert igen gazdag tartalmú és végtelenül bölcs, valóban „könyvek könyve“. Erre nézve óhajtom én, hogy „*mélyebbre vessük a hálót*“. Mert távol van ugyan tőlem az, hogy a személyekben keressék a hibát, sőt inkább a legnagyobb tiszteletet érdemelnek exegetikai tanáraink, a kik hivataluknak a legteljesebb mértékben megfelelnek, de úgy hiszem, e hódolatteljes elismerésem mellett is kifejezhetem azt, hogy az exegesis egyik theol. akadémiánkon sem részesül a megérdemelt figyelemben. Arra kellene törekednünk, hogy a theologusok a 4 évi tanfolyam alatt a

tudományos exegesis útján az egész bibliát lehetőleg megismerjék* és mégis mit teszünk? Patakon az ő szövetségi exegesis tanára a kánontörténeten kívül új szövetségi exegesisist is ad elő. Pápan ezen felül a biblia theologia is az ő szövetségi exegeta tantárgya, az ő szövetségi bevezetést meg, a mely pedig az exegesisistől elválhatlan, pláne a gyakorlati theol. tanára képviselte az 1886/7. évben. Sőt hogy az exegesis szinte mellékes studiumnak, ráadásnak tűnjék föl, Enyeden volt olyan év, az 1886/7-iki, a mikor ő szövetségi exegesis egyáltalában nem adatott elő. Ime! így becsüljük mi a bibliát magunk és mégis nagyobb bibliaismeret kívánunk a theologusoktól és mégis elégedetlenkedünk a lelkészek bibliaosságával. Mélyebbre uraim! mélyebbre a hálót! Annak, hogy külföldön virágzóbb a theologiai tudomány, hogy Németország irodalma e téren minket irigy bámúlattal tölt el, egyik oka éppen az, hogy ott tudományosabban nevelik a theologusokat, a kik az iskola porával együtt nem rázzák le magukról a tudományok iránt való érdeklődést is, ha kilépnek az életbe, mint nálunk. A tübingai egyetemen pl. egy félétven át az új szövetségéből éppúgy, mint az óból 2—2 könyv is magyaráztatik külön tanárok által; különösen a zsoltárokat minden egyetem nagy gondot fordít. Lipcsén egy és ugyanazon félétven exegetáltak: a synoptikus evangeliumok, a Római levél, Jelenések könyve, a Genesis; Bernben: II. Esaiás, a Példabeszédek, a két Korinthusi levél és Jézus beszédei a synoptikusok nyomán; Halle-Wittenbergben: a Római levél, Máté ev., Jézus példabeszédei, az Efézusi, Filippii, Kolosséi és Filemonhoz írott levelek, Jób, Genesis, Zakariás és Esaiás. Ime! szinte hihetetlenek mi hozzánk mérve. Persze azokon a gazdag egyetemeken könnyebben lehet mozogni, de ez nem azt teszi, hogy miután mi szegényebbek vagyunk, velök nem versenyezhetünk, hát ne is törődjünk a dologgal. De igenis, az ő példájok buzdítson minket is a bibliának mélyebb búvárlására. Tegyük meg minden tőlünk telhetőt, mert a kor halad; tegyük meg az exegesis, ezen alapvető tudomány érdekében legalább annyit, hogy szakítsunk azzal az abnormis állapottal, hogy mint pl. Patakon van, más adja elő az új szövetségi isagogikát és más az új szövetségi exegesisist; az ikertestvérek egy kézben legyenek, így mélyebben behatolhat tanár is, tanítvány is. Annak a tűrhetlen állapotnak, hogy valamely exegesis egész éven át szünetelt Enyeden, talán valami rendkívüli körülmény volt az oka s nem a rendszer.

A tudományos exegesis kisegítőjeül szükségesnek látnám továbbá gondoskodni az *Apostoli kor történetének* rendszeres, legalább minden 2 évben előkerülő előadásáról. E nélkül biztos ismeret, az új szövetségben határozott irodalmi tájékozódást nem tudok képzelni; mert ha nem ismerem a kor történelmét, hogy tudnám abba beilleszteni azon kor irodalmi termékeit, az új szövetség könyveit? Az egyháztörténelem keretébe nem ölelhető fel ez annak úgyis nagy terjedelme miatt; az Isagogika pedig szintén nem terjeszkedhetik ki annyira a külső történelem ismertetésére, a mennyit a világosság követelne, vagy ha az Isagogika előadója alaposan óhajlja tájékoztatni hallgatóit az apostoli korról, akkor ezt maga az Isagogika fogja megbánni, felületes marad egyes könyvekkel szemben. Hézagot pótolna tehát ez a studium s mint hézagpotló okvetlenül szükséges is. De nem is olyan

* Ez lehetetlen s nem is történik meg sehol. Az isagogikában megismertetjük az egész bibliát s a kritikának főbb eredményeit. A biblia minden könyvének végig exegatálásához egy ember-élet kevés! Egy mód volna, a melyet én még 1883-ban ajánlottam a szakbizottságban, a mely mellett az exegesisist és isagogikát összeolvasztva közölnék — de ezt akkor idő előtinek tartották.

nagy tárgy, a melylyel egy félév alatt heti 1—2 órán ne végezhetne az előadó tanár.

Az ó szövetséghez ilyen kisegítő, de mellőzhetlen tárgy: *Zsidóország történelme*. Ugyanaz a szerep jut ennek a tantárgynak az ó szövetségnél, mint az előbb említettnek az új szövetségnél, tehát ugyanazok az okok teszik szükségessé. Külföldön nehezen lehet találni olyan egyetemet, a melyen az „Izrael népének története“ címmel ne szerepelne, sőt nálunk is van akadémia, a hol elő is adatott már. Ha a régiségtanra tud egynémelyik theologia időt szakítani, még inkább szükséges (az ó szöv. iratok jelleme követeli) *Zsidóország történelme*. Egy félév alatt heti 2—3 órán ez is elvégezhető.

Az egyes tudományok körén belől is volna javítani, újítani való. Némely dolgokban nagyon is mélyen járunk, másoknál meg igen is a felszínen maradunk. Bár nem akarok az egyes theológiák házi ügyeibe avatkozni, s ezért nem szeretném, ha egészen objectiv megjegyzéseim félremagyarázásra adnának alkalmat, de nem hallgathatom el csodálkozásomat a felett: miért hetenkint 2 órát elfoglalni egész féléven át az „Anyakönyvvezetés és hivatalos kiadványozás“ címén, a mint ezt Debrecenben tették az 1890/1. év II. felében! Szükségkép külön tantárgynak kell ezt venni, s azzal a mire az élet tanítja meg majd úgyis a papot, elvenni az időt komolyabb tudományos dolgok előadásától? Pápán megelégsznek az Encyklopaediára felvett heti 2 órával és helyesen is, miért erre a tantárgyra egész éven át heti 5 óra másutt?! Nagyon is elismerem az akadémiai tanszabadság jogait, mely az óraszám meghatározását a tanárra bizza, s helyesen is; de mint protestáns embertől, nem veheti tőlem rossz néven senki, ha véleményemet szabadon nyilvánítom itt is.

A theologusok tájékozódása és útbaigazítása szempontjából nagyon üdvös az a rendszer, a mely az illető studium *irodalmát* is felöleli. Elképzelhetetlen, miként kívánnánk szaktanulmányozást attól a theologustól, a kit homályban hagyunk a felől a kérdés felől: kik írtak már az illető studiumba vágó műveket és melyik író milyen irányban működött. Lépjen életbe ez a rendszer ott, a hol eddigelé netalán figyelmen kívül hagyatott s hiszem, jól esik hinnen, nagyobb lendületet adunk a theol. bűvárkodásnak.

Éppen ezen bűvárkodás megkedveltetése szempontjából még egyet. Külföldi egyetemek tanrendjét lapozgatva, feltűnt nekem, hogy ott minden tanár tart a saját szakjából *szemináriumokat*. Nem mert külföldi, hanem mert házagpótlónak, szükségesnek ismerem, hatalmas hangon kiáltanám, ha volna hozzá tekintélyem: gondoskodjunk theol. szemináriumokról minél több szak körében! A szemináriumokban érintkeznek legközelebb tanár és tanítvány, a közvetlen érintkezésnek hasznai pedig kiszámíthatlanok. Az akadémiai tanszabadságot úgyis heverési szabadságnak szereti értelmezni a könnyelmű ifjú vér: mutassuk meg az igazi tanszabadságot a szemináriumokban, mutassák meg szaktanáraink az által, hogy bevonván az ifjakat a munkássági körbe, tapasztalatilag ismertessék meg velük a tudományok becsét, a tanszabadság értékét. Ezek a szemináriumok, csekély véleményem szerint, igen sok mindent pótolnának. Kötlenék a házagot, mely előadás közben mulhatlanul elő áll itt-ott, felvilágosítást nyerne a hallgató sok olyan dolog felől, a mi homályos előtte, megkedvelené tanára lelkesedéséből annak tudományát; becsvágya, munkakedve emelkednék, elvonná magát a haszontalan időtöltéstől és igazi theologussá képezhetné magát. Ennyi és itt el nem számlált előnyök méltók tán arra, hogy gondolkozóba ejtsenek a theologiai szemináriumok felől.

Ennyiben óhajtottam szólni a theologiai oktatáshoz. A mérték, melyet felállítottam, nem magas, mert kielégíthetetlen igényekkel előállani egy jelentésű a levegőbe beszéléssel. Annyi azonban elengedhetlen követelmény, hogy behatőbb képzésről gondoskodjunk theologusaink részére a mainál s mindenütt 5 tanár legyen [a minimum, a bölcsészet tárgyait ide se számítva. Egy tanár kell az ó-, egy az *újszövetségi szakra*, külön tanszéket érdekelnek a *történelmi tudományok*, külön a *rendszeres theologicumok* és végre a *gyakorlati theologia*. Míg mindenütt ennyi tanerő nem lesz, hiábavaló várni theologusainktól theologiai műveltséget!

Nem kecsegtetem magamat azzal, hogy a theologiai oktatás fontos kérdéséről minden lehető elmondtam; azt sem állítom, hogy talán feltaláltam a csálhatatlan orvosságot, de ha egy pár figyelemre méltó gondolatot tartalmaz ez a cikk és talán még gondolkodásra is indítja az olvasót: elértem célomat.

Rác Kálmán.

TÁRCZA.

Adalékok a tiszánineni ref. püspökök életéhez.

(Folytatás.)

Vége hosszas útazásából 1766-ban februáriusnak a végén, szerencsésen hazaérkezett és elhagyott szüleit s kedves testvéreit óhajtott egészségben találta. A mikor néh. édes atyjának káplánja szinte nem lévén, mindjárt kezdett annak segítségére lenni, és augusztus 26-án ugyanezen esztendőben, minekutána az akkor procedált ministerii candidatusok examenjének praesessévé tétetett, akkori superintendens t. Csáji Márton uram által, a vének kezeinek fejére való tétettetése által, a prédikatori hivatalra a miskolci nagy templomban fel is szenteltetett.

Ilyen characterben folytatta édes atyja mellett kápláni hivatalát szintén 1768-ig, a mikor az aszalai ref. eklézsia prédikátorától a halál által megfosztatván, abba rendes prédikátornak meghívattatott. Mely hivatalt kedves szülei megegyezésével el is fogadott, és őt egész esztendőig kedves hallgatóinak kölcsönös szeretetekben, maga nagy kedvelésével és azoknak is nagy épületekkel folytatott mindaddig, míg 1772-ben, édes atyjának október 18-án történt halála után egy néhány hetekkel a ven. superintendenciának két egyházi és világi Deputatusaik által mind a négy superintendenciákból bėjött voksoknak többsége szerint S.-N.-Patakra a theologiának és azzal egybekötött tudományoknak tanításokra meghívattatott. Csaknem nyolc esztendeje lévén pedig már prédikatori hivatalának, időt kért magának, hogy iskolai ideáit, melyek már alkalmasint fejéből kigőzölgöttek, visszaszerezhesse. Előbb Patakra bé nem mehetett, hanem 1773. esztendőben esett március havának 19-én és következő 20-án a naponként szaporodó vallástalanságnak okait vizsgáló deák oratioval a collegium curatorainak jelenlétekben köszöntött be. Akkori collegái lévén Szentessy János, Szentgyörgyi István, Szathmáry Mihály, — fia az öreg Szathmáry Mihálynak, a kinek ez a theologiában succedalt — de a ki következő juniushoz elein időnap előtt meghalván, helyette következő szeptemberben hozatott Piskárkosi Szilágy Márton, a nagyemlékeztű P. Szilágy Sámuel, túl a tiszai superintendensnek a fia és a már professor Őrj Fülöp Gábor feleségének testvére. Ezen collegáinak nyájas barátságában töltött 25 egész esztendőket a pataki professorságban, melyben a dogmatica theológiát 15-ször, az elenticát 3-szor, a

pastoralist 2-szer, a zsidó grammatikát 2-szer és az ó-testamentomi exegeticát a Mózes első könyvétől fogva szintén a 130-ik zsoltárig egyszer szerencsésen elvégezte. És minthogy a moralnak kidolgozására ideje és érkezése nem volt, ezen az okon a Pictét moralját magyar nyelvre fordítván, kiadta és abból tanítványaival prédikációkat készíttetvén, azt egyszer el is végezte. Nyolcszor viselte a sokféle bajokkal járó rectori hivatalt; 1777-ben különösen terhes volt ez annyiban, hogy az apróbb classisoknak tudományaik újabb rendbe szedtetvén, annak mind elkészítése, mind publicáltatása ő általa, mint rector által ment véghez.

A felszentelendő ifjú tisz. atyafiaknak examinálása, melyet aszalai predikátorságában is gyakran viselt, az ő rendszerint való kötelessége volt minden esztendőben.

1784-ben megtilalmaztatván a pataki és debreceni deákoknak ünnepi és más exsursioja: a 4 ven. superintendens képeben akkori innen a Tiszán lévő ref. eklézsiák superintendenciájának secularis fő curatora, néhai tek. Vajai Vay István úrral ő volt deputálva dicsőséges emlékeztető II. József császárhoz, a ki előtt 1786-ban március 6-án személyesen meg is jelent, és a beadott alázatos instantia alkalmatosságával némely bennünket közelebb illető dolgaink felől igen nagy leereszkedéssel vele s a nevezett fő curátorral beszélgetvén a fels. fejedelem, már akkor szóval is megmondotta, hogy a tanulóknak az eklézsiák és patronusok által való felsegélését éppen nem ellenzi, hanem azoknak ide s tova való járkálásokat, melyet maga felettte károsnak tartana, semmi képen meg nem engedheti; ám publicáltassanak azért az eklézsiákban a tanulók és a gyűlendő alamizsna küldetessék be az iskolába és az ifjak között osztattassék fel, de magok az ifjak azért ki ne menjenek és se tanulásra való idejüket ne vesztegessék, se erkölcsüket meg ne rontsák. A mit osztán ugyanazon esztendőben különös királyi resolucióban minden superintendenciáknak világosabban ki is magyarázott ő felsége. És ez így volt praxisban szintén az 1790-ben tartott diaetáig, a melyben az excursio világos ország törvényébe tétetett.

1791-ben a budai zsinatba is felküldetett a pataki collegium részéről és annak minden üléseiben eleitől fogva mind végig jelen volt és az ott tett synodale protocolumnak ő is aláírta a nevét. Minekutána a litteraria ott levő deputatióban actuariusi hivatalt is viselt. 1794-ben pedig a curatoratus egy nagy deputatit rendelt a s.-n.-pataki collegium törvényeinek és tudományainak jobb karba lehető szedésére — a mely is fen tisztelt Vay István úr praesidiuma alatt — két egész esztendőig dolgozván, annak resultatuma 1796-ban július havában tartott rendes examen alkalmatosságával ratificáltatott és publicáltatott. Ennek is egyik munkás tagja volt.

Ugyanezen esztendőben néhai tek. idősb Báji Patay József úr, a ki 1788-ban választott fő curátornak, ezen hivatalt betegsége miatt (melyet kevés idő múlva a halál is követett) resignálván, helyette méltóságos kir. udv. tanácsos és most a főmélt. septemviralis táblának assessora, Vajai Vay József úr ő nagysága a voksoknak többsége által a tarcali gen. consistoriumban választott. Ennek előlülése alatt tartatott következő generale consistoriumban már akkor néh. főtszt. superintendens Szathmáry Ábrahám úr terhes nyavalyái miatt hivatalt nem folytathatván, elvégeztetett, hogy melléje egy vicarius superintendens oly móddal választasson voksok által, hogy annak halála után minden további voksolás nélkül rendes superintendens maradjon.

Ezen voksoknak felbontására 1797-ben júliusnak 6-ik napja rendeltetett a pataki parochiában, a hova azok

368 számmal bé is jöttek, melyek közül 340 F. Örj Fülöp Gábort érvén, a fentisztelt fő curator által a superintendensi hivatalba bé is igtattatott oly móddal, hogy mind addig, míg az említett superintendens élne, coadjutor, vagy vicarius superintendens nevezet alatt az egész hivatalt viselné, halála történvén pedig, nemcsak terhe, hanem egész jövedelme s titulussa is reája általmenne. A mikor mentsége jó móddal meg sem hallgattatván és az a declaratioja is, hogy ő csak próbaképpen vállalná fel ezen hivatalt és azt, ha magát arra elégtelennek tapasztalná, egy vagy két esztendő múlva resignálhatná, meghallgattatott ugyan, de nem protocolláltatott, — a parochiáról a templomba bementek és annak közepére kiállítottatott és akkori generalis notarius tisztelendő Szőke Ferenc által megeskettetett, és letérdepelvén, a négy t. t. esperesek kezeiknek fejére való tétetése által felszenteltetett és még az napon tartatott sessióban székébe is beültetett.

E szerint tehát a professori hivatalt a püspökivel együtt nem viselhetvén, szeptembernek 19-én ugyanazon esztendőben a sajó-szentpéteri ref. eklézsiától, a melynek kebelében nemcsak született, hanem predikatori hivatalt is (a mint feljebb említődött) kezdte és a melynek predikátora ezelőtt kevéssel meghalálozott, rendes predikátornak meghívattatván, azt annál örömebb fogadta, hogy b. e. édes atyja is 47 esztendőig viselte ezen hivatalt. Minthogy pedig még professori 25 esztendőjének valami kicsiny híja volt, megnyerte azt a nevezett eklézsiától, hogy az ő utána a következő 1798. esztendőben március havának 20-ik napjáig várakozzon, hogy az alatt cursusban lévő tanításait elvégezhesse. Melyeket ugyan március 20-án, a mikor azokat ezelőtt 25 esztendővel kezdte, szerencsésen be is fejezhetett. Ekkor tehát áprilisnak 4-én Patakról kiindulván, 5-én Szent-Péterre érkezett és 6-án, mely is akkor Nagy-Péntek vala, 1. Kor. 2.: 2. készült tanításával predikatori hivatalt el is kezdte; az úri szent vacsorát is következett húsvét első napján a maga már ott functióban levő káplánjával, tisz. Nyíri Mihálylyal együtt kiszolgáltatta. Vissza kelletvén pedig még menni Patakra, ott némely dolgainak eligazítására, nem elébb, hanem május 21-én jöhetett el végképpen Patakról Szent-Péterre.

Itt predikatori hivatalt folytatván és augusztusnak 15-én néh. méltós. báró Vajai Vay Dániel urat elpredikálván, — a mit professor korában is több mint 20 elhunyt első renden volt urak s asszonyágok felett cselekedett — a pesti generalis conferentiára (melyet professor korában is több ízben véghez vitt) magával a méltóságos fő curator úrral augusztus 19-én elment. Onnan visszaérkezvén szept. 2-án, az aszalai új reformatum templomot ahhoz illő predikációval — a kicsodások szintén a mostani folyó 1813-ik esztendeig 30-nál is többre töltene — felszentelte.

Október 11-ik napján akkori primás Battyány József ő eminentiájának személyes tiszteletére volt Zsolcán, a sokszor tisztelt mélt. fő curator úr házában.

Meghalván azonban márciusnak 6-ik napján 1799-ben néh. főtszt. Szathmáry Ábrahám superintendens úr, a superintendensi hivatalnak mind titulását, mind egész jövedelmét átvette és júniusnak 20-án kiindult az abauji tractusban lévő eklézsiáknak canonica visitatiojára és a bárcai, kassai, vajkóci, beszteri, bődi, alsó-kemencei, színyei, györkei, felső-csáji, alsó-csáji, bogdányi, zsadányi, csányi, szkárosi, nádasdi, újvári, pányoki, telki-bányai, zsujtai, gönci, és gönc-ruszkai eklézsiákat részszerint coadjutor curator Kandó Gábor úrral, részszerint tractualis világi assessor Bárcai Sámuel úrral és az abauji

tisztelendő esperest, Tasnádi Székely István úrral és notariussával, tisz. Maklári Jánossal megvitálván, július 13-ik s több következő napjain a pataki examenen jelen volt és ott a szokás szerint consistoriumot is tartott.

Közli: Mokos Gyula.

(Vége köv.).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az Irodalmi Kör legközelebbi kiadványaiból** az országos közoktatási Tanács bírálata alapján általános használatra következő tankönyveink nyertek miniszteri engedélyt: 1. *Ásványtan*. A gimnázium IV. osztálya számára. Második javított kiadás. Irta Buza János. Bírálója volt: dr. Simonkai Lajos. 2. *Magyar Olvasókönyv*. Gimnázium II. osztálya számára. Készítette Molnár Lajos. II. kötet. Második javított kiadás. Bírálója volt: dr. Badics Ferenc. 3. *Magyar Olvasókönyv*. Népiskolák II. o. számára, készítette Dezső Lajos. I. kötet. Bírálója volt: Verédy Károly, pestmegyei tanfelügyelő és Schäffer Károly, iskolai igazgató. 4. *Magyar olvasókönyv*. Népiskolák III. és IV. osztálya számára. Készítette Dezső Lajos. II. kötet. Második javított kiadás. Bírálója volt: Schäffer Károly, igazgató. Jól esik megjegyeznünk, hogy a közoktatási Tanács újra szervezése meglátszik a bírálatokon is; mert valamennyien *alaposabban, lelkiismeretesebben, méltányosabban* foglalkoznak a tankönyvekkel a régebbi bírálatok legtöbbjénél. A régebbi bírálatok között több olyan van, melyek felületes rövidségük vagy szembeszökő méltánytalanságuk, téves állításai miatt az országos közoktatási tanács tekintélyének meg nem felelhetnek. Ezekkel kapcsolatban felemlítjük, hogy a népiskolai *Magyar Nyelvtan*, készítette Maklári Pap Miklós, most került ki a sajtó alól. A Dezső-Magyar Olvasókönyv, III-ik kötete, a népiskolák V. VI. osztálya számára, a gimnáziumi *Latin Nyelvtan* I. osztály számára, javított alakban, most nyomatik. A gimnáziumi *Magyar Nyelvtant* egyik szerzője most javítja s készíti sajtó alá. Ezek a tankönyveink is — remélhetőleg az utolsó is — a következő iskolai év elejére megjelennek a könyvpiacra. Ajánljuk ezeket, valamint a kör többi kiadványait is a tanférjak figyelmébe.

— **A sárospataki bölcsészeti tanszék betöltése** „Nehány szó“-ra bírta a „*Reformátusok Lapja*“-nak egyik munkatársát (J . . . y.). Komolyan, elvi magaslatról szól hozzá a kényes kérdéshez s míg egyfelől örül annak, hogy prot. egyházaink a kor kívánalmainak megfelelően folyvást fejlesztik erejüket és reformálják tanintézeteket: addig aggódással látja másfelől „a tizáninnenzi ev. ref. egyházkerületnek, mint iskola-fenntartó testületnek ama következtetésen eljárását, melyet a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiájának bölcsészeti tanszéke betöltése alkalmával oly szembeeső anomália szűrőbe öltöztetve tanúsított.“ Majd elismeréssel hivatkozik a pályázati feltételeknek eme szavaira „*csakis megfelelő tudori oklevéllel bíró egyének pályázhatnak*“; dicséri az illetékes szakvéleményt, mint a mely a tudományt s a betöltendő tanszéket komolyan vette és megtisztelte s majd megdöbbenéssel emlékezik a választás eredményéről, mondván: *Negyvenöt szavazat bilité le a qualificatio mérlegének megfelelő serpenyőjét, ezáltal nagyon is patriarkális módon kívánván érvényre juttatni döntő szavát egy oly szakközeggel szemben, melynek méltán megérdemelt tudományos és irodalmi reputációja, e téren kivívott fényes eredményei — sokak ítélete szerint — jogosan megvárhatták volna szavok súlyát a nagyfontosságú kérdés körül.* Hibáztatja, conservativnak, ósdiinak nevezi a választási eljárást s abban az autonomia helytelen értelmezését látja kifejezve. Végül teljes szakműveltséget követel úgy a gimnáziumi, mint külön-

sebben az akadémiai tanszékekre aspirálóktól s következő nyilatkozáttal s illetőleg jó tanácsokkal rekeszti be cikkét: „Távol legyen a rosszakaratú sértés- vagy gyanúsításnak legparányibb mértéke is, melylyel a fontos tanszék által megtisztelt ifjú tanár érdemeiből legkisebbet is levonni vagy a reá nézve új munkakör miként való betöltése felől aggodalmas kételyeket támasztani óhajtanék: csupán az elfogulatlan igazság, oktatásügyünk elvi jelentőségű érdekei szólnak itt, mely elveknek érvényt szerezni minden körülmények között szent kötelességünk. Protestáns tanintézetek szerepe, hivatása népünk kulturális életében oly fontos, hogy azokat e hivatás teljesítésére alkalmasakká tenni elsőrangú kötelessége minden iskola-fenntartó testületnek, mely azoknak szervezésére, a haladó kor kívánalmai szerint való alakítására van hivatva. Fenntartó-testületünk legyen tehát mindenütt és mindenkor az, a minek lennie kell: vezére, szervezője, tanintézetünknek, de nem úgy, hogy szeszélyeit vagy a múlt idők hagyományos szokásait kövesse, hanem úgy, hogy a szó legnemesebb értelmében *vezesse és szervezze*. És ha önállóan gondolkodó, ön maga lábán járn tudó, saját véleményére támaszkodó, nemes ambíciótól hevülő tanári testületet akar látni maga körül; ha e mellett azt akarja, hogy szava prot. tanügyünk kérdéseit illetőleg nyomatékkan birjon s e nyomatékot ki is érdemelje: nem szabad amaz elveit szem elől tévesztenie, mert csak így felelhet meg magasztos hivatásának, így eszközölheti azt, hogy minden igaz protestáns büszke öntudattal tekintet az oktatásügy terén kivívott sikereinkre“. Észre kellett vennünk e felszólalást nem a nehezelt választási esetről (a melynek jó kimeneteléhez van jogunk a reménységre!) hanem elvi jelentőségeért, a mely oldalról méltó lesz az ismeretlen jóakaró intelmeit megszívlelni a jövő eshetőségeire nézve.

— **A confirmatioi vizsga Sárospatakon** megható szép templomi ünnepély volt múlt hó 29-én. A kathedrai beszéd a szertartás fontosságát fejtegette a mai sajátos viszonyokra való különösebb tekintettel s komoly intelemként hangzott a szülőknek is, a kik nevelői kötelességeikről igen könnyen megfeledkeznek. A szertartási beszéd az ur asztalánál (a melyet a confirmálandók serege fogott körül) a felavatandókhoz szólt s szívből jövőn bizonyosan szívhez talált. Melegség, vallásos kedély hatotta át az egész szertartást s a gyülekezet komolyabb része boldogan ült a szent hajlék falai között és könyörgött áldást az anyaszentegyház új tagjaira. A vegyes kar két szép énekkel járult az ünnepély emeléséhez. Különösen megható volt az ártatlan ajkak esküszzerű ígérete és éneke. 46-an fohászokdaltak a 37. dicséret 3. versével ahoz az édes vigasztalóhoz, a kinek útjai követésére magokat felajánlották. Isteni tisztelet végeztével valamennyien a parokhiára vonultak, hogy ott az értők szívesen fáradozott lelkésznek forró köszönetet mondanak. A confirmáltak bizonyítványt is kaptak, hogy önálló egyházi tagságukat — netaláni kétes esetekben — igazolhassák.

— **A vallás- és közoktatásügyi budget-vita** még folyvást tart s méltó a háznak ama hangulatához, a melyet az Irányi-féle javaslat elfogadása s az azzal kapcsolatos miniszteri ígéretek és kijelentések okoztak. A május 27-iki ülésen Schwarz Gyula, Visontai Soma, Tisza István és gróf Csáky fejtették ki nézeteiket a vallásszabadság, a zsidó-receptio, az állam és egyházközi viszony rendezése tárgyában. Schwarz csodálkozását fejezte ki a felett, hogy Deák Ferencnek 1873-ban mondott egyházpolitikai nagy beszéde után még mostan is az egyházpolitika dominál s figyelmeztette a házat a vallásszabadság fogalmának tisztázására s az észak-amerikai ízű szabadság veszedelmes következményeire, a melyek esetleg az egy-

házak romlását idéznék elő, holott a magyar kulturának még szüksége van az egyházak támogatására. Az amerikai szabadság — szerinte — azt a veszélyt is hozná magával, hogy a primást, érsekeket a pápa nevezné ki (?). Irányi határozati javaslatát a miniszter értelmezése szerint ő is pártfogolja. A katolikus autonómia életbelépését nem tartja sürgősnek, a vegyes házások külön anyakönyvét elfogadja s a középiskolai tanárok fizetésének emelését s az egyetemen új katedrák felállítását stb. sürgeti. *Visontai* a zsidók receptioja miatt támadt aggodalmait sorolta el, azzal gyanúsítván a minisztert, hogy nem akarja azt komolyan megvalósítani, valamint az Irányi javaslatát sem, hanem csak kortes-eszköznek szeretné a zsidókkal szemben felhasználni, a kik közül egyeseket már eddig is kikeresztelkedésre csábítottak tanári stb. állomások ígéretése által. A tervben levő zsidó gimnáziumot szerencsétlen gondolatnak bélyegezte. *Tisza István* különösen az állam és egyház közötti viszony fontosságát emelte ki s a történelmi alapot fentartandónak véli s csak az ezen való építkezést s reformokat tartja megengedhetőnek. A radicalis egyházpolitikának, a „Szabad egyház Szabad államban“-féle elvnek nem híve, mert a kettőnek egymással való kapcsolatba hozását és közreműködését sokkal üdvösebbnek tartja, mint azoknak egymás elleni agitálását. Nálunk az erők egyesítésére és nem szétválasztására van szükség, mert itt a felekezeti kérdés a nemzeti kérdésekkel is összefüggésben van s a klerikalizmusnak egy brutalis fajtája már nálunk is kezd kísérteni, a mely a felekezeti állam fogalmát állította fel. A róm. kath. papság körében mutatkozó türelmetlenséget a Schopper nyilatkozatának felolvasásával illusztrálja, a melyben a protestantizmus, mint a szabadkőművesség szövetségese s mint pogány intézmények, a ker. állam ellenségeiül vannak feltüntetve. A Schopper-félékkel szemben bizalma van a kath. főpapság józanabb részében, a mely a dogmát össze tudja egyeztetni a hazai törvények tiszteletével s kivált a világi róm. katolikusoktól reményli, hogy az állam és egyház közti conflictus sohasem fog bekövetkezni. Tiltakozik az ellen, hogy a felekezeti szempontok — bármely oldalról — az állami életbe belekevertessenek. A történelmi alapok fenntartása mellett a lassú haladás barátja. *Csáky* leginkább *Visontai*nak felelt, megbízgatván őt, hogy a receptio tárgyában 3—4 hó alatt előterjesztést fog tenni a házban. A zsidó gimnáziumra nézve kifejezte, hogy az alapító nem gondolt kizárólagos zsidó gimnáziumra, csak hitsorsosainak kívánt elsőséget biztosítani. Május 28-án a vita tovább folyt s *Vikár István* dogmatikus tárgyalásoknak, papok és nem papok huzavonáinak keresztelte a költségvetési vitát. *Fenyvesi F.* megtámadta a reversalisos képviselőket s védte a kormány álláspontját az elkeresztelési harcokban s az 1868. LIII. t.-c. fentartását követelte. A zsidók receptióját félti a főrendiháztól s a kath. autonómia behozatalában óvatosságra int; mert az felekezeti féltékenységeket ébreszthet fel s a fő kegyúri jogot is megsértheti. *Vajay István* — ez az új ultramontán csillag — vallási harcokról, a lelkiismeret kintpadra feszítéséről, a katolikusok elnyomatásáról regélt, de nem hittek neki. *Helfy* a partialis anyakönyvek ellen van s követeli a polgári anyakönyvek általános és kötelező behozatalát. Május 30-án *Veres József* az elkeresztelési rendelet s az 1868. LIII. t.-c. fentartásának szükségét s a római kath. papság merev felekezetiességét bizonyította, a melylyel szemben csak határozott törvénynek van súlya. *Hévízy J.* a kath. autonómia mellett s a kormánynak egyes tényei ellen szólt, mire *Berzeviczy* államtitkár felelt, a ki összegezte a vita anyagát és minden nyomósabb kifogásra megtette felvilágosító vagy helyreigazító észre-

vételeit. Nem tartja lehetetlennek, hogy az elkeresztelési kérdés helyett ezentúl elgyóntatási, bérmlási és elnevelési kérdések fognak támadni, de elvégre azok is megszűnnek és fő- és első lesz mindenki előtt a *haza*. Végül *Csáky* felelt némely apróbb támadásokra s az előadó tartotta meg zárbeszédét. Az általános polgári anyakönyv behozatalát meg kell — szerinte — a közigazgatás reformjának előznie s egyelőre csak a patriális anyakönyvvvel segíthetünk a bajon. Május 31-én Irányi, mint indítványozó szólt először, mire a ház *egyhangúlag elfogadta a vallás szabad gyakorlatára és a felekezetek egyenjogúságára vonatkozó javaslatát*. Ezután a közoktatásügyi budget részletes tárgyalása kezdődött, a melynek kiválóan érdekes mozzanatairól jövő számunkban értesítjük t. olvasóinkat.

— **A gömöri ev. ref. papi értekezletnek** folyó év április 19-én, A.-Szuhan tartott gyűlésében *Nagy Pál* esperes, egy arany pályadíjat tűzött ki a következő tételre: „Írassék esketési beszéd egy keresztyén ifjú és volt zsidó leány frigykötése alkalmára, kik mindkét család részéről folytatott hosszas üldözés után menekülve esküdhettek csak egymásnak örök hűséget. Felhívának az értekezlet tagjai, hogy pályamunkáikat folyó év július 1-ig Csabay Pál értekezleti elnökhöz adják be.

— **Istenitiszteletünk lélekemelőbbé tételére** e b. lap 20. számában *Hodossy Béla* könyvismertetése figyelemreméltó sorokat tartalmaz. Szoros kötelességökké kívánja tételni a tanítóknak a vallásos énekek módszeres tanítását, kiterjeszteni az egyházlátogatók figyelmét a gyülekezeti éneklésre, egyetértő működést a lelkes és tanító részéről, nehogy a nép éneklése éktelen kiabálássá fajuljon. Mindezeket szóról-szóra határozatba vette a *gömöri ev. ref. papi értekezlet* f. évi ápril. 19-én, A.-Szuhan tartott közgyűlésén. Egyúttal felkérte az egyházmegyét, hogy templomaink tisztántartását közigazgatási úton rendelje el, s a rendelet miképeni foganatosításának megvizsgálása is kötelességévé tétellett a canonica visitationak. Ideje is már, hogy ilyen lépések mindenféle tételessenek s ez által is egyengettesék az út templomainknak aesthetikusabbá tételéhez s cultusunknak előbbutóbb bekövetkező reformjához. *S. Szabó József.*

— **Az országos középiskolai tanáregyesület** július hó elsőbb napjain Pozsonyban fogja megtartani évi közgyűlését. A felolvasások sora s a program általában már meg van állapítva. Tudvalevőleg az országos tanáregyesület a felekezeti tanárok sorsára is kiterjesztette figyelmét; illő volna azért, hogy úgy ebből a szempontból, mint a fenforgó iskolaügyi kérdések fontossága miatt is a felekezeti s közelebb épen a prot. iskolák tanárai is mennél többen vegyenek részt az országos tanáregyesület tanácskozásaiban. Az iskola-fentartó testületek jutalmat is oszthatnának az érdemesebbeknek, de a tanügynek is javára munkálhatnak, ha nem sajnálják a gyűlésezés költségeinek egy-két tanár számára való kiutalását.

— **Az „Áldozó Csütörtök“ Budapest** egyáltalán nem jár ünnep számba. A harangok megszólalnak ugyan, a templomok is megnyílnak s akad beléjük áhitatoskodó is; de azt, hogy a mennybemenetel ünnepe közös keresztyén ünnep, Budapest utcáin, népének viselkedésén nem mutatta ez évben semmi. Bizonyára máskor sem! Óriási vásártér volt az egész város; rajzott, zibongott, gschäftelt, handlirozott s a Duna partja egy mohamedán városnak is szépen beillett volna: ad majorem Dei gloriam. A környék népe — sőt többé-kevésbé az egész országe is — ide jár vallásosságot tanulni s szent leckéje az „adom, veszem“ Milyen korbács kellene ennek a roppant vásári tömegnek szétkergetésére?!..

— **Az országos ev. ref. tanár-egyesület** eszméjének újabb pártfogói akadtak s épen olyan körökből a hon-

nan már régen vártuk a bátorító szót. Sokat elhallgatnak ugyan (s egy némely dolgot épen a történeti igazság rovására is!), de mi örülünk, hogy a nap végre is felkelt s a Memnon-szobor is hangot adott. A következő felhívást melegen ajánljuk a t. olvasók, különösen a tanárkarok szíves figyelmébe, addig is míg a nagy tervhez — talán már legközelebb — tüzetesen hozzászólhatunk. „Igen tisztelt igazgató úr! tekintetes tanári kar! Zsinatunk második ülészakájában a zsinati tanárképviselők összefüggéseinek a protestáns tanárok anyagi helyzetének javítását célzó intézkedéseken kívül, felekezeti tanítási ügyünk más irányban való emelésének némely kérdései is szóba kerültek. És többek részéről nyilvánult azon óhajlás is, hogy — mivel a különböző egyházkerületek tanári testületei között semmi összekötő kapocs nincs, iskolai önkormányzatunk pedig a különböző kerületekben oly viszonyokat hozott létre, a melyek pusztán a törvény betűje alapján egyöntetűleg alig fejleszthetők — tanításiügyünk fejlesztésének egyik fontos eszköze lehetne, egy helyes alapokra fektetett, *országos ev. ref. tanár-egyesület*, mely a társulati együttműködésnek általánosan ismert előnyeit magunk és felekezetünk javára értékesíteni és tanításiügyünk színvonalát emelni alkalmas lenne. Az üdvös eszme megindítására vonatkozólag jóformán megállapodás történt abban is, hogy ez idő szerint leghivatottabb kezdeményező lehetne e tekintetben a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület; s ezen egyesületnek már ez évi közgyűlésén az összes református közép- és felső-tanintézetek tanárkarai véleménynek megkérdezése után megállapítható volna, hogy református tanári statusunk helyesli-e az eszmét és elérkezettnek látja-e az időt ily országos ref. tanár-egyesület felállítására. Hogy tehát ezen egyetemes ref. tanárigyűnetet érdeklő ügyben a tiszántúli ref. tanár-egyesületet mulasztás ne terhelje, egyesületünk elnöksége és központi választmánya az iránt bátorodik felkérni tekintetes igazgató urat és a mélyen tisztelt tanárikart, méltóztatásuk akár indokoltan, akár az időnek rövidsége miatt legalább röviden nyilatkozni arról, helyesli-e a fölvetett eszmét, és ha helyesli, helyesnek tartja-e azt, hogy ezen országos tanár-egyesület felállítása a folyó év július hó 3-ik és 4-ik napjain tartandó szatmári évi közgyűlésén a tiszántúli ev. ref. tanár-egyesületnek szóba hozassék. Mert azon alapon, ha a tanárkarok túlnyomó többségének legalább elvben helyeslésével találkozni a felvetett eszme, a megalakulás előkészítését s az eszmének a protestáns közönséggel és a nyilvánossággal való megismertetését már ez évben eszközölni lehetne. Ez esetben természetesen óhajtható volna, hogy egyfelől tájékoztatást nyerjünk a tervezett országos egyesületbe belépni szándékozó tanárok száma felől, másfelől, hogy az eszme iránt melegebben érdeklődő tanárkarok küldöttjei, különösen a testvér-egyházkerületekből már a szatmári közgyűlésen részt vennének. Azon kérelemmel fordulunk tehát tek. igazgató úrhoz, hogy ezen felhívásunkat a tanárkar elé terjesszen, és a tanárkar véleményét, valamint a szükséges tájékoztató adatokat velünk június hó 20-ikáig közölni méltóztatassék. Maradván tek. igazgató úrnak tisztelettel. Debrecen, 1892. május 24. hívei *Géresi Kálmán* elnök, *Elek Lajos* jegyző, mint a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület központi választmányának megbízottai.

— **Tompa „Reggeli Ének”-e dallamosítva** van. *Hodossy Béla*, a sárospataki állami tanítóképző-intézet ének- és zenetanára, irodalmi körünk tagja s lapunk munkatársa készített ahoz a darab jellemének megfelelő művészi dallamot, s azt a sárospataki ev. ref. egyházban általa szervezett vegyes (női és férfi) énekkar nagyhatal-

sal mutatta be mult hó 16-án. Nem mondhatunk ugyan a dallamról szakértői bírálatot, de azt állíthatjuk róla sokak nevében, hogy a vallásos áhítat felébresztésére — úgy a mint mondva volt — kiválóan alkalmas.

— **A tanítók árváinak nevelése ügyében** Csáky gróf vallás- és közoktatási miniszter mult hó 16—17-én értekezletet tartott Budapesten. Az értekezletet a miniszter nyitotta meg, tartalmas beszédében utalván arra, hogy a tanítói nyugdíj-törvény 9. §-ban kijelölt alapokból a vagyontalan tanítói árvák nevelésére mintegy 100,000 frt áll rendelkezésére. Az értekezlet elé a következő 5 kérdés pont terjesztetett: 1. Képezdékkal kapcsolatosanak-e össze a létesítendő árvaházak, avagy célszerűbb-e azoknak a képezdéktől független, önálló szervezése? 2. Hány árva részére rendeztessék be egy-egy árvaház? 3. Minő irányú legyen az árvák nevelése? Minő intézkedések teendők a gyakorlati kiképzetés tekintetében? 4. Mely városok alkalmasak ily árvaházak létesítésére? 5. Ajánlható-e hogy 3—6 éves árvák részére az óvó-intézetekkel kapcsolatban létesítsenek árvaházakat? Vagy célszerűbb a tanítói árvaházakkal együttesen és kapcsolatosan kisdudókat szervezni? Az első kérdésre igen megoszlottak a vélemények, mert az értekezletre meghívott tagoknak fele önálló, a másik fele a képezdékkal kapcsolatos árvaházat tartja célszerűbbnek. A második kérdésre vonatkozólag abban állapodtak meg, hogy 30—40 árva külön épületbe helyeztessék el. A harmadik kérdésre a többség az árvák gyakorlati irányú nevelését óhajtja. A 4-ikre határozott megállapodás nem történt, az 5-ikre nézve pedig a többség véleménye az volt, hogy az árvák 6 éves korukig óvóintézetekkel kapcsolatos árvaházakban helyeztessenek el.

— **A magyar orvosok és természetvizsgálók XXII-ik vándorgyűlése** ez évben Brassóban lesz s augusztus 22—25-ig fog tartani. Eddigél 83 előadó jelentkezett. Nagyobb kirándulások terveztetnek a bárcasági havasokra, nevezetesen a Nagykovács-hegyre, Keresztény-hegyre és a Bucsecsre. Az igen tanulságosnak ígérkező vándorgyűlésre különösen ev. ref. fő- és középiskoláink természettudományi tanáraink figyelmét hívjuk fel.

— **Ragályi Béla**, a felsőborsodi ev. ref. egyházmegye gondnoka, zsinati napi díjából 50 frtot ajándékozott a megyei papi új gyántár alapjának növelésére.

— **Nyilvános jelentés és nyugta** a műkedvelői előadásról. A főiskolai Irodalmi Önképző Társulat május hó 25-én rendezett műkedvelői színi előadásának s táncmulatságának nyilvános bírálatára alólírott nem lehet hívatva, de kedves kötelessége, hogy a nevezett társulat s önmaga nevében hálás köszönetét fejezze ki nagym. br. Vay Miklós Öccellentájának lelkes megemlékezéseért s kegyes adományáért; a nagyt. és tek. főisk. tanári karnak az előadás engedélyezéseért; a műkedvelő hölgyeknek és uraknak az előadásban s rendezésben való szíves részvételükért s példás buzgóságú fáradozásukért; a nagyon tisztelt városi és vidéki közönségnek érdemünkön felül való becses támogatásaért. Felülfizettek: a) a műkedvelői előadásra: nagym. br. Vay Miklós úr Öccellentája 10 frttal, főtit. Szekerák Kálmán úr 1 frttal, Petrasovics N. úr 1 frttal, Végh Bertalan úr 1 frttal, Klein Ferenc úr 20 krral; jegyüket megváltották: tiszt. Gruska Lajos úr és Buza Jánosné úrnő 1 frttal; b) a táncmulatságra: Szabó István úr (Liszka) 70 krral, Mecner Béláné úrnő (Rad) 1 frt 70 krral, Fodor Jenő úr 50 krral, Pozsgay Miklós úr (Liszka) 40 kr, Hodossy Béla úr 50 krral, Szabó Pálné úrnő 1 frttal, Jakabfalvi Kálmán úr 50 krral. Az előadás és táncmulatság összes bevétele, a jelentékeny kiadások levonása után 150 frt. Tisztelettel. Dr. Bartha Béla a Magyar Irodalmi Önképző Társulat ez idej elnöke.

— **Gyászhir** Szabó Barna miskolci ev. ref. főgimnáziumi tanárt súlyos veszteség érte. Folyó hó 2-án, 10 havi boldog házasság után, elvesztette imádásig szeretett s női erényekkel gazdagon megáldott életpárját, *Porcs Erzsébetet*, a ki iker-gyermekekkel ajándékozta meg. A gyászoló férj és család bánatában őszinte részvételt osztozunk.

— **Tanítói jubileum.** Fodor József n.-rozvági ev. ref. tanító 50 éves hivataloskodásának alkalmából, a n.-rozvági egyház és az alsózempléni egyházmegye örömmünnepet rendez f. évi jul. 3-án. A résztvenni szándékozók f. hó 25-ig a n.-rozvági lelkési hivatalnál jelentkezzenek.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Sz. E. Erre a számra későn érkezett. Igen sok a halaszthatatlan dolog. Az események követelőznek! Mihelyt lehet, indítjuk. A reménybeli meghívást a háztetőkről is predikálom. — M. L. Csak ilyen beosztással lehetett. Levelet írtam. — G. I. Intékedtem. Az új otthonhoz kívánok tartós szerencsét. — D. B. A nyugtát postára tettem — K. B. Jól gondoltad, hogy az ügyefogyottakat szárnyaink alá vesszük. Nincs semmi bajuk. — L. Á. A választ elküldtem. A késelem okát megírtam. — Sz. B. Az expedálás titkát még nem értjük annyira, mint a fővárosi napi lapok. Egy kevés papi türelem sok mindenféle fogyatkozást kiegyenlít. A reclamált számokat elküldtük. — P. K. A pénztárnok nem Buza János, hanem Pásztor Sámuel. A pénzt kár, a mai postai viszonyok mellett, legatusokra bízni. — R. M. Becses műve II. kötetét nem kaptuk. Irodalmi rovatot a következő számunkban adunk. — *Többeknek.* Osztályunk összehívását pünköszt után megkísérlem. A nyilatkozatoktól függ majd, hogy mikor gyűlhetünk össze. Az ünnepi elmélkedésekre most nincs jó idő s csak így és itt kívánhatunk a t. olvasóknak és munkatársainknak boldog pünkösztölést.

Pályázatok.

A *debreceni* ev. ref. tanító-képezdében egy tan-
székre pályázat nyitattik. A megválasztandó tanár tárgyai:
rajzolás mind a négy osztályban; írás tanítása a 3 első
osztályban; mértan a II—IV. osztályokban; gyórsírás ta-
nítása heti 2 órán az egész főiskolában. A megválasztandó
tanár, ha szükségeltetik, heti 24 órán köteles tanítani. A
képesítésre nézve az országos középiskolai törvény 29.
§-a szabályozó. A megválasztott tanár, ha a gyorsírás
tanításához képesítéssel még jelenleg nem bírta, tartozik
azt egy év alatt megszerezni. Csak ev. ref. vallású pályá-
zók kérvényei fogadtnak el. Tanári fizetés 1000 frt évi
díj, 200 frt lakbér. A megválasztott tanár a tanári nyug-
és gyámintézetnek jogos és köteles tagja leend. Hivata-
lát az 1892/3-ik tanév kezdetével foglalja el. Pályázók
kellőleg felszerelt kérvényeket folyó évi július 15-ig a
tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához ad-
ják, vagy küldjék be. *Debrecen*, 1892. június 2.

Kiss Áron,
püspök.

A *debreceni* ev. ref. főgimnáziumban egy tan-
székre pályázat nyitattik. A megválasztandó tanárnak la-
tin, német és esetleg magyar irodalmi tanári képesítését
kell igazolnia. Iskolai szervezetünk 103. §-a értelmében
a tanár 20 heti óránál többre nem kötelezhető. Csak ev.
ref. vallású pályázók kérvényei fogadtnak el. Tanári
fizetés: évi díj: 1150 frt, lakbér 300 frt és 19 köbméter
tűzifa beszállítva. A megválasztott tanár a tanári nyug-
és gyámintézetnek jogos és kötelezett tagja leend. Hivatalát
az 1892/3. tanév kezdetével foglalja el, székfoglaló beszéd
megtartásával. Pályázók kellőleg felszerelt kérvényeket

folyó évi június 28-ig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület
püspöki hivatalához adják vagy küldjék be. *Debrecen*,
1892. június 2.

Kiss Áron,
püspök.

HIRDETÉSEK.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Allami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb
találmányú harangjait; melyek előnye a régi szer-
kezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly
és ármegetakarítás mellett — erősebb és kellemes-
sebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgat-
ható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazá-
sával a harangok a megrepedéstől megóvatnak,
— az áttétes tengely-ágak használásával pedig
a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők;
— vas harang-állványait, valamint régi harangok-
nak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kivánatra a harangoknak vasúton való szállí-
tását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kivánatra díj-
mentesen küldetnek.

7—10

Magyarország

legrégibb harangöntődéje

Kis-Sejőczben (Ungmegye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos
— a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, for-
gatható fa- vagy vaskoronával. Jót állók a legjobb
hangképességért, tartósságért és a szállításhoz tör-
ténhető károkért is. A nem tetsző harangot visz-
szaveszem.

Öntődém, több mint egy százados fennállása
óta, közmegelegedésre már nagyon sok harangot
szállított s reményem, hogy becsületes, a kor
igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagy-
lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre
is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,
harangöntő és földbirtokos.

5—11

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szótküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Ae ev. ref. konvent üdvözlő felírata a királyhoz.« — »A vallásszabadság diadala.« *Mocsáry Lajos.* — »Viszonzválasz Csik D. és Finkey J. uraknak »a theol. oktatás kérdésében.« *Laicus.* — »A jogakadémiák és a protestantismus.« *Dr. Bartha Béla.* — »Kun Bertalan király-koronázási jubiláris imája.« — »Egyházi törvénykezés.« — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

Az ev. ref. konvent üdvözlő felírata a királyhoz.

Felséges Császár és Apostoli Király!

Legkegyelmesebb Urunk!

Felséges apostoli királyunk és királynénk megkoronáztatásának 25-ik évfordulati ünnepén a magyar hazának minden hű fia és tagja örömtől áthatva siet szívében a hálaáldozatot felgyújtani, a közös örömben részt venni, — mert a koronának fénysugarai még gazdagabb és boldogítóbb színekben ragyognak és tündöklenek most le reánk, mint 25 évvel ezelőtt is. — A lefolyt 25 év alatt ugyanis szeretett hazánk boldogan élvezte a bölcs, igazságos és szeretetteljes uralkodás jótékonyosságát és áldásait s ezen dicsőséges uralkodás által állandóvá lett közöttünk a magyar koronának boldogító ragyogása.

A legigazabb hálát, a legtisztább örömet visszhangozza e magyar haza megszentelt földén a magyarországi ev. ref. egyház Siona is, melynek hívei felséges királyunk hosszú uralkodása alatt legmagasabb személyében nemcsak a legalkotmányosabb fejedelmet, a bölcs uralkodót tisztelték, hanem igazi védurokat és atyjukat, ki mindannyiszor, midőn vihar készült támadni, mely egyházunk törvényes jogait veszélylyel fenyegette és lelkiismereti szabadságunkat lenyügözni akarta: megjelent mint az Úrnak lelke s küldötte és csendességet parancsolt és hatalmas szavára a béke állott be s a béke napjaiban pedig időt és alkalmat engedett az egyház bel-építésének és szervezésének nagy munkájához. — Áldás nagy nevére!!

Felséges apostoli királyunk! és védasszonyunk: királynénk! fogadják e magyar hazára s ev. ref. hitfelekezetünkre is örök időre kiható emlékünnepeken meg nem szűnő áldáskívánatainkat és leghálásabb örömnnyilatkozatunkat!

Legyen e haza, legyenek ennek népei még sokáig boldogítva a bölcs és igazságos királyi kormányzat és uralkodás által!

Álljon fenn a dicsőségesen uralkodó királyi ház mind az időknek végeig! Legmélyebb hódolattal öröklünk

Budapest, 1892. évi május hó 23-án

a magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje,

annak nevében:

KUN BERTALAN,
konventi egyh. elnök.

BR. VAY MIKLÓS,
konventi világi elnök.

A vallásszabadság diadala.

II.

Proclamálva van nagy garra a vallásszabadság, de esze ágában sincs senkinek megtenni azt, mi a vallásszabadság behozatalára egyik mellőzhetlen s alapvető intézkedés volna t. i. az egyházi javak saecularisatioját. Kérdezzék meg a vallásszabadságnak új hívét s egyidejűleg felkent főbajnokát, gr. Apponyit, hajlandó-e, mint a vallásszabadság természetes föltételét, habár csak kilátásba is helyezni az egyházi javak bevonását, ép úgy, mint kilátásba helyezte az 1868. 53. revisióját: — készletben fogja találni nála a „tulajdon szentsége” elvét ép úgy, mint a „szülők természetes joga” most szereplő phrasisát.

Nem komoly dolog az, a mi itt történik. De egy országos törvényhozásnak nem komoly dolgot cselekedni nem illik, nem volna szabad s hogy ez nálunk megtörténhetik, ebben egy mélyreható s annál a sokat emlegetettnél aligha nem aggályosabb corruptio nyilatkozik. A nálunk egy idő óta folyamatban levő s mindinkább tértfoglaló clericalis mozgalomnak sikerült nemcsak az, hogy vallási fanatismust keltsen a társadalom különböző rétegeiben; nemcsak az, hogy anyagi eszközeivel magának mindenféle számottevő tényező közt nagy elismerést biztosítson, hanem sikerült az is, hogy a közszellemet depraválja, a gyengébbek józan ítélőtehetségét megzavarja, az őszinteség hiányát, a hazugságot meghonosítsa. Mint ha csak Kalksburgban és Kalocsán járt volna iskolába ez az egész nemzedék.

A proclamált vallásszabadság nagy dicsőségének mindenek előtt az állam adja meg az árát, melyen a clericalismus a lelkiismeret és dogmára hivatkozással kifogott. Azután első sorban megadjuk mi protestánsok. Mi vagyunk a clericalismus szemében az Erbfeind, mint a németek nevezik a franciákat. A clericalismus az antisemitizmussal való szövetségével úgy gerálta magát, mintha actiója főleg a zsidóság ellen volna intézve, velünk még csókolódzik is; gr. Apponyi, Tódor, Vajay képviselők arról is bizonyossá tettek, hogy ép úgy készek volnának megvédeni megtámadtatás esetén a mi jogainkat, mint a catholikusokéit. De hogy az egész clericalis actió a régi Pázmán-féle ellenreformációnak nyomában jár és eminenter a protestantismus ellen van intézve, azt kétségtelenül láthatjuk abban, hogy az actiónak fő konkrét tárgya az 1868. 53. t.-cikk megsemmisítése. Ezen törvény főleg a mi ótalmunkra, a mi érdekünkben lett megalkotva, főleg mi rólunk szól.

Hogy ezt a törvényt sarkából kiemelje, alkalmas eszköznek ismerte fel, úgy a mint az most színre hozatott, az lrányi-féle javaslatot; mutatott ugyan — meglehetősen ügyetlenül — a decorum kedvéért némi vonakodást, de elfogadta, mert ily szabadelvű actus után annál inkább hangoztathatja ő is a maga részéről a szabadság jelszavát, (ha mindjárt csak az elkeresztelő papi lelkiismereti szabadságának és veszekedő házastársak természetes jogának képében is), annál inkább másokra háríthatja a felekezeti odiumát, azokra a dolgokra pedig, melyek a vallásszabadság címen be fognak hozatni, nagy súlyt nem fektet, míg azt a nagy vívmányt, hogy az 1868-iki törvénytől megszabadul, teljes értéke szerint becsüli meg.

A zsidók receptiója nem nagy dolog, hiszen tényleg nemcsak recipiálva vannak, de még hatalmaskodnak is; az se nagy dolog, ha majd időről-időre egy-egy új protestáns szekta kap alakulásra engedélyt, egygyel vagy kettővel több vagy kevesebb eretnek species nem tesz különbséget, magában Rómában is vannak már

többféle amerikai sectáknak és pedig a pompás új Via Nationalén csinos templomaik; a sokféle secta csak compromittálni fogja a protestantismust, de az azután megbecsülhetlen vívmány lesz ám, hogy szabad lesz a vásár a reversalisoknak, a proselita-csinálásnak.

Az 1868. 53. t.-c. 12. §-a nem zárt ki egyes eseteket, hogy a házasuló felek, illetőleg befolyásos hozzájuk tartozók által a törvénytől ellenkező megállapodások jöjjenek létre, de ezek csak kivételes esetek voltak, a megállapodott modus vivendi a törvénynek megfelelt. Annak a félnek, melytől felekezeti állásával ellentétes concessiót kértek a házasság alkalmával, volt mire támaszkodnia, volt mire hivatkoznia; felhozhatta, hogy ha a kellő becsülésben akarják részesíteni, ne kívánjanak tőle tiszteletlenséget az ország törvénye iránt, ne kívánják azt, hogy magát haszonlesés vagy saját vallása iránt való indifferentismus, minden esetre a jellemgyengeség vádjának kitegye. Ez által lett bevágva útja a lélekhalászati kísérleteknek; ez úton jött létre a tényleg évtizedeken át fennállott türheto interconfessionalis viszony, melynek megbontása az újabb időben vérszemét kapott clericalismusként kezdeményezése, merénylete. Gróf Apponyi a vallásszabadságot megteremtő híres beszédében állítólag csak amúgy mellékesen kívánta érinteni: miért ellenzi a kérdéses törvényt, pedig ugyancsak körmönfont érveket hozott fel ellene s beszédének egyedüli positiv tartalmát csakis ezen érvelés képezte, a többi csak aranyszájú szent-jánosféle szóáramlat. Ez is egy jellemző adat arra, hogy mi-féle őszinteség uralkodik közéletünkben. Azt mondja, hogy ime az 1868. 53. 12. törvény nem biztosította a békét. De igenis biztosította. S az, hogy a clerus ezt a békét most szándékosan megzavarni jönnek látta, azt a tényt, hogy a béke sokáig fennállott, meg nem másíthatja. Hogy a büntető codexek dacára fordulnak elő lopások és gyilkosságok, abból nem az következik, hogy el kell törölni a büntető törvényeket; nem ez a teendő, hanem igenis az, hogy ha fokozott mérvben, tömegesen fordulnak elő a bűntények, szigorúabban kell kezelni a büntető eljárást.

Az volt második érve, hogy a törvény nem tudott az életbe átmenni, mert nem birt ethikai alappal, a szülők nem látták be, hogy roszat cselekszenek, midőn a törvény ellenére tesznek. Hát az bir-e ethikai alappal, hogy saját természetünkbeli szűz dohányt ne szívjunk s azért a tisztelt gróf úrnak, mint törvényhozónak szemében ok lesz-e ez a dohány-tilalom megszüntetésére, midőn finánciális szempontból az ország rászorúl? No hát ratio legis gyanánt itt is megállhat azon ethikai criteriummal bizonyosan nagyobb mértékben bíró cél, hogy e törvény által a felekezetek közti békeség megóvassék. Mi-féle ethikai alapja van ellenben annak, hogy a vegyes házasságok kötésénél a papi fondorlatoknak szabad tér engedessék, azokra még mintegy díj tüzesék ki, vagy annak, hogy a már egybekelt házastársak közt anyósok és apósok közbenjárásával a viszálykodásnak egy különös tárgya és alkalma is megteremtessék? — Azt is mondja, hogy a törvény végre sem hajtható, mert nem lehet ellenőrizni sem a szülőket, se a befolyást gyakorló papokat abban, hogy a gyermekek nevelését hivatalos felekezeti állásukkal ellentétes irányba terelhetik. Itt a nőtlen, tapasztalatlan ember beszél. Ilyen törvény nélkül egyenesen offerálja magát a beavatkozási alkalom; ha életben van ily törvény, akkor a legjobb okot szolgáltatja arra, hogy a házastársak a feltolakodó befolyást magoktól elhárítsák. Hát ez azután sokkal nagyobb becsesél bír magukra a házastársakra nézve, mint annak a természetes jognak respectálása.

Szülők természetes joga! De hiszen a „szülők“ elnevezése alatt nem egy, hanem két jogi személyről van szó, mely két személynek ez esetben nemcsak saját, de egyenesen ellentétes érdekei vannak; ki lehetne alkalmasabb bíró közöttük, mint az állam, abban a lehetőleg legkevésbé zsarnoki formában, hogy előre meghatározza a quid jurist, melynek tudva és akarva aláveti magát az, a ki vegyes házasságra lép?

Ezért praesidiumunk, ezért oltalmunk nekünk az 1868. 53. 12. t.-c. Ezért kell hozzá egész erővel ragaszkodnunk; kell nekünk protestánsoknak, de azoknak a szabadelvű és hazafias katolikusoknak is, kik nem akarnak kifosztani bennünket a valódi értékkel bíró garanciákból.

Ki kell jeletneni továbbá, hogy abból a részleges polgári anyakönyvezésből nem kérünk. A polgári anyakönyvezésnek csak akkor lesz helye, akkor lesz melőzhetlen, ha az általános kötelező polgári házasság hozatik be. Ezt követelnünk kell azon oknál fogva, mert a katolikus papságnak a vegyes házasságok körül való garázdálkodása folytán teljes békét különben remélni nem lehet; követelnünk kell a zsidókkal való törvényes házasság köthetése céljából; miután azonban ezt ez idő szerint az udvarnak tudvalevő háttározott ellenzése miatt elérni nem lehet, halaszszuk el a polgári anyakönyvezést, mint amazzal szoros összefüggésben levőt; semmi esetre se egyezzünk a részleges polgári anyakönyvezésbe, mely ép úgy kompromittálná a vegyes házasságokat, mint kompromittálná a fakultatív polgári házasság.

Am legyen polgári házasság és annak anyakönyvelése, ha már van itt egy oly fontos tényező, t. i. a katolikus papság, melylyel különben megélni nem lehet. Csakis ezért, mert különben sokkal jobb volna fentartani a házasságkötés vallásos jellegét; nagyon visszás dolog az, hogy míg a papság igen jól elvégezhetné a házasságok kötését és az anyakönyvek vezetését, mert bőven van hozzá ideje, értelmessége s megbízhatósága, míg a polgári közegek most is túl vannak halmozva teendőkkel. De hát szükség törvényt bont. Addig azonban nemcsak fenn kell tartani az elkeresztelési rendeletet, de hozni kell törvényt, mely az 1868. 53. t.-c. 12. §-át a kellő büntető sanctioval és nem a Csáky-féle illuzorius eljárással lássa el, mely elől se polgári házasság, se büntető hírség el ne bújhasson. És ott a főpátronátusi jog, a magyar királynak ennél fogva módjában van kellőleg elbánni az oly egyházi javadalmasokkal, kik az úgynevezett hecc-káplánok háta mögül a vallási villongás fáklyáját az ország népe közé dobni merészkednek. Századok óta nem szerepelt szegényebben a magyar állam, mint midőn gr. Csáky kijelentette, hogy mire való volna lelkiismereti konfliktusokat hozni létre, mikor meg lehet kérülni a kérdést és lehet segíteni másképen is. Vindikálni kell a kormány, a törvény tekintélyét. Szorosan véve megkerülés lesz az is, ha az általános kötelező polgári házasság behozatik; de vindikálva lesz általa az állam tekintélye már csak az által is, hogy ezen expediensben az ellenszegülő clerusra nézve nem lesz köszönet. Addig is azonban oly állapotot kell teremteni, mely az állam méltóságának megfelel. Hát így respektálják ott, a hol kellene, a helyett, hogy ne követelnének neki omnipotentiát ott, hol nincs rá szükség, az önkormányzat megsemmisítésével?

Kijelenteni, hogy az 1868. 53. törvényhez teljes erővel ragaszkodunk, ellenezni a részleges polgári anyakönyvezést, kívánni, hogy az elkeresztelés kellő törvényes büntető sanctioval és megfelelő eljárással

legyen megakadályoztatva — ennek kellene lenni nézetem szerint a protestáns programnak a felmerült konfliktusnak mostani stádiumában. Ki kellene jelenteni, hogy mi igenis akarjuk a vallásszabadságot, de e jelszónak hangoztatását hazugságnak tartjuk mindaddig, míg nem ott kezdik a dolgot, a hol kell, míg ez a jelszó csak ürügyül szolgál arra, hogy a vallásszabadságnak eddig fennállott kézzelfogható biztosítékai is megsemmisíttessenek.

Nagyon sajnós, hogy egy ilyen program a lefolyt nevezetes vitában nem lett hangoztatva. Protestáns program! Van-e ennek helye az ország házában? Midőn nyolevan képviselő reverszálist ad, midőn, mint egyik lapban mondva volt, a par excellence szabadságpártban, a függetlenségi pártban, szervezve készen állott egy katolikus párt, minek folytán a párt a belbéke okaért ily fontos kérdésben értekezletében állást se foglalt: mire való az a fictio, hogy itt nincs se katolikus, se protestáns, csak nemzeti képviselő! Mire való azt affektálni, hogy mi nem akarunk a kulturharc okozói lenni, midőn már régen ugyancsak benne vagyunk? Napokon át tartott a vita, míg hallatszott egy protestáns hang, kivéve Thaly Kálmán kevésbé szerencsés, mint őszinte közbeszólását, melyért oly nagyilekűn vette jóindulatú oltalmába a Saulusból Paulussá lett vallásszabadság-apostol, gróf Apponyi. Sőt voltak protestáns emberek is, kik belementek ebbe a vallásszabadsági szédelgésbe. Egyik azt hitte, hogy a szülők természetes jogának hangoztatásával valami fenséges, puritán redőzetben fogja magát pozírozni; egy másik tán azt vélte, hogy így utólagosan igazolja azt, hogy fiait Kalksburgban növeltette s egy nevezetes családot ősi hitétől eltérített; volt még egy harmadik is, ki hasonló értelemben nyilatkozott; a lapok említették, hogy van 4—5, ki a rendelet visszavételére s az 1868-iki törvény revíziójára szavazni kész. Csak a vita vége felé szólt egy-két protestáns: Veres József, kinek beszédéből nagyon célzatosan a lapok igen keveset hoztak és Tisza István. Tisza felemelkedett a merészségnek azon fokára, hogy az alsó papság türelmetlenségére rámutatott, de mire való volt az a bókolás, melylyel a főpapságról szólt? Ez az ellentétesség a katolikus fő- és alapság közt az uralkodó országos hazugságoknak egyik legvastagabika. A magas klérus nem is szükséges, hogy maga nagyon erőködjék, a hírlapok teszik meg nekik a szolgálatot, hogy számukra a hagyományos hazafiság, a mérséklet és loyaltás, épen csak hogy nem a szabadelvűség reputatioját megcsinálják. Az ekként készült közvélemény farkasaival üvöltöni lehet jó családi protestáns politika, de az ilyen politikával nullifikálja magát a folyamatban levő kulturharcban a hazai protestantizmus.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Viszonzválasz Csik D. és Finkey J. uraknak „a theol. oktatás kérdésében.“*

Csik D. úr az én szerény észrevételeimben két nevezetes fogyatkozást fedezett fel e lapok 11. számában. Az egyik, hogy nem értem az életrajzi műfaj fogalmát; a másik, hogy válaszómban contradictio-kba keveredtem. Ha a válasz írásakor tudtam volna, hogy Cs. D. szavaimat félre magyarázza, már akkor kifejtettem volna, hogy több

* Korábban nem közölhetők. Elsőbbrendű kérdések követelték az elsőbbséget. Szerk.

modorú életrajzot ismerek; így a száraz historiai menetűt, mely egy életet nevezetesebb mozzanatainak felemelésével elkísér a bölcsőtől a koporsóig és az u. n. pragmaticust, mely az okok és okozatok egymásra hatását vizsgálva, az élet tényeit a lélektan segélyével és a criticus szemével igyekszik megfejteni. De minthogy azt nem gondoltam, elégnek tartottam ezt a megjegyzést: „ha a Jézus élete, mint tantárgy, értelmének meg akar felelni, nem adhat elő mást, mint az ő cselekedeteinek leírását, minden magyarázás nélkül; ha magyarázgatásba merül: dogmatizálásba merül.“ A mely egész kifejezésből két dolog látható világosan: az első, hogy én külömbiséget teszek már itt a historikus(?) (cselekedeteinek egymásutáni leírása) és a pragmatikus mód (magyarázgatás) között. Ámde, mint-hogy Cs. D. compact egészét kívánt a Jézusról (mely szerintem nem más, mint egy historicus modorban(?) megrajzolt képe neki), ezt elvettem bizonyítgatván, hogy ilyet a bibliából is nyerhetni, a másodikat, vagyis a tudományokat, már természeténél fogva el kellett vetnem. Akkor nem volt terem, a Jézus élete tudományos írásának ezt a természetét bizonyítgatni, azt nevezetesen, hogy a Jézus életénél, épen a tárgy természete miatt, a critica segélyével végzett eljárás már érinti a Christologiat, így a dogmatikát; továbbá, hogy az életrajz, nemcsak korképpé alakul, hanem irányzatossá is válik az író kezében. Mutasson Cs. D. csak egyetlen egy olyan íróját a Jézus életének, a kinek pennáján meg ne látszék az ő dogmatikai álláspontja! Ha ez így van, nem mondtam-e igazat, mikor azt állítottam, hogy a Jézus élete tudományos írójának lehetetlen dogmatizálásba nem merülnie. De Cs. D. elfogulatlan critical vizsgálódást akar, nem gondolván meg, hogy a vizsgálódáshoz mindenkinek saját pápaszeme van, a melyik nagyit vagy kicsinyit. Egyiknek tiszta, a mi a másiknak zavaros; igaznak látszik a parabola; factumnak az eszmét rejtő burok (kép, symbolum) és megfordítva. Míg ez így lesz, a Jézus élete, mint tudományos munka, éles, vagy kevésbé éles criticával mindig bele fog vágni a dogmatika körébe.

Más dolog az aztán, ha az emberi lélek az igazság után való keresésében ezer utat tapos magának s e tekintetben a német irodalmat csak tisztelni tudom; de azt már nem értem, hogy épen a magyar theologia reformálásánál, miért kelljen nekünk Haset és a többieket tartani szem előtt? A theologia, hogy így fejezzem ki magamat, egyetemes növény, de a talajok, a melyekben cultiválják nem egy összetételűek, így más művelést kívánnak. A Hase szavai kelhetnek nálunk sokszor nagy agioval, de sokszor parin alól jegyeztetnek. A német theológiák lehetnek minták sok tekintetben, de mindenestől mi magyarok róluk formát nem vehetünk; mert a mi célunk jelenleg nem lehet az, hogy tudós theologusokat, hanem hogy okos ref. papokat neveljünk. A kiben van érték az igazság keresésére, német szabású tanrendszer nélkül is kifejtheti. Utóljára annyi a mód és az alkalom a Jézus élete című tantárgyban hangoztatott végeredmény elérésére, a mai tananyag körében is, hogy azt a fentemlített critical eredményt, hogy a három evangéliom értékere magasabban áll a negyediknél, meg mindent, mi a szöveg authenticitására és Jézus megértésére szükséges, a theologus lépten-nyomon megtanulhatja; ha én gyönyörködni akarok a tájban, a keleti illatban s az alak fonságában, nem a Renán műtermébe megyek, hanem a bibliához és szépen elkísérem Jézust a jászoltól a gólgotáig, sőt critical szemüvegem is lehet, ha azt nem a Jézus élete című tantárgyból szereztem volna is.*

* Az ismeretek ilyen szerzéséhez iskolákra sincs szükség. Ez az út azonban a nazarénus és baptista profétákhoz is elvezet. Szerk.

Cs. D. ellenmondást is lát az én soraimban ott, a hol azt állítom, „hogy e tantárgy nem szolgál egyébre, mint-hogy az illető tanár a maga theol. nézeteivel saturálja a maga hallgatóit oly tárgy körében, mely célját és jelentőségét tekintve, messze elűt a dogmaticától.“ E szavakból, mondja ő, két dolog világos, az egyik az, hogy Laicus megengedhetlennek tartja, hogy a tanár megnyerje hallgatóit az általa követett irányzatnak. Ezt mondja ő, mikor a másik oldalon meg így nyilatkozik: „ne gondolja Laicus, hogy a Jézus életének tudományos tárgyalásával épen a dogmák süppedékes talajára csapnánk át.“ Ez már aztán sajátságos logika! „A másik az, folytatja tovább, hogy Laicus nemcsak magával, hanem másokkal is elmentébe szokott jönni.“ Fentebb ugyanis azt mondta, miért adnánk elő külön tantárgyban azt, mit előadni a dogmatica feladata; itt pedig oda nyilatkozik, hogy e tárgy célját és jelentőségét tekintve, messze elűt a dogmaticától. Persze, hogy messze! Mert itt a cél csak a compactság elérésére, a tovább lépés a dogmatica határába lépés. Ehez hát kell-e kommentár?

Végül Cs. D. azt állítja, hogy én vádat publikálok, midőn azt állítom, hogy a Jézus élete jelen előadói csak magoltatnak, hogy cursusok át van szöve frázisokkal. Utána teszi, hogy szerezzek előbb az ilyenről meggyőződést. Most elég legyen csak annyi, hogy ő utasít, holott nekem kellene őt utasítanom, hogy hol szerzett az ellenkezőről adatokat, mikor tudtommal a Jézus életét Magyarországon sohasem hallgatta; én pedig igenis. Példáért csak nem mehettem Németországba, a hol nem jártam, de mi szükség is lenne erre, mikor nagy Magyarországról beszélünk.

Figyelmeztetéssel, a milyennel Cs. D. sziveskedett nekem, hogy cikkeire több gondot fordítsak, nem szolgállok, pedig én is szolgálhatnék. Csupán annyit még, hogy igyekezzék Cs. D. a magyar viszonyokat magyar szemüvegen bírálani. A mi állapotunk beteges, de nem a Jézus életének hiánya, hanem a más cikkemben felsorolt okok miatt. Igyekezzenek e helyzetből a szaktudósok egészséges magyar szívvel és észszel kibontakozni.

Dr. Finkey József úr régebben támadott meg. A tanár úrnak, mindjárt észrevétele (5. sz.) után megadtam a választ, de e Lapok nagyra becsült szerkesztője személyeskedésnek qualifikált okok miatt e választ a nyilvánosságtól elvonta, pedig dr. Finkey úrhoz nagyon sok szóm lett volna. Így csak három kérdést teszek föl, viszhangul három „megsúgására“.

1. Képz-e a tanár úr okos egyházjogot olyan egyháztörténet nélkül, mint a minő a Kovács első kötete s vajjon specialiter egyháztörténet-e az az első rész s nem a jogfejlődés tükre-e? 2. Nem nagyobb szükség lenne-e a mostani *zsinati kép* után ilyen egyházjogtanra? 3. Melyik azon, a tanár úr által ajánlott egyházjogtan, a mely a kath. egyházjogot bővebben tárgyalja? Mert ha a Sólyom-Fekete leszerepelt, ezen és a Kovácsén kívül okvetlenül egy harmadik célszerűbbet ajánlott, a mit én azért tartok furcsának, mert tudtommal Sárospatakon egész a legújabb időig folyton Sólyom-Fekete járta.

Laicus.

A jogakadémiák és a protestantismus.

E Lapok f. évi 18. számában *Barakonyi Kristóf* úr „A központi református leánynevelő-intézet“ című cikkében melegen szól a miskolci ev. ref. felsőbb leányiskoláról s lelkesen figyelmezteti a protestánsokat, sok más derék őrállóval egyetemben, a nőnevelés nagy fontosságára. Teljesen osztozom ebbeli nemes intenciójában, de engedjen meg, ha egy megjegyzésére a magamét el nem

hallgathatom. „Ha a *felekezeti* jogakadémiák felállításakor lezajlott lelkesedésnek csak egy része jutott volna a protestáns *felekezeti* növevelés kérdésének: akkor a mienk volna ma az a tér is, melyet az előrelátó klerus, a várakozó protestánsokkal szemben elfoglalt.” Ezt a megjegyzést teljesen céltévesztettnek, a mellett igazságtalan-nak tartom s minthogy minden aperçure nem lehet megvitatott dolgok ismétlésével felelni, csak röviden teszem meg észrevételeimet, mert viszont az ily aperçukat, melyeket különben bizonyos ügy iránti lelkesedés, kapcsolatban más ügy iránti elfogultsággal szül, felelet nélkül hagyni alig lehet, mert a közönség könnyen formál balítéletet.

Abban a gondolatban, melyet Barakonyi úr a fent idézett szavakban kifejez, első sorban kicsinylés foglal-tatik a jogakadémiák protestáns missiója iránt, másrészt szemrehányás a protestáns, közelebről a ref. egyházzal szemben, a növevelés fontos ügyének elhanyagolása miatt. Ez utóbbi teljesen jogosult, bár azt is be kell ismernünk, hogy kezdünk e téren is teljes öntudatra ébredni s erők szerint pótolni a mulasztást, noha nem teszem magamévá a tisztelt cikkező ama nézetét, hogy ha kellő időben, a kellő lelkesedéssel indúltunk volna meg, ma mienk volna az az egész tér, melyet a klerus elfoglalt. Nem tehattunk volna ily hódítást a kath. egyház anyagi túlereje, hierarchikus szervezete, kitűnő fegyelmességé folytán. Igaz, hogy jóval messzebb lehetnénk, mint a hol vagyunk.

De annál igazságtalanabbnak tartanám azt, ha sorai valóban azt fejeznék ki, a mit én kiolvasok belőlök, a protestáns jogakadémiák iránti kicsinylést. Ez intézetek fontos missiót teljesítettek a multban, teljesítenek a jelenben A jog- és államtudományok nagyobb része igen különböző felfogást enged meg, érvényesülhet benne a socialismus, a liberalismus, a catholicismus, a protestantismus. Minden a felfogástól s előadástól függ. S vajjon lehet-e tagadni, hogy a magánjog, különösen a személyek vallás szerinti jogállása s a házassági jog, a jog- és alkotmánytörténet, a közjog, az egyházjog, a politika és jogbölcsezet terén fontos érdekei vannak a protestantismusnak? Lehet-e tagadni azt, hogy a rohamlépésekben előhaladó socialismust is igyekszik a keresztyénység, a catholicismus és protestantismus egyaránt meghódítani? Lehet-e tagadni azt, hogy a magyar protestáns egyháznak a világi elemre feltétlen szüksége van, — hiszen maga Barakonyi úr mondja, hogy ő is és mindnyájan akarjuk az intelligens protestáns családok evangelizálását? S e világi elem körében, anélkül, hogy a többiek fontossága csökkennek, mégis, részben a dolog természetében, részint a történelmi és társadalmi fejlődésnél fogva, legjelentősebb a jogász-elem. S ezt az elemet vannak hivatva nevelni a protestáns jogakadémiák. Amellett sok fontos feladatot teljesítenek: Jelentékeny tényezői egyes vidéki városok intellektuális fejlődésének, néhol a magyar nemzetiség és állameszme szolgálatában harcolnak s mindenütt jótékony hatású kapcsolatot képeznek a szorosabb értelemben vett felekezet s a kultur-társadalom s állam között, sőt a protestantismus és más felekezetek között is.

Valóban bölcsek voltak apáink, hogy lelkesedtek a „*felekezeti*” jogakadémiákért; s mert jelenlegi fejlődött-ségük, anyagi erejük, felszerelésük sok kívánni valót hagy hátra, vajha lelkesednének a kor követelménye szerinti tovább fejlesztésükért is! *Azonban a protestáns jogakadémiákat a protestáns növeveléssel, középiskolával, vagy theologiai képzéssel szembeállítani nem szabad. A protestáns tanügy oly szerves egészet képez, melyet ki kell egészítenünk, de nem szabad csonkítanunk.* Ha az ember

saját organismusának egy fontos szervétől megfosztja magát, ez nem az életerőkkel való takarékoskodás, azok összpontosítása kevesebb organum erőteljesebb fejlesztésére, hanem öncsonkítás.

Ilyen öncsonkítás volna, ha az ev. ref. vagy az egyetemes protestáns egyház lemondana jogakadémiáiról.

Barakonyi úr ugyan nem fejez ki ily törekvést, de megjegyzése mégis oly természetű, hogy e néhány sor megírására indítatva éreztem magamat. Szívesen tettem, mert igaz és fontos ügy érdekében léptem fel, — melyet azonban vajmi sokan ismernek félre, kicsinyelnek, sőt nyügnék tartanak a protestáns tanügy testén s közvetve, vagy közvetlenül gyakran támadnak. Pedig ha valamely ok miatt egyszerre minden protestáns jogakadémia megszüntetné működését, 20—30 év mulva már nagy áldozatok árán állítanának, ha lehetne, újakat akkori hitsorsaink.

Dr. Bartha Béla.

TÁRCZA.

Kun Bertalan király-koronázási jubiláris imája.

Elmondott folyó hó 8-án Miskolcon, az új templomban tartott hálaadó istenistiszteleten.

Végetlen jósággal, hatalommal és dicsőséggel uralkodó felség, nagy Isten! ki felettök állasz minden földi fejedelmeknek és azoknak sorsát örök bölcseséged szerint intézed, a legőszintébb hála és tisztelet érzelmeivel jelentünk meg e nemzeti örömnünnepen szent templomodban, hogy a mit ma az összes magyar nemzettel együtt dobogó szívünk érez s a mire határtalan kegyelmed utasít bennünket, rendélvén, hogy „*a hatalmasságokért imádságok legyenek.*” mindazt hálaimánkban, a legtisztább öröm hangján dicsőítésedre elrebegjük s áldásodat kérjük jósággal és szeretettel uralkodó királyunkra, kit magyar hazánk ezredéves trónjára emelvén, őt megkoronáztatásának negyedszázados évfordulójára kegyelmesen eljuttattad.

Nagy áldás ez jó atyánk, Istenünk ő reá nézve; nagy áldás mindazon népekre nézve, kik fölé őt uralkodásra emelted. Hálaénekünk és imánk zeng ezért ma hozzád; hálaének s ima a népek millóinak ajkairól! Nemzeti öröm és hála-oltár tüzei lobognak a magyar haza hármas bércéről. Vedd kedvesen nemzeti örömtünk és hálánk ez őszinte nyilatkozatát, melyet ünnepelt királyunk iránt táplált hűségünk s hódolatunk szent záloga gyanánt előtted bemutatunk! Vedd kedvesen atyánk, mert nem a merev szokás, sem nem az uralkodók trónja körül gyakran pillangó-szárnyakon repkedő hízélgés gyümölcse ez, de lélekből és igazságból folyó imája a hálás nemzetnek, melylyel téged áld s dicsőít azért, hogy ő benne nekünk nemcsak bölcsen országló királyt, de népeit hön szerető atyát is adtál s őt a nehéz megpróbáltatások közt is mindeddig kegyelmesen megtartottad.

Atyánk, Istenünk! hazafiui örömtől s lelkesedéstől ihletett szívünk sugallja, hogy ezen nemzetünkkel éreztetett kegyért téged illet a nemzeti dics-ének; mivel te mérted ki az ő nagyrahívott életének ösvényét, melyen uralkodói tisztében olyan híven eljár. Te adtad neki a bölcseségnek, igazságnak, mindenekfelett a szeretetnek lelkét, a melylyel körülövezve trónját, minden erejét, tehetőségét népei boldogítására szentelhette. Te vontad körülötte ezen erkölcsi bűvkört s ebben azon delejes vonzó erőt, mely alattvalóinak szívét teljesen magához hódítván, már életében példányképévé tette őt a kegyes és bölcs uralkodóknak s megnyitottad ez által ő előtte a történelem évkönyvét, hogy abba, mint „nagy”-nak nevét örök betűkkel jegyezze a hálás maradék!

Kegyelmednek mindezen ajándékait, óh Atyánk! a kegyes fejedelem azzal igyekezett meghálálni, hogy ezen lelki ajándékodat bölcs uralkodásával törekedett népei javára megtermékenyíteni; noha ezen nemes törekvésében ottan-ottan keményen megpróbáltad őt, különösen azáltal, hogy leszakítád atyai szívéből nevének s országlásának egyetlen örökösét s mély gyászba borítád ez által a jövő szép reményeiben boldog szülei szíveket; mély gyászba borítád összes birodalma minden népeinek szívét. De e mély gyászában is erős és dicső volt ez a te lelked ereje által felkent király; benned vetett hite, reménye meggyógyítá őt, mert népei boldogságában lelte örömét, mert felcsillámlott fájdalomainak borúi közül is a te atyai vigasztalásodnak ama csillaga, melynek fényében az ő számára ez vala írva: „*Ne félj! mert én veled vagyok. Vidúlj, mert a király vidám orcáján élet van; az ő jóakarata olyan mint a tavaszi eső!*”

Jó Atyánk, Istenünk! midőn e fájó emlékezet áldó imánkban kifejezést nyer: a mély hála érzéseivel tekintünk fel reád azért, hogy jó királyunkat a fájdalom mélységéből kivezessed, népei szeretetének s ragaszkodásának balzsamával meggyógyítottad s most úgy áll előttünk e nemzeti nagy ünnepen, mint önmagán és fájdalmain diadalmaskodott hős! Óh tartsd meg őt ezután is szerető népének boldogítására; hordozd védő karjaidon; világolj előtte lelked világosságával, mint uralkodói hivatásának ösvényén szükséges szövétnekkel, mely soha ki nem alszik, sőt minden világi fénynél jobban bevilágítja életének s magas hivatásának útját s bölcs tanácsokkal él-teti őt!

Egy és ugyanazon forrásból árasztod Te ki a népek s uralkodók jólétét, boldogságát, e forrás pedig az egymás iránti szeretet, hűség és bizalom forrása; egyesítsd azért a nemes indulatok ezen forrásában, dicsően uralkodó királyunknak és népeinek szívét továbbra is, hogy ezen egyetértést soha semmi félreértés, bizalmatlanság meg ne zavarja. Rendelj melléje időről-időre bölcs és igazságszerető tanácsos férfiakat, kiknek minden szava legyen a trón iránti hűség és igaz hazaszeretet tanácsa. Lobogtasd lángbetűkkel előttük szent ígéd eme szavait: „igazsággal erősítették meg a királyi szék” és hogy „az igazmondásban van a legjobb tanács!”

Isten, jó Atyánk! midőn felséges királyunk hosszú s áldásos uralkodásaért buzgó hálát adunk neked s e szívből jövő hálával egyesül egész birodalmának hála-imája: hála érzelmek közt emlékezünk meg azon kegyel-medről is, melylyel az ő szíve felét, hazánk édesanyját, Erzsébet királynénkat e mai nemzeti ünnepnapra, szintén megkoronáztatásának 25-ik évfordulati napjára eljuttattad. Együtt áltak ők szent színed előtt negyed századdal ez előtt, midőn uralkodásuk jelvényét, a magyar szent koronát fejükre tévé a nemzet bizodalma; együtt fogadták meg, hogy a magyar haza boldogságára szentelik életüket; szent nevedre tett esküvel pecsételték meg a fogadást és azt híven megtartották, békére nyujtván jobbukat a nemzetnek; együtt alkották meg azon országlási rendszert, — nemes szívök sugallata után — melyet hazánk alkotmányának helyreállításával kezdvén meg, azóta egy szívvel-lelékkel arra törekedtek, hogy a nemzet nyugodt s boldog legyen; a bölcs és atyai országlásnak minden áldásaiban részesüljön. S ime ők áldásos uralkodásuk ösvényén mind e mai napig megmaradván: most őket a nemzet elismerése s hálája, szeretete és tántoríthatlan hűsége öleli körül. Add rájuk Atyánk! te is a te lelki-tesi minden áldásodat, hogy nemes szívöket béke és nyugalom olajága, trónjukat fény és dicsőség övezze körül!

Adj napokat napjaikhoz, esztendőket esztendeikhez! Áldd meg fönséges gyermekeiket s az egész uralkodó családot, hogy a hazánk szent földjében mélyen gyökerezett uralkodó ház családfája zöldeljen nemzedékről nemzedékre s teremjen oly nemes gyümölcsöket, melyekből táplálékot vegyenek a nemzeti erő, alkotmányos szabadság, a polgári hűség és valódi hazaszeretet!

Így áldd meg Atyánk a hivatásának élő királyt, a haza édes anyját, a királynét, családját és az édes magyar hazát minden szükséges áldásaiddal, hogy midőn ezredéves fennállásának várva-várt évfordulóját nem sok idő múlva fogjuk ünnepelni, ragyogja be hazánk jólétének, boldogságának, szabadságának fénye és jó híre, — mint hajnalcsillag — a föld kerekességét, téged pedig dicsőítsen, mint őriző és megtartó édesatyját, a Jézusért! Ámen.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi törvénykezés.

Harmadik rész.

Bírói eljárás.

Első fejezet.

Általános határozatok. Bírói illetékesség. Képviselő.

309. §. Az egyházi bíróságok a közigazgatási vitás és a fegyelmi ügyekben az alábbi §§-ban előírt szabályok szerint járnak el.

310. §. Az egyházi bíróságok, vagy mint rendes bíróságok, vagy pedig rendkívüli esetekben, mint ki-küldött (delegált bíróságok (318. §.) működnek.

311. §. A bírósági ülésekre az elnökség minden tagot, az ülés tartását megelőzőleg 15 nappal meghív. Az időszaki tanácsülés megjelenésben akadályozott, vagy a 312. §. értelmében nem bíraskodható rendes tag, a fenforgó akadályról, az elnökséget az üléstartásra kitűzött idő előtt legalább 8 nappal írásban értesíti, hogy helyette a póttag behívható legyen.

312. §. Mint bíró nem vehet részt senki oly ügyek elbírálásában:

a) melyekben saját személyénél fogva érdekelve levén, közvetlenül, vagy közvetve, kárt szenvedhet, vagy hasznát remélhet;

b) melyek által felesége vagy jegyese, fel vagy lemenő ágbeli rokonai, avagy oly személyek vannak érdekelve, kik vele első és másodfokon oldalrokonságban, vagy sógorságban, továbbá fogadott szülői, vagy fogadott gyermeki, végre gyámsági, vagy sógorsági viszonyban állanak;

c) melyekben mint tanú, vizsgáló biztos, szakértő-képviselő, vagy közbenjáró működött;

d) a felsőbb bíróságoknál, oly ügyekben, melyeknek alsóbb bírósági előadásában, vagy eldöntésében részt vett. Végre:

e) Azon felek ügyeiben, kiknek valamelyikével ellenséges, vagy peres viszonyban áll.

A négy első esetben érintett akadályok, akár az eljárás megindításakor, akár annak folyama alatt merültek fel, habár a felek e miatt kifogást nem tettek volna is, az illető bíró által az elnökségnek hivatalból bejelentendők, hogy az az érdekelt tag helyett más bírót, vagy póttagot alkalmazzon.

313. §. Az egyházi bíróságok tagjai megválasztásuk alkalmával ünnepélyes esküt tesznek le, hogy azon ügyekben, a melyekben eljárni hivatva vannak,

az egyházi törvények értelmében igazságosan és lelkiismeretesen fognak eljárni.

314. §. A bíróságok ügyviteli szabályzatát az egyházkerületek saját hatáskörükben állapítják meg.

315. §. Minden ev. református egyén, annak az egyházközségi, egyházmegyei és egyházkerületi bíróságnak illetékessége alá tartozik, a melyet reá nézve az egyházi alkotmány-törvény 15. §-a megállapít (forum domicilii).

316. §. A tisztségviselőkre nézve a hivatalos működésnek helye állapítja meg az illetékességet (forum officii).

317. §. Fegyelmi ügyeknél azon esetekben, a melyekben a vétség más egyházközségben, más egyházmegyében, vagy más egyházkerületben követtetett el, a fentebbiek szerint illetékes bíróság, a szükségesnek talált vizsgálat teljesítésére, a vétség elkövetésének színhelyén illetékes bíróságot keresi meg, a mely a vizsgálatot teljesíteni köteles levén, az iratokat a megfelelő bíróságnak megküldi.

318. §. Rendszerint senki illetékes bíróságától el nem vonható. Rendkívüli esetekben azonban, midőn a 312. §-ban felsorolt, akár hivatalosan bejelentett, akár pedig a felek valamelyikétől állított és a rendes illetékességi bíróság meghallgatása után is alaposnak elismert, érdekeltégi okoknál fogva, a bíróságnak törvényes számban megalakítása lehetetlen volna, bírói kiküldetésnek (delegatio) van helye.

A bírói kiküldetés jogát az egyházkerületi elnökség gyakorolja.

319. §. Mindenik első fokon eljáró bíróság a hatás- és illetékességi körébe nem eső ügyeket végzés által hivatalból elutasítani köteles, a mely végzés ellen panaszoló felebbezéssel élhet.

320. §. A bírói eljárás mind a két, illetőleg három fokú bíróság előtt, csak azokban az ügyekben szóbeli és közvetlen, a melyekben a bíróság első fokon működik. Ellenben, a melyekben másod, illetőleg harmad fokon bíraskodik, az eljárás írásbeli.

321. §. A mely esetekben nem egyházhatósági intézkedés, hanem magánfelek panaszára történik az eljárás megindítása, a vizsgálati költségek előlegében, a viszonyokhoz képest az elnökségtől megszabható és 25—50 forintig terjedhető összeget tartoznak a panaszlók letenni.

A hivatalból elrendelt vizsgálat mérsékelt költségeit, az illető egyházmegyei, vagy kerületi pénztár előlegezi.

322. §. A hivatalból elrendelt fegyelmi ügyekben, a vádat az egyházmegyei, illetőleg egyházkerületi, az az a konventi ügyész képviseli, mi célból vele az ügyiratok a tárgyalást megelőzőleg az elnökség által, a maga idejében közlendők. Ellenben a magán-panaszra indított fegyelmi ügyekben, az érdekelt feleknek szabadságukban állandó akár személyesen nyilatkozni, akár előzetes bejelentés mellett, a vád és védelem képviselőtől tetszés szerint gondoskodni.

IRODALOM.

* Állattan a gimnáziumok, reáliskolák felsőbb osztályai, valamint a szakiskolák és tanítóképző-intézetek számára. Ez alatt a cím alatt jelent meg közelebb *Wodianer F. és fiai* kiadásában *Báthory Nándor* budapesti IV. ker. főreáliskolai igazgatótól egy 270+XIII lap terjedelmű tankönyv, melyet szerzője a miniszteri tanterv és utasítás nyomán készített. Ez a mű úgy tartalmát,

mint kidolgozását tekintve, egészen megfelel a kívánal-maknak. Kiállítása olyan csinos, hogy hozzá hasonlót a mi középiskolai természetrajzi tankönyv-irodalmunkban nem találunk. 6 színes bonctani tábla, 1 színezetlen typus tábla és 294 ábra van benne. Ára kötve 2 forint 20 krajczár, a mi a kiállítást tekintve, nem mondható ugyan túlságosan nagy, de mégis a szegényebb sorsú tanulók nehezen szerezhetik meg s a vallás- és közoktatási miniszter által legközelebb megjelölt átlagos árat is mintegy 25 krajczárral haladja túl.

* **Zwingli mint dogmatikus.** Theol. magántanári vizsgára írta *Tüdös István* ev. ref. s.-lelkész. Ára 1 forint 20 krajczár. Trócsányi B. bizománya Sárospatakon. E mű, melyet a hálás fiú édes anyja emlékének szentelt, 160 lapon ismer-teti a legszabadabb gondolkozású reformátor dogmatikus nézeteit s összeállítja mintegy annak dogmatikáját. A félreértéseket szándékozik eloszlatni, a melyek Zwingli szellemének, irányának s egész értékének és jelentőségének meghatározása körül még ma is megvannak, sőt napi rendben lévőek. A legellentétesebb vélemények felemlítésével igazolja törekvésének jogos, sőt szükséges voltát, majd megszabván tárgyalásának irányelveit s rendjét (5—13 l.), a dogmatikák megszokott modorában tárgyalja: 1. Az Istenről. 2. Az emberről. 3. A Krisztusról szóló tant. (13—100. l.) 4. A hitelről általában s különösbbe: a) A hit. b) Az íge. c) Az egyház. d) A szentségekről általában. e) A keresztség. f) Az úrvacsora. g) A jövő élet hite címek alatt (101—156. l.) s végül „Befejezés“-t közöl s ebben összegezi Zwingli dogmatikájának lényegét, állítván *Stähelin*-nel, hogy a reformátor dogmatikai rendszerének központja a hit, a melyet az írás, az evangélium erősít; magában a rendszerben s annak minden egyes tételében a hívő lélek s a felvilágosult ész párosul vagyis a hit a tudással ölelkezik s ez oldalról példány-kepe lehet a mai dogmatikusoknak is. Allítja, hogy Z. az istenség teljes tökéletességének hangsúlyozása mellett szükségképen vallotta a praedestinációt s e miatt pedig nem fogadhatta el a sakramentumok üdvyszerző voltát. A praedestinatio mellett megtartja Z. a szabadakaratot s úgy véli szerző, hogy ezen az alapon a praedestinatio ma is elfogadható. Az egész mű apologetikus jellemű, a mit a tárgy-szeretethez s a szerző theol. irányának is tulajdoníthatunk. Megvédeni a kitűnő reformátort a sok félreértés és alaptalan gyanúsítás ellen, s tisztázni a felőle uralkodó zürzavaros nézeteket s rendszerezni az ő szét-szórtan található dogmatikus nézeteit: ezek lebegtek szerző előtt — mint nekünk tetszik — megoldandó feladatok gyanánt s ez irányban és a feladatok megoldásáért, nemesen megfáradt. Műve kétségtelenül jelentékenyen hozzá-járulhat hazánkban a Zwingli szellemi képének tisztázásához, főleg ha volna ember és mód arra, hogy ellentétes vélemények támadjanak az irodalomban s tudományos búvárlatok alapján élénkebb kritikai szellem kaphatna lábra. A mű nyelvezete tiszta, világos, értekező, minden felesleges szó-cafrangok nélkül, természetesen folyó. A theol. magántanári vizsgaiintézmény nélkül vajjon mikor támadt volna egy ilyen mű hazai irodalmunkban?! Mele-gen ajánljuk a fiatal író-t a t. olvasók pártfogó jóakara-tába s kívánjuk, hogy jelzett tervéhez: a magyar Zwingli-*ianismus* ismertetéséhez szerencséje legyen.

* **Emődý Dániel irodalmi hagyatéka:** „A Magyar Magán-jog Tankönyve“ már teljesen elhagyta a sajtót. A II. kötet, a mely a kötelmi-, családi- és örökösödési jogot tárgyalja, 22 ívnyi terjedelmű, az egész mű 42 és 1/2 ív s ára 5 forint. Örömmel jegyezzük fel, hogy a hálás fiúnak sikerült az, a miben az édes apát a halál megakadályozta: — egy sokak által melegen ápol-t régi ohajtásnak beváltása. A főiskola és annak kormányzó hatósága f. hó 19-én

fogja az emlékezés fátylóját az Emődy sirja felett meggyújtani s íme ez alkalomra az önmaga által emelt irodalmi emlék is készen áll. Szeretjük hinni, hogy azok a tanítványok, a kik olyan szeretettel ülték a mester lábainál, meg fogják tudni becsülni a mester hatyúdalát

* **A „Vasárnapi Ujság”** a magyar műveltebb közönségnek ez a régi kipróbált barátja, a mely mellett már annyi más hasonló vállalat elbukott, multjához illő hűséggel szolgálja folyvást a közművelődés érdekeit s pártatlan nemes szellemével ma is kimagaslik versenytársai közül. Munkatársai között a legkiválóbb prot. írók találhatók s úgy ezért, mint egész tartalmának s irányának nemességeért, képeinek művésziességeért, a mit a koronázási alkalomra adott nagy becsü számával is fényesen igazolt, a közelgő 2-ik félév alkalmából melegen ajánljuk a t. közönség pártfogásába. Előfizetési ára évnegyedre 2 frt.

* **Számtan.** A középiskolák alsó osztályai számára. Irta *Beke Manó*. Budapest. Singer és Wolfner kiadása. Ára 1 frt 40 kr. A középiskolák I—III. osztálya számára kitűzött tananyagot találjuk e 280 lap terjedelmű, csinos kiállítású kézikönyvben feldolgozva. A feladatok legnagyobb része a tanulók ismeretköréből van összeválogatva s így azoknak kiszámítása iránt érdeklődhetik a növendék. Az élet tüneményei és viszonyai, az iskola, a város, az ország, a geográfiai viszonyok, a gazdasági, a kereskedelmi élet elemeinek ismertetése képezi a felvett tárgyak körét. Érdeme a szerzőnek, hogy a szabályokat lehetőleg a minimumra szorította. Beke Manó könyve mindenestre a jobb kézikönyvek közé tartozik.

* **Az álló írás.** Írták és szerkesztették *Böngérfi János* és *Kárpáti Béla*. Budapest. 1892. Lampel R. kiadása. Ára fűzve 1 frt 50 kr. Nehány hónappal ezelőtt a tanügyi körökben és iskolai lapokban s folyóiratokban élénk megbeszélés tárgya volt az írás-tanítás reformálása s a dőlt írás helyett az álló írás behozatala. A vallás és közoktatási miniszter az országos közoktatási tanács véleménye alapján ez írásmódnak próbaképeni alkalmazását már engedélyezte s annak folytán a főváros a népiskolák párhuzamos osztályaiban a kísérletet el is rendelte. Az álló írás behozatala érdekében jelent meg a fennebbi cím alatt egy 205 lap terjedelmű, nagy szorgalommal és tanulmánygyal készült munka, melyhez *dr. Fodor József* egyetemi tanár írt előszót, kijelentvén, hogy véleménye szerint a hygienia igényeinek az álló írás inkább megfelel, mint az eddig használt dőlt betűk írása. A szerzők derék munkájokban elmondják az írás történetének vázlatát, kiterjeszkedvén arra, mint az iskola tantárgyára is. Aztán szólnak a gerinc elgörbülésekről és a szembajokról, melyek sok orvos véleménye szerint a legtöbb esetben a célszerűtlen írás-tanítástól származik. Megismertetik az állóírás mellett nyilatkozó orvosok és tanferfiak véleményét. Utasítást adnak az álló írás tanításával végzendő kísérletekre. Mutatványokat közölnek egyes tanulók és felnőtt egyének álló betűkkel készített kéziratából. Összeállították az álló íráshoz a magyar és német betűmintákat s végül pillanatnyi fényképeket közölnek író gyermekekről s ezek a képek meggyőzőleg mutatják, hogy az álló írás egészségi szempontból mindenestre célszerűbb lehet, mint a dőlt írás. Ez a mű méltó az elolvasásra és tanulmányozásra.

* **Álló-írású abcéskönyvek** is kerültek már ki a sajtó alól. A *Franklin-Társulat* adta ki *Szirmai József* magyar és német abcjét „Az első iskolai év” címmel. A magyar nyelven készített ára 20 kr, a német nyelvűé 25 kr. Ajánljuk az álló-írás híveinek figyelmébe.

* **A „Protestáns Szemle”** II. füzetéről, a mely a szokott pontossággal még ápril hó elején szétküldetett, csak most, de most is csak elismeréssel emlékezhetünk.

Elején *Ballagi Gézának* A „prot. patens és a sajtó” című nagyérdemű tanulmánya van befejezve, a mely külön lenyomatban is megjelent 106 lapnyi füzetben (ára 80 kr) s a napi és időszaki sajtó által is egyhangú elismeréssel fogadtatott. A prot. egyház köszönettel tartozik szerzőnek, hogy zivataros multjának egy rendkívül nevezetes időpontját szerencsés kézzel megrajzolta s ama szomorúan nagy napok kitűnőségeinek viselkedését, küzdelmeit, reményeit az utódokra nézve tanulságul s buzdításul napfényre hozta. Kíváncsú, hogy sokan olvassák a jó napok egyháziatlanságra hajló fiai közül. A 2-ik magvas tanulmány a *Dr. Horváth József* „A vallás lényege” felett, a 3-ik *Szalay Károlyé* Comenius Ámós Jánosról, ugyanaz, a melyről, mint a budapesti ev. ref. theol. akadémia és főgimnázium által rendezett ünnepélyen tartott felolvasásról, alkalmilag már szólottunk. A 4-ik helyet Koménius vallásos nézeteiből összeválogatott *Gyöngyszemek* foglalják el; gyűjtötte *Radácsi György*. Az 5-ik szám egy bírálat az énekügyi előmunkálatokról *S. Szabó Józseftől*. Sok jóakarat szól ez ismertetésből s inkább munkásokat kíván hódítani az ügynek, mint azokat az igazság kemény szavaival elriasztani. Végül hazai és külföldi irodalmi termékek ismertetése zárja be a változatos tartalmú füzetet. Külön ajánlgatásra nem szorúl.

* **Epitaphiumok.** Görögből és latinból fordította s bevezetéssel és jegyzetekkel látta *S. Szabó József*. Ára 20 kr. Karcag. Szödi S. könyvnyomdája. 1892. Naprágy fiatal lelkésze a görög és latin remekírókkal való foglalkozása közben a sírfeliratokban is kincseket talált, s azok — szerinte — nemcsak kortörténeti, hanem művelődéstörténeti szempontból is érdekesek lévén, az azok által nyújtott tanúságokat másokkal is közölni óhajtott. Így jelent meg a 26 lapnyi csinos kis füzet, a melyben a sír-iratok és sír-éktímenyek történeti fejlődésének feltűntetése után, néhány történeti nevezetességű (külföldi és hazai) egyén sírfeliratát közli, számszerint 16-ot, köztük a Bethlen Gáborét, Károlyi Zsuzsannáét, Károlyi Gáspárét és Szenczi Molnár Albertét, gondos hű fordításban s felvilágosító jegyzetekkel. Ez érdekes specialitásra örömmel hívjuk fel a t. olvasók figyelmét.

* **Három füzetes vállalat.** A „*Magyar Írók Élete és Munkái*” című vállalatból, melyet *Szinnyei József* a M. Tud. Akad. megbízásából nagy gonddal szerkeszt, a 14-dik (ára 50 kr); az „*Athenaeum kézi Lexioná*”-ból (szerk. Dr. Acsády Ignác) a 17-dik (ára 30 kr); a „*Magyar Nyelvtörténeti szótár*”-ból (szerk. Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond) a III. kötet VIII. füzete (ára 1 frt) jelent meg. Az első a „D” kezdő betűs írók egy részét a 2-ik a H s I-vel kezdődő szavak, tárgyak, nevek, a 3-ik a „Vész—Zsúp” közti szavak ismertetését s magyarázatát közli. Ez utóbbi vállalathoz már csak a befejező füzet (tárgy s névmutató) hiányzik. Mindhárom kiválóan ismeretterjesztő s alig nélkülözhető házi barát.

* **Költemények.** Irta *Tóth Pál*. Budapest, 1892. Ez igénytelen cím alatt adta ki a miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet köztisztelőben élő igazgatója az ő isten, ember, haza, család, gyermekek és a szent természet szerelmétől áthatott szívének ömledéseit egy testes kötetben, 350 lapon. A ki őt magát s az ő szűziesen nemes muzsáját a lapokban megjelent költeményeiből ismeri, az édes várakozással fogadta e kötetet és nem csalódott. Egészen az ő lelke mosolyog ebből felénk a maga csendes hullámzásával, tiszta indulataival, vallásos ihletével. Nem tűzével, ragyogásával, vagy merész röptével hódít s ejt bámolatba, hanem hangulatot ébreszt, magához von s csendes merengésbe ringat. A ki nem szereti a nagy hangú pathoszt, a világ-fájdalmas szenvedést, az izetlen humort, de kívánczik egy romlatlan ízlésű s bú és öröm

iránt fogékony jó barát után, az kössön szövetséget a Tóth Pál muzsájával; legyen férfi, vagy nő, öreg, vagy ifjú — bizony nem bánja meg! A Franklin-Társulat által csinosan kiállított terjedelmes mű előfizetési ára fűzött példányra 2 frt, díszkötésben 3 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Jubiláris kitüntetések.** Ő felsége a király egyházi és közéletünk néhány kiválóbb alakját alkalmi meglepetésben részesítette. Így — a többek közt — *Kun Bertalan* ev. ref. és *Karsay Sándor* ág. ev. veterán-püspököket közhasznú és hazafias működésükért a *Lipót-rend középkeresztjével* tüntette ki. E rendet e század elején atyjának, II. Lipótnak emlékére, I. Ferenc alapította. Van valami finom tapintat abban, — ha már rendjelekkel is kell az érdemet jutalmazni — hogy az 1790/91. XXVI. t.-c. százados évfordulóját csak imént ünnepelt két prot. egyház két legidősebb püspökét a nevezett törvénycikk alapítójának nevét viselő rendjellel tisztelte meg a koronás király. E körülmény nagyban enyhíti azt a különbséget, a melyet a különböző felekezetek egyenlő rangú főpapjainak alkalmi kitüntetése mutat. Ez esettel kapcsolatban a Miskolcon megjelenő „*Szabadság*” című lap ezeket írja: „Kun Bertalan ref. püspök kitüntetésének híre vasárnap délből terjedt el városunkban. Mindenkit nagyon meglepett ez a hír, mert ha a múlt évben, mikor a magyarországi ref. egyház egyeteme az ősz püspök papságának 50. püspökségének 25 éves jubileumát ünnepelte, elmaradt ez a kitüntetés: most erre már senki sem gondolt. De legkevésbé gondolt maga szeretett püspökünk. Még csak sejtelmével sem bírt e kitüntetésnek s egyáltalában nem tudja elképzelni, hogy jutott most ő a királynak eszébe... Vasárnap délből, mikor a Deszkateplomból hazament, táviratot kapott Horváth Lajostól, városunk északi kerületének képviselőjétől, melyben meleg hangon üdvözlöi őt legújabb kitüntetése alkalmából. Püspökünk nagyott nézett, mi lehet ez?... Ezt nyomban követte báró Vay Miklós koronaőr üdvözlő távirata s még vagy négy távirat Budapestről, melyek mind kitüntetésről szóltak, de hogy milyen az a kitüntetés, azt egyik sem említette. Ekkor azt mondta püspökünk: „Menjetelek már a postára a lapokért, hadd tudjam meg, mi történt ma én velem.” Így tudta meg, hogy ő felsége a király a Lipót-rend középkeresztjével tüntette ki. Azóta városunk kitüntöttei közül nagyon sokan üdvözlözték a szeretve tisztelt főpapot.” Ugyane lap írja, hogy mikor említették Kun Bertalan előtt, hogy e rendjellel bárói rang is jár, ha kéri magának az illető, a főpásztor azt jegyezte meg: „*Legyenek nyugodtan barátaim, a bárói rangot nem fogom kérni!*” — Adja Isten, hogy a mit kérés nélkül kapott, bírja, viselje kitűnő jó egészséggel még sok éven át s új és újabb közhasznú alkotások által támaszszon ev. ref. egyházunk iránt fokozódó méltányosságot fent és növekedő szeretetet maga iránt a hívek keblében! — *Dókus Ernő*, s.-a.-újhegyi orsz. képviselő, a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosa stb. kamarási rangot nyert. Gratulálunk!

— **A koronázási örömnünet** hazánk összes prot. gyülekezetei és iskolái megünnepelték, legtöbbszörre alkalmi imával, itt-ott, kivált a közép és felsőbb iskolákban az ünnep jelentőségét fejtegető beszédekkel is. Sárospatakon, a tanulóság távolléte miatt, külön iskolai ünnepélyt nem lehetvén tartani, a tanári kar az egyházközséggel együtt ünnepelt s a jó öreg kollégium kivilágítása által vett részt a város ünnepi örömeiben.

— **A felekezeti különbség a koronázási örömnüneten** is éles ellentétekben mutatkozott. A napi lapok elragadtatással regélnék arról a pompáról, a melyet a hercegprimás, Császka érsek, Fehér Ipoly pannonhalmi apát, Dulánszky Nándor pécsi, Dessewffy Sándor temesvári stb. püspökök a díszmenetben, 100 ezreket érő fogataikkal, csatlósáikkal, fullajtáraikkal — kifejtettek. A prot. püspökökről csak az van feljegyezve, hogy közülök többen részt vettek a hercegprimás által fényes segédlettel pontificált alkalmi misén s illetőleg Te Deumon s egy pár meg volt hiva a királyi ebédre. Nem a fényt, pompát irigyeljük (mert az illetlen is volna hozzánk), csak az jut eszünkbe, hogy a mi domesztikánk, noha püspökeink is adóznak belé, nem képes egy főpapi díszfogat árának megfelelő összeget évi segélyként kiosztani, lelkészeink között pedig alig lehet valaki, a kinek évi fizetése felér egy főpapi csatlós öltözetével.

— **A sárospataki tanár-választást** legújabbban a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ban (27-ik sz.) vezércikkkel támadta meg egy „*Lutheranus unionista*,” a ki a feletti méltó kesergésében, hogy az unio iránti érzék a protestáns egyház körében tompulásnak indult, a sárospataki philosophiai tanszékre hirdetett pályázatot s abban a „*csak ev. ref. vallásúak pályázhatnak*” kifejezést az idők szomorú jelének s indokolhatatlan megszorításnak vallja, a mely azonban már is megbosszúlta magát, a mennyiben a két képesítéssel bíró lutheránus tanár mellett „a kellő formai képesítéssel nem bíró ref. pályázó” választatott meg... mintha az egyházkerület választó többsége nem tudta, vagy nem akarta volna tudni, hogy a philosophiai doctoratus még nem doctoratus a philosophiai tárgyakból... „S mindez a szabadelvű tiszáninnen egyházkerületben történt, a melynek mindnyájunk által tisztelt és szeretett alma materje szabadelvűség és prot. unioi gondolkodás tekintetében mi kívánni valót sem hagy fenn!” A felelősséget a történetekért az egyházkerületre hárítván, óhajtja, hogy ez az eset a két evang. egyház közötti viszony rendezésében ne tekintessék — se intra se extra muros — a továbbiakra nézve irányadónak, mert ha nem is a dogmatikus uniora, de az egyházpolitikai és egyháztársadalmi egyesülésre komoly szükség van, az a két testvér-egyháznak szinte életkérdése. „El kell ismernünk, hogy a cikkíró nem szándék bírta a „kényes kérdés” felvetésére s hogy aggodalmai tiszteletre méltók. Elismerjük azt is, hogy a neheztelt választási eset az unio szempontjából is fontos és érdekes. De legyünk igazságosak! Ha már egyszer a felügyelő-testületnek úgy tetszett, hogy a maga hitének cselédjeit hívogassa a bölcsészeti tanok hirdetésére: nem kellett-e a nem ev. ref. vallásúaknak — talán elvi szempontból is — a pályázattól tartózkodniok?! Ez esetben a kényes és neheztelt kérdésnek egy jelentékeny része elesik; noha az unio szempontjából az minden esetben kifogás alá jutott volna. Ne bolygassuk e tárgyat, hanem — elfeledvén a feledni valót — igyekezzünk rajta, hogy a testvériség jogait a jövőben kölcsönösen és egyre jobban-jobban respectáljuk.

— **A vallás- és közoktatásügyi budgetvita** részletes tárgyalását május 31-én kezdte meg a képviselőház. *Thaly Kálmán* a közoktatási tanács tételénél a tankönyvek lelkiismeretesebb megbíraltatását ajánlotta a miniszter figyelmébe s bemutatott egy engedélyezett történelmi tankönyvet, mely a történelmi igazsággal és közjoggal ellenkező tanokat hirdet. Gróf Csáky, válaszában az újra szervezett közoktatási tanácsot védelmezte, mert ez tüzetes bírálat alá veszi az újabb tankönyveket s ezekben feltehetőbb hibát nem is igen lehet találni. A *tanfelügyelő* tételénél *Berger J.*, *Okolicsányi* és *Madarász J.* szólahtak fel, mindannyian a tanfelügyelő szaporítását kíván-

ván. Csáky gróf ígéretet tett, hogy a tanfelügyelők számát lehetőleg nagyobbítani fogja. Az *egyetem tételénél Thaly K.* a leckepez rendzését és a fővárosi kórházaknak a belügyi tárcától a közoktatásihoz csatolását kívánja, mire Csáky gr. megnyugtatólag válaszolt. *Sághy Gy.* a tanári függetlenség érdekében még sok javítani valót talál az egyetemen, szükségesnek tartja az egyetemi épület kibővítését is. *Körösy Sándor* az egyetemi tanárokat úgy óhajtja díjaztatni, hogy azok függetlenül élhessenek a tudománynak. A leckepez reformját helyesli már csak azért is, mert eddig is sok tanár csak azon iparkodott, hogy minden ifjú őt hallgassa s a ki hallgatója nem volt, azt a vizsgán megbuktatni igyekezett. Kívánja, hogy a tanárok rendesen vegezzék kötelességeiket s egy óra helyett ne csak egy felet töltsenek a tanteremben, tankönyveiket pedig jól magyarul írják meg. *Vajay István*, kath. pap tiltakozott az ellen, hogy a kath. egyetemi alap jövedelmeit beveszik az évi költségvetésbe. Ezeket az alapokat a létesítendő kath. autonomia részére követelte. Egy előbbi átlításának mentségére kijelentette, hogy az újabb időben már nem tud olyan esetet, minő még nem igen régen történt, hogy valódi prépostnak neveztek ki olyan papot, a kinek egyéb érdeme nem volt, mint hogy tizenhét évig a jobb oldalon igennel szavazott s kanonokká tettek szintén hasonló érdemért olyat, ki latinul declinálni sem tud. *Csáky gróf és Berzeviczi* az egyetem önkormányzatát tiszteletben tartja s a tanári székeket pályázat útján óhajtja betölteni. A Vajay állításait nem látja bebizonyítva. A *középiskoláknál Horváth Gyula* beszélt a satnyuló ifjúságról, mely kegyek útján óhajt álláshoz jutni és feljebb emelkedni s korán nyugdíjról álmodozik. Nem tartja helyesnek, hogy a tanárokat rangosztályokba sorozzák. Általában véve nagy szerencsétlenségnek tartaná ha az iskolákba a kaszt-szellemet bevinnék. *Madarász J.* az országos tornaversenyek ismétlését s a latin és német nyelv kötelező tanításának megszüntetését óhajtja. *Pázmándy D.* a Dunántúl részére újabb középiskolák felállítását sürgeti. *Csáky gr.* kijelenté, hogy ha az egységes középiskola életbe lép, a latin nyelv tanításában mindenesetre változás áll be, de a német nyelv kötelező tanítását szükségesnek tartja. Az iskolák szaporítása is az egységes középiskolák életbe-léptekor történhetik meg legcélszerűbben. A *felekezeti iskolák segélyezésénél Endrey Gyula* az országos tanári nyugdíjintézet felállítását sürgette, melyet a miniszter már évekkel ezelőtt megígért. Csáky gr. kijelentette, hogy az országos tanáregyesület ügye már annyira haladt, hogy jelenleg a pénzügyminiszterrel folynak a tárgyalások s ezek beveződőse után benyújtja a háznak az erre vonatkozó törvényjavaslatot. A „népnevelés”-nél *Pállyi János* a tanítók szomorú helyzetét rajzolta s a kath. autonomia szükségét hangoztatta. *Okolicsányi László* a néptanítók helyzetének javítása céljából határozati javaslatot nyújt be, indítványozván, hogy fizetésük minimuma ne 300, hanem 400 frt legyen. A tanítók fizetésének javítása s a 400 frt minimum mellett szólt fel *Madarász J.* és *Busbach Péter* is, ez utóbbi óhajtván azt is, hogy ott, a hol az autonom felekezetek iskolái megfelelnek a célnak, közébkben kell hagyni továbbra is a tanítást s ily helyeken az állam új iskolákat állítson s a régiakat pedig segélyezze. *Bartók Lajos* hosszabban szólt a népnevelés fontosságáról. Baj, hogy tankönyveinknek sok fogyatkozása van. Főszükségnek tartja a nemzeti szellem ápolását, mert ez minden nemzetnek létérdeke. Szó szerint Erdélyben különösen sőt a népoktatás képe.

Itt fel kell világosítani a népet, hogy lelketlen izgatók ne használhassák fel eszközül. A nemzetiségi surlódásokon is legjobban segíthet a népnevelés. *Horváth Gyula* és *Horánszky Nándor* szólaltak még fel, hangoztatván a népoktatási törvény szigorúbb végrehajtását s kérvén *Okolicsányi* határozati javaslatának visszavételére, mert az valószínűleg leszavaztatnák. *Csáky gr.* köszöni a népnevelés iránt minden oldalról tanúsított érdeklődést. Igéri, hogy a nemzeti szellem ápolására mint eddig, úgy ezután is megtesz mindent. Érzi, hogy a közoktatási tárca javadalmazását emelni kell s emelték is már ez évben is 90,000 frttal, az azonban nézete szerint nem volna helyes, ha az emelés mellékes úton történék, a nélkül, hogy az ahhoz kötött föltevéseknek meg tudnának felelni. Véleménye szerint az Okolicsányi javaslata akkor lesz helyén, ha a tanítók fizetését szabályozó törvényjavaslatot tárgyalják. A felekezeti iskolák segélyezését épen a nemzeti szellem érdekében föltételekhez kell kötni. Ezeket a biztosítékokat most a költségvetés tárgyalása közben nem lehetne megszavazni, de azt mindenesetben el lehet és el kell érni, hogy a törvényjavaslat bármikor kerül is napirendre a néptanítói fizetés szabályozás a már a jövő évben életbe lépjen. Csáky gr. beszéde után *Okolicsányi* javaslatát visszavonta. A „múzeumi” tételénél *Zichy J.* a javadalom felemelését s különösen a könyvtár dotatiojának növelését sürgette s a köteles példányok beküldésére hívná fel a kiadókat. *Thaly Kálmán* önálló természettudományi múzeum építését sürgeti. *Csáky gróf* igyekeznél fog, hogy a múzeum dotatioja növekedjék. A természettudományi múzeum a milleniumra készen lesz s az 1848--ki emlék-kiállításból megveendő tárgyakból a múzeumi gyűjteményt lehetőleg kiegészítik. *Thaly* felszólására kijelenté azt is, hogy a történelmi képtárt még e nyáron átszállítják a városligeti múcsarnokba. *Gr. Andrássy* és *Fenyvessy* a képzőművészet emelését sürgeti. A „segélyek”-nél *Irányi Dániel* és *Ugron Gábor* a protestans egyházak nagyobb segélyezése mellett szóltak fel, *Bobula J.* a gör. kath. papok sanyarú helyzetét rajzolta. *Ugron G.* amiatt is felszólalt, hogy a kormány az erdélyi kath. status alatt álló iskolákba is küld biztosokat, s ajánlja, hogy a kath. főpapokat kényszerítsék arra, hogy a szegény kath. lelkészeket segítsenek. A miniszter azt felelé, hogy a kongrua-kérdést bajos megoldani, de az anyagi segélyezés, mely a főpapoktól függ, gyorsabban megindulhat. A prot. egyházak segélyösszege nem nagy ugyan, de a miniszter szerint ezt még most nem lehetett emelni. Az érettségi vizsgálatokra az ország minden iskolájába törvény szerint küldeni kell biztosokat. A mint a vita beveződött, Csáky minisztert mind a két oldalról megéljenezték.

— **Az évzáró vizsgák a sárospataki állami tanítóképezdében** f. hó 20—29. napjain tartatnak. 20-án d. e. gyakorlati tanítás a IV., ének és zene a II.; d. u. gyakorlati tanítás a III., ének és zene az I. osztályban. 21-én d. e. neveléstudományok a II.—IV.; d. u. test- és egészség-tan az I., ének és zene a III.—IV. osztályban. 22-én d. e. magyar nyelv az I—IV.; d. u. földrajz, történelem és alkotmánytan az I—IV. osztályban. 23-án d. e. német nyelv az I—IV.; d. u. természettudományok az I—IV. osztályban. 24-én d. e. mennyiségtan az I—IV.; d. u. rajz, szépirás, házi ipar, testgyakorlás az I—IV. osztályban. 25-én d. e. hit- és erkölcsstan az I—IV. osztályban; d. u. 2 órakor osztályozás, 5 órakor zárúnnepély. 27-én d. e. képesítési vizsga a hit- és erkölcsstanból; ugyanakkor a gyakorló iskola évi zárúvizsgája; d. u. a tanító-jelöltek próbatanítása. 28-án d. e. és d. u. szóbeli képesítési vizsgálat. 29-én magánvizsgálatok.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kulturharc és budgetvita.« Dr. Bartha Béla. — »A sárospataki főiskola jóakaróihoz.« Aliquis. — »Adalékok a tiszáninneni ref. püspökök életéhez.« Mokos Gyula. — »A berzétei (Kőrös, Rudna, Jólész és Rozsnyóval egyesült ev. ref. egyház története.« S. Szabó József. — »Egyházi törvénykezés.« — »Vegyes közlemények.«

Kulturharc és budgetvita.

III.

És most legyen szabad röviden rámutatnunk azokra az átalakításokra és alkotásokra, melyek az állam és felekezetek, valamint ez utóbbiak közt felforgó viszonyok gyökeres, igazságos s igazán szabadelvű rendezéséhez szükségesek. Ezeknek okvetlenül meg kell előzniök azt a nagy reformot, melyet általános vallásszabadságnak nevezünk, mert hiszen alapozás nélkül nem lehet szilárd épületet emelni, falak nélkül nincs tetőzetre szükség. De meg kell előzniök a kath. autonómiát is, „ne respublica aliquid detrimenti capiat.“

Sem a vallásszabadságnak, sem a kath. autonómiának eszméje nem olyan, a mely ellen felvilágosodott protestáns embernek elvileg küzdenie lehetne. Azonban küzdenie lehet és kell ellene bizonyos körülmények között, a midőn az elvek megvalósítása tényleg azok meghamisítása volna; küzdenie lehet és kell bizonyos módozatok ellen, melyek egy látszólag tetszetős és liberális eszme köpenyege alatt egyetlen felekezet uralkodó helyzetének megerősítésére vezetnének az állam nyilvánvaló érdekeinek s a többi felekezetek jogos követelményeinek világos megsértésével.

Legyünk tisztában a dologgal. Ha a kath. egyháznak az államhoz és a többi felekezetekhez s az államnak ez utóbbiakhoz való viszonyát előzetesen nem rendezzük, akkor a róm. kath. egyház közjogi állásánál s a magyar állam nagylelkűségéből élvezett anyagi helyzeténél fogva, ez a szabadság s az u. n. kath. autonomia csak arra vezetne, hogy megerősödve folytathatná a pápáság küzdelmét a modern állam, a szabadelvűség, a protestantizmus ellen.

Megerősödve — mondom. Mert jogot nem vesztené; közjogi fényes pozíciója, dús javadal-

mai megmaradnának — de nyerne három fontos jogosítványt.

Nevezetesen az autonomia címe alatt még szabadabban rendelkezhetnék azzal a vagyonnal, melyet — s ezt nem lehet elég gyakran hangoztatnunk — a magyar állam bőkezűsége juttatott kezébe s melynek miként felhasználásában a kormány beavatkozása s az állami ellenőrzés kellemtelenül feszélyezi, sokszor megköti; ugyancsak autonomia címen — a mint olvassuk — maga részére vindikálja az önállósult kath. egyház az eddig királyi kinevezéstől függő apátságok, prépostságok, püspökségek és érsekségekre a praesentálás jogát. Az iránt még nem nyilatkoztak, hogy egészen ki akarják-e kerülni az alkotmányos kormányt s a király főpatronatusi jogát, — de bizonyára azok előtt az ultramontánok előtt, kik most annyira hevülnek az autonomia eszméjeért, nem a hetvenes évek irányzata, hanem az a cél lebeg, hogy a magyar érsekek, püspökök stb. kinevezése is közvetlenül s egyedül a pápai hatalomnak legyen alá vetve, nemcsak a lelkiek, hanem az anyagiak tekintetében is.

Ezzel az állam s illetőleg a koronás fő elvesztené azt a leghatalmasabb és nagyon üdvösen gyakorolható befolyást, melyet fejedelmeink s népünknek az egyház iránt 900 éven keresztül tanúsított példátlan bőkezűsége folytán gyakorolt; elvesztené azt a szükséges hatalmat, melyet a pápai hatalommal s a hierarchiai világszervezettel szemben honunk határain belül s érdekében gyakorolhatott.

Az ultramontánizmus hihetetlen módon erősödnék a reformok illetén keresztúlvitele által; a hierarchia csak nyerne, még pedig megdöbbentő módon; az állam, a többi felekezetek, a társadalom hasonló arányokban vesztené.

S a kléruson és hűséges csatlósain kívül nem nyerne a katolikus közönség világi eleme sem, sőt ha eddig ki volt zárva befolyása az egyházi ügyekben, most még inkább ki lenne, a meg-növekedett papi hatalom által. Kapna ugyan látszólag engedményeket, de ez csak spanyolfal volna, a lényeg körül szenvedett vesztesége, vagy inkább csalódása elleplezésére.

Ha valaki kételkednék állításaim igazságában, annak meggyőzésére legyen szabad egy tőzsgyökerez katolikus írótól idéznem bizonyítékokat, ki véletlenségből névrokonom s igen sokat tett az ultramontán irányzatnak hazánkban való terjesztésére. Ez az író¹ következőleg nyilatkozik a kath. autonomiáról: „Az alapeszme, melyből az autonomiánál ki kell indulnunk, az, hogy a katolikus egyháznak meg van a maga alkotmánya, melyet isteni alapítójától kapott. Ezen alkotmány szerint az egyházi hatalom egész teljében — potestas clavium — tehát úgy a rendi, mint a joghatósági hatalom — potestas ordinis et juris-dictionis — az arra istentől hívatott külön osztályra, a klérusra ruházottatott.“ „A katolikus egyháznak meg van a maga saját alkotmánya és ennek megfelelő autonomiája. Ezt megalkotni nem kell, nem is lehet. Oly autonomiáról, minőt a protestáns egyház saját szervezete szerint gyakorol, a kath. egyházban szó sem lehet.“ „A kath. egyház a világi híveknek az egyházi ügyekben csak oly működési kört engedhet, mely saját alkotmányával összefér.“ „Ha mi a papi és világi elemek külön választásában csak emberi alkotást, és nem isteni intézményt látunk, akkor e két elem egymás ellen való törekvése, harca, kikerülhetlen. Csak hogy ezzel meg is szüntünk katolikusok lenni. Holott, ha annak isteni eredetét — mint hitágazatunk tartja — elfogadjuk, *mind a két elem, az egyház isteni alapítója által kimért körben, az egyház javára és saját üdvére munkálkodhatik*“ (Persze ez a „kör“ vajmi szűkre van szabva a laikus elem részére).

Különösen nagy fontosságú azonban az, a mit az iskolai és alapítványi ügyek tekintetében mond, midőn azért, mert az 1791. 26. t.-cikk azt a protestánsoknak megadta, követeli a katolikusoknak is, hogy hitelveink s egyházszervezetünk épségben tartása mellett *függetlenül, idegen befolyás* (értsd az államkormány és országgyűlés) *kizárásával* intézhessük világi vonatkozású egyházi és tanulmányi ügyeinket; hogy *vallás- és tanulmányi alapjaink s alapítványaink . . . részünkre adassanak át*; azok jogi természetét a világos törvény s a más vallásúak között fennálló viszonyosság ellenére kétségbe ne vonják“ (i. m. 13. l.). „Az állam szakította meg a közte s az egyház között századokon át fennállott benső viszonyt. És az állam már

visszavette az egyháztól mindazt(?) a mit saját jogköréből átengedett.“ (u. o.) „Nagyon üdvös dolgot fognánk végezni mi is, ha nekünk magyarországi katolikusoknak, a legközelebbi jövőben sikerülne autonomiánkat odáig fejleszteni, hogy az erdélyi egyházmegye példája szerint: iskolai, alapítványi és világi vonatkozású egyházi ügyeinket magunk intézhessük, kezelhessük“ (u. o. 81. l. különösen pedig munkája VI. fejezete.).

E bőséges idézetek eléggé megvilágítják, micsoda nagy vívmány volna a kath. autonomia ez egyház világi elemére, micsoda nagy előnyökkel járna az egyházi hatalom túlkapásaival folyton küzdeni kényszerülő államra s az uralkodó felekezettel szemben háttérbe szorult más hitű polgárokra.

Rejtett célja a mai, teljesen ultramontán irányzatú autonomikus mozgalomnak a Felség patronátusi jogának megszüntetése, melyről tagadják, hogy a felségjogok közé tartoznék; azonban ezt egyelőre nem merik bevallani, tehát most csak az állam kormányát és országgyűlését akarják az alapok s alapítványok kezeléséből s ellenőrzéséből kiszorítani, azt hirdetvén, hogy az állam már mindent visszavett a kath. egyháztól s feledvén, hogy gazdagságát egyedül az államnak köszöni.

Tisztán, világosan ki kellett volna tehát mondani, már a most folyó budgetvita alkalmával, hogy az az egyház, mely 900 éven keresztül a magyar állam nagylelkűségéből tett szert majdnem páratlanul álló fényre, gazdagságra s közjogi előnyökre, — valóban autonom mindaddig nem lehet, a míg az állam emez adományait igénybe veszi. Csak ha azt tartja meg roppant vagyonából, a mi a hívek nagylelkűségéből s az egyház szerzeményéből származik, a többit pedig hajlandó az adományozó államnak visszaszolgáltatni s keresztül viszi az önkormányzat természetes következményét, hogy t. i. főkép a hívek áldozatkészsége tartsa fenn az egyházat; ha megelégszik az állam részéről annyival, a mennyire, ép úgy, mint a protestáns felekezetek, a népesség aránya s az államnak tett valódi szolgálatai fejében számot tarthat; csak akkor szólhatunk kath. autonomiáról, a vallásszabadság eme konzekvenciáját a katolikusokra nézve csak akkor vonhatjuk le, addig nem.

A kath. és gör. kath. érsekségek és püspökségek összes vagyona egy 1887-iki, nagyon is irányzatos összeállítás szerint, mely a kongruakérdés tárgyalása alkalmából készült, következő: ingatlan 811 ezer kat. hold, ingó 11½ millió forint s ezek összes évi jövedelme 2·2 millió forint volna. Azonban sokkal valószínűbb azon kiszámítás, mely reális alapon, az egyenértéki illeték után történt, s eszerint az érsekségek, püspökségek, apátságok összes vagyona 64—65, — a káptalanoké 30 millió, s így hát az egész kath.,

¹ Dr. Barta Béla »Írányelvek a magyarországi kath. egyház autonomiája részére.« Budapest, 1890.

illetőleg gör. kath. egyházi vagyon 120 milliót tenne s ezenkívül az ausztriai szerzetesrendek magyarországi vagyona $1\frac{1}{2}$ milliót.

Csupán úrbéri kármentesítési tőke címén majdnem 20 milliót kaptak az egyházi javadalmak. A mellett 20 milliónál többre rúg a vallás-alap, 11—12 millió a tanulmányi alap s így a magyarországi r. kath. és gör. kath. egyház vagyonát tulzás nélkül lehet másfélszáz millió forintba tenni, de valószínűleg a 200 millió forint értéken sem marad alúl.

Ennek oroszlánrésze az államtól származik még azon időből, midőn a keresztyén vallás terjedni kezdett, meg azon időből, midőn a magyar államnak uralkodó vallása volt a katolikus, midőn tehát a viszonyok teljesen mások voltak, mint ma.

Hogy az állam ily vagyonra való minden befolyásról lemondjon s bele egyezzek abba, hogy az egyenesen és szabadon ellene is legyen felhasználható; hogy a többi felekezetek, különösen a protestánsok koldusalamizsnára legyenek utalva s azzal kényszerüljenek folytatni az élet-halálharcot az ultramontánság ellen; hogy a szabadelvűség egy világszervezettel s teljesen szabadjára hagyott 150—200 millió forinttal vegye fel a küzdelmet hazánkban: ez az állam, a liberális társadalom, a protestáns egyház részéről képtelen lemondás, sőt öngyilkosság volna.

A kath. autonomai mozgalomra azt mondhatjuk, a mit Gambetta kiáltott Mac-Mahonnak: „Ou se demettre, ou se soumettre“ — vagy lemondani, vagy meghódolni. Vagy mondjon le a katolicizmus az államtól évszázadokon keresztül nyert vagyonáról s az önkormányzattal az önfentartás terheit is vegye át s ne tartson többre számot az államtól, mint a mennyit ennek s különösen a a közművelődésnek tett szolgálatai fejében igényelhet, vagy pedig ha e vagyonból annyit, a mennyit méltányosan várhat, meg akar tartani, akkor nem emancipálhatja magát a nagylelkű patronus befolyása s ellenőrzése alúl.

Egy szóval az alapok s alapítványok s általában az egyházi vagyon kérdésének végleges rendezést kell nyernie, mielőtt az általános vallásszabadság eszméje testet ölthetne s a kath. autonomia megvalósulhatna.

Sőt a róm. kath. egyház, hierarchikus szervezete s Róma felé gravitáló irányzata folytán, még autonomia mellett is mindenha fog bizonyos állami ellenőrzést s beavatkozást igényelni.

A harmadik jogosítvány, melyet a r. kath. egyház a vallásszabadság természetes előzményeinek rendezése nélkül, az 1868. 53. t.-c. különféle jelszavak alatt hangoztatott módosítása folytán nyerne, a szülők u. n. természeti jogának

visszaállítása, vagyis közönséges néven nevezve a scaládi tűzhely körüli prozelita-csinálás volna

Az állam és r. kath. egyház, valamint ez utóbbi s a többi egyházak közötti összeütközések leggazdagabb forrása házassági jogunk rendezetlensége. Nem akarom itt újra elmondani azt, a mit már százszor ismételték, hogy minő természetellenes dolog 7 felekezetnek egymással sokszor ellentétben levő egyházjogát s ráadásul ittott még az állam szabványait tenni a legfontosabb társadalmi viszony, a házasság kötése, érvényes felbontása, illetőleg megszűnése tekintetében szabályozóvá. Csak annyit akarok hangoztatni, hogy nagy reformjaink között alig talállok egyet is égetőbbnek, mint a házassági ügy rendezését; s óhajtván várom a kötelező polgári házasság és anyakönyvezés behozatalát.

Nemcsak azért, mert az állami hatalom természetesen kifolyásának tartom, hogy az állami s társadalmi életet következményeiben teljesen átható házasságot, mint jogintézményt, keletkezése, érvénye s megszüntetése tekintetében is egységes szabályozása körébe vonja; nemcsak azért, mert méltatlan a szabad állam egyenlő és szabad polgáraihoz, hogy 7 egyenetlen, különféle házassági törvény alatt álljanak, s egymástól felekezeti okokból el legyenek tiltva; nemcsak azért, mert Németország példája megtanított arra, hogy a kötelező polgári házasságtól nem lehet féltünk az igaz vallásos buzgóságot: hanem főképen azért, mert ez az államhatalomnak is, a szabadelvű irányzatnak is, a protestáns egyházaknak is erősítője, sőt leghatalmasabb támasza lesz az ultramontán reakció túlkapásaival szemben, a társadalomban dúló felekezeti ellentétek csilapodását pedig csakis ettől lehet várni.

Persze, míg ez be nem következik, azoknak, kik az 1868. 53. t.-c. változatlan fentartását óhajtják, s a kath. papság kezéből ki akarják venni az olcsó, 10—15 forintos mártíromság koszorúját, minden visszas oldala dacára is el kell fogadniok a részleges állami anyakönyvvezetést. Kicsinyesnek, sőt bántónak találok egy képviselő ama megjegyzését, hogy népünk majd nem tudja megszokni, hogy gyermekét az a közeg anyakönyvezzé, mely a lóleveleket is kiállítja. Annak a községi közegnek a kezében a kultúrellet, az állami és önkormányzati közigazgatás, a községi bíraskodás legfontosabb végszállai futnak össze s vele szemben ily kicsinylés sem nem jogosult, sem meg nem érdemelt. Azonban ez állapot csak ideiglenes lehet, rövid idő alatt be kell következni az általános polgári anyakönyvezésnek, mely kisebb körönként s kerületenként képzett s jó fizetéssel ellátott állami hivatalnokokra bízandó, kik e mellett egyéb teendőik vég-

zésével is célszerűen megbízhatók, úgy, hogy a reform anyagi szempontból is kifizeti magát.

S ép az a csodálatos, hogy a lefolyt kultúritában aránylag oly keveset lehetett hallani, a kötelező polgári házasságról, s bár köztudomású, hogy az igazságügyminiszter már régen megígérte a házasságügy egységes polgári rendezését s a családjog e részére nézve már folynak is a szaktanácskozások miniszteriumában, még sem intéztek csak egyetlen kérdést sem hozzá a reform iránya felől.

Pedig ez nagyon üdvös lett volna, mert igazán kíváncsi, hogy e munkálatok fölött borongó homályból „fiat lux.” A lapok közlései szerint tulajdonképp valódi reform nem a házasság megkötése tekintetében készül, a honnan pedig a legtöbb ellentét s nehézség származik, csak a bíráskodást illetőleg. A házasság megkötése továbbra is egyházi funkció maradna, melynél azonban a pap még sem az egyház, hanem az állam közege gyanánt járna el, nem az egyház, hanem az állam törvényei szerint. Csakis akkor lenne majd helye polgári esketésnek, midőn a lelkész az egyházat megtagadja. Eltekintve attól, hogy a kath. papot csak lelkiismereti kényszerrel lehetne dogmáival ellenkező állami törvények szerinti eljárásra kötelezni, az egész nem más, mint sok körülírással ellátott, tetszetős mezbe öltöztetett *szükségbeli polgári házasság*, tehát a polgári házasságnak ama fajtája, mely legkevésbé jogosult s legkevesebb védőre talál.

Mindezeket felül az általános vallásszabadságot kell, hogy megelőzze, az állami és felekezeti oktatásügyi viszony mélyreható rendezése, az állam e téren követendő jövő magatartásának össze, világos megállapítása. Gyökeresen kell intézkedni a protestáns egyházak állami segélyezéséről, a melynek mértéke ismét attól függ, mennyit nyújt az állam a katolikus egyháznak, meghagyja-e javai összes élvezetében, vagy nem?

Fontos kérdések ezek is, melyek alig hogy érintve voltak a budget-tárgyaláson s fájdalom, itt sem fejtegethetjük most bővebben, mert a lap tere nem engedi.

Egyet azonban nem hagyhatok megjegyzés nélkül. Győrffy Gyula, a kath. érdekek s a revízió egyik buzgó szószólója, csodálkozott ama „sajátságos jelenségen, hogy ugyanazok, a kik a felekezeti autonómiák fentartását még *az állam rovására is*, a szabadelvűség követelményének tartják, a legrégibb, legnagyobb, s *talán legnemzetibb* felekezet autonómmá tételét hevesen ellenzik.” Fentebb igyekeztem kimutatni, hogy a kath. egyház autonómiája, az előkérdések alapos rendezése nélkül valóban az állam rovására történnék, az előkérdések helyes megoldása után alig lesz a protestáns autonómiának oly barátja,

ki amazt ellenezné *az állam érdekei által vont határokon belől*.

Itt azonban főképp a katolicizmusról, mint „talán legnemzetibb felekezetről akarok szólni.” E tételnél nyilván cserben hagyta a jeles szónokot emlékezete. A katolicizmus már azért sem lehet legnemzetibb felekezete e hazának, mert szervezete a szó szoros értelmében kozmopolitikus, központja, főhatalma minden állam és nemzetiségen kívül, sőt saját tanítása s igényei szerint — fölött van. De hogy nálunk semmi esetre sem legnemzetibb felekezet, azt igazolja egyszerűen a statisztika.

Az unitáriusoknak összesen 97—98%-a, az ev. reformáltaknak 97%-a, a zsidóságnak 57%-a, a róm. kath.-nak 46—47% vallotta magát az utolsó előtti népszámlálás alkalmával magyar anyanyelvűnek. A statisztika adatai nem arra való, hogy a felekezeti harcokban irányzatos felhasználást nyerjenek.

Egyházpolitikai s társadalmi téren nagy reformok előtt állunk. Azoknak, kik a szabadelvű reformok szükségét hangoztatták, igazat adok, őszinteségüket nem vonom kétségbe. Azonban kötelességünk tisztán és világosan megjelölni a reform kiterjedését, eszközeit s következményeit is, nehogy a messze jövőre kiható alkotásnál balfogás, jogosult remények betöltése helyén csalódás szülessék. A magyar állam, a kultúrtársadalom, a szabadelvű haladás és a protestáns egyház legfontosabb érdekei függnak attól, hogy jól kössünk — jól oldjunk.

Dr. Bartha Béla.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskola jóakaróihoz.

A protestáns bölcsészeti és theologiai facultas ügye napi renden van. A születendő gyermek bölcsőjének már a helyét is megszabták a mi — nagy gondolatokban nem szükkölködő zsinati atyáink — úgy sebtében, a lelkesedés első tüzeiben. Azon a ponton vagyunk, hogy a toronyépítők — hallgatván az írás szavaira — számlálgatni kezdik pénzeiket s ki tudja?! . . . Lehet, hogy a mi nem sikerült br. Eötvös Józsefnek és dr. Ballagi Mórnak t. i., hogy összekössék a prot. theol. facultast a budapesti egyetemmel, az sikerülni fog gróf Csákyknak és Szász Domokosnak *Kolozsvár*t, a többi pedig a Degenfeldeknek, Tiszáknak, Kisseknek s kivált az újabb Soós Gáboroknak — *Debrecenben*.

Mennyire nem így indult ez a nagy dolog, vagy ennek legalább egy része úgy 25—27 évvel ezelőtt! Olvasgatom a tiszáninneri egyházkerület jegyzőkönyveit a 60-as évekről, a mikor a szabadság termékenyítő szele ebben a sokat búsult országban is fuvalni kezdett és csaknem megittasodom még ma is attól a mennyei tűztől, a mely ezt a kerületet, ennek vezéreit egy oltár építése körül együtt tartotta és egy lélekke varázsolta.

Akkor volt az, mikor br. Vay Miklós, mint főgondnok, férfiúi teljes erővel fogta a kerület kormányrúdját és hatalmas tábor-karával új időszakot indított a sáros-

pataki főiskola történetében az *akadémiai tanpályának egyetemi színvonalra való emelése által*. Milyen gyűlésnyitó beszédek, ezekben milyen fenséges tartalom, mennyi eszme, terv vonta-ragadta ez időben a tiszáninneri férfiakat a kerületi gyűlésekre!! Nem sértünk meg senkit, ha állítani merjük, hogy a protestantizmus lelke sehol sem nyilatkozott — e hazában — nemesebben, buzditóbban, eszméletetőbb formában és sehol sem ébresztett fényesebb kilátásokat — ez idő tájon — mint a tiszáninneri kerület gyűlésein s a sárospataki főiskola 300 éves falai között.

Nem mondunk valótlan: a jelek arra mutattak, hogy itt egy bölcsészeti és theol. facultás már a közel jövőben valósággá lesz. Az 1867. aratási jegyzőkönyv 108-ik pontja így beszél annak az időnek törekvéseiről:

„Az akadémiai tanári kar annak előre bocsátásával, hogy midőn egyrésztől mélyen érzi akadémiánk az egyetemen úgy nevezni szokott bölcsészeti szaknak hiányát, s némely hiányokon kívül a bölcsészeti osztály tudományainak képviselet és előadás nélkül maradását; másrésztől, hogy örömmel érzi a közérzelem nyilatkozása mellett a főiskola anyagi állapotának az ezekkel folyvást haladó javulását, az akadémiában egy mennyiség-, s egy természettani tanszéknek felállítását s betöltését kéri, mely általánosan elismert szükség, hogy csak éppen ki kelle mondania, de vele még csak az lesz pótolva, mi a forradalmi korszak közbejöttével lőn megszüntetve. Kéri továbbá a theologiai tudományosság érdekében a keleti nyelvek számára rendes tanszék felállítását, egy részben a hittan, másrésztben a bölcsészeti tudományok elővittele végett, a bölcsészeti szakhoz osztályozva.“*

Említett jegyzőkönyv 109-ik pontjában Dr. Heiszler József, a theol. tanári kar nevében, a *prot. theologia magas fejlettségére* hivatkozva, a *magyar prot. theologia emelése* végett (a mely — mint mondva van — a főiskolának, mint protestáns, s így különösen egyházi jellemű tanintézetnek első feladata) — sürgeti a 4-ik theol. tanszék felállítását...

És mit tett az egyházkerület? Örömmel üdvözölte a tanári kart, hogy az „az egyetemes és nemzeti haladás szellemétől áthatva, a tanerők és eszközök nevelése körül versenyezve buzog“, s elismervén, hogy a *theologiai és filozófiai szaknak megerősítése a fenforgó körülmények között a legsürgősebb szükség*“: egyelőre a külföldi egyetemek példájára, de meg azért is, hogy mennél több és érdemesnek bizonyult tanerő közül válasszathasson, felállította a *docensi* intézményt, s ilyen módon megszerezte a főiskolának *Warga Lajost, Felméry Lajost és Bokor Józsefet*. Sőt tovább is ment, t. i. kimondta, hogy az *akadémiában a fizika rendszeresített tanszékét* felállítja, s később b. e. *Zsindely Istvánt* e tanszékre meg is választotta. Még itt sem állapodott meg, hanem idézett jk. 110-ik pontjában — egyebek között — így határozott: *„Egyébiránt a felszínleges intézkedésektől menekülni s a főiskolai tanrendszert, valamint annak általános beszerzését a további ingatlanság és hullámrészről egy állandó s biztos tételre emelni, hol a tökély lehető legmagasabb foka felé haladása elől a jelenlegi korlátok elháríttassanak, főfeladatául tekintvén egyházkerületünk: a főiskolai egyházkerületi küldöttséget bízva meg, hogy egy a főiskola életének minden rétegébe beható tanügyi reform behozatala tekintetéből, annak érdekeit minden oldalról felfogva, a virágzóvá s nagygyá létel elemeit fölkeresve, eszközeit felhasználva, tekintettel a gimnáziumi és akadémiai tanárok által beadott előterjesztésre egy kimerítő javaslatot, illetőleg tervet készítsen“* stb.

* 1867. ápril 3-án halt meg Horváth Mária, a főiskolának egyik legnagyobb jótévedője.

A terv csakugyan megszületett s a főiskola sorsa előbbre lendült. A kik az „alma mater“-nek a 60—70-es években tanítványai voltunk, emlékezünk rá, hogy itt a szorosabb értelemben vett filozófiai tárgyakat egy ideig két tanár adta elő, továbbá, hogy a latin irodalom, világtörténelem, Magyarország történelme, magyar irodalomtörténet, sőt egy időben még az egyetemes irodalomtörténet, neveléstan, gimnáziumi oktatástan stb. is képviselve voltak. A fizikai és matematikai tanszék nem gyökerezett ugyan meg, valamint a keleti nyelvek előadása is elmaradt; de most a német, majd a francia stb. irodalom kiválóbb művelői is bemutatókra találtak s a 4-ik theol. tanszék is hamarosan szerveztetett.

Egy szép kezdet a fejlődésnek minden reménységével lőn itt megindítva a 60-as évek derekán s ha most — huszonöt év múlva — visszafelé forgatunk a tiszáninneri kerület jegyzőkönyveiben s ha tudjuk, hogy a kilátásba helyezett bölcsészeti facultas itt ma névleg él csak s hogy szégyenkeznünk ne kelljen fogyatkozásai miatt, el van az rejtve a „vallás- és egyháztudományi kar“ cége alá: hajlandók vagyunk a szép remények meghiusulta felett elborongani s kérdést kérdésre rakni fel magunknak, a melyek során a titkok titkának megfejtési kulcsára akadunk.

Hová lettek a 60-as évek nagy gondolatai? Miféle szél oltotta itt ki a nagy idők nagy lelkesedéseit? Új szükség, új emberek, kisebb hit, kevesebb bátorság a tervezésben?! Mi lehet a valódi ok?! Csak a szegénység?!

1883-ban, mikor az egyetemes tanügyi bizottság a theol. akadémiák szervezésével és tantervével is foglalkozott, még akkor is úgy tűnt fel — jóforrású hírek szerint — a sárospataki főiskola más főiskolákkal szemben, mint a mely az u. n. filozófiákban szinte aránytalanul erős, pedig már akkor ez az ereje hanyatlóban volt! És mégis ma, a mint a bölcsészeti és theol. facultas eszméje felszínre vetődik, mintha a közel multnak minden jelentősebb eseményét kitöröltné volna emlékezetünkben valami: senki sem gondol arra a Sárospatakra, a mely — minden hazai prot. iskolát megelőzve — 1865-ben a szabad tanítás és tanulás elvét proclamálta s akadémiáját — sokak csodálkozására — elsőnek sietett egyetemi színvonalra felemelni.

Milyen fájdalmas fordulat néhány rövid év alatt! Az „alma mater“ lelke nem sir-e fel e változás miatt s nem süg-e valamit azoknak, a kik e főiskola sorsáért Isten és világ előtt felelősek?! Részemről úgy vagyok meggyőződve, hogy ha a 60-as évek végén, sőt még a 70-esekben is felvetődött volna a prot. theol. és filozófiai facultas eszméje s azzal az egyetemes prot. egyház — mint ilyen foglalkozni akart volna: a sárospataki főiskolát senki se merte volna komolyan kihagyni a számításból.

Engedje meg a t. olvasó, hogy az „alma mater“ iránt érzett olthatatlan szeretetéről ezekkel a borongós emlékezésekkel is tanúságot tegyek. Aranyom, ezüstöm nincs nekem.

Alquis.

TÁRCZA.

Adalékok a tiszáninneri ref. püspökök életéhez.

(Vége).

Szeptembernek 29-ik és 30-ik napján tartott Gönc-Ruszkán gen. consistoriumot, mely arról nevezetes, hogy abban mind a három új esperestek, a kik ebben a qualitasban itt jelentek meg legelőször, az esperesti esküvés most készült formájával megeskettettek és a régiebbek is, kik négyen voltak, hogy köztök semmi különbség

ne legyen, ugyanazon formulát elmondották, sőt maga a fő curator és a superintendentens is, hogy a magokhoz való bizodalmat annál inkább megerősíthessék, a budai zsinatban megállapított esküvés formáját letették.

Ugyanis ez a Tiszáninnen lévő superintendentia magát a házassági dolgok és a generale consistoriumon kívül mindenekben, a melyekben csak lehetett, a budai zsinatnak rendelkezéseihez akarván alkalmaztatni, a maga kebelében találtatott négy régi tractusokból hetet formált, — s következésképpen három új esperestégeket állított fel — úgymint a gömörít, a felső-borsodit, az alsó-borsodit, a tornait, az abaujvárit, az alsó-zemplénit és a felsőzemplénivel egyesült ungit. Ezek közül valók voltak már a felyebb említett három új esperestek, u. m. az alsó- és felső-borsodi és a tornai, melyek az előtt részszerint az úgynevezett borsodi, részszerint az abauji, részszerint pedig a zempléni, kelletinél nagyobb tractusokba voltak felosztva. A superintendentensnek azért kötelességül tétetett, hogy a 3 új tractusokba új esperesteket igtsason be maga személy szerint, mit ő meg is cselekedvén és a felső-borsodiba tisz. Fejér András aszalai prédikátort, az alsó-borsodiba tisz. Vécsey Zsigmond keresztési prédikátort és a tornaiba tisz. Nádaskay András körtvélyesi prédikátort állítván be, ezek ebben a consistoriumban jelentek meg legelsőben mint esperestek.

Elvégeztetett az is, hogy esztendőnként a szükség rint előfordulható part. consistoriumokon kívül két generale consistorium tartattassék minden esztendőben, egyik májusban, vagy júniusban, másik pedig szeptember végén, vagy október elein. És ebben az utolsóban a candidatusok, kik a magok tractusaiukban is megvizsgáltattak, itt már decretorie mind erkölcsöikre, mind tudományaikra examináltassanak s a kik érdemeseknek találtatnak per manuum impositionem consecráltsanak és hogy ezen utolsóbb, vagy consecrationale consistoriumok a hét tractusokban renddel tartassanak, hogy ezáltal is az egymás közt való egyezés megerősíttessen; egyszersmind az ez idő alatt tartatott part. consistoriumoknak protocolumai felolvastassanak. Tartatik ugyan a pataki examen alkalmatosságával is (melyre rendszerint még a más ven. superintendentiákból is gyakorta sokan eljönnek) valamely generale consistorium, de a melyben többnyire csak az ezen collegiumot néző dolgok szoktak pertractáltatni és az eklézsiákat illető tárgyak csupán úgy vétettetnek fel, ha azok semmi késedelmet nem szenvedhetnek.

Az új énekeskönyv készítése iránt is nemcsak a budai zsinat tévén rendelést, hanem az 1804-ben Pesten tartatott generalis concursusból is parancsolatot vevén ezen superintendentia, annak ahoz értő tagjai készítettek is bizonyos énekeket, melyek 1806-ban az akkor ugyanott tartatott concursus alkalmatosságával a három superintendentens u. m. a két tiszamelléki és a túl a dunai superintendentens és a dunamellékiné generalis notáriussa s némely világi főurak által megvizsgáltattak és a melyek ottan helyben hagyódtak, azok már Debrecenbe ki is nyomtattattak.

Az úgynevezett agenda is, mely Patakon már most nyomtatódik, ugyanezen superintendentens alatt az egész superintendentiának helybehagyásával készült el.

A deficiensek cassája is a budai zsinat végezése szerint ebben a superintendentiában ugyanezen superintendentens alatt oly móddal állott fel, hogy az esztendőnként bejövő summának kétharmadrésze a most magokat tractusaiuknak jó tanubizonyságaikkal bejelentő megholt prédikátorok és rectorok (minthogy a rectorok is ebbe contribuálnak) deficiens maradékaiknak és még a functiot tovább nem folytatható elerőtlenedett prédikátoroknak magoknak is kiosztatván, az egyharmad rész félre tevő-

dik, hogy abból idővel valami kevés capitalis álljon elő s esztendőről esztendőre azzal is szaporodjon, hogy az úgy nevezetett academica promotiot vett ifjak, ha akadémiákra nagy ok nélkül nem mennek, vett jövedelmeknek harmad részét ezen végre általadni köteleztetnek. És ez a capitalis már Istennek hála! egynehány ezerekre reá is ment s rendes interesre elocalva vagyon, a melynek az interesse is az elosztandó jövedelemhez adattatik minden esztendőben.

A consecratiot megelőző exmissiora való jus is, melyet eddig az esperestek is gyakorlottak, ennek a superintendentensnek adódott vissza, a ki azt azonban in casu urgentis necessitatis a senioroknak kérésekre olykor nekik általengedni szokta.

Az ezen superintendentens által consecráltsattnak száma már a 200-at meghaladja.

Van pedig az egész Tiszán innen levő és most már hét esperességekre felosztott superindendentiaiban 363 mater-eklezsia és 223 filialis.

Ezek azok a nevezetesebb dolgok, melyek ezen még mostan is életben lévő superintendentensnek közönséges prédikatori, professori és püspöki hivatalait illetik.

A mi pedig az ő személy szerint való és különös házi dolgait nézi, 1773-ik esztendőben, májusnak 12-én házassági életre lépett néhai nagyemlékeztű debreceni református püspök Piskárkosi Szilágy Sámuel úrnak Anna nevű leányával, a kivel 30 esztendőket, 3 hónapokat és 6 napokat töltvén, 4 fiakat és 5 leányokat nemzvé, azokból csak két fiú u. m. Gábor és Sámuel és egy leány Zsuzsánna érhettenek emberkort, a többiek Patakon mind meghalálózván. Gábor világi állapotra igyekeztvén, 1801-ben a prókátorságra Pesten fel is esküdt, előbb ugyan 1802-ben ts. ns. Zemplén vármegyének h. vice fiscalissává, azután pedig 1810-ben ts. ns. Borsod vármegyének assessorává nevezetett ki; Sámuel Pesten 1803-ik esztendőben orvos-doktorrá lévén, orvosi és szemorvosi praxisát részszerint Bécsben, részszerint Németországnak nevezetesebb universitassaiban és ispitlyaiban tökéletesítette és 1806-tól fogva idehaza kedvező szerencsével gyakorlotta s gyakorolja még most is; Zsuzsánna leánya ns. Zsoldos Károlyhoz ment férjhez Runyába, Gömör vármegyébe.

Az is megérdemli még a maga tulajdon személyét illető dolgai között az emlékeztet, hogy 1802-ben nagyméltóságú gróf Eszterházy József ő excellentiája, mint Zemplén vármegye főispánja ötlet táblabíróságra feleskette, melyhez hasonlót cselekedtenek 1803-ban méltóságos Fáy Bertalan tornai főispán és 1804-ben nagymélt. Klobusitzky József Borsod vármegyei főispán urak, kiki a maga vármegyéjében.

Végezetre nem mulatta azt is el, hogy terhes hivatalai s bajoskodásai között is némely hasznos munkákkal a tudományokat és nemzeti nyelvének litteraturáját tőle kitélhetőképen elő ne segélyje; mert már, a mint feljebb említettett, akadémiákon való létében két dissertatiókat adott volt ki ilyen címek alatt:

1. Specimen academicum occupatum in illustranda pericopa. I. Sam. II. 1—10. quod praeside Hermanno Venema in academia Franeckerana theologiae doctoris et professoris P. O. publice defendit Gabr. Fülöp de F. Ör nobilis Hungarus. Franequae, 1763.

2. Specimen inangurale theol. inquirens in nescum vaticinium veteris testamenti Messiam et bona temporaria una serie Sistendum, quod sine praeside pro consequendis in theologia doctoratus honoribus publice defendit Gabr. Fülöp de F. Ör. Trajecti ad Rhenum, 1765.

Ide haza pedig édes anyai nyelvének pallérozására s a tanultabb nemzetek jó izlésének terjesztésére némely

francia, német és anglus nyelveken készült original munkákat magyar nyelven adott ki t. i.

1. Piktet Benedeknek Erkölcsi tudományát 3 kötetekben 8-ad rében.

2. Ugyan ennek három apróbb munkáit, melyek az elsőbbnek negyedik kötete gyanánt szolgálnak.

3. Mason Jánosnak, anglus egyházi szolgának a magunk megismeretéről írott szép munkáját.

4. Zimmermann Györgynek a nemzeti büszkeségről készített jeles munkáját.

5. Haller Albertnek Uzonját.

6. Bandrand francia apát úrnak erkölcsi keresztyén elmékedéseit.

7. Ugyan Haller Albertnek Voltaire ellen írott leveleit két kötetben.

8. Ugyan ennek életét és a vallástalanság főbb okait előadó munkácskáját.

9. Salamonnak földi mennyországát.

10. A budai zsinat alkalmatosságával a lengyel ref. ekleziáknak egyházi törvényeiket némely ugyanott tartott zsinatoknak actáikkal együtt németből deák nyelvre fordította és kiadta ilyen cím alatt: Codex legum ecclesiasticarum.

Ezekon kívül pedig némely halotti elmékedései is ki vagynak nyomtatva.

Nyomatás alá pedig készen vagynak:

1. A dogmatica theológia deák nyelven, a melyen az akkor taníttatni parancsoltatott.

2. Faveet Beniamin: a melancholiáról.

3. Neckernek a vallásnak a külső társaságot néző nagy hasznairól.

4. Placette: Az alamizsnáról.

5. Spalding: A prédikatori hivatalnak hasznairól.

6. Gellert Erkölcsi leckéi és más némely apróbb, de nem verses munkái.

7. R. Sz. B. gróf Széki Teleky Józsefnek az erős lelkek erőtelenségéről francia nyelven írt szép munkácskája.

8. Tittmann moralis theológiája.

9. Ammon hasonló foglalatú munkája.

És körülbelül 1300 külön-különféle alkalmazosságokra írott predikációi, melyeket már sajószentpéteri prédikátorságában készített.

Közli: Mokos Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

A berzétei (Kőrös, Rudna, Jólész és Rozsnyóval egyesült) ev. ref. egyház története.

Írta: Batta György simonii ev. ref. lelkész s egyházmegyei tanügyi elnök. Rozsnyó, 1892.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1886-ban elrendelte, hogy minden lelkész írja meg egyházának hű és lelkiismeretes történetét. (Ki is szabott reá 10 hónapot.) Ennek a rendeletnek kívánt eredménye nem lett, ellenben a lelkek önkéntes felbuzdulása szépen meghezta a maga gyümölcseit. Csak a *gömöri* egyházmegyében immár 3 mongraphia jelent meg nyomtatásban 4 év leforgása alatt. Az első volt a *serkei* egyházé, a már elhalt, nagytehetségű *Tóth Sámuel*től; a 2-ik a *simonii* egyházé, a tragikus végű *Osváth István*tól; s a harmadik a most kezünk alatt lévő munka. Egy 4-ik, a *vályi* egyház története évtizedekkel ezelőtt jelent meg *Bodon Ábrahám* avatott tollából. Vajha az így összehordott porszemekből minélelőbb tiszta fény derülne a magyar ev. ref. egyháznak még sok ponton homályos múltjára!

A *Batta György* porszeme nem a legkisebbek közül való. Külső terjedelme (183 l. 16°) is súlyt ad neki, míg tartalma híven vall arra az édes gondra, melylyel szerző eme szellemi szülöttének létrejöttét kezdettől végeig odaadólag kísérte. Valamikor azt írtam e becses lap hasábjain: „En a történetírótól fáradhatatlan szorgalmat, helyes tapintatot, ügyesen kezelt tollat és mindenek felett lelkiismeretességet követelek és várok meg.“ Am ez csak relative érhető el, főként faluhelyre szorított szerzőknél, a kik hijával vannak a szükséges segédeszközöknek és adatoknak, a melyeket megszerezni sokszor még áldozatok árán, a legnagyobb utánjárások mellett sem sikerül. Valeat, quantum valere potest — ezzel nyugtatják meg utóbb is az előretörés akadályai között tépelődő lelköket. Megnyugtathatja Batta György is, mert munkája — itt-ott hiányos volta mellett is — nemcsak arról tanúskodik, hogy jókedvvel, élvezhető stílusban írta meg, hanem arról is, hogy a menyire tőle telt, lelkiismeretes fáradsággal gyűjtötte össze az adatokat.

A mű dispositiójáról fogalmat nyújtanak már az egyes fejezetek címei, melyek: Előszó. I. A helységek földrajzi fekvése, nevezetességei, lakossága, határa. II. Az egyház alakulása, fejlődése. III. Az anyaegyház és filia közötti viszony. IV. Az egyházak vagyona, jövedelmi forrásai s kegyadományok. V. Templom, torony, harangok, óra, sírbolt, kerítés története. VI. Parochia. VII. Urasztali szerelvények s egyéb ingóságok. VIII. Anyakönyvek s más iratok. IX. Papi jövedelem. X. Iskolákról. XI. Tanítók jövedelme. XII. Főgondnokok. XIII. Lelkészek. XIV. Tanítók. XV. Algondnokok. XVI. Kort jellemző adatok s kuriosumok. Pár szó a leszármazási tábla elé, s végül 4 táblán a Máriaassy-család genealogiája.

Általánosabb érdeket fűződik az egyház alakulásához, a mennyiben minden egyes ref. egyháznak kezdetét jelző hiteles okmányok a hazai reformationnak még sok tekintetben téves, sokban homályos történetét vannak hivatva tisztázni. Sajnos e munka épen e ponton hagy fel a legtöbb kívánni valót. Tény, hogy a felvidéki bányavárosokban és környékén a szász eredetű lakosság korán megismerkedett a megtisztított tanokkal, részint a wittenbergi akadémikusok, részint a bányabérlő augsburgi Fugger grófok útján, különben is élénk összeköttetést tartván fel németországi fajrokonáikkal. Az azonban ellenkezik a történelem tanúságával, hogy Berzétén és környékén *Bebek Ferenc* egyenes védelme alatt terjedt volna a reformáció, kinek kath. vakbuzgóságát kiáltó módon igazolja *Fischer András* reformátornak a kraszna-horkai vár sziklájáról letaszíttatása. Az igazságot többek, köztük az egykorú *Verancsics* előadása után találjuk meg. Ő így ír: „Huic (t. i. *Bebek Ferenc*nek) erat frater natu maior *Emericus*, ordinis sacerdotalis, probitatis et eruditionis summae, imbutus tamen peregre lutheriana persuasione. Igitur posthabita constitutione ecclesiastica, sequutisque praeceptis evangelicis, duxit uxorem, paucis eiusdem instituti adhibitis. Perpatratum est hoc matrimonium Budae anno 1534. Ez az Imre volt az, a kinek oltalma alatt terjedt Berzétén és környékén a reformatio. Ő megnyerte az új tannak a vele rokonságban lévő *Csetneky* családot is, melyben aztán a felvidéki reformátorok szintén buzgó védőt leltek. Így a szerző által említett *Leudischer*, *Fried*, *Rimanovi*.

Mindezek, a martyr Fischerrel együtt, valószínűleg külföldi származásúak voltak és a szépeességi városokban is hathatósan működtek, mint erről — egyebek kö-

zött — Webernek a szepes-bélai ág. ev. egyházzól irt történetében olvashatunk.

Rimanovi egy protocollumot hagyott hátra, mely érdekes följegyzéseket tartalmaz korára. Ebből és *Schröter Tamás*, 1600 körül rozsnói luth. papnak jegyzeteiből némileg tisztába hozhatjuk a berzétei egyház megalakulására vonatkozó eseményeket. Bebek Imre és az említett reformátori férfiak elkészítvén a talajt, a XVI. század közepe táján Berzétén megalakult a lutheri egyház, de valószínűleg filialis viszonyban Rozsnóval, mert 1565—1569. *Gilch Mátyás* pap mind Rozsnóval, mind Berzétén említettik. Őt követte *Urbanecz Filip* a közös papságban.

Első, ki önállólag szervezte a berzétei prot. egyházat a szerző által is érdeme szerint említett *Vaydling Dániel* volt, ki nemcsak Köröst és Rudnát vonta be a szervezett egyház körébe, hanem még *Rekenyét* is, mely 1648-ban történt elszakadásáig a berzétei kálvinistasághoz tartotta magát. Schröter ezt jegyezte föl: Rekenyenses ab calvinista Berzetiensi ad Csetnekienses deficiunt 1648. Más kérdés már az, hogy vajjon Vaydling (Rimanovi szerint Weindling, majd Weinling, de körülbelől leghelyesebb Weidling) a helv. hitvallást vitte-e be és szilárdította-e meg Berzétén, a mit szerző határozottan állit. Ugyanis az ő utóda *Czeplédi Lőrincz*, a ki egynek vehető a szerző által Markáznak, Rimanovi által pedig Maklárinak nevezett Lőrinczczel, még 1602-ben lutheránusnak említettik és mint ilyen vett részt — Schröter szerint — az ez évben tartott Rozsnói congregatió. A két egyház elválása tehát csakis a XVII. század első felében történhetett meg. A szerző által idézett, különben fáradhatlan buvár, Bartholomeidesz László nem mindenben megbízható.

Az egyház XVII-ik századbeli történetét sem tudta szerző kellőképen tisztába hozni. Valószínű, hogy a szerző által is említett *János Bálint* volt itt a helv. hitv. első igazi lánglelkű apostola a század harmadik évtizedében. Később 1645—1656 között szikszai pap és a szathmár-németi nemzeti zsinat tagja. Ő utána említettnek a berzétei papságban 1660 *Gecsei György*, 1644-ben pataki deák, azután berzétei rektor, végre pap, 1669. szőlős-ardói pap. Az 1665-iki vizitacionalis jegyzőkönyv *Gönczi Tamást* nevezi papnak, az 1668-iki pedig *Ecsedi Jánost*. 1674-ben *Szentgyörgyi Mátyás* elébb rektor Berzétén, azután pap. 1674-ben Pozsonyba idéztetett, de a gályarabságot kikerülte. Utóda *Jabloneczai János*, előbb bejei lelkész átszenvedte már annak minden kínait. Ezek közül csak az utóbbiról van szerzőnek tudomása. Ettől fogva adatai helyreigazításra nem szorúlnak.

Téves azon állítás is, hogy 1695-ben szervezetetett Berzétén a tanítói hivatal, mert az egyidejű a reformatióval, illetőleg a reform-korszaknak iskolák állítására irányuló mozgalmával, mely a XVI-ik század közepére esik. Rektorai gyanánt felhozatnak 1665-ről *Szendrey András*, 1674-ről *Szentgyörgyi Tamás*, 1686-ról *Bátori István*, majd *Fányi János*, 1696-ról *Jabloneczai István*, 1728-ról *Czeplédi Sámuel*. Ide jegyzem őket a szerző által összeállított tanítói névsor kiegészítéséül.

Az egyház papjai és tanítóiról szeretetteljes lélekkel emlékezik szerző. Nem fukarkodik az érdemek elismerésével és kiszínezésével, főleg azokat illetőleg, a kikkel őt 3 évi berzétei papsága alatt sorsa összehozta. Mindenütt látszik lelkének az a derűs sugara, mely maga körül mindent megaranyoz. Hibául hozható fel, hogy a Berzétére menekült lutheránus papokat *Régis*eknek nevezi *Régis*-ok helyett és hogy az egyház nagy papjának *Maklári P. Lajosnak* egy kísérleti, de

épen azért érdekes kis művét a *Konfirmációi Kátét* kifelede. (Megj. Rozsnó 1867).

Figyelemreméltó kor- és művelődéstörténeti adatokat tartalmaz a XVI. fejezet. Nem lehet azonban eléggé gondjaikba ajánlani a monographia-íróknak, hogy a liturgialis feljegyzésekre is vessenek ügyet, mert istenitiszteletünk phasisairól tudomást szerezni, sohasem lehet közönyös reánk nézve, s egyházi szempontból mindenesetre fontosabb, mint a nép külső viseletét szabályozó consistoriális határozatok közlése.

Szerző nem töprengett, mint egykor *Catullus*, hogy: cui dono lepidum novum libellum arido modo pumice expoluit? Megtalálta emberét a berzétei egyház főgondnokában, *Máriássy Barnában*. Kegyeletűl nagy ősei iránt, a kik, mint szintén főgondnokok halhatatlan érdemeket szereztek az egyház vezetése és fentartása körül, 4 táblán nagy fáradsággal összeállította a kiterjedt család genealogiaját. Méltó is erre ez a nevezetes familia, mely mindjárt felkarolta a reformációt, s melynek egyik őse *Markusfalvi Máriássy Zsigmond* — Bod szerint — 1588-ban Wittenbergában tanulja vala az üdvösség útját. Kár, hogy a táblázat csak itt-ott tünteti fel a nevek mellett az évszámokat is, mert így sokat veszít tudományos emberek érdeklődésére is számotartó értékéből.

A munka Rozsnón Kovács Mihály könyvnyomdájában jelent meg, s tiszta jóvedelme a berzétei és rozsnói egyházak javára fordíttatik. Ára nincs följegyezve. Ajánlom ez egyházi monographia-irodalmunkban számottevő művet az érdeklődők figyelmébe.

S. Szabó József.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi törvénykezés.

Második fejezet.

A közigazgatási bírói eljárás.

A) Az eljárás megindítása s a tárgyalás előkészítése.

323. §. A bírói eljárás a 302. §. 2. pontja esetében az esperes jelentése, vagy a megválasztott lelkész, vagy a választó egyház, vagy a választók panasza, más esetekben az érdekelt egyház presbitériumának kérvénye, továbbá a választók valamelyikének, az érdekelt egyházi tisztviselőnek vagy utódainak, vagy az érdekelt egyháztagnak panasza, illetőleg a 302. §. 9. és 12. pontja értelmében hozott határozat ellen, az érdekelt fél által beadott felebbezés folytán indítható meg.

324. §. A tárgyalás a bíróság előtt első fokon szóval történik.

325. §. A tárgyalás és határozatok kihirdetése nyilvános. A bíróság zárt ülésben tanácskozik s hozza meg határozatát.

326. §. A tárgyalás folyama alatt a rend fentartására az elnökség ügyel fel. A rendzavarókat előleges megintés után, ha az sikertelen maradt, a tárgyalási teremből kiutasíthatja. Súlyosabb esetekben az egyházi fegyelmi hatóság alá tartozó személyek ellen a bíróság a fegyelmi eljárás megindítása iránt intézkedik. Az erre vonatkozólag hozott határozat tárgyalási jegyzőkönyvbe veendő, s ellene felebbezésnek helye nincs.

327. §. Választások elleni panaszok s az esperesnek a 302. §. 2. pontja alapján tett jelentése esetében, valamint minden oly esetben, melyben az ügy alapos elbírálása követeli, az érdemleges tárgyalást vizsgálat

előzi meg. De választás elleni panaszok s illetőleg esperesi jelentés esetében is, tárgyalhatja az egyházmegyei bíróság előleges vizsgálat nélkül az ügyet, s érdemlegesen határozhat, ha a választási jegyzőkönyvből oly szabálytalanságok tűnnek ki, a melyek a választási törvény intézkedéseivel nyilvános ellentétben állanak.

328. §. A vizsgálatot az elnökség rendeli el, s annak a helyszínén teljesítésére egy lelkészi s egy világi tagot küld ki. A kiküldöttek, a mennyiben a bíróságnak nem tagjai, a 313. §-ban meghatározott esküt teszik le.

329. §. A vizsgáló küldöttség az érdekelt feleket, különösen a panasztevőket s a panaszlottat meghallgatja; kihallgatja a felek által felhívott tanúkat, kiket vallomásuk valóságára megesketni is jogosítva van, s úgy a felek előadásait, mint a tanuk vallomásait jegyzőkönyvbe vezeti, s az ügyek természete szerint (302. §. 7. pont) a felek kívánatára, vagy a mennyiben a bizottság szükségesnek találja, gazdasági szakértőket is hallgat meg; általában beszerzi az ügy eldöntésére befolyással bíró adatokat s bizonyítékokat, s mindezek jelentése mellett az espereshez beadja.

330. §. Az esperes a tárgyalást megelőzőleg minden esetben gondoskodik, hogy az ügy elbírálásához szükséges hivatalos adatok (díjlevelek, adókievetési táblák, előző évi adókievetési adatok, választási lajstrom, presbiteri határozat stb.) egyházilag hitelesített alakban beszereztesse, s az ügyiratokhoz csatoltassanak.

331. §. A vizsgáló-bizottság jelentésének beérkezése után — és ha vizsgálat tartása nem volt szükséges — a hivatalos adatok beszerzése után az elnökség a tárgyalásra határidőt tűz ki s arra a feleket meghívja. Ha többen volnának a panaszosok, a tárgyalás idejéről a beadványban a panaszlók sorából megnevezett közös meghatalmazott, s ha ilyen megnevezve nincs, az első aláíró értesítendő.

332. §. A tárgyalási határidő akként tűzendő ki, hogy a határnapot kitűző végzés kézbesítése és a tárgyalási határidő közt, a bizonyítékok beszerzésére s a megjelenésre elég idő maradjon.

333. §. A kézbesítés az illetékes egyház lelkészi hivatala útján, kézbesítési ív mellett, vagy esetleg posta útján történik. A kézbesítésről, vagy a kézbesítés akadályáról a lelkész tartozik idejében jelentést tenni.

334. §. Az elnökség az ügy előadásával a tanács bírói tagjai, vagy jegyzői közül előadót bíz meg, kikhez az ügyiratok előleges tanulmányozás végett kiadandók.

B) *Tárgyalás és bizonyítás az első fokú bíróság előtt.*

335. §. A tárgyalás a tényekre és a jog alkalmazására vonatkozó vitákat és a bizonyítást foglalja magában.

336. §. Ha a tárgyalásra kitűzött határidőben az érdekelt és meghívott felek megjelentek, vagy ha azok közül csak egyik is megjelent: a tárgyalás a megjelent felekkel tartandó meg, de a tárgyalás megtartását és a határozathozást a felek meg nem jelenése nem akadályozza.

337. §. A tárgyalást a bíróság elnöke az ügy megnevezésével nyitja meg, azután az előadó az ügyet szóval ismerteti, és a beszerzett bizonyítékokat közli; az előadó ismertetése után, ha a felek megjelentek, a bíróság a feleket hallgatja meg. A feleknek joguk van bizonyítékaikat a tárgyalás alkalmával is előadni. A megjelent tanuk a bíróság előtt kihallgattatnak, és vallomásaik jegyzőkönyvbe vétetnek. Az elnök és bírói tagok jogosítva vannak a felekhez és a tanukhoz annyi

kérdést intézni, a mennyit az ügy állásának felvilágosítására szükségesnek tartanak. A felek is intézhetnek a tanukhoz az elnök útján a tárgyra vonatkozó kérdéseket.

338. §. Ha a tanukat a vizsgáló-bizottság már kihallgatta, a bíróság előtt újabban csak abban az esetben hallgattatnak ki, ha a tanukat a bizonyító fél a bíróság elé állította.

339. §. A bíróság a tanuk vallomása után őket a mennyiben esküre bocsáthatónak találja, megesketi. Ha azonban a tanuk megjelenni, vagy esküt tenni vonakodnának: joga van a bíróságnak, a tanuk kihallgatása, illetőleg megesketése végett, a polgári hatóságot megkeresni.

340. §. Az elnökség, ha a felek személyes meghallgatásától, vagy a tanuk vallomásától, az ügy állásának felderítése tekintetéből sikert vár, elrendelheti, hogy a felek, vagy tanuk személyesen jelenjenek meg a bíróság előtt.

341. §. Ha a bíróság a tárgyalás berekesztése után is szükségesnek látja a bizonyítás pótlását, s a pótlás azonnal nem eszközölhető, a tárgyalást elhalasztja s pótlást rendelhet el; mely esetben megjelöli a pótolni kívánt bizonyítási eszközöket, s azok beszerzésének módját.

342. §. Ha felek közt, a bíróság hatásköréhez és illetékességéhez tartozó ügyben, az egyházi törvényekbe nem ütköző, és a díjlevelet nem csonkító egyezség jön létre, a bíróság az egyességhoz hozzájárul, azt jegyzőkönyvbe vezetteteti, s ez esetben az egyesség az ítélet hatályával bír.

343. §. A tárgyalás folyamáról jegyzőkönyv vezetendő, melyben megnevezendők a bíróság, a tárgyalás ideje és helye, a bírók, a jegyző és a felek, megjelölendő a vitás tárgy s röviden és általánosságban a tárgyalás menete, különösen a bizonyítékok, bejegyzendő a tanuknak a bíróság előtt tett vallomása, a bíróság határozata, esetleg az egyezség és a kihirdetés. A jegyzőkönyvet az elnök és a jegyző írják alá.

344. §. A bíróság a tárgyalás befejezése után, ha az ügyet érdemleges elbírálásra alkalmasnak találja, ítéletet hoz, ellenkező esetben végzéssel határoz. A határozatot a bíróság elnöke a szavazatok általános többsége szerint mondja ki.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Felhívás a t. olvasókhhoz.* A félév végefelé közeledvén, bizodalommal kérjük mindazokat, a kik hátrálékban vannak, tartozásaik szíves kiegyenlítésére, egyúttal pedig előfizetéseik vagy legalább megrendeléseik megújítására. Részünkről ezután is rajta leszünk, hogy a prot. egyház és iskola érdekeinek hűséges szolgálai gyanánt szerepelhessünk s mint a zsinatnak eddig lefolyt két ülésszaka alatt jelentékeny áldozatoktól sem riadtunk vissza a t. közönség gyors és kimerítő tájékoztatása végett, úgy az utolsó ülésszak alatt is igyekezni fogunk — az eddigi díj felemelése nélkül is — következetesen maradni önmagunkhoz. Áldozataink fejében szabad legyen előfizetőinket nagyobb pontosságra s újabb pártfogók gyűjtésére mély tisztelettel kérnünk. A hátrálékok és újabb előfizetési pénzek Pásztor Sámuel,

gimnáziumi tanárhoz, mint Irodalmi Körünk pénztárnokához, legcélszerűbben posta-utalványon küldendők.

Előfizetési összeg félévre 2 frt 50 kr.

Sárospatak, 1892. június 18.

A Sárospataki Lapok szerkesztősége és kiadóhivatala.

— **Választások.** A kecskeméti egyházmegyénél üresedésben volt állásokra beadott szavazati lapokat Nagy-Kőrösön e hó 12-én bontotta fel az e célból összeült küldöttség. Az eredmény a következő: lelkészi főjegyző lett *Benedek László* pándi lelkész; világi jegyző *dr. Kovács Pál* kecskeméti jogakadémiai igazgató; egyházi tanácsbírák *Hegymegi Kiss Kálmán* nagykőrösi képezdei igazgató és *Takács József* ceglédi lelkész. Világi tanácsbírák lettek *Antos István* abonyi nagybirtokos és *Hajdu Sándor* Szolnokmegye alispánja. Ujabb szavazás lesz a 3-ik tanácsbíróra *Somogyi József* szolnoki ügyvéd és *Csizmadi Ferenc* ceglédi mérnök közt. *Visi* lelkészszé *Bartha József* ottani helyettes lelkész választotta meg.

— **A koronázási tornaversenyen,** mely június 11-én, a vallás- és közoktatási miniszter jelenlétében tartott meg a városligetben, 1800 fővárosi növendék vett részt. A legtöbb kitüntetést és érmet az ev. ref. főgimnázium növendékei közül kapták.

— **A debreceni ev. ref. főiskolában** az évről vizsgálatok a következő rendben tartatnak meg: június 15-én kezdődnek a *hittanhallgatók* colloquiumai. Június 17—21-ig tartanak a gimn. I—VII. oszt. vizsgálatai a francia nyelv, gyors írászat és torna kivételével, melyekből jun. 19-ikén tartják meg a vizsgálatot. Június 20-tól kezdve a *jogakadémián* alap- és államvizsgálatokat tartatnak. Az *érettségi vizsga* 24—28-ig; a *teológiai alapvizsga* pedig 27-én s a következő napokon lesz. A *tanítóképzőben* jun. 9—25 van kitűzve a vizsga idejéül.

— **Az érettségi vizsga sárospataki főiskolánkban** folyó hó 14—15-én tartatott meg *Fejes István* főiskolai egyházi alondnok elnöklete alatt *Szöts Farkas* budapesti teológiai tanár, mint kormányképviselő jelenlétében. A vizsga eredménye teljesen kielégítőnek mondható, mert a vizsgára bocsátott ifjak, egy kivételével, mindnyájan éretteknek ítéltettek. A „nem érett” ifjú is csak egy tantárgyból utasítottatott javító vizsgálatra.

— **A prot. tanár-képezde** eszméje nehezen foganszik a királyhágóntúli tanügyi férfiak fejében. Május 30-án Marosvásárhelyt tartott évi — s több tekintetben figyelemre méltó — értekezletükön *Both István* zilahi tanár, „*Felekezetiünk és a tanárképzés*” című értekezésében, a mai középiskolák vallásos nevelésének hanyatlását rendes vallásstanári tanszékek felállításával által véli megszüntethetőnek, a tanárok felekezeti s illetőleg egyházas érzésének ápolására s fejlesztésére pedig elegendőnek tartja, ha a már meglevő egyetemi tanárképzőkkel szerves kapcsolatba hozott teológiai akadémiákon a leendő tanárok egy pár tantárgyat hallgatnak, vallási gyakorlatokat végeznek, internatusi jótéteményben, ösztöndíjban stb. részesülnek, olyanformán, a mint ezt Királyhágóntúli vezér embereink már régebben is tervezgették. Az érdekes tárgy felett megindult vita folyamán aztán határozottan is kifejezték egyesek, hogy külön felekezeti tanárképzésre nincs szükség s mind állami, mind nemzeti szempontból helyesebb, ha a legfelsőbb fokon csak az állam képez tanárokat. A vita eredménye szerint felkéri az értekezlet az egyes ta-

nárkarokat, hogy idevonatkozó megállapodásaikat a jövő gyűlésre adják be. Ugy látszik, hogy a Királyhágóntúli collegák testületileg kívánnak a prot. tanár-képző felállítására ellen demonstrálni. Jól esik megemlítenünk, hogy a Királyhágóntúli ev. ref. tanárok már 19-ik közgyűlésüket tartották s főgondnokok állanak ott a mozgalom élén, a kik buzditó szóval s áldozatokkal is közreműködnek, hogy a tanárok a tanügy iránt való szeretetökben meg ne restüljenek.

— **A „Közpapok Lapja”** már jó ideje vívódott, s majd heteken át nem is jelent meg. Most a szerkesztő a következőleg ad jelt magáról és lapjáról: „Tisztelettel értesítjük olvasóinkat, hogy általunk le nem győzhető akadályok miatt, kénytelenek voltunk lapunkat *ideiglenesen* beszüntetni. Biztos reményünk van azonban arra, hogy működésünket még ez év szeptember elején ismét megkezdhetjük, s épen azért végleges leszámolást nem teszünk, hanem ez időszerint az éves és fél éves fizetéseket jövőre előjegyezzük. Teljes tisztelettel a „Közpapok Lapja” szerkesztő és kiadóhivatala nevében: *Péntek Ferenc*, ev. ref. lelkész.”

— **A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület** által 1892. július 3-án és 4-én Szatmáron tartandó közgyűlés programja. *Július 2-án.* Délután 6 óra 26 perckor megerkezés Debrecen felől. Délután 7 óra 15 perckor megerkezés M.-Sziget felől, elszállásolás. Este fél 9 órakor találkozó a társas kör üvegtermében. *Július 3-án.* Dél előtt 8 órakor állandó bizottsági ülés a városház tanácstermében. Ennek tárgyai: 1. A közgyűlés elé terjesztendő jelentések bemutatása. 1. Az írásban benyújtott indítványok előleges átnézése. 3. Folyó ügyek. Dél előtt 9 órakor közgyűlés a városház dísztermében a következő program szerint: 1. Elnöki megnyitó. 2. Jegyző és pénztárnok jelentése. 3. Számadás vizsgáló-bizottság jelentése. 4. Tanügyi szemle, Kulcsár Endrétől. 5. A nemzeti nevelésről, Dr. Öreg János. 6. A szatmár-németi ev. ref. gimnázium története 1880-tól, Bakcsy Gergely. Délután 2 órakor közebed a nyári szinkörben. Délután 5 órakor gyám- és nyugdíjintézeti közgyűlés, ennek tárgyai: 1. Pénztárnoki jelentés. 2. Számadás vizsgáló-küldöttség jelentése. 3. A bizottság által beterjesztett ügyek tárgyalása. 4. Folyó ügyek, indítványok. *Július 4-én.* Dél előtt 9 órakor a közgyűlés folytatása. Tárgyak: 1. A tisztikar lemondása, tisztujtás. 2. Országos ev. ref. tanár-egyesület ügye, Elek Lajos. 3. A classica philologiai oktatás köréből, Dóczy Imre. 4. Az izom-működés kapcsolata szellemi életünkkel, Dr. Hantz Jenő. 5. Folyó ügyek s indítványok tárgyalása. 6. Szavazatszedő-bizottság jelentése.

— **A balsai ev. ref. egyház,** »orgona alap«-ja javára a szabolesi tiszaparton fekvő Halász erdőben a Tiszamenti dalegylet közreműködésével 1892. június 25-én, dalesélylyel egybekötött zártkörű halász majális rendez. Belépti díj: személyjegy 1 frt, családjegy 2 frt. A rakamazi vasútállomásra déli 12 órakor és este 6 órakor Debrecen-Nyiregyháza felől és délután 4 órakor Szerencs felől érkező vonatokat használó t. vendégek elé küldendő kellőszámu előfogatokról gondoskodva lesz. — Úgy tudjuk, hogy a Tiszántúl kitünőségei élénken érdeklődnek a vallásos buzgóságáról nevezetes kis egyházközség törekvése iránt.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola évről-ünnepélyének műsorozata.** 1. »Magyar-Király induló«. Huber Károlytól. Előadja a főisk. ifjúsági énekkar. 2. Komoly szavalt. Bajusz Józseftől. 3. »Ständchen«, Schubert F.-tól. Zenekarra alkalmazta: Pásztor Sámuel. Előadja: a főisk. ifj. zenekar. 4. Komoly szavalt. Eperjesy Lajostól. 5. »Dalbokréta«. Székács Gyulától. Előadja: az ifj. énekkar. 6. »Népdalok«. Zenekarra alkalmazta Pásztor S. Előadja: az ifj. zenekar. 7. Komoly szavalt. Juhász Lászlótól. 8. »Nagy szózat«. Mester Károlytól. Előadja: az ifj. énekkar. 9. »Vig szavalt«. Kérészy Árpádtól. 10. »Hóphely« (Polka) Hof-fér Károlytól. Előadja: az ifjúsági zenekar.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A mi sérelmeink.« *Kovács Károly.* — »Az új országos közoktatási tanács s ügyrendjének 45-ik szakasza.« *B.* — »A magyar ref. énektűgy s a francia dallamok.« *Farkas Lajos.* — »A sárospataki főiskola évszázó vizsgálatai s ünnepelei.« — »A magyar szépirodalom története.« *i+r.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

A mi sérelmeink.

Magna pars vitae praeterit male agentibus, major nihil agentibus, tota aliud agentibus,“ mondja Seneca, s ha e megjegyzése az emberiségről érvényes volt az ő korában, manapság hatalmasan kezd érvényesülni ref. egyházunk kebelében is. Előttünk fekszik a történet, a lux veritatis, vitae magistra; előttünk, szemünk láttára folynak az események, nem tanulmányoztuk, nem vonjuk le a következményeket; kényelmesebbnek találjuk tekintélyek által elejtett jelszavakat vezérfonálul elfogadni s azok után indulni. Egyházszervezetünk, a mint az idők folyamán kifejtett, a zsinat-presbiteri rendszerre lett fektetve, s mint ilyen vezettetett be a 10 év előtt meghozott s szentesített törvénykönyvünkbe. E rendszer mellett a nép, az egyházközség választja szabadon a presbiteriumot, a presbiteriumok a kormányzó hatóságok s a törvényhozás — zsinat — tagjait, tehát minden hatóság a presbiteriumok útján a néptől veszi erejét, támasztát, hatalmát. A közügyek nyilvánosan, a közönség szeme láttára s hozzájárulásával intéztetnek. S ma 10 év múlva uralkodóvá kezd lenni a jelszó: egyházszervezetünknek alkalmazkodni kell az állam szervezetéhez; pedig érezhetnők, hogy a légkör, melyben élünk, telítve van a pókhálószerűleg szövődő centralizatio fullasztó miazmájával.

Hogy tájékozódhassunk, nézzük: miként fejlődött az állam-szervezet hazánkban századok lefolyta alatt s mivé alakult át korunkban.

A mint volt: az ország kormányzatát három kormányzó kezelte felelősség nélkül, a k. Helytartó-Tanács, a kir. kincstár és a Bécsben székelő k. udvari kancellária, ez utóbbi egyszersmind semmitő-széki minőségben; az igazságszolgáltatás felsőbb fokon az 1723-ban kétféle Királyi Ítélo-Táblára és Hétszemélyes Táblára felosztott k. Kuria mind kinevezett tagokkal. Alsóbb fokon úgy a közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás a vármegyék hatósága alá tartozott, s a végett évenként több gyűléseket tartottak, azokon minden előfordult köz- és magán-ügyek, nem különben felső rendelekek felett tanácskoztak s határoztak, a törvénybe ütközőket félretették, a szükségesnek mutató törvények iránt indítványt tettek s a közérdekre vonatkozó határozataikat pártolás végett a testvér-vármegyékkel közölték, három évről három évre tisztviselőket választottak,

azok felett ellenőrzést és fegyelmet az esetleges kárterítésig gyakoroltak, országgyűlésre követeket választottak, azokat utasítással látták el, az ahoz nem alkalmazkodókat visszahívták. Ily úton két lényeges dolog lett elérve; a közbizalomra érdemetlen tisztviselőtől a közönség könnyen menekült, s a törvény a közvéleményből keletkezett. Igaz, hogy a közgyűlés tagjai e század három első tizedében csak nemesek lehettek, de a negyvenes években a nemesi jogok a tudomány és művészet felkentjeire, sőt a községek érdekesebb bíráira is kiterjesztettek, s midőn az alkotmány sáncái közé az összes nép bevétezt, az abból összehívott, de számánál fogva tanácskozni képtelen ös gyűlés e jogát bizottságra bízta, abba a megyék összes értelmisége, minden kifogástalan jellemű megyei lakos vagyoni tekintet nélkül bevásáztatott.

A mint ma van, az ország kormánya az országgyűlési, többségben levő párt tagjai közül kinevezett minisztérium kezeibe van helyezve s az felelős, de felelete felett a többség határoz; mivel a képviselőket a kerületek — melyekre a vármegyék felosztattak — választják utasítás nélkül, s azok nem kötelesek küldöik véleményéhez alkalmazkodni, ezer módja van a kormánynak többséget csinálni; az igazságszolgáltatás a vármegyék hatósága alól kivételt s kinevezett bírák kezeibe tétetett le, a kiknek visszaélései ellen lehet ugyan fegyelmi panaszt emelni, de annak eredménye legjobb esetben is áthelyezés, esetleg megbírságolás, pedig fel vannak jogosítva fegyveres erővel rendelkezni. A vármegyék közgyűlést ugyan tarthatnak, de a gyűlési tagok száma, a Filep Lajos korabeli francia virilis intézmény alkalmazása mellett, meg van határozva; az adó, tehát a birtok a mérvadó, nem a tudomány s nem a jellem, s a tanácskozás igen szűk körre van szorítva, a lényegesebbek feletti intézkedés joga egy felelősséggel nem köteles közigazgatási bizottságnak van átadva, a közigazgatási tisztviselőket még választja, de már hat évre s oly kijelölés mellett, melynél a főispán akaratát biztosítva van. A mily kevés érdekűek a tanácskozás tárgyai, oly csekély az érdeklődés.

Hát kérdem: mikor kell a mi presbiteri szervezetünknek az állam ezen szervezetéhez alkalmazkodni? Nem mondhatnók-e el boldogult Ferenc császár és királylyal „totus mundus politisat et abjectis antiquis suis constitutionibus novas illosurias quaerit.“ És mi meggyünk,

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

rohanunk a jelszó után; van engedelmes zsinati többségünk, van közigazgatási bíróságunk ad captam közigazgatási bizottság, le vannak szállítva a gyűlési tanácskozások tárgyai, megvan téve az első lépés a képviseleti rendszer, a választók véleményétől független képviselet felé; van a hatalomra támaszkodható polgári és fenyítő bíróságunk, polgári és fenyítő eljárás, sőt több van — miután köztörvény szerint a tolvajok és rablók stb. elleni fenyítő eljárásoknál is be van e néven hozva — van vádhatóság; s hogy az önkény kapuja nyitva legyen a tárgyalási jegyzőkönyvet csak az elnök és jegyző írja alá. — Ha így haladunk, lesz zsinati többségből központi hatóság nagy fizetéssel, budgettel, bűrókkal s buzgóság helyett kényszerrel.

Vérrel kivívt békekötések s az azokon alapúlt 179°/₁-iki 26. t.-c. biztosították önkormányzatunkat, biztosították tanintézetek állíthatását, csak a suprema inspectio s a tanrendszer megállapításának jogát hagyták fel az államnak; ezen jogunkat 1848-ig az állam minden beavatkozása nélkül gyakoroltuk, azt még az abszolút hatalom is respectálta, akadémiáink jogvégzett növénydekei, előjáróiktól kapott bizonylataik mellett, feltétlenül eresztettek ügyvédi vizsgára. S az új alkotmányos korszakban, midőn hitfeleink számosabban viselnek nagyobb hivatalokat, iskoláink nyilvánossága a kormány engedélyétől feltételeztetik, a kormány határozza meg a tantárgyakat, azoknak beosztását, terjedelmét s még a tanerők számát is; s ha ezek fogyanatosítása erőnköt haladja és segélyét igénybe vesszük, azt csak önkormányzatunk áruba bocsátása mellett adja; vizsgáinkon államrendőri kémkedést gyakorol, ellenőrzési jogunk korlátozása mellett s kilátásba helyezi, hogy ha népiskoláink, egyszersmind isteni tiszteletünk lényeges részének, az éneklésnek vezetésére is hivatott tanítóit 50 frt segélyben részesítendi, azok felett többé teljes joggal nem rendelkezhetünk. S mit mondanak erre a Mózesek és Próféták? „Nem képezhetünk államot az államban, számunkra külön törvény nem alkottathatik.“ S ennyire erőt vett rajtunk az alkalmazkodás betegsége, hogy ez megnyugt bennünket! Pedig ha fel van is tartva az állam részére a suprema inspectio, az állam rendőri beavatkozásának kell lenni módozatának, határának. Általánosak a gonosztevők ellen hozott törvények is, még sem alkalmaztatnak az állam polgáira különbség és ok nélkül. Mi sem államot az államban képezni, sem kiváltságos törvényt nem kívánunk; hanem ha ezen kémkedés az állam biztonsága tekintetéből intéztetik, akkor az reánk nézve sértő, lealázó. Ügykezelésünk, vizsgáink nyilvánosak, tanácstermeink mindenki előtt nyitvák, államellenes tanokat nem hirdetünk, bátran hivatkozhatunk reá, hogy még akkor is, mikor létezésünkért vérünket ontottuk, az az állam s magyar nemzet szabadságáért és függetlenségeért is patakozott; a békekötések, melyek vallásunk szabadságát, önkormányzatunkat biztosítják, biztosítják egyszersmind a magyar állam szabadságát, függetlenségét s az a törvényhozás, mely törvénykönyvébe igtatta a 26-ik t.-cikket, oda igtatta a XII-iket is.

Ha pedig a tanítás menetének, a növendékek előhaladásának, a tanárok szorgalmának ellenőrzése végett gyakorolták, akkor egyáltalában felesleges és szükségtelen, az állam meghatározhatja a tanrendszert, a tantárgyakat, a tanítás eredményének mértékét, kezében tartja a képesítés mérlegét, saját érdekünk követeli, hogy növendékeink azon mérlegnek megfelelőkké képeztesse, s tanintézeteinkből az állam beavatkozása nélkül is kerültek ki oly államférfiak, ügyvédek, bírák, mint az állam intézeteiből.

Az állam az egész nemzet erejével állíthat s ha kultur-állam akar lenni, köteles is állítani a tudomány és művelődés minden követelményeinek megfelelő, tehát példány-tanintézetet, azt minden lehető kellékekkel és tanerőkkel elláthatja, az abban elérhető eredmény után mérlegelheti az egyéb tanintézetek növendékeinek képességét: de ha azt követeli, hogy minden tanintézetet felállító s fentartó testület oly helyiségekkel, oly eszközökkel, annyi s oly tanerőkkel lássa el intézeteit, akkor lehetetlenné téve azoknak intézetek fentartását, monopolumot csinál a művelődésből, lehetetlenné teszi a tudomány szabad fejlődését, elzárja annak terén a nemes versenyt, egy irányba akarja terelni a növendékek gondolkodását. És mi vastag nyakú, vaskalapos, véres szájú kálvinisták tűrünk, hallgatunk és alkalmazkodunk, mintha az alkalomszerű meghunyászkodás lehetne igazi mérlege hazafiságunknak.

Vannak, kik a képviselőház által proklamált vallás szabadságot a szabadelvűség diadalának tekintik, ám legyen nekik hitők szerint, azonban ha nem felejtjük, hogy a vallás-kérdést a kath. klérus és szatellesei által az 1868. évi LIII. törvény megdöntésére irányzott törekvése idézte elő, ha nem feledjük, kik pártolták Irányi indítványát, magából a tényállásból következtethetjük annak őszinteségét. A történet — bár kuriozumkép — feljegyezte, hogy a hajdani híres barsi követnek, Balogh Jánosnak hasonló nevű atyja midőn látta, hogy egy indítványa arról az oldalról nyert pártolást, a honnan az ellenkezőt várta, a pártolásból veszélyt következtetve hazájára nézve, visszavonta azt. „Szabad vallás a szabad államban“ szépen hangzik, de csak ott foghat helyet, a hol a vallásfelekezetek egyenlő terepen állanak. Hazánkban az nem jelent egyebet, mint azt, hogy szabad a vásár t. i. a lélek-vásár, pedig a vásár csak annak használ, a ki pénzzel és — minek is nevezzem — talán ravaszsággal járja, de nekünk se pénzünk, se hajlamunk az üzlethez; nem jelent egyebet, mint azt, hogy szabad a reversális, szabad az elkereszteselés pápistának, kálvinistának, lutheranusnak stb.; nem jelent egyebet, mint azt, hogy reversális, elkereszteselés, amely ma bűn, holnap már erény-számba megy; nem jelent egyebet, mint feladását mind ama vívmánynak, mit a valódi szabadelvűség több mint félszázad alatt kiküzdött.

Ideje lenne immár, hogy saját szemünkkel lássunk, saját agyunkkal gondolkozzunk. Hiszen ha körültekintünk magunk körül, sajnosan kell tapasztalnunk, hogy az alkalmazkodás nem szolgál előnyünkre. Míg évekket ezeltől a közvélemény mellettünk állott — hisz ez teremtette meg az 1868. LIII-at, már ma kezd ellenünk fordulni; évek előtt még hirdette a sajtó, hogy a művelődés előmozdítása s a szabadság-szeretet ápolása által tekintélyes állást vívtunk ki a nemzet közvéleményében, már a jelen zsinat alatt gúnyosan jegyezte meg, hogy iskolaügyünkkel zátonyra kerültünk, mert törvénykönyvünkbe beigtattuk ugyan, hogy az iskolák egyházunk testéhez tartoznak, rendezését mégis a kormánykegyétől függesztettük fel. Ha gr. Széchényi elmondhatta „elvész az én népem a kevélység miatt“, mi is elmondhatjuk, hogy elvész a protestantizmus az alkalmazkodás miatt, addig alkalmazkodunk, míg arra ébredünk fel, hogy se autonomia, se protestantizmus.

Ideje, hogy tisztáztassék állam és vallás közti helyzetünk. S miután történelmileg beigazolt tény, hogy vallás nélkül semmi kormányforma, semmi bár legszigorúbb törvény, semmi bár legélesebb szaglász rendőrség, nem képes államban a társadalmi rendet feltartani, tehát hogy a vallás társadalmi életkellék, minek utánna a vallás, bármí alakba legyen is az emberek

különböző felfogása szerint öltöztetve, ha egyszer a társadalmi rend fentartását előmozdítja, szolgálatot tesz ezzel az államnak s így az államtól viszonyszolgálatot érdemel ki; minekutánna végre a vallás társulás útján, az egy véleményben lévők társaságában, felekezetében tartathatik fel s ápolthathatik, s a társulat fentartása az érdekeltek terheltetésével jár: azon alternatíva áll elő, hogy annak a társulatnak, felekezetnek a terheit vagy maguk a tagok, vagy az állam, vagy megosztva viseljék, ennek igazsága elől kitérni nem lehet; de hogy az állam egy felekezetet minden szükségleteiben dúsan ellásson, a másiktól csak több-több szolgálatot követeljen s vagy egészen magára hagyja, vagy csak alamiznaszerűleg segítse s azt is önkormányzata árán, az se a felekezet önérzetével, se az állam méltóságával, se az igazság és méltányossággal össze nem fér. Negyedfél millió protestáns, az állam lakosságának majd egy negyedrésze, a magyar nemzetiség magköve, önlealacsonyítása nélkül alamizsnát nem fogadhat el. Több mint háromszázad áll mellettünk tanúságul, hogy mi mint vallásfelekezet az államnak majdnem örökön haladó szolgálatot teljesítettünk, kulturális feladatának egy nagy részét mi végezzük, mint polgárok egyenlő terhet viselünk az állam legdúsabban adományozott felekezet tagjaival, nekünk tehát aránylagos javadalmaztatáshoz kell igényünknek lenni.

Kovács Károly.

ISKOLAI ÜGY.

Az új országos közoktatási tanács s ügyrendjének 45-ik szakasza.

Az országos közoktatási tanács hazai tanügyünk fejlesztésénél fontos szerepre van hivatva. Ez az a tudományos testület, mely „szabályzata” szerint a vallás- és közoktatási miniszternek szakszerű elbírálást igénylő kérdésekben véleményeket ad s javaslatokat készít és hogy e feladatát sikeresen megoldhassa, éber szemmel kíséri az országos közoktatás állapotát és szükségleteit s az oktatás tudományos és methodikus részei felett való felügyeletben cselekvőleg is részt vesz. Szemmel tartja a tanítók és tanárok képzése és képesítése módját, figyelemmel kíséri a tanintézetek szellemi munkásságát, valamint a külföldi tanügyi mozgalmakat is. Véleményének kikérése nélkül iskolai törvényjavaslat, tanterv, rendtartási és fegyelmi szabályzat nem születhetik meg. Elébe kell terjesztetni a tanító, — illetőleg tanár-képesítő vizsgálatokról szóló mindenféle jegyzőkönyvet és ügyíratot, valamint a főigazgatók, tanfelügyelők, a tanítóképző intézetek és felsőbb leányiskolák igazgatóinak zárójelentéseit s az érettségi vizsgálatok íráit. Ezeken felül feladata még a tankönyvek és tanszerek megbírása is.

Ez a tekintélyes tanügyi testület, mint több évi működéséből kitűnt, nem volt képes kellőleg megoldani az eléje tűzött nagy feladatot. A tantervek, utasítások és rendtartások gyakori változtatásai, valamint a tanács ajánlatára tett másnemű be nem vált intézkedések és a tankönyvek bírálatánál tapasztalható visszaélések is arról győzték meg nem csak a tanügy iránt érdeklődő nagy közönséget, hanem az illetékes tanügyi férfiakat és köröket is, hogy az országos közoktatási tanácson javítani, újítani kell. Egyik legfőbb bajnak tartották azt, hogy noha a tanács kiválóan közép- és népiskolai ügyekkel foglalkozott, mégis tagjai majdnem kizárólag olyan tanférfiak voltak, a kik a közép- és népiskolák belső életét, bajait, szükségait kellőleg nem ismerték s a tankönyvek bírálatát

igen sokszor nem illetékes, vagy közletről érdekelt egyének eszközölték. Ennek lehet tulajdonítani, hogy a miniszteri tantervnek most egyik, majd másik része felett tartanak még ma is keményen hangzó ítéletet; ennek, hogy tanárképzésünk s tanár-vizsgálatunk módja annyi alapos kritikának van kitéve. Ez az oka, hogy a miniszter által a tanács ajánlatára engedélyezett könyvek ügye nem csak egyes tanügyi körökben, hanem még az országgyűlésen is szóba került és szükség volt arra, hogy itt hívják fel a tankönyvek lelkiismeretesebb megbíráására a miniszter figyelmét. Hiszen jól emlékezhetünk még reá, hogy pár évvel ezelőtt a tankönyv-bírálatok legnagyobb része a titkár tollából került ki s volt eset arra is, hogy a bírálattal megbízott tudós férfiú albírálonak adta ki a hozzá küldött könyvet.

Az ilyen tapasztalatok után a mindinkább erősödő közvélemény hangosan követelte, hogy a közoktatási tanács újra szerveztessék s tagjai sorába a középiskolák tanárai közül és a néptanítók köréből is többen vétessenek fel. Követelte, hogy az iskolai tankönyvek bírálatára legalább is két szakember kéressék fel s ezeknek legalább egyike gyakorló középiskolai tanár, illetőleg néptanító legyen. Kívánta, hogy a tanács bírálati kinyomattassanak időnként, s külön füzetekben közrebocsáttassanak, hogy azokból a tankönyvírók s általában a tanügy iránt érdeklődők is okúlhassanak, és a bírálatokban esetleg felvetett eszmék tisztázásához is hozzájárulhassanak. Végre maga a vallás- és közoktatási miniszter is belátta, hogy tanácsadó-testülete beteges szervezetű, mely a kívánt munka teljesítésére nem képes s épen azért 1890. december végén a régi szervezetű tanácsot feloszlatta s a mult év elején az ő felsége által is jóváhagyott szervezési szabályzat szerint új közoktatási tanácsot alakított, mely az elnökökön, a két előadón és a titkáron kívül, 30 tagból áll. A tagok kinevezésénél figyelemmel volt a miniszter arra az erősen hangoztatott s jogos kívánságra, hogy a különböző tudományszakok és iskolanemek a tanácsban teljesen képviselve legyenek és pedig különösen a gyakorlati tanítás terén működő egyének által. Helyes az az intézkedés is, hogy a tankönyvek tárgyilagossága és lehető gyors megbírása végett az ország különböző jellegű és fokú iskoláinak gyakorlati tanerői közül úgynevezett „külső bírálók”-at is nevezett ki, valamint az is, hogy az új könyvek, megbírálas végett két bírálónak adatnak ki, de a két bíráló lehetőleg olyanok közül választandó, a kik a megbírálandó művel azonos tárgyú művet nem írtak s legalább az egyiknek mindenesetre az illető iskolai fokozaton működő gyakorlati tanférfiúnak kell lennie.

Egy új intézkedést is vett fel a miniszter a szabályzatba s ez az, hogy a tanács tagjai közül a miniszter egyeseket a különböző fokú tanintézetek meglátogatására évenként felhatalmaz és kiküld, — a mint a szabályzat mondja — oly célból, hogy „a tanács tagjai az iskolai állapotokat személyesen megismerhessék s a helyszínén szerzett tapasztalataikat a közoktatási tanács kebelében kifejtendő munkásságuk közben hasznosíthassák.” Ezen intézkedésre ugyan az új „ügyrend” szerint valami nagy szükség nem igen lehet, mert hiszen a tanintézeteket részint a tanfelügyelők, részint a tankerületi főigazgatók, mint a miniszter teljhatalmú megbízottai, utasításaik szerint minden éven kötelesek meglátogatni s ezeknek hivatalos jelentései csakugyan a közoktatási tanács elé kerülnek. Többféle felügyelő és figyelő kiküldetésének igen gyakran az lehet aztán a következménye, hogy egy és ugyanazon tanintézet állapotáról épen ellentétes vagy legalább nagyon eltérő vélemények kerülhetnek a tanács, illetőleg a miniszter elé.

Az országos közoktatási tanács új szervezetében lényeges módosításon és lehet mondani, hogy javításon is ment át, s hiszszük, hogy a réginél több eredményt is fog felmutatni, ha a szabályzatokhoz szigorúan ragaszkodik. Másfélévi működéséről még igen kevés jutott köztudomásra, mert ügyrendjének 15. §-a szerint „az ülésein lefolyt tárgyalások és hozott határozatok bizalmas jellegűeknek tekintendők és csupán az elnökek esetről-esetre kikérendő engedélyével hozhatók nyilvánosságra,“ mintha bizony a tanügy érdekében készített tervek és tanácskozások legalább is valami fontosabb hadügyi terv készítésével volnának azonosak. Legtöbbet a miniszter évi jelentéséből tudhatunk meg ennek a jól elzárt ajtókat megett tanácskozó testületnek munkálkodásáról, de a legközelebbi jelentés még csak a megalakításról emlékezik meg.

Örülnénk rajta, ha csalódnánk, de mi némi kételkedéssel tekintünk az új tanács működése elé. Félünk, hogy különösen a tankönyvek engedélyezése körül felmerült panaszokat nem lesz képes teljesen megszüntetni. És bennünk ezt a kételkedést részint egyes előttünk ismeretes bírálati esetek, részint a tanács új ügyrendjének egy feltűnő szakasza támasztotta. Tudunk esetet, hogy az újonnan alkotott tanács egy olyan mű második kiadását, melynek első kiadása a minisztérium által a középiskolák használatára engedélyeztetett, *egyetlen bíráló véleménye alapján* az általános használatból kizárta, noha a bíráló véleménye szerint is az az első kiadásnál nem rosszabb, hanem határozottan jobb volt. Ez esetben a tanács még azt sem tartotta szükségesnek, hogy a régi és új bíráló eltérő véleménye miatt a művet még egy másik bírálónak is átadta volna átnézés és véleményadás végett, ha másért nem, legalább a régebbi bíráló esetleges rehabilitálása céljából. Ha jól tudjuk, ilyen értelemben történt felszólalás az országgyűlés tanügyi bizottságának egyik ülésén is és jogosan, mert egy már előbb engedélyezett mű felett egyetlen egy bíráló véleménye alapján a rosszaló ítéletet kimondani éppen nem helyes, mert emberi gyarlóságunknál fogva nagyon könnyen tévedhetünk s egy bizonyos dolog felett alkotott véleményünk a másokétól nemcsak teljesen eltérő, hanem hibás is lehet. A közoktatási tanács régebbi ítéleteiből tudnánk példát hozni fel arra is, hogy a bíráló a műből bizonyos tananyag kihagyását követelte, mert véleménye szerint az abban teljesen felesleges volt, s ugyan ezen mű következő kiadását pedig a bíráló ítélete alapján a tanács alig tartotta engedélyezhetőnek, még pedig azért, mert kimaradt belőle az, a mit az előbbi kiadásból éppen a közoktatási tanács kihagyatni kívánt.

Hogy a tankönyvek bírálatánál felmerült s igen gyakran alapos panaszokat az újonnan szervezett közoktatási tanács sem igen lesz képes teljesen megszüntetni, azt éppen a tanács új ügyrendjének egyik feltűnő szakaszából merjük következtetni. Ez a szakasz a 45-ik, melyben elég van ugyan téve annak a régi kívánságnak, hogy a bírálatok másolatai a bírálók nevével együtt küldessenek meg a tankönyvíróknak, illetőleg azok jogutódainak; de ugyanezen szakaszban ki van mondva az is, hogy „*azzal a figyelmeztetéssel, hogy a bírálat az érdekeltnek kizárólag magánhasználatra szolgál és sajtó útján bármilyen célból való közlése tilos.*“ Ez a felelet arra a sokszor hangoztatott óhajra, hogy a közoktatási tanács által az egyes tankönyvekre készített bírálatok legalább bő kivonatban nyomtatásban is közöltesse, hogy azokból nemcsak magok a szerzők, hanem mások is okúlhassanak s legalább némi fogalmat szerezhessenek arról, hogy miket követel legfőbb tanügyi testületünk a különböző iskolák számára készítendő jó tankönyvektől.

Ez a szakasz határozottan megtiltotta tehát a közok-

tatási tanács bírálatának a sajtó útján közlését. Megtiltja még akkor is, ha talán ezzel egy igazán elismert jószágú tankönyv nagyobb elterjedését lehetne előmozdítani. Valóságos szájkosár ez a szerzőkre nézve, mert lehetetlenné teszi, hogy *nyomtatásban megjelent* műveiknek esetleg elfogult vagy rosszakarató bírálatait megcáfolhassák. Különösen sértő ez olyan írókkal szemben, a kiknek tankönyvei már előbb engedélyezve voltak s később talán egy nagyon is kifogásolható bírálat alapján az engedélyezett művek sorából kitöröltetnek, mert ezeknek meg van tiltva, hogy a bíráló igazságtalan eljárását nyilvánosan is bebizonyíthassák. Ez a szakasz mindenesetre jó védelmet nyújt a közoktatási tanács tagjainak, de nem hiszszük, hogy tankönyvíródalmunk fejlődésének gátul ne szolgálna s éppen azért hiszszük, hogy a tanács új ügyrendjében nem fog hosszú ideig megmaradni. B.

TÁRCZA.

A magyar ref. énekügy s a francia dallamok.

Mióta énekes-könyvünk reformjának régen vajudó ügye a közelmúltban ismét napirendre került, sokan, sokféle módon igyekeztek azt megvilágítani. Egyházi s iskolai lapjainkban egymást érték a sok jóakarattól, vérmes reményektől áthatott, itt-ott ellenszenvtől sugalt cikkek, telve tanácscsal, megvalósításra váró szép eszmékkel, enyhe és szigorú kritikákkal vegyest. Azonban, ha e sok kritikával telt cikkeken most, midőn a zsinat előtérbe lépett ügye leszorítá e reformkérdést a közvélemény napirendjéről, végigtekintünk, lehetetlen bennök bizonyos egyoldalúságot észre nem vennünk; azt nevezetesen, hogy e kritikák kizárólag a kérdés szövege, vagy költészeti oldalával foglalkoznak, mintha bizony egyedül ez szorúlna a kritikára. Jól tudja kiki, hogy nem egyedül, hogy van az éremnek egy másik, és pedig nem kevésbé lényeges oldala, melyet — ha teljes munkát akarunk végezni — figyelmen kívül hagynunk nem szabad. Ez pedig a *zenészet* oldal. Miért nem szólanak hát hozzá a hivatalosak? Talán oly fényesnek találják azt, hogy felesleges reá több fényt vesztegetni; avagy nincsenek a magyar prot. egyháznak zenéhez értő emberei, kik érdemesnek tartván egyházi éneklésünket figyelembe venni, egy-két irányadó eszme papírra tételével igyekeznének a régen vajudó ügyet a tőkély felé vinni? Én nem hiszem egyiket sem. Csak azt látom és tapasztalom, hogy az „előmunkálatok“ zenei szempontból sem felelnek meg a mai műízlés követelményeinek, s azt, hogy zenészeink nagy része — tudja Isten miért — közönyös a kérdés iránt.

Pedig hát nem lehet mondani, hogy a szent poeták is közönyösek volnának; bizonyosság erre az „előmunkálatok“ öt füzete. Ők írják a szöveget a legjobb akarat-tal, várják, lesik a pillanatot, midőn az ihlet megengedi, hogy Dávid hárfáját kezdőbe vegyék. A kész költeményre fel is hangzik a kritika, de sem szerző, sem kritikus nem bizonyos, hogy a költemény, mint *ének* megfelel-e a zenészet kívánalmának is egyszersmind. A költő a kritikusra bízta az ítéletet, mivel maga zenével nem foglalkozik; a kritikus pedig ugyanazon okból elmellőzi azt.

Ily viszonyok között természetesen egy harmadiknak, a zenészeknek kellene közbelépniük, s megjelölven a követendő elveket, igyekeznének a hibákat kijavítani. Tenniük kellene pedig ezt annnyal inkább, mert hiszen maguk az énekköltők kérik ezt magán úton és nyilván-

vánosan egyaránt. Várják is a feleletet, de eddigelé — leszámítva Kálmán Farkasnak a „Prot. Egyház és Iskolai Lap” 1882—3. évi folyamaiban megjelent, a kérdést érintő cikkeit — nyilvánosan tudommal nem kaptak.

E mindenesetre sajnálatra méltó körülmény indít arra, hogy az ügy tisztázása érdekében, saját tapasztalataim és meggyőződéseim alapján egyet-mást elmondjak; és pedig nem úgy, mint ama várva-várt hivatalos tekintély, kinek szavai feltétlenül idvezítőek, hanem csupán privátim, ének-ügyünk iránti érdeklődésből.

„Az énekes-könyvi előmunkálatok” zenészeti szempontból való bírálatát — ha szerkesztő úr megengedi — egy későbbi alkalommal szándékoznám e Lapok hasábjain bemutatni; és pedig azért, mert szükségét érzem egyes dolgok előrebocsátásának. Most csak annyit mondok, hogy az „előmunkálatok” jó nagy része nem felel meg a zenészeti kívánalmaknak.

Ezt ily általánosságban, az indokolás mellőzésével mondta is már egyik-másik bíráló: különösen a *zenei rithmust* hallom sokat emlegetni, mint olyat, mely kifogás alá esik; de hogy valaki e kérdés mélyére hatolva s az okokat fürkészve mondott volna határozott, irányadó véleményt, ezt nem olvastam.

Általános okúl szokták felhozni, hogy poetáink nagy része a zenében járatlan levén, nem képes a már meglevő *dallamhoz* s annak természetéhez mindenben megfelelő szöveget írni. Magam részéről a mentséget elfogadom. Mert hát a kérdés megoldása így mindenesetre nehezebb, mint megfordítva. Míg ugyanis amott a kótával telt papír olyan terra incognita, melyen a laikus poeta legjobb esetben is csak kísérletez; emitt a műértő zenész áttanulmányozhatja a zenésítendő költemény tárgyát, szellemét, technikáját általa hangulatba ejtetik s úgy ír hozzá megfelelő zenét.

A baj csak az, hogy nekünk az előbbi módot kell választanunk, akár akarjuk akár nem; vagyis meglevő dallamokhoz kell szöveget írunk; de hogyan és mely zenészeti elvek szemelött tartásával? Ebben a tekintetben a „Programm” szűkmarkú szavai sem nyújtanak kielégítő választ a poetáknak. Nyugodjanak meg azért poetáink; a zenészeti fogyatkozásokért az ítélet nem egészen önököt terheli. Igaz ugyan, hogy jóakarattal s ügybuzgalommal sok mindent meg lehet tenni, de mégis vannak dolgok, hol a jóakarat még magában nem elég. Így van ez az ének-ügynél is, és pedig nemcsak napjainkban, hanem attól kezdve, mióta Jubál megfujta az első trombitát.

Ne gondolja senki, hogy azok a szép csengő-bongó énekek, zenés misék és a jó ég tudja mik, melyekkel most büszkélkednek róm. kath. atyánkfiai, csak úgy, Isten különös kegyelméből cseppentek be a katolikus templomokba. Nagy árt fizettek ám azért a művészetért az első keresztyének. Énekeltek egykor ők is közösen, mint mi; énekeik telve voltak hibákkal, ízléstelenségekkel, mint a miéink. Az egyház vezetői akkor is gondolkoztak e csomó megoldásán, mint a mieink, s végre meg is oldották azt, de már nem úgy, a hogyan nekünk kell megoldanunk. A megoldás pedig olyan formán történt, mint az a bizonyos gordiusi csomóé volt. Ha nem énekel a nép ízléssel, lélekemelőleg, hát hallgasson s ne énekeljen sehogysem. És aztán lett magas szárnyalású művészet, lélekemelő misék és oratoriumok; de a műélvezetnek ára a nép egyéni szabadsága, az isteni tisztetben való szereplési jogának erőszakos elvétele, a papuralom teljes érvényre emelése s az egyházi zene színpadias elvilágiasodása lett.*

Farkas Lajos.

* A gyülekezeti éneklésből már a 3-ik században kitiltatik a nép; a tilalom először csak a nőket érte (1 Kor. XIV. 34. vers alapján), majd a laodiceai zsinaton a férfiakat is, mivel ízléstelenül énekeltek. I. Ger-

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki főiskola évváró vizsgálatai s ünnepélyei.

Volt egy rövid időszak — nem is olyan régen — amelyben a sárospataki főiskola évváró vizsgálatai iránt miért, miért nem? igen megfogyatkozott a nagy közönség érdeklődése s a régi, hírneves examenekhez szokott emberek aggódva gondoltak a jövőre, ha valami kedvező fordulat hamarosan be nem következik. Az okok keresése helyett örömmel jegyezzük fel, hogy — a külső jelek után indulva — a forduló pont már elérkezett. A sárospataki főiskola vagy főiskolai ifjúság minden nyilvános ténye iránt — legyen az táncestély, színi előadás, torna-verseny, hazafias ünnepély stb. — ma már egyre nagyobb közönség érdeklődik s a „szegények iskolája” körül nem restellenek az előkelőbb családok fi- és nő tagjai sem forgolódni, a mely változásért — ha jól ítélünk — az igazgató-tanácsot, ennek kivált világi elemét illeti meg az elismerés, a mely ha jól fogja fel és odaadással végzi ezentúl is missióját, itt a kedvező változás fokozódni fog s oltáraink pislogó tűzét a jótékony áramlat lángokká növelheti.

Két kiválóbb s a nagy közönség által is kedvelt mozzanata van a sárospataki főiskola évváró vizsgálatainak. Egyik a gimnáziumi ifjak ének- és torna-vizsgálata, másik az u. n. évváró ünnepély. Itt ezeknek egyes részleteiben vannak még bizonyos hiányok, nem a tanügyi oldalról, hanem a felügyelet és a bíráskodás szempontjából ezeket kellene az áldozatkészség lelkével mielőbb megszüntetni, a mire nézve első sorban ismét csak az igazgató-tanács világi elemére gondolhatunk. Azt akarjuk mondani, hogy ha már divatban van a magokat egyben s másban kitüntetett ifjak jutalmazása s a verseny-kedvnek emelését ilyen módon is elősegíteni akarjuk: akkor *gondoskodni kellene valamiképen torna- és szavalati énekes- és zenei jutalmakról s illetőleg ilyen célú alapítványokról*, hogy ne volna szükség arra, a mire most van, t. i. az egyesek adakozási kedvének igénybevételére, az *összefogott jutalmakra*. Egy pár száz forint külön-külön néhány jobb módú egyén részéről; talán a jelzett verse-

gely reformálván az énekügyet, az éneklést a mindinkább bonyoluló s fényesedő cultus szellemének megfelelőleg, képzett papi karokra bízta s a népet teljes passivitásra kényszeríté. A későbbi századokban sokat küzdöttek ugyan az elveszett jogért, különösen a németek és magyarok, de mindössze annyit nyertek meg, hogy a *templomon kívüli szertartásokban* (temetések, búcsúk) a »Kyrrie eleison«-t énekelhették. Éltek is aztán a joggal bőve, mintegy kárpótolni akarván magát az éneklésből kitiltott nép, akár kellett akár nem, mindenütt bele kiáltozott a papok énekébe. »Kyrrie eleison,« »Khriste eleison.« Csak midőn a reformáció visszaadta a népnek éneklési jogát s e jog gyakorlása rendkívül nagy befolyással volt a reformáció híveinek szaporodására, csakis akkor engedtek a kath. uniformitásból valamit egy néhány országban, de sok helyen még ma sincs gyülekezeti éneklés a katolikus templomokban. Hazánkban is, főleg a nagy ellenreformátor, Pázmány befolyására nyerték meg e jogot, s így jelent meg az első *latin-magyar* nyelvű gyülekezeti énekes-könyv 1651-ben, tehát akkor, midőn a prot. énekügy már temérdek énekes-könyvvel dicsekedhetett. Az elvilágiasodást illetőleg csak annyit jegyzek meg, hogy a tridenti zsinat előtt a misék egy része a »borvirágos orról,« a »veres kakasról« stb. szólott, úgy, hogy jelzett zsinat végképen el is akarta törölni az egyházi zenét s a kath. cultust teljesen ének nélkülivé szándékozott tenni. Szerencsére jött a lánglelkű Palesztrina, ki nagyszerű reformjával egyidőre ismét megmenté a kath. egyházi zenét. Nemsokára azonban megindul a drámai zene-irány, a hangszerek bejutnak a kath. cultusba, s ma már ismét ott vannak e tekintetben, hogy egyházi zeneműveket színpadra is felvisznek (pl. Liszt F. »Erzsébet oratoriuma«), s XIII. Leo csak a napokban hívta fel a világ leghíresebb zenészeit: hogyan lehetne a kath. egyházi zene elvilágiasodásán segíteni s a hangverseny-termékké átídomított kath. templomokat eredeti rendeltetésüknek ismét visszaadni.

nyek érdekességét is emelné s egy-két ilyen fajta alapítvány talán újabb áldozókat is gyűjtene a mi apró oltáraink körül.

De kezdjük a dolgot előlről!

Junius 12-én vasárnap, a délutáni isteni tisztelet végeztével kezdődött az V—VIII. gimnáziumi osztály énekvizsgálója a főiskolai imateremben. A mi eddig még nem történt, ezúttal a nő-közönségből ide is eljutott néhány érdeklődő s hinni lehet, hogy a szép példa jövőre számos követőre fog találni az ének-ügynek kimaradhatatlan előnyére. Az igazgató-tanács egy pár tagja, néhány tanár s akadémiai hallgató képezték még a hallgató közönséget, a mely gyönyörűséggel hallotta a négy szólamra betanított egyházi énekeket és világi dalokat. Az ilyen tömeges s művészies előadás fejtí ki a mi zsoldárainknak s dícséreteinknek titkos szépségeit, meghódítván még az olyanok lelkét is, a kik eléggé szerencsétlenek voltak az efféle táplálék nélkül nagygyá növekedni. A vezető tanár buzgalmát s az ifjak szorgalmát *Mitrovics Gyula*, helyettes elnök egy buzditó beszédben méltányolta, a melyben — mint egykor maga is lelkes zenekedvelő és művelő — bensőséggel emelte ki az ének és a zene hatalmát s azt az ügyefogyott állapotot, a melybe az a prot. ember jut, a ki istenitisztelet alkalmával nem képes a közönséggel az ének szárnyain Istenhez emelkedni. Az ifjúság és közönség egyaránt meghatva távozott e beszéd hatása alatt a főiskola nagy kertjében tartatni szokott *tornavizsgálóra*, a mely — mint már több éven át — most is roppant számmal kezdett gyülekezni a párját ritkító árnyas ligetbe.

A téli tornacsarnok előtti szabad tér közepének legnagyobb része sodronyokkal volt elzárva a közönségtől; a kerített tér déli végén egy új alkotmány meredezett ég felé, hogy a kúszási és kötélmászási stb. gyakorlatok is a közönség szeme előtt folyjanak le, ne úgy, mint eddig, a téli csarnok falai között. Öt órakor már nyüzsgött, hemzsegett a kíváncsi közönség, a mely előre tudta, hogy az élvezetek egész sorozatára van joga várakozni.

Az érdekes tornavizsga és versenyek lefolyása szakértői feljegyzések szerint a következőleg történt:

Az iskolakert hátsó részén 4-es sorokba fölállított osztályok trombitaharsogás mellet vonultak föl a tornatérre, hol a versenybírótság előtt elhaladva, az edzett, napsütötte fiukból álló csapat csigavonalba kanyarodva, a nemzeti és a torna-zászló alatt hazafiúi lelkesedéssel dalolta el a „Szózat”-ot, s aztán a csigavonalból visszafeljődvé, újra elhaladt a versenybírók előtt, majd 13 négyes oszlopba sorakozva, egy negyed kanyarodással balra-hátra 13 arc-sort, ebből ugyanannyi oldalsort képezett. E sorokból a 2-ösök két lépéssel balra kiléptek s ekkor készen volt a fölállítás a szabad gyakorlatokhoz, melyek sorrendje a következő volt:

I.) Páros karlökés fölfelé és oldalt 4-es ütemben; II. ugyanaz, de a 2-ösök ellen-irányú lökessel. III.) páros karemelés felső tartással, törzshajlítás jobbra 4-es ütemben; IV.) páros karemelés oldalt vállig, 4-es ütemben; V.) a III. és IV. gyakorlat együtt, 6-os ütemben; VI.) váltott lábvetés oldalt; VII.) a VI. gyakorlat karütéssel, 4-es ütemben; VIII.) törzsfordítás jobbra páros karlökéssel előre, 4-es ütemben; IX.) törzsfordítás balra, páros karlökéssel előre, 4-es ütemben; X.) a VIII. és IX. gyakorlat együtt, 4-es ütemben; XI.) páros karemelés oldalt vállig és a fej fölé, a fej fölött kéz-zárással; XII.) ugyanaz, de a 2-ös sorok karemeléssel.

A szabadgyakorlatok bevégezése után a 14 csapatra osztott négy felső osztály mintegy 15 percig szereken tornázott, és pedig 2 csapat lovon, 2 rohamdeszán, 2 korláton, 2 mászókötélen, 2 mászóúdon, 1 csapat bakon, 1 súlyzóval, 1 ugrószekrényen és 1 magasugrással.

A csapatok szétozslása után *Rácz Béla* VII. gimnáziumi tanuló és *Baráth Sándor* VI. g. t. kézenjárással. *Horkai Barna* VIII. g. t. és *Gönczi Gábor* VII. g. t. buzogány-gyakorlatokkal gyönyörködtették a közönséget, Ugyancsak *Gönczi Gábor* és *Lövei Miklós* VII. g. tanulók súlyzó-gyakorlatokat végeztek, *Boros Jenő* és *Balsai Bertalan* pedig bírkóztak.

A sikerült szabadgyakorlatok ügyes szertornázás és érdekes mutatványok befejezése után tartattak meg a versenyek, következő eredménnyel:

Az I. osztály versenyé futás volt, 60 méter távolsággal. A 12 pályázó közül az első díjat, 2 frtot Svarcz Károly, a második díjat, 1 frtot pedig Piskóti József nyerte el.

A II. osztály versenyé kúszás volt rúdon; 13 jelentkező közül első lett Deme Sándor, második Steiner Andor. Amaz 2 frtot, ez 1 frtot kapott.

A III. osztályban szokásos kötélkúszás versenyén 4 pályázó közül az első díjat, 2 frtot, Szenczy Péter, a második díjat, 1 frtot pedig Kövér Zoltán nyerte el.

A IV. osztályban akadályverseny volt (150 méter). A 13 versenyző közül első lett Piskóti Ferenc, (díj 2 frt.); második Niházi László, (díj 1 frt). Az első 23 mp. alatt futotta be a pályát.

Az V. osztály versenyé távolugrás volt. 14-en jelentkeztek. Cseörghe Zoltán 5'27 m. átugrásával első, Boros Jenő 4'90 m. átugrásával második lett. Előbbi 2, utóbbi 1 frtot kapott.

A VI. osztály magasugrás versenyére 6-an állottak ki. A hat pályázó közül Horváth Dezső 1'42 métert ugrott s 2 frtot kapott, Molnár Gyula, mint a ki a távolmagas-ugrással tüntette ki magát, 1 frtot kapott.

A VII. osztály távolmagas-ugrással versenyzett. A 6 jelentkező közül Rácz Béla, mint a ki legtöbbet 1'48 métert átugrott, első díjat, 2 frtot nyert; Durcsinszki Béla, Sutka Pál és Finkey Pál pedig, mint a kik Rácz Béla után egyenlően ugrottak, 1—1 frt jutalomban részesültek.

A VIII. osztály versenyé masugrás volt rúddal, 5 pályázó állott ki a győpre. Közülök Szinyei Géza és Horkai Barna ugrottak legtöbbet, 2'50 métert, mindketten 2—2 frt jutalmat kaptak, s Horkai Barna ezenkívül szépen végzett buzogány-forgatásáért dícséretet s 1 frtot nyert. Székely László, a magasugrás második díját 1 frt nyerte el.

A nyerteseknek összesen 29 frtot osztott ki pályadíjak gyanánt a versenybírótság, melynek tagjai Mitrovics Gyula, dr. Lengyel Endre, dr. Ballagi Géza, Mecner Béla igazgató-tanácsosok, s Szinyei Gerzson akadémiai igazgató és Kérészy István gimnáziumi igazgató voltak.

Vacsora ideje volt már, s az erő-művészekben kezdett az ember felülkerekedni, mire a torna-vizsgának és versenyeknek vége szakadt, s csekély pályadíjait a boldog győzők hazavihették. A közönség egy része végig kitartott, mert a látni valók mellett a kert kitünő levegőjében is élvezetet talált. A pályabírók nemcsak a pályadíjakhoz, hanem a torna tanár buzgalmának s a felmutatott sikerek elismeréséhez is kész örömmel hozzájárultak.

A következő nap (jun. 13), pihenő idő volt a nagy erőfeszítés után. Az érettségi vizsgázóknak különösen szükségök volt rá, mert junius 14 s 15-öt egészen ők foglalták le u. n. szóbelijökkel. Az osztály-vizsgán leapasztott kis csapat erősen megállta helyét s a 16-ból csupán egy kapott egy elégtelent, s szeptember hóban az is kivívhatja magának a német nyelvből az egri nevet. *Szöts Farkas*, kormányképviselő — mint értesültünk — megalégedéssel távozott el Sárospatakról, hogy nemsokára

Debreczenbe menvén, a két régi ref. collegium között tanulságos párhuzamot vonhasson.

Junius 17—23. napjaira voltak beosztva az I—VII. gimn. osztályok vizsgálatai s ezek közé, szintén mintegy kellemetes pihenő gyanánt az u. n. *évváró ünnepély* 19-edikére. Bölcsen történt így, mert a lefolyt években többször kellett a tanári karnak és igazgató tanácsnak tapasztalnia, hogy épen az a mozzanata az évváró vizsgálatoknak, a mely a tanuló ifjúság egész egyetemére felemelő hatással lehetne, t. i. az akadémiai és közigazgató évi jelentése, s a pályadíjak kiosztása, rendszerint csekély közönség jelenlétében folyt le, s a tanulók nagyobb részének levizsgálása és szétfutása miatt épen azokra nézve vált jóformán ismeretlenné, a kiket első sorban érdekelt volna.

Az évváró ünnepélynek ezúttal annak szomorú részletei kölcsönöztek különösebb vonzerőt az u. n. komolyabb publikumra. Dél előtt — mint mindig — először a városi templomban jelentünk meg, hol *Mitrovics Gyula* főiskolai lelkész — az alkalomhoz illően — Luk. XVI. 2. nyomán, a prot. nevelés elveit fejtegette, szinte megdöbbenő képekben mutatván be a helytelen nevelés torzszülötteit. Az énekkar egy szabatosan elmondott műdarabbal járult az isteni tisztelet emeléséhez.

A városi templomból a főiskolához közelebb tartozók a főiskolai imaterembe siettek, hogy ott az igazgatói jelentéssel együtt felelevenítsék lelkükben — a vállalkozott szónokok útján — b. e. *Emödy Dániel* és *Kun Pál*, volt akadémiai tanárok képét. Meglátszott a közönségen, hogy az egyházkerületnek nincsenek immár aratási közgyűlései. Nehány évvel ezelőtt csaknem elsötétedett a Kovács-utcának a városi templom és a collegium közé eső része, mikor a reggeli isteni tiszteletről a kerület színe-java, mint egy tekintélyes fekete sereg, az igazgatói jelentés meghallgatására a collegium felé vonult. Most csak úgy szállingózott egy pár fekete alak a püspök és egyházi algonok lengő palástja után. No de végre is többen voltunk, mint hasonló alkalmakkor, a legközelebbi években. Ott volt a b. e. *Emödy* gyászoló családja is, hogy annál fájdalmasabb legyen mindnyájunknak a kidőlt jelesre visszaemlékeznünk.

Valljuk be, hogy a programm túlon-túl gazdag volt az ebéd előtti rövid időre. Az ünnepélyt — a melynek ellentétes részletei nem igen váltak egymás javára — a főpásztor nyitotta meg, jelezve néhány szóval az összejövetel célját. Erre *Szinyei Gerzson*, akadémiai és közigazgató — gazdálkodni akarván az idővel — a lefolyt iskolai évek néhány nevezetesebb mozzanatát emelte ki, azok között a növendékek létszámát, b. e. *Zsindely István* elhunytát, helyettesítését, a tanári kar némely jelentősebb tényét s törekvéseit, s ráfordult az akadémiai pályázatok eredményének feltüntetésére, a mely — fájdalom — ezúttal sem mondható örövendetesnek, részint mivel ifjaink több pályátételt hagytak megfajtatlanul, részint, hogy a beadott csekély számú pályaművek is csak részben ütötték meg azt a mértéket, a melyet pedig az ilyen esetekben nem szokott a tanári kar magasra nyújtani. A predikáció-pályázat volt a legeredményesebb. Az első díjat (25 frt 20 kr) *Szilva Béla* IV. éves joghallgató, a másodikat (16 frt 50 kr) *Tóth Menyhért* IV. éves hittanhallgató nyerte. A dogmatikai s egyháztörténelmi tételekre, noha azok eléggé vonzalmasak voltak s mindkettőre a Vay nagyobb díj (33 frt 60 kr múlt évi s ez idei) volt kitűzve, egyetlen pályázó sem akadt. A *Tóth-Fischer-féle* ez évi díjat (30 frt) egy isagogikai tétel megfajtásával *Gaskó Gyula* IV. é. hh., ugyancsak a *Tóth-Fischer-féle* múlt évi díjat (politikai kérdés, 30 frt) *Szilva Béla* IV. é. jh.; a Kövy-Okolicsányi jutalmat (római jogi

kérdés, 24 frt *Wintner Sámuel* II. é. jh.; a Péczely-díjat (világtörténelem, 42 frt) *Kérészy Árpád* II. é. jh. nyerte el. Egy jogi tételre nem akadt vállalkozó, sőt a *Kazinczy* 10 aranyos díjt sem lehetett kiadni, noha a versenyre két ifjú jelentkezett, de nagyon hiányos fegyverzetben. Itt a nyilvánosság előtt vette át az 5 aranyos *Kazinczy-díjat Szinyei Géza*, érettségi vizsgát tett ifjú is, mint a ki a lefolyt iskolai évben a magyar irodalomban legkiválóbbnak bizonyult.

Jó, hogy ezek után az énekkar állott elő s egy borús jellegű alkalmi darabbal hangulatot készített az emlékbeszédekhez, mert e közbevetetés nélkül nagyon merész lett volna az átzökkenés, kivált azokra nézve, a kik nem bírtak eléggé boszankodni a felett, hogy a pályázók egyike egy tiltó szabály megtapodásával, tehát nagymérvű könnyelműséggel állott be — mint joghallgató — a predikációi díjért versenyzők közé, saját szakbeli pályaművének nem csekély hátrányára.

Az énekkar utolsó hangjai között emelkedett fel a szószerű *Nemes Ferenc* jogtanár s ez évi szakelnök, hogy hosszú időn át szeretett s tisztelt tanártársának, *Emödy Dánielnek* szellemi képét felújítsa, jobban mondva, hogy a még alig hegedő sebeket meglevenítse. Maga is mélyen meghatva lévén, küzdenie kellett érzelmeivel s szép csengő hangját elfátyolozta a fájdalom. Jellemezte a boldogultat, mint tanárt, embert és írókat s újabban is módunkban volt meggyőződnie a felől, hogy *Emödy Dániel* dicsőségére vált a sárospataki főiskolának s csak felülmúlhatatlan szerénysége volt oka, hogy tőlünk el nem kapkodták. Azok az igaz könyvek, a melyek a hallgatóság szemében csillogtak, némán is beszédes tanúi voltak a hatásnak, a melyet a baráti szív mélyéről fakadó emlékezés okozott.

Pár pillanatnyi szünet után *Dr. Finkey József* állott a szószerű, hogy hivatali utódjának a korán s váratlanul kidőlt *Kun Pálnak* fordulatokban gazdag életét, s tanári és írói képét rajzolja le a tápintézeti csengetyű által riasztatott közönség előtt, a melynek egy része kénytelen volt a kívülről behangzott hívogató szónak engedelmeskedni. Nehéz feladattal birkózott; a boldogult férfiúi életének egy-egy pontjáról csak úgy félig-meddig lebbentette fel a fátyolt, de műve ez által még nyert érdekességben s egészben véve komoly tanulmány volt egy lelki kincsekkel gazdagon megáldott, sokféle külső s belső hányattatással teljes élet felett, a melynek fénykora még ezután következett volna. Különösebben mint író, bölcsészt, nyelvészt, szónokot és barátot jellemezte, ez utóbbinak főleg humorát, kedélyét kifogyhatatlan kincsbánya gyanánt. Sok új adatot hozott elő, s a közönség előtt több tekintetben tisztázta a boldogult egyén szellemi képét.

A hosszadalmas, noha mindvégig érdekes ünnepélyt a főpásztor köszönő s elismerő szavai után az énekkar fejezte be, szintén alkalmi s nagy hatással előadott énekdarabbal. Az oszladozó közönségből sokan siettek az akadémiai igazgatónak és az ünnepi szónokoknak gratulálni.

Az ünnepély után a főiskola előjárósága és tanári kara közös ebédre gyülekezett, a hol a magokat érdemesített férfiak pohárköszöntőkben is megkapták jutalmukat.

A délutáni ünnepély kezdete 3 órára volt kitűzve. Vidéki és helybeli hölgyek, férfiak, gyermekek, a társadalom minden rétegének nagyszámú képviselői szinte fúlasztó hőségben várakoztak a főiskolai előjáróságra, a mely a későn kezdődött s hosszan elnyúlt ebéd miatt kissé későcskén jelenhetett meg. Ez a része a főiskolai ünnepélyeknek rendkívül sokat emelkedett — újabb időben — a közönség szeme előtt, a közelebbi multhoz viszonyítva. A tanári karnak is gondja van rá, hogy a sze-

epológ ne ejtsenek csorbát az ünnepély becsületén. A jól összeállított műsorozatban három komoly, egy víg szavaltat s az énekkarnak és zenekarnak 3—3 darabja volt előjegyezve. A komoly szavaltatok előadói szerencsésen választott darabjaikkal s szónoki gyakorlottságukkal egyformán méltó tapsokat arattak. *Bajusz József*, ki Lear királyból szavalt egy töredéket, *Eperjessy Lajos* Gabányinak *Az anya* című, nagyhatású monológiát, *Juhász László* III. é. hh. „Maróth bán“-nak egy részletét adta elő s egymásnak annyira erős versenytársai voltak, hogy az önképző-társulat 8 frtos jutalomdíját nem volt könnyű odaitélni. A bíróság Eperjessy Lajos mellett döntött, de az egyesek által összerakott pénzüsszegeből a másik két versenyző is 4—4 frttal jutalmaztatott. A vígszavaltat szintén 8 frtos díját (önképző-köri jutalom) *Kérészy Árpád* versenytárs nélkül, de érdem szerint nyerte el Gabányinak az „Ideges“ című magánbeszédével, a melylyel alig birt a közönség betelni s a fiatal humoristától újabb szavaltatot is követelt. Az énekkar először — nem is minden alkalmisság nélkül — Huber „Magyar király induló“-ját, majd Székács Gyula „Dalbokkrétá“-ját s Mester K. „Nagy szózat“-át énekelte, valamennyit a közönség viharos tetszésnyilvánulásai között s egynémelyiket meg is újrázva. Nagy kedvence volt a közönségnek a zenekar, a mely a Ständchen, néhány népdal és a Hópehely nevű polka ügyes előadásával hódította meg a szíveket s újrátatokra is kényszerítve volt, noha a hőség a húroknak teljességgel nem kedvezett. Az ének- és zenekar magánosok adakozásaiból 10—10 frtnyi jutalomban is részesült. Itt hirdette ki az Önképző-Társulat, hogy az évfolyamán a titkári hivatalhoz beadott legjobb prózáért 5 frtot *Kirila György* I. éves, a legjobb versért szintén 5 frtot *Réthy Andor* IV. é. hittanhallgatónak ítélte az e végre kinevezett bizottság.

A derék műsorozatú, szép lefolyású ünnepélyt a főpásztor rekesztette be, dicsérrettel emlékeztén a szereplő egyének és karok működéséről, s különösen *Pásztor Sámuel* énektanárról, a kinek a siker nagy része köszönhető. A közönség buzgóságát szokott nyájasságával megköszönve, s azt jövőre is szívesen kérve, az ünnepélyt berekesztette.

Másnap a gimn. vizsgálatok folytatása, s az első papi vizsga kezdődött, majd jött utána a második s 23-án az összes rendes vizsgáknak vége szakadt. A gimnáziumokban az eredményt megnyugtatónak jelezte a vizsgálat-vezető igazgató-tanács, s a tanároknak évi működéséért, s kivált a Molnár Lajos tanártársunkat helyettesítőknak önfeláldozó fáradozásaiért forró köszönetet és elismerést szavazott. Az első papi vizsgára csupán 8 végzett theologus állott ki, a kik közül 4-en (Gaskó Gyula, Kiss Zsigmond, Kiss Miklós, Tóth Menyhért) jeles osztályzatot érdemeltek; a második vizsgára 13 káplán jelentkezett, s 5-en szereztek jeles bizonyítványt.

Meg kell még említenünk, hogy a gimnáziumban a szabadkézi rajz pályázati első díját (8 frt) *Szinyei Endre* VI. o. t., második díját (4 frt) *Sárkány Béla* VII. o. t. nyerte el; amaz egy építési rajzzal, emez arc és tájképpel. A szépírási pályázaton mű-írást *Kérészy Sándor* VII. o. t. (8 frt), magyar folyóírást (4 frt) *König Géza* II. o. t. nyertek kitüntetéssel. A francia nyelvben legkiválóbbaknak *Nagy Béla* VI. o. t. és *Illyés Mihály* V. o. t. bizonyultak s szintén jutalomban részesültek. A gyorsíró kör versenyén folyó hó 22-én az első díjat (4 frt) *F. Molnár Antal* I. jh., a másodikat (2 frt) *Vas János* I. hh. a harmadikat (1 frt) *Demeter Dezső* III. jh. nyerte; a kezdők közül is ketten kaptak 2, illetőleg 1 frt jutalmat. Az igazgató-tanács folyó hó 24-én fejezte be hosszú, fárasztó működését, előbb elvégezvén a tápintézetbe való

felvételt is, a melyről lapunk vegyes rovatában értesítjük olvasóinkat.

A zár-gyűlésen Szinyei Gerzson volt igazgatónak elismerés szavaztatván, utódja gyanánt *Mitrovics Gyula* theol. tanár — mint az akadémiai szék választottja — hivatalosan beigtattatott, s ugyanekkor *Gaskó Gyula*, mint elválasztott szenior, *Kiss Zsigmond*, mint leendő theol. s.-tanár és alkönyvtárnok letették a hivatalos esküt.

A magán-vizsgálatok, valamint az akadémiai colloqui-umok lapunk zártakor még folyamatban vannak s utóbbiak a hó utolsó napjáig tartanak. Theol. dékán a jövő iskolai évre *Warga Lajos*, jogi dékán *Dr. Szánthó Gyula* lesz.

KÖNYVISMERTETÉS.

A magyar szépirodalom története.

Irta Kardos Albert. Ára 1 frt 20 kr. Atheneum kiadása.

Mióta Toldy Ferenczünk a Handbuch der ung. Poësie című könyvét a német ajkúak számára megírta s e művét később egyetemi előadások alakjában átdolgozta, azóta, különösen a monografiák modorában igen sok jelesünk foglalkozott költők életének és működésének méltatásával. Megszaporodott az irodalom-történeti tankönyvek száma is, melyek az újabb kutatások eredményeit felhasználva, egészben kívánják irodalmunk fejlődését bemutatni. Szóval, e téren is hangyaszorgalmú munkásság fejlődött ki, melynek eredménye, élénk szellemi érdeklődés mellett, gazdag irodalom lett. Nem hiányzanak e mellett olynemű törekvések sem, melyek a művelt külfölddel ismertetik meg irodalmunk egy-egy ágát, vagy nagyobb körét, olykor egyes kiválóbb alakjait s ez által nemcsak a régi elfogult előítélet eloszlatására szolgálnak, de szélesebb körben is megismertetik szellemi életünk képét is.

Ezen utóbbi célt kívánta szolgálni Kardos Albert szentesi tanárnak fent említett műve is, mely eredetileg a „Gazette de Hongrie“ 1885—86. évi folyamában „Développement de la littérature hongroise“ című hosszabb cikksorozatban jelent meg, s újabban 1891-ben az iskolai segédkönyv kellékeinek megfelelő alakban, ily cím alatt látott napvilágot: „A magyar szépirodalom története a legrégibb időktől Kisfaludy Károlyig.“

Szerző, szemei előtt, egy részt a művelt magyar olvasó közönséget, más részt az érettebb tanuló ifjúságot tartotta s könnyed formában, világos előadásban tárgyalja a magyar irodalom s főképp a költészet fejlődését, a fejlődés mozgó eszméit s ez eszmék kiváló képviselőit. S be kell ismernünk, hogy szerző úgy a tanuló ifjúságnak, mely az irodalom-történettel már foglalkozott, valamint a művelt olvasó közönségnek is, művében igen jóra való, derék olvasmányt nyújtott, mely által nemcsak a tanulókat foglalhatják össze s tekintetik át élvezetes, könnyed olvasmány alakjában, de megtalálják benne az újabb kutatások eredményeit is úgy a nyelvtörténeti, mint a szépirodalmi jelenségekre nézve.

Az előszó után a magyarok eredete és nyelve, a hun és magyar mondakör; a középkor s benne a keresztényiség és nemzeti szellem küzdelme, a középkor költői maradványai; a reformatio kora s abban a valóságos és világi költészet s különösen az utóbbi képviselője, Balassa Bálint; a XVII. század lyrikusai és epikusai: Zrínyi és Gyöngyösi, majd a kuruc háborúk költészete; a hanyatlás kora; végül a renaissance kü-

lönböző irányú költői kísérletei, a nyelvmivelők: Révay, Kazinczy, a magyar romanticizmus megindítója, Kisfaludy Sándor, majd Csokonai, Berzsenyi és Kölcsesi mind találó vonásokkal vannak művében jellemezve.

Legtöbb eredetiséget, úgy látszik, a reformáció vallásos költészetének megítélésénél tanúsít az író. Míg egyebütt ismert nyomokon halad s az újabb kutatások eredményeit ügyesen csoportosítja s foglalja össze: itt önálló, eredeti ítélet alkotására törekszik s találó vonásokkal jellemzi a reformáció vallásos költészetét. „A reformáció a renaissance — mondja — de nem Homeros és Virgilius, Demosthenes és Cicero, nem a görög szobrászat avagy a római műépítés renaissancea, hanem a szentírásé. Csakhogy a magyar reformáció nem annyira az evangéliumokat, mint inkább az ó-szövetséget kelti életre; s ez más nemzetekétől meg is különbözteti a magyar reformációt. Úgy annyira, hogy a magyar prot. írók tárgyért, szellemért, sőt kifejezésért is a zsidó költészethez fordultak. A protestáns magyar író szeretett a zsidó és a magyar nemzet között párhuzamot vonni. Isten választott népének nevezi magát és történetét párhuzamba állítja a zsidók viszontagságos sorsával. A zsidó nép örökös bajai emlékeztetik hazája folytonos szenvedéseire; Szenakhérib és Antioches zsarnoksága eszébe juttatja a németek pusztító kegyetlenségét stb. Más helyütt is találunk az író eredeti gondolkodására s éppen a reformáció terjedésének okainál. Azt mondja ugyanis: „Nekünk úgy tetszik, hogy a középkornak *mystikus* katolicizmusával, Krisztusnak *rajongó* imáadásával, *aszкета* szenteknek, *ábrándos* vértanúknak *túlságos* tiszteletével a magyar nemzet józan gondolkodása és egyszerű érzése még azon öt század alatt sem birt teljesen összeolvadni, mely szent Istvántól a mohácsi vészig lefolyt. A reformáció tehát, mely az érzelmi rajongásnak bizonyos *értelmi* józanságot, az érzelgő vallásosságnak komoly buzgóságot állított szembe, nem ütközött nálunk mély meggyőződésünkkel össze, sőt inkább fölöttébb egyezett a magyar népnek józan, komoly természetével.” stb. Mindenesetre igen helyes s találó felfogás. Mert tagadhatlan, hogy a reformáció elterjedésének nálunk igen sok külső oka is volt, de legtöbbet tett arra népünk józan értelme s komoly erkölcsisége, mely a reformáció tanaiban mindazt megtalálta, mi lelki szükségait kielégíthette.

A szerző sikerének teljes elismerése mellett is, lehetetlen megjegyzés nélkül hagynom azt, hogy előadásában több helyütt szokatlan szórend, rossz szóvonzat s magyartalanság is fordul elő. Így pl. a 4. lapon: „Némely nyelvnek már ez időtt megmutatták a tudósok az eredetihez vezető ösvényt”; a 10. lapon: „A természetre és szerelemre vonatkozó dalok közül pedig ha meg is maradt is volna valami”; a 39. lapon: „Íme az ok, miért hogy Szent István és Szent László háttérbe szorítják a csupán a nemzeti hősokeket”; a 137. lapon: „Ha az igazságról nem is volt világos tudatuk”; u. o.: „Révai jobbagyoknak volt gyermekök”. Idegen szófüzés található az 59. lapon: „A protestáns dicséretet magát az istent keresik fel dicsőítésekkel, neki *hálálnak* a jótételekért”; a 192. lapon: „Ez érzékeny lelkűségben és nemes idealizmusban rejlik oka, miért hogy Kölcsesi Kazinczyt választotta mesteréül, ámbár származása, nevelése és több jellemvonása más irányba kellett volna hogy tereljék” stb.

Leszámítva azonban ezen stylaris fogyatkozásokat, el lehet mondani, hogy szerző derekas munkát végzett s jelen művét szívesen ajánljuk a művelt magyar olvasó közönség és tanuló ifjúság figyelmébe, sőt óhajt-

juk, hogy váltsa be ígéretét mielőbb, s írja meg ilyen könnyed olvasmány alakjában legújabb nemzeti irodalmunk történetét is Kisfaludy Károlytól napjainkig.

i+r.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Felhívása t. olvasókhhoz. A félév végefelé közeledvén, bizodalommal kérjük mindazokat, a kik hátrálékban vannak, tartozásaik szíves kiegyenlítésére, egyúttal pedig előfizetéseik vagy legalább megrendeléseik megújítására. Részünkről ezután is rajta leszünk, hogy a prot. egyház és iskola érdekeinek hűséges szolgálai gyanánt szerepelhessünk s mint a zsinatnak eddig lefolyt két ülésszaka alatt jelentékeny áldozatoktól sem riadtunk vissza a t. közönség gyors és kimerítő tájékoztatása végett, úgy az utolsó ülésszak alatt is igyekezni fogunk — az eddigi díj felemelése nélkül is — következetesen maradni önmagunkhoz. Áldozataink fejében szabad legyen előfizetőinket nagyobb pontosságra s újabb pártfogók gyűjtésére mély tisztelettel kérnünk. A hátrálékok és újabb előfizetési pénzek Pásztor Sámuel, gimnáziumi tanárhoz, mint Irodalmi Körünk pénztárnokához, legcélszerűbben posta-utalványon küldendők. Előfizetési összeg félévre 2 frt 50 kr.*

Sárospatak, 1892. június 18.

A Sárospataki Lapok szerkesztősége és kiadóhivatala.

— **Gyászír.** Uzoni id. Zazon Ferenc sz.-udvarhelyi ev. ref. lelkész, életének 72-ik, házasságának 31-ik, az anyaszentegyház szolgálatának 47-ik évében, keresztyéni türelemmel hordozott súlyos szenvedések után, folyó hó 17-én reggel 5 órakor elhunyt. Az erdélyi egyházkerületnek egyik kiválóbb papi alakja s egy szép család feje dőlt ki benne. Áldás emlékére! — *Kozma Pál*, a sárospataki tanítóképző-intézet II-od osztályának tagja, folyó hó 20-án életének 18 évében, tüdősorvadásban szintén elhunyt. Tanárai és pályatársainak őszinte részvéte kísérte korai sírjába.

— **Br. Vay Béla jubileuma.** Borsodvármegye hálás akarván lenni a kormánya élén 20 év óta álló férfiú hasznos szolgálataiért, folyó hó 17-én öröm-ünnepet rendezett szeretett főispánjának, a főispánok Nesztorának, a ki egyúttal az alsóborsodi egyházmegyének is hosszú idő óta buzgó, munkás, és áldozatkész gondnoka. A nagy külső díszszel és sok őszinte lelkesedéssel folyt ünnepen *Lévay József*, a költő-főjegyző üdvözölte és jellemezte az ünnepeltet, ki a „lefolyt 20 év alatt sohasem tévesztette szem elől feladata korlátait s vele született szelid jósága és józan bölcsesége folytán minden körülmények között eltalálta azt a helyes utat, mely az óhajtott sikerekhez vezetett; a kit a Vay-név régi varázsa nem szédített meg, sőt becsvágyóvá tett s erejét acélozta meg az; a ki nem hatalmára és erejére, hanem jóságára és eszélyére támaszkodván, észrevétlenül is hódított s hatalma méltatlan gyakorlásával senkit meg nem szomorított.” Az üdvözlő beszédre, a mely egészen rávall mesterére, az ünnepelt egy megfelelő válaszban tekintett vissza 20 éves hivataloskodására, a főispánt összekötő kapocsnak vallotta a magyar kormány és az autonómiával bíró vármegye között, a kinek nehéz szerepe van, mert kétfelé húzzák, de feladata mindemellett

is szép, mert két alap-gerendát van hivatva a tető biztonosságáért összetartani t. i. a felelős kormányt és az ősi vármegyét. A nagy tetszéssel fogadott válasz után 2000 frtos alapítványt bocsátott az ünnepelt a vármegye rendelkezése alá, hogy annak kamatait közművelődési célokra, különösen egyelőre néhány nem magyarajkú község magyarosítására használja fel. A tisztelgő küldöttségek körében az elsők között volt az ev. ref. egyházé, *Kun Bertalan*, az ág. ev. testvéreké *Zelenka Pál* püspökök vezérlete alatt s végül az alsózsólcái ev. ref. egyházé, a melynek *Vattay István* helybeli lelkész volt szónoka. Tiszteltgett a miskolci ev. ref. főgimnázium és felső leányiskola tanári kara is. E küldöttségek a prot. egyház és iskolaügyek körül szerzett érdemeiért hódoltak az ünnepelt előtt, a kinek mint ilyennek mi is mély tisztelettel jegyezzük fel ünnepeltetését s őszinte szívvel kívánjuk, hogy az egyház és iskola iránt érzett és tettekkel is igazolt szeretetét tegye a gondviselés mindinkább gyümölcsözővé ad multos annos!

— **A sárospataki ev. ref. főiskola tápintézetébe** az 189^{2/3}-ik iskolai évre a következő tanulók vétettek fel: I. Alapítványokra: *Gróf Pallavicini alapítványra*: Ambrus István IV. o. *Prinsterer alapítványra*: Kenyeresi Károly II. é. th. *Dr. Szabó János alapítványra*: Szilva Lajos prog. *Bártfai Szabó Károly alapítványra*: Győri Kálmán V. o. *Nagy Imre V. o. Kóczán alapítványra*: Hegedűs László V. o. *Ragályi-Kubinnyi alapítványra*: Fodor Gyula II. o. *Vecsey-Oláh Károly alapítványra*: Hajdú György III. o. *Horváth Mária alapítványra*: Szilva István III. é. th. *Gönczi Gábor VII. o. Dienes Béla V. o. Szalontai György I. é. jh. Nagy László III. é. jh. Zarándi Bertalan VIII. o. Kérchy Péter I. é. jh. Róthe Lajos II. é. th. Sinka Endre VIII. o. Borsos István II. é. th. Nagy Károly VII. o. (Maklár). Csorba Sándor III. o. Eperjesi Lajos II. é. jh. Simon Endre V. o. Bakos Elek V. o. Szentpéteri József II. é. th. Szántai Miklós IV. o. Korpa János IV. o. Kovács Béla V. o. Kovács Gábor V. o. *Zsarnay-émlék alapítványra*: Lükő István V. o. *Ferenczi Lajos alapítványra*: Szilágyi József I. o. Kovács Dániel II. o. *Pelsőei magtár-alapítványra*: Osgyáni Dezső VIII. o. *Lónyai Gábor alapítványra*: Kormány Gyula II. o. *Pogány Istvánné alapítványra*: Piskóti Ferencz IV. o. Fodor Kálmán II. o. *Ragályi György alapítványra*: R. Papp Miklós V. o. *Vay-Geymüller alapítványra*: Biró Lajos VIII. o. *Gulyás Lajos II. o. Kovács Károly alapítványra*: Benedek Dezső II. o. *Rácz Ádám alapítványra*: Rácz József V. o. *Gyulai alapítványra*: Berzeviczi József VI. o. Pirigy Albert VI. o. Ujj Sándor III. o. Fejes Endre prog. Sztankovics Lajos I. o., Tóth Dezső (Ujhely) VIII. o. *Jóny Tivadar alapítványra*: Kozlik István I. o., Lakatos Mihály I. o. *Balla Athanáz alapítványra*: Ponorán Nikánor prog. *Sárkány alapítványra*: Berencsi Tóni prog. *Jászay alapítványra*: Gyarmathy Béla IV. o. *Bernáth Zsigmond alapítványra*: Erdélyi Béla IV. o. II. Ingyenesekül: Liszkai Béla V. o., Hubay Miklós IV. o., Somodi János III. o., Szabó Zoltán VI. o., Béki Tamás V. o., Bodnár Mihály V. o., Czövek Sándor IV. o., Nyitrai Lajos III. o., Pataki János IV. o., Eperjesi József V. o., Spitzko Ferenc IV. o., Juhász László III. é. th., Lábos Béla VII. o., Nagy József V. o., Papp Pál VI., Csombók Ferenc III. o., Szentmártoni Dániel II. é. th., Vass János I. é. th., Egyed Béla III. o., Czecz András I. é. th., Nagy Béla VI. o., Fodor Ferenc VI. o., Magyarai Lajos V. o., Dudás Béla VI. o., Durcsinszky Gyula VII. o., Boros Lajos II. o., Székely Gyula II. o., Kun*

Szabó Lajos II. o., Gulyás János IV. o., Németh Ferenc III. o., Nagy Károly III. o., Ozsváth Béla IV. o., Hubay Bertalan II. o., R. Papp Pál VI. o., Ragályi Géza prog., Kirila György I. é. th., Szász Tihamér I. o., Kiss László I. o., Rácz Endre II. o., Béki Ferenc VI. o., Böszörményi Sándor prog. 20 frtot fizetőkül: Molnár József III. é. th., Porkoláb Ferenc VII. o., Köröskényi Tamás VI. o., Babaré Dezső IV. o., Balsai Bertalan V. o., Rozgonyi János IV. o., Iván János III. o., R. Papp Gedeon II. o., Izsó Bertalan IV. o., Melkó István IV. o., Beke András III. o., Kulcsár Kálmán IV. o., Tüdös Gyula II. o., Nagy Gyula III. o., Kajati Mihály IV. o., Kása Ödön IV. o., Pap András III. o., Sallai Béla III. o., Harsányi József V. o., Nyerges Mihály II. o., Verebélyi József I. o., Makó Béla I. o., Fodor Géza I. é. th., Vini Viktor I. é. th., Bertók Béla I. é. th., Marikovszki Gyula prog., Nagy Béla I. o., Kovács László I. é. jh., Kormos Elemér V. o., Fekesházi Lajos III. o., Csíki József VIII. o., Berecz Károly I. o., Putnoki Pál VIII. o., Korláth Péter I. o., Fekesházi Béla II. o., Dienes Dezső elm. o. 40 frtot fizetőkül: Borsos József VII. o., Rácz Kálmán VI. o., Tóbiás Sándor III. o., F. Molnár Antal I. é. jh., Nagy Ottó V. o., Séra János VII. o., Kovács Gyula V. o., Harsányi Bertalan III. é. th., Kövér Miklós IV. o., Harsányi István VII. o., Gázsó János IV. o., Csorba Sándor III. o., Varga Péter IV. o., Berzeviczi András VII. o., Tariska Dezső V. o., Bárczi Gusztáv VII. o., Keresztúri József III. é. th., Ruszka László IV. o., Molnár Lajos I. o., Ozsváth Pál II. o., Arday Barna III. o., Bodolay István VII. o., Szendrei József II. o., Stephán Gyula prog., Lajos István III. o., Illyés Mihály V. o., Balogh Gyula I. o., Nagy Ferenc I. o., Szilágyi Dániel elm. o., Szaniszló István II. o., Ujj Lajos prog., Porzsolt Ernő I. o., Kovács János I. o., Kiss Andor IV. o., Árvai György II. o., Czövek Béla I. o., Keresztessy Sándor II. o., Hőny István II. o., Abaházi József V. o., Tarbai Sándor IV. o., Kovács Béla II. o., Rácz István VI. o., Kiss Ferenc I. o., Biró István II. o., Halász István I. é. jh.

Pályázatok.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett *nagydobronyi* egyház I-ső oszt. lelkészi állomására, melynek évi jövedelme — hivatalos becslés szerint — földben, terményekben és szolgálmányokban 1352 frt 44 kr. A megválasztandó lelkész állomását 1893. április 24-én foglalja el s az egyházmegyei gyámintézetnek kötelezett tagja. Pályázati kérvények folyó évi július 28. napjáig nt. *Szabó Endre* ungi esperes úrhoz *Csicsérbe* (u. p. N.-Kapos) küldendők. Miskolc, 1892. június 18-án.

Kun Bertalan,

tiszáninnen ev. ref. püspök.

A *nagybányai* ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *felsőbányai* egyház káplán-tanítói állomására.

Évi javadalom: egy szobából álló lakás, fűtéssel s szerény bútortázzal az iskola épületben; 300 frt havi utólagos részletekben az egyház pénztárából; tandíj, halott kikísérésért s két alapítványból mintegy 70 frt.

Kötelességek: a III—VI. flosztályoknak tanterv szerint való tanítása; tanítványok száma 16—24; továbbá lelkész akadályoztatása esetében s kanonikus módon lelkész szolgálat teljesítése.

Kérvények — e hóban végzendők is pályázhatnak — f. évi július 30-ig alólirotthoz küldendők.

Felső-Bánya, (Szatmármegye) 1892. június 22.

Nagy Lajos, ev. reform. lelkész.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül b élyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: «A nagyvárad-i ünnepek után.» *Ry.* — «Egy adat a «non possumus»-féle politikához.» *Csik Dániel.* — «Egy országos prot. tanáregyesület ügyében.» *Raddcsi György, dr. Bartha Béla, Búza János.* — »A magyar ref. énekügy s a francia dallamok.« *Farkas Lajos.* — «Egyházi törvénykezés.» — Irodalom. — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.« — «Hirdetés.»

A nagyvárad-i ünnepek után.

Schlauch Lőrincz, nagyvárad-i püspök, az ismeretes apáca-hecc főpátronussa, a Szt.-László-társulat elnöke, ismét magára vonta a nemzet figyelmét. A mindig számító r. kath. egyház (a melynek hatalom adatott szenteket is teremteni!) épen hétszáz évvel ezelőtt emelte fel a mi — kétségtelenül nagy s az egész keresztyén világ által is méltán tisztelt — I. Lászlónkat az I. István és Imre herceg oldalára, a magyar szentek közé. Ezt a nevezetes időpontot ragadta meg Schlauch, hogy a primás-versenyben kapott sebeiiből kimosakodjék s magát a szent király emlékezetének fényével, mint glóriával körülsugározza.

A fényes ünnepélyhez adott neki a fejedelmi kegy bőséges vagyont; a cég, a mely alatt szerepelni kívánt, ügyesen volt megválasztva; mert hát egy nagy király és egy magyar szent iránt a királyi udvartól az utolsó kunyhó r. kath. lakójáig meg lehetett mozditani — főként a rendelkezésre álló nagy szolga-had mellett — minden igazhívó szívét, sőt nem volt nehéz az egész ünneplést honfiui tartozásnak sem elkeresztelni s ilyen gyanánt ajánlgatni. Mindamellet az ünnepély nem bírt országos jellegűvé emelkedni s arról maga a király, sőt a hercegprimás is elmaradt; pedig mindkettőjüket szív-epedve várták s várta különösen N.-Várad püspöke, a ki épen ezek jelenlétében szerette volna a trón iránt való hűségét s szónoki nagy képességét igazolni. Püspökök s országos notabilitások voltak szép számmal. Ott volt két főherceg s ott gr. Csáky Albin vallás-és közoktatásügyi miniszter is, a ki az úrnapi körmenetben való, feltűnő részvéte után méltán számíthatott volna a papság részéről melegebb fogadtatásra, mint a minőben — a napi sajtó tudósítása szerint — részesült. Hja! Az elke-

resztelések megfegyelmezése, s az egész vallás-és közoktatásügyi költségvetési vita lidérc-nyomásként szorítja még a r. kath. papság mellét! Annál tüntetőbb fogadtatást rendezett ez gróf Zichy Nándornak, a kiről tudva van, hogy birtokaiból a protestáns tiszteket és munkásokat kiszorította.

Az ünnepély négy napig tartott (jun. 26—29). A templomokban fényes segédletű misék, hazafias szónoklatok, a nagy ebédeken nagy alakok hatalmas tóosztjai hangzottak, a nép előtt pedig a leghíresebb jezsuita-szónokok hirdették az igaz róm. kath. hívó kötelességeit, úgy a mint azt csak ők tudják s csak ők engedhetik meg maguknak.

Volt miről prédikálni. A Szent-László koponyájának egy állítólagos darabja a nagyvárad-i egyház birtokába került s megérjük nemsokára, hogy mint nemzeti ereklyéhez, úgy fognak hozzá zárandokolni a kirándulásokat kedvelő róm. kath. atyafiak, kivált pedig az egyedül üdvözítő egyház hölgy-közönsége, akár csak a Szent-István jobb kezéhez s egyik-másik jezsuita atya segélyével csodák is fognak történni a szent koponyának épségben megmaradt töredéke által, sőt az sem lehetetlen, hogy valamelyik reversalisos képviselő nemzeti ünnepnek fogja követelni a Szent-László napját, ad captam Szt.-István-ünnep.

De még sem ez az ereklye, nem is a jezsuita atyák népszerű szónoklatai szerettek a n.-várad-i ünnepélynek — legalább utólagosan — országos jelentőséget, hanem magának Schlauchnak, a Szt.-László Társulat dísz-ülésén mondott megnyitó beszéde. A közép-kornak emez ismeretes dicsőítője mester abban, hogy ki tudja használni a kínálkozó alkalmakat s a XIX. század szellemével és ultramontán-ellenes követeléseivel szemben a történeti hagyományok tetszetős mezébe öltözködik s így akarja útját állani a világosság és igaz-

ság terjedésének a r. kath. egyház és papság nagy hatalmi állásának dicsőségére.

Most is a történelmet hívta segítségül a sophista püspök s azt vitatta temérdek színes példával, hogy nálunk a király több, mint az állam, s a főkegyúri jog hatalmasabb, mint az államhatalom, sőt mindkettőnél hatalmasabb a pápa.

„A magyar királyok főkegyúri joga — mondja ő — az egyházi törvényekben gyökerezik és a mennyiben a közönséges kegyúri jogoknál nagyobb terjedelemmel bír, kiváltság; *de mint ilyen is egyházi természetű és nem állami jog*; azért is annak gyakorlásában az egyházi törvények szem előtt tartandók. A magyar koronához van elválaszthatatlanul kötve s ennél fogva közjogunknak egyik sarkalatos részét képezi. Kizárólagos királyi személyes jog, következésképp nem nemzeti, nem országos, tehát semmiféle népfelség vagy demokraticus intézménynek a kifolyása, ezekre át sem ruházható *a pápa beleegyezése nélkül!*“

Ha csak ennyit idézünk is a nagy és körmönfont beszédből, ebből is érezzük, honnan fú a szél és hol akar megpihenni. A hazai róm. kath. egyház vezetői tele vannak a modern állam iránti féltékenységgel. Az a mi nálunk közelebb az országgyűlésen, a pártok meglehetősen egyetértésével, a vallásszabadság érdekében történt s azok a törvényjavaslatok, a melyek készülőkben vannak s esetleg megváltoztatnák a hazai házassági jog képét: felriasztották a r. kath. egyház püspökeit s nem lehet csodálkoznunk rajta, ha minden úton-módon ellenezni próbálják a modern állam fejlődését, a mely az ő középkori kiváltságaiknak elvégre sem kedvezhet, sőt inkább azokat — mint útjában eső akadályokat — egymás után eltávolítani törekszik.

Magukban elégtelenek lévén a modern-állammal győzedelmesen csatázni, az is természetes, ha szövetségesek után látnak s a remélhető ügyfeleket magukhoz bilincselni igyekeznek. Ez a célzat vezérelte Schlauch püspököt is a kegyúri jogról alkotott elméletében. Az ellen, hogy ő a pápa palástjába fogózik, alig lehet bárkinek is kifogása. Elégge szomorú ugyan, hogy a magyar kath. egyház, a mint Schlauch is kénytelen bevallani, sohasem akart és tudott *nemzeti egyházzá* lenni; de hát ezért feleljenek az egyház-vezetők saját nemzeti lelkiismeretök előtt; mert ez bizony éppen csak ő rajtok s az ő önző számításaikon múlt!!... Az ellen azonban már mi is tiltakozólag szeretnők felemelni gyöngye szavunkat, hogy — a mire ugyan a multból szintén van példa, — a róm. kath. egyház főpásztorai az alkotmányosan uralkodó, koronás királyra vessék ki hálójukat s a történelmi datumok szemfényvesztő összeállításával által Őt próbálják arra az útra csalogatni, a mely Canossába vezet.

Nem tehetünk róla, de az egész beszédnek az a hatása van reánk, mintha az alkotmányos állammal s illetőleg ennek kormányával szemben, az egyház főkegyurát, a királyt szeretné Schlauch szembeállítani s *amaz* ellen *ennél* keresne menedéket. „A kegyúri jog fogalmában — mondja ő — az egyház szervezete és védelme rejlik“ s ez elmélet alapján megmenthetőnek véli ő az egyház autonómiáját, és pedig úgy a kormányzatra, mint a *bíráskodásra*, sőt az *iskolákra* és *alapítványokra* nézve is! Ugyancsak ez az elmélet arra is jó neki, hogy sérelmesnek nevezze a *placetum regiumot*, mint az államnak az államvallás felett gyakorolt illetéktelen hatalmaskodását.

És ezt a hamis s nemzetünk története által sokszorosan megcáfolt elméletet éppen annak a királynak emlékezetére szentelt ünnepen hangoztatja a nagybátorságú főpap, a kiről meg van írva régen, hogy éppen 8 száz évvel ezelőtt (idáig már nem akart Schlauch visszamenni a történet folyamán!) *Szabolcs*on zsinatot tartott s ott a pápai mindenhatóság egyik alkotójának, VII. Gergelynek nem engedelmeskedett s a kiről azt írta a költő, hogy:

„Midőn királynál is nagyobb
Urrá akarták Őt tenni,
El nem ment egy tapodtat sem,
Mert csak magyar akart lenni!“

A koronázási ünnepély után, a melyen Ő Felsége a különböző pártok és felekezetek boldog fejének vallotta magát, — kissé hamar jött a nagyváradi predication a főkegyúri jog helyes gyakorlatáról s az a kinek az első sorban szólt, meg fogja látni a reverenda alól kilógó lólábakat, mindenekfelett pedig a nemzet alkotmányos kormánya és képviselte tudni fogja azt, hogy mivel tartozik a XIX. század szellemének, a melynek haladását nem lehet pásztor-botokkal megakadályozni, legfőlebb csak késleltetni.

Addig is, míg a célzatos beszéddel tüzetesebben foglalkozhatunk, tiltakozunk az ellen, hogy a mi tiszta látású s a pápasággal szemben is rendíthetetlen I. Lászlónk nevének ígérete alatt a főkegyúri jogról csalfa elméletek támadjanak s ál-izidori felfogással Magyarországot a római pápának bárki is kiszolgáltassa, s a történelemmel a történelmi igazságot meghamisítsa.

A főkegyúri jognak olyan magyarázata mellett, minővel azt Schlauch kísérte, a vallásegyenlőség elve forog kockán s minden nem róm. kath. felekezet érdekével együtt a modern állam ügye is veszélyben van. És ezt a veszélyt a hazafiságára büszke főpap a koronás király útján szeretné — csupa magasabb humanitásból — ránk hárítani!! Nincs-e ebben a merészkedésben egy jó adag sértés a koronás király atyai érzülete s fenkölt gondolkozása ellen?!

Ry.

Egy adat a „non possumus“-féle politikához.

Régi dolog, hogy az „*egyedül idvezítő*“ róm. kath. egyház papi testülete — úgy a felsőbb, mint az alsóbb régiókban — különös előszeretettel iparkodik léptenyomon újabb akadályokat gördíteni a vegyes házasságok megkötése elé. Annak dacára, hogy országos törvények írják körül a vegyes házasság érvényét, jogosultságát: akadnak harcias kath. papok, kik a törvények fölébe emelkedve, fennen hirdetik a hitelvekhez való merev ragaszkodást! Azaz hogy olyanok is vannak aztán, a kik szívesen leszámolnak az elvi állásponttal, csak egyébként kárpótoltassanak. Ha t. i. az ékesszólás fegyvere tompának bizonyul egyes élesebb látású, világosabb eszű, szabadabb gondolkozású egyénekkel szemben, — ha a szív és lelkiismeretnek joga egyszerűen napirendre tér a sötétség fejedelmeinek szeparatistikus politikája fölött: következik egy kis kerülővel a második roham, a mely még sokkal hevesebb és veszedelmesebb, amennyiben azzal a célzattal van összekötve, hogy a sáncokon kívül álló is — ha másképp nem, cselvetéssel — bevonassék a falak közé. Ez aztán a hősies bátorság! Saját emberünket nem tudjuk megnyerni egészen ügyünknek s ekkor arra vállalkozunk, hogy az idegen táborban végezzük a hódítás munkáját. S ha tán ez a manőver is sikertelen marad: a vesztes fél toborzékol s midőn kidühöngte magát, látva tehetetlenségét, siralmas énekek hangzanak fel ajkairól.

Ezek a jelenetek ismétlődnek aztán minden újabb vegyes házasságnál. A kath. fél lelkésze, közelebről szólva a dologhoz, előbb erős ostrom alá veszi hívét, hogy mondjon le vegyes házasságkötési szándékáról s ha ez talán nem vezetne eredményre: reversalist kér a házassálandó felektől — hogy áldozzák fel törvényadta jogaikat s előlegezzék születendő gyermekeik hitét, lelkiismeretét az „*egyedül idvezítő*“ egyháznak és akkor úgy félig-meddig meg van a békeség!

Ez az immár nyíltan üzött akna-munka különösen napjainkban kezd ölteni hova-tovább nagy mérvet. Mióta az elkeresztelési kérdés napirenden van s még inkább mióta az új hercegprimás kiadta a hangot az 1868-iki törvények revisióját illetőleg: mindennapos tapasztalat győz meg minket arról a heves hajszaról, a melyben a katolikus lelkészeknek épen a vegyes házasságok körül oly nagy és fáradhatatlan passiójuk telik. Ime, csak egy pregnáns eset a sok közül:

Kapossy György perkapui ref. s.-lelkészt felkeresi egy református férfi és egy katolikus nő, hogy eskesse össze őket. De mert az illetők egymással harmadfokon vérrokonok s épenezért a kath. egyház hitelvei szerint csakis dispensatio mellett kelhetnek egybe: nevezett segédlelkész — az „*ubi sponsa, ibi copula*“ elvénél fogva — utasítja a feleket a menyasszony illetékes lelkészéhez, hogy ez a szükséges dispensatiót eszközölje ki. A kath. lelkész a dispensatio kieszközlését megtagadja, csupán azért, mert a felek magukról térítvényt adni nem hajlandók. A ref. s.-lelkész — miután a dispensatio kieszközlésének megtagadását tanúk igazolják — a felek ismételt kérésére a célba vett házasságot megköti, úgy gondolkozván, hogy saját hitelveink e tekintetben akadályul nem szolgálnak, — a kath. egyház hitelveiből származó akadály elhárítását pedig az illetékes lelkész egyenesen megtagadta s így a felek érdekei csak általa érvényesülhettek.

Eddig a tény! De a dolog nem maradt ennyiben. A dispensatio kieszközlését megtagadó kath. lelkész — érdemeket akarván szerezni nagyobb plebániák elnyerhetéséhez — feljeleníti az esetet dr. Schopper

rozsnyói püspöknek, a ki aztán a dologban áttérítést, concubinatus, vérfertőztetést, a kath. egyház jogainak gyökereiben való megsértését látva: egyenesen felír a kultuszminisztériumhoz s elsorolván felterjesztésében a vádak: a házasság megsemmisítése s az ezt kötő s.-lelkész megbüntetése végett esedezik.

A kultuszminisztérium, híven az „*audiatur et altera pars*“ elvéhez, megkeresi a tiszáninneni ev. ref. püspöki hivatalt egy, erre az ügyre vonatkozó véleményes jelentés felküldése iránt. Az így felküldött jelentés a kultuszminisztérium közvetítése folytán — mint felelet — dr. Schopper kezébe jut. Azt gondoljuk talán, hogy a felterjesztés nyugodt, tárgyilagos hangja lecsendesíti dr. Schopper úr haragját s egyenesen rendre utasítja a dispensatio kieszközlését megtagadó perkapui kath. lelkészt? — Oh hát ilyen reménységben minek ringatnók magunkat, mikor a dr. püspök úr most már nemcsak az egyszerű s.-lelkész ellen kel ki, hanem a tiszáninneni kerület „*superintendensét*“ (ref. püspököt nem ismer) is jónak látja a kultuszminisztérium előtt olyan-nak feltüntetni, mint a ki felekezeti elfogultságból még a büntetendő cselekményt is védelmébe veszi. És hogy ügyét megnyerje a felettes hatóság előtt, hivatkozik a február 26-iki rendeletre, melyet majd a kérdéses házasságból születendő leánygyermekkel szemben (de nem mindig?!) igenis respektálni kell!! Csakhogy a minisztérium jónak látta még ezt a második felterjesztést is közölni a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület püspökével s arra tőle újabb észrevételeket kérni. Volt alkalom tehát ismét gyönyörködni abban a sophisticus okoskodásban, abban a jezsuita commandóra végzett szellemi tornázásban, mely dr. Schopper püspök úrnak ezen újabb felterjesztését is határozottan jellemzi. A kultuszminisztérium felhívása szerint részünkről ez ügyben már második válasz tényleg felküldetett. S most a dolog a minisztérium bölcse elhatározására várakozik. Mi lesz a vége, nem tudjuk; de az iránt jó reménységben lehetünk, hogy dr. Schopper úrnak ez alkalommal nyert pere aligha lesz s hogy a felekezeti elfogultság szenvedélyes kifakadásai nem találnak meghallgatást sem az illetékes minisztériumban, sem a közvélemény előtt!

Csik Dániel.

ISKOLAI ÜGY.

Egy országos prot. tanáregyesület ügyében.

(Bizottsági vélemény.)*

Nagytisztelű és tekintetes Köziskolai Szék!

A „Sárospataki Lapok“ idei folyama hozott felszínre egy régi törekvést, egy régen érlelődő kérdést: az országos ev. ref. tanáregyesület kérdését.

Hogy mikor merült föl először ez eszme s micsoda átalakulásokon ment át a mozgalom, annak bővebb részletezésébe nem bocsátkozunk. Az érdeklődők avatott tollal megírva találják ezt a „*Protestáns egyházi és iskolai Lap*“ f. évi 28, 29. számaiban, Futó Mihály közleményében.

Közismeretű tény, hogy a tiszántúli ev. ref. tanáregyesület most egész lelkesedéssel tette magáévá az eszmét s f. évi július hó első napjaiban Szatmártt tar-

* E bizottsági véleményt a sárospataki főiskolai tanári kar közgyűlésének többsége hosszú, beható eszmecsere után, azzal a megjegyzéssel fogadta el, hogy csak egy általános protestáns tanáregyesület tudna a maga részéről szívesen üdvözlölni. Szerk.

tandó közgyűlésén, mint programjának egyik fontos pontját fogja tárgyalni azt a kérdést: szükséges-e egy országos ev. ref. tanár-egyesület megalkotása s ha igen, minő módok mellett?

Főiskolánk is föl van szólítva, hogy az említett gyűlésre, az ügy beható megbeszélése s előkészítése végett küldje el képviselőit.

A fölvetett kérdés alapos megvizsgálására s megvilágítására s ennek alapján véleményes jelentésének beterjesztésére a tisztelettel alulírt bizottság volt kiküldve.

Igyekezünk a megtisztelő feladatnak erőnk s tehetségünk szerint megfelelni s beható tanácskozás útján az alkotandó egyesületet mindenek előtt országos kultúr-szempontokból, aztán pedig protestáns, közelebbről ev. ref. tanári karunk s tanügyünk érdekeiből kiindulva, vetjük méltánylat alá s egyértelmű megállapodásunkat jelen véleményes jelentésben van szerencsénk előterjeszteni:

Mindenek előtt az országos érdekek világánál akarjuk méltatni a mozgalmat s tesszük ezt különösen azért, mert nekünk is meggyőződésünk, hogy a haza s egyházunk érdekei közt mesterséges ellentétet létrehozni nem szabad, valódit pedig nem is lehetséges. A magyar protestáns, közelebbről ev. ref. egyház egyik legfőbb ékessége, hogy alsóbb és magasabb fokú intézményeiben s minden alkotásában oda törekedett, hogy a hitélet és erkölcsiség ápolása mellett a hon és nemzet érdekeinek, s a társadalom haladásának is jó szolgálatot tegyen.

S nézetünk szerint *országos szempontok* nem hogy tiltanak, de egyenesen javallják a tervezett intézet felállítását.

Mert ennek célja nem lehet az s nem is lesz, hogy az országos középiskolai tanár-egyesület versenytársa legyen s annak működését bénítani igyekezzék; az sem célja, hogy a felekezeti ellentéteket kiélesítse.

Sőt egyik főtörekvése bizonyára az leend, hogy ezzel a meggyökeresedett alkotással együtt haladjon; keresni fogja vele bizonyára az érintkezést s amellet az első oly országos tanár-egyesülete leend hazánknak, mely nemcsak a középiskolai oktatást, hanem a felsőbb leány- és tanítóképzést, s a felsőbb — akadémiai oktatást, illetőleg annak képviselőit is magában foglalná, amint ezt lentebb majd érinteni fogjuk.

A népiskola kivételével a többi oktatási ágak képviselőinek emez összefoglalása a protestáns tanügyi szervek egységének természetes következménye s a reánk váró feladatok teljesítését bizonyára nagy mértékben meg fogja könnyíteni a szellemi s anyagi erők egyesítése.

Igen nagy szolgálatot tehet a tervbe vett társulat az országos tanügynek az iskolai törvények, miniszteri rendelkezések, utasítások szakszerű, független bírálata által. Ez a függetlenség a dolog természete szerint, nagyobb mértékben meg lenne egyesületünkben, még mint az országos középiskolai tanár-egyesületben is és a mienk jótékony hatása és ellenőrködése a felsőbb oktatásra, leánynevelés — valamint tanítóképzésre is kihatna, hova a másik épen nem, vagy kevésbé terjeszkedik ki. Be kell vallanunk, ha önmagunkat ámitni nem akarjuk, hogy mi protestáns tanárok organikus kapcsolat hiányában rendesen elkésve szólunk a felmerülő, nagyfontosságú iskolai mozzanatokhoz, s akkor is csak mint egyesek, nem elegendő súlylyal és hatással; az illetékes tényezők minket véleményadásra föl nem szólítanak, igaz érdekünk sokszor kikerüli figyelmüket. De hiszen, bár sok a protestáns tanár, nincs is oly közegünk, a mely e tanári kar egészét lenne hi-

vatva képviselni, a mi első sorban ugyan reánk jár igen nagy hátrányokkal, de az országos érdekek is szenvednek miatta. Nem csekély jelentőségű ama körülmény sem, hogy az ily társulat, — gyűléseinek megfelelő szervezése mellett — nagyon jótékony hatással lehet arra, hogy vidéki városokban és központokban, de általában a magyar közönség körében a tanügy s tudományos törekvések, különösen pedig a tanárság iránt rokonszenves érdeklődést keltsen, a mi sokszor az áldozatkészség fokozására is vezet, a mit elég fényesen igazolnak az orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlései.

Áttérhetünk most már annak az ecsetelésére, hogy *protestáns, közelebbről ev. ref. egyházunk* jól felfogott érdekei mennyiben követelik a szóban forgó intézmény alkotását?

De mielőtt ezt kifejtенök, legyen szabad előbb az egyesület jellegére s kiterjedési körére vonatkozó nézeteinket őszintén feltárni.

A már fentebb hangsúlyozottak okvetlenül szükségessé teszik nézetünk szerint a protestáns tanárok tömörülését, mert hiszen jól tudjuk azt, hogy az egyesülésben mily erő rejlik. Am a protestáns testvériségnek s összetartozásának eszméje, melyet a sárospataki főiskola mindenha hűen ápolt, megköveteli, hogy ha csak ez keresztülvihető, az egyesület nem csupán a magyarországi ev. ref. egyházegyetem tanári karát, hanem a testvér protestáns felekezetek: ú. m. az ág. evangélikusok s unitáriusok tanári karát is magában foglalja. A mi meggyőződésünk szerint legjobb volna az, ha az unitárius tanférfiakat is fölvennők szövetségünkbe, mert mennél merevebben utasítjuk vissza e kis, de munkás felekezetet, annál élesebb ellentét fog közöttük s közöttünk kifejlődni, a minek áldástalan következményei már most is érezhetők. Azonban különös súlyt fektetünk az ág. ev. testvérek bevonására. Minden ellenkező törekvés dacára is kezdé áthatni a két protestáns felekezetet az unió szelleme, s mind tisztában áll az elmék előtt, hogy a mily kívánatos ez, ép oly kevésbé terjedhet ki a hitcikkekre, hanem első sorban a kulturális és humanisztikai törekvések s intézmények egységesítésében állhatna, a mit később, idők folytán, mint fejlődés, a törvényhozási s igazgatási egyesülés is követhetne. Azonban ettől eltekintve s abból indulva ki, hogy mindkét egyház tanári karát ugyanazon szellem hatja át, mindkettő ugyanazon alapon áll, feladataik egyenlők, bajaik, törekvéseik közősek s mindkettőre áll az, hogy az egyesület erőgyarapítás, valamint az is, hogy tanáraink nagyon csekély százaléka tagja valamely, akár közös jellegű, akár felekezeti, specialisan tanári szövetségnek: mindenképen óhajtandó ez az egyesülés, mely a „Protestáns Irodalmi Társaság“ mintájára áldásosan, megtermékenyítőleg hathatna a protestáns közelet eme részére. Magától érthető, hogy a többen a kevesebb is befoglaltatik s ha az ily kiterjedtebb szövetezés bármi oknál fogva meghiusúlna, legalább az országos ev. ref. tanár-egyesület létrejöttét óhajtjuk.

A protestáns középiskolai s felsőbb tanügy a leg-szorosabb összeköttetésben áll egymással, a mi intézeteink külső szervezetében is kifejezésre jut s főiskoláink organikus kiegészítőit képezik a gimnáziumok, theologiai s jogi karok s a hol van: a tanító-képző. Méltán számítják a középfokú tanítástügyhöz a felsőbb leányiskolák s a felsőbb nőképzés teljes fontosságában csak újabban felismert s méltányolt ügyét. S míg így tanügyünk egyik része a másikat kiegészíti: protestáns ember, különösen protestáns tanférfiú szívéhez minde-

nik egyforma közel áll; lelkében, érdeklődésében mindeniket föl kell karolnia. Azért valóban egészséges alapokon nyugvónak csak akkor tartanók az országos protestáns tanáregyesületet, ha nemcsak a gimnáziumi, hanem a tanítóképző-intézeti felsőbb leányiskolai, valamint a theologiai, jogi s a velük kapcsolatos bölcsészeti szakok tanárait is keblébe fogadja.

Részben már az országos szempontok méltatásánál kifejtettük hogy az egész tanügyre s magára a prot. tanári karra minő káros hatású az utóbbi szervezetlensége. Most ugyanezt a *speciálisan protestáns érdekek* hangoztatása alkalmával is kiemelhetjük. Hozzátehetjük, hogy a középiskolai oktatás körében is vannak oly külön érdekeink, melyeket az országos középiskolai tanár-egyesület legjobb indulata mellett sem képviselhet kellőleg, mint ez legutóbb a felekezeti tanárok fizetésénél is kitűnt, mely tárgyban az országgyűléshez felírt ugyan, de a fentartó testületekhez fordulnia nem állt módjában. S távolról se gondoljuk azt, hogy e külön érdekek kiemelése talán gyöngítené a modern kultúrával való szövetségünket! Ennek legbuzgóbb ápolója épen a protestantizmus és tanári kara. De minden külön szervezetnek természet szerint megvannak a maga külön igényei.

Különösen sürgetőleg hangoztatja az iskolaiért nagy áldozatokat hozó protestáns közönség a *protestáns szellem és vallásosság ápolását*, a tanári kar, a tanuló ifjúság s a világi elem körében. Ez annál kívánatosabb, mert hisz az újabb időben e szellem hanyatlása miatt határozott panaszok kezdenek emelkedni.

Az ily egyesület kellőleg szervezett gyűléskezelésének s szakközlönye működésének nyomán az *iskolai ügy és tanári tevékenység nagyobb felpozícióját* reméljük. S míg most ugyanazon protestáns felekezet ugyanazon kerületben levő tanárai sem ismerik egymást kellőképp, még ezek között sincsen meg a működés teljes összhangja s az egymás nem-ismerés természetes következménye: a félreértés és féltékenység is többször előforduló tünet; addig az országos protestáns tanár-egyesület működésétől méltán várhatjuk az intézetek és emberek megismerését, a létező hiányok s fogyatkozások kevesbedését, a szellemi élet terén jótékony verseny fejlődését. Ettől várhatjuk azt is, a mit eddig oly sajnosan nélkülöztünk: a protestáns tanári kar köz-szellemének, a testületi fellépés súlyának megszűlését, a mi nélkül a mai társadalmi viszonyok között még oly nagy számú tagokból álló osztály sem boldogulhat.

Sajnosan tapasztaljuk, hogy sem az ág. ev., sem az ev. ref. iskolák tantervében nincs még ma se meg a kellő összhang; az eltérések megszüntetésében az alkotandó egyesülettől hathatós közreműködést váránk, annál inkább, mert ez — az országos középiskolai tanáregyesület s a közokt. kormányzat között fennálló viszony példájára — a zsinatnak s illetőleg az ev. ref. egyház konventjének a maga szakkörében véleményező közege, mondhatni jobb keze lehetne s nagyobb lendületet adhatna ref. egyházunk egyetemes tanügyi bizottságának is.

Reméljük, hogy az országos prot. tanár-egyesület tevékenysége jótékony harmat lenne, melynek termékenyítő csöppjei a protestáns közönségben a tanügy iránti nagyobb érdeklődés, lelkesedés és áldozatkészség virágait fakasztanák ki s üdítőleg hatnának e sok tekintetben hervatag mezőre. Az egyesület közlönye, netán kiadandó évkönyve, általa gyámolítandó írói tevékenység, felolvasások, viták s más hasonlók emelő

hatással volnának a protestáns tanári kar tudományos tevékenységére.

Az anyagiak terén pedig egyelőre csak a következőket emeljük ki, mint a melyek első sorban igénylik a jól szervezett testületi fellépés és szellem jótékony kihatását: a tanári fizetések s különösen a korpótlékok rendezésének égető kérdése, amelytől — a mint ezt ma már helyesen felismerték — több tekintetben a protestáns tanügy jövője függ; a felekezeti tanárok nyugdíj-kérdésének megoldása, még pedig olyformán, hogy az alkotandó nyugdíjintézetbe az összes közép- és felsőbb iskolai tanárok bevételt nyerjenek. Azonkívül tudjuk, mily kedvezményeket élveznek a kir. kath. és állami tanárok nagyobb fizetésük és rendezett nyugdíjuk mellett. Ezek közül kettőt emelünk ki: azt, hogy tanári fizetések után községi pótdótot nem fizetnek, s hogy ma is elég jelentékeny utazási kedvezménnyel bírnak. Ezek az utóbbiak magukban csekélységeknek látszanak, de elvi szempontból méltánytalan háttérbe szorítást és kisebbitő megkülönböztetést képeznek az ugyanazon szolgálatot rosszabb anyagi viszonyok közt teljesítő protestáns tanári karra nézve, másrészt csekély jövedelmünket csekély veszteség is érzékenyebben éri.

Miután így arra az *elvi kérdésre*: megalkotandónak tartjuk-e az ev. ref., illetőleg protestáns országos tanáregyesületet, *határozott igennel* kellett válaszolnunk: legyen szabad a tervezetre vonatkozó néhány részletkérdést is fölvennünk e jelentésbe, a nélkül, hogy ezek behatódott kifejtését feladatunknak ismerhetnők.

A protestáns szellemmel a centralizáció minden faja mereven ellenkezik; épen azért a tárgyalás alatt levő egyesület körül is *kerülendőnek tartunk minden központosítást* s úgy véljük, hogy az eszmét csirájában ölné meg, ha körében bármely iskola nagyobb túlsúlyra igyekeznék szert tenni, mint amennyi tanárai számánál, a protestáns tanügy körében elfoglalt, történelmileg fejlődött állásánál s szellemi erejénél fogva természetszerűleg megilleti. Épen azért a tisztviselői karban, a választmányban, a Közlöny szerkesztésénél stb. minden intézet méltányos figyelemben részesítendő. Ugyanez elvből önként következik, hogy az erdélyi tanárok gyűléseinek s a tiszántúli ev. ref. tanáregyesületnek egészséges példájára, az alkotandó társulat felváltva tartsa évi üléseit más-más intézet s város kebelében.

Mivel pedig ily egyesületnek fentartása nem csekély mértékű anyagi áldozatokkal is jár, s kívánatos volna, hogy mind a bizonyára megindítandó Közlöny munkásait díjazni, mind pedig arra méltó munkák kiadását elősegíteni, értekezéseket, pályaműveket jutalmazni lehessen, *kikérendőnek tartjuk az iskolákat fentartó testületek s a nagy protestáns közönség áldozatkészségét is*. A protestáns tanári kar meghozza a maga áldozatát, de ez ismert s nem tagadható szegénységünk-nél fogva, magában véve, nem volna elegendő. Hogy pedig épen a tanárok részéről az egyesület ügyeinek intézése, gyűléseinek megtartása túlon-túli anyagi terheltetést ne kívánjon, nagyon méltányosnak véljük, hogy az érdekelt iskolák fentartósága, az intézetek költségén, aránylagos számú képviselőket küldjön az évi gyűlésekre. Magától érthető, hogy oly érdeklődők is lesznek, kik a protestáns tanári élet eme tűzhelyeit saját költségükön keresik föl.

A Közlöny feladatai körének megállapítása, pályázatok, értekezések, felolvasások, viták, tagok gyűjtése, gyűléskezési ügyrend stb. oly részletkérdések, melyekre itt s egyelőre csak rá lehet mutatni.

Önként felmerülhet az oly ember előtt, ki a dol-

gokat minden oldalról s vonatkozásukban szereti megvizsgálni, az a kérdés, hogy a mai, nagyon erős felekezeti ellentétek által marcangolt időben, a protestáns tanári kar ismeretes szegénysége mellett nem járna-e így sok előny dacára is hátrányokkal, elviselhetlen erőfeszítéssel az egészséges magvú eszme megvalósítása.

Erre csak azt felelhetjük, hogy minden emberi alkotásnak megvannak a maga gyöngeségei, s néha a legáldásosabbnak látszó terv is balúl üthet ki. De míg a fönt elősorolt előnyök mintegy önként kínálkoznak, s egészen szembeötlők, addig a hátrányok inkább csak feltételesek. Bizonyára a kezdet nehéz leendő, a teljes eredményt nem fogja egy év munkássága megszülni, s ez talán sokakat sokáig bizalmatlansággal fog eltölteni; a protestáns tanári kartól megfeszített szellemi munkásságot s igen nagy anyagi áldozatot fog e szép törekvés valóra váltása követelni, bár helyes szervezet és megfelelő pártolás mellett a munkásság is megnyerheti majd szerény jutalmát. Félni lehet talán attól, hogy egyik intézet a másikat mesterségesen túl akarja szárnyalni, s hogy ennek nyomán féltékenységek, félreértések és egyenetlenség teszi a sikert kockázatosabbá. Azonban az utóbbiak be, vagy be nem következése csakis a protestáns tanári kar józan szellemétől függ, s a mint az igaz lelkesedés és ügyszeretet eloszlathatja, azonképen előfordulásuk nem az országos tanáregyesület alkotásának következménye, hanem köz-szellemünk beteges állapotának körjelensége volna.

A kiküldött bizottság tisztelettel alóírt tagjai tehát komoly megfontolás, az ev. ref., s az egész protestáns egyházra, közelebbről intézetünkre hárulható előnyök s károk lelkiismeretes mérlegelése után abban a véleményben van, hogy az országos protestáns, esetleg ev. ref. tanáregyesület eszméje üdvös és termékeny. Bár a jövő a szervezet mikéntjétől, a lelkesedéstől, az állandó munkakedvtől s áldozatkészségtől függ, míg a részletekbe csakis hosszabb előkészítés után lehet bebocsátkozni, a végleges megállapodás pedig csakis az összes érdekeltek feladata s joga lehet: mindazáltal már most is azt javalljuk a Nagytiszteletű és Tekintetes Köziskolai széknek, hogy az eszme megvalósítására törekvő tisztántúli ev. ref. tanáregyesület Szatmárt, július hó elején tartandó gyűlésére képviselőit azon utasítással méltóztassék kiküldeni, hogy az illető tanácskozáson a protestáns, esetleg ev. reformált országos tanáregyesület megalkotására adják szavazatukat, kijelentvén egyúttal, hogy a végleges szervezéshez való hozzájárulást, illetőleg a további tanácskozásokra megfelelő megbízással ellátott képviselők küldését tanári karunk föntartja magának.

Sárospatak, 1892. június 24.

Az országos ev. ref. tanáregyesület ügyében véleményes jelentés megtételére kiküldött bizottság tagjai:
a Nagytiszteletű s Tekintetes Köziskolai szék
kész szolgálai:

Radácsi György,
biz. elnök.

Dr. Bartha Béla,
biz. tag s jegyző.

Búza János,
biz. tag.

TÁRCZA.

A magyar ref. énekügy s a francia dallamok.

(Folytatás).

Persze mi, protestánsok nem így szándékozunk e kérdést megoldani. Botlásokat követünk el közösen; jó akarral javítgatjuk egymás hibáit közösen, s végre e munka

gyümölcsseit szinte közösen élvezhetjük. És habár ily módon nem fogjuk is elérhetni azt a művészetet, mit a katolikusok, de annyit mindenesetre megtehetünk s meg is kell tennünk, hogy legalább a mai műizlésnek megfelelő énekeket produkáljunk, hogy legalább azon elemi szabályok előtt ne hunyjunk szemet, melyek költészeti s zenészeti szempontból elengedhetlenek. Ilyen elvül tartom én magamrészéről azt, mit a „Programm“ is kiemel, t. i., *hogy az ének-szöveg a választott versmérték ritmikai szabályai szerint írássék, továbbá, hogy a szöveg annak mindenben megfelelő dallammal párosíttassék.* Mert „igazán tagadhatlan, hogy énekes-könyvünk jobb darabjaiban is, a hol nem hiányzanék a vallásos érzés, vagy eszme, részint a nyelv darabossága, részint a ritmus tökéletlensége, néhol teljes hiánya, mai nap már zavarba hozhatja énekeink becslésében nemcsak a műveltebb közönséget, hanem a nép nagyobb zömét is, kik az iskolában más zengzetű nyelven ismerkednek meg a világi költészettel.“ Tehát *ritmikai s hangulati vérokonosság a szöveg és dallam közt:* ezeknek az elveknek kell képezniök a lépcsőfokot, mely a leendő énekest a meglevőnél magasabb nivóra fogná emelni.

Szép elvek biz ezek, s a külföldi énekes-könyvekben jó részben meg is vannak már régen valósítva; csak az a kár, hogy a mi „előmunkálatainkon“ még most sem igen látszanak meg. S miért? — kérdezhetjük. Felelet: Mert Laikus poaétának kell már meglevő dallamhoz szöveget írni. Az igazat megvallva, sokat gondolkodtam e könnyedén odavetett feleleten, de sehogysem tudtam annak igazat adni. Nem tudtam elhinni, hogy az a sirva-vigadó magyar kedély, melybe már a természetből bele van oltva a dal és zene iránti élénk fogékonyság, mondhatnám: érzékenység; ez nem volna képes egyik, vagy másik dallam természetét felismerni. Hiszen ehhez nem kell kóta-tudomány, ehhez fogékony kedély s érző szív kívántatik, melyekkel pedig minden magyar ember, akár zenész, akár laikus, elég bőven meg van áldva.

Kételyeimet igazolja a gyakorlat is. Hány laikus poeta ír nálunk is szöveget már meglevő dallamhoz a nélkül, hogy e két alkatrész, t. i. szöveg és zene ellentmondana egymásnak? Hány népdal kél szárnyra a nép ajkán, melyekről sokszor azt hinnők, hogy egyszerre szülemlettek, egy szívnek dobbanásai voltak; pedig hát a melódia a Balaton partjáról szállott fel s a Hortobágy közepén találta meg a maga méltó párját, a szöveget. De ne menjünk messzire; maradjunk csak a „Kossuth Lajos azt izente“ kezdetű, általánosan ismert melódiánál. Ezrekre megy azoknak a szövegeknek száma, miket e dallam csak egy képviselőválasztás alkalmával is kap. Minden kerületben más, minden faluban 3—4 variánsával a jelöltet dicsérő, az ellenjelöltet gúnyoló szövegeknek; s e tartalmilag sokszor nagyon alantjáró szövegek legnagyobb részében mégis gyönyörű, s a dallammal egybevágó ritmus és hangulat mutatkozik.

Honnan van hát, hogy ezek a verstanál ismerős, több-kevesebb költőiséggel bíró művelt emberek nem képesek már meglevő dallamhoz szöveget írni? Részemről a felelet ez: onnan, hogy e dallamok *idegenek* a magyar kedély előtt, mert nem értjük azoknak nyelvét, nem érezzük ki a melegséget, mely azokban van, mert nekünk melegebb s hozzánk közelebb álló dallamokra van szükségünk. Mert ne gondolja azt senki, hogy egy sajátos kedélylyel megáldott nemzet oly könnyen nélkülözhetné, avagy elveszthetné kedélyének, nyelvének *veleszületett* sajátosságait; az ily öröklött sajátosságokat sohasem fogja egy nemzet levetkezni, mert ha levetkezi, nemzetiiségét is elvesztette. Ily erős nemzeti vonásokat még a kultúra sem törölhet le egy nemzetről, hanem azokat

csak nemesíti, tökélyesbíti. Azt se gondolja senki, hogy a vallásos buzgóság és kegyelet kiegyenlíti a nemzeti reminiscenciákat; lehet e buzgóság közös bármely nemzettel is, de annak nyilvánulásaiban helyet követelnek maguknak a nemzeti élet eltérő alakzatai, melyeket ha egyik-másik nép nem akar figyelembe venni s talán eltöré, neki meg nem felelő alakokat ölt magára, bekövetkezik a nemezis boszúja, mit elhárítani nem lehet.

Ez érte utól Szencytől kezdve napjainkig mindazon poetákat, kik *magyar* költeményeket írtak *francia* „schemákra.”

Véleményem igazolásául szolgáljanak az alábbiak:

Hogy a mi dalos népünk költészetében — mondhatná valaki — oly könnyen párosul a szöveg és melódia, ez egészen természetes dolog. Ezek ugyanis egy és ugyanazon népfaj érzelmeinek nyilvánulásaiban levén, valami nagyon természetes, hogy e nyilvánulás tényezőiben is ugyanazon vérmérsékletnek s ugyanazon kedélyhangulatnak karakteristikus vonásai, ugyanazon formák mutatkozzanak. A vallás azonban, mint az embert Istenhez vezető érzelm, mégis csak általánosabb valami, mely — mint ilyen — sem egyik, sem másik nemzeté nem lehet kizárólag, hanem az az *egyetemes emberiség* tulajdona. Következésképp maga az isteni tisztelet is, mint a vallásos érzelm előterjesztő cselekvénye, szintén nincs egyik vagy másik nemzeti formához kötve, hanem benne az általános emberi nyilatkozik. Azért hát akár francia, akár német, akár magyar kedély szülte dallamon egyaránt dicsérhetjük azt az Istent, ki úgy a franciának, mint a németnek vagy magyarnak egyformán szerető édes atyja. Hát ez elméletnek talán megjárja, de a gyakorlat más mutat.

Igaz, hogy a vallás, mint ilyen, egyetemes jellegű, de annak előterjesztéseiben, nyilvánulásaiban ott van a végtelen különbözőség, és pedig nemcsak a külön világ-nézetű vallásokban, hanem magában a keresztyénségben is. Ez eltérések oka pedig nem más, mint a *nemzetiség*, mely a maga bélyegét rányomja azon nép életének minden irányú jelenségeire, tehát az isteni tisztelet alakzataira is, föltéve, hogy valamely erőszakos pressio a nemzetiségi tünetek csiráit időről-időre el nem fojtja. A cultus és művészetek története lépten-nyomon igazolja ezt állítást. A régi népek, mint az indek, egyiptomiak, héberek kultusában mindenütt ott találjuk a táncoló karokat, általában a legjellegzetesebb nemzeti művészetet a táncot. Ott találjuk a Budha és Mohamed vallásának nagyszámú híveit, táncoló derviseikkel, a mint sípok és dobok hangjai mellett kifejezést adnak a nemzeti vér lüktetésének. Ugyanez az eset a napjainkban is vad állapotban levő népeknél, hol t. i. az érzelmek még ösztönszerűleg, a magok természetességökben jutnak kifejezésre. Igaz, hogy a művelődés letörli a nemzetiségek e kirívó vonásait, de maga az érzelm, a hazai levegővel magunkba szívott ösztön mindig megmarad, csak hogy finomított, nemesített formában. A vad almafa is eredeti állapotban fanyar gyümölcsöket terem, s bár e gyümölcsök oltás, nyelés által megédesülnek, a termőfa mégis csak almafa marad, mely sohasem fog cseresznyét teremni. Így van a művelődés is az emberi élet nemzeti irányú nyilvánulásaival. Míg az ember nem volt képes a nyelv által fejezni ki gondolatait, érzelmeit, addig ez, mint az oktan állatoknál látható, csak a test végtagjainak ösztönszerű mozgata által történt, s íme ezredévek után ezek az ösztönszerű mozgások *nemzeti* táncművészetté s kerekded, sima taglejtésekké finomultak. Valamikor az ember beszéde is csak egyes ösztönszerűleg kiejtett érthetetlen hangokból állott, s íme most ez ösztönszerű hangok hullámos hangsúlyllyá, zengzetes nyelv-

dallammá fejlődtek, és pedig az egyes népfajok, *nyelvcsaládok, nemzetek vérmérsékletének, megéletheti viszonyainak megfelelőleg különböző metrikai, rithmikai, dallamtani törvények szerint*. Ezeken az alapokon fejlődtek már az egyes nemzetek nyelvi és zenészeti sajátosságai, melyeket egy más viszonyok közt fejlődött, s éppen azért más kedélyű és vérmérsékletű nép nyelvi, avagy zenei érzületébe átláptalni, a legnagyobb erőszakolás.

Sietek itt megjegyezni, hogy a „nemzet,” vagy „nép” szavak alatt sohasem a művelődés különböző fokain álló s a kozmopolitikus elvhez többé-kevésbé közel hajló *egyesekeket* értek, hanem mindig az illető nemzet, vagy nép *egyetemét*, nagy zömét, mely már az édes anya tejjével magába szívtta a specialis nemzeti jelleget, melyet nem is képes soha levetkezni, vagy megtagadni; ez a nemzeti jelleg lesz nála az az *alapérzelem*, mely az egyes nemzeteket elkülöníti egymástól. A „nép” tehát a nagy tömeget, pl. a magyar ref. egyház egyetemét jelenti.

A nyelv természetadta törvényeivel együtt fejlődtek a népek nemzeti zenéjének törvényei is. Bár a zenében is van valami egyetemes jellegű, a mennyiben kezdettől fogva nagy befolyással volt az *egész emberiség* művelésére, s mint ilyen már a legrégebb népeknél az Istenek adományának tekintetett, mely közvetítőül szolgál az Isten és emberek között; de a zene e. kozmopolitikus jellege csakis annak *beltartalmában*, az általános emberit kifejező érzelemben, tehát — mondjuk — anyagában nyilvánul; míg külső alakzataiban, *formáiban* ugyanazon metrikai, rithmikai, hangsúlytani és hangulati törvények alá esik, melyeket egy, vagy más nép nemzeti alapérzelme a nemzeti nyelv, mint szélesebb értelemben vett nemzeti zene elé szab. Tehát egy és ugyanazon gondolatot, eszmét a francia, a német, a magyar stb. más-más nyelvi, illetőleg zenei formákba öltöztetve ad elő, és pedig annál eltérőbb alakban, minél eltérőbbek a nemzetek nyelvi, és zenei sajátosságai.

Íme tehát a vallás és nyelv, illetőleg zene rokonsága. Mindkettőnek anyaga általános, de tényleges nyilvánulásaik a nemzetiségekhez képest különbözők.

Nézzük röviden a különbségeket.

(Folyt. köv.).

Farkas Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi törvénykezés.

C) Birói határozatok.

345. §. A bíróság meggyőződése alaki bizonyítékokhoz kötve nincs, az indító okokat azonban, a melyek a bíróságot valamely tényállás elfogadására vagy elvetésére s ítéletének alkotására vezették, az ítéletben tartozik a bíróság kifejtetni. Az ítélet a felek egyikének vagy másikának esküjéhez nem köthető, s így eskütől függő feltétellel ítélet nem hozható.

346. §. Ha az érdekelt felek jelen vannak, a határozatot az elnök a felek előtt azonnal kihirdeti. A kihirdetés a jegyzőkönyvben feljegyzendő. Ha a felek a tárgyaláson nincsenek jelen, a határozat az érdekelt presbitériumnak, illetőleg az illetékes lelkesi hivatal útján, az érdekelt feleknek kézbesítendő.

347. §. Választási ügyekben hozott ítéletben a bíróság a panaszt, illetőleg hivatalos kifogást vagy elutasítja, s a választás törvényszerűségét elismeri, vagy a választást megsemmisíti s új választást rendel el. Utóbbi esetben megjelöli azt a választási cselekvényt is, melytől kezdve a választási eljárás ismétlődő. Ha a bírós-

ság a választási eljárás körében fegyelmi eset jelenségeit látja fenforogni: az ügyet fegyelmi útra teszi át.

348. §. A bíróság az ítéletben a költségekről is intézkedik s belátásától függ, hogy a költségekben a vesztes felet elmarasztalja, vagy a költségeket kölcsönösen megszüntesse.

349. §. Ha az ítélet kihirdetése alkalmával a felek az ítéletben megnyugvásukat kijelentik, vagy ha az ellen a törvényes időben nem felebbeznek: az ítélet jogerőre emelkedik.

350. §. Az I. bírósági ítélet, ha jogerőre emelkedett; a II. bírósági ítélet feltétlenül, lelkészválasztási esetekben az esperesnek; egyéb esetekben az esperes útján az illetékes presbitériumoknak további törvényszerű eljárás (végrehajtás) végett kiadatik.

D) A felebbezés.

351. §. Felebbezésnek csak az ítélet ellen és azon végzés ellen van helye, melylyel a bíróság az eljárást hatáskör vagy illetékesség hiánya miatt tagadta meg és a melylyel az újítási kérelmet megtagadta. Az ítélet ellen beadott felebbezésben az ítéletet megelőző eljárás és az annak folyamán hozott végzések elleni panaszok is előadhatók. Ha a felebbezést a felebbező írásban adja be, azt a bíróság elnökségéhez tartozik beadni.

352. §. Ha az ítélet, illetőleg végzés, a felek előtt szóval hirdettetett ki, a felebbezés a kihirdetéskor szóval történhetik; ha kézbesített, a kézbesítéstől számított 15 nap alatt adható be. A kihirdetés, illetőleg a kézbesítés napja nem számítatik. Az elkésztett beadott felebbezést a bíróság elnöksége hivatalból vizsgálta, mely végzés ellen a kézbesítéstől számított 15 nap alatt felebbezésnek van helye az egyházkerületi elnökséghez.

353. §. A törvény által megengedett határidőben bejelentett, vagy írásban beadott felebbezés folytán, az elnökség az összes iratokat az egyházkerületi bírósághoz terjeszti föl.

354. §. Az egyházmegyei bíróság ítélete ellen törvényes időben beadott felebbezés választási ügyekben (302. §. 1., 2. pont) az anyaegyház és társ.-leány- vagy főkegyházak közt újonnan alakuló egyház és más egyházközség közt (302. §. 3., 4. pont) fenforgó vitás ügyekben, vagy a javadalmazásul használt ingatlanok használati módja (302. §. 6. pont), végre a presbiterek vagy egyházi gondnok felelőssége kérdésében, a további eljárást felfüggeszti. Egyéb az egyházi bíróságok elé utalt vitás ügyekben a felebbezés a végrehajtást csak akkor függeszti fel, ha ezt az egyházmegyei bíróság az ítéletben kimondja.

E) Eljárás az egyházkerületi bíróságnál.

355. §. Az egyházkerületi bíróság a hozzá felterjesztett iratok és bizonyítékok, mint: a vizsgáló-bizottság jelentése, tárgyalási jegyzőkönyv és annak mellékletei, egyházmegyei bíróság ítélete, s a felebbező folyamodványa alapján határoz.

356. §. Az egyházkerületi bíróság hivatalból tartozik vizsgálni, hogy az ügy az első fokú bíróság hatáskörébe s illetékessége alá tartozott-e, hogy a felek a tárgyalásra meghívtak-e, s hogy a felebbezés törvényes időben adatott-e be? Általában, ha az első fokú bíróság oly törvényes szabályokat mellőzött, melyek miatt az egyházkerületi bíróság nézete szerint alapos ítéletet hozni nem lehetett, jogosítva van az I. bírósági ítéletet feloldani s pótlást és újabb tárgyalást rendelni el.

357. §. E törvénynek a kézbesítésre, az előadásra, a jegyzőkönyv vezetésére, a költségekre s az ítélethozásra vonatkozó §§-ai az egyházkerületi bíróság előtti eljárásnál is megfelelően alkalmazhatnák.

358. §. Az egyházkerületi bíróság határozata a felekkel kézbesítés útján közöltetik.

359. §. Az egyházkerületi bíróság határozata ellen további felebbezésnek helye nincs.

F) Újítás.

360. §. Egyházi bíróságok előtt folytatott ügyekben elmulasztott határidők igazolásának helye nincs. Újítás pedig csak egy ízben, azokban az ügyekben használható, melyekben az ítélet az anya- és társ.-leány- vagy főkházak közti vitákra (302. §. 3. pont) alakuló egyházközségnek más egyházközséggel közösen használt egyházi és iskolai vagyon megosztására (302. §. 4. pont) vonatkozik.

361. §. Az egyházi bíróság az újítás iránti kérelemnek csak akkor adhat helyet, ha a vesztes fél olyan új bizonyítékokat mutat be, melyeket előbb nem használhatott, s ha az új bizonyítékok alkalmasak lennének arra, hogy a hozott ítéleteket a bíróság megváltoztassa, vagy ha a vesztes fél a büntető törvények által tiltott cselekvény miatt lett vesztes, és ez a büntető bíróság jogerős ítéletével bizonyítható.

362. §. Újítási kérelem új bizonyítékok alapján a jogerős ítélet kézbesítésétől számított hat hó alatt — és ha az újító fél újabb bizonyítékát csak később találta fel, az újabb bizonyíték feltalálásától, illetőleg, ha a büntető bíróság ítélete később keletkezett, a büntető bíróság ítéletének jogerőre emelkedésétől számított 30 nap alatt adható be, de 5 éven túl, újításnak helye általában nem lehet. Elkésztett beadott újítási kérelem, az elnökség által hivatalból utasítandó vissza, mi ellen a 352. §. értelmében felebbezésnek lehet helye.

363. §. Az újítási kérelem az egyházmegyei bíróság elnökségéhez adandó be s az újítás megengedhetősége felett — és ha az újítást megengedi — egyidejűleg az ügy érdeme felett is az egyházmegyei bíróság határoz.

Az eljárás a rendes eljárási szabályok szerint történik.

364. §. Az újítási kérelmet elutasító végzés ellen az elutasított fél az egyházkerületi bírósághoz felebbezhet.

365. §. Újítás az ítélet végrehajtását nem akadályozza.

IRODALOM.

* **Warga Lajosnak „A ker. egyház történelme“** című nagy művéből már a III. kötet 2-ik füzeté is elhagyta a sajtót 10 ívnyi terjedelemben (nagy 8°) s szerzőnél az előbbi füzettel s illetőleg kötetekkel együtt megszerezhető és pedig az I. kötet 3 frt, a II. kötet 4 frt, a III. kötet 3 frtért. Szerző a kötetenkénti szétküldést bérmentesen teljesíti, a füzetenkénti szétküldéshez is csupán 10 kr ajánlási díjt kér csatolni, a portó költséget maga fedezi. Ez új füzet, a melyet még egy nagyobb fog követni, a római katolikus egyház legújabb korának folytatódó ismertetését (ide értve a német és más szabad egyházakat is) s befejezését közli s megkezd a prot. egyházak történetét, tüzetesen foglalkozván az unioi törekvésekkel a különböző német államokban, továbbá Nagy-Britannia, Franciaország, és Schweiz protestáns egyházainak történetével (ez utóbbi átnyúlik a III. füzetre). Olvasása közben szinte érezzük annak a rendkívüli erőfeszítésnek

hatását, a melyet a római kath. egyház a legújabb kor szellemének békóba verése végett minden téren kifejt s kétségbe kellene esnünk az emberiség jövődjé felett, ha másfelől nem látnók itt feltüntetve ama védelmi építkezéseket, a melyek a prot. egyház kebelében — az ellentételek nem minden súrlódása nélkül — napi renden vannak. Egy-egy megjegyzése a szerzőnek, mint történésznek, úgy hangzik hozzánk, mint a legkomolyabb intelem, mint valami „momento mori” s a prot. egyház jó szolgálatot tesz az igaz ügynek, ha nem dugja be füleit az emberiség jobb sorsáért s az igazság diadaláért lelkesülő szerző figyelmeztetése előtt. Ajánljuk e füzetet s Wurga egész nagy művét mindazok figyelmébe, a kik egy őszinte bíró ítélete után akarnak magoknak képet formálni a különböző egyházak multjáról, jelenéről, régiebb és mostani küzdelmeiről. A páratlanul álló műből legközelebb mutatóványt közlünk ízelítőül.

* „**Prot. Almanach**” cím alatt mindjárt a két prot. zsinat hírére, egy vállalatba fogott *Tóth Vilmos* Budapesten, a melyben a két prot. egyház vezérferfiainak arcképeit és életrajzait kívánta díszes kiállításban közrebo csátani. A vállalat eleintén sokféle nehézségekbe ütközött, a melyek nagy részét azonban sikerült a szerkesztőnek legyőznie. Időközben a terv is megváltozott s nagyobb kiterjedésűvé lett. Ugy, a mint ma áll, már jóval több kiváló egyén arcképét és életrajzát fogja felölelni, mint az első gondolat szerint s éppen azért a vállalat ára is jelentékenyen emelkedett. Eddig az első füzet jelent meg 16 képpel és életrajzzal szép nagy ívrét alakban s igen csinos kiállításban, úgy, hogy akármely szalonba is beillik asztaldísznek. Az életrajzok ügyesek, minden feleslegességek nélkül. A 8 füzet előfizetési ára (10 frt) Budapestre a „Prot. Almanach” kiadóhivatalába (IV. Vármázkörút 8. sz.) két részletben is küldhető. A mű bolti ára 16 frt. A kik érdeklődni tudnak egyházi és iskolai életünk nagyjai iránt, azok a vállalat iránt sem maradhatnak édektelenek.

* „**Mirandulai Picus János élete és bölcsészete**” írta *Tüdös István*. Kolozsvár, 1892. Ez a címe egy 46 lapnyi (8°) füzetnek, a melyet a fiatal szerző, kinek magántanári értekezéséről csak imént emlékeztünk meg, tudori értekezés gyanánt készített, s a melyet ilyenül a kolozsvári egyetem bölcsészeti szaka el is fogadott. Picus egy olasz származású, scholasticus tudós volt, inkább theologus, mint filosofus; egy rajongó, a kinek vagyoni jóléte sok bohóságot és élvezetet megengedett, de a ki nyilván bevallott jó katolikus volta mellett is összeütközésbe jutott a pápasággal, s mint a florenci új platoi akademia tagja végezte életét. Picus íratái — állítólag — hatással voltak Zwinglire s ez bírta rá e füzet szerzőjét, hogy e sajátos szellemű íróval bővebb ismeretséget kössön, s őt a magyar olvasó közönségnek is bemutassa. Egy rövid „Bevezetésben” ismerteti a scholasticismust s az ezzel szemben ébredező humanismust, a mely a florenci akademiát is szülte s Picus lelkét is megérintette s áthatotta. Jelezve, hogy nálunk Picus jóformán ismeretlen, áttér annak életére s műveire, majd bölcsészeti rendszerére, e cím alá foglalván theológiájának, kosmológiájának és anthropológiájának ismertetését is. Végül meghatározza szerző Picusnak filosofusi mivoltát, az új platonismus kabbalista képviselőjének nevezve őt. Egy érdekes alak, a melyet méltó megismerni. Szívesen ajánljuk.

* **Csiky Lajos „Egyházi Szertartástan”** (Liturgika) című műve, a melyet előlegesen mi is jeleztünk, megjelent Debrecenben, a város könyvnyomdája által kiállítva, 140 lapnyi (8°) terjedelemben. Mint szerző eleve is tudatta, e mű elméleti része van *Osslerzee* urechti tanár műve után készült s a „Bevezetés” szerint az Egyházi Szertartástan elvi kérdéseit majdnem egészen for-

dította a szerző; de a „rendszer”, főként a mű gyakorlati részében (ipsissima verba) maga adta meg s az egész egyházszerartástanon egy magyar ref. theologus szelleme ömlik át. Általában a „Bevezetés” sok önértetet árul el s részünkről örülni fogunk, ha tüzetesebb tanulmány után is jogosnak fogjuk elismerhetni szerző önbírálatát. Egyelőre csak annyit jegyzünk meg, hogy a mű az előleges tájékoztatásnak megfelel s mindenesetre a szerző szorgalmáról tanuskodik. Ára 1 frt. Megakarjuk tisztelni a szerzőt azzal, hogy nem bánunk el röviden művével.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Felhívás a t. olvasókhhoz.* A másodíék félév elején bizodalommal kérjük mindazokat, a kik hátrálékban vannak, tartozásaik szíves kiegyenlítésére, egyúttal pedig előfizetéseik vagy legalább megrendeléseik megújítására. Részünkről ezután is rajta lesünk, hogy a prot. egyház és iskola érdekeinek hűséges szolgálai gyanánt szerepelhessünk s mint a zsinatnak eddig lefolyt két ülésszaka alatt jelentékeny áldozatoktól sem riadtunk vissza a t. közönség gyors és kimerítő tájékoztatása végett, úgy az utolsó ülésszak alatt is igyekezni fogunk — az eddigi díj felemelése nélkül is — következetesek maradni önmagunkhoz. Áldozataink fejében szabad legyen előfizetőinket nagyobb pontosságra s újabb pártfogók gyűjtésére mely tisztelettel kérünk. A hátrálékok és újabb előfizetési pénzek Pásztor Sámuel, gimnáziumi tanárhoz, mint Irodalmi Körünk pénztárnokához, legcélszerűbben posta-utalványon küldendők. Előfizetési összeg félévre 2 frt 50 kr.

Sárospatak, 1892. június 18.

A Sárospataki Lapok szerkesztősége és kiadóhivatala.

— **Gyász hírek.** *Segesvári Józsefet*, a nágykárolyi ref. egyházmegye esperesét újabb, az eddigieknél még sokkal nagyobb csapás érte ismét. Testi és lelki szépségekkel megáldott 15 éves fia *Jenő*, a debreceni főiskola jeles növendéke június 24-én, hervadtan dőlt az enyészet karjai közé. A mélyen lesújtott szülék rövid pár hó lefolyása alatt szívüknek három letöretett darabját temették el. Ki volna kegyetlen vigasztalással megbántani az ő összetépett lelkőknek méltó fájalmát? Őket csak az Ur képes megvigasztalni. — *Özv. Szóts Lajosné*, Végh Rozália, a református papnók egyik ritka példája, Szóts Farkas budapesti theol. tanárnak s szerkesztőnek édes anyja, múlt hó 23-án, életének 68-ik, özvegyiségének 28-dik évében, hosszas szenvedés után elhunyt. Hét élő gyermek s 15 unoka áldják és gyászolják a kitünő édes anya és nagymama emlékezetét, a ki nem esett kétségbe soha, midőn gyámoltalanul maradv, 9 kiskorú gyermek sorsáért kellett aggódnia és küzdekdnie, s a kinek önfeláldozó szereteteért bőséges jutalmat adott az Isten halás, szorgalmas, nagyratörő gyermekekben, a kik közül 4-en, mint felszentelt papok szolgálják ev. ref. egyházunk érdekeit. „A kik sokakat vezérelnak az igazságra, azok fénylenek, mint az égnek csillagai” — ez a tudat szolgáljon vigasztalásul a méltán gyászoló családnak, a hű nőnek emlékezete pedig legyen közöttünk áldott!

— **Választások.** *T. Kenézre Kovács János* t.-luci s.-lelkész, *Berencsre* (f.-szabolcsi egyházmegye) *Szabó Lajos* nyír-bátori s.-lelkész választott meg rendes lelkésznek.

— **Gyöngéd figyelem.** A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület felsőbb leányiskolájának növendékei kedves megüdvözlésben részesítették *Tóth Pált*, az intézet köz-szeretnek örvendő igazgatóját. Midőn nevezett igazgató a lefolyt iskolai évben az utolsó tanórát akarta megtartani, az intézet összes növendékei fogadták a tanteremben s *Bartányi Ilona* IV. osztályú növendék üdvözölte és szép szavakban előadta, hogy ők gondos vezetőjük előtt a szívökben élő hála és szeretet érzését látható jelekben is óhajták kifejezni s ilyen látható jelekül átadott *Tóth Pálnak* egy gyönyörű virágsokrot és két értékes ezüst gyertyatartót.

— **Az évrő vizsgálatok sárospataki ev. ref. főgimnáziumunkban** a következő eredménnyel végeztek. A vizsgálatra jelentkezett 432 növendék közül *mindenből jeles* osztályzatot nyert 26, *mindenből legalább jót* 74; *legalább elégségest* 239. Egy tantárgyból kapott *elégtelent* 53, *kettőből* 27 s *kettőnél többől* 13.

— **A rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban az érettségi vizsgálat** mult hó 27—28-ikán tartott meg. A vizsgálatra állott 19 ifjú közül három jeles eredménnyel, hét jól, hét egyszerűen érettnak nyilvánított, s csak két ifjút utasítottak egy-egy tantárgyból javító vizsgálatra.

— **A „Reformátusok Lapja” lapunkról.** A »Reformátusok Lapja« folyó évi 23-ik számában teljes szövegében közli *dr. Bartha Bélának* lapunkban megjelent »Kultúrharc és budgetvita« című cikksorozatának II. részét. Ugyan ebben a számában kivonatot közöl *Mocsáry Lajosnak* egyházkerületi beszédéből, mely Lapunk mult évi folyamának 40-ik számában egész terjedelmében olvasható. Ismerteti Mocsárynak azt a cikksorozatát is, melyet legközelebb Lapunk számára írt s végül így nyilatkozik: »valóban büszkéek vagyunk az erős kálvinista Mocsáryra s gratulálunk a »Sárospataki Lapok«-nak, hogy munkatársai díszes sorában Mocsáryak és Bartha Bélák képviselik a világi rendet.« Azt a jó kívánságot, hogy »sok ilyen erős kálvinistát adjon az Isten a mi egyházunknak« mi is szívből óhajtjuk.

— **Ragályi Béla**, a felsőborsodi ev. ref. egyházmegye gondnoka — ki már előbb, zsinati napdíjaiból a megyei papi gyámtári alap növelésére 50 frtot adott — ugyan-csak zsinati napdíjaiból, a megyei gyűléstartási alap javára is 50 frtot ajándékozott.

— **A Szathmáron tartandó ev. ref. tanárgyűlésre** a sárospataki főiskolai tanári kar a lapunk iskolaügyi rovatában olvasható bizottsági vélemény készítőit küldte el képviselőiül.

— **Egyházi lap-irodalmunk** átalakítása végett többször felszólalt már a »Ref. Lapja«. Először egy napi lapért hevült, most — ezt kivihetetlennek látván — apasztani szeretné egyházi lapjaink számát, a melyek nagyobb része folytonos panasz közt tölti életét. Külön lapot gondol a lelkészek s külön a világiak számára (!) Az előbbiből elég volna egy, az utóbbiból elkelne három is. Leghelyesebbnek vélné, ha az egyházi lapok szerkesztői, munkatársai stb. e nyáron konferenciát tartanának s megegyeznének a teendőkre nézve. A buzgó szerkesztő igéri, hogy ő, ha a konferencia őt a toll letevésére szólítja fel, azonnal engedelmeskedni fog. Hogy egyházi lapjainkból kevesebb is elég volna, azt talán mi hirdettük legelőbb, s részünkről örültünk, mikor a »Ref. Lapja« egyházi nép-lapnak indult, mert úgy szükségét pótolta. Azonban céljától ez is eltért. Ne tegye le a tollát a hivott szerkesztő, hanem legyen azzá, a mivé lenni készült

s a bajon némileg segítve lesz. A konferencia sikerében nem bizunk. Hogy a mi lapunkat az egyházkerület is segélyezné — azt nem jól tudja a »Ref. Lapja«.

— **A „Dunántúli Prot. Lap” szerkesztője, Révész Kálmán**, a kassai lelkési állomásra történt elvándorlása miatt (a melyet augusztus hó 7-én fog hivatalosan elfoglalni) szerkesztői tisztéről lemondott s olvasó közönségétől elbúcsúzván, *Németh István* teológiai tanárnak, eddigi főmunkatársának adta át a lap szerkesztését és tulajdon-jogát, a ki a szép, de terhes örökségnek szerintünk is hű bizományosa lesz.

Pályázat.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerületnél megüresedett *pénztárnoki* állásra pályázat hirdettetik, a pályázati feltételek a következők:

1. Évi fizetés 1000 frt; lakbér 400 frt, irodai átalány 10 frt 50 kr.
2. Pénztárnok Miskolcon lakni s alkalmas hivatalos helyiségről gondoskodni tartozik; oly állást, mely hivatalos órákhoz van kötve, vagy gyakoribb távollétet von maga után, nem viselhet.
3. Biztosítékul 2800 o. é. frt teendő le készpénzben, ovadékképes értékpapírokban, vagy zálogjogi bekebelezéssel biztosított kötvényben.
4. A pályázati kérvények folyó évi augusztus hó 1-ig alólírotnál adandók be.
5. A választás a szeptemberi egyházkerületi közgyűlésen fog megejtetni s ugyanakkor határozatát el a hivatalba lépés ideje is.

Kelt Miskolcon, 1892 junius 27-én.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

1—3.

HIRDETÉS.

Magyarország
legrégibb harangöntődjéje
Kis-Kejőczben (Ungmegye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, forgatható fa- vagy vaskoronával. Jót állok a legjobb hangképességért, tartósságért és a szállításnál történhető károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Öntödém, több mint egy százados fennállása óta, közmegegyezésre már nagyon sok harangot szállított s reményem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagy. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,
harangöntő és földbirtokos.

6—11

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A hercegprimás, modus vivendi'-je.» *Dr. Finkey Ferenc.* — «Az országos protestáns tanár-egyesület ügye.» *Buza János.*
— «Papp Gábor dunántúli ref. püspök beszéde.» — «Szász Károly dunamelléki ref. püspök beszéde.» — «Tanárgyűlések.»
B. J. — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat»

A hercegprimás „modus vivendi“-je.

Napvilágra jött tehát elvégre is a várva-várt, közbékét hozónak hirdetett, Rómában kifőzött, itthon még a főpásztorok előtt is bölcsesség köveként rejtegetett — modus vivendi. A hercegprimás úr ő eminentiája, mióta kezében van a legfőbb pásztor-bot, boldognak boldogtalannak hirdette: ne féljetek, nincs többé — elkeresztelési vita; én feltaláltam a talizánt, mely boldogságot fog adni Rómának és Magyarországnak, katolikusnak és protestánsnak, kormánypártinak és ellenzéknek egyaránt; csak várjátok és lessétek, mikor látom jónak azzal előállani (addig pedig kereszteljétek továbbra is „el“)! És íme megszólalt az egész ország által néma áhítattal hallgatott Sphynx és lőn — miként ezt a jeles Aesopus talán még Krisztus előtt megírta — hogy „parturiunt montes: nascitur ridiculus mus.“

Tisztelettel kell meghajolnunk a hercegprimás úr ő eminentiájának nagy jó akarata és törekvése előtt, hiszen ő, mint mondja, olyan valamit talált fel, a mi bennünket, protestánsokat is meg fog nyugtatni. Én csak azon csodálkozom, miként lehetett a tudós főpap oly sokáig abban a boldog hitben, hogy az ő féltve őrzött modus vivendije olyan, ha nem is világra, de legalább is országra szóló nagy eszme, mely előtt hódolattal fog leborúlni e hazában minden katolikus és protestáns, sőt talán még a hitetlen pogány is! Hát én nyugodtan merem kérdezni a hazai protestantizmustól: meg vagytok-e elégedve a hercegprimás úr ő eminentiájának magyarázatával? s nyugodtan merem előre leírni a feleletet: ments meg Uram Isten az ilyen törvényt magyarázótlól! Mert bizony a hercegprimás úr is épen olyan jó (értsd: vakbuzgó) pápista, mint akár a híres Schlauch püspök, avagy akár-

melyik plebanus; és nem csalt az én kálvinista sejtelmem, midőn a hirdetett csodás hatású modus vivendire előre azt gondoltam: timeo Danaos et dona ferentes!“

Sajnálom, hogy nem vagyok oly helyzetben, hogy a hercegprimás úr nagytudományú fejtegetéseire, melyekkel minket protestánsokat saját fegyvereinkkel akart meggyőzni, érdemileg reflectálhatnék, különben azt hiszem, ezt az enyémnél avatottabb toll el is fogja végezni e Lapok hasábjain; a nagytiszteletű Szerkesztő úr becses engedelmeivel azonban egy pár futólagos megjegyzést nem hallgathatok el a nagy „heuréka“-val fogadott beszéd felett.

Tévedni méltóztatik a hercegprimás úr ő eminentiája, midőn azt mondja, hogy a protestantizmus csak 1868 óta követi a „sexus sequitur sexum“ elvet a vegyes házasságok tekintetében. Elismerem, hogy eleinte a protestantizmus is — a mi különben természetes — helytelenítette a vegyes házasságokat és hazánkban is a hosszú, éles küzdelmek közt, melyeket a katolicizmus és protestantizmus folytattak, nemcsak a kánonok kárhoztatták, de az életben is mentől kevesebb népszerűségnek örvendett az ilyen házasság. És nagyon jól tudják e Lapok olvasói, mily nehéz küzdelmek után lehetett az újabb időben is (a 40-es években) kivinni azt, hogy a vegyes házasságok a kath. klerus dominálása alól felszabadíttassanak s prot. lelkészek előtt is köthetők legyenek! De e kivívás körüli küzdelmekben már 1791 óta mindig a „sexus sequitur sexum“ elv, mint a legmértányosabb s a természet rendje szerint is — legalább szerintem — legindokoltabb elv volt törekvéseink célja. Ezt mutatja az, hogy már az 1791:XXVI. t.-c.-ben sikerült is ez elvnek legalább részben t. i., ha az atya volt protestáns,

érvényt szerezni. Hogy aztán ez elv csak az 1868: LIII. t.-c.-ben nyerhetett végleges és tökéletes törvényes szankciót, ezt talán a hercegprimás ő eminentiája is, mint történész, be fogja ismerni, hogy nem rajtunk, protestánsokon múlt. Egyáltalán nem áll tehát az az érvelés, hogy az 1868: LIII. t.-c.-et mi sem tartanók másnak, mint valami kisegítő találmánynak, mert mi ezt legfeljebb annyiban tekintjük átmeneti törvénynek, a mennyiben ez után a természetes fejlődés és egyedüli revízió csak a kötelező polgári házasság törvénybe iktatása lehet.

Ha pedig jogi szempontból nézzük a hercegprimás beszédét, akkor már a teljes tisztelet megadása mellett is igen szegényes prókatori fogásnak kell nyilvánítanunk azon fejtegetéseit, hogy az 1868: LIII. t.-c. nem azt mondja, hogy „*tartoznak követni*,” hanem hogy „*követik*,” tehát a törvény nem szól imperative és így tetszés szerint magyarázható. Érvekből kifogyott fiscalistól nem lehet rossz néven venni, ha védence érdekében el akarja csavarni a törvényt, de egy tudós és a hazában legfőbb tekintélyű főpaptól ilyen érvelést, azt hiszem, senki sem várt és senki sem tart hozzá méltónak. Hiszen, ha ez a kifejezés, hogy „a gyermekek nemük szerint *követik* szüleik valását,” nem tekinthető imperative mondottnak, csak pusztá kijelentésnek, akkor pl. (hogy ne menjek vissza az ő korba, mint a hercegprimás) mit kell tartanunk a büntető törvénykönyv azon szakaszáról, mely így szól: „a ki embert előre megfontolt szándékkal megöl, gyilkosságot *követ el* és halállal *büntetettetik*,” hiszen akkor a hercegprimás magyarázata szerint ez a törvény is csak declaratív, kijelentő, nem mondja azt, hogy *büntetessék*, tehát ha nekem tetszik így magyarázni a törvényt, bárkit büntetlenül megölhetek, mert a törvény — szerintem — nem mondta ki imperative a büntetést s így meg sem tartandó. Vagy mit mondana a nagy hazafinak elismert hercegprimás, ha azt mondanám, hogy az 1791: X. t.-c. csak úgy szól, hogy „Magyarország önálló, független ország;” hja, de miután ez nincsen imperative kimondva, magyarázom úgy, a hogy nekem tetszik, és ha tetszik azt úgy értelmeznem, hogy Magyarország Ausztria provinciája, ez is megegyezik ama törvénnel, sőt az a törvény nem is mond egyebet, miután nem parancsolta, hogy Magyarország önálló országnak *tekintessék*.

Az efféle okoskodás absurdumokra vezet és tekintve, hogy magyarázatra csak a homályos törvény szorúl, már pedig az 1868: LIII. a legkisebb kétséget sem hagy fenn az iránt, mit akart a törvényhozó e kifejezéssel: a hercegprimás ő eminentiájának magyarázata nem is *el*magyarázása, nem is elcsavarása a törvény igaz értelmé-

nek, hanem az együgyűek lelki épületére kitalált afféle szójáték, melylyel ugyan nem fog megnyerni egy komolyan gondolkozó embert sem korszakalkotó modus vivendije számára; sőt egy I. éves joghallgató, ki már hallott valamit az interpretációról, el fog mosolyodni az ilyen „nyelv-tani,” vagy talán inkább „logikai” magyarázaton.

Dehát nem is ez a hercegprimás úr igazi „modus vivendi”-je, ez csak a proklamált, de a szívéből óhajtott, gyökeres út mégis csak az 1868: LIII. t.-c. módosítása, az az eltörlése lenne és a szülők „természetes jogának,” magyarázán kimondva a vegyes házasságból való *összes* gyermekeknek az egyedül üdvözítő hitre keresztelésének törvénybe iktatása. Miután azonban ezt mégis igen nagy haladásnak tekintené ő hercegsége, egyelőre megelégszik azzal, hogy hadd maradjon még a corpus jurisban az a „túrt” törvény (pati posse, mint „ő szentsége” declarálta), de az ő csálhatatlan magyarázatával szemben némüljön el törvény és miniszteri rendelet, tétessék ad acta polgári anyakönyv és polgári házasság és *jöjjön el a reverszálisok aranykora!*

Azt hiszem a magyar protestantizmus nem igen kér ebből az „osztó igazság”-ból, melyet a hercegprimás úr nagylelkűen felajánlott az országnak s hála az égnek! — vannak katolikusok is és pedig jó helyen, a kik mégis csak meghagyják nekünk ezt az „osztatlan” igazságot.

Ő eminentiája tehát szint vallott; helyes, legalább tisztában vagyunk, hogy „egyik olyan, mint másik”; de legyen ez nekünk protestánsoknak intés, mert ha ők ily nyíltan agitálnak a törvény ellen, ha Rómából kapják az inspirációt, hogy miként játszanak ki egy fennálló törvényt; akkor nekünk sem szabad tovább is tétlenül maradnunk s jogunk érzetében összetett kezekkel néznünk: mint akarják lerontani nehezen felépített erősségünket.

Ha mi hallgatunk, akkor jogosan foghatják ránk a katolicizmus, mint a hercegprimás úr is implicate tette, hogy mi sem óhajtuk nagyon annak az 1868: LIII. t.-c.-nek fenmaradását; mi sem tekintjük azt alaptörvénynek, minőnek Csáky miniszter nagy hangon declarálta! Igazán sajnós, hogy sok kitűnő emberünk közül senki sem kél védelmére e törvénynek, melynek fontosságát pedig ez idő szerint veszedelmes kicsinyelni.* Vajha a zsinat III. ülészakát kihozná a hercegprimás kihívása türelméből és tenne valami ünnepélyes manifestációt a magas clerus „hazafias és vallásos” törekvéseivel szemben! **Dr. Finkey Ferenc.**

* A felszólalás azóta hivatott férfiak részéről megtörtént. Más helyen közöljük is (az „Egyetértés” után) a két év. ref. püspökkiemelkedő beszédét.

ISKOLAI ÜGY.

Az országos protestáns tanár-egyesület ügye.

A „Tiszántúli Ref. Középiskolai Tanár-egyesület“ folyó hó 3—4-én Szatmáron tartotta meg évi közgyűlését, melynek egyik főtárgya volt az evang. ref. tanárok egyesülésének kérdése. Az egyesület elnöksége erre a gyűlésre mindenik ev. ref. tanintézet tanári karát meghívta, azzal a kéréssel, hogy ha a szatmári gyűlésre bármi ok miatt küldötteket nem küldhetnek, legalább levélben nyilatkozzanak, hogy célszerűnek és szükségesnek tartják-e egy országos ev. ref. tanár-egyesület megalakítását? A meleg hangú felhívásnak meglelt a kellő eredménye, mert a tanári karok, egy pár kivételével, siettek bejelenteni, hogy az egyesület eszméjét szívből üdvözik, s ezen eszme megvalósítását időszzerűnek és szükségesnek tartják. Igazán örvendünk, hogy intézeteink között nem akadt egy sem, a mely ez eszmét korainak, s nem életre valónak nyilvánította volna. Ha a gyűlés ideje néhány nappal későbbre tűzetik ki, bizonyára a legtöbb intézet nemcsak levélben, hanem küldöttei által élőszóval is kifejezi azt az óhaját, hogy egy tekintélyes testületté egyesüljünk! Így is megjelentek a sárospataki, a nagyenyedi, a székelyudvarhelyi, a máramaroszi (jogakadémia) és a kecskeméti iskola küldöttei, összesen 9-en, mindannyian lelkesedve az újra felvetett eszméért. A lelkesedés különben általános volt, a mit legfényesebben bizonyít az, hogy a 4-edikén tartott értekezlet még szebbet és üdvösebbet határozott, mint a minőt eleintén a legtöbben gondoltak, t. i. kimondta, hogy megalakítja az országos protestáns tanár-egyesületet, s ezen egyesület alapszabályainak elkészítése végett kiküldött egy bizottságot is, melynek a debreceni állandó bizottságon kívül mindenik egyházkerületből 2—2 tanár tagja van. A határozat szerint a bizottság munkálata mindenik protestáns tanintézet tanári karával közöltetik, hogy a jövő iskolai év végén tartandó nagy gyűlésen az alapszabályok végleges megállapítása, s az országos protestáns tanár-egyesület megalakítása megtörténhessék.

Az országos protestáns tanár-egyesület eszméje, mint tudjuk, nem új. Ezelőtt mintegy két évtizeddel vetette azt fel a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület, de akkor még minden eredmény nélkül. Valószínűleg ez volt az oka, hogy az egyesület, mint Elek Lajosnak, a szatmári gyűlésen tartott érdekes felolvasásából is kitűnik, a protestáns feliratú zászlót félretéve, az evang. református feliratúval próbálta tanáraitak egy táborba gyűjteni. Az egyesülés azonban többszöri lépések után sem sikerülvén, körülbelül 10 év óta ebben az ügyben semmiféle újabb intézkedés nem történt. Tíz év múltával lapunk vetette fel újlag az egyesülés eszméjét, s a mint a jelekből látszik, elég alkalmas időben, mert mint már említettem, intézeteink annak megvalósítását most már melegen óhajtják, sőt a szatmári gyűlés tagjainak tekintélyes többsége a protestáns tanár-egyesület megalakítása mellett nyilatkozott.

Két évtizednek kellett tehát elmúlni, hogy a megszületett, de halottnak nyilvánított eszme újra életre keljen. Hallottnak nyilvánították, de csak tetszhalott volt, mely most kellő erővel támadt fel, hogy győzedelmeskedjék és hódítson. Felébredésére talán jótékony hatással volt az a város is, melyben a tiszántúli ref. tanár-egyesület jelenévi közgyűlését tartotta, mert az itt összegyűlt tanfőfiaknak elég alkalmuk volt meggyőződni arról, hogy ha protestáns tanügyünk fejlődését s iskoláink fennmaradását és versenyképességét óhajtjuk, egyesülnünk kell. Alkalmuk volt látni, hogy mily erős küzdelmet folytat itt a szatmári ev. ref. egyház s a szatmári és nagybányai egyházmegye, hogy részünt gimnáziumával, melyet épen a múlt évben sikerült a nyolc

osztályú intézetek sorába emelni; részünt protestáns felsőbb leányiskolájával, kellő erővel állhasson meg a róm. katolikus püspöki székhelyen. Ha ez az országos protestáns tanár-egyesület évtizedekkel ezelőtt megalakulhatott volna, igen valószínű, hogy protestáns tanügyünknek több olyan baját sikerült volna megszüntetni, sőt talán csirájában elfojtani, a melyekkel most a legtöbb tanintézetünk küzd. Hogy az egyesület miféle okok miatt nem alakulhatott meg eddigéig, azt ez alkalommal nem kutatom. Azok, a kik az egyesülés ügyében egyszer-máskor történt mozgalom részletes leírását hallották, körülbelül meggyőződhetnek arról, hogy az okot nemcsak a külön autonóm jogokkal bíró tanintézetek tanári karának közönyében, sőt sokszor talán bizonyos féltékenykedésében, hanem az ügy tovább fejlesztésére hivatottak eljárásában is kell keresnünk. Nekem úgy látszik, hogy az illetőkben nem volt kellő erős a tűz, a mely gyújtott volna; nem volt elég nagy a mozgató erő, a mely békés nyugalomból felrázni, s bennünket egy közös ügy munkálására összehozni képes lett volna.

A tiszántúli ref. tanár-egyesületnek a legnagyobb elismeréssel kell adoznunk azért a szép törekvéseért, melyet az egyesülés érdekében több ízben kifejtett. Hogy törekvésért kellő siker nem koronázhatta, annak egyik oka minden esetre az volt, hogy működését elég szűk körben és valljuk meg őszintén: elég csendben végezte. Anyagi ereje nem engedte ugyan, hogy mint „alapszabályai“-nak 4. §-ában tervezte, szakközlőnyt adjon ki, melylyel a prot. tanügy érdekeit hathatósan előmozdíthatta volna; de *évkönyveit*, melyek tartalmasságuknál fogva bizonyára elismerést érdemelnek, talán szélesebb körben is méltó lett volna elterjeszteni. Életéről, működéséről így vajmi ritkán hallottunk valamit. Szavát nem igen hallatta még akkor sem, midőn azt protestáns tanügyünk érdekében, mint elég tekintélyes egyesületnek, fel kellett volna emelnie. Ettől hihetőleg az a gondolat tartott vissza, hogy a többi egyházkerületben működő tanárok nevében teljes joggal nem szólhatván, szavai süket fülekre találhatnának: pedig igen valószínű, hogy a kimondott szó viszhangzott volna a többi 4 superintendens területéről is.

Az eddigi tapasztalatok indították bizonyára a tiszántúli ref. tanár-egyesület közgyűlésén tanácskozó tanárokat arra, hogy megalkossák az országos protestáns tanár-egyesületet, mely kebelébe fogadja nemcsak a középiskolák, hanem az akadémiák, tanítóképzők és felsőbb leányiskolák tanárait is, a kik együtt egy olyan hatalmas testületet képezhetnek, mely ha illetékes ügyekben emeli fel szavát, az bizonyára nyomatékka fog bírni, s ha erejével munkakedve is párosul: működése áldásos lesz hazai, s közelebbiről protestáns tanügyünk fejlődésére s intézeteink és tanfőfiaink jó hírnevét emelni és tekintélyét növelni fogja.

A szatmári gyűlésen az országos prot. tanár-egyesület megalakítása ellen csakis két egyén szólalt fel. Az egyik tulajdonképen nem is volt ellene, hanem csak azt óhajtotta, hogy alkossuk meg előbb az országos ev. ref. tanár-egyesületet, s aztán ha evangélikus atyánkfiai óhajtják s ezen óhajukat előttünk kifejezik, fogadjuk magunkhoz, s akkor legyünk országos protestáns egyesületté. A másik felszólaló már határozottabban ellenezte az egyesülést, mert — szerinte — mi és evangélikus atyánkfiai olaj és víz vagyunk, a mely két anyagot hiába öntenek és ráznak össze, mindig külön fog az valóni. Például hozta fel erre a Török Pál és Székács által kezdeményezett pesti theologiai intézetet, mely a legszebb remények mellett sem maradhatott fenn. Elfelelt azonban, hogy tiszáninneni egyházkerületünkben ott van a szépen fejlődő és virágzó rimaszombati egyesült protestáns gimnázium, mely egyesülésének 25 éves jubileumát már jóideje megülte. Ennek az intézetnek én szerencsés vagyok úgy szervezetét, mint derék tanári karát közelebbiről ismerni

s mondhatom, hogy noha *egyesült protestáns* gimnázium, de bármelyik tisztán ev. ref. gimnáziummal kiállja a versenyt, s református és lutheránus tanárai vannak egymással bizonyára olyan jó viszonyban, mint talán a legnagyobb ev. ref. tanintézet kálvinista tanárai is, s együttes működésüket áldás kíséri. Már maga ez a derék intézet is megérdemli, sőt méltán megvárhatja, hogy ez új egyesület a szélesebb körű *protestáns* címet viselje, melybe tanárainak mindenike egyenlő bátran és egyenlő joggal léphessen be, mert különben könnyen megtörténhetik, hogy a jó egyetértés és kölcsönös szeretet a hivatalosokat is visszatartaná a szűkebb körű ref. tanár-egyesületbe lépéstől. A szatmári közgyűlés nagyot hibázott volna, ha azt mondta volna ki, hogy evangélikus testvéreink tanáraitól megvárja, hogy a velünk való egyesülhetést tőlünk kérelmezzék, mert meg vagyok győződve, hogy az eddig történtek után ezt ők semmi esetre sem tették volna meg.

En különben nagyon csodálkozom mindkét tanártársunk felszólalásán, annyival inkább, mert mindketten munkás és lelkes tagjai voltak eddig is a tiszántúli ev. ref. tanár-egyesületnek, a mely pedig, alapszabályai szerint, célul tűzte maga elé általában az összes hazai, de különösen a *protestáns középiskolai tanügy előmozdítására törekedni*. Az alapszabály 5-ik §-a szerint is: rendes tag lehet minden *protestáns tanár*. Bölcsen intézkedett a tiszántúli ev. ref. tanárgyűlés, midőn indítványukat mellőzve, az országos protestáns tanár-egyesület megalakítását határozta el, mert különben tétellel nem haladást, hanem visszaesést tanúsított volna; megtagadta volna eddigi elveit, s ezért méltán lehetett volna a szűkkeblűség vádjával is illetni. Bölcsen határozta azt is, hogy a kebeléből kiküldött bizottság elkészítvén az alapszabály-tervezetet, azt mindenik protestáns tanintézet tanári karának küldje meg, hogy a tanárok azzal megismerkedvén s arra esetleges megjegyzéseiket közösen megállapítván, jelenhessenek meg a jövő évben tartandó végleges alakuló gyűlésen. Itt aztán, ha az egyetértés és békeség lelke lesz velünk, biztosan megalkothatjuk nagyra hivatott egyesületünket. Magam részéről nem tartottam volna célszerűnek — a mint ezt a közgyűlésen is kifejeztem — ha most a tervezet megküldése előtt ismét csak kérdőpontokat intéztünk volna protestáns tanintézeteinkhez, mert a sok pusztá kérdezősködéssel és semmi jóakaratú tájékozással, az eddigi tapasztalat szerint, nem lehet ám egyesületet könnyen alakítani.

En a ki az országos evang. református tanár-egyesület eszméjét szerencsés voltam felújítani, a legnagyobb örömmel üdvözlöm az országos protestáns tanár-egyesület megalakulását, melyet mindenkor szívemből óhajtottam, de felállíthatásához nem nagy reményem levén, indítványozni — megvallom — csak a kisebbet, a szűkebb körűt mertem. Végtelenül örvendek, hogy csatlódtam!

Buza János.

TÁRCZA.

Papp Gábor dunántúli református püspök beszéde.

(A főrendiház július 5-iki ülésén.)

Nagyméltóságú elnök úr! Méltóságos főrendek! Midőn itt a főrendiházban, a hova bejutni — őszintén megvallom — soha nem vágytam; mert erős meggyőződésem az, hogy a lelkészeknek, vallásfelekezeti különbség nélkül, a hívek és polgárok körül kell forgolódniok; mert erős meggyőződésem az, hogy a lelkész magasztos, nagyszerű hivatása a valláserkölcsei élet fejlesztése által Isten országának terjesztése és az állam jól felfogott

érdekeinek előmozdítása. Hogy mégis bejöttem: ennek egyedüli oka az, mert ha az egyik vallási felekezet lelkészi kara itt képviselve van, akkor a jogegyenlőség elve követeli, hogy a többi vallásfelekezetek is képviselve legyenek. Midőn tehát itt a főrendiházban, most legelőször — megtörténhetik azonban, hogy utolszór — felszólalok, mindenekelőtt azt látom szükségesnek kijelenteni, hogy a költségvetést elfogadom, mert a magas kormány iránt teljes bizalommal viseltetem és a költségvetés elfogadása, részben e bizalomnak is kifolyása.

Az állam csak akkor lehet erős, csak akkor lehet nagy és hatalmas, ha rendelkezik az anyagi és szellemi erő minden eszközeivel. Minthogy pedig a jelenlegi kormány, mely a fuzió alapján alakult, szabadelvű párt kebeléből jött létre, ez irányban mindent elkövetett; minthogy azt, a mit feladatúl tűzött ki, egyúttal létesítette is; minthogy az állam zavart pénzügyeit rendezte, az államháztartásnak megzavart egyensúlyát helyreállította, a deficitet megszüntette s e mellett mindent megtett az ország anyagi és szellemi erőinek párhuzamos fejlesztésére; hogy egyebet ne említsek, csak azt hozom fel, hogy a vasútak államosításával a nemzet anyagi boldogulhatásának előfeltételeit szerezte meg és a szellemi téren is mindent elkövetett, hogy a nemzeti szellem és erő kellőképpen megerősödjék; a költségvetést teljes bizalommal szavazom meg. Örömemnek adok egyszersmind kifejezést abban a tekintetben, hogy ezen a téren Magyarország érdemekben gazdag, széles tudományú hercegprímásával, Vaszary Kolos úr ő eminenciájával találkozom. De másrésről sajnálatomnak kell kifejezést adnom a felett, hogy egy másik kérdésben: az egyházpolitikai kérdésben, mely már a képviselőház tanácskozásait is dominálta s a mint a tegnapi vitából látom, dominálni fogja itt a főrendiházban is a költségvetési vitát, nem lehetek egy véleményen.

Ő eminenciája abban a nézetben van, hogy a vallásfelekezeti béke az 1868. LIII. t.-c.-nek, de különösen e törvény 12. §-ának vagy módosítása, vagy — mit modus vivendi-képen ajánl, — oly interpretálása által létesíthető, a mely voltaképpen egyenlő ezen törvény hatályon kívül helyezésével. En ellenkezőleg, abban a nézetben vagyok, hogy a felekezeti béke csakis ennek a törvénynek fentartásával, még pedig minden interpretálás nélküli fentartásával eszközölhető; csak célunk egy, de útjaink különbözők. Ha tehát nézeteink eltérnek egymástól, ez a nézetkülönbség semmi változtatást nem tesz a tiszteletnek és nagyrabecsülésnek azon érzelmein, a melylyel ő eminenciája iránt eddig is viseltetem és a jövőben is viseltetni fogok; mert azt már megtanultam gyermek koromban, hogy a nézetek lehetnek eltérők egymástól, de ha azok eltérnek is, ha meggyőződésből erednek, ezen meggyőződésből eltérő nézeteket kölcsönösen tisztelni kell és a vitának még leghevesebb folyamában sem szabad a támadásokat a személy ellen intézni, hanem azokat mindig a nézet ellen kell irányozni, mert kinek-kinek arra kell törekednie, hogy a saját nézetét emelje érvényre.

Ő eminenciája hangoztatta, hogy a vallásfelekezeti béke megzavarását és a viszályokat az 1868. LIII. t.-c. idézte elő. Engem azonban Magyarországnak története egészen másra tanított. Azt tanultam Magyarország történetéből, hogy ezek a felekezetek közti viszályok már előbb voltak, semmint az 1868. LIII. t.-c. megalkottatott. E felekezeti viszályokat előidézte az, hogy az emberek bölcsőbbek akartak lenni Istennél s a különböző vallásfelekezetek a különféle vallásos meggyőző-

déseket, melyeket Isten örök bölcseségénél fogva eltűr: emberi gyarlóságuknál s földi bölcseségükénél fogva nem akarták vagy nem tudták eltűrni. Ennek tulajdonítható, hogy mindjárt a reformáció kezdetén Magyarországon megalkottatott egy törvény, mely így hangzik: „Lutherani conburantur“. Ennek tulajdonítható, hogy a felekezetek közti viszálynak tüze fellobbant s századokon át tartó harcokba vitte az országot.

Ezeknek a harcoknak azonban sem az egyik, sem a másik felekezetre, de különösen a magyar házra nézve nem voltak áldásos következményei. Ennek tulajdonítható az a szomorú időszak, az elnyomatásnak korszaka, midőn egyesek csak azért, mert más vallásos meggyőződésük volt, nemcsak lakhelyeiktől üzettek el, hanem megfosztattak jogaiktól, még azok is, a kik tagjai voltak a szent koronának, minek következtében egyesekre nézve még a megélhetésnek lehetősége is kérdéssé volt téve. Ezek egy, Istennek hála, elmúlt, de szomorú idő történetéből merített példák, a melyekkel illusztrálni akartam, hogy a felekezetek közti viszály korábbi eredetű a sokszor idézett törvény megalkotásánál. A József-féle türelmi pátenst megszüntette a százados elnyomatást s a törvények helyébe kegyelmi tény lépett. Azok, kik a törvény helyett erre a tényre voltak utalva, ezzel nem lehettek megelégedve. Az 1790—91. törvény volt az, mely ismét törvényes alapra helyezte a többi vallásfelekezetek jogait. Ebben a vegyes házasságoknál, míg egyfelől kimondatott, hogy ha az atya a protestáns, a fiú követheti az atya vallását, de ha az atya római katolikus, akkor követni tartozik. Ezzel össze volt kötve az is, hogy a vegyes házasságok kötésének joga kizárólag egyik felekezet lelkészi karának adatott meg, ama felekezetének, melynek egyik érdemekben gazdag főpapja a tegnapi ülésben azt mondta, hogy: a vegyes házasságok csak az esetben engedélyezhetők, ha a másik felekezeti fél kötelezi magát, hogy az összes gyermekeit a római katolikus vallásban neveli. És így az a csekély jog is, mely megadatott a protestáns felekezetnek, elvétetett tőle az által, hogy a protestáns lelkészekről megtagadtatott a vegyes házasságok megkötésének a joga. Az 1848-iki törvény kimondta a jogegyenlőséget, a viszonyosságot a különböző felekezetek között. De e törvény azt nem részletezte. Maradt tehát minden a régi állapotban. Emlékezetes mindnyájunk előtt az az idő — hisz még sokan élnek azon nemzedékből — mely a reversálisok kora volt, midőn éppen a protestánsok jogainak megrövidítése végett kimondatott, hogy a vegyes házasságból születendő minden gyermek a katolikus vallásban nevelendő, mert különben megtagadtatik a házasságtól az egyházi áldás s továbbá az ennek folytán keletkezett passiv resistencia, melynek akkor Magyarország színhelye volt s mely utóvégre is a reversálisok érvénytelenítésével végződött. Az 1868. LIII. törvénycikk 12. §-a véget vetett ezen küzdelmeknek. Elismerte, hogy a vegyes házasságban mindenik félnek van joga a gyermekekhez; elismerte, hogy nem lehet oly házasság, melyben minden jog az egyik felé legyen; a másiké pedig semmi. Épen azzal, hogy minden félnek megadták a jogot a vegyes házasságú családban, a családi békét akarták biztosítani, szilárd alapokra helyezni. Ő eminenciája, midőn „modus vivendi“-ül azt ajánlotta, hogy a törvény ne módosíttassék, hanem interpretáltassék; felhozta, hogy a törvény nem világos, nem imperatív, nem cogens és ép azért lehetőknek tartotta annak kimondását, hogy a törvény megtartása a szülők szabad akaratától függjön. Legyen szabad megjegyeznem, hogy mint már a t. kultuszminiszter úr ki-

fejezte, e törvény nagyon világos. Ha indikativusban van is mondva, hogy „követi“, az egy jelentőségű azzal, hogy követni tartozik. Ha a törvény e tekintetben latitüdön engedne, ha megengedné, hogy valaki a törvény ellenére másként rendelkezék: nem azt mondaná, hogy „követi“, hanem „követheti“; miképen az 1790—91-ki törvény azt mondja: „sequi possunt.“ E rendelkezés tehát világos; ezt tehát magyarázni semmiféleképen nem lehet. De még világosabbá teszi az utána következő bekezdés, a hol világosan ki van mondva, hogy a törvénnyel ellenkező bármely szerződés, reversális, mint a multban, úgy a jövőben is érvénytelen. Ha tehát a „követi“ szó a „követni tartozik“ helyett igazolná is, hogy e törvény nem egészen kötelező: e bekezdés világosan igazolja, hogy a törvényhozásnak intenciója az volt, hogy e törvény mindenre nézve minden különbség nélkül kötelező. Épen a tegnapi vita folyamán Zichy Antal úr ő méltósága, hivatkozván a t. kultuszminiszter úr azon nyilatkozatára, hogy a törvény világos, interpretációra nem szorúl, felhozta, hogy akkor a kultuszminiszter úr minek interpretálja, sőt minek toldja meg a törvényt, mert megtoldja, a mennyiben annak szankciót ad. Nézetem szerint a miniszter úr hivatalos állásából, felelőssége érzetéből kifolyó köteleltséget teljesített ezzel, mert a törvény nem azért alkotatik, hogy meg ne tartassék, hanem azért, hogy megtartassék. A törvény megtartása pedig a kormány feladata; arról a kormány köteles gondoskodni és a miniszter csak köteletségének tett eleget, nem pedig interpretált.

Felhozatott a vita folyamán, hogy az 1868: LIII. törvénycikknek nincs ethikai alapja, mert hisz beleütözik a természeti jogba, korlátozza a szülők szabad rendelkezési jogát. Legyen szabad erre megjegyeznem, hogy a szabadság mindig korlátolt, de egyúttal épen az, hogy korlátozva van, biztosítéka is; mert ha korlátozva nincs, könnyen szabadossága fajúlhat. Maga az Isten, az örökkévaló, a ki az embert szabaddá tette, az emberi szabadságnak mindjárt korlátot is adott, mert törvényt is alkotott. Azt akarta, hogy az ember éljen szabadságával, de azzal soha vissza ne éljen, mert ez esetre ott volt a törvény, mely a visszaélőt sújtotta. Különben nézzük valósággal: de qua re agitur? Nem a szülők szabad rendelkezési jogáról van itt szó, mert a szülőknek a vegyes házasságban akkor sem volna szabad rendelkezési joga, ha a törvény nem így rendelkezne. A rendelkezési jog akkor nem a szülőkké, hanem a különböző felekezetek lelkészeié. Ha nem határozza meg a törvény a vegyes házasságból született gyermekek hovatartozását, majd intézkednek helyette a különböző felekezetek lelkészei s ezek beavatkozása lesz az, mely feldúlja a családi békét. Engem erre az élet tanított! S legyen szabad megjegyeznem, hogy e téren nem is egyenlő fegyverekkel küzdünk, mert köztudomású, hisz tudjuk a „Magyar Állam“-ból, de az egyes esperességi gyűlésekből is, mily fegyvereket használnak a más felekezetiék. És megdicsérem érte Magyarország hercegprímását, hogy azon kifejezéseket, melyek ott használtatnak, főpapi állásából kifolyólag, az ő magas szellemében elítélte.

Az egyes esperességi gyűléseken s a Magyar Államban a más felekezethez tartozókat elnevezték eretneknek; az ördög, a pokol martalékainak; kimondták, hogy az anyakönyvek kiszolgáltatása nem egyéb, mint passzus a pokolba. Mi e fegyverekkel nem küzdhetünk, mert tiszteljük többi honfitársunk vallásos meggyőződését; honfitársaink vallásos meggyőződése felett pedig az ítéletet nem tartjuk fenn önmagunknak, mert

erős meggyőződésünk, hogy Istené e tekintetben az ítélet, nem pedig gyarló embereké. Ép azért, mert a szülők szabad elhatározási joga országos törvény által megállapíttatik, ha kimondatnék az, hogy ezen törvény lex imperfecta, hogy a szülők szabad tetszésétől függ ezen törvény meg vagy nem tartása: ez által nem a szülők szabad elhatározása jutna érvényre, hanem kitennök a családot annak, hogy a különböző felekezetek lelkészei behatolnának a család szentélyébe és ott folytatnák egymás ellen a harcot, a mely harenak a család békéje és nyugalma esnék áldozatul. Ezért helyeslem én a törvényt, ezért vélem én azt, hogy ezen törvény fentartandó, mert csak ez teszi lehetővé, hogy az ily jogosulatlan befolynak eleje vétessék; csak az által lehet eszközölni, hogy a szülők szabad elhatározási joga is érvényesüljön. Ez a törvény nem gátolja a szülők szabad elhatározási jogát, mert ha valamely vegyes házasságban élő házastárs jobbnak tartja házastársának vallását, a törvény megengedi az áttérést és ha áttér, neveltetheti gyermekét házastársa vallásában. Az én meggyőződésem, hogy a ki másnak a vallását helyesebbnek tartja, erkölcsi kötelessége áttérni, mert a ki a meggyőződés embere, annak morális kötelessége meggyőződését követni is. Ez a szülők szabad elhatározási jogát nem gátolja, de okvetlenül gátolná a különböző felekezeti lelkészeknek a család szentélyébe való behatolása. Ép azért, mint előbb mondtam, fegyvereink nem egyenlők s ezen egyenlőtlen erőnek szabad versenye, egymás ellen folytatott harca: a gyengébb fél vereségével végződik. Igen jól jegyezte meg a képviselőház egyik kiváló szónoka, hogy e téren a végleges diadalt sohasem a nagyobb erkölcsi erő, hanem a nagyobb kiméletlenség, a nagyobb türelmetlenségnek a családi élet szentélyébe való behatolása aratja. Az is mondatott, hogy a szülők szabad elhatározási jogának azért is kell érvényesülnie, mert különben megzavarja a családi békét. De nem a gyermeknek ebben vagy abban a vallásban való neveltetése az, a mi a családi békét veszélyeztet, mert ketté van az szakítva már akkor, mikor a vegyes házasság létrejön, mert a különböző vallás ott van, mihelyt a házasság megkötetik; pedig ezt a szakítást nem a törvény idézi elő.

Felhozott többek részéről, hogy itt az állami omnipotencia tartatik szem előtt, az pedig mindig veszélyes. Szerintem az nem állami omnipotencia, ha a felekezeti kérdésekben az állam intézkedik. Mi történék akkor, ha a különböző felekezetek hitcikkei egymással ellentétben állván, a felekezeti viszonyok rendezése a felekezetekre bíztnék; hisz akkor azok soha sem lennének rendezve. Az államnak kell kezébe vennie a rendezést mindenekelőtt a béke biztosításáért. Az államnak kell intézkednie úgy, hogy mindenik félnek joga megóvassék.

Sokat mondhatnék még, de — sajnos — oly körülmény, a melynek megváltoztatása nem áll hatalmamban, kényszerít, hogy hosszasan ne beszéljek és minden részletre ki ne terjeszkedjem.* De legyen szabad mégis hivatkoznom valamire beszédem záradékául.

Magyarországnak általam szeretve tisztelt, becsült és síromig becsülendő hercegprímása hangoztatta azokat az örök emlékeztetésekre méltó, márványra vésendő szavakat, hogy ha különböző oltárnál imádjuk is az Istent, de van nekünk — magyaroknak — egy közös oltárunk, hol mindnyájan találkozunk, és ez az oltár a hazaszeret-

nek szent oltára! Vallásos, hazafiasan érző szívéből, emelkedett lelkéből jöttek ezek a szavak, és azért azok szívemhez, lelkemhez szólottak. Én is abban a meggyőződésben vagyok, hogy ha különböző oltárnál imádjuk is az Istent, de egy Istent imádunk. Az oltárok lehetnek különbözők, de az Isten egy.

Az Isten nem arra néz, hogy egyik vagy másik teremtménye melyik oltárnál imádja őt, hanem arra, hogy imádja-e és szívből, lélekből imádja-e őt. Volt egy korszak ennek a századnak elején, mikor egyes emelkedett lelkű férfiak a vallási egyesülés ideájával törekedtek a békére. Ezek közt volt a többek közt Guzmics Izidor is. Az idea szép volt. A magyar állam, a magyar nemzet jól felfogott érdekében állott, hogy ez az idea testet öltöszön, és az életben realizálva legyen; de fájdalom, az ideák sokszor igen szépek, de a gyakorlati életben nem realizálhatók, s ettől ma távolabb állunk, mint állottunk e század elején. De egyet megtehetünk. Megtehetjük azt, hogy ha hitcikkeken nem egyesülhetünk is, egyesüljünk a szeretetben. A hitcikkeket elválasztanak ugyan, de a melegen dobogó szív meleg érzése és a kölcsönös türelem egyesítsen kölcsönös szeretetben. Hiszen isteni megváltónk is azt mondta: akkor ismerem meg tanítványaimat, hogy ha egymást szeretik; hiszen az apostolok tanítanak minket arra, hogy az igazi szeretet mindent eltűr, mindent remél és mindent elfed. Az igazi szeretet eltűr a különböző vallásos meggyőződést; az igazi szeretet remélni engedi, hogy az idő haladtával a különféle felekezetek egymáshoz közelebb jutnak; a szeretet elfed mindent, és elfelejti azokat a sérelmeket, melyeket, fájdalom, a multban egyik vagy másik felekezet a testvér felekezettől vett. Egyesüljünk hát a szeretetben, azon szeretetben, mely keresztyén elvünk. Egyesüljünk a hazának szent oltára körül, hiszen minden magyar hazafi erejére szükség van a jövőendő megpróbáltatások nehéz napjaiban. Historia est magister vitae, a történelem az élet tanítómestere, és ez a történelem gyakran igen komoly leckét ad. Itt van előttünk Lengyelország példája. Lengyelországot honfitársainak össze nem tartása, honfiainak egyet nem értése döntötte bele abba a sírba, a melyből mai napig sem volt képes kiemelkedni. Legyen ez ránk nézve intő példa! Egyesüljünk a szeretetben, mint hazafiak a haza oltára körül, hogy ha szükség lesz a közreműködésre, egyesült erővel működ-hessünk szeretett hazánk, magyar nemzetünk, magyar államunk megmentésére. Én nem akarok olyan államot, mely csak egy felekezet érdekét tartja szem előtt, és a másik érdekét lábbal tiporja; én nem akarok vallástalan államot, mely szabadjára hagyja a különböző felekezeteket. Annyival is inkább nem akarom, mert a különböző felekezetek szabadjára hagyása divergens, az állam felforgatására törekvő izgatásnak lehet melege. Akarok vallásos államot, akarok oly államot, mely minden felekezet felett áll, és minden felekezet érdekét egyformán védelmezi. És mert a magyar állam jelenleg ilyen; mert a törvény oda céloz, hogy egyenlően mérjen igazságot minden felekezetnek, és mert a kultuszminiszter Ó excellenciája nem reméli, hogy a törvény megváltoztatása, a modus vivendi elfogadása által a nehézségek és azok az akadályok megszűnnének, melyek jelenleg fennállnak, és a jelenleg tapasztalható igazgatottságot eredményezik: a törvényt fentartandónak vélem a felekezeti béke érdekében, és kérem a méltóságos főrendeket, hogy ennek fentartása mellett kegyeskedjenek nyilatkozni.

* E beszéd közben kapta a szónok a megdöbbenő hírt, hogy szeretett menyje meghalt.

Szász Károly dunamelléki ref. püspök beszéde.

(A főrendiház július 5-iki ülésén.)

Parlamenti szokás, hogy a midőn az ország egyévi költségvetése tárgyalatik, akkor oly tárgyak is, melyek inkább a levegőben, mint a költségvetésben vannak, melyek a költségvetésnek egyetlen tételével sem hozhatók szoros összefüggésbe, felvételnek a vita tárgyival. E szokást követi a méltóságos és nagyméltóságú főrendiház is jelenleg, midőn a költségvetés általános tárgyalásánál az a kérdés vettetik fel, melyet — talán nem egészen helyesen — elkeresztelési kérdésnek neveznek s a mely lényegében az 1868. LIII. t.-c. 12. §-ának megváltoztatása, módosítása, vagy mint tegnap mondatott, interpretálása körül forog.

S itt méltóztassék megengedni nekem, hogy mindenek előtt mély tiszteletemet fejezzem ki azon férfiú iránt, ki e kérdést is először hozta szóba, az ország hercegprimása, ő eminenciája iránt, még pedig nemcsak azt a személyes tiszteletet, melylyel teljes mértékben osztozom előttem szólott hitsorsosom és püspöktársammal, hanem azt is, a melyet, ha valami, a tegnapi nap is nevelhetett bennünk és pedig több okból. Első sorban azért, mert midőn e mindkét részre fontos kérdést felvetette, egyáltalában nem azon szándéktól vezettetett, hogy az ellennézetűeket lesújtja erővel, hanem hogy a hozzájuk való közeledést, az ő nézeteiknek is számbavétele által, megkísérelje kiegyenlíteni az ellennézeteket valamely oly módoszat által, mely lehetőleg — és az volt ő eminenciájának kimondott és egész előadása által beigazolt célja — az általános békének kinyomatát viselje magán, melynek jelszavát, midőn mai magas állásába lépett, legelőször üdvözölte ajkairól az ország.

Az a kísérlet, melyet ő eminenciája a törvény esetleges megváltoztatása vagy újabb értelmezése által célja elérésére itt felhozott, fájdalom, legalább engem nem nyugtathatott meg, nem győzhetett meg a terv elfogadhatósága, sőt célszerűsége felől sem, a mit pedig ő eminenciája kétségkívül mindnyájunk irányában célzott. De ez, valamint az ő személye és állása iránti tiszteletet, úgy szándokai tisztaságában és nemességében való hitemet legkevésbé sem alterálja.

Mint előrebocsátottam, kötelességemnek tartom e kérdésben saját nézeteimet és aggályaimat is kifejeznem. S itt ismét köszönettel tartozom a tegnapi igen t. szónokoknak a túloldalon, kik a kérdést, a maga teljes világosságában egész őszinteséggel állították fel.

Mert a mit eddig is hallottunk, láttunk, kiolvastunk a sorok között, vagy a sorokban, az tegnap világos kifejezést nyert. Tudniillik a tulajdonképeni botránykő, a lapis offensionis, nem más, mint épen ez a paragrafus, melyről szólunk. Ezt kell eltörölni, ezt kell az útból eltávolítani, s akkor minden rendén van; helyre áll a béke a családokban; helyre áll a felekezetek között; helyre áll, ha ugyan megzavartatott, az országban.

Arra a javaslatra, hogy a botránykő eltávolíttassék s akkor minden jó lesz, mindenki által tiszteletreméltónak elismert jelszavak szolgálnak: a természeti jog, a szülők azon joga, hogy szabadon rendelkezessenek gyermekeik vallásos neveltetéséről. Hisz nem élünk Spártában; nem élünk, mint egy t. szónok tegnap említette, Lykurgus törvényei alatt, mikor a gyermeket az anya emlőjéről vette át az állam nevelésre. Mondatott, hogy ez belenyúlás a család szentélyébe; elneveztetett e rendelkezés állami omnipotenciának, sőt

egy t. tagtárs által — ha jól hallottam — önkénynek is. Állami omnipotencia, hogy ne mondjam, önkény! Méltóztassék meggyőződve lenni, hogy az állami omnipotenciának, mikor az önkény értelmében vétetik, én sem vagyok barátja, s kérem Zichy Antal igen t. barátomat, hasonlóképp mint ő tegnap felszólította közös barátunkat, Szontágh Pált, hogy szavaimból erre következtetni ne méltóztassék. Az államnak — itt csak jogállamról beszélek, mert azt hiszem, hogy a mienket ilyennek tartjuk s kívánjuk — omnipotenciája, felfogásom szerint a szuverén törvényhozás joga. Minden jogállam — az alkotmányos faktorok megegyezésével — törvényeket hoz, s e törvényeknek érvényt szerezni s azokat minden alkotmányos eszközzel végrehajtani kötelessége és joga egyaránt. Azért alakul állammá a társaság, hogy ne mindenki magának legyen feltétlen törvényhozója, hanem a közjó előmozdítására, alkotmányos faktorok megfontolása után, mindenkire nézve egyenlően kötelező törvények hozassanak. Az állam így értelmezett omnipotenciáját, azt hiszem, azok se vonják kétségbe, kik e kérdésben az omnipotencia ellen szóltak. Az állam törvényeket hoz az országnak, a polgároknak mindennemű vonatkozásaira nézve s így jogállamban senki sem mondhatja valamiről, hogy az feltétlenül az ő elhatározásának van alávetve, csupán arról, miről a közmondás is mondja, hogy vámmentesek: gondolatairól. A gondolatnak, meggyőződésnek teljes szabadsága fennáll, de az is csak addig, míg a gondolat szóvá, írássá vagy tetté nem lesz, a mikor azon kritika alá esik: vajjon nem sérti-e vagy másnak jogát, vagy az állam törvényeit. Az állam — törvényei által — rendelkezik mindenről, a mi az emberé: földről, vagyonról, sőt még az életről is. Teljes szabadsággal és korlátlanul semmivel sem birunk a társadalomban, az államban, a mire nézve a közjóra és közmegegyezéssel alkotott törvények minket egyben és másban valamire ne köteleznének. Szabad rendelkezési jog gyermekeinkről! Mert azt mondjuk: gyermekeink a mieink, ezekkel az állam nem parancsol. Ezt feltétlenül talán még azok sem fogják állítani, kik ezt az elvet előtérbe állították a jelen esetben. Hiszen gyermekeinkről rendelkezik az állam a legújabb törvény szerint már három éves korában a kisdédóvodák tekintetében. Pedig, azt hiszem, ez sem csekély és ez sem a vallásos és bármiféle neveléstől független vagy külön tárgy. Igaz, hallottam szülőktől, de azok értelmetlen szülők voltak, azt mondták nekem, iskolafelügyelői jogköröm közepette, hogy ki parancsol az ő gyermekeikkel, ők nem adják iskolába, mert nekik azokra szükségük van, hogy libát és barmot őriztessenek velők. Azt hiszem, ezt a szabadelvű felfogását ezen szülőknek — s nem egy van ilyen — nem fogják magukévá tenni azok, a kik a gyermekekkel való szabad rendelkezést a jelen esetben kívánják. De az állam még tovább megy. Meghatározza azt is, hogy a gyermekek mit tanuljanak, igaz csak a nyilvános iskolákban, és erre volt tegnap több ízben utalás, hogy a magánnevelésben nagyobb szabadsága van a szülőnek. De mondani sem szükség, hogy a gyermekek 90%-a, a szegényebb vagy a közép, vagy még a vagyonosabb osztályból valók nagy része is nyilvános iskolába jár, hol neki a tantárgyak meg vannak határozva, sőt meg van határozva az is, hogy a vallásoktatást a maga hitfelekezetétől kell nyernie s ez époly kötelező tantárgy, mint a többi, míg a többi tantárgyknál még a tankönyv is állami bírálat alá esik, az állam és annak érdekei szempontjából.

Hogy a gyermekekkel végezzek ezen az oldalon, mikor fiaink a 19-ik évet betöltötték, akkor elviszik

őket katonának s akkor az ember még életével is az állam adósa. Az állam tehát mindnyájunkkal rendelkezik abban a körben, a melyben azt az állam érdekei kívánják és szabadságunkat csak abban hagyja meg, a miben való eljárásunk sem más jogait, sem az állam érdekét nem érinti. És itt vagyok a kérdésnél, mert kérdelem: nem érdeke-e az államnak, hogy miután vannak vegyes házasságok, azok által sem az egyik, sem a másik félnek hitbéli meggyőződését, sem a családnak a békéjét és nyugalma háborítani ne engedje, hanem minden eszközt, mely rendelkezésére áll, felhasználjon arra, hogy egyeseknek hitbéli aggályai, mert azok bármely oldalról jöjjenek is, ha egyszer őszinték, a legnagyobb tiszteletre méltók, kiméltessenek, vagy éppen elháríttassanak, mint pedig a másiknak ugyanazon jogai ne sértessenek és az államnak közbékeje, a családok nyugalma minden tekintetben megóvassék. Ez oly pont, hol az állam érdekelve van, hol az ő érdekei megóvásáról van szó. És még tovább megyek. Midőn az állam a maga érdekeit óvja, ezekkel együtt egyeseknek érdekeit is óvni köteles, s óvni köteles nemcsak a külellenség támadása ellen, hanem óvnia kell szellemileg és anyagilag egyaránt; s vajjon nem kötelessége-e az államnak védelmezni a gyengébbet az erősebb ellen és intézkedni azon irányban, hogy az erősebb által a gyengébb érdekei ne sértessenek? Mert az emberi természetben van, s az semmi irányban sem tagadja meg magát soha, hogy az erősebbnek mindig hajlama van a gyengébbnek akár megkárosítása, akár elnyomása, akár érdekeinek háttérbe szorítása iránt. Az emberi természetnek ezen éppen nem dicséretes vonása semmivel sem ellenkezik jobban, mint Krisztus tanával, mint általában a vallási és erkölcsi érzeléssel. Mégis meg nem tagadhatjuk és vajjon tagadhatná-e valaki azt, hogy éppen e kérdésben és általában a felekezetek közti kérdésekben nem egyenlő erővel bírnak azok a különböző felekezetek, a melyek kölcsönös jogköréről és viszonyosságáról itt szó van.

Távol legyen tőlem panaszképen említeni fel, mert hiszen a háromezázados történelem ellen kellene panaszt emelnem, de kétséget nem szenved, hogy a protestáns egyházak, melyek először üldözve, azután elnyomva voltak, még most is az 1848. XX. t.-cikkből kimonodott, de eddig meg nem valósított magas elv, sőt a viszonyosság és az egyenlőségre nézve vonatkozó azon bekezdéssel: „Addig, míg az 1848. XX. t.-cz. szerint a vallások egyenlősége iránt véglegesen intézkedik a törvény” — hozott 1868. LIII. t.-c. és ennek 12. §-a után is ki tagadhatná, hogy sok tekintetben hátrányosabb helyzetben is vannak és gyengébbek a protestáns egyházak, mint például hazánk legnépesebb egyháza a római katolikus egyház.

Nem panaszképen hozom fel, — ismétlem, — hogy a legutóbb nevezett törvényig, (mely fokról-fokra ment azon első törvénytől kezdve, melyet Papp Gábor szintén nem rekriminációkép, csak mint történeti tény felhozott az 1791. és 1847. III. a végirányt kitűző 1848. XX. és végre az 1868. LIII. t.-cikkig) protestáns egyházunk, mint Papp Gábor igen t. tagtársam érinté és egyrészt ki is fejtette, nem egyenlő fegyverekkel áll azon küzdelemben (nem rossz értelemben véve a küzdelmet és harcot), mondjuk: versenyben, melyben a római katolikus egyházzal s annak nagyméltóságú és méltóságos püspöki karával szemben állunk; nem egyenlő fegyverekkel áll s így éppen azért, mert gyengébbek vagyunk, kell apellálnunk a törvénynek, az államnak védelmére. Sem azt, hogy miért, mennyiben s mivel vagyunk gyengébbek, nem akarom részletesen

tárgyalni, hiszen köztudomású, hogy hazánkban az egyházaknak történelmileg kifejlődött helyzetében közjogi, társadalmi, vagyoni, tekintélyi, egy szóval minden tekintetben, mi a dolog természetében van, előnyben áll az az egyház, mely magyar államunknak keresztjévé váltakor itt az állammal való szoros összefüggésbe lépve, e szoros összefüggést mai napig megtartotta; melynek első királyunk, kinek dicsőség legyen, hogy a nyugati egyház s nema keleti egyház kereszt-jelvényét állította fel Magyarország bérceire akkor, mikor jósként előre látva, ezzel a nyugati civilizációt vezette be Magyarországra, mondom, melynek első királyunk és több utódja egyházi és iskolai célokra, a keresztjén vallás terjesztésére, azután a honvédelemre, az állami célok előmozdítására nagy dotációkat adtak, nagy dotációkat a püspöki s egyéb főpapi állásoknak, melyeknek ezek ma is élvezetében vannak.

A görög keleti egyház is, bár az nem 900, hanem csak 200 év óta számlálhatja e hazában jogi állását, a midőn a XVII. század legvégén Csernovits Arzén pátriárka vezetése alatt, szorítva a török nyomástól és üresen találva a török által pusztán hagyott területeket, szintén tetemes javadalmat kapott. Kaptak, kaptunk mi protestánsok is, valamint a nemzeti fejedelmektől és még a legújabb, törvényesen bevett egyház, az erdélyi s hozzátartozó román egyház is, mely csak 1848-ban lett törvényesen bevett vallássá s nyert állami jogot, — mondom — mindezek fokozatosan fejlődött történelmi múlttal bírnak, mely múltat sem megbolygatni, sem a mit az kötött, feloldani akarni, annál kevésbé a szerencsés helyzetben levők iránt irigységgel viseltetni, azt hiszem, sem jó embernek, sem jó hazafinak eszébe nem jut.

De így van a dolog, méltóságos főrendek, s azért nem csinálunk belőle titkot, hogy mi protestánsok az erősebb, hatalmasabb római katolikus egyházzal szemben, nem mondom hátrányban vagyunk, de mindenestre gyengébbek vagyunk nála, s így, minthogy a haza iránt egyenlő szeretettel, áldozatkészséggel, életünk feláldozásával tartozunk és erre készek is vagyunk, méltán igényt tarthatunk érdekeink megóvására, ha kell, védelmére. Nem mondom, hogy adja meg az állam mindazt a többi egyházaknak is, a mikkel egy kivételes egyház bír; azt mondom, hogy egyenlő jogot, a törvény előtti teljes és igaz, valódi egyenlőséget adja meg, mindaddig, míg azt, hogy minket védelmében részesítsen, feleslegesnek találja és rólunk védő kezét a szellem, erkölcs és vallás terén levenni, az idő elérkezne. Pedig megadhat mindent az egyenlőségre, de egyet nem adhat meg s ebből nem is kérünk, természetesen, hogy t. i. a vallásos hitcikk és dogmáink is egyenlők legyenek, pedig magukban ezekben is, mint Papp Gábor t. barátom kifejtette s minek ismétlését ennél fogva feleslegesnek tartom, a netaláni harc, küzdelem esetére éppen ebben a kérdésben, a gyermekek vallásának meghatározása kérdésében nagy hátrányban vagyunk. Mert mi nem mondhatjuk ugyanazokat a magunk hitfelekezetbeli házastársaknak, miket a római katolikusok teljes hittel, meggyőződéssel és azzal a kötelességérzettel mondhatnak, hogy az ő meggyőződésük szerint, egyházuk hiveit nem engedhetik fogyasztani, de ha lehetséges, az üdvösség jelöltjeinek számát növelniök kell. Ezt a jogot nem adhatja meg az állam, vallás egyenlőség esetében sem; mi sem élhetünk vele. Azonban világi törvények által, de ugyanezen a téren más módon fog tehetni és talán tesz is, nem tudom megérem-e, oly lépést, mely az e tekintetben való különbségeket elenyészteti, mert a mikre teg-

nap is volt hivatkozás s mire nézve pl. ő excellenciája Nagyváradi tudós püspöke, számos adatot hozott elő, illetőleg tényeket és adatokat, hogy a külföldi törvényhozásokban a szülőknek a szabad rendelkezési jog meg van adva; így van ez minden országban, vagy legalább legnagyobb részében azon országoknak s köztük Európa legkatholikusabb országaiban a kötelező polgári házasság behozatala után.

Természetes akkor, hogy miután a házasság megkötéséhez sem egyik, sem másik hitfelekezetet hozzájárulása nem lesz multhatatlanul szükséges, akkor természetesen az ily províziók a törvénybe nem jöhetnek, bár meg vagyok győződve, hogy vallásos érzület nélkül házasság nem fog köttetni, és akkor is, ha nem multhatatlanul szükséges a házasságnak érvényességére az egyházi áldás, a mennyire a magyar nép vallásos érzületét ismerem, házasságot az atyai áldás mellett egyházi áldás nélkül nem fognak kötni.

Felhozatott tegnap, felhozatott ő excellenciája, Pálffy Mór gróf tagtársunk által ma is, miért történt az, hogyan történhetett az, hogy 1868. LIII. t.-c. 12. szakaszát a törvényhozás úgy állapította meg, a mint ma van és nem úgy, a mint az akkori vallásügyi miniszter, Eötvös József báró, beterjesztette. A kérdés, ma, elismerem, nemcsak történeti érdekekkel bír, hanem határozó lehet azon szempont megbírálásában is, mely körül ma a diskusszió forog. Sokan életben vannak még, a kik az akkori törvényhozásnak nemcsak szavazó tagjai voltak, de az előleges tárgyalásokban, bizottsági értekezletekben, párt- és közös értekezleti tanácskozásokban részt vettek és épen erre az időre esvén rövid ideje egykori parlamenti működésének, melyről bátor voltam beszédem elején szólni, én is tudok erről valamit, annyival inkább, mert már akkor bizonyos szorosabb összeköttetésben álltam báró Eötvös József miniszterrel. És bátran mondhatom, hogy míg báró Eötvös József, akkori vallásügyi miniszter, mindnyájunk előtt ismeretes és hiszem, hogy örökre emlékezetes, eszményi, erkölcsi, ethikai felfogásában, a szabad választás elvét teljes meggyőződéssel, jóhiszeműleg hozta be a törvénybe, s védelmezte a törvényhozásban, végre engedte magát meggyőzetni és a törvényhozás azért hozta meg jelen alakjában azon törvényt — a mit pozitív tényként merek állítani s hivatkozni mindazokra, kik e törvényhozásban részt vettek — mert ebben látta biztosítva a családok békéjét, s ebben látta alapját, hogy az állam egyenlő mértékben mérjen minden felekezetnek, ne adjon előnyt egyiknek sem a másik fölött.

A mire ma is történt hivatkozás, az 1790-iki törvény már lehetővé tette egy meghatározott esetre nézve, hogy a vegyes házasságból származott minden gyermek ne neveltessék, ne kereszteltessék katolikusnak, s megengedte a protestáns apának, hogy fiúgyermeké „possit sequi“ az ő vallását.

Ezután következett, mint az elmaradhatatlan fejlődési lépcső, az 1868-iki törvénycikk. Mert a szülők megegyezésére bízni e kérdés eldöntését — a tapasztalás, legalább a mint egy század előtt volt s a helyzet azóta nem változott — megtanította az országot, megtanította a törvényhozást mind az egyik, mind a másik hitfelekezetet, hogy annak csak azon következményei lehetnek, melyek voltak az 1791-iki törvénycikk ama meghatározásának, mely míg egyfelől határozottan rendelkezett a vegyes házasságban élő katolikus-társ mindkét nemű gyermekeiről: addig a református és evangélikus atyának csak fiúgyermekéről tartotta szük-

ségesnek vagy lehetőnek az akkori viszonyok közt rendelkezni. Mindezzel tág kaput nyitott a reverszálisoknak és mindenféle presszióknak és illetéktelen beavatkozásoknak; — mert illetéktelen beavatkozásnak kell nevezni a családi életben és annak kiható tényleges következményeiben mindazt, a mi magoknak a hívő egyéneknek (a férj vagy feleségnek) lelkiismeretével való érintkezésen túlmegy.

Ez volt, méltóságos főrendek, az az ok, melyért az 1868. törvénycikk ezen meghatározását vette be a törvényhozás a ma is érvényben álló törvénybe. És báró Eötvös József nem érte meg azt az időt, pedig még négy évet élt ezután, hogy a törvénycikk rendelkezése valami meghallható zajt vagy visszatetszést keltett volna az országban. Mindenki megnyugodott a törvényben, s mint tegnap a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr mondotta, a miniszteri rendelet kibocsátása után a megboldogult primás, Simor János ő eminenciája körrendeletében, a törvény iránti tisztelet éppen úgy meg volt mindaddig, míg több és több sérelmek vagy áthágások, a mint nevezni tesszük, fel nem költötték a kormány figyelmét.

Vajjon, méltóságos főrendek, szükséges-e még az előzmények s a történetek után, szükséges-e még ezen rendeletről szólni: miután némelyek nem annyira a házban, mint általában a nyilvánosságban ama véleményben látszanak lenni, mintha ezen rendelet a legutóbbi képviselőházi határozatok és nyilatkozatok által — úgyszólván hallgatólag — hatályon kívül helyezett lett volna és csak az váratnék, hogy az ünnepélyesen és nyíltan visszavonassék. Én nem vagyok e nézetben, mert azt hiszem, hogy e miniszteri rendelet nem vallott egyebet céljának és tényleg nem tett egyebet, mint az érvényben álló, élő törvénynek végrehajtása iránt intézkedett mindaddig, míg ez a törvény fennáll, kétségtelenül érvényben is van s mindaddig végrehajtásáról így vagy amúgy intézkedni kell. Hogy vajjon ez a miniszteri rendelet minden részében célszerű, szükséges, vagy multhatatlan volt-e s érdemes volt-e előidézni, hogy oly nagy zajt s mondhatnám zavart és lelkiismereti kételeyeket támaszson, nem tudom; de kettőről meg vagyok győződve. Először arról, hogy a rendelet törvényes s a miniszter úr törvényes jogát és kötelességét ezen törvény záradéka szerint túl nem lépte. S ha nem lettem volna meggyőződve arról, hogy e rendelet szükséges, meg kellett volna győződnöm tegnap, a midőn Schlauch Lőrincz nagyváradi püspök, ő excellenciája a következő nyilatkozatot tette: „Keresztség egy van és ez a katolikus. És ha egyszer valaki meg van keresztelve“ — azt hiszem, saját szavait idézem — „bárki által, vagy bármely felekezetben, e megkeresztelés folytán az illető a római katolikus egyház jogkörébe lép“.

Hogy keresztség egy van, azt én is tudom. Hiszen Pál apostol az efezusbeliekhez írt levelének negyedik részében a második vagy harmadik versben mondá: egy a hit, egy az úr, egy a keresztség. De mi, midőn azt mondjuk, hogy egy a hit, akkor az alatt azt értjük, hogy az az egyetemes keresztyénség, mint mondjuk a Credóban, a melynek minden pontját magunkéva tettük, hogy hiszünk egy közönséges keresztyén anyaszentegyházat. De azt nem írhatjuk alá és én annak egész tisztelettel ellenmondok, hogy azért, mert valaki meg van keresztelve bárki által, bármely egyházban, a római katolikus egyház jogkörébe lépne. Nem. A keresztyén anyaszentegyház jogkörébe lép, a melyben ismét Pál apostol szavait idézem, egy az úr, tudniillik Krisztus. Mi ugyan ebbe az egyházba nem kényszeri-

tünk lépni senkit. Bizzuk mindenkire, hogy a maga hite szerint üdvözöljön. Mert azt is Pál apostol mondja, hogy az igaz ember hitből él. Nem a konfessziókban, nem a hitcikkelyekben, hanem hitünkben keressük üdvösségünket és épen azért óvakodunk mindentől, a mi minket kényszerítene, vagy a mivel mi másokat kényszeríthetnénk, legyen az törvényes vagy erkölcsi és illetéktelen beavatkozás általi kényszer.

Azért mélyen tisztelt főrendiház, méltóztassanak megengedni, hogy részemről és azok részéről, a kik ebben a kérdésben velem együtt nemcsak ebben a házban, hanem általában az igaz szabadelvűség, az igaz jogegyenlőség és kölcsönösség elve alapján álló törvény illető szakaszának fentartását óhajtjuk, egész tisztelettel azt a megjegyzést teszem, hogy egyáltalában nem látom okát annak, a mire nézve tagadhatlanul bizonyos keserűséggel nyilatkozott tegnap a nagyvárad püspök úr ő excellenciája, hogy ez a törvény, melyről szó van, a katolikus egyháznak hátrányára és a protestáns egyházaknak előnyére hozatván, a szabadelvűségben nem elő-, hanem hátralépés.

Nem, nagyméltóságú püspök úr! Sajnálom, hogy nincsen szerencsém most szemben láthatni ő excellenciáját, nem a protestáns egyházak előnyére, hanem a protestáns egyházak védelmére hozatott e szakasz, és a mennyiben a gyengének védelme az erősebb ellenében nyújtva a legerősebb által, a felekezeteken felül álló állam által, előny, abban az értelemben mondását elfogadom.

Ő eminenciája a nagyméltóságú herecegprimás, és ezzel is kipótolom előbb mondott szavaimat, illetőleg illusztrálom, hálára kötelezett bennünket, protestáns egyház történetét, megzsínati végzéseinket, kánonainkat is, történeti tanulmányainak széles és mély medrébe nemcsak felvenni, a mi multunk, történeti fejlődésünk iránti érdeklődését kitüntetni méltóztatott.

Ő eminenciája, midőn a komjáti kánonok idejéből a protestánsoknak a vegyes házasságról való nézeteiről szólt, elmondotta, hogy miképen gondolkoztak akkor erről a kérdéssel az akkori protestánsok. Ez akkor volt, méltóságos főrendek, a mikor a történeti fejlődésében levő ügy, mely ma egy sokkal későbbi stádiumban áll előttünk, egészen más szempontok alá esett.

De kérdem, hogyan gondolkodtak erről a kérdéssel a római katolikusok a komjáti kánonok előtt, annak idejében és azóta, például 1891-ben is, — a mi már egy erős századdal közelebb van hozzánk? Hisz akkor is, még pedig hatalmasan belenyúlt az állam a családi szentélybe, a szülőknek jogába, gyermekeik vallásának meghatározásánál. Mert azokat az erős meghatározásokat ígtatta a törvénybe, a melyeket itt ma perhorreskálnak és a szabadelvűség szempontjából megtámadnak. S ámbár az 1790—91. XXVI. t.-c. intézkedése egyenesen és határozottan az állami hatalom, az állami törvényhozói hatalom ténye volt, vajjon tiltakozott-e ellene, mint a szülők jogába, a családi szentélybe belenyúlás ellen a főméltóságú katolikus klerus, ha csak abból a szempontból nem, hogy nem minden gyermeket rendelt feltétlenül a katolikus vallásban kereszteltetni s neveltetni, és a possint szóval egy kis engedményt tett a protestánsoknak. Egy olyan tény, melyet nem a multból, hanem igen közeli időből, de más érdekek példájából hozott fel a nagyvárad püspök úr ő nagyméltósága: azt hiszem, hogy egészen más jogfejlődés, egészen más törvényhozásoknak nem szolgálhat mértékül, szolgálhat legfőlebb például, a melyből le lehet vonni

a következtetéseket. De milyen következtetést lehet levonni abból az egyik példából, melyet ő nagyméltósága nyomatékkal emelt ki, hogy a porosz főegyházi tanács egy általa alkotott, a császár által is helybenhagyott szabályokban megtiltja az evangélikus lelkészeknek, hogy megeskessenek olyan feleket, a kik közül az evangélikus fél mindkét nembeli gyermeiket átengedi a katolikusoknak. Vajjon megrovandónak találná-e ő nagyméltósága, ha nálunk meg volna a polgári házasság, akár a református egyházi, akár a római katolikus egyházi főtanács vagy püspöki kar, ha ilyen rendelkezést adna ki a papság részére, hogy ne eskessenek meg olyan feleket, a kiknek egyike, épen a saját vallásfelekezetéhez tartozó fél, megengedné előtte, hogy születendő mindkét nembeli gyermekei a másik vallásban neveltessenek? Mi köze van ily házassághoz az illető lelkésznek, mikor polgári házasság van, mikor nem is köteles a lelkészhez menni, mikor nála nélkül is megkötheti törvényesen a házasságot? Az ily példából részemről e kérdésre nézve tanulságot levonni nem akarok. De legyen így, vagy legyen amúgy, nagyméltóságú elnök úr! méltóságos főrendek! tovább fárasszani becses figyelmüket nem fogom.

Méltóztassék megengedni, hogy azon meggyőződése szerinti kijelentéssel fejezzem be felszólalásomat, hogy addig, a míg e törvény, melyről szólunk, érvényben van, annak végrehajtását, valamint a magunk részéről köteleességünknek tartjuk, és ha az ellenére a mi részünkről történne kihágás, mi annak megtorlásában az alkotmányos kormányt mindig támogatni, sőt a magunk részéről a megtorlást megtenni készek és kötelesek vagyunk, és ezt a másik féltől is teljes joggal várjuk, vagy meg is követeljük: — úgy viszont ragaszkodunk ehez a törvényhez, és annak dispoziójához, nem az örökkévalóságig, oh nem, mert helyesen mondatott, hogy minden törvény, hozzáteszem, még az alap-törvények is bizonyos körülmények közt változás alá eshetnek; hanem mindaddig, míg a vallásoknak teljes egyenlősége, egyenjogúsága és viszonyossága minden irányban és minden tekintetben biztosítva nincs; mert ki kell azt mondani egyszer, nagyméltóságú elnök úr, méltóságos főrendek, hogy egy jogállamban, az államnak a felekezetek és egyházak iránti viszonya és ezeknek az állam iránti viszonya csak teljesen egyenjogú viszonyosság és minden egyháznak egyenlő mértékkel mérő igazság lehet. És ki kell mondani azt, habár talán a kifejezés miatt félreértetném is, vagy visszatetszést szülne is, kimondani bátor vagyok, hogy a keresztényiség és a római katolicizmus nem azonos fogalmak, és hogy Magyarországon a törvényesen bevett és majdan egyenjogúvá teendő több, különböző egyházak és felekezetek is vannak, s így nemcsak a katolikus, hanem a többi egyházaknak jogait és egyenlőségét is védenie kell az államnak, és ha ama szomorú emlékek, melyek a vallásháborúkban vérrel pecsételtettek meg, s a melyeknek emlékeztétét sem idézzük fel szívesen, ha alkotmányos országunk törvényei fokról-fokra a mindinkább haladó korrallal együtt nem védték volna az egyházak jogait: akkor is mi a szabadelvűség zászlaja alatt ígéretben bírjuk, hogy teljesedni fog a vallások teljes egyenlősége; addig pedig fönnáll hazánkban a törvényekben, úgy a most szóban levőben is azok jogvédelme.

A költségvetést mivoltánál és az azt benyújtott kormány iránti bizalomnál fogva elfogadom.

KÖZÉLETÜNK.

Tanargyűlések.

Az ország két legtekintélyesebb tanár-egyesülete t. i. a tiszántúli ref. középiskolai és az országos középiskolai tanár-egyesület ez évben egyszerre tartotta közgyűlését.

A tiszántúli ref. középiskolai tanár-egyesület tagjai közül mintegy 60-an, Szatmáron, Meszlényi Gyula püspök székhelyén, folyó hó 2-án gyülekeztek s a város intelligens protestáns családjainál a legszivesebb fogadtatásban részesültek. Megjelent a gyűlésen Kiss Áron, a tiszántúli egyházkerület érdemes új püspöke is, hogy a protestáns tanügy érdekében ez alkalommal is együtt működhessék a szellemi munkásoknak azzal a kis csapatjával, melynek üdvös munkálkodását, mint az egyesület tagja annyi év óta éber figyelemmel kíséri. Ezen a gyűlésen az egyesület iránt érzett szeretetét újabban azzal is kimutatta, hogy 50 forint befizetésével az alapító tagok sorába lépett. A tiszántúli egyházkerület kebelében levő intézetek tanárain kívül más egyházkerületek iskoláiból is jöttek küldöttek a szatmári gyűlésre, hogy itt az országos ev. ref. tanár-egyesület régebben felvetett s most ismét felújított eszméjét megvalósítsák. Küldöttek voltak: Nagy-Enyedről: Lázár István, Székely-Udvarhelyről: Bod Károly, Félegyházi Antal és Szakács Mózes, a máramarosszigeti jogakadémiától: V. Krüzselyi Bálint, Kecskemétről: Nagy Ferenc, Sárospatakról: Radácsi György, dr. Bartha Béla és Buza János.

Szombaton este ismerkedő estélyre jöttek össze a tanárok a „Kaszinóban” s itt éppen talán a küldöttek egy részének nyugtalankodása miatt is, a közgyűlés megállapított programján azt a változtatást tették, hogy a következő nap, azaz vasárnap a közgyűlést nem 9 órakor nyitják meg, hanem előbb testületileg résztvesznek az istenitiszteletben s tanácskozássra csak annak végeztével gyűlnek össze.

A vasárnap délelőtti istenitiszteleten a szatmári templomnak a szószékkel átellenes padsorai csakugyan professorokkal teltek meg, a kiknek működésére Tabajdy lelkész úr egy szép alkalmi imában Isten áldását kérte. Az a jó benyomás, melyet a szatmári ev. ref. egyház isteni tiszteletre gyűlt híveire a tanárok megjelenése gyakorolt, indította nevezett lelkészt arra, hogy a közgyűlés végén indítványozza, hogy tanáregyesületünk ezentúl, bárhol tartja gyűléseit, azt mindenkor isteni tisztelettel, imával kezdi meg. A közgyűlés a protestáns tanári karhoz méltó indítványt egyhangúlag határozattá emelte.

Az isteni tisztelet végeztével a városháza díszterme csakhamar megtelt intelligens közönséggel. Géressy Kálmán szép és protestáns tanügyünk egyes főbb bajaira is rámutató elnöki beszéde után, előbb Böszörményi polgármester a város nevében, majd dr. Farkas a helybeli ev. ref. főgimnázium igazgató tanácsának nevében üdvözölte az összegyűlt tanárokat. A jegyző, pénztárnok és a számadás-vizsgáló-bizottság kimerítő jelentése után Kulcsár Endre, debreceni tanár olvasta fel „Tanügyi Szemlé”-jét s utána dr. Öreg János, szintén debreceni tanár tartott felolvasást „a nemzeti nevelésről”. Mind a két felolvasó méltán megérdemelte a hallgatók éljénét. A közönség nagy részét még inkább érdekelte Bakcsy Gergelynek, a szatmári fiatal tanári kar egyik igen derék tagjának „A szatmárnémeti ev. ref. gimnázium története 1880-ból” című felolvasása, melyben élethűen ismertette azokat az eseményeket, melyeken a legközelebbi 12 év alatt ez a szép fejlődésnek indult intézet átment, míg végre a múlt évben 8 osztályú gimnáziummá lehetett.

Az érdekes gyűlés után a nyári színpadon rendezett közebédre siettek a kellő szellemi táplálékot vett férfiak,

a hol aztán megindult a szebbnél szebb tosztok árja. A szónokok legnagyobb részét az egyesülés eszméje hatotta át s ennek az eszmének megvalósítását igazán lelkes szavakkal sürgették. A közebéd után a tanári gyám- és nyugdíjintézet közgyűlését tartották meg, ennek végeztével pedig a vendégeknek a szatmári díszes új színházat mutatták be, villanyvilágítás mellett.

A július 4-én tartott gyűlésnek, melyen először is a tisztikar megválasztása intéztetett el, mindenesetre legfontosabb tárgya „Az országos ev. ref. tanáregyesület ügye” volt. Elek Lajos debreceni tanár, mint az egyesület titkára ismertette részletesen az egyesülés érdekében tett felhívásokat és intézkedéseket egész a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregylet bizottmányának legutolsó felhívásáig. Erre aztán az egyesülést sürgető lelkes beszédek egész sora következett. Előbb Lázár I. majd Bod K. az erdélyi tanárok nevében fejezték ki, hogy az egyesülés legfőbb óhajtasuk. Radácsi György, a sárospataki főiskolai tanároknak azt a kívánságát adta elő, hogy nem egy szűkebbkörű ev. reformatus, hanem egy „országos protestáns tanár-egyesület alakítsunk”, melynek szava hatalmasabb, szellemi ereje sokkal hódítóbb lehet. A felhangzó éljenek bizonyították, hogy a sárospataki tanárok indítványa megnyerte a szíveket. Hiába indítványozta később Örosz debreceni tanár, hogy előbb alkossuk meg az országos ev. ref. egyesületet, s csak később fogadjuk magunkhoz — ha óhajtják — többi protestáns testvéreinket; hiába mondta el dr. Öreg azt a véleményét, hogy az ev. ref. és ágostai vallásúak olyanok, mint az olaj és víz, mely két anyag mindig külön válik. Futó Mihály, Joó István, Krüzselyi B. és dr. Bartha felszólalásai után a nagy többség kimondta, hogy az „országos protestáns tanár-egyesület” megalakítja. Az alapszabály-tervezet elkészítésére tüstént ki is küldött egy bizottságot melynek tagjai, a debreceni állandó bizottságon kívül: Szakács Mózes és Lázár István erdélyi, Radácsi György és Buza János sárospataki tanárok, továbbá a dunamelléki és dunántúli egyházkerületek tanárainak később megnevezendő két-két küldötte. Buza János indítványára s Dóczy J. felszólalására elhatározatott, hogy az alapszabálytervezet mindenik protestáns intézet tanári karának tanulmányozás végett a végleges alakuló gyűlést megelőzőleg megküldetik.

A nagy lelkesedéssel hozott határozat után Dóczy Imre, debreceni tanár lépett a felolvasó asztalhoz, s a neki adatott szép előadási képességgel olvasta fel „A classica philologiai oktatás köréből” című értekezését, melyben erősen elítélte a sok helyen még most is divatozó tanítást. Karhóztatta azt az eljárást, hogy igen sok intézetben még a felsőbb osztályokban is főleg a gramatisálással foglalkoznak, s az érettségi vizsgán is a főmérték az írásbeli fordítás. S ha ebben egy pár nyelvtani hiba van, még csak azt sem engedjük meg tanulóinknak, hogy class. irodalmi képességüket bemutathassák. Karhóztatta a tanár-képzést, mert egyetemeiken a tanárjelölt vajmi keveset hall abból, a mire később a középiskolában szüksége van. Aztán a class. irodalom tanításának egy olyan szép tervét adta elő, hogy azért méltán megérdemelte a tanárok üdvözlését. Délutánra maradt Dr. Hantz Jenő szatmári tanár felolvasása, melynek címe volt „Az izom-működés kapcsolata szellemi életünkkel”. A nagy tanulmányra valló felolvasás méltán felkeltette a hallgatóság figyelmét. Felolvasását megelőzőleg tekintették meg a vendégek a ref. gimnázium helyiségeit, s mindenki örömmel tapasztalta, hogy legifjabb főgimnáziumunk nagy jövőre van hivatva.

Kisebb folyó ügyek és indítványok tárgyalása után az elnök köszönetet mondott az illetőknek a szíves fogadtatásért s a gyűlést berekesztette. A vidéki tanárok azután helybeli tisztársaiknál tettek rövid látogatást s megtekintették a 6 osztályú protestáns felsőbb leányiskolát, mely

berendezését tekintve, minden követelményeknek megfelel s buzgó és lelkes igazgatónöje vezetése mellett, a sokkal nagyobb helybeli zárdával bátran kiállja a nemes versenyt. A szatmári gyűlésre minden bizonynyal kedvesen emlékeznek vissza az oda zárandokolt tanárok, kik közül többen Nagybányára is átrándultak.

Az országos középiskolai tanáregyesület Pozsonyban tartotta ez évi közgyűlését. Nagy kár, hogy a két gyűlés ideje összeesett, mert így az ev. ref. tanárok Pozsonyban nem jelenhettek meg. A gyűlést folyó hó 4-én Berecz elnök szép beszéddel nyitotta meg, melynek elhangzása után a város polgármestere, majd a „Toldy-Kör” elnöke üdvözölte az egybegyűlt tanárokat. Felolvasták a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület üdvözlő táviratát, melyre szíves választ küldöttek.

Az első felolvasó dr. Szigetváry Iván volt, a ki az „Ifjúsági játékok és kirándulások”-ról értekezvén, a tornázással az ifjúsági játékokat összekötni óhajtja. Szükségesnek tartja a játékterek készítését, játéktanfolyam nyitását. A köztetszéssel fogadott felolvasás után a főtitkár és pénztárnok tettek jelentést. Az egyesület múlt évi bevétele 8582 frt volt s a „Közlöny” kiadása 3355 frtba került. Jónás János „A tankönyvek approbációjáról” tartott előadást s felolvasásában jó részben azokat az elveket hangoztatta, melyeket lapunk 26. számában mi is elmondottunk. Kívánja, hogy a bírálatok és ellenbírálatok nyomtatásban közöltesenek s a tanárok nem csak az engedélyezett, hanem az el nem tiltott tankönyvek közül is szabadon választhassanak. Jónás tetszéssel fogadott indítványai tanulmányozás végett a köröknek adatnak ki. Megemlíjük még, hogy Markusovszky Sámuel a latinnyelv tanításáról, dr. Bozóky Endre pedig az ábrázoló geometria jövődjéről tartott felolvasást s mind a két felolvasás felett hosszabb eszmecsere folyt. Köpesdy „A tanáregyesület háza” szükséges voltáról és felépítéséről értekezett. Szemák pedig az „Ifjúsági könyvtár-jegyzék”-et mutatta be.

B. J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az országos protestáns árvaházba a jövő iskolai évre felvétettek: Nagy Pál, Fertály András, Marácsi Rozália, Palásthy Árpád, Osváth Ilona, Leutenbach Fülöp, Balogh Dezső, Körösi Margit, Szabó Ernő, Mészáros Zoltán, Székely Zoltán és Fuchs Mária.

— Ajándék-harang. Matolay Pál jelenleg kisgejőci tanító, ki az ásványi egyházban több évig mint előkönyörgő működött, az ásványi temetőben nyugvó neje emlékére, ez egyháznak egy szép harangot öntetett, mely június 26 án, mint az adományozó neje halálának évfordulóján szólalt meg először s hívogatja azóta a hiveket Isten imáadására. Az öröm, melyet ez a szép tett az ásványi egyház minden tagjában keltett, záloga a kegyes ajándékozó iránt érzett elismerésnek és hálanak, s az ére-mlék beszélő bizonyossága az adományozó kegyességének.

K.

— Templomszentelési ünnepély. A felső-zempléni ev. ref. egyházmegyében, a magyar izségi anyaegyházhoz tartozó cseleji leányegyház temploma, mely, mint közbiztonságilag veszélyes épület, ezeltől pár évvel hatóságilag bezárattott, részben a hívek áldozatkészsége, részben a közalapból nyert segélyösszegekből rendbehozattván, folyó hó 3-án szenteltetett föl újból s adatott át a közhasználatnak, Nagytiszteletű Kálniczky János esperes, és Gyarmathy Sámuel főjegyző urak közreműködésével. Esperes úr rövid, de annál többet mondó s kifejező be-

széde után, melylyel a templomot megnyitá, pár pillanat alatt zsúfolásig telt meg a kis templom úgy helybeli, mint a szomszédos községekből egybegyűlt hívekkel, kik között jól esett látnunk a vidék értelmiségének s a Cseley, Izsépy, Bernáth családok egyes kimagaslóbb alakjait is. A gyülekezeti ének elhangzása után esperes úr lépett a szószékre, a honnan lélekemelő s könyekig megható imában kérte Isten áldó kegyelmét és segedelmét a kisdéd hajlékra s egyházra, ennek minden rendű és rangú tagjaira. Ezután, mint a templomszentelési ünnepélyek praedestinált szereplője, Gyarmathy főjegyző úr következett Kir. I. könyvének 8. r. 40. v. fölött mondott tartalmas beszédével; úgyesen és alkalomszerűleg fejtegetve ama kérdést: miben határozódik az isteni félelem s ebből folyólag milyennek kell lennie az igazi keresztényi isteni tiszteletnek. Végül alúírott helybeli lelkész Urvacsorát osztott. Isteni tisztelet végeztével Cseley Lajos úr vendégszerető házához voltunk hivatalosak, hol aztán a lelkiek után elég lett téve a testieknek is.

Tudja Mihály, ev. ref. lelkész.

— A főrendiház egyházpolitikai vitája a nemzet általános érdeklődése közt folyt le folyó hó 4—5 napjain. A primásnak lapunk elején méltatott beszédére gr. Csáky miniszter felelt, védelmezve a kormány álláspontját. Beszédének az a része volt megdöbbenő, melyben Simort szabadelvűbbnek tüntette fel Vaszarýnál. Schlauch Lőrinc püspök és Szontagh Pál keltettek még az első nap nagyobb feltűnést; utóbbi katonásan vágta a kath. főrendek szemébe a „non possumus”-t, a mit csak azért hangoztatnak, mert felibe szeretnének kerekedni az államnak. Másnap (jul. 5.) a prot. püspökök szálltak síkra. Papp Gábor, Szász Károly és Zelenka Pál védelmezte a kormányt és a prot. álláspontot teljes méltósággal. Zelenka bátran vetette fel azt a nagy igazságtalanságot is, a melyet a prot. egyházak államsegélyezése mutat; két krajcárt kapván ezek fejenként eddigelé, most pedig $\frac{3}{4}$ krajcárral többet a miniszter szívességéből. Prot. nagyjaink közül még br. Vay Béla szólalt fel az 1868. LIII. t.-cz. védelmére. Nagyobb baj nem támadt a vitából, mert a költségvetést a főrendek megszavazták; az azonban ma már kezd világossá válni, hogy Vaszarý primás és gr. Zichy Nándor folytatni fogják a kultur-harcot, s készek akadályokat vetni a modern állam haladása elé.

Pályázat.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerületnél megüresedett pénztárnoki állásra pályázat hírdettetik, a pályázati feltételek a következők:

1. Évi fizetés 1000 frt, lakbér 400 frt, irodai átalány 10 frt 50 kr.

2. Pénztárnok Miskolcon lakni s alkalmas hivatalos helyiségről gondoskodni tartozik; oly állást, mely hivatalos órákhoz van kötve, vagy gyakoribb távollétet von maga után, nem viselhet.

3. Biztosítékul 2800 o. é. frt teendő le készpénzben, ovadékképes értékpapírokban, vagy zálogjogi bekebelezéssel biztosított kötvényben.

4. A pályázati kérvények folyó évi augusztus hó 1-ig alólírotnál adandók be.

5. A választás a szeptemberi egyházkerületi közgyűlésen fog megejtetni s ugyanakkor határoztatik el a hivatalba lépés ideje is.

Kelt Miskolcon, 1892. június 27-én.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

2—3.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A főrendiházi vita.» *Mocsáry Lajos.* — «Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság.» *Orthodox.* — «A magyar ref. ének-
ügy s a francia dallamok.» *Farkas Lajos.* — «A szathmári ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése.» *Kalós Péter.* —
«A harangodi tanítókör évi értekezlete.» *Borcsik János.* — «A rozvágyi jubileum.» *i. n.* — «Egyházi törvénykezés.» —
— «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok» — «Hirdetés.»

A főrendiházi vita.

Gőzerővel dolgozik a nagy „clericalis actio.” Rámutattam már a Szent-István-társulati gyűlés alkalmával, hogy az új primás a maga Pax jel-
szavával, szerzetesi egyszerűségével és jóságos mosolygásával miként dobja a vallási háború égő
űszkét az általa annyira szeretettnek mondott ha-
zában felhalmozott gyúlékony anyagok közé; ismételte most bíborpiros glóriájának s a háta-
mögött ülő violaszín claquenak egész nagy appa-
ratusával: el kell törülni az 1868. 53. törvény-
cikket.

S ez most már nem minden. A klérus esze, Schlauch püspök, a primás főcsatlósának vállal-
kozva, nagyváradi és főrendiházi beszédében már
egy új számlával állott elő. Gombamódra tenyész-
nek az új dogmák és lelkiismereti esetek. A patro-
natusi jogra nézve Schlauch azon dogmával ál-
lott elő, hogy az nem állami, hanem egyházi jog,
melyet a király csak a szentszék kegyéből bir,
de ez a királynak személyes joga, melyet csakis
absolutisticus módon gyakorolhat; „holmi népfel-
ségnek, államnak, országgyűlésnek” hands off!
attól, hogy az egyháznak bármely törvényt szab-
hasson. Ez vakmerő támadás általában az állam-
hatalom, de különösen az 1848. 3. t.-cikk ellen,
mely azt mondja, hogy a fejedelemnek bármely
rendelete csak akkor érvényes, ha miniszter írja
alá. Új dogma továbbá az, hogy mindenki, a ki
megvan kereszttelve, legyen az bárki által meg-
keresztelve, a katolikus egyház jogkörébe lép.
A keresztség egy és ez katolikus, elkeresztelé-
sek tehát szorosan véve nem is léteznek. Neve-
zetes, hogy a katolikus egyház e szerint oly
kevéssé difficilis abban, hogy a keresztség, a
mely pedig szentség még a protestánsoknál is,
bárki által és bármiként eszközölthetetik. Ebből

az látszik, hogy a katolikus egyház a maga
dogmai ridegsége, változatlan és csatlakozhatlan
elvei mellett ugyancsak tud számolni az oppor-
tunismussal, midőn arról van szó, hogy hasznot
húzzon valamiből. Lucri bonus odor ex quali-
cunque re. Bárki kereszttel, legyen bába, legyen
kálvinista vagy lutheranus pap, az mind a katho-
lika egyháznak keres; minden megkeresztelt egyén
de jure katolikus; más, mint katolikus keresz-
tyént a katolika egyház el nem ismer, a ki tény-
leg nem veti magát alá kezelésének, az csak szö-
kevény s ha valamely kálvinista vagy lutheranus
illetőségű gyermeket a katolikus pap elkeresz-
telhet, az nem más, mint egy megcsipett szöke-
vény, s a szökevényeket nem azért csípi meg az
ember, hogy kiszolgáltatassa. Valóban, ennél elmé-
sebb dolog még nem fordult elő az egész elke-
resztelési vita alatt; erre az új dogmára vagy
ha nem új, akkor mostani színrehozatalára sza-
badalmat kérhet Nagyvárad tudós püspöke. Új
azon támadás is, mely a Schlauch beszédében
az 1879. XL. törvénycikk (a kihágási törvény)
53. §-a ellen intézve van, mely tudvalevőleg arról
szól, miként büntetendő az olyan pap, ki valamely
18 éven alúl levő, kitérni akaró személyt átvesz.
Tudom, hogy nem tetszett a klérusnak e törvény
meghozatalakor sem, de az ellene intézett forma-
szerű és tüzetes támadás, ezen törvény dogmába
és lelkiismeretbe ütköző minőségének constatalása,
igenis új dolog; ráduplázás az 1868-ik törvény
elleni támadásra. Schlauch szerint nem lett volna
szabad ily törvényt hozni, mert nem szabad ki-
hágásnak minősíteni oly cselekedetet, mely egy
magasabb törvény által parancsoltatik. Magasabb
törvény a klérus szerint az, melyet a kath. egy-
ház szab, azon formula szerint, hogy inkább kell
engedelmeskedni Istennek, mint embernek. A ma-
gasabb törvény itt a proselita-csinálás, minden

áron s minden eszközökkel; a cél szentesíti az eszközöket. Dogma tehát a proselita-fogdosás is, a ki ebben korlátozza a katolikus papot, akadályozza oly cselekvésben, mely neki a katolika egyház törvénye által parancsolva van. De itt lelkiismereti kényszert constatálni már csak annál fogva is helytelen, mert itt nem cselekvésre van a pap készítve, mint az anyakönyvi kivonatnak áttételénél, csak akadályozva van kötelesség-teljesítésében; tessék panaszkodni méltatlanságról, igazságtalanságról, mely az ellen a szegény katolika egyház ellen gyakoroltatik, de lelkiismeret ellen gyakorolt kényszerről panaszkodni nem lehet.

Nemcsak az elkeresztelésekről van tehát már szó; a klérus megindította a harcot az egész vonalon, végig menve fennálló törvényeinken általános revisiot követel, ki akarja mustrálni törvényeink közül mind azt, a mi neki nem tetszik.

A mily vakmerőség és elbizakodás látszik ebben az eljárásban, ugyanoly magaviseletet tanúsít külsőleg is egész föllépésében. Nagyon jellemzők azok az apróságok, melyeket legközelebb olvastunk. A nagyváradi húhó alkalmával, melyet minden helyes ok nélkül a bőrébe nem férő tüntetési vágy sugalmazott, kevésbe múlt, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztert ki nem fűtyülték, tüntetőleg nem vették semmibe, nem elég hogy az államhatalom képviselőjének orra alá mondta el Schlauch a patronatusról szóló gyönyörű elméleteit. Ezért hívta Nagyváradra? Tisza Kálmánt meg a püspöki banketten épen csak hogy meg nem abcugolták. És most a főrendiházi vita alkalmával? Midőn annyi szabadelvű párti önmérséklés és szájlatatolás után Szontágh Pálból kitört egy pár őszinte szó, mint kitört a vallásszabadsági vita alkalmával Thaly Kálmánból az „akaszszák fel magukat:” — a bíbor és violaszín tömeg rárivalt, hogy „eláll!” Illik az ily magaviselet oly nagy és szent embereknek, és épen abban a szent csarnokban, hol még az éljenzést is csak pianissimo hangon engedi rendesen hallatni a nagyúri illem-tudás? Hát az, hogy midőn Zichy Antal beszélni kezdett, az új kalocsai érsek vezetése alatt tüntetőleg felröppent a főpapi sereg s otthagytá a termet? Persze, hogy azután, midőn tájékoztatlanságáról meggyőződött, visszacsompolgott. Miért nem hagyják az ilyen parlamenti kedvteléseiket a Schlauch által gúnyolt népföliség communer pajkosainak?

Nem csoda egyrészt, ha el vannak bizakodva. A szabadsajtó az egész vonalon Dalai Lámát csinál a primásból, sőt más főpapokból is, még akkor is, ha egyik-másik lap nagy alázatosan „fentartja elveit.” És a cultusminiszter, gr. Csáky, magával a miniszterelnök gr. Szapáryval együtt? Hiszi-e valaki, hogy azok a tisztelt urak szívben, lélekben nem egy húron pendülnek a Vasza-

akkal és Schlauchokkal? Hát minek tettek maguknak olyan primást, a ki ily merészen dobja az országba a vallási háború fáklyáját? Csáky Nagyváradra valósággal Canossába ment; Magyarország cultus- és közoktatási minisztere nemcsak a katolikus, hanem a protestáns és mindenféle cultusoknak a minisztere, neki az úrnapi processión megjelennie se volt helyén. De ez hagyján! De nem ő volt-e az, a ki a legszegényesebb meghátrálást tanusította az által, hogy respectálandóknak jelentette ki az elkeresztelő klérus lelkiismereti scrupulusait s késznek nyilatkozott a várat megkerülni. Siralomházba helyezte saját februári rendeletét. De tett ennél sokkal többet: gr. Szapáryval egyetemben megbiztatta a klérust az 1868. 53. t.-cikk módosításával, azon időre, midőn a magánjogi törvénykönyv elkészülésekor a házassági jog codi- és unificaltatik. Tehát csak idő kérdése, hogy a protestánsoknak az a praesidiumuk megsemmisíttessék. Nem valószínűsítő fölhívás-e ez arra, hogy a klérus folytassa egész erővel, roppant hatalmával a megkezdett agitációt?

Jól tudom, hogy ezeket a dolgokat nem a magunk szerény körében kellene elmondani; fájdalom, nincs politikai lap, mely a mi érdekeink képviseletének megnyitná hasábjait. Mint már előbbi cikkeimben rámutattam, volna nekünk is fontos szerepünk ebben a nemcsak protestáns, hanem országos nagy ügyben. De ennek a szerepnek kellő képviseletében eddig fogyatékosak voltunk, mintha valósággal megfélemlített volna bennünket a nagy merészséggel és hatalommal fellépő ultramontán actio; magunk körében is szükséges, hogy ezt az actiot a maga meztelenségében állítsuk szemünk elébe. De szükséges ezután, hogy seperjünk a magunk háza előtt is és ebből a szempontból legyen szabad a lefolyt főrendiházi vitánál egy dolgot elmondani.

A főrendiházi vita hasonlíthatlanul többet ért nekünk, mint a képviselőházban nemrég színrehozott vallásszabadsági humbug; megszólalt három püspökünk, jeles és nagyszabású beszédekben, melyek közül különösen Papp Gáboré általános elismeréssel fogadtatott; felszólaltak Szontágh Pál, Beöthy Zsigmond, b. Vay Béla. Teljesen elismerhetjük a szereplésnek érdemét, de részéről legalább nem titkolhatom el egy kifogásomat épen Papp Gábor és Szász Károly püspök urak beszédei ellen. Mire való volt az a rettenetes bókolás Vasza-ry primás előtt? Mi készítette rá őket? Vajjon ők is osztoznak abban a nagy lelkesedésben, melyet a primásnak a koronázási jubileum alkalmával tartott beszéde keltett? Ha úgy volna, sem volt épen szükséges annak ily alkalmossal kifejezést adni; de a tisztelt püspök urak bizonyosan ép úgy tudják, mint bárki más, hogy

annak a híres beszédnek lyrai és drámai nagy értéke alatt mély és ravasz számítás rejlett. Milyen hatalom az, melynek képviselője ekként áll elébe magának a koronás királynak! Vagy önkéntelenül meghajoltak a primás főrendiházi beszédéből nyilatkozó lángész előtt? De hiszen annak a beszédnek magva az a képtelen javaslat, melyet a primás tett, melyben a vajudó hegy egeret szült, valóságos blamage volt. De gondolkozsanak felőle, mint egyének egyénről bármiként, a primás az egész klérussal együtt úgy lépett föl, mint a leghatározottabban és merészen támadó ellenfelünk: — hozzá tartozik-e a támadás visszaveréséhez az, hogy a támadót kegyetlenül eldicsérjük? A mi két tisztelt püspökünk a politikában tudvalevőleg a kormány-párthoz tartozik, a kormánypárt körében mindenki dicsőíti Vaszarj, talán ezért tartották szükségesnek ők is meghozni a divatos tömjénáldozatot, nehogy ennek elmulasztásával különbséget nyilvánítsanak maguk és politikai elvtársaik közt, s ellenzéki velleitásokat áruljanak el?

A kulturharcban benvagyunk s mi akkor, midőn már verekedni kell, tartózkodó magunktartásával még mindig csak azt akarjuk bizonyítani, hogy a harcot nem mi idéztük elő? Nem az a feladat, hanem az, hogy használjuk ki teljes erővel a rendelkezésünkre álló hadi eszközöket. Vannak nekünk ilyen eszközeink. A helyett, hogy belevegyülnénk ezeket a dicsénekeket zengedezők karába, *mondjuk el már egyszer, kik azok az emberek, kik nálunk ezt az ádáz viszályt felszították.* Ismeri őket körülbelől a világ, de azért szükséges, hogy frissítsük fel emlékezetében a történelmet, mert ha örökké hallgatunk vele, feledésbe megy s a merész hazudozásnak sikerül hamis világításba helyezni tényeket és azok tanúságait. A clericalismussal szemben kimeríthetlen bánya számunkra úgy az egyetemes, mint a hazai történelem, aknázzuk ki tartalmát a megfelelő eszközökkel. Ha kell harc, hát legyen harc és háború, félre a bátortalansággal, sőt meghunyászkodással.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság.

Egész iskolai ügyünkön bizonyos nehézkesség mutatkozik azóta, hogy a debreceni zsinat a „Köznevelés és Közoktatás szervezete” című munkálatával meghátrált a felsőbb hatalmasság előtt. Olyan „*bánom is én, tudom is én*”-féle tanügyi politika kezd rajtunk elhatalmaskodni s ha mulunkra tekintve, olykor-olykor némi lelki nyughatatlankodást érezünk, azzal szeretjük a belső bírót elcsitíttatni, hogy: „Nem vagyok én oka semminek, Trefort s Csáky oka mindennek.” Sőt, hogy egészen rendben legyen a szénánk, főlebbezünk a vallás- és közokt. miniszter újabb

jelentéseire is, a melyből kitűnik, hogy odafent eléggé hű munkásoknak tartanak bennünket s egyre jobban meg vannak velünk elégedve.

Leghívebb kifejezője, szerintem, a mi iskolaügyi érdeklődésünknek az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság *kínáló élete.*

Egy éve mult már, hogy az egyetemes konventnek ez az iskolaügyi szakközege s tanácsadója, halottaiból föltámasztatva, összegyülekezett Budapesten. A kénytelen hosszú szünetelés miatt alig akadt ott valaki — a jegyzőn kívül — a ki csak valamennyire megbízhatóan is összetudta volna kötni a multat a jelennek, tehát egészen tisztában lett volna a bizottság feladatával. A gyűlés végén pedig, mikor eszébe jutott valakinek a bizottság szervezete stb. miatt tudakozódnia: kiderült, hogy sok munka maradt megkezdetlenül s egy némelyik végeznivalóról a tagok nagy részének épen sejtelve sem volt.

Azt hittük akkor, hogy ez a felfedezés biztosíték lesz a bizottság életének elevenebbé tételére. Azzal oszlottak el a jelenvolók, hogy a legközelebbi novemberben, tehát még a zsinat, sőt a konvent összeülése előtt újra összesereglenek. Nem így történt! Pedig ha egyébert nem, két dologért okvetlenül össze kellett volna ülnie az egyetemes tanügyi bizottságnak. Az egyik a gimnáziumi tanterv felülbírlása, a melynek átnézése s a megállapított vezéreinek szerinti kiigazítása a sárospataki főgimnázium tanári karára bízott; a másik — talán amannál is fontosabb — magának az egyetemes tanügyi bizottság szervezetének újból való meghatározása, a mihez az alap-munkálatot a debreceni tanárok voltak hívatva — felkérés folytán — megkésztíteni.

Miért maradt el a novemberi gyűlés, azt az intézők tudják; de hogy elmaradása a bizottsági tagokra nézve egyáltalán nem kecségetető s legkevésbé megintestelő, azt nem igen kell okadatolni.

Ime, mi történt! A zsinat decemberben összeült s túl van már a második ülés-szakán is, sőt azóta a konvent is két ízben ülésezett s talán senkinek sem jutott eszébe sem a zsinat, sem a konvent tagjai közül szemet vetnie az egyetemes tanügyi bizottságra s annak végzett dolgai felől tudakozódnia, holott a konventről szóló §§-ok közé ismét oda van ékelve, hogy az egyetemes tanügyi bizottság a konvent szakközege marad továbbra is. *Dehát mi végre, ha egyszer nélküle is mindenek ékesen és szép renddel folynak?!..*

Köztudomású dolog, hogy a zsinat 3-ik ülés-szakán a köznevelés és közoktatás szervezete is napirendre kerül. Szó lesz abban a gimnáziumokról is, tehát — esetleg — a sárospatakiak által átnézett tantervről is. Föltéve, hogy így lesz: nem volna-e szabad tudnunk, hogy mi úton s kinek a nevében jutott (s oda jutott e) az a tanterv a konventhez, ennek iskolaügyi bizottságához s onnan p. o. a zsinat elé?! Szó lesz ott — talán — a zsinat második ülés-szakának végén felmerült bölcsészeti s theol. fakultásról, prot. tanárképzésről is. Ki készítette elő ezeket a nagy kérdéseket?! Nem kellett-e, vagy kellene-e — föltéve, hogy komolyan vesszük az egyetemes tanügyi bizottságot — ezeket is épen e bizottság, mint szakközeg által előkészíttetni?! Szó lesz ott a „Köznevelés és Közoktatás szervezete” című régi munkálat alapján minden rendű s rangú iskoláinkról... De hát 1881 s illetőleg 1883 óta nem történt semmi olyan a tanügy terén, a mi p. o. a népiskolák, leányiskolák nevelés, theol. akadémiák stb. szervezetét, tantervét módosításnak vetné alá?! Avagy az ilyen fajta módosítások felett nem az egyetemes tanügyi bizottság tartozott-e először is tanácskozni s nem őt illette-e a módosítások kezdeményezése?!..

Ha nem a főnebb jelzett esetekben, hát akkor ugyan mikor van s lehet szükség az egyetemes tanügyi bizott-

ságra s ennek működésére? Holt tagnak akarjuk tartani egyházunk testén? Bizony-bizony, hogy nincs szüksége az ev. ref. egyháznak egy semmire se jó, semmire sem alkalmazott testületre. S ha csakugyan ilyen, ha nincs szerepe egyházunk sorsának előbbre vitelében, akkor *delendam esse censeo!* Ki kell törölni a 3 ik ülőszakban — még nem késő! — a konventre vonatkozó szakaszból (61. §.) ezt a pontot: „a tanügy könnyebb kezelése végett segédközege az egyetemes tanügyi bizottság, melynek munkálatai — felülbírálás végett — eleibe terjesztetnek.

Igazság szerint, ezt a pontot nem is kellett volna sem a konventnek, sem a zsinatnak addig beíratnia, míg a szóban forgó bizottság szervezete s feladatainak határai felől teljesen tájékozódva nem volt. Csak úgy „bona fide“ újra törvényes életűvé tenni azt, a mi éveken át — az okokat ne keressük — élet-képtelennek bizonyult: — indokolhatatlan bizodalom. Ha eszébe jut valakinek — akár a zsinat előkészítő konventen, akár a zsinaton — lerajzolni az atyák előtt a mi egyetemes tanügyi bizottságunk újabb történetét, alig hihető, hogy el ne ment volna a kedvök egy ilyen beteg testnek további fentartásától!

Könnyű is volna ezt a bizottságot eltemetni; hiszen bizonyos reformoknak úgyszólván útjában áll! Ott van legutóbbi jegyzőkönyvében, hogy nem nagyon bizik a prot. tanárképző-intézet felállításához s jó kisegítő módozatnak vallja egyes, tanári pályára készülő, kitűnőbb ifjaknak a budapesti s illetőleg kolozsvári egyetemen való képzését. A kiket bizonyos segélyek által kellene hozzákötöni az anyaszentegyház testéhez; a zsinat ellenben lelkesedéssel néz a megalkotandó ev. ref., vagy éppen prot. tanárképző elé! Ki merné kétségbe vonni, hogy a zsinat messzebb lát, mint a szűkkörű egyetemes tanügyi bizottság?! De éppen azért, mert ez utóbbi nem tudja talán a konvent száj-ízét eltalálni s nem tudja talán az anyaszentegyház köz-szükségeit sem idejében megérteni: — mire való ennek életét megnyújtani?! Egy csalódással több vagy kevesebb: — talán a bizottsági tagoknak sem igen fájna miatta a fejük; mert magára s munkájára önértékes férfiúnak úgy sem lehet az inyére, hogy üres címetek viseljen.

Természetes, hogy ha az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság — talán a debreceniek által készített újabb szervezete mellett (a mely ugyan még mindig ismeretlen!), vagy talán éppen a miatt is feleslegesnek bizonyul — akkor a konvent iskolaügyi bizottságának kellene úgy átalakulni, hogy az egészen méltó legyen nevéhez és kötelességeihez. Ezt kell — mondott esetben — igazi szakférfiakkal kibővíteni, hogy — mint mondva van — az *összes tanügy összhangzatos fejlődését vezethesse, irányozhassa s arra nézve az általános elveket megállapítani egészen hivatott legyen.*

Egy kis jótékony szellő kezd lengedezni. A prot. tanárok ébrednek s az egyház iránt fokozódó buzgóságot tanúsítva, bizonyos adósságot vagy kölcsönt igyekeznek letörleszteni — ebben a felekezetiességet provocalo Regnum Marianumban. A Szatmáron tartott tanárgyűlés kimondta — mint tudjuk — egy országos prot. tanáregyesület felállításának szükségét s ha ez nem sikerülne, iparkodni fog legalább az országos ev. ref. tanáregyesületet szervezni s felekezetünk tanárainak legbuzgóbbjait a munka asztala köré gyűjteni. Egyházunk vezetői bölcsen fogják cselekedni, ha oda állanak az evezőkhöz s a mutatkozó lelkesedést nem mulasztják el értékesíteni, sőt élesztgetni. Jó volna a tanárok protestantismusát egészen is kihasználni s ott, a hol őket illeti az első hely s a munkának nemcsak verejtéke, de tisztessége is, — oda állítani őket a küzdelem élére! Vagyis, ha elbukik a különben is bukdácsoló tanügyi bizottság, több tért kell juttatni s biztosítani a tanároknak a konvent iskolaügyi bizottságában. Ezt az osztó igazság, ezt a munka-megosztás nagy elve egyaránt így követeli; de

követeli azt a konvent tekintélye is, a mely — valljuk meg őszintén — nem felelt meg még — a *tanügy összhangzatos vezetését illetőleg* — a hozzá törvényileg kötött várakozásoknak. Pedig a tekintélyt lejáratai vagy eljátszani nem bölcs ember dolga!

Az időknél meg van a magok intő erejük; nekünk úgy tetszik mintha egyben és másban nem figyeltünk volna eléggé a jelekre! Adja Isten, hogy a prot. tanár-egyesület növekedést vévén közöttünk s a konvent is megújulván, ne legyen okunk megbánni, hogy az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottságot a munkaterről leszorítottuk s azt a közvélemény ítélő széke előtt alaposan lejárattuk. Azaz, hogy az *lejárátódott!*...

Orthodox.

TÁRCZA.

A magyar ref. énekügy s a francia dallamok.

(Folytatás).

A vallást illetőleg utalom olvasót a különböző prot. népek és felekezetek liturgiáira. Az alapeszme mindenütt egy, t. i. a vallásos érzelmek előterjesztése, a kivétel mégis mily különböző. Csak a róm. kath. egyház rögeszméje a nemzetiségek felett álló merev uniformitás; ám valósítsa meg, ha képes! I. Gergely pápa reformálván az énekügyet s kirekesztvén az éneklésből az uniformitás legnagyobb akadályait: a különböző nemzetiségű népeket, sz. Péter templomának főoltárához láncoltatta az általa szerkesztett s egyedül hiteles dallamú „Antiphonart“, jelezvén, hogy az énekesek, kik csak zeneértő papok lehettek, attól egy hajszálnyit se térjenek el. Hogy azonban ezt még dreszszírozott fekete seregével sem volt képes mindenütt keresztülvinni, az egyházi zene történelme bizonyítja. Az egységes liturgia még a kath. cultus fogalma mellett is (hol t. i. a nép nem számít) csak ott volt keresztülvihető, hol a vakbuzgóságnak sikerült a nemzeti élet nyilatkozatait elnyomni; tehát főleg Olasz-, Spanyol-, Portugall-, Irországban; míg másutt, hol a nép hosszas küzdelem után képes volt a saját tevéleges szereplési jogát a cultusban érvényesíteni, mint Német- és Magyarországon: — ott e szereplés rendesen a nemzeti dallamok éneklésében nyilvánul.

A nyelvi, illetőleg zenei eltérések leginkább a metrum, rithmus, versalak, vagy zenei műformák, nyelvdallam, vagy melódia, s végül a harmónia terén mutatkoznak, melyek közül csak a tárgyhoz szorosan tartozókról fogok röviden szólni.

A szavazati *metrika*, mely a zenében mint *időmérték* (ütem, tactus) jelentkezik, általában minden nemzetnél megvan, csak hogy az egyes nyelvcsaládok szerint módosított alakban. Igazolják ezt Európa nyugoti nemzetei a keleti eredetű magyarral szemben. Ha ama népek *nemzeti zenéjét* vizsgáljuk, az ütemek beosztásában nem sok különbözetet fogunk találni. A németnek vérévé vált üteme a $\frac{3}{4}$, vagy ennek összetételei ($\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$, $\frac{3}{2}$ stb.), de ugyanezeket használják az angolok, franciák, és a nyelvíleg velők rokon népek. A magyar már e tekintetben is eltérést mutat. Ez eltérés pedig annyira jellemző, hogy még ott is, a hol különben ugyanannyi számú s egyenlő nevű verslábak szerepelnek egy ütemben, a magyar ütemérzk egész másképp osztja be a szótagokat, mint az előbbiek. Például egy trocheus számtani alakzata előbbiek-nél: 2+1 (hangjegyekkel kifejezve $\text{♩} \text{♩}$), a magyarban már: 3+1 ($\text{♩} \text{♩} \text{♩}$); egy jambusé amott: 1+2 ($\text{♩} \text{♩}$); emitt: 1+3 ($\text{♩} \text{♩} \text{♩}$). A magyar t. i. erősebben hangsúlyozván a hosszú szótagot, utánna kis szünetet tart, s így kevesebb idő marad a rövid, illetőleg súlytalan szótag han-

goztatására. A magyar nemzeti zenéjének tehát csakis a páros ütem ($\frac{1}{4}C$, $\frac{1}{8}$, $\frac{3}{4}$ stb.) felel meg, mert ezt követelik nyelvének, verselésének szabályai. Innen van, hogy míg az említett népeknél a francia zsoldár-dallamok eredeti alakzataikban (ursprungliche Form) vannak főlve, tehát gyakoriak a páratlan ütembeosztások; mi, magyarok kénytelenek vagyunk ugyan e dallamokról letörölni a *nemzetiség himporát* s idegen formák közé szorítani, hogy annyira a mennyire hasznavehetőkké tegyük. *Vajjon használ-e az ily erőszakolás a francia dallamoknak?!*

A *rithmus* valamely nép kedélyhangulatának, vérmérsékletének leghűbb kifejezése, mely főleg a tánc, beszéd és zene útján nyilatkozik. Rithmusa tehát minden népnek van, de állandósított kedélyhangulatahoz képest kisebb-nagyobb hullámzásban mutatkozik, vagyis hol hátérbe szorúl, hol előtérbe lép. Legkevésbé észlelhető a chinaiaknál, legfeltűnőbb az araboknál. Európában éppen nálunk, magyaroknál mutatkozik leginkább. Figyelje csak meg valaki híres nemzeti táncunkat a csárdást, hol a táncolóknak legkisebb izmuk is oly csodálatosan összhangzó rithmikus mozgásba jő; ha idegen nemzetiségű előtt két magyar ember anyanyelvén kissé emelkedettebb hangon beszél, már azt hiszi, hogy civakodnak; ha figyelembe vesszük, hogy népdalaink rithmikáját nem képes az idegen eltanulni („a magyar nótát nem lehet kótára szedni” — mondja a példabeszéd); ha mindezeket figyelembe vesszük, méltán kérdezhetjük magunktól, hogy ilyen rithmikai érzékkel bíró népnél, *vajjon célszerű és helyes dolog-e, ha templomi énekeit a nemzeti rithmust elhanyagolva, chorállá laposítva s (tisztelet a kivételeknek) szentiványi ének módjára adja elő.*

A *hangsúly* nem kevésbé jellemző sajátossága az egyes népek nyelvének, illetőleg zenéjének. A francia könnyed, felületes modora beszédén is érezhető; könnyedén, mint vidám patak csergedezése hangzik ajkáról a beszéd, melynek szótagai nincsenek határozott hangsúlyhoz kötve. A hangsúly használatát könnyen mellőzheti s rendesen mellőzni is szokta. Ha olykor használja is, ezt nem egyik, vagy másik szótagnál, hanem a szó vagy frázis végén teszi, hol a simán kiejtett szótagok után az utolsó szótag mintegy megnyújtatik; de ekkor sem az illető szótag kedvéért, hanem a *gondolat emelkedő hangulatának*, tehát a frázis lendületének megjelölésére. Ilyen formán: parlez! (— —), parlez vous? (— — —), parlezvous français? (— — — —) stb. Ez az oka, hogy dallamainál nincs a szerző a szöveg által megkötve, hanem kiemeli azt a szótagot, mely neki éppen tetszik, vagy a hol a *gondolat* bizonyos emelkedést kíván. Ez az eset áll a többek közt a 8-ik zsoldár dallamánál, melynek pl. első két sorában az öt első hangon nyilván meglátszik a gondolat fokozása, mely is az ötödik szótag felett álló hangjegynél éri el tető- és súlypontját. Így fordítja ezt és pedig nagyon tapintatosan, Szenczi is, midőn így szól:

„Óh felséges Űr“ mi kegyes istenünk.

Mely csudálatos: a te neved nekünk stb.

hol a súlypont a dallamnak megfelelőleg az ötödik szótagon van. A baj csak az, hogy a magyarban, mint ezt azonnal látni fogjuk, a hangsúly nem végül, hanem elől áll és egészen más természetű, mint amott; ezen kívül a mi nyelvünk az öt szótagos ütemezést sem szereti, tehát egészen ellentéte a franciának. A francia könnyen énekelheti e zsoldárt szerzője intencióinak megfelelőleg így:

„O notre Dieu tout bon, tout adorable,

Que ton saint Nom est grand et redoutable“ stb.

míg mi vagy a dallam eredetiségét vagyunk kénytelenek megrongálni, vagy nemzeti nyelvünkre ráerőszakolni egy

idegen versidom jellegzetes sajátságait. A Goudimel dallamai között nem egyedül áll e tekintetben az idézett két sor, de részint az idegen nemzet több mint kétszáz évi használata, részint a chorállá történt ellaposítás folytán e nemzeti sajátosságok (melyekben pedig egyik főekessége rejlik e dallamoknak) többé-kevésbé elferdültek, elmosódtak.

A németnél még prózában is rendszeresen követik egymást a súlytalan és súlyozott szótagok (— — — — — stb.), miért is szókölteményeinek mindig csak egyféle beosztású dallam felel meg teljesen; azaz egy és ugyanazon költeményre még akkor is nehezen énekelhető egy másik szöveg dallama, ha a verssorok, különben a szótagok számát tekintve, megegyeznek.

A magyarnak ezekkel szemben olyan hangsúlya, mint a franciáé, vagy németé, nincs. Míg ugyanis amazok a súlyozott szótagot nyújtva, a súlytalan pedig rövidítve ejtik ki, addig a magyarban a súlyozás nincs hosszú, vagy rövid szótaghoz kötve, mert súlyozás szempontjából úgy a hosszú, mint a rövid szótag egyenlő időtartam alatt ejtetik ki; *de a súlyozott szótag után a kiejtésében kevés szünet áll be*, míg a rövid szótag után ez nem történik. A magyar a hangsúlyt kiválólag a mondat, vagy szócsoporthoz elején használván, természetes, hogy *zenéje a felütéssel kezdődő* (könnyű, vagy súlytalan idő-rész) *ütembeosztásokat nem tűri*; s valóban arcúlverése nyelvünk e sarkalatos törvényének, mit úgy az Ivánka-féle, mint az ú. n. „revideált“ énekesnél lépten-nyomon találunk, hol t. i. a dallam felütéssel (az utóbbinál alla breve E tempo) kezdődik; minek oka azonban főleg a dallamok idegen eredetében keresendő. Egyébiránt a magyar hangsúlyozást illetőleg (nem lévén a hangsúly szótaghoz kötve) megkülönböztetünk hosszú és rövid szótagot, melyek súlyoztatnak s ugyancsak melyek súlytalanok. Innen van aztán, hogy különösen *énekelhetőség szempontjából*, *ha a különben rövid szótagok felett egyenlő értékű zöngék állanak* (pl. a „choral“ szerinti beosztás mellett) a rövid szótag hosszúnak is vehető és viszont. Például.

Bogár bogár, sárga csere-bogár.

hol a „csere“ szó, olvasva, vagy szavalva, röviden (— —); énekelve pedig hosszan, nyújtva (— — —) ejtetik ki. S nyelvünknek e tekintetben való idomíthatósága, mondjuk: engedékenysége mellett képesek vagyunk bármint beosztású dallamhoz szöveget énekelni, mert az éneklő a dallamkiválmalmi szerint idomíthatja a szöveg szótagait, mint ezt a „cserebogár“ imént említett soránál láttuk.

A *metszet* (caesura) legfontosabb s elengedhetlen kelléke a magyar költészetnek. Eleinte az ókori klasszikus népeknél, különösen a görögöknél volt meg; majd ezek költészetének utánzásával átjött a modern költészetbe is, s a nemzeti költészet ébredésével a különböző nyelvek természetéhez idomult. — A héber költészetben semmi nyoma sincs, hanem az ú. n. parallelismus által pótoltatott; ebből gyanítható, hogy a héber zene is eredetileg csak a hangok olyszerű egymásutánja lehetett, minőt a mi prózánk adhat, hol t. i. a sorok semmi nemű rithmikai felosztást nem igényelnek. Átjött e forma a keresztyén zenészetbe is s él mai napig. Midőn ugyanis I. Gergely pápa, reformálván az énekügyet s megszerkesztvén az egyedül hiteles „Antiphonart“, hogy a különböző nyelvű népek nyelvsajátságai el ne ferdíthessék a dallamokat s hogy a nemzetiségek felett álló hit mindenütt a római uniformisban jelentkezze, átvette a héber zenét annyiban, a mennyiben ő is kitörölt dallamaiból mindenféle metrikus és rithmikus felosztást. Célját azonban nem érthette el teljesen. A „Cantus planus“ — mint Gergely énekeit a nemzeti rithmikájú melódiákkal szem-

ben nevezték — nem volt képes a különböző népek nyelvsajátságait legyőzni. A világi zenében kifejlődött nemzeti, vagy népdalok tipikus vonásai áttörtek az egyház által emelt korlátokat; úgy, hogy a Gergely rendszere csakis a szertartásos énekek egy nemében, az u. n. „Sequentiák” vagy „Prózák” alakjában maradt meg. Innen veszi eredetét a mai napság általunk is használt „Choral” méretek szerinti beosztás. Míg azonban e forma a román népek költészeti szabályaival nem igen jön ellentétbe, addig nálunk — ha a *hangsúlyt* illetőleg használható is, de másrészt — elhomályosítja *versidomaink* legjellemzőbb szépségét, t. i. a metszetet. Az olasz, francia, német nem igen érzik a metszet szükségét, legfőleg a hosszabb verssorok közepén használják. Az angol a szerint, a mint különböző jellegűvé akarja tenni költeményét, most egyik, majd másik *vers-láb* után teszi. A magyar nemzeti szó- és zeneköltészetnek azonban már legjellemzőbb és elengedhetlen kelléke a caesura használata és pedig nemcsak bizonyos egyszer s mindenkorra meghatározott chablonok szerint, hanem a nyelv és versidom természetadta törvényei alapján. Így lesz aztán a magyar verssorban 2, 3, vagy 4 metszet, egy metszetben 2—4, kivételesen 5—6 szótag. Szükség azonban, hogy az egyes sorok metszetei *különböleg* rokonok legyenek, vagyis egymással bizonyos arányban álljanak; míg belső alakításuk, tehát rithmikájuk egészen szabad. Erősen érezhette a magyar és francia versidomok e tekintetben való különbözőségét maga Szenci is, midőn panasza írája a zsoltárokhoz csatolt előbeszédében (5. lap) „az francia rithmusok sokkal különb-különb formában foglaltatnak össze és az verseknek sokféle nemei vadnak. Néhol a három első rithmus egyenlő módon megyen ki, de az negyedik rithmus véginek az következő vers rithmusai felelnek meg.” A külső rokonság mellett, mint lényeges kellék kiemelendő, hogy a metszet a szó utolsó tagjával végződjék, vagyis, hogy *egy szó két külön metszetnek alkatrészeit ne képezze*, mely szabály csakis a verssor utolsó szótagjánál enged kivételt, hol t. i. egy kerek gondolat a zenei záradékban is hosszabb nyugponton kíván. E szabály pedig főleg az éneklendő szövegeknél lép előtérbe, míg pl. a szavalatnál — hogy úgy mondjam — eltussolható. A szavaló vagy felolvasó, ha a szavak kellemetlen megszakgatását kerülni akarja, e sort: „Hej most megbántam cselekedetemet” tagozhatja így:

Hej most | megbántam | cselekedetemet; míg a magyar dal természete szerint így kell tagolnia:

Hej most megbán | tam cseleke | detemet. Természetes, hogy ez által a legnagyobb döcögést idézi elő, mert megtöri az egyes metszetek mondattani tartalma s az ennek megfelelő dallam közötti egységet. Már pedig a magyar dallam minden ütemének ($\frac{1}{8}$ -os ütemnél) vagy két ütemének ($\frac{2}{4}$ -nél) végén egy-egy önálló, kerek zenei gondolat nyer kifejezést, s hasonlót kíván a szövegtől is. Próbálja pl. az olvasó e dalt énekelni:

Káka tövén | költ a ruca
Jó földben te | rem a búza.

Az első sorban úgy a szövegi, mint a zenei gondolat tisztán kiválik s két önmagában is kerek s érthető gondolattá (szövegi és zenei gondolattá) különül; míg a másodikban a szöveg törése és döccenése nyilván érezhető, mert a zenei gondolat (mondjuk: magyaros ütem- és hallérzék) úgy parancsolja, hogy elkülönülésével a szöveg is két részre válljék, még akkor is, ha a mondattani értelem az elkülönítést ellenzi. A magyar dal- és zeneköltőnek véreben levén írva a fent említett szabály, a szöveg költőjétől, még ha meglevő dallamra írja is versét, nem kívántatik feltétlenül, hogy egyszersmind zeneértő, vagyis kóta ismerő legyen; ha becsületes hallérzéke van,

azaz megtudja különböztetni a „cserebogár” *hangulatát* a „veres bársony süvegem” hangulatától, s ha magyaros ütemérzéke van, azaz ismeri a magyar metszet természetét, költeménye mindig találni fog a már meglevő dallamhoz, a mint ezt minden nép s így a mi népünk nemzeti dalainál is lépten-nyomon tapasztalhatjuk. De ha idegen eredetű s természetű dallamhoz kell szöveget írnia, ehhez már kótatudomány kívántatik, mely az egyes népek nyelvi s zenei törvényei szerint alakult zenei gondolatokat, vagy frázisokat egymástól megtudja különböztetni. Innen van, hogy az idegen eredetű műdarabokban, melyekhez laikus író készített magyar szöveget, azt kell sajnos tapasztalnunk, hogy sokszor a legnagyobb ihlettel készült dallam alatt, úgy értelmi, mint különösen technikai szempontból kritikán alól álló szöveg olvasható. Ki valaha egy énekkar tagja volt, állításom igazságáról bizonyosságot tehet. És ime itt az ok, mely miatt poétáink kétségeskednek a francia dallamok rithmusát illetőleg; mert *nem tudják a melódiák egyes periódusait, az egyes zenei gondolatokat, vagy zenei frázisokat egymástól megkülönböztetni*, akár eredeti, akár chorálméretek szerint osztjuk be azokat. Első esetben azért, mert a francia rithmikai érzék egészen más elveket vall, de meg magyar verset ez idegen rithmika szerint merő képtelenség alkotni; másodikban, mert a „choral” egyenlő méretei semmiféle rithmikai mozgást- és eleveniséget nem igényelnek, mert e méreteken a legpattogóbb rithmus csak úgy elmosódik, mint a leglaposabb próza.

(Folyt. köv.).

Farkas Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A szatmári ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése.

A szatmári egyházmegye június hó 22-én rendkívüli gyűlést tartott Szatmáron, melynek tárgya a megválasztott esperes beigtatása és a megüresült hivatalok betöltése felőli intézkedés volt. *Beckes József*, helyettes esperes, buzgó imával a gyűlést megnyitván, egyházmegyei gondnok az esperesi szavazatok felbontásáról tette meg jelentését; melyszerint a szatmári egyházmegye esperesévé *Szarka Boldizsár*, vetési lelkész s egyházi tanácsbíró, általános többséggel megválasztott. Az eredmény kihirdetése után az esperes meghívására *Farkas Antal* világi tanácsbíró elnöklelt alatt, *Bartha Zsigmond* tanácsbíró, *Kalós Péter* és *Hérmán Mihály* jegyzők kiküldettek. Ezt megelőzőleg élénk eszmecsere fejlett ki a felett, hogy az esperes mennyi időre választott? s a küldöttség a szerint hívja meg az esperes urat. Többek hozzászólása után abban lett megállapodás, hogy a választás ne a jelen cyclus végéig, mely már csak néhány hónapot foglal magában, hanem a következő 10 éves cyclus végéig birjon hatálylyal. Ezután a küldöttség eltávozott s néhány perc múlva, élén az esperessel megjelenvén, a közönség által lelkesült éljenzéssel fogadtatott, és *Isaák Dezső* egyházmegyei gondnok által szívélyesen üdvözlötetett s hivatala elfoglalására felhivatott. Esperes úr a felhívásnak engedve, székét egy magas szárnyalású szép beszéddel foglalta el.

Mély tisztelettel emlékezett beszédében legelőször is az ő hivatali elődjéről, a kinek helyét teljesen betölteni lehetetlen, s ha ő mégis merészkedik a *Kiss Áron* palástja által érintett esperesi székbe ülni, oka az, hogy a bizalom parancs-szavának enged s van hite ahoz, hogy Isten a kicsinyekben is megdicsőíti a maga erejét. Ez a hite, továbbá komoly kötelességérzete, 31 évi gyakorlat által meg-edzett akarateréje, az élet útján szerzett tapasztalata, őszin-

tesége, igazságszeretete bátorítja őt a nagy feladattal szemben. Majd kifejtette, hogy az egyetlen, alaphoz a Jézus Krisztushoz, lelkének egész bensőségével ragaszkodik, s a kálvin féle presbiteri kormányzatnak rendíthetetlen híve volt ifjú korától kezdve s az kíván maradni mindvégig, s ennek diadalért még akkor is kész volna küzdeni, ha az egyházmegyének ez elv ért mindenkor bátran, sőt kezdeményezőleg harcoló közönsége attól — bármi okból — elállani hajlandó lenne. Az egyházmegye külső s belső életére, ebben a közszellemnek s az iskolák anyagi és szellemi fejlődésére nézve, jelszava az „excelsior.” A más felekezetekhez való viszonyában vezérelve ez: „Egy a ti Atyátok mennyben.” A békés munka embere, de kész, ha szükség parancsolja, az eléje dobott kesztyűt felvenni és harcolni a diadalomig. Végre az egyházmegye összes hívei, elnök társa, a hivatalnokok s az egész lelkész kar bizodalmaiba s szeretetébe ajánlva magát és elveit, buzgón fohászkodott az őt idáig vezért jó Istenéhez a nyáj legeltetéséhez szükséges égi segedelemért.*

A több ízben lelkesen megéljenzett beszéd mély benyomást tett a közönségre, s mintegy kezességet nyújtott a felől, hogy egyházmegyénk Kiss Áron úrnak méltó utódját megtalálta. A székfoglaló elhangzása után esperes úrnak a hivatali pecsét világi elnök által átadott, s a marandó becsű esperesi hivatalfoglaló beszéd szószerint jegyzőkönyvbe vezetett határozatott.

Ezután a helyettes esperesnek hivatali működéseért jegyzőkönyvileg elismerés szavaztatott; az esperesi levéltár átadására küldöttség választott. Majd a simai, fülpösi és tunyogi, vízveszélynek kitett templomokról történt a küldetésben eljáró simai küldöttség előterjesztése és véleménye alapján intézkedés. Mindhárom templomra vonatkozólag a megyei alispán megkeresett határozatott, hogy a vármegyei építészeti hivatal szakközegével az egyházak terhelése nélkül, a veszélyben forgó templomokat szakértőileg vizsgálta meg, a ki egyszersmind adjon véleményt arra nézve is: miként lehetne ama templomok fenmaradását biztosítani, az azt pusztító folyók rombolását meggátolni, és hogy eme munkát mennyi költséget venne igénybe? Egyszersmind az alispán a megyei levéltárból mutattassa ki, hogy a simai birtok-rendezéskor állítólag a régi templom fenntartására adományozott 10 hold föld csakugyan kizárólag arra a célra adatott-e? A még be nem szolgáltatott gondnoki számadások beadására 15 napi határidő tűzött ki.

Ezek után egyházmegyei gondnok által előadatott, hogy a mennyiben az egyházmegyei tisztikarban jelenleg több tisztviselői állás van betöltetlen, melyeknek száma az esperes megválasztásával is szaporodott, s az általános tisztújítástól is már csak néhány hónap választja el az egyházmegyét, hogy a gyűlekezetek a folytonos szavazásoktól s az azokkal járó izgalmaktól megkíméltesse: célszerű volna, hogy az egész tisztikar már most lemondana, hogy az új tisztviselők a következő gyűlésen hivatalaikat elfoglalhassák; ugyanazért ő a maga részéről a gondnoki hivatalról ezennel lemond, kérve a gyűlést, hogy lemondását elfogadni s helyének betöltése felől intézkedni méltóztassék. Az egyházmegyei gondnok úr példáját a jelenvolt többi tisztviselők is követték és hivatalaikat az egyházmegye rendelkezése alá bocsátották. Miután az esperes 10 évre választott, határozatilag kimondatott, hogy az új cýclus az esperesi beiktatástól, vagyis 1892. jun. 22-től számíttatik, s az egész tisztikar hivatali ideje az 1902. jun. hó 22-ig fog terjedni; az időközben történő változások is csak azon időig fognak tartani, és akkor azok is új választás alá esnek. A szavazatok beadási határideje aug. 1-re tűzött. Végül az

egész tisztikarnak hivatali működéseért általános elismerést szavazott; Kalós Péter aljegyzőnek pedig, a ki egy év óta a főjegyzői teendőket is végezte, elismerésül a jelzett időről, a főjegyzői tiszteletdíj kiadatni határozatott.

Gyűlés után a városi casino üveg termében 100 terítékű bankett volt, melyen lelkes pohárköszöntők mondatlak a koronás királyért és családjáért, Kiss Áron püspökért, Szarka Boldizsár esperesért, Farkas Antalért és többekért.

Kalós Péter.

A harangodi tanítókör évi értekezlete.

A harangodi (Zemplén) ev. ref. tanítókör folyó évi értekezletét Kónya Endre hernádnémeti lelkész és Kóczán Miklós földbirtokos kettős elnöklete alatt a hernád-kaki egyházközségben tartotta meg június hó 23-án.

Az értekezlet iránt a tagok részéről régen nem tapasztalt meleg érdeklődés nyilatkozott; mert nem volt egyetlen tag se, a ki meg nem jelent. Ez a tény maga kétségbevonhatatlanul igazolja, hogy az e nemű össze-jövetelek szükségét pótolnak.

Kónya Endre, elnök üdvözlőlvén az értekezlet tagjait, örömét nyilvánította, hogy a tagok mindannyian megjelentek s ebből azon kedves tapasztalatot meríti, hogy a tagok kivétel nélkül tisztában vannak az értekezlet magasabb céljával, mely nem lehet más, mint az, hogy az alkalmazott tanmódoszerek felett eszmét cserélve, egymást tanítsák, tehát az önképzés, a tökéletesedés.

A múlt gyűlés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesítése után következett a napirend. Borecsik János helybeli tanító tartott tanítást a magyar nyelvtanból, Barta János k.-dobszai tanító a szám- és Béki Endre hernádnémeti tanító a vallástannál.

Az alkalmazott tanmódoszerek megbírásnál élénk eszmecsere fejlődött ki. A tanítás nyílt, a bírálat zárt ülésben tartott. A bírálatnak zárt ülésben tartása ezen gyűlésen volt legelőször alkalmazva és jövőre is fentartandónak mondatott ki. Nagyon helyes határozat; mert az eddigi nyílt ülésben tartott bírálat, minthogy az a tanítót esetleges hibáira is figyelmeztette, az avatatlan hallgatóság előtt a tanító tekintélyének csorbitására vezetett, a mit lehetőleg kerülni kell.

Ezen gyűlésen értekező-felolvasást senki sem tartott. Más alkalmakra az elnök nevezte ki a felolvasót. De mostanra, úgy gondolván, hogy a kinevezés mintegy útját vágja a szabad munkálkodásnak és a felolvasó esetleg kényszermunkát végez, ezen kinevezési jogával nem élt, hanem körlevelében kérte fel a tagokat, hogy vállalkozzanak önként és pedig minél számosabban felolvasásra. Fájdalom! senki sem vállalkozott; vagy jobban mondva: nem jelentkezett. Az értekezlet bezárása után ugyanis kitiűnt, hogy többen kész munkákat hoztak magukkal, de mert szokatlan volt még az önkéntes vállalkozás, visszatartotta őket a túlzott és meg nem engedhető szerénység.

Kedves kötelességet teljesített az értekezlet, midőn felkérte és megbízta jegyzőjét, Matusz Mihályt, hogy Fodor József nagy-rozvági tanítót folyó év, július hó 3-án tartandó 50 éves jubileumán a harangodi tanítói kör nevében üdvözlje.

Végül következett a pénztárak számadása.

A harangodi tanítókör egyszersmind a harangodvidéki ev. ref. tanítói énekkart is alkotja, alkalmilag tehát énekórát tartott. Ez az énekkar csak néhány évvel ezelőtt alakult Kóczán Miklós úr pártfogása mellett. Évente kétszer tart énekórát. Az egyiket állandóan Gesz-

* A szép beszédet egészen közölte a »Reformátusok Lapja« és a »Debreceni Protestáns Lap.« Szerk.

telyben, a másikat mindig az értekezlet helyén. Igaz ugyan, hogy az évenkénti 2 óra kevés arra, hogy valami nagyobb credményt tudjon felmutatni, de mégis elég ahhoz, hogy azt, a mi éltet és lelkesít, a dalt, az összhangzatos éneklést a tanítók el ne feledjék. De még egyébre is jó, arra t. i. hogy melegágya legyen ez az énekkar az egyházközségi vagy gyülekezeti énekkaroknak, a melyekre pedig isteni tiszteletünk szebbé tétele végett komoly szükségünk van. Ne mondjuk, hogy nem lehetséges ilyen énekkarok szervezése! Lehetséges, csak akarat kell hozzá. A mai, minden jó ízlést megbotránkoztató gyülekezeti éneklés (tisztelet a kivételeknek!) legkönnyebben az egyházközségi énekkarok felállításával nemesisíthető meg. Népünk elég tanúkéony és fogékony a dalra; szeret énekelni, dalolni meg épen. A tapasztalás bizonyítja, hogy a mely egyházközségekben ilyen énekkarok vannak — Harangod vidékén lehetne nem egyet s kettőt megnevezni — ott a gyülekezeti éneklés folyvást szépül, egyre kellemesebbé lesz.

Kedvesen lepte meg az értekezlet tagjait, hogy gondos kezek ápolása alatt mint kezd fejlődni és virulni a hernád-kaki kicsiny egyházközség. Örömmel látták, hogy a régi rozzant, földbe sülyedt paplak helyén négy évvel ezelőtti tisztos, 3 szobás, meleg konyhával és élestartal célszerűen berendezett lakás épült. Jól esett látniok, hogy azon a helyen is, a hol csak a mult esztendőben is egy nyomorult viskó alacsony ajtószemöldöke minduntalan figyelmeztette a tanítót az alázatosság erényének gyakorlására, azon a helyen most két szobával, meleg konyhával lakályos, kedves kis falusi tanítólak épült. Ennek megemlézése nem is tartoznék gyűlési tudósításom körébe, ha az értekezleti tagoknak tetteikben nyilvánult öröme közé nem sorozná; mert nem voltak restek, hogy örömüknek tetteleg is kifejezést adjanak. Ebéd ideje alatt, melyben özvegy *Sisári Sisáry Gyuláné*, kőrösladányi Nadányi Terézia úrnő látta az értekezlet tagjait vendégeikül, 29 frtot adtak össze a tanítólak első szobájának kipadlózására. A jó cselekedet nem kér jutalmat; mind e mellett fogadják jó cselekedetükért, melylyel kartársi szeretetüknek is nyilván kifejezést adtak, itt a nyilvánosság előtt is, egyházközségem nevében, kartársi köszönetemet.

A jövő értekezlet helyéül Hernád-Németi jelöltetett ki a sorrend szerint.

Boresik János,
értekezleti tag s hernád-kaki tanító.

A rozvágyi jubileum.

Megvallo, hogy nem vagyok valami nagy barátja a jubileumoknak. A mi jubileum-mániában szenvedő korunkban, a melyben már egy bizonyos munkakörben eltöltött 10 év is nagy időnek tekintetik, minden lépten-nyomon rendeztet ilyeneket a hiúság és a szolgálai alázatosság. Hát biz én az ilyeneket — a magam szemüvegén tekintve — vajmi kevésre becsülöm. Egészen más szempontból bírálok meg azonban a jubileum jelentőségét, midőn 50 évi hűséges szolgálat jutalmául, 50 évi szorgalmas munkával és kitartással szerzett érdem elismeréséül az ennek megbírálására és ellenőrzésére rendeltetett magasabb testület rendezi azt az elfáradt munkásnak.

Más jelentősége van előttem annak is, midőn a jubilánsnak a rangban vagy hivatalban alatta állók kedveskednek hízogó tömjénfüsttel s más jelentőségű, midőn a jubiláns felettes hatósága nyújtja a szerény munkásnak az elismerés babér-koszorúját. Az ilyen jubileumot aztán én is nagyra becsülöm.

Ilyen jubileumot rendezett az alsózempléni ev. ref. egyházmegye *Fodor Józsefnek*, a nagyrozvágyi egyház szerény néptanítójának fáradságteljes pályája 50 éves határkövénél, 1892. évi július 3-án.

Ez a nap nagyon tanulságos nap volt. Megtanultuk ezen először, hogy a göröngyös, tövises, anyagilag talán minden pálya között legmostohábbban díjazott tanítói pályának is vannak örömei, hogy az érdemet itt is felkeresi az elismerés; másodsor, hogy az alsózempléni egyházmegye nemcsak hű öre a tanúgynek, hanem jutalmazni is tud; s harmadsor hogy az alsózempléni lelkész s tanítói kart egymással a szeretet láncza köti össze, s hogy a két kart az egyetértés fűzi össze a közös cél: egyetemes ev. ref. egyházunk s abban a népnevelés nagyfontosságú ügyének előmozdítására.

De lássuk magát az ünnepélyt!

Július 3 án Nagy-Rozvágy ünnepi színt öltött. Pontban 9 órakor megkondultak a harangok templomba hívogató hangjai, s pár perc alatt díszes úri közönséggel telt meg a kis templom. Az ének elhangzása után *Komjáthy Gábor* szentesi lelkész lépett a szószékre s ékes beszédben fejtegette a tanító küzdelmeit, rajzolta nehéz pályáját; majd rövid életrajzát adta az ünnepeltnek, kimutatta, hogy ezen a pályán is feltalálja a lelkiismeretes munkás jutalmát az elismerésben.

Az egyházi beszéd s a dalárda énekeinek elhangzása után *Kopré Ferenc*, esperes az Úr asztala elé lépve, lendületes beszédben adott kifejezést az alsózempléni ev. ref. egyházmegye elismerésének s a közel két emberöltőn keresztül az egyház veteményes kertjében hívőn sáfárkodó munkás érdemei jutalmául átadta az egyházmegye nevében kiállított s általa és *Mecner Béla* gondnok által aláírt díszoklevelet.

A könyvekig meghatott öreg munkás érzékeny köszönete után *Gérec Károly*, sárospataki tanító, a tanító testület nevében üdvözlé öreg pályatársukat s átnyújtotta a tanítói kar ajándékát, egy díszkötésű énekes könyvet. Majd a lelkész kar érzelmei tolmácsolására *Körösy György* nagygyéresi lelkész lépett az Úr asztala elé, s szép beszéd kíséretében átadott a lelkész kar nevében egy ezüst dísz-serleget.

Mondhatnám, a legmeghatóbb jelenet volt, midőn *Mádi* egyházközségi gondnok, ki az ünnepeltnek Nagy-Rozvágyon, — hol az 50 évből immár 27 évet töltött el — első tanítványa volt, a szeretet melegével köszöntötte fel szeretett tanítójukat, az egyház ajándéka képen egy ezüst tintatartóval kedveskedvén neki.

Buda János, karádi lelkész, a tanítók cigándi köre megbízásából egy rögtönzött beszéd kíséretében — mint monda — az idő megmérésére szolgáló eszközt, egy órát nyújtott át ezen kör ajándéka képen.

Végre jelenleg iskolába járó tanítványai egy díszes virágkoszorúval lepték meg az ünnepeltet melynek — mint szónokuk, egy kedves fehérbe öltözött kis lányka magát kifejezte — minden szálát más-más tanítványa fűzte szeretete és tisztelete jeléül a koszorúba.

A nagyrozvágyi egyház meg másképp is emlékeztetéssé akarván tenni e kedves napot, a templomi ünnepély után következett a torony gombjának ünnepélyes feltétele.

Az ünnepséget bankett, — a melyen természetesen megindult a toasztok árja, — majd este bál követte.

Az ünnepélyen részt vett az egyházmegye képviselőin. A tanfelügyelői lelkészek és tanítókön kívül a vidék intelligenciája, a mi fényesen igazolja, hogy a tanítói állás hovatovább elfoglalja azt a tért, a mely a társadalomban őt megilleti.

i. n.

Egyházi törvénykezés.

(Folytatás).

Harmadik fejezet.

A fegyelmi eljárás.

A) A fegyelmi eljárás megindítása és a tárgyalás előkészítése.

366. §. A fegyelmi eljárás vagy magánpanasz alapján, vagy hivatalból indíttatik meg. És pedig:

Hivatalból elrendelheti:

a) Az egyházközségi bíróság fegyelmi hatósága alá tartozó esetekben a presbitérium vagy ennek elnöksége;

b) Az egyházmegyei bíróság fegyelmi hatósága alá tartozó esetekben az egyházmegyei közgyűlés vagy ennek elnöksége;

c) Az egyházkerületi bíróság fegyelmi hatósága alá tartozó esetekben az egyházkerületi közgyűlés vagy ennek elnöksége;

d) A konventi bíróság fegyelmi hatósága alá tartozó esetekben a konvent vagy ennek elnöksége; végül elrendelhetik:

e) Az egyházi bíróságok, úgy a magok, mint az alattok álló alsóbb fokú bíróságok illetékessége alá tartozókra nézve, a mely bíróságok határozhatnak a fölött is, hogy a közigazgatási bírói eljárás rendén felmerült vagy napvilágra jött vétségek fegyelmi eljárás alá vonassanak.

367. §. A fegyelmi eljárás megindítását elrendelő határozat az illetékes bíróság egyházi elnökének kézbesítendő, ki az ügyet a 369—373. §§. értelmében a bíróság elé terjeszti.

368. §. A fegyelmi panasz, a bírósági fokozatokhoz képest, a lelkészhez, espereshez, püspökhöz s illetőleg a konventi egyházi elnökhöz, írásba foglalva adandó be; a ki, ha a panasz tárgya egyházi vagy állami közérdeket nem sért, tartozik a felek közt a békéltetést megkísérteni.

369. §. A fegyelmi panaszt a lelkész, esperes, püspök, illetőleg a konventi elnök a panaszlottal oly utasítással közli, hogy arra bizonyos határidőben akár szóval, akár írásban nyilatkozzék. A szóbeli nyilatkozat jegyzőkönyvbe vezetendő.

370. §. Az egyházközségi, egyházmegyei, egyházkerületi, illetőleg konventi elnökség, a hozzáérkezett panasz és a panaszlottnak erre adott nyilatkozata alapján és az ügyésznek közben eső meghallgatása után, ha vizsgálatot lát szükségesnek, a vizsgálatra lehetőleg a bíróság kebeléből egy egyházi és egy világi tagot küld ki. Ha pedig a vizsgálat elrendelését nem látna szükségesnek, az ügyet a bíróság határozata alá bocsátja.

A kiküldöttek, a mennyiben a bíróságnak nem tagjai, a 313. §-ban meghatározott esküt teszik le.

371. §. A vizsgáló küldöttség a fegyelmi eset tényálladékának kiderítése céljából kihallgatja a vádlottat, a panaszost, valamint azokat a tanukat, kikre az érdekelt felek a vádlevélben és nyilatkozatban, vagy a vizsgálat rendén hivatkoztak. A vizsgálatnál a tanuknak előállításáról panaszló és panaszlott önmagok tartoznak gondoskodni.

372. §. A vizsgálat befejeztével az összes ügyiratok, a lelkészhez, illetőleg espereshez, püspökhöz, konventi elnökhöz terjesztendők be, ki az ügy tárgyalására kellő határidőt tűz ki s a feleket arra, az alábbi §-ban megállapított módon, különbeni jogkövetkezmények terhe alatt megidézi.

373. §. Az elnökség a bírák közül előadót bíz meg, a kihez az ügyiratok, a vádhatóság véleményével együtt, a törvényszék összeülését megelőzőleg, kellő időben átteendők, hogy annak az ügy tanulmányozására elégséges ideje legyen.

Érdekelt felek az ügyiratokat megtekinthetik.

B) Tárgyalás.

374. §. A tárgyalásra — a mely csak a 320. §. értelmében közvetlen és szóbeli, a lelkész, esperes, püspök és konventi elnök, az első fokon való bíraskodásnál, a feleket idéző-levéllel, illetőleg posta útján meghívja. Erre a felek személyesen, vagy megbízottaik által a 389. §. jogkövetkezményeinek terhe alatt megjelenni tartoznak.

375. §. A tárgyalást az elnök az ügy megnevezésével s a felek szabályszerűen történt megidézésének igazolásával nyitja meg. Ezután a megbízott előadó az ügy állását szóbelileg terjeszti elő.

376. §. Előterjesztés után az első fokon való bíraskodásnál a feleket a bíróság kihallgatja. Az előleges vizsgálat rendén már kihallgatott tanuknak a tárgyaláson újbóli kihallgatása, vagy a vizsgálat után bejelentett más tanuknak beidézése és kihallgatása, csak az érdekelt felek előzetesen, idejében kijelentett kíváratára és költségére, valamint hivatalból megindított eljárásnál azon esetben történhetik meg, ha az elnökség e tanúk közvetlen kihallgatását az ügy felderítésére nézve lényegesnek tartja.

Az elnök úgy, mint a bírói tagok is egyenként, jogosítva vannak a felekhez és a tanukhoz annyi kérdés intézni, a mennyit a tényálladék megállapítására szükségesnek találják.

A felek is intézhetnek, de csak az elnök útján, a tanukhoz a tárgyra vonatkozó kérdéseket.

377. §. Az elnök által tárgyalásra beidézett tanuk, a tárgyaláson megjelenni, vallomást tenni, s a mennyiben a vizsgáló-bizottság előtt esküt nem tettek, vallomásukra megesküdni tartoznak; a kik meg nem jelenének vagy esküt tenni vonakodnának, azoknak kihallgatattatása és megeskettetése iránt a polgári hatóság ke-restetik meg.

378. §. A fegyelmi bíróság tárgyalása rendszerint nyilvános. Közérkölciség megóvása szempontjából azonban a nyilvánosság kizárását a tárgyalás megnyitása alkalmával, vagy annak folyamán is a bíróság elhatározhatja. Ily esetben a panaszlott és panaszló 2—2 tanut hozhatnak magukkal a tárgyalásra.

A bírói határozat minden esetben zárt ülésben hozatik meg.

379. §. A tanuk és felek kihallgatása és az ügyiratok felolvasása után az első fokú bíraskodásnál mindenik félnek egyszeri szóbeli nyilatkozat engedtetik meg.

380. §. Felebbezett ügyekben a bíróság a hozzá felterjesztett ügyiratok és bizonyítékok alapján hoz határozatot.

381. §. Az egész tárgyalás folyamáról jegyzőkönyv vezetetik, melyet az elnökség és jegyző írnak alá.

382. §. Ha a tárgyalás folyama alatt felmerült körülmények azt mutatnák, hogy az ügyállás teljesebb kiderítése végett vizsgálat, illetőleg pótvizsgálat szükséges, ez esetben a felmerült körülmények megjelölésével, a vizsgálat folytatása végzésileg rendeltetik el.

C) Ítélet.

383. §. A bíróság a tárgyalás befejezése után, az ügy érdemét ítélettel dönti el, melyet az ülést megnyitó elnök az érdekelt felek előtt szóval azonnal kihirdet.

Az ítéletet indokaival együtt legfeljebb 3 nap alatt, a bíróság jegyzője írásba foglalja, melyet jogositva vannak a felek másolatban kivenni.

384. §. Az ítélet nem felebbezés esetében azonnal jogerőre emelkedik. Pénzbeli marasztalás teljesítésének határidejét az ítélet határozza meg.

385. §. A mennyiben valamelyik fél a tárgyaláson meg nem jelent, s az ítélet e miatt kihirdetés által vele közölhető nem volt, ez esetben az első bírósági ítélet, a felebbezési bíróságok ítéletei pedig indokaikkal együtt, minden esetben, a felekkel, a szokásos módon írásban közölni.

Az ítélet a közléstől számított 15 nap alatt, ha nem felebbeztetett, jogerőre emelkedik.

386. §. Az ítéletben vádlott vagy felmentetik, vagy vétkesnek nyilvánítatik.

Utóbbi esetben a bíróság a 304. és 305. §. értelmében a büntetést, úgy a költségekben való elmarasztalást, végrehajtás terhe alatt szabja ki.

Felmentő ítélet esetében a bíróság a költségek viselésében a panaszlót marasztalhatja el.

387. §. Az ítélet jogerőre emelkedése esetében, a bíróság elnöke az ítélet végrehajtásáról intézkedik.

Ha a jogerejű ítéletben megszabott büntetés a 304. és 305. §-ban felsorolt intés, úgy ezt írásban az első bíróság elnöke közli a féllel.

Ha azonban a vétkesnek talált fél, a b) pont szerinti feddésre ítéltetik, az mindig az első bíróság színe előtt, az elnök által szóval eszközözendő, minek megtörténte jegyzőkönyvileg igazoltatik.

388. §. Ha a bíróság a vádlottat a vád terhe alól nemcsak felmenti, hanem arról győződik meg a tárgyalás folyamán, hogy a vád roszhiszeműleg emeltetett, a mennyiben panaszló egyházi hivatalt visel, ellene a vád alaptalanságát ítéletben megállapítva, hamis vádaskodás miatt, — ha reá nézve illetékes — a fegyelmi eljárást elrendelheti.

Oly vád esetében pedig, melyben vádlott elégtételt a köztörvények útján szerezhet, az alaptalan vagy roszhiszemű vád tényálladékat, a felmentő ítéletben mondja ki, jelezvén a fél előtt azt, hogy elégtételt panaszló ellen a köztörvények útján szerezhet.

389. §. Ha a szabályszerűleg megidézett vádlott, a tárgyalásra sem maga, sem megbízotta által nem jelent meg, a tárgyalás ez esetben is megtartandó, s a bíróság a vizsgálat és tárgyalás eredményéhez képest ez esetben is határoz.

390. §. A bíróságok az általuk hozott érdemleges ítéleteket az illető egyházi vagy iskolai hatóságoknak megküldeni tartoznak.

(Vége köv.).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Kajati Mihály* tasi (szabolcsmegyei) lelkész folyó hó 11-én hosszas szenvedés után meghalt, 43 éves korában. Özvegyével 4 kiskorú árva kesereg, kik közül a legnagyobb főiskolánk IV. osztályának volt növendéke. A rokonszenves és szépképzettségű, buzgó lelkész, ki főiskolánk növendéke volt, a környékből is számosan kísérték a temetőbe. — *Dezső Lajos*, állami tanítóképezdei igazgatót fájdalmas vesztés érte folyó hó 13-án; *Berta* nevű 9 hónapos kis leányát leszakította a halál a családnak szépen lombosodó fájáról. Folyó hó 14-én temettetett el, a barátok s tisztársak őszinte részvétele mellett. Áldás emlékükre!

— **Aki nem fárad el a szeretet gyakorlásában.** Br. Vay Miklós Ó exellentiaja a sárospataki főiskolai ifjúság „Magyar irodalmi önképző társulata” részére ismét 100 frtot küldött annak elnökéhez, a következő levél kíséretében; „Igen tisztelt tanár úr! Annak emlékére, hogy a sárospataki magyar irodalmi önképző társulat egén a 61-ik hajnal van immár pirkadóban, a társulat rendelkezésére kéri a mellékelt pár forintot a maga részéről elfogadtatni — Golop 1/2 92 — élte 91-ik éve talán utolsó reggelén Br. Vay Miklós s. k.” A társulat elnöke *Dr. Bartha Béla* örvendő lélekkel s méltó hódolattal köszönte meg a nagy férfinak a főiskola ifjúsága iránt tanúsított emez újabb kitüntető figyelmét. Mi pedig olvasva a rövidke levelet azon tűnődünk: a mélységes szereteten s az ifjúság minden mozdulatára kiterjedő édes apai gondoskodáson csodálkozunk-e, vagy jövőnk felett sajnálkozunk a miatt, hogy ez a mi napunk alkonyodóra száll.?!..

— **Az énekes könyv reformjához.** A „Budapesti Szemlé”-ben olvassuk a következőket: Köztudomásu, hogy a magyarországi reformátusok régi, használatban levő „Énekes könyvek” megújításán fáradoznak. Nem találják korunkhoz illőnek a jó öreg Szenci Molnár együgyű, faragatlan zoltárfordításait, nemcsak nyelvi, hanem tartalmi tekintetben sem; nem találják kielégítőnek és teljesnek a jelen század elején készült u. n. Dicséreteket sem. Újítani akarják a régieket, javítani és bővíteni az újabbakat. Nehéz munka lesz, nehezebb, mint első tekintetre látszik. Csak megihletett szívvel, és kézzel lehet ahhoz nyúlni. Nem csupán versek átalakításáról, hanem a nép időszentelte vallásos énekeiről van szó, melyekben eddig háborítatlan kifejezést nyert az ő vallásos érzelme. *Inkább Szenci Molnár istenes együgyűsége maradjon, mintsem helyébe lépjen egy modern lantos fellegző, üres rimpengetése.* A legegyszerűbb s némileg bibliai ódon zamatú nyelv fejezze ki a legbensőbb vallásos érzelmeket. Ez avatott helyen és ajkakon elhangzott intés méltó a megszívlelésre.

— **Az ág. evang. zsinat munkáját** folyó hó 13-án nyújtotta át egy küldöttség gr. Csáky miniszternek átvizsgálás és királyi szentesítés végett. A küldöttség elnöke *Karsay* püspök volt, tagjai pedig *Zelenka Pál* püspök, *Haendel Vilmos* és *Gyurácz Ferencz* jegyzők, *Perlaky Elek* háznagy, *Kaas Ivor* és *Bachat Dániel* zsinati rendes tagok. A miniszter szívesen fogadta a küldöttséget s hazafiasnak és üdvösnek jelentvén a zsinat tevékenységét, azt a reményét fejezte ki, hogy a királyi szentesítést semmi sem fogja akadályozni. A közös bizottság működése azonban még ezután kezdődik!!...

— **„A Hegyalja-harangodi lelkészi kör”** folyó hó 14-én Szerencsen tartotta meg ez évi tavaszi közgyűlését. Azért ily későn, mert buzgó elnökét, *Tóth Lajos* sajtóhidvégi lelkészt, betegeskedése akadályozta a kör korábbi összehívásában. A szorgos munka idő dacára is, szép számmal jelentek meg a tagok s köztük az alsózempléni egyházmegye esperese, ki jó példával jár elől az ifjú egyesület pártolásában. A gyűlés a ref. egyház új, tágas és modern építésű iskolai épületében az elnök megnyitó beszédével kezdődött, ki okadatolván a gyűlésnek ily későre maradását, jelezte a teendőket és szívesen üdvözölte a kör legújabb tagjait: *Mitrovics Gyula* és *Radácsi György* theol. tanárokat, kik ez alkalommal vettek részt először a kör tanácskozásában. A múlt gyűlés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesítése után egyes tagok néhány vita tételt vetettek fel, a melyek érdekes eszmecserének szolgáltak tárgyaiul. Szóba került egy vallásos és ismeret terjesztő *nép-lap*, a mely a *Téli*

újság, vagy a régi *Vasárnap*, vagy a *Keresztyén család* modorában, de nem kizárólagosan vallásos tartalommal vagy „a Protestáns Irodalmi Társaság” vagy a „Sárospataki Irodalmi Kör” által volna megindítandó. Kapcsolatosan előkerült a régóta pihenő, de több felől s több szór sürgetett „*Sárospataki Naptár*” is, a mely az evangelizáció munkájában hasznos segítő eszköznek jelczetett. Hogy mindez s az efféle miért volna szükséges, az is el volt mondva, de azokat itt felesleges elsorolni, a t. olvasó közönség ezt úgy is tudja és érzi. De mert az ilyen dolog nem megy könnyen, a kör egy bizottságot nevezett ki, a mely a nép-lap, naptár stb. felől s annak anyagi s szellemi oldalaira nézve is tájékoztassa a kört s esetleg a protestáns közvéleményt is. A *Konfirmációi kate* felcserélésére vonatkozó indítványnyal felerült egy új *agendás könyv* szüksége is. Ezt s illetőleg mindketőt az egyházmegye útján ohajtja a kör megsürgetni. A kerület már régebben kinevezett egy bizottságot e tárgyban, de az — a zsinat intézkedéseit akarván bevárni — eddig nem munkálkodott. Majd sorba jöttek a gyakorlati lelkészkedés kényes kérdései: keresztelési, esketési, anyakönyvezési stb. különlegességek s az aggodalmaskodók megkapták a leghelyesebb útbaigazítást s felvilágosításokat. A hosszú tapasztalat segítségével öllekezett az elméleti bölcseséggel a bizonytalanság elhárítására. Öregek, ifjak örömmel hoztak elő az ő tárházaikból őt és újat egymás oktatására. Érdekes, szép és tanulságos gyűlés volt s csaknem 3 órán át tartó tanácskozás után a jövő gyűlésre egy pár érdekes vita-tétel már előre kitűzetett (a stóla-kérdés s bizonyos gyülekezeti rendtartás stb.) s kimondatott, hogy ezentúl a tavaszi gyűlés felolvasással is össze lesz kötve, a melyre, ha önként vállalkozó nem akadna, az elnök fog valakit felkérni s kinevezni. A tanácskozás berekesztése előtt örömmel jelentette elnök, hogy a gyűlésen jelen volt s a tanácskozásban is részt vett *Buza János* sárospataki tanár, a kör rendes tagjai közé lépett s mint ilyen szívélyesen üdvözöltetett. Gyűlés után közébéd volt a cassino helyiségében, a melynek főfűszerét a barátságos beszélgetés adta meg.

— **A főiskolai lakszobákba felvétettek:** A IX. számú szobába: R. Papp Pál VI. o., R. Papp Miklós V. o., és R. Papp Gedeon II. o. A X. számú szobába: Czövek Géza VI. o., Czövek Sándor IV. o., és Czövek Béla I. o. A XI. számú szobába: Bakos Elek V. o., Bodnár Mihály V. o., Eperjesi József V. o., és Korpa János IV. o. A XXII. számú szobába: Szabó Zoltán VI. o., Szabó Béla III. o., Szabó Géza I. o., és Somodi János III. o. A XXIII. számú szobába: Nagy Imre V. o., Liskay Béla V. o., Liskay Bertalan II. o., és Liskay József I. o. A XXIV. számú szobába: Dudás Béla VI. o., Fodor Kálmán II. o., Csorba Sándor III. o., és Csorba Ferencz I. o. A XXV. számú szobába: Nagy József V. o., Melko István IV. o., Gázso János IV. o., és Hubay Miklós IV. o. A XXVI. számú szobába: Szentmártoni Dániel II. hh., Piskóty Ferencz IV. o., Piskóty József I. o., és Nagy Gyula III. o. A XXVII. számú szobába: RáczKálmán VI. o., Kulcsár Kálmán II. o., Kulcsár Ferencz IV. o. és Boros Lajos II. o. A XXVIII. számú szobába: Berzeviczi András VII. o., Berzeviczi József VI. o., és Fazekas János III. o. Sárospatak, 1892. július 6.

Szíves Mihály, tápintezeti felügyelő.

— **A bodrogközi lelkészi kör** folyó hó 11-én tartotta meg ez évi értekezletét a cigándi egyházban. Fő tárgya a megkészített alapszabályok bírálata volt. Ez alkalommal *Páricsy József*, a szíves házigazda, nem csupán gazdagon megvendegelte a csaknem teljes számban összegyűlt lelkészi kör tagjait, hanem ezen felül

30 forintet adományozott az egyházmegyei lelkészi özvegy-árva-gyámintézet javára.

— **Segéd-lelkész kerestetik.** A tornai egyházmegyében, Égerszögnek sürgős szüksége van segédlelkészre. A ki ilyen minőségben alkalmaztatni óhajtana magát, a teendők és jutalomra nézve bővebb felvilágosítást nyerhet Nagytiszteletű *Gyarmathy József* esperes úrtól Sziliczen (vasúti állomás Gombaszög).

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Gy. J. Szívesen tettem eleget kérésnek. A terv még áll, majd inni fogok. — *K. G.* Kaptam s a mi gyors közlésre volt szánva a küldeményből, azt kinyomattam, a többire nézve levélben mondom el véleményemet. — *K. P.* Későn érkezett s épen azért a beszédet egész terjedelmében nem közölhettem. Örültem volna a találkozásnak s hittem is, hogy több jó ismerősünk lesz Sz-n a vidék papjai közül, mint a mennyi volt. — *P. M.* Talán már legközelebb nyomdába jut. — *K. B. M. Sz-t.* Köszönöm a küldeményt s az egyebet is. Irok rövid időn. — *T. S. D-n.* Nincs újabb névkönyvetek? Köszönet ezért is! — *Dr. Sz. M.* Megbízásait mindjárt elvégeztem. A levélre csak most kerül a sor; nem voltam itthon. Mit szoltok a szathmári gyűlés határozatához?!

Pályázati hirdetés.

a sárospataki ev. ref. főiskolában az 189²/₃-ik évben megüresedett ösztöndíjakra:

1. *Uketyevityi-alapítvány:* Tőke 416 frt 40 kr; két hely. A rokonoknak elsőbbségök van.
2. *Klobusiczky-alapítvány:* Tőke 6000 frt; 12 hely, egy-egy 12 frt 60 kr. Rokonnak elsőbbségök van.
3. *Józsa-Szentimrey-alapítvány:* Tőke 700 frt; két hely. Első sorban a Józsa-Szentimrey családból valóknak, aztán idegen jó tanulóknak.
4. *Nagyváti-alapítvány:* Tőke 840 frt. Csak Nagyváti successoroknak adatik.
5. *Jármy-alapítvány:* Tőke 500 frt; két hely. Szabolcsmegyei születésű pap, vagy rektor-árva-fiúknak adatik.
6. *Csiszár-alapítvány:* Tőke 2940 frt; két hely. Első sorban Csiszár néven levő rokonoknak, ezután idegeneknek is adható.
7. *Láczay Szabó József-alapítvány:* Tőke 210 frt. Az alapító unokáinak, vagy más rokonainak adatik, ha megérdemlik; ellen esetben az erkölcsstudománynak legszorgalmasabb tanulója kapja.
8. *Láczay Szabó Dániel-alapítvány:* Tőke 400 frt; egy hely. Rokonnak, vagy más jó tanulóknak adható.
9. *Nyíri-alapítvány:* Tőke 140 frt; egy hely. Kamataiban egy rokon, vagy idegen jó tanuló részesülhet.
10. *Lenkey-alapítvány:* Tőke 84 frt; egy hely. Egy Lenkey családból való, vagy idegen gömörmegei jó tanuló kaphatja.
11. *Gyulai alapítvány:* Ennek kamataiból a Gyulai rokonok 42—42 frtot kapnak; ha ilyenek nincsenek: a Kézi Mózes, Képes Sámuel és Kozma Pál örökösei 24 frtot.
12. *Csobai Nagy András-alapítvány:* A rokonok közül 10 felvehető. Tőke 4000 frt.
13. *Tóth-Pápai-alapítvány:* Tőke 210 frt; egy hely. Rokonnak, vagy más idegennek adható.
14. *Ragályi-alap:* Tőke 2100 frt. Rokonnak s a ragályi és zubogyi születésűeknek adható.
15. *Halász-Balogh-alapítvány:* Ennek kamataira a helybeli ref. esperes nevez ki egy togatus ifjút a Szabolcs és Bereg vármegyében lakó Pap Zsigmond, József és László családokból, vagy a ki Mező-Váriból, vagy végül a beregi tractusban lévő városok vagy falvakból a sárospataki kollégiumban tanul. Tőke 200 frt.
16. *Horváth Mária-alapítvány:* Két hely 200—200 frttal ha fiágon, 4 hely 100—100 frttal ha leányágon vannak a rokonok, s 8 hely ha nincs rokon, Ung és Szabolcsmegyei jól tanuló szegény nemes ifjú részére.
17. *Csicseri-Mokcsai-alapítvány:* A Csicseri és Mokcsai családbóliaknak 42 frt adatik.
18. *Cséke Dá*

nielné-alapítvány: Tőke 100 frt. A kamatok egy bereg-megyei akadémiai ifjúnak adatnak. 19. *Balla Athanasius-alapítvány*: Egy hely 40 frttal. Egy görögkeleti ifjú részére. 20. *Hutka-alapítvány*: Tőke 2100 frt. Egy vagy két rokon részére. 21. *Radnóti-alapítvány*: Tőke 2100 frt. A kamatok első sorban Nagy Ferencz professor és Steller János árva és jó igyekezetű gyermekeinek, ha azok nincsenek, más jó tanuló árva gyermekeknek adatnak. 22. *Gulácsy-alapítvány*: Két hely 50—50 frttal, ung-megyei illetőségű jó tanulók részére. 23. *Mesko-alapítvány*: 100—100 frttal, két gimnáziumi és egy képezdei tanulónak, kik közül egy gimnáziumi és a képezdei növendék az abauji egyházmegye ajánlatára vétetik öl. 24. *Németh tábornok-alapítvány*: 4 ifjú részére. 25. *Szentpéteri-Kálniczki-alapítvány*: egy ifjúnak. 26. *Csoma-alapítvány*: Tőke 400 frt. Ennek kamatai a Józsa-Szentimrey családból valókat illetik.

Felhívatnak azért mindazok, kik ezen alapítványokat elnyerni óhajtnak, hogy a rokonságot s tanulmányi előmenetelüket igazoló bizonyítványukat folyamodványaikkal együtt folyó augusztus hó 20-ig a főiskolai igazgatósághoz nyújtsák be.

A főiskolai igazgatóság.

Pályázat.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületnél megüresedett *pénztárnoki* állásra pályázat hirdetik, a pályázati feltételek a következők:

1. Évi fizetés 1000 frt, lakbér 400 frt, irodai átalány 10 frt 50 kr.

2. Pénztárnok Miskolcon lakni s alkalmas hivatalos helyiségről gondoskodni tartozik; oly állást, mely hivatalos órákhoz van kötve, vagy gyakoribb távollétet von maga után, nem viselhet.

3. Biztosítékul 2800 o. é. frt teendő le készpénzben, ovadékképes értékpapírokban, vagy zálogjogi bekebelezéssel biztosított kötvényben.

4. A pályázati kérvények folyó évi augusztus hó 1-ig alólirottán adandók be.

5. A választás a szeptemberi egyházkerületi közgyűlésen fog megejtetni s ugyanakkor határozatát el a hivatalba lépés ideje is.

Kelt Miskolcon, 1892. június 27-én.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

3—3.

Pályázat tanári állomásra.

Az államilag segélyezett sepsiszentgyörgyi ev. ref. *Székely-Mikó-kollegium*hoz, mint főgimnáziumhoz, rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékekkel a német-, a latinnyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt. és 200 frt. lakáspénz; egy, esetleg két ízben 100 frt ötdéves szolgálati korpótlék. A kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter úr jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntetve s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamodványukat a sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollegium előjárásához *folyó évi augusztus hó 10-ig* adják be.

Csak ev. ref. egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

A kinevezett tanár a létesítendő főgimnáziumi nyugdíj intézetnek kötelezett tagja. Állomását folyó év szeptember hó 1-ig tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület ig. tanácsának, Kolozsvárt, 1892 ápril. hó 24-én tartott üléséből.

elnök helyett

Domokos Antal,
igazgató tanácsos.

Parády Kálmán,
tanügyi előadó.

I—2.

A Székelyudvarhelyi ev. ref. főgimnáziumban egy új tanári székre, melyet a folyó évi egyházkerületi közgyűlés fog rendszeresíteni és betölteni, pályázat hirdetetik. Ezen tanszékhez a német és latinnyelv s irodalom tanítása van kötve.

Évi fizetés 1000 frt (egyezer) frt és 200 frt szálláspénz s kilátás két 100 frtos ötdéves korpótlékre; a fizetés évnegyedenként előre lesz kiszolgáltatva.

Pályázhatnak protestáns vallású tanárok vagy okleveles tanárjelöltek, a kik ezen szakcsoportra képesítve vannak.

A kellően felszerelt folyamodványok az erdélyi ref. egyházkerület igazgató tanácsához folyó évi augusztus hó 31-éig benyújtandók.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsától, Kolozsvárt, 1892 július 9-én,

elnök helyett

Domokos Antal,
igazgató tanácsos.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

I—2.

HIRDETÉS.

Magyarország
legrégibb harangöntődéje
Kis-Sejőcsben (Ung-megye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmebe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása után — fizetéssel, forgatható fa- vagy vaskoronával. Jót állok a legjobb hangképességért, tartósságért és a szállításhoz történhető károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Öntődém, több mint egy százados fennállása óta, közmegelegedésre már nagyon sok harangot szállított s reményem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagy. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,
harangöntő és földbirtokos.

6—11

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Koldus papok.» — «A nőnevelés reformja.» *Péter Mihály.* — «Az álló írás, mint egészségi óvszer.» *Buza János.* — «A magyar ref. énekűgy s a francia dallamok.» *Farkas Lajos.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

Koldus papok.

E kemény hangzású cím alatt egy nagy igazságoktól terhes cikk jelent meg a „*Pesti Hírlap*“ folyó havi 27-ik számában, a mely ha a vallás-és közoktatási költségvetési vita közben az országházban, vagy legközelebb a főrendiház arisztokratiko-ultramontan légkörében hangzik vála el, bizonyára másféle sorban részesül, mint így az ugorka évad idején.

Nem vettük észre, hogy visszhangot keltett volna; pedig a seb, a melyet bolygat, ezereknek fáj s az igazság, a melyet követel milliók szíve mélyéről fakad. Most úgy tűnik fel, mintha árnya volna annak a nagy, drága fénynek a melyben az érsek és püspök urak a király koronázási örömnépeken csodáltatták magukat; majd mintha felelet volna arra a szemfényvesztő elméletre, a melyet N.-Várad püspöke szótt-font össze a főkegyúri jogról, a történeti igazság nagyobb dicsőségére.

Talán hosszabb lelki vívódás között született s ezért késett meg egy keveset; talán a szerkesztő halogatta közzétételét s válogatta számára az időt; vagy éppen aratási elmélkedésül szánta az ismeretlen szerző, hogy a *koldusok* szíve annál inkább fájjon a sértő és szédületes ellentétek miatt; vagy inkább, hogy eltakarja a szegénység rongyait a jó reménység sugaras köpenyegével?! Bármí szülte: Isten hozta!

A kongrua-kérdés még nincs megoldva, az alapok s alapítványok ügyét a kormány és a felekezetek egyaránt halogatják s szinte félnek tőle: jó azért, ha akadnak időnként férfiak, a kik fel-emelik szavukat a babiloni vizek árja mellől, az iszapos mélységből és a humanizmus szelleme nevében több igazságot követelnek azoktól, a kiket jó szerencsájök az igazság öreivé avatott s a kiknek joguk van az igazság magyarázásához.

Lesz még egyszer ünnep e hazában! A jobbágyok felszabadítása után, eljő majd ideje — előbb vagy később — ama középkori képtelenség megszűnésének is, a mely szerint itt Istennek egyik felkent papja dúskál, mint az evangéliumi gazdag, a másik pedig kívánná megelégedni a gazdag asztaláról lehulló morzsalékkal, de nem adatik néki! Az idő eme teljességének előkészítőjeül tekintjük mi a „*Koldus papok*“ című cikket s azzal kívánjuk annak ismeretlen szerzőjét megtisztelni, hogy — szokásunk ellenére — ide igtatjuk művét egész terjedelmében, felhíván arra a t. olvasók teljes figyelmét.

* * *

„Bármily hihetetlennek látszik is, mégis tagadhatatlan tény az, hogy annak a magyar katolikus egyháznak, mely dúsgazdagságára nézve Európában páratlanul áll — koldus papjai is vannak. Hiába mondják ki a kánonok, hogy az egyházi vagyon a szegények öröksége — „*Bona Ecclesiae sunt patrimonium pauperum*“: ezzel az örökséggel mindedig úgy gazdálkodnak, hogy éppen a szegények kapjanak belőle legkevesebbet; hiába rémíti a biblia a gazdagokat azzal, hogy még a teve is könnyebben átbújhatik a tűfokán, mint a gazdag a mennyország kapuján, tényleg ott vagyunk, hogy még a magyar katolikus papság között is, a hol pedig a szent könyvnek megfelelően kell állani, a kor egyik legvégzetesebb csapását, azt a szertelen birtokaránytalanyságot találjuk megcsontosodva, melynek láttára lehetetlen a nagynevű hippói püspök, sz.-Agoston szavaival föl nem jajdúlnunk: „kenyeret kér embertársad — s a te lovad aranyzablát rág!“ — „Panem postulat homo — et equus tuus mandit sub dentibus aurum!“

Ez a helyzet ma s ez teremtetette meg s tartja napirinden már évtizedek óta a kongrua kérdését mindannak dacára, hogy már csaknem félszázados, szentesített törvényünk van, mely a papok illő ellátásáról gondoskodik. Valóban rohamosan tudunk haladni — rák-tempóban. Eljutottunk oda, hogy kérdésessé teszszük az 1848. XX. t.-cikk érvényességét s jámbor együgyűséget hazudva, törjük a fejünket, hogy ugyan mikép is kellene valahára végleg

gondoskodni azokról a szegény plebánosokról, a kiknek annyio sincs, a mennyiből tisztességesen megélhetnének?

S ki fejt meg azt a talányt, hogy ennek a példátlan állapotnak fő-fő tényezői között ott találjuk legelső sorban a magyar katolikus püspöki kart, melyről pedig még az iskolás gyerek is tudja, hogy nála a fejedelmileg pazar bőkezűség oly hagyományos erény, melyet egy ezredév története magasztalva hirdet! Annál érthetlenebb ez, mert ugyanazon püspöki karnak annyira szívéhez forrott a lelkeszkedő papság sorsa, hogy például 1858-ban, a mikor tehát az absolut önkény uralkodott, még ezzel a törvénytelen hatalommal s a római kúriával is alkura lépett s három milliót meghaladó tőkével megváltotta azon régi törvényeken alapuló kötelezettségét, mely szerint a várerődtések költségéhez, meg a „cassa parochorum“ gyarapításához évi összeggel tartozott járulni.

De ez a törvénytelen lépés oly nemes gondolkodású testületben csak lelkifurdalást okozhatott s valóban nem is hitte magát ezen botlása után sem ama kötelezettség alól feloldozottnak; azóta is folytonosan iparkodott és iparkodik a lelkeszkedő, szegény papság helyzetén segíteni; sőt találkoztott egy *Roskoványi* Agoston is, a ki a nyitrai egyházmegye hetven plébániájában *állandó fizetést* rendszeresített a plébánosok részére, úgy, hogy a *stoláris jövedelmek megszüntetésével ingyen teljesítsék a lelkipásztorkodáshoz tartozó, összes kötelességeket* s csak azoktól szedjenek stóladíjakat, a kik a meghatározott ritus keretén túlterjeszkedő, nagyobb fényű szertartást kívánnának. *Roskoványi* ezzel nemcsak szűkölködő papjait mentette föl az anyagi gondoktól, hanem a *szegény nép vállairól is leemelt egy súlyos terhet*; az az nem kevesebbet tett, mint hogy tényleg megvalósította az általa rendezett plébániákban az 1848. XX. t.-cikk 3-ik §-ának egyik rendelkezését; megragadta az egyedüli módot, mely bármily képzelhető körülmények között is sikerhez vezet s maradandót alkot. Ebben van eljárásának magasabb jelentősége. *Omni laude major!*

Ez a példa azonban követők nélkül maradt! nem mintha a püspöki kar többi tagjai semmit sem tettek volna; segélyt nyújtott egyik is másik is kisebb-nagyobb mértékben, sokszor épen fényesen; de minthogy ez csak is olyan segélyezés volt, mely csak a pap szükségét tartotta szem előtt, oly maradandót nem alkothatott, mint *Roskoványi* intézkedései értek el, úgy hogy ennek a kérdésnek rendezésére a püspöki kar annyi ész, erő és szent akarat mellett is, a mennyivel csakugyan rendelkezik, határozottan képtelennek bizonyult.

De ha a püspökök kivétel nélkül valamennyien *Roskoványi* nyomdokaiba lépnének is, akkor sem lenne több elérve, mint hogy a kongruát egyetlen egy felekezetenek szűk keretében rendeznők, a minél többet a katolikus püspöki kartól nem is igen várhatnánk.

Pedig ennél sokkal többre kell törekednünk. Ez a kérdés nemcsak a katolikusok házi ügye, mint *Berzeviczy* államtitkár úr hiszi; *szervi kapcsolatban áll az az 1848. XX. t.-cikkkel* és csak ezen szervi kapcsolatában fogva föl, oldható meg kívánt sikerrel s úgy, hogy az említett törvény végrehajtásának eleje ne vágjunk. S erre csak a kormány vállalkozhatik; a kormánynak kötelessége ezt a kérdést *összes állami, társadalmi s politikai vonatkozásaiban* tekinteni s oly egyházzpolitikai programmrészletet ismerni föl benne, melynek foganatosítása *nagyfontosságú állam-érdekeknek* teremt szilárd biztosítékokat.

A püspöki kar legjobb esetben is megkezdene a rendezést a legcsekélyebben jövedelmező plébániákon, egyetlen felekezet körében; a kormány azonban hivatásszerűleg az *összes felekezeteket* fogja szem előtt tartani s ekkor is legelső sorban a *házas és családok papokat*, mert ezek javadalmazását egyházi tekinteteken kívül még más első-

rangú államérdek is követeli. Családok papjaink tisztesség megélhetésének biztosításával a *családnak, az állam* *ős alapjának* is nevezetes gyarapodást adunk, azonfölül pedig *zülledező középosztályunk* megizmosodásához szolgáltatunk oly újabb elemeket, melyeket mind műveltségi, mind fizikai erőgyarapodás tekintetében egyaránt kitűnőeknek kell mondanunk.

Egyebekről nem is szólva, ezen két nagyfontosságú közéleti s társadalmi ténykörfülményre csak egyszerűen rá kell mutatnunk; nincs, nem lehet gondolkodó magyar ember, a ki a hozzájuk fűződő államérdekben azonnal föl ne ismerné azt a *nemzeti létérdeket*, mely még nagy áldozatok árán is föltétlen biztosítást követelne.

Mi, szerencsénkre, abban a helyzetben vagyunk, hogy áldozatokra szükségünk sincs. Királyaink bőkezűen gondoskodtak a nemzet valláserkölcsei érdekeinek anyagi biztosításáról; a 34 milliót meghaladó vallás- és tanulmányi alap bölcs gondoskodásuknak ékesszóló bizonyossága. Természetes észjárású józan ember tehát nem is gondolhat mást, mint hogy ezen alapok jövedelmét annál inkább sietünk rendeltetések szerint fölhasználni, mert hiszen az által az imént jelzett nagyfontosságú államérdek is nem csekély mértékben biztosíthatjuk; kissé mélyebben vizsgálódó államférfi előtt pedig egész raja jelenik meg azon politikai tekinteteknek, melyek ezt az eljárást elengedhetetlenül szükségesnek, égetően sürgősnek jelzik.

És mindennek dacára mit teszünk? Egy részről közönyösen nézzük, hogy az a tetemes vagyon még mindig a budget jog keretén kívül s nem az 1848. XX. t.-c. szellemében s nyílt határozata szerint van kezelve, vagyis a legsarkalatosabb alkotmányjogi tételre nézve oly elnéző engedékenységet tanúsítunk, mely vastag alkotmányértésnek is bátran beillik; másrészt pedig a legszorongóbb lelkiismeretességet hazudva, 12 év óta csűrjük-csavarjuk azt a kérdést, hogy vajjon a vallás- és tanulmányi alapokat fejedelmeink annak idejében az *egész nemzet* számára teremtték-e meg, vagy annak csak *egy felekezetéről* akartak gondoskodni, hogy a többiek méltó irigykedését annál biztosabban tegyék kiolthatatlanná, annál biztosabban öröksítsék meg a viszályokat, a nemzet egygyé tömörülésének leghatalmasabb akadályait? 12 év óta még mindig azon kérődzünk, hogy ugyan milyen is lehet azoknak az alapoknak a jogi természet? Felekezeti vagyonból létesítették-e azokat királyaink, (a mi nem is volt) vagy az ország közvagyonából? Az iskolás gyerek is tudja, hogy pl. Sz.-István (Have beata anima!) érsekségeket, püspökségeket, apátságokat, káptalanokat alapított, *mielőtt Asztrikot Szilveszter pápához küldötte s arra a pápától kegyúri vagy bármi néven nevezendő jogot is kért volna*; de azért mi még mindig csak azon törjük a fejünket, hogy királyaink *főkegyúri* jog címen alapították-e azokat az apátságokat, káptalanokat, kolostorokat, melyek idő folytán elpusztulván, jószágaikkal a tanulmányi alap legnagyobb részét létesítették?! Mária Teréziával szemben, a kinek a tanulmányi alapot köszönjük, a római szék — igenis — a *főkegyúri* jogcímre helyezkedett s a püspököknek körlevélben meghagyta, hogy a fölőszlatott jezsuiták vagyonát „in nomine et ad rationem Sedis Apostolicae“ — „az apostoli szék nevében s annak érdekében“ foglalják le. De a vallásos érzelmeiről ismeretes királynő érvénytelennek nyilvánította a pápai körlevelet, de nem főkegyúri jogánál fogva, hanem azért, mert a *szent korona jogaiba ütközött*. 1773. szept. 20. leiratában, melyet a helytartótanácsához intézett, nyíltan kimondja, hogy a jezsuiták rendjének eltörlését „salvis iuribus regis et status publici“ — a *királyi jogok és az állam jogainak* épségben tartása mellett — fogadta el; kimondja, hogy a jezsuiták vagyona „cum onore et commodo ad statum publicum recidit“ — *terhével s hasznával együtt az államra megy át*;

elrendeli, hogy az alapítványi javakat a *politikai hatóság* kezelje, megparancsolja hogy a kik a jezsuiták valamely vagyonát lefoglalják, mint *államvagon bitorló* szigorúan bünhődjenek. Mindezeket ugyanazon évi okt. 18. és nov. 26-iki leírásban többször ismétli s a jezsuiták vagyonát „*caduca bona*” szavakkal nevezi, azaz olyan vagyonnak mondja, mely megszakadás révén a *koronára* száll. Alapító levelében pedig félreérthetetlenül kimondja, hogy a *nemzet* iránti háláját kívánta leróni a tanulmányi alap létesítésével. És mi mindennek dacára belekapaszkodunk abba az 1793-iki kancelláriai rendeletbe, mely törvényt magyarázást bitorolva, mind a vallás, mind a tanulmányi alapról azt mondja, hogy azok egyedül a katolikusok céljaira fordíthatók!!

Ennek a szegyenletes helyzetnek véget kell vetnünk; ezt tovább is föntartani egészen egy értelmű volna a legbűnösebb kockajátékkal, a hol a betét nem csekélyebb, mint a nemzet egyik legfontosabb érdeke. Csak pár hónap előtt fitymálva mondotta ránk vonatkozólag a muszka Novoje Vremja, hogy nem érdemes szövetséget keresni egy kihalt nemzetnek, annak az ázsiai szigetnek, mely az európai népek tengerébe van dobva. Az a derék muszka ujság klasszikusabb allegoriát is fog ismerni. *Palacky* minket *éknek* nevezett s fájdalmasan kiáltott föl, hogy ez az ék, az alakuló szláv birodalom testébe nyomulva, azt örökre meghiusította. S valóban csak amolyan keskeny, de szilárd ék voltunk mi, a mikor a szláv barbárságot prehisztorikus idők vak homályába löktük vissza. Egyik legfőbb, nemzeti büszkeségünk épen abban áll, hogy sohasem lomha, nyers tömegként nehezedtünk az útunkban ténfergő ellenségre, hanem az acélozott erő intenzitásával állottuk meg helyünket tiszte nagyobbnak tömegek ellenében is.

Hanem azért van ám annak a muszka lapnak a fitymálásában valami komolyan megszívlelendő is: a *családpusztulás, az állam őstalajának porladozása, a közép osztály zülledése*, a mire már föntebb mutattunk, a *szórványosság fokát* — fájdalom — *már haladni kezdi*; rozsdá fenyegeti azt a fényes acélszilárd éket; ezt a rozsdát kell eltávolítanunk a kongrua-kérdésének olyan rendezésével, a milyent e cikkünkben vázoltunk.

Csáky gróf eddig oly államférfiúnak bizonyult, a ki apró részletekben is nagy elvi föladatokat megoldására irányozza figyelmét. Az itt érintett kérdésre nézve ugyan elmondhatjuk, hogy ha kellő komolysággal csak belekezdettünk is, már nagyot cselekedtünk; de a milyennek *Csáky* gróf erélyét s a fölismert nagy célok felé törő rendíthetetlenségét ismerjük, nem hiszszük, hogy arra a csalogató klasszikus mondásra támaszkodva, mely szerint a jó akarat is elegendő — „et voluisse sat est,” — a kezdetnél megállapodjék; nem hiszszük — mondom — a nemes gróf erélyénél fogva, de nem hiszszük azért sem, mert valamint pár év előtt a véderővita után is rohammal hódította a maga részére a nemzet közvéleményét, nagy gondolatokat tartalmazó, közoktatási programbeszédével: ép úgy közörömré villanyozza az egész nemzetet, a mint a legelső olyan intézkedés köztudomásra jut, melyből azt fogjuk látni, hogy a kongrua rendezésénél azon elveket s azon célokat tartja szem előtt, melyeket e jelen cikkünkben irányadóknak mondtunk.”

hp.

ISKOLAI ÜGY.

A nőnevelés reformja.

Alig néhány napja, az „*Élet*” című folyóirat szerkesztősége egy értekezletet hívott össze Budapesten. Célja volt azzal egy, a fővárosban felállítandó leány-gimnázium tervének megbeszélése. A tanácskozást *Vikár Béla*, az „*Élet*”

szerkesztője nyitotta meg, kifejtve, hogy e leány-gimnáziumnak kettős célja lenne: *modern nőképzés nemzeti alapon és előkészítés az egyetem philozophiai és orvosi facultására*. A mint a tudósító megjegyezte, a gyűlés élénk érdeklődés mellett folyt le. Az egész dolog azért figyelemreméltó, mert látszik belőle a teljes emancipatio felé való törekvés, más szóval leánynevelésünket az amerikai és angliai nőképzés medrére felé kezdik szabályozni. Ez a jelenség pedig megérdemel egy pár szót.

Néhány állam régen kimondta a nők teljes emancipációját, s a nők előtt megnyitotta a férfiúi munkakört. A nőtanárok, orvosok, ügyvédek Amerikában és Angliában a mindennapi alakok közé tartoznak. Amde a liberalizmus túlhajtása minden vonalon, tehát a nő-emancipációnál is végzetes hibákat szülhet. A legfőbb, hogy elvonja a nőt onnan, a hová őt az Isten és a természet törvénye rendelte: a családi hivatástól. Eppen azért a józanabb gondolkodású államok ennél a reformnál mindig tartózkodók voltak. Nálunk pl. a legnagyobb kényszer és hábozások közt nyitották meg a tanítónői, postamesteri és más állomásokat. A leány-gimnázium eszméjétől pedig, mint az emancipáció túlhajtásától mindig irtóztak. Most azonban Budapesten néhány férfiú leánygimnáziumról álmodozik. Mi félünk ettől a tervtől! Miért? Azért mert a nőnevelést nagy hiba lenne egy kaptára húzni a fiúneveléssel. A nők a természet már előre kijelölte a maga hivatását a családi körben. Erre nézve sajátos becses tulajdonságokkal ruházta fel, minők: kellem, gyöngédség, a férfit felülmúló szeretet. E drága adományokat, melyek a férfit a nőhöz annyira vonzzák, általok a házi tűzhelyet a férfi előtt oly kedvessé teszik, — nem gimnáziummal, hanem okszerű leányneveléssel kell fejleszteni és erősíteni. Persze még csak nem is sejtjük e gimnázium megalakulási idejét,* de már látjuk a szoknyába bújó diplomás anyákat (mert minden nő végcélja a házasság), a mint a reggeli kávé helyett a lombikot forralja, gyermeke helyett Kanttal enyeleg, arca sápadt, teste görnyedt az iskolai cursusok miatt. Kimondhatatlan káros lenne úgy a családi nevelésre, mint a nemzeti épségre nézve a tervezett gimnáziumi nevelés, mert letörölné a nőkről a nőies vonásokat.

De hát az emancipátorok ezzel nem gondolnak, mert ő előttök két igen nemes cél lebeg. Egyik: *helyet engedni a nőknek a férfiak szellemi harcában*. Mintha bizony ma is ki lennének zárva; hiszen kiveszik a lelkületöknek megfelelő részt a férfi munkából, a szépirodalmi pályán többen működve. A természettudományok és más téren bármily szakszerű nevelés után új eszmékkel és felfedezésekkel nem fogják az emberiséget boldogítani, mert őket vérejtésök ettől a körtől elutasítja. A másik cél: *biztosítani existenciájukat* mi is melegen óhajtjuk. De ennek legtermészetesebb útja a családi életre való előkészítés. S itt már nőnevelésünk égető reformra szorult. Mert a mai nevelőintézetek — tisztelet a kivételeknek — nem háziasszonyt vagy feleséget, vagy okos anyát nevelnek, hanem *divat-majmot*. A fényre és luxusra készítnek. Nem csoda, ha ifjaink ily körülmények közt, irtóznak a házasságtól és napról-napra több az agglegény, a pártában maradt hölgy; az elválások pedig ijeszdtőleg szaporodnak, úgy hogy pl. Párisban Le Roy képviselő törvényjavaslatot készült benyújtani a parlamenthez, mely ezen állapotokon büntetés-sújtással segítene.

És e kör mindenütt észlelhető.

Modernné, észszerűvé, nemzetivé is lehet a nevelést tenni, csak egy kis reform! Nálunk pl. a nemzeti eszme szempontjából rendkívül károsak az idegen nyelvű nevelők. S ma az a gyakorlat, hogy a leányka mellé éjszakanémet, vagy francia tanítónő kerül; aztán ha felerősül, elviszik Budapestre, a hírhedt angol kisasszonyokhoz. Így ke-

* Lásd vegyes közleményeink közt!

rül a lány pártá alá. Hol keressük itt az anyánál a nemzeti érzést? Másik iránypont lenne a valódi műveltség megkedveltetése, mely nem a fény hajhászásában, hanem az egyszerű ízlés, a vallásosság cultiválásában és az élet bármely körülményei közt a practikus találékonyságban áll. Nincs oly gazdagság, melyet a practikus érzék hiánya le ne soványítana, s ma a leendő gazdasszonyok jobban ismerik Mill Stuart logikáját, mint a zöldségféléket. A szépirodalom megkedveltetése ezer előnnyel jár az irodalom erősítésére. Végül be kell hozni a nőknél is a rendszeres tornaszást. Ezek és még száz szempont, melyet a nőnevelés reformjánál szem előtt kell tartanunk. Csak a régi kipróbált úton, s észszerű nevelés mellett nem kell a nőknek kétségbeesniük orvosi és tanári diploma nélkül sem.

Péter Mihály.

Az álló írás, mint egészségi óvszer.

A „Sárospataki Lapok“ mindig figyelemmel kísérte az „iskolai egészségügy“ javítása érdekében megindult mozgalmakat. Utóljára, — ha jól tudom — az 1890-iki évfolyamban külön cikkben is megemlékezett az úgynevezett iskolai betegségek csökkentése és megszüntetése végett tett intézkedések sikertelen voltáról. Híres orvosok statisztikai feljegyzéseit közölve, kimutatta, hogy az iskola az újabb időben készséggel meghallgatta ugyan az orvosok tanácsát és követte is utasításait, csak hogy az ellen a mindig erősebben hangzó vád ellen, hogy a gyermektől a neki nyújtott szellemi kiképzésért, testi épségét rabolja el cserébe, végvalahára megszabaduljon; de törekvését mindeddig kellő siker nem koronázta. Milliósokat áldozott az iskola, hogy a tudomány után vágyó ifjúságot az orvosok véleménye és utasítása szerint készült olyan palotaszzerű épületekben fogadhassa el, melyekben minden növendékhez kellő világosság jut, hogy szemét ne legyen kénytelen megrontani. A régi padok helyett javított szerkezetű egészségi padokat állíttatott, melyek asztalán a kéz kényelmesen nyugodhat s általában az egész úgy van készítve, hogy a tanuló írásközben nem kénytelen előre hajolni s így a mint a tervezők előzetesen kimutatták, *egyenestartáshoz* szokik. A terv tehát szépen ki volt dolgozva és keresztül vive, de a célnak nem felelt meg, mert a két legfőbb iskolai betegséget, a rövid látást és a hátgerinc-elgömbülést nem sikerült vele megszüntetni, sőt. — mint a statisztikai adatok bizonyítják, — csökkenteni sem.

Magok az orvosok is meggyőződven arról, hogy a baj igazi forrását mindezekig nem találták fel, tovább kezdtek kutatni. mégpedig most is csupán az iskolák tantermeiben, mert hiszen meggyőződésük szerint az u. n. iskolai betegségek valódi okát csakis ott lehet felfedezni. Úgy vélekedtek, hogy ha nem a tanterem csekély világossága s nem az ülöpad kevésbé mintaszerűsége idézi elő a gerinc elgömbülését s a szem rövidlátóságát: akkor bizonyára a tankönyvekben és az írás rossz módszerében, kell a legyőzhetetlennek látszó baj igazi okát keresni. Epen ebből kiindulva, a tankönyvek célszerű kiállítására nézve egyik egy, másik ismét másféle módot ajánlott. Egyszer a szürkés, máskor a sárgás színű papiros bizonyult a szemre egészségesebbnek, s az orvosok megkövetelték, hogy az iskola utasításait pontosan teljesítse. A mi közoktatási miniszterünk is — a mint tudjuk — rem régen rendeletet bocsátott ki, a melyben az „Országos Közegészségi Egyesület“ szakértői véleménye alapján, megszabja a tankönyvek nyomtatására használandó papiros minőségét, s kimondja, hogy rendes nyomásúl csak a ciceró és garmond betű engedhető meg.

A tankönyvek papirosán és betűin kívül különösen az írás kérdése foglalkoztatja újabb időben az iskolai egészségügy iránt melegen érdeklődő orvosokat. Az írás hygiénéje

iránt igyekeznek érdeklődést kelteni. Sürgetik az írástanítás reformálását, s az „egészséges írásmód“ behozatalát. Úgy vélekednek, hogy mai időben, midőn a műveltebb népeknél, az általános iskolakötelezettség folytán, az írástudók száma annyira felszaporodott, hogy ez alatt a régi elnevezés alatt nem pusztán a tudókat értjük: sokkal többet és gyakrabban írnak az emberek, mint a régebbi korban, a sok írás pedig, ha nem helyes módszert követünk, megtámadja egészségünket.

Az orvosok egy tekintélyes része erősen elítéli a ma általános használatban levő jobbradölt írást, mint olyat, a mely a *hátgerinc-elgömbülésnek* és a *rövidlátásnak* egyik legújabbban felfedezett s legfőbb forrása. Élénk színekkel igyekeznek festeni a laicus közönség előtt is azt a képet, melyet a mostani mód szerint író gyermekről rajzolnak. Mutatóul közöljük egyik legderekabb egyetemi tanárunknak, dr Fodor Józsefnek erre vonatkozó következő nyilatkozatát: „Az orvos szemében valóságosan aggodalmas látvány az író gyermek. Ime, ott ül órahosszant féloldalt, medencéje baloldalára nehezkedve, jobb oldalát pedig az ülöpad alá süllyesztve, jobb karját s vállát magasra emeli, bal karját és lábát ellenben ölébe lógatja: e közben gerincoszlopát kígyószzerűleg meggömbíti, mellkasát az asztalkához szorítja úgy, hogy lélegzete rövidde, felületessé válik; fejét balra hajtja, erősen kiforduló, szimmetria nélkül álló szemével pedig jobbra sandít, és így karmolja első gyermeki ákombakomát, rajzolja később szépírását. Nálunk a jobbra dölt írás elleni mozgolódás csak pár évvel ezelőtt kezdődött; de Angolországban, Swájceban, Francia és Németországban, Ausztriában és Észak-Amerikában az írás reformálása érdekében megindult mozgalom már régebbi keletű s egy évtized alatt valóságos irodalmat teremtett, melyben a dölt írás káros hatásának még ijesztőbb leírását találjuk, mint a minőt én a magunk irodalmából bemutattam.

A most általános használatban levő jobbradölt írás ellen — mint említettem — az az egyik kifogás, hogy *hibás ülésre utalja a gyermeket s így a hátgerinc elgömbülését okozza* s ez a külső szervek fejlődésére és működésére is kedvezőtlenül hat, mert a tüdők fejletlenek és érzékenyek maradnak; a lélekzet-vétel gyakoribb és rövidebbé válik; a szív működése nem rendes; az izomzat petyhüdt lesz; a gyomornedv nem fejlődik ki kellő mennyiségben, s emiatt különböző emésztési zavarok támadnak stb. Az orvosok a különböző gerinc elgömbülések között különösen az úgynevezett *scoliosist* vagy oldal-gömbülést tartják leggyakoribbnak és legveszedelmesebbnek, s különösen ezért kárhoztatják az iskolát. A scoliosis a legkisebb gyermeknél is feltalálható ugyan, s míg a gyermek az iskolába nem kerül, mint baloldali elhajlás tűnik fel, de a tanköteles korban már megváltozik annyiban, hogy a gerinc-oszlop a mell táján jobbra hajlik, alább pedig baloldalra gömbül; minthogy pedig a jobbradölt írásnál a gerinc olyanforma helyzetbe jut, mint a minő a scoliosist jellemzi, az orvosok előtt ez elég világosan mutatja, hogy a baj a dölt írásból származik, s épenazért az kiküszöbölendő. Egyik legfőbb harcosa ennek a véleménynek Schubert Pál, nürnbergi szemorvos, a dülő írás káros hatását tudományos alapon tanulmányozta, s már 1880-ban tartott felolvasásában kimondta, hogy az *író-füzetnek jobbra fektetése*, a mi a *dölt betűk írásával együtt jár*, káros hatású, mert arra kényszeríti a gyermeket, hogy fejét szintén jobbra forgassa; a fejet pedig követik a vállak, a gerinc-oszlop balra gömbül, s a hosszas gyakorlás által bekövetkezik scoliosis, a mit a tanító figyelmeztetésével sem képes megátolni, mert a házi feladatok készítésénél nincs jelen. Schubert szerint az író-füzetet úgy kell az asztalra helyezni, hogy alsó és felső széle, és így a ráírt sorok is párhuzamosan haladjanak az asztal szélével, a papiros közepe pedig a test közepe irányában le-

gyen, mert csak úgy képes a tanuló huzamosabb ideig egyenesen ülni. Voltak ugyan igen tekintélyes férfiak, a kik Schuberttel nem értettek teljesen egyet, mindannak dacára úgy látszik, hogy az ő és a vele egyetértők véleménye kezd győzedelmeskedni, pedig egy *Werner, Volkmann, és Virchow* véleménye szintén elég sújjal bírhat, s ő szerintők a hátgerinc elgörbülését belső és külső okokban kell keresnünk és semmi esetre sem lehet egyedül az iskolát kárhoztatnunk.

Az igaz, hogy az orvosok által megvizsgált tanulókról készített statisztikai adatok azt bizonyítják, hogy az oldaltgörbülések legnagyobb része a tanköteles korra esik, de helyesen jegyzi meg Baginszky, hogy ezekből az egyoldalú adatokból még igen bajos határozott ítéletet alkotni s azzal az iskolát sújtani. Hogy ezt jogosan tehessük, az iskolába nem járó s írással teljességgel nem foglalkozó gyermekeket is orvosi vizsgálat alá kell vetnünk, s az így nyert adatokat kell aztán összehasonlítani. Ha így járnánk el, igen valószínű, hogy sok tekintetben igazat adnánk *Wernernek*, a ki azt véli, hogy az oldaltgörbülés legtöbb esetben onnan származik, hogy a gyermek az iskolán kívül bizonyos körülmények között hibás testtartáshoz folyamodik. Hány gyermeknél tapasztaljuk p. o. azt, hogy pihenés és állás közben főleg a bal lábat használja, hogy tehát a súlypontot bal lábára könnyen áthelyezhesse, ágyékesigolyái ívalakúan balra tartanak és a medencét ferde helyzetbe hozzák. Hát a rossz táplálkozás, a jó levegő hiánya, az ángolkorság, a tuberkulosis és a skrofula, a melyek ma már nem épen ritka tünetek, talán nem nagyobb szerepet vihetnek a gerincelhajlásnál, miut a dőlő írás?!

A rövidlátás egyik fő okának is igen sokan a jobbra dőlő írást tekintik, noha általában a szembajok öröklékenységet elismerik. A közellátást már e század elején kezdték összefüggésbe hozni az iskolákkal, mivel feltűnt, hogy az iskolába járó gyermekek között a közellátók száma az osztály emelkedésével növekszik, különösen az olyan intézetekben, melyekben a melléktantárgyakkal, minő a zene, rajz s kézimunka, sokat foglalkoznak. Ezen a téren nagy érdemei vannak *dr. Cohn* szemorvosnak, ki több mint 10,000 tanuló szemét vizsgálta meg, s arra a tapasztalatra jutott, hogy a tanulók 17-19%-nak rendellenes a látóképessége. Azt is tapasztalta, hogy a nagyvárosi iskolákban aránylag sokkal több a rövidlátó, mint a kisvárosiakban, vagy még inkább a falusiakban; sőt tapasztalata szerint a falusi iskolákban egyetlen rövidlátó sem volt azok közt a gyermekek közt, a kik még csak egy félév óta voltak tanulók (?), de azután már fokozatosan szaporodott a rövidlátók száma.

Ilyen statisztikai adatok után a tantermek célszerűtlen berendezését és az ülőpadokat tekintették a baj okának; később azonban, midőn ezek átalakítása sem segített ezen a bajon épen úgy, — mint a gerincelgörbülésen, az írásmódot tették tanulmányuk tárgyává, s kimondták, hogy a rövidlátás fő oka a most használatban levő jobbra dőlő írás. Ezen a téren is *Schubert* a fő hangadó, mert szerinte „az író-füzetnek jobbafektetésénél a fej nemcsak előre hajlik, hanem még két más mozdulatot is tesz, melyek közül az egyik a bal szem előrenyomulásában nyilvánul, a másik a bal szemnek a jobb szemnél alantabb fekvő helyre jutását idézi elő, a miből könnyen felfogható, hogy az író-füzetek jobbra való fektetése a látóképességet erősen megtámadja.“ Az egyenes testtartástól való minden eltérés, de különösen az előre dőlő helyzet közelhozza a szemet az íráshoz s így a közellátóság alapját megveti, a mit elősegít még a fej előrehajlása alkalmával a szemekbe tóduló vér is. Figyelmet érdemel még a szemorvosok kutatásainak az az eredménye is, hogy az iskolás gyermekek tekintélyes részénél a két szem látóképessége nem egyenlő, és többségben vannak azok, a kiknél a jobb szemnek nagyobb a sü-

gártörése. Általában véve a vizsgálódó orvosok nagyobb része tanulmánya folytán a dőlő írást, mint a mely a szemre káros hatással, kiküszöbölendőnek tartja.

A jobbra dőlő írás felett meghúzták tehát a vészhangot, mert körülbelül egy századig tartó életével az orvosok előtt bebizonyította, hogy az egészségre káros hatású, főforrása levén a hátgerinc-elgörbülésnek és a rövidlátásnak. Helyette egészségesebb s minden tekintetben célszerűbb írásmódot kell tehát gyakorlatba hozni, s ilyenek tartják és ajánlják az álló vagy meredek írást, melyet eredetibbnek tartanak, mert majdnem a XVIII. századig általánosan használtatott, sőt a dőlő írásnál természetesebbnek hisznek, mert tapasztalás szerint az írni tanuló gyermek eleintén mindig álló betűket ír, s csak nehezen lehet őt a dőlő íráshoz szoktatni. Az álló írást előnyösebbnek tartják egészségügyi szempontból, mert megóv a gerinc-elgörbülést és a szem egyenlőtlen munkássága ellen. Előfeltétele ez az egyenes testtartásnak, a mi a különböző mód szerint író gyermekek között tüstént észrevehető. Egészségővő szernek ismerte el ezt az osztrák legfelsőbb egészségügyi tanács 1891. február 14-én hozott azon határozatával, hogy „az álló írás az első írástanításnál az egyenes testtartáshoz való szoktatás, a gerinc-oszlop elgörbüléseinek megakadályozása és a látási bajok elkerülése végett általánosan ajánlandó,“ hozzátevéen azonban, hogy csak azon feltétel mellett, ha hosszasan nem gyakoroltatik. Ilyennek ismerte a leghíresebb európai orvosok és iskolai egészségügyi szaktekintélyekből alakult, 1891-ben tartott nemzetközi egészségügyi kongresszus, valamint a francia közoktatási miniszter által 1881-ben kiküldött egészségügyi bizottság, melynek véleménye szerint „a leghelyesebb írás az álló írás, melyet egyenesen fekvő papíron, egyenes testtartással végezhetünk“ s „alkalmazásával, a midőn a papír egyenes középfekvésben van, és a törzset arányos tartásba hozzuk párhuzamosan az asztal szélével: a mostanában olyan gyakori gerincoszlop-elgörbüléseknek útját vágjuk.“

De nemcsak egészségügyi, hanem *paedagogiai* és *gyakorlati szempontból* is célszerűbbnek tartják az álló írást a dőlőírásnál, mert sokkal jobban hasonlít a nyomtatáshoz, mint a dőlő írás, tehát könnyebben megtanúlja a gyermek az olvasást is; továbbá magában egyesíti a szép és gyors írás kellekeit; könnyebben olvasható; gyorsabban írható, s kisebb helyen elfér.

Az állóírás előnyei tehát — mint láthatjuk — annak pártolói által annyira ki vannak emelve, hogy a könnyen hívő azt minden további gondolkodás nélkül, mint egészségi óvszert fogadhatja el. Előttünk csak az a feltűnő, hogy az utolsó 10 év alatt sem tudott azokban az országokban sem nagyobb mértékben elterjedni, a melyekben lelkes pártolói vannak; nem tudott elterjedni még „*divatkórságból*“ sem, a melynek a dőlő írás elterjedését tulajdonítják Bőngérfi és Kárpáti „Az álló írásról“ készített derék művében. Én azt hiszem, hogy az annyira gyakori rövidlátásnak egyik legfőbb oka a *világító eszközök fokozatos tökéletesítésében* rejlik. Hitem szerint a vakító gáz és villanyfénynek sokkal károsabb hatása van a szemre, mint a dőlő írásnak, s ezt a káros hatást bizonyára az álló írással sem fogjuk megszüntetni.

Az iskolai egészségügy érdekében azonban minden esetre célszerű az állóírással kísérletet tennünk, s annak hatását tanulmányoznunk. Helyesen járt el közoktatási miniszterünk, hogy a folyó év március havában kibocsátott rendeletével az országos közoktatási tanács ajánlatára felhívta Budapest főváros tanácsát, hogy azokban az elemi és polgári iskolákban, melyekben párhuzamos osztályok vannak, az álló írás tanításával is kísérletet tegyenek, a miniszter által erre készített utasítások szerint. Ilyen kísérletet talán

népesebb protestáns népiskoláinkban is lehetne tenni s ha az álló írás annyira hangoztatott előnye csakugyan valónak bizonyul, azt minél előbb meghonosítani. Az álló írás iránt érdeklődőknek melegen ajánlhatom Böngérfi és Kárpáti említett művét.

Buza János.

TÁRCZA.

A magyar ref. énekügy s a francia dallamok.

(Folytatás).

Szólhatnék még, mint nemzetileg elkülönző jellegről, a magyar népdalnak, mint *melódiának* az idegen nemzeti dalokhoz s egyéb műdalokhoz való viszonyáról. Mivel azonban egy alkalommal volt már szerencsém e tárgyról nyilatkozni (lásd e Lapok múlt évi 20. számát), most csak annyit mondok, hogy a magyar kedély sokkal mélyebben járó, szenvedélyesebb természetű dallamokat kíván, mint a francia, mely főleg az alakí, a formai tökélyben, a formai csínban keresi zenéjében is a szépséget. A zsoltár dallamok is, mint legnagyobb részben francia népdallamokból szerkesztett műdarabok, még ma is legszebb formáit mutatják az egyszerűségben is szép egyházi zeneköltészetnek; de hát az sem a Goudimel, sem a magyar nép bűnéül nem róvható fel, ha a mi kedélyünk a formai csín helyett inkább a tartalmi mélységet, a szenvedély hullámozását keresi; ha nem a kombinált harmóniai fogásokban, de a közvetlenségével megkapó melódiában gyönyörködik. Zsoltárdallamaink amabban elég gazdagok, mert hiszen egy ügyes kántor-organista szebbnél szebb akkordokat építhet a legszárazabbnak látszó melódiára is; de dallamosságban bizony kevés éri el közülök a magyar kedély mélységeit. Ilyenek szerintem a 8, 16, 19, 23, 24, 26, 28, 33, 35, 38, 42, 50, 61, 65, 77, 78, 79, 80, 84, 89, 91, 102, 104, 105, 135, 138, 146, 150, melyekhez hozzá jöhetne a dicséretnek közlő «Uram a töredelmes,» 37, 63, 64, 70, 74, 75, 137, 146, 153, 162, 163, 173, 179, összesen negyvenkét dallam.

Hozzájárul még az is, hogy e dallamok a használat és különböző átírások folytán az eredetiekhez képest többé-kevésbé elferdültek; az újabb eredetű durr és moll hangnemekbe való beszoríttatásuk által elmodernizáltattak, mi természetesen csak ősi jellegük rovására esik. Innen van, hogy a különböző nemzetiségek ráhatása folytán sokszor annyira eltérnek egymástól, hogy egy idegen laikus alig ismer reájuk. Másként hangzanak e dallamok a francia, holland, sweizi templomokban és másként nálunk. Amott finoman, könnyedén, a gyülekezet által 3—4 szólamúlag előadva, nálunk száraz egyhangúsággal s olykor ízléstelen, teletorkú lármával. *Vajjon nem egyik oka-e éneklésünk annak, hogy az intelligentia távollétével tüntet az isteni tiszteleten.*

Ezekben kívántam felmutatni azon sajátosságokat, melyek az egyes népek nyelvi törvényeiből fejlődve ki, válaszfalakat vonnak a különböző népek költészetében és zenéjében. E válaszfalakat lerontani nem lehet, nem szabad. Egyesek felülemelkedhetnek ugyan e falakon, de a nép, a maga egyetemében sohasem fog felülemelkedni, mert akkor elveszti nemzetiségét. Összekötő kapcsok lehetnek a különböző népek anyagi és szellemi életében; de csak ott, hol az összekötés nem erőszakosan történik. Mint egyik ember a másikat, úgy az egyes nemzetek is utánozhatják egymást, tanulhatnak s elsajátíthatnak egymástól, de belső lelki világát, kedélyhangulatát, melyek az egyes népeknél, mint nem-

zeti költészet, nemzeti zene nyilvánulnak, sem az egyén sem a nép soha fel nem áldozhatja, s ha talán feláldozza, meglakol érte.

Ugyanezeket mondja más szavakkal kiváló esztétikusunk, a magyar nép kedélyvilágának, a magyar népdal természetének alapos ismerője, *Erdélyi János* is. „Nincs ugyan célomban — úgymond — felhőt támasztani a ref. énekek mai éneklésmódja és dallamai ellen; de annyit méltán megjegyezhetek, hogy Szenci Molnár után, ki egész tömegesen hozá be a francia melódiákat, a magyar ref. dallamok készítése másodrendűvé lett, s készítésök útja mintegy bevágatott. S nem bírom eléggé fájlalni, hogy a magyar ref. egyház a francia nemzettől vett dallamokból él akkor, midőn szellemében a zenei hajlam oly előkelő, szinte túlnyomó tehetség, hogy ha a művészet egyéb fajaiban nem dicsekedhetik is ősi jelleggel (typus), és másunnan kell vennie modort és módot előadásaihoz; benne a zene minden kigondolható fajaira, így az egyházira is elegendő ér és idom található, az olasz vagy francia, vagy bármely nemzeti teremtő szellem meglopása, vagy elszolgálása nélkül. Fájdalom, hogy ennek ily későn kell kimondatni. Mert, hogy nemzeti sajátságokkal bíró nemzet meg ne bűnhődjék, ha így elveti a magáét s fogadja el túlnyomólag a másét, velem soha senki el nem hiteti. Megbűnhődik valósággal, mert az ízlésnek is van törvényszéke, bírósága, mint az igazságnak; megbűnhődik az előtt. A szép, ha sérül, csak úgy lát törvényt, mint a morál, vagy erkölcs stb.* Az ítéletet tehát nem én, de egy országos híru esztétikus mondotta ki ezelőtt huszonnyolc évvel. S hogy ez ítélet nem pusztán levegőbe eresztett frázis, de sajnos való, azt énekügyünk multja és jelene egyaránt bizonyítja. Mi ugyan, kik annyira megszoktuk már e melódiákat, hogy kálvinista éneklést Goudimel dallamai nélkül talán képzelni sem igen tudnánk; buzgó éneklésünkben s a francia melódiák iránti kegyeletünkben szemet hunyunk a magyar genius követelményei előtt; mi — igaz — nem igen érezzük a szép törvényének kárhóztató ítéletét, sőt ha érezzük is olykor, ha látjuk is, hogy templomi éneklésünk egy és más helyeken a botrányosságig ízléstelen; ha tapasztaljuk, hogy intelligentiánk egy része a katolikus templomba jár (bizonyára nem azért, hogy az ott tartatni szokott predikációkból okúljon): akkor is a rosszul értelmezett «puritanizmus» kényelmes köpenyegébe burkolódzunk, s a «puritán cím alatt készek vagyunk korszerűtlenségeket árulni. De érzik az ítélet súlyát mi helyettünk is azok, kik énekügyünkkel a multban vagy jelenben foglalkoztak, tehát az énekes-könyv szerkesztői, készítői, a szent poéták; kik jót, lehetőleg tökéletest akarnának nyújtani, de törekvésük hajótörést szenved, és pedig egy rajtuk kívül eső ok miatt; keresik a zenészeket, kik az Ariadne fonalát kezökbe adják, mintha bizony volna oly ember, ki a magyar és francia genius termékeit oly összhangba tudná hozni, hogy úgy egyik, mint másik csorbúlást ne szenvedjen. Ha a francia melódiák *eredeti szépségeiben* akarnánk gyönyörködni, fel kell áldoznunk nemzeti költészetünk szépségeit; s ha ez utóbbinak adunk előnyt, vétkezünk a melódiák szelleme ellen. A csomót kettévágni ma már nagyon nehéz, sőt végzetes volna; a zenészek feladata ily viszonyok között nem is lehet más, mint legfőlebb egy harmadiknak, egy *modus vivendinek* keresése s ajánlása. Igaz, hogy ezzel nem lesz rólunk elhárítva az a vád, mit egy másik országos híru ember, a hazai és külföldi énekügy alapos ismerője, *Révész Imre* léptenyomon hangsúlyozott, hogy t. i. *az énekügy terén vala-*

* Lásd Sárospataki Füzetek 1864. évfolyam 441—42. l.

mennyi hitrokonainknál hátrább állunk; de hát mi ez idő szerint mást nem tehetünk, s az apák tévedéseért a kárhoztatás köve nem dobható az utódokra.

De azt mondhatná valaki, hogy igaz ugyan, hogy e dallamok idegen eredetűek, de hát mi is annyira megszoktuk már azokat. mintha csak a mieink lettek volna eleitől fogva. Elhiszem, de hát még a mérget is meg lehet utóljára szokni; mégis kérdés marad azonban, hogy végeredményében hasznára válik-e a testnek? Megszoktuk biz ezeket a dallamokat, de ne gondolja senki, hogy e megszokás csak olyan könnyen ment. Énekügyünk története bizonyítja, hogy sok küzdelem s igen nehéz viszonyok kellettek ahhoz, míg népünk elfeledte a «magyar templomokban» is használt ősi magyar dallamait, hősi énekeit, s felvette a lelkületének kevésbé megfelelő idegen melódiákat. S hogy a mieink-e hát most már csakugyan a zsoltárdallamok, még ezt sem merném határozottan aláírni.

Exempla docent. — Midőn Luther visszaadta a népnek az isteni tiszteleten való szereplési jogát, s mint maga is nagy zene-kedvelő, tudta azt, hogy a gyülekezetet alkotó *egyese*k vallásos érzülete főként a dal szárnyain emelkedik Istenhez, — nem riadt vissza attól sem, hogy a népének dallamait a világi dalok készletéből szerezze be. A világi dallamok arra méltó darabjait maga és szakértői által kicsinósította, megfelelő szöveggel látta el, s a néppel vándorénekesek útján sajátította el. És számításában nem is csalódott. A nép nem botráncozott meg ez eljárásán, sőt nagy örömmel fogadta a mintegy megnesemesített dallamokat, s nemcsak az isteni tiszteleten, de erdőn, mezőn, az eke és sarló mellett, munkára mentében, és hazatértében mindenütt énekelte egyenkint és tömegesen, és pedig nem a világi, hanem az újonnan készült egyházi szöveggel. És lehet mondani, hogy Luther ez eljárása úgy általában, mint különösen intensive, a nép vallásosságának, s az evangélium szellemében való erkölcsi tisztulásának előmozdítására óriási befolyással volt, s e tekintetben többet tett a reformatio terjesztésére s megerősödésére, mint bármelyik fejedelem külső pártolása. Hogy minő volt az énekek hatása a népre, azt legjobban maga a római kath. egyház példabeszéddé vált nézetei bizonyítják. Ilyenek pl. „*Das Volk singt sich in Luthers Lehre hinein*,” vagy Consenius jezsuita páter szavai: „*Himni Lutheri animos plures, quam scripta et declamationes occiderunt*.” stb. A német, holland és a többi népek mezőin ma is többször hangzanak fel a népies hymnuszok, mint a trágár dallamok.

Hát minálunk!? Lehet, hogy én csalódom, de azt mondhatom, hogy az általam bejárt mezőkön, a munkásoktól még nem hallottam csak egyetlen egy zsoltárdallamot sem énekelni, sem munkaközben, sem munka után. Pedig hát rólunk senki sem mondhatja, hogy nem szeretjük a dalt; sőt tudja az egész világ, hogy roppant dalos nép vagyunk. Miért nem zendülnek hát a zsoltármelódiák ott, hol «az egek beszélnek és nyilván hirdetik az Úrnak erejét,» ott, hol a szív és lélek mintegy önkénytelenül dalra készíti a természet fiát? Azért, mert itt a szív oly hangokon szól, minőt neki a hazai föld adott; itt nem korlátozza az érzelm természetes nyilvánulását semmi formalitás. Itt nem diktálják előtte a szöveget, nem hallja a kántor recsegő hangját, a mint kezd és nyújtja az éneket; itt érzelmei a magok természetességökben, a magyar dal útján nyilatkoznak.

Hol van hát itt a lélektani ok? Lehet, hogy mi nem vagyunk oly vallásos lelkületű nép, mint a hollandusok, de én azt hiszem, hogy a legfőbb ok a dallamok idegenszerűségében rejlik. Igaz, hogy énekelünk

mi is, és pedig olykor buzgón is, de hát ez az éneklei buzgalom nem olyan, mely önként adja a hangot az éneklő ajkára. Énekelünk ott és akkor, a hol és a mikor énekelünk kell, t. i. a templomban, hol maga a hely és alkalom, az istenitisztelet komolysága és felemelő ünnepélyessége. az egybesereglett hívek látása, a prédikátor kenetteljes imája stb. idézik a buzgóságot elő. Azonban, ha kijövünk a templomból, a lélek ismét a földiekhez tér, az ének varázsa is elmúlik, s ha talán egy hét múlva megyünk a *templomba*, ismét énekelünk; de ha egy félév múlva tesszük azt, egyházi énekeink is csak egy félév múlva fognak ajkunkon felhangzani. Elismerem ugyan, hogy vannak nálunk is tudós papok, avagy vallásos lelkű öregek, kik a templomon kívül is rákezdnek egy-egy éneket, de hát ezek — fájdalom — csak kivételek.

Nem tudom, foglalkozott-e már közülünk valaki az eféle dolgok mélyebb búvárlatával? Én azt hiszem, méltó volna. Lehet, hogy rájönnénk arra a tapasztalatra, hogy a fentebb mondottak nem pusztán szokáson alapuló, de mélyebb lélektani okokban gyökerező tények, melyeknek orvosságát is lehetne, sőt kellene találnunk. Lehet, hogy meggyőződünk arról is, hogy a magyar kedélyt, akár az élet különböző esélyei, akár az ezek felett álló vallás terén, egyedül csak a magyar dal s az ezekkel rokon melódiák képesek igazán táplálni; sőt lehet, hogy ez úton talán még a napjainkban sokat emlegetett *evangelizációnak* is tennénk némi-nemű szolgálatot.

(Vége köv.).

Farkas Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** Szabó Barnabás, miskolci ev. ref. főgimnázium tanárt újabb vesztesség érte. Géza nevű kis fia, ki édes anyai csók nélkül indult az életnek, folyó hó 14-én bevégezte csupán 53 napos földi pályáját Kis-Győrben, hol az év tavaszán elhalt nagymama porai mellett alussza immár örök álmát. A sűrű csapások által látogatott férfiúnak adjon erőt a gondviselés a reá mért próbáltatások elbírásához. — Kónya Ferenc, szintén miskolci ev. ref. főgimnáziumi tanártársunk folyó hó 16-án hirtelen és váratlanul, életének hú társát, *Köpcsai Juliskát* vesztette el három évi boldog szövetség után. A városszerte fájdalmas viszhangot keltett s alig mérlegelhető gyászban mi is a legmélyebb részvéttel osztozunk.

— **Leánygimnáziumot** állítanak fel a jövő iskolai évben Budapesten. *Vikár Béla* az «Élet» szerkesztője és *Hermann Antal* tanár ennek érdekében már felhívást is bocsátottak ki. Céljuk, a mint mondják, ez új iskolával a modern nő eszményének nemzeti alapon való megtestesítése a női élet észszerű reformjával, vagy konkrét alakban: előkészítés az egyetemi pályákra s a női keresetképeség fokozása. A tanfolyam 9 évre van tervezve. Az előadások d. u. 3—7 óráig lesznek, hogy a leányok elvégezhesék dolgukat a háztartás körül. A tanítás a minta-gimnázium módszere szerint fog történni s hölgy-bizottság fog felügyelni a tanárok működésére. A megnyitandó első osztályba 25—30 növendék vétetik fel. Tandíj félévre 100 frt. A leánygimnáziumban egyelőre díjtalanul fognak tanítani: dr. Csengery János, dr. Demeczky Mihály, Guttenberg Pál, dr. Hermann Antal, dr. Jancsó Benedek, Katona Lajos, dr. Kopp Lajos, Nagy Sándor, Oherolly János, dr. Pápay Károly, Pavlicsek Bándor, Sztankó Béla, dr. Váry Rezső és

Vikár Béla szaktanárok, továbbá Hugonnai Vilma nőorvos, Schwarz Irén és Wolf Irma tanítónők.

— **Régi pályatársaimhoz.** Többen kívánták, sőt követelték már tőlem a barátság hangján, hogy hívjam össze a sárospataki főiskola kebelébe annak az osztálynak egykori tagjait, a mely az 1859/60-dik iskolai évben kezdte meg a gimnáziumi tanfolyamot, s 1866/67-ben tette le az érettségi vizsgát. Vártam ezt a 25-ik évet, s ennek betelését. Eljött s betelt. Most ime kedves barátaim, szeretett osztálytársaim! Kérlek benneteket egyenként és összesen, kérlek azok nevében is, a kik olyan édesen s annyiszor sürgettek már engem: készülődjetelek s jöjjetek ide, *kik a gimnáziumi pályafutás alatt habár csak rövidebb időre is együtt tanultunk*; jöjjetek valamennyien, a kik szeretettel gondoltok a mi ifjúkori összeköttetéseinkre, s hön ápoljátok szívetekben az »Alma Mater« képét. A jó Isten tegye szerencsésé a ti jó szándékotokat, bejöveteleteket és kimenéseiteket! A találkozásra — többek véleménye szerint — a legkellemesebb hónapnak a szeptember mutatkozik, a mikor a muzsák seregének látásában is kedvetek telhetik. Hogy melyik napját tűzzük ki szeptembernek a várva-várt találkozóra, az tőletek és attól függ, hogy a jelentkezők többsége miként nyilatkozik. A nyilatkozatokat mielőbb kéri, az esetleges tervek, s mindnyájatokra szeretettel vár és segédkezésekre bizalommal számít Spatakon, 1892. július 21.

a ti régi hű bajtársatok
Radácsi György.

— **Jubileumok.** *Radó Kálmán* Vasmegye főispánja, a dunántúli ág. evang. egyházkerület főfelügyelője f. hó 10-én tartotta 10 éves főispánságának jubileumát. Hír szerint saját felekezetének papsága az örömnüpepen egészen háttérbe volt szorítva, holott a zsinat ideje alatt az ő nevét emlegették leginkább az egyetemes főfelügyelői tisztjétől való készült *Prónay Dezső* báró esetleges utódai között. — *Tisza Kálmán* főgondnokságának 25-ik évfordulója alkalmából a dunántúli kerület örömnüpepet fog ülni szeptember-havi közgyűlésében. Az ünnepély részleteiről még nincs hír, de valószínű, hogy arra a testvér-kerületek is hivatalosak lesznek.

— **Baur Ferdinánd Keresztély**, a tübingiai egyetem nagyírú tanára, s az u. n. *tübingiai iskola* alapítója 1792. június 21-én született Schmiedenben, a württembergi királyságban. Születésének 100-ik évfordulóját a tübingiai egyetem nagy fényvel ünnepelte meg, a melyen a király is megjelent s *Weizsäcker* tanár tartott alkalmi beszédet, a melyben a nagy tudós képét mindkettőjökhez méltóan elevenítette fel. Az emlékbeszédre — ha az hozzánk is eljut — esetleg még visszatérünk.

— **Egy botrányos esketés** híre járta be egyházi lapjainkat. Egy szatmármegyei ev. ref. lelkész — és pedig az előkelőbbek közül — talán hibás felfogás miatt, talán a jó barátság kedvéért vagy ő tudja, hogy miért! — azt a qualifiálhatatlan absurdumot követte el, hogy egy r.-kath. vőlegényt az ő református jegyesével *Szűz Mária* stb. nevében esketett össze. A s. lelkész, ki e tény feletti jogos megbotránkozását — közlíre tétel végett velünk is közölte, el van keseredve a különben egészen jó hírű lelkész önmegfeledkezése miatt s igaza van, hogy ha az ilyen példaadástól visszaborzad. Azonban a tisztelendő úr nevével mi sem akarunk előhurcolkodni és pedig két okból: 1. hogy a botrányt ne tódítsuk; 2. mert hisszük, hogy az illetékes egyházmegye s esetleg a tiszántúli kerület fogja tudni, hogy mi vár reá ez érthetetlen esettel s annak elkövetőjével

szemben A hivatalos kihallgatás és rosszalás — szerintünk — el nem maradhat!

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület nyári közgyűlése**, a mely pap-szenteléssel is össze lesz kötve augusztus hó 23-án s következő napjain fog megtartatni, a szokott helyen, Debrecenben. Ezt megelőzőleg lelkész-képességi vizsgálatok lesznek mindazokra nézve, a kik a hittanszaki tanfolyamot az 1890/91 iskolai év előtt végezték be. A vizsgálatra kötelezettek augusztus hó 20-án tartoznak a püspöki hivatalban jelentkezni. A következő napon kezdődik a második vizsgások szóbeli, ugyanekkor az első vizsgátevők írásbeli vizsgálata. Augusztus 27-én lesz a pap-szentelés, a melyre az illetők dél előtt 9 órakor jelentkeznek a püspöki hivatalban és pedig mindkét lelkész-képességi bizonylatukkal, esperesi ajánló levéllel és a második lelkészi vizsgára készített egyházi beszédjökkel felszerelve. A szentelési-ünnepély ritkítani fogja párját, mivel b. e. Révész Bálint betegeskedése miatt sokakra nézve maradt adós az anyaszentegyház az efféle útravalóval.

Pályázat tanári állomásra.

Az államilag segélyezett sepsiszentgyörgyi ev. ref. *Székel-Mikó-kollégium*hoz, mint főgimnáziumhoz, rendes tanári állásra pályázat nyittatik. Ezen tanszékkal a német-, a latinnyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt. és 200 frt. lakáspénz; egy, esetleg két ízben 100 frt. ötödéves szolgálati korpótlék. A kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter úr jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntető s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamodványukat a sepsiszentgyörgyi ev. ref. *Székel-Mikó-kollégium* előjáróságához *folyó évi augusztus hó 10-ig* adják be.

Csak ev. ref. egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

A kinevezett tanár a létesítendő főgimnáziumi nyugdíj intézetnek kötelezett tagja. Állomását folyó év szeptember hó 1-ig tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület ig. tanácsának, Kolozsvárt, 1892 ápril. hó 24-én tartott üléséből.

elnök helyett

Domokos Antal,

igazgató tanácsos.

Parády Kálmán,

tanügyi előadó. 2—2.

A *Székeludvarhelyi* ev. ref. főgymnáziumban egy új tanári székre, melyet a folyó évi egyházkerületi közgyűlés fog rendszeresíteni és betölteni, pályázat hirdetik. Ezen tanszékhez a német és latinnyelv s irodalom tanítása van kötve.

Évi fizetés 1000 frt (egyezer) frt és 200 frt szálláspénz s kilátás két 100 frtos ötödéves korpótlékra; a fizetés évnegyedenként előre lesz kiszolgáltatva.

Pályázhatnak protestáns vallású tanárok vagy okleveles tanárjelöltek, a kik ezen szaksoportra képesítve vannak.

A kellően felszerelt folyamodványok az erdélyi ref. egyházkerület igazgató tanácsához folyó évi augusztus hó 31-éig benyújtandók.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsától, Kolozsvárt, 1892 július 9-én,

elnök helyett

Domokos Antal,

igazgató tanácsos.

Parádi Kálmán,

tanügyi előadó. 2—2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egy kevés optimizmus.» Szikszai András. — «Vakációi gondolatok.» Fabriczy János. — «A magyar ref. énekgyűjtemény a francia dallamok.» Farkas Lajos. — «Egyházi törvénykezés.» — »Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Egy kevés optimizmus.*

Tiszteletteljes várakozó állást foglaltam el, mióta e becses lapok folyó évi 16. és 17. számaiban Mocsáry Lajos nagyszabású cikke megjelent. Azt hittem, hogy azon jelesek között, kik vele nem mindenben vannak egyező véleményben, találkozik majd valaki, a ki az általa előadottakra észrevételeket teend. Várakozásomnak ez ideig nem volt eredménye. Csupán e lapok szerkesztője tett az előadott nézetek egyikére, szerintem egészen alapos és helyes megjegyzéseket. Sajnálom, hogy nem találkozott gyakorlottabb vitatkozó, ki az elének dobott kesztyűt felvegye; minthogy azonban Mocsáry Lajos csekélységem álláspontját is kritika tárgyává tette s azt helytelennek állította: egyfelől nézeteim támogatásául, másfelől azért, hogy ily életrevaló fontos kérdések, a nálunk annyira divatos agyonhallgatás által feledésbe ne menjenek, bátor leszek az alábbiakat elmondani.

Egyházpolitikánk hibájául róvja fel Mocsáry, hogy a protestantismus passiv szerepre szorítkozik, minek kifolyása az, hogy az ultramontanizmus szarvai megnövekednek. Megvallom, s erre az alábbiakban bátor leszek többször rámutatni, hogy Mocsáry Lajos terjedelmes, s nagyfigyelemre méltó cikkéből nem bírtam oly módot felismerni, mely szerint mi a fennálló áramlat ellenében activ szerepre vállalkozhatnánk. Ha valaki hadakozni akar, először is komoly, számbavehető ellenségének kell lenni, mert csak úgy a levegőbe nem vagdalkozhatunk. Elismerem, hogy nekünk van egy állandó, megátalkodott ellenségünk, az ultramontanizmus. Ez sohasem nézte, ma sem látja szívesen, hogy mi élünk, terjesztjük a szabadelvű evangéliomi eszméket; hogy nagykorúvá törekszünk lenni, s az ő sorvasztó gyámkodása alól ki akarjuk szabadítani az emberiséget; hogy azt merjük hirdetni, mit a történelem minden lapja bizonyít, hogy a római papság, s annak legbuzgóbb katonái, a jezsuiták, elvégezték munkájukat, megpróbálták tudatlanság és babona s képmutatás által boldogítani az emberiséget, boldogság helyett azonban vaksággal és szolgáltsággal verték meg a világot. A keresztyén világ e vakságból ébredni kezd, a szolgáltságot meguntá, a gyámság alól kinőtt; maga akarja keresni saját üdvét a

világosság és szabadság útján; saját tehetségeinek öntudatos használatával akar boldogulni. Mi azt merjük tanítani, hogy nekünk többé nincs szükség, hogy a világ őket, mint a meggyógyult lábú ember a mankót, elfogja dobni. Hogy mindezek az ultramontan légio ellenére vannak: azzal a reformáció kezdete óta tisztában vagyunk. Hogy ők e miatt lármát ütnek és szitkozódnak, hogy oly törvényeket óhajtanak, melyek az ő céljaikat elősegítik, s hogy ezek kivételére szolgálékú s lelkiismeretlen képviselőket akarnak választani, hogy a valóság szabadságát biztosító állami törvényeknek ellene szegülnek: mindez épp oly természetes, mint az, hogy a bagoly a világosság elől elhúzódik. Nekik, ha önmagukhoz, ezredéves törekvéseikhez hívek akarnak maradni, ezeket kell beszélniök s akarniök. Összefügg ez az ő életökkel: „Sint, ut sunt, aut non sint“. Vagy így cselekednek, vagy megszűnnek lenni. Örökös láрма, örökös harc az életök, minden világosság, minden szabadság ellen. A felett álmélnokdán, ha másképpen, vagy ezekkel ellenkezőt tennének; ha türelmet, keresztyén testvériséget, jézusi szeretetet predikálnának; ha elismernék, hogy élni és idvezülni nekünk is Istentől nyert jogunk van; ha bevallanák, hogy a boldogságnak és idvességnek az a helyesebb útja, mit Jézus után a protestantismus hirdet s nem az, mit ők a pápák és zsinatok után, előítéletekkel teletömött fejekbe vernek.

Megvallom én nem látok az állóvíz fenekéről magas helyzete által felszínre hozott s bölcsnek kikürtölt Vaszary beszédében* félelmes hadüzenetet; csak a kezdetől fogva tapasztalt erőködésnek s nyugtalanságnak újabb unalmas bizonyítékául tekintem azt. Az állam dolga velök, mint a haza és polgárok legdrágább szabadságának nyílt ellenségeivel, a belső béke felzavaróival s a törvény megvetőivel elbánni. Mocsáry kárhóztatja a zsinatot, hogy ezen rozszakaratú beszédre nem válaszolt; én egy protestáns zsinat józanságát jobban tisztetem, semhogy azt követeljem tőle, hogy minden feszelt beszédet meghallgasson, vagy éppen arra válaszoljon. „Indítványozni kellett volna, hogy mi a 68 évi 53. t. c. fentartásához ragaszkodunk“. Én nem képzelek oly naiv embert, ki e névvel jogosan és méltán

* A Sz.-István Társulat ülésén mondott beszédet érti szerző. Azóta Vaszary primás két ízben beszélt a nyilvánosság előtt: t. i. a koronázási örömmünnepen, a mikor általános tiszteletet keltett maga iránt s közelebb a főrendiházban, a holimént szerzett nimbuszát nagy hirtelenséggel eltékozte.
Szerk.

* Közbejött újabb, s felszólalásra kényszerítő alkalmak miatt előbb nem közölhetők.
Szerk.

nevezhető, a ki indítvány nélkül is ne tudná, hogy mi egy igazságos és méltányos törvény fentartását óhajtjuk. Lármat kellett volna ütni, hogy „még mi is itt vagyunk!” Gyermeknek való a lárma, hogy magukra vonják a közfigyelmet, hogy feltűnést keltsenek. Felnőtt, józan emberek nem ütnek lármat, hanem csendben munkálkodva keresik az igaz és tökéletes utat.

Nem látom annak szükségét sem, hogy szabadelvűségünket világgá kürtöljük, hogy törvény iránti tiszteletünket legfelsőbb törvényhatóságunk által kimondassuk. A szabadelvűség, a nemzet által alkotott törvények tisztelete protestáns embernek szívébe van írva, lelkébe van vésve; meglátszik életén s minden cselekedetein. Egyházunk egész szervezete, szelleme a szabadelvűség hallgatag s örökkévaló proclamációja. Jaj az oly szabadelvűségnek, melyet hivatalos testületnek kell kürtölgetni, melyet minduntalan emlegetni kell! . . . Ilyen az ultramontán szabadelvűség, azt kürtölni, hirdetni kell nagy gyűlésekben, mert abban mindenki kételkedik. Ilyen az ultramontán hazafiság, azt szüntelen az ajkon kell hordani, mert „az ő gyümölcseik” ellenkezőt bizonyítanak.

„A mulasztás — így szól tovább az említett cikk — sajnosan lesz tapasztalható a cultusbudget tárgyalásánál.” Hála Istennek, e jóslat nem teljesült be, mert éppen ellenkezőt tapasztaltunk. Parlamentünkben a szabadelvűség pünkössti szelleme lüktetett. A sokáig és sokképpen gyanúsított Csáky Albin fényesen be akarja váltani határozott egyéniségéhez kötött reményeinket. Nem akar és nem fog a más lábán vagy járszalagon járni. Dacára a reversális képviselők némelyeket elijesztő sokaságának, a vallásszabadság szelleme megihlette a szíveket, a nemzet törvényhozó gyűlése nemcsak fennálló törvényeinket fogja megóvni, hanem azoknál jobb, igazabb, a mi vágyainkat inkább kielégítő vallásügyi törvényeket fog hozni.

El ítéltetett azon nézetünk is, mely szerint mi a protestantismus jövőjét nem féltjük, sőt azt merjük állítani, hogy az evangyéliumi igazságok sohasem terjedtek gyorsabban, mint éppen napjainkban. Kényelmesnek, de veszélyesnek mondatott az ilyen optimismus, mert „az ultramontanismus sehol sem működik nagyobb intenzivitással, mint éppen hazánkban”. Bocsánatot kérek, hanem én ezt is a mi számlánkra vagyok bátor felírni. A hol az ultramontanismus legjobban erőködik, veszedelmét ott érzi legnagyobb. Hogy ily körülmények között teljes megsemmisülésünk lehetne célja: hát erre — akár megfelel a valóságnak, akár nem — kénytelen vagyok kissé mosolyogni. Ők, kik óriási gazdagságuk s világi előnyeik mellett is régóta tapasztalják, hogy homályos napjuk leáldozóban van, s a helyett egy fényesebb s melegebb nap kezd ragyogni a föld felett, mindig nagyobb-nagyobb térre szórva éltető sugárait, mindig szűkebb térre szorítva a homályt, melyben az ő plántáik oly dúsan tenyésztek: ők gondolnának ma már valahol a protestantismus teljes megsemmisítésére? Hisz ez annyi volna, mint azt akarni, hogy a civilizáció szekere, mely éppen napjainkban villanyos erővel halad előre, visszaforduljon, vagy legalább megálljon. Bocsánatot kérek, de ily törekvést komolyan venni, s ettől éppen megijedni: legalább is vastag pessimismus.

Tisztelettel hajlom meg katolikus testvéreim hitbuzgósága s a főúri körökben megindult egyház iránti érdeklődés előtt. Régóta el kellett volna jönnie annak az időnek, hogy egyházi életükkel, hitökkel és üdvöikkel, melyért egyedül ők a felelősök, ők maguk törődjenek. Ez egy lépés a világozottság, a gondolkodás felé,

tehát ez is a mi számlánkra jön. Hogy a türelmetlenségnek némely jelenségei világi katolikusainknál is vannak: ez éppen olyan természetes, mint az, hogy elfogult s egyedül a kálvinista hit idvezítő voltát valló protestánsokkal is találkozunk. A kizárólagosság és türelmetlenség a katolikus hitnek egyik sarkalatos cikkelye. Ezt tudva, azt kell bámulnunk, hogy a türelmetlenek és vakbuzgók száma oly kevés közöttük, mikor gyűlölködő papjaik annak fokozására mindent elkövetnek. De hát ez is a protestáns evangyéliumi eszmék vívmánya, a szabadelvűség diadala. Hogy a napi sajtó meghunyászkodik, ez sem oly ijesztő, a minőnek látszik. A napi sajtó szerkesztői előfizetőik számát olvasgatják, a nyereséget számolgatják. Mi bizunk az igazság erejében vesztegetés nélkül is, azért rólunk keveset s nem sok jót beszélnek. A mi társadalmunk még csak most kezd úgy gondolkodni, hogy a sajtó a társadalom ítélőszéke, sokkal inkább, mint bármely bíróság; hogy maga a nemzet az, a maga komoly fenségével s nemes igazság érzetével; hogy a sajtó nem arra való, hogy elfogult pártérdekek szolgája, frivol heccek, parádék, aljas gyilkosságok s erkölestelen párbajok szócsöve, hanem hogy az emberi cselekedetek ítélő bírása, jutalmazója vagy büntetője legyen; hogy a sajtó szent kötelessége az igazságot és pedig mindig az egész igazságot mondani ki, leplezetlenül s tekintet nélkül személyekre s bármiféle érdekekre; hogy függetlenebbnek kell lennie, mint a legfelsőbb bíróság, s szabadnak, mint a gondolat s a lelkiismeret; hogy a sajtó maga a társadalom lelkiismerete, mely semmi piszkot, gyanúsítást és vesztegetést nem tűr. Mindezek nálunk új dolgok, sokak előtt elérhetetlen álmok. De hát én azon bámulnék, hogy nálunk a sajtó ennyire is szabadelvű, a milyennek mutatja magát, ha nem tudnám, hogy a szabad eszmék az egyházak és szószékeken kívül, sőt nem egyszer azok ellenére is elvégzik hivatásukat, felszabadítják a gondolatot s a lelkeket az előítéletek alól. Hogy főrangú hivatalnokok, miniszterek primásokhoz járnak kihallgatásra: ezen nem lehet csodálkoznunk. Hány van közöttük, kiket jezsuiták neveltek? Az egyszer beszívott mételyező szellemtől nem egy könnyen lehet megszabadulni. Én elismerésre méltónak tartom azt a szabadelvűséget is, a melylyel nálunk találkozunk.

Ily nyomokon haladva jutok én el arra a következtetésre, hogy a hazai protestantismus magatartása nem meghunyászkodás, hanem saját természetéből folyó bölcs mérséklet és türelem. Várja és pedig teljes joggal reméli, hogy az idő, a XIX. század, a keresztyén vallás szelleme, a gondviselő Isten hatalmas végezze el a maga remek, örökké bölcs és igaz művét. Az a baj éppen, hogy a felekezeti torzsalkodásokban helye van mindennek: szenvedélynek, érdeknek, gyűlöletnek, rágalomnak; az emberek csak egy tényezőről feledkeznek meg: s ez a jóságos Isten! Pedig e torzsalkodást többnyire papok, az élő Isten hirdetői intézik. Balgatag, ki azt hiszi, hogy gondolkodó emberi lélek ennek rémítő voltát be nem látja s el nem fordúl az oly papságtól, mely szeretet és igazság helyett gyűlöletet s hazugságot predikál. Lassanként megérti a világ, hogy a keresztyén vallás igazi áldást, világozottságot és békeséget árasztó szellemét valahol másutt kell keresni, nem a türelmetlenség khatedrán, melyeknek legnemesebbje is a Krisztus üde, szerető lelkének csak halovány tolmácsolója.

Bármennyire vádolt is bennünket Mocsáry Lajos elfogultsággal az optimismusban, de mi ezen a téren felénnyire sem tudtunk menni, mint ő haladt a pessimismusban, midőn azon nézetét kockáztatja, hogy „a

hazai társadalomban a szabadság eszménye alig hevit már valakit.“ Ha eme hevülésnek abban kellene nyilatkoznia, hogy nagyszabású beszédekét mondjunk a szabadság dícsőítésére, azokat megtapsoljuk s hirlapjainkban kürtöljük: akkor elismerem, így már kevesen hevülnek; hanem ha arról van szó, hogy a mi társadalmunk a szabad eszmék, szabad intézmények iránt nem bír érzékkel: ezt már határozottan tagadom. Próbálja meg csak valaki igazi szabadságunkat nyírbálni, értékes jogainkat megtámadni: a nemzet közvéleménye azonnal tiltakozni fog, a mint ezt már annyiszor cselekedte s cselekszi napjainkban is. Hanem a szabadság rongyaiért, kisszerű formáságokért nem lehet e komoly, higgadt nemzetet lóra ültetni. Egyes kisszerű tünetek engem el nem rémítenek, mert bizom az örök isteni törvényben, hogy a mely nép a szabadság, igazság üde levegőjét egyszer beszívta, az többé sem testén, sem lelkén nem tűri sokáig a bilincseket. A szellemi szabadságból nálunk még kevés lélek ivott, a szívekben mégis szinte csodálatos érzék honol iránta. Ezt is Istennek lelke cselekszi s nem az ultramontán papság.

Mi nem bizakodunk el s nem hunyunk szemet a valódi veszedelmek előtt, figyelemmel kísérjük elleneinket; de azt senki sem kívánhatja tőlünk, hogy ugyanazokat tegyük, a miket ők. Ismételem: „*semmi sem lenne hozzánk méltatlanabb*“. Ha valódi veszedelem fenyeget, tudni fogja minden protestáns ember, mi a teendője; míg azonban csak hangok, nagy hangok és mindig csak üres hangok képezik a veszélyt: hát ezeket bizony elbocsátjuk füllünk mellett a tágas levegőbe. A levegő igen türelmes, befogad minden éktelen lármát. Elnémítani a lármát; ez zsarnokság lenne, ellenkeznek a szabadsággal. Felesleges munka volna arra kérni őket, hogy legyenek csendesen; még nagyobb lármát ütnének. Ki törődne azzal, hogy kik azok, a kik lármáznak? Elégületlenek bizonyára, mert a kik meg vannak elégedve, a kiknek bajuk nincs, azok nem lármáznak. Ez bizonyítja legvilágosabban, hogy a veszedelmet, mely őket mindenünnen fenyegeti, nagyon érzik. Mint az elaggott ember, nem tudják magukat beletalálni a haladó, szabadelvű társadalomba. A régi sáncok közt szeretnének maradni, nem jól hangzik fülükben az eleven, gondolkodó társadalom jelszava: *Előre!*

Mindezek után azonban önként támadhat e kérdés: mit kell mégis — nézetem szerint — cselekednünk? . . . Hát kérem, semmit! Velök szemben legalább mindaddig, míg csupán az üres láрма s jámbor óhajtasok mellett maradnak,* éppen semmit. Ha őket az idvezíti, hogy gyűléseiken tömjén szagu dikciókat mondjanak ellenünk, hogy állami törvényeink ellen izgassanak, hogy lapjaikban — úgyszólván — naponként kiátkozzanak bennünket; egyszóval, hogy lármázzanak; hát ehez nekünk semmi közünk. „Mi komoly higgadsággal maradjunk meg a törvényes uton“, a mint ezt már régebben kifejeztem. Az már aztán egészen más kérdés, hogy itthon, saját házunk körül mi a teendőnk? Ha röviden akarjuk kifejezni, annyi, hogy *legyünk hívek önmagunkhoz s az evangéliomhoz. Teljesítsük kötelességeinket*, terjeszszük a világosságot, de nagyobb buzgalommal s nem oly lágymelegséggel, mint néha tesszük. Eljünk mindenütt úgy, mint igazi keresztyének és protestánsok. Egész egyéniségünk, tiltakozás legyen minden ellen, mi a józansággal, türelemmel, szeretettel és szabadsággal ellenkezik. Vállalkozunk reá, hogy szabad eszméket hirdető könyvek és lapok terjedjenek közöttünk,

hogy ezeket ne csak papok s a bibliát ne csak együgyű híveink, hanem művelt protestánsok is gyönyörűséggel olvassák. Minden könyvtárnak az újszövetség legyen legbecesebb könyve. Egyházi lapjainkat ne csak lelkész, hanem minden intelligens, sőt értelmes földműves ember is olvassa. Tőlük függ az legnagyobbbrészt, hogy a napi sajtóba egy kis szabadelvűséget öntsünk, s ügyeink iránt nagyobb figyelmet keltsünk. Azt hiszem, hogy nevesebb íróink előtt azok legnagyobb része mindig nyitva áll. A sokat emlegetett protestáns napilap létesítése nézetem szerint sem az irodalmi társaság, sem az egyetemes egyház célja, vagy éppen kötelessége nem lehet. Ennek ideje akkor érkezik meg midőn lelkes vállalkozó, ismert nevű férfiak támadnak közülünk, kik nem sóhajtozni fognak utána, hanem fáradságot, költséget nem kimélve, szent lelkesedéssel fognak a cél megvalósításához *társadalmi uton*.

Igy gondolnám én az erélyes állásfoglalást, s nem úgy, hogy gyűléseinken adjunk hangokat bizonyos szédelgések s lármák ellen való tiltakozásunknak, jogainkhoz való ragaszkodásunknak. Igaz, hogy ez egy kissé fáradságosabb mód, egy kevés munkával jár. De hát mi nem perpatvarkodással, hanem a sokat hangoztatott és sokszor kicsinyelt cura pásztorálissal, iskoláinkkal, s kiváltképp az evangéliomhoz való hűségünkkel diadalmaskodhatunk elleneink felett. Tenni és nem sokat beszélni: ez egy igaz keresztyén jelszava. „Inteni, kérni, lelkesíteni, hogy ébredjünk, mozogjunk, cselekedjünk“, mint Mocsáry mondja. Mert az általános vallásszabadság kora közel vagy, s akkor oly tétlenséggel, minővel eddig éltünk s hízaltuk magunkat, a jobb s tökéletesebb után sovárgó s tenni kész hiveinket meg nem őrizhetjük. Az emberi lélek természetétől oda vágyik, hol mozgást, elevenséget s józan elveket lát: ezért bizom én a protestántizmus csalhatatlan diadalában, innen az én lelkemnek megtörhetlen optimizmusa. Szükséges, hogy olykor-olykor erős szavak rázzanak fel, s munkára intsenek bennünket; de arra semmi szükség nincs, hogy ördögökkel ijeszsenek, mert azoktól ma már protestáns ember meg nem ijed.

Adjon Isten egyházunk vezetőibe apostoli lelkesedést!

Sziksai András.

ISKOLAI ÜGY.

Vakációi gondolatok.

I. *Tanítóihiány.* Egy újabb bajunk támadt, az ú. n. tanítóihiány, a mely kezd rohamosan terjedni s fenyegetővé válni. Egyes szegényebb gyülekezetekből alakult egyházmegyék s illetőleg esperességek aggódva néznek a szeptember elé, mert némely iskolákba tanítókúl s a templomokba kántorok gyanánt nem lesz kiket beállítaniok. S ez a hiány még oly helyeken is mutatkozik, a hol tanító van ugyan, de csak olyan, a ki kellő képzettséggel s képesítéssel nem bírván, kedvező alkalom adtán, jobbal cserélendő ki. Valószínű, hogy a panaszok még fokozódni fognak a jövőben; az meg épen bizonyos, hogy pusztá panaszok s jajgatások a bajon, a tanítóihiányon mitsem segítenek.

Hogy általában kevés a tanító, sok helyütt pedig gyarló, annak tekintélyes okai vannak. Maholnap a tanítói pályára csakis oly, anyagilag és szellemileg szegény tanulók fognak lépni, kik mindkét rendbeli szegénységök miatt a megkezdett tanulmányok folytatására s magasabb tudományos pályára képtelenek, és a kikben az szabja

* Már azon régen túlvannuk, a mit főként egyesületeik, irodalmi vállalataik stb. bizonyítanak. Szerk.

meg a tanítói hivatást, hogy mennyi jótéteményt kapnak a tanítóképző-intézetben, mint növendékek. Némelyeket annak a véletlennek csalfa reménye is buzdít a tanítói pálya választására, hogy talán a gazdagabb tanítói állomások valamelyike jut osztályrészükül. De bizony az állomások túlnyomó számának koldús-tarisznyája rémként riasztja el az ifjakat a tanítói pályától. Igaz, más pálya sem ad miniszteri fizetést a kezdőnek, de legalább alapos reményt nyújt az előléptetésre. A tanító elégedjek meg 300—400 frt fizetéssel s ne reméljen semmit a buzgó működés szellemi jutalmán kívül! S mindehhez járul még az az erőfeszítő fáradság s vesződés 60—120 különböző gyermekkel, kiknek szellemi, erkölcsi haladásaért egyedül a tanítót szokták felelőssé tenni. Hogy pedig a fáradság még keserűbb legyen, nemcsak iskolaszéki szakavatatlan beavatkozás, hanem szülői elfogultság és szeszély is ellenőrizni akarja a szolgát, a tanítót.

Tanítóink nagy számánál ijesztő mérvű az *önképzési hanyagság*. E hanyagság is egyrészt a tanítói díjazással és az említett előléptetési reménytelenséggel áll kapcsolatban. Másrészt azonban az ellenőrzés hiányossága is okozza azt. Számos tájékozatlan vagy közönyös iskolaszék mellett a rest tanító bátran mulaszt kötelességet s tévelyeg a múlt századok methodikai képtelenségeinek útján; talán versekben tanítja az egész földrajzt; — ki tudja, miféle sógorság vagy elnézés alapján módszer-tanilag halálra ítélandó tankönyveket használ; — vagy heted-izbéli ősapáink kinjával tanítja a számtant stb. „Das ist ihm Wurst“, hogy a világ halad s hogy a tanmódnak is haladva kell emészthetővé tennie a megszorodott ismereti anyagot, — a jó tanítónak pedig, mint a jó papnak, holtig tanulnia kell. Postai, vasúti tisztviselőnek egy-két nap alatt tudnia kell az újabb intézkedéseket s változásokat, melyek hivatalát illetik; ellenben tanító lehet az is, ki nem is sejt, hogy pl. ütemírás és beszéd- s értelemgyakorlat is van a világon!

A tanítói önképzés ellenőrzését szigorítani kellene. Van erre mód pl. azzal a kötelezettséggel, hogy a tanító-egyesületekből egy tanítónak sem volna szabad hiányoznia. E kötelezettséget egy másik intézkedéssel lehetne kiegészíteni, t. i. a díjazásban ötödéves korpótléket tenni folyóvá minden tanító részére, de e korpótléket csak bizonyos vizsgálat feltétele mellett kiszolgáltatni a tanítónak. A vizsgálat lehetne írásbeli (pl. irodalmi működés a paedagogia terén, vagy nyilvánosan kihirdetett tétel megfejtése, tankönyv megbirálása stb.); kétség vagy egyéb körülmények kényszere esetében az írásbelit szóbeli vizsgálat is kiegészítené a tanítóképző-intézetekben. Sok tanító örülne is ennek az intézkedésnek; a kik pedig megijednének, azokra leginkább ráférne. Természetes, hogy ily eszme egyelőre pium desideriumnak vagy talán a jövő század regényének nevezhető.

II. *Tanfelügyelet*. Baj az, hogy tanfelügyelőink nem győzik az iskolák kellő látogatását, azaz gondos és beható megfigyelését. Az az egy-két órai megtekintése az iskolának legfeljebb arra elegendő, hogy az iskola külső állapotát vegyék figyelembe, de nem elegendő sem a tananyag s tanmódnak, sem a tanítás sikerének megítélésére. A megítélés hiányosságából eredhet a legutóbbi miniszteri jelentésnek az a túlzó elismerése, hogy „12 ezer elemi népiskolában, tehát az összes elemi népiskolák 72·4%-jában a törvény 55. §-ában kiszabott összes tantárgyak *paedagogikailag helyes* eljárás mellett kivétel nélkül tanítottak.“ Nem tehetek róla, de tapasztalataim alapján, e jelentést tévesnek vagyok kénytelen tekinteni; mert épen tapasztalataimnak leverő adatai mellett nagyon is örülnék, ha a 12 ezer iskola tanítóinak 72·4%-ja tisztában volna először az összes elemi tantárgyak anyagával,

és másodszor e tantárgyak tanításának módszerével. És a mi több, míg a tanfelügyelők kinevezése kasuistikus erkölcsstan szerint történik, addig az oly kedvező jelentések hitelét kétszeres kétséggel kell mérlegelnünk. Azért, hogy kitűnő tanfelügyelőink is vannak, ebből még nem következik, hogy mindegyik tanfelügyelőnk szakértő!

A tanfelügyeleti szakértelem hiánya a népoktatásnak egyik legveszélyesebb ellensége. Valamikor egy tanítótól tanulságos vallomást hallottam. Azt vallotta, hogy az egész iskolai éven át ugyancsak talpon kell állania és lelkiismeretesen végeznie iskolai kötelességeit, mert a tanfelügyelő szemes, szakértő ember, a ki a hibákat s mulasztásokat rögtön felismeri. Másfelől azonban épen ellenkező vallomást tett két tanító gyanús mosolygás kíséretében. Bejött — úgymond — iskolámba a tanfelügyelő s megpillantván az irkákat, így szólt: hát írni is szoktak a tanulók? E kérdésre alig birtam magamba fojtani a nevetést és igen-nel felelni. A másik tanító iskolájában pedig ezzel rukkolt ki a tanfelügyelő úr: „Ugy-e ezek (I-ső osztálybeliek) számolni is tanulnak? mondd meg te kis fiú, mennyit tesz 15-ször 23?“ Erre a tanító kénytelen volt arra figyelmeztetni a tanfelügyelő urat, hogy a felvett kérdés túl van az I-ső osztály számkörén. „Akkor hát tanító úr kérdezzen.“ Egyik tanító is, másik is szerez ily tanfelügyeleti gyanús gombokat s ezeket adomaképen terjesztik, nevetvén a tanfelügyelő úron és a kormány tanügyi politikáján. Ily állapotokból is kegyes óhajok fakadnak, — melyek azonban a jövő század regényébe sorozhatók be. **Fabricezy János.**

(Vége köv.).

TÁRCZA.

A magyar ref. énekügy s a francia dallamok.

(Vége).

De miért keresem én a példát külföldön, mikor a magyar énekügy történetében is frappánsul mutatkozik. Merthát mi sem kezdtük mindjárt a francia dallamokon. Az első reformátorok szintűgy folyamodtak a népdal készlethez, mint Luther, s az eredmény ugyanaz volt. Egy Batizi, vagy Sztárai a nép ajkán élő, ünnepélyes és méltósággal telt magyar melódiákra készítették szövegeiket; s aztán eljárva az ekklezsiákban, élénkeltek egyszer-kétszer, már harmadszor az egész gyülekezet zengte utánuk; épen azért, mert a dallam ismerős levén, csak a szöveget kelle megtanulniok. A nép aztán kivitte a templomokból a megtanult énekeket s hangoztatta mindenütt, a házban, a mezőn; a ki tudta már, megtanította rá a másikat; a gyülekezetben ha egy tudta, diktálta a többinek a szöveget, a dallamot pedig tudta mindenki kóta nélkül is. Bizony csak is így terjedhetett nálunk is a reformatio, csak is így lehetett belőlünk »magyar vallás«. Ha a XVI. századbéli énekes-könyveket megnézzük, lépten-nyomon ott találjuk a szebbnél-szebb magyar melódiákat, s bizony nem a katholicizmus, de a protestáns egyház volt az, mely az igazi magyar zene e gyöngyeit az utókor számára megmentette.¹ Ha csak a XVI. század utólján (tehát a Szenczi zsoltárok behozatalához közel eső időben) megjelent templomi énekes-könyvet, az u. n. *bártfai énekest* (Bártfa, 1593.) megnézzük is, igaz, hogy kótákat nem találunk benne, de ott látjuk az egyes darabok felett megjelölve azokat az akkor általánosan ismert dallamokat, melyek

¹ Lásd idevonatkozólag Bogisich és Kálmán Farkas vitáit. »Prot. Egyh. Isk. Lap« 1881—83. évf.

vagy valamely előbb megjelent énekes-könyvben, megvoltak már, vagy pedig, mint *historiás énekek dallamai* a nép ajkán éltek. Ime mutatványul egy pár: »Nagy bánatában Dávid nótára«, »Az Juste Judex nótára«, »A Cyrus éneke nótájára«, »Bánat keserűség megfogta szívemet«, »Nótája: *Im egy szép historia*. Dévai Mátyásé«, »Nótája: *Az Abigail asszony historia*«, »Adjunk hálát mindnyáján«, »Cantio ad notam: *Fényességes tengernek csillaga*«, »Árpád vala fő az kapitányságban«.¹ »Magyar nyelven Mátyás vala az pre...«² »Az Aeneás király nótájára«, »Cantio elegans ad notam: *Hatalmas urakról nektek emlékezem*«, »Keszerves szívvél Magyarországon«, »Az Hunyadi János nótájára«... és még számos ily tartalmú felírat, melyek mind azt bizonyítják, hogy a magyar protestáns egyházak még a jelzett század végén, sőt, mint meglátjuk, még a következő század egész első felében is leginkább a nép ajkán élő, vagy a hegedősöktől eltanult magyar dallamokat énekeltek templomaikban.

Hogyan jöttek hát be a francia dallamok? Az ok az akkori irodalmi viszonyokban keresendő, jelesül az egyházi ének-költészet darabos, egyhangú formáiban, melyekhez képest a Szenczi költői lélekkel írt zsoltár-fordításai óriási haladást mutatnak. Őseink is látták s érezték e haladást, mely az előző hitvitázó, dogmatikus s inkább tankölteményszerű énekek s az emelkedett szellemű, közvetlen melegséggel írt zsoltárok közt volt. A behozatal fő oka tehát a szöveg, melylyel együtt aztán természetesen a dallam is bejött. Míg azonban amazt, t. i. a szöveget mindenütt nagy örömmel fogadták, s »igen éltek vele az ekklesiában«, az idegen dallamoknak nagy küzdelmet kelle kiállani a már meglevő, u. n. magyar zsoltárok megszokott dallamaival szemben; mert hogy a muzsika a magyaroknál tudatlanság volt vala, nehezen találták ki a nótákat.³ Az új melódiáktól való idegenkedés egy félszázadnál tovább tartott. Az 1636-ban megjelent, híres »Öreg Graduálban« még nem szerepelnek sem a Szenczi fordítása, sem a francia dallamok. Hivatalosan csakis a szathmár-németi zsinaton vesznek az új-énekesről tudomást, midőn kimondatik, hogy ez a régiekkel felváltva használtassék; de mértékletesen, hogy a sok éneklés el ne vonja a hallgatók figyelmét a tanítástól s gyengén és kedvesen, ne pedig ordítva énekeljenek. Az ó- és új énekes tehát egyenlő polgárjogot nyer; de hogy a két énekes közül népszerűség és közkedveltség tekintetében melyik bírt fölényvel, ide vonatkozólag legyen szabad csak a Geleiféle 98-ik Canonra hivatkoznom, hol kimondatik, miszerint a kántorok »köznapokon énekeljék a graduálból és zsoltáros könyvből a mi őseink s első reformátorainktól ama régi s magyar népünk előtt oly igen kedves megszokott énekeket, vasárnap pedig mind a két énekesből a francia dallamokra készített verseket. Ünnepeken viszont ama régi darabokat a váltság munkájáról, mint az evangyéliumi előadásokból ki vannak dolgozva.

A francia dallamok egyeduralkodóak itt inkább csak külső okokból látszik akadályozottnak; a nép kegyelettel őrzi a reformátorok alkotásait s idegenkedik az újítástól. E külsőségek alatt azonban ott van a mélyebb, lélektani ok, mely a *nemzetiségnek a művészetre való*

hatásában találja fel bővebb magyarázatát, mint ezt a fönnebb mondottakban igyekeztem megvilágítani.

Majd jött a megpróbáltatások nehéz időszaka; a protestáns egyházak minden erejét s tehetségeit a hitviták s a létért való küzdelem foglalják el; az »eretnek«, »forradalmár« címekkel bélyegzett szabad szellemű, nemzeti törekvésekre ráindul a vakbuzgósággal szövetszertett önkény s elfolyt mindent, mi szabad és nemzeti. Az író nem tollat, de kardot kénytelen forgatni; az üldöztetés és harci zaj között elhallgat az egyházi költészet szelid műsája, nem száll fel itt-ott egy-egy új melódia; sőt ha megcsendült is olykor egy dal a költői szív húrjain, menten belemarkolt a vakbuzgóság s absolutismus kiméletlen kezeivel, s a megkezdett dal nemzeti siralomná s fájdalmas jajkiáltássá olvadt át.

Ily viszonyok között a prot. egyházi daltermelés jó időre megszűnt. A meddőség e korában jutnak uralomra a Szenczi mélyérzelmű s a maga idejében páratlan költőiséggel írt zsoltáros versei, meghonosítván egyúttal a velők bejött francia dallamokat is. S míg a zenei ízlés és magasabb műveltség e gyermekkorában nem igen tűnt fel az eltérés a magyar és francia költészeti formák között, addig a provancai mezőkön született áriák ellen zenei szempontból nem emelkedtek kifogások. E tekintetben csak is e század elején hangzik fel a panasz, t. i. mikor mai énekes-könyvünk szerkesztése munkába vették. Itt már szemet szúr egyik-másik finomabb mű ízléssel bíró szent poétának, kik nemcsak a tartalomra, de a forma csínjára is figyelmet fordítottak, a különbség, mely a magyar és francia dallam rithmikája közt van; s kezdik belátni, hogy magyar verset francia »schémákra« írni nemkönnyű dolog. Már akkor megkezdődik a zenészek megkérdezése a francia dallamok rithmusa iránt; s hogy e megkeresés napjainkban, midőn ismét felszínre került az énekügy reformjának kérdése, nagyobb arányokban mutatkozik, azt csak a műízlés örvendetes fejlődésének kell betudnunk.

Mint kizárólag alkalmoszerű dolgot idézhetem idevonatkozólag *Pálóczi Horváth Ádámnak*, akkoriban híres ügyvéd, mérnök, egyházmegyei gondnok, jónevű költő s a 7., 9., 20., 34., 41., 59., 60., 69. dicséreték szerzőjének egy, Benedek Mihály tiszántúli kerületi főjegyző s az énekes-könyv szerkesztőjéhez 1805. március 5-ikén kelt levelét, mely egyszersmind fenti állításom igazolásául is fog szolgálni. ... »a római katolikus atyafiaknál — írja — annyira bevétetett nemcsak a mesterséges muzsika-hangokon való éneklés, hanem maga a muzsika is, hogy magunknak meg kell vallanunk az ő énekes dicséretmondásuknak praeminentziáját: *ki tudja, hogy a mi csinosodásban felesleg gyarapodó gyermekeink nem fogják-e sivatagollani ezen háji-báji francia áriáinkat?* és csak az olyan formát fogják szeretni, mint az: »Áldjátok az Úr nevét« s azt is csak úgy, *ha igazi muzsikális taktusra énekelletik*. Mert, hogy a mi zsoltárainkban egymással ellenkező taktusok is vagynak: sokbúl s nevezetesen a XVIII-ik zsoltárból észreveszem még én is, a ki pedig muzsikus nem vagyok. Itt tehát az az alázatos kérésem, méltóztasson l'ötisztelendő úr egynehány áriát kiválogatni a zsoltárból s dicséretből is... és azokat muzsikához értő emberrel lekótáztatni és nekem postán megküldeni... Mivel pedig az ének kadentzia nélkül semmit nem ér — azt tartom, — hogy meglegyen az is, de vagy a tactust el ne rontsa, vagy olyan szó elszórásokra ne kényszerítse a kompositort, a melyek értelmetlenséget okoznak...; de leginkább azt (t. i. tartom), hogy meglegyen a *numerus és a tactus*; a numerust regulázzván a muzsikális caesurák, a tactust pedig a rövid és hosszú hangok, vagy ezeket amaz, a

¹ Ezen dallamra írta Gosárvári Mátyás 1579. Kolozsvár: Az régi magyaroknak első bejövésekről való históriát. (Sándor István: Könyves ház. 7. l.).

² E gyönyörű, mélabús dallam egyike a legrégebb magyar dallamoknak; a »Mátyás« Dévai B. Mátyást jelent, ennek emlékeztetése készhelhetett. Az »Előmunkálatok« I. füzetének utolsó lapján egy szárazsághorori ének íratott reá.

³ Asztalos András levele Szenczihez (Lásd Ipolyi A.: Vörösmarty M. élete és munkái. Budapest, 1875. I. k. 357. l.).

melyekben legjobb törvény a fül, és noha a *mi énekeink nagyobbára olyan bizonytalan, vagy legalább sok anceps quantitással teljes tactusúak*, a milyennek tartom én a régi jámbikus verset: de csakugyan tapasztalható az, hogy sokszor csaknem kitörik az ember szája bele, mikor rövid volna a tactus és egy hosszú syllabát kell rajta kihangicsálni.«¹

Igy Pálóczi. Valóban megújulnak a régiak, és nincs új dolog a nap alatt. Mi is új énekest akarunk szerkeszteni, mint 1805-ben; és mint akkor akadtak ügybuzgó emberek, kik nemcsak tenni, de jól tenni is akarnak s magukban nem bízván, keresik a szakférfiakat, kik útmutatásukkal előmozdítsák a kívánt cél elérését: úgy vannak napjainkban is, kik féltve az ügy diadalát, egyházi lapokban s magán úton hívják fel a zenével foglalkozó embereket, kérvén ugyanazt, mit Horváth Ádám kért, t. i. a dallam által kívánt zenei rithmus megjelölését. Ez előtt tíz évvel is felszínre kerültek e kérdések, de tudtommal csak egy szakemberünk szólott hozzá, a mostaniakhoz pedig, a mint én tudom, egy sem. Pedig hát poetáink kérdése egészen természetes és jogos, mert hiszen e kérdés elintézésétől függ legfőképpen új énekes-könyvünk jövője s korszerűsége. Igaz, hogy az eldöntés a főnőbb elmondott nyelvi és természeti okok alapján nehéz, s csakis valami modus vivendi igénybevételével történhetik meg, dehát, ha agyonhallgatjuk a kérdést, ezzel egyszersmind nem oldottuk azt meg. Pedig hát meg kell oldanunk s vezérfonalat kell adnunk az énekköltők kezébe. Mert vagy meg kell elégednünk az egyszerű revízióval, hogy úgy mondjam: tatarozással, vagy ha reformálunk, a reformot minden ízében tökélyre vinnünk s a korszerűség magaslatára kell emelnünk. Félig végezni dolgainkat nem tanácsos; ki tudja, hogy ha így járunk el, a mi »csinosodásban felesleg gyarapodó gyermekeink nem fogják-e sivatagollani« a rájuk maradt »háji-báji« áriákkal telt énekes-könyvet? mint tesszük ezt a 19-ik század végén — e század elején készült énekessel. Nincs jogunk arra, hogy úgy a hogy megszerkesztve az új énekest, a következő nemzedékeket ismét a reformokkal járó zaklatásoknak tegyük ki; hogy alig honosúlva meg énekes-könyvünk, egy pár évtized után ismét panaszkodjanak utódaink az »énekes-könyv korszerűtlensége« felett. Azért, ha már reformálni akarunk, meg kell mozdítanunk minden követ, hogy a leendő énekes nemcsak új, de minden tekintetben *jóbb* is legyen a megelővőnél; ellenkezőleg reformunk nem éri el a kívánt célt, t. i. a sokat gúnyolt prot. énekügy tökélyesbítését.

E dolgozat célja volt, rámutatni a nemzetek nyelvén s zenéjében élő sajátosságokra, melyeket egy más kedélyű nép életébe s érzületébe átplántálni egyiknek, vagy másiknak elsatnyúlása nélkül nem lehet. Az átplántálás már megtörtént, s ha nem lehet nekünk ma már az irtó munkáját végeznünk, gondoskodnunk kell, hogy az átültetett idegen növény, oltás, nyesés által a magyar prot. énekügyre nézve hasznos gyümölcsöket teremjen. Ezt azonban egyes ember nem teheti; egyedül csak egy *magyar prot. zenészeki gyűlés* tehetné, melynek eszméje már régebben felvetett, de megvalósulást még ez ideig nem nyert.

..... Ha megvalósulna! pedig nem is lehetetlen.

Farkas Lajos.

¹ Közlve: Révész »Figyelmező.« 1876 évfolyam.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi törvénykezés.

(Vége).

D) Felebbezés.

391. §. Felebbezésnek csak az ügy érdemében hozott ítélet, az ügyet hatáskör vagy illetékesség hiányából elutasító vagy a perújítást megtagadó végzés ellen lehet helye; mindhárom esetben a bíróság által netalán elkövetett alaki hibák is, mint sérelmek, felerőltethetők.

Meg nem jelenhetés címén az ítélet csak akkor felebbezhető, ha hiteles adatokkal igazoltatik, hogy az illetőt a megjelenésben valóban legyőzhetlen akadály gátolta meg.

392. §. Ha az ítélet vagy végzés szóval hirdette-tett ki a felek előtt, a felebbezés, az ítéletben meg nem nyugvó fél által, szóval azonnal bejelentendő s az indokok írásban 15 nap alatt beadhatók.

393. §. Felmentő ítéletek, indokaikkal együtt, midőn a fegyelmi eljárás nem magán panaszra, hanem hivatalból volt indítva: felülvizsgálás végett az ítéletet hozó bíróság elnöke által, a felebbviteli bírósághoz mindig felterjesztendők.

394. §. Az ítélet vagy végzés írásban történt közlése esetében, a felebbezés a kézbesítéstől számítva, 15 nap alatt írásban, egy példányban az első folyamodású bíróság egyházi elnökéhez adandók be; ki az ügyiratokat a felebbviteli bírósághoz annak legközelebbi ülésére kellő időben, de mindenesetre 20 napon belül terjeszti fel.

395. §. Két egybehangzó ítélet ellen további felebbezésnek helye nincs.

E) Perújítás.

396. §. Ítéletileg végérvényesen elbírált fegyelmi ügyben, hivatalvesztés esetében minden időben, más esetben pedig az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 90 nap alatt, de csak birtokon kívül, egyszeri perújítás engedtetik meg az esetben, ha a perújítással élni akaró s marasztalt vádlott, vagy panaszló — oly új bizonyítékokat hoz fel, melyek az előbbi eljárásban nem használtathattak s melyek annak lényegére tartoznak.

397. §. A perújítási kérvény az illetékes bíróság egyházi elnökéhez adandó be, ki azt a bíróság elé terjeszti; s egyszersmind a perújítás kérdésében tárgyalási határnapot tűz ki s arra a feleket megidézi.

398. §. A bíróság, a felek meghallgatásával, a perújítás kérdése felett végzésileg határoz.

399. §. Ha a bíróság a perújításnak helyet ad, ez ellen közbenszólólag jogorvoslatnak helye nincs, hanem a bíróság, az esetleges új vizsgálatot azonnal elrendeli, az újabb tárgyalást megtartja s érdemileg határoz.

Ha pedig a perújításnak hely nem adatott, a határozat kihirdetése után az elutasított újító fél, az ellen azonnal felebbezést jelenthet be, melynek indokai 15 nap alatt írásban is beadhatók.

F) A felfüggesztés.

400. §. A bíróság hivatalától vagy szolgálatától felfüggeszti a vádlottat, illetőleg egyházi tisztviselőt vagy hivatalnokot:

a) ha ellene a büntető bíróság által jogerejű vádhatározat hozatott;

b) ha a felfüggesztés, a feljelentett fegyelmi vétség súlyos volta, vagy természeténél fogva, szükségesnek mutatkozik;

c) ha az első folyamodású bíróság vádlottat nyugalomba helyezésre vagy hivatala elvesztésére ítélte; s végre

d) ha ellene jogerejű határozattal csőd nyitottat, vagy pazarlás miatt gondnokság alá helyeztetett.

401. §. Különösen fontos és sürgős esetekben, a bíróság elnöksége is felfüggesztheti a fegyelmi hatósága alatt álló hivatalnokot, de mindenkor írásba foglalt s körülményesen indokolt s panaszlottnak kézbesítendő végzés által. Ezen végzés azonban a legfőbb 30 nap alatt összehívandó bíróságnak is bejelentendő, mely annak fentartása vagy megszüntetése felett haladéktalanul határoz. A felfüggesztés ellen vádlott is nyújthat be 24 óra alatt panaszt a bírósághoz.

402. §. A felfüggesztett egyházi hivatalnok, hivatala vagy szolgálatához tartozó eljárást, a felfüggesztés tartama alatt nem tehet.

403. §. Megszűnik azonban a felfüggesztés hatálya s a felfüggesztett előbbi hivatala vagy szolgálatába visszahelyeztetik:

a) ha vádlott a büntető bíróság jogérvényes ítélete által büntetlennek nyilvánítottat és egyszersmind a bíróság is a fegyelmi eljárást megszüntette;

b) ha vádlottat a bíróság felmentette, vagy oly ítéletet hozott, mely nem nyugalomba helyezésre vagy hivatalvesztésre szól; továbbá

c) ha az elnökség által elrendelt felfüggesztést a bíróság megszüntette.

A mennyiben a felfüggesztés, helyettesítés szükségét vonta maga után, s a helyettesítés folytán költségek okoztak: ezek megállapítása és megtérítése iránt a bíróság külön végzés által intézkedik.

Alapítvány vád folytán felfüggesztett s a bíróság által teljesen felmentett tisztviselőnek, a helyettesítés címén elvont fizetés részletének és költségeinek megtérítése iránti kártérítési igénye panaszlóval szemben a bíróság által megállapítható.

G) Különleges határozatok az egyházközségi bíróságnál.

404. §. Oly egyházközségben, melynél a 278. §. értelmében a presbitériumtól különválasztott egyházközségi bíróság nem létezik, a panasz bejelentése után az elnök a feleket a presbitérium elé idézi. Megjelenvén a felek a presbitérium előtt, kihallgattatnak, az esetleg szükséges vizsgálat megtartásával s a tények jegyzőkönyvbe vételével ítélet hozatik, melyet a feleknek a lelkész szóval hirdet ki.

405. §. Az ítélet, kihirdetés után írásba foglaltatik, mely ellen a Harmadik rész, harmadik fejezetében D) és E) alatt körülírt jogorvoslatnak van helye.

H) Az elévülés.

406. §. A fegyelmi eljárás meg nem indítható s ha megindítottat, megszüntetendő azon esetben, ha a büntetendő cselekvények és mulasztások elkövetése s illetőleg megtörténte után, a panasz beadásáig vagy a fegyelmi eljárásnak hivatalból elrendeléseig három év letelt és ezen idő alatt az illető ellen újabb fegyelmi eset fel nem merült.

Ha azonban a cselekmény bűnvádi eljárást von maga után, a fegyelmi eljárás azon bűntényre vagy vétségre fennálló elévülési határidőn belől mindig megindítható.*

* Ajánljuk zsinatunknak ez alkotását a munkatársak beható figyelembe.
S z e r k.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A Tisza Kálmán főgondnoki jubileuma, melyre a testvér-kerületek már meghívtak, szeptember hó 4. és 5. napjain Rév-Komáromban az ugyanakkorra összehítt egyházkerületi gyűléssel egyidejűleg a következő hivatalos program szerint fog megtartatni: *Szeptember 4-én:* 1. az ünnepelt főgondnok úr a komárom-újszőnyi vasútállomáshoz f. év szeptember 4-én délután 4 órakor érkezik. 2. Érkezéskor a komáromi ev. ref. egyházmegye küldöttsége fogadja s annak nevében az egyházmegye alulírt gondnoka üdvözl. 4. A főgondnok úr díszfogaton a nevezett egyházmegye gondnoka kíséretében a díszmenettel együtt a vármegyeház főispáni lakára vonul. 4. A főgondnok úr tiszteletére a helybeli prot. nőegylet jótékony célra táncvigalmi estélyt rendez. *Szeptember 5-én:* 5. A komáromi ref. templomban reggeli 9 órakor három harangozás előrebocsátásával nyilvános isteni tisztelet, mely karénekből s szószéki imából áll. Az isteni tisztelet végeztével a dunántúli ev. ref. egyházkerület rendes közgyűlését ugyancsak a templomban Pap Gábor püspök, a hivatalára nézve legidősb egyházmegyei gondnok társelnökkel együtt megnyitja s az ünnepelt főgondnok úr meghívására küldöttséget nevez. A meghívó küldöttség kíséretében megjelenő főgondnok urat az egyházkerület püspöke üdvözlő beszéddel fogadja s beszéde közben az ünnepeltnek átadja emlékül az egyházkerület világi főjegyzője által szerkesztett üdvözlő íratot s az egyházkerületi tisztviselők arképeit magában foglaló egyházkerületi díszalbumot. Ennek végeztével a főgondnok úr az egyházi, katonai és polgári hatóságok s testületek jelentkező üdvözlő küldöttségeit fogadja. 6. Az ünnepélyt d. u. 2 órakor díszbéd fejezi be. Az ünnepély egyéb részleteit a komáromi ev. ref. egyházközség szűkebb körű rendező bizottságának elnöke, Konkoly-Thege Béla fogja nyilvánossá tenni, a ki egyszersmind az üdvözlésre jelentkező küldöttségeket a felvonulás sorrendjéről értesíteni, felkérve a küldöttségek vezetői, hogy jelentkezésüket nála az ünnepély kezdete előtt 15 nappal szóval vagy írásban megtenni sziveskedjenek.

— **Lelkészjelölések.** Az ibrányi, (felsőszabolcsi egyházmegye) lelkészi állomásra jelöltettek: Márton Gyula mihálydii, Hódy János megyeri lelkészek, Szikszay András berceli, Szabolcska Mihály debreceni, Szabó Zsigmond dombrádi s. lelkészek. — A *mogyorósi* lelkészi állomásra pedig: Görömbei István cs. kenézi, Szentpéteri István bács-aranyosi, Barcsa Endre ajaki, Csepelyi Menyhért fugyi-vásárhelyi lelkész és segéd-lelkésztanítók, Nagy Dániel makói s. lelkész.

— **Az eperjesi ág. evang. kerületi kollégiumi jogakadémián** az 1892—93. tanévre a beíratások folyó évi szeptember 1—9-ig eszközöndők; az előadások pedig szeptember 10-ikén veszik kezdetüket (A vizsgálatok szeptember 1—15-ig tartanak). A hallgatók vallásfelekezeti külömbiség nélkül részesülhetnek a kollégium kebelében fennálló konviktus kedvezményeiben; az erre érdeemesek igényt tarthatnak a kollégium által évenként kiosztatni szokott több és tekintélyes összegű ösztöndíjakra stb.

— **Értesítés.** A szatmár-németi ev. ref. főgimnáziumban az 1892—93-ik évi javító- és pótoló vizsgálatok folyó évi augusztus 31-én, szeptember 1—2-án, a *magánvizsgálatok* szeptember 1—2-án fognak megtartatni. A *beíratások* szeptember 3—5, és 6. napjain eszközöltetnek. Az *iskolai év ünnepélyes megnyitása* szeptember 11-én lesz a szatmári ev. ref. templomban. A beíratásokat illetőleg különösen felhívjuk az érdekelt t. szülők és gyá-

mok figyelmét azon körülményre, hogy mivel az I-ső osztályba 60 tanulónál többen felvételét a Nagyméltóságú vallás- és közokt. Miniszter úr nem engedte meg, szeptember 3-án és 5-én csakis a helybeli és vidéki ev. ref. vallású tanulók vétetnek fel ezen osztályba, míg a más felekezetekhez tartozók felvételét 6-án fogjuk eszközölni. Épen ezért jó előre kérjük az érdekelteket, hogy szigorúan tartsák hozzá magukat ezen figyelmeztetéshez, ne hogy az esetleges késedelmezés miatt gyermekeik felvétele meg ne történhessen. Az I-ső osztályba csakis olyan tanulók vétetnek fel, kik a 4-ik elemi osztályt sikeresen végezték s 9-ik életévüket már betöltötték; 9 évesnél kisebb tanuló egyáltalán fel nem vehető. Mindazon tanulók, kik ezen intézetbe először iratkoznak be, születési- és újraoltási bizonyítványt tartoznak felmutatni a jelentkezés alkalmával; a ki ezek nélkül jelentkezik nem vétetik fel. Fizetendő díjak: Beírási díjban minden, ezen intézetbe először belépő tanuló 2 frtot fizet. Azon tanulók, kik az intézetből kiléptek s most újból be akarnak lépni, hasonlóképen fizetik ezen 2 frtot. Tandíj: protestáns vallásúaknak 20, más felekezetűeknek 24 frt, melynek első fele a beíratás alkalmával fizetendő a gimn. pénztárba. Ugyanekkor s ugyanoda fizet minden tanuló 1 frt tanszer- és Értesítő-díját. A 2-ik félévben a tandíj másik felén kívül minden tanuló fizet 1 frt bizonyítványdíját. A beírási, tanszer- és bizonyítványdíj fizetése alul egy tanuló sem nyerhet felmentést. A róm. kath. és gör. kath. vallású tanulók 2 frt 50 krt, az izraeliták 3 frt vallás-tandíjat fizetnek félévenként; a kik gyorsírást tanulnak, félévenként 2 frtot, a kik pedig a francianyelvi tanfolyamra iratkoznak be, minden hónap 1-ső napján 1—1 frtot fizetnek. A róm. kath., gör. kath. és izrael. tanulók vallás-tandíjai, valamint a gyorsírásért és francianyelvért járó díjak is a gimn. igazgatónál fizetendők. A 2-ik félévi fizetések 1893. január 1-től február 1-ig teljesítendők. A kik tandíjmentességért, vagy tápintézetű segélyért akarnak folyamodni, azok rendesen felszerelt folyamodványokat legkésőbb szeptember 8-ig adják be az igazgatósághoz, annál is inkább, mivel a később érkező folyamodványok nem fognak tekintetbe vétetni. A magántanulók vizsgálati díja 40 frt; ezen kívül minden magántanuló fizeti az évi rendes tandíjt és 1 frt bizonyítványdíjt, mely összegek a vizsgálat megkezdése előtt fizetendők le az igazgatóságnál.

Szatmár, 1892. július 26-án

Borsos Benő,
igazgató.

— **Választások.** A nagykállói ev. ref. egyház rendes tanítóul Kolozsvárról, az ottani progimnáziumi osztály vezetőjét, Gáspár Gyulát választotta meg és pedig kitűnő bizonylatai alapján egyhangúlag. — S. Szabó József, naprágyi lelkész, volt tanárképezdei növendék és vizsgázott tanár a rimaszombati egyesült prot. főgimnázium classica-philologiai tanárává választott.

— **Gyűlések.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi gyűlése, mely papszenteléssel is össze lesz kötve, szeptember hó 18-án fog kezdődni Miskolcon. A házigazda a tornai egyházmegye lesz. Így nem lesz hát Sárospatakon ismét őszi gyűlés!! — A felsőszabolcsi egyházmegye őszi közgyűlését augusztus 9-én fogja megtartani Kis-Várdán.

— „Szatmári Protestáns Irodalmi Kör” van alakulóban, a melynek eszméje a szatmári ev. ref. egyházmegye esperes-igató gyűlésén érett meg. Már az alapszabályok is készen vannak s folyó hó 13-án, — mint a »Ref. Lapja« írja — a szervező-bizottság át is nézte az alapszabályokat s a további teendőket is megbeszélte.

A kör közlönye a »Ref. Lapja« lesz. Ott, hol Schlauch kath. legény egyletet, cassinot, kath. sajtót alakított s a társadalmat felekezetekre bontotta: — nagy szükség van arra, hogy irodalmi úton is ellenőrizték a setétség fiait. A prot. népies iratok sehogysem akarnak megszületni; jó volna, ha effélével a »Szatmári Prot. Irodalmi Kör« örvendeztetné meg a magyar prot. egyházat. Mikor ezeket így leírtuk, akkor érkezett a »Ref. Lapja« legújabb száma, a mely egy taggyűjtő s az Irod. Kör célját, szükségességét igazoló felhívás mellett, az alapszabályokat is közli. A védelmi harc lesz a kör szép feladata csakugyan s nem tudjuk azt a prot. egyház hű fiainak munkás figyelmébe eléggé ajánlani. Rendes tag lehet mindenki, a ki évenként 2 frtot, alapító tag, a ki egyszerre 30 frtot fizet. A kiadványokat a tagok később meghatározandó mérsékelt árért fogják kapni.

— **A hercegprimás cultusz tényei.** A »Magyar Állam« örvendezve írja, hogy a magyar klérus fejének sikerült rábírnia XIII. Leó pápát, hogy a *lourdesi Szűz Mária* megjelenése és *boldog Jolánta* özvegynek emléke a szent misében és a papi zsolozsma-imákban évenként megünnepeztessék, amaz február 8-án, emez június 17-én. Mária szeplőtelen fogantatása — tudvalevőleg — 1854. óta van dogmává emelve s azóta a róm. kath. egyháznak gondja volt rá, hogy az istenné emelt nő nevét a legendáknak egész erdeje tegye igézetessé s ma már az igaz róm. katolikusnak nem is kell magát az Isten kegyelme után törnie, elég ha Máriához, sőt az is elég, ha Józsefhez folyamodik; ezeknek a dolga aztán, hogy megrostálják a kérelmeket s ahoz képest alkalmatlankodjanak azzal Jézusnak és általa Istennek, a mint azok méltók vagy sem e kitüntetésre. Így az Istennek is kevesebb baja van az emberekkel, de ezeknek sem kell olyan nagy télelemmel közeledniök az égiekhez, mint különben. Jolánta IV. Béla királyunknak volt leánya s Boleszló lengyel hercegnek lett feleségévé. Azonban korán özvegységre jutott (1279) s mint ilyen a klarissa apácák gnézen zárójába vonult s halála után a lengyel nép nagy tiszteletben részesítette. VIII. Orbán pápa a Jolántáról kerekedett legendák alapján már 1635-ben *boldognak* nyilvánította; most pedig — Vaszary érsek közbenjárása folytán — a cultuszba is felveszik emlékét s a magyar nőknek ragyogó példaképen ajánlják. Megérjük, hogy a magyar r. katolikus egyház eléggé hatalmas lesz arra, hogy az idegen származású szentek helyét hazaiakkal foglalja el s akkor merjen aztán valaki gyanút táplálni a magyar klérus hazafisága ellen!

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A Sárospatakon tanuló bodrogközi ifjúság e hó 10-én Perbenyiken az alsőzempléni ev. ref. papi gyámolda javára táncmulatságot tartott, melynek tiszta jövedelmét 32 frtot ifj. Keresztúri József hittanhallgató e napokban küldte kezeimhez. Fogadja a nemesen gondolkodó s mulató ifjúság köszönetünket!

Sárospatak, 1892. július 23.

Bálint Dezső,
nyugdíj-pénztárnok.

Pályázat.

A gömöri egyházmegyébe kebelezt naprágyi ev. ref. egyház lelkézi állomására, melynek évi jövedelme hivatalos becslés szerint 701 frt 40 kr., s így az egyház a III-ik osztályba tartozik.

Pályázók kellően fölszerelt kérvényeiket folyó év augusztus 27-ik napjáig, Nagyt. Nagy Pál esperes úrhoz, Tornallyára küldjék.

Miskolcz, 1892. július 29.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egy nevezetes emlékűnnep.» *Rácz Lajos.* — «A zsinati törvényjavaslat III. szakaszáról.» *Cuprum.* — «Vakációi gondolatok.» *Fabrizy János.* — «A kath. egyházi élet jellemzőbb vonásai.» *Warga Lajos.* — «Ihász Gábor Magyar nyelvtana középiskolák használatára.» *Ms.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Egy nevezetes emlékűnnep.

A folyó évi augusztus, illetőleg október havában nevezetes ünnepet fog ülni Európában Olasz- és Spanyolország, s az Óceánon túl a két Amerika: Amerika fölfedezésének négyszázados évfordulóját. Augusztus 3-án múlt 400 éve, hogy Columbus Kristóf, Genua szülöttje, Palos nevű spanyol kikötőből, Izabella kastíliai királynő nevében és költségén, három kis hajóval és 120 főnyi legénységgel — bízva a föld gömbalakáról táplált hitében — a kincses Indiába vezető út fölfedezésére, nyugati irányban útra kelt, és október 12-én lesz 400 éve, hogy e bátor fölfedező az új világ rész egyik kis szigetén partra szállott.

De nemcsak a fölfedezésnél közvetlenül érdekelt népek és országok ülik meg e nagy nap emlékezetét: az egész művelt világ részt vesz e lángeszű kalandornak, e phantastikus rajongónak, e bámúlatos akaraterejű és kitartású hősnek és vértanúnak megünneplésében; az egész művelt világ tisztelettel és hódolattal gondol vissza ez époly vakmerő, mint kalandos vállalatra, mely következményeiben oly nagy horderejű lett az emberiségre nézve, minővel — ha a történelemben visszafelé lapozunk — 1500 év folyama alatt alig találkozunk, s csak a Golgotha véres keresztje képez hasonló forduló pontot az emberiség történetében, utána pedig csak Luther föllépése közelíti meg némileg hatás tekintetében.

Valóban bámúlatos az a hatás, akármerre tekintünk, melyet e tengeri utazás maga után vont. Politikai, socialis, gazdasági, kereskedelmi, művelődési tekintetben egyaránt előre nem sejtett óriási változás, átalakulás követte Amerika fölfedezését, úgy, hogy méltán tekinthetjük e világtörténelmi eseményt a közép- és újkor elválasztó falának.

Az emberiség bölcsője, Ázsia már régen bevégezte volt hivatását; a világ történelem menete Európában, s itt is a földközi tenger partján összpontosult. 1492. augusztus 3-ától kezdve e helyzet megváltozik: a világtörténelem menetének irányzásában, Európa kénytelen egy új világ-részszel megosztotni, a mely hovatovább méltó versenytársa lesz a vénülő földrésznek, s másfelől Európa súlypontja Italiából az atlanti tenger partjára megy át, itt utat nyit egy eddigelé a világtörténelemben kevésbé szerepelt országnak: Angliának, s azt az európai politika vezértényezőjévé emeli. Az eddigi szűkkörű, nagyobbára szárazföldi kereskedelem egy csapással óriási kiterjedésűvé és forgalmúvá, mérhetlen kincsek közvetítőjévé válik; a népesedés, a vagyonosodás, s ezzel a kulturalis előhaladás óriási mértékben emelkedik. Az Óceán partján fekvő országokat lázas vállalkozási kedv ragadja meg, egyik gyarmat a másik után alakul az új világ részben, s e kezdetleges, az anyaországtól függő államok pár száz év alatt a gazdagság tárházává, a szabadság és függetlenség megszentelt földjévé lesznek válandók. Az eddigi tespedés, megmerevedés helyét mozgás, elevenen lüktető élet váltja fel; még a távolabb fekvő országok is érzik az áldást: az új világ rész a burgonyával, tengerivel, dohánynyal ajándékozza meg őket, s ezek tartósabb és becsesebb adományai lőnek, mint a nemes ércek, melyeknek lelketlen kizsákmányolása annyi gyásznak forrása lőn úgy az új földre, mint a fölfedező Spanyolországra nézve. Talán föl lehetne hozni azt is, a mit a pápa (a fölfedezés emléknapjának megünneplése tárgyában július 16-án kibocsátott encyclicájában) és utána a kath. sajtó, mint legjelentősebb következményét hozza fel Amerika fölfedezésének, hogy t. i. ez által a keresztyén tan áldása, az evangélium világossága

az új világ számára is megnyílt, üdvöt fakasztó tanainak s ezzel együtt a felvilágosodásnak millió meg millió lelket hódított meg. De mi ezt a tényt jobb szeretnők hallgatással mellőzni; mert az evangéliumnak meghódított milliók azokat a sokkalnagyobb számú milliókat juttatják eszünkbe, kik — épen a pápai szék adományozása és felhatalmazása alapján — az európaiak kapzsiságának estek áldozatul, a kultura terjesztése azt a rombolást, melyet az elbizakodott európai Mexico és Peru kulturájának szétrombolásával az emberiség ellen elkövetett.

Mind e mozzanatok méltán korszakalkotó világtörténelmi eseménynyé emelik Amerika fölfedezését. Am szerintünk a tetőpontot mindezen átalakulásokra, részben áldásos következményekre *a szellemi, a kulturális hatás, átalakulás* teszi föl. Mi Amerika fölfedezésében első sorban *a szellemi felszabadulásnak, a bilincsekbe verő egyházi tekintély alól való kibontakozásnak* nagy tényét látjuk, s legfőképp ilyen gondolatokkal veszünk részt lélekben a most kezdődő jubileumi ünnepélyeken.

E felszabadulási törekvés már mintegy 200 évvel azelőtt kezdetét vette. A középkor megcsontosodott élet- és világfelfogása, vallási és politikai hite ellen, mely változhatlan rendszer gyanánt nyomakodott az emberiség nyakára, minden egyéni szabad mozgást, szabad gondolkozást vasvesszővel elfojtva, — a keresztes hadjáratok befejezése után, melyek vallási, az egyházfejedelmek által kitűzött céljokat ugyan nem érték el, az üdvözítő sírját ugyan nem nyerték meg, de megtalálták annak a lekötő korlátnak a sírját, melyben az emberiség századok óta élt — lassan, észrevétlenül reakció indul meg a gondolkodó emberek fejében. A harcosok új szükségleteket, új vágyakat hoztak magokkal keletről, s hatalmas erőt éreztek magokban az újjáalkotásra. Fölébred a szabadság szelleme, s harcot kezd a tekintélyhit, a hagyomány ellen. Az ember nagykorúnak kezdi magát érezni, értékének, jogának tudatára jut; életét maga akarja berendezni, üdvösségét maga megszerezni. Föléled a műélvezet vágya, a szép szeretete, mely — hogy megfelelő mintákat találjon — az ó korba nyúl vissza. Az emberiség a scholastica formalizmusától egyfelől a már elfelejtett klasszikus korhoz, másfelől a természethez fordul, igyekszik őket megérteni, elsajátítani, hatalmába keríteni, hogy tőlük a való, az igaz ismeretéhez jusson, s ez úton az élő Isten ismeretéhez emelkedjék, kit az egyház egészen elrejtett előle.

A harc majdnem egyszerre indul meg a philologiai és művészeti téren; ott létrehozza a humanizmust, itt a renaissance-t; amott föléled a kritikai szellem, megnyílik a történelmi látóhatár, itt szabad szárnyakra kel a valóságosság,

az igazság. Részben a művészettel kapcsolatban, részben attól függetlenül fejlődött — mint harmadik tényező — a természet ismerete és tanulmányozása, bár Aristoteles tekintélye ónsúlylyal nehezedett a lelkekre; a helyett, hogy a természet tárgyait vizsgálnák, inkább az ő állításai fölött vitatkoztak; elvont fogalmakhoz ragaszkodtak ott is, a hol a kísérlet dönt, s a természet feleletet ad a hozzá intézett kérdésre. De azért lassan-lassan egyre mélyebben hatol az ember a természet titkaiba: egy-egy szerencsés véletlen, egy-egy genialis gondolat újabb meg újabb lapját tárja fel előtte a természet könyvének, s ezzel szellemi látókörét tágítja, lelkének röptét szabadabbá teszi.

A betetőzést e fölszabadító mozgalmakra Amerika fölfedezése tette föl: e fölfedezés a legnagyobb csapást mérte a tekintély-tanra, mely az élet és tudomány minden ágának szabályozására kiterjedt, mely telhetetlen uralomvágyból a vallásos érzés körébe nem eső téreken is csalahatatlanságot igényelt magának.

E tekintélyhittel akarta Columbust is elhallgattatni. A salamancai tudós collegium a pentateuch-ból, zsoltárokból, prófétákból, evangéliumokból, apostoli levelekből és egyházi atyák írataiból cáfolta meg Columbus azon állításait, hogy a föld teljes gömbalakú, melyet keletről nyugat felé körül lehet hajózni és a melyen az emberek az átellenben fekvő pontokon, mint ellenlábasok tűnnek föl. Azt felelték neki: elhiszik, hogy ezen a gömbön le lehet jutni, de alólról ismét fölfelé emelkedni, az teljes lehetlenség. Felhozták Lactantiust, ki eszelősségnek nyilvánította azt a tant, hogy az emberek fölfelé álló lábakkal járnak, a fák lefelé nőjenek, a hó és eső a magasba hulljon, és Augustinust, ki úgy vélekedett, hogyha a tengeren túl emberek laknának, azok nem származhatnának Ádámtól, és ez hitelét venné a szentírásnak. Spanyolország főérseke egyenesen vallásellenes természetűnek nyilvánította Columbus terveit, úgy hogy Columbus attól kezdett félni, hogy még majd mint eretneket vonják felelősségre, a helyett, hogy mint fölfedező segélyt kapna.

Fölfedezése mind e hiábavaló állításokat megdöntötte; kimutatta, hogy a föld gömbalakú. Ami egyesek lelkében homályosan derengett, ime nyilvánvaló ténynyé lett. Magellan útja mintegy 30 év múlva e föltevéseket teljesen igazolta.

Amerika fölfedezése teljesen megismertette az emberrel a maga bolygóját, eddigi szűk látókörét óriási mértékben kiszélesítette. Nemcsak az eddigi földrajz dőlt meg teljesen, hanem megdőlt Ptolemäus geocentrikus felfogása is, Columbus után természetszerűen következett Copernicus. Nem a föld immár a világ központja,

hanem a nap, nem a nap mozog immár a föld körül, hanem megfordítva a föld a nap körül. Mily mérhetetlen mező nyílt meg az emberi tekintet előtt, s ebben a mérhetetlen világban mily kicsinynek érezte magát az ember! De ha a világ képe megváltozott, akkor abban az ember helyzete is megváltozott; szükségletei, vágyai, reményei is másokká lettek, s ezzel mássá lett eddigi hite is!

Amerika fölfedezése nemcsak a világtörténelemnek nagy eseménye, hanem a tudománynak is egyik nagy diadala. Méltó, hogy kegyelettel áldozunk Columbus emlékezetének!

(Vége köv.).

Rác Lajos.

A zsinati törvényjavaslat III. szakaszáról.

Az egyháznak, mint az egyes okos, erkölcsi valószínűségnek két drága kincse van: a *becsület és jog*. E két kincs közül ugyan az előbbi — ha csak önmaga nem adja fel, okot szolgáltatván rá valami tekintetben — senki el nem veheti; de az utóbbit — bizonyos érdekek elérése szempontjából — a nélkül, hogy a tulajdonos akarná, erőszakkal is elvehetik. Ev. ref. egyházunk is bírja e két kincset. Az előbbiről, a becsületről nem szándékozom ezúttal szólni, mert hiszen az oly tiszta, hogy a legsárgább irigység sem találhat azon még csak egy barna foltocskát sem, tehát attól bennünket meg sem foszthatnak. De már a másik kincsről, a jogról, igenis szólnom kell; az időnek ijesztő jelei szólni kényszerítenek.

A zsinati tárgyalások során előkerült a zsinati törvényjavaslat III. szakasza, mely a „Köznevelési és közoktatási szervezet”-ről szól, s mielőtt hozzáfogtak volna ennek tárgyalásához, Szász Károly püspök úr ilyen indítvánnyal állt az atyák elé: „Mondja ki a zsinat, hogy a javaslatot úgy amint van, nem tárgyalja, mert az abban foglaltak úgy, szentesítést nem nyerhetnek.”

Ezt a kijelentést én nem értem, s legalább is olyan jogfeladás félelem tartom. Mert ha ama törvényjavaslat oly dolgokat foglal magában, melyek a hazai törvényekben kimondott elvekkel ellenkeznek, akkor készítenő más törvényjavaslat, a melynek szentesítését követelnünk lehet, s éppen *autonómikus jogunknál* fogva követelni is kell. De egy, hazai törvényeinkben kimondott elvek szerint megkísztett törvényjavaslatot nem tárgyalni csak azért, mert előre rá mondjuk, hogy nem szentesíttetnék, minden félremagyarázás nélkül, egy nagyon fontos jogunkról önként való lemondás.

De nehogy csak állítani láttassam, vizsgáljuk meg először is: *van-e joga protestáns egyházunknak iskolaügyi törvényeket alkotni?*

Protestáns egyházunk megalakulása óta, egész 1790-ig, sok zaklatásnak volt kitéve, s a társadalom által is elősmert jogáról szó sem lehetett. Voltak ugyan egyes kiválók, nemesen érző emberek, kik szívesen elősmerték a protestáns egyháznak az őt megillető jogait; hozattak békekötések is, melyek bizonyos mértékig szintén felruházták jogokkal a protestáns egyházat; de mindezek a jogok nem olyanok voltak, melyeket az államtársadalom is elősmert volna, hanem ezek inkább csak *természetes jogai* voltak a protestáns egyháznak. Jött aztán az 1790⁹¹ évi országgyűlés, a mely már a prot. egyháznak jogait törvénybe (XXII. t.-c.) is iktatta, tehát már itt a protestáns egyháznak *természe-*

tes joga olyan joggá változott át, melyet az államtársadalom is respectálni tartozott s tartozik ma is.

Említett országgyűlés az egyháznak, nem csak mint ilyennek adott jogot *ügyeinek szabad rendezésére*, hanem mint olyan testületnek is, melyhez a régi gyakorlat szerint is, meg természet szerint is, szorosan hozzátartozik az iskola, általában a tanügy. „Felsőbb tanintézetek kivételével, melyeknek alapítására királyi engedély szükséges, *elemi és nyelvtani iskolákat mindenütt alapíthatnak*, a létezőket pedig megtarthatják. Tanárakat, tanítókat, gondnokaikat *szabadon* választthatják, a tanrendszerrel *szabadon rendelkezhetnek*...” Természetesen, hogy itt is ki volt mondva az, hogy Ő Felsége főfelügyelete alatt. Ez azonban, mint alább kimutatom, a dolog lényegén nem változtat.

Továbbá egy másik nevezetes országgyűlés, az 1868. évi, szintén hozott intézkedéseket e tekintetben, kiterjeszkedvén már a részletekre is. Ez országgyűlés XXXVIII. t.-c. III. fejezetének 19. §-a szintén jogot ad az egyháznak iskolák fentartására és ez intézetekben való *szabad rendelkezésre*. „A hitfelekezetek... azon intézetekben a tanítókat és tanárokat maguk választthatják, azoknak fizetését maguk *határozzhatják meg*, s a *tanítási rendszer és módszer iránt is* — tekintetbe véve a 45. §. rendelkezését — *intézkedhetnek*”.

Sőt még később, az 1876. évi XXVIII. t.-c. szintén hivatkozik a fenebb megjelölt törvények intézkedéseire; sőt világosan kimondja, hogy a felekezeti iskolák a hitközség alatt állanak (9 §. első kikezdés); az iskolaszék tagjait az *illetékes felekezeti főhatóság által megállapítandó szabályzat szerint* a hitközség illetékes tagjai választják (9-ik §. 3-ik kikezdés); a felekezeti iskolaszék *szervezetét és teendőit* a felekezeti iskolaügyeket vezető *illetékes főhatóság szabja meg* (13. §. 2-ik pont).

Ime mindezen királyilag szentesített, országos törvények elősmerek a protestáns egyház autonómikus jogát az iskolaügyre vonatkozólag is. Sőt egyenesen hivatkoznak az egyház illetékes főhatóságaira, hogy emez intézeteiben a rendelkezést önmaga fogja végezni. *Intézkedni pedig megállapított szabályzat nélkül még kisebb testületben sem lehet, nem pedig egy ily hatalmas testületben, mint a protestáns egyház, mely még hozzá apróbb részekre is szét van osztva.*

A főtisztelendő püspök úr talán az idézett törvényekben említett főfelügyeleti jogra és az országos törvényeknek ehhez hasonló intézkedéseire gondolt — mert egyéb érdeket képzelnem sem akarunk — mikor vétót mond annak, hogy a zsinat *részletes* törvényeket hozzon az iskolaügyre vonatkozólag is. Mi ezt a magunk részéről nem tartjuk helyesnek s elfogadható oknak. Mert mi a főfelügyeleti jogot és az országos törvényeknek intézkedéseit nem csak hogy respectáljuk, de ahoz a legszigorúbban alkalmazkodunk is. Midőn a zsinat által megalkotott törvényeket Ő Felsége elé terjesztjük megerősítés végett, egyszersmind elősmérjük ekkor főfelügyelői jogát is, s Ő Felsége ezt gyakorolja is. Továbbá, hogy az országos törvények ebbeli intézkedéseiből is mennyire ragaszkodunk, s ragaszkodott a javaslat-készítő bizottság is, azt alább lesz szerencsém részletesebben kimutatni.

Még arra a kérdésre vonatkozólag, hogy van-e joga a protestáns egyháznak iskolaügyi törvényeket hozni, egy érvet leszek bátor felemlíteni, a melyet én, részemről nagyon erősnek tartok, mert ez a multból precedensül is szolgál. Nevezetesen, 1881-ben a tiz év előtti zsinat által felterjesztetett a hozott egyházi törvényekkel együtt az iskolaügyi törvény is; 1882-ben

augusztus hó 7-én jött le a miniszteri leirat a zsinat elnökségéhez a meghozott törvényekre tett megjegyzésekkel együtt. Ebben a leiratban megtagadtatott ugyan a tanügyre vonatkozó törvények szentesítése, de nem feltétlenül, mert a miniszteri leiratban szóról-szóra ez is ott van: „annak idején a többi részek legfelsőbb jóváhagyása és megerősítése után külön terjessze fel (t. i. az iskolaügyi törvényt).

E kijelentéssel tehát nyilván elismertetett az, hogy a protestáns egyháznak joga is van hozzá. S az 1881/82-iki zsinat hivatásának magaslatán állva, nem is egyezett bele a miniszteri leiratba minden szó nélkül. Felterjesztésében im ezeket mondja — (mellesleg legyen megjegyezve, teljesen megegyezőleg a mi nézetünkkel is): — „az állam az adandó képzettség minimumát megszabhatja, de hogy az mely mód és eszközök által éretik el, abba már nem avatkozhatik; ha ennél tovább terjeszkedik, megszűnt az autonomia s a felügyelet közvetlen intézkedéssé változik át“. S a mint volt joga ezt tenni s ezen az alapon kérni a törvények szentesítését az 1881/82-iki zsinatnak, úgy van joga a mostaninak is. Mert a mely elvek szerint készült az 1881-iki iskolaügyi törvény, mint azt az Indokolás is mondja, oly elvek szerint alkottatott a jelen törvényjavaslat is. Az 1881-ik törvényjavaslatra vonatkozólag pedig így nyilatkozott maga a zsinat: „A népnevelés- és oktatásról szóló törvényekkel azon alapra állott az országos zsinat, melyen az országos népiskolai törvény is nyugszik, tehát azzal lényegében teljesen megegyezik;“ (az 1881-iki zsinat felterjesztése a miniszterhez).

Ezek után nem lehet kétség az iránt, hogy a protestáns egyháznak törvényekben biztosított autonómiájánál fogva feltétlen joga van a tanügyre vonatkozó részletes törvényeket hozni és ezek szentesítését. Ő Felségétől a legalázatosabban kikérni — feltéve azt, hogy eme törvények az állami törvényekkel nem ellenkeznek. A jogot pedig minden alkotmányos érzelme kormány respectálja, a magyar kormányról sem tehetünk fel ellenkezőt.

(Vége köv.).

Cuprum.

ISKOLAI ÜGY.

Vakációi gondolatok.

(Vége).

III. *Tankönyvek.* Rövid idő előtt szerencsém s részben szerencsétlenségem volt annyiban, hogy több népiskolai kézikönyvet tekintettem át. Soknak már a címe kozmopolitikus, pl. „Olvasókönyv polgári-, alsó reáliskolák, algimnáziumok és tanítóképezdek számára.“ Ubi bene, ibi patria! Ugy hangzik az a cím, mint mikor valamely orvosságról vagy fürdőről azt hirdetik, hogy az minden betegség ellen kitűnő. Érthetetlen, minő paedagogiai elv szülte azt a bizonyos német olvasókönyvet, mely „für Volks- und Bürgerschulen, für das dritte Schuljahr“ van szánva. Volks- und Bürgerschulen, drittes Schuljahr! Valóságos szörnyszülött ez! A minisztérium engedélyezte! A cím különben még csak megjárna, ha a könyvek tartalma, szövegezése nem volna oly keverék, mint a milyen s ha a szerkesztő tekintetbe venné a tanulók különböző képzettségét s az iskolák vagy osztályok különböző feladatát. Olvasókönyvek szokása, hogy különféle szerzőktől szednek fel olvasmányokat, úgynevezett „szép“ olvasmányokat, nem törődve azzal, hogy azok a szerzők nem kis tanulók részére írták szövegeiket. Pl. „Die Amsel“ Brehm után, igen csinos

olvasmány érettebbek számára, de az elemi népiskolai III. osztálynak valóságos kánpad, tartalom és szerkezet tekintetében. Ehhez hasonló „Maria Theresia“, továbbá „Die Entstehung der Karpaten“ vagy „Die Tordaer Kluft“ stb. Csak úgy hemzseg ezekben a gyermeki ismeret s képzelmet túlszárnyaló anyag és a gyötrő nyelvezet. Pl. „Um die steil emporgeballten Kuppen flattert das Gewölk.“ „So ist dies Waldgebirg der gemeinsame Wetter- und Wasserspender für alle Länder und Völker zu seinen Füßen“ stb. Mintha dacos fogadásból íratott volna ez gyermekek számára! Olvasókönyvekben vannak olvasmányok Aranytól, Tompától, Gyulaitól, Schillertől stb., tehát remekíróktól, kik épen nem számítottak arra, hogy szövegeik éretlen kis gyermekeknek tálatatnak fel. Csakugyan tálatás ez, de nyers élelmi szerek tálatása, melyek főzéssel emészthetővé nem tétetvén, a gyermeki gyomrot megrontják. Egyik használt kis Földrajz a helységet, határt s megyét ismerteti a III-ik osztálybeli kis tanulóval. Legelső §-ai ezek: „Szabad királyi városok“ (Szent Istvántól kezdve), „Címerek“ stb. Nyugodt lélekkel szól a templomok „góth és byzanti építési modor“-áról, és ki tudja mi mindenféléről, a mit a kis tanulóknak megmagyarázni is lehetetlen. Számtanok már a II-ik elemi osztályban tört számokkal vannak tele, nem tudván sem azt, mi a tört szám, sem tanításának módját s nehézségeit. Tapintatlan történetekben is bővelkedünk, melyek önelégülten zengik pl. ezt: „A görög nemzet régi dicsőségének fénye, míg a világ fenmarad, soha sem alszik ki.“

Általában úgy látszik, hogy a tankönyvírók nagy száma gyermekekkel soha nem érintkezett, vagy legalább figyelemre nem méltatta a gyermek lelki állapotait, működését és nyelvét. Hol marad a paedagogiai alkalmazkodás?! Ez is még pium desiderium.

IV. *A munka elve.* Manap gyakran és nyomatékkal hirdetik a munka elvét, oly értelemben, hogy munkásságra kell nevelni az ifjúságot. S ennyiben nem is esik kifogás alá a munka elve, mert munka biztosítja a jólétet s munka az élet fűszere. Szánandó ember az, a ki munka nélkül tudja életét eltölteni. Azonban a munka elve — véleményem szerint — két élő fegyver. Sok embert a munka vitt már korai sirba s gyakran épen a legértékesebbek közül. Még veszélyesebbé válik a munka elve, ha azt az iskolai életben emeljük érvényre, oly értelemben, hogy sok munkát kívánunk és a sok munkát életkövetelmény gyanánt hirdetjük. Pedig nem annyira a sok munkát kellene hirdetni s követelni, mint inkább a munka célszerűségét és helyes beosztásának szükségét. Nem akarok itt a felett elmélkedni s azt mutogatni, hogy a társadalmi munka aránytalanul van elosztva, hogy egyfelől kevés erő sok munkával halmoztatik el, másfelől pedig sok erő munka nélkül hever a munkásság rovására. E helyett az iskola egyes jelenségeit veszem figyelembe, mely jelenségek a munkával s munkaerővel összefüggésben állanak.

Senki sem tagadja, sőt sokan panaszlólag ismerik el azt, hogy manap az iskola sok munkát ad a tanulóknak. Sok a tantárgy, nagy a terjedelmük s mindegyik egyenlően követőleg lép fel a tanulóval szemben. A tanmódra is sok kifogás fér. A sokszoros nyűg alatt felületessé lesz vagy elbukik a testileg-lelkileg gyenge. S az ismereti elbukás még csak hagyján; nagyobb bajt idéz elő az egyensúlyozásra, erőpótlásra törekvő természeti kényszer. A természet ugyanis kérlelhetetlenül megköveteli a munkástól a pihenést, szórakozást s erőgyűjtést; a természet e kényszerével szemben a tanuló sem képezhet kivételt, a ki munka folytán annál gyorsabban fárad el, minél kisebb a testi-lelki munkaereje és minél nagyobb és célszerűtlen-

nebb maga a munka. Erősen nyilatkozik tehát a vágy, hogy az iskolai teherből és gondolatkörtől szabadulva, üdülést, pihenést, szórakozást keressen étel-italban, mozgásban, játékokban, társalgásban sat. Ennyit nemcsak a természet rendje követel, de az iskolai erkölcs tan sem tilt.

Ámde az üdülő csakhamar átlépi a kellő határt, s az átlépést sem a természet, sem az iskolai fegyelem nem hagyja büntetlenül. T. i. sok levén a munka, az üdülés tartama nem lehet hosszú, s ennél fogva nem marad hátra egyéb mód, mint *sietni az üdüléssel*, rövid idő alatt mértéken felül enni, inni, mozogni, szórakozni s élvezni. Mint mikor fel van hevílve valaki s nincs ideje vagy türelme apró kortyokban nyelni a hűsítő italt, esztelenül az ital árját ömleszti magába. A helyett, hogy sokszor venné be az üdítő szert, sokat vesz belőle egyszerre. Ez a jelenség nyer kifejezést azoknak méltó panaszában, kik fiatalságunk mulatságait mértékteleneknek s nyersekknek ítélik.

Valóban a munka s munkaerő rejtetten szerepel a mulatságokban s kihágásokban. E tételt inkább igazolja mintsem cáfolja az a tapasztalat is, hogy túlnyomón a gyenge tanulók ragadtatják magokat nyers mulatozásra. Testileg-szellemileg gyenge gyorsabban merül ki a munkában, mohóbban kívánja az üdülést s kevésbé uralkodhatik vágyain. Drága, fősvény, koplaltató korunkat tekintve, a munka egyoldalú elvéhez ez a buzdítás is illenék: ember, dolgozzál sokat, egyél keveset, éhező gyomrod kényszeríti a pálnakával és trafikkal tedd érzékelténné és csak ünnepnapon egyél krumplit — ha van! Ilyen buzdítás épen korunkba illik bele, annyival inkább, mert a munkaerő fentartása érdekében az iskolák is kevés ösztönte fáradozást tanúsítanak.

Van orvosság a munka s munkaerő bajaira. Részben a mai társadalmi rendnek is meg kellene változnia, hogy a bajon segítve legyen! Az iskola részéről nem sok a kívánni való orvosság: kevesebb tananyag s „Utastás“, jobb tanmód és felsőbb iskolákból a gyenge tanulók kiküszöbölése. Hogy a tananyag sok és a tanmód nem kifogástalan, ennek élő bizonyosságai egyebek közt a vaskos és tapintatlanul szerkesztett tankönyvek; hogy gyengék is tolatkodnak a tudományos pályára, az kézzel fogható baj, de baj azért is, mert munkaerőt és erkölcsötrontani egyaránt képes.

Fabrizy János.

TÁRCZA.

A kath. egyházi élet jellemzőbb vonásai.

— Mutatvány *Warga Lajos* sárospataki tanár *Keresztény egyház-történelem* című műve III. kötetének 2. füzetéből. —

A legújabb kor kath. papsága fokozott éberséggel és harcra készen áll őrt az ultramontán hierarchiának újra festett falain, hogy azt századunk szellemi felvilágosodásának és anyagi fejlődésének romboló ereje ellen megvédje, sőt diadalra juttassa. A hívek értelmességének emelése, kedélyének igaz vallásos irányban való fejlesztése, szívének nemesítése, más vallású embertársai iránt nem a keresztyén szeretetnek, hanem bár csak a türellemnek ápolása; mindezen nemesebb, igaz keresztyén célokat az egyedül üdvözítő egyház közönyös vagy épen veszélyes, tiltott dolgoknak tartja. Mintha Róma egyháza nem is vallásos, hanem politikai intézmény volna; mintha vezetői nem is lelkipásztorok, hanem az emberi haladás ellen szervezkedett titkos összeesküvők volnának: oly nagy buzgóságot és tevékenységet fejtenek ki minden téren, melyek céljaik megvalósítására alkalmasoknak

mutatkoznak. Most titokban, majd nyíltan, a mint épen a helyzet kívánja, szövetkeznek abszolutizmussal, liberalizmussal, szocializmussal, kommunizmussal; megpróbálnak minden eszközt, édesgetést, fenyegetést, jutalmazást, megalázást, megvesztegetést, kitüntetést, ha ezekkel céljukhoz közelebb juthatnak. Kitűzött céljuk pedig az, hogy Krisztusnak Rómában székelő, állítólag csalatkozhatlan helytartója korlátlan ura és bírja legyen egyháznak és államnak, családnak és egyénnek; hogy ő jelölje meg irányát hitnek és tudománynak, művészetnek és iparnak; hogy ő rendelkezék bölcső és nászkoszorú, koporsó, sőt még a felett is, a mi a síron túl következik. Valóban merész, nagyszerű, de az emberiség egyéni szükségait számításba nem vevő terv; az egy akol és egy pásztor eszméje, kath. értelemben véve! De a római tervezők elfeledték, hogy az értelmi önállóság korára emelkedett emberiség többé nem hajlandó a gyámoltalan juhnyáj szerepére; elfeledték, hogy századunkban az ilyen terv kortévesztés. És épen ezen utóbbi körülménynek lehet tulajdonítani, hogy az ilyen mindenhatóságra törekvés ellen, az egyház kebelében, nem nyilvánult oly nagy visszahatás, mint a milyen más viszonyok közt bizonyára mutatkozott volna. Kisebbszerű ellenzéki mozgalmak egyik-másik körben keletkeztek ugyan, de maradandó nyom nélkül.

Ilyen volt a *coelibatus elleni mozgalom* az alsóbb papság körében (l. a 161. l.). Midőn e század első felében, részint a papnövendékeknek közös egyetemeken való képeztetése, részint egyes kormányok pártfogása következtében, a kath. egyházban is mutatkozott némi szabadelvűségre való törekvés; midőn még némelyek nemzeti egyházakról, nemzeti zsinatokról és több ilyen távoli ábrándképekről álmodoztak: a papság társadalmi helyzetének reformálását is szóba hozták. Erős támadást intéztek a coelibatus ellen, mely a papságot a család és haza köréből, úgy szólva, kizárja; azok érdekei iránt érzéketlenné, közönyössé teszi. Több kisebb német államban (1824—31.) számos pap által aláírt kérelmeket nyújtottak be a kamarákhoz e tárgyban; *Ausztriában* ugyanezen célra egyleteket alapítottak a papok. De a kormányok az ilyen reformok keresztülvitelére magukat illetékteleneknek tartották; a római curia pedig hallani sem akart arról a tervről, mely a hierarchia alapját forgatta volna fel. *Franciaországban* egyes papok házasságra léptek ugyan, de a törvényszékek még a kilépett papok házasságát sem ismerték el érvényesnek. Így az egész mozgalom nyomtalanul elenyészett.

Az ilyen nemű ellenzéki mozgalmak közé sorozható a század közepén keletkezett német *katholicizmus* (l. a 21. c.), legközelebb az egyetemesebb jellegű *ó katholicizmus* (l. a 22. c.) és végre az államoknak az a törekvése, hogy az *állam és egyház közti viszonyt törvények által rendezzék*, és így a csalatkozhatlan egyházi fejedelmek és párhíveinek az állami, polgári és egyetemes értelmi fejlődés ellen szőtt fondorkodásait ártalmatlanná tegyék (ezekről l. az egyes államokról).

Rómát azonban ezen akadályok ismert törekvéseiben nemhogy gátolnák, sőt nagyobb erő kifejtésére ösztönzik. Ha valahol cselekvőleg nem működhetik, a *szenvedőleges ellenállás* sáncai mögé vonul, az állam zsarnoksága ellen jajveszékel, vallásos türelmetlenségről panaszkodik, s szabadság és jogegyenlőség nevében olyan jogokat követel, melyeket midőn birtokában voltak (a középkorban), más hitvallásúakkal szemben soha el nem ismert, és melyekkel a keresztyénség szervezetébe a romlás csiráit oltotta be. A hol akadálytalanul mozoghat, ott arra törekszik, hogy vakon engedelmeskedő híveinek számát növelje és őket a korszellemnek, azaz a felvilágosodásnak a hierar-

chiára nézve veszélyes befolyásától minden áron megóvjá. Ezen törekvéseiben ügyesen alkalmazkodik a körülményekhez, viszonyokhoz, és habár halálosan gyűlöli a kor egész irányát, még sem veti meg annak azon eszközeit, melyeket céljára alkalmasoknak gondol. Ezek közt legfontosabb az *egyletek* működése, zajos ünnepi vándorgyűléseikkel.

A *kath. szellemű egyletek* szülőföldje *Franciaország* volt és ott is hajtott legdúsabb sarjakat. Ott alapította nyolc tanuló a *sz. Vince-egylet* (1833.), mely azóta az egész földön elterjedt és eredeti célja, a házi szegények gyámolítása mellett, egyházpolitikával is foglalkozik. A vadházasságok megszüntetésére a *regisi sz. Ferenc-egylet* vállalkozott (1826 óta). A bűnösök megtérését imáival a *Mária szeplőtlen sz. szívének fő testvérülete* mozditja elő (melyet *Desgenettes* párisi plebános alapított 1836.). Ezek és a többi nagy számú *kath. egyletek* (1870 óta) *egy nagy szövetségbe egyesültek*, mely évenként Párisban tartja nagy gyűléseit.¹

Németországon a *kath. egyletek* sorát a *Pius-egylet* nyitotta meg, mely 1848-ban Mainzban a végett szervezkedett, hogy a forradalom zavarai alatt és után a katolicizmus javára a lehető legnagyobb nyereségre tegyen szert. Ez állítást igazolja az a tény, hogy Poroszország rajnai tartományában ugyanazok, kik előbb a művelt és vagyonos osztály ellen szónokoltak, utóbb a Pius-egyletek gyűlésein a protestantizmus ellen tartottak izgató beszédek. A clerus által vezetett egyleteknek vált aztán feladatává, hogy a nép kebelébe a *kath. érdekek* iránti fogékonyságot beoltsák és mesterségesen fokozzák. Ezek segélyével a clerus néha politikai pártok alakulására és így a törvényhozásra is befolyást gyakorolhatott; ezekre támaszkodva, a politika kívánalmai szerint követelték a vallás szabadságát, az egyház egységét és függetlenségét, a Rómával való ellenőrizhetlen közlekedést, az egyházi vagyonnak szabad kezelését stb.; egy szóval követelték a *kath. egyháznak feltétlen autonómiáját* (azaz a clerus abszolút uralmát).²

A Pius-egyletek után egész sora keletkezett a különböző irányú, de egy célra törekvő *kath. egyleteknek*. Így alakult meg 1849. Breslauban, a Pius-egylet második nagy gyűlésén a *sz. Vince-egylet*, mely a belső missiot és ezzel kapcsolatban a protestánsoknak a *kath. vallásra* való csábítását tűzte ki célul. Ugyanezen évben keletkezett Regensburgban a *Bonifatius-egylet* a prot. országokban létező szegényebb *kath. egyházak* segélyezésére (a Gusztáv Adolf-egyletnek *kath. másolata*). Ezekhez csatlakoztak a következő években a *Borromaeus Károly-egylet* (Koblenzben 1844.) olcsó és *kath. szellemben* írt könyvek terjesztésére és népkönyvtárak alapítására; a *Görres-társulat* (1876 óta) a tudományoknak *kath. (azaz ultramontán) szellemben* való művelésére³ a *Canisius-egylet* (1879 óta) a német ifjúságnak új *kath. szellemben* való nevelésére. Az ultramontanizmus érdekeinek tudatos vagy tudatlan szolgálai a *kath. casinok*; a különböző állású, hivatású, foglalkozású és nemű hívek körében szervezett *kath. egyletek*, a tanulók *Mária-congregatioi*, a nép *Rózsafüzér-egyletei* stb.⁴

(Vége következik.)

¹ A francia *kath. egyletek* működése kilenc körre oszlik: 1. a nemzeti fogadalom köre (Comité du Voeu national) imával és áhítatossági gyakorlatokkal segíti elő a közcélt; 2. a szentség köre a mise látogatásáról, a Péterfillérek gyűjtéséről stb. gondoskodik; a 3. kör a sebesült katonák ápolását, a katonai könyvtárak, olvasó körök stb. alapítását intézi; a 4. kör munkássága az egész oktatást gyűjt felkarolja; az 5. kör a *kath. sajtó* felvirágztatását és termékeinek terjesztését tekinteli feladatának; a 6. kör, a *kath. socialis gazdaság* köre, a munkások helyzetének javítására (takarékoság, vallásosság stb.) fordítja figyelmét; a 7. kör a keresztény művészetet óhajtja támogatni; a 8. kör a lelkeszek,

KÖNYVISMERTETÉS.

Ihász Gábor Magyar nyelvtana középiskolák használatára.

Átdolgozta Barbarics Róbert. Huszonnyolcadik kiadás. Ára 1 frt Budapest, 1892.

Kevés tankönyvünk van, mely ilyen közkeletnek örvendene. De meg is érdemli a pártfogást, mert az átdolgozók ügyelnek rá, hogy mindenik kiadás méltó legyen régi jó hírnevéhez; javítják az észrevett hibákat, pótolják a hiányokat, arra törekvesznek, hogy a könyv lépést tartson a nyelvtudomány fejlődésével; általában mindent megtesznek, hogy mind tartalom, mind kiállítás tekintetében megfeleljen a gimn. tanítás követelményeinek. A legközelebbi kiadások különösen tanúskodnak az átdolgozó szakismeretéről és gondosságáról. A tartalom igazolja, hogy az előszóban felemlített források nemcsak cégérnek vannak kijegyezve, hanem az átdolgozó azokat használta is; sőt e tekintetben talán túlságba is ment; azokból sokat is felölelt. Világos bizonyosága ennek a tantételek jegyzetféléregeteg sok aprósága. Alig van pl. olyan nyelvtani alak, melynek az irodalmi nyelvtől eltérő régies, népies, sőt *tájdívtos* használatát is fel ne említette volna. Az ilyen aprólékosságok értékesek ugyan a nyelvtan-tanulás előhaladtabb fokán, de a kezdőre, a kire fő dolog a szabályos alakok ismerete s megtanulása, zavarólag hatnak. Igaz, hogy ma nem az a divat, hogy a tankönyv csak a legszükségesebbet, csak a legjobbat s a legjobban adja, hanem sok írónál fődolog, hogy a tankönyvbe minden a tárgyról tudható beszorúljon. Ez az alapos részletezés a mondatban legfőbb helyén sokkal inkább elfért volna.

testületek stb. jogait védi minden támadás ellen; a 9. kör a szent földre való zárandoklásról és a keleti keresztények ügyeiről gondoskodik. Herzog, Real-Encykl. IV. k. 639—41. l.

² Herzog, Real-Encykl. XII. k. 50—53. l.

³ Ez az egylet léptette életbe a »dogmatikai történelmi methodust.« Ezen szellemben dolgozták aztán át Hefele »Konziiliengeschichte« című művét, Vetzer és Welte »Encyklopaediáját« és számos egyháztörténelmi kézikönyvet. Mindezekben vezérfonal a csalatkozhatatlanság dogmája. Az ultramontán vakbuzgóságnak legmagasabb fokán áll idáig Janssen János, m. frankfurti gimn. tanár, ki műveiben (ezek közt legelterjedtebb a »Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des Mittelalters« 5 köt., 1877 óta 14 kiadást ért) az alkalmatlan adatokat mellőzte, az alkalmakat felfújta, erősen kiszínezte és kénye szerint úgy csoportosította, hogy az így elámitott együgyű olvasó az író ravasz célzatát könnyen észre ne vehesse. Ugyanezen kétes értékű ügyet szolgálják a frankfurti füzetek, a trieri Paulinus nyomda termékei és az ultramontán regényirodalom, mely téren idáig Bollanden Konrádtól (igaz nevén: Bischoff Konrád, speyeri plebános) még senki sem ragadta el a pálmát. Nem is csoda, hiszen pl. »A csalhatatlanság« című regényéből az a tanulság, hogy a diplomás orvos nem tudja meggyógyítani a sertés betegségét, ellenben a csalatkozhatatlanságban hívó paraszt ezt diploma nélkül is megteheti; szabadelvű pap, tudós, művész, iparos mind megbukik vagy legalább szegényt vall, ellenben az ultramontánokra csak úgy omlik az áldás (a papiron!) és végre még a szerelmeseket is csak a csalatkozhatatlanság hite segíti célhoz. Bollanden regényei magyarra is le vannak fordítva; idáig 29 regény jelent meg Dvorzák kiadásában (Budapest, év n.) A *kath. kizárólagosságot* ápolják a *kath. szellemű* utmutató könyvek (Voerl's Reisehandbücher, Würzburg) és úti könyvtárak (Voerl's Reisebibliothek, Würzburg), sőt a külön térképek is.

⁴ Voerl, Führer in das kath.-polit. christl.-sociale u. kirchliche Vereinwesen, in Deutschland, Oesterreich-Ungarn (Magyarország csak a cimben van felveve) u. der Schweiz (Würzburg, év n.) a *kath. egyleteknek* 31 csoportját különbözteti meg: az 1. csoport a *kath. életet* és tudatot mozditja elő minden kínálkozó eszközzel; a 3. csoport a *socialis* kérdést akarja megoldani keresztényen (a az római) szellemben; az 5. a *missioikat* támogatja; a 11. a *tudományt* és *művészetet* *kath. irányban* ápolja; a 14. a *kath. sajtót* gyámolítja; a 20. a *templomok di-zítéséről* és a *cultushoz* szükséges eszközök és szerek b-szerzéséről gondoskodik; a 23. a *szegény* papokat segélyezi; a 28. az *apostoli szék*et imával és pénzajándékkal támogatja stb. Végül az említett három államban már 1881-ben 4000-nél több *kath. egylet* volt és azóta számuk bizonyára emelkedett. De ha megtízszerezik is a villanytelepek számát, a középkort ugyan halottaiból fel nem támasztják, pedig ez a cél.

Az írás-nyelvtannak mindig az volt a főhiánya, hogy az egyszerű mondat tagjai s ezek szerint a mellék-mondatok fajai nem voltak világosan, szabatosan kijelölve benne. Ez a hiány részben most is meg van. Ezen akart az átdolgozó segíteni már a 25-ik kiadáskor, melynek előszavában mondja: „A mondattan főbb kérdéseinek (határozók, mondatnemek, szórend előadásában lehető teljességre és rendszeresebb tárgyalásra is törekedtem.“ A szórendben ezt teljesen elérte; de a két előbbi rész még most is hiányos és bizonytalan. A határozók világos megkülönböztetését hiába keressük; pedig ezeknek felismerése okoz a gyermeknek legtöbb bajt, megismertetésük a tanítónak legtöbb nehézséget. Hogy a határozók főbb fajain (hely-, idő-, mód-, ok- és célhatározók) kívül másféle határozókat (eredet-, vég-, fok-, eszköz-, társhatározók) kell megkülönböztetni, csak a 244-ik tétel zárójeleiből meg a szóvonzat-részeiből következtethetjük, szedhetjük össze; de rendszeres feldolgozásukat, mint pl. Szinyeinél, nem találjuk. Pedig a mondattan értéke, használhatósága itt határozódik. Nem segít ezen a 250-ik tantétel végén közölt táblázatka sem, mely a „különféle határozók összefüggését“ mutatná; mert benne nincs sem hasonlítási-, sem fok-, sem eszközhatározó; pedig ilyeneket is említ egyik-másik helyen. Sőt a táblázat hiányossága mellett még zavarólag is hat az „elvont határozók“ elnevezés miatt, melyek alá a mód-, ok- és célhatározókat foglalja; mert ez elnevezés használata az előzőkből nem következik, nem érthető, csak úgy oda pattant, mint egy mesebeli táltos . . . Simonyi Zs. „A magyar nyelv“ c. munkájából. Ebből aztán megérthetik a tanárok; de a tankönyvből sem a tanárok, sem a tanítványok. Az itt a legfőbb baj, hogy a 244. tétel alatt átvitt értelmű helyhatározókról vagy állapothatározókról tanít; tehát a kettőt azonosnak veszi; holott nem minden átvitt értelmű helyhatározó egyszersmind állapothatározó s főleg nem minden állapothatározó egyszersmind átvitt értelmű helyhatározó. Pl. Uralkodjatok *szenvedélyeitekben*; Emlékezzünk *régiokről*; sok *fáradtságomba* került sat. mondatokban láthatók átvitt értelmű helyhatározók, de nem állapothatározók; viszont: Itten élek én most *megelégedéssel* mondatban *állapot* van kifejezve, de nevezhető-e átvitt értelmű helyhatározónak?! Ennek is Simonyi a megmagyarázója; csak hogy itt az átdolgozás tévedésbe esett, a mi Simonyiból, a táblázatot megelőzők és követők tüzetesebb átolvasása után, könnyen belátható. A mondattan e részére tehát egy újabb, rendszeresebb átdolgozás minél előbb szükséges lesz. A tanulónak részletesebb, határozott, kimerítőbb felosztás és világosabb különbség kell. Kíváncsok, hogy akkor az összetett mondatok megfelelő része is rendszeresen javítva bővüljön (306. t. t. 215. l.).

E részeken kívül még a „Szótan“ (22) és „Viszony-szók“ (156) című tantételeknél sem ártana a rendszerezés. Egyrészt a ragok, mint viszony-szók, habár egyrészt régen önálló szó volt is, ma már nem megillető néven szerepelnek, míg a névelő önálló beszédrészi jog bátran megilleti. Hiánya az alaktannak, hogy a beszédrészek nincsenek összefoglalva és elszámálva. A tanítvány végig tanulhatja az egész nyelvtant, de valószínű, hogy a beszédrészeket vagy hibásan sorolná el, vagy nem tudná elsorolni.

Ezeket leszámítva, az egész nyelvtani anyag általában helyesen van javítva vagy átdolgozva; a felvett új részek szükségesek. A tankönyv előadása világos, magyaros; meghatározásai szabatosak. Azonban lehetetlen, hogy még rá ne mutassak néhány hibáskára. Nem éppen baj, hogy átdolgozó érintetlen hagyta az ígék ilyen felosztását: *alanyi*, *tárgyi* és *ikes* ragozásúak, mégis helyesebb lett volna így különböztetni: *alanyi* és *tárgyi* ragozásúak; az *alanyiak*: *ik*-esek és *ik*-telenek. Amúgy a részek nem felelnek meg egymásnak egy-

mást kizárólag; mert az *ik*-es ígék ragjai is csak az alanyt jelölik meg; tehát alanyi ragozásúak. A 93. tételben különben is megkülönböztet *ik*-telen és *ik*-es ígéket. A hiba itt főleg az, hogy a felosztás dacára, részeit mindjárt ekként magyarázza: „*Tárgyatlan* ragozást követnek“ sat.; és e más név alatt, melyet a felosztásnál nem is említ, a régi nyelvtan szerint, az *alanyi* ragozást többször is említi. Egyébiránt a következetesség ilyen hiánya másutt is előjön; pl. a föltételes és felszólító használatában, a *folyó* (75. l.) és *folyamatos* jelen, a *föltétes* és *föltételes* mód cserélgetésében. Kár nem használni már csak az egyenlőség kedvéért is a *föltételest*, melyre a módnak értelmezése is utasítja (69. l.) — Meg nem engedhető, mert még nem érthető rövidítés: „a *t*-jel használatos“ (74. l.), mielőtt még említette volna a történeti jelen. Odább meg „*tört* jelen“ van, a rövidítést jelző pont elhagyása miatt. *Végzetes* hiba, hogy a *folyamatos* jelennek a *folyón* kívül még *végzetes* neve is van (68. l.), mert a „végzetes“ szó más fogalom jelzésére van lefoglalva. Itt következetességből *végzetes* *multat* és *végzetes* *jövőt* is kellett volna mondania.

Magyaros nyelvezetét rontja a szenvedő gyakori használata oly helyen is, hol egészen könnyen elkerülhetné; meg az „*által*“ névű névrag helyett ilyen mondatokban: „megfelelő kötszók *által* kötjük össze“ (208. l.); magyarosan *szók-kal*. A módjegy hiánya *által* lehet megismerni (67. l.); magyarosan: *hiánya-ról*. Nem használja magyarosan a *bír* ígét sem ilyen mondatokban: „A végzett jelen tudósító *erővel bír*“ (79. l. s. másutt). A magyarnak tudósító, vagy másféle *ereje van*, vagy ha *bír*, akkor *bír a bajjal*, *megbír* az ellenségével.

Előfordul initt-amott nem szabatosan szerkesztett mondat is, pl. 45. l. „Azon névutók“ stb. mondat első fele többes, a másik meg egyes, bár a „többi“ szócska miatt. A 42. l. 59. tantétel 2. pontja, meg a 46. l. 64. tantétel utolsó része másként szerkesztendő. A 93. lapon *igenevek* lettek *főnév-vé*. Ilyen hiba másutt is van. Kíváncsok, hogy a következő kiadásokban ilyen hibák a könyv jó hírnevét ne gyöngítsék.

A tankönyv a nyelvtani anyagon kívül két Függelékben magában foglalja a polgári ügyiratokat s a magyar hangsúlyos verselést; mind a kettőből a legszükségesebbeket röviden és világosan. Az első Függelék nemely felekezeti, a másodikat az állami tanterv teszi szükségessé. Mind a két rész elősegíti a tankönyvnek a legszélesebb körben való használatát. Előnye még a szép, világos, cicero betűs nyomás, meg a miniszteri rendeletnek megfelelő jó papíros s kiváltképen csekély ára.

Kifogásaink mellett is szívesen elismerjük, hogy a könyv jó hírnevét megérdemli. Ms.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki ev. ref. főiskola értesítője az 1891—92-dik iskolai évről 12¹/₄ ívnyi terjedelemben elhagyta a sajtót, s innen az első sorban érdekeltnek már szétküldetett. Bővebb ismertetése lapunk következő számában fog megjelenni.

— Tanári kinevezés. R. Vozáry Gyula rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumi tanárt a vallás- és közoktatási miniszter a munkácsi állami főgimnáziumhoz rendes tanárrá nevezte ki.

— A „Magyar Állam“-nak bőven kijut a keserűségből, de az örömből is. A római kath. gimnáziumok évi értesítőjét ismertetvén, kesereg a felett, hogy sok intézet igazgatója kinyomatta a más vallásúak hitoktatóinak a nevét is. Még inkább el van keseredve a miatt, hogy

több intézet tanári kara és ifjúsága megünnepelte március 15-ét és gróf Széchényi születésének évfordulóját, de Szent László szentté avatásának 700 éves jubileumát nem ünnepelték meg. Ilyen apró keserűségeit bizonyára feledtetni vele az, hogy időnként közölheti a római kath. egyházba újabban áttért nevezetes emberek neveit. Legközelebb azt az örvendetes hírt sietett tudatni olvasóival, hogy „Henig Rozália és Lori testvérek, nemkülönben Vörös József nevű szolgaleány tértek vissza Kálvin téves felekezetéből a Krisztus Jézus által alapított egyedül igaz és üdvözítő egyházba.”

— **Érdekes alkalom az adakozásra.** A magyar-ladi (Somogy megye) ev. ref. egyházközség kebeléből 1890-ben mintegy 50 lélek az unitáriusokhoz csapott át bizonyos kellemetlenségek miatt. Most azonban többen visszaahajtoznak az elhagyott felekezet kebelébe s ifjú *Máté Lajos* lelkész-tanítót kérték fel a közbenjárásra. A budapesti unitárius lelkész, a kinek pásztorságához tartoznak az áttértek, nem hajlandó új híveit — csak úgy látatlanul — elbocsátó levelekkel ellátni s követelte azok személyes jelentkezését. Ez sok pénzbe kerül, a minek hijával vannak a magyar-ladi atyafiak. Az ev. ref. lelkész gyűjtést indított már szűkebb körben, de az eredmény nem kielégítő. Most azért felhívásokat küldött szét az egész hazai ev. ref. közönséghez s szívesen esdekkel bármily csekély adományért, hogy az eltévedt juhokat visszatelhesse. Jobb volna biz' az — valljuk be őszintén — ha az áttérni akarók, a lélek által hajtva, gyalog is készek volnának elzarándokolni Budapestre, mint hogy köz-költségen kocsikázzanak fel a jelentkezésre. A lelki nyugalomért el lehetne viselniök egy kis testi törődést! A buzgó lelkipásztor kérelmét különben — a ki legjobban ismerheti az ottani viszonyokat — szívesen ajánljuk t. olvasóink, mindennekefelett pedig a dunántúli kerület vezéreinek figyelmébe.

— **A tokaj-ujhelyi ág. evang. egyházközség ügye** meglepő fordulatot nyert a „hegyaljai esperesség”-nek mult hó 28-án Miskolcon tartott közgyűlésében. Tokaj ugyanis megunta az Ujhelylyel való közösködést s elválásról szóló levelet kért az esperességtől. Az esperesség késznek nyilatkozott Tokajt önállósítani. *Zelenka* püspök — a ki a gyűlésben közpapként szerepel — mint a Tokaj-Ujhelyi missio alkotója, tiltakozott az engedékenységgel ellen, de egyelőre mégis csak az esperesség véleménye győzött. Kíváncsiak vagyunk az ügy további fejlődésére. Bizonyos magasabb szempontból nem volt szükség — egyelőre legalább — az ujhelyi ev. ref. és ág. evangélikus testvérek szétválasztására; ezt bizonyítja az esperesi gyűlés határozata is.

— **Az esperesi körlevelek továbbítása** ügyében egy felszólalás érkezett hozzánk, a mely elítéli azt az itt-ott még most is divatozó eljárást, mely szerint az esperes a maga tudatni valóit maga írja le egy példányban vagy kettőben s küldi a legközelebbi egyházközségnek s az aztán az iskolás gyermekek vagy az egyházfi útján adja tovább, míg végre mindenütt köztudomásúvá válik, hogy mit is gondolt hát, vagy mit is akar hát az egyházmege vagy az egyházkerület feje, vagy a minisztérium. Indítványozza a felszólaló, hogy az esperesek tartsanak sokszorosított gépet s körleveleiket postán és annyi példányban küldjék, a hány egyházközség van kormányuk alatt. Teljesen igaza van a felszólalónak, hogy azzal a régi divattal a vasútak, távirdák és villany-világítás idejében nem állhatunk meg. Ma már a polgári község leveleit sem a cigány hurcolja, mint régen, tehát nekünk is szakítani kell a nehézkes, túlélt szokással. A mód is

jó, a melyet ajánl; csak hogy egy kicsikét a felszólaló is elkészt, mert tudtunkkal már nekünk is vannak espereseink, a kik sokszorosított körleveleket küldöznek szét és pedig *nyomatott felíratú borítékokban*, tehát úgy, a mint ő követeli. A kik még nem így cselekesznek, azok jól teszik, ha könnyítenek sorsukon és az egyházmege életét a körlevelek gyors szétörpítése által is eleveníteni el nem mulasztják. A kinek füle van azért a hallásra, hallja meg a jó tanácsot.

— **A m.-szigeti ev. ref. egyház templom-szentelési ünnepélyt** fog tartani szeptember hó 11-én. Az a templom — mint azt szemtanui hitelességgel állíthatjuk — egyik dicsekvése lesz a hazai ev. ref. egyháznak és sokan is fognak hozzá jogot formálni, mert százezrek filléreiből emelkedett. Az egyházközség ifjú, lelkesült pásztora maga kelt vándorútra és predikálva több mint 12000 frtot gyűjtött, hogy a reformatus egyháznak, a magyarság eme határ-pontján ne kelljen magát temploma miatt a többi felekezetektől szégyenelnie. A templom tulajdonképpen nem új, csak újtott, a goth és román-styl bizonyos vegyülete. Berendezése mintaszerű, festése nemes ízlésre vall. Három tornya közül egyik az ev. ref. lyceumra néz s az egész város felett uralkodik, kettő — amannak kicsinyített kiadásai — a templomnak megyeháza felé eső déli végén nyúlik fel s köztük karzatos portale van kettős bejárat. 35 ezer forintot emészt felez az újítás, de — a ki látja ezt az építkezést — az dícséri az intézők célzatait, a kik ott, azon a kényes ponton, az egész reformatus egyház dicsőségére igyekeznek kitenni magukért. A szentelési ünnepély sem marad a közönséges méretek között: úgy tudjuk, hogy a tiszántúli kerület jelesein kívül más kerületekből is többen lesznek ott jelen s válogatott szónokok fogják a különböző szertartásokat végezni s az egész ünnepély tüneményesülne készül, valódi kálvinista búcsú leendő. A megjelenendők gyönyörködhetnek majd a lyceumi épületben is, a mely szintén szeptemberre fog átadatni — a maga szép egészében — a használatnak, mint hatalmas tanubizonyossága annak, hogy ott az ev. ref. egyház vezetői átérzik komoly hivatásukat s az ellenséges elemek között magasan akarják hordozni a magyar közművelődés és a prot. szabad gondolkodás lobogóját. A m.-szigeti egyház tényeire s ünnepélyes készülődéseire örömmel hívjuk fel a t. olvasó közönség érdeklődését.

— **A sárospataki állami tanítóképezdében** a tanév folyó évi szeptember 1-én veszi kezdetét. A javító és felvételi vizsgálatok augusztus 31-én tartatnak. A folyamodványok folyó évi augusztus 20-ig uyujtandók be a képezde igazgatójánál. Sárospatak, 1892. július 31.

Dezső Lajos,
tkp. igazgató.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

L. Ö. A választ még semmi formában nem kaptam meg. — *R. Gy.* Nagyon sajnálnám, ha épen te maradtál ki közülünk. Leveledben igen bizonytalan hangokat hallatsz. A kik az akadémiai pályán együtt éltünk, azok többnyire itt lehetnek a kintzött zászló alatt is. Az illető már küldött költeményt. — *S. Gy.* Az időpont még nincs meghatározva; ha lehet, úgy igyekezzünk, hogy a két kötelesség egyszerre legyen teljesíthető. — *Sz. A. Beregszász.* Örömmel számítunk ígéretedre. — *T. D.* Terveid érdekes, többnyire valószínű. Már többen jelentkeztek; a hangulat kedvezőnek mutatkozik. — *Gy. J.* Még ide vagyok kötvé. Állók a barátság elé! — *Sz. L.* A cikket besoroztuk, köszönjük. — *Dr. Sz. M.* Egy kis türelmet kérek a tárcára nézve, mert az nagyon kapós s előjegyezve van rá néhány korábban kopogtatott munkatárs. Levélben többet.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A zsinati törvényjavaslat III. szakaszáról.» *Cuprum.* — «A leánygimnázium kérdéséhez.» *Mátrahegyi.* — «A kath. egyházi élet jellemzőbb vonásai.» — «A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése.» *r. l.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

A zsinati törvényjavaslat III. szakaszáról.

(Vége).

Miután kimutattam, hogy a protestáns egyháznak törvény biztosítja azt a jogát, melynél fogva iskolaügyeit is belkörüleg rendezheti, az a 2-ik kérdés: vajon akként óhajtja-e ezt rendezni, amint az e jogot biztosító hazai törvényeinkkel sem ellenkezik?

Hogy e feladatunkat teljesíthessük, tegyünk rövid összehasonlítást országos törvényeink és a zsinati törvényjavaslat intézkedései között.*

A zsinati törvényjavaslat III. szakaszának 415. §-a csupán azon intézeteknek elősorolása, melyeket az egyház népnevelési és oktatási intézeteknek ösmer el. Az állam erre vonatkozó felfogásával az egyházi törvények e felfogása nem ellenkezik, sőt többet óhajt, mint az államé. Ami továbbá az I-ső fejezet alá tartozó §§-at illeti, mint általános határozatokat, pontról-pontra kimutatható, hogy ugyanazon alapon állanak, mint az 1868. XXXVIII. t.-c.-ben foglalt országos törvények. Így a 416—423-ig terjedő §§-ok majdnem szó szerint megegyeznek az 1868-ik XXXVIII. t.-c. 8., 10., 16., 46., 27. és 41-ik §§-okkal — megfelelő sorrendben. Nemi eltérés a zsinati törvényjavaslatnak csupán 417., 418., 421. és 423-ik §§-ainál van a nevezett országos törvényektől, de ezek sem elvi eltérések, hanem az országos törvényben kimondott elvnek alkalmazása a saját viszonyainkra. Például a zsinati törvényjavaslat 418. §-a, megengedi — épen úgy, mint az 1868. XXXVIII. t.-c. 16. §-a — magánosoknak és e célra alakult társulatoknak ev. ref. jellegű népnevelési és oktatási intézetek felállítását, ha az ezen §. következő 3. pontjában foglalt intézkedéseket magukra nézve kötelezőknek ismerik el. Már pedig, mint alább kimutatom, ezek az intézkedések az országos törvényekkel teljesen megegyeznek.

A zsinati törvényjavaslat II. fejezete a *kisdedóvóda*król. Ezen fejezet alá foglalt §§-ok, hogy az állami törvényekkel egyáltalában nem ellenkeznek, erre nézve elégnék tartom, ha a törvényjavaslat 425. §-ára utalok, a hol a kisdedóvódaknak munkaköre van megszabva: „A kisdedóvódaknak munkaköre: a gyermekeknek imádkozásra, értelmes beszédre és énekekre oktatása; koron-

ként, tekintettel az értelem fejlesztésére is, korukhoz mért testgyakorlattal és játékkal foglalkoztatása; testi és szellemi erejüket meg nem terhelő, de ügyességüket fokozó kézi munkára, valamint rendre, tisztaságra és illedelmes magaviseletre szoktatása”. Hogy ennél akár-melyik állam sem tűzhet ki az e nemű intézetek elé magasabb cél, azt — azt hiszem — felesleges bizonyítani. Ennek elérése pedig az egyháznak, mint *autonomikus* testületnek, kétségbevonhatatlan joga.

Az *elemi és felső népiskolákról* szóló III. fejezetbe foglalt intézkedéseknél pedig több helyen van kifejezve az országos törvényekre való hivatkozás, a mely megint a mellett képez erős bizonyítást, hogy e fejezet §§-ai is teljesen megegyeznek az országos törvényekkel. Így nevezetesen: a zsinati törvényjavaslat 429—434-ig terjedő §§-ai megegyeznek — legnagyobb részt szó szerint is — az 1868. XXXVIII. t.-c. 1., 2., 6., 4., 54. §§-aival megfelelő sorrendben. A 435—439-ig terjedő §§-ok pedig az 1868. XXXVIII. t.-c. 11. §. és 1876. XXVIII. t.-c. 13. §. 2. pontjain alapuló *törvényes* intézkedései az egyháznak.

A mi továbbá az „Elemi népiskola”-ra vonatkozó intézkedéseket illeti, elég volna itt is, mint a kisdedóvódaknál tettem, csupán az elemi népiskolák elé kitűzött célra, azoknak feladatára hivatkoznom, mely szerint azoknak feladata: „A keresztyén vallásos, erkölcsi és egyszersmind a nemzeti műveltségnek azon főbb elemeit és első alapjait nyújtani, melyekre a társadalmi élet bármely fokán mindenkinek — mint a magyar ev. ref. egyház tagjának és mint e haza gyermekének szüksége van” (440. §.) és azt kérdezni az ellenkező nézetten levőktől: kíván-e az állam ennél többet, vagy másat; s továbbá nincsen-e jogunk e feladatot, vagy célt oly módok és eszközök által elérni, a mint azt mi jónak látjuk? De én ennél többet teszek s azt is kimutatom, hogy a ref. egyház ezt a célt ugyanúgy óhajtja elérni, mint az állam. Bizonyosság erre a zsinati törvényjavaslatnak 440—446-ig terjedő §§-ai, a melyek csaknem szóról-szóra megegyeznek — a megfelelő sorrendben — az 1868. XXXVIII. t.-c. 48., 49., 50., 52., 55., 57. §§-aival.

Hasonlót mondhatni a „*Felsőbb népiskolák*”-ról szóló §§-ról is, a melyek az országos t.-c. 61., 62., 64., 66. §§-al egyeznek. Itt csak egy hiány van, mely talán gyanúsak tünhetné fel az állam előtt. Az nevezetesen, hogy míg az országos törvények az e nemű inté-

* Itt csak a népiskolára vonatkozó intézkedéseket veszem figyelembe, egyrészt azért, mert ezt tartom az egyház első alapjának, másrészt pedig azért, mert a többire nézve hivatottabbak nyilatkozatait óhajtánám hallani.

zeteknél is meghatározzák az oktatás nyelvét: addig jelen törvényjavaslatunk erről semmit nem szól. De tudva azt, hogy a magyar ev. ref. egyház hivatalos nyelve a magyar; tudva azt, hogy magyar ref. egyházunknak mily féltve őrzött kincse a magyar nyelv, mely szerint még az állammal szemben is kikötni óhajtja a tőlünk átvett népiskolákban a magyar nyelven való tanítást (törvényjavaslat 422. §. c. pontja): e hiány semmiféle gyanúsításra, vagy a meg nem erősíthetősre okot nem szolgáltatathat.

A III. fejezet C) pontja, a „Népiskolai tanítók”-ról folytatólag azoknak *fizetéséről* szól. Ez a része a zsinati törvényjavaslatnak az, mely leginkább magán viseli a felekezeti színezetet. De ez egészen természetes is. Mert ez a rész az, a mely az egyház által fentartott intézetekben működő személyzetnek viszonyát az egyházhhoz állapítja meg. S hogy e viszony megállapítása mennyire fontos, azt éppen az állam tartozik elősmerni, a ki szintén első sorban a viszonyt rendezi mindazokkal a testületekkel és intézetekkel szemben, melyeknek felállításához, vagy fentartásához anyagiakkal járul. De másrésről ily nemű rendelkezéshez, azon logikai okoskodáson kívül is, mely szerint, ha én kötelességet teljesítek, jogot is követelek, országos törvényeink alapján is joga van az egyháznak. Az 1868. XXXVIII. t.-c. 11. §-a és az 1876. XXVIII. t.-c. 9. §-a első kikezdése — biztosítja ebbeli jogainkat. De meg ha idevonatkozó törvényjavaslatunkat nézzük is, azt ugyanazon alapon nyugvónak találjuk, mint az 1868. XXXVIII. t.-c. 133–144-ig terjedő §-ait, melyek szinte a tanítókról szólnak. Természetesen — mint már meg is jegyeztem — egyházi viszonyaink közé teljesen beillesztve.

E fejezet alá foglalt 472. §. képezheti csupán a kormány részéről megjegyzés tárgyát. Még pedig azért, mert ebben az u. n. lelkész-tanítókról van intézkedés, a melyet pedig — mint tudjuk — a legújabb időben nem szívesen lát a kultusz-miniszter. De az ezen §-ban levő kikötés mellett még ez is maradhat és megerősíthető, mert maga az egyház is kimondja, hogy a lelkészek, kik ily állomásra reflectálnak, tanítói oklevelet is szerezni tartoznak. Ha pedig ez meg van, nem érhetem, mi nagyobb kifogása lehet a kormánynak ellene. Annyi ugyan áll, hogy a lelkészi és tanítói hivatal, ha nem ellenkezik is egymással, de egy személy a két hivatalt, phisikai okoknál fogva, teljesen kielégítőleg, nem viselheti. Ha azonban meggondoljuk azt, hogy a prot. egyház nem jó kedvűből teszi ezt, hanem anyagi szegénysége kényszeríti rá, mert két hivatalt ellátni anyagilag nem képes, az ily pozíciókra alkalmas tanítókkal pedig nagyon kis számban rendelkezünk; másrészt pedig minthogy azt is sajnosan kell tapasztalnunk, hogy az állam nem képes kellő számban népiskolákat állítani, — mondom, ha ezeket meggondoljuk, el kell fogadni jelen törvényjavaslatnak ezt az intézkedését is — a jelen viszonyok között.

Utolsó része a III. fejezetnek D) pont alatt a „Népiskolai hatóságok”-ról szóló néhány §. Ezek már teljesen egyházszervezetünknek megfelelőleg és annak keretébe beillőleg vannak megszerkesztve. S midőn ezt megszerkesztették s midőn kérjük ennek megerősítését, törvénytelen dolgot nem követünk el, sem új jogot nem akarunk szerezni. Az 1876. XXVIII. t.-c. 13. §. 2. pontja így szól: „A felekezeti iskolaszék szervezetét és teendőit (az országos törvény megtartása mellett) a felekezeti iskolaügyeket vezető illetékes főhatóság szabja meg . . .” Ezen idézett országos törvény tehát jogot ad minden felekezetnek, köztük nekünk is, ily nemű intézkedéseket hozni. S midőn ezek a §-ok megszerkesz-

tettek, a már többször említett t.-cikknek figyelembe vétettek, a mi kitűnik, ha csak futólag olvassuk is át a kérdéses törvények és törvényjavaslat párhuzamos helyeit. Ez különben természetes is, a mennyiben az egyház, a mely az állammal viszonyban van, sőt annak segítségét többször és több tekintetben kénytelen igénybe venni, ha nem igyekeznék a maga szervezetét az állammal megegyezőleg készíteni, nem hogy segítséget várhatna az államtól, de azzal lépten nyomon összeütközésbe jönne.

Ime a népiskolára vonatkozó törvényjavaslatot — legalább nagy vonásokban — összehasonlítottam az ide vonatkozó állami törvényekkel. Hátra volna még a törvényjavaslatnak a nevelés-oktatás ügyre vonatkozó többi része; ha azonban ennek összehasonlítására szükség volna — azt hivatottabbakra bízom. Én a magam részéről elégnék tartok — bizonyíték végett — ennyit is, annival is inkább, mert én egyház-egyetemünk alapjának első sorban a népiskolát tartom.

Megtéven ez összehasonlítást, az a kérdés most, hogy miféle consequentiákat vonhatunk le belőle?

Fentebbieket tudva s azokat figyelembe véve, önként következik az, hogy a magyar prot. egyháznak feltétlen, törvényekben biztosított joga az, hogy törvényeket hozhat a nevelés-oktatás ügyre vonatkozólag is és kérheti azoknak szentesítését; sőt ennél több: hoznia és a szentesítést kérnie kell. És midőn azt halljuk, — még illetékes helyről is, — hogy megerősíttetni nem fog, ne menjen tehát bele a zsinat a részletes tárgyalásba, a keserűség érzete nagy mértékben tölti el szívünket. Öseink jogot szereztek s azt még fegyverrel is képesek voltak megvédeni; mi pedig, mint érdemtelen utódok, ezt a megszerzett s megvédelmezett jogot tovább is védelmezni még csak meg se kísértünk?! Oh ily viselkedés a prot. egyházhöz, melynek oly fényes és dicső multja van, nem illik. A jog — legyen az bár kisebb, mint a melyről most szó van — semmi árért, soha fel nem adandó, nehogy a jövőre nézve praecedensül szolgáljon.

* * *

Elmélkedésemnek eddigi folyamán tisztán theoretikusan vezetem le azt a nézetemet, hogy a magyar prot. egyháznak elmulasztatlan kötelessége megadott jogával élni és megalkotni az iskolaügyi törvényeket. De nemcsak az elmélet, nemcsak a magában sok tanulságot rejtő történeti múlt int óva, sőt kényszerít erre bennünket, hanem a gyakorlati élet is ugyanezt tenni parancsolja, éppen az egyház jövőjének jól felfogott érdekében.

Az a tisztán elméleti alapra fektetett okoskodás, hogy a pap teremthet vallásos szellemet egy maga is, a gyakorlati életben nem bizonyult be valónak. Nincs oly papi bölcseséggel megáldott egyén, ki ezt elérni képes lenne. Az iskola és egyház egyetértően munkálkodva képes ennek elérésére csupán. Példát találunk erre a szent történetben is, példát találunk magyar prot. egyházunk történetében is. Maga az isteni Megváltó, Jézus Krisztus is tanította a népet, s e tanításai által teremtette meg benne az új vallásnak szellemét. S midőn megteremtette azt, vett maga mellé — az új eszméktől áthatott — apostolokat, a kik aztán a megteremtett vallásos szellemet ápolták s fejlesztették. Nagy reformátor elődeink nem az iskolát tartották-e alapnak, melyre megtisztított vallásukat építették? Oh igen! Ők az iskolát az egyház veteménys kertjének nevezték, bár ezt, mint frázist, szeretjük mi is hangoztatni; s minthogy nem volt kezdetben az iskola veze-

tését kikre bízniok, alkalmas, megbízható s elegendő számú egyének hiányában, ők maguk, a buzgó elődök, vezették azt; égtek mint a gyertyaszál, mely világításával felemészti önmagát is.

Azt mondják erre a tisztán elméleti alapon állók, tegyük mi is úgy, mint tett isteni mesterünk s mint tettek nagy elődeink! Igen, de az elméleti magaslattól szálljunk csak le ide, a gyakorlati életbe. s számoljunk a kornak megváltozott viszonyaival: akkor bizonyára engedni fogunk merész kívánságainkból. Széles az a kör, melyben a lelkésznek hivatást kell teljesíteni; nehéz az a feladat, melyet meg kell oldania. Az ember lelki szükségleteinek kielégítése vár reá; s azon kívül vezérnek is kell lennie abban a harcban, melyet az ember az *erkölcsiségért* vív, a mely erkölcsiség képezi az ember existenciájának első alapját. És eme vezérkedése alkalmával mennyi zaklatásnak van kitéve; megtámadják azok, kiket éppen vezetni, tanácsolni akar; megtámadják s ostromolják az életnek ezer meg ezer kísértetei. S ő, ha nem elég erős, még a vezérségtől is elbukik, s elég lesz az a küzdelem neki, melyet önmagával vív.

Ily viszonyok között lehet-e tehát a papnak, egy-magának, vallásos szellemet teremteni? Nem, segédre van, neki e nagy munkájában szüksége. Lelkemnek szent meggyőződése az, hogy a lelkész a tanítóval karöltve, egyetértően munkálkodhatnak csupán áldást-hozóan. Tanítania kell ugyan a lelkésznek is, de az ő tanítványai mások, módszerének is másnak kell lennie. S ő addig tanítását meg nem kezdheti sikeresen, míg a kellő alap megadva nincs.

Ily nemű állításom igazolása végett felhoztam már más helyen s más alkalommal a gyakorlati életnek egyik szomorú jelenségét. Azt hiszem nem végeztek felesleges munkát, ha azokat most is, legalább röviden ismétlem, nehogy igazságtalan vádolóknak állítassam. Ugyanis, ha szétnézünk sorainkban, vajjon találunk-e oly hitbuzgó és vallásos embereket, mint a mi apáink voltak? kik szomjúhozták a hitnek vigasztalását és a vallásnak igazságait; kiknek arcukra is oda ült a boldog meglegedésnek anyala, midőn egy-egy szép énekét ama nagy királynak az Úr házában elzenghették; kiknek lakásuk az Úr házában pitvara volt; kik hitükért, vallásukért nemcsak földi gazdagságukat, de életüket s vérüket is feláldozák? Oh bizony ritka már ma az ilyen, mint a fehér holló! Templomaink, ha nem üresek is egészen, de ott csak egy álmos, vagy egy bámész csoportot láthatunk(!) S ha be-betekintünk egy-egy családnak szentélyébe, még a legegyszerűbb embereknél is, a jó Szikszai „Keresztyén tanítás“-a helyett az érzékeket erősen csiklandozó regényeket, vagy ehhez hasonló hitvány termékeket találunk; s a legszebb dalos könyv, a zsoltár helyét is a legújabb ponyvairódalom daltermékei foglalják el. A bibliáról, a legszebb olvasó könyvről ugyan ki tudakozódik ma? De igenis, a legújabb dalok felől a cseperedő fiatal még a sajtó útján is mohó kíváncsisággal kérdezősködik. Oh, a mit mi hallunk elvéve egy-egy jó öreg nagyapa, vagy nagyanya szájából a multról elbeszélni: azt mi úgy hallgatjuk könyező szemekkel, mint egy letűnt boldog kornak tündérmeséjét.

S ha keresem, kutatom, hogy mi ennek az oka, én látom, de fáj is a szívem; ösmerem, de éppen ezért csodálkozom is rajta.

A protestáns egyház ugyanis kezdi azokat az üdvösnek bizonyult eszközöket elhajigálni magától, melyekkel eddig oly sokat végeztünk. Tanítóképezdeinket feladták már jórészt, megfosztván a protestáns egyházat

éppen azoktól az eszközöktől, melyek legközvetlenebbül és legtöbb eredményt teremtettek. Napról-napra mind jobban terjed az a nézet, hogy adja át az egyház népiskoláit is az államnak, nem gondolván meg azt, hogy egyház-egyetemünk alapját adják idegen kézbe, a melyre nekünk kellend majd építenünk. Ha ezen az úton halad egyház-egyetemünk, bizonyára nem a fejlődés, de a hanyatlás útján fog haladni. „Elvész a nép, mely tudomány nélkül való!“ — mondja szent könyvünk. E tudomány nem az, melylyel korunk materialisztikus irányzatú emberei szaturálják a gyenge gyermeket: de az, melyet a tiszta és buzgó vallásosság szelleme hat át.

És most törvényhozásilag is kimondani azt, hogy nem a sajátunk az iskola, mi azzal nem rendelkezhetünk szabadon, tehát lemondani egy drága kincsünkről, megtartva a terhet: a multtal szemben pedig legalább is meg-gondolatlanság. Ennek nevezhető kivált korunkban, amikor a protestáns egyháznak legnagyobb ellensége, a katolikus egyház mindent elkövet, hogy a diadal övé legyen. Ő meg van győződve arról, hogy a népet neki magának kell a saját céljainak megfelelőleg átalakítani, s ebből a célból nem hogy meglévő iskoláit átadná, vagy azzal járó jogait csorbitani engedné, de még igyekszik újakat is szerezni. A kath. egyház, úgy látszik, ösmeri az emberi természetet, mely mindig legerősebben azokhoz az eszmékhez ragaszkodik, melyek az ő lelkében legkorábban fogamzóttak meg; mert később — szaporodván a képzetek és eszmék száma — nagyon nehéz egyet igazán megszeretni. Ezen ismeretüket fel is használják, csepegtetvén elveiket s eszméiket már korán a gyenge gyermek szívébe.

Azok az optimisztikus nézetek, melyek annyira bíznak a protestáns tudományosságban s annak igazságában; melyek — mint ők mondják — önmaguk is győzelemre jutnak; melyek olyanok, mint a világító lámpások a sötétségben; mondom: ezek az optimisztikus nézetek jók ugyan reményt ébresztőknek, de nem olyanok, hogy a veszélyt el is háríthatnák. Azokat a lámpákat elolthatják a sötétséget kedvelők: öröket kell tehát állítanunk, kik az oltást meggátolják, sőt akik még több világosságot gyűjtsanak.

Ezeket megfontolva tehát — ha át vagyunk hatva protestáns egyházunk jövőjének szeretetétől s felvirágzásának óhajától, gondolnunk sem szabad arra, hogy régi jogainkból engedjünk csak egy szemernyt is. A zsinatnak is, mint legfőbb törvényhozó testületünknek, szoros kötelessége eme jogait egyházunknak megvédeni. Ennélfogva nem szabad a zsinatnak belenyugodnia abba, hogy *részletes* iskolaügyi törvényeket ne alkot-sanak. Sőt ellenkezőleg mindent el kell követnie, hogy az iskola mentől szorosabban csatoltassék az egyház testéhez, mert egyház és iskola egymás nélkül képzelhetetlenek. Mert ha ezeket nem cselekeszszük, vajjon ki fogja azokat a szegény és elhagyatottságra kárhoztott református felekezeti iskolákat magáénak vallani, s gondolni velük? Én nem hiszem, hogy az állam tenné ezt, mert azt sokkal alkotmányosabbnak szeretem tartani, semhogy olyanokkal szemben teljhatalmu jogot követelne magának s gyakorolna is, kikkel szemben kötelességet nem teljesít. Már pedig kötelességet mi teljesítünk.

Attól félni pedig, hogy nem nyernek ama törvények szentesítést, nem illik mi hozzánk. Hát nincs-e a protestáns egyház-egyetemnek annyi erkölcsi súlya, hogy a maga igazát, a maga jogait követelje?! A protestáns egyház sok hasznót tett s tesz a hazának; nincs tehát ok arra, hogy féljenek tőlünk. Át van hatva egyházunk

attól a meggyőződéstől, hogy mi nemesak egyháztagokat, de honpolgárokat is hivatva vagyunk nevelni. Ha tehát ez a mi elvünk, akkor méltán követelhetünk jogokat is; sőt méltán követelhetjük, hogy eme magasztos céljaink elérésében segítsen is az állam bennünket.

Kérve kérjük tehát a zsinati atyákat, hogy a főtisztelendő Szász Károly úr propositióját a törvényjavaslat III. szakaszára vonatkozólag mellőzzék; sőt ebben az ügyben a legbuzgóbb és legkitartóbb munkásságot fejtsenek ki. Nagy munkájukért a protestáns egyház felvirágzása és a jövő elismerése s hálája lesz jutalmuk. Fel a szent ügyért nemes munkára! Hadd virágozzék anyaszentegyházunk! A virágból gyümölcs lesz; a gyümölcs pedig boldogítja az emberiséget.

Cuprum.

ISKOLAI ÜGY.

A leánygimnázium kérdéséhez.

Szó volt ugyan már e lapokban a leánygimnáziumról, de azért szükségesnek, vagy legalább is érdekesnek tartom azt, hogy még egyszer felhozzuk e kérdést itt is, annnyival inkább, mert a hozzá szóló egészen más szempontból ítéli meg a dolgot, mint én. Távol állok ugyan attól a szerénytelenségtől, mintha elhinném, hogy soraimmal lerontom amazoknak a hatását s a közönség véleményét és hangulatát ellenkező irányba terelem, de mégis remélem, hogy soraim elolvasása s egy kis magába szállás után a leánygimnázium eszméje mégsem lesz oly abszurdum gondolat, mint a minőnek azt a cikkíró hiszi s a mint e lapok közönségének észjárását ismerem, magok az olvasók is sokan gondolják.

Csak általánosságban tegyük fel a kérdést: van-e az emberiség egy osztályának, részének joga arra, hogy bármi téren, bármiféle kiváltságokat élvezzen s ezen jogokból és kiváltságokból egyeseket, osztályokat kizárjon?

Az emberiség történetét örökösön e kérdés hullámozta s ha politikailag nem annyira, de társadalmilag még ma is nagy mértékben háborgatja s épen a civilizáció s a keresztyénség fenséges ideája az a gondolat, hogy magunk és Isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk. A civilizációnak, az emberi előretörésnek épen az is egyik célja. S a történelem tanulmányozásában, az ős kortól kezdve, minél előbbre haladunk, annál inkább közeledünk e cél megvalósításához. A rómaiaknál a „proletárok“ kívül voltak az alkotmány sáncain s midőn az ezekből előállott „plebs“ mindinkább megerősödött, jogait kezdte ez is követelni s ettől kezdve a rómaiak történetét folytonosan ez osztályok harca töltötte ki.

Az emberiség egészben véve úgy tesz, mint egyes tagjaiban. Minél gyengébb valaki felfelé, annál inkább érezteteti kicsiny erejét azokkal, kiket a sors alája rendelt. A családi életben is a legtöbb zsarnok azok közt akad, kik előjáróik előtt remegve állnak meg. S a történelemben? A közép- s újkor embere, ki remegve nézte egy üstökös feljöttét s félt a ködpárától, hogy sugaraival elsöpri a világot; az az ember, a ki, ha egyszer pirossában szállott fel a hajnal, mint máskor szokott, nyomorról és vérfürdőről szőtt magának rémképeket s a ki fanatikus odaadással, hittől fűzte sorát az ártatlan csillagokhoz: az az ember saját társát rabjává tette, megtagadta benne az embert, kirekesztette

nyomorult műveltségének közösségéből, kizárta az ész munkájából, csak hogy gyümölcset se kellessen vele megosztani; egy szóval, hogy ne legyen olyan, mint ő, pedig egy Teremtő szülötte s egy az erejük és szükségök.

S mikor az emberiség ereje nőtt, sőt magával a természettel kezdett versenyre szállni és oly gondolatokkal megbirkózni, melyeket részben magának tartott fenn az istenség: akkor a vak elfogultság és az embertársaknak osztályok szerinti megvetése kezdett alább hagyni, s ma már, hála az égnek, úgy nagyjából látjuk minden emberben az embert, jobban mondva, *minden férfit az embert*.

Ma már csak egypár dinasztia és mágus s egy néhány felfuvalkodott, — régi idők avatag maradványai — nézik a kasztokat s becsülik a származási jogot.

Pedig hajdan végeképen nem tudták azt megérteni, hogy a jobbágy fia épen úgy részese lehet a tudománynak, mint a földesúr s hogy a hidon ép úgy fog fizetni a nemes, mint a paraszt. Hiszen, mikor Széchenyi a lánchidat megteremtette, sokan azt mondták, hogy inkább csolnakon mennek át Pestről Budára, minthogy megvámoltassák magukat rajta.

És ma ki képes igazolni a régiek eszejárását?

Mindenki elítéli azt, mindenki hirdeti az egyenlőséget elvét; pedig az emberiség egyik fele mégsem egyenlő a másik felével. Ha meg is szűnt a *származási* előjog, a *születési* kiváltság mégis fennáll.

A legaljasabb szülőktől származott férfi gyermek ülhet már ma a legmagasabb polcon, a legmagasabb munkakörrel, de a nőket még mindig kizárják az emberiség fejlesztésének, előrehaladásának munkájából, épen úgy, mint hajdan a megvetett parasztokat. A nőkkel szemben az emberiség következetlen önmagához, eszméihez, a nőkkel szemben ma is az ököl jog uralkodik; bármit beszéljünk is, a nő elnyomott nagy fele az emberi világnak. Azon elv uralma alatt túri elnyomatását, kizárását minden, különösen szellemi munkálkodásból: a ki erősebb, az a hatalmasabb.

A ki mélyebben gondolkozik s elveti teljesen az elfogultságot magától, lehetetlen, hogy valamit át ne lásson azon embertelen s múlt századokba való igazságtalanságból, hogy a *magasabb* műveltség és tudományosság, az emberiség szellemi előrehaladásában való tevékeny és áldásos részvétel *nemhez* van kötve. Nem hasonl-e ez a régi korok kaszt-rendszeréhez? Teljesen az, csak a distingválás szempontja és alapja más, de azért megmarad égbekiáltó igazságtalanságnak.

Sokan mondják ugyan, hogy a nő bőven van kárpótolva mindenért. Először is azt jegyzem meg, hogy a tudományos műveltségért nem kárpótol semmi. De másodszor minden tekintetben tagadom azt, hogy a mai társadalmi rendszerben megvolna az igazi törekvés ezen kárpótlásra. El van zárva a világtól s nem érheti annyi csapás, mint a férfit. Nem tekintve azt, hogy mint családtagot ép oly fájdalmas csapások sújthatják, mint a férfit, sőt, éppen elzártága miatt a csapások fájdalmának érzete nála sokkal inkább fejlődhetik kizárólagossá: az ő házi életében a sok aprólékos kellemetlenség s a kisebb-nagyobb férfizsarnokság ép annyi kellemetlenséget okoz neki, ép oly keservesen esnek, mint a mily keservesek azok az élet urainak s ép oly kicsi, vagy nagy mértékben, a mily kis, vagy nagymértékű az érzékenysége. Már pedig a nők kevesebb élet filozófiájával rendszerint több érzékenységet jár.

Az is csak frázis, hogy az erősebb fél türelme, gyöngegsége, előzékenysége, vulgo: lovagiassága, udvariassága gyengeségeinek sokat eltűr, igyekszik számára a boldogságból minél többet juttatni s elhárítani előle a kellemet-

lenségeket. Igyekszik, a mennyiben neki magának terhére nem esik. Igyekszik, mikor gyenge, tiszta érzésekkel telt, az élet csúfságait nemismerő szívét akarja megnyerni s mikor a *külső* élet szinpadjára lép, de bizony egészben véve a nőre nézve az élet szinpadján igazán csak aranyfüsttől csillogó deszkák és kuliszák vannak, realitás nélkül. A valóságban nagyon kevésre redukálódik az „udvariasság” értéke. Annyival csudálatosabb — és ez az emberiségre nézve ez időszertint nagyon szomorú dolog, — hogy a nők, legnagyobb részben helyzetükkel, elvileg, meg vannak elégedve. Egy nagymiveltségű hölgytől hallottam azon elvet, hogy a nőnek sorsa az önmegtagadás. Ezzel körülbelől egész nemők nézetét fejezte ki.

De ez még mind nem sokat határoz; a jobbágy világban is a jobbágyok legnagyobb része még csak elképzelni sem tudta, hogy nekik másképen is lehetne élniök, mint a hogy élnek. A társadalmi reform eszméje soká érik s mikor megért, akkor is talál mindig conservativ oppositiora. A vakon született nem tudja méltányolni a világosságot.

Ezért az emberiség önmaga s teremtménye iránti kötelességet teljesít, mikor az egyenlőség és igazság nevében teljes ízében keresztül viszi a nő-emancipációt s a míg ennek útjára át nem lép, addig meghazudtolja saját eszméit, melyeket hirdet és képviselni akar.

Kötelesség segíteni a nőkön s jövőjüket biztosabb alapra tenni le. Egy férfi önmaga szerencsésének kovácsa, de a nő nem. A férfi, ha kora-gyermekségétől igyekszik s fejleszti magát valami téren, megél, hiába a sorsnak ezer hányása-vetése, mert magában viseli létezésének feltételeit. Egy nő előtt tulajdonképen nincs semmi biztos jövő. Mikor kikerül a leányiskolából, vajjon tudhatja-e, hogy a társadalom mai felfogása szerinti hivatását teljesítheti-e? Elhívják-e őt e hivatás teljesítésére? Azok szerepére van kárhoztatva, kik a sült galambot várják, hogy majd a szájokba repül. S ha nem akad olyan, a ki őt társul venné az élet harcai közé, az kesereghet egy vesztett életpálya felett, anélkül, hogy segíthetne magán.

De nem csak e lelki gyötrődés jut osztályrészéül, de az a kérdés is újból és újból felmerül előtte, hogy mint fogja magát fenntartani? S itt kezdődnek aztán azok az irtóztató képek, melyeknek felidézése nincs semmi szükség, melyeket már a realisabb ember is méltányol, a melyeknek láttára elszorúl mindenkinek a szíve.

S hány és hány olyan szerencsétlen nő van a világban, a ki középosztályú, de szegény szülőktől származott s magára maradván, nincsennek kezében a létfenntartás eszközei s aztán a nyomor, vagy a prostitúció áldozatává lesz!?

S a nő-emancipáció tiszteletre méltó ellenségei az emberiség életének ezen fekélyén se akarnak segíteni, egyszerűen azért, mert a nőt kellene szabaddá tenni, az asszonyt, a kinek hivatása a főző kanalat forgatni, a cselédekkel veszekedni, a gyerekeket tisztogatni s a férjeknek kellemes órákat szerezni?

Nézetem szerint a nő emancipáció által az emberiség művelődésébe még egy oly hatalmas forrást lehetne bevezetni, mint aminő eddig szolgáltatva neki az erőt. Hiszen a kultura rohamosabb léptekkel csak azóta halad, a mióta a parasztokat is elismertük embereknek, amióta ezen osztályból is válogathatja a civilizáció nagy embereit s kisebb erőit. Éppen úgy lenne az a nők bevételeivel is, mert azt már csak senki sem tagadhatja, hogy tíz ember többre képes, mint öt.

A nőnek, a férfiéval egyenlő szellemi képességét eddig még egy tudományos készültségű ember sem vonta és vonhatta kétségbe. Patakon a morálban, ha talán egyéb studiumban nem kerül elő, tanítják is ezt.

A legmegfontolandóbb ellenvetés az, hogy a nő organizmusa nem alkalmas, sőt gyenge a közélet mindennapi teendőire, nyilvános harcára és izgalmaira. A legmegfontolandóbb, mert a legtöbb realis alapja van. De a társadalomnak egy néhány példája ezt is meghazudtolja. Vannak tanítók, postai alkalmazottak nők, a kik azért a zajos, lélek- és testtől munkát épen úgy bírják, mint férfi kollegáik. Sőt tekintve azt, hogy a nőben lelkének finomsága miatt több a kitartás, szorgalom és kötelességérzet, több hasznot hajt s munkakörében többre viszi. Tessék kérem megfigyelni: van-e aránylag oly sok rossz tanítónő, mint rossz tanító; tessék megnézni az alsóbb s felsőbb leányiskolákat; nem hajlíthatóbbak-e ezeknek növendékei, mint a fiúk!

Az Isten minden teremtményét úgy alkotta meg, hogy az önmagában is egész és képes legyen arra, hogy saját magáról s az ő létfenntartásáról gondoskodjék. Miért teremtette volna csak a nőt másképen? Könnyelmű dolognak tartom saját hibánkat másra tolni. Az emberiség, mikor tagadja, hogy a nő képes a maga lábán járni s önállóan részt venni az emberiség kulturális működésében, tulajdonképen az istenséget vádolja azzal, hogy Éva leányait tökéletleneknek alkotta.

Ezért én azt hiszem, hogy a nő-emancipáció barátai bátran nézhetnek elé az elfogúlatlan orvosi tapasztalatoknak és megfigyeléseknek, bár tagadhatatlan, hogy a nők fiziológiai életében vannak oly processusok, melyek megnehezítik s időnkint felfüggesztik a kötelességnek teljesítését, de hát a férfi is megbetegszik s ő is szünetel a munkában.

Még azon látszólag hihetetlen, paradoxon elv józan-sága felől is meg vagyok győződve, hogy a nő-emancipáció egy tisztább, nemesebb, idealisabb erkölcsi életet, világot teremtene, nem csak azért, a mit már fentebb említettem, de azért is, hogy így gyöngéd lelkét, nemes kedélyét és ártatlanságát sokkal inkább érvényesíthetné. Így az most legfelebb csak tisztelet- s nem követés tárgya a fiatalság előtt, a mely korban pedig legtöbb az alkalom és az ürügy a testi, lelki elsatnyúlásra, elsüllyedésre. Igazán szánalomra méltó dolog az, hogy a férfi ifjúságban sok dolog iránt mennyire kihalt az erkölcsi érzék s mennyire elvvé emelkedett a fiatalság nyújtotta összes élvezeteknek a kiaknázása. Szánalomra méltók a nők, a kire e miatt annyi csalódás vár!

A leányok a családi élet Vesztá tüzenél élnek, néha-néha követve el csak — akkor is inkább tudatlanságok miatt — ártatlan és naiv csínyeket. Ellenben a férfi, a kit talán ideálul választott, sokszor az aljas lebujók erkölcsének fullasztó levegőjét szívja s részese a piszkos tivornyáknak. S mikor a fényes napvilág elé kerül, az emberek szemében ismét olyan tiszteletreméltó alak, mint volt az előtt. A társadalom itt is igazságtalan: igazolja a férfi vétkeit s a nőt nyomban elejti, az első bűnnél.

En ehhez hasonló, mindinkább elharapódzó erkölcsi állapotok megszűnését is remélném azzal, ha a nő részt vesz a nyilvános életben s maga jár lábain. Lehet, hogy a nő-emancipáció idézne elő erkölcsi forradalmat, de az csak átmeneti állapot lenne. A francia köztársaság korát is a forradalom zsarnokságai kötötték össze a Lajosok idejével.

A nő-emancipációval — nézetem szerint — a családi élet is nyerne boldogságában s harmóniájában. Mert két egymáshoz hasonlóan mévelt lélek sokkal több szellemi gyönyört nyújthat egymásnak és sokkal inkább elnézi egymás gyarlóságait, mintha két oly különböző lelkivilágú egyén kerül össze, mint a mai társadalom felesége és férje. Ma számtalanszor megtörténik az, hogy a legreményteljesebb pálya közepén megáll a férfi, megszűnik dol-

gozni. Miért? Sokszor azért, mert felesége nem tudja megérteni, méltányolni; ott, hol a nő darabos műveltsége miatt házi perpatvarok váltják fel egymást, szán-szándékkal vonja el erejét, kedvét és figyelmét a tudományos munkától. Persze ilyenekben igen sokszor maga az élet is igen nagy mester, de annival szánandóbb, ha neki a feleség is segít.

De nem lehet egy rövid cikk keretében a nő-emancipáció minden előnyét felsorolni. Részletekbe nem volt szándékom bocsátkozni, csupán általánosságban, nagy vonásokban igazolni annak jogosultságát és szükségességét. Épen azért, mivel csak általános és sokszor halott dolgokat írtam, távolról sem akartam, ezek elmondásával érdemeket szerezni magamnak.

A leánygimnázium létesítése lévén szóban, én azt a nő-emancipáció kérdésével látom szoros kapcsolatban s csupán csak ezen oldalról óhajtottam a dologhoz szólni.

Tanügyi oldalához nem akarok szólni. Nagyon nehéznek tartom a hirtelenében felvetett kérdést pedagógiai helyesen oldani meg, pláne a tervezett tanárokkal, kik másutt is el vannak foglalva. Nehéznek annyival is inkább, mert én úgy tartanám helyesnek, hogy a leánygimnáziumban, hol a hagyományok nem kötnek, a modern középiskolát kellene, mondhatni kísérleti úton, megteremtteni.

A kik hívei azon elvnek, hogy a tudományos műveltség nemhez kötött jog, azok természetesen elvetik a leánygimnázium eszméjét s mivel tudom, hogy e lapok olvasói nagyobb részben ez elvet vallják, azért írtam a fentieket, *eszméltetőül*. Nem szabad rövidlátónak lenni. Nem szabad azon fennakadni, hogy hát ha az asszony a katedrában ül, ki főz otthon és ki vigyáz a gyermekekre? Magas és méltányos szempontokat kell választani. A béka, bár igen közel van a földhöz, nagyon keveset lát abból. Az idő halad s a ki ez eszmével nem tud megbékülni, azt elsöpri. *Epour si mouve!* A század elején megvetéssel néztek arra a nőre, a ki a család körén kívül a festett világ deszkáin kereste dicsőségét s nem képzeltek nő-hivatalnokot. Most nem ritkaság ez s még a világ nem dőlt le azóta.

Épen így valósítható a teljes nő-emancipáció is.

S mivel a leánygimnázium terve ez eszme megvalósításához hazánkban az első jelentékenyebb lépés és abban ez eszme igazolását látom, azért az egyenlőség s a folytonos haladásért lelkesülő örömmel tudom azt üdvözölni.

Vajha virágoznék s mindinkább hódítana ez eszme számára!

Mátrahegyi.

TÁRCZA.

A kath. egyházi élet jellemzőbb vonásai.

— Mutatvány *Warga Lajos* sárospataki tanár *Keresztény egyház-történelem* című műve III. kötetének 2. füzetéből. —

(Vége.)

Magyarországon nagy tevékenységet fejt ki a *sz. István-társulat* (1847 óta), mely a kath. szellemű irodalom kifejtésén és terjesztésén fáradozik;⁵ a *sz. László-társulat* (1861 óta, l. a 119. l.), mely a keleti magyar és hazai kath. egyházközségeket segítyezi. Ezekhez sorakoznak az *Oltár-egyletek* (1859 óta), melyek a templomok felszereléséről gondoskodnak. Kisebb-nagyobb körben el vannak terjedve az *ima-apostolság*, a *rózsafüzér*, a *Jézus sz. gyermeksege*, a *Jézus szentséges szíve*⁶ társulatai és a különböző kath. legény-, munkás- és cseléd-egyletek stb.

Mindezen egyleteknek munkás életéről az évenként tartatni szokott *nagy gyűlések* tesznek tanúbizonyságot. Ezeken készülnek a nagyszerű tervek, osztatnak ki a szerepek, hangzanak a köz-öröm vagy bánat, remény vagy csüggedés nyilatkozatai. A tárgyak sorozatában nem nagy változatosság van; panaszkodnak a sajtó istentelensége, a művészetnek világias iránya, a vásárnapok megszenteltelenítése, a materializmus, a protestantizmus, a szabad közművesség, állami mindenhatóság stb. ellen; évek óta tervezik egy *független kath. egyetem* felállítását Németországon (ilyent tervezett a magyar püspöki kar is Pécsen), mely azonban még születése óráját nem érte meg; megkönyezik a „szegény vaticanumi fogoly“ elhagyatottságát, bámúlják és magasztalják emberfeletti erejüket és igyekeznek mentől több Péter-fillért gyűjteni a szánalomra méltó sz. atya szükségének enyhítése végett; szenteskedő könyveket hullatnak a világ egyetemes romlottsága, hitetlensége, bűnös szabadelvűsége felett; és hogy tenger bajaikat felejtsek, nagy lakomákat rendeznek. De, habár a vezérférflak buzgósága a lehetetlent is megpróbálta, mégis boszantó lassúsággal sorakoztak a tekintélyesebb és értékesebb világi hívek (olyan középkori nagyságokat, mint *Zichy Nándor gr.*, ki prot. tisztjeit és cselédjeit birtokáról elűldözni készült, csak nagy ritkán találunk), és ezeket is nem annyira a vallásos buzgóság, mint inkább a szereplési vágy, a politikai pártállás és más titkolt érdekek vezették az ultramontanizmus táborába. Hiszen maguk a kath. írók arról panaszkodnak, hogy a műveltek és félműveltek köreiben, az átkos korszellem nyomása következtében, a vallásos közönyösség, a hitetlenség, az egyház parancsainak fel nem vevése ijesztő mértékben kezd terjedni.⁷ A nép pedig, ha még nem látta át, majd bizonyára meg fog győződni arról, hogy ezen mozgalomban nem az ő, hanem a papuralom érdeke a fődolog, és hogy ő igazában csak arra való, hogy fizessen és eszközül szolgáljon ultramontán ámitóinak.

A kath. egyház ezen új kori eszközök mellett a régieket sem hanyagolja el, hogy híveiben a kiskorúság érzetét, az engedelmisséget, az egyház tekintélye iránt a feltétlen tiszteletet továbbra is biztosítsa. Az *istenitiszteletnek* (kath. értelemben inkább *érdemszerző szolgálat*, melynek lélek nélkül való végrehajtása is elősegíti az üdvöt) és *ünnepeknek* vonzó erejét az érzékeny ható eszközökkel igyekszik fentartani. Ének- és zenekarok, katonaság kivonulása és üdvölvése, mozsarak durrogatása; fényes processiók keresztekkel, zászlókkal, néhol ereklyékkel, szentek szobraival vagy képeivel; világítás, tűzi játék stb. a kath. ünnepeknek nélkülözhetetlen alkotó elemeivé lettek. Az ilyen templomi, még inkább az útcai látványosságokra özönnel tödül a nép, főleg a gyengébb nem; megbámúlja azokat a nélkül, hogy lelkében mélyebb nyomokat hagynának. Az ünnepeknek zajos, vidám, fényes vagy egyszerűbb és komolyabb színezetét a szerint alkalmazák, a mint azt a környező természetnek derültebb vagy komorabb kerete és a nép kedélyvilága követeli. Legfényesebbek és legüresebbek *Olasz- és Spanyolország* derült ege alatt; legkomolyabbak és legigazabbak az *Alpok* zordon bércei közt.

Az atyáskodó papság a jámbor, babonás néptömeg *csoda-szükségleteiről* is kellőleg gondoskodik, vagy legalább is a kedvező alkalmat ügyesen kizsákmányolja. A *sz. szűz* oly kegyes, hogy még mindig küldöz levelet a messinaiaknak; *sz. Antal* a házi állatokat évenként meglocsolgatja szentelt vízzel, hogy épek és egészségesek maradjanak. A régiebb keletű csodákhoz a beteges képzelődés vagy szándékos ámitás újabbakat csatolt. Az agnetenbergi zárának (Dülmenben, Westfáliában) egyik szűze, *Emmerich Katalin*, ki rajongó lélekkel Jézus szenvedésének szem-

léletébe egészen elmerült és Jézus kezéből fogadta el a töviskoszorút, testén a megváltó sebeit viselte (1820-tól haláláig 1824-ig), melyek nagy pénteken rendesen megújultak. *Latau Luizának* (Belgiumban) minden pénteken felújultak Jézus szent sebei (1868 óta) és utolsó éveiben állítólag csak úrvacsorával élt (meghalt 1883.); s mindezt isten kegyelme a kath. egyház dicsőségére mívelte. Még ezeknél is nagyobb hatása volt állítólag a *boldogságos sz. szűz* ismételt *megjelenéseinek*. Nevezetesen a többek közt *Rómában*, a sz. András templomában, a sz. szűz megjelent *Ratisbonne Alfonz*, gazdag elsassi zsidónak megtérítése végett (1842.); megjelent *La Salette* mellett is (Franciaországban, 1851.) a pásztor gyermekeknek, mely rendkívüli csodát meg is ünnepelték. *Riminiben* a búcsújárók ezerei állították, hogy az ottani szent képen az irlalmasság anyja szemeit behúnyja meg felnyitja, mely megdöbbentő csoda állítólag sok mazzinistát jó útra térített volt. Még nagyobb kegyben részesítette a sz. szűz Franciaországot, midőn (1858-ban) a *Pyrenae* hegység aljában *Lourdes* mellett egy barlangban megjelent egy hülye pásztorleánykának (*Soubirous Máriának*) és kijelentette, hogy ő a szeplőtlen fogantatás („*Suy l'Immaculado Cuncepciun*,” tudni illő, hogy ő bearni nyelven beszélt); azután többször is megjelent, mire ezereként kezdették meglátogatni a sz. helyet, majd kápolnát, utóbb fényes templomot építettek a kegyelt helyre, és hogy semmi sem hiányozzék, ugyanott egy *csodatevő gyógyforrás* is fakadt, melynek szent vizét jó áron küldik szét a babonát ápoló vidékekre.⁸ *Magyarországon* a század második felében, pór leányok és asszonyok látomásai szerint, hasonlóképen több kútban és fán jelent meg a sz. szűz, karján a gyermek Jézussal. A mende-monda hitelre talált, és már búcsújárók kezdetek seregleni a nagyon megtisztelt szent helyekre, sőt megjelent a zsidó is és felütötte pálinkás sátorát, hogy a buzgóságot az által is fokozza; de végre a megátalkodott politikai hatóság is megjelent és nemcsak nem hitt, hanem a sz. kútaikat is betemetette és a szent mulatságnak véget vetett. A francia ultramontán papság által a háború után rendezett *óriási nemzeti búcsú*, melyeken a legelőkelőbb osztályból is sokan megjelentek, inkább a porosz protestáns császárság és a francia köztársaság ellen rendezett politikai tüntetések voltak, mint a vallásos lelkesedés következményei.

Azt lehetne hinni, hogy ennyi csoda, a sz. szűznek és a többi szenteknek közbenjárása és oltalma elegendő arra, hogy a hiveket a világ és az ördög minden csábja ellen megoltalmazza; de, úgy látszik, nem elég, mert a gondos klérus még a *talizmánok* segélyét is igénybe veszi. Így a többek közt egy püspöki megerősítést nyert könyv⁹ azt hirdeti, hogy az, ki a karmelita, trinitarius, theatei, servita és lazarista *pap-gallért* (scapularis vestis) *együtt viseli*, az azokhoz kötött kegyelemnek és bűnbocsánatnak mindenikében részesül; ezen kívül az ilyenek nem árthat sem tör, sem golyó, megvéd tűztől, víztől, betegségtől és minden kigondolható bajtól (csak a butaságtól nem). Hasonló bűvös ereje van a Benedekrendiek által árult *sz. Benedek emlék-éremnek*.¹⁰ A ki pedig *sz. Ferencz övét* éjjel-nappal viseli, nemcsak minden sz. helyhez kötött bűnbocsánatban részesül, hanem még ezenkívül naponta ezer lelket szabadít meg a purgatoriumból.¹¹ Csodás ereje van a jezsuiták által áruba bocsátott *sz. Ignác szentelt vizének* is; de újabb időben ezt majdnem egészen kiszorította a forgalomból a sz. szűznek még sokkal erősebb *marpingeni* és *lourdesi* csodás *forrásvize*.

Általában el lehet mondani, hogy ezen mesterkélt, vallásosságra ébresztő szereknek ma már csak a műveletlen tömegre, főleg vén asszonyokra van hatása, és ha

mégis megtörténik, hogy az ultramontán színjátékokon művelt főrangúak is részt vesznek, ennek nem igazi vallásos ragaszkodás az oka, hanem legtöbbször eltitkolt cél. Igen, mert a klérus és a születési arisztokrácia a hagyományos tekintély közös alapján állanak, s ha egyik alatt ingadozik a talaj, fenyegetve van a másik is. Szóval az a rendszer, melyet a kath. egyház az emberiség vallásos nevelése végett feltalált, vagy a zsidó és pogány kultuszoktól kölcsönzött, s mely talán annak gyermekkorában célszerű volt, értelmileg fejlettebb hívei buzgóságának élesztésére többé nem alkalmas. És ha a helyett, hogy azt a mai igényekhez alkalmazni igyekeznék, makacs következetességgel a régi irányban még tovább erőlteti: akkor lesz (sőt már ma is így van) egy sereg képmutató vagy tudatlan híve, kik az ünnepeken néma személyekként szerepelnek; de az értelmesebb, műveltebb osztályokat csak név szerint számíthatja hívei közé, mivel ezek csak megszokásból vagy épen vallásos közönyösségből maradnak meg azon egyházban, melyben születtek.¹²

KÖZÉLETÜNK.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése.

A felsőszabolcsi egyházmegye folyó hó 9-én tartotta meg nyári közgyűlését Kisvárdán, igen szép számú érdeklődő jelenlétében, *Lukács* Ödön esperes és *Gencsy* Albert egyházmegyei gondnok elnöklete alatt. Az emelkedett szellemű megnyitó imát, melyet esperesünk szokott keneteljességgel adott elő, egész terjedelmében jegyzőkönyvbe igatni határozta a gyűlés. A tárgyak közt nem volt semmi különösebb, a megszokott közigazgatási dolgok voltak szőnyegen csupán.

A számvevőszék munkálkodásából közlöm pénztáraink állapotát. *Lelkészi özvegy-árva gyámpénztárunk* állása

⁸ Többek közt magyarul kiadta Cantu Caesar »Világtörténelmére« (16 k. Pest, Eger 1856–77.), a »Szentek életét« saját »Encyklopaediáját« (12 k.), a »Házi Könyvtárban« számos történelmi, költői és más ismeretterjesztő művet stb.

⁹ Jézus szentséges szíve tiszteletére 1891-ben szenteltek fel ideiglenesen Budapesten egy fényesen épülő templomot, mely a magyar kath. főnemes hölgyek áldozatkészségéből jött létre és az új kath. áramlat terjedésének bizonyítéka.

¹⁰ Rapaics I. m. III. k. 2. r. 754. l.

¹¹ 1862. a tarbesi püspök egy pásztorlevélben ünnepélyesen kijelentette, hogy valósággal a sz. szűz jelent meg »Digitus Dei hic est!«. 1867. missio-ház emeltetett a zárandokok számára; 1868 IX. Pius a tarbesi püspök által alapított Boldog asszony-testvérületet fő testvérületnek nyilvánította; 1869. a lourdesi vízből naponként 70–80 ládával indítottak útnak; 1870 IX. Pius a búcsú-templomot új búcsúkkal ajándékozta meg, ugyanazon évben kezdődött meg a nagy nemzeti zárandoklat Elsass-Lótharingiáért; 1874. egy agg-menedék hely és egy karmelita-zárda alapított; 1876. a búcsú-templom 100,000 zárandok jelenlétében felszenteltetett, az Immaculata szobra megkoronáztatott; 1883. az örömvé alkalmából a zárandokok száma elérte az 500,000-et stb. Ime példa arra, hogy egy hülye leányka beteges látomásából mit tud teremteni az ultramontán klérus még a XIX. században is. Calwer Kirchenlex. II. k. 74–76. l.

¹² A világiak számára készített pap-gallér két négyszögű posztó darab, melyek egyike a mellre, másika a hátra esik, az előbbire kereszt van hímézve. A karmelita pap-gallér barna, a trinitarius fehér, a theatei kék, a servita fekete, a lazarista veres. Gnaden u. Ablasse des fünflichen Scapulier (Münster 1872.).

¹⁰ St. Benedictus-büchlein cet. (U. o. 1876.).

¹¹ Der scaphische Gürtel u. dessen wunderbare Reichthümer cet. (Mainz 1878.).

¹² Az egészhez I. Hase i. m. 717–19. Hase »A prot. polemika kézikönyve« II. k. 321–52. Kurtz i. m. II. k. 2. r. 92–94., 104–111. Herzog i. m. XIX. század, 21–23. Brück i. m. 913–20. Rapaics i. m. III. k. 2. r. 752–57. l.

70,230 frt $23\frac{8}{10}$ kr, szaporodás 2138 frt 02 kr. Évi segély 120 frt. *Litkei-féle lelkészi nyugdíjalap* állása 1651 frt 60 kr, szaporodás 131 frt 09 kr. *Közigazgatási pénztár állása* 12230 frt $39\frac{1}{2}$ kr, szaporodott 642 frt $33\frac{1}{2}$ kr. *Tűzkárbiztosítási alap* állása 1738 frt 52 kr, szaporodás 231 frt 16 kr. *Kéki egyház óvoda-alapja* 11471 frt $24\frac{1}{2}$ kr, szaporodás 743 frt 81 kr. *Pazonyi templomépítési alap* 33250 frt $08\frac{1}{2}$ kr, szaporodott 2255 frt $25\frac{1}{2}$ kr. *Pazonyi szegény-alap* 2069 frt 11 kr, fogyás 2 frt 5 kr. *Pazonyi belhivatalnokok fizetés alapja* 1223 frt $10\frac{1}{2}$ kr, fogyás 16 frt $89\frac{1}{2}$ kr. *Bökönyi főkegyház alapja* 4409 frt 82 kr, szaporodás 91 frt 55 kr. *Tanítói gyámpénztár* 15089 frt 29 kr, szaporodás 567 frt 94 kr. A közpénztár *költségelőirányzata* a jövő évre: I. szükséglet: 1400 frt, II. fedezet: 2204 frt 36 kr, maradvány 804 frt 36 kr.

Az országos közalaphoz folyamodott 15 egyház; kérnek 5656 frt segélyt és 19 lelkész 4200 frt segélyt. Ajánlatot 13 egyház 1700 frt segélyre, 19 lelkész 1800 frt segélyre. Államsegélyért folyamodott 14 egyház, 19 lelkész és 20 tanító. Bizony ezek nem nagyon örvendetes dolgok!

Elhatározta az egyházmegyei gyűlés, hogy Gesztérden a legrövidebb idő alatt körlelkésztséget állít fel. A díjlevél 715 frt.

Nagy megbotránkozást keltettek a balkányi tekintélyes egyház zavaros ügyei, a hol az egyháztanács érdekeltensége miatt minden pusztulásnak indul. Megtétettek a lehető erélyes intézkedések.

Lelkészjelölő bizottsági tagokul választottak: Gencsy Albert, Elek Dániel, Görömbei Péter rendes, Ujfalu Béla, Jármay Miklós, Nagymáté Albert póttagokul.

Egyházkerületi világi pótképviselőikül megválasztottak: Ujfalu Béla, Vay Péter, Szunyogh Bertalan, Péchy Béla.

A fehér asztalnál, a jövő évi tisztújításra már ki bontották a zászlót s különösen az elnökök iránt, kik helyüket mindenütt derekasan megállották, egyhangú és lelkesült ragaszkodás nyilatkozott.

r. l.

IRODALOM.

* **A „Protestáns Szemle“ ez évi III. füzeté** 9 ívnyi terjedelemben jelent meg. Első közleménye: „Hugo Victor s a XIX. század pantheismus“ *Várnay Sándortól* beillik — kétségtelenül — e vállalat programjának keretébe is, de ha már ide szánta a szerző, vagy szerkesztő, nem kellett volna fukarkodniok a szóval, mert ez a tanulmány — így a mint van — nem eléggé élvezhető. Egy és más tüzetesebben kifejtve benne, vagy körülírva s talán zárjelben vagy a vonal alatt megmagyarázva — egészen mássá alakul a mű s a Szemle egész olvasó közönségére nézve értékessé válhatik vala, míg így csak kevesekhez szóló, ha úgy tetszik magas, ha úgy tetszik kissé szürke esztetikai fejtegetés „a felvilágosodott szellemek korlátolt elite-jének szánva“. A második közlemény egy egészen időszerű, fontos napi kérdés tárgyalása; címe: „A polgári házasság s a házassági bírászkodás“, szerzője *Dr. Bartha Béla* sárospataki jogtanár, a Szemlének s a protestáns sajtónak buzgó támogatója. Ez a tanulmány külön lenyomatban is megjelent (1—36.l.), s úgy a napi, mint a heti sajtó teljes elismeréssel fogadta, a mit minden ízeiben meg is érdemel. Ha latin, német, francia idézetait magyarra fordítva közli, s az eredeti szöveget — nagyobb hitelesség kedvéért csak a vonal alatt vagy zárjelben mellékli, az olvasó közönség iránt való kiváló figyelmét árulja el a szerző. E tekintetben

szintén a szerkesztő ízlése és körültekintése is határozó lehet. E tanulmánnyal még külön is óhajtunk foglalkozni. A harmadik közlemény címe: „A ref. templomi énekes könyv története“, szerzője *Szathmáry József* tanárképezdei növendék, volt sárospataki szénior. Épen most, mikor énekes könyvünk reformjával foglalkozunk, kétszeresen érdekes e sok utánjárással, összevetéssel s ismerjük el, hogy kiváló tárgy-szeretettel készült tanulmány, a mely bizonyosan újabbakat is fog maga után vonni s énekes könyvünk történetében mindenkor nevezetes adalék marad. Még folytatása következik, tehát nem mondhatunk róla egyebet, mint hogy örülünk megkezdődésének, s kíváncsian várjuk a méltó folytatást. A negyedik közlemény — a „János evangélium világnézete“ *Stromp László* pozsonyi tanártól — egészen theologiai folyóiratba illő értekezés; még nincs befejezve. Kár hogy szerzője tulságosan szereti az idegen szavakat, még oly összeköttetésekben is, a hol kitűnő magyar szókkal helyettesíthetők. P. o. problema, par excellence, evangélium (a már bepolgárosult *evangyélium* helyett), anonym, pamphlet, eminens, attributum, skala, principium, idealis, stadium, abstrakt, doxa, sphära, specialis, centralis, universum, schema, genialis, universalis, absolut, identitas, absurdum, monstrosus, objectiv, individualitas, reflexio, contemplatio, karakter, correspondeo, personificatio, rhetorikai, poetikai (máskor költői, rhetorikai: lásd 361 l.) contrast, orientalis, occidentalis s még temérdek ilyen. Nem kívánunk lehetlenséget, csak annyit, hogy a különben is sok sajátos kifejezéssel bővölködő theológus nyelvből azokat mellőzzük, a melyek könnyen mellőzhetők. Ezeket felül is marad még abban igen sok idegen elem. A „Prot. Szemle“-nek az is egyik szép feladata, hogy nyelve — lehetőleg — magyar legyen. A theológusok örülnek rajta, hogy a Szemle ezt a tanulmányt is felvette; az olvasó közönség egyik fele azonban aligha fog benne gyönyörködni. Az 5-ik közlemény *Id. Buchholtz György* és kora *Weber Sámuel*től (eddig inkább csak „Samu“ volt). Terjengősen, krónikás módon indul; de nincs befejezve, tehát még a bírálati véleménynyel is várhatunk. A 6-ik közleményben *Dr. Kvacsala János* pozsonyi tanár ismerteti a külföldi legújabb *Comenius irodalmat*. Jó gondolat volt ez ismertetés s kíváncsatos, hogy teljes legyen s kiegészítésül a magyar is kövesse, tekintettel a különböző lapokban, folyóiratokban megjelent nagyobb értekezésekre is. A füzetet — szokás szerint — hazai és külföldi irodalom zárja be. Gyurácz F. Gusztáv Adolf Svéd királya, Csiky L. Szertartástana, Tüdös Zwinglije, Benke Comeniusa, Kovács Gyula „Latin elemek a magyar nyelvben“ című műve jutottak be — ezúttal — a „hazai“ sorozatba komoly, tárgyilagos megjegyzések kíséretében. A több tekintetben érdekes füzetet melegen ajánljuk.

* „A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság évkönyve.

Szerkesztette *Kenessey Béla* titkár 1892. Budapest, Hornyánszky Viktor. — című 58 lapnyi füzet a IV-ik rendes közgyűlésen elmondott elnöki beszédet, titkári jelentést, a pénztári kimutatást, a tagok és választmány névsorát s az újonnan megerősített alapszabályokat öleli magába. A társaságnak 32 pártfogó, 242 alapító, 459 rendes és 490 pártoló tagja volt 1892. március 26-ig. A tagok névsorából mindenki megtudhatja, hogy mennyivel adós!

* **„A Prot. Almanach“** című, a két prot. egyház mostani jeleségei képekben és életrajzokban megörökíteni akaró vállalatból megjelent a 2-ik füzet is. Elején leginkább az első füzetbeli képekhez tartozó életrajzok találhatók, utólján, vagy második felében pedig a gróf Tisza Lajos, Szász Károly, Radó Kálmán, Karsay Sán-

dor, Beöthy Zsigmond, Vályi Lajos, Bánó József és Sztchlo János képei következnek egymás után, az első füzethez méltó kiadásban. Midőn ismételten szívesen ajánljuk e vállalatot, a mely asztal-dísznek is beválik, a prot. közönség pártfogásába, ugyanakkor nem hallgathatjuk el, hogy e második füzetet is 16 képpel várjuk, mint az első kaptuk, s e különbségre hathatósan figyelmeztetjük Tóth Vilmos szerkesztőt. Ugy tudjuk, hogy egyes vidékeken — a házankénti megkeresés folytán — a vállalat kedvező fogadtatásban részesül s épen ezért a füzeteknek nem szabad vékonyulniok, hanem csak vastagodniok!

* **Magyar nyelvtan népiskolák számára.** Irta *Maklári Pap Miklós* gimnáziumi tanár. Kiadja a «Sárospataki Irodalmi kör» a főiskola költségén. Ára kötve 40 kr. Sárospatak 1892. Ez a tankönyv az Arvai s illetőleg az Arvai-Kapitány-féle magyar nyelvtant van hivatva helyettesíteni, a mely ellen újabb időben több-több kifogás emeltetett. Pályázat útján készült s bírálói Dr. Göőz József, Dezső Lajos és Dr. Kovács Gábor voltak. A nyelvtani anyagból a legszükségesebbeket öleli fel, nem halad az újabb nyelvtan-írók 17 határozós rendszerén, megtartja még a *kiegészítőt* is s csak az egészen megérett s gyermekek által is könnyen felfogható újításoknak hódol. Három osztályra szól (II–IV) s az »Előszó« tájékoztatja a tanítót a felől, hogy mit kinek tanítson. Kiállítása igen csinos, papírosa — a miniszteri szakértők legújabb kívánsága szerint — kissé szürkés vagy kékes árnyalatú. Ára kötve 40 kr. Bővebb ismertetéséről gondoskodtunk. A már eddig megjelent bírálatok alapján, de Irodalmi körünk bírálóinak szakvéleménye nyomán is, melegen ajánljuk az érdekeltek pártfogásába.

* **Halotti imádságok.** Irta néhai *Révész Bálint*. Sajtó alá rendezte és kiadta *Csiky Lajos*, a debreceni ev. ref. theol. akadémia tanára. I. kötet. Debrecen, 1892. A b. e. tudós püspök irodalmi hagyatékának első kötete ez 303 lapon (8°), a kiadó előszavával (I–VII.), a ki egyebek közt jellemzi a kiadott imákat is, elismervén róluk, hogy ezekre méginkább áll az, a mit Révésznek eddig megjelent imakönyvéről mondott egyik bírálója, hogy t. i. „*nehány szép imádságnak variatioja.*“ Igaza van abban is, hogy ezt Révészről, «az annyi halottat eltemetett nagy imádkozótól senki zokon nem veheti.» Nem is veszi bizonyosan ő tőle sem, a kiadótól sem; mert ez imádságok egyébaránt mindazokat a jó tulajdonságokat is mutogatják, a melyek szerzőjüket kedvelt ima-íróvá, «nagy imádkozóvá» tették. Különben sem az a fő az ilyen művek kiadásánál, hogy azok által a lelki pásztor minden alkalmi gondtól megmentessék, hanem csak az, hogy példányokat lásson maga előtt, vagy jobb esetben — csekély módosítással — egyet-mást a példányokból felhasználhasson. A kötet 60 darab részben általános természetű, részben sajátosabb vonatkozású halotti, 3 rendkívüli alkalomra írott imát, 6 előfóhászt, és 6 zárímát (megáldás) foglal magában, termetes betűkel nyomtatva, a mire nem volt — szerintünk — szükség, és pedig épen azért, mert szeretjük feltenni lelkészeinkről, hogy ez imákat — betű szerinti valóságukban — csak rendkívüli szorultság esetén fogják használni. Emelte volna a kiállítás becsét a szebb, jobb papíros, olyan p. o. mint a Csiky imakönyvéé; továbbá a lapok nagyobb széle, mert így — a mint van — az ódon könyveket juttatja eszünkbe. A mű bolti ára 2 frt 50 kr. A kik 6 frtot küldenek be a kiadóhoz, azok a még ez év folyamában megjelenendő két újabb kötetnek is birtokába jutnak. Szeretjük hinni, hogy Révész emléke sokakat fog lelkesíteni az ő irodalmi hagyatékának megszerzésére.

* **«Jezsuita mesék.** Művelődés-történeti adatok.» Irta *Duhr Bernát*. Magyarra fordította *Rózsa József*. Szeged. Már négy füzet jelent meg e vállalatból, a mely a jezsuitákat igyekszik tisztára mosni — nem úgy mint a címe után gondolnók — az ellenök fordult közvélemény előtt. Ujabban kivált a német protestánsok s ezek között is főképen az u. n. Evangélikus szövetség (Evang. Bund) tagjai fejtenek ki nagy buzgóságot a már Németországban is ágaskodni kezdő jezsuita atyák ellen s ennek a mozgalomnak ellensúlyozására indult ez a vállalat. Lépten-nyomon vitatja, hogy a monarchia és a jezsuitismus sohasem voltak egymásnak ellenségei, sőt inkább hűséges segítő társai (!) s épen azért képtelenség azt beszélni a jezsuitákról, hogy közülök valaha valaki király-gyilkos lehetett volna stb. Előszóval hivatkozik kálvinisták műveire, még Kálvinéira is, úgy a mint azt ők, a jezsuiták szokták, a mint azt már a mi Pázmányunk is produkálta. Ellenségeink mozdulatait szükséges lévén ismernünk, ajánljuk e — talán inteniokért is kapható, igazán jezsuita művet a t. olvasók figyelmébe. Ára nincs a füzetre rájegyezve.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkész-beigtatás Kassán.** *Révész Kálmán* volt pápai theologiai tanárt — mint előre jeleztük — folyó hó 7-én igtatták be új hivatalába. Azaz hogy *igtattatódott*, mert a mint minket értesítének, az abauji egyházmegye nem volt hivatalosan képviselve, a mi először is törvényellenes dolog, hogy a 2-odszort és 3-adszort ne is említsük. Kit terhel ezért a felelősség? — az kiséül majd, ha nem elébb — az egyházmegyei gyűlésen. Az új lelkészt már megérkezésekor kitüntető szíveséggel fogadta nemcsak egyházközsége, hanem Kassa városa is, a vasúti indóházig eléje ment képviselőik által. A beigtató isteni tiszteletre zúfolásig megtelt a templom. Az egyházközség és a város előkelőségei is számosan kívánták a Béky utódát látni és hallani; az ág. ev. testvér gyülekezet küldöttségileg jelent meg. Az új lelkész az alkalmi ének és ima után Máté VII 26, 27 alapján fejtegette azokat az elveket, a melyek a jó pap működését irányozzák. Beszéde meggyőző s hatásos volt, az a része pedig, a melyben magát egyháza és presbitériuma figyelmébe ajánlotta, egészen megható. Isteni tisztelet után presbitériumi ülés volt, a melyben Comáromy István főgondnok üdvözölte a már beköszönt lelkészt, a legszebb remények között. Majd a Schiffbek szállóban közebédre gyűltek az egyházközség vezéremberei, az ág. evang. küldöttek, Dr. Szilávik eperjesi theol. tanár s az egyetlen ref. lelkész, Új József Kásmárkról, s jó ebédben, tósztokban nem volt hiány; még az uniót is volt kinek üdvözölni. Szívesen kívánjuk, hogy egyház és lelkész, egymást feltalálva, boldog közösségben építsék és terjeszszék a hazai ev. ref. egyház határfalát!

— **Tanárjelölés.** A Révész Kálmán távozása folytán megüresedett pápai theologiai tanszékre nyolcan pályáztak. Ezek közül a következők jelöltettek ki: *Szabó József* naprágyi lelkész, a ki mostanában a rimaszombati gimnáziumhoz választatott meg tanárnak, *Révész Mihály* karcagi segédlelkész, *Mokos Gyula* budapesti katekhéta, *Gyalokay László* püspöki titkár és *Kiss József* csurgói vallástanár.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájában** a jövő iskolai év elején az *ötödik* osztályt is megnyitják, ha kellő számú növendék jelentkezik. Az intézet felügyelő-bizottsága megbizta az igaz-

gatót, hogy a jelentkező növendékeket vegye fel. A végérvényes intézkedéseket az őszi egyházkerületi gyűlés fogja megtenni.

— **Gyászhir.** Lapunk zártakor érkezett hírek szerint, *Kósa Imre*, paszabi (Szabolcsm.) ev. ref. lelkész, folyó hó 7-én meghalt. Bővebb tudósítást, esetleg necrologot kérünk.

— **A miskolci ev. ref. főgimnázium részére** a válás- és közoktatási miniszter a jövő iskolai évtől kezdve 7000 frt államsegélyt utalványozott. Ezen kívül, beruházási költség címén, megajánlott 50,000 frtból 4500 frtot kap a jövő évben az intézet. Ezzel a segélylyel nagyot javul a főgimnázium tanárainak anyagi helyzete, mert minden rendes tanár 1200 frt évi fizetést és 200 frt lakáspénzt kap s a vallás-, ének- torna- és rajztanárok fizetése is rendszeresítettet fog.

— **Az állami és felekezeti tanárok** sorsát elszomorító párhuzamba állítja valaki a «Pesti Napló» július 28-iki esti lapjában, a kecskeméti ref. főgimnázium értesítvényének (!) bírálata alkalmából. Felemlíti, hogy egy súlyosan megbetegedett tanárt, 34 évi szolgálat után 600 frtnyi járulékkal nyugalmazott az ev. ref. egyház-tanács, mint iskola-fentartó. Azután elmondja, hogy mi történt volna az illetővel, ha állami tanár. »Az, hogy 4 évvel előbb, a mint 30 évet betöltött, nyugdíjba megy 1700 frt fizetéssel, tehát nem koldus kenyérre és nem teljes tönkremenetelre jutva.«... Nem fojthatjuk el felháborodásunkat — folytatja a bíráló — hogy az a ref. egyház, a mely iskoláit és tanárait ilyen nyomorult állapotra kárhoztatja, az komolyan mer foglalkozni azzal a tervvel, hogy ref. egyetemet állítson fel. Saját terhet nem bírja és magára akarja vállalni az államét!!

— **Tanügyi értesítés.** A rimaszombati egyesült protestáns főgimnáziumban az 189²/₃-ik tanév szeptember hó 1-ső napján kezdődik. Mindazok, kik végzett tanulmányaik, magukviselte és szülőik anyagi helyzete folytán tan-, vagy tápdíj el-, vagy leengedésére igényt tarthatnak, iskolai és szegénységi bizonyítvánnyal felszerelt kérvényeiket alantírtához folyó évi augusztus hó 20-ik napjáig adják be, mert a későbbi folyamodók jótéteményre csak esetleg számíthatnak. Megjegyezni kívánjuk azt is, hogy a múlt tanévben iskolánk előjárósága részint közvetve, részint közvetlenül különféle címek alatt 2390 frt 40 kr jótéteményt, illetőleg segélyt osztott ki. Rimaszombat, 1892. augusztus 4.

Bodor István, igazgató.

— **Az egységes időszámítás érdekében,** folyó évi július 13-iki kelettel, 1487 eln. szám alatt rendeletet küldött a vallás- és közokt. miniszter a püspöki, tanfelügyelői stb. hivatalokhoz, a melyben tekintettel a vasútnál, távirdáknál, postáknál október 1-től életbe léptetett újabb időszámításra s a vasúti és polgári időszámítás közt levő különbségből származható hátrányokra s visszasságokra: elrendelte, hogy *folyó év augusztus hó 1-től fogva a hivatalos órák meghatározása a közép-európai időszámítás szerint történjék.* Ez időszámítás a vallás- és közokt. miniszter vezetése alatt álló összes hivatalokban és intézetekben a július 31-ike és augusztus elseje közti éjjel 12 órakor lépett életbe.

Pályázati hirdetések.

Az államilag segélyezett, de azért a felekezet autonóm egyházhatósági kormányzata alatt álló *csurgói* ev. ref. főgimnáziumban a *németnyelv* tanszéke, melyhez

1100 frt fizetés, 50 frt ötödéves pótlék, — mely pótlék azonban 200 frton fölül nem emelkedhetik — s 200 frt lakbér van, mint évi javadalom, kötvé, megüresedőben levén, hogy betöltése a tanév elejére megtörténhessék, felhívom az e tanszékre pályázni kívánókat, kik az államszegély iránt az intézet képviselte részéről kötött szerződés szerint csak ev. ref. vallásúak lehetnek, hogy eziránti kérvényüket a nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumra, mely a belsősomogyi ev. ref. egyházmegyének, mint az intézet fentartójának meghallgatása mellett, a tanszéket betölteni fogja, címezve, rövid életrajzuk kíséretében s korukat, állapotukat, végzett tanulmányaikat, képesítettségüket, erkölcsiségüket, védkötelezettségi viszonyukat, testi épségüket, s ha már alkalmaszva vannak, eddigi szolgálatuk minőségét mutató okmányaikkal felszerelten hozzám bezárólag folyó hó 25-ig küldjék be.

A nyertes pályázó a gimnáziumhoz tartozó tanári nyugdíjintézetnek is köteles és jogos tagja lesz s összesen 21, esetleg — ha a görögöt pótló tanfolyam behozatala következtében folyton szaporodó terhei a tanári karnak úgy kívánják, — 22 heti óraszám erejéig, a német nyelv mellett más tárgyat is, melyre képesítettsége kiterjed, tartozik tanítani.

Csurgó (Somogy megye), 1892. augusztus 5.

Verbai István,

ev. ref. lelkész, a gimnáziumi igazgató-tanácsnak elnöke.

1—2

Az államilag segélyezett, de azért a felekezet autonóm egyházhatósági kormányzata alatt álló *csurgói* ev. ref. főgimnáziumban az ének és zene tanítás, melynek évi javadalma 400 frt, hogy az alkalmazandó egyn állása annál tisztességesebb legyen, a torna, illetve testgyakorlat tanításával, melylyel ugyanannyi fizetés jár, egyesíttetni szándékolatván, felhívom az ez állásra pályázni kívánókat, hogy ez iránti kérvényeiket, korukat, képesítettségüket, erkölcsiségüket, testi épségüket s a véderőhöz való viszonyukat mutató okmányaikkal felszerelten hozzám *folyó hó 25-ig* küldjék be.

A testgyakorlat heti 16, az ének és zene rendszerint heti 12 órán át tanítandó, tekintettel azonban bizonyos ünnepélyes alkalmakra, melyek csak ritkán fordulnak elő, hogy az ifjúsági énekhez ezekhez kellőleg előkészítessék, ez utóbbi óraszám időközönként szaporíttatni fog.

Csurgó (Somogy megye), 1892. aug. 8-án.

Verbai István,

ev. ref. lelkész, a gimn. igazg. tanács elnöke.

A *nagynyeddi ref. Bethlen-kollégium* főgimnáziumánál az 1892/3-ik iskolai év kezdetével, egy helyettes tanári állomás töltendő be.

Évi javadalma 1000 (egyezer) forint.

Pályázhatnak a nyelvészeti szakcsoportok bármelyikére oklevéllel képesített tanárjelöltek. Elsőbbség illeti azokat, a kik tanári gyakorlatot is szereztek már.

Az okiratokkal kellően felszerelt folyamodások e hó 25-ig alulírt igazgatósághoz küldendők be.

Nagy-Enyed, 1892. augusztus 7.

A nagynyeddi ref. Bethlen-főiskola gimnáziumának igazgatósága.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Lapot a prot. népnek!» *Novák Lajos.* — «Miért állt be a tanítóhiány?» *Szombathy László.* — «A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1891/92-ik évi értesítő alapján.» — «Jubileumi beszéd.» *Komjáthy Gábor.* — «A Torna-Ujfalusi gyülekezet örömtünnepe» *Arday J. Dániel.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.» — «Hirdetés.»

Lapot a prot. népnek!

— Ajánlva a Prot. Irodalmi Társaság elnökének és titkárának. —

A mit az ultramontánizmus táborkara Nagyváradon és a főrendiházban ravaszúl font ékes-szólásával *nagyban* hirdetett, ugyanazt hirdeti utána a klerikális sajtó *kicsinyben* és éktelenül. Az ott elmondott csillogó beszédek csengő-bongó szofizmái tőkéivé lőnek különösen a klerikális népújságoknak, melyeket ezek a rabulisztika aprópénzére váltva színaranyként hoznak forgalomba és árúsítanak el a hívő és engedelmes nyáj között s hogy a kelendőség nagyobb legyen: a protestantizmus és prot. nagyok ellen szórt gúny és szitkozódás maró lúgjával élesztik a vétel-kedvet s ezzel együtt a protestantizmus ellen való gyűlöletet.

Ösmertetés és bizonyágképpen csak egyet mutatok be e sajtótermékek közül, — a „Magyar Néplap“-ot, mely szerkesztődik Pozsonyban, nyomtatódik Budapesten és innen árasztják el vele az országot sok-sok ezer példányban. E „politikai és társadalmi kath. hetilap“, mely két ívnyi terjedelmével potom 1 frt 20 krért áll rendelkezésére a maga közönségének 52 héten keresztül, f. évi 29. és 30. számaiban két vezércikket ad olvasóinak e cím alatt: „Prot. szuperintendensek a főrendiházban.“ Ha lapunk terjedelme és tisztessége engedné, legcélosabb lenne e cikkeket egészen kinyomtatni, mert olvasó közönségünk úgy győződhetné meg legjobban a népies kath. sajtó garázda alávalóságairól; így azonban elegendőnek tartom az első cikk irányának és modorának rövid, de hű reprodukálását.

„Mióta Tisza Kálmán a főrendiházat „reformálta,“ azóta a főurak és főpapok ékes gyülekezetében helyet kaptak a prot. fakó *szuperintendensek* is, kik az „*evangeliumi egyszerűség*“ gúnyjára, hiúságból elhitették ma-

gukkal, hogy *hat esztendő óta* ők is vették a sz. lelket és most már *püspökök.*“ Tehát az újsütetű „püspökök“ (jobban *szuperintendensek*) a főrendiházi vita alatt ki akarván tenni magukért, felkaptak álfogásokkal teljes ravasz okoskodásaik gebéjére. Közöttük Pap Gábor levén első, az ő beszédét rostáljuk legelőször.

Pap szuperintendens kétségbe vonja dicső hercegprimásunk állítását, hogy a béke megzavarását az 1868. 53. t.-c. idézte elő. Aztán így folytatja: „E viszályok már megvoltak előbb, sem mint az 1868. 53. t.-c. s előidézte azokat az, hogy az emberek bölcsebbek akartak lenni az Istennel s a különböző vallásfelekezetek a különféle vallásos meggyőződéseket, melyeket Isten örök bölcseségénél fogva eltűr, nem akarták eltűrni.“ Ez állítás első része, hogy t. i. *az emberek bölcsebbek akartak lenni Istennel*, igaz; ez a viszály fő-fő oka. Mert ha Luther és Kálvin nem lovalják magukat abba a hőbortos gondolatba, mely az örület, a lelki első-tétedés bizonyága, hogy az Isten egyházán javítsanak; ha gőgös önhittségekben nem akarnak bölcsebbek lenni Istennel: akkor az Isten egyházával szemben nem tákolnak össze egy új emberi felekezetet; nem üzennek hadat a Jézus Krisztusnak, az egyháznak, *melynek első pápája sz. Péter apostol.* Ha ezt nem tesszik, ma nincsenek lutheránusok, kálvinisták és a többi eretnekek, melyek száradó fának száraz levelei; nem volna viszály, elkeresztelési vita. Ime, igaza van tehát P. G.-nak: mindennek az az oka, *hogy az emberek t. i. Luther, Kálvin, bölcsebbek akartak lenni az Istennel.* Nincs azonban igaza, midőn állítja, hogy Isten a különböző vallásfelekezeteket eltűrvén, nekünk is elő kellene mozdítani azok burjánzását, mert ebből az következnék, hogy a ki mérget iszik, annak ne adjunk ellenmérget, hiszen az Isten eltúrte, hogy megmérgezze magát. Hát szuperintendens uram sohasem hallotta, hogy Isten az embernek *szabad akaratot adott* s teheti a jót is, meg a *rosszat* is? — Volt-e viszály 1868. előtt? — azt P. G. nálunknál jobban tudja, mert a viszály szí-tói mindig a prot. pásztorok voltak. A viszályt most sem mi csináljuk, hanem a prot. pásztorok; mi egyházunk tagjait nem zsandárokkal és börtönökkel szoktuk szaporítani, hanem az *Isten szellemével*; amazokat meg hagyjuk a protestánsoknak.

„P. G. ezt is mondja: ha különböző oltárnál imádjuk is az Istent, de egy Istent imádunk és így

az oltárok különbözők lehetnek. Szerintünk *nem lehetnek különbözők*; mert Jézus csak *egy* oltárt állított, *egy* vallást alapított, *egy* hitet hirdetett, *egy* egyházat létesített; tehát minden más oltár, minden más vallás, más hit, más egyház szemben áll a Krisztusnak, az Istennek, az örök igazságnak egyházával; ha szemben áll: akkor nem az övé; ha nem az övé: akkor nem igaz; ha nem igaz: nem üdvözítő, hanem kárhoztató. Nem lehet hát józan észszel azt mondani, hogy az oltárok lehetnek különbözők. Nem lehetnek különbözők, mert Isten szemében igazság és hamisság nem egy dolog. Ebből folyólag mi nekünk kötelességünk azon lenni, hogy mindenkit katolikussá tegyünk, mert azért küldött bennünket Jézus, hogy üdvözítsük a világot. Igen ám, de P. G. és a protestantizmus azt tanítja, hogy *az oltárok lehetnek különbözők*, pedig a kath. vallás nélkül nem lehet üdvözülni. De akkor minek ragaszkodnak a kálvinista, a lutheránus oltárhoz? miért kényszerítik törvénnyel a prot. apát fiainak protestánsokká növelésére? Hisz üdvösségüket, saját bevallásuk szerint sem fenyegeti veszély a kath. egyházban sem. Miért hát a nagy zaj? Nem híveik üdvéért, hanem a *stóláért*, azért a néhány piculáért. Igen, a prot. papság csak tárcájában szereti a Krisztust. P. G. beszédével végeztünk. Az érintetteken kívül egyetlen egy tétel sincs, melylyel komolyan megalkozhatnánk; a többi mind öblös gégejű, százszor megcáfolt prot. szólam.” Népbarát.

A 30. szám ugyancsak így elmélkedik Szász Károly beszéde felett.

A főrendiházi vitát a 29. szám így ösmerteti:

„Július 5. A mai szónokok főleg a prot. táborból kerültek ki. Elsőnek szólalt fel *Pap G.* püspök, ki üres szólamokból, katolikus-faló nagy mondásokból szőtt beszédét öblös hangon szavalta el néhány híve gyöngén nyilatkozott örömeire. A második szónok *Beöthy Zs.* úr volt, ki élethossziglanra kinevezett tagja a főrendiháznak. B. úr lehet bármily erős oszlopa a kálvinistaságnak, de mint szónok aligha nem ő tartozik a legutolsók közé. Mai beszédét kín volt végighallgatni, nem volt abban semmi hév, semmi vér, semmi gondolat; amolyan kálvinista agyaskodás hangzott ki belőle, de olyan alakban, hogy abban talán még nagytiszteletű és legújabbban megméltóságosított Pap Gábor úrnak se telhetett nagy kedve.”

„*Szász K.* püspök hosszasan beszélt. Mondani se kell, hogy ő is mélyen leborulva dicsőítette az állam-istenséget, melynek kegyelemsugara oly fejlesztőleg tűznek eklézsiáikra.”

„Utána a *hercegprímás* szólalt fel ismét, s a terem, melyből Szász K. hosszú beszéde alatt a főrendek egymásután kiszállingóztak, egyszerre megtelt. (Itt következik a primás beszédének apotheosisa). Súlyos csapás volt a hercegprímás beszédének minden egyes mondata Szász Károlyra s elvtársaira, kiken ez nagyon is meglátszott; fejeik mindjobban aláhanyatlottak, orraik mind hosszabbra nyúltak. S e közben ott guggolt *Szilágyi Dezső*, a nagy kálvinista cséplőgép s pokol pillantásokat vetett maga elé, úgy színelve, mintha valamin gondolkodnék. Szünet után *br. Vay Béla* azzal a nevezetes felfedezéssel lepte meg a főrendeket, hogy a család rendesen két, sőt a legtöbb esetben több tagból áll. A főrendek álmélkodva hallgatták ezt az eddig totaliter ismeretlen teoriát, mely méltó arra, hogy Szász K. mély gondolatú ódába foglalja. *Zelenka P.* lutheránus püspök beszélt még, nagyon hadarva a kath. álláspont ellen.”

Ime így ír a kath. népies sajtó a főrendiházi vita alkalmából a maga olvasó közönségének; így állítja szégyenpadra a prot. és a hazai közélet annyi jelesét; így megy sötét gyűlöletében a ferdítésen, hazudozáson, az erőszakoskodáson keresztül egész a lázításig. És ez reánk, protestánsokra nézve csak a kisebb baj, mert megszüldalmazott jeleseink jellemét és közhasznú szolgálataikat elvégre sem az efféle förmedvények vannak hivatva kidomborítani és megörökíteni, a protestantizmus méltánylását pedig senki sem várhatja e sajtó kalózeitól józanon; hanem a nagyobb, sőt véghetetlenül nagy baj abban fekszik, hogy az ilyen pamflettek a mi népünk-höz is eljutnak, sokszor véletlenül, néha a szerkesztők szívességéből, legtöbbször a kath. olvasók igyekezetéből; meg abban, hogy még mindig nincsen prot. népies sajtónk, nincsen egy prot. szellemű néplapunk, melyből a mi népünk oly országos jelentőségű és őt nagyon közlelő érdeklő események alkalmával, mint a minő volt a nagyváradi és főrendiházi is, hű és igaz tudomást meríthetne a dolgok mibenállásáról s a melylyel — mint a kath. dogmák ellen bibliájával — bátran szembe nézhetne, ha kell, harcolhatna a kath. nép-sajtó ámtásaival. Nagyobb hiány, nagyobb baj ez, mint a prot. napilap hiánya. Mivelt hitsorsosaink elvégre a napi sajtó bármely termékéből képesebbek kihalászni a valót, az igazságot, és nem esnek oly könnyen tévedésbe a ferdítések és csábítások útvesztőiben, ámbár ezek is hiszékenyebbek vagy indolensebbek sokszor a kelleténél; az egyszerű nép azonban igen könnyen bökkenőre jut s még ha szívósságnál és józan eszénél fogva meg nem tántorodik is, nem fojhatja el bosszankodását, sőt nem egyszer nyíltan kifejezi szemrehányását a miatt, hogy mi tétlenül nézzük a kath. ujságok garázdálkodásait, és felhevülésében gondatlanoknak és élehetetleneknek nevezi vezetésre hivatott nagyjainkat. Ez tény, még pedig a legszomorítóbb tény.

Lapot hát a prot. népnek, mert a megindult harcban ez oldalról teljesen fedetlenek vagyunk! Lapot, mert közlönyeinket a nép nem olvassa és nem is neki való! Lapot a népnek, mert a mellett, hogy égető rá a szükség, hozzánk is méltatlan, hogy protestáns létünkre a gondolat-szabadságnak egyik legelső rangú eszközét, a népies sajtót, kihasználatlanul engedjük heverni!

De hát „mit, ki, mikép, hol, mért, mikor” és a többi? Felelet e sok kérdés közül egy-kettőre röviden:

Van nekünk egy irodalmi társaságunk, mely még eddig csak a tudományosság magasaiban kulminál, pedig a protestantizmus nem csupa

tudományoskodás. E társaság régóta készül már a népies kiadványok megindításához, holott a legkitűnőbb népies kiadvány egy jól szerkesztett és olcsó népies ujság. Az ujság jobb és biztosabb népies vállalat a füzetes kiadványoknál. A dolog természetében és népünk jellemében gyökeredzik ez. Példák bizonyítják. Ha sikerült megnyerni a prot. intelligenciát e társaság részére a Szemlével és Monográfiákkal: sikerülni fog a nép megnyerése is egy népies lap segítségével, gyorsabban és biztosabban, mint a traktátusokkal. Jöjjön előbb a néplap és majd következhetnek a traktátusok! Sapientibus pauca.

Teljes tisztelettel és bizalommal kérem azért Protestáns Irodalmi Társaságunk elnökét és titkárát, hogy az elmondottakat szíveljék meg és tegyék megfontolásuk tárgyává, s ha — a miként hiszem — igazat adnának nekem: vegyék kezükbe ez ügyet s a Társaság választmányával vigyék megvalósulásra a népujság ügyét minél gyorsabban, még januáriusig!

Ez az egyik. A másik a „nervus rerum gerendarum.“ Úgy gondolom, hogy a népies kiadványok pénzforrásaiból egyelőre a népujság malmára lehetne hajtani a vizet, feltéve, hogy ebbe mind az angol társaság, mind Hegedűs Sándor beleegyeznék. És ha nem? Akkor reményemet a lehurrogatott prot. nagyok buzgalmába és áldozatkészségébe helyezném, kiktől — ha az Irodalmi Társaság elnöksége hozzájuk fordulna — bizonyára össze lehetne hozni annyit, a mennyiből a népujság mutatószámok szétküldhetők lennének. A lélek, mely Hegedűs Sándort élteti, — hiszem — többi nagyjainktól sem idegen... A dologból folyó többi teendőket nyélbe ütni már a Társaság választmányának és nekünk, a közönségnek lenne feladatunk és kötelességünk.

Most pedig végzem azzal, a mivel kezdetem: Lapot a prot. népnek!

Novák Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Miért állt be a tanítóihiány?

E becses lapok egyik közelebbi száma a tanítóihiányról — egyházi és iskolai életünk eme nagy bajáról — emlékezik meg. Régóta vártam már e szomorú jelenség felszínre hozatalát; vártam pedig azért, mert a baj gyors orvoslást kíván, a hallgatás pedig nem orvosol. Egy tanító egy egész nemzedék életére kiható munkát végez s épen azért a tanítóihiány terjedését tétlenül néznünk nem lehet! Ha a mutatkozó fogyási arány megmarad, egy évtized múlva csak a jobb díjazással ellátott tanítóságok lesznek a népnevelés képesített munkásaival betöltve. Már is vannak vidékek, hol az anyaegyházak is alig tudnak tanítóhoz jutni, a hozzájuk tartozó társ-egyházak iskolái pedig tanító nélkül állanak.

Keresve e jelenség okait, ilyenek legelőször is a tanítói pálya küzdelmes volta tűnik fel, mely a tanító részéről nagy lelki és testi erőt igényel.

A kenyérért, a megélhetés feltételeiért minden pályán dolgozni kell ugyan s úgy az egyiken, mint a másikon csak a hivatásáért lelkesedni tudó s kötelességét híven betöltő munkás lesz megelégedett; azért a kit a tanítói pályára előszeretettel vezet: az örömet, boldogságát itt is felleli.

De eltekintve ettől, ha igazságosan ítélünk, csakugyan nem tagadhatja senki a néptanítói hivatal árny-oldalait. Ifjaink a pályaválasztásnál ezeket is és főképp ezeket mérlegelik, s nem lehet követ dobni rájuk a miatt, ha nem tolonganak a sivatag mezőkre és csak szűrő töviseket látnak ott, a hol — elvégre — rózsa is szokott teremni. És ez nagyon természetes dolog, mert a tanítói hivatal sötét oldalai nagyon szembeszökők, örömeit ellenben csak érezni s élvezni lehet!

Felekezeti tanítóink nagy része nem készpénzben, hanem terményekben, sokszor a nép kezéből kapja meg fizetését. Ebből a nép igen sokszor függő viszonyt magyaráz ki, s nem ritkán egyik-másik tudatlan ember tanítóját fizetési cselédjének tekinti. E függő viszony egyik ok a tanítói pályától való idegenkedésre. E helyzetben csakugyan változtatni kell! Vagy legyen készpénzfizetés, vagy a terménybeli járandóságokat az egyház előjárósága szedje be s az szolgáltatassa át tanítójának. (Valóságos szatirája állapotunknak, midőn egy csirkeért — ez is fizetés — három postát kell x. y.-hoz küldnünk s mégis azt üzeni vissza: „talán már nem tud mit enni a tanító?“)

Az életpályák legnagyobb része előléptetéssel van összekötve, hol az érdem mindig(?) megnyeri a maga jutalmát. A tanítóságnak e tekintetben semmi vérmes reménye nem lehet. Nagyon ritka eset az, midőn a tanítót felkeresi a bizalom s egy nagyobb, tekintélyesebb állásra emeli. Már pedig az előre törekvés a fiatal lélek közös tulajdona, s ha nincs, a mi sarkalólag hasson, a legjobb tehetség is megalkad — az ügy kárára s az egyén kiheverhetetlen keserűségére. A tanítói pálya jutalmát — főleg felekezeti intézeteknél — a jól töltött élet öntudatában s a jótettek emlékében kereshetjük még most egyedül!

De a legnagyobb ok, a mi a tanítóihiányt eredményezte, a tanítói fizetés csekélységében keresendő.

Nincs semmiféle életpálya, melynél a szellemi tőke aránylag kevesebb kamatot fizetne, mint épen a tanítói hivatalnál. A nép-, középiskolai s a négy képezdei tanfolyam elvégzése után a fizetés 300 frt, vagy sok helyen még ennél is kevesebb. Hol itt az arány az előképzettség és a fizetés között? Csoda-e tehát, ha ifjaink inkább más életpályát választanak, hol nem kell küzdeniök az anyagi gondokkal és bajokkal?

A népnevelésügy még az államnak is mostoha gyermeke. A fizetésrendezés hosszas vajúdás után talán el lesz már intézve, de az által sem lesz a tanítóság régóta táplált óhaja megvalósulva. A nagy jövedelmű hivatalnokok fizetése emeltetik 150—200 frttal, hol a törzsfizetés 1500—2000 frt volt s íme a tanító elégedjék be azzal a 300 frttal, a melyért éjjel-nappal dolgoznia kell, hogy övét megmentse a nyomorból és nélkülözésből. Hol itt az osztó igazság? Keserű a kenyér, de ha édes volna is, akkor is ízetlenné teszi az a gondolat, hogy mi elfeledett munkások vagyunk! „A nemzet napszámosai!“... szép a cím s hízelgő azokra, kik e nevezetet viselik, de ezzel nem lehet a síró gyermeket jól tartani, ruházni s a serdülőket az élet útjára elindítani!

Midőn a fizetésrendezés szőnyegre került, azt hittük, hogy a tanítói fizetés minimális összege méltányosan lesz megállapítva. S íme maradt a 300 frt! Ha nem tud belőle megélni a tanító és többnyire számos tagú családja? ... *szedjen piócát s patikafüvet*, miként azt a „Néptanítók Lapja“ kívánta. E laptól — melytől neve után jogosan várható, hogy a hazai tanítóság érdekeinek legyen harcosa — abban az időben nem ily eljárást vártunk.

Szép az a mellékfoglalkozás! A méhészet, selyemtenyésztés, okserűen kezelve, szép jövedelmet is szolgáltat. De engedelmet kérek: tanítói oklevelem nem pióca-gyűjtő ügynökké, hanem tanítóvá képesített. Azt a kevés szabad időmet, mely az iskolai időn kívül naponta jut, szívesebben töltöm önképzéssel, a népnevelés régi nagy alakjainak tanulmányozásával, a kiktől lelkesedést merítek hivatásom iránt, szeretni, becsülni tanulom néptanítói állásomat. Az önművelésre szolgáló időt, azt hiszem, egy tanítótársam sem halasztja el ilyen másod, harmadrendű dolgokért. Vagy az idő haladjon, mi pedig maradjunk, mint valánk, a régiek? ... ez nem egyeztethető össze a népnevelés magasztos céljaival!

Íme, ezért idegenkednek a mi ifjaink főképen a néptanítói hivataltól s ezek az okok, melyek a tanítóhiányt eredményezik. E dolgon segíteni kell! Segítsenek azok, kik erre hivatvák; segítsenek addig, míg nem késő, „mert a máról elhalasztott dologgal a holnapnak kétannyi baja leend!“

Szombathy László.

A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1891/92-ik évi értesítő alapján.

Sárospataki ev. ref. főiskolánk múlt évi értesítője 91+140 tehát 231 lapnyi terjedelmű csinosan kiállított füzet, melyben főiskolánk múlt évi történetét híven igyekezett előadni a két igazgató. A füzet elején van közölve Szinyei Gerzson akadémiai és közigazgatónak igazán szép évmegnyitó beszéde, melyben ez alkalommal a *szépészeti műveltséget* ajánlotta különösen a főiskolai ifjúság figyelmébe. Ez a beszéd mintegy folytatása és kiegészítője volt annak, melyet az 1890/91. év elején intézett a tanuló ifjúsághoz, a melyben a *tudomány és jóérköles szellemét* kötötte szívükre. Az ilyen beszédeknek van igazi helyök és értékök az iskolai értesítőkben! Bizonyára sokkal érdekesebbek és becsesebbek ezek, úgy a növendékek, mint a szülők előtt az olyan gyakran elvont tárgyú s inkább szakközönlönyökbe való értekezéseknél, a minőket az állami iskolák értesítőiben igen gyakran találunk.

A közigazgató évmegnyitó beszéde után egész sorozatát találjuk felemlítve azoknak a részeit elszomorító, részint örvendetes eseményeknek, melyek százados főiskolánk történetét a lefolyt iskolai évben gazdagították. A fájó érzések felújulnak szívünkben a *Zsindely István* főiskolai tanár és *Béký Sámuel* igazgató-tanácsos váratlan halálának felemlítésénél s ezt az érzést nem csillapíthatja az a megleghangú elismerés sem, melylyel az igazgatóság a boldogultak emlékének adózik; nem annyival inkább, mert *Molnár Lajosnak*, főiskolánk egyik legbuzgóbb tanárának reménytelen állapota újabb aggodalmakat kelt lelünkben.

Az elszomorító események mellett örömmel látjuk feljegyezve sárospataki főiskolánk értesítőjében, hogy az elhunyt, illetőleg nyugdíjazott tanárok helyére olyan tanárokat sikerült egyházkerületünknek s igazgató-tanácsunknak megnyerni, a kik a hozzájuk kötött várakozásnak teljesen megfeleltek. *Dr. Barta Béláról*, a ki az iskolai év ünnepélyes megnyitása alkalmával tartotta beköszönő beszédét, egy iskolai év letelte után megnyugvással és örömmel

mel jelenti az igazgatóság, hogy „a fiatal tudósban egy sokra képes munkabíró erőt nyert főiskolánk.“ *Dr. Zsindely Istvánról*, a ki a múlt évben még mint helyettes tanár működött és már rendes tanárrá választatott, úgy nyilatkozik, hogy „feltörekvő igyekezetének, tanári képességének és ügyességének szép reményekre jogosító bizonyosságát szolgáltatta.“ Hasonló elismeréssel szól az igazgatóság *Ellend József* helyettes tanárról. Mi a legszebb reményekkel vagyunk eltelve *dr. Székely* és *Perjéssy* megválasztott tanárok iránt is.

Jól eső örömmel olvastuk az értesítőben azt a még eddig főiskolánk történetében egyedül álló, de ezután bizonyára meg-megújuló eseményt, hogy anyaiskolánknak azok a növendékei, a kik ezelőtt 30 évvel a legelső érettségi vizsgát tették Patakon, mintegy 20-an összejöttek az alma mater falai között s itt megható ünnepélyt rendeztek s a közigazgató előtt kifejezték meleg ragaszkodásukat, törhetlen hűségüket s örök haláljukat „nevelő édes anyjok a főiskola iránt“. Kár, hogy a régi növendékek összejövetelük idejéül nem valamely szorgalom-szakot, hanem a szünidő elejét választották, mert megjelenésük s a főiskolához való hálás ragaszkodásuk látása mélyebb és maradandóbb benyomást tett volna a százados nevelő-anya mostani gyermekeire.

Nagy örömnapja volt főiskolánknak szept. 20-dika is, midőn a *Kun Bertalan* 25 éves püspöki és 50 éves lelkészi működése alkalmából rendezett ünnepélyen a tanári karnak és az ifjúságnak alkalma nyílt a hála, tisztelet és szeretet adóját bemutatni az annyira tisztelt és szeretett főpásztornak. Nem kisebb örömmel üdvözölte a tanári kar a főiskola világi főgondnokát s halhatatlan érdemű pártfogóját, *br. Vay Miklóst* is, — ha jól gondoljuk — 90-ik évének betöltése alkalmából, más alkalommal pedig akadémiai taggá választatásának 50-ik évfordulóján. Örömnapja volt a tanári karnak február 20. is, midőn *Tarnóczy Tivadar* és *Szívos Mihály* tanárokat sárospataki tanárságuknak 25 éves fordulója alkalmából tisztvársi szeretetöknek és ragaszkodásuknak teljes melegevel üdvözölte. Megemlítjük, hogy nevezett tanárok érdemeit az igazgató-tanács is megleghangú jegyzőkönyvi pontban ismerte el. Az értesítőből örömmel győződünk meg arról, hogy sárospataki főiskolánk igazgatósága és tanári kara mindenkor az elsők között siet tiszteletét és elismerését kifejezni az arra igazán érdemesek előtt, e tekintetben is követendő példáulul óhajtván szolgálni a vezetésökre bízott növendékeknek.

Emlékünnepélyeket is rendezett, illetőleg az ilyen ünnepélyeken is részt vett a pataki főiskola tanári kara, az ifjúsággal együtt. Részt vett az egyetemes protestáns egyház által az 1790. XXVI. t.-c. százados évfordulóján rendezett ünnepélyen, melyen *Warga Lajos* theologiai tanárnak erre az alkalomra készített, tanúságos beszédet a városi templomban olvasta fel *Molnár Lajos*. Majd ápril végén *Comeniusnak*, a nagy reformátornak s az egykori sárospataki tanárnak 300-dos születése emlékére szenteltek ünnepet, mely szűkebb körben folyt ugyan le, mint előre tervezve volt, de mégis közérdekűvé vált azon felolvasás által, melyet *Szinyei Gerzson* „A sárospataki főiskola Comenius előtt és Comenius idejében“ cím alatt tartott; továbbá az által, hogy az akadémiai ifjúság azzal is óhajtotta hódolatát kifejezni, hogy az „Ifjúsági Közönlöny“-ben Comenius iskolai színművei közül egyet — részben — magyar fordításban közrebocsátott; végül pedig az iskolai előljáróság azzal tisztelte meg a nagy érdemeket szerzett férfit emléké, hogy *cseh-morva ifjak részére a tápintézetben egy ingyenes helyet alapított*. Testületileg vett részt a tanári kar királyunk koronázásának 25 éves örömnepén tartott hálaadó isteni tiszteleten is. Azt a

feljegyzést azonban már elszomorodva olvastuk, hogy a *széphalmi Kazinczy-ünnepély* ez évben is elmaradt, mert jutalomra méltó pályamunkát senki sem készített az akadémiai ifjak közül.

Az értesítőből meggyőződhetünk arról is, hogy sárospataki ev. ref. főiskolánk tanári kara a múlt évben sem tartotta elégnék pusztán a tanórákon való tanítással szolgálni a tanügyet, hanem régi jó szokásához híven, más módon is igyekezett hazai s különösen protestáns tanügyünket fejleszteni s főiskolánk jó hírét emelni. A gimnáziumi tanári kar örömmel tett eleget az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság azon megtisztelő felhívásának, hogy nézze át az 1883 óta alkalmazásban levő *tantervet* s tegye meg arra javító és módosító megjegyzéseit. A tanári kar által készített munkát nyomtatásban is megjelent, és az érdeklődőknek megküldetett. Az egész tanári kar behatóan tanácskozott a *párhuzamos osztályok felállításáról*, de a főiskola mostani anyagi állapota miatt a terv megvalósításától el kellett állania. A *tápiintézet fejlesztése* érdekében is minden lehetőséget elkövetett, s előterjesztésére az igazgató-tanács megbízta a gazdasági választmányt, hogy a tápiintézet részére emelendő külön épületnek a főiskola valamelyik telkén alkalmas helyet jelöljön ki. A jogi kar tanárai siettek egy külön munkálattal felhívni az igazgató-tanács figyelmét arra a veszélyre, mely jogakadémiánkat fenyegeti a decemberben tartott miniszteri enquête azon megállapodása által, hogy államvizsgálatokat csak ott lehet tenni, a hol a kötelező tantárgyakat 8 rendes, egyetemi magántanári képesítéssel bíró jogtanár kellő óraszámában adja elő. Irodalmi téren is szép munkásságot fejtett ki a tanári kar, mert tagjai közül 16-an részint önálló művekkel, részint szakszerű értekezésekkel s másnemű irodalmi termékekkel gazdagították irodalmunkat. Örömmel olvassuk az Értesítőből azt is, hogy a főiskolai levéltár rendezése szépen előre haladt, s nem sok idő múlva teljesen használhatóvá lesz; valamint azt is, hogy a tanárok közül többen kitüntetésben és elismerésben is részesültek.

Sárospataki főiskolánkban a múlt iskolai évben 30 *tanerő* működött, még pedig 15 kizárólag az akadémiában, 13 kizárólag a gimnáziumban, illetőleg a progimnáziumban, 2 gimnáziumi rendes tanár pedig különösen a gimnáziumban és akadémiában. A tanárok közül rendes tanár volt 22.

A főiskola összes bejegyzett növendékeinek száma 594-re ment s ezek közül 48 hittanhallgató, 55 joghallgató és 499 gimnáziumi, illetőleg progimnáziumi tanuló volt. Ezek közt 25 mint magántanuló szerepel. Az *akadémiai hallgatók* 15 megyéből sereglettek össze s egy Csehországi születésű volt. Legtöbb volt Zemplénből (32) és Borsodból (19). Közülök ev. ref. vallású volt 98, róm. kath. 8, görög nemegyesült 1, izraelita 3. A szülék polgári állását tekintve, legtöbb volt lelkész, tanár és tanító (34), azután földbirtokos és földműves (26), hivatalnok (19), iparos és kereskedő (16), ügyvéd (6), mérnök (1), katona (1). A gimnáziumi növendékek közül, ide nem számítva a progimnázium tanulóit, a kiket a statisztikai táblázatokból szépen kizártak, ev. ref. vallású volt 380, róm. kath. 25, izraelita 17, ág. ev. 3, gör. kath. 1. A szülék polgári állását már csak a vizsgát tett 383 *nyilvános tanuló*ról tünteti ki az értesítő s e szerint a szülék között volt nagy és kis birtokos s bérlő 149, iparos és kereskedő 31, tisztviselő 48, más értelmiséghez tartozó 131, személyes szolgálatból élő 15, magánzó 9. A 426 gimnáziumi tanuló közül más megyéből való volt 250. A gimnázium I. II. és III. osztályában a törvényes létszámnál több vétetett fel (72—77).

A mi a tanuló ifjúság *erkölcsi magaviseletét* illeti, az mind a két igazgató jelentése szerint megnyugtatónak mondható, mert az akadémiai székeknek csak egy pár esetben kellett néhány megfélekedezett ifjút figyelmeztetni, a gimnáziumi tanulók közül pedig kettőt zárt ki a gimn. szék az intézet kebeléből. Az akadémiai ifjúság tanulmányi előmenetele, szorgalma az igazgató jelentése szerint nem felelt meg a várakozásnak. Felemlíti, hogy a pályázatok egy része meddő, vagy sikertelen maradt. „Intézkedést tettünk, — úgy mond az értesítő — hogy jövőre kedvezőbb eredményt mutathassunk fel. E végből tanáraink közül többen előadásaik mellett szemináriumokat szándékoznak tartani, hogy a hatás közvetlenebb és biztosabb legyen s a tudományos szellem folytonosan ösztönt és táplálékot találjon.” A gimnáziumi tanulók közül mindenből jeles volt 21, minden tantárgyból legalább jó 69, legalább elégséges 240, egy tantárgyból elégtelen 55, kettőből 27, többből elégtelen 14. Legtöbb elégtelen osztályzatú volt a III. osztályban, 69 közül 24. A rendkívüli tárgyak közül a franciát 20, a rajzot és festést 38, a zenét 14, a gyorsírást 22 növendék gyakorolta. Érettségi vizsgát tett 19 ifjúság s ezek közül egy sem volt jelesen érett s javítóvizsgára 1 utasított.

Az akadémiában 9 pályakérdés volt kitűzve, de kettőre nem akadt pályázó. 7 kérdésre beadtak 14 munkát, s ezek közül 6 jutalomban részesült. Elszomorítólag hat reánk, hogy épen a hittanhallgatók részére kitűzött két kérdés megfejtésére nem akadt vállalkozó. Különben a „*Magyar irodalmi önképző-társulat*”-ban az akadémiai ifjúság 41 tagja s ezenkívül a joghallgatók a „*jogászegylet*”-ben, a gimnáziumi ifjak közül pedig 39-en az „*Erdélyi önképző-kör*”-ben szép munkásságot fejtettek ki. Az említett három egyleten kívül még 10 más egyesület állott fenn az ifjúság kebelében, melyek közül a legtekinélyesebbek: az *ifjúsági énekkar*, továbbá a *főiskolai betegsegélyező-egylet*, melynek minden tanuló kötelezett tagja s a VI-ik osztályig évenként 2 frtot, a felsőbb osztálybeliek pedig 3 frt évi díjat fizetnek s ezért megbetegedésük esetén ingyen gyógykezeltetnek. Van az egyletnek 7871 frt vagyona s egy mintaszerűen berendezett kórháza 15 ágygyal és fürdőszobákkal ellátva. A kórház a főiskolai orvos lakásával telefonnal van összekötve. Az *akadémiai ifjúsági könyvtár* több, mint 100 darab művel szaporodott s az *akadémiai ifjúság olvasó-köre* 27 lapot és folyóiratot hordatott. A pezsgő élet jeleit látjuk a zene-, tűzoltó-, torna-, gyorsíró-, sakk-egyesületben, valamint a nem régen alakult hittanhallgatók segélyegyletében is.

Az értesítő szerint a *főiskola jövedelmező tiszta vagyona* 980.298 frt 67 kr. Könyvnyomdájában 20 nagyobb művet 64.305 példányban nyomtak, melyeknek nagyobb részét a 19 év óta szorgalmasan működő „*irodalmi kör*” adta ki a főiskola költségén. A körnek jelenleg 64 tagja van s közlönye a „Sárospataki Lapok” 11-ik évfolyamát futja. A *tápiintézetnek* 239 tagja volt s ezek közül csak 72 fizette az egész 60 frt évi díjat, 94 ifjúnak az ellátás semmibe sem került. A *gyűjtemények és szertárak* kellőleg fel vannak szerelve s a múlt évben is szépen gyarapodtak. Ösztöndíjat 54 ifjú kapott s tandíjelengedésben és másféle jutalomban 116 növendék részesült.

Az értesítő végén olvashatjuk az *Emődý Dániel* és *Kun Pál* emlékét felújító meglehangú emlékbeszédeket.

A ki figyelmesen végig olvasta a sárospataki főiskola múlt évi értesítőjét, lehetetlen, hogy az öröm és meglegedés érzése ne támadt volna fel benne, látván főiskolánk folytonos virulását, sőt fokozatos fejlődését. Nekünk az értesítőre van azonban egy pár megjegyzé-

sünk. Mi a főiskola egységét az eddiginél is tisztábban óhajtanók feltüntetni. Nekünk nem tetszik egészen az az *akadémiáról különösen*, és az a *gimnáziumról különösen* fejezet. Mi együtt, egyfolytában szeretnők olvasni mind azt, a mi *főiskolánk* életében együvé tartozik. Előttünk igen feltűnő a gimnáziumi igazgatónak külön közölt s összesen két levélre terjedő jelentése, melyet az igazgató-tanácsnak benyújtott. Feltűnő, mert jó részben olyan dolgokról szól, a melyek a közigazgató jelentésében is olvashatók, sőt egyes feljegyzésre méltó tényeket fel sem említ s ezekről csak az első részben vehetünk tudomást. Mi az egyetemes konventnek idevonatkozó rendeletét a főiskolákon nem ilyen módon gondoljuk alkalmazni! Nagy hiánynak tartjuk az értesítőben, hogy *dr. Bartha Béla* székfoglaló beszédét és *Szinyei Gerzsonnak* a Comenius-ünnepélyre készített munkálatát nem közli. Ezek igazán az iskola történetéhez tartoznak ám, vagy legalább is annyira, mint az akadémiai ifjak pályaműveire készített alapos és szép bírálatok. Nem szeretnők, ha az ily beszédek közlése végképen elmaradna, pedig ez kezd szokássá lenni, mert már a *Kun Pál* székfoglaló beszéde sem látott napvilágot! Az előjáróság tagjainál a magasabb kitüntetések felemlítésére talán több gondot lehetne fordítani s egy helyen a *cs. kir.* közé az „és“-t be kellett volna venni. Az *akadémiában* előadó tanárok névsora sem helyes, vagy legalább nem vág össze a tanrendben felsorolt nevekkel. A *tápiintézetnél* a sok zsemlye és perec után érdekes lett volna kimutatni azt is, hogy mennyibe került főiskolánknak ez a derék intézete. A 63 lapon a *Lenkey-alapítványra* tett azt a megjegyzést, hogy „*illetékes nem folyamodott*,” nem értjük teljesen. Az alapító levél szerint a kamat egy gömörmegyei jóigyekezetű fiúnak adandó, s tudunkkal a pataki főiskolában több ilyen ifjú van, s ezek közül talán folyamodás nélkül is találhatott volna a tanári kar egyet, a ki a jutalomra méltó lett volna. Nem ártana talán a főiskolánál levő ösztöndíjalapítványokat szélesebb körben is megismertetni, s a magán tanulók osztályzatát is közölni.

Ezekkel az apróbb megjegyzésekkel semmi esetre sem volt szándékunk a derék értesítő értékét kisebbiteni.

TÁRCZA.

Jubileumi beszéd.

— Fodor József nagyrozvágyi tanítónak 50 éves jubileumára írta és elmondta 1892. július 11-én *Komjáthy Gábor* szentesi lelkész. —

II. Tim. 4: 7, 8. Ama nemes harcot én megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam. Végeztet nekem az igazság koronája.

Mintha álmodnám! Mintha még most is fogva tartana csodás varázslata annak a bűvös nyári éjnek, mely kevéssel előbb még oly édesen ringatott ölen, melynek harmata rózsát fakaszt az ágon, búzaszemet érlel a kalász apró kelyheiben.

Ugy van! a Jákób álma újul meg előttem. Látom, mint menekül az apai házból, a megsértett testvér boszújától félve; látom, miként bolyong abban a sivatag pusztában, hol nemhogy az emberek között volna ismerőse, de még az Isten is idegen előtte. Nincs egy fa, mely a nap hevétől eltikkadt vándort árnyékába hívná, nincs hús vizű forrás, mely égő szomját eloltaná; látom, a mint kimerülve összeroskad, fejét, párna helyett, kemény kőre hajtva... az éj sötét szárnya betakarja.

S az éj tündére, mely a hervadó virágba új életet önt, megérinti a Jákób csüggeteg lelkét is, szívében a hitnek már-már kialvó szikráját újra lángra gyújtja s annak égbetörő sugárain — mint egy lajtorján — leszáll hozzá Isten, biztosítva őt, hogy nincs elhagyatva, hogy örökdő gondjai kísérik vándorútjában is.

Minő boldog álom, mely nem ébreszt fel szomorú valóra, melynek folytatása ébrenlétben is tart. Avagy nem ezt jelentik-e a felébredt Jákób szavai: „bizony itt, e helyben vagyok az Ur és én nem tudtam azt“?

Ünneplő keresztyén gyülekezet! Nem ok nélkül nevezte a földi életet „bűjdösés és vándorlás hazájának“ a vallásos érzés. Mert, kérdem, ki az közülünk, a kinek mindig az élet örömvirágai közt vezetne el útja? Bizony a legtöbbször tövisek vérzik meg, kavicsok törnek fel lábainkat vándorlásunk közben s a szélvészeken viselt öltönyünket foszlányokká tépik.

De mégis, azt hiszem, alig van az emberi társadalomnak olyan osztálya, a mely több joggal nevezhetné a földi életet „siralomvölgyének“, mint a néptanítók nagy többsége. Avagy kérdem, sok ifjú, midőn az iskola falait elhagyva, rálép a tanítói pálya göröngyös útjára, nem úgy érezheti-e magát, miként a bűjdöső Jákób? Az egyedüliség és elhagyatottság érzete nem oly megdöbbentőleg hat-e lelkére, mint a puszták némasága, melyet olykor-olykor a rágalom, gyűlölet szélvésze zavar meg?

Oh hányan vannak, kiknek a nap fáradalmi után, fejüket a Jákób kövére hajtva kell átvirrasztaniok a kínos éjszakát s a kiknek ajkain önkénytelenül visszhangra talál a régi idők panaszos sóhaja: „a kit az istenek gyűlöltek, azt tanítóvá tették.“

És ha mégis a tanítói pályán, e sivatag pusztán, fűrkésző tekintetem egy-egy kedves oázisra is talál, hol a pálma a földre nyomó teher alatt még magasabbra nő, hol minden kicsi hely Isten áldó kezének nyomait mutatja; ha közelebből e fényes ünneplő seregbe tekintek, melyet íme a templom falai be nem fogadhatnak, melyet közelből-távolból az a cél vezetett, hogy az elismerés, kegyelet, hála babérkoszorúját homlokára tegye a nemzet egy becsületes napszámosának, a ki 50 évet töltött el a nehéz tanítói pályán a nélkül, hogy annak terhe, küzdelme, testet és lelket ölő harca alatt összeroskadott volna; a kinek az isteni gondviselés kedvező kegyelme megengedte, hogy gyermekei, barátai, tisztelői ragaszkodó szeretetétől környezve, testi és lelki erejének épségében érthette meg ezt a szép ünnepet: ezeket látva ne csodálkozzatok, ha ajkaimra önkénytelenül az álmából ébredő Jákób szavai tolnak: „bizony, e helyben is jelen van az Isten!“ Igen, jelen van abban a sivatag pusztában is, melyen a néptanítók tövisek útja vezet keresztül.

Oh, a kinek lelkéből ez a hit hiányzik, az a teher alatt össze fog roskadni, el fog merülni a kétség örvényében, mint a hajós, a ki iránytű nélkül bízta magát a háborgó tengerre! Ellenben az a tudat, hogy a jelenlevő Isten, — a ki látja, miként hozzuk erőnk, tehetségünk, becsületes munkánk összeségét áldozatul a közügy oltárára, — kárpótol bennünket a világ hálátlanságáért; ez a tudat könnyűvé és gyönyörűségessé teszi vállainkon a pálya igáját; az előbb még sivatag pusztaságot szép és nemes harc színhelyévé varázsolja át, melyen túl, hitünk szemeivel látjuk már a nemes harc jutalmát, az igazság koronáját is.

Ez a hit adta Pál apostol ajkaira is, szenvedés és küzdelemteljes élete alkonyán, a kötelesség hű teljesítéséből eredő boldog önértet eme szavait: „Ama nemes harcot én megharcoltam... s eltétezt nekem az igazság koronája.“

Lássuk tehát Pál apostol szavai nyomán:

1. azt a nemes harcot, mit a néptanítónak meg kell harcolnia;
2. az ő jutalmát a nemes harc után.

I.

„Ama nemes harcot megharcoltam,“ — mondja Pál apostol. Vajjon melyik harcot érti ez alatt? Talán azt, melyet mint farizeus, a terjedő keresztyénség ellen vívott, midőn szemei előtt szenvedte el az első vértanúi halált István, kinek homlokát mennyei fénysugár vette körül, amint a kövek zápora alatt összeroskadott? Nem! hiszen ezt az ő nemes lelke úgy tekintette mindig, mint szegénybéllyeget! Ott kezdődött az ő legnemesebb, de egyszerűsmind legnehezebb harca a damaskusi úton. Kezében a levél a keresztyének elfogatását rendelő parancscsal; lelkében a kételyek háborgó csatája! Az egyik a vak engedelmisségre, a másik a magába szállásra, komoly megfontolásra ösztönözve őt. Hová hajoljon? Azoknak engedelmeskedjék-e, kik az igazságot megölni akarják pusztá önérdékből, vagy pedig azokhoz pártoljon, a kik az igazságért mosolyogva szenvedik el a legborzasztóbb halált? Rabja maradjon-e továbbra is a cerimoniák sivár vallásának, mely csak kívülről tetszik szépnek, miként a festett koporsó; vagy megnyissa szívét a Krisztusi hit égi fénye előtt, melynek minden szava élet és igazság? Tudjuk, hogy ennek a borzasztó lelki harcnak mi lőn eredménye. Megöletett az ó-ember: Saul, s megszületett a keresztyénség legdicsebb apostola: Pál, mint a hogy a megegetett phönix hamvaiból új életre támad.

Az, a mi ezután várt reá: küzdeni a Krisztus evangéliomáért, börtönt, rabláncot, vesszőt és megköveztetést szenvedni érette, nem volt nehéz neki, sőt lelkét földöntúli gyönyörrel tölté el. „Hogy az evangéliomot predikálom, azzal nem dicsekedhetem! — mondja ő. — Jaj nekem, ha az evangéliomot nem predikálom!“

Vajha ezt az önmagával való nehéz, de nemes harcot mindenki megharcolná, mielőtt rálépne a tanítói pályára.

De valljuk meg őszintén, hogyan jutnak igen sokan erre a pályára?

Az egyiknek anyagi helyzete nem engedvén meg, hogy a magasabb pályára képesítő iskolák hosszú lépcsőin végig haladjon, kényszerűségből elfogadja azt, a mihez hamarabb jut, a tanítói állást, nem gondolva meg, hogy épen előhaladásának, boldogulásának legfőbb feltétele hiányzik nála: a *hívás*, a *kedv*.

A másik, a kiből a családi elfoglaltság erővel tudományos embert akar képezni, szédülve áll meg a tudományok mélységei felett, melyekben ő csupán a betű végtelen sokaságát látja kavarni — a mely megöl — s nem képes abban az elevenítő lelket feltalálni: természetes, hogy az ilyen nem annyira örömmel, mint kétségbeesve menekül a legcsekélyebb jövedelmű tanítói hivatalhoz, mint ahogy a fuldokló a vízbe nyúló ágat megragadni szokta. Hiszen ő úgy gondolkozik, mint némely elfoglalt ember, hogy a gyermekek tanításához nem kell sok tudomány.

Kérdem, hogyan fognak az ilyenek a pálya nehézségeivel megküzdeni; mi fogja őket az elcsüggedéstől megóvni, a kishitű lemondástól visszatartani?

Bizonyára a kertész is megdöbben, ha azt a feladatot tűzi elébe, hogy virágos, gyümölcsös kertet, földi paradicsommá varázsolja át azt a darab vadont, melynek minden talpalatnyi földjét tüske, gaz verte fel. De őt legalább biztatja a remény, hogy ha fáradságos munkájával sikerült a talajból kiirtania a vad gyökereket, idegen ke-

zek nem fogják azokat ismét visszaplántálni az ő nemes csemetéi közé; biztatja a remény, hogy neki az éltető napsugár, a kövérítő harmat, nevelő eső mind segítségül jó s célját, ha nem lankad, bizonynyal eléri.

De hát egy néptanító, a kiből nincs meg a hívás, a kedv; a kinek lelkéből hiányzik a hit, mely az akadályoknak sokszor hegyek magasságára emelkedett láncolatán is képes áttörni, honnan veszi csak a legkisebb biztatást is arra, hogy munkája nem lesz áldástalan, hogy tevékenységének meg fog látszani maradandó nyoma?

Ugyan, ha az ilyen tanító tapasztalni fogja, hogy az emberek hideg közönyössége, a népnevelés ügyének ez a még ma is csaknem elmaradhatatlan kísérője, miként igyekszik kioltani nála a lelkesedésnek azt a parányi lángját is, mit a pusztá kötelességérzet gyújtott meg; ha látja majd, hogy sok szülő a tudományt, műveltséget csak mint a kenyérkereset egyik eszközét tekinti, de annak valódi emberré képző, Isten képére alakító erejéről fogalommal sem bír s így csak természetes, hogy a tudományt, műveltséget egy egyszerű földműves gyermekére nézve fölösleges sallagnak tekinti, melynek — szerinte — semmi hasznát nem veheti a szántás-vetésnél; majd ha látja a tanító, hogy sok szülő, a kinek barmaira pásztorok vigyáznak, nyugodt lélekkel engedi gyermekét erdőn-mezőn bolyongani, mint a puszták fiát, ezerféle veszélynek oda dobva inkább, semhogy iskolába küldje; sőt ha az ilyen szent kötelességeikről megfejtkező szülékek szemben a törvény szigorával lép fel, kiteszi magát a gyűlöletnek, nemtelen boszúnak, míg elnézése, kissé tágabb lelkiismeretességeért nyugalom s nem ritkán csábító népszerűség lehet a jutalma; ha tapasztalnia kell, hogy míg ő az iskola falain belül a jónak, szépnek, nemes erkölcsöknek magvait igyekezett lassanként beültetni a fogékony gyermeki lélekbe, addig künn az életben, talán épen a szülei háznál, a látott és hallott számtalan rossz példa tele marokkal hinti abba a konkolyt, a bűnnek magvát, mely, fájdalom! „idejére megtermi gyümölcsét és nem szokta elhullatni levelét“; ha tapasztalandja majd a tanító, hogy míg ő a vallásos buzgóság s az áhitatos ima szárnyain igyekezett a gyermeki lelket ég felé emelni, addig az úton-útfélen hallható istenkáromlások, szeméremstört, erkölcstelen beszédek a kárhozat örvényébe szédítik le azt: ugyan kérdem, ilyen tapasztalatok után nem fogja-e az ilyen tanító kishitűleg abban hagyni a küzdelmet, a harcot, melynek szívet elbűvölő, lelket földön túl emelő mámorát nem érezte soha? Nem fog-e maga is az áradatba dőlni, engedve magát általa tovasodortatni, mint könnyű falevél, melyet a vihar szárnyaira kapott?

(Vége köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A Torna-Ujfalusi gyülekezet örömnépe.

Az 179°/₁-ik XXVI. t. c. megengedvén, s elrendelvé, hogy a protestánsok minden helységben építhetnek templomot, s a földes úr köteles e célra alkalmas helyiséget adni, — a Torna-Ujfaluban lakó református 7 család sietett ez engedelemmel élni, vallásos buzgóság s nagy nevű lelkészük *Apostol Pál* által lelkesítve, csakhamar elhatározták, hogy a gróf Keglevich István, mint földes uraság által adott néhány ölnyi területen Istennek hajlékot emelnek. Az elhatározás nem maradt papíroson. Tett követte. Mint az akkori feljegyzésből olvashatjuk: „1792. húsvét utáni szerdán a templom

építés megkezdett, s ugyanaz év Sámuel napján fel is szenteltetett."

E csekély számú gyülekezet vallásos lelkesedésének eredménye, az 1792-ik évben épült templom, — a gondviselés kedvező kegyelméből megvédve minden vésztől — elérte száz éves fennállásának évfordulóját. A gyülekezet tagjai ma is csekély számban vannak. A 7 család ugyan megkészsereződött, a tagok száma a 100-at ma sem haladja felül. De az egyház és vallásért buzgó őseiktől reá maradt örökség: az Isten dicsőségeért lelkesedő égg szerelem — máig sem halt ki, sőt temploma száz éves fennállásának évfordulója alkalmából újra feljegyzésre méltó tettekben nyilatkozott. Nevezetesen: hogy a templom felépítésének 100-ad éves ünnepét méltóan megünnepelelhessük, a templomot a nagy esőzések alkalmával községünkbe betoluló víz ellen védelmezendők, kőkerítéssel vettük körül. Tornyunkat vízhatlan cémenttel kijavíttattuk, belsejét protestáns templomhoz illő ízléssel kifestettük. A vallásos nők buzgóságából egy 21 forint értékű díszes úrasztala készítettett. Egy Amerikába kivándorolt 20 éves ifjú egyháztág: Péter Károly, az úrasztala s szószék feldíszítése céljából terítőre 30 frtot küldvén, itthon élő édes anyja — még pár forinttal megtoldva — feltűnően szép sötét meggyiszín ezüst rojtos terítőt készítettett úgy a szószék, mint az úrasztalára. És a mit első sorban kellett volna felemlítenem: Csik Péter János és neje Szabó Erzsébet — egy egyszerű gazda-házaspár — 155 kilo súlyú 238 frt értékű, művészileg kiállított harangot öntetett saját költségén. A gyülekezet nagyja és apraja időt és fáradságot nem kimélő vallásos lelkesedéssel munkált közre, hogy a folyó augusztus hó 7-ik napja örökre emlékezetes maradjon kis egyházunk történetében.

Csakugyan megérkezett a várva-várt nap. Kibeszélni s leírni méltóan nem lehet, csak látni kellett e lelkes kis gyülekezet örömét, midőn folyó augusztus hó 7-én a reggeli órákban a közel s távolból seregülő, örömmükben részt követelő, minden rendű és rangú hitrokonok, mint méhraj a köpűt, ellepték a templom környékét, várva a templom megnyitását, a lezajlott 100 évért, a munkára nyert erő és segedelemért hálaadó, s az ajándék harangot felavató istenitisztelet megkezdését.

Legelső volt, ki megjelent: egyházmegyénk közszeretethen álló esperese. Első gondja volt a vallásos lelkesedés és áldozatkészség kitűnő eredményeit megvizsgálni; a gyülekezet előtt elismerésének ékes szavakban kifejezést adni, s a nagylelkű ajándékozóknak, az egyház nevében meleg köszönetet nyilvánítani. Ily előzmények után szólalt meg régi kis harangunk, hogy velünk együtt összegyűjtse azokat is, a kik: „*jöttek mindenünne*”. A szép számmal egybegyűlt intelligencia — élükön az esperessel, az áldozatkész harangöntető család házatól — megindult a templom felé, s dacára az előre alkalmazott intézkedésnek, az már annyira zsúfolásig volt meg telve, hogy alig valánk képesek a tömeg között áthaladni, hogy a feltartott helyeket elfoglalhassuk. Sőt a templom kerítésen belőli tér is megtelt hitrokonok és érdeklődő közönséggel.

Felzugott most az ének buzgóságra ébresztő hangja, mintha lelkünkben vette volna ki ama szép gondolatot: „*Im be jöttünk nagy örömmel, a te szentidnek gyülekezetibe!*” Mindnyájunk arcán az öröm kifejezése, mindnyájunk ajkán a hála-ének!... „*Újjítottuk mi is hajlékod, mert szerelmed ösztönözött! Fogadd el háznak, szenteld meg magadnak, hogy szent lehessen.*” Ez utolsó sor még nem hangzott el, midőn Gyarmathy József esperesünk lépett a szószékre, elmondván egyikét azon alkalmi imáknak, melyek szívet megindítanak, lelket fel-

emelnek, s magukkal ragadnak. Ezután alólírott, mint az örvendő gyülekezet örvendő lelkésze foglalta el a szószéket, s az 51. zsoltár 20-ik verse alapján beszélt e tétel felett: *milyennek kell lenni a vallásos lelkesedésnek, hogy az, az egyház és vallás javára kellő gyümölcsöt teremjen?* Beszéde végén rövid vázlatban előadta az építés, s az új harang történetét, áldást kért a megújított szentháza is, az új harangra is, a nagylelkű ajándékozókra is, az örvendő gyülekezetre, s a résztvevőkre is, mire az új harang komoly, méltósággteljes hangján először megszólalt, fokozva hangjával a buzgóság és öröm szent érzelmeit kebleinkben.

Ily lelki gyönyör hatása közben állt ki *Ragályi Géza*, szádellői lelkész az úrasztalához hogy erőteljes hangján elmondott úrvacsorai ágendájával emelkedésben tartsa a lelkesedést, s ne engedje csillapulni a szívek gerjedelmét. Úrvacsora végeztével elvégződött a templomi ünnepélyesség. A nagy közönséget az örvendő gyülekezet tagjai osztották meg maguk között. Az volt boldogabb, kinek több vendég jutott. Az intelligencia a harangöntető Csik Péter János házához tért vissza, hol a legtörzsgyökeresebb magyar vendégszeretetet várta, és hol ebéd végeztével a nagy közönség is egybegyűlvén, másnap reggelig tartó táncmulatsággal zárta be az örökre emlékezetes napot.

Azon édes meggyőződésben ringatom magamat, hogy a ki látta az én kis gyülekezetemnek lelkesedése, munkája s áldozatkészsége után megvalósult örömét, az nem eshetik kétségbe ref. egyházunk jövője felett, mert meggyőződhetett, hogy nem mindig az erőseké a győzelem, nemcsak a gazdagoké a kenyér; kis szikra is képes nagy tüzet gerjeszteni; anyagiakban szegény, csekély számú kis gyülekezet is, ha igazán akar, sok életrevalóságot fejthet ki.

Ezzel végeztem volna tudósításomat. De nem teszem le a tollat addig, míg őszinte köszönetemet ez úton is ki nem fejezem azok iránt, kik nekünk templomunk százados fennállásának megünnepelelhetése örömnapiját áldozatkészségükkel előmozdították s emelték. És ez legelső sorban *Csik Péter János* és neje *Szabó Erzsébet* asszony, kik áldozatkészségük által, s az úr háza iránti égg szerelemtől lelkesítette, a művészileg kiállított s értékes harangot ajándékozták. Örömnép-napunkon megjelent vendégeink közül mintegy 50 tagot — költséget nem kimélve — gazdagon, s magyar szíveséggel megvendégelték. Ez által egyházunk évkönyvében nevüket s emléküket az utókor előtt kitörülhetlen betűkkel beírták. Itt is kifejezem azon óhajvásomat, hogy valahányszor az általuk öntetett új harang megszólal, zengjen szívökben vallásos vigaszt, nyugalmat és boldogságot, hogy így könnyebben elviselhetővé váljék azon végzet, mely megvonta tőlük a legdrágább kincset, a gyermeket. Legyen továbbra is édes gyermekök az egyház, hogy még sok időn keresztül gyönyörködhesenek annak virágzásában.

Az egyház nevében fogadja köszönetemet a távol hazájától Amerikában élő, de vallása s egyházáért nemesen buzgó ifjú, Péter Károly, ki szószékünknek s úrasztalunknak feldíszítését nagylelkű küldeménye által lehetővé tette. Fogadják köszönetemet a vallásos nők, kik az úrasztalát készítették. Az egész kis gyülekezet, melynek tagjai a jelen sürgős munkaidőben is egész odaadással szentelték erejüket s idejüket szent házuk felékesítésére. Végül melegen ajánlom lelkész társaim, s a harangot öntetni szándékozők figyelmében Egry Ferenc, kis-gejoci harangöntőt, a kinek az általa öntött s hozánk küldött harang művészi kiállítását és szép hangját köszönhetjük.

Arday J. Dániel, ev. ref. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Baksay Dániel* agteleki (Gömörm.) lelkész pótolhatatlan veszteség érte, elvesztvén folyó hó 15-én életének hűséges társát, házas erényekkel megáldott feleségét *Gondol Sarlottát*, kit folyó hó 17. történt temetésekör szeretteinek s az egész falu és környékének részvéte és áldása kísért sírjába. — *Nagy Pál* tornalliai lelkész és esperes s neje *Perjéssy Emília*, mint mélyen sujtott nagyszülők, megható gyászjelentésben tudatják egyetlen leány unokájuknak, szép remények között nevelt gyermeköknek, *Batta Mihuskának*, Batta György simonii lelkész leányának, folyó hó 15-én 3 napig tartó szenvedés után, élete 9-ik évében történt elhunytát. Folyó hó 17-től a tornalliai sírkertben, édes anyja porai mellett aluszsza az ártatlanok álmát. A *Mocsáry*-családot is fájdalom érte. Folyó hó 17-én elhunyt *Bocsári Mocsáry Mária*, Mocsáry Lajosnak és Miklósnak szeretett nővére, élete 59-ik évében, szívszélhűdés következtében s folyó hó 19-én Andornokon temettetett el. A veszteségtől vérző szívekre küldjön vigasztalást az életnek és halálnak ura.

— **A miskolci ev. ref. főgimnáziumban** az új tanévre való beíratások szeptember 1-től 6-ig tartanak. Az első osztályba az elemi 4-ik osztályt sikerrel végzetek felvételi vizsga nélkül is felvétetnek. Ugyanott a javító és pótvizsgák folyó hó 28—30. napjaira vannak kitűzve. Az iskolai év szeptember 8-án hálaadó istentisztelettel s az iskolai törvények felolvasásával fog megnyitni.

— **Tízéves találkozás Debrecenben.** Ferenczy Gyula krassói lelkész, előleges megállapodás szerint, találkozóra hívja össze azokat, a kik 1882-ben Debrecenben végezték a theol. akadémiát. A találkozás a papszentelessel összekötött kerületi gyűlés alkalmával folyó hó 27-én leend. A volt pályatársak családostúl fognak megjelenni.

— **Értesítés.** Az eperjesi ev. ker. collegium főgimnáziumában az 189^{2/3} tanévre szóló beíratások folyó év szeptember 1—3 bezárólag eszközöltetnek; a beíratásokat megelőzőleg, augusztus 30. és 31. napjain tartanak a felvételi, javító és esetleg magánvizsgálatok. Az előadások a főgimnáziumban 5-én veszik kezdetüket. A gimnázium a jövő tanévben is mindenben a nm. m. k. vallás- és közokt. minisztérium közvetlen vezetése alatt álló gimnáziumokban érvényes tantervet fogja követni, és így az 1890. évi XXX. t.-c. értelmében a *görög nyelv tanítását pótló tanfolyam*, mely a lefolyt tanévben már az V. és VI. osztályban életbe volt léptetve, a küszöbön álló 1892—93 tanévben a VII. osztályban is — a görög nyelv tanítása mellett — a törvény követelte fokozattal be fog rendeztetni. A collegium főgimnázium növendékei vallásfelekezeti különbség nélkül részesülhetnek a collegium kebelében fennálló tápintézet kedvezményeiben; az ezekre nézve megállapított díjak, mindig *félévenként* érte, a következők: ebéd és vacsoráért 31 frt, pusztán ebédért 19 frt. Ezen díjak félévenként előre fizetendők; az alumneumi díjakból elengedésnek is van helye. Van a collegiumnál azonkívül számos alapítvány, melyekből évenként 5—65 frtos ösztöndíjak és praemiumok osztanak a collegium növendékeinek; a múlt iskolai évben 23 gimnáziumi tanuló részesült ezen ösztöndíjakban.

— **A sárospataki ev. ref. főgimnáziumban** a javító, pótló és magán vizsgálatok a következő rendben lesznek: 1. A VIII. o. aug. 27. d. e. 8. órákor. 2. A progimn. és I—II. o. aug. 29. d. e. 8. órákor. 3. III, IV. o. aug. 29. d. u. 2. órákor. 4. Az V, VI, VII. o. aug. 30. d. u. 2. órákor. 5. A magán-tanulók írásbeli dolgoza-

tokat aug. 28-án készítetnek d. u. 2. órákor. Az érettségi vizsgálatot a miskolciak is Sárospatakon teszik, következő rendben: 1. Írásbeli érettségi vizsgálat lesz: aug. 29, 30, 31 és szept. 1, 2. 2. Szóbeli érettségi vizsgálat szept. 9-én. A jövő 189^{2/3} iskolai év szept. 1-én kezdődik. Szept. 1—4-ig csak protestáns vallásúak írtanak be. Szept. 5-től, ha a 60 létszám még nem lesz meg, más vallásúak is felvétetnek. Az iskolai év szept. 7-én nyitattik meg ünnepélyesen.

— **Választás.** *Ibrányi* lelkészszé a lapunkban is jelzett jelöltek közül, folyó hó 14-én *Szikszay András*, berceli s.-lelkész, lapunk buzgó munkatársa választott meg, szavazat-többséggel.

— **Találkozás Sárospatakon.** A Radácsi György által közzé tett felhívásra már eddig is szép számmal jelentkeztek azok, a kik 1859/60-tól kezdve 1866/67-ig együtt tanultak a sárospataki gimnáziumban. Ezekkel tudatni kívánják a Sárospatakon lakó pályatársak a következőket: 1. Édesen számítanak mindazokra, a kik — *habár csak egy pár éven át is* — a gimnázium felsőbb osztályaiban, esetleg az alábbiakban is együtt tanultak. Gyűlő napul a már eddig jelentkeztek egy részének kívánságára és saját körülményeikre való tekintettel *szeptember hó 24-ik napját* határozták. A program többi pontját a vonatkozó beérkezése után tartandó ismerkedési estélyen fogják közölni. 3. A jelentkezés végső napja szeptember 20. Kiki jelezze a vonatot is, melyen érkezni kíván. A kiknek lakásuk eddig kitudható volt, azoknak a nyomtatott meghívók már szétküldettek. Óhajtanó, hogy a pályatársak egymás hol-léte felől a sárospatakiakat mielőbb értesítsék.

— **„Kalászkok az életnek kenyeréhez“** cím alatt mindenféle szertartásra vonatkozó egyházi beszédek gyűjteményét kívánnak szerkeszteni K. Tóth Kálmán debreceni és Papp Károly budapesti ev. ref. lelkészek. Ezzel — mint mondják — az eszméknek gazdag kincstárát akarják nyújtani lelkész-társaiknak, mely különböző írók és szónokoktól származván, gazdag kalász-gyűjteményt fog tartalmazni amaz életnek kenyeréhez, melylyel híveinket táplálni szent hivatásunk. Őt püspök s több előkelő ev. ref. és ág. ev. egyházi író ajánlotta már fel segítő munkálkodását a szerkesztőknek, a kik — legalább látszólag — az „Erdélyi Predikatori Tár“-ral szemben egy Királyhágón inneni vagy Magyarországi Predikatori Tár-al igyekeznek lelkészeink sorsán könnyíteni. A folyó-írat, — mert az lesz e vállalat! — 10 íves füzetekben, évnegyedenként fog megjelenni Hornyánszky Viktor nyomdájában. Előfizetési ára egész évre 4, fél évre 2, negyedévre 1 frt. Bolti ára füzetenkint 1 frt 40 kr. Szép, szép! De hát a népies vallásos iratokra ezuttal nagyobb szükségünk volna, mint a predikációkra s azok csak bírnak életre vergődni, azoknak csak nem akadnak kellő számú s igazán hivatott művelői!! Avagy nem ebben van a hiba?!

— **Visszafejlődés.** Az angol püspöki egyház egyre jobban távozik a protestáns kultusztól és hittételektől s egyre jobban közeledik a katholicismushoz, úgy, hogy — ha így halad — csak rövid időbe telik, s az anglikán egyház a kath. egyházzal cserélheti föl nevét. A lincolni püspök sokat emlegetett pere óta a szentek szobrai egymás után jutnak az anglikán templomok oltáraira; miséiket diakonnal és subdiakonnal, a kath. notációval tartják. A gyertyák, tömjén s valamennyi kath. szertartás egymás után jutnak be templomaikba. A kath. egyház által használt egyházi ruhákat használják az ő papjaik is. St.-Alban városában az utóbbi nagy-pénteken kereszt-úti menetet is tartottak és a „Stabat Mater“-t énekelték angolul.

— **A tiszánineni ev. ref. egyházkerület** 1892 május 3—4-én Miskolcon tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette Mitrovics Gyula. — Terjedelme 92 lap (rendes 8°) ára 45 kr. — Megjelent s innen az érdekelteknek szét is küldetett.

— **Internatus Máramaros-Szigeten.** Ez a múlt évben kezdeményezett intézet most javított alakban fog megnyílni, s VII. és VIII. o. b. növendékek nem vétetnek fel belé. Havi díj 20 frt. Az internatus szerves összeköttetésben áll a lyceummal, egy benlakó tanár és egy s.-lelkész felügyelete alatt. A helyiség tágas, kellemes, nagy árnyas kerttel, könyvtárral stb. A felvétetni kívánók aug. 25-ig jelentkezhetnek az internatus igazgatóságánál.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Sz. A. Gratulálunk. Nyereségről, nyereségre! Azokat a bizonyos iratokat elindítottuk. — *K. G.* A levelező lapon kért utasításokra szükségem van, úgy a nyomda mint a magam szempontja végett. — *K. P.* Megjött, de már nem ért be. — *U. J.* A meghívókat elküldtem. Legyetek rajta, hogy a volt pályatársak közül senki se érezze magát mellőzöttnek. Innen mindent s magunk el nem végezhetünk. A program — azt hiszem — kedvetekre való lesz. — *R. K.* Örömmel foglak a nevezett körnek bejelenteni. Levelet írok, vagy magam leszek a válasz. — *K. B. Budapest.* Kókai már megküldte a könyvet. — *P. E.* Besoroztuk, s mi elébb közöljük. Szükség van az ilyenekre.

Pályázati hirdetések.

A sárospataki ev. ref. egyház elemi leány iskolájában a 3—6-ik osztály tanítónői állása lemondás által megüresedvén: ennek betöltésére szept. 15-iki lejáratlalt pályázat hirdettetik.

Évi fizetés 500 frt, a kézimunka tanításáért külön 60—70 forint.

A pályázati okmányok a lelkészi hivatalhoz küldendők. Az elválasztott ki csak ev. ref. vallású lehet, helyét november 1-én tartozik elfoglalni. Az első év próbaév leend.

Sárospatak, 1892. augusztus 19.

Bálint Dezső,

ref. lelkész s iskolaszéki elnök.

Az államilag segélyezett, de azért a felekezet autonóm egyházhatósági kormányzata alatt álló *csurgói* ev. ref. főgimnáziumban a *németnyelv* tanszéke, melyhez 1100 frt fizetés, 50 frt ötdéves pótlék, — mely pótlék azonban 200 frton fölül nem emelkedhetik — s 200 frt lakbér van, mint évi javadalom, kötve, megüresedőben levén, hogy betöltése a tanév elejére megtörténhessék, felhívom az e tanszékre pályázni kívánókat, kik az államsegély iránt az intézet képviselte részéről kötött szerződés szerint csak ev. ref. vallásúak lehetnek, hogy eziránti kérvényüket a nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumra, mely a belsősomogyi ev. ref. egyházmegyének, mint az intézet fentartójának meghallgatása mellett, a tanszéket betölteni fogja, címezve, rövid életrajzuk kíséretében s korukat, állapotukat, végzett tanulmányaikat, képesítettségüket, erkölcsiségüket, védkötelezettségi viszonyukat, testi épségüket, s ha már alkalmazva vannak, eddigi szolgálatuk minőségét mutató okmányaikkal felszerelten hozzám bezárólag folyó hó 25-ig küldjék be.

A nyertes pályázó a gimnáziumhoz tartozó tanári nyugdíjintézetnek is köteles és jogos tagja lesz s összesen 21, esetleg — ha a görögöt pótló tanfolyam behozatala következtében folyton szaporodó terhei a tanári kar-

nak úgy kívánják, — 22 heti óraszám erejéig, a német nyelv mellett más tárgyat is, melyre képesítettsége kiterjed, tartozik tanítani.

Csurgó (Somogy megye), 1892. augusztus 5.

Verbai István,

2—2

ev. ref. lelkész, a gimn. igazgató-tanács elnöke.

Az államilag segélyezett, de azért a felekezet autonóm egyházhatósági kormányzata alatt álló *csurgói* ev. ref. főgimnáziumban az ének és zene tanítás, melynek évi javadalma 400 frt, hogy az alkalmazandó egyén állása annál tisztességesebb legyen, a torna, illetve testgyakorlat tanításával, melylyel ugyanannyi fizetés jár, egyesíttetni szándékoltatván, felhívom az ez állásra pályázni kívánókat, hogy ez iránti kérvényeiket, korukat, képesítettségüket, erkölcsiségüket, testi épségüket s a véderőhöz való viszonyukat mutató okmányaikkal felszerelten hozzám *folyó hó 25-ig* küldjék be.

A testgyakorlat heti 16, az ének és zene rendszerint heti 12 órán át tanítandó, tekintettel azonban bizonyos ünnepélyes alkalmakra, melyek csak ritkán fordulnak elő, hogy az ifjúsági énekkar ezekhez kellőleg előkészítették, ez utóbbi óraszám időközönként szaporíttatni fog.

Csurgó (Somogy megye), 1892. aug. 8-án.

Verbai István,

2—2

ev. ref. lelkész, a gimn. igazg. tanács elnöke.

HIRDETÉS.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útca 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

A harangra nézve teljes megelégedésünket fejezhetjük ki, egyházhiveim nagyon meg vannak vele elégedve — más egyházaknak — melyeknek harangra leendő szükségök, örömmel és szívesen ajánljuk gyárát. Petrahón, 1892. ápril 17. *Lábos István,* ev. ref. lelkész.

Tegnap tettük fel a harangot. Hangja teljesen kielégítő. Pár hét múlva küldjük a nagy harangot is vaskoronával felszerelés végett. Tisza-Sas. Kiváló tisztelettel: *Sarkadi N. Imre,* ev. ref. lelkész.

6—10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egyházpolitika protestáns szempontból.» *Fejes István.* — «A női gimnázium.» *Tóth Pál.* — «Jubileumi beszéd.» *Komjáthy Gábor.* — «A szatmári ev. ref. egyházmegye közgyűlése.» *Kalós Péter.* — «A tornai egyházmegye nyári gyűlése.» *Arday J. Dániel.* — «Vegyes közlemények.» — «Hirdetések.»

Egyházpolitika protestáns szempontból.

Magyarország hercegprimása, Vaszary Kolos ő emenciája, a főrendiházban történt kinyilatkoztatásával eldöntötte az 1868-ik évi vallásügyi törvény sorsát; vagyis tulajdonképen arra a fára, melynek gyökereit régen örte a szű, ő mérte az utolsó csapást, midőn kimondta, hogy nem az elkeresztelési rendeletek azok, melyek a katolikus egyházat sértik, hanem maga az 1868-diki törvény, mely elveiben ellenkezik a katolikus egyháznak a vegyes házasságokra nézve elfoglalt, régi és változtatatlan álláspontjával. A hercegprimás úrnak valamint föllépése, úgy kinyilatkoztatása is tiszta és világos, t. i. követelése annak, hogy a katolikus egyház szabadon érvényesíthesse a maga felfogását úgy a vegyes házasságok megkötésénél, mint az azokból származott gyermekekre nézve.

Új dolog e követelésében nincsen semmi, mert nincsen ország, a melyben, ha a katolikus felfogás egyszer vagy mászor, többé vagy kevésbé korlátoztatott, ily korlátozásban valaha és valahol a katolikus egyház megnyugodott volna. A történeti példák egész sorát idézhetném fel, hogy még túlnyomólag protestáns államokban is állandó nyugtalanság forrása volt bármely rendszabály, mely a klérus szabad gondolkodását nem tűrte meg, és miután az államok mégsem léphettek az egyoldalú katolikus álláspontra, mindenütt a katolikus egyház kényszerítette ezeket a továbbmenetelre a polgári házasságig, a melyen túl aztán nem volt feljebbhatározás. Új dolog hát már abban sincsen, hogy mily módon és mily jelszavakkal történt az 1868-diki törvények megostromlása, mert hasonló módon és hasonló jelszavakkal küzdöttek ők másutt is nézeteik diadaláért.

Ha tehát nem új dolog a katolikus egyháznak sem álláspontja, sem célja; meglepő mégis, hogy ez Magyarországon mai nap új dolognak tűnik fel. Feledni látszunk, hogy miért alkottatott az 1868-diki törvény, t. i. éppen azért, hogy a vegyes házasságokra nézve, s az ezekkel összefüggő kérdésekben a katolikus egyoldalú felfogást mellőzze s azt a szabadságot, a melyet a hercegprimás úr most visszakövetel, országosan korlátozza. Ezt tenni valahára, úgy az 1791-diki még mindig méltánytalan törvények, mint a reversálisok viszályt keltő uralma után elég oka volt az országnak, a melynek

— visszagondolva még a közel mult absolut korszak idejére is — nagy szüksége volt arra, hogy a belső békét intézményekkel is biztosítsa a haza polgárai között. Ezzel a törvénnyel azonfelül, a vallási viszonyosság elvének megpecsétlésével bizonyos elismerés is nyújtott a hazai protestáns egyháznak, mely megszenvette már itt a haza földén, a mit nemzetért, szabadságért megszenvetni kellett; megszenvette akkor közelebb is a pátenis idejében, a melyről a katolikusok jobbjai nem is felejtkeztek meg, és ha egyebet nem adhattak is még annak a szegény protestáns egyháznak, adni akartak legalább békéséget és nyugalmat.

Ránk, protestánsokra nézve az volna ennél fogva az új dolog, ha országunk, törvényhozásunk nézete változott volna meg e kérdésben, azaz, ha újnak, az 1868-diki törvény megalkotásakor nem létezettnek venné a katolikus egyház követelését, s azt az akaratot, azt a célt, mely a törvényt szülte, nem volna képes többé érvényesíteni. Mert ennél a kérdésnél nincs helye sem ingadozásnak sem alkudozásnak; a kormánynak tudnia kell azt, hogy az 1868-diki törvény a katolikus egyházi felfogás ellen szólt, s ennél fogva ezt a törvényt nem lehet másképen megvédelmezni, mint a benne foglalt elvek alapján, az említett felfogás korlátozásával. Ez az, a mit mi, protestánsok vártunk is a kormánytól; vártunk erélyesebb védelmet egy oly jogalapon, melyet nekünk az ország biztosítani nem azért látott szükségesnek, hogy azt később visszavegye tőlünk.

Úgy látszik azonban, hogy a mi várakozásunk ma már hiú reménykedéssé vált, s a katolikus egyházi álláspont ellen maga a kormány is letevő a küzdelem fegyverét, az időre és a viszonyokra bízta sorsát a további fejleményeknek.

Ily helyzetben, midőn egy khaósz előtt állunk, engedjék meg nekünk protestánsoknak is a nyilatkozás, hogy azok, a kik a fenforgó kérdéseket eldönteni hivatvák, ismerkedjenek meg a mi véleményünkkel, annak indokaival is. Azt nem mondhatja ránk senki, hogy mi ezt a kérdést, mely már-már kulturharccá növekedett, bolygatni siettünk volna; zsinataink nem rég zajlottak le, a midőn a szított tűz fellobogó lángját már láttuk, de nagy önmérsékléssel mellőztük a vitát, mert nem gyönyörködünk egy oly harcban, a melytől hazánkat jobban féltjük, mint a protestantizmust. Azonban az azóta bekövetkezett tények előtt mi sem zárkozhatunk

el csiga-házunkba többé, s midőn „nincs törvény, hanem beált a tabula rasa,“ minket is meghallgat talán a mi szeretett hazánk, mielőtt újabb intézkedéseket tenne.

A tény tehát ez: az 1868-diki vallásügyi törvény nem létezik többé, mert a mit végrehajtani nem lehet, az nem törvény, hanem csak meghalt betű. E törvényre nézve, tényleges eltöröltetése előtt, csakugyan bekövetkezett az az állapot, a mit a primás ő eminenciája javasolt, hogy hagyassék meg úgy, mint a corpus juris-ban a „lutherani conburantur,“ a többit aztán hadd igazítsa el az élet és a felekezetek közti jóakaratt. A hercegprimás urat ezért a felfogásáért én vádolni nem is tudom, mert ebben is ő emelkedik ki a nyíltság és őszinteség magaslatán, miután már elől két dolog, t. i. elsőben is Szapáry Gyula belügyminiszter úrnak azon eljárása, mely szerint ő az ítéleteket éppen érdemleges részökben nem hajtotta végre; másodsor pedig a kultus miniszter úrnak azon nyilatkozata, mely szerint az elkeresztelés panaszaival szemben a hitelvi sérelmeket beismerte, magát a törvényt és annak értékét teljesen megsemmisítette. A hercegprimás úr nem kívánt tehát egyebet, mint a mit a két miniszter már tett és mondott s hogy az ő felfogása e részben helyes volt, azt mutatja azon legközelebb megjelent főszolgabírói ítélet is, mely erős és következetes indokolással kimondja, hogy a miniszter urak eljárása után nincsen ethikai alapja az 1868-diki törvény végrehajtásának. A dolog ezelőtt a főszolgabírói ítélet előtt így állott: keresztnél szabad, annak büntetése nincs; anyakönyvezni a megkereszteltet nem szabad ugyan, de 10 frt bírság lefizetése mellett maradhat minden úgy, a hogy van. Ki nem látja be, hogy ez a bírsággal való vásárlás csakugyan lealázó volt a katolikus egyházra? S ha csak ezen mult minden, a hercegprimás úr jogosan ajánlhatta a kormánynak, hogy hagyja abba ezt is. És ha csak ezen mult minden, hogy egy katolikus lelkészársunk 10 frtot fizessen egy elkeresztelt gyermek után, mi pedig úgy se kapjuk meg annak anyakönyvét, hát igaz az is, hogy ily körülmények között mi is abba hagyhattuk volna a további följelentéseket, mert ha elvi törvény nincs, személyes paszszzióból minnek zaklassuk egymást? Most a gyomai főszolgabíró ítélete után abba is kell tehát hagynunk minden további panasz-emelést a bíróságok előtt; a statisztika kedvéért nyilván tarthatjuk az eseteket, bejelentve azokat püspökeinknek, de egyebet tennünk céltalan volna immár, míg ezt a törvény nélküli állapotot a kormány fenntartani *jónak látja*.

* * *

Nincs végrehajtható törvény! mi protestánsok lehangolva és megdöbbenve állunk meg ezen tény előtt, és pedig azért, mert attól tartunk, hogy a cultur-harc most fogja kezdetét venni országunkban. Mindenütt a világon a katolikus egyház magatartásától függ ez; mi tehát elutasítunk magunktól minden felelősséget úgy a máért, mint a jövőéért. Ki kell ezt mondanom azért, mert az ország közvéleménye oly irányban informáltatott már, mintha mi, protestánsok volnánk a béke megbontói, vagy akadályozói az által, hogy az 1868-diki törvényhez ragaszkodnak. Ragaszkodunk, mert ez a béke törvénye.

Az 1868-diki törvény nem csak úgy „deus ex machina“ állott elő hazánkban, hanem a mult tanúságaira építve, érett megfontolással, történeti fejleményképen. A protestáns egyház helyzete szabályoztatott abban a „kölcsonosság és viszonyosság“ alapján a katolikus egyházzal szemben. De tiszteletére legyen mondván a magyarországi katolikus klérusnak, mióta

a protestánsokra nézve intézkedések tétettek, vagy törvények hozattak, soha törvényt, vagy intézkedést, a melyben valami kedvező volt, nem fogadtak oly ellenmondás nélküli megnyugvással, mint az 1868-diki vallásügyi törvényt. Nem megyek vissza igen messze ennek megvilágosítására, csupán azon korból bizonyítok, midőn a protestáns egyház megtörése már befejeztetett s a vallásügy tárgyalása, a régi törekvésekhez híven, a törvényhozástól elvonatván, pusztán királyi kegyelemtől függött a protestánsok sorsa. A katolikus klérus nem volt meglegedve a *Karolina resolutio*val sem, mely csak magán vallásgyakorlatot engedett meg az artikularis helyeken is, egyebütt pedig a plébánusok alá rendelte a protestáns papokat; ugyan ebben a házassági perek mind a szentszék elé utaltattak, az apostaták (az az: az erőszakolt katolikus vallásról előbbi vallásukra visszatérő protestánsok) kemény nyomozás alá vették stb. és mégis Althan váci püspök Pest-vármegye gyűlésén nemcsak hogy tiltakozott az ellen is, hanem azt bőszen haraggal szétépte.

Az 1790/91-diki országgyűlés, a világtörténeti fordulatok folytán, visszanyervén jogait, ekkor is, — dacára annak — hogy a legbuzgóbb római katolikus világiak ajánlották a békésebb vallásügyi törvényeket: a klérus fenntartotta a maga ellenmondását, és annak — fájdalom — I. Ferenc császár reakcionárius uralkodása alatt, a protestánsok újabb zaklatására, a törvény ellenére, igyekezett is lehetőleg érvényt szerezni. Ismeretes a negyvenes évek reversálisos harca; tudjuk, hogy a klérus a végsőig küzdött ekkor is a katolikus egyháznak bár még mindig nagy előnyöket nyújtó, újabb törvények ellen. Azonban 1868-ban mindezek megszűnni látszottak. Ime, maga Sclauh Lőrinc püspök úr beismerte, hogy csak halványan szólt az ellen (most már kitűnt, hogy mentális reservatióval, mert bevallá, hogy az 1868-diki törvény alapján is remélte a katholisatiót); gr. Pálffy Mór, a híres helytartó, megvallja, hogy a törvényt, annak nem értéséből, maga is elfogadta; Simor, akkori hercegprimás pedig, annak végrehajtására kedvező utasításokat bocsátott ki. Így hozatott, így fogadtatott az 1868-diki törvény, szokatlan és nagy egyértelműséggel még a főrendiházban is, még a klérus részéről is. A történeti hűség kedvéért csak azt jegyzem ehhez, hogy egy kicsinyke tábor akkor is állást foglalt ez ellen a törvény ellen, legerősebben gr. Ciráky János, gyöngébben gr. Zichy Nándor, de a kiket akkor az ország közvéleménye egyetemesen ultramontánoknak tartott, s a kikkel az Andrásyak, Wencheimok és a többi szabadelvű mánások restelkedtek volna egy gyékényen ámulni. Az alsó ház pártjai távol állottak attól a lenézett és az országban csak mellőzéssel találkozott ultramontán tábortól; az összes sajtó elutasított minden solidaritást a törvénnyel ellenkező nézetekkel, úgy, hogy az 1868-diki törvény ellen való támadásnak menedéke nem volt sehol egy lenézett s még a klérus által is nyilvánosan megtagadott asyllumon, a „Magyar Állam“ című lapon kívül, a melyről még ezelőtt egy évvel is azt állították, hogy abban csupa káplánheccsek folynak a főbb klérus akarata és befolyása nélkül.

Mi történt hát azóta? Semmi egyéb, mint az, hogy a „Magyar Állam“ kicsinyelt és lenézett tábora jókorára növekedett, s hogy a katolikus főklérus most 24 év múltán maga veszi fel egész erővel a támadás fegyverét, s a mire az időt és körülményeket alkalmasnak nem látta 1868-ban, most alkalmasnak látja 1892-ben. A Deák Ferencek, az Andrásy Gyulák, a Ghicy Kálmánok és többen és sokan, persze, nincse-

nek már az élők sorában, hogy megvédelmezzék az állami törvényhozás jogait és az esztergomi primási szék alá ne engedjék rendelni a parlamenti felelős kormány tekintélyét; a törvényhozási pártok is össze-vissza vannak kuszálva, sokan köztük reversálisok által feszélyezve; a sajtó jó része bizonytalanul hangolva, soknak mintha egy-egy püspök volna a főmunkatársa: ez az időpont alkalmasnak látszott arra, hogy büntetlenül lehessen egy élő törvényt ad absurdum vezetni és még azonfelül a protestánsokra hárítani a felelősséget a beállott zavarokért.

A katolikus egyház magatartása így fordult meg az egész vonalon az 1868-diki törvény ellen. Igazságtalan nem akarok lenni a kormányok iránt, beismerem, hogy több alkalommal igyekeztek azt megvédelmezni, de sikertelenül. Az 1879-diki LX. t.-c. azon intencióval hozatott, hogy súlyos büntetéssel riasztassanak vissza a katolikus papok az elkeresztelésektől. A ki ezt a törvényt sugalmazta, jól ismerte a katolikus kereszt-ségi dogmát, mely szerint a keresztelés csakugyan föl-vételt jelent a római egyházba. Azonban a bíróságok a protestáns felfogás szerint alkalmazták a törvényt, és a nélkül, hogy ez ellen a klérus tiltakozott volna, meghiusult minden büntethetés. Trefort Ágoston, volt kultuszminiszter megkísérlette közigazgatási úton a szigorú rendelkezést, de rendeletét még csak nem is kö-rözték a püspökök. Az 1890-dik évi, februáriusi rendelet sorsa is, mely pedig már pusztán csak anyakönyvi rendre utal, eléggé ismeretes. A kormánynak így körülmények közt utolsó reménye volt még a primási szék betöltése, de számításai itt is keresztül húztak; azután pedig a kitől békét várt, az vetett véget egy csapással a vergődésnek. Nem Zichy Nándor, a régi ultramontán szólott most már és nem is csak gr. Pálffy Mór, az 1868-ban tévelygő, hanem Vaszary Kolozs hercegprimás és a kormány vele szemben nem volt képes megvédelmezni sem magát, sem a törvényt. Nem vádképen mondom ezt, mert ismerem a katolicismus erélyét, kitartását és szívósságát; tudom, hogy az nemcsak kormányokat ingat meg, hanem erős fejedelmek akaratán is áttör, szigorral és büntetésekkel dacolva, céljától el nem tér. Még ha azért Magyarország protestáns ország volna is, nem hibáztatnám a kormányt, hogy úgy nem tett az általa kinevezésre ajánlott érsekekkel vagy püspökökkel, mint a porosz király 1837-ben Droste Vischering kölni érsekkel, elzáratva azt, hogy megkísérlette a fennálló törvények felforgatását; hiába való dolog lenne ily erőszakos fellépés is, midőn a katolicismus azt mondja: non possumus!

(Folyt. köv.)

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

A női gimnázium.

A mint ezt a címet legelőször elolvastam, tökéletesen azt hittem, hogy Sipulus, vagy Porzó által írt tárcacikk megszokott élvezetében részesülök. Lehetetlennek gondoltam, hogy a mi egészséges, egyszerű erkölcsű magyar geniuszunk úgy megbetegedett, megromlott volna, hogy egy női gimnázium kérdésével komolyan foglalkozzék. De fájdalom, olvasva a cikket, s ennek annyi visszhangját a napi sajtóban, be kellett látnom, hogy a kérdést komolyan vetették fel komoly tanügyi férfiak és nők, a kik annak megoldásától várják Magyarországon a nőnem üdvét, boldogságát.

Nem kételkedem, hogy a létező viszonyok a legjobb indulattal vezették azokat, kik a nőnem sorsán egy új intézmény létesítése által is óhajtanak könnyíteni.

Az én szívem is meg-megtelik szomorúbb érzéssel, az én lelkemen is át-átvonul a gond fellege, valahányszor a férfi-proletárok nagy számát látom, kikkel szemben ott van egy egészséges, a nő és anya hivatását váró vergődő galambsereg, a mely bizonyára elérné óhajtott kis fészket, ha azokban az ifjakban több erkölcsi erő, munkakedv, kitartás van, melyek a férfit teremtik és útját a családalapítás eszményi, fenséges munkájához biztosítják.

Ezt a szomorúságot nem kevésbé neveli, ezt a gond-felhőt nem kevésbé sötétíti más részről az, hogy az egyszerű családi erények házi fecskéi napról-napra fogy-nak, tűnnek, elrepülve, messze szállva, s helyöket szokások, erkölcsök hitvány verebei foglalják el, a melyek csiripeléseikkel, üres lármáikkal távol tartják a látogatókat, a rokonlelkeket. A komoly törekvésű, egyszerű igényű ifjú fő szövetséget kötni, hiszen azokat az igényeket ki nem elégítheti, a melyek a mai nők, leányok szívét uralják. S a helyett, hogy a családi élet édesbús gonddal terhelt igáját közösen húznák, ifjú és leány az örökös vágy, elégedetlenség láncát hordozzák. A kötött házasságok nagy percentje szerencsétlen. Érdekekből történik, vagy azután ismerik meg egymást teljesen a házasfelek... az elválás napirenden van. Hát hogy ez mind a köz-erkölcsök hanyatlása, azt senkisésem tagadhatja.

Hogy tehát segíteni kell a létező szomorú állapotokon, minden jobb érzésű ember látja, tudja, érzi.

De azt tagadom, hogy a női gimnázium a létező társadalmi bajokat megszüntetné. Ellenkezőleg azt valom, hogy azokat csak növelné.

Leányainkat a természetes munkakörből kiszorítva, a fiúk munkakörébe állítaná, s előidézné azt a háládatlan versenyt, a melynek bizonyára első sorban a gyengébb nem esnék áldozatul.

Leányaink nevelésénél, ha a mint kell, a család-anyai hivatást tekintjük célnak, a szív, a kedélyképzés a legelső; most újra kezdődne az elme, az értelem fejlesztése, kiképzése az ismeretek fokokénti csoportosításával, a melyek nevelnének tudós nőket, kik szívök hangos dobbanását elnyomva, álarcban járnának a valódi tudomány kárára, ajkukon imát és dalt elnyomva, a tudomány hangzatos szavaival tennék éltöket áldástalanná.

Hogy is mondja Tompa az ilyen nőkről?

«Tudós nő!... Nem ver szíved hangosan?
Órizz meg a gonosztól óh uram!»

S hogyan is mondja ugyan ő a valódi nőkről:

Ragyoghat a nő hírnevével,
Lehet bámult és ünnepelet;
De más igaz becsét mi adja:
Lélek-főnség, szív és kedély.
Kicsiny, gyöngéd a menny harmatja,
De benne áldást szül az éj...!

Ettől az áldástól akarják megfosztani az életet azok, kik a nőt eredeti rendeltetésétől mindenáron eltávolítják.

A női gimnáziummal azon magasabb célt akarják elérni a kezdeményezők, hogy a magyar nő előtt is megnyíljon a legmagasabb iskolai képeztetés, s ezzel együtt a férfinem különböző-böző életpályája.

Ne feledjenek el kettőt az illetők.

Először a már meglevő nőképző-intézetek egyrésze is feleslegessé válhatik, ha azt komolyan fontolóra vesszük, hogy az azokból kikerült derék leányainknak sincs alkalmaztatásuk; szegények vagy a szülői háznál megvonulva élnek folytonos elégedetlenséggel, mintha már a szülők terhei lennének, vagy potom áron fogadnak munkát, melyre képzettségök tudatában keserű könyveket hullatják.

Vannak kiseddóvó, elemi és polgári tanítónői képezdeink, ipartanműhelyünk, vannak posta, táviró, kereskedelmi tanfolyamaink. Kérdem: el tudják-e ezek, vagy el tudja-e a kormány helyezni az ezekből kikerült nőket?

Mikor az ipartanműhelyek nagy apostolai végig járták az országot, igazán azt hittem, hogy a nők, de sőt a családok megváltásának órája ütött. Mindennemű női iparcikket csupán a magyar nők fognak készíteni; leányainknak, a nőknek biztos jövőjük lesz; a családok megvagyonosodnak. És mi történt? Az eredmény az, hogy egy női kézimunka iskolával több lett az országban, a hol ugyanazon kézimunkákat tanítják, a melyeket felsőbb leányiskoláinkban tanítanak. Az ipartanműhelyekből kikerült tanítónők valamely szerencsés véletlennek tarthatják, ha valahol alkalmazást találnak. Így vannak azok is, kik elemi felsőbb leányiskolát, vagy polgári tanítónőképezdét, vagy posta, táviró tanfolyamot végeztek. Hogy ez az állapot leányaink, nőink számára a megelégedés rózsás párnáit nem hozta meg, azt hiszem mindnyájan tapasztalhatjuk.

Hát most már koronázzuk meg ezt a szerencsétlen helyzetet, ezt az elégedetlenséget a női gimnázium studentjeinek, kandidatus doktorainak, ügyvédeknek még nagyobb elégedetlenségével.

Most se sok már a kedély, a családi tisztá érzés; írta ki végkép a női diplomák az a réme, melyet majd a női érettségi vizsga és az egyetemek képzettsége szerez meg.

De ne feledjék el a női gimnázium hívei azt sem, hogy Magyarországon vagyunk, magyar családok nőiről van szó. Fejlődésünk minden tényezőjénél lehet a mívelt, nagy nemzeteket utánozni, sőt az ipar, kereskedelem meg is követelik; de az iskolai nevelésnél első a nemzeti szellem, a sokszor hangoztatott, de meg nem értett nemzeti genius. Ezt, hogy úgy szóljak, formába önteni — mint akár a német, francia vagy angol ércet — nem lehet. Van szerencsétlensége gimnáziumi oktatásainknak is. Önállóak nem tudunk lenni, utánozzuk különösen a német közoktatást, mely a doktrinár, filosof nép szellemével teljesen összhangzó, de a magyar nemzet szabaddabb szellemével, egész természetével, vérmérsékletével össze nem hangzó. Egész közoktatásunknak ezen a nemzeti geniuson kell fejleszteni.

Isten őrizzen minket, hogy magyar családaink egyszerű, őszinte érzését, akár a német tudakossággal, akár a francia esprítjével összezavarni, fölcserélni igyekezzünk. A németeknél még elnézzük, az amerikaiaknál szinte természetesnek találjuk a női gimnáziumokat; de a magyar nemzet józansága, őszinte, tiszta érzése, de kimondom: lovagiassága is tiltakozik ily intézmény létrehozása ellen.

Vétkezik, a ki a teremtet lényt ellenkező útra kényszeríti, mint a melyet az ő bölcsességében fölülmúlhatatlan, nevelési rendszerében utánozhatatlan ősanja, a jószágos természet a maga örök törvényei szerint kijelölt.

A magyar nő sokkal nemesebb teremteté Istennek, hogysem ellene vétkezzünk.

Tóth Pál.

TÁRCSA.

Jubileumi beszéd.

(Vége).

Hát azokról mit mondjak, a kik a tudományszerzés fáradszó munkája elől menekülve, pihenést, nyugalmas életet keresnek a tanítói pályán, abban a hiszemben, hogy itt tudományos képzettség nélkül is boldogul az ember? Ó! ezek majd akkor fogják belátni tévedésüket, midőn munkájuk sikertelensége, áldástalansága vádat emel

ellenük saját lelkiismeretük és a világ előtt! Midőn tapasztalni fogják, hogy minden gyermeki lélek egy-egy rejtett talány, melyet csak a tudomány kulcsával lehet megfejteni; sőt, hogy a gyermeki lélek hasonlít a bányára és a tenger mélységeihez, melyekbe hasztalan száll a bányász és a bűvár világosság nélkül, eltéved, a helyett, hogy azoknak rejtett kincseit napvilágra hozná! Így, tudományos képzettség nélkül, a tanító is csak tapogatózik a nevelés terén s a gyermeki lélek drága kincsei, az ilyen nevelés mellett örökre rejtve maradnak.

Ez a szomorú csalódás lesz osztályrészüik azoknak is, a kiket a könnyebb megélhetés csábja, anyagi javak szerzésének vágya vonzott e pályára. Majd ha látni fogják, minő igazságtalanul jár el a világ az érdem megítélésénél, a munka megjutalmazásánál; hogy, míg más pályán a tudományt, közhasznú szolgálatot arannyal fizetik, tisztelet és elismerés babéraival koszorúzzák meg, addig sok szegény néptanítónak a nélkülözés száraz kenyere, a nyomor rongyai mellett, lenézés és kigunyoltatás lesz osztályrésze; s míg a napszámosnak, az este eljöttével, örömmel adják meg kialakult bérét, addig a tanítónak átokkal hálálják meg a hosszas várakozást csekély fizetése után, melyért becsülettel, igazán megfáradt; majd, ha látják az ilyen lelket elkeserítő méltatlanságokat: nem fognak-e kétségbe esni sorsuk felett, így kiáltva fel Jeremiás próféta szavaival: „megcsaltál Uram és megcsalaktoztam“!

Csak az, a ki, mielőtt a tanítói rögs pályára lépett volna, megharcolta lelkében azt a nemes harcot, mit Saul vívott önmagával a damaskusi úton, midőn az igazság ereje által legyőzve, ekként kiáltott fel: „Mit akarsz Uram! hogy cselekedjem“? Csak az, a kinek lelkét a népnevelés előmozdításának szent vágya ragadja magával, az a vágy, mely üdvözítőnk már 12 éves korában elbirta szakasztani hazatérő szülői oldala mellől, oda bilincselve őt a jeruzsálemi templomban a tudósok lábai mellé, hogy tudomány és bölcsesség után vágyó lelkének égő szomját elolthassa; csak az, a ki, miként Üdvözítőnk a pusztában, az önmagával komoly számvetés tépelődései között igyekszik lelkét elkészíteni a reá váró nehéz feladat megoldására, hogy az akarat parancsoló tekintetével képes legyen majd elnémitani keblében mindazon vágyakat, melyek őt kitűzött céljától eltántoríthatnák: csak az lesz képes diadalmasan megküzdeni a tanítói pálya nehézségeivel, csak az lesz képes munkálkodásával maga körül áldást terjeszteni; sőt kiérdemelni a jók elismerését, megnyerni:

2. Érdemlett jutalmát.

Bizony szomorú dolog az, k. h.! hogy a ki a népnevelés terén sikerrel akar működni, annak úgyszólván a mártírság szerepének állandó viseletére kell vállalkoznia!

Vannak ugyan rendkívüli idők, a mikor bizonyos eszme, mint a villanyfolyam, delejesáram terjed szét a levegőben s annak csupán belehelése már ellenáthatatlánul ragadja magával az emberi lelket s használja fel célja elérésére biztos eszközül; vannak idők, mikor az emberek remegés nélkül néznek szembe a halállal s versenyeznek a dicsőségért, hogy ki teheti fel életét előbb áldozatul a szent ügy oltárára!

De nézzük csak, mivé lesznek ezek a hősök, ha az ellenség erejétől túlszárnyaltatva, vagy a vezénylet hibái folytán beszorúlnak egy város vagy vár sáncai közé, hol a férfi kar erejét megemészt, mint örlő szű a fát; a lelkesedés lángját lassanként kioltja a tehetetlenség érzete . . . majd a nélkülözés, az éhség s a kiknek kezéből a csatatéren csak a halál vehette ki a fegyvert: most önkényt adják át fegyvereikkel együtt becsületüket,

szabadságukat a győző ellenfélnek, csak hogy a pusztát életet megtarthassák, csak hogy kenyérhez jussanak!

Ime Pál is, apostoltársaiával együtt, az itteni Mesternek még előttük teljes fényében ragyogó példája által lelkesítve, a Krisztus ügyéért szenvedni, a keresztyén vallás terjesztéseért üldöztetni dicsekedésének tartja, mondván: „Mind ez ideig éhezünk, szomjuhozunk, mezitelenek vagyunk, arcúl veretünk és bizonytalan helyeken bujdosunk. Ha szidalommal illetetünk, jót kívánunk; ha háborúságot szenvedünk, békeséggel tűrjük!”

Igen! csak hogy Pált és a többi apostolokat a családi (?) és társadalmi élet kötelei nem gátolták nemes és szent hivatásuk teljesítésében, lelkük szabadon szállhatott az eszmék világában, földön túli gyönyörök mámorát élvezve s ha üldöztetést, nélkülözést kellett is szenvedniök, kárpótolta őket a jók szeretete, ragaszkodása, a kik nemcsak kenyerőket, de a nyomorúságot is szívesen megosztották velük!

De nézzétek csak azt a szegény néptanítót, a kinek a mindennapi élet ezer bajával kell küzdenie; a kinek lelkére a megélhetés, a család fentartásának gondja nehező; a kit a kétségbeesésig üldöz az a tudat, hogy gyermekeit tisztességesen neveltetni, ruházni nem képes; a ki az embereknel a szájalom, részvét és szeretet felemelő érzelmei helyett, megvetéssel, gúnnyal találkozik; a kinek sóvárgó tekintete a jövőre messze távolában sem képes felfedezni azt a parányi fénysugárt, mely őt sorának jobbrafordultával biztathatná: csoda-e, ha ily körülmények között, elcsüggednek a gyengébbek, munkakedvük csak vergődik, mint a szárnyaszegett madár s nem bírnak azokkal haladni, a kiket a hit isteni ereje túl emel minden akadályon?!

Ünneplő ker. gyülekezet! Megvallom őszintén, nem könnyű feladattal állok szemben, midőn a néptanító jutalmát akarom előttem felmutatni s ha csak az elmélet terén kellene mozognom, talán le is mondanék feltett szándékomról.

Azonban, miként Jákób az álom bűvös hatása alatt volt kénytelen bevallani, a miről ébrenlétében kételkedett, hogy Isten jelen van abban a sivár pusztában is, melyen az ő farsztó útja vezetett keresztül: úgy engem is a már lélekemelő ünneplés látása kényszerít annak kimondására, hogy a tanítói pályának is meg van érdemelt jutalma.

S én azt gondolom, hogy e jutalom akkor fog legtisztábban előttünk állani, ha Fodor József 50 éves tanítónak élete történetét röviden áttekintjük.

Fodor József született 1824. febr. 12. Szabolcsmegyének Buly községében, Fodor István és Szunyogh Eszter köznevelő szüléktől. Elemi iskoláit részint szülőhelyén, részint az abaujmegyei Kér községében végezte, az ottani rokonának vezetésével. Az 1833. évtől 1842-ig, vagyis 9 évig a sárospataki főiskolában tanult, honnan, mielőtt iskolai pályáját bevégezhetné volna, 1842. június havában, mint 2 éves diák, kénytelen volt szegénysége miatt, kimenni segédtanítónak Vámosújfaluba. 18 éves korában tehát már hivatal után kell néznie, hogy kenyerét megtudja keresni. Azonban bizonyára szemei előtt tartotta Pál apostolnak Timótheushoz intézett emeletanácsát: „Senki a te ifjúságodat meg ne utálja, hanem a híveknek légy példa a beszédben, a szeretetben és a hitben”; mert egy év múlva már rendes tanítónak választják meg Lukára, hol az 1843. évben házasságra lépett Sárkány Máriával, Sárkány József akkori kiskövesdi lelkész leányával, kitől öt gyermeke maradt életben s a kit 1886-ban ragadt ki a halál karjai közül.

1845-ben a vajdácskai, majd három év múlva a pthürgyi egyház hívja meg tanítójául. Ez utóbbi helyen töltött 4 évi hivataloskodása alatt az iskolát elhanyagolt állapotából kiemelte, virágzóvá tette.

A kitűnő tanítónak, a széphanú kántornak a józan életű embernek neve ismeretessé lett az egész egyházmegyében. Magára vonja figyelmét bályi Patay Józsefnek is, a ki őseitől örökölt vallásos buzgóságából kifolyólag, minden alkalmat megragadott, hogy egyháznak anyagi és szellemi felvirágzását előmozdíthassa s az ő ajánlatára választották meg, az 1851. évben bályi tanítónak. Itt 10 éven át működött sikerrel, áldásosan, köz-megelégedésre, mit az a körülmény is bizonyít, hogy midőn az 1861. évben a karosi egyház meghívását, — különösen a sárospataki főiskolához való közelsége miatt, — elfogadta, sem az egyház, sem a Patay család nem szívesen vált meg tőle; sőt távozásával azok neheztelését vonta magára. Végre 1865-ben a kis- és nagyrozvágyi egyház tanítójává választották, hol a mai napig hivataloskodik.

A mennyire részint személyes tapasztalat, részint hallomásból ismerem a körülményeket, úgy tudom, hogy az ünnepelt férfiú, nem csupán ifjúsága virágzó korában, midőn nevét a hír szárnyaira vette s a bírhatásáért egymással versenyző egyházak, az egyházmegye egyik széléről a másikig, nyújtották ki kezeiket érte; hanem öregségében is, lankadatlan buzgalommal igyekezett kötelesegeinek eleget tenni s a mi fő: igyekezett együtt haladni a korrallal, a mi nem csekély feladat, ha meggondoljuk, hogy némely tudománynak, mi a népiskolában mai nap főszerepet játszik, még nevét sem ismerték akkor, midőn Fodor József a tudományok csarnokát elhagyta és még is, legalább úgy vagyok értesülve, hogy egyik újabb keletű fő tantárgynak, a magyarnyelvtannak, tanítását, a Bodrogközön, Fodor József kezdte meg először. Aztán az ünnepelt férfiú azon kevés számú, tiszteletre méltó öreg tanítóink közé tartozik, a kik ma is diszei, méltó büszkeségei egyházmegyénk tanítói karának; a kik különösen abban magaslanak ki az újabb kor modern gondolkodású tanítói felett, hogy ők a nevelés központjává a vallásos érzés ápolását teszik, a mi nek a nép gyermeke, de meg az egyház is több hasznát veszi, mintha azokkal a fölösleges tudománykivonatokkal tömjük meg, miket a fejletlen gyermeki értelem különben sem képes megemészteni.

Nem mondom én, vannak nekünk az újabb nemzedékből is kiváló, jeles tanítóink, a kik egyebek közt az egyházas gondolkodás és vallásos érzés ápolására szintén súlyt fektetnek; de talán nem tévedek, ha kimondom, hogy ezek nem annyira az iskolából hozták magukkal a vallás-szeretetet, s az egyházas érzést, mint inkább már künn az életben, az ő régi szabású, hitben erős tanító társaik példájára okultak. Mert bizony tanítóképezdink nagy részére, mióta anyaszentegyházunk szegénysége miatt, kénytelen volt azokat ápoló kebeléről elbocsátani, minden elfogultság nélkül elmondhatnók a Göthe utolsó szavai nyomán: több . . . vallásosságot!

Én ismerek öreg tanítóink között olyat, — hiszem, nem egyedül áll e téren — a kinek tanítványai az iskolán kívül, a szülei házában, sőt az úton, hazamenet, a mezőn, munkaközben, buzgó áhitattal zengedezik énekeskönyvünk szebb darabjait. Megvallom, szeretnék erre példát fiatal tanítóink növendékei részéről is!

Ünneplő ker. gyülekezet!

Az elmondott rövid életrajzban felmutattam egy-szersmind az ünnepelt férfiú 50 éves munkálkodásának jutalmát is.

Mert, ha az emberi életnek legnemesebb célja tetteivel minél maradandóbb emléket emelni magának; a közügy előmozdítása érdekében kifejtett működésével minél messzebb körben ébreszteni fel maga iránt a hála, kegyelet, elismerés érzelmeit: akkor ezt a nemes célt kevés ember éri el oly mértékben, mint a hogy ez az ünnepelt férfiúnak sikerült, ki a tanítói pályán eltöltött 50 esztendő alatt egész nemzedéket növelt fel hasznos tagjaivá az egyháznak, becsületes polgáiraivá a hazának; a ki félszázados munkálkodásával százak és ezrek lelkében ültette el a keresztyéni, honfiúi, honleányi erények magvait, ápolván, nevelvén azokból terebélyes fákát, melyek a jócselekedetek gyümölcsei mellett, lehetetlen, hogy a hála, elismerés és kegyelet nemes virágait is meg ne hozták volna! Mert az ember a tartozó tiszteletet és hálát csak az esetben tagadhatja meg tanítójától, ha már utolsó szavát is elfeledte annak az imának, melylyel az ő lelkét tanítója Istenhez emelkedni segíté, vagy, ha vakmerően lábbal tapodja már az isteni és emberi legszentebb törvényeket, melyeknek tiszteletére őt tanítója oktató.

Ha boldoggá tehet valakit az a tudat, hogy halála után nevét, emlékezetét a hálás utódok által emelt ércszobor tartja fenn: akkor igazán boldognak mondhatjuk az ünnepelt férfiút, a ki ércnél maradandóbb emléket emelt magának ezerek lelkében!

Aztán a közpálya emberének lehet-e szebb jutalma, mintha működésével feljebbvalói, hivatali előjáróinak meglegedését, elismerését sikerült kiérdemelnie? És Fodor József ezen erkölcsi szép jutalomban teljes mértékben részesült akkor, mikor a nagytiszteletű alsózempléni egyházmegye, legközelebbi közgyűlése alkalmával, az ő érdemeit jegyzőkönyvében örökítette meg, elhatározván, hogy tanítói hivataloskodásának 50-ik évfordulója alkalmával, elismerése jeléül s másoknak is buzdító például, a mai ünnepet rendezi.

És mivel a megtisztelő bizalom folytán nekem jutott a szerencse, hogy a közérzületnek tolmácsolója legyek, engedd meg ünnepelt férfiú! hogy egyházmegyéim nevében, Péter apostol szavait intézzem hozzád: „aranyom, ezüstöm nincsen nekem; a mim van, azt adom”: adom azt az ünnepélyes nyilatkozatomat, hogy az alsózempléni ev. ref. egyházmegye iskoláinak a régmúltból örökölt jó hírnevét fentartani, sőt emelni te is segítettél. Áldjon meg az Isten, a miért hű és igaz valál!

De hát az 50 éves becsületes munkálkodásnak anyagi jutalma hol maradt?

E kérdésre akarván megfelelni, lelkem önkénytelenül visszaszáll a múltak világába s gyönyörködve áll meg ama szép jelenet felett, midőn a mesés gazdagságú Krózus a hajdankor egyik bölcsének, Sólonnak megmutatván roppant kincshalmazát, elbizakodottan azt kérdezte tőle: „Láttál e valaha nálamnál boldogabb halandót”? És Sólon nyugodtan felelte: „láttam igenis, Áthénben egy férfiút, a kit államköltségen temettek el s a kinek emlékére szobrot emelnek, mivel oly fiakat nevelt a hazának, a kik nyilvános versenyeken pályadíjat nyertek.

Ha már a dúsgazdag Krózusnál boldogabb az apa, a ki jó gyermekeket nevel a hazának, akkor talán fölösleges is kijelentnem, hogy Fodor József 50 évi munkálkodásának anyagi jutalmát is bőven megtalálta apai boldogságában.

Mond ünnepelt férfiú! elcserélnéd-e apai boldogságodat, mely a társadalomban tisztességes állásokhoz jutott 5 gyermekednek, számos unokáidnak látásakor, szivedet eltölti, a Krózus kincseiért, ha azokkal félszázados

munkálkodásod jutalmául megkínálnának? Ugy-e már e kérdés feltétele is bűnnek tetszik becsületes atyai lelked előtt? Vajha ilyen jutalmat sok néptanítónak adna a mennyei kegyelem!

Tudom, vannak keserű emlékeid is a múltból. Hiszen a bírás és vesztés fájdalmai mély nyomokat hagytak a te lelkeden is; sokszor kellett túrnöd a méltatlan bántalmakat, félreismertetést és hálátlanságot is. De szolgáljanak számodra vigaszul Pál apostol eme szavai: „micsoda dicsősége vagy on annak, mikor bűntölkért arcul csapdostattok? Hanem mikor jót cselekesztek, mindazáltal nyomorúságot szenvedtek: az kedves Istennél.” Vesztéseid kárpótlását találd fel mai szent leckénk szavaiban: „eltétetett nekem az igazság koronája”!

Pályatársai az ünnepelt férfiúnak, ti a nemzetnek becsületes napszámosai! A mai ünnep kedves emléke ragyogjon előttetek, mint egy fényes csillag, biztatva, vezérelve titeket a kitűzött célhoz! Ne feledjétek el, hogy miként a Jákób pusztájában, úgy a ti fáradalmas útaitokon is jelen van az Isten, hogy a hű munkásnak megadja érdemlett jutalmát. Bizzatok! a jobb jövő hajnala derengeni kezd már a ti egeteken is. A tanító kar, közhasznú munkálkodásával, lassanként megnyeri magának, sőt tiszteletre kényszeríti maga iránt a közvéleményt és az erkölcsi elismerés meghozza majd az anyagi jutalmat is. De ne feledjétek, hogy ha valahol a ti pályáitokon van értelme Pál apostol ama jelmondatának: „ha tusakodik is valaki, nem koronáztatik meg különben, hanem, ha igazán tusakodik.” De ha valahol, úgy a tanítói pályán érvényesül leginkább a hetven tanítvány vallástétele; „Uram! a te neved által még az ördögök is engedelnek minékünk”!!

És te Istennek népe! az írás szavaival fordúlok hozzád, kérve, hogy „becsüljétek meg azokat, a kik ti érettetek munkálkodnak”! Hiszen emberi méltóságod boldogító érzetét, azt a tudatot, hogy te is Isten képére vagy teremtve; sőt mindazt, a mi szívedben jó, nemes, papjaidnak, tanítóidnak köszönheted. Míg a hatalom, zsarnokság, bűnös önérdék mind azon vannak, hogy előled a művelődés útját elzárva, tudatlanságban tartsanak, céljaiknak alkalmas eszközül: addig papjaid, tanítóid azt akarják, hogy „legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes”! Ne légy hát irántok háladatlan, mert Szentlélek elleni bűnt követsz el akkor, mikor megvered akkor a jóltevő kezét!

Végül, mielőtt leszállanék e szent helyről, hadd fejezzem ki mindnyájunk közös óhaját, hogy a megérdemelt nyugalmat, küzdésid után, élvezd sokáig, boldogan ünnepelt férfiú. Legyen életed hátralevő része hasonlatos a kedves őszi naphoz, melynek szelid melege még másodvirágokat is fakaszt az ágakon.

Vagy úgy? Te még nem akarsz nyugalmat élvezni? s miként hajdan Józsuá, Gibeonban, megállást parancsolt a napnak, mert a harc nem volt befejezve: úgy te is, atyai szíved aggódó szeretetével kiáltasz fel: álljatok meg ti éltem véghatárához siető esztendő! Munkám még nincs befejezve: nem akarom ismerni a nyugalmat addig, míg szárnyaira kelné nem segítem egyik, apa nélkül maradt unokámat is.

Ünnepelt férfiú! mi mindnyájan kívánjuk, hogy az isteni gondviselés, mely életed felett idáig őrködött, valósítsa ezen óhajodat, hogy a te boldogságod teljes legyen. Ámen!

Komjáthy Gábor.

KÖZÉLETÜNK.

A szatmári ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk őszi közgyűlését a szokott időnél jóval előbb, augusztus 8. és 9-ik napjain tartotta meg, Szarka Boldizsár esperes és Isaák Dezső egyházmegyei gondnok elnöklete alatt a szatmár-németi egyház tanácstermében. A gyűlésnek ilyen korán való megtartását az egyházkerületi gyűlés tette szükségessé, mivel a nagyszámmal beérkezett s a kerületre felküldendő segélykérvényeket a gyűlésnek kellett elbírálni; aztán az egész tisztikarra beadott szavazatokat most kellett felbontani és az eredményt kihirdetni, továbbá egyházkerületi rendes és pótképviselőt választani.

Esperes úr lélekemelő, szép és buzgó imája után, esperesi jelentését terjesztette elő, s azzal a gyűlést megnyitotta. Ezután az Adorján Zoltán porcsalmi lelkészszé lett megválasztatása, mint szintén a fehér-gyarmati gyűlés óta történt tanítói választások és helycserék megerősítettek. A borzovai, fülöpösi és fülöpös-daróci egyházak pénzügyeinek rendbehozására küldöttség nevezetett. A gondnoki számadások pontos beszolgáltatására erőlyes intézkedés tétetett. A géberjéni kisded egyháznak — mely a múlt év folyamán tűzvész által, annyi sok jóakarattal és erőfeszítéssel épített tanítói laka és iskolájától megfosztatott — megengedtetett, hogy részére egyházainkban könyör-adomány gyűjtessék.

Az egyházlátogatók által gyűjtött népiskolai statisztikai adatok szerint, a tankötelesek száma a törvényes létszámot kétszeresen, sőt többszörösen is felülhaladja Bot-Paládon, Csekében, Fejér-Gyarmaton, Gacsályban, Kis-Arban, Kocsordon, Nagy-Arban, Nábrádon, Óvárban, Ökörítón, Panyolán, Porcsalmán, Tisza-Becsen, Tisza-Kórodon és Tyukodon s ezek közül újabb tanítóság és iskola felállítására alig tétetett lépés egy-két gyülekezet részéről. Egyházmegyei közgyűlés e téren a hanyagságot tovább nem tűrhetvén: nevezett egyházakat komolyan utasította, hogy a maguk erejéből tegyenek meg és kövessenek el mindent a törvény által követelt iskolák felállítására nézve; egyszerűsmind felhívta, hogy tervüket a jövő gyűlésig az esperesi hivatalhoz mulhatlanul beterjeszszék.

Szarka Boldizsárnak esperessé lett megválasztatásával az egyházkerületi képviselőség üresedésbe jöven: titkos szavazás útján általános szavazattöbbséggel, rendes képviselőül Mándy Benő vámos-oroszai, pótképviselőül pedig Mártha József csenger-bagosi lelkész választatott meg. Az egyházmegyét régen kísértő szamos-dobi gondnok számadási ügy, az ott munkált küldöttség jelentése szerint, valahára elintéztetett.

A tisztikarra beadott szavazatok felbontására, valamint az egyházmegyei pénztárnok számadásának megvizsgálására küldöttségek nevezettek.

A népiskolai bizottság elnökévé Szarka Boldizsár esperes, körlátogatóvá pedig, néhai Illyés István helyére, Kiss Lajos csaholci lelkész választatott.

Másod napon a jegyzőkönyv hitelesítése után, a segélykérvények bíráltattak el. A magyar ref. segélyegylet-höz folyamodott 11 egyház, a rendkívüli államsegélyért 1 egyház, 10 lelkész és 13 tanító; közgyűlés mindezen folyamodókat felhozott indokaiknál fogva, a főtiszteletű egyházkerületnek pártolás végett ajánlotta.

A közalaptól kér 19 egyház 4413 frt 65 krt; 15 lelkész 2700 frt segélyt; az egyházak közül 17 ajánlatot 2070 frtra; a lelkészek pedig 1740 frtra.

Főtiszteletendő Kiss Áron úrnak püspökké lett megválasztatásával egyházmegyénkben a zsinati rendes kép-

viselői állás megürült: Szarka Boldizsár pótképviselő pedig esperessé választatván, — a bizalmat megköszönve, — a pótképviselőiséget az egyházmegye rendelkezése alá bocsátotta. A megürült hivatalok betöltése céljából a szavazás elrendeltetett, s beadási határnapul szeptember 15-ike tűzetett ki.

Utolsó tárgyal következett a tisztikarra beadott szavazatok eredményének kihirdetése. Egyházmegyei gondnokul, Isaák Dezső úr, egyházmegyénknek eddigi tevékeny és buzgó gondnoka 64 szavazattal ismét megválasztatott. Egyházi tanácsbírákúl: Tabajdi Lajos szatmári, Kalós Péter tiszta-becsi-, Bartha Zsigmond ökörítói-, Bélteky Albert botpaládi-, Biky Károly györgyteleki-, Becskes József tiszta-kóródi lelkészek; világi tanácsbírákul: dr. Farkas Antal, Szegedy Antal, Vályi Árpád, Szilágyi Kálmán, Luby Géza és Gacsályi Lajos általános szavazattöbbséggel megválasztattak.

Egyházmegyei főjegyzővé: Tabajdi Lajos, világi jegyzővé Herman Mihály szintén általános többséggel megválasztatott. Az aljegyzőségre többséget senki sem nyervén, újabb szavazás alá: Varga Lajos, Kiss Bertalan és Mártha József kijelöltek.

Egyházmegyei gondnok úr, megköszönve a bizalmat, székét a gyűlés lelkes éljenzése mellett újból elfoglalta. Ezután Tabajdi Lajos szintén megköszönve a kettős kitüntetést, úgy a főjegyzői, mint a tanácsbírói, sőt a levél- és könyvtárnoki állásokról is, a gyűlés méltó sajnálatára, — az elnökség és több tisztársak ismételt kérése dacára is — határozottan és visszavonhatlanul lemondott. A gyűlés a lemondást elfogadni kénytelenítettvén; mind a főjegyzőség, mind a tanácsbíróságra, feltétlenül, minden kijelölés nélkül, a szavazást az aljegyzőséggel együttesen szeptember 15-ikére elrendelte. Az újonnan választott tanácsbírák, Kalós Péter, Bélteky Albert, Biky Károly és Luby Géza közül csak a két előbbi levén jelen: azok a hivatali esküt letették s székeiket lelkes nyilatkozatok után, a gyűlés jókívánatai között elfoglalták.

Az egyházmegyei levél- és könyvtárnak a jövő gyűlésig leendő kezelésére, a gyűlés fölkerése folytán Tabajdi Lajos magát felajánlotta. A Fehér-Gyarmaton elhelyezett könyvtár rész szintén ideiglenes kezelésére, az ottani lelkész fölhevitatott.

Végül, miután sem a főjegyzői, sem az aljegyzői állomás be nem tölthetett: a jegyzői teendőknak a jövő tavaszi gyűlésig leendő vitelére Kalós Péter, mint a ki egy év óta már az egész jegyzői terhet viselte, a közgyűlés által fölkeretett.

Kalós Péter.

A tornai egyházmegye nyári gyűlése.

Folyó hó 22-én reggel 8 órára gyűltünk össze a századlői egyház kebelébe. Megérkezésünk után nemskára isteni tiszteletre gyülekeztünk a templomba, hol *Simon Andor* barkai lelkész imázott. Isteni tisztelet végeztével ugyancsak a templomban nyitotta meg rövid szavakkal Gyarmathy J. esperes a gyűlést. Kéves volt a tárgy, s a tagok is szokatlan csekély számban jelentek meg. Valóban alig is lett volna a pénztári számadás, tanügyi bizottsági jelentés és közalap-kérő ívek elbírálásán, felülvizsgálatán kívül érdekes tárgyunk; de van nekünk egy társunk, ki az ő tárházából mindig bőven hord elő őt és újat, s hosszas, nem mindig tárgyilagos, ez okból sokszor elnöki megjegyzésekre is alkalmat adó beszédeivel nyújtja a tanácskozás idejét. Most is ő adta a tanácskozás tárgyát képező ügyek oroszlan részét.

Első tárgy az esperesi jelentés felolvasása volt. Kegyelettel emlékezett meg lelkész-karunk nestora Vladár

József, színi lelkész elhunytáról, ki 50 éven felül működött az úr szőlőjében.

Mindnyájunkat fájdalmasan érintő esetről emlékezett ezután az esperesi jelentés. *Mészáros Lajos*, ifjú lelkész társunk idegrendszere annyira megzavarodott, hogy hivatala folytatására ez idő szerint képtelenné vált. Az orvosok tanácsa folytán a nagyméltóságú belügyminisztérium engedélye alapján, a Lipótmezei országos elme gyógyintézetbe kellett elhelyezni. Valóban könyeket facsart szemekből e jelentés hallása. Nehány hóval előbb még a megtestesült élet, s el nem vesztendő vidám kedély sugárzottak arcáról, ma elborult értelem, talán kora halál lett osztályrészévé.

A Vladár József helyére elválasztott *Kovács Endre* segédlelkész beerősített.

Felemlíté esperesi jelentés azon körülményt is, hogy a sor rendén a papszenteleléssel összekötött egyházkerületi őszi gyűlés tartása egyházmegyénket illeti. Mélyen fáljaljuk, hogy a midőn minden egyházmegye saját tűzhegyénél fogadhatja szeretett vendégeit, az egyházkerületi közgyűlés tagjait, mi nem részesülhetünk ebben a szerencsében, és pedig azon egyszerű okból, mert egyházmegyénk egy egyháza sem rendelkezik oly tágas templommal, mely elegendő volna ily díszes gyűlés befogadására. Ugy lett aztán, hogy Miskolcon leszünk kénytelenek azt megtartani, a mi bizonynyal költségesebb leend, mintha itthon saját körünkben, vendégszeretünk egész melegével, mindnyájan sietnénk az itt időzést kellemessé tenni, a gyűléstartó egyház terhében osztózni.

Tanügyi bizottság jelentéséből örömdetesesen értesültünk, hogy 11 iskolánk kitűnő osztályzatra érdemesített, a többi dicséretes. Csak két iskolában volt némi hanyatlás észlelhető. A tanító hiány itt is erősen érezhető. Általános a panasz egyházmegyénknek politikailag Gömör-megyében fekvő egyház-községeiben, hogy az iskola mulasztások kellő szigorral nem gátoltatnak, pedig már a közigazgatási bizottság figyelmét is felhívtuk reá. Sajnos! eredménytelenül. Oklevél nélküli tanítónk is van egy pár, ezek szigorúan felhívtak kenyerök botjának megszerzésére. Az iskolakertek nagyobb részben céljukra fordítottak. A hol elhanyagoltatott a tanító által, ott a birság kimondása nem maradt el. A növények összhangzatos éneklése Jablonczán, Zsarnón, Szinben és Égerszögön ért el szép eredményt. Sajnos, hogy a tanító úrak erre is több gondot nem fordítanak, hogy végre valahára előhaladást tenne mostani ízléstelen templomi éneklésünk!

Papi értekezlet javaslatba hozta, hogy ezentúl évenként csak egyszer — tavasszal — tartassék egyházmegyei gyűlés. Ez egy régóta érzett szükségén lenne hivatva segíteni. 16 egyházra minden 8-ik évben egy gyűlés tartás esik. Ez tetemes kiadást ró egyházközségeinkre, a mit valamelyik egyház 7 éven át, nélkülözések között megtakarít, egy gyűlés-tartás felemészti. A papi egylet egy tervet dolgozott ki e tárgyban, mely szerint minden gyűlést tartó egyház — egy gyűlés tartási alaphoz — 100 forint tőkével járúlna. Ennek 5% kamatjából — némi más eddig is e célra szolgáló segélyből — a gyűlés tartásra minden egyház 100 frtot kapna. Tőkéje után az 5% kamatot mindaddig fizetné, míg a gyűlés reá nem kerül; ekkor még egy gyűlést tartana önjerejéből, s a segély — a 100 frt — pedig tőkéje törlesztésére fordíthatnák. Így megszabadulna tőke és kamat fizetéstől egyszerre. A kivített illetőleg némi nehézség találatván, a terv a kiviteli módozatok helyes megoldása céljából, visszatétett a papi együlethez.

A pénztári számadások is felülvizsgáltattak, s rendben taláttak. Ugy az egyházmegyei, mint a gyámin-tézeti pénztárakra nézve a pénztárnoknak, elismerés kife-

jezése mellett, a felmentvény megadatott. Valóban jól esett látni, hogy minden szem hogyan ragyogott az örömtől, midőn az ezelőtt 10 évvel alakult gyámin-tézeti pénztárunk tőkéjéről tétetett jelentés, melyet kevés hián 7000 frtra neveltünk magunk, ez a silányul javadalmazott 16 lelkész. Jól esett hallani, hogy a lefolyt egyházi évre már 3 lelkészözvegy 60—60 forint osztalékban részesült. Hiába! mi már meggyőződünk: hogy „Segíts magadon, az Isten is úgy segít!“ és habár nagy megerőtetéssel, de mindig szívesen adjuk meg az évi 10 frt tag-sági díjat.

A barkai egyház előjárósága már több ízben volt figyelemztetve, hogy 20 tanköteles gyermek befogadására alkalmas, de 80—85 növendék részére igen is elégtelen tantermét bővítsé ki, esetleg új tantermet építsen. A bölcs presbitérium mindig ad acta tette az egyházmegye felhívását. A minek most az lett eredménye, hogy Gömör-és Kishont vármegyék közigazgatási bizottságát keresik fel, hogy kényszerítse ez országos törvényben gyökerező s közegészségi szempontból is kívánatos határozatunk végrehajtására az egyház makacskodó előjáróságát.

Most ismét egy elszomorító ügy következett a tárgysorozatban. Legelszomorítóbb pedig azért, mert rajta a közeljövőben gyökeresen alig segíthetünk. Ez épen a minket igen szíves vendégszeretettel fogadó kis szádellői egyház ügye volt. Ez a kis egyház minden ízében a legbuzgóbb, legáldozatkészebb egyházunk egyike, dicsekedésünk tárgya volt; a hol az áldozatkészség, a hitbuzgóság a tagokban úgy nyilatkozott, hogy évente állami adóját meghaladó összeggel szívesen járult egyháza jólétének emeléséhez. De hát volt mind a népnek, mind az egyháznak szép (de egyedüli) jövedelmi forrása szőlőjében. Most ezt egy pár év alatt teljesen elvesztette. Míg eddig önként hozta meg egyháza oltárára áldozatát, most kényszerítve kell állami adójának kétszeresét, sőt háromszorosát is meghaladó összeggel járúlni egyháza fentartásához, a mi már a hiveket is, az egyházat is a tönk szélére juttatta. Hallottunk oly elkeseredett hangokat is, különben idáig áldozatkész egyháztag ajkáról hangzani, hogy az állapotok itt már oly tűrhetlenek, hogy kénytelenek lesznek megválni itt mindenüktől, más községbe tenni át lakásukat, mert a terhet tovább bírni képtelenek. Kérték, hogy a konventnél hasson oda az egyházkerület útján egyházmegyénk, miszerint 4000 frt tőke segély kamata, részére megszavazzassék, a mennyire lehet mielőbb folyóvá tétessék.

Ezek után a közalapról kérők íveit olvastuk fel. Hat egyház kér 1305 frtot. Öt egyház ajánlatott 1000 frtra. Egy nem ajánlatott. Négy lelkész ajánlatott 800 forint.

Egyházkerületi gyűlésre kiküldettek a két elnökön kívül: Kaposy György egyházi, Vécsey József és Naményi Pál világi tanácsbírák s alólirott főjegyző

Jövő tavaszi gyűlésünk helyéül a Szőlős-Ardói egyház tűzetett ki.

Arday J. Dániel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A jénai egyetemet s általa a német prot. világot újabb s nagy veszteség érte. *Lipsius Richard Adalbert*, az újabb kor egyik legkitűnőbb dogmatikusa a napokban elhunyt. Két év előtt *Hase*, most Lipsius, mindkettő örök büszkesége a theol. tudományosságnak. Született Lipsius 1830. febr. 14-én Géraiban. Atyját, ki rektor professor volt Lipcsében, 1861-ben veszté el. A theológiát Lipcsében végezte 1848—1851-ig s ugyanitt tette le 1855-ben a theol. magántanári vizsgálatot. 1859-ben már rendkívüli tanárrá lett, mígnem

1861-ben Bécsbe, 1865-ben Kielbe, 1871-ben pedig Jénába hivatott meg rendes tanár gyanánt. Itt 1834-ben titkos tanácsossá neveztetett ki, professori számos érdemének elismeréséül. 1875-től kezdve szerkesztette a „Jahrbücher für prot. Theologie“ c. tudományos vállalatot, mely e nemben Németországban is első helyen áll. 1886. óta átvette a „Theol. Jahresbericht“ szerkesztését is. De főérdemét tanári jeles tulajdonságain: a szép vonzó előadás, tanítványaihoz szinte baráti ragaszkodás stb. kívül különösen nagyszámú művei képezik. A sok közül legyen elég most csak egy-kettőt kiemelni. „Die Paulinische Rechtfertigungslehre (1853.); Glaube und Lehre theol. Streitschriften (1871.); Lehrbuch der evang. prot. Dogmatik s ennek védírata (1875—78). Die Ritschlsche Theologie 1888. Glaubenslehre im Umriss dargestellt 1889. stb. Mindezekért pedig Lipsius emléke méltó tiszteletet érdemel a magyar protestánsoktól is!! *cs. d.*

— **Választás.** Nagy-dobronyi lelkészszé f. hó 22-én Magyar Bertalan csomonyai lelkész választatott meg egyhangulag.

— **Örömnép Gálszécsen.** A magyar nyelv s a reformált egyház eme végpontján e hó 21-én lelkes örömnép volt. Ugyanis a mintegy 150 lelket számláló maroknyi gyülekezet, dacára, hogy alig két éve harmadfél ezer frton díszes parochiát építtetett; e napon, 21-én szentelte fel s adta ismét át a közhasználatnak 100 éves múltú, most díszesen renovált templomát. Az ünnepélyre távoli vidékről is érkeztek buzgó hitsorsosok, résztvenni a gálszécsiek örömeiben. Méltó örömnapijuk volt. A maroknyi gyülekezet mintegy 1000 frtot áldozott templomának átalakítására, joga volt tehát örülni és lelkesedni, midőn 21-én a saját filléreire renovált templomban ismét egybeseregeltetett. Szép volt látni az egyszerű nép tiszta örömét! Templomi éneke, mintha ezer ajkról hangzott volna, oly buzgó áhitattal rezgette át a kisdied templomot. Az isteni tisztelet második részét szeretett lelkipásztorunk *Sárkány Imre* végezte. Imája a legbuzgóbb köszönet és hála ömledése volt az ég Urához ama segedelemért, melylyel a buzgó hívőket gyámolítja. Egyházi beszédje az alkalomhoz szabott: igazi szónoki beszéd. Hallottuk eme beszédben egyházunk 100 éves múltjának bár rövid, de hitünk szent megőrzésére buzdító történetét. Felelevenült lelki szemeink előtt a dicső fejedelmek emléke. Megtanultuk beszédjéből egyházunk fontosságát eme helyen, beláttuk ama fontos missiót, melyet önmaga s hazája iránt teljesít, hite s nemzeti nyelvünk megőrzése által. Alig hangzott el a záríma s az ezt követő gyülekezeti ének, midőn az ez alkalommal kiosztott úri szent vacsora felett, a testileg gyenge, de lélekben erős *Lengyel József* k. azari lelkész, szívreható hangon tartotta a szokásos imát és beszédet, felhíván az arra előkészülteket az úri szent vacsorában való részvételre, kik is számosan megjelentek. Hogy e maroknyi nép ily beruházásokra képes, az különösen a *Sárkány Imre* lelkész, a presbitérium- s annak élén *Kovács Sámuel* gondnok érdeme, a kik mélyen érzik, hogy e határponton mivel tartoznak az ev. ref. anyaszentegyháznak. A vidékről összesereglett s a mi örömlünkben osztozó közönség mulattatására s a saját örömlünk betetőzésére ifjuságunk az nap estve táncmulatságot rendezett, mely 53 frt tiszta jövedelmet hozott a templom javára. Ez alkalommal felülfizettek: Nemthy József 2 frt, Dr. Kende Miksa 1 frt, Kassay János 2 frt, Koch Gábor 1 frt, Görgy Gyula 1 frt, Fábry Béla 7 frt, Görgy Pál 1 frt, Mizsák Péter 1 frt, Dr. Schwarcz Ignác 1 frt, Kertész János 1 frt, Markovics Gyula 1 frt, Füzessey Gyula 1 frt 50 kr, Füzessey László 1 frt 50 kr. Jegyeiket megváltották: Téglássy András 4 frt, Somossy

Sándor 2 frt, Bessenyei István 2 frt, Eperjesy Jenő 1 frt, Dr. Elek Imre 1 frt, Dr. Friedman Mór 1 frt, Kassay János 1 frt. Fogadják e helyen is a rendezőség köszönetét.

— **A tiszai ág. ev. egyházkerület** Dobsinán tartott gyűlése több tekintetben nevezetes határozatokat hozott. Örömmel üdvözölte az országos prot. tanáregyesület eszméjét s annak megvalósulását készséggel szándékozik elősegíteni, az eperjesi jogakadémiának 1000 frt évi segélyt szavazott meg s a tanárok fizetését a theol. akadémián is 200 frttal emelte. Ugy látszik, hogy ág. ev. testvéreinknek ez a kerülete s illetőleg annak vezetői tisztaban vannak az eperjesi főiskola jelentőségével és a saját kormányzói feladataikkal.

— **Iskolai értesítő.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felsőbb leánynevelő-intézetében, a jövő 1892—93-iskolai évre, a beíratás szeptember hó 1-ső napján megkezdődik az intézet Palóci-utcai 9-ik számú helyiségében, az újonnan épített tanácsteremben. Felvétetnek vallás-különbség nélkül mindazon növendékek, kik életök 10. évét betöltötték, 4 elemi osztályt sikerrel elvégeztek. A kik magán úton végezték a 4 elemi osztályt, vagy bizonyítványt nem mutathatnak föl, felvételi vizsgát tartoznak tenni. A polgári leányiskolákból, vagy más felsőbb leányiskolákból átjött növendékek bizonyítványok felmutatása mellett felvételi vizsgát nem tesznek. Minden növendék orvosi bizonyítvánnyal tartozik igazolni, hogy védhímlővel ismételve beoltatott. Keresztény felekezetű növendékek tandíja fél évenként 12 frt, ízr. vallásúaké 15 frt. A beíratás díja egyszer s mindenkorra 2 frt. A létesítendő 5-ik osztályra nézve a növendékek az intézet igazgatójánál jelentkezhetnek, a ki a tantervre és órákra nézve részletes felvilágosítást nyújt. Az iskolai év ünnepélyes megnyitása szeptember 12-én leend. Az internatusba fölvevő növendékek elhelyezése szeptember 7., 8., 9., 10. napjain történik. Miskolcz, 1892. aug. 24. *Tóth Pál*, intézeti igazgató.

— **Tiszáninneni ref. egyházkerületünk miskolci leánynevelő internatusába,** a jövő 1892—93-ik iskolai évre következő növendékek vétettek föl: Kardos Szerena (Mező-Csát), Gelley Erzsi (Péder), Nagyváthy Anna (Kék, Szabolcsm.), Fejes Ilona, Fejes Katalin (Jász-Kisér), Gresch Ida (O.-Lubló, Szepesm.), Páll Erzsike, Páll Piroska (Kolosvár), Draskóczy Ilona (Diósgyőri vasgyár), Székely Margit (Nagy-Lomnicz), Virág Mariska (Vaján, Ungm.), Dömötör Irén (Bölcske, Tolnam.), Molnár Jolán (Madosca, Tolnam.), Weisz Margit (Bártfa), Debreczeni Etelka (Sárospatak), Zsindely Etelka (Sárospatak), Franko Otilia (Turkeve), Repeczky Berta (Vasmegeyer, Szabolcsm.), Torkos Margit (Karan, Szatmárm.), Steller Etelka, Steller Gizella (Szepesváralja), Hámos Lilla, Hámos Katalin (Alsó-Zsolcza, Borsodm.) Jákó Luiza (Tisza-Bura, Jász-Nagy-Kun-Szolnokm.), Arday Gizella (Zsarnó, Abauj-Tornam.), Gyarmathy Gizella (Bodzás-Ujlak, Zemplénm.), Svinger Erzsébet (Sajó-Vadna, Borsodm.), Bodolay Anna (Kesznyéten, Zemplénm.), Stoffa Irén (Felső-Remete, Ungm.), Juhász Margit (Nagy-Salló, Bars), Boldizsár Ella (Nyir-Bátor), Soltz Irma (Istvánhuta, Szepesm.), Móricz Emma (Hajdu-Nánás), Sárkány Ilona (Dobsina, Gömörm.), Mozsonyi Aranka (Kadarkut, Somogym.), Antóni Mariska (Cserépfalu, Borsodm.), Vattay Mariska (Alsó-Zsolcza), Ábrahám Vilma (Ágtelek, Szabolcsm.), Horváth Anna (Pátróha, Szabolcsm.), Tamás Gizella (Tornallya, Gömörm.), Marincsak Róza (Kun-Szt-Miklós), Czinyéry Margit (Sajó-Keszi, Gömörm.), Batta Irén (Vác), Szöllősy Róza (Rád, Szabolcsm.), Tóth Ilona (Hatván), Osváth Ilona (Legyes Bénye, Zemplénm.), Apostol Jolán (Hegymeg, Borsodm.), Ujj Mariska (Ladmóc, Zemplénm.) Buzás

Jolán (Solt, Pestm.), Mikecz Boriska (Kemece, Szabolcsm.), Hähnel Matild (Gölnicz, Szepesm.), Dianovszky Ilona (Borsod-Harsány), Némethy Margit (Tibold-Darócz, Borsodm.).

— **A tályai ág. evangélikusok temploma**, a melyben Kossuth Lajost keresztelték s a mely legközelebb — közadakozásból gyűlt költséggel — díszesen kijavítottatott, „a nagy hontalan” 90-ik esztendejének betelésekor, szept. hó 19-én hazafias tüntetések színhelye is lesz, a mellett, hogy újított minőségében ünnepélyesen fog felavattatni. A felavató szertartást Zelenka Pál püspökön kívül, Farbak József hegyaljai főesperes, Turóczy Pál esperes, Czékus László abauj-szántói, Nemes Károly diósgyőri, Risdorfer János nagybányai s Hajász Pál tályai, lelkészek végezik. A Kossuth emléket örökítő táblát Bernáth Béla országgy. képviselő fogja leleplezni. Isteni tisztelet után közébed lesz, a melyre szept. 10-ig lehet jelentkezni. Hir szerint *Kossuth Ferenc* is haza jön ez alkalomra Olaszországból.

— **A felsőzempléni egyházmegye** f. hó 23-án Csernahón tartotta meg nyári közgyűlését s egyebek közt a b. e. Böszörményi Károly több rendbeli tisztségét *Gyarmathy Sámuel* főjegyzőre ruházta. Kíváncsok, hogy a pálma a teher alatt le ne roskadjon!

— **Az orvosok és természet-vizsgálók vándorgyűlését**, a mely f. hó 22—25 napjain Brassóban a reformátusoknak csak napokkal elébb felszentelt templomában tartatott meg, a sárospataki főiskola tanári kara meleghangú levélben üdvözölte, a melynek átadásával *Buza Jánost*, lapunk főmunkatársát bízta meg. Ugyanőt a természettudományi szakosztály a felolvasásokat bíráló bizottság tagjai közé választotta.

— **Egy német lelkész hivatal vesztése.** Nemtor-szágban, Würtemberg királyságban *Schrempf* lenzen-dorfi ref. lelkészt az országos consistorium hivatalvesztésre ítélte s ez ítéletet legközelebb a király is megerősítette. Az eset, mely e feltűnő, s a német egyházi sajtótól nagy élénkséggel tárgyalt ítéletet provokálta, a következő: *Schrempf*, egy kiválóan eszes, alapos theologiai képzettségű, ügyes előadású fiatal lelkész a maga félreessé egyházközségében, de az egész frank kerületben is úgy tapasztalta, hogy az a híres frank egyháziasság teljesen elposványosodott, külső jelemmel bír. Az emberek szorgalmasan eljárnak ugyan a templomba és hisznek mindenben, de aztán egész vallásosságuk csakis ebben áll, s az erkölcsi élet számára nagyon kevés haszon jut belőle. *Schrempf* úgy érezte, hogy neki kötelessége ezen önelégült hit- és kegyességbeli felfogás ellen síkra szállani. Erősen polemikuss és dialektikai színezetű egyházi beszédei, melyekkel ezen álkegyesség ellen síkra szállt, a jámbor hívők közt nem csekély izgatottságot szültek ugyan; az emberek olykor-olykor fejüket csóválták a fölött, a mit a templomba hallottak, de máskülönben meghajoltak az intelmek előtt. A keresztyénségről váltott szigorú ethikai felfogása mellett azonban *Schrempf* nem állapodhatott meg itten. Egész eddigi egyházi működését erkölcsileg elvetendőnek, tarthatatlannak vélte, mivel az nem felel meg teljesen az igazelvűségnek. Nem hirdet ugyan egyebet, mint meggyőződését, de midőn az egyházi formulákat mondja, azokban oly gondolatokat fejez ki, a melyektől belsőleg teljesen távol áll, úgy, hogy ez által képmutatóvá válik. Különösen az ú. n. *apostoli hitvallásról* tartotta ezt, mely az 1842. óta érvényben levő keresztelezési formulareba fel van véve. Lelkiismeretesége nem engedte meg neki, hogy a néhány pontjában kifogásolt hitvallást egyszerűen elhagyja. Miután iránta a legnagyobb jóindulattal viseltető egyházi elől-

járóinak arra való kísérletei, hogy őt megnyugtassák s lecsillapítsák, mind hiábavalók voltak. nem látott más menedéket, mint nyilvános isteni tiszteletben, a hirdetés alkalmával kijelenteni, hogy miért nem használhatja többé a hitvallást a kereszteleseknél s az apostolicum micsoda tételeivel nem ért egyet. A gyülekezet természetesen nem nagyon értette meg se theologiai fejtegetéseit, se lelkiismereti aggodalmait, hanem egy értelemmel abban a nézetben voltak, hogy a lelkész «sem-miben sem hiszen». Visszaemlékeztek predikációinak egyes dialektikai fordulataira, melyek az üdvözítő személyére, Isten léteire és az örök életre vonatkoztak, — és ezekből azt a következtetést vonták, hogy *Schrempf* eddigi lelkészi működése, ha ugyan egyáltalában ker. hitigazságokat predikált, képmutatás volt, kétértelmű szavakkal félrevezette a gyülekezetet. Az összeütközés készen volt. Az egyházközség fölterjeszt st tett Stuttgartba a főegyházi tanácshoz, hol az egyszerű emberek előadása mély hatást tett. Annyit látni lehetett, hogy *Schrempf* a gyülekezet bizalmát elvesztette s nyilatkozata komoly zavart idézett elő. Ezen tényállás arra indította a főegyházi tanácsot, hogy *Schrempfet* állásától felfüggeszsze, s őt felelősségre vonja. Ezzel mintegy tartozni vél a megzavart gyülekezetnek; e mellett azonban rajta volt, hogy az eretnek-keresés és a theol. szabadság korlátozásának minden nyomát elkerülje. Az ügy tárgyalásánál a consistorium azt követelte, hogy *Schrempf* térjen vissza az egyházi rendtartáshoz és adja szavát arra, hogy jövőre az efféle izgató, zavaró lépéstől óvakodni fog; *Schrempf* viszont azt kívánta, tegyék neki a liturgia megváltoztatásával lehetővé, hogy meggyőződésének megtagadása nélkül az egyházi szolgálatban maradhasson, — de e kívánatot a consistorium nem teljesíthette, mert a liturgia megváltoztatása nem áll hatalmában. *Schrempf* minden közvetítési kísérletet visszautasított, vissza azt a baráti tanácsot, hogy hivataláról önként mondjon le, s így áldozata lett az összeütközésnek. — A tisztánleni egyházkerület bölcsesége már régen kiküszöbölte az apostoli hitvallást az egész isteni tiszteleti szertartásból.

— **Nevezetes megnyitó ünnepélye lesz a sárospataki főiskolának.** A szokásos részleteken kívül (ének, ima, igazgatói beszéd), a 3 új tanár is ez alkalommal (szept. 7.) tartja székfoglaló beszédét, u. m.: *Perjéssy László*, *Dr. Zsindely István* és *Dr. Székely György*. Sőt szintén e napra van előjegyezve b. e. *Zsindely István* emlékeztetének felújítása *Maklári P. Miklós* gimnáziumi tanár által. Valószínű, hogy ez a sok, s részben összeegyeztethetetlen, részben pedig időileg megoldhatatlan teendő két napra fog megoszlan. A rendkívül érdekes, örömmel és fájdalommal vegyes megnyitó ünnepélyt szívesen ajánljuk a főiskola sorsa iránt érdeklődők buzgó figyelmébe.

— **A litkai ev. ref. egyház** is templomot szentelt folyó hó 24-dikén (Abauj m.). A kis egyházra nézve rendkívül nevezetes alkalmat az tette a buzgó hívek előtt feledhetlenné, hogy örömkömben *Kun Bertalan* püspök, s az egyházmegye papi és világi tanácsbírái is szívesen osztakoztak. A püspök Spitz Herman uradalmi bérlőnek volt kitüntető szívességgel látott vendége. A felszentelési szertartásban a püspökön kívül többen vettek részt; az alkalmi beszédet *Ujj József* kásmárki lelkész tartotta. Az ünnepélyt 100 terítékű ebéd fejezte be; az egésznek sikereért — mint nekünk írják — *Frenzel Bertalan* lelkészt (kinek Litka filiája) illeti az elismerés, ki a múlt évben anya-egyházának — Szemerének — szerzett a litkaiakéhoz hasonló örömet.

HIRDETÉSEK.

Részletes árjegyzék ingyen és bérmentve.

LAMPEL RÓBERT (Wodianer F. és Fiai)

cs. és kir. udvari könyvkereskedés kiadásában, Budapest Andrassy-út 21. sz. a.

megjelent, és a nagymélt. magyar kir. vallás- és közokt. miniszterium által

általánosan engedélyezett

elemi nép, felső nép, alsófoku ipar és keresk. iskolai tankönyvek.

			A miniszteri enged. száma
Magyar.	Magyar Abc és olvasókönyv, szerk. Götz-Schön-Trájtler, kötte	20 kr.	16163—1890
	Fali olvasótábla hozzá (13 írott, 13 nyomtatott tábla)	3 ft.	16163—1890
	Magyar Abc és olvasókönyv, szerk. Faludi-Szép, kötte	20 kr.	17238—1888
	Magyar Nemzeti Olvasókönyv, szerk. Götz-Schön-Trájtler, a II. oszt. sz. kötte 30 kr., a III. o. sz. kött. 36 kr., a IV. o. sz. kött. 40 kr., az V—VI. o. sz. kött.	62 kr.	4954—1891
	Magyar olvasókönyv, szerk. Faludi-Szép, a II. oszt. számára kötte 28 kr., a III. oszt. szám. kötte 36 kr., a IV. oszt. szám. kötte	44 kr.	50097—1891 és 17358—1888
	Magyar nyelvtani kézikönyv, írta Belicza József, I. rész a 2. oszt. szám. kött. 18 kr., II. rész a 3. oszt. szám. kött. 24 kr., III. rész a 4. oszt. szám. kötte 24 kr., IV. rész az 5—6. oszt. számára kötte	44 kr.	52061—1891
	Magyar nyelvgyakorlókönyv, írta Boronkay Károly, a II. oszt. számára kötte 18 kr., a III. oszt. szám. kötte 20 kr., a IV. oszt. szám. kötte	24 kr.	16382—1892
	Kis magyar nyelvtan, szerk. Erényi-Balassa, kötte	30 kr.	19444—1890
	Magyar nyelvtan, osztatlan népisk. számára, Vargyas Endré-től, kötte	20 kr.	43859—1889
	Magyar Abc és olvasókönyv német tannyelvű népiskolák számára, valamint olvasókönyv II. és III. rész, írták Mártonffy és Gokler. (Sajtó alatt.)		
Német.	Német Abc és olvasókönyv, szerk. Faludi-Szép, I. rész, kötte	32 kr.	17358—1888
	Német olvasókönyv, szerk. Faludi-Szép, II. r. kötte 40 kr., III. r. kötte	48 kr.	17358—1888
	Lesebuch für Volksschulen, szerk. Hetzel S., I. rész kötte 20 kr., II. rész kötte 28 kr., III. rész kötte	33 kr.	31825—1891 és 43233—1891
	Deutsche Sprachlehre, írta Langraf M., I. rész kötte 36 kr., II. rész kötte	36 kr.	19066—1891
	Elementar Sprachbüchlein, írta Hetzel S., kötte	30 kr.	3125—1891
	Német nyelvtan gyakorlati feladatokkal, kötte	40 kr.	4988—1890
	Német nyelvgyakorló, írta Spitzer L., kötte	30 kr.	6527—1891
	Gyakorlati német nyelvtan, írta Erényi-Ahn	60 kr.	17358—1888
	Számvetési gyakorlókönyv, szerk. Faludi János, I. rész a 2. oszt. számára kötte 15 kr., II. r. a 3. oszt. szám. kötte 18 kr., III. r. a 4. oszt. szám. kötte	20 kr.	14539—1889 és 17358—1888
	Földrajz, írta dr. Brozik Károly, a IV. oszt. szám. kötte 20 kr., az V. oszt. számára kötte 30 kr., a VI. oszt. számára kötte	20 kr.	52061—1891 és 3073—1890
Számít.	*Első oktatás a földrajzban, írta Kuttner S., átdolg. Suppan és Lauko kött.	30 kr.	52059—1891
	*Kis általános földrajz, írta Kuttner S., átdolgozta Suppan és Lauko, füzve 48 kr., kötte	60 kr.	15352—1890
	*Földrajz, osztatlan népiskolák számára, Vargyas Endré-től, kötte	20 kr.	21456—1890
	*Földrajz, írták Mártonffy és Pechány IV. oszt. számára kötte 24 kr., az V—VI. oszt. számára kötte	36 kr.	6663—1892
	Magyarország térképe megyei beosztással, Hatsek I.-től	20 kr.	17358—1888
	Magyarország egyes megyéinek térképe, Hatsek I.-től egy-egy 15 vagy	20 kr.	14596—1879
	Kis Atlasz, Lange és dr. Cherven-től, ára	40 kr.	20477—1891
	*Első oktatás a magyarok történetében, írta Kuttner S., átdolgozta Suppan és Lauko kötte	30 kr.	20281—1891
	*A magyarok története, osztatlan népisk. szám. Vargyas Endré-től, kötte	20 kr.	7487—1890
	Magyarország története, írta Török István	36 kr.	2769—1890
Történet.	*Magyar alkotmánytan, írta dr. Csiky Kálmán, kötte	24 kr.	52040—1891
	*Rövid alkotmánytan, írta Mayer Miksa, ára	16 kr.	52062—1891
	Természetről, írta Báthory Nándor, kötte	40 kr.	54274—1891
	*Első oktatás a természetről, írta Kuttner S., átdolgozta Suppan és Kozocsa, kötte	40 kr.	52039—1891
	*Természetről, osztatlan népisk. számára, Vargyas Endré-től, kötte	20 kr.	7487—1890
	*A természetről oktatás vezér- és kézikönyve, írta Kákai J. K.	60 kr.	17358—1888
	Gazdasági és kertészeti füzetek, Dobóczy Lajos-tól, I. és II. füz. a fiúiskolák szám., III. és IV. füz. a leányisk. számára, egy-egy füz. ára kötte	20 kr.	49933—1890
	Egészség.	24 kr.	53162, 20290/91
	*Egészségtan, írták dr. Csapody és dr. Gerlóczy, kötte	24 kr.	20296—1891
	Természettan, a kémia elemeivel, írta Heller Agoston, kötte	40 kr.	15354—1890
Természettan.	Természettan és vegytan, írta Miklós Gergely	44 kr.	
	*Természettan, a vegytan elemeivel, Kuttner S.-től, átdolg. Suppan V., kött.	36 kr.	20281—1891
	Természettan, írta Vargyas Endre, kötte	24 kr.	55050—1890
	Ének.		
	Énektani példatár, szerk. Hortobágyi, Könyves és Szabó I. füz. 10 kr., II. füz. 15 kr., III. füz. 18 kr., IV. füz. 20 kr., V. füz. 20 kr.	30 kr.	21888—1891
	Szépírási minták, Vajda Pál-tól, magyar írás 15 kr., magyar-német írás	20 kr.	25924—1889
	Ipariskola.		
	Ipariskolai olvasókönyv, dr. Gyulay Béla-tól, I., II., III. a 44 kr., kötte 50 kr.	60 kr.	6600/87, 19948/89
	Számítan az alsófoku iparisk. szám. dr. Veress V.-től, I., II., III. évf. egy-egy	36 kr.	17358—1888
	Módszeres rajzoktatás, Vidéky János-tól. Rajzmintalapgyűjt. 14 füz. 13 ft 80 kr.	80 kr.	46130—1888
Alsófoku keresked.	Olvasókönyv, dr. Gyulay Béla-tól I. oszt. szám. 60 kr., II. osztály szám.	60 kr.	19948/89, 21261/86
	Egyszerű és kettős könyvvitel, Bán S.-től	1 ft 20 kr.	7919—1890
	Általános számítan alsóf. keresk. isk. I. oszt. szám. dr. Veress Vilmos-tól	50 kr.	17358—1888
	Keresk. számítan alsóf. keresk. isk. II—III. oszt. szám. dr. Veress Vilmos-tól	90 kr.	52037—1891
	Jegyzet. A *-gal megjelöltek német nyelven is, a †-tel megjelöltek pedig tót nyelven is kaphatók.		

Részletes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Az itt felsorolt és nálunk megjelent tankönyveken kívül az összes létező és bárhol megjelent és hirdetett könyvek és zeneművek ugyanazon árak mellett nálunk is megrendelhetők.

Részletes árjegyzék ingyen és bérmentve.

LAMPEL RÓBERT (Wodianer F. és Fiai)
cs. és kir. udvari könyvkereskedése Budapest Andrassy-út 21. sz.

HORNYÁNSZKY VIKTOR

könyvkereskedése és könyvkiadóhivatala

BUDAPEST,

V. Akadémia-utca 4. (A. M. T. Akad. épületében).

Telefon 34. szám.

Sürgöny - cím:

HORNYÁNSZKY VIKTOR Budapest, Akadémia.

Reformatus zsolttárok.				Református zsolttárok.			

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egyházpolitika protestáns szempontból.» *Fejes István.* — «Miként neveljünk a népiskolában az életre?» *Becske Bálint.* — «Jövel, jövel...» *Szikszai András.* — «A gömöri ev. ref. tanító-egylet közgyűlése.» — «A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése.» *Gyarmathy Soma.* — «A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.» *Biki Ferenc.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Hirdetések.»

Egyházpolitika protestáns szempontból.

II.

A történetek után feljogosítva érzem magamat vádolni a beállott helyzetért a római klérust és kérdelem: miért kényszerítette az országot ily zavart, ily tarthatatlan helyzetbe? miért épen ma, a más nemű belviszályok idején? miért akkor, midőn az 1868-ki törvényeknél valamely türethetőbb megoldásra semmi sincs előkészítve? miért akkor, a mikor állami és köztisztviselők, papok, tanítók tengődve, a pénzügyi egyensúly helyreállítása után valami jobb sorsért reménykednek, de új nagy költség, például a polgári anyakönyvek behozásának kényszerköltsége, messze visszavetne ismét minden más reménykedést? miért és miért még száz okból? Minden tiszteletem mellett a hercegprimás úrnak mély tudománya, minden kétségen felül álló hazafisága iránt, én egy egyszerű református pap, a kinek nincs módom nézeteimet oly magas és biztos pontról hangoztatni, mint ő eminenciájának, ő tőle s általa a magas klérustól merem kérdezni ezeket: miért? Hiszen tudhatja ő eminenciája mi rólunk is, hogy bírjuk és tudjuk forgatni az önvédelem fegyvereit, s hogy egy oly pontot, mely nekünk a történetek folyamán békét biztosított, mi sem adunk fel küzdelem nélkül, s ha annak sáncaiból kiveretnénk, oly pontra tűzzük fel a zászlót, melyen győzelmet csak a szabadelvűség arathat, de többé nem a reakció. Magas álláson, széles látókört nyújtó helyen ennek belátását és mérlegelését vártuk mi, nem pedig megpecsételését egy oly irányzatnak, a melynek napját méltán letűntnek kellett hinnünk „a haza minden előtt” jelszaváról híres országunkban. Meglehet, ferdén esnek reánk a sugarak, oly kicsi pontok vagyunk a magasban álló főpaphoz képest, de igazán nem látjuk azt a világosságot, melyet mindenki tőle várt. De ha vádolok, indokolni fogom én is nézeteimet.

Az 1868-ki törvény megbontása abban leli tehát magyarázatát, hogy a róm. katolikus egyház, mely a vegyes házasságokat általában elítéli, azokat szükségből mégis csak oly föltétel alatt engedi meg, ha az azokból származó gyermekek katolikusok lesznek. Ez a régi római tan az, a melyet még valamiképen visszaállítani vél a klérus, nem ily merev módon többé, mert arra szövetségeseket nem talál, hanem a szabad-

elvűség jelszavai mellett, a szülői szabad rendelkezés címén, természetesen a reversalisok érvényének utógondolata mellett. Én azonban azt merem állítani, hogy ennél a gondolatnál sokkal jobb az 1868-ki törvény még a római katolikus egyházra is, mert főcélját, t. i. a vegyes házasságoknak megszüntetését, vagy minden gyermeknek megnyerését csakugyan nem érheti el, így tehát alapelvét érvényesíteni mindenképen képtelen; a mi pedig a szülői szabad rendelkezésben vetett reménykedést illeti, arra nézve is tudhatja már, hogy annak föltétele az általánosan kötelező polgári házasság, a mely felekezeti reversalisokat bizonyosan nem fog érvényesíteni. Mi marad tehát reményül a római katolikus egyház részére, hogy mégis több lelket nyerjen meg, mint a mennyit számára az 1868-ki törvény biztosít? A gyóntató szék és a papi befolyás a családokra. Mert a szülői szabad elhatározást, a melyért a klérus küzd, nem úgy kell értenünk, hogy az a protestáns fél javára is megengedhető volna, hanem úgy, a hogy azt *Speil* írja: „miután a római katolikus egyház azt tanítja, hogy ezen egyházon kívül nincs idvesség, önmagát árulná el, ha megengedné, hogy a katolikus fél gyermekei a protestáns vallásban növeltessenek, valamint árulást követne el magán az által is, ha a szülőknek jogot engedne, hogy gyermekeiket a vétekben növeljék”. Ugyanezen író mondja tovább: „a protestantismus ezt illetőleg más helyzetben van, ez nem bir azon tudattal, hogy az igaz tan nála van, mi jogon igényelhetné tehát a gyermekeket magának?” Íme a reménykedés forrása, a melyre egy protestáns író, *Hase* maga is azt jegyzi meg, hogy a mit a katolikus félnek, a gyóntató székből esetleg szenvedni kell, az ellen nem létezik semmi törvényes védelem; a papi befolyásra nézve pedig beismeri, hogy a protestánsok e részben is hátrányban vannak, mert ezek egyházuk elvei szerint kénytelenek igazságtalanok lenni.

Egy örök és folytonos harcnak teszi ki magát tehát a katolikus egyház az 1868-ki törvények elvetésével s ugyanilyen harccal kínál meg minket abban a reményben, hogyha bár „mindenik különböző vallású mátkapár megett két ellenséges lelkész fog is állani, mindkettő az ellenkezőre intve és kényszerítve őket, mindenik mindent követelve egyháza részére:” mégis a nagyobb erő a római katolikus pap részén lesz.

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

Tetszik-e ez a kínálkozó jövő a magyarországi társadalomnak? még most egyelőre nem tudom, mert csak azt látom, hogy sokan ragadtattak el a szülői szabad rendelkezés jelszava által, de azt nem tudom, hogy azt *klérikalís* értelemben gondolják-e, vagy az általánosan kötelező polgári házasság behozatalakor, mégis csak gondoskodni kívánnak oly módokról is, melyek a családokat a papi zaklatásoktól mindenképen megóvják? És Magyarországon az utóbbit reménylem; arra enged következtetni még ma is a képviselőház nagy többségének hangulata, mely gyökeres megoldástól nem irtózik ugyan, de bizonyára irtózni fog attól, hogy a harc magvát maga vesse el azon felekezetek közt, a melyek együtt, békében, kölcsönösen szabályozott jogviszonyok mellett, egyszersmind az állam fenntartásának is legfőbb tényezői.

De bárhogyan lenne is, legyen meggyőződve a római katolikus klérus arról, hogy a szülői szabad elhatározás mellett, még az ő korlátozások nélkül is, nem fog tőlünk több lelket nyerni a vegyes házasságokból, mint a mennyit ma. A protestantismusnak is vannak intézményei, melyek újabb tevékenységre serkentve, hathatós eszközei az önvédelemnek. Ha mi is az evangélizáció nagy munkáját minden vonalon, újult erővel, mint a hogy azt a kisebbség a nyomás idején szokta, megkezdjük és folytatjuk; mi sem maradunk hátra a szabadság levegőjében, hanem szállunk föl magasra a cél felé. Protestáns öntudatunk megszólal majd mi bennünk is, s nem felejtkezünk el arról, hogy mivel tartozunk az emberiségnek, mint a gondolat és lelkiismeret szabadságának örökösei és mivel tartozunk hazánknak, mint a nemzeti szabadság százados harcainak utódai. „Magyarország végre is katolikus ország“, ezt a büszke és kihívó szólást, mely ma nagy emberek ajkairól oly merészen hangzik fel, nem fogjuk mindig alázatosan eltűnni, hanem rámutatunk szövetséges társaik hasonló hangjára a Kolonicokban, a kiknek jelszavuk volt, hogy Magyarországot katolikusná és szegénynyé kell tenni, azután leigázni. Az ultramontanizmust és jezsuitaságot hazafisággal kérkedni nem fogjuk túrni tovább, midőn történetünknek minden pontja hazaárulásokról beszél. Szakításra kényszerítjük ezekkel a jövőben is, mint a múltban hasonlóképen volt, az igaz magyar és hazafi katolikus keresztyéneket, hadd menjenek egyik oldalra a „Magyar állam“ és társai, a másik oldalra pedig azok, a kik a nemzettől kérnek tanácsot, nem a nemzettel ellenséges Rómától. Kisebbség igaz, nagy kisebbség vagyunk mi a hazában, de sohasem tettünk a haza ellen; egy korlátot és törvényt nem ismerő klérustól pedig, mely nem állott mindig a hazafias Vaszary, Schlauch és Sammassákból, és megeshetik, hogy nem is fog állani mindig, van okunk féltetni még mindig közös hazánkat. Kegyelemre nem adjuk bár meg magunkat semmiképen; igaz, hogy nem fogjuk magunkat, felettébb törni azon, a mit Schlauch püspök úr mond, hogy „a katolicismus, vagy a protestantismus csökken-e vagy szaporodik évenként néhány százszal“; de a protestáns elveket és tanokat, bizony, főleg a jezsuita, újra felülkekedett elvekkal és tanokkal össze mérjük és azzal talán szolgálatot fognak tenni annak a keresztyéni katolicismusnak is, melyet a mívelt társadalom többsége vall, sok derék pap hirdet, sok pedig megtagad. A katolicismusnak ezen kettősségére, mely egyik részén a keresztyén szívektől elszakadt, s melyet Róma minden mételeyével ismét visszaforrasztani törekszik, mely előtt nem szent a családi béke, mely előtt a pokol a protestáns keresztyén, erre fogjuk rávetni a ke-

resztelő János fejszóját, hogy kiirtsuk ezt a gyűlölséget szító barbárságot a magyar társadalom testéből: *a fejsze immár a fának gyökerére vettetett; minden fa, mely jó gyümölcsöt nem terem, kivágattatik és a tüzre vették!* Ez lesz feladatunk, ezt fogjuk tenni, ha a keresztyén vegyes házasságokban békét nem fog hagyni a házaselekeknek a Speil-féle gondolkodás.

A magyar katolikus főpapságtól méltán várhattuk, hogy a jezsuiták harcától megkímél minket az által, hogy az ultramontanizmustól ment katolicizmust maga védelmezi meg; viszont pedig, hogy a protestantizmust nem fogják oly korlátolt látkörből tekinteni, mintha azt akár kiirtani, akár világtörténeti fontosságában egy magyar olygarchikus főrendiházi többséggel megingatni lehetne. Mi sem vagyunk ily hitben a katolicismus felől. Mi belátjuk azt, hogy a keresztyénségben a katolikus és protestáns irányzat küzdve bár egymással, de egyiránt a világvallás hivatásával bírnak. Belátjuk azt, hogy a protestantismus bár fokozat az emberiség fejlődésében, de a katolicismushoz az emberek nagy sokaságának lelkülete még mindig talál. Mi azon bibliai szólást, hogy az isten *sok rendben és sokképen szolt az emberiségnek*, a mívelődés különböző viszonyait tekintve fogjuk fel és képtelenek vagyunk *egy idvezítő vallás tantételéhez* ragaszkodni, midőn az isteni intézkedés tényeit másképp látjuk. Ezen felfogásunkból folyólag a katolikus keresztyénséget minden tisztelettel tekintjük mindenkor és a hívó katolikus embernek vallását épen úgy megbecsüljük, mint a saját magunkét. Valljuk azt, hogy főleg ma, katolikusnak és protestánsnak, a keresztyén vallás örök eszméivel kell megvédelmezni a társadalmat minden rázkódtatástól. Azonban, midőn ily felfogásunk van a tiszta katolicizmusról, eltekintve még a lényeges dogmatikai különbségektől is, azt mindamellett ki kell mondanunk, hogy abban a jezsuitasággal és ultramontanizmussal soha békét nem köthetünk, mert ebben a kettőben sem keresztyénség, sem hazafiság nincs és nem volt soha, sehol. A magyar katolikus klérusnak arra kellett volna önkényt figyelmeztetnie és azt tekintenie, hogy minémű katolikus szellem volt az, mely az 1868-ki törvényt megalkotta, nem pedig azt, a mi e törvényt aláásta és felforgatta.

A katolikus egyháznak — igaz — magában véve is merev tanai vannak úgy a vegyes házasságról, mint a kereszteletről; de ezen tanok az alkalmazásban mindig képesek oly módosítást nyerni, a mely mellett fel lehet találni a békeséget. Nevezetesen: katolikus hitelv az, hogy a pap bárkit keresztele, mindig csak katolikusnak keresztele; azonban van szabálya a katolikus egyháznak, melyet a Sancta congregatio hozott, s mely szerint az a katolikus szülők gyermekeinek megkeresztelése tilos, kivéve a halál-veszély eseteit (in articulo mortis). Ime tehát a merev hitelv módosulásának kulcsa ott van a papok kezében, mert nemcsak hogy nem szükséges, de nem is szabad megkeresztelniök a protestáns szülők gyermekeit; mindamellett ha ezt mégis magasabb evangéliumi állásponton, de nem lélek vadászatból megteszik, ott van fedezetökül az „in articulo mortis“; a mely alapon keresztelek is száz év óta, az 1791-ki törvény szerint is illetéktelenül, de azért nem jutott eszükbe, hogy az így megkereszteltet római katolikusnak tartásák, hanem a protestáns lelkészhez illendően áttették. Hitelvilég tehát az 1868-ki törvény sem foglal magában lényegesebb sérelmet a római katolikus egyház ellen, mint foglalt az 1791-ki törvény, mégis ez utóbbival békességben tudtak megélni. Helyesen jegyezte meg azért gróf Csáky Albin miniszter úr, hogy hitelvi akadályról annak idején a

főpapok nem szóltak; csak az kár, hogy rá nem mutatott arra is, hogy az 1868-ki törvényben ezt azóta látják, mióta az 1791-ki törvénnyel szemben a számbeli előny kisebbsége háborgatja lelkiismeretüket. No lám, Schlauch püspök úr! az méltóságokra nézve elviselhető volt, míg évenként igen sok százzal szaporodott a katolikus egyház a vegyes házasságokból; ez pedig már tűrhetetlen, hogy most a protestáns egyház kevesebbet csökkenhet. Előbb az állam mindenhatóságát se vették így ostrom alá, míg egyházuknak jobban kedvező, egyoldalubb törvényeket hozott, most pedig a dogmák paizsával fedezik mellüket a Rómába hurcolt magyar kormány ellen épen 24 év múlva a törvény fennállása óta. Ez a jezsuitaság! 1868-ban kellett volna Rómába menni és egy napig sem túrni azt a törvényt, melyet sok püspök és pap azóta is tűr és megtart, s a kikiről így mi azt hisszük, hogy ők képviselik az igaz keresztyén katolikus lelkiismeretet. Gondolom azért, hogy kár is ezt a sok derék hazafit, a bizonynyal még ma is nagy többségben levő papságot ekkép kompromittálni, mintha ők hitelvüket szegték volna meg, midőn a törvénynek engedelmeskedtek. Legnagyobb kár pedig a külföldi hasonló történeteket lefordítani magyar nyelvre és nyugtot nem hagyni az államnak túlhaladott álláspontuk miatt. Lám, milyen jó volt Poroszországban is az 1803-ki törvény, mely szerint a vegyes házasságból született gyermekek mindnyájan az atya vallásában neveltetnek, ha azt a szülők egyhangú akarata másképp nem intézte. E mellett, ha a vőlegény katolikus volt, magától értetett az állandó törvény alkalmazása; ha pedig a menyasszony volt katolikus, a papok gondoskodtak az egyező akarat intézkedéséről, úgy hogy tényleg majdnem minden vegyes házasság elvette a protestáns egyház leendő tagjainak egy részét, s a katolikus hírlapok már kiszámították, hogy hány ember-kor kell ahhoz, hogy Westfáliában és a Rajna mellett a protestáns népséget a „csendes reformáció“ útján ismét beolvaszszák. Midőn pedig 1825-ben oly intézkedések tétettek, melyek szerint a jegyesektől kiereszszakolt szerződés érvénytelennek mondatott, mily fordulat állott be Poroszországban is, harc és viszály egymásra torlódva évek során keresztül! Így mi nálunk is: az 1791-ki törvény mellett boldog volt a katolikus egyház, mert úgy itt is körülbelől számítható volt, hogy hány emberöltő alatt őri le a protestáns egyházat; de az 1868-ki törvény, az egy kissé áthúzta ezt a számítást, most tehát fel! meg kell kerülni a dolgot, ha másként nem lehet, a szabadság nevében!

De a katolikus tan merevsége a vegyes házasságokban is szokott engedni annyit, a mely mellett az 1868-ki törvény fentartható volna. XIV. Benedek pápa akkor, midőn nagy Fridrik, a boroszlói püspökkel egyet értve azt mondta, hogy a vegyes házasságból születendő gyermekek nemük szerint szülőik vallásában neveltesenek, azt mondotta: „a mi tudomásunk és türelmünk kell, hogy elégséges legyen a te lelkiismereted megnyugtására, a mennyiben ez nem ellenkezik sem az isteni, sem a természeti törvénnyel, hanem csak az egyházi joggal. Ezt azért cselekszük, hogy szent vallásunktól a nagyobb veszélyt eltávolítsuk“. Ennek a szelid, keresztyén lelkületű pápának brevét jól tudom, szeretnék ma sokan nem létezönek tekinteni, de azon kívül is figyelembe kell venniök, hogy a körülményekhez és az országok viszonyaihoz képest mindig mindig az „*pati posse*“ elve és azt, hogy a megengedett „*passiva assistentia*“ egy okos és jóakarátú pap alkalmazásában sok kellemetlenséget képes elhárítani. Tes-

sék hát csak nyugodtan és a rajongás szelleme nélkül mérlegelni a vegyes házasságot; ne animálják magokat e kérdésben beljebb az újabb növelésű papok még a türelmes pápáknál is, hanem maradjanak meg legalább oly szelidebb nemzeteknél, a melyek mellett mi az idősebb katolikus lelkészekkel szépen megfértünk és nem egyszer együtt, egy helyen, egymásután áldottuk meg a vegyes vallású házastársakat (Egy öreg pap egyszer így formán: én állásomnál fogva nem áldhatlak meg titeket: de kívánom, hogy az én istenem áldjon meg!) Az eszélyes lelkészek megtudták találni annak módját, hogy „szent vallásuktól a nagyobb veszélyt elhárítsák“.

En részemről bámulatosnak tartom ma azt a mesterséget, a melylyel a vegyes házasság ellen sajtóban, szó- és gyóntató székek, templomok előtt árult nyomtatványokban küzdenek és harcolnak. Borzalommal olvastam e részben még Simor primás körlevelét, ki a bölcsőtől a koporsóig üldözendőnek hirdette azt. De uraim, az istenért mit gondoltok? Hát lehetségesnek hiszitek-e azt, hogy egy vegyes vallású államban az ilyen házasságok — bármily átok és tilalom mellett — megszüntetethessenek? Hiszitek-e azt, hogy egy modern állam, akár erkölcsi, akár fizikai okokból rokonszenvezhetne ily barbar képzelgéssel? En nem bírom ezeket elhinni. Nem tudom ugyanis elképzelni, hogyha a társadalomban és családonként elzárkózva állanának egymással szemközt a katolikusok és protestánsok, hogy hogyan volnánk akkor együtt a közügyek terén? Mit csinálnánk holnap, midőn ma együtt működünk a nélkül, hogy sokszor tudnók, ki melyik felekezethez tartozik, s a mit pirúlnánk is kérdezni? De végre, ha igaz volna ama merev tan, vallásunkat mellünkre akasztott bélyeggel kellene kitüntetnünk, hogy óvhassuk magunkat egymástól, óvhassuk mindenek fölött gyermekeinket, hogy össze ne vegyüljenek közös társaságokban lelküknek és örök üdvöknek veszélyére.

Azt hiszem azért, hogy e kérdésben nem szabad az emberiség és keresztyénség határait túllépni. Tanácsosnak lehet sok dolgot mondani, így a házasságban is az összeillőséget, rang, foglalkozás, nemzetiség, vagy ha tetszik, vallási tekintetben is; de bűnnek és a kárhozat forrásának hirdetni oly dolgot, mely XIV. Benedek pápa szerint is nem ellenkezik sem az isteni, sem a természeti törvénnyel, azt hiszem legkevésbé lehet a keresztyén papságnak. A régi idők barbarismusát nem felszítani, de ki kell irtani már ma az emberek szívéből; a protestantismus elveiből ez a nézet foly. Igaz ugyan az, a mit a régi időkben Vasary Kolos a Komjáthykanonokból idézett, hogy a protestáns egyház is tiltalmazta a vegyes házasságot; de a gyűlölködésnek azon idejéből ma bizonyítani nem helyes, kivált ha hozzá gondoljuk, hogy az ily szörványos tilalmakat sem más hozta létre, mint a katolikus egyház követelése a vegyes házasságból született gyermekekre nézve, tehát a természetes önvédelem, hogy ily módon be ne olvasztassanak; de hitelvül és általánosan sohasem állott fel ily tiltó szabály, nincs annak nyoma sem a helvetika confessióban, sem a hazánk legnagyobb részében érvényben állt Geley-Katona kánonokban, sőt az 1791-ki zsinati munkálatokban sem, holott az ugyanakkori országos törvény, melynek alapján még a vegyes házasságok elnyeléssel fenyegették a protestáns egyházat, ily egyházi intézkedést érhetőnek tűntethetett volna fel. Az igazság tehát az, hogy a hazai protestantismus szenvedte a vegyes házasságok pusztításait, s épen ez az oka, hogy a kik még a szathmári békekötés idején nagyobb számban voltunk, ma már csak 3 milliót szám-

lálhatunk; de mert emberietlen térre lépni nem akart egyházunk, nyugodtan várta be a törvény oltalmát, mely 1868-ban következett volna be.

De nem az én hivatásom a vegyes házasságok kérdésében engedékenységre kapacitálni a klérust; mit törődöm én többé az ő felfogásukkal? Ők lássák, ha kényszerítik Magyarországot is azon államok sorába beállani, a melyeket már hasonlólag ők utaltak a polgári házasság behozatalára; ők lássák, hogy a fennem hirdetett házassági szentséget miért törik meg a lélek-vadászás hiú reményében! E téren nem velünk harcolnak ők már, hanem az államokkal és fájdalom, ha a magyar klérus azt mondaná, a mit Rudiger linci püspök védője mondott a törvényszék előtt: „a katolikus ember kénytelen természeténél fogva az állam-törvényekkel folytonos összeütközésben lenni“.

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Miként neveljük a népiskolában az életre?¹

Jelige: „Az élet arra való, hogy éljünk, hogy hasznát vegyük, hogy boldogok legyünk.“ (Emmerichy.)

„Boldogá lenni — így szól a természet evangéliomának írója* — ez végcélja minden érzéssel bíró lénynek, ez a legfőbb vágy, melyet a természet belénk oltott, és ez egyetlen, óhaj mely soha el nem hagy bennünket.“ És vele valamennyi bölcsész, minden paedagogos egyet ért s tanítja, hogy az emberi élet végcélja nem lehet más, mint a boldogság.

Ez az a kincs, melyet sóvárogva keres, vágygál óhaját teremtésétől fogva az ember. Ezért tartja hatalmában a földet s tetejét felhasználva, kényszeríti, hogy gyümölcsöt teremjen; sötét mélyéből pedig verejtékes munkával, életveszéllyel aknázza ki terményeit; ezért kutatja fel szelleme hatalmával a nagy természet rejtett titkait, a csillagos ég óriás világtestjeinek, a kicsinyke fűszál- s porszemnek titkos törvényeit, hogy ezekben felfedezze s felhasználja azt, mit évezredek át nélkülözött az emberiség, s általuk boldoguljon. Ezt keresi vagyonában a gazdag, kincsében a fősvény s verejtékes munkájában a szegény napszámos. Ezért ül a tudós könyvei között, hogy a tudomány igazságait földelítve, boldogítsa az emberiséget. Ezért énekel a költő, alkot és teremt valamennyi művész; gondolkodik, tépelődik a lángelme egy általa még csak sejtett találmányon.

Ezért bizza a bátor hajós a habok szeszéjére, a hős kardja erejére életét, amaz a nyereség-, emez a győzelemben találja boldogulását. Ezt keresi trónusán a király, az alamizsnában a koldus. Óh az élet minden foglalkozásai között ez a vágy kölcsönzi a kitartást, a lelkesedést. Még a gyenge fűszál is ezt élvezi, midőn az esti alkony rálehell harmatcseppjeit; ezt a kis madár, midőn fészket épít, fiáról gondoskodik s énekel. — Minden, a mi él, minden, a mi érez, boldogság után eped.

És mégis oly igen kevesen érik azt el! Mindenki keresi s annyian nem találják meg! Legtöbben Rousseauval így sohajthatnak fel: „ki tudná azt megtalálni?! Ernyedetlen nyomozása közt egész életünk telik el, s meghalunk a nélkül, hogy elérhettük volna!“

Igen, mert leginkább ott keressük azt, ahol nincs: vagyonban, kincsekben, kitüntetés-, fényes hírnév-, dicsőség- és magas állásokban. S annyira fokozódnak életigényeink, annyira meg nőnek kielégíthetlen vágyaink,

hogy egész életünk egy céltalan törekvés áldozata lesz s a mi után egész életünkön át törekedünk, csak a halálban találjuk fel.

Pedig mindenki előtt nyitva áll a boldogság útja, kiki megtalálhatja, csak okosan keresse azt!

Miben keressük a boldogságot?

Emberi hivatásunk minél tökéletesebb betöltésében. Mert boldog csak az lehet, ki hivatását a magán és társadalmi életben önhaszná, családja, egyháza és hazája javára, saját lelkiismerete és mások igaz ítélete szerint is betölteni, okos vágyait kielégíteni az élet örömeit minden körülmények közt bölcsen felhasználni, szenvedéseit zúgolódás nélkül megnyugvással elviselni képes.

Azonban, hogy a gondviselés által számunkra kimért munkássági kört önmagunk s a társadalom javára hasznosan betölthessük: testi és értelmi erőre s munkaképességre; hogy a magunk javát a közügy érdekeivel az erkölcsi törvények szerint összeköthessük, hogy vágyainkat okosan mérsékeljük s a jóban soha meg ne restüljünk, és hogy az örömmel bölcsen éljünk: szívjóságra, erkölcsi erőre; s végül, hogy az életnek még szenvedéseit is megnyugvással elhordozhassuk s reményünk legyen az örök jó, az örök boldogság kútfejében, Istenben: vallásosságra van szükségünk.

Ha tehát a boldogságot, mint az élet legfőbb célját, hivatásunk minél tökéletesebb betöltésében kell keresnünk — s ehez pedig testi s értelmi erő-, munkaképesség-, közjó iránti buzgalomra, erkölcsi tisztaság- és vallásosságra van szükségünk — a népiskola akkor fog az életre növelni, ha növendékeit élethivatásuk betöltésére lehetőleg képesíti; vagy is nevel azokból egészséges, értelmes, munkás, a közjóért élő, tiszta erkölcsű és vallásos embereket.

Az itt megnevezett s hivatásunk betöltéséhez megkívántató tulajdonságok becstét, szükségességét s ápolásmódját fogom tehát főbb vonásokban az alábbi sorokban kifejezni.

I.

A testi erő s egészség becse, szükségessége s ápolásának módja.

Egy magasrendű államférfi az emberi életet s az egészséget az országok féltékenyen őrzött drága kincsének nevezte. Ítélete valóban alapos volt. Mert a testi erő s egészség forrása nemcsak az egyes ember szerencsés fejlődésének, jólétének, de az államok felvirágzása- és hatalmának is. Ugyanis, ha az emberi élet végcélja gyanánt a lehető legnagyobb megelégedést: a boldogságot ösmerjük el, úgy az emberi társadalomnak, magában az állami életnek célja sem lehet más, mint a jólét s ennek lehető növelése, fentartása. Ez pedig egyrészt hadi erejében, de főként polgárainak műveltségében, munkásságában és erkölcsiségében találja fel legbiztosabb alapját.

Ámde, valamint a hadi erő egészséges, testileg erős emberek kíván, úgy a jólét többi feltételei: az értelmi és erkölcsi tulajdonok is elváhatlanul össze vannak kötve az egészséggel. E nélkül kellőleg ki sem fejlődhetnek, vagy felhasználatlanul hevernek, s úgy az egyén-, mint a társadalomra nézve értéktelenek maradnak. A legnagyobb értelmi erő, a legnemesebb akarat is hiábavaló, ha hiányzik a test kellő ereje; nincs ott munkaképesség, a hol beteg a test. Mit használ a lélek készsége, ha a test erőtlenség?

Ezért mondja Dessewffy A. „a hol a test beteg, ott többnyire az akaraterőt is lankadni látjuk; s ha ez megingott, veszélyben a jellem.“

Gyökere tehát ez a boldogság terebélyes fájának. S a fa, ha gyökere megtámadtatott, lassanként veszt el koronája ékességét, egymásután hullatja el sárguló leveleit, — így az élet is egészség nélkül lassú hervadás,

¹ A gömöri ev. ref. tanító-egylet által jutalmazott pályamű.

* Góthe Rousseau »Emilejét a természet evangéliomának nevezte.

mely élvezetet nem talál a tudományban, sem a munkás- és vagyonban.

Bár kincsnek, boldogulásunk egyik nélkülözhetlen főkellékének tartjuk az egészséget — mert e nélkül hivatását senki be nem töltheti, — mégis századokon át elhanyagolt, figyelemre sem méltatott tárgya volt ez az iskolai nevelésnek. — Sőt még ma sem részese az a megérdemelt kellő gondozásban. — Míg népiskoláinkban az értelmi erők fejlesztéseért lehetőleg mindent elkövetünk, alig gondolunk arra, hogy a testi erő is a nevelő bölcs gondozását igényli. Míg a lelki tehetségek művelésére a nevelés szolgálatában álló összes tényezőket felhasználjuk s gyermekeink lelkét a művelődés sok oldalú követelményeinek megfelelő ismeretekkel gazdagítani iparkodunk, és sokszor talán erőltetett eljárással is buzgólkodunk a szellemi képességek kifejtésében: nem jut eszünkbe, hogy a lélek gyorsított képzésével hátráltatjuk a test természetes fejlődését, gyöngítjük erejét, a betegség csiráit oltjuk abba, a helyett, hogy nevelői működésünkkel azt fokoznánk, kifejlődni segitenénk.

E téves iránynyal a népiskolai nevelésnek végképen szakítani kell. Adjuk meg a testnek is a maga jogát. Tehetjük pedig ezt az által, ha a lelki képzést a testi erők fejlődéséhez mérjük, s e kettőt együtt, párhuzamosan ápoljuk. E célból arra kell törekednünk, hogy a szellemi foglalkozás a testi fejlődésre káros kihatással ne legyen; általában az iskolai élet mindazon következményeit, melyek a test egészséges növekedésének hátrányára lennének, lehetőleg ellensúlyozni, azon eszközöket pedig, melyek a testi növekedést előnyösen elősegítik, rendszeresen felhasználni s alkalmazni igyekezzünk.

Vegyük tehát figyelembe a következőket: Naponként öt tanóránál több még a felsőbb osztályokban sem tartható, az alsóbbakban négy is elég. Délelőtt, az első két órán, a több éberséget s erősebb lelki működést igénylő tárgyak vétessenek elő, az esetleges harmadik, valamint a délutáni tanórák tehát mindig a kevesebb lelki erőt kívánó tárgyak tanítására fordítandók. Minden tanóra után tíz percnyi szünet tartassék, melyet a tanítványok az iskola-udvarán töltsenek, még télen is, ha az időjárás engedi, — természetesen felső ruháikban. — Ezen időt célszerűen fel lehet a terem szellőztetésére használni. Az ének-tanítást lehetőleg azon órákban tart-suk, midőn a terem levegője kevésbé romlott, vagy megelőzőleg különösen gondoskodjunk annak kellő felfrissítéséről. Homályos teremben, borult idő alkalmával, azon tárgyak tanítását mellőzni kell, melyeknél a szem lényeges munkát végez (írás, olvasás, rajz, földrajz).

A szellemi munka mennyiségét mindig a növendékek tehetségéhez mérje a tanító, úgy a tanórákon, mint az előkészületet illetőleg, házi feladványul mindig csak anynyi adatván fel, mennyi a tanórákra való előkészülethez szükséges. Szünidőkre ne terheljük növendékeinket feladványokkal.

A tantárgyak beosztásánál a változatosságra is lehetőleg figyeljünk, s azokat sem modorunk s módszerünk, sem pedig a gyermek értelmét felülmúló terjedelmes és erőltetett tanítás által unalmassá ne tegyük; mert a lélek unatkozása bénítólag hat a testre is.

A tanterem legtöbbször célszerűtlen és hiányos berendezésének különösen káros következményei lehetnek a testi fejlődésre. Ezeknek megszüntetése csak részben áll ugyan a nevelő hatalmában, de azért itt is törekednie kell, hogy — mint szakértő — az iskola-fentartó hatóságnál a hiányok pótlására s a célszerűtlen tárgyak eltávolítására befolyását érvényesítse. Különben annak rendben és tisztán tartása, ha nem is az ő feladata; de nagyrészen az ő rendszeretete s tisztaság iránti érzékétől

függ. A már említett szellőztetés pedig, mely egészségi tekintetben legelső kívánni való, anyival is inkább, miután többnyire az iskola-épületben lakik, mindig az ő gondja. Meleg napokban kint, az udvar valamely félreeső árnyas helyén is célszerűen tarthatunk meg némely tanórát. Tanítási időn kívül nincs helye a növendékeknek a teremben, csak a gyülekezési időt tölthetik ott el. Írás, olvasás, rajzolás alkalmával különösebben, de általában mindenkör ügyeljünk a gyermek testtartására, kivált ha a padok célszerűtlen készítesek. A testi fejlődésben elmaradt gyenge gyermekek a tankötelezettség teljesítése alól az illető hatóság által hosszabb, vagy rövidebb időre mentessenek fel. Végül, a mennyire lehetséges, kerülje a testi fenyítéket, vagy ha használnia kell, legyen óvatos, s felhevült állapotában soha se büntessen; a koplaltatást pedig bünyefenyítő rendszeréből törölje ki.

Azon eszközök, melyek közvetlenül hatnak a test erőteljes fejlődésére: a játék, tornászat s az egészségtan tanítása, tisztaság, rend.

A tanítványok szokják meg maguk és ruházatjuk tisztán-tartását. Az iskola közegészség ügye multhatlanul megköveteli a tanítótól ennek ellenőrzését. És a testnek a szennye igen sokszor átragad a lélekre is; a piszok s tisztátalanság betegséget szül s elősegíti a ragály terjedését. Tisztátalan gyermeknek nincsen helye az iskolában. Szoktassa tehát a tanító növendékeit, hogy iskolába jövetel előtt, különösen pedig reggel gondosan megmosakodjanak. Nagyon hasznos és üdítő meleg napokban a fürdés is, ha erre alkalmas folyóvíze van a helységnek, de mindig a tanító közvetlen felügyelete alatt s nem-szerint elkülönítve.

A rend megtartása nemcsak erkölcsi, de egészségi tekintetben is fontos lévén, érvényesülni kell annak az iskolai élet minden terén. Szokják meg azt a növendékek annyira, hogy az életben is érvényesítsék s tartsák meg a munkában, mulatságban, táplálkozásban s legyenek mértékletesek minden élvezetben. A rend elsajátításának hatékony eszköze a játék és a torna; mértékletesre, egészséges életmódra tanítjuk a gyermeket az egészségtan tanítása által is.

„A játék a gyermeket felfrissíti felébreszti figyelmét, szaporítja erejét, növeli bátorságát felkelti lélekjelenlétét, ekképen képezi, gyakorolja szellemi erőit is.” De ezen kívül az erkölcsi nevelés szempontjából is igen fontos, mert bő alkalmat nyújt a gyermek erkölcsi hajlamainak felismerésére és fejlődésére. Ezért az mindig a tanító közvetlen felügyelete alatt történjék. De ne vegye át a tanító a parancsnok szerepét, hanem csak irányítsa, ha szükséges a gyermekek által megkezdett s kedélyöknek megfelelő játékot, hadd érvényesítsék abban saját belátásukat s az önállóságot. Tanítsa meg őket a szórakoztató, élvezet-nyújtó társas játékokra, s ezekről menjen át a népiskolának megfelelő tornajátékokra. Legyen azonban a játék, kivált az illem és rend fejlesztésében egyszersmind nevelő eszköze is az iskolának.

A tornászat a játéknak testvére; egy és ugyanazon cél szolgálatában áll mind a kettő. De a tornászat tervszerű és fokozatos alkalmazásával még is hatékonyabb eszköze a testi erő, ügyesség, bátorság, kitartás, valamint az erkölcsi érzület fejlesztésének is. — Ezért azt elhanyagolni, de tulságba vinni sem szabad. — Minthogy egyetlen tantárgy tanítása sem jár oly nagy felelősséggel, mint a tornatanítás, épen azért a legnagyobb óvatosságot kívánja a tanítótól. Ne vegyen tehát fel oly gyakorlatokat, melyek a gyermek erőit felülmúlják, vagy esetleg életveszélyesek is lehetnek.

„Ne törődjünk népiskolában a mutatvány-tornászat után; ott a fősúlyt nem a szer-, hanem a szabadgyakor-

latokra fektessük" (Emericz.) Ez legyen tehát a torna-
tanítás főtárgya. Ennek több részét sikerrel használhatjuk
fel tanóra-közben is felüdítés céljából. A szerekek,
vagy szereken való gyakorlatokból, ha azok tanítására
alkalma van a tanítónak, csak a könnyebbek vehetők
fel, mint a bot-, súly-, mászó-lábtó és karfa gyakorlatok. A
nyújtó használata csak nagy óvatosság mellett, vagy
épen nem is való a népiskolába. De fontos az ugrás,
távgyaloglás, futás. Tornászás alkalmával nemcsak a
nemi, de az egyéni különbségek is figyelembe veendők.
A nőnem tapintatosan megválasztott tananyaga épen
nem terjedhet túl a szabadgyakorlatokon. „Fiuknál az
az erőt az ügyességgel, leányoknál a könnyűséget a kel-
lemmel párosítani legyen a tornászás célja.“ A változa-
tosság figyelembe vétele e tárgynál is fontos. Semmit
sem szabad az unalomig, vagy a kimerülésig vinni, s
mint a játék, úgy ez is legyen az iskolának kedvesen
foglalkoztató szórakozása.

Az egészségtan tanításának az a feladata, hogy
abból elsajátítsa a gyermek az egészség ápolása és fen-
tartásának módját, még pedig annyira, hogy nyert ismer-
eteit felhasználni s különösen a falu helyeken elterjedt
számtalan rossz szokással szemben is érvényesíteni tudja.
Ismerje meg tehát az egészség legfontosabb kívánalmait,
kivált a tisztaság, mértékletesség előnyeit; a kuruzslás,
babonáság káros következményeit. Nyerjen oktatást a
rendkívüli esetekben alkalmazható eljárás és szükséges
segélyről, s tanulja meg megbecsülni egészségét s legyen
veszély esetén az orvosi segély iránt bizalommal.

(Folyt. köv.)

Beeske Bálint.

TÁRCZA.

Jövel, jövel...

*Jövel, jövel, Szabadság drága napja!
A csüggedő világ epedve vár;
Bilincseit megunta rég a lélek
Szabaddá lenni úgy szeretne már.
A bölcsöböl kivénült már az ember,
Dajkák öléből földre szállana;
Akarni kezd: megunta, hogy vezessék;
Jövel, jövel te új nap hajnala!*

*Elég volt már a gyáva szolgaságból.
Óh nem a kéz! a szív legyen szabad!
Az értelem keresse bátran istent,
A kéz bilincse nyomba' szétszakad.
Ne bízza másra senki önnön üdvét,
Kergesse el csalárd kufárait:
A meghasonlott, csüggedő szívekbe
Leszáll a béke, visszatér a hit.*

*Jövel, jövel te üdvnek útja, Jézus!
Isten-fiakká tedd a népeket!
Mutasd az új eget, tanítsd meg őket
Istent imádni emberek helyett.
Bálvány előtt térdel az ember újra,
Vakon csókolja a hideg követ,
Hogy ember ezt szünetlen elfelejti...
Jövel, jövel te égi szent Követ!*

*Vallásszabadság boldogít csak embert;
Csillagbetűkkel írd az ég fölé!
A lelkiismeret felett csak egy úr,
Isten parancsol, a szívünk övé...
Szent látomány!.. Rajongva üdvözöllek,
Feletem mintha új ég állana...
Új Jeruzsálem, új világ születne!
Jövel, jövel, te új nap hajnala!*

Szikszay András.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. tanító-egylet közgyűlése.

A gömöri ev. ref. tanító-egylet augusztus 22-én tar-
totta meg évi rendes közgyűlését Rimaszécsen, az egy-
leti tagok nagy részének, s négy lelkésznek jelenlétében,
Beeske Bálint jánosii tanító, egyleti elnök vezetése alatt.
A figyelemmel hallgatott, tartalmas elnöki megnyitó után,
Mares János lénárdfalvi tanító, egyleti főjegyző számolt
be alkalmi gondolatok kíséretében, az egylet évi mű-
ködéséről. A szakaszok (8 van) üléseit mind megtar-
tották, azokról jegyzőkönyveiket beterjesztették (A sza-
kaszok munkálkodását képezik: minta-tanítások tartása,
kitűzött vitatételek felett való eszmecsere). A főjegyzői
jelentés után Csizy Miklós simonii tanító, alelnök ismer-
tette alapos és kimerítő munkálatban az új *népiskolai*
tan- és óratervet, a mely épen a sárospataki irodalmi
kör bírálata alatt áll. Az egylet, az új tan- és óratervet,
mint a *gyakorlati élettel számoló kitűnő munkát, örömmel*
fogadja és szívesen köszönti, az ismertető tagtársnak pe-
dig dicséretet szavaz. Azután elhatározta az egyesület,
hogy 100 frttal az Eötvös-alap tagjainak sorába lép.
Majd az egyházmegyei tanítói gyámodla új alapszabály-
javaslata vétetett alapos és hosszú tárgyalás alá. E gyá-
modla közel félszázados, s ez idő szerint mintegy 17
ezer forinttal rendelkezik. Az új alapszabály célja, hogy
a tőke szaporítása végett a meglevő forrásokat jobban
kihasználja és hogy annak kezelése és alapelvei, a szin-
tén most módosított lelkeszi gyámodla szabályaival, s az
új országos tanítói nyugdíj-törvénnyel összhangzásba
hozassanak.

Ezek tárgyalása előtt a legélénkebb eszmecsere
az a körülmény idézte elő, hogy a *közügyügyi mi-
niszterium* azoknak a tanítóknak, a kik kántorok is, nyug-
díj jogosultságát rendkívül leszállította. Az új törvény
minden okleveles tanítónak biztosít 300 frt nyugdíjat,
tekintet nélkül tanítói jellegére és fizetésére. Ámde azon
az alapon, mert a felekezeti tanítóknál a kántori és ta-
nító-fizetés a legtöbb helyen körvonaloza nincsen, a
közügyügyi miniszter bírónak lett, és a külön nem vá-
lasztott kántori és tanítói fizetést úgy osztotta szét, hogy
a felét vette kántorinak, a felét pedig tanítóinak, és csak
ez utóbbi után adott a felekezeti kántor-tanítónak nyug-
díjat. Ugy, hogy a kinek összesített kántor-tanítói évi
fizetése 600—700, vagy 800 frtra megy: csak 300—350,
vagy 400 frt nyugdíjat kap. Ez oly sérelem felekezeti
tanítóinkon, szemben a nem kántor-tanítókkal és szem-
ben az igazsággal és méltányossággal, hogy e sérelmet
orvosolni az illetékes helyen, felekezeti főhatóságunk
is, hihetőleg minden lehetőt elkövetend. Ebben a re-
ményben, a gömöri ref. tanítók azt határozták, hogy
ügyöknek pártfogása végett a főtiszteletű egyházkerü-
lethez, méltányosabb intézkedés végett pedig a közök-

tatásügyi minisztériumhoz tesznek felterjesztéseket egyidejűleg.

Hogy mi alapon vette a miniszter úr tanítóink ez év elején bevallott fizetésének csak a felét kántorinak és csak a felét tanítóinak, azt mi itt annyival inkább nem értjük, mivel az év elején kapott bevallási íven az a határozott utasítás volt adva, hogy a hol a fizetés természete külön-külön megnevezve a tanítói díjlevelekben nincsen, ott a tanítói és kántori fizetés együttesen számítandó. A miniszter eljárása e szerint, midőn egyenlőre osztja szét az együttesen számított kétféle fizetést, nem biztos adatokon, hanem csak feltevésen épült. És az elvnek általánosítása azért sérelmes, mert az igazságnak nem felel meg. Mert tanítóink legtöbbjének kántori teendője nem tesz annyit, mint a tanítói, hogy amazért annyi fizetés illetné őket, mint ezért. A sérelem kántor-tanítóinkra nézve abban áll, hogy azon jogosult reményeiktől, hogy az új tanítói nyugdíj-törvény aggkoruk nyugalmát, özvegyeik, árváik sorsát biztosítandja, elűtettek. Egyházunkra pedig a sérelem abban áll, hogy azt a fizetést, melyet tanítóinknak mi adunk, a miniszter úr a mi megkérdésünk nélkül classifikálta, még pedig rosszul classifikálta. A másik sérelmünk pedig abban van, hogy az ilyen elbánás következtében a legjobb tanítóink hátat fordítanak nekünk, s jövőre az ifjabb nemzedék, a mely még rászánja magát e mostoha pályára, minden erővel oda igyekszik, a hol csekélyke fizetésének teljes egésze után megnyerheti legalább a jól megérdemelt nyugdíját.

E kérdést e helyen is tisztelettel ajánljuk egyházhatóságaink becses figyelmébe.

Végül, hogy a gyűlés lefolyásáról egészen beszámoljak, felemlítem, hogy az egylet elhatározta újra kérvényben keresni fel az egyházmegyét, hogy a 12 évet betöltött iskolás növendékek csak az iskolai év betöltése után confirmáltathassanak, mivel az évközben való confirmálást a szülék úgy tekintik, mint az iskolázással való szakítást, a mi sok bajnak, rendetlenségnek a kútfeje. Becske Bálint egyleti elnök, egy tagnak sértő támadása miatt, a miért ez jegyzőkönyvileg is meg lett róva, elnöki tisztről — az egylet sajnálatára — visszavonhatlanul lemondott.

A gömöri ref. tanítók gyűlése, ismervén azt a nagy veszteséget, a mely egyházmegyénk buzgó vezetőjét, Nagy Pál esperes urat, régen elhalt leánya után való egyetlen leány-unokájának elvesztésével érte — elhatározta, hogy jegyzőkönyvileg ad kifejezést annak a benső részvételnek, a melylyel szeretett esperesének mély fájdalmában osztozik.

... 6.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése.

Megtartott Csernahón, folyó évi augusztus hó 23-án Kálniczky János esperes, Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok elnöksége alatt. Közistenitisztelest s esperesi ima után, világi elnökünk emlékezett meg azokról a fontosabb eseményekről, a melyek egyházi életünk terén, közelebbi gyűlésünk óta felmerültek. Öröndetes helyesléssel vette tudomásul a közgyűlés, hogy egyházkerületünk szeretve tisztelt főgondnokát, báró Vay Miklós úr Ó Excellentiáját, folyó évi április hó 28-án megünnepeelt 90-ik születési évfordulója alkalmából, felsőzempléni ref. egyházmegyénk nevében felíratilag üdvözölte. Annál fájdalmasabb volt esperesünk félévi előterjesztésének az a pontja, a mely azt jelentette, hogy egyházi közéletünknek 35 éven át fénylett csillaga, *Böszörményi Károly* folyó

év április 23-án letűnt egünkről. Benne egy nemes és felszárnyaló lélek égő tüze aludt ki a földre nézve. Keblében a szerető szív magas röptű szellemmel volt párosulva; tudott szeretni és magát szeretettetni; ismerte a papi hivatás fontosságát a maga igazi magasztosságában; lelkes pásztora volt nyájának, tanácsadója, pártfogója, támasza, vigasztalója, orvosa, s mindene volt ő híveinek, s mindazoknak, a kik bizalommal fordultak hozzá. Kimeríthetetlen kincses bánya volt, s hivatott mester a szebbnél szebb szónoklatok s alkalmi beszédek készítésében és elmondásában is. Éppen ez volt, a mi Böszörményit kiválóan kedves és köztiszteletben álló pappá tette; ezzel tette magát méltóvá és érdemessé arra, hogy a hononnai egyesült protestáns egyház, melynek megalkulásában Böszörményinek halhatatlan érdeme van, lelkeszi állásának betöltéseig, minden alkalomra őt hívta meg a papi kötelemek végzésére, s e mellett a környéken nem volt olyan nevezetes alkalom, hol az ő kitűnő szónoki tehetsége igénybe nem vétetett volna. A közügyek körüli szolgálata is — úgyszólván — rendes pappá lételeivel veszi kezdetét; felismerve forró szívének, teremtő lelkének szép tulajdonságát, ragyogó tollát, lelkes buzgalmát, tántoríthatatlan jellemét, kifogástalan lelkiismeretességét: elhívta őt a közügy asztalához, hogy tisztavilágos, szép iránylyal tegye papírosra a közgyűlés határozatait, örökdjék az egyházmegyei közvagyon felett, nála megszokott higgadt bölcsesség, magasra és mélyre látó lélekkel folyjon be a közügyek intézésébe, képviselje az egyházmegyét minden megbízatásnál és sokszor igen terhes és sok anyagi áldozattal járó küldetés és hivatalos kötelességben. S mindenütt híven, buzgón és lelkesen megállotta helyét. S e mellett időt, fáradságot vett arra is, hogy ne csak az egyházi, de a polgári társadalmi élet terén is értékesítette ő talentumait, ragyogtatta szép tollát, fenkölt szellemét, a mely erények ércnél maradandóbb emléket biztosítanak számára az egyház, köz-társadalom, a haza és emberiség körében; tanítani fogja arra, hogy elismerést, szeretetet, tiszteletet, érdemet és közbecsülést csak a vallásos buzgóság, becsületes, nyílt igaz jellem, fáradhatatlan tevékenység és önzetlen emberbaráti szeretet biztosíthatnak. Maradjon áldásban emlékezete! Szelleme, lelke éljen közöttünk, buzdítva, intve nemes példája követésére!!

A közgyűlés elé került, s inkább belkörü ügyeket mellőzve, megemlítem, hogy a néhai b. e. Böszörményi Károly halálával megüresedett tanácsbírói állásra a törvényes rendtartás szerinti szavazat elrendeltetett, s helye a jövő évi tavaszi közgyűlésen fog az egyházak szavazata alapján betölteni; tehát ez szolgáljon kiigazításául e becses lapok közelebbi számában jelzett ama tudósításnak, hogy a b. e. férfiú által viselt tanácsbírói tisztség az ott jelzett igénytelen egyénre ruháztatott volna, annyi felel meg belőle a valóságnak, hogy pénztárnokul és egyházkerületi tanügyi bizottsági tagul megválasztatott.*

A málcai egyház papi díjlevele is beterjesztvén, miután a domesztikai tőkés-segélylyel s az adófizetési terhek levonásával 604 frtot tüntetett fel: megerősített, s a pályázat kihirdetése körüli teendők végzésével az esperesi hivatal megbízott.

Az egyházmegyei tanügyi bizottsági jegyzőkönyv részletes előterjesztéséből tudomásra hozom, hogy egyházmegyénkben *kitűnő* iskolák: a legényei, deregyői, s.-a.-ujhelyi (mindhárom), magyar-izségi, bodzás-ujlaki, nagyráskai, abarai, zempléni, ladmóczi; *dicséretesek*: a gálszécsi, kisazari, szalóki, bánóczi, hardicsai, kolbásai, kistráskai, szürnyegi, mihályi, kistoronyai, csernahói;

* Tanácsbírói tisztről lapunk utóbbi számában nincs szó. Szerk.

kielégítők: a tussai, vásárhelyi, garanyi, imregi; csekély a málczai. Tanító hiány miatt szünetelt az iskola Gerceselyben, Lasztócon, Szőlőskén, Nagytoronyán, Nagybáriban; több iskolában pedig a lelkészek végezték a tanítói teendőket, a mely állapot évről-évre mindinkább aggodalmat keltőbbé és ijesztőbbé válván: a főhatóság figyelme emez elszomorító és orvoslást igénylő bajra ez úton is felhivatik.

A Gálszécsben folyó év augusztus 16-án tartott egyetemes tanítói gyűlés jegyzőkönyvében beterjesztett több oly indítvány, mely már részben előző, részben felsőbb intézkedések folytán tárgytalanná válván: tudomásul vétetett.

Elek Sándor tussai ev. ref. lelkész, az esperesi körlevelek sokszorosítására szolgáló gépezet megszerzése költségére tíz forintot ajánlott fel a traktusi gyűlésen.

Az őszi egyházkerületi gyűlésre képviselőül az elnökök mellett: Isaák János, Dókus Ernő, Szemere Géza, Szegő Benő, Ujj István és alólírott küldetnek ki.

Gyarmathy Soma.

A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.

A tiszántúli egyházkerület aug. hó 23-ik s következő napjain tartotta sok pontjain tanulságos közgyűlést, a szokott helyen, Debrecenben, 27-én lelkészavatással fejezvé az azt.

Kiss Áron, segedelem s áldást kérő imája után, megnyitó beszédet tartott, melyben főbb vonásokban megemlítette a közgyűlés fontosabb tárgyait. Jelezte, hogy nem minden egyházmegyéből érkezett be ugyan hozzá a múlt évi esperesi jelentés, mind amellet nyilváníthatja, hogy az egyházkerületben semmi megrendítő baj nincsen; folyó évben már a szatmári főgimnázium is megtartotta az érettségi vizsgát; Ő Felsége 25 éves jubileuma alkalmával az egyházak s iskolák ünnepeltek; az iskolák szellemi s anyagi állapotáról a munkálat most készül; a bírósági ügyek nagyon megsaporodtak; felavatásra eddig 79 lelkész jelentkezett.

A gyűlés tagjai igazoltatván, Szarka Boldizsár, a szatmári egyházmegye új esperese tette le a hivatalos esküt. Rövid beszédében kijelenti, hogy minden erejét hivatalának: az egyházak anyagi s szellemi felvirágoztatására szenteli, kéri az egyházkerületi gyűlés tanácsát és támogatását. Püspök úr üdvözölte azután, mondván, hogy ismeri őt, ismeri mint oly férfit, ki eddig mindig az igazság útján haladt, haladjon ezután is, szolgálatahoz erőt és áldást kíván. Ekkor lőn kijelentve, hogy Isaák Dezső a következő 10 évre is megválasztatott a szatmári egyházmegye gondnokává.

A főiskolai gazdasági tanács jegyzőkönyvének, a segélyegyleti pénztárnok számadásainak, a díjlevelek, adásvevési-csereszerződések előleges átnézésére s jelentések tételére a küldöttségek kineveztetvén, a lelkész-képességi vizsgák eredményéről szóló jelentést olvasta fel a jegyző. Mint a gyűlésen hallottuk, már régtől fogva nem tanulják meg a papi vizsgátevők vizsgái egyházi beszédeiket. Ez ősi szokás, folytonosságában most sem volt megszakítva. A begyülekezett fiatal Timotheusok előtt felolvastatott vizsgájok eredménye, ezután püspök úr buzdító beszéddel bocsátotta ki őket Isten ígéjének hirdetésére. Találó volt püspök úr beszédében annak a szentírásbeli helynek felemlítése, hogy az aratásra való gabona sok, de az arató kevés. Abban a főiskolában, mely hajdan annyi sok munkát adott az Ur szőlőjének művelésére, most 12 a második vizsgások száma s 3 tett első vizsgát.

A tanárválasztás ügyében beadott tanárkari s tanügyi bizottsági javaslatok ismertetése került tárgyalás alá. A német és latin nyelvi tanszék betöltéséről volt szó. A pályázatot a gimnáziumi tanári kar sem tartotta kielégítőnek, mind a mellett megválasztásra ajánlotta Kolozsvári Aladárt és Gyöngyösi Lászlót. Azonban az egyházkerületi tanügyi bizottság véleménye az volt, hogy a választás nem ejthető most meg, hanem újabb pályázatot kell hirdetni. A közgyűlés ebben az értelemben határozott.

A konvetnek egyházkerületünket érdeklő határozatai olvastattak, melyeket megnyugvással vett tudomásul közgyűlésünk. Ezek közül felemlitem, hogy a kisujszállási gimnázium az államsegélyt megnyerte s ezáltal oly helyzetbe jutott, hogy tanárainak jobb fizetést ad, mint akár Debrecen; továbbá, hogy a konvent a mezővári lelkészválasztást megerősítette.

Tisza Kálmán jubileumára az elnökség és 10 gyűlési tagból (esperesek és gondnokok) álló küldöttség viszi az egyházkerület üdvözlét.

A n.-károlyi és békésbányai egyházmegyék azt kívánják, hogy tanácsbíróik számát kettővel szaporíthassák. Kérelmök teljesíttetik.

Hertelendyfalva, Nagyikinda, Rezsiczabánya, H.-Dorog és Polgár anyaegyházakká szervezkedtek, a közgyűlés olyanokul nyilváníttja s jövőre a névtárba mint anyaegyházak fognak felvétetni.

A pancsovai egyház országos segélygyűjtésre kéreget, de kérelmét nem teljesíti a közgyűlés, mert a domesztika azért segélyez, illetőleg a domesztikába azért fizetnek a nagyobb egyházak, hogy megkiméltessenek az évenkénti kéregetéstől.

A körösnagyrévi elkeresztelési ügy tárgyalása közben nyomatékosan lett kiemelve ref. egyházunknak az az álláspontja, melyszerint a feljelentések az elkeresztelések miatt részünkről nem abból a célból történtek, hogy az elkeresztelő lelkész megbüntettessék, hanem azért, hogy az elkeresztelt anyakönyvi kivonata általunk történendő anyakönyvezés végett kiirassék. Ezzel kapcsolatban kimondatott, hogy egyházkerületünknek a konventi jegyzőkönyv alapján hozott e tárgyra vonatkozó határozata püspök úr által köröztessék. Jelen eset pedig ugyancsak a n.-révi áttérési ügygyel együtt a konventhez terjesztetik fel. A nagytótfalusi és geszterédi körlelkész-ségi állomások szervezését, mivel azok akadályokba nem ütköznek, megerősíti a közgyűlés és a konvent misszióügyi bizottsága elé terjeszti.

A domesztikai segélyek megállapításánál 13 egyházközségre a bizottság azt mondotta ki, hogy kérjenek tőkesegélyt. Ugyde hogy a konvent újból nyujthasson tőkesegélyt, arra sok ideig nem lehet számítani. Ezen egyházak kérvényei újból kiadattak javaslatlétel céljából az esperesi karnak. A magyar ref. segélyegylethez sok kérvény érkezett olyan, mely alaki tekintetben kifogás alá esik. Az egyházkerületi közgyűlés pedig kimondta már, hogy az ilyen kérvényekre nem ad segélyt. Jelen esetben nem alkalmazza szigorúan a közgyűlés ezt a határozatát, s azon kérvényezőket is részesíti segélyben, kiknek folyamodványai nem voltak kellőleg felszerelve. Egy ifjú tett lelkész-képességi vizsgát, s két elégtelen tanjegyet kapott; kéri az egyházkerületi közgyűlést, hogy a szeptemberben tartandó lelkész-képességi vizsgák alkalmával javíthassa ki elégtelenjeit: a közgyűlés ezt neki megengedte.

A hatodik egyházkerület megalakítása ügyében ki-küldött bizottság jelentését adja elő a főjegyző. Az egyházmegyék nagy többsége nem tartja szükségesnek, hogy az egyházkerület kétfelé szakíttassék, hogy tehát a 6-ik egyházkerület megalakuljon. A közgyűlés elfogadta a

küldöttség indítványát. Így a nagy és érdekes hírlapi vitát keltett kérdés levetetett a napi rendről, természetesen, nem örök időre. A miniszteri leiratokból értesültünk, hogy Ő Felsége a n.-révi, n.-becskereki, apátkeresztúri egyházaknak 100—100 forintot adományozott, melyért a közgyűlés kifejezte hódolatteljes köszönetét.

Huzamos ideig tartó, élénk eszmecsere fejlődött ki a hódmező-vásárhelyi egyház kérvénye felett. Ezen nagy egyházközség *népiskolai felügyelői* állást szervezett ezer frt évi fizetéssel. Ki ez állást elfoglalja, kötelessége lesz az ottani ref. egyház bel- és tanyai iskoláira való felügyelet, ezenkívül lelkészi teendők végzése is, amennyiben a tanyákon lelkészi szolgálatokat teljesít. Senkinek sem jutott eszébe, hogy a hódmező-vásárhelyi egyház törekvése elé akadályokat gördítsen, mikor ez a valláserkölcsei élet és tanügy fejlesztése érdekében tevékenységet fejt ki, hanem a cím ellen volt alapos kifogás. Mert csakugyan igaz, hogy a ref. egyház alkotmány ily értelmű *népiskolai felügyelői* hivatalt nem ismer. Az iskolákra való felügyeletet a törvény az iskolaszék és annak elnöke kezébe helyezi (109 §). Minthogy a hódmező-vásárhelyi egyház *népiskolai felügyelője* lelkészi teendőket is végez, bátran el lehetett volna fogadni azt az indítványt, mely szerint az a hivatal neveztesse vagy *kör-*, vagy *tanyai lelkészi hivatalnak*, amikor az iskolákra való felügyelet törvény szerint kötelességei közé tartozott volna. Ez indítvány azonban elbukott, illetőleg szavazás alá sem került. Így be lett állítva egyházszervezetünkbe egy új hivatal, mely új körülírást fog követelni zsinati törvényeinkben.

Az anyakönyvtár számos értékes példánnyal gyarapodott. A teológiai és jogi dekanátus szervezése függőben hagyatott, míg a vonatkozó szabályzatok teljesen kidolgoztatnak.

A békési gimnázium állam-segélyre való ajánltatását kéri. Kérvénye pártolólág terjesztetik a konvent elé.

Ezekon kívül, ha a bírósági ügyek közül megemlítem, hogy a bárándi lelkész-választás megerősített, tudósításomat be is fejezhetem.

Biki Ferencz.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kun Bertalan-alapítványok.** Egyházkerületünk köz-szeretettben élő püspöke legközelebbi nevenapját az által tette örökre emlékeztetéssé, hogy a sárospataki főiskola, a miskolci ev. ref. és a rimaszombati prot. egyesült főgimnázium tápintézeteit egyenkint 1000—1000 frt alapítvánnyal lepte meg, a kerületi leánynevelő-intézetnek pedig 500 frtot adományozott. Így olvassuk a „Szabadság” című miskolci lapban. A jubileumnak ehhez a hatalmas utó-hangjához mély tisztelettel gratulálunk.

— **Elszomorító tünetek.** A debreceni főiskola pályázatot hirdetett egy gimnáziumi tanszékre (német- latin-magyar nyelvi) s a határidőn belül 4 pályázó jelentkezett. A gimnáziumi tanári kar ezt az eredményt nem tartotta kielégítőnek, a közös tanári gyűlés pedig meddőnek minősítette azt s új pályázat hirdetését javasolta, a mit a kerületi tanügyi bizottság is helyeselt s végre a kerületi közgyűlés is elfogadott. Ugyanott a tanítóképezdénél az újonnan szervezett rajztanári állást — noha erre is pályázat volt hirdetve — csak ideiglenesen lehetett betölteni; holott pedig — mindent számba véve — csak Nagyenyed haladja túl Debrecen a tanárok díjazásában!!... E tünet felett *Görömbei Péter* így aggodalmaskodik — s bizony nem hiában! — a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap” legközelebbi számában (39): Nem „állhatjuk meg, hogy ezen tanárválasztásra vonatkozó határo-

zatokat, némi reflexióval ne kísérjük s ki ne emeljük e ténynek szomorú jelentőségét felekezeti iskoláink s tanáraink helyzetére nézve. Ugyanis: míg pár évtized előtt a legjobb erők özlöltek a felekezeti, főleg református jellegű iskolákba, a tanári kathedrákra, most még a pataki és debreceni főiskolák tanári pályázatai is meddők maradnak! A pályázók talán épen a viszonylagos rossz állomást a viszonylagos jobbal akarják felcserélni, ennyi az egész; de a pályázat meddő. Hová fog ez vezetni? Felekezeti nevelésügyünk elsekélyesedésére. S míg évtizedek előtt a mi iskoláink adtak irányt, p. a hatvanas években, ma mindinkább háttérbe szorúlunk nevelésügyünkkel és tanárainkkal. Itt volna az ideje, hogy az iskolatartó hatóságok is gondoskodjanak a tanári fizetések rendezéséről, a Convent és illetve a zsinat pedig a tanári nyugdíjintézet létesítéséről; mert a meddő pályázatok nekünk igen szomorú tanúságot szolgáltatnak!... haec vestigia terrent!“... Ehez mi csak azt jegyezzük még fel nem mindennapi adalékul, hogy *Perjéssy László*, pályázat útján elválasztott sárospataki tanár, kinek — a mint azt lapunk előbbi számában jeleztük — folyó hó 7-én már ünnepélyesen kellett volna székét elfoglalnia s ugyanaz, a ki már itt a pót-érettségi vizsgálatra tételeket is adott be, augusztus hó legvégén, *állami hivatalban történt előléptetése miatt*, a sárospataki főgimnázium természet- és mennyiségtani tanszékéről *sürgönyileg* lemondott. Ez a második eset — tudunkkal — hogy a sárospataki főiskola felültetésével jutottak professorok jövedelmezőbb állomáshoz, csak hogy az első eset hőse (Psenyeczky S.) nem sátorozott azzal, hogy az „Alma Mater” iránt érzett kegyeleme miatt áhitozik a Bodrog vizére. Reméljük, hogy az előjáróság nem fog késni sem Sárospatakon, sem Debrecenben a több rendbeli tanulság levonásával!

— Adalékok a római kath. papok hazafiságához.

Múlt hó 28-án a n.-károlyi piaristák bankettet rendeztek védtségük tiszteletére. Jelen volt azon *gróf Károlyi István* is, a kit nem késtek a szerzetes atyák pohárköszöntőkben magasztalni, míg végre aztán a gróf is poharat emelt s elhárítván magától a ráhalmozott dícséretetek feleslegét, egyebek között így nyilatkozott: „Én mindig kimondom, a mit gondolok őszintén és habozás nélkül, valahányszor indokoltnak tartom, hogy így cselekedjem. Bevallom tehát jelen pillanatban is, hogy szívesen emelném poharamat az itt szép számmal képviselt világi papságért, de nem tehetem! Nem pedig azért, mert az utóbbi félév alatt, bejárva az endrődi uradalmat... azt a szomorú tapasztalást szereztem, hogy ott a *világi papság nem teljesíti hazafiúi kötelességét. Szégyennel legyen mondván, nem egy, de számtalan faluban németül predikálnak, magyarul egy esztendőben csak négyszer*. Az odavaló papság a felszólítások, sőt a *falubeli sváb lakók saját kérelme dacára sem akarja e szokását megváltoztatni*. Így Erdődön... hol Petőfi Sándor legremekebb verseit írta, csakis négyszer predikálnak egy évben magyarul... Ilyen papságért nem üríthetem poharamat, de ünnepélyesen felszólítom önöket, hogy hassanak oda jó szóval, pressioval, ha kell erőszakkal, hogy e *cudar usus* megszűnjék; mert az nem az állam hibája, nem a kormányé, de a papságé; ezen változtatni a papság, a püspök köteles.“ Ad vocem püspök! *Meszlényi*, a kinek püspöki megyéjéhez tartozik — ha jól tudjuk — Erdőd is, nyár elején körúton járt Máramaros megyében s mindenfelé illő hódolattal találkozott. A püspöki méltóságon kívül nagy előnye volt sokak szemében, hogy ő a *Kossuth Lajos rokona*. Ez a püspök aztán — mint mindenik szokta — képecskéket, imádságokat s ajándék-érmeket osztogatott az őt csodáló atyáflak között. Hogy az imádságokban szó sincs az Istenről, azon már nincs mit felem-

líteni; de hogy a szent képek német aláírásúak s a nyakékekül, vagy óraláncz díszítésül szánt, fülecskével is ellátott sárga érmek szintén német köriratúak: ezt is jó lett volna besúgni Gr. Károlyi István fülébe ott a nagy-károlyi díszében. Egy ilyen éremhez mi is hozzájutottunk. Egyik lapján Mária-alak áll glóriával s körülte e szavak: „*O Maria ohne Sünd empfangen bitt' für uns die wir zu dir unsere Zuflucht nehmen.*“ A másik lapon egy *M* betűt egy keresztes *I* betű szel át, alatta két égő szív s körülte csillagok ragyognak. A betűk jelentése talán Maria Immaculata. Ugy hallottuk ott, a Meszlényi által érmekkel beszórt vidéken, hogy a *hazafias magyar főpapság* ezeket az érmeket méter-mázsa számra vereti *külföldön*. Erre is elmondhatná Gr. Károlyi István, a mit pohárköszöntőjének végefelé mondott: „*Uraim, ez gyálázat!!*“ Milyen szép magyar köriratú emlék-érmeket tudtak volna itthon készíteni abból a sok jó aranyból, a melyet a Simor hazafiságos kegyelele Rómába vándoroltatott!!... Hát az a *latin* mise a *magyar* pap szájából: — hazafiság-e az...?!

— **A sárospataki főiskola köréből.** Sárospataki ev. ref. főgimnáziumunk I—III. osztályában a törvényes létszám már az iskolai év első napján, vagyis szeptember 1-én betelt ev. ref. vallású növendékekkel. Többen még a helybenlakó tanulók közül is kimaradtak, mivel az első napon nem jelentkeztek. Szeptember 2-án reggel 78 új növendék volt beírva a gimnázium igazgatójánál. Az iskolai év ünnepélyes megnyitása s az újonnan választott — most már csak két tanár székfoglaló beszéde, folyó hó

7-ikén fog megtartatni, a *Zsindely-emlékünnepe* folyó hó 8-án leend. Az akadémiában a beíratások megkezdődtek, a tanároknál 9—10-dikén lehet jelentkezni, 12-dikén kezdődnek az előadások. A theol. alapvizsga ideje még lapunk zártakor sincs biztosan megállapítva.

— **Sárospatakon** erősen folynak az iskolai év közeledését jelző intézkedések és műveletek. A tanuló-tartó helyeket a főiskola orvosa, rendőrök és csendőrök kíséretében járja el s a legszigorúbban követelik a rendes tisztasági szabályok megtartását. Maga a városi hatóság is mozogni kezd, sőt a szolgabíró is figyelemmel kívánja tartani a muzsák városát!!...

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

B. F. Köszönöm, jól esett e figyelem. — *Sz. P.* Már a nyomdában van, de most nem lehetett bejuttatni. — *P. E.* Egy kis türelmet kérünk. — „*Paris 28.*“ A III-ik szakaszhoz szükséges adatokat — mihelyt lehet — útnak indítom. A vezérelvekre nézve egyetértünk, úgy látom. Az előfizetés 1893. június végéig szól. — *B. F. Barlangliget.* Levelet írtam s lapokat küldtem. Várom a dolog folytatását. — *V. L.* Csak most lehetett. Előbbi számunkra elkészült. — *R. Gy.* Számítunk szereplésedre. — *Sz. J. Szobránc.* Várom a választ, s reményilem az „igen“-t. — *F. F.* A kért számot küldjük e mostanival. — *Kis „X.“* Örülök, hogy a hallgatásnak vége szakadt. Az áttérési eset érdekes, s a jelzett tudósításokat szívesen várom. M. L. cikkeit sokan találják itt dicsérete-seknek s jellemzőknek. Többen fognak azokra hivatkozni munkatársaink közül; a te tanulmányodnak is kár lesz fiókban maradni. — *U. J.* Szombaton reggel kaptuk; ilyenkor a lapot már bezárjuk. Az előléptetéshez gratulálók. — *V. Zs. A* «Bibliai képek»-ről — ha kezünkhez jut — szívesen elmondjuk véleményünket s ajánljuk azt érdemei szerint.

H I R D E T É S.

A tekintetes igazgató és tanító urak szíves figyelmébe!

Van szerencsém ezennel értesíteni, hogy **Benkő Gyula** könyvkiadónak, széles hazánkban ugyancsak elterjedt és előnyösen ismert, következő tankönyvkiadványait megszereztem a **legújabb kiadásokban**. Ezen utolsó időben megjelent kiadások

IFJ. NAGEL OTTÓ kiadása

bélyegzéssel kerülnek forgalomba. **E bélyegzéssel** ellátott új kiadások oly iskolákban való bevezetése, a hol ezen jeles tankönyvek eddig használatban nem voltak, főtörekvésem lévén, e cél elérésére kívánatra **mutatványpéldányokat** szívesen küldök **ingyen bérmentve**, a tankönyvszükséglet-szállításra ugyanazon feltételek mellett, készségesen ajánlkozom, mint a melyek bármelyik más kiadó részéről nyújtanak.

Általánosan engedélyezve a magyar kir. közokt. minisztérium 17,358/88. számú rendeletével.

Gáspár Ignác. Első oktatás a földrajzban. A 4-osztályú elemi iskolák III. és IV. oszt. számára. Tizenkettedik javított kiadás, 62 famet-szetű képpel, kemény kötésben ára 32 kr.

Általánosan engedélyezve a magyar kir. közokt. minisztérium 17,35888. számú rendeletével.

Gáspár Ignác. Elemi földrajz. I. rész a népiskolák III. és IV. osztálya számára. Második javított kiadás, számos képpel, kemény kötésben ára 24 kr.

II. rész a népiskolák V. és VI. osztálya számára 64 képpel, kemény kötésben ára 32 kr.

Udvardy Gyula. Magyarok története életrajzi irányban, az elemi iskolák V. osztálya számára. Második javított kiadás kötve ára 30 kr.

Füredi Ignác. Számtani példatár a népiskolák számára. A második osztály számára, 5. javított kiadás kötve ára 20 kr.

A harmadik osztály számára 5. javított kiadás kötve 20 kr.

A negyedik osztály számára 3. javított kiadás kötve 24 kr.

Az V. és VI. osztály számára 2. javított kiadás kötve 32 kr.

Kis Földrajz falusi iskolák számára írta Gáspár Ignác. Ára 16 kr.

Erdős Miksa. Elemi természetrajz a népiskolák felsőbb osztályai számára 75 képpel, kemény kötésben ára 40 kr.

Gáspár Ignác. Számtan népiskolák II. osztálya számára. Ára 16 kr.

Gáspár Ignác. Magyarország térképe népiskolák számára 12 kr.

Dr. Ploetz Károly. Elemi francia nyelvten. A 33. kiadás után átdolgozta Nagy Lajos. I. rész, második javított kiadás kemény kötésben 44 kr. II. rész. Második javított kiadás kemény kötésben 44 kr. Mind a két rész egy kötetbe kötve 80 kr.

E kitűnő tankönyv elemi és polgári iskolai használatra a m. k. közokt. minisztérium 17,358/88. számú rendeletével általánosan engedélyezve van.

Dr. Ploetz Károly. Syllabaire française. A francia nyelvtanítás első fokú leány növendékek számára a 12. kiadás szerint magyar nyelven átdolgozta Nagy Lajos. Kemény kötésben 50 kr.

Dr. Ploetz Károly. Conjugaison française. Második fokozat a francia nyelv oktatására leányiskolákban. Olvasókönyvvel és szótárral. Az eredeti 12. kiadás után magyar nyelvre átdolgozta Kubinyi F. A. polg. isk. tanár. Kemény kötésben 80 kr.

Dr. Ahn Ferenc. Gyakorló tanfolyam a német nyelv gyors és könnyű megtanulására az eredeti tanmódszer nyomán írta Nagy Lajos. Első rész nyolcadik javított kiadás kemény kötésben ára 40 kr. Második rész harmadik javított kiadás kemény kötésben ára 40 kr. Mind a két rész egy kötetben kötve 80 kr.

Szabó Endre. A kézmunka tanítása a népiskolában. Második javított kiadás ára 72 kr.

Alsófokú ipariskolák számára engedélyeztetett a m. k. vallás-és közoktatásügyi miniszter 1890/13,450. sz. rendeletével.

Dr. Zsengeli S. Irálytan alsófokú ipariskolák számára. Kemény kötésben ára 40 kr.

Az itt elősorolt könyvek kaphatók

IFJ. NAGEL OTTÓ könyvkereskedésében

Budapesten, Muzeum-körút, a nemzeti színház bérházában.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A kultur-harc és Tisza Kálmán.» Dr. Bartha Béla. — «Egyházpolitika protestáns szempontból.» Fejes István. — «A sárospataki főiskola tanárainak előterjesztése a zsinat által tervezett bölcsészeti és theologiai facultások segélyezése tárgyában.» — «Zsindely István emlékezete» Maklári Pap Miklós. — «Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» Új József. — «Vegyes közlemények.» — «Hirdetések.»

A kultur-harc és Tisza Kálmán.

Két esztendeje dűl már törvényhozásunkban, sajtónkban, egész társadalmunkban az a harc, melynek kezdetben „elkeresztelés” volt a neve, de a melyet ma már bátran nevezhetünk „kultur-harcnak”, akár terjedelménél, akár jellegénél s előrelátható következményeinél fogva.

Egyik napi lapunk, mely egy-egy vezércikkben megismogatja ugyan a protestánsokat, de lelkében, egész irányában a most már a primás által vezetett papi reakció hűséges harcosa, ezelőtt két évvel azt mondá az elkeresztelési vitáról, hogy az nem kulturharc, mert a kulturharc az állam s egyház között folyik, ez pedig csak a felekezetek torzskodása.

De az a küzdelem, melyet a kath. klérus az elkeresztelések kérdésében indított, kezdettől fogva nem volt más, mint kultur-harc, kezdeményezve a katolikus papság, — első sorban az alsó klérus által, de a melyhez most már a magyar püspöki kar s a pápai szék is csatlakozott.

Mert mit tett a kath. papság az elkeresztelések által és azok folyamánként?

Öntudatosan szegett meg napról-napra egy érvényes, állami alaptörvényt, az 1868. 53. t-cikket, mely hosszú, mondhatni évszázadokig tartott küzdelmek után, az akkori viszonyok közt, sőt ma is legméltányosabb megoldás útján akarta a felekezetek közti békét és egyetértést megvalósítani. Midőn pedig ennek a törvénynek egy alkotmányos miniszter az anyakönyvi kivonatok áttételének meghagyása által kívánt érvényt szerezni az 1890. február 26-iki rendeletben, akkor megindították a hajsztát e rendelet s kiadója, gróf Csáky ellen. Az ultramontánság napi lapjában, a „Magyar Állam”ban, a Molnár-féle plebánosok

hangosan dicsekesznek azzal, hogy vannak Magyarországon oly emberek, kik hiteles anyakönyvi kivonathoz nem juthatnak. Ők, az elkeresztelő lelkészek, illet nem adnak ki, de ha adnának sem volna jogilag érvényes, az illetékes lelkész pedig nem keresztelvén, s e tényről hivatalos tudomása s bejegyzése nem levén, szintén nem adhat anyakönyvi kivonatot, mely állapot a jogrendet forgatja fel, a házasságra lépést, örökségi viszonyok s igények rendelkezését, a születés törvényességének eldöntését, a hivatalba léphetést stb. gátolja meg. Mindezek betetőzéseül a magyar állami szuverenitás arcúlverésével egy idegen hatalom, a pápa avatkozik be a magyar állam törvényhozásába s belviszonyaiba, tőle kérdik: érvényes-e hazánk alkotmányos törvénye, s ez mondja ki, hogy nem az, s a katolikus papság és hívők e törvénynek nem engedelmeskedhetnek, megtiltja ezt nekik „substrictissima oboedientia”, s Rampolla kardinálisnak, tehát egy hazánkra nézve teljesen idegen úrnak Rómában, 1890. szeptember 26-án kelt levele azt parancsolja, hogy el kell törölni, vagy módosítani az 1868-ban hozott törvényt. Csáky miniszter rendeletéről pedig azt mondja, hogy ez durva megsértése a katolikus papságnak, melyet a másfelekezetű pásztorok s eretnek hitgyesületek kedvéért saját egyházuk denunciálására kényszerít. Ha mindehez hozzá vesszük, hogy a klérikálisok egyúttal megtámadják a magyar állam jogát a budapesti egyetemhez; el akarják vonni az alkotmányos ellenőrzés alól a valódi jellegük s természetük szerint még mindig még nem határozott alapokat s alapítványokat; hogy a magyar alkotmányosság világos sérelmével az abszolút kir. hatalom után áhítanak, midőn azt tanítják, hogy a magyar király pátronusi joga nem felségjog, hanem csak a király személyére van adományozva: be kell látnunk, hogy

itt nem egyszerűen két, vagy több felekezet meg nem féréséről, hatalmi torzskodásáról van szó, hanem hogy a világuralmi állás után törekvő ultramontánság indította meg hazánkban is széles kiterjedésű s jól szervezett harcát a modern állam ellen, tehát kulturharc ez, melyért a felelősség egyedül és kizárólag a katolikus papságot terheli. Ugyanaz folyik nálunk, csak hogy más szereplőkkel, s más jelszavak alatt, a mi Olasz-, Német-, Franciaországban, Belgiumban, Ausztriában, szóval mindenütt, hol a túlzó katolicizmus elég erős arra, hogy megpróbálja azt a régi elméletet új életre galvanizálni, mely szerint a pápa lelki hatalma mindenek fölött áll, s az államnak a csálhatatlan egyház s látható fejének parancsaival ellenkező törvényei lelkiismeretben egyetlen katolikust sem köteleznek.

Helyesen mondá Horváth Boldizsár 1890. november 19-ki képviselőházi beszédében, hogy a konfliktus a klérus intentióiban rejlik, melyek a törvénnyel kerültek ellentétbe s mert a törvény az állam parancsoló akaratnyilvánítása, tehát magával az állammal.

Nem merő felekezetieskedés tehát az, ha valaki nálunk e harcban a protestantizmus érdekeiért fog fegyvert, mert a ki ezt védi, a magyar állam önállóságát, erejét, függetlenségét védelmezi. Az elkeresztelési harcnak a protestánsokra kedvező kimenetele nem jelent mást, mint hogy a modern állam-eszme győzelmet aratott az ultramontán reakción; a papi párt győzedelme pedig csak kezdete volna egy nagy akciónak, melynek láncszemeit már előre láthatjuk: sorra morzsolná szét a hatalom az egyenlőség, szabadság és testvériség összes vívmányait: az 1868: 53, 54. törvénycikket, majd az 1848: 19 és 20 t.-cikket, az 1791: 26. t.-cikket, megindítaná a harcot a budapesti egyetem katholizálása érdekében, eldöntené egyik igénylő javára hatalmi szóval az alapok s alapítványok kérdését, megszüntetné az állami és községi iskolákat, szóval elmenne visszafelé ameddig csak lehetne — akár a koncordátumig s a dekretális esküig.

A protestáns egyház, mely nem indította meg az elkeresztelési harcot, de a mely ebbe a kath. papság által kényszerítettett, ez esetben, mint annyi másban, a haza érdekeiért harcol. A bécsi nikolsburgi, linci békekötés, a pátens elleni eredményes küzdelem mind szeretett hazánk javára vált, arra fog válni az is, ha ebben a mostani nagy harcban a protestantizmus a szabadelvűség-
gel és szabadelvűségért, a modern magyar állammal és államért, a független magyar állammal s államért meg tudja a diadalt szerezni. Az ultramontán jellegű katolicizmus a szabad intézmények s a felekezeti türelem ellen mindig a dogmatikai non-possumust szegezi: egyszer az

1868: 53 t.-c. és a február 26-iki rendelet, másszor ismét más ellen, fokozatosan. *Ezzel az államnak már egyszer le kell számolni s a maga céljai felé egyik vagy másik egyház dogmái dacára haladni.* S ebben a protestantizmus megbecsülhetlen szövetséges, mert egész jelleménél fogva a józanul haladó államnak nem ellensége, sőt biztos támasza; nem államon kívül és felül állani akaró, idegen hatalom törvénytelen parancsainak engedő kozmopolitikus szervezet, hanem állami határok szerint szervezkedő, nemzeti egyház. *Nem volna érdemes protestánsnak lenni, ha e vallás az Isten imádatát nem tudná összegyeztetni a szabadsággal, a haladással s a honpolgári köteleességek hűséges teljesítésével.* Épen azért hisszük, hogy nehéz napjainkban a felvilágosodott kath. férfiak is oldalunkra fognak állani, mint Horváth Boldizsár említett beszédében. S azért igaz az, a mit Tisza István Komáromban oly szépen mondott, hogy a mi harcunk nem felekezeti harc, az állam és protestantizmus közt érdek-azonosság, szövetség kell hogy legyen. Ugyanaz a gondolat, melyet atyja fényes jubileumi beszédében így fejezett ki: „A ki a magyar haza jólétére törekszik, a ki a magyar állam megszilárdításán, az állam tekintéjének fentartásán, öregbítésén fáradozik, az egyuttal a magyar protestáns egyháznak s így egyházunknak javát is előmozdítja.“ Vajjon ele lehet-e mondani az ultramontán pártról, hogy az is a magyar haza javát akarja, az állam tekintélyét kívánja öregbíteni?!

Az elkeresztelési harcban a protestáns egyház érdekeit a magyar államétól és a felvilágosodottságtól nem szabad elválasztatni engedni, mert teljesen összeforrtak, s a protestantizmus ellen indított harc a magyar állam legszentebb érdekei s a XIX. század követelményei ellen is van irányozva, tehát valóságos kulturharc. Nem igaz tehát az, hogy e dúló viszályban minden érdek körül csoportosulnak a védők, csak az állam érdekei vannak elhagyatva; nem igaz, hogy ez a harc csupán a csecsemők vallása körül forogna: a protestáns érdekek védelmezői azon tudatban harcolnak, hogy az államnak és a szabadság, egyenlőség, testvériség szent eszméinek, sőt főképp ezeknek működnek javára.

A hazai és világtörténelmi felelősség szempontjából nem csekély fontosságú az a kérdés sem, hogy kit terhel a felelősség a harc megindításáért, melynek bizonyára még csak kezdetén vagyunk. Annál fontosabb e kérdés tiszta megoldása, mert az egyházi és világi klérikális sajtó, mint a „Magyar Állam“ s a mindinkább ez irányba terelődő „Budapesti Hírlap“ egyenesen a protestánsokra hárítják a felelősséget, sőt még a szabadelvű „Pesti Hírlap“ is a Pap Gábor püspök jelentésétől tart, attól félti a békét. A „Budapesti Hírlap“ már 1890. november 19-iki vezércikkében

nyíltan mondta, hogy e harcot, mely elkapja az egész társadalmat, behomályosítja az elméket, s visszalöki az országot, az elkeresztelési eseteket feljelentő, felekezeti szellemtől hajtott némely protestáns lelkészek indították meg. Legutóbbi számaiban pedig a komáromi felemelő jubileumot tüntetésnek nevezi, Tisza Kálmán beszédét riadóhoz, a Pap Gáborét proklamációhoz hasonlítja, úgy tünteti fel Tiszát, mint ravasz rókát, ki a felingerelt, áldatlan harcba tüzelt protestánsok vállán akar ismét hatalomhoz jutni, az ország érdekei ellenére protestáns pártot vérbuvál; sőt odáig megy ez a lap, melyet a protestáns közönség oly előszeretettel dédelgetett, hogy azt a magasztos ünneplést, melyet hazánk reformátussága, s különösen a dunántúli kerület önként rendezett egy hírneves férfiának, 25 év óta gondnokának tiszteletére, *képtelenségnek, észnélküli furfangnak* nevezi. A „Magyar Állam“ épúgy, mint az előbbeni lap, csak Tisza Kálmán politikai feltámasztására intézett tüntetésnek minősíti azt az eseményt, mely bizonyára nagy idők előjele s míg szerinte a protestánsok az államot céljaik eszközévé aljasítják, a katolikusokat üldözik, összes vezérképviselőik szövetkeztek immáron, addig a katolikusok még mindig kimélik a kormányt, engedik magukat köpdöstetni, rugdostatni, még mindig *udvariaskodnak*. A „Magyar Állam“ udvariassága (?) a „képtelenséget“ és „észnélküli furfangot“ is felülhaladja, midőn a tisztes, ősz püspököt, Pap Gábort közönséges örvöngőnek nevezi, ki rászolgált a tébolyházra s Tiszát és őt kutyákhoz hasonlítja; „különbség köztük csak annyi, a mennyi a nyíratlan bozontos kuvasz és a civilizált bulldog közt van, harapni mindketten haragnak.“ A szabadelvű, bár e kérdésben épen nem erélyes „Pesti Hírlap“ sem a kath. papság izgatásában s törvénytíprásában keresi az üszköt, hanem a Tisza Kálmán kezében látta, ki azonban azt nem hajította el s úgy találja, hogy a ref. papság kész volna a hadüzenetre, ha a Tisza Kálmán-féle higgadt világi elemek vissza nem tartanak.

Valóban önkéntelenül a farkas és bárány meséje jut eszünkbe. A kath. alsó klérus indítja meg a törvényszegéseket, tagadja meg az elhárácsolt lelkekről szóló anyakönyvi kivonatokat átételét, folyamodik a pápához, hivatkozik a dogmára s a tridenti zsinatra, gyujta lángra a fanatizmus tüzet, találja ki a szülői természeti jog hazug elméletét, választ reverszálisos képviselőket; diadallal hirdeti az országgyűlési kath. párt megalakulását: azért mégis az önvédelemre szervezkedő protestánsok: Zelenka, Baltik, Tisza, Pap Gábor indítják meg azt a harcot, mely lapangva évtizedek óta, most nyíltan kitört s folyton emelkedő vehemenciával már két év óta folyik.

A szülék istenadta természeti joga megnyert oly férfiakat a szabadelvűség s egyenlő mérték látszata folytán, mint Irányi, Apponyi, ki az ultramontánság hivatalos lapja szerint a politikai immorálitás minden eszközével semlegességre kényszerített kath. jellegű politikusa, mit jó tudomásul vennünk. A nemes és igazságos gondolkozású Horváth Boldizsár, ki bizonyára díszre a magyar katolicizmusnak mondja, hogy ezen elv első pillanatra igen tetszetős igen liberalis, valójában a legnagyobb zavar és rendetlenség kiapadhatlan forrása. Az is kétségtelen, hogy ha a klérus ezt elérte, nem fog itt megállapodni, mert ha valakire áll az, hogy „l'appetit vient en mangeant,“ úgy bizonyára a világ e legkövetkezetesebb szervezetére áll.

Nem! Az elkeresztelésekből kinőtt kulturharc nem most indult meg, vagy fog megindulni s érte a világtörténelem ítélőszéke, Isten és ember előtt a felelősség az ultramontán papság és párt fanatizmusát terheli.

És most lássuk, micsoda jelentősége van a komáromi Tisza-jubileumnak a megindult harcban, a magyar protestantizmus mostani nehéz napjaiban.

A politikai napi lapok egy része Tisza személyisége iránti olthatatlan gyűlölettel telve, másrészt a „divide et impera“ elvére támaszkodva, az egész jubileumot, mint Tisza és gárdája által rendezett politikai tüntetést és tőkét a legélesebb el- és lebirálásban részesíték. A „Budapesti Hírlap“ így nyilatkozik: „Ugyan mit akar Tisza? Protestáns pártot akar. Minek? Azért, mert szüksége van rá, ez által akarna vagy visszakérülni a hatalomba, vagy visszamenni az ellenzékre.“ „Csakugyan úgy volna-e, hogy a hatalmas és hajthatatlan magyar kálvinizmus volna arra hivatva, hogy a kútba esett róka az ő hátán mászszék ki ismét a napvilágra?“ „De mi nem hisszük, hogy a protestánsok felüljenek Tisza ingerlő szavának, mert azok többnyire ellenzékiek, kik nem hisznek a nagy taktikusnak.“ Itt a „divide et impera“!

Az ily beszédekre s méltatlan gyanúsításokra könnyű a felelet.

A komáromi jubileumot a dunántúli ref. egyházkerület rendezte Tisza Kálmánnak, mint 25 évig buzgó főgondnokának, s küldöttségei által csatlakozott hozzá az ország reformátussága, nyilván tanusítván ez által, hogy az egyház belső életében az általános politikából eredő ellentéteket félre teszi, s még az országos politikában ellenzékiek is szívesen ünneplik azt a Tiszát, ki a patens elleni harcban egyháza és hazája körül hervadhatlan érdemeket szerzett, s bármint vélekedjék valaki politikai pályájáról s annak eredményéről, egyháza körüli érdemeit folyton öregbítette, s a hatalom polcán és buká-

sában eszközként föl nem használta. Ha ily férfiú látva egyházát, látva az állam szuverénitását, alaptörvényeit súlyos veszély által fenyegetve, fényes tehetségeit, nagy tapasztalatát, befolyását felajánlja hazája érdekében s a protestantizmus szolgálatára, örömmel, lelkesedéssel kell azt minden protestánsnak elfogadnia.

Nem tételezzük föl Tisza Kálmánról azt, amit róla ily nyíltan hirdetnek. De nem is kell attól félnünk, hogy egyházunk az aranyhíd, vagy kifacsart citrom szerepét játsza. *A magyar protestantizmus élére kerülni érdemtelenül nehéz, ott megmaradni lehetetlen.* Az bizonyos, hogy országos politikai pártállásában különösen a reformáltak jelentékeny része ellenzéki, nem kell tehát attól tartani, hogy ezek Tiszának, mint politikusnak restaurálására egyszerűen oda dobják magukat; de bizonyára fényes tehetségét, kipróbált erős karját nem is fogják visszautasítani csak azért, mert politikus és államférfiú, annál kevésbé, mert nincs oly országos párt, hol az ultramontánság föl ne ütötte volna fejét, s még talán épen a kormány pártja szenved benne, eddig legalább, legkevésbé.

A magyar protestantizmusnak mindenkor meg volt az a tulajdonsága, hogy a haza és egyház komoly veszedelme esetében a kicsinyes torzsalkodásokat félretette, s egyesült erővel vívta nagy, nehéz, de dicső harcait. *A komáromi ünnep jelentősége olyan, mint egy szép nyári reggel hajnalának pirkadása. A protestáns egyesülés tömörülés napja felkelőben van!* Komáromban bevégződött a szabadságharc, Komáromból indul ki a protestantizmus s az államiság önvédelmi harca, ez az újabb szabadságharc a középkor kísértő szellemei ellen, s bizonyára nem végződik kapitulációval.

Az ellenség napról-napra merészebben támad s mi egyesült erővel, régi kipróbált vezérek alatt fogadjuk a támadást. Védjük a protestáns ember lelkének kettős szentelt templomát: a haza, az állam függetlenségét s az egyházat, Velünk az igazság, velünk a kor szelleme, kitől félünk tehát? Tisztességes békére mindenkor készek vagyunk, de ha harcra kényszerítenek, mint egy ember kelünk föl jogaink védelmére.

S mert az nem remélhető, hogy a klerikalizmus a protestantizmussal s a haladó korszellemmel békét kössön, nyilván meg is kell jelölnünk önmagunk számára azokat a fegyvereket, melyekkel kivívhatjuk az óhajtott diadalt.

Apponyi 1890. nov. 22-iki képviselőházi nagy beszédében ezt mondá: „A napról-napra élő, a megoldásokat elkerülő egyházpolitika sem az államnak, sem az egyháznak érdekében többé fen nem tartható.“ Ma már az 1868. 53. t.-c. és az 1890. febr. 26-iki rendelet magában véve kevés,

a házassági jog tervezett, de már tervében is tökéletlen megalkotása, a részleges polgári anyakönyv-vezetés félrendszabálya nem elég.

Az egyház- és állam közötti függő kérdések radikális megoldása segíthet itten csak: az általános kötelező polgári házasság s ezekkel kapcsolatban az általános polgári anyakönyvezés behozatala, mint ezt a törvényhozás 1867. óta annyiszor sürgette, Horváth Boldizsár 1890-ben ajánlotta, Irányi javaslatára az országgyűlés összes pártjai elfogadták. Rendezni kell az alapok és alapítványok kérdését, érvényt szerezni a szerzetes rendekre s a holtkézre vonatkozó országos törvényeknek s ha mind ez nem használ, végső eszközként mindig ott van az állam kezében az egyházi javak szekularizációja.

Hisszük, reméljük, hogy e nagy reformokra szövetkeztek Komáromban az ünnepelt férfiú, s a protestáns egyházak köréje sereglett előkelőségei, s ha Tisza Kálmán e nagy szellemi harcban vezére lesz a magyar protestáns egyháznak, akkor nevét az elkövetkező évek kitörölhetlenül írják be egyháza évkönyveibe, hazája kulturtörténetének lapjaira, akkor „exigit monumentum aere perennius“.

Dr. Bartha Béla.

Egyházpolitika protestáns szempontból.

III.

Nézetem és tudásom szerint, a már említett túlzó felfogások dacára is józan és mérsékelt állásponton, katolikus érdekekben is fel lehet tartani az 1868-ki törvényt. A kérdésnek ezen oldalával tehát már végeztem volna és be is fejezhetném cikkemet, ha mint protestánsok ki nem volnánk híva még azon modor által is, a mely a törvény megingatására felhasználtatott. Sajátosságoknak tűntek föl előttem e részben a főpapoknak főrendiházi beszédei, s okoskodásuk láncolata azt a benyomást tette reám, mintha mi tőlünk, hazafiságunktól, protestáns öntudatunktól egész jogosan és igazságosan várhatnák a 68-ki törvény leszavazását. Ennek a kívátnak gróf Pálffy Mór elég érthető kifejezést is adott, mondván, hogy a protestánsok bizonyára hajlandóbbak lesznek az 1868-ki törvényről lemondani, mint a bizonytalan vallásszabadságnak elibe menni. Magok a főpapok pedig majdnem kimerítették a protestáns jelszavak fegyvertárát, azokat, a melyekkel mi valaha harcoltunk zsarnokság és hitkényszer ellen, hogy *ad hominem* bizonyítsák be nekünk — az öngyilkosság szükségét. Hát hogyan is emeljen szót protestáns ember az állam mindehatósága mellett, midőn az ostromoltatik? Hát honnan is merítsen érveket az isteni és természeti jogok ellen, midőn azok védelmeztetnek? Hát az egyéni szabadságot minő alapon utasítsa el, midőn még üdv-dogmája is azon az alapon áll? Hát a gondolat és lelkiismeret szabadságának bajnokaival, hogy tűzzön össze, midőn a reformáció zászlaján ama szavak lengenek? Igazán meg vagyunk fogva, a reakció mocsarába befojtva a közvélemény előtt és örvendhet a haza a szokatlan fordulatnak, hogy mily szövetségeseket nyert a merész szabadelvűség! Am, csak egy a bökkenő: sza-

vak, pusztán szavak! a melyeknek, bár merre forgatjuk is, mindig csak egy tartalom felel meg, t. i. „módot nekünk arra, hogy minden vegyes házasságból született gyermek katolikus lehessen“, különben zsarnok az állam, rabszolgák a szülők, s beállt az idő, a midőn kiáltani kell: ne szülj rabot, te szűz! anya, ne szoptass csecsemőt!

Nem akarom én jóhiszeműségét kétségbe vonni senkinek; nem akarok még csak példákat sem felhozni arra nézve, hogy a kényszerült szabadelvűség mily ellenmondásokba keverte egyszer-másszor a katolikus egyházat; elfogadom én ama szavakat becsületes tartalmuk szerint, nem úgy, mint a „Magyar Állam“ hiszi, hanem a mint a hazafias főpapok mondják; de hát, sajnos, így is igen nagy lesz a különbség a protestáns és a római katolikus felfogás közt.

„A protestantismus — mond Hase — azon szellemi szabadság által, melyet a kedély legmélyebb bensőségével magában hordoz, a polgári szabadságra nézve is kedvező, s természeténél fogva résztvevő szívvel bír a népek szabad fejlődése iránt; de a római egyház, mint ilyen, a hazának és nemzetiségnek ezen jogát csaknem mindig félreismerzte és a lehetőségig félretolta“. A protestantizmus tehát az állam mindenhatóságát, vagyis önkényét, még ha azt bizonyos ideig esetleg tűrni volna is kénytelen, soha sem helyeselheti; ellenben történeti példák szólnak a mellett, hogy a katolicismus a zsarnoksággal szövetségben szépen megfért, ellenben a szabad, alkotmányos államokkal küzdelemre lépett. Ime, p. o. midőn az ausztriai konkordátum, mely a római szent vallást minden szabadságmával és kiváltságával biztosította, egy önkényes állam által megkötöttet: az ellen nem emelkedett szó és tiltakozás, tudtommal legalább nem, a magyarországi klérus részéről sem; ellenben a magyar protestánsok harcát a pápens ellen jól ismerjük. Ime, a magyar protestantismus végtelen vagyoni különbség mellett, melyet a katolicismus előnyére az állam adott és fentart, hordozza a versenyt, például az iskolai téren a katolikus egyházzal, autonómiájából bár sokat veszítve és az alkotmányos állam ellen nem ő emeli fel szavát, hanem a katolikus egyház, a melyet az állam még minden jogában gondosan megtartott. Midőn azért akár a syllabusok, akár azok nyomán a papok az állam mindenhatósága ellen beszélnek, az az egyház mindenhatóságának nevében történik, vagy legalább is azért, hogy az állam mondjon le valamely jogos intézkedéséről a katolikus egyház érdekében. Valóban, oly tanok mellett, a melyeket ily irányban Schlauch püspök úr hirdetett (az állami mindenhatóságról ne is beszéljünk!), meg kellene rendülni minden állami tekintélynek és jogalapnak. Azt mondja ő: „a szülőknek joguk van gyermekeik növelésére minden eszközt felhasználni és senkinek sincs joga ebben őket megakadályozni“; azt mondja továbbá: „le kell vonni az államhatalomból a következtetéseket, úgy vallás, morál, az istenben való hit is az államhatalom alatt fog állani“. Hát bizony úgy van az, hogyha én a püspök úr mondásaiból vonnám le a következtetéseket, akkor egy, például a socialismusba hajló felekezet, vagy mondjuk egy mormon, egy nazarénus majd adna a püspök úr államának, ha sem a növelésre, sem a morálra nem volna annak éppen semmi befolyása. Nem igaz az sem, a mit Danton ellen a püspök úr állít, hogy a gyermekek pusztán a szülők, bár a Dantoné sem igaz, hogy előbb a társadalomé; hanem igaz az, hogy a gyermek is azé, a kié a szüle, t. i. önmagáé (tehát egyéni szabadsága ennek sem árutárgya még a bölcsőben sem!), a társadalomé,

a hazáé és az emberiségé, s hogy ez legyen, arra egy modern államnak gondolni kell. Schlauch püspök úr mond még egyet, a mely minden mondásánál veszélyesebb: „nem szabad oly cselekedetet büntetni, a mely egyszersmind kötelesség, a mely a természeti, vagy vallási törvény által parancsolva van“; gratulálok a magyar főrendiháznak, mely ily szélső állítás ellen nem sietett tiltakozni; hiszen ebben benfoglaltatik egyfelől a legkorlátlanabb vallásszabadság, másfelől éppen az oly hierarchico-olygarchikus testületek széttöbbantása a természeti jog alapján! Lám, lám, ide vezet az, ha a jó hangzat és hangulatkeltés kedvéért általános tételeket állítunk fel a nélkül, hogy mindjárt utána tennők: quod licet Jovi, non licet bovi! az az, hogy mindig csak a katolikus sérthetetlenség értendő, mert annak tanai csálhatatlanok az állammal szemben is. Az államok rendje, tekintélye ellen mi protestánsok még szorultságból sem bátorkodunk oly merész tanokat hirdetni, ez a különbség köztünk.

Különbség van köztünk az isteni, természeti jogok értelmezése, s azoknak alkalmazására nézve is. Természetellenes elv az — úgy mondatik — a mi az 1868-ki törvényben van, hogy a gyermekek nem szerint kövessék szülők vallását. Mi szerintünk pedig éppen nincsen valami természetesebb, mint éppen ez. Minden attól függ, hogy miképen fogjuk fel a vallást; ha a vallás a lelkülethez tartozik, a mint mi véljük, úgy természetes az, hogy gyermekemet saját lelkületemtől nem engedhetem elszakasztatni; az isteni törvény pedig azt követeli: *a mit akartok, hogy veletek cselekedjenek, ti is azt cselekedjétek másokkal.* Már most, a vegyes házasságban két fél van és két lelkület; tessék alkalmazni rájuk a fentebbieket. Ha én azt akarnám is, hogy az én természeti jogomnál fogva, protestáns lelkületemet adjam át minden gyermekemnek: feleségem hasonló természeti joga tiltakozik az ellen és nekem az isten törvénye előtt, mely erőszakot nem enged, szükségképpen meg kell hajolnom. Nézetem szerint mindenki ostromolhatja azért az 1868-ki törvény elveit, de keresztyén papságnak éppen a törvényben biztosított természeti és isteni jogok alapján, tehát principialiter igaztalanul nem volna szabad, mert az sem nem erkölcsös, sem nem vallásos dolog. Az is tehát, a mit ellenünk akartak felhozni, hogy mi protestánsok is a természeti jogra hivatkozva tiltakoztunk az 1791-ki törvények ellen, éppen nem ellenünk, hanem mellettünk szól, miután eleink is természetellenesnek, a másik fél lelkülete elleni jogtalanságnak tartották azt, hogy p. o. ha az apa katolikus, minden gyermeke az legyen. Természeti, isteni joga a szülőnek tiszta erkölcsi alapon csak egy lehet, t. i. saját vallásának megváltoztatása, az áttérés, a melyet protestáns egyházunk is helyesel, a minél fogva csak oly törvényt kárhoznátna el, a mely erre nézve a legteljesebb szabadságot nem adja meg; miután pedig törvényünk ezt biztosítja, arra tessék törekedni akár a legnagyobb hitbuzgósággal, nem lehet szavunk ellene; de ne kívánják tőlünk, hogy akár protestáns, akár katolikus reversálisok kedvéért igazaknak tartsunk evangéliomellenes dolgokat. Ha van becse és értéke a vallásnak, akkor az az isten előtt nemcsak a szülék tulajdona, hanem a gyermekeké is: *imhol vagyok én és a gyermekek, a kiket nekem adott, egy is azok közül el nem veszett!* Szükségképpen kell ennek az igének mindegyik vallásos házaspár lelkiismeretében élni, a mint az tényleg papi beavatkozás nélkül úgy is van, mert az igazán és mélyen vallásos szülék semmiféle érdekért nem vetkőztetik ki gyermekeiket saját vallásukból. Természetesen ez csak úgy igaz, ha a protestáns szü-

lőből sem lehet kiirtani a saját vallásának idvezítő hitét; a mit bizony nem lehet, „az egyedül idvezítő hit” dacára, nem lehet.

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskola tanárainak előterjesztése a zsinat által tervezett bölcsészeti és theologiai facultások segélyezése tárgyában.

Nagytisztelétű s tekintetes köziskolai szék!

A magyarországi ev. ref. egyház zsinatának f. 1892. évi ápril. hó 2. napján tartott gyűlésében a 409. szám alatti jegyzőkönyvi pontjában az van kimondva, hogy „egy a debreceni főiskolával kapcsolatba hozható teljes bölcsészeti facultás, mint a középiskolai tanárképező intézet és egy, esetleg a kolozsvári tudomány-egyetemmel is kapcsolatba hozható ref. theologiai kar (facultás) felállítását egyetemes egyházunk első rendű szükségéi közé sorozza s ezek együttes létesítésére az előkészítő lépéseket megtenni és annak alapját lerakni már most kívánja”. A zsinat e határozatából kifolyólag, a saját kebeléből a célba vett intézetek felállításának előkészítésére haladéktalanul bizottságot küldött ki, s midőn ennek az eljárásra nézve részletes utasítást ad és ettől annak feltartásának terheire, költségeire nézve részletes kimutatást kíván, egyszersmind utasítja arra, hogy a nevezett két intézetre első sorban a tiszántúli, másfelől az erdélyi egyházkerület körében, valamint más egyházkerületekben is már meglevő s felhasználható alapokat, tett alapítványokat s előkészítő intézkedéseket vegye számba, s ennek az a) pontban való kimondása után, alább a d) pontban még arra is utasítja a bizottságot, hogy a még hiányzó alapok beszerzésére s előállítására szolgáló eszközök, módok s az évre teendő intézkedések felett is gondolkozzék. Főtisztelétű egyházkerületünk f. 1892. május hó 3 és 4. napján Miskolcon tartott tavaszi közgyűlésében a zsinati határozatot tárgyalás alá vévén, jegyzőkönyve 19. pontjában véleményadás végett a sárospataki főiskola tanári karának adta ki. A nagytisztelétű és tekintetes köziskolai szék a főtisztelétű egyházkerület ezen határozatának engedve, hogy abban a kérdésben kellőleg nyilatkozthassék: vajjon lehetséges-e a mi tanintézetünk körében „e nemes cél megvalósítása végett esetleg meglevő és felhasználható egyházi és iskolai alapokat” — kimutatni, s hogy részt vehet-e anyagi támogatásával egyházkerületünk ez intézetek fentartásában, a f. 1892. évi június hó 13. tartott ülésében, a 129. pontban az alúírt bizottságot küldte ki véleményadásra.

Alulírottak, hogy e megtisztelő megbízásnak eleget tehessünk, a nagytisztelétű s tekintetes köziskolai szék említett jegyzőkönyvi határozatát, valamint azt a jegyzőkönyvi pontot, a mely ennek alapjául szolgál, nevezetesen a főtisztelétű egyházkerület folyó 1892. évi május 3 és 4. napjain tartott gyűlésének 19. számú jegyzőkönyvi pontját folyó 1892. évi augusztus hó 24-én tartott gyűlésünkben beható tárgyalás alá vetjük; tárgyalásunk eredményét van szerencsénk a következőkben röviden előterjeszteni.

Mindenek előtt azt kell sajnálattal kifejeznünk, hogy midőn e nagyfontosságú kérdés tárgyalásába bocsátkoztunk, nyomban arról kellett meggyőződünk, hogy nagyon szűkre szabott kör az, a melyben mozognunk

lehetett. Nevezetesen az említett két intézetnek tervbe vételéről ugyanakkor kellett értesülnünk, a midőn azoknak életbe léptetése már bevégzett tény annyiban, a mennyiben papirosan életbe-léptetésről, határozatban nem csak pium desideriumról, hanem bevégzett tényről is lehet szó. Akadhat valaki, a ki ezt örvendetesnek tartja, mivel ez bizonyára nyilván azt mutatja, hogy benünk a fejlődésre, a gyarapodásra, ha egyéb nem is, legalább az élénk vágy meg van; de azt minden esetre el kell ismerni, hogy ez sajnos is, mivel általa ily nagy fontosságú kérdésben a nézetek kifejtése, s a határozott állás-foglalás, az összes illetékes tényezőkre nézve egyszerűen lehetetlenné van téve, a midőn ezeknek azt kell látniok, hogy a kérdés nagy gyorsasággal már abba a stádiumba van juttatva a melyben annak megvitatása csupa meddő munka fejtegetése csak csupa akadémikus discussio lehet.

Nem vethetjük fel tehát többé azt a kérdést, hogy vajjon eljutottunk-e már anyagilag oda, hogy mi, magyar ev. ref. protestánsok jelenlegi anyagi terheinkhez az eddigieken felül még egy új, az eddigieknél külön-külön hasonlíthatatlanul súlyosabb anyagi terhet is vegyünk vállainkra; nem kérdezhetjük, hogy eljutott-e már a mi tanügyünk oda, hogy az említett intézetek felállításához a szükséges szellemi tőkét is könnyedén elő teremthetjük? Nem vitathatjuk többé, hogy míg e kérdésekben, legkivált az ügy anyagi oldalát illetőleg, teljesen meg nem nyugtathatjuk magunkat: addig igen könnyen megeshetik velünk az, hogy midőn valami igen nagyot akarunk, jó akaróink arca pirulása, s ellenségeink gúnyos hahotája közt, csak tehetelenségünkről fogunk adni kézzel fogható bizonyosságot s midőn a contemplált intézetek életre hívásának erőszakolásával a valódiak helyett azok árnyék képeit, vagy talán paródiáit létesítjük: — csak azt igazoljuk, hogy nem erőnk, hanem csak vágyaink nagyok, hogy cselekvésünkben a rugó nem a haladás, a fejlődés józan ösztöne, hanem a nagyzásra való hajlandóság volt.

Mindezeket, sajnos, kénytelenek vagyunk már meghaladott dolgoknak tekinteni s megelégedni azzal, hogy reájok csak futólagos pillantást vessünk, mivel a nagytisztelétű és tekintetes köziskolai szék jegyzőkönyve is elég világosan mutatja, hogy reánk nézve csupán a nyilatkozattétel vár arra nézve, hogy vajjon vannak-e iskolai alapítványaink között oly neműek, a melyek az említett célok megvalósítására fordíthatók s járulhatunk-e még a netalán átengedhető alapokon kívül állandó anyagi segélyvel s ha igen mennyiben járulhatunk az új intézetek fentartásának költségeihez?

A mi azt az első kérdést illeti, hogy vajjon vannak-e oly nevelési, oktatási célokra tett kegyes alapítványaink, a melyek az említett intézetek javára átengedhetők, erre nézve rövid, határozott feleletünk csak az lehet, hogy mi oly természetű alapítványt tanintézetünk körében egyáltalában nem ismerünk; sőt ellenkezőleg mi úgy tudjuk a mi összes meglevő, tanügyi, oktatási célokra szolgáló alapítványainkról, hogy ezek egytől-egyig a magyar ev. reformátusok sárospataki főiskolájára vannak hagyományozva, hagyomány-leveleinkben egytől-egyig mindenikre nézve különösen ki van fejezve, s részben erősen hangsúlyozva, hogy a hagyományok a sárospataki ev. ref. főiskolára szólnak. Mivel pedig a hagyományozók intentióit, ha egyszer a hagyományokat már elfogadtuk s élvezetökben is vagyunk, kötelességünk feltétlen tiszteletben tartani: világos, hogy a hagyományokból egyik sem engedhető át, még pedig annyival kevésbbé, mivel tanintézetünk körében feleszmű, vagy éppen felesleges alapítványokkal különben sem rendelkezünk.

S ezzel eljutottunk ahoz a második kérdéshez, hogy vajjon a főtiszteletű egyházkerület járulhat-e állandó anyagi segélyvel, s ha igen mennyivel járulhat az új intézetek fentartásának költségeihez.

Ez a kérdés ismét azt a kérdést idézi fel önkéntelenül, hogy mi, a tiszánineni ev. ref. egyházkerület protestánsai, vagyunk-e oly virágzó anyagi helyzetben, oly anyagi segédforrások birtokában, hogy már nem arra kell gondolnunk, hogy mikép elégítsük ki a saját legkövetlenebb, s legégetőbb szükségünket, még pedig, ha csak lehet, minél előbb, ha azt akarjuk, hogy a számot tevő tényezők sorából félre ne toljon a mind több-több követelésekkel terhelt idő, hogy fontos szellemi és erkölcsi érdekeinkben helyrehozhatatlan károkat ne szenvedjünk; hanem már azzal a gondolattal is lehet foglalkoznunk, hogy talán magasabb, de közvetlen nagy szükségünk mindenestre túleső érdekek támogatói sorába szegődjünk.

Bármennyire kész is nálunk a mindnyájunkkal oly közös emberi gyöngeség a dolgokat, a viszonyokat rózsás színben látni, tekintettel azonban arra a súlyos erkölcsi felelősségre, a mely a közpálya embereinek vállaira közérdekekkel szemben nehezedik: — kénytelenek vagyunk a rideg valóság előtt a legnagyobb fájdalommal meghajolni s kimondani, hogy erre a kérdésre a leghatározottabban csak *nem*-mel felelhetünk, mert ime mily sok égető seb van egyháztársadalmunk testén, a mely mind valamennyi mennél előbb, mennél hathatósabb orvoslásra vár, még pedig összes anyagi erőnk igénybe vételével. Itt van a népoktatás ügye, ez ügy hivatott, buzgó munkásainak anyagilag jobb karba való helyezése. Ez az ügy az igények felhozott volta, a szükségletek megsokeasodása miatt mostani, minden jobb törekvést tönkresilányító állapotban többé nem vergődhetik, s a kor viszonyainak megfelelő rendezésre vár, ha azt akarjuk, hogy egyházunk veteményes kertjei, a népiskolák alkalmas munkások nélkül ne maradjanak, vagy a mi még talán rosszabb volna, kétes, megbízhatatlan elemek kezére ne kerüljenek. Itt van számos egyházunk, lelkészünk helyzete javításának sürgős szüksége, a jobb sorsra érdemes papi családok jövőjének biztosítása. De ha csak saját tanintézetünk körére szorítkozunk is, s csak az itteni szükségekre, bajokra fordítjuk is pusztán szemeinket, mennyi az, a mire a saját szerény anyagi képességünk felhasználása nekünk nem azért, hogy haladjunk, hanem csak azért, hogy létezzünk, hogy napról-napra élhesünk, teljesen elodázhatatlan. Nem szólunk itt arról, hogy az országos kormánynak a jogakadémiák reformjára vonatkozó újabb tervezetései folytán reánk az a kilátás vár, hogy jogakadémiánkon a tanerőket szaporítani kell, ha a féltékenyen őrzött drága kincset meg akarjuk tartani továbbra is; nem szólunk arról sem, hogy akadémiánkon a theologiai szak még mindig csonkán áll, bár az ötödik tanszék felállítására nézve a főtiszteletű egyházkerület részéről már határozott ígérettel birunk s hogy ifjúságunk tudományos kiképzésére szinte multhatlanul szükséges bölcsészeti szak mily sajnálatra méltóan összesorvad; nem bocsátkozunk annak a fejtegetésébe sem, hogy mily fájó seb, p. o. gimnáziumunk körében az, hogy a párhuzamos osztályokat ott, a hol kellene, nemcsak hogy haladéktalanul fel nem állíthatjuk, hanem pusztán anyagi erőnk korlátoltsága miatt kénytelenek vagyunk a beláthatatlan messze jövő jámbor óhajtsái közé sorolni, s a taníttatni óhajtó szüléket s tanulni kívánó gyermekeket, a mi a hivek buzgó érdeklődésén s hathatós áldozatkészségén alapuló tanintézetnél oly természetellenes, — kénytelenek vagyunk elutasítani. Nem említjük azt sem, hogy a tanári családok jövőjének biztosítása, a mi pedig már a humánus korszellem első

rendű követelése volna, még mindig marad s e tekintetben kénytelen a mi önségely elvét valló egyházunk az államkormány gyámolítására várni, a mi különben, ha a javítás másképp nem lehet, magában véve helyes; mert az önségely elve nem abban áll, hogy képességünk nincs, csak jóakaratumk, de a mások jóakarata s jóra célzó gyámolítása sem kell; hanem várunk s ülünk — összedugott kézzel, s ezalatt az ügyet napról-napra desoláltabb állapotra juttatjuk. Nem annyira jövünk, a mely különben eléggé aggasztó, mint inkább már jelenünk az, a mely lekötő aggodó tekintetünket; nem a holnap, a melynek gondja is eléggé emésztő lehet, mint inkább a ma, a mely lesujtótól ag hat reánk. A tanintézet iránti őszinte szeretettel, a tanügy iránti buzgó érdeklődéssel állottunk a közművelődés munkásai közé, s míg az embert, az egész embert szívvel-lélekkel követelő munkában a tanár „tékozolva híven életét“ fáradozik, az idő haladtával azt kell látnia, hogy a mindennapi élet legелеmőbb szükségével való küzdelemben kénytelen legnemesebb erőit pazarolnia; hogy a jövő képe rá nézve az életben mind sötétebbnek mutatkozik, a mi nemcsak a tanügy és tudomány iránt való buzgó érdeklődést a közügy előbbre vitelét munkáló nemes ambitiot, hanem egyenesen az életkedvet támadja meg s teszi semmivé nála időnapelőtt a közérdekek kiszámíthatatlan kárára. Tanintézetünk körében főleg a tanügy munkásainak, s ezek közt is különösen a már huzamosabb idő óta működő munkásoknak anyagi helyzete az, a mely a legégetőbb seb rajtunk, a mely sürgős, haladéktalan gyógyításra vár, ha csak azt a veszélyt nem akarjuk magunk felett állandóvá tenni, a mely szerint nem tudjuk, hogy mikor fog nem az anyagi, hanem, a mi százszorta rettenetesebb, a morális tönk fejünkre alázuhani.

Ezt kötelesek voltunk őszintén, férfias nyíltsággal elmondani, hogy a helyzet képe tisztán álljon akkor, a midőn a főtiszteletű egyházkerület tőlünk távolabb eső célok istápolására szólítatik fel; sőt kénytelenek vagyunk most azt a véleményünket is kifejezni, hogy a legutóbb említett baj elhárítása céljából tanintézetünk érdeke kötelezni fog bennünket a legközelebbi jövőben főtiszteletű előjáróságunknak sürgős előterjesztést tenni.

Mindezeknek a lehető legrövidebb, legvázlatosabb formában való elmondása után is úgy hiszszük, eléggé igazolt lesz az az alázatos indítványunk, a melynél fogva arra kérjük a nagytiszteletű és tekintetes köziskolai széket, hogy javasolja a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésnek azt, hogy mi a kívánt célokra nemcsak, hogy egy alapítványt sem engedhetünk át összes alapítványainak természetéből kifolyólag, hanem még csak ígéretet sem tehetünk a segélynyújtásra nézve, helyzetünk olyan levén, a mi sürgős kielégítésre váró sajnos szükségünknel fogva, hogy nemcsak, hogy segélyt nem adhatunk, hanem még magunk is segedelemre szorúlunk.

Ajánljuk ez indítványunkat a nagytiszteletű s tekintetes köziskolai szék nagybecsű figyelmébe.*

Mély tisztelettel vagyunk a Nagytiszteletű s tekintetes köziskolai szék

alázatos szolgálai:

Sárospatak, 1892. szept. 2.

Zsoldos Benő,
bizottsági jegyző.

Mitrovics Gyula,
bizottsági elnök.

* Ez előterjesztést a főiskolai tanári kar közgyűlése folyó hó 6-án teljes elismeréssel fogadta, s egyhangúlag felterjesztetni határozta. A bizottság tagjai voltak — elnökön és jegyzőn kívül — Kérészy István, Dr. Szánthó Gyula, Tarnóczy Tivadar és Radácsi György.

TÁRCZA.

Mélyen tisztelt gyülekezet!

Az isteni gondviselés megengedte érnünk azt az örömet, hogy főiskolánk életének egy új esztendejét megkezdhessek. Összegyűltünk távolból, közelből kicsinyek és nagyok, tanítványok és tanárok munkások és munkavezetők, hogy az Alma Matert a nemzeti művelődés szolgálatában egy évvel öregebbé tegyük. És nekem úgy tetszik, úgy vagyunk e percben, mint a vándor, a ki ott áll útjának elején, a ki már látja a számára kimért vándor utat, látja a célt, mely felé törekednie kell, látja a cél mellett rá mosolygó jutalmat is, kezében tartja, hatalmában érzi azokat az eszközöket, melyekkel azt a célt elérni, azt az édes jutalmat megszerezni lehet; kikérte már a gondos szemekkel kísértő jószágos atya áldását; szívébe zárta az aggodó, szerető anya kérését, útra való tanácsait; hallotta már az indulásra vezérlő „előre” szót: hanem ekkor az édes anya még egyszer eléje áll egy gyászos, egy lezárt könyvvel: „Lásd, tettek már előtted ilyen utat igen sokszor, igen sokan. Ime, hogy önbizalmad fokozódjék, nemes elhatározásod erősödjék: vedd e lezárt könyvet ajándékkul a multak emlékei közül. Csak egy kép van benne festve halvány vonásokkal, csak egy élet van benne leírva egyszerű szavakkal; de csak nézd meg, olvasgasd át: én hiszem, hogy hasznát veszed, és hiszem, hogy belőle tanulni fogsz. A címje nem cifra, nem hangzatos ugyan, nem áll csak pár szóból, de e pár szó igen becses: „a munka és áldásai”.

Ez a lezárt könyv, mélyen t. gyülekezet a miénk; az isteni gondviselés ajándékozta ezt Alma Materünknek. S midőn én most e lezárt könyvvel előttükbe állok s arra kérlek benneteket, hogy figyeljetek reám, míg e gyászos könyv tartalmát át fogom lapozni: nem ígérhetek rendkívüli, új dolgokat; mert nemcsak a legfenségesebb, hanem bármely egyszerű, de szép mű is veszíthet fényéből, veszíthet becséből gyöngé másolatban, a gyöngé tolmács erőtelenszavaiban. Aztán miként lehetne nekem előttük újakat mondanom?! Hiszen e kép eredetijét csak nem rég veszítettük el; csak az imént szakadt meg a munkás élet, melynek egyes vonásait nálam igen sokan jobban ismerték! Emlékezzetek csak most egy évre, főiskolánk életének tegnap reggelére! Vajjon nem tudnátok-e ti, ki volt itt közöttünk, főiskolánk falai közt az az örökösen járó-kelő alak, fején az évek tiszteletet gerjesztő havával, halvány, barna arcán, széles homlokán a szigorúság redőivel; mindent észrevező éles, sasteintével; szellemi, testi ereje, munkakedve érzetében, szívében számos évek reményével?! Hát azt nem tudnátok-e ti, hogy midőn a lefolyt iskolai év elején már kezdtünk a lelkesedéssel megindult munkába belemelegedni, október 5-ike szép, tiszta s nekünk mégis elborult reggelén, egyszerre, egészen váratlanul villám csapott le a legdehűltebb égből, érintésére kidőlt sorainkból a munkások legmunkásabbika, hangjára zavart megdöbbenés, kínos kétség szállta meg szívünket, mert egy pár „szó nyíllalott át az Alma Mater keblén: „Zsindely István nincsen többé,” és e pár szóban annyi fájdalom! Aztán ne tudnátok-e ti, mint futottunk a kínos bizonytalanság szorongásai közt a kételkedés jobb reménységével a való meg-

tudása után s midőn csakugyan ott láttuk a megszakadt életet, ezt a lezárt könyvet: könyvezve, csüggedt lélekkel tértünk vissza a veszteség súlya alatt abban a leverő tudatban, hogy ő többé nem a miénk; miénk csak az emlékezés egy munkás életről, de fájdalomunkat ez az emlékezés enyhítette is, mert beszélt egy *munkás élet áldásáról*.

Ennek az emlékezésnek szentelünk ez ünnepélyes napon néhány percet, mélyen tisztelt gyülekezet! És midőn ezt tesszük, szívünket ne bántsa a veszteség érzete, hanem ünnepeljünk ebben a szűkebb körben is azzal a felemelő gondolattal, melyet a költő egy szélesebb hatásra tekintve ekként fejezett ki: „Nem halt meg az, ki milliókra költé dús élte kincsét, ámbár napja múlt.” — És ha az ily emlékezés nem pusztán kegyeles szokás, nem csak az elismerés koszorúja az érdemnek jutalmául; hanem főleg arra való, hogy tanúságaiban követésre méltó, buzdító például szolgáljon: akkor emlegethetnők-e méltóbban Zsindely Istvánt, a munka e megtestesült példányképét máskor, mint éppen ma, midőn egy munka év küszöbénél állunk s a munkatérén már elhangzott a jelszó: munkára fel! dolgozatok!

(Folyt. köv.) Maklári Pap Miklós.

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Az abauji ev. ref. egyházmegye augusztus 23—24. napjain tartotta meg őszi közgyűlését szokott helyén Göncön. Templomi isteni tisztelet után, hol az imázást *Benke István* szesztai segédlelkész végezte, a város termében buzgó imával nyitotta meg esperesünk a gyűlést, felkérve társelnökök, mint legrégibb tanácsbíró *Bárczay Ödönt*, a kit kevés idő múltával gondnokunk *Comáromy László* váltott fel, meleg szavakkal üdvözlé az egybegyűlteket.

Esperesi jelentés után — mely az időközi dolgok elintézését tüntette fel; de a melyből azt az örömdetes eseményt is megtudhattuk, hogy egyházát s vallását oly hűn szerető, áldozatkészségével mindig előjáró világi tanácsbíránk és zsinati képviselőnk *Meczner József*, újabb jelét adta nemeslelkűségének az által, hogy zsinati napidíjait az egyházmegye rendelkezésére bocsátotta — az üresedésben levő egyházmegyei hivatalok töltettek be. A főjegyzői széket eddigi aljegyzőnk, *Oláh Péter* foglalta el, míg aljegyzővé *Ujj József* f.-kázsmárki, dékánná *Idrányi Barna* n.-szalánczi lelkész választott meg, a második aljegyzői hivatalra *Hallgató János* f.-mérái és *Szobonya István* g.-bogdányi legtöbb szavazatot nyert lelkészek jelöltettek ki.

Révész Kálmán kassai s *Kovács István* baktai lelkészek tudatják, hogy állomásaikat elfoglalták. E tárgynál lehetetlen kitérni azon kérdés elől, mert már e lapok által is fel vagyunk rá hívva, de vita tárgya is volt, miért nem képviseltette egyházmegyénk magát a kassai lelkész beköszönése alkalmával? Azért, mert a kassai presbitérium tudatta azt a kívánságát, sőt mondhatni határozatát az esperes úrral, hogy mint vendéget szívesen hívja meg és látja, de hivatalos működését sem neki, sem küldöttjének igénybe venni nem kívánja. Ez pedig a miatt esett így, — állítólag — mert az ide vonatkozó szabályrendelet a templomban szereplő beigtatást nem rendel, a mi ott kívántatik, az idegen közbenjáró nélkül is elvégezhető, nem kell oda palást és biblia. Egyházmegyénk

azzal a kinyilatkoztatással tért a tárgy felett napirendre, hogy *jövőre sem képviselteti magát addig a lelkesi beiktatáson, míg a kiküldött kerületi bizottság be nem nyújtja javaslatát* és a felett nem határoz. A speciális esetekre való hivatkozás sokat meg enged, jó lesz azzal csínyán bánni!

Nem mindennapi ügyben kérelmezett *Bodnár Ferenc* kassai lakos, ő ugyanis a Kovács-Komjáti hagyományból végrendeletileg egy szőlőt örökölt, mely szőlő dézsmaváltással van megterhelve, kéri az egyházmegyétől, mint általános örökösztől, a birtokbavétel előtt esedékessé vált dézsmaváltás kifizetését. A gyűlés elutasította, mert a hagyatéki tárgyalás alkalmával ez ellen nem kérelmezett, de a dézsmaváltási tőke, mint ilyen különben is csak azt a birtoktestet terhelheti, a melyre az kirovatott s ennek alapján arra be is kebeleztetett.

A Mesko- és Csoma-alapítvány három évre adatott ki. Az előbbi *özv. Furkas István* tanítóné, az utóbbit *özv. Béki Sámuelné* kapta; a Mesko-alapítványnak egy helyére illetékes pályázó nem volt, miért is a benmaradt összeg a szabályzat értelmében tőkésítették. A képezdei növények részére tett Mesko-alapítványra *Szatmáry Ferenc* II-od éves képezdész kérvénye terjesztetett fel pártolólág a főiskolai igazgató-tanácsához.

A philloxera is szaporította dolgunkat. Több egyház nem tud egyezségre jutni a mustváltásról illetőleg hivatalnokai. Helycén e tárgyban szerencsésen működött, Aszalóra most nevezetett küldöttség.

A f.-gagyi egyház főgondnoka többszöri felhívásra sem számolt be az egyház pénzeivel. Ha az ügyészi felhívásnak sem tesz eleget, ellene a fegyelmi vizsgálat megindíttatik. A csáji gondnok ellen hűtlen kezelés miatt büntető főljelentés tétetett. Több egyháznak sajnosan hozott tudomására azon ügyészi jogi vélemény, hogy a más vallásúak kezéhez jutott, de ezelőtt reformátusok kezében volt birtok után csak azon esetben követelhetnek szolgáltatást, ha az erre vonatkozó kötelezettség telek-önnyvi bekebelezés által biztosítva van.

Szurdok lelkészlak, Szina iskola építésre engedélyt kaptak. *Sütő Kálmán*, *Gasko Gyula* segédlelkészekül bekebeleztek.

Volt még sok helyi érdekű dolog, mit az is mutat, hogy jegyzőkönyvünk 85 pontra rúg, de a melyek részint küldöttség által, részint a tárgyalás folyamán békésen elintéztettek.

Újj József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A dunáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése** folyó hó 5-én vette kezdetét Komáromban. A gyűlést ez alkalommal országos érdekűvé tette a Tisza Kálmán 25 éves főgondnoki jubileuma, melyre már napok óta készültek. Komárom ez alkalomra teljesen megváltozott. A zászlók, diadaldalkapuk, virágdiszítések s az utcákon áramló, ünnepi díszbe öltözött ember-tömeg mind azt mutatta, hogy itt méltóan akarják ünnepelni azt a férfit, a ki a dunántúli ev. ref. egyházkerület ügyeit, mint főgondnok 25 év óta kitartó buzgósággal vezette. Szeptember 4-ikén délután 4¹/₂ órakor robogott be az indóházba az a vonat, mely Tisza Kálmánt és kíséretét hozta. Megérkezését harangok zúgása, tarackok durrogása s a pályaházban összegyűlt nagyszámú intelligens közönség éljenzése tudatta az érdeklődők zréivel. Az első éljenzés lecsillapultával, Beöthy Zsigmond üdvözölte Tiszát emelkedett szellemű rövid beszédben, melyet az ünnepelt mély meghatottsággal köszönt meg. Az állomás kijáratánál a komáromi nők küldöttsége fogadta s ezüst koszorút nyuj-

tott át „elismerésük és hálájuk jeléül.“ Ezután a díszfogatok hosszú sorától s a festői látványt nyújtó bandériumtól kísérve vonult be Tisza a városba, lakására a főispánhoz. Az ünnepélyre érkezett vendégeket Komárom lakosai felekezeti különbség nélkül a legszívesebb vendéglátásban részesítették, noha a komáromi hirhadt kath. plebános *Molnár János*, két ízben is intette híveit, hogy az eretnekekkel ne merjenek érintkezni. A tulajdonképeni ünnepeltetés másnap, vagyis az 5-én tartott közgyűlésen folyt le, melyet az ev. ref. templomban isteni tisztelettel kezdtek meg. A „Jövel szentlélek úr Isten“ eléneklése után *Antal Gábor*, ácsi ref. lelkész mondott buzgó imát, vonatkozással az ünnepélyre. Áldást kért a különböző vallásfelekezetekre is, hogy kölcsönös bizalom, kimélet, engedékenységgel és egyetértéssel vezessék a vezéreket és tagokat. Az isteni tisztelet után *Pap Gábor* püspök, gróf *Gyürky Ábrahám* társelnökkel megnyitotta az egyházkerületi közgyűlést. A jubiláris főgondnok meghívására *Beöthy Zsigmond* vezetése alatt *Vállyi Lajos* és *Czike Lajos* esperesek, br. *Nyáry Béla* és *Véghelyi Dezső* gondnokok, továbbá *Horváth Lajos* pápai- és *Vida Károly* csurgói tanárokból álló küldöttség nevezetett ki. Tiszát megjelenésekor riadó éljen fogadta s ennek lecsillapultával Pap Gábor püspök hazafias lelkesedéstől áthatott beszéddel üdvözölte, kiemelve különösen az alkotmány visszaszerzése körüli érdemeit. Beszédében megemlékezett arról is, hogy az elnyomatás napjaiban a katolikus hazafias papság is együtt harcolt a protestánsokkal s ma, sajnós, nem tud felemelkedni e hazafias szeretet magaslatára. Végül köszönetet mondván az evang. testvér egyháznak s a többi egyházkerületekből eljött vendégeknek, a kik között voltak a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületből: Kun Bertalan püspök, Fejes István, Bornemisza József, br. Vay Béla és Miklós Ödön, — riadó éljenzés mellett átadta az üdvözlő íratott s az egyházkerületi tisztviselők arcképét tartalmazó albumot. Erre Tisza Kálmán rövid, de velős beszédben válaszolt, megemlékezvén a mostani idők folyásáról is, melyek régi idők veszedelmével fenyegetnek, kifejezvén azt az erős hitét, hogy ha harcolni kell, a protestáns egyház harcolni fog a szellem és ész fegyverével. Beszédét lapunk egyik legközelebbi számában közölni fogjuk. Nagy lelkesedést keltett a király ő felségének következő távirata: „Őszinte rokonszenvvel csatlakozom azon örömteljes szerencse-kivánatokhoz, melyekkel önt, mint 25 év óta az evangelico-reformált egyház dunántúli kerületének főgondnokát hitsorsosai és számos tisztelői a mai napon üdvözlők. Adja a mindenható, hogy mindenkor érdemdús működését egyháza és a közügyek érdekében, még számos éven át folytathassa.“ A szünni nem akaró éljenzés után Pap Gábor bemutatta püspöki jelentését, mely hosszasan foglalkozik az *elkeresztelési ügygyel* is. Ennek legálabb fontosabb részét szintén igyekezni fogunk lapunk olvasóival legközelebb megismertetni. Ezután a főgondnok a küldöttségek tisztelgését fogadta. Az ágost. evang. dunántúli egyházkerület küldöttségét *Karsay* püspök és *Radó K.*, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületét *Kun Bertalan*, az erdélyi ev. ref. egyházkerületét *Szász Domokos*, a tiszántúliét *Kiss Áron*, a dunamellékiét *Szász Károly* püspök vezette. Feltűnt, hogy a más vallásúak közül csak is az izraelita hitközség tisztelt. Délben díszbéd volt, melyen a hazafias pohárköszöntők egymást érték s felolvasták a számos üdvözlő sürgönyt és levelet is.* A másnapi közgyűlésen már a jubilált elnökölt s ekkor leplezték le Tisza arcképét is. Az ujonnan választott gondnokokat és tanácsbírákat be-

* A sárospataki főiskola tanári karra is küldött üdvözlő levelet. Szerk.

igtatták. Aztán elfogadták Pap Gábornak azt az indítványát, hogy a vegyes házasságból született gyermekek hitoktatás céljából, ha kell politikai hatóság segélyének igénybevételevel is, saját iskoláinkba járásra köteleztessenek.

— **A sárospataki főiskola köréből.** A pót-, javító-, és felvételi vizsgálatok és a gimnáziumi beíratások keserű időszakán át eljutottunk végre a tanév-nyitó ünnepélyhez, a mely a sokféle tenni való miatt egy nappal lón ez alkalommal előre tolva (szept. 7.). Igazgató-tanács, tanári kar és tanuló ifjúság, sőt a városi közönség is élénk érdeklődéssel várta ez ünnepélyt, nem mint a rendes munka kezdetét, hanem az elválasztott ifjú új tanárok székfoglalása miatt, a kik a 3-ból kettőre olvadtak le, a modern élelmesség nagyobb dicsőségére. A 9 órai csengettyű szóra hirtelen megtelt a főiskolai imaterem s a sokadalomban többen voltak olyanok is, a kiknek szívét erősen mozgatta az érzelmek árja. A szokásos énekek buzgó eléneklése után, *Mitrovics Gyula* főiskolai lelkész s most egyúttal akadémiai és közigazgató imádkozott tűzzel, bensőséggel. Imádságában megszólalt a hazai protestantizmus lelke is fájdalmaival, aggodalmaival, reményeivel. Majd az „Ó mi édes vigasztalónk“ segítségül hívása után ugyancsak M. Gy. mint közigazgató tartott beszédet az ifjúsághoz. Megmegyarázta nekik a főiskolai törvények szellemét, lényegét s azok betöltési módját. Kötelességérzetet, szorgalmat, feddhetetlenséget sürgetett s annyi hévvel, olyan mélységes atyai szeretettel capacitálta az ifjúságot, hogy az egész közönséget magával ragadta s kivált a szülők ábrázatán volt olvasható a beszéd nagy hatása. A muzsák aprajának kivonulása után, a kik nem bírták volna a sok komoly hallgatni valót illő türelemmel, *Dr. Zsindely István* jogtanár jelent meg a szószékre s elébb megilletődött hangon mondott forró köszönetet az előljáróság és tanári karnak az iránta tanúsított bizodalomért, majd részleteket olvasott fel ily című nagyobb terjedelmű tanulmányából: *A lovagi intézmény keletkezéséről, szervezetéről s befolyásáról Európa politikai és társadalmi életére és hazánkra.* Kellemes, folyékony előadása, székfoglalójának úgy szép nyelvezete, mint egész kidolgozása teljesen igazolta a személyéhez fűzött reményeket, noha hangja nincs kellő arányban a templom területével. Utána *Dr. Székely György* a bölcsészeti tanára következett, s hálás szívének megnyilatkozása után érdekes felolvasást tartott *A legújabb filozófiai mozgalmak Németországon* cím alatt, s határozott állást foglalt a szélsőségek között az arany középúton s a közönség szíves „éljen“-ekkel jutalmazta Komolysága, higgadsága s bölcs mérséklete hódított és hatott sokakra kedvezően és megnyugtatólag. Majd az eskü letétele következett, a mit a főiskola közigazgatója olvasott fel; ezután pedig *Fejes István* algondnok üdvözölte a felesküdt új tanárokat, zálognak fogadva beköszönő beszédüket, s kivált az „Alma Mater“ iránt hangsúlyozott szeretetüket és hálájukat, a mely a legbiztosabb forrása s alapja szokott lenni a professori erények sorozatának. Meghatóan vázolta előttük a főiskolai előljáróság-, a tanártársak- és tanuló ifjúsághoz való viszonyukat s e viszony kötelező tulajdonságait s melegen ajánlván őket az összes érdekeltnek figyelmébe s szeretetébe, áldást kívánások között végezte beszédét, felavatván a felesküdtet mintegy kézfogással is a rendes tanári hivatalra. A közönség meghatottan éljenzett. Az algondnok beszédére *Zsindely István* válaszolt, a ki már kipihente a felolvasás fáradalmait s a mit mondott s a mint mondta egyformán zajos tetszésre ragadta a már negyedik órára hallgató közönséget, a mely a csattanós záradék után elhagyta az imatermet. Az igazgató-tanács, tanári kar s a főiskola más tényezői közébédre gyűltek ezután, a melyen bő alkalom nyílt nem-

csak az ünnepély részleteinek mérlegelésére, az előljáróság és az ifjú tanárok éltetésére, hanem az egyre zavarosabbá váló egyházpolitikai helyzet megbeszélésére is — úgy kedélyesen pohárköszöntők alakjában. Másnap folyó hó 8-dikán d. e. 9 órakor ismét megtelt a főiskolai imaterem, hogy emlékezzék egy kitűnő tanárról, egy sokra képesített férfiúról, a kit sokan félreértettek, mert nem ért reá a magára vállalt kötelességek iránt való hűsége miatt úton-útfélen közlékenykedni s mert többre becsülte a munkát a barátkozásnál. A közönség egy részét hölgyek képezték, kik a gyászoló család iránti részvétőkkel s a kidőlt jeles iránt való tiszteletökkel s könyeikkel jöttek adózni az emlékezés ünnepére. Az orgona bús hangjai, között összesereglett gyülekezet a XC. zsoltár első versét énekelte, mire a hirtelen szervezkedett énekkar rebegte el egyikét amaz örök-szép bús daloknak, a melyért b. e. *Zsindely István*, mint egykori karelnök is lelkesedett. E megható előzmények után lépett a szószékre *Maklári Pap Miklós* főgimnáziumi tanár, a boldogútnak egyik legkedvesebb tanítványa és megrajzolta előttünk a *Zsindely István* képét úgy, a mint az a hálás tanítványok szívében él; megrajzolta sok utánjárassal az adatokért, sok ügyességgel az adatok feldolgozásában, szeretettel és mégis őszintén és igazságosan, a mint arról lapunk t. olvasói is meggyőződhetnek. Két óráig tartó felolvasása közben többször kényszerítette a szíveket elismerésre, szorongásra s mire emlékbeszédének végére jutott, a *Zsindely István* jellem képe megtisztulva állt azok előtt is, a kik szívesen dobálták őt életében a kárhoztatás köveivel s a gyanúsítás szennyes iszapjával s megkönyezték a boldogultat talán ellenségei is. A nagy meghatottságot keltett beszédhez kitűnő záradék volt az énekkarnak egy mélyen bánatos dala, a melylyel az egész közönség lelkét meghódította magának az új iskolai esztendőre. Az ünnepély végeztével előljárók, tanártársak siettek az elfáradt szónokot üdvözölni. Az igazgató-tanács ez ünnepély után a tanári karral együttesen az ösztöndíjak kiosztása, s több rendbeli felvételi folyamodvány felett határozott, s a gimnázium három alsó osztályába — bátorítatva a nyilvános- ságra jutott miniszteri engedélyek által — a 60-an felül folyamodókat legnagyobb részben felvette. Az ösztöndíjak ügyében hozott határozatok eredményét alább közöljük. A theologiai alapvizsga folyó hó 9. és 10-ik napjain *Fejes István* elnöklete alatt, a pót-érettségi vizsga pedig *Dókus Gyula* világi algondnok vezetése mellett, folyó hó 9-dikén tartatott meg. Amarra 11-en jelentkeztek (kettő betegség miatt decemberre kért halasztást), emerre 6-an; amazok közül 3 egy-egy tantárgyból javításra utasított decemberi határidővel: emezek valamennyien átúszták a Rubicont, a két javító is, a kik írásbelijök gyöngesége miatt utasítottak szóbeli vizsgára.

— **Ösztöndíjasok névsora** az 1892/3-dik iskolai évben. 1. Uketyevityi-alapítványra: Trócsányi József III. o., Terhes Tivadar prog. 2. Klobusiczky-alapítványra: Harsányi Gyula VII. o., Éles István VIII. o., P. Papp Pál VII. o., Egyed Béla IV. o., Trócsányi László IV. o., Fodor Kálmán III. o., Szánthó Elek II. o., Nagy Béla II. o., Bakos Elek VI. o., Nagy Imre VI. o., Sinka Endre I. é. jh., Simon Endre VI. o. 3. A Józsa-Szent-imrei-alapítványra: Zsoldos Benő VIII. o., Debreceni Barna VIII. o. 4. Nagyváti-alapítványra: illetékes nem folyamodott. 5. Járm-alapítványra: Tatár Sándor I. o., Nagy Károly VIII. o. 6. Csíszár-alapítványra: Szinyei Géza I. é. jh., Németh Kálmán I. é. jh. 7. L. Szabó József-alapítványra. Kis Miklós IV. é. th. 8. L. Szabó Dániel alapítványra: Szinyei Béla IV. o. 9. Nyíri-alapítvány: Bornemisza Barna III. o. 10. Lenkey-alapítványra: illetékes nem folyamodott. 11. Gyulai-alapítványra: Ujj

Sándor III. o. 12. Csobai-Nagy-alapítványra: Pozsgay Imre VI. o., Pozsgay Béla III. o., Pozsgay Kálmán prog., Hunyady László I. o., Hunyady Zoltán prog., Puskás György II. o., Diószeghy Dező I. é. jh. 13. Tóth-Pápai-alapítványra: Katona Géza II. o. 14. Ferenczi-Haragos-Korláth-alapítványra: gimnáziumi önképzőkör. 15. Ragályi-alapítványra: Szánthó Gyula III. o., R. Papp Pál VII. o., Pap Miklós VI. o., Pap Gedeon III. o. 16. Halász-Balog-alapítványra: Róthe Lajos II. é. th. 17. Horváth Mária-alapítványra: Horváth Miklós VIII. o., Korláth Endre II. o. Móré Ödön IV. o. 18. Rác Ádám-alapítványra: Eperjesi József V. o. 19. Csicseri-Mokcsai-alapítványra: Barkóczi Boldizsár. 20. Cséke Dánielné-alapítványra: illetékes nem folyamodott. 21. Balla Athanáz-alapítványra: Ponorán Döme III. é. jh. 22. Puki-alapítványra: 10 frt a gyorsíró-kör vezetőjének; 6 frt 80 kr szavazati díj. 23. Hutka-alapítványra: Kovácsy Ferenc II. o., Kiséri Béla III. o. 24. Roboz-alapítványra: Hodossy Lajos VII. o. 25. Radnóti-alapítványra: Nagy Elek IV. o. 26. Gulácsi-alapítványra: Kertész Kálmán VIII. o., Nagy Béla VII. o. 27. Mesko-alapítványra: Finkey Pál VIII. o., Szinyei Endre VII. o., Szathmári Ferenc II. é. képezdei növendék. 28. Németh tábornok-alapítványra: francia vizsgálati díj, Trócsányi Bertalan VIII. o., Lehóczky Béla VII. o., Szabó Zoltán VII. o. 29. Szentpéteri-Kálniczki-alapítványra: illetékes nem folyamodott. 30. Csoma-alapítványra: Buzinkay Sándor IV. o.

— **Gyászhir.** Szabó József, eszenyi ev. ref. lelkész és gyermekeit sulyos csapás érte. Hű neje s illetőleg szerető, gondos édes anyjuk szül. Szöllőssy Mária, folyó hó 3-án, életének 48-ik évében, Budapesten, hol gyógyulást keresett, hosszas szenvedés után elhunyt s folyó hó 6-án Eszenyben eltemettetett. Mi is mély részvételt kívánunk áldást a kiváló papné kihűlt poraira.

— **Tanárválasztás.** A pápai ev. ref. főiskola megüresedett theologiai tanszékére Kiss József budapesti hitoktató választatott meg.

— **A naprágyi ev. ref. egyház** lemondás folytán megüresült lelkészi állására jelöltettek: Molnár József kálotsai, Szabó István hanvai, Szabados László simonii és Pál Ferencz rimaszombati segédlelkészek. A választás folyó hó 18-án lesz. Ez egyház volt lelkésze S. Szabó József folyó hó 4-én tartotta búcsúbeszédét Ján. XVII. 1, 4, 6, 9, 15 versei alapján. Tanítóját, Németh Istvánt az alsó-szabolcs-hajdúvidéki egyházmegyébe kebeleztet csegei ev. ref. egyház választotta meg egyhangulag orgonista-tanítójává. — Ugyancsak a naprágyi egyház a közelebb elmúlt hetekben egy gyönyörű és rendkívül értékes (200 frt.) ajándékot kapott. — Ugyanis özv. Sulyok Rudolfné szül: Czikó Apollónia úrnő korán elhunyt leánya és unokája emlékére egy bordeaux plüsch aranyval gazdagon és művészileg himzett úrasztali tertőt tett le a buzgóság oltárára.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje, az 1892—93-ik tanév első felére.** A) A vallás és egyháztudományi szakban: Mitrovics Gyula, előadja 1. Az erkölcstant (történeti rész), hetenkint 3 órán. 2. Egyházi szónoklattan, hetenkint 3 órán. 3. Gyakorlati theologiai szemináriumot tart, hetenkint 2 órán. Wurga Lajos előadja: 1. A keresztyén egyház történelmét (a reformatio után), hetenkint 4 órán. 2. A XIX. század egyháztörténelmét, hetenkint 2 órán. 3. A vallások összehasonlító ismertetését, hetenkint 4 órán. P. Nagy Gusztáv, előadja: 1. A pozitív keresztyén vallástan dogmatörténeti részét, hetenkint 5 órán. 2. A rendszeres dogmatikát, hetenkint 5 órán. Radácsi György, előadja: 1. Az ó-szövetségből, a Zsoltárok egy részét (fordítva és magyarázva), különös

tekintettel a magyar zsoltár-irodalomra, hetenkint 3 órán.* 2. Az új szövetségből, a Jelenések könyvét, hetenkint 3 órán. 3. Az ó-szövetségi kánon történetét (isagogika), hetenkint 3 órán. 4. Ó-szövetségi szemináriumot tart, hetenkint egy órán. Dr. Fínkei József, előadja: Az egyházjogot, hetenkint 7 órán. B) A bölcsészeti szakban. Szinyei Gerzson, előadja: 1. A magyar irodalom történetét 1808—1830-ig, főtekintettel a nyelvújításra és költészetre, hetenkint 4 órán. 2. A neveléstant, (II. rész, oktatástan), hetenkint 2 órán. Dr. Székely György előadja: 1. Az újkori bölcsészeti történetét, hetenkint 4 órán. 2. Az újkori európai művelődés történetét hetenkint 4 órán. 3. Aesthetikát (általános rész), hetenkint 2 órán. Dr. Kun Zoltán, előadja: A közegészségtant, hetenkint 2 órán. Kiss Zsigmond, tanítja: 1. A héber nyelv elemeit, hetenkint 4 órán. 2. Az újszövetségi görög nyelvet, hetenkint 2 órán. Rác Lajos, tanítja: A francia nyelvet, hetenkint 2 órán. Pásztor Sámuel vezetése alatt az egész theol. ifjúság részére: Gyakorlati éneklés hetenkint 1 órán. C) A jog- és államtudományi szakban: Nemes Ferenc, előadja: 1. A magyar büntető jogot (anyagi rész), hetenkint 5 órán. 2. A magyar közigazgatási jogot, hetenkint 5 órán. Szánthó Gyula, előadja: 1. A római jogot (Institutiok), hetenkint 8 órán. 2. A római családi és örökösödési jogot (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. Ballagi Géza, előadja: 1. A nemzetgazdaságtant, hetenkint 5 órán. 2. Az alkotmány és kormányzati politikát, hetenkint 5 órán. Fínkei József, előadja: 1. Az egyházjogot, hetenkint 7 órán. 2. A polgári törvénykezési rendtartást, hetenkint 5 órán. Kun Béla, előadja: 1. A magyar pénzügyi jogot, hetenkint 5 órán. 2. A bevezetést a jog- és államtudományokba, hetenkint 2 órán. 3. A bevezetést a statisztikába (rendkívüli előadás), hetenkint 3 órán. Bartha Béla, előadja: 1. A magyar magánjogot, hetenkint 5 órán. 2. Az osztrák magánjogot, hetenkint 6 órán. Zsindely István, előadja: 1. A magyar alkotmány- és jogtörténetet, hetenkint 7 órán. 2. A jogbölcsészett, hetenkint 6 órán. Székely György, előadja: 1. Az újkori bölcsészeti történetét, hetenkint 4 órán. 2. Az újkori európai művelődés történetét, hetenkint 4 órán. 3. Aesthetikát, hetenkint 2 órán. Kun Zoltán, előadja: A közegészségtant, hetenkint 2 órán. Rác Lajos tanítja: A francia nyelvet, hetenkint 2 órán.

— Pályakérdések az akadémiai hallgatók számára.

1. A Vay-féle kettős díjra (25 frt 20 kr és 16 frt 80 kr): Irassék egyházi beszéd Példabeszéd XXVI. 2. versének következő tétele felett: „Miképen a madár elmegyen és a fecske elrepül, azonképen az ok nélkül való átok nem száll az emberre”. 2. Vay-féle (3-ad évi) nagyobb díjra (33 frt 60 kr): „Adassék elő a vegyes házasság kérdésére vonatkozó egyházi viszály századunk első felében Németországon és ezzel kapcsolatban az is, hogy e viszály minő hatással volt a magyarországi clerus magatartására”. 3. A Vay-féle (múlt évi) nagyobb díjra (33 frt 60 kr): „Schleiermacher hittani rendszerének ismertetése és méltatása”. 4. A Vay-féle (ez évi) nagyobb díjra (33 frt 60 kr): A vizsolyi, hannaui és oppenheimi bibliák bírálatos összehasonlítása s a Szenczy Molnár Albert bibliajavító érdemeinek méltatása. 5. Péczely díjra (42 frt): „Fejtessek meg a szép és jó, a művészet és a vallás (erkölcsiség) egymáshoz való viszonyának kérdése s adassék elő a görög és az újkor kiválóbb bölcsészeinek e kérdésre vonatkozó elmélete”. 6. A Tóth-Fischer díjra (30 frt): „Ismertesse a pályázó az erdélyi ev. ref. egyházkerület jelenben érvényes szervezetét, bírálva és összehasonlítva a magyarországi ev. ref. egyházkerületek szervezetével; mutassa ki végül: minő mértékben történt az

* Csak a IV. és III. évesekre kötelező.

egyesülés a debreczeni zsinati törvény alapján: "7. A *Kazinczy díjra* (10 arany): „Kazinczy mint vallásbölcsész". 8. A *Kövy-émlékére alapított* (mult évi) *Okolicsányi díjra* (24ft): „Fejtse ki a pályázó: miként fejlődött a multban a magyar házassági vagyoni jog, ismertesse jelen állapotát, okadatolja meg tűzetesen, hogy vajjon fentartandóak véli-e házassági vagyoni jogunk jelen rendszerét, s ha talán nem, mely rendszerrel kívánja legcélszerűbben helyettesíteni". 9. A *Kövy-émlékére alapított* (ez évi) *Okolicsányi díjra* (24 ft): „Adassanak elő történeti sorrendben és kritikailag a magántulajdon jogosultságának igazolásával foglalkozó elméletek, fejtsék ki a tulajdonjog alapja, célja és természete; határoztassék meg az állam helyzete a magántulajdonnal szemben; vizsgáltassék: helyesek-e, s mire vihetők vissza azon pozitív intézkedések, melyek a tulajdonjog korlátozását tartalmazzák és célozzák".

— **Áttérés.** Augusztus hó 27-én a Dunántúl egy kis városkájában érdekes esemény történt. Egy tisztántúli gazdag földbirtokos, ki az említett helyen az Eszterházy hercegség némely jelentékeny uradalmainak főbérloje, ki nevével együtt az izraelita vallásban született, s abból ki nem is tért, a református lelkészt arra hívta föl, hogy májusban született kis fiát keresztelje meg; a mit az vonakodás nélkül teljesített is. A keresztapa tisztét a nagyapa vállalta el, s keresztvízre a kis fiút az édes anya tartotta. Érdekes még, hogy e birtokos eddig is mind reformátussá kereszteltette fiait, s hogy annak nevelteti is, bizonyítja az, hogy nagyobbik fia csak a mult év végén adott mint I. osztályú elemi tanuló a lelkész előtt elég sikeres vizsgát. Egyszerű történet, de a mi napjainkban szinte esemény számba mehet; annyival inkább, mert itt érdekről szólni sem lehet, mint a felnőtteknél. Sőt a művelt családot az jellemzi legjobban, hogy a választ, melyben neveltettek, nem dobják el maguktól, ha szintén meggyőződésük abban többé a maga talaját fel nem találja is, hanem gyermekeiket akarják elvonni azon dilemma elől, mely most előttük áll, abban a vallásban neveltetvén őket, mely művelt és szabadelvű gondolkodásunkat legjobban kielégíti. Adja Isten! hogy a nemcsak névleg áttért, de valóban a reform. anyaszentegyház hitében nevelt gyermekekben anyaszentegyházunknak oszlopoi nőjenek fel; s mert a keresztelő lelkész kérésére a kellő befolyás a vallásos nevelésre teljes készséggel biztosított: okunk van a legjobbat remélni. A Felső-Baranyában divattá vált *kitérések* napjaiban, szolgáljon enyhítő nyugpontul ez a gyarapodás, mely nem számával (eddig 3 fiú), hanem súlyával esik a mérlegbe. *Kis x.*

— **Az 1859—1867-esek találkozása Sárospatakon,** mint már írtuk is, folyó hó 24—26-ik napjain lesz. Gyülekezni *szombaton és nem pénteken* kell!! Elszállásról a helybeli pályatársak gondoskodnak. Legtanácsosabb a délután érkező vonatok használata!

HIRDETÉSEK.

Két harmadik gimnáziumi tanuló mellé *Trapli Lajos* úrnál Bánócra nevelő kerestetik; — fizetés havonta: 20 ft s teljes ellátás. — Okmányok beküldendő. Az állás mielőbb elfoglalandó.

Bánóc, 1892. szeptember 8-án.

Hutka József,
ref. lelkész.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágyak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

A harangra nézve teljes megelégedésünket fejezhetjük ki, egyházhíveim nagyon meg vannak vele elégedve — más egyházaknak — melyeknek harangra leend szükségök, örömmel és szívesen ajánljuk gyárát. Petrahón, 1892. ápril 17. *Lábos István,* ev. ref. lelkész.

Tegnap tettük fel a harangot. Hangja teljesen kielégítő. Pár hét múlva küldjük a nagy harangot is vaskoronával felszerelés végett. Tisza-Sas. Kiváló tisztelettel: *Sarkadi N. Imre,* ev. ref. lelkész.

7—10

Magyarország

legrégibb harangöntődéje

Kis-Sejőcsben (Ungmegye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, forgatható fa- vagy vaskoronával. Jót állok a legjobb hangképességért, tartósságért és a szállításnál történhető károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Öntődém, több mint egy százados fennállása óta, közmegelégedésre már nagyon sok harangot szállított s reményem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagyt. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,

harangöntő és földbirtokos.

7—11

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.

Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A komáromi jubileum utóhangjai.» *Ry.* — «Az optimismussal csak cum grano salis.» *Szalóczy Pál.* — «Tisza Kálmán jubilaris beszéde.» — «Pap Gábor püspöki jelentéséből.» — «Pap Gábor püspök újabb nyilatkozata.» — «A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Vadászy Pál.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázatok.»

A komáromi jubileum utóhangjai.

A tájékozatlanság a párt-politikával, az ultramontán gyűlölködés az üzleti szellemmel szövetkezett a komáromi jubileum hírére s az ott történtek és nem történtek miatt panaszos morajban tört fel az égre, és oly izgatottságot támasztott széles e hazában, hogy *Kolos* érsek, a hercegprimás maga is apokalyptikus hangulatba esett s egy főpásztori levéllel sietett megmenteni a kálvinisták által vég-veszély felé sodort hazát. (Lásd a „Vegyesek“ között!).

A harang-kongatók meglehetnek az eredménynyel elégedve, mert a botrány-kedvelő közönség idegeit eléggé megborzogatták, elhitetvén legalább a gyöngébbekkel, hogy a Bocskay, Bethlen és Rákóczy kurucái el akarják nyeltesni a más hiten levőket s törököt, tatárt készek rázudítani erre a szegény országra, csak hogy ők legyenek itt még egyszer minden mindenkben, — a Tisza Kálmán vezérsége alatt!...

Risum teneatis amici.

Szokva lehetnénk már ahoz a boszantó tájékoztatlansághoz, a melylyel a politikai napi sajtó a prot. egyházi élet nyilvánulásait kísérgeti: ezúttal azonban nem lehet a legmélyebb sajnálat, nem adóznunk annak képtelen méltatlankodása miatt.

Mert hát mi történt Komáromban, a miért véres karddal kellett beszaladgálni a hazát?

A kerület ünnepet rendezett *Tisza Kálmán-nak*, a 25 éves főgondnoknak. Hódolt egy általános divatnak, vágy szíve sugallatának s meghívta az ünnepélyre a testvér-kerületeket is, a mi szintén így szokás már ma és jó, testvéries szokás s rendszerint kölcsönfejjében történik, a mint azt már országosan ismert példák igazolják. Az ünnepélyen *Pap Gábor*, a püspök üdvözölte *Tisza*

Kálmánt, a főgondnokot s beszédében érintette az egyházpolitikai viszonyokat is. Tisza válaszolt s a lelkeket nyugtalanító aggodalmak ellen felebebezett. *gr. Széchenyire*, a jó katolikusra, bizalmát fejezte ki ő is, mint amaz, az állam souverenitása iránt, sőt a római kath. világi elem elfogúlatlansága és önzetlen hazaszeretete iránt is, a mely máskor is segített már megvédeni a protestantizmus igazait. Felelhetett volna-e másképen egy Deák Ferenc, egy Irányi, egy Ugron, egy Apponyi?! Avagy Rómával szemben van-e, lehet-e más menedékünk nemcsak nekünk, de az egész nemzetnek, mint az állam souverenitása?! Hogy Tisza K. a bekövetkező viharos napok esetére a protestánsok egyetértésére is hivatkozott: avagy ezzel az ország békéje ellen lázított-e? Nem ott van-e beszédében (lásd alább!) a haza az egyház előtt, az állam a protestantizmus felett s nem zárja-e ki abban minden betű — egész diplomata kiszámítással — e kettőnek egymás ellen való fegyverkezését s ennek még a lehetőségét is?! Bizony-bizony ezt a főgondnoki választ nem lehetett a legnagyobb mérvű tájékoztatlanság- vagy ideges párt-szellem sugallta szándékosság nélkül a prot. egyház ellen fordítani.

A mi ezen felül történt Komáromban, az a Pap Gábor *püspöki jelentése* volt, a melyet nyomtatásban osztottak ki a gyűlés tagjai között. Úgy tetszik egyes lapok kifakadásaiból, mintha ez képezte volna főképen a „casus belli“-t s az öklelőzésre készítő veres posztót (l. alább).

Ime a tájékoztatlanság újabb bizonyítéka!... Hát mit tett Pap Gábor, a püspök? Főpásztori kötelességét teljesítette, a mit egyetlen prot. püspöknek sem szabad elmulasztania, ha csak gyanút nem akar támasztani sáfárkodásának hűsége ellen. De hát mit tartozik azt tudni a napi sajtónak egy-egy könnyű vértzetű lovagja, hogy

mi egy prot. püspök feladata s hogy mivel tartozik az saját kerületének, mint a kerületi gyűlések egyik elnöke? Mi köze egy politikusnak a bibliához, a melyben írva van, hogy: „a jó pásztor életét is oda adja az ő juhaiért.”

Más viszonyok között, mint a maiak, a Pap Gábor püspöki jelentését s ennek kivált az egyházpolitikát s a felekezeti torzszalkódásokat jellemző részleteit, hazafias tény gyanánt lehetne és kellene ünnepelni, s ime ma csak úgy zúg ellene a „feszítsd meg!” kiáltás, s a neki szilajodott politikusok és ultramontán firkászok kimerítik vele szemben a piszkolódás egész szótárát. Nincsen igaza Pap Gábornak? A komáromi-fajta plebánusok nem üznek-e bűnös játékot a felekezeti békét biztosító törvénnyel szemben, s maga *Kolos* primás nem állt-e csakugyan az ultramontánizmus élére, a mikor főrendiházi beszédében a jezsuitáktól tanult fogásokkal iparkodott lerontani az 1868. t.-c. erejét?! Lehet-e az ilyeneket egy protestáns püspöknek — a ki éppen Komáromban lakik — hallgatással mellőzni akkor, a mikor a kövek is kiáltozni kezdenek s akkor, a mikor a fenyegetett prot. egyház éppen azoktól várja a mutatkozó baj ellen való nyílt s őszinte fellépést, a kiket bizodalomával a tetőkre állított, hogy az ellenség mozdulatait őrszemekkel kísérjék, hogy egy is el ne vesszen a mi kicsinyeink közül. . . A tájékozatlan napi sajtó kövekkel dobálhatja Dunántúl püspökét, az ultramontánok hada kiöntheti ellene egész epéjét; — de mi, protestánsok, tartozunk neki azzal az elismeréssel, hogy hű volt önmagához s püspöki kötelességeihez. Ha azt nem teszi, a mit tett vala, saját híveit ejti csalódásba önmaga felől. Persze, a kik nem tudták vagy nem akarták a püspöki jelentést, a mely a kerületnek szólt, a Tisza-jubileumtól vagy az üdvözlő beszédétől külön szakítani, azok mohón tapadtak a jelentés egyes szavaiba s tépték-nyúzták azt a saját politikai céljaik szerint, leginkább a Tisza-jubileum, de az egész prot. egyház kisebbitésére is.

Igen, a párt-politika céljai szerint!

Rosszúl ítélné meg a komáromi ünnep által keltett vihart az, a ki nem tudná, hogy Apponyi, a nemzeti párt feje, éppen ez idő tájban készült Eperjesre az alélkozó nemzetet riogatni s hogy neki és lapjainak éppen kapóra jött a Tisza-jubileum. Ez a párt még mindig retteg a Tisza hatalmától s annak újra éledésétől. Ez a borzalom, utálat, irigykedés — vagy minek nevezzük — nagy mértékben hozzájárult a komáromi ünnep befeketítéséhez. Csúffá tenni Tiszát, a kiről azt hiszik, hogy a prot. egyház vele tart s ő ez által akarja magát rehabilitáltatni, — ez volt a jelszó és ha másként nem lehet, csúffá tenni vele együtt a reformált egyházat is. Ezért bémálták aztán

el a dunántúliak ünnepét *prot. szövetségnek, lázításnak, békebontásnak* stb. Ügyesen háborogtak, mert oly lapokat is elragadtak saját tévedéseik és szemfényvesztéseik útjára, a melyek — rendes körülmények között — eléggé tisztán szoktak látni a felekezeti kérdések rejtekeibe (Pesti Hírlap). Be kell vallanunk, hogy a Pap G. püspöki jelentésének és saját személyének egyáltalán nem vált ezúttal előnyére az, hogy mindenáron hozzákötötték úgy őt, mint tényeit a Tisza Kálmán személyiségéhez. Ma már tisztában vagyunk a titkos célszavakkal s még a „Magyar Állam” — ez az ultramontán Vezuv is nyíltan bevallja, hogy Apponyi és pártja a komáromi jubileumot a Tisza hatalmától való féltében volt hivatva sárral-kővel összedobálni. De gustibus non est disputandum!

Hogy az ultramontán sajtó még mindig üvölt s Pap Gábor „szuperintendens”-nek, az „ujdon-sült püspök”-nek nem tudja megengedni, hogy bírálat tárgyává merte tenni a hercegprimás viselkedését s a szaporodó jezsuiták garázdálkodásait: — ezen nem csudálkozunk. Önmagát meg nem tagadhatja. Csodálkozunk azonban a napi sajtón, a mely — bár szereti hirdetni függetlenségét — minden kényesebb kérdésnél elárulja, hogy üzleti számítás vezérli az igazság szolgálatában. Ez a tudat is nagyot könnyít a méltatlanul megdobált hazai protestantizmus sorsán.

A mi a legérdekesebb viszhangot, a *Kolos érsek* főpásztori levelét illeti, az egy rendkívül ügyes diplomata ténye, a kínálkozó alkalomnak szerencsés kiaknázása. Ő eminenciája sokat rontott saját tekintélyén a főrendiházi „modus vivendi”-je által. Úgy van, a mint Pap G. vallja, hogy törvény-csavarásával törvényesítette a hecc-káplánok hadviselését, az olcsó vértanúk makacskodását. Ezt lehet ugyan tagadni, de eltagadni nem lehet. Magának, saját állásának tartozott tehát első sorban azzal, hogy a reformátusok *ügy-vélt* hadüzenetére, saját jelszávához híven, békét parancsoljon. Remek fogás, kétségtelenül!! Egyszerre jelenik meg a honfi glóriájában s a béke olajágával. Alázatos, finom, kenetteljes, de azért nem csipősség nélkül. A napi lapok hangulata alatt áll, de azok szilajkodása, bőszültsége nélkül. Felháborodottnak véli a papságot a komáromi dolgok miatt s talán fegyverkezőnek is; érdesnek a Pap Gábor nyilatkozatát, s nosza beöltözik a Jézus szerepébe s azt mondja a heveskedő Pétereknek: tegyétek hüvelybe szabályaitokat! Legyen csend, béke, türelem,* mert a hazát csak mi tarthatjuk meg, az egyházat — már t. i. a római katolikust — megtartja maga az Isten, mert örök életre hívta el azt. És a napi

* A türelem, Schlauch szerint, nem keresztyén erény.

sajtó tapsol, tombol, a róm. kath. főpap megmentette a hazát a kálvinisták, a protestánsok ellen ...!

Difficile est satyram non scribere!

Egyszerre elfeledte a sajtó a prot. egyháznak minden érdemét, egész multját, jelen küzdelmeit, s ünnepli velünk szemben az ultramontanizmust, mint a hazafiság és a béke képviselét.

Úgy állunk már ma a felizgatott közvélemény előtt, hogy ha mi p. o. a felekezeti kérdéseket feszegetni s az elkeresztelési visszaéléseket bolygatni merjük: ez *békétlenkedés*. Ha a plebánusok gúnyt űznek a törvényből, s az alkotmányos magyar állam elé nehézségeket gördítenek: ez *vallási hűség*, a dogmákhoz való ragaszkodás. Ha mi követeljük a béke-biztosító törvények megtartását — ez *támadás* a természeti jog ellen. Ha Vaszary segít az ilyen törvények érvényét rongálni az ultramontán csapatnak: ez *jog-tisztelet, szabadelvűség*.

Ha mi észreveszszük ellenségeink áskálódásait, s titkos és nyílt támadásait és azok ellen védelemre kelünk, vagy az állam-hatalomhoz fölebbezünk: ez *árulkodás*. Ha a Schlauchok, Schopperek minket eretnekeknek, szabadságunk hőseit lázítóknak keresztelik, s a történelmet meghamisítják: ez *kötelesség-teljesítés önmaguk iránt*.

Ha mi gyermekeink megkeresztelését és válásos oktatását — a törvény diktálása szerint is — magunknak követeljük: ez lázítás, ez „*policájvallás*“ (Pesti Hírlap). Ha a kath. atyafiak bezárják iskoláikat a protestáns katekheták előtt (a mit Vaszary is megcselekedett) s az efféle invasiót a szent falak megfertőzésének nevezik — ez csak *önvédelem*.

Ha a kath. pap betolakodik a vegyes házasok hajlékába, s ott a katolikus félt a protestáns fél ellen tüzeli: ez *cura pastoralis*. Ha mi a törvényben gyökerező jogunknál fogva megakarjuk menteni gyermekeinket a zárdák mételyző hatásától, s követeljük azok kiadását: — mint a Pap Gábor püspöki jelentése is óhajtja — ez „*prot. ultramontanizmus*“.

Ha Pap Gábor az állam fenség-joga mellett lelkesedik s attól várja bajaink s az egész nemzet bajainak orvoslását: ez agyarkodás a római kath. egyház hatalma ellen. Ha Vaszary és társai az államhatalommal szemben Rómára felebbeznek, s az alkotmányos államot, sőt a legfőbb kegyúri jogot is szégyenből-szégyenbe hajtják a pápasággal szemben: ez a legeslegfőbb kegyúr előtt való fiúi meghódolás.

Bódult állapot! Szerencse, hogy csak a tájékozatlanság, párt-politika, a felülkerekedett ultramontanizmus és az üzleti szellem szülte, tehát éppen azért nem tarthat soká. De hogy valóság-

gal ránk ne öregedjék, nekünk is gondolnunk és tennünk kell valamit.

A sajtó megbízhatatlansága felől ma már tisztában vagyunk: *gondoskodnunk kell tehát illő és méltó képviseltetésünkről*. Az állam-kormány ingadozik a reá gyakorolt ellenséges nyomás alatt: *egységesen kell tehát fellepnünk* nekünk is és követelnünk jogaink tiszteletben tartását s a függő kérdéseknek olyan megoldását, a mely a felekezeti súrlódásoknak véget vessen hoszú időre. Ezer szemmel kell örködnünk kőfalainkon, s a helyett, hogy a felizgatott sajtó vak lármájától megriadnánk: elő kell hurcolkodnunk minden sérelmünkkel; a történelem majd ítéletet fog tartani úgy felettünk, mint ellenfeleink felett, s ki fog derülni majd, hogy kik a békebontók köztünk és kiket sújthat a hazafiatlanság vádja.

Ha a tanulságokat levonjuk a komáromi ünnep utóhangjaiból: akkor örülni fogunk rajta, hogy a mesterséggel félrevezetett közvélemény egy időre ellenünk fordult. — *Fiat justitia!*

Ry.

Az optimismussal csak cum grano salis.*

Olvasván a Sárospataki Lapok 16. és 17. számaiban „*Egyházpolitikánk*“, és a 31. számában „*Egy kevés optimismus*“ című vezércikkeket, ha valaki azon kérdést intézné hozzám, hogy vajjon mint gondolkozom az említett cikkek íróinak kiléte felől, ha ugyan egyrészt Mocsárinak országosan ismert neve után e kérdés egyáltalán feltehető volna: — szívesen árulnám el azon sejtelmemet, hogy az „*Egyházpolitikánk*“ írója, bizonyára egy hivatásának magaslatán álló, lelkes ifjú pap, ki szerető gonddal sorakozik az egyház örálói táborába, s ott óvatos körültekintéssel nemcsak a vi-
gyázásban jár elől, hanem a fenyegetett pontok védelmében harcra is kész szállani az ellenséggel; a ki éppen azért, hogy felrázza a közönyös, vagy éppen szunynyadó kedélyeket: a veszély nagyságához képest indokoltnak látja azokat a markáns vonásokat is, melyekkel egyházi állapotunk jeles és jövőendő képét eléggé sötétnek és aggasztónak rajzolja; viszont, ha Szikszai Andrásról nem tudnám azt, hogy ő a sárospataki theol. akadémiának csak a közel multban volt egyik derék hallgatója, a felőle kérdezősködőnek — optimistikus cikke után ítélve — aligha nem azt válaszolnám, hogy benne egy nyugalom után kívánczozó, kiérdemült világi tanácsbíró sejtnek, ki az egyházmegyei és kerületi gyűléseken rendszerint ilyen értelemben adatni szokott esperesi, vagy püspöki jelentésekből arról győződven meg, hogy az anyaszentegyházban mindenek ékesen és jó renddel folynak: protestáns egyházunkban, a fel-felmerülő nehézségekkel szemben, csak a *teher alatt növekvő pálmát, a korszellem által a biztos révpárt felé terelt hajót* látja, és így nem csuda, ha meggyőződésévé vált optimismusa, akarom mondani ... a megélemedett kor csendre intő rheumatismusa leté-
teti vele a harci lobogót, hogy a kürt zengése elől a zsongó méhek lágy moraja közé vonuljon, engedve a nagy lyrikus szelíd felhívásának: „*Beatus ille, qui procul negotiis!*“

* E cikk már régebben kiszedve állt s a legjobb akarat mellett sem volt közölhető.
Szerk.

A fent említett vezércikkező urak közül egyiket sincs szerencsém személyesen ismerhetni, azért távol áll tőlem mind a tömjénezés, mind a megsértésnek még csak gondolata is, de még csak polemiát provokálni sem szándékozom; irok pusztán a hivatkozott cikkek hatása alatt, azon célból is, hogy a fennforgó kérdéshez én is járuljak egy kevés világossággal; de különösebben pedig azért, mert őszintén megvallva, bántóan hatott rám a Szikszai András optimizmusa; nem mint a magán ember kontemplációja, hanem úgy, mint a közegyházat fenyegető támadás megghiúsítása végett elhangzott intelem megbénító visszhangja. Szinte örültem, hogy világi uraink közül egy Mocsáry Lajos elérkezettnek látta az időt, hogy habár csak a 12-ik órában fölemelje figyelmeztető szavát a már küszöbön álló ellenségre mutatva: akkor Sz. jónak látja a már-már ébredező lelkeket arra kapacitálni, hogy nincs semmi baj, nyugodtan lehetünk. Amugy sem olyan igen erős lábon áll világi férfainknál a vallási és egyházi ügyek iránt való buzgalom, hogy egy kis biztatás itt is, ott is fel ne férne: hát még ha első sorban mi lélekészek is azt hirdetjük a nyílt sérelmek takargatásával, hogy igazán egészségesek vagyunk, nem magunk készítgetjük-e elő a közönyösséget? Azért szabad legyen nekem is hozzá szólnom a dologhoz és különösen Sz. A cikére térve vissza, arra hívni fel az olvasó közönség figyelmét, hogy az optimismus éppen most nem lehet időszerű, legalább abban az alakjában nem, hogy általa a semmittevésre határozzuk magunkat.

A kettős kérdés, melynek megvitatása és eldöntése céljából láttak napvilágot a fent jelzett cikkek, kétség kívül ez: *hogyan állunk és mi a teendők a mi régi ellenségünk, az ultramontanizmussal szemközt?*

Az a tényállás, hogy a katolicizmus, az újabb időkben nem csak hazánkban, de úgyszólván világsszerte, szinte szokatlan erővel, óriási praetensiokkal tör előre: nem szorúl bizonyításra; azt nemcsak mi tudjuk, hanem érzik és tudják a nemzetek sorsát intéző kormányok is; és bizony, hogy ezek sem veszik valami könnyedén a dolgot, erről eléggé tanuskodnak a pápai curiával folytatott alkudozások, ezek nem sikerülése esetében a conflictusok és az ismeretes kultur-háborúk. Hogy nálunk is kulturharc van készülöben, arra nézve elég utalunk a legközelebbi főrendiházi ülések alkalmából a katolikus főpapság magatartására egy világos törvénnyel szemben; vagy arra a készülődésre, melynek immár a kath. világi urak is oda előlegezték rokonszenvéket. Azt pedig tudnunk kell, hogy a tulsúlyban levő kath. főrendek, egy esetleges szavazásnál, véstretjő felhő gyanánt döröghetik le reánk a hosszú időre megbénító „non possumus“-t.

Éppen azért, mert ezeket — nem említvén a már sokszor és sokképen megírt és tapasztalt sérelmi eseteket — Mocsáry Lajossal és sok másokkal együtt én is így tudom: nem titkolhatom el csudálkozásomat afelett, hogy Sz. úr, a kath. clerus nagymérvű tevékenysége, absorbeáló törekvése s általában mindazon tünetek után, a melyeket idézett cikkében maga is elsorol: az optimista rózsás szemüvegén nézván a dolgokat, nemcsak hogy veszélyt nem lát egyházunkra, sőt annak számlájára még bizonyos előnyöket ír fel; mindennek felett pedig azon immár mindinkább sürgető kérdésre: *Atyámfiai, férfiak, mit cselekedjünk?* elégnék tartja ez igen keveset, vagy talán nagyon is sokat mondó feleletet: „Hát kérem semmit!“

Teljesen meg vagyok arról győződve, hogy Szikszai úr ezt a rövid feleletet nemcsak úgy könnyedén, meggondolatlanul vetette oda; sőt okoskodásából azt

látom, hogy szinte művészi tárgyalása folyamán, erősen latba vetette dialektikáját, míg e végkövetkeztetésre jutott. Azért én sem szándékozom könnyelműen pálcát törni állításai felett; érveléséből sorra szedem a nyomósabb okokat, kimutatandó, hogy éppen azok az okok és körülmények, melyekre optimismusát alapítja, a mit sem tevéssel szemben arra indítanak bennünket, hogy egyházunk érdekei, jogai és szabadsága megvédelmezésére minden megengedett eszközt és módot fel kell használnunk és csak, ha a vész elvonult: az után jöhet az optimismus, akkor is csak — cum grano salis!

Sz. mindjárt cikke második kikezdésében, Mocsáryval polemizálván, elismeri: „*hogy nekünk van egy állandó, megátalkodott ellenségünk, az ultramontanizmus,*“ de ezt nem tarthatja komoly, számbavehető ellenségnek. Nézetem szerint ez a legfőbb oka cikkirő optimismusának; mert ha csakugyan nincs ilyen komolyabb ellenségünk, akkor valóban kár volna csak úgy a levegőbe vagdalkoznunk. A tapasztalás azonban nem csak mutatja, de bizonyítja is, hogy ez az ellenség nagyon is komoly és számbavehető ellenség; azt pedig a történelemből tudom, hogy az ellenség kicsinylése, fel sem vévése, kimaradhatlan kudarcra szokott végződni.

Hát én arra kérem Sz. urat, hogy mutasson nekem számbavehetőbb és komolyabb külső ellenséget ez idő szerint a magyar protestáns egyházra nézve az ultramontanizmusnál!?!... melylyel szemben csak nem régen, még egy Bismark is — ne feledjük, hogy protestáns országban — hosszú harc után, kénytelen volt bevonni vitorláit; mely óriási anyagi és erkölcsi hatalom birtokában, felfelé imponál, lefelé fanatizál; mely a mi szegényes, „igálgató“ levitáinkkal, romladozó imaházainkkal, a nálunk még vajdó leányneveléssel szemben: gazdag, hatalmas papságot, zelotikus szerzeteseket és apácákat, fényes templomokat, kényelmesen berendezett és örökre megalapított zárdákat állít szemközt, kiváló ellentétkül, kivált az expónált helyeken könnyen csábító eszközökül a gyengék megejtésére; mely templomaiban, iskoláiban, sőt az úrnapi körmenetek alkalmával az utcákon is ellenünk predikál; mely nem átal a családok szentélyébe hatolni, hogy a vegyes házasságok közt a konkolyt hintse, mely híveinket a rábeszélés, csalogatás és hazugság eszközeivel térítgeti el. Saját szájából hallottam egy kitérni akaró hívünknek, még pedig abban a városban, a hol két protestáns püspök lakik, hogy a prépost-plebános azzal kapacitálta az áttérésre, hogy tíz év múlva úgy sem lesz Magyarországon protestáns egyház. Említem-e az erkölcstelen reversalisokat, ezek alapján az elkereszteléseket, mint fennálló törvényünk arcúlvérését; vagy az éppen szőnyegen forgó hadműveletet, midőn erkölcsi hatalmának egész súlyával ránehezkedett a kormányra, hogy azzal együtt felettünk is diadalt üljön. Igaz, hogy ez utóbbi tekintetben, mint Sz. úr is mondja, az állam dolga velők, mint a haza és polgárok szabadságának nyílt ellenségeivel elbánni; de hátha, mint majd lentebb említeni fogom, a dolog még is a mi hátrányunkra dől el? Vajjon, nem komoly és számbavehető ellenség-e ez? Vajjon, ha Mocsáry a zsinattól valami olyan eljárást várt, mely a mi jogaink sérthetlenségét is documentálná, mely — a zsinat végzése nem lévén az ultramontán irányzatú főrendiház felülbírlása alá vetve — a többi zsinati pontokkal együtt Ó Felsége által szentesítve, törvényerőre emelkedett volna: nem volt-e igaza? Egyébiránt felesleges e tárgyról tovább beszélnem, mert hiszen egy köztudomásúlag elismert tény nem létezése ellen vitatkozni: igazán csak úgy a levegőbe való vagdalkozás.

Kifogásolnom kell továbbá cikkíró érvelésének azon pontját is, melyben Csáky miniszter eddig tanusított és ezután tanusítandó magatartására hivatkozik. Bocsnatot kérek, de az tán még a miniszterre is áll, a mit szent Dávid régen megmondott, hogy: „*egy emberben se bizzatok*“. Nem azért, mintha a Csáky, vagy akár-melyik miniszter jóakarátát kétségbe lehetne vonni, hanem egyszerűen azért, mert különösen az ilyen magas állású férfiak, nagyon is az esélyek hatalma alatt állanak. Tudjuk, hogy Vaszary eleintén ép úgy nem volt primás-jelölt, mint cikkíró úr, vagy én: a pápai curia akarata előtt meghajolt Csáky mégis őt ajánlotta kinevezésre; a zágrábi érsek pedig még ma sincs ki-nevezve, pedig Csáky jelöltjének arcképét a képes lapok és naptárak már hozták is. Csáky miniszter parlamenti győzedelme nagyon is problematikus; a valódi eredmény majd akkor tűnik ki, ha az ígért törvényjavaslat — hogy minő, azt most még nem tudjuk — a ház asztalán lesz és megszavaztatik. Különben pedig a főrendiházban tett azon nyilatkozata, hogy a házasság- és család-jog végleges rendezése után, nem kívánja a 68. évi 53. t.-cikket fenntartani: egy kis hátrálásnak is beillik. De bármiképp legyen is a dolog, még mindig hátra van egy nagy esély, s ez az, hogy a parlament határozatát, a clericális főrendiház épúgy leszavazhatja, mint tette a zsidó-keresztény házasság kérdésében... et quid tunc?

De gyerünk tovább. Azt mondja lejjebb Sz. úr, hogy „*az evangéliumi igazságok sohasem terjedtek gyorsabban, mint épen napjainkban*“. A reformáció idejében valamivel jobban terjedtek biz azok, de azért ma is ki merné azok terjedését kétségbe vonni? Csakhogy az a kérdés ám, hogy hol és hogyan? Olasz- és Spanyolországban az evangelizáció munkája a tavaszi rügy üdésévével fejlődik; de a jog és viszonyosság érlelő melege, vajjon mikor fog még akadály nélkül aláömlöni reája? különben is, jelen esetben magunkról kell beszélnünk.

Nálunk, szintén a reformáció óta, talán igazán soha nem terjedtek nagyobb mértékben az evangéliumi igazságok, mint épen napjainkban, de milyen alakban? A baptizmus és nazarenizmus nem a mi híveink között hódítanak-e leginkább? másfelől hány esetet tud Sz. úr, hogy a zsidó, vagy a katolikus vallásból, tisztán csak az evangéliom iránti önzetlen szeretetből, meggyőződésből tértek át hozzánk az illetők? Vagy az általános felvilágosodást érti cikkíró? erről majd alább. Hanem azt én is vallom Mocsáryval, hogy az ultramontanizmus sehol sem működik nagyobb intenzivitással, mint épen hazánkban! Még azt is hozzá tehetem, hogy másutt nem is teheti oly mértékben. Ebben már bocsásson meg Szikszai úr, de épen semmi vigasztalót nem találhatok; de ha még ezt is a mi számlánkra hajlandó felírni: inkább én is elfogadom, csakhogy deficitnek.

Hátra van még Sz. úrnak egy igen erős mentővára, hová végkövetkeztetésében jut, mely optimismusának megvívhatlan bástyáit képezi s ez az, hogy „*az idő, a XIX. század, a keresztényen vallás szelleme, a gondviselő Isten hatalma végezze el a maga remek, örökké bölcs és igaz művét*“.

Szabad legyen e nagy és tiszteletre méltó dolgok közül egyet kiemelnem, mint a mely elegendő arra, hogy Szikszai úr minden egyéb, eddig elé sorolt érveit sarokba dobva, erre építhesse optimismusát, s ez a *gondviselő Isten hatalma*. Az a hatalom, mely Idvezítőnk szerint a kövekből is támaszthat Abrahámnak fiakat, valamint a mult idők szomorú válságai között félreismerhetlenül örködött anyaszentegyháza felett, úgy bizo-

nyára a jövőben sem veszi le arról gondviselő kezeit és okos észszel senki sem fogja kétségbe vonni annak mindenekre elégséges erejét; de talán épen e folytonosan munkálkodó hatalom iránt való tiszteletből nem szabad, a hullámzó események néma bámulóivá lennünk; talán a segítő isteni hatalom aegise alatt kivívott jogaink ellen indított merénylet leküzdése által kellene igazolnunk, hogy hívek vagyunk azon annyszer jónak bizonyult elvhez: „*segíts magadon, az Isten is megsegít!*“?

Az időre, a XIX. század és a keresztényen vallás szellemére nézve pedig bátor vagyok egy kis distinctióval előhozakodni. Ezekre építeni az optimismust, igen relativ dolog. Megmondom miért?

Nem ismeretlen cikkíró úr előtt az a, szinte példabeszéddé vált igazság, hogy „*egyik idő a másiknak ellensége*“. Az idő, igaz, hogy sok hibát kiforr, de sokszor az az elégiákus szerepe is van, hogy a szenvedett sérelmeket, a kapott sebeket gyógyíttassa.

A XIX. század épen nem alkalmas az optimista világnézet gyártására, mert az eszményi mellett, gomba módra nő, épen ma és egyre nagyobb tért hódít az az irányzat is, mely kizárólag a materia által kíván idvezülni; maguk az államok is hasonlíthatatlanul többet költenek puskaporra, mint az evangéliom-szülte vilá-gosság tápláló olajára.

A keresztényen vallás szelleme olyan értelemben, mint azt Szikszai úrral együtt én is gondolom: fájdalom, még ma is inkább csak a protestantizmus sajátja s a mily mértékben tapasztaljuk, hogy különösen a pénz- és születési arisztokrácia, még mindig szívesen áldozik korunk idegen Isteneinek: olyan mértékben kell tapasztalnunk azt is, hogy mi még igen sokáig csak a kovász szerepét teljesítjük.

Aztán ne feledjük azt sem, hogy a szóban forgó tényezőkhöz az ultramontanizmus is erős jogot formál. Talán curiosumképen sem lesz felesleges, annak bizonyítására, hogy az ultramontanizmus miképen gondolkozik az időről, ha szóról-szóra ide igtatom Csajághi Sándor, volt esanádi püspöknek nagyhirű pásztori leveleiből, a nyomtatásban is megjelent mű 151. lapjáról a következőket:

„... az egyház maga mindén évet az örökké való-ságnak szentel; az embereket is serkenti arra, hogy az időnek jelentőségét megfontolván, annak megszentelését saját szentelésök által szinte eszközöljék; mert e közreműködés nélkül az idő és ember elszakíthatnák az örökkévalóságtól, s nyom nélkül fogna önmagába felolvadni. Mint-hogy pedig az egyháznak van csak kizárólagos hivatása s hatalma mindezt tenni, azért teljes joggal mondhatja is magáról: hogy ő egyedül van birtokában a valódi, az örökkévalósággal összekötött időnek, s hogy kivüle épen-azért nem létezik idő, mert nincs biztosított örökkévalóság.“ A következő lapon még ezzel toldja meg, hogy: „*az egyház az időre oly bélyeget nyom, mely ahozi tulajdon jogát minden kétségen túl helyezi*“ (sic!).

A kath. egyház így nyomja rá a maga bélyegét, vagy legalább az akarat megvan erre nézve, a XIX. századra, sőt a ker. vallásra is. Vajjon a most megindult nagy hajsza, nem épen a lebélyegzés érdekében történik-e?

Megvagyok arról győződve, hogy ez végeredményében hiu törekvés; de hát eltagadhatatlan, hogy az ultramontanok sokan vannak, sokat tehetnek és tesznek; sokat árthatnak és ártanak. Nem mondom, hogy megváltoztatják a világ ábrázatját, de azért nem kis

ellenségnek tartom őket, legalább annyira nem, hogy velük szemben optimistikus nézetekben ringatózzam.

Ajánlom soraimat megszívlelés végett az olvasó közönség szíves figyelmébe. Az itt jelzett álláspont nem *pessimismus*, hanem egyszerűen megfontolása a dolgoknak, melyek ez idő szerint nem alkalmasak az optimizmusra; de azért ebből is van benne egy *granum salis*, s ez ebben összpontosúl, hogy

„Mondottam ember, küzdj! és bízva bízzál!”

Szalóczy Pál.

TÁRCZA.

Tisza Kálmán jubiláris beszéde.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés! Igen tisztelt gyülekezet! Mindenek előtt, nehogy túlságig szerénytelennek látszassam, meg kell jegyezmem azt, hogy jól érzem lelkemben, mennyire túlcsapongók voltak az elismerés azon szavai, melyeket főtiszteletű püspök urunk felőlem elmondott, de nem folytatom tovább, ez egyszerű megjegyzéssel beérem, azért, mert meg vagyok lelkemben győződve, hogy mind e túlzások csak egy forrásból erednek: az irántam való barátság és rokonszenv forrásából, mely nálam viszont fakad. Különben főtiszteletű gyülekezet, tehetségem nem engedi, hogy az érzelmeiket, melyek szívemet ellepik, most mindezen lelkes szavak, ezen fogadtatás után, s midőn átveszem, úgy a mint kellene, kifejezzem. A ki lát mindeneket, a ki látja a szívek belsejét, látja az érzelmeknek valódi mély voltát, látja a köszönetet és hálát, mely szívemet eltölti és talán nem hízelgek magamnak, ha azt hiszem, hogy azok is, a kik itt jelen vannak, ismernek annyira, hogy nem kételkednek azoknak valódi, mély és állandó voltában. Épen azért nem is teszek kísérletet a méltó szavak feltalálására. Talán nem túlságig ámitom magamat, ha abban a mi velem a tegnapi és a mai napon történt, bizonyítékát látom, hogy a mindenható meghallgatta azon személyemet illetőleg ezelőtt majdnem huszonöt évvel kifejezett kérésemet, hogy engedje, hogy itt működésem alatt azoknak bizalmát, kik azt a választásnál előlegezték, megtarthassam; azokét, kik azt nem előlegezték, megnyerhessem. De ha ez így van, annál jobban kell éreznem, hogy mindabban, a mi itt most történt és történik, mily nagy része van az irántam való jóindulatnak és elnézésnek, mert lehetetlen nem éreznem, hogy egyáltalán nem tudtam megfelelni kötelességemnek úgy, a mint kellett, a mint szerettem volna; nem tudtam annyit tenni, a mennyit kellett volna és a mennyit magam is óhajtottam. Mentségemül, vagy inkább indokul szolgálhat az, hogy a közelet más terein az egész huszonöt év alatt, tizenöt év alatt pedig már épen nagy mértékben el voltam foglalva, és ha minden érzelmem dacára túlságos arcpirulás nélkül tudom fogadni az irántam oly megtisztelő nyilatkozatokat, annak oka abban rejlik, mert erős és ingatlan meggyőződése az, a múlt igazolja, a jövő sem fog mást mondani, hogy a ki a magyar haza jólétére törekszik, a ki a magyar állam megszilárdításán, az állam tekintélyének fentartásán, öregbítésén fáradozik, az egyúttal a magyar protestáns egyháznak s így az, egyházunk javát is előmozdítja. Hogy sikerült-e ebben valamit — s ha igen — mennyit tennem, azt megítélni nem az én feladatom. De egyet felemelt fővel merek mondani és ez az, hogy vizsgáljam bár a legszigorúbban is lelkiismeretemet, az megnyugtató az iránt, hogy a mi tehetségemtől telt, mindent és mindig azon irányban tettem. Midőn — főtiszteletű közgyűlés, tisztelt gyülekezet —

a múlt évben a főtiszteletű dunántúli egyházkerület gyűlését mint világi elnök megnyitottam, felemlítettem a többek közt azt, a mit igen tisztelt szónokunk most is kifejezett, hogy ha nem is oly nagy mértékben, mint sok más helyütt, de nálunk is mutatkoznak jelenségek, melyek oly szellemre vallanak, mely a múlt sötét idők felé látszik visszatérni, s mely ha érvényre juthat, veszélyeztetheti a hazánk felekezetei közti egyetértést. Sajnálom uraim, hogy ma nem mondhatok egyebet, mint azt, hogy ebben nem csalódtam, sőt hogy ez tagadhatlanul egyes konkrét esetekben már egészen pozitív alakot is öltött. De azt hiszem, főtiszteletű közgyűlés és tisztelt gyülekezet, nem volna helyén, hogy én itt most ezekkel bőven foglalkozzam. Nem volna helyén, de nem is tartom szükségesnek egyfelől azért, mert tudom, hogy bármi történjék is, a magyar protestantizmus és így a mi egyházunk és egyházkerületünk is hű fog maradni ahhoz az úthoz, ahhoz a szellemhez, a mely utat mindig követett, a mely szellem mindig áthatotta, azaz: fejleszteni fog igyekezni belsőleg saját erejét, hogy ha kell, dacolhasson minden veszéllyel, nem fog megtámadni senkit, mindig kész lesz a békét fentartani, örülni fog minden más felekezet boldogulásának, de viszont, ha megtámadtatnék, a szellem, az ész, az igazság fegyvereivel fog menni a küzdelembe.

De nem tartom szükségesnek azért sem, mert még azon túl is, hogy a felekezetek közti béke fentartása valóban minden felekezetnek és minden hazafinak érdeke, ezen kérdések, a mint ma már állanak — legalább azon részők, a mely konkrét alakot ölt — ha nem is mondhatom, hogy nem érdekli a felekezeteket, de nem mondok sokat, ha azt mondom, hogy legalább annyira érdekli az államot. Ezt sem kívánom bővebben fejtegetni, de reá kívánok mutatni, hogy midőn körülbelől hasonló esetek fordultak elő, mint a mostaniak, a mi eleink úgy fogták fel e kérdéseket, mint a hazának, a nemzetnek kérdéseit. Hiszen hogy ne tudnók, hogy a harmincas évek végén és a negyvenes évek elején a reverzálisok, a vegyes házasság és mindaz, a mi ezzel kapcsolatban van, képezte a hazai tárgyalások, vitatkozások anyagát; nézze meg bárki az akkori kornak naplóit, íratát, meg fogja látni, hogy a küzdelmet nemcsak a protestánsok vitték, sőt talán mondhatnám, nem főleg ők vitték, hanem vitték a római katolikus valláson levő hazafiak. Igen természetesen, mert ha ők a haza, az állam nevében felszóltak, rájuk nem lehetett azt mondani, a mit a protestánsokra lehetett legalább ráfogni, hogy ők az állam nevében beszélnek, de elfogult felekezetiesség vezérli őket.

És uraim, talán megengedik, hogy ezen állításom bizonyításául csak néhány sort olvassak fel az 1840—41-ki országgyűlésen a főrendiházban — tehát nem is az alsóházban — mondott beszédéből egy oly férfiúnak, kit, mint nagy hazafit hamvaiban is mindnyájan tisztelünk, kiről azt, hogy a római katolikus egyház igaz híve volt, soha kétségbe nem vonták s a ki még az akkori liberális párt kötelékébe sem tartozott. E férfiú, uraim, gróf Széchenyi István. Ezen férfiúnak akkori nagyhatalású beszédéből írtam ki e pár sort: „Az apostoli magyar király mindig megtudta konstitucionális nemzetével övni magát Rómának szupremáciájától, a főméltóságú klérus status in statu soha sem volt és soha nem is lehet s valamint inkább és inkább fejledezik honunk konstitucionális elveiben, annál összeütközőbb s így annál tűrhetlenebb lészen egy külső hatalomnak ilyes befolyása nemzetünkre. Hol a törvény a nemzetet még fejedelmének önkényétől is biztosítja, mikép lehessen az idegen önkénynek alávetve?”

1841-ben, Magyarország főrendi tábláján mondta ezeket gróf Széchenyi István, és uraim, én nem képzelhetem,

hogy a mai nemzedék lelkében — felekezeti különbség nélkül — ne élne ugyanez az államhoz való ragaszkodás. Épen ezért, midőn azt is tudom, hogy Magyarország törvényhozása és kormánya, a mint nem tette eddig, úgy nem fogja ezentúl sem tenni, hogy kényszerítőleg benyúljon a hit dolgaiba, beleavatkozzék az egyes felekezeteket kizárólagosan illető ügyekbe, vagy parancsolni akarjon azokban, a melyek valóban a hitre tartoznak, s midőn a történelem bizonyítja azt is, hogy Magyarország főmél-tóságú klérusa bonyodalmas, kényes kérdéseknél mindig tudta úgy hazafiságának, mint bölcseségének jeleit adni, ennek köszönvén azon kiválóbb állást, melyet tőle nem irigylünk, de melylyel a világon sehol másutt, mint hazánkban nem bír; midőn mindezeket látom, nem tudok letenni a reményről, hogy bár láttassanak is a fekete pontok, de ezen kérdések mindenkinek megnyugvására fognak úgy elintéztetni, hogy se az egyes felekezeteknek az érdeke, se az állam tekintélye ne szenvedjen.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, tisztelt gyű-lekezet! Most visszatérek oda, a mi beszédemnek igazi célja volt: köszönetem és hálám kifejezéséhez. Nem fogok most sem túlaradozni ebben, de ki kell jelentenem, hogy élnem a hála és köszönet mindazok iránt, kik ez ünnepélyekben részt vettek, nem csak az én irán-tam tanúsított jóindulatért — de élnem azért — és talán főleg azért — mert megvagyok róla győződve, hogy annak, hogy különböző vidékeiről e hazának összesereg-lettek a protestánsok, s hogy ez ünnepélyekben részt vettek többen, igen buzgó, de nem elfogult római katho-likusok is, meg van az a jelentősége, hogy egyfelől be-bizonyítja, hogy maguk a protestánsok tudnak össze-se-regleni azért, hogy egymással örüljenek, másfelől bizto-sítéka annak, hogy fognak összeseregleni akkor is, midőn egymással tenni kell, de jele az, hogy római katolikusok is vannak jelen, egyúttal annak, hogy még minálunk — hála a gondviselésnek — nem ment annyira a felekeze-tiesség, hogy a hazában élő különböző felekezetek ne tudjanak együtt örülni más felekezetekkel.

Én, mélyen tisztelt egyházkerületi közgyűlés, kérem Istent, áldja meg mindnyájukat, áldja meg ezen egyház-kerületet, annak iskoláit, egyházait és egyházi tagjait, mindnyájunkat pedig ruházzon fel a hitnek erejével, de ruházzon fel a türelem és nyugalom, sokszor igen ne-héz sajátságaival is, hogy mindaddig, míg hazánk és vele összeforrt egyházunk érdeke ezt kívánja, semmi belőle ki ne zavarjon, de ha ránk kényszerítenék más eljárás, akkor ruházzon fel a szilárdság, a szívósság, a kitartás összes erejével, hogy úgy, mint hajdanta, ma is elháríthassunk minden veszélyt, mely hazánkat és egy-házunkat érheti. A magam részéről pedig engedjék meg, hogy kérjem továbbra is jóindulatukat és kérjem azt is, a mire eddig is mindig szükségem volt, de a mire haj-lott koromnál fogva ma már nagyobb szükségem lesz — elnézésüket.

Pap Gábor püspöki jelentéséből.

„Azt az üdvetlen s nemcsak az egyes vallásfelekeze-tek tagjainak valláserkölcsei életére, hanem a magyar állam erőinek kifejtésére is károsan ható harcot, melyet nem is a római katholicizmus, hanem az ultramontán római kath. alapság indított meg a felekezeti viszonyokat szabályozó 1868. LIII. t.-cikk és főleg ennek 12. §-a ellen, életből merített tépekkel s az ultramontán sajtóból vett idézetek-vel illusztrálva, lehetőleg élethűen rajzoltam az 1890. évben Székesfehérvárott tartott közgyűlésre beterjesztett püspöki

jelentésemben; s mert a felekezetközi viszonyok moritaliter azóta nem változtak, mert az elkeresztelések napirenden vannak; ez elkereszteléseket kihágássá minősítő február 26-iki kultuszminiszteri rendelet nem csak vissza nem tar-tóztatja, hanem inkább sarkalja a plébánosokat az ország törvényeinek lábbal tapodására s szinte örülni látszanak annak, ha a kihágásokat sújtó elmarasztalások olcsó mar-tírságának dicskoszorújával léphetnek fel a nyilvánosság előtt . . . fölöslegesnek tartom az 1890. évi jelentésemben foglaltak ismétlését.

A helyzet nem változott, hanem veszélyesebbé lett az által, hogy az alapságnak békebontó mozgalmához most már a főpapság, élén az ország primásával csatla-kozott s ezáltal annak erőt kölcsönzött.

Nagy reményeket kötött a nemzet az új primás működéséhez; hittük, hogy miután jelszavául a „Pax“-ot választotta s a hajthatatlan Róma is ott, hol bármi okból akaratát nem érvényesítheti, a „*pati posse*“-ra hivatkozás-sal, meghajol a változhatatlan előtt: a békét tényleg helyre-állítja s elrendeli, meghagyja az alapságnak a törvény előtt való meghajolást s békeszerető lelkével és erős aka-ratával sikerülni fog e magas állású főpapnak „*motus com-ponere fluctus*“. — Fájdalom, csalódtunk. — Nem el-nyomta, hanem terjedelmesebbé s élesebbé tette a moz-galmat azzal, hogy annak élére állt s ez által azt az izgatást, mely egyházi szempontból sem volt legálisnak nevezhető addig, míg a püspöki kar hozzá nem csatla-kozott, egyházilag legalizálta.

Erőt kölcsönöz a mozgalomnak az a sajnos körül-mény, hogy a főrendiház többsége tüntetőleg csatlako-zott ahhoz.

Ez az ügy most már nem kizárólag felekezetközi, hanem az egyház és állam közötti viszonyoknak, az állami szuverenitásának kérdése. Ott, a hol a felekezetek közötti viszonyokat kell szabályozni, a jól rendezett állam nem bízhatja, nem ruházhatja, nem is engedheti át a szabá-lyozást egy felekezetnek, mely az átruházott jogot a többi felekezetek teljes elnyomására használná fel. Az államnak önmagának kell oly törvényt alkotnia, mely nem korlá-tolja egyeseknek az állam érdekével össze nem ütköző lelkiismereti szabadságát, de igenis meggátolja azt, hogy a felekezetek közül egyiknek papsága belevágja sarlóját a más felekezet vetésébe s egyik felekezet a másiknak jogait lábbal tapodja.

Én bízom nemzetünk jó génuszában s erősen meg-vagyok győződve a felől, hogy a törvényhozó testület megvédelmezi az állam szuverenitását bárhonnan jöhető támadás ellen s azon római katolikusoknak, kik ősidők-től kezdve következetesen küzdöttek minden idegen be-avatkozás ellen, kik jó római katolikusok, de egyúttal jó hazafiak is voltak s az egyház és haza iránti köte-lességeiket soha sem rendelték alá az egyház érdekeinek, kik a negyvenes években is férfias kitartással küzdöttek a reverszálisok ellen, ezeknek utódai most sem tévesztik szem elől az állam érdekeit, a felekezetközi béke fentar-tása szükségességét, s nem működnek közre azokkal, kik a reverszálisok korát akarják ujólag visszaidézni.

De, mert az is megtörténhetik, hogy várakozásunk-ban csalódunk; mert a törvény nélkül behozott jezsuiták nagyban működnek s oly irányban, mely nemcsak a pro-tesztantizmusra hozhat vészt, mert a leendő anyák is, kik egy új nemzedéknek jelölnek majd irányt, papi befolyás alatt álló zárdákban nyerik úgynevezett magasabb kiké-pzettségüket; és mert Zichy Nándor gróf határozottan kijelentette, hogy úgy a polgári anyakönyvek, mint a csa-ládi jog kodifikációjánál meg lesz az a főrendiházi több-ség, mely a klerikális törekvéseket támogatja s így min-

den oly törvény alkotását megakadályozza, mely a klerikálisok tetszésével nem találkozok (s e kijelentésre súly fektetendő, mert Zichy gróf nemcsak a maga hanem mindazok nevében beszél, kik a főrendiházban együtt tapsoltak és éljeneztek): mindezek intő jelek, éberségre, vigyázatra s arra intenek, hogy ha esetleg az állam meghajol a renitens papság előtt, ha az 1868. LIII. törvénycikket akár megváltoztatja, akár végre nem hajtja s így annak megrontását lehetővé teszi: ez a reánk nézve kedvezőtlen helyzet minket készületlenül ne találjon s a bekövetkező, ránk nézve veszélyeket rejtő időszakban ott keressük a fentartó erőt, hol egyedül található az fel, hol őseink kemény megpróbáltatások idején keresték és föl is találták, keressük önnön magunkban."

"Részint közvetlen tapasztalatom, részint a hozzám hivatalosan beérkezett jelentések után igyekeztem híven feltüntetni az egyetemes ev. ref. magyar egyházunkat oly közelről érdeklő újabb mozgalmat, melyet látszólag az alsóbb papság, a főpapság és a mágnások nagy része magáévá tett, s bár határozottan szabadságellenes és reakcionárius a mozgalom, mert az állam felekezeti békét biztosító törvényének hatálytalanná — csakis deklarativvá — tételével a lélekismereten uralkodó, azokra pressziót gyakorló klerikális beavatkozásnak a családi békét feldúló hatalmát akarja előtérbe helyezni... mégis a látszólagos szabadelvűségnek a gyenge látásukat elvakító köntösébe öltöztetik. E mozgalom elszomorító ugyan s annyival inkább, mivel nemcsak hazánkban, hanem Európaszerte indult meg, jelölve annak, hogy a jezsuitizmo-klericizmus a csálhatatlanná deklarált egyházfőnek égise alatt indította meg és folytatja azt; de azért az én erős meggyőződés szerint nincs ok túlságos aggodalomra s annyival inkább nincs, mert ez sem kizárólag felekezeti kérdés, hanem az állam szuverenitásának kérdése és nem hihetem, hogy a XIX. század végén az államok és így a magyar állam is, bármily egyházzal szemben is, felségjogokról lemondjanak; nem hihetem, hogy a felvilágosodásnak, a tudományos téren előhaladottságnak mai stádiumában az emberiség visszafelé menjen előrehaladás helyett; nem engedheti békóba veretni, megkötöztetni a lelkiismeretet, a gondolat, a meggyőződés szabadságát; nem hajolhat meg azon egyház előtt, nem törpülhet alá azon egyház akaratának végrehajtó eszközévé, amelynek feje korunkban is elátkozza azt a nézetet, hogy minden vallásban lehet idvezülni s mindenkinek jogában áll azon egyházba lépni át, melyet igaznak tart; elátkozza azon tant, hogy az államnak jogában áll az egyházi hatalmat korlátozni, hogy az egységes — Róma által vezényelt — egyház nemzeti egyházakká alakulhat át; elátkozza az államnak az iskolák felett intézkedhetési jogát, a tudomány szabadságát, egyházi tantételektől függetlenségét, vegyes házasságból született gyermekek vallási hovatartozandósága felett törvényhozásilag intézkedhetését, a polgári házasságot s házassági ügyekben bíraskodhatását; elátkozza a római valláson kívül bármely más vallásnak eltérését s azok várákosását, kik azt hiszik, hogy az az egyház és annak csálhatatlanná kanonizált feje valaha kibékülhetne a szabadsággal, a haladással, a modern civilizációval."

Pap Gábor püspök újabb nyilatkozata.

A „Pesti Hírlap” — talán maga is megdöbbenve attól a túlságtól, a melyre Pap Gábor püspök jelentésének egyes részletei által ragadtatott — azzal akart szolgálatot tenni az igazságnak, hogy külön tudósítót küldött Komáromba, a kit a püspök szívesen fogadott, s annak hozzája intézett kérdéseire őszinte feleleteket adott. Közöljük ezeket,

mint a melyek jelentékenyen hozzá járulnak a helyzet megvilágításához. A „Pesti Hírlap” állítása szerint e kérdéseket és válaszokat maga P. G. is híven leírottaknak ismerte el.

* * *

— Milyen indokok vezették méltóságodat, midőn az egyházpolitikai kérdéseket, nevezetesen a primásra és a kath. egyház-alkotmányra vonatkozó tetteket jelentésébe fölvetted?

— Nekem az egyházkerület határozata folytán jelentést kell tennem nemcsak az egyházkerület beléletében fölmerülő nevezetesebb mozzanatokról, hanem az egyházkerület beléletének körén kívül fölmerülő minden olyan nevezetesebb mozgalomról is, melynek egyházunkra akár közvetlenül, akár közvetve, de hatása van. Ezek voltak indokaim.

— Tudott-e a közgyűlés vagy Tisza Kálmán erről a jelentésről, mielőtt azt előterjesztette? (Azt állítják ugyanis némelyek Budapesten, hogy ez előre megállapított dolog lett volna).

— Egész határozottan kinyilatkoztatom, hogy Tisza Kálmán ő excellenciája csak akkor nyert róla tudomást, mikor a püspöki jelentés kinyomatott, s az úgy ő hozzá, mint a kerületi gyűlést alkotó tagokhoz szétküldetett. Hogy az miképen jutott a sajtóba előbb, semmint a kerületi gyűlésen tárgyalatott volna, arról tudomásom nincs, s vagy úgy történhetett, hogy csakis a kerületi gyűlés tagjai részére nyomtatott s szétküldött példányok egyikét valaki alapoknak beküldte, vagy úgy, hogy a nyomdából szerezték meg. De semmi esetre sem volt a nyilvánosság elé szánva, sőt a kerületi gyűlésen magán, csakis a jelentésben kijegyzett pontok, s ezek közt a hitoktatásra vonatkozó részek tárgyalatottak.

— Nem volt-e ellenvélemény közgyűlésen kívül ezen jelentés és a kényszer-hitoktatási indítvány ellen? S nevezetesen Tisza Kálmán helyeselte-e azt?

— Sem előzőleg, sem utólag ellenvélemény nem lehetett, a mennyiben az említett pontokon kívül a zajt ütött részeket nem is tárgyalták. Ezeket föl sem olvasták, tehát nem tárgyalhatták. A jelentés természetesen ki volt nyomva s a tagok közt szétszórva.

— Összeférőnek tartja-e méltóságod s a protestánsok vezérégyéniségei a kényszer-hitoktatási rendeletet a liberalizmussal? És hiszik-e, hogy az állam hatósági segítyt ad arra, hogy a katolikusokká elkeresztelt és katolikusok gyanánt nevelt gyermekeket protestáns hittani leckeórákra kényszerítsék, esetleg a szülők akarata ellenére?

— Erre a pontra nézve a törvény világosan rendeli, hogy a vegyes házasságokból született gyermekek közül a fiúk az apa, a leányok az anya vallását követik. A népoktatási törvény pedig a hit- és erkölccsant kötelező tantárggyá teszi s így igen természetes, hogy a növedékeknek azon egyház hitelveiben kell oktatniok, a mely egyházhoz az ország törvényei szerint tartoznak. A püspöki jelentésbe azért véteget fel a hitoktatásra való rész s azért fogadtatott el egyhangúlag a kerületi gyűlés által is, mert ezt az ország törvénye rendeli. Ez tehát nem kényszer-hitoktatás, hanem a törvénnyel egyező hitoktatás.

— Vajjon, ha előre látta volna a püspök úr azt a vihart, melyet nyilatkozatai keltettek, megtette volna-e, s hogyan tette volna meg azokat?

— A hitoktatásra vonatkozó részt okvetlen megtettem volna. Arról sejtlemem sem volt, hogy a püspöki jelentés, mely csakis a kerületi gyűlés számára volt írva, — tehát egészen belügyi dolog — nyilvánosság elé vitetik, s ilyen vihart kelt. Ha a többi pontokra nézve mégis a vihart előre sejtettem volna, bár most is az a meggyőződés, hogy a mit írtam, azt az előzmények után írnom kellett, de annak kikerüléseért, hogy a felekezetek közötti súrlódást ne látszassam szítani, annyival inkább mellőztem volna, mert a felekezetek közötti békének benső barátja vagyok, már csak hazám jól felfogott érdekében is.

— Hiszi-e méltóságod, hogy nyilatkozatai a magyar liberalizmusnak előnyére váltak s az egyházpolitikai kérdés liberális megoldását — az eredmények után ítélve — előmozdítják?

— A liberalizmusnak nálam hőbb keblű barátja nincs; tanúsította ezt akkor, a mikor az 1875/8. országgyűlés tartama alatt, mint képviselő, Irányi javaslatát — a legszabadelvűbb javaslatot — pártoltam. De míg a törvény fenn áll, a törvény mellett kellett állást foglalnom. Ha a törvényes állásponton maradni a liberalizmussal ellentétben van, azon esetben vádolhatnak illiberalizmussal. Ha pedig törvény változtatására van szükség, annak csak oly változtatását pártolhatnám, mely a való liberálizmus követelményeinek megfelel, tehát a teljes vallás-egyenlőséget juttatja diadalra.

— Mit tart Vaszary Kolos hercegprímás pásztorleveléről?

— A hercegprímásnak a haza érdekében és békítő szellemben tett nyilatkozatai nekem is teljes helyesléssel találkoznak s úgyis mint hazafinak, úgy is mint keresztyénnek nincs forróbb óhajomás nekem sem, mint az, hogy a felekezetek közötti béke a haza javára teljesen helyreálljon. Legforróbb óhajomásom, hogy a hercegprímás pásztorlevelének saját hitfelelő óhajtott eredménye legyen, mi is hasonlóan elfogunk követni mindent az irányban, hogy a törvény által biztosított jogok kölcsönös tiszteletben tartása mellett, a teljes béke a haza javára helyre álljon. Egyébként megjegyzem, hogy a hercegprímás iránt, kinek hazafiúi intencióit egyáltalában soha kétségbevonni nem szándékozom, — a mint azt már több alkalommal kinyilvánítottam, — személye iránt, akár mint hazafit, akár mint embert tekintem, mindig tisztelettel viseltettem.

— Mit szándékozik méltóságod esetleg a protestáns vezérferfiakkal egyetértésben tenni a jövőre nézve, a fölmerült helyzettel szemben? Nevezetesen: a csillapítást vagy a harc folytatását látja-e szükségesnek?

— Harcot indítani szándékom nem volt s nem is részünkről indított meg a harc, mert ha még ezen tisztán belügyi dolgot harcnak lehet tekinteni, akkor is csak következménye volt az előzményeknek. Én magam úgy a közéletben, mint szószéki beszédeimben folytonosan a békét hirdetem s nem én és hitsorsaim voltunk annak első megzavarói.

Végül megjegyzem, hogy az inkriminált jelentés, mely úgy értelmeztetett, mintha én a hgprímásnak eljárását tartanám illegálisnak, egyáltalán nem azzal a céllal íratott. Csak azt akartam általa jelezni, hogy az esperességi gyűléseknek a törvény s ezen alapuló miniszteri rendelet elleni izgatása, melyben hitsorsosaim eretnekeknek s az elkeresztelési anyakönyvi kivonatok kiadása „pokolba passus-adásnak“ neveztetett, egyházilag sem volt legálisnak nevezhető mindaddig, míg a főpapság e mozgalomhoz nem csatlakozott. De azáltal, hogy a törvényt csakis deklarativnak óhajta tekinteni, a főpapság is, az alsó klérus az általa indított mozgalmat egyházilag lagalizálnak tekinti. De — hangsúlyozom — valamint ezen esperességi gyűlések is csak belügyi téren tartattak, az én jelentésem is nyilvánosság elé nem, tisztán az egyházkerületi gyűlés elé volt szánva.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A f. borsodi ev. ref. egyházmegye f. évi szept. hó 6—7-én Nagy-Barcán tartá őszi közgyűlését, Debreczeni Gábor esperes és Ragályi Béla egyházmegyei gondnok elnöklete alatt. Gyülekezési éneklés és Tóth Menyhért kápolnai segédlelkész imája után, esperesünk ajkáról a gyűlésünkre isteni segílyt kérő ima elhangozván, egyházmegyénk gondnoka a gyűlést megnyitottnak nyilvánítá.

Nem lehet mondani, hogy igen népes gyűlés volt, de nem is olyan, hogy egyházmegyénk közönségét a közügyek iránti részvétlenséggel vádolhatnók. Itt éppen eszmekonság folytán eszembe jut, hogy némely egyházmegyében meg már őszi közgyűlés nem is tartatik, vagy ha tartatik is, egy-két óráig tart. Mi még most is érezzük az őszi közgyűlések tartásának szükségét, minek oka nem csak a gyűlés napjáig rendesen felszaporodó ügyek számában, hanem buzgó elnökeink azon tiszta, igazán demokratikus alapokon nyugvó, alkotmányos elfogásában is keresendő, melynél fogva minden ügyet lehetőleg a nyilvánosságot képviselő közgyűléseken igyekeznek és szeretnek elintézni, annyival is inkább, mivel a gyűlések tartására már régebben megalkotott alap áll rendelkezésünkre, a mivel még sok egyházmegye nem dicsekedhetik, mely körülmény is egyik oka néhol a gyűlések elmaradásának. De térjünk a dologra.

Vladár József tanácsbírónak, Bónis Bertalan világi aljegyzőnek választott. Tanácsbíróink közül néhányan elmaradván, elmaradásuk igazoltatott. Debreceni Bertalan világi tanácsbíró — mivel egyházmegyénk közönsége már oly bensőleg összeforrt, általános sajnálkozásunkra, állásáról lemondott. Az esperesi jelentés, mit talán már előbb kellett volna említenem, semmi lehangoló esemény hírére nem jelzé, tehát sokan meglepetve voltak e lemondás által. Azért mondom, hogy sokan és nem mindnyájan, mert szűkebb körben már tudva volt. Közgyűlésünk e lemondást annak alapjául szolgáló indokainál fogva elfogadta, de egyszersmind köszönetet szavazott azon ügybuzgó munkálkodásért, melyet a lemondó közügyeink vezetésében kifejtett. Készen állott ő a munkára, mindig, ha az egyházmegye bizalma feléje hajlott. És e lemondásban is csak az a vigasztaló reánk nézve, hogy ő ezután is lelkes munkása lesz egyházi közügyeink érdekének; ő azok szolgálatáról nem mondott le, csak működési helyet cserélt, ő e téren ezután is miénk marad. Kisérje áldás és siker működésében! Majd jött a káplán- és tanítórendezés. Tóth Menyhért segédlelkész, ki a kápláni első vizsgát jeles osztállyal tette le, Kápolnára ily minőségben megerősítetett, Dakó Lajos pedig Ivánkán meghagyatott. — Tanító hiány ismét mutatkozott. A berentei és kondói egyházak tanítót nem kapván, a tanítás mindkét helyen a lelkészre bízott. Itt az ideje, hogy e mindig komolyabbá váló bajról még komolyabban gondolkozzunk, s tegyünk is valamit az által, hogy egy részről biztosítsuk existenciájukat, másrésztől emeljük tekintélyöket, mert hasztalan . . . az idők változtak, s azok jeleit meg kell értenünk!

Felütötte fejét ismét ez a rég kísértő kígyó, a válás-sérelem mi egy elkeresztelés folytán született; bizonyítja, élénken mutatja ez is, hogy menyire haladt a törvénytisztelet a »pax« fejedelmének magasra emelt zászlója alatt! Ugyan is Novák Károly f. nyárádi róm. kath. lelkész, egy ottani vegyes házasságból született gyermeket megkeresztelvén, beanyakönyvezte, s az anyakönyvi kivonatot a ref. lelkész kérésére sem küldvén el, az ügy az edelényi járási főszolgabíró előtt bepanaszoltatott, s panaszlott lelkész 50 frt pénzbírságra, s az anyakönyvi kivonat átküldésére ítéltetett. Ez ítélet fölbbeztetvén, az alispán, mint II-od fokú hatóság — az ítélet többi részének meghagyásával — az 50 frtot 10 frtra szállította le. Újabb fölbbezés folytán az alispán ítéletét a belügyminisztérium, mint III-ad fokú bíróság, helyben hagyta, de az anyakönyvi kivonat elküldésére vonatkozó, és így annak legfontosabb részét megváltoztatta, illetőleg megsemmisítette azon megokolással, hogy az a kihágási büntető

eljárás alá nem tartozván, kihágási bíróság által nem tárgyalható. Valóban feltűnő, de egyszersmind elszomorító dolog, hogy a törvény-tisztelet ily alsó fokán álló Belügyminisztérium ily szolidaritásban van az 1868. évi LIII. t. cz. 12-ik §-ával s a vele együtt működő vallás- és közokt. miniszter 1890. évi 10,086 sz. rendeletével, mit úgy látszik, sehogy sem respectál! Az ügyet közgyűlésünk magáévá tévén, az egyházkerület útján a konventre fölterjeszteni határozta, hogy tekintélyének, befolyásának egész súlyával hasson oda, hogy a miniszter úr ne rontsa el, ne forgassa fel a törvényes alapot, mire az alsó fokú bíróság ítéletét fektette, ne nyisson ily tág kaput a törvény iránti tiszteletlenségnek, mert »exempla trahunt« s az ily esetek gyakorisága pedig egyházunk tagjaiban bizonyos fokú lehangoltságot, elkeseredést szülvén, semmi esetre sem lesz ápoló anyjává a felekezeti türelmesség áldó szellemének.

Az egyházi közmunkaváltság ügye is előfordult, még pedig úgy, hogy a haszonbérlet tárgyát képező ingatlanokkal együtt ez is a bérlet tartozéka lenne. Most ugyan még tényleges határozat-hozatal a változott körülmények miatt nem lesz szükségessé, de a megindult eszmecsere folytán két vélemény még is kifejlődött; az egyik azt vallja, hogy a papi, tanítói földek szántási kötelezettsége, s a díjlevélben kikötött minden, az egyháztagok által teljesíttetni szokott szolgálmány együtt mehet a haszonbérleti tárgyakkal, s így e szolgálmányt a bérleti idő tartama alatt más vallású bérlő is követelheti; — a másik nézet szerint pedig ez a szolgálmány egy olyan jogélvezet, mi csak az egyházi hivatalnokok személyéhez van kötve; más vallású, a lelkész, tanító és hívek között meglevő viszony ápolására talán visszassan vagy épen kártékonyan ható eljárást követő személyre át nem ruházható, hogy ez, nem nézve sem időt, sem alkalmat, saját szeszélye szerint, mintegy robotszerűen teljesíttesse a hívekkel az egyházi hivatalnokok föld-területén a munkát. — Hisz szükség, hogy jövőre e kérdéssel szemben határozottabb állást kell elfoglalnunk.

Felolvastatott az egyházmegyei tanügyi választmány jegyzőkönyve is, mely szerint egyházmegyénk tanügyi állapota egészben véve megnyugtató, sőt a menyiben több az előbbeni éviéknél a kitűnő iskolák száma: javultabb is. A tantermek, iskolai felszerelvények, ha nem ütök is meg minden egyházban a kellő mértéket, de egyáltalában nem jelentősenélkülítek. Különbben alig van egy egyházmegyében egy-két iskola, mely a különböző igényeknek minden tekintetben megfelelne, habár főcél az, hogy e téren is előhaladjunk. Egyébiránt az egész választmányi jegyzőkönyv illető helyére, az egyházkerület tanügyi választmányhoz fog felterjeszteni. Az egyházmegyei tanító-testület Sajószentpéteren tartott közgyűlésének 20-ik sz. jegyzőkönyvi pontja szerint, általános lehangoltságot szült a magas minisztérium azon intézkedése, mely szerint a tanítói nyugdíjra való felvétel nem méltányosság alapján lett kimondva, mert ha a legújabb bevallási íven 600 frt lett is feltüntetve évi jövedelem gyanánt, nem ezután, ha nem csak fele részben állapították meg a nyugdíj összeg, de ez összeg, illetékes helyről jött tudomásom szerint, a vallásügyi minisztériumnál teendő személyes jelentkezés és indokolt alapokon nyugvó, újabb bevallás után, fölemeltethető. Általános hiba volt a bevallásnál az, hogy nem körvonalozták a tanítók a kántor-fizetés összegét kellő módon, s így a bevallott összeget a miniszter megfeleltette, vagy a hol külön lett is kimutatva, nagyobb összeg vétetett fel a kántori, mint a tanítói teendők után. Mint tudom, a hol a tanító kántori functiot nem

teljesít, ott a bevallott összeg, mint tanítói fizetés egészben felvétetett, tekintet nélkül arra, hogy felekezeti-e vagy nem az illető? Egyébiránt e tekintetben irányadó maga a nyugdíjtörvény, mely a bevallott összeg 40% és 1880-tól 20% állapít meg, a csonka évet is bele értve. — Ezeken kívül több segélykérő ívek lettek bemutatva, melyek a segélyosztó-bizottsághoz tétettek át. — A berentei szegény, és alig 4—5 családból álló kisdud egyház tőkés-segélyre ajánlatott. Valóban megérdemli, hogy feléje jótévéleg nyujtassék ki a domesztika segélyosztó keze.

Az egyházlátogatások kiosztása után a f. hó 18-án Miskolcon tartandó, papszenteléssel összekötött egyházkerületi közgyűlésre Schvingor József, Vadász Pál, papi; Szekrényessy Árpád és Vladár Ervin világi tanácsbírák küldettek ki képviselőkkül. E gyűlésen eszközöndő felavatásra ajánlatnak: Elek József, Dávid József, Os-váth Zoltán és Sarudi László lelkészek.

Ezek után több kisebb-nagyobb fontosságú ügy intéztetett el s miután a szilvási egyházba a jövő tavaszi közgyűlés kitűzetett, a gyűlés bezártatott, s mindnyáján a legjobb emlékek hatása alatt távoztunk el a szíves vendéglátó egyház és lelkész-család köréből.

Vadász Pál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Br. Vay Miklós levele s adományai.** A sárospataki főiskola sorsa felett soha nem szűnő édes atyai gondal örökös főgondnok a következő levelet intézte legközelebb Mitrovics Gy. közigazgatóhoz: „Budapest 15/9 92. Igen tisztelt közigazgató úr! Jóra törekvő tanuló ifjaink egyleteinek némi gyarapításához bármily csekélységgel is járulni kívánván, kérem nagytiszteletű urat, szíveskedjék a mellékelt 770 forintnyi összeget azok között a tulsó oldalon látható sorrend szerint, lehető legjobb kívánságaim kíséretében szélyelosztani. Szíves üdvözléssel Br. Vay Miklós. — *I. Közös ifjúsági egyletek:* 1. Énekkar 50 frt. 2. Kórház 100 frt. 3. Gyorsírók 50 frt. 4. Zeneegylet 50 frt. 5. Sakk-egylet 20 frt. 6. Tűzoltó-egylet 50 frt. *II. Akadémiai ifjúsági egyletek:* 7. Magy. irod. önképző-társulat 100 frt. 8. Akad. ifjúsági könyvtár 50 frt. 9. Akad. ifjúsági olvasókör 50 frt. 10. Torna-egylet 50 frt. 11. Jogász-egylet 100 frt. 12. Hit-tanhallgatók segélyegylete 100 frt.” Ehez nem kell magyarázat!!

— **A budapesti tudomány-egyetemnek** folyó hó 15-én volt ünnepélyes megnyitása. Az egyetem ünnepélyes közgyűlésén, melyen az új dékánok s az új rektor foglalják el hivatalaikat, Berzeviczy államtitkár is megjelent. A díszgyűlést „veni sancte” előzte meg az egyetemi templomban. Azonban ezúttal a református vallású egyetemi hallgatók lelki szüksége sem maradt kielégítetlenül. Négy egyetemi hallgató jó előre tisztelt Szász Károly püspöknél, kérve őt, hogy saját maga tartson isteni tiszteletet ez alkalommal. Örömmel fogadta az ifjak kérését, s teljesítette is volna, de épen az nap Halasra kellett mennie iskolaszenteselésre. De megígérte, hogy alkalmi istenitisztelet tartására Papp Károly lelkészt fogja föl-kérni. Az ifjak Papp lelkészhez mentek ezután, ki a legnagyobb készséggel vállalkozott. Az isteni tiszteletet Szotyori Nagy Károly művészi orgonajátéka nyitotta meg, mely alatt gyorsan begyülekeztek az egyetem ref. hallgatói, s mire elkezdődött a fennálló ének (3), ellepték a templomnak összes, férfiak számára fentartott helyeit. Jelen voltak a theológusok is, s a theol. tanárok, az egyetem ref. professorai közül Hegedűs. Öröm volt látni,

hogy az előkelő gyülekezet mily lelkesen énekelte a „Jövel szent lélek Uristen“ kezdetű szép énekünk első két versét; mily áhitattal hallgatta Papp Károly tartalmas s valóban szónoki előadású alkalmi beszédét, melyben azt fejtegette, hogy a léleknek mily drága kincse a hit. Az ifjak ezt sokszor eléledik erejük öntudatában, csak mikor rájuk szakad a sok csalódás, akkor térnek vissza a szüleiktől öröklött valláshoz, ez értékes gyöngyhöz, mint a pazar örökös, ki anyai vagyonát elpusztítva, a lomtárba került családi ereklyékhez fordul az utolsó időkben. Aztán az ima következett, melyben Isten áldását és kegyelmét kérte az új év küszöbén. Végül a „Te benned bízunk eleitől fogva“ dallama hangzott fel. Végig énekeltek az első verset az utolsó szóig, s az orgona hangjai közt kivonultak a templomból s mentek fel a Lipót-utcai városháza termébe, a hivatalos megnyitóra. Az isteni tiszteleten — mint fentebb is írtuk — reményen felül nagy számmal jelentek meg, nyilvános jeléül annak, hogy a múlt évben hintegetett mustármag fejlődésnek indult, s hogy az egyetemi ifjakban alkalmas és nemes talaj van a vallásos eszmék virágzására, csak határozottsággal hozzá kell látni a munkához s óvakodni attól, hogy a vallásosságot a felekezeti gyűlölködésben keressék és hirdessék. Itt emlitem meg a „református ifjúsági egyesület“-ről is azt a hírt, hogy alapszabályait a prezbitérium nem erősítette meg, mert nem akart a többi felekezeteknek esetleg nemzetiségi agitációkra praecedent alkotni, de pártolólág nyújtotta be a belügyminisztériumhoz s minden tagja belépett az egyletbe. Talán felesleges is ez a túlságos hazafiaskodás, mert a minisztérium nagyon könnyen megteheti azt, hogy csakis abban az esetben erősíti meg, ha beszúrák e pontot az alapszabályokba: „egyetemi hallgatók tagjai nem lehetnek“, mert újabban az ifjúsági egyesületeket csakis ily feltétellel szokták szánkcionálni, hogy ily mesterséges módon erősítsék a nemzeti egység eszméjét. S ez esetben végök a szép reményeknek!

Philosophus.

— **Tisza Kálmán**, a dunántúli ev. ref. egyházkerület főgondnoka, jubileuma alkalmából, a pápai főiskolánál a tanári fizetések javítására 4000 frt alapítványt tett.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában a beiratások** f. hó 15-én bevégeződtek. Beíratott az akadémiába 29 ifjú s ezek közül 11 hittanhallgató s 18 joghallgató. A gimnáziumi növendékek száma 505. A gimnáziumi tanulók következőleg oszlanak meg: progimnázium: 29, I. o. 74, II. o. 73, III. o. 75, IV. o. 57, V. o. 52, VI. o. 57, VII. o. 46, VIII. o. 42. A gimnáziumi növendékek száma tehát 31-gyel több, mint a múlt évben volt, az akadémiai ifjuké pedig

— **Előfizetési felhívások.** *Tarnóczy Tivadar* sárospataki tanár „*Magyarország politikai és művelődési története*“ című művet írt *dióhéjban*, s azt gr. Csáky Albinnának ajánlva adja ki Budapesten. Célja e művel az, hogy Magyarország ezer éves múltjának méltó megünneplésére előkészítse minden írni és olvasni tudó honfi és honleány lelkét, alkalmat adván nekik arra, hogy a jelzett mű segítségével ezer éves hazájuk sokszor nehéz, de mindig dicső emlékü múltját legalább általános vonásokban megismerjék. A 32-ed rétnyi ¹²/₁₀ cmtr nagyságú díszes zsebkiadású könyvecskét, a melynek előfizetési ára 1 frt s a mely alakánál fogva — mint egy emlékeztető gyanánt — mindenkor magunkkal hordható — szívesen ajánljuk a t. olvasók figyelmébe. Szerzője nem újonc már a könyvírás terén, sőt egy *világtörténelmi dióhéja* több kiadásban forog a közönség s főleg a régebbi tanuló ifjúság kezén. Mint régi történelem tanárnak bő alkalmá volt már a lényegest a kevésbbé lényegestől megkülönböztetni. — Gyűjtők 10 előfizető

után tisztelet példányt kapnak. — *Dicsőfi József* volt theol. tanár, most gyakorló lelkész Debrecenben, szintén előfizetést nyitott ily című művére: „*Evangeliumi elmélkedések*.“ Professori és lelkipásztori hivatalának közös gyümölcse lesz e mű — a mint az előfizetési felhívásból látszik — s nem csak a lelkészeknek lehet az vonzó és kellemetes olvasmány, hanem „minden olyan keresztyén családnak, mely vallásában boldogságot keres és gyönyörűséget talál“. Különösen Jézus Krisztus, mint isten fia, az ő személyisége, tanai lesznek az elmélkedések tárgyai s céljai „az egyház hívei hitöntudatának tisztázása és erősbbítése.“ A mű 12 füzetben fog megjelenni 24 ívnyi terjedelemben s egy-egy füzet ára 25 kr leend. A vidéki előfizetőket a félévi díj előleges beküldésére kéri a szerző. 300 előfizető nélkül a tervezett mű nem indulhat meg. Mivel szerzőtől — eddigi munkálkodása után — jogunk van jót és szépet várni, készséggel hívjuk fel érdekes s irodalmunkban eddigelé még ismeretlen jelegű vállalkozására a t. olvasók pártfogó figyelmét. Az első füzet október hóban ohajtán a szerző megindítani (lakik Debrecenben, Czeglédi utca 2552. sz. a.).

— **A halasi ev. ref. főgimnázium új épületét** legközelebb ünnepélyesen nyitották meg. Szilády Áron isteni tiszteletet tartva, köszönetet mondott a városnak áldozatkészségeért s buzdító beszédet intézett a tanuló ifjusághoz.

— **A máramarosszigeti díszes ev. ref. templomot** nagy ünnepélyességgel szentelte fel Kiss Áron püspök, a kit a főispán, alispán és polgármester külön-külön üdvözlő beszéddel fogadott. Megérkezése estéjén kivilágítást és fáklyásmenetet rendeztek a szeretett főpap tiszteletére.

— **A hercegprimás pásztori levele.** „Szeretett testvérek! Több oldalról értesülök, hogy a legközelebbi napokban fölmerült, egyházunkat sértő események miatt, igen föl vagytok háborodva. Elismerem és átérzem, szeretett testvéreim, hogy nehéz időket élünk. De éppen válságos viszonyok között szükséges az, hogy a nyáj az ő pásztorára nézzen, szavára figyeljen. Ezért szölok testvéri szeretettel hozzátok. Van-e okunk féltetni egyházunkat? Nincs. Nem hangzanak-e felénk az Ur e szavai: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam et portae inferi non praevalent adversus eam.“ (Te vagy Péter, azaz köszál, és erre a köszálra építem az én anyaszentegyházamat és a pokol kapui sem vesznek erőt rajta.) A rendíthetetlen sziklán épült egyházunkat két ezer év óta szakadatlanul ostromolják az anyagi és szellemi erő mindennemű fegyverével és ma is szilárdan, diadalmasan áll, állani fog a világ végezetéig. Ha az Ur egyházát az eddigelé leghatalmasabbnak ismert római államra bizza, ugyan mi lett volna egyházából? Régen elenyészett volna a világbirodalommal. Szent egyházunkat nem kül-, nem anyagi erő, nem emberek, nem mi, gyarló szolgálai, nem államok tartják fenn, hanem maga az Isten. Ez a mi hitünk, ez a mi erőnk! Deus est fortitudo mea, quem timebo? Én tehát egyházamat nem félttem. De félttem nemzetemet, melynek mint egyháznak, örök fenmaradásra, isteni ígértet nem adatott. Neki Isten csak e földet adá, melyen élnie vagy hálnia kell s ha meghalt itt, meghalt e világnak örökre. S ha mi oly érdes hangon szólunk, mint hozzánk, illetve ellenünk szóltak, ha oly erősen támadunk, a mint bennünket megtámadtak e napokban, az amúgy is ingerült kedélyeket annyira felizgatjuk, hogy hazánkat csakugyan könnyen veszélybe dönthetjük. Épen ezért az izgatottság jelen napjaiban meg kell kétszerezni éberségünket, fokozni mérsékletünket, az okosság fegyverével vértetni mellünket és az

erősséggel edzeni lelkünket. Az erősség, e sarkalatos keresztény erény, nem csak tettben, hanem türelemben is nyilvánul. Emlékezzetek meg az Urról, a ki az elfogatásakor védelmére fegyvert rántó tanítványához így szólott: „Tedd hüvelyébe kardodat.“ Agebatur jam non de agendo et aggrediendo, sed de sustinendo et patiando. Ugyanis nem valamely cselekedetről, vagy támadásról volt szó, hanem türeőről és szenvedésről. Azért kérek benneteket: őriztétek meg az erősség, az önmeggyőzős szellemét, hogy e harcias napokban is pax Christi exultet in cordibus vestris. Legyetek meggyőződve, hogy állásomnál fogva ott, a hol nemcsak jogom, de kötelességem is egyházunk és hazánk érdekében szólni, hallgatni nem fogok. Várjuk be tehát, Istenbe vetett bizalmunkra, ügyünk igazságára támaszkodva, nyugodtan a dolgok további fejlődését. Erősödjétek meg Krisztus kegyelme által a béke malasztjában s nem hallgatva felbúzdult érzéseitekre, jogos felháborodástokra, nyugalmatokat el ne veszítétek. A szeplőtelen Szűz Anyának, hazánk védő asszonyának segítségé, oltalma legyen velünk e nehéz időben. Budapest, 1892. szeptember 8-án. *Kolos* s. k. érsek.

— **Egy kis tájékoztatás.** Az „országos középiskolai tanár-egyesületi közlöny“ legközelebbi száma közli *Dr. Szigetváry Ivánnak „Ifjusági játékok és kirándulások“* című értekezését, melyet a közgyűlésen olvasott fel. Az igen derék és tanulságos értekezésnek hibája az, hogy a hazai viszonyok felől nincs kellőleg tájékozva. Értekezésében egy helyen így nyilatkozik: „A játszótérre is van már példa, mink csak egyet tudunk olyat, a mely az iskolának sajátja és a melyet a tornaórákban játékokra is használnak. Jászberény városáé az érdem, hogy gimnáziumát egy nagy kerttel ajándékozta meg, a mely egy év óta torna- és játszótérül szolgál... Avagy mutasson valaki egyetlen iskolai játszótérre, a most említett jászberényin kívül“. Hát mi tudunk ilyet protestáns iskolánk között többet is, de csak a sárospataki ev. ref. főiskolát hozzuk fel például, a melynek díszes nagy kertjében a célszerűen felszerelt téli tornacsarnok előtt hatalmas szabadtér van hagyva a tornászásra és játszásra s a mely bizony kedvező időben telve van kisebb-nagyobb játszó tanulókkal. — Csodálkozunk rajta, hogy erről Szigetváry úrnak nincs tudomása, pedig hogy főiskolánk értesítőjét átlapozta, látszik abból, hogy azt felemlíti értekezésében, hogy tanulóink, tanáraik vezetése alatt, Széchalomra ki szoktak rándulni.

— **Az erdélyi egyházkerület** folyó hó 10-től tartotta évi közgyűlését s a komáromi jubileumnak itt is voltak utóhangjai s úgy Bánfi Dezső br. a főgondnok, mint Szász Domokos a püspök érintették a felekezeti közí viszonyokat is, utóbbi a lényegre nézve úgy, mint Pap Gábor. A politikai sajtó ezeket a nyilatkozatokat is félremagyarázta, hadüzenetnek stb. bélyegezte, s egy prot. szövetség jeleit csúfolta bennök, sőt a „Pesti Hírlap“ Szász Domokoshoz is külön tudósítót küldött, a ki aztán épúgy kérdéseket rakott az erdélyi kerület püspökének, mint előbbi társa a dunántúlinak. A feleletből ez is meggyőződött, hogy a protestánsok csak jogait és a törvényt védik, s csak a béke biztosítékait követelik; a mivel nemcsak önmaguknak, hanem az egész hazának tesznek jó szolgálatot. Reményljük, hogy a sajtó nem sokára kijózanodik, s ha nem lesz is bátorsága tévedését bevallani, de oda áll majd a gyöngébb fél oldalához és segít a vallásegyenlőség és teljes egyenjogúság kivívásában.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. M. A dorgatoriumot kaptam, de nem érdemlem. A tudósítás azért maradt el, mert a cikket már több ízben be akartam juttatni a lapba, de közbejött körülmények miatt nem lehetett. A szerkesztő sorsát, mint a szegény emberét, a boldog Isten bírja. Egy pár fontos cikkünket most is ki kellett hagynunk a közbejött nevezetes egyházpolitikai jelenségek miatt. — *Kérdezőnek.* Az a minket igen közelben talált gyűlés azért nincs megénekelve, mert a hivatalos éneklője elrekedt. Gondoskodtunk már a jövődőről másképen. — *N. L.* Köszönöm a szíves készségét. — *R. Gy.* Visszaküldtem. Ha a jelentkezők a tettekrelekedés idején el nem lágyulnak, úgy lehetünk 40-en is s így volna szép. — *Gy. J.* Az a bizonyos végrendelet csak menjen a maga törvényes útjára. A kép elkészült. — *Cz. L. A. Sz. b.* Levelet írok. Köszönet. A beküldötteket továbbítottam. — *B. J.* A költemény formája nehézkes.

XX

Pályázat.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett *csomonyai* ev. ref. egyházközség lelkészi állomására, melynek évi jövedelme — hivatalos becslés szerint — földben, terményekben, szolgálmányokban, pénzben és stólában: 899 frt, s így a III-ik osztályba tartozik.

Az elválasztandó lelkész az ungi egyházmegye özvegy-árva gyámtárának kötelezett tagja, s állomását 1893. ápril havában tartozik elfoglalni.

Pályázók kérvényeiket, folyó év október 26-ik napjáig, nagyt. Szabó Endre esperes úrhoz (Csicsér, u. p. Nagy-Kapos) adják be.

Miskolc, 1892. szeptember 14.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

Pályázati hirdetés 2 tanári állásra.

Az államilag segélyezett, de azért a felekezeti autonóm egyházhatósági kormányzata alatt álló *csurgói ev. ref. főgimnáziumban* két tanári állás lesz a fentartó belsősomogyi ev. ref. egyházmegye által — a 3-ik, a német nyelvi, a vall. és közoktatásügyi Miniszter ő Nagyméltóságától várva betöltését — mielőbb betöltendő. Ezek egyike a csak e napokban megürlt *vallástanári*, másika, mely a mult hóban is pályázat alatt volt s be is töltetett, de ismét megürlt, az egyesített *ének- és tornatanári állás*. Javadalma mindegyiknek 800—800 frt s az intézeti convictus kezeléseért, mely eddig a vallástanári állással volt egybekötve, de esetleg a másikkhoz is köthető: díjtalan együttétkezés a convictualistákkal, vagy annak megváltása a convictusi díjjal s 100 frt lakbér. A vallás-tanár reménylheti, hogy a helybeli állami tanítóképezdében is rá fog bízni az ev. ref. növendékek vallásos oktatása, s ha ez így lesz s ő elfogadja, azért is kap 200 frtot. Kik akár egyik, akár másik állásra pályázni kívánnak, kérvényüket, koruk, állapotuk, vallásuk, képzettségük, erkölcsiségük, testi épségük s a véderőhöz való viszonyuk kimutatását tartalmazó okmányaikkal felszerelten s rövid életrajzuk kíséretében *folyó hó végéig* küldjék alólirotthoz. Az ének- és zenetanári állásra egyfelől, a tornatanárirra másfelől — minthogy ezek egyesítése csak az egyesített állás nagyobb anyagi biztosítása céljából történt — a fele fizetéssel vagyis 400—400 frttal megelégedni tudók, illetve nem egészen e fizetésre támaszkodók, külön is pályázhatnak.

Csurgó, (Somogy megye) szept. 8. 1892.

Verbay István,

ev. ref. lelkész, a gimn. igazg. tanácsának elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Kun Bertalan püspök papszentelő beszédje.» — «Egyházpolitika protestáns szempontból.» *Fejes István.* — «Miként neveljünk a népiskolában az életre?» *Becske Bálint.* — «Zsindely István emlékezete.» *Maklari Pap Miklós.* — «Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Referens.* — «A tiszáninneni egyházkerület őszi közgyűlése.» *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Kun Bertalan püspök papszentelő beszédje.

— Elmondta Miskolczon, 1892. szeptember 18-án. —

Főtiszteletű egyházkerületi közönség!
Mélyen tisztelt gyülekezet!

Ha az egy téren munkálkodó erkölcsi intézetek s társulatok, melyeknek — úgyszólván — egy és ugyanazon életgyökerük van, nemes versenyre kelnek egymással, s arra törekeshnek, hogy az elveket és eszméket, a melyekben létök gyökeredzik, tisztázzák s egyetértve fejleszszék, s ekkép egyesült erővel a kitűzött cél felé sieszenek, — felette kedvesen esik látni, észlelni az emberiség jóléte és szabadsága által érdekelt embernek azt, hogy az ily munkásság által milyen gyorsan halad elő általán az emberiség szentebb ügye. Ellenben fájdalmas érzés fogja el szívünket akkor, midőn azt kell tapasztalnunk, hogy a nemes verseny helyét szeretetlen üldözés, az elvek és eszmék felvilágosító, meggyőző nemes tusáját a személyeskedés, az elfogultság, sőt — mondjuk — a gyanúsítás kiméretlen fegyverei foglalják el. Igen, mert féltő, hogy az ilyen harcban — kivált ha az egyenetlen — sokszor épen az igazság bukhatik el — esetleg hosszú időre!

A történelem tanúsága szerint, ev. ref. egyházunknak eleitől fogva bőven kijutott az ilyen egyenetlen harcból. Bizonyítékokért nem is kell a messze múltba mennünk, találunk a jelenben is elég okot arra, hogy szinte aggódva kérdjük: hol vannak a szeretet vallásának örömapjai, melyeket az írás szerint Idvezítőnk az „egy akol és pásztor korának elérkezésére ígért“, hogy t. i. a híveknek sokasága egy szív és egy lélek legyen! Hiába akarnók, nem lehet tagadni, hogy dacára ez ígéretnek, vannak ma is súrlódások a keresztyén hitfelekezetek között, s mintha csak a sötétség újra kezdené harcát a világosság ellen. Igen,

ma is lépten-nyomon megújulnak azok a jelenségek, melyek a hitfelekezetek közt immár győgyülni kezdett sebeket újra felszaggatják, s ha a hívek sokasága közelednék is egymáshoz, ha a folyvást haladó kor igyekszik is megszüntetni a felekezeti elfogultságot, s helyébe állítani a lelkiismereti szabadságot, szeretetet és testvériséget: — találkoznak mégis olyanok, és pedig a hivatalos egyház képviselői közt, kik a kívánt békeséget megzavarják, s képzelt igazságuk mellett fanatikus, ádáz harcra is képesek.

A nélkül, hogy visszatorlással élni akarnánk, nem húnyhatunk szemet az ily dolgok előtt. Az önfentartás kötelme parancsolja tisztelt gyülekezet! hogy higgadtan, a keresztyén bölcsesség és szeretet szavai után indulva, gondolkozzunk módokról és eszközökről, melyek által a keresztyén hitfelekezetekkel való szabad versenyben biztosítsuk protestáns hitfelekezetünk külső és belső életének fejlődését, megszilárdulását, mert ha ezt nem tesszük: az ellenünk minden felől rohanó áramlat végzetessé válhatik ránk nézve. Mikor lehetne pedig jogsabban gondolkoznunk önvédelmünk ezen módjai felől, mint épen most, midőn új erőket bocsátunk ki — felavatandó ifjú lelkészeinkben — arra a mezőre, a melyről elmondhatjuk, hogy „azon sok az aratni való — az arató pedig kevés“. Hiszen ifjú lelkészeink a jövőt képviselik; mi már éltesebbek a múltéi vagyunk, s mint ilyeneknek épen a mi kötelességünk utat mutatni arra, hogyan tartsák magukat a netalán bekövetkező küzdelemben. Ne vegye azért ma tőlem senki rossz néven, ha eltekintve minden kárhooztatástól, úgy szólok, mint a protestantizmus jövője iránt aggódó főpásztor, kit a hívek sokasága a szent ügy élére állított, hogy örködjem a felett; hiszen a hívek megbecsülhetlen bizalmának kitűnő magaslatáról jobban beláthatók a fellegek!

Az a bajunk, tisztelt gyülekezet! hogy a saját házunkban sincs teljes békeségünk; az a bajunk, hogy a sáncokon belül is egyre gyengül az egyetértés sokra hivatott ereje. Tekintsünk szét épen ezért elsőben is saját tűzhelyünk körül, s úgy fordítsuk figyelmünket külső elleneinkre! Az a hiány, mely először szemünkbe tűnik saját tűzhelyünk szemlélete közben, nem más, mint *a protestáns öntudat alászállása, a felekezeti köz-szellem lanyha nyilvánulása*, mely — fájdalom — egyházi intézményeink, közigazgatásunk minden ágában, népünk minden rétegében, a szegényes kunyhón kezdve, fel a fényes palotákig uralkodik, s nemcsak a vallásos buzgóság hanyatlásában, az istenitisztelet tekintélyének s becsének alászállásában, s messze elágazó részvétlenségben észlelhető, hanem különösen azon vallásos érzület elevevességének hiányában, miszerint sokan nem bírják, vagy nem akarják felfogni és megérteni becsét annak a magasztos elvnek, mit a protestantizmus képvisel, hogy t. i. nekünk „az igazság megismerésére kell törekednünk“, mert ez tesz szabadokká bennünket. Úgy de az igazság megismerése komoly vizsgálódást kíván, mert ebből származik a valódi protestáns szellem s öntudat, mégis ezzel törődnek az emberek legkevesebbet. Az ilyenek nem tudják azt, hogy a protestantizmus folytonosan fejlődő, s tökélyesbülő hitélet, mely valláserkölcsi hatalmát épen az emberi lelkek erőinek öntudatra ébresztésében dicsőíti meg, s így szerez fölényt vallás dolgában a szabad meggyőződésnek.

Hogy a protestáns öntudat alászállása mily nagy veszélyt rejteget számunkra, mutatja főleg azon körülmény, hogy az sok esetben okozójává válik a naponként nagyobb tért hódító vallásos közönynek. Igen! Mert a hol hiányzik a vallásos öntudat, ott a valódi hitélet sem fejlődhetik ki, mely épen a vallásos buzgóság elevevességében, a szent dolgok iránt őszinte szeretetben s ragaszkodásban nyilvánul; nem fejlődhetik ki az az áldásos köz-szellem, az összetartás azon élénk érzete, mely a legkisebb gyülekezeteknél is csodás erővel hat s munkálkodik; hanem igenis beáll a minden vallásos erényt lebilincselő közöny, mely hidegen szokta elnézni, miként dőlnek romba a legnemesebb s jótékonyabb intézetek, melyek egy jobb kornak oly sok áldozatába kerültek. Avagy nem hiányzik-e közöttünk sok esetben az a hitbuzgóság és áldozatkészség, mely őseinket oly fényesen jellemezte? Nem hiányzik-e a lelkesedés híveinknek nagy részében mindaz iránt, mit egy önkormányzat áldásaival bíró szabad egyháznak épen hívei buzgóságából kell előteremteni s mit az idő, az előhaladott világműveltség tőlünk méltán követelnek? Aztán tovább menve, nem oszt-e bennünket részekre

az egyház keblében is a politikai pártokra való szakadozottság, mely — fájdalom — az egyházat is eszközévé szeretné sülyeszteni; nem tévesztjük-e magunk is szemünk előtt sokszor a protestantizmus igazi érdekeit? nem hódolunk-e nem egyszer a körülményekkel való olcsó megalkuvás, sarkalatos dolgokban is az elv-feladás végzetes politikájának?! Fájdalom, — de tények bizonyítják — hogy ev. ref. egyházunkban sincs meg mindig a szükséges egyetértés, elv-szilárdság olyan dolgokra nézve sem, melyeknél az nélkülözhetetlen kellék. Így aztán önmagunk gyújtunk fáklyát azoknak, a kik-várva-várják, hogy egyházalkotmányunk épületéből kiszedtetvén a szegletkövek, annál biztosabban intézhessék ellenünk támadásaikat.

Ezen s hasonló hiányok hathatósan intenek bennünket az ébredésre. Csak ha ezen hiányokat eloszlatjuk, ha a hamisítatlan protestáns köz-szellem egyesíti összes híveinket, ha az erős protestáns öntudat érlel hasznos gyümölcsöket egyházunk javára: akkor, és csak akkor remélhetjük, hogy sikeresen állhatunk ellent azoknak a külső, ellenséges áramlatoknak, melyekkel protestáns Sionunknak épen napjainkban fokozott erővel kell küzdenie.

Talán ha nem mondanám is, tudnátok azt tisztelt gyülekezet! a mi minket — mint ellenséges áramlat — kívülről fenyeget. Azon egyházközi, interconfessionalis súrlódások ezek, melyek az elkeresztelési s vegyesházassági vitás kérdéseknél pár év óta zavarják egyházunk nyugalmat s békéjét; melyek oly térre csaptak már át, hol a hazai törvények által biztosított jogegyenlőségünk s vegyesházasságban élő protestáns családaink békéje is kockáztatva van; a midőn követeltetik egy mindezeket biztosító törvény megváltoztatása, mely törvény által az állam bennünket — az őt megillető jogánál fogva — mint gyengébbeket, oltalmazó szárnyai alá vett.

Ki nem látja tisztelt gyülekezet! hogy mindezek veszélyes áramlatok ellenünk, melyek ellen védekezni szent kötelességünk! Honnan erednek mindezek? Ha nem mondom is: jól tudjátok ezt is! Egy oly hatalmas s megbonthatatlan egységében oly erős egyház intéző köréből folynak ezek ki, melyek, dacára annak, hogy mi békeséget óhajtunk s az ő családi viszonyokban velünk összeforrt híveik is békét javasolnak és óhajtanak: — mégis a békétlenség tüztét élesztik a családban, egyházban, a hazában mindenfelé.

Mi, protestánsok, évtizedeken át békében, szeretetben éltünk a jogainkat védő törvények paizsa alatt. Szeretettel öleltük magunkhoz azon testvér hitfelekezetek híveit, kik velünk s egyházunkkal akár egyházi, akár családi téren egye-

sűlni kívántak; ezen egyesülés elébe akadályt soha nem emeltünk; soha áttérésre senkit nem csábítottunk; hálásan vettük az előnyöket, a közbékét, vallásunk szabadon gyakorolhatását, melyet a törvény adott; békével, szeretetünk melegével öleltünk minden más felekezetbelieket; maguk, a békét megháborító körök elismerhetik, hogy mily szépen s áldásosan fejlődött e hazában a társadalmi élet a lefolyt évtizedek alatt, menten minden hitfelekezeti súrlódásoktól; maguk a súrlódásokat felhívó körök nem találtak okot éveken át arra, hogy az egyetértést biztosító törvény eltörlését kívánják; kérdem, honnan termett elő egyszerre szíveikben az a tövis, mely e törvény nekik az ő lelkiismeretökön sebeket okozott? Feleljenek erre azok, kik a napi minden levő küzdelmet, súrlódásokat kezdeményezték! Mi nem kezdeményeztük, — nem is kezdeményezhettük — pedig reánk fogják, mert mi meg voltunk elégedve évtizedeken át törvénybiztosította állapotunkkal; a ki pedig meg van elégedve sorsával, az bizonyosan nem kezdeményez oly állapotot, mely békéjét feldúlja, sorsát rosszabbra fordíthatja. Ha egyenetlen nem volna a küzdelem közöttünk; ha százados törevéseiket, fegyvereiket nem ismernők, melyekkel megsemmisítésünkre törekedtek; ha a haza békéje is veszélyeztetve nem volna a küzdelem által, azt mondanánk: hadd folyjon a szabad verseny a hitfelekezetek közt szabad államban, győzzön az igazság! De ki nem ismeri azon kiváltságokat s előnyöket, melyekben ezen egyház a társadalom mai viszonyai közt is mindenfelé részesül? Ki nem ismeri ezen hitfelekezet hatalmas s kimeríthetetlen anyagi és szellemi eszközökkel rendelkező papságát, melynek tagjai közt ma is akad olyan, a ki kétségbe vonja a prot. egyház létezési jogát? Ki nem tudja, hogy még ma is a keresztyéni szellemmel s jézusi szeretettel ellenkező felhívásokat bocsátanak ki ellenünk, s ily felhívásokkal térítgetik vissza az egyedül idvezítő egyház kebelébe hitsorsosainkat?!... Azok ellen, kik ily állást foglalnak el velünk szemben, kik törvényadta jogainkat is csonkítani igyekeznek, — nekünk, ha bár küzdelemre kényszerítenek is, szellemi s erkölcsi erőnket fölhasználva, csak védelmi állást lehet és kell elfoglalnunk, s csak az állam és az igazságot osztó törvényhozás és törvények oltalma alatt kell és lehet védelmet keresnünk!

Nem folytatom tovább tisztelt gyülekezet! az ellenünk kívülről intézett áramlatok rajzát, melyek hová fejlődnek ki: biztosan nem tudjuk. Épen azért, mert ily bizonytalanságban vagyunk: itt az ideje, hogy a saját érdekünkben mi is sorompóba álljunk, hogy az önvédelmi harcra mindig készen legyünk.

Ime tisztelt gyülekezet! Kedves ifjú tisztársaim! felmutattam előttetek rövid vonásokban azon ostromokat, a melyek közt mai napság ev. ref. egyházunk forog; azon egyház, melynek szolgálatára akarunk ma titeket szokott ünnepélyességgel felavatni. Kinek állna inkább érdekében, mint nektek, fölővezni magatokat mindazon szellemi s erkölcsi fegyverekkel, melyeknek segítségével a reátok váró erős küzdelemből diadalmasan kerülhettek ki. Ti vagytok az egyház reményei, vállaitokra nehezül egy szebb jövő felé vezető út egyengetésének gondja. Fel tehát, fel a munkára teljes erővel, teljes készséggel! Mindenek előtt a protestáns öntudat újra ébresztése az, mire teljes erővel, igaz buzgósággal törekednetek kell. Legkönnyebben célhoz vezet e téren titeket a protestantizmus önzetlen s magasztos céljainak tudományos úton való megismerése, s kellő méltatása. Ehez azonban nem elég ismerni a hitfelekezetek egymástól eltérő nézeteit, hanem mulhatatlanul szükséges azon erős meggyőződés, hogy mindazok, melyeket Jézus tudományából alapos vizsgálódás után az ő igaz tanainak ismertetek fel, az ember erkölcsi rendeltetésének eléréséhez épen oly nélkülözhetetlenek, mint a tiszta levegő a testi élethez. Igyekeztek azért ezen meggyőződést élővé tenni magatokban és híveitekben. Ostromoljátok a közönyt, hitetlenséget. A protestantizmus igaz érdekeit mellék-tekintetek nélkül, önzetlenül szolgáljátok. Értsétek meg a kor intő szavát! Egyházunk még nincs biztos révparton. Vigyázzatok azért, és ha rossz csillagok járnak, ha fellegek nehezdednek ev. ref. egyházunk egére: ne féljete, mert „nem adott az Isten nekünk félelemnek lelkét, hanem erőnek, szeretetnek és józan elmének lelkét“. Ne feledjétek el soha, hogy az egyetértés, a munkás szeretet, az igazság fénye mellett folytatott szabad vizsgálódás, a setétség minden támadása ellen örök életet biztosít a már több mint negyedfélszázados protestantizmusnak! Amen.

Egyházpolitika protestáns szempontból.

IV.

Nem vitatkozom azon, hogy a természeti jognak a szülőkre alkalmazásában is mily különbség van közöttünk, mert hiszen köztudomású, hogy a katolikus egyház a saját vallásához tartozó házasságnak épen nem engedheti meg, hogy gyermekét más vallásra kötelezhesse el; így hát azt a lelkiismereti szabadságot, a melyért a protestáns fél javára harcol, a saját hívének kárhózat alá rekeszti. Meddő tér ez, a melyen a logika gyümölcseivel nem találkozunk soha, mert a conclusio mindig egy: katolikus lelkiismeret! akár az apa, akár az anya áll a fő- vagy altételben. Beismerem azonban, hogyha a szülők szabad elhatározását a reversálisok lelkiismereti kényszere nélkül tekintjük, az szabadel-

vübbnek látszik az 1868-ki törvény tartalmánál. Hát igaz az, hogy az emberek hadd éljenek és boldoguljanak saját tetszésük szerint. Igaz az, hogy a kiknek joguk van birtokaikat, vagyonukat adni, venni, cserélni, vagy akár el is pusztítani, azok követelhetik magoknak azt a szabadságot is, hogy vallási tekintetben is bírjanak ily joggal úgy magukra, mint gyermekeikre nézve. Azonban van abban egy kis sötét pont, a melyet báró Vay Béla szépen jelzett, mondván: „ideális szép törekvésünk megtörik az önzés és haszonlesés fekete szikláján”. Hát úgy is van az; azt a szabadságot a nagy, odaadó, önmagáról lemondó szerelem ritka esetein kívül a közöny, léhaság és érdekhajhászat szokta igénybe venni, néha talán még a megszorult szegénység és árvaság is, mely sajnos, ha csak oly áron nyer menedéket, ha ráadásul vallását kell oda adnia. Igazán nehéz kérdés ez. És ha ebben a katolikus klérus föltétlenül a szabadelvűséghez csatlakozik, azon nem csodálkozom, mert világi előnyei minden esetre jobban kecsegtethetik őt lelkei nyerésével, mint a protestantizmust.

Én azonban örülök, hogy a magyar protestánsok nem kapnak felettébb ezen szabadelvűségen, mert igaz ugyan a mit Schlauch püspök úr állít, hogy például a tulnyomólag protestáns Németországban az is meg van, hogy a gyermekek mind az atya vallását követik, az is, hogy a szülők szabadon határoznak sat., de a protestáns theologusok azért ott sem ezeket a módokat tartják a legigazabbaknak. Az apának kizárólagos jogában — úgy mondanak ők — mindig rejlik valami erőszakosság, s az anyánál, ha belenyugszik is a törvénybe és a vonzalom szavába, mégis valami szűrés tövist hagy hátra, hogy mindazt, a mit méhében hordozott, saját egyházától elidegenítették. Ellenben arra a módra, mely nem szerint határozza meg a gyermekek vallását, mint a mi törvényünk, azt mondja Hase: „ez az igazi konservatív mód, mely szerint csak folytatódik az, a mi az apánál és anyánál már létezik, midőn mindkét egyháznak megmarad az a nem, melyet a házasság frigyhez adott és hogy melyik félnek jusson a több, az a természet titokteljes erejében s isten intézkedésében rejlik. Ez a természetszerű és igazságos, melynek minden egyházához való hűsége mellett egy alázatos és józan kedély könnyen megadja magát. Így még az is megtörténhetik, hogy az egyházak közti ellentét a testvéri szeretet, s a szülők példája által enyhébbé válik és így a család előképe és plánta-iskolája lesz annak, a mivé a mi nemzetünk ismét lenni akar, dacára a katolicizmusnak és protestantizmusnak, — egy nagy egységes nép”. Azt hiszem, az ily beszéd, ha konservatívnak mondatik is, eléggé keresztyéni és eléggé hazafias, hogy a mellett tartva, a magyar protestánsok se szégyeneljék meg magokat.

Ennyit azon szabadelvű jelszavakról, a melyekkel a klérus az 1868-ki törvények ellen sikra szállani jónak látott. És bárha igaz volna az, hogy mindezek nem egyszerűen a reversálisok és korlátlan térítgetések érdekében mondatlak volna! mert bár én is szívesen teszem föl a legjobbat a hercegprímás úr lelkületéről, melyről egyik lapunk azt jegyzé meg: „ily veszélyes hátsó gondolat, mely szenvedélyes és ártalmas villongásokra vezetne, a primás magasztos lelkületével és példás hazafiságával össze nem fér. Hogy a nemzetiségek által megszaggatott társadalmunk a felekezetek által is megszagattassék: erre államférfiú nem törekedhetik, sőt azt meg nem engedheti”; de nagy kérdés marad: bírni fog-e többé maga a főpapság is ama szenvedélyek árjával, mely a „Magyar Allamban” tombol? avagy csak bírni fog-e a Zichy Nándorokkal, a kik uradal-

maikból már ma is kitiltják a protestánsokat, kiszámíthatatlan veszélyeknek téve ki a hazát és társadalmat? Mindezekről ők feleljenek majd; mert mi protestánsok, kik tudtuk túrni előbb a reánk nézve kedvezőtlen törvényeket is, minden felelősséget elhárítunk magunkról, midőn ők nem túrték azt, a mi százados sebeket enyhített, s a békét és nyugalmat állandóan biztosíthatta volna.

De hát: quid nunc? mi lesz hát most? Az 1868-ki törvény végrehajthatósága az eddigi módok szerint megszűnvn, valaminek gyorsan kell e helyett következni; de mi legyen az? Igazán derék lett volna, ha a hercegprímás úr, a kitől annyira függővé lett a kérdés, erre is rámutatott volna fejtegetéseiben, hogy tudjuk mihez szólhassunk, vagy hova állhassunk. Ő, úgy látszik, hogy mindenkép a szabad elhatározás elvének barátja; de hát hogyan véli ezt kodifikálhatni? mert egy pár példájából, a melyeket e mellett hozott fel, előttem legalább nem dereng ki tisztán valamely állandó szabályt jelölő principium. Egy esetről azt mondja például: mennyire fáj nek, hogy egy Selmecbányai nőnek, a ki vegyes házasságra akart lépni, nem adhatta meg a dispensatiót a papi áldásra. Hát mily törvény fog ezen segíteni, ha annak a nőnek jegyese nem hajlandó ígéretet tenni? Ha pedig ígéretet tett, az áldás úgy sem maradt el. Gondolom azonban, hogyha ily ígéretre nézve az 1868-ki törvényben némi szenvedőleges korlátozás rejlik is, az ellen a protestáns házasságnak kellene a felhozott és ahoz hasonló esetben háborogni, mert a katolikus félnek egyéb panasza nem lehet, mint az, hogy nem sikerült jegyesét minden gyermekének átadására rábírn. Ez ellen pedig közel fekszik az orvoslás a lemondásban épen úgy, mint oly esetben, ha valaki vagyont nem kötelezte el arájának, a ki csak ily föltétel alatt akart volna férjhez menni. En azonban azon, a ki ily gyöngédtelen követelések miatt lesz boldogtalanná (!), nem tudok sajnálkozni. A másik példa: katolikus özvegy nő, protestáns gyermekét katolikus intézetbe adta, de ki kellett vennie, mert nem növeltethette katolikusnak. Hát hogyan fog ily dolgokon segíteni a szabad elhatározásról szóló törvény? Mert ha ezen szabad elhatározásnak valamely egyezményben kell nyilvánulnia; nem felforgatása volna az már épen az ilyen egyezménynek, ha az elhalt házasság halála után másat akar tenni az élve maradt fél, mint a mi az egyezményben folytatottatott? De más, különben is ez egy igen kényes példa, mely a kegyeletet érzést nagyban kihívja a bírálatra. Én legalább részemről igen szépnek tartom azt, ha az elhalt házasságot, ki abban a hitben nyugodott el, hogy gyermeke ez, vagy amaz vallású lesz, nem háborítják meg kegyeletlenül sirjában, kijátszva és kiforgatva az ő hitét és akaratát, melynek szentnek kellene maradni, mint a végrendeletnek; abban a reményben is vagyok azért, hogy a szülői szabadságot szabadosságá és korlátlanossággá fajlítani nem fogja engedhetni semmiféle törvény! sem hogy ma így, holnap úgy és megint amúgy, szabad vásárt engedve lelkekkel és gyermekekkel. Bizonyosabbnak azt vélem tehát, hogy a kötelező polgári házasság behozatala esetében is, vagy meg fog maradni országunk az 1868-ki törvények elvei mellett, vagy ha nem fogja is kizárni a szülői szabad elhatározás jogát, azt úgy fogja körülírni, hogy a család erkölcsi alapjai tiszteletben tartassanak és az egyezmények időközi felforgatására a papi illetéktelen beavatkozások kellő korlátok közé vettessenek. Mi bizalommal várjuk ezt törvényhozásunktól, hogy államunk egyházilag vegyes népségével ezentúl is fog tartani valamit arra, hogy

azok egymás mellett békében éljenek, a mi csak úgy lehetséges, „ha az egyenjogúság a kölesönös túlkapásokat meggátolja“.

A távolabb jövő felett nem is aggodom hát én, annyival is inkább, mert a képviselőház nagy többsége már eddig is elutasított magától minden egyoldalú klerikális felfogást; sőt maga gróf Apponyi Albert, a ki sokáig állt azon félreértés súlya alatt, mintha ő benne bizakodhatnék még ama túlélt irányzat, ő tűzte ki itt nyíltan és nemes bátorsággal a követendő eljárás irányát, a melytől nem is fog menekülhetni többé semmi számottevő párt, hogy t. i. előbb meg kell oldani az egyház és állam közti viszonyoknak sok kérdését, életbe kell léptetni a teljes vallási egyenlőséget sat. Azután jöjjön a mi következik, a mit a klérus nyugtalansága Magyarországon is kihívott: az általánosan kötelező polgári házasság. Ez lesz a békekötés ára, ma még kissé drága; sok veszteség az anyakönyvek elvételével sok szegény papra, súlyos újabb áldozat az államra, de nem miattunk protestánsok miatt, a kik bizony tömeges petíciókat nem kaptunk protestáns házaselektől, hogy szabadítsuk fel őket a törvény zsarnoksága alól. Egyetlen panaszt sem ismerünk protestáns féltől azért, hogy reversalis érvénytelennek tartatott; csoda, hogy ezek a panaszok a katolikus szentszékek elé jutottak el csupán! Mi pedig katolikus felet nem háborgattunk vallásában, s a kiket megkereszteltünk is, azokat viszsza szolgáltattuk egyházuknak. És a béke drága árát azért mi is fogjuk fizetni.

De hogyan éljünk meg a polgári házasság, teljes vallásszabadság sat. idejéig? Ez az, a miről még szólni akarok. E tekintetben biztosíthatom katolikus honfitársainkat, hogy a „modus vivendi“, a melyet a mostani kormány a részleges polgári anyakönyvek behozatalára nézve kilátásba helyezett, minket éppen úgy nem nyugtat meg, mint nem őket. Ha azt hinnék tehát, hogy az említett eszmében a protestánsok sugallata nyilvánul, az ellen mi igen sokan kénytelenek volnánk tiltakozással élni. Megengedem én azt, hogy lehetnek protestáns férfiak, a kiknek ez a gondolat tetszik, de sem állam, sem senki ne legyen tévedésben a felől, hogy egy ily félrendszerű mi a felelősséget legkevésbé sem vállalhatjuk magunkra. Pejor medicina morbo. Ezt az eszmét mi, remélem a protestánsok nagy többsége, mint újabb és pedig valóságos veszedelmet, mint a harc forrását elutasítjuk magunktól. Gondolja meg azért a kormány jól, kétszer is, hogy olyat ne tegyen, a hol támaszra sehol sem számíthat. Hallhatta már eddig erre nézve a kiadott jelszavakat: „decat-holisatio, dechristianisatio!“ hallhatta a gúnyos megjegyzéseket: „magyar királyi gyermekek“ sat. — mit lehet hát várni egy oly rendszabálytól, melyet így üdvözlölnék? De minden túlzó és hamis kritika nélkül is, a dolog természetében rejlik itt a veszedelem, mihelyt az anyakönyvek két részre osztatnak, t. i. polgárra és egyházra. A protestáns nép tömege éppen olyan érzékeny volna erre, mint a katolikusok és megnyílnék az áttérések és áttérítések hajszája, mert az a tény, hogy a vegyes házaselek az egyházi anyakönyvekből kiszakíttatnak, egy jelentőségűnek fog vétetni a kereszttyénységéből kirekesztéssel. Hiába lesz ez ellen bármily magyarázat, míg az egyházi anyakönyvek is érvényben tartatnak. Két anyakönyvi rendszer egy időben nem állhat fenn mély erkölcsi rázkódtatások nélkül, mert a mi népünk nem áll filozófusokból, a vegyes házassági esetek pedig nem szórványosak, hanem tömegesek: annyi harcra, annyi viszályra kell hát itt számítani, a mennyi az eset. Mi gyakorló lelkészek ismerjük leg-

jobban az eddigi esetek kellemetlenségeit is; Isten őrizzen hát meg minket attól, hogy most már nem az elkeresztelések, hanem az áttérítések harcát is felveszük a „dekristianisatio“ nevében!

Hanem, ha már élni kell, engedje meg nekem a kormány, hogy ideig-óráig egy más modus vivendire figyelmeztessem. Nevezetesen: már fentebb is érintettem, hogyha az 1868-iki törvények által valaki sérelmet szenved, úgy az leginkább a protestáns szüle, a ki nem teheti, hogy esetleges ígérete dacára is, katolikusnak mondassa gyermekét 18 éves koráig, a midőn ez szabadon áttérhet. En előttem oly régóta ez a körülmény kínálta az alapot arra, hogy fogjuk hát meg csak ezt a kérdést a szülők köteleztetésénél fogva. A „szülői jog“ harsogtatása mellett sem mertem eddig ezzel az ötlettel nyilvánosság elé lépni, de most felbátorít több ok és körülmény. Elsőben is úgy tetszik nekem, hogy a Schlauch püspök úr beszédében, midőn ő a polgári anyakönyvezés veszélyeiről szól s midőn azt mondja, hogy az egyházi anyakönyvekben úgy is be van jegyezve a szülék vallása, onnan pedig a statisztikai adatok megkaphatók s e miatt nem szükséges rést ütni egy százados szerkezeten, tehát ebben a beszédben, diplomaciai alakban ugyan, de befoglaltatik az a rámutatás: hagyjatok csak békét a papoknak, ne őket zaklassátok az anyakönyvi kivonatokért! hanem, ha tetszik, vegyék ki azokat a szülék! Ha nem csalódom, én ezt olvastam ki a püspök úr szavaiból. De olvastam másodszor egy nyilatkozatot is gr. Zichy Nándor úrtól. Ő is azt mondja, hogyha a gyermek iskolába megy, vagy ha általán szükség van reá, kiveszik a keresztlevelét; minek hát a „dekatholisatio és dekristianisatio“ a polgári anyakönyvekkel, mikor a kivonatot megkaphatja az arra illetékes fél? Lám; ő is így vezet minket a szülőhöz. De harmadszor, a mi mindennek felett teljesen tiszta alapot nyújt e kérdésben, bátor vagyok kérdezni: mire fog alapíttatni, — a kereszteléstől eltekintve, — a polgári anyakönyvezés? Nemde a szülék köteleztetésére? Azt hiszem, ez elől ki nem lehet térni, mert e nélkül sem lehet polgári anyakönyvet csinálni, hacsak a bábákat nem akarjuk bűnbakúl felhasználni. Ha tehát a szülék köteleztetésén fog alapúlni a részleges polgári anyakönyvezés, úgy nem történhetik semmi elvi sérelem, ha ez az egyházi anyakönyvezés mellett alkalmaztatik, a különbség csak az a két mód közt, hogy ez utóbbi sem újabb költséget, sem újabb zavart nem okoz és kiviteléhez több erély sem kell, mint a polgári anyakönyvek rendszeréhez. A vizsályos kérdésben maga a keresztelés már legyőzött álláspont; arra úgy a papok, hogy azt büntetés nélkül végezhessek, úgy a szülék, hogy azt megtétethessék, a törvény alkalmazása folytán fel vannak hatalmazva, minél fogva a kitörést okozó miniszteri rendelet nem is tűzött ki más célt, mint az anyakönyvi átszolgáltatást. Ez a célzat tört meg a papság egy részének lelkiismeretén, ez éretnék el a részleges polgári anyakönyvekkel. Rendeltessék meg azonban e helyett, hogy bárki által kereszteltet is a szüle, (tehát lelkiismerete vallásilag hagyassék szabadon!) legyen köteles gyermekét nem szerint anyakönyveztetni, mert csak az ily bejegyzések tekintetnek polgárilag érvényeseknek, és meg lesz oldva, mind a lelkiismeret szabadsága, mind az anyakönyvek rendje. Nem tehető fel ugyanis, hogy a szülék ily rendelkezést szívesebben ne tűnének el a polgári anyakönyvek kényszerénél; de nem tehető fel az sem, hogy azon ritka esetekben, midőn protestáns lelkész keresztelne katolikus gyermeket, annak anyakönyvezését a katolikus lelkészek megtagadnák, mert ha saját egyházuk

érdeke ellen, csupa dachból mégis ezt tennék, abból az derülne ki, hogy ők ott is, hol hitelvi ürügy nincs, ellene szegülnek minden állami tekintélynek s ez esetben méltán ki lehet mondani, hogyha a katolikus lelkes valamely gyermekre nézve (a bejelentés mindig tanúk előtt történék!) a bejegyzést megtagadná, ily esetekben a protestáns anyakönyvi bejegyzés polgárilag is érvényes lesz, a mely körülmény a jegyzet-rovatban tüntettetnék ki.

A szülőket illetékes anyakönyveztetésre kötelező rendszabály volna tehát még az, a melylyel az 1868-iki törvényt legbékésebben és nagyobb rázkódtatás nélkül fel lehetne tartani addig, míg a viszonyok előkészítettnek a gyökeres és végleges megoldási módhoz, az általános polgári anyakönyvekhez. Ha jóakarát és békés hajlam van a vezérő főpapságban, lehetetlennek tartom, hogy a kormánynak ily irányú intézkedését me-reven ellenezné. Végül még itt csak azt jegyzem meg, hogy ha esetleg a zsidókkal köthető fakultatív polgári házasságot is a fenforgó kérdés keretében, a részleges polgári anyakönyvek tervének alkalmából vélte volna a kormány behozni: ez a dolog a mi kérdésünket még mérgesebbé tenné; legtanácsosabb ezt külön megoldani. Itt már nincs veszélye a polgári anyakönyvnek, mert a kik ily házasságot kötnek, azok tudnak számolni minden körülményekkel. E kérdésben a szülői szabad elhatározás is más tekintetek alá esik, mert 200 millió katolikus és 140 millió protestáns áll szemben a világ 7 millió zsidójával és ha mégis ridegen nem mondjuk ki, hogy az ily házasságból minden gyermek csak keresztyén lehet, azt valóban magasabb emberi tekintetekből tesszük; de jól tudjuk, hogy ez leginkább csak alaki engedmény, melylyel a műveltségben előhaladott zsidók nem igen fognak élni.

Ezzel én is bezárom cikkemet, csak egyet kérve még főleg világi katolikus honfitársainktól. Ne hagyjanak minket ily jelszavakkal: „Magyarország végre is katolikus ország” és azoknak túlzó követeléseivel elkeseríteni, hanem harcoljanak meg önmagok az ultramontanizmussal és jezsuitasággal, mely se vallásnak se hazának hasznára nincs. Lám, 1868-ban a szabadelvű katolikusok tömör együttartásán megtört minden, még a pápa junius 22-iki allocutioja is, mely úgy a népoktatási, mint a vallásügyi törvényt örökre érvényteleneknek mondotta ki Róma egyetértésével hiába keresik szabadelvű dolgok elintézését, az meddő óhajtozás. Legvalószínűbb is az azért, hogy ezt a szabad nemzetek mindinkább belátva s belátva azt, hogy politikai és nemzeti érdekeikben is mennyire alteráltatnak egy kívül eső és sokszor láthatatlanul működő hatalom által, a közel jövőben mind nagyobb tért fog hódítani a nemzeti egyházak eszméje. Magyarországnak, az újabb ellenséges viszonyok közt, midőn Mátyás királyok és II. József császárok nem óvják az államhatalmat, úgy látszik, már ma is erre volna szüksége. Hogy az igaz vallásosság ápolására szüksége van, azt tudom; hogy a hierarchia túlkapásaira nincs, azt vallom. A világi katolikusoktól minden vallás egyenlő oltalmát várjuk; a kulturharcotól, a nemes versenyen kívül, hazánk érdekében visszaborzadunk; de minden körülmények közt protestánsok és hazafiak maradunk.

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Miként neveljünk a népiskolában az életre?

II.

Az értelmi képzés beese szükségessége és módja.

A mi az embert az összes teremtmények fölé emeli, a teremtés koronájává teszi, az szellemi ereje. Ez által ismeri meg nemes hivatását s emelkedik fel azon magasztos tudatra, hogy ő isteni eredetű. Ez által kényszeríti a földet, hogy akarata szerint teremjen, kíméli az ég titkait, hogy azokból rendeltetésének tisztább célját, tökélyesbülésének magasztos példányképét: Istent mindjobban megismerhesse. Értelme által hódítja meg a viharzó elemeket, magához szelidíti s szolgálatára kényszeríti az állatok ezreit; érez, gondolkodik s uralkodik a világ felett.

Az államférfi, kinek hivatása, hogy bölcs belátásával nemzetének sorsát intézze, s a népek millióit boldogítsa, értelme világának fénye mellett tekinthet be az események következményei, s az ezek által szült jövőendő sötét titkaiba. A művész, ki műveiben az eszményi szép megvalósítására törekszik, csak úgy alkothat bámulatos remeket, s csak úgy lesz műve örökbecsű s neve halhatatlan, ha gazdag képzelő-tehetsége s értelmi ereje közösen működnek eszméi megvalósításán. A tudóst, ki a tudományok tág mezején bűvárkodik s gyűjtögeti az emberiség javára az ismeretek kincseit, értelmi ereje vezérli az igazság keresésében. Az iparosnak, földművelőnek, kik a mindennapi kenyér megszerzéseért munkálkodnak, megkönnyül és sikeresebbé lesz munkájuk, ha értelmi belátással párosul szorgalmuk s testi ügyességük. Bizony az élet minden foglalkozása között ez a vezérő erő, s e nélkül siker nem koronázza a legnagyobb célú törekvést és szorgalmat sem. Nélkülözhetlen kelléke tehát az ember boldogulásának.

Az értelmi erő alapja a műveltségnek, úgy egyesek, mint a nemzeteknek.

Minél értelmesebbek, eszesebbek valamely nemzet tagjai, annál fejlettebb ott a munkaképesség, tudomány-szeretet, tehát az általános műveltség. Ennek emelése pedig, különösen ma, közös kötelességünk.

Most, midőn nemcsak a gondolat, de a kimondott szó is villanszárnyakon repül s megszűnik a távolság, a tér és időbeli különbség; midőn a műveltséggel karöltve jár a hatalom, a szellem kiküzdi magát és győzedelmeskedik; midőn egyesek és nemzetek vetélkedve küzdenek a jólétért, az elsőségért az anyagi téren épen úgy, mint a szellemi világban; midőn mindenki verejtékes munkára van utasítva, hogy az állásának megfelelő tisztességes megélhetését biztosítsa, senki sem hűnyhat szemet a kor követelményei előtt, melyek kivétel nélkül mindenkinek azt parancsolják: tanulj, képezd magad, mert „a tudomány hatalom”!

E parancs az emberiség egyetemének, de kivált nemzetünk minden tagjának szól. Mert ha az általános művelődés, s ennek következménye: az általános jólét, nem csupán egyes, talán hivatott tehetségek magas műveltsége és munkálkodásától, hanem a nemzet ezri-cinek s főként az alsó néposztály tagjainak műveltsége és munkálkodásától függ — a mi kétségkívül igaz is — mindenkinek művelnie kell lelki tehetségeit. Hiszen a kinek nincs elég értelmi ereje saját szerencséje s helyzetéhez mért boldogulásának munkálására, a ki anyagilag és szellemileg szegény, az a közös jóléthez a magáéból mit sem adhat, attól a közjó hijába vár bármily keveset is.

A kor szellemének eme nagy parancsa intőleg szól a népiskolának is, hol kiváltképen a földművelő osztály gyermekei nyerik legtöbbször egyedüli kiképztetésüket. Az a földművelő pedig, ki apától kapott csekély vagyongát őseitől öröklött módon akarja kezelni, s nem tanul, meg a kor reá nézve hasznos vívmányait meg nem ösméri, fel nem használja, az az élet annyi sok irányú követelményei között elveszti azt.

Sőt az erkölcsi jellem fejlődésének, a szabadságnak is éltető forrása a kiművelt értelem. Bár nem állítom, hogy az erkölcsi tisztaság a műveltséggel elválatlanul össze volna kötve, vagy ennek mindenkor kimaradhatlan következménye volna, mert a tapasztalás sokszor az ellenkezőről győz meg; de az még is bizonyos, hogy az igazán nagy és nemes jellem mindig csak bizonyos fokú műveltséggel jár együtt; az erényes élet, szívjószág és szabadságnak az értelmes, okosan gondolkozó lélek előtt lehet csak igazi becse és értéke.

Találón mondja tehát egy jeles író: »a ki egy embernek meggátolja szellemi kiképzését, akadályozza őt rendeltetése elérésében, s ki megmutatja neki az ismeret útját, célja felé vezeti őt.« (Dr. Kiss A.) A költő pedig azt írja: »csak a bölcs népnek van jó dolga, csak az várhat tartós nyugalmat; a tudatlan mindig szolgál, s csak az ész ad fényt, kincset, diadalmat.« (Kiss J.)

A népiskolai oktatásnak tehát egyik fontos feladata, hogy a gondjaira bízott növendékek értelmi erőit célirányosan fejlessze, s ez által is képesítse őket egyéni s közös hivatásuk betöltésére, s ez által emelje a nemzeti általános műveltséget.

Az értelmi erő fejlesztésének eszköze a helyes és célravezető tanítás, melyet tehát úgy kell intéznünk, hogy a növendékek összes szellemi, nevezetesen ismerő, emlékező, gondolkozó s ítélő tehetségei párhuzamosan s minél tökéletesebben fejlődjenek.

E szempontból főfigyelmet érdemel a tananyag helyes megválasztása és beosztása, az ezen tananyag tanításához szükséges módszer, s végül a tanító modora.

A bőven túlterhelt népiskola tananyagából válaszsza ki a tanító minden osztály számára a törvény által kijelölt tantárgyakból a helyi viszonyok, körülmények s a növendékek tehetségeinek figyelembevételével a legszükségesebbeket, oly terjedelemben, a milyenben azt teljesen feldolgozni képes. Ezekben egy hézagatlan keretked egészten nyújtson nekik, hogy ezáltal a mindennapi élet követelményeinek megfelelni s arra, mint műveltségök alapjára önszorgalmuk s tapasztalatuk által tovább építeni képesek legyenek. Az így megválasztott tananyagot oszszba be fokozatosan, következetesen, azaz egymásból folyólag, hézagatlanul s időszerűleg. Készítse meg a tanmenetet s járjon el tanóra-rend szerint; főgondot fordítván az írás, olvasás, szám és nyelvtan tanítására.

A tanítás módszere legyen természetes, vagyis a felfogó képessége, s a tantárgy természetének megfelelő. Ide vonatkozólag mondja Kehr K. »csak a természetes módszer az egyetlen egy gyakorlati is. Ha nem felel meg a módszer az emberi természet, a gyermeki szellem és az illető tantárgy természete törvényeinek, akkor gyakorlatlan a módszer, még ha eredményei fényesek is. Hogy a tanító természetszerűen taníthasson. okvetlen szükséges, hogy jól figyelő psychologus legyen, hogy iskolájának, növendékeinek s tananyagának tulajdonságait behatóan ismerje.«

A természetes módszer s a célra vezető tanítás elengedhetlen követelménye, fontos alapelve, hogy az ismereteket — a tanító vezetése mellett — saját érzéki és szellemi erőinek működésével gyűjtse a növendék;

vagyis tanítsunk lehetőleg mindent szemléltetve. Ez által adjunk alkalmat képzetek, fogalmak s ismeretek szerzésére, előbb az érzéki s közelébe eső egyszerű s könnyebb, majd az elvont, távolabbi, összetett tárgyak s igazságokról. Ebből önként következik, hogy a hol csak lehetséges, a kérdve-kifejtő tanalakat használjuk. S mert a tanítás végcélja az ismeretek állandó megőrzése, a képesség megszerzése: a nyert szellemi javakat tegyük a növendék állandó sajátjává gyakori ismétlés által, s adjunk módot neki, hogy azokat áttekinthesse, rendezze, szó és írásban begyakorolja. Így anyagilag és alakilag is képezzük, s nemcsak felforgó, de ítélő s termelő képességeit is növeljük. Ne terheljük túl a gyermek elméjét, a mi a mai korban nagyon is szokásos, de tétlenül se hevertessük. »Csak annyit adjunk, amennyit biztosan felfoghat, otthonosak legyünk az ő szellemi világában, őrizzük meg folytonosan szellemi szabadságát és önállóságát.« (Dr. Kiss A). Költsük fel a gyermek ismeret-vágyát, önszorgalmát a tovább képzésre, különösen olvasgatási hajlamát, a mit az által érünk el, ha a tanítást érdekessé, vonzóvá és gyönyörködtetővé tesszük.

Megkedvelteti pedig a tanító a tanulást a változatos beosztás, saját tapintatos modora, s a tanórák sikeres felhasználása által. Minden órának meg legyen a kívánt eredménye, s ezt önként lássa be a tanítvány is. Ismétlés alkalmával bővítsük a gyermek ismeretkörét; szoktassuk mindenkor a tiszta, helyes gondolkodásra, s gondolatainak értelmes kifejezésére még a tanórán kívül is.

Végül a tanítótól — mert az ő személyes tulajdonaitól nagyrészen függ a tanítás eredménye — megkivántatik, hogy tantárgyát teljesen ismerje, s azt kellő szakértelemmel, tettetés nélküli belső örömmel, lelkesedéssel tanítani is tudja. Ismerje növendékeinek lelki képességeit s szorgalmát is; ezekhez mérje a tanítást s annak eredményét is. Szelidsége, türelme és szorgalma által fokozza azoknak tanulási kedvét; fegyelmezze őket atyai szigorral, s arra törekedjék, hogy benne ne a hatalmaskodó fölébblalót, de a szerető atyát lássák, ki azért fáradozik érettök, mert javokat akarja, mert szereti őket. Így lesz tanítása nemcsak lelketművelő, de szívet nemesítő, nevelő hatású is.

(Folyt. köv.)

Beeske Bálint.

TÁRCZA.

ZSINDELY ISTVÁN
emlékezete.

(Folytatás.)

A hol a tokaji hegyesomó lejtői síksággá simúlnak, s az alföld legszélső gyűrűivel találkozunk, közel a szélső kanyargó Tiszához, Szabolcsvármegyében kis Pthrügy nevű falu áll; lakói jobbára reformált vallású, egyszerű, munkás földművelők, a mely osztály már annyi jeles erőt adott a nemzeti közéletnek. Itt született a megboldogult 1829. március 28-án. Atyja Mihály, anyja Kovács Zsuzsánna volt, kiknek legidősebb István fiokon kívül még négy: Sámuel, Julianna, Borbála és Zsuzsánna nevű gyermekek voltak. Zsindely Mihály a falu jobb módú gazdáinak egyike volt ugyan; de azért a birtok, melyet sajátjának nevezhetett, csak kitartó szorgalom és bölcs takarékoság mellett adhatta meg a család fentartására

szükséges jövedelmet. Zsindelyben megvolt mindkét kellék, sőt egy jó magyar gazda minden szép tulajdonságával ékeskedett; azért keze alatt a vagyon nemcsak jövedelmet adott, hanem meg is szaporodott. Értelmes, józan életű, tiszta erkölcsű, rendszerető, szigorú volt, a ki maga körül a heverőt, dologtalant meg nem tűrte. Esős időkben cselédjeivel, ha mást nem dolgozhattak, az akkor még minden udvaron felhalmozva volt gyékény és nádcsomókat rakatta egy helyről más helyre, hogy — mint mondá — a föld mindenütt megázzék, voltaképen, hogy cselédjei dolog nélkül ne legyenek. Ha meg az estét el találták kóborolni, kimaradásukért büntetésül már 2 órakor felköltötte őket. Feleségében magához méltó élettársat kapott, a ki serénységével, takarékoságával, magyar gazdaszonyhoz illően, igazi fele-segítség volt. Őket a hajnal már ébren, munkában találta, s csak az alkonyynal tértek ismét nyugalomra.

A munka volt kenyerök, örömük, megvigasztalójok; becsületesség, tiszta erkölcs, vallásos komolyság volt diszítójok; miért a férj egyházi és polgári előjárói hivatalt többször viselt. Szülők és gyermekek egymással kölcsönös szeretetben éltek; s az elszakadt fiú mindig hálás tisztelettel gondolt derék szülőire élete fogytáig. „Szegény atyám! — írja külföldi útjában, naplója jegyzetei között — egyszer láttam éltében könnyezni, akkor is értem, midőn egy évvel ezelőtt elhagytam“. Másutt ismét: „A marburgi indóházban jut eszembe, hogy apámnak nevenapja. Szegény! gondol-e most reám?! Nem jutott-e eszébe azon ezelőtt egy évvel tett ígéretem, hogy, ha a jó Isten életemnek és egészségemnek kedvez, a mai napot házuknál töltendém?! De Isten bölcsesége, mely mindent legjobb végre cselekszik, másként akarta, s én 2—3 annyira is távoztam, mint akkor voltam, midőn ez ígéretet tettem. De remélj, hogy abban, ki megtarthat és elveszthet! A reménység meg nem szégyenít. A hit megtart“. Boldog gyermek, kit szerencsés érzelmekkel dajkálgatnak szerencsés példákkal, életnézetekkel nevelgetnek! Ő, a gyermek, egyszerű, nádfödeles házban, de tiszta szívek melegében, szigorú életszokások közt, jó példák hatásában nevedett. Ilyen szülők mellett a gyermeknek munkazaj volt altatója, munkazaj volt ébresztője. Ilyen családi körben természet és szokás szerint lett a munka életelemévé, mert később is, ha a szünidőkre hazakerült, részt vett a gazdálkodás terheiben; s így a költő mintha csak az ő életelvöket mondotta volna ki ama szép intésben: „Munkásság az élet sója, a romlástól mely megóvjá“.

A tanulást otthon kezdette meg, s a legelemibb ismereteket két éven át Csendes János és Mikola Bálint tanítóktól sajátította el, s már ez alatt is jó tehetségének, szorgalmának adván jelét, különösen édes anyja akaratából, mint 9 éves fiú, a múzsák iskolájába került, s 1838. szeptember 1-én a II-ik nemzeti iskolába beíratott. Mihelyt itt a pieriai forrást megízlelte, heves szomjúsága támadt, s megszerette a tudományt és a főiskolát, a főiskola pedig őt egész életére. Egész iskolai pályája lankadatlan előretörésként, komoly előkészület volt a férfikor munkanapjaira. Az első évben 96 tanuló társra közt 27-ik, a gimnáziumi I-ső osztályban, mint grammatista, 134 közt 30-ik, a II-ikban 120 közt 29-ik, a III-ikban (a sup. szintaxista classisban) 112 közt a 17-ik, később 10-ik, 8-ik, majd 5-ik, s a ⁹/₅₀-ik évben a felsőbb tudományokat IV-ed éves hallgatók közt a 3-ik kitűnő volt. Így haladt, mint jó katona a csatatéren, lépésről-lépésre előbb-előbbre ernyedetlen kitartással, a mi kétszeres érdem oly osztályban, melyben a versenyre kész, versenyre képes sok kitűnő tanuló volt. Ezért nevezték el az irigykedő előzők és következők ezt az osztályt „magoló gradus“-nak,

a mely az irigy kortársak részéről gúnyolódás akart lenni, nekik pedig bátran bevált dicséretnek. Ő ezek között is a legszorgalmasabb volt. Az a körülmény, hogy akkor Pthrügyről és vidékéről több jó fiú tanult iskolánkban, fokozta munkakedvét, ösztönözte kitartását. Ezek közül leginkább volt reá buzdító hatással Fodor Pál, jelenleg vilmányi lelkész, volt abauji esperes, a ki nála néhány évvel előbb tanult, s a ki a professorok előtt jó hírnévben, kedveltségben állott, s az ifjúság előtt általános népszerűségnek örvendett. E jeles földije nemcsak példájával, intéseivel lelkesítette, hanem egyszer-másszor a tanulás nehézségeinek leküzdésében is segítette; nevelte és tanította. A mathezisben való jártassága korán kitűnt. Nem egyszer megtörtént (egyik tanuló társa, Szádeczky Sámuel, pusztafalusi lelkész, tanúsága szerint), hogy midőn a tanórán a számtani feladat hibás útra tévedt vagy végeképen elakadt, ő eleven eszével a bajt mindjárt észrevette s a hiba felfedezése után a helyes irányt kijelölte s a megoldást elősegítette.

Talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy a természetudományok iránti hajlamait szülőföldje ébresztette és nevelte kiválóan. Az a lebűvölő tájkép, melynek a kis Pthrügy volt a középpontja, fogékony lelkét nemcsak megragadta, hanem abban vágyakat, szeretetet keltett. Előtte északon a Hegyalja festői alkatú, erdő s borág koszorúzza halmaival s hegyeivel, nyugaton a harangodi síkságon túl kékkelő Bükk sötét erdejével, délnyugottól majdnem egészen keletig a magyar alföld az ő titokzatos végtelenségével, lábainál a Tisza és Takta öntözte föld ezer virágával, ezer áldásával, felette a megmérhetetlen ezer millió csillagával, fenséges rendjével: vajjon nem alkalmas volt-e szeretetet kelteni szívében, vágyakat lelkében a tárgyak életének, a tünemények okainak, a mindenségben uralkodó isteni összhangzat és rend örök törvényeinek megismerésére?! Tény, hogy a természettudományokkal szeretettel foglalkozott, ezek voltak a mathezis mellett az ifjú érzelm- és gondolatvilágának alakulására legnagyobb hatással; ezekből szedegette az ismeret édes mézét, ezekkel társalgott legörömostebb, elvonulva az ifjú élet nagyobb hullámvetéseitől. Az ifjúkor zajosabb mulatozásaiban, csinjeiben nem volt része; de az ártatlan tréfák úzásában neki is kedve telt, s volt idő, midőn a nagyon is komolynak hitt férfi ilyen ártatlan diák tréfák jó ízű elbeszélésével szíveket hódított.

1848 júliusig a 6 gimnáziumi osztályon kívül 3 felsőbb tanfolyamot végzett, bár az 1846—47-ik iskolai évet valahol, (nem sikerült megtudnom, hol) talán Szántón, mint nevelő töltötte, mert nincs osztálytársai közt bejegyezve. Pályáját, mint akkor minden tanulóét, a forradalom egy időre félbeszakította. A szabadság szele, mely Európát átfutotta, nem hagyhatta érintetlenül főiskolánkat sem. Szabadság volt teremője, a szabadság bajnokai voltak fentartói, megvédői, a szabadság éltető légköre, a hazaszeretet melegítő napja: ama napok szabad eszméi hogy ne találtak volna hát itt szíves fogadtatást?! Majd midőn a kiábrándulásra a vész napjai következtek, s a fenyegetett hazának minden férfi karra szüksége volt: maradtak-e arra a nagy „ízenet“-re a szelid múzsák nyájas mosolygása mellett a Rákóczi-iskola tanulóit?! A megboldogult is elment, mint önkéntes nemzetőr a lelkesült fiúkkal s a 44-ik zászlóaljban ott örködött az ország nyugati határán amaz októberi, novemberi és decemberi napok alatt, midőn a Nagy-Szombatnál betörő Simunichot fiatal hőseink Morvába szalaszták, a Jelasich-csal egyesült Windischgrätz meg az „egységes Osztrák-birodalom“-ért azzal a büszke üzenettel tört be: „Pártütőkkel nem alkuszom“; — „Végromlás a lázadóknak“. Ott volt még a Duna mellett az első mérközések alkalmával,

de majd a Tiszához vonulás alatt a téli napok szigorúsága miatt súlyos betegségbe esvén, visszatért a szülei házába s otthon is maradt egészen 1850. márc. 1-ig. Ez idő alatt hosszas betegségéből felépült, a forradalom pedig véget ért, s a zaklatások és üldözések megkezdődtek. Őt is megpróbálták kézre keríteni, de még idejében elmenekült, s az anyai leleményesség és szíves vendéglátás megmentette a fiút a besoroztatás veszélyétől.

Az a tapasztalat, hogy az új idők vihára különösen az intelligens osztályt fenyegette, aggodalommal tölthette el a jövő iránt, s úgy gondolta, hogy Horacius „Beatus ille”-je nyugodalmasabb életet ad. Aztán egy különös eset is adta magát elő. Az ő életében különös s mégis egészen természetes. Őt, a kit pályatársai nagyon is szemérmesnek, sőt nőgyűlölőnek tartottak, egy tüzes szempár megigézte. A falu szép leányáért megfájult a szíve, s majdnem hűtelenné lett első szerelméhez: a tudományhoz és főiskolához. Különös; de hát nem elég természetes-e, hogy a komor, hideg sziklák alatt virág nyíljék, a márványnak látszó kebelben meleg szív dobogjon!? Később, egyik erkölcs-tani órán ő tőle hallottam először, hogy elébb vagy később, hosszabb vagy rövidebb idő alatt, mindenkinek át kell esnie a forrás időszakán, s az a szerencsés, a ki hamarabb s korábban esik át. Ugy látszik, hogy ő ezzel a szerelmi felbuzdulással ment át a forráson, mely nagyon rövid, tehát szerencsés volt, s bizonyára elég szép és elég tiszta. Az édes anyát nagyon bántotta a fiú sorsa, s valószínű, hogy az ő eszközlésére kosarazták ki a leány-kérőt oly megokolással, hogy a volt pataki diák nem tudná már megszokni a paraszt munkát. De legtöbbet gyógyított a bajon a tanító, Fodor József, s kiváltképen derék, okos neje, Sárkány Mária, ez a nevéhez méltó karcos asszony, a ki most szép szóban, majd csipős megjegyzésben, majd maró gúnyban adogatta a szükséges orvosságot. Így aztán a megtévedt ifjú hamar kiabrandult, s a hamis Vénusztól visszatért a komoly Minervához; megbánással fogadott örök hűséget régi kedvesének, s a megújított frigyét az Alma Mater szíve szerint megáldotta.

1850. március 1-től 1854. elejéig végezte be a felsőszakadti tanulói pályát; mégpedig az akkor divatos rendszer szerint 1850/51-ben a jogi tanfolyamot, a következő években szakpályáját, a theológiát, mialatt nevelősködött is, a többek közt a cserépi pap, Mogyorósi gyermekei mellett. Időközben egy évet — valószínűleg az 1852/53-ik évet — a Szepességen, Kézsmárkon töltött, a német nyelv gyakorlati elsajátítása végett, a mikor egyik Fráter-fiú mellett nevelő volt s egy Fűrész nevű jeles szám- és fizika-tanártól külön órákat vett, s már ekkor inkább a tanárság volt életcélja. De maradt fenn annak is emlékezete, hogy a reál-tudományok kedvelője szereté a klasszikusokat is. Midőn a jogakadémiát meg kellett szüntetni, Csoma és Gortvai professzorok a klasszikusok önkéntes tanulására hívták fel a felsőbb osztályok tanulóit. Zsindely ezek között is kitűnt rendkívüli szorgalmával. Majd midőn ez előadások megszűntek, néhányan a kitaróbbak közül (Tóth Miklós, Kódi Bénémin, Zsindely) a kis-utcai Szemere-házban, Kodinál össze-összejöttek s nemesíték lelküket a klasszikusok örökszépségű gondolataival. Igazán követésre méltó szép példája az igazi önképzésnek! Mindenütt ott volt, a hol tanulni lehetett. Így midőn nagy emlékü Árvai Józsefünk 1853-ban tanárrá lett s a mathezisből előadásokat tartott s vonzó előadásával általános érdeklődést keltett: a sok derék tanítvány között az ő elsőségét mindenki elismerte, s a közöttünk élő második ma is bizonyítja.

A felsőbb tanulmányok végzése mellett 1845 óta a főiskolai ének-karnak is tevékeny tagja volt; a forrada-

lomig mint sopronista, 1850—52-ben mint protocantor, 53—54-ben pedig a tanári kar megbízása, kinevezése szerint mint karnök működött. Itt, az énekkar kebelében kapta tehát első jutalmát, élvezte legelső áldását annak a vasszorgalomnak, szolid magaviseletnek, melylyel tanulói pályáját folytatta, s melylyel tanáraiban bizalmat, becsülést keltett a nélkül, hogy pályatársainál a rokonszenvet, becsültetést kockáztatta volna.

Maklári Pap Miklós.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Mindenek előtt ki kell nyilatkoztatnom, hogy én s velem együtt mások is, magánál az egyházmegyei közgyűlésnél nagyobb érdeklődéssel vártuk az egyházmegyei két lelkészi körnek, azaz a Hegyalja-harangodinak és a bodroglóközinek közösen tartandó értekezletét, melyek közül az előbbi már 1890. december 18-án megalakult s alapszabályai múlt tavaszi gyűlésünk 27. jk. pontjában megerősítést nyertek; az utóbbi pedig jelen gyűlésünk elé terjesztette be alapszabályait jóváhagyás és megerősítés végett, melyek mindegyikének közös célja a lelkészek közt a testületi szellem ápolása s a tisztvársi viszonynak bensőbbé, családiasabbá tétele; az egyházi közügyeket érintő kérdések megvitatása s az önképzés előmozdítása, stb.

A közös értekezlet aug. 29-én az alapszabályok szerint az élet korra nézve idősebb *Keresztúri József*, bodroglóközi lelkészi kör elnök vezetése alatt, a gyűlést megelőző napon meg is tartott s több gyakorlati és közügyi kérdések megvitatása mellett egyértelműleg jegyzőkönyvileg kimondotta, hogy a kath. egyház nagy fokú izgatásainak lehető ellensúlyozása céljából egy országos *protestáns néplap* megindítását feltétlenül szükségesnek tartja, egyszersmind a lap megindítása iránti módosított megállapítására egy bizottságot küldött ki, s elhatározta azt is, hogy a beadandó véleményes jelentéshez képest a lap megindítása iránti közreműködésre az összes magyar ref. lelkészi körökhöz felhívást fog intézni.

Azonban, midőn a közös értekezlet ily egyértelmű intézkedését örömmel hangsúlyozom, ugyan akkor lehetetlen, hogy kifejezést ne adjak azon szomorú tapasztalatnak is (legalább rám nézve szomorú), mely szerint az egyházmegye lelkészi karát s különösen annak két körét a közös értekezlet nem bírja egészen egyöntetű működésre bírni, sőt a társulás eszméjének mintegy cáfolatául, a helytelenül alkalmazott patriotizmus azok mindenikét, saját érdekei szerinti széthúzó munkálkodásra, sőt mondhatni egymás elleni izgatásra ösztönzi. Hát hiszen a versenyzés nagy sarkantyú; de a jelen esetben a közérdek rovására! Legalább is nem célszerű, ha ugyan azon testület ugyanazon célt különböző úton akarja elérni. A capite piscis! Ergo: caveant consules!

A közgyűlés sorrendjében első helyen kell felemlítenem, hogy a megüresült világi főjegyzői hivatalra a beadott szavazatok nagy többségével *Debreceni Bertalan* főiskolai jogigazgató választott meg, s egyházmegyénknek szerencséje, hogy e szerény, de mégis fontos állásra oly férfit nyerhetett meg, ki több éven át az egyház-

kerület főjegyzői tollat vive, hosszas gyakorlata, önfeláldozó munkássága s egyházmegyénk ügyei iránt már eddig is tanúsított buzgalmával legnagyobb biztosítékot nyújt arra nézve, hogy választásunk a legméltóbbra esett.

A nagy közönséget ugyan nem, de egyházmegyei belső lelkészeinket közlelő érdekli a két éves lelkészi gyámszolgálat állása, azért is jelzem, hogy a számvizsgálóbizottság jelentése szerint a pénztárnok bevett alapdíjakból, évi járulékok és kamatokból 3179 frt 24 krt, hirdetésekéből 64 frt 84 $\frac{1}{2}$ krt; alapítványok és adományokból 518 frtot: összesen tehát 3762 frt 8 $\frac{1}{2}$ krt. Kiadott 3 frt 60 krt; így pénztári maradványa 3758 frt 48 $\frac{1}{2}$ kr.

E gyámszolgálati számadásra nézve meg kell jegyeznem, hogy a pénztárnoknak a felmentés megadatott, azonban az egyetemes értekezlet határozata értelmében a részletes számadás a jövő évi egyetemes értekezlet elé lesz terjesztendő.

A tárgyalás alá került többi ügyek mind olyanok lévén, melyek a múlt gyűlésekből elintézetlenül maradtak fel, vagy kizárólag házi ügyek lévén, a nagy közönség elé nem tartoznak: csupán az iskola-ügyre vonatkozólag kell néhány észrevételt tennem; és e rovatban első sorban lehetetlen elhallgatnom azon nyomasztó érzést, melyet a tanügyi bizottságnak különösen az ismétlődő iskoláztatásra vonatkozó kedvezőtlen jelentése keltett minden az iskola ügy iránt érdeklődő ember keblében. E jelentés szerint egyházmegyénkben ismétlődő iskolát nem gyakorolt az ismétlődő kötelesek 89·40%-ja. E kép még sötétebb lesz az által, hogy Bodrog-Keresztúr és Tolcsa, mint a filloxera által minden kereseti és jövedelem forrásuktól megfosztott egyházak a felekezeti iskola beszüntetéseért s iskolájuknak állami iskolával leendő helyettesítéseért folyamodnak; a lelesz-pólyáni iskola bezáratása iránt pedig a presbitérium hanyagsága folytán az esperesi hivatalnak kellett lépéseket tennie a közigazgatási hatóságnál; s hogy a jó módú karádi egyház az oda küldött egyházmegyei küldöttség minden jóakarató rábeszélése dacára sem hajlandó a 170—200 tanköteles gyermek oktatása érdekében csekély áldozattal egy második tanítói állomást szervezni és rendszeresíteni, minek következtében itt is a közigazgatási hatóság közbelépését kell igénybe venni.

Végül ha közöljük, hogy egyházmegyénkben a közalap kezelő-bizottságánál tizenegy egyház 8364 frt öt lelkész 550 frt segélyre ajánlatik: hitünk szerint elmondottuk azt, a mit a közlés szűk keretében elmondani lehetett.

Referens.

A tiszáninneni egyházkerület őszi közgyűlése.

Egyházkerületünk ez évi szeptember hó 18—20-ik napjain Miskolcon tartott közgyűlése lelkészavatással volt egybekötve, a mely nálunk már három év óta nem tartott. Az ezzel járó ünnepélyességeknek volt szentelve a tulajdonképeni gyűlést megelőző vasárnap, vagyis szeptember 18-ika. Az Istenháza hívogató harangszó, csak alig csendült meg, a miskolci egyház új temploma, már is megtelt áhitatos közönséggel s csakis a rendezőség nagy pontosságának köszönhető, hogy a püspök vezetése mellett megérkező egyházkerületi hivatalos képviselők és a felavatandó ifjú lelkészek szép sorrendben foglalhatták el a templomban számukra fenntartott helyeket.

Az ünnepély a 130. dicséret két versének éneklésével vette kezdetét, a midőn a felavatandó lelkészek közül *Máté Gyula*, karcsai lelkész lépett a szószékre, alkalmi egyházi beszédet tartván Zsidók XIII. 7. verse alapján,

azt fejtegetvén, sok bibliai zamattal, hogy a szent egyház előjáróinak tiszte: 1. az Isten ígéjének hirdetése, 2. a feddhetlen élet folytatása, 3. a hitben való állhatatosság. Majd a LXV. zsoltár első versének elhangzása után, *Kun Bertalan*, püspök tartotta meg a felavatandókhoz intézett főpásztori beszédét. Nagyszabású, mély hatású volt e beszéd a maga egészében és részleteiben, telve bölcseséggel, tapintattal s szerteáradó igazi főpásztori szeretettel. A beszéd a mai egyházpolitikai helyzetből kiindulva s annak horderejét ismertetve, adott bölcs tanácsokat a templomban jelenlevő protestáns nagy közönségnek s első sorban természetesen az új lelkészeknek, mint a jövő munkásainak s az egyház érdekeire felvilágosítóknak. A szokásos részletek után, magát a tulajdonképeni lelkészavatást *Veres Sámuel*, abaúji, *Szabó Endre*, ungi és *Gyarmathy József* tornai esperesek beigtatása előzte meg s ezután következett az ifjú lelkészek felavatása, a kiknek neveik a következők: 1. *Abaújból*: Sütő Károly vajkóci, Bíró János k-vágási, Szabó Kálmán h.-szurdoki, Papp József tomori, Kovács István baktai lelkész. 2. *A.-Borsodból*: Tokaji Nagy Lajos ábrányi, Illyés János harsányi, Kaszonyi János zsérci, Császár Béla oszlári, Kovács Károly egri, Gulyás Benő csáthi lelkész. 3. *A.-Zemplénből* Máthé Gyula karcsai, Lábos István petrahói, Zitás István kis-dobszai, Hubay József b.-keresztúri, Miskolczy József kis-géresi, Kovács János takta-kenézi, Barta József vísi, Erdélyi József nagykövesdi lelkész. 4. *F.-Borsodból*: Elek József bábonyi, Dávid József hangácsi, Osváth Zoltán ózdi, Sarudy László ivánkai lelkész. 5. *Gömörből*: Szűk Gyula uzapanyiti, Osváth Bertalan szalóci, Konyha Pál beretkei. Szabó József naprágyi, Pósa Lajos radnóthi lelkész. 6. *Tornából*: Tóth Kálmán komjáthi, Ambruzs János bódva-vendégi, Ifj. Kaposy György égerszögi, Kovács Endre színi lelkész. 7. *Unghból*: Tóth József palágyi lelkész. Összesen 33.

Másnap szeptember 19-én elnöklő püspökünk felemlítvén, hogy a tegnapi napon tartott ünnepély alkalmával már bő mértékben kértük foglalkozásunkra Istennek segítő kegyelmét, a tanácskozást azon örömdetes jelentéssel nyitotta meg, hogy egyházkerületi főleány-növendék díszes épülete immár teljesen bevégeztetett, bizonyára mindnyájunk buzgó óhaját fejezi ki azért, hogy annak falai között, úgy növendékeink, mint egybegyűlésekor egyházkerületünk is mindenkor boldognak érezze magát.

Ezután a világi társelnöki helyet *b. Vay Béla*, mint a jelenlevők közt hivatalosra nézve legidősebb egyházmegyei gondnok foglalván el, *Szalay László* megválasztott egyházkerületi világi aljegyző tette le az esküt s lelkis éljenezések közt igttatott be új hivatalába.

A közgyűlés tárgyai felett való tanácskozás vette aztán kezdetét. Ezek között a nevezetesebbek s inkább közérdekűek a következők:

A pénzügyi választmány jelentette, hogy az egyházkerületi megüresedett pénztárnoki állásra 5-en pályáztak. A választmány ezek közül maga részéről *Pataki Sándor* és *Seres Józsefet* ajánlja. Megtörténvén a szavazás, az egyházkerület pénztárnokává, nagy szavazattöbbséggel *Pataki Sándor*, Miskolcz városának eddigi rendőrkapitánya választott meg.

Ez évi tavaszi közgyűlésünk 19. számú jegyzőkönyvi határozata szerint a sárospataki főiskola tanári kara biztatván meg azzal, hogy adjon véleményes javaslatot a zsinat által a Debrecenben felállítatni szándékolt s tanárképezdével egybekötött bölcsészeti fakultás és a Kolozsvárra tervezett, esetleg az ottani egyetemmel kapcsolatba hozandó theologiai kar felállításának kérdésében; a nevezett tanári kar felterjesztette, a főiskolai igazgató-tanács által is helyeselt és a kérdést minden oldalról kimerítő

véleményét. Olvasóink egész terjedelmében ismerik e memorandumot, minthogy az már közölve volt lapunkban, itt csak a határozatot kell megemlítenünk. Egyházkerületünk egyhangúlag és nagy elismerés kifejezése mellett magáévá tette a tanári kar előterjesztését, csupán két dologgal toldotta azt meg; az egyik az, hogy kifejezte azt, hogy mind a tervbevett bölcsészeti, mind a theologiai fakultás felállítását igen messzeeső, sőt felesleges céloknak tekinti akkor, a mikor leendő tanáraink és lelkészeink kellő kiképzetése, részint az állami tanárképezdék, részint saját hittani intézeteink által, adott viszonyaink között, kellőleg biztosítva van. A másik pedig az, hogy éppen súlyos anyagi helyzetünk nyomása és egyetemes magyar reformált egyházunk tagjainak is általános és már sokképen való megterhelhetése miatt egész tisztelettel, de határozottan tiltakozunk kell a zsinat előtt az ellen, hogy a tervbevett intézetek, akár közadózás útján, akár a más rendeltetésű közalap felhasználásával állításának fel.

Mindenesetre legnagyobb fontosságú tárgya volt ezután közgyűlésünknek az, a melyet *Mocsáry Lajos*, egyházkerületi tanácsbíró vezetett be, ekképen szólalván fel:

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Méltóztassék megengedni, hogy becses figyelmét a a fénforgó nagy egyházpolitikai kérdésekre irányozni megkísértem; nem tartanám helyesnek, ha befejeztetnék ezen közgyűlés a nélkül, hogy illetékességéhez képest ama kérdésekben az ügyek mostani stádiumához mérve nyilatkoznék.

A múlt évi őszi közgyűlésünkön egy indítványt börtorkodtam az egyházkerület elébe terjeszteni, melynek folytán határozatba ment, fölkérni a zsinatot, hogy egyházi és iskolai szükségletünk fedezése végett az 1848. XX. t.-cikk megvalósulása céljából, tegye meg a kellő lépéseket. Kérelmünkkel a zsinat ekkoráig érdemileg nem foglalkozott, reméljük, hogy egyszerűen mellőzni nem fogja. Hanem azóta nagyot fordult a világ, rohamosan fejlődtek a már akkor alakuló viszonyok s mi új feladatokkal állunk szemben. Nemcsak arról van most már szó, hogy anyagi tekintetben való megélhetésünket biztosabb alapokra fektessük s az 1848. XX. t.-cikkben lefektetett jogunknak érvényesítése végett új actiót indítsunk, hanem arról, hogy miképpen tartsuk meg azt, a mi megvan, miképpen védelmezzük meg magunkat azon támadás ellen, mely az országban elfoglalt törvényes állásunk, nevezetesen az 1868. 53. t.-cikk ellen tétetett.

Enek a támadásnak részleteivel én itt foglalkozni nem kívánok, élénk tudatában vagyunk azoknak mindnyáján. Csakis a küzdelem utolsó momentuma, a primás körlevelére legyen szabad egypár rövid megjegyzést tennem, erről részünkről hivatalos testület körében nyilatkozni még eddig nem volt alkalom.

A catholica egyházat mélyen sértő eseményeknek mondja a körlevél azt, a mi a komáromi jubileum alkalmával mondatott. Hát nekünk már védekeznünk sem szabad s azonnal vészkiáltással és anathémákkal kell beleszólni abba, mi egy atkotmányos országban a szokásos nyilvános discussio terére tartozik? Azt mondja a primás, hogy nem félti egyházát, mert az örökké való, hanem félti hazáját, mert ez mulandó; azt mondja, hogy ők a hazát, ha akarják könnyen veszélybe dönthetik. No hát én nem hiszem, hogy a clerusnak ez éppen olyan nagyon hatalmában áll, ez is csak olyan nagyzás, mint az egyház örökkévalósága és a családokozhatlanság; de ha a primás abban a hitben van, ha csakugyan oly nagyon szereti hazáját, mint minduntalan ismétli, minek idézi fel azt az ádáz harcot, mely hazáját veszélybe döntheti? És minek izgatja, buzdítja erre az ádáz harcra

a maga papságát, mert a csillapítás álnok hangján egyenesen izgat akkor, midőn mélyen sértő eseményekről, papságának felbuzdult érzéseiről, jogos felháborodásáról beszél. Be sem várta, hogy ezen felháborodás papsága részéről nyilatkozzék, ő a primás maga festette falra az ördögöt, ő maga adta ki a jelszót, hogy azokból a komáromi tökéletesen jogosult s a kellő színvonalon inkább alul maradt, mint felül emelkedett nyilatkozatokból crimen lesae alkottassék. Valóban, eltekintve attól, mi a discussio érdemére tartozik, a primásnak magatartása nem tanúsítja azt a böles mérséletet, mely egy nagy testület kormányzójától minden körülmények közt meg várható; az ilyen eljárás inkább egy fanaticus barátának modorára vall.

De nem akarok itt ebbe a vitába merülni, hanem azzal kívánok foglalkozni: mi volna általában a teendő s e tekintetben volna-e, s miben állana ezen tiszteli egyházkerületnek, mint anyaszentegyházunk egyik tagjának feladata.

Hogy ezt meghatározhassuk, szükséges, hogy konsztatáljuk teljes tárgyilagossággal a helyzetet, a melyben vagyunk. Sokan vannak közöttünk, kik hajlandók bizonyos optimismusban ringatni magukat, én a helyzetet nemcsak nagyon kedvezőtlennek, de veszélyesnek látom. Sokkal rosszabb helyzetben vagyunk, mint bármikor a lefolyt száz év alatt. És miért főtiszt. egyházkerületi közgyűlés? Azért, mert nem támaszkodhatunk a szabadság szerető és szabadelvű katolikus férfiakra abban a mértékben, mint azelőtt tehettük.

Vegyük a dolgot úgy, a mint van. Ne feledjük, milyen volt a két utolsó vallásügyi tárgyalás úgy a képviselőházban, mint a főrendiházban. A képviselőházban 80 oly képviselő ül, ki választása alkalmával a clerus részére még szavazatát is előre lekötötte, ennek a háznak a szabadelvűség tekintetében legelőbbrehaladott pártja még csak párthatározatot se hozott saját körében a vallásügyi kérdésekben, mert attól tartott, hogy benne a clericalis töredék pártszakadást provacál. És mi volt e hazában az elkeresztelési vitának eredménye? Az, hogy a vallásszabadság hamis jelszavának ürügye alatt folyvást kongatták a lélekharangot annak a törvénynek az 1868. 53. törvénycikknek, mely nálunk ez idő szerint a valódi vallásszabadságnak legfőbb positiv biztosítékát képezi. Voltak-e ott katolikus férfiak, kik ott úgy, mint az 1848 előtti években síkra szálltak volna a clerus tulajdonságai ellen? Ellenkezőleg, még protestánsok is akadtak, kik „a szülék természetes joga” hazug jelszava által megtévesztve, annak szószólói voltak és a főrendiházban? Ott már annyira biztosnak érezte a talajt lábai alatt a magas clerus, hogy maga vállalkozott protestáns szónokok lehurrogatására. arról, hogy ott katolikus férfiú lépjen a clerus ellen sorompóba, még álmodni sem lehet. Hát a kormány? Ez a kormány távolról se tudta a világi hatalmától megfosztott pápa ellen megvédeni a magyar állam souverainitását, mint megvédték annak idejében őseink a hatalmas Gergelyek és Incék ellen. Nem tudta a primási székre emelni azt az egyházi férfiút, a kit akart és éppen úgy van most a zágrábi érsekséggel. Nem tudja végrehajtani a törvényt, sőt saját rendeletét egyenesen megtűri, hogy azt a kath. papság lábbal tapodja; a cultusz-miniszter, a kinek a szabadelvűségre formált igényeit csudálatosképen elismerni hajlandók még saját felekezetünkbeli férfiak is, respectálandóknak mondja azokat, a csakis az újabb időben támadt lelkiismereti scrupulusukat és tanácsosnak mondja a törvénynek megkerülését. Mindehez járul a sajtó magatartása. Nincs egyetlen lap, mely nekünk pártunkat fogná, sőt az egész időszaki sajtó velünk szemben egyenesen ellenséges állást foglalt. Úgy áll a dolog mindezek folytán, hogy az 1868.

53. t.-cikk valósággal a síralomházba van kitétetve s mihelyt egy vagy más alakban szavazás tárgyává tétetik, minket a nagy többség okvetlen leszavaz.

Mi ehhez a törvényhez természetesen ragaszkodunk. Minden körülmények közt természetesen az a leghelyesebb, ha a törvény dönt az ellentétes érdekű házastársak közt, ha előre bevágja útját a gyermekek vallása miatt támadható controversiáknak; és az a törvény nekünk oltalom a proselita-csináló kath. clerus ellen s ez ellen nekünk nemcsak az egyenlőség és viszonyosság elméleti kimondására, de egyenesen oltalomra van szükségünk. Szüntesse meg az állam azt az óriási különbséget, mely köztünk vagyoni tekintetben fennáll, akkor talán majd képesek leszünk magunk is magunkat megvédeni, de addig eltörölni az oltalmat biztosító törvényt, annyi mint bennünket protestánsokat a kath. clerusnak kiszolgáltatni.

De, ha mint mondtam, ebből a sáncból, t. i. az 1868. 53. t.-cikkéből, kiszorítottunk, akkor gondoskodnunk kell egy másíkról. A másik védelmi vonal a polgári házasság behozatala. Én megengedem, hogy a polgári házasság intézménye ellen sok alapos ellenvetést lehet tenni, valószínű, hogy a lélekhalászatból ránk nézve származó veszedelem ellen kevésbé lesz sikeres, mint volna az 1868-iki törvény, ha becsületesen végrehajtatnék s kellő sanctióval láttatnék el: de némi oltalmat, azt hiszem mégis fog nyújtani és megszünteti a most már beállott elkeresztelesi szabad a vásár állapotot és egyszersmind megoldását képezi a zsidókhöz való viszonyunk nagy kérdésének. Célszerű elfogadni ezt az álláspontot azért különösen, mert ennél sokkal több esélye van a sikernek. Az iránt, milyen fontos tényező a protestantizmus a nemzeti, az alkotmányos szabadság fentartására, mennyire kötelessége ennél fogva minden szabadságszerető katolikus hazafinak is csorbitatlanul fentartani a magyar protestantizmus consistentiáját, a mostani nemzedék kevés érzéket tanúsít, ellenben a polgári házasság divatos eszme a mai liberalismus táborában és nevezetesen a zsidóságra való tekintetben nagy reclaménak örvend.

Nekem ez a nézetem a polgári házasságról, de hát tisztába kell jönni, ez-e egész felekezetünk nézete. És ha készek vagyunk a polgári házasság eszméjét felkarolni, szükséges, hogy ezt mérvadó részről kinyilatkoztassuk. Ily nyilatkozat eddig nem történt. Általában mi még saját körünkben is hátra vagyunk maradva a kellő megállapodásokkal szemben a fenforgó nagy kérdésekkel. Forma szerint még a felől sem nyilatkoztunk: vajjon ragaszkodunk-e feltétlenül csakugyan magához az 1868. törvényhez is. Azt mondják talán, hogy hisz ez magától értetődik. De méltóztatnak tudni, hogy a katolikus klerus, nevezetesen főrendiházi beszédében maga a primás feszegette, hogy az a törvény még a mi álláspontunkból tekintve sem helyes. Mi, főtiszt. egyházkerületi közgyűlés! általában elmaradtunk ebben az egész controversiában, meg vagyunk lepetve, túl vagyunk szárnyaltatva, el lehet mondani rólunk is ez alkalommal, mit Ausztriáról mondtak, hogy t. i. mindig hátra marad egy eszmével és egy hadsereggel. Remélem, hogy ezután másként lesz, de ekkoráig csodálatos apathia és tétlenség uralkodott nálunk az egész vonalon, jórésben ez növelte meg ellenfelünk szarvait, nem követtük az okosságnak azon elemi utasítását: segíts magadon, az Isten is megsegít.

Zsinatunk együtt van és már két ülőszakon át a fenforgó nagy harcot teljesen ignorálta. Igaz, hogy a támadás legélesebb momentumai az alatt fordultak elő, mióta a zsinat szünetelt, de az eddigiek után ítélve, valóban tartani lehet attól, hogy a zsinat ezután is késlekedni fog abban, hogy nyomatékos szavát a latba vesse. És akkor bekövetkezik az a helyzet, hogy sem maga

a protestáns közönség, sem az ország közönsége előtt nem lesz tisztán formulázva, felállítva: mi az a mit mi akarunk, a mihez törhetlenül ragaszkodni el vagyunk határozva. Szükséges ez annyival inkább, mert a kormány utasítva lett, hogy ezekkel a dolgokkal tüzetesen foglalkozván, javaslatot terjesztszen az országgyűlés elébe. Rólunk, nélkülünk készülhet el e javaslat.

Az egyházkerületek számára fenn van tartva azon szerep, hogy az általános egyházpolitikai kérdésekben is nyilatkozzanak. Elismerem, hogy ezt akkor tenni, mikor a zsinat együtt van, némileg visszás dolog, a zsinat nagyobb nyomatékkal teheti, tehát első sorban az ő feladata a felekezet egyetemes érdekei mellett sorompóba lépni. De, hogy ezt el ne mulasztja, figyelmeztetni és felhívni az eddigiek után fölöslegesnek nem tartom.

Bátorkodom mindezeknél fogva indítványozni: kérjük föl a zsinatot, hogy a fenforgó nagy kérdésekről nevezetesen az 1868. 53. t.-cikkéről felekezetünk nézeteit és óhajátát tolmácsolván, tegye meg mindazt, mit az ellenünk irányult mozgalom alkalmából törvényes állásunk és érdekeink megóvására megtenni szükségesnek mutatkozik.

Indítványozom továbbá: küldjön ki az egyházkerület egy küldöttséget, melynek feladata lesz figyelemmel kísérni a dolgoknak további fejlődését és azon esetre, ha a zsinat a nélkül fejeztetné be, hogy a fenforgó egyházpolitikai kérdésekről megfelelő módon nyilatkoznék, készítsen egy az országgyűléshez intézendő kérvényt, melyet az egyházkerület akár egy rendkívüli, akár a jövő tavaszi gyűléséből felterjesztessen.

Én főt. e. k. nem tarthatnám helyes eljárásnak, ha a mi constituált testületeink tétlenül néznék azt, a mi történik. Az ellenünk intézett támadás, a primásnak az országgyűlésen tett javaslata és körlevele, valamint a képviselőháznak a minisztériumot utasító határozata által a cselekvés terére, a hivatalos útra van terelve, ez által az, hogy a mi hivatalos testületeink is actióba lépjenek, teljesen indokolva van. Azt hallottuk Komáromban, hogy ha megtámadtatnánk, a régi szellemmel fogunk menni a küzdelembe. Hát mire várunk még; vajjon nem vagyunk-e tényleg és pedig nagy hatalommal megtámadtatva? A dolgoknak jelenlegi stádiumában a legkevesebb mit tennünk kell, abban foglaltatik, mit indítványomban előterjeszteni bátorkodtam s azért ajánlom azt a főtiszteletű e. k. gyűlés figyelmébe.

Mocsáry Lajos indítványával szemben, Fejes István a következő javaslatot nyújtotta be, a melyet a közgyűlés egyhangúlag elfogadott s a zsinatra felterjeszteni határozott:

„Tekintve azt, hogy az 1868-iki vallásügyi törvény, a mely hazánkban a kölcsönösség és viszonyosság alapján a felekezetek közti békét célozta, a legközelebbi időben részint a végrehajtás hiánya, részint annak oly módon és helyen s oly magas állású egyéniség által történt megtámadása, sőt immár tekintélyében és hatályában megdöntése miatt ily lejtőre vezetett állapotban oly zavaroknak és izgalmaknak lett forrásává, melyek főleg ránk, protestánsokra nézve mind türethetlenebbekké válnak és pedig főleg azért, mert a fennálló törvénynek köteles megtartása és védelme miatt reánk háríttatik a felelősség, a melyeket a törvény ellenzői már régebbi idő óta támasztottak, mai nap pedig teljes erővel szítanak:

tekintve továbbá azt, hogy a különböző vallásfelekezetek között bárminő áldástalan viszálkodások csak szeretett hazánk rovására történhetnek, a melyek minket, ha tőlünk nem függő okokból erednek is, mégis mély aggodalomba ejtenek, mert magyar és magyar ember, hazafi és hazafi között a vallási különbségek dacára,

mint eddig, úgy ezentúl is képtelenségnek tartjuk az összetartó családi s társadalmi béke és szeretet felbomlását, vagy ennek — az intézmények hibái és hiányai miatt — csak veszélyes érintését is.

hívja fel az egyházkerület az országos zsinatot:

Tegye tanácskozás tárgyává a nagyfontosságú kérdést és úgy az államkormánytól, mint — szükség esetén — e törvényhozásnál tegyen lépéseket a megzavart jogrend helyreállítására, még pedig aképen, hogy vagy az 1868-iki törvény, a benne levő elvnek sérelme nélkül, pótoltsák ki úgy, hogy az minden irányban végrehajtsák; és a törvény iránti engedetlenség bárkinek is lehetlenné tétessék; vagy pedig, ha ez bármi okból elérhető volna, akkor az előzetes, egyéb egyház-politikai kérdések megoldása mellett mondja ki az állami törvényhozás a teljes vallásszabadságot és a felekezetek közötti jog-egyenlőséget, kapcsolatban az általánosan kötelező polgári házasság behozatalával.

(Vége köv.).

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tályai Kossuth-templom** felszentelése nagy ünnepek között ment végbe e hó 19-én, s az ág. evang. egyház országos adakozásból csinosan megújított templomát hazafias emlékké avatja föl az a tény, hogy ezelőtt 90 évvel, falai közt keresztelték meg a nagy hontalant, s hogy ez az egyházra drága és büszke emléket a szent hajlék falába illesztett díszes emléktábla hirdeti. Főmozzanata volt az ünnepélynek — mely *Zelenka* püspök, az ág. ev. egyház más előkelőségei, több országgyűlési képviselő, a budapesti Kossuth-ünnep rendezőségének, a zemplénmegyei függetlenségi pártnak, főiskolai ifjúságunk képviselőinek s nagy vidéki közönség jelenlétében folyt le — a felavató istenítisztelet s itt is *Farbaky* hegyaljai főesperes magasztos szárnyalású, mély vallásosságtól és lelkes hazaszeretettől lángoló beszéde, mely megadta buzgón Istennek, ami Istené, őszinte hűséggel a királynak, a mi a királyé s kegyeletes hálával Kossuthnak, a mi Kossuthé. Szent leckéje volt: „Olld le a te saruidat, mert szent az a hely, hol állasz.“ Szent, mert Isten imádására, a benne való bizalomra int, mert honszeretetre s mert testvéri egyetértésre tanít. Könyök ragyogtak a hallgatóság szemében az ihletett ajkak beszédének hallatára. Megható volt *Zelenka* püspök oltári imája s áldása, *Hajász* tályai lelkész imája; megindító a keresztelés, esketés, úrvacsora, menyasszony-avatás szent aktusai; a lelkesedés zúgó viharát támasztotta Bernáth Béla országgyűlési képviselő beszéde, melyben Kossuth nagy alkotásait jellemezte s mely után az emléktábláról lehullt a lepel. Ezután közebed következett mintegy 200 ember jelenlétében; ide a drágaság miatt az ünneplő közönségnek csak egy része jött el. A sok érdekes toaszt közül kiemeljük *Zelenkát* a királyra, *Bernátét* Zelenkára, *Hézszerét* Kossuthra, *Papp Elekét*, ki a függetlenségi párt nevében beszélt s mint minket érdeklőket, *Kun Dániel* sárospataki főbíróét s *Mikecz István* joghallgatóét, ki főiskolánk ifjúsága nevében szólott. Ifjúságunk még a koncerten is szerepelt, *Bajusz József* joghallgató közkívánatra s nagy lelkesedés közt atyjának egy szép versét szavalta el. A koncertről a hazai művészek egynémelyike: Blaháné s Szilágyi Arabella elmaradt. *Bercsényi* Béla, a nemzeti színház tagja frenetikus tapsok közt szavalta el Ábrányi „Idegen“-jét, *Riszdorfer* bánya lelkész énekelt, több számmal s igen szép művészi sikerrel szerepelt a nyíregyházi daloskör. Igen tetszett *Kladioko* Vilmos hegedű művész

játéka is. A templomi offertorium 100—150 frtot, a közebed alatti gyűjtés mintegy 300 frtot, a koncert 1300 frtot jövedelmezett a templom, illetőleg torony építésére. A közebeden olvasták föl Kossuthnak megindítóan szép levelét is, melyhez 100 frtot csatol a renovált templomra. Radvány felügyelő 100 frtot tesz hozzá s egy külön Kossuth-alapot alkot. Szóval a jelen voltak egy hazafiasággal s élő hittel fényeskedő, szép ünnepély emlékével távoztak.

B. B.

— **Kossuth-ünnepély Sárospatakon.** A főiskola ifjúsága folyó hó 25-én fogja leróvni a kegyelet adóját a „nagy hontalan“, az egykori *pataki jurista* iránt, életének 90-dik évfordulója alkalmából. Este 7 órakor fáklyásmenet fog indulni a főiskolából, a melynek tagja Kossuth Lajos az 1819/20-dik iskolai évben volt. A menet célpontja az a hajlék, a melyben egykor a Kövy által „ország-háborító“-nak jósolt jurista lakott, a mely most a Lévy Imréné tulajdona, s a melybe a hálás ifjúság fekete márvány-táblát illesztett ilyen felírral: „E házban lakott, mint a főiskola növendéke, KOSSUTH LAJOS 1819/20. évben. 90-ik születésnapjának emlékére, a főiskola ifjúsága. 1892“. Ezt az emléktáblát a fáklyák fényénél, alkalmi dalok és szónoklatok mellett fogják leleplezni. Az alkalmi beszédet a főiskolai szénior tartja, utána Bajusz József IV. é. jh. szavalja id. Bajusz József „Kossuthoz“ című költeményét, majd a Szuhay Benedek ez alkalomra írt verse lesz elszavalva. Az ünnepélyt este táncmulatság rekeszti be, a melynek tiszta jövedelmével egy „Kossuth-alap“-ot kezdeményeznek. Az ifjúság hálás törekvését melegen üdvözljük a költő ama szavaival:

»Csak gyáva nép felejteth ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket.«

— **Gyászhir.** *Hámar Andor*, budapesti ev. ref. segédlelkész folyó hó 17-én, Halason, életének 28-dik évében, hosszas szenvedés után elhunyt s 18-án eltemettetett. Segédlelkész-társai gyászlevélben tudatják a szomorú esetet s zokogó lélekkel tesznek bizonyosságot a kidőlt kartárs felől, hogy hű volt mind haláláig. Koporsója felett a háznál *Szilády Áron*, a temető-kerthen *Szász Károly*, a sírnál egyik hozzá méltó collegája dr. *Kecskeméti István* méltatták a sokra hivatott, de korai véget ért fiatal pap munkás életét. A „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ útján már ismert neve volt s mi — a távoliak is — szép reményeket fűztünk jövődjéhez s mély részvétellel jegyezzük be nevét a prot. egyház közös veszteségei közé. Áldás emlékére!

— **Új bölcsészeti tudor.** *Rácz Lajos* sárospataki főgimnáziumi rendkívüli tanár, a közelebbi napokban tette le Budapesten a szorosabb értelemben vett bölcsészeti tantárgyakból a tudori vizsgálatot „*cum laude*“. Gratulálunk!

— **Papválasztás.** A *Szabó József* tanárrá választásával megüresült *naprágyi* (Gömörmegye) lelkészi állomásra folyó hó 18-án volt a választás: a hívek egyhangúlag *Molnár József* kálосai segédlelkészt választották papjukká.

— **A „Prot. Kirchenzeitung“ — Szász Károly ellen.** A német protestáns egyházi lapok a theologiai tudományosság s a vallásos érzés ápolása, az egyházi közélet ismertetése mellett a németiségnek is nagyon buzgó szószólói, elannyira, hogy a külföldi egyházi élet ismertetésénél rendszerint csak azokat a mozzanatokat jegyzik föl, a melyek a német nyelvvel vagy nemzetiséggel valamiféle összeköttetésben állanak. Így a magyarországi prot. egyházak legnevezetesebb mozzanatairól alig vesznek tudomást, de ha valami a németiséget, sőt szláváságot érdeklő kérdés merül fel az egyházi élet mezéjén, akkor azonnal készek a vádolóssal, támadással. Legközelebb a berlini „*Protestantische Kirchenzeitung*“ 36-ik számában

Szász Károly dunamelléki püspököt támadja meg azon beszéde miatt, melyet ő juniusi egyházlátogatása alkalmával a *kis-hartai* gyülekezet sváb lakóihoz intézett. Szerinte e beszéd számos téves állításával úgy a magyar történelem és államjog ismerőjében, mint általában minden protestáns emberben megütöztetést kelt. Kifogásolja, hogy a püspök a kishartaikat a magyar nyelv elsajátítására, s az idegen ósdi német viseletnek magyar nemzeti viselettel való fölcserélésére buzdította; e lap szerint a németek oly jelentékeny kontingenst képeznek Magyarországon lakosságában, melynek joga van nyelve megtartásához. Aztán a kis-hartaik nem tolakodtak be az országba, hanem őket császári végzéssel hívták s jogaik épségben tartásáról biztosították; ők vér és pénzadójukkal leróvják tartozásukat az ország iránt, s így nem vádolatok hálátlansággal. Az országnak csaknem két milliónyi német polgára nem tekinthető néma gyermeknek, kinek szavát anyja nem érti. A magyarosítási törekvés a protestantizmus feloszlására fog vezetni; az anyanyelvöktől megfosztott németek végkép elvesznek, ha nem olvasgatják többé Luther bibliafordítását, ha nem tanulmányozhatják kátétját, ha zárva lesznek előttük a német egyházi énekek kincsei. A szepességi ev. német egyházak is azért vannak pusztulóban, mert nem védelmezték az ottani németiséget; bezzeg másként tesz a kath. egyház, mely újabban a chauvinisták minden lármája dacára a fővárosban újra bevitte a német egyházi beszédet, miután előbb megpróbálta azt a magyarral fölcserélni. — Mindezekhez nem kell commentar. Csak azt szeretnők kérdezni a „Prot. Kirchenzeitung“-tól, hogy ha ő oly nagy védelmezője a németiségnek mindenütt a föld kerekén, miért nem engedi meg nekünk magyaroknak, hogy itt a magunk hazájában mi is ápoljuk és előmozdítsuk a magyarságot? A mi nála erény, miért bűn az minálunk? És vajjon honnan vette azt, hogy magyar nyelven nem lehet a bibliát olvasni, a zsoltárt énekelni, a predikációban épülést találni? És vajjon honnan vette azt, hogy a szepességi prot. egyházak süllyedését az utóbbi 100 év magyarosodási szelleme idézte elő? Hát azt hol hallotta valaha, hogy a katholicismus a nemzeti eszmék előharcosa lett volna? hisz erről otthon, Németországban is mindennap meggyőződhetik, ha talán a múlt nem nyújt neki erre nézve elég felvilágosítást?!

— **A felsőszabolcsi egyházmegye**, gondnokát, *Gencsey Albert* országgyűlési képviselőt, folyó hó 14-én, 50-ik születés napja alkalmából, igen kedves meglepetésben részesítette. A gondolat az augusztusi egyházmegyei gyűlésen született, egy nagyobb társaság bizalmas beszélgetése közben és buzgó esperesünk, sok elfoglaltatása között is, egész melegséggel sietett felkarolni azt. Megsugta a posta szárnyain mindnyájunknak s a lelkési kar szeretettel hordozta össze filléreit, hogy abból egy díszes emlék készüljön, a mely ragaszkodásának méltó tanujele legyen. A díszített album, melyet a fent említett napon *Lukács Ödön* esperes vezetése mellett, *Vay Péter* és *Ujfalussy Béla* világi, *Szikszay József*, *Elek Dániel*, *Görömbei Péter*, *Nagymáté Albert* lelkési tanácsbírók, *Lovas Dániel* gyámpénztárnok, *Vass Mihály* jegyző, *Nagyváthy Ferenc*, *Nagy Lajos*, *Bakos Pál*, *Márton Gyula*, lelkészek vittek el Kis-Létára *Gencsey Albert* egyházmegyei gondnokhoz. Hozzájuk csatlakozott a helybeli gör. kath. lelkész: *Szaploncai György* és a községi jegyző: *Kovács Ferenc* is. Az esperes úr meleg szeretettől áradó beszéddel üdvözölte könyekig meghatott elnöktársát s átadta az albumot, melyben elől egy szintén az esperes tollából eredt igen szép s művésziesen kiállított üdvözlő írat van,

végén egy ízléses aquarel festéssel, melyben a bibliai álló kehely felett, a nap, mint a világosság jelképe veti szét sugarait. Azután következnek a hivatalnokok arcképei, majd a lelkészek emléksorai, kettő-e egy-egy lapon. Mondanom sem kell, hogy a tisztelet és szeretet eme nyilatkozatától egyházmegyei gondnokunk mélyen meg volt hatva s alig tudott válaszolni az esperes üdvözlő szavaira s jól esett ajkáról hallanunk, hogy az anyaszentegyház ügyéért szolgálni ő mindig édes kötelességének ismeri. Ezután *Bakos Pál* szakolyi lelkész mint egyháza jóltevőjét, *Kovács Ferenc* községi jegyző pedig, úgy a község, mint az ev. ref. és görög kath. egyházak nevében, mint ügyeiknek mindig buzgó és hathatós pártfogóját s támogatóját üdvözölte. A csöndes családias színezetű ünnepély a fehér asztalnál a pohárköszöntők özöne között ért véget s a ház úrnője valóban vetélkedett kedves férjével, hogy igaz vendégszeretőknek kimutatásával viszont kedves emléküvé tegyék az ott voltakra nézve ezt a napot, a mi teljes mértékben sikerült is.

— **A kolozsvári theologiai akadémia** felállítására vonatkozó igazgató-tanácsi javaslatot legközelebbi közgyűlésén tárgyalta az erdélyi egyházkerület. A javaslat szerint a theol. fakultás öt tanárral szerveztetnék Kolozsváron s összekötöttetésbe hozatnék az ottani egyetemmel, melyen phylosophiát, paedagogiát, egyházjogot és közegészségtant hallgatnának a hittanhallgató ifjak. Az intézet fentartásához évenként az erdélyi egyházkerület 13400 frttal, az egyetemes egyház pedig 6000 frttal járulna. Az egyházkerület az említett összeget csak úgy adhatja, ha a nagyenyedi iskolától elvonja azon tanszék javadalmát, melyet eddig főiskolájának adott, valamint a tápintézetre eddig évenként adott 1500 frtos segélyét is. A javaslat felett heves vita folyt. *Gróf Bethlen Gábor* az igazgatótanács eljárását orvítamadsnak nevezte a Bethlen-főiskola ellen. Elleneztek a javaslat elfogadását gr. Bethlen Bálint, Dósa Dénes, Csató János, Kovács Ödön, Szabó Sámuel, Makkay Domokos; pártolták b. Bánffy Dezső, Szász Domokos, dr. Sárkány, Bende S., Bartha Lajos. A közgyűlés többsége elfogadta az igazgató-tanács javaslatát, olyan módosítással, hogy a zsinatnak az egyetemmel szerves kapcsolatban álló valódi theologiai fakultás felállítása ajánlatik.

— **Előfizetési felhívás.** Egy ifjú versíró, *Bodnár István*, szegszárdi megyei tisztviselő, főiskolánk egykori tanítványa, ki 1882-ben távozott el az alma mater kebeléről, s már itt is emelgetni kezdte — az önképző-körben — szárnyait, később pedig az „Ifjúsági Közlöny“-be írt hangulatos költeményeket, előfizetést hirdet *Tiszavirágok* cím alatt október hó végén megjelenendő költeményeire. Terjedelme 12—14 nyomtatott ív s ára 1 frt lesz. A kötethez *Rátkay László*, a *Felhő Klári* szerzője írt előszót. Szívesen ajánljuk az érdeklődő közönség figyelmébe!

XX

Pályázat.

A felső-zempléni egyházmegyébe kebelezett *málcai* ev. ref. egyház lelkési állomására, melynek évi jövedelme hivatalos becslés szerint 619 frt 89 kr s így a IV-ik osztályba tartozik. Szolgálati nyelv magyar és tót.

Pályázók kérvényeiket folyó évi október 23-ig nagytiszteletű *Kálniczky János* esperes úrhoz Mihályiba (u. p. Legenye Mihályi) küldjék be.

Miskolc, 1892. szept. 22. *Kun Bertalan*,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félvre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egyházpolitika protestáns szempontból.» *Fejes István.* — «Püspöki körlevél a sárospataki ev. ref. főiskola érdekében.» *Kun Bertalan.* — «Képesítés a jogi vizsgálatokon.» *Dr. Horváth Ödön.* — «Zsindely István emlékezete.» *Maklári Pap Miklós.* — «A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.» *Mitrovics Gyula.* — «Az alsóborsodi ev. ref. egyház-megye őszi közgyűlése.» *Kazai Sándor.* — «A felsőbaranyai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.» *Kis X.* — «Vegyes közlemények.» — «Hirdetések.»

Egyházpolitika protestáns szempontból.

V.

A fentebbiekben befejezett cikkemet a főrendiházban lefolyt vita hatása alatt irtam, nem személyes hiúságból, hogy én is „valamit mondani látszassam,” hanem mély aggodalomból: hogy mi történik már most, midőn egy oly magasán álló egyházi férfiú, mint az ország hercegprimása, a ki egyszersmind a legfőbb polgári méltóságoknak is egyike, keresztülhúzza az 1868-iki törvényeket? Gondoltam ugyanis, hogy ily messzeható esemény után komolyan megindulnak nagyobb lapjainkban is az eszmecserék és a közvélemény irányzói sietni fognak a bonyodalmak megállására módokat ajánlani, nehogy a felekezetek közötti viszálylyá fajuljon el egy oly kérdés, melynek megoldása vagy tisztázása állami feladat. E föltevésemben azonban megcsalódtam, mert valószínűen éppen azért, hogy az ügyet mégesebbé ne tegyék, a lapok nem foglalkoztak annak elvi oldalával, hanem csupán az eseményeket konstataálták. Ennek tulajdonítom, hogy cikkemet, melyet egy pár lapnak felajánlottam, csak szűkebb körben tehettem közre a „Sárospataki Lapok”-ban. Cikkem közlése alatt azonban újabb események is jöttek közbe, a melyekre utólag reflektálnom kell s a melyek arra az elhatározásra is birtak, hogy mondani valómat külön lenyomatva, szélesebb körben is közrebocsássam.

Most már tehát egy nyílt kérdést teszek fel: mit vártunk mi protestánsok az új hercegprimás úrtól hazánk érdekében? Vártunk, ha nem mindjárt beigtatása alkalmából is, de legalább főrendiházi föllépése után egy ilyenforma köriratot:

„Szeretett testvérek, tisztelendő urak! Minden lélek a felsőbb hatalmasságoknak engedelmes legyen, ezen szentírási igékkel fordulok hozzátok most, mint a magyarországi római kath. egyházak feje, azon alkalomból, midőn a főrendiházban megtörtént kísérletem, mely az 1868-iki törvényeknek felfüggesztését célozta, a kormány ellenállásán egyelőre megheccsült. Jól láthatjátok föllépésemből, hogy én a katolikus egyház érdekében el vagyok tökéltve érvényesíteni mindazon törvényes eszközöket, melyeket magas törvényhozói állásom nekem kezembe ad s melyekre kiváltságos főpapi hatalmam nekem elegendő módot nyújt; most tehát legyetek csendességben és békében mindaddig, míg én és püspök

társaim kieszakozhatjuk az említett törvények megváltoztatását, a minélfogva intelek is, hogy a fennálló törvényeket, egy újabb törvény meghozataláig tiszteletben tartsátok, mert szükségesképen egyházunktól áll az legtávolabb, hogy a jogrend felforgatását elősegítse és bárminemű anarchiára veszélyes példát adjon. Tudtomra esett pedig az, hogy ti közületek igen sokan nem engedelmeskednek a törvénynek; ne gondoljátok azért, hogy midőn ezen törvényt én sem tartom helyesnek, helyesnek tartanám a törvényszegést, melyet országunk éppen tőlünk, mint az állami rend őreitől s a nemzet nagy adományainak birtokosaitól, várhatna legkevésbé. A haza szent érdekei és az eszélyesség is azt követelik tehát tőlünk, hogy nyugodt és béketűrő várakozásban legyünk s a megkezdett úton, törvényhozási alapon keressük sérelmeink orvoslását.

Ezekből következik az is, hogy hazánk és nemzetünk békéje érdekében veszélyesnek tartok mindennemű vallásfelekezeti izgatást a haza polgárai között. Miután pedig tudomására jöttem annak, hogy egyházunknak hitünk védelmére kimeríthetetlen eszközei, a vallás védelmére tartozó ügyeken messze túl lépnek, és a más, különösen pedig a protestáns felekezeteket, azoknak vallását állandó és kiméletlen támadásban részesítik: figyelmeztetek arra is, hogy ezen felekezetek türelmének is vége szakadhat egyszer és ha ők is hasonlóan fogják felhasználni az ő eszközeiket, akkor édes hazánk a vallási viszályok lángjába borúl, feltámadnak újra a régi századok gyűlölködései honpolgár és honpolgár között; ki tart meg aztán minket? ki tartja meg szeretett hazánkat? De hogy félre ne értessem: nem azt ajánlom én nektek, hogy gyűléseiteken vagy papi hivatásotok körében ne kövessetek el mindent szent vallásunk javára és érdekében; sőt még azt sem mondom, hogy akár az értelmes osztály, akár a nép számára szánt hitbéli felvilágosító iratokat, ú. m. könyveket, füzeteket vagy hírlapokat ne terjeszszétek, vagy azokat okosan fel ne használjátok, hanem csupán azt javallom, hogy a népet és a társadalomba ne engedjétek átmenni semmi gyűlölködést. Sajnálattal látom, hogy e részben minden nap kihívó példát ad egyik régi újságunk a „Magyar Állam”; látom továbbá, hogy a Pozsonyban szerkesztett „Hitvédelmi Folyóirat” állandóan telve van a protestánsok gyalázásával és ingerlésével; mindennek fölött pedig nagy aggodalommal látom, hogy ugyancsak a

Lapunk jelen számához egy negyediv melléklet van csatolva.

Pozsonyban szerkesztett s Budapestben kiadott „*Magyar Néplap*” nemcsak állandóan a protestánsok vallását becsmérlő és gúnyolja, hanem ezzel kapcsolatban, főleg ez évi 29. 30. számaiban sorra szedi a protestánsok jeleseit, és azokat vallásukkal együtt a földig lerántja és beszennyezi. Ily munka, szeretett testvéreim, nem folyhat Isten dicsőségére; de még a nép javára sem, mert a nép szenvedélyeivel nem tanácsos játékot űzni, s minden könnyen ellenünk fordulhat, ha a protestánsok hasonló fegyvereket vennének föl, a mit eddig (tisztelt türelmüknek és önmegtartóztatásuknak!) nem cselekedtek meg, bizonyára a hazaszeretet és a honpolgárok közötti béke indította őket erre, illendő azért, hogy mi is megtartsuk magunkat ennek határai között. Rajta leszek, hogy főpásztori hatáskörömben mindezen visszaéléseket korlátok közé szorítsam, s egyházamat az igazság fegyvereivel védelmezem a nélkül, hogy a viszályok további szítását megengedjem. Jól tudom én, hogy szeretett testvéreim, a katolikus papság legnagyobb része maga is így gondolkozik és e szerint cselekszik is, szeretve és óhajtva a békét a haza más hitfelekezeti polgáraival; helyesnek tartom azért, hogy a türelmetlenkedők is a józanokhoz csatlakozzanak, vagy pedig hatalmunknál fogva, ha intésünk meghiusúl, megfélektessenek. Erre számíthat is minden megtévedt testvér, ki a felsőbb egyházi rend hazafias célzatával dacolni merészkedne sat.

Leírtam a naiv ötletet azért, hogy ebből mindenki könnyebben megérthesse a komáromi esetet. De fájdalom, hogy a főrendiházi események terén nem következett egyéb, mint egy nagy pauza a hercegprimás úr részéről; annál több következett pedig a feljebb említett katolikus íratokban s ezek közt a „*Magyar Néplap*”-ban, mely hetenkint 16 oldalon 1 frt 20 krért, azon felül mint a többi lapok is, misemondásokért, sőt ingyen is adatik és a nép közt terjesztetik. Tessék csak elolvasni ezen lapnak 29. és 30. számait! Hát kérdem: nem ismeri ezeket a hercegprimás úr? és kérdem: nem ismerik ezeket politikai lapjaink? No ha igen, akkor a csodálkozás fog el engem, hogy a *komáromi esetről* mondja az ország főpapja, hogy ott „*egyházukat mélyen sértő események történtek*,” és még inkább álmélkodom azon, hogy találkoztak lapok, a melyek oly nézetnek adtak kifejezést, hogy a protestánsok megüzenték a hadat a katolikusoknak Komárom-városában. Igazán nehéz erről a dologról satyrát nem írni Aesopussal: „*Superior stabat lupus*.” Szegény protestáns bárányok! Évek óta, közelebb pedig újult erővel foly ellenünk a *vallási harc*, most már Vaszary Kolos hercegprimás úr uralkodása óta a „*Magyar Néplap*” útján a *népéletbe* is átvive, és ime, mégis arcpirulás nélkül ránk fogják a kezdeményezést! De hát mi eltűrjük ezt is a haza érdekében. Meg kell azonban említenem azoknak, a kik a mi belső viszonyainkat nem ismerik, hogy mindezek a dolgok, különösen pedig a *népéletbe* átvitt piszkolódások mély háborgást szültek már protestáns egyházunkban is, úgy, hogy mind hangosabban és hangosabban követelik sokan a visszatorlást, s miután ez eddig nem történt, vádolni kezdik a „*Protestáns Irodalmi Társaságot*,” hogy a katolikus irodalom támadásait ellensúlyozni nem igyekszik. Ezzel szemben tanúságot kell tennem a mellett is, mert erre lelkiismeretem kötelez, hogy ily visszatorló lépések megtételét mindekkoráig azok a *Tiszák* és hozzá közel állói gátolták meg, a kiket most részint a pártszenvédelem, részint a roszakarat hadüzenettel vádol. Így vannak ok két tűz közé szorítva. Közülünk is vádolják őket sokan, hogy az önvédelmet gátolják; az ellentá-

bor pedig nekik ront, hogy a veszélyt ők idézték fel!

Rólam tudva levő, hogy sem politikailag, sem még saját egyházi kérdéseinkben sem tartoztam Tisza Kálmán pártjához; (vakmerően, de talán jó előrelátással szembe szálltam vele a főrendiház hierarchiko-oligarchikus szervezésekor is!) mégis, midőn tudom róla, hogy mennyire csak a legvégsőbb szükség kényszerítette őt komáromi komoly és a katolikus egyházat távolról sem sértő, de az állami jogrendet aggodalmasan féltő nyilatkozatára, kötelességemnek tartottam ezeket itt fölemlíteni. Mult tavaszi konventünkön is, zárt ülést kérve, én vettem föl azt a kérdést: hogy nem volna-e itt az ideje nekünk protestánsoknak is fölemelni szavunkat? És Tisza Kálmán volt az, a ki nyugalomra és türelemre intett minket egész a legvégsőig. Ennek határát látta ő és méltán látta a Vaszary Kolos hercegprimás úr főrendiházi ténykedése után, mert államférfiú, bárki legyen is az, nem nyugodhatik bele egy törvényes jogrend felforgatásába, midőn a helyett egy újabb jogrend nem létesítettett. Különböző politikai pártokhoz tartozó egyének ily szempontból csatlakoztunk mindnyájan Tisza Kálmánhoz, a mi nem azt teszi, hogy mi az ő nevére esküdtünk, hanem azt, hogy bármely párttól és bármely államférfitől elvárjuk azt, hogy az állami jogrendet ne engedje felforgatni még a hatalmas klérus kedvéért sem. Gondolják is meg már most politikai pártjaink, hogy ha esetleg kezükbe kerül a hatalom, miként fogják megvédeni az állam érdekeit és tekintélyét, ha nem igyekeznek meggátolni azt, hogy az esztergomi főpapi szék felibe ne kerüljön a parlamenti kormányoknak! A komáromi eseménynek ez a foglalata.

Ezek után nem tudom, mi fog már most történni felzaklatott hazánkban, de végül kimondom azon meggyőződésemet, hogy a legutóbb bekövetkezett anarchikus állapotokért mindenek fölött a hercegprimás urat tartom felelősnek, a ki most utólag olajba mártott tollal oltja azt a tüzet is, melyet maga gerjesztett, midőn a kormánnyal jó véget nem érve, sima kézzel bár, széttépte a törvényt, mint egykor Althan püspök a *Karolina resolútiót*.

Mi most hát új jogrendet kérünk és várunk az államtól, még pedig mielőbb, mert igaz ugyan az, hogy a *kulturharc*, azaz az állam és római egyház közti versengés nem mi reánk tartozik; de a klérus nem oda út, a hová néz és a *vallási harc* sem irtózik. Ajánlom e végből a katolikus irodalom terményeit; tessék azokat elolvasni s meggondolni, hogy ezek rendszeresen s évek óta így folynak; azután ítéljen a haza felettünk és béketűrő magatartásunk felett! Azután ítéljék el Pap Gábort, vagy Tisza Kálmánt, vagy akár csekély személyemet, a ki hazám sorsán mélyen aggodva, hozzá mertem szólni e nagy és nehéz kérdésekhez.

Fejes István.

Püspöki körlevél a sárospataki ev. ref. főiskola érdekében.

Tisztelendő lelkész-társaim!

Ev. ref. egyházunk századokon keresztül dicsőségének, büszkeségének tartotta a sárospataki főiskolát. Alig van közöttünk lelkészek közt ma is olyan, a ki nem ezen mindnyájunk által szeretett „alma mater”-ben nyerte volna kiképeztetését és egyúttal azon állást, melyet ma úgy egyházi, mint társadalmi téren elfoglal. De nemcsak mi, hanem világi férfaink, kiket ügyeink élén vallásos buzgósággal, lelkesedéssel állani ma is örömmel látunk, a vonzalomnak

épen olyan mértékével viseltetnek ezen főiskolánk iránt és áldozatkészségüknek igen sokszor fényes példáival. mintegy időről-időre figyelmeztetnek mindnyájunkat arra, hogy rajongó szeretetünk ezen tárgyát, a sárospataki főiskolát veszen-viharban megóvni ápolni, fejleszteni szent kötelességünk.

Tisztelendő lelkész-társaim! A kor követelményeivel főiskolánk is fejlődnie, s a hasonló tanintézetekkel mintegy versenyeznie kell: olyan idők következtek el, melyekben ezen szeretett tanintézetnek minden anyagi erejét ki kell merítenie, sőt — ha lehet — újabb forrásokat is kell keresnie azon magasztos cél elérhetése végett, hogy fejlődésében hátra ne maradjon, sőt versenytársaival szemben is a tudomány minden erejével vihesse elébb-elébb ama lelkes sereget, az ifjúságot, melynek tudományos kiképzésére, helyes irányú nevelésére nekünk, reformátusoknak — saját erőnk fokozása szempontjából — szükségünk van; és a mely csak is akkor remélhető, ha főiskolánk rendelkezik oly anyagi eszközökkel, melyek a tudomány minden vívmányainak megszerzését, kiképzett, jeles tanárok megnyerését lehetővé teszik.

Főiskolánk a legközelebbi múltban, részint a tőkepenzsek kamatjainak leszállása, részint nagy terjedelmű szőlőbirtokainak a filoxera pusztítás miatt történt megsemmisülése, részint az újabb idő nagyobb kiadásaihoz alkalmazott tanári fizetések némi javítása, s újabb tanárok beállítása miatt olyan helyzetbe jutott, hogy az ev. ref. egyetemes egyház zsinatja által eltörölt supplicatiókból rendszeresen befolyjni szokott évi jövedelmet nem nélkülözheti; azért egyházkerületünk közgyűlése folyó évi május 3—4-ikén Miskolcon, a sárospataki főiskolai igazgató-tanács javaslatára elhatározta, hogy az egyházlátogatók által minden egyház-községben összefogja íratni mindazon segélypénzek összegét, melyet minden egyes egyház, úgy a sárospataki, mint minden más protestáns supplicánsoknak évenként adni szokott, hogy ezen összeírás alapján a megváltás módozataira nézve a főiskolai igazgató-tanács megtehesse javaslatát.

Szeretettel és bizalommal kérem Önöket, tisztelendő lelkész-társaim, hogy főiskolánkhoz ily módon való, nem kicsinyelhető évi jövedelmének gyarapítására tegyenek meg minden lehetőt! Az egyházlátogatás alkalmával jegyezzék be a felmutatandó ívre külön-külön mindazon összegeket, melyeket egyházuk vagy egyházaik a sárospataki főiskolára, valamint bármely protestáns tanintézetre adtak az évenként megjelenő supplicánsoknak. Tegyék jegyzetbe azt is, hogy egyházukban egyes pártfogóktól mennyi gyűlhetett ezen célra, hogy biztos tudomást szerezhessünk az ily módon elveszett összegek nagysága felől, s tervet készíthessünk ezeknek más úton való kipótlására.

Főiskolánk anyagi gyarapodása ev. ref. egyházunk s közelebbiről egyházkerületünk szellemi gyarapodását jelenti és midőn ezt szívvel-lélekkel előmozdítani mindnyájunk szent kötelességének tartom: századokon keresztül hagyományosan és féltve védett erős várunknak, egyházunk köz-szabadságának bástyáit erősítetem.

Atyafiúi szeretettel vagyok

Miskolcon, 1892. szeptember 26.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

ISKOLAI ÜGY.

Képesítés a jogi vizsgálatokon.

Jogi oktatásügyünk szabályozásának terén meglepően gyakran fordulnak elő az egymással ellenkező rendelkezések. Szabályzat szabályzatot, rendelet rendeletet követ, melyek egymásnak többé-kevésbé ellentmondanak, egymásnak a rendelkezéseit többé-kevésbé

hatályon kívül helyezik, és bizony nem kis mértékben nehezítik meg azt, hogy ezek felől a szabályok felől magunknak tiszta átnézetet szerezhessünk.

Ennek a körülménynek lehet tulajdonítanunk azt a tapasztalást, a melyet sajnálattal tehetünk akkor, ha jogi oktatásügyünk kérdései felől azokkal kísértjük meg az eszmecserét, a kik ezen a téren hivatásuknál fogva, közvetlenül érdekelve nincsenek, mert a legtöbbször be kell látnunk ezeknek tájékozatlanságát, néha leglényegesebb kérdések tekintetében is. Sőt lehetetlen elhallgatnom azt, hogy sokszor maga a joghallgató ifjúság sincsen kellőleg tájékozva ezek felől a kérdések felől, a mi pedig eredményében rájuk káros hatással is lehet.

Az egymással ellentétes határozatokra egy igen találó példa a jogi vizsgálatokon való képesítésnek az esete, melyre vonatkozólag szükségesnek látok egyet-mást elmondani.

Mellőzvé a tudori szigorlatokon való képesítésre fennálló határozatokat (Lásd az 1883. évi szigorlati szabályzat 10—12. §§.) ezúttal csupán az alap- és államvizsgálatokról kívánok említést tenni.

Az 1874-ik évi tanulmányi szabályzat 39-ik §-a az alap- és államvizsgálatokra vonatkozólag azt rendeli, hogy: „A vizsgálati eredmény felett a bizottsági tagok szavazattöbbséggel határoznak, egyenlő szavazatoknál döntő azoknak véleménye: kiknek részére az elnök áll”. A 40-ik § szerint pedig: „Az eredmény egyszerű képesítéssel, vagy nem képesítéssel jelöltetik meg. Kitüntetéssel csak akkor, ha a vizsga minden tantárgyból kitűnő eredménnyel folyt le”.

A most idézett szakaszok tehát a jogi vizsgálatokon való képesítésnek tulajdonképpen csak két nemét ismerik, t. i. a) az „egyszerű képesítést”, és b) a „kitüntetéssel való képesítést”, melyeknek elseje a bizottsági tagok egyhangú szavazatával, vagy szavazatainak többségével is hozható, míg az utóbbit — úgy látszik — csak egyhangú határozattal lehet kimondani. Ezeknek a §-oknak az értelmezése épen a „kitüntetéssel” való képesítésre nézve az is lehet, hogy a fentebb idézett 39. §-nak a vizsgálati eredmény általában való eldöntésére vonatkozó rendelkezése vonatkozik a kitüntetéssel való képesítés esetére is, tehát, hogy az ezt illető határozatot is meglehet hozni esetleg a vizsgáló-bizottság tagjainak szavazattöbbségével is; ez esetben csupán az lévén megkívánva, hogy a jelölt a vizsgálat minden tárgyából kitűnő eredményt tanúsítson.

Ezeknek a §§-oknak az alapján, melyek a jogakadémiai szervezeti szabályzataiba rendszeren szöszterint lettek átvéve, egyes tanintézeteknél az a gyakorlat fejlődött ki, hogy az egyszerű képesítésnél a bizonyítványba nem említették meg azt, hogy a vizsgáló-bizottság egyhangúlag vagy szótöbbséggel hozta-e meg a maga határozatát, míg viszont más tanintézeteknél ezt igen is kitüntették még a „kitüntetéssel” való képesítéseknél is.

Nézetem szerint sem az egyik, sem a másik eljárás nem volt helyes, mivel méltánytalan dolog az, hogy azon ifjú, kinek vizsgálata csak szavazattöbbséggel lett elfogadva, kire nézve tehát a bizottsági tagok között oly nézet is volt, hogy vizsgálata a kellő mértéket meg nem üti, olyan bizonyítványt nyerjen, mint az, a kire nézve a bizottság minden tagja egyhangúlag a vizsgálat elfogadása mellett nyilatkozott, s mivel másfelől a kitüntetéssel való képesítés természetével látszik ellenkezni az, hogy ezt „szótöbbséggel” is lehessen kimondani.

Az 1883-ik évi tanulmányi és vizsgálati szabályzatnak az erre vonatkozó rendelkezései már jelentékenyen különböznek a mostan említettektől. Az alapvizsgálatokon való képesítésre azt rendeli a 12. §., hogy „A vizsgálati eredmény felett a bizottsági tagok szótöbbséggel, vagy

egyhangúlag határoznak". A 13. §. szerint pedig: „Elfogadás esetén a jelölt képesítettnek ítéltetik, készülségéhez képest, szótöbbséggel vagy egyhangúlag, sőt ha a jelölt a vizsgálat minden tárgyából kitűnő eredményt tanúsított, kitüntetéssel nyeri a képesítést". A 21-ik §. első pontja ezeket a szabályokat kiterjeszti az államvizsgálatokra is.

Ezeknek a rendelkezéseknek az életbe léptetése után a képesítésnek két neve: az „egyszerűen” és a „kitüntetéssel” való képesítés megszűnt, s helyébe három képesítési fokozat lépett, t. i. a „szavazattöbbséggel”, az „egyhangúlag” és a „kitüntetéssel” való képesítés. Az idézett jelzők két elseje tehát nem a bizottsági határozat meghozatalának módját jelenti többé, hanem azok is képesítési fokozatokká váltak, oly módon, hogy a „szótöbbséggel” való képesítést kimondhatja a bizottság esetleg *egyhangú* határozattal is épen úgy, mint az „egyhangúlag”, és — abban az esetben ha a jelölt minden tárgyából kitűnő eredményt tanúsított — a „kitüntetéssel” való képesítést a bizottság esetleg *szavazattöbbséggel* hozott határozattal is kimondhatja.

A vizsgálatok eredményének eldöntése tekintetében hozandó határozatoknak két része van tehát, u. m. először: a vizsgálat elfogadásának a kérdése általában, s másodsor — ennek kedvezően való eldöntése esetében — a képesítési fokozatnak megállapítása.

Erre vonatkozólag a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak 1891. szeptember 3-án, 37.938. szám alatt kelt rendelete azt foglalja magában, hogy: „A fokozatok megállapítása körüli eljárásra vonatkozólag megjegyeztem, hogy a vizsgálati bizottság tagjai először is a felett határoznak — szótöbbséggel vagy egyhangúlag — hogy a vizsgálat általában elfogadtassék-e vagy sem? s elfogadás esetében azután szótöbbséggel vagy egyhangúlag történik döntés a felett, hogy fokozat gyanánt a „szótöbbséggel”, „egyhangúlag”, vagy „kitüntetéssel” való jelzés írássék be a lecke-könyvbe, illetőleg az államvizsgálati bizonyítványba?”

Ez a rendelet tehát megszüntette azokat az eltéréseket, a melyek a tanulmányi szabályzat ide vonatkozó szakaszainak értelmezése tekintetében a különböző tanintézetek eljárásában előjöttek, szószerint való alkalmazása azonban egy jelentékeny vizsás körülményt eredményezett, vagy eredményezhetett volna. Tudniillik eredményezhetett volna azt, hogy előfordulhatott volna az az eset, miszerint a vizsgáló-bizottság az első kérdést, vagyis a vizsgálat általában való elfogadásának a kérdését *csak szótöbbséggel* döntötte volna el, ellenben a második kérdésnél, a képesítés fokára nézve — bár ugyancsak szavazattöbbséggel hozott határozattal — az „egyhangúlag”, vagy talán épen a „kitüntetéssel” való fokozatokat állapította volna meg.

Az eperjesi jogakadémia tanári testülete felíratot intézett volt a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumhoz, s megjelölte azokat a szempontokat, a melyek szerint e most idézett rendelet határozványai módosítandók lennének; s legközelebb 1892. szeptember 5-én 9.559. szám alatt kelt az újabb miniszteri rendelet, a mely az egy év előtt kiadott és előbb említett rendeletnek a módosításával azt mondja ki, hogy: „... a vizsgálati eredmény megállapításánál, abban az esetben, ha az első szavazáskor a vizsgálatnak elfogadása csakis szótöbbséggel állapított meg, a jelölt „szótöbbséggel” képesítettnek nyilváníttassék és csak a vizsgálat egyhangú elfogadása esetében van helye, másodszori szavazásnak kizárólag a felett a kérdés felett, vajjon a jelölt „kitüntetéssel” képesíttessék-e, vagy nem?”

Az eperjesi jogakadémiának említett felíratában nem teljesen az volt javasolva, a mit az idézett rendelet ma-

gában foglal. A javaslat lényege csupán az volt, hogy abban az esetben, ha a vizsgálat elfogadásának a kérdése felett a bizottság csak szótöbbséggel hozta meg igenlő határozatát: a képesítés fokozatára vonatkozó kérdés szavazás alá bocsátandó ne legyen, hanem mint az új miniszteri rendelet ezt meg is állapítja, ily esetben „szótöbbséggel” való képesítésnek legyen helye. Nézetem szerint azt, a mit a rendelet utolsó pontja az egyhangú elfogadás esetére tartalmaz, nem is kellett volna abba felvenni azért, mivel — mint láttuk — a „szótöbbséggel” és „egyhangúlag” való képesítésnek a bizonyítványba való kitétele nem a vizsgálat elfogadására vonatkozó bizottsági határozat meghozatalának módját, (mely csak a vizsgálati jegyzőkönyvbe veendő fel), hanem a *képesítés fokozatát* jelenti, s azért nem látnám helytelennek azt, ha a bizottság, mely a vizsgálatot ugyan egyhangú szavazattal találta elfogadhatónak, de olyan készülséget mégse tapasztalt, hogy a második képesítési fokozatot (az „egyhangúlag” képesítést), látná a bizonyítványba beírhatónak, az első képesítési fokozatot, a „szótöbbséggel” képesítést ne mondhatná ki; a mi pedig az idézett új miniszteri rendelet értelmében nem fog előfordulhatni, mivel abban az esetben, ha a bizottság a vizsgálat elfogadását szavazattöbbséggel mondotta ki: a képesítési fokozat maximuma a „szótöbbség” leendő, abban az esetben pedig, ha az erre irányuló határozat a szavazatok egyhangúságával lett meghozva: a képesítési fokozat minimuma az „egyhangúlag” lesz.

Ime tehát egy találó példa arra nézve, hogy jogi oktatás ügyünk terén mily gyakoriak az ellentétes intézkedések; s egy találó példa annak igazolására, hogy a jogi tanulmányi- és vizsgálati szabályzat összes határozványai sürgetően igénylik az átvizsgálást és ennek alapján a megfelelő reformot.

Dr. Horváth Ödön.

TÁRCZA.

ZSINDELY ISTVÁN
emlékezete.

(Folytatás).

1854. február 24-én az alsóborsodi egyházmegyébe Cserépfaluba akadémica promotiora ment. A mai kor gyermeke alig ismeri már ezt az akadémica promotiot igazi nevén, talán inkább mint három éves rektoriát. A prot. iskolaügy életfájának ez a régebben díszes tiszteletre méltó ága elsorvadt végkép lassú hervadásban, de senyvedve bár, s elcsenevészede, felnyúlt egész napjainkig. Elhervasztotta a nemzeti közoktatás legközelebbi rohamos, életerős fejlődése. Paedagogiai okokból nincs miért könnyeznünk, főleg, ha élete utolsó szakára gondolunk; de mint akadémica promotiot van miért sajnálnunk. Neveléstani oldalról nézve, természetesen nagy hátránya volt, hogy a tanítónak, mikor már kezdett belemelegedni beleokulni a helyes tanításba, állását el kellett hagynia, hogy helyet adjon más kísérletezésnek. Azzal is méltán volt vádolható, hogy legtöbbször csak pénzforrás volt; de sokan nem érezték sem azt a kötelességet, hogy azért derekas tanítással kell érdemet szerezni, sem azt, hogy az a pénz csak egy magasabb képzés eszközének tekinthető. Ezért kellett elesnie. De ha arra tekintünk, hogy sok tudomány szomjas ifjunak ez volt majdnem egyedüli eszköze a magasabb tudományos ismeretek szerzésére;

hogy iskoláink, egyházaink ez úton hosszú időn keresztül kitűnő, képzett erőket szereztek s elvesztett a nélkül, hogy pótlásáról gondoskodtunk volna vagy gondolkoznánk: elvesztét méltó okon sajnálhatjuk. Ha ez állásban mindenki Zsindely tudott s akart volna lenni, a három éves rektorságra ma is tisztelettel mutathatnánk. Ő mindjárt első évben megnyerte gyülekezetének, egyházmegyéjének, a másodikban már egyházkerületének becsülését; pár év múlva pedig, midőn itt szerzett ismereteit, tapasztalatait, irodalmi úton is értékesítette, neve az egész magyar prot. egyház előtt ismeretessé lőn. De hadd beszéljen helyettem tanítósa mellett mások bizonyága. Így szól a lelkész elbocsátó bizonyítvány: „Fedhetlen erkölcsisége, kitűnő vas szorgalma, tanítói ritka ügyes modora, a tanuló növendékekkel bizalmas, szelid bánása s ennek következtében sikeres tanítása diszesíté, melyek által Csesznok József helyettes esperes bizonyítványa szerint „magának a népes egyházi gyülekezet összes híveinek tiszteletét, az előljárók helyeslő dícséretét és a tisztelendő egyházmegyei szék különösebb méltánylását megnyerte. Kiről én is jó lélekkel állítom, hogy tündöklő bizonyosságát adta akár szellemi, akár erkölcsi szempontból ítéljük, a sárospataki nevelőintézet nevelő virágzásának, mely ily jeles egyéneket bocsájt-hat el a népfelvilágosítás nagy és fontos művének szerencsés teljesítésére.“ Novák Sándor mostani lelkész úr meg ekként tanúskodik: „vezette a népiskolát oly kitűnően, mint sem előtte, sem utána — bár sok jeles tanítóink között — senki sem. Ő még ma is, annyi évek múltán, mint jeles, végtelen szorgalmas tanító él tanítványai és az öregek emlékezetében.“ Ime a tanítványi hála, az elismerők tisztelete kegyeletes őrzője a hű munkás emlékezetének! Ime egyik nyilvánulása a munkás élet áldásának!

A rektoriának, közvetlenül ő magára nézve, kettős áldása volt. Az egyik az anyagi haszon, mely nemcsak a jó rektoriának, hanem főleg okos gazdálkodásának, szigorú takarékoságának volt eredménye s mely képessé tette őt a rektoriával járó kötelezettsége teljesítésére: a külföldi egyetemek felkeresésére, mely különben lelkének is fő vágya volt. A másik az előzőnél sokkal nagyobb becsű, mert hiszen azt mondja a példabeszédes könyv: „Kíváncsabb a jó hírnév nagy gazdagságnál; aranynál és ezüstről a kedvesség jobb.“ Tanítói jó hírneve volt az oka, hogy már 1856. november elején, mielőtt még rektorsága letelt volna, a miskolczi egyházkerületi közgyűlés őt a felállítandó képezde „második tanárságára“ előlegesen kijelölte, s így őt az írás ama szavaival jutalmazta: „Kétségben voltál hív, többre bízlak ezután“. Az egyházkerület e megtisztelő bizalma mellett jó hírnevét édesen érezhette másképen is. Szathmári Király Pál 1857. február 18-án kelt levele szerint örömmel fogadná s kötné le fia mellé nevelőnek; pár hónappal később Erdélyi János hívja és kéri a gr. Vay Károly fia mellé. Ő azonban, habár a feltételek mindkét részen kecsegtetőek voltak; habár tudta, hogy a reménybeli professorság, ha megnyeri is, szerény jövedelmű lesz: az ajánlatokat nem akará elfogadni, mert a tanárság függetlenségét, édes szabadságot biztosított.

Rektorsága 1857. február 24-én letelvén, hogy jövőjét az eshetőségekkel szemben minél jobban biztosítsa, 1857 ápril 22—23-án Cserépfaluban, az alsóborsodi egyházmegyei gyűlés alkalmával, az egyházmegye előljárósága előtt kitűnő osztályzattal kápláni vizsgálatot tett s ugyanott néhány hónapig segédlelkészkedett, mi alatt a Gerock egyházi beszédeit fordígtatá. Ez idő alatt nagy nehezen sikerülvén útlevelet szereznie, hogy tanári székére kellőképen elkészülhessen, a reál tudományokban való ismereteinek öregbítése végett a bécsi műegyetemre ment. Itt töltötte az 1857—58-ik évet; hallgatott termé-

szettant, vegytant, ásványtant és növénytant, „ezekben éreztem — mint később feljegyzé — szükségét az alaposabb ismeretszerzésnek, hogy aztán magamat tovább képezhessem.“

1858 július 2-án hagyta el a birodalmi fővárost ilyen maga biztatással: „Im elbocsátlak élttem hajója! Kincsért mégy; mi, fiatalok vagyunk az új világ Jazonja. Ki mondja meg, hol az arany-gyapju? Előre! bátraké a jutalom, küzdőké a pályabér; előre!“ Megnézvé az útjába eső főbb helyeket, először Zürichben állapodott meg s hosszabb időt itt, majd Bazelen, később Göttingában töltött s 1859 elején Berlint kereste fel s pár heti ott időzés után, útba ejtve Hallet, Lipcsét, Drezdát, március 25-én már Pesten volt, hol Török Pál superintendenstől átvette 40 arany pályadíját; s mind Török, mind Ballagi, a kinél ebédelt, megbíztatták, hogy tanárnak Pestre fogják vinni. Április elejétől kezdve ismét Cserépfaluban találjuk, mint segédlelkészt.

Külföldön időzése alatt szorgalmasan látogatta az egyetemeket, hallgatta és jegyezte a legjelesebb tanárok előadásait. Hallgatta Sweizer és Schlottmann ellenkező irányú, álláspontú theológusokat s ezekre célozva, így sóhajtott fel egyik levelében: „Oh hit, oh hit! te mindenható a szellemi világban, de ki is forgatnak eredeti minőségéből, sőt talán miségéből is!“ Hallgatta Hagenbachot, Ewaldot, a ki előadásával kiváltképen lekötötte s benne maradandó tiszteletet keltett; valamint elragadtatással emlékezik Steffensen bölcsészeti előadásáról. Az egyetemek buzgó látogatása mellett sorra járta az említett városok tanintézeteit, felkereste az árvaházakat, a vakok intézetét, a vidék minden hírnevesebb iskoláját, főleg pedig a képezdéket tanulmányozta lelkiismeretes szorgalommal. Bécsben az elméleti, emitt a gyakorlati ismereteket igyekezett megszerezni a tanári pályához. Jókor kelt, későn feküdt, mindig járt-kelt; sok mindenre ráért. Megfigyelte a városok viszonyait, nevezetességeit, a nép szokásait, erkölceit, tanulmányozta a vallásos szertartásokat, a templomokat, a színházakat, a mulató helyeket; éles szemével nagyon sokat látott, s mindezeket egybevetette a hazai viszonyokkal, szokásokkal; okoskodott, ítélte a tapasztaltak felett; s tudván, hogy „ki életében sokat érzett s gondolkozott s érzeményeit s gondolatait nyom nélkül elröpülni nem hagyta,“ kincseket gyűjthetett; feljegyzett sok mindent, jellemző, sokat mondó rövidséggel; és ez aprólékos feljegyzések, ügyes, találó reflexiók nemeseen érző gondolkozó lelkének, éles, megfigyelő tehetségének, széles ismeretkörének mindmegannyi tükör darabjai; sok főleg annak szembeszökő bizonyága, hogy a mathezis igazán a vérben volt s bármely pályára vezette volna végzete, a „kétszer-kettő“ vele maradt volna.

(Folyt. köv.) Maklári Pap Miklós.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

(Vége).

Az igazgató-tanács felterjesztései folytán, a sárospataki főiskola több rendbeli ügyei kerültek aztán tárgyalás alá.

Igy nevezetesen pártolólág terjesztetett fel Rácz Lajos, gimnáziumi helyettes tanár folyamodványa, a melyben előadván, hogy az elmúlt iskolai év folyama alatt, bölcsészeti tanulmányainak betetőzése végett, a bölcsészeti doktorátusra készült, ezért a tanári oklevelet még nem szerezhette meg, kérte azért, hogy a tanári képesítő vizs-

gák letételére neki haladék adassék. Egyházkerületünk folyamodónak a két évi haladékot szívesen megadta.

Ugyancsak az igazgató-tanács, az időközben tett intézkedéseket terjesztette fel megerősítés végett. Így jelentette, hogy Molnár Lajos, egészségi állapota miatt még ez iskolai évben sem taníthat, helyettesítéséről tehát akképen gondoskodott, hogy *Csontos Józsefet*, főiskolánk egykori derék növendékét hívta meg. Az igazgató-tanács intézkedése minden részében helyeslőleg tudomásul vétett és megerősítetett.

Lapunk olvasói már más alkalommal értesültek arról, hogy mint bánt el a főiskolával Perjessy László, a ki matematikai és természettani tanárrá megválasztatván, a legutolsó nap lemondott. Az igazgató-tanács *Ellend Józsefet* hívta vissza helyettesítőül, a ki már a mult iskolai évben is sok elismeréssel töltötte be hivatását. Az egyházkerület pedig jegyzőkönyvileg a „legnagyobb visszajelzését” fejezte ki Perjessy László iránt, azon alig jellemezhető eljárása felett, a mely szerint, nem adva semmit az adott szó szentségére, szintén illetlen játékokat űzött oly komoly erkölcsi testülettel és annak mindenkire nézve csak megtisztelő bizalmával, a minő egyházkerületünk s annak kebelében sárospataki főiskolánk is.

Helyben hagyta az egyházkerület azon változtatásokat is, a melyeket a főiskolai gimnáziumi tanári kar a tankönyvek kicserélésére vonatkozólag ajánlott. Így ez iskolai évben már az előkészítő osztályban Maklári Pap Miklós népiskolai magyar nyelvtana, az V. osztályban a Ribáry-féle történelem, a VI. osztályban Dengi János rhetorikája, végre a latin és görög szerzőkre nézve, budapesti kiadványok fognak tankönyvvül használatni.

Hasonlólag az igazgató-tanács pártolólág terjesztette fel Szathmáry József tanárjelöltnek segélyiránti kérvényét. Egyházkerületünk újlag is méltányolni akarván folyamodónak nemes törekvését, részére a Vay-Mocsáry-alapból 200 frt segélyt utalványozott.

Egy tett indítvány után, ugyancsak elhatározatott, hogy azon összegből, a melyet akadémiái theologiai tankönyvek kiadására jelölt meg már régebben egyházkerületünk, 300 frt Waga Lajos theologiai tanárnak adassék ki, abból a célból, hogy nagyértékű egyháztörténetének 3-ik kötete is nagyobb megterhelhetése nélkül jelenhessen meg.

Fráter Sándor, a kivel a főiskola, tudvalevőleg, bérleti ügy miatt perel, folyamodványt adott be, a melyben a per megszüntetését kérte, késznek nyilatkozván a felszámított követelésnek azonnal történő lefizetésére. Egyházkerületünk nem teljesíthette folyamodónak kérelmét, mert e tekintetben már régebb és véglegesen hozott határozatokhoz kellett alkalmazkodnia.

Hosszas tanácskozás tárgyát képezte egy szándékolt birtokvásárlási ügy is a főiskola részére. Az ügy nagyon komoly és a főiskola életére igen fontos levén, annak előkészítésére egy szakértő bizottság neveztetett ki s elhatározatott, hogy ha a szükség úgy kívánja, e tárgyban rendkívüli egyházkerületi gyűlés fog egybehívatni.

Az a bizottság, a mely a végett volt kiküldve, hogy adjon javaslatot a lelkész beigtatásra vonatkozólag, eljárt feladatában s a következő felterjesztést nyújtotta be:

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

A mult évi őszi közgyűlés jegyzőkönyvének 70-ik pontja szerint, a végett küldettünk ki, hogy *adjunk javaslatot a lelkész-beigtatás legcélszerűbb módjára nézve.*

Okot szolgáltatott e kiküldetésre egyfelől Németh Péter ung-tárnóci lelkész, ki az ungi egyházmegyének a lelkész-beigtatás tárgyában Nagy-Szeretván 1891 augusztus 25-én hozott határozata ellen a kerületre felebbezett; másfelől pedig az a köztudomásúvá lett bizonytalanság

és túlságoskodás, a mely egyes vidékeken, sőt ország-szerte is a lelkész-beigtatás körül mutatkozott és máig is mutatkozik.

Alázatos véleményünk szerint, úgy jár el a főtiszteletű egyházkerület legbölcsebben e tárgyban, ha kimondja: 1-ször, hogy az 1883-ban Ungváron hozott ide vonatkozó határozatát (9. p. VI.) *lényegében* fentartja. E határozat s illetőleg szabály-rendelet szerint, minden lelkész-beigtatásnál az esperes, vagy ennek megbízottja volt hivatva szerepelni s szerepe főleg a presbitériumra s ebben a vagyónátadás ellenőrzésére szorítkozott. Ohajlandó, hogy jövőre is így legyen, azzal a különbséggel azonban, hogy egyházalkotmányunk szellemének megfelelőbben, *ezentúl ne az esperesre s illetőleg megbízottjára ruháztassék ez a jog és kötelesség, hanem az egyházmegye elnökségére, tehát az esperesre és egyházmegyei gondnokra s illetőleg ezek megbízottaira.* E változtatást bővebben indokolni feleslegesnek tartjuk.

Kimondandónak véljük: 2-ször, hogy kivételt képeznek e szabály alól az oly esetek, mikor segédlelkészek igtatandók be rendes lelkészekül. Ilyenkor az egyházmegyei képviselők közül az esperes s illetőleg megbízottja tényleges templomi szerepre is kötelezendő. Teendője volna, — szerintünk — hogy *a már beköszönt ifjú lelkészt szeretettel ajánlja a gyülekezet hajlamaiba s nehány szóval a gyülekezetet megáldja.* Ez az ajánlás és megáldás csak az Ur-asztala mellett történhetik és nem a katedraban, mivel ez már kívül esik az isteni tisztelt keretén s annak lényegéhez egyáltalán nem tartozik.

Templom-kulcs, biblia, kehely stb. átadását s más ilyen különlegességeket, még az ifjú lelkészek beigtatásánál sem tartunk megengedhetőnek, a kik a templomi szolgálatra, a kehely s biblia használatára, már különben is megkapták az exmissiot.

Ezekben látjuk mi a lelkész-beigtatás legcélszerűbb, isteni tiszteltünk s egyházalkotmányunk szellemének leginkább megfelelő módozatát. Mély tisztelettel ajánljuk alázatos véleményünket az elfogadásra.

A főtiszteletű közgyűlésnek alázatos szolgálai:

Miskolc, 1892 szeptember 20-án.

Fejes István, *Mitrovics Gyula,* *Radácsi György,*
küld. elnök küld. tag. küld. jegyző.

Egyházkerületünk e javaslat felett érdemileg ez alkalommal nem határozott, s fontosságánál fogva, azt a jövő évi tavaszi egyházkerületi gyűlés tárgyai közé sorozta.

A domesztikai kérvényeket a szokásos bizottság nézte át és állapította meg, az egyházkerületi közgyűlés pedig helyben hagyta a történt megállapodásokat.

Az egyes egyházmegyék házi ügyei kerültek aztán bő számban tárgyalás alá, de a melyek túl esvén tudósításom keretén, még csak azt említem meg, hogy közgyűlésünk méltán mondott szíves köszönetet a tornai egyházmegye esperesének szíves vendéglátásaért s a miskolci egyháznak s különösen derék főgondnokának, *Mikuleczky Istvánnak*, kik hasonló szíves vendéglátással segítettek megosztani a kis Torna terheit.

Mitrovics Gyula.

Az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Őszi közgyűlésünk szeptember 1-ső napján Miskolcon tartatott az egyházkerületi főleánynövelde helyiségében, *br. Vay Béla* főgondnok és *Bornemisza József* esperes elnöklete alatt.

Mindamellett, hogy semmi nagyfontosságú tárgy nem volt kilátásban, 46 lelkész közül 19 jelent meg,

s ez én előttüm elég bizonyosság arra, hogy az egyházmegye lelkészi kara — melynek 60 százaléka fiatal erőkből áll — fogékony az egyházi ügyek iránt. Epen ezért nehezen magyarázható meg az, hogy egy oly nagy fontosságú dolog, mint a lelkészi értekezlet, nem bír megszületni nálunk; pedig mintegy tíz évvel ezelőtt Futó Sámuel böcsi lelkész s tanácsbíró a kezdeményezést már megtette volt. Szinte elszomorodva távoztunk el minden gyűlés után otthonunkba, mert mindannyiszor le kell tennünk a reményről, hogy e fontos egyesülés a közel jövőben köztünk létrejőjön. Holott hiszen csak nem nekem kell tán hangoztatni, hogy egyesülésben van az erő. A közhangulatot ismerve, határozottan állítom, hogy ez a legnagyobb résznek régi óhajta nálunk. Hol hát az akadály? Hiszen hogy csak közelről hozzak példát — avagy nem szükség volna-e testületileg jutni megállapodásra egy olyan tárgy felett, mint a milyen az egyházkerület ez évi tavaszi közgyűlése jegyzőkönyvének 71-ik pontjában foglaltatik. Lelkeszi értekezlet hiányában az történik, hogy a kiket valamely dolog érdekel, a felett otthon, magukban emésztődnek, vagy jó esetben tisztársaikkal való barátságos találkozáskor — épen mint a hogy a községi tanácsosságra aspirált elégedetlen falusi emberek tenni szokták — elpanaszolják, hogy így kéne lenni, így volna jó stb. Aztán ennyiben maradunk mindnyájan. Espere-sünk megkezdte s meg is alakította az egyházmegyei lelkészi özvegy-árva-gyámintézetet; vajha a böcsi lelkészhez hasonlóan próbálkoznék ismét valaki a lelkészi értekezlet megalakításával is. Az egyházmegyei vezérő-testület is szívesen fogadna ilyen, mely több tárgynak előleges megérlelése által többször hozzájárulna a kérdések megoldásához.

Egyébiránt tárgya volt a gyűlésnek az átányi, hevesi és igricii tanítók beerősítése, *Kis Miklós* jeles segédlelkész bekebelezése és a zsérci, harsányi, vattai s mályi egyházaknak az országos közalapi segélyért betérjesztett kérelme — mely utóbbiaknál a szegénységen érzett részvétünkön kívül nagy lelki örömmel tölt el, midőn olyat látunk, hogy a zsérci egyház népe, mely ámbár 376 hold szőlőjével csaknem mindenét a filloxera miatt elveszítette s nagyon csekély földbirtokán kívül csupán élelmes szorgalmára támaszkodhatik, mégse zúgolódik, hanem megfeszíti erejét s erélyes ifjú papja vezetése alatt a nem rég épített torony után most új lelkészlakot, nemsokára pedig iskolát épít, a helyett, hogy mint több egyháziatlan nép a lelkészét Amerikába vándorlással búsítaná, vagy a római katolikus egyházba áttéréssel fenyegetné. Tisztelet és segély is a zsércieknek.

Aztán egy derék tanácsbíránk, *Édes Vince*, gyöngékedése miatt állásáról, az egyházmegyétől vett érzékeny búcsúzás mellett leköszönt, s helyére az egyházmegyeinek jelenvolt tagjai *Fekete József* átányi lelkészt, egyházmegyei főjegyzőt szemelték ki. Míg az első érdemest pályája végzésekor elismerésünk mellett szívből jövő áldással bocsátjuk el, az utóbbira szívesen jegyezzük meg, hogy mintegy 12 évi jegyzői pályáján az egyházmegye újabb bizalmára, jegyzői tehetségével és oly páratlan buzgalma által, mely szerint a keze alatt megfordult munkáknak nemcsak tartalmára, de még külső csínjára is nagy súlyt szokott helyezni, a legigazabban rászolgált. A bizalom ez irányulását természetesen tartjuk.

Büszkeséggel töltheti el a református ember szívét a főleány-nővelde épülete s az a berendezés, melylyel a vezetőség azt ellátta. Milyen előnyünk, hogy

ez a mi egyházmegyénkben van, de kötelességünk is lenne, hogy legtöbbet áldozzunk érte. Igazán méltó egy tekintélyes felekezethez. Kedves leányaink! ez legyen ezután a ti Mekkátok.

Tavaszi gyűlésünk helyéül Heő-Csaba tüzetett ki.

Kazai Sándor,
egyházmegyei aljegyző

A felsőbaranyai ref. egyházmegye közgyűlése.

Szeptember 19—20 és 21. napjain tartotta meg egyházmegyénk rendes közgyűlését, kiváló szép időben, de azért nem valami nagy érdeklődés mellett, a mit az is okozhatott, hogy tárgysorozat előre nem közöltetett. A kik elmaradtak, nem vádolhatják magukat; mert közérdekű kérdések épen nem, érdekesebbek is alig fordultak elő, s így legalább — miután abban, hogy a lelkészek a gyűlésen önköltségükre vannak utalva, egyházmegyénk specialitásának mondható — 3 napi nem jelentéktelen költséget takarítottak meg — a 6 ftos búza ár mellett úgy sem duskálkodható — családjuk számára.

Nagyobbára, sőt csaknem kivétel nélkül apróbb-nagyobb, ügyes-bajos, házi ügyeink elintézése igényelte időnkerünket; s az egyház politikai helyzet nem érintette fuvalatával a mi edzett idegeinket; nincs szavunk a nagy kérdésekben, nem veszünk részt — habár utólag is — egyházunk nagy jelentőségű örömmünnepeiben; csak konstatáljuk hogy féreg dül életfánk törzsén, de orvosolni nem sietünk — hiszen oly sok apró-cseprő ügyek elintézése vár reánk.

Kérdhetné valaki: „minek akkor a gyűlésről a tudósítás?” erre azt felelném: azért, hogy felmutassam s bebizonyítsam, hogy a pár év előtt írt tudósítónak, a nagy hangú és igaztalan védekezéssel szemben is igaza volt abban, hogy itt a semminél igen kevéssel több az, a mi történik; hogy ily tekintélyes (74 egyházat magába foglaló) egyházmegyénk évenként *egyszer* tartott gyűlésen meg kellene éreznie azt is, hogy ő, mint testület, jelentékeny alkotó része a nagy egésznek, s mint ilyenre, teendők, kötelességek várakoznak; hogy e nehéz időnkben, midőn az ultramontanizmus szemérmetlenül emelgeti fel még nem rég utálatot ébresztő fejét, s hazánk és felekezetünk jobbjai a jólfelfogott liberalizmus és igaz hazafiság érzésével s önjegyük tudatával foglalnak állást vele szemben, soha sem kellene elfelednünk, hogy mindég az egyházmegyék — mint az egyházak képviselőitene első megnyilatkozása — képezték s kellene ma is képezniök azt az anyaföldet melyből országos férfaink kormányzó magasabb testületeink mint megannyi Antaeusok erőt meríthetnek a sötétség uralma ellen folytatott küzdelemben, a liberalizmus, a lelkiismereti szabadság dicső lobogója alatt folytatott nemes harcukban. — Avagy miért ne mondhatná ki, s mért ne kellene kimondania valamely egyházi testületnek, hogy a legújabb vallásügyi törvény, s annak végrehajtása ellen indított hajszát közönyös szemekkel nem nézheti: hanem igenis, félúton megállni nem akarva, a teljes lelkiismereti, a vallás szabadságot ohajtja; s az e tekintetben való visszalépést, hátramenetelt, hallgatásával nem helyeselheti. Miért ne mondhatná ki, hogy az ok nélkül szított, s „pax” lobogója alatt vívott küzdelem végecéjában ön-megsemmisülését látja rejteni, melynek hallgatagon tűrése egyforma volna az öngyilkossággal?

Ez előzmények után a gyűlésről való tudósításom csaknem statistikává fog válni; mintegy illusztrációúl, hogy az egyházi lapokat s minden protestánst izgalomban tartó kérdések, minálunk szóba se jöhettek.

Szilágyi Dezső önméltósága táviratban tudatván, hogy két napig tartó miniszteri tanács gátolja a megjelenésben, az elnöki széket Kossa Dezső, hivatalára legidősebb tanácsbíró foglalta el.

Az esperesi jelentésből, mely a canonica-visitatio kérdésekre adott feleletekből van összeállítva, kiemelem a következőket:

Egyházmegyénk lélekszáma: 30,065.

Tehát a közelebb lefolyt 10 év alatt nem hogy szaporodtunk volna, de határozottan fogytunk; de hogy is ne, hiszen született: 730 lélek, tehát a népesség 2·4%-a csupán és a tavalyi születésnél 49-cel kevesebb; ellenben meghalt: 892 vagyis 154-el több mint tavaly; de nem csak ez úton fogytunk, hiszen a több, halálozást menti a többféle járvány, hanem én nagyobb baj csiráját látom az esperesi jelentésnek egy másik pontjában, mely ekként hangzik:

„Áttért 7; kitért 34 lélek” — eddig még, egy rendkívüli esetet kivéve, e révén inkább szaporodtunk, s + -al zártuk a számlát, ma már ime 27 lelket kell a veszteség számlára írunk. — E nagyszámú kitérésre nem történt semmi észrevétel, okát sem kérdezték, sem elő nem adták (egy esetet kivéve, mely fegyelmi vizsgálat elrendelésével végződött); pedig azt tartom, hogy az egészséges fa levele nem hull le magától. — Lám, lám a „pax” hatása mutatkozik! Egy kis elkeresztelés, egy kis elnevelés, egy kis elcsábítás stb. sok kicsi mégis sokra megy, s ha szemeinket ki nem nyitjuk, s csak a kár constatálására szorítkozunk, bizony hoppon maradhatunk. — A jelentésből azonban nem tudtuk meg, hogy a áttérés tömeges volt-e vagy szórványosan az egész egyházmegyére terjedt ki, s úgy látszik, erre a gyűlés sem volt kíváncsi. Pedig komoly veszély előjelei ezek, itt a kath. papi nagybirtokok területén élő, s régi országos hírű jámbor hitében megfogyatkozott népünkkel szemben.

Pedig az a jámbor hit s tiszta erkölcs megfogyatkozott; azt nemcsak a 2·4%-os születés, hanem az az addig hallatlan eset is, mutatja mely a statistikai adatok közt elég szárazon hangzik így: „egy ecclesiában urvacsorával nem élnek”; tagadhatlan, hogy e kijelentés mozgalmat keltett, de hatása tovább nem terjedt, mint az egyháznak megnevezéseig; mely szavazattöbbséggel rendeltetett el, úgy azonban, hogy jegyzőkönyvbe ne véttessék, — csak azért, hogy az általánosságban odavetett „egy egyház”, egyesek irányában való gyanúsításnak oka ne lehessen. Pedig én e kérdést nem látom olyan egyszerűnek; s azt hiszem a kertész aligha cselekszik helyesen, ha a fán talált óriás sebet eltakarja, a helyett hogy elevenig vágván, gyógyítaná. Minden betegségnek van oka, s minél nagyobb, annál sürgetőbb szüksége áll be az alapos gyógyításnak.

Egyes egyházak alapítvánnyal rendelkezvén, az esperesi jelentés szerint nagy részben szabályellenesen kezeltek; s az esperesi intézkedésnek sikere nem lett.

Elég szomorú lapja a jelentésnek az is, hogy egyházmegyénkben 4 lelkészi állomás kerülvén — a lefolyt évben — betöltés alá, csak kettő erősíthető meg, míg kettőnél a korteskedés miatt emelt panaszokat, a fegyelmi bíróság fogja eldönteni.

Az egyházmegyei közgyűlés tárgysorozatából felemlítem a következőket: Egy egyházban a paplak egészségtelen sőt rombadőléssel fenyeget, de a hívek építeni, vagy csak jelentékenyen javítani is vonakodnak, s így az egyházmegyei hatóság közbejötté nélkülözhetlen; esperes úrra bízott.

Egy másikban a községi bíró az ő temetőből 400 ölet foglalt el. — Intézkedés történt.

A tanítók közül — noha 3 ellen most folyik a fegyelmi pör — ismét 5 mutat fel elégtelen eredményt; ellenük a fegyelmi eljárás elrendeltetett; valamint az ellen a tanító

ellen is, ki a körlelkész, sőt az esperesi látogatás intézkedéseinek való engedelmisséget megtagadta.

Ezek mind aprólékos bajoknak látszanak; összeségükben azonban nagyon komor képet nyújtanak. Ki ezeknek mélyebb jelentőséget tulajdonítani vonakodik: önmagát csalja meg.

Egy elhunyt lelkész társunk sajátos alapítványa sok időt rabolt el — hiába — 2000 frt alapítványt tett volna a saját gyermekei s azok végtelen leszármazói, sőt az oldalági rokonok számára; s ezt legjobban lelkész-testületünk gyámpénztáránál látta volna biztosítva. — Igaz, hogy évtizedek múlva némi morzsákat jótékony célra is helyezett kilátásba, — de azok a felelősség terhével arányban nem állván: az alapítvány kezelése el nem fogadtatott.

A közalap helyesbítő egyházmegyei bizottság ellen a nyílt közgyűlésen, egy közgyűlési tag erős vádakot emelt, hogy t. i. az íveket és mellékleteit, úgy látszik, olvasatlanul bírálja meg, mert a helybehagyott összeg ritkán egyezik meg a valósággal stb. — a közgyűlés a vádat meg és elhalgatta, a bizottság tagjai pedig állásukat — melyre újra választattak előző napon — megtartották! Kommentárt nem teszünk hozzá.

Népünk vallásos érzésére botránkoztatólag hatott, egy idő óta, a felekezeti tanítók botránkoztatóan szaporodó vegyes házassága; s ez okon, hogy t. i. a hívők botránkozása elkerültessék, de meg a kisdetek is kísértetbe ne jussanak, egy ily tanító megerősítés már tavaly függőben tartatott; most ugyan e helyen — a megerősítés megtagadtatván, új választás rendeltetett el. Nagyon helyesen a felekezeti türelmet mi predikáljuk a mi híveinknek, a lelki ismereti szabadság szeretetét protestáns embertől megtagadni semlehet; ámde egy belső ember, közelebb egy tanító vegyes házasságát adiaphorának tekinteni nem lehet. — Az iskolás gyermek a tanítóné buzgó ájtatoskodását szemlélve, a kereszt és Mária kép előtt; esetleg pompás kath. temetést (pl. leánya halálakor) látván tanítója családjá körében: dilemma elé jut, melynek megfejtése nem az ő erőtlenségéhez mért munka; s melynek kísértése alá vetni a művelt ész által nem figyelmeztetett gyermeki lelket: felekezeti érdekeink ellen elkövetett bűn volna. Aztán a mi jámbor népünk az ő hivatalnokai s családjai körében, s részvételével szeret a kegyelem asztalához járulni; ezért is botránkozás köve az a hívek előtt, s jobb ha az ily tanító felekezeti iskolán kívül keres alkalmaztatást, a midőn családi körülményei ellen nem lehet kifogása senkinek.

Egy tanító ellen fegyelmi vizsgálatot kellett elrendelni; mert egy pusztai halottal szemben kántori teendőit teljesíteni vonakodott, s a halott családjá erre kitéréssel felelt.

Mint ritka esetet említem fel, hogy egy lelkész — ki egyházát több okok miatt hirtelen elhagyni és állást cserélni volt kénytelen — a mint a számadások vizsgálatából kiderült, előbbi egyházában gondnoki teendőkre avatkozott, és pedig oly mélyen, hogy a felelősség alól magát ki nem vonhatván, a számvevő szék ellene s a gondnok ellen fegyelmi vizsgálatot kérni volt kénytelen; a mi el is rendeltetett.

A gyűlés vége meglepetéseket hozott. Elnöklő tanácsbíránk, ki erős protestáns érzületéről, egyház és vallás szeretetéről, valamint hivatali hűségéről volt ismeretes, úgy tanácsbírói, mint főjegyzői tiszteréről lemondott azon indokolással, hogy ő egyházmegyénk egyházpolitikai irányát, a liberalismus szempontjából, — a mi éltető elemünket ugyszólván alapunkat képezi — hátramenetelnek, visszaesésnek tekintti, melyből szeretett egyházára a jövőben csak veszélyt jósol Természetesen, ily iránnyal szemben. törekvését nem látja egyébnek: hiába való kísérletnél s így vissza kell vonulnia. A nem várt kijelentés, mely szenzatiót okozott, s többen hivatkozva a közszeretetre, melyet személye iránt

tapasztalhat, kérték lemondása visszavételére, épen azért, hogy nemes iránya mellett küzdve, azt diadalra juttatni igyekezzék. De lemondását fentartotta, köszönve a szeretet nyilvánítását és kijelentve, hogy őt e személye iránt való szeretet, bár köszönetre indítja, ki nem elégítheti, ha elveit érvényesítheti nem is remélheti.

Ez volt utójátéka annak a jelenetnek, midőn egy közgyűlési tag hivatkozván arra, hogy egyházmegyénk tavalyi ülésén a zsinatra kerülő főbb ügyekben határozott és indokolt álláspontot foglalt el, melyet jegyzőkönyvbe vett, s a kerületen is képviselője által teljes érvényre juttatni igyekezett; még is a lapok tudósításai szerint zsinati képviselőnk e nagy kérdésekben mindenütt ellentétes állást foglalt s juttatott érvényre szavazataival: felhívta a közgyűlést, hogy adjon sajnálatának kifejezést a felett, hogy elvei a lefolyt, s hihetőleg a még következő zsinati ülésszakra képviselő nélkül maradtak.

A közgyűlés e kérdés felett napi rendre tért ugyan, azzal a megokolással, hogy a képviselő elvétel foly, hogy a kit az egyházmegye bizalmával megtisztelt, meggyőződése szerint foglalhat állást s kérdőre nem vonható; már pedig e kérdés bármily érintése, ha bár rejtve is, ezt foglalná magában, s ezen a felszólaló is megnyugodott; még is szenzációs vége lett a dolognak. Az esperes ugyanis, ki e kérdés tárgyalásánál nem volt jelen, csak végszavait hallhatta, mint zsinati képviselő, azt vélvén, hogy ellene felvettett a teljes bizalmatlansági kérdés, kijelenti, hogy ámbár azon teljes határozottsággal jött ez ülésre, hogy állásáról, melyet 15 év óta visel visszavonhatatlanul lemondjon, — de... most, midőn bizalmatlanságot indítványoztak ellenre, melyet az egyházmegye el nem fogadott, azért sem mond le; dacára, hogy már érzi az aggkor terheit, s állítása szerint magán vagyonában hivatala miatt 6000 frt kárt vallott (bezzeg! abauji pap nem tudna ennyit veszíteni). — Pedig az egész nagy felindulás egy kis félreértésen alapult; de ez a félreértés legalább a régi esperest megtartotta székén azok öröme, kik az ő kormányát az egyházmegyére áldásosnak tartják. Csak jó, mert használ olykor az ellenfél is! — Krónikámat ezzel végzem, a tisztelt olvasó — bizonyosan meglevén győződve a felől, hogy a fontosabb dolgokat hoztam fel csupán: egy évi életünkről képet alkothat magának, s a Kárpátok alján élő kalvinista megismerheti testvérei életét a Dráva mentén, Felső-Baranyában.

Kis X.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az 1859—67-esek találkozása valódi örömnép volt mult hó 24-dikén, s főleg 25-dikén, nemcsak azokra, a kik az ország minden részéből — számszerint 45-en — mint pályatársak összesereglettek, hanem a főiskolai tanári kar és ifjúság élénk és hálára kötelező részvéte által az egész főiskola is. Már a szombat esti ismerkedésen 39-en voltak együtt a főiskolai igazgató-tanács éttermében, a hol szinte megifjodtak a bizalmas együttléti órái, s az ifjúkori emlékek hatása alatt. Másnap reggel már 47-en fényképeztették le magukat még életben lévő volt gimnáziumi tanáraikkal — Orbán József, Soltész Ferenc és Tarnóczy Tivadarral egyetemben. Majd nyomban tisztelegtek a főiskolai közigazgatónál, hol Fekete Márton a Kőrös-tisza-marosközi vízszabályozó-társulat főigazgatója, s említett tanáraiknál, hol Szabó Albert beregszászi pénzügyi igazgató, Terestényi Dániel n.-szőlősi albiró, s Gyarmathy Sámuel bodzás-újlaki lelkész mondták az üdvözlő beszédeket. Ennek végeztével a városi templomba siettek, hol nagy közönség volt már jelen, s az orgonánál egyik volt pályatárs, Laky József ungvári ta-

nító működött, s az alkalmi beszédet egy kitűnő karének után, egy másik 25-ös, *Ruszkay Gyula*, jánosi lelkész tartotta. Innen a főiskolai terembe gyülekezte, hol a 37-dik dicséret két versének eléneklése után *Radácsi György* mondott alkalmi imát, s *Kovács Zsigmond* alkalmi költeményét *Czövek János* komorói lelkész olvasta fel s az ünnepélyt a himnusz rekesztette be, mit a közönség orgonakísérettel, fenállva s megható módon énekelt. A program egyik fő pontja — a pályatársak üdvözlője s az idő folytán elhunytakról való megemlékezés — közbejött sajnos körülmények miatt elmaradt. Az ünnepélyt társas ebéd követte a főiskolai tanácsteremben 68 terítéssel, hol — természetesen — magasba csapkodot a lelkesedés árja. Este az ifjúságnak a Kossuth-emléktáblát leleplező szép ünnepén, s később egyik helybeli pályatársnak — *Végh Bertalan* ügyvédnek — gazdag vacsoráján vettek részt az u. n. „25-ösök“, a kik egy nyomorban sinlő pályatársuk számára 32 frt 21 krt, a tanári nyugdíjintézet javára pedig 150 frtot gyűjtöttek, s bizonyára édes emlékek között hagytak itt az idő folytán megifjult „Alma mater“-t. Az ünnepély egész történetét, a mondott beszédek közlését stb. csak lapunk közelebbi számában kezdhethük meg.

— A leánygimnázium ez évben nem fog felállíttatni, mert a közoktatási miniszter a törvényes engedélyt az iskola megnyitására nem adta meg, sőt a szükséges tanügyi kellekek kimutatva nem levén, a vállalat kérvényét érdemlegesen sem tárgyalta.

— Az erdélyi kath. status gyűlésén Ugron Gábor helytelenítette az erdélyi püspöknek azt az újabban gyakorolt jogát, hogy a népiskolák ügyét közvetlenül és kizárólag ő vezeti s indítványozta, hogy a status-gyűlés az iskola felügyeletére gondnokokat nevezzen ki. *Lénhardt* püspök Ugron indítványára kijelenté, hogy ő el lehet a népiskola nélkül, de akkor a népiskola is legyen el azon segítség nélkül, melyet ő ad neki. A püspöknek, kinek nyilatkozata nagy vihart keltett, *dr. Groisz Gusztáv* egyetemi tanár azt válaszolta, hogy a status-gyűlés tagjainak egy tekintélyes része nem akarja kivenni a püspök kezéből a népoktatás ügyét, hanem azt akarja, hogy a gyűlés jogai ne csak papíron legyenek, hanem a püspök által is ismertessenek el, különben pedig a status-gyűlés pénzért egyetlen egy jogot sem ad fel. Ugy látszik, hogy a katolikus autonómiát erősen kell védelmezni a püspök ürrel szemben.

— A nagyváradai apáca-kérdés a biharmegyei nőegylet szeptember 23-án tartott rendkívüli közgyűlésén nagy izgalomra szolgáltatott okot. A közgyűlésen *b. Gerlicziné* előterjesztette azt az indítványt, hogy az egylet által fentartott árvaházat apácák vezetésére bizzák, s ezt az alapszabályokban is mondják ki. Tisza Kálmánné elenezte ez indítványt, mert a felekezetenélküli nőegylet apácákat nem alkalmazhat. Erre a nagyszámmal összegyűlt nők közt valószínűségi képviselő választási zűrzavar keletkezett, míg végre elrendeltetvén a szavazás 283 tag az apácák mellett, 72 pedig ellenük szavazott. Tisza Kálmánné óvást emelt a közgyűlés határozata ellen, különösen azért, mert *b. Gerlicziné* a rendkívüli közgyűlést megelőzőleg nem akarta összehívni a rendkívüli választmányi gyűlést s így az alapszabályokat nem tartotta meg. Az apáca-kérdés tehát még most sincs véglegesen eldöntve!

— Az erdélyi ev. ref. egyházkerület anyagi ügyei szembetűnően javultak az újabb időben, ami kitűnik az igazgató-tanács legújabb jelentéséből. A jelentés szerint a segélykölesönpanztár közvetítésével már mintegy félmilliónyi készpénze van a kerületnek, s az értékpapírok szintén 101,000 forintot nyert, melyből még az igazgató-tanácsi tisztviselők nyugdíj-alapjára is 6000 frt telik. Ilyen szép fejlődés mellett bizonyára nemsokára bekövetkezik, hogy

az erdélyi egyházkerület nem lesz rászorúlva az országos segélyalap oroszán részére.

— **Elismerő nyilatkozat.** Irodalmi körünk egyik kiadványát a Buza-féle népiskolai természetrajzot éveken át használták kötelezett tankönyvül a fővárosi népiskoláiban. A múlt iskolai évben azonban a tanügyi-bizottság bírálói egy budapesti tanár által készített tankönyvet ajánlottak elfogadásra azzal a kijelentéssel, hogy az összes e nemű könyvek közül egyedül ezt tartják használhatónak. Nekünk a mellőztetés miatt nem volt jogunk akkor felszólalni, mert hiszen mindenik fentartó és kormányzó testület azt a tankönyvet fogadhatja el intézetei számára, amelyiket a legjobbnak tartja. Most azonban irodalmi körünk érdekében megemlítendőnek tartjuk, hogy egyik jónevű fővárosi tanító, egy évi tapasztalat után erősen megtámadja a tanügyi-bizottságot azért, hogy a Buza-féle természetrajzot a használatból kiszorította. Az „Egyetértés” szeptember 25-iki számában megjelent „Tankönyveinkről” című rövid cikkből szöszterint közöljük a következőket: „Kérdjük, hogy micsoda indító ok vihette rá a bíráló urakat arra, hogy a fővárosi elemi iskoláiból a Buza-féle természetrajzot kiküszöbölték? Mi készséggel elismerjük, hogy a helyette alkalmazásba vett Batori-féle könyv célszerű mű; de ebből ám nem az következik, hogy egy más művet, mely megérdemelt polgárjogát már egy pár éve élvezi, egyszerűen kiutasítsunk az iskolákból csak azért, mert Batori is megírta a magáét. Ez abszurdum. Abszurdum pedig azért mivel a detronizált Buza-féle könyv oly kitűnő tanmenetű, melynél kitűnőbbet már kívánni sem lehet. Az indukció — a természettudományoknál egyedüli helyes tanmenet — oly precizitással, oly természetesen, annyi ügyességgel van benne keresztül-vive, hogy logikai tökélyével szinte meglep.”

— **Az állami kisdödvönő-képző intézetek szervezeti szabályzatát** a vallás- és közoktatási miniszter folyó évi augusztus 26-iki 29973. sz. a. rendeletével kiadta. Ezen szabályzat szerint a kisdödvönői tanfolyam két évig tart, s az intézet egy-egy folyamában rendszerint 30 növendék foglalhat helyet. Ha a növendékek száma a 40-et meghaladja, föltétlenül párhuzamos osztály állítandó. Az intézetek tannyelve a magyar, de lehetőleg alkalmat kell adni a növendékeknek, hogy az államban beszélt még egy nyelvet elsajátítsanak a végett, hogy azt pályájukon segédfoglalkoztatási nyelvül használhassák. A tanítás díjtalan, s az intézetek internátusaiban a növendékek csekély díjért ellátást kaphatnak és háziisan neveltetnek, sőt a szegények minden díj fizetése alól felmentetnek. A kisdödvönő-képző intézet I. osztályába oly tisztességes előéletű nők vétetnek fel, a kik a 14 évet már betöltötték, de a 40-et még túl nem haladták, továbbá a polgári vagy felsőbb leányiskola IV, vagy a felső népiskola II-ik osztályát nyilvános tanítványként jó sikerrel végezték, vagy a megfelelő tananyagból jó eredménnyel felvételi vizsgálatot tesznek, egészségesek és jó zenei hallással s tiszta hanggal bírnak. A kik a felsőbb leányiskola VI osztályát, vagy a tanítónő képezde I. osztályát jó sikerrel végezték, 15 évüket betöltötték, azonnal a II-ik osztályba léphetnek. Ugyanezt magánvizsga letétele által is megnyerhetik. A növendékek felvétele augusztus utolsó napjaiban történik. Az internátusba teljes vagy részben ingyenes ellátást élvezett növendékek kötelesek képesítésüktől számított öt éven át a kisdödvás terén alkalmazást vállalni és szolgálni. A képesítő oklevél a nő-növendékeknek csak 18, fiú-növendékeknek pedig 20 ik életévük betöltése után adatik ki. A tanfelügyelő a képesítő oklevél aláírását megtagadni tartozik, ha a vizsgát tevő a magyar nyelvet szóban és írásban kellően nem bírja.

HIRDETÉSEK.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útca 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

A harangra nézve teljes megelégedésünket fejezhetjük ki, egyházhíveim nagyon meg vannak vele elégedve — más egyházaknak — melyeknek harangra leendő szükségök, örömmel és szívesen ajánljuk gyárát. Petrahón, 1892. ápril 17. *Lábos István*, ev. ref. lelkész.

Tegnap tettük fel a harangot. Hangja teljesen kielégítő. Pár hét múlva küldjük a nagy harangot is vaskoronával felszerelés végett Tisza-Sas. Kiváló tisztelettel: *Sarkadi N. Imre*, ev. ref. lelkész.

8—10

Magyarország

legrégibb harangöntődéje

Kis-Kejőczben (Ungmegye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, forgatható fa- vagy vaskoronával. Jót állók a legjobb hangképességért, tartósságért és a szállításhoz történhető károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Ötödém, több mint egy százados fennállása óta, közmegelégedésre már nagyon sok harangot szállított s reményem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagyt. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,

harangöntő és földbirtokos.

8—11

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Molnár Lajos.» *Ry.* — «A papi beiktatásról.» *Rácz Kálmán.* — «Az új nyugdíj-törvény és felekezeti néptanítóink.» *Be-
regzsászy István.* — «Zsindely István emlékezete.» *Maklári Pap Miklós.* — «Ima.» — «A gömöri ev. ref. lelkesi
értekezlet közgyűlése.» *Pósa Lajos.* — «Vegyes közlemények.» «Szerkesztői üzenetek.»

MOLNÁR LAJOS.

1849—1892.

Halálának híre nem jött váratlanul, hiszen szívünkön gyászt viseltünk már érte hónapokon át! . . . És mégis! . . . Az a félelmes vendég, az a fekete lobogó ott a főiskola homlokzatán; az a mélyen bánatos jelentés ott a csüggeteg kartársak előtt a zöld asztal mellett; — az a sok édes és fájó emlék, a mely a rideg valóság hallattára lelkünkre szakadt; a távolság, a melyet a szomorú kényszerűség közénk s az ő porai közé vetett; az a kínzó tudat, hogy idegenektől kell majd tudakoznunk sírjának helyét . . . ó hát tehetünk-e róla, hogy ilyen behatások alatt nem tudjuk a lemondás nyugodt hangján kiejteni, hogy MOLNÁR LAJOS, a sárospataki főiskolának egyik, Istentől hivatott tanára nincs többé! . . .

Egy éve még épen: itt járt közöttünk ő is háborgó érzésekkel kebelében ama véletlen nagy veszteség miatt, a mely főiskolánkat a b. e. Zsindely István kidőltével érte. Épen csak egy éve, hogy az elhunyt jelesnek nyitott sírja felett ő sírta el a tanári kar őszinte bánatát s férfiúi becsvágygyal számított arra édes számítással, hogy ő fogja megrajzolni egykori feledhetetlen tanárának szellemi képét . . . s ime, temérdek szív-tépő csalódás után, ma már ott nyugszik a reá nézve idegen földben, az ország fővárosának valamely félreeső temetőjében s alig van hült porai körül valaki, a ki egy igaz könyet ejtsen a koporsójára hulló göröngyök közé.

Uram! ne vigy minket kísértetbe! Ne osztorozz erőnkön felül!

Csak imént volt még, hogy láttuk őt kedvetlenül a muzsák seregében, az ő kicsinyei között, a hol olyan gondviselészerűleg kimutatott helye volt. Ajkán mosoly, szemében az életnek fénye, izmaiban acélos erő, mintha csak teremtvé lett volna arra az örállomásra, hová az előljáróság bölcsesége állította. Mintha csak homlokára lett volna sütve a hosszú élet pecsété, — szinte irigykedve hánytorgattuk előtte az idővel való dacolásra termett alkatát, testi előnyeit s készek voltunk kikacagni, ha néha ő is aggodalmaskodni próbált, vagy épen panaszra merte nyitni ajkait. Megszoktuk őt úgy tekinteni, mint akinek mindenre elégséges útra valója van a Gondviseléstől: a fárasztó munkára épúgy mint abaráság örömeire, a kicsinyekkel való vesződésre, épúgy mint a nagyokkal való vívódásra; a családi boldogságra épúgy, mint a társadalom követeléseinek kielégítésére; a toll-forgatásra, mint a beszédre, a tudományra épúgy, mint a dalra s a költészet berkeiben való mulatozásra. Jogcíme volt előttünk arra, hogy éljen, sokat bírjon és folyvást előre törjön.

És ime egyszer csak éreznünk kell, hogy az erős tölgybe örlő szű fészkelődik. Kedélyének derüje felhőbe vész, szeme tétovázóvá, hangja ércelenné, arca törődötté válik; kezéből kihull a toll, ajkain elhal a mosoly, kifogy a dal, tanításaiból s előadásaiból kivész a világosság s az imént még hatalmas alak szomorú, ijesztő, kétségbeejtő rommá változik.

Ha tanítványainak forró ragaszkodása, tanártársainak szeretete, előjáróinak becsülése, orvosainak tudománya, családjának odaadása — megmenthették volna még a veszni indult életet: — ő a miénk s a mi dicsekedésünk volna ma is. De nem menthették meg! Milyen boldog hittel néztünk pedig a beteg lélek felépülése elé! Milyen szívesen hitegettük magunkat a testi erejébe vetett reménységgel s milyen örömet olvastunk be egy-egy édes biztatást a róla érkezett levelek sorai közé is . . . de mind hiába!

Folyó hó 5-dikén este, az angyalföldi szomorú ház hideg falai között, idegenektől környezve, hosszas szenvedés után, bevégezte földi életét. Lelke nem tudott a testét emésztő szenvedésekről s nem fájt neki, hogy bucsútlanul kellett elmennie. . . . De nekünk fáj, sokunknak fáj!

* * *

Született a boldogult Szepsiben, Abaujmegyének egyik mezővárosában, a mely a reformáció óta temérdek jó munkást adott már a prot. társadalomnak s közelebbről épen a sárospataki főiskolának is; született 1849 szeptember 15-én, iparos szüléktől, a kik verejtékezve keresték meg a gyermekeik nevelésére szükséges eszközöket. Lajos a negyedik volt az öt fiú között s jó körben indult neki az életnek, mert örökös nyüzsgést, szorgalmatoskodást látott szülői házában. Mint iskolás fiú csakhamar kedvencévé lett a családnak, mert korán kezdte mutogatni lelkének magasabbra törő vágyait. Édes anyja volt különösen boldog, hogy álmokat álmodozhatott szerelmes fia jövődjére felől.

A szepsii reformátusok jóhírű népiskolájából Sárospatakra vágyott s ide jutott az 1861-dik év szeptemberében. Mint akkor még sokan mások is — a kikre t. i. nem mosolygott a földi szerencse — úri gyermekek s azok nevelői mellett talált jó menedéket s ilyen minőségben nőtt éveken át, erősödve testben s lélekben s mind több reményre jogosítva szülőit és tanárait. Egy kitűnő fiúkkal bőven megáldott osztályban a legjobbak közé küzdte fel magát, a mire nem kis befolyása lehetett saját lelkének olthatatlan ösztönén kívül, az ő kiváló képességű nevelőjének, *Gööz Istvánnak*, a híres primariusnak, a ki mint hódmezővásárhelyi tanár végezte be életét.

A gimnázium kitűnő elvégzése után a theol. akadémiába lépett az 1869/70-dik iskolai évben s e tanfolyam alatt, valamint gimnáziumi pályájának utolsó éveiben nevelősködéssel s privátok adásával tartotta fel magát és a legatiók jövedelmeiből élt. Így készült jövődöbéli pályájához, a tanársághoz, a melyre ma sem vezet biztosabb út az ilyen hosszú, gyakorlati előkészületnél.

Mint nagyobb diák erősen vonzódott a költészet virágos berke felé. Álmodozásra hajló lelkét a természet szépségei, a mondák világa s az emberi szép egyaránt forrón érdekelte s irodalmi zsongái bizonyosan sokat tudnának beszélni kedélyének s szívének mozgásairól. Ez a vonzalma férfikorában sem hagyta el s nem lángolva égő hévvel ugyan, de feltisztult meleg érzésekkel szívesen járt későbbben is a pieriai források körül. Egy-egy szerencsésebb költeményének úgy tudott örülni, mintha kincset lelt volna s értékét szinte növekedni érezte egy-egy ilyen — noha nem sűrűn mutatkozó — siker esetén.

Szorgalmatos tagja volt a főiskolai énekkarnak, hová a dal iránt való szerelme vonzotta. Itt annyira haladt a tagtársak becsülésében, hogy már az 1871 $\frac{1}{2}$ iskolai év második felében elnökként szerepelt, s az maradt a következő esztendőre is. Mint karelnök részt vett a karral a nagyváradi országos dalünnepen 1872-ben, s 1873-ban a br. Vay Miklós félszázados egyházi hivataloskodásának örömnünnepén Miskolcon. E két mozzanatra édesen emlékezett, ha ifjúkori örömeinek során hébe-korba átfuthatott.

1873 júliusában már kápláni vizsgára állt, mint végzett theologus, s kitűnő bizonyítvánnyal indult az élet bizonytalanságai elé. Nehezen szívelte, hogy az Úr szolgálatának megkezdése előtt egy hadkötelezettségi évet katonai egyenruhában kellett eltöltenie, a minek az volt oka, hogy a gimnáziumban érte a hadkötelezettség, a mely alól nem lehetett még akkor a mai úton és módokon kiszabadulni. Mint katona Dobosnak, a híres századosnak kedvence volt. Szerette daloló képességeért, katonás tartásáért, s tanult voltaért is. Egy alkalommal egy véletlenül elhalt ref. közlegénynek temetésén vele tette meg azt a rendkívüliségekben gyönyörködő kapitány, hogy oda parancsolta őt a nyitott sír felé, hogy bucsúzzék el a bajtárstól és imádkozzék. S ő búcsúzott és imádkozott és annál nagyobb lett a becsülete.

1874 ősztől 1877 nyaráig a miskolci ref. gimnázium egyik előkészítő osztályában tanított, s ugyanitt működött mint vallás-tanár és s.-lelkész. Lelke sokáig megosztva állt a papi és tanári pálya között, s amazért ettől még a későbbi időben is hajlandónak mutatkozott megválni.

Miskolci, rá nézve boldog működésének az volt a legbeszélőbb méltatása, hogy 1877 június havában a sárospataki főgimnázium első osztályának tanárául választatott el, kitűnő tanulótlásával, Kiss Lajossal szemben.

Eleinte nehezen törődött az új viszonyok közé. Hozzá volt szokva Miskolcnak barátságosabb levegőjéhez, mozgalmasabb életéhez, s lelke vissza-visszavágyott az elhagyott világ után.

De nemsokára fészket rakva itt (1878), megszokta a mi kis világunkat, s a tanári és családapai kötelesség teljesítésében keresett és talált kellő kárpótlást.

Mint az I-ső osztály tanárának, nehéz feladat jutott. 100—120 növendékkel kellett több éven át birkózni s mindig ugyanazt mindig előlről kezdenie, t. i. a szoktatást s a latin grammatikának a falusi gyermekekbe való beoltogatását. Nem irigyelte tőle senki a nehéz hivatást, de mindenki örömmel tudta azt, hogy ő jól érzi magát munkakörében, az alapvetés fárasztó küzdelmei között.

Mindjárt pataki tanárságának kezdetén letette Kolozsvárrt, 1878 és 1879-ben a tanári vizsgát a magyar nyelvből és történelemből s írásbeli dolgozatát: *Himfy szerelmei és hatása kortársaira* címmel ki is nyomatta Miskolcon, a hol elébb már a heti lapok útján részint elbeszélései, részint költeményei által ismerőse volt a közönségnek.

Mikor már jól benne volt a tanárkodás titkaiban, megpróbálta írói erejét tankönyvek készítésén is. Így írta az Irodalmi Körnek a gimn. I-ső és II-ik osztálya számára készített *Magyar olvasó-könyv* című művet 1886-ban, a mely a minisztérium által is approbáltatott és rövid időn 2-ik kiadást ért, nem kis örömet okozva szerkesztőjének, a ki boldogan dolgozott ennek javított kiadásán. Egy másik műve, a melyben magát szintén mint gyakorló tanár volt hivatva értékesíteni, a gimnázium számára készített *Magyar Nyelvtan*, a melyen Maklári Pap Miklós tisztviselővel együtt dolgozott, de a melynek örömét már nem érthette meg.

A tanári kar és előljáróság megbecsülte a boldogult férfiú munkaképességét és bizalommal terhelte meg — a szükséghez képest — újabb terhekkel p. o. a Kazinczy-ünnepélyen való szerepléssel Széphalmon, hol mint szónok is elismerést aratott. Különösen mint gimnáziumi igazgató az 188³/₄-ik évben vívta ki magának a felsőbbek kiváló becsülését, a kik siettek is az erélyes, szorgalmas, hivatással forgolódo s a kormányon is derekasan buzgólkodó, még ifjú tanárt azzal tisztelni meg, hogy elsőnek választották meg a 3 éves igazgatók között; mikor pedig *Orbán József* akadémiai tanár, megfáradva a hosszú munkában, sorsának könnyítéseért folyamodott, az akadémiai tanárok ajánlatára szintén Molnár Lajosra bízta az előljáróság a legújabb kor történetének a jogászok és theologusok számára való előadását. Négy féléven át birkózott e feladattal, az első osztályi terhek teljes hordozása mellett az őt jellemző kötelesség tudással s vannak, a kik ez újabb terheletésnek hajlandók betudni — legalább részben — az agyrendszerében beállott disharmoniát.

Mi volt oka végzetes bajának: miért kutatók? Életének vázlatosan felmutatott adatai is

bizonyítják, hogy ő nyereség volt itt, a hová a gondviselés parancsolta; nyereség, áldás volt abban a szűkebb körben is, a melyet magának a szeretet lelkével teremtett. Lomb volt a fán, a mely száz veszély ellen is híven takarta a kis fészket lakóit és semmi sem volt előtte drága, ha szereteteinek sorsán könnyíthetett. Fájt neki hogy két gyermekét kelle temetnie; vérzett, ha övéit szenvedni látta, — és pedig látta gyakorta — de hát e szenvedéseket kiegyenlítette az élet; az élők mosolya elfeledtette a haldoklók nyögéseit.

Szeretett Istent, embert, hazát; megérte, hogy megédesíthette édes anyjának az élet alkonyát s javíthatott azoknak helyzetén, a kiket a vérség kötelei hozzá csatoltak. Szerette a kötelességet, a tudományt, az irodalmat, a tollat s mindent, a mi szép. . . . Volt tisztos neve, szeplőtelen becsülete; voltak jó barátai, tisztelői. . . . Az élet ezer sugárral mosolygott felé. . . . előtte még egy hosszú pálya reménysége állt s el kellett esnie mégis és akkor, a mikor épen érlelni kezdte már lelkének gyümölcseit. . . .

Neki nem fájt, hogy búcsútlanul kellett elválnia mindazoktól és mindattól, a kiket és a miket szeretett; de nekünk fáj . . . sokunknak fáj! Az örök Isten áldó kegyelme örökdjék kihült porai, elhagyott kedvesei és a mostanában sok szomorúságot látott sárospataki főiskola felett!

Ry.

A papi beigtatásról.

Az abauji egyházmegye a kassai pap beigtatásának körülményeiből kifolyólag egy elvi jelentőségű határozatot hozott, a mely szerint a lelkész beigtatáson mindaddig nem képviselteti magát, míg a beigtatásra az egyházkerület ki nem mondja a maga határozatát: eltörli-e vagy fentartja azt? Ezzel az abauji egyházmegye újlag felszínre hozta azt a kérdést, a melyet valahára el kell döntenie vagy jobb- vagy balfelé, hogy a zavaros bizonytalanság elvégre is megszűnjék. Az alábbi sorok célja: egy pár szót szólni ahoz a kérdéshez: *Szükséges-e a lelkész új állomásába beigtatni vagy nem?*

E kérdésre adandó felelet attól függ: hogy fogjuk fel a viszonyt, mely az új lelkész és a gyülekezet között fűződik és azt a másikat, a melyben a lelkész, illetőleg a gyülekezet az ő egyházmegyéjével áll.

A lelkész és a gyülekezet viszonya bizonyára olyan, mint az apáé és gyermekeié. A mi a házban a családfő, annak kell lennie az egyházban a lelkésznek: atyának, lelki atyának, a kit a legszorosabb kötelék fűzön híveihez, a szeretetnek és ragaszkodásnak elvéphetetlen köteléke. Hiszen a lelkész épúgy felelős a maga híveinek lelkeért, erkölcsi életeért, mint a családfő az ő családjának tagjaiért és csakis az a lelkész fogja fel a maga hivatását igazán, a ki sohasem feled, hogy neki számot kell majd adni híveiről és hogy csak akkor nyugodhatik meg lelkiismerete, ha önvád nélkül elmondhatja: Imhol vannak Uram! a kiket reám bízál, egy sem veszett el közülök!

Ilyen magasztos, de nagy felelősséggel járó viszony kezdődik akkor, a mikor az új lelkész belép a gyülekezetbe. Mi természetesebb ilyenkor, mint az, hogy a ki jön az Úrnak nevében, az bemutassa magát gyülekezetének és tájékoztassa azt a maga céljai és irányai felől. Ezért van szükség a beköszöntő beszéd tartására, a melyet semmi más nem helyettesíthet, nem pótolhat, vagy ha pótolni akar, csak zavart idéz elő.

A dolog természeténél fogva a legnagyobb közvetlenségre van szükség ott, a hol ilyen belső viszony köttetik és mi mit teszünk?! Odaállítunk a lelkész és gyülekezete közé egy éket a beigtató lelkészben és hogy annál boszantóbb legyen, a legtöbbször szoros gondot fordít az egyházmegye előjárósága arra, hogy kiváló egyénre bizza a „képviseltetést“, a kinek aztán úgy önmaga, mint egyházmegyéje iránt való kötelesség-érzethől — ki kell tenni magáért. Pedig a beigtatótól ezt még csak rossz néven sem lehet venni. És mi az eredmény? A gyülekezet rendesen már hetekkel azelőtt számítgatja azt a napot, a melyen szent frigyét köt a maga új lelkészével; nemcsak kíváncsiság, hanem sokszor benső aggodások fűződnek ahoz a nagy naphoz. Az elérkezik, a hangulat előkészítésére már semmi szükség, szinte rátapad a gyülekezet szeme a belépő új lelkészre, a kit hallani vágyik. És ime! egy boszszantó közvetítő áll fel, hogy beigtassa az új lelkészt. Ha aztán szavait nem tudja eléggé ügyesen alkalmazni a beigtató, nem is lehet csudálni a gyülekezet türelmetlenkedését; vagy ha bő mértékben tárja fel szónoki talentumait, ez mindenkor az utána jövő beigtatandó rovására szokott történni. Mindkét esetben csak a frigykötés ünnepélyessége szenved csorbát, tehát a beigtatást semmivel sem teszi *bensőbbé, közvellenőbbé* az egyházmegye képviselőjének szereplése.

De hát vajjon *ünnepélyesebbé* teszi-e? Ugy gondolom, hogy nem. Ha az ünnepélyesség a sok beszédben állana, akkor igen, mert éppen ilyen beigtatás alkalmával szónokolják agyon leginkább a gyülekezetet; csak hogy a mi protestáns felfogásunk szerint nem a csillogó beszédek, a látványosság hatására számító jelvény-átadások az alkotó elemei az ünnepélynek, hanem igenis a felemelkedett lélek önkéntes megnyilatkozásai, a benső, a kedély megmozdulása a főtényezők, a minek pedig a sok beszéd, a cicoma sokat árt. Aztán mit keres, mi célból szerepel ott biblia és kehely? Megvallom, engem a katolikus ceremóniáskodásra emlékeztet ez, nemcsak, hanem egyenesen érthetetlen is. Ha a megelőző lelkész adná át ezeket a jelvényeket és ő pecsételné el mintegy ilyen módon az új lelkészt gyülekezetének, ebben még volna valami érthető dolog, mert itt tán a gyülekezet képviselője szerepelne; de egy egészen idegen lelkész mi jögon ad át bibliát és kelyhet az új lelkésznek, a ki már különben is fel van hatalmazva ezen eszközök használatára püspökileg.

De nincs szükség a beigtató szerepére *bemutatás* szempontjából sem. Nem is említve azt a már egészen komikusnak is beillő jelenetet, mikor egy a gyülekezet előtt teljesen ismeretlen lelkész mutatja be lelkésztársát annak a gyülekezetnek, a mely jobban ismeri a beigtatandót, mint a beigtatót: csak azt kérдем, vajjon egyáltalában szükséges-e a bemutatás ott, a hol a gyülekezet már előzőleg bebizonyította, hogy ismeri leendő lelkészét, mert maga választotta magának. Vajjon a beigtatandónak hogyan esik az ilyen közbenjáró szereplése, emeli-e előtte az ünnepélyes óra hatását! Azt hiszem, ilyen leplezés elől minden új lelkész szívesen kitér.

Az eddig mondottak szerint tehát sem a gyülekezetnek, sem a lelkésznek érdeke, sem a közöttük létrejövő viszony nem teszi szükségessé a divatban lévő beigtatást. De hát vajjon ezt a viszonyt nem szükséges-e megpecsételnie az egyházmegyének és így a képviseltetés nem történik-e egészen nélkülözhetetlen alkatrész gyanánt!

E kérdésre adandó feleletet az dönti el, milyennek tekintjük az egyes egyházaknak az egyházmegyéhez való viszonyát. Presbiteri autonóm szervezetünk szempontja az egyházakban és nem az egyházmegyékben van. Az egyházak maguk intézik a saját belügyeiket, az egyházmegye csak felügyel a rendre és autonóm szervezetünkől kifolyólag csak az egyházmegyét alkotó gyülekezetek közös ügyei felett intézkedik, vagy mint felebbviteli hatóság szerepel. A lelkészt is maga választja magának minden gyülekezet úgy, hogy tisztán presbiteri autonóm kormányelvek szerint már az is kifogás alá esik, ha a lelkészválasztás nem teljesen szabad, korlátlan.

Ha így tekintjük a gyülekezeteknek viszonyát az egyházmegyéhez, akkor a szóban forgó kérdésre csakis egy felelet adható s ez az, hogy a lelkészi beigtatásnál az egyházmegye képviselőjének jog szerint semmi, de semmi helye nincs. Ez nem azt teszi, hogy a lelkészválasztásra felügyeletet gyakorolni nincs joga az egyházmegyei hatóságnak. De igen! joga és kötelessége is azt vezetni, különben az independentizmusnak törnénk utat egyházunkban. Ezt a jogot gyakorolják is egyházmegyénk, de nem a képviseltetés által. Hiszen egyházi törvényünk az esperes kezébe teszi le a lelkészválasztás megerősítésének jogát, a mit az esperes gyakorol is.

Nos! ha már előzőleg, a beigtatás előtt, tudomásul vette és megerősítette az egyházmegyei hatóság a lelkészválasztást: ezzel elég van téve és többre nincs szükség. A gyülekezeti tagok jól tudják azt, hogy a választás érvényességének elismerése nélkül a lelkész nem léphet új hivatalába, tehát, hogy ha már a lelkész elmegy megtartani beköszöntő beszédét, ezt már megelőzte az egyházmegye jóváhagyása. Erről külön is tudósítani, ezt láthatólag is bizonyítani képviseltetés által: már feleslegessé vált. Felesleges teherrel pedig minek megrakni az ünnepélyt?

Azon az ünnepélyes és lélekemelő órán, mikor egy új lelkész lép a gyülekezetbe, én tehát nem tartom szükségesnek, de célszerűnek sem az egyházmegye képviselőjének olyan szereplését, a minő nálunk szokásos. Az ünnepély emelésére talán alkalmasabb eszköz volna egy néhány közeli lelkésznek egyszerű megjelenése, ha már egyáltalában valami imponáló környezetet akarunk az új lelkész számára teremteni. Egyébiránt ez is katolikus pompázáshoz hasonlít, a minek úgy hiszem, nem fogja szükségét érezni az egyházkerület intézkedése sem. Hogy ez a testület hivatalosan döntsön a lelkészi beigtatás kérdésében: erre az abauji egyházmegye határozata elég indító okúl szolgálhat.*

Rácz Kálmán.

* Lapunk előbbi száma már közölte az egyházkerületi bizottságnak e tárgyra vonatkozó véleményét. Ismételtén ajánljuk azt a t. olvasók figyelmébe.

ISKOLAI ÜGY.

Az új nyugdíj-törvény és felekezeti néptanítóink.

Minden jóért, nemesért lelkesedni tudó közoktatásügyi miniszterünk midőn felvette programjába a tanítói nyugdíjtörvény revisióját, a tanítóság kitörő örömmel üdvözölte az eszmét, mert abban egy jobb jövő zálogát látta letéve, mely idővel, ha nem is gazdagon, de legalább tűrhető módon biztosítandja egy hosszú és küzdelmes élet még hátralevő napjait, s az esetleg árván maradt, szeretett családot megmenti a koldulás szegényletes kenyerétől; most azonban, midőn az eszme testet öltött, s midőn a gyakorlati életben itt-ott már érvényesül is, látjuk csak, hogy örömről korai, reményünk ismét hiú remény volt.

Nem a 30 évi szolgálati idő, s nem is a 600 frt fizetési minimum az, mely e csalódást szülte. mert ezt a tanítóság higgadtabb része, — kik a körülményekkel számolni tudnak — már a törvény tárgyalása előtt levette napirendről, annyival inkább elkésett dolog lenne most, midőn matematikailag bebizonyított, hogy a tanítóság ezen ohaja a nyugdíj-alap mérlege egyensúlyának megzavarása nélkül nem lett volna teljesíthető.

Az 1875. évi XXXVIII. t.-c. 1—3. pontjával kapcsolatos 1891. évi XLIII. t.-c. végrehajtása tárgyában, folyó évi szeptember hóban kiadott utasítás az, mely a sérelmet feltűnteti s ennek végrehajtása kiszámíthatatlan baj és keserűség forrását képezheti állandóan, különösen ev. ref. tanítóink számára.

Azt mondja ugyanis az utóbb idézett törvény s az erre vonatkozó utasítás, hogy a nyugdíjaztatásnál mindig az utolsó évi fizetés az irányadó, ennél fogva a nyugdíjintézetbe való felvételi időtől évnegyedenként állandóan nyilvántartandók a tanítói változások azon okból, hogy világosan áttekinthető legyen, miszerint egyik-másik tanítónak mikor mennyi a fizetése, illetőleg a helyváltoztatás s esetleges előléptetés folytán mily nyugdíjösszegre szerzett újabb jogot; de nyilvántartandó azért is, hogy a jobb javadalmú állomást nyert tanító az előbbi és újabbi fizetése között felmerült különbözetnek 50%-a az 1875 évi XXXII. t.-c. 28. §-a II-ik pontja értelmében a nyugdíjalap javára behajtható legyen.

Igaz ugyan, hogy a fentebb idézett törvény már régi keletű, de új mégis annyiban, a menyiben II. pontja csak most, az 1891. évi XLIII-ik t.-cikkel összhangzatba hozva lett aktuálissá. Mert hiszen addig 250, illetőleg 300 frt lévén a nyugdíjösszeg minimuma és maximuma egyiránt, rendes nyugdíjtöbbletről szó sem lehetett s így a jelzett II-ik pont is csak holt betű maradt egész az LIII-iki törvénycikk keletkezése, illetőleg annak végrehajtása tárgyában f. évi szeptember hóban kiadott miniszteri rendelet foganatosításáig. Hát e végrehajtási módozatban sincs úgy papírra vetve semmi különös jogsérelem, sőt nagyon természetes, hogy a ki több jogot nyert, a terhekből is nagyobb részt viseljen, csak az a baj, hogy a dolognak gyakorlati oldala is van, mely az elmélettel sokszor merőben ellenkező, s így ezen alapon jogsérelem nélkül végre sem hajtható. — Íme lássunk rá egy példát:

Egy tanító, ki első alkalmazásakor 300 frtos állomást nyert, az idézett törvény értelmében fizeti a nyugdíjalapra, egyszer mindenkorai díj fejében, rendes fizetésének 5%-át, ha azonban pár év múlva magasabb járó fizetéssel p. u. 500 frtos állomásra megy, ez által az 1891. évi LIII. t. cikk értelmében nyugdíj-jogosultsága is emelkedik 200 forinttal s ezért köteles fizetni e többletnek 50%-át, vagyis 100 frtot a nyugdíj-alap javára. — Rövid időn — tegyük fel —

ismét előlép 100 frt fizetéssel, s ekkor újra megfizeti a régiebb és az újabb fizetése között levő különbözetnek 50%-át, azaz 50 frtot; — tehát egy tanító ki 300 frtos alapfizetésről 600 frtra emelkedik, fizet a nevezett alapra 2%-os rendes évi járulékan felül fizetés, illetőleg nyugdíj-emelkedés címén 150 s hozzá véve az első évi 5% levonást, összesen 165 forintot; míg egy másik, ki szerencsés volt egyenesen 600 frtos állomáson kezdeni, ily címen csak 30 frttal járul az alaphoz.

Hát itt kezdődik a sérelem, ebben van elrejtve csirája azon bajnak, melyből a jogtalanságok egész láncolata női majd ki magát, ha a gyakorlatban érvényesül. Lássuk azonban a dolgot még közelebbről!

Nem ritka dolog az, hogy tanítóink nagy része összes szolgálati ideje alatt négyszer-ötször is állomást változtat, s ezen okból fizetésök hol feljebb, hol lejjebb száll, míg végre öreg korukban ott rekednek egy 300 forintos állomáson s itt éri őket a nyugdíjaztatás, dacára annak, hogy a helyváltoztatás, s ezzel együtt a fizetésökben történt gyakori hullámzás miatt a nyugdíjalapra esetleg 200 frt renkívüli díjat is befizettek s így a legmagasabb nyugdíjra többszörösen megszerezték maguknak a jogot.

Igaz ugyan, hogy az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 138. §-a szerint a tanítók élethossziglan választatván, hivatalos állásukról csak súlyos hanyagság erkölcsi kihágás, vagy polgári büntény miatt mozdíthatók el. — Tudjuk azonban, hogy tanítói állomásaink túlnyomó része kántorsággal van összekötve, s így azon egyén, ki ily állást foglal el, nem csupán, mint tanító, hanem mint kántor is bírálat alá esik, s ennél fogva nem ritka példa, hogy a különben munkaképes és erkölcsi tekintetben is kifogástalan tanító megromgált hangszervezete, vagy más, önhibáján kívül eső okok miatt egy nagyobb gyülekezetben nem tehetvén kántori kötelezettségeinek pontosan s a közkívánalmaknak megfelelőleg eleget, e miatt kénytelen oda hagyni jó állását, s talán már hajlott korában egy jóval kisebb, vagy éppen 300 frtos állomást elfogadni, hogy hely nélkül ne maradjon.

Hisz mit tagadnók, hogy népünk még ma is legtöbb helyen első sorban a kántort nézi a tanítóban, s ha ez oldalról fogyatkozást vesz észre benne, már újdonság vágyánál fogva is szívesen használja fel az alkalmat, ha e révén esetleg korosabb tanítóját újjal, ifjabb emberrel cserélheti fel. Es ez természetes is. Mert hát ki ne akarna az ócska, a viseltes portékától szabadulni, ha kedvező feltételek mellett, vagy pláne ugyanazon árban újabbal cserélheti fel azt.

Dehát igazságos, méltányos dolog-e az, hogy a tanítónak verejtéke árán szerzett legmagasabb nyugdíjjogosultsága a gyakorlati élet kemény köszikláján hajótörést szenvedve, ismét a minimumra devalválódjék? Nem! ez így nem lehet, mert ez ellenkezik a jog, igazság és méltányosság fogalmával egyiránt. — Azokra nézve, kik az államtól függve, az állampénztárból nyerik fizetésöket s a kik tulajdonképpen irányadóul szolgáltak e törvény megalkotásánál, ez lehet jó, sőt kifogástalan törvény, azonban túlnyomólag felekezeti kántortanítóinkra nézve temérdek jogsérelmet rejt magában s eltekintve sok más speciális hibájától, már az általam leírt oknál fogva is tarthatatlan.

Azért t. tanító barátaim, ha ti is olyanoknak ösmeritek fel a viszonyokat, s helyzetet, mint a hogy én röviden rámutattam, akkor gondolatok a jövőre, öreg korotokra, korábbi halálotok esetén esetleg hátra maradt szívetekhez forrott szereteteitek, nem késve semmit, tömörüljete és keresve igazaitokat, sürgessétek a nyugdíjtörvény újabb revisióját.

Beregszászy István.

TÁRCZA.

ZSINDELY ISTVÁN
emlékezete.

(Folytatás).

A külföldön töltött idő alatt jutott életének forduló-pontjához. Lelke meg van terhesülve a népnevelés, népoktatás gondolataival; vágyai, törekvései a tanári pálya felé irányozzák ugyan; de, mintha a reménybeli pataki tanárságban előtte csalóka fény állna, elérésében nem bizik teljesen s készen van arra is, hogy mint lelkész, híveinek atyja, tanítója leszen. Ezért hallgat vegyesen matematikai és természettani, de főleg filozófiai és theologiai előadásokat; ezért írja barátjának, Tóth Dánielnek, a rektorságban utódjának: „Eledelem sovány, mint a Keresztelő Jánosé, könyörgéssel és böjtöléssel készítem magam a prófétai hivatalra.” Ez a bizonytalanság vitte rá, hogy pályázzék a nagyörösi képezdei igazgatóságra, melyért, midőn 1858. július 29-én folyamodványát elküldte Báthori Gábor szuperintendenshez, ezt írja naplójába: „Vajha sikere lenne! E lépés életem sarkpontja.” Azonban a választás nem ő reá esett s midőn bizonyítványait 1858. szeptember 5-én visszakapta, keserűséggel, lemondással ezt jegyezte naplójába: „A Dieu professorság; jöszte biblia és palást! De azért már délután barátját, Szabó Károlyt, most pápai tanárt, néhány népiskolai, természettani és matematikai tankönyv elküldésére kéri; a Sárospataki Füzeteknek „Iskola és külélet” című cikket küld s a bázeli fiú és leányiskolákban tanulmányokat tesz, bizonyára a pataki tanárság reményében. E reménysége nem szegyeníté meg, de megvalósulása keserűséget támasztott lelkében.

Az 1858. szeptember 21—23. napjain Tállyán tartott egyházkerületi közgyűlés őt az előző évben, novemberben megnyílt képezdebe „a segéd-tanári székre” 600 pf. évi díj mellett megválasztotta ugyan; de ő a meghívást el nem fogadhatta, bármennyire megtisztelő volt is rá nézve a kitüntetés és hízog az egyházkerület főjegyzőjének, Zsarnaynak ilyen meghívása: Tiszteletes úr érénye, tanítói képessége s türelme egész egyházkerületünk előtt ismeretes s osztatlan közakarattal hívja tanári székebe, ne vesse meg a becses közbizodalmat, fogadja el a meghívást. Már az is keseríté, hogy előzőleg, második külföldi útjára az egyházkerülethez segítségért folyamodván, kérését nem teljesítették akkor, mikor — mint ír — „másoknak, s nálam anyagilag kedvezőbb körülmények közt levőknek” segítség adatott. Ekkor kérte a cserépi rektort panaszkodó levelében: „Énekeljétek el legközelebbi vasárnap vigasztalásomra: „Az Ur-Isten nekem édes táplálóm.”

Nehezíté az elfogadást, hogy hetenként 24 órai tanításra nem volt kedve vállalkozni s bár erről az intéző férfiakat jó előre értesíté, ez a határozott kijelentése nem vétetett figyelembe. De lehetetlenné tette az elfogadást az a körülmény, hogy „segéd-tanári székre” hivatott meg, mikor régebben a képezdei „második tanárságra” jelöltetett. „Azon kört — írja lemondása indoklásául — melyet a sors számomra mért vagy mérend, legyen bármi kicsiny, nem akarnám, mint pusztá eszköz tölteni be s szabad akaratomat címért vagy kenyérért eladni.” „Idegen kéz által megkötettni, hacsak cérnával is, — mondja Széchényi — ketté vágja a szabadságot.” Ő pedig abban a „segéd-tanári” minőségben igen vastag cérnaszálat látott.

Nem tudjuk, volt-e oly törekvés, mely a mi képezdénket is, annak a schweizi képezdének elvével akarta igazgatni, melyet egy akkori fiatal tanár ekként ismertetett: „az igazgató bírjon széles tudományos ösmerettel, a többi tanárok csak studiumaikat értsék s jól tanítsák, ez elég. Az igazgató legyen minden mindenekben, a többiek csak gépezetei”; annyi azonban tény, hogy a jegyzőkönyv ilyen szervezkedést vagy igazgatást megengedett volna; pedig az 1857-ben elfogadott szervezeti munkálatban ilyen elv nincsen kifejezve. Célzatosság volt-e tehát oka a jegyzőkönyv ilyen fogalmazásának, miként előzőleg kapott levelei után a megboldogult hitte és hihette s mint gyanítani lehet később hozzáírott levelekből, melyek „klikk”-et, „cotteria”-t emlegetnek, nem illik keresnünk; mert a Superintendens és Főjegyző mindjárt egész hivatalos tekintélyökkel igyekeztek megnyugtanni, hogy „ha már akár mi módon bele ment is a jegyzőkönyvbe a „segéd-tanár” cím, soha senkinek is gondolatjában meg nem fordult őt alárendelt szerepre juttatni.”

A keserűségért, melyet neki ez a jegyzőkönyv okozott, később bő kárpótlást kapott.

Mindjárt november 3-án a „Prot. Egyház és Iskolai Lap” 43-ik számából kapta az örömhírt, hogy „Népiskolai Tanterve,” melyet a dunántúli egyházkerület 1857-ben kihirdetett pályázatára küldött be, 7 pályamű közül egyező akarattal a 40 darab arany jutalomra érdemesnek íteltetett. E műve is bizonyossága az ő realis gondolkozásának, a mely a szükségét, az elérhetőt mindig számba veszi. Nagy igényekkel nem lépett fel; nem adott valami magas, eszményi tantervet, lelke előtt egyelőre nem a népiskola eszménye lebegett, hanem a pályázat szellemét megértve, munkálatát ekként jellemezte: „Most egyszerre sokat nem akarok, hanem a mit lehet. Később, ha nem alszunk, de ébren leszünk, tovább mehetünk. Mit felmutatok, nem pusztán elmélet szüleménye, de a valót kézzelfoghatólag bebizonyító gyakorlat, s annyi, mennyit ha talán felhívatnám, hogy a valóságba vigyem át, okvetlen megteendek. Mert azt hiszem: következeteseknek kell lennünk s magas tervek után nem kapkodnunk, hogy árnyékot ne öleljünk.” Hát igaz, hogy e tanterv a mai magasabb követelményeknek meg nem felelhetne, az idő messze túlszárnyalta; de az is igaz, hogy elveiért még ma is figyelemre méltó s mint a fejlődés egy fokozata, érdemes a tiszteletre s elég arra, hogy szerzőjének a népoktatás történetében maradandó, díszes helyet biztosítson. A munkás elveszhet, de munkájában tovább él a történelem emlékezetében. Ime ez is egyik nyilvánulása a munkás élet áldásának.

E munkájával, melyet ő magára nézve „csak ön-bizalma élesztőjének s ösztönnek tekintett a további munkásságra,” még nagyobb mértékben megszerzé közéletünk több kiváló emberének rokonszenvét, becsülését. Valóban aranyaknál becsesebbek azok a meleg-hangú levelek, melyekben Zsarnay, Révész Imre, Erdélyi János, Ballagi Mór, Édes Albert, Orbán Mihály vagy örömeiket nyilvánítják, vagy a további írói munkásságra buzdítják, vagy a tanárság elfogadására, a Patakra jövetelre kéri. Különösen igyekszik szívére beszélni Édes Albert alsóborsodi esperes, a ki örömet látna ugyan egyházmegyéje papjai közt, de azért azt tartja: „a ki családi életet minél előbb élvezni akar, az első alkalmat, mely fészekkel kínálja, nem szalasztja el. A tanárság nemcsak csökkenteni nem engedi azon kincs tőkét, mit tanulással szerzettünk, hanem igazi kamatozó lábra állítja. Midőn ellenben a papság, kivált falun, bizonyos parasztosulás nyomát üti a tudós ember lelkületére, mint ezt több példából okúlva látom. S ekkor hijában való leszen a göttingeni ismeret, mint rakott bolt, melynek nincs vi-

déke, nincs vevője; ízet, zamatját veszti a leglángolóbb tüzet tartalmazó nemes tokaji bor is, s megáporodik, megecetesül, sőt meg is rothad végre, ha nincs, a ki megigya. Ha itthon szerzett tudományunkkal meg nem elégszünk s gondoljuk, hogy kívül többet gyűjthetünk: vásártérrel is kell gondoskodnunk s ha az kínálkozik, hiba el nem fogadnunk.“ „Ez a pataki professorság — írja Erdélyi — bizony nem olyan jövedelmi tekintetben, mintha az ember Kelet-India kormányzója lenne, de lehet hatni, a köznek szolgálni. En örülök, ha kegyed Patakra jő, már csak azért is, mert növekedve látom vele az irodalmi erőt. Fogadja el a meghívást!“

A bizalomnak, a becsülésnek, a ragaszkodásnak ily nyilatkozatai a tévesztett jegyzőkönyv okozta fájdalmát megennyhíték, kételkedő lelke aggódását eloszlatták; 1859. május 3-án pedig megkapta a teljes elégtételt: az egyházkerület Miskolcon újra megválasztá most már rendes tanárul 700 forint fizetésre s egyszersmind az előző jegyzőkönyvre nézve is a szándékosság teljes kizárásáról tanúskodó terjedelmes jegyzőkönyvvvel megnyugtatta.

Ime így ment ő előre nyereségről-nyereségre, így kapta meg eddigi törekvéseinek legszebb jutalmát az egyházkerület szilárd bizalmában. A becsületes munka megtermette azt a legédesebb áldást, a melyet egy fiatal szív remélhetett.

(Folyt. köv.) Maklári Pap Miklós.

Ima.

Elmondta Miskolcon az új templomban, a szeptember 19-én tartott Kossuth-ünnep alkalmával Tóth Dániel ev. ref. lelkész.

Örök Isten, mennyei édes atyánk! hozzád járulunk mi minden helyen, minden időben. Hálánkat az elmúltakért, elvett jókért szent színed elébe visszük szeretettel, odaadással; óhajtásainkat, reményeinket a jövőre nézve zsámo-lyod előtt rakjuk le, bizalommal, bátorsággal. Fogadd most is hálaszavunkat, hogy általad a mult éjjel lelki-testi ép-ségben megtartattunk s ez új napra új erővel, munka-ked-vel ruháztál fel bennünket.

Nem csak az elmúlt éjszakában pedig, hanem nap-nap után egész életünkben, s nem csak mi reánk, hanem minden emberekre s mindenkor az idők folyamán, kiterjesztéd gond-viselő és megtartó óltalmadat jó atyánk! Te szólottál vala kezdetben, hogy légyen világosság és lőn világosság; a te lehelleled állítá elő az eget és a földet; te teremted az embert s tettet urává a földnek, részesévé a lelki ajándé-koknak. Te voltál az, a ki úgy rendelted, hogy társaságba álljanak, nemzetekké alakuljanak s mint nemzetek különböző helyeken telepedjenek le a földnek népei. Te vezérléd Uram! a mi atyáinkat is, te vezérléd erőd hatalmával e földre, te általad lett az, hogy *távol napkelet felől jövének vala* a mi őseink között nemcsak fegyverrel erősek, hanem a tanácsban *bölcsék* is, kik oly alapokra fektették le intéz-ményeinket, hogy midőn népek veszték el, nemzetek szál-lottak sírba: álljon ez a haza immár ezer éven át, éljen ez a nemzet ezer veszélyek között.

Most is az vagy Uram! a ki voltál amaz ősidőkben, a ki voltál eleitől fogva; s nem csak az egyes emberek, hanem a népek és nemzetek sorsa is a te kezdedben vagyon. Te emeled fel és boldogítod, te teszed nagygyá és hatal-massá; s viszont te próbáld meg s szólítod küzdésre és szenvedésre, mikor jónak látod; te alázod meg, mikor böl-cseséged úgy akarja, te alázod meg a földnek poráig a népeket és nemzeteket: mert te vagy az, a kinek szavára engedelmességeknek mindennek a mennyen és a földön.

S bizony nem a mi jogunk, nem is a mi kötelesség-ünk és nem is szabad nekünk óh erős Isten a te útaidat

igazgatni akarni, a te tanácsodat kérdezzetni, avagy vég-zéseid felett ítéletet mondani. Csak ahhoz van nekünk jo-gunk, csak az a mi kötelességünk, hogy a midőn — mint ime ez alkalommal is — *megemlékezzünk a régi időkről*: ne másként tegyük azt, hanem úgy, a mint az írásk meg-tanítanak erre bennünket, hogy *gondolkodjunk most minden te dolgaidról s a te kezeidnek cselekedeteiről elmélkedjünk*, melyeket cselekedtélt volt a mi népünkkel, ezen mi nemze-tünkkel.

Ime tehát Uram! állván te előtted e napon, melyet egy nagy fia születésnapja ünnepéül szentel meg egy egész nemzet; állván te előtted most, a midőn önkéntelenül száll vissza képzeletünk nemzetünk egész multjára: hálás szívvel ismerjük el, hogy te soha, *soha sem távoztál el messze tőlünk, soha sem rejtetted el orcádat végképen előlünk*: sőt inkább *közel voltál a mi népünkhöz minden időben, midőn a veszedelem hozzánk közel vala*; s megláttuk a te szent orcádnak világosságát mindannyiszor, valahányszor *szabadításért kiáltottunk fel hozzád*.

De kegyelmességednek legnagyobb mértéke az által tölt be rajtunk jó atyánk! hogy időnként támasztottál mi közöttünk bölcs vezéreket, lelkes prófétákat, kikre hallgas-son, kiket kövessen a te néped. Te, bizonyára te küldötted őket mi hozzánk; mert hiszen azok a láng szellemek, kik millióknak szolgálnak vezérfényül, azok a szerető szívek, kik milliók boldogságáért tudnak dobogni, mind-mind te tőled jönnek ki, te tőled minden élet és erő egyedül való kútfe-jétől, minden szeretet örök forrásától.

Te tőled jött ki Uram! az a lángszellem, az a szerető szív is, a kinek elküldetéséért milliók hálája, egy ország népének egyesült imája száll fel egeidhez a mai napon. Kibocsátottad őt mi közzénk, hogy a midőn *eljött vala az idők teljessége*: hirdesse itt a mi földünkön a lelki *szabad-ságot*, az emberek *egyenlőségét*, a népek *testvériségét*; hir-desse közöttünk a te evangéliumodat, mely szerint *nincsen sem zsidó, sem görög, sem pogány, sem scithiai, sem szolga, sem szabados között személyválogatás, hanem minden nem-zettségben kedves teelőtted, a ki tégedet fél és igazságot cselekszik*. Kibocsátád őt mi közzénk, hogy *szívének teljes-ségéből szólván az ő szája*, hallgassa meg beszédét, kövesse a tanácsát egy egész nemzet és ez a nemzet, mintha csak te magad *tennél érte csodákat az égből oda fel és jeleket e földön ide alá*, ez a magyar nemzet szaporodjék fel számban és erőben, szaporodjék fel egy rövid napnak me-netében százezrekről milliókra.

Hála, óh hála legyen neked jó atyánk! hogy adtad, hogy megtartottad őt e nemzetnek; megtartottad őt a béke munkájára és a küzdelem napjaira; megtartottad őt tovább mint a te ígéreted szól s midőn a mi időnk e földön *hetven esztendő, vagy mennél feljebb nyolcvan esztendő*: immár egy évtizedet adott ehez az ő számára a te kegyelmessé-ged. Uram! *a te jóvoltod napjainkhoz napokat told*. Óh! közöld ezen jóvoltodat ő vele, *a te választottaddal továbbra is*. És midőn elhívod őt te magadhoz, add, hogy az *iszrá-elnek vígasztaltatását nem hiába váró Simeonéhoz* hasonló ilyen szavakkal búcsúzhasson el a földi lélettől: *mostan bo-csásd el a te szolgádat Uram! békeséggel a te ígéreted szerint, mert láttam az én hitemnek szemeivel a szabad, a boldog magyar hazát*.

Igy áldd meg őt s így áldd meg ezt a hazát, melyet ő mindnyájunknál jobban tudott és tud szeretni. Áldd meg ezt a természet áldásaival, hogy a nagy és kicsiny, a gazdag és a szegény, az erős és az erőtlén édes anyai kebelre ta-láljon ennek földén. Áldd meg lelki javaiddal hogy az egyet-értés és a békeség boldogítsák ennek népét, az igazság és a szeretet tegyék e hazát ama mennyei haza édes test-vérévé.

Isten, népek, nemzetek Istene! te örökkévaló vagy és a te esztendeid soha el nem fogynak; a népek és a nemzetek jönnek és elmennek egymás után, egyik él, ezredéveken át, míg a másik leszáll az enyészet sírjába. Óh! ne hagyd elmúlni e földről a mi nemzetünket; mint eddig védelmezted: védelmezd azt ezután is, mint a múltban megáldottad: áldd meg azt a jövőben is; mint ez ideig megtartottad: tartsd meg azt az időknek végéig. Ámen

* * *

Utó i m a.

Minden áldásnak és kegyelemnek Istene! Úgy tanultuk szent ígéből, hogy valamit egyező akarattal kérünk tőled: megadatik az nekünk; s ha bizalommal zörgetünk kegyelmed ajtóján: megnyitattik az előttünk. Ime Uram! egyező akarattal borúltunk le mi itt, egyező akarattal borúl ma le egy egész nemzet a te zsámolyod előtt, bizalommal esedezvén hozzád életért, szabadságért, boldogságért: óh! legyen tehát nekünk, legyen e nemzetnek a mi hitünk és a te kegyelmességed szerint Ámen.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. lelkeszi értekezlet közgyűlése.

A gömörmegyei lelkeszi értekezlet szeptember 21-én *Rimaszécsen* tartotta meg közgyűlését. A jelenlevők szép száma (28) első tekintetre nyilvános cáfolat gyanánt tűnt fel azok ellen, kik az ilyenmű értekezletek életrevalóságában — még mielőtt az eszme testet ölthetett volna — szerettek nem bízni. A gyűlést *Csabay Pál* elnök a következő, egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni s a „Sárospataki Lapok“-ban közzététetni rendelt szép beszéddel nyitotta meg.

„Tisztelt értekezleti közgyűlés!

Közelebbi együttlétünk óta, annyi gondolkozásra méltó esemény történt egyháztársadalmi életünkben, hogy mi sem sikamlhatunk át felette, mi, a kiket szintén egyházi életünk bajainak vizsgálása, s féltett jogainknak minden túlkapás ellen szerény körünkben is lehető megvédése, s a védelmi módok és eszközök felismerése egyezett; nem sikamlhattunk át — mondom — a nélkül, hogy kötelességmulasztással ne vádoltassunk; annyi jel látható itt is, ott is, melyek éber vigyázatra intenek mindnyájunkat, kik a magyar prot. Sion őrállóivá választottunk. S nekem úgy tetszik, mintha e jelek, ez aggodást keltő események hatása alatt állva, volnánk a szokottnál számosságban jelen. De bármi legyen is az indok: örülök, hogy együtt vagyunk, s mindnyájatokat teljes szívből köszöntelek.

Nem kell senkinek mutogatni, szemünk előtt történi, látjuk, tudjuk mindnyájan, hogy Róma még ma sem tette le fegyverét; látjuk, hogy közel van az idő, a mikor sokkal inkább, mint eddig, egymás mellé kell sorakoznunk, s egyre növekedő tudatával kell bírni hivatásunknak, s egyházjogi lételünk védelmében teljes önérzettel meg kell állanunk a sáncokon, melyeket biztosításunkra hazai törvényeink emeltek.

Megpróbáltak már mindent elleneink, hogy kiűzzenek erősségeinkből; az uralkodó kormányok ellen forradalmi törekvésekkel hányszor vádoltak már, de oly machiavelli cinizmussal nem merték még szemünkbe vágni azt, hogy mi veszélyesek vagyunk erre a hazára, ennek békéjére, mint azt most teszik; sőt, mert a kálvinista egyház soli-

darításban akar maradni a felekezetek közti viszonyt szabályozó országos törvényekkel, s ennek nyíltan és bátran kifejezést ad, annyira megy, hogy a katolikus egyházfő, az alkotmányos törvények megtartására felelküdt kormánytól erkölcsi elégtételt követel, s a *béke* jelszavával ajkán, támadásról beszél akkor, mikor mi a törvények feltétlen megtartását követeljük.

Fáj nekik — e lélekkúfárok — hogy hálóikat nem vethetik ma már oly mélyen, s az öntudatára ébredt protestantizmus, szövetkezve a kor lelkével, a felvilágosodás és előhaladással, minden lépten-nyomon gátlólag útjába áll.

Tisztelt értekezlet! Mindaz, ki az idők jeleit gondolkozó lélekkel vizsgálja, látja s érzi, hogy az idő méhében forr, kavargó valami, s látva, hogy még a szabad sajtó is, mint lesz aláztos szolgájává az ultramontán érdekeknek, ki tudja, mire a század végére érünk, s a szabadabb eszmék megmozdulásának százéves emlékét készül jubilálni a vén Európa: ki tudja, ezt az ünnepet nem az ultramontanizmus keze fogja-e rendezni!? de nekünk, protestánsoknak nem szabad velők ünnepelni, mert ez a Krisztusi eszmék missziójának stagnációja lenne, s egyértelmű küldetésünk megtagadásával! Készülnünk kell, erősödnünk kell, hogy ha vihar támad is, helyünkön híven megálljunk; ezért mondom újra: örülök, hogy most is együtt vagyunk, mert csak együtt és egymással lehetünk erősek abban a harcban, melyet a *béke* jelszavával indít ellenünk a világ mostani állásával elégedetlen Róma...“.

Elnöki megnyitó után első helyen azon pályaműről szóló bírálati jelentés olvastatott fel, mely a múlt gyűlésünkön *Nagy Pál* esperes úr által — egy arany jutalom mellett — kitűzött érdekes pályakérdésre (írassék esketési beszéd egy keresztyén ifjú és volt zsidóleány frigykötése alkalmára) érkezett be. A bírálati jelentés — melyet értekezletünk is teljesen magáévá tett — a legnagyobb elismeréssel szól a műről, mely igazán megkapó vonásokkal festi „a szív harcát s a szeretet hatalmát“. A pályadíj kiadásán kívül *emlékkönyvbe* is érdemesített jeles mű szerzője: *Kupay Dénes*, vályi lelkesz, ismert jó tollú egyházi író. Alig csendesült le az éljenzés zaja, midőn elnök örömmel jelentette, hogy szeretett espere-sünk — míg él — évenként 10 frtot ajánlott fel az értekezlet által majdan kitűzendő pályakérdések jutalmazására. A nemes példa *Terhes Pál* rimaszombati lelkeszt is magával ragadta, s — miként a „Kálvin-kör“ fennállása idejében is többször dicséretreméltóan tévé — egy aranyat ajánlott fel hasonló célra. A pályatételek egy nyomban kiküldött bizottság által ki is tűzettek; a 10 frtra egy *húsvéti egyházi beszéd*, az egy aranyra *ó-év utolsó esteli ima* írása kívántatván.

A járási körök jegyzőkönyvei kerülvén tárgyalás alá, igen élénk eszmecserére szolgáltatott alkalmat a *balog-völgyi* kör jegyzőkönyvében felvetett ama kérdés, hogy vajjon észszerű-e, célravezető-e a presbitériumoknak a régi kánonokban bennfoglalt azon jogukkal élni, mely szerint a botrányos életű egyének az úrvacsora vételétől eltilthatók? Hosszas és tanulságos vita után abban történt megállapodás, hogy az egyházfegyelem e neme a helyi viszonyok szerint, bölcs körültekintéssel alkalmazható ugyan, de szem előtt tartandó mindig, hogy el ne keserítsük és meg ne keményítsük azok szívét, kiket az erkölcsös életnek megnyerni, a jó útra szeretettel visszatéríteni magasztos céljuk Krisztus egyháza őrállóinak. Ugyancsak a balogvölgyi kör javaslata alapján tárgyalta és fogadta el értekezlet *Vattay László* lelkesztársunk azon indítványát, hogy „a supplicatio intézményeinek megszüntetésével az ismeretszerzés egyik elsőrendű esz-

közétől fosztatván meg főiskolánk ifjúsága, hogy a *supplicatio*knak a nyoma az ifjúságra nézve teljesen el ne veszszen, jövőre az e címen befolyó jövedelem egyharmadrésze adassék a főtiszt. egyházkerület által egy, a sárospataki theol. tanári kar által kijelölendő theológus ifjúnak, hazai vagy külföldi egyetemek látogatása céljából. — Majd a nevezett kör jegyzőkönyve alapján a lelkészársak figyelmébe ajánlatot, hogy az árvákat illető hagyaték letárgyalása végett azok családi értesítőjének (születési bizonyítvány helyett) díjmentes kiadására vonatkozó hatósági megkeresés, az 1877. XX. t. c. 230. §-a alapján utasítások el.

A rimavölgyi szakasz jegyzőkönyve szintén sok érdekes tárgyat ölel fel. Örömmel értesültünk e jegyzőkönyv alapján *Ruszkay Gyula* jánosii lelkész tanulságos felolvasásáról, melyben Dr. Schwarz Károly egyházi beszédeinek *tanreformot* sürgető előszavát élvezetes fordításban adja elő. Kíváncsok volna, hogy e munka, valamint a Hausrath kultusz-reformokat tárgyzó „Előszavának” ugyancsak Ruszkay által eszközölt fordítása, mint a szabadszellemű német theológiai irányzat figyelemre méltó nyilatkozata, a „Sárospataki Lapokban” is közzétételnek.* Általános helyesléssel találkozott ugyanezen körnek egy *protestáns napilap* megindítására, vagy a mi még célirányosabban ígérkezik, egy meglevő tekintélyes lap megnyerésére vonatkozó indítványa. Ez ügyben a kellő lépések megtételére egyházi hatóságunk fölkértni határozottatott. Megemlítem itt, hogy *Horváth Gyulát*, mint a „Magyar Hírlap” főszerkesztőjét, a „mostani válságos időkben a protestánsok iránt tanúsított rokonszenves magatartásáért” jegyzőkönyvileg üdvözölte értekezlet, a mit azonban — őszintén szólva — nem valami nagyon igyekszik kiérdemelni.

Mint igen életbevágót, kell fölemlítenem a *Sághy Sándor* és *Vattay László* által beadott indítványt, mely a lelkészek anyagi biztosítása szempontjából azt kívánja, hogy a lelkészi fizetések minimuma 800 forintban állapíttassék meg; azon egyházak pedig, melyek a jelzett összeg előállítására nem képesek, a bekövetkezendő lelkész-változás esetén affiliáltassanak. Ez indítvány bővebb javaslattétel végett egy háromtagú bizottságnak adatott ki.

Helyesléssel fogadtatott még *Csabay* elnöknek temetkezési és más *jótekonysági egyletek* alakítását tárgyzó indítványa, mivel a tapasztalat bizonyosága szerint, az ilyenmő egyletek a szegény nép anyagi érdekeinek előmozdítása által, felette áldásos hatásúak.

Ime főbb vonásokban a mi gömöri lelkészi értekezletünk közgyűlése. Valóban elmondhatni, hogy úgy a megvitatott tárgyak sokféleségénél, s jórészen elvi fontosságánál, mint a vitatkozások komoly, tárgyilagos voltánál, de az érdeklődő kartársak szép számánál fogva is, egy-egy kisebb fajta tractualis gyűlésnek bátran beillett volna.

Pósa Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Füredi Lajos*, a mezőtúri ev. ref. gimnázium rendes tanára, mint tisztársai fájdalmas szívvel tudatják, folyó hó 1-én pár heti súlyos szenvedés után, életének 41-ik, tanárságának 14-ik évében elhunyt s folyó hó 3-án eltemettetett. — *Renan Ernő*, a francia halhatatlank egyik legérdekesebb alakja, folyó hó 2-án a francia nemzet, sőt az egész művelt világ részvéte mellett, szintén a holtak országába költözött. Világra szóló nevét „*Jézus élete*” című művével alapította meg, a melynek folytatásai:

Az apostolok, Az Antikrisztus, Izrael története stb. mind mintegy kiegészítő részletei s illetőleg pótlékai voltak amaz első műnek, a mely az összes ker. felekezetek féltékenységét kihívta maga és szerzője ellen s pápai kárhóztatást is vont magára. Nálunk dr. Ballagi Mór mérkőzött a hatalmas franciával, *Renaniana* című dolgozatában; de sem ez, sem annyi aok száz támadó írat nem akadályozta meg Renant, hogy a megkezdett úton tovább haladjon, fel egészen a francia Akadémia csarnokába, a hol korának egyik legkiválóbb történetírója gyanánt ünnepezték. A felzúdult közvéleményt sikerült utóbb egészen javára fordítania s ma már a legelfogultabbak is kénytelenek elismerni, hogy Renan a szent földnek s általában a keresztyénség és fészkeinek kivételes ismerője volt s új nyomokra kényszerítette a keresztyénség és-történelmének kutatóit. Erdemeiuek méltatására visszatérünk.

— **Molnár Lajos halála** — noha megváltatásáért már szinte imádkoznunk kellett — élénk fájdalmat vert fel a tanári kar kebelében. A főiskolai közgazgató e hó 6-án d. u. 4 órakor tudatta hivatalosan a szomorú esetet s ugyanakkor a közgyűlés a következő határozatokat hozta: 1. A veszteséget gyászjelentésben tudatja. 2. A boldogult érdemeit jegyzőkönyvileg örökíti s özvegyének részvét-íratot küld. 3. A koporsóra Dr. Finkey József által koszorút helyez. 4. Egy hónapi gyászt visel. A tanári karnak rendkívül fájdalmasan esett, hogy a szeretett tisztárs temetésén — a budapesti egészségügyi viszonyok miatt — nem adhatott részvételének olyan kifejezést, a melyet óhajtott volna. Sürgőnyi hír szerint, a temetés folyó hó 7-én 2 $\frac{1}{2}$ órakor történt meg, a mely időpontban a főiskola csengetyűje is hirdette, — valamint elébb is már — hogy a főiskola hű fiainak száma egygyel megfogyott. A tanári kar által kiadott gyászjelentés így hangzik: „A sárospataki evang. reform. főiskola tanárai, fájdalmas szívvel tudatják szeretett kartársuknak: *Molnár Lajos*, sárospataki főiskolai gimnáziumi rendes és akadémiai helyettes tanárnak, élete 44-ik, sárospataki főiskolai tanárságának 16-ik évében, folyó évi október 5-én. Budapesten, hosszas szenvedés után bekövetkezett elhunytát. Az elhunytak porai, folyó évi október 7-én, Budapesten fognak a boldog nyugalomra tételni. Az elköltözöttnek emléke legyen örökre áldott közöttünk! Sárospatak, 1892. október hó 6-án. A sárospataki ev. ref. főiskola tanárai.” A család is külön gyászlapon tudatta az őt ért nagy veszteséget.

— **A hercegprimás a vádlottak padján.** Vaszary — mint tudjuk — beleegyezett abba, hogy Budapesten *érseki vicariatus* állíttassék oly esetekre, ha ő maga, vagy leendő utódai akadályozva volnának abban, hogy a király húzamosabb ott időzése alatt, vagy az országgyűlési tárgyalások folyamán, helyben lehessenek. Ez annyira bevégzett dolognak tetszett már idáig, hogy a közvélemény szinte napirendre tért felette. Azonban az esztergomi káptalan nem vette ilyen könnyen a dolgot s a hercegprimás leírására, a melyben a vicariatus felállításáról is szólt, egy emlékirattal felelt, a melylyel tudatni akarja a világgal, hogy ő — mint káptalan — bölcsebb Vaszarynál, azaz jobban tudja az egyházjogot, mint Ő Eminenciája, sőt pápistább is, mint Ő. A tridenti zsinatra hivatkozva bizonyítja be a káptalan, hogy a hercegprimásnak nem volt szabad belenyugodnia abba, hogy neki a világi hatalom kötelezőleg írja elő azt a helyet, a hol tartózkodnia és a módot, a mely szerint híveinek kormányát a lelkiekben vezetni kell. Ebben a káptalan két jogkörnek: az egyháznak és államnak *veszedelmes összetévesztését látja.* „Az egyház alkotmányához tartozik, — úgy mond a káptalan, — hogy az önálló, szabad, minden világi hatalmasságtól független

* Kérjük azoknak beküldését, s aztán — a lehetőségek számbavételével — szívesen tesszünk ez irányban is szolgálatot. Szerk.

társulat, önálló törvényhozó és kormányzó hatalommal van ellátva. Hogy meddig terjed az egyház hatalma, mit tehet és mit kell tennie, nem lehet sem joga, sem kötelessége meghatározni a világi hatalomnak. Előírni az érseknek, hogy hol tartózkodjék, mily módon, kinek segítségével kormányozza híveit: tagadása volna az egyház önállóságának, függetlenségének s tényleges megvalósítása volna azon elvnek, hogy az állami hatalom jogosult az egyház kormányzásába nemcsak befolyni, hanem azt vezetni és irányítani is. *Ily hatalmat az egyház soha el nem ismert és soha el nem ismerhet! De ily beavatkozási jog az úgynevezett apostoli jogok, a magyar király fővédőri jogaiból sem magyarázható ki.* — Ezt a nézetet pápai constitúciókkal is igazolja a káptalan, a mely nem átalja a vicariatus felállítására vonatkozó megállapodást *visszaélésnek* nevezni, s arra sarkalja Vaszaryt, hogy a kineveztetése alkalmával létre jött királyi adomány levélben utólag befoglalt tételeket a pápa tudomására kell juttatni s még a pápa válasza meg nem érkezik, a rendelet végrehajtása *fel-függesztendő*. Kíváncsian várjuk a hercegprímás és a kormány nyilatkozatait. Vajjon, ha Ő Felsége egy nagy dominiummal ajándékozna meg az esztergomi káptalant: elfogadná-e azt pápai engedély nélkül? Attól félnek a szegény káptalanbeliek, hogy ha két helynek a dotatioja a budapesti vicariatus felállítására fordíttatik (így van tervezve), nekik majd kenyérből sem jut elég, ha csak Rómából nem küld a péter-filléres pápa.

— **A legújabb egyházpolitikai kérdésekről a dunamelléki ev. ref. egyházkerület** legutóbb tartott közgyűlésén szintén megemlékezett, noha sokkal szelidebb hangon, úgy *Tisza Lajos* főgondnok, mint *Szász Károly* püspök. *Tisza Lajos* megnyitó beszédében a komáromi ünnepélyről úgy nyilatkozott, hogy az egy minden tekintetben magasztos, messze ható ünnep volt, a melynek harmóniáját, mint ez a résztvevők egyéniségét tekintve, eleve is biztosra volt vehető, semmi félreértés, a legkisebb hamis hang sem zavarta meg. A hivatalos üdvözetek és tisztelgések alkalmával tartott beszédek és az azokra adott válaszok, valamint az ünnepélyes lakomán elmondott pohárköszöntések a szereplőknek egyfelől igaz magyar érzületéről, tehát meleg hazafiságáról, másfelől a más felekezetekhez tartozók hazafiaságának méltatása mellett, *felvilágosodott felekezeti türelmességéről, államférfiai belátásáról és mérsékletéről* vettek tanúságot. A ki ez ünnepélyeket más színben akarja feltüntetni, az vagy szánásándékosan ferdít, vagy félre van vezetve. Reményét fejezte ki, hogy »az elkeresztelési ügy miatt kifejtett áldatlan konfliktus végre is meg fog szűnni, hogy a törvényhozás meg fogja találni annak módját, hogy se az állam tekintélye, se a felekezet közti viszonyosság, se egyesek vallási meggyőződése csorbát ne szenvedjen.« *Szász Károly* püspöki jelentéséből közöljük a következőket: »Az egyetértésre nagy szükségünk van, s nem kevesebb arra a higgadt-ságra, mely nem engedi magát felkorbácsolni szenvedélyek által, még szenvedett sérelmek vagy alaptalan vádak a gyanúsítások által sem megzavartatni. Az úgynevezett elkeresztelési kérdésre s annak újabb és újabb fejleményeire célok; mert a kezdetben korlátozott jelentőségű, csak egyetlen, bár magában fontos törvényszakasz fentartására és érvényesítésére célzó ügy, mióta szőnyegen van, sokkal nagyobbá nőtt, mint kezdete, vagy neve mutatná, és már-már majdnem egész felekezeti harccá nőtte ki magát. Igaz, mi is elmondhatjuk, hogy egyházunkat nem félhetjük, mert az is ugyanazt

az isteni ígéretet bírja, mely az összes keresztyénségnek, Krisztus egy közönséges anyaszentegyházának szólott, »hogy azon a pokol kapui sem vehetnek diadalmat.« De ha ez áldatlan versengés még soká tart, féltő, hogy hőzöns hazánk, nemzetünk bizonyosan súlyos sebet fog kapni: államunk szilárdságának, a törvény tiszteletének, a jogrend biztosságának megingatásában... Az elkeresztelési kérdésnek — szerinte — két nevezetes mozzanata volt a képviselő- és főrendiházi budgetvita alkalmával — s a dunántúli egyházkerület legközelebbi közgyűlésének folyamán. A képviselőház, a több napra terjedő s igen tanulságos vitában, túlnyomó többséggel helyeselte a kormánynak a törvény fentartása mellett elfoglalt álláspontját s e magas színvonalon álló vitában az érdekelt felekezetek nem váltak külön, minél fogva az nem is viselte magán a felekezeti harc színét, hanem egyedül az állami érdeket tartotta szem előtt. Ellenben a főrendiházban más szint öltött a vita. Itt, mi protestánsok, bár a törvény tekintélyét védelmező kormány cselekvénye s intentiói mellett, tehát az állam pártján foglaltunk állást, annál kevesebb kerülhettük el a felekezeti harc színezetét, mert abban egészen *magunkra voltunk hagyatva*. Míg ugyanis 179°/₁-ben is, különösen pedig e század negyvenes éveiben, az országgyűlés mindkét házának számos katolikus tagja, a protestáns egyház jogai mellett szállt síkra, az állam s annak közbékéje, a vallás egyenlőség és viszonyosság s a lelkiismereti szabadság érdekében: most arról a rézről egy hang sem emelkedett mellettünk a katolikus többségből, melynek az ország köztisztületben álló — s általunk is őszintén tisztelt hercegprímása állott az élén. De mi azért teljes erőnkkel igyekeztünk a vitát megállani és merem mondani — azzal a mérséklettel és szerénységgel, mely minket egy sokkal erősebb többséggel szemben megilletett s melyet ügyünk igazságának érzete gyámoltott. Az ügy határozathozatalra s így döntésre nem kerülve, tényleg előbbi stádiumában maradt, de a zászlóbontás sokkal nyílabb és hatalmasabb volt, hogysémi tényleges mozzanatnak ne számíttassék.

— **Választások.** A sárospataki ev. ref. leányiskolához a felsőbb osztályok tanítónőjéül, nyolc pályázó közül, egyhangúlag, *Pallos Veronka* választott meg. — *Szabolcska Mihály* ismert fiatal költőt a görgényi egyházme gyében fekvő *Felfalu* szerezte meg lelkipásztorának. — A kecskeméti ev. ref. jogakadémiában legközelebb három tanszéket töltöttek be, megválasztván a büntetőjog tanárának *dr Magyar Istvánt*, a római jog tanárának *dr Hel le Károlyt*, az egyházjog tanárának pedig *dr Móríc Károlyt*.

— **A Debrecenben felállítandó ev. ref. egyetemre** Debrecen városa és az ottani ev. ref. egyház nagyszerű áldozatot hozott. A város 200,000 frtot a presbitérium pedig 50,000 frtot szavazott meg erre a célra.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. A gyász kiszorította az örömmünepi emlékezést. Egy hétig ismét várunk kell. — *K. Zs. Kassa.* Köszönöm. Furcsa járasa van ott a sürgönynek! — *H. B. G—ly.* Azt a kényes kérdést nem kell bolygatni. Szerintünk a halva született gyermek is temethető ugyan a megszokott egyházi szertartással; de az ellenkezőből nem tanácsos pert támasztani, mert stóla-kérdésnek fogják a jó akaratot és hivatalos buzgóságot elkeresztelni. Itt a szülők lelkiülete lehet az elhatározó, arra kell hatni, de — természetesen — az elkaparás előtt! — *P. L.* A gyorsaság első érénye a tudósítónak. Buzgóságára szívesen számítok ezentúlra is. — *Valakinek.* Az »y«-ra máskor több gondunk lesz, noha — az igazat megvallva — nem sokat adunk rá! — *B. F.* Köszönöm a jó kívánságot, a nagy franciáról mi halálával emlékeztünk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Mi vagyunk-e a békebontók?» Kovách Károly. — «Eszmék és elmélkedések.» Örálló. — «Algondnoki levél főtisztelteti Kun Bertalan püspök úrhoz.» Fejes István. — «Zsindely István emlékezete.» Maklári Pap Miklós. — «Az 1859—1867-esek találkozója Sárospatakon.» — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.»

Mi vagyunk-e a békebontók?

Régen meg van írva: „historia testis temporum, lux veritatis, vitae magistra“, de bármely nemzet mívelődésének, története egyes mozzanatainak leghűbb, legbiztosabb kifejezője annak törvénykönyve. Ha ezen tételnek igazságot adva forgatjuk törvénykönyvünket s felkeressük azon törvényeket, a melyek a haza protestáns lakosaira vonatkoznak s az azok által jelzett állapotokat, viszonyokat a jelenkoriakkal összehasonlítjuk, teljes meggyőződésre jutunk, hogy azok egymást felváltva ismétlődnek s csak alakot változtatnak.

Régen a magas klérus, a hatalommal szövetkezve, akadályozta vallásuk gyakorlásában, templomaikat vette el, erőszakkal kényszerítette saját szertartásaira, áttérésre s ha az igazság-szolgáltatáshoz folyamodtak, azt békezavarásnak hirdette. A „comburantur, expellantur“ kegyetlen törvényeket ugyan végre nem hajthatta, hanem meghozta az 1604-diki 22-ik, a bécsi békénél — két év múlva — megtagadott, de később *in negotio religionis* cím alatt ismételt azon törvényt, mely megtiltja, hogy valaki a vallás-ügyet szóba hozhassa s elrendeli, hogy a kik merészlenék, azok mint nyugtalanok és újtás-vágyók ellen a törvények — talán az említették — alkalmaztassanak s mások példájára elengedhetlenül büntetessenek, ne alicui negotium religionis movere liceat, contra tales inquietos et rerum novarum cupidos juxta decreta procedatur et ad exemplum inemissibiliter puniantur.“

Fordítsunk most már egy néhány lapot, ugorjuk át azon két századot, melynek történetét a hatalommal karöltve működő klerus által a protestánsokra zúdított szenvedések láncolata képezi s állapotunk meg az 1790-ik évnél; akkor már a protestánsok helyzete egy humanus fejedelem jóakarátából s egy délibb fekvésű tájról lengedező, enyhébb légáramlat által felmelegített közérzet hatása alatt kedvezőbbé lett: a kath. klerust mind a mellett — eltekintve nagy javadalmaitól s azokkal kapcsolatban nagy — befolyásától a vallási viszonyokat rendező törvények is sok előny birtokában hagyták. Az áttérést hat heti cenzura korlátozta, a protestánsok korlátlan áttérhetésével ellentétben, a vegyes házasságból származott gyermekek vallási illetőségénél is övé maradt az oroszlan rész. S a klérus a hat heti cenzurát az áttérni akaró zaklatásával hónapokig s

néha — mint gr. Buttler Jánosnál — évszámra húzta s hogy a vegyes házasságból származott gyermekeket kivétel nélkül megnyerhesse, feltalálta a reversalisokat.

Nem felelne meg az állam feladatának, ha a kebelében élő, különböző felekezetek közötti viszonyt rendezni s a céljainak megközelítéséhez annyira szükséges békét biztosítani elmulasztaná s ezen feladatának tulajdonítható, hogy fenkölt szellemű, katolikus államférfiak által több országgyűléseken vívott, kitartó küzdelem után — melyhez protestánsok a közönség visszatetszése nélkül csak kevésbé járulhattak, — megalkotta az 1868. évi 53. t.-cikket s azzal rendezte a súrlódásra szolgálható kérdéseket. Még akkor a jezsuiták nem neveltek az egyedül idvezítő vallás gárdájául Zichy Nándorokat. E törvény, ha nem váltja is be a nemzetnek 1848-ban tett fényes ígétét, legalább megvonta a határvonalat, melyen belül a protestantizmus a klérus támadásai ellen megóva vélhette magát; célszerűen rendezte a vitás kérdéseket, s különösen a vegyes házasságból született gyermekek vallási illetőségére nézve a természet örök törvényének alapjára állott, midőn azt rendelte, hogy a gyermekek nemük szerint kövessék szülőik vallását, betönni akar a forrását a házasságok közt, eleve tudhatólag, a gyengébb fél sérelmével végzendhetett viszálynak. Ez a törvény ésszerű és igazságos, mert viszonyos, mert egyaránt oszt, s felhagyja a jogot, hogy a gyermek, ha érett észszel bírand, maga válasszon vallást. Azonban e pontnál meg van a hiánya, az, hogy nincs sanctioja. Ha a kereszteselési anyakönyvi kivonat közlésénél a két tanú bizonylata szolgálhatott volna a további eljárás alapjául, a viszály útja örökre el lett volna zárva.

Másfél évtized telt el a nélkül, hogy a testvéri egyetértés, a rég óhajtott béke meg zavartatott volna; ekkor azonban a jezsuita nevelés eredményére támaszkodó klérus elég erősnek találta magát a törvény által felhagyott részen betörni; divatba hozta a reversalisok egy más fajtáját, a prozelita-csinálásnak egy más nemét: az elkeresztelést s hogy a törvénysértést jogosultság mezébe öltöztesse, dogmát csinált belőle, hirdetve, hogy attól lelkiismerete sérelme nélkül el nem térhet. Minket ugyan, mint az államnak a katolikus testvérekkel egyenlő terhet viselő polgárait ezen törvény — mely az államnak tett szolgálatok arányában s tekintettel a katolikus klérus rendelkezése alatt álló

javadalmakra, csak alamiznaszerű segílyt biztosít — ki nem elégíthet ugyan, a mennyiben mégis egy részét képezi a vallástársadalmi viszonyaink rendezésének, okúl arra, hogy ahhoz ne ragaszkodjunk, nem szolgálhatott, sőt arra kötelez, hogy azt, mint becses vívmányt minden törvényes eszközzel és úton megvédjük. S midőn e végett az igazságszolgáltatást igénybe vesszük: mi történik? Az elkeresztelők kérdőre vonatásukban mártírságot keresnek, a kormány tehetetlenül áll, a primás tüzet kiált, ép úgy, mint hajdan Néró Rómában, hogy aztán szatellesei s a megvásárolt sajtó segítségével a béke-zavarás gyanúját a protestánsokra hárítsa s ekép a tájékozatlanságot a közvéleménybe beültesse, — mintha ismét az 1604-iki 22. törvényt akarná életre kelteni.

Hiába: az ultramontanizmus meg nem tagadhaja magát, leghazafiasabb fellépése is csak hatalmi állásának kiállítása. Biharvármegye hírneves alispánja és több országgyűlésen követe, a magyar O Connel, *Beóthy Ödön* az 1839—40-iki országgyűlésen, hol a főrendek által többször visszautasított vallásszabadsági sérelem tárgyában, — mert akkor még ilyen is volt — adott választ képezte a RR. vitájának tárgyát, beszédét azon kijelentéssel kezdte, hogy a méltóságos főrendeket olyanoknak találta, minőknek eddig ismerte: se nem tanultak, se nem felejtettek; a magas klérusról mi is elmondhatjuk, hogy se nem tanult, se nem felejtett; s elmondhatjuk, hogy se hazánkban, se másutt. Erre vall a francia konkordatum is.

Volt idő — igaz — s nem egyszer, midőn a protestánsok létezésükért fegyvert fogni kénytelenek voltak, ámde létezésük Magyarország nemzetiségének államiságának s függetlenségének feltétele volt s fegyvertényüket minden jóra való katolikus támogatta s a diadalmas hadjáratok és békekötések nem csak a lelkiismereti és vallás-szabadságot, hanem épúgy hazánk alkotmányos szabadságát is biztosították. A bécsi békeben olvasható „regni iuribus et libertatibus salvis permanentibus“ az 1622-ik 2. t.-cikkben is biztosítottak; az ország minden szabadságai, jogai és kiváltságai, határozmányai egyenként és összesen s a bécsi béke kikötései, mint a vallás szabad gyakorlata „universas et singulas regni libertates, jura, privilegia, statuta prout simul et conditiones tractatus viennenses s utóbb exertitium religionis ubique liberum, mondja a békekötés. Az 1647-ik 5. törvénybe foglalt békekötés a vallásos sérelmekről intézkedvén, kiköti, hogy a jog és igazság kiszolgáltatására, a haza és polgárai minden szabadságaira, a haza védelmére és megóvására vonatkozó végzemények haladéktalanul foganatosíttassanak — „de administratione juris et justitiae et aliis omnibus libertatibus patriae atque ad defensionem et conservationem regni et regnicolarum concernentibus negotiis statuta defacto effectentur“ s bizony az 1687. 21. és 1715. 30. törvények sem a protestánsok békeháborítását tanúsítják.

Elvégre is a törvények nem azért hozatnak, hogy végre ne hajtassanak s bármely állam felbomlásának jelenségei abban nyilvánulnak, hogy a törvények meghozatnak a nélkül, hogy végrehajthatnának; azért mondja Kant is: „optima regiminis forma ubi leges ipsae dominant — ott a legjobb kormányzat a hol a törvények maguk uralkodnak“. — S mi csak is a törvények végrehajtását kértük, sürgettük, az pedig nem képezhet békezavarást, a mire a meghozott törvény feljogosított. A békezavarást tehát határozottan vissza kell utasítanunk. A törvény, míg törvény, kötelez minden állampolgárt, ha végre nem hajtható, végrehajthatóvá kell tenni, az pedig az által eszközölhető, ha sanctioval láttatik el. Sanctio nélkül a törvény, mint látjuk, nem csak írott

malaszt, hanem visszaélésre vezet, ez az egyedüli modus vivendi, minden más feladása a törvénynek, a törvény álláspontjának. S az államnak, ha következetes akar maradni, ha visszafelé flanken-bewegungot csinálni, nevetséges kudarcot vallani, megaláztatást szenvedni nem akar: azt el nem mulaszthatja s ha a primás és a jezsuiták által nevelt főúri hadsor ellentállásán felakadna, akkor az egyházaktól vegye el az anyakönyv vezetését, az anyakönyv még nem dogma. A szülőknek a szabadság nevében hangoztatott rendelkezési joga nem egyéb, mint a reversálisok kanonizatioja, a ki ezt hangoztatja, vagy meg nem gondolta, vagy sanda szemmel máshová néz, mint ahova vágni akar.

Kovács Károly.

Eszmék és elmélkedések.

Meghalt *Karacs Teréz*, ez az áldott lelkű nő, ki Magyarországon a tulajdonképi nőnevelés első apostola volt. Majdnem egy félszázada annak, hogy igazgatója lett a miskolci reformált felsőbb leányiskolának, mely hazánk első ily intézete volt. Félszázad multán egy vírágzó intézet hirdeti ugyanazon városban amaz eszmék diadalát, ugyanabban a városban, melyekért ő élte utolsó percéig lelkesedett. Ha elődeink annak idején megértették volna ezt a mélységes szellemű nőt, ma már szervezve volna a magyar protestánsnő nőnevelési ügye, nem lenne ez a jövődönnek egyik megoldandó, de nehezen megoldható kérdése. Vajjon az első harcos kidöltétől számítva, 50 év multán egészen meg lesz-e építve a protestantizmus emez egyik legerősebb szegletköve?

* * *

„A hercegprimás napok óta teljes visszavonultságban él budavári palotájában, s csakis kivételes esetekben fogad“ — jelentik a lapok. Bizonyára ez a visszavonultság némi összefüggésben állhat a kolera dühöngésével, melylyel szemben a fölcent fejeknek is jó óvatosaknak lenni. Azt is mondják, hogy a miniszterekkel, s így különösen Szilágyi miniszterrel sem érintkezett, de azt várja, hogy a felség hívassa. Ugy látszik, a miniszterekkel, mint állam-szolgákkal, nem kíván érintkezni a pax fejedelme, csak fejedelemmel. Sokat olvastunk már arról, hogy a katolikus klérus alsóbb és felsőbb képviselőivel hogyan érintkeztek, értekeztek, egyezkedtek a vezérferfiak, s hogy keresték olyan lámpással, melybe a papi lelkiismeret szentelt krizmájából, meg az állami suverénitás olajából is volt egy kevés öntve, a „modus vivendiket“, de hogy a protestáns egyház irányadó férfainak véleménye után tudakozódott volna valamely államférfi, arról még nem hallottunk. 1848: 20. t.-c. a bevett vallásfelekezetek egyenlőségéről, 1868: 53. azok viszonyosságáról: jöjjön el a ti országotok!

* * *

Vallásfelekezetek egyenlősége, viszonyossága! Van-e nálad törvénytárunkban nagyobb hivatalos hazugság! A székesfehérvári „József főherceg“ huszárkaszárnyát nagy misével avatja föl az „ecclesia militans“-nak egyik, a képviselői reverszálisok idejéből jól ismert huszára, *dr. Steiner Fülöp*. Szeretném tudni, hogy az a kaszánya csak katolikus adózók pénzéből épült, csak katolikus huszárok sarkantyúja peng-e benne, vagy tán zárdának

* E cím alatt ezentúl egy hivatott munkatársunk gyakran fog közölni e fajta könnyebb modorú elmefuttatásokat, főleg a napi kérdések s események felett. Szeretjük hinni, hogy az olvasó közönség szívesen fogadja az ilyen áldozatot. Szerk.

nézte a méltóságos és főtisztelendő püspök úr? Az bizonyos, hogy a coelibatusnak körülbelől az sem áldoz jobban, mint amaz.

* * *

Mamusich, a gyorsan hírhedt lett szabadkai plebánus kitiltotta a Himnuszt a templomból, immár másod ízben, mert eretnek írta s a mint hírlík, Császka érsek, a jeles hazafi, oldalán áll. Az mindegy, hogy e dal a Szózzattal együtt nemzeti imádságá lett, melynek hallattára szent áhítat szállja meg minden magyar szívét, legyen katolikus, protestáns, avagy zsidó. És a napi sajtó körusban zengi a magyar klérus hazafiságát, feledi a Szelepcsényiek, Kollonichok, Danieliek, Haszok, Moyzesek szomorú szereplését, feledi, hogy mily sokszor hangzott föl — s nem méltatlanul — a panszláv irány dédelgetésének vádjá a letűnt rezsim alatt az esztergomi aula ellen; feledi, hogy a honárulással egyértelmű a magyar állam szuverénitását idegen hatalom rendelkezése alá bocsátani, megszegése az alkotmánynak reverszálisos képviselőket választani; feledi, hogy katolikus pap riasztgatta a rágalom rút fegyvereivel az alföldre készülő tót gyermekeket; feledi, hogy Róma meg akarja ölni a ferencrendiek magyar jellegét; hogy Strossmayer hatalom a pápai udvarban s miatta, érette nincs zágrábi érsek, s ha lesz, aligha lesz olyan, a minőt Magyarország érdekei megkívánának. Kár, hogy a sajtó képviselői nem jöttek el Tállyára, a haza iránti hűségében oly sokszor méltatlanul gyanúsított ágostai egyház Kossuth-templomának felszentelésére, vagy a kik ott voltak, sem említették, hogy az áhítat és buzgóság minő lelkesedésével énekelte ama templomban a nyíregyházi dalárda s az egész közönség a Himnusz és Szózzat szent, egy nemzet által megszentelt zsolozsmáit. Hát még a miskolci Kossuth-ünnepen!!...

* * *

A „*Contemporary Review*” című angol folyóirat egy érdekes cikkben mutatja ki, hogy a Magyarországon dülő elkeresztelési harc, a mely immár kulturharccá tárgult, nem annak a következménye, hogy az 1868. 53. t.-c. és az 1890. február 26. rendelet összeütközésbe hozná a katolikus papot lelkiismeretével, hanem egyszerűen egy lánc-szeme a pápa világ hatalmi politikájának. Megbüntetni Magyarországot azért, mert a hármasszövetség legerősebb támasza az egységes Olaszországnak, a hármasszövetségnek pedig legodaadóbb hívei a magyarok. Ezért kell büntetni őket, ezért kell intransigensnek lenni a papságnak, ezért cselekszik mást a pax hirdetője, mint beszél, s ha elkeresztelési kérdés nem volna, akkor mással sújtaná hazánkat az a messzeérő kéz. Az elkeresztelés, a Strossmayer-kérdés, a zágrábi érsekség, a primási szék betöltése, Samassa kegyvesztése, a magyar biborosok ki nem nevezése — mind erre a számlára írandók. Tehát nem igaz-e, hogy a katolikus papság, sőt pápaság kezdte ez áldatlan harcot? Tehát nem igaz-e, hogy e magát nemzetek fölött állani vélő hatalom a suverén magyar állam belügyeibe avatkozik, s megalázkodásra akarja kormányunkat, országgyűlésünket, népünket kényszeríteni? Tehát nem igaz az, hogy Róma kezében a hit és lelkiismeret ismét csak fegyver a pápaság politikai, világuralmi céljainak szolgálatában? Nem igaz-e, hogy a pápai hatalom kifelé, a 10 frtos martirok fekete serege befelé gyöngíti hazánkat? Tehát nem igaz, hogy a protestantizmus ügye mindenha a legszorosabban összefüggött hazánk külső és belső függetlenségével? Hogy a ki most velünk van, hazájának szolgál?

S van egy elterjedt politikai napi lap, a „Budapesti Hírlap,” mely minderről tudomást nem vesz. Mely azt állította, hogy az elkeresztelési harc néhány protestáns

pap túlbuzgóságából s egy szerencsétlen kezű miniszter, gróf Csáky oktan, végrehajthatlan rendeletéből eredt, mely harcol a szülők természeti jogáért, a felekezetek közti harc kitörésétől a komáromi „tüntetés” és „harciriadó” miatt fél, mely előtt a primás, annak minden mondása s körlevele a béke anyala, szóval a felelősséget sima szavakban bár, de vezércikkekben, entrefiletken, ujdonságokban reánk hárítja. Reméljük, hogy e derék barátunkról nem feledkeznek meg a protestáns olvasó közönség — az előfizetés napján sem, s azokra a helyekre fordúl bizalmával s filléreivel, honnan a nehéz napokban bizalmat, szeretetet, *igazságosságot* kapott s ezt remélhet a jövőben is.

* * *

Ne feledjük a történelem tanulságait. Mátyás, a nagy király, kit különben a pápai szék ármánya egy igazságtalan háborúba kergetett, azt mondá a római túlkapásokra, hogy a magyar nép hajlandóbb még egygyel megtoldani a kettős keresztet, s hármassá tenni, mintsem teljesítse a pápai szék illetéktelen követeléseit. Bizonyára ha a kakas már akkor felszállt volna a toronyra csúcsára, inkább ezzel fenyegette volna meg az akkori ultramontanizmus lovagjait. Most is igen könnyen a kakas szállhat sok toronyra a kettős kereszt helyébe, ha csakugyan be kell látni a magyar népnek, hogy hite hazája érdekeivel kiegyenlíthetetlen összeütközésbe jött, s hogy az ultramontanizmusba fuladt katolicizmus a modern kor haladásával sem nem tud, sem nem akar kibékülni. *Vagy ha ez nem is, megalakulhat a magyar nemzeti ó-katolikus egyház.*

* * *

Azt hirdetik, hogy gróf Csáky bukni fog, mert nem viheti keresztül a polgári anyakönyvelésre, a vallászabadságra s a zsidók recepciójára vonatkozó ígéreteit, annál kevésbbé érvényesítheti legutolsó, leghatalmasabb fegyverét, az általánosan kötelező polgári házasságot. Ha ez csakugyan igaz, ha ez a férfiú megteszi azt, a mit 1867 óta Horváth Boldizsáron s Szell Kálmánon kívül nem igen tett meg miniszter, hogy elveiért bukjak: akkor valóban egy szebb, férfiasabb kor hírnöke leand, s szerető, becsülő nemzete karjaiba bukik s övé a jövőendő, mert a jövőendő azoké az eszméké, melyekért most neki menni kell, hogy majd visszahívják. Ő e követelményekben megértette korát, tehát kora is meg fogja érteni. „Nem a kakas szavára kezd viradni, de a kakas kiált, mert hogy virad.” És már virad. Öralló.

—•—•—•—

ISKOLAI ÜGY.

Algodnoki levél főtisztelendő Kun Bertalan püspök úrhoz.*

Főtisztelendő püspök úr!

Az október 12-ikére összehívott bizottsági ülésre nem mehetek el, ennél fogva csak írásban adhatok kifejezést az ülés tárgyra vonatkozó nézetemnek. Nevezetesen: a főiskolai jogigazgató úr közölve velem is a vételre ajánlott birtok becslésére vonatkozó adatokat, ezeknek alapján úgy vélekedem, hogy ezen birtok meg-

* Felhatalmazást kaptunk e levél közlésére, a mely — szerintünk — hivatva van eszmecserét indítani egy oly ügyben, a mely a sárospataki főiskolára nézve elhatározó fontosságú. A levél megértéséhez tudnunk kell, hogy a tiszáninneni ref. kerület legközelebbi közgyűlése egy bizottságot nevezett ki bizonyos birtok megvásárlása végett. A birtok megnézésére kiküldöttek az október 12-én tartott bizottsági ülésben tették meg jelentéseiket. Oda volt szánva e levél, a mely eleget beszél önmagáért.

*

vásárlásáról le kell mondanunk, ekkép tehát a bizottsági ülésnek konkrét tárgya meg is szűnnék. Azonban nézetem mégis az, hogy a bizottság a birtok-vásárlás elvi kérdéséről ne mondjon le, hanem a gazdasági választmányt utasítsa a széttekintésre egy oly birtok után, a melyet előnyösen lehetne megvásárolni. Ha időközben ily birtok felől nyernénk tudomást, akkor ismét összehívathatnák a bizottság és szükség esetén a rendkívüli egyházkerületi gyűlés.

Részemről ezt a kérdést igen fontosnak tartom arra nézve, hogy foglalkozzunk vele. Eszméje a dolognak ez: ha egy birtok megvásárolható oly áron, hogy p. o. 40 éven át saját jövedelméből letörleszti a vételárt, ez egy örökös intézetre nézve 40 év múlva tiszta nyereményül biztosítja az illető birtokot. Egy ily vételhez nem is szükséges egyéb, minthogy a vételár fedezeteül kellő biztosítékot nyújthassunk. Ez a sárospataki főiskolánál készen van. Arra nézve tehát, hogy egy 200—300 ezer frt értékű birtokot főiskolánk részére megvásárolhassunk, csak az volna szükséges, hogy oly birtok találtsassék, mely a törlesztési hányadot saját jövedelméből fedezi. Ily esetben meg kell ragadni az alkalmat a vásárlásra.

Azonban egy ily esetleges kedvező birtokvásárlás, mely 40 év múlva ingyen juttatna a főiskola birtokába egy nagyobb értékű birtokot, bennem azon gondolatot keltette fel, hogy azzal némileg a jelent is lehetne segítnünk oly módon, hogy például azt az összeget, mely, tegyük fel, egy 300 ezer frt értékű vagyon törlesztésére szükséges, évenként a főiskola jelenlegi szükségeire fordítanók. Ez adta nekem viszont azt az eszmét, hogy a birtokvételt a Vay-Mocsáry-alappal hozzuk összekötetésbe. Ennek az alapnak ugyanis még majdnem 40 évig növelnie kell magát, mégpedig a kamatok kamataival együtt. Már most ezt a növekedést meg lehetne osztani két irányban, t. i. az évenkénti tőkésítendő összegnek egyik részét tovább is kötvényeken forgató alapra fordítani, másik megfelelő részét pedig a 300 ezer forintos birtok törlesztési hányadára adni át. Ez utóbbinak nagy előnye szembe tűnő, mert míg a kötvényes kölcsönöknél a kamatos kamatozás alig érhető el, a kamatoknak hiányos befolyása miatt: ez utóbbinál már biztos az, hogy az évenkénti hányadok a 300 ezer frtot megütik. Abból, ha én évenként p. o. 3000 forintot kötvényes kölcsönön növelek, még nem következik, hogy bizonyos idő múlva elérem a várt összeget, de ugyanazon összeggel banki alapon, melynek a törlesztési eljárás megfelel, biztosan el is érem azt. A Vay-Mocsáry-alapra nézve ezt az eszmét egyfelől ezen bizottság ajánlja, de másfelől még inkább ajánlják azon körülmények, a melyekkel számot kell vetnünk, t. i., hogy a készpénzben rohamosan emelkedő tőkét nem fog lehetni biztos kölcsönökben elhelyezni, így a kamat-csökkenés előbb-utóbb beáll s az alap növekedése messze marad azon számítástól, a melyet mai nap gondolunk; egy nagyobb birtok azonban nincs kitéve ily bizonytalanságnak, sőt a kamat-láb esése folytán értékében mindig növekedni fog annyira, hogy egy birtok, mely ma 300,000 frt értéket képvisel, 40 év múlva, vagy előbb is, kétszeres értékre emelkedhetik föl. A kötvényes-kölcsönök útján, még a kamatos kamatok bizonytalanságától eltekintve is, semmikép sem érhető el ily eredmény, kivéve, ha a 8%-ok visszatérnének, a mi a valuta-rendezés után többé nem várható.

A mi a kivitelt illeti, föltéve, hogy megfelelő birtok található, az egyszerűen abból állana, hogy a birtokot a sárospataki főiskola vásárolná meg saját hypothekája mellett, a Vay-Mocsáry-alap javára, a melynek

fejében ugyanazon alap biztosítaná a főiskola javára a megfelelő évenkénti hányadot. Mennyi volna ez, az a birtok vételára alapján könnyen volna kiszámítható. Szerintem azonban a birtoknak legalább is 250—300 ezer forint értékűnek kellene lenni, hogy úgy az alapra, mint a főiskola jelenlegi szükségeinek némi pótlására nézve, érdemes műveletet hajthassunk végre; kisebb birtokkal egy irányban sem érünk célt, nagyobbra pedig talán nem volna megfelelő biztosítékunk, ámbár, ha a György-talló is leköthető volna, tovább is lehetne menni, egész addig, a mennyi kamatot a Vay-alap ez idő szerint tőkésít. Hozzávető számításom szerint ugyanis a Vay-Mocsáry-alapnak jelenlegi tőkéjét, a feltőke kamatos kamatokkal növelése mellett, 600,000 forinttal kell mindenestre növelnie, így 800,000 forintot jóval felül kellene szaporítania; most már tehát, ha ma vehetne át birtokába egy 600,000 forint értékű vagyont a mai tőkéjéhez, így az esélyekkel azonnal leszámolna és nemcsak papiroson, de tényleg bírná azt, a mire törekszik, mert a főiskola, egyéb birtokainak hypothekája mellett, átadná javára az említett vagyont, de annak fejében viszont átvenné az összes évi kamatokat. Ez sem volna épen lehetetlen művelet, a melyben a Vay-Mocsáry-alap célja és rendeltetése a jövő helyett már ma biztosítva lenne; elérné egy nagy birtokban azt az állapotot, a melyet elérnie kell, kamatait mégis egészben a mai szükségekre fordíthatná Arra a nehézségre pedig, melyet ily műveletnél ellenvetni lehet, hogy beállhatna mégis oly eset, hogy időközben nem lehetne a megvásárolt birtokot saját jövedelméből törleszteni, egyszerű a felelet: ha valamit kellene is pótolni a törlesztésre, azt a főiskola a Vay-alap egész kamatjából könnyen teljesíthetné, annyival is inkább, mert időközben mi is számíthatunk birtokainknál nagyobb jövedelmekre; de a mai nap az, mely súlyos terhekkel nehezedik reánk.

Mindezeket ajánlom főtiszteletű püspök úrnak is kegyes figyelmébe és méltatásába azon kérelemmel, hogy a fölvetett eszmét a bizottságban támogatni s adandó alkalommal, eshetőleg a főiskola javára, kivitellel segíteni méltóztassék.

Kiváló tisztelettel maradván
Főtiszteletű püspök úrnak

alázatos szolgálja

Fejes István,
főiskolai egyházi algonok.

TÁRCZA.

ZSINDELY ISTVÁN
emlékezete.

(Folytatás).

Az az idő, melyre a megboldogult tanárrá választása esett, már nemcsak prot. egyházunkra s főiskolánkra, hanem az egész hazára nézve jobb időknek hajnala volt. Iskola és egyház szabadult már némileg az abszolút hatalom lidércnyomásától, merhetett már a nehéz idők után kissé szabadabban lélegzeni; sőt épen ez volt az az emlékezetes év, melyben a prot. egyház merészkedett az alkotmány sáncai között a hatalommal, azért a jobb jövőért, óvatosan küzdelembe bocsátkozni.

Prot. egyházunk az iskolákat mindig a nemzeti érzelmek és eszmék legtermékenyebb melegágyainak tekintvén és tartván, egész természetesen, ha az újra-ébredés éveiben egyházkerületeink lázas érdeklődéssel fáradoznak az iskola ügynek, főleg a népoktatásnak újratereztésén.

A Patakon még 1855-ben megindult s jó hírnévre jutott „Népiskolai Könyvtár,” főiskolánkban a tanító-képezde felállítása, Árvai „Népiskolai Tanterve,” a dunántúli egyházkerület 40 aranyas pályázata; munkálatok, szabályzatok az iskolák szervezésére, berendezésére, a felügyelet gyakorlására, a tanítók helyzetének javítására; magyaros, és a neveléstudomány követelményeinek megfelelő tankönyvek készítése; a népiskolai ügyekre nézve a kerületek egyesülése, az egyetemes tanügyi bizottság megalakulása, a Gönczy Pál „Népiskolai Szervezete”; a „Sárospataki Füzetek,” a „Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok” ez a pesti phönix, mind az újra ébredés időszakának szülöttei, s együtt egy jobb időnek előkészítői; s mind különösen eme szép cél elérésére törekeshetnek: „Nevelni kell a népet, hogy legyen fent és alant egyházunknak minden híve *értelmes, vallásos és jó erkölcsű*” (Gönczy P.). A tenni valók megbeszélésére, az eszmék tisztázására, hintegetésére, a nagy és nemes feladatok minél sikeresebb megoldására a legkitűnőbb világi és egyházi prot. férfiak csoportosulnak, a legjobb erők munkába állanak s olyan pezsgő élet támad, melynek hatását megérzi a nemzeti közélet, mely prot. egyházunknak mindig dicsősége marad, s melyre visszagondolva, Patak s illetőleg egyházkerületünk jól eső örömmel mondhatja: „Et quorum pars magna fui.”

Ebben a mozgalmas életben, mint szerény munkásnak, szép része volt a megboldogultnak is. Részt vett abban nemcsak említett pályamunkájával, hanem több kitűnő dolgozatával is. Így a Szeberényi Lajos „Néptanítók Könyvé”-ben kisebb cikkei közt van egy szintén pályadíjjal jutalmazott munkája ily cím alatt: „Mi üdvös befolyást gyakorolhat a tanító a nevelésre az iskolán kívül?” Szintén nevelésügyi s más tartalmú cikkei jelent meg a „Prot. Egyházi és Iskolai Lapok”-ban és a „Sárospataki Füzetek”-ben. Ez utóbbiban különösen egy ilyen című: „Népiskolai Nevelés és Oktatás”, melyben a népiskolai nevelés elveit olyan tudományos készültséggel, annyi gyakorlati érzékkel tárgyalja, tételeit a tapasztalat annyi példájával világosítja és igazolja, hogy ezért az egy értekezéseért is megérdemli, hogy neve a népoktatás történetében fennmaradjon.

Ennek a szent ügynek szolgálatába szegődött, midőn 1859. szeptember elején tanári székét a képezdében elfoglalta, hol 3 évig a mennyiségtant és természettudományokat tanította. Főiskolánk e fiatal intézete akkor még küzdött a fejlődés nehézségeivel. Ámbár az intézet élén oly kitűnőség állott, a ki tudományával, lebilincselő előadásával, megnyerő modorával egymaga is elég lehetett volna arra, hogy tekintélyt és dísz adjon az intézetnek; ámbár mellette lelkes fiatal erők, főiskolánk legjelesebb végzett tanítványai fáradoztak; ámbár a boldogultban magához méltó munkatársat kapott: meg volt tehát teljesen az erő ahoz, hogy az intézet hivatását betöltsse, rendeltetésének megfelelően, igazi, képzett lelkeket bocsásson népiskolánkba: mégis ez intézetünknek közöny, idegenkedés, kicsinylés, lenézés volt jó ideig osztályrész. Ennek oka abban a kétes értékű anyagban volt, melyet — tisztelet a kivételeknek — kezdetben növendékek gyanánt kapott. A tanítói állás nem részesülvén még akkor sem a kellő megbecsülésben, sem a szükséges javadalmazásban, nem csoda, ha képzetesebb, jobb tanítványaink idegenkedtek a képezdétől. Egyik növendék nem megfelelő életpálya után, a másik nagyon kezdetleges

ismerettel, a harmadik hivatás nélkül, a negyedik kényszerűségből zörgetett a képezde ajtaján s a kíváncsian szigorúságot nem lehetett a felvételnél, legalább kezdetben, alkalmazni. Ezért kellett az igazgatónak 1862-ben az egyházkerület előtt panaszát őszintén feltárni s a bajnak orvoslását kérni. Ekkor mondta egyik kiváló férfiú: „Tegyétek csak a tanítói állást olyanná, hogy ha nem fényes, legalább tisztességes megélhetést biztosítson: meglesz a varázs ereje is, s megtölti a képezdét!” Talán ez a körülmény is lehetett az oka, hogy a megboldogult 3 év múlva kilépett a képezdéből, elhagyta szaktudományait, s óhajta szerint 1862-ben az egyházkerület áthelyezte őt — „mint a ki szakavatottságát gyakorlatilag bebizonyította” — a gimnáziumba, az akkor felállított 9-ik rendes tanszékre; lett a II-ik osztály vezértanárává, s reá bízott egyszersmind az V. és VI. osztályban a mennyiségtan tanítása. Ebben az állásában csak egy évig maradt; mert 1862. szeptemberben Molnár István, a felsőbb osztályokban a természettudomány és mennyiségtan tanára lemondván s nyugalomba lépven, helyére a megboldogult választott, s 1863-tól kezdve e tanszéken maradt egész haláláig. Volt ugyan idő, midőn az egyházkerület bizalma másként óhajtott vele rendelkezni; de ő tanszékétől nem akart megválni.

Az a reform ugyanis, mely a népiskolák imént említett átalakítását eszközölte, tovább haladt, s újra szervezte az 1861-iki évi szántói tanterv alapján a gimnáziumot, a tanító-képezdét és az akadémiát is. Ez a szervezkedés elég volt egy újabb lépcsőnek a tovább haladásra, de — főleg az akadémiára nézve — nem volt tekinthető hosszabb életre számító maradandóbb alkotásnak. A gimnáziumi részt, mely a gimnáziumi tanfolyamot 8 osztályban állapította meg, de csak 8 tanárral, mindjárt az első évben módosulás érte. A tanári kar nem volt megelégedve sem a tantárgyak beosztásával, sem a tanerők számával, s előterjesztésében: „mivel úgy van meggyőződve, hogy az új tanterv csak elegendő tanerővel léptethetik életbe, és csak célos keresztúlvitelétől függ az akadémiai pálya biztos jövője is, kéri a tanárok számát 10-re emeltetni.” Az előterjesztés eredménye lett az említett 9-ik rendes tanári szék. Nagyobb változáson ment át az akadémia pár év múlva. Jól esik e pontnál kinyilatkoztatnom, hogy az isteni gondviselés e főiskolának mindig adott olyan előjáróságot, mely tudott magasabban gondolkodni, messzebb látni, a kor intő szavát mindig meg tudta érteni s iskoláját azon a nivón mindig megtudta tartani, melyen reá prot. egyházunk mindig dicsekéssel tekinthetett. Az elnöki székben hangzott el 1865-ben azon emelkedett beszéd, melynek indítványát: „*emeljük az akadémiai tanpályát úgy a tanárok, mint a hallgatók részéről a szabad tanítás és tanulás elveinél fogva egyetemi színvonalra,*” az egyházkerület magáévá tette s az akadémiának a szabad tanítás és tanulás elve szerint való átalakítása a következő évben meg is történt. A magas törekvésnek a szegénység némileg szárnyát szegte ugyan, s a sokfelől igénybe vett korlátolt anyagi helyzet az eszmének egész terjedelmében valószínűsítését megakadályozta; de tagadhatatlan, hogy az akadémiai tanulás színvonala lényegesen emelkedett. Egyházkerületünk ekkor a lehetőség számbavételével a bölcsészeti szakosztályt erősíteni akarván, egyrészlől a matematikai és természettudományok számára rendes tanári széket állított fel, s arra az 1868. évi nyári közgyűlésen a megboldogultat választá; másrészlől a docensi rendszert léptette életbe s a meglevő tanerőket igyekezett felhasználni. Zsindely azonban, az egyházkerület nagy meglepetésére, mindjárt másnap leköszönt ez új állásáról, s e miatt ez akadémiai tanszéknek betöltése is végképen

elmaradt. Mindemellett szolgálatát készségesen felajánlta, s az 1868/69. évben „A szervetlen vegyek”-ről, az 1869/70. év első felében „A hőerőtani elmélete alapján” tételről tartott akadémiai előadásokat. Valami „érzékenység” volt-e oka e lemondásnak, mint egyik közeli érdekelt kortárs hiszi, vagy „igen fontos elvi szempont”, miként később a megboldogult maga indokolta: nincs módomban eldönteni; de az ő realis gondolkodását ismerve, az elvi szempontot tartom elfogadhatóbbnak és egészen természetes oknak, mert ebben az esetben nagyon helyesen így gondolkozhatott: „Hozzuk csak egészen rendbe, erősítsük csak meg előbb az épületnek még mindig fogyatékos falát; a tető erősebbé tételére, csinosítására, ha jobb módunk lesz, majd később is rá érhetünk.” Maradt tehát a gimnáziumban, a hol reá nagy szükség volt.

Távol legyen tőlem még az árnyéka is olyan feltevésnek, mint ha én e szükség okát az előző idők mulasztásaiban, talán gyöngeségeiben akarnám keresni, s a más megkisebbitésén emelt olcsó dicsérrel kívánnék áldozni a megboldogult emlékének. Ez ellen, ha akarnám is, a megboldogult tiltakoznék; de másrésről nem is ilyen dicséret méltó a megboldogult emlékéhez. A kit hosszú évek érdem-sorozata, tettek láncza dicsér: annak nincs szüksége sem kölcsönzött fényre, sem hamis kövek csillogtatására, sem a más, kegyelettel font emlékoszorújának egy-két tépett levelére.

(Folyt. köv.) Maklári Pap Miklós.

Az 1859—1867-esek találkozója Sárospatakon.

Nem kellett ahoz írott szerződés, sem szóbeli fogadás; csak egy-két volt pályatárs nemes nyugtalankodása, s csak néhány édes hívogató szó, s azok, a kik 1859-től 1867-ig egyszer vagy másszor, vagy éppen nyolc évén át együtt törtek előre a tudás verejtékes útján a sárospataki főiskola gimnáziumában — mint valamely jól szervezett csapat — szeptember hó 24-dikén este már 40-en voltak együtt a régen látott, de soha nem feledett „Alma Mater” falai között; reggelre pedig ez a létszám 45-re emelkedett.

A főiskola kicsinye-nagyja érdeklődéssel nézett a találkozó elé; mennyivel inkább a szétszóródott pályatársak!

A szombati vonatok hozták a kedves vendégek legnagyobb részét. Mi, a kik — itthon lévén — vártunk reájok, úgy voltunk, a mint a nótá vallja:

«A kapuban úgy elfogott valami,
Azt az érzést ki sem tudom mondani».

Kezünkben a névsor; tudtuk hogy kinek mikor kell érkeznie, s ifjúkori összes emlékeinket összeszedtük, szívünket, eszünket szinte kényszerítettük reá, hogy megalkossuk egy-egy jó barát képét, s mikor a vonat megérkezett, alig ismertünk rá valakire. «Huszonöt év!» Az idő beh eljárt!

Ősbe vegyült, tisztas alakok huzódnak le a kocsik lépcsőin, s tétovázó szemekkel tekintenek szét a pályaudvarban összeverődött fekete csoporton, s ők sem ismernek meg senkit... De mégis! «Nini, hiszen te ez vagy; te meg az vagy... Szervusz! Isten hozott! Csakhogy látlak még egyszer életemben... Egyiket hangja, másikat szemének villanása, mozdulatai árulják el a többiek előtt, s a kire senki sem tud rávallani, az utóljára is kénytelen maga tenni vallomást ki-lété felől. Kalmár-lelkek ott a röpülni készülő vonaton, még azok is tünődve nézték e jelenetet, s egy-egy édes felkiáltás, a szíveknek ellenállhatatlan megnyilatkozása,

az a meleg testvéri ölekezés s összegomolyodás, a mit nem lehet parancs-szóra csinálni, — őket is ígézet alatt tartotta egy futó pillantásig. A háttérbeli diákság pedig úgy érezte, mintha keblében nagyobb melegség tamadna — a látottak hatása alatt — a főiskola iránt, s álmódni kezdett 25 év múlva bekövetkezendő eseményekről.

A legmeghatóbb jelenetek a délutáni vonatoknál folytak le. A már itt levők a 3½ órakor érkezettekkel együtt bevárták a S.-A.-Ujhely felől jövő gyorsvonatot, s az ez által hozottakkal testvéresülve indultak a város, illetőleg a főiskola felé, csoportosan, «per pedes apostolorum». Kocsin csak az ment, a ki a feleségét is bizonyosságul hozta önmaga mellett.

Az indóház és a főiskola közt pár percet igénylő kellemes út vonúl, az u. n. *kollegium-kert* fáktól árnyalt s kitűnő karban levő *sugár-útja*; közel az indóházhoz egy rozszant csárda-féle nyújtózkodik. Idő kellett ahoz, míg e csárda mellett s azon a párját ritkító szép úton ez az érdekes csapat átvonulhatott. Hogy is ne! Hiszen itt minden talpalatnyi földből emlékek sarjadnak a volt diák előtt. A Csárda gazdája?;... Hát ki mehetne el a régi diákcsinnyek türelmes céltáblája — a hirhedt „K... Kofa” — mellett, hogy ezer bohóság ne jusson eszébe? «Emlékeztek-e erre, arra; tudjátok-e, hogy miképen ostromoltuk a háza tetejét, hogyan maradtunk adósai ezért... amazért...?!» Ki ne emlékezett volna? «Hát ez az új kert! Nini, beh szép, beh felséges, hiszen mi itt még krumplit kértünk kölcsön — a földtől; amott meg szalmakalapot kötöttünk az éredő gabona szárahból s correpetáltunk a búzakarászok között... Hát ez itt ni! Itt volt a játék-tér; itt ütöttük a labdát, a csürköt; itt gyömröttük egymást a pázsitra... Milyen más itt minden!» Aztán ráfordul a szó a leghíresebb labdázókra, a legerősebb pajtásokra, a hamisakra, a szelidekre s kiderül, hogy ez sincs, az sincs; ezt is, azt is elseperte közülünk az élet vihara s egy-egy pillanatra elnémul a zaj a találkozó ajkán s egy-egy forró sohaj-tással áldoznak az elköltözöttek emlékének...

Majd ott állt a csapat a régi „*pletyka-domb*” helyén, előtte az „Alma Mater” a maga 25 év előtti valóságában. „*Az Isten áldja meg!*” — hangzott a keblek mélyéről feltörő üdvözet s a hú fiak oda tapadtak szemeikkel azokhoz a barnult falakhoz s még lelkükön ezer édes emlék virága fakadoz: valami újra és újra csak ezt zengi belülről: „*Az Isten áldja meg!*” A néma falak helyett a körülünk szemlélődő mai ifjúság sugárzó arca hangosan kiáltotta az érkezőknek: „*Isten hozott.*”

Néhány, soha el nem feledhető pillanat után, bevonult a csapat a főiskola udvarába... A mint az u. n. „*nagy portán*” áthaladt, egyszerre felhangzott a csodálkozás zaja. «Ah! Hiszen ez új világ! Hol a csengettyű, a phisika-terem, a »kongó«, a kis porta, a paradicsom-sor» stb. stb. Aztán újra ömlött az emlékezés árja. Minden hely visszanyerte régi alakját. Ez itt volt, az meg amott. S nemcsak a helyek, hanem a helyhez kötött személyek is mind élökké váltak a képelet teremő ereje által. Itt drukkoltunk a „*görög*”-nek... Juj! Az a sok második aorisztus... Tudnál-e még vagy egyet a rendhagyók közül?;... Ott csengett a Zsindely átható hangja... Emlékszel-e a kis ceruzájára?;... Amott volt az első, a második stb osztály tanterme; ott tartottuk ni az emeleten az introitusokat; ott volt a tanácsterem, a fő- és algondnoki szoba. Ó azok az irgalmas jó censoredok! Erre, itt cammogott fel *Szálka* a szabadulást hirdető csengettyűhöz... Amott volt a veres kapu, azon túl az *Aron boltja*... odább a „*Fehérlő*” korcsma... erréb a *Jónás* csizmadia viskója, a *Szabó Gáborné* asszonyom rozszant épsége... még a nyoma sincs ennek

a sok furcsa alkotmányának. Hát a »Pátri«-köze, a »kutya-szorító«? ! Abból sincs már semmi.

És emlékeztek és beszéltek volna még sokáig, de hangzott a vezényszó s a »napi rend« meghallgatása után kiki szállására vonult. Egy jó része a seregnek a főiskolai igazgató-tanács épületében telepedett le s ezek képezték a csapat zömét s itt volt a találkozás központja.

Rövid pihenés és rendezkedés után sietett mindenki az utcára, hogy a várost s a helybeli bajtársakat láthassa s ifjúságának emlékein merenghessen. Szinte hangos lett tőlük a város; a járó-kelők álmélkodva nézték a tisztes csapatot s kíváncsian kérdezősködtek utánok, a kiket fel-fel törő jó kedvük után lakadalmi vendégeknek voltak hajlandók elkeresztelni. Azt, hogy diákok volnának, nem akarták megérteni; pedig azok voltak, egészen megifjodva a gyermek és ifjú-korukról regélő ház-sorok között.

Barna este volt már, mikor a pályatársak újra mind összegyülekeztek a főiskola falai között, hogy az u. n. ismerkedési estélyen még jobban összemehessenek s magukat kedvökre kibeszélhessék. Jó vacsorában nem volt hiány; de a mi fűszerét adta az estélynek, az megint csak az emlékezés volt. Bizalmas együttlét, baráti kör volt ez, a hiúságnak, tettetésnek látszata nélkül. Igazi testvéri szövetség a szívbe írott törvény alapján.

Még alig voltunk túl az első fogáson s valakit a lélek szóra kényszerít, hogy éltesen egyet a pataki bajtársak közül, a kinek — szerinte — ez összejövetelben legfőbb része van. Aztán az a bizonyos valaki beszélni kezd egy álmról, egy álomban látott nagy mezőről, a mezőn elszórva lévő s holt-eleveneknek tetsző tagokról, a melyek a léleknek egyetlen szavára — mint az Ezékiel álmolta csontok — megmozdultak, élökké lettek és felállottak és jöttek, mint egy hadsereg, hogy tanúbizonyságot tegyenek. . . . Aztán boldognak vallotta magát, hogy álma teljesült s a főiskolát, hogy ilyen hű bizonyágtevői vannak, mint az 1859—67-esek. És a szívek megteltek lelkesült érzésekkel s a hideg falak, ha beszélni tudtak volna, bizonyosan azt rebegik vala az írás szavaival: »Ezek az én szerelmes fiaim, kikben nekem gyönyörűségem vagyon.«

A késői vonatok új vendégeket hoztak, a kiket kitörő lelkesedés fogadott és sajnálkoztunk azok felett, a kiket végzetük a találkozás élvezetétől eltiltott. Az ifjúkor minden nevezetesebb bohósága tolmácsokra talált; a keserűt az édessel összekevertük, s édessé vált még a legkeserűbb is. Egyik pályatárs az ő felejtethetlen gömöri tájkiejtésével épen nagy komolyan jelenti, s valóságos bocsánat-kérések között rebegi, hogy az ünnepi szónokot, a ki vele indult útnak, útközben betegség verte le, s bár a lelke vonja-készti, nem jöhet és nem jöhet. Alighogy felhangzott a csodálkozás és sajnálkozás zaja, hire jön az elparentalt alak megérkezésének és lön kacagás, öröm. A lélek, a mely vonta-készítette, erősebb volt, semhogy megtörhetne volna szárnyait a test.

Mikor csordultig volt már az öröm pohara, feláll Göncz lekipásztora, s áradozó szívünk húrjain játszani kezd egy már régen elveszettnek hitt pályatársunk sorának enyhítése végett. 32 frt 21 kr volt a rögtönös felelet, a mely összegből Korlát lekipásztora fogja az egykori szorgalmas, de elborult lelkű pályatárs sorsát enyhíteni.

Éjfél közelgett már, mikor a szóbeli emlékezés dalba olvadt át, s a hangulat még ekkor is annyira méltóságos volt, az »Alma Mater« falai annyira imponáltak, hogy a magunk himnuszának és az ifjúkorunkbeli rendkívül kedvelt lengyel himnusznak elzengése

után, senki sem mutatott vágyat valamely csapongó természetű dalra rágyújtani. A másnapi program végleges megállapítása után — egy szép este rajzó emlékeivel gazdagon — szívesen szorítottak jobbot az u. n. »huszonötösök« a nyugodalmas éjszakára, s a reggeli találkozóra.

A vasárnapi első teendő a közös lefényképeztetés volt. Kemény, újhelyi fényképész jött át az ünneplő sereg mostani képét megörökíteni, s a találkozás emlékeinek mintegy szilárd központot teremteni. Szép, verőfényes reggel mosolygott a vén collegiumra, a melynek »pletyka dombján« vagy »sóhajok hídján« 8 órakor már nemcsak az esteli ismerősök voltak együtt, hanem új barátok is mutatkoztak. A collegiumi ifjúság rendszerint, tehát most is a háttért képezte. A collegium felső szárnyának a kimagasló közép részszel való érintkezésénél helyezkedett el a most már 44 tagú csapat, a mely még életben levő volt gimnáziumi tanáraival együtt óhajtotta magát lefényképeztetni, s az érkező tanárokat — Orbán Józsefet, Soltész Ferencet és Tarnóczy Tivadart — igazi bensőséges éljenekkel üdvözölte. Míg az elhelyezkedés tartott, a főiskola imatermének ablakaira nemzeti lobogókat tűzetett ki az előljáróság, jelezni kívánván ilyenmódon is, hogy az öreg collegiumnak érző szíve van, s hű fiait szeretettel fogadja falai közé.

Fényképezés után gyorsan szedelőzködött a sereg és hozzá fogott a hála-tartozás lerovásához, úgy, a mint a program és a lélek parancsolta.

Elsőbben a főiskola közigazgatóját, Mitrovics Gyula theol. tanárt kereste fel az igazgatói hivatalban, ki már — a mult évi emlékek hatása alatt is — ihletetten várt az érkezőkre. A hivatalos szoba szinte sötét lett a »25-ösök«-től s valami édes terhe volt a levegőnek, a mint az »Alma Mater« képviselőjével szemben a csapat-elhelyezkedett s valami boldogító szorongás kezdett mutatkozni az ábrázatokon. A szónok Fekete Márton volt, a Kőrös-Tisza-marosközi ármentesítő-társulat főigazgatója. Olyan hangon, a mely csak keveseknek adatott, s annyi bensőséggel s olyan találóan fejezte ki pályatársainak érzelmeit s hódolatát, hogy szinte kedvünk lett volna leborúlni az »Alma Mater« szent oltára előtt és esküt tenni az iránta való örök hűségre. »A barátság hozott bennünket, de a hála és kegyelet is, s még inkább, mint a barátság«. Érezzük, mint férfiak is, hogy adósai vagyunk a főiskolának, s azok is kívánnak maradni. . . . Fel tudjuk fogni ma már, a mit régebben csak sejtettünk, az intézet felséges hivatását, s nem mint tékozló fiúk jöttünk az édes anyához, hanem mint a kik tisztes állásra tettünk szert a társadalomban, tehát eléggé jó bizonyságok lehetünk a sárospataki főiskola mellett, s ennek netalán ellenségeivel szemben. Ez volt szép beszédének alaprajza, melynek végén melegen kérte a közigazgatót, hogy hálánk s tiszteletünk állandósága felől legyen kegyes az egész tanári kart biztosítani.

Az őszinte »éljen«-ek után mély megilletődés hangján kezdett szólani a főiskola közigazgatója. Érezte, a mint ő szokott érezni, a hódolatnak egész jelentőségét s az édes anya helyzetében úgy szólt, mint egy övére büszke s övéiben boldog édes anya. Köszönte, hogy ezt a jó napot szereztük az »Alma Mater«-nek, a melynek a szerető szívekre mindenkor szüksége van. Töké-nek tekintette a szívbeli hódolatot, a melynek hosszú kamatozása lesz; jutalomnak a tanári karra, a mely mindenkor önérettel hivatkozhatik a szívek illetén megnyiladozására s midőn örömmel tesz ígéretet a felől, hogy ezt a napot készséggel jegyzi be a főiskola örömapjai közé, egyuttal érzékeny szavakban ajánlotta a százados intézetet a hálás fiak további jóindulatába. A

kik tanúi voltak az édes anyja és a szerető gyermekek emez ölelkezésének, azok ezt a jelenetet nem fogják soha elfelejteni. Kár minden szóért, a mi itt jegyzetlennül hangzott el, de nem nyomtalanul, mert a szemekből alápergő könyvek némán is beszéltek arról, hogy itt minden elejtett mag termékeny földbe hullt.

(Vége köv.).

IRODALOM.

* **A „Protestáns Szemle”** ez évi utolsó füzeté 11^{3/4} iven jelent meg. A tartalom nagyobb részét a már megkezdett tanulmányok folytatása s befejezése képezi. Így nevezetesen Szathmáry Józseftől »A ref. templomi énekes-könyv története«, Stromp Lászlótól »A János evangéliom világnézlete«, Weber Sámuelről »Id. Buchholtz György és kora 1642—1724.« a melyek e második részletükben is mindvégig érdekesek és tanulságosak s ugyanazokat az írói tulajdonokat tüntetik fel, mint az előbbi füzetben. Új itt Révész Kálmán ily című értekezése: »A presbitérium legelső nyomai hazai ref. egyházunkban,« melyben hiteles adatokkal igazolja, hogy a presbitériumok hazánkban legelőször a dunántúli részeken létesültek. Új továbbá még F. Max Müller »Naturliche Religion« című művének bemutatása Dr. Horváth Józseftől, s végül a szokásos irodalmi szemle. Örömmel jegyezzük fel, hogy e vállalat a 4-ik évben jóval közelebb jutott a maga elé írott célhoz, mint korábban s nevének megfelelően inkább megérezte a prot. élet hullámverését, noha e tekintetben még mindig sok kívánni valója lehet az olvasó közönségnek. A hazai protestantismus szelleme segítse e vállalatot céljainak teljes elérésére s hosszú virágzásra!

* **A „Közpapok Lapja”** új életnek indult a múlt hó 31-ikén Tasnádon. Szerkesztője már régebben utána látott egy nyomda vételének s úgy látszik, hogy ez — részben — sikerült is neki s most már a lap az »Első magyar prot. sajtó« terméke gyanánt fog megjelenni. De nemcsak a »Közpapok Lapja« val próbál a szerkesztő az új sajtón szerencsét, hanem egy »Magyar Nemzet« című néplap-félével is, a melyet csak azért nem kíván »Népujság«-nak nevezni, mert arisztokratikus gondolkozású népünk annak már a nevéből is elriadna. Ebben — a pietisztikus irány kerülésével — olyan dolgozatok közlését tervezi, a melyeket prot. ker. szellem hat at s kivált egyházi multunkat, annak viharosabb időszakaitban szerepelt nagyjaink történetét óhajtaná fel dolgoztatni. »Hír« rovatában az egyes egyházközségekben felmerülendő minden nevezetesebb eseményt kész megörökíteni, ha azok leírása beküldetik. A szerkesztő jó reménnyel számít a lelkészek buzgóságára s kéri őket, hogy a mutatóvány-számok szétküldhetése végett egyházuk presbitériumainak névsorát közöljék vele. Az »Első magyar prot. sajtó« jegyzőkönyvek, levélborítékok stb. nyomására is vállalkozik s a munkatársakat is kész fizetni, ha bőszerű előfizetője lesz. A »Közpapok Lapja«-nak ára egész évre 5 frt a »Magyar Nemzet«-é nincsen megszabva. Ha — mint látszik — Péntek F. szakítva a lelkipásztorsággal, kizárólag szerkesztői, vagy nyomdavezetői minőségben akarja ezentúl szolgálni a prot. egyházat: úgy a közérdek szempontjából óhajtanunk kell, hogy a közönség szívéhez vezető utat megtalálja s úgy szolgálja a protestantismust, hogy annak igazi javára és becsületére váljék. Dehát hol lesz az olvasó közönség a Pozsonyban, Budapestben s Tasnádon majdnem egyszerre induló néplapok számára? Tartunk

tőle, hogy az egész nemes ügy áldozatává lesz a tervtelenségnek, vagy a versenyző buzgóságnak.

* **Egyházpolitika prot. szempontból.** Irta Fejes István s.-a.-ujhelyi ev. ref. lelkész. Sárospatak, 1892. Lapunk olvasó közönsége ismeri ezt a magvas tanulmányt, a mely az egész haza értelmiségét mozgató nagy kérdéseket a bölcsész higgadtságával tárgyalja s méltóságosan utasítja vissza az ellentáborból felénk zúdított vádakat, ráolvasván a hamis vádlók fejére saját bűneiknek sorát. Az egész prot. egyháznak, sőt a haza békeségének is szolgálni kívántunk e tanulmány sokszorosítása által s hiszszük, hogy fáradságunk, úgy a kiváló szerzőé, mint a miénk nem marad jutalmazatlanul, vagy is, hogy e kis mű szélesebb körben is meg fog felelni rendeltetésének. Ára 40 kr.

* **„Az Athanaeum kézi Lexikona”** című, 40 füzetre tervezett vállalatból az első kötet (A—K) már külön kötetben is megjelent s ára fűzve 6 frt, fél bőrkötésben 8 frt. A második kötetből is több füzet forog már a nyilvánosság előtt (22—25), a melyek mind külön érdekes mellékleteket is tartalmaznak (térképek, találmányok, állatvilág stb.). Egy-egy füzet ára 30 kr.

* **»Descartes pszichológiájának alapvonalai«** cím alatt jelent meg Sárospatakon (1892) Rácz Lajos tanárnak bölcsésztudori értekezése egy igen csinosan kiállított s 60 lapra (8°) terjedő füzetben. Szerző azok közé a ritkább írók közé tartozik, a kik nehéz kérdéseket tiszta, világos nyelven, szinte behízelgő modorban tudnak előadni; a kik nem kevélykednek a tudakossággal és nem járnak ködben és homályban, hogy annál bölcsőbbeknek láttassanak. Ez a kiváló tulajdonsága teszi értekezését különösen becsessé, mint kényelmes kulcsot az újkori bölcsészeti alapítójának lélektanához, ebben a test és lélek egybekötésének problémájához, a mely tekintetben a Descartes hatása napjainkban is érezhető. Az értekezés hódolat a méltatott író szellemének s — mint maga mondja a szerző — első bölcsészeti kísérlet. Kívánjuk, hogy ne legyen egyúttal utolsó is, mert plagizálásból táplálkozó bölcsészeti irodalmunkra nagyon ráférnek a becsületes és világosan látó munkások, a minőket most lámpással kell keresnünk.

* **Kellő világitás Kanyaró Ferenc unitárius történetéhez.** Irta Balogh Ferenc, hittanár a debreceni református kollégiumban. Ára 20 kr. Debrecen. 1892. Egy kis füzet viseli e címet (1—24 l.), a melyben az unitáriusok ismeretes ellenfele — az újabb Meliusz Péter — felel a címben is nevezett szerzőnek, ki irodalmunkban az unitárius szélsőségnek képviselőtére vállalkozott. B. F.-nek halálával tartozik a hazai ref. egyház, hogy Kanyarót, a »rajongó egység hívőt« rendre utasítja, szenvedélyes és épen nem történeíróhoz illő kifakadásait, gyűlölködő kritikáját értékökre szállítja le.

* **Jubileumi beszéd.** Fodor József n. rozvági ev. ref. tanító 50 éves jubileuma alkalmából írta és elmondta: Komjáthy Gábor b.-szentesi ev. ref. lelkész. Sárospatak, 1892. Ezt a lapunkban is megjelent, szép alkalmi beszédet szívesen ajánljuk a t. olvasók pártfogó szeretetébe, már csak azért is, mert tiszta jövődelme egy prot. szellemű néplap alapjára fog fordíttatni. Ára 20 kr.

* **A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület évkönyve az 1892—93-ik évre.** Szerkesztette: Elek Lajos egyesületi jegyző. A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület »Évkönyvé«-nek már tizenkettedik évfolyamát bocsátotta ez évben nyilvánosság elé. A 169 lap terjedelmű füzet a derék egyesület életének, s egy évi működésének világos képét tárja elénk. A füzet első része az egyesület tagjainak névsorát tartalmazza. Van az egyesületnek 197 tagja, s ezek közül

9 tiszteletbeli, 18 alapító, 66 pártoló és 104 rendes tag. A tagok 5—6 kivételével mindannyian a tiszántúli ev. ref. egyházkerületben laknak, s van közöttük 19 ügyvéd és hivatalnok, 7 földbirtokos, 2 lelkész, 7 orvos, 6 gyógyszerész és 2 kereskedő is. Az alapító tagok között van 1 egyházkerület, 1 egyházmegye, 12 egyház és 1 város. Az egyesület állandó bizottsága 14 debreceni és 15 vidéki tagból áll.

A II. részben a Szatmáron tartott közgyűlés jegyzőkönyve van közölve. A gyűlésen a 131 tag közül összesen 38 jelent meg, s ezeken kívül a tanácskozássokban 4 intézetből 9 tanárkari képviselő vett részt. A jegyzőkönyvből kitűnik, hogy az egyesületnek az 1891 $\frac{1}{2}$ -ik évben 287 frt 79 kr bevétele, s 220 frt 95 kr kiadása volt, és hogy vagyona 3737 frt 15 kr-ra tehető, a mely összegből azonban 563 frt mint hátralék szerepel. A nyug- és gyámintézet ügyeivel — a mint a jegyzőkönyvből kivethető — szintén sok baja van az egyesületnek. Ennek az intézetnek jelenleg 28399 frt 8 kr alaptőkéje van, de az értesítőben több panaszt olvastunk arról, hogy egyes tanároknál úgy, mint tanintézeteknél tetemes hátralék vár behajtásra. Felemlítésre méltó a közgyűlésnek az a határozata, hogy körülbelül 1600 frtnyi tőkéjét, mely jelenleg a takarékpénztárban 4 és 4 $\frac{1}{2}$ %-kal kamatozik, az egyháznak 5% kamatozó tőkesegélyül felajánlja.

Részletesen közli a jegyzőkönyv az országos ev. ref., illetőleg országos protestáns tanáregyesület megalakítása felett folyt eszmecsere is, valamint a közgyűlésnek 27 szóval 11 ellenében hozott azon határozatát, hogy «az országos protestáns tanáregyesület szervezését óhajtja, a központi bizottságot utasítja, hogy a ref. és ág. hitv. akadémiák, gimnáziumok, képezdek és felsőbb leányintézetek tanárkarait nyilatkozatra hívja fel, a nyilatkozatok alapján a szervezési munkálatok elkészítésére s az alakuló közgyűlésnek egybehívására bizottságot küld ki».

A közgyűlésen tárgyalt indítványok közül igen figyelemre méltó a Futó Mihályé, mely az 1891—92-ik évi Budapesten tartott országos zsinatnak a középiskolai tanárokról vonatkozó azon javaslatát, hogy a középiskolák tanárai az illető egyházközség presbitériumában, akárhány a lelkészek száma, csak egy tanárral lennének képviselve, míg a tanítók annyi tagot választanak, ahány a lelkészek száma, — sérelmesnek tartja s indítványozza, hogy az egyesület annak módosítását kérje, a mit a közgyűlés el is fogadott.

A közgyűlés jegyzőkönyve után Géresy Kálmán elnöki megnyitó beszéde van közölve, melyben a protestáns középiskolák mostani helyzetével, s a helyzet által parancsolt teendőkkel foglalkozik. Aggodalmat keltő, sőt válságosnak mondható a helyzet — úgy mond — melybe protestáns középiskolai tanításügyünk ez idő szerint jutott. Nem külső támadások, testvérfelekezetek, vagy állami hatalomnak ellenünk intézett háborgató zaklatásai okozzák a bajt. Nem is benső elmaradottságunkban, viszálykodásainkban, felekezeti vagy nemzeti kötelességérzetünk meglazulásában, vagy bárminő megfogyatkozásokban van a baj. Oka egyszerűen az a verseny, melyre a legújabb időben elkerülhetetlenül szorítva lettünk. Az állam a középiskolai tanítás terén óriási léptekkel halad, s ezért reá panaszkodunk nem lehet, sőt kárhozthatni kellene, ha nem így tenné. Minket sem szorított le a pályáról, sőt iskoláinkat több helyen segítette. A veszély reánk nézve abban rejlik, hogy anyagi erőink korlátoltsága miatt iskoláink a versenyben elmaradnak, vagy inferioritásba jutnak. Az egyház könnyen mondhatná ugyan, hogy az idők megváltoztak, a tanításügy az állam feladatává lett, én ezentúl csak a

vallásitanításról, a lelkészek kiképzéséről gondoskodom, közép- és felsőbb iskolákat nem tartok fel; azonban iskoláink legnagyobb részét a protestáns társadalom, egyesek, testületek, városok alapították. Egyszerűen oda hagyni az ősök ezen alapításait, elfelejtkezni arról, hogy ők ezekkel nem csak az egyháznak, hanem a nemzeti kultúrának is akartak szolgálni, olyan bizonyosság volna, melyet a jelen társadalom az ősök iránti kegyelet megsértése nélkül magáról ki nem állíthat.

Géresy ott, a hol iskoláink megfeszített erővel sem tarthatók fel, elfogadhatónak tartja az államsegélyt, autonóm jogaink fentartása mellett, de szerinte az államsegély igénybevétele felett a döntést minél magasabb egyházkormányzati forumnak kellene fentartani és ilyen esetekben mindenütt szükségesnek tartja, hogy erősítésék s új kapcsolatok láttassék el a helyi felügyelet mellett az egyházi legfelsőbb felügyelet is.

A válságos helyzetben legsürgősebb segítő eszköznek tartja a tanárok anyagi helyzetének javítását, fizetések és nyugdíjaknak az államhoz közelebb emelését. Nem annyira a fizetés csekélyisége, hanem a verseny kikerülhetlensége képezi a bajt. Annak elgondolása: milyen különbség van az ő sorsa és a vele teljesen egyenlő képzettségű állami tanár sorsa felett, keserűséggel fogja eltölteni a protestáns tanár szívét. Ne hívatkozzék senki az önfeláldozásra, a buzgóságra akkor, mikor egy olyan pálya végén, melyen külön előléptetés, haladás nincs, vagy alig van, a legjobb esetben a nyugalomnak, vénségnek pár esztendejére nélkülözés, rosszabb esetben a családra, a hátramaradottakra nyomorúság vár. Ez az anyagi kérdés az, mely ha meg nem oldatik, protestáns iskoláink jelenét és jövőjét válságossá teszi.

A protestáns egyetem kérdését is érinté Géresy megnyitó beszédében. Az egyetem létesítését — mondja — minden protestáns ember szívből óhajtja ugyan, de bármerre dől el e kérdés, megmarad azon aggasztó eshetőség, hogy figyelmünket a középiskolai hiányok orvoslásától elvonja. Abban az esetben azonban, ha az egyetem nem állíttatik fel, gondoskodnunk kell jelesebb ifjaink tanárrá képeztetéséről különösen a külföldi egyetemek látogatását ránk nézve nagy fontosságúnak tartja.

A szatmári gyűlésen tartott érdekes és tanulságos felolvasások teszik különösen értékesé a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesületnek ez alkalommal megjelent évkönyvét. Kulcsár Endre „Tanügyi szemlé”-je, dr. Öreg Jánosnak a „A nemzeti nevelésről” készített értekezése, Bakesy Gergelynek „A szatmár-nemzeti ev. ref. gimnázium története 1880-tól” című munkálata, Elek Lajosnak „Az országos ev. ref. tanáregyesület ügye” című előterjesztése, Dóczy Imrének „Irodalmi képzés a classica philologiai oktatásban” cím alatt tartott felolvasása s végül dr. Hantz Jenőnek „Az izomműködés kapcsolata szellemi életünkkel” című értekezése nagy tanulmányról s alapos megfigyelésről tanuskodnak. Ezeket olvasva, örömmel gondolunk az országos protestáns tanár-egyesület megalakulására s mintegy magunk előtt látjuk azt a lelkes sereget, mely a protestáns tanári kar jó hírnevét a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesülethez hasonlólag, de fokozatosabb mértékben fogja irodalmi munkássága által is növelni. *bs.*

* **Legújabb levelező.** *Önügyvéd és házi titkár.* Irta: Kassay Adolf. Budapest, Lampel Róbert kiadása. Javított és bővített alakban jelent meg e mű 271 lapon (8°). Tartalma, mint címe is sejtetni enged, rendkívül változatos, a milyen az élet s annak szükségéi. A temérdek különféle levélről kezdve, fel a különböző okiratokon át, az árva, katona, adó- s telekkönyvi stb. ügyekig, sőt a súlyok, pénznekem ismertetéseig, találunk itt mindent

és mindenhez magyarázatot és útbaigazító tanácsokat. A levelek — főleg a kényesebb tárgyak — nehezen olvashatók mosolygás, sőt néha szánakozás nélkül; itt-ott a nyelv, másutt a felfogás hibás, vagy nagyon fiskálisos . . . egészen véve azonban az 1 frtot (kötve 1 frt 20 kr) igen megéri. Egy jó stylisza, a ki igazán érti a nyelv szépségét s a hatást nem a csillogó szavakban, hanem a nemes egyszerűségben keresi, — sokat javíthat e művön a 3-dik kiadás esetén.

* **Bibliai képek.** Magyar prot. egyházi szónoklatok a ker. moral népszerű tanítására. Irta: *Vásárhelyi Zsigmond* ev. ref. lelképásztor. Marosvásárhelyt. Kiadja: Temesvári M. 1892. Ez a címe egy 1—XXVI+1—265 lapra terjedő nagy 8-ad alakú, vaskos kötet műnek, a mely »Igehirdetésünk forrása és irányelvei« című terjedelmes előszóban a szerző álláspontját s egyházi beszédírói elveit, sok ügyességről és tanúltságról beszélő modorban ismerteti s nyomban ezután 25 különböző alkalmakra írott egyházi beszédben mutatja be, hogy miként tudja szerző a maga által felállított elveket élőkké tenni a gyülekezet előtt. Főelve lévén, hogy *igehirdetésünknek más forrása nem lehet, mint Jézus erkölestana*, ehhez híven választotta textusait és dolgozta fel azokat. Biblia-szeretet és a titkok titkaiban való otthonosság, felfogás és kidolgozásbeli ügyesség, sőt újszerűség jellemzik szerzőt, a kit semmiképen sem lehet a mindennapi mérték alá állítani. Addig is, míg írói értékét tüzetesebben megállapíthatnók, bátran ajánljuk *f.-boldogfalvi* lelkészársunknak sok szép reményre jogosító művét a hivataltársak pártfogó figyelmébe. A mű ára?..

* **»A Mi Otthonunk«** cím alatt *Dr. Masznyik Endre* és *Stromp László* pozsonyi theol. tanárok prot. társadalmi és családi hetilapot szándékoznak indítani, folyó hó 31-ikétől, eme történeti emlékü naptól kezdve. Előfizetési felhívásuk egy meleg hangon intézett szöveget a hazai protestantismushoz s a remélt munkatársakhoz, a mostani felekezeti viszonyokra való különös tekintettel. Az *egyetemes papságnak* óhajtanak lelki táplálékot nyújtani, a családba akarnak betelepíteni, hogy azt a protestáns szellem erejével megtartsák, illetőleg felfrissítsék. Közölni fognak *írásstanulmányokat*, történeti elbeszéléseket s figyelemmel kísérik a jelen protestantizmusának összes nyilatkozatait, közölnek életrajzokat, képes illusztrációkat s gondjuk lesz a belmissióra is. Sokat, szépet ígérnek. Adja Isten, hogy áldás legyen munkájokon! Előfizetési ár egy évre 4 frt, októbertől december végeig 70 kr. Az előfizetők számára képest a lap árát leszállítani, a munkatársakat pedig díjazni készek. Az volna a baj csak, ha most már egyszerre több ponton támadnának prot. néplap-félék s közülök a verseny miatt egyik se tudna zöld ágra vergődni!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Olajos Pál*, gesztelyi ref. lelkész, az alsózempléni egyházmegye papi testületének egyik kiváló buzgóságú tagja, híveinek igazi pásztora, valódi egyházépítő talentum, lapunknak is egyik hű és tipikus jellemű munkatársa és pártfogója, folyó hó 9-én, életének 71-ik évében elhunyt. Bővebb necrologját mielőbb közölni fogjuk. Áldás emlékére!

— **Kérelem.** Tisztelettel kérem azokat, kik a mívelt magyar közönség számára írt: *Magyarország ezer éves politikai és művelődési története dióhéjban* című, zsebkiadású művemre előfizetőket gyűjtöttek, vagy még elő-

fizetni akarnak (1 frt), hogy az előfizetéseket címemre Sárospatakra, legkésőbb folyó hó 20-ig, annnyival is inkább beküldeni szíveskedjenek, mert magam lévén a kiadó is, csak annyi példányt nyomathatok, a mennyire a jelzett határig előfizetés történt.

1892. október 15.

Tarnóczy Tivadar tanár.

— **A pápai főiskola áthelyezése Komáromba** foglalkoztatja mostanában a dunántúli ev. ref. egyházkerület vezérfőfőinek jó részét. Legközelebb népes értekezletet tartottak a komáromi kollégium épületében Konkoly Thege Miklós elnöke alatt s ezen Beöthy Zsigmond indítványára egyhangúlag elhatározottak, hogy a pápai főiskolának Komáromba való áthelyezését minden körülmények között keresztül szándékoznak vinni s az áthelyezés tervének elkészítésére egy bizottságot neveztek ki. Komárom városa a főiskolának 1000 frt évi segélyt ajánlott fel s két értekezleti tag 1000—1000 frt alapítványt ígért.

— **A felekezeti tanárok országos nyugdíjintézetének ügye** az evangélikusok folyó hó 5—6-án tartott egyetemes gyűlésén szóba került, indítványoztatván, hogy a nyugdíjintézet felállítását a közoktatási miniszternél szorgalmazza az egyetemes gyűlés. Az indítvány felett megindult hosszas vitában többen azon aggodalmuknak adtak kifejezést, hogy vajjon nem lesznek-e kénytelenek kifogásolni egyházi szempontból, a minnek szorgalmazását most kérik, különösen azért, mert ez a tesvér ev. ref. egyház tanárait is érdekli. Végre elhatározottak, hogy e kérdést a közügyeket tárgyaló zsinati bizottsághoz teszik át.

— **Az országos protestáns tanár-egyesület ügye** egy lépéssel ismét előbb haladt. A tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület elnöksége az egyes intézetek tanárait legközelebb arra hívta fel, hogy nyilatkozzanak, hogy hajlandók-e a megalakítandó egyesületbe belépni s az egyesület által kiadandó folyóiratot pártolni. Reményljük, hogy ev. ref. tanáraink mindannyian feljegyzik nevüket a felhíváshoz csatolt aláírási ívekre.

— **A felekezeti tanárok nyugdíj-intézetéről** Wekerle Sándor pénzügyminiszter is megemlékezett az országgyűlésen, költségvetése benyújtása alkalmával, kijelentvén, hogy költségvetésében, a felekezeti tanárok nyugdíjintézetét azért nem lehetett felvenni, mert ezt az országgyűlés még nem szavazta meg.

— **A tiszáninneni határozat a bölcsészeti és theol. facultások felállítására** vonatkozólag kedvetlen hangulatot támasztott a kolozsvári és debreceni lapok szerkesztőiben s bizonyosan sok másokban is, a kik beleérték magukat a nagy gondolatokkal való társalkodásba. A »Prot. Közlöny« — szokott modorában — csak azon csodálkozik, hogy a kerület azt is el nem határozta, hogy »feküdjünk le és haljunk meg«; a »Debr. Prot. Lap« pedig így fakadozik: »Bizony ezen határozat nem válik nagy dicsőségére az azt hozott egyházkerületi közgyűlésnek.« A főiskolai tanári kar munkálatának érveit jónak látja mindkettő agyonhallgatni, holott azokra illenék talán előbb a rímet kívágni és csak azután bántalmazni a rossz tanácsadókra hallgató kerületet.

— **Felhívás.** »A Kalászkok az életnek kenyeréhez« című beszédgyűjtemény első füzeté sajtó alatt van. Minthogy a bolti ára előfizetési áránál, mely 1 frt, magasabb lesz: kérjük azon lelkészársainkat, kik ezt megrendelni kívánják, legyenek szívesek megrendeléseiket Hornyánszky Viktor úrnál (Budapest, Akadémia-épület), mielőbb megtenni.

A szerkesztők.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egy törvény § gyakorlati értéke.» *Paikoss Endre.* — «Eszmék és elmélkedések.» *Órálló.* — «Zsindely István emléke-
zete.» *Maklári Pap Miklós.* — «Az 1859—1867-esek találkozója Sárospatakon.» — «Irodalom.» — «Vegyes közle-
mények.» — «Hirdetés.»

Egy törvény § gyakorlati értéke.

A különböző vallásfelekezetek egymáshoz való viszonya és jogegyenlősége még mindig nincs hazánkban eléggé szabályozva. Az is, a mi eddigelé e tekintetben történt, alig ér valamivel többet a semminél. Sok tekintetben még a toldozás-foldozás nevet is alig érdemli meg. Mi azért mégis tetszelgünk magunknak azzal, hogy hiszen vannak írott, királyilag szentesített országos törvényeink, melyek minket az erőszakoskodni szerető fél ellenében nemcsak védenek, de nekünk is bizonyos jopokat nyújtva, még legalább látszólag egyenlő jogviszonyosságot is biztosítanak. Így aztán nem ritkán összedugott kézzel várjuk azt a bizonyos sült madarat, vagy édes optimismusba merülve, bölcs türelemmel megnyugszunk abban, hogy az idő, a keresztyén vallás szelleme, a gondviselő Isten hatalma végezze el a maga remek, örökké bölcs és igaz művét, mint egy cikkező e Lapok hasábjain nem rég megjegyezte, mintha bizony a történetet nem gyarló emberek csinálnák, s annak egyes epizódjait nem gyarlósággal teljes szenvedély és gyűlölet szülné. Szép az az eszményi magasság, éltető és boldogító is annak tiszta légköre, csak a földi élet sivár szenvedélyei ne érintenék.

Különben az én hitem és meggyőződése is az, hogy eljő egykor, el kell jönnie annak az időnek, midőn az igazság teljes győzelmet vesz az emberi önző érdekek felett, s midőn a keresztyén vallás szelleme diadalra jut; de még addig az emberi szenvedély sokszor újra fogja kezdeni átkos munkáját és a rövidebbet, a gyakorlati élet bizonyossága szerint, az isteni gondviselésbe vetett törhetlen hitök mellett is rendesen azok fogják húzni, kik igazokba bízva, bölcs mérséklet és türelemmel minden annak a bizonyos időnek megérkezésétől várnak. Mintha már igazság se volna: „segíts magadon, az Isten is segít“.

Nem akarom én ezzel azt mondani, hogy mi is ellenfeleink szenvedélyességéhez hasonló keresztyéntelen gyűlölséggel és türelmetlenséggel járunk el dolgunkban, mert mi sem volna ennél hozzánk méltatlanabb eljárás; hanem csak azt, hogy ne bizzuk magunkat minden igazaink mellett is egészen más légkörben felnőtt és élő emberek változó szeszélyeire, sem pedig csupán a meglévő országos törvényekre, mert a nyakatekert okoskodások és csűrös-csavarás korszakát élve, különösen napjainkban nincs azokban mit

biznunk; mivel sophisticus okoskodásokkal még a legvilágosabb törvényeinket is félremagyarázzák; azoknak értékét a gyakorlatban még függetlennek hirdetett bíránk is teljesen tönkre teszik. Így állunk az 1879. évi XL. t.-c. 53. §-ával, melynek gyakorlati értékéről akarok ez alkalommal egyet-mást elmondani, sőt így vagyunk a legtöbb vallásügyi törvényeinkkel.

A római katolikus egyház nemcsak nagyhatalmi állásánál fogva a múltban, hanem azon elvénél fogva, hogy egyedül csak az ő kebelében lehet idvezülni, még a jelenben is minden erejét, még meg nem engedhető eszközökkel is — hívei számának szaporítására fordította és fordítja, lévén előtte minden mellékes, egyedül a cél szent. Így aztán sokszor zavart és háborúságot teremt ott, hol békét és szeretettel teljes nyugalmat kellett volna ápolgatnia. Igaz ugyan, hogy a tagok számának szaporítása mindenik felekezetnek egyik főérdeke, mert annak eredményteljes gyarapítása által mutathatja ki leginkább életrevalóságát és benső értékét; de nem a mások egyéni jogainak megsértésével, vagy erőszakoskodás és gyűlölség-szítással, hanem vallásos nézetéből kifolyó hitelveinek hirdetésével és terjesztésével. S ott, hol már valamelyik felekezet lelép ezen hitelesítő hivatásának teréről és mások jogát sértve, az egyes egyén lelkiismeretén erőszakot követve el, igyekszik számát szaporítani; kell lenni bizonyos korlátnak, melynek áthágói vétséget követnek el és büncselekményökhöz mérten büntetendők is. Ezen korlátot állami törvények alkotásával magának az államnak kell megteremtenie, hogy a kebelében élő felekezeteknek mindenik tagjait kivétel nélkül egyenlő mérvben terhelje.

Ilyen korlátok felállítására leginkább ott van igen nagy szükség, hol az állam alattvalói nem egy, hanem több kisebb-nagyobb felekezethez tartoznak, mint hazánkban. Ott, hol egyik felekezet nemcsak nagy száma, de a múltból eredő nagy vagyoni és hatalmi állásánál fogva is még mindig több-kevesebb kiváltságot élvez, minélfogva másokkal szemben még erőszakoskodásra is gyakrabban ragadtathatja magát. Ilyen hazánkban a római katolikus egyház.

A magyar állam ily korlát felállításának szükségességét már korábban belátta és hogy alattvalóinak békés nyugalmit megvédhesse, a különböző felekezetek egymáshoz való viszonyát több-kevesebb szerencsével

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

igyekezett is törvényhozásilag rendezni. Ilyen az 1848. évi 20. t.-c., a mely még mindig megváltójára vár. Ilyen a különböző keresztyén felekezetek egymáshoz való viszonyosságát szabályozó 1868. évi LIII. t.-c., melynek van ugyan feje és egyes tagjai is megvannak, de hiányzik belőlök a mozgó erő, a szív és láb, mely gyakorlati értékének megszerzéséhez segítené elő, mert hát az mind igen szép, szépen is hangzik a papíron, hogy ennek így, meg úgy kell lenni, „a fiú az apa, a leány az anya vallását követi; no meg „18 éves korától mindenkinek áttérni — vagy mint a katolikus egyház még mindig egész csökönyösséggel mondja: visszamenni — is lehet; de hát mind ezt bármily szépen megvan is írva, a mindennapi élet, maga a gyakorlat még annál is gyönyörűsebben kineveti, kivált ott, hol a csalárdul számító túlbuzgóság is beavatkozik. S miért? Azért, mert nincs meg a törvényben magában a szív és láb, mely élni és járni képesítene; nincs meg a végrehajtási erő, mely mindenkit kényszerítene arra, hogy az élet minden viszonyai között tisztelni tanulja a törvényt.

Mert kérdelem: hol van az az országos törvény, mely egész szigorával sujtana azt a rakoncátlan lelket, ki áthágni merészli azon korlátnak csak egyik fokát is, melyet az 1868. évi LIII. t.-c. mindenik honpolgár elé állított? Nincs sehol! Vajudik még mindig, de nem születethetik meg. Mit ér az olyan törvény, a melyet az áthágókkal szemben érvényesíteni nem lehet. Az ilyen alig ér többet a semminél. Csonka az, ép ezért az élet ki is neveti. Ilyen az 1868. évi LIII. t.-c. is.

De hát nézzük csak kissé közelebből e törvényt és úgy ítéljük gyakorlati értéke felett.

A törvény első része 1—8 §-ai, mint tudjuk, az egyik keresztyén felekezetből, a másba való áttérés módozatait írja körül, még pedig a jogviszonyosság szempontjából nagyon szépen és helyesen. De, ha most már elő áll egy ember és azt mondja: „mit nekem a törvény összes §-aival együtt, minek zaklatnám én hozzámmá térni akaró vagy kényszerített ártatlan juhocskámat azzal, hogy őt, még ahoz a mételeythintő eretnekhez küldözgessem, minek terhelném őt fáradtsággal, költséggel, tanúk keresgetésével, hiszen így még halászgatni is könnyebb; szárnyaim alá fogadom, részesítem az üdvösség egyedül nálam lévő áldott malasztjában, a nélkül, hogy az előírt feltételeknek eleget tenne; egyházamba fogadom, — „nem“ visszaveszem az eltévolyodott, de e megtérő bárányt a nélkül, hogy a törvény 3 §-ának eleget tenne. Kérdelem: hol a láb, mely magát a törvényt járni tanítaná: hol a §, mely lesújtana a vakmerőre és büntetné azt, ki a törvényt megsérteni vakmerő vala? Nincs sehol, legalább én ilyet nem ismerem. Ohó! Dehogy nincs! Hogy ne volna, mikor van mondják talán sokan. Hát nem ott van az 1879-ik évi B. t. k. XL.: t.-c. 53. §-a.

Igen, én is sokat hallottam ezt orvosságnak emlegetni, sőt hangzott egyszer felém bírói ajakról is, még pedig akkor, mikor a törvény más §-aiba ütköző büncselekményt kellett volna épen ez alapon büntetnie, s én hallgattam soká és felébredtem. Mert hát az 1879. évi XL. t.-c. (kihág. törv.) 53. §-át, mely így hangzik: „A ki élet korának tizennyolcadik évét még be nem töltött kiskorú egyént az 1868. LIII. t.-c. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe felvesz: két hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig ferjedhető pénzbüntetéssel büntetendő“ mindenre másra lehet inkább alkalmazni csak az 1868. évi LIII. t.-c. 1—8 §-ainak áthágóira nem. De hát miért nem? Hát kérem szívesen egy egyszerű „már és „még“ szócska miatt. Igen

egyszerű a dolog. Ez a két szócska igen alkalmas útvesztő. Nézzük csak az 1868. évi LIII. t.-c. 2. §-át. „Áttérni annak szabad, ki életkora 18 évét már betöltötte. Ha tehát valaki 18 évét már betöltött egyént a nélkül, hogy azzal a törvény szabta feltételeknek eleget tétetne, felekezetébe felvesz: büntetendő-e a kihág. törv. 1879. évi XL. t.-c. 53. §-a alapján, mely szerint csak az követ el vétséget és az büntetendő, a ki 18 évét még be nem töltött kiskorú egyént vesz fel. Hát bizony nem, hanem szabad a vásár. Erre engem maga az élet tanított. Sokat hallottam és olvastam már az 1868. LIII. t.-c. 1—8 §-ai áthágásáról, de azt még egyszer sem hallottam, hogy bünyfenyítő feljelentés bíróságaink előtt tétetett volna ellene; noha, ha emlékezetem nem csal, egy ily természetű áthágás egyszer már konventünk előtt is megfordult, pedig már egyszer jó volna az ilyen dolgokat tisztába hozni.

De hát én tulajdonképen a kihág. törv. 1879. évi XL. t.-c. 53. §. gyakorlati értékét ígertem felmutatni.

Fájdalom, értékre nézve ez is csak olyan, mint a többi, azaz még olyan sem, mert jogászaink gondoskodtak róla, hogy szárnyait megnyírbálva csak is papíron legyen.

A gyakorlati élet, azt hiszem már eddig is mindenkit magtanított arra, hogy az 1868. évi LIII. t.-c. 12—18 §-ait is mindenki büntetlenül áthághatja és gyűjtheti egész bátorsággal egyházának proselitáit, mit a túlsó táborban lévő hecc-mesterek szorgalmasan gyakorolnak is, mert azokkal szemben is hiába alkalmazzuk az 1879. évi XL. t.-c. 53. §-át, mert a világi bölcsesség fölfedezte, hogy keresztesítés, anyakönyvezés, temetés szóval semmi, mit róm. kath. lelkész elkövethet felekezetbe való feltételt nem képez, tehát nem is vétség s mint ilyen inkább dicsérendő, mint büntetendő cselekmény.

A kih. törv. szóban forgó §-a felekezetbe való felvételtől szól, mely oly egyénen hajtatik végre, ki még 18. évét be nem töltötte. Ilyenek a csecsemők, gyermekek és ifjak 18 éves korukig. Ezeket mi által hajtatható végre a felekezetbe való felvétel? Szerintünk: keresztesítés, anyakönyvezés, hiterősítés és temetés által, mely már épen az egyén hovatartozandóságát határozza meg. A világi bölcsesség mint már fentebb is említém, megtanított bennünket arra, hogy a keresztesítés, anyakönyvezés végrehajtása nem képez felekezetbe való felvételt, sőt most már arra is oktatgat, hogy a temetés nem lévén vallásos szertartás, annak végrehajtása sem büntetendő, tehát csakis egy maradt még érintetlen — ez: a hiterősítés. Azt azonban mindnyájan tudjuk, hogy ez csak nálunk és a testvér-egyháznál van meg. Katolikus pap ilyennel nem bibelődik. Meg van ugyan ott is a bérmálás szentsége, de ez a papra nézve „ne nyúlj hozzám“ virág, mert csak is a püspöknek adatott arra nézve mennyei hatalom. Római kath. pap tehát az 1879. évi XL. t.-c. 53-ik §-sáha ütköző vétséget joggyakorlatunk szerint nem is követhet el, bármennyire proselitáskodik; ily természetű bűnbe csakis mi és a testvérfelekezethez tartozó lelkészársaink eshetünk, minélfogva a törvény gyakorlati értéke — a magyarázat szerint — egyedül reánk káros és nem mellettünk, de ellenünk alkalmazható. Erre is az élet tanított. Mert hát körül vagyok én véve ragadozó farkasokkal, kik éjjel-nappal ólálkodnak, hogy egy-egy ártatlan juhocskát megragadhassanak. Vigyáznom kell ám nekem is és olykor-olykor a ragadozóknak körmire is koppintani, ha csak lehet, de hát mit ér, ha a védelmi eszközök hiányosak?!

Bíróságaink előtt, mint vádló én is megtapostam a küzdőteret és én buktam el. Bukásomból tanultam sok mindent, többek között mindazt, a mit eddig előadtam; ráadásul még örök emlékül néhány bírói ítéletet is nyertem, melyeket eredeti felfogások és sophisticus okoskodásaikért jónak látok ez alkalommal a nyilvánosság ítélete alá bocsátani, annival is inkább, mert ilyenmő okmányokhoz — tudomásom szerint — még eddig épen nem, vagy csak nagyon ritkán volt szerencsénk. De mielőtt az okmányokra rátérnék, el kell mondanom egyet-mást, melyek azokat megelőzték.

(Vége köv.).

Paikoss Endre.

Eszmék és elmélkedések.

Bismarck egy parlamenti beszédében azt mondá, hogy Németországnak két ellenséget kell legyőznie: az ultramontánizmust és a szocializmust, a fekete és vörös internacionálét! Hazánknak szerencséjére még csak az egyikkel kell viaskodnia: a pápaság nemzetközi fekete seregével. Az igaz, hogy ezzel is nagyon nehezen tud megküzdeni.

* * *

Szent Gennaróról, Nápoly védő szentjéről olvastam valahol ez érdekes dolgokat: „Szent Gennaró, Nápoly védszentje *vérforrásának csodája* a papok által még mai nap is ismételtetik. Ezen szent Nápoly minden kormányát támogatta, míg az hatalommal bírt. Politikai válságokban ezért a nép mindig szentjének szavazatát várja be előbb... Azért Garibaldi is gondoskodott arról, hogy biztosítsa magának jóváhagyását.

Szent Gennaró vére, egy kis ujj vastag hengerded alakú üvegeskében tartatik, melyben azt a csudát eszközölő pap bizonyos vegyész keverék által forrásba hozza, és azután a népnek bemutatja. Ha a vér forr, a szent megtette a csodát; a Miracolo-t, mi jóakaró hajlamainak jele; a nép erre újongva üdvözlí őt és az új eseményt, mely ellen neki nincs kifogása. — 1799-ben, midőn szent Gennaró átpártolt a köztársasághoz, Rufio bírnok letette őt Nápoly védszentjének méltóságáról, és helyette paduai szent Antalt nevezte ki. Az ebből származott vetélykedés a két szent között még most sem szűnt meg. Szent Gennaró mindig a tényleges hatalommal tart, míg szent Antoniő hű marad a Bourbonok sorsához.

* * *

Konek, ez a buzgó katolikus, de nem ultramontán egyházjogi író, kinek lelke, majdnem minden mondatában jobb sorsra érdemes módon vergődik, a Vatikán s a szabadelvűség és a haza követelményei közt, fogytékos magyarságával védelmébe veszi a pápai előjogokat a támadások ellen, s különösen tiltakozik az ellen, hogy az előjogok lényegesekre, azaz isteni eredetűekre, s nem lényegesekre, azaz történelmileg fejlődöttékre, különösen pedig az álizidori koholmányokon alapulóakra volnának feloszthatók. A pápa minden joga lényeges és isteni eredetű, de a főnökség természetével jár, hogy éljen, vagy ne éljen velők, s ha nem él, még az nem jelenti elvesztésüket, vagy azt, hogy nem léteznek, s a mellett a főnökség önmagában leli ama képességét, mely szerint „*jogkörével az idők s körülményekhez, valamint a kor kívánalmaihoz mindenkor alkalmazkodhassék.*” „A történelmi fejlődés folytán csak később gyakorlott pápai jogok nem mint új jogok, nem mint növedék, hanem mint a főnökségben már eredetileg foglalt uralomnak csak idővel valósult nyilvánulásai veendőek.”

Nem egy tankönyv-író nyilatkozata ez, hanem a modern katolikus felfogás megnyilatkozása. Mint ilyenre reflektálunk itt.

E felfogás szerint hivatva van a pápa a jó Isten adományát megkorrigálni, bölcs belátása szerint élven, vagy nem élven azokkal; szofisztikus módon azt a magánjogi elvet, hogy a jogok a pusztán nem gyakorlás folytán még nem szűnnek meg, s hogy a jogosított van bízva, él-e vagy nem jogával, átsempészi az egyházjog körébe. Meghazudtolja a logikát, midőn létezőnek állít oly jelenséget a multban is, a miről maga is beismeri, hogy csak idő folytán nyivánult. Meghazudtolja a történetet, azt állítván, hogy nem Miklós, Nagy Gergely, VII. Gergely és III. Ince, valamint a hozzá hasonló pápák vívták ki hosszú harc, ármány és kegyetlenkedés után, a pápai előjogok legnagyobb részét, hogy IX. Piusnak a csalhatatlanságot nem úgy kellett zsinatjától kicsikarnia: hanem mindezek Péter és Linus idejétől kezdve, XIII. Leóig, egyformán illeték a római pápákat, s a mit eleinte nem gyakoroltak, pl. akkor, midőn még époly egyszerű püspökök voltak, mint a többiek, vagy midőn világi uralmuknak még hire sem volt, ez csak azért történt úgy, mert nem tartották jónak, mert nem akarták. Elmondhatni a görög mese-költővel: „Omphakes eti eisín.” Más részt ez a tan nem egyéb, mint a legridegebb opportunizmus és utilitarizmus, mely még az isteni jogokat is az ócskaságok kamrájába veti, ha így célszerűbb, — de okvetlenül előveszi a legavultabb fegyvert is, — ha lehet. E szerint a kor kívánalmaival való kiegyezés merő áltatás, — az inkvizíció csak azért nem dűl, a máglyák csak azért nem égnék, mert a korszellem miatt nem lehet. De dűlna, de égnének, ha lehetne! A mint aquí-női szent Tamás bölcsészete is restaurálva lett.

S ép ebből megtanulhatják azok, kik azt hiszik, a pápasággal és klerikalizmussal meg lehet alkudni, hogy ne bocsátkozzanak üzletbe ezzel az erkölcstelen reservatio mentalis-sal, az isteni jogokkal való eme kalmárkodással, mert megcsalják, — ha csak lehet. A pápaság olyan, mint a Bourbonok: nem tanul, nem felejt, az ellenkező csak alakoskodás.

* * *

Persze néhai érdemes egyetemi tanárunk fentebbi hithű okoskodásával bajosan lehet összeegyeztetni könyvének következő tételét: „A hohienstauffeni házból való császárokkal az egyházra nézve nehéz küzdelmek korszaka támadt, mely a francia királyok felülemelkedésére vezetett, mi ellen VIII. Bonifác „Unam sanctam”-féle bullája van irányozva, mely mint a pápai világuralom tetőpontjára emelkedett és tűhegyre állított hatálytalan reproductioja jelentkezik (persze a tűhegyi csúcs lefelé emelkedik!), hogy az összes államjogok, még a világiak is, a pápai kebel szekrényében (in scrinio pectoris) zárkózva (sic!) a pápai hatalomban lelik csirájukat és keletkezésük forrását; de akkor már a világi s egyházhatalom közti egységesség hosszú időre meg vala szakítva és a nevezett bulla, mely ezt a viszonyt újlag megfejté, *jóformán egy letűnt korszak záró kövéül, egy legyőzött álláspont hatás nélküli felkarolásul jelentkezik.*” E fejtegetésben a stílusnál csak a logika borzasztóbb. Mert bizonyára a pápa államok fölötti felsősége is olyan isteni jog, melyről ő határozza meg, hol és mikor alkalmazza, holott itt nyilván be van róla ismerve, hogy egy letűnt korszak hatástan felkarolása.

Hisszszük, hogy a mi VIII. Bonifácnak nem sikerült azt XIII. Leó még kevésbé lesz képes tűhegyre, vagy talpra állítani.

* * *

Császka György, kalocsai érsek a „Fóthi dal“ ötven éves jubileuma alkalmából, nemzeti színű szalagot, mirtuszt, cserkoszorút küldött Fóthra, ezzel a felírással: „A legnemzetibb magyar költőnk, Vörösmarty Mihály emlékének stb.“ Kétségkívül, Vörösmarty legnemzetisebb irányú költőink közé tartozik, de a „legnemzetibb magyar költő“ címét a Petőfi, Arany, Tompa triász mellett reá ruházni nem igen lehet. Sajátságos jelenség, hogy nálunk a történeti s irodalomtörténeti kritika is hitvallások szerint kezd irányulni. Kossuth Lajosnál nem történelmi szereplése a fő, hanem az, hogy „eretnek“; a Himnuszt eretnek volta miatt tiltják ki a katolikus templomokból, s még a predestináció dogmáját is kiolvassák belőle. Aranyt pár évvel ezelőtt tiltotta ki az iskolából egy hitbuzgó katolikus pap. Abban a koszorú-felírásban aligha nem ez a szellem nyilatkozott meg, s ha nem, akkor az érsek úr költőink nemzeti, nemzetibb s legnemzetibb osztályozásában aligha nem olyanba ártotta magát, a mihez — úgy látszik, — nem ért egészen.

* * *

De beszéljünk már magunkról is, ne csak a szomszédokról. Tudjuk, hogy az ev. ref. zsinat elvben elfogadta a debreceni egyetem s a kolozsvári egyetemmel kapcsolatos theológiai fakultás eszméjét. A debreceni egyetem, különösen a tanárképző szükséges voltáról különfélelekép lehet gondolkodni; némelyek szükségesnek tartják, másoknak egyéb bajok s nélkülözések orvoslása volna a fő dolog. Ezt értem. De egyet nem értek. Ha szükséges Debrecenben az egyetem, akkor annak theológiai fakultása is kell, hogy egyetemi rangon álljon, s ha azon áll, akkor egymagában is hosszú ideig elég lesz a hazai ev. ref. egyháznak, mikor eddig egy sem volt. Nem egyéb tehát, mint erőforgácsolás, s különböző törekvések nem szerencsés megalkuvása, ha ugyanakkor, midőn a debreceni egyetem létesítését elhatározták, egy Kolozsvártt meglehetősen felesleges theol. tanfolyam létesítését is kimondják, s azt újabban protestáns egyetemi fakultássá akarják fejleszteni, mint a kolozsvári egyetem szerves kiegészítőjét. Erre csak akkor lenne szükség, ha a debreceni egyetem eszméje nem komoly; már pedig azok, kik a kolozsvári theol. tanfolyamot elhatározták, csak komoly dolognak tartják ezt is? Nem logikusabb lett volna azt az erőt, a mit az egyetemes egyház Kolozsvárra fordít, sőt még azt is, a mit a kolozsváriak saját theol. fakultásukra fordítanak, a debreceni egyetemre, *annak a theol. karára*, e kar egyetemi színvonalra való emelésére fordítani? Ki sokat markol, keveset szorít. Ha az ev. ref. egyház protestáns egyetemet, abban az intézet mértékéhez alkalmazott theol. kart, s a mellett Kolozsvártt hasonló színvonalon álló theol. tanfolyamot akar: ez aligha nem a sokat markolás és keveset szorítás politikája.

Órálló.

TÁRCZA.

ZSINDELY ISTVÁN
emlékezete.

(Folytatás).

Főiskolánk bölcs kormányja az élet követelményeit mindig figyelembe vette, s az újkori művelődés legfőbb tényezői, a real-ismeretek előtt elég korán, elég régen megnyitotta tantermeit. Érezték az iskola emberei, hogy

az a tisztán humanisztikus és nagy részben idealisztikus, tehát egyoldalú képzés, melyet a régi iskolában a klaszrikusok túlságos művelése teremtett, a kor realis irányának erősödő hatása mellett többé nem kielégítő; általánosabb műveltség eszközzése s a lélek minden irányú tehetségeinek összhangzatosabb képezése végett a realiák — bár nehéz harcok után — mindig több-több tért hódítanak, s bizony nincs nagyon messze az az idő, mióta, főleg a természettudományok a középiskolákba egészen beérősödének. A harc a két irány között mindig tart, folytonosan erősödik; mindig erősebben hangzik a gimnáziumok kapuján a „hasznos“-t kereső élet jelszava: „az életnek is neveljétek!“ Az pedig bizonyos, hogy a természettudományok életünkkel a legszorosabb összeköttetésben állanak, át- meg áthatják, miként a levegő életünknek minden zege-zugát; azért mondja Tyndall a természettudományt „az élet legnemesebb hajtása“-nak, azért hirdeti egy másik tudós: „semmi sem mozdítja elő jobban a boldogságot, mint a természettudomány.“ (Felméry „Neveléstan“). Már pedig az élet célja a boldogságnak megszerzése. Ámbár tehát az iskola az élet ily követeléseit elől el nem zárkozhatik; másrésről éppen a középiskola, mint nem szakiskola, a túlságos követelések elé saját céljaival, a maga rendeltetésével kénytelen „veto“-t kiáltani. Nagy hiba volna, ha saját céljai szerint, nemcsak mint gyakorlati ismeretek kincses házát, hanem főleg mint kitűnő képző eszközt, akár a matheist, akár a természettudományokat nem használná. A mathezis tesz képessé a természetben, a természeti tárgyakban s azok csoportjaiban uralkodó szabályszerűség felismerésére; megtanít szigorú rendszerességével a kitarító figyelemre, a gondolatok rendbeszedésére. A növényeknek pedig nem a figyelem-e egyik legnagyobb szüksége? Másrésről a természettudományok tanítanak: „elsőben megfigyelésre, azután szabatosságra, majd az igazságot elzáró akadályok által értelmi óvatosságra s végre módszerekre, melyeknél fogva a bizonyítotttról a valószínűnek gondoltra mehetni.“ (Felméry „Neveléstan“ 466. l.) Aztán nem a leghatalmasabb nevelési eszköz-e a természettan azzal, hogy feltárván a mindenség titkait, felmutatván a tüneményekben az ok és okozati viszonyt, a szigorú törvényszerűséget, mindezekben szemléltetvén az örök rendet és célszerűséget, a lelket minden oknak végokához, Istenhez vezérli?! Ilyen tudományokat a középiskolának hiba volna *meg nem becsülni*; de hiba volna céljainak rovására *túlbecsülni*. E tantárgyak fontosságát előjáróságunk, tanári karunk egyaránt érezte, s midőn 1862-ben a szántói tantervet életbe léptette, s ugyanakkor e tantárgyak tanára, mint fáradt vándor pihenésre vágyván, jól megérdemelt nyugalomba vonult: biztosította e tantárgyaknak a fontosságuk szerinti kellő helyet, az új tanrendszer keretében, s olyan tanerőt keresett, a ki mind a matheist, mind a már nagy fejlettségre jutott természettant a magasabb követelményeknek megfelelő szakismerettel tanítsa, s a bennök rejlő képző és nevelő erőt felhasználni tudja. Zsindely Istvánban az előjáróság az erre való embert jól megválasztotta. Elég volt egy-két év, s ő magának mind az előjáróság, mind tanítványai előtt elismerést, becsülést, tiszteletet, tantárgyainak kedveltséget szerzett.

Akár úgy gondolok reá, mint a tudomány emberére, akár mint gyakorló tanárra: tudós volt „doktor“ nélkül, tanár volt diploma nélkül, tanár volt Isten kegyelme szerint, saját szorgalmából, a szó igazi értelmében. Ismerte tudományszakának mélységét és magasságát, otthon volt annak egészében, otthon minden kis részében. Ismerte az anyagi összetételek és változások erőit és törvényeit; a mozgás hatalmát, s a csodákat művelő gépek titkait és

szabályait; a hő munkás erejét, s a fény hatásának sok mindenféle rendkívüli változását; a légtüneményeinek okait, villanyosság és delezesség világ-átalakító óriási fejlődését; a parányok, a tömecsek vonzódását, a számtalan világtestek kölcsönös hatását és a világ-egyetem fenséges összhangját. S midőn a természettudományok e nagy birodalmának bármelyik részéről tanított: beszélt annyi igaz melegséggel, olyan tárgyszeretettel, annyi világossággal és szakértelemmel, olyan egyszerű bár, de mégis vonzó, eleven modorban, hogy a figyelmet lekötötte, tárgya iránt érdeklődést, tudománya iránt szeretetet, maga iránt tiszteletet keltett. Untató, fárasztó, felületes és alaptalan, gépies és tanultató sohasem volt, hanem szólt az értelemhez, a tanítványok értelmi fejlettségéhez alkalmazkodva, s arra törekedve, hogy pontos kísérlettel, az élet számos analog tüneményével az egyszerű inductio útján meggyőződést keltsen, s kísérletek készítésével az önmunkásságot is felébreszse. Nem az volt szokása, hogy tanítványát fele segítséggel juttassa könnyű eredményhez, hanem megvárta, hogy fáradtsággal maga érjen célhoz, megértetvén, hogy a munka sikere annál edesebb lesz. Ilyen törekvéssel az sem hozta ki sodrából, hogy egyszer próbálgató s türelmét vesztett osztálytársam eldobta a krétát s szó nélkül széke felé közeledett, hanem hozott ki neki a szomszédos muzeumból két marékka, de aztán a feladatot — öröme — megfejtette vele. E tudomány tanításában nagy segítségére volt jól felszerelt muzeuma, melynek folytonos gyarapítására törekedett s azt az előjáróság gondossága, bőkezűsége mellett oly gazdaggá tette, hogy főiskolánk dicsekvésének méltó tárgya.

(Folyt. köv.) **Maklári Pap Miklós.**

Az 1859—1867-esek találkozója Sárospatakon.

(Folytatás.)

A kitűnő nyitány után s annak emlékeivel vonult aztán a csapat az u. n. „fellegrvár” felé a *Tarnóczy Tivadar* lakására, hol *Szabó Albert* pénzügyi igazgató, beregszászi lakos üdvözölte a mi egykori ifjú, lelkes tanárunkat, a történelem és irodalom tanárát s köszöntö meg neki az osztályunk irányában régenten tanusított buzgóságot s jóakaratot. Beszédének hatása ott ült az arcokon s az alól, magának az üdvözölt férfiúnak is nehéz volt kibontakoznia. Azokat az érzéseket fejtegette meghatóan, a melyeket benne ez a tisztelgő látogatás kelt, a melyet tanári küzdelmeinek egyik legfőbb jutalmául tekint.

A harangszó áthallatszott a toronyból s a csapat érezni kezdte, hogy ideje gyorsan repül s programja még nagy követeléseket szab eléje. Érzékeny búcsúvétel után gyors léptekben nyomult aztán a *Soltész Ferenc* nyugalmazott tanár házához, hogy tanítványi halálának s elismerésének az előtt a férfú előtt is kifejezést adjon a kit, mint a hivatali hűség és pontosság mintaképét tanult becsülni az iskolai élet kötelékei között. *Teresztényi Dániel* n.-szöllősi albíró volt az osztálytársak érzelmének tolmácsa, a ki Horatiust, Ovidiust és Homért is segítségül tudta hívní, hogy a classicus írók magyarázójának reánk való hatását méltóképen jellemezze. Az időhöz mért rövid, de szíves válasz és köszönet után *Orbán József* szintén nyugalmazott tanár házához vándoroltunk, neki is elmondandók, hogy édesen gondolunk vissza arra az időre, melyben, — mint negyedik gimnáziumi osztályú tanulók — éreztük az ő bölcs szigorát magunk felett, a mely elhatározó volt az osztály szellemi emelkedésére. *Gyarmathy Sámuel* bodzás-ujlaki

lelkész font itt koszorút a volt tanár hálántékaira s szívből szólván, szívhez szólott. Elmondta, hogy mint világított előttünk az Isten lelkének ama fényével, a mely a történelem igazságaiból sugárzik az emberiség útjaira s mint szeretettette meg velünk a szónoki szépet stb. És az üdvözölt felett aztán mint volt tanár s majd mint egy próféta, a ki ismervén a jelent, olvas a jövőben s a hazai felekezetek mai viszonyát élénk színekkel festve, élénk rajzolta, a reánk váró feladatokat s reánk hárította — mint javakorbéli férfiakra — a felelősséget a prot. egyház jövődöbeli sorsáért, ha résen nem leszünk, ha őrt nem állunk s ha ellenségeinkkel szemben gyáváknak, vagy erőtléneknek bizonyulnánk. E lélek-rázó beszéd hatása alatt fájó érzésekkel búcsúztunk el a fiatal lelkű aggastyántól, a ki még ma is sokakat megsegényít a maga protestantizmusával s a történelem tanúságaiból elvont irányelveivel.

A városi templom tornyában elhangzott már a harmadik harangszó is s a hívek ajkán zendült már a zsolozsma is, a mikor mi megteljesedett lélekkel bejuthattunk a szent hajlék ívei alá s a számunkra fentartott helyeken megállhattunk a szentek gyülekezetében. Mily jól esett itt beolvadnunk a hívek énekébe! Az öröm átjárta bensőnköt attól az édes tudattól, hogy az Isten kegyelme megláttatta velünk s közülünk főleg a távol lakókkal ifjúkorunknak ezt a kegyeletes emlékü helyét is s szinte éreztük az ihletett dalnokkal: mint újulunk meg az orcánkon csorduló könnyektől, mint a harmat-öntözte plánta.

Jól esett tudnunk, hogy az orgona is egyiknek enged itt közülünk a 25-ösök közül, *Laky Józsefnek*, az ungvári ref. tanítónak, kinek szép bariton hangján még a 130-ik dicséret hála-illata is biztosabban tört fel ég felé a mennyei atya számolyához. A gyülekezeti éneket a vegyes karnak *Hodossy Béla* ének- és zenetanár által vezényelt műéneke követte. Minden dicséret érte a karnak és vezérének. Hatása meglátszott az egész gyülekezeten, meg különösen a 25-ösök megilletődésén s titkolhatatlan könyeiken. A régi karnak hírneves tagjai alig tudtak betelni a felséges harmoniával. Ennek a szív mozdulást szabadon hajtogató éneknek utolsó hangjai-közben vonult fel a katedraba *Ruszkay Gyula*, jánosii lelkész, egyik kitűnő tagja az ünneplő kis csapatnak és noha gyöngéledő állapotban, de ihletett lélekkel imádkozott egy szépségekben gazdag imádságot s utána a roppant gyülekezet mély figyelme mellett vette fel a leleményesen választott alkalmi szöveget az Apostolok Cselekedeteiből.

A szép és tanulságos beszéd a maga teljességében így hangzik:

* * *

Apostoli cselekedetek: I. 8. »Lészték nékem tanúim Jeruszálemben és egész Judeában, Samáriában és a földnek mind végső határáig.«

„Idegen és jövevény vagyok közöttetek!” A sírhe-lyet kereső Ábrahámnak eme szavaival lépek elétek s velem együtt ez a kis sereg, mely az ifjak számára fentartott helyeken feledni látszik előrehaladt korát, s a mai napon ifjú kíván lenni ismét.

De idegenek vagyunk-e tehát? Nem, keresztyén hallgatók. Hiszen mi nem először vagyunk e szent falak között, vallásos buzgóságunk szárnyait nem ma próbálgatjuk először itt, — és mégis a hosszas távollét után, némileg idegenekül érezzük magunkat közöttetek, s ti is idegenekül tekinthettek bennünket, és méltó joggal, hiszen azóta már új nemzedék állott itt elő, s a kik még ránk ismernének, azoknak nagy része a sírokban pihen.

Igen, tisztelt közönség, sietünk kijelenteni, hogy mi még tegnap jártunk itt; csak hogy a mi tegnapunk és a ma között egy negyedszázad fekszik. Kis idő az örökkévalóságban, de nagy idő az emberek kis világában. Hogy milyen nagy idő, láthatjátok rajtunk, kik az ifjúkor acélrugékonyságát vittük el innen, s íme a férfikor ezüstjét hoztuk ide hajunknak szálain; a jó kedély gyöngyöző nektárjával távoztunk el, s íme egy némelyen a gondok és búsulás poharával tértünk vissza.

Hogy miért jöttünk vissza, az ne ejtsen aggodalomba benneteket. Nem az idő kerekét jöttünk visszafelé fordítani, nem is állandó szállást, vagy temetkezésre való helyet kérünk tőletek, mint a feleségét sirató Ábrahám, csak ideiglenes pihenő helyet kérünk, csak a végett zörgetünk szívetek ajtaján, hogy egy rövid napig tűrjete meg bennünket magatok között... Oh mert szent és kegyeletes dolgok azok, a mikért ismét itt vagyunk. Eljöttünk még egyszer, s némelyikünk talán utóljára, felkeresni azt a kertet, a mely egykor a mienk is volt, nekünk is termett virágokat, — az ifjúság kertjét. Eljöttünk, hogy felkeressük e város és vidéke kedves pontjait, s emlékeztünk szövétnékével újból bevilágítsuk őket. Eljöttünk, hogy láthassuk még egyszer a mi tanító mestereink, a tisztas Gamalielek ama leolvadt csoportját, a melynek lábainál tanultuk az égi és a földi bölcseséget. Eljöttünk, hogy láthassunk téged is tisztelt közönség, s hálaimánkat egyesíthessük a tiédde e szent hajlék méltóságos arányú falai között...

De mindenek felett hozzád jöttünk, tisztas jó anyánk — protestáns egyházunk dísz — sárospataki főiskola, melynek homlokán századokra nyúló magas kor barázdái látszanak, a ki nem fáradva el a nevelésben, minden évben újabb erővel frissíted fel a haza, egyház, társadalom szellemi munkásainak seregét, a ki minket is előkészített az élet nagy harcára, kezünkbe adva a kenyérnek botját, használhatóvá téve talentumainkat. Légy üdvözlölve általunk a hosszas távollét után némaságodban is beszédes öreg, a ki nem szól, mikor ide jövünk, nem szól mikor eltávoztunk, és mégis megsiratunk, mikor itt hagyunk, s örömkönyek között borulunk kebeledre, mikor megjövünk, mert nekünk úgy tetszik, mintha szíved volna, mintha beszélni tudnál hozzánk.

Huszonöt év előtt is, hogy itt állottunk átszelleműten a középiskolai tanfolyam olajfák hegyén, az érettségi vizsga magaslatán, akkor sem bocsátott el anyai intés nélkül, hanem kezünkbe adva a különböző életpályákra jogosító bizonyosság-levelünket, — azt a figyelmeztetést kötötte szívünkre, a mit Jézus az olajfák hegyén tanítványainak mondott: *lesztek nekem tanúim Jeruzsálemben, Júdeában, Samariában és a földnek mind végső határáig.* Azóta ez az intés folyvást itt visszhangzott szívünkben emlékeztetőleg, serkentőleg, sőt ennek hatása alatt jöttünk elő most is Jeruzsálemből, Júdeából, Samariából és a magyar földnek mindvégső határaitól, a hivatások különböző mezejéről, hogy mintegy számot adjunk a talentumainkkal való sáfarkodásról, de mindenek felett azért, hogy *tanúságot tegyünk a magunk és kortársaink nevében a sárospataki főiskolának növendékei iránti anyai hűségéről.*

De hát méltán kérhetitek már, hogy miben áll a sárospataki főiskolának hozzánk való anyai hűsége?

Abban, hogy ez a prot. egyházszolgálatban álló, első rangú tanintézet megadta nekünk mindazt, a mire az egyház minden tagjának és a haza minden gyermekének szüksége van.

I. az ő bölcs szigorában, melylyel bennünket kötelelőgérző munkásokká,

II. hazafias szellemében, melylyel bennünket jó honpolgárokká,

III. vallásos jellemében, melylyel bennünket boldog emberekké nevelt.

A munka verejtéke egyetemes öröksége az emberiségnek, a melyből mindenkinek ki kell venni a maga osztályrészét, a ki csak ép testtel-lélekkel jár-kél Isten országában. Ez a mi protestáns egyházunk követelése. Az egyenlőség nagy elvének térfoglalása kezdi mindjobban gyériteni azok számát, a kik henye tespedésben élve át az életet, alkalmat szolgáltatnak egy francia írónak ama metsző gúnyra: *fáradtságot vett magának, hogy szülessék.* Az élet munkamezővé lett mindenkire nézve, hol az a valódi nemes, a ki saját érdemeivel, tetterejével tud magának a világban tisztességes helyet biztosítani, közjóra világítva, közhasznúságra törekedve, — míg ellenben százalomra méltó ember az, a ki semmi dolgot nem talál magának itt e földön.

És ha már minden ajtóra a munka van legfőbb életelv gyanánt feljegyezve, mennyivel méltóbb joggal írhatjuk ezt a tudomány ajtajára, a mikor kétségtelenül áll mindnyájunk előtt, hogy a tudás azért képezi az emberi társadalom legdrágább kincsét, mert legtöbbet kell fáradni érte. Igen, ezen a téren a gyűjtés az élet kora reggelén kezdődik s tart a késő alkonyig, s még sem mondhatja el csak egy is közülünk: *én már elértem a célt, én már bevégeztem vagyok*; aztán itt nincs apai örökség, itt mindenki saját erejére, szorgalmára van utalva, s csak annyi az övé, mennyit ez úton a magáévá tehet, és mindenek felett az a fő dolog, hogy itt a hivatás igazi betöltése az egész ember lelki, szellemi tehetségét igénybe veszi... És ha már a tudomány kincsei csak fáradságos úton szerezhetők meg, a protestáns egyház szolgálatában álló bármely tudományos intézetnek is az a legelső feladata, hogy ezt a tudatot mindjobban élővé tegye tanítványai szívében, vagyis, hogy tolja más térre azokat, a kik nem a tudományos pályára valók, azokban pedig, a kik bevállottak, ébreszsze fel minden hatalmában levő eszközzel a tudomány-szomjat, munkakedvet, s aztán a kitartást, a kötelelőgérzetet, azt a tudományszomjat, a mely saját szakmájában szakadatlanul keres, kutat, s ha megtalálta azt, a mit keresett, akkor ismét újat keres; ébreszsze fel azt az önállóságot és kitartást, a mely nem a mások kegyével, hanem a saját erejével, nem könnyű szerrel, hanem kitartó munkával igyekszik előre törni, s a melyben minden siker, a melyet elért, minden akadály, a melyre bukkant, csak fokozza a tetterőt, a nemes önbecsérzetet.

Ugy vagyok meggyőződve, hogy e nehéz feladat megoldásához nem lehet olyan kesztyűs kézzel nyúlni, mint a hogy ezt a mai elvéknýtott, túlfinomított neveléstani elvek kívánják. A munkakedv és kötelelőgérzet felébresztéséhez, a lelkiismeretes és szakértő tanításon kívül mindenek felett az kívántatik, hogy a növendék mindig ott érezze háta megett azt a bölcs szigort, a mely ellenőriz, számot kér, igazságot szolgáltat, s élő tiltakozás gyanánt áll a lomhaság elé. És erre annival nagyobb szükség van, mert az emberiség kevés százaléka hozza magával a kötelelőgérzetet a világra, nálunk magyaroknál pedig ezt a kevés százalékat is apasztja ősi természetünkben folyó kényelem-szeretetünk. És mert így vagyok meggyőződve, nem pirulok kimondani, hogy az *egyetemi korlátlan tanszabadságnak* nem tudok barátja lenni, nem pedig azért, mert egy 18 éves fiatal emberre nézve az érettségi bizonylat még nem elegendő biztosíték az egyetemi tanfolyam szabadabb levegőjének nap-szúrása ellen, mert kelet népe vagyunk. Félek attól, hogy az egyetemi színvonal, — a szigorúságtól való lég-

mentes elzárkozás mindjobban szaporítja azok számát, a kik a tudomány poharából csak szürcsölgetnek, de nem fürödnek meg teljes erővel annak frissítő habjaiban; szaporodni fognak a felületes, de képzettségükre büszke emberek, kik mindenről teljes bevégeztséggel tudnak beszélni, az igazi nagyságokat kegyelet és szerénység nélkül rántják alá magokhoz, s nagyvási hóbortjukban képességet éreznek magukban arra, hogy sarkaiból forgassák ki a világot s új irányt adjanak a századoknak.

Ha végig tekintek iskolai pályámon, büszkén tehetek tanúságot arról, hogy a mi anyaiskolánk ilyen szellemi ledérségre nem nyújtott tápot. Ez a világ zajától, szemfényvesztésétől távol eső csendes múzsa-fészek már helyi fekvésénél fogva is csak szerény, de becsületes munkásokat adhat a társadalomnak. És ebben a múzsa-fészekben tudományos bűvárlatban, komoly gyakorlati munkásságban megőszült tanerők vezettek bennünket, kik már csak azzal is fokozták bennünk a munkakedvet, tudomány-szomjat és kötelességérzetet, hogy a magok készítette tankönyvek által csepegtették lelkeinkbe az ismereteket, de fokozták mindenekfelett lelkiismeretes szorgalmukkal, s azzal a bölcs szigorral, mely nem virág-házi növényekként bánt velünk, hanem atya volt, a mikor lehetett, bíró, ha kellett.

Legyen áldott az az atyai, legyen áldott az a bírói kéz, hiszen annak köszönhetjük azt a kitartó szorgalmat, melylyel végig haladtunk iskolai pályánkon, verejtékkel érdemelve ki minden lépést, melyet előre tettünk, minden jó osztályzatot, melylyel szülőinket megörvendeztettük. Ez a bölcs szigor ölte meg bennünk a hivatkozásra való hajlamot s lett erkölcsi fegyelmé egész életünkre nézve. Ennek köszönhetjük, hogy ma már az élet sokoldalú foglalkozásaiban talán haszonnal értékesíthetjük itt szerzett lelki kincseinket, s *nem szidalmazzuk a mi szolgálatunk.*

II.

A haza szolgálatában állunk mindnyájan, bármily munkatért foglaljunk is el, ez a mi protestáns egyházunk elve. Igaza van a legnagyobb magyarnak, midőn mondja: „a munkásságnak legnagyobb rúgója a hazaszeretet, a közgyarapodás, a nemzeti súly, s a honpolgárok tiszta erkölce hazaszeretéből fakad.” És épen azért minden jól iskolázott léleknek azzal a tudattal kell elfoglalnia helyét, hogy verejtéke a haza földjét teszi termékenyebbé; az igazság, a melynek diadaláért küzd, annak a nemzetnek válik javára, a melynek ő nyelvét, reményét, jogait, boldogulását köszönheti.

Nagy szükség van tehát arra, hogy már kora ifjúságunkban, az iskola falai között vérünkbe menjen az a tudat, hogy mi a nemzet munkásai leszünk, hogy folyvást ott csengjen fülünkbe a költő intése: „a haza minden előtt” — „hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül.” Nagy szükség van arra, hogy az ifjúság nevelését az a hazafias szellem lengje át, a mely a magyar nemzetnek sajátos erénye volt mindig, s a mely ezt egy évezred viharai között képes volt mindez ideig fentartani.

Hogy a mi anyaiskolánk eleget tett-e ennek a prot. egyház szelleméből folyó feladatnak, az talán még bizonyításra sem szorúl. Hiszen ezen a helyen még akarva sem lehetne nemzetellenes szellemben nevelni.

Ez a hely, mely az ősmagyarok bejövetelének útvonalába esve, a honfoglalás legelső áldomás-poharának csengését hallotta; ez a megye, mely a 17. század vallási és alkotmányos küzdelmeinek, a kurucháborúknak gyűlhelye és kiindulási pontja volt, múltjához hűtlen nem lehet soha. És ha az itt átvonult ősmagyarok lábnyomát rég eltemette is már a századok fuvalma, ha

rég elnémult is már a szabadságharcok zaja, de azoknak szelleme lerakódott ide szent örökségül, a nemzeti érzület közszenrétege gyanánt, s él, és élni fog az időknek végeig. A „libertas” rég kiment a forgalomból, s ágyúvá és haranggá leve, de az eszme, melyet képvisel, még mindig itt él a főiskola tanárainak és növendékeinek szívében... s hogy él és működik, világos bizonyossága az a 90 éves nagy öreg, kinek világhódító szelleme itt nyerte a törhetlen hazafiság legelső szikráját, itt próbálgatta először még a késő vénségben is csodált bűvös lelkének szárnyait... És hogy felejthetném ki a hazafias emlékek sorozatából régi dicsőségünk porladozó, de romjaiban is fenséges maradványát, a sárospataki várat, melynek minden köve csodás dolgokat tud beszélni az ifjú ember fogékony szívének. Századok választanak el bennünket azon időtől, midőn innen az utolsó Rákóczi kiköltözött, hogy a márványtengernek panaszolja el utolsó sóhaját, — és nekünk mégis úgy tetszik, mintha ma is itt élne a közöttünk, s valahányszor végig tekintünk a tisztes romokon, képzeletünk mindannyiszor benépesíti az ősi fejedelmi udvart vitézeivel, tudósaival, fenkölt lelkű asszonyával. És bárkik legyenek is urai az idők folyamán a fejedelmi várnak, hazafias emlékezetünk telekkönyvében mindig a Rákócziak neve és tulajdonjoga lesz feljegyezve. Igen, a sárospataki főiskola a maga ifjúságával nem feledheti el a Rákócziak nevét és hazaszeretét, hiszen az a főiskola a Rákócziak lelkének tövéről fakadt virág, s a virág magával hordja fájának illatát.

Ilyen légkörben, ilyen emlékek hódító varázsától körülvéve s egy minden ízében magyar tanári testület vezetése alatt nőttünk mi fel a hazaszereteten, ettől lelkesítve munkálkodtunk eddig, s az itt kapott lánggal fogjuk utolsó lehelletünkig híven és becsülettel szolgálni a hazát.

III.

Ha a munkásság az élet sója, ha a hazafiság ad a munkásságnak erkölcsi jellemet, akkor a vallásosság az, mely mindkettőnek magasabb megszentelődést kölcsönöz.

Akármit cselekesztek, az Isten nevében az Isten dicsőségére cselekedjétek, erre a magas állaspontra kell helyezkedni minden igaz munkásnak, mert *erőnk forrását, boldogságunk szilárd alapját az a tudat képezi, hogy van egy mindeneket látó szem, a mely figyelemmel kíséri minden lépésünket, tudomást vesz hűségünk, vagy hűtelenségünk felől* s azt mondja az új-szövetség látnokával: látom a te dolgaidat és kinek-kinek megfizetek az ő érdeme szerint. Van egy jó atya, a ki aláhajlik a csüggedezőhöz és felemeli őt ezzel a biztatással: a kik az Urban bíznak, azoknak erejük megújul, és szárnyokkal magasra repülnek, mint saskeselyűk, futnak és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg. Van egy ítélő bíró, kinek széke ott van felállítva a lelkiismeretben, és ha ő azt mondja: *haszontalan szolga vagy* — az ellen nincsen felebbezés, — míg ellenben ha azt suttogja: *jól vagyon jámbor és hű szolgám* — ez a helyeslő nyilatkozat az életnek minden villámát elvezeti rólad.

Ebben látom én a vallásos hit csúcspontját, a honnan már bele lehet tekinteni az égbe és tiszta áttekintést tehetni a föld felett. És erre a vallásos hitre, erre az isteni félelemre szüksége van mindenkinek, a ki a földi élet napszámját magasabb erkölcsi szempontból ítéli meg, a ki öntudatával ottan-ottan számolni szokott. Hogy ezt a vallásos hitet, ezt az Isten-félelmet kötelessége ápolni az egyházzal karöltve minden iskolának, különösen pedig egy felekezeti tudományos intézetnek, az szintén nem szorúl bizonyításra, hiszen az már csak bizonyos egy-

szer, hogy az ember boldogságának kulcsa vallásos hitében van, hogy az Istenfélelem ád nemesebb ösztönt az életnek, mélységet a kedélynek, melegséget a szívnek; az iskolának pedig ezekről nem szabad megfeledkeznie!

Jól esik tanúságot tennünk arról, hogy mi éreztük ezt a melegséget, megkóstoltuk ezt a boldogságot itteni lakozásunk alatt. Mi nem mondhatjuk azt, a mit egy jelenkori író magáról mondott: „ha végigjáróm gyermekkorom kertjét, úgy találom, hogy ebbe a kertbe az egyház egyetlen virágot sem ültetett.“ A mi kezünkben nem hiányzottak a vallásos érzés hervadatlan virágai, mi hallottuk a túlvilág oceánjának csendes moráját s a felnyitott mennyország fénysugaraiból kijutott lelkünknek. És ezeket a virágokat, ezeket a fénysugarakat a sárospataki főiskola vallásos jellemének és ennek a szent hajléknak köszönhetjük, a melybe mi minden vasárnap eljártunk. Abban a korban éltünk mi itt, midőn az egyháziasságra kedvező idők jártak, a vasárnap telt templomot talált, komoly tudományos férfiak nem szégyelték a Krisztus evangéliumát szárnypróbálgató ifjak erőtelen ajkairól hallani, s midőn az ünnepélyes alkalmakra ide tódult diszes közönséget látva, éber álmodozással rebeghettük: Jó minékünk itt laknunk — e hely nem egyéb, mint Istennek háza, és a mennyországnak kapuja!

Ezt a vallásos ihletet, ezt az Isten háza iránti szerelmet vittük mi el innen magunkkal, s ez tett bennünket boldogokká az életnek minden körülményei között. Ennek az ételnek, ennek a lelki tápláléknak erejével megyünk tovább is, mint Illés, míg csak fel nem jutunk az Isten hegyére.

Ezeket jöttünk elmondani, ezekről kívánunk tanúságot tenni mi, kik Jeruzsálemben, Judeában, Samariában és a magyar földnek mindvégső határáig a sárospataki főiskola tanúi is vagyunk. Ne ütközzetek meg rajta, hogy mindezeket itt mondtuk el, hiszen a mi időnkben úgy volt az, hogy a főiskola minden öröme, minden dicsősége itt e szent falak között találta meg a maga viszhangját. Áldja meg Isten e testvéri viszonyt továbbra nézve is!

És ti, kik ezen Jákób kútjának, a főiskolának közelében laktok, tiszteljétek ezt a szent forrást, melyben az igazi protestantizmus vize csergedez, és merítetek belőle ti is vallásos és hazafias szellemet. Sorakozzatok az Istenség szárnyainak árnyéka alá, hogy az egyháznak láthatárán sötétlő fekete pontok találjanak bennünket egymás oldala mellett, s vigyázzunk, hogy valamikép a pokol kapui győzedelmet ne vehessenek protestáns egyházunkon!

Nemes ifjúság, életünk letűnt tavasz-korának drága örököse! Engedjétek meg, hogy elfoglaltuk egy napra helyeteket. Csak a helyet foglaltuk el, az ifjú-korra már nem tartunk számot. Tietek az, de tietek az a főiskola is, a melyhez mi most tisztelgni jöttünk. Ne irigyljétek tőlünk egy napra az „alma mater“ édes mosolyát; ezt is csak egy napra foglaljuk le tőletek. Aztán itt hagyjuk ismét nektek szívének minden kincsével, szellemének minden gazdagságával, legyetek hívek hozzá mind halálig, s mondjátok a lelkesedés hangján: *ha elfelejtenélek téged Jeruzsálem, felejtsem el engem az én jobb kezem!*

Neked pedig dicső anyánk, dobbanjon magasra szíved, simúljanak el százados redőid, légy ifjúvá értünk, kik általad megifjodni kívánunk, s örülj velünk a viszontlátásra, és talán az örök búcsúzásra. Lebegjen feletted az Urnak áldó szelleme, Légy nagygyá és dicsővé fiaidban. Ámen.

(Vége köv.)

IRODALOM.

* „Énekes-könyv“ — ünkét kétféle kiadásban küldte be hozzánk *Hornyánszky Viktor*, mint egyik megbízott kiadó. Az egyik 8-ad, a másik 16 od rétű kiadás, mindkettő igen csinos s tartósnak ígérkező kötésben és szép belső kiállítással. Az előbbinek hangjegyei a régi szegletes, utóbbié pedig az újabb tojásdad alakúak; amaz a 150 zsoltárt és az összes dicséreteket a magok ismeretes teljességében közli; emez a zsoltárokat a már szintén ismeretes rövidítésekkel. Amannak ára 80 kr, emezé 60 kr. El kell ismernünk, hogy e kiadványok, kiállítás tekintetében a debrecenieket jóval felülmúlják.

* **Koszorú** című alatt „*Hasznos könyvek tárá*“-t indítottak meg Budapesten *Szabó Aladár* és *Kecskeméthy István* a fővárosi ev. ref. evangelizáció két buzgó munkása s irodalmilag is előnyösen ismert férfiak. Az első virág a „Koszorú“-ból egy népies és vallásos zamatú *elbeszélés* *Kecskeméthy*től „*Kék meg a Piros*“ névvel a melyben két fiú testvér (ikrek) s azoknak növekedése, katonáskodása van ügyesen rajzolva s környezetükkel együtt bemutatva. Az ikrek közül az egyik az Istenben vetett mély hitnek, a másik a világias könnyűvérvőségnek képviselője s egymással folyton tusakodnak, de gyűlölködés nélkül, míg végre a hitetlenkedőt az ő katonai testvérenek igazán meghatóan rajzolt halála megtéríti. A célnak a melybe e két buzgó férfiú állott, e füzetke bizonyosan meg fog felelni s óhajtanunk kell, hogy e vállalat a megkezdett irányban tovább haladjon, fejlődjék és éljen. A felhívásban, a mely a 20 lapnyi füzetkéhez van csatolva, védekeznek a szerkesztők az ellen a felmerült, vagy felmerülhető vád ellen, mintha ők a *Prot. Irod. Társaság* által megindítandó *népies íratkának* vagy az evang. testvérek által kezdeményezett népies lapnak akarnának útjába állani, sőt — ígéretük szerint — minden jó ügyet teljes erejükből fognak támogatni. Azt mondják, hogy a patakok és kis folyók táplálják a Duna erejét s ők ilyen kis patakok kívánnak lenni a nagy Duna nagyobbá tételére. Vajha úgy lenne! A *Koszorú* első füzetének ára 8 fillér (4 kr); 25 példány ára 1 korona és 80 fillér (90 kr); 100 példány ára 6 korona (3 frt). A megrendelések *Rózsa Kálmán* és neje könyvkiadó hivatalába intézendők Budapestre.

* **A Magyar Nyelvtörténeti Szótár** 3-ik kötetéből a IX. füzet is megjelent. Ez már a nagy mű szükséges kiegészítő része, a *betűsoros névmutató* A—G-ig. Ara 1 frt. Kiadja *Hornyánszky Viktor* Budapesten.

* **A Magyar Írók Élete és Munkái** című *Szinnyei József* által szerkesztett becses műből a II. kötet 6-ik füzete (*Déry—Dogariu*) hagyta el a sajtót. Egy-egy füzet ára 50 kr. Szintén a *Hornyánszky* kiadása. A prot. írók ne szégyenkezzenek felküdenni a szerkesztőnek rövid életrajzukat és munkáik címét, mert nemcsak a mű lesz hiányos, hanem a szemérmesség miatt mint felekezet is kicsinyben maradhatunk. Van a füzetben egy róm. kath. előkelő egyházi férfiú, a kiról egy egész hasábnyi életrajzot olvashatunk csak azért, mert egy pár *körlevelet* írt. Nem a szerkesztőt akarjuk gyanúsítani ezzel, hanem csak azt jelezni, hogy ő a csekélyebb jelentőségű irodalmi munkát is megbecsüli, tehát ne szérmeskedjünk!!

* **A Magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai** című *Zsilinszky M.* által írott s a „*Prot. Irod. Társaság*“ által kiadott nagy műből a III. kötet I—XII+1—574 lapnyi vaskos kötetben jelent meg s a linc béke törvénybeigatásától az 1687-iki pozsonyi ország-

gyűlésig lefolyt vallásügyi tárgyalásokat ismerteti, tehát felekezeti multunknak legküzdelmesebb időszakát. Épen most igen időszerű volna e művet a honatyáknak elolvasniok, hogy az egyházpolitikai kérdések újabb tárgyalásába e mű hatása alatt kezdenének. Akkor talán megelégnék végre-valahára a mostani felekezetközi állapotokat. A sérelmeknek egész tárháza ez, a melyet alig lehet lelki felindulás nélkül olvasnunk. A hatalmas kötet bolti ára 4 frt.

* **Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye** 1892. aug. 30—31-én Sárospatakon tartott őszi közgyűlésének jegyzőkönyve, *Kónya András* egyházmegyei főjegyző összeállításában 28 lapnyi terjedelemben megjelent, s az érdekelteknek szét is küldetett.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Salamon Ferenc,** a budapesti tudományegyetemen a hazai történelem tanára, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a hivatalos lap szerkesztője, folyó hó 9-én meghalt. Temetése 11-én ment végbe. Koporsója felett Szász Károly püspök tartott gyászbeszédet. Salamon 1825-ben született Déván, hol atyja ev. ref. lelkész volt. 1848-ban végig küzdötte a szabadságharcot. 1853-ban a nagykőrösi ev. ref. főgimnáziumban a matematika tanára volt, de innét egy év múlva Budapestre ment, s a hírlap-irodalomnak élt. A budapesti ev. ref. egyháznak buzgó tanácsosa volt. Több nagybecsű történelmi művet (*«Magyarország a török-hódítás korában», «Az első Zrínyiek», «Két magyar diplomata a XVII. században»* stb.) írt. Utolsó éveiben Budapest történetének megírásával foglalkozott, s ebből a nagyszabású monografiából két kötetet már ki is nyomtatott. Legyen áldott emlékezte!

— **Egy megjegyzés** címen a *«Pesti Hírlap»* október 18-iki számában *egy vastagnyakú kálvinista pap* írja a következő őszinte szavakat: Tisztelt szerkesztő úr! Ne ijedjen meg, kérem, nem valami kolerás panaszt küldök; sokkal csekélyebb dologban kérek pár sort becses lapjából, melyet igaz szabadelvűségéért annyi sokakkal együtt én is őszintén becsülök. (Még lehet, hogy t. szerkesztő úr is csak annyit gondol az én elismerésemmel, mint a hercegprímás a mi református püspökeinknek iránta ismételtén kifejezett «síríg tartó őszinte tiszteletével», de hát mi azért csak elmondjuk a magunkét.) Mindig élvezettel olvasom Pulszkynek szellemes csevegésszerű vezércikkeit, melyekre még akkor sem tudok neheztelni, ha néha néha eldobja a sulykot az öreg úr. Így legközelebb a múlt csütörtöki (283.) számban megjelent kulturharcos vezércikkre is épen nem neheztelésből, hanem pusztán az igazság érdekében van egy szavam. (Isten ments, hogy polemizálni akarnék, hogy is lehetne ezt tenni egy vezércikkel szemben a közönség köréből?!) Azt mondja a többek közt Pulszky: «... az alapság... örömmel vette fel a keztyűt, melyet neki néhány nyárspolgári látkörű kálvinista pap az elkeresztelés miatt meggondolatlan denunciáció által odavetett.» Köszönjük szépen a bókot s csakis annyit jegyzünk meg rá, hogy elkeresztelés miatt a *legelső följelentést* 1880. november havában a soproni járásbírósnál az ottani egyik *lutheránus pap* tette meg. Távol van tőlünk, hogy ezért a soproni kollégát kárhoztatnók; kötelessége szerint és törvényesen járt el, mert hiszen a *háborúságot nem az okozza, a ki perel azért, a mi az övé; hanem az, a ki a perre okot szolgáltat, mert elveszi azt, a mi a másé.*

Csak azt kérjük Pulszkytól, hogy máskor a «pápista» és «kálvinista papok mellett ne feledkezzék meg épen saját «lutheránus» papjairól sem, kik meg lehet, nem oly nyárspolgári látkörűek, mint mi, de mindenesetre sokkal körültekintőbbek; úgyannyira, hogy legközelebb is a *saját maguk által* rendezett tályai Kossuth-ünnepélyen az ottani *kálvinista* pappal köszöntötték fel Kossuth-apánkat. De ez csak úgy nota-bene legyen mondva.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb-leányiskolájában** mint értesülünk az *ötödik osztályt* pótló tanfolyam november 1-én megnyílik. A növendékeknek hetenkint 15 tanórájuk lesz. Azok, a kik erre a tanfolyamra felvételt óhajtanak, folyó hó 20-tól kezdve jelentkezhetnek az intézet igazgatójánál.

— **A rimaszombati egyesült protestáns gimnázium** részére a vallás- és közoktatási miniszter 1893. évi költségvetésében az eddig élvezett 7000 frt helyett 8000 frt államszegélyt vett fel. Erre vonatkozó indoklásában kiemeli az intézet szűk anyagi helyzete mellett annak sikeres működését, valamint azt is, hogy a görög-pótló tanfolyamot is berendezte, a mi a tanerők szaporítását vonja maga után.

— **Az egyházpolitikai kérdések** megoldásával mostanában többször foglalkozott a miniszter tanács, s állítólag, a miniszterek nagyobb része az általános vallás-szabadság, a kötelező polgári házasság és a polgári anyakönyvezés behozatalát tartja szükségesnek és célravezetőnek. Vaszary hercegprímás is volt ez ügyben kihallgatáson a királynál, s a mint hírlík, úgy nyilatkozott, hogy a tervezett reformokat az egyedül üdvözítő egyház nem fogadhatja el.

— **Értesítés.** Több oldalról érkezett hozzám levélileg kérdés kiadandó „Köznapi imáim“ érdekében. Minden egyes levélre külön nem válaszolhatván, hirtapilag nyugtatom meg *elő és utó* fizetőimet, hogy nevezett művem *sajtó alatt van*, s körülbelől jövő év január havában szét fog küldetni. Jelzem, hogy sok akadálylyal kellett megküzdennem, mivel csak 75-re megy *utó és előfizetőim* száma együtt véve, minél fogva az előfizetés útján begyűlt és begyűlendő pénz egy negyedét sem fedezi a kiadás költségeinek. Mindamellett azon reményben, hogy még ezután is lesznek megrendelések, művemet *sajtó* alá adtam. Kérem lelkészársaimat, szíveskedjenek megrendeléseiket eszközölni; december hó végeig még mindig elfogadok előfizetőket 2 frt 50 krajcárjával; a bolti ár magasabb leend. Tisztelettel Nyiregyházán, október 18. 1892.

Lukács Ödön,
felsőszabolcsi esperes.

— **Kiutasított katolikus papok.** A francia kormány bezáratta a lyoni jezsuita kolostort és 17 külföldi jezsuitát kiutasított. Az olasz kormány pedig a Rómában dologtalanul élő nem lelkészkedő papok egy tekintélyes részét távolította el, mint olyanokat a kik hivatalt nem viselnek, csak ögyelegnek és nem épen a legjobb hírben állanak. Ezek után, hogy ne csodálkoznánk azon, hogy Boszniában jezsuitákat telepítenek le.

— **Az országos protestáns tanáregyesület ügye** tárgyalatván legközelebb az eperjesi evangélikus főiskola tanári értekezletén, a tanári kar a következő határozatot hozta: »A kollégium tanári kara *egyhangú* lelkesedéssel csatlakozik az áldásos eszméhez. Gyakorlati megvalósításától a magyar protestáns tanítás és nevelésügy — erkölcsi számottevésben való — emelkedését; a hazafias magyar protestáns szellem terjedését; a protestáns tanárképzés égető kérdésének megoldását; a tanárok anyagi helyzetének javítását; a még mindig pium desideriumot képező felekezeti tanári nyugdíjintézet megalkotását; általában a magyar protestáns iskolaügy erkölcsi és

anyagi fejlesztését várva és remélve: örömmel fogadja a tiszántúli ev. ref. tanáregyesület felszólítását. Elvi határozattal kimondja, hogy *testületileg s így tagonként belép a tervezett országos prot. tanáregyesületbe s annak megalakulását töle telhetőleg előmozdítja.*

— **Az országos protestáns tanáregyesület** ügye a dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlésén is tárgyalatott s a közgyűlés felhívta a kerület összes tanárait az egyesület kellő pártolására.

— **A pápai főiskola áthelyezése** ellen erős mozgalom indult meg. László József és Darányi Ignác főiskolai gondnokokat nyílt levélben szólították fel, hogy a teendők megbeszélésére értekezletet hívjanak össze. Megemlíjük, hogy Komárom városa törvényhatósága 10,000 frtot szavazott meg a főiskolának, ha Komáromba helyeztetik át. A vármegye közgyűlése 30,000 frt segélyt helyezett kilátásba. A megye lakosai is gyűjtést indítottak, melynek, úgy látszik, szép eredménye lesz.

— **Figyelmeztetésül lelkész- s esperestársaimnak.** Kopa Dénes, nagykőrösi képezdeből került ifjú, két darab szolgálati bizonyítvánnyal, melyek közül az egyik a sényői ref. egyház lelkésze és főgondnoka, a másik a kisgyőri helyettes lelkész által van kiállítva, s mindkettő eléggé ajánló, folyó évi szeptember havában leánytanítói állomást nyert a geleji ref. egyházban. Iskolai év kezdete lévén, a hivatala után járó tandíjból körülbelül 100—115 forintot beszedett, s három heti hivataloskodása után, egy éjjel megszökött. A kőrösi képezde helyettes igazgatója értesítése szerint, Kopa Dénes egy pár évig járt ugyan a képezdebe, de azután az intézetet elhagyta; majd házasságra jelentkezett, s miután a nagykőrösi lelkészi hivataltól elutasított, mivel katonai kötelezettségének sem tett még akkor eleget, hogy célját elérhesse, a római katolikus plébánusnál áttért, azon feltétel mellett, hogy jegyesével megesküdhessék. Ez megtörtént. E szerint Kopa Dénes jelenleg római katolikus vallású. A geleji ref. egyház, polgári úton, kétséggel megteszi Kopa Dénes ellen a törvényes lépéseket. De nehogy más ref. egyházak és lelkészek is hasonló helyzetbe jussanak, célszerűnek véltem, hogy e szédelgőt, lelkész- és esperestársaimnak bemutassam, s óva intsem attól, hogy hivatalba alkalmazzák. *Bornemisza József,*
a.-borsodi ref. esperes.

— **Az orsz. közegészségi egyesület pályázatai.** I. 1. Az Országos Közegészségi Egyesület a Trefort-alapból a rendelkezésre álló kamatok erejéig (mintegy 700 frt) több 2—20 aranyra rugó jutalmat oszt ki, azonkívül díszokleveleket ad olyan egyéneknek (férfiaknak és nőknek), kik a mértékletesség, tisztaság, egészséges építkezés, lakás és életmód terjesztése, visszaszokások megszüntetése, egészséges játékok és szórakozások meghonosítása útján vagy bármely más módon kisebb vagy nagyobb körben, a családi vagy közéletben a közegészségügy előmozdításában érdemeket szereztek. 2. E pályázat első sorban a lelkészeket, tanítókat és közegészségi előjárókat illeti. 3. A kik a Trefort-díjra számot tartanak, az egyesület elnökségéhez intézett levélben maguk jelentkezhetnek, kitüntetvén az okokat, melyeknél fogva a díjra számíthatnak. 4. Díjazásra érdemeket ajánlhatják továbbá az egyesület elnöksége, titkársága, választmányi tagjai, az egyesület bármely tagja, meg az egyházi, iskolai és politikai hatóságok. 5. A pályázó leveleket és írott ajánlatokat 1893-ik évi februárius 15-ig az egyesület elnökségéhez címezve (Budapest, VIII. Eszterházy u. 5.) kell beküldeni. 6. A díjakat és díszokleveleket a kiküldött bíráló-bizottság

jelentése alapján a választmány ítéli meg és határozatát az 1893. tisztújító közgyűlés elé terjeszti. II. Az Országos Közegészségi Egyesület 1892. június 13-án tartott közgyűlésén a következő pályakérdést tűzte ki: Irja le a pályázó a gyermekegészségügyi viszonyokat valamely törvényhatóság (város vagy megye) területén. Nevezetesen vázolja statisztikai adatokkal a gyermekhalandóságot, közölje a törvényhatóság intézkedéseit a gyermekhalandóság csökkentésére, valamint ugyanez irányban netáni társadalmi intézményeket. Törekedjék az intézkedések és intézményeknek hatását a gyermek-egészségügyre megvilágosítani. Végre fejtse ki tanulmányai és megfigyelései alapján a szükséges állami és társadalmi intézkedéseket a gyermekegészségügy javítására. A tisztán írott és lapszámozott pályamunkát 1893. december 31-éig kell a közegészségi egyesület titkári hivatalába (Eszterházy utca 5. sz.) beküldeni. A pályadíjat a választmány jelentése alapján a legközelebbi közgyűlés adja ki. A díj 100 frt, ezenkívül a szerző — ha a művet az egyesület kiadja — szokásos írói díját megkapja. A jutalmazott pályamű az egyesület tulajdona.

— **Zsinati képviselővé** a szatmári ev. ref. egyházmegye *Szarka Boldizsár* szatmári esperest választotta meg.

— **Meghívó.** A nagy-kállói ev. ref. egyház számos építkezéseinek, közelebb monumentális tornya felépítésének alkalmából, folyó évi november 6-ikán, a reformáció évforduló ünnepéjével összekötött *hála- és örömmünnepet* rendez. Ugyanaznap délutánján egyházmegyei lelkészi értekezlet. Este pedig hangversenynyel összekötött táncmulatság lesz. Ugy az ünnepély, mint a hangverseny programja igen érdekesen van összeállítva. A hangversenyre belépti díj: ülőhely 1 frt, állóhely 60 kr. Szállásokról az egyházi előjáróság gondoskodni fog. A megjeleni szándékozók, szándékukat folyó évi november 1-ig a helyi lelkészi hivatallal közölik.

HIRDETÉS.

Magyarország
legrégibb harangöntődjé
Kis-Gejőcsben (Ungmegye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, forgatható fa- vagy vaskoronával. Jót állok a legjobb hangképességért, tartósságért és a szállításhoz történő károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Öntődém, több mint egy százados fennállása óta, közmegelegedésre már nagyon sok harangot szállított s reménylem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagy. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,
harangöntő és földbirtokos.

9 - 11

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Két katolikus kép.» Dr. Szilávik Máttyás. — «Egy törvény § gyakorlati értéke.» Paikoss Endre. — «Középiskolánk jövője.» Dr. Kovács Gábor. — «Zsindely István emlékezete.» Maklári Pap Miklós. — «Az 1859—1867-esek találkozája Sárospatakon.» — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Két katolikus kép.

Az újabb katolicizmus belső mozgolódásaiból két ellentétes kép tűnik föl szemünk előtt. Ugy az egyik, mint a másik igen érdekes tanúságokat foglal magában; az egyik a németországi római katolikusok mainzi nagygyűlése, a másik a fiatal ó-katolicizmus lucerni egyetemes kongresszusa. A csaknem egyidejűleg megtartott két kath. nagygyűlés képét Beyschlag tanár „Deutsch Ev. Blätter” című folyóiratának októberi füzeté nyomán, im a következőkben mutatjuk be lapunk t. olvasó közönségének.

I.

A mainzi nagygyűlés igen látogatott volt. Közel 1500 képviselőjéből sok volt a nemesség, az ultramontán parlamentáriusok izgató hada s természetesen a papság. E distinguált társaságnál azonban hiányzott az egyházpolitikai viszonyok erkölcsileg komoly felfogásának s józan és igazságos mérlegelésének képessége, sőt ellenkezőleg a legféktelenebb demagogia sophistasága lépett a pápai dolgok szolgálatába.

Mindenekelőtt nagy volt az ultramontánok haragja a legújabb porosz népiskolai törvényjavaslat szerencsés elbukása fölött s e haragnál még eredetibbnek bizonyult Caprivi grófnak, a német kancellárnak emelgő dicsőítése. „Keresztység, vagy atheismus!” című ismeretes szavát oda magyarázták, hogy a keresztység római formája azonos a keresztén predikátummal, következésképpen a római papuralommal és lelki szolgálattal való ellenkezés eo ipso „atheista.” Ime az ultramontanizmus egy újabb jelszava, a melyet Haffner mainzi püspök még ekképen apostrofált: „Az a nagy úr (már t. i. Caprivi), ki e jelszót kimondotta, még azt is hozzá tette, hogy a ker. vallás csak a felekezetiiségben s a felekezetiiség csak az egyházban létezik. De melyik ugyan ez az egyház? Ha kath. hitünket követjük, úgy csak egy egyházzal szólhatunk s ez a szent, apostoli kath. egyház. Igen, ez az egyház ápolja a kereszténységet s fejleszti a morált s a szociális rendet. A consequentiát könnyű megvonni: Legyen Caprivi katolicus, mert csak annak egyháza nem atheista, tehát keresztény. Ha azonban Caprivi gróf — jegyzi meg helyesen Beyschlag — közelebbről megtekintén a Szent Péter kapuján át megnyíló „egyházat”, azt sem szentnek,

sem katolikusnak, sem apostolinak nem találná s az általa fejlesztett kereszténységhez, morálhoz vagy társadalmi rendhez nem igen volna kedve.

Legtöbbet lelkesedett a mainzi nagygyűlés a protestánsoktól tanult, de különben általa utált „szabadság és jogegyenlőség” eszméiért. Az egyház, a pápa, a rendek, az iskola stb. szabadsága minduntalan ismétlődő témája a nagygyűlésnek, a mihez aztán még a jezsuiták visszahívásának, tehát a porosz jezsuita-törvény eltörlésének kath. szabadságos kérdése is csatlakozott. Ha ez a díszes ultramontán társaság — a la Magyarországon — szabadságról és jogegyenlőségről deklamál, úgy alatta mindig olyasmit ért, a minek más emberre nézve éppen az ellenkezője áll. Jól mondja erre vonatkozólag Döllinger a maga Janusában, hogy III. Ince pápa óta az egyház szabadságának olyan fogalma keletkezett, a mely szerint az egyház csak akkor szabad, ha minden és mindenki fölött uralkodik, tehát végső konkrét értelmezésében a pápa uralmával, vagyis a szolgálattal azonos. A pápának hiányos szabadságáról Evers tanár értekezett, élénken jellemezve „Róma nagy és béketűrő szenvedőjét” s „a szalmán háló vatikáni fogolyt”, mintha az olaszok akadályoznák a politizáló béke-pápát abban, hogy járjon és keljen, a merre s a mikor neki tetszik, apostoli áldásával fogadja az egész világot, parancsoljon annak vagy pedig elátkozza azt a maga tömjénfüstös mennyköveivel. Természetes, hogy „a szentszék territorialis függetlensége” is előkeült, mint az egyház szabadságának nélkülözhetlen feltétele.

A római szék kiszámíthatatlan horderejű legújabb politikai akciója sem került ki a mainzi kath. nagygyűlés figyelmét, a melynek célja a „Contemporary Review” leleplezései szerint, nem kevesebb, mint a három szövetség megbuktatása. Ezért támogatja a pápa Franciaországban a republikát, mely pedig évek előtt a legkíméletlenebb kulturharcot közdötte az ultramontanizmus ellen. Ezért engedi Lengyelországban elnyomtatni a kath. egyházat az orthodox despotizmus által. Róma politikája olyan tág, mint a lelkiismerete: Franciaországban republikánus, Oroszországban pedig a cári kényuralom támasza. Új szövetséggel van tehát itt dolgunk, a mely elé a vatikánban a pápaság világi uralma visszaállításának célját tűzik, vagyis vissza akarják fordítani a történelem s a világ kerekét.

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

Róma tehát az egyház szabadságát sürgeti, s az természetesen annak az „iskola“ feletti jogát is foglalja magában. Bár a porosz iskolát sohasem teremtette, sem fönn nem tartotta, mégis e feletti „természetes jogát“ vitatja, mint a magyar ultramontanizmus a szülők „természetes jogát“ gyermekeik vallásos neveltetésében. S „az egyház szabadsága“ a rendek szabadságát, főleg a kitiltott jezsuiták visszahívásának szabadságát is involválja, mert ez nem vallásszabadság — így kiált föl a centrupárti *Lieber*, — ha az állam szabja meg annak mértékét és határát. A mi a legújabb porosz népiszkolai törvény oppositóját illeti, a melyről a nagygyűlésen *Dr. Siber* értekezett, úgy tudnia kellene, hogy ez az oppositio nem a felekezeti, hanem a klerikális iskolának szólt. A jezsuitákra vonatkozólag pedig ismerie kellene azok magasztalójának azt a sok jezsuita morálist, a melynél gyalázatosabb, a ker. erkölcsiséget alapjaiban fölforgatóbb irodalmi termékek aligha jelentek meg cum permissu superiorum, a mint azt *Pascal Döllinger*, *Reusch*, *Huber* és mások forrásszerűen kimutatták. Egy másik, *Gröber*, centrupárti képviselő, demagog módon, az egyház nagyobb szabadsága érdekében a westpháliai békére, a felekezetek egyenjogúságára s a lelkiismereti szabadságra appellált. Pedig tudnia kellene, hogy ezek a dolgok, a melyek előttünk szentek, reá nézve etikailag nem is létezhetnek. A pápák ugyanis sohasem ismerték el a westpháliai békét; XVI. Gergely a lelkiismereti szabadságot esztelen abszurditásnak nevezte, s az újabban csalhatatlanná lett IX-ik Pius-féle Syllabus egyenesen átkot mond a felekezetek egyenjogúságára.

Valódi gúnyja a tudományos tisztességnek és igazságszeretetnek az a glorificatio is, a melylyel *Schmitz* crefeldi pap, *Janssen* az ultramontan történetíróról illette „Isten — úgymond — a német katolicusokat egy Janssennel áldotta meg, ki egy maga többet ér, mint egy egész kath. egyetem. Janssen a történetíró apostoli hivatását olyan igazságszerűséggel töltötte be, mint senki más a történetírók közül. A mellett soha sem sértette a protestánsok öntudatát (Luther s a reformáció jellemzésével sem?), a mint hogy protestánsok is voltak az ő barátai. Csak természetesen találjuk azt a dicsőítő szöveget arra a Janssenre, a kinél a történet a csalhatatlan római dogma igazolása s viszont a dogma, p. o. Honorius, az eretnek pápa eseténél, a történet korrekciója. Kár, hogy még *Evers* és *Majunke*, Luther öngyilkosságának legújabb historikusa nem került e megdicsőült és dicsőített férfiú társaságába!

A képmutató retorikának legerősebben markirozott képviselője *Haffner* mainzi püspök volt, a hirneves vatikáni Ketteler utódja s egykoron liberalis irodalomtörténetíró. Azzal a jelszóval, hogy „megbocsátani lehet, de felejtetni nem“ fölszaggatta a régi kulturharc még sajtó sebeit. „Nincs az a nép Európában, a melyet oly gyalázatos módon szidalmaztak és nyomorgattak volna, mint a német katolicusokat a kulturharc törvényhozása által.“ A főtisztelendő úr talán még nem hallott vagy olvasott azokról az albigenesekről, a kikre III. Ince pápa fojtogató hordait zúdította, azokról az olasz protestánsokról, a kiket rakásra ölt és vad tigris módjára pusztított az 1542. visszaállított pápai inquisitio, vagy soha a hugenották üldözéséről a nantesi ediktum eltörlése után és soha azokról a cseh és siléziai lutheránusokról, a kiket kutyákkal kergettek a misére és Liechtenstein-féle dragonosokkal térítették az egyedül üdvözítő római akolba?

„Szent, kath. és apostoli“ egyházának eme mélysárlásait összehasonlítva a kulturharc olcsó martyromsá-

gával; mégis ő és társai beszélnek ma békéről, holott velök a béke elvileg és történetileg lehetetlen! „Te képmutató“ — mondja az Írás!

A német prot. állam iránti gyűlölet, mely e püspöki hecc-beszédben a „megbocsátás“ cégére alatt nyilvánult, karöltve járt a mainzi nagygyűlésen azokkal az udvariassági nyilatkozatokkal, a melyekkel a theológiában teljesen járatlan Pius pápát s általában a pápaságot illették. „Az egyház eme csillaga — így kiált föl *Haffner* — ki a maga fényével és melegével bevilágította egész Német- és Olaszországot, fölnyitotta a kath. egyház ama titokzatos hatalmasságait, a melyek megtörték a „német burokrácia és miserabilis diplomacia“ bilincseit. S itt *Gröber* épügy, mint *Haffner* szidalmazta a német prot. államkormányokat s magasztalta „a katolicusok kormányképességét.“ Ugy látszik, ez urak nem ismerik Pio nono hirhedt Syllabusát, mely a lelkiismereti szabadságot s a felekezetek egyenjogúságát átkozott dolognak s a pápaságnak a modern civilizációval való kibékülését kárhozátra méltó tévedésnek deklarálja, s e pápai szózat csalhatatlan hit-tekintéllyel bír s a melyik állam vagy miniszter ez ellen védekezik, azt a kath. nagygyűlések következetesen inzultálják. A vagy nem ismerik-e *Rauscher* bécsi érsek nyilatkozatát a vatikáni zsinat dogmájáról, mely a hívő kath. embert „az állam született ellenségévé teszi“?

A mainzi nagygyűlés tárgyalásait s az azokban nyilvánuló modern ultramontan tendenciát olvasva, csakugyan „difficile est satyram non scribere.“ E nagygyűléshez valóban nem kell commentár!

II.

Egészen más képet mutat az *ókatholikusok lucerni kongressusa*. Ez bebizonyította, hogy az evangéliumi szellemű reform-katholicizmus heves üldöztetése és a kormányok részéről való mostoha elbánása dacára az örvendetes belső és külső fejlődés stadiumában van. Valódi kath. azaz universális ker. jellege abban is kitűnik, hogy a kongressusra a catholicizmus összes pápa-ellenes reform-elemei meghívtak. A 2 évvel azelőtt megtartott kölni értekezletet, a tagok számát tekintve, jóval fölülmúlja a lucerni. Nemzetközi jellegét mutatja az, hogy a svájci és német ókatholikusok mellett a holland, osztrák, olasz, francia és spanyol képviselők is megjelentek, ezenfelül a kelet és nyugat rokon egyházainak főbb követői, u. m. a dublini- és canterbury-i érsek, több orosz-orthodox főpap, egy jeruzsálemi örmeny semináriumi tanár stb. Ezenfelül a német és svájci ókath. püspökök, a volt pápai kamarás, Campello gróf s a reform mozgalomnak több magas állású laikus. Az istentiszteletet liturgiával és úrvacsorázással egyetemben *Herzog* svájci püspök tartotta, ki Zsid. 13. alapján gyönyörűen fejtegette azt a gondolatot, hogy a zsidó-kereszténynek módjára a Krisztusért az ókatholikusoknak is el kellett hagyniok az azelőtt kedvelt és megszokott róm. kath. közösséget.

A kongressus elvi kijelentésekben gazdag tárgyalásából és határozataiból a következőket emeljük ki:

1. Az ókatholicizmus nem csupán protestálás a vatikáni dogma, közelebbről a pápai csalatkozhatlanság dogmája ellen, sőt inkább az a régi, egységes, osztatlan egyház valódi catholicismusára való visszatéréssel azonos, a pápas-jezsuita egyháziasság romlásainak, melőlözésével.

2. A ker. emberre nézve egyedül Krisztus tana, nem pedig a theol. iskolászerű formulázás kötelező. Krisztus tanának, azaz ker. dogmának pedig csak azt fogadjuk el, a mi — mint olyan — az egyes ker. egyházak

egyetemes, állandó s egyértelmű tradíciója által van elismervé.

3. A nyugat és kelet ker. egyházfelekezeteinek elidegeníthetetlen joga az, hogy népeik vallásos gondolkodását és életét minden idegen befolyástól menten a nemzeti szokások, műveltség és tradícióknak megfelelőleg, szabadon meghatározzák és átalakítsák.

4. Tekintettel arra, hogy a XIII. Leo egyházpolitikája által inspirált ultramontánizmus, mint vallásos rendszer, a valódi ker. vallásosságot, mint politikai rendszer pedig minden önálló világi hatalom diskreditálásával a népbaráti tendenciákat színleli, sürgősen azt a kérelmet intézi a kongresszus az összes ker. egyházak tagjaihoz, hogy az ultramontánizmus, mint pseudo-keresztyén vallásos és népműveltség és államellenes politikai rendszer, leálcáztassék.

5. A „katholikus“ név az egyetemes ker. hit összes vallóinak neve: a protestánsok tehát fölkérendők, hogy a romanistákat, pápistákat és ultramontánokat többé „katholikusok“-nak ne nevezzék.

6. Kíváncs voltna egy nemzetközi theol. fakultásnak létesítése s egy theol. folyóiratnak életbeléptetése.

Végül a 7. p. az indifferentismust, a 8-ik az istentiszteletet s az egyházi éneket s az utolsó a kölcsönös türelmet és felebaráti szeretet művét illette.

A részletkérdések megvitatásánál a keletiek és anglikánusok a nicenumra, a svájci és német ókatholikusok pedig inkább evangéliumi, szabadon fejlődő jellegükre fektették a fősúlyt a ker. hit megegyező alapjainak keresésében. Az „Evang. Bund“ képviselőiben *Beyschlag* tanár a „kath.“ és a „római“ jelleg közötti ellentétet s a kath. és az evangéliumi jelleg közötti megegyezést vitatta. Az orosz keleti egyház magas rangú képviselőjét pedig arra kérték az ókatholikusok, hogy odahaza ker. köteletségének tartsa az üldözött protestánsok és róm. katolikusok iránti türelemre közreműködni.

A szeptember 13. és 14. értekezleteken *Friedrich* müncheni tanár az egyházi állam keletkezése és feloszlásáról, *Beyschlag* hallei tanár az Ev. Bund. keletkezéséről és feladatáról, *Weber* bonni tanár XIII. Leo pápa igaztalan politikájáról s arról értekezett, hogy a papismus a keresztyénséggel össze nem egyeztethető, valamint arról, hogy utóbbinak lényege a prot. szabadság elve. Végül *Loyson Jácint* a keresztyénség és szabadság, keresztyénség és modern kultúra összeegyeztetésére vonatkozó eszményeit adta elő.

Mint látjuk az ókatholicizmus életerejé és jövődjé fejlődés-képessége követőinek buzgóságában van, a kik közé igen jelentékeny egyéniségek tartoznak. Részünkről is őszintén kívánjuk, hogy az evang. jellegű kath. reform-mozgalom mindinkább tért hódítsa a katholicizmusban a papizmus és ultramontánizmus kárára s a valódi ker. vallásosság és modern eszmevilág nagy örömeire és dicsőségére. Úgy legyen!

Dr. Szlávik Mátyás.

Egy törvény § gyakorlati értéke.

(Vége).

Az 1890-ik év őszén Rozgonyból egy vegyes házaspár jött egyházközségembe. A férj római katolikus, a nő ev. ref. vallású. En, a mint tudomást vettem létezésükről és arról, hogy egy két éves leánygyermekük is van, kit a felső-olcsvári római katolikus lelkész keresztelt és anyakönyvezett, a nyilvántartás szempontjából azonnal intézkedtem, hogy a gyermek születésére vonatkozó adatokat megszerezhessem. Átírtam a római

kathol. lelkészi hivatalhoz az adatokért. Onnan — ámulatomra — ezen pár sor írást kaptam: Miután Rozgony, hol a gyermek született, nem a tisztelendőség, hanem a vajkóczi ev. ref. lelkészség felügyelete alá tartozik, az adatokért oda forduljon. Jól tudtam, hogy Vajkócon semmi sincs, oda tehát nem is fáradtam, hanem a megyei levéltárból szereztem meg — privát úton — a szükséges adatokat. Onnan győződtem meg arról, hogy a gyermek a felső-olcsvári római katolikus lelkész által kereszteltetett és anyakönyveztetett is, mint római katolikus. S miután az elkeresztelés és anyakönyvezés ténye nem a felügyeletem alatt lévő egyházközségben történt, egyelőre megelégedtem ennyivel és a nyilvántartással. Történt azonban, hogy a gyermek 1891-ik év ápril. 6-án, Beszterben meghalt, és az anya ellenzése dacára, az apa és a környezet akarására, a felső-olcsvári római katolikus lelkész által nagy hűhóval, processio-kísérettel a templomba vive, ápril. 7-én el is temettetett. Ekkor már ki kellett lépnem a cselekvés terére, és 1891-ik ápril 15-én a kassai kir. járásbíró-ság előtt *Kovács Tamás* felső-olcsvári római katolikus lelkész ellen, felekezethez való felvétellel, vallás elleni kihágásért, a bűnfenyítő feljelentést épen az 1879. XL. t.-c. 53. §-a alapján megtettem.

A tárgyalás ugyanazon év június 4-én a kassai kir. járásbíró-ság előtt személyes jelenlétünkben tartott meg. Vádolt lelkész azzal védekezett, hogy ő jó fizetésért, már hivatalával járó kötelességéből kifolyólag, mért ne keresztelne és temetne bárkit, hiszen az neki lelkiismeretbeli kötelessége, és hol a törvény, a mely azt tiltaná? De ha még ilyen volna is, még annak sem engedelmeskedhetnék, mert neki hitbeli meggyőződése előbb való minden világi törvénynél. En a vádat fentartottam és kértem a büntetés kimondását, mire a kassai kir. járásbíró-ság következő ítéletet hozta:

Ő Felsége a király nevében!

A kassai kir. járásbíró-ság, mint büntető bíró-ság a b. t. k. 53. §-ba ütköző kihágással vádolt *Kovács Tamás* bűntügyében következőleg ítél:

A bíró-ság *Kovács Tamás* vádlottát, ellene a b. t. k. 53. §-ba ütköző vallás elleni kihágás miatt emelt vád és következményei alól felmenti.

Indokok.

A vád arra van alapítva, hogy vádlott, mint római katolikus lelkész, Horvát György római katolikus és Dombi Mária ev. ref. vallású házastársaknak 1888-ik évi február 17-én, Rozgonyban született leánygyermekét a római katolikus vallás szertartása szerint megkeresztelte, és az elhalálozván, ugyancsak saját vallásos szertartása szerint el is temette, mely tényből vádat tevő a b. t. k. 53-ik §-ának tényálladékát látja fenforogni. Eltekintve azonban attól, hogy joggyakorlatunk szerint maga a megkeresztelés még vallásra való felvételt nem jelent, az eltemetés pedig azt annál kevésbé jelentheti, mert a hitelvek szerint az nem szentség, az csak egyszerű vallási gyakorlat, a kiderített tényállás a büntető törvénykönyv 53. § tényálladékát már csak azért sem állapíthatja meg, mert a most hivatkozott törvényszakasza szerint ezen büntetendő cselekményt az követi el, a ki életkorának 18-ik évét még be nem töltött kiskorú egyént az 1868. LIII. t.-c. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe felvesz; a törvény ezen szövege tehát nyilvánvalólag az 1868. LIII. t.-c. 2. §-ra céloz, a mely szerint áttérni annak szabad, a ki életkora 18-ik évét már betöltötte stb. A most kiderített tényállás azonban ezen szakasz alá nem vonható; ennél fogva vádlott büntetendő cselekményt el nem követett, így őt a vád alól felmenteni kellett.

Kelt Kassán, 1891. június 4.

Dr. Adolf Sebestyén,
kir. alj. bír.

Erre én következő felebbezéssel éltem:

Tekintetes m. kir. járásbíró-ság!

A jelen év ápril havában, vallás elleni kihágás ügyében, általam, mint a beszteri ev. ref. egyház lelkésze által, tiszt. *Kovács Tamás* felső-olcsvári római katolikus lelkész ellen, a tekintetes m. kir. járásbíró-sághoz Kassán beadott panaszomra, e hó 4-én megtartott tárgyaláson meghozott, vádlottra nézve teljesen felmentő

ítélet ellen tiszteletteljesen ezennel bejelentem felebbezésemet.

Indokaim következők:

Hiányos és megváltoztatandó a felmentő ítélet, mert az a kir. járásbírótság által épen azon országos törvény alapján hozatott, melynek rendelkezésére elmarasztaló ítéletet kellett volna hozni, vagyis az 1879. évi XL. t.-c. 53. §-a alapján, mint a melylyel a bírói indoklás szerint, vádlott cselekménye összeütközésbe nincs, mert szerinte ezen § csakis arra az esetre vonatkozhatik, midőn a lelkész az 1868. évi 53. t.-c.-nek áttérésre vonatkozó rendelkezéseit sérti meg, vagyis a nevezett törvény 2. §-át hágja át, ezt pedig jelen esetben vádlott nem követte el, mert ő csak felekezetéhez nem tartozó gyermeket keresztelt, anyakönyvezett és temetett, tehát vádlott felmentendő volt. De hát ezt mondja-e a b. t. k. fentidézett §-a, melyre épen a felmentendő ítélet támaszkodik?... A ki életkorának 18. évét még be nem töltött kiskorú egyént, az 1868. évi LIII. t.-c. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe felvesz: két hónapig terjedhető elzárással és 300 firtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő: ez a törvény szövege. Ebből világos, hogy e szerint csakis oly egyén felekezetbe való felvételéről van szó, ki még 18. évét be nem töltötte; olyanról, kire az 1868. évi LIII. t.-c. áttérésre vonatkozó (1—8) §§-ai nem vonatkozhatnak, (mint a bírói indoklás teszi) mert ezen törvény 2. §-a így szól: „Áttérni annak szabad, ki életkora 18. évét már betöltötte.” Így aztán, a ki még 18. évét be nem töltötte, az a törvény által megállapított áttérési föltételeknek és formaságoknak sem tehet eleget, s mint ilyen, ezen törvény áttérésre vonatkozó §§-nak elbírálása alá nem is eshetik. A bírói indokolásnak azon része tehát, mely azt mondja, hogy az 1879. évi XL. t.-c. 53. §-a csakis az 1868. évi LIII. t.-c. (1—8) áttérésre vonatkozó §§-ok megsértőire vonatkozhatnak, téves, s mint ilyen meg sem állhat, s ez alapon felmentendő ítélet nem is hozható.

De hiányos és megváltoztatandó a felmentendő ítélet már azért is, mert a bírói indoklás azon része sem állhat meg, miszerint a vádlott lelkész csakis keresztelt, anyakönyvezett és temetett, mindezekről pedig a b. t. k. egy szóval sem emlékezik meg, minél fogva ezen cselekvényeért vádlott nem is büntetendő.

Igaz, hogy az 1879. évi XL. t.-c. 53. §-ában egy szó sincs keresztelésről, anyakönyvezésről és temetésről, hanem igen is van 18. évét még be nem töltött kiskorú egyén más vallásfelekezetbe való felvételéről, mely csakis oly cselekmény (legyen az vallásos, vagy akár polgári) végrehajtása által történhetik, mely az egyház hitelveivel megegyezik, mint például a keresztelés, felekezet nevét viselő anyakönyvbe való bejegyzés és temetés, mely utóbbi cselekmény már épen az egyén hovatartozandóságát jelöli meg. A 18. évét még be nem töltött kiskorú egyén felekezetbe való felvétele más módon nem is lehetséges, kivéve az 1868. évi LIII. t.-c. 14. §-át, mint épen ezen cselekmények végrehajtása által, és ha ezek közül csak egyik is a még 18. évét be nem töltött kiskorú gyermekeken végrehajtatik, az 1868. évi LIII. t.-c. 12—18-ig terjedő §§-ainak rendelkezése ellenére, az a b. t. k. 1879. évi XL. t.-c. 53. §-ába ütköző vétséget képez, és annak alapján az elkövető nem felmentendő, hanem büntetendő. Tény az, hogy tiszt. Kovács Tamás, római katolikus lelkész, Dombi Mária, beszteri lakos ev. ref. vallású anyának Horváth György, római katolikus vallású apától született leánygyermekét megkeresztelte, s a gyermeket az 1868. évi LIII. t.-c. 12. §-a ellenére, saját egyházá-

nak anyakönyvébe be is jegyezte, mely könyvbe — saját bevallása szerint — azok vezettetnek be, kik a római katolikus egyház kebelébe tartoznak, s megkeresztelés és anyakönyvezés által, az egyház hitelvei szerint róm. katolikusokká lesznek, ilyenekül is tekintetnek. Továbbá tény az is, hogy midőn a gyermek meghalt, őt mint római katolikus vallásút, a római katolikus egyház szertartása szerint el is temette, már pedig, ha ő felekezetébe fel nem vette volna, mit maga sem tagad, saját (dogmaticus) hitelve ellenére, csupa emberbaráti szeretetből, melynek gyakorlására itt semmi szűkség sem vala, még hivatásából kifolyó kötelelességből sem tette volna, de nem is tehetette, mert az 1868. évi LIII. t.-c. 21. §. világosan intézkedik a lelkészi szolgálat szabályozásáról, midőn így rendelkezik: „A hadseregnek és állami közintézetekben, úgyszintén a polgári és katonai kórházakban minden vallásfelekezet tagjai saját egyházuk lelkészei által részesítendő a vallásos tanításban és minden lelkészi szolgálatban”.

A felekezetbe való felvétel, a keresztelés és róm. kath. egyházi anyakönyvbe való bejegyzés által ténynyé vált, az eltemetés cselekménye pedig szentesítette azt, s mivel 18. évét még be nem töltött kiskorú egyénen hajtattott végre, kinek elhatározó cselekvése nem volt, nem is lehetett, s mivel minden körülmény igazolja azt, hogy ez esetről vallás elleni kihágás követtetett el; oly cselekmény tervszerű végzéséről, mely a felekezetek közötti békés nyugalmat veszélyezteti; a felekezetek közötti jogviszonyosságot sérti és a jogegyenlőség elvét alapjában támadja meg; oly cselekedet végrehajtásáról, mely hitelvből folyó, nem csupán egyszerű vallásos gyakorlat — mint a kir. járásbírótság indoklásában hibásan mondja — hanem egészen vallásos szertartás, mely mindenik felekezet által hitelven alapuló egyházi szertartás szerint, a legünnepélyesebben, hivatalos ornatusban végeztetik, melynek szoros értelemben vett végzésére csakis azon felekezet lelkésze van hivatva, a mely felekezetéhez az illető élő, vagy elhalt egyén tartozik, vagy tartozott, s miután ez alkalommal oly bűncselekmény elkövetéséről van szó, mely mindezekbe ütközik, s épen oly egyénen végrehajtva, a kin csakis az 1868. LIII. t.-c. rendelkezése ellenére történhetett, s mint ilyen a büntető törvénykönyv 1879. évi XL. t.-c. 53. §-ába ütköző vétséget is képez és annak alapján büntetendő is.

Tek. m. kir. járásbírótság! Ezeknek alapján tiszteletteljesen benyújtott felebbezésemet, az összes e tárgyra vonatkozó iratokkal együtt, kegyeskedjék a tek. kassai m. kir. ítélő-tábla büntető-osztályához felterjesztetni.

Tek. kir. ítélő-tábla! Alázattal kérem, méltóztassék a folyó év április havában általam, mint a beszteri ev. ref. egyház lelkésze által — Tndő Kovács Tamás f. olesvári róm. kath. lelkész ellen beadott, s június 4-én vallás elleni kihágás tárgyában, a kassai m. kir. járásbírótság által meghozott felmentő ítéletet, előadott indokaim alapján megváltoztatni és Tndő Kovács Tamás f. olesvári róm. kath. lelkészt az 1879. évi XL. t.-c. 53. §-ába ütköző vallás elleni kihágásért, ugyanazon törvénycikk alapján elbűntetni.

Beszter, 1891. június 5.

Paikoss Endre,
a beszteri ev. ref. egyház lelkésze.

Mire következő végzést nyertem:

1506/1891 „Ö Felsége a király nevében!

A kassai királyi ítélő-tábla a vallás elleni kihágással vádolt Kovács Tamás elleni bűnügyet, melyben a kassai királyi bíróság 1891. évi június hó 4. 1660 sz. alatt ítéletet hozott, Paikoss Endre feljelentőnek feleb-

bezése folytán, 1891 évi november hó 4-ik napján tartott nyilvános ülésében vizsgálat alá vevén — következőleg

V é g z e t t:

A királyi ítélő-tábla Paikoss Endre felebbezését hivatalból visszautasítja.

I n d o k o k:

Mert ebben az esetben hivatalból üldözendő bűncselekményről lévén szó, a vád érvényesítésére, a királyi ügyész van hivatva; és úgy Paikoss Endrét, a sértett, illetőleg károsult magánfél minőségében, a vád átvételének és érvényesítésének a joga, csak úgy illetné, ha a kérdéses cselekmény saját személyi vagy vagyoni érdekeit sértené, avagy az érdekeiben sértett egyház képviselésére törvényes alaki különleges felhatalmazását bírná. Minthogy azonban Paikoss Endre, az eljárás során egyik irányban sem igazolta magát, főlebbezésének helyet adni nem lehetett.

Kassán, 1891. évi november hó 4-én.

Fekete Ödön.

Nagyon természetes, hogy görbe dülőre indult végzéssel meg nem elégedhettem, hanem azon alapon, hogy én már hivatalos állásomnál fogva, épen egyházi törvényeink alapján, minden megbízó levél megszerzése és felmutatása nélkül, mindig és mindenütt képviselhetem, a jogaiban megsértett egyházamat, ezen végzést is megfelebbeztem és kértem a Curia büntető-tanácsát, hogy azt semmisítse meg, és a táblát utasítsa ez ügyben érdemleges ítélethozatalra. A királyi következő végzéssel adott helyt felebbezésemnek.

10383/1891 «Ő Felsége a király nevében!

A magyar királyi Curia vallás elleni kihágás miatt vádolt Kovács Tamás ellen a kassai kir. járásbíró előtt folyamatba tett, s ugyanott 1891 június 4. 1660 sz. alatt, a kassai királyi ítélő tábla által pedig Paikoss Endre feljelentő felebbezésére 1891. november 4—1506. szám alatt elintéztett bűnvádi ügyet, ugyanannak felebbezésére 1892. január 21-én tartott nyilvános ülésében vizsgálat alá vevén — következő végzést hozott:

A feljelentő Paikoss Endrét, állásánál fogva felebbezési jog illetvén, a királyi ítélő-tábla végzése megsemmisítettik, s ugyanazon bíróság utasítatik, hogy az ügy érdeme iránt hozzon határozatot.

Budapest, 1892. január 21.

Daruváry,

Barthodenszky Gyula.

A királyi tábla erre hozott végzése:

449/Bft./1892 «Ő Felsége a király nevében!

A kassai magyar királyi ítélő tábla a vallás elleni kihágással vádolt Kovács Tamás ellen a kassai királyi járásbíró előtt folyamatba tett bűnvádi ügyet, a nevezett királyi járásbírósnak 1891 évi június hó 4-ik napján, 1660 szám alatt hozott ítélete ellen, Paikoss Endre feljelentő részéről bejelentett felebbezés, illetőleg a királyi Curianak 1892. január 21-én 10383/891 szám alatt kelt végzése folytán, az alább írt napon tartott nyilvános ülésben vizsgálat alá vevén, következőképen

V é g z e t t:

A királyi ítélő-tábla a királyi járásbíró ítéletét, s ennek alapját képező egész eljárását hivatalból megsemmisíti, s ebben az ügyben a büntető eljárást megszünteti.

I n d o k o k:

Tekintve ugyanis, hogy Paikoss Endre által bepanaszolt kérdéses cselekmény, ennek saját bemozdása szerint, még 1888 február 17-én történt, s tekintve, hogy az erre vonatkozó följelentés még 1891 április 15-én tétetett meg: tekintve tehát, hogy e közben a k. b. tkv. 31-ik §-ában megállapított hat hónap határidő többszörösen eltelt, nyilvánvaló, hogy ebben az esetben a büntető eljárás megindíthatása elévült.

Minthogy pedig, ezt a bíróság hivatalból tartozik felismerni és figyelembe venni, a királyi járásbíró szabálytalanságot követett el, amikor ebben az ügyben eljárás és ítélezett. Ehhez képest emez eljárás és ítélete hivatalból megsemmisítendő s az elől álló rendelkezés teendő volt.

Kassa, 1892. március 15.

P. H.

Oberschall Adolf,
Fekete Ödön.

Ime a világi böseség vergődésének egyik torzszülötte. Pár hóval előbb még ugyan az a bíróság, ugyanazon ügyben — bűncselekményt, sőt hivatalból üldözendő bűncselekményt lát, a melynek érvényesítésére a királyi ügyészt tartja hivatottnak. Látja maga előtt nemcsak az elkeresztelés, hanem az eltemetés

tényét is. Ekkor még nem képes felfedezni az elévülés esetét, mert tudja, hogy a bűnvádi eljárás az eltemetés tényének elkövetésétől, tehát 1891. április 7-től egy hétre április 15-én megindíthatott, s most pár hóval később ugyan az a bíróság mit se lát mást, csakis a keresztelést és hogy a gordiusi csomót minél könnyebben megoldhassa — mit neki igazságos világosság, előtte már az egész ügy gyűlöletes, a helyett, hogy érdemleges elbírálásába bocsátkoznék: kimondaná, hogy a temetés és elkeresztelés vallássérelem-e, vagy nem? az elévülés kétes, de kényelmes léptével takarózik; sőt alantas közegének, azért, mert volt elég bátorsága az ügyet bírálatába venni és egész vakmerőséggel ítélni, még leckét is osztogat, hogy szabálytalanságot követett el. Ha másért nem is, de ezen csavargó, útvesztő okoskodásért sem lehettem meglegedve a királyi táblai végzéssel; miért is azt a Curia meg is felebbeztem és az onnan nyert válasz egészen kiábrándított.

4843/B. 1892 sz. «Ő Felsége a király nevében!

A magyar királyi Curia vallás elleni kihágás miatt vádolt Kovács Tamás ellen, a kassai királyi járásbíró előtt folyamatba tett, s ugyanott 1891 június hó 4-én, 1660 sz. alatt, a kassai királyi ítélő tábla által pedig Paikoss Endre feljelentő felebbezésére, 1892 március hó 15-én 449 sz. alatt elintéztett bűnvádi ügyet, ugyanannak felebbezése folytán, 1892 évi június hó 14-én tartott nyilvános ülésében vizsgálat alá vevén, következő végzést hozott:

Az 1883. VI. t.-c. 7-ik §-ának egyik esete sem forogván fenn a felebbezés visszautasítottatik.

Budapest, 1892. évi június 14.

Szabó Miklós,
Barthodenszky Gyula.

Az 1883. VI. t.-c. 7-ik §-sa, melyre a végzés hivatkozik, így hangzik:

„E szerint másodfokban, a királyi táblák hatásköréhez utalt kihágások és vétségek eseteiben, a másodbírósi ítélet ellen a magyar királyi Curiahoz csupán az anyagi büntető törvénykönyv nem helyes alkalmazása miatt és az esetben is csak akkor van további felebbevitelnek helye:

1. ha büntetendő cselekmény esete nem forog fenn;
2. ha valamely büntett, vagy elsőfokúlag, a kir. törvényszékek hatásköréhez utalt vétség kihágásnak, vagy a kir. járásbíró hatásköréhez utalt vétségnek minősített.

* * *

Mintha bizony jelen esetben nem valláselleni kihágás vagy vétségről lett volna szó!.. Értse a ki tudja. En ezután csak azt szeretném tudni és egyszer már megérni, hogyha nem abból a dédelgetett kasztból, hanem közülünk kerülne már egyszer oda a bíróság elé mint vádlott, bíróságunk a mi érdekünkben is elő venné-e és különösen használná-e sophisticus okoskodásait. Kötve hiszem.

Paikoss Endre.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskoláink jövője.

A legújabb idő igen erős fordulóra hozta középiskolai tanárképzésünk ügyét. Általánossá vált azon félelem, hogy a ref. középiskolák legnagyobb részénél jelenleg fennálló fizetés és különösen a nyugdíj rendezetlensége miatt, az esetleg beálló halálozások esetén, kellő képesítéssel bíró tanárokat nem fogunk kapni, így az állami intézetekkel nem versenyezhetvén, tanintézetekink életképességükben s jóhírnevükben mihamar megfogyatkoznak, a melyből egyházunkra, természetesen, végtelen bajok fognak származni.

Ezen reménytelennek látszó állapotok orvosszerét aztán legtöbbször abban vélik megtalálni, ha *egy ref. egyetem* felállításáról ábrándoznak, mely magába gyűjtve az egész ország reformált vallású ifjait, új erővel, friss vérell fogná ellátni a tanintézetek megfogvatkozó és elernyedő idegeit.

Bármennyire szépnek, s felekezeti hiúságunkra részve talán kedvezőnek lássék is egy ily református egyetem felállítása, egy ilyen merész ábránd megvalósításáról a jelenlegi viszonyok között én nem is álmodom. Szomorú viszonyok közt tengődő sok szegény egyházunk jobb karba helyezése körül annyi teendőnk van s oly sok kiáltó szükség néz eleml iskolai állapotunk felől is reánk, hogy bármennyire méltányolni tudom is azon valóban nagyszerű áldozatkészséget, mely hitsorsosainkban közegyházunkat érdeklő ügyeinkben folyvást nyilatkozik, mégsem hihetem, hogy egy egyetem felállítására szükséges óriás összeget, legalább 5—6 millió forintot akár egyszerre összegyűjteni, akár annak évi 250—300 ezer forint kiadásait fedezni bírja, a most meglevő és le nem tehető terhek mellett.

De nem is tartom elkerülhetetlennek egy ily egyetem felállítását. Akármint vegyük a dolgot, jelenleg Magyarország két egyeteme teljesen elég a magyar ifjúság számára, sőt a kolozsvári még — úgy szólva — néptelen is. Ezen két nagy intézet odasereglt ifjainknak, egyházunk külön megterhelhetése nélkül, osztogatja áldásait. A törekvő ifjú előtt a tudomány minden vívmánya nyitva áll, minden felekezeti elfogultság nélkül az ország legjelesebb tanerői részt vesznek oktatásában; a felvétel korlátozva nincs, nem mondhatja tehát senki, hogy vallásáért valaki kiszorult volna, ha oda bekívánczolt.

Vagy talán az egyházunk iránti vonzódás újabb felfrissítése volna célja a református egyetem alapításának? Alig hihető.

Hiszen, ha csak a tanári pályát nézzük is, ifjaink nem azért nem jönnek akár a budapesti, akár a kolozsvári egyetemről tanárokká ref. tanintézeteinkbe, mert az egyház iránt meghűlt volna szívökben az érdeklődés, hanem egyszerűen azért, mert tanintézeteink nem tudják biztosítani nekik azt a fizetést, a mit az állami intézetek; sőt azt látja, hogy e mellett esetleges halála után vagyon nélkül maradt családja koldusbotot vehet kezébe nyugdíj hiányában; így törekszik diplomáját minél jobban értékesíteni jövőjére nézve; azért megy, ha tud, az állami intézetekbe. Ezen meggyőződését és életelvét pedig a végzett ifjúnak semmiféle református egyetem nem fogja megváltoztatni, mert a cselekvési és elhatározási szabadság a jobblét után a felekezetiesség által nem korlátozható.

Ha tehát azt akarjuk, hogy tanáraink legyenek, nem valami külön református egyetemről, vagy ennek egyik szakáról: tanárképző-intézetéről kell gondolkoznunk, hanem első sorban arról, hogy iskoláinkban a tanári fizetéseket minden tekintetben az államiakkal egyenlőre emelni törekedjünk. Erre kell alapot teremtenünk. De még ez nem elég.

Ifjainkat az egyetemek látogatásától, főleg a tanári szakon, leginkább a szegénység szorítja el. Általánosan ismeretes, hogy a tanárok legnagyobb része a szegényebb anyagi viszonyú ifjúság közül kerül ki. Tanúlni jól, aztán küzdeni a létfenntartás bajával egyszerre; irodákban tölteni el a nap nagy részét, vagy felfuvalkodott, műveletlen emberek apró gyermekei mellett száraz dajkaként, lealázva a porig egy-egy ebédért, mint a hogy ma is megy legnagyobb részben a budapesti egyetemen: nem olyan kecsegtető kilátás, melyért a gimnáziumi nehéz

küzdelmekbe már némileg bele is unt ifjak könnyen vállalkozni mernének a tanári erős tanfolyamra.

De ha a létfenntartás gondját vállalkról legalább részben levehetnénk, ha ref. egyetemes egyházunk olyan ösztöndíjakat alapítana, a melyekre az érettségi vizsgát jeles és jó sikerrel letett ifjakat felvenni és az egész egyetemi tanfolyam alatt, megfelelő szorgalom mellett, segíteni lehetne, — ez lenne — szerintem a meglevő és jövőben fenyegető igen nagy bajnak, a tanár-hiánynak gyökeres orvosló szere.

Igaz, hogy csak harminc, egyenként 350 frtos ösztöndíj évi 10500 frtot venne igénybe, de mily csekély ez az összeg az egyetemi ábrándokhoz képest és mégis mily hamar milyen nagy hasznót hajtana! Míg jelenleg, összes ref. főgimnáziumainkból tanári pályára alig lép 10 ref. ifjú évenként, és annak nagyobb része, a tanfolyam elvégezte után, ha lehet, az állam szolgálatába lép: addig ezen említett áldozat mellett mindig lenne elég számú jórátörékvő fiatal ember, a ki boldognak tartaná magát, hogy magasabb iskoláit a ref. egyház jósága folytán elvégezheti és bizonyára hálás lenne érte s mindig kapnánk időről-időre államilag képesített jeles tanerőket. Ha még ezen ösztöndíjak kihirdetésekor az illető felvett ifjú kötelezné magát a tanfolyam elvégzése után bizonyos ideig, például 5 évig, a szükséghez képest iskoláinkban szolgálni, úgy meg volna oldva ezen nehéz kérdés a jövőre teljesen; s biztosítva volnánk a felől, hogy tanintézeteink minden körülmények között virágozni fognak.

A ref. egyház egyeteme igen sokat tehet. Áldozatokat hoznia iskoláink jövője érdekében mindenesetre kell; mert a tanárhiány már az államnál is érezhető többféle szakban és példa van előttünk, hogy az iskoláinkban elválasztott pályázó tanár a jobb fizetésű állami iskolai állásért megválasztatása után is lemondott. Évi 10,000 frt öt egyházkerület által viselve, nem olyan megbirhatatlan teher és nem is sarba dobott összeg, hanem olyan lenne, mely dúsan meghozna kamatait a közel jövőben.

Ha a szerzetes iskolák fel tudják a magok embereit az egyetemre küldeni tanári kiképzés céljából, mennyivel inkább kellene nekünk ezt tennünk, a kiknek iskoláik veteményes kertjeink, a melyeknek virágzása annyi, mint a jövő biztosítása, elsatnyúlása pedig halálos veszedelem.

Dr. Kovács Gábor.

TÁRCZA.

ZSINDÉLY ISTVÁN
emlékezete.

(Folytatás).

De nemcsak mint természettudós, mint matematikus is kitűnő volt. Ha igaz az, hogy a számtanulásra különös isteni adomány, vagyis arra születni kell: akkor benne megvolt ez a rátermettség. Hiszen szülőhelyén jegyezték fel róla, hogy már gyermekkorában, mielőtt írni tudott, számaival mindent összefirkált s szülőit éppen ez birta rá, hogy Patakra tanulónak adják. Valóban a levegő körülötte számokkal volt tele. Fenmaradt jegyzetei, aprólékos számíthatásai is minden lépten elárulják, hogy a számítás, a számolás egészen a lényéhez tartozott. Meglátott ez tanításában is. A kinek módjában volt közte s más számtanítók közt összehasonlítást tenni, mint nekem

is, az tudta igazán megbecsülni az ő egyszerű tanítási módját. A ki megfigyelte az ő minta-példájának kidolgozását: a példákból lehozott világos, egyszerű szabályokat egészen könnyen megérthette. De erősen figyelni is, meg gyorsan jegyezni is kellett. Bizony azoknak a jegyzeteknek, melyeket mint tanítványa írtam, 28 év alatt igen sokszor hasznát vettem, sőt használok ma is. Hogy tanítványait megismerje s az önmunkásságot fokozza, volt a mi időnkben egy dicséretes jó szokása. Példákat készített tanítványaival, s a melyek a mértéket kellőképen megütötték, azokat beírta jegyzőkönyvébe s a következő osztályokban feladványok gyanánt használta a szerző megnevezésével. Nem egy tanítványában költötte fel a munkakedvet ilyen módon. Akkor azt is tette, hogy midőn a Természettannak egy-egy részét áttanultuk: egyik-másik jobb tanítványával az elmagyarázott részt, bár tankönyvünk volt — a jegyzett szerint leíratta; velem a hangtant, másikkal a fénytant. Ilyen módon győződött meg arról, hogy helyesen fogtuk-e fel, vagyis inkább arról, hogy eléggé alkalmazkodott-e magyarázatában tanítványaihoz. Tankönyvünk német után készült, nehézkes munka volt. Midőn letettük az érettségit, másnap három Természettant adott elém olyan meghagyással: válaszsza ki, hogy melyiket tartom a tanításra legkönnyebbnek. A melyiket választottam, azt vette tankönyvül s használta talán mindaddig, míg ki nem adta saját kézikönyvét. Ez is jellemzi az ő gyakorlati gondolkodását, tanári tapintatosságát. Így közeledett ő tanítványaihoz most csak kicsi gyertyalánggal, majd meg lobogó fáklyafénnyel, hogy most csak a közel levő tárgyakra vessen fényt, majd meg, hogy a távolabb esőket, a mélységet és magasságot is bevilágosítsa. Kétszer voltam szerencsés tanítványa lehetni: először kötelelességből a gimnáziumi felsőbb osztályokban, másodszer szívem sugallata szerint az akadémián másfél évig s bizonyoságot tehetek, de tehetünk itt többen is, tanításának mind elemi, mind tudományos terjedelméről és modoráról. Sőt, mert igen sokszor volt alkalmunk őt, mint tanárt megfigyelni, bizonyoságot tehetünk másról is, arról, hogy ő kathedráját jó papként szerette, azért holta napjáig folytonosan tanult. Szaktudománya fejlődését éber szemekkel kísérte, észrevétlenül nem vezett el reá nézve annak egyetlenegy újabb mozanata. Ezért ő tantárgyától újra meg újra megfrissülven, lelkesedést kapván, tanításának is mindig meg lehetett élénksége, frissessége, emelkedettsége, ingerlő hatása; tanítványait a fejlődés fokai szerint magasabba-magasabbra emelhetette. Ilyen módon tanszékének ő adott díszet, nem a tanszék neki; s szaktárgyainak tanítását oly magas színvonalra emelte, melyen az összehasonlítástól, hazánk akármelyik tanintézetével, nem kellett félnie, ő diadalmasan versenyre kelhetett; s a mi ritka eset, tanszékét e magas niveaun 28 éven keresztül állandóan megtartotta egész haláláig. Ezért történt, hogy: „Tanítványaira — mint nálam nyomatékosabb szavú ítélő mondotta — igen komoly és illetékes bíráló körökben elég ajánló levél, tudományos készültségökre nézve elég kezesség volt, hogy az ő tanítványai voltak.”

Tanári teendőinek végzésében a tiszteletet parancsoló komolyság, lelkiismeretesség, pontosság, az alkudni nem szerető szigorúság jellemezte. A köteleesség teljesítéséből nem szeretett sem magának, sem másnak engedni. Ebben igazi jó tanárként mindig példát adott, s megvárhatta, tehát meg is várta, hogy tanítványai kövessék az adott példát. Szigorúságát jobb tanítványai csak ismerték, a rosszak, a hanyagok már érezték is. A kiben igyekezetet, szorgalmat, tehetséget vett észre, azt buzdította, ösztönözte, sőt esetet tudok rá, hogy valósággal dédelgette; de a hanyagságnak, a léhaságnak, a nyegleségnek ostora

volt. Míg tanítványai között voltak sokan — bizonyoságokra tudnék rámutatni, — a kik hozzá később is hálás szeretettel ragaszkodtak; tagadhatatlan, voltak olyanok is, a kik ellenszenvet hordoztak szívökben, de a kik között igen soknak, talán mindnyájunknak keblében, később, érett korban, azt az ellenszenvet a beismerés engesztelődése és az igazságos szigorúság tisztelete váltotta fel.

A tanulásra s a tanításra két baj, mondhatnám átok nehezedett s nehezedik ma is s neki mind a kettőt fokozott mértékben kellett éreznie. E két baj: a *figyelemgyöngeség* vagy *figyelni nem akarás*, a másik a *hézagos tanulás* az u. n. *ablakozás*. Figyelem, a lélek teljes odaadása szükséges minden komoly tanuláshoz; de sok növendékben vagy kényelemszeretetből vagy lélek-gyöngeségből, vagy semmivel sem törődésből vagy léhaságból elmarad e tanulói egyik főerénynek gyakorlása. A másik, az ablakozás, egyik legbosszantóbb és nagyon káros hatású nyilatkozása a hanyagságnak. És mert e hiba ragadós s épenazért általánosabb is, időszzerű figyelmeztésként fel kell említenem. Igen sok növendék nem a tudományért, csak a kalkuláért, a tovább-tovább juthatásért tanul. Minthogy pedig tan módszerünk nem annyira leckéztető, mint inkább magyarázó, hogy úgy mondjam szájbarágó, a mely mellett a gyakori feleltetés lehetetlen: a hanyag növendék e helyzetet, nem törődve saját nagy kárával, kizsákmányolja s ha egyik vagy másik tantárgyból olyan — a milyen feleletet adott, elveti a készülésnek vagy legalább is a komoly készülésnek gondját s erre ismét már csak akkor gondol, mikor a felelés veszedelme fenyegeti. Mert — fájdalom, — sok növendéknél a felelés nem öröm és élvezet, melyet mindig kívánni kell, hanem veszedelem, melyet valamilyen módon, kisebb vagy nagyobb tiszteséggel el kell hárítani. Hogy ilyen hézagos tanulás mellett, meg kitartó figyelem nélkül komoly tudományszerzésről, rendszeres haladásról szó sem lehet; hogy ezek a tanulás és tanítás általános magasabb színvonalára is milyen gyengítő hatásúak lehetnek: talán mondanom is felesleges. A tárgy természete hozza magával, hogy az ilyen tapasztalat éppen a mathezis és természettan tanárát boszanthatja, annak becsületes munkáját hátráltatja, nehezíti kiváltképen. Hiszen egy kitűnő neveléstani író szerint: „A mathezis erénye, hogy a figyelem szelidítő mestere és leigázója. Benne nem szabad egy helyett kettőt lépni, hanem folyvást nyomon kell járni s az út minden pontját el kell végezni. A mathezisben egyik pont a másíknak, egyik problema a rákövetkezőnek adja a fáklyát s mindenik fok útmutatója a következőnek. Ott az ember két fal közt jár s félrelépnie nem szabad.” (Felméri „Neveléstan”). A ki tehát a mathezisben nem figyel vagy ablakozik, azt a mathezis végképen elhagyja s még ha később akarná sem tudja vagy csak igen nehezen visszahódítani. A sem csoda tehát, ha a megboldogult egy részről, mert jó tanárként szeretet volna tudományára mindenkit megtanítani, másrésztől, mert fáradtsága sikerét ilyen készülletlenség miatt kockáztatva látta: néha-néha haragra gyúlt s a hanyagot, a számtani jegyzetek mottójává vált s őt jellemző rövidséggel így utasítá el: „Tanulj vagy pakolj a tudomány csarnokából.” Jobbnak látta, hogy legyen inkább kemény, talán túlszigorú atya, mint népszerű tanár, talán gyöngeségek árán. Mert ő nevelni is akart, nemcsak tanítani; nevelni az életnek munkaszerető, pontos, lelkiismeretes, becsületes embereket, a kik e főiskolának mindig dicséretére legyenek s a kik a köteleesség mezején büszkeségöknök tartásáért verejtekezni, érdemet szerezni azért a jutalomért, a mely után a kezöket kinyújtották. Ilyen irányban hatott ő tanításával, nevelési elveivel, hatott egész erkölcsi magatartásával.

(Folyt. köv.) Maklári Pap Miklós.

Az 1859—1867-esek találkozója Sárospatakon.

(Vége.)

Az isteni tiszteletet az egyházi beszédhez méltó utó ima, áldás és gyülekezeti ének rekesztette be. A kik szerencsések lehettek a gyöngélkedő szónok minden szavát hallani, azok lelkekben megelégtetve s a főiskola iránti érzelmeiktől átmelegítetve távoztak az Isten házának tornácaiból. A „25-ösök” innen sem vonúlhatak ki egy-egy forró sóhajlás nélkül, s míg szemeik búcsúzó tekintetet vetettek a hatalmas boltívekre, ajkaik mintha az egyházi beszéd ama memento-ját rebegték volna: „*talán utóljára!*”

A gyülekezet egy része tovább is az ünneplő csapattal tartott s vonúlt a főiskola felé, fel annak u. n. *imatermébe*, hogy a továbbiakban is részes legyen. A tanári kar, a tanuló ifjúság érettebb fele s a városi intelligencia egy része, szinte kötelességet vélt teljesíteni a részvétnék majdnem tüntető nyilvánítása által, a mi — miért ne mondanók meg? — az ünnep-napnak egyik legbecsesebb emléke marad a „25-ösök” szívében.

A már lefolyt isteni tisztelet után mit akar vajjon ebben a szűkebb templomban ez a fáradhatatlan csapat? Ezt a kérdést lehetett leolvasni a közönség arcáról. Hát hála-áldozatot akart gyűjtani azon az oltáron, a melyen annyiszor lobogtatta ifjúkori lelkesedésének lángjait s emlékezni kívánt itt is, ezen a reá nézve gyönyörűséges, szép és kies helyen. Ugy volt tervezve a szűkebb bizottság által s azt határozták az ismerkedési estélyen az összes pályatársak, hogy a főiskolai imateremben énekelni, imádkozni és emlékezni olyan tartozás, a melyet nem lehet magunknak elengednünk.

Kár is lett volna!

Az idő által megrongált orgonánál itt is *Laky József* ungvári tanító ült s az ő orgonázása és vezetése mellett buzgón énekeltük nemcsak a „25-ösök”, de az egész gyülekezet a 37-ik dicséret két első versét, a prot. ünnepélyeknek ezt az egyházi himnuszát, a mit *Radácsi György* theol. tanárnak programszerűleg kikötött imája követett eképen:

* * *

Itt is keresni, itt is imádni kívánunk Téged, Te mindenütt jelenvaló, bölcs és nagy Isten!

Áhítózott lelkünk e nap és ez óra után, — e szent falak látásaért is, mint a szomjúhozó szarvas a vízre. Megengedte nekünk a te végéremehetetlen kegyelmed, hogy beteljesedjék lelkünknek édes reménysége s szép emlékekben nem szegény szíveink összedoboghassanak e körül a te századok viharait látott oltárod körül. Légy áldva mi tőlünk ezért a te kibeszélhetetlen jóságodért!

Kit is áldanánk, kit is dicsőítenénk oh kegyelemnek Istene, ha nem Téged, ha nem a te elfogyhatatlan jószágodat lelkünknek e drága vasárnapján?!

Mindent, a mink van: — mellünkben az életet, ajkunkon a szót, keblünkben a jónak ösztönét s a rosznak félelmét; — az ifjúkor hitegető álmait, a férfikor erejét s acélozó küzdelmeit — mind, mind neked köszönhetjük Te megfoghatatlan, Te édes, jó Atya!

Elismerjük, mély alázattal ismerjük el, hogy a te gondviselésed vigyázott reánk a szülői szeretet őrszemeiben; tudjuk és valljuk, hogy a Te segítő kezéd támogatása nélkül elhullottunk volna az élet hajnalán s lelked sugalma nélkül át nem lábolhattunk volna az ifjúkor ezer csábításain.

Férfi szívvel és férfi hittel teszünk előtted vallást, hogy Te voltál a mi vezérünk gyermekségünkől fogva.

Te vezérelted úgy a sorsunk intézésével megbizottakat, hogy megkinálják lelkünket az élő vizeknek e helyen fakadó tiszta forrásából is, hogy megvilágosodjék rajtunk a te szentséged képe. Oh legyenek áldva mindnyájan, legyenek áldva még haló porukban is azok, a kik meg tudták érteni a te isteni figyelmeztetésedet!

Ma, a férfi kor delén, az élet súlyával vállainkon, az emberek által ütött sebekkel szíveinken; — ma, itt a felemelő emlékek édes terhe alatt, — csak egyet értünk, csak egyet tudunk, — azt, hogy hálával vagyunk adósok neked, Te mindenható Isten, azért a jóságodért is, hogy mi ülhettünk itt a bölcsok lábainál és ehettünk itt a tudás fájának gyümölcséből. Oh legyenek áldva mindnyájan, legyenek áldva még haló porukban is, a kik bölcs elmével s meleg szívvel készítettek itt bennünket az élet harcára.

Itt állunk előtted Atyánk, itt vannak velünk lélekben azok is, a kik nem jöhettek el e szent ház falai közé. Itt állunk, mint tanubizonyságok ez intézet multja mellett. . . . Oh vizsgálj meg bennünket és lásd meg, hogy miképen sáfárgodtunk az itt reánk bízott talentumokkal. És ha van valami bensőnkben, a mi nem egyezik szent tetszéseddel, oh teremtsd át azt is e mi édes nevelő anyánk javára! Annak a szeretetnek tűzével, a mely ma lelkünket beragyogja, égess el rólunk minden salakot, hogy közülünk senki soha méltatlannak ne találtassék. Áldd meg, oh ezerszer áldd meg érettünk is, e százados főiskolát s terjeszd életét újabb századokra s dicsőítsd meg ennek jövődjében a te mindenható hatalmat.

Állíts élére időről-időre bölcs kormányzókat, a kik, ha úgy kellene, egyik kezökben építő kanállal, a másikban fegyverrel álljanak ennek kőfalain s megvédelmezzék ezt a pokol kapui ellen is a te segedelmed mellett.

Áldd meg ezután is mind az időknek végeig hivatásukért lelkesülő s a tudomány fáklyájával világoskodó tanítókkal; áldd meg a tudás áldásaiért epekedő s hálás szívű tanítványokkal.

Áldj meg mindnyájunkat az élet további küzdelmeihez szükséges lelki-testi erővel.

Áldd meg mindazokat is, a kik a te kegyelmednek e reánk nézve feledhetetlen órájában együtt éreznek és együtt lelkesednek velünk. Áldd meg őket a te áldásaidnak kettős mértékével. A Jézusért kérünk. Ámen.

* * *

Ez imára, a mely — a körülmények szerint — a két templomi ünnepély összekötő kapcsolata s az utóbinak mintegy igazolása is kívánt lenni, — egy üdvözlő beszéd következett volna a pályatársak egyik előkelő tagjától, a mely azonban — elmaradt. Ez lett volna pedig az egész ünnepélyeskedés magyarázata, önmagunknak, saját multunknak s jelenünknek önmagunk s a velünk ünneplők előtt való bemutatása, egyúttal kegyeletes emlékezés is azokra, a kiket közülünk az élet vihára a temető kertekbe sodort. E beszédből derült volna ki, hogy a kik 1859—60-ban 135-en végezték a gimnázium első osztályát, s 1863—64-ben 115-en léptek az u. n. felgimnáziumba, azok 1866—67 végén már csak 56-an állottak az érettségi vizsga mértéke alá s 9-en minden tantárgyból kitűnöknek bizonyultak és sokan voltak aránylag, a kik igen jók voltak a jók között, úgy hogy az egész osztályt sokáig nem tudták annak szerető tanárai elfelejteni. Ez a beszéd szórta volna az elismerés virágait az elhunyt tanárok sírhalmaira is — ha el nem marad. De elmaradt s csorba esett miatta magán a különben szép ünnepélyen is, mert a közönség, a mely részben tájékozódva volt a program felől, — nem érezte magát

a többi program-pontok által kellően kárpótolva s tájékozódva.

A harmadik pont kimaradván, következnie kellett a negyediknek. *Czövek János*, komorói lelkész megnyerő férfias alakja tűnt fel a szószéken, ki az ő kedves bariton hangján olvasta fel egyik pályatársunknak, *Kovács Zsigmond* kassai számfejtőnek, a már koszorúra is érdemesített írónak, a következő hangulatos költeményét:

Huszonöt év után.

*Együtt vagyunk hát, újra együtt!
A rég várt perc elérkezett.
Sok év után im' összegyűltünk,
Hogy fogjunk egymással kezét.
Mert rég volt az, rég, a mikor mi
Itt jártunk e vén iskolába!...
Térj vissza kissé és vidíts fel,
Ifjú korunk édes világa!*

*Hány éve is már, hogy leráztuk
A port, mely itten ránk ragadt?
Hány éve, hogy „megérve“ szélylyel
Szóródtunk a tág ég alatt?
Oh, egy negyedszázad repült el
Azóta már, csendben lejárva...
Térj vissza térj, s vidíts fel újtól,
Ifjú korunk édes világa!*

*Eljöttünk el, hogy lássuk egymást,
Kik egykor együtt törteténk;
Itt e falak közt járva, a múlt
Oly csábosan mosolyg felénk.
Eszünkbe jut minden: szívünknek
Legkedveltebb reménye, vágya...
Térj vissza, térj, s vidíts ma is fel,
Ifjú korunk édes világa!*

*Szétszóródtunk, szét erre, arra,
Kik itt vagyunk mindannyian.
Sorsunk úgy hozta: ez borúsan
Fusson pályát, az meg vígan.
De bármiképen folyt is éltünk,
Oly kedves a múlt, mely lejára...
Térj vissza még, oh térj, s vidíts fel,
Ifjú korunk édes világa!*

*Ki tudja, hogy ha össze többé
Jövünk-e még?... nem, nem hiszem!
Lejár az élet, — s úgy lehet, ki
Ma él még: holnap elpihen.
De a még élünk, szent gyönyörrel
Emlékezzünk e nap sorára.
S vidítsa fel szívünk' lezajlott
Ifjú korunk édes világa!*

* * *

A szerző és felolvasó egyaránt szíves éljenekkel lőn jutalmazva, a miknek elhangzása után újra megzendült az orgona, most már a *Püsztor Sámuel*, ének és zenetanár ujjai alatt és az egész ünneplő közönség fenállva énekelte el a himnuszt. Annyi bensőség, olyan mély meghatottság nyilatkozott ebben a nemzeti imádságban, hogy kár volt e jelenetet nem látni és nem hallani azoknak, a kik nem merik, vagy nem akarják a Parainesis írójának ezt az ihletett alkotását templomaikba bebocsátani.

A csattanós záradék után a „25-ösök“ a főiskola gyűjteményeit keresték fel. Előbb a legközelebb eső természetrajzi múzeumot, majd a nagy könyvtárt, a szépirodalmi és műrégészeti gyűjteményt, hol azoknak őrei voltak

szívesek kalauzokul szerepelni. Egyeseket az ősalatok csontjai, a természetrajzi oktatás újabb eszközei, másokat az ásványok, csigák, rovarok, madarak s a spirituszban őrzött különlegességek vonzottak; némelyek tudni akarták a lengyel biblia, vagy a guttenbergi könyvnyomda első termékének értékét, a könyvek számát, az érme mennyiségét; a hölgyek kivált a Lorántfy Zsuzsánna hímezéseiben, a képek, szobrok szépségeiben stb. lelték gyönyörűségüket. Röptiben ugyan, de lehetőleg mindent látni és élvezni igyekezett mindenki... „*tolán utóljára!*...“ Azzal az édes tudattal hagytak el minden látogatott helyet, hogy az elfolyt esztendőket bölcsen fel tudták használni az arra hivatott tényezők az „Alma Mater“ tisztességére.

Az idő túl volt már a délponton, a nap izzó sugarakkal lövelt a földre s egyesek örömet kerestek ellene menedéket a főiskolai kert lombjai alatt, hol a Horváth-testvérek emlékszobrát s a torna-csarnokot is megszemlélhették. Némelyek az ifjúsági kórházat, mások a tantermetek stb. látogatták s mire az egy óra közelgetett, mindenki szívesen vette útját az új épület emeletén (a régi paradicsom-soron) levő nagy tanácsterem felé, a mely fennállása óta most volt először vendéglátó helylyé átalakítva. A főiskola közigazgatóját s volt gimnáziumi tanárait az ünneplők kérték vendégeikül, a kiken felül többen készségesen vállalkoztak a 2 frtos ebédjegy megváltására, miért is csak ez a nagyon is komoly hivatású hely fogadhatta be a dísz-ebéd közönségét.

Két asztalsornál telepedett le a 68 főből álló társaság. Az u. n. főasztalnál a hölgyek (számszerint 6-an), a főiskolai tanárok és néhány „huszonötös“, a másikon szintén vegyesen: tanárok és huszonötösök. A hangulat derült volt már a leves előtt is, s azzá lett aztán még inkább, a mint az ételek sora következett és a pohárköszöntők árja is megindult. Ez utóbbihoz *Dezső Lajos* tanítóképezdei igazgató szolgáltatta a nyitányt. A főiskola szellemét méltatta, a melynek az ad különös értéket, hogy erejét, hatalmát túlnyomóan a szegények gyermekein mutatja meg, a kunyhók szülőiteiből formálván a hazának és egyháznak rendíthetetlen oszlopembereket. E szellem fenmaradásáért, dicsőségéért s ennek főképviselőiért a főiskola régibb előjáróinak emlékéért, a mostaniaknak hosszú életeért s üdvös hatásuk tartósságaért emelte poharát. Hangzott az éljen s még csengett a pohár, a mikor *Fekete Márton*, mint provócalt, folytatni kezdte a provociót és *Ruszkay Gyula* jánosi lelkészhez szállván, az ebédlő társaság mély és fokozódó figyelme között azokról emlékezett, a kiknek a főiskola dicsőségéből a munka küzdelme és verejtéke jut, a gyémánt-köszörüsökről, a kik a durva anyagot kincseket érő drága kövekké alakítják, a főiskola összes tanáraitól, a kiknek az a szép örökség jutott, hogy e százados intézet szellemét — híven a szent hagyományokhoz — plántálhassák át az új és újabb nemzedékek lelkébe. Több volt ez, mint pohárköszöntő: elismerés, hódolat volt ez és pedig oly férfiú részéről, a ki maga is tudja a munka becsét, mert nem iszonyodik annak verejtékeitől sem, s jogosítva van a tudomány embereinek értékét is mérlegelni. A tetszés-zaj ismételt nyilvánulásain kívül az igazolta főleg a pohárköszöntő mély hatását, hogy *Mitrovics Gyula*, akadémiai és közigazgató vette fel a szót, s oly hévvel, annyi bensőséggel üdvözölte az ünneplő csapatot, a főiskolának hálás tanítványait, hogy szinte önmagát multa felül lelkének olvasztó tűzével. Könnyűnek, gyönyörűségnek vallotta a tanári hivatal ígáját, ha annak nem marad el ilyen jutalma, mint a minőt a „25-ösök“ hoztak a sárospataki tanároknak... Majd kérte az ünneplőket, hogy zárják szívökbe továbbra is az Alma Mater képét, s legyenek

annak jó és rossz napokban rendíthetetlen hívei azokban a különböző, de tisztos hivatású körökben, a hová egyen- egyen a gondviselés jó tetszése által állítottak. A feltű- rő éjlenekbe a hivatlanul megjelent zenekar is belevegyítette a maga üdvözlését, s bizony senkinek sem jutott eszébe, hogy a zöld asztal és a cigány-zene között milyen óriási a közbevetetés.

Közben új és új ételek következtek, folyt a Hegy- alja leve, hogy ne folyt volna hát a felmelegült szívek ömledézése?! *Ruszkay Gyula* a mi volt tanárainkról em- lékezett. Előtte — mint mondá — egyházi beszédének írásakor is konkrét példák állottak. A bölcs szigorúságot ő *Orbán Józsefben* és *Soltész Ferenckben*, a hazafias szel- lemet *Tarnóczy Tivadarban*, a vallásos ihletet *Mitrovics Gyulában* látta maga előtt... Ezekért s az általok kép- viselt szellemért vele együtt az egész társaság lelkesülten áldomázott. E beszédre *Orbán József*, a veterán tanár adta meg a méltó feleletet, emlékeztén a multakról a jelenért, a régiek és újabb tanári teendőkről, a tanítvá- nyokról s ezek között a 25-ösökről, a kiknek sorsára — el kell ismernünk százszor és ezerszer is — neki jelen- tékeny befolyása volt. A volt tanítványok nem is késtek tüntetni az ő egykori kedves tanáruk mellett. Majd *Mikecz János*, Szabolcsmegye főjegyzője, volt országos képviselő, nagy figyelemmel hallgatott, kedvesen ömlő beszédben éltette a hölgyeket, a kik erősebbek a férfiaknál, mert megtudják szelidíteni a férfit is és többet, nyugodtabban tudnak tűrni, mint az erejükre büszke férfiak stb. Egész kis apotheosis volt ez, a női erények apotheosisa, s hálás is volt érte a közönség. Kevéssel utána *Terestényi Dániel*, n.-szőlősi albiró a szintén jelen volt *Dr Lengyel Endrét*, mint olyat éltette, a kinek jó része van abban, hogy mi ép-testtel és lélekkel jutottunk el a 25 éves évfordulóra; mert ő volt a mi ifjúkori betegségeinknek hűséges orvosa. Azután egyes „25-ösökre“ került a sor; megszólalt a humor s csak úgy zengett a jókedvtől a tágas terem minden szöglete, annyira, hogy a zenekar alig tudott magának egy-egy tüzes nótával tért foglalni az ünneplők szívében. Már magasan csapkodott a jókedv hulláma, mikor *Dr Borsos Endre*, szántói orvos feláll és maradandó emléket kívánván állítani e nap örömeinek, a tanári kar éltetése közben 50 frtot ajánlott fel a tanári nyugdíjinté- zetre, majd ívet nyitott s a gyűjtés eredménye még két- szer 50 frt, összesen tehát 150 frt lett. Ha csekélyebb volna is az összeg, sokat érvé tenné az a nemes indulat, a mely létrehozta. A hangulatot alig jellemezheti valami jobban, mint az, hogy *Szabó Pál*, keszthelyi ügyvéd rend- kívül komolyan kezdte követelni, hogy ezentúl minden ötödik évben gyülekezzünk össze, s csaknem esküt tett, hogy ha senki nem tartana is vele, ő maga is kész ösz- szegyülekezni!... *Török Miklós*, szathmári törvényszéki bíró elmésen mutatta fel, hogy mennyi minden kitélik a 25-ösökből, azoknak sokoldalú hivatása szerint. Akadt olyan is a 25-ösök között, a ki beszámolt a kis csapatnak egy jellemző virtusával (a mit az ismerkedési estélyen állapítottak meg), azzal t. i., hogy a 45 pályatárs mind feleséges ember s együtt véve 143 gyermeknek atyja, sőt egy közülök már nagyapába hajló. Ezért a 143 gyermekért, ezek szerencsés jövőjeért s azért, hogy ezek szintén szeretettel csüggyenek majd a sárospataki főiskolán — ezért is szívesen üritettünk egy áldomás pohárt.

Sor került aztán az időközben érkezett sürgönyökre is. *Báthly Barna* Nyiregyházáról, *Fekete László* Mező-Kö- vesdről, *Felméry Mózes*, tanár Székely-Udvarhelyről, *Lenkey Lajos* Tornallyáról, *Sárkány Gábor* tanár Munkácsról, *Soós Pál*, ügyvéd Csongrád-Szentesről, *Szöráth János*, ügyvéd Szobránczról — mind meleg hangon kívántak

áldást az együtt ünneplőkre s kemény okokkal mentetet- ték kénytelen elmaradásukat.

Majd felcsendült a dal, jött a fekete kávé s a társa- ság egy része unni kezdte a hosszú ülést és mozgó-zajló képe támadt a teremnek, a melybe aztán a zenekar is befészkelte magát és húzta, csaknem a fülébe húzta egye- seknek, a mint talán épen 25 év előtt... A folyosó megtelt kíváncsi közönséggel, apró diákokkal, a kik előre izlették képzeletben az ő majdani találkozásuknak édességeit.

A jól sikerült disz-ebéd után egyesek látogatásokat tettek régi ismerősöknél, volt tanáraiknál, szerető barátok- nál, mások merengtek a főiskola átváltozásai felett vagy pihentek az estvéli ünnepély elé.

A véletlen úgy hozta, hogy a főiskolai ifjúság épen e nap estvéjén ünnepelte *Kossuth Lajost*, az egykori pa- takti jogászt, a 90 éves nagy hontalant. Lobogó fáklák fényénél, harsogó éjlenek között vonult ki 7 órakor a főiskola udvaráról és a kivilágított ház-sorok között ahoz a házhoz zárandokolt, a hol egykor a Kövy által „ország- háborítónak“ jósolt „jurista“ lakott. A „25-ösök“ gyönyör- ködni kívántak az önzetlen lelkek emez áldozatában és csoportosan vonultak velök a célpont felé (a 25-ösök feleségei a *Katona György* szép emeletes házából nézték a menetet), a hol az ifjú szónokok tűzében, az énekkar hazafias dalaiban letűnt szép koruknak emlékeit látták megelevenedni. „Beh szép is vagy ó arany ifjúság!“ — hangzott a szívbéli kritika — s tehettek e másként, mint úgy, a hogy a lélek hajtotta őket, t. i. belevegyültek az ezrek énekébe és fújták — akár csak hajdan — hogy

»Balsors a kit régen tép,
Hozz rá vig esztendőt!«

Erről az utcai ünnepélyről, a melyet a fáklafény és füst ígézetessé varázsolt — a *Végh Bertalan* sáro- pataki ügyvéd vendégszerető házához vonultak a „25-ösök“, hogy a napi rend utolsó pontjának is megfeleljenek. Alföldi atyáinkfiai csak úgy sziszegtek az utcai kövezet kérlelhetetlensége miatt s váltig vitatták, hogy a kő is olyan itt, mint az ifjúság, — nem fog ki rajta az idő!

Dehát hogy is lesz az? Az a régen olyan csendes, visszavonult, diák-bohoságainkat csak nevérol ismerő pá- lyatársunk miként adhatta a fejét arra, hogy minket ven- dégeiül fogadjon?!... Ilyen tűnődések között nyitogat- tunk be annak a csinos háznak udvarába, a mely a főiskolával szemben, a Bodrog partján, ama bizonyos híres *Kofa* rozant viskója helyén, még diák korunkban emelkedett, a mely egy ideig — „mint cukrász-üzlet“ tanúja volt a mi első kísérleteinknek a gaavallérkodás tudomán- yából. És ime úri fény, izlés, drága terhűktől roska- dozó, virágokkal díszített asztalok s mosolygó jó barát fogadják az érkezőket. „Végén csattan az ostor“ — gon- dolják magukban s majd mondják is aztán, a mint a nagy vendégség alatt a nyelv oldódni kezd s a szív ki- tágu. Igazán sikerült záradéka volt ez a változatokban gazdag egy napos ünnepnek! Négy szem közti, bizo- dalmas együtt-lét, feszélyező tanuk nélkül, a baráti szív édes áradozásával, dallal, zenével... néhány örökre em- lékezetes bűvös-bájos óra az „ezeregy éj“ mesés világá- ból... Ki tudná ezt híven lefesteni?... A régi kartagok rágyújtottak a régi nótákra, apró bűneink s apróbb éré- nyeink versben és prózában mind megtalálták tolmácsai- kat, az elme, a kedély gazdagon szórta sziporkáit, az idő pedig futott repült s nem a 25-ösöknél mult, hogy meg nem állították annak rohanó kerekét. Határozattá lett, hogy 10 év múlva összesereglenek újra és senkinek sem szabad a most megjelentek közül elmaradni s éven- kint szeptember 25-én mindenki köteles magáról hírt adni az osztály egykori vezérének, *Radácsi György* sárospataki tanárnak.

Bizony nehéz volt e bűvös körből kibontakozni; de hát a kerék vágásnak is vége szakad a tengernél. Egyesek hallani kezdték a köteleesség tengerének morajlását s búcsúzáshoz fogtak. És a víg fiúk egyszerre csendes emberré váltak. . . a búcsúzó ajkán is elhalt a szó. Volt a ki csak ennyit tudott mondani: „Szervusztok fiúk!” — de mondta ezt aztán annyi bensőséggel, hogy a fiúknak „könye csordult rája.” Aztán felhangzott az ifjúkori búcsú-ének:

»Kezembe van már az úti levelém,
Nem diák már Patakon az én nevem,
Sok viz lefoly még addig a Bodrogon,
Mig engemet lát valaki Patakon!«

Alig tudtak e daltól szabadulni, ebbe fojtották be a búcsúzásnak minden keserűségét.

A kakas elkukirikolta már az éjfél régen, s a búcsujelenetek egyre ismétlődtek, s a gazda lelke boldog volt, hogy látta 25 év múltán az ő pályatársait egymáson csüngenő a szeretet melegével. Mikor aztán egymás karjai közül kibontakoztak s künn az utcán a világossággal küzködő homályban előttök állt ismét a „vén collegium“, ettől is elbúcsúztak egy mély sóhajtással, egy „Isten áldjon“-nal . . . „*talán utóljára!*“

Néhány tagja a társaságnak meglátogatta a „Kossuth-alap“ javára rendezett ifjúsági táncmulatságot is, s volt a ki oda állt a csárdásban tomboló diákok közé is és rúgta tűzzel, ruganyos tagokkal, akár csak 25 év előtt! Fenéig üritette a pohárt! A hétfő reggeli vonatok elvitték aztán a pályatársak nagyobb részét, a kiknek a milyen nehéz volt egymásra ismerniök érkezésükkor, épen oly fájdalmas volt egymástól elszakadniok távozásukkor . . . A kik itt maradtak, mint csüggedt madarak huzódtak ki a temető szomorú birodalmába, hogy ott a többiek nevében is áldozzanak egy-egy könnyel, egy-egy áldó szóval porladozó tanáraik sírhalmai felett.

Azután elment ez az utó-csapat is s csak jó emlékek maradt itt édes mindnyájuknak . . . Az Isten áldja, óvja őket s övéiket! Az Isten hozza őket 10 év múlva hiánytalanul, sőt megszaporodva!

A sárospataki főiskola pedig lásson falai között új meg új csapatokat a régi hű fiak közül, a kik vigyék, hordják ennek jó hírét, nevét és beszéljenek róla a késő századokig. Nagy érdekek kívánják, hogy ez így legyen! . . .

Álljon itt végül azok névsora, a kik 1892. szept. 25-dikét a sárospataki főiskolára nézve feledhetetlen ünnepnappá varázsolták:

Bakó Károly ref. lelkész, Gyulaháza (Szabolcsm.); Batta György ref. lelkész, Simoni (Gömörm.); Beszterczey Gyula postatiszt, S.-a.-Ujhely (Zemplénm.); Dr. Borsos Endre körorvos, Abauj-Szántó (Abaujm.), Csépe Péter ref. lelkész, Ricse (Szathmárm.), Csizmadia Jenő ref. lelkész Bánhorvát (Borsodm.), Cziike Ferencz ref. lelkész, T.-Ladány (Szabolcsm.), Czövek János ref. lelkész, Komoró (Szabolcsm.), Dezső Lajos állami tanító képezdei igazgató, Sárospatak (Zemplénm.), Dúcs György ref. lelkész, Beszterec (Szabolcsm.), Évva Pál Tisza-szabályozási felügyelő, Leányvár (Szabolcsm.), Fekesházy Miklós ügyvéd, Cseppely (Ungm.), Fekete Márton a Kőrös-Tisza-Marosközi ármentesítő és belvíz-szabályozó társulat főigazgatója, Szentes (Csongrádm.), Fűzy János ref. lelkész, Gönc (Abaujm.), Gyarmathy Soma ref. lelkész, Bodzás-Ujlak (Zemplénm.), Pálóczi Horváth Lajos törvényszéki bíró, Beregszász (Beregm.), Katona György nyugalmazott mérnök, Sárospatak (Zemplénm.), Kovács Zsigmond városi számfejtő, Kassa (Abaujm.), Lácza Gyula nyug. m. kir. csendőr-százados, Gyüre (Szabolcsm.), Laky József ref. tanító, Ungvár (Ungm.), Mikecz Gyula vármegyei főszámvéző, Nyiregyháza (Szabolcsm.), Mi-

kecz János vármegyei főjegyző, Nyiregyháza (Szabolcsm.), Némethy Gábor ügyvéd Kassa (Abaujm.), Nyiri Gyula ref. lelkész, Rápolt (Szathmárm.), Onda Márton ref. tanító, Petráhó (Zemplénm.), Pataky Imre ref. lelkész, Beregszász-Végardó (Beregm.), Radácsi György theol. tanár, Sárospatak (Zemplénm.), Réthy Kálmán ügyvéd, Berettyó-Ujfalu, (Biharm.) Ruskay Gyula ref. lelkész, Jánosi (Gömörm.), Soltész Gyula* ref. lelkész, Kis-Ráska (Zemplénm.), Somogyi Bertalan* ügyvéd, Király-Helmecz (Zemplénm.), Szabó Albert kir. pénzügyigazgató, Beregszász (Beregm.), Szabó Pál* ügyvéd, Keszthely (Zalam.), Szalay Miklós ügyvéd Kun-Majsa (Pestm.), Szűk Ödön ellenőr, Király-Helmecz (Zemplénm.), Terestényi Dániel albíró, N.-Szöllős (Ugocsam.), Tóth Albert ref. lelkész, T.-Németi (Abaujm.), Tóth János ref. tanító, Mándok (Szabolcsm.), Török Miklós* kir. törvényszéki bíró, Szathmár-Németi (Szathmárm.), Újj János ref. lelkész, Korlát (Abaujm.), Ujlaki János ref. lelkész Lasztomér (Zemplénm.), Uszkay Károly bírósági végrehajtó, Fehér-Gyarmat (Szathmárm.), Vargha Lőrinc ügyvéd, Beregszász (Beregm.), Végh Bertalan ügyvéd, Sárospatak (Zemplénm.), Vitányi Bertalan ügyvéd, Szerencs, (Zemplénm.). Összesen 45-en.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Iván János.** A tisztársak, ismerősök és jóbarátok széles köre mély megrendüléssel értesült a hét elején, egy kiváló lelkész, ritka derék ember és páratlan kedvességű jó barát hirteleni haláláról. *Iván János* györkei lelkésztársunk, az abauji egyházmegye tanácsbírája és abauj-tornamegyei törvényhatósági bizottsági tag, folyó hó 25-én reggel hirtelen elhunyt. A 70 éve dacára erőteljes és életvidor férfiú életét a szívszélhűdés, mint a villám, egy perc alatt kioltotta. Temetése, rendkívüli részvét mellett, e hó 27-én délután ment végbe. Gyászoló gyülekezetének nagyja és kicsinye mellett ott láttuk a mélyen megfáradt gyászközönségben Comáromy László alispán egyházmegyei gondnokot, az elhunyt több lelkésztársát, a környékbeli ágostai hitvallású és római katolikus lelkészeket, a vidék birtokos urait. Mindez a legékezzelőbb jele és bizonyítéka azon ritka közkedveltségnek, mely az elhunyt életében környezte, s az őszinte bánatnak és kegyeletnek, mely ravatalát körülvette. A gyász-szertartást a lelkészi lak udvarán az egyházmegyei lelkészek és tanítók köréből ez alkalomra rögtönösen alakult énekkarnak megható szereplése nyitotta meg, azután *Pajkoss Endre* beszeri lelkész mondott imát, melynek végétével a lelkészek és presbiterok vitték át a koporsót a templom tornáczába. A templomban *Kovács Béla* szepsii lelkész és egyházmegyei tanácsbíró mondott I. Kor. 15: 58 alapján gyászbeszédet, a templom udvarában megáztatott sírnál pedig *Fürjész Jenő*, p.-szinyei lelkész vett végbúcsút a drága halottól. Az elhunyt családot nem alapított; nemes lelkének és haláljának szép bizonyossága, hogy rokonai mellett az abauji egyházmegye lelkészi és tanítói gyámitézetéről, a sárospataki tanári nyugdíjintézetéről és táptézetéről, valamint a csenyetei és györkei egyházakról jelentékeny hagyományokkal emlékezett meg. Nyugodjanak porai békében, s emléke felett örködjék a halás emlékezet! (R. K.)

— **Egy papi család vesztesége és gyásza.** Nagy Károly szomotor-vécsi lelkésztársunkat és barátunkat leírhatlan gyász érte, midőn szeretett nejét, *Antti Izabellát* október hó 25-én elvesztette. A mívelt lelkű s

* A csillaggal jelöltek feleségeikkel együtt jelentek meg.

érzésű nő leánya volt a sárospataki iskola ügyei iránt egykor oly gondos éberséggel és melegen érdeklődő egyik kormányzó férfiúnak, Anti János volt tállyai lelkésznek, kinek neje, illetőleg özvegye most együtt siratja az árván maradt családot, megosztja köztük könyeit, mert mindkettő könyvet érdemel. Osztzkodni a gyászban a gyászt felöltöttekkel, osztzkodni a siralomban, mert volt miben, sokan gyűltünk össze, csak a mi népünk, az Áron háza hiányzott, a mi annál inkább feltűnő volt, mivel az egyházmegye derék gondnokának s a nagyszámmal egybegyűlt világiaknak meleg részvétele még szembeötlőbbé tette e hiányt. Elsírni a bánat könyeit, oszlatni a sújtott gyász által beárnyékolts család gyászát *Komjáthy Gábor* szentesi és *Újy István* ladmóci lelkészek voltak elhíva, kik a benső ember igazi és őszinte részvételének meleg érzésével igyekeztek elhivatásuknak megfelelni. Mint oltári áldozatot, az ő nemes emléke által felmelegült szívnek fellángolásából közöljük a beküldött síri beszéd egy részét ide ígatva: »Ha könybe merült szemünk fátyolos homályán át bú terhelte lelkiünk nem ismeri fel mindjárt benned s szent végzetedben az isteni bölcseséget, a jó atyát; ne vedd tőlünk zokon?!» ... Ha sír a lélek, midőn végig tekint e gyászt öltött lelkeken, ne vedd a lélek ezen igaz siralmát úgy, mint végzeted ellen kifakadó panaszt, hanem mint a siralomban megnyugvást kereső lelkek hozzád való felkiáltását. ... »Ha az édes anya magába merült töprengésében tudakozódni fog imádságában nálad gyermeke után s gyermeke hogyléte felől; mond meg az ő nemesen elmerengő, imádkozó lelkének, hogy gyermeke nálad van és te nálad boldogságban van?!» ... »Ha a férj gyöngéd álmodozásában majd nevét szólítandja, mert látni vágyand őt: szólj neki: itt van és dolga jó! ... »Ha gyermekei ott fogják keresni mindenütt, hol szükségük leend reá, az édes anyára, a gyöngéden szerető édes anyai szívre s csalékony képzeletük majd oda fogja őt állítani elibük, hogy valamit, mire szükségük leend, kérjenek tőle oly bizalommal, a minő bizalommal szokott voltak tőle kérni s a minő bizalommal kérni, csak édes anyától lehet: ott leszel te mindenütt szent segedelmeddel árvák gondozója ... és légy is; szólni fogsz ekként hozzájuk ... és szólj is: »ha valamire szükségetek leend, tőlem kérjete! ... »Ha testvérszív fogja keresni a rokontestvért, barátnő a barátnőit szívet, ha te, szent egyház nagyja s kicsinye fogod keresni a szeretve tisztelt pappot s nem találva a földön, feltekintesz az égre: ott fogod feltalálni őt. Mert a nemes lelkek hazája a menny! A menny jutalom, a földi küzdelemnek igaz bére! ... »E szent hazában, e kiérdemelt jutalomban nemes lélek! légy boldog. Isten veled!

— Az ev. ref. zsinat tanügyi bizottságát folyó hó 28-dikára *Sárospatakra* hívta össze annak elnöke, *Szeremley Samu*, hódmezővásárhelyi lelkész. A bizottság néhány tagja, nevezetesen: *Futó Mihály*, hódmezővásárhelyi főgimnáziumi igazgató, *Géressy Kálmán*, debreceni akadémiai tanár, *Parády Kálmán*, kolozsvári főgimnáziumi tanár, az erdélyi kerület tanügyi előadója, *Váró Ferenc*, nagyenyedi főgimn. igazgató, még a 27-diki vonatokkal megérkeztek, s a főiskolai igazgató tanács részére berendezett épületben szállásoltattak el. Másnap reggel jött meg S.-a.-Ujhelyből *Fejes István* főiskolai aligondnok s itt volt egy ideig — az ügy iránt való mélyebb érdeklődése folytán — *Meczner Béla* f.-zempléni egyházmegyei gondnok és zsinati tag is. A bizottság előadója *Mitrovics Gyula* theol. tanár. Dunamellék nem képviseltette

magát, valószínűleg a budapesti egészségügyi viszonyok miatt; Dunántúlt is csak félhivatalosan képviselte *Révész Kálmán* volt pápai tanár, a ki Kassára választatván el, zsinati tagságáról — mint a dunántúli tanárok választottja — lemondott. A bizottság f. hó 28-án délelőtt 9 órakor kezdte meg tanácskozásait a nagy tanácsteremben s este felé ismét folytatta. Az ebéd utáni egy pár órát az intézet kincseinek s egész berendezkedésének megismerésével töltötték el. Este — aligondnoki intézkedés folytán — közvacsora volt, a melyre az egész tanári kar s a helybeli igazgató-tanácsosok is meghivattak és a melyet a sok érdekes, intézetünket s az egyeseket jellemző nyilatkozatokon kívül, annak őszinte melegsége s a főiskolai énekkarnak a vendégek tiszteletére zengett gyönyörű dalai tettek fűszeressé és feledhetetlenné. A tanácskozás f. hó 29-én és tovább folyt, s annak eredményéről lapunk legközelebbi számában fogjuk tudósítani t. olvasóinkat.

— A felekezeti és községi tanárok nyugdíjintézetének ügye, mint a fővárosi lapok közlik, szépen halad a megoldás felé. A pénzügyminisztérium a statisztikai adatok feldolgozásában már annyira előre haladt, hogy a nyugdíjintézetre vonatkozó javaslat nemsokára az országgyűlés elé kerül.

— A vallás- és közoktatási miniszter költségvetése a pénzügyi bizottságban folyó hó 26-án tárgyalatott. A bizottság tagjain kívül hallgatók is nagy számmal jelentek meg, a kik Csáky gróf egyházpolitikai nyilatkozataira voltak kíváncsiak. Ez alkalommal azonban az óhajtvárt nyilatkozat elmaradt, noha arra Ugron, Horánszky, Helfi és Pázmándi határozottan felkérték a minisztert. Csáky gróf a hozzá intézett kérdésekre kijelenté, hogy ma — sajnos — nincs abban a helyzetben, hogy a felvetett kérdésekre részletes felvilágosítást adhatna. Azt se mondhatja el, hogy minő okok gátolják a felvilágosításban. Vannak bizonyos momentumok, a melyeket figyelmen kívül hagynia nem lehet s a melyekkel szemben nem tehet egyebet, minthogy felkérje a bizottság tagjait, hogy álljanak el ez alkalommal a kérdésektől. Hozzá teszi azonban, hogy a mit ő, vagy a kormány kilátásba helyezett a ház nyilvános tárgyalásain, attól semmi eltérés sem történt. Ilyenekül felemlíti szóló, a zsidó vallás recepcióját és a vallás szabad gyakorlatának kérdését. A költségvetés képviselőházi tárgyalása alkalmával azonban kötelességének tartja a helyzetet egész valójában feltárni. A miniszter felvilágosító nyilatkozatát bizonyára mindenki kíváncsian várja, mert a pénzügyi bizottsággal szemben tanúsított magatartása jogosan támasztja a legtöbb esetben azt a gyanút, hogy az egyházpolitikai kérdésekben a kormány nem tudott végleges megállapodásra jutni.

Pályázat.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett nagy-szelmenci ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme: föld-, termény-, stola-, pénz- és szolgáltatmányokban 643 frt s így a IV-ik osztályba tartozik.

Az elválasztott az ungi ev. ref. egyházmegye lelkészi özvegy-árva-gyámintézet kötelezett tagja s hivatalát 1894 április havában foglalja el.

Pályázók kérvényeiket folyó év november hó 24-ik napjáig nagytiszteletű *Szabó Endre* esperes úrhoz (Csicsér, u. p. Nagy-Kapos) küldjék be.

Miskolc, 1892. okt. 26.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az ev. ref. zsinat harmadik ülés-szaka előtt.» — «A zsinat iskolaiügyi bizottságának javaslata.» — «Zsindely István emlékezete.» *Maklári Pap Miklós.* — «Olajos Pál 1821–1892.» *Botika Sándor.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Hirdetések.»

Az ev. ref. zsinat harmadik ülés-szaka előtt.

I.

Az elnökség összehívta a zsinat tagjait folyó hó 24-ikére Budapestre, hogy törvénykönyvünk reparációját befejezzék s egyházunk sorsát a hátralevő nagy kérdések tárgyalása s a nagy feladatok szerencsés megoldása által előbbre se-
gítsék.

De vajjon célszerű-e most zsinatolni? Most akarni nagy dolgokat, a mikor az idők gonoszak, a munkának pedig épen a legkényesebb része következik?!.. Itt van-e csakugyan az idő teljessége, a melyben a 2-dik zsinat alkotásaira nyugodtan és jó reménységgel rátehetjük a koronát?!..

E kérdésekre sokan sokféleképen felelhetnek s vannak talán, a kik épen azért óhajtják a zsinat mielőbbi összeülését, hogy ez hozzájáruljon a nagy zúr-zavar tisztázásához s tekintélyével vagy legalább kívánságaival mozdítson valamit a sokat ígérő reformoknak zátonyra jutott hajóján... Hiszen, ha így lehetne! Részünkről nem táplálkozunk ilyen boldog reménységgel.

Az országos és felekezetközi viszonyok mai állapotában nem látunk elegendő alapot arra, hogy vágyainkkal, jogos követeléseinkkel hamarosan dűlőre jussunk. Olyan nehéz őszi köd ülte meg az alkotmányos kormány egész gépezetét, hogy az szinte maga sem tudja megtalálni a ki-
vezető utat. A szabadelvű minisztérium kátyúba került ígézetes reformjaival s mikor az kellene már, hogy bizonyos fennen hangoztatott eszmék, ígéretek köztörvényekké formálódjanak, egyszerűen csak kérdésessé válik az egész minisztérium élete s benne kivált azoké, a kiknek igazi szabadelvűségére épen az ev. ref. zsinat fő-fő tényezői is szívesen szerettek számítani.

Ennél is nagyobb baj az, hogy a felülkerekedett ultramontanizmus, — élén a római pápával — olyan hatalommá nőtt a zsinat második ülés-szaka óta, a mely a legfelsőbb helyen is féltelmetesen imponál s merészkedik még századok által szentelt királyi jogok érvényesülése elé is akadályokat gördíteni s az alkotmányos kormány — legalább a nyilvános jelek szerint — nem bírja ezt a hatást a nemzet közóhajtásának megfelelően ellensúlyozni.

Ezek a körülmények — szerintünk — nem alkalmasak a mi felekezeti dolgaink előbbvitelére, nem különösen a zsinatunk által — miért, miért nem? — az utolsó ülésszakra szorított nagy kérdések tisztázására. Pedig a küzdő anyaszentegyház ezt várja ám és nem a régi §§-ok javítgatását; a zsinatot indítványozó tiszáninneri egyházkerület is ezért óhajtotta a zsinatot és nem a végre, hogy zsinataink száma egygyel szaporodjék. ...

Ott van — hogy már a tiszáninneri kerület többször említett felíratáról ne szóljunk — a *Koncz-fele indítvány* a december 11-diki ülésben, a mely panasz-hangon említi, hogy a zsinati előmunkálatok keretébe nincsenek felölve a megoldásra váró legkényesebb kérdések, t. i. „a) a házassági perek elintézésére célzó munkálat az 1791. XXVI. 11. §-a értelmében; b) A lelkészi szegény díjazású fizetéseknek legalább 800 forintig, a tanítói szegény díjazású fizetéseknek az állam által kiállításba helyezett 300 forinton felül, legalább 500 forintig felemelése, egyházaink és híveink minden további megterhelése nélkül. c) A lelkész-özvegyek és árvák segélyezése. d) A nyugdíjazás miként szervezése. Az itt felmerülő, de tovább alig halasztható tetemes kiadások híveink terhelése nélkül, új pénzforrások nyitásától lennének fedezendőek, a melyek

nek a kölcsönös tűz-biztosítás felállítása, a sorsjegy életbe-léptetése, az államtól anyaszentegyházunkat megillető jogos évi járadék kikérése.“ Ez indítvány elővételét a zsinat az előmunkálatok letárgyalása utáni időre halasztotta; most lenne hát ezen is a sor, a harmadik ülés-szak alatt.

Dehát mit látunk? Azt, hogy a házassági jog szabadelvű rendezése elé oda feküdt a klérus s az egész hierarchia s talán-talán ez vette el attól a királyi felség kedvét is, a kiről azt a hírt terjesztik a napi lapok, hogy a polgári házasságra nem hajlandó ráütni a végső pecsétet. Az államszegélylyel leendő fizetés-emelésekhez, az anyaszentegyházunkat megillető jogos évi járadék kikéréséhez — mint az indítvány szeretné — szintén csekély kilátásunk lehet a mai időben; pedig mélyen érzi minden egyháza sorsát féltő protestáns ember, hogy a magunk erejét már újabb teherrel nem próbálhatjuk, híveink itt-ott már is menekülnek egyházi terheink alól! . .

A sorsjegy-kölcsönre sincs jó idő. A politikai pártok ki vannak egymás ellen keseredve, a felekezetek közt naponként nő a távolság és hidegség. . . Bizony, talán az indítványozó Tisza Kálmán sem merné most a segélyezésnek ezt a módját a kormánynál szorítani s ha merné is, ha keresztül erőszakolná is tekintélyével, akkor sem igen volna benne köszönet.

Miért siessünk tehát a zsinattal? . . . Azért talán, hogy az előmunkálatok III. szakaszán is túl essünk, s felekezeti tanügyünk fellendülése által teremtsünk új lelket, új erőt anyaszentegyházunk építésére és védelmezésére? . . . Igen, csak-hogy ez a munkálat a tényleges viszonyokkal való megalkuvás eredménye, s csak a kötelességek, teendők, terhek sorozatának foglalata; de új lélek teremtésére nem való, ilyenné lenni nem is akart, mert nem akarhatott. Nincs semmi veszedelem abban, ha ez a szakasz még egy ideig tárgyalatlan marad, ha különben a fennebbi nagy kérdések szerencsés eldöntésére biztató kilátásaink nincsenek.

Sarkal talán a zsinat befejezésére a debreceni bölcsészeti és a kolozsvári theol. fakultás felállításának sürgőssége?! . . . Nem gondoljuk. Ezek nélkül eléggé szépen megvoltunk eddig, s mutatkozó bajaink bizonyosan nem ezek hiányának következményei! Aztán meg ezekhez a szükséges alapokat zsinat-összeülése nélkül is gyűjtögethetik az arra hívatottak.

Nagy veszedelem abból sem támad, ha a már megalkotott vagy kijavított §§-ok még egy ideig szentesítés nélkül maradnak a papiroson. Ha a lelkészjelölő-bizottságok pár hónappal tovább élnek, vagy a közigazgatási bíróság egy vagy két évvel későbbben kezdi meg működését... ez nem kockáztat annyit az anyaszent-

egyház sorsán, mint esetleg az, ha sarkalatos érdekeinkkel oly időben hurcolkodunk elé, a midőn az uralkodó hangulatban azok iránt semmi fogékonyságot nem tapasztalunk, s éppen azért azokkal visszautasítottunk.

Várjunk még egy kissé! Hadd tisztúljon a láthatár; hadd formálódjék valami megbízható közvélemény; hadd csillapodjanak a szenvedélyek, s lohadjon a főfő factorok érzékenysége... Ne siessünk a zsinat III. ülés-szakával! Várjunk az idő teljességére és tanuljunk és dolgozzunk ennek eljöveteleért!

Ha csak az előmunkálatok hátralevő részének lemorzsolásáról volna szó, nem mernénk a halasztási indítvánnyal előállni; de egyébről is szó van, s ettől az egyébtől függ a zsinat történeti jelentősége.

Ha azonban anyaszentegyházunk vezérei azt hiszik, hogy az országos állapotok mai zűr-zavara nem hátrányunkra, sőt előnyünkre válhatik — a mit mi nehezen hiszünk; ha van bizodalomuk ahhoz, hogy az emlegetett nagy feladatokat a kívánatos megoldáshoz elsegíthetik: akkor csak fel az evezőkhöz... áldva legyen a munka fogyta s vége!

ISKOLAI ÜGY.

A zsinat iskolaügyi bizottságának javaslata.

Említettük lapunk legutóbbi számában, hogy a zsinat iskolaügyi bizottsága körünkben tartotta meg tanácskozásait. Feladata az volt, hogy megállapítsa a köznevelésnek és közoktatásnak a zsinat által legközelebb tárgyalandó szervezetét. Erre vonatkozó munkálata ez idő szerint már nyomtatásban is megjelent, s tartalmának ismertetése végett, a következőket közöljük — a mellékelt indokolás alapján — olvasóinkkal.

A köznevelés és közoktatásra vonatkozó törvényjavaslatot, a zsinat által nyert utasítás szerint igyekezett az iskolaügyi bizottság összeállítani.

A zsinat ugyanis, második ülés-szakának 1892. március 30-án tartott huszonötödik ülése 374. számú jegyzőkönyvi határozatában, kijelölve a konvent ide vonatkozó törvényjavaslatából azon szakaszokat, a melyek az újonnan egybeállítandó javaslatba felveendők, arra hívta fel az iskolaügyi bizottságot, hogy ezen elfogadott javaslat értelmében szerkeszsze meg a szöveget, a mely aztán a tárgyalás alapjául szolgálhasson.

Arra törekedett tehát első sorban a bizottság, hogy javaslatából csak azok a pontok mellőztessenek, a melyeknek intézkedései az országos közoktatásügyi törvényekben benfoglaltatván, azok minden tekintetben különben is épségben hagyatnak, s azokra vonatkozólag az országos törvényhozás, velünk szemben, egy következő zsinatig le nem kötheti esetleg újabb alkotási jogát, de viszont másrésről beillesztessenek mindazok, a melyekre nézve intézkednünk, autonomikus jogunknál fogva, lehetséges és szükséges is.

Eppen erre való tekintetből, az iskolaügyi bizottság csakugyan felőlt csaknem minden kijelölt szakaszt, s csak azokat mellőzte, a melyek azok közül egészen

lényegtelen, vagy iskolai életünk mai háztartásának magától érthető kívánalmái (503, 543. stb. szakaszok); oly részleteket vevén fel ezek helyett, amelyek mellőzhetlenek, s a melyek a munkát teljessége végett is szükségeseknek mutatkoztak.

Mínthogy pedig a zsinat által megjelölt kihagyások miatt a konventi javaslat egész rendszere megbontott, az iskolaügyi bizottság feladatához képest arra is törekedett, hogy összekötő kapcsolatokat s kiegészítő részleteket keresvén, helyreállítsa a kívánatos egységet, s az új törvényjavaslatnak is megadja szervesen összefüggő alakját. Ez eredményezte aztán azt, hogy bár néhol egész fejezeteket, címeket kellett kihagynia, s helyettök más, odaillőket alkalmaznia, a törvényjavaslatnak lehetőleg bensőleg függenek össze alkotó részei, s az — az előbbihez képest — rövidebb és tömörebb volta mellett is, egymásból folyó részleteket tartalmaz.

Lényegesen új intézkedéseket, csak a tanítók, tanárok és igazgatók fizetésének minimumát, továbbá az állandóbb igazgatóságot és az egyetemes tanügyi bizottságnak más alapon való szervezését megállapító szakaszok (49. 65. 74. 86. 93. §.) tartalmazzak, a melyek felett történt hosszas és mindenoldalú megfontolás után, az volt irányadó elve az iskolaügyi bizottságnak, hogy tanügyünk fejlődése, lehető virágzása és versenyképessége, csak úgy gondolható és várható, ha ev. ref. egyetemes egyházunk mindent elkövet arra nézve, hogy felekezeti tanügyi munkásainak legalább megközelítőleg legyen annyi anyagi jutalmuk, mint a mennyiben a velők egyenlő terhet emelő munkatársak, más iskolafenntartó-testületeknél és hatóságoknál részesülnek. A gimnáziumi igazgató szolgálati éveinek többre való emelését pedig, szintén beható megfontolás után, azért fogadta el a bizottság, mert a jó iskolai igazgatás egyik lényeges feltétele az elvek és eljárás alkalmazásában való gyakorlottság s az ebből folyó következetesség; az, a mit az igazgatás állandóságának is szoktunk nevezni. Végre az egyetemes tanügyi bizottság szervezésére más alapot azért kellett keresnie, mert meggyőződése szerint, mostani, alig észrevehető, lassú életmozgásának, egyebek közt, aligha nem jelenlegi szervezetében is van az oka s az általa ajánlott megalakítási módról azt hiszi, hogy ily módon ez intézmény bensőbb viszonyba fog hozatni a konventtel s az majd elevenebbé is teheti működését.

Sok helyen a fogalmazáson változtatnia s több szakaszt egészen újra alakítania, részint a világosság, részint a szabotosság és bizonyos iránybeli következetesség céljából kellett.

Az új törvény-javaslat a maga egészében így hangzik:

III.

A köznevelésről és közoktatásról.

A magyarországi ev. ref. egyház, saját kebelében, a köznevelésre és közoktatásra nézve, az egyházalkotmány 3. §-a értelmében, a következőket állapítja meg:

1. (415.)* §. A magyarországi ev. ref. egyház kebelében a köznevelés és oktatás eszközzésére, részint meglevő, részint a fokozatosan életbeléptetendő következő intézetek szolgálnak:

1. Népnevelési és oktatási intézetek, u. m.:
 - a) kisdéd-óvodák,
 - b) elemi és felső-népiskolák,
 - c) felső leánynevelő-intézetek,
 - d) tanító-, tanítónő- és kisdédóvó-képezdek.
2. Keresztyén felebaráti nevelő-intézetek:
 - a) árvaházak,

* A zárjelezett számok a régebbi javaslat §§-ait jelzik.

b) szeretetházak stb.

3. Középiskolák: gimnáziumok.

4. Főiskolák: a) akadémiák, vagy theologiai, vagy bölcsészeti, vagy jog- és államtudományi tanfolyamokkal; a bölcsészeti akadémiáknál szervezett gimnáziumi tanárképezdével; b) egyetem.

ELSŐ RÉSZ.

Népnevelési és oktatási intézetek.

Első fejezet.

Általános határozatok.

2. (416.) §. A népnevelési intézetek körébe tartoznak: a kisdéd-óvodák, elemi és felső-népiskolák; az óvó-képezdek és a népiskolai tanító-képezdek.

3. (417.) §. Kisdédóvodák, elemi- s felső-népiskolák felállítására és fentartására, első sorban az egyházközségek feladata; de jogosítva vannak erre saját kebelükben bárhol, hol híveik vannak, az egyházmegyék, az egyházkerületek és az egyetemes egyház; — valamint képezdeket szintén állíthatnak fel az egyházközségek is.

4. (418.) §. Egyesek és társulatok is állíthatnak és tarthatnak fel ev. ref. jellegű, akár magán, akár nyilvános népnevelési és oktatási intézetet, oly feltétel alatt, hogy az a törvényes kívánalmaknak megfelelően és azt az egyház felügyelete és főhatósága alá helyezhetik.

E felügyelet el vagy el nem fogadása az illető hatóság elhatározásának hagyatik fel. Azonban minden ily felügyelet alá fogadott intézet, ép oly mértékben áll az egyházi felsőbbség felügyelete alatt, mint az egyházközségek intézetei. Az egyházi felsőbbség által netán gyakorlandó egyéb hatósági jogok, a védelembe fogadásakor kötendő egységben állapítandók meg.

Kiválón jelentékeny ily intézeteket az egyházközség vagy a felsőbb egyház-testület, anyagi támogatásban is részesíthet.

5. (419.) §. Egymáshoz közelfekvő oly egyházközségek, melyeknek anyagi ereje nem engedi meg a külön iskola tartását, a felsőbb egyházi hatóság engedélyével, szövetkezhetnek közös óvoda vagy népiskola fentartására, a mely esetben annak költségeit, a köztük létrejött szerződés értelmében viselik.

6. (421.) §. Minden anya- és leány-egyházközség köteles iskolájának fentartására alapot alkotni, s azt évről-évre lehetőleg szaporítani. Ezen vagyoni elidegeníthetetlen és mint iskolai alap, az egyház tulajdona marad.

7. (422.) §. Az egyházközség, ha nem bírna külön saját óvodát vagy népiskolát fentartani, és más hitfelekezetbeliekkel vagy a polgári községgel közös kisdéd-óvoda vagy népiskola fentartásához járulna, vagy ha iskoláját az államnak adná át, ily esetekben köteles az intézet fentartásához járuló más testületekkel, illetőleg az állammal írásbeli szerződést kötni, melyben:

a) fentartandó az egyházközség azon joga, hogy a viszonyok változtával, külön maga is tarthat iskolát (óvodát);

b) tőkepénzeinek csak kamatait, az épületeknek és egyéb ingatlanoknak csak haszonélvezetét engedheti át a közös intézet számára, a tulajdonjognak biztosítása mellett;

c) biztosítandó az intézetben a magyar nyelven tanítás;

d) az ily közös intézetben is köteles az egyházközség az ev. ref. vallású gyermekek vallásos képzéséről gondoskodni, s az ez iránti jogát és az erre szükséges módokat szerződésileg biztosítani.

Ily egység csak az illető egyházmegyei és kerületi főhatóság megerősítésével köthető.

8. (423.) §. Az óvók és tanítók díjazásáról az iskola-fentartó, — tehát egyházközségi intézetekben, az egyházközség gondoskodik, a jelen törvény értelmében. Az egyházközségi tanítók (óvók) számára, úgy a tandíjt, mint az egyesek részéről teljesítendő mindennemű fizetést és szolgálmányt, az egyházközség szedi be és szolgáltatja át.

Második fejezet.

Kisdedbódák.

9. (427.) §. Az óvodák és gyermek-menedékházak berendezését, s az azokban szükséges ápolás és nevelés rendjét, valamint a rendtartást, az országos törvény rendelkezésével megegyezőleg, az egyházkerület szabályrendelettel állapítja meg, s ennek keretében az intézetnek a helyi viszonyokhoz mért berendezését, rendtartását, az óvók és dajkák fizetését a presbitérium határozza meg, az egyházmegye jóváhagyásával.

10. (428.) §. Az óvodák és az óvók, úgyszintén a dajkák ugyanazon hatóságok alatt állanak, mint a népiskolák; és az óvókra úgy alkalmazásukat s nyugdíjazásukat, mint fegyelmi ügyeiket illetőleg, ugyanazon határozatok érvényesek, mint a népiskolai tanítókra (23. 36. §.).

Harmadik fejezet.

Elemi és felső népiskolák.

A) Általános határozatok.

11. (435.) §. Az egyházak által fentartott elemi és felső népiskolák számára a tantervet, fegyelmi és rendtartási szabályokat, időről-időre, a törvények határozatai értelmében, az egyes egyházkerületek állapítják meg.

12. (436.) §. Az egyes egyházkerületek összes népiskolaiban, csak az egyházkerület tanügyi bizottsága által ajánlott, s az egyházkerület által elfogadott tankönyvek és taneszközök használhatók.

13. (438.) §. Minden iskola felszerelendő szükséges és elegendő számú taneszközökkel.

14. (437.) §. A presbitérium köteles gondoskodni, hogy a tanulók a szükséges összes tankönyveket és taneszközöket helyben megszerezhessek.

15. (431.) §. A tankötelesek, a tanévet két hónappal megelőzőleg, a lelkész által, ha szükségeltetik a polgári előjáróság segélyével, évenként összeírandók; és folyton nyilvántartandó az is, hogy az ev. ref. vallású helybeli tanköteles gyermekek közül, kik mely iskolába járnak, avagy háznál nyernek-e kellő oktatást?

16. (435.) §. Az egyházunkhoz nem tartozó nyilvános iskolákban tanuló ev. ref. növendékek vallásos oktatásáról, az illető presbitérium intézkedik, az egyházmegye jóváhagyásával.

B) A népiskolai tanítókról.

17. (454.) §. Mindegyik egyházkerület, a melynek tanító-képezdeje van, egy tanítóképesítő-bizottságot állít fel, melynek tagjai: az illető tanítóképezdének tanárai, és az egyházkerületnek három megbízottja.

18. (455.) §. Népiskolai tanítói hivatalra oly egyének alkalmazhatók, kik valamely nyilvános képezdében a tanfolyamot elvégezték, s a köteles vizsgálatokat letévén, tanítói oklevelet nyertek; a kik tanítóképezdét nem végeztek, a tanítóképezde tantárgyaiból magánvizsgálatra utasíttatnak s csakis ennek sikeres letétele után bocsáttatnak képesítő vizsgálatra.

A kik a képesítő vizsgálaton kétszer visszavettednek, többé vizsgálatra nem bocsáttatnak.

19. (456.) §. A kik nem saját tanítóképesítő bizottságainktól, hanem államilag erre jogosított más nyilvános intézettől nyertek tanítói oklevelet: kötelesek az egyházi énekekből és vallástanból s ezek tanítási módszertanából, az illető egyházkerület által e végre rendelt bizottság előtt pótvizsgálatot tenni.

20. (457.) §. Felsőbb népiskolákban tanításra oly egyének alkalmazhatók, a kik az elemi iskolai képezde tanfolyamának elvégzése után, vagy a felsőbb népiskolai tanításra készítő állami tanfolyamot is elvégezték, vagy pedig valamely felsőbb tanintézetben legalább két évig tanulták azon tárgyakat, melyek tanítására képesíttetni akarnak.

Ezek kötelesek valamelyik főiskolánál az e célra szervezett bizottság előtt, az elemi iskolai tanításra képesítő vizsgálaton felül még egy képesítő vizsgálatot tenni a tantárgyak azon csoportjából, melyre a felső népiskolán alkalmaztatni kívánnak.

21. (458.) §. A tanítók: rendes, ideiglenes és segéd-tanítók.

22. (459.) §. Rendes tanítóul alkalmazható a magyar nyelvben teljesen jártas oly ev. ref. magyar honpolgár, kinek képesítő oklevele van.

A rendes tanítók hivatalba lépésök első alkalmával, az egyházmegyei közgyűlés előtt, az egyházalkotmányra s hivatásukból folyó kötelességeik hű teljesítésére esküt tesznek és erről bizonyítványt nyernek.

23. (460.) §. A rendes tanítókat, az iskolaszék meghallgatásával, a presbitérium választja.

A rendes tanítók élethosszig választatnak, s hivatalukból feltűnő kötelességmulasztás, súlyos erkölcsi kihágás, polgári bűntény, vagy az államtörvényekben, avagy az egyházi törvényekben ilyenül kijelentett esetekben mozdíthatók el az egyházmegye ítélete alapján. Minden ily ítélet az egyházkerületre felebezendő.

24. (461.) §. Ideiglenes tanítót, rendes tanító hiányában, az esperes engedélyével, az iskolaszék alkalmaz, a rendes tanító helyetteséül, a legközelebbi választásig, vagy egy év tartamára. Rendkívüli esetekben a presbitérium által még egy évig megtartható ideiglenes minőségben, mely idő alatt a tanítói oklevelet megszerezni tartozik, különben alkalmazásban nem maradhat.

Ideiglenes tanítóul csak képezdei tanfolyamot, vagy teljes gimnáziumot végzett egyén alkalmazható.

25. (462.) §. Segéd-tanító csak ott alkalmazható, a hol rendes, vagy azt helyettesítő ideiglenes tanító is van. Segéd-tanítót rendszeresített állomásokra a presbitérium választ, nem rendszeresített állomásokra az esperes nevez ki.

26. (463.) §. A tanítói hivatal megüresedése az esperesnek azonnal bejelentendő; hasonlóul felterjesztendő hozzá a megejtett választás eredménye is, a megválasztott egyén okmányaival együtt. A megválasztott egyén okmányai közül, ha más egyházmegyéből jó, az illető esperes bizonyítványa, illetőleg elbocsátó levele, valamint az eskü letételéről szóló bizonyítvány, nem hiányozhatnak.

A rendes tanítót ideiglenesen az esperes, véglegesen az egyházmegyei közgyűlés erősíti meg a 18. és 19. §-ban írt kellékek alapján.

Az ideiglenes és segéd-tanítókat az esperes erősíti meg.

27. (464.) §. A tanítói hivatalról való lemondások és változások ügyét, s az egyházmegyek által e tekintetben követendő egyöntetű eljárás módzatait, az egyházkerületek szabályrendelettel intézik.

28. (465. §.) A tanító halála esetén az özvegy nő és az árvák félévig, vagy ha a tanév elején történt a halálozás, az egész folyó tanévre élvezik a lakás és a

fizetés egyrészét, s ez idő alatt ideiglenes tanító alkalmazandó az elhunyt helyetteséül, kinek a körülményekhez képest, méltányos fizetését és lakását az esperes határozza meg, úgy, hogy a tanítói jövedelemnek egy része az özvegy nő és az árvák javára maradjon.

29. (466.) §. Ha az egyházközség elmulasztaná a szükségessé vált tanítói állomásokat betölteni, vagy a betöltést halogatná: az esperes nevez ki oda szükség szerint segéd- vagy ideiglenes tanítót; valamint időközben, rendkívüli megüresedések esetén is, ha szükséges, ő intézkedik.

30. (467.) §. A tanítók fizetését, az egyházközség anyagi erejéhez és a helybeli viszonyokhoz mérve, a presbitérium állapítja meg az iskolaszék javaslatára, az egyházmegye jóváhagyásával és az egyházkerület megerősítésével. E fizetés azonban az ezután betöltendő állomásokon nem lehet kevesebb, mint:

1. Elemi iskolában:

a) Rendes tanítónak alkalmas lakás, kerttel (vagy ezek helyett 100 frt) és legalább 300 frt fizetés, vagy ezzel felérő természetbeli jövedelem.

b) Segédtanítónak alkalmas lakás (vagy megfelelő lakbér) és ha élelmezést kap, 100 frt, élelmezés nélkül 200 frt.

2. Felső népiskolában:

a) Rendes tanítónak alkalmas lakás, kerttel (vagy 100 frt lakbér) és 500 frt fizetés, vagy egyenértékű jövedelem terményekben.

b) Segédtanítónak alkalmas lakás és 250 frt, vagy élelmezéssel 150 frt.

A termények értéke, árak 10 évi átlagát számítva, állapíttatik meg.

A hol az eddigi fizetések az itt megállapított minimumnál nagyobbak, ott azok le nem szállíthatók.

31. (468.) §. A hol a tanító a kántor és orgonista teendőit is végzi, ott a szabályszerű tanítói fizetésen felül őt illetik a temetési díjak és gyakorlatban levő kántori, vagy orgonistai fizetések is.

32. (469.) §. Minden tanítói díjlevél az esperes által hitelesítve, megerősítve és aláírva adandó ki.

33. (470.) §. A tanítók nyugdíjazásáról, özvegyeik és árváik gyámoltásáról, az országos törvény értelmében kötelesek az iskola-fentartók gondoskodni.

34. (471.) §. A tanító vármegyei, városi, községi és egyházi képviselő, valamint esküdtszéki tag is lehet, a kántori és orgonista teendőket teljesítheti, temetéseken segédkezhetik: de a tanítóság mellett semminemű hivatal nem viselhet egyházi hatóságainak engedélye nélkül.

35. (472.) §. A hol az egyházközség anyagi körülményei miatt külön tanítói állomás nem tartható fenn, ott az elemi iskolai tanítás a lelkészre is bízható. Lelkésztanítói állomásra jövőre csak oly lelkészek alkalmazhatók, kiknek egyszersmind tanítói oklevelök is van. Az ily lelkész-tanító, állására nézve lelkésznek tekintendő, azon megjegyzéssel azonban, hogy tanítói minőségében elkövetett vétségei vagy mulasztásai, a tanítókra nézve fennálló törvények szerint büntetendők; s az ily minőségben ellene kimondott azon helyről való távozás, vagy hivatalvesztés, szükségképen maga után vonja lelkészi állásának elvesztését is.

C) Népiskolai hatóságok.

36. (473.) §. Az egyházközségek által fentartott kisdudóvodák és népiskolák fölött álló hatóságok: első fokon a presbitérium s az általa választott iskolaszék; második fokon az egyházmegye; harmad fokon az egyházkerület és legfelül az egyetemes konvent.

37. (474.) §. A presbitérium gondoskodik a szükséges kisdudóvoda, gyermek-menedékházak, vagy elemi, avagy felső népiskola felállításáról és fentartásáról, az iskolai épületek létesítéséről, szaporításáról vagy bővítéséről, a rendes és a rendszerezített állomásokon levő segédtanítók választásáról s ezeknek fizetéséről, valamint a jelen törvényben reá ruházott teendőkről; az iskolákra vonatkozó törvényeknek s egyházi felsőbb rendeleteknek végrehajtásáról, valamint azok értelmében az iskolára felügyel és az iskolaszéket megalakítja és annak tagjait választja.

38. (475.) §. Az iskolaszék az egyháztanács által 3 évre alakíttatik meg: tagjainak száma az egyháztanács tagjainak számától és a helyi körülményektől függ, de 5-nél kevesebb, 20-nál több nem lehet. Tagja az iskolaszéknek ezen felül a tanító is; a hol pedig több tanító van, bezárólag 5 tanítóiig 1, azon felül még 1 tanító választandó a tanítói testület által, ugyancsak 3 évre. Elnöke a lelkész, s a hol több lelkész van, az egyháztanács által arra megválasztott lelkész; jegyzőjét maga választja. Az iskolaszék tagjai, személyöket érdeklő ügyekben sem tanácskozási, sem szavazati jogaikat nem gyakorolhatják. Kisebb egyházközségekben az iskolaszék teendőit maga az egyháztanács is végezheti.

39. (476.) §. Az iskolaszék hatáskörét az egyházkerületek, a törvény értelmében, szabályrendelettel állapítják meg.

40. (478.) §. Az egyházmegye, a népiskolai ügyeket 1. közgyűlése, 2. bírósága, 3. esperese, 4. tanügyi bizottsága által intézi.

41. (478.) §. Az egyházmegyei közgyűlés, a megválasztott rendes tanítókat hivatalukban megerősíti, s intézkedik a tanítóválasztásoknál felmerülő kérdésekben; az esperesnek, egyházmegyei iskola-felügyelőnek s a tanügyi bizottságnak jelentését és javaslatait tárgyalja, és azok felett intézkedik; a hol szükséges, egyházmegyei határozattal intézkedik az iránt, hogy az egyes egyházközségek iskolaügyi kötelességeiket teljesítsék; kebeléből tanügyi bizottságot és a szükséges számmal egyházmegyei iskola-felügyelőket választ; az iskolai törvények és egyházkerületi szabályrendeletek körén belől, a népiskolákra s óvodákra szükséges szabályrendeleteket alkot; intézkedik az egész népiskolai nevelésnek és oktatásnak a törvény értelmében való vezetése, terjesztése és fejlesztése iránt; örködik az iskolai vagyon, alapítványok és jövedelmek kezelése és rendeltetések szerint való felhasználása felett.

42. (481.) §. Az egyházmegyei közgyűlés az összes iskolákat iskolakörökre osztja fel; minden iskolakörre, lelkészekből, magukat kitüntetett tanítókból s más arra alkalmas egyénekből az iskolák látogatására rendszerint 2 tagból álló bizottságot választ.

Ezen iskola-felügyelők kötelesek a szorgalom-idő alatt, a körükbe eső iskolákat legalább kétszer meglátogatni, az év különböző szakjaiban.

Ezen iskolalátogatók főleg az iskola szellemi életét, az oktatást s annak vezetését, az iskola felszerelését és közegészségi viszonyait veszik vizsgálat alá.

Tapasztalataikról és a körükbeli iskolák állapotáról, évenként az egyházmegyei tanügyi bizottság elnökéhez adják be jelentéseiket, a ki aztán ennek alapján készíti előterjesztését az egyházmegyéhez.

Az iskolalátogatók az egyházmegyei tanügyi bizottságnak tagjai.

43. (479.) §. Az egyházmegyei bíróság határoz a tanítók és iskolaszék, vagy presbitérium közt fölmerülő vitás ügyekben és elsőfokúlag ítél a tanítók fegyelmi ügyeiben.

44. (480.) §. Az esperes évenként legalább egyszer, (egyházlátogatás alkalmával) minden népiskolát, óvodát megvizsgál vagy megvizsgáltat; — a tapasztalt hiányokról, a mennyire szükséges, az egyházmegyei közgyűlésre jelentést tesz. Halasztást nem tűrő esetekben a tanítónak hivatalától felfüggesztését elrendelheti s helyének ideiglenes betöltéséről intézkedik, mely intézkedésről az egyházmegyének utólagos jelentést tesz.

45. §. Az egyházmegyei közgyűlés feladatának betöltésében segédkezik, az általa választott tanügyi bizottság, mint szakértő véleményező testület.

46. (482.) §. Az egyházkerület közgyűlésén, az állam és egyház iskolai törvényeinek keretében, a népiskolai oktatás rendezésére és fejlesztésére szabályrendeleteket alkot.

Ily szabályrendelettel állapítja meg az óvodákban és népiskolákban a rendtartást, fegyelmi eljárást, az igazgatótanító, osztálytanító és a többi tanítók hivatali viszonyát, s a népiskolai tantervet. Továbbá intézkedik a tankönyvek és taneszközök megvizsgálása iránt. Határoz az egyházmegyékről, iskolai ügyekben hozzá felterjesztett vagy felebbezett ügyekben. A törvények végrehajtására és a népnevelés emelésére szükséges határozatokat hoz.

Az egyházkerületi közgyűlés egy tanügyi bizottságot is választ, melynek egyik, esetleg különálló osztálya a népiskolai bizottság. E bizottság munkakörét az egyházkerület határozza meg.

(Folyt. köv.)

TÁRCZA.

ZSINDÉLY ISTVÁN emlékezete.

(Folytatás).

A tudományt, melynek élőszóval oly hivatott hirdetője vala, terjesztette tankönyveivel is. Ilynemű dolgozatai: 1. „*Mértan, népiskola-tanítók és tanítójelöltek számára*,” mely 3 kiadást ért. 2. „*Mértan a gimnáziumok I—IV. osztályai számára*,” mely 1882-ben negyedik kiadásban hagyta el a sajtót. 3. „*A természettan alapvonalai*” Krüger után, három kiadásban. 4. „*Természettan*,” melyet kézirat gyanánt kétszer adott ki tanítványai számára. 5. „*Természettan az elemi népiskolák számára*.” 1884-ben. Második kiadása javított alakban ebben az évben fog megjelenni. 6. „*Számtan a gimnáziumok I—III. osztályai számára*” három füzetben jelent meg 1888—89-ben. Tankönyveit jellemzi különösen a helyes, tapintatos tárgyválasztás, az egyszerű és világos előadás, s velők egyrésztől tantárgyainak tanulását nagy mértékben megkönnyíté, nekik kedveltséget szerzett, másrésztől általok írói jó hírneve széles körben ismeretessé lett. Igaz ugyan, hogy a tankönyv, természete szerint, folytonos fejlődésnek, változásnak van alávetve és sem hosszabb életre, sem örökkévalóságra nem számíthat; de ha szerzője, korának követelményét megértette, az iskolának legalább egy időre használhatót adott: már elég érdemet szerzett arra, hogy emlékezetét az irodalom megőrizze. Az idő haladó szelleme elejti majd az ő tankönyveit is; de nevét nem fogja kitörölni abból a díszes sorból, melybe bírálóinak elismerése, kora kedvező véleménye jó tankönyveikért bejegyezte.

A történeti hűség követeli, hogy még egy írói érdeméről meg ne felejtkezzem.

A gimnáziumi újra szervezkedés az ő nevével szorosan összefügg. A hevenes évek végén, érezvén a tanári kar, hogy gimnáziumunk tanterve több tekintetben eltér más iskolák tantervétől, egy bizottságot küldött ki oly utasítással, hogy a többi prot. középiskolák tantervének s a már megjelent állami tantervnek figyelembe vételével készítsen egy tantervjavaslatot. Így készült az egész tanári kar közreműködésével az a munkát, mely „*Tanügyi Előterjesztés*” címen 1880-ban jelent meg, s melyet az egyházkerület „a középiskolai ügy majdan leendő megoldásának és rendezésének alkalmára tárgyalási alappul elfogadott”. E munkát megkésztésében a boldogultnak oroszlánrésze volt; annak fontosabb, elvi része: az előterjesztés, egészen az ő sajátja, s még ha tiltakozónak is ellene, a rövid mondatos, tömör stílus rávallana. De szeretettel mondta ő ezt magáénak, s bizony fájhatott a szíve, hogy annak csak tantervi, tehát jelentéktelenebb része ment át az életbe némi módosításokkal, de az a jól, szépen kidolgozott 7-ik paragraphus, melyben „*A gimnáziumi tanrendszer sikerének eszközei*”-t számlálta el, nem részesült kellő figyelemben, csak boldog óhajtsákként papírosra maradt. Pedig tudom, hogy ő is azt tartotta, hogy rossz tanterv is jobb azokkal az eszközökkel, mint a legjobb tanterv azok nélkül. És én hiszem, hogy ő neki könnyebb volna a föld, ha oda tehetnők e paragraphus megvalósulását még ki nem száradt sírhantjára, porladozni kezdő szíve fölé, megnyugtató sírvirágnak.

A tanári pályán kifejtett sikeres munkásságának áldását, érdemeinek méltó jutalmát, már életében élvezhette. Boldog ember, ki megpihenhet annak a nemes fának árnyékában, melyet maga oltott, maga nevelt s éldelheti gyümölcsét! A jutalom, ez az édes gyümölcs, az ő számára téli időben, hideg napon, de szerető szívek meleg érzelméből termett. 1885. január hó 27-ike volt az a nap, melyen főiskolánk az ő 25-éves tanárkodásának emlékére örömmünnepet ült. E napon vette ő az előljáróság bizalma, becsülése, a kartársak szeretete, a tanítványok halálja őszinte megnyilatkozásában tanári hivatála példás betöltésének legméltóbb jutalmát. Annak nyílt elismerése a leghívatottabb tényezőktől, hogy „tanárkodása új időszakot jelöl Sárospatakon a mennyiség- és természettudományok tanszékén,” bizonyára elég egy munkás élet jutalmául. Annak érzése, annak tudata, hogy ez az általános elismerés nyílt megtagadása a költő amaz állításának: „kit e pályára Isten átka kerget, szívverét ontsa bár, mint pelikán, hálátlanságot növel magának”, olyan lelki öröm, olyan fenséges élvezet, mely bőven kárpótolja, feledteteti egy hosszú élet fáradságát, küzdelmeit. Bizony, boldognak mondhatja az magát, ki küzdelme jutalmát, az elismerést, már életében élvezheti. Ő boldognak mondhatta magát, mert tanári pályája áldását látta is, meg érezte is.

De nemcsak a tanári széken, másutt és más alakban is érezte ő a munkás élet áldásait. Ő nemcsak példás tanár, hanem minta-gazda is volt. Tanárság és gazdálkodás, főleg meg jó tanárság és jó gazdálkodás nehezen férnek ugyan össze; de ő megmutatta, hogy lehet olyan ritka, szerencsés kivétel. Ő példás tanársága mellett tudott lenni vagyónak gondos, szakavatott kezelője; s még az írigység és rosszakarat sem merne olyan vádat kiejteni, hogy benne az ügyes gazdálkodást a tanárság valamikor megérezte. Gazdálkodási hajlamát, tehetségét, ismereteit, szóval egész gazdálkodási erényét szülőitől örökölte, a családi körben szokta meg. „Imbuda recens servabit odorem testa diu”, mondja a latin költő.

Szerencse, hogy benne jó szülőknek jó szokásai, jó tulajdonságai ismétlődtek, maradtak meg élete végéig. Az volt fő életelve: sokat az él, ki sokat nem alszik. Az alvásból csak annyi kell, a mennyi elég a testnek a kipihenésre, a léleknek a felüdülésre, a munka-képesség visszaszerzésére. Ugyanezt kibővítve így ajánlja már említett barátjának: „Sohasem ülni, semmiféle szeszes italt nem inni, az ágyban csak addig feküdni, míg alszom, akkor is minél magasabban tartott fővel.” Ezekről az életelveitől el nem tért egész életében. Szeretett nem későn, inkább korán lefeküdni, s bizony nehezebb esett, ha a megszokott estvel édes álma hívogatását nem lehetett követnie. De reggel aztán korán felkelt, s a kora-hajnal legelső percei őt már vagy gazdasága ügyeiben, rendelkezések közt, vagy íróasztala mellett dolgozva találták, s bizony ő már akkor sokat végzett, ki is fáradt, mikor mások az édes álom karjaiból bontakoztak. Azt is megtartotta, hogy sohasem ült, már t. i. az édes semmit-tevés értelmében, hanem járt-kelt, a merre a kötelesség parancsolta Argus szemekkel; s szinte lázas munkakedvvel végezte sok irányú teendőit, kötelességeit ritka serénységgel, lelkiismeretesen, kifogástalan pontossággal. Igen sokat bírt, de sokat is végzett. Szavajárása volt, melylyel ifjabb kollegáit, nagy részben régi tanítványait, valami új munka, új teher vállalásánál buzdította: „a fiatal pálma teher alatt nő.” S bizony ezt ő magára is alkalmazta; ő mindig nőtt, mindig fiatal volt, mert a teher miatt soha sem panaszkodott.

Állhatatos volt a harmadik elvében is: a szigorú, mértékletes életrendet soha át nem hágtá. Már mint fiatal ember is, diák korában, ha történetesen nagy ritkán belesodródott a mulatságba, dallal mulatott inkább, mint pohárral. A nyilvános mulatozást, a szokásos, a közönséges értelemben vett barátkozást kerülte, nem szerette; de az okos, ártatlan, józan mulatságoktól nem idegenkedett. De ha részt vett néha akár valamely barátságos, akár nyilvánosabb természetű olyan összejövetelben, a hol mértékletessége erős tűzpróbára jutott: a kísértésnek mindig ellenállott. Ő a legfényesebb ebédben, a legfényesebb vacsorában is csak annyi részt vett, a mennyit a testfentartás megkövetel. Valóban bámulatra méltó, igen nagy lelki erőre mutató, szinte tünemény- és példányszerű az önmegtartóztatás az az erénye, melyet gyakorolt egész életén át. Ilyen szigorú elvek szerint élve s megáldva a természetől elég erős, egészséges szervezettel, megmagyarázható, ha sokat bírt, sokat végzett. Ehez járulván még a gazdálkodásban való alapos elméleti és gyakorlati képzettsége, a szigorú rendszeret, melyben ez volt elve: „úgy élj, mintha mindig meg kellene halnod!” a bölcs takarékoság, az az előrelátás és ügyesség, melylyel dolgait be tudta osztani: érthetővé teszik, hogy nem csak *minta-tanár*, hanem *minta-gazda* is tudott lenni.

(Folyt. köv.) Maklári Pap Miklós.

Az Úr szőlőjének egy szerény, de tevékeny, reggeltől kezdve mind estvéig híven s kitartóan dolgozott munkása, tért megpihenni a sír nyugágyára. Egy hű munkás, a kitől még élt, azok, a kik nem ismerték őt, vagy nem látták s nem akarták meglátni benne a hű munkást, megtagadták megérdemelt munkadíját: az elismerés babérkoszorúját. Egy hű munkás, kinek a hiányát akkor vesszük észre, a mikor munkahelyét odahagyta.

A gesztelyi ev. ref. egyházközségnek 45 éven át lelkésze, az alsózempléni egyházmegye lelkészi karának az 1846-ik év július havától tudományosan képzett tagja, folyó 1892. év október hó 9. napján megszűnt az Úr szőlőjének munkása lenni, kivéven kezéből a halál az evangéliomot.

A valódi érdemet ritkán kíséri az életben a méltó jutalom, az elismerés; a jutalom, az elismerés rendszerint a halál után következik be. Igaztalanok volnánk, ha *Olajos Páltól* halála után munkásságának megérdemelt díját, elismerésünket megtagadnók. Hogy ezt megadhasuk: munkássága eredményét kell megtekintenünk; magunk elé kell képzelniük úgy, a mint egyházközsége anyagi, szellemi és erkölcsi felvirágzását munkálta.

„Születtem — írja önéletrajzában — 1821. december 19-én Király-Helmecen, Olajos András, azon időben k.-helmeci lelkész és Herczik Juliánna szülőimtől. Édes atyámat korán elvesztettem, petrahói lelkészsége idejében és így leginkább édes anyám gondja alatt nevedtem fel, ki atyám halála után Sárospatakon létezett birtokába vonult és engemet egyetlen nőtestvéremmel gondos nevelésben részesített. Kitűnő tulajdonságai voltak: a vallásos érzés, jó szív, szorgalom és takarékoság. Ezen tulajdonainak köszönhetően, hogy az ő gondozása alatt tisztességesen megéltünk és a papi családokra nehezűlni szokott nyomorúság terhétől mentve maradtunk. Nekem jutott az a szerencse, hogy édes anyámat, halálatosságom fejében, 1850—1865 ig gondozásom alatt tarthattam, míg nem 1865-ik év július hóban a gesztelyi sírkertbe, megtört szívem mély fájdalmában, eltemettem. — Tanulmányaimat a sárospataki főiskolában kezdettem és végeztem be, mégpedig az akkori iskolai szabályok értelmében mind a jogi, mind a hittani szakban. — A tanfolyamok bevégzése után a primarius diákok sorába vétettem be és mint ilyen, a IV. gimnázialis osztály tanításával bizattam meg, mely tanügyi munkát 1846. évi nyári vizsgák alkalmával befejezván, az alma mater kebeléből azonnal kiléptem és szeptember hóban Bodrog-Keresztúrtban az Incédi József úr kedves emlékü családja körében nevelelő állomást foglaltam el, hol egyszersmind kápláni hivatalt is viseltem.

1847-ben az őszi egyházmegyei gyűlésen a gesztelyi egyházba helyezett által az egyházmegye Prágai István úr mellé, minden papi kötelességek teljesítésére, félfizetéssel. Itt volt szerencsém megismerkedni Bizaki Puky István úrral és kedves családjával, ki az alsó zempléni egyházmegyének egyik legbuzgóbb és legtekintélyesebb segédgondnoka volt.

A gesztelyi egyházban a segédpapi hivatalt elfoglaltam 1847 október 4-én, azon komoly elhatározással, hogy minden igyekezetemet az egyház boldogulásának előbbvitelére szentelendém.

Itt kezdődik az ő munkássága, mely bámulatos eredményt mutatott fel a gesztelyi egyházközség javára. Nyomorult állapotban volt akkor a gesztelyi egyházközség. Az 1824—25-ik év folyamán épített templom adossági terheket hagyott a hívekre, mely a helyett hogy fogyott volna, egyre növekedett. A templom falai összeropedeztek, újítani kellett. E rozant templomba bodzafa és más ilyen díszfáktól környezett, hitvány haranglábon elhelyezett, repedt harang hívogatta a híveket Isten imadására. A tanító- és paplak romokban, csaknem lakhatatlan állapotban volt. E nyomorult állapot helyett újat teremteni, a gesztelyi egyházközséget újjászültni tűzte ki életének céljául.

„Ifjúi lángoló buzgalommal tártam fel — írja — Puky István főgondnok úr előtt azon szándékomat,

hogyan megkezdett, de csakis a cinterem bolthajtásáig felemelt torony felépítése céljából a gyülekezethez felhívást intézendek és pénzgyűjtést eszközözendek. Ezen szándékomat a tisztelt úr nemcsak jóváhagyta, de még azon ígéretet tette, hogy a mennyi pénzt én a gyülekezet tagjai között összegyűjtendek, ugyanannyi összeget fog adni a torony-építési költségek fedezésére.

1847. december 12-én egy lelkes egyházi beszédben felszólította gyülekezetét; s felhívásának azon kedvező eredménye lett, hogy 982 frt gyűlt össze a torony építésre. 1848. tavaszán a torony falai felépültek, de a közbejött szabadságharc a munkálatot megakasztotta. Olajos Pál a gesztelyi egyházközség rendes lelkészévé 1850. február 24-én választatott meg egyhangúlag.

«A szabadságharc lezajlása után — írja — midőn a kedélyek nyugtalanzkodó hulláma csillapúlni kezdett, a félbemaradt toronyépítési munkálatok befejezésére hívtam fel egyháзам figyelmet. 1851. december 9-én megkezdtem a toronyépítési munkálatokra vonatkozó költségvetés tárgyalását; a mennyiben célt akartam érni, s nagyobb pénzüsszagra volt szükségünk, indítványoztam a birtokaránylagos kivetést. Ezen indítványom készséggel fogadtatott el, sőt sokan még felülfizetéseket is tettek. Ilyen úton 1062 frt 92 kr gyűlt össze a toronyépítési költségek fedezésére.

1852. augusztus 15-én történt a gombfektetés. Az egész községben általánossá lőn az öröm és lelkesedés. Mint ifjú ember hivatalos pályám kezdetén, törekvésem sikerét látván, túlboldognak éreztem magamat.»

Az 1856 és 1857. években a templom építésétől 1824—1825. évekből felmaradt adósságból 400 osztr. ért. forintot törlesztettek le a hívek önkéntes adakozás folytán az ő lelkes felhívására. Ugyancsak 1857-ben új harangot öntetett az elhasadt harang helyébe három lelkes egyháztag, mely buzgóság a gyülekezet tagjaiban általános örömet ébresztett; sőt azon áldozatkészséget szülte, hogy közös költségen egy nagyobb harang öntésére határozták el magukat. Ennek a tervnek a keresztülvitele az 1862. évben történt meg, midőn a hívek 851 forintot adtak össze, s abból a mai szép hat mázsás harangot öntették. De hát beszéljen ő maga.

«Az 1860. évben kezdett az egyházra új és jobb korszak felderülni. Legfőbb igyekezetem volt az egyház adósságainak letörlesztése; az egyháznak minden rendelkezés alatt levő pénzét és jövedelmét arra fordítottuk; mivelhogy én ezen tehertől való szabadulástól tételeztem fel az egyház ügyének lehető javulását.»

«Hogy ezen célokat elérhessem, új jövedelemforrás keresésére és megnyitására volt szükségem. Ugyanazért azon indítványt tettem, hogy önkéntes adakozás útján az egyház javára egy takarékmagtárat alapítsunk, és a tervezett magtárat sikerült is megalapítanom, mivelhogy 1860 és 1861. év folyamán 39 köböl és 2 véka gabona gyűlt össze az önkéntes adományokból. Ez a magtár lett megalapítója az egyház felvirágzásának, s kedvező anyagi helyzetének.»

«Ezen időre esik életemnek legboldogabb szaka, ha ugyan van ilyen is az ember életében? Szeretett jó édes anyám, kedves nőm és már két leánykám voltak tevő részei életem boldogságának. Édes anyám és kedves nőm egymással vetélkedve keresték kedvemet; mindkettő azon igyekezett, hogy a másiknál nagyobb mérvű szívéllyességet éreztessen velem, sőt úgy tűnt fel előttem, mintha féltékenyek lettek volna, hogy egyik a másiktól elhódítja szeretetemet. Esménykép voltam előttük, kiben minden lelki és testi szép tulajdonok egyesülve vannak. Ilyen a szeretet magasztos érzelme, minden jóságot és szépséget feltalálni vél abban, ki

eszményképévé lett. Így környezve a szeretet őrangyalaitól, a testi és lelki erő részemre juttatott adományának birtokában, tevékenységem előtt elhárultak az akadályok; élvezet volt minden munka és minden kötelesség, melyet szerettem és egyházam érdekében teljesítenem kellett. Fájdalom! eltűnt ezen boldogság gyorsan és rohamosan, mint a szép álomkép, melyből kínos valóra ébredünk.»

«Ugyancsak ezen évben (1861) a templom romladozott menzeterének, általában a templom egész belső részének megújítására gyűjtöttem egyházam hívei között önkéntes adományt — Istennek hála! e tekintetben is szerencsésen célhoz jutottam — 181 frt és 46 krt. Ugyanezen évben a sárospataki főiskolától, még a templom építésre 1824-ben az elődök által kölcsönvett 63 o. é. forintot tevő összeget visszafizettük.»

«A szerencsés siker, melynek elérésére a múlt évben jutottam, új kedvet és buzgóságot ébresztett lelkemben, az egyház érdekében megkezdett munkálatok tovább folytatására. Ezen évben öntettük a nagyobbik, hat bécsi mázsás súlyú harangot. Valóban bamulatos volt az a buzgóság, mely a harang öntetése iránt nyilvánult, túlszárnyalva legvérmesebb reményemet. Midőn a harang először megszólalt 1862. szeptember 28-án, özönlött a nép az Isten házába és nem volt elegendő hely befogadására. Minden arcon tükröződött az öröm és minden szív teljes volt vallásos áhitattal; általában észlelhető volt, hogy a közös érdekében meghozott áldozatok önmagukban hordozzák a jutalmat. Ezen évben még a harangöntésén kívül, az egyházat terhelő adósságokból 364 frtot törlesztettünk, s a templomot díszes palánk-kerítéssel vettük körül 98 forint költségen.

«Az 1865. év mélységes gyászt hozott életemre. Szeretett jó édes anyámat, szívem lelkem hő szeretetének tárgyát, július 15-én elvesztettem. Alig kezdenek egy kissé hegedni szívemnek, édes anyám halála miatt keletkezett sebei, már ismét új csapás, új veszteség következett reám, mely szétdúlta életem boldogságát, meglankasztotta tevékenységemet. 1868. év tavasza felbontotta házassági szövetségemet; rövid boldogságomra hosszú és nehéz szenvedés következett. Ha életemnek keserves napjaira visszagondolok, elmondhatom én is a kesergő Ovidiussal: «labitur ex oculis nunc quoque meis.» Nem hittem, hogy ezen gyászos esemény által szívben és lélekben megtörve, elbírjam a reám nehezült bánatot viselni; de ekkor egy szózat hangzott fel lelkemből, mely ezt mondja: te neked élned és kettős igyekezettel kell munkálkodnod kiskorú gyermekeid érdekéért, a kiknek gondozása most már reád bízott. Négy kiskorú saját és egy nőmmel rokon árva-gyermek gondozása, kik közül a legnagyobb tíz, a legkisebb két éves volt — maradt reám. Még most is az öröm és fájdalom érzete váltakozik keblemben, ha képzeletem szárnyain visszaszállva a múltba, látom ezen öt kiskorú gyermeknek hozzám való ösztönszerű ragaszkodását, kiknek Isten után én voltam egyedüli támaszuk, gondviselőjük.»

«De habár ez a gyász esemény örömet s boldogságomat sírba temette, a megsokasodott gond elvette munkakedvemet, megbénította minden jóért, minden szépért s nemesért hevülni tudott szívemet: akkor, a mikor komolyan meggondoltam helyzetemet, s figyelembe vettem körülményeim, férfias elhatározással igyekeztem a reám tolt bajok árja között szilárdan megállani és kellő szorgalommal teljesíteni a reám tartozó kötelességeket; de fájdalommal vagyok kénytelen bevallani, hogy hiányzott működésemből a munkakedv, mert nélkülözni kellett azt a jóltevő és lelkesítő

hatalmat, a feleség szeretetét, mely ott áll a férfi mellett, a mikor küzd, s eloszlatja homlokáról a gondterhes felhőket, édessé téve a küzdelmet, könnyűvé a munka terhét. Fő igyekezetem volt egyházam és gyermekeim javára szentelni életemet. Gyermekeimmel szemben az apai és anyai kötelességek teljesítésére vállalkoztam; teljes tehetségem szerint igyekeztem ezen kettős kötelességnek megfelelni, még pedig egyedül magamra hagyatva.»

«Az 1871. évben valósult meg azon régi tervem, hogy a régi rozzant és céltalan tanterem és tanítólak helyett új tanterem és tanítólak megépítését munkába vehettem. Már tíz évvel ezelőtt ki volt tűzve előttem ezen építkezés. Gyűjtöttem a filléreket ezen csekély jövedelmű egyházban, sőt kutattam új jövedelmi források után. Ilyen volt az egyházi magtár, mely már szép évi jövedelmet adott; ilyen forrásra találtam híveim egyháziasságában, kiknek teljes bizalmukat bírván, midőn végrendelkeztek, engemet biztak meg a végrendelet megírásával, mit én ugyan díjtalanul teljesítettem, de a végrendelező az egyházzal nem feledkezett meg soha sem. Az iskolaépítési költségek fedezéséhez az egyház tagjai is hozzájárultak 800 forinttal. Az építkezés 1680 forintba került; de fájdalom — az építőmester elhibáztatva — nem lett benne örömem. A tanterem belső berendezése az 1875-ik évben hajtatott végre.»

«A mint eddig kifejtett munkásságomból látható, én ugyan az egyház érdekében folytonosan fáradoztam, mégis saját kényelememre ez ideig igen keveset tettem; ezt igazolja parochialis lakásom egyszerűsége. Céлом már ekkor az volt, hogy egyéni érdekem s kényelemem feláldozásával is egyházamat olyan anyagi helyzetbe juttassam, hogy a hívek megadóztatása nélkül egyedül az egyház pénztárából lehessen paplakot építtetni. A szükséges évi kiadások és a tanterem felszerelésére fordított költségek leszámítolásával az 1875. év végén pénztári maradvány lett egyezerkétszáznegyveneg forint, a magtár tartalma pedig nyolcvanegy köböl gabona. Az 1879. évben a templom tetőjét újjáolag sindeleztettük 220 forint költséggel. Ezen év végén a takarékpénztárban benthagyott és tőkésített kamatokon kívül, pénztári maradvány 1826 forint. A magtár tartalma 37 köböl gabona.»

«Az 1882-ik évben a magtár forgalmazásának az ügye aláhanyatlott. Ilyen körülmények között jónak láttam a nagyobb mérvű tartozásokat pénzkölcsönre átváltoztatni. Ilyen módon a magtár forgalmi tőkéje megfogyott, de a pénztőke szaporodott. Az 1883. év végén a pénztári maradvány lett 3328 forint. Ez a pénztőke a gesztelyi egyházat az alsó zempléni egyházmegye egyházai között az első sorába helyezte és jó igyekezetben példány gyanánt lett feltüntetve a többi egyházak között. És nekem is megvolt azon édes jutalmam, hogy egyházam érdekében kifejtett munkásságomat kedvező siker koronázta, sőt híveim is megtisztelték őszinte bizalmukkal és elismerésükkel.»

«Az 1885. évben egy nem remélt és igazán meglepő ajándékban részesült egyházam. Ugyanis bizonyos Burger Jeremiás nevű, meggazdagodott, nyíregyházi lakos, izraelita, kit gyermek korában a gesztelyi református hívek tápláltak és ruháztak, a gesztelyi egyház részére 250 frtos alapítványt tett, oly feltétel alatt, hogy annak kamat-jövedelméből évenként az egyházközségben levő szegény gyermekek ruháztassanak.

(Vége köv.).

Botika Sándor.

IRODALOM.

* **Beköszöntő beszéd**, melyet a kolozsvári ev. ref. egyház belső-farkas-útcái templomában 1891. szeptember 6-án, a nevezett egyházközség lelkészévé történt beiktatása alkalmával elmondott *Zoványi Jenő*. Szilágy-Somlyó, Bölöni Sándor könyvnyomdája 1892. — 8°:1—26. Ára?

Ime, egy beköszöntő predikátor, a szokásos koturnusban, koturnus nélkül! Benne van, mert beszédét kiadta; és még sincs benne, mert nem a sablon igáját vonsozolja. Már szövege, I. Kor. XIII: 2—3, meglepő újságával s ehhez képest sok új vér lüktet, sok úde lchellet kering az egész beszédben. E közönséges egyházi beszéd írására szinte csábító szöveg, a lezajlott választás után, az adott viszonyok között megkapóvá, tehát alkalmivá válik és bizonyosságává lesz szerzője intelligenciájának és tapintatának. A paulinizmus s így a protestáns krisztianizmus főtárgyai: *a tudomány, a hit, az áldozatkészség, a szeretet* vannak együvé ölelve s kategorikusan sorakoztatva a szövegben; ezek nyernek korszerű s a Zoványi protestantizmusának megfelelő értelmezést és alkalmazást a beszédben. Értelmezése méltó Pálhoz, méltó önmagához, méltó a hallgatókhoz; a kalmazása rekonziliáló megalázkodás nélkül, önértetes kérdés nélkül és bátor támadás bántás nélkül. És e közben szinte sugárzik beszédéből az egyéniség ereje, mely magára nézve meggyőződés és szabadelvűség; másokra, a gyülekezetre nézve meggyőzés és megnyerés. Hirdet prot. tudományt, hirdet elfogulatlan, türelmes hitet, hirdet az ősökéhez méltó áldozatkészséget, azért, hogy megtalálja és megtaláltassa a legfőbbet, a szeretetet. Ennyi, meg a záradékbeli ajánlás, együttvéve a terjedelmes és tartalmas beszéd. Szerkezete, bár a bevezetés kissé nehezkén indúl s tárgykutúzése is burkolt s majdnem kettős, kerekded. Előadásában, a dikcióban több a közlő, az oktató, mint a szónoki elem, s hogy ha itt-ott megmutatja, hogy a szónoki szépig is képes emelkedni, mégsem ezzel, hanem, mint p. o. a néhai derék Kolmár, a tartalom igazságával és erejével keresi és éri el a hatást.

nl.

* **Révész Bálint hátrahagyott irodalmi műveiből** már a II-ik kötetet is világ elé bocsátotta *Csiky Lajos* theol. tanár, ily cím alatt: „*Halotti és alkalmi imádságok; függelékekül konfirmacioi beszédek.*“ Ára 2 forint 50 kr. A kötet 309 lapra terjed s rendkívül változatos tartalma teszi különösen érdekessé. Benne vannak a boldogult nagy imádkozónak Török Pál és Nagy Péter püspökök és Lugosi József tanár koporsója felett, Gönczi Dániel forgalányi lelkész 50 éves szolgálati jubileumán, továbbá a nyíregyházi templom alapkövének letételekor, a szegedi új templom felavatásakor, a debreceni cegléd-útcái templom megnyitásakor (hattyú-dala volt), beregmegei püspöki útjában, a királyi felségért különböző esetekben mondott, néhány ünnepi, egy hétre való advent előtti, betegért, háborús, dögvészes stb. időkre szóló imái s bezárja a kötetet egy konfirmacioi oktatásra előkészítő és egy konfirmacioi beszéd. Révész Bálint tisztelői előtt — a kiknek száma legio — nem lehet közönyös annak tudása, hogy az említett különös alkalmak miként lettek imádság tárgyaivá az ő fogékony lelkében. Ha egyebért nem, már azért is méltó e nem épen jutányos árú s az elébbivel kiállításra nézve teljesen egyenlő kötetet a gyakorlati lelkész uraknak megszerezniök. Erényeivel és hibáival együtt jó tanító mesterre találunk benne.

* **A mi otthonunk** című ev. prot. társadalmi és családi hetilap, mint a felhívásban jelezve volt, a reformáció emléknapján dr. Masznyik Endre és Stromp László

szerkesztésében csakugyan megindult Pozsonyban, piros borítékban, csinos cím-képpel, a Luther arcképével s változatos tartalommal. A szerkesztők „Beköszönő”-ben ismertetik vállalatuk célját s buzdítanak a pártolásra, *Sántha Károly* verses „Üdvözet”-et ír a vállalathoz s nemes hévvel ébresztgeti a protestantismust a munkára és önvédelemre. *Thomay József* ev. lelkész „A reformáció ünnepén” cím alatt magyarázza az egyház fogalmát rom. kath. és prot. szempontok szerint. Valaki „p—o” jegyek alatt „A hit”-ről s annak ellenségeiről regél. *Weber Samu* „Hűség a kötelességben” címmel a XIII. szepesi város történetéből beszél el tanulságos részleteket. *Gideon* „A lourdesi csoda”, *Ébner Gusztáv* a pozsonyi diakonissa intézet ismertetését kezdi. Ezeken felül „Morzsák az élet kenyéréből” cím alatt adomaszerű karcolatok, „Az ekklezsia humora” cím alatt pedig az egyházi étellel kapcsolatos valódi adomák következnek s végül a „Hírek” rovata zárja be az I-ső évfolyam első számát, a melyet jó kezdetként szívesen üdvözlünk, noha nem folytathatjuk el most sem azt a véleményünket, hogy egy ilyen vállalatot közös erővel kellett volna kezdenünk és virágzásra segítenünk!!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Két püspökünk édes anyja**, özv. *Szász Károlyné*, szül. *Münstermann Fanni* meghalt. A „szép öreg aszszony,” a mesésen boldog, csodált, irigylet s a vénséges koronájával jutalmazott s már földi életében költői alakká magasztosult nő nincs többé. Anyák, kik boldogságról álmodoztok és keresitek azt nem múló hiábavalóságokban; házi nők, a kik minta-kép után áhítoztok, hogy édes és fényes legyen körötökben a lég, a szó, érzés, a tett, a gondolat: — zarándokoljatok el a Münstermann Fanni sírjához . . . és szívetek megtalálja, a mit keres. Lesz, bizonyosan lesz valaki s lesznek többben is, a kik ezt a megdicsőült alakot, a régi időknek ezt a reánk maradt drága örökségét megfogják rajzolni a maga teljessége szerint s lesznek, óh legyenek még többen, a kik beviszik majd ezt a rajzot a szalonokba, az egyszerű házakba, az iskolákba, a lányok könyvébe, hogy itt éljen köztünk továbbra is és hódítson a maga regyszerű történetével, lényének fenséges egyszerűségével, női, anyai nagy- és szépanyai kötelességeivel, örömeivel, egész életével s még halálával is, a mely édes álmoként mult hó 30-án lepte meg Kolozsvárt, egyik püspök fia hajlékában. Folyó hó elseje óta ott nyugszik már hírneves férjének, a nagyenyedi, később a m.-vásárhelyi ref. kollégium egykori kitűnő tanárának, a volt akadémiai tagnak, a forradalmi államtitkárnak porló tetemei mellett, M.-Vásárhelyen, a hová kivánczozott. Boldog anya, a kit olyan fiak, leányok és unokák siratnak, mint őt; boldog fiak és unokák, a kik olyan anyát, nagyanyát mondhatnak magokénak, a milyen ő volt! Áldás szálljon raj! A család által kiadott gyászjelentés a következő: Özevy Horváth Sámuelné Szász Juliánna, gyermekei: Horváth Miklós, neje Bodolla Katinka és gyermekeik: Lili, Trézsi, János; Horváth Fanni, férje Brenner Jarosláv és gyermekeik: Ida, Fanni, Ernő, Zoltán; Szász Károly, neje Bibó Antónia, gyermekei: Ilona, férje Zseny József; Póla, férje Vargha Gyula és gyermekeik: Ilona, Zoltán, Böske Tamás, Károly (legifj.), neje Bibó Ida; Béla (ifj.); Ida, férje Váradny Miklós és gyermekök: Miklós, Margit; Szász Róbert és neje, Ferenc Zsuzsánna; Szász Gyula és gyermekei: Géza, Marie, Margit, Zoltán, Ödön; Szász Domokos, neje Nagy Ilka, fiók Károly

(ifj.) és neje, Vajda Ilona; Szász Béla, neje Mentovich Juliánna, és gyermekeik: János, Anna, Béla, (legifj.), Irén, Róbert, Lili, Ilona, Böske, Domokos, Bandi, Fanni; a magok és a Münstermann- és Szász-rokonság, valamint a minden ágon való összes nagyszámú rokonok nevében mély fájdalommal jelentik forrón szeretett édes anyjok, napuk, nagyanyjok szépanyjok, s az illetők rokona, özv. *Szász Károlyné, Münstermann Fanni*-nak, áldott élete 87-dik, 28 évi páratlanul boldog házasság után, özvegyisége 40-dik évében f. évi október 30-dikán d. u. 1/4 órakor, az olaja fogytán elalvó mécshez hasonló csöndes elhunytát. Az Istenben boldogúlnak hült tetemei Kolozsvárt, a ref. püspöki lakason, f. évi november 1-én, d. u. 3 órakor tartandó halotti imádság után Maros-Vásárhelyre szállítatván, ott a ref. temetőben, imával és gyászbeszéddel fognak november 2-án, d. u. 1/3 órakor, rég pihenő férje drága porai mellé, a ref. egyház gyász-szertartása szerint, a test örök nyugalomára letétni. Kolozsvárt, 1892. október 31-én. Áldás emlékére!

— **Irányi Dániel**. A függetlenségi és 48-as pártot, s vele a nemzeti közéletet nagy veszteség érte: meghalt *Irányi Dániel* november 2-án, Nyiregyházán, 71 éves korában. Forradalmi dicső napjaink egyik kiváló alakja, annak az ideális kornak egyik példányszerű képviselője; a nemzeti törekvéseknek, a szabadságnak és függetlenségnek egyik legszilárdabb, gáncstalan bajnoka szállott benne sirba. Ő igazán a hazának, a hazáért élt. Meleg szíve érzelmei, nagy lelke minden gondolata, küzdelmes élte minden törekvése egészen a hazáé volt. Azért az egy célért élt, küzdött egész életén át, hogy *Magyarország független és boldog legyen*. Ezért vitte harcba ifjúsága lánglelkességét, a szenvedésekben edzett férfi alkut nem ismerő, lankadatlan kitartását, az igazság és jog diadalában bízó hajlott kora reményeit. A függetlenségi nyilatkozat kimondásakor a debreceni országgyűlés jegyzőkönyvét ő készíté. A forradalom után szerencsésen kimenekült, s így csak az „in effigie” akasztottak közé jutott. A külföldön leginkább Párizsban élt, s tanítással és tollalval kereste kenyerét, de az emigratio törekvéseiben kiváló része volt. Az alkotmány helyreállta után visszatérván, mindegyik országgyűlésen mint vezéregyéniség szerepelt s a 48-as eszmékért küzdött tántoríthatatlan kitartással. A függetlenségi párt erősödése neki érdeme és öröme; e párt vezérsége és elnöki tiszte pártja részéről az elismerés és tisztelet adója volt Szilárd, szűz-tiszta jelleme, önzetlen becsületessége, érdeknélküli hazafiassága, gazdag ismeretei, higgadt, komoly temperamentuma, puritán érzülete és gondolkodása, köztisztélet és becsülést szereztek neki minden párton. A változatos élet küzdelmeiben, a politikai szenvedélyes párt-harcokban puritán jelleméhez nem tapadt egy mákszemnyi folt. Valóban bámulatra méltó, egyszerű és fenséges jellem volt. A teljes vallásszabadságnak ő volt az országgyűlésen a legkitartóbb szószólója. 25 éven át ezt minden évben következetesen megsűrgette, s végre sírja szélén azt az örömet megérte, hogy utolsó felszólalásakor, a vallásszabadságra vonatkozó indítványát az egész ház osztatlanul elfogadta. Vajha ez eszméje diadalának az életben is minél előbb örülhetnénk! Legyen élete példa s emléke áldott!

ms.

— **A sárospataki theol. akadémiáról**, a debreceni: nagyenyedi és pápai theol. akadémiákkal párhuzamban, ezeket írja egy fiatal doktor a „Dunántúli Prot. Lap”-ban, *E négy theol. akadémia közül csak Sárospatakon nincs 5 rendes tanár, hol nem azon igyekeznek, hogy a theol. kar erősödjék, hanem az úgy is illusziussá vált bölcseleti szakot képviseltetik egy rendes, két kisegítő s egy*

s. tanárral." Ez adatok a mult évi értesítőből vannak merítve, a mikor itt a bölcsészeti szakban ideiglenes állapotok költözött voltunk. A cikkíró — a kinek jóhiszeműségében viágért sem kételkedünk — megjegyezhetné volna, mint különben is sárospataki növelés, hogy azóta a bölcsészeti tárgyaknak már rendes tanáruk van és, hogy ez a kathedra nem illusorius. De ha már ezt nem cselekedte, akkor nem kellett volna azt sem írnia, hogy itt nem igyekeznek a theol. kar erősítésén, mert ez így, meztelenül papirosra vetve, nem felel meg a valóságnak, s ha vád akarna lenni, semmi esetre sem fogadhatná el azt a theol. tanárok kicsiny csoportja. Ó igenis, évek óta mondjuk, hogy nekünk meg van ígérve az 5-dik tanszék (a mit magunk kértünk!), bizonyosság rá a kerület jegyzőkönyve. Alig van egy-egy nagyobb tanári munkát, a mely a kerület elé kerül, hogy ez ott ne volna benne (lásd: Sárospataki Lapok 1892. évi 37. sz. 809 l.!). A kerület jóakarátán sem múlik, hogy meg nem adhatta eddig, a mit ígért; hanem most a jogakadémia új berendezése, majd más nagyfontosságú reformok miatt kellett annak idáig elmaradnia. Ismételjük, hogy *nem az igyekezet hiányán*, mert ez annyit jelentene, hogy mi vagy magunkat becsüljük túl, vagy theol. akadémiánkat nem tudjuk eléggé megbecsülni!! Nem tanácsos a rideg statisztikai adatokra mindenkor várát építeni. Ezt bizonyítják a cikknek egyéb következtetései is (p. o. a tanárok óra-számának felsorolása). Tisztelt laptársunk lesz szíves e kis helyreigazítást megfigyelni, s ezt t. olvasói előtt felemlíteni.

— **Az ev. ref. zsinat harmadik ülés-szaka** november 24-én fog megnyílni Budapesten. Ha egészségügyi vagy egyéb okok miatt nem volna a zsinat megtartható, az elnökség a tagokat kellő időben értesíteni fogja. A *zsinat 15-ös bizottságát* a debreceni philosophiai és a kolozsvári theologiai facultasok ügyében november 9-ikére Budapestre hívta össze Kun Bertalan püspök, mint bizottsági elnök.

— **Vilmos császár a wittenbergi Luther-ünnepélyen**, mely október 31-ikén tartatott, a császárnéval együtt jelen volt. A pompásan restaurált vártemplomba a Luther ének hangjai mellett vonúlt be. A Luther-házban tartott reggelinél a császár beszédet is mondott, azt a serleget emelvén fel, melyet Wittenberg Luthernek, házassága alkalmával, ajándékozott. Beszédéből ide igtatjuk a következőket: »Ma újból bevallottuk hitünket isten színe előtt s nem felejtjük el, hogy e hitvallás bennünket ma is az egész keresztyéniséggel egybefűz. Ebben van a béke jelképe, mely a válaszfalon is átnyúlik. Hit dolgában nincsen kényszer; egyedül itt határoz a szív szabad meggyőződése s annak felismerése, hogy egyedül ez határoz, — a reformáció áldásos gyümölcse. Mi evangélikusok senkit sem fenyegetünk vallása miatt, de ragaszkodunk az evangélium hitvallásához a halálig.« A császár rendeletéből az ünnep emlékére érmet is vernek, melynek előlapján a császár képe látható, hátlapján pedig a vártemplom képe e körirattal: »Erős várunk nekünk az Isten« Wittenberg, 1892. okt. 31.

— **A Debrecenben felállítandó ev. ref. egyetemről** meglehetősen gúnyos hangú cikket közöl a „Pesti Napló“ 300. számában, dr. Szigetváry Iván. A cikkíró a debreceni egyetem tervében a szabadelvű haladás terén veszélyt lát, mert a modern kultúra nem felekezeti intézetek alapítását kívánja. Közoktatásügyünk — mondja ő — úgy bele van ragadva a felekezetiiségbe, hogy egyetemeinket is csak részben tudtuk tőle megszabadítani. Ily körülmények közt egy felekezeti egyetem alapítását szabadelvű ember másnak, mint visszaesésnek nem tartja. Franciaországban, vagy Észak-Amerikában teljes vallás-

szabadság van, nincs vallási kényszer, az államnak nincs felekezet jellege, a közoktatás nincs a felekezetek kezében; itt egy felekezeti egyetem nem áll a szabadelvű haladás útjában, mert ezt a haladást már megtették. De milyen óriási út, a mit nekünk meg kell tenni hogy idáig jussunk! A hol nincs vallásszabadság, ellenben van vallási kényszer, a hol az államnak felekezeti jellege van, nem kell-e egy olyan lépést, a minőt tenni szándékoznak, a legnagyobb aggodalommal fogadni? Szigetváry szerint egy ref. egyetem tervezése csak arra jó, hogy a kath. ultramontánokat is ugyanilyen mozgalomra izgassa. Különben is a reformátusok ezt felállítani úgy sem bírják, mert hazánk vajmi szegény tudósokban, s a reformátusok a kevés tudós közül is csak a reformátusokat választhatnák, tehát megválasztott tanáraik „csak olyanforma színvonalon állanának, mint ma a jogakadémiai tanárok, a kik közt vannak 22—23 éves ifjak, a kik szolgálnak egy pár évig, hogy aztán elmenjenek albirónak, vagy alügyésznek.“ Aztán áttér a pénzkérdésre, s némi gúnynyal említi, hogy az lesz bőven, mert a város már 200,000 forintot adott, egy végrendelet hagyó 30,000 forintot s kimutatja, hogy ha a debreceni egyetemet csak olyannak tervezik is, a minő a kolozsvári, mégis 6—7 millió forint hiányzik, s ezen kívül van még a beruházásra szükséges összeg. Aztán felemlíti a ref. tanítók és tanárok szomorú anyagi helyzetét, s gúnyosan jegyzi meg, hogy a református tanügy a legszebb virágzásban van, tehát nincs más hátra, mint egyetemet alapítani. Az egyetem felállításának eszméjét cikkíró szerint az idézte elő, „hogy a budapesti egyetemnek katolikus theol. fakultása van, protestáns pedig az egész országban nincs, és így, többi között protestáns pap Magyarországon nem is tehet doktorátust.“ És ebben Szigetváry Iván teljesen egyetért a protestánsokkal. Ezt az állapotot ő sem tartja összeegyeztethetőnek a felekezetek egyenlő jogával. Csak hogy — úgymond — ebből más konkluzio sül ki. A kivont következtetés az, hogy a budapesti egyetemen is meg kell szüntetni a theologiai fakultást. Ha másként nem lehet, el kell venni az egyetemtől az alapokat és hozzá csatolni a tanulmányi alaphoz, a miből kathol. iskolákat tartanak fel. Szigetváry cikkéről, gúnyos hangja dacára is, el kell ismerni, hogy sok igazságot mond. Számításánál azonban azt nem veszi tekintetbe, hogy Debrecenben sokkal kevesebb költséggel fel lehetne állítani az egyetemet, mint a minővel a kolozsvárit állították, mert a debreceni főiskolának vannak már hatalmas épületei, s könyvtára és másnemű gyűjteményei is nagy értéket képviselnek; no meg tanszék is van jelenleg is az akadémián egy néhány, ha bár a tanárok nem egyetemi fizetéssel vannak is díjazva!

— **A málcai candidatio kérdéséhez.** A málcai (Zemplénmegye) lelkészi állomásra, a karthának szükségessé vált hosszas és kellemetlenségekkel járó rendezése miatt csak most történt meg a candidatio, egy fél évvel a Böszörményi Károly kidőlte után. Ebből az alkalomból vagyok bátor az alábbiaknak e becses lapokban helyet kérni. A zsinati törvények az egyházi közigazgatásban sok dologra nézve nem intézkedtek, hanem felhagyták az egyházkerületek házi ügyének. Így pl. a zsinati törvénytár nem szól arról, hogy lelkészi állomás megüresedése esetén miként járjanak el pontról-pontra. Ezt az egyházkerületekre bízta. És mindenik egyházkerület készített is magának saját szája ize szerinti szabályrendeleteket. A tiszáninneri egyházkerület 1883. szept. 24. és 25. napjain, Ungvárt tartott őszi közgyűlésén „a segéd és időközi lelkészek ügyének rendezése“ című szabályrendeletben a 10. pont b) alatt álló második

kikezdésben így intézkedik: „választásig helyettes lelkész rendszerint nem rendelhető, hanem a szükséges lelkészi teendőket a szomszéd egyházak lelkészei teljesítik; ha azonban bármely okból is időtöltő berendelése elkerülhetetlen lenne, a választásig időtöltő s.-lelkészül oly egyén rendelő be, a ki azon egyházban megválasztásra jogosítva nincs.” A megüresedett málcái lelkészi állomásnál a lelkészi teendőket elsőben a szomszéd lelkészek teljesítették. De miután előreláthatólag a chartarendezés hosszú időt volt igénybe veendő: egyik s.-lelkész, a kinek nevelői minőségben való terminusa egy úri háznál éppen azon időben letelt, és miután kevés reménye volt a málcái egyház elnyeréséhez: kérte az esperesi hivatalt, hogy őt nevezett egyházba időtöltő s.-lelkészül rendelje be. *Az esperesi hivatal a s.-lelkész által is elfogadott azon feltétel alatt, hogy pályázati jogáról lemond, az illető s.-lelkészül Málcára berendelte.* Ámde a s.-lelkész több heti Málcán való időzése alatt a maga megválasztása iránt kedvező hangulatot tapasztalván, midőn a pályázatra való felhívás az egyházi lapokban megjelent: a málcái egyházból kivonult, pályázati kérvényét beadta, az esperesi hivatal azt elfogadta; a kijelölő-bizottság pedig kijelölte. A kijelölés lehetetlensége a felsőzempléni lelkészi körökben már a kandidálás előtt semmi kétséget nem támasztott. Ám a kijelölő-bizottság az illető kandidálását azzal indokolta meg, hogy a zsinati törvények 198. §-a úgy szól, hogy: „a választó gyűlekezetek a jelölteket saját szolgálati helyükön meghallgatják; de jelölteknek az egyházi próbaszónoklat megtiltatik, a miből szerintők az következik, hogy a törvény szigorúsága csak a kijelöltekre szól; vagyis a mi szavainkkal, Felső-Zemplénben a kijelölésig szabad a vásár. És — mint mondják — ezen kijelölésre, ennek törvényteleniségére más előző eljárásból merítettek praecedentst. Ez esemény után, — melynek leírásánál nem célozom rátörni arra a szegény s.-lelkészre, ki sok évi káplánkodás után méltán vágyik a független kenyér után, — már most az a kérdés, hogy a felsőzempléni kijelölő-bizottság vagy ismeri a tiszáninneri egyházkerület szabályrendeletét, a mikor meg nem engedhető játékokt izz azzal, miután a törvény arra való, hogy azt még a — felelőség nélkül működő — kandidáló-bizottság is respektálja; vagy nem ismeri, (a mit ugyan nehezen hihet az ember, a mikor meg ez a latin közmondás jut eszünkbe: „sapientia parva regitur mundus”. Mindkét esetben botrányköve a jogot és igazságot hirdető protestantizmusnak. Különböző ez ügy az egyházmegye, esetleg az egyházkerület véleménye alá fog bocsátatni. Ime egy vonás a sokszor kárhoztatott, de végperceit élő kandidáló-bizottság életéből. Egy utolsó lobbanása a mécsnek, mely nem világított, csak búzt terjesztett. Remélem, hogy e becses lap, melynek programja az igazság, még a hatalmasokkal szemben is, magába fogadja e kis cikket, mely sok felháborodott kedély hangulatából van merítve.

Laborefalvi.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Gy. J. Nem lehetett a szíves figyelmet méltóan viszonznom. Csengettek már akkor! Talán kerül még jó alkalom. — P. M. Csak türelem! A legközelebbi festék alá jut mihamar — Sz. P. A «25-ösök» arcképe készen van, eléggé jól sikerült; az osztálytársak külön sorozatára azért nincs szükség, mert benne van az ünnepély leírásában, a mely külön lenyomatban is megjelent. Ugyanebben a fénykép commentára is olvasható. A kép és leírás egyszerre lesz expedálva. A többiért köszönet. Az előfizetők közé örömmel jegyeztettek be. — V. J. Pápa. A szerkesztő nem pénztárnok is. Utána nézek a dolognak, s a lapot küldeni fogjuk — M. K. Levelet írtam; itt is gratulálok. — P. E. A nekrológot kaptam, besoroztam.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

HIRDETÉSEK.

Magyarország

legrégibb harangöntődéje

Kis-Gejőcsben (Ungmegye), posta Ungvár.

A nagytiszteletű lelkész urak becses figyelmébe!

Szállítok harangokat bármily súlyban, utólagos — a harang kipróbálása utáni — fizetéssel, forgatható fa- vagy vaskoronával. Jót állok a legjobb hangképeességért, tartósságért és a szállításhoz történhető károkért is. A nem tetsző harangot visszaveszem.

Öntődém, több mint egy százados fennállása óta, közmegelegedésre már nagyon sok harangot szállított s reményem, hogy becsületes, a kor igényeinek teljesen megfelelő munkámmal a nagyt. lelkész urak és a t. közönség bizalmát jövőre is ki fogom érdemelni.

EGRY FERENCZ,

10 - 11

harangöntő és földbirtokos.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-úteza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

Kívánatra a harangoknak vasúton való szállítását is elvállalom.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

A harangra nézve teljes megelegedésünket fejezhetjük ki, egyházhivem nagyon meg vannak vele elégedve — más egyházaknak — melyeknek harangra leendő szükségök, örömmel és szívesen ajánljuk gyárát. Petrahón, 1892. ápril 17. *Lábos István*, ev. ref. lelkész.

Tegnap tettük fel a harangot. Hangja teljesen kielégítő. Pár hét múlva küldjük a nagy harangot is vaskoronával felszerelés végett. Tisza-Sas. Kiváló tisztelettel: *Sarkadi N. Imre*, ev. ref. lelkész.

9-10

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az ev. ref. zsinat harmadik ülés-szaka előtt. II.» «Eszmék és elmélkedések.» *Örüllő.* — «Tisza Kálmán beszéde a szabad-
elvű pártban.» — «A zsinat iskolaügyi bizottságának javaslata.» — «A sárospataki főiskola a Magyar Tudományos Akadémia
előtt.» — «Zsindely István emlékezete.» *Maklári Pap Miklós.* — «Olajos Pál 1821—1892.» *Botika Sándor.* — A tornyos-
németi ev. ref. egyház templomújítási ünnepélye. *Bacskey Sándor.* — «Vegyes közlemények.»

Az ev. ref. zsinat harmadik ülés-szaka előtt.

II.

Föltéve, hogy az ev. ref. zsinat folyó hó 24-ikén csakugyan összeül, nevezetes teendőként várakozik reá a testvérfelekezettel közös érdekeink megvitatása s ezzel kapcsolatban az állam és egymáshoz való viszonyaink tisztázása.

Sokszor mondtuk már, hogy mi, ev. reformátusok és ág. evangélikusok eddigelé csak a papíroson és a díszbédéken voltunk és vagyunk osztályos atyafiak; a bajokat, a miknek pedig bővíben vagyunk, nem igyekeztünk egyesített erővel kevesbíteni, vagy éppen megszüntetni, hanem akadályul lettünk egymásra nézve az anyaszent-egyház építése közben. Ott, a hol egyikünk vak, a másikunk pedig sánta volt, nem próbáltuk meg azt a műveletet, a mit az Aesopus ismeretes alakjai szerencsével gyakoroltak. Sőt inkább építkeztünk egymás ellen, mutatni akartunk egymás ellen s az összeköttetéseket, a miket apáink a szükséghez képest megteremtettek, mi — fiak és unokák — gyönyörűségesen szétéptük s azt hitük, hogy Istennek tetsző dolgot cselekszünk.

Előkelő alakjai a két prot. egyháznak abban találták kedvöket, vagy ismerték fel missiojukat, ha követelésekkel állhattak elő egymással szemben, vagy ha az egymás keze alól kivont hívek számával dicsekedhettek. Áldatlan egy munka! Meg is lett a gyümölcse, az t. i., hogy a közös ellenfélnek kiszolgáltattuk magunkat s réseket nyitottunk számára a magunk nyájának zárt sorai közé — ad majorem Dei gloriam!

No, de talán még eléggé korán ébredtünk arra, hogy felismervén tévedéseinket új szívvel áldozhassunk a közös oltáron. Az ág. evangélikus atyafiak már megállapították a közös érde-

kek szempontjából a közös bizottság elé terjesztendő pontozataikat; tisztában van azokkal a mi zsinatunk is. Hogy tenni kell valamit azt tehát már közösen érezzük, sőt a mi felől is tájékozódva vagyunk s az idők is eléggé súlyosak arra, hogy tanítsanak bennünket az egy szív és egy lélek titkainak megértésére, tehát majd csak lesz már a közös építkezésből valami. Legalább egy új próba-mű!

Szerencsének kell mondanunk a közös tanácskozás sorsára nézve, hogy az ország képviselőjében pünkösti lélek zendülése hallszik. A házassági ügyeknek a felekezetek bírósága alól való kivonása — a mi talán csak rövid idő kérdése már — könnyít az ev. ref. zsinat és a közös tanácskozás dolgán, mert egy kemény feladattal való birkózástól megszabadulnak s meg főként attól a kénytelen-kelletlen követeléstől, hogy — más felekezetek mintájára — mi is *szent-székeket* alakíthassunk. Reményljük, hogy a jezsuitizmusnak nem lesz hatalma a megindult áramlatot feltartóztatni és sem XIII. Leo, sem más földi hatalmasság nem fogja többé megakadályozhatni azt, hogy a házassági bíráskodás nyomorúságaiból nemzetünk kiszabaduljon s ezzel a felekezeti egyenjogúság követelésében egy nevezetes ponttal előbbre legyünk.

A polgári anyakönyvek kilátásba helyezett behozatalával túl leszünk egy másik nehézségen is, noha nem egészen. Ezt a tárgyat a közös értekezlet s esetleg az ev. ref. zsinat még nem veheti le zöld asztaláról. Az állami anyakönyvezés nálunk felveti a stola-kérdést, a papi fizetések csönkulásának kérdését; de még ez semmi; a fő az, hogy azzal a felekezeti egymásra-törés lehetősége még nincs kizárva, a hatalmasabb fél lélek-hajhászata még nincs lehetetlenné téve, sőt inkább az 1868. LIII. t.-c.-nek egyesek által re-

beszegtett reformja, vagy teljes eltörlése — mint a polgári anyakönyvekért adott ár — drága pótlék lesz részünkről a pénzbeli veszteséghez. Nem azt mondjuk, hogy zsinatunk vagy a közös értekezlet szegüljön ellene a polgári anyakönyvek behozatalának (mert hiszen ez felesleges és hozzá nem illő erőködés volna!), hanem csak azt, hogy e reformnak szükségképeni következményeit háromszor is fontolja meg s legyen óvatos mindenek felett az 1868. LIII. t.-c.-ben a gyengébb fél javára szerzett biztosítékok iránt.

Megvitatandó úgy az ev. ref. zsinat, mint a közös értekezlet által püspökeinknek és főgondnokainknak főrendisége is. Ettől a kérdéstől — úgy látszik — sokan borzadoznak, s maga *Zelenka* püspök, a ki a közös tanácskozás pontjait már az ő zsinat-előkészítő, hatalmas művébe befoglalta — említetlenül hagyja ezt s csak a püspökök túlterhelhetését, az állam irányában való képviseletük költséges voltát stb. hangsúlyozza. Pedig, ha egyenjogúságról akarunk beszélni, akkor ez a kérdés nem mellőzhető, nem főképen az ev. ref. egyház részéről, a mely — a számarányt tekintve is — sérelmesen van a főrendiházban képviselve. Érezzük, hogy e kérdés kényes, de jogaink védelmében ellágyulni s a nehéz kérdéseket elhalogatni: nem a prot. egyház képviselétéhez való. Ha mi a főrendiházba, mint felekezet, csak azzal a tudattal mehetünk, hogy ott a mi jogaink jóformán kegyelembeliek és sem a lélek-szám-aránynak, sem egyházalkotmányunk szellemének meg nem felelő: akkor inkább utasítsuk vissza ezt a drága képviseletet, a mely miatt itthon püspök-papjainkon másod-lelkészekkel, titkárokkal, egy egész berendezett irodával stb. kellene segítenünk; tehát alkotmányunk szellemét még magunknak is meg kellene sértenünk.

A császári és királyi hadseregben szolgáló hit-sorsosaink lelki gondozását s a tábori papságnak a hadügyi és egyházi kormányokhoz való jogviszonyát szintén ideje lesz már szabályoznunk s nem lehetetlen, hogy a mai viszonyok között ez a kívánságunk engedelmes fülekre talál. A tiszáninneri kerület — a kassai katonaiskolai növendékek vallásos oktatásával kapcsolatban — már régen bolygatja ezt a kérdést, de kevés sikerrel. Ő pedig milyen nagy hatása van annak a prot. vallású, egyszerű katonára, ha látja, hogy az ő szintén prot. tisztje, rom. katolikus ünnepek alkalmával, kötelesen jelenik meg a templomi parádén és minden alkalmi cerimoniákon! S ha tudja, hogy minden apró-cseprő rom. katolikus ünnep egyszerűsmind az egész hadseregnek, sőt az összes hivataloknak is ünnepe!.. Ha eszébe jut, hogy a királyt rom. kath. templomban koronázzák, tehát, hogy ezt az actust is lefoglalta magának az egyedül üdvezítő egyház s a többi felekezeteknek csak

az van megengedve, hogy a koronás királyért imádkozhatnak! Nem azt gondolja-e együgyű észszel, hogy mi protestánsok itt csak túrt felekezetek vagyunk?! Hát ha azt is tudná, hogy törvényeink szerint az uralkodó ház csak rom. kath. lehet s még a kultuszminiszterünk is csak ugyanolyan!.. De jobb, hogy ezekről nem tudnak a közönséges lelkek, mert megszédítené őket a hatalom ígérete és saját kicsinységek felismerése. A közös értekezlet kitűnő dolgot fog művelni, ha egyesített erővel ezen a boldogtalan állapoton minden tekintetben, tehát a hadsereg iskoláiban történendő vallás-erkölcsi oktatás szempontjából is, változást tud előidézni.

A nagyobb városokban a katechetikai intézmény behozatala szintén halaszthatatlannak bizonyult a szomorító tapasztalatok szerint. A zárda, különböző r. kath. tanintézetek naponként szaporodnak. A kultusz-miniszter alig győzi köszönni a főpapoknak ily irányú cura-pastoralisát, sőt még maga is biztatja őket a tanügyért hozandó áldozatokra. Mindez s még sok egyéb követeli tőlünk, hogy épen a nagyobb városokban ébren legyünk s a lélek-halászhók munkáját ellensúlyozzuk. Az iskolákkal, egyletekkel való hódításra az ilyen helyeken van kitűnő talaj, az ilyen hódítás pedig ma már a rom. kath. egyház nyilván bevallott programja. Ez azt, a mit szintén igen meg kell a prot. egyház vezérférfiainak fontolnunk.

A leány-iskolák szaporítását is a közös feladatok közé soroztuk már mi régen s ha látjuk azt, hogy leányaikat miként hurcolják a könnyelmű prot. apák, anyák az apácák kezei alá s ha tudjuk, hogy hány gyöngye lélek esik az ilyen kísérletnek és hatásnak áldozatul: akkor nem szabad késlekednie a közös értekezletnek e tárgyat is munka-körébe vonni s a leánynevelésért nagyot merészelni.

Ha már prot. egyetemről szól az ének, ez is közös feladat tárgya volna — szerintünk — mert az egyetem természete kizárja bizonyos tudományoknak elfelekezetesítését, még inkább azoknak református és ágostai minéműségét. Egyébaránt már Schlauch is biztatja az ő juhait, hogy N.-Váradon egyetemet fog szervezni — a magyar állami érdekek védelmezésére.. Ezzel a tűzzel tehát óvatosan kell játszanunk!

Fontos dolog volna, ha az ev. ref. zsinat — a tanügyi dolgokkal is foglalkozván — a prot. tanár-egyesület eszméjét is meg hányná-vetné, a közös értekezlet pedig ez eszmét megszeretvén, annak kíváncs voltát az egész prot. intelligenciára nézve igazolná s iránta lelkesedést tudna támasztani!! Mert szellemre van szükségünk, a mely gyújt, épít, termékenyít; összetartásra, a mi csodákat művel.

Ha esetleg egy napi lap és egy prot. nyomdával is kísérletet próbálna a közös értekezlet, a mint azt már a buzgó Zelenka tervezte, az sem volna baj, föltéve, hogy ebbeli szükségünket azok is érezni tudnák, a kik nélkül az ilyen tervek meg nem valósíthatók! . . . Megjegyezzük azonban, hogy prot. nyomdáink már ma is vannak, csak fel kellene azokat a prot. egyháznak karolnia! Hanem e tekintetben igen gyöngén áll a mi protestantizmusunk.

Eszmék és elmékedések.

A katolikus papság által kezdeményezett elkeresztelési és kulturharc megtermette már eddig is a maga gyümölcsét legalább — egy kormányválság alakjában. E kormányválságról annyi zúrzavaros, egymásnak ellenmondó hír kavarog a levegőben, vagyis inkább a hírlapokban, hogy egyházpolitikai szempontból behatóbban csak az után lehet méltatni, ha a miniszterelnöki nyilatkozat megtörtént, a mi e sorok írásakor még nem következett be.* De annyit már most konstatálni lehet, hogy a kormány és a kormánypárt többsége arra az álláspontra helyezkedett, a mit a protestáns sajtó az elkeresztelési harc kezdetétől, a római pápa beavatkozásától fogva hirdet: hogy túrni nem lehet, mikép idegen hatalom hazánk belügyeibe beleavatkozzék s törvényhozásunk, kormányunk, társadalmunk fölött feltétlenül regnáljon, törvényeink érvénye vagy érvénytelensége tőle függjön. Az is bizonyos, hogy elkezdődött Magyarországnak az ultramontán katolicizmus bilincseitől való megszabadítása s a papság, mely szelet vetett, vihart aratott. A vallásszabadság, a zsidók recepciója, az anyakönyvek államosítása, a kötelező polgári házasság vagy most, vagy rövid időn megvalósulnak. Ha a kötelező polgári házasságot egy időre el is ejtenék az illetékes tényezők, ezt az eszmét: a modern kor s a felekezeti béke eme szükséges követelményét, többé eltemetni nem lehet. Nagy elégtétel az nekünk, hogy az eszmék, melyeket a protestáns sajtóban kezdetől egész következetességgel képviseltünk, ily hamar s ily diadallal vonulnak be a közélet körébe.

Az egyházpolitikai válságban három miniszter alakja emelkedik ki, mint akik a liberálisizmus szolgálatában legműködésesebben kitartottak: Csáky, Wekerle, Szilágyi. De előttem mégis legimpozánsabb Csáky meghurcolt, vérig üldözött alakja, kit miniszterségre lépte alkalmával nyíltan és titkon gyanúsítottak ultramontanizmussal. Ő volt az, ki rendelete mellett híven kitartott; ő volt az, ki a modus vivendi keresése közben sem feledkezett meg arról, mit követel az állam tekintélye s a protestáns népesség iránti osztó igazság; ő volt az, ki saját kijelentése szerint a kötelező polgári házasság behozatalát kezdetől fogva követelte, s írásban is megtette azt a nyilatkozatot, hogy állását ehhez köti. Csak nemrég írtuk róla, hogyha e férfiú megteszi azt — mit 1867. óta Horváth Boldizsáron s Széll Kálmánon kívül nem igen tett miniszter — hogy elveiért bukják: akkor valóban egy szebb, férfiasabb kor hírnöke leend s szerető, becsülő nemzete karjaiba bukik s övé a jövő, mert a jövő az az eszméké, melyekért neki mennie kell, hogy majd visszahívják. Ime, gróf Csáky az állami szuverenitás és a liberálisizmus védelmében hűen kitartott,

s ez eszmék ideje annyira eljött, hogy valószínűleg e sem eresztik, s diadallal ül vissza abba a székbe, amelyikből csak menő félén volt, de nem távozott.

* * *

Tisza Kálmánból is kitört a liberális és a protestáns, s olyan meglepetéssel várta itthon barátját, s utódát, a habozó Szapáryt, aminőre ez nem igen számított. Mi esik ebből a politikai taktikára, mi a szabadelvű meggyőződésre, mi a protestáns egyház iránti szeretetre: azt mi nem boncoljuk, mert valószínűleg mindhárom meg van benne s legyen is. Csak azt a tényt látjuk, hogy a válságot liberális megoldásra az ő s hívei határozott fellépése terelte s bárminő legyen a végső kifejlés, ezért hálával, köszönettel tartozunk neki. Valóban jól szolgálta meg a komáromi napok dicsőségét.

Azt írják a napi lapok Andrassy Tivadar és Gyula grófokról, hogy «legdühösebb» hívei a kötelező polgári házasságnak, s erősen agítálnak mellette, mert nem akarják, hogy Magyarországon minden liberális vívmány a protestánsok nimbuszát gyarapítsa, az ily nagy alkotásból a katolicizmusnak is részt követelnek. Soha nagyobb örömet nem okoznak a nemes grófok nekünk, mint e vetélkedéssel. Akkor lesz valóban boldog a haza, ha liberális fejlődését katolikus és protestáns fiai vállvetve munkálják. A történelem bizonyossága szerint, számbeli kisebbségünk miatt, minden nagy reform csak a katolikus főurak, törvényhozók és polgárok segélyével volt itt lehetséges. A Battyányiak, Eötvösök, Felső-Bükki Nagy Pálok, Beöthyek nemes alakjai nemcsak a protestantizmus, de a magyar haza történetében is fényes alakok. Bizony-bizony nagy a mi örömünk mint protestánsoknak is, de még nagyobb, mint hűséges hazafiaknak, midőn a szabadelvű gróf Andrassy ivadékait ezek közt látjuk sorakozni s nem féltjük a szabadelvűség nimbuszát. A protestantizmus akkor tölti be teljesen hivatását, ha sikerül a szabadelvűséget még a másik táborba is átplántálni. Nekünk a felvilágosodott katolicizmus jó barátunk: ellenségünk csak a vakhitből, szenvedélyből, gyűlölségből táplálkozó ultramontánuság.

Órálló.

Tisza Kálmán beszéde a szabadelvű pártban.

Tisztelt értekezlet!

Azok után, a miket részint a tisztelt miniszterelnök úrtól, részint pedig az előttem szólott képviselő uraktól hallottam, azt hiszem nem is kellene felszólalnom, ha nekem arra egy különös indokom nem volna, mely abban áll, hogy a mit nemcsak ezen körben hallottam, hanem olvastam is, ezen kérdésben valamely különös speciális protestáns dologról volna szó. Miután ez teljesen ellenkezik a valósággal, kénytelen vagyok pár szót szólni. Ha mást tekintenék, mint az állam szempontját és az állam polgárainak békéjét és nyugalma minden felekezeti különbség nélkül, azt mondanám — és vannak, remélem kevesen, oly orthodox protestánsok, kik ezt fogják mondani — nekünk nem kell semmi, nekünk jó az 1868. LIII. t.-c. 12. szakasza, miután törvény, hajtsa végre az állam ügy, a hogy tudja. De hová vezetne ez?

Kétségtelen, az állam tekintélye megkívánja, hogy a mi törvény egyszer megalkottatott, a míg az fenn áll, bármely befolyással szemben is érvényesüljön. Igen, de egy törvénnyel szemben, — melylyel szemben az ország lakosainak tetemes része és egy nagy felekezetnek közegei dogmára, lelkiismeretre hivatkoznak — vajjon lehet-e a kormánynak az erőszak fegyveréhez

* A miniszterium lapunk zárta előtt már lemondott s lemondását a Felső el is fogadta. Szerk.

nyúlania? Részemről legalább semmi viszonyok közt, semmi szín alatt ezt nem próbálnám semmiféle felekezet és semmiféle felekezet közegei irányában; még ha tévesnek tartom is annak felfogását, ha dogmára és lelkiismereti kérdésre történik hivatkozás, az állami erőszakot igazoltnak nem tartom. Mi történjék tehát, hogy az állam tekintélye ne szenvedjen és ily eszközkhöz nyúlni ne legyünk kénytelenek? Az, a mit a tisztelt miniszterelnök úr kijelentett, hogy a házassági jogot kiragadva a felekezeti keretéből, egyformán mindenkre nézve, államilag kell szabályozni. Nem kívánni egy felekezettől sem semmit, a mi a hitelveivel ellenkezik, de másrésztől nem tenni az állam törvényeinek és érdekeinek érvényesítését függővé egy felekezetnek is egyoldalú, speciális felfogásától. Ez az, a mit az állam tekintélye megkíván, s ez az, a minek elérésére helyesnek találom azt, hogy a házassági jog, úgy, a mint elmondattott, mindenkre nézve egyformán szabályoztassék.

Nem tehetem, hogy elismeréssel ne legyek a kormány iránt, azért, hogy azt, a mit a múlt évben kilátásba helyezett, még nagyobb mértékben már meg is valósította. De még nagyobb elismeréssel vagyok az iránt, hogy belátva, hogy ez a kérdésnek csak egy része, rálépett azon tételre, hogy megvalósítsa azt is, a mi nélkül az, a mi megvalósított, a célnak teljesen megfelelő nem lehet. A vallás szabad gyakorlata, az izraelita vallás recepciója vajjon átmehet-e az életbe a valóságba, ha a házassági jog reformálása állami alapon nem történik?

Hozzá teszem a magam részéről is, hogy az én meggyőződéseim szerint sem érhető el ez másképen, mint ha a házassági jog egyformán szabályoztatik, a minek hogy érvényre jusson, majdnem azt mondhatnám okvetlen feltétele az általánosan kötelező polgári házasság. Ez megnyugtathat minket, és én, miután kénytelen voltam az általam előadottakhoz *protestáns szempontból* is szólni, tudom, hogy lesznek olyanok, kik protestáns szempontból ezt meg fogják támadni.

Már két éve annak, hogy protestáns körökben hirdetem sokszor megtámadva, hogy az 1868. LIII. t.-c. 12. szakaszát fenn kell tartani addig, míg a házassági törvényhozás a régi alapon van, de nem szabad ellene szólni, hogy eltöröltessék, mihielyt az állam szabadulv alapon rendezi a házassági jogot, egyformán minden felekezet számára. En részemről meg vagyok győződve, hogy akármely a hazában levő vallásfelekezetnek többsége, ha némelyek azt hinnék is, hogy egyben vagy másban, egyiknek vagy másiknak valódi, vagy vélt érdekét sérti, meg fog benne nyugodni, mert mindenük meg lesz; a nagy többségnek az a hazafisága felekezeti különbség nélkül, hogy átlássa, hogy ott, a hol nagy állami érdekről van szó, a speciális felekezeti érdekeknek háttérbe kell szorúlniuk.

Ezeket akartam, igen tisztelt értekezlet, elmondani. Hozzá járulok teljes lélekkel az elismeréshez a t. kormány iránt, a mely kész volt ezért a kabinetkérdést is latba vetni. En magam is csatlakozom a t. miniszterelnök úr azon óhajához, hogy ezen — mondhatnám — nemcsak fontos, de némelyek előtt — meglehet, a körülményekhez képest — túlságosan is fontosnak tartott lépés azt eredményezi, a mire az országnak szüksége van, és ez abban áll, hogy ezen párt konzisztenciájában megmaradjon, hogy e párt, — a miként Gr. Andrassy Aladár is mondotta — ezen kérdésekben elvi alapon tömörülve, ebből merítsen bátorságot arra, hogy más kérdésekben is szembeszálljon minden ellenkező törekvással.

Midőn a feletti fájdalomnak adok kifejezést, hogy kormányunktól, legalább ideiglenesen, és reményilem, csak ideiglenesen, megválni vagyunk kénytelenek, csatlakozom az előttem szólott azon nyilatkozatához, hogy ezen párt, ha hű akar maradni nemcsak nevéhez, de hagyományaihoz is, — a melyek alatt még a 40-es évek liberális pártjának hagyományait is értem — a mai viszonyok között nem támogathat más kormányt, mint a mely a házassági jognak ilyen alapon való rendezését — beleértve az általánosan kötelező polgári házasságot — tűzte ki feladatául.

ISKOLAI ÜGY.

A zsinat iskolaügyi bizottságának javaslata.

Negyedik fejezet.

Felsőbb leánynevelő-intézetek.

47. (484) §. A felsőbb leánynevelő-intézetek felállításának és fentartásának szabályozása és szervezetének megállapítása az egyházkerületek jogkörébe tartozik.

Ötödik fejezet.

Tanító-, tanítónő- és kiseddóvó-képezdek.

48. (485) §. Minden egyházközség, egyházmegye, egyházkerület, valamint az egyetemes egyház is, állíthat és tarthat fen tanító-, tanítónő- és kiseddóvó-képezdeket.

49. (490.) §. A rendes- és segédtanárok fizetését, az igazgató külön díjazását, az iskolafentartó-testület meghallgatásával, az egyházkerület állapítja meg a helyi körülmények szerint és oly módon, hogy azok tisztességesen és erejüket s idejüket hivatásuknak szentelve élhessenek, és az általuk teljesített szolgálatért méltányosan díjaztassanak; e díjazás azonban nem lehet kevesebb, mint a mennyi az ugyanazon fentartó-testület helyi gimnáziumának rendes- vagy segédtanárai, illetve igazgatója részére van megállapítva. Az egyetemes egyház által fentartott tanítóképezdekben a tanári fizetést a konvent határozza meg.

50. (496.) §. A tantervet, valamint a rendtartási és fegyelmi szabályokat, mindegyik ily intézet számára, az illető egyházkerület meghallgatásával, az egyetemes konvent állapítja meg.

51. (500.) §. Az igazgató és a tanári szék fölött az igazgató-tanács áll, melynek elnökét és tagjait az iskolafentartó-testület választja.

Tagjainak száma az elnökkel együtt legalább 5, legfőlebb 9. Az igazgató hivatalánál fogva tagja, ezenkívül tagja még egy, a tanári testület által választott rendes tanár, a kiknek oly ügyekben nincsen szavazatuk, melyekben személyesen érdekelve vannak.

52. (501.) §. Az igazgató-tanács hatáskörét az egyházkerületek szabályrendelettel állapítják meg.

53 (502.) §. Az igazgató-tanács felett álló felsőbb hatóságok:

a) kizárólag az egyházközség által fentartott intézetre nézve az illető egyháztanács, a felett az egyházmegye, azután az egyházkerület és az egyetemes konvent;

b) az egyházmegye által fentartott intézeteknél az egyházmegye, e felett az egyházkerület és legfelül az egyetemes konvent;

c) az egyházkerület által fentartott intézetekre nézve az egyházkerület és legfelül az egyetemes konvent;

d) az egyetemes egyház által fentartott intézetekre az egyetemes konvent, mely azon egyházkerületet bizza meg a közvetlen felügyeleti joggal, melynek területén az ilyen tanintézetek felállítva vannak;

e) a pártfogóság vagy bármely fentartó-testület által fentartott intézetekre nézve az egyházmegye, azonfelül az egyházkerület és legfelül az egyetemes konvent;

Az a) b) és c) alatt megjelölt intézetek közül azoknál, melyek az eddigi gyakorlat szerint, közvetlenül az egyházkerület hatósága alatt állanak; felsőbb hatóságok továbbra is az egyházkerület és legfelül az egyetemes konvent.

MASODIK RÉSZ.

Keresztyén felebaráti nevelő-intézetek.

54. (504.) §. Az egyháznak kiváló feladata: keresztyéni szeretettel azoknak neveléséről és önfentartó munkára való képesítéséről gondoskodni, a kik különben elhagyatottságuk, vagy szegénységük miatt, sem maguk erejéből, sem hozzátartozóik segítségével nem neveltetnek fel az egyháznak és a társadalomnak munkás tagjaivá.

Az egyház által, az ilyenek nevelésére és ápolására létesítendő intézetek:

1. az árvaházak, azon mindkét nemű árva gyermekeknek nevelésére és oktatására, a kiknek neveltetéséről nincsen a ki gondoskodjék;

2. a szeretetházak, azon anyagilag és erkölcsileg elhagyatott, de különben ép testű és ép elméjű mindkét nemű gyermekek ellátására és neveltetésére, kik — akár élnek szülőik, akár nem — az anyagi nyomor miatt, helyzetöknél fogva az erkölcsi elveszésnek leginkább ki vannak téve;

3. addig is, míg az egyetemes egyház siketnémákat, vakokat és hülyéket ápoló intézeteket állíthatna fel, azon tanítókat, a kik rendes hivatalos teendőik mellett a némák, vakok és hülyék tanításával is sikeresen foglalkoznak, jutalomban részesíti.

55. (505.) §. Minden oly helyen, a hol községi, állami vagy idegen felekezeti, akár társadalmi, vagy alapítványi forrásból fentartott ily nemű intézetek vannak, az illető helyi lelkész és presbitérium köteles utána járni: vannak-e az ily intézetekben ev. reform. vallású gyermekek fölvéve és azok vallásos oktatásáról gondoskodni, azokat nyilván tartani és az egyházlátogatás útján róluk az egyházmegyeinek jelentést tenni.

56. (506.) §. Ily intézeteket állíthatnak és tarthatnak fenn egyházközségek, egyházmegyék, egyházkerületek és az egyetemes egyház, sőt egyesek vagy társulatok is úgy, hogy azt az egyház hatósága alá helyezik.

57. (507.) §. A felállított egyes intézetek szervezetét és szabályait, a fentartó, illetőleg azon testület határozza meg, melynek közvetlen hatósága alatt állanak. Ha ez nem az egyházkerület vagy egyetemes konvent, akkor a szervezeti és rendtartási szabályok, az egyházkerület jóváhagyásával állapíttatnak meg.

A sárospataki főiskola a Magyar Tudományos Akadémia előtt.

Ballagi Géza a Magyar Tudományos Akadémiában, mint annak levelező tagja, a II. osztály folyó hó 7-kén tartott ülésében olvasta fel „Zemplénvármegye közgazdasági és közművelődési állapota” című értekezését, melyet az Akadémia nemzetgazdasági bizottságának főkérése folytán írt meg. A nagyterjedelmű értekezésben főiskolánkra több helyütt tüzetesen reflektál, s annak általános ismertetését körülbelül a következőkben adja:

Nemcsak vármegyénknek, de az egész felvidéknek legkiválóbb és legrégibb kulturális központja a

sárospataki ref. főiskola, mely több mint negyedfél század óta tisztán a protestánsok áldozatkészségéből tartja fenn magát. A „szegények iskolájának” szokták nevezni, miután mindenkor arra törekedett, hogy a protestáns társadalom legszegényebb tagjára nézve is lehetővé tegye gyermekének neveltetését. Két évvel ezelőtt kiszámítottam, hogy a főiskola évenként több mint 30,000 frt értékű jótéteményt oszt ki, s ebből a tanulók akkori létszámát véve tekintetbe, egy-egy tanulóra csaknem 50 frt esett.

Csak a legatiókból évenként körülbelül 13,000 forintot vesznek be a tanulók. A három sátoros ünnepen 2—200 legatió nyílik meg számukra, s van olyan, melynek jövedelme 100 frtnál is több. Ezenkívül a nagyobb diákok az ünnepekre rendszerint kisebb tanulókat, u. n. sublegátusokat, vagy — köznyelven — mendikánsokat visznek magukkal, kiknek jövedelme évenként a 2000 frtot meghaladja.

Vannak ugyan, a kik a legatiónak, mint elavúlt, a kor szellemével ellenkező intézmények eltörlését sürgetik; de a hívek nagy többsége más véleményben van; a legatust szívesen látja, nemcsak azért, mert tudja, hogy az főképen az ünnepi adományokra támaszkodva futhatja meg iskolai pályáját, hanem azért is, mert leginkább a legátus tartja fenn az összeköttetést az Alma Mater és a hívek közt; minden egyes legatus egy-egy emissarius, ki a vidéknek a főiskola iránti érdeklődését tartja ébren és elégíti ki.

A pataki főiskola, dacára az évről-évre fokozódó közművelődési igényeknek, még eddig képes volt rendeltetésének saját erejéből megfelelni. Jövedelmező vagyona jelenleg 1 millió forintra tehető; budgettje pedig körülbelül 90,000 forintra rúg. Jövedelmező vagyónak kamatjából tehát kiadásainak csak egy részét fedezi; a hiányt pótolja a hagyományos protestáns áldozatkészség, ez a ma még ki nem apadt élő tőke.

Hatalmas intézményei, melyek részint dimenziójuknál, részint különös jellegöknél fogva valódi specialitások a közművelődés terén, a kellő anyagi erő hiánya miatt a mai napig nem akadtak meg fejlődésükben.

Könyvtára — mely hungaricumok és ősnymtatványok tekintetében a haza határán is túlterjedő hírnévnek örvend, — több mint 40,000 kötetből áll; tápintézete 2—300 tanulóval, népességre nézve a legelsők közé tartozik; a modern kíváncsiak szerint, mintaszerűen berendezett tornacsarnokában egyszerre 80—100 tanuló kényelmesen végezheti gyakorlatait; hatalmas parkja, árnyas útjaival, tanárnak és tanítványnak üdülést nyújt a munka után; gyűjteményei gazdagok; physicum muzeuma egy kisebbszerű egyetem céljainak is megfelelne; de különös figyelmet érdemel szépművészeti és műrégészeti muzeuma, melyhez hasonló másutt — tudtommal — nincsen. Ilyen specialitás a főiskolai kórház is, melyben a megbetegedett tanulók ingyen gyógykezelésben részesülnek. A főiskolai könyvnyomda termékei izlés tekintetében bármely vidéki hasonló intézet nyomtatványával kiállják a versenyt. Az Irodalmi Kör, melynek legmunkásabb tagjai a főiskolai tanárok, a mellet, hogy 11 év óta egy jelesen szerkesztett egyházi és iskolai heti lapot tart fenn, 19 év óta becses tankönyvekkel látja el a népiskolákat és a gimnáziumokat. Az Irodalmi Kör közlönye, a „Sárospataki Lapok” mellett, ugyancsak Sárospatakon jelenik meg a „Sárospataki Ifjúsági Közlöny is, melyben 8 év óta a főiskolai ifjúság teszi közé zsengéit.

A főiskolát első sorban ugyan saját vármegyénk, de egyszersmind a szomszéd vármegyék is igénybe veszik. A főgimnázium növendékeinek száma a 400

körül ingadozik, miután a párhuzamos osztályok hiánya miatt az alsó négy osztályba a jelentkezőknek csak egy része vehető fel; a hittanhallgatók és joghallgatók száma pedig az utóbbi években átlag 50—50-re megy, s a főgimnáziumi és akadémiai összes növendékek és hallgatóknak körülbelül egyharmad része zemplénmegyei. Vallásra nézve túlnyomólag reformátusok. A más vallásúak — római katolikusok és zsidók — száma elenyészőleg csekély.

A század elején a debreceni és a pataki kollégiumok voltak az ország legnépesebb iskolái. Patakon 1807-ben a tanulók száma 1260 volt, s ugyanekkor az ország fővárosában az egyetemen mindössze 647, és az attól egészen különálló gimnáziumban 637 tanuló volt.

Igaz, hogy ma a főiskolát népesség tekintetében túlszárnyalja az ország több tanintézte; a hittanhallgatók száma aggasztó módon megfogyatkozott, jelölve annak, hogy a theologiai pálya a lelkesek rossz dotációjára következtében nem valami kecsegtető az ifjúságra nézve; a jogászok is jóval kevesebben vannak jelenleg, mint 1875 előtt, a mikor az egyetemen megszerzendő doktorátus kötelezővé nem tétetett; végre a gimnázium népességének emelkedését, a mely pedig az akadémiai ifjak létszámának emelkedésére is befolyással lenne, mint említők, a párhuzamos osztályok mellőzése akadályozza. Mindamellett a főiskola most is első rangú szerepet játszik a hazai tanintézetek közt, s az ősök által kijelölt irányban és szellemben haladva, amaz eredeti típusát maig megőrizte, melyet minden egyes növendékére mintegy rányom. Hajdanában a pataki diákok darabos modoráról ismerték meg; ma félszükségét levetkőzte, s attól a szellemtől áthatva, melyet a főiskola falai közt szív magába, rendszerint a lángoló hazafiságnak, a szabadelvűségnek, a független, de azért kellőleg fegyelmezett, minden ízében magyar gondolkodásnak, beszédnek ép úgy, mint írásban a hamisítatlan magyarságnak, a puritán becsületességnek képviselőjévé lesz az életben...

Vármegyénk két szélső faluja, Kesznyéten és Cseréssz, több mint 200 kilométernyi távolságra fekszik egymástól, s ennek a csudálatos, kígyóalakú vármegyének nem a közepére, hanem az alsó részére, még hozzá egymás mellé került a két legnagyobb városa. A sors eme különös szeszélyének tulajdonítható legfőképpen, hogy Sárospatak városa, melynek óriási határát a természet pazar bőkezűséggel ellátta mindennel, s mely évszázadok óta a közművelődésnek egyik legjelentékenyebb gócpontja volt, nem emelkedhetett maig sem igazi városi színvonalra. A főiskola Patakon van, de nem Pataké. Ott tartja azt a hagyományokhoz hű protestáns köz-szellem s az alapítványok természete; de nem a polgárság, mely nincs, s mely a megyei székváros közelsége miatt még a hatalmas kollégium véd-szárnyai alatt sem képződhetett ki....

* * *

Az akademikusok nagyobb része csodálkozással hallotta a sárospataki főiskolára vonatkozó adatokat és szívében elismeréssel adózott a hazai ev. ref. egyháznak, a mely ez intézetet annyi vész és vihar között fenn tudta tartani magas missiójának méltó teljesítésére. A felolvasásnak bizonyosan meg lesz az a jó hatása, hogy egynémely felső körökben nemcsak tudni fognak most már a mi „Alma Mater“-ünkről, hanem becsülni is fogják annak hivatását és erőfeszítéseit. S ez a mai viszonyok között nem csekély nyereség!

TÁRCZA.

ZSINDELY ISTVÁN emlékezete.

(Folytatás).

Ilyen jelességekben rejlett oka vagyoni gyarapodásának. Ő az isteni gondviselés áldását úgy tekinthet, mint gazdálkodási erényeinek természetes eredményét, méltán remélhető legedeseb jutalmát. Vagyonosodása alapját már Cserépfaluban, a rektori jövedelemből, meg ottani nevelősködéséből veté meg. Szerencsés gazdasági viszonyok mellett, ügyes gazdálkodásával, azzal az ő kevés igényű, egyszerű, szigorú életmódjával megtakarékoskodott körülbelül harmadfél ezer forintot, melyből nemcsak a külföldön töltött ideje szükségét fedezhette, hanem maradt a tanári élet megkezdéséhez is. Ehez a vagyonhoz a hívek halálján kívül a megboldogult jószívűségének, nemes gondolkodásának ritka szép emlékei is fűződnek.

A cserépfalui nép abban az időben házi iparral csináltatott jövedelmet. Hogy a szükséges fát beszerezzék, a megboldogulthoz folyamodtak kisebb-nagyobb kölcsönökért. Hivatali utódja s barátja tanúsága szerint adott szívesen, minden írás nélkül, csak egyszerűen a név és összeg feljegyzése mellett. „Tőlük való — mondá, — míg itt vagyok s jövedelemem van, egyik-másik hadd boldoguljon általa.“ Körülbelül kétezer váltó forintja volt szélylyel a hívek között, midőn már készült a külföldre. Kihirdették, hogy a pénzre szüksége van, s pár hét alatt a legnagyobb részt visszafizették szíves köszönettel, nagy hálálkodással, áldás kívánással. Később az elmaradt összegekre nézve, Bázélból kelt levelében, barátját így figyelmezteti: „Ha valamelyik megadja, vedd el, de kamat nélkül; én is szegény ember vagyok, de ők szegényebbek.“ A hála, becsülés és szeretet volt a kamat, mely kölcsöneiért az adósok szíve mélyén fakadt, melyeknek melegét később is érezte, midőn külföldi útja után visszatért régi hiveihez. Ő a pénzt sohasem szerette a fősvény szennyes szerelmével, hanem bánt vele takarékosan, mint a becsületes boldogulás eszközével.

Becsületes, okos gazdálkodás vetette meg vagyona alapját; becsületes, okos gazdálkodás tartá meg azt a vagyont, melyet a gondviselés szerető szív mellett kezeibe adott; becsületes, okos gazdálkodás szaporítá évről-évre.

Ez a kifogástalan becsületesség, s a sajátjában tapasztalt okos gazdálkodás szerezték meg neki az egyházkerület osztatlan bizalmát, s azt a kitüntetést, hogy a legkritikusabb időben, 1876-ban, a főiskola gazdasági választmányának elnökévé választott. Zsindely István e nehéz idők veszedelmei, súlyos bajai közt jól megállta helyét; arra az órállásra mintegy praedestinálva volt. Azonban hosszú hat év kellett, míg a könnyelműség szülte anyagi zavarok miatt felzúdult, tájékozatlanságból, roszakaratból, félrevezetésből, mende-mondákból táplálkozó közvélemény az igaz tények hatalma előtt meghajolt és lecsendesült. Köztudomású, hogy e változásban neki volt legnagyobb érdeme. Argus szemekkel őrködött a gazdasági ügyek minden pontján. Világos, tiszta értelmével felfedezte a bajokat, feltalálta az orvoslás eszközeit. Örökösen járt-kelt s éles szemeivel észrevette a hibát, a javítani valót. Önzetlenségével, megvesztegethetetlen becsületességével jövedelmet szaporított; gyakorlati széles ismereteivel, életbölcseiségével nagyon sokat megtakarított. Meg tudta becsülni, mi mennyit ér, ki meny-

nyit érdemel; s bizony igen sokszor ott is megkímélt valamit, a hol másnak eszébe sem jutott volna. Ő, a ki saját vagyonában okosan, fösvénység nélkül takarékoskodott, s ha kellett, tudott fájdalom nélkül bőkezű is lenni: a főiskola vagyonában takarékoskodott, igazán a fösvény zsugoriságával Kicsinyléssel nevezgettük gazdálkodását krajcároskodásnak; pedig lehetett-e másként akkor, midőn főiskolánk olajos korsója cseppenként is alig adta. A szigorú gazdálkodás megtermette kedves gyümölcseit: a megzavart pénzügyi egyensúly helyre állott, a közvélemény lassan-lassan csendesedett s elvégre is meggyőződött, hogy egy-két ember könnyelműségeért sem egy helyes rendszert nem szabad elítélni, sem egy komoly testületre nem illő könnyedén dobálni a kárhóztatás követ. Az előljáróság higgadsága, bölcsesége mellett bebizonyult a tanári gazdálkodás célszerűsége; s az egyházkerület és a főiskola között teljes kiengesztelődés, kíváncsatos összhang és nyugalom keletkezett. Ez a közjóért kivívott diadal a megboldogultnak lelkét a legtisztább örömmel, jól eső önérzettel méltán tölthette be; ez volt törekvésének koronája, s méltán kapta jutalmul az előljáróság teljes elismerését, köszönetét, minden jök becsülését, tiszteletét. De ezeket meg is érdemelte, mert, a siker neki fájdalomakba került; sok tövis közt haladt át a diadalig. Éreznie kellett az éretlen pajkosság szűnyogcsipéseit, légyboszantásait; éreznie kellett az irigység epéjét, apró túszurdalásait; fel kellett fognia a gyanúsítás, a rágalom röpkedő nyilait. Természetes aztán, hogy az ezek miatt okozott hangulattal, lelkiállapotban, a célja felé való törekvésben ő is osztott, ő is hagyott nem egy sebet; természetes, ha a közjóra néztében el nem kerülhette sem az egyéni érdekek megsértését, sem a személyes összetűzéseket. De hát ő azt mondta: „a közjóért szenvedhetek”; a sértődés meg azt mondhatja: „a közjóért feledhetek”. A ki feledni nem tud, vagy nem akar, hanem az ő köz-szolgálatait mindig személyes érzelmével méregeti: töviseket ma is érezhet, ma is mutogathat; hanem a ki az engesztelődés részrehajlatlanságával inkább szereti észre venni az ő munkás élte áldásait: csak az ő érdemkoszorúját látja s azt mondhatja: „annyi itt a virág, hogy a töviseket észrevenni, keresgetni restelleném.” Igaz, hogy rendkívüli alkotások nem fűződnek e hivatalköréhez, de a maga idejének buzgó, hűséges sáfarkodásával praedestinált férfia volt. Jöhetnek s jöjjenek is szerencsésebb idők, boldogabb kor, mely nagyobb, messzebb ható alkotásokkal fogja hirdetni e főiskola jólétét és virágzását: akkor is az anyagi jólét ama fényéből, mely az Alma Mater homlokán fog derengeni, *mindig fog egy szép sugár vetődni a megboldogult munkás élte áldott emlékére.*

Ez a három munkakör volt, melyben a megboldogult hivatását betöltötte. Mind a három hely egész embert kívánt, s ő *egész ember volt* mind a három helyen. Ez volt életfeladata, s ezt a feladatát megoldotta. Mind a három körben tulajdonképpen kettőért élt: *a főiskoláért és családjáért.* Az volt célja, hogy e kettőt boldogítsa, s ezt a célját el is érte: boldogította mind a kettőt, s őt is mind a kettő boldogította: amaz elismerésével, emez igaz örömmel.

Még Bazelen, 1858-ban, egy Szalatnay nevű barátja emlékkönyvébe ezt jegyezte be: „*Légy egész!*” S ezt ő három pontban részletezte:

„*Légy ember*, vagyis légy összhangzatban magaddal, szíved és eszed párhuzamos vonalat képezzenek!

Légy keresztyén, vagyis légy összhangzatban Istennel; közönyösség és vakbuzgóság között találd a valót.

Légy polgár, vagyis légy összhangzatban a világgal, a társasággal, melynek emlőjén csüggesz. Elfogultság és hidegség között van a biztos közép. E három teszi életedet alanyilag öntudatosá, tárgyilag boldoggá. Ez pedig végzeted és célod.”

Ez életelvek követése meglátszik saját életén is. Egészben véve inkább az ész embere volt ugyan, de tudott engedni, ha kellett, szívének is. Volt idő, midőn lángoló szívének parancsolt hideg esze, erős akarata; volt idő, midőn mindent számító eszének engedelmeskedett meleg szíve, önzetlen emberszeretete. Bár kíválón a szigorúság jellemezte, de kegyelmes igen sokszor, túlszigorú — legalább emlékezetemre — sohasem volt. Az ész és szív párhuzamos határai között igyekezett megmaradni, az összhangzatot esze és szíve között megtartani.

Ezt az összhangot, mint vallásos ember, lelke és Isten között megtalálta: a közönyösség és a vakbuzgóság között közép-úton maradt. Igaz ugyan, hogy a ki a külső után ítél, őt közönyösnek, sőt vallástalannak is gondolhatta, s voltak is némelyek olyan téves gondolatban, hogy „természettudós, hát vallásos nem is lehet.” Ez a téves felfogás onnan eredt, hogy a templomot nagyon ritkán kereste fel. Hát igaz, hogy a templomlátogatás szükséges, mert egyik módja vallásosságunk nyilvános bizonyításának, más részről hasznos és kíváncsatos is, mert erősítője a vallásos érzéseknek, s főleg tanárban szükséges még példaadásért is; de az is igaz, hogy a templomlátogatással nem mindig jár együtt az igaz, benső vallásosság; s az is igaz, hogy sok tiszta szívet vethetnénk a tűzre, ha csak a templomlátogatás szolgálna ítéletünk alapjául. Annak, hogy a megboldogult a templomot ritkán kereste fel, lehettek s voltak igen erős mentő okai is; de azért életének számtalan ténye igazolja, hogy lelke az istenséggel összhangban volt. Csak pár adatot említek fel. Hivatkozhatom tanítványaira; sokszor hallották tőle, midőn valamely később végzendőről beszélt, ezt a kedves szójarását: „Ha az Ur akarandja és élünk.” Istennel remélt, Istennel számított. Midőn nekünk a morált tanította, vallásos meggyőződését ilyen nagy erővel fejezte ki: „Nem adnám a magam kálvinistaságát az egész világ pápistaságáért.” Ezt az erős protestáns érzületet számtalanszor tapasztaltuk. De tiszta, mély vallásosságáról pár évvel ezelőtt kaptam a legerősebb bizonyítványt.

1889. szept 27-én a „Fővárosi Lapok”-ban „*Meditációk*” címmel Beöthy Zsigmondtól egy szép vallás-bölcselmi költemény jelent meg, melyben a költő a minden-ség szemlélésébe merülve, arról elmélkedik: Van-e Isten vagy minden csak a véletlenség műve? — s hosszú tűnődését ekként rekeszti be:

„Az ember érzi titkon s szíve döbben,
Hogy az, ki mindezt így vezérli bölcsen,
Ki hoz tavaszt, nyarat, őszt és telet,
S törvényt ezekben természet felett,
Ki a világban a világokat,
Napot, holdat és a csillagokat
Vezérli az összhang törvénye által,
Alkotva mindezt egyetlen szavával:
Felfoghatlan bár és ismerhetetlen,
De létezik a látható művekben;
Erő, lélek, világszellem vagy Isten,
De létezik, mint mindenekbe minden.”

Midőn másnap ezt a szép költeményt elolvasta, egész lelkesülten kiáltott fel: „Ez az én hitem és vallásom is!” Akkor láttam, hogy a természet igaz ismerete, igaz szeretete a legfőbb okhoz, Istenhez vezet, s a valódi természettudós okvetetlenül vallásos is.

Az általa kívánt harmadik összhang valóításáért keveset tett. A közéletben inkább hideg eszével, mint meleg szívével járt; a kijelölt arany középúton menni

természetével egészen nem fért össze. A szívességet, nyájasságot; szép szavakat nem tudta, nem akarta osztogatni, hogy velők szíveket hódítson. A jók barátságát, szeretét becsülte ugyan, de maga mások kegye után nem igen járt. A társaságos élet árjába nem vetette magát; sem egyesek, sem tömegek hiúságának nem akart, nem szeretett hízelegni. Szóval a modern emberek szemében egyenes, talán érdes, darabos volt. Épen azért a közönséges értelemben vett kedveltséggel nem dicsekedhetett; mert a társadalom néha szép szavakért, simaságért felejt talán jellem-gyöngeségeket is, de az egyenes, szókimondó modernak kedveltséget nem osztogat.

A közügyekben az említett három körön kívül is szeretett részt venni; készségesen tett, szívesen használt a társadalom bármely terén, a hol reá számítottak; de a népszerűség könnyen változó dicsőségére, olcsó szereplésre soh'sem vágyott. Szóval mindenütt a munka, a kötelesség embere volt; pedig az élelmes, modern ember nem oda áll, a hol dolgozni kell, hanem a hol koszorúkat, jutalmakat osztogatnak.

(Vége köv.) Maklári Pap Miklós.

OLAJOS PÁL

1821—1892.

(Folytatás).

«Hivatalos pályámon szerzett élettapasztalataim, magános elmélkedéseim azon gondolatot ébresztették bennem, hogy minő üdvös és minő kíváncsi volna a papi javadalmazás terhé a népről levenni, hacsak némi részben is és ennek pótlása végett egy olyan pénzalapot teremteni, melynek kamatjából a lelkész javadalmazása oly arányban fedeztetnék, a mely arányban az a népről levétett. Ezen gondolatnak testté válósulása többszörös hasznat eredményezne; mivel, hogy a nép terhe jelentékenyen könnyítették, a most napi renden levő hátrálékos tartozások kevesebbülnének, másrészt a lelkész fizetését biztosabb alaptól nyervén, kevésbbé lenne kitéve a fizetés-csonkítás esélyeinek. A legjelentékenyebb haszna pedig az lenne, hogy ilyen fizetés mellett sokkal függetlenebb és nyugalmasabb lenne a lelkész élete és helyzete, mert — bár minden körülmények közt megkövetelem a lelkésztől, hogy hívei irányában leereszkedő, nyájas, alakoskodás nélkül szívélyes legyen — azt teljes-séggel meg nem engedem s a lelkészi állás magasztosságával összeegyeztetni nem tudom, hogy a lelkész híveivel szemben szolgálai függő hivatalos állásával össze nem illő, lealázott helyzetre legyen kárthatva, a mint van akkor, ha a lelkész közvetlenül hívei kezéből kénytelen elfogadni, vagy, a mi még lealázóbb, kioroszakolni a díjlevélben megállapított, de panaszkodással fizetni szokott javadalmazását. Azt azonban semmi körülmények között nem akarom és nem is ajánlom, hogy a hívek minden kötelezettség alól feloldoztassanak; mivelhogy jöhetnek változások idők közbe, mikor a pénztökre devalvatio áll be és már ekkor a lelkészi javadalmazás is nagyon alásüllyedne, másrésztől megszakadna egy összetartó kapocs, mely a hívót az egyházzal összekötve tartja.»

«A melyeket elmondottam, azok minden lelkészre és minden egyházra egyformán illenek; azonban én itt kizárólag a gesztelyi egyház és lelkész érdekét veszem figyelembe, tervezgetésem ide vonatkozik.»

«A gesztelyi egyház anyagi jóléte ezen idő alatt gyarapodott folyvást; gyümölcsöző tőkéje 1885 év végén megközelíti az ötezer forintot és így az általam kitűzött

cél, nem épen hosszú idő folytán, megközelíthető leendő E közben azt tapasztaltam, hogy a lelkész működésében, előre törekvésében s áldozatkészségében rejlik az a mozgató, felvillanyozó erő, mely a híveket a közjó oltára körül egyesíti, egy célra törekvő tevékenységre ébreszti. De tapasztaltam még egyebet is; azt ugyanis, hogy a lelkész hí működésének, a hí munkásságának önmagában hordozott jutalmán kívül, van a lelkésznek más jutalma is, mert midőn hí őre a lelkész az egyház vagyonának s előmozdítója felvirágzásának: ugyanakkor saját érdekében is működik, mivel hogy könnyebbé, nyugalmasabbá teszi magára nézve a hivatalos pályát s így fáradozásának hasznát első sorban önmaga élvezi.»

«A folytonosan fokozódó társadalmi nyomasztó körülmények, a megélhetés nehézsége a lelkészi kart is foglalkoztatja, egymást érik a szenvedett betegség gyógyítására ajánlott gyógyszerek; hírlapokban beszél a lelkészi kar jólétét, anyagi helyzetét szívőkön viselő világi férfaink is, miként lehetne a lelkészek fizetését emelni, hogy tudományos képzettségöknek megfelelő társadalmi helyzetben anyagi gond nélkül, egyedül hivataluknak szentelhessék magukat. Voltak, kik az eddig is állami és egyházi adókkal túlterhelt nép újabb megterheltesére gondoltak.»

«Elodázhatlan szükségét látom én is annak, hogy a lelkész tisztességes javadalmazásáról komolyan gondolkozunk; főleg a midőn látjuk, hogy az állam, hivatalnokainak érdekében, a hatalom szavának mérlegbe vetésével, de a honpolgárok terhére, nyugdíj- és más efféle intézeteket alapít, sőt a nemzetnek sok ideig elfeledett napszámosait, a néptanítókat is kezdi magas kegyerbe befogadni: ugyanakkor a mi lelkészi testületünk az állam gondozásának keretén kívül esik, a mostoha gyermek sorsára van kárthatva, mintha számot sem tennénk a társadalom nagy testületében, a melynek mégis csak mi vagyunk éltető eleme, sava.»

«Bizonyosan óhajtuk és óhajtanunk is kell helyzetünknek jobbítását; kutatunk a jövedelem-források után. Azonban ne feledjük, hogy híveink buzgósága megfogytakozott, anyagi ereje a súlyos terhek hordozásában kimerült, reájuk több terhet rakni legalább is túlszigorúság lenne, sőt az volna kíváncsi, hogy a midőn az államkormány által reájuk rótt terhek alatt roskadoznak, ugyanakkor az egyház a megsokasodott adóterhek súlyát rajtuk könnyíteni igyekeznék.

«Mindezeknek meggondolása érlelte meg lelkemben azon komoly elhatározást, hogy a gesztelyi ev. ref. egyház tagjaitérdeklő egyházi terhek könnyítése, tulajdonképen a lelkész javadalmazásának biztosítása céljából kétszáz osztr. ért. forint megajánlásával egy olyan alapítványt kezdeményezzek, mely — reményem szerint — híveim jóakarátának hozzájárulásával és hivatali-utódaim hív gondozása folytán, egy olyan tőkeösszeggé fog nevelkedni, melynek kamatjaiból a lelkészt illető rozsféle javadalomnak hasonlele fedeztetnék.»

«Beismerem, hogy az én ajánlatom csekély kezdet a nagy és fontos cél létesítéséhez, de én tapasztalásom folytán ismerem azon alapgondolat nagy horderejét, hogy csekély kezdetből keletkezzenek a nagyszerű eredmények, kivált ha jóakarati támogatásban s hűséges gondozásban részesül.»

«Ime eladtam az általam kezdeményezett lelkészi javadalmi alapítvány keletkezésének okát, célját, rendeltetését. Régi eszmém és tervem volt egy ilyen alapítvány létesítése, mivelhogy a lelkészeknek jelenleg gyakorlatban levő díjazása túlélte magát, s mert a lelkészt szabatosabb, határozottabb és biztosabb javadalmazás illeti meg. És én ezen célnak elérésére csakis ezen általam kezdemé-

nyezett — bár hosszas, de biztos — utat látom legcélra-
vezetőbbnek s jelen viszonyaink között legalkalmasabb-
nak, t. i. az alapítványozást. Nem vágyódom én az állam-
kormány alamizsnájára, — nem rajongok a 48-iki XX-iki
törvénycikk megvalósításáért, — a jelenlegi viszonyok
között csakis hiú ábrándnak tartom a magával is jólte-
hetetlen állammal szemben. A szabadságharc szülte, majd
ismét a szabadságharcra következett viharok temették
sírába, a többi nagyszerű alkotásokkal együtt. Elmond-
hatjuk erre is azt, a mit a történetíró II. Lajos kirá-
lyunkra mondott: «ante diem natus, regno thalamoque
potitus, ante diem canus, mortuus ante diem.»

Hogy az én kedvenc tervem, az általam kezde-
ményezett lelkészi javadalom-alap minél gyorsabban sza-
porodjék, indítványoztam a presbitériumban, hogy a gon-
dozásom alatt gyűjtögetett s az 1890 év végén már
5931 forinttal lezárt egyházi pénztárból az általam tett
200 forintos alapítvány egy ezer forinttal növeltessek.
Senkinek se volt ellene kifogása. De bántotta mégis a
lelkemet, hogy senki sem akadt közülök, ki példámon
elindulva, adományával hozzájárult volna az alapítvány-
tökéhez. Így az alapítványi tőke az 1890-ik évben ezer
kétszáz forint.

(Vége köv.).

Botika Sándor.

KÖZÉLETÜNK.

A tornyosnémeti ev. ref. egyház templom- újítási ünnepélye.

Az evangyéliom igazságain épült egyház ünnepé-
lyét az jellemzi, hogy abban nem a testi szemnek tetsző
de a lelket éltető elemek szerepelnek.

Ha egy egyház új templomot épít, vagy a régi
romokat öltözteti fel a vallásos áldozat filléreiből, közel
és távolból szeretünk megjelenni ott, hogy örüljünk az
örülökkel, s meggyőződünk arról, hogy Isten nem hagyja
el a benne bízókat.

Október hó 30-ik napja sokáig emlékezetes lesz a
tornyosnémeti egyház híveinek; e napon nyílt meg
1455-ben épült, ez évben egyesek adományaiból újon-
nan javított templomuk.

Az őszi napok egyik legszebbje volt az, a nap tűn-
dőklő fényben ragyogott, midőn megszólaltak a haran-
gok, hívogatva: «Jertek» örvendjünk mindnyájan.» És
mi mentünk, Veress Sámuel esperes vezérlete alatt, 6
lelkész, tanítók és a hívek, énekelve a 75-ik dicséretet.

A templomba lépve, jól esett látnunk, hogy az a
mai kor ízlésének megfelelően javított, falai és mennye-
zete ízléssel vannak kifestve.

Az elő- és felálló-ének után, a 137-ik dicséret dal-
lamára ez alkalomra írott ének zendült meg a lelkesedés
igazi hangjain, melynek végeztével Veress Sámuel espe-
res lépett az Úr asztalához, szívből jövő, szívekhez szóló
szép imával halát adott Istennek, hogy a kis gyüle-
kezetet nemes munkájában megsegítette, jövőre áldást
kért tőle hazánkra, koronás királyunkra, evangyéliomi
egyházunkra, a helybeli egyházra s minden rendű-rangú
tagjaira és az egész községre, végül az ottan jelen
lévőkre.

Ezután Kovács Béla szepsii ref. lelkész s tanács-
bíró lépett a szószékbe, Esdrás V. 11. alapján tartá
egyházi beszédét, melynek alkalmi szép bevezetése után,
megegyezőleg fejtegette, hogy 1-ör a tettekre kész mun-
kával, 2-or az Isten iránti szeretet és hála égő tüzével bi-
zonyítjuk be azt, hogy az Úr szolgálatában állunk.

Majd az Úr asztalánál Szabó Kálmán szurdoki ref.
lelkész, öröm és hálaadásra hívta fel a jelenlevőket, mert

azt érdemli tőlünk Isten úgy a nyár, mint az Úr asztala
áldásaiért. Részt is vettünk annak javaiban, kik jelen
valánk, áldozván Istennek hálaadással.

Végül egy ifjú pár állott az Úr asztala elé, hogy
házzassági esküjök letévése után, mint férj és feleség
hagyhassák el az Úrnak szent templomát. A szertartást
alólirott végezte.

Lelkünk megelégitése után a helybeli lelkész Tóth
Bertalan úr vendégszerető házában várt a megterített
asztal, míg a vidéki köznépet az egyes családok látták
el, szíves szeretettel.

Az alig 100 lelket számláló egyház hívei, melynek
nagy része szegény, egy része Amerikában keresi min-
dennapi kenyerét, miből javítá ki hatóságilag bezárt
templomát? A tette kész munkából, az Isten iránti sze-
retetből és a kegyes adományokból.

Igen, mert ez ünnepélynél láttam a legszebben ta-
lálkozni a koronás királyt az egyszerű kézimunkással,
a grófnőt a napszámossal, a jótékony egyesületet az
egyház híveinek áldozatkészségével.

Koronás királyunk 200 frtot adományozott a temp-
lom újítására. Sontra János és Pál Amerikában élő
ifjú egyháztagok 150 frtot küldöttek. Az Úrasztalát leg-
felül egy 1724-ben készült br. Vesselényi Istvánné, szü-
letett gr. Bánffy Kata Istennek szolgálója által ajándé-
kozott, saját keze által varrt teríték boríta. Ez alatt egy
ezüst rojtjal beszegett meggyszín bársony teríték, vala-
mint a márvány Úrasztala Horvát János 60 frtjából
készült, mely összeget Amerikából küldötte e célra. A
közalap 100 frtja, a Szondi Kenessey-alap 133 frtja mel-
lett, az egyházakat szeretők neve áll u. m. Csakó-
Orovecz János 80 frt, Tóth György 75 frt, Pataki Lajos
50 frt, és a róm. kath. vallású Takács József, németi
lakos 50 frttal mind Amerikából. Következnek az ott-
hon élők, a szegény, de áldozatra kész hívek a magok
230 frtjával, és Komáromy István úr 50 frtos adomá-
nya. Az abauji ev. ref. egyházmegyében levő egyhá-
zak, házankénti megkereséséből 227 frt segély gyűlt
egybe.

A szószéket Sontra Cakó Katalin tornyosnémeti
lakos díszítette fel meggyszín bársony ezüst rojtú te-
rítéssel.

És most jöjj te is nyilvánosság elé, egyházad fel-
virágzására törekvő lelkésze népednek, az építés terhé-
nek nagy része vállaidon volt; te ki nem késtél kérő
szózatodat itthon és túl a tengereken élő híveidhez in-
tézni, sőt átlépted az iskola poros küszöbét is, tanítva
egy évig, hogy az egész évi tanítói jövedelmet 300 frtot
oda adhasd a templom újítására. Isten megsegített.
Siker koronázta nemes törekvésedet. Hirdessed benne
hosszú éveken át az Ur igéjét.

A nap búcsú sugarainál távoztunk a szíves házi
gazdától és híveitől, kívánva nekik boldog életet, sok
esztendőkre.

Baeskey Sándor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Novák Lajos ungvári lelkészt, lapunk
munkatársát fájdalmas vesztés érte. Folyó hó 5-én
egy 4 éves leánykája, rövid, súlyos szenvedés után el-
hunyt. Őszinte részvétünk a sebzett szíveknek!

— **A belső-somogyi egyházmegye esperesi hivata-
lára** Begedy István és Kőrmendy Sándor között új sza-
vazás rendeltetett el.

— **Új zsinati tag.** Révész Kálmán helyére, a dunán-
túli ev. ref. tanártestületek, Németh István pápai theol.
tanárt választották meg zsinati tagnak.

— **Adományok.** *Biky Ferenc*, gyulai lelkész, újabban ismét 5 frtot küldött a főiskolai tápintézetre, mint annak egykori hálás tagja s jótéteményese. — *Gyarmathy Sámuel*, bodzásujlaki lelkész ugyan e célra 2 frtot. A tápintézet kiépítésére az „*Egy tanítvány*“ által kezdeményezett alaphoz csatoltatott, a melyre nagyon ráér a nemes lelkek érdeklődése.

— **Debrecen a népiskolák fejlesztésére** 100,000 frtot szavazott meg. Ezen összegből az ev. ref. egyháznak hús tantermet fognak építeni. Ha a tervezett építkezések befejeztetnek, Debrecenben már 53 népiskolai tanterem lesz, s ezekben több, mint 4000 népiskolai növendék helyezhető el elég kényelmesen.

— **Iparos-inasok egyletét** alakítanak a fővárosban. E hó elején több róm. kath. egyházi és világi férfiú tartott tanácskozást e tárgyban Bogisich prépost elnökelete alatt s Pokorny Emánuel gimn. hittanár tervezetét alapul elfogadva egy bizottság küldetett ki az alapszabályok kidolgozása végett. Ez egylet célja megmenteni az iparos tanoncokat a vallásnak s a katolikus egyháznak és előkészíteni a *kath legény egyletek* virágzását, a melyekkel idáig nincsenek a kath. egyház korifeusai megelégedve, pedig egyes nagyobb városokban, a mint mi tudjuk, már igen szépen beváltak missiói telepeknek a prot. legények attérítésére.

— **Segesváry Józsefet** a nagykárolyi egyházmegye esperesét múlt hó 31-én, Kántor Jánosiban, az *északvidéki ref. tanító testület* egy piros bársony kötésű bibliával ajándékozta meg, 25 éves lelkészkedése emlékeül. A sok szomorúságot látott férfiú mély meghatottsággal fogadta e kitüntetést, s a felette elvonult sötét napokra emlékezve, úgy ölelte magához a bibliát, mint a mely eddig is fővigasztalója volt s ezután is az marad. Maradjon sokáig!

— **Az ártatlanok hálája.** A sárospataki ev. ref. leányiskola felsőbb osztályainak vezetője, *Benedek Ilona*, férjezett Dr Rácz Lajos tanárné, 8 éven át nagy buzgósággal és kitűnő sikerrel folytatott hivatalától a múlt hónap végén megvált. Szeretett és szerető tanítványai, minden tőlük telhető módon ki akarták fejezni iránta hálás elismerésüket, s e végből egy csinos emléktárgyat adtak át neki egy búcsú-dal és vers kíséretében, a melybe belevegyült az ártatlanok megható zokogása. Maga a szeretett tanítónő is mély megindulással búcsúzott el az ő kicsinyeitől és kedvelt iskolájától, a melyben igazi hivatással forgolódott. Ugy tudjuk, hogy a presbitérium jegyzőkönyvileg fejezte ki a távozó hű munkás iránt érzett elismerését és köszönetét, a melyhez — sok lekötölezett szüle nevében is, — mi is a legőszintébb áldás kívánások között csatlakozunk. A mint szerencsés kézzel építette ezt a mi féltékenyen ápolt közös házunkat, a szép fejlődésnek indult ev. ref. leányiskolát, úgy legyen boldog és szerencsés a saját házának építésében is sokáig!

— **A vallás-és közoktatási miniszter költségvetése az 1893-ik évre** nagy emelkedést mutat. A rendes kiadások 282,707 forinttal, a nyugdíjak 35,000 forinttal növekedtek s beruházásokra 864,761 forinttal kell több, mint a folyó évben. Az összes kiadások 9,888,162 frtra vannak felvéve. Ezzel a kiadással szemben 2,735,598 bevétel van előirányozva. A gimnáziumoknál 34,514 frt, a reál-iskoláknál 14709 frt emelkedés látszik. Az országos tornaversenyre 3000 frt van felvéve a költségvetésbe. A nem állami középiskolák segélyezésére 150290 frt van előirányozva. A segélyezett iskolák közül a csurgói ev. ref. főgimnázium 8000 frtot, a máramaroszigeti 10,000 frtot, a miskolci 7000 frtot, a rimaszombati egyesült

prot. 8000 frt, a sepsi-szentgyörgyi 11,000 frtot, a zilahi 4000 frtot, a nagykovácsi 1750 frtot. Építkezésre a pápai ev. ref. főiskola a jövő évben is 10,000 frtot hűz, a melylyel már 70,000 frtot kap; a csurgói az eddig kapott 26,500 frthoz 3,500 frtot, a miskolci az eddig nyert 22,5000 frthoz szintén 3,500 frtot, a sepsi-szentgyörgyi pedig az építkezési segély címén kért 32,000 frt első részlete gyanánt 10,000 frtot kap. A budapesti egyetem kiadása 753,074 frtra, a kolozsvárié pedig 30,011 frtra van felvéve.

— **Az országos protestáns árvaház** javára újabban, részint alapítvány, részint hagyomány és ajándék címen 2312 frt gyűlt össze. Az alapítók között van a tornai ev. ref. egyházmegye is 100 forinttal.

— **Egy szerény ünnepély.** A borsii ev. ref. kis gyülekezet, mely még 1770 ben önálló lelkészség volt, utolsó lelkésze lévén Kemedi Máté, de ma már, mint a Báthory Zsófia-féle ellenreformáció egyik áldozata, annyira meggyengült, hogy egy tizeddel ezelőtt még tanítói állomásától is meg kellett válnia, egy lélekemelő kis ünnepélyt rendezett november 6-án abból az alkalomból, hogy az isteni gondviselés megsegítette őket, templomuk északi oldalán fekvő haranglábakat, a melyben egy Lorántfy Zsuzsánától kapott harang hirdeti a múlt idők dicsőségét, teljesen megújítani. Az Urvacsoraosztással egybekötött istenitiszteletet *Újj István* ladmóci lelkész végezte, a ki Zsid. 6. 12. verse alapján tartott egyházi beszédéhez hozzá adván az egyház életéből egy darab egyháztörténetet, elmondá előttük, hogy 1765 ben az egri püspök miként jelenté, illetőleg vádoló be a borsii ref. híveket a király előtt azzal, mintha ők a katolikus templomot bitorolnák s abban — a vádirat szerint: — «tilalmas gyűléseket tartanának;» a király a helytartó tanács útján mint küldte le a vádiratot Zemplén vármegye hatóságához nyomozás végett; a kiküldött nyomozó bírák, mint Aysdorffer Sámuel, Orosz László, Tomsits Ferenc, és Ghilányi Pál, mind meg annyian hitelleneink, élükön a s. a. ujhelyi esperes plébánussal, mint voltak kénytelenek beismerni, hogy a kérdéses templom sohasem volt katolikus, mert ez cseh-husza építmény lévén, a ref. hívek egyenes ágon jutottak ennek örökébe.» Ilyetén rajzolatokkal táplálá bennök egy részt az ősök emléke iránti kegyeletet, másrészt növelé a protestáns öntudatot.

— **Lelkész jelölések** *Tassra* jelöltettek: Vitéz Ignác, Barcsa Endre, Oszvath Pál, Mezösi Pál és Zsindely Jenő; *Turára* Vitéz Ignác, Barcsa Endre, Somogyi József, Szabó Zsigmond, Balogh József.

— **Szép alapítvány.** A debreceni főiskolának 30,000 frtot hagyományozott végrendeletileg *Miklóssy Mózes*, debreceni ügyvéd. Az alapítvány gondozását végrendeletében a debreceni főiskola gazdasági tanácsára bízta s meghagyta hogy a tiszta jövedelem egy hatodrésze mindenkor a főiskola szükségének fedezésére fordítassék a többi pedig az ő rokonságához tartozó tanulóknak ösztöndíj gyanánt adassék ki. Azon esetben, ha rokonai nem tanulnának, a tiszta jövedelem kétharmada illesse a főiskolai közpénztárt, a többiből pedig 100 frtos ösztöndíjjak alakíttassanak. Az alapító levél kiköti, hogy a birtok soha el ne adassék, mert a föld nincs kitéve a megsemmisülésnek, mint a pénz.

☞ **A Pallas Nagy Lexikonának a Révai Testvérek által közre bocsátott előrajzát mellékeljük lapunk mai számához. Ajánljuk ezt olvasóink figyelmébe, addig is, míg ez irodalmi eseményről bővebb méltatást közölhetünk.** ☞

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az ev. ref. zsinat harmadik ülés-szaka előtt. .» — «Eszmék és elmélkedések.» Ördölő. — «A zsinat iskolaiügyi bizottságának javaslata.» — «A felekezeti tanárok nyugdíjintézete.» Dr. Bartha Béla. — «Zsindely István emlékezete.» Maklári Pap Miklós. — «Olajos Pál 1821—1892.» Botika Sándor. — «A n.-kálói ev. ref. egyház hála- és örömmünnepe» r. l. — «Ve-
gyes közlemények.»

Az ev. ref. zsinat harmadik ülés-szaka előtt. III.

Nincs semmi nesz arra, hogy az ev. ref. zsinat befejező ülés-szaka elnapoltatnék, a mi annyit tesz, hogy — nagyjaink szerint — az országos jelek jó időt jósolnak, alkalmasat az anyaszentegyház építésére.

Azt nem tagadhatja el egyetlen egy prot. ember sem, hogy a *Wekerle-miniszteriumtól* — úgy, a mint az alakulni látszik — jogunk van a felekezeti viszonyokra nézve jót reményleni. Gr. Csáky benn maradt a kormányban, s kényelmetlenné vált helyzetéből, — a melyben a római katolikus befolyás mintegy kötve tartotta — a kötelező polgári házasság, polgári anyakönyvelés és vallás-szabadság nyílt és tág terére jutva, nemes tehetségeit és férfias akarátát most már szabadon, vagy legalább szabadabban használhatja a felekezeti béke biztosítására, s az oktatásügy emelésére. Tisza Lajos gróf, mint Ő Felsége melletti miniszter, épen a legváltáságosabb időben kapta kényes megbízatását; akkor, a mikor a Vatikán minden erejét, egész cselszövő hadseregét mozgósította, hogy Magyarországot megtartsa Regnum Marianumnak, s magát Ő Felségét is Canossa felé kényszerítse. Meddig maradhat meg nehéz — ma sokszorosan nehéz állásban: ki tudná megmondani? Lesz-e ereje s szerencséje az új minisztériumnak, s abban a sokak által sanda szemekkel nézett *Szilágyi Dezsőnek* a reá várakozó nagy feladatokat megoldani; a családokat, a felekezeteket s az egész nemzetet a bátor alkotások által egy új időszak elé vezérelni: — oly kérdések, a melyekre nem sokára meg kell kapnunk a feleletet, ha az ellenható áramlat ezeket a mi bizalmi férfiainkat a csendes emberek közé nem sodorja.

Hogy e felelettől igen sok függ a mi anyaszentegyházunkat s ennek további belső építkezését illetőleg, — azt talán nem szükség igazolnunk. Épenazért ezt a feleletet be kellene várnunk, s nem kellene sietnünk a zsinat befejezésével.

Több okunk van épen most, hogy elhalasztási szavazatunkat — még a 12-dik órában is ismételjük. A 15-ös bizottság ugyanis kimondta f. hó 12-én Budapesten, hogy a debreceni bölcsészeti, s a kolozsvári theologiai fakultások felállítást ajánlani forja a zsinatnak, de ajánlani egyúttal azt is, hogy ezeknek szervezésébe az ág. evangélikus egyház-egyetem is vonassék be. A mily őszintén örülünk a testvériség ilyen újabb nyilatkozásának, épen olyan melegen óhajtjuk, hogy az ne legyen csak áltatás és a papiroson való turbékolás, hanem megelevenítő és termékenyítő valóság. De hogy azzá lehessen, időt kell adnunk ág. ev. testvéreinknek a gondolkodásra s arra, hogy az ajánlat elfogadása ne legyen náluk csak a kevés hatalmasok erőszakos dolga, hanem az egyház-egyetemnek békés úton, közmegegyezéssel végzett nagy és felséges ténye.

De van más okunk is. Bánó József, az országosan ismert, kitűnő, s egyházát forrón szerető, lutheránus férfiú a „Pesti Napló“ legközelebbi (csütörtök) számában egy szépen s melegen írott memorandum-félét bocsátott a nyilvánosság elé,* s abban, a testvériség eleven érzésének hatása alatt, felsorolván a két prot. egyház zsinati bizottságának közös megvitatni valóit, egyebek közt így nyilatkozik:

„18. Szükségesnek vélném, ha a két protestáns egyház zsinata egyértelműleg kimondaná, hogy valmint az egykori külön Erdély az anyaországgal, Magyarországgal 1867 óta teljesen unióval van, úgy ok-

* Címe: Bánó József előterjesztése a két prot. zsinat részéről kiküldött, úgynevezett vegyes bizottsághoz 1892. november havában.

vetlen szükséges, hogy az úgynevezett szász, vagy erdélyi püspökség egyesüljön egyelőre az ágostai h. v. magyarországi egyházzal, és ha a két prot. egyháznak uniója bekövetkezik: — ezzel

19. Végül mondja ki a két prot. egyház, hogy a *hazánkban létező unitárius egyházat magyarországi prot. egyháznak nemcsak elismeri, de a velünk egyesülésre fel is szólítja.*“

Annýt már a 15-ös bizottság is érez, hogy valami nagyobb felekezeti alkotáshoz szükségünk van az erők egyesítésére. Bizonyosan azt is érzi, hogy ez az egyesség nemcsak némely facultások felállítását s virágzását eredményezhetné, de áldássá válhatnék az egész hazai protestantizmusra, ennek az államhoz való viszonyára stb. A mit ez a bizottság nem tehetett meg — az ismeretes előzmények miatt — azt megtette ime *Bánó József*, a kit pedig aligha merne valaki akár kacérkodással, akár felekezete iránt való hűtlenséggel, vagy épen árúlással gyanúsítani. Mi bírhatta reá, hogy az unitáriusoknak is testvéri jobbot nyújtson? Az ultramontanizmus hatalmától való félelme-e; elvi, benső meggyőződése-e: ne keressük. Egy bizonyos, az t. i., hogy ő — a mint hangja őszintesége igazolja — komolyan óhajtja a *református, ágostai evangélikus és unitárius felekezetek unióját*, s ez unióban látja a jövőendő biztosítékát.

Lehet, hogy némelyek — itt is, ott is, a reformátusok és a lutheránusok is — ezt a testvéri szózatot nem örömet hallják, s azt inkább a megkezdett alkotások elé gördített akadálnak tekintik, mint segítő gondolatnak. Részünkről az események logikáját látjuk abban megnyilatkozni, s oly fontos mozzanatnak tekintjük, a most uralkodó körülmények között, hogy annak könnyű elvetését vagy fel sem vevését szerencsétlen politikának s nem az ész, hanem az indulatok által sugalmazott sakk-húzásnak kellene tartanunk. E meggyőződésünkben ismét csak oda lyukadunk, hogy az ev. ref. zsinat elnapolandó volna.

Képzelnék csak el, hogy ha már facultásokat akarunk alkotni, s álmodozunk még prot. egyetemről is, — képzelnék csak, hogy mindezt az egyesült 3 prot. felekezet közös lelkesedésével lehetne megépítenünk!... Képzelnék csak, hogy ebben a Mária országában mi, mint hármasság, segíthetjük a modern államot a maga eszményi céljai felé; képzelnék csak, hogy — a mit *Bánó* szintén megpendít — egyszer csak oda leszünk kényszerítve (pedig nem sokára!), hogy a *vallási és tanulmányi alaphoz való igényünket is bejelentsük*, és ne csak a vallásszabadságot, hanem a felekezeti egyenjogúságot is követeljük... Képzelnék csak el, hogy egymás kezét szorítva, nem azon munkálkodnánk Erdélyben,

Dunántúl és Tiszántúl, hogy botránykövek legyenek egymásra nézve, hanem azon, hogy közösen építsük egymás templomát... Óh, hát nem érdemelné meg az a sok jó, a melyet a szent egyesség földje teremne, hogy hiúságainkat közösen levetkezzük?!

Egy prot. bölcsészeti és theol. facultás, úgy a mint azt a 15-ös bizottság is elfogadta, alig jobb s több valamivel a semminél. Szegénységünk bizonyáglevela a nélkül, hogy vele igazán elébbre haladnánk. Ma, a mikor az állam kezd a pénzügyi miseriákból kibontakozni s már talán a legközelebbi jövőben fényes áldozatokat hozhat a tanügy emelésére s módjában lesz a hívatott tehetségeket magának lefoglaltatnia: mit akarunk mi — ilyen kilátások között — gyengén berendezett facultasokkal s szegényesen jutalmazott tanárokkal?!... A közel jövő okvetetlen újabb s nehezebb versenyre fog bennünket kényszeríteni s lehetetlen, hogy az erők egyesítése nélkül az egyenlőtlen küzdelemben megállhassunk. Már ezért is szükség, hogy a Bánó-féle eszmét ne kicsinyeljük s a hármasság megalkotásától épen azok ne iszonyodjanak, a kik ama facultásokért rajongó lelkesedéssel dolgoznak.

Ugy vélnők jónak, ha ezúttal csak a közös bizottság kezdené meg munkálkodását, bevonván munka-körébe a Bánó-előterjesztését s annak az unitáriusokra vonatkozó pontját is. Igen elég volna szerintünk, — a mai viszonyok közt, — ha ez a bizottság úgy végezné el a dolgát, hogy abból jövőnk képe derüesebb kiadásban állana előttünk, mint jelene. Ha az ágostai testvérekkel s az unitáriusokkal csak bizonyos kérdésekben is közösséget tudna létrehozni, vagy ha épen odáig jutna, hogy a tervezett szak-intézetekre nézve az uniót előkészítené: akkor nagy követ emelne le sok nemesen érző szívről, a melyeket most aggodalom szorongat a tervbe vett alkotások, sőt az egész prot. egyház jövőendője miatt.

A halasztásban nincs veszedelem, az egyesülésben pedig okvetetlenül jövőendőnk kulcsa rejlik, a mely kulcsot akkor kell megkövacsolni, a mikor az anyag hozzá meleg s addig míg időnk van reá. Az ev. ref. zsinat, még ha összeül is, igen eleget végezne — szerintünk — ezúttal, ha csupán az új viszonyok által teremtett helyzetet bírálná meg alaposan s ráadásul a közös bizottságot látná el a felmerült újabb indítványoknak megfelelő utasításokkal.

Ha így történnék, az esetben volna idő a zsinat tanügyi bizottsága által készített javaslatot is behatóan megvizsgálni s az egyetemes tanügyi bizottság új szervezete felett is elmélkedni s általában egész felsőbb oktatásunkat meghányi-vetni, mielőtt tornyok építéséhez kezde-

nénk. Szükség volna erre azért is, mert úgy tetszik nekünk, hogy az új intézmények után való epekedés izgalmi között elfeledtünk arra gondolni, hogy az ev. ref. egyetemes egyháznak több olyan felszentelt oltára is van, a melyek megérdemlik a közös édesanya figyelmét, ha nem egyebért, legalább hosszú, szép és dicsőséges multjokért s nem volna eléggé bölcs politika ezeket a régiségeket a bizonytalan új alkotások kedvéért a múzeumok kincsei közé juttatni. Igenis! Az új facultasoknak a régi főiskolákhoz való viszonyát s az azokból emezekre hárámolható hátrányokat ugyanannak a zsinatnak kell megfontolnia, a mely a tervezett facultasokhoz a teremő „legyen” szóval, sőt még a segélygyűjtés engedélyezésével is hozzájárul. Quod uni justum, alteri aequum. Itt nincsenek és nem lehetnek *édes és mostoha* gyermekek!!... Itt mindenki kihallgatandó, itt minden szent érdek tiszteletben tartandó.

Azért hát ne zsinatoljunk, vagy legalább ne fejezzük még most be a zsinatot, hanem tisztázzuk a tisztázni valókat és várjuk, míg az új kormány a felekezeteiket is mélyen érdeklő sarkalatos reformok útján biztatóan előre halad s a közös ellenfél sarkányfogait kitördeli. Ha ugyan!!...

Eszmék és elmélkedések.

Dr. Szigetvári Iván «Ifjúsági játékok és kirándulások» cím alatt külön lenyomatban adta ki egy értekezését, mely eredetileg a «Középiskolai tanáregyesületi Közlöny» 1892/93. évi I. füzetében jelent meg. A füzetben foglalt sok érdekes és hasznos dolog mellett az is ott van, hogy a hazai iskolák közül csak a jászberényi gimnáziumnak van saját játszótér. Ezt a téves állítást már a «Sárospataki Lapok» idei 38. száma is megkorrigálta «Egy kis tájékoztatlanság» c. alatt, kimutatván, hogy a sárospataki főiskolának — igenis — van játszótér, melyet kedvező időben bőven ellepnek tanulóink; a «Prot. egyházi és iskolai Lap» 46. száma az «Irodalom» rovatban pedig ugyanezt Marosvásárhelyről mutatja ki. Azonban legalább a «Sárospataki Lapok» tényleg keveset mond; mert tudomásom szerint a sárospataki főiskolában nemcsak játszótér van, s a tanulók nemcsak szabad idejükben játszanak, hanem szakértő s buzgó tornatanár vezetése alatt az iskolai kötelezett tornaszat rendes alkotórészévé van téve a játék, s biztos tudomásom van róla, hogy a kisebb tanulók előtt nem igen van kedvesebb óra, mint ez a játékos tornaóra, holott még az én időmben latinra, görögre is szívesebben mentünk, mint a kimért pedánságú tornaórákra.

Persze a nagy világnak erről nincs tudomása, nincs és nem is igen lehet *Szigetvári* úrnak sem, mert mi túlságos puritánok vagyunk, még csak föl se számláljuk, amink van, nemhogy dicsekedni tudnánk vele, vagy éppen egészséges reklámra használnók föl. A főiskola 1891/92. évi értesítőjében elég hosszús tudósításra találunk a torna vizsgálatról, de a *tornajátékokról, vagy* — mondjuk — *iskolai játékokról* nincs szó benne. Ez a hiány jövőre pótlendő, miután a játéktér egy előbbi Értesítőben ismertetve volt. Hát még, ha azt hozzá vesszük, hogy az a játszótér egy nagyszerű parknak, az u. n. iskola-

kertnek a közepén fekszik, amely kert, mint tanulóhely, az iskola tözsomszédságában páratlan a maga nemében; ha hozzávesszük, hogy magának a főiskolának udvara is egy hatalmas játszótér, hol előadás előtt s órák közben víg kedélyvel, ruganyos tagokkal sűrű, cikázik, szórakozik az ifjúság, s hogy minden órára felüdülve, újra megacélozva megy be.

Bizonyára a szerénység vékája alá rejtve, sok világ van más protestáns tanintézetekben is! Le róluk a vékát, hadd világítsák be a mi nemes törekvéseinket, áldozatkészségünket, fejlődésünket!...

Különösen a játszótér s szervezett torna- és iskolai játékok, kirándulások tekintetében ezennel tisztelettel és bizalommal fölkérem a protestáns középiskolák tisztelt tanári karát, különösen tornatanárait, hogy szíves és alapos értesítésüket, a «Sárospataki Lapok» szerkesztőségére címezve, «Órállónak» küldjék be, ki gondoskodni fog azok szükséges összefoglalásáról és ismertetéséről.

Órálló.

ISKOLAI ÜGY.

A zsinat iskolaügyi bizottságának javaslata.

(Vége).

HARMADIK RÉSZ.

Gimnáziumok.

58. (508.) §. Nyilvános gimnáziumokat állíthatnak fel és tarthatnak fenn az egyházközségek, egyházmegyék, egyházkerületek és az egyetemes egyház.

Új gimnáziumok felállítása, a meglevőknek tovább fejlesztése, vagy alább szállítása, vagy megszüntetése az egyházkerületnek és legfőbb fokon az egyetemes konventnek engedélyével történhetik.

Az illető egyházi főhatóságok az engedély megadásának ügyét elintéztvén, ezt az államkormányának — tekintettel az 1883. XXX. t. c. 54. §-ára — bejelenteni tartoznak.

59. (510.) §. Oly esetben, amidőn valamely fentartótestület a maga erejéből gimnáziumát a törvény követelményeinek megfelelőleg berendezni nem képes, az 1883. évi XXX. t. c. 47. §-a alapján, államszégyt is vehet igénybe; a melyre nézve az illető egyházkerület ajánlatára, az egyetemes konvent köti meg az államkormányval esetenként a szerződést.

60. (513.) §. A gimnáziumban rendes, továbbá helyettes és óraadó tanárok alkalmazhatók.

61. (514.) §. Rendes tanárokul csak oly feddhetetlen erkölcsű, protestáns, magyar honpolgárok alkalmazhatók, a kik az illető tanszakban középiskolai tanári oklevelet nyertek. Kivételesen alkalmazhatók rendes tanárokul oly egyének is, kik a tudományos irodalom terén, vagy a tudomány gyakorlati művelésében, kiváló bizonyosságát szolgáltatottak az illető szakban való képzettségöknek. Ily egyének azonban, alkalmazásuk esetén, tartoznak 3 év alatt a tanárképesítő vizsgálatot letenni.

62. (517.) §. A rendes tanárok a fentartó-testület által élethosszig választatnak; s ha a gimnáziumot, a melybe választattak, egyes egyházközség, pártfogóság, vagy egyházmegye tartja fenn, az egyházkerület által erősítettnek meg.

63. (618.) §. Helyettes és óraadó tanárokul csak ideiglenesen és meghatározott időre, 1—3 évre, alkalmazhatók oly feddhetetlen életű egyének, kik ha még nem tették is le a képesítő-vizsgálatot, de akadémiai tanfolyamot végeztek, s kimutatják, hogy különösen azon

szakra készültek, melynek tanítására vállalkoznak, vagy pedig az illető szakbeli képzettségüket és egyszersmind kellő általános műveltségüket, irodalmi munkásságukkal igazolják. Oly feltétellel alkalmazhatók azonban, hogy 3 év leforgása alatt a tanári vizsgálatot letegyék; különben állásukon meg nem hagyatnak.

64. (519.) §. Az igazgató, nem teljes gimnáziumoknál 16, teljes gimnáziumoknál 12, a többi tanárok pedig 20, a rajztanár 24 heti óránál többre nem kötelezhető.

Ha a megjelölt óraszámnál többet tanítanak, azért méltányos külön díjban részesítendőek.

A tanárok, az iskola felsőbbségének engedélye nélkül, sem más intézetben nem taníthatnak, sem az intézet növendékeinek magánórákat nem adhatnak és hivatásuk betöltésében akadályul szolgálható tisztséget, vagy megbízatást el nem fogadhatnak.

65. (520.) §. A tanárok fizetésére, az igazgató külön díjazására nézve a 49. §. határozatai érvényesek. A rendes tanárok fizetése azonban lakáson, vagy 200 frt lakbérén kívül 1200 frt; az igazgató külön tiszteletdíja pedig teljes gimnáziumban 300 frt, nem teljes gimnáziumnál 200 frtnál kevesebb nem lehet.

66. (521.) §. A gimnáziumi tanárok számára nyugdíjazási, s özvegyeik és árváik számára segélyezési alapról gondoskodni, kötelessége a fentartó-testületnek.

A jelenleg fennálló nyug- és gyámintézetek, továbbra is az illető egyházkerületek felügyelése és pártfogása alatt állanak.

Ha egyetemes nyugdíjintézet állíttatnék fel, annak módjára leendő szervezése, az egyházkerületek meghallgatása mellett, az egyetemes konvent hatáskörébe tartozik.

67. (524.) §. A nem ev. ref. felekezeti középiskolába járó ev. ref. vallású tanítványok vallásos oktatásáról az egyházkerület intézkedik.

68. (529.) §. Az egyes tantárgyakban az egész tanfolyam alatt elérendő célt és a megszerzendő ismeretek mérvét, időről-időre az egyetemes konvent határozza meg. A megállapított mérték azonban nem lehet kisebb mint az, mely a közoktatási miniszter vezetése alatt álló intézetekben alkalmazva van.

A tantervet a kebelében lévő gimnáziumok számára az egyházkerület állapítja meg, a tanintézetek tanári testületeinek és közvetlen felügyelő hatóságainak előleges meghallgatásával. Szintén az intézkedik, az említett módon, a tantervnek a helyi körülményekhez való alkalmazása s ezek szerint való módosítása iránt.

A tanterv és tankönyvek az országos törvény 8. §-a értelmében, az egyházkerületi főhatóság útján, a vallás és közoktatásügyi miniszternek is bejelentendőek.

69. (530.) §. A használható tankönyveket és taneszközöket, a tanári kar ajánlatára, az illető egyházkerület jelöli ki s a kijelöltek sorából a használandókat az illető intézetek tanártestületei választják. Mind a kijelölt, mind a választott könyvek jegyzéke a konventhez felterjesztendő.

70. (532.) §. A tandíjat az egyházkerület jóváhagyásával, az iskolát fentartó testület állapítja meg.

71. (533.) §. A tanév 10 hónapból áll.

72. (542.) §. A rendtartási és fegyelmi szabályokat a kebelében levő gimnáziumokra nézve, az egyházkerület állapítja meg. Ezen szabályok az egyetemes konventhez és a vallás- és közoktatási miniszterhez felterjesztendőek.

73. (544.) §. A gimnáziumokat igazgatják és azokban az oktatás ügyét intézik: 1. az igazgató és annak vezetése alatt a tanárok s a tanári testület; 2. az igaz-

gató-tanács; 3. a felsőbb egyházi hatóságok, u. m.: egyházmegye, egyházkerület és egyetemes konvent.

74. (545.) §. Az igazgató, az illető egyházkerület rendtartása szerint a rendes tanárok közül legalább 6 évre választatik. Tiszte: az egész intézetben az oktatást és nevelést, a rendszabályok és tantervek értelmében összehangzatosan vezetni; közvetlenül felügyelni arra, hogy úgy a tanárok, mint a tanulók kötelességeiket pontosan teljesítsék.

75. (546.) §. Az összes tanárok az igazgató elnökelete alatt alkotják, a didactikai kérdésekben és általában a nevelés és oktatás feletti tanácskozássra, a tanári értekezletet; — fegyelmi s administratív ügyekre a tanári széklet.

76. (547.) §. A tanári testület felett áll: az igazgató-tanács, melynek legalább 9, legfőlebb 19 tagja van.

A gimnáziumi igazgató-tanács áll: a tanintézetet fentartó-testület által választott tagokból, a tanintézet igazgatójából és a tanári testület 2 választottjából.

Az igazgató-tanács hatáskörébe tartozik: az intézet egész működésének ellenőrzése; az iskola-törvények és rendtartások végrehajtására s általában az intézet vallás-erkölcsi életére való felügyelet s a tapasztalt hiányok orvoslása iránti intézkedés; szükséghez képest, különösen a tanárok netaláni fegyelmi vétségeiről, a főhatósághoz jelentéstétel.

Ugy ezeket, mint az igazgató-tanács eljárását illetőleg, az egyházkerület szabályrendeletet alkot.

77. (548.) §. Az igazgató-tanács felett álló felsőbb hatóságok; mint a tanítóképezdénél 53. §.

78. (549.) §. A tanárok fegyelmi ügyeiben első fokon az egyházkerületi, másodfokon az egyetemes konventi bíróság ítél. Törvény 289. §. a) 295. §. a) pont.

79. (550.) §. Minden egyházkerület, a gimnáziumi oktatásra való felügyeletről belkörüleg intézkedik és ezen intézkedését tudomásul bejelenti az egyetemes konventnek.

80. (551.) §. Az egyházkerület intézkedik a körülményekhez képest, a kebelében levő gimnáziumok vagyónának rendes számadások mellett történő biztos és pontos kezelése iránt. Ha a tanintézetet ő tartja fenn, annak vagyónát is közvetlenül maga kezelteti; a menyiben pedig más a fentartó-testület, a vagyonkezelés közvetlenül az ő ellenőrzése és felügyelete alatt esz-közlendő.

A vagyon állapotáról, a tőkepenzek biztos elhelyezéséről, a jövedelmek pontos beszédéséről, évenként részletes kimutatás terjesztendő az egyházkerület által az egyetemes konvent elé.

81. (552.) §. Az állami legfőbb felügyelet törvényszerű gyakorlása érdekében, az állami főfelügyelet küldötteivel szemben miként járjanak el a gimnáziumok igazgatóságai, arra nézve, az egyházkerületek meghallgatása mellett, a konvent állapítja meg az utasításokat. Egyébiránt az igazgató tanár, az illető egyházi főhatóságok útján, az államkormányhoz az 1883. évi XXX. t.-c. 48. §. értelmében kívánható statisztikai adatokat felterjeszti.

NEGVEDIK RÉSZ.

Főiskolák.

82. (554.) §. Főiskolákat tarthatnak fenn: az egyházközségek, egyházmegyék, egyházkerületek és az egyetemes egyház.

Több egyházkerület együtt és közösen is tarthat fenn főiskolát, vagy az egyik egyházkerület egy más egyházkerület főiskoláján tarthat fenn egyes tanszékeket.

Sőt egyes tanszékek fentartása iránt kötelezettséget valamely polgári község, sőt egyesek is vállalhatnak. Ily esetekben írásban egyezség kötendő, melyben szabatosan megállapítandók az illető fentartó-testületeknek, vagy egyeseknek az intézet iránt gyakorlandó jogai, köteleiségei és befolyása.

83. (555.) §. A főiskolák szervezetének, valamint az egész tudományos felső oktatásnak alapelve, a tanítási és tanulási szabadság.

84. (558.) §. A főiskola személyzetét képezik:

a) a rendes, rendkívüli, helyettes és magán tanárok, továbbá a tanítók;

b) a tanulók;

c) a főiskola kezelő tisztviselői.

85. (559.) §. Rendes tanárok azok, a kik rendszeresített tanszékekre s rendszerint a főtantárgyak előadására élethosszig választatnak meg, oly egyének közül, a kiknek tantárgyaikból doktori képesítettségük s egyzersmind egyetemi előadásra való jogosítottságok, illetőleg a theologiai tanárságra magántanári képesítettségök van; vagy pedig, a kiknek nincs ugyan ilyen képesítettségök, de a tudományos irodalmi vagy más nyilvános téren való munkásságuk által, azon tudomány szakra való képzettségüknek kiválóbb bizonyítékát adták. Theologiai tanároknak rendes lelkeszi minősítésüknek kell lenni.

Rendkívüli tanárok azok, a kik ilyenekül, a rendes tanárokkal egyenlő képesítettség mellett, meghatározott, vagy bár meghatározatlan időre, de bizonyos kijelölt időben való felmondhatással választatnak meg, a nem végleg rendszeresített tanszékekre s rendszerint oly tantárgyak előadására, melyek, ha nem föltétlenül szükségessé is, de előadásuk kívánatos. A rendkívüli tanárok választhatók továbbá valamely fő-, vagy legalább rendszeresített tantárgy többszörös képviselőjére is, és üresedések esetén, ideiglenesen megbízhatók a főtantárgyaknak előadásával.

Helyettes tanárok alkalmazhatók vagy akkor, ha valamely rendes vagy rendkívüli tanszék a tanév folyamán megüresedik s szabályszerű betöltése nem eszközölhető; vagy pedig, ha valamely tanár, elháríthatlan akadály miatt, gátolva van előadásai tartásában, vagy pedig tudományos célból szabadságoltatott.

Magántanárok azok, kik valamely egyetemen nyert doktorság s akadémiai előadásokra képesítés — vagy pedig a tudományos irodalom terén szerzett érdemek, illetőleg theologiai magántanári vizsgálat alapján, a tanári kar ajánlatára, jogosíttatnak fel az illető főiskolába saját szakjukból előadások tartására, fizetés nélkül, vagy tiszteletdíj mellett.

Tanítók azok, kik oly tárgyak tanításával foglalkoznak, melyekre főleg gyakorlati ügyesség kívántatik, (p. o. ének, vívás, tornászat, gyorsírás stb.). Ide tartoznak az élőnyelvek tanítói is, a mennyiben tárgyukat nem tudományos szempontból, hanem a gyakorlati elsajátítás és használat céljából tanítják.

86. (560.) §. Az akadémiai tanárok s tanítók fizetését s a magántanárok tiszteletdíját, az egyházkerület állapítja meg a helyi körülmények szerint, a 49. és 65. §-ok értelmében. A rendes tanárok fizetése azonban, lakáson, vagy 300 frt lakbérén kívül 1500 frtnál kevesebb nem lehet. Az igazgató tisztelet díját az illető egyházkerületek állapítják meg.

87. (561.) §. Az akadémiai tanárok nyugdíjazásának ügye a 66. §. alapján szabályoztatik.

88. (562.) §. A rendes és rendkívüli tanárokat és tanítókat, az illető szakosztály tanári testületének meg-

hallgatásával, a főiskolát fentartó-testület választja, a jelen szabályzatban foglalt képesítettség feltétele mellett.

A tanárválasztás módozatát és részleteit, az egyházkerületek állapítják meg szabályrendelettel.

89. (563.) §. A tanárok fegyelmi ügyeiben az eljárás az, a mi a 78. §-ban megállapított.

90. (575.) §. A főiskolai hatóságokat képezik:

a) Az egyes szakosztályok tanártestületei.

Elnök mindeniknél az illető szakosztály dékánja.

b) A főiskolai tanács, élén az összes rendes és rendkívüli tanárok által, időnkint a rendes tanárok közül választott igazgatóval (rector professorral).

A főiskolai tanács tagjai: mindegyik szakosztály dékánja és az egyes szakosztályok tanártestületei által maguk közül egyenlő számmal választott képviselők, úgy, hogy a tanács az igazgatón kívül legalább 8, legfőlebb 10 tagból álljon. A hol csupán két szakosztály van szervezve, ott ezen szakok valamennyi tanárai tagjai a főiskolai tanácsnak; a hol csak egy szakosztály van, ott annak tanártestülete helyettesíti a főiskolai tanácsot.

A főiskolai tanács az egész főiskola igazgató hatósága. Hatásköréhez tartozik a főiskola testületi, közigazgatási és mindazon ügyeinek tárgyalása és elintézése, melyek valamennyi szakosztályt közösen illetnek.

c) Az egyházkerület, a főiskola összes anyagi és szellemi ügyeinek közvetlen felügyelője, mely felügyeletnek módozata a helyi viszonyok szerint állapítja meg.

d) Az egyetemes konvent, a mely az egyházkerületek meghallgatásával állapítja meg a főiskolák szervezésének elveit, tanulmányi és vizsgálati rendszerét.

91. (576.) §. Az összes tanulók, fegyelmi tekintetben a főiskolai hatóságok alatt állanak.

Fegyelmi hatóságok: a főiskolai igazgató s a dekanok első fokon, azután a tanári testület, a főiskolai tanács és végre az egyházkerület.

92. (578.) §. Az egyházkerület intézkedik, a körülményekhez képest, a kebelbeli főiskola (vagy főiskolák) vagyonának rendes számadások mellett történő biztos s pontos kezelése iránt. Ha a tanintézetet ő tartja fenn, annak vagyonát is közvetlenül maga kezelteti, a mennyiben pedig más a fentartó-testület, a vagyonkezelés közvetlenül az ő ellenőrzése és felügyelete alatt eszközlendő.

A vagyon állapotáról, a tőkepenzek biztos elhelyezéséről, a jövedelmek pontos beszédéséről évenként részletes kimutatás terjesztendő az egyházkerület által az egyetemes konvent elé.

A tanítás rendjét, rendtartását, a tanulók feletti fegyelmi eljárást és vagyonkezelést, az egyházkerület szabályrendelettel állapítja meg saját főiskolái számára s a szabályrendelet az egyetemes konventnek bemutatandó.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A konvent, mint közoktatási hatóság.

93. (579.) §. Az egyetemes konvent felügyel az ev. ref. egyházban fennálló összes alsóbb és felsőbb iskolák mindennemű szellemi és anyagi ügyeire, s különösen arra, hogy ezekben a jelen törvény rendeletei pontosan végrehajtsanak s e törvény értelmében az összes tanügy összhangzatos fejlődését vezeti és irányozza.

E célból:

1. A tanügy könnyebb kezelése végett, segédközege az egyetemes tanügyi bizottság, a melyet a konvent, részint saját tagjaiból, részint más szakértőkből alakít meg.

2. Megbízott szakértők által bármikor meglátogathatja és vizsgálathatja a tanintézeteket, hogy ez úton is tudomást szerezzen magának az oktatás menetéről, az intézet vezetéséről, igazgatásáról s egész szellemi és anyagi állapotáról.

3. Statisztikai adatokat és mindennemű, az iskolai viszonyokat kitüntető kimutatásokat, bármikor magához kívánhat az alsóbb fokú iskolahatóságoktól, az egyház-kerületek útján.

4. Felügyel, hogy minden tanintézeti vagyon és alapítvány biztosan elhelyezve gyümölcsözőtessék, és rendeltetési céljára rendszeresen fordíttassék. E végre joga és kötelessége az illető egyházi hatóságoktól az iskolai vagyonról és annak kezeléséről, hova, miként történt elhelyezéséről és jövedelmezéséről kimutatásokat kívánni, sőt a kezelést és egész gazdálkodást koronkint megvizsgáltatni.

HATODIK RÉSZ.

Átmeneti intézkedések.

94. (580.) §. A jelen törvénynek mindazon intézkedései, melyek még meg nem levő, vagy nem rendszeresített intézetekre vonatkoznak, esetenként és akkor fognak érvényesíthetők, a mikor az illető intézetek létesülni s rendszeresíttetni fognak.

95. (581.) §. Mindazon törvények, melyek a már fennálló intézeteket illetik s azoknak rendezésére, igazgatására, belső szervezésére tartoznak, azonnal és rögtön hatályba lépnek; fenhagyatván mindamellett az egyház-kerületeknek azon joguk, hogy a hol és a mennyiben, fontos érdekek kockáztatása nélkül, az intézeteket fenntartó-testületek anyagi körülményei nem engednék meg törvényeknek teljes érvényesítését: — ott és ily esetekben az erőfelfejtést ugyan folytonosan szorgalmazva, újabb segélyforrások megnyitáig, — melyeknek eszközzésére az egyetemes egyház is törekedni hivatva lesz — idő és esetenként 3 vagy legfeljebb 6 évi határidőn belül haladékokat adhassanak.

A felekezeti tanárok nyugdíjintézete.

Azt olvastuk a napi lapokban, hogy a felekezeti tanárok nyugdíjintézete egy lépéssel ismét előbbre haladt a megvalósulás felé. Eszerint a »közoktatási és pénzügyi kormányzat vezetőinek egyetértésével létrejövő ezen munkálat nemsokára a törvényhozás elé kerül s kíváncsi eredményt biztosít a felekezeti tanárok számára.« Adja Isten, hogy ez örömdetes tudósítás igazat mondjon, mert hosszú évek óta nem történt a protestáns tanügyre vonatkozólag messze kihatóbb alkotás, mint éppen ez. Nyugdíja, tiszteséges nyugdíja lesz a felekezeti, a protestáns tanárnak is; nem kell neki éjjel és nappal rettegnie családjá s önmaga jövőjeért, nem kell törődött testtel, rugalmasságát vesztett lélekkel, tudva, hogy árt már az ügynek, melyet szolgálnia kellene, tovább vonzsolnia a kötelesség nehéz terhét a kenyérért, s ha mégis távoznia kell a küzdterről, 30 év multan épúgy egész fizetéssel, a tiszteséges munka méltó jutalmával teheti ezt, mint az állami hivatalnok s nem mint most, 35—40 év multán a kenyérhaját, alamiznát kapva; nem azért, mert nem akarnának neki többet nyújtani, de mert nem képesek.

Ezzel az egyik hatalmas lépés meg van téve ama szerencsétlen tünet eloszlatására, hogy az új erők legjava elfordul intézeteinktől, sőt a meglevők közül is sokan hagyják itt jó alkalom adtán. S nem szabad felednünk, hogy minden fizetés-javítás, minden ötöd, vagy tized-éves pótlék nemcsak a jelent teendi könnyebbé, de a

jövendőt is a nyugdíj-igény emelkedése által. S bizonyára ez a fizetés-emelés s a pótlékok rendszeresítése sem fog sokáig késni. Így lassanként megszűnik a protestáns tanárok amaz anyagi inferioritása, mely már szellemi inferioritást is kezdett itt-ott szülni s szülni volna a jövőben még inkább.

Bizony, ha csakugyan megvalósítja, nagy alkotása lesz ez gróf Csákynek s ha liberális cszméinek hű szolgálatában távoznék is, a protestáns tanári kar, s a protestáns közönség szívét immár csakugyan magával viszi.

Lehetetlen eléggé hangsúlyoznunk, hogy az alkotandó nyugdíjintézetből a felsőbb intézetek: a bölcsészeti és jogi karok, sőt a protestáns tan- és a nyugdíj-ügy szerves kapcsolatánál fogva, a theologiai tanárok sem maradhatnak ki. Ehhez hiányzik minden morális és célszerűségi alap. Ha a középiskolai tanárok anyagi helyzete tarthatatlan, méltán mondhatni, hogy a felsőbb intézeti tanároké még inkább az. A legtöbb gimnáziumi tanárnak — az egyenes fizetés csekélyebb volta mellett — tényleg több jövedelme van, mint az akadémiaiaknak. Ez tapasztalati tény.

Es ha a felsőbb intézetek tanárai a — mi szinte hihetetlen — mégis kimaradnának, úgy felettes egyházi hatóságaik útján s esetleg az országgyűlés előtt is, mint egy ember kell kérelmezniök a felvételt. Zö: getniök kell, hogy megnyittassék.

A felekezeti tanárok nyugdíj-ügyét nagyon közlelő érinté az ág. ev testvérek nemrég lefolyt egyetemes gyűlése is. Akkor nem érintém az ott mondottakat, most ismét napi jelentőségű, tehát visszatérnek rájuk. Komoly aggodalmakat hangoztattak ott némelyek a keletkezésben levő intézettel szemben; mintha megtörténhetnék általa az, hogy a protestáns Ezsau, a tanári kar, egy tál lencsért, anyagi jobblétért odaadná atyai örökségének, a protestáns autonómiának egy részét, az iskolaügyet.

Az egész nyugdíj-ügy nem úgy indult, hogy ettől kelljen tartani. A nyugdíjintézet miatt sem választásban, sem működésben, sem fegyelmi jogban egy szemer jogot sem áldoz fel a protestáns egyház. Az 1885: XI. t.-c. mintájára törvény fogja megállapítani a nyugdíjazás föltételeit, a fegyelmi jog pedig az eddigi tenyezők kezében marad, pedig itt ez a fő, a mint már azt a Sárospataki Lapok 1889 évi 39—40 számaiban, a felekezeti tanárok nyugdíj-ügye című cikkben is kimutattuk. Ne aggodalmaskodjunk tehát sem lutheránusok, sem kálvinisták a tizenketedik órában, mikor a kezdetnél éljenzünk, hosszánáztunk. Csáky miniszterről nem lehet fölténni, hogy más elveken nyugvó törvény-javaslatot terjeszen be, mint a minöket proclamált nagy műve kezdetén, azokból pedig semmi veszedelem nem fenyegette tanügyi autonómiánkat, sőt határozott és igen nagy előny ígérkezett.

Dr Bartha Béla.

TÁRCZA.

ZSINDELY ISTVÁN
emlékezete.

(Vége.)

Azt tarták, hogy zárkózott volt. Hát ha a zárkózottság alapja világfajdalom, embergyűlölet: szájalomra méltó; ha nagy fájdalomnak, mély sebeknek néma tanújele: érdemes a tiszteletre. A megboldogult nem volt

zárkózott sem az egyik, sem a másik értelemben. Zárkózott volt természetszerűleg, mert szíve nem nyílt meg derűre-borúra mindenféle vendég előtt; de ha megnyílt, mint a házi tűzhely melegített. És vajjon nem jobb-e az ilyen zárkózottság, mint az olyan nyíltság, mely mosolylyal közeledik hozzád, talán csak azért, hogy titkaidat ellopossa, s a következő pillanatban dobra üsse?!

Bár természete elvonúltságra utasítá, de azért a társas örömek iránt a fogékonyság meg volt benne. Itt inkább szereté a komoly tárgyakról való egyszerű társalgást; élvezettel hallgatta mások kedélyes tréfálkozásait, vagy nézte az ártatlan mulatozást; de néha, bizalmasabb körben, maga is felmelegedett, jóízűen elmondott a mult időkből egy-egy érdekes eseményt, egy-egy anekdotát, vagy dalra hangolódott, főleg ha Tompa ama kedves dalával: «Virágos kenderben pitypalaty, pitypalaty,» szívet megérinték; a folytatásba az ő hangja is belevegyült.

Bizony, régi pályatársai is tanúskodnak, hogy ha néha-néha felkeresték, megnyílt az a hidegnek tartott szív, s ők a barátság melegével elárasztva, kellemes emlékekkel tértek haza.

Kiváltképen az édes otthon, a családi tűzhely volt az ő szívének olvasztója. Ott az ő szívének jutott a bábátból, de bővebben kapott a boldogító örömeiből. Kétszer nősült; először 1860. december 28-án, elvette Szalóczi Máriát, Szalóczi József, regmeci lelkész egyetlen leányát. Első neje elhalván, másodszor nősült 1870-ben, elvette Bálint Máriát, Bálint József, abarai lelkész leányát. Mind a két nőben boldogító házastársat kapott, a kik kedvessé tevők számára az otthont galamb-szelidséggel, szívök jóságával, igaz hűségével, tiszta szeretettel, az ártatlan kedély áldott derűjével.

Az első házasságból két gyermek elhalván, István nevű fia maradt; a második házasságból Mária és Etelka születtek.

Mi volt e kedves kör a boldogútnak, hosszasan miért ecseteljem; a sajgó szívek érzelmeit mért zaklassam?! Szent hely volt, a hol a szív érzelmei, a lélek gondolatai boldogító összhangba olvadtak; szent hely, a hol a férfi küzdelmeiért jutalmul édes örömeiket talált; szent hely, a hol az élet harcában kapott sebek megnyíltak; szent hely, a hol az élet boldogító reményei növekedtek. Említhetnék én e kedves körből megható búcsú-jelenetet, idézhetnék öröm-órák édes emlékeit; de a sok közül csak egy ritka szép esetet legyen szabad felemlítenem, mely magában is elég arra, hogy a házi tűzhely irányát megjelölje, az édes apát jellemezze, szerető szíve melegében bemutassa.

Most egy éve, a megboldogult fia, — a kit most már szerencsénk van tisztársunknak nevezhetni — utolsó vizsgájára készült; tudori értekezését készítette akkor, midőn már tanári teendőit is végeznie kellett. A minden oldalról megterhelt atya, a kinek tanítania, gazdálkodnia, a főiskola gazdasági ügyeit intéznie kellett, hogy könnyítsen fia terhén, ő, a természettan és matematika tanára, búvárolta fia értekezéséhez a jogbölcseleti forrásmunkákat, s azokból még élte utolsó napján is jegyzeteket készíttetett. Vajjon kell-e ékeesebben szóló jele az apai gyöngéd szeretetnek, figyelemnek?! És aztán ki volt olyan boldog, mint a megboldogult most egy éve?! Kinek arcán űlt annak az édes érzésnek, annak a boldogító tudatnak derűje: „Jó Istenem, megadtad nekem azt a legritkább örömet, hogy az én fiam is itt, velem egy sorban fáradhat e főiskola munkásai között?!“ Volt-e boldogabb ő nála most egy éve, midőn az algondnoki szó biztos kilátást nyújtott, biztos ígéretet tett arra a tegnapi lefolyt szép ünnepre?! Fájdalom, hogy ő ez ígéret Nébo-hegyén maradt! Megszakadt a munkás élet;

elfogyott, mint a gyertya, mely fényével önmagát emészti; emésztődött ő is talán a túlságos munka lázas melegében. Meghalt a családi élet legkedvesebb percei, szeretetteljes, vidám beszélgetés után, íróasztala mellett, munkálkodás közben, midőn az orvúl leseledő halálra távolról sem gondolhattak. Ha a katonára legszebb halál elesni a csatatéren harci zajban: nem szép halál-e — bárha szívet rendítő is — meghalni professornak szó nélkül, munka közben, az íróasztal mellett, melyhez egy munkás élet érdemei, emlékei csatolódnak?!

Dús patak volt élte, melynek partjain, folyása minden részén áldás fakadt. Ki mondhatná meg, mivel akasztá el végkép „azt a kis patakot, mely a szívet hajtja, s ha egyszer elapadt, ki nem pótolhatja Oceanja vérenek.“

Ne avatkozzunk a gondviselés titkaiba; hanem írjuk oda emlékére sírírátul azt az ismeretes két sort, melyben egész élte tűkrögződik:

«Két jó van, mi felett sorsnak nincs semmi hatalma;

Szorgalom és az erény; földön az, égből ez áld.»

Aztán vigyük el magunkkal az ő munkás élte tanulságát, hogy a tudomány, a törhetetlen munkakedv, a kitartó szorgalom s a tiszta erkölcs áldásai el nem maradhatnak; vigyük el magunkkal azt a tanulságot, hogy a *becsületes munka díszesít, nemesít, gazdagít, boldogít. Ezek az ő áldásai.*

E tanulságokkal legyen áldott közöttünk emléke!

És te déli szellő, mely át-átsuhansz néha főiskolánk felett, pihenj meg olykor-olykor a szunynyadónak sírján; sugdossad azt neki, hogy e főiskola az anyagi jólétben évről-évre folytonosan emelkedik; sugdossad azt neki, hogy e falak között a hamisítatlan prot. szellem, az igaz tudomány és a tiszta erkölcs uralkodnak; sugdossad azt neki, hogy e főiskola a protestáns, a nemzeti kultúrának mindig és mindig erős vára, büszkesége: óh, akkor tudjuk, hogy az Ő álma csendes, az Ő álma édes leszen!

Add jó Istenünk, hogy úgy legyen az idők végéig!

Maklári Pap Miklós.

(Vége).

«Az 1890-ik évet egy újabb feladat valószínűsítésére akartam fordítani. Régi tervem volt a romban levő paplaknak megépítése, vagy legalább újjáalakítása, mely már idejövetelemkor is igen elavult állapotban volt. De így volt a templom, a tanítólak, szóval minden egyházi épület. Ez utóbbiakat, mint fentebb előadtam, megépíttettem; de a paplak építését elhalasztottam. De az 1890. évben kiemelkedett ez is romjaiból, még pedig a híveknek egy krajcárnyi megterhelhetése nélkül. Az építési költséget azon pénztőkéből fedeztem, melyet hosszú évek lefolyása alatt gyűjtöttem egyházamnak.

«Az 1890-ik évi építkezési 1080 frt és egyéb kiadások leszámítása után, az alaptőkékkel együtt, az 1890. év végén pénztári maradvány lett 5282 frt 71 krajcár, Ezen tőkepénz hű kezelés és forgalmazás mellett néhány év lefolyása alatt ismét oda fog gyarapodni, hogy az egyházi épületek, különösen első sorban a templom és torony újjáalakítása foganatosítható leend, az egyházközség tagjainak terhelhetése nélkül.»

1892-ik évben január 1-én, az isteni tisztelet bevégzése után, a templomi gyülekezet figyelmét felhívtam azon teendőkre, melyek reánk ez évben vároznak. Ilyen volt csak az 1872. évben épült tanítólaknak kiújítása s a tanító-

lakon egy magtárnak építése. Másodsorban felemlegettem az idő által megrongált toronytetőjének és falának kijavítását, vagy a szükség szerint újjáépítését. Minthogy azonban mindezeket egy évben elvégezni hanyatlani kezdett egészségem miatt magamra, a különben is elagott s a hosszas tevékenységben kifáradt emberre soknak gondoltam, azon határozatot hoztuk, hogy csak a tanítólak, a tanterem és magtár rendeztessenek; a toronyjavítás más időre halasztassék. Megjegyzem itt, miszerint ez alkalommal kijelentettem azt is, hogy mivel én a tervbe vett építkezést az egyház tagjainak megadótatása nélkül, egyedül az egyház érdekében gyűjtögetett pénzből akarom végeztetni, a hívektől nem kívánok egyebet csak annyit, hogy az építkezési anyagok elszállítását és a szükséges kézi munkákat teljesítsék. Kitartó szorgalmam és takarékoságom után tehát az Isten megadta nekem azon örömet érnem, hogy híveimet, kiknek áldozatkészségét mint ifjú lelkész annyiszor igénybe vettem és reményemem bennök soha meg nem szegyenült, mint öreg lelkész, a mikor életemnek mecse kialvó félben van s érzem is, hogy nemsokára utolsó lobbort vet, az építkezési költségektől megkímélhetem.)

«A tervezett építkezést jó korán, vagyis április elején elkezdtek és már június elején bevégeztük. A tanítói lakáson készített összes épületek, részint újból építése, részint kijávítása került: . . . »

* * *

Idáig tart, itt megszakadt a napló, mert a reszkető kezek nem tudták többé fölvenni a tollat, hogy megírják az utókornak, hogy 714 frtba kerültek az ez évi építkezések.

Ime így munkálkodott az Úr szőlőjének ez a szerény munkása. Ki merné állítani, hogy az a gyülekezet, melyben az egyháziasságot, az áldozatkészséget ennyire ébren tudta tartani s gyümölcsözővé tenni, nem volt vallásosan nevelve az erkölcsi életre képezve? Nem volt egyetlen egy olyan beszédje sem a gyülekezethez, melyben a vallásos buzgóságra, az egyháziasságra és keresztyéni jó cselekedetekre nem kérte volna híveit.

Valóban meglepő, bámulatos az az eredmény, melyet a gesztelyi egyházközség felvirágoztatásánál felmutatott. Kitűzött célja elérésére nem riadt vissza megküzdeni a rossz akarral s a legnehezebb akadályokkal és épen ebben rejlik az ő működésének varázsa. Mert nem gondolja azért senki, hogy mindez ő neki csak olyan könnyen ment. Főleg pályája kezdetén sokat kellett küzdenie egy nyakas és jelemtelen gondnokával, ki a népet elene lázította s minden törekvése oda irányult, hogy az erélyes ifjú papot, ki az egyház jövedelmét a régi mód szerint elharácsolni nem engedte, hanem rendeltetési céljára fordította vele, hivatalából kicsapassa; e célból az egyházmegyére feljelentette, aljas rágalmakat kovácsolva ellene. A rossz akaratot elhallgattatta, gondnok uramnak az elsikkasztott pénzeket vissza kellett fizetnie. Az akadályokat legyőzte szilárd akarata, kitartó tevékenysége, így szólván az apostollal: «nekem az én életem sem drága a Krisztusért, a ki engemet meg erősít.»

Mint lelkész, az a hű pásztor volt, a ki életét adja az ő juhaiért. Szép, magas papi alakja mindenkiben felkeltette iránta a tiszteletet. A ki rá nézett, azonnal felismerte benne a magyar kálvinista papot. Szónoki előadása egyszerű, de kedves és vonzó volt. Akkor volt elemében, mikor katedrójában volt; gyűjteni, lelkesíteni saját, nagy gonddal kidolgozott egyházi beszédei-

vel tudott legjobban. Katedróját rajongásig szerette és végtelen nagyra becsülte. Ritkaság számba ment az, mikor őt valaki helyettesítette; katedróját nem mindenkinek engedte át egykönnyen; saját fia is II-od éves papnövendék volt már, a mikor mint kegyet nyerhette ki tőle, hogy katedrójába felmehetett. A kötelesség embere volt mindig és mindenben. Mint theologus annak az irányzatnak volt követője, melyet Sárospatakon, a szabad elvek iskolájában tett magáévá.

Irodalmi nyilvános fellépése, (ezzel jelezni akarom, hogy nyilvános fellépése előtt is dolgozott, természetesen leginkább egyházi beszédek írogatott) öregsége napjaira esik; tehát arra az életkorra, a mikor már más ember leteszi a tollat. Egy újabb s legerősebb bizonyosága ez az ő kifáradni nem tudó munkásságának. Dolgozó-társa volt a «Sárospataki Lapoknak.» Ebben megjelent cikkei vetnek némileg világot az ő lelkére és gondolkodására.

Jó lelkész, jó hivatalnok volt és hozzá jó gazda. A lelkési hivatalt a gazdálkodással össze tudta egyeztetni. Nem tartotta a lelkészre lealacsonyítónak, hogy az megnézze a szántó-földjét, réjtjét, kertjét, szőlőjét. Ezért nyíltan szemökbe mondta azon panaszolkodó, kenyér után kiáltozó, ama paizsos férfúval, a szegénységgel küzdő tisztársainak, csak hogy nem értették, hogy ő nem a csekély díjazású, hanem a nagyobb egyházakban szolgáló lelkészekhez szólt, a kik összedugott kézzel ülve, jobb sors után epekednek és sóvárognak: «ora et labora et dabit tibi deus omnia bona.»

Mint ember önértetes volt, de nem kevély. Szerette az igazságot bárkinek is szemébe megmondani. Szókimondó volt, a ki szívét száján hordozta; meggyőződését senki előtt el nem hallgatta, hanem ha más valaki jobbról győzte meg, nem volt hajlíthatatlan. Az alacsony hízelgést megvetette; sem el nem fogadta, sem ő nem hízelgett senkinek. Az érdemet bárkiben elismerte és nagyra becsülte. Maga volt ő a nyíltarcú igazság, e megtestesült magyar kálvinista papi jellem. S ez volt sok ember előtt a hibája; ezért intette egyik vitázó fele a «Sárospataki Lapokban» megjelent egyik cikkére válaszolva: «ne légy felettebb igaz!» Munkás volt és rendszerező; mint ilyen környezetétől is hasonlót követelt. Ezért a henye, dologtalan, hivatalát, kötelességét betölteni nem akaró embernek az ő köréből tavoznia kellett.

Mint családapa hivatását bölcsen fogta fel s híven töltötte be. Gyermekait szigorúan az életre nevelte; munkához, s takarékosághoz szoktatta. Ezért sokan azt hitték, hogy gyermekeit nem szereti; pedig ő szerette csak bölcsen és igazán. Nem tudták az ilyenek, hogy az ő keblében a leggyöngédebben szerető apai szív dobog; de tudták azok, a kiknek nemcsak apjuk, hanem édes anyjuk is volt s körülvették őt, a jó apát, igaz gyermeki szeretettel.

Életének öröm-poharába, a mint fentebb láttuk, sok ürmöcseppje vegyült a szenvedésnek és fájdalomnak. Boldogságát akkor vesztette el, a mikor nem is gondolt rá. Mélyen érezni tudó szíve soha sem tudta kiheverni ezt a nem várt csapást. Ennek tulajdonítható, hogy kedélye sokszor elborult; ilyenkor elvonult az emberek től s terhére volt még a barátság is, melyben az előtt annyi gyönyörűségét találta.

Az isteni gondviselés megengedte érnie azt az örömet, hogy minden gyermekét szárnyára ereszhette. Örült is ő ennek, és mégis fájó volt ez öröm rá nézve, mert a mikor az utolsó is szárnyra kelt s elhagyta az apai hajlékot: ő maga olyanná lett, mint a megszedett szőlőtő, magára maradvá öregsége napjaiban.

Az öregség terhe ettől az időtől egyre erősebben nyomakodott vállaira. Az örökké rózsás arc pirja fogyott; az erős férfiú, ki dacolni látszott az idővel, pár év alatt megtört aggastyánná lett. Ehhez járult, hogy régibb máj-baja is megújult, mely gyakran ágyba szegezte. Sokára tudta meggyőzni a betegség, sokáig ellent állott neki. Még szeptember 4-én is felkelt az ágyból s maga végezte az isteni tiszteletet. — Ez volt hattyudala. — A mint a templomból kijött, lefeküdt a sőhajók ágyára és szenvedett végtelen kínokat. Szeptember 12-én, hogy gondosabb ápolásban részesüljön, Onodba ment feküdni leányához; azonban érezvén utolsó percének közeledtét, végső óhaját teljesítették gyermekei, midőn onnét haza hozták Gesztelybe október 7-én, hogy hívei közt hallasson meg. A gondos ápolás s az orvosi tudomány sem tudták többé megszabadítani kínjaitól; míg nem az Ur megkönyörült öreg szolgáján, elküldvén hozzá a jóltevő, szabadító halált.

Gyermekei: Erzsébet, férjével Óváry Imrével, Róza, Mariska, Erzsi és Imre gyermekeivel; Róza, férjével Pál Bertalannal és Béla fiával; Pál, Bodolay Etelkával; Zsuzsika, férjével Fekete Gyulával, Pista, Gyula és Lajos fiaival siratják benne a jó apát, illetőleg nagy apát, a gesztelyi egyházközség pedig feledhetetlen lekipásztortát.

Október 11-én helyezték örök nyugalomra a gesztelyi sírkertben, kívánsága szerint hőn szeretett édes anyja porai mellé. A gyász-udvaron *Tóth Lajos* sajóhídvégi lelkész mondott feletté kenetteljes szép imát, a sírnál pedig *Kónya András* h.-németi lelkész kívánt a kifáradt munkásnak békés nyugodalmat.

Te jó édes apa, te hű lelkész, Isten veled! Viraszkon síri álmod felett az áldás és hű emlékezet!

Botika Sándor.

KÖZÉLETÜNK.

A n.-kállói ev. ref. egyház hála- és örömnépe.

Az emberi természethez hozzá van forrva az elégedetlenség. A létezővel, a jelennel megelégedni nem tud, mindig többre-többre vágy s bizony a legtöbbször ok nélkül panasz, zúgolódás hangzik itt is, ott is. Így vagyunk mi is, a mi egyházi életünkkel. Zúgolódunk, panaszkodunk, hogy nincs bennünk hitbuzgóság, nincs áldozatkészség; nem tudunk lelkesedni ideális célokért, az önzés, az anyagiakhoz való szívós ragaszkodás uralkodik felettünk. S midőn kipanaszolkodjuk magunkat s elkezdünk beszélgetni a napi események felett, egymásután tűnnek fel előttünk a lélekemelő egyházi ünnepek, amelyeket nagy és nehéz munkák előztek meg, amelyek az áldozatkészségnek, hitbuzgóságnak, anyaszentegyházunk életerejének kiáltó tanúbizonyságai. Éppen egy ilyenről van szerencsém az alábbiakban, nekem is számot adni.

A n.-kállói ev. ref. egyház történetében fényesebb s kedvesebb emlékü nap alig van és alig lesz feljegyezve, mint a minő volt a folyó évi november 6-ika. Egy valóban a szívek mélyéből fakadt, magával ragadó hála- és örömnépe volt az. Volt is a hiveknek rá okuk. Aki a szívmozdulásait szabadon hajtja ide s tova, az az örökké élő Atya rég óta hajtogatja az ő szíveiket nemesebb nemesebb cselekedetekre, erőt meghaladó áldozatokra, a melyekből kicsinynek, nagynak egyaránt kijutott az ő bő osztályrésze. Hiszen a közelebbi évtized alatt 80—90

ezer frtra megy, a mit a kállói egyház valláserkölcsei és közművelődési célokra áldozott. Közelebb 52 m. magas, történeti nevezetességű tornyát, — a mely ama zivataros időkben, hiába volt csak felényi, Bécsbe is ellátszott — javíttatta ki csaknem 10 ezer frtra menő költséggel. S éppen e miatt örvendezett, hogy munkáira immár feltehette a koronát is. Hogy ez az örvendezés, ez az ünneplés milyen hamisítatlan, tiszta szívből fakadó és magával ragadó volt, mutatja az, hogy N.-Kálló városának összes lakossága, felekezeti különbség nélkül részt vett abban. De ők ezzel nem elégedtek meg. Ők erről előre is bizonyosak voltak. Ők azt óhajtották, hogy lássa meg e kerület főpásztora, lássa meg az egész f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye, hogy nekik az Ur igája mily könnyű és mily gyönyörűsége. S a hit hegyeket mozdít. Abban nem kételkedtem, hogy a mi szeretett püspökünk, dacára annak a rendkívüli elfoglaltságnak, mely hivatalba lépése óta megpihenni sem engedte, eljön, ott lesz, hogy szívének melegével s lelkének fényével besugározza azt az ünneplő gyülekezetet, mint a tündöklő nap; de már azt nem hittem, hogy a mi egyházmegyénk is oly tüntetőleg megmozduljon, s a n.-kállói egyház örömnépével kapcsolatosan, oly fényesen ünnepelje meg, a nálunk pár év óta különösebb ünneplés tárgyává tett *reformáció emléknapiját*. Hála érte a gondviselőnek!

De engedje meg a nt. Szerkesztő úr, hogy az ünnepély részleteit is érinthessem. Az ünnepély tulajdonképpen már 5-én kezdetét vette a ft. püspök úr bevonulásával, kinek a kállói egyház lelkes főgondnoka *Beretőy János* és *Lévay Sándor* buzgó presbiter már Debrecenbe eléje mentek, hogy a Nyíregyházára délelőtt 10 óra 42 perckor érkező vonaton kísérei legyenek. Itt már az érkező püspök úrra, egészen egy szorongó sokaság várakozott, élén az egyházmegye esperesével, nt. Lukács Ödön úrral, kinek társaságában, a megye képviselőit ott voltak: *Mikecz János* megyei fő-, *Sipos Béla* aljegyző, *Kovács Gerő* kir. járásbíró; a kállói járás országgyűlési képviselője: *Kállay Ferenc*, *Szabó József* kállói kir. járásbíró, *Zoltán István* kállói főszolgabíró és presbiter, továbbá: *Gyüre István*, *Gyüre Zsigmond*, *Borsy Bálint*, *Pethő Andras*, *Toka Károly*, *Béres Ferenc* szintén kállói presbiter, *Gaal Elek* balkányi földbirtokos stb. (*Geneszy Albert* egyházmegyei gondnok úr az Irányi Dániel temetése miatt itt nem lehetett, de éjjel visszaútaozott Budapestről, hogy Kállóban jelen lehessen). Lukács Ödön esperes és Kállai Ferenc országgyűlési képviselő szívélyes üdvözlése s ft. püspök úrnak meleghangú, szeretettől áthatott válasza után, kocsikon Kálló felé indult a társaság. A kállói határon, dacára a szakadó esőnek, már egy egész tábor várakozott a püspök úrra, élén Kálló városának előjáróival, a kik részéről *Nagy Kálmán* városi jegyző mondott igen szép üdvözlő beszédet, mit a püspök úr válasza követett. Csupán a kocsik száma meghaladta az 50-et.

Kis pihenő után, megindulva a menet, ismét s a hivatott harangok zúgása között, megérkezett kitűzött céljához a kállói paplakra, hol a tiszteletnek s szeretetnek újabb jeleivel lett elhalmozva a várva-várt főpap. Ünnepi díszben volt az egész város s az egyházi épületek lobogókkal voltak díszítve. Itt, a presbitérium itthol maradt részének a zászlókkal kivonult iskolás gyermekeknek s tolongó sokaságnak élén, *Görömbei Péter* helybeli lelkész mondott hatásos üdvözlő beszédet, mire az agg pásztor mély megindulással válaszolt.

Ezek után egy kedélyes ebéd következett a lelkész vendégszerető házában, melyen a püspök úr kíséretéből s a város előkelőségei közül mintegy 30-an vettek részt.

A kedves háziasszony kellemes fűszerein kívül, pohárköszöntőkkel bőven ízesített ebéd belenyúlt a késő éjszakába.

Estve a muzsikáló tehetségeiről, a lapok olvasói előtt is előnyösen ismert *Farkas Lajos*, kállói ev. ref. s.-lelkész vezetése alatt álló, helybeli polgári dalárda szerzett a püspök úrnak s a körében időző társaságnak, néhány szép darab előadásával, igen kedves élvezetet.

A vendégek már szombaton estve nagy számmal érkeztek különösen a vonaton, hol fogatok vártak az érkezőkre, de nagyobb rész csak vasárnap reggel jött meg. *Lévay Sándor* ügyvéd s presbiter, szállásmesteri tisztének, mindnyájunkat lekötöztető szívélyességgel s fáradhatatlan buzgósággal felelt meg. Volt pedig dolga elég.

A templom körüli utcák már korán el voltak lépve. Az ég kiderült, hogy ő is beragyogja ezt az előre is imponánsnak ígérkező ünnepélyt. Mire a harang hívogató szava felhangzott, már csaknem megvolt telve az ünnepelő egyház templomának tágas hajója. Nemcsak az ülőhelyek voltak szorongásig megtömve, de lépve volt a templom minden zuga. Több mint 3000 ember volt itt együtt s énekelte áhitattal előbb a 74, majd 37. dicsőítet, *Nagy Kálmán* balkányi ev. ref. lelkész művészi orgonajátéka mellett. A polgári dalárda lélekemelő éneke után főt. *Kiss Áron* püspök úr ősz pátriarchai alakja tűnt fel a szószéken s imádkozott mint egy láng-lelkű próféta. Ezután ismét a dalárda énekelt, mialatt *Lukács Ödön* esperes jelent meg a szószéken s a I. Kor. 3. 11--13 felett tartott, a figyelmet mindvégig lekötő, nagyhatású beszédet. A beszéd hatásának s az előadás szépségének jellemzéseül legyen elég az, a mit egy intelligens úri embertől hallottam: «szerettem volna ezt a predikációt színházban hallani, hogy megtapsolhattam volna». Majd *Görömbei Péter* helybeli lelkész jelent meg a szószéken s a kállói egyház tanulságos történetéből olvasott fel rövid vázlatot, mesteri vonásokban. Megismertük belőle azt a sok küzdelmet, melyen a kállói ev. ref. egyház átment s azt a hitbuzgóságot s anyaszentegyházunk iránt való forró szeretetet, amelyet a kállói egyház hívei úgy a múltban, mint a jelenben, példányszerűen tanúsítottak. A helybeli lelkésztől, a CXXII. zsolt. 2. versének eléneklése után, *Sáfrány Zsigmond* téglási lelkész vette át a szót, ki az úrvacsora felett mondott, igen szép gondolatokkal bővülőködő szertartási beszédet s kiosztotta a kolosszális gyülekezetnek, *Bakos Pál* szakolyi lelkész segítségével az úrvacsorát. Csupán az úrvacsoraosztás 1 1/2 órát vett igénybe. Ezután még egy új házaspár kérte ki az egyház áldását, kiket *Nagy-máté Albert* k.-létai lelkész, egyházmegyei főjegyző és tanácsbíró látott el, azt hiszem, az ifjú pár előtt örökké emlékeztető atyai tanácsokkal, s szívet indítóan kérte házasságukra az Istennek áldását. Még tervbe volt véve keresztelés is, a melynek végzésére *Bakos Pál* volt felkérve, de keresztelendő nem volt. Így ért véget az isteni tisztelet 2 óra körül, dacára annak, hogy már 10 óra előtt a templomban voltunk.

Szeretett püspökünkre, a mint a templomból szállására, a paplakra érkezett, *Ferenczy*, helybeli róm. kath. prépost és főesperes, továbbá *Lengyel*, ugyancsak helybeli gör. kath. esperes és szentszéki ülnök és *Kállay Rudolf* dr. megyei kórházi főorvos várakoztak, hogy neki tisztelegjenek. Említenem sem kell, hogy a legszívélyesebb fogadtatásban részesültek.

A bő szellemi táplálék után, a test is követelte már a magáét. A kállói egyház erről is gondoskodott. A régi megyeház nagy termében gazdag asztalt terített vendégei számára, 300 terítéssel, hol alkalmuk nyílt a vendé-

geknek, az ősi magyar vendégszeretetnek hamisítatlan nyilatkozását bőmértékben élvezni. Annak a nagy teremnek minden zuga tele volt. E terem egy kis része, a kállói műkedvelők színtársulatának, színpad gyanánt van berendezve. A felgördült függöny mögött most nagyszámú, de társulatot nem képező műkedvelők az evésből és ivásból tartottak verseny-előadást. Felesleges említenem, hogy a publikum hálátlan volt, a helyett, hogy osztatlan figyelemben részesítette volna, itt-ott még le is főzte őket. S különös, a helyett hogy nehezelték volna, teljes meglepéssel hagyták el a színteret.

De teljes meglepéssel távozott innen a nagy és díszes társaságnak — melyben nők is igen szép számmal voltak — minden tagja. A magyar konyhának s *Virth Antal* róm. kath. vallású kállói polgárnak, — ki a konyhamesteri, illetve a banquette-rendezési tisztelet, az egyház iránt való jó indulatból magára vállalta — becsületére való, kitűnő, ízes ételek, pontos és figyelmes kiszolgálattal mellett, elfogyaszthatatlan mennyiségben jelentek meg az asztalokon, s dacára a philoxerás és peronosporás világnak, a hamisítatlan és pedig kitűnő nyíri bor is, bőven lett felszolgálva kedvterítőül. Ömlött is a pohárköszöntő, mint az áradat, melyek sorát főt. püspök úr nyitotta meg, éltetve a királyt, mit a közönség állva hallgatott meg. Ezután *Lukács Ödön* esperes, utána pedig *Ferenczy* róm. kath. prépost és főesperes *Kiss Áron* püspök úrért ültettek poharat. Majd *Görömbei Péter Lukács Ödön* esperest, főt. püspök úr pedig *Geneszy Albert* egyházmegyei gondnokot vette pohárköszöntőjére. Pohárköszöntőket mondtak még: *Jósa András* megyei főorvos, *Vitéz Mihály* kemecsei, *Sáfrány Zsigmond* téglási lelkész, ki *Görömbei Péter* kállói lelkészért, a kállói presbitériumért és egyházért emelt poharat, *Lengyel*, n.-kállói gör. kath. esperes, szentszéki ülnök, *Schurina* reáliskolai igazgató, *Gaal Elek*, *Tóth Lajos*, *Nagy Lajos* stb. Ki tudná elszámolni!

A zajos és népes terem, 5 óra körül ürült ki, hogy az estve tartandó hangverseny színterévé előkészítsék. 7 órakor már ismét tömve volt. A hangversenyt a kállói polgári dalárda nyitotta meg, egy kitűnően sikerült előadással. Ezután *Lukács Ilona*, *Lukács Ödön* esperes kedves leánya — *Farkas Lajos* s.-lelkész zongora kísérete mellett — dalolt, mint egy dallos madár, úgy, hogy zajos tapsok mellett háromszor is kihívta a közönség. Majd dr. *Jósa András* megyei főorvos, a régiségek kedvence buvára, értékes gyűjteményének számos példányával jött a színtérre, s szabadelőadást tartott, különösen a nyírség régészeti fontosságáról. Előadása igen érdekes és tanulságos volt. Kiváló elismerésben is részesítette a közönség, a sokoldalú ismerettel megáldott, országos híru, szellemes orvost. Ezután a kállói műkedvelő zenekar mutatta be magát. Kellemes előadásuk nagyon meglepte a közönséget. Ennek is, mint a dalárdának, elismerésre méltó, lelkes vezetője: *Farkas Lajos* s. lelkész. Majd *Nagy Kálmán* balkányi lelkész gyönyörködtetett bennünket művészi zongorajátékával s végül a dalárda és zenekar együtt előadták a *Rákóczy* indulót, a mivel hasonlóképen nagy sikert arattak.

A hangversenyt kedélyes táncmulatság követte, melyet csak a pirkadó hajnal oszlatozott szét.

A köznép számára, egy külön helyen, szintén volt táncmulatság rendezve, mely hasonlóképen igen szép lefolyású volt. Amannak jövedelme 300 frt, ezé pedig 100 frt volt. Így is, az ünnepély költségeit még vagy 300 frttal meg kell pótolni a kállói egyháznak.

Másnap, a püspök úr tiszteletére, *Beretőy János*, kállói ev. ref. buzgó főgondnok rendezett kedélyes, csa-

ládias ebédet, hol mintegy 20 teríték mellett, előkelő társaság volt jelen. Szellemes pohárköszöntőkben nem volt hiány. Majd néhány bucsulátogatás után püspök úr a vasúthoz hajtatott, hová Kállay Ferenc országgyűlési képviselő és Gaal Elek kikisérték. Beretöy János gondnok, Gyüre István, Pethő Zsigmond, Léway Sándor presbiterek, dr. Lórencz Gyula megyei kórházi orvos és Farkas Lajos s.-lelkész pedig elkísérték egészen Nyiregyházáig, honnan szívélyes bucsuzás után, püspök úr visszament Debrecenbe.

Igy ért végett a szép emlékü s ev. ref. egyházunknak díszére való kállói ünnepély. Ugy látszott, hogy tüntetés-szerűen gyűlt ide össze a f.-szabolcsi egyházmegye színe-java, hogy megtámadott anyaszentegyházunk iránt való szeretetének s hű ragaszkodásának kifejezést adjon. Köszönet érte a kállói egyháznak, hogy erre alkalmat adott s hála a kegyelem istenének, ki erőt adott az erőtelenségeknek s dicsőséget e szent buzgólkodásnak.

Meg kell még emlékezmem, papi egyletünknek az ünnepély napján megtartott értekezletéről, melyet Vitéz Mihály egyleti elnök, szellemes és tartalmas beszéddel nyitott meg. Majd Erdélyi Imre ramocsaházai lelkész tartott felolvasást „A textus“-ról. Habár az nem volt, értekezés, hanem a papi életből merített, s szellemes humorral fűszerezett kis elbeszélés: miután azt mindenki élvezettel hallgatta, jegyzőkönyvi elismerésben részesült. Továbbá Ujfalussy Béla, világi tanácsbíró s egyleti tag indítványára, elhatároztatott, hogy hivassanak fel egyházmegyénk lelkészei temetkezési egyletek alakítására. Kár hogy az ebéd és a hangverseny között csak igen kevés idő volt, s így semmi komolyabb tárgy megvitatásába sem bocsátkozhatott az igen szép számmal egybegyűlt értekezlet.

Másnap a számvevőszék, a lelkészi gyámpénztár alapszabályainak átdolgozása végett ugyancsak itt ült össze. Megállapított javaslataiból közérdekű az, hogy az eddigi 8% kamatláb helyett, a lelkészek úgy felelőjödemi tartozásaik, mint esetleg felveendő kölcsönök után 6%-ot fognának fizetni, mindazáltal 8% rovatik ki rájuk; azonban 2% a tőketörlesztés javára íratik, de csakis azon esetben, ha fizetéseiket pontosan teljesítik, illetve a következő évre hátralékban nem maradnak.

Ezekben van szerencsém a Kállóban történetekről beszámolni.

r. l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** Báji Patay Gyula, tibai földbirtokos, az ungi ev. ref. egyházmegye buzgó tanácsbírája, folyó hó 13-án, A.-Zsolcán, országosan tisztelt anyósának, özv. Szathmáry Király Pálnénak kastélyában, életének 44-ik évében, egy hétig tartó szenvedés után, meghalt. Torokbaj vetett véget az egészségtől duzzadó férfiú életének. A Patay és Szathmáry családokkal ev. ref. egyházunk is méltán fájlalhatja idő előtti elhunytát, mert épen mostanában kezdett élénkebben érdeklődni prot. egyházi és iskolai ügyeink iránt s joggal várhattuk tőle, hogy ily irányú lelkesedése mihamar oda soroztatja őt legjobb-jaink közé. A sárospataki főiskola iránti vonzalmát azzal igazolta különösen, hogy szívének egyik szerettét, VI. o. tanuló fiát, ennek kebelében helyezte el. Czekeházán, a családi sírboltba temették el. Koporsója felett Medve Pál, abaújszántói lelkész és Pataky Pál, a boldogult fiainak nevelője, bucsúztak el a sokak által megsiratott, kedves halottól. — Özv. Hegedüs Lászlóné szül. Zsiday Julianna asszony, ugyancsak folyó hó 13-án reggel, életének 71-dik évében, szintén a túlvilágba költözött s folyó

hó 14-én a sárospataki reformátusok sírkertjében, férje porai mellé temettetett. A sok csalódást ért, sokat szenvedett, egész életén át a lemondás erényének gyakorlásában edződött, szép lelkű agg. nőt Bálint Dezső ref. lelkész méltatta s ő imádkozott áldást és örök nyugalmat fáradt tetemeire. A főiskola volt egyházi algonokának nejét az egész város értelmisége kísérete az örök révpárt felé. Áldás az elhunytakon s béke a vesztés szívekre!

— **Nyílt levél nagyitiszteletű Mitrovics Gyula teológiai tanár úrhoz.** Nagyitiszteletű Tanár úr! E lapok hasábjain egy gyakorlati kérdésben vagyok bátor kikérni becses véleményét, mély tisztelettel kérvén válaszát. Az ügy ez: Ez év február 26-án, egy hazánkbeli ev. ref. férfiú Amerikában, ugyancsak egy hazánkbeli ev. ref. nővel házasságra lépett s az esketést egy ág. ev. lelkész végezte. A német nyelven kiállított esketési bizonylat, csupán csak a házasságra lépő felek nevét, származásuk helyét, az esketés napját s helyét és a tanukat említi meg. Hiányzik azonban a bizonylatból: a szülők neve s polgári állása, az összeeskettettek vallása, életkora; a férfinnál a nőtlen, s a nőnél a hajadon állapot feltüntetése. Az a kérdés tehát 1-ször, hogy egy ily hiányos módon kiállított esketési bizonylat bizonyíthatja-e az esketés tényét itt, Magyarországon? 2-szor az a kérdés, hogy ev. ref. vallású feleket ág. ev. lelkész összeeskethetett-e jogszerűleg? 3-szor az a kérdés, hogy ezen házasság megkötöttnek tekinthető-e Magyarországon is? Ez utóbbi kérdés különösen azért lényeges, mert a házasságból már itthon egy leánygyermek született, ezen gyermek tehát törvényesnek írandó-e, avagy törvénytelennek? Még egyszer kérve becses válaszát, vagyok Bánócon, 1892. okt. hó 26-án. Nagyitiszteletű tanár úrnak alázatos szolgálja:

Hutka József,
ev. ref. lelkész.

— **Válaszúl a nyílt levélre.** A magyar honpolgár által külföldön kötött házasságnak érvényessége felett, — tudvalevőleg — a József-féle házassági nyílt parancs részletesen és félreérthetetlenül intézkedik. A tisztelt kollegám által fölvetett kérdésekre tehát, talán a leg-egyszerűbb és legtermészetesebb felelet az leendő, ha emlékezetbe hozom mindennek előtt a törvénynek ide vonatkozó szakaszait, kiemelve előre is azt, hogy tekintélyes egyházi tudósok megállapodása szerint, a szóban forgó törvények irányadó szelleme ebben foglalható össze, hogy: «a belföldiek által külföldön kötött házasság érvényes legyen, megkívánatik, hogy az, a nyílt parancsban felállított valamely házassági akadályba ne ütközzék, vagyis a belföldieknek cselekvési képessége a külföldön véghezvitt házasságkötésnél, a házasságot megkötő belföldiek személyes joga szerint ítéendő meg. Ugy azonban, hogy a törvény kivételt tesz a házasság megkötésének alakszerűségére nézve» (1. Szteló Kornél: «A házassági elválás jogát» 114. l.). A nyílt parancs már 38. szakaszában így szól: «Ha a 10, 11, 13, 15, 17, 18, 19, 21. szakaszokban foglalt akadályok forog-nának fenn; alattvalóink a külső tartományokban sem léphetnek a mi országainkban érvényessé válható házasságra.» Az idézett szakaszokban elszámolt akadályok pedig a következők: keresztyénnek nem keresztyénnek kötött házassága; házassági kötelékben levőnek új házasság kötése, vérrokonság és sógorság tiltott fokai, erőszak, a házasság megkötése előtt bíróság ki mutatott paráznság, házasság-kötés céljából elkövetett gyilkosság, szerzetesi fogadalom. Azonban a «kiherdetés, vagy a szabályzat szerint kért felmentés hiánya, a külső tartományokban valamely alattvaló által kötött házasságot — mondja a 39. és 40. szakasz — a mi országunkra nézve, csak akkor teszi érvénytelenné, ha

azon tartományban, hol a házasság kötött, a kihirdetések megkívántatnak, vagy ha az ottani törvények szerint, az ott megszabott módon felmentést nem nyertek. Az összeadás módjára vonatkozólag alattvalóink a külső tartományokban kötendő házasságaikra nézve, e szabályzathoz kötve nincsenek, hanem elegendő, ha azon tartománynak törvényei, a melyben az összeadás történik, megtartatnak. Mindezek szerint tehát világosan és félreérthetetlenül az következén, hogy «a külföldön, protestánsok által kötött házasság érvényes lesz, ha a házasság megkötésének helyén megkívánt alakszerűségek megtartatnak; a tisztelt kollegám által feltett kérdések mindenikére igennel kell felelnem, vagyis 1-ször, az illető házaspár által előmutatott bizonyítvány — ha másképpen szó nem férhet hűtelenségéhez — elfogadható házassági bizonyítvány; 2-szor, az az ágostai ev. lelkész jogosan összeeskethette, amerikai törvények szerint, a kérdéses feleket; 3-szor, az egész házasság Magyarországon is érvényesnek tekintendő és végre 4-szer, mindezekből kifolyólag, az itthon született gyermek törvényesnek tekintendő.»

Mitrovics Gyula.

— **Felolvasó estély Sárospatakon.** A magyar irodalmi önképző-társulat a főiskolai ének- és zenekarral egyesülten, folyó november hó 26-án, a városháza nagy termében, jótékony célú felolvasó zeneestélyt rendez, melyre Sárospatak és környéke művelt közönségét s általában az érdeklődőket, ez úton hívja meg a rendezőség. Külön meghívók nem lesznek. Belépti díj: ülőhely 30 kr, állóhely 20 kr, tanulójegy 15 kr. A tiszta jövedelem a főiskolai kertben felállítandó Tompa-szoborra fordíttatik. Az estély kezdete pontban 7 $\frac{1}{2}$ órakor. A nagyérdékű kezdeményt, melyet siker esetén több hasonló est követ a téli idényben, s a jótékony célt, melyen ajánljuk a közönség figyelmébe.

— **Nyilvános köszönet.** Emlékbeszédem bevégzése alkalmával fogadják szíves köszönetemet Tóth Dániel, Zitás Bertalan, Kódi Bénéjám, Szádecki Sámuel, Kálnicki Endre, Semsei József, Fodor Pál, Fodor József urak, kik Zsindely István életéhez szellemi képe megalkotásához becses adatokat szolgáltattak.

— **A zsinati 15-ös bizottság** Budapesten folyó hó 9 én tárgyalta a debreceni bölcsészeti fakultás és a Kolozsváron felállítandó hittani intézet tervezetét. Felolvastattott a tiszántúli egyházkerület jelentése, mely a debreceni főiskola jelenlegi tanárainak fizetés emelését is tervezi, s ajánlja, hogy a bölcsészeti fakultáson 12 tanszék szerveztessék 1600 frt fizetéssel és 400 frt lakbérrel. A terjedelmes és kimerítő jelentés szerint, a felállítandó tanszékek költségeiből mintegy 8000 frt fedezetlen. Aztán a kolozsvári theologiai fakultás terve tárgyalattott s kitűnt, hogy az itt tervezett tanszékek felállítására az eddigi alapok jövedelméhez még évenként 6000 frt szükséges. A bizottság mind a két tervezetet elfogadta s a zsinat elé azzal a javaslattal terjeszti, hogy a két intézet felállítására szükséges évi 14000 frt fedezetlen összeget úgy teremtsen elő, hogy mellőzve minden adókimutatást, a legszélesebb alapon gyűjtést indítsa, adakozásra hívja fel az egyházkerületeket, egyházakat és híveket, sőt közreműködésre az evangélikus testvéreket is szólítsa fel.

— **Választások.** A szatmári egyházmegyében az augusztusi gyűlés alkalmával betöltetlenül maradt egyházmegyei tisztségek, az október 25-én felbontott szavazatok eredménye szerint betöltettek; a mennyiben főjegyzővé Kalós Péter, tiszabecsi lelkész és egyház-

megyei tanácsbíró; aljegyzővé Varga Lajos, majtisi lelkész; tanácsbíróvá Mártha József, csenger-bogosi lelkész; zsinati pótképviselővé Biky Károly, györgyteleki lelkész és egyházmegyei tanácsbíró, szavazattöbbséggel megválasztattak.

— **A vatikán felhivatalos közlönye** a „Moniteur de Rome“ ugyancsak fenyeget minket, szegény magyarokat azért, hogy nem akarunk teljesen engedelmeskedni Ő szentségének. A mostani események — írja — hasonlítanak Magyarországon az 1848-adikiakhoz, csak hogy akkor politikai felforgatásról volt szó, míg most minden megfontolást mellőzve, szenvedélyesen törnek a fennálló rend megváltoztatására. Kárhoztatja különösen Apponyit, hogy Ő szintén részt vesz ebben a munkában. De — szöri — a magyarok utolsó kártyájukat játsszák ki. Az a nap, melyen a kulturharc kitör, szerencsétlenség napja lesz. Az egyház résen áll és vár. A budapesti urak ismételtén kaptak figyelmeztetést, de úgy látszik, hogy ők a Magyarországon túl levő világot nemlétezőnek tekintik. Magának tulajdonítsa Magyarország, ha elvakult gögje következményeit majd viselnie fog kellene! Bizony-bizony ez a nagy fenyegetődzés buzdítólag hathat a magyar katolikusokra, hogy Vaszary hercegrímás felhívása folytán nagymennyiségű Péter-illért küldjenek Ő szentségének, magasztos tervei megvalósítása végett.

— **Önigazolásul.** A «Sárospataki Lapok» 45-ik számjában a 996. oldalon közölve volt, a mit a «Dunántúli Protestáns Lap» 44. számjában írtam a sárospataki ev. ref. theol. akadémia múlt évi állapotáról. E lapok nagytiszteletű szerkesztője megjegyzésekkel kísérte az átvett mondatot. E megjegyzésekre önigazolásom s volt tanáraink iránt érzett tisztelem megmutatása céljából a következőket kérem figyelembe venni: 1. a múlt iskolai évben Sárospatakon nem volt rendes bölcsészeti tanár, a mit írtam, az tény. Fölemlíteni, hogy most már van rendes bölcsészeti tanár Sárospatakon, nem tartottam szükségesnek, mivel úgy gondoltam, hogy ezt tudják nemcsak a «Prot. Egyh. és Isk. Lap» olvasói, hanem a dunántúliak is, mint a kik nem kevésbé érdeklődhetek a választás iránt a pestieknél; 2. nem a bölcsészeti katedrát, hanem a szakot állítottam s állítom most is illusoriusnak; 3. azt nem állítottam s nem állítom, hogy a theol. tanárokon múlik az V. theol. tanszék felállítása, hanem vonatkozik ez közelebből arra az erős mozgalomra is, mely a 8-dik jogtanári állás érdekében fejlődött ki, míg az V. theol. tanszék kérdése évek óta egy egyszerű kerületi határozatban vesztegel; 4. a sárospataki theol. tanárok heti óraszámjait az elfogadott «egyetemi rendszer» mellett magasnak tartom, de más szempontokból s a debreceniekhez viszonyítva nem mondhatom túlsóknak; s végül én teljesen meg vagyok arról győződve, s mindenki, a ki ismeri a sárospataki theol. tanárokat, hogy sem az öntúlbecsülés, sem a theol. akadémia eléggé nem szeretésének vádjá nem érheti őket. Mindezeket tudva, remélem e lapok t. olvasói nem ítélik el a „fiatal doktor“t, ki doktorságával nem óhajt kérkedni, lévén nála már sok fiatalabb doktor, kik elég szerencsések gúnyban nem részesülnek fiatal doktorságukért.*

Dr Tüdös István.

* Közzöltük az «Önigazolás»-t s a közönségre bizzuk, hogy annak tartja-e vagy nem... Részünkről csak az ellen tiltakozunk, mintha mi gunyolni akartuk volna egy félőrekvő fiatal ember doktori címét!... Ugyan miért akartuk volna? Sőt inkább gratulálunk hozzá, mint útlelvelhez a tudományok birodalma felé.

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Polgári házasság» *Mocsáry Lajos.* — «Az ominosus 15 krajcár.» *Cuprum.* — «Iván János 1823—1892.» *Paikoss Endre.* — «A „borzsaparti lelkesítő kör” közgyűlése.» *Szabó Károly.* — «A zsinat harmadik ülés-száka.» *Mitrovics Gyula.* — «Ve-
gyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Polgári házasság.

Az országgyűlési szabadelvű pártnak november 9-én tartott emlékeztető értekezletén azt mondá *Tisza Kálmán*: «teljesen ellenkezik a valósággal, hogy a fenforgó kérdésben valami specialis protestáns dologról volna szó.» Mondotta továbbá, hogy «ha dogmára és lelkiismeretre történik hivatkozás, az állami erőszakot igazoltnak nem tartja.» Mondta még azt is, hogy ott, a hol nagy állami érdekekről van szó, a specialis felekezeti érdekeknek háttérbe kell szorúlniuk.»

Mindezen állítások csak félig igazak, tehát a teljes igazsággal ellenkeznek. A mi azt a specialis protes-
táns dologot illeti, az egyszeri székely gabé mondá: csak hallgatom mi pufog hátul; hátra nézek, hát látom, hogy engem vernek. Ő excellentiája, úgy látszik nem akar hátra nézni. Ha nem restellene hátra nézni, azonnal látná, hogy a c'erus által indított egész actio első sorban és eminenter protestáns kérdés. Miután a magyarországi katolikus világ a jezsuiták által kellőleg praeparálva lett, a c'erus elérkezettnek látta az időt, hogy egy újabb razziát indítson a hazai protestantizmus ellen. Meg akart szabadulni a lélekhalászatnak az 1868. 53. t. cikkben rejlő akadályaitól. Ezt a halászatot mindenkor a protestantizmus vizeiben úzte különösen a katolikus clerus; előbb a protestantizmus megsemmisítése, majd legalább folytonos háttérbe szorítása és gyöngítése, állandó törekvése itt negyedfél század óta.

Abban sincs teljes igazsága *Tiszának*, hogy az államnak meg kell hajolnia a dogmára és lelkiismeretre való hivatkozás előtt. Hát a nazarénust, kinek hitét a vallásszabadság mellett ép úgy kell respectálni, mint bárki másét, ne lehessen kötelezni katonai szolgálatra? Ki tudja, mit mindent fog még dogmává avatni az ultramontanizmus, meddig húzódik össze vagy meddig tágu papjainak lelkiismerete.

Nincs teljes igazság még abban sem, hogy a felekezeti érdekeknek háttérbe kell szorúlniuk az állami érdekek előtt. Nincs itt szó az állami és felekezeti érdekek ellentétes voltáról. Magyarországon a protestantizmus érdekei nem is állíthatók szembe az állam érdekeivel, sőt Magyarországon épen a legfontosabb állami érdekek követelik azt, hogy a protestantizmus fenmaradjon. Hol volna most az országban szabadság és magyar nemzetiség; hol volna maga az ország államisága, ha nem védelmezte volna meg a protestantizmus ugyanazok ellen, kikkel most megújult harcban áll?

Mire való ily félig igaz praemissákat felállítani? *Tisza Kálmán*nak érdekében állhat most is, mint miniszter korábban elfelejtetni kálvinistaságát, de az ügynek nem tesz jó szolgálatot eféle állításokkal, mert az igazság elhomályosítása s elcsavarásából soha sem resultálhat igaz és jó dolog.

Tiszánál sokkal őszintébbek voltak azok a fiatal mágnások, kik azon nevezetes értekezleten a polgári házasságot indokolták. Okoskodásuk így hangzott: az elkeresztelési rendeletet vissza kell vonni, az 1868-iki törvényt módosítani kell, mert az a dogmába és lelkiismeretbe ütközik; a clerust ki kell elégiteni, de a protestánsoknak kárpótlást kell adni, tehát be kell hozni a polgári házasságot. Ez az a nagy fölfedezés, ez az a nagy elhatározás, mely oly nagy lelkesedésbe hozta a szabadelvű pártot, hogy alig tud magára ismerni dicsőségében. És *Tisza* nyilatkozata nagyon alkalmas arra, hogy teljesen megerősítse a szabadelvű pártot azon hitben, hogy a polgári házasság csakugyan teljes kárpótlást nyújt a protestánsoknak az elkeresztelési rendelet és az 1868. 53. t. cikk eltörléseért, hogy a polgári házasság behozatalával a magyar államnak Róma által megármadott függetlensége és tekintélye vindicálva lesz, diadalmasan be lesz fejezve a kulturharc, rendben lesz minden s az egyházpolitika terén többé semmi teendő nem marad.

Helyes dolog-e oda hatni, hogy a magyar közvélemény, hogy nevezetesen a döntő körök magukat eféle téves hitte beleringassák?

Meglesz-e csakugyan a polgári házasság; miként fogadja az ország népe; úgy fogja-e megalkotni a házassági jogra vonatkozó összes intézkedésekkel együtt; a törvényhozás úgy fog-e fogamatba vétetni a gyakorlat által, hogy a clerusnak a vegyes házasságok körüli intrigái ellen csakugyan sikeres korlátozó eszköz legyen: — mindezt még nem tudhatjuk; egy ugrásnak a sötétbe látszik az egész dolog. De tegyük föl, hogy mindez meglesz, nekünk protestánsoknak a polgári házasság akkor sem lesz vívmány, sőt nem is compensatio az 1868. 53. törvénycikkért.

Annyit föltehetünk biztosan, hogy nálunk is csak kivételesek lesznek az oly esetek, melyekben a házassulandó felek mellőzni fogják a polgári mellett az egyházi egybekelést, és akkor a vegyes házasságok körül a papi izgágának mindenestre tág tere marad. Ránk nézve, felekezeti érdekeink szempontjából, hasonlíthatatlanul kedvezőbb azon helyzet, melyet az 1868. törvény teremtett. Voltak esetek eddigis, melyekben, mert a kellő sanctióval a törvény ellátva nincs, a «sexus sexum sequitur» elve kijátszatott, de azért nagyban és egészben két évtizednél tovább mégis megvolt a törvény által célbavett állapot és megmaradhatott volna továbbra is, ha a katolikus clerus vakmerő támadásával szemben az állam megtette volna azt, mi saját biztonsága és tekintélye érdekében kötelessége lett volna; ha most, midőn a szükség felmerült, megtörlődött volna a törvényt a szükséges sanctióval; ha nem olyan Csáky-féle elkeresztelési rendelettel, hanem megfelelő, szigorú büntetésekkel forratta volna torkukra a törvény ellen szegülő papoknak a lelkiismerettel való hazudozást.

Kedvezőbb ránk nézve a status quo, mert nekünk itt, ebben az országban nemcsak az elméleti, a clerus nagy vagyona és hatalma mellett csakis papíron létezhető jogegyenlőségre, hanem egyenesen *specialis őltalomra van szükségünk a catholicus clerus ellen*. Ilyen őltalmat nyújtottak a régi békekötések, ilyet nyújtott az 1791-iki 26. t. cikk, mely autonómiánkat törvényes intézményül szentesítette; ilyet nyújtott az 1868. 53. t. cikk, mely «a szülék természetes jogát» korlátozta; összes eddigi interconfessionalis törvényeinknek ezen őltalmi jellegök van. És ennek szükségét a helyzet hozta magával, az a specialis viszony, mely nálunk a catholicizmus és protestantizmus közt fennáll. Specialis ez a viszony; egészen más, mint a milyen ugyanazon két felekezet közt más országokban létezik. Nálunk a protestantizmus számra és jelentőségre nem eléggé csekély arra, hogy létezése s hatása ne háborgassa a clerus álmait, de nem is eléggé erős arra, hogy aláásni, megsemmisíteni s legalább összezsugorítani reménytelen küzdelemnek tekintse. Késztetve érzi magát e küzdelemre a történelmi múlt nyomán; folytonosan megvan nála a riva-

litás érzelme, még most is a protestantizmus praepotentiája s a catholicizmus elnyomtatása miatt panaszkodik. Az ellenreformatió nálunk még mindig folyamatban van; ennek nyilvánulása volt a 40-es évek vegyes házassági vitája, hasonló nyilvánulása az a támadás, mely legújabbán insceniroztatott. Más valami ez, mint például a németországi Kulturkampf; ehez hasonló harc is van nálunk is ama másiknak tetejébe folyamatban, jelentkezik nevezetesen az érseki kinevezések ellen gördített akadályokban. de ama hagyományos ellenreformatió-féle harc a mi specialitásunk.

Ez ellen védelmezett meg bennünket specialis intézményekkel a magyar liberalizmus, mely valahányszor felülkerekedett, kellőleg tudta méltányolni a protestantizmus jelentőségét. Azon liberalizmus mellett, mely nekünk 1791-ben az egyházi és iskolai önkormányzatot biztosította, mely 1868-ban a «szülők szabad egyezkedését» korlátozta, a Lloyd-teremben most felpezsdült szabadelvűség, melynek kiindulási pontja az elkeresztelő papság megnyugtató és kielégítése volt, bizony nagyon lemaradt. A szükséges óvszerek és védelmi eszközök helyett most kizárólag a jobban hangzó, de üres és hazug tartalmú jogegyenlőségre utalnak bennünket. A jogegyenlőségből már kaptunk előpénzt az által, hogy egyházi előljáróink egy részét megtették főrendiházi tagnak, adtak nekik még lipót-rendet is; most azt hiszik, teljesen eleget tesznek a jogegyenlőségnek, a polgári házasság egyenlően mér mindenkinek: de a jogegyenlőség nálunk soha sem lesz valóság, soha sem lesz egyéb, mint csengő érc és pengő cimbalom mindaddig, míg a klérus óriási vagyonának birtokában marad, s ebben gyökerező roppant hatalmával magára az államra, a közvélemény organumaira és a vegyes házasságra lépni akaró nép fiára nehezedik.

Nem compensatio tehát nekünk, vagy éppen vívmány a kilátásba helyezett polgári házasság, hanem vívmány — igenis — az ultramontán izgatásnak. A clerus actiója diadalt aratott, kezdeményezésével célt ért, mert kivitte az elkeresztelési rendelet visszavonását, az 1868. törvény eltörlését. E tényt nem alterálja az, hogy vele kapcsolatban történik olyan valami is, mi a klérus előtt nem kedves dolog. A polgári házasság régóta be van hozva a legkatholikusabb országokban a nélkül, hogy a clerus ellene csak komolyan békételenkedett volna is. Nálunk már kiadta ellene a jelszót. Természetesen. Mert ő sem tudhatja biztosan, miként fog nálunk, a mi speciális viszonyaink mellett, működni az új intézmény; milyen mérvben s milyen terjedelemben fogja proselitálcináló működését korlátozni. És ő nem úgy gondolta magának a dolgot, hogy neki compensatiót kelljen adni, már olyat, a melyet a protestánsoknak; ő teljes sikert, teljes diadalt akart, és mert is már remélni, mert eddigi sikerei után vérszemet kapott, ő pur et simple akarta az 1868-iki törvény eltörlését.

Diadalt aratott annyiban is, hogy a dogmák és a lelkiismeret kiváltságának szent és sérthetetlen voltát elismertetni, s döntő tekintetként felállítania sikerült. Ez volt most is a kiindulási pont a nagy szabadelvű műveletnél. Jövőre szabad a vásár, rámondani bármire, hogy dogmába vagy lelkiismeretbe ütközik. Diadal nyilatkozik a clerus számára abban is, hogy a szabadelvű párt oly nagyra van a maga nagy tettével. Valóságos naivitás mutatkozik abban a nagy örömben, melyet az a nagy párt érez a fölött, hogy a clerus követelését azon módon, egész terjedelmében meg nem adni merészkedett. Hát oly nagy erőfeszítés kellett hozzá? Hát csakugyan úgy állott a dolog, hogy ha csuda nem esik, ha nem szállja meg a szentlélek a tisztelt pártot, imminens volt az 1868-iki törvény módosítása, egyszerűen, minden feltétel nélkül?

Valóban az volt. A Szapáry-kormánynak egész magatartása, az országgyűlésnek utolsó vallásügyi vitája azt a benyomást tette mindenkire, hogy a clerusnak minden körülírás nélküli teljes diadala — igenis — lehetséges. Ezen benyomások alatt indítványoztuk mi is és hozta meg a tiszáninnenai egyházkerület azon határozatot, mely szerint felhívandó a zsinat, hogy ha csakugyan módosíttatik az 1868-iki törvény, hasson oda, hogy hozzattassék be legalább a polgári házasság. Semmi se jellemezheti jobban a helyzetet, mint a protestánsokról ekként nyilatkozó resignatio. És ez még csak tegnapi dolog. Az a vakmerő agitatio, melynek sikerült ilyenre alakítani a még csak tegnapi helyzetet, még teljes tűzében van; lapjai itt és Rómában teljesen egy híron pendülve, tüzet okádnak a miatt, hogy egy kissé körmére koppintottak, s hogy diadala eddig nem teljes, mert ő még többet, egészet, mindent akart és remélt! Miért tétováztak oly sokáig azok, kik most annyira neki iramodtak a szabadelvűségnek? Az a gróf Csáky, ki most, bizonyosan saját nem kis csudálkozására, a vallásügyi szabadelvűség zászlótartójának szerepében találja magát, csak néhány hóval ezelőtt bizony még nem mutatta magát nagyon áthatottnak attól, mit ha egyéb nem, hát az államtekintélye mindenesetre megkívánt. És az összes pártok szóvivői a szabadelvűség követelményeit a «szülők szabad rendelkezése» hangoztatásával vélték kielégíthetni. Megváltozott volna minden egy varázsütésre...?

És vegyük mindezekhez azt, hogy azért a polgári házasságért senki sem lelkesedik. Ránk nézve felekezetül kétségtelenül kedvezőbb a statusquo; ránk nézve a polgári házasság csak veszett fejszének nyele, mert az, hogy a polgári házasság behozatalával inaugurált egészen új egyházpolitikai rendszer logikai folyamánai érvényesülni fognak-e a jövőben, még egészen bizonytalan. De magáért a polgári házasságért, ezen intézmény saját benső természete és értékeért nem lelkesednek azok a liberalis katholi-

kusok sem, kik most — mint deus ex machinát — előtérbe léptették és a felpozsduált mozgalom alkalmával a zászlóra írták. Ők csak expedienst kerestek arra, hogy a clerus előtt való meghátrálásukat fedezhessék; expedienst arra, hogy egy megúnt miniszter elnöktől megszabadúlhassanak. Ép oly kevésbé lelkesül érte a nép nagy zöme, mely hallott ugyan harangozni, de esze ágában sem volt, hogy a dolog oly közel áll; a nép nem fogja egyhamar belátni, «mitől jó» a régi bevett szokásnak és életmódnak ilyenmő megbotlygatása, s kellemetlenül fogja tapasztalni a szaporodó polgári functiókkal okvetlen járó felemelt községi pótdót.

Nem lehet-e méltán tartani attól, hogy a minden oldalról kelletlenül fogadott reform kelletlenül, s talán természetéből kiforgatva fog életbe léptettni? Nagyon bőven van okunk aggodalomra.

A polgári házasság hehozatala kétségen kívül egy nagy reformot képvisel. Annyit jelent, mint teljes szakítást az ezen országban eddig követett egyházpolitikával. Túlnyomó katholicismus, roppant vagyonnal ellátott katolikus clerus egyrésztől, kisebbségben levő, de jelentékeny erkölcsi erőt képviselő, anyagilag szegény, az egyensúly fentartása végett az állam részéről speciális oltalomban részesülő protestantismus más részről — ez volt az eddig fennálló rendszer. Ezentúl a speciális oltalom megszűnik, a teljes jogegyenlőség inauguráltatik, szabad a tér, a verseny, éljen meg mindenki úgy a mint tud. De a jogegyenlőség rendszere a polgári házasság behozatala által csakis kezdeményezve lesz, mert az egyenlőség nem lesz valóság mindaddig, míg az egyik felekezet az állam részéről óriási dotatióban részesül, a másiknak pedig alig jut még koldús alamizsna is. Az állami oltalom rendszere mellett éreztük ugyan nyomását, de meg tudtunk élni a katolikus klérus nagy anyagi hatalma mellett; ha megszűnik a törvények oltalma, akkor ezen hatalomnak ki leszünk szolgáltatva. Épen ezért mi ekkoráig, a fennálló rendszerhez tartva magunkat, nem léptünk arra a térre, hogy akár az egyházi javaknak bevonását, akár saját megfelelő állami dotatiókat kezdeményezzük; ezentúl egyszerűen a megélhetés ösztöne fog erre a térre terelni bennünket; sőt még akkor is, ha mi magunk e tekintetben teljesen tartózkodó állásban maradnánk, a helyzet erejénél, a behozott rendszer logicájánál fogva, úgy fogunk itt állani, mint várományosok, akár úgy, hogy adják ki részünket abból, a mi ez országban a vallás fentartására, a közoktatásra és jótékonyásra eredetileg rendeltett; akár úgy, hogy az egyházi javak egyszerűen secularisáltatván, a versengő felekezetek egyenlően utaltassanak a saját eszközeikkel való önfentartásra.

Ez a polgári házasság behozatala által inaugurált rendszer logikai háttére. Számoltak-e ezzel azok, kik most az eszmét egyszerre, s mondhatnám váratlanul felkarolták, s a szabadelvűség siboletjévé tették?

Kárpótlást akarnak adni nekünk, protestánsoknak? No hát mi csak akkor leszünk kártalanítva, ha a kezdeményezés logikai folyományai tényleg bekövetkeznek; addig mi maradunk a megrövidített fél, s a dolog természeténél fogva, oda leszünk utalva, hogy az új rendszer teljes kiépülését szorgalmazzuk.

Annyi kétségtelennek látszik, hogy nagy illúzióban ringatják magukat, kik azt hiszik, hogy a polgári házasság behozatalával be lesz — és pedig az államra nézve diadalmasan — fejezve a megindult kulturharc. Inkább félő, hogy csak ezután kezdődik a haddelhadd. A mi katolikus papságunk, mely most már teljesen benn van az ultramontanizmus sodrában, eget-földet mozgásba fog hozni, hogy megke-sérültesse az állammal azt a vakmerőségét, melynél fogva nem teljesítette azon módon összes követeléseit; el fog követni mindent, hogy bevágja az utat az új rendszer további következményei előtt, hogy ezen új rendszer rá nézve ártalmatlanná tétessék. És meglehet, hogy törekvése eredményes lesz, mert — mint Kossuth mondá — az élet kineveti a logikát. Attól függ, komoly alapja volt-e annak a szabadelvű felbuzdulásnak, melynek most szemtanúi voltunk, vagy nem volt az egész egyéb, mint egy pillanatnyi fellobbanás, vagy épen egy taktikai művelet?! Mi, protestánsok pedig ám bízunk Istenben, de helyezzük már egyszer szárazra a puskaport. Nagyon kényelmes politika azt várni, hogy míg mi magunk teljesen meghúzzuk magunkat, mint a csiga héjába, mások, a liberális katolikusok fogják számunkra a gesztenyét a tűzből kikaparni. Ébredjünk már egyszer megfelelő tevékenységre; a mi megfeszített erő-kifejtésünkre is szükség lesz a nagy munkában, mely minden valószínűség szerint még majd ezután következik.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Az ominosus 15 krajcár.

Az 1891. évi XLIII. t.-c. 10. §-ának intézkedéséről akarok fenti cím alatt szólni, mely »minden iskolába járó tankötelesre« 15 krajcárt ró ki tanítói nyugdíj és gyámintézeti alap javára. Ez már idestova két esztendő óta intézkedése tehát a törvényhozásnak.

Midőn ez, törvényjavaslat alakjában a képviselőház asztalára került — emlékezhetünk még reá — az elismerés iránta nem vala általános, a lelkesedés sem csapkodott valami magasan, még a törvényhozó testületben sem. Voltak ugyanis, kik már akkor és ott erősen ellenzték e javaslat törvénynyé tételét. Pedig e javaslat nem megvetendő jövedelmi forrást nyitott a nyugdíj-alapnak! És ezek a törvényhozók bizonyára jobban ösmerték s ösmerik a gyakorlati életet, mint a papíroson számoló államtitkárok, meg a tisztán theoretikusan gondolkozó miniszterek! De elvégre is a javaslatból mi is lett volna más, mint — 25 éves szokás szerint — *országos törvény*.

Megszavazták a törvényjavaslatot s azóta még csak szót se hallottunk felőle, mintha azaz ellenszenves

XLIII. t.-c. 10. §-a halva született volna! Pedig dehogy! Roppant követelő ifjúvá fejlődött e rövid idő alatt is. S most akarva, nem akarva, szembe kell vele szállanunk, még pedig *nekünk, egyházaknak* is.

A miniszter, illetőleg a törvényhozás első sorban az iskolafentartók nyakába szózza a terhet, mely a beszédessel jár. Bizonyára minden lelkész és presbitérium megkapta az esperes urak körlevelét, melyben erős hangon tudtúl van adva a végrehajtási szerep teljesítése.

És mi mit teszünk, mit tegyünk vele?!

Ez a kérdések kérdése.

A mód ugyan adva van, de elmondhatjuk rá: »Adtál Uram esőt, de nincs benne köszönet!« »Beíratások alkalmával szedendő bel!« De jöjj el előbb óh boldog kor, mikor a falusi népiskolában is csak legalább szólhatunk beíratkozásról! Mert talán — a miniszter úron kívül — mindnyájan ösmerjük azt a még nálunk mindig divatozó patriarchalis állapotot, hogy a gyermek *csak úgy* feljön az iskolába, mikor már minden mezei munka elmúlt; egy jó része pedig, mikor már *legelő* sincs. Kinek adja tehát tudtára a beírást végző személy, hogy még 15 krt is kíván a miniszter úr, illetőleg a magyar törvényhozás? Vagy kitől vegye fel azt az ominosus 15 krt?!

A tanítók tudták ezt s irtóztak is tőle. És ha az életben az irtózásra soha sem lett volna okuk, de most, illetőleg akkor volt. A nagyon is megerhelt nép, nem nagyon szívesen fizet semmit, mi adószerű. És még ők szedjék be, kiknek javára történik a fizetés! Ők, kik úgy is annyi összeütközésbe jönnek a hívekkel!! Ők vonjanak magukra még több odiumot, éppen azok részéről, kik között élniök kell, kikkel a legnagyobb békeségben kellene lenniök, hogy valódi népnevelői, néptanítói hivatást teljesíthessenek!!...

Vagy — felekezeti iskoláinkról szólván — az egyháztanács üljön hónapokról hónapokra az iskolában rendőri szolgálatot teljesítendő?! Ez túl van az ő magas-tos célért küzdő munkálkodási körén, Pedig felelőssé van téve az egyháztanács is, mint iskolaszék a mulasztásért 5—50 frtig terjedhető pénzbírság lévén kiszabva.

Megjegyzésképen ugyan ott van, hogy *ellenszegülés*, vagy hanyagság esetén — *beadtván a névsor* — a polgári hatóság köteles a beszédet teljesíteni. De hát — legyünk tárgyilagosak — ki érdemli meg az ellenszenvet tulajdonképen: a végrehajtó-e, vagy a megbízó, ha kótya-vetyére kerül szegénységünk? Én azt hiszem, hogy a végrehajtó nem, mert az egyszerű közeg. És bizonyára az odium ez esetben is ismét az egyházra száll.

Volna egy expediens — a mire bizonyára sokan fognak gondolni — ha az egyháztanács, mint iskolaszék, *háza*ba szedné be, ad notam *domesztika*. Ettől azonban ments Isten!!

Mert hiszen emlékezhetünk még azokra a nehézségekre, melyek a domesztikai terhek kivétele és beszédese alkalmával történtek és történnek! Hát még most . . . ismét egy újabb krajcáros teher, melyből a népnek még csak hasznót sem ígérhetünk! Óh ez a domesztikának hasznára bizonyára nem válnék, főleg, ha meggondoljuk, hogy ennek beszédese is akkorra esnék, vagy legalább közel ahoz, mint a domesztikáé. Egy-szerre kettő!! De még ha volna is egy pár hónap különbség a kettő között, még akkor sem volna tanácsos ezt az expedienst alkalmazni, mert így az egyháztanács, illetőleg annak egyes tagjai nem tennének mást egész éven, mint *adót* szednének s íme most már *állami adót*

is. Már pedig a végrehajtóból, vagy — ha úgy tetszik, — a végrehajtásból sok még *egy fajta is*.

Nem, nem válik be e törvény üdvöt hozónak! Ott hinti el a vizálgodásnak, a békétlenkedésnek magvát, a hol a szeretetre, a békeségre van a legnagyobb szükség; a honnan a szeretet, a békeség angyalának éppen kiszállni kellene.

Igy állván e törvényre vonatkozólag a dolog, ha elfelejtettünk alkalmas időben elmélkedni róla, illetőleg az ezzel járó teendők felett, tegyük azt most legalább. A kérdés elég fontos, megérdemli az elmélkedést. Igyekezzünk e terhet lerázni nyakunkról! Nem vádolhat érte lelkiismeretünk, nem vádolhat a világ sem, ha józanul s tárgyilagosan akar gondolkozni.

Mert hiszen a tanítói nyugdíjintézetrel szemben egyházunk is épp oly kötelezettséget teljesít, mint az államnak bármelyik alkotó eleme. Lelkiismeretünk tehát nyugodt lehet, mert örömmel visszük filléreinket abba a forrásba, honnan a nagyon megérdemelt munka — bár nagyon csekély — jutalmazásban részesül. Ha azonban az állam ezt a forrást nem tartja eléggé bőségesnek, ám növelje ennek a tartalmát s a növelésben mi is a legnagyobb örömmel veszünk részt, csak ne úgy tegye ezt, hogy a mi benső nyugalomunkat is megháborítsa. Mert ebbe bele nem egyezhetünk, főleg ha ezen belső nyugalom megháborítását még csak kis mértékben sem igyekszik ellensúlyozni.

Már pedig a törvény csak háborgást, zavart idéz elő a nélkül, hogy egy másik oldalon levő zavart, háborgást csendesítene.

Mikor ugyanis e törvény meghozatott, egyidejűleg s ezzel összefüggésben rendeztetett a *nyugdíjazás módja* is. Es elég kemény szívű volt a törvényhozás, mely akként intézkedett, hogy 30 hosszú évet töltsön el az az egyén a legfárasztóbb, a legterheesebb munkában, ki *teljes (!)* nyugdíjra akar számítani! Uram fia, 30 hosszú év és akkor is koldus alamizsna! Igen, mert azt az összeget nevezi a bölcse törvény teljes nyugdíjnak, a melyet a 30-ik évben a nemzet igazi napszámosa élvezett.

Ebben a *bölcse* intézkedésben rejlik már az az ok, a melyet, ha figyelembe vesz a tárgyilagosan ítélő világ, nem vádolhat bennünket, ha ezt az újabb terhet lerázni igyekezzünk nyakunkról. Mert hiszen nincs ez intézkedésben semmi, mi csak egy kis részben is előnyvel volna ránk nézve, pl. tanítóink nyugdíjaztatása alkalmával. Mert éppen mi — felekezet — vagyunk abban a fájdalmas állapotban, hogy általában legcsekélyebben dotálhatjuk tanítóinkat. S az állam sem igyekezett azon, hogy legalább a becsületes, nehéz munkában eltöltött idő után dotálna őket jobban, vagy legalább egyenlő mértékben, holott nem az egyháznak, de az államnak teljesítenek első sorban kötelességet.

Pedig mily könnyen lehetett volna igazságos és méltányos az által, hogy egy *meghatározott összeget* tűzött volna ki nyugdíj összeg gyanánt. Így rajtunk felekezeten is segítve lett volna, legalább némi részben, mert a nagyobb nyugdíj reménye nem riasztotta volna el annyira csekély dotatiojú egyházainktól a tanítókat.

Ebben az esetben még talán áldozhatnánk már-már megtámadott benső nyugalomunkból is, mert reményünk volna, hogy egy másik zavart csendesítsünk. De így, csak a zavart növelni minden oldalon — nem észszerű s nem kívánhatja tőlünk — még az állam sem.

Ezért mondom, hogy igyekezzünk e kellemetlen terhet nyakunkról lerázni. Az állam itt teljesen a saját

célját tekintette, valósítsa meg tehát a saját közegei által. Az egyháznak, általában az iskolafenttartónak ne legyen semmi más teendője ezzel szemben, mint a tankötelesek névsorának kiadása, a mit különben eddig is meg kellett tennie. Az államnak számtalan út és mód áll rendelkezésére: nekünk pedig alkalmas s céljainkat nem veszélyeztető egy sincsen!

Cuprum.

TÁRCZA.

IVÁN JÁNOS

1823 — 1892.

Csaknem egész 70 év terheit hordozta vállain, mégis mindig ruganyos léptekkel, fiatalos hévvel járt közöttünk, mint a rend és pontosság, finom ízlés és szigorúság, az ismeretekben előbbre törők és hitőkben soha nem csüggedők példányképe. Tiszteletet parancsoló nemes alakja, megáldva az életrevalóság minden kellékével, még évtizedeket ígért neki, s mértékletes életmódja biztosítani látszott számára az ígéretet. S ime mint a tiszta égből hirtelen lecsapó villám egy pillanat alatt szét forgácsolja a kemény viharral is erősen dacoló tölgyet; úgy vágta le a halál angyala erőteljes alakját október hó 25-én délelőtt $\frac{1}{2}$ 11 órakor az enyestől ölére. Az erős, ki az élet iránt egész bizalommal, elvéhez hűen, épen szorgalmas munkálkodásra buzdítgatta napszámosait; egy pillanat alatt tehetetlen, élettelen testté lőn. Oh mert az a kis folyam, mely a szívet hajtja, kiapadt örökre, s a szív, mely annyi jónak és szépnek vala forrása, örökre megszünt dobogni, s vele együtt elszállott egy nemes lélek is.

*

Vily, akkor még Abauj, ma már Zemplén vármegyében fekvő községben született az 1823-ik év május havában, szülei egyszerű földmivelők valának. A természetből is fogékony elmével megáldott gyermek figyelmét misem kerülte ki. A munkásság, rend, pontosság még az istenes dolgokban is uralkodtak a családi hajlékban. Az a mély vallásosság, mely gyermek korában környezetéből kisugárzott, az élénk s minden szép iránt hevülő gyermekre is idejekorán kiáradt, kihatott úgy annyira, hogy az, egész életfolyamán keresztül, minden cselekedetén szembetűnő vala. Az a mély vallásosság, széleskörű bibliai ismeret, mely tulajdona, mondhatnám talán büszkesége volt, itt a szülei hajlékban nyerte első csiráját, mely az évek számának növekedésével nemhogy fogyott volna, sőt inkább folyvást növekedett, s nála a mai anyagiasság korában is nélkülözhetlen életelemmé lett. Oh hányszor hallám lelkét mély keserűségben törni ki a mai kor hitetlensége és lágyemelegsége miatt; hányszor mennydörögte fejünkre vádoló szemrehányásként: „oh ti fiatalok, ti tanultok mindent, talán azt is gondoljátok, hogy tudtok is sokat; de nem tudjátok, nem ismeritek és még nem is akarjátok tanulni a legis-legszebb, legis-leghasznosabb tudományt, az életnek könyvét; ti nem ismeritek a bibliát, a könyveknek könyvét. Oh pedig a nélkül minden ismeret hiányos, mert igaza van a bölcse: minden dolognak veleje ez: az istent féljed, az ő parancsolatait megtartsd, mert ez az embernek fődolga.” Ez volt az ő fő elve, ez életének veleje is. Ezen mély hitének és vallásosságának volt azután kifolyása, az a sokak által meg nem értett vagy legalább is félreismert nyilatkozata is, „hogy a mai népnevelés csupán csak fővényre épített alkotmány

mert nélküli a legszükségesebbet: a vallásosságot; pedig kell, hogy ez legyen alapja mindennek. »A mai korban tanítanak mindenre — mondá nekem egyszer — de nevelni nem nevelnek semmire, mert az élő munkás hit idegen az emberi szívekben. Oh nem így volt a mi időnkben! Nem voltak akkor még tudákoskodó gyermekek, kik tanulnak tücsköt-bogarat és azután azt se tudják: mi a valódi hit, mi a vallásos hit-élet. Az erdőtől ma már nem látják a fát. Ma már a népis-
kolákban szentkönyv, zsoltár, ima és templom-gyakorlás csak is mellékesek, olykor-olykor jelentkeznek csupán, mint vendégszereplők. Az előtt ezek voltak a valódi lakók és mások valának, nem mostoha ugyan, hanem édes vendégek és az egyházban azért mégsem ütt tanyát a tudatlanság homálya, hanem tündöklő fényrel ragyogott a meggyőző mély vallásosság szép csillága. Akkor még nem kellett panaszkodni, közönyös, vallástalan, tudákoskodó hívek miatt, mint ma; mert a szent könyvvel kezében még a hitetlen is hívővé lett, míg ma még a hívő is hitetlenné lesz a nélkül, a világi bölcseségnek miatta. Add a nép gyermekének kezébe az örök élet könyvét, a bibliát; aztán vezesd úgy, hogy annak minden betűjét emlékébe vesse; add ajkára szent énekeit, vezesd úgy, hogy legyen az mindennapi tápláléka; ha mind ezt elvégezted, ennyi elég, a természet gyermekét ennyivel nyugodt lélekkel útra bocsáthatod, mert a többi még szükséges dolgokat, ezeknek fénye mellett, úgy is megszerzi magának és így soha sem lesz sem tudatlan, sem hitetlen, hanem mindig jó cselekedetekben buzgólkodó, hitteljes keresztyén. Ilyen és ehhez hasonló nyilatkozataiért sokan elítélték; elítélték, mert nem tudván felemelkedni az ő hitteljes vallásosságához, félre ismerték vagy legalább megérteni sem akarták. Az ilyenek aztán olyanok tarták, mint a ki nem tud, vagy nem képes a népnevelés magas színvonalára emelkedve — a korrallal haladni. Ki tudja — nem ő áll-e a magas színvonalon; s nem neki volt-e igaza? Mert nem volt ő ellensége a népnevelésnek. Oh nem! Ő csak abban különbözött sokaktól, hogy a vallásos dolgoknak és ismereteknek adta az első pálmát; az egyház vete-ményes kertjében ezeket ohajtotta a főhelyen állani, és hogy a többi ismereteknek magvai ezeknek sugaraival érleltessenek. Bizony-bizony nem tudom: nem neki volt-e igaza?

Első elemi iskoláit szülő falujában, egyszerű, de mély vallásosságú iskolamester vezetése alatt, kitűnő szorgalommal végezte. Élénk, mindenre kiterjedő figyelme, könnyed felfogása már itt biztosítékul szolgált arra, hogy nem leendő hiábavalóság, a különben szerény anyagi viszonyok között lévő szülőknek tovább is költsékeznők. Ez szűkecskén telt ugyan, de a szegények iskolája, Sárospatak nem is követelt sokat. A szülei áldás és néhány fillérrel ellátott, tanulni vágyó ifjú 1831. őszén a Muzsa-sereg kicsinyei közé állott és kitartott dicsőséggel mindvégig. Példás szorgalma, pontos kötelesség-teljesítésével kedvességet nyert, a különben is eleven észjárású gyermek tanárai előtt, kik kegyeiket nem is fukarkodtak vele szemben osztogatni. Iskolai pályája alatt, melyet mindig kitűnő eredménnyel futott, több kitüntetésben is részesült s azt szorgalma és példás magaviseletével igyekezett is kiérdemelni. A szépet, mely lelkének később is nagy gyönyörűsége vala, már ekkor is szerette. A rend és tisztaságra nézve maga iránt egész a pedánságig szigorú volt, miért sokan irigykedtek is reá. Ezt a jó tulajdonságát már tanuló-társai sem tudták neki mindig megbocsátani, mert a szép nem előtt ez — a különben is csinos külsejű ifjú diáknak — mindig előnyeül szolgált. Sokan már ekkor

kezdték félre ismergetni, de a jóknak legjobbjai mindig kitartottak vele és meg is oszták szívöknek melegét, melyről még élő tanuló-társai még ma is bizonyosságot tehetnek. S hogy ez a szeretet nem volt ifjúkori könnyen múló felhevülés csupán, hanem olyan, mely az élet későbbi napjait is melegíté — mutatja az — hogy egy-egy jóbaráti ölelkezésre még az élet estvéjének idején is összejöttek évenként valamelyiknek családi hajlékában, hogy a múltak emlékein elmerengve, egymás vidítsák, elevenítsék.

Sárospatakon 1848-ban, mint primárius, a nevelés mellett még segédlelkészi teendőket is végzett. Majd 25 éves korában búcsút véve az anyaiskolától, az életbe kilépett és legelsőbben is Szabolcsmegyében, Jármi nevű úri családnál vállalt nevelői állást, de itteni tartózkodása nem sokáig terjedt, mert 1849-ben már Abaujban, Devecserben találjuk, mint helyettes papot és a Putnoki családnál mint nevelőt. Itt kezdé tulajdonképen építgetgetni az ő házat, gyarapítani a mennyei javak mellett a földi javakat is. Itt kezdett gondolni a máról holnapra is, mert azt ő nagyon jól tudta, hogy a lelkieken előbb haladni és a Krisztus anyaszentegyházát nyugodt szívvel és lélekkel hasznosan építgetni csak is akkor lehet, ha az anyagi gondok nem huznak le a földnek sarába. Ő nem tartozott azok közé, a kik mindent attól, a különben önmagával is tehetetlen, szegény egyháztól várnak, a kik oly epedve várják a sült madarat, hogy az az ő közbenjárások nélkül repüljön szájukba; hanem azok közé, a kik azt a helyes elvet tartják »segíts magadon az Isten is segít;« azok közé a kik nem boszankodnak, hanem szíves megnyugvással fogadják az őket tápláló egyház szavát: »én többet nem adhatok, magam is szegény, tehetetlen vagyok, én megtettem mindent, mit csak megtehettem, adtam mennyit csak adhattam, hogy éljek én is, meg az én hitem cseléde is; ime most már te rajtad a sor, hogy a mit adok, azt munkásságod, mértékletes és szigorú takarékoskodás által megtartsad, hogy élhess te is és a te házad népe, nem csak most, hanem ezután is. Ő is szigorú takarékossgal rendezgette házának dolgait úgy, hogy ő maga ott volt mindenütt, ő volt minden mindenkiben. Gazdag jövedelem nem kecségette, mert egyháza egyike volt a megye legrosszabbul jövedelmező egyházainak, sőt még az Istennek nyája sem vala valami jó hírben. Ő azért nem csüggedt. Bizott az ő Urában és Istenében, hogy nem fogja elhagyni, képes lesz még a keserűből is édest kihozni. Bizalmánál csak lelki ereje volt nagyobb, mely soha sem is hagyta el, sőt itt is beteljesedék rajta, »hogy mindenkinek lehetségesek a hívőknek.« Isten áldani kezdé munkálkodását, a hívek erősödtek a hitben és a jobb erkölcsökben, a mellett ő is gyarapodott nem csak a lelki, hanem a testi dolgokban is. Ha valaki, ő volt az, a ki egész életén keresztül elvűl fogadta el: »gazda szeme hízalja az ökröt.« Az ő figyelme mindenre kiterjedt, azt nem kerülte el semmi. Saját lábas jószágát, mint számtalanszor mondá, az idegen közül még setétben is kiválasztá; saját juhát, mert nagy mérvben juhos gazda volt, ezer között is fölismerte betegéséről és ha nyája közzé egy vagy két idegen betévedt, mi ott, akkor nem ment csoda számba azt, egy tekintetre fölismerte és juhászát azonnal számadóra vette. Itt történt vele egyszer, hogy juh-nyájából, az ott cirkáló muszkák egy párt elkezeltek. A mint veszi a hírt: mit sem gondolva a bekövetkezendő veszélylyel, utánok iramodik és a rabló muszkát utólérve, fültövon ragadta és először úgy alaposan, helyben hagyva egy furkóssal — a Forró székeltő parancsnok elé vezette, kérven a bűnös megbüntetését. Az orosz tábornoknak any-

nyira megtetszett bátor és nyílt fellépése, hogy a rabló oroszt nemcsak hogy megbüntette, hanem napi parancsban még azt is ki adta — hogy a ki a devecseri kálvinista pap tulajdonához csak közelíteni is mer — szigorú büntetésben fog részesülni.

Devecserből pár év múlva Csenyétére költözött már rendes papnak. Ez sem volt jobb az előbbi helynél, de rá nézve kincses bánya lett. A kincsbányát itt is a juh képezte és a selyem rét. Az egyház szegény, de hivei gőgben gazdagok, hitbuzgóságban lágyemeleg valának. A paplak — no erről nyugodt lélekkel el lehetett mondani: »kidőlt, bedőlt az oldala, az irgalom támogatja« és a fiatal pap ügyességéből támogatta még más is: »a gyapjus-zsák«, mely még e mellett arannyal és bankóval is fizetett.

Azonban mind ezek után azt is gondolhatná valaki, hogy az én János bátyám minden volt, csak pap nem. Sietek kijelenteni, hogy az nagy tévedés volna. Híveinek ő oly lelki atyja volt, kihez foghatót még képzelni is alig lehet. Az a mély vonzalom és szeretetteljes tisztelet, melynek megnyilatkozását magam is láttam a mult télen, midőn szerencsés valék hivatalos ügyben ő vele egykori egyházában megjelenni; midőn nagyok és kicsinyek, öregek és ifjak járultak hozzá, mint akár csak egy szenthez, szeretőkkel teljes tiszteletöket kifejezni és boldognak érezte magát mindenik, a ki csak egy nyájas szavát hallhatta vagy kezének simítását érezhette; — ily mély vonzalom és szeretetteljes tisztelet, mondom, csakis ott és az olyan férfiú iránt tenyészhetett oly hosszú időn keresztül a ki, míg közöttök élt, napjait híveinek minden tekintetben teljes megelégedésére töltötte. És én azt látva, vágyva sohajték fel: »Bár csak mindnyájunknak részünk lehetne ily jutalomban!«

De azért itt, jóllehet boldog, megelégedett napokat élt, melyekre mindig szívesen emlékezett vissza, még sem talált állandó lakozást, mert, midőn a györkei ev. ref. egyház 1864-ben a messze távolból is felkeresve, lelki pásztorául meghívta, a valamivel jobb lelkeszi állomást kész örömmel fogadta el. Szeretet kísértéje új állomására és szeretetet talált ott is. És azt ő meg is érdemelte, mert híveinek valódi lelki atyja volt, sőt több: vezére, tanácsadója s nem ritkán bírja is. Egész nemzedéket nevelt maga körül, melynek minden egyes tagja szeretettel simúlt hozzá és epedve leste jó tanácsait. Dorgált ott, hol dorgálni kellett, de sohasem durván; gyöngéden intett ott, hol szükségét látta, de sohasem vala gyöngé. Hívei még a legkisebb ügyben is kikérték bölcs tanácsát; ügyeik elintézésében sokszor személyesen is eljárta. Emellett önmagát sem hanyagolta el. Mivel anyagilag is kedvező helyzetbe jutott, nem rejté azt véka alá, hanem fénylett vele, mint a hegyen épített város. Díszes és előkelő megjelenésével mindenütt dicsőséget szerzett a protestáns papságnak.

De nem hanyagolta el lelki tehetségeit sem. Nem dőlt tétlenül a henyeség párnájára, hanem mint eddig, úgy ezután is táplálta igazság után szomjuhozó lelkét. Jelszava volt: »munkálkodjál a testiekért, és pihenj az igazságot keresve.« Mindig több-több világosság után vágyott. Az idegen nyelvek iránt nagy előszeretettel viseltetett. Már diák korában megtanulta a latin, német nyelvet; még a francia után sovárgott és megtanulta ezt is. A külföldet is meglátogatta. Ott volt Párisban a világiállításon s innen Londonba is átrándult. Midőn ezen útra elhatározta magát, hogy hiányos nyelv-ismerte útjában akadályul ne legyen, ráadta magát a francia nyelv megtanulására és hajlott kora dacára is azt oly ifjúi erővel és lelki tehetséggel végezte, hogy pár hónap alatt tulajdonára tette.

Valóban tudományosan képzett elme, egyenes lélek gyöngédséggel, de soha sem gyöngeséggel teljes szívvala tulajdona. Ugy beszélt mindig, a mint érzett, mit sem törődve az emberek tetszésével. Egyenes, nyílt, őszinte lélek volt, a viszonyokkal sehogy sem tudott alkut kötni. Ennek volt aztán oka az, hogy lelkésztársai közül tisztelték bár sokan, de kevesen szerették. Ebből magyarázható ki, hogy mivel nem volt jó pajtás, oly későn, mint székfoglalójában oly találóan mondá — az élet nap estéjén — állították (1889.) az őrtállók közé, választaték meg a presbitériumok szavazattöbbségével az egyházmegye egyik egyházi tanácsbírájává és mint ilyen bizatott meg a domesztika járulékeinak kezelésével is, melyet egy évig lelkiismeretes pontossággal végzett.

A világi társadalom jobban megtudta becsülni emberét. A polgári megye már korábban részesíté kitüntetésben. Megválasztá megyei törv. h. bizottsági tagjává és többször bizta meg kiküldetésben — melynek mindig az őt jellemző pontossággal és lelkiismeretességgel tett eleget.

Ő, ki mindig édes örömmel és szíves készséggel kereste fel a szépnem társaságát s azoknak körében, — mintegy megéledve — szívesen elcsevegett, az édes kötelék hordozására meghajolni még is csak nagyon későn tudott, — házasság véve néhai Tdó Kovács János, vilyi volt lelkész özvegyét, de ezen házasság is boldogtalan, gyümölcstelen és rövid életű volt. Többet nem is hajtá meg derekát, hanem élt csupán nemes kedvteléseinek.

Az ő hozának dolgait még 1886-ik évben kelt végrendeletével intézte el. Tekintélyes vagyonának általános örökösévé testvérének egyetlen fiát, *Oláh Péter* böddi ref. lelkésztársunkat tevő; de a cselédi hűséget is szépen jutalmazta, sőt megemlékezett egyházmegyéjéről is, hagyván a papi- és tanítói gyám-alapnak 200—200 frtot, a csenyétéi és györkei egyházaknak 100—100 frtot. A sárospataki tápintézetnek és tanári nyugdíj-intézetnek szintén 100—100 frtot.

Temetése óriási részvét mellett, október 27-én a délutáni órákban folyt le; felekezet-külömbőség nélkül vett részt azon az egész környék nagyja-apraja, fényesen igazolva, hogy mily sokan becsülték és tisztelték. Az udvaron alóli imázott, a templomban *Kovács Béla*, szepsii lelkész I. Kor. XV. 58. alapján predikált, a sírnál pedig *Fürjész Jenő* pető-szinyei lelkész bucsúzott el tőle.

Most már ott nyugszik a györkei templom-kert árnyas fái alatt békén, csendesén.

Paikoss Endre.

KÖZÉLETÜNK.

A „borzsaparti lelkészi kör“ közgyűlése.

A »borzsaparti kört« 14 lelkésztárs képezi Beregszász vidékén. Ez a kisded kör már évek óta csendes, de igen hasznos munkát végez; el van kötelezve minden tag saját egyháza történetét a lehető legrészletesebben, a hozzáférhető kútforások felhasználásával megírni, s abból a közgyűlés alkalmával felolvasást tartani. A megírott és felolvasott monografiák majdan egy kötetben gyűjtetnek össze s további rendelkezésig az egyházmegyei könyvtárba tételnek be, hogy bárki által megtekinthetők legyenek. Ha e gyakorlat országsszerte érvényesülne a lelkészi körök beléletében, egyháztörténet íróink oly bő és megbízható forrásgyűjteményhez jut-

hatnának, a melylyel semmi más nem volna összehasonlítható. Az egyházak levéltáraink porlepte aktáiban, templomok, edények, harangok stb. felírataiban igen sok oly becses egyháztörténelmi adat találkozik, a melyeket egyes történeti kutatóknak felkeresni teljes lehetlenség.

Ez a csendes munka lépésről-lépésre halad, a borzsaparti kör kebelében. A legközelebbi közgyűlés f. hó 21-én, Nagy-Beregen, *Vigvári Mihály* lelkész társ történeti felolvasásával vette kezdetét. Felolvasása hosszas és alapos munkának eredménye. Külön fejezetekben szól az egyház megalakulásáról és legrégibb történeteiről; az egyházi épületekről, az itt élt lelképászorok és tanítók működési idejéről, s a mennyire lehet magán-életéről is; az iskolákról; a temetőkről stb. Az idő rövidsége miatt elmaradt a felolvasás azon része, mely az egyház vagyoni helyzetéről s a népmozgalmi adatokról szólna. . . . E fejezetek a következő alkalommal lesznek felolvasva.

A figyelemmel hallgatott történeti felolvasás után, *Szabó Károly* körtag tartott felolvasást az egyházmegyei könyvtár jelen állapotáról, fejtegetvén, hogy az mai szervezetében fontos hivatását betölteni sokféle ok miatt nem képes; nem is örvend oly látogatottságnak, a melyt ily fontos, kulturális tényezőtől várni lehetne. Hasonló az a véka alá rejtett mécshez, melybe bár minden lelkész társ meghozza évenként a maga egy csöpp olaját, de bizony csak a véka hasadéka in keresztül szűrődik ki a legközelebb állók szeméihez egy-egy könyv világosság-sugár. A lelkészek által könyvtári illeték címén évenként befizetett 63 frt, sehogy sem áll arányban a könyvtár által nyújtott szellemi haszonnal, melynek darab-forgalma évenként alig 30—40. Felolvasása további folyamán ajánlja, hogy a «könyvtári illeték» nagyobb összegre emelve, esetleg az egyházak által is támogatva, fordítottassék inkább parochiális könyvtárak létesítésére, mely évről-évre a lelkészekre nézve szükséges és hasznos darabokkal szaporítván, esetleg ajándékozások által is bővítetvén, sokszorosan nagyobb mértékben képes teljesíteni azt a hivatást, a mit az egyházmegyei könyvtár csak alig közelíthet meg.

A felvetett eszme helyesléssel fogadtatott, s a kör jegyzője megbízott, hogy ez eszmét indítvány alakjában, kellő indokolással ellátva, ajánlja a többi lelkészi körök figyelmébe, esetleg az eszme megvalósítása végett a többi lelkészi körök által is pártolt indítványt, a legközelebbi egyházmegyei gyűlésre terjeszse be.

A többi, többnyire hazi érdekű kérdések lefolyása után, kijelölvén a legközelebbi körgyűlés helyét (Tákos), elnök a gyűlést berekesztette.

Szabó Károly.

A zsinat harmadik ülés-szaka.

Magyar ref. egyetemes egyházunk folyó hó 24-én Budapesten, délelőtti egynegyed 11-re kezdette meg zsinatának harmadik ülés-szakát. Az első ülést — minthogy *Kun Bertalan* püspök, mint egyházi elnök, gyengélkedése miatt nem jelenhetett meg — *Papp Gábor* alelnök nyitotta meg, buzgó és az egyháztársadalmi életünket érdeklő és nyugtalanító eseményeket is érintő imájával. Ennek végeztével jelentetett, hogy *br. Vay Miklós*, világi elnök, a tanácskozásokban most még részt nem vehet, de reméli, hogy később személyesen is meg fog jelenhetni. Ez örömdetes hír éljenekkel fogadtatván, a tanácskozások vezetésére *Tisza Kálmán* alelnök kérészt fel.

A zsinat megalakulásának részletei következtek ezután. A meg nem jelentek és a helyettesítések vétettek

tudomásúl. *Kun Bertalan* helyettesítésével *Debreceni Gábor* esperes, *Vályi János* főgondnokéval pedig *Horthy István*, legidősebb egyházmegyei gondnok bizatott meg: *Gróf Tisza Lajos* főgondnok, állásánál fogva Bécsbe tévén át lakását, az ő helyettesítéséről való intézkedés néhány napra még függőben hagyatott. A tiszántúli egyházkerületből nem jelenhettek meg: *Szöke János*, *Segesváry József*, *Lukács Ödön*, *Szeremley Sámuel*, *Várady Gábor*; helyettesekül: *Kis Albert*, *Ujfalussy Béla*, *Görömbey Péter*, *Garzó Gyula*, *Tóth Jenő* póttagok hivattak be és jelentek meg. A tiszáninneni egyházkerületből *Bornemisza József*, *Bernáth Elemér*; a dunamellékiből *Sipos Pál*; a dunántúliból *Konkoly Thege Gyula* és *Révész Kálmán* helyén *Tóth Dániel*, *Vécsey Pál*, *Szánthó János*, *Rácz Gyula*, *Németh István*, végre az erdélyi egyházkerületből *Gróf Kun Géza* helyett *Simó Lajos* jelentettek be.

Majd a zsinat határozatképességének megállapítása levén szükséges, e célból felolvasatott a megjelent tagok névsora, s kitűnt, hogy az első ülésen 92 tag van jelen.

Az előző ülés-szakban történt megbízatásokról tettek ezután jelentést az illető bizottságok elnökei. Így jelentett, hogy az iskolaügyi bizottság elkészítette munkálatát; a zsinat második ülés-szakának naplója, a mely 51 ív terjedelmű, ki fog osztatni; a kérvényi bizottsághoz mintegy 21 kérvény érkezett, a debreczeni bölcsészeti és a kolozsvári teológiai fakultás kérdésével foglalkozó, valamint a domesztikai végrehajtó-bizottság elkészítették előterjesztésüket s az ki fog nyomtatni, s végre egybeállítatott az egyház egyetemes szükségletét kimutató táblázat is.

Az ágostaiakkal értekező bizottságba 1, a lelkészválasztásiba 3, a közalap-adózásiba 2, az iskolaügyi 4, a kérvényibe 1, a napló-bírálóiba 1 tag és egy világi jegyző választása levén szükséges, a választások a következő ülésen fognak megtörténni, a melynek napirendjeül a már egybeállított egyházalkotmányi és törvénykezési szakaszok revideálása tűzetvén ki, az ülés fél 12 órakor berekesztetett.

II. Ülész.

A november 25-iki ülésen, az előző gyűlés jegyzőkönyve hitelesítettvén, az elnökség jelentette, hogy *Konkoly Thege Gyula* rendes tag helyett, *Szoboszlói Rácz Gyula*; *Várady Gábor*; szintén rendes tag helyett, *Dr Tóth Jenő* hivatván be az illető egyházkerületek által, azok bemutatták megbízó levelüket s ennek alapján a zsinat jelen ülés-szakára igazoltattak. Tudomásúl vétetett az is, hogy a dunántúli egyházkerületből, *Szilágyi József* helyett, *Dr Vida Károly* hivatott be.

Ugyancsak az elnökség felszólította a kérvénybizottságot, hogy amennyiben az iskolai ügyre tartozó kérvények volnának hozzá áttéve, igyekezzék azokról jelentést tenni, hogy így azok az iskolai törvényjavaslat tárgyalásakor figyelembe vétethessenek.

A jelen gyűlésre kitézött napirend értelmében felolvasatott a már eddig megállapított és megbízás folytán egybeállított törvényjavaslat szövege. A felolvasás a lelkészválasztásról szóló rész, vagyis a 182. szakaszig haladt előre, többnyire csak lényegtelen tévedések igazítatván, úgy amint a kiigazítást az előző ülés-szakok jegyzőkönyvi határozatai kívánták. Leglényegesebb pótlás a törvényjavaslat 5. szakaszánál történt, a melynek utolsó-előtti kikezdésébe, a zsinati jegyzőkönyv 464. pontja értelmében, ez a pótlás szúratik be: „Végre az egyházi bíróságok által a tárgyalásra beidézett, de meg nem jelent s megjelenni vonakodó tanuk kihallgatása s megeskütése iránt intézett megkereséseket, a polgári hatóságok szintén

teljesíteni tartoznak, e tekintetben a közreműködést meg nem tagadhatják." Ehez képest aztán a következő kikezdés „végre” kifejezése helyett „Továbbá” fog alkalmaztatni.

A megüresedett világi jegyzői és bizottsági tagsági helyek betöltésére rendeltetett el ezután a szavazás. Az előbbire 84, az utóbbira 85 szavazat adatott be.

Az elnökség nem szavazott. Mint az eredmény mutatja, jegyzővé Szunyogh Szabolcs, a bizottságokba pedig a következők választottak meg: Ágostaiakkal közös bizottságba: Kiss Áron, Hegedűs Sándor, gr. Dégenfeld József. Egyházalkotmányi bizottságba: Fejes István. Iskolaügyi bizottságba: Nagy Ferenc, Németh István, Szeremlei József, Szinyei Gerzson. Kérvényi bizottságba: Görömbei Péter, Kálmán Gyula. Közalap- és adóügyi bizottságba: Meczner Béla, Szabó János, Szánthó János. Lelkészválasztási bizottságba: Ádám László, Tóth Dániel. Naplóbíráló-bizottságba: Tordai Imre.

A 26., 28. és 29-iki ülések a reformátusok Lónyay-útcai gimnáziumának dísztermében fognak megtartatni, minthogy Pestmegye megyeházában ezen időben megyei bizottsági ülések lesznek; napirendre pedig a törvényjavaslat további szakaszainak felolvasása tűzetett ki.

A gyűlés folyama alatt osztatott ki a zsinati tagok közt egy emlékirat, a melyet a kolozsvári theologiai fakultás kérdésében *Gr Bethlen Gábor* főgondnok készített s a mely a következő:

Főtiszteletű és méltóságos Zsinati Bizottság!

Az erdélyi ref. egyházkerület közéletének hullámai ritkán csapnak át a Királyhágón, s ha ez néha mégis megtörténik: nagy oknak kell lenni, a mi azt előidézi.

Igy történt legutóbb, ezelőtt mintegy 2 évvel, mikor magam és elvtársaim nevében, a hivatalos többség ellen a közvéleményhez voltunk kénytelenek fordulni.

Egy felhívást szerkesztettünk és adtunk ekkor közre, melynek alaptétele ez:

„Meg kell őrizni tisztán egyházunk zsinat-presbiteri alkotmányát a kormányzás és igazgatás minden fokozatán és minden ágazatában! . . .

„Biztosítanunk kell gyülekezeteinket, tanodáinkat, hogy saját hivatásuknak megfelelő szerves életfejlődésükben megháboríttatni nem fognak; meg kell tartanunk őket a fejlődés anyagi feltételeinek, a saját maguk által szerzett, vagy kegyes alapítóktól nyert vagyonnak megátadhatatlan élvezetében.”

Sokak előtt, kik nem az erdélyi egyházkerület tagjai, különösnek tetszhetik, hogy nálunk, a Királyhágón innen, védelmeznünk kell oly elveket, melyek általában a protestantizmus sarkalatos tételei, s melyeket még azon felül az 1881—82. évi debreceni zsinat törvényei nyíltan megszabnak és rendelnek, mind az öt egyesült ref. egyházkerület számára.

Nálunk megtörtént 8 évvel ezelőtt nyilvános egyházkerületi ülésen, hogy kormányzó férfaink egyik legelsője (épen maga a püspök), azon alkalmából, hogy a Bethlen Gábor fejedelem alapítványának egy részét, a theol. akadémiát, szabad-e Nagy-Enyedről elszakítani és Kolozsvárra áthelyezni? azok ellenében, kik tagadták, hogy erre bárkinek joga lehetne, ekképen válaszolt:

„A mi erdélyi egyházkerületünk annyira szuverén, hogy ehez hasonló testületet a föld kerekiségén többet nem ismerek. Most ez a könyv (rámutatván az előtte fekvő egyházi törvénykönyvre) törvény; ha akarjuk, egy határozatot hozunk, s a jövő percben egyetlen betűje sem lesz többé törvény! Ha mi az alapítványokat ugyanazon célra fordítjuk, melyre az alapító hagyta, ha más helyre tesszük is át: azzal nem sértjük meg a végrendelkező akaratát.”

Ily hamis és veszedelmes tantételeknek aztán igyekezett a püspök úr tényekkel is bizonyítékot szerezni. Elzálogosított önhatalmúlag, az egyházkerületi közgyűlés megkérdezése nélkül, az egyes egyházközségek és különböző célú alapítványok vagyonából, (melynek tőkéi nagyobb biztosíték okáért a központ felügyelete alatt Kolozsvárra őriztetnek), 1.400,000 frt papíráradékot és kölcsönvett ezen zálogra az osztrák-magyar banktól 1,000,000 forintot. Csak azért, hogy ezen üzletre eshető nyereséget (nem a tulajdonosok javára, hanem) az ő „szívéhez nőtt” kolozsvári akadémiájára fordíthassa.

A mi többször idézett Felhívásunk kimondotta, hogy: „aggodalommal tekintünk arra a sok, rohamos, a multak emlékeit és a jogtörténelmi fejlődést tekinteten kívül emagó, gyakran ötletszerű, erőszakos és kétes értékű újítgatásra, azokra a biztos alapot nélkülöző, sőt pusztá reményre építő alkotásokra, miknek egyházkerületünkben közelebből lépten-nyomon tanúi vagyunk. Különösen megdöbönt a köteles kegyelet hiánya, az évszázadok által kipróbált intézmények és intézetek, mindenek fölött — a nagylelkű alapítók iránt.”

Két fontos kérdés állott Erdélyben ezelőtt két évvel napi renden: a megkötött 1.000,000-os kölcsön-ügy és a nagy-enyedi theol. akadémia áttételének szándéka Kolozsvárra. Mindkettőt sikerült az 1889 és 1890. év őszén tartott kerületi közgyűléseken lényegében megakadályoznunk.

Mert igaz ugyan, hogy a forma kedvéért a nyilvános ülésen leszavaztattunk, de 3 hónap múlva az 1 millió kölcsön felbontatott és lebonyolított.

A Bethlen főtanoda alapítványainak sérthetlensége is (miként 76-ban és 88-ban) ismételtén declaráltatott ugyan, de azért, hogy az átköltözési tervnek is elég tételesség, szavazatok többségével kimondatott egy 2-ik theol. akadémiának felekezeti tanárképzővel és a kolozsvári egyetemmel „némi és lehetőleg” szerves kapcsolatban való föllállítása, azon bölcs óvatossággal azonban, hogy „az életbe léptetés idejét akkor fogja a közgyűlés megállapítani, a midőn a fedezetről biztosan és részletesen fogott gondoskodni.”

Azt hitte és kellett, hogy higgye köztünk minden elfogulatlanul gondolkozó egyén, miként ez a közvetítő határozat csupán a visszavonulás fedezésére hozatott, mert egy egyház-kerületben két theologiai akadémiára szükség nincs, s a kolozsvárinak felállítására pénz annál kevésbbé létezik.

Azonban, nagytiszteletű Zsinati Bizottság! csudálatosképen mind a két, 1890. évben eldöntött kérdés — úgy a pénzügyi, mint az akadémiai — a közelebbi mult szeptember havában újra felelevenedett, s íme előttünk áll, foglalkoznunk kell vele, csak az alakja kissé más. Olyan ez, mint az ócska kalap, melyet minden évben más színre festenek és másképp formáznak, hogy a divatnak megfeleljen; mentől inkább tessék, s többfelé lehessen köszöntgetni vele.

1873-ban indítványoztatott a Bethlen-főiskola theologiai akadémiájának áttétele Kolozsvárra. Három évi küzdelem után kimondatott a Bethlen-alapítvány sérthetlensége, sőt az is, hogy a mennyiben az újra rendezés és 5-ik theol. tanszék felállítását a nagyenyedi kollégium meg nem bírja, „ezen terhek hordozásához maga az egyház-kerület is hozzájárul.” Ugyanakkor vigasztalásul megengedett Szász Domokos, akkor még kolozsvári lelkész úrnak, hogy az ő kolozsvári akadémiájának adományokat gyűjthessen.

Kilenc év múlva, 1885-ben, Szász Domokos úr püspökké választatván, következő 1886. év őszén már nagyszabású pénz-szerzésről gondoskodik, támogatva a rendelkezésére álló igazgató-tanács által.

Eladja a kerületi közgyűlés megkérdezése nélkül — úgy hogy a ki ellene szól, mindig a püspök személyével és tekintélyével találja magát szemközt — eladja az egyházközségek és alapítványok központban őrzött, egy és fél millió forintnyi, erdélyi urbéri kötvényeit, s becseréli állami papíráradékokért.

Az így szerzett névértékű 141.000 frt tőkét nem a vagyon-tulajdonosoknak adja, sem tartalékba nem helyezi: hanem a kamatokat kiosztja különböző című érdekcsoportoknak, hogy azok szavazatát későbbi főcélja számára biztosítsa. Ez történt 1887-ben tavasszal.

Sikerült ekképen ezen első lépéssel, a központban őrzött értékpapirokról a tulajdonosok neveit letörölni és a szelvény-kamatok kézhez vételének jogát az igazgatótanács hatáskörébe vonni.

Egy év múlva, 1888-ban a Bethlen-főiskola előjárósága felterjesztést intézett az egyházkerületi közgyűléshez a végett, hogy az üresedésben levő 5-ik theol. tan-szék betöltéséről gondoskodják, s az 1876-ban hozott határozat értelmében annak dotatiójáról egyházkerületi úton intézkedjék. A püspök indítványára 21 tagú közgyűlési bizottság nevezetett ki, a mely 1888. évi szept. 17-én, a közgyűlést csak 2 héttel megelőzve, teljes meglepetést célozva, a 12 évvel ezelőtt elvetett indítványt ismét felújította, s az enyedi alapítványok igénybe vételével a theol. akadémiának Nagy-Enyedről Kolozsvárra áthelyezését hozta javaslatba. Újra önmagát állítván a püspök úr előtérbe: fedezte a javaslatokat, mint saját magáét.

Ekkor jött létre azon kettős határozat, melyet fentebb jeleztem.

Meglévén a Kolozsvárra tervezett theol. akadémiáról szóló határozat, s az enyedi alapítványokhoz nem lévén szabad többé nyulni: ekkor köttetett az 1 milliós kölcsön, 1890. elején, mely egy évi fennállás után meghátrálni volt ugyan kénytelen, azonban jövedelme ismét a theologiai akadémia alapjára fordítottatott.

De azért a pénzszerzési művelet más alakban csakhamar ismétlődött.

*1891. júniusában rendkívüli közgyűlés hivatott össze, s annak egy tervezet terjesztett elő, mely szerint, tekintettel az állami papíráradékok küszöbön álló bevonására s az azzal járó kamatcsökkenésre, segély-kölcsön pénztár címen, a központi felügyelet alatt álló pénzek fekvő birtokokra kölcsön adattassanak, s a befolyó jövedelem többlet a tulajdonosok kamatcsökkenésének pótlására fordíttassék.

Csak erre az engedélyre volt szükség: 2 millión felüli papíráradékot eladtak s különböző bank és társulati részvények vásároltatván, a közelebbiről múlt szept. 10—13-iki kerületi közgyűlésen, papirosan 101.000 frt mutattatott ki, mint 1 év alatt szerzett nyereség, mely most sem a tulajdonosok számára tőkésített, hanem belőle 56 ezer frt a kolozsvári theol. akadémia javára íratott.

Igy fűződik nálunk, nagytiszteletű Zsinati Bizottság! egymáshoz, a közpénzeinkkel való üzletfolytatás és a kolozsvári theol. akadémia kérdése.

Vannak, kik bámulják azoknak bátorságát és kitar-tását, kik ilyen merész vállalatoktól vissza nem riadva, egyetlen kedvenc eszme létesítése végett az egyház va-gyonának biztosságát vakmerően kockáztatják.

Én és elvtársaim, a soha meg nem kérdezett tulajdonosok s azon nagyszámú sereg, mely a hivatalos tekintély előtt félrevonulva, szavát hallatni nem meri: szorongó aggodalommal kérdezzük: hova vezet mindez? mikor és miként fog végződni?

Egyszer a nagyenyedi theol. akadémia teljes átköltöztetése minden alapítványaival együtt.

Máskor: átköltöztetése az alapítványok egy részével. Harmadszor ugyanaz: azon ígérettel kibővítve, hogy az alapítványokat csak ideiglenesen veszik el.

Negyedszer: egy új egyházkerületi theol. akadémia állítása tanárképzővel, azzal indokolva, hogy a kolozsvári egyetem ifjú tanárainkat nem neveli eléggé felekezeti szellemben.

Ötödször ugyanaz: tanárképző nélkül és most már „szerves kapcsolatba hozva” ugyanazon felekezetiellené nevelő egyetemmel, hová papnövendékeinket akarjuk járatni.

Hatodszor: egy minden más akadémiákat felülmúló theologiai fakultás, idei ápr. 2-án a zsinat előtt akként bejelentve, hogy ennek már van két háza és 100,000 forintja, pedig a két ház kölcsön pénzzel vásároltatott, s az alapnak, 4 hónap múlva közölt hivatalos kimutatás szerint, sincs többje 35,000 forintnál.

Ez azon kínos vergődés, melynek színjátékát az erdélyi ev. ref. egyházkerület 20 év óta, meg-megújuló szünetekkel végig szemlélni és szenvedni kénytelen, — kapcsolatban a protestantizmus alapelveinek folytonos sérelmeivel és mások vagyonával üzőtt úzérkedésekkel.

A cél mindig ugyanegy: Enyed theologiai akadémia-ját megszüntetni és Kolozsvárra áthelyezni.

Miután a viszonyok különös alakításánál fogva a főtiszteletű Zsinati Bizottság tagjai közt senki sincs, ki az ellenvéleményt képviselné: kötelességemnek ismerem, bármily szokatlan és kellemetlen helyzetbe jussak is általa, figyelmeztő szavamat felemleni, úgy is, mint hazafi, úgy is, mint egyházunk törhetetlen híve.

Célom volt, hogy azon illusztris testület, melyhez felvilágosításaimat intézem, ne egyoldalú információk alapján határozzon. Sőt ha sikerül őt az ellenkezőről meggyőznöm: erdélyi ref. egyházkerületünk belbékéjének végre-valahára való helyreállítása érdekében fogja befolyását érvényesíteni s azon kérdést, hogy az összes egyházkerületek anyagi hozzájárulásával, protestáns fakultás címe alatt, egy hatodik theol. akadémia állíttassék, miután a felállítandó debreceni teljes egyetem minden ide vonatkozó szükségét pótol és kielégít: napirendről leveszi.

Fölterjesztésem bizonyítékául egy okmányokkal felszerelt történeti áttekintést mellékeltem. Ajánlom annak megvizsgálását és figyelembe vételét.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lengyel József.** Folyó hó 19-én hunyt el a felső-zepléni egyházmegye egyik legidősebb lelkésze *Lengyel József*, kis-azari ev. ref. lelkipásztor, 68 éves korában. A megboldogult egyike volt azoknak, kik félre-eső helyen hosszú éveken át hirdetik szorgalmasan az Isten ígését s kik zajtalan munkálkodások mellett sokszor keserű megpróbáltatásokat is kiállanak. Lelkészi pályáját *Kis-Toronyán* kezdte, majd Bálint József után *Kis-Azarba* ment lelkésznek s ott maradt egész haláláig. Csendes természet, kevés igény s egyszerűség jellemezték őt. Legboldogabbnak családja körében érezte magát, s a gondviselés meg is áldotta gyermekekkel, de reá mérte sújtó vessejét is, egy felnőtt leányát és fiát magához szólítván. Temetése folyó hó 20-án volt a környékbeli ref. és görög katolikus papság, a helybeli és vidéki intelligentia nagy részvételével s mi a boldogultra nézve nagyon jellemző volt, megjelent temetésén a *nagy-azari* római katolikus plébános is. Ok bizonyára nem ismer-ték az elkeresztelés kérdését, legalább a gyakorlati életben nem. A nagyszámú tisztelőkn és rokonokon kí-

vül özvegye s három gyermeke siratja a jó férjet és gondos apát. Legyen áldott emlékezte!

— **Gyász hírek.** A Krisztus ügyének egy igénytelen sáfárát kísérték ki folyó hó 22-én a sárospataki diákok, főként a teológia akadémia növendékei a reformátusok sírkertjébe, örök nyugalomra. *Szűtor Gottlieb* volt ez, az ismeretes colporteur, a könyvek könyvének és a vallásos iratoknak fáradhatatlan terjesztője. Egy pár évtizede már, hogy olaj-barna, nyájas arcával mindenfelé feltűnt, a hol becsületes, tisztos üzletével némi sikerre számíthatott. A sárospataki főiskola növendékei rendes vásárlói voltak s annyira is jól találta magát körükben, hogy egy idő óta működésének egyik központjává választotta Sárospatakot s ide rendelte magának az időnként szükségessé vált újabb szállítmányokat. Legközelebb is egy ilyen szállítmányra várt itt a fővárosból és a helyett megérkezett hozzá csendes álomképében a halál. A főiskolai szolgák lakásán, gyöngéledésről panaszkodva ágyba dőlt folyó hó 20-án s déltájban örökre elaludt. Strázsán született Szepes megyében; nőtlen volt; ifjú korában katonává, majd csendőrré lett s férfiu erejét és buzgalmát az anyaszentegyház érdekeinek szolgálatában emésztette el. 57, vagy 58 éves volt. Egyetlen rokonán kívül a diákság vette körül s emelte a gyászokcsírá s vette le arról koporsóját, az énekkar gyász-énekekkel, *Tóth Kálmán* segéd lelkész résztvevő megemlékezéssel s imával fejezte ki becsülését a tisztos ügynek egyszerű, de hű harcosa iránt s bizonyára mindnyájan Istennek tetsző s a jók elismerésére méltó dolgot cselekedtek. Nyugodjék a fáradt vándor, az Urnak hűséges szolgája csendesen s álmodjék új égről és új földről, új Jeruzsálemről s legyen neki az ő hite szerint!

— **Iskolai isteni tisztelet** volt folyó hó 20-án délelőtt a miskolci cv ref leánynevelő-intézetben. Első c nemben!... A tanárok s tanítványok szép száma megtöltötte a nagy termet s a «Szent Isten noha néked» s az «Imádandó Isten» kezdetű s harmóniummal kísért énekek elzengése után Korocz József segéd lelkész és katekheta tartott egyházi beszédet Róma XVI. 12. alapján, a nők hivatásáról, a szerény állású, de vallásos lelkületű nők, leányok feladatáról az egyházban, a hazában és társadalomban. Lélekemelő volt, mint nekünk írják, az egész isteni tisztelet s mi örömmel jegyezzük fel, hogy kerületünk leánynevelő-intézetében ilyen módon is igyekeznek az arra hivatottak a női szívet az Isten és emberek iránt való szeretetben erősíteni. Áldás legyen a jó munkán!

— **A sárospataki korcsolya egyesület** egy pavillon költségeinek fedezésére, december hó 3-án, a városháza termében *zártkörű tánc-estélyt* rendez 1 frt személy- és 2 frtos család jegyekkel. A rendezőseget, melynek elnöke Dr. Zsindely István, a városi hivatalnokok, főiskolai ifjú tanárok és akadémikus ifjak képezik. A korcsolyázás ma a testi nevelésnek egyik kikiáltott és sürgetett eszköze s épen ezért az e cél szolgálatában álló mozgalmat szívesen ajánljuk a tisztelt közönség pártfogásába.

— **A pápa nagy szegénységben van,** Vaszary Kolozs hercegprimás állítása szerint. Legújabbban megjelent körlevelében azt írja a primás, hogy a szent atya mindenéből kifosztva, kirabolva, fainak kegyes adományaiból, a Péter-fillérből kénytelen élni. Panaszkodik aztán, hogy hazánkban a Péter-fillemek nem folynak olyan mennyiségben, mint ez Mária országa katolikusanak számához és vagyoni állapotához megfelelő volna s épen ezért felhívja a híveket a szeretet-adományok gyűjtésére. Mi, ezt olvasva, nem tudjuk megérteni, hogy a szent-anya ilyen szorult anyagi viszonyok között, hol vehette a portugál királynénak ajándékozott arany erényrózsa készíttetésére

a 100,000 frankot s a drága rózsza vivőinek utiköltségére a 30,000 frankot?!...

— **Nemzetközi katolikus szövetség** alakítását határozták el legközelebb Utrechtben, az érseki palotában összegyűlt katolikusok. A világ összes katolikus egye-sületeinek 570 küldöttje érkezett ott együtt s főcélul tűzték ki a pápa világi hatalmának visszaállítását.

— **A komáromi apát-plebános elítéltetése.** Molnár János komáromi apát-plebánost a győri királyi ítélő tábla, az anyakönyvi kivonatoknak az illetékes lelkészhez át nem küldése, illetőleg azok kiadásának megtagadása miatt, — a büntető törvénykönyv 480 §-a alapján hivatali hatalommal való visszaéléseknek minősítvén a cselekvényt, — egy havi fogházra és viselt hivatalának elvesztésére ítélte.

— **A katolikus püspöki kar közös tanácskozást fog tartani,** a mint hírlik, a felett, hogy a kormány programjába felvett polgári házasság és vallásszabadság megvalósítását mi módon akadályozza meg. Közös pásztor levelet szándékoznak kibocsátani, s a világi katolikusokat nagy gyűlésre hívják össze és zsinatot tartanak. A „Magyar Állam” ajánlja, hogy az advent mind a négy vasárnapján szónokoljanak a templomban a polgári házasság ellen, kifejtvén, hogy a polgári házasság csak *ágyasság* lesz s az ilyen házasságból származott gyermekek papok és apácák nem lehetnek. Ajánlja, hogy a gyermekekkel az első áldozás alkalmával fogadalmat kell tétetni, hogy polgári házasságra soha sem lépnek s különösen a kath. leánynevelő intézetek növendékeit kell az egyház szeretetében és az antikatholikus intézmények gyűlöletében nevelni. Szóval egész kész hadi tervvel áll elő. Bécsi hírek szerint Galinberti pápai nuncius kijelentette, hogy a szabadelvű tervek megvalósításától nem fél, mert a szentszék három hatalmas szövetségre bizon számíthat; ezek: a korona, a felső házitöbbség és a papság. Hite szerint a felsőház elveti a törvényjavaslatot s így a király nem jut abba a helyzetbe, hogy azokat szentesítse.

— **Zelenka püspök kiténtetése.** A tiszai ág. evang. egyházkerület püspökét nagy kiténtetés érte a wittenbergi templom-szentelési ünnepélyen. *II-ik Vilmos német császár a dísz banquetten szívélyesen üdvözölte a magyar főpapot.* Rosse közoktatási miniszter nyilatkozata szerint, ilyen kiténtetésben evang. püspök még eddig soha sem részesült.

— **Katona-ünnepély.** Sárospataki gimnáziumunk körében zajtalanul munkálkodik egy önképző-társulat, mely a nagy Erdélyi János nevét viseli. Tagjai a VII és VIII osztály növendékei, kik évenként csak egyszer, Erdélyi halálának fordulóján szoktak számot adni munkáságukról a nyilvánosság előtt. De a nyilvános ülés mindig kedves emléket hagy a közönség szívében a kör iránt, mert minden ilyen alkalom bizonyíték arra, hogy a kör tagjai megértették feladatukat s annak teljesítésében fáradhatlanul igyekeznek. E hó 13-án azonban kellemes meglepetést szerzett a kör soron kívül is a nagy közönségnek, mert *Katona József*, legnagyobb dráma írónk születésének százados évfordulója alkalmából ismét nyílt ülést tartott s arra a nagy közönséget is meghívta. A tanárok s városi közönség érdeklődéssel eltelve siettek részt venni az ünnepélyen, mely a gimnázium egyik termében folyt le s az eredmény ki is elégtette a várakozást. A tanár-elnök, *Kovácsy Sándor*, rövid megnyitó beszéde után, mely az ünnepély célját fejtette, a társulat al-elnöke, *Debreceni Barna*, VIII gimn. tanuló olvasta fel tanulmányát Katonáról s Bánkbánjáról, értelmesen világosítván meg a kútfők után Katona életét, s Bánkbánjának drámai értékét. A felolvasó nemcsak azt mutatta meg, hogy ismeri az ide vonatkozó kútfőket, de azt is, hogy az aeszthetikai fejtegetésekhez van érzéke. Az

éljenzés, mely a felolvasást kísérte, bizonyította, hogy a hallgatóság tetszését megnyerte. Ezután *Bajusz Andor*, VIII. gimn. szavalata következett, — egy részlet Katona Bánkbanjából — Gertrud és Bánk párbeszéde. A nem közönséges tanulmányt igénylő feladattal a szavaló derekasan megküzdött; s az elfojtott lélekzés s a kitörő tapsvihár jelezték, hogy a szavalt minden ízében sikerült. Ugyan ez alkalomra a társulat 4 forint pályadíjat is tűzött ki egy ódára, s miután a bíráló-bizottság a beadott 3 mű közül kettőt jutalomra érdemesnek tartott, a társulat 8 frtra emelte fel a pályadíjat, s mind két művet 4—4 frttal jutalmazta. A szerzők: *Zsoldos Benő* és *Finkey Pál* VIII. gimn. tanulók. Műveiket felolvastván, a közönség is meggyőződött, hogy különösen a *Zsoldos Benő* ódája eléggé sikerült s mint ifjú kísérlet, a későbbiekre nézve, szép reményekre jogosító. Végül még egy munkát, s annak bírálatát olvasta fel a titkár, s mindkettő eléggé mutatta, hogy a társulat tagjai jó úton haladnak céljaik megvalósításában. Tanulmányban, szavalt-, vers-, prózai mű-, s bírálatban mutatták be a kör tagjai munkásságuk eredményét, s a hallgatóság azzal a boldog tudattal távozott a terem-ből, hogy e kör szépen valósítja meg az iskolában tanultakat, s az elméletet ügyesen párosítja a gyakorlattal.

— **A polgári házasság az országházban és a főrendeknél.** Az új minisztérium folyó hó 21-dikén mutatta be magát s fejtette ki egyházpolitikai programját. Jelszava az állam érdekeinek biztosítása mellett, a vallásos nyugalom és béke megóvása. E végből erősen áll az előbbi kormány által előkészített *recepcionalis*, továbbá a *vallás szabad gyakorlatára s az általános polgári anyakönyvek* behozatalára vonatkozó javaslatok mellett s azokat — a Felség előleges jóváhagyása mellett! — a *kötelező polgári házasságot* szabályozó törvényjavaslat előkészítésének megigérésével egészítette ki. Ez ígéretet nem fogadta olyan általános elismerés, mint talán az új kormány is várta, a minnek oka az volt, hogy a miniszterelnök, hihetőleg felsőbb akaratnak hódolva — ezeket is mondá: „*önként érthető, hogy ez nem érintheti ő Felségének azon legmagasabb jogát, hogy a kvitelre és egyes intézkedésekre nézve legmagasabb elhatározását akkorra tartsa fenn, midőn a kidolgozott törvényjavaslat eléje terjesztetik.*” Ezt a fentartást az ellenzék a terv halálának vagy csupán a kormány által önmaga elé tartott paizsának magyarázta s nem akarta elhinni — a különben rokonszenves új elnöknek sem, hogy a polgári házasságot és az ebből folyó állami bíráskodást komolyan és utógondolat nélkül tűzte zászlajára. *Apponyival* (a ki ezúttal ismét ködöt csinált maga körül) és *Ugronnal* szemben ismételtlen is bizonyíthatnia kellett Wekerlének, hogy ők a kötelező polgári házasság behozatalát, esetleg tárcájuk árán is, megfogják kísérteni. — Még nehezebb sors várt a polgári házasság tervére a főrendházban. Itt a hírhedt *Zichy Nándor* kelt ki először ellene s a kis katekhismusból tanult bölcsességével tiltakozott az ellen, hogy az államhatalom elébbvaló volna Istennél, vagyis a római pápánál. Ugyanő szerinte a házasság szentség, azt tehát az állam nem kötheti, nem oldhatja. *Szapáry Géza* és *Eszterházy Miklós* grófok ijesztgettek még rá a Wekerle-minisztériumra, jelezvén, hogy a főrendek egy jó része ma sem akar más lenni, mint volt a zsidó-keresztény házasság megbuktatásakor. Készen lehetünk rá, hogy az ultramontanizmus kereszties hadjáratot fog indítani a kötelező polgári házasság és a szentszékek megszüntetése ellen; de az volna jó, ha mennél többet és nagyobb

merészelne, mert így majd csak elkövetkeznék a végleszámolás.

— **Harangszentelés Nagy-Beregen.** A n.-beregi, más-félezer lélekből álló gyülekezet régóta szegényelte már, hogy „GOS MICH GEORGIUS WIROT IN EPERIVS ANO DNI 1657” és egy másik, már magyar felírással ellátott, 1781-ből való, összesen 2½ métermázsányi harang hívja a gyülekezet sátorába és sirassa el, ha meghal; de meg a szükség is kényszerítette már, mert az egyikkel való harangozás hivatalos úton betiltatott: azért, 1873. óta folytatott tanácskozás után, végre elhatározta, hogy harangokat öntet. A község 1000 frtot ajánlott fel e célra, a hívek pár nap alatt 500 egy néhány frtot gyűjtöttek maguk közt. „Seltenhofer fiai,” soproni haranggyárosok előnyös feltételek mellett vállalkoztak az öntésre; s mondhatom, mindnyájunk meglepődésére és örömére öntötték ama két igen szerencsés kivitelű (egyik 740 kilo és F hangú, másik 403 kilo A hangú) harangot, a melyeknek szentelési ünnepélyét csak röviden említem meg a következőkben: November 13-án d. e. 10 órakor a templomot különben is dícséretes buzgalommal látogató gyülekezet apraja-nagyja gyors léptekkel indult az új harangok hívására az Ur házába, hogy szokott helyéből ki ne szoríttassék, s bizony-bizony nem ok nélkül, mert a harmadik harangozáskor csak a meghívott úri vendégek számára fenntartott helyek valának üresek. A gyülekezet mindjárt a harang megkondulása után alkalmi éneket kezdett; majd a fennálló (Uram a töredelmes) után a kántor vezetése mellett ismét alkalmi éneket énekelt. Két vers után, az ez alkalommal feldiszipített szószékben *Peterdy Károly* esperes úr jelent meg, s mondott a harangokra s gyülekezetre Isten megszentelő kegyelmét kérő — nála megszokott ékes nyelven — buzgó imát. Ezután, egy vers éneklése végén, alantírott lépett szószékre, s tartott egyházi beszédet Máté 22. r. 37—39. v. felett arról, hogy „A harangok kötelességteljesítésre serkentenek bennünket.” A rendes istentisztelet végeztével *Kallós Tivadar*, beregszászi lelkész s egyházmegyei tanácsbíró végezte az úrvacsorai szertartást, mely után a sorban, szép renddel körben álló híveknek négyen osztottunk úrvacsorát, (a negyedik Tiszt. Mizsák Péter, munkácsi segéd-lelkész). Az istentisztelet d. u. ¼2-re ért véget, a mikor a gyülekezet tagjai harangzúgás közt oszlottak szét fellobogózott hajlékaikba. Délután a gyülekezet meghívott vendégeit a lelkészlakon terített asztal várta, hol aztán — magyar szokás szerint — megindult a jókiváratok árja s tartott a késő esteli órákig. A gyülekezet ifjai meg víg zenész mellett járták a csárdást viradtig. Adjon az Isten sok gyülekezetnek ily örömet mint volt nekünk ez alkalommal! *Vígvári Mihály.*

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R. Gy. A küldeményt megfogjuk őrizni; az előszóra még nem jutott időm. A meeting eredményét már tudom. — *K. E. J.* — i. A költemény nem jelent-e meg már valahol? Az illetőtől tudommal nem érkezett előfizetési díj. — *P. L.* Az értekezleti jegyzőkönyvet most nem közölhetük. Lapunkban nincs is meg ahoz az a bizonyos kellemetlen előzmény. A játszótársnak szóló üdvözlöt átadtam. — *Cz. J.* Kaptam s elküldtem az érdekeltek, hogy esetleg a felvilágosítás egyszerre jelenne meg a feltett kérdésekkel jobb egészséget! — *T. P.* Örülök, hogy azok a bizonyos „lapok”, a te jó ízlésedet is kielégítik. A vallásos nevelés újabb próbatételéhez gratulálok. Sokat ér, hogy ha vannak hozzá való «választott edények» — *F. L.* A 40-ik számot elküldtük — *G. P. B.* — t. Akkor nem mehettem, azóta nem írhattam jó munkát a zsinaton! — *T. L. Sz.* — r. Nagy köszönet a szíves buzgalomért s a ráadások bölcs elhelyezéseért! — *Ü. J.* A fényképre nézve feleltem. Reményem: már meg is kaptad az «Emléklapok»-kal együtt. Az volna fáradságomnak jutalma, ha eltaláltam volna a szátok ízt s oly jó lélekkel fogadtátok, a minővel én készítettem.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Görömbei Péter zsinati nyilatkozata az iskolaügyi javaslatról.» — «Bánó József előterjesztése.» — «Külföldi szemle.» —
«A zsinat harmadik ülés-száka.» Mitrovics Gyula. — «Kivonat a gömöri ev. ref. lelkesi értekezlet jegyzőkönyvéből.»
— «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.»

Görömbei Péter zsinati nyilatkozata az iskola- ügyi javaslatról.

Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat!

Az iskola kérdése egyike a legnehezebb s igen gyakran, pro et contra leginkább vitatott kérdéseknek. Vitatják némelyek, hogy az iskola az egyházat, mások, hogy az államot illeti.

Ilyen nehéz és nagy kérdéssel szemben, méltóztassanak mentségül elfogadni ezen kijelentésemet: Mint ismeretlen és új ember a zsinaton, nem könnyen határoztam el magamat arra, hogy szót emelni magamnak bátorságot vegyek; s ha tettem és teszem, az ügy nagy jelentősége s nagy horderejénél fogva teszem, ha nagybecsű türelmökkel s figyelmökkel megajándékozni méltóztatnak. Nehéz e kérdés azért is, mert ha az igazat őszintén kimondjuk, talán az ügynek is ártunk vele s magunknak is; de ha őszintén nem nyilatkozunk, akkor meg akár ide se jöttünk volna!...

Az iskolaügyi bizottság által készített javaslatot általánosságban a mi illeti, én erre tisztelettel és általánosságban szólva azt jegyzem meg, hogy ez a javaslat szerintem hiányos és egyoldalú.

Hiányos t. i. annyiban, hogy míg az 179°/₁-iki 26. t.-c. 5. §-a egyebek közt megengedi, hogy „a tanítás és tanulás módját, szabályát és rendjét... elrendezni” joga van hitfelekezettünknek a maga által fentartott iskolákban, intézetekben: — addig az iskolai bizottság által beterjesztett „javaslatban” csakis az iskolafentartó hitfelekezet kötelességei, terhei vannak felsorolva, ellenben a javaslatban a „tanulás és tanítás rendje, módja, szabályai” említve sincsenek.

Másrészről ez az előttünk levő „javaslat” nem csak hiányos, de határozottan visszaesést is jelez a hitfelekezeti oktatás történetében, az 1881-82. évi országos zsinat által alkotott, bár szentesítést nem nyert „köznevelési és közoktatási szervezettel” szemben; sőt nyilvános visszaesést, meghátrálást mutat az 1891. évi konvent által alkotott „törvényjavaslattal” szemben is.

No, már engedelmet kérek Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat! — vagy legyen iskolai törvényünk és abban legyen benne a „tanítás és tanulás rendje, módja, szabálya”, a mint az 179°/₁. évi 26. t.-c. 5. §-a, ez az alap-

törvény megengedi; vagy pedig ne legyen semmiféle iskolai törvényünk; hanem mondjuk ki, hogy az iskolaügyre nézve alávetjük magunkat az állam törvényei s határozatainak; más szóval, a mint a kezünk alatt lévő „javaslat” indokolása kifejezi: „javaslatunkból... azok a pontok mellőztessenek, a melyeknek intézkedései az országos közoktatási törvényekben benfoglaltatván, azok minden tekintetben különben is épségben hagyatnak”... Csakhogy ekkor meg ne ámítsuk magunkat azzal, hogy „az iskola mindenestől az egyház testéhez tartozik”, hogy nekünk iskolai autonómiánk van; mert ez nem állhat meg másutt, csak a papiroson... Mert bocsánatot kérek Főt. és Mélt. Zsinat: ugyan micsoda iskolai autonómia az, a mi az állam szabja meg „a tanulás és tanítás módját, rendjét, szabályait”; az állam szabja meg a tanító fizetések minimumát; kirója reánk a tanítói nyugdíjba fizetendő 12 frtokat, közelebb az egyes gyermekek után a 15 kroat, egy szóval kirója az iskolafentartó egyházra a terheket, ellenben jogot meg nem ad semmit. Ez nem önkormányzat, ez nem autonómia. Ilyen iskoláért alig lelkesülhet a prot. egyházban valaki, ha tisztában van az autonómiának fogalmával.

Azonban igen nehéz, igen bajos a felekezeti iskola-ügyhöz szólani most és itt még azért is, mert az autonómikus iskolának ezen felül az államon kívül is — a mely minden jogot absorbeal, — sok ellensége van napjainkban s igen bajos ellenökben hatályosan védelmezni az iskolaügyet; mert ez ellenségek ott vannak belül az iskolában. Fájdalommal, tartózkodva és szomorúan mondom ki; de ez a „belső” ellensége a ref. hitfelekezeti iskolaügynek maguk a tanító urak egy része s épen nem kis része... Tisztelet, minden tisztelet és elismerés a tanítói pályán, e magasztos munkamezőn forgolódó munkásoknak, tanároknak és tanítóknak egyaránt; de némelyek rövidlátásból-e, az állami húsos (bár olykor üres, legalább a tanítók részére üres) fazekek felé való vágyódás miatt-e, ellenségeivé lesznek a tanítók között a ref. hitfelekezeti iskolaügynek. Igen sokszor semmiibe sem veszik törvényes egyházi felsőbb-ségeiket s azoknak igazán atyai, jóakarató intéseiket, figyelmeztetéseiket; sőt határozottan sértegetik közülök sokan, nem csak sértegetik, hanem lábbal tapodják, kigúnyolják egyházi szertartásainkat, intézményeinket... Nem akarom ezeket példákkal igazolni, a példák gyű-

Lapunk jelen számához egy félfelv melléklet van csatolva.

lőletesek; de ülnek itt papok, ülnek itt esperesek, püspökök, tudják ezeket példákból, mindennapi keserű tapasztalásból; tudják és ismerik az előttük meg-megforduló peres aktákból s ott vannak állításom gyászos példái megörökítve az egyházmegyei, egyházkerületi jegyzőkönyvek hasábjain, melyek mind igazolják állításomat. . . .

De hivatkozhatnám magára az iskolaügyi „javaslat” t. előadójára, a ki a kérvényi bizottság jegyzőkönyvének egy pontja alapján, maga mondja, hogy nem érti a ref. tanítótestület türelmetlenségét, nyugtalanságát, mely szerint nem nyugosznak meg abban, hogy előbbi kérvényökből, a mi az iskolaügyre vagy a tanítói állás emelésére tartozott, a törvénybe immár bevétetett; hanem újabb kérvényekkel zaklatják, minden ok s alap nélkül, a Főtiszt. és Mélt. Zsinatot.

Másrészről továbbá, ha nem ellenséges, de mindenestre kedvezőtlen a felekezeti iskolaügyre nézve az előttünk fekvő törvényjavaslat is; mivel mindig és mindenütt csak a presbitériumok kötelezettségeiről beszél, hogy mire *köteleztetik*, mivel tartozik az iskolát tartó hatóság; azonban a jogairól, hogy a tanítás terén ez vagy az lenne a joga, vagy a türelmetlen, nyughatatlan, sokszor csúfolódó tanítókkal sat. szemben micsoda joga lenne annak a fentartó iskolai hatóságnak, alig van emlékezet is, csak a kötelesség, a tartozás, az áldozatokról. . . . Hát ez mind szép, okos és jó dolog lehet; de így igen nehéz, igen bajos dolog lenne újabb-újabb áldozatokra bírni az iskolatartó hatóságokat, a presbitériumokat!

Különben pedig áldozott már és áldozik is még ma is az egyház az iskolára erején felül is, annyira, hogy én részemről attól tartok, hogy az iskola révén az egyház utóljára is el fog vérzeni, vérszegénységbe fog esni s más téren, a specialis egyházi téren nem fejthetvén ki erőit és intézményeit, az iskolaügyet elvégre is elveszíti s a tulajdonképeni egyházi mező kopáron, gyümölcstelenül, parlagon marad, mi féltő, hogy a prot. egyház hanyatlását, ha nem romlását idézendő elő. . . .

Azután meg figyelembe kell vennünk az idők jeleit is, Főt. és Mélt. Zsinat! Madách mondta halhatatlan művében, hogy „az idő méhe sokkal viselős, a minék meg kell születni, az meg fog születni” előbb-utóbb. . . . A kor szellem erősen, mindig erősebben követeli, hogy az iskola az államé, hogy a nevelés-ügy állami feladat. . . . A korszellemről pedig azt mondta b. e. br. Eötvös József, hogy „a kor folyam, mely visz vagy elmerít; úszója, nem vezére az egyén” . . . Hazánk legnagyobb fia is azt mondta, hogy ő nem csinálta az eseményeket; Ő az időnek csak óramutatója vala. . . .

Egy szóval — hitem és meggyőződéseim szerint — az iskola előbb vagy utóbb az államé lesz. Erre törekszik az állam határozottan maga is. . . . Ezért szedgeti el egyenként iskolai jogainkat, reánk rakja a terheket egészen a roskadásig. Úgy tesz itt is, mint a vármegye autonómiájával tett. A polgári, politikai vármegyét is intézkedési jogaitól egyenként megfosztotta, a megyei intézményt vérszegénnyé tette s most a vármegye, mint megérett gyümölcs, magától az ölébe hull, mondhatni, hogy megérett az államosításra. Így teszen majd az iskolai autonómiával is, így lesz majdan az iskola fentartása ügyével is, előbb-utóbb ezt is elveszi a felekezetektől és államosítani fogja s félek, hogy bennünket ez az egyházi téren készületlenül találанд.

Sokat, nagyon sokat lehetne még a betérjesztett „javaslat” általános tárgyalása alkalmából elmondani

Főtiszt. és Mélt. Zsinat az iskolaügyről; de egyet legalább nekem meg kell jegyeznem az általános tárgyalásnál, nehogy valaki azt higgye, hogy én az állami intézményekben, jelesül épen az állami iskolákba nagyon szerelmes vagyok. Meg kell nevezetesen jegyeznem hogy tapasztalatom szerint az állami iskola sok ismeretet közöl, elég magas tudományos képzést ad ugyan; de határozott iránya és szelleme, közszelleme nincs; csak világpolgárokat, egyoldalú, száraz, pedáns tudósokat, hivatalnokokat nevel; de növendékei közül sokan, talán a legtöbben, — nemesebb, magasabb, ideális tárgyakért lelkesedni ritkán, vagy talán sohasem tudnak. . . . Azután határozottan kath. jellegűek; megülik rendre a kath. ünnepeket; kath. templomban nyitják és rekesztik az iskolai évet stb. stb. Tehát, a míg lehet, ám tartuk fel a felekezeti iskolákat; de követeljük meg az államtól, hogy miután helyette tartjuk azokat, segítsen a fentartásban anyagilag, emelje fel az államsegélyt annyira, hogy segély s ne alamizna legyen az.

De legyen így, vagy legyen amúgy; a jövő azt megmutatja hogy az állam gondoskodik és gondoskodni fog saját érdekeiről. Mi pedig azért gyűltünk itt össze, hogy az egyház igazi, jól felfogott érdekeiről intézkedjünk az iskolai javaslat által is.

Azt már több ízben jeleztem, hogy én ezt a javaslatot visszaesésnek, hiányosnak tartom. Csak még egy szempontot kívánok az általános tárgyalás folyamán feltüntetni, t. i. azt, hogy a mint hírlík, a mint írják, a mint mondják, az *általános vallásszabadság* életbe léptetésének kérdése, az ország törvényhozó testületében, rövid időn napirendre kerül. Legalább ez iránt az új kormányelnök kötelező ígéreteket tett. Lehet, hogy ez csak szó, meglehet, hogy frázis, sőt lehet, hogy mumus. Legyen így, vagy legyen amúgy; valódi alkotmányos szabad államban ennek előbb-utóbb be kell jönni, törvénné kell lenni; s nekünk e törvény meghozatalát, a kik olyan soká voltunk elnyomottak, olyan-sokszor voltunk üldözöttek, elősegíteni, sürgetni kell.

Azt kérdezem már most Főtiszt. és Mélt. Zsinat! készen találánd-e bennünket az általános vallásszabadsági törvény egyházilag? Mert a hiányos iskolai törvény és a sokszor egyházzellenes szellemű iskola nem fogja megmenteni egyházunkat, a protestantismust és azt a sok, nagy és magasztos, szent érdeket, a miket a protestantismus képvisel, az emberiség fejlődése, haladása, tökéletesedésének, a szabadság fejlődésének érdekét. Azt kérdezem a legmélyebb tisztelettel, hogy ha az általános vallásszabadság törvénye meghozatik s előáll az önfentartás, a létért való küzdelem kérdése, készen leszünk-e a küzdelemre, a harcra, az élet harcára vallásérkölesi és egyháztársadalmi téren? . . . S nem megyünk-e majd üres kézzel a harcba? . . . Van-e e tekintetben valami intézkedés, tervezet a javaslatban? . . .

Van-e pl. behatóan, részletesen tárgyalva: a leánynevelés kérdése? . . . Van róla vagy három négy sor; de biz ilyen leányiskolai javaslattal és törvénnnyel nem mentjük meg az egyházat. . . . Van-e a vallástanításról intézkedés: van-e részletes, alapos intézkedés az állami intézetekben? hitsorsosaink lelki gondozásáról a hadseregben? . . . A vasárnapügyről, belmissioról, a diakonissza intézményről, a parochialis könyvtárakról, iparos- és felnőtt ifjak vallásos oktatásáról, ifjúsági egyesületek alakításáról, népies- vallásos iratok kiadása s terjesztéséről és több efféléiről, melyek mind specialis egyházi érdekeket szolgáló intézmények és eszközök; — van-e ezekről szó a kéz alatt lévő javaslatban? . . . Semmi! Egyetlen egy szó sincs. . . . Pedig ezekre is mindre pénz kellene Főtiszt. és Méltóságos Zsinat!

Azonban az egyház minden pénzét, anyagi erejét az iskolára fordítja, így ezekre mi sem marad. És én félek, nagyon félek, hogy ha majd az iskolát egészen elveszítjük tőlünk, s ha majd bejövend az általános vallásszabadság, én félek, hogy készületlen talál bennünket és a vallásszabadság mellett mi elesünk, elenyészünk és megsemmisülünk!

Volna még valami szavam a tanítók képzéséről, hogy t. i. adassék a tanítóknak nagyobb, általánosabb és mélyebbre ható készültség, u. m. általánosabb s behatóbb philosophiai képzettség talán előbb VI., aztán VIII. osztály elvégzésével, hogy így inkább tudnák a protestantizmus nagy horderejét s jelentőségét, a hazában és a hazán kívül, a történelemben és az emberiség művelődésének folyamában behatóbban méltányolni, a mikor természetesen nagyobb fizetéseket is kellene e nehéz, göröngyös, bár magasztos pálya munkásainak, a tanítóknak adni; de már eddig is nagyon igénybe vettem a Főtiszt. és Mélt. Zsinat becses türelmét s figyelmét; ennél fogva azzal végezem, hogy én az iskolai bizottság által készített hiányos, egyedül csak terhekről és kötelességekről szóló, de semmi jogot az egyháznak a tanítás és tanulás terén nem nyújtó javaslatot, mint a mely az egyháznak iskolai autonómiáját nem biztosítja, az általános tárgyalás alapjául el nem fogadom; hanem elfogadnám inkább a konvent által készített törvényjavaslatot.

Bánó József előterjesztése.

— A két protestáns zsinat részéről kiküldött úgynevezett vegyes bizottsághoz 1892. november havában. —

A két protestáns egyházzal közös érdekű ügyekre nézve kiküldött úgynevezett vegyes bizottságra két nagy feladat vár.

Először: Előkészíteni és fentartani ama legmagasabb eszmét és legszentebb célt, hogy a két protestáns egyház tényleg és valósággal egyesüljön, azaz, hogy meg legyen a két hatalmas egyház között a realunió s ezentúl ne két, hanem csak egy magyar protestáns egyház legyen a hazában.

Másodszor: Addig, míg ezen nagy eszme megéri és életbe lép, már most megjelölni ama tárgyakat, melyekben akár az egyházi élet beléletében, akár a bíró előtt, akár a politikai hatalommal és legfőbb kegyúrral szemben egyöntetű eljárás szükséges. Mert a két protestáns egyháznak kiinduló pontja egyháziakban egy és így a végső cél is csak egy lehet; — és mert az együttes fellépés jobban biztosítja az eredményt és sikert.

I. A mi az elsőt illeti, t. i. a két egyház realunióját, ez oly régi eszme, mint maga a reformáció, sőt a reformáció után tovább egy félszázadnál a két egyház tényleg egy volt. És akkor, a mikor az ország alkotmányossága oly szoros viszonyban állott a protestáns vallásszabadságával, a Bocskayak, Bethlenek, Tökölyiek és Rákóczyak idejében, mindenik egyenlően küzdött mindkét protestáns egyház vallásszabadságért. A bécsi, linci békekötések mindkét prot. evang. egyház javára és érdekében lettek megkötve, valamint megalkotva az 1791. törvény 26. törvénycikknek minden szava.

Elmondhatjuk tehát mi is a lánglelkű költővel:

«Mely ördög sugta, hogy ketté szakadjunk,
Hogy szét repesszünk a szentlevelet,
Mit diadalmas őseink írának,
Szívök vérebe mártván kardjokat.»

A mit századoknak vérrel szerzett ténye és törvénye egyesített, kár egyes apró és önző érdekek miatt szét szakítva tartani.

Az 1791-iki zsinat egész eljárásában és a 3-ik kánonnak világos szavaiban az unió ki van mondva és 1791 után sok éven keresztül közös egyetemes gyűlések tartattak és csak azért szűntek meg, mert a helytartótanács betiltotta. És ha az 1791 évi mindkét protestáns egyháznak közös hozzájárulással alkotott zsinati kanonjai legfelsőbb helyen megerősítést nyertek volna, az unió tényleg már régen bekövetkezett volna.

Habár igen érdekes lenne, nem lehet feladatunk a meg nem erősítésnek sok nemű és hosszúra nyúló akadályait felsorolni, de annyi tény, hogy az utolsó században is, valahányszor veszély fenyegette az egyházat, vagy annak érdekéről volt szó, a két protestáns egyház mindig érintkezett egymással s minden ily esetben együttesen lépett fel, hogy fellépésének nagyobb súlya és eredménye legyen.

Az utolsó időben is a törvényhozáshoz együttes felterjesztések lettek benyújtva. Egy időben folyamodtunk zsinattartási engedélyért; egy időre kértük és együttesen ültük meg a zsinatnak megnyitaképpen az 1791. évnek és utolsó zsinatnak százados évfordulóját és évfordulóját annak, hogy őseink száz évvel ezelőtt kimondták az egyesülést. Egy időben nyitottuk meg a zsinatot és ilyen előzmények behatása alatt proklamálta Szász Károly református püspök úr beszédjében, midőn az ágost. h. v. zsinatot üdvözölte, a zsinati tagok riadó éljenci között, az uniónak elodázhatlan szükségességét.

Aztán egy időben tartattak a zsinati gyűlések és a protestáns két zsinat együtt érezte az unió nagy kérdése újra felelevenítésének szükségét, s előkészítésül egy időben küldte ki a két protestáns egyházzal közös érdekű ügyekre nézve a vegyes bizottságot.

Ebből látjuk, hogy a reformáció óta, több mint negyedfélszázad óta, az uniónak aranyfonalát a magyarországi két protestáns egyház kezéből soha el nem ejtette. Élt az századokon keresztül folytonosan a protestánsok agyában és szívében élénken, élenkebben mint ma.

Pedig ha van időszak, melyben ha ez eszme nem lett volna, fel kéne támasztani, úgy ez a mai kor. Nem csak azért, mert a politikai és alkotmányos élet sajátos alakulásainál fogva az állam a népnevelés, iskolák, az adózás és közszolgálmányok terén mindig több és több igényekkel lép fel az egyesek, az iskolák, a testületek és így a felekezetek irányában is, minnek következtében az ezelőtt fennállott és törvényekkel biztosított protestáns autonomia módosul, sőt csökken és egészen más alapokra telepítetik át, mely minden esetre együttes éberséget igényel. Mondom, nemcsak e magokban véve is igen fontos okoknál fogva szükséges az együttes őrködés, de ama még sokkal fontosabb indoknál fogva, hogy a katolikus világban mindenütt bizonyos áramlat és mozgalom észlelhető.

E mozgalomnak éle kétségtelenül és természetszerűleg a protestantizmus ellen van irányozva. E mozgalom már itt nálunk Magyarországon is nagy hullámokat kezd verni s a privát és politikai és egyházi élet minden nyilvánulásaiban romboló hatását már is sajnosan kezdjük érezni.

Erre a két hatalmas protestáns egyház részéről a legtermészetesebb és legsikeresebb felelet volna a két egyháznak tényleges egyesítése. Egyesült erővel mily könnyű lenne ily valóban hatalmas áramlattal szembe szállani.

Hiszen e tétel igazságát éreznie kell és érzi is minden protestáns kebel; mondja ki tehát a bizottság, hogy nemcsak platonice, mint eddig, kívánja a két protestáns egyház között az uniót fentartani, de kívánja azt tényleg is keresztül vinni.

Azért ennek keresztútvitelére mindkét egyház kebeléből választandó *állandó*, minden hat évben megújítandó *húsz-húsz* s így összesen *negyven* tagú bizottságot alapít és választ.

E bizottságnak feladata nemcsak érvényre emelni az egyesítés eszméjét, hanem éber figyelemmel kísérni az alábbiakban megjelölendő és netalán időközben fejlődő és felmerülő minden eseményeket, melyek már ma is vagy későbbben közösen érdeklik vagy érdekelhetnék a két protestáns egyházat.

Szükséges tehát itt legelőször mindkét zsinatnak egyenlő szövegű törvénycikkben kimondani, hogy a magyarországi két protestáns egyház unióját kívánja és azt rendelkezésére álló minden törvényes eszközzel keresztül is viszi.

II. A mi a bizottság második feladatát illeti, már most megjelölni ama tárgyakat vagy tényeket, melyeknél a két egyház egyöntetű eljárása célszerűnek látszik, ezek a következők:

1. Mondja ki a zsinat, ha lehet szintén egyenlő szövegű törvénycikkben, hogy *bármilyen egyházi viszonyban, jogokat és kötelezettségeket egyaránt tekintetbe véve, kölcsönösen a két egyház hívei között különbséget nem ismer.* Es a hol gyöngye egyházak vannak, vagy vegyesen szórványok, ott iparkodjanak oly egyházzá alakulni, mely számra és vagyonra erősebb, vagy jogosítva legyen az egyházi funkciókat, szükség esetében, akármelyik protestáns lelkész végezni.

Itt igen szépen lehet alkalmazni a Dunántúl még 1833-ik év május 15-én, a két protestáns egyház között Nagy-Geresden létrejött, valóban humánus egyezség elveit.

2. Célrányos volna, ha a törvénykezés, perrendtartás s minden az egyház beléletében előforduló igazságszolgáltatás egy és ugyanazon alapokra lennének fektetve, szószerint egyenlő szövegezéssel.

3. Éppen oly szükséges lenne az egyház belső szervezetét, vagyis úgynevezett alkotmányát egyöntetűvé tenni.

4. Minden két, három, vagy talán minden évben is tartassék közös egyetemes gyűlés a szorosán vett közös ügyek elintézésére és fejlesztésére.

5. Állapíttassék egy közös protestáns pénzalap a lélekszám és vagyonosság aránya szerint. Úgy, mint már most is van közös protestáns irodalmi társulat és protestáns egyházi lap.

6. Legyen közös theologiai akadémia, melyben minden vallásfelekezethek hitelvei külön adassanak ugyan elő, de épen annak kimutatására fektetessék súly, hogy a két protestáns egyházban a hitelvre nézve mily elenyészőleg csekély a különbség.

7. Legyenek közös szemináriumok, lelkész, tanító, tanár, tanítónő és óvónő-képző intézetek.

8. A mai kornak, civilizációnak legnemesebb vonása a humanitárius intézetek, ma ezekkel jobban lehet hatni, mint dogmákkal.

A két protestáns egyház e téren is e hazában mindig előljárt; de az eredmény és hatás itt is sokkal nagyobb lenne és vallásunk számszerű izmosodása is sokkal előnyösebb, ha az intézkedések is közösen megállapított elvek és szabályok szerint létesülnének.

Az eddig elmondottak, azt lehet mondani, saját akaratunktól függő reformok volnának; áttérnek már most a köz- és politikai életben létező aktuális kérdésekre; itt a következő tárgyak tekinthetők olyanokul, melyeknél közös eljárás szüksége forog fenn.

9. A népnevelés, oktatás, iskolák, óvodák fentartása még ma is legnagyobb részben a felekezetek kezén

van s így azoknak vállait nyomja. Ez által az állam a felekezetek irányában szóval ki sem fejezhető hálával van lekötelve. Ebben is aránylag legnagyobb része van a két protestáns egyháznak, vagyis a tehernek legnagyobb része ezek vállaira nehezedik. Addig is tehát, míg a tanítók, tanárok, lelkészek, óvónők fizetése és nyugdíja országosan rendeztetnék. — a méltányos követeléseknek csak igen kis mértéke az, ha néhány száz-ezerre tehetjük e téren a két protestáns egyháznak igényeit szemben az állammal.

De mielőtt mindezt közös erővel érvényesíteni lehetne, vagy együttesen folyamodnék az egyház az államköltségvetésben a helvét és ágost. h. v. evang. egyháznak egyházi célokra összesen 113,000 (ágost. 40,000, helv. 73,000) forintban megállapított igen csekély összegnek tetemes emelésére; vagy kérje fel az egyes befolyásos és különösen protestáns képviselőket, iparkodjanak a képviselőházban sokkal nagyobb dotációt eszközölni.

Különösen szegényítő ez az állapot az ágost. hitv. egyházban, szemben az erdélyi, úgynevezett szász szuperintendenciával vagy püspökséggel, mely a mellett, hogy velünk unióvala még ma sincs, az 1859-iki úgynevezett Thun-féle vallási patens idejében tanúsított magatartásáért még ma is 16,000 forinttal jutalmaztatik, holott a többi ágost. h. v. kerületekre és csakis 1867. után s csakis az utolsó években, (mert ezelőtt csak 5000 volt és több évre ez is leszállított) 6000 frt jut, és így 33 év óta a szászok e címen már 330—350,000 forinttal vannak előnyben. — Ha minden ágostai h. v. kerület külön-külön ennyit kapott volna az államtól, ha nem is 33 év, de csak 1867 és így 25 év óta, az egyház és nevelés terén saját körében mennyivel előbbre lehetne!

(Vége köv.).

TÁRCZA.

Külföldi szemle.

Franciaországban, dacára a pápa minden engedékenységének és előzékenységének, a kath. egyház és papság elleni harc egyre tart, és pedig nemcsak a kormány, hanem a radikális érzelmű polgárság részéről is. A kormány egymásután kergetteti ki a törvény tilalma ellenére visszatért jezsuitákat; egyre-másra tiltja be a plébánusok és püspökök fizetését; a szerzetesnők vezetése alatt álló iskolákat közegei által sorban világiasztatja, s kitünteti azon megyefőnököket, kik a gondjukra bízott területen polgári „keresztelő-egyesületeket” létesítenek. Igen, mert a polgári házasság mellett legújabbban a polgári keresztiséget is behozták a franciák. A polgárság minden alkalmat megragad az államforma ellen áskálódó, a szabadság és felvilágosodás intézményei ellen kereszt-hadjáratot folytató klérus és szertartásai ellen. Ha már van polgári egybekelés és temetés, a keresztelésnél is ki akarták vonni magokat a papság befolyása alól. A polgári keresztiség intézménye még új, de erősen terjed; egyes városokban már javában keresztelnek a polgármesteri hivatalban, hol az újszülött szülőin kívül ennek „keresztzsülői” is megjelennek. A keresztelés formulája a következő: A polgármester az újszülött keresztzsülőihez a következő kérdést intézi: „N. N. polgár és N. N. polgárnő nyilatkozzék, vajjon szükség esetén hajlandó-e N. N. gyermek testi és lelki gyámságát átvállalni és őt családjukba fogadni?” A keresztzsülők igenlő válasza után a következő okmányt állítják ki: „A Köz-

társaság 101-ik évének Vendémiaire elsején megjelentek hivatalomban a városházán Monneret Antal, a saint-denisi polgári kereszteselést terjesztő egyesület elnöke, a L'homme házaspár, kik a Saint-Denisben született gyermekek, L'homme Gyula születési bizonyítványát kéri, valamint L'homme Henrik polgár és Morel Emma polgárnő. A L'homme házaspár gyermekét fölakarja szabadítani az egyház gyámsága alól s azonkívül arra az esetre, ha ők a gyermekök fölnevelése előtt találnának elhalni, gyermekök számára egy másik családot óhajtanak biztosítani: ez okból gyermeköket L'homme Henrik polgár és Morel Emma polgárnő védelme alá helyezik. A most nevezett polgár és polgárnő, az emberiség nevében, ezennel ünnepélyesen és erkölcsileg magokra vállalják a kötelességet, hogy szülői elhalálzásának esetén, viszonyaiknak megfelelően, gondoskodni fognak e gyermekről; ők a szabadság és munkára fogják fölnevelni; kötelezik magokat, hogy a testvériség érzelmét oltják a gyermek szívébe, hogy jó polgárt és jó köztársaságit nevelnek belőle. Ez okmány felolvastatván, az érdekeltek által aláíratott stb. stb.)

A következő eset szintén élénk világot vet a polgárság érzelmeire: *Limoges* városában a hetvenes évek elején protestáns hitközség alakult s nyomban nyilvánossági jogának elismeréséért folyamodott. A város tanácsa ellenezte e jog elismerését, mert nem akarta átvállalni e jog megadásával járó azt a kötelezettséget, hogy a város közönsége hozzájáruljon e felekezet templomának s pásztori lakának építéséhez. Am 1879-ben ürügy után halászott a városi hatóság, hogy a kath. egyház körmeneteit betilthassa. Poncand limogesi polgármester Párisba utazott, hogy most már a városi tanács nevében személyesen sürgesse az ottani prot. hitközség nyilvánossági jogának kiadását. A polgármester Párisból csakugyan magával vitte a nyilvánossági jogot, de megértette a prot. hitközség előjáróságával, hogy a városi hatóság azt kívánja tőle, mely szerint ez az előjáróság a kath. egyház processióinak beszüntetését kéri, miután egy, hatályban levő francia törvény szerint a nyilvánossági joggal felruházott prot. hitközségnek joga van követelni, hogy a processiók az illető városban tiltassanak be. De a protestánsokban volt annyi *becsület*, hogy a városhoz intézett átiratukban kijelentették, hogy az ő lelkiismeretüket egyáltalában nem háborgatják a katolikusok egyházi körmenetei. A városi hatóság dühöngött e hálátlanság miatt, s most már a protestánsok nélkül is kimondotta a processiók eltiltását. A katolikusok megfélembeték a határozatot, s most az ügy az államtanács előtt van. A «Magyar Állam», mely ezt az adatot közli, nem teszi hozzá, hogy vajjon a katolikusok hasonló esetben szintén hasonlóan jártak volna-e el? sőt, mint látjuk, még azt is hajlandó elismerni, hogy a protestánsokban is van becsület! Különben ez a derék újság szívesen hivatkozik a protestánsokra, valahányszor neki valami kedvezőt mondanak; így például a pápa világi hatalmának helyreállítása mellett, vagy az ó-katholicizmus ellen szívesen idéz ily irányú protestáns nyilatkozatokat, sőt a múltkoriban — apage satanas! — a polgári házasság közeledő réme ellen, még a protestánsokkal és zsidókkal is hajlandó lett volna szövetségzni, s felhívta őket közös ellen-actióra.

Olaszország is igyekszik magát védelmezni az ellene fondorkodó papismus és fekete serege ellen; miként az oktatást, úgy a kórházakat is egymásután szabadítja ki ki a szerzetesek karmai közül. Ujabban a Rómában levő összes kórházak állami felügyeletére királyi biztost küldött ki az olasz kormány, ki nyomban, hogy állását elfoglalta, elrendelte az állami, városi és egyházi alapí-

tású kórházakban eddig működő szerzetesrendi ápolók eltávolítását és világi ápolókkal való helyettesítését. Ez az intézkedés, természetesen, nagyon elkésérítette a pápát, s mint mondják, legközelebb tartandó allocutiójában erélyesen tiltakozni akar ezen rendszabály ellen. Ime, a kath. Olaszország mily könnyen megoldja a kérdést, míg nálunk egy felerészben protestáns alapítású árva-házból sem sikerül az apácákat eltávolítani!

Sőt legújabbban az olasz kormány még komolyabb lépésre határozta magát: hogy a nemzeti állam ellen izgató papság hatalmát jobban megtörje, az olasz kath. egyház még hátralevő vagyonát is *saecularizálni* akarja. E célból a plébánosokhoz kérdő íveket küldött szét, melyek igen behatóan tudakozódnak az illető plébániák vagyona és évi rendes jövedelmei után. A kérdő-íveket záros határidő alatt kötelesek beküldeni a plébánosok, mi nyilván arra vall, hogy a kormány gyorsan akarja tervét végrehajtani. Ha izgatnak a papok a nemzeti egység, az országos kormányforma ellen, akkor ne élvezzék az ország jótéteményeit, — de különben is a kiváltságok, előjogok kora lejárt! Vajjon mikor látják be nálunk is ennek igazságát? mikor jó el az egyenlőség kora, melyben az egyik pap nem fog milliókban dúskálni, míg a másik koldúsként tengődik, holott mindkettő egyformán Isten országának munkása?!

(Vége köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A zsinat harmadik ülés-szaka.

III—V. Ülész.

A november 26-iki gyűlés a szokásos jelentésekkel vette kezdetét. Így nevezetesen az elnökség bejelentette, hogy az országos fegyintézeti lelkészek egy kérvényt adtak be, a melyben némely fegyintézeti körülményeket ismertetnek meg, amelyekre nézve óhajtanó volna, ha a zsinat bizonyos elvekben megállapodnék. A kérvény jelentés-tétel végett az illető bizottsághoz tétetett át.

Ugyancsak az elnökség jelentette, hogy Szarka Boldizsár zsinati tag eltávozván, helyette Biky Károly pótképviselő hivatott be a szathmári egyházmegyéből. A kérvényi bizottság előadójává Lenárth Józsefet választotta meg.

Az ezen napi gyűlés egyetlen tárgya a törvényjavaslat eddig megállapított szövegének harmadszori felolvasása volt, folytatólagosan s a zsinati tagok éber figyelme és nagy kitartása mellett az meg is történt, s elnökség az ülést délután 2 órakor zárta be, szíves köszönetet mondván Tóth Sámuel jegyzőnek, aki a törvény összeállításának nagy és fáradságos munkáját végezte.

November 28-ikán az iskolai törvények tárgyalása került napirendre, s azt hosszabb és részletesebb vita vezette be. *Czike Lajos* nevezetesen, levétni kívánta volna az egész ügyet a napirendről, azt adván okul, hogy az idő végképen nem alkalmas az iskolai törvények megalkotására, nem már csak azért sem, mert hiszen az államkormány is folyvást ingadozik ezen a téren. *Czike* indítványához, azt pártolól, *Görömbey Péter* szólott egy hosszabb beszédben, a mely nagy figyelmet keltett (lásd lapunk elején!)

A napirendről való levétel ellen *Mitrovics Gyula*, az iskolai ügyi bizottság előadója kelt ki elsőben, hosszabbban fejtegetvén, hogy a zsinat, méltóságának megsértése nélkül, nem változtathatja meg határozatait. Az, amit *Czike Lajos* indítványoz, már ma meghaladott állás-

pont, mert hiszen a zsinat múlt ülészakájában abban állapodott meg, hogy jelen ülészakának egyik kiválóbb tárgyát épen az iskolai törvények megalkotása fogja képezni. Nem a halogatás vezethet ezen a téren célunkhoz, hanem az, ha némely tanügyi kérdésekben épen a törvényhozás által is állást foglalunk s az állami megállapodásra hiába várunk, ha csak mi magunk is örökös bizonytalanságban nem akarunk maradni. Szász Károly, Antal Gábor, Fejes István, Beöthy Zsigmond és Tisza Kálmán szólottak még hasonló értelemben, amely felszólalás után aztán a törvényjavaslat tárgyalása elhatározottatott és megkezdett.

Meszsze vezetne itt a részletek leírása s érdektelenné is válnék az, ha a két napi javítgatást minden mozzanatában ismertetném. Elégséges lesz talán, ha a főbb módosításokat jelzem, a melyek ezen napi tárgyaláson tétettek. Az 1. szakasznál *Garzó Gyula* tartott szép és lelkes beszédet, sürgetvén, hogy a keresztyén felebaráti nevelőintézetek közé a diakonisszákat képző intézet is felvételű. Megnyerő beszédére indítványa egyhangulag elfogadtatott.

Hosszabb vitára szolgáltatott alkalmat a törvényja vaslat 18. szakasza, a melyben a tanítók képesítéséről van szó. Az ügyet csak úgy lehetett elintézni, hogy az iskolai ügyi bizottság újra szövegezte a szakaszt ily módon: „Elemi tanképesítő vizsgálatra oly egyének bocsáthatók, a kik valamely nyilvános képezdében a tanfolyamot elvégezték, s a köteles iskolai vizsgálatokat letették; a kik tanítóképezdét nem végeztek, a tanítóképezdei tantárgyakból, magánvizsgálatot tehetnek s ennek letétele után bocsáttatnak képesítő vizsgálatra; azok pedig, a kik akadémiái tanfolyamot hallgattak, vagy legalább is középiskolai érettségi bizonyítványuk van, ennek alapján is tehetnek képesítő vizsgálatot. A képesítő vizsgálatot kiállott egyének tanítói oklevelet nyernek. A képesítés módját az egyházkerületek meghallgatásával, az egyetemes konvent állapítja meg.”

A november 29-iki gyűlésén ugyancsak az iskolai törvényjavaslat tárgyalása folytatottatott s a tárgyalás a „Főiskolákról” szóló részig haladt, s az egymás után következő szakaszok lényegben mind elfogadtattak s a mi módosítás történt, az mind inkább csak közbeszúrásnak, vagy iránybeli simításnak mondható. Dacára azonban ennek, dél után már elmúlt a 2 óra, mikor az ülés véget ért.

VI. ülés.

Az előző ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után az iskolaügyi bizottság nyújtotta be a 41. és 67. § új szövegezését, mely hozzá ily célból visszautasítottatott, s a 41. §-t így határozták törvénykönyvbe iktatni: „Az egyházmegyei közgyűlés a megválasztott rendes tanítókat hivatalukban megerősíti s intézkedik a tanító-választásoknál felmerülő s e törvényben (300 §) a bíróság elé nem utalt kérdésekben.” A mi ezek után következik, az eredeti szöveg szerint marad meg. — A 67. §-t pedig e képen iktatják be: „A nem ev. ref. felekezeti középiskolába, vagy középiskolai jelleggel bíró más intézetekbe járó, ev. ref. vallású tanítványok vallásos oktatásáról az egyházkerület intézkedik s a mennyiben a felmerülő költségek fedezését saját hatáskörében nem eszközölhetné, az iránt a konventhez előterjesztést tesz.”

Ezek után, a napirend szerint, az iskolai törvényjavaslat tárgyalását folytatták. Elfogadták a 82. §-t *Tisza Kálmán* azon módosításával, hogy a 2. kikezdés 4. sorába a „polgári” szó elé szúrassék be: „egyházi vagy.”

A 83. § hosszas és magas színvonalon álló vitát provokált. Több módosítást nyújtottak be. Így Kolozsvári Sándor dr. azt indítványozta, hogy e szakasz egészen kihagyassék; *Tisza Kálmán*, *Győry Lajos* és *Sze-*

remley József pedig külön a következő módosításokat nyújtottak be: „A főiskolák szervezésénél, valamint az egész tudományos felső oktatásnál, a mennyiben az az intézet tanítási célját és hitfelekezeti jellegét nem veszélyezteti, a tanítási és tanulási szabadság elve alkalmazandó.” — A szakasz végéhez betoldandó: „a mely előbbinek egyedüli korlátja, a felekezeti hit-hűség és hazaszeretet.” Végre a 83. § pótolassék ezzel: feltartatván az egyetemes konventnek az a joga, hogy egyes fakultásokra, illetve szakpályákra vonatkozólag a köteles tárgyak minimumát meghatározhassa.” Így, miután az eredeti szöveget szavazással elvetették, 51 szavazattal 40 ellenében a Kolozsvári indítványát fogadták el s a szakaszt kihagyták.

A 84. § változatlanul marad. Ellenben a 85-ikben az első kikezdésnek változatlanul maradt 5 első sora után, a következőket, *Mitrovics Gyula* és *Ritoók Zsigmond* módosítása szerint, a következőképen állapították meg: „jogtanárságnál ügyvédi, theologiai tanárságnál pedig magán-tanári képesítettségök van; vagy pedig a kiknek nincs ugyan ilyen képesítettségök, de tudományos irodalmi munkásságuk által azon tudományokra való képzettségüknek kiválóbb bizonyosságát adták. Theologiai tanároknak lelkészi minősítettségüknek kell lenni.” A szakasz többi részei változatlanul maradnak. — A 86—87. §§ elfogadtattak. Lényegtelen módosítással megmaradt a 88. § is és a 89. § teljesen változatlanul.

A 90. §-t is változatlanul hagyták s mellőzték *Antal Gábor* módosítványát, a mely szerint ezen szakasz b) pontja után beiktatandó lenne, mint c) pont: „Főiskolai igazgató-tanács, a melynek szervezetét és hatáskörét az egyházkerületek szabályrendelettel állapítják meg.” Változatlanul maradnak a 91—94 §§; mindössze a 92. §-ban történik annyi változtatás, hogy az utolsó kikezdés harmadik sorában az „s” betű pontra igazított ki.

A 95. §-t *Tisza Kálmán* következő pótlásával fogadták el: „Rendkívüli esetekben, az illető egyházkerület indokolt felterjesztésére, az egyetemes konvent ezen időhaladékot meghosszabbíthatja.”

Ezzel befejezte a zsinat az iskolai törvényjavaslat tárgyalását.

Miután a megyeháza terme a következő nap ismét a zsinat rendelkezésére állhat, elhatározta, hogy e naptól kezdve üléseit ismét ott fogja tartani.

A napirend értelmében, néhai *Osváth József* kecskeméti tanár özvegyének kérvényéről tett véleményes jelentést a kérvényi bizottság, a mit a zsinat elfogadott. Ezután ugyane bizottságnak egyházkerületünk azon felterjesztéséről szóló jelentését olvasták fel, melyet kerületünk a tanítói hiány ügyében adott be. A zsinat ez ügyet a konventhez teszi át, azon útasítással, hogy szerezze be az e tekintetben szükséges adatokat s azoknak tanulmányozása után tegye meg a szükséges intézkedéseket. E határozatot azzal indokolta a zsinat, hogy ez ügyet törvényhozásilag elintézni nem lehet.

Elfogadtatott *Bartha Mór*, apai lelkész panaszára a törvénykezési bizottság következő véleménye: „Egyházi törvényeink arról, hogy az ellenséges viszonyban vagy perben álló egyének egymással szemben törvénytételre ne bocsáttassanak, kellően gondoskodván, újabb egyházi törvényhozási intézkedés tételének szüksége fenn nem forog. A mennyiben kérelmezőnek panaszja különben is a polgári bíraskodás ellen irányul, a kérvény áttétetik az egyetemes konventhez, hogy az, ha szükségét látja, az igazságügyi kormány figyelmét a hasonló esetekre vonatkozólag felhívja.”

Az előző ülészak 20. számú határozata értelmében, tárgyalás alá vette a zsinat *Antal Gábor* és *Czike*

Lajos azon indítványát, mely szerint az egyház-alkotmány szervezésében alkossa meg a zsinat az egyetemes ev. ref. népiskolai tanító-választási szabályzatot is. Ez indítvány elvetetett azon indokolással, hogy az, a már megalkotott, részint egyház-alkotmányi, részint iskolai törvények mellett, tárgytalanná lett.

Ezekben a napirend ki lévén merítve, az elnökség az ülést délután 1 órakor bezárta s a holnap reggel 10 órakor, a vármegye termében tartandó ülés napirendjére a debreczeni és kolozsvári intézetekre vonatkozó küldöttségi jelentést, továbbá az iskolai törvények szövegének harmadszori felolvasását, végre a kérvényi bizottságnak „az egyetemes magyar református egyház anyagi megszerveztetése” iránt beadott kérvényekre vonatkozó jelentését tűzte ki.

A fakultások tárgyában a 15-ös bizottság által beadott, nagy érdekű előterjesztés, ime a következő:

* * *

Főtiszteletű és Méltóságos Zsinát!

Méltóztatott e folyó évi április 2-án tartott ülésben 409. sz. a. elhatározni, hogy egy, a debreceni főiskolával kapcsolatban álló, teljes bölcsészeti fakultás, mint középiskolai tanárképző intézet, és egy, esetleg a kolozsvári tudomány-egyetemmel is kapcsolatba hozható ref. theol. kar (fakultás) felállítását egyetemes egyházunk elsőrendű szükségai közé sorozza s ezek együttes létesítésére az előkészítő lépéseket megtenni és annak alapját lerakni már most kívánja.

E végre a maga kebeléből 15 tagú bizottságot méltóztatott kiküldeni, melynek feladatává tette, hogy:

a) a nevezett két intézetre, első sorban egyfelől a tiszántúli, másfelől az erdélyi egyházkerület körében, valamint esetleg más egyházkerületekben is már meglevő s fölhasználható alapokat, tett alapítványokat és előkészítő intézeteket vegye számba;

b) a létesítendő két intézet első megnyitásának szükségleteit, hozzávetőleges, de lehetőleg alapos költségvetésben mutassa ki;

c) azok szervezetét körvonalozza;

d) a még hiányzó alapok beszerzésére s előállítására szolgáló eszközök, módok s az e végre teendő intézkedések, —

e) a két intézet között az összes alapok és költségek megosztásának aránya iránt tegyen javaslatot; s

f) mindezek tervezetét összefüggő munkában a jelen zsinat ezen (harmadik) ülés-szaka elé terjeszse.

E kiküldetésből folyólag, a zsinati 479. sz. jegyzőkönyv szerint megválasztott bizottság, megbízásában eljárván, tisztelettel előterjeszti:

1-ször. A zsinati fölhívásra a következő egyházkerületek nyilatkoztak: a tiszáninneni, tiszántúli, erdélyi, s a két dunai egyházkerület.

A bizottság folyó évi november 9—12. napjain Budapesten tanácskozásait megtartotta, s tanácskozásának eredményét következőkben terjeszti föl a két fakultás ügyében az országos zsinathoz, lehetőleg igyekezvén a megbízatásra pontosan a választ megadni.

A) A debreceni főiskolával kapcsolatosan szervezendő bölcsészeti fakultás tárgyában.

A bölcsészeti tanfolyam és tanárképezde most kezdetben, 12 tanerővel berendezve kezdje meg működését. Ezen bölcsészeti tanfolyamnak s tanárképezdének célja, melyet most egyelőre elérni ohajt, hogy a magyar irodalomra s nyelvészetre, történelem s földrajzra, s a classica philológiára nyerhessenek abban kiképzetetést s képesítést a leendő hallgatók s ezt a tervet a nagy munka megkezdéséhez, hogy majd idővel önálló teljes bölcsészeti fakul-

tás jöhessen létre, első lépésnek tekinti, ohajtván a zsinat által is kimondatni, hogy ez intézetnek nagymérvű fejlesztésre lesz szüksége, hogy az betölthesse hivatását s szolgálja valójában úgy egyházunknak, mint magának a tudománynak is igazi érdekét.

Ezen 12 tanszék következő lenne:

Két magyar irodalmi s nyelvészeti,

Két történelmi,

Egy földrajzi,

Két bölcsészeti,

Egy neveléstani,

Két classica philologiai,

Egy modern nyelvekre,

Egy természettudományi,

Ez utóbbi tanszékre vonatkozólag megjegyezzük, hogy miután a debreceni főiskola a jelenleg ott létező tanszéki alapok közül ötöt jelölt meg olyanokat, melyek a szervezendő bölcsészeti tanfolyamban fölhasználhatók (1. a jelentés 10. l.); ezek között van egy a *Csehszombati* alapítvány, mely azon célra tétetett, hogy a *kollégiumban egy a minerológiát, botanikát, chemiát és technológiát tanító tanár fizetésére fordíttassék*; és miután jelenleg az ezen alapítványra megválasztott tanár a főiskolának érdemes senior-tanára foglalja azt el, ezt a tanszakot is ide a bölcsészeti fakultásba soroztuk, hogy ez mintegy magvát képezze azon erő kifejtésnek, mely szerint a bölcsészeti tanfolyam erősödésével, majd a természettudományok s mátheamatikumok tanítására is nyerhessenek abban kiképzetetést az illető hallgatók és így mindinkább megközelítse azon célt az intézet, hogy a teljes bölcsészeti fakultás berendezve legyen.

A költségvetésben a fedezet egyes pontjait vette fel és mérlegelte a bizottság és úgy magából a kimutatásból, mint a nyert bővebb felvilágosítások alapján teljesen meggyőződött, hogy a kimutatott fedezet egészen szolid, teljes biztosítékot nyújtó és fejlődésképes. A tanári fizetésül kimutatott és számításba vett 2000 forint javadalmat nem tartja ugyan elegendőnek a bizottság, de tekintetbe véve a debreceni főiskolánál fenforgó viszonyokat, hogy a hosszabb szolgálati évek után a tanárok mégis részesülnek a természetben-lakás által javadalmi növekedésben, és a már kilátásba helyezett korpótlék életbe léptetése is bizonyos részben növelni fogja e díjazást, most az intézetnek megkezdési stadiumában elfogadásra ajánlja azt.

A költségelölírányzatban a bölcsészeti fakultás igazgatójának vagy dékánjának tiszteletdíjáról nem tétetvén jelzés és említés, e tekintetben azon felvilágosítást nyerte a bizottság, hogy föl van véve az akad. igazg. tanár (rector) évi tiszteletdíjául 400 forint; két dékánnak 200 forint, tehát az igazgatásnak hátránya s az illető igazgató nagyobb mérvű megterhelhetése nélkül kivihető, hogy a rector egyszersmind mindig azon szaknak is dékánja lehet, a mely szakban mint rendes tanár működik, és így 3-ik dékáni hivatal ellátásáról gondoskodni, most kezdetben, nem lesz szükséges. — A bizottság ezen intézkedést egyelőre elfogadhatónak tartja.

A dologi kiadásokra fedezetet nem mutat ki a költségelölírányzat, azon alapon, mert mindezen kiadásokat a főiskola tőkepénztára fogja fedezni, mely az összes intézetekre nézve azt eddig is viselte.

A debreceni főiskolában a tanároknak nézve a nyugdíj és gyámj-ügyet is elég könnyen és célszerűen megoldhatónak véli a bizottság. Ugyanis a nevezett intézetnél van már felállítva s szervezve tanári nyugdíj- és gyámintézet, melynek vagyoni állása 1890. június 30-án következő volt:

Jelzálogkötvényekben —	132901	frt	05	kr.
Pénzintézeti betét — —	12997	"	27	"
Követelésben — — —	706	"	52	"
Értékpapirban — — —	584	"	—	"
Ingatlanban — — —	10202	"	46	"
Készpénzben — — —	2560	"	19	"
Hátralékban — — —	1550	"	19	"

Összes vagyon: 161501 frt 68 kr.

Évjáradék: 500 frt.

Az előző évhez viszonyítva a növekedés: 8169 frt 80 kr.

Ezen intézetnél a tanári nyugdíj mennyisége: a) a belépéstől fogva 10 szolgálati év betöltéséig évi 400 frt; b) 10 éven felül évről-évre 30 frttal szaporítottatik 30 szolgálati év betöltéséig, a mikor a nyugdíj legnagyobb összege lesz: 1000 frt. A rendes tanár özvegyének gyámdíja a 10-ik szolgálati év betöltéséig évi 300 frt, ezenfelül minden évben 15 frttal növeltetik a betöltött 30 szolgálati évig, a mikor a gyámdíj eléri maximumát s tesz 600 frtot. De még nevelési pótlékot is kap az özvegy tanár-férjétől származott mostoha és édes gyermekei után fejenként évi 30 frtot.

Ily anyagi erő mellett tehát reményli a bizottság, hogy a szabályok újabb átdolgozása alapján az újonnan belépő tanároknak nézve is szerencsésen megoldható a tanárok nyugdíjazásának ügye, a minthogy azt a nevezett egyházkerületben egy bizottság a tanári karral együtt munkába is fogja venni.

Vége a midőn Debreczen sz. kir. törvényhatósági bizottságának és a debreczeni ev. ref. egyház presbyteriumának tanszéki alapítványait tisztelettel jelenti be a főt. és mélt. zsinatnak, indítványozza, hogy méltó elismerését és köszönetét fejezze ki a mélyen tisztelt két testület áldozatkészségéért, hogy mindjárt az első felkérő szóra siettek fényes tanúbizonyságot tenni eddig is mindig tanúsított hűségökről, legbensőbb és legnemesebb érdekeltségökről a debreczeni főiskola, de általában a köznevelés és közoktatás szent érdekeiben.

B) A Kolozsvárt felállítandó ev. ref. fakultás tárgyában az erdélyi egyházkerület igazgatótanácsának előterjesztése alapján:

a tanerők számára vonatkozólag, hogy t. i. 5 rendes tanárral és 2 docenssel kezdje meg működését — megjegyzi a bizottság, hogy bárha van is ref. egyházunkban oly theol. akadémia, melynél a tisztán theol. tantárgyak előadásával 6 tanár foglalkozik; itt a kolozsvári kir. egyetemen kapcsolatban szervezendő theol. fakultásban ennyi tanerő sikerrel működhetik most kezdetben, mert az egyházjogi, közegészségtani, bölcsészeti, neveléstani előadásokat a hallgatók, mint egyetemi polgárok is — az egyetemen az illető szaktanároktól hallgathatják. Azt azonban sürgető teendőnek tartja a bizottság, hogy egy bölcsészeti tanszék felállításáról ezen fakultásban, mihelyt csak lehet, gondoskodni kell, már csak azon szoros viszonyról fogva is, melyben a theol. és philosophia protestáns elveinkből folyólag egymással állanak.

Tanári fizetésül 2000 frt készpénz és természetben lakás van a költségvetésben előirányozva. Az alkalmazandó docensek javadalmáról, a tanárok 5-öd éves pótlékairól az erdélyi egyházkerület a szükséghez képest fog gondoskodni.

Ugy a szükséglet, mint a fedezet egyes tételein átmenvén a bizottság, azokat elfogadásra ajánlja, óhajtotta azonban, hogy a fedezet pontjai részletesebben fejtsenek és mutattassanak ki, főleg a köz- és alapítványi javadalmakból befolyó 6000 forintba vonatkozólag, a mi meg is történt. Vége minden fölmerülhető kétely eloszlására kijelenti a bizottság, hogy az erdélyi egyházkerületnek a

költség előirányzatában megjelölt ajánlatai véglegesek, ilyeneknek kell azokat tartanunk.

C) A két intézetnél arra nézve, hogy azok működésüket megkezdhessék, úgy a szükséglet, mint a fedezet kimutatattván: a bölcsészeti fakultásnál évi 8, a theológiánál évi 6000 frt hiány tűnik ki; e fedezeti hiánynak fedezésére forrásokul jelöli meg a bizottság:

1-ör. Az önkéntes adakozást. — Ezen folytonosan buzgó forrás az, melyen egyházunknak annyi és oly sok intézménye kifejlődött, erősbült és teljesen fölépült, és azoknak ez a fentartó eleme továbbra is, tehát mint az igaz vallásosságnak, az élő hitnek ezen eddig kiapadhatatlannak bizonyult kútfejéhez forduljunk most is legelőször; mellőztetvén azért az adókievetés, a zsinat hívja föl az egyházkerületeket, általában az egyházi testületeket, egyházközségeket és az egyes egyháztagokat a nagyfontosságú cél érdekében a közadakozásra, alapítványok, tőkék, évi járadékok vagy egyszer s mindenkorra adott adományok megtételére s adására, sőt miután mindkét intézetnek föllállítása s szervezése egyetemes protestáns érdekeknek szolgál, melyek épen úgy érdekei a testvér ágostai hitv. egyháznak, utasítsa a zsinat a két testvérfelkezetet közösen érdeklő ügyekben tanácskozó bizottságát, intézzen kérdést az ágost. ev. egyház zsinata által ugyanazon célból kiküldött bizottsága útján az ágost. ev. egyházhoz, hogy mint egyház nem lenne-e hajlandó a kitűzött cél megvalósításához hozzájárulni?

2-or. Miután egyetemes egyházunknak, a két tanintézet folytonos fejlesztésének terhein kívül, nagy számú oly szükségai vannak, melyek nagymérvű előgondoskodást követelnek, kívánatosnak tartaná a bizottság, a menyiben lehetőknek bizonyulna, egy egyetemes jellegű központi kölcsönpénztár felállítását. Hatalmazza fel ezért a zsinat az egyetemes konventet egy központi egyetemes jellegű kölcsönpénztár megalapítására, melynek feladata törlesztési kölcsönöket folyósítani egyes egyházközségeknek és iskoláknak, ingatlanok vásárlására, egyház- és iskolai építkezésekre, lelkeszi járandóságok: kepe, lukma, párbér stb. örök megváltására s más egyházi közérdekű célok előmozdítására, valamint jelzálogi biztosíték mellett egyesek részére is, és pedig oly módon s feltételek mellett, hogy a kölcsönpénztár javára maradó többlet egyetemes érdekű intézmények, első sorban a szóban levő két intézet fentartására és tovább fejlesztésére, szűkölködő egyházak fentartására, lelkeszi s tanítói állomások javítására, szegény egyházak s lelkeszek segélyezésére fordíttassék a konvent által. E központi kölcsönpénztár megalakítása azonban csak azon esetben eszközöltessék, ha sikerülhet a konventnek az annak megállapítására szükséges tökeösszeget az egyetemes egyházra nézve előnyös feltételek alatt megszerezni s a törlesztési módzatok mellett állandóan biztosítani.

Vége annak is kifejezést ad a bizottság, hogy az államsegélyt e célra, ez idő szerint, igénybe vehetőnek nem tartja, épen úgy a közalapot sem, miután ez utóbbinak feladata egyházi törvényünkben részletesen meg van határozva.

A főtiszteletű s méltóságos zsinat jelzett 409-ik számú határozatában azt is kívánja, hogy bizottságunk a két tanintézet közt az összes alapok és költségek megosztásának aránya iránt tegyen javaslatot, e megbízatás tárgyában bizottságunk véleménye a következő: Legfőbb forrásnak a hiányzó évi 14,000 frt fedezésére az önkéntes adakozást jelölve meg, természetesen lehetnek és lesznek is a kegyes adományozók között, kik egy összegben jelölik meg mind a két fakultásra adományait, azokra nézve szükség már most meghatározni, hogy a jelenleg kimutatott hiány aránya szerint

fognak az ily adományösszegek a két fakultás között megosztatni, a kolozsvári theol. fakultást $\frac{3}{7}$, a debreczeni bölcsészeti fakultást $\frac{1}{7}$ illetvén. A felhívási adakozási íveken tehát 3 főrovat nyitassék: 1. együttes adományok; 2. debreczeni bölcsészeti fakultásra; 3. kolozsvári theol. fakultásra; mindenik rovatnak ismét 3 alrovata legyen: 1-ör alapítvány vagy tőke; 2-or évi járadék; 3-or egyszer mindenkori adomány.

Ime ezekben tett eleget a bizottság kiküldetésének, s ezek alapján javasolja, hogy a zsinat intézzen fölhívást egyetemes egyházunk tagjaihoz, kiemelvén abban, hogy a magyar ev. ref. egyház méltóbban alig ünnepelheti meg a közelgő milleniumot, mint ha e két fakultás alapjának letétele hirdetni fogja egyházi testületeinknek, az igaz protestáns jellemű, lelkiületű s gondolkodású egyháztagoknak buzgóságát, élő lelkesültségét a tudomány és műveltség terjesztése iránt szeretett hazánkban.

Végre indítványozzuk, hogy egy kevesebb számú tagokból álló küldöttséget nevezzen ki a zsinat, ezen javaslatunkban foglaltaknak előkészítésére, u. m. a fölhívás szövegének megállapítására, ki küldje szét azokat és hová folyjanak be a kegyes adakozások stb.

Ezek után mély tisztelettel maradunk

Budapest, 1892. november 25-én.

A Főtiszteletű és Méltóságos Zsinatnak
alázatos szolgálai:

Tisza Kálmán,
biz. elnök.

Tóth Sámuel,
biz. előadó.

(Folyt. köv.)

Kivonat.*

A gömői ev. ref. lelkészi értekezlet 1892. november 14-én, Tornallyán tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvéből.

Jelen vannak: Csabay Pál, balogi lelkész, elnök; Nagy Pál, tornallyai lelkész-esperes; Abloncy Pál, keleméri, Kupai Dénes, vályi, Osváth Dániel, ragályi, Kálnicki Endre, putnoki, Konc Károly, zeherjei, Sághy Sándor, bejei, Keresztúry Károly, szuhafői, Kiss Károly, runyai, Kovács Frigyes, gicei, Buzy Márton, kövecsesi, Konyha Pál, beretkei lelkészek; Molnár József, kálosai, Simon Mihály, naprágyi, Dusza János, pelsőci, Réthy Andor, hanvai segédlelkészek; Pósa Lajos, radnóti lelkész, ez utóbbi ügyis, mint jegyző.

2. Csabay Pál, elnök, előterjeszti jelen rendkívüli gyűlésünk tárgyát, mely szerint a „Rozsnyói Híradó” című vidéki lap f. évi október hó 30-án kiadott 44-ik számában *Szentpéteri Sámuel*, pelsőci ev. ref. lelkész aláírással, egy közlemény jelent meg „A temetők közös ünnepe” címmel. A jelzett cikk, míg egyfelől szinte elragadtatással szól azon fényes ünnepről, melyet a róm. kath. egyház a »halottak napja» előestéjén a temetőkben rendezni szokott: másfelől felhívást intéz az ev. ref. egyház illetékes tényezőihez, hogy a temetők közös ünnepének meghonosítását munkálják együttes erővel; e célból egy alkalmi éneket is közöl, melyet a kálvinista hívek halottak napjának előestéjén a temetőben zengedeznének. Minthogy ily szerfelett fontos kérdésben állást foglalni s az elvi megállapodásnak megfelelő kifejezést adni, első sorban papi értekezletünk lehet illetékes: felhívja elnök értekezletet az ügy tárgyalására, s illetőleg határozat-hozatalra.

Értekezletünk egyértelemben kimondja, hogy a jelzett hírlapi közlemény intencióját nemcsak magáévá nem teheti, sőt ezt a leghatározottabban helyteleníti. A mindenben puritán egyszerűségre törekvő protestantizmus hagyományos szellemében tiltakoznia kell

* Előbbi számunkba nem fért be.

Szerk.

egy oly specialiter katolikus színezetű s dogmaticai jelentőséggel (tisztító tűzről szóló tan) felruházott ünnepnek, mint a »halottak napja», a merő külsőségeket kizáró prot. cultusba való, szándékolt becsempészése ellen. A mi evangéliumi reformált egyházunk, midőn a római kath. egyház által rendezett fényes temetői ünnepet mellőzi, a legtávolabbról sem kívánja az elhunytak iránt táplált őszinte kegyelet virágait, melyek a bánatlepte szívek mélyén fogamzanak, durva kézzel szélyeltépní: de úgy tudjuk, hogy a veszteség által megsebzett szív azon benső, igazi mély fájdalma, melylyel elköltözött kedvesei emlékének naponta áldozik, sokkal méltóbban nyilatkozik a világ zajától ment, magános szoba néma falai között, vagy senkitől nem bámultatva a temető sírhalmán, mint egy meghatározott estén, lobogó gyertyák s színes lámpionok kísérteties fényénél, báméskodó embercsoport közepette. Abban a meggyőződésben vagyunk, hogy a tündéres fényben úszó temető, a drága koszorúkkal, színes szalagokkal felékesített sírhalmok sokszor nem annyira az igaz kegyeletnek szent jelvényei, mint inkább a gyászos sírok közé is belopódzott kárhóztos fényűzésnek, pompavágnak és túlhajtott emberi hiúságnak beszélő bizonyosságai. S ha azért a »halottak napjának» a prot. cultusba való felvételét mindenha az ő, tiszta calvini szellem és érzület megsértésének tartanók, s az ellen elvileg, a fentebb érintett dogmaticai szempontból határozottan tiltakoznánk: kétszeres okunk van azt visszaautasítani napjainkban, a midőn ez eszmének még pusztá felvetése is az ellentábor kárörvendő mosolyát vagy kicsinylő gúnykacaját kelteti föl. Ha valaha, úgy most kell ébren lennünk, mert a legkisebb eltérés az evangéliumi alaptól, a Krisztus lelkének köztünk való elhomályosodása, a legparányibb simulás a beolvasztani törekvő catholicizmus felé: önkeblünkbe döfött tör volna! — Végül a legmélyebb sajnálatunkat kell kifejeznünk a fölött, hogy a kérdéses hírlapi közlemény egy egészen más természetű ügyek szolgálatára hivatott, vidéki lap hasábjain látott napvilágot, holott egyházi lapjaink bármelyike, a minket érdeklő eszmék és kérdések fejtegetésére mindenkor készséggel nyitva áll.

Midőn értekezletünk a fentebbiekben fejezi ki tiltakozó szavát a többször említett hírlapi cikk intenciója ellen, egyszersmind jelen jegyzőkönyvi pontot a »Sárospataki Lapok» s a »Rozsnyói Híradó» című hírlapokban egyidejűleg közzétételni határozza.

Csabay Pál,
ért. elnök.

Pósa Lajos,
ért. jegyző.

IRODALOM.

* A „Téli Ujság” XIV. évfolyamának 1. száma került a sajtó alól s a protestáns egyházakhoz mutatóványképen 30,000 példányban szétküldetett. Megjelenik december, január és február hónapokban minden szerdán. Egyes szám ára 2 kr. Lelkészeink és tanítóink jó szolgálatot tesznek protestáns egyházunknak, ha ezt a vallásos irányú s jó olvasmányokat tartalmazó lapot híveik között minél több példányban elterjesztik. Előfizethetni Hornyánszky Viktor könyvárusnál Budapesten. Előfizetési ár a három óra 26 kr, ha legalább 10 példány rendeltetik meg. Kevesebb számú példányoknál — egynél 39 kr, kettőnél 78 kr, háromnál 1 frt 17 kr.

— **Kalászkok az életnek könyvéhez.** Különféle alkalmi beszédek gyűjteménye. Szerkesztik K. Tóth Kálmán deb-

receni és Papp Károly budapesti ref. lelkészek. Budapest, 1893. Hornyánszky Viktor könyvnyomdája. — Ez az évnegyedes megjelenésre tervezett vállalat — a mint az első füzetből látszik (140 l. 8°) — nem annyira minta-beszédek szándékszik közölni, hanem inkább az e hazában szétszórta élő, előkelőbb szónokainkat, azoknak a különböző alkalmaknál kifejtett szokásait, eljárását stb. kívánja bemutatni, leginkább azért, hogy a sok különféleből végre valamilyen egység támadjon s liturgiánk egyöntetűbb legyen. Ezt a célt híven szolgálja e füzet, a melynek buzgó szerkesztői még arra is tekintettel voltak, hogy benne a különböző kerületek s a két prot. egyház jobb nevű papjait szerepeltessék. Szász Károly 1 kereszteselési, 1 fölvételi és 4 temetési beszéddel van vezérül állítva a többiek fölé, a kik közül egyesek (Zábrák Dénes, Sántha Károly, Kiss Gábor, Antal Gábor, Poszvék Sándor, Bocsor Lajos, Fabián Adolf) 2—2, mások pedig (Lévay Lajos, Papp Károly, Könyves Tóth Mihály, Jezsovic Pál, Horváth Sámuel, Sylvester Domokos, Garzó Gyula, Fejes István, Czínke István, Molnár Albert, Scholz Gusztáv, Bachat Dániel, Kiss Áron, Ifj. Jeszenszky Károly, Gyurácz Ferencz) 1—1 beszéddel s illetőleg imával vannak bemutatva. A füzethez *függelékül*, külön lapszámozással, 1 1/2 ívnyi terjedelemben K. Tóth Kálmán ünnepi, vasárnapi és alkalmi imádságokat közöl, az ő ismeretes patetikus modorában, a lendületességnek a nemes egyszerűség rovására eső túlhajtásával. Kérnünk kell irodalmunknak ezt a kiváló munkását, hogy imádságra hangolt lelkének röplésében ne engedje magát bizonytalan értékű s hamar unalmassá váló formák által bilincseltetni. A vállalatot különben, mint a melynek célja jó s eszközei helyesen vannak választva, szívesen ajánljuk. Az előfizetési árak (egész évre 4 frt, félévre 2, negyedévre 1 frt) Hornyánszky Viktor könyvkereskedésébe küldendők (Budapest, Akadémia-épület).

* **Kérelem a nt. lelkészi karhoz.** Az országos protestáns árvaházi egyesület tulajdonát képező «1893. évi Protestáns Árvaházi Képes naptár»-ra most az év vége felé is egyre érkeznek hozzánk megrendelések az ország különböző tájékaról. Példányaink elfogyván, hogy az utólag nyilvánuló pártolást csak részben is kielégíthessük, a nt. lelkész urakat tisztelettel felkérjük, hogy a kik a hozzájuk küldött példányokat még el nem adhatták, vagy kelendőségökre bizonyosan nem számíthatnak: a *fölösen megmaradtakat a mi költségünkre azonnal visszaküldeni szíveskedjenek.* Tisztelettel Hornyánszky Viktor, mint a «Protestáns árvaházi képes naptár» bizonymányosa.

* **A Pallas Nagy Lexicon.** Lapunk t. olvasói már ismerik e vállalat *előrajzát* s tájékozódást szerezhettek magoknak a felől, hogy a Pallas-társaság az irodalmi erőknél egész táborával s roppant anyagi áldozatokkal készül létesíteni egy közhasznú művet, a mely úgy tartalmánál, mint kiállításánál fogva büszkesége legyen nemzetünknek. Ma már. a mikor a 13,000 oldalú, 16 vaskos kötetre tervezett nagy műnek *első füzeté* kezeink közt van, örömmel hirdethetjük, hogy ez nemcsak méltó versenytársa a külföldi enémű legkitűnőbb vállalatoknak, hanem azokat hivatva lesz nálunk egészen feleslegessé tenni, a magyar irodalomnak és nyomdászatnak nem kis dicsőségére. Mert, a mellett, hogy mindent közöl, a mi a külföld dolgaiból s alkotásaiból érdekes és tanulságos, semmit sem mellőz abból, a mi hazai, nemzeti; sőt a külföldiekből is előszeretettel keresi ki azt, a mi nemzeti történetünkkel összefüggésben áll. *Aachen*-ről szólva p. o. nemcsak e város históriáját írja le tömören, de azt is felsorolja, hogy mi viszonya volt e porosz városnak hazánkkal s rajzban is bemutatja az ottani magyar

kápolnában őrzött magyar régiségeket. Oly eljárás, a mihez lehetetlen tisztelettel nem járulnunk. Az egész művet, több mint 2000 szövegrajz, 240 fametszetű melléklet, 170 térkép, 64 színes nyomatú kép-melléklet fogja gazdagítani s annak tartalmát érthetőbbé, szinte kézzel foghatóvá tenni. Az első füzet már közöl egy rendkívül díszes színnyomatú képet az *ázsiai népfajok*-ról, két térképet (Az Alpések beosztása és Abauj-Tornamegye), egy tervrajzot Arad városáról s képen mutatja be az *Aranytermelés* titkait is. Terjedelme 4 ív, két oszlopban, kitűnő betűkkel, s fa-mentes, tehát soha meg nem sárgulható papíroson s ára csupán 30 kr (60 fillér). Minden héten egy füzet, 4 havonként egy kötet jelenik meg. Előfizethető negyedévre (13 füzet) 3 frt 90 kr, félévre (26 füzet) 7 frt 80 kr, egész évre (52 füzet) 15 frt 60 krajcárral. Minden kötethez díszes és tartós bekötési táblák is kaphatók a kiadó *Pallas irodalmi és részvénytársaságnál* s egy tábla ára 1 frt. Úgy tudjuk, hogy a vállalathoz 20,000 előfizetőre van szükség, hogy az meg ne bukjk. T. olvasóinkat szívesen kérjük, hogy segítsék elő a vállalat szerencsését, mert önmagukat s a nemzeti közműveltséget is nemesen szolgálják az ilyen áldozat által. A mű kötetenként is kapható, kötve 6 forintért.

* **A Protestáns új képes naptárt** az 1893-ik évre ismét legifjabb Szász Károly szerkesztette. Révész Bálint. Kiss Aron és Baltik Frigyes püspökök s Gönczy Pál képekben s hozzájuk méltó életrajzokban vannak itt bemutatva. Baltikot igazolni maga Szász Károly, a püspök vállalkozott. Comenius a «Didactica Magna» címlapjával együtt látszik itt. *Szaboleska* Genfról ír (képpel), *Erdélyi Pál* az Énekeskönyv reformjához szól hozzá (a mit már b. e. édes atya is megsürgetett); *Vargha Gyula* A református egyház híveinek szaporodását ismerteti s elítéli az *egy gyermek rendszer* erkölcstelen s nemzetpusztító divatát. *Balogh Elemér*, a budapesti skótmissiót, valaki az 1721. évi XXVI. törvénycikk keletkezési körülményeit sorolja fel alkalmi bevezetéssel s a gróf Teleky József, br. Prónay László, Domokos Lajos, Ocsai Balogh Péter arcképeivel. *Forgács Endre* «A káplán szerelme» című elbeszélést közöl. Ezekon felül van a naptárban néhány népdal «Halasi»-tól s a «*Miatyánk*» Ifj. Szász Béla fordításában az olvasmányok élén. Nemes tartalom kétségen kívül, okos is, eléggé időszerű is; de kevésbé vonzó, lebilincselő. Az ész számára készült inkább, mint a szívre s a kedélyre való számítással; pedig ez utóbbi is megköveteli ám a magáét abban a körben is, a melynek ez a naptár készítve van. Képei ismerősek már a «Vasárnapi Ujság»-ból s jó lesz jövedőre el nem felejtetni, hogy a Vasárnapi Ujságot is sok intelligens protestáns ember olvassa. A protestáns tiszti névtárban a sárospataki főiskola tanári kara hibásan van összeállítva, mert Dr Zsindely István nem a bölcsészeti szakban, Dr Székely György pedig nem a gimnáziumban tanít; egyébként az ügybuzgóságot mutatja az, hogy püspökünk már mint Lipótrendes szerepel, s hogy kerületi világi aljegyzőnk már meg van nevezve és Perjessy László is ott díszlik a gimnáziumi tanárok sorában. Ára 50 kr; szokott csinos kiállítása minden dicséretre méltó.

* **Emléklapok az 1859—1867-es osztálytársak sárospataki találkozásáról.** Összeállította Radácsi György, sárospataki theol. tanár. A lapunk t. olvasói előtt ismeretes ünnepély leírását, *Ruszkay Gyula* jánosii lelkész predikációját, az összeállító imáját és *Kovács Zsigmond* alkalmi költeményét öleli magába. Kiállítása csinos, terjedelme 36 lap (8°). A kik igényt tartanak rá, forduljanak a füzet összeállítójához Sárospatakra.

* **Kálvinnak és a genfi reformációnak történeti jelentősége** címmel adta ki *Rácz Károly*, szapárfalvai ev. ref. lelkipásztor *Merle d'Aubigne* hírneves genfi predikátornak és tudósak, a magyar protestantizmus nagynevű barátjának 1861-ben szeptember 6-án az evangéliumi szövetségnek Genfben tartott negyedik egyetemes értekezletén «A genfi reformator és reformatio» cím alatt felolvasott értekezését, *Dr Merschmann Frigyes* német fordítása nyomán. Az 51 lapnyi füzetet, mely Aradon jelent meg s 25 krért kapható, *Balogh Ferencz* debreceni hittanár látta el az írótt jellemző előszóval, azt az óhaját is kifejezve, hogy vajha birhatnók a Merle 8 kötetes egyháztörténeti művet is nyelvünkön. A kis füzet érdekes adalék a három nagy reformator szellemi képéhez; kár hogy nem az eredetiből van nyelvünkre átültetve.

* **A „Koszorú”** című *Dr Kecskeméthy István és Szabó Aladár* által indított s szép szerencsével induló vállalatból az I-ső füzet már 2-dik kiadást ért, s a 2-ik füzet is megjelent, Szabó Aladár tollából, ily cím alatt: „Ne kísérsd az Istent.” Két leány története ez, a kik közül egyik vágyott a nagy városi élet cifra nyomorúságára s könnyelműen kacagta jámbor, istenfélő, kevéssel megelégedni tudó leány-társát. Ez utóbbi azonban boldog feleség és anya lesz, amaz pedig eltékozolván ifjúságát végkétségbeesésében anyja sírjához s onnan kigúnyolt társához menekül, s ennek karjai között hal meg, elébb megbánván bűncit, kibékülvén pappal, istennel, vallással, s az örök bíró kegyelmességével. Mentől több ilyet s hisszük, hogy a vallásos népiratok útja biztosítva lesz a szívekhez. Ára 4 kr (8 fillér); 25 példány ára 90 kr, 50 példányé 1 frt 70, 100-é 3 forint. A megrendelések *Rózsa Kálmán és neje* céghez (Budapest, Szentkirályi-útca 30. sz.) intézendők. A karácsonyi szám 3 ív lesz s ára fűzve 10 kr, díszkötésben 50 kr. 25 példányon felül bérmentve küldik a füzetkéket. Lelkészeink s tanítóink vegyék szívökre e vállalat sorsát, terjesszék e nemes irányú füzetkéket, mint a melyek a legmegbízhatóbb munkatársaik az evangelizáció fáradságos útján.

* **Töredékek Nagy-Igmánd és vidéke multjából.** *Irta Szentkúti Kis Károly.* Komárom 1892. A nagytiszteletű és nagyságos László József úrnak ajánlott, 116 lapnyi (8°) mű megjelenését 1889-re, a nagy-igmándi új templom felszentelési ünnepéjére tervezte a szerző, de terve nem sikerülvén, csak most állhatott elő vele s most sem úgy, mint szeretne volna. Thierry Amadét óhajította eredetileg utánozni, t. i. szellemesen, elevenítőleg írni meg a megírandókat, de csak töredékeket adhat, ezekből azonban többet, mint előre gondolta. Műve I. szakaszában az *Igmán* nemzetségről és annak örökségéről, a II-ban Igmándnak és vidékének a török világbeli sorsáról ír, kimutatván, hogy az Igmánok őse Ázsiából jött ki, s hogy a török hódítás előtt Igmánd és vidéke sokkal lakottabb volt, mint most. A mű III-ik része a reformáció sorsát rajzolja Igmánddal és vidékével kapcsolatban, a IV-ikben pedig «a tatai egyházmegye egyes gyülekezeteit ismerteti, legbövebben — persze — Nagy-Igmándét. Végül zárszóban mondja el késcselmének stb. okát. Itt egyebek közt így szól: «a magyar protestáns egyház történelem csak akkor lesz megírva, ha majd tanár-képző intézeteink (!) lesznek s ezekben a történelmi szakmára készülő ifjak közül többeket egyenesen és kizárólag arra nevelünk, hogy hordják össze azt a tömérdek anyagot, mely ismeretlenül rejtőzik hazai s külföldi országos és családi levéltárak, nyilvános és magánmuzeumok s könyvtárakban, egy némely gyülekezet protocollumában.” Min-

denesetre elismerés illeti a szerzőt azért, a mit írt, mert írta lelkiismeretesen, források alapján, fáradsággal s történetírói érzéssel. Hogy azonban az egyháztörténelmi anyag gyűjtésének más módja is van, azt mutatja a „*borzsaparti lelkészi kör*” példája s az erdélyi egyházkerület *Név-könyve*, a mely évről-évre jelentékenyen hozzájárul homokszemcével a hazai protestáns egyház leendő történetéhez.... A mű ára nincs feljegyezve.

* **Tiszavirágok.** Ilyen cím alatt jelentek meg pár héttel ezelőtt *Bodnár István* tolnamegyei tisztviselőnek, főiskolánk egykori növendékének lapunkban már említett költeményei. A kötethez *Rátkay László*, a «Felhő Klári» jó nevű szerzője írt, előszó képében, meleg ajánló sorokat. Jellemzését, melyet a fiatal poétáról ad, — »menyi érzés van dalaidban! szinte látom sorsodat belőlük; itt-ott felcsillámlik a humor, a pajzán jó kedv» mi is bátran aláírhatjuk. Bodnár rokonszenves költői egyéniség; lyrai költeményeiből az érzés melege, közvetlenség sugárizk felénk; úgy látszik, inkább a csendesebb, szelidebb érzelmek illetik meg lantját, menten minden titáni erőlködéstől vagy affektált világfájdalomtól. A lyrán kívül balladát, mesét, epigrammot, prologot s hazafias költeményeket is találunk a kötetben. Kiemelendőnek tartjuk nála a formai kerekdedséget, a nyelv könnyű s ügyes kezelését, a mit nem mindig találunk meg még felkapottabb költőknél sem. Mutatványul álljon itt egy «Költői levél»ből, melyet egy pataki tanár barátjához, egykori tanuló társához írt, egy részlet, mely egyúttal azt is bizonyítja, hogy Bodnár István ma is szereti a sárospataki főiskolát.

Kicsiny fiunk jár, kél; oh, hallottad? — lépked!
Kacag, mint a gerle, mint a mókus: ugrál.
Megeredt ajkának gagyogó zenéje,
S csengőbbek szavai bármily szép jambusnál.
Hosszú téli estén lelkünkbe, szívünkbe
Az édes reménység szövőszékét állít,
Azon szövőgetjük boldog jövőjének,
A mi öröminkeknek ezüst-, s aranyzálat!

Oh, hozzátok küldöm, igen, tihozzátok,
Formálatok embert, ha tudtok belőle!
Hadd éledjen tőle, hadd szivja be lelke,
Ti hozzátok küldöm: «szabad» levegőre.
Szent ott minden porszem, hol Rákóczyk jártak,
Tán lábuk nyomától illatos a pázsit?!
Százados falombok ő róluk susognak,
S mint hogy ha éreznők *hara*guk villámit?!

Ott lehet szeretni e hazát, óh — forrón,
Ott lehet imádni önzetlenül, tisztán;
Ott szívam magamba honszerelem cseppjét
Egy egész életre, mintha most is innám!
Hadd szivja, hadd szivja, óh adjatok néki,
Hadd tekintsen mélyen a szentelt pohár ba;
Honszerelem, te légy hosszantartó élte,
De te légy, hogyha kell, szent mártír halála!

— Irnék még, nem lehet. Az Isten megáldjon!
Csoda érzés szállt meg, nem tudom, mit érzek;
Zsibong agyam, lelkem... Ajtóm zárja pattan:
Ti jöttök, ti jöttök daliás vitézek...
Honszerelmeknek rám tűz forró napja,
Mégfürdik a lelkem sugárözönébe...
Belopom e lángot forró csókjaimmal:
Alvó kis fiamnak szíve középebe!

A csinosan kiállított kötetet, melynek ára 1 frt., elegáns díszkötésben 2 frt., szívesen ajánljuk olvasóink pártfogó figyelmébe; kapható szerzőnél Szegszárdon.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** A közelebbi napokban hunytak el: *Katinszky János*, beregszászi polgáriskolai tanár, a sárospataki főiskola egykori kitűnő tanítványa s világi algondnokunk volt nevelője, Beregszász társadalmának egyik köztisztviselője volt tagja; továbbá *Bényey Gábor*, vesprémi lelkész, szintén volt pataki diák, ki már ifjú korában vonzódott a költészethez, sokféle képen megforgatta tollát, szerkesztette a „Ludas Matyi” écalapot, szerencsét próbált egy protestáns nép-lappal is stb.; *Berky József*, zaláti lelkész, a szintén ismeretes poéta, s *Tóth Menyhért*, kápolnai lelkész, a felső-borsodi egyházmegye kiérdemelt tanácsbírája és dékánja; ez utóbbi — hír szerint — november 28-án hosszabb betegeskedés után, élte 70-ik évében. Annak a baráti szövetkezetnek volt egyik szeretett tagja, a mely *Iván János* györkei lelkész csak imént siratta el. Valamennyien méltók az elhunyt férfiak arra, hogy kegyelettel jegyezzük fel nevüket kidőlt jobbaink sorába. Aldás emlékekre!

— **Egyházi bál.** A sárospataki ev. ref. egyház presbitériuma legközelebbi gyűlésén elhatározta, hogy január 7-ikén a templom-javítási alap gyarapítására bált rendez. Erre a jótékony célú bálra előre is felhívjuk lapunk t. olvasóinak figyelmét.

— **Dr Kiss Áron jubileuma.** A múlt évben lett 25 éves tanárrá s hogy miként töltötte el ezt a szép időt, bizonyosság ra a legfelsőbb kézirat, a mely múlt hó 6-án jelent meg a hivatalos közlönyben, eképen: „Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére: dr Kiss Áron budapesti állami tanítóképezdei tanárnak, a tanítóképezdei igazgatói címét és jelleget adományozom.” De ennél is beszédesebb tanú az a bensőséges ünnepély, a mely a Paedagógium dísztermében, múlt hó 12-én folyt le s a melyen tanár-társak és tanítványok versenyeztek a jeles tudós, a szerető kartárs, termékeny és szerencsés író és hivatott tanár érdemeinek elismerésében. A jubilánst — az egykori sárospataki tanuló-társ — *Király Pál* által vezetett küldöttség hívta meg; az igazgató tanács nevében dr. *Verédy Károly* tanfelügyelő, a tanári kar nevében *Gyertyánffy* igazgató üdvözölte s emlékül egy albumot adott át neki, melyben a tanártársak arcképei Havranek Ferenc építőművész és paedagogiumi tanár aquarel kereteivel, a dedicatio és *Király Pál* üdvözlő verse *Lányi Ernő* ecsetjével vannak díszítve, *Gyulay László* pedig a nevelés nemtőjével értékesítette azt, a ki két nyalka magyar gyereket csalogat magához. Ezután az ifjúság érzelmeit *Farkas* polgáriskolai tanár-jelölt s *Pappert* elemi tanító képezdei növendék tolmácsolták. Majd az árvaházi bizottság nevében *Tóth József*, a tanítóképezdei tanár-egyesület nevében *Péterffy Sándor*, a felső népés polgáriskolai tanítók és tanítónők nevében dr. *Kerékgyártó Elek*, az ünnepeltnek egykori sárospataki tanítványa — üdvözölték a jubilánst, a ki az igazi tudós egyszerűségével csak annyit ismert el a reá árasztott dicséretekből, hogy ő egy jó rendszernek a magyar nemzeti nevelés rendszerének egy tagja, s mint ilyen jól érzi magát a keretben, sokat tanult tanár-társaitól, barátaitól s érzi, hogy sokszor hibázott is, de nem irtózott elkövetett hibáit bevallani. Részünkről — noha kissé elkésve — öszinte tisztelettel köszöntjük a 25 éves tanárt, úgy is mint főiskolánk egykori kitűnő tanítványát, úgy is mint tudóst, író és jó protestánt, a kiben az anyaszentegyháznak is gyönyörűsége vagyon. Hasson alkosson még sokáig!

— **A „Pesti Napló” december 2-ik száma** Mocsáry Lajosnak a „Polgári házasság” című kiváló cikkét egész terjedelmében átvette a „Sárospataki Lapok”ból. Ertesülésünk szerint, írja nevezett lap, a Mocsáry álláspontja úgy a tiszáninneni, mint a tiszántúli protestáns egyházkerület tulnyomó többségének álláspontjával teljesen azonos. Mi csak örülni tudunk annak, hogy Lapunk közleményeit a tekintélyesebb napi lapok is figyelemmel kísérik.

— **Felolvasó- dal- és zene-estély Sárospatakon.** Múlt hó 26-án mint jeleztük is, csakugyan megindult itt a felolvasó-estélyek sora s a közönség hálás volt, a viharos idő dacára is, a kezdeményezők iránt, mert szinte reménységen felül sereglett össze a városháza nagy termében. Az estély műsora a következő volt: 1. Elnöki megnyitó. Tartja: Dr. Bartha Béla, a magyar irodalmi önképző-társulat elnöke. 2. Isten hozott, Goll Jánostól. Előadja a főiskolai énekhar. 3. Közzene. 4. Gedővár asszonya. Kiss Józseftől. Szavalja Eperjessy Lajos. 5. Dalbokréta. Thern Károlytól. Előadja a főiskolai énekhar. 6. Közzene. 7. Utazás Szenegambiába. Humoreszk. Irta és felolvassa Szeremley Gyula. 8. Viharban. Dürner Gy.-tól. Előadja a főiskolai énekhar. Minden pont megérdemelt tetszésben részesült s kivált az elnöki megnyitó — mint a kezdeményezett felolvasó estélyek indokolása s a sárospataki művelt társadalom lelkéhez intézett buzdító szózat — hódította meg a közönséget s reméljük, hogy hosszú időre lefoglalta annak a jótékony célú felolvasó-estélyek iránti érdeklődését. Kétféle felolvasó-estélyeket tervez a magyar irodalmi önképző-társulat, u. m. *dallal és zenével is összekötötteket* a melyeken az ének és zenekar is bemutatja újabb-újabb haladását s ezek a városháza termében tartatnának; továbbá *tisztán felolvasó estélyeket*, a melyekben a tudomány újabb vívmányait — azok képviselői — esetleg kísérletekkel is fognak ismertetni a főiskola valamelyik tantermében. Mindkettőhöz szívből kívánunk mennél teljesebb sikert. Ifjúságunkra, ennek egyleteire de egész társadalmunkra igen jótékonytá lehet mindkettő. S ha még — a mit az elnöki beszéd melegen hangsúlyozott, a felolvasások eredményeként a főiskola szép kertjében felállítandó Tompa-szobor eszméje is testté válnék: bizony-bizony halála kötelezné maga iránt az önképző-társulat s annak lelkes elnöke a sárospataki főiskola összes jó barátait. Ugy legyen!

— **Tömeges áttérés** történt legközelebb *Kölesden*, Tolnamegyében. A képviselő-választás alkalmával az ottani ev. ref. lelkész a kormányparti jelölt mellett buzgózkodott, híveinek nagy része pedig a függetlenségi párt jelöltjét óhajtott győzelemre juttatni. Ez az eltérő politikai vallás annyira elkeserítette a kölesdi ev. ref. egyház híveit, hogy közülök mintegy 27-en, a paksi s még több római katolikus plébános buzdítására áttértek a római katolikus egyházba. Úgy értesültünk, hogy az érdekelt kerületi püspöke, a mint a zavaros állapotok tudomására jutottak, a kölesdi egyházba rögtön kiküldte titkárait, a ki a nyugtalankodó híveket meggyőzővén hirtelen elhatározásuk helytelen voltáról, a 27 áttért közül, eddig már 14 visszatért az ev. ref. egyház kebelébe. Azt hisszük, hogy a többi is mihamar ott hagyja új egyházát, melybe a hirtelen harag tanácsára s a zavarosban halászni szerető plébánosok unszolására lépett be.

— **Lapunk jelen számának mellékletét, a Telegdy Lajos debreceni könyvkereskedőnél leszállított áron kapható könyvek jegyzékét, ajánljuk a tisztelt olvasók figyelmébe.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Polgári házasság II.» *Mocsáry Lajos.* — «Bánó József előterjesztése.» — «A tervezett két facultás mint „Elsőrendű szükségseinek.” *Nemo.* — «Külföldi szemle.» *Rácz Lajos.* — «Bagoly-huhogások.» — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.»

Polgári házasság.

II.

A Wekerle-minisztérium programjának s az országgyűlésen lefolyt indemnit-vitának meghallgatása s a katolikus papságnak legújabb állásfoglalása után jóformán tisztában lehetünk az iránt, hogy mi lesz a napi rendre kitűzött polgári házasságból. Nem lesz belőle semmi, ez politikai körökben a vélemény általános. Hangzik mint jelszó, mert szabadelvű jelszó s a szabadelvűségnek a multból még oly nagy tekintélye van, hogy a nyílt ultramontánokon kívül senki megtagadni nem meri, de megvalósítását komolyan egyik se akarja az illetékes tényezők közül. Hogy Bécsben komolyan nem akarják, abban senki sem kételkedhetik. Ott, úgy látszik, egyenesen elvárják a magyar reactionarius és ultramontán részről az ellenszegülést. Megengedték az új minisztériumnak, hogy ezen jelszóval kezdje meg pályafutását s valószínűleg biztosítást vettek tőle egy oly codificationnak kitalálására, mely mellett a kecske is jól lakik, a káposzta is megmarad. A mi igazságügyminiszterünkkel, mint codicatorral nem is lehetetlen egy ily műnek nyelbe ütése, addig pedig, míg ő munkájával elkészül, az új kormány, ha más baja nem támad, nagyon tisztességes életkort is érhet el.

Nem komolyabb ennél az országgyűlési pártok törekvése sem. Annak, hogy az egyházi házasság helyét a polgári foglalja el, főcélja az volna, hogy azon műveleteknek, melyeket a katolikus papok a vegyes házasságok körül maguknak megengednek, útjuk bevágattassék. Vajjon ez a cél lebegett-e a szabadelvű pártszemei előtt, midőn körében a polgári házasság egyszerre, mint deus ex machina előlépett; hangoztatta-e valaki ezt, mint célt az ellenzéki híres szónokok közül?

Nem hallottuk. De, ha nem ezen indokból akarják, akkor nem is akarják komolyan, s akkor csak is valami torz-alak, valami nesze semmi fogd meg jól fog az egész dologból resultálhatni. Majd érvényesülni fognak az igazi indokok, melyekből színre hozták, akkor midőn a tényleges megvalósításról lesz szó. Mik voltak az indokok a kormánypárt körében, rámutattam utóbbi cikemben; expediensnek keresése a klérus kielégítésére és Szapáry eltávolítására. Mi volt most az indemnit-vita alkalmával gr. Apponyi Albert indoka, melynél fogva a polgári házasság mellett állítólag állást foglalt?

Gr. Apponyira, kit a jövő kimaradhatlan miniszterelnökének tekint mindenki, kiről ő maga és pártja azt hiszi és hirdeti, hogy már most is ő a nemzet szellemi vezére, erőnek erejével rá akarják fogni, hogy meg van nyerve a polgári házasság eszméjének. Pedig ő úgy irtózik ennek kimondásától, mint az ördög a tömjéntől. Elment ezen kitételig: „a házassági jognak polgári alapon szervezése,” de azontúl egy hajszálnyira sem. És micsoda indokot hozott fel a mellett, hogy addig, a meddig elment? Egy specialis indokot, melyet mások, ha említettek is, azt csak mellékesen tettek, míg ellenben gr. Apponyi csak is erre fekteti a súlyt. S ez a nagy indok nem más, mint az, hogy a nemes gróf lelke mélyében fel van háborodva a „házassági kötelék lazasága” fölött, mely nálunk uralkodik, a „vallási csereberék” fölött, melyek nálunk a válni akaró katolikus házasságoknál előfordúlnak. Szó sincs róla, hogy ezek valami épületes dolgok volnának s a tisztelt gróf meg lehet győződve a felől, hogy mi protestánsok kevésbé örülünk annak a néhány léleknek, melyet ily alkalommal nyerünk, mint a mennyire fájjalja ő azoknak elvesztését; de hogy ebben oly nagy calamitás rejlenék, mely miatt

kell gyökeresen átalakítani egész felekezeti közti rendszerünket, e nézetben azon oknál fogva nem osztozhatom, mert nincs kellő arány a baj és az ellene alkalmazandó rendszabály dimenziói között; legyet bunkóval agyonütni nem szokás. Örvedetes eredménye volna a polgári házasság behozatalának kétségen kívül az is, ha ama „lazaság“ és „cserebere“ megszüntetnének, de ez csak is mellékes nyereség volna ahoz képest, mi a legfőbb cél, az t. i. hogy a papok a vegyes házasságok körül folytatott üzelmeikkel a felekezetek közötti békés viszonyt örökösön ne háborgassák, az ország vallási békéjét fel ne dőlják.

Ha nem ezen okból akarja a nemes gróf a polgári házasságot (már a mennyiben csakugyan akarja), akkor nem is akarja komolyan. Különben is, a ki oly mélységes hagyományos tisztelettel beszél a „Regnum Marianum“ eszméjéről és tényleges viselkedésük dacára a hecc-káplánokról, és biztatóikról: lehet-e attól várni, hogy oly intézmények megalkotásához járuljon, melyek alkalmasak lesznek arra, hogy ezt a folyamatban levő, vakmerő, clericalis actiot megfékezzék?

De úgy, a mint ő contemplálja a házassági jog rendezését, az ő specificus célját sem érheti el. Mert miként contemplálja ő azt a rendezést? Úgy, hogy reményli, miszerint minden factor oda fog hatni, hogy a polgári mellett az egyházi házasságkötés továbbra is általánosan érvényesüljön; reményli, hogy a lelkészek azután „még fokozottabb mértékben“ fogják e célból egész erkölcsi befolyásukat érvényesíteni. No hát, ha az így lesz, ha jövőre még „fokozottab mérvben“ fenn fogják tartani a házasságnak szentségi jellegét, akkor csak úgy szükségesnek fog mutatkozni, mint eddig volt, hogy a katolikusok, ha válni akarnak, kálvinistákká, vagy unitáriusokká legyenek, mert a katolikusok közt maradván, úgy bánnának velök, mint szentségtörőkkel, bigamiában, ágyasságban élőkkel. Ha véget akar vetni gr. Apponyi azoknak a botrányos áttéréseknek, akkor legyen azon, hogy teljesen polgári funkcióvá válják a házasságkötés, a helyett, hogy az egyházi házasságkötés változatlanul fentartásának hangoztatásával a polgári házasság intézményét már előre diszcreditálja; itt csak fokozati különbség van a t. gróf és a „Magyar Állam“ eljárása közt, mely már előre azt hirdeti, hogy a polgári házasság nem egyéb, mint ágyasság.

Apponyi beszéde, melyet az indemnity alkalmasából tartott, nem áll egyedül abban a tekintetben, hogy a conclusio teljesen ellentétben állott a beszédeknek hangjával és egész tartalmával. A polgári házasság mellett nyilatkozott például Polonyi Géza és Ugron Gábor is, holott mindkettőjük beszédéből kitűnt a klerikális felfogás. Nagyon

hosszasnak kellene lennem, ha azt részletesen megvilágítani akarnám, azért kénytelen vagyok róla lemondani. Csak egyet ízeletőül. Ugron azt mondá egyebek közt, hogy nálunk minduntalan „a legvadabb támadásoknak van kitéve a katolicismus.“ Ki hallott valamit ilyen támadásokról? Talán a Pap Gábor és Tisza Kálmán komáromi nyilatkozatait értette? Hát még az sem elég, hogy valóságosan lakatot tettek szájukra a legközelebb-ről érdekelt protestánsoknak saját nagy tekintélyű államférfiaik, hogy teljesen rólunk-nélkülünk engedjük tárgyalatni ezt az eminenter protestáns kérdést?

Ilyen auspiciumok alatt indul a polgári házasság reformjának behozatala.

Micsoda állást kellene nekünk protestánsokul ily körülmények közt elfoglalnunk?

Azt lehet mondani, hogy ekkoráig e nagyfontosságú kérdésben határozottan állást nem foglaltunk. Mi a tiszáninnen egyházkerület részéről vagylagosan nyilatkoztunk Miskolcon tartott utolsó egyházkerületi gyűlésünkön; kijelentettük, hogy első sorban az 1868. 53. t.-c. fentartását kívánjuk, csak azon esetben kívántuk a polgári házasság álláspontját, mint második védvonalat elfoglalni, ha, mint imminensnek látszott, az elsőből kizsoríttatnánk. Azóta nem történt mérvadó protestáns részről más nyilatkozat, mint a Tisza Kálmáné, az országgyűlési szabadelvű párt tudvalevő nevezetes értekezletén; tekintve, hogy Tisza milyen szerepet visz a hazai protestantismus körében, valószínű, hogy országszerte el lesz terjedve azon vélemény, miszerint a protestánsok általánosan a polgári házasság mellett foglalnak állást, sőt, miután a polgári házasság mellett való zászlóbontás általánosan az úgynevezett Tiszaklikk kezdeményezésének tulajdonított, valószínű, hogy úgy fog a dolog állani a közvélemény előtt, mintha egyenesen protestáns szempontból, protestáns érdekből lett volna színre hozva az egész kérdés.

Tiszta vizet kellene önteni a közvélemény poharába; felvilágosítani, hogy a polgári házasság behozatala nem protestáns érdek, felekezeti szempontból mi nem kezdeményeztük, mert ránk nézve kedvezőbb a status quo fentartása, kivált, ha a szükségessé vált kellő sanctioval kiegészítetik, mint a polgári házasság behozatala, kapcsolatban az 1868. 53. t.-cikknek célbavett módosításával. Meg kellene mondani, hogy mi mind a mellett mint hazafiak, mint olyanok, kik a szabadelvűség követelményeinek már vallásunk szellemének hatása folytán is soha ellene nem szegültünk, készek vagyunk, habár áldozattal is, beletnyugodni a polgári házasság behozatalába; mi nem akarunk akadályokat gördíteni az ellen, hogy a házassági és családi jog reformjával a hazai

igazságszolgáltatás ügye jobb karba hozassék és nem akarunk akadály lenni abban sem, hogy az államnak az egyháztól való elválasztására az első nagy lépés megtéessék: de csak azon esetben, ha azt látjuk, hogy a kezdeményezés komoly dolog, azaz aként fog behozatni az új intézmény, hogy azon új rendszernek, melyet felekezeti viszonyainkban és törvényhozásunkban jelez, összes következményei levonassanak; ha biztosítékot láthatunk arra nézve, hogy ezen rendszer teljesen ki fog építtetni. Mindaddig azonban, míg ilyen biztosítékot nem látunk, maradunk a még fennálló törvény alapján, ennek változatlan fenntartását s a szükségessé vált sanctioval való kibővítését követeljük.

Előadtam fentebb, valamint e lapokban megjelent utolsó cikkemben, miért nem látszik komolynak az egész kezdeményezés, miért nem látunk a jelzett irányban biztosítékot. Még egészen más szabadelvű felbuzdulás kell, mint az, mely a Wekerle-kabinetet létrehozta, hogy a kellő biztosíték birtokában érezhessük magunkat. Anyyira tért nyert ebben az országban az utóbbi időben a clericalismus, sőt az ultramontanismus, hogy félő, miszerint ebből a nyavajából egyhamar nem is fog kigyógyulni s addig itt az igazi szabadelvű vallásügyi reformok létrejövetele lehetetlen. Mikor, micsoda impulsusok által fog e tekintetben a kellő változás bekövetkezni, az ma még teljesen bizonytalan. Én sem akarom elhinni azt, hogy a vaticannak sikerülni fog a művelt emberiség fejlődését végleg megakasztani vagy éppen visszafelé fordítani, de hogy az a vakmerőség, az a va-banque játék, melyet úz, nagy benyomást tett és különösen nálunk nagy eredményeket tud felmutatni, az kétségtelen s még igen sok bajt, veszélyt vagy éppen convulsiokat is okozhat. Meg lehet, saját túlzásai fognak nem kis mértékben hozzájárulni ahhoz, hogy magát lejárja; az a szent hév, mely előtt nincs semmi szent, melylyel például a „Magyar Állam,” de bizonyos pásztori levelek is szítják a fanatismust; azok a szent acrobata mutatványok, melyekkel egy pár pap-képviselő a figyelmet magára vonni s magát előjárói előtt érdemesíteni törekszik: — meglehet, hogy sok embernek felfogja nyitni a szemét, fel fogja háborítani, ha egyebet nem, legalább a tisztesség-érzetet és jó ízlést; furcsának fog feltűnni az olyan ügy, melynek harcosai ily magaviseletet tanúsítanak: de a jezsuitismus sokkal mélyebb nyomokat vájt már nálunk az elmékben és szívekben, semhogy egyhamar lehetne várni a kellő mérvű ellenhatás bekövetkezését.

Addig legcélszerűbbnek tartanám, hogy maradjunk meg a fennálló törvény alapján. Ne engedjük, hogy azok, kik talán majd azután is

igazi meggyőződés és komoly akarás nélkül, holmi taktikázási célokból fogják tovább is hangoztatni a felkapott jelszót, mi ránk is hivatkozhasanak s majd valami torz-szülött létrehozásánál minket bűnrészségbe keverjenek.

Ez irányban tartanám szükségesnek, hogy a zsinat is felszólaljon. De szólaljon fel okvetlenül, mert, ha szét fog oszlani a nélkül, hogy szavát hallatná, az nem fog jelenteni egyebet, mint a hazai protestantismus abdicatioját. Azt hiszik, talán a hazai protestantismus sokkal szilárdabban áll történelmi talaján, semhogy ettől tartani lehetne? Csalatkoznak; oly korban élünk mely gyorsan növi el a legerősebbeknek hitt intézményeket; reputationk és tekintélyünk tőkéjét fogyasztjuk, ha most, mikor létkérdésről van szó, hallgatunk s a kellő önvédelemben nem nyilvánul egy életerős szervezetnek önkéntes működése. Egyenesen természetellenes azon passiv szerep, melyre magunkat kárhoztatjuk, mert hiszen nem igaz az, hogy mi — mint vallásos felekezet — életuntságot érzünk; nem igaz az, hogy nálunk a küzdelemre akár az erkölcsi bátorság, akár a megfelelő szellemi fegyverzet hiányzik. Hanem jókora adag inertia és tétlenség az van, igenis, mert tősgyökeres magyar létünkre vérünkben rejlik. És van még valami. Vannak nekünk, mint nálunk mondani szokás, nagy embereink, kik sophismákkal tartják vissza mesterségesen a részünkről folytatandó természetszerű cselekvést. Nemrég hallottam egy igen jóra való emberünktől, ki a zsinatnak is tagja, azt a nyilatkozatot, hogy egyenesen hazaárulásnak tartaná, ha mi is beleszólnánk a polgári házasság fölötti vitába s ezzel mi is szítanánk a felekezeti háborút; kár volt Tiszának és Papp Gábornak is úgy beszélni, mint tették Komáromban. Hát ugyan nem annyi-e ez, mint a sophisticának valóságos hallucinatioja? Hát mi nevelte ily nagyra ezt a clericalis actiot? Vajjon nem az-e, hogy nem volt senki, a ki körmére verjen? Ha mindjárt kezdetben, a milyen az adjonisten, olyan a fogadjisten, kellőleg befeleltünk volna az egyenesen ellenünk intézett eretnek címekre és mindennemű egyenes insultusokra; ha lefestettük volna őket, nevezetesen, mint nagy hazafiakat, azzal az ecsettel, melyet kezünkbe ad az emberiség és hazánk történelme: meglehet, hogy lett volna egy kevés, de rövid összecsapás, de azóta már odújába sompolygott volna vissza a fanatismus és vakmerőség. De hogy ne kapott volna vérszemet, midőn látja legfelsőbb helyről a gyengeséget sőt conniventíát, a társadalom felső rétegében a fanatismust, lát cultusminisztert, ki előbb kiad egy bártortalan rendeletet, ut aliquid fecisse videatur s azután mindig azt a themát változtatgatja, hogy az okosabb enged; midőn látja,

hogy a parlamentben ott ül egy sereg protestáns ember, ki felekezete érdekében szavát sem halaltatja; midőn végre látja a nagy szabadelvű felbuzdulást, melynek jelszava az, hogy ki kell a clerust elégíteni s vetni kell valamit a protestánsoknak is, hogy hallgassanak; és midőn mindezek tetejébe látja, hogy a két protestáns zsinat egyik ülés-szakot tartja a másik után, de nem tud és nem mer mukkanni sem. Épen azzal kevernek bennünket a hazafiúi kötelesség mulasztásának bűnébe, ha arra bízunk, hogy nullifikáljuk magunkat, midőn nekünk kellene állani az első csatasorban, hogy ebben az országban mind az, mit a sötét reactio ostromol, megvédelmeztessék.

Mocsáry Lajos.

Bánó József előterjesztése.

— A két protestáns zsinat részéről kiküldött úgynevezett vegyes bizottsághoz 1892. november havában. —

(Vége.)

10. Együttesen kéne követelni, hogy a protestáns tábori lelkészek ügye, szemben a katonai hatósággal is, saját protestáns előjáróságával végre rendeztessék.

Az 1848. t. 20 t.-cikkének 5-ik pontja azt mondja: „A miniszterium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallású tábori lelkészekkel láttassanak el.”

E kérdés ma, az általános katonakötelezettség időszakában sokkal fontosabb, mint azelőtt volt. 1848 előtt csak két (2) prot. tábori lelkész volt, most négy (4) van, az egész két birodalomban, de az arány mi ránk még most is igen mostoha, mert csak hazánkat véve, a protestáns lakosok és így az ujoncok száma is az összes lakosság számának mintegy egy ötödrészét teszi, de a tábori lelkészek a hadseregnél a protestánsok részéről, szemben a többi vallásfelekezettüekkel, teljességgel nincsenek ily arányban.

És e tábori lelkészek eljárása felett a legfőbb intézés katolikus főtábori lelkészek kezében van, s a protestáns tábori lelkész saját egyházával semmi összeköttetésben nincs.

Tehát együttesen kéne fellépni, hogy *tábori lelkészek egyházunk meghallgatása nélkül ne neveztessenek ki; a hadseregben elég számú protestáns lelkész alkalmaztassék és így a hadsereg kisebb lelkészi körökre osztassék, a protestáns katonáknál minden egyházi szolgálatot saját tábori lelkészeik végezzenek el és legnagyobb buzgósággal örködjének protestáns híveik egyházi szellemének fentartása felett.*

Rangjuk, fizetésük legyen más vallásuakkal egyenlő. A protestáns felek részére külön anyakönyvek vezetendők, nem úgy, mint most, hol minden egyházi cselekvény központosítva katolikus pap kezelése alatt álló anyakönyvbe vezetetik. Végül pedig minden tábori lelkész tartozik esperességének és egyházkerületének időnkint jelentést tenni, és a jog és érdekközösséget egyházával fenntartani.

11. Együttes fellépést igényel a nem protestáns egyházakban a fiú- és leányiskolákban, és a császári és királyi hadsereg iskoláiban és intézeteiben, vallás-tanainknak rendszeres tanítása. A szokás e részben különböző, de minden esetben hiányos és nem kielégítő. A segély leginkább ott szükséges, hol híveink, mint ez

intézetekben, mintegy izolálva és magokra vannak hagyatva. Ilyen közösen megállapítandó elvek lennének:

a) hogy a vallástan saját lelkésze által, kivétel nélkül minden ily intézetben a legfelsőbb osztályig rendszeresen taníttassék, b) hogy ezt rendszeren a lelkészek végezzék és c) azért illendő díjazásban részesüljenek vagy az állam, vagy a már most is fennálló külön egyetemes, vagy az ezután alapítandó közös egyetemes alapból. d) Az ily tanításra mindkét egyház lelkésze a célszerűség szerint egyenlő jogosultsággal bír.

12. Állami és megyei fegyrintézetekben lelkészek vagy tanítók alkalmazása. Ezek az egyházi főhatóság ajánlatára neveztessenek ki, itt is, ott is a tett szolgálat arányában az államtól nyert tiszteletdíjban részesüljenek.

13. Igen fontos kérdés a két protestáns egyház püspökeinek helyzete állami és egyházpolitikai szempontból.

A püspökök, mint az egyházkerületek vezetői, nagy és terhes állami funkciót végeznek s ezáltal annyira el vannak foglaltva, hogy a rendes egyházi teendőkre saját egyházaikban alig marad idejük. Okvetlen szükséges, hogy ez a viszony szemben az állammal rendeztessék s a püspökök a maguk és irodájuk részére az államtól külön díjaztassanak; *nem közvetlenül, de közvetve az egyetemes vagy kerületi pénztárba befolyó állami szubvenció által.* Minden püspöknél rendszeresíttessék külön lelkészi vagy kápláni állomás.

14. Rendkívül fontos és együttes működést igényel *Horvát-Szlavon országokban levő egyházaink viszonya,* szemben a tartományi hatósággal, a magyarországi két protestáns egyházzal és szemben a magyar főhatóságokkal. A régi úgynevezett inartikulált egyházak a magyarországi esperességekbe voltak beosztva, de hogy állunk az új egyházakkal? Ha a vallási dolgokban autonóm Horvát-Szlavon országok hatósága alatt maradnak, nemzetiségi és vallási szempontból nagy veszélynek lesznek kitéve, mert a patarenusok, vagy bogomilek egykori hazája ma nagyon kancsal szemmel nézi a protestánsok szaporodását Horvátországban.

15. Együttes működést igényelne a pátronatusi kérdés is, mert ez a legtöbb esetben protestáns birtokosok sérelmével gyakoroltatik s per esetén így is bíraltatik el.

16. Azt hiszem, csak áldásos lenne, ha az utolsó évtizedekben mindkét egyházban oly nagy lendületet nyert gyámintézeti intézmény egyenlő alapokra fektetnének, vagy pláne egyesítették.

17. Van még egy igen nagy és fontos ügy és kérdés, melynek itt legalább megpendítését szükségesnek tartom, és ez az úgynevezett *vallási és tanulmányi alap.* Hazánkban minden vallásfelekezetnek: u. m.: katolikus, görög egyesült, görögkeleti stb., még az unitáriusnak is vannak birtokai és van vallási és tanulmányi alapja, csak e két protestáns egyháznak nincs. Ne kutassuk historice, miért van így, de tény, hogy így van. Ne is kutassuk, hogy ez alapoknak mi az eredete? Mert ha visszamennénk a legelső forrásig, hát az találnók, hogy legnagyobb részt nem egyéb mint keresztény alap. Nos tehát mi sem vagyunk pogányok. Hanem mind ezt nem véve tekintetbe, megjegyezni csak azt kívánom, hogy a reformációtól kezdve mai napig, tehát több mint 370 év óta a két protestáns egyház működése, és ezt nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, a közművelődés terén nem olyan volt, hogy igényeit e vallási és tanulmányi alaphoz jogosan meg lehetne tagadni. Nos tehát együttes fellépés itt is könnyebben biztosítaná az eredményt.

18 Szükségesnek vélném, ha a két protestáns egyház zsinata egyértelműleg kimondaná, hogy valamint az egykori külön Erdély az anyaországgal, Magyarországgal 1867 óta teljesen uniálva van, úgy okvetlen szükséges, hogy az úgynevezett szász, vagy erdélyi püspökség egyesüljön egyelőre az ágostai hitvallású magyarországi egyházzal és ha e két protestáns egyháznak uniója bekövetkezik: ezzel

19. Végül mondja ki a két protestáns egyház, hogy a hazánkban létező unitárius egyházat magyarországi protestáns egyháznak nemcsak elősmeri, de a velünk egyesülésre fel is szólítja.

20. Kíván-e a tisztelt bizottság és zsinat a most szőnyegen lévő és nagy hullámokat vetett úgynevezett elkeresztelési országos kérdésben együttes állást foglalni és együttes lépésket tenni a törvényhozásnál, azt a tisztelt bizottságok bölcs belátására bízuk.

Ezekben kívántam igen röviden és mintegy csak jelezni ama tárgyakat, melyek e végtelen nagy fontosságú kérdésnél annak anyagát képezhetik. Nagyon természetesen, a mennyiben a tisztelt bizottság vagy bizottságok ez előterjesztésemet vagy annak egyes elveit vagy pontjait tárgyalás alapjául elfogadják, a szerint lesznek aztán az egyes tárgyak külön a bizottságok részéről törvényjavaslat alakjában kidolgozandók és előterjesztendők.

Tisztelt bizottság!

Idéztam feljebb lánglelkű költőnknek, Petőfinek szavait, méltóbban be nem fejezhetem, mintha «Erdély» című költeményéből idézek még néhány sort, mely annyira illik mi ránk. E sorok a következők:

Tartottunk volna össze, a világ most
Tudná hírünket, nem volnánk kizárva
A templomból, hol a nagy nemzeteknek
A tisztelet tömjénét égetik.

Tartottunk volna össze, nem törölnénk
Szemünkből annyi fájdalmas könyűt!
Midőn forgatjuk reszkető kezünkkel
Történetünknek sötét lapjait.

T. bizottság, Erdélynek uniója az anyaországgal megtörtént. Huszonöt év óta fennáll s ma már ott állunk, hogy — igen csekély kivétellel — huszonöt év elég volt, hogy ez az egyesülés tényleg is teljes és tökéletes legyen. Vajjon a legközelebbi huszonöt év elég lesz-e, hogy Magyarországon a két protestáns egyház egyesülése teljes legyen?

Engedjünk tért kebleinkben ama reménynek, hogy — igen!! —

Budapest, 1892. november hó, Bánó József, s. k. az ágostai hitvallású vegyes bizottság elnöke.

ISKOLAI ÜGY.

A tervezett két facultás,

m i n t

„Elsőrendű szükségseink.“

Zsinatunk második ülés-szaka, folyó év ápril 2-án hozott határozatával egy, a debreceni főiskolával kapcsolatban álló, teljes bölcsészeti facultásnak, mint középiskolai tanárképző intézetnek, továbbá egy, esetleg a kolozsvári tudomány-egyetemmel is kapcsolatba hozható ref. theologiai karnak (facultas) felállítását egyetemes egyházunk első rendű szükségsei közé sorozta.

Mindjárt e határozat hozatala után s azóta is többször és többféleképen igyekeztünk kimutatni, hogy mások a mi első rendű szükségseink s véleményünket osztotta s hathatósan indokolta a sárospataki főiskola tanári kara s a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület legközelebbi közgyűlése is, a miért úgy mi, mint a nevezett kiváló testületek bizonyos oldal-döfésekre lettünk érdemesekké. A paripán ülők gúnyosan beszéltek velünk — gyalogjárókkal.

Kíváncsian vártuk azért a két, első sorban érdekelt félnek a zsinat 3-dik ülés-szakára való bevonulását s a születendő csecsemők számára összeállított karácsonyi ajándékokat.

Ma már előttünk van úgy a debrecenieknek, mint a kolozsváriaknak nyomtatott előterjesztése* s végig tanulmányozván mindakettőt, úgy érezzük, hogy nem érdemeltünk semmi gúnyt sem mi, sem a sárospataki tanárok, sem a tiszáninneri kerület, s hogy kár azért a bús harcért, a melybe erdélyrészi testvéreinket a kolozsvári theol. facultas kérdése sodorta . . .

Mert hát hogyan is vagyunk a tervezett két facultással?!

A debreceni munkálat nyilván mondja, hogy a készítő előtt a bölcsészeti facultásnak csak azon kisebb képe lebeg még most, melyben egyelőre a classica-philologiára, magyar irodalomra és nyelvészetre, történelem és földrajzra helyeztessék a fő súly, a természettudományokat és mathematicumokat csak oly mértékben ölelve föl, amennyire azok nélkülözhetlenek a középiskolai tanárképzésnél . . . A kolozsvári munkálat pedig, a mikor már a reménybeli facultas képét megrajzolja s annak tantervét megállapítja, a rendelkezésre álló alapokat stb. kimutatja: — végre kilyukada a kerületnek f. év szeptember 13-án hozott következő határozatához: „Kérje fel közgyűlésünk az egyetemes zsinatot, hogy az ágost. testvér-egyház zsinatával közösen hasson oda, hogy az állam a kolozsvári — úgy is még csonka, mert a theol. facultást nélkülöző — egyetemre, úgy a tudomány-egyetem teljessége, mint a protestánsok iránti méltányosság, de főként a nemzeti irányú közművelődés nagy érdekéből rendezzen be egy protestáns theologiai facultast.“

A debreceniek tehát bevallják, hogy ők egyelőre csak keveset merészelhetnek, az erdélyiek pedig kénytelenek beismerni, hogy noha ők magok is szeretnék a kolozsvári theologiai facultást felállítani; de mégis örömebb bíznák azt az államra, mintsem magok erőködjenek és ellenségeskedjenek még továbbra is annak létesítéséért.

És mégis mi történik?! A zsinat 15-ös bizottsága, elolvasván a két érdekelt kerület munkálatait, s meghallgatván az ellenvéleményeket is, minden bővebb indoklás nélkül s szinte rideg egykedvűséggel ajánlja mindkét tervezett facultás felállítását s a szükséges összeg előállítására az országos segély-gyűjtés megengedését.

Hogy aztán a zsinat miként viselte magát e kérdésben, azt most még — e sorok írásakor nem tudjuk. Valószínű, hogy az a többség, a mely a nevezett facultások felállítását első rendű szükségnek nevezte el áprilisban, s a mely a 15-ös bizottságban is könnyen tudott győzedelmeskedni a terv javára, — valószínű, mondjuk, hogy mindvégig többség maradt, vagyis erdélyi atyánkfiai megszavazták Debrecennek a facultást kölcsön-fejében, Dunamellék pedig segített nekik; noha volna legalább

* Az elsőnek címe: «A debreceni ev. ref. főiskola szellemi s anyagi ügyeinek átvizsgálásával megbízott egyházkerületi küldöttségnek jelentése stb. 14 l (nagy 8°.) A második: «A Kolozsvárt felállítandó ev. ref. theol. facultas» 23 l. (8°).

annyi joga, mint Kolosvárnak akár theol. facultásra áhitozni, akár azt követelni az ev. ref. egyház zsinata útján, hogy a budapesti egyetemen a már Eötvös által is tervezett, Dr Ballagi s mások által sürgetett prot. theologiai facultás mielőbb berendeztessek.

Dunamellék viselkedése a tervezett facultások, vagyis a mi „elsőrendű szükségünk” tárgyában — valljuk be nyíltan — vagy a legkeményebb bírálat a felmerült s már-már keresztül hajszolt tervezet ellen; t. i. határozott bizalmatlanság azok jövődjéje iránt; vagy pedig olyan fajta lemondás, a melyet alig lehet a távolról figyelőknek indokolniok.

Mert tegyük fel, hogy a két facultás csakugyan életre támad, sőt szerencsés viszonyok mellett fejlődésnek, sőt virágzásnak is indul: avagy nem kell-e majd e virágzást a budapesti theol. akadémiának is megéreznie? nem fog-e az ev. ref. egyház egyeteme a viszonyok hatalma által oda sodortatni, hogy egy debreceni és egy kolozsvári theol. akadémiával vagy facultással megelégedjék?! . . . Avagy talán egy tiszai, egy dunai és egy szamosi theol. akadémia fogantatik az idők méhében?! Mert azt nem bírjuk feltenni Dunamellék hatalmas vezér-embereiről, hogy ők minden előleges számítás, s a jövőbe való betekintés nélkül szegődtek volna a kolozsvári és debreceni facultások pártjára!!.

De történt legyen s történjék bármi, az a mostani viszonyok s egyházunk mai helyzetében bizonyos, hogy akár a zsinatnak, akár az érdekelt kerületeknek nehéz lesz a szóban forgó két facultást első rendű szükségnek igazolniok, a minthogy az előterjesztéseknek nem is sikerült az ilyen igazolás.

A kolozsvári facultás — a hivatalos vélemény szerint — „nemcsak az erdélyi egyházkerület, hanem az egyetemes ref. egyház szükségleteinek kielégítésére lesz hivatva, mind a leendő lelkészek képzésére, mind pedig a theologiai tudományok művelésére, valamint a leendő theol. tanárok képzésére nézve, annál fogva is, mivel az egyetem rokon természetű bölcsészeti és történelmi előadásait felhasználhatják az intézet törekvő (!) hallgatói.”

E szerint tehát az nálunk a baj, hogy lelkészeink nem képeztetnek helyesen, s hogy nincsenek a theol. tudományoknak mivelői s theol. tanáraink sem részesülnek kellő előképzetésben. Egyetemes szükség kielégítéséről szól a munkálat, tehát ezek a bajok is egyetemes természetűek, megvannak Debrecenben, Budapesten, Sárospatakon, Pápán és nemcsak Nagy-Enyeden! Hát higgyük el, hogy megvannak. Tegyük fel — de ne engedjük meg — hogy papjaink nem eléggé képzettek, s hogy theol. tanáraink sem azok és hogy miattok pang a theol. vagy — mondjuk — a vallásos irodalom és nem a vevő közönség hiánya miatt Tegyük fel — nosza — mindezeket s azután nézzük meg a facultás tervét, a mely minden említett nyavalyánkból ki fogna minket gyógyítani.

Annak előre bocsátásával, hogy a facultáshoz a „ref. egyház leghívatottabb theologusait, szakférfiait” akarják a tervezők megnyerni, így szól maga a terv: „A tanárok számát öt rendes tanár és két rendkívüli docens beállításában határozta meg az egyházkerület.” Aztán hangsúlyozza a special collegiumokat, az egyetemmel való kapcsolatot, az egyes tantárgyak terjedelmét, részletességét S ennyi az egész. No, meg szó van még a tervezetben a tanárok 2000 frtnyi jutalmazásáról is (szállás ingyen!) és a növendékeknek eső némi kedvezményekről, de ez utóbbiak nem érnek fel a meglevő theol. akadémiák által nyújtani szokott kedvezményekkel s

maga a tanári fizetés pedig még mindig alább áll a kolozsvári egyetemi tanároknál s kevéssel több — főleg a helyi viszonyok számba vétele mellett — a debreceni, budapesti s nagy-enyedi tanárok fizetésénél.

Ha mindezeket így tudjuk s tudjuk azt is, hogy legtöbb theol. akadémiánkon már eddig is meg van az 5 tanár s a növendékek általában (nemcsak a törekvők!) bizonyos bölcsészeti tárgyakat is hallgatni, sőt azokból colloqualni is kötelezve vannak: joggal kérdezhetjük a zsinattól, ha komolyan első rendű szükség-e a mi egyetemes ref. egyházunkra nézve a kolozsvári theol. facultás?! . . . Első rendű szükség-e éppen most, a mikor Debrecenben, a theol. akadémia mellett, egy bölcsészeti facultást éppen maga a zsinat akar engedélyezni?!

Nem az a mi főbajunk Főt. és Mélt. Zsinati Atyák! — hogy papjaink s theol. tanáraink nem eléggé mély-séges tudományúak vagy hogy theol. tanáraink nem részesülnek rendszeres előképzésben; hanem az, hogy az eddigi 5 theol. akadémiában mindenütt annyira leszállt a növendékek száma, hogy ma holnap együttvéve sem lesznek annyian, a mennyi növendéke volt még néhány év előtt Debrecennek vagy csak Sárospataknak is! Ennek pedig nem a kolozsvári theol. facultás hiánya az oka, hanem az, a mi már igazán első rendű nagy baj: — lelkészi állomásaink szegényes javadalma. Ezért fogyott meg a theologus ifjak száma; e miatt lesz az kevesebb és kevesebb, ha az eddigi állapotok megmaradnak.

Volnának csak általában tisztességes fizetéssel jutalmazott lelkészi állomásaink, nem kellene akkor a theol. irodalom pangásáról sem panaszkodnunk, mert lennének a kik vásárolhatnák a szak-könyveket s olyanok is, a kik megírnák azokat.

Ha tehát a kolozsvári theol. facultás csak azért létesül, hogy tudósabb papokat és profeszorokat képezzen s a theol. irodalomnak is lendületet adjon: — akkor akár nyitattlan is maradhat, mert — a kilátásba helyezett eszközökkel s a mai viszonyok állandósítása mellett, hogy annyi növendéke sem lesz, mint a nagy-enyedi theol. akadémiának, a melyet (ha igazat akarunk mondani!) első sorban helyettesíteni készül.

Csodálkozunk kell a zsinat 15-ös bizottságán, hogy munkálatában csak a facultásra előnyös feltételekkel foglalkozott s boldog elfoglaltságában még az ellen sem tudott kifogást emelni, hogy a prot. egyházjogászokat az egyetemi tanárok volnának hivatva kinevelni, — úgy a mint azt Konek és mások cselekedték, a kiknek érzékek sincs a prot. egyház jogainak és alkotmánya vezérelveinek méltánylásához. De csodálkozunk azon is, hogy noha a hivatalos előterjesztés kíváncsnak látja az ágost. ev. testvérek felszólítását, s — a mi ennél is fontosabb — a theol. akadémiának állami költségen való felállítását: mindamellett a 15-ös bizottság sem azt nem ajánlotta, hogy a testvér-felekezettel kötendő szövetség előkészítéseig a határozat felfüggesztendő, sem azt, hogy az államkormány egy prot. theol. facultásnak akár a kolozsvári, akár a budapesti egyetemmel kapcsolatban leendő berendezése végett megkeresendő. Pedig, ha már facultásokra áhitozunk, a mi helyzetünkben s egyházunknak más felekezetekhez és az államhoz való mai viszonyában csak az állam által felállítandó facultásokról álmodozhatunk.

Nemo.

(Vége köv.)

TÁRCZA.

Külföldi szemle.

(Vége).

Németországot jelenleg egyfelől a jezsuita-kérdés, másfelől az apostoli hitforma kérdése foglalkoztatja. Az előbbi a birodalmi gyűlés egyre jobban elhatalmasodó centruma, vagyis kath. pártja hozta napirendre, mely után sajtója által, hite szerint, a közvéleményt a jezsuiták iránt eléggé megpuhította, most a jezsuitákat kitiltó törvény hatályon kívül helyezése érdekében határozati javaslatot akar a birodalmi gyűlés elé terjeszteni. A határozati javaslat így szól: 1. §. A Jézus-társaságra vonatkozó 1872. július 4-iki törvény hatályát veszti. 2. §. Az 1. §-ban érintett törvény biztosítása érdekében kiadott kormányrendeletek érvényüket veszítik. 3. §. A jelenlegi törvény kihirdetése napján lép életbe. Azt természetesen maga a centrum-párt sem hiszi, hogy javaslatát a birodalmi gyűlés elfogadja, de elég neki, ha a közvéleményt vele felizgatja, a kérdést felszínen tartja, s azzal vigasztalja magát: a mi késik, nem múlik!

A másik kérdést, az apostoli hitforma fölötti vitát, Schrempf lenzendorfi lelkésznek hivatalából való elbocsátása keltette föl. Schrempf, mint azt lapunk 35-ik számában megírtuk, a württembergi egyházban, minden egyházi actusnál alkalmazott apostoli hitforma minden tételével, felvilágosult gondolkodású theológus léte, nem értett egyet; azok egynémelyikét hitével, lelkiismeretével ellentétben állónak tartotta, s midőn ezt a gyülekezet előtt nyíltan kijelentette, s a hitformát azontúl használni vonakodott, korlátozott gyülekezetének panaszára őt az egyházi előjáróság hivatalától elmozdította. Ez ítélet egész Németországban nagy feltűnést keltett s újból felszínre hozta a hitforma eredetének, dogmatikai jelentőségének már máskor is vitatott kérdését. Ez események hatása alatt a berlini egyetem theologiai hallgatói elhatározták, hogy a porosz evang. főegyháztanácshoz folyamodni fognak az apostoli hitformának az egyházi szertartásokból való kiküszöbölése iránt. Harnack berlini theologiai tanár, az egyház- és dogma-történelem nagy hírű előadója, kihez ez ügyben tanácsért fordultak, lebeszélte ugyan őket e lépésről, de egyúttal kijelentette előttük, hogy a hitforma egyes tételei az evangélium és az egyháztörténet megértésére főlemelkedett keresztyén öntudatot sértik, megbotránkoztatják. Most már Harnack ellen fordult az orthodoxok dühe.

4. Az antiszemita Stöcker az egész egyetemi tanszabadságot, a theologia tudományos művelését, kritikai vizsgálatát megtámadta, a tanárokat hitelenséggel, hamis tudománnyal vádolta, a miért a bibliát, hitvallásokat bírálni merészlik. Harnack nyilatkozatát szörnyűségnek, határtalan elbizakodottságnak bélyegezte. Az olyan theológus, úgy mond, a ki így cselekszik, az egyházát nem építheti, hanem csak szétrombolhatja. A *positiv Unió* elnöksége Harnack nyilatkozatát bibliailag alaptalannak, s egyházilag oly veszélyesnek nyilvánította, hogy a lelkiismeret és a hitvallás érdekében a védelem igen szükséges. Más *positiv* lelkészi értekezletek is egymásután nyilatkoztak Harnack ellen. Harnack e támadásokra egy önálló, „Az apostoli hitvallás” című füzettel felelt, melyben történetileg megvilágítja az u. n. apostoli, tulajdonképpen pedig római hitvallás eredetét és történeti jelentőségét; előadja annak érdekes fejlődési folyamatát és diadalmenetét, valamint valódi értelmét, kimutatva, hogy az oly dolgokat is tartalmaz, a mik nem tartoznak a Krisztus evangéliumának tartalmához, legjobb esetben csak magyarázatok és segéd eszközök, de napjainkban már sokakra nézve botránkozás kövei s az evangéliumtól való elidegenedés eszközei.

Harnack egyúttal erélyesen védi a theologiai szabadságot. „Az evangélikus theológusoknak előjoguk és szent kötelességük, nem törődve kegygyel vagy kárhooztatással, az evangéliom tiszta megismerésén munkálni s nyíltan kijelenteni, a mi meggyőződésük szerint megfelel az igazságnak, vagy azzal ellenkezik.” Harnack iratához Brückner karlsruhei lelkésznek egy hasoncímű értekezése járul, mely azt remekül kiegészíti. Brückner füzete különösen a hitformának az evangéliomi keresztyén-séghez való viszonyát tárgyalja; s míg egyfelől leplezetlen őszinteséggel kiválasztja abból a mulandót, az elavult részleteket, másfelől mély vallásos lendülettel fejtegeti annak örökbecsű részeit. E két kiváló írón kívül még egy sereg szabadelvű theológus vesz részt a csatározásban, mely még javában tart.

Szerencse, hogy mi e kérdést már rég megoldottuk, mert a theologiai viták ritkán szoktak gyümölcsözők, áldásosak lenni.

Rácz Lajos.

Bagoly-huhogások.

(Franciskánus szentenciák.)

A kath. pap eltűri saját elítéltetését, mert lelkiösme-rete parancsolja, hogy a dogmába ragaszkodjék; tűr és szenved a kath. pap a protestáns szülő miatt, kinek kéré-tére megkeresztelte a gyermekét.

A prot. superintendenseket és felügyelőket a kath. egyház sérelmére csempészték be a főrendiházba.

A komáromi tüntetésen Pap Gábor éktelen káromkodással fakadt ki a kath. vallás ellen; mindennek el-mondta a katolikusokat, csak becsületeseknek nem. Az ott jelen voltak, mint Pilátus, mosták kezüket hogy a mi ott előfordult, csak belügy.

Ugyan mit szólnának a protestánsok, ha a kath. pap a szószékről elkezdene beszélni arról, hogy Luther egy szegény barát volt és megakarván szabadulni fogadalmától, kezdte gáncsolni az egyházat és összekelt egy hitehagyott apácával; ha idézné Luthernek szaftos mon-dásait, melyek épen nem illenek egy hitújító szájába; ha elmondaná, hogy Kálvint hiúsága és büszkesége vitte a szakadásra és nem a sz. Lélek beszélt belőle, hanem a hiúság, hogy Lutheren túltegyen?

A protestánsok akadémiai gyarlóok, se tanárok, se tanítványok nem képesek a kíváncságnak megfelelni; és mit tett Szilágyi? kimondatta, hogy jövőre az ügyvédi diploma elnyerésére nem szükséges a doktori oklevél? Kinek az előnyére történt ez? talán a katolikusokéira?

Szilágyi széthelyezte a királyi táblákat, tessék meg-nézni, a 10 királyi táblai elnök közül hány a katolikus; pedig katolikus van 7, protestáns 2 millió; tessék vé-gigmenni a bírásokon, főispánokon, hány katolikus-t ne-veztek ki a protestánsokkal szemben? Meg van-e az arány?

Tisza és Fabinyi megkérdezték a folyamodót: mi a vallása — és ha azt találta mondani, hogy katolikus, már vége volt.

Talán a polgári házasság a kath. egyház iránt való rokonszenvből készül? Kik hangoztatják ennek szüksé-gességét? A protestánsok, kiknél a házasság úgy is csak polgári ténykedés.

Szép szólam: szabadság, egyenlőség testvériség! tisztelni kell mindenkinek meggyőződését! — de a gyakorlatban kivihetetlen. Az anarkhistának is van meggyőződése: miért kellett mégis Ravacholnak a nyaktiló alatt elvérzenie?

A cél, mely a féktelenül gondolkozó honatyák előtt áll, ez: minden tért le kell foglalni a protestánsok és zsidók számára, első sorban a sajtót, azután minden tekintélyesebb állást, — és ha ez kezükben van, akkor szabadon garázdálkodhatnak az országban. Jó volna azonban meggondolni, hogy ez által maguk alatt is vágják a fát és a szocializmus őket is letaszítja a hatalom hegycsúcsáról.

Fogságra ítélt apát. Igazi szemtelenség kell ahhoz a hazug állításhoz, miben a mai szabadelvűségnek hazudott istentagadás feszeleg: hogy Magyarországon senki nem üldözi a kath. egyházat, hogy az egyház békét és nyugalmat élvez. Egyre-másra idézik ugyan bírói ítélszék elé a kath. papokat; egyre-másra hozzák ellenük a marasztaló ítéleteket; egyre-másra ítélik őket pénzbírságra és börtönre; a finác és végrehajtó parancsol a kath. papság házában s mint kis király jelenik meg ott, — hanem azért a kath. egyházat nem üldözi senki; teljes békét és nyugalmat élvez. Így hazudoznak az eszeveszett szabadelvűség hülye apostolai.* Figyelmeztjük azonban őket, ha ők elveszítvén józan eszüket, fölteszik rólunk, hogy mi gonosz lelkűk bamba hazudozásait elhiszük, mindannak dacára sem adunk nekik hitelt, mert bármint emlegetik is az egyház szabadságát, tudjuk hogy föllentenek, mert vagy meghibbant észre, elsötétedett lélekre, vagy gonosz szívre mutat, szabadságról beszélni ott, hol a szent ténykedések és törvények megtorlása miatt bírság és börtön vár a hívekre. Borzalommal tölt el az a hajsza, melyben Molnár János, komáromi apát-plebánost részesítik. Egyik ítélet a másikat éri, azt híven persze, hogy Krisztus embere is megrettenthető. Molnár apát azonban mindennek dacára Jézusunk meghagyása szerint teljesíti kötelességét: kereszstel vegyes házasságból származó gyermekeket és az anyakönyvi kivonatot, — bármiként rugdalózik is Pap Gábor, komáromi superintendens és bárhogyan hagyja is meg a Csáky-féle rendelet, — nem küldi át a pásztoroknak, vagyis a kath. egyházba felvett kisdedeket nem szolgáltatja ki az eretnekségnek. Ebünei miatt, — melyek tulajdonképpen ragyogó erények, — nov. 2-án, a győri kir. ítélt-tábla *egy havi fogságra, hivatalvesztésre és a tartási költségek megfizetésére* ítélte. Megfagy az ember vére ily dolgok hallatára. Hát Sz.-István koronájának árnyában, hát Mária országában annyira sülyedtünk már, hogy a kath. papot büntetés, börtön várja, ha kötelességét teljesíti? S még azt hazudják, hogy vallásunk üldözésnek nincs kitéve? Óh pokoli hazugság, óh bamba együgyűség, hát ez mi, ha nem üldözés!

Magyar Néplap. 48. sz

(Fordítások magyarról magyarra.)

Magyarul és magyarul.

Magyarországon a kath. egyház elnyomása izgatja fel a kedélyeket = Magyarországon az ultramontán kath. papság izgatja fel a kedélyeket.

Az 1868-iki törvény a katolikusok ellen van intézve = Az 1868-iki törvény ellen a kath. papok lázitanak.

* Értsd: Hieronymi.

A magyaroknak kezdettől fogva átka volt, hogy nem a történelemből okúl, hanem saját kárán = A kath. egyháznak kezdettől fogva átka volt, hogy sem a történelemből nem okult, sem a maga kárán.

IRODALOM.

* **Az Athenaeum Kézi Lexiconá-ból** (szerkesztője Dr. Acsádi Ignác) a 27, 28-ik füzet is megjelent s az «O» betűvel kezdődő szavak, tárgyak stb. ismertetését is felöleli már. Az új év elejére az egész mű elkészül s két kötetben lesz kapható s értesülésünk szerint a könyvkereskedők részletfizetésre is szállíthatják. Egy egy füzet ára 30 kr, megrendelhető a kiadó társaságnál (Budapest, Ferenciek tere 3.). Meg kell jegyeznünk e vállalatnak egy feltűnő tulajdonságát, azt t. i. hogy a vidéki írókra, ha csak nem valami polgári kitűnőségek is, kevés gondot fordít. Így történik meg aztán, hogy a népiskolai oktatás és irodalom terén országos nevű *Gáspár János*, a Gáspár-fele olvasó könyveket, a «Csemegé»-nek stb. szerzője, névleg sem szerepel itt; de igenis *Frey Ferenc*, vaskereskedő, a ki mint tudva van, csak imént lett országos képviselővé; nincs szó továbbá *Orbán József*-ről a ki pedig írt világtörténelmet, népiskolai könyveket, egyházipolitikai röpiratokat stb; de van már szó *Oheroly János*-ról, mert ő budapesti torna-tanár s mert tornaügyi cikkeket, s egy Torna-zsebkönyvet írt. Ezúttal csak egy pár példán akartuk bemutatni ezt az egyenlőtlenséget, ezt az egyoldalú igazságszolgáltatást. Később több példával is szolgálunk s reméljük, hogy egy *pót-füzetben* az igazságtalanságnak legalább egy jó része closztható lesz. A vállalat becse kívánja ezt.

* **Magyarország ezer éves politikai és művelődési története dióhéjban.** A nagy közönség és az „érettségire” készülő ifjúság számára, emlékeztető ismétlésül. Az újabb kutatások felhasználásával írta Tarnóczy Tivadar, tanár. Budapest, 1892. E munka értéke nem az eredetiségben, hanem az anyag kiválasztásában és előadásában határozódik. Maga mondja szerző: „Nem egyéb ez, mint a közhasználatban s részben iskolai alkalmazásban levő terjedelmes művek kivonata az általam legjobbnak vélt szerkezetben és előadásban.” Hogy tehát kitűzött kettős célját elérje, vagyis, hogy a nagy közönség könnyű szerrel tanulni akaró részének célszerű tanítója, az „érettségire” készülőknak helyes emlékeztetője legyen: adnia kellett a történelem legjavát, röviden, tömören és mégis világosan, kiváltképen magyarul, de vonzó, könnyed eleganciával is, ha az is cél, hogy ne hiányozzék „mivelt hölgyeinknek asztaláról.” Örömmel konstataljuk, hogy szerző általában véve elég sikerrel, elég szerencsével oldotta meg feladatát. Gyakorlott, tapasztalt tanárra valló, biztos kézzel állította össze az ezer éves történet főbb eseményeit az ok és okozati összefüggés láncolatán. Felemlíti majdnem mindenütt a világtörténelmi kapcsolatokat is; megjelöli több helyen a bővebb tanulmányozásra érdemes mozzanatokot; megismertet főbb vonásokban az egyes korok művelődési állapotait: s mindezekért, mint helyes „ismétlő” célszerűen használható. Egészben véve dicsérem lehet a gondos kidolgozást, mert alig akad egy-két véletlen tévedés, mely a megbízhatóságot csak némileg is gyöngíteni. Ilyen: 56. l. Kis Károly 57 napi uralkodása (1385. dec. 31. — 1386. febr. 7—24.); 68. l. Mátyás Katalint nőül vette s aztán kiszabadulván. 71. l. Mátyás ápril 5-én halt meg. 80. l. Csele-mocsár. Származási táblázatban: II. Endre 2. neje: Beatrix, estei hercegnő. A szövegben elől helye-

sen. Azt a hiányát azonban el nem hallgathatom, hogy a 93. lap műveltségi viszonyainál Szenczi Molnár Albe-
 tről, a ki Pázmányon kívül szintén tett valamit a mai
 irodalmi nyelv megteremtésében, megfelejtkezett, meg az
 iskolánál a Lorántffykról (!); sőt megfelejtkezett Beth-
 len és a Rákócziak hatásáról. Ha meg azt nézem, hogy
 ez a nagy közönség céljainak is akar szolgálni s ezer
 éves műveltségre akar tanítani: nagy hiányának kell tar-
 tanom, hogy a művelődési viszonyokat bevégzi a Bes-
 senyei korról, tehát elhagyta a betetőzést, a legszebb,
 legtanulságosabb részt, az új és legújabb kor lélekemelő,
 legközvetlenebbül érdeklő állapotainak megrajzolását. Bi-
 zony, még két három lap ilyen rajz nem csak szüksé-
 ges befejezése lett volna az előző jó részeknek, bemuta-
 tása a fejlődés tetejének, hanem egyszersmind rá lehe-
 tett volna mutatni, mint egy másik ezer év életképessé-
 gének biztos zálogára. Ez lett volna szerintem a könyv
 igazán szép záradéka. E hiány azonban az érettségiekre
 néző fő célt nem veszélyezteti. Emelik a munka értékét
 az a hazafias, meleg érzés, jó magyaros gondolkodás,
 mely az egészen jellemzően végig vonul: itt-ott egyes
 emelkedettebb részletek, melyekben valódi tárgyszeretet,
 lelkesültség tükröződik. Nyelve általában véve választékos,
 változatos, magyaros is. Kár azonban, hogy több helyen
 most a kevésben sokat mondani akarás miatt, nehézkes, bo-
 nyolódott, terjedelmes mondatok; majd hibás szóegyeztesé-
 sek; egy pár germanizmus, másutt szókihagyás, vagy
 incorrect szó miatt hibás, homályos mondatok gyöngítik
 az általában kellemes, vonzó előadás jó hatását. Nagy
 előnye a munkának a szép tiszta nyomás, a jó papíros
 általában az elegans kiállítás. Szívesen ajánljuk az ér-
 deklődők figyelmébe. (Ára 1 ft 35 kr. Megrendelhető
 szerzőnél Sárospatakon.)

Ms.

* **A brit- és külföldi Biblia-társaság havi értesítője**
 (Monthly Reporter) decemberi számában nagyérdékű köz-
 lelményt találunk, kiváló hazánkfia, *Duka Tivadar* tol-
 lából, ki valóban odaadó buzgósággal fáradozik azon,
 hogy az angol közönség előtt, a magyar protestáns egy-
 ház, különösen bibliai ügyünket megismertesse. Mostani
 dolgozata annál nagyobb érdekű reánk nézve, mert ez, a
 maga nemében valósággal az egész föld kerekességén el-
 terjedt folyóirat, hosszabb cikksorozatot kezd ezen a
 címen: „*A világ nagy Bibliái*” s e sorozatban mindjárt
 I. sz. alatt, *Duka Tivadar* ismerteti a magyar biblia-
 fordítások rövid történetét, a bécsi és müncheni ko-
 dexektől kezdve, különösen kiterjeszkedve a Károli-bibliára,
 (az értekezés címe is „*A magyar Károli biblia*”), de
 nem mellőzve a katolikus fordításokat s az újabb tö-
 rekvéseket sem. Kedves kötelességünknek tartjuk, hogy
 e jeles dolgotat jövő számunkban egész terjedelmében,
 hű fordításban mutassuk be lapunk tisztelt olvasó köz-
 zönségének.

* **A vándor útja Istenhez.** Imádságok keresztyén
 családok számára. Irta *Papp Károly*, budapesti ref. lel-
 kész. Budapest, Hornyánszky Viktor könyvnyomdája
 1892. Az előnyösen ismert egyházi beszéd író e csino-
 san kiállított (kis 8°), 426 lapnyi kötetben, mint imád-
 kozó mutatja be magát s a prot. családok bizonyosan
 készséggel fogják előtte megnyitni házaikat és szíveiket,
 mert sok természetesség, őszinteség nyilatkozik szerző
 imádságaiban s csak ritkán esik túlzásba akár remény-
 ségeivel, akár a természet szépségeinek rajzolásában,
 akár az emberi gyöngeségek festésével. Nem zaklatód-
 zik, nem verdesi az eget dörömbözve, hanem szerényen,
 önmegadással tárja ki az ember-szív érzelmeit, vágyait,
 örömeit, fájdalmait, édes számításait s csalódásait stb.
 Imádkozva elmélkedik és nem affectálva imádkozik. A
 kereső találhat ugyan ez imákban is kifogásolni valót,

de általában alkalmasak arra, hogy átalok az imád-
 ságra hangolt lélek kielégíttessék. Egy az imádság tár-
 gyát kereső előfohász után egy heti közönséges imád-
 ság (reggeli, esteli), majd egy heti tavaszi, nyári, őszi,
 téli (szintén reggeliek és esteliek); azután urvacsorához
 előkészítő s ünnepi imák; családtagok imái s végül al-
 kalmi imádságok képezik a kötet tartalmát. Az alkalmi
 imák jól vannak választva túlságoskodás nélkül. Az imád-
 ságok nagyobb része az énekes-könyv válogatott darab-
 jaival van megpótolva. Csak a közönséges és tavaszi
 imákhoz nem talált, vagy legalább nem alkalmazott a szerző
 megfelelő zoltár- és dicséret-verseket, a mi
 arra mutat, hogy ez a gondolata a nyomtatás folyamában
 született s talán innen az egyenlőtlenség! Természete-
 sebbnek találnók különben a verseknek a szövegbe való
 bevétele, vagyis a prózai és költői részleteknek benső
 egymásba fonódását, mint a szerző eljárását, a melynél
 fogva a mondott versek néha nem is látszanak, sőt
 nincsenek is a tulajdonképeni imával szoros összeköt-
 tetésben. Hogy szebb zoltáraink s dicséreteink a családi
 imakönyvben is ott legyenek, ezt a gondolatot helye-
 seljük, mert egygyel több az alkalom azok terjesztésére
 és megszerettetésére; de úgy legyenek ott, mintha az
 imádkozó lélek szárnylebennései volnának és ne pót-
 lékok gyanánt! Ára a kötetekhez képest 1 frt, 1 frt
 50 kr stb. Szívesen ajánljuk.

* **Zsindely István Emlékezete.** Irta Maklári Pap Mik-
 lós gimn. tanár. Sárospatak, 1892. E cím alatt jelent
 meg az az emlék-beszéd, a melyet a boldogult jelesnek
 egyik legkitünőbb s leghálásabb tanítványa a folyó isk.
 év elején tartott emlékünnepeken olvasott fel s a melyet
 lapunk olvasóinak is siettünk bemutatni, hogy előttük
 is mennél tisztább világításban álljon ama férfiú képe,
 ki életét minden irányban hasznosan és nemesen töltötte
 el s a ki úgy a prot. tanügy, mint a főiskola és csalá-
 dja iránt érzett szeretetével s kötelesség-tudásával bá-
 tran tekinthető a prot. tanár eszményképének is. — Ol-
 vasóink közül többen elismerték már szóval és írásban,
 az emlékbeszéd szépségét, a rajz hűségét az egész al-
 kotásban nyilatkozó gondosságot, szerkezeti ügyességet,
 bensőséget stb. Részünkről is örömmel hirdetjük, hogy
 ez a kép hű s benne a szeretet és igazság lelke ünne-
 pel. A szeretet birta a hű tanítványt arra is, hogy az
 emlékbeszédet egy *Zsindely-alap* javára 1000 példányban
 kinyomassa. — Nem bír megbarátkozni a szerző azzal
 a gondolattal, hogy annak a Zsindelynek neve, a kiről itt
 a főiskola körében minden fa és minden kő-darab be-
 szélni tudna, — ércnél maradandóbb emlék nélkül ma-
 radjon. — A hálás tanítványokon a sor, hogy a 30 kraj-
 cáros füzetekből *Zsindely-emlék* váljék és az hirdesse itt
 az örök időkhöz a hűnek és igaznak emlékezetét s hir-
 desse egyúttal a *Maklári P. Miklós* tanítványi szívének
 nemességét is. — Reményljük, hogy a hű tanítvány nem
 fáradt hiába s e reményünkben a legmelegebben ajánl-
 juk a füzeteket a tanítványok szeretetébe.

* **December** cím alatt készül kiadni *Juhász László*,
 sárospataki IV-ed éves hittanhallgató nagybárára a
 lapokban elszórtan megjelent költeményeit, számszerint
 70—80-at, ajánlva azokat Jankovics Miklósné, Zsoldos
 Emma úrnőnek. Előfizetési felhívásában azzal okadatolja
 zsengéinek kiadását, hogy kíváncsi megtudni: vajjon
 képesek-e azok olyan eszméket és érzelmeket költeni ember-
 társai lelkében, mint a milyenek az ő lelkében élnek. A
 felhívó íven egy pár mutatóváltót is közöl (Címmagya-
 rázat, A mélységből, Füst, Vallomás címűeket), a me-
 lyekből egy ifjú szív, és képzelő erő hullámvetéseit ömle-
 nek felénk, noha a címmagyarázat egy alvó-félen lévő
 Vulkánnak jelzi a fiatal szerzőt. A kötet csinos kiállításáért

Steinfeld Jenő, főiskolai nyomdász kezekedik. Fűzött példány ára 1 frt (2 korona), díszkötésű példányoké 1 frt 50 kr (3 korona), a melyek a szerző nevére lehetőleg e hó végéig, Sárospatakra küldendők. — Ha már a virágnak meg tiltani nem lehet, hogy ne nyíljon... szívesen ajánljuk e zsenéket a pártfogásra, reményelve, hogy az ifjú poeta szigorú bírása lesz önmagának.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A hó miatt.** A Tura és Hatvan közt támadt óriási hófúvások miatt majdnem egy hétig volt felső Magyarország elzárva az ország központjától; zsinati atyáink is Budapestre rekedtek, s mivel a posta-közlekedés is lehetetlenné vált, e miatt zsinati tudósításunkat félbe kellett szakítanunk. A zsinat különben már f. hó 5-én bevégeződött, de ugyanekkor érkezett meg szíves vendég-marasztalóul — a hó.

— **Iskolai játékok s játékszerek.** Örömmel jelentem, hogy e becses lapok múlt számai egyikében nem hiában reflektáltam Szigetvári Iván úr ismert cikkére s valóban igazam volt akkor, midőn azt állítottam, hogy a protestáns iskolákban véka alá rejtve sok világosság van, sok olyat hallgatunk el, amivel méltán dicsekedhetnének. Különösen fölkértem arra az illetékes tanférfiakat, hogy „Óralló” címére e b. lapok szerkesztőségéhez küldjék be felvilágosításait arról, mely iskoláinkban vannak játszótérek, s melyekben vannak az iskolai játékok, a tornatanítás rendszeres kiegészítő részévé téve. Kérésem nem volt kiáltó szó a pusztában. Az első felvilágosítás a Hód-Mező-Vásárhelyi ev. ref. gimnázium tornatanárától, K. Tóth Pál urtól jő. A szíves és részletes közlés főbb adatairól egyelőre a következőkben számolok be: a kirándulások, lapdajátékkal és csatározásokkal kapcsolatban meghonosulvák, minden második tornaórán testedző játékokat gyakorolnak, mindebben a tanuló ifjúság örömmel vesz részt. Az intézetnek nagy udvara, közvetlen közelében bár még kezdetleges, de fejlődésben levő játszótér van, a városi „népkert” lombos fáiak szomszédjában. Játsszótérül szolgál az 50—60 holdas vásártér is. Több alkalmas, célszerű távolságban fekvő kiránduló helylyel dicsekesznek; a város az intézet részére a halas tavon korcsolyapályát engedett át, s tart fenn s a mit nem lehet eléggé kiemelni s elég dicsérrel elhalmozni, ez az, hogy néhány éve az iskolához közel ártézi fürdőt építtetett, melynek tükörmeden-céjét ingyen engedte át a tanuló-ifjúságnak fürdés és uszás céljából. Ime! Nem volt-e méltó mindezeket megismerni? H. M. Vásárhelyen kívül hány tanférfiú ismerte ez örömdolgozat? Fogadja az érdemes közlő tudósításaért hálás köszönetemet. Becses levele lesz ama gyűjtemény alapvetője, melyet ily lelkes és alapos tudósításokból óhajtok összeállítani. E tudósításokat egyelőre így ismertetem, ha elegendő anyagom lesz, szakszerűleg feldolgoztatom s dolgozom. Vivant sequentes.

Óralló.

— **Felhívás.** Sokan vannak széllyel az országban, főleg egyházkerületünkben, a kik főiskolánk múlt évben elhunyt egyik tanárának, Zsindely Istvánnak, pályatársai, barátai, tisztelői, főleg tanítványai voltak. Megvagyok győződve, hogy sokan érzik azt a veszteséget, mely főiskolánkat az ő halálával érte, s vagy a tisztelet vagy a szeretet vagy a hála érzelmeivel gondolnak e veszteségre. Mi, a megboldogultnak Sárospatakon élő tanítvá-

nyai, a kik az ő tevékenységét hosszú időn át ismertük, úgy érezzük, hogy az ő élete méltóbb egy egyszerű emlékbeszédnél maradandóbb emlékre is. Ez a kegyeletes, ez a kegyeletes gondolkodás indított arra, hogy ilyen maradandóbb emlék megteremtésére kísérletet tegyünk. Ilyen kegyeletes cselekedéssel emlékbeszédemet, mely a Sárospataki Lapokban jelent meg, lenyomattuk külön is és 30-kros füzetekben szétküldözzük. Hiszem és reménylem, hogy a barátok és tisztelők megértene s kegyeletes célunk elérését készségesen, szíves örömmel fogják előmozdítani. (Megrendelhető a füzet alulírott nál Sárospatakon).

Maklári Pap Miklós.

— **A néptanítók árvái részére** két új árvaházat állíttat a vallás- és közoktatási miniszter. Az egyiket Hód-Mező-Vásárhelyen, a másikat Debrecenben. Mindegyikben 80—100 gyermek lesz elhelyezhető.

— **Bélyegmentes anyakönyvi kivonatok,** családi értesítők és lelkészi bizonyítványok adandók ki a vallás- és közoktatási miniszter 49463 számú rendelete szerint minden olyan esetben, melyekben ezen okmányok telekkönyvi betétek alkalmával a tényleges birtokos tulajdonjogának bejegyzése céljából szükségesek.

— **A rimaszombati egyesült protestáns gimnázium** igazgató választmánya a rendes tanárok lakbérét 50—50 forinttal feljebb emelte. A város és megye tekintélyesebb férfiai mozgalmat szándékoznak indítani oly célból, hogy a tanárok legalább az állami intézetek tanárainak fizetési minimumával, vagyis 1200 frt fizetés és 200 frt lakbérrel díjaztassanak. Rimaszombat városa, mint máskor, úgy most is bizonyára megfogja hozni az áldozatot a derék gimnázium érdekében.

— **Az országos protestáns tanár-egyesület ügye** szépen halad a megvalósulás felé. A szatmári gyűlésen ki-nevezett bizottság elnöksége hivatalosan értesítette a protestáns tanintézetek tanári karait, hogy november 22-ig a 80 tanintézet közül 38-nak a tanári kara választott határozottan a felhívásra s 254 tanár jelentette be, hogy a megalakítandó egyesületnek tagja óhajtott lenni. Nem nyilatkozott még 37 tanárkar, 5 pedig csak általánosan válaszolt. A jelentkezett tanárok közül evang. református 199, ágostai evang. 55. Az evang. reformátusok közül 160 gimnáziumi, 14 akadémiai, 13 tanítóképezdei és 12 leánynevelő-intézeti tanár. Az ág. evangélikusok közül 7 akadémiai és 48 gimnáziumi tanár. A bizottság elnöksége felkéri a még nem nyilatkozott intézetek tanárait, hogy nyilatkozatukat folyó hó 20-ig hozzá Debrecenbe küldjék be.

— **A Korcsolya-bál** Sárospatakon, f. hó 3-án szép közönség jelenlétében, kitűnő jó kedvvel folyt és végeződött. A rendezőség mindent elkövetett, hogy a városháza termét kényelmes és díszes otthonná varázsolja. De éppen e miatt a tervezett célra remélt jövedelem csak szép álom maradt, a mely majd akkor fog megvalósulni, a mikor Sárospatak — mint város, vagy a város társadalma gondoskodni fog egy olyan bál-teremről, a melynek tőrhetővé, vagy éppen tetszőssé tétele végett nem kell — mint jelenben — a jövedelmet, talán kétszeresen is, a tátongó hiányok fedezetésére fordítani. A városi atyák avagy nem tehetnének-e valamit egy tánc, felolvasó stb. terem létesítésére, tehát társadalmi életünknek némi megszépítésére?!

— **Mező-Túron ev. ref. főgimnázium lesz,** két év múlva. Az egyház Ádám Sándor indítványára elhatározta, hogy hat oszt. gimnáziumát teljes gimnáziummá egészíti ki, a VII-ik osztályt a jövő iskolai év elején megnyitja.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Epilog.» *Mocsáry Lajos.* — «Kovács Albert beszéde a ref. zsinaton a fakultások kérdésében.» — «A világ nagy Bibliái.» *Dr. B. B.* — «A zsinat harmadik ülés-száka.» *Mitravics Gyula.* — «Válasz a gömöri papi értekezleti jegyzőkönyvre.» *Szentpéteri Sámuel.* — «Vegyes közlemények.» — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázatok.«

Epilog.

Midőn a tisztelt szerkesztőségnek elküldöttem utolsó cikkemet, melyben azon véleményemnek adtam kifejezést, hogy a zsinatnak okvetlen nyilatkoznia kellene a napirenden levő nagy egyházpolitikai kérdésekről, a zsinat már akkor elhatározta, hogy nem fog nyilatkozni. Tehát eső után köpönyeg lett felszólalásomból. Ha a hófúvások miatt, öt napon át postát nem kapván, nem maradtam volna tudomás nélkül a zsinat határozata felől, megkértem volna a t. szerkesztőséget, hogy utolsó cikkemet ne is adja ki.* No de se baj, több is veszett Mohácsnál. Azok a nagy kérdések még sokáig napirenden lesznek, az én szerény nézeteim ezután is szolgálhatnak talán adalékul a gondolkodás és discussio anyagához. És reménylem, következik még oly fordulat, hogy a hazai protestantismus önmagát nullificáló apathiájából kiemelkedik.

Qui vivera, verra. A zsinat be van fejezve, szereplése a bírálat jogosult tárgya, legyen szabad nekem is tenni egy pár észrevételt azon módra, melyen a zsinat utoljára a nagy egyházpolitikai kérdésekkel elbánni jónak tartotta.

Az anyagi nagy kérdések tárgyában azt határozta a zsinat, hogy 600 forintra kell fölemelni a lelkészek és 300 forintra a tanítók minimalis fizetését, a sorrendet a konventre bízta. Hogy a konvent hol veszi a szükséges pénzt, az az ő dolga. Ez az egész határozat nem volt komoly dolog s azért nem volt méltó a zsinathoz. Az egész csak olyanforma beszéd, mint az ismeretes vers:

Én pap vagyok, prédikálok,
Nincsen székem, csak úgy állok;

Ha van fátok, csináljatok,
Ha nincs fátok, k . . . anyátok.

Nem komolyabb ennél azon határozat sem, mely a debreceni és kolozsvári facultások költségeinek közadakozásból való fedezésére vonatkozik. 400,000 forintot kellene körülbelül összehozni; ha általában lehetne méríteni saját forrásaikból ily összeget, okvetlen szükségesebb volna a szegény lelkészek és egyházak segélyezésére fordítani, mint a debreceni és a méltóságos kolozsvári facultásra; de hát, ismerve a mi forrásaink állapotát, ki gondolhat arra komolyan, hogy azokból ily összeget ki lehessen szivattyúzni. Avagy talán a zsinat csak eszmét akart odadobni, programmot, keretet megállapítani azon esetre, ha majd valahogyan a sült galamb hozzánk röpül? Erre bizony rá értünk volna majd akkor. Sokkal többet ért volna egy eszme a felől, hogy honnan várjunk segélyt; de a zsinat még azt se merte kimondani, hogy van tudomásunk egy bizonyos 1848. XX. t.-cikkről. Ezen ignorálás igen nagy jelentőségű dolog lehetne; annyit jelentene, hogy mi protestánsok, magunk nemlétezőnek tekintjük azt a törvényt; ha a zsinat nem kárhoztatta volna magát általában oly jelentéktelen szereplésre, hogy talán ezen ignorálás tényének sem lesz valami nagy jelentősége.

Sokkal nevezetesebb a zsinatnak az elkeresztelés, polgári házasság stb. tárgyában hozott határozata, semhogy azt, figyelmes átnézésre ajánlva, szószerint ide ne igtatnám: „a házassági ügyek is azok közé tartoznak, melyek mind a két egyházat közösen érdeklik. De miután ezek az ügyek mai állásukban első sorban állami szempontból bírálandók el, a zsinat nem tartja időszerűnek, ez alkalommal a házassági kérdésben nyilatkozni.“ Ezzel a néhány szóval abszolva

* Mi is el voltunk zárva a fővárostól! A cikk különben minden esetben méltó volt a kiadásra.

Szerk.

és rázta le nyakáról a legfontosabb kérdéseket. Azután a mi egyházkerületeinknek az 1848. XX. t.-cikk és az 1868. LIII. t.-cikk tárgyában tett felterjesztésére kerülve a sor, *Fejes István* maga indítványozta, hogy azok felett, tekintettel a fentebbi határozatra, térjen a zsinat napirendre. Tisztelt barátunk úgy tett, mint az egyszeri ember, ki, midőn dohány-ültetvényét a jég verte, neki állt egy bottal maga is, mondván: lássuk uram Isten, mire megyünk ketten!

Tisza Kálmán tudvalevőleg soha sem volt szerencsés stilita, de az általa indítványozott fentebbi határozat szövegezésénél valóban remekelt.

„A házassági ügyek“ — úgymond — mint ha nem is volna egyébről szó, mint a válópereknek jövőre való miként kezeléséről, mint ha nem volna szó az 1868. LIII. t.-c. eltörléséről, felekezetközi törvényhozási egész rendszerünknek teljes felforgatásáról. — Ezek a házassági ügyek a reformátusokat és evangelikusokat „közösén érdeklő ügyek“ — mondja továbbá a határozat. Ennek a nyilvánításnak semmi célja nincs, ha ezen praemissa után azon conclusio következik, hogy ne csináljunk a közösén érdeklő ügyben semmit. — De legfontosabb része a határozatnak az, hogy „ezek az ügyek első sorban állami szempontból bírálандók el.“ Micsoda szempontból kell az államnak elbírálnia a felekezeti ügyeket? Mert hogy itt felekezeti és pedig a legnagyobb fontosságú felekezeti ügyekről van szó, ezt a tényt Tisza Kálmán azzal, hogy csak is házassági ügyekről beszél, megváltoztatni nem fogja. Az államnak, a felekezetek közti viszonynak megállapításánál nem lehet más szempontja, mint a vallási béke fentartása. Mi által biztosíthatja leginkább a maga részéről a vallási békét, a felekezetek közti jó viszonyt? Az által, ha igazságos és a fenforgó körülményekhez képest méltányos elbánásban részesíti az országban létező összes felekezeteket. Az államnak semmi más saját célja a felekezetekkel nem lehet; az állam, ha jog-állam akar lenni, vallást vagy felekezetet valami különös célra eszközül nem használhat ki, tehát saját különös szempontja vallási kérdésekben nem is lehet. De arra, hogy az állam igazságos vagy méltányos intézkedéseket tehessen a felekezeti viszonyok terén, mi szükséges első sorban? Az, hogy az állam tudomással bírjon a felekezetek állapotáról, hallgassa meg kívánságait, tudja meg, hogy igazság vagy méltányosság címen mit követelnek. Nem tartalmaz-e tehát valóságos képtelenséget a zsinati határozatnak azon kifejezése, hogy „első sorban.“ Az állam intézkedjék első sorban, a felekezetek meghallgatása csak másod sorban következék, következék majd azután, mikor

az állam már intézkedett vagy legalább már egy bizonyos irányt állapított meg intézkedéseire nézve. Hát nem valóságos felfordult világ-e ez? nem valóságos felhívása-e az államnak, hogy mellőzze minden helyes állami intézkedés legprimitívebb kellékeit, a helyzetnek s az érdekeltek hangulatának kellő felismerését? Az államnak most a legjobb alkalmat lett volna arra, hogy a protestánsok felfogásáról és kívánságairól tudomást szerezzen; arra se lett volna szüksége, hogy velünk enquettirozzon, mert együtt voltak a protestánsok lehető legilletékeesebb testületei, hogy nézeteiket tolmácsolhassák. És ezek a testületek csak annyit mondtak az államnak: mi nem szólunk a dologba, tégy velünk, a mit akarsz!

Talán azt fogják mondani, hogy mind az, a mit én beszélek, egy meghaladott álláspont; ma már nem arról van szó, miként kell modus vivendit keresni a felekezetek közt; nincs annak többé helye, hogy a „status evangelici“ sérelmeiket és kívánságait előterjesszék, hogy velük az állam pactáljon. Az államnak meg van a maga álláspontja s az nem más, mint a vallásszabadság, az egyenlő mértékkel való mérés mindenkinek és az, hogy maga veszi kezébe mindazokat a functiókat, melyeket eddig a felekezetekre bízott, de a melyek szorosan a vallás gyakorlatára nem tartoznak. Hát erre én azt mondom, s a tényleges viszonyok nekem fognak adni igazat, hogy mindez nem egyéb, mint petitio principii. Van-e esze ágában is nálunk az államnak, hogy azt az „egyenlő mértékkel való mérést“ megvalósítsa? Van-e esze ágában az egyházi javak saecularisatioja? Ne beszéljünk e nélkül arról az önálló magas állami szempontról.

Avagy talán épen ott járt a zsinat vezetőinek s ama határozat megalkotóinak az eszük, hogy oly irányba tereljék az egyházpolitikai ügyek fejlődését, mely a dolgokban rejlő logica erejénél fogva ama végleges stadiumhoz vezet? Talán oda akartak terelni bennünket, hogy fellevén majd forgatva azon védelem rendszere, melylyel bennünket az állam eddig fedezett, mi jövőre oda legyünk utalva, hogy egészen más nemű és nagyobb szabású követelményekkel álljunk a szabadelvűség elébe? Ismerve az illető urakat, bátran mondhatjuk, hogy távol állottak ilyen magasan szárnyaló politikától; hogy ők a zsinattal ily szegényes és szegyenletes szerepet játszottak le, az természetes folyománya volt annak az egyházpolitikának, melyet nálunk már korábban inauguráltak s melyet most a zsinaton is következetesen keresztül vittek.

Az a passiv, az a valóban szegényes szerep, melyet a folyamatban levő culturharc kezdete

óta a mi reformált egyházunk játszik, Tisza Kálmán és azon politikai barátai befolyásának és működésének eredménye, kik az országos párt-politikát egyházi életünk terére bevitték s ezen a téren első sorban az ő szellemében, az ő érdekében űztek egyházpolitikát. Mindjárt kezdetben, mikor a katolikus clerus minket élesen támadva föllépett s annak lett volna helye, hogy ezen támadást erélyesen visszautasítsuk, azon jelszó lett kiadva: legyünk csendesen, ne nehezítsük meg még inkább a kálvinista miniszterelnök különben is nehéz állását, kinek részéről annyi jóval élünk s a ki isten tudja mi mindent tehet ezután is felekezetünk érdekében. Ez a jelszó kapóra jött az inerciának, a tétlenségnek s a részünkről eként inaugurált politika talált abban is módot, hogy magát szepítse, mondván: hazafias dolgot művelünk, midőn tartózkodunk attól, hogy részünkről is szítsuk a felekezeti viszály tüzeit. Tisza Kálmán, a miniszterelnök megbukott, de befolyása nálunk annál kevésbé csökkent, mert azóta az egyházi ügyekkel többen foglalkozott s a mi jámbor embereinknek ropantúl imponált, hogy ily nagy férfiú foglalkozik most már mint tényleg konventi és zsinati elnök az egyház ügyeivel. De kevésbé változtak a politikai tekintetek is, mert a „közlegény“ csakhamar nagy szerephez jutott ismét az uralkodó kormánypártban s ismét actualissá lett azon elv, hogy „ne nehezítsük meg Tisza Kálmán állását.“ Így lett a hallgatás, a passiv magatartás, a kormánypárti kálvinistaság egyházpolitikai elve; így lett képesítve Tisza Kálmán arra, hogy ép úgy rajta hagyja egyházi közéletünkön a maga keze nyomát, mint rajta hagyta országos politikai életünkön. Az ő sivár gondolkodásmódja mindenütt oda hat, hogy elnyomjon vagy csirájában elheravaszon minden szellemi fellendülést, az ő kielégíthetetlen hatalom- és befolyás-szomja, taktikai eszközökké törekszik mindent eltörpíteni. Fölfelé ő most úgy gerálja magát, hogy ne felejtse el, hogy azzal a 3, vagy minden esetre 2 millió kálvinista régi rebellis néppel csinálhatna ő valamit, ha akarna, de örvendjenek, hogy ily kezekben van a vezér szerep, mert ime, láthatják, miként tudja őket féken tartani.

Így jutott el mostani szegényes szerepléséhez az a magyar protestantismus, mely századokon át oly fontos tényező volt a nemzet életében, mely még nem régen a pátens idejében oly fényesen szerepelt; így játszott oly szánalmas szerepet a zsinat, mely oly ünnepélyesen lett megnyitva s természetesen volt hatályos működésre utalva, miután oly időben tartotta együtt csatarendben a felekezet értelmiségének színe-javát, melyben egy ádáz támadás döngeti létérdekeink kapuit. Védelmünkre, érdekeink meg-

óvására nem tett egyetlen lépést sem. Lehetetlen, hogy másként, mint fájdalommal és szégyenérzettel gondoljunk megfutott szomorú pályájára.*

Mocsáry Lajos.

Kovács Albert beszéde a ref. zsinaton a fakultások kérdésében.

T. Zsinat! A tárgyalás eddigi tényeiből kifolyólag, kénytelen vagyok beszédemet két részre osztani és mielőtt a kérdés érdeméhez szólnék, egy-pár oly kérdésre is reflektálni, melyek az előttem szólók által felvetettek.

Első ezek közül a többek által nyilvánított az a nézet, hogy a t. Zsinat a múlt ülés-szakában már elhatározta ennek a két intézetnek felállítását, úgy, hogy most azoknak felállítása, vagy fel nem állítása, vagy e kérdéssel kapcsolatos gondolatok fejtegetése a vita keretén kívül esik, mert az elhatározás már megvan. Tehát olyan helyzetben volnánk, mint az egykori csibék voltak a szakácskal szemben, midőn ennek arra a kérdésére, hogy sülve, vagy főve kívánnak-e feltálatatni, azt mondták, hogy ők legjobban szeretnék egyáltalában fel nem tálatatni; a mire azt felelte a szakács: az többé nem kérdés, hogy feltálatassatok-e vagy nem, hanem csak az, hogy miképen?

T. Zsinat! Ha a tavaszi végzés úgy szólna, hogy elhatároztatott ennek a két intézetnek felállítása, bizonyára nem foglalkoznám az eldöntött kérdéssel. Úgy, de a végzés csak azt mondja, hogy ennek a két intézetnek felállítása az egyetemes egyház elsőrendű szükségéi közé soroztatik. Ebben a végzésben tehát ezeknek felállítása még nincs elhatározva; csak a fontossága és szükségessége van nyilvánítva, még pedig nem is mint legelső, hanem csak az elsőrendűek közé sorozva. Ha tehát a felállítás érdeméről nem lehetne is többé szólni, még akkor is lehetne legalább annyiról, hogy az elsőrendű szükségletek tárgysorozata miként állapításék meg, hogy vajjon ez a két intézet azok közt az első helyre tétessék-e? Vagy talán lehet az egyetemes egyháznak elsőrendű szükségéi közt olyan ügye is, mely ezeket a sorrendben megelőzi? Mondom, ha semmi egyéb nem is, de legalább ez a kérdés bizonyosan eldöntetlen maradt. De — nézetem szerint — még a felállítás sincs véglegesen elhatározva; még ez a kérdés is nyitva áll egész kiterjedésében, s tehát úgy gondolom, hogy ha beszédem folyamán a kérdésnek ehez az oldalához is röviden szólok, nem fogok olyan dologról beszélni, a miről a beszélés is előre kizártnak tekintetik.

A másik ilyen felvetett gondolat, vagy célzat, hogy azok az alapok, melyeket az erdélyi és tiszántúli egyházkerület mint rendelkezésre állókat kimutatott, itt bírálat tárgyát nem képezhetik.

De hiszen, ha a t. Zsinat elhatározza, hogy Kolozsvárra olyan theologiai intézetet, vagy fakultást, vagy bárminek nevezzük, állít, a melyhez szavával ő is hozzájárul, akkor már közösséget vállal ezzel az ügygel, ennek részleteivel is közösséget vállal, és nem csak joga, hanem kötelessége azt is megtekinteni, hogy minő természetűek azon pénzalapok a melyekre az intézet fektetetik? És azt gondolom, hogy mikor gr. Bethlen Gábor, erdélyi főkúrátor úr azt mondja, hogy az erdélyi

* A zsinattól mi is többet vártunk s részünkről is aggodalommal gondolunk a további fejleményekre s kíváncsúnak tartjuk, hogy a közvetlen szemlélők igyekezzenek — ha lehetséges — a közvéleményben kedvezőbb hangulatot támasztani a zsinat viselt dolgai iránt. Szerk.

egyházkerület konvertálta a dézsma-kárpótlásul kapott úrbéri papírosokat és azokból névértékben 140 ezer frttal többet kapott és ennek egy részét azon felállítandó fakultás számára lefoglalta. . . .

Kolozsváry Sándor. Abból egy fillért se a kolozsvári fakultásra!

Kovács Albert. Ne méltóztassék olyan határozottan mondani, hogy nem. Hiszen méltóztatik tudni a t. zsinati tag úr, hogy én nem nagyon szoktam tartózkodni abban, hogy a tényeket felfedezzem és igazoljam.

Tehát, hogy ezen konvertálásnál nyert többlet esetleg talán olyan természetű, a mely felett magánjogilag nem is rendelkezhetett az erdélyi egyházkerületi közgyűlés, a mely iránt talán pert indíthatnak az illető szászvárosi és a többi eklézsiák. Most nem indítanak. Míg az erdélyi püspök úr él és uralkodik, addig nem mernek indítani. Mert az erdélyi igazgató-tanács tudtúl adta azoknak a tulajdonosoknak, hogy ha valamelyik közülök pert mer indítani, az rögtön fegyelmi keresetet fog kapni. Nem tudom ennek bizonyító aktáját most felmutatni; de vállalkozom rá, hogy nemsokára felmutatom.

Tisza Kálmán világi elnök. Kérem a t. zsinati tag urat, méltóztassék szorosan a tárgyhöz szólni!

Kovács Albert. Azt pedig az erdélyi lelkész urak nagyon jól tudják, mi az a fegyelmi per! Mondom tehát most nem indítatik meg a per; de idővel valamikor megindíthatják és meglehet meg is nyerik.

De nem akarok ennek a kérdésnek tüzetes tárgyalásába bocsátkozni. Csak azon véleményemnek adok kifejezést, hogy midőn az erdélyi egyházkerületnek egyik főkurátora egy ilyen körülményre hívja fel a t. Zsinat figyelmét, erre csak még sem lehet azt mondani, hogy tekinteten kívül hagyandó? Vagy ha azt mondja gr. Bethlen Gábor főgondnok zsinati tag úr, hogy igaz, hogy ott áll az épület, de az ára még nincsen kifizetve: akkor még sem lehet erre azt mondani, hogy az alapok készen vannak?

Egyébiránt gr. Bethlen Gábor felszólalása után nem szándékozom ezeket a dolgokat bővebben tárgyalni, mert ő kimerítőleg előadta már azokat; hanem csak arra kívántam a t. Zsinat figyelmét felhívni, hogy az erdélyi egyházkerület egyik főkurátorának ilyen nyilatkozata mégis csak megérdemli, hogy a t. Zsinat vegye a dolgot figyelembe; mert midőn szavazatával hozzájárul, akkor kötelezettséget vállal az elintézés körül fenforgó összes ügyekben, tehát vagyoni kérdésekben is.

Az mondatott továbbá, hogy ne elegyedjünk itt az enyedi és kolozsvári theologia kérdésébe. T. Zsinat! Igyekezni fogok magam is oly kevésbé elegyedni ebbe, a mily kevésbé egyáltalában lehetséges. De mégis emlékeztetnem kell a t. Zsinatot arra, hogy ennek a most szőnyegen lévő kérdésnek multja is van; nem most vették fel először. Lehet, hogy éppen abban az alakban, a melyben most előttünk fekszik, most vették fel először; de Erdélyben van valami multja, és ha olyan indítvány volna előttünk, hogy a Dunántúl Pápán, Komáromban, vagy másutt állíttassék fel ilyen intézet, természetes, hogy az erdélyi egyházkerületi dolgokat itt nem kutatók, ellenben esetleg kénytelenek volnánk kutatni a dunántúli egyházkerületi viszonyokat, hogy vajjon az ottani viszonyok alkalmasak és kedvezőek-e egy ilyen intézet felállítására?

Mondom tehát t. Zsinat, én ezen multra oly kevésbé szándékozom reflektálni, hogy körülbelül, nem vagyok ugyan bizonyos minden szó felől, hogy mit fogok még mondani; de körülbelül el is végeztem, a mit mondani akartam. Csak annyit kívánok még hozzátenni,

hogy gr. Bethlen Gábor zsinati tag úr egy kis memorandumban, melyet bizonyára mindnyájan ismernek, ezeknek a dolgoknak történetét megírta. Elolvastam nagy figyelemmel én is. Egy időben, talán 1874-ben, könyvet is írtam erről a dologról. Mint az erdélyi kerületi gyűlés tagja, ismerem e kérdés minden részletét, és mondhatom t. Zsinat, hogy eltérőleg br. Bánffy Dezső főkurátor úrnak azon célzásától, mely szerint talán nem minden tekintetben volnának alaposak a gr. Bethlen Gábor úr adatai, mondhatom, hogy mindazok a történeti adatok, melyek az említett memorandumban vannak, tökéletesen igazak. Kár, hogy nincsenek bővebben részletezve. Hiszen, hogy milyen viszonyok vannak ott, arra nem kell egyéb bizonyíték, mint a két főkurátornak itt néhány perc előtt elmondott beszéde és abban nyilvánult egymáshoz való viszonya.

Ez t. Zsinat az erdélyi kerületnek 20 éves kérdése. 1873-ban vetette fel a közgyűlésen a mostani püspök úr az enyedi theológiának Kolozsvárra áthelyezését; de kisebbségben maradt a tervével és azóta bármikor vetette fel, soha neki többséget csinálni nem tudott, és a mikor 3 év előtt utoljára hozta napirendre, ámbár mint püspök a közgyűlésnek igen nagy többsége fölött feltétlenül rendelkezik: de többsége e kérdésben elhagyta most is és meglehetősen nagy többség nyilatkozott a kolozsvári fakultás ellen és az akkori pillanattal alakult többség választotta meg gr. Bethlen Gábort főkurátornak.

Tisza Kálmán világi elnök. Bocsánatot kérek. Kénytelen vagyok ismét kérni a t. zsinati tag urat, hogy méltóztassék a tárgyhöz szólni; mert hiszen ez a kérdés nincs előttünk!

Kovács Albert. Igyekezem Kegyelmes Uram, a lehetőségig mentől-előbb rátérni magára a dologra; de midőn az előttem szolt zsinati tag urak nyilatkozataira reflektálok, talán nem egészen szokatlan dolgot cselekszem; de mondom, igyekezni fogok a tárgyra térni.

Az erdélyi püspök úr a tavaszi ülés-szakon hallván, hogy a debreceniek azzal a tervvel állanak elé, hogy Debrecenben egy bölcsészeti fakultás állíttassék fel, a maga ismeretes ügyességével rögtön oda állította a maga kedvenc tervét és azt gyorsan a debreceni tervnek a hátához varrta. Ha ti megszavazátok az enyémet, én is megszavazom a tiéteket; ha nem, nem.

Igy történik aztán t. Zsinat, hogy az előttünk fekvő indítványban két külön tárgy foglaltatik össze, a melyek egymással semmiféle közösségben nem állanak. Tehát ha helyesen akarunk eljárni, első feladatunk, hogy a két ügyet válaszszuk külön. Hiszen, ha egy főiskolában akarnánk két fakultást felállítani, akkor is lehetne róluk külön szólni; annnyival inkább külön kell szólni így!

Mint hogy az előttem szolt t. zsinati tag urak, kizárólag a kolozsvári theologiai intézet kérdését tárgyalták, bátor leszek én is kizárólag ehhez szólni; és esetleg, talán a tárgyalás további folyamában, ha rá térünk, a debreceni bölcsészeti fakultás kérdésével fogok foglalkozni.

A tavasszal egy indítvány tétetett a t. Zsinat előtt, hogy Kolozsváron theologiai fakultás állíttassék fel „*kapcsolatban a kolozsvári egyetemmel*.” Ez a „*kapcsolat*” szó ezen indítvány mellett mindig helyet foglal. Néha, mint most is, csak magában, néha különböző jelzőkkel. Először volt „*szerves kapcsolat*.” De erre boldogult Trefort miniszter azt mondta, hogy ilyen nem lehet, hanem a deákok bejárhatnak a leckére, ha tetszik. Erre reájöttek, az úgy apostolai, hogy az nem éppen „*szerves kapcsolat*” s ezentúl úgy fejezték ki magukat, hogy „*némi*”

kapcsolat. De tapasztalván, hogy ez a „némi“ nem nagyon lelkesíti az adakozókat, azt kezdték mondani, hogy lesz tehát „szellemi kapcsolat.“ Am de ennek a szónak is valami definióját kértük, a kik érteni akartuk azt, hogy mire határozzuk el magunkat. Ennek sem igen tudták a definióját adni. Most pedig legújabbban az erdélyi egyházkerületi végzésekből az állott, hogy „esetleges“ kapcsolatban az egyetemmel. Bátor vagyok ezek után tisztelettel kérdezni ezen kérdésnek alapítóját és vezérét, az erdélyi püspök urat, hogy e sokféleségből milyen lesz hát az a kapcsolat és miben fog állani? Hiszen ez a homályos „kapcsolat“ tüntetett fel az emberek előtt oly faktornak, mely által az új intézet a ma meglevőket felül fogja múlni?! És ennek tartalma még sem mondatik meg soha senkinek. Azt pedig kizártnak kell tekintenem, hogy ez a szó csak a gyengébbek megtévesztésére szerepel! Pedig bizonyos, hogy pártolónak nagy része épen ezen homályos kapcsolat miatt pártolja.

A pesti papnövelde is van valami kapcsolatban, nem tudom „némi“ vagy „esetleges kapcsolatban“ a pesti egyetemmel, mert először is olyan közel fekszik a pesti egyetemhez, hogy legalább is kétszer olyan közel, mint a kolozsvári intézet, továbbá ha valamely diáknak tetszik bejárni az egyetemre, annak legkisebb akadály a sincsen, az indexét aláírják, rendes egyetemi tanulóknak elfogadják és végezhet ott, a mit akar, ha megengedjük, vagy észre nem vesszük; szóval minden kapcsolatot megcsinálhat magának, és mégis a pesti papnövelő a pesti egyetemmel semmi néven nevezendő kapcsolatban nem áll. Ez nem kapcsolat, ez magán dolog.

Tehát miben fog különbözni az új intézet kapcsolata a pestinek említett kapcsolatától és miben a többi akadémiától? Mert mi, a kik távol állunk ennek a mozgalomnak helyi, pártos természetétől, még is csak valami világos dolgot akarunk látni, és súlyos áldozatainkért más forma kapcsolatot akarunk elérni, mint a milyent Pesten ingyen kapunk. E kapcsolat bővebb definiója nélkül a t. Zsinat ne méltóztassék állást foglalni a kolozsvári intézet mellett, mert ugyanakkor állást foglal el egy régi erdélyi pártharchban, a mi a t. Zsinattól nem volna helyes cselekedet.

Az erdélyi egyházkerületnek legutóbbi közgyűlésén nem ez a „némi“ vagy „esetleges kapcsolat“ szavaztatott meg oly nagy többséggel; hanem azzal a határozattá emelt indítvánnyal kapott oly nagy többséget, mely szerint: „kérje fel az erdélyi egyházkerületi közgyűlés az egyetemes zsinatot, hogy az ágostai hitvallású testvéregyház zsinatával közösen hasson oda, hogy az állam a kolozsvári úgys még csonka, mert a theologiai fakultást nélkülöző egyetemre, úgy a tudományegyetem teljessége, mint a protestánsok iránti méltányosság, de főként a nemzeti irányú közművelődés nagy érdekéből rendezzen be egy protestáns theologiai fakultást.“ Tehát nem ez az indítvány, mely itt előttünk van, hanem az az indítvány nyerte meg az egyházkerületi közgyűlés többségének határozatát, hogy valamiképen a budapesti egyetemnek négy fakultása van és ezeknek egyike a római katolikus theologiai fakultás, mely igazán szerves kapcsolatban van az egyetemmel, mert ennek ép úgy szerves alkotó részét képezi, mint akár a jogi vagy orvosi fakultás, akképen a kolozsvári egyetemen is szerveztessék egy protestáns theologiai fakultás, mely ennek az egyetemnek hasonlóképen szerves alkotó része legyen.

De hát nem kutatom tovább a kapcsolat termé-

szetét, hogy ilyen vagy amolyan lesz-e az? Áttérek a kérdésnek egy másik oldalára.

Az indítvány indokolására azt is felhozták, hogy az a felállítandó intézet azután egy felsőbb fokú papnevelő intézet lesz, a melyre azok, a kik pl. itt nálunk elvégezték a négy évi theologiai tanfolyamot, a magasabb kenetet felvenni elmennek Kolozsvárra és ott magasabb tudományosságot fognak elsajátítani azon az esetleges kapcsolatú fakultáson. Megengedem, hogy a pesti theologiai intézetben nyújtott képzettségénél, a mely intézetnek egyik tanára vagyok, sokkal nagyobb képzettséget is lehet szerezni; azonban mégis azt hiszem, hogy egy magasabb intézet jellegének tárgyi tényezői vannak, a melyek közt az „akadémia“ és a „fakultás“ nevezet egyáltalában nem szerepel. Ha mi a pesti theologiai intézetet akadémiának nevezzük és ellátjuk hat tanárral, a kiknek három ezer frt fizetésük van, a kolozsvári theologiai intézetet pedig fakultásnak nevezzük és ellátjuk öt tanárral, a kiknek kétezer frt fizetésük van, meglehet, hogy ezek itt magasabb képzettségű és kitűnőbb professorok lesznek, mint mi pestiek vagyunk, ez relativ és subjektív dolog; de hogy ennél az intézetnél a magasabb fokú tanintézet tárgyi tényezői nem lesznek meg, az kétségtelen.

Mind az öt ref. theologiai akadémiában, mely Magyarországban van, — nem tudom, hogy a pápai akadémiánál is úgy van-e, de gondolom, úgy van, — hanem a másik négyénél az intézetnek öt rendes (?) tanára van, a bölcsészeti tanár a hatodik. Így tehát a kolozsvári theologiai fakultás, kevesebb tanárával, tárgyilag véve a dolgot, a tárgyi tényezők tekintetében semmivel sem lesz különb ennél a négy akadémiánál, ha csak — nem tudom — a professoroknak valami sajátos inspirációja folytan nem. Még ha valóságos egyetemi fakultás állíttatnék is fel, olyan csekély erővel, a milyen itt contemplálva van, az sem nyújtana magasabb képzést, mint a mostani intézetek.

T. Zsinat! A két indítványt ekként külön választottam, legalább a magam számára. Az egyikről nem szóltam; a másikról pedig nézetemet, legalább főbb vonalaiban elmondtam; és most ennek a következményeit is bátor leszek röviden kivonni.

A magyar ref. egyháznak van öt papnöveldéje. Ebben az öt intézetben e szerint van 25 vagy 28 tanár és körül-belül 150—160 tanuló. Hét-nyolc tanuló egy-egy osztályban. Így van ugy-e Patakon is?

Mitrovics Gyula. Ilyen formán. Tizenegy legfőlebb.

Kovács Albert. Pesten az összes létszám negyven. Összesen tehát 30—40 egy-egy osztályban, mind az öt papnövelvét együjtve.

Most már az mondatik nekiünk, és felteszem, hogy teljes jóhiszeműséggel mondatik, hogy nem az enyedi papnövelvét akarják Kolozsvárra helyezni, az fenn fog maradni; hanem egy magasabb rangú tanintézetet akarnak állítani. Lesz tehát öt alsóbb és egy felsőbb papnevelő intézetök a kálvinistáknak. No már t. Zsinat, a jelzett statisztikai adatok mellett még egy hatodik papnöveldének felállítását sorozni a ref. egyház elsőrangú szükségei közé! Talán a t. Zsinat igen is fel volt hangolva a nagy szavak által akkor, mikor ezt a jegyzőkönyvet formulázta!

Elsőrangú szüksége a magyar ref. egyháznak bizony van egyéb is. Ha a papnöveldek körül kell egy nagy szükségét teljesíteni; ha a t. Zsinat meg tudná azt csinálni, hogy ezen öt papnevelő intézet helyett

legyen csak egy vagy kettő, és a többi kommassalja: higgye el a t. Zsinat, hogy elsőbbrangú szükségét elégítené ki az egyháznak, mint a hatodiknak felállításával. Ha megtudná a t. Zsinat csinálni azt, a mit az erdélyi közgyűlésnek általam imént felolvasott indítványa foglal magában, mely szerint akár a pesti, akár a kolozsvári egyetemen, akár mind a kettőnél egy prot. theol. fakultás állíttassék fel oly képen, a mint az a külföldi egyetemeken is van, akkor igazán elsőrangú szükségét elégítené ki az egyháznak. És hogy a hazai papnevelés ilyen módjának a magyar vallás legyen a kezdeményezője: bizon az méltó cselekedet volna hozzánk.

Ez előtt 22 évvel, boldogult Eötvös miniszter egy törvényjavaslatot terjesztett az országgyűlés elé, mely szerint a pesti egyetem mellé a róm. kath. theologiai fakultáson kívül egy protestáns és egy gör. kath. theologiai fakultás is állíttatik, s ezentúl a papok az állam egyetemén fognak képeztetni. Akkor, mint kezdő fiatal tanár, én is tehetségem szerint támogattam e célzatot; de a felekezeti szűkkeblűség és a liberalismus, együttes szövetségben, megverték ezen indítványt; gondolom a javaslat még a nyilvános tárgyalásig se tudott eljutni. Pedig t. Zsinat! az egész művelt külföldön, sőt még Oroszországban is, s részben nálunk is, az állam neveli mindenik felekezet papját. Ezt a példát a magyar nemzetnek, ennek a nem nagyon számos, de annál nehezebb helyzetben levő nemzetnek, már rég követnie kellett volna. Azon államellenes üzemeket, a melyeket némely felekezetek a papnevelés terén folytatnak, ezen eszköz által már rég meg kellett volna akadályozni. Nem tűné el ezeket a föld kerekességének egy állama sem, csak a magyar, pedig ennek tízszerre több oka volna nem tűrni, mint másoknak. Ha egy ilyen kezdeményezés a kálvinista zsinatból indulna ki; ha innen nyújtának barátságos kezét azon szegény magyar állam felé, a mely felé barátságos kezek helyett sokan összeszorított öklöket nyújtanak: ezzel a mi egyházunk önmagának is, a hazának is nagy szolgálatot tenne.

Erről méltóztassék gondolkozni t. Zsinat, és nem azt cselekedni, hogy belebocsátkozzék az erdélyi párt-harcokba, s azokban bíróként ítélkezzék. Bizzuk ezt a gyűlöletes, keserű harcot, mely már régóta foly, az egyházkerületre, talán eldöntik majd azt ott valahára. A t. Zsinatnak fogalma sincs arról, hogy Erdélyben milyen keserű harc dől e kérdésben. Mert a felől bizonyos legyen a t. Zsinat, hogy itt most az enyedi és kolozsvári theologia régi kérdését tárgyalja új titulus alatt!

Van t. Zsinat az egyháznak még más elsőrangú feladata is. Horvátországban, valamint Krassó-, Temes- és Torontálmegyékben és az erdélyi mezőségen, az országnak ezen a három pontján egy nagyon figyelemre méltó jelenség van folyamatban, melyet bizonyára sokan észrevettek rajtam kívül is; az t. i., hogy az országnak erre a három nem magyar lakosságú, de igen gazdag, termékeny talajú vidékére napról-napra tömegesen vándorolnak be a magyarok, s ott községeket és gyülekezeteket alapítanak; velők a nem magyar lakosság a versenyt nem bírja és húzódik onnan más vidékekre. Ezeknek a magyaroknak a magyarságban megtartása végett utazó lelkipásztoroknak kiküldését, ott iskolák állítását tekintse a t. Zsinat mind nemzeti, mind egyházi szempontból elsőrangú feladatának, s nem azt, hogy egy hatodik papnövelde állítson. És az első rangú feladatok közt is legelső az, hogy az ország különböző részeiben, főként épen Erdélyben lévő sok sze-

gény papnak és koldús egyháznak legalább az egyszerű megélhetést biztosítsuk.

Mindezek t. Zsinat, a miket előszámláltam, sokkal elsőbbrangú szükségai az egyháznak, mint akár egy hatodik theol. akadémia felállítása, akár az enyedinek Kolozsvárra áthelyezése.

A fakultások felállítása tárgyában kiküldött 15-ös bizottság azzal az indítvánnyal járult ide, hogy adassék meg az engedély, vagy utasítás, — nem tudom melyik szót használja, — arra, hogy gyűjtés rendeztessék ennek a két intézetnek a felállítására. Mindig külön választom a debreceni bölcészeti fakultást, a melyről talán még szólni fogok.

Tisza Kálmán világi elnök. Együtt van ez a kettő.

Kovács Albert. Megmondtam már hogyan kerültek együvé. Az erdélyi püspök úr ügyeskedése folytán!

Tisza Kálmán világi elnök. Az mindegy. A ki ügyes, az minden esetre előnyben van az ügyetlen felett.

Kovács Albert. Ezt nem lehet tagadni. Mindazonáltal azt is fogja tapasztalni az ügyes, majd mikor a gyűjtés megindul, hogy a hívek áldozatkészségét csak nagy eszmékkel és nagy célokkal lehet megnyerni; ellenben apró ügyeskedésekkel nem! Ha sikerül neki bizonyítania, hogy ez az egyháznak egyik nagy célja lelkesedéssel fogják felkarolni a hívek ezt az ügyet és áldozni is készek lesznek; ha pedig csak arról győződnek meg, hogy az erdélyi püspök úr ügyes taktikus, nem fognak erre a célra a pénzek gyűlni, hanem előre kitérni.

A mi különben az indítványt illeti, hogy gyűjtés rendeztessék a célbavett intézetekre, az ellen kifogásom nincsen, nem is lehet. Gyűjteni mindenkinek szabad bármire, és adni mindenkinek szabad, ha neki tetszik. Méltóztassék azonban a t. Zsinat magára hagyni ezt az ügyet, hogy rendezzenek magán úton gyűjtést. Ha Istentől van ez a dolog, meglesz, ha pedig csak erdélyi dulakodás, bizon nem fog az meglelni.

TÁRCZA.

A világ nagy Bibliái.

I. A magyar Károlyi-Biblia.*

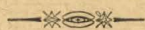
Midőn a magyar biblia történetének elbeszélését akarjuk megkísérteni, mindenekeelőtt a reformáció előtti korszakot s az ezen esemény után következő időt kell tekintetbe vennünk s elgondolnunk, hogy mit tettek egyik, mit a másik korban a bibliának a magyar nemzettel való megismertetésére. Mint számos más, Róma befolyása alatt lévő állam, úgy Magyarország is beérte annyival az előző századokban, hogy megelégedett a Vulgata latin szövegével, melyet a nép, a klérus és a felsőbb osztályhoz tartozók kivételével, nem értett. Mindazáltal a nemzet ösztönszerűleg vágyódott az *Írás* ismerete után, s a mint egyszer kész lett a teljes fordítás népszerű nyelven, a magyarok, mint igazi kincshez, bámulatos szilárdsággal és kitartással, hagyományos erővel ragaszkodtak hozzá, mint vigasztalóhoz azokban a nehéz megpróbáltatásokban, melyeken a szabadságért, a vallásért, mondhatnók nemzeti létükért folytatott harcaikban keresztül kellett menniök.

A reformációt követő zavaros időkben, midőn Európa majdnem minden államát kisebb-nagyobb mérték-

* Duka Tivadar cikke a brit-és külföldi Biblia-társaság decemberi «Havi Értesítőjéből,» melyet múlt számunkban tett ígéretünkhöz képest fordításban közlünk.

ben szaggatták a vallásos küzdelmek s midőn a mohamedán fanatizmus, győzelemről-győzelemre tüzelve, már bevégezte az alsó Dunát szegélyező szép országok meghódítását; midőn a félhold uralma már megszilárdult Magyarország kétharmada fölött s Bécs tervbe vett elfoglalásával az ausztriai főhercegségbe szándékozott már áttérjeszkedni: akkor bizony a pusztulás angyala terjeszté ki szárnyait sok királyság fölött s a keresztyének lelkét, különösen keleten, a kétségbeeséssel határos aggodalom tölté el. Ebben az időben tűnt föl Károlyi Gáspár, Magyarország Tyndaleje, s bár hajlott korban, de mégis sikerrel oldotta meg áldásos feladatát; az egész szentírásnak magyar nyelvre való fordítását s kiadását, halála előtt 2 évvel, 1590-ben.

Mint majdnem minden európai modern nyelv, olyan volt a magyar is a középkorban: egyszerű, fejletlen nyelvjárás. Alig lehet eléggé méltányolni a fordító nehéz feladatát s odaadását, midőn a szentírás szolgálatára így tökéletlen fejlődésű nyelvet kellett használnia. Sajátságos, de igaz, hogy a magyar nyelv legrégibb irodalmi emléke egy rövid halotti beszéd, melyet véletlenül fedeztek föl egy pap misekönyvében, ezzel a latin felíráttal: „sermo supra sepulcrum“ (sír fölötti beszéd), mely állítólag 1194-ből, vagy még későbből származik. Ennek a beszédnek jelentését némi nehézséggel sikerült megfejteni; nyelvezete épügy különbözik a mai kor nyelvétől, mint teszem a Chauceré a XIX. század angolnyelvétől. És mégis ez az egyszerű nyelv, egy kegyes, nagy tehetségű férfiú mesteri kezében, Isten segélyével alkalmas volt arra, hogy az üdv evangéliumát hirdesse számtalan jövő nemzedéknek. E kor vallásos történetével összeköttetésben áll egy érdekes esemény, melyről itt megemlékezni óhajtok. A gyulafehérvári könyvtár egyik kéziratából megtudjuk, hogy két husszita lelkész, Bálint és Tamás, az egész bibliát lefordították magyarra a XV. század közepe körül. E két tudós férfiú a mondott időben menedéket keresett Moldvában az inkvizíció üldözése ellen, melyet IV. Jenő pápa 1436-ban Hussz követői ellen állított föl. E fordítás kéziratai a bécsi és müncheni könyvtárakban őrizték s 1874-ben a magyar tudományos akadémia „Bécsi és müncheni codexek“ cím alatt adta ki. De ezek csupa töredékek, melyek a bibliának csak egyes részeit tartalmazzák. A bécsi Codexből hiányzik az ó-testamentomi könyvek nagy része, s a müncheni codexben pedig csak a négy evangélium van meg. (Vége köv.) Dr. B. B.

KÖZÉLETÜNK.

A zsinat harmadik ülés-szaka.

VIII. Ülés.

A december 1-iki ülés tárgyat, a zsinat jelen ülés-szakának kétségen kívül legnagyobb horderejű kérdése, a fakultások ügye képezte. A vitát ez ügyben gróf Bethlen Gábor, erdélyi egyik főgondnok nyitotta meg. Beszédében főleg azokra a dolgokra mutatott rá, a melyeket a lapunkban is közzétett emlékiratában, bőven kifejtett. Ismertette az áldástalan huzavonát, a mely Erdély kebelében évek hosszú sora óta dúl a nagy-enyedi theologiai akadémiának Kolozsvárra való áthelyezése miatt. Elmondotta, hogy a most tervezett theologiai fakultás sem egyéb, mint egyik eszköz arra nézve, hogy általa a nagy-enyedi theologiai akadémia elsorvasztassék. Adatokat hozva fel, hogy az erdélyi egyházkerület kimutatása a tervbe vett fakultás ellátására vonatkozólag nem reális, hogy Enyedről és az állami segélyből, sőt a lelkészek gyámintézetétől volnának némely összegek

elvonva. Kérte végre a zsinatot, hogy ne adja erkölcsi támogatását oly ügyre, a mely csak tovább fogja fejleszteni Erdélyben a zavarokat s ne adja pénzét egy olyan intézetre, amelyre ott semmi szükség sincs.

Bánffy Dezső báró állott fel ezután Bethlen Gábort kicsinyelve, erősen gunyolva s szenvedélyeskedve vélt az ügynek jó szolgálatot tenni. Azzal kezdte beszédét, hogy ő benne nevetésre keltő hangulatot támasztott az előtte szóló beszéde. Aztán cáfolni próbálta Bethlent, de nyilván kifejezte, hogy bizonyítani nem tud, mert az adatok nincsenek kezei közt. Bánffy Dezső beszéde rossz hatást szült, még párhiveinél is, modora miatt s Bethlen is nyomban válaszolt reá, kiemelve, hogy Bánffy kétségen kívül *szédületes magasságban* áll felette, de arra nincs joga, hogy egy hozzá hasonló jogú zsinati tagot nevétségessé tegyen.

A következő szónok Dr. Vida Károly volt s körülbelül a következőket mondotta:

Főtiszteletű és méltóságos Zsinat! A zsinat mult ülés-szakának ápril. 2-iki ülésében vettük tárgyalás alá ft. Kiss Aron püspök úrnak lendületes és meggyőző szavakkal már előzetesen benyújtott amaz indítványát, hogy debreceni főiskolánkkal kapcsolatosan egy teljes filozofiai fakultás, illetőleg egy ref. tanárképző-intézet létesíttessék, melyben ref. gimnáziumaink részére tártárok képeztessenek. A tárgyalás napján egy másik indítvány is adatott be, egy Kolozsvárott felállítandó theologiai fakultás ügyében. Én akkor nyomban felszóltam ezen második indítvány ellen, mert úgy láttam, hogy ezen indítvány elfogadása felette veszélyeztetni fogja a debreceni tanárképző-intézet ügyét, mert különben is gyenge anyagi erőnket megosztja, ezen kívül pedig a zsinat elébe hozza azt a küzdelmet, mely már régen folyik az erdélyi kerületben. Ez a küzdelem ma itt már felmerült mindjárt a két első felszólalásban (gróf Bethlen és báró Bánffy), ehez a küzdelemhez én szólni nem akarok, csak konstatálni kívántam, hogy akkor nekem igazam volt, pedig az a felszólalásom bizonyos oldalról méltatlankodással fogadtatott.

Kívánok tehát a napi renden levő tárgyhöz, a 15-ös zsinati bizottság jelentéséhez szólni. Ezt a 15-ös bizottságot azon utasítással küldtük ki, hogy a zsinat ezen ülés-szaka elébe a létesítendő két intézet szükségleteiről, szervezetéről, a netán még hiányzó alapok beszerzéséről *összefüggő munkálatot* terjesztszen be. Ez a munkálat, igen t. Zsinat, előttünk fekszik, tegnap kaptuk meg. No már kérem, én ezt komoly munkálatnak, ily fontos és egész ref. egyházunk tekintélyét mélyen érintő kérdésben, egyáltalán nem tekinthetem s kétségbe merem vonni, hogy valaki közülünk ebből a jelentésből a létesítendő két intézetnek nemhogy hú képét, de csak főbb körvonalait is olvashatná ki, pedig nekünk erre volt szükségünk, hiszen azért küldték ki a 15-ös bizottságot. Ez a jelentés főt. és mélt. Zsinat, nem egyéb, mint a két érdekelt egyházkerület jelentéseinek, melyek szintén előttünk fekszenek, hiányos kivonatolása. Érdemes és összefüggő munkálat helyett, kaptunk tehát egy sovány vázat.

Míg a két érdekelt egyházkerület jelentéséből, különösen a tiszántúliból, azt látjuk, hogy a magok körében nagy buzgalommal követtek el mindent, még a társadalom érdekeltségének felköltésével is, arra nézve, hogy a létesítendő két intézetnek alapot teremtsenek s midőn jelentéseikben kimutatják, hogy a debreceni tanárképző-intézet felállíthatásánál évi 8000 frt, a kolozsvári fakultásnál évi 6000 frt, tehát összesen 14 ezer frt hiány mutatkozik, ezen főkérdéssel, t. i. a fedezet előteremtésével a mi 15-ös bizottságunk, mint valami je-

lentéktelen dologgal bánik el és két gyenge forrást nevez meg; az egyik az *önkéntes adakozás*. Jól tudom én azt igen t. Zsinat, hogy a mi egyházunkban a közadakozás mindig gyakoroltatott, s hiszem, hogy ezentul is meglesz, azonban méltóztassék megengedni, hogy kétkedhessem abban, miszerint ily adakozás után akkora összeg lenne előteremthető, melynek kamatai elégségesek lennének a létesítendő két intézet fentartásánál mutatkozó hiányzó összeg fedezésére; a másik egy *egyetemes jellegű kölcsönpénztár* felállítása, melyet én tekintettel arra a sok nehézségre, melyekbe ez ütköznék, a magam részéről elfogadhatónak nem tartok.

Azt szerettük volna látni a bizottság jelentéséből, hogy a két érdekelt egyházkerület által felajánlott összegek, beleértve a még fedezendő hiányt is, csakugyan elégségesek arra, hogy a tanügyi magas követelményeknek tökéletesen megfelelő s a kor színvonalán álló két intézetet állíthassunk fel; mert én a magam részéről csak ilyen intézeteket óhajtok. Nemhogy ezt a biztostositást nem találjuk meg az említett jelentésben, hanem még arról sincs egy szó sem, hogy a tervbe vett két intézet ott a hová tervezve vannak, *kellő elhelyezést* nyerhetnek-e? Azt tudom, hogy pl. Debrecenben e tekintetben nem marad fenn kívánni való, de már pl. abban nem vagyok biztos, hogy a Kolozsvárott felajánlott épület csakugyan olyan alkalmas-e a fakultás elhelyezésére, melybe még 80 tanuló bentlakása és 5 tanár lakása is stb. tervezve van, mint az a jelentésben fel van tüntetve.

De főt. és mélt. Zsinat, nem látok én a 15-ös bizottság jelentésében semmiféle biztositást arra nézve, hogy lehet-e reményünk arra, miszerint a Debrecenben ily módon felállítandó filozófiai fakultás, illetőleg tanárképző-intézet megnyeri-e a nyilvánossági jogot vagy is állíthat-e ki államérvényű okleveleket, mert azt hiszem, hogy e főkéllék nélkül senki sem kívánja az intézet felállítását. De még egy egész sorát említhetem fel a lényeges kérdéseknek, melyekre ezen jelentésben feleletet óhajtottunk találni; ilyenek pl. minő viszony lesz a zsinat és a felállítandó két intézet között, ki fogja a főfelügyeletet gyakorolni és a tanerőket választani, avagy a két intézet egyike a tiszántúli, másika pedig az erdélyi kerület kizárólagos hatáskörébe helyeztetik-e? Mindezeknél fogva, mert a 15-ös bizottság jelentését kielégítőnek nem tartom, bátorodom a következő indítványt beterjeszteni: Tekintettel arra, hogy a 15-ös bizottság jelentése a tervbe vett két intézet hű képét nem tárja előnkbe, ezen jelentés mellőzésével, a tiszántúli és erdélyi kerületek jelentései vétessenek a tárgyalás alapjául.

Tisza Kálmán, mint a fakultások ügyébe kinevezett bizottság elnöke, védelmébe vette a bizottságot és annak munkáját Dr. Vida Károly támadása és kifogásai ellen; hangsúlyozta, hogy a munkálatnak lehetnek esetleg hiányai, vagy mindenkinek nem tetsző proposíciói, de magát a bizottságot mulasztással vádolnia senkinek sincs oka és joga. Ez a hivatalos rektifikacio megtörténvén,

Kovács Albert fel állott s mondta a lapunknak más helyén olvasható beszédét:

Kovács Albert beszédével *Szász Károly* foglalkozott cáfolólag. Főleg arra fektette a főszó, hogy kimutassa azt, hogy az előtte szóló tévedett a theologiai pályán levők számának felszámításában és így a kolozsvári fakultás néptelenségétől nincs mit félni. Bár a valóságban nehéz volna kimutatni, azt is állította, hogy a leendő egyetemeskedő professorok tervezett fizetése jelentékenyen több, mint a mai akadémiai tanároké.

Hegedűs Sándor előadta, hogy sokas másféle elfoglal-

tatásai miatt, nem szokott a zsinatra járni; de most eljött, mert nagy dolgokról van szó. Erősen kapacitált azután főleg a theologia fakultás mellett. Elmondta, hogy 20 év óta visszaesés tapasztalható a magyar ref. egyház papságának műveltségi színvonalában; veszett tekintélye, társadalmi befolyása s ezt mind a tervezett theologiai fakultás lesz hivatva helyre útni. Hegedűs beszédét, sajátos bántó modora miatt, élénk tiltakozások szakították félbe.

Antal Gábor elismeri a tervezett magasabb oktatási intézmények szükségességét, de kéri a zsinatot, hogy erre a célra ne próbálja meg a pénzzel való üzletet; a mi persze már részletes kérdés levén, annak tárgyalása más alkalomra halasztatott.

A felvetett kérdésekhez *Fejes István* szólott még. Kifejtette, hogy ő is bele tudna nyugodni egy teljes bölcsészeti fakultásba, de a mit a 15-ös bizottság proponált, az csak árnyéka a kívánatos dolognak, a tervezett theologiai fakultás pedig nem hogy felül állana a most meglevő theologiai intézeteken, hanem a versenyt sem lesz képes azokkal kiállani.

Többen nem kívánván a tárgyhoz szólni, az elnökség szavazásra bocsátotta a kérdést, a melynek eredménye az lett, hogy a 15-ös bizottság munkálata a tárgyalás alapjául egész nagy többséggel elfogadtatott.

VIII. Ülés.

A december 2-án tartott ülésnek épen a beterjesztett bizottsági munkát részletes megvitatása képezte fő tárgyát. Ennek pontjai ismereteské lapunk olvasói előtt, mert hiszen egész terjedelmében közöltük azt annak idejében, Először a javaslat C) szakaszának első pontja olvastatott fel, a mely minden vita nélkül elfogadtatott. Ugyanezen szakasz 2. pontja foglalkozott egy egyetemes jellegű központi kölcsönpénztár felállításának eszméjével. Lehet mondani, hogy ez a gondolat általában visszatetszéssel fogadtatott, s többek hozzá szólása után, a melyben valamennyien különösen azt hangsúlyozták, hogy az efféle pénz-manipuláció ellenkezik az egyház természetével és arra nézve veszélyessé is válhatik, mindössze 16-an szavaztak elfogadására 76 ellenében s így az eszme nagy többséggel elejtetett. Itt említem meg azt, hogy ez ügygel kapcsolatban *Czike Lajos* egész erélyesen szólalt fel *Hegedűs Sándor* azon nyilatkozata ellen, a mely a mai protestans papság hanyatlására vonatkozott. Tiltakozott az ellen a papság nevében. Hegedűs Sándor pedig magyarázta, hogy félreértetett beszéde.

Ezen napi ülésen történt meg az iskolai törvények szövegének harmadszori felolvasása.

A kérvényi bizottság jelentése következett ezután azon kérvényre vonatkozólag, a melyet több egyház adott, be az egyházak „anyagi megszerveztetése” tárgyában. A kérvényben bennfoglalt ügyet *Biki Károly* pártolta melegen, a zsinat azonban a kérvény-bizottság nézetét fogadta el, kimondván, hogy az, a mit az egyházak kérnek, igen nagy részben már el van intézve az eddig meghozott törvények által s így külön intézkedésre ez alkalommal nincs szükség.

Két bizottság alakítottatott meg még ezután. Az egyiknek feladatává tétetett azon iratnak megállapítása, a melynek kíséretében fognak a meghozott törvények szentesítés végett ő felségéhez felterjesztetni, a másiknak pedig az, hogy szerkesztsze meg a bölcsészeti és theologiai fakultások segítése végett az adakozásra felhívó szózatot. Az előbbi bizottságnak tagjai: Pap Gábor, Szász Domokos, Karap Ferencz, Fejes István, Tóth Sámuel; az utóbbinak Szász Károly, Szász Domokos, Kiss Aron, Czike Lajos, Mitrovics Gyula.

IX—XI. Ülés.

A következő, december 3-án tartott ülésen mindennek előtt bemutatott a missioi bizottságoknak kimutatása, a missioi tevékenység 10 éves életéről. Elhatározott, hogy a nyomtatott írat meg fog küldetni az egyes egyházkerületeknek, egyházmegyéknek és minden illetékes körnek. Gondolom: akkor majd akad statisztika, a ki le fogja vonni az adatokból a tanulságokat s úgy esetleg hasznos útmutatásokat is adhat a missio jövőben leendő vezetésére.

Szintén bemutatott az egyházak és lelkészek szükségleteinek összeállítására kiküldött bizottság munkálata is. Ez az egyetemes konventhez tétetett át rendszerebb összeállítás végett, a mi már csak azért is szükségessé váltott, mert a dologi szükségletek nem egy rendszer és felvétel alapján állítottak össze. A konvent azzal is megbízott, hogy állapítsa meg a 600 frton aluli lelkészi fizetések felpótlásának sorrendjét is. A zsinat ezen határozatok meghozatala után zártkörű konferenciát tartott, a melyről, nagyon természetesen, nyilvánosan nem lehet beszámolnom.

A december 5-én tartott ülésen, mindennek előtt felolvastattott a törvényeket felterjesztő írat és az adakozásra félhívó szózat, bemutatván azon okmányok szövege is, a mely okmányok lesznek kiállítandók az adakozásoknál, az adományok különféle természetéhez képest. Ilyen jelentéktelen módosításokkal mindkét bizottságnak munkálata elfogadtatott. Az ágostaiakkal közösen értekező bizottság eljárásának és megállapodásának meghallgatása következett ezután. Itt közlöm a pontokat nagy részben szóról-szóra azon jegyzőkönyv után, a mely a közös tanácskozásokról zsinatunknak bemutatott s a melynek szerkesztője az ágostai testvérek részéről *Sztehló Kornél* volt.

Olvastott először a jegyzőkönyv 2. pontja, mely szerint az ág. hitv. evang. zsinati vegyes bizottság előadója, *Győry Elek* előterjeszti, hogy az említett bizottság folyó hó 24-dikén tartott ülésében megállapította azon tárgyakat, a melyek, mint a ref. testvérekkel közös érdekűek, közösen tárgyalandók és elintézendők lennének, és előadja, hogy az ág. bizottság javaslatba hozza, miszerint a közöseknek elismerendő ügyek elintézésére, valamint a két egyháznak ezen ügyekben kifele való képviselőit egy közös állandó szerv létesíttessék. A ref. vegyes bizottság részéről *Tóth Sámuel* előterjeszti, miszerint a ref. zsinati bizottság is megállapodott azon tárgyak iránt, melyeket közös érdekűeknek vél, de egyetemes állandó bizottság felállítását és szervezését nem találja célszerűnek. A kérdés alapos megvitatása után az értekezlet *Tisza Kálmán* indítványára azt javasolja: mindkét zsinat utasítsa az egyetemes konventeket, hogy a mindkét egyházat közösen érdeklő ügyekben való közös értekezés céljából évről-évre vagy az évek bizonyos sorára egyenlő számú bizottságokat válasszanak, kik a szükséghez képest értekezés végett összejönnek és a nélkül, hogy őket a végleges elhatározás joga megilletné, tanácskozásuk eredményéről a kiküldő konventnek véleményes jelentést tenni tartoznak.

A zsinat e pontot változtatlanul elfogadta.

Olvastott a 3. szám, mely szerint, azon egyes tárgyak, a melyek, mint mindkét egyházat közösen érdeklők, a kiküldő zsinatoknak megjelölendőek lennének az ág. bizottság indítványára, hogy mindkét egyház törvényhozása részéről lehetőleg egyenlő törvényekben mondassék ki, hogy az ágost. és ev. ref. hitvallásu evang. egyházak bármilyen egyházi viszonyaiban, jogokat és kötelességeket egyaránt tekintetbe véve, kölcsönösen a két egyház hívei között különbséget nem is-

mernek és a hol gyöngye egyházak vannak, ott a gerezdi és kéri szerződések mintájára a valódi evang. szellemében iparkodjanak közös egyházzá alakulni, vagy jogosítva legyen az egyházi funkciókat, szükség esetén, akármelyik prot. lelkész végezni. — A ref. bizottság viszont a nemes célzatot helyeselve, mégis azon nézetének kíván kifejezést adni, hogy e tárgyban általános egyetemes érvényű megállapodások nem vezetnének kellő eredményre, inkább óhajtja azért, hogy esetről-esetre a helyzeti körülmények és viszonyok szerint állapíttassanak meg az ily nemű szerződések, még pedig az illető egyházmegye közbejöttével, a kerület helybenhagyása és a konvent megerősítése mellett. Miután a felvett kérdéshez többen hozzászóltak, az értekezlet *Győry Elek* indítványára kimondja: közösen érdeklő ügynek és a két egyház által egyetértéssel szabályozandónak ismertetik el a gyenge anya- és leányegyházakban, valamint a szórványokban lakó egyház-hívek egyházas életének egyesült erővel való biztosítása és ennél fogva az egyetemes konventek a zsinatok által utasítandók lennének, hogy az ily viszonyok közt élő egyház-híveket igyekezzenek a nagykéri és gerezdi szerződések figyelembe vételével közös egyházzá egyesíteni, vagy jogosítva legyen az egyházi funkciókat szükség esetén akármelyik prot. lelkész végezni.

A zsinat e pontot is elfogadta.

4. sz. Az ág. bizottság közös ügynek kívánja elismertetni az állami javadalmazás ügyét. Ez ügyben közös akciót indítványoz abba az irányba, hogy az állam a két prot. egyháznak egyszer mindenkorra egy nagy tőkealapot bocsásson rendelkezésére, addig pedig, míg ez megtörténhetik, az országgyűlés által megszavaztatni szokott évi segély tetemes felemelése iránt tétessenek közös lépések. — Az értekezlet kimondja, hogy egy nagy tőke-alap állami adományozását, miután az a fennálló állam-háztartás rendszerével meg nem egyeztethető, keresztülvihetőnek nem tartja, miután azonban a két prot. egyház azon kulturális tevékenysége által, melyet egyházi és iskolai téren századok óta kifejt, kétségtelenül állami érdekeket és állami célokat is előmozdít, kétségtelenül jogos igénye van ahhoz, hogy az állam terheinek ezen átvállalásaiért némileg kárpótoltassék. Az is bizonyos, hogy az állam által e címen a két prot. egyháznak megadatni szokott segélyösszegek oly jelentéktelenek, hogy viszonyítva különösen a nem prot. felekezetek által élvezett, nagyobbbrészt szintén állami eredetű javadalmakhoz, a prot. hívek lélekszámával, valamint az ezek által kifejtett kultur-tevékenységgel arányban nincsenek; miért is ezen segélyezési ügy az értekezlet által közös érdekűnek ismertetvén el, az állami segélyösszeg felemelése iránt közös lépések lennének teendőek oly irányban, hogy bizonyos számú évekre biztosíttassék oly összeg, hogy annak egy része tőkésítettvén, mindenik prot. egyház részére alakítható legyen oly tőke, mely ezen segélyekre fektetett egyházi és iskolai intézmények jövőjét állandóan biztosítja. Egerszersmind e zsinatok utasítsák a konventeket, hogy ezen ügyet folyton figyelemmel kísérve, az állam-segély ily mérvű élvezete esetére mindenik saját hatáskörében tőke-gyűjtést létesítsen.

A zsinat ezt is elfogadta.

5. sz. Az ág. bizottság közös érdekűnek kívánja tekinteni a humanitárius intézetek ügyét is. Az értekezlet határozata: miután a humanitárius intézetek a tiszta evang. szeretet és áldozatkészség elvére vannak fektetve és ezen célok elérése és ezen elvek kifejtése és istápolása mindkét egyház közös érdekét képezik, az együttműködéstől pedig minden esetre több siker és

eredmény várható, a zsinat útasítsa a konventeket, hogy ily humanitarus intézetek felállításánál és továbbfejlesztésénél igyekezzenek esetről-esetre a két testvéregyház együttes érdeklődését és közreműködését felkölteni és biztosítani.

A zsinat elfogadta.

6. sz. Az ág. bizottság kívánatosnak tartja egy a budapesti egyetem kebelében felállítandó közös prot. theol. fakultás felállítását. Közös akciót indítványoz tehát az irányban, hogy a mondott egyetemen egy ily fakultás állami dotatio mellett felállíttassék. A ref. bizottság részéről ez a kérdés még nem tárgyalatván, indítványoztatik, hogy ezen pont egyelőre függőben hagyassék.

Ennek folytán az értekezlet ezen kérdés tárgyalását a legközelebbi ülésre elhalasztja.

7. sz. Mindkét bizottság részéről indítványoztatik, hogy a prot. tábori lelkészek ügye közös érdekűnek ismertessék el. Ennek folytán azt határozta az értekezlet: miután a jelenlegi prot. tábori lelkészek száma a prot. vallású katonák számához képest felette csekély, miután továbbá a prot. tábori lelkészek katolikus főtábori lelkészeknek vannak alárendelve és a prot. egyház hatóságaival semmi összeköttetésben nincsenek, a zsinatok ezen sérelmek orvoslása céljából illető helyen tegyék meg a közös lépéseket.

A zsinat elfogadta.

8. sz. Mindkét bizottság egyértelmű indítványára kimondja az értekezlet: együttes fellépést igényel az idegen felekezetek, az állam vagy község iskoláiban, nemkülönben a cs. és kir. közös hadsereg iskoláiban és intézeteiben vallásainak rendszeres tanítása is különösen ott, hol híveink izolálva és magukra hagyatva vannak. E tekintetben elvül kimondandó lenne, hogy ott, hol a célszerűség úgy hozza magával, a vallásitanítás mindkét egyház híveit illetőleg egy közös lelkész vagy vallásitanítóra lenne bízandó.

A zsinat az értekezlet megállapodását egyhangúlag elfogadta.

9. sz. Mindkét bizottság közös érdekű ügynek ismeri el az állami fegyintézetekben és tébolydákban a lelkészek és tanítók alkalmazását. Ezek az egyházi főhatóság ajánlatára neveztesse ki és a tett szolgálatok arányában az államtól nyert tiszteletdíjban részesüljenek.

A zsinat ezt is elfogadta.

10. sz. A Horvát- és Szlavonországokban létező saját-szerű viszonyokat tekintve, az értekezlet mind a két egyházat közösen érdeklő ügynek ismeri el az ezen országokban létező egyházaink viszonyát a horvát tartományi hatósággal és a magyar prot. egyházzal és az állami hatóságokkal szemben. Ezen a helyen a prot. és a magyar nemzetiséget közös veszély fenyegetvén, ezen veszély elhárítása céljából mindkét egyház együttes közreműködése lenne szükséges.

A zsinat ezt is magáévá tette.

11. sz. Az ág. bizottság az az indítványa, hogy a patronátus és ezzel rokon természetű párber kérdése is közös érdekűnek jeleztesse, viszhangra nem találván, ezen kérdés elejtetett.

12. sz. Az ág. bizottság részéről indítványoztatik, hogy a napirenden levő nagy egyházpolitikai kérdések, névszerint a polgári házasság kérdése és az elkeresztelési kérdés is közös érdekűeknek ismertessenek el és mindkét zsinat határozatilag mondja ki:

a) hogy nem ellenezzük a házasságnak egységes állami törvény útján való szabályozását, ha abban a házasság felbonthatósága kimondatik;

b) hogy az 1868. LIII. törvénycikkhez feltétlenül ragaszkodunk és annak fennállását nem tartjuk a polgári házasság behozatalától függővé tehetőnek;

c) hogyha a házasságügy a közelebbi időben állami törvényt nem rendeztetik, a prot. egyház élni fog azon jogával, hogy — szervezve lévén consistoriumai — a házassági bíráskodást igénybe veszi.

Ezzel szemben a ref. bizottság előterjeszti, hogy a polgári házasság és elkeresztelési kérdést a maga részéről nem tárgyalta, a házassági bíráskodásra vonatkozólag azonban azt ajánlja, hogy ezen ügy felett térjen napirendre a zsinat, többféle elvi szempont tanácsolván azt, meggyőződése és elvi álláspontja lévén, hogy a házassági peres ügyek elintézése és végmegoldása a világi törvényszékek jogkörébe tartoznak egyedül. A kérdés megvitatása után Tisza Kálmán indítványára kimondja az értekezlet: a házassági ügyek is azok közé tartoznak, melyek mindkét egyházat közösen érdeklik, de miután ezek az ügyek mai állásukban első sorban állami szempontból bírálandók ei, a zsinati közös bizottság nem tartja időszerűnek ez alkalommal a házassági kérdésekben nyilatkozni.

A zsinat az értekezlet javaslatát egyhangúlag magáévá tette.

13. sz. Az ev. ref. zsinati bizottság közös érdekű ügynek kívánja tekintetni a supplikáció megszüntetésének kérdését is, ezen indítvány azonban, tekintettel az ág. zsinat ellenkező zsinati határozatára, elejtetett.

A zsinat kimondja, hogy határozata következtében a maga részéről a supplikációt teljesen megszünteti és erről az ág. testvérek zsinatát is értesíti.

Zsinatunk az ágostaiakkal megbeszélendő közös ügynek jelölte ki azon emlékiratot is, a melyet a magyar protestáns tanári karok, a zsinatnak még a múlt ülésszaka alatt nyújtottak be az állam által kezdeményezett tanári nyugdíjazás ügyében. Most a mi részünkről kiküldött közös bizottság jelentette, hogy ez ügyet az ágostaiak zsinata sem tárgyalta s így az egész ügyben semmi sem tétetett. Tartózkodom ez eljárást itt bírálni; csak mint lesújtó tényt említem meg, hogy a protestáns tanárok nyugdíjazása ma eléggé komoly kérdést nem képez, a sok „elsorankú szükség” között, illetőleg azok miatt s nincs sem eljárás, mint az, hogy más úton keressük életérdekeinknek figyelembe való vételét, a melyet eddig a zsinat iránt táplált szép reményeink miatt mellőztünk, de a melyről gondolkoznunk, a történetek után, komoly kötelességünk, épen szeretett anyaszentegyházunk érdekében, ha csak azt nem akarjuk, hogy ránézve is bekövetkezzék a mi a romlott római birodalom korszakában bekövetkezett: az, hogy mint ott, a fényelgő császárok diadalszekerét, úgy nálunk is éhező és rongyokkal borított tanározegek és árvák kísérik jellemző háttér gyanánt.

Letárgyalatván a közös bizottság jelentése, elhatározatott, hogy másnap, azaz december 6-ikán zsinatunk a főgondnoki és püspöki kar által üdvözölni fogja báró Vay Miklós úr ő excellenciáját, nevenapja alkalmaiból. S az említett napon tartott ülésnek már nem is maradt más feladata, mint a jegyzőkönyv hitelesítése s az ünnepélyes berekesztés, a mi megtörtént Papp Gábor püspök imájával és az elnökség üdvözlésével, miután előbb felolvastatott br. Vay Miklós úr kegyelmességének levele, a melyben 2000 frtot ajánlott fel a debreceni és kolozsvári fakultások céljaira.

A zsinat december 6-án délelőtt 3/4 12 órakor berekesztetett s megoldván programját, esetleg rendkívülileg még csak akkor fog összeülni, ha talán a fel-

terjesztett törvények nem nyerhetnének mostani alakjukban megerősítést.

S ennek közlésével én is letehetem tudósítói tollamat, annyit jegyezvén meg csupán, hogy a történetíró, s gondolkozó számára jó lélekkel igyekeztem minden nevezetesebb adatot és mozzanatot feljegyezni, s ha az talán nem mindenben sikerült, bizonyára nem jóakaratomon múlt.¹

Mitrovics Gyula.

Válasz a gömöri papi értekezleti jegyző könyvre.*

Tek. szerkesztő ur!

Engedje meg, hogy becses lapja legközelebbi számában megjelent „A temetők közös ünnepe” című közleményre, mint érdekelt fél, lehető rövidséggel és személyeskedés kerülésével válaszolhassak.

A szabadsajtó, vélemény nyilvánítási és lelkiismereti szabadság korában élvén, mint a lapnak egyik legrégibb — bár nagyon ritkán író — munkatársa, de úgy is, mint minden más hitfelekezetet becsülő, és saját egyházam s ennek hitelveiért élni-halni kész agg szolgálja az Urnak, az *alpcikkért és a melletti közlött énekért Isten és emberek előtt felelek, annak minden pontját feltartom*. Mivel annak bevezető levélrészre igazságon alapul, nincsen benne semmi kultusz elleni vétség, semmi felhívás az újításra, mind ezt és ehhez hasonló — ellenem irányzott vádat, csak a célzatos elferdítés olvas ki abból a sorok között. Valamint az ott közlött éneket is, a helybeli körülmények figyelemmel tartása mellett, parancsoló szükség folytán éppen hitfelekezeti érdekeink megóvása végett, kedves hívem iránti szeretetből, lelkipásztori mindenre kiterjedni törekvő figyelemmel, szívem vérével írtam, és azt jónak, hitelveinkkel mindenben megegyezőnek tartom. — De a tényállásból is azt kell következtetnem, hogy közvetlen fenhatóságom sem talált ebben kultusz elleni merényletet, fegyelmi eljárásra, elítélésre méltó kihágást, vétséget vagy büntényt. Pedig ha talált volna — nagytiszteletű esperesünk, a kié, és senki másé szentesített törvényeink és egyházi alkotmányunk értelmében az őrállói jog és kötelesség, időközben kicsi Izraelünkben bizonyosan élt volna jogával, tette volna kötelességét, mint szigorú pontosságáról ismert tevékeny tisztviselő. Végző esetben összehívta volna az egyházmegyei fegyelmi bíróságot, — de nem ám a lelkészi értekezletet, melynek meg van ugyan a maga szép köre és feladata, de nem hatóság, nincs közigazgatási bírói joga. — Nem tette az utolsó pillanatig. Nem írt, kihallgatásról, nyomozásról szó sem volt...

Vagy talán kimélet az oka? No az ilyen kiméletből a magam fajta ember nem kér. Sőt ily esetben határozottan követelném a legszigorúbb nyomozást, hogy kiderüljön az igazság, hogy mi az alapja a sajnálatos támadásnak.

Mert, hogy ez ügyben a kárhoztatott cikk nem minden: az bizonyos. Meg kell mondanom, hogy ezt a kicsiséget mi fújta fel nagygyá, szent embereinket mi lázította fel... Az a hír terjedt el megyénkben, hogy Pelsőcön processzióval ment a pap, rektor, előljáróság és nép halottak estéjén, a kórus énekelt, s talán a káplán imádkozott és mondott sírbeszédet. Pedig hát ebből egy szó sem igaz. Csak annyi történt itt is, mint

száz meg száz más helyen: a ref. pap és előljáróság híre, tudta, befolyása nélkül, sőt némileg azok ellenére, koszorúkkal, kivilágítással, könyekkel, imádsággal és énekléssel. És mivel az egyházi téren megszokott vezérek mindig hiányoztak, akadt itt is, az alvidéken úgynevezett futkározó atyafi, más vallású tényező... Bizony itt volt az ideje! és született az ének... mely át meg átnyilallott a mieink lelkén...

Hát igenis, a lelkészi értekezletnek az ilyen feladvány hatalmas tárgya az elmélkedésre. Lehet-e gátolni? hogyan? mivel? Lehet-e, kell-e valamit tenni e részben? Avagy hát csak nézzük? talán kikereserítsük, elhidegítsük magunktól a szíveket, a hit embereit? a kik ide nem a purgatoriumról való gondolattal, hanem lelkők felzaklatott fájdalommal gyászos mégis édes emlékezéssel, az örök élet, a viszontlátás élő hitével mennek. — Mit tettek ti e részben én kedves paptársaim? Öt-hat esztendőttök, puritan kálvinistaságotok dacára, úgy-e a ti temetőtök is tele van halottak estéjén gyászoló, övéiket sirató emberekkel, koszorúkkal, kivilágítással?.. Mennydörögtek ellene? esztendőrről esztendőre még többen lesznek. Ezt nem az igénytelen Pelsőc és annak papja kezdeményezte, a nagy városokból, művelt gazdag népségtől áradott ez el. Övjük, irányozzuk, gyámolítsuk népünket... Hallom, hogy valaki közületek így nyilatkozott rólam: »az ilyen emberek vesztik el az egyházat.« Lám, mit is meg kell érünk! Pedig hát — távol minden dicsekvéstől, és Istené, népemé legyen érette a hála — egyebek közül csak egy pár példát. 53 év alatt Pelsőcön egy lélek sem hagyta el vallását, azokból pedig, kik hozzánk áttértek, egy kis falu lenne. Ugyan ez idő alatt sohasem maradt el a templomi két istentisztelet, nap-nap után, különösen is vasárnap dél előtt és délután mindig predikálás, káté vagy biblia magyarázással. — A skót bibliatársulat derék ügynöke e napokban e helyen közel 400 könyvecskét, s közte számos bibliát, ima- és énekes-könyvet adott el. Jobban megy nálatok? Mire való a kákán csomót keresni?

Becsüljük, méltányoljuk, szeressük egymást. Én a nem érdemelt bántást, sértést elfeledem, megbocsátom.

Szentpéteri Sámuel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *László János*, bihar-nagybajomi lelkész, a debreceni egyházmegye tanácsbírája s főjegyzője; ugyanaz, a ki *Soltész János* sárospataki tanárnak, mint apósának hagyatéka gyanánt lapunkban a sárospataki főiskola tanárainak hosszú sorozatát közölte, folyó hó 11-én, az isteni tisztelet elvégzése után, agyonlőtte magát a lelkészi lakon. Rendkívüli tettének oka ismeretlen. Özvegyet és 6 kiskorú gyermeket hagyott maga után. Mély megdöbbenéssel tudatjuk e szomorú esetet s fájó részvételt kívánjuk, hogy adjon Isten erőt az elmaradtaknak a gyász elhordozására.

— **A sárospataki ev. ref. egyházi bál**, újabb határozat szerint nem január 7-én lesz, mint tudattuk, hanem 14-ikén. A bál védasszonyául *Meczner Béláné*, szül. *Miklós Lujza* úrnőt nyerte meg a presbitérium, ki egyházas fenkölt szellemével méltó segédtestvére férjének, az a.-zempléni egyházmegye nagy buzgóságú gondnokának. A sárospataki templomhoz az egész tisztánimeni egyházkerületnek történeti joga van, méltó azért, hogy e monumentális épületet, a hazai ref. egyház egyik legnagyobb templomát, közös áldozat-készség mentse meg a netaláni nagyobb veszedelemtől. Kegyes adományok a

¹ Forró köszönet a jó munkáért.

Szerk.

* E cikket kötelességünknek tartottuk a »Rozsnyói Híradó«-ból szóról szóra átvenni. Előbbi számunkba nem fért be.

Szerk.

nemes célra *Bálint Dezső*, sárospataki lelkészhez küldendők. Belépti jegy a táncvigalomba: személyenként 1 frt, családjegy 2 forint.

— **A kisdedovás ügyében** a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter folyó évi 53.240. szám alatt a következő iratot intézte valamennyi egyházi főhatósághoz. A kisdedovásról szóló 1891. évi XV. t.-cikk végrehajtása tárgyában a közigazgatási bizottságok számára kiadott Utasítás 1. §-a értelmében ezentúl a 3, 4 és 5 éves óvodaköteles és a 6—14 éves tanköteles gyermekek összeírásának együttesen kell történni. Az összeírás fogantatása iránt a törvényhatósági közigazgatási bizottságokhoz egyidejűleg intézett rendeletemet van szerencsém a főhatóságnak szíves tudomása végett tisztelettel megküldeni. Az összeírási kimutatások adatai csak az anyakönyvekkel egybevetés után állapíthatók meg végleg, azért tisztelettel felkérem a főhatóságot, hogy tekintettel hivatali elődöm 1876. évi szeptember hó 2-án 20.311. szám alatt kelt intézkedésének 2. pontjában, valamint 1885. évi március hó 2-án 7040. szám alatt kelt intézkedésében foglaltakra, méltóztassék gondoskodni arról, hogy a hatósága alatt álló lelkészek a szükséges adatokat készséggel szolgáltatassák ki a községi előjáróságoknak, illetőleg hogy az összeírási kimutatásoknak az anyakönyvek alapján javítását, esetleg pótlását pontosan teljesítsék. Az eljárás vagy úgy történhetik, hogy a lelkész az összeírás évében szeptember 1-ig, életük 3—14 évét betöltő (tehát életben levő) gyermekek és szüléik névsorát a születés napjának megjelölésével a születési anyakönyv alapján kiállítja és az előjáróságnak megküldi vagy pedig az összeírási kimutatást átveszi a községi előjáróságtól s a születési anyakönyvekkel összehasonlítás és helyesbítés után visszaadja. Az összeírási kimutatás mindenkor aláírandó a lelkész által is. A főtiszteletű Főhatóság bölcs elhatározására bízom, hogy ezen elhatározási módok melyikét kívánja életbe léptetni és tisztelettel felkérem, hogy a közigazgatási hatóságokat az összeírásnál végzendő teendőikben támogatni méltóztassék. Kelt Budapesten 1892. november hó 21-én.

Gróf. Csáky.

— **A pápai főiskolának Veszprém megye** folyó hó 4-én tartott közgyűlésén 20.000 forintot szavazott meg olyan célból, hogy azon a gimnázium részére építendő helyiségek számára alkalmas telket vásároljanak. A pápai főiskola áthelyezésének felvetett eszméje tehát annyi hasznot minden esetre eredményezett, hogy városok és megyék kezdik belátni egy tanintézet nagy fontosságát s annak megnyeréséért is készek áldozatot hozni, ha nem ép oly nagyot is, mint egy kaszánya felépítésére!

— **Az iskolák bezárása járvány idején.** A belügyminiszter több oldalról jött panasz által figyelmessé tétetvén arra, hogy némely hatóság, járvány idején, elhamarkodva rendeli el az iskolák bezárását: úgy intézkedett, hogy a ragályos vagy járványos betegség felléptekor előbb a megbetegedett, vagy a beteggel érintkezettek távoltartásával s egyéb óvó intézkedésekkel kell a védekezést megkísérteni s az iskola csak akkor zárható be, ha a betegség magában az intézetben történt, vagy ha nagyobb számú betegség fordult elő. A belügyminiszter azt is megkívánja, hogy a halasztás által veszélyt hozható sürgős esetek kivételével, a bezárást indítványozó orvos meghallgatása után, a helyi iskolai hatóságok véleményét is kikérjék. Az iskolákat csak a törvényhatóság első tisztviselője teljesítheti s így e jogokat átruházni nem lehet.

— **A róm. kath. püspöki kar értekezletet tartott** Vaszary Kolozs hercegprímás elnöke alatt s kimondotta,

hogy a püspöki kar az egyházi viszonyokat érintő, mindennemű reformjavaslattal szemben állást foglal. Elhatározta, hogy együttes előterjesztést intéz a pápához, ő felségéhez és a kormányhoz. Kimondta végül, hogy a kormány egyházpolitikai programjának következményeit a főrendiházban, már a költségvetés tárgyalásakor kifejti. Az értekezlet az első napon nem végződött be.

— **Egyházmegyei tiszt-újítás.** A nagy-károlyi ev. ref. egyházmegyében a tíz év lefolyása után újonnan választandó tisztsíkra elrendelt szavazatok nov. 23-án Kántor-Jánosiban világi és egyházi férfiakból alakított küldöttség által felbontatván, az egyházmegye 35 egyházából beérkezett szavazatok a következő eredményt tüntették elő. Esperesi hivatalra újonnan *Segesváry József* kántor-jánosii lelkész lett elválasztva 32 szavazattal. Egyházmegyei gondnokságra ismét *Kulin Imre* úr lett megválasztva, *Vályi Árpád* országos képviselő 10, *Ujfaluzy Sándor* főispán 1 szavazata ellenében. Papi tanácsbírókka: *Ujlaki Gábor* vitkai, *Lövey Pál* ólcsvai, *Vilyi Bertalan* berei, *Kósa Ede* jármii, *Uray József* csanaközi, *Korány János* dobrai lelkészek választottak el a szavazatok többségével. Világi tanácsbíróságra *gróf Dégenfeld József* (egyhangúlag), *Földváry Sándor* szalkai ügyvéd, *Ilosvay Aladár* nyirmegyesi földbirtokos, *Dénes Lajos* nagy-dobosi ügyvéd nyerték el a szavazatok többségét; a még üresen álló két világi tanácsbírói székre új szavazás lett elrendelve *Debreceni István*, *Ujfaluzy Sándor*, *Nagy László* (megyei alispán) *Szintay István*, *id. Horváth Mihály*, *Szilágyi Dénes* urak, mint legtöbb szavazatot nyert egyének között. Papi jegyzővé *Ujlaki Gábor* tanácsbíró, világi jegyzővé *Dénes Lajos* tanácsbíró választottak el nagy többséggel.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

I. F. Besoroztam, igyekszem vele, köszönöm. Bizony a kilátások nem valami derűsek. — Cs. D. Mindig biztosan számítottam jóakaratra. — G. P. Elküldtük. Régi igazság: »szőlj igazat betörök a fejed!» No de azért nem török be ... — S. L. F.-Ardó. Az 1 frtot rendelkezési helyére juttattuk. — R. K. Bécs. Közölni fogjuk s felelek a kérdésre mielőbb. — K. E. A költeményre tett kérdésünkre nem jött felelet — T. L. Sz—r. A füzetek elárusításáért forró köszönet. — Dr. Sz. M. Levelet irtam. — Cs. L. Az imakönyvről a következő számban. — K. B. Budapest. A domesztikai rovról szóló könyvet nem kaptuk. — N. L. Egymásután. A B. K. imakönyvének ismertetése ki van szedve.

Pályázati hirdetések.

Az alsózempléni egyházmegyébe kebelezett *gesztelyi* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme: földhaszonélvezet, termény, szolgálmányok, tűzifa és stolarékban — hivatalos becslés szerint — 816 frt s így a III-ik osztályba tartozik.

Pályázók kellőleg fölszerelt kérvényeiket 1893. január 15-ik napjáig, nagytiszteletű *Kopré Ferenc* esperes úrhoz Tisza-Lúczra küldjék.

Miskolc, 1892. december 15.

Kun Bertalan,

tiszáninnyi ev. ref. püspök.

A felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett *kapolnai* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme: földben, rétben, terményekben, stólaban és szolgálmányokban 644 frt 16 kr s így a IV-ik osztályba tartozik.

Pályázók kérvényeiket 1893 február 1-ső napjáig nagytiszteletű *Debreceni Gábor*, esperes úrhoz, Felső-Nyárádra (posta helyben) küldjék be.

Miskolc, 1892. december 16.

Kun Bertalan,

tiszáninnyi ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egyházpolitika a jövő ezredben.» *Idrányi Ferenc.* — «A tervezett két fakultás, mint elsőrendű szükségünk.» *Nemo.* — «Karácsony ünnepén.» *Szuhaý Benedek.* — «A világ nagy Bibliái.» *Dr. B. B.* — «A Református ifjúsági egyesület alakuló közgyűlése Budapesten.» *Philosophus.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.»

Egyházpolitika a jövő ezredben.

Szomorú idöket élünk; kétes jövő előtt állunk! Úgy tetszik, mintha a sötétség szelleme csak azt várta volna, hogy hazánk és nemzeti létünk első ezer éve alkonyathoz közeledjék, az ezer évi történet utolsó lapjait magának akarja lefoglalni, magához illő sötét adatokkal.

Pedig az ezer év utolsó százada azt engedte hinni, hogy a vallási villongások, a felekezeti viszályok örökre száműzve vannak. Időnként újabb jelei mutatkoztak a lelkiismereti szabadság, a hitbeli meggyőződés szabad nyilvánulásainak; úgy látszott, hogy az emberiség felvilágosodott minden oldalon. Az 1791. évi 26. t.-c. a protestánsoknak szabad vallásgyakorlatot biztosított, melynek százados évfordulóját örömmel ünnepeltük meg. Az áttörőkre nézve eltöröltetett a hat heti cenzura (helyesebben tortura); az 1868-ik évi LIII. t.-c. megsemmisítette azt az igazságtalanságot, hogy ha az apa római katolikus, minden gyermeke róm. katolikus; ellenben ha az apa protestáns, csak a fiú gyermekek protestánsok; érvényteleneknek mondta a reversalisokat. Az 1868-ik évi törvény egyenlő mértékkel mért mindeniknek.

Úgy látszott ezekből, hogy hazánk törvényhozó testülete és kormánya megértvén a kor intő szavát, megértvén az igazság és méltányosság arany szabályát, többé vallási villongást meg nem enged. És mégis mi történik most?! Kikeltek oduikból a zivataros idők rémes alakjai s megtámadják a 68-iki törvényt és szétépik, mert az igazságos; nekik egyoldalú, csupán rájuk nézve kedvező törvény kell, mely a szabad halászatot biztosítsa.

A kormány ezen követelésekre az anyakönyvek államosításával, a kötelező polgári házasság hehozatalával felel, de a római lovagoknak ez nem kell; nyíltan kijelentik, hogy készen vannak a harcra s talán a vallásháborúra is. Az országgyűlésen még az ellenzék két vezére, Apponyi gróf és Eötvös is szükségesnek látták a tervezett reformok ellen ágaskodó, fanatikus plebánust (bár ez is az ellenzékhez tartozik) megfenyegetni.

Mi lesz most? Győzni fog-e a szabadelvűség a vallási és egyházi ügyekben? Elvonulhatnak-e a sötét felelegek ártalom nélkül? Azt egyelőre megmondani nem lehet.

A római kath. egyház bizonyosan meg fog próbálni mindent — uti figura docet — hogy a szabadelvű reformok meg ne valósuljanak. Azzal a szemfényvesztő elmélettel indul az ütközetre: „Inkább Istennek, mint az embereknek.” Pedig korántsem Istennek akar tetszeni s még csak nem is az emkeriség lelki üdve foglalkoztatja az egyedül üdveztőnek kiáltott egyház vezérfiat, hanem féltik a döntő befolyást, mit az államügyek vezetésére eddig gyakoroltak s gyakorolnak ma is. Azt szeretnék s arra törekszenek ma is, hogy a csallhatatlanná (risum teneatis) cikkelyezett pápa tekintetétől rettegiének az országok és fejedelmek és a haragjával sújtott uralkodók a pápa ajtajában várják a kegyelmet és a papság a pápai nagy hatalom védszárnyai alatt tovább is folytathassa világ-boldogító üzemét. Féltik továbbá a nagy vagyont a hatalom alapját; félnék, hogy a roppant püspöki és érseki javak eredeti rendeltetésükre: a véderő fentartására, a kulturális és humánus célok előbbvitelére fognak fordíthatni. Ezért akarnak ők harcolni, ezért fegyverkeznek akkor is, mikor harcra senki sem hívja őket, mikor hadat senki sem üzent nekik.

Kossuth Lajosnak, a jövődők homályába is mélyen látó lelke jól ismerte a római klérusnak — mint az egyedül üdvözítő egyház letéteményesének — kielégíthetetlen vágyait, valamint e vágyak, sőt követelések rugóit is s tudta, hogy a felekezeti békétlenkedés gyújtó anyaga nem a dogmákban, hanem a klérus nagy hatalmi állásában s a jogok egyenlőtlenségében rejlik. Azért, hogy megóvja imádott nemzetét a belviszályok legborzasztóbb fajtájától, törvénynyé emeltette az 1848-ik évi XX. t.-cikket.

És ha ez a törvény a rákövetkező szomorú napok alatt semmissé nem vált volna; ha ez a törvény tényleg életbe lép; ha ugyanannyi fizetést húz a prot. lelkész, mint a római s görög katolikus: ugyan mi értelme lenne az elkeresztelésnek, a hit-térítéseknek, az egyház hívei erőszakos szaporításának; mi értelme lenne azon cégérnek, melyre ez a két szó van írva: „egyedül üdvözítő?”

Az 1848-ik évi törvények az egyenlőség elvét léptették életbe, egyenlőséget a különböző vallásfelekezetek lelkészei közt is. Egyenlő jog, egyenlő fizetés,

* Az elkeresztelésnek akkor is volna értelme római kath. részről és pedig éppen az «egyedül üdvözítő» címben.

Szerk.

egyenlő szolgálat, csak is ezek által lehet száműzni a vallási harc lehetőségét.

Ennek az egyenlőségnek, mely 1848-ban kimondott, el kell jönni, meg kell valósulni. És el is fog jönni, meg fog valósulni minden bizonynyal.

Mikor?

A legközelebbi ezredben. Ismét fog születni egy lángszellem s kezébe ragadja a szabadság, egyenlőség, testvériség zászlóját; magasra emelve megy előre; az ország népe lelkesülten követni fogja; teremteni, alkotni fog nagy dolgokat; nem lesz előtte lehetetlen semmi, mert az egész ország együtt tesz, hat, munkál vele, s ennek látására a sötétséget kedvelő éji madarak odúikba fognak bújni, hogy ne is jöjjenek többé elő soha. És lésszen e haza földén világosság, igazság, szabadság, testvériség a szó teljes értelmében.

Ez a lángszellem ki fogja mondani a következő törvényt:

1. A bevett vallásfelekezetek lelkészei állami hivatalnokoknak tekintetnek.

2. A jelenleg fennálló lelkésziségek továbbra is meghagyatnak.

3. Fizetését mindenik lelkész az állampénztárból, az adóhivatalok útján nyerendi, mégpedig:

a) kisebb községek (falusi lelkészek) lelkészei 1200 frtot=2400 korona.

b) Nagyobb községek és városi lelkészek 1500 frtot=3000 korona.

c) Fővárosok lelkészei 2000 frtot=4000 korona.

d) Azon lelkészek, kik családot alkotnak s az által az állam népesedésére közremunkálnak, családfentartásra 500 frtot=1000 korona.

e) Minden megyében egy felügyelő (esperes) 5000 frt=10,000 korona.

f) Minden kerületben egy püspök 50,000 frtot=100,000 korona.

4. A párbérek, stóla eltöröltetnek, ezek helyett az az állam mérsékelt vallási adót vet ki és szed be.

5. A papi birtokok az állam kezelése alá vétetnek; kisebb birtokok, a helyi viszonyokhoz mért hazonbér díj fizetése mellett, a lelkészeknek kiadatnak. Nagyobb birtokok csak a lelkész fizetésének megfelelő mennyiségig, a többi az állam kezelése alatt marad.

6. A püspökök a főrendiház tagjai nem lehetnek.

7. Az anyakönyvek a lelkészek által vezetettek, mégpedig a 4 kilométer távolságban levő községeké egy, a középponton lakó lelkész, nagyobb községekben vagy a hol több lelkész van, a kormány által kinevezendő lelkész által, felekezeti különbség nélkül.

8. Egyekben önkormányzati joga mindenik egyháznak meghagyatik.

9. Hitelvi kérdésekben mindenik egyház saját körében érvényesen határoz, úgy azonban, hogy ezen határozatok az állami törvényekbe nem ütközhetnek.

Akkor, ha majd ez a törvény kimondatik s életbe lép, nem lesz többé ok az egyedül idevezítő tulajdonsággal s a pápai csallhatatlansággal való ámitásra; akkor a felekezetek — mint testvérek — egyenlő akarattal fognak működni a közös haza felvirágoztatásán(?) a népek jólétén és boldogságán; akkor a farkas és a bárány együtt legelnek s galamb fogja őrizni őket s nem fog irigykedni egyik a másikra; nem fog gonoszt gondolni s a más hiten levőt gyűlölni senki; le lesz rontva a válaszfal, mely az egy haza polgárait egymástól elvá-

lasztotta; akkor nem bukik meg az egyházpolitikai kérdés miatt egyetlen egy kormány sem s egyértelműen éneklük majd a keresztes és csillagos templomokban:

Dicsőség magasságban az Istennek,
Békeség légyen földön embereknek,
És jóakarát mindenféle népnek
És nemzetségnek.

Idrányi Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

A tervezett két fakultás, mint elsőrendű szükségünk.

(Vége).

A debreceni bölcsészeti fakultásnak, mint felekezeti tanárképző intézetnek kétségtelenül erősebb alapja van a prot. közvéleményben s valószínű, hogy sokan tudnának annak örülni, ha e fakultás nagy rendeltetésének megfelelően volna megalkotva s a hozzá kötött várakozásokat teljesen kielégítené. De még tervezve sincs így!

Sem a kerületi „Jelentés“-ből, sem a 15-ös bizottság dolgozatából nem látszik az, hogy mi képezné a biztosítékot arra nézve, hogy a Debrecenben nevelkedett tanárjelöltek többet fognának adni a szent dolgokra s nagyobbra néznék a felekezet érdekeit, mint a Budapest-ről vagy Kolozsvárról kikerültek!... Talán érettebben fognának nagy munkájukhoz? Talán többet s jobban tanulnának? Talán a theol. akadémiához való közelségük; talán Debrecennek példás vallásossága, vagy tanáraik szelleme s a főiskola többi növendékeivel való érülködésük?! Vagy mi volna az, a mi a prot. egyházat megnyugtatná esetleges áldozatait a debreceni tanárképző-intézet szellemére nézve?!

Az ilyen kérdésekre nincs kielégítő felelet a fakultást sürgető vagy legalább ajánló munkálatokban; pedig ez volna szerintünk a fő, a mi egyúttal megkönnyíthetné a felekezet érdekeit féltő egyénekre nézve az áldozatokat s a fakultást igazán *elsőrendű szükségnek* bizonyíthatná.

E helyett mit látunk a munkálatokból? Azt, hogy Debrecen 12 filozófiai tanárral akar kiállani a nagy missióra és ennyivel akarja megállani a versenyt Budapesttel és Kolozsvárral szemben. Tehát felekezeti szellemet is, mélységes tudományt is árulni akar ama 12 által!... Vajjon hol lesz az a 12 apostol, a ki — a többi tanárképző-intézetek tanáraival szemben — ös-keresztyén szegénységbe öltözködve, biztosítani fogja a debreceni fakultás sorsát, mert ki fogja elégíteni a felekezet jogos követeléseit?! Aztán hol lesznek azok a tanárkodásra hajlandó ifjak, a kik — komoly számot vetve önmagokkal — oda ülnek a 12 lábai elé és inkább kívánják maguknak a felekezeti tanárok szűkös javadalmát és vékony kilátásait a debreceni fakultás cége alatt, mint az állami tanárok sokféle előnyeit a budapesti és kolozsvári fakultások révén?!

Senki sem szeretné jobban, mint mi, hogy a prot. tanári szellemben mutatkozó változás, bármi ok folytán, jobbra forduljon, vagyis hogy azon a tudós kevélység, fővárosi pikanterismus és szélhámosság (a mik néhol már ijesztően jelentkeznek!) el ne hatalmaskodjék: s mind emellett sem óhajtanók kitéteni ev. ref. egyházunkat annak a szegyennek, hogy felekezeti képezdájének akár tanári kara és tanítványai, akár berendezésének hiányossága és néptelensége miatt pirulnia kelljen önmagának és a közvéleménynek ítélete előtt.

Vagy versenyképes tanárképző-intézetet tehát, vagy semmilyen! Vagy olyat, hogy abba egy *Szilády Áron* és egy *Baksay Sándor* is bekiváncozzanak a magyar nyelv és irodalom tanítására s egyetemi magán- és rendkívüli tanárok is ambíciójuknak tekintsék az abba való bejuthatást; vagy ha ilyen nem lehetséges: pihenjünk még és gyűjtsük az erőt a nagy célhoz méltó alkotásra s feszítse meg erejét főleg Debrecen.

Nem kárhozzatjuk a tiszántúli kerület vezérferfiát, hogy csekélyes eszközökkel is nagyot merészelnék. Jót akarnak Debrecennek is, a tiszántúli kerületnek is, a hazai prot. egyháznak is, az pedig régen meg van írva, hogy *nagy dolgokban akarni is elég*. Reménységük is lehet, hogy a felbuzdult prot. lelkesedés Soósokat és Miklósokat támaszt, ha arra az alkalom méltónak bizonyul s jól tették, hogy ezt az alkalmat áron is igyekeztek megszerezni; tartoztak ezzel, mint jó vezérek, főiskolájuk szellemének; de azt — mondjuk ki őszintén — nem tették sem bátran, sem eléggé bölcsen, hogy prot. tanárképzőt akarván alkotni Debrecenben, megalkudtak Kolozsvárral és osztottak a medve bőrére, mert kétségeket támasztottak ez által a terv komolysága iránt épen a legkomolyabban gondolkozókban.

Mert akárhogy próbálgatják is az érdekeltek ezt a manipulációt szépitni, a szög mindig kibúvik a zsákból s az az igaz, hogy a kolozsváriak is csalódtak s a debreceniek is. Amazok tervezetéből ugyanis még most is kivehető, hogy ők tulajdonképp azt is maguknak óhajtották, hogy Debrecen aratott le előlük, t. i. a prot. tanárképezdét s épen ezért keresték az egyetemmel való kapcsolatot és nem a theol. akadémiáért. Hogy a debreceniek sem szívesen mondtak le Kolozsvár javára a szívök fenekén melengetett theol. fakultásról: ezt a „Debr. Prot. Lap“-nak az egyetemet sürgető cikkeiből csak a vak nem látja.

Nos hát ez az alku az, a mi a különben eszményi ügyet rosszszagúvá teszi s a cél iránti lelkesedésre lehetőleg hat.

A zsinat — mint most már tudva van — nem akart tudni semmit a kulisszák titkaiból s a 15-ös bizottságnak, a kolozsváriaknak és a debrecenieknek is megszerezte azt az örömet, hogy pártjukra állt s szabadságot adott mindkét intézet szervezésére, noha T. K. mint elnök, maga is kénytelen volt beismerni, hogy a kolozsvári theol. akadémia inkább csak *ügyeskedésnek* kifolyása, mint valóban elsőrendű prot. szükség.

A zsinat egyébaránt még nem tett meg, — mert nem is tehetett meg mindent a két fakultás érdekében. Az egyetlen *Br. Vay Miklós*, az áldozatokban mindenkor legelső prot. főúr, most is példát adott ugyan arra, hogy a kik tornyot akarnak építeni, mint viselkedjenek mindennek előtt; . . . de nem volt senki a ki a felséges példát utánozni próbálta volna! Mikor az első hazai takarékpénztárt a nemzet lelkesedése megalkotta: főúrak és hölgyek, polgárok, polgárnők, gazdagok, szegények önként hordták-küldték drágaságaikat s becsben tartott csekélysegeiket a nemzeti oltárra. Ha ama két fakultás igazi prot. köz-szükség volna, nagy uraink bizonyosan nem csupán erkölcsi pártfogással állanának azok körül, hanem oldott erszényekkel! De hát hol vagyunk ettől?!

Hátra van még az államkormány is. Vajjon el fogja-e ismerni — a látottak után s a tervezetek szegénysége mellett — ama két fakultást *tanügyi szükségnek*?! Nem tesz-e majd úgy, ha esetleg elismeri is, a mint tett újabb időben a jogakadémiákkal, hogy évről-évre csigázta a követeléseket s kényszerítette s fenntartó testületeket — más intézeti ágak kárával is — alig elbírható kiadásokra?!

Mindezeket bizonyosan százszor is meg fogják fontolni az első sorban érdekeltek, mielőtt az egész ev. ref. egyház színe alatt nagyot merészelnének. Mert egyet joga van megvárni minden protestáns embernek a szép álmok álmodóival szemben, azt t. i. hogy mint Dr. Baczoni Lajos debreceni tanár, a fakultások ügyében írott, a bölcs ember aggodalmaival telt memento-jában (Debr. Prot. Lap 45. sz.) mondja, az anyaszentegyház szegényére „*zúg-intézet*“-felét ne létesítsenek.

Nemo.

TÁRCZA.

Karácsony ünnepén.

*Konduljanak meg mind az ércharangok,
A hol csak templom áll a föld tekén.
És kongva-bongva szálljon messze hangjok,
E várva-várt Karácsony ünnepén.
A népek ezre szent templomba gyűlve,
Zengjen dicső hála éneket;
Hogy Isten egyszülött fiát elküldte,
Ki e világnak idvessége lett.*

*Ugy vártuk e szép ünnepet mindnyájan,
Mint a beteg a felkelő napot,
Ki gyötrelmek közt a nagy éjszakában
Sohajtva, nyögve már kifáradott.
Oh mert a bűn megszállta szíveinket,
A béke temploma lángokban áll.
Imádott szép hazánk oltásra intett;
De hangja védkarokra nem talál.*

*Feldúlt családok bús siralmi szállnak
Hideg falak közül az égre fel:
Legyen már köztünk vége a viszálynak,
Mely tépve-dúlva mindent elseper.
Szent érzelem lobogjon szíveinkben,
Mely egymásnak zokogva megbocsát,
Hogy üdvözölhessük e drága hitben
Az égi béke csendes otthonát.*

*Int a vallás is az Úrnak nevében:
Ne törjetelek egymásra emberek!
Fáj, hogy a béke angyala jó régen
Tű nálatok a sírban szendereg.
De lelkesítsen a magasztos ünnep,
Mely a régi varázsból mit se vesz;
És a válasz-falak halomra dülnek,
Ha együtt ég a csillag és kereszt!*

*Szegény hazánk is szól esengő hangon:
Elég legyen a harc és küzdelem.
Az áldott béke zengjen minden ajkon,
Melynek nyomába boldogság terem.
Mit ér a népek éktelen zivajja,
Az átkos pártviszály hová vezet?!
Felgyúlt az égen Betlehem csillagja.
És boldogít a hű emlékezet.*

*Jövel, jövel mihozzánk égi béke!
Állandó templomod szívünk legyen.
És leborúlva zengjen a föld népe
Vig hálá-dalt e drága ünnepen!
Ragyogjon ránk a hit dicső világa,
Teremtsen mindenütt új életet,
Hogy Izráelnek várva-várt királya
Uralkodjék egész világ felett!*

Szuhay Benedek.

A világ nagy Bibliái.

I. A magyar Károlyi-Biblia.

(Folytatás és vége.)

A husszita fordítás után, idő tekintetében, legelső sorban következik *Báthory Lászlónak* a XV. század első feléből származó munkája. Megvan benne a Mózes öt könyvének egy része, Józsuá és a bírák könyve; az új testamentumból az evangéliumok, az Apostolok Cselekedetei, a Zsidókhoz írt levél, Jakab, Péter János és Judás levele, végül pedig a Jelenések könyve. *Komjáthy Benedek* lefordította Pál leveleit e latin-magyar cím alatt: „Epistolae lingua hungarica donatae. Zenth Paal levelij Magyar nyelven. Cracao 1533.” Hasonmás (fac-simile) kiadását a budapesti tudományos akadémia 1883-ban adta ki. *Pesti Gábor*, az Új Testamentum (Wij testamentom) Magyar nyelven. Bécs, 1536. 8-ad rétt. *Benczédi Székely István* lefordította a zsolotárokat, Krakóban, 1538.

A protestáns lelkészek között első helyen áll *Sylvester*, vagy *Erdősi János*, a bécsi tudós héber-tanár, az új szövetség első protestáns fordítója, ki azt Új-Szigen, 1540-ben 4-ed réttben adta ki. *Heltai Gáspár*, a hírneves kolozsvári pap 1551—1557 közt bocsátotta közre az Ó-Testamentumot négy kötetben, melyek közül a harmadik elveszett. Új-Testamentumát Kolozsvárra nyomtatta egy negyed rétt kötetben 1551. *Melius*, másként *Horhi Juhász Péter* Sámuel, a Királyok és Jób könyveit fordította le s adta ki Debrecenben, 1565. 4°, *Félegyházi Tamás* pedig az Új-Szövetséget.

Az ismert jobb fordítók neveit a fentebbiekben soroltuk föl. Van aztán néhány magyarázat is. A XVI. század végén jelent meg *Károli Gáspár* korszakalkotó munkája, ki teljes bibliáját Vizsolyban, 1590. bocsátotta közre, egy nagy ívrét kötetben. E kiadás néhány, bár nagyon kevés számú példánya található egyik-másik köz- és magánkönyvtárban, de teljesen ép példány alig kapható. (Itt közli Duka a Károli-féle biblia címlapjának facsimiléjét, s egyszersmind hozzá csatolja a címlap szó szerinti angol fordítását is. A fac-simile valóban hű.)

Károli, midőn a bibliafordítás nehéz feladatát megoldotta, nemcsak a nép előtt érthető nyelven szólalt meg, hanem oly irodalmi nyelvet is teremtett, mely még a jelenkor vallásos irodalmára is megtartotta befolyását. 2392 lapot — ennyiből áll az ő bibliája — tartalmazó testes kötet előállításá mindenkor elég tekintélyes munka; mennyivel óriásiabbnak látszik, ha tekintetbe vesszük megjelenésének korát és idejét. Nyilvánvaló, hogy Károli és segítő társai, különösen *Pelei János*, kiről több ízben megemlékszik, sokkal nehezebben tudtak az ő, mint az új-szövetséggel megbirkózni. Károli a héber szöveggel egyező versekben fordította az ő testamentumot, oly felosztással, mely gyakran akadályozza a szavak s értelem szabad röptét. Károli, mint ki tudatával van a szövegbe csúszott hibáknak, szerényen védekezik az olvasó előtt, mondván: „Ha itt-ott, mint fordító, tévedtem s nem voltam képes szándékomat megvalósítani, ne tulajdonítsatok ezt vakmerőségemnek, hanem erőtlenségemnek.” Ő nem volt költő s írásmódorában nem volt meg az a képesség, hogy úgy tudjon a szavakkal festeni, mint a művész ecsetjével; theológus volt s nyájának hitbuzgó pásztora s mint predikátor, megáldva az ékes-szólás tudományával, azért sokkal könnyebbnek találta az új-, sem mint az ó-szövetség fordítását. „Isten és lelkiismeretem tanúim, hogy csupán Istennek dicsőségére s az anyaszentegyház épületére törekedtem.”

A vizsolyi kiadás után megjelent munkák, több-kevesebb sikerrel, Károli művének javítását tűzték ki célul. A Biblia-társaság birtokában oly becses példányok van-

nak, melyek a Britisch-Muzeumban nincsenek meg. A mi magyar gyűjteményünk 25 kötetből áll, a Britisch-muzeumbeli csak 21-ből.

A vizsolyi biblia első javítója *Szenci Molnár Albert* volt Ő még személyesen ismerte Károlit s úgy beszél róla, mint „istenes vén emberről.” Molnár csak jelentéktelen változtatásokat tett a szövegben, melyet 1608-ban (8°) Hannauban bocsátott közre, majd ismét Oppenheimban 1612-ben (8°). A címlapon következő írott jegyzet van: „Vázsonyi Márton tulajdona. Anni 1704. die 20. Junii, Posonii.” Könyvtárunkban egy díszes kötésű példánya található, első lapján „Huniades (? ?) János” név olvasható — mit jelentsen ez, nem világos. *Tóthfalusi Kiss Miklós* gondosan kijavítva bocsátotta közre Károli bibliáját Amsterdamban 1685., majd 1700.; ez utóbbi nem oly jó, mint az előbbi. *Komáromi Csipkés György* önálló fordítást készített a héber, káldeai és görög eredeti után Leydenben, 1685., (8°) — kitűnő mű. *Torkos András*: Az új-testamentum a görög eredetiből, Wittenberg, 1736. (8°); *Bél Mátyás*, Lipcse, 1727. 8°; *Pap István és Török Ferenc*, Basel; 1751. 8°, *Mosóci Institútorisz Mihály*, Lipcse, 1776. 8°; *Pethe Ferenc*, Utrecht, 1794. 8°; *Sartorius János*, *Bárany György és János*, Új-Testamentum, a görög eredetiből fordítva.

A jelen század folyamán több dicséretes kísérlettel találkozunk pl *Bloch*, *Rosenthal*, *Incze-Herepei*, *Menyhárt* munkái, s van egy önálló, kitűnő fordítása az egész bibliának *Kámori*, pozsonyi tanártól, Pest, 1870., melynek egy példánya a mi könyvtárunkban is meg van; ez a fordítás némely tekintetben felülhaladja a Károli-félét, a mint ezt méltán meg lehet várni oly műtől, mely három századdal később jött létre.

A római katolikusoknál a Vulgata legkitűnőbb fordítása Káldi jezsuita atyától származik, s ez először Bécsben, 1626-ban jelent meg, nagy nyolcadrétben. A második kiadás több, mint egy évszázaddal később, 1732. Nagyszombatban, Magyarországon, a harmadik egy fél-századdal később, 1782. Budán. Könyvtárunkban a Szabó József professor-féle kiadás van meg, testes kötet, nagyon sok képpel, Pest, 1851.

A Biblia-társulat könyvtárában 25 példány magyar Szentírás található; ezek közül 17 a Károli-biblia különböző kiadásai közül való. Köztük van egy példány, mely valószínűleg unikum, Angliában mindenestre az, a Britisch-Muzeumban nincs meg. — Utrechtben 1747-ben 8° jelent meg. Granville Sharp könyvárústól származik s latinul a következő felírat van benne, mely egy történeti tényre vonatkozik. Angol fordításban következőkép hangzik: „Ez a legritkább magyar biblia egyik példánya. Ritkaságának oka világos. 3000 példányt belőle Kassán, átszállítás közben lefoglaltak a jezsuiták s mai napig szoros őrizet alatt tartják.” Dátum nincsen.

Egy másik adathból megtudjuk, hogy ez a könyv a magyar *Mező* családé volt, melynek neve, angolra fordítva, Field. Eszerint Mező Erzsébet Franciska, másként Field, 1755. Augusztus 25-én született stb. stb.

Bizonyára feltűnt az olvasónak, hogy a XVII. és XVIII. században majdnem minden magyar bibliát Német- és Lengyelországban, Hollandiában, vagy Baselben nyomtattak.

Ez a magyar biblia-fordítások rövid és tökéletlen rajza. Látjuk, hogy a protestáns Károli volt az első a küzdőtéren az ó- és új-szövetséggel. Az ő művének megjelenése ösztökelte a római katolikus egyházat a cselekvésre, azzal a világos szándékkal, hogy ellensúlyozza Károli munkáját, mely roppant gyorsan tett szert köz-

kedveltségre s már három kiadást ért, míg a jezsuita-páter, Károli után 34 évvel, kiadta a maga fordítását. Káldi ezt a különös állítást kockáztatja: „Népünket még egy ideig biblia nélkül lehetett volna hagyni, de mégis elkészítettem ezt a fordítást azon célból, hogy rávegyem a nemzetet a Károli hamis fordításának elvetésére (mely ellen a Káldi-fordítás végén egy hosszú értekezés van) s fogadja el helyette az enyimet.”

Azonban ez óhajta nem teljesedett be. Károli komolysággal s kegyességgel telt bibliai stílusa annyira behonosult, annyira átment a magyar protestánsok vallásos érzületébe, hogy míg Káldi munkája, a mint már említettem, 1875-ig mindössze négy kiadással dicsekedhetik, addig a Károli-féle hetvenegyet ért meg.*

Terünk nem engedi, hogy életrajzi adatokat soroljunk föl Károli életéből s eseményekben gazdag küzdelmeiből, bármily érdekesek lennének is azok: egyébként, ha nem nagy terjedelemben, de is megtörtént már a „Monthly Reporter” idei folyamának első számában; jelen alkalommal nem volt más célunk, mint hogy röviden elbeszéljük a Szent-Irás történetét a magyar királyságban. A reformáció eleintén oly bámulatos eredményt ért el, hogy a római katolicizmus egy időben már egészen kiháló-félen látszott lenni. Azonban Pázmán bíboros buzgalma s ékesszólása, támogatva a Habsburg-házbeli uralkodók által, megteremtette az ellenreformációt és az ország két századon át, egyrészt a vallási s polgári harcok, másrészt a török hódítás zsákmánya lett, mig nem végre mindkét fél kimerülve a küzdelmekben, beleegyezett 1791-ben, hogy a protestáns egyház joga országgyűlési határozat által biztosíttassék „nem állván ellen a római kath. klérus ellenmondása.” Eme becikkelyezés százados emlékünnepejét a múlt évben ülte meg a magyar ország két protestáns egyház, budapesti egyetemes zsinatjaik megnyitása alkalmával.

A protestánsok összes száma Szent-István korának területén, kerek számban 4 millió, míg a katolikusok kétszer annyian vannak. Hogy mily különbözőkép van elterjedve a biblia a két egyház közönségében, az sehol sem oly szembetűnő, mint épen itt. Ha a két egyház magyar nyelvű tagjai úgy állanak egymáshoz, mint kettő az egyhez, akkor a Károli-féle biblia kiadásaihoz mérten 142 kiadást kellett volna érnie a Káldi-félenek már 1875-ig, a tényleg elért 3—4 helyett. Mindenik vas-kos kötet.

Szándékosan halasztottuk utoljára a Biblia-társaság befolyását, melyet a magyarok oly nagyra becsülnek. Meg kell említenem, hogy a magyar egyházak a protestantizmus keleti bástyái. *Vimmer* lelkész több ezer példányban terjeszté a szent-írást a társaság segélyével. Az 1843-iki jelentésben külön ki van emelve, hogy Miskolc város több példányt kért, mint a mennyit neki küldtek. 1847-ben *Millard Eduard* ur nevezetett ki első rendszerű ügynöknek Bécsbe, ki Magyarországra is kiterjeszté működését. De csakhamar félbeszakították e működést s ő kénytelen volt Bécsbe elhagyni, úgy, hogy a Biblia-társaság ügynökség útján való munkálkodása egyideig teljesen szünetelt. 1850-ben ismét megengedték Millardnak, hogy állomására visszatérjen s mostantól hathatósan működött közre abban, hogy az új-szövetség revízió alá vétessék. Az ó-szövetséggel is ugyanez fog történni, s revízióját egy tudósokból álló bizottság *Szász Károly* püspök elnöke alatt eszközli s a Biblia-társaság reméli, hogy a munka rövid idő alatt teljes sikerrel lesz befejezve. Figyelemre méltó, hogy a revizionális bizottság a szö-

veg tekintetében hűbb akar lenni az eredetihez, mint a régi volt, de Károli igaz bibliai s régies stílusát, mely oly sok bájjal van tele s melyet a nép annyira szeret, sértetlenül kívánja megtartani.

A Biblia-társaság által mostanáig forgalomba hozott magyar bibliai példányszáma felül van az egy millión, mind Károli-féle eredeti, vagy átjavított fordítás.

B. B.

KÖZÉLETÜNK.

A „Református ifjúsági egyesület” alakuló közgyűlése Budapesten.

Múlt év novemberében fejeztük ki szerény óhajunkat és kívánságunkat e b. Lapok hasábjain egy budapesti prot. ifjúsági egyesület érdekében. Akkor kevesen voltak, a kik óhajtották, kevesen a kik akarták. Hanem kifejezett kívánságunk jóakaró fülekre talált a budapesti theol. akadémia tanári szobájában. Megjött rá a válasz az Prot. „Egyházi és Iskolai Lap”-ban: hogy régóta foglalkoznak e tervvel s csupán az egyetemi ifjúság részéről vártak némi kezdeményezést, s ez most megjött. Ezért nyomban hozzá láttak a tervezéshez, készülődésekhez, melyekről Lapunk olvasóit kedves kötelességünknek tartottuk értesíteni.

Most, a presbitériumról a minisztériumhoz felküldött alapszabályok megerősítve visszaérkeztek, s ez év számára nyomban meg is kezdték az ügy buzgó vezetői a munkát. A november 19-én tartott előleges értekezlet december 8-ának délutáni 3 órájára tűzte ki az alakuló közgyűlés megtartását. De az idő addig sem telt az ügyre nézve hiába. A közelebbiről, melegebben érdeklődő ifjak s a tekintélyes idősebbek a meghívókat s tájékoztatásul az időközben kinyomatott alapszabályokat osztogatták szét. Az egyetem folyosóin s tantermeinek padjain aláírási ívek jártak, nem mondhatom, hogy kézzől-kézre, csak kálvinista kézzől, kálvinista kézre. Nem erőszakoltak, nem kapacitáltak senkit. Arra az együletnek nincs szüksége, mert az több hasznát veszi 10 buzgó, mint 100 közönyös tagnak. Jelszó a mustármagszerű fejlesztés és fejlődés.

A siker azért meglehetősen szép volt. A mondott időben a ref. főgimnázium nagyterme 100-nál több főből álló társaságot fogadott magába, melynek legnagyobb részét egyetemi hallgatók tették ki. De rajtuk kívül számos előkelőség is volt jelen, mint pl. Szász Károly, Papp Károly, Szilassy Aladár, Hegedűs István egyetemi tanár, a theol. tanárok stb.

Szilassy Aladár ideiglenes, elnök nyitotta meg az ülést, miután *Kenessey Béla* theol. tanár előbb buzgó fohászbán kérte Isten áldását a megkezdendő munkához. Elnöki előterjesztésében előadta az egyesület célját, eddigi történetét s az ez ülésre kinevezett jegyzővel, *ifj. Mitrovics Gyulával* felolvastatta a már hitelesített alapszabályokat, melyeket nem lesz felesleges teljes szövegében közölnünk már csak azért sem, mert az egyület minta akar lenni hazánkban alakítandó hasonló-ifjúsági társulatok számára is és már eddig is több városból kérték ily célból az alapszabályokat.

ALAPSZABÁLY.

1. §. *Cím*: „Református ifjúsági egyesület.”
2. §. *Az egyesület alapja*: Istennek a Jézus Krisztusban kijelentett szeretete.
3. §. *Az egyesület célja*: A valláserkölcsei élet ápolása.
4. §. *A cél elérésére szolgáló eszközök*: a) a szentírás, különösen az újszövetség olvasása; b) önképzés vallásos

L. Károly György Hugó „Abaujmege XVI. századbeli műveltség története” 145. l. és »Károli emlékkönyv,« *Kenessey Béla*, Budapest 1890. 33. l.

szellemben; c) könyvtár és lapok; d) a keresztyén szeretet gyakorlása vallási és nemzetiségi különbség nélkül; e) tagsági díjak és önkéntes adományok.

5. §. *Tagok:* a) pártolók: oly férfiak és nők, kik az ifjúsági egyesület tevékenységét támogatni készek és évenként legalább két (2) frt tagsági díjat fizetnek; b) rendes tagok: oly férfiak, különösen ifjak, kik az egyesület érdekében munkálkodni készek és évenként legalább egy frt tagsági díjat fizetnek; c) rendkívüli tagok: olyanok, a kik egy frtnál kevesebbet fizetnek. Csak rendes tagoknak van szavazási joguk, csak ők választók és választhatók.

6. §. Az egyesület a budapesti reform. egyház oltalma alatt áll, mely azt erkölcsi támogatásban részesíti.

7. §. *Az egyesület hivatalnokai:* a) elnök; b) alelnök, c) titkár; d) pénztárnok; e) ellenőr; f) jegyző; g) a hivatalnokokon kívül még legalább nyolc (8) tag választandó a választmányba, mely minden fontosabb ügyet előkészít, elintézt s a kiváló fontosságúakat a közgyűlés határozata alá bocsátja. Közgyűlés évenként legalább egyszer tartandó.

8. §. Az egyesület a ker. ifjúsági egyesületek genfi központi bizottságával testvéri viszonyt tart fenn.

9. §. Az egyesület vagyona feloszlás esetén a budapesti reform. egyházra száll. A feloszlás csak akkor érvényes, ha azt az egyház presbitériuma megerősíti.

10. §. Az esetben, ha az egyesület az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által — a mennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék — haladéktalanul felfüggeszthető s az ez után elrendelhető szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is osztható vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására — különbeni feloszlás terhe alatt — kötelezhető.

Kelt Budapesten, 1892. évi május 5-én.

Szilassy Aladár s. k.,
ideiglenes elnök.

Gulyás István s. k.
ideiglenes jegyző.

45899. szám.

Jóváhagyom.

Budapest, 1892. november 4.

Gr. Csáky s. k.
m. k. vallás- és közokt. miniszter.

Azután felszólította a jelenlevőket az alapszabályok értelmében a tisztviselők megválasztására. Hegedűs István, egyetemi tanár — az egyházunk iránt oly melegen érdeklődő vallásos világi úr — meleg szavakkal méltányolva Szilassy Aladárnak az egyesület érdekében eddig kifejtett buzgalmát, ajánlja őt az elnöki tisztségre. Hatalmas és igazán őszinte éljenzés hangzott fel e szavakra s Szilassy Aladár így választatott meg a ref. ifjúsági egyesület elnökévé. Azután Szilassy indítványára, tiszteletbeli elnökké, szintén nagy lelkesedés között Szász Károly püspököt választotta meg az egyesület. Szász Károly szép szavakban válaszolt erre, kifejezván, hogy bár hajlott kora s roppant elfoglaltatása az újabb és újabb teherviselést majdnem lehetetlenné teszi rá nézve, mégis elvállalja a tiszteletbeli állást, mert oly nagynak és nemesnek tartja az egyesület célját és hivatását, s pedig úgy, hogy tényleg is részt fog venni a munkában. Azután az elnök előterjesztésére a többi hivatalnokokat választották meg egyhangúlag a következőképen: Alelnök: Szóts Farkas theol. tanár; titkár: Szabó Aladár dr.; pénztárnok: György László püspöki titkár; ellenőr: Tóth Miklós; jegyző: ifj. Mitrovics Gyula. A hivatalnokokon kívül a választmányba még a következőket választották meg: Papp Károly, Hegedűs István, Dr Szász Károly, Kenessey Béla, dr Kecskeméty

István, Hamar István, Victor János, Vásárhelyi József, Gegus Dániel.

A hivatalnokok megválasztása után még az elnök indítványára jegyzőkönyvi köszönetet szavaztak a presbitériumnak a megerősítésért, Szász püspöknek a közbenjárásért, s elhatározták még, hogy Genfben a központi keresztyén ifjúsági egyesületet a megalakulásról értesítik, annnyival is inkább, mert már eddig is kilátásba helyezték, hogy titkárukat leküldik hozzánk a legközelebbi alkalommal; s még a korán elhunyt ifjú káplánnak, Hamar Andornak emlékét határozták el jegyzőkönyvileg megörökíteni.

Azután Szász Károly indítványára elhatároztattott, hogy rendes gyűjtőívek nyomassanak. Végül ifj. Mitrovics Gyula kért még szót. Kiemelte, hogy az egyetemen részint maga az ifjúság, részint az előjáróság mindenről gondoskodni igyekszik, mi az önművelődéshez s a tudományokban való előhaladáshoz szükséges; csak egy volt a mire senki sem gondolt, s ez a valláserkölcsei nevelés. Szilassy és Szabó Aladár e hiánnyra fordították figyelmüket, s az egyetemi ifjúság ezen érdekét karolták fel, mikor az egyesület megteremtették, s ezért kéri a közgyűlést, szavazzon nekik jegyzőkönyvi köszönetet. Természetesen örömmel fogadták el az indítványt.

Ezek voltak első végzendői és tettei az új egyesületnek. Ezután nem hiányzott más, mint hogy Szász Károly szép imával rekeszsze be az első közgyűlést. Magam részéről, azt hiszem a szerkesztőség nevében is, minden áldást kívánok e nagyra hivatott testület működéséhez.*

Philosophus.

IRODALOM.

* **Hit Remény és szeretet könyve...** Imádságok és elmélkedések... Csiky Lajos hittanártól. Budapest. Hornyánszky Viktor könyvnyomdája. E mű, melyet Cs. L. részint Stark F. után dolgozott, részint önállóan írt, most már 3-ik és javított kiadásban került ki sajtó alól. 1884-től már 11,000 példányban adták el, főleg a vallásos iratokat terjesztő társulat közegei, a mit e jó segítségen kívül, részben az egyszerűbb ember lelki vágyait ügyesen szolgáló tartalmának, de még inkább rendkívül csinos kiállításának s tetszős üres lapjainak tulajdoníthatunk. Az újabb javítás eltávolított e műből bizonyos túlságokat, apokalyptikus, sőt pápistás elemeket, de még nem teljesen; módosított némely költői tulzásokon, a nélkül azonban, hogy az ilyen exotikus virágokat végképen kigyomlalta volna. Némely ellenmondások is benmaradtak még a szövegben (három napon át maradtál a koporsóban. 208 l.; előre megmondá harmadnapit feltámadását 191, 196 l.; Jehova, Atyám, Jézus és Szentlélek egy imában, együtt!! 502 l. stb.) Az imádkozási alkalmak az eddigiek, csak «A szülés ideje alatt mondanod imádságokból lettek fohászok s 3 ilyen extra imádság 2 fohászszá vonatott össze, s a két első kiadásra vonatkozó előszó elmaradt; mi által a mű egy ívvel rövidebb lett, benső értékének csökkenése nélkül. A szorgalmas szerző s illetőleg fordító bizonyosan gondolni fog arra, hogy e nagy kelendőségnek örvendő könyv minden újabb kiadásban tökéletesedjék s e reményünkben szívesen ajánljuk azt a nagy közönség további pártfogásába. Ára nincs feljegyezve.

* **Múlt és jelen** cím alatt jelent meg a „Koszorú” című vállalat III-ik füzeté, a mely az előbbiekhez ha-

* Szívesen üdvözljük az egyesület, melegen óhajtva azt, hogy büszkén mondassuk majd tagjairól: «Az ő gyümölcseikről ismeritek meg őket.» Szerk.

sonló kiállításban 10 kr, díszkötéses kiadásban 50 kr. Karácsonyi ajándéknak van szánva s méltó is arra, hogy mint ilyen igen sok protestáns család körébe útát találjon. A füzet elején „Magyarok éneke” cím alatt egy ismerű ének van Lantos Sebestyéntől a himnus dallamára, tehát azzal a céllal írva, hogy közönséggé legyen; ezután „Nemes Bóra Katalin” címmel egy kedves jellemkép következik „Lutheránus”-tól, a szükséghez képest polemikus s illetőleg apologetikus irányzattal, majd „Nagy ember nagy emlékezete” cím alatt Szabó Aladár rajzolja meg a Kálvin képét, a vállalat céljához illő modorban, bizonyos alkalmazásokkal, tanulságos figyelemztetésekkel. Végül „Két tékozló fiú” története van ugyesen összekötve a karácsony-ünneppel, a melynek hatása van arra, hogy az egyik a betyár-élet kötelékei közül kiszabaduljon. A szép kis elbeszélésben rajzolt családi jelenet az igazi „népies”-nek hatalmas forrására vall. Ismételtén is a legmelegebben ajánljuk a derék vállalatot.

* **A Pallas Nagy Lexicon**a című füzetes vállalatból a 2-ik füzet *Achras-Afrika* szavak ismertetését tartalmazza, 3 kép melléklete van, u. m. Allarcok (színes) Aphrodite és Alakfák. Négy ív, ára 60 fillér. Csakugyan az lesz, a minek címlapja jelzi, az összes ismeretek enciklopédiája s épen ezért művelt ember alig nélkülözheti.

* **Közüktatásügyi rendszerű demokratikus reformjának szükségessége.** Irta Varasdy Lajos ev. ref. lelkész és királyi tanfelügyelő. Szegszárd 1892. Ára 1 frt. A 94 lap terjedelmű füzet szerzőjét, mint mondja, műve megírására az indította, hogy nincs megelégedve „a középtanodák egységesítése érdekében tartott miniszteri értekezletnek azzal a határozatával, hogy csak a gimnáziumok és reáliskolák egységesíttessenek alrészekben, ellenben a polgári iskolák 6 osztálylyal meghagyatnak.” Nincs megelégedve, mert hite szerint ilyen módon tanintézményeket nem reformáljuk igazán. Véleménye szerint teljesen csak úgy érhetünk célt, ha az *elemi népiskolát* hat tanteremmel, hat évi tanfolyammal s igazgatón kívül hat tanítóval rendezzük be. Ezután következik a *polgári iskola*, melybe minden felső népiskola s a gimnáziumok és reáliskolák alsó részei az ismétlő iskolákkal együtt beolvasztatnának, 3 évi tanfolyammal s az igazgatón kívül 5 tanerővel. A polgári iskola felé helyezettnek végül a *nyelvészeti-bölcsészeti szakiskola* 4 tanteremmel, 4 foyammal s az igazgatón kívül kilenc tanárral és tanítóval. Szerző nagy lelkesedéssel adja elő és hosszabb számításokkal támogatja eszméjét. Feltünteti a tanintézetek területi elhelyezésének fontosságát, a mit a közokt. miniszter is felemlített az értekezleten s több ízben az országgyűlés elé terjesztett jelentésében is. Reformterve szerint a most működő tanerők közül is több felszabadul s a költségek is jó részben más célra fordíthatók. Gondolkozásának és nyelvezetének jellemzésére elégnek tartom műve 17 lapjáról idezni a következőket: „Az itt ajánlott egységesítési mód nemcsak a középtanodai túltengés minden baját, kezdve a párhuzamos osztályok megszüntetésétől az országos túltengésig s a társadalmi és állami visszasságok elhárításaig fogja meggyógyosolni s több millió forintba rúgó pénz és több ezerre menő tanerőnek lekööttségből való felszabadítását eszközölni; hanem az evangéliumi élesztő kovásznak és az izesítő sónak is oly nagy mértékével bír, hogy midőn az iskolai rendszernél tapasztalható mindennemű bajok általános és egyetemleges eltávolítására teljes gyógygyógyerővel rendelkezik, egyszersmind átváltoztató és athasonító hatalmával fogva, az iskolákat és a tudományokat tevéen az emberi életnek mintegy delej-telepeivé, arra is hivatott, hogy az egyes államokat és az azok-

ban levő nemzeteket, népfajokat és más társadalmi rétegeket egymáshoz közelebb hozza és testvéresítése, sőt az emberi általános műveltség továbbfejlesztése által a nemzetközi állapotok egyensúlyának fenntartásánál egykor azt az eredményt is biztosítsa a különböző népek és országok számára, a mit a világ-delej, hogy a föld, a csillagok, a nap, az üstökösök futnak ugyan össze-vissza, keresztezve egymás útját a megmérhetetlen nagy űrben, de azért mégsem ütköznek össze.”

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasóhoz.** A „Sárospataki Irodalmi Kör”, mint a „Sárospataki Lapok” anyagi és szellemi támogatója s kiadója, szükségesnek tekinti, hogy közlönye a XII. évfolyamot is megkezdje s a prot. egyházra váró nehéz, mondhatnók válságos időben, a tiszta prot. eszméknek — multjához illően — továbbra is bátor szószólója legyen. Mi is érezzük, hogy a mikor egyházunk sok vihart látott épületének csaknem minden eresztéke ropog, a bizalom által kezünkbe adott fegyvert nem szabad letennünk, sőt — ha bírjuk — fokozott erővel kell azt megragadnunk és magasra emelnünk. Ez az érzet kényszerített arra, hogy a „Sárospataki Lapok” szerkesztésének gondját, terhét 1893-ra is magunkra vegyük. Jól esik hinnünk, hogy a t. olvasó szintén érzi s tudja, hogy egyházunk minden hű fiára komoly kötelességek várnak s hogy csak úgy állhatunk meg a jövő küzdelmeiben, ha azokból senki sem késlekedik közlünk az őt megillető részt kivenni s egyebek között a prot. sajtó szabad röpdülését elősegíteni. Ez édes hitben szívesen ajánljuk a „Sárospataki Lapok”-at s magunkat a t. olvasó közönség pártfogó szeretetében s nagyrabecsült munkatársaink lekötelező jóakarátába. Adjon Isten boldog karácsonyra boldog új esztendőt!

Sárospatak, 1892. december 23.

A „Sárospataki Lapok” szerkesztősége.

— **Irodalmi körünk** évzáró közgyűlését folyó hó 21-én tartá meg. E gyűlésnek két fontosabb tárgya volt; egyik a kör közlönyének a „Sárospataki Lapok” további sorsának eldöntése, a másik a tisztújítás meggyezése. Az előbbire nézve a közgyűlés egyező értelemmel határozta el a Közlöny további fentartását, meg lévén győződve, hogy annak fenmaradása nemcsak magának a körnek, de iskoláknak és egyházkerületünknek érdekében is történik. S midőn a közgyűlés a Közlöny fentartását kimondta, sietett leróni a tisztelet és elismerés adóját annak szerkesztője, Radácsi György iránt is. Ugyanis körünk minden egyes tagja meggyőződve arról, hogy közlönyének szelleme, iránya, vezetése és a többi lapok mellett jelentősége, mondhatni elsősége, kiválóan az ő érdeme. Az ő egyénisége vonzotta maga köré a munkatársak díszes seregét; széles látókörre tette sok oldalúvá a lap szellemi részét; független gondolkozása s bátor fellépése lehetővé az egyház-
társ-

sadalmi kérdések olyan megvitatását, minőre sem napi lapjaink, sem többi egyházi lapjaink nem vállalkoztak. Ugyanazért, midőn a kör néki a multa nézve legnagyobb elismerését és köszönetét fejezte ki, a jövőre nézve bizalommal tette le kezébe Közlönyének további vezetését, tudván, hogy jobb kezekre nem bízhatja azt. A szerkesztő mellett köszönetet szavazott a főmunkatársnak s mindazoknak, kik a S. Lapok felvirágzását közreműködésükkel előmozdítani segítettek. A tisztújítás régen húzódó kérdése úgy oldatott meg, hogy másodelnök jövőre is Maklári Pap Miklós, jegyző Dr. Bartha Béla, s pénztárnok Pásztor Sámuel lett s a tisztviselőknek, köztük a lemondásához hajthatlanul ragaszkodó jegyzőnek, jegyzőkönyvi elismerés szavaztatott. *ks.*

— **A kassai ref. egyház szentedényeit,** melyek tudvalevőleg úgy anyaguknál, mint régiségüknél és műbecsüknél fogva igen nagy értéket képviselnek, közelebb *Mihalik József* kassai polgáriskolai tanár, ki a kassai ötvösség történetével foglalkozik, beható vizsgálat alá vette. Különösen két kehely az, mely a kincsek közül kiváló figyelmet érdemel. Egyik a XV-ik századból való, határozottan magyar motívumokkal ellátott, nagyszerű *sodrony-zománcos kehely,* melynek értéke 1000 forint körül van. Nagy kár, hogy semmi bélyeg sincs rajta, a miből provenienciáját meglehetne határozni. Csak annyit tudunk, hogy egyházunknak Kátay Ferenc ajánlódta 1653-ban. A másik *ananász alakú pompás kehely,* melyet «Nemzetes és Vitézlő Latrani János uram, szerelmes házastársával, Nemzetes Csanády Judith asszonnyal együtt 1664-ben ajándékozott a kassai egyháznak; azért is rendkívül becses, mert egy másik, szintén az egyház birtokában levő, nürnbergi készítésű kehely mintájára (a mint ezt a rajta levő P. K. bélyeg kétségtelenül igazolja), a híres ötvös-mester, *Kecskeméthy Péter* készítette, ki ez időben Kassán tartózkodott s kinek Ötvöskönyvét Ballagi Aladár kiadta. Mindkét kelyhet, valamint egy szintén kassai ötvös (Nummer Pál, P. N.) által készített s egyházunknak Fráter István és neje Szilágyi Anna által 1662 december 23-án ajándékozott félméter magasságu *nagy ezüst kannát* lefényképeztettük az *Archeologiai Értesítő* számára, melynek valószínűleg jövő februári füzetében fognak a fénynyomatok, szakszerű leírás kíséretében megjelenni. Megjegyzem mellékesen, hogy a XVII század második felében, 1651-től kezdődő könyveink igen sok református vallású kassai ötvös nevét őrizték meg. Például; Ötvös Márton, Göncy Eötvös István, Kállai Eötvös Mihály, Szendi Ötvös Mihály, Debreceni Ötvös Mihály és János, Szentkirályi Ötvös Márton, Békési Ötvös Gergely, Eötvös Lőrinc, Szegedi Ötvös János, Laczi Ötvös János, Ötvös Kristóf, Bite, Ötvös Mihály, Váradi Ötvös György, mindezek 1651-től 1662-ig. Fájdalom, 1664-től fogva 1689-ig elvesztek az anyakönyvek, pedig a többek közt Kecskeméti Péter neve is bizonyára többször előfordult bennök. *R. K.*

— **A róm. kath. püspöki értekezlet** Schlauch Lőrinc nagyváradai püspök előterjesztésére, *elvben* elfogadta, hogy a kath hierarchia tagjai 10 millió forinttal járuljanak a szegény sorsú alsó papság helyzetének javításához s ez összeg 5% kamatait minden évben az erre rendelt közpénztárba befizessék. A pénztár kezelését 70 egyházi és 70 világi egyén ellenőrizné, a kiket a hercegprímás ajánlatára a király nevezne ki. Ez a bizottság karolná fel az autonomia és iskola ügyeit is. A részletes terv kidolgozása egy 15 tagu bizottságra bízott. A püspöki kar határozatával a politikai lapok egyrésze tüzetesen foglalkozott s kimutatta, hogy az értekezlet határozatai

több tekintetben nagy kifogás alá esnek s alkotmányjogi sérelmet képeznek. Az országyűlésen gróf Apponyi tett megjegyzéseket a püspökök határozatára, s kijelentette, hogy az elfogadott tervezet sem egyházi sem nemzeti szempontból nem kielégítő. Felemlíté, többek között, hogy a felügyeletet gyakorló tagokat ő felsége, törvényeink szerint, csakis a miniszter ellenjegyzése mellett nevezhetné ki s nem egyszerűen a primás ajánlatára. Szükségesnek tartja, hogy ez alkotásnál a törvényhozás ne legyen mellőzve, és hogy a bizottságban az alsó papság is képviselve legyen, a mit pedig a püspökök feleslegesnek tartanak. Szerinte az önkormányzati bizottságnak képviseleti alapon kell létrejönnie, mert a világi katholikusság azt az egynéhány kinevezett férfit nem fogja képviselőjének tekinteni. E tervre visszatérünk!

— **A tanítói fizetések rendezéséről szóló miniszteri javaslatot** az országyűlés közoktatási bizottsága folyó hó 13-án vette tarryalás alá s a tárgyalást 16-ikán fejezte be. Bárány Endre, Bánó József és Okolicsányi, a minimumot 300 forintnál nagyobb összegben óhajták megállapítani, Schwicker H. noha a felekezetek jogainak korlátozását látja a javaslatban, de azt mégis általánosságban elfogadta. Csáky miniszter erre felvilágosításul kijelenti, hogy a felekezetek csak az 1868 XXXVIII-ik t.-cikk alapján az állami iskolákban megállapított fizetési minimum behozatalára szoríthatnak. Mivel ezt magoktól mind ez ideig nem tették meg, szükséges volt a közbelépés s az államsegély felajánlása, mert még ma is 5278 tanító van, a kinek fizetése nem üti meg a 300 frtot. Ezek közül a miniszter jelentése szerint 1755 görög kath., 1180 római kath., 1065 görög keleti, 603 ev. ref., 437 ág. evang., 196 községi, 32 unitárius és 10 zsidó. A minimumot a javaslat értelmében kéri elfogadtatni, mert tekintettel kell lenni arra is, hogy a kormányzat különböző ágának költségeiben bizonyos összhang legyen. A részletes tárgyalás alkalmával a többség minimumot a 300 frtban állapította meg. Elfogadtatott a miniszternek a felekezeti és községi tanítók özvegyeinek és árváinak ellátására vonatkozó előterjesztése is. Ezután a korpótlék kérdése került szóba s a bizottság kimondta, hogy az ötödéves pótlék 7 ízben adassék s így a pótlék maximuma 210 frt legyen. Elfogadták a miniszternek azt az indítványát is, hogy a termények beszédését az iskola-fentartó a tanító közbejötté nélkül eszközölje s a hátrálékok közigazgatási úton hajtandók be. Elfogadta azt is, hogy ha az iskola fentartó a tanító terményben való fizetését nem a megszabott módon szolgáltatná ki, a termény helyett annak értékét készpénzben lesz köteles fizetni. A minimum kifizetésének határidejét 6 hónap helyett 9 hónapban állapította meg a bizottság. Nem fogadta el a bizottság Kiss Albertnek a szegény hitközségek érdekében tett azon indítványát, hogy az eddigi fentartási költség csak azon esetben ne legyen leszállítható, ha a törvény alapján kivethető iskolai pótdát e költség meg nem haladja. Az állami hatályosabb felügyelet nem 50 hanem 60 frt évi segélynél kezdődik. Kiss Albert indítványára kimondta a bizottság, hogy a tanítók alkalmazása a miniszter által csak képesítettségi vagy állami szempontból lehet kifogásolható, mert erkölcsi tekintetben a felekezetek garantiát nyújtanak. Törölte a bizottság a javaslatnak azt a pontját, mely kimondani kéri, hogy a népiskolák segélyére előirányzandó összeg a 3 ik évben 600,000 frtnál több nem lehet, mert sem a törvény végrehajtása elé akadályt gördíteni, sem a törvényhozást előre ily irányban lekötöni kívánatosnak nem tartja.